

**Ulyssis Aldrovandi ... : Quadrupedum omni[um] bisulcor[um] historia. /
Ioannes Cornelius Uterverius belga colligere incaepit, Thomas Dempsterus
baro a Muresk scotus I.C. perfecte absoluit. Marcus Antonius Bernia denuo
in lucem edidit.**

Contributors

Aldrovandi, Ulisse, 1522-1605?

Publication/Creation

Bonon : Apud I.B. Ferronii, MDCXXXII [1642]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/pz8e52p5>

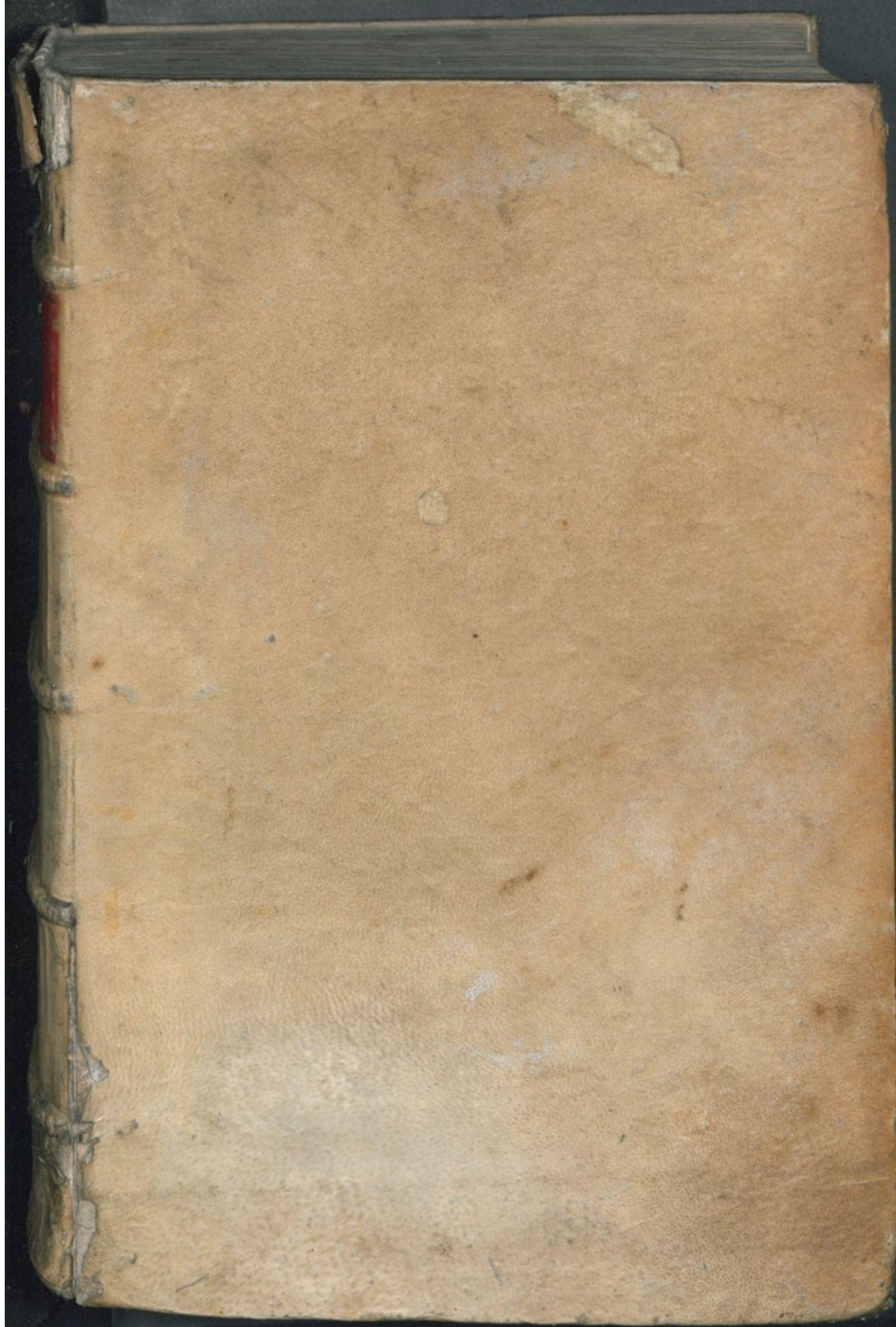
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

172 (vi)
D/1 vol 6

coll. compl. H. Kunt. u. Supplement. D.

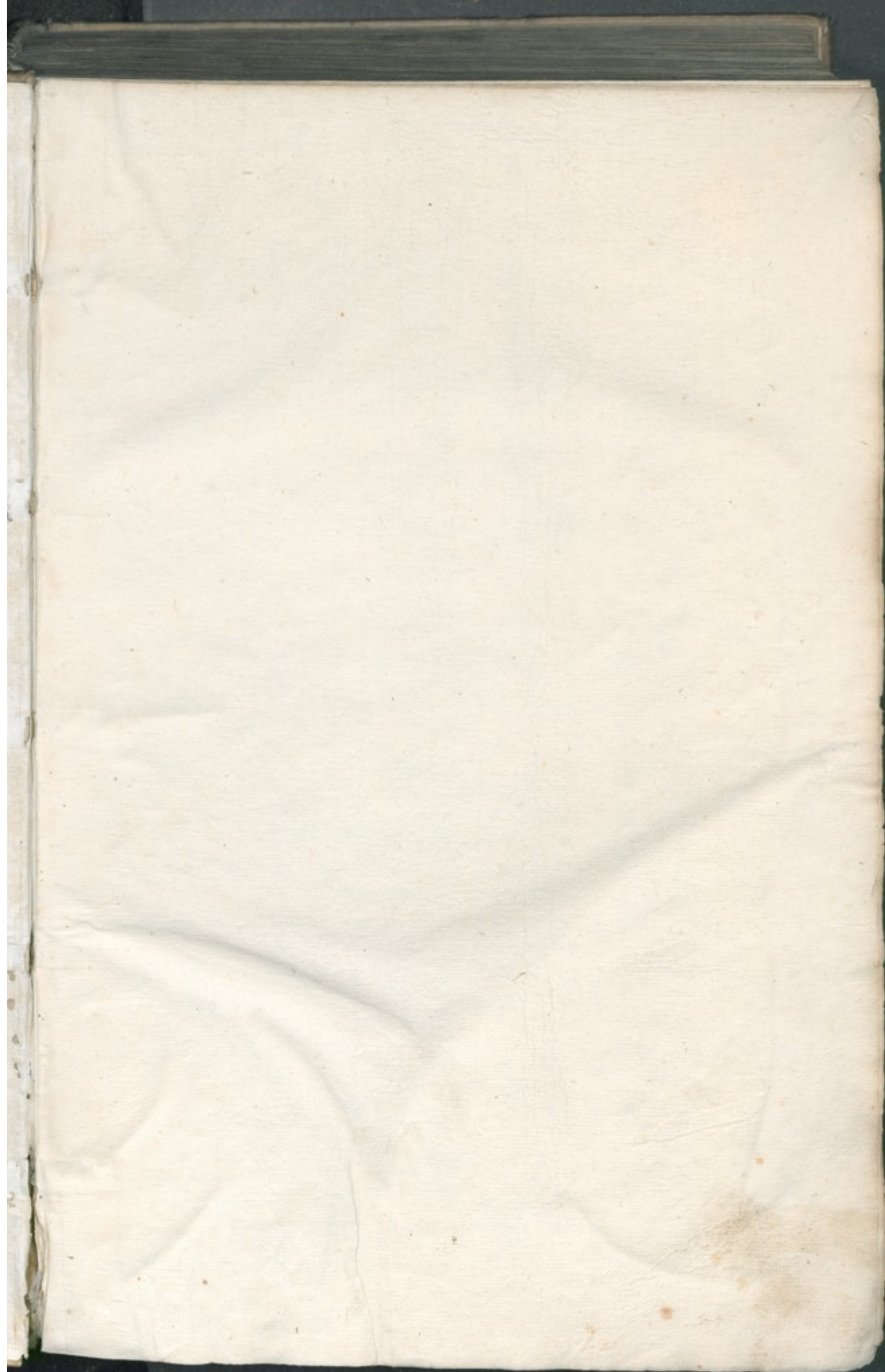
43409

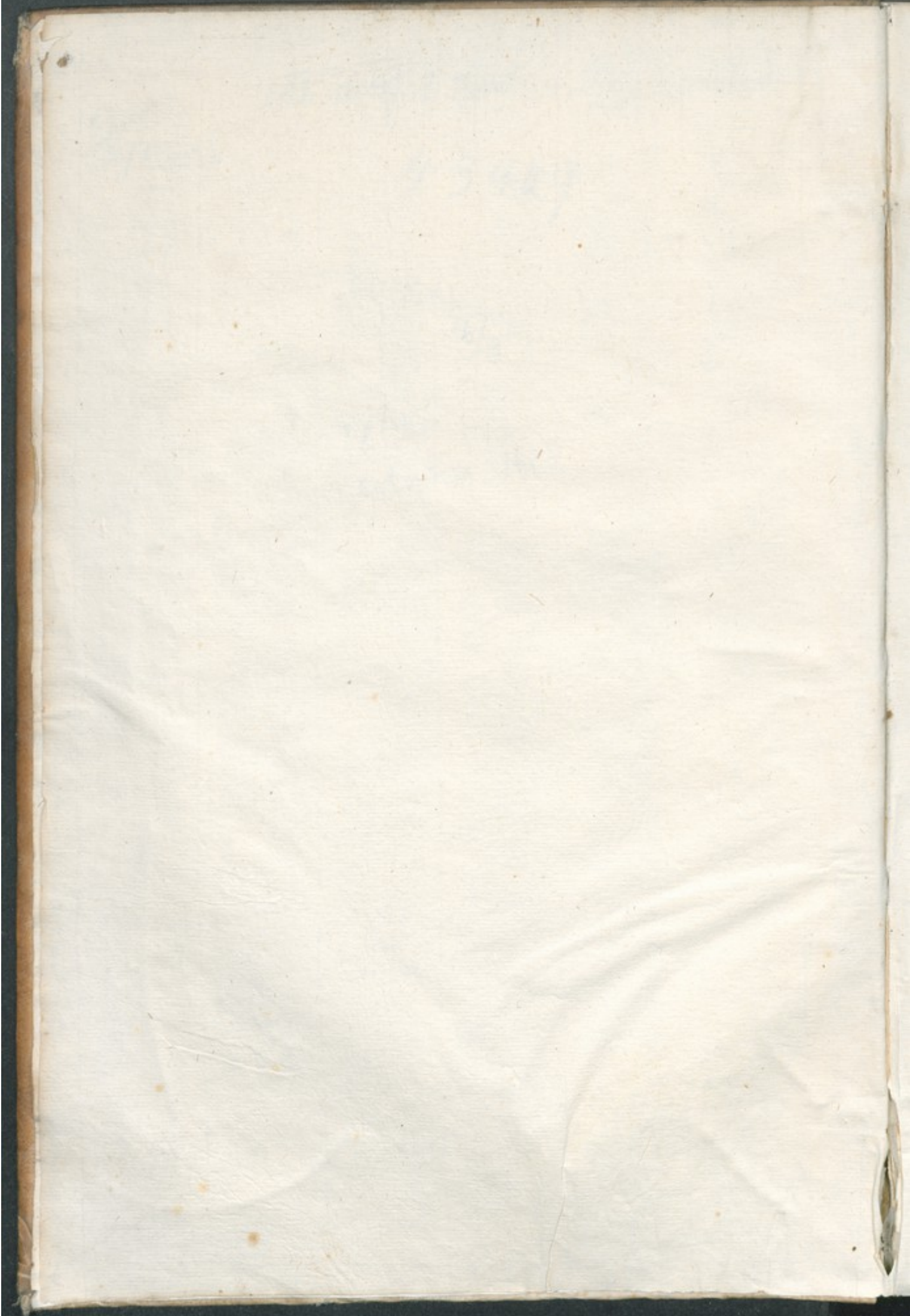
N. XXI

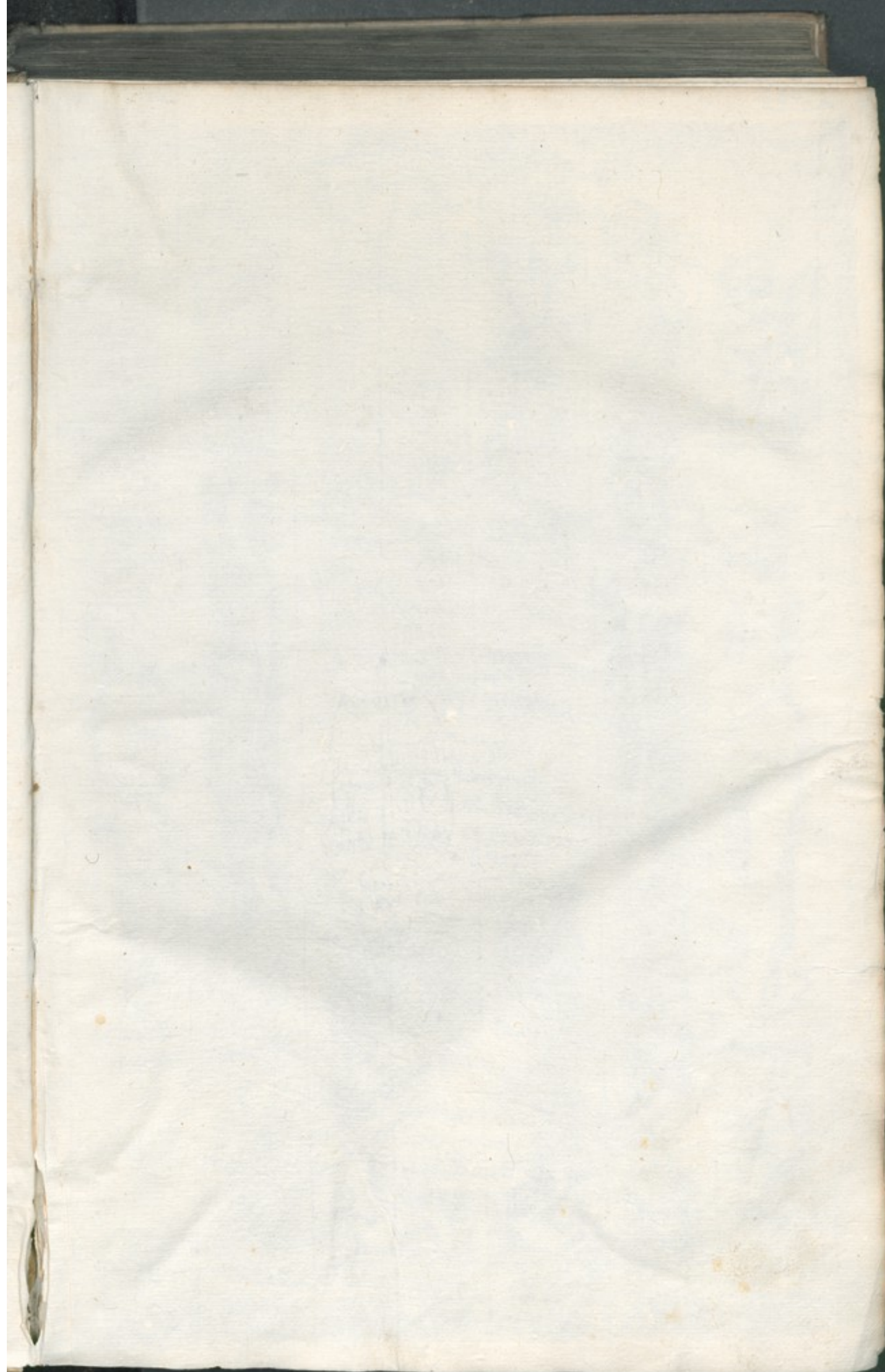
16/a

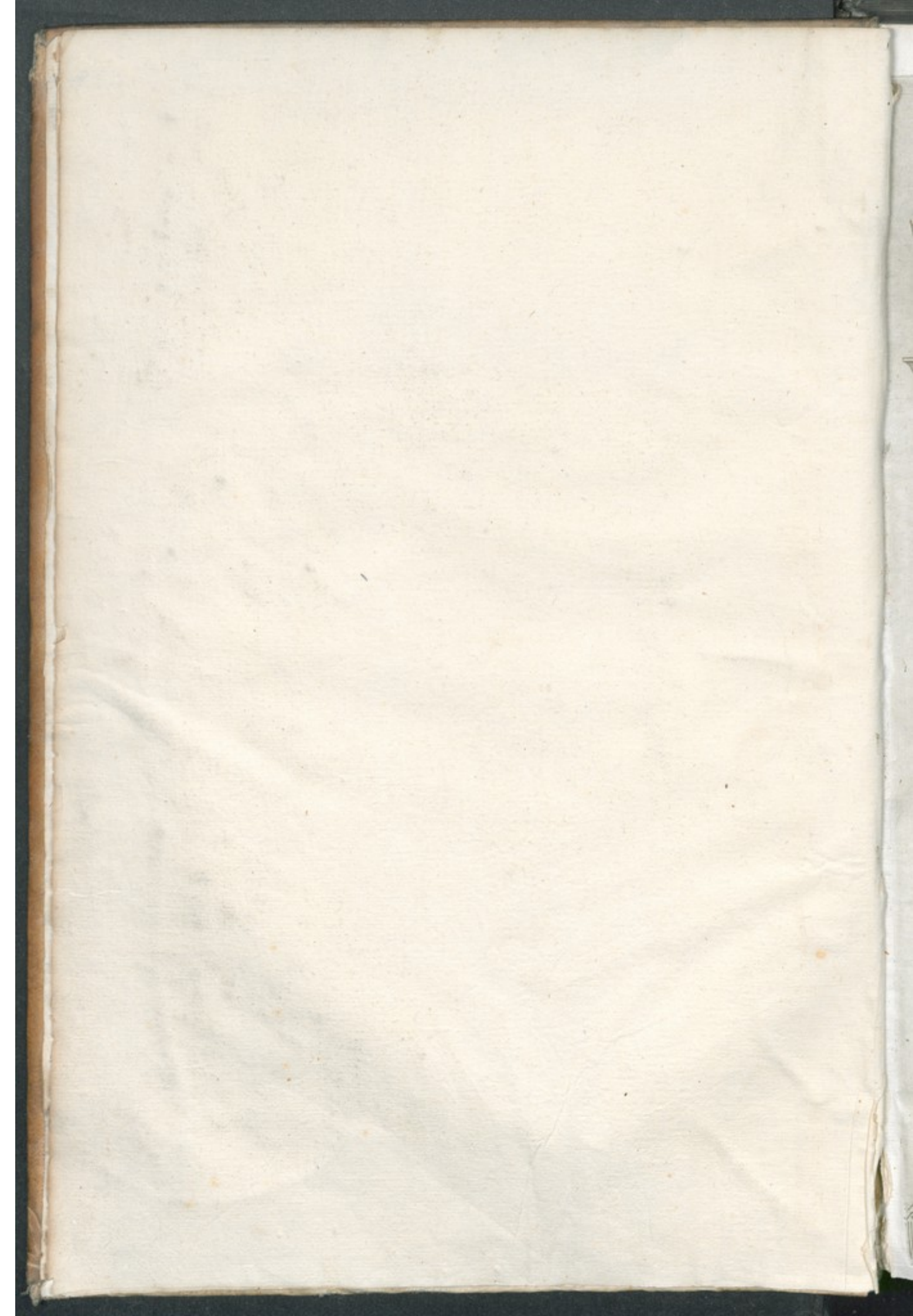
7 p 1642

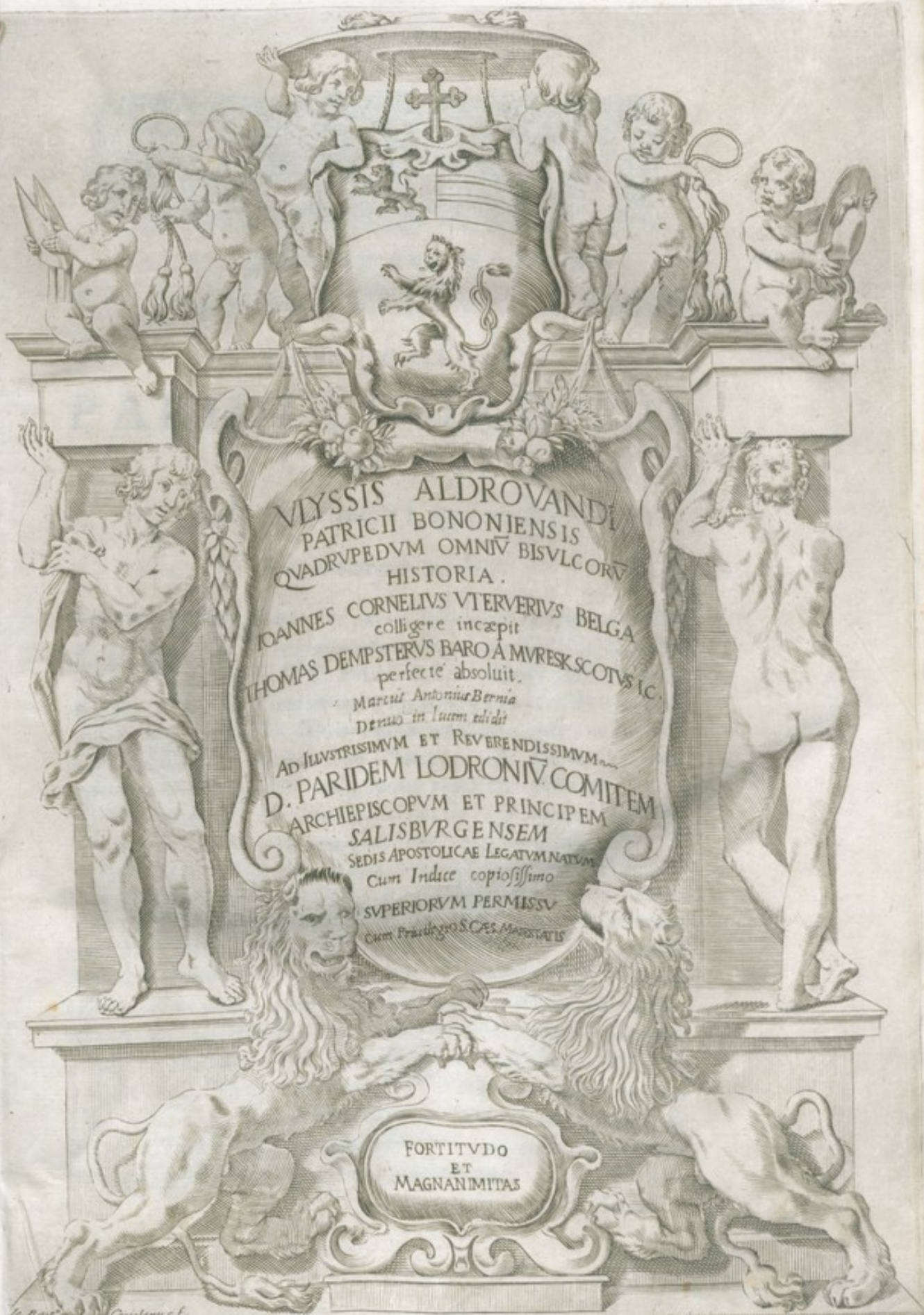
Colophon 1653

ALDROVANDUS
PATRIUM DOMINUS
CONSTITUTIONE
HISTORIA
JAMES COBBE
THOMAS DEWINTER
D. PARLIAMENTARY
ARCHBISHOP OF
CALISTO CE
SACRED
SACRED

AMPLISSIMO, ET AVGVSTISSIMO
SALISBVRGENSIS ECCLESIAE

Archiepiscopo, & Principi

PARIDI LODRONIO
COMITI

Sedis Apostolicæ Legato nato

Marcus Antonius Bernia F.

*S*apientibus patuit hoc unum semper ad perennem gloriam tutissimum iter (AVGVSTISSIME PRINCEPS) Orbis commercium scientiarum novis locupletare incrementis, quia cum sit opus aequè mortalibus utile, ac difficultatis plenum, Plutarcho teste, Minerva pepulum evolvere, hoc est Sapientia vela, quibus obnubitur Natura, retexere, inde contigit, ut qui primi mirabiles eius effectorum causas inter vadosos rerum naturalium vortices expiscarentur, easque ad visa subsidia, civilisque societatis cultum populis enulgarent, statuas, obiliscos, aras, & delubra, aternitatis monumenta ab ingenioso labore sibi mercarentur. Et hac quidem una fuit Heroum venerationis origo, Deorumque, quos portentosis mysterijs gentilis adoravit antiquitas, pertinax opinio. Tales olim fuisse referunt Osirim, Saturnum, Ianum, Apollinem, Mercurium, Herculem, aliosque, quorum beneficijs Orbis ruditas excoli capit, & efformari. Vnum ex illis habuit hoc saculo BONONIA clariss. VLTISSEM ALDROVANDVM, cuius excelsam nominis gloriam tot illustribus rei litterariae monumentis consignatam sic Virtus ad posteros aeterna commendatione transmisit, ut iam uno omnium sapientum praconio hodie proclametur

Naturæ

Naturæ interpres, exortus ut ætherius Sol

Aequandus Superis, ac tanquam numen habendus.

eius etenim ingenij monumenta, ut fulmina temporis declinarent
laurefcens excepit calamus, ut fama fouerit, sapientia dictauit, ut
gloria demum ad immortalitatem enutrit, comitata est omnium
scientiarum maiestas. temerarium foret eius oratione complecti
laudes, qua spatio non transmeabili terminum encomiorum igno-
rant. his itaque consultò prætermisissis, me tibi (sapientissime Anti-
stes) dedicationis, Et typi ratio interpellat, supplicemque sistis; ne
graueris in clientela tua possessionem restituere hoc **ALDRO-
VANDI DE QVADRVPEDIBVS BISVL-
CIS** nunc maximè desideratum opus; quod Antecessor meus Hie-
ronymus Tamborinus iam tibi nostra deuotionis obsidem designa-
rat, typisque editum offerendum curauerat. Ego illius successor,
felicior, ut cælites deprecamur, exitu, heu tibi conceptis verbis
continuata obseruantia vota nuncupato; impressisque iſce mei
aternaturi obsequij characteribus te in sublimi Archiepiscopalis
principatus apici collocatum veneror; qui te **Vnum è LODRO-
NIO RVM** antiquissima patricia nobilitatis gente, qua sub
Neronis sauitia ex Idolatria tenebris ad Christiana fidei lucem
emergens Brixia profugium nacla, clientelare sibi Castrum **LO-
DRONIVM** inter Rhætos erexit, dum è tam longa, nec inter-
rupta nepotum serie haud degenerem suspicio; Iam vel ab ipsa au-
rea radice tuam gloriam Cælos affectare cōiſcio; sunt enim tot Auo-
rum tuorum amplissima Sagi, Togaque merita, Et in Religionem
Catholicam, Casaresque benemerita; sunt innumera, qua ab Au-
striacis Principibus, Et potentissimis Hispaniarum Regibus ob res
præclarè gestas in perduelles hæreticos, recepere beneficia, fuere Pari,
Petrus, Georgius, Ludonicus, ut omittam alios, Romani Imperij
Comites, Et Germanicarum copiarum in Turcas fortissimi ducto-
res. fuit Ioannes Baptista à sacro cubiculo Caroli V. qui pro Casare
ad Casalem strenuè dimicans occubuit; fuit Albericus in Belgio, Et
in Sicilia. Hieronymus in Insubria, Et Lusitania. Gaspar, Paris,
Et Nicolaus Pater tuus, omnes inclyta nominis fama, celebri re-
rum gestarum gloria, imperit, bellicaq; laude, Et in suos Principes
inculcata fide claruerunt. Tuus etenim parens, ut proximiora præ-
libem, ubi excessit ex ephæbis Serenissimorum Austria Archidu-
cum Typolensis comitatus proconsulatus præfici meruit, mox cum
annis honorum adeptus incrementa, ea in Italia, Hispaniaque à
Rege obiit præclarè munera, ut à Philippo III. bina Germanorum
legionis

legionis Tribunus eligeretur. In hoc Cælo talia licuit per continua-
tas sæculorum vices contemplari sidera, quæ domi, forisque irre-
quieta virtutum periculo suos vitæ cursus ad gentis, & patriæ de-
cus, ad religionis, & imperij tutelam explicuere. Iam (Præsul huma-
nissime) cuius amplissimo nomini consecratum restituitur hoc AL-
DROVANDI opus, mihi tecum est nisi fontem contraxeris,
agendi ratio, dum excellentem illam tuam in omni meliorum ar-
tium genere sapientiam considero; dum honorificas tuas ad Ponti-
ficem, Cæsarem, & Bavarum recolo legationes; dum illas omnes di-
gnitates, quibus egregiè perfunctus es, antequam ad Salisburgensis
Ecclesiæ principatum vocareris; dum inquam tot inter singularia
animi decora, tuam unicam in viros de re litteraria benemeritos li-
beralitatem contemplor, his nominibus dignissimum censeo, cui ut
MOTHEGETI, longè illo veteri Palatino Apolline præstantiori omnes
ingeniorum omnium Melioris Minervæ fœtus obsequioso cultu
deferantur. Hunc igitur in lucem iterum prodeuntem tibi meritis
redonari oportuit. Excipe non indignum tuo patrocínio clarissimi
patricij opus, neque me, qui nullis abstinui, ut recuderetur curis,
& sumptibus, in ære tuorum censere dedignare. Vale. Te Deus in-
ter sublimes religionis honores voto fortunet.

Bononia Kal. Martij M. DC. XXXII.

D. Andreas Cuttica Poenitentiariae Rector pro Illustris. ac Reueren-
dis. D. Hieronymo Boncompagno Bonon. Archiep. & Principe.
Imprimatur. Fr. Casimirus de Cremona Lector Theol. & Vicarius
generalis S. Officij Bonon.

Bononiae Kal. Martij M. DC. XXXII.

VLYSSIS ALDROVANDI
PHILOSOPHI. ET PATRICII
BONONIENSIS
IN LIBROS
DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS
PROLEGOMENA.

DE solipedes (τοὺς μονοπόδας) integro iam volumine actum est. Hisce Aristoteles τὰ διχλά' opponit, quorum pedes in binas finduntur vngulas, quare & δισχιδῆ vocantur, quasi bifida, aut bipartita: Latini simili ratione significanter bisulca dicunt, quamvis nonnunquā latius hæc vox sumatur, pro omni videlicet, eo quod in duas diuisum est cuspides, quo modo bisulcā caudam Plinius, bisulcos arborū ramos Columella, bisulcam linguā Plautus dixit. Hoc autē quadrupedum genus vngulam propriè diuidere in sacris bibliis legimus: nā licet multifida, vt lepus, canis, leo, & id genus alia pedes in digitos habeant scissos, non dicuntur tamen vngulā diuidere, quin ne camelus, quidē, quem alioqui Aristot. inter bisulca recēssit, quoniā non eo quo boues, oues, & capræ, modo, vngulæ eius diuiduntur. Bisulcorū duo reperio genera, a quaticum vnum, terrestre alterū. Ex aquatilibus solum hucusq; noui hippopotamum. Terrestrium alia armantur cornibus, alia cornibus carent. Cornigera omnia ruminant: ex non cornutis solus camelus. Si igitur de ruminatione, & de cornibus, ne eadem sæpius repetere cogamur, quādam præfatus fuero, nemo puto, vitio vertet. Est autē ruminare deglutitū semel pabulū, mox ad os regurgitare, quod Apuleius rugimare vocauit, Plinius, & Quintilianus remandere, Græci μῆρυκαζεν, vel μῆρυκα, παρὰ τὸ μῆρυον quod est reuolare, vnde & Latini nonnulli ruminationem nō à loco, ad quem cibus reuoluitur, sed à quo sursum ad os repellitur, dixisse videntur, nimirum à rumine, quod vt ait Festus, locus est in ventre, quō cibus demittitur, & vnde redditur: & per translationem pro ipso etiam sumitur ventriculo: Hinc illud Pomponij in Probstibulo, vt idem Nonius citat: Ego rumorem paruifacio, dum sū rumen qui impliat: è contrario Seruius ruminationem à rumā deducit, quam ait eminentiorem colli partem esse, ad quam demissus cibus à certis reuocatur animalibus: & ab eo non dissentit Festus, cūm rumare antiquos dixisse ait pro ruminare, & cūm rumā à veteribus diceretur mamma, à qua hodieq; subrumi dicuntur agni, hoc est, vt clarissimè docet nos Plinius, dum inquit: Colitur ficus arbor in foro ac comitio Romana nata sacra fulgoribus ibi conditis: magisq; ob memoriam eius, quæ nutritrix fuit Romulæ, ac Remi conditores appellata, quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen: ita enim vocabant mammam. Qua de causa ipsa quoq; ficus rumula fuit appellata: Ouidius id testatur in Fastis:

Arbor erat, remanent vestigia, quæque vocatur

Romula nunc ficus, rumula ficus erat.

Hinc Rumina sue Rumia dea, quæ lætentibus pueris præsidebat, dicta est, & rumini s Iupiter,

A

quod dea.

*Bifida quæ
Bisulca.*

*Vngulam
quæ diui-
dant.*

*Bisulcorū
genera
quot.*

*Quæ ab-
malia ru-
minant.*

*Ruminatione
vnde dicta
Rumen*

*quid.
Rumia qd.
Rumina*

*quid.
Lib. 15. c.
18.*

*Ficus ru-
mula.*

*Rumina
de.*

Vlysis Aldrouandi

2

*Ruminus
Iupiter.
Rumis.
lib. 2.
Frument.
lib. 5. Var.
lib. ca. 13.
Lib. 7. con-
tra gentes.
Ruminatio
nis neces-
sit.*

*Vētres plu-
res pro dē-
tibus.
Lib. 6. c. 3.*

*Lib. 3. de
par. 14.*

*Cameli dē-
tes, & ven-
tres.*

*Ventrium
nomina, &
descriptio.
lib. 2. Hist.
vlt.*

*Ventrium
usus, &
qualitas.*

*Vētres cur
circulares.*

quod animalia ruma siue rumice alerent. Sed & irrumare pro lactare apud veteres habemus, quasi rumam in os inferere, quod verbum postmodum in foedæ libidinis significationem est translatum. Appellatur hæc eadem parstumis: testis est Varro de lingua Latina. *Antiquo (inquit) vocabulo mam- ma dicebatur rumis, unde dicuntur subrumi agni lactentes: nec non frumen, ut Seruius annotavit his verbis: Frumen eminens sub mento guttatis pars: laringem Græci vocant; latini & Celsus fances.* Arbitrator Hieronymus Mercurialis ruminandi vocabulum ab erumis potuisse manare, quando Arno- bius scribit, *arumnas esse prima in gurgelionibus capita: ego tamen à rumine potius, aut à ruma id est mamma deduxerim: cum enim ruminant quadrupedes, suggere quodammodo videntur.* Est autem ruminatio istiusmodi animantibus apprimere vtilis ac necessaria, propterea quod cum pabulo vescan- tur duriore, id more aliorum primo conterere læuigareque nequeunt, ob superioris mandibulæ dentium inopiam: & quia inferiores etiam minimè habent serratos: quam obrem rudi primum ea & leui quadam incisione fracta & comminuta obliguriunt, quæ tepida quadam humiditate imbibita in prima alui cavitare molliora redduntur, atque mox ad fauces teneriora repulsa melius attenuantur (perinde ac senibus contingere solet, qui cum & ipsi dentium laborem inopia, panem priusquam ori admouent, vino alioque conspergunt humore, atque eo emollitum modo, callosis suis subinde gingiuis nullo propemodum negotio conterunt, unde senes ruminare circumfertur.) Dentium enim defectum ventrium multitudine sagacissima natura compensauit, sicuti nos monuit Galenus in opere de anatomicis administrationibus, ubi ait: *Animal quod superiores dentes non ha- bet, ventriculos necessario plures habere, ut in primum statim pabulum ingerat, mox ex hoc rumi- nans ore conficiat, dein rursus in alium ventrem deglutiatur; ex hoc rursus in alium transferat. Docuit id quoque Aristoteles, ubi ex professo de ventris diuersitatibus agit & partium eodem pertinentium.* Ventres (inquit) nec magnitudine, neque specie simul similes inter se sunt: sed quæ in sanguineo ge- nere utrinque dentata, & viuipera sunt hæc simplicem habent ventrem, ut homo, canis, leo & reliqua, quorum pedes in plures digitos finditur, & quæ aut solipeda sunt, ut equus, mulus, asinus, aut bisul- ca quidem, sed vtrique parte dentata, ut sus, nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut difficultate cibi non ad concoctionem idonei, sed spinosi & lignei, multiplicem habeant, ut camelus; quemad- modum cornigera habent; quippe quæ non vtrique parte dentata sunt, & camelus quidem (quan- quam cornibus caret) ideo non supernè dentata est, quod ei magis necessarium est, ventrem talem habere, quam dentes priores. Cum itaque ventrem similem non utrinque dentatis habeat, den- tes etiam simili modo sortitur, utpote parum necessarios. Quin etiam cum cibus durus spinosusque sit, natura dentium portione terrena ad palati callum atque duriciam abusa est. Habent hæc singula plures ventres, ut ouis, capra, ceruus & similia, ut cum officium oris non satis in molendo cibo ad- hibetur propter inopiam dentium, munus ventrius expleat, dum alius ab alio cibum recipit, scilicet primus incoctum, secundus aliquantulum confectum, tertius plenius, quartus perquam plenè con- fectum. Ita fit ut genus hoc animalium receptacula cibi habeat plura, quibus nomina hæc aut in- dita sunt, aut indere licet, *κοιλία κερυφαλός, ἑχέτος, ἡνύσπος. i. venter, araneum siue reticulum,* omalum & abomasum. Hosce eosdem ventres idem philosophus sic depinxit: Quadrupedes vi- ouipera, cornigera, altera maxilla dentata quaternos eiusmodi habent sinus, quæ quidem & rumina- re dicuntur: gula enim incipiens ab ore deorsum tendit ad pulmonem septumque transuersum: hinc se ad ventrem applicat maiorem, qui parte interiore asper interceptusque est, ac prope gulæ comi- suram finem sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulam appellant. Est enim ventri simi- lis extrinsecus, intus reticulis mulierem implexis, magnitudine multò quam venter maior. Hunc excipit omalum parte interiore asperum, cancellatum, crustatum, magnitudine reticuli. Aboma- sum venter ab eo alius iungitur, magnitudine amplior amaso, forma oblongior, cancellis intus, & crustis multis, magnis & leuibus innormatus, mox intestinum consequitur. Cornigera altera ma- xilla dentata omnia ad hunc modum, suum habere ventrem, certum est. Hæc omnia ille. Primus itaque venter magnitudine atque capacitate reliquos superat, ut ruminantia maiorem pabuli copiam deglutire possent, & tanquam in penario loco reconditum reservare, ac mox maiori ocio regurgitan- do remandare siue ruminare. Quartus intestini instar oblongus est, cum ceteri conglobati ac ro- tundiores existant, ceterum in medio extuberat. Natura autem priores omnes circulares fecit, quo- niam præ ceteris capacissima est istiusmodi figura. Debebant enim pabuli plurimum recipere. Pri- mus & secundus pabuli sinus extremitati oesophagi finitimi sunt, ille quidem in cibos ruditer com- manfos, hic verò ut remanfos reciperet, ne tum attenuati pabuli, tum rudis inutilis permistio confu- fioque fieret. In prima alui cavitare rudis adhuc esca cernitur, quin & festuca & vix lacerati furculi. In secundo autem sinu amplius conficitur cibus, & magis adhuc in tertio elaboratur, ut in nouissimo tandem concoctio absolueretur: ubi nempe in chylum siue cremorem lacteum abit. Omnium item interior tunica dura est, durior tamen omnium prioris ventriculi, qui scabra & aspera alimenta reci- pit.

De Quadrupedibus Bisulcis Prolegomena.

3

pit. Hæc præ cæteris etiam est aspera, ne si lubrica esset, istiusmodi rudis cibus in sequentem prolaberetur. Sed & palatum similiter durum est, & asperum, idque duplicem ob finem, eum scilicet quem iam primo ventri assignavimus; (Cum enim pronè pascantur istiusmodi animantes & primoribus superioris maxillæ dentibus sint destituta, osque molli membrana vestitū habeant, pabulum nullo negotio ex ore lubrico elaberetur) tum ad faciliorem durioris pabuli contritionem. Quid enim interiores dentes soli facerent? Vidit hunc alterum naturæ finem Galenus loco nuperrimè citato: sed non (inquit) quia cornigera sunt, ideo plures habent ventriculos, vel ruminant: quia autem durum spinosumque cibum assumunt, non indigent dentibus superioribus, quippe & camelus, quamquam cornibus careat, tamen & ruminat, & multos habet ventres, quoniam spinosū lignumque alimentum depascitur. Huius autem gratia interior quoque otis membrana ex toto aspera est, & ea quæ ventribus obducta est, similiter. Non est autem solummodo aspera istiusmodi tunica, verum ut ex Aristotele paulò ante dicebamus, dura & callosa. Ad hæc, tria in eodem Galeno observo: primum dum ait; *non quia cornigera sunt, ideo plures habent ventriculos & ruminant*; cum certum sit quia cornigera sunt, tot ventres habere, atque ruminare, nam dentium materia abire in cornua, quod docuit ipse Aristoteles his verbis: Cæteris animalibus quibus hæc materia non incornua secedit, aut dentium ipsorum magnitudinem communi omnium incremento natura auxit, aut dentes exeros, veluti cornua, è maxillis produxit. Noto secundò, quod inquit: *non indigent dentibus superioribus, quia cibum durum spinosumque assumunt*: Quo enim durius asperiusque pabulum est, eo non solum magis egent dentibus, sed & validissimis: tertio eundè interni ventris asperitati vsum tribuit, quem asperitati palati, cum huic duplex sit vsum, retinendi scilicet alimentum, ne elabatur, & conterendi. Unde viri docti Galeni codicem depravatū esse arbitrantur: cæterum eam tantum partem restituunt, quæ de dentibus agit. Ioannes Emilianus Ferrariensis in sua naturali de ruminantibus historia arbitratur, particulum & negatiuam depravatè legi pro copulatiua & nimirum sic: *αλλ' οὐ διότι κερὰ πορὰ, διὰ τὴν πλείονας ἔχοντες ἰσχυράς, ἢ μὲν πλεονάζει, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν διὰ τὴν τροφὴν, καὶ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὁδόν, ἰδὲστιν*: Sed non quia cornua gerunt, ideo plures ventres habent, vel ruminant, at quia cibo aspero duroque vescuntur, ac superioribus dentibus carent. Quam restitutionem sequitur Mercurialis, dissimulato tamen Emilianii nomine. Negat verò etiam Mercurialis omnia hisce dentibus priuata animalia duro esse palato (contra Auerroem quem nos secuti sumus) argumèto, quod in istiusmodi cornigeris materia in cornibus fabricandis, ita cōsumpta sit, ut non semper palato & linguæ durandis sufficere queat. Sed producendum erat aliquod animal cornutum, cui molle sit palatum. Reddit idem Auerroes, rationes, cur quatuor natura fecerit ventres, non autem plures aut pauciores, illas scilicet, quæ ferè à nobis declaratae sunt. Quod plures sint dati (inquit) fuit causa priuatio dentium, cibi durities, concoquendi imbecillitas, longa distantia, & magna cibi ad membra nutrienda dissimilitudo, ita ut pluribus opus sit transmutationibus. Quod verò quatuor, nec plures paucioresque, hanc causam existimat esse idem philosophus, ut ne primum veteri cibi incoctum reciperet, quod est velut horreum, nihilque fere in illum operaretur, alij verò tres conficerent, eos verò etiam tres datos, quoniam ita naturæ commodum fuit. Nam tria habent duo extrema, atque medium, primus incipit cibum conficere, medius in cibum mediocriter operatur, tertius ipsum perficit. Iam verò Aristoteles alicubi non omnibus cornigeris, vna tantum partem dentatis ruminationem cōuenire testatur, sed domesticis duntaxat. Ruminant (inquit) quæ superiore dentium ordine carent, ut boves, oves, capræ. Ex feris nullum adhuc ruminare constat, præterquam ea quæ aliquando cum hominibus exigunt, ut ceruus: hunc enim ruminare planum est. Quem locum à Plinio negligenter redditum Pierius arbitratur, cum ita habet: *Ruminant præter tam dicta fluxurium cerui, cum à nobis aluntur*: quasi verò (inquit ille) cicuratio sit ruminationis causa. Sed enim, ut reor, vel aliquid deest, vel quod adduci non possum, Aristotelem non expressit, qui eo probat argumento ceruos ruminare, quia idem faciunt alti à nobis. Aliter etiam quam Plinius, declaratur eundem Aristotelis locum Albertus in octauo de animalibus, cum ait: Nullum autem animal agreste ruminare videtur, nisi creentur ad figuram alicuius domestici ruminantis, præter solum ceruum, & ea quæ sunt similia ceruo, sicut capreolus, & equicervus. Rursus quod vna tantum parte dentatis ruminatio propria sit, haud vniuersaliter verum est, sunt enim nonnulla quæ vtrinque dentata cum sint, ruminant tamen, ut scaurus inter pisces, inter quadrupedes mus Ponticus, ut refert Aristoteles, & ex eo Plinius. Ruminat autem scaurus, quia non ut cæteri pisces dentes habet ferratos, sed obtusos, sicuti ex hisce philosophi verbis colligitur: Piscium generi (inquit) dati sunt dentes, sed ferrati propè dixerim omnes. Genus enim quoddam exiguum est, quod non ferratos habet dentes, ut qui scaurus appellatur, qui vnus & ruminare meritò ob eam rem creditur. Cur verò Ponticus mus ruminet, non habeo, quid dicam. Cum tamen & vulgares nostri mures ruminant, ut Plinius, & Albertus testantur, & Ponticum quoque muræ minimè ferratos dentes habere, non est à ratione alienum.

Palatum
cur asperū.

In Galenū
animad.
uersio.
l. 3. de part.
anim. c. 1.

Gale. emē-
datur.
Syntag. 7.

Lib. 5. Var.
lect. ca. 14.

In com. ad
3. de part.
14.
Cur plures
vires dati

l. 9. hi. ult.
Quæ corni-
gera rumi-
nant.
l. 10. c. 73.
Huro. l. 8.

Ruminan-
tia vtrinque
dentata.
Scaurus int
ruminet.

3. de p. 14

alienum: istiusmodi enim dentes vulgaribus nostris, muribus esse Plinius annorauit. Hic lib. 11. cap. 37. elephantum quoque tradit quatuor habere ventres, quem tamen nemo etiam dixit ruminare. In sacris præterea leporem & cuniculum ruminare legimus, ruminareque verò simillimum existit. Lepus enim referente Philosopho coagulum habet, quod ruminantibus proprium est: ad hæc vterque soli inter quadrupedes digitatos herba vescuntur. Hieronymus Mercurialis arbitratu istiusmodi animantia (cuniculum, leporem, & murem Ponticum) non potuisse plures ventres habere, quoniam parua sunt animalia. Etenim videmus (inquit) quæcunque eos habent, vel magna esse, vel saltem non parua. Quia verò ventrem nequaquam crassum, sed tenuem, & pinguedinis expertem (nam leporem & cuniculum non pinguescere Plinius dixit, & sensus confirmat) habuerunt, ideo cibum alioqui mollem non facile sustinent, præsertim quando multus sumitur, nec dentibus bene præparatur, sed statim ob timorem deglutitur: ob quod ventriculus oneratus, cibum illum remittit in os: ubi rursus eatenus præparatur, quatenus à ventriculo faciliè confici queat. Immo ut in dissectionibus videmus, cum natura lepori & cuniculo ventriculus gracilem, ac tenuissimis membranis cuteque tectum dedisset, neque quatuor ventres dare potuisset, ut reliqua ratione hæc compensaret, præter ruminationem duo fecit, primò, intestina gracilia ijs pro ventriculo vno parauit: deinde cecum intestinum, quod in alijs paruum effecerat, in his amplissimum atque capacissimum omnium effecit, quo esset tanquam postremus quidam ventriculus, ubi absolueretur chylus: siquidem huiusmodi intestinum semper materia chylosa plenum inuenitur. Elephântus autem quod habuerit quatuor ventres (inquit ibidem Mercurialis) in causa esse potuit corporis magnitudo & forsan paucitas dentiũ superiorum, quos solum quatuor habere, & veterum autoritate & experientia comperitum est. Quanquam melius est fateamur, Plinium errasse, cum Aristotelem malè intellexerit, qui scribit, elephanti intestina ad eò sinuosa esse, ut quatuor ventres habere videatur, sicut pariter fefellit, ubi dixit, ruminantia geminum ventrem habere. Hucusque Mercurialis, cuius eruditissimi viri rationes, quas de leporis cuniculi; ruminationibus adfert, ut quidem neutiquam aspernandæ sunt, ita contraneum constat, cur mures, ac potissimum Pontici ruminant; hos enim cum sint ex latetibus hyeme animantibus, pingues fieri ratio ipsa suadet. Iam verò inter verè ruminantes, boui magis quam cæteris ruminantibus ruminationem adaptari, satis superque ex ijs innotescere ait Ioan.

Amilianus syntag. 8. quæ Homerus alicubi cecinit, sub indignati Solis, non Vlyssis, ut ipse ait, persona, Iouem, vniuersumque; deorum confessum alloquentis:

Εἰ δὲ μοι ἡ τίσις βούν' ἐπ' ἵκεν ἀμοιβὴν,
Δύσσομαι ἢς Αἰδάς, καὶ ἱερὸν ὄσσε φαίνο.

Vbi, inquit, Homerus ascripsit bobus *ἡ τίσις ἀμοιβὴν*, id est, utilem ac congruam ruminationem. Cæterum si in hoc sensu Homerum interpretemur, nullum planè eius versus habebit sensum. Questus erat Sol siue Apollo boues suos ab Vlyssis socijs occisos, Iouique & cæteris dijs immortalibus cominatur, nisi bouum suorum necem vlciscantur; se ad inferos descensurum, lucemque suam mortuis tantum præbiturum, quamobrem Homeri interpretes latini sic vertunt:

Quasi mihi non luant bonum condignam rationem
Descendam ad Plutonis domum, & inter mortuos lucebo.

Quamobrem et si *ἀμοιβήν* pro ruminatione sumi possit, significat enim etiam mutationem, nec non etiam vicissitudinem, & ruminatio quædam vicissitudo est, hæc tamen, ut dicebam, non habet sensum. Boui verò præ cæteris omnibus ruminationem competere, libenter admitto, eique assentior. Nam & Columella, languentis bouis inditia recensens, ait. *Propter quæ bos neque ruminat, neque lingua se detergit*: Etenim non ignorabat rerum rusticarum consultißimis, quàm esset boui consentanea ipsa ruminatio: ideoque prius diuturniorem eius ruminationem commendauerat, ut quæ illius vires incolumes seruet. Dicemus igitur ruminationem propriè eorum esse, quæ altera tantum parte dentes habent, improprie leporis, cuniculi, muriumque, quare & Dantes Aligerius solis illam bisulcis attribuit, cum in suo purgatorio sic canit:

Le leggi son: machi non pon man ad esse?
Nullo; però che'l pastor che precede,
Ruminar può, ma non hà l'unghie fesse.

Cum itaq; talis in propriè ruminantibus sit ventrium, palatiqu; constitutio atque vsus, videndum modò de ruminationis modo atq; via, per quam nimirum cibus ex priori ventre in os repellitur, & mox rursus ab ore effunditur. Petrus Apponenfis in commentarijs, quos in Aristotelis problemata edidit, ait interiorem gulæ tunicam in istiusmodi brutis ex duplici fibrarũ genere esse contextam, longis videlicet ac transuersis, illis ut pabulum ab ore ad ventrem feratur; his, ut ab eodem ventre ad os regrediatur. Atqui Galenus singula instrumenta dum agunt, re cæis fibris quidem ad se trahere asserit, transuersis verò excernere; retinere autem utrisque simul. Proinde alicubi rationem reddens,

De Quādrupedibus Bisulcis Prolegomena:

5

dens, cur homo difficulter vomat, cū prius gulæ suæ oesophagi cōstructionem indicasset, hoc ceu corollarium addidit. Atque idcirco deglutire facilius est, quā vomere, quia deglutimus vtrāque ventris tunica operante; interna trahente quidem; externa se contrahente; vtrāque trudente: vomimus verò, altera tantū, quæ foris est, agente, nec vlla in os trahente. Haud ruit tamen sententia Apponensis: nam licet, dum transversales interioris tunicæ ipsius gulæ fibras in istiusmodi animalibus, rectis validiores esse asseueramus (pabulum namque deuorare non possent) nihilominus si rectas fibras atque transversas, sese mutuò impedire dixerimus, quotiescumq; vnā cooperantur, quādoquidem rectæ attrahere nequeunt, si à transversis distrahuntur: transversæ item nequeunt expellere, à rectis turbata. Ex qua nimirum lucta tertia quādam nascitur operatio, quæ neq; attractio, neque expulsio, at retentio appellatur. Sed enim si dum operantur rectæ, transversæ fuerint ociosæ, attrahendi facultas tunc exerceri poterit, & è contrario quando transversæ operantur, si rectæ quiescant, facultas expellendi tunc temporis suo munere fungi poterit. Dicit itaque potest ruminantia rectis fibris alimēta deglutire, ociosis transversis, & è cōtrario à vētre ad os repellere, transversis operantibus, rectis verò ociosis. Vel fortassis rectius dicimus rectas interioris tunicæ gulæ ruminantium fibras, non modò viles esse ad pabulum ingurgitandum, vt in alijs animalibus contingit, sed etiam ad idem regurgitandum: Quare vomendi illa difficultas, de qua, ex Galeno diximus, hic locum non habet, cū in ruminantibus rectæ fibræ, ad fauces conuellantur, dum pabula regurgitant, quemadmodum item in ingurgitatione ad stomachum contrahuntur. Neque à vero fortassis etiam recedemus, si dixerimus Galenum per omnes fibras intelligere, non modò rectas transversasque, quarum meminerat, quin imo obliquas etiam, quæ ex eiusdem sententia (eodem libro) facultatis retentricis ministræ sunt. Per eandem autem viam siue partem contrarios fieri motus, minimè absurdum est, si diuersis fieri temporibus (vt hic fit) dicamus: idque probè ostendit Galenus his verbis: Iam nec illud difficile compertum est, & tractionem, & expulsionem diuersis temporibus per eundem meatum fieri, si modò ventris stomachus quam gulam vocamus, non cibos tantum portionemq; in ipsum ducere, sed etiam in nauseis contrario fungi ministerio cernitur. Etiam vesicæ quæ sub icore est, collum cū vnum sit, tamen per se veticam non solum implet, sed etiam vacuat. Vteri præterea stomachus, quod collum appellamus, pari modo, sicut intra feminis, ita foris partus via est. Cæterum hisce rursus aduersari videtur philosophū, qui ruminantibus ructare negatum esse tradit. Nam si ructare non possunt, neque etiam poterunt eructare, hoc est, eructando eijcere. Vbi nota, verbum ructare, gulæ indicare conatum, quo nititur à ventre aliquid ad os propellere: & quod reijcitur, vel quid flatulentum est, & spirituosum, vel quid solidum. In ruminantibus spiritus nequaquam educitur, sed alimenta ad os reuomuntur, quāobrem ibi philosophus etiam ait: Quin etiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus. Facultas etenim meandi tam super, quam subter stantibus multifariam præstat: itaq; humor consumitur, antequam in statum vertatur qui flatu mouet, vel ructum, vel crepitum. Cū igitur Columella rerum rusticarum scientissimus bonum tradit sapenūmero ructare, Aristoteli non aduersatur. Hic enim de sanis, ille de agris loquitur: id quod & nostri Agricola confirmant; nam si bos aliquis ieiunus ructauerit, pathognomicum signum esse asserunt. Sicut itaq; constat pabulum in ruminantibus per eundem quo descendit, meatum ad os, vt ruminatione, id est, noua contritione, exactius minuatur, ac coneratur, repelli: ita modò obseruandum est, postquam contritum est, per quem meatum, & ad quē ventrem feratur. Diximus ex sententia Aristotelis cibum remansum ex vno ventre in alterum mitti, quousque à postremo in intestina labatur: ita vt in primo disponatur, in secundo incipiat confici, in tertio adhuc coquatur, in vltimo verò perfectam adipiscatur coctionem. Verū Galenus citante Mercuriale præcitato loco, cibum ait, primò, ex ventriculo reuolui in os: deinde ab ore in reticulū, inde in omasum, tandem in adomasum mitti. Et ne quis dubitet (inquit Mercurialis) quomodo secunda vice in reticulum, non autem prima, labatur, sciendum est, foramen in gula esse satis angustum, quod pertingit ad reticulum, & per quod cibus prima vice, cū sit crassior & solidior, adhuc minimè transire potest: transit verò secunda vice quando liquidus & mollis ita factus est, vt iā transire queat. Conciliare tamen licere arbitratu Aristotelem, & Galenum, si dicamus (inquit) illum loqui de tempore, quo non ruminant; nempe quando cibus primū in ventrem ingressus, inde per foramen commune ingreditur reticulum, & sic in alios ventres, absque eo, quod ad os redeat. Galenus verò sermonem habere de tempore ruminationis, quod, vt dicemus, minimè perpetuum est. Atque hoc solum intelligendum esse de ijs ruminantibus quæ plures habent ventres. Quod si aliaqua sint, quæ ruminant, & vnum ventrem habeant, vt narrat Aristoteles de mure Pontico, & in Leuitico habetur de lepore, & coniculo: procul dubio cibum remansum ad secundū ventriculum rursus mitti oportet. Hæc itaque Mercurialis. Equidem philosophus non de vnum habentibus ventrem

Cur vomitus difficilis.

3. de fac. nat. ca. 15.

sect. 10. probl. 43. Ruminantia non ructant.

Lib. 6. c. 1. Ructatio quid in bonum indicet.

L. de adm. nist. anat. c. 3.

Arist. & Galenus citati.

trem, sed de plures habentibus loquitur: quare vel Aristoteles foramē, quod ait Mercurialis pertinere in reticulum, non aduertit: vel falsum est, viam ab ore ad reticulum dari, quæ non prius ad primum ventrem pertingat. Mihi eam viam necessariam esse minimè videtur. Dixi enim ex Aristotele asperam esse prioris ventris tunicā, ideoque & retinere & contere male contritum in ore pabulum aptam esse, quod cum ita sit, iam contritus rursus in ore, lubricumque retinere, remorarique sua asperitate non poterit, & per cōsequens subinde in secundum ventrem siue reticulum elabetur. Vtuncque est, diligens anatomici inspectio controuersiam dirimet. Cum ruminant, quietem possunt; Quamuis enim ruminant etiam in agris, & vbiunque mediocres perferunt labores, plerumque tamen (de cicuribus loquor) in mandris id muneris obeunt: lacent (inquit Aristoteles) potissimum cum ruminant, & hybernis præcipuè mensibus solent ruminare. Septem ferè mensibus hoc faciunt, quæ intra tecta aluntur. Gregales leuius minusque tempus ruminant, quoniam foris pascuntur. Quæ Plinius sic reddidit. *Ruminant præter iam dicta syluestrium cerus, cum à nobis aluntur. Omnia autem iacencia potius quam stantia & hyeme magis quam æstate, septenis ferè mensibus. Cur autem iacencia potius quam stantia ruminant, Mercurialis hanc reddit rationem, tanquam ex eisdem authoribus, apud quos tamen illa non legitur, etsi alio qui non omnino sit aspernanda: eò quod (inquit) dum iacent, ventriculus cōprimitur à terra, compressus verò facilius idem in os repellit, sicut videmus vomentes faciliè id agere, si manu ventriculum comprimant. Ruminant etiam potissimum æstiuo tempore, dum feruet Sol, siue in ipsa meridie, cæterum vmbra captant, sicuti caprarum exemplo eleganter nobis expressit Dantes in suo præcitato Purgatorio:*

*Ruminantia
quietem possunt.*

*L. 10. c. 73.
Ruminantia
cur iacent.*

Cant. 27.

*Quali si fanno ruminando manse
Le capre, fiate rapide, e praterue
Sopra le cime, prima che sian prante.
Taciè à l'ombra, mentre che'l Sol ferue
Guardate dal Pastor, che'n sù la verga
Poggiato s'è, & lor poggiao ferue.
Ruminante o mio grege à l'ombra ell'iuua
L'erbe pasceute.*

Similiter Petrarcha.

Sed & Virgilius.

*Ab virgo infelix, tu nunc in montibus erras;
Ille latus niueum molli fulus hyacintho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.*

*Cur hyeme
ruminant.*

Hoc est, vt Seruius exponit, vel aridas, vel quæ ventris calore propria viriditate caruerunt. Ex quo Virgilij loco tanquam ex architypo, & è tabula holce suos versus deprompsit. Calphurnius:

*Has pete nunc salices, & leuas flecte sub vlnos,
Nam cum prata calent, illic requiescere noster
Taurus amat, gelidæq; iacet spatias in vmbra,
Et matutinas reuocat palearibus herbas.*

*Ruminatio
ne delecta-
ri.*

Syntag. 2.

*Lactantia
non rumi-
nant.*

*7. de anim.
c. 4.*

*6. de loc. af-
fe. cap. 6.*

5. Hist. 21.

Cur verò hyeme magis quam cæteris anni temporibus ruminant, isthæc fortassis ratio assignari poterit, quod eo tempore nisi duro aridoque pascantur pabulo, quod difficulter immutatur, sicuti contra facillimè teneriusculum, quales sunt herbæ, quæ æstiuo viget tempore, quam rationem ipse quoque videtur innuere philosophus, dum inquit, quod quæ gregatim ac foris pascuntur, leuius minusque ruminant, quam quæ in stabulis obuersionantur. Author est idem philosophus, animantia quibus ruminare in more est, proficere, detestarique non minus ruminando, quam edendo: quæ locum explicans Ioan. Emilianus, denotare ait, non modò parem voluptatem percipi ab ipsa ruminatione, sed multò etiam maiorem, quandoquidem gustus, alimentorum sapor exatè perfecteque sentire nequit, cuiusmodi ea sunt, quæ à ruminantibus prius deuorantur, sed quæ iam ruminationis beneficio læuigata sunt, in arctissimos linguæ meatus seipsa insinuant, gustusque instrumenta valentius ferunt. Notandum verò istiusmodi animantia non tunc ruminare, cum etiamnum lacte nutriuntur: eò quia lac (inquit Mercurialis) facile coctus, præparatū, & liquidum est, ita vt per foramen commune cum reticulo in illud è ventre labatur. Albertus Magnus sentit, ruminantia post septimum ætatis mensem ruminare. Sed putat Mercurialis hunc virum deceptum esse, ex mala verborū Aristotelis intelligentia, qui, vt dictum est, ruminantia solū id septem mensibus agere scribit. Equidem ante id tempus, & quàm primum herbas depascuntur, ruminare certum est, & notauit etiam Galenus, vbi hæcè recentissimè in lucem editi historiam recenset. At longè (inquit) maiori admiratione dignū est, quod postquam & folia & teneros ramusculos deuorauerat, paulò post ruminare coepit, &c. Haud tamen accusandum puto Albertum, qui de ijs loquitur iuuenulis, vt ita vocem, quibus abundè semper lac maternum suppetit ad id usque tempus. Nam, vt idem etiam Mercurialis subiungit, post lactationem animalia ruminationem incipiunt: ea autem in septimum ferè mensem, nisi

De Quadrupedibus Bisulcis Prolegomena.

7

nisi impediamus, perdurat. Scribit præterea Aristoteles huiusmodi animalium, quæ non vtrinque dentata sunt, lac solummodo coire, ideoque ex eo caseum fieri: aitque id & copiosius & caseo vtilius existere. Cùm verò teste Herodoto apud Scythas ex equarum lacte coagulato caseus fiat, quem in equi historia hippacen vocari diximus, conijcit Mercurialis, Aristotelem de ea loqui coagulatione, quæ fit in ventriculo, non autem de artificiosa: cui hæc in re facillè accensuerim, cùm proprium sit ruminantibus habere coagulum. Habēt (inquit) quod coagulum vocatur, omnia quæ plures continent ventres: carent quæ vnum habent, excepto lepore. Habent quibus hoc datum est, non in magno vêtre, nec in reticulo, neque in vltimo, quod abomasum appellauimus, sed in eo, qui inter vltimum, & duos primos positus est, quod omasum vocatur. Habent hæc omnia coagulum propter lactis crassamentum: carent quibus singuli ventres, quod eorum lac tenue sit, quamobrem cornigerorum lac spissatum, mutilorum nequaquam. Lepori coagulum fit, διὰ τὸ νιμφοθαί ποδὸν ποδῶν. ὃ γὰρ ποῦτος χύμος συνίστηται τῇ κοιλίᾳ τὸ γὰρ τοῦ ἐμβρύου, hoc est, vt Theodorus vertit, quoniam herbam succi lactei pascatur: talis enim humor lac in ventriculo stringit, facitque colostrum. Sed duos errores non obscuros (inquit Mercurialis) commisit, vnum quod hæc verba ὁ ποδὸν ποδῶν, non rectè herbam succi lactei interpretatus est. Nam vt alibi indicauimus, ὁ ποδὸν tam apud Hippocratem, quàm apud alios pro coagulo καὶ ἐξολῆ capitur, quo quidem pacto ab Aristotele capi vero similis est, nempe qui dicat, iccirco coagulū habere leporem, quod his herbam coaguli efficitur pascatur. Sed forsan Gaza Plinium etiam hæc in re imitari voluit, qui eam vocem ex Græcis sic sæpe interpretari conuenit. Alterum & forsan multò maiorem, cùm addit ea verba: facitque colostrum, quæ nec in Aristotele leguntur, nec vera sunt. Siquidem colostrum siue colostrā, vt docet Nonius Marcellus, est lac nouum in mammillis, Lucilius:

Hibernam insulam fomento omni colore colostrā.

Et Laberius: Si quidem mea colostrā fretus terris studere fecisset sumere aquam ex fonte. Item Plaut. *Meum cor, mea colostrā, meus molliculus caseus*; Plinius: *Concipere nutrices exitiosum est. Hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostrā prima à partu spongiositas lactis. Item alias: Pullis earum, ubi pingue pabulum; biuō à partu maternum lac gustasse lethale est, genus mali vocatur colostratio.* Ex quibus omnibus clarissimum est, pueros vocari colostratos, qui aut lacte matris, quæ mox peperit, aut nutricis prægnantis vtuntur: atq; ob id colostrū, seu colostram dici, aut lac nouum, aut lac mulieris vt erum gerentis. Hucusque ille: cui de colostro lubens accenseo, sed pro ὁ ποδὸν ποδῶν Gaza meo iudicio non malè herbam lactei succi transtulit, in qua scilicet significatione eadem voce vtitur Theophrastus, pro re autem coagulum efficiente nufquam, quamuis tamen sensus in idem refiliat. Nam herba illa succi lactei, puta lactuca, lactuca, leporina Apuleij, siue ea sit Sonchus siue condrilla aut hieracium, cum refrigerent, & astringant, coagulare leporis lac poterunt. Sed vt ad cornigera & verè ruminantia reuertimur, hæc ideo coagulum habere ait idem Mercurialis, vel quia sicco prædita sunt temperamēto, merito cuius in ventriculo spissetur lac, vel propter siccitatem atque facultatem herbarum coagulantium, quibus matres dum lactant, vescuntur. Dicit verò etiam Aristoteles coagulum in solo multientrū, siue ruminantium omaso constare, eiusque rei rationem dedisse in problematibus. Quamobrem cum in ijs quæ nunc habemus, illud non reperiatur, putandum est (inquit Mercurialis) Aristotelem in Phylis problematibus, quæ à Plutarcho, Apollonio, Arhenæo, & Laetio citantur, nūc verò desiderantur, illud declarasse. Si quid autem proferre licet, Mercurialis, ego (inquit) dicerem, in primo vêtre lac parum mutari: in secundo mutari quidem atque incalescere, sed non adeo, vt possit in casei formam crassescere: in quarto percoqui & statim in intestina, inde per meseraicas in corpus distribui: in tertio verò solum crassescere posse, atque ibi retineri; cū quia locus satis calet, & lac præparatum iam est, vt facillè crassescere queat, tum quia sic crassescitū non facillè per foramen abomaso & omaso cōmune in abdomen transmittitur. Quare inuenitur coagulum in omaso, quia ibi causa efficitur, nimirum calor, magis crassescere valet, & quia simul retineri potest: in alijs vel non a quæ calor viget, vel ob lubricitatem, si fiat, vt in abomaso retineri nequit. Vnde assentiri nunquam potuit Auerroï, qui coagulum esse excrementum digestionis tertij ventriculi, atque ob illud, tanquam vesicam propter bilem, id factum esse contendit. Hactenus Mercurialis. Cur modò lacte ruminantia abundant, forè hæc ratio dari poterit, quod eorū fetus eo præceteris indigeat, propter superioris mandibulæ dentium inopiam. Iam ex omnibus quæ hactenus à nobis dicta sunt, vnicique notum esse arbitror, duo esse ruminantium genera, vnum quod vtrinque dentatum est, alterum inferiori mandibula tantum. Hoc genus propriè ruminantium nomine intelligi extra controuersiam est. Suntq; omnia bisulca, & vno excepto, vt dixi, camelo, cornigera. Quæ cornua gerūt (inquit Aristoteles) bisulca magna ex parte per naturam sunt, vt bos, ceruus, capra. Quod autem idem & solipes & bicorne sit, nullum est, quod nos adhuc nouimus. At solipes, idēq; vnicoarne est, quanquam rarum, vt asinus

Ruminantium lac quale.

Coagulum. 3. de pari. 15.

Lib. 5. Var. 12.

Colostrum quid. L. 8. Sat. 10. In Virgine. In Panulo. 28. l. 6. 9. l. 11. c. 41.

Ruminantia cur habeant coagulum.

Cur coagulum in omaso tantum.

3. de pari. animal. c. vlt.

Ruminantia cur lacte abundant.

2. Hist. 1.

nus

*Cornua car
anim. aibus
data.
3. de part. 2*

*Animaliū
diuersa ar-
ma.*

*Cornua q̃
bus inutilia.*

nus Indicus: ille enim & vnicornis & solipes est: vnicornis verò, idemque bisulcus Oryx. Haud præter nostrum itaque fuerit institutum, docere ad quem finem cornua eis Natura largita sit, quæque eorundem sit materia, ac diuersitas. Nisi itaque cornua haberent, multorum aliorum animantium iniurijs exponerentur (quamuis quibusdam etiam obfint) vnde dicebat Philosophus: Carēt ijs quæ non viuipera sunt. Cornua vel alijs quibusdam inesse dicimus, sed per similitudinem & translationem, cum nullum ex ijs cornu officio fungatur. Gerunt enim quæ animal pariunt, cornua ad vim, aut inferendam, aut depellendam, quod nulli ex cæteris, quæ cornua habere dicunt, contingit. Nullum enim vitur cornibus, vel ad cōvincendum, vel ad defendendum, quæ virium sunt officia. Quæ igitur pedes multifidos habent, cornu omnia carēt, cuius rei causa est, quòd cornu auxilij gratia habetur. Multifidis autem non desunt alia auxilia. Dedit enim natura alijs ungues, alijs dentes pugnaces, alijs partem aliam, qua sese tueri atq; defendere possent: at verò bisulcorum pars maior cornua gerit, & solipedum nonnulla ad vim inferendam, quædam etiam ad defendendum. Quibus autem cornua natura non dedit, eorum saluti praesidijs consulit alijs, vt pernecitate corporis equis opitulata est, magnitudine camelis: magnitudinis enim exuperantia sufficit ad necē arcendā, quod camelis contingit, atque etiam melius elephantis. Quædam etiam dente exerto armantur in genere bisulco, vt lues. Quibus autem cornua præ nimio excessu superuacua sunt, ijs alterum auxilium natura adhibuit, vt ceruis velocitatem. Grandis enim illa & multifida cornuum magnitudo potius obest, quàm prodest. Bubulis etiam, capreisq; interdum cornua inutilia sunt: nam et si contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesq; belluas fugiunt. Bonafis (nā ij quoq; pari aduncitate cornua reflexa inter se in orbē colligunt) excrementi profusionem natura pro auxilio dedit; hoc enim cum metuunt, se tuentur. Hac eadem profusione, alia quoque seruari certum est. Plura autem auxilia simul, quorum singula satis essent, nulli natura tribuit. Aurei planē super hac re extant Phocildis versus, quos tacuisse nefas sit:

*O' n λει ικα' ας ωι μιθιες, εὐσινιες εὐετοι,
Ορησι μιν πολλὰ λυτὰ χυτῶν. ἀπὸ τῶν τελευσίων,
Ταύρεϊς δ' ἀντοχῶν τοῖς κεράσιν, καὶ τῶν μιλίσσαις,
Εμφυτοὶ δ' ἀκαρὶ δωκί, λήγες δ' ἰσχυρὰ ἀνδρῶν ποσσίν:
Arma vnicuique dedit Deus, naturam diuinam,
Auib; quidem magnam celeritatem, & robur leonibus,
Taurisq; in sponte natis cornibus, & apibus aculeos,
Innatum tutamen dedit; ratio propugnaculum est mortalibus.*

*Cornua tol-
lere quid.*

Cum itaque cornua facta sint à natura, tum ad defendendum, tum ad offendendum, prouerbialiter cornua tollere aliquem dicimus pro eo, quod est animo efferri, ex Horatii nimium epodis, vbi ait: Namque in malos acerrimus parata tollo cornua. Alicubi rursus de Baccho. Et addis cornua pauperie In quo sensu & Ouidius loquens similiter de temulentia:

Tunc veniunt ritus, tunc pauper cornua sumit.

*Cornua ob-
uerrere qui
dicantur.
In Pseudo-
lo.*

Hucq; spectat illud Græcorum: ὅπρ' ὅτε σὺ μὴ κίρατα ἔχῃς, idest, ante bac credebam tibi esse cor-
nua. Qui verò iniuriā repellere parati sunt, hi cornua dicuntur obuerrere, in quo sensu Plautus ait:

*Priorem ego hominem, magisq; versutē malum
Nunquam adepol quengquam vidi, quàm hic est,
Nimisq; ego illum limia hominem metuo & formido malē.
Ne malus item erga me sit, vt erga illum fuit.
Ne in re secunda nunc mihi obuertas cornua
Si occasionem capsi, qui fiet malus.*

Elegantissimè verò, simul, & facetissimè sumpta hinc metaphora Euclio pauper se asellū quasi contemptum; Megadorum verò diuitem bouem, quasi armis suis superbientem, ac minitantē generum sibi futurum respuit, dum inquit:

*Veni hoc mihi in mentem Megadore te esse hominem diuitem
Faetiosum; meitem esse hominem pauperum pauperrimum
Nunc si filiam locassem meam tibi, in mentem venit
Te bouem esse, & me esse asellum; vbi tecum coniugetus siem.
Vbi onus ferre nequeam pariter, iaceam ego asinus in lato,
Tu me bos magis haud respicias, gnarus quasi nunquam siem.
Et te utar iniquiore, & meus me oratio irideat,
Neutribi habeam stabile stabulum, si quid deuortij fiat,
Asini me mordicus scindant, boues incurserint cornibus.*

*Cornutam
bestiam pe-
tere quid.*

Extat apud Comicum etiam in hoc sensu prouerbiū, Cornutam bestiam petis, de eo, qui laceffis cum,

De Quadrupedibus Bisulcis Prolegomena.

9

eum, qui paratus est retaliare iniuriam. Id quidem indicaturi nonnulli homines eximij pro cristis cornua usurparunt, quasi ad impetendum, scilicet & terrendum. Hinc ijs utebatur Pyrrhus, ut meminit Plutarchus: *Agnitus fuit ab extrema crista, & à cornibus hircinis.* De Philippo Macedonum Rege Lilius: *In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galea ad eminentem ramum perfregit.* Silius de Afro quodam.

Lib. 27.

Casside cornigera dependens insula.

Sed & in Virgilio est:

Lib. 12.

Ensemq; clypeumque, & rubra cornua crista.

Alia tamen fortassimente, inquit Lipsius in Analectis lib. 3. de militia Romana dialogo quinto, & cristæ ipsæ plumæ sectæ, & diuisæ intelliguntur, velut in cornua. Suidas tale: *Cornu veteres, capillos aut imbas vocabunt.* At in nostris quoque galeis quàm crebra cornua? Eadem olim apud Gallos in quotidiano usu: Diodorus testis: *Galeas areas capiti circumponunt, qua magnas eminentias verticesque habent, & magnificam opinionem spectantibus obijciunt.* Alijs enim naturalia cornua apposita sunt, alijs anium aut quadrupedum animalium expressa effigies. Similiter etiam animalium ricibus cassides adornabant. Statius:

Lib. 3.

ore ferarum,

Et ricu horrificant galeas.

Accipitur igitur cornu in sacris literis pro robore ac fortitudine, necnon etiam pro regno: & ob sublimitatem, & libertatem eius, ut ait D. Basilii, in bonam partem accipitur, & in multis locis sacri eloquij pro gloria usurpatum inuenimus. Idem Basilii aliam præterea in cornibus animantium agnoscit utilitatem corpori, dum ait conciliare decus, atque ornamentum: *Cornu (inquit) in reliqua corporis parte est eminentius & solidius: simul quidem ornamentum adfert capiti: simul verò præsens armatura est ad propulsandas iniurias.* Cur autem in sublimi corporis parte, nimirum vertice capitis ea collocauerit natura, nobis demonstravit Aristoteles his verbis. Rectè capiti cornua mandauit, nec ut Aesopi Momus vitio dat, quod taurus non in armis cornua gerat, vnde ferire vehementius queat, sed capite parte corporis imbecillima. Non enim ingenio perspicaci ille Momus hæc deprehendit. Ut enim in alia quauis parte cornua haberentur frustra ponderi essent, nulla in re vtilia; multa etiam officia impedirent: sic armis quoque infixæ sedem omnino ineptam tenerent. Non solum enim vnde ictus fiant vehementiores, considerandum est, sed etiam vnde remotiores; itaque cum careant manibus, & nec pedibus imis affixa gerere possint, neque genibus (flexus enim impediretur) capite gerant, necesse est, quemadmodum à natura constitutum est. Quin etiam ad cæteras corporis motiones ita maximè geri sine vilo impedimento possunt. Sed ut ad causam cornuum finalem reuertamur, ut lacerare, & propulsare iniurias possent istiusmodi animantia, cornua eorum in solidum mucronem desinere opus fuit, & ne flecterentur, in ipso eorundè exortu, osseam ferè substantiam natura fecit, ut dixit idem Philosophus eodem loco: *Cæteris aliquatenus caua & mucrone demum concreta sunt, quoniam ad ictus hoc sit commodius, sed ne pars caua debilis sit, qua cuti annectitur, solidum quiddam ossibus exortum ingreditur eam, impletque totam.* Sic enim sita compactaque, & ad vim inferendam commodissimam, & ad reliqua vitæ munere inoffensissima habentur. Accidit ipsa materia, ex qua cornua procreantur (loquor autem de magis propinqua) quæ nihil aliud est quàm excrementum osseum, atque nervosum. Quod enim sit osseum manifestè ibidem docuit, inquiens: *Proximas esse ossibus partes, ostendit tactus etiam illas, ungues, ungulas tum solidas, tum bisulcas, cornua, rostra anium, quæ omnia prædij gratia adiunguntur animalibus.* Est & alia quædam cornuum causa finalis; nam ut Cælius annotauit, ea ex Grammaticis Græcis nonnulli scribunt, item pro capillis posita inueniri, quoniam vtraque nascentur eodem modo: adestque inquit ille, etymum quoque cur cerata pro capillis autument inueniri; inde enim dici videri nomen, *ὀνιστιχὸς κεραία*, id est, quod præcidantur assidue, vnde de Paride apud Homerum, *κερὰ γλαυκὰ*, id est coma illustrem venustumque interpretantur; Et apud Sophoclem *ὀρθοκερὸς φρίκη* pro eo quod est *ὀρθοκερὸς & κέρα βοός*, pro setis intelligunt bubulis. Est verò haud exigua cornuum diuersitas; cum non idem sit omnibus color, non eadem figura, magnitudo, soliditas, non item nun eris idem non idem in omnibus situs. Rursus alijs decidunt, alijs minime. Color nonnullis variat, nonnullis est simplex, albus, nigricans, cinereus, flauescens. Figura quibusdam recta, ut Orygi (loquor enim de bisulcis duntaxat, nam alias tale asino Indico etiam tribuitur) alijs (cæteris omnibus, ni fallor) inflexa, siue curua, vnde à curuitate cornu dictum. Varro existimauit; Quorum rursus duo existunt genera; quædam enim leuiter tantum reclinantur, quædam in anfractum & velut in gyrum circumducuntur. Rursus quædam leuia sunt, quædam aspera; quædam simplicia, quædam in ramos dispersa, quædam tenuia, quædam crassa, quædam lata, quædam angusta. Magnitudo nonnullis parua, nonnullis mediocris, alijs ingens. Et quatuor

Cornu quid inscribit.
Homi. in Psal. 28.
In coment. in Esai. 5.
Cornua cur in capite.
3. de pa. 2.

Cornua cur mucronata.

Lib. 3 o. 1.

Cornuum differentia.

Cornu vnde dictum.

uis

uis solida sint cornua omnia, solidiora tamen dicemus, quæ plena sunt, quam quæ vacua & caua, nam & arundo plena, caua solidior est atque robustior. Numero item licet plerisque bina sint, ab utroque videlicet capitis parte vnum. Sunt tamen quibus vnum tantum ac singulare, sunt quibus terna, item quibus quaterna. Quibus idest singulare, id in fronte obtinere, cuius rei ratio ibidem assignatur à Philosopho. Sunt etiam quæ singulari cornu armantur, ut Oryx, & quem asinum Indicum vocari diximus; Oryx bisulcum, asinus ille solipes est. Gerunt sanè medio sui capitis cornu fixum, ea quæ vnum habent. Sic enim maximè pars vitæ; cornu obtinebit, cum medium commune pariter utriq; extremo sit. Solipes potius quam bisulcum esse vnicorne rectè videri potest. Ungula enim tam solida quam bisulca eandem naturam habet quam cornu. Itaque ipsæ simul & ungulam findi & cornu congruum est. Fissio etiam ungulæ & cornu ex defectu naturæ euenit. Itaque cum exuperantiam ungulæ solipedum natura dedisset, rectè dempsit supernè, fecitque vnicorne. Atqui quærendum modò esset, num istiusmodi vnicornia sinistro dextroque moueantur, quod si faciant, ut facere vero est simillimum, accusanda adhuc fuerit ipsa natura, quod bisulca ea non fecerit, nam dicebat eo loci Philosophus, maximam animalium partem, ut corpus dextro sinistroque quibus se movent, distirguntur, sic & cornua bina eadem illa de causa gerere, suo ipsius naturæ ingenio. Et parui etiam momenti esse videtur argumentum quod Philosophus adfert de integris solipedum vnicornium ungulis, bisulcum enim oryx est, vnicorne tamen, bisulcus rhinoceros, & ipse quoque vnicornis. Indicos etiam boues vnicornes, & tricornes dari apud Plinium legimus. Dantur & arietes quaternis præditi cornibus, dantur & qui quinque acceperunt, item qui sex. Situ itaque etiam variant cornua: alijs enim sunt in centro frontis, ut orygi, alijs in naribus, ut rhinoceroti plerisque in vertice capitis. Possint præterea aliæ cornuum constitui differentiæ, utpote cum alia sint immobilia, qualia plerisque, alia aurium modo mobilia, ut bobus Phrygijs, ut testatur his verbis Aristoteles. Adherent cornua cuti potius quam ossi, unde fit, ut in Phrygia & alibi boues sint, qui cornua perinde ut auriculas movent. Et præter istiusmodi boues, cornua etiam mouet Eale. Testis est Plinius: Eale (inquit) magnitudine equi fluuiialis, canna Elephant, colore nigra vel fusca, maxilla apri, maiora cubitalibus cornua habens mobilia, quæ alternatim pugna sistit, variatque inflectit aut obliquè, ut cunque ratio monstrauerit. Rursus cornua alijs decidunt, alijs permanent. Nam quamuis Aristoteles inquit: Soli cerno cornua quotannis decidere, initio à bimatu, cæteris verò esse perpetua, nisi per vim aliquam amittant, eique subscribat Plinius, videmus tamen capreolos, alces, nonnullaque alia, deciduis esse cornibus, id quod non ignorauit Albertus. Decidere autem ceruis cornua Aristoteles ait tum utilitatis causa, ut onere leuentur, tum ex necessitate, præ pondere. Insuper cornua alijs quam alijs sunt robustiora, alijsque ad propulsandam iniuriam, alijs ad inferendam idonea; Est denique & in sexu differentia; foemina enim vel cornibus carent, vel quam mares ea habent minora: sicuti quoque cætera earum arma imbecilliora sunt. Sunt enim mares & robustiores, & audaciores, ut censuit idem Philosophus, ubi ait: Partes quæ ad inuadendum, aut ad defendendum spectant, quæque à natura ijs tribuuntur, quæ aut sola aut præ cæteris uti possint, & quibusuis utendi præcipua, dente & si quid eiusmodi aliud sit: cumque mares robustiores, magisque animosi ideo aut solis ijs aut melius ijs partes eiusmodi datae sunt. Quas enim in foeminis quoque haberi necesse est, ut quæ cibo accommodentur, eas habent quidem & foeminae, sed minus quam mares, quæ autem ad rem nullam necessariam spectent, ijs carent. Quapropter in ceruorum genere, cum maribus cornua sint foeminis defunt. Vaccarum etiam cornua & taurorum inter se distant. Quod idem in pecore etiam cernimus. Hæc ille. Ratio alia ab alijs redditur. Sunt qui ad corporis frigiditatem referunt, sunt qui in materiæ defectum. Tentasse enim & in foeminis naturam quod specie erat proprium; verum materia caruisse, quandoquidem in omni animantium genere minus sanè terrei recrementi famina obtinet; ideoque generosiores in ouium specie cornutas haberi, quod scilicet ad marium naturam corporis habitu propius accedant: proinde & ambientis iniurias melius ferre. Ceruam igitur velut quædam cornuum rudimenta habere, naturam tamen ob allatam rationem non potuisse perficere. Qui verò corporis frigiditati illud tribuunt, quæ genus foemininum præditum est: Hippocratis potissimum autoritate nituntur, qui in opere de aquis, aere & locis testatum reliquit, in Europa circa paludem Mæotidem apud Scythas Nomades vocatos, boues esse sine cornibus: reddens enim eius rei rationem, immensam ait eius regionis frigoris acerbiteriam esse. Hoc idemmet (inquiunt) Aristotelis etiam suffragio stabiliri poterit, qui tradit in Africa arietes statim cornigeros nasci, nec solum mares, ut Homerus scribit: sed etiā foeminas: Contra in Ponto per prouinciam Scytharum nullis cornua esse. Videri itaque id prouenire, quia Africa æstuet, algeat verò Scythia: quando quidem immodica frigiditas natuum labefactat colorem: ideoque cum oues quasdam cornutas cernimus, eas præ cæteris calidas existere. Tetigit præcipuas cornuum differentias etiam Plinius: Cornua (inquit) multis quidem, & aquatiliū, & marinorum & serpentium

Vnicornia
cur in me-
dia fronte.

Vnicornia
an utriusque
moueantur.

L. 8. c. 21.
Situs.

Cornua
quibus mo-
tilia.

L. 8. c. 21.

2. Hist. 1.

Quibus cor-

nuia deci-

dant.

L. 11. c. 37.

3. de anim.

tra. 2. c. 1.

3. de par. 2.

Sexus.

3. de par. 1.

Foeminis
cur cornua
minora.

Cerna cor-
nuia.

Boues sine
cornibus

ubi.

8. Hist. 28.

L. 11. 37.

Cornuum

differentia

ex Plinio.

istum varijs data sunt modis: sed qua iure cornua intelligatur quadrupedi tantum generi. Actionem enim & Cap-
pum etiam in latina historia fabulosos reor. Nec alibi maior lascivia naturae lusu animalium armis. Sparsi haec
in ramis, ut ceruorum: alijs simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis: aliorum in-
xit in palmis, digitosq; emisit ex ijs, unde platycerotas vocant. Dedit ramosa caperis, sed parua nec fecit deci-
ana: Conuoluta in anfractum arietum generi, cen celtus daret, infesta tauris. In hoc quidem genere, & feminis
tribuit: in multis tantum maribus. Rupicapris in dorsum adunca; Damis in aduersum. Erecta autem rugarumq;
ambitu contorta, & in lene fastigium exacuta, ut lyras diceret Strepticeroti, quem addacem Africa appellat. Mo-
bilis eadem, ut aures, ut Phrygia armentis, Troglodytarum in terram directa, qua de causa obliqua ceruice pa-
scentur. Alijs singularia, & hac medio capite, aut naribus, ut diximus. Tam quod alijs ad incursum robusta,
alijs ad ictum: Alijs adunca, alijs ad ictum plurimis modis, luptina, conuersa, conuexa. Omnia in mucronem
gratia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad pratendendum iter. Haecenus Pli-
nius, nulla de colore cornu facta mentione, estq; circa qua diximus colorum varietatem haud exigua
ambiguitas. Scribit enim Arist. ungues, pilos, cornua & id genus alia ab ipsa cute efflorescere, eius-
demq; colore infici: quod ab eodem Philosopho confirmatur binis alijs in locis: eiusdemq; in-
fectionis rationem reddens, ait, propterea quod in omnibus alimentum per cutem ad exteriorem
ambitum percolatur. Dubitandi autem ratio talis est: Boum cornua mucronem habent nigrican-
tem, cum tota ferè alba sint. Si itaq; cutis cornua suo colore inficeret, non reciperent, apparet, ut
hanc colorum varietatem. Et quamuis in eodem libello Aristoteles dicat nigredinem fieri à vetu-
state, & cornuum extremitates cum prius erumpant, ceteris eorum partibus sint veteriores, non
satisfacit tamen ratio: nam omnium cornuum mucrones deberent esse nigri: ad haec nigrorum
animalium deberent esse nigra: rubrorum rubra. Postremo cum unicolor sit cutis, unicoloria de-
berent esse cornua, versicoloria tamen quaedam etiam legimus, dummodo verum est, quod Aelia-
nus de Asino unicorni memoriae prodidit. De soliditate etiam aduertendum est, omnia cornua in-
tus vacua, ab utraq; extremitate, solida esse à natura facta: in ipsa quidem basi, ut firmius fronti
infigerentur; in cuspide autem, ut ad ictum essent robustiora: notabatq; Aristoteles solidum quod
inferiorem replet cauitatem, nequaquam cornuum esse particulam, imò verò quadam cranei extu-
berantiam. Bicornia solidis armata cornibus perpauca admodum sunt, ne nimio pondere grauentur.
Quemadmodum enim inania sunt ossa minimis quibusdam exceptis, quae in manibus praesertim, &
pedibus ad firmandas neruorum, seu maui tendinum propagines molita est natura. Ceruo dun-
taxat cornuum soliditatem tribuit Arist.: Ceruo (inquit) excornigeris unicoloria tota solida, cate-
ris caua quadantenus. Sunt tamen & capreoli cornua solida, licet multò minora: Sunt & alcis, &
fortassis etiam aliorum. Quod obseruans Albertus: Adhuc (inquit) multorum animalium cornua sunt va-
cua iuxta caput, & in extremo solida, praterquam in ceruo, & habentibus cum ceruo naturam similem, sicut ca-
prea, & bircoceruus, & huiusmodi, quae in utroq; termino sunt dura, & sunt multa ramificationis. Notandū
deniq; quod idē Philosophus cornua vocet partes ossibus proximas. Non enim materia simpliciter
ossa est, sed etiam neruosa, quia sic firmiora sunt, quod & Galenus asserit his verbis: Omnes .n. ani-
malium particulas prominētes, & nudas ex tali substantia creauit, qualis neq; quassari facili propter
mollitiem, neq; rumpi propter siccitatem possit: talis autē particula ungula est, & solida, quam bifida,
talis calcar, talis cornu. Dicit verò aliquis, si materia cornu neruosa est, vim & habebit sentiēdi, cu-
ius omnino expertia sunt cornua, item si terrestris est materia, qui fiet ut mollescant, quod tamen
cornua facere, & veteres tradunt, & vsus etiam astruit. Prior scrupulus tollitur, si dicamus materiam
non simpliciter neruosam esse, sed saculentam, quae ob intemperiem, & crassitiem, sensum non ad-
mittit. Alterius quaesiti solutionem habemus apud Aristotelem his verbis; Sed quae terrena ad-
modum oriuntur, parum humoris calorisque adepta, haec dum refrigerantur, humore cum calore
euaporante duram terrenamq; formam capiunt, ut ungues, ungulae, cornua, rostra, quam calore
igne molliuntur. Mollicabilia enim sunt secundum illum, quaecumq; non ex aqua concreta con-
stant, sed quaecumq; ad terram potius spectant, & nec eorum humor vniversus assiccatus est, nec
inaequaliter, sed tractilia sunt, & non humectabilia, aut ductilia, & non aquea, atq; ignis opera ac-
feruore mollicabilia, ut ferrum, cornu, lignum. Vbi rursus obseruandum, quod Aristoteles per to-
tum humidum intellexit humidum crassum, & sensui peruium, non autem quod totum prorsus hu-
midum per vapores evanescat, atq; dissipetur: & idcirco cum frigore concrecant, istiusmodi res,
calore dein molliores fiunt: calore namque insitus ille humor funditur, qui fusus mollitiem parit,
vbi durities, cum intus prius lateret, extiterat: veluti etiam flexile, & tractabile fit corium arte ela-
boratum, si igni admoveatur, quod antea rigidum persentiebatur. Quamuis itaque istiusmodi
res terrestres sint, sibi tamen aliquantulum humoris, & id quidem glutinosum retinuerunt, quod ab
igne ad sensum reuocatur. Habent modo cornigeræ animantes proprias corporis quasdam alias
partes, & cum nullis alijs communes, ut est talus, & seuum: quasdam cum alijs quidem commu-
nes, ceterum situ differentes, ut vterus, mammae, lien. De talo haec legimus apud Aristotelem. Ta-
lum

Platycero-
ta.Streptice-
ros.2. de gene-
rat. cap. 4.
3. Hist. 9.
& li. de co-
lorib.De colore
cornu ob-
seruatio.De solidi-
tate cor-
nuum ob-
seruatio.

3. de par. 1.

3. de par. 2.
2. Hist. 1.3. de ani-
mal. tract.
2. c. 1.Cornuum
materia. 1.
de vsu par.

12.

2. de gener.
cap. 4.4. Meteor.
9.
partes cor-
nigeris li-
ne rumi-
nantibus
propria.

2. *Hist.* 1.
Talus.

4. *de par.*
10.

Seuum 2.
de par. 5.

Medulla.
2. *de par.*
12. *Lien.*
4. *de par.*
14. *Intelli-*
na.
Vulua.

4. *de par.*
10.
Mamma.

lum etiam asinus ille Indicus (vnico cornu in medio frōtis armatus) solus in solipedum genere pos-
fideret. Sus ambiguus est (alias solipes, alias bisulcus) quō sit vt etiam talo careat probiore. Permul-
ta ex bisulcorum numero talum habent. At verō multifidum nullum adhuc talum huiusmodi ha-
bere cognitum est, vt ne hominem quidem habere certum est. Sed lynxi semitalo simile quiddam:
Iconi autem rotuosum in anfractum est, quale effingunt. Omnia verō quibus datus est talus, cru-
ribus cum posterioribus continent, ita vt erectus in suffragine parte sui prona feras, supina inror-
sum spectet, & quæ ventres vocantur, intus adue sibi posita sint, & iubam habeant, & cornua bi-
na, orbem in inflexu mutuo colligentia gerant, vt bonasus. Et alicubi rursus: Pedes quadrupedum
inter se differunt, alijs enim solidi, alijs bifidi, alijs multifidi. Solidi sunt eorum, quibus pro corpo-
ris magnitudine copiaq; terrenæ portionis pro cornu, aut dente, materia ad vnguis naturam se-
cesserit. Sed enim ex ea copia pro pluribus vnus vnguis, scilicet vngula coalescit. Talo etiam ob
eam rem carent (quod magna ex parte dixerim) atq; etiam quod sit talus adest, crura posteriora
difficilius flecterentur. Celerius enim, & aperiantur, & clauduntur, quæ singulis angulis constant,
quàm quæ pluribus. Talus autem, vt qui clauus est, tanquam alienus artus duobus hisce inseritur,
pondus quidem afferens, sed gradum efficiens tutiorem. Hinc enim & ea quæ talum habent, non in
prioribus, sed posterioribus tantum cruribus continent, quoniam leuiora flexibilioraq; esse debēt,
quæ præcedant; firmiora autem contentioraq; esse posteriora congruit. Ad repugnandum etiam
inferendumque ictum vehemētiorem commodius ita constant. Genus autem hoc animalium
cruribus ita vt posterioribus solet. Bisulca talum habere certum est: ijs enim posteriora sunt ple-
niora. Et quoniam talum habeant, solipeda esse non possunt, quasi os quōd pedi deest, maneat in
suffragine. Digitatis talus non est. Nam si esset, digitata non essent, sed tantum latitudinis finde-
retur, quantum talus occuparet. Quamobrem quæ talum habent, magna ex parte bisulca sunt.
Cur modò bisulca cornigera non adipem, sed seuum habeant, & quomodò isti e pinguedines inui-
cem differant, clarissimè nos docuit alicubi idem Philosophus: Seuum (inquit) & adeps (οἷον καὶ
σῆας) inter se differunt sanguinis ratione. Est enim eorum vtrumq; sanguis concoctus per bonita-
tem enutriendi, consistitq; ex eo quod in pulpam quidem animalis non absuitur, sed concoctio-
nis alimentiq; bonitate præditum est. Indicat id pinguedo eorum, cum pingue inter humida com-
mune ignis & aeris sit: quamobrem nullum ex ijs quæ sanguine careant, vel adipē habet, vel seuum,
quandoquidem sanguis deest. Quorum autem sanguis corpulentior est, hæc seuum potius habent:
seuum enim terrenum est. Vnde fit, vt modo fibrosi sanguinis cogatur, tam ipsum quàm eiusmodi
ius, cū parū aquæ, multum terræ contineat. Quamobrē quæ non vtrumq; dentata, sed cornigera sunt,
hæc seuum habent. Naturam eorum refertā esse huiusmodi elemento patet, eò quod cornua gerunt,
talosq; obtinent, quæ quidem omnia natura sunt arida, & terrena. At verō genus vtrumq; dentatū,
& cornuū expers, & multifidum, vice seui adipem habet, quæ non cogitur, nec siccitate aliqua fran-
gitur, quoniam eius natura minus terrena est. Hactenus Philosophus, sed & insequēte capite seuū
ab adipe differre ait, & similiter ossiū medullas in cornigeris seui speciem gerere, in vtrinq; dēratīs,
& multifidis referre pinguedinē ob allatā modò rationē. Lienem cornigera eodem testante habent
rotundū, vt capra, ovis & reliqua omnia: nisi aliqua pro sua magnitudine audiorē in longitudinem
habeāt, vt boues: At multifidis prolixus omnibus est, vt homini, cani: Solipedibus autem medium
tenet, & promiscuus est Patrem .n. alterā habet latā, alterā angustā, vt equo, mulo, asino. Inrestringa,
vt alicubi ait, omnia quā in alijs sunt ampliora, pabuli ratione, vt cōficiāt quod cibi ingerūt incon-
fessū. De vulua verō sic scribit post explicationem eius situs. Ad hæc discrimen vuluarum est, quōd
cornigera, & vna parte dentata, acetabula habent vuluæ, dū partū gerūt, atq; parte etiā vtraq; den-
tata animalis facūda, pedibus prædita, vuluā læuē omnia habent, & partus ipsi vuluæ, nō acetabu-
lis adhæret. Postremò mammas non eo quo cætera loco habent, vt & ipse annotauit his verbis.
Quibus solida vngula aut cornua, & partus numero pauciori, hæc mammas inter femora habent,
easq; binas, quæ autem numero parto, & pede multifido sunt, hæc aut plures per ventrem du-
plici ordine vtroq; de latere gerunt, vt sues, vt canes, aut binas tantum medio ventre, vt Leo, cu-
ius rei causa est, non quia parcissimè generat (nam plures quam duos interdum edit) sed quod mi-
nus lacte abundat. Cibum enim, quem rarò assumit quoniam carniorus est, in corpus absorbit.
Elephas duas tantum habet, easq; sub armis. Quæ autem non multifida, sed deprola sunt, aut
cornua, hæc inter scœmora mammas habent, vt equa, asina, camelus. Hæc enim singulos pariunt,
& pes equo, & asino solidus, camelo bisulcus: cerua etiam, capra, vacca, & reliqua generis eius-
dem mammas parte eadem gerunt. Cuius rei causa est, quod hæc sursum versus capiant sui corpo-
ris incrementa. Itaq; vbi confluuium, & copia excrementi sanguinis, qui locus sanè infra est, &
circa effluentis materiæ ostia, ibi mammarum a natura posita sunt. Quæ enim parte motus agitur ali-
menti, inde etiam capi alimentum potest, &c. De situ mammarum in digitatis suo loco dicitur.

VLYSSIS ALDROVANDI
PHILOSOPHI ET MEDICI
BONONIENSIS
DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS
Libri Primi Caput Primum,
QVOD EST DE BOVE.

ORDINIS RATIO.

MAXIMA profectò, ac plurima sunt emolumenta, quæ ex bisulcorum ani- *Utilitas bi-*
mantium genere, de quo toto hoc agetur volumine, percipimus: nec eru- *fulcorum.*
befco profiteri, ex his solis diuites æquæ ac pauperes, honestè lautèq; viue-
re posse. Præterquam enim quòd omnia, quæ ad sustinendam vitam ho-
minis sunt necessaria subministrant, carnem videlicet ad cibum, lac ad po-
tum, lanam & corium ad corporis tegumentum, nostros insuper labores
cùm in excolendis agris, tum in quolibet ferendo trahendoq; onere, si quæ
alia adiuuant. Rangiferos nuncupatos in quibusdam Septentrionalibus *Rangifer.*
plagis alunt ad vehicula, currus, traheas, equitandi; vsu: adhæc mulgen- *Bubalus.*
tur, & omne genus lactarij ex ipsorum lacte conficitur. Bubalus vulgò nuncupatus, etsi ad plaustra,
& aratra minus sit idoneus; in trahendis tamen per terram magnis ponderibus, in aliquot Italiae lo-
cis vsurpatur, maximam quoque adferens commoditatem, suisq; lactarijs plurimos saturans. Ca- *Camelus.*
melus dossuarium præcipuè iumentum, incredibili onustus pondere immensa emetitur terrarum
spatia. Sed ne longius abeamus (camelus enim in Oriente potissimùm, rangifer nisi in vltimis ferè
Septentrionis regionibus datur, & bubalus etiam non in omni Italia notus est) notissima ubiq; ter- *Ovis.*
rarum pecora nobis hæc cuncta præbent; Ouillum pecus, vt Columellæ verbis utar, præcipuè nos *Lib. 7. c. 2.*
contra frigoris violentiam protegit corporibusq; nostris liberaliora præbet velamina, tum etiam ca-
fei lactisq; abundantia non solùm agrestes saturat, sed etiã elegantium mensas iucundis, & numerosis
dapibus exornat: quibusdã verò nationibus frumenti expertibus victu commodat; ex quo Nomandũ
Getarũq; plurimi γαλακτοφάγοι dicuntur. Hædũ quia tenerrima eius caro, pinguis & palato nostro *Hædas.*
est gratissima, ab edendo dictũ lfidorus credidit: hic item pelles dat agninis neutiquam viliores, qui-
bus similiter vestes hodieq; fulciuntur honestiores. Dant & ceruus & bubalus corium aduersus om- *Cervus.*
nes penè aeris iniurias commodissimas. Suem verò Græci teste Varrone à natura donatam dicebant *Sus.*
ad epulandum itaq; ipsi animanti animam datam pro sale, qui seruaret carnem. De bouis corij mul- *Bos.*
tiplici vsu suo loco plura dicuntur, nunc autem hoc tantum dixisse iuuerit, ocreas inde, & calceos
fieri, quibus tibias pedesq; contra aquam niuemq; armamus. Carnis bonitate nulli post habendus
est,

Vitulus.

est, maxime in infantia, quocunque etiam modo paratus: vitulum enim legimus, priuatim opportunis olim in locis fuisse saginatum, vt ad epulas parandas, celebrandaque conuiuia, suauis res redderentur eius carnes; cuiusmodi cupedias incantatrix illa fœmina Sauli Regi parauit, & pater familias perditio filio apponi iussit. Sed & adultos boues apud priscos in tanto honore fuisse constat, vt regibus etiam apponerentur, vt Menelai exemplo indicat Homerus Telemacho eam apponentis in cœna: Inquit enim:

Odys. 3.

Ω: φάτο, καὶ σφιν τῶτα βοὸς παρὰ πύονα θυκὼν
Οπ' ἴν' ἡρσιν ἰλῶν τὰρ ἂν εἰ γέρα παρθεῖσαν αὐτῶ,
Οἱδ' οὔρεα θ' ἱεῖμα ἀρεκείμενα χεῖρας ἰαδδον,

Lib. 7.

Sic dixit: & ipsis dorsa bonis pinguis apposuit
Assa in manibus accipiens, quam portionem posuerant
Hæ in cibos paratos manus immiserunt.

Lib. 2. de
nat. deorū.

Ananias verò vetustissimus iamborum scriptor apud Athenæū, cū iudicasset, quibus anni temporibus quidam ex celeberrimis piscibus palato sunt gratiores, subdit: βῆς δὲ πιαθεῖς, δοκτομεῖ καὶ μεσείων τῶν ἡμέρῃς, id est, Bos verò saginatus, & medijs noctibus, vt videtur, & interdū cibus est gratus. Sed & nomen ipsum à nutriendo factum aiunt: βῶ quippe est alo: ceterū non sola id præstat carne, verum etiam suo labore. Eum enim ad palustra & aratra præcipuè natum esse apparet, cū ob eximium corporis robur, tū quod ceruicem ei priuatim iugo ferendo aptam natura dedit, vt Cicero testatum reliquit, vbi diuinam prouidentiam in ceteris quoque animantibus examinat: Quid de bobus, inquit, loquar? quorum ipsa terga declarant, non esse se ad onus recipiendum figurata: ceruices autem natas ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahendæ.

Ouis.
In probl.

Hinc illa bouis inter cetera bifulca prærogatiua; quod in agricultura laborum nostrorum factus sit focrus, frumenta quotannis copiosè admodum suppeditans, ideoque apud Athenienses Cereris ac Triptolemi minister habitus. Ouem verò etiam magni factam ab antiquis, & in magno quoque fuisse honore ex eo innotescit, quoniam nummis utebantur, qui vt Plutarchus testatur, ouis ac bouis effigie erant signati, & cum in omni pecore omnem suam haberent substantiam, duo isthæc potissimum animantia coluisse, & in his alendis fuisse intentos, præcipuasque habuisse facultates clarum est: nam & patrimonium ob hoc peculium vocabatur, vt Columella testatur his verbis: In rusticatione, vel antiquissima est ratio pascendi, eademque qualuossissima; propter quod omnia quoque,

Peculium
vnde dictum.In orafat.
lib. 6.

Pecunia.

Li. 18. c. 3.

Pascuum
quid.

pecore appellabatur, & nunc in tabulis conscripseris pascua dicuntur omnia, ex quibus populus redditus habet, quod in hoc solum vectigal fuerat. Græci etiam, vt Iosephus Scaliger meminit in Varronem, οἰσβάτα, sic oues etiam vocant, à prouentu dixerunt, & οἰσβάσις Homero prouentus est, quod eorum copia, inquit, in pecu: & videas apud Homerum πολὺ μῆλ' & πολὺ αἰγῆς, id est multas possidentes oues & agnos non semel pro opulentis diuitibusque poni, idem & Agamemnonem, quem aliàs ceteris regibus, qui ipsum ad expugnandam Troiam comitati sunt, imperantem facit creber-

Ex boue
an ex oue
maior utilitas.

Cap. 22.

Vicitima
optima.

rimè οἰμὴν ἡλῶν, id est pastorem populorum appellat, quod Hesychius alijque interpretantur βασιλῆα τῶν ὄχλων, id est, turba siue multitudinis populorum regem. Si modò & dignitatem vtriusque pecoris, & quas suppeditant utilitates ponderemus, ouem bos indubitatè vincet. Theologi quinque bouis, quatuor ouis commoda enumerant: Bos, inquit, immolatur, arat, pascit carne, lac dat; & corium diuersis vñibus subministrat: Ovis verò immolatur, editur, lac & lanam tribuit: vnde est quod in Exodo scribitur: Si quis faratus fuerit bouem, aut ouem occiderit, aut vendiderit, quinque tones pro oue bone restituet, & quatuor oues pro oue. Quamuis autem vterque immoletur, ex bobus tamen, vt Plinij verbis utar, vicitima habebantur optima, & lautissima erat deorum placatio: bouis item maiores vocabant hostias, oues verò minores: illosque dijs maioribus has minoribus sacrificabant: sed & illos mactabant, qui triumphantes urbem intrabant, has qui ouantes tantum. Et quamuis in omni pecore veterum posita essent diuitiæ, hæ tamen bouum præcipuè typò indicabantur, idque in sacris literis: siquidem apud Matthæum, vbi dicitur: Tauri mei & altilia occisa sunt, D. Hieronymus regias opes per metaphoram indicari testatur. Et veteri Scythico adagio, Octapodes dicebantur, qui duos possidebant boues, de ijs qui rusticanis opibus abundabant. E contrario alicubi ex Septuaginta interpretum versionem ex penuria bouum, annonæ indicatur caritas. Ficus non adferet fructus & non erunt germina in vineis, mentietur opus olina, & campi non facient iscas, defecerunt eo, quod comederent oues, & non sunt boues in præsepibus. Qui locus explicatur decimoquarto Prouerbiorum, vbi dicitur: Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est; vbi autem apparent plurima segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis. Addo ego vbi plena sunt præsepia, ibidem frumento plena sunt horrea. Quamobrem & nos in hoc de bifulcijs opere, primas boui partes assignabi-

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

15

gnabimus, Cadmi in primis imitatione, qui similiter, cum bos Phœnicum lingua aleph vocaretur, hanc literam inter alias primo loco honoratus est, quia & boui eundem tribuendum putabat, non secundum aut tertium, ut fecit Hesiodus, qui in eo opere, quod inscribitur opera & dies, in optima domus siue familiæ constitutione ab ipsa vxore bouem aratorem necessarium esse dixit:

Cadmus.

Plutarc. 9.
sympof.

Οἶκος ὡν ἡ πότις α, γυναικὶν, βὺν τ' ἀρότρα.

In primis domus & mulier, bosque ad sit arator.

Quem locum Poetæ citans Aristoteles: nam bos, inquit, pauperibus pro sermo est. Eleganter pariter ac appositè Columella prouentus, qui ex agricultura habentur, hominumque bouumque labores dixit hoc versu.

Polit. 1.

Iaculatur Iupiter imbres

Grandine dilapidans hominumque bouumque labores.

Quia verò longè maior est, vtiorque bouum quàm hominum labor, Virgilius nulla facta hominis mentione, bouem priuatim celebrans sic canit:

Georg. 1.

Et pluuia ingenti sata lata bouumque labores

Georg. 2.

Diluit.

Et rursus:

Agricola incuruo terram dimouit aratro,

Hinc anni labor, hinc patriam paruosque nepotes

Sustinet, hinc armenta bouum, meritosque iuuenkos.

Recta autem ratione meritos iuuenkos ait, sicuti namque communis labor est, ita etiam communis debet esse laboris fructus. Super qua re Vegetij audiamus sententiam: Cuncta legumina siue frumenta (inquit) bobus meritis aratrisque debentur. Vinearum ipsarum usus periret, nisi eorum adminiculis carpenta sudarent: quid de diuersorum onerum comparatione referamus, dum inter mobilia, & quicquid grauius est, absque vehiculis penè reddatur immobile? Reliqua omnia animalia, ipsaque cohortales aues, ex eorum capiunt labore substantiam: Vnde enim equis hordeum, unde cibum canibus, unde porcis pabulum dominorum solertia subministraret, ni parentur bouum labore frumena? Et ne longum faciam, bobus debet alimenta, quicquid ali potest. Apud alios genus mularum, apud alios camelorum, apud paucos elephantorum, licet exiguus usus est, nulla potest ratio esse sine bobus. Accedit quod ipse etiam Deus immortalis, ut ait Aeschyli Prometheus, referente Plutarcho, munera hominibus rependens, ea dat, quæ nostris subire laboribus apta sunt, foetus nimirum equorum, asinorumque & bouum genus: quamobrem quoque in prisca illa atate præcipuum fuisse diuitiarum studium Pausanias auctor est, luculenta habere, equorum, & bouum pecuaria: idemque elicitur ex Homero, apud quem Achilles apud Agamemnonem sese purgans, cur à bello abstineret, negat se læsum, aut vlla iniuria à Trojanis affectum.

Bobus qua
debeantur.
In prologo
lib. 2. Vete-
rin.

Lib. de so-
lert. animi.

In Messa-
nctis.

Οὐ γὰρ πῶποτε ἵμας βὺς ἤλασαν, ἡδὲ καὶ ἱππας.

Non enim equos vnquam tibi subauxere bouesque.

Equos autem sub curru, ad aratum prodesse bouem vetus Pindari dictum, vtumque nimirum hoc pecus præ ceteris homini commodare indicantis: sed rectius fortassis equum dixisset, ferendo homini vtilem, ut bouem aratro conducere dicebat, illumque belli tempore, hunc pace vtiliorem quo nimirum sensu Theſeum referunt iam belli pertæsum bouis imagine nummum cussisse, ut & ciuium suorum animos à bello amoueret, & ad agriculturæ studium inflammaret: Arationem autem pacis symbolum in primis facit Horatius 4. Car. Ode 5.

Et equus
& bos ne-
cessarij.

Quarrit patria Casarem

Tutus bos etenim rura perambulat.

Nutrit rura Ceres &c.

Clarissimè Ouidius 1. Fast.

Bella diu tenuere viros, erat aptior ensis

Vomere, cedebat tauris arator equo.

Atque inde etiam, ut mea fert opinio, veterum Germanorum illud memorabile dimanauit institutum, ut equum frænatum, & scutum cum framea, bouesque iunctos vxori ducendæ dotis nomine mitterent: ut vxor (inquit Tacitus) venire se laborum, periculorumque sociam his incipientis matrimonij auspicijs admoneretur, idem in pace, idem in prælijs se passuram ausuramque laborem enim iuncti boues, bellum paratus equus, & dat arma significabant. Est autem bouum labor duplicem præcipuè ob causam celebratus, cum quia vnanimis, ac æqualis, tum quia grandis ac continuus. De æqualitate vnanimitateque venustissimam apud Homerum lego similitudinem:

Germano-
rū mos in
spēs salutis.

Iliad. N.

Αἶας δ' ἔκινε πᾶμπαν οἶλος ταχέος ἴος
ἔσαν δ' ἅπ' Αἰαντος Τηλεμοχίου, ἡδ' ἠβείων

*Aiaces am-
bo, ut bobus
similes.*

Αλλ' ὅς ἐν κείῳ εἰς οἶκον πηλὸν ἀρόισσι
ἰσὸν θυμὸν ἔχοντες τιταίνετο, ἀπὸ δ' ἀράσφιν
προμοῖσιν κεράεσσιν πολλὰ ἀνακκίσειδως,
τῷ μὲν τε ζυγὸν εἰς ὕψος ἀμφὶς εἴρησι,
ἱμεῖω κατὰ ὄλκα, τίμνη δ' ἐπὶ τέλσον ἀράρης
ὣς τῷ παρὰ βῆθε μάλ' ἱσάσαντο ἀλλήλοισιν.
*Ajax autem non procul omnino Oilei velox filius
Stabat ab Aiace Telamonio, ne paulum quidem,
Sed sicut in nouale boues nigri compactum aratrum
Aequale animum habentes trahunt; circa autem ipsorum
Ima cornua multus erumpit sudor,
Hos quidem iugum solum bene politum utrinque discedit
Videntes per sulcum, inciditur autem fundus arui.
Sic hi congressi, valde flabant inter se.*

Boum labor Quàm indefessus autem & continuus sit idem labor, grauissimi quoque indicant authores Hesiodus,
laudatur. & Virgilius, uterque agriculturæ consultiſſimus, nam ut ille canit, oriente inchoat aurora, & ut ille
ostendit, ad vespertinum vsque crepusculum perdurat, quod videlicet tempus, ex reditu boum ab
opere suo significat, inquit:

*Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuueni,
Et sol decedens crescentes duplicat umbras.*

Parum autem hoc esset, nisi ab ipso veris initio laborem occiperent, & ad hyemem vsque perfer-
rent, quo tempore tanquam emeritos milites coronis & laborum suorum fructibus dignos esse
Ouidius innuit: dum canit:

*State coronati plenum ad praeſepe iuueni:
Cum tepido vestrum verè redibit onus.
Rusticus emeritum palo suspendit aratrum,
Omne reformidat frigore vulnus humus.*

*Optima cul-
tura.*

*L. 2. de pra-
par. Evang.
cap. 1.
Boues ubi
honorati.
Li. 5. Siro-
mas.
Cap. 28.*

Iungitur & equus multis in locis aratro, arant item muli, eorumque cultura ab Homero præcipuè
celebratur; inuenias tamen optimam culturam, ex qua felicissima messis expectatur, à solo boue
βούκοπος ab antiquis nuncupatam: eamque tanti fecit antiquitas, ut eum qui primò boues iunxit
ad aratrum, non vulgari qualis hominibus debetur, honore dignum censeret, sed diuino cultu pro-
sequeretur, & inter deos immortales referret, ut meminit D. Augustinus: *Boues*, inquit, *primò iun-
gens ad aratrum, inter deos est translatus*: traditque Eusebius de Aegyptiorum loquens Theologia,
nonnullos vsus vtilitatisque causa multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios susce-
pta contendere: bouem enim ipsam tam partu suo quam arandi opera conducere: estque bos eis-
dem, ut legitur apud Clementem Alexandrinum, terræ, agriculturæque & alimenti symbolum.
Et Georgius Cedrenus tradit Cectropem Atheniensium Regem, virisque eorum conditorem pri-
mum bouem admiratum esse, & Iouem cognominasse. Decanini quoque noui orbis populi hodie-
que referente Ioanne Hugonis in sua in illas regiones nauigatione, bouem sanctitatis opinione
inter domestica alia humanissimè tractant: testaturque Ludouicus Romanus Calecutenses vtilia ad
vitam humanam animantia, neutiquam necare, ut sunt, inquit, boues & oues, tamque tenero amo-
re ea prosequi, ut cum prætereunt, manibus leniter demulceant, ac deosculentur: quod si verò quis
ea, vel de industria, vel casu læserit, eum poenas lueſe, non aliter, quam si furtum ac latrocinium
commisisset. Quod vitæ institutum & si partim ridiculum, partim atrox videatur, tamen imitan-
da aliqua honestatis specie nititur; nolunt enim, ut ex hoc videtur, is à quibus beneficium accepe-
runt, ingrati aut iniuri videri. Athænis verò longo tempore seruatum fuisse Cælius annotauit, ne
bouem, cuius opera, vel aratro, vel curru utebantur, omnino immolarent: ὅτι καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ θεο-
γόνος ἐστὶν ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ μάταια ποιούμενος, idest, quoniam & hic colonus sit, ac laborum quoque
nostrorum particeps: vnde regnante ibi Erechtheo, cum sacro quodam bouem mactari necesse
esset, ut factum fuit perageretur, neque legi fraus fieret, institutum fuisse traditur, ut popa, quem
ibi βούκοπος appellant, simul ac bouem percussisset, relicta ad aram securi, arrepta statim fuga, so-
lum venteret, & ex Attica prorsus fugeret, quod facinus ne impunitum relinqueretur, decretum
fuit, securum ipsam in inditio ream constituere, ex quo illam iudicandi quotannis consuetudinem
inoleuisse fuerunt. Aelianus author est, eius diei, in quo isthæc patrabantur, festum vacari so-
leredypolia, & buphonia: & Alexander ab Alexandro ex Plutarcho nempe, Solonem eius legis
authorem fuisse asserit. Sed & Pythagoræ fuit institutum, ne quis, vel sibi, vel dijs istiusmodi ope-
rosâ vtiliaque homini animalia interimere, sed fues potius, & capras, illas nimirum quia agris
infectæ

*Lib. 3. Var.
hist.*

*Li. 3. c. 12.
In Solone.*

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

17

infestæ sunt, has quia vites depopulantur: de quo præcepto ita scribit Ovidius:

Metamorp.

15.

Et prima putator

Holus sus meruisse mori, quia semina pando
Erueris vobis, spemque interceperis anni.
Vite caper morsu Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltoris: nocuit sua culpa duobus.
Quid meruistis oues, placidum pecus, inq; tuendos
Natum homines, pleno quas fertis in ubere necesse?
Mollia qua nobis vestras velamina lanas
Præbetis, vitæq; magis quam morte iuuatis?
Quid meruere boues, animal sine fraude doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus;
Qui potuit curui dempto modo pondere aratri
Ruricolam mactare sum, qui trita labore
Illa, quibus toties durum renouauerat aruum,
Tos dederat messes, percussus colla securi.
Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
Inscripsere deos scelere, numenque supernum
Cade laboriferi credunt gaudere iuuenti,
Victima labe carens, &c.

Et paucis interpositis.

Vnde fames homini vetitorum tanta ciborum est?
Audetis vesci genus à mortale? quod oro
Ne facite, & monitis animos aduertite nostris,
Cumque bouum dabitur casorum membra palato,
Mandare vos vestros scite, & sentite colonos.

Et mox rursus.

Quam male consuecistis, quam se parat ille cruori
Impius humano; vituli qui guttura cultro
Rumpit, & immotas præbet mugitibus aures?
Aut qui vagitus similes puerilibus hadum
Edentem iugulare potest, aut alite vesci
Cui dedit ipse cibos? quantum est, quod desit in istis
Ad plenum factus? qua transitus inde paratur?
Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis,
Horriserunt contra Boream onis arma minisret,
Vbera dent saturæ manibus pressanda capella.

Et alio opere rursus.

A boue succincti cultros remouete ministri.
Bos aret; ignauam sacrificate suem.
Apti iugo ceruix, non est ferienda securi,
Viuat, & in dura sape laboret humo.

Habemus item inter Catonis præcepta:

Thure deni placata, vitulum sine crescat aratro.

Istiusmodi Pythagoræ fortassis præceptum Phryges secuti fuerint, quos videlicet Aelianus testatur, Phrygum morte mulctasse, qui bouem occidisset aratorem: & ne longius habeamus, apud Romanos in tanta veneratione fuisse boues, vt præterquam quod ob interemptos nonnulli in exilium missi sunt, tam etiam capitale apud eos fuisse ex Varrone, Plinio, Columella alijsq; constat, bouem occidisse quam ciuem. Ad cuius legis seueritatem pertinet, quod his verbis scribit Valerius Maximus. Non suppressenda illius quoq; damnatio, qui pueruli sui amore corruptus, rogatus ab eorum, vt omalum in cannam fieri tubercet, cum bubula carnis in propinquo emenda nulla facultas esset, domi boue occiso, de iudicium eius impleuit, eoque nomine publica qualione afflictus est, innocens, nisi tam prisco saculo natus fuisset. Quam legem hodieq; in Cambaie regno durare in eorum narrationibus inuenio, qui de suis nauigationibus scriptitarunt. Illud verò etiam memoratu non indignum est, quod D. Hieronymus tanquam vbiq; imitandum narrat, Valentem nimirum Imperatorem, lege per Orientem cauisse, ne quis vitulorum carnibus vesceretur, vitulorum agriculturæ, inquit, prouidentem, & pessimam Iudæizantis tulis.

Li. 4. Fab.

Phrygum mos.

Lib. 12. de animal. cap.

34. Lib. 8. c. 1.

Valerius lex de non occidendis vi-

vulgati emendantem consuetudinem pro altilibus, & latentibus vitulos absumentes. Sed & Constantinus lege executores, Cod. Quæ res pig. obl. poss. ob ciuilia debita boues aratoris pignori capi vetuit, vt Cuiatius annotauit cap. 20. lib. 4. obseruat. ne culturæ abstraherentur. Cum autem bella adhuc ignorarent homines, aureo nempe illo maiorum sæculo, ab esu istius animantis omnino abstinebatur, & vt M. Tullius ait, vis eis nulla vnquam afferebatur, &c.

Lib. 2. de nat. deor.

*Ferreæ tùm verò proles exorta repente est
Ausaque funestum prima est fabricariet ense,
Et gustare manu victum domitumque iuuentum.*

Tanta putabatur, inquit ille, utilitas percipi ex bobus, vt eorum visceribus vesi scelus haberetur. Similiter etiam Virgilius canit:

Georg. 2.

*Ante etiam sceptrum Diæ regis, & ante
Impia quàm calis genus est epulata iuuentis,
Autens hanc vitam in terris Saturnus agebat.*

In Toxaride Humilis à Scythis vt indicata.

Molossi quando boues mactarent.

Pecus quâdo ali capium.

Iliad. II.

Augea iabulum.

Lib. 33. ca. 15.

Pausanias in Messeniis.

Qui olim ararent.

Odys. 2.

In cuius versus explicatione Setuius quoque ait, maiores boues comesse nefas putasse. Itaque Pliutarchus in carnis edaces inuectus, quod iam ad operarios vsque boues peruentum sit, lamentatur, animalia, videlicet, quibus ob laborum suorum emolumenta omnino erat parcendum: quæque Britanni olim æquæ ac hominum capita censebant, & quorum elus apud Scythas non nisi vindictæ causa erat in vsu. Si quis enim apud eos, vt tradit Lucianus, læsus erat, nec suppetebat vlciscendi facultas, immolato boue carnes minutim sectas eoquebat, ipse in tergore humi strato sedebat, manibus in tergum reductis, id quod maximum supplicandi apud illos genus habebatur. Accedebat quicunque vellet opitulari, & carnum portione gustata, dextroque pede tergori imposito, pollicebatur pro viribus se auxilio futurum, atque hoc foedus ibi sanctissimum habebatur. Similiter, & Molossi, vt Suidas tradit, nunquam nisi foedera inituri boues necabant, tunc autem in multa eos minuta dissecabant frustra. Caterum cum postmodum omne genus pecudis in cibum hominum cessit, mirum est quàm enumerabiles greges ali caperint, id quod Nestor in primis apud Homerum indicat, prædam, quam Elidensibus Iymoneo interempto se eripuisse gloriatur, enumerans: fuisse autem bouum quinquaginta armenta, totidemque ouium greges, suumque & caprarum: adhuc equas centum, quibus sui ferè omnibus suberant pulli. Quorundam verò pecus tam numerosum fuit, vt numerus terè in fabulas cesserit, sicuti quod tradunt de Augeæ stabulo. Narrant enim teste Pausania bouum in primis, & caprarum tam numerosa habuisse armenta, vt bona pars regionis propter finum illorum, iouilis ac inculta iaceret. Israelitas quoque in pascendo pecore valde occupatos fuisse, vel inde innotescere potest, quod Salomon in templi sui deductione viginti bouum millia mactarent: sed & Romani ipsi hac in re non exiguum collocarunt studium, quod ostendit Plinius C. Cæcilij Claudij Isidori exemplo, cum enim scribit testamento edixisse, quamuis multa ciuili bello perdidisset tamen relinquere iuga bouum tria millia sexcentum, reliqui pecoris quingenta quinquaginta septem millia. Tamen autem omne genus pecoris alerent, nihilominus in alendis bouibus præcipuè erant intenti, & vt electiores possiderent, varias peragrabant regiones. Longè celeberrima olim erat in Pylo vrbis spelunca, in qua Nestoris, & ante eum Nelei stabulum fuisse dicitur bouum Theffalicarum de grege Iphicli: atqui non Neleus tantum has Iphicli boues possidendi causa eò protectus, sed & Euristheus Herculi imperauit, vt ex Hispania boues, quas ibi eximia specie esse intellexerat, ad se abigeret. Eiusdem quoque pecoris ex Erythea abacti mira fuisse incensum cupiditate Erycem in Sicilia constat ex eo, quod cum in luctæ certamen cum Hercule descendisset, hinc Hercules boues, illinc Erycis regnum præmia victori proposita fuerint. Cupiditatis tantæ causa fuit, quia ipsi arabant heroes, arationisque se æquæ, ac belli peritos esse gloriabantur, vt Vlyssis Itacæ regis exemplo indicat Homerus:

*Εὐρύκλῃ δ' ἔγχετο δὴν ἱρὸς ἔργου γένοιτο
Ὡς ἴδ' ἐπαρτή, οἳ τ' ἡμᾶτα μακρὰ τέλειται,
Εὐπείῃ, δὲ πᾶσι μὲν ἔγχετο ἐνθάμῃς ἔχοιμι,
Καὶ δὲ σὺ τοῦτο ἔχῃς, ἵνα περὶ σάμῃς ἔργῳ
Νῆστις ἀρχιμαλὰ κλέσας, σὸν δὲ παρὶν,
Εἰ δ' αὖ καὶ βόες εἴν' ἐλαυτὴ μὲν οἱ περ ἄριστοι
Αἰδῶτες, μεγάλοι, ἀμφοὶ κεκορπίεσσι σῶν,
Ἡλικίς, ἰσοδόροι, τῶν δὲ αἰεὶς ἐκ ἀλαπαδῶν.
Τετράγωνοι δ' εἴν' οἱ καὶ δ' ἐπὶ βῶλος ἀροτρώ,
Τῶ χέμ' ἰδοὺς ἐὼλκα δινηκίᾳ ποταμοῖ μιν.
Εἰ δ' αὖ γὰρ πόλιμα πόθιν ὀρεῖσθαι Κρονίῳ
Σήμερον, αὐτὰρ ἔμοινα σάκος εἴν', καὶ δοῦρεσσι*

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I

19

Kai xonin παρχαλος επι πρόταπος ἀραμῆα
 Τῷ κίμῳ ἰδοὺς πρὸς αἰὼνα ἐν προμαχοῖσι μάχεται.
 Eury mache, si enim nobis contentio operis esset,
 Tempore in verno, quando dies longi sunt
 In herba falcem quidem ego bene flexam haberem;
 Tu autem, & talem haberes, ut experiremur opus,
 Ieiuni & que ad tenebras, herba autem adesses,
 Si autem rursus, & boves essent ad impellendum optima
 Pingues (albi sunt, malim nigri) magni, ambo saturati herba,
 Equales, equaliter portantes, quorum rubor non imbecillum,
 Aratrum autem esset, obediat autem gleba aratro,
 Tunc me videres si sulcum longum profcinderem,
 Si autem rursus, & bellum alicubi moueret Saturnius
 Hodie, & mihi scutum esset, & dua lancea,
 Et galea tota area in temporibus congruens,
 Tunc me videres primis in pugnantis mixtum.

Similiter apud Romanos, cum maximè florebat respublica, illi etiam arabant, qui eius gubernaculis præerant. Serentem, inquit Plinius, inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua ingerat in Vaticano, quæ prata Quintia appellabantur, Cincinnato viator attulit distaturam, & quidem, ut traditur, nudo, plenoque pulvere etiamnum ore. Idem author est apud eosdem Romanos probro notatos censorio, si qui male agros coluissent, & Cato etiam ait, cum virum bonum colonum dixissent, amplissimè eum laudasse credebant: imo verò cum octo dies continuos agris excolendis impendere, vnum duntaxat, nimirum nonum rebus vrbis, nundinisque destinabant, ne ab opere homines auocarent. Quidam etiam ex patritijs, quia optimè bobus utebantur, & ut alios arandi peritia vincere se ostentarent, bubulcos se vocari gloriæ duxerunt: sed & ipsa respublica ludos quorannis bouum causa celebrat, quos, ut idem Plinius ait, bubetios ab his animalibus nuncupant. Quousque autem boues talium virorum manibus tractabantur, tam vberes redditus terra reddebat, ut septem tantum iugera familiæ honestissimæ non solum sufficerent, sed ne plura possiderent, lege cautum esset, illum verò in primis beatum dicerent, qui, ut Horatij verbis utar, procul negotijs, ut prisca gens mortalium, paternæ iura bobus exercebant suis. Ad quam veterum Romanorum consuetudinem alludebat idem Poeta, ubi cuncta se scribit fausta ominari Mæcenati ad bellum Actiacum cum Augusto contra Antonium, & Cleopatram proficiscenti, non eò tamen fine, ut inde ditior euadere speret, aut velit, id quod istiusmodi indicat hypallogæ.

Li. 18. c. 2.
 Romani, ut
 agricultu-
 ra studiosi.

Ludi bube-
 ty.

In Epodo.
 Ode 5.

Libenter hoc & omne militabitur
 Bellam in tue spem gratia,
 Non ut iuuenis il ligata pluribus
 Aratra nitantur meis
 Pecusque Calabris ante sydus feruidum
 Lucana mutet pasua.

Hoc est, non ut illigati tauri sub aratris nitantur, incumbantque profcinderæ terræ, seu ut habeam plura aratra, hoc est, ut euadam opulentior, & plures colendas desiderem villas, possessione suæ. Ex quibus satis clarè intelligi posse arbitror, boues Romæ permagni semper fuisse factos, id quod M. Varro prædicans, bubulum gregem ceteras pecudes honore superare debere ait, præsertim autem in Italia, quæ ab hoc nuncupationem traxisse videtur, quod olim Græci tauros *italus* vocarent, & in ea Vrbe cuius manibus condendis mæs, & foemina aratro terminum signauerunt. Quo modo aut mœnia signarentur docet his verbis Festus Pompeius: Primogenitus sulcus dicebatur, quem in condenda noua Vrbe tauro, & vacca designationis causa imprimebant. Conditores enim ciuitatis taurum in dextram, vaccam intrinsecus iungebant, & incincti ritu Gabino, id est, toga pariter caput velati tenebant stiuam sine aratri manicam incuruam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent, & ita sulco ducto loca murorum designabant aratrum suspendentes circa loca portarum: Hoc eodem modo diffinitum Varro fuisse, ait, quæ nam essent muris portarumque Roma est condita. Tradebantur autem istiusmodi vsus Etruscorum libris qui rituales nominati sunt, in quibus scriptum erat, quo ritu Vrbes conderentur, item ara adesseque sacraentur, curiæ, tribus & centuria distribuerentur. Varro verò sic scribit: Oppida condebant in Latio, Etruscorum iunctis bubus, tauro, & vacca interiore aratro circumagebant iulcum. Hoc faciebant religionis causa ate auspicio, ut fossa & muro essent præmunis: Terram unde exalpserrant, fossam vocabant, & introsum factum murum: postea quod siebat orbis, vrbi,

Italia unde
 dicta.
 Mœnia ut
 signarentur.
 Lib. 4. de
 ling. Lat.

prim.

principium quod erat post murum, pomerium dictum, eiusque ambitu auspicia urbana finiuntur. Hæc ille. De Romæ manibus sic meminit Ovidius.

Fab. 4.

*Inde premeus siua designat mania sulco
Alba iugum pineo cum bone vacca tulit.*

Coloniarū
deductio,
ut indicata

Mulctæ
quales olī
Roma.

Lib. 3. c. 5.

Terra cur
minus vbe-
res fructus
reddat.

Boues pro
dote.

Lib. 4. c. 8.

Lib. 5. c. 8.
Virtutis
præmium.

Lib. 5. Aeneid.

Decius
Mus boues
donatus.

Li. 22. c. 5.

Lelius 30.
boues dona-
tus.

Atque hinc postmodum puto dimanavit, quod in nummis, tam Græcis, quam Latinis per boues, vel tauros coloniarum deductiones intelligebant. Iam verò cum pecuniariæ mulctæ certus apud eosdem modus esset præfixitus, quem transcendere minimè fas esset, quibus autem maxima indicabatur mulcta, tria iij millia, & viginti asses soluere cogebantur, quia plus triginta bobus, & duabus ouibus nemo taxari poterat, æstimatusque erat bos centussibus, ouis verò decussibus, hoc est, centum, vel decem assibus; centussibus autem teste Varrone, non est maius æris vocabulum: Super qua lege consulendus est Alexander ab Alexandro, ego interim Plinij super eadem verba recitabo: *Non omittenda, inquit, priscarum legum benevolentia, cautum quippe est, ne bouem prius quam ouem nominaret, qui indiceret mulctam, & meritò quidem legum benevolentiam earum vocat, quæ ne agriculturæ damno essent, ouibus potius quam bobus mulctari reos iuberent. Ut verò crescente serpenteque luxu boues vilioribus manibus tractari cœperunt; non ille etiam qui olim ex bouum laboribus prouentus capitur. Testatur id etiam Plinius, inquit: Quæ nam ergo tanta vbertatis causa? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri, ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, sine illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua disponebant, qua castra: sine hancillis manibus omnia latius proueniunt, quoniam, & curiosus sunt; Et mox paucis, quæ suo loco recitauimus, interiectis, Tales tam etiam viatores erant, quod nomen inditum est subinde, & ex agris Senatuum decussque accersentibus: at nunc eadem illas vincti pedes, damnata manus, inscripti vultus exercent, non sàmèn surda tellure, qua parens appellatur, colique dicitur, & ipsa, honore his assumpto, ut non inuita ea, & indigne credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, qua fuerint Imperatorum. Dantur nunc boues pro sponsalicio munere soceris apud rusticos; olim verò heroibus, ut ex Homero elicitur, qui Iphidamantem Antenoris filium centum boues dotis nomine socero persoluisse ait, sed testimonium adducam.*

*Πρὸς ἱνατορ βῆς δῶκεν, ἡ πρῆλα δ' ἱχλὶ ὑπῆεν
Ἀγας θμυρῶν οἷς, καὶ οἱ ἀσπῆλα ποικιλοῖτο.
Primum centum boues dedit, deinde quoque mille promisit
Capras simul & oues, quæ ei multa pascebantur.*

Apud Indos verò olim, ut annotauit Alexander ab Alexandro, iugo bouum sponsas quoque, mercari permittebatur, ita tamen ut ex sua quique tribu uxorem ducerent: cæterum ego apud Strabonem reperio, Indos multas accepisse uxores iugo bouum emptas. Idem Alexander author est, in Deliacis certaminibus, qui egregiam pugnando nauassent operam in virtutis exhibitæ testimoniū, bouem accepisse, & nos paulò antè Erycem, ac Herculem in luctæ certamen descendisse diximus, illumque regnum suum, hunc boues, quas ex Hispania ducebat, victoriæ præmia proposuisse. Sed & Achilles apud Homerum cursu certantibus bouem posuerit, magnum & adiposum, naualisque certaminis præmia statuit, lebetes, tripodes, equos, mulos, & bouum fortia capita. Bouem item victori pollicetur Aeneas in pugillatu, auro & vittis velatum apud Virgilium.

*Nunc si cui virtus, animusque in pectore præsens
Adsp, & quinētus attollat brachia palmis:
Sic ait, & geminum pugna proponit honorem,
Victori velatum auro vittisque iuuenecum.*

P. Decius Mus tribunus militum, cum Romanum exercitum ab hostibus Sabinis circumuentum, circuitione montis conseruasset, Consul Cornelius Cossus concione aduocata peregit Decij laudes, cum alijs militaribus donis, auream illi coronam, centum boues, & in his album auratis cornibus donauit: singulus qui cum eo fuerant, militibus, duplex frumentum, binosque in præsentia boues binasque tunicas. Milites eam consulis gratitudinem clamore approbantes, coronam gramineam decussæ obsidionis argumentum Decio imposuerunt: ipse centum boues à consule datos militibus expeditionis illius socijs dono dedit. Ita quidem hanc historiam narrat Sabellicus, atqui Plinius, *Quidam, inquit, Imperatores, & sæpius donati (coronis) sunt: velut P. Decius Mus, tribunus militum ab exercitu: altera ab his qui in præsidio obesse fuerant, quanta esset eius honoris auctoritas, confessus religionem: si quidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, quæ ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Scipio similiter Lelio, post expugnatam urbem ob egregiè nauatam operam triginta donauit boues, ut Silius Italicus canit.*

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

21

Phaleris hic pectora fulget,

Hic torquet aurato circumdat bellica colla,

Ille nitet celsus muralis honore corona,

Lalius ante omnes, cui dextera clara domusque

Ter de no boue.

Lego & in Plutarcho Agesilaum ab Ephoris fuisse multatum, quod is vnicuique senum bouem premium virtutis mitteret, eamque attulisse rationem facti, quod publicos largiendo priuatim sibi conciliaret, suosque faceret. Inuenio & Lyricos poetas tauro donatos: Ad lyram sua cantabant carmina, statuebaturque eis chorus quinquaginta virorum, & tauro donabantur. Fuere denique tributi nomine non semel perfoluti boues, vt ex historia constat. Dubrauius & Aeneas Syluius testantur Carolum Magnum Bohemis tributum indixisse, vt quotannis boues centum, & triginta penderent, & Bonfinius author est Henrici Tertij tempore Poloniae ducatum imperio subiectum fuisse, quotannisque boues centum & viginti soluere coactos. Visito caesoq; à Clotario Francorum Rege, Bertholdo Saxobum Duce ad Visurgum fluuium, Saxones similiter, vt narrat Crantzius, Francis annuam tributum quingentorum bouum pendere coacti sunt. E contrario Siculos in Transylvania tam pertinaces libertatis amatores fuisse idem Bonfinius tradit, vt mori potius quam tributa persolvere mallent, Vngariaeque Regibus nunquam stipendia soluere voluisse, neque vt id facerent, nulla vnquam vi cogi potuisse: nostra tamen tempestate, precibus tantum ac in Regis gratiam, inquit adducti sunt, vt Matthiae Coruino quibusdam temporibus domesticatim bouem soluant. Postremo boues furto subrepti, belli causa aliquando fuerunt, quemadmodum eleganter indicat Homerus depingens Achillis clypeum:

Τοῖσι δ' ἰσώτα παυβιδύουσὸ ποιεῖται λαῶν
Δύμιον οὐ ποτὶ μῆλα ἰδολατο, καὶ ἤλικας βῆς.
Οἱ δὲ τὰ ῥα προγίνετο δῶ δ' αὖ ἐπὶ οἶτο τομῆς,
Τερπόμενοι σύμφητον δόλον δ' ὥς προόρσαν.
Οἱ μὲν τὰ προῖδόντες ἐπὶ δράμοισιν, ἅκα δ' ἰσώτα
Τάμενον τ' ἀμφιβόων ἀγέλας καὶ πώϊα καλὰ
Ἀργεῖων οἷον κτεῖνον δ' ἰσὶ μὴδυσσοτήρας
Οἱ δ' ὡς ἐν ἐπύθοτο πρὸ λόν κέλαδον παράβυσιν
Ἰραὶν προτάρουθε καὶ θήμενοι, ἀντίκ' ἴππων
Βάντες δ' ἰσὶ πῖδον μετιχίαδον. idest:

*His ante deinde procul duo speculatores sedebant populorum,
Observantes quando oues viderent & curuē incedentes boues
Illi verò citò procedebant, duoque vnà sequebantur pastores
Oblectantes sese sibilis: insidias enim neutiquam praeferant,
Illi quidem hac prouidentes incurrunt: moxque deinde
Cadebant vndique bouum armenta, & greges pulchros
Candidarum ouium: interficiebant autem insuper pastores
Illi autem postquam audierunt multum strepitum apud boues
Conciones ante sedentes, confestim equos
Ascendentes celeres inferunt sunt.*

Manifesto verò id de Lacedaemonijs, & Messenijs refert Pausanias. Res ita propemodum gesta est; Polychares quidam Messenius boues habebat multas, quibus alendis cum propria non suppeditarent pascua, locabat eas Spartano homini Euaphno in ipsius agro pascendas, ea mercede, vt esset foeturae particeps; sed cum is per facile quaestui quidem post haberet, in Laconiam nauibus veniens, pecus mercatoribus venundedit, atque inde quasi inopinatae rei nuncius vltro ad Polycharem venit, praedones in eum agrum compascuum facta excursionem, extortaue sibi per vim praeda, boues simul & bubulcos abegisse. Quae cum Polychari persuaderet, superuenit de bubulcis vnus, qui boues venundatas, non furto ablatas dixit &c. Celano etiam apud Virgilium bellum Troianis pro caesis stratisque iuuenis imminere ita vaticinatur.

*Bellum etiam pro cade bouum, stratisque iuuenis
Laomedontada, bellum ne inferre paratis?
Et patria insontes Harpyas pellere regno?
Accipite ergò animis, atque hac mea sigite dicta,
Qua Phaebo Pater omnipotens, mihi Phaebo Apollo
Praedixit, vobis Foriarum ego maxima pando,
Italiam cursu petitis, ventosque vocatis;*

*Lib. de fra-
ter. amore.
Lyrics tau-
ro donati.
Boues pro
tributo so-
luti.*

*Lib. 1. Sa-
xon. c. 32.*

*Boues belli
causa.
Iliad.*

*In Messa-
nicis.*

Aeneid. 3.

*Ibis Italia, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis manibus urbem,
Quam vos dira fames, nostraque iniuria cedis
Ambesas subigat malis absumere mensas.*

Ex quibus omnibus, quæ huncusq; dicta sunt, luce clarius est, in omni pecore præcipuam fuisse bo-
vis prærogatiuam: cumulatissima tamen etiam ex vaccis habemus emolumenta: ipsæ enim etiam
Vaccarum
utilitates. iunguntur aratris, plaustra trahunt, & lac in primis suppeditant, ex quo redditus quibusdam in lo-
Bataurorum
utilitas ex cis prouenit incredibilis. Nouere id Bataui, qui ex caseo & butyro, quæ in externa loca exportan-
vaccis. tur, in singulos annos ducenties sestertium cogere dicuntur, quæ summa ad decies centena Caro-
Li. 3. c. 57.
Epilogus. leorum millia extenditur, præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris
fortuna hominum pars victitat, cedunt, vt Adrianus Iunius asserit. Optimo igitur iure bisulcorum
historiam ab hoc animante auspicabimur, quod vt Aelianus ait (cuius facundissimi scriptoris de
illius encomio, epilogi loco sententiam præterire nec possum, nec debeo) plurimas commoditates
habet: cum homines ex eo infinitis commodis afficiantur: primum namque cum hominibus boum
societas rei rusticæ, & vectationis variorum onerum intercedit: deinde lactis magna utilitas, ex boue
percipitur, aræ exornantur, ac hominum conuentibus copiosissimas præbet epulas. Bos etiam
Apes ex bo-
bus. mortuus, generosa quædã res & dignitatis plena existimanda est, quod apes ex illius reliquijs eno-
scuntur, animalia operosissima, & mellis fructum vtilissimum, suauissimumque homini comparan-
tia. Dixerit tamen fortassis aliquis, tauri sanguinem homini lethalem esse, ideoque nasci non de-
buisse, aut sanè sine sanguine debuisse generari: istiusmodi hominem D. Ambrosius ingratum no-
Lib. 3. He-
mat. ca. 9. minat, quoniam huius animantis virtus, inquit, ad cultum agrorum utilis, aut ad vsum palustrorum
habilis, ad alimoniam suavis, diuerso munere fulcit agricolas, quibus Deus, bona si sua norint, vni-
uersa donauit.

SYNONYMA. ETYMOLOGIÆ.

MVTAT hoc animantium genus nomen pro ætatis & sexus ratione: etsi Varro solam
citet ætatem, dum ait: *In bubulo genere, ætatis gradus dicuntur quatuor: prima vitulorum,*
secunda iuencorum, tertia boum nouellorum: quarta vetulorum: discernuntur in prima vi-
tulus & vitula: in secunda iuencus & iuuenta: in tertia & quarta taurus & vacca. Ex quibus vo-
cabulis vacca solummodo significatum nunquam immutat. Bos apud Latinos, sicuti & βῆς apud
Bos proprie
dictus. Græcos propriè quidem dicitur, qui castratus est, vt aptior aratro fiat, aut vt ad cibum faginetur,
tamen præter proprium hunc suum significatum, taurum quoque & vaccam comprehendit: sicuti
non vno loco in progressu historię nostræ patebit. Addit Ioannes Tzetzes βῆς aliquando etiam
vitulum significare. Varino βῆς nomen est genericum, πῶπις specificum, de qua voce mox. Signi-
ficat ei autem non singulos tantum, sed etiam gregem, & armentum. Sæpius Poetis fæminino ge-
nere effertur, potissimum vbi de pastoribus sermo. Hi enim vaccas potius quàm boues pascunt la-
Egl. 1. ctis causa: Virgilius:

*Ille meas errare boues, vt cernis & ipsum
Ludere qua vellem &c.*

Bos pro pel-
le. Apud Græcos verò βῆς synecdochicè partem pro toto capiendo in eodem genere capi pro pelle
bouina Eustathius tradit, vt ἰλίφας pro osse elephantino, idest, ebore: indeque apud Homerum
βῆς τυττάς, & βῆς αἰαίς dici clypeos ex bubulo corio: eodemque sensu βῆς Hesychio est μέση, idest
flagellum, fiebant enim flagella ex hoc potissimum corio: sed & Plautum nonnulli volunt bouem
Bos piscis. in hoc vsurpasse significatu. Est & piscis nomen, quem bouem Plinius etiam appellat, referens eum
inter pisces planos: meminitque eiusdem Aristotelis, & nos de eo egimus in nostra Ichthyologia.
Item σίμματος, idest, condimenti species apud Eustathium; vnde ἰβδῶμος βῆς, qui post σελήνας,
idest placentulas latas rotundasque septimus conficiebatur, cornua habens in modum nouæ lunæ.
Aliter verò expositum βῆς ἰβδῶμος, habes apud Suidam, & Camerarium. Olim erat etiam numus
Atticus, bouis imagine percussus, didrachmum alio nomine dictus: de quo suo dicemus loco. Teste
Polluce γυτροπῆς, idest, ollarum sustentaculum quoque βῆς vocatur. Adhæc futurarum in vesti-
bus commissuras, seu τὰς ἐν τοῖς χιτῶσι των παύων συμβολὰς, βῆς vocatas fuisse idem author testa-
Bos auis. tur, Bos ligniuorus vocatur apud Thessalos Cerambix. Auis est, inquit Antonius Liberalis ex
Nicandri libro de immutatis, ligniuora, conspiciturque in lignis, curuis dentibus, malas semper
mouens, nigra, oblonga, solidis alis, ad similes magnorum cantharorum. Pueri pro ludo habent,
caputque amputantes circumfuerunt, quod simul cum alis similitudinem gerit lyrae & testudinis
confe-

confectæ. Sed reuertor ad bouem propriè dictum, hunc trionem Latinos vocare Isidorus testatur, ex Aulo Gellio nimirum, qui de Septentrionum agens etymologia, *Fulgus*, inquit, *Grammaticorum Septentriones*, à solo numero stellarum dictos putant. *Triones* enim per sese nihil significare aiunt, sed vocabuli esse supplementum: sicut in eo, quod quinquatrus dicamus, quod quinque ab idibus dierum numerus sit, atrus nihil. Sed ego quidem cum Latio & M. Varrone sentio, qui triones rustico vocabulo boues appellatos scribunt, quasi quosdam teriones, hoc est, aranda colendæ, terra idoneos. Itaque hoc sidus quod à figura posituræ ipsa, qui simile palustris videtur, antiqui Græcorum *Τριαζω* dixerunt: non sibi quoque veteres à bubus iunctis Septentriones appellauerunt, id est, à septem stellis, ex quibus quasi iuncti triones figurantur. Bucera sacra apud Lucretium:

Lunigeræque simul pecudes & bucera sacra,

Omnia sunt hominum tutela tradita.

Turnebus & Lambinus boues interpretantur, quia Festus, *bucrum pecus*, inquit, *de bubus dicimus*. & idem Lucretius.

Bucraque greges, & equorum duelliproles.

Taurus verò propriè vocatur bos antequam castratur, maritus scilicet & dux vaccarum. Vnde tauros boues mares vocauit Varro: *Observandum est*, inquit, *ut boues mares boni sint seminis*. Videas tamen sæpe numero etiam pro boue ac præcipuè robusto, ac forti accipi. Virgilius:

Ergo age terra

Pingue solum primis ex templo à mensibus anni,

Fortes inuertant tauri.

Et rursus:

Quam primum possi repetunt præsepia tauri.

Quidius in Fastis.

Bella diu tenere viros; erat aptior ensis

Vomere, cedebat Taurus arator equo.

Sic & Græci, quamuis propriè ταῦροι vocent, βῆρ τὸ ληόν καὶ ἰσόρχον, id est bouem marem & non castratum: simpliciter tamen etiam pro boue efferunt, ut ex hoc versu innotescit:

Ἰπποὶ μὲν σπονδῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν, id est,

Equis vespæ oriuntur, ex tauris verò apes. id est ex bobus.

Homerus tamen aliquando βῆρ ταῦρος dixit per appositionem, ut in hoc versu:

Ὡς τε βῆρ αἰ, ἰληρὸν μὲν γιγχοχὸς ἐπὶ λητο πῶτος Taurus,

Sicut bos in armento valde eximius est omnium Taurus.

Oppianus verò Poeta Græcus elegantissimus, ubi de tauris scribit, tauri nomine tanquam digniore omne bubulum pecus complectitur, ceterum cum & alia magnitudine, & robore excellentia,

quadrupedia tauri nomine sibi ascuerint, ut tauri Æthiopici, qui sunt rhinocerotæ, & tauri Lucæ, qui sunt elephanti, non incongruè ad alia item magna ac fortia animantia id nomen applicabimus Græcorum imitatione, quibus omnia quæ robore aut mole corporis præstant, ταῦροι dicuntur: quod tamen & Martialem fecisse inuenio, qui mamillare indicaturus maximum ac robustissimum, ex taurino id corio factum cecinit, inquit:

Taurino poteras pectus constringere tergo

Nam pelles mammas non tegit ista tuas.

Ταῦρος secundum Etymologum, dictus est quasi τανύουρος, à caudæ extensione (nimirum ἀπὸ τοῦ Τάυρος ὡς τανύουρος) vel quasi γαῦρος id est superbus: atqui γαῦρος, siue taurus vocem Syram esse, atque de dictis,

vnâ cum alijs à Cadmo in Græciam importatam, scire se proficitur Scaliger pater. Syri autem tor, & taur nominant. Patri subscribit filius in opere de verborum etymologijs: idem etiam sentit

Gesnerus. Est autem taurus vox etiam valde æquiuoca, ut annotauit Quintilianus his verbis: *Hæc monyma vel vitanda apud indicem ignarum significationum, vel interpretanda sunt, ut taurus animal*

fit, an mons, an signum in celo, an radix arboris, nisi distinctum non intelligitur. Ptolomæus, & Mela Taurum montem Asiæ esse tradunt, orbis maximum, si Eustathio fides à magnitudine nomen

sortitos (nos iam diximus, omnia magnæ molis & viribus præstantia, veteribus tauri nomine indicari) vniuersam Asiam discriminat. In Lycia taurus vocatur, deinde Hæmodes, mox supra Iberiam in Bætris Caucasus, tum Paropamisus, inde Caspiæ pilæ, mox Niphates, tum Armeniæ pilæ, & ubi iam nostra maria attingit, iterum Taurus, ut scribit Pomponius: numerosis & nouis nominibus quacunque incedit insignem dicit Plinius; plurima namque præter dicta alia quoque nomina habet, ut Imaus, Cragus, Circius, Pariedrus &c. de quibus Ptolomæus dictis locis, Strabo

lib. 2. & 11 Plinius lib. 5, cap. 27. Solinus Polyhist. cap. 41. Orosius lib. 1. Hormistæ cap. 2. Ammianus Marcellinus lib. 23. & Isidorus lib. 14. Origin. cap. 8. Dionysius Periegetes, à forma, quod tauri

formis sit, vocatum scribit. Et M. Varro, *Ad Syriam mons Taurus*, inquit, *nomen à pecore habet*, Stephanus verò sic dictum tradidit, vel ob magnitudinem, vel quod eius pars ad mare prominens Taurinam faciem referat. Contra Calius non à tauro quadrupede, à quo & reliqua magna, & violenta tauri dicuntur, ut idem Stephanus & Eustathius scribunt, Tauri monti nomen inditum putat, sed à tauro monte magna violentaque omnia tauros appellari ait, Stephani Eustathique verba contrario, quam decuit, sensu accipiens, nam & Dionysius Afer interprete Rhematio Fannio taurum montem appellatum canit:

Cornua quod summis scopulis imitatur acutis.

Suidas verò boui hunc montem persimilem dicit saltanti, & posteriores pedes in altum reiectanti, & mox collum incuruatum attolenti. Plinius dicit hos montes in vniuersum Ceraunios Græcis vocari, Mela etiam sub eodem vocabulo maximam eius partem comprehendit. Ceraunum Eustathius circa Caucasum, & Caspium mare locat: Q. Curtius videtur sub duobus nominibus tantum designare Tauro, & Caucaſo: In sacris literis Arath appellatur Ario Montano, & Becano testibus. Propriè autem taurus dicitur, quâ Pamphiliam & Ciliciam ab Armenia minore, & Cappadocia distinguit, quæ causa Tibullo scribendi fuit;

Quantus & atherio contingens vertice naves

Frigidus intonjos Taurus arat Cilices.

Sic & Ouidius dixit.

Ardet Athos, Taurusque Cilix.

Metam. 2.

Seneca inquit:

In Medea.

Pelles vocat, quascunque feruentis creat

Arena Libya, quasque perpetua nix

Taurus coerces frigore Arctoo rigens.

non tam de Tauro propriè dicto, quàm de Boreali eius parte agit, quæ Caucasus dicebatur, perpetuis niuibz obfessa, vnde & teste Isidoro nomen naçta, quæ pars tum frigidissima, tum venenorum feracissima. Valerius Flaccus;

Lib. 5. Arg.

Vltimus inde sinus; ianumque cubile Promethei

Cernitur in geminas consurgens Caucasus Arctos.

Claudianus:

Quicquid lethali germine pollens

Lib. 1. in

Caucasus, aut Scythica vernant in gramine rupes.

Ruffin.

Tauri po-

puli.

Tauri & Tauroschitæ dicuntur populi, ad Bosphorum Cimmericum, peninsulam in Europa inhabitantes, eodem Bosphoro, Byce palude & Carcinite sinu circumfusam, tenui tantum Isthmo continenti adhaerentem, quæ de incolarum nomine Tauricia appellatur. Fuere moribus immanissimis, ut qui hospites omnes Dianæ soliti sunt immolare, ut Pomponius tradit. Quidam Tauros vocari tradunt, quod ab Aegyptijs oriundi essent, qui bouem & Apim colebant. Ety. mologus verò tradit Scythicam gentem esse, & Aegyptiorum more bouem & Apim venerari. Quare alij sic dictos aiunt à tauro, eo quod Osiris illicibus iunctis terram aruerit. Apud hos est Taurica insula, quæ & Maotica nominatur. Eustathius verò à tauro monte dictos ait, non illo tamen, de quo diximus. Alius, inquit, hic Taurus est, quàm qui in Orientem vergit: aut Septentrionalis quædam eius portio est, sub qua Cimmerici habitant, gens Scythica: & Taurica Cherronesus ingens sita est versus occasum Maotidis faucibus adiacens, quam aliqui aiunt tum figura, tum magnitudine Peloponneso parem esse. Regionis illius incolæ Tauroscythæ vocantur à Tauro monte, qui illic est, quod etiam Herodotus non ignorauit, cum & ipse de montibus Tauricis, id est Scythicis mentionem faciat. Hos populos ab Antonio Pio victos Iulius Capitolinus scribit. Haud scio, an de hoc loco loquatur Polybius his verbis; Vbi autem ad Hermeum Europæ ventum est, quo in loco angustissimum fretum inemorauimus, ruens ex Ponto in oppositam partem cum impetu aqua violenter reflectitur, agiturque in opposita Asiæ loca, inde rursus versus Europæ promontorium. Circa aras dictum, cursum tenet, hinc denuo acta fertur in eum locum, quem incolæ Bouem vocant. Est autem in Asia, vbi primum conlitisſe Io, cum traiecisset, infabulis memoratur. Tacitus habet Taurum montem apud Catos; Pomponius in Germania, sed peculiarem locum ei non assignat. Fortè (inquit Abrahamus Ortelius) inter alpes in Salisburgensi Archiepiscopatu, vbi hodie multa loca Thaura vocantur. Rhenanus tamen pro Tauro Germaniæ monte, Taunus legendum scribit, apud Pomponium & Tacitum; sed ipse viderit. Alius denique Taurus mons videtur, de quo apud Ety. mologum & Varinum legimus ex autore innominato, Taurus mons regionis illius glandes produciens pabulum suis. Pendebant etiam ex monte illo tributa, quæ redditus Tauricos appellabant. Taurus Ptolomæo Siciliæ quoque promontorium est, quod Fazello, & Arctio Cabo di S.

Tauris redditus.

Cro-

De Quadrupedibus Bifulcis Lib. I.

25

Croce appellatur. Est & Taurus fluvius Liuius circa Pamphiliam, item in Peloponneso, circa Troezenem, Athenis teste, ex quo aqua Tauria nominatur apud Sophocle, vt Cælius annotauit. Hunc Hesychio Aegitaurum vocari Ortelius ait in voce ταυροειδής. Taurus à Plinio & Solino vocatur quoq; alueus maris, apud Alexandriam Aegypti. Locus item in Sicilia taurus dicebatur, sex aginta stadiis distans à Syracusis, vt tradit Diodorus: & alius locus Straboni sic dictus circa Hierichontis ingressum. Paludis insuper nomen est in Gallia Narbonensi, iuxta Oranum fluvium ac tandem Taurus vrbs est apud Cedrenū, Ismaclitis vacina, Armeniæ fortè. Est verò etiam Taurus secundum Zodiaci signum, ita dictū, vt D. Honorius ait, quod Sol sub hoc signo positus radios suos, vt taurus cornua fortius exerat, & terram arabilem reddat. Alij ad fabulam de Ioue in candidū taurū transformato, vt Europa potiretur, referunt, Iouem nimirū beneficij, quod ex tali transformatione acceptat, taurum inter sydera collocasse: Quibus fauere apparet Senecā in principio Herculis furētis:

*Hinc, quā repente vere laxatur dies,
Tyrus per vadas veller Europæ nitent.*

Idest, Iupiter in taurum transfiguratus. Et Calphurnius Bassus in comment. Phænom. Cæsaris Germanici, taurum, inquit, quidam inter astra putant positum propter Iouem, quod in bouem fabulosè sit conuersus. Nigidij summæ autoritatis Grammatici alia fuit sententia, ea quoque à Basso refertur, cuius verba, quia vulgò non satis emendata extant, adscribam, vt legi puto debere: igitur scribit ille: Nigidius hunc ait Iouē à Neptuno fratre per gratiam abduxisse, qui in figura tauri sensum humanum haberet, quē Iupiter Sydonem misit, vt Europam Agenoris filiam ad se portaret: isq; per pelagus Sidonem venit, ibiq; Europam inter æquales suas ludentem in tēplo Aesculapij conpexit, eamq; repentino raptu collocatā suo tergo deuexit ad Iouem in insulā Cretam. Ob hanc itaq; causam Iupiter taurum Sideribus dignatus est immortalī memoria inferre. Hæc quoq; Euripidi, teste Hygino congruunt. Erathostenes autem hunc eum esse putat, qui Pasiphaen iniit. Virgilium verò etiam ad Europæ fabulam respexisse volunt, ex eo quod candidum vocet hunc cælestem taurum. Ego verò candidum potius dixisse arbitror propter septem Hyadas, quas habet in fronte, nisi potius ipsas intelligat per aurata cornua. Poetæ versus sunt.

*Vere fabis satius, tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.*

Quibus versibus tempus describit circiter medietatem Aprilis, quo tempore Sol possidet dimidium tauri. Aliās in Bucolicis idem tempus sic indicauit:

*Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor
Nunc frondent syluæ, nunc formosissimus annus.*

Virgilium lepide sic imitatus est Franc. Petrarca.

*Quando'l Pianeta, che distingue l'hore,
Ad a. bergar col Tauro s'isioruaz
Cade virtù dall'infiammate corna,
Che velle il mondo di nouel colore.*

Sed & Martialis ad eiusdem imitationem canit:

*Sydera iam Tyrus Phryxiæ respicit agni
Taurus, & alternum Calorū fuit humus.
Ridet ager vestitur humus, vestitur & arbor.*

Rectè autē Virgilius annum aperire dixit, quandoquidē antequam Sol taurū intrat, terra ob frigus adhuc ita constricta est, vt ad plantarum generationē sit inidonea. Ad solis ergo naturam refertur taurus; cuius nimirum forma Solem etiam olim celebrabant Heliopolitani, & Nitiron appellabant. Apis item bos in ciuitate Memphicula Aegyptiaco, Solis instar excipiebatur: & in oppido Hermonum, vt Macrobius auctor est, in celebri Apollinis templo Soli consecratur taurum Bacchinos cognominantes adorauerunt, in signum miraculis convenientibus naturæ Solis. Erat enim auersus pilo hirsutus, setis aduersum caput tendentibus, contra naturam omnium animalium; & per singulas horas mutare colores affirmabatur. Quo cursus Solis auersus, & perpetua illa in generatione rerum animatarum mutatio notabatur, quam Solis calor suis radijs facit. Quemadmodum igitur, terrenus noster bos homini, quem microcosmum nuncupant, siue paruum mundum, frugi est, ita & cælestis iste bos inferiori mundo innumeras præbet utilitates; & non frugis solummodo auctor, sed & humani generis, id eoque Veneri dedicatus: quare non immerito Iulium Maternum arguit Pierius, quod qui Taurum habuere in horoscopo suo, ijs impudiciā mineretur, cum eum prolificum potius fecundumq; fore dicere debuisset, ne notam eam cælo, vnde omnia bona, inureret.

*Taurus fl.
uius.*

Lib. 14.

*Taurus si
gnum cele.
ste.*

*Li. de imi-
gine mudi.*

Eglog. 3.

*Sol tauri
forma cul-
tus.*

*Satural.
Lib. 1.*

Galeottus Martius in libro de doctrina promiscua, quasi Materno subscribens cap. 2. Quid Iupiter inquit, in tauro molitur, poetæ abstruso figmento monstrarunt. Iupiter enim in tauro mutatus Europam rapuit. Iupiter igitur in tauro, qui est domicilium Veneris, in genitura alicuius molles, effaminatos, raptoreq; faminarum efficit. Mathematici verò Tauro ascendente genitos, laboriosos, perpetuæ deditos servituti fore aiunt, quod hoc animal præcipuè ad iugum nascatur: furij verò agitandum, cui decimus octavus tauri gradus nascenti affulserit, eaq; de causa locum cum tauris duobus sese cornu petentibus signatum veteres volvere. Creditur ceruici præesse. De hoc tauro citantur à Picbo & Pomponio Sabino in primo Georg. Virgilij, illa Getulici, in epigram. veterior ut mendosa: nam Pomponius ita citat:

*Non aries illum verno feret aere cornu,
Gnosia nec gemini praeidunt cornua tantum.*

Probus verò ita:

*Non aries illum verno feret aere cornu,
Gnosia nec geminos praeidunt cernua taurum.*

Taurus in Senecæ Hippolyto monstrum marinum est: cuius aspectu territi equi Hippolyti, ipsum curru excusserunt. Id autem ibi sic describitur:

*n onstrum
maris.*

*Cerulea taurus colla sublimis gerens
Erexit altam fronte viridanti inham,
Stant hispida aures: cornibus varius color,
Et quem feri dominator habuisset gregis,
Et quem sub undis natus: hinc flammam vomit,
Oculi hinc refulcent: carula insignis nota,
Opima ceruix, arduos tollit toros,
Naresque hinc levis haustibus patula fremunt:
Musi tenaci pectus ac palea vivet,
Longum rubenti spargitur suco latus,
Tum pone tergus: vltima in monstrum coit.
Facies: & ingens bellua immer sam trabis
Squamosa partem.*

1. 10. c. 60. Est & avis nomen, ut Plinius testatur inquit. *Est avis qua boum mugitus imitetur in Arelateni agro Taurus appellata, atque parva.* Petrus Bellonius, & Gesnerus, ut in nostræ Ornithologiae tertia parte ostendimus, Ardeam stellarem esse coniiciunt, quoniam huic mugitus ille convenit, indeq; alijs quoque botaurus nuncupatur, Pliniumque hanc avem, quæ alioqui magna esset vocanda, parvam potuisse dicere, si ad tantam vocem conferatur. Rostro enim in aquas, latum vel terram inferens, bombos taurinae aut bubulae voci simillimos emittit, eosque si Alberto credimus, tempore verno magis, cum libidine accenditur, tamque sonoros, ut ab Hollandis, apud quos abundat, corruptoque nomine Pittor quasi butorus nominatur, intellexi, ut ultra militat

avis.

**Taurus in
scelli genus.**

Carabus.

**Pincerna
tauri dicti
qui.**

**In Paec.
Taurus pro
pudendo.**

Lib. 2.

audiat. Tauri vocantur eidem Plinio, scarabei terrestres ricino similes: nomen, inquit, cornicula dedere, additque ab alijs pediculos terræ vocari. Apparet id genus scarabeorum intelligere, quod passim per terram serpere potius quam progredi conspicitur, nigricans, oblongo corpore, lunatis nodosisque cornibus, insigne, vulgo portapelo appellatum. Carabum Aristoteles inter ea insecta recenset, quæ coleoptera, id est vaginipennia nominantur, Theodorus Gaza modò taurum, modò fullonem interpretatur haud rectè. Ephesij teste Hesychio pincernas solent appellare tauros; non quoslibet tamen, nec ubiuis, sed in Neptuni tantum festo, ut ex Athenæo constat. Idem Hesychius ait esse qui taurum dici aiunt τὸν παγιδεσῆν, id est, prædiconem, & muliebri pudendum, virileque, & ex Phoenodemotæ ἀριδὰς ait nominari ταῦρος, ἀριδὲν autem non tantum hordeum est, sed etiam membrum virile, ut videre est apud Aristophanem: quamobrem id potius intelligi putem, quam segetem, etsi hæc cornua habere videatur. Accipitur autem taurus pro ipso pudendo per synecdochem, nam eius alioqui tantum pars est: quæ ut Eustathius ait, est τὸ ὀπίσθιον ὀσχέον, seu ὀπίσθιον interiecta inter scrotum & podicem. Pollux verò ταῦρος & ὀπρον distinguat. τὸ δὲ ῥᾶζ inquit, μὴ προσετοικός, ὁ ποδὶ τὸν καυλὸν διὰ τὴν ὀσχέου μίσην τοῦ τὸν ὄνομα ζομεῖται ταῦρος εἰς δακτύλιον καταλήγον, περιλάττον ὀνομαζέται καὶ τράμεις καὶ ὀρρόν, id est, ut Rodolphus Gualterus vertit; Quod autem sutulae simile, sub pene per medium scrotum transsit, sub parte quam taurum vocant, desinens in natibus, perinæum, tramis, & orthos nominantur. Quæ Pollucis verba Gesnerus ita intelligit, ut taurus ei sit locus ille, qui inter anum, & scrotum interiacet, linea autem media, quæ sub cole est, ac inde per scrotum & taurum suturæ instar extenditur ad vnum usque, tramis, orthos & perinæon appelletur, nempe in homine. Sic igitur taurum à cæteris

teris tribus nominibus differre putat, quæ tamen aliqui cum tauro, inquit, confundunt. Apud Etymologum, ubi scribitur, Ταῦρος, ὁ πρὸ τῶν ἀχαιῶν τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τῇ ἀντιφράσει παρατηρῶνται, legendum ὁ πρὸ τῶν ἀχαιῶν, id quod quidam non aduertens, in Lexico Græcolatino taurum interpretatur locum Achaia. Ab hoc tauro Tragici teste eodem Polluce virginem, castamque, nec unquam coniugij expertem ἀταύρωτον appellant. Suidas citat hunc Aristophanis versum:

Οἷα δ' ἀταύρωτον διαζῶ τοι βίον.

Significauit eo, inquit author adagiorum in prouerbio, abijt, & taurus in syluam, vitam calibem famina, negligentis taurum, id est, maritum. Sic & Horatius. pereat male quæte.

Lesbia querenti taurum monstrauit inertem.

Tacuit autem author adagiorum impudicam tauri significationem, modestiæ causa. Eodem sensu, sed alia ratione, ἀταύροι vel ἀπὸ ταύροι dicuntur Aristoteli Pythiciæ iuuentæ, Theodorus setaurus vertit, quæ, annis aliquot Venere intactæ seruabantur, vt incrementum ampliter caperent. Varinus hinc quoque τανύρον verbum formari arbitrat. Huc pertinent, quæ à Cælio annotata sunt his verbis. Scitè admodum & doctè hippobinum vsurpant pro eo, qui meretricio amore debacchetur, aut qui inexplēbiter Venerea cōsecetur, quam latinorum nonnulli etiam la staurum dicunt, sed Græcè tamen, vt ex Athenæo liquet. Nam eo verbo Pompelius Leneus nobilissimo historico, velut nœuum inussit. Id verò signare hominem libidinis validæ, in libro de Grammaticis & rhetoribus author Suetonius est. Cuiusmodi narratur Proculus inter minusculos Romanorum tyrannos, qui cum ex Sarmatia puellas abduxisset cētum ex ijs decem vna cōstuprauit nocte, omnes intra quintum decimum diem. Vocabuli ratio hæc, quia Græcorum lingua λαδίσιον intendit, taurus verò est pudēdorum pars; sicuti adnotatum à Galeno scimus, nec non à Quintiliano. Eam sub osculo positam Eustathius interpretatur. Alij la staurum dici putant, quasi λασιόταυρος, quod hispido sit pudendo, vt idem Eustathius astringit. Nam la stauo cacabum apud Chrysippū in libro περὶ πάλης καὶ ἡδονῆς, legimus esse delicatioris edulij genus, vt est Apud Athanēū, vt quod sit libidinis incentiuū. Hefychio λασιόταυροι sunt εἰς τὴν τοῦ ὄφρος δασεὶ καὶ πύρροι τῆς ὄφρος. Quæ prior expositio conuenit cum ea, quam Cælius ex Eustathio recitauit. Suidas quoque exponit ὁδασὺς τοῖς ταύροις. Sed & ὑποτάυριον affertur pro vulua iumentorum ex Absyrto Hippiatro. De nauigij genere taurus vocato suo dicitur loco. Vacca, id est, vxor tauri, femina nempe in hoc genere peculiare apud Græcos nomen habere non videtur, sed vt à boue mare distinguatur, ἡ βουὴ dicitur addito feminini generis articulo. Quæ sterilis est, taura dicitur. Teste verò Columella in Italia quōdam Alcinæ regionis incolæ vaccas humilis stature & lactis abundantes, ceuas appellabant. Florentinus aut hor Græcus βουθήλας aut δαμαλιν reddit: & in Glossario δαμαλιν exponitur vacca, nec non in Geoponicis Constantini κυορῶν δ' ἡ δαμαλιν μῆνας δεκά legitur pro vacca Venerem experte & grauida, Sed & à Theocrito in hoc significato vsurpatur hoc versu:

Καλόν τει δαμαλιν φιλῆν, ἢ κούρην αἶσαν.

Est tamen δαμαλιν, vel δαμαλιν potius iuuentæ, & δαμαλιν iuuentus, quem in Alexandri Cæsaris vita Lampridius Damalionem vocat. Sunt qui δαμαλιν dici arbitrentur per antiphrasim, contraria ratione, quam δαμαρ pro vxore: sed fortè sic tunc vocabitur, quasi nondum domitum animal, vel iugum expertum, vt modò dicemus ex Varino. Phocion omne animal in iuuenta sic vocari posse existimat. Apud Varinum δαμαλιν vox corrupta legitur pro δαμαλιν. Isidorus vaccam dictam ait quasi baaceam: esse enim ex qualitate mobilium nomen, sicut leo leana, draco dracena: vitulum verò & vitulam à viriditate, sicut virgo. Et quamuis ex Varrone dixerimus in prima huius generis animantium ætate, vitulum & vitulam dici, in secunda verò iuuentum & iuuentam, auctores tamen non videntur vituli, & iuuenti discrimen obseruasse, & ipse quoque Varro hac in re non satis sibi constans esse videtur, nam & iuuentum esse ait, qui iam ad agrum colendum iuuare potest; id quod & alij tradunt: Plautus:

Vidi equidem iuuentum ex indomito domitum

Fieri atque alias belluas.

Plinius clarius: Optimè cum domito iuuentus imbuitur. Quamobrem iuuenti nomen bouem nobis indicabit, qui iam non amplius vitulus. Quod autem de masculo dico, idem & de femina intelligo. Columella id docet. Nam ubi palastro aut aratro iuuentum consuecimus, ex domitis bubus valentissimum, cum indomito iungimus &c. Isidorus quoque iuuentum dictum esse ait, quia incipiat iuuare hominum vsus in excollenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique immolabatur. Poetæ iuuentos & iuuentas etiam vocant, boues & vaccas, necnon etiam vitulos, quibus nondum crupere cornua, vt Seneca:

Ludit prato liber aperto

Nondum fronte rapti iuuentus.

In Hylæ

Pyrrhica

iuuentæ.

Lib. 21. c.

22.

Hippobin.

nus.

La staurus.

La stauo

cacabus.

Vacca.

In Oariby.

Damalis.

Damalis.

Li. 12. c. 1.

Vacca vna

de dicta.

Iuuentus.

In Trucul.

Lib. 8.

Lib. 6. c. 2.

Lib. 6.

In Hercul.

fu.

Quem tamen locum explicans Ascentius ait, nondum habens ruptam frontem trudendo plauistro. Isidorus præcitato loco vitulam ait paruam esse & nondum enixam: enixam autem iuencam esse aut vaccam. Dicitur autem etiam iuencus de alijs animantibus, ac in primis de homine adolescente, ut Porphyrius testatur in hoc Horatii.

*Te suis matres metunsi iuencis
Te senes parces, miseraque nuper
Virgines nuptæ.*

Catullus ad puerum: *Qui flosculus es iuenculorum:*

Ovidius: *Graia iuuenca venit.*

Lib. 5. Plinius idem de aubus: *Ex ijs iuuenca plura quam veteres, sed minora dua parvini.* Sed & equos iuencos dixit Lucretius, qui ætate florent:

*Denique non hinnitus item disferre videtur,
Inter equas ubi equus florenti ætate iuencus
Pinnigeri sauit calcaribus iectus amoris.*

Iunx. Iunx quoque eadem videtur, quæ iuuenca: sic enim Plautus:

In Milite. *Quam mox ad stabulum iunx recipiat se pabulo.*

Sat. Apud Persium verò, ubi ait:

Tot tibi cum in flamma iunicum momenta liquecant.

pro cuiuslibet ætatis boue intelligi posse videtur. Cornutus tamen in hoc Persi loco: Iunices, inquit, teneræ ætatis boues, quæ nondum ad summam magnitudinem peruenerunt: dicuntur autem à iuuenibus, unde comparatiuus iunior, quia sunt iuniores iuuenibus. Titulus & vitula et si primæ ætatis nomen sit, ut perquam significanter indicat Ovidius:

2. de arte. *Et vituli nondum metuenda fronte minaces,*

Et rursus:

Quem taurum metuis vitulum mulcere solebas.

tamen pro alia ætate etiam accipitur, ut in hoc Virgilij:

Aegl. 3. *Ego hanc vitulam (ne forte recuses)*
Georg. 3. *Bis venit ad mulcturam, binos alit ubere fetus*
Depono.

Idem poeta alias, quos prius vocauerat vitulos, domituræ iam idoneos hoc versu:

Iam vitulos hortare viamque insiste domandi,

paulo post vocat iuencos:

Iunge, pares, & coge gradum conferre iuencos.

Sed & Columella ait, ne quis id à poetis factum tantummodo credat; *Talis nota vitulos, id est, iuencos vel boues indomitos & rudes &c.* Plinius ut obseruauit Gesnerus, alibi vitulum masculinum dixit tanquam vituli appellatione, vitula quoque intelligi possit, quod tamen nec ei, nec mihi quoque videtur; est enim contra Grammaticorum morem; rectiusque idem Plinius alicubi vitulis maribus dixit Apparet autem veteres quoque vitellum nominasse, nam præterquam quod ita hodieque in Italia nuncupatur, Apitius quoque carnem vitellinam dixit. Vitulum Isidorus dictum putat à viridi ætate, sicut virgo; alij à vitulando, id est lasciuendo dici volunt, alij à vita deriuant, quia, inquit, potens est vitæ tolerandæ; quam quidem etymologiam probat Goropius, sed in alium sensum torquet. Vitula dicit in Vertumno, diminutiuum à vita, sed cum vita habeat primam syllabam longam, vitula verò breuem, significat in vita lætitiā & iucunditatem breuissimam esse, Vitula enim habebatur dea præsidens vitæ lætæ. Et in Hermathena rursus. Vitulus, inquit, non ab antiqua voce Italus dictus est, ut videtur Festus opinari, sed à vita, formula illud quidē diminuentium, at non ita ut minus vitæ habere dicatur, sed habere vitam gratiosiore & delicatiorē, uti dum corculum, ocellos, basiolum & similia nominamus. Quia enim omnia in prima & in viridi adhuc ætate maiore, quam post gaudio exultant & gestiunt; à vitula fit vitulor, eodem modo, quo ab osculum, & deinde osculor. Tametsi vitula, pro viridi ætate non sit in vsu; est tamen in vsu pro ipsa lætitiæ dea, iuxta Hylli de dijs scribentis restitutionem, quam Pilo victoriam esse non bene putauit, cum generatim cuiusvis lætitiæ præsidem vitula signet, quod videlicet, tum solum gratiosam vitam siue vitulam agamus, cum gaudijs indulgemus. Quamuis itaque post victoriam culta sit, ex eo tamen minime colligendum, eandem cum victoria fuisse. Festus vitulor à vitulis deriuat, ut à catulus sit catulire. Nonius melius vitulantes gaudentes, à veteribus dictos putat à bonæ vitæ, ut à catulus sit catulire. Nonius melius vitulantes gaudentes, à veteribus dictos putat à bonæ vitæ, ut à catulus sit catulire. Nonius melius vitulantes gaudentes, à veteribus dictos putat à bonæ vitæ, ut à catulus sit catulire. Nonius melius vitulantes gaudentes, à veteribus dictos putat à bonæ vitæ, ut à catulus sit catulire.

Vita læta
quādo agatur.
Vitulari
quid.

eit enim vitulos dictos, quia vitulos olim Græci *ἰταλῆς* & *πιτάλῆς* siue *πιτῆλῆς* dixerunt. Nos quo- *Italia vn-*
 que supra ex Varrone boues *ἰταλῆς* olim vocatos fuisse annotauimus. Is autem Pisonis citat testifi- *de dicta,*
 cationem, *Italia*, inquit, à vitulis nominata, ut scribit Piso. Et mox rursus: *Boi maxima debet esse au-*
 thoritate, præsertim in Italia, quæ à bubus nomen habere est exillimata. Græcia enim antiqua (ut scri- *Lib. 2. c. 1.*
 bit Timæus) tauros vocabat *ἰταλῆς*, à quorum multitudine & pulchritudine, & factu vitulorum, Italiam *Cap. 5.*
 dixerunt. Sic & Columella, nec dubium, inquit, quin (ut ait Varro) cæteras pecudes bos honore *In præfat.*
 superare debeat, præsertim autem in Italia, quæ ab hoc nuncupationem traxisse creditur, quod olim *lib. 6.*
 tauros Græci *ἰταλῆς* vocarent: Et apud Festum quoque legimus Italiam dictam esse, quod magnos Ita-
 los, hoc est, boues habeat: vitulos enim Italos dictos. Alij verò (inquit rursus Varro in loco paulò
 antè citato) scripserunt, quod è Sicilia Hercules persecutus sit eò nobilem taurum, qui diceretur Ita-
 lus. *Ἰταλοι* verò, ut ex Achæo Eretrienſi in Aethonne Satyrice, docet Athenæus vituli dicuntur *αὐτῶν*
τῶν κεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐκ τῆς ἰταλῆς ἔχουσιν, idest à cornibus, quod ipsa habeant ecpetala, idest, ut Cæ- *Petalū vi-*
 lius interpretatur, patula, vel parua exiliaque: quam posteriorem interpretationem sequi apparet Hæ- *tuli cor di-*
 ricum Stephanum, nam in suo thesauro: videtur, inquit, dici de tenera adhuc ætate vitulorum. Alij *cti.*
 verò priorē, etſi plauē contrariam, approbantes, aiunt vitulos à cornibus vocari *πιτάλῆς*, cū expli- *Lib. 9.*
 cata distentaque illa iam habent. *Πιτῆλοι* quidem, ut etiam petilū apud Latinos, pro paruo gracili- *Petulum*
 liq; accipitur, Hesychius enim *πιτῆλας* exponit paruas palmas & fruticolas, nunquam tamen *quid.*
παλῶς pro paruo accipitur, sed patulū & planum, & in latitudinem extensum semper significat: pro- *Pocula ec-*
 inde phialæ, planioraq; ac latiora pocula, qualia pateras à patendo Latini dicunt, *ποτήρια* *ἐκ τῆς ἰτα-*
λῆς Græcis nominantur, quin & folia latiuscula *πιτάλα* & *πιτῆλα* dicuntur *πιτάλωτες*, quod am- *petala.*
 plū vegetumq; & *πιτῆσος* genus pilei lati, & petasitis herba amplissimis latissimisque folijs: quæ om-
 nia à verbo *πιτῆω* formantur, quod est extendo & dilato. Fefellit Cælium Athenæus ex autore *Sues cur*
 præcitato sue: quæ acornes sunt: *πιτάλιδας* cognominant: ceterū non aduertit ideo sues petalidas *petalides*
 dici quod iam non quoslibet æquarent vitulos, sed illos, quorum iam in latitudinē extendebantur *dictæ.*
 cornua, utpote magnas, magnaque molis & perpingues, id quod in subsequentiſque Athenæus cla-
 rissimè indicat: Simili, inquit, ratione ut Achæus petalidas, sic Erastorhenes in Anterionne, sues la- *Boues lavi-*
 rinos vocat, à latinis bobus sumpta translatione, quos *αὐτῶν τῆς λαρίνου* nuncupat, nimirum quod *ni cur sic*
 vberiore pabulo pingues sint. Debuerat itaq; Cælium res ipsa monere, ne ecpetala, parua exiliaque *dicti.*
 cornua redderet: pingue enim & paruo & gracili contrarium est: quare & ipse alicubi ecpetala po-
 cula interpretatur latiora, argumento quod *πιτάλα* folia sint latiora. Ne quid verò temerè in Cæ-
 lium virum eruditissimum statuere videat, circa eiusdem vocis significationem, sententiam adferā
 Isaaci Casauboni, qui lingua Græca peritia omnes eruditos faciliè superat. Hic in suis in Athenæum
 animaduersionibus sic scribit: Adultas porcas & iam grandiores *πιτάλιδας* Græci vocabant, sicut
 testimonio Achæi poetæ probat dipnosophista. Propriè ea appellatio suis non conuenit, sed
 vitulis aut bobus, qui patientia cornua habeant. Hos enim Græci *πιτάλῆς* siue *πιτῆλῆς*, latini
 patales dixerunt. Item testatur in Excerptis apud Athenæum non *πιτάλῆς* scriptum esse, sed *πιτῆ-*
λῆς. Ita etiam, inquit, & Hesychius, *πιτάλιδας* *οὗτοι. μεταγῆν ἀπὸ τῶν μόσχων. πῆτοι γὰρ ὅτι*
ἀλγῆται. Nec dubitat, quin & Athenæus & Hesychius ab eodem autore, vetere nimirum Achæi
 interprete, hæc sumperit, & utrunque usum pro suis: atque hoc eò notauisse, ut alterum eiusdem
 Glossographi locum emendaret, qui doctissimis viris fraudi fuit: Ait enim: *βοῖς πῆτοι, ὅ αὐτὰ πῆ-*
ταμῖνα τὰ κέρατα ἔχουσι. Scribendum *πιτῆλῆς*. Quemadmodum autem pataliū boum appel-
 latio ad sues translata est: sic & latinorum boum. His enim non illis primò tributum est hoc nomen.
 Ioannes Meursius in exercitationibus criticis à Scaligero dissentit, quod apud Plautum, patalē legit
 pro patulum, hoc loco. *Ut ego verò τὸν ἡμαξάρι μαυλῆν πατάλῆν βοῦν*, cū omnes veteres, inquit, *Plantū lo-*
 constanter habeant patulum. Et sanè meliores Festi editiones ita præferunt, non patalem. Deinde *cus confi-*
 ex Iunio Philargyrio & Seruio scimus patulos boues nuncupari, qui cornua latè distantia habeant: *deratus.*
 Idem quoque pro patuli dicti, teste hoc ipso Festo in Propatulum. Sed, ut quod super hoc loco cèleo
 semel dicam, scripsit Plautus patulem *ἀρχαῖος*, nam veteres nomina secundæ declinationis etiam
 tertia indifferenter efferebant. Hoc Festus antiquitatis diligentissimus scientissimisque annotaue-
 rat, sed locus postea corruptus, & patulem in patalem mutatum est. Confirmat hoc coniecturam
 meam, quod si patulum Plautus dixisset, iam hoc non nouum nec annotatione dignum sit. Au-
 sus est quidam in Lexico Græcolatino ecpetala cornua ramosa exponere, fallæque istius interpre-
 tationis testem citare Athenæum. Vbi quæso ramosa sunt boum cornua? Sed reuertor ad vitulum: *Vituli no-*
 quod rursus nomen vsurpatur etiam de alijs animalibus, ac præcipuè de quadrupedibus maiori- *minis agra-*
 bus. Plinius de elephantis: *Atque ita saluato sydere in sylvas reuertuntur, vitulorum fatigatos præse-*
 ventes. Idem balænarum vitulos dixit: proprius autem catulos dixisset, inquit Franciscus Massarius, *notatio.*
 nam eodem libro de delphinis loquens; *agunt*, inquit, *vere coniugia pariunt catulos decimo mense æθῖο* *Lib. 8.*
Lib. 96.

tempore, ut catulus tam de piscibus animal parientibus, ut balenis, delphinisq; & huiusmodi, quam de quadrupedibus viuiparis, ut leonibus, ursis, & alijs quam plurimis, ac etiam serpentibus dicatur, exceptis ceruis capreisq; ac damis, cæterisq; similibus, quorum foetus hinnuli propriè vocantur: verum de equis, asinis, atque etiam oua parientibus pulli appellantur. Inepiè autem quidam ne dicam stultè in dictionarijs suis Virgilium in præcitato versu, *Tam vitulos hortare, &c.* vitulos de equis interpretantur, cum procul omni dubio de boum foetibus poeta sit intelligendus: & Plato vitulum dicendum esse negat, si ex boue pullus nascatur equinus. Nunc prosequamur. Buculus etsi diminutiuum sit à boue, idest paruus bos, non ad quantitatem corporis, sed ad ætatem, potius pertinent, ut constat ex hoc Columellæ, vbi, ut opinor, pro iuuenco accipitur: *Cum deinde buculos comprehenderis, perducito ad stabulum, & ad stipites religato.* Similiter bucula vaccam iuuenem, & adhuc teneram denotat, etsi Virgilius pro ipsa vacca adulta dixisse videatur,

Aut bucula calum

Suscipiens patulis captauit naribus auras.

id enim omni boui conuenit. Aliàs vitur in proprio significato eodem libro.

Aut errans bucula campo.

Cicero: *Itaque ex auro quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam in summa columna collocasse.* Plinius: *Mironem Eleutris natum & ipsum Ageladis discipulum, bucula maxime nobilitauit.* In eodem puto significato vaccula accipienda; sed & hac voce ita vsus est poeta, ut pro quauis vacca exigui corporis intelligi possit.

Vacula nonnunquam secreta cubilia captans.

Græci in hoc ferè sensu βῦδιος dicuntur & βῦδιος & ταυρίδιος pro utroque sexu, pro boue nimirum, vel per ætatem, vel aliter paruo. Apud Hesychium, & Varinum βῦδιος & βῦδιος trisyllabum pro tetrasyllaba βῦδιος legitur. Hermolaus Barbarus & Aristophanes Grammaticus iuuenem à Sophocle γνήμιον βῦδιον dictam testantur, & λιοντοχορία, βῦδιον apud Aeschylum legi. Μόσχος teste Ammonio generis est communis, pro vitulo nimirum & vitula, vnde apud Theocritum vbi ait Daphnis:

Αδύμιον μόσχον γασύται ἀδύδιχ' ἀβῶν,

Αδύδιχ' ἀσύριγγ' ὠβωκῶλοι, ἀδύ δὲ κ' ἡ γῶν,

Suauiter vitulus mugit, suauiter vero & vacca

Suauiter canit & siliula, & bubulcus suauiter vero & ego.

Gesnerus legit ἀ μόσχος, idest vitula, idq; carminis metrum ait postulare. Dictus autem est μόσχος, ut Etymologus tradit, vel quod μῶ vocem edat, aut πρὸ τοῦ σμάσθου τῇ μητρὶ, aut παρὰ τὸ μῶ τὸ ἔστω καὶ (fortè διὰ) τῇ σχέσει ἡνέχουσι πρὸς τὰς μητέρας: idest, aut quod matrem olfaciant, aut quod μῶ voce quærant, aut propter affectionem, quam habent versus matrem. At quamuis, ut Pollux docet, vocentur μόσχοι τῶν βόων ταῦτα idest boum filij, nouellæ nimirum ac teneræ ætatis, hodieque etiam vitulus vulgo in Græcia μοσχάρι nuncupetur, hæc tamen vox admodum est polysemos. Est enim & μόσχος etiam nouellum & tenerum germen, seu ramulus tenellus: nam Helychio μόσχοι sunt τῶν βλαστῶν, idest iuuenilia sarmenta, exponitque μόσχοισι, τοῖς νεοφυτοῖς βλαστημασιν. Videntur autem metaphoricè dici, quòd ita ex arboribus pullulent, ut vituli è bobus nascuntur. Sunt qui μόσχοι interpretantur stolones. Quid autem ij sint indicat Varro. *Nullus, inquit, τὰ eius fundo*

Lib. 1. c. 1. reperiri poterat stolo, quod effodiebatur circum arbores è radicibus, quæ nascerentur è stolo, quos stolones appellabant. Plinius autem stolones in arboribus appellari scribit fruticationem inutilem: alibi verò

Stolo quid. Li. 17. c. 1. pullulos ex radicibus prouenientes, sobolem densam radicibus pullulantem. Hermolaus Barbarus

Lib. 1. c. 1. μόσχοι, interpretatur pampinos & capreolos, ex Galeno, qui in Lexico Hippocratis ait, ὁ μόσχος, γὰρ καὶ μόσχος, τὰ κλημάτα καὶ αἱ ἑλίαι. Verba Hermolai hæc sunt: *Moschon Græci vitulum,*

Li. 2. Coral. c. 291. unde moscheuma in agriculturæ vsu dictum existimant, qui vitulamen in literis sacris interpretati sunt, cum latine dici posset viuiradix. Moschos & pediculum significat, quo frondes, & fructus ramis annexi pendent, qui & petiolus & à Palladio tenax appellatur; Dici-

Vitulam. Viniradix. tur & moschos siue quod idem est oschos pampinus & capreolus & clauicula, quæ Græci helicas & ligna & clemata & amphidas quoque appellant, ut Galenus inquit. Henricus Stephanus quoque μόσχος ait viuiradices verti. Sunt autem, inquit, viuiradices (quæ ἡρίζονται ap-

Li. 5. Geop. Li. 1. c. 49. pellantur Constantino) semina seu planta viuæ, quæ è loco suo sublata aliò transferuntur, quod à Varrone secundum seminum genus vocatur, ut παρσπας (quod tertium genus semi-

Li. 1. c. 49. num ab eo appellat) est quòd ex arbore demptum demittitur in humum ac deplantatur; & specialiter in olea vocatur claucola siue talca. Sed si Græcos Grammaticos sequamur, μόσχος, in-

Li. 1. c. 49. quit idem Henricus Stephanus, nullo modo viuiradix erit, sed potius stolo aut surculus nondum auulsus: in vite autem palmes aut pampinus: nam hæc potius τῶν κλάδων seu ἀπαλὰ βλαστημάτων

dici

dici posse videntur, quàm viuiradices: quòd hæ per se plantæ fiat, illa autem in arbore adhuc consistant. Idipsum autem patebit ex sequentibus. Homerus autem *μοσχός* adiectiuè vsurpauit pro *απαλός*, vt Suidas quoque exponit, & *μόσχος* *λύγος* dixit tenera vitilia seu vimina è vite pullulantia, seu *νι: άπαλως άκρέμας και μάλλον παραφυαδας τῷ λυγῷ*, vt Eustathius exponit de duobus Peijami filijs:

άπο: Αχιλλεύς

Ιδης εν κτημοῖσι διδῃ μοσχοῖσι λυγοῖσι

Ποιμαῖνοι: ἡ π' εἰσαι λαβῶν, καὶ ἔλυσεν άποίνων.

Quos olim Achilles

Ida in iugis ligauit teneris viminibus,

Pascentes apud oues deprendens, & demisit pro pretio redemptionis.

Vbi Eustathius *μόσχος* *λύγος* exponit *νι: άπαλός και τρυφερός* ex Appione & Herodoto, tradens translatum esse *άπο: τῶν ἐπ' άπαλῶν βοῶν*, ὅ ἐστι *μόσχος*, ad τὰ *τρυφερά και λυγὰ δένδρεια*. Aristophanis Scholiaste substantiuè quoque *μόσχος* est *ν' άπαλῷ και νῆα λυγῷ*, subiungenti tamen locum Homericum iam citatum: & Hesychio itidem *μόσχος* est *νῆος λυγῷ*: sed duo substantiua sine intercedente adiectiuo aut particula, copulari nequeūt, ita rectius, inquit Henricus, in meo manuscripto Homero *μόσχοισι λυγοῖσι* exponitur *άπαλῶς ἰματωδῶσι φυτοῖς*: quemadmodum & à Nicandri Scholiaste accipitur. In vulgari Lexico *μόσχος* exponitur etiam petiolus siue pediculus, tenaxque Palladio, quo folia & fructus annexi dependent in suis plantis, pro quo scribendum *νίσχος*, quod in ea significatione agnoscitur ab Hesychio, licet perperam eius codex habeat *μίσχος*, sed reponendum esse *μίσχος* ordo etiam alphabeticus ostendit. Hæc itaque ille: Posse tamen interdum *μόσχος* etiam reddi plantaria vel viuiradices ex ijs locis sciri ait, qui in *μοσχίδιαι* & *μοσχέια* proferruntur. *Μοσχέια* autem interpretatur furculis ex arbore demptis sero; ramis teneris ex arbore demptis sero; ramis teneris ex arbore auulsiis planto: plantaria seu viuiradices instituo. Theophrastus de palmas: *Τὰς μέγας θάλας φασὶ μοσχίους περὶ βαβυλῶνα τὰς ἀπαλωτάτας καὶ ὕψαν ἡμβυσσῶσι, μεταφωτιστοῖσι*. Hinc, vt credit, desumptum videtur, quod apud Plinium legimus itidem de palmarum satione, *Et ab alia radice auulsa vitalis est satius, & ramorum teneris. In Assyria ipsa quæque arbor strata in solo humido tota radicitur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria institunt annicula: & transferunt*. Est autem illic *μοσχίον* ab ea significatione nominis *μόσχος*, quæ ponitur pro plantario seu viuiradice, hoc est planta traduce, quæ cum radices alicubi egit, in alium locum transfertur. Sic *μοσχίον* τὰ κλημάτα Budæus interpretatur, viuiradices facere ex farmentis, apud Theophrastum in tertio de causis plantarum: sicque semper vertit Theodorus, id quod Gesnerus improbat, qui *μοσχίον* Theophrasto etiam sumi ostendit, pro amputare, vt in hoc loco, qui legitur in tertio tertij, *ἐπὶ τῶν δένδρων εἰσι μοσχίους, οἷον περιεσφῆσαι τῆς θαλάσσης τὸν κλάδον*, id est, vt ipse vertit, arborum stolones circa truncum infra & radicem aliqui refecant, alij etiam luxuriantem in ramis germinationem abscindunt, aliquandoque *μοσχίονιστρα* sunt potius rami tenelli, qui ex arbore in humum deferentur, vt sunt in oleis taleæ seu claucolæ, in vitibus maleoli, & *μειμοσχίονιστρο* stolo recisus. Sic quoque *μοσχίον* accipimur pro nouello germina aut stolo.

Iliad. Δ.

L. 13. c. 4.

Mo chion.

Lib. 7.

Moschus.

Lib. 2. ad.

uersus 10.

uianum.

Muscus.

suif.

ne. Hesychio & Suidæ *μόσχος* sunt *απαλα ευία*, paroxitonas apud utrumque. *Μόσχος* ab eodem Hesychio exponitur *προμυνησθ' σπέρμα*. In hac posteriori significatione capitur etiam *μοσχίδιαι*, videlicet pro nouello germine: nam Suidas *μοσχίδια* exponit *τ' ἑτα βλαστήματα*, Hesychius autem *μοσχίονιστρα*. Alias *μοσχίον* est vitulus nouellus, & à Polluce etiam accipitur pro agnello recens nato; siquidem ait: *καὶ αἱ τῶν πρόβατων ἡλικίαι, τὸ μὲν ἀπὸ γαίης, εἰ ποῖς αὖ μοσχίον, τὸν δὲ εἰσὶν ἄρια, εἰ ποῖς ἂ' αὖτοι ἢ ἄριον. εἴτα εἰ ποῖς ἄριον, εἴτα λευκογνώμονα*. Suspiceretur tamen fortassis aliquis propter articulum masculinum τὸν legendum esse: *μοσχίαι*: præsertim cum apud Eustathium quoque *μόσχος* scribatur, apud quæ eadē ouini generis ætates ita recensentur. *Ἰσρος ἐν Ἀρτικαῖς λίξις ἀρτα φασὶν, εἴτα ἄριον εἴτα ἄριον εἴτα λευκογνώμονα ἐλθῆντο δὲ καὶ μοσχίας ὁ τρίτης κρίας*: nisi potius subaudiendum sit *ἄριον* aut pro τὸν legendum τὸ. Est modo τὸ *μοσχίον* apud recentiores Græcos longè alia significatio medicos præsertim, pro nimirum pretiosissimo eo odoris genere, quod ex quadrupedis cuiusdam exotici, ex bifulcorum genere vomica colligitur, de quo suo loco agetur. Sunt qui hunc *μόσχος* à D. Hieronymo Muscum reddi putant, vbi ait. *Odoris autem suauitas & diuersa thymiatata, & anothum & cyphi, & ananthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quod dissolutis, & anatoribus conueniat, nemo nisi dissolutus negat*. Et in Epistola ad Principiam virginem: *illa enim solent purpurisso & cerussa ora depingere, sericis nitere vellibus, splendere gemmis, aurum portare cernicibus, auribus perforatis tubri maris pretiosissima grana suspendere, fragrare musco, mure*. Quorum sententiam refellit Hermolaus Barbarus, muscum istum D. Hieronymi eundem esse censens cum *βρύον*, id est musco arborum, *μόσχος* autem veteribus & ipsi etiam Galeno ignotum fuit.

- Pertis.* fuisse. Caterum nunquid vel Hermolao, vel illis sit assentiendum: suo proprio loco ventillabimus.
Peris. Vitulum autem, Græci nostri temporis *μυσκάρι* nominant, *πόρις* Varino sunt vitulae, quæ paulo adultiores factæ, *δαμαλεις* dicantur (neutras aut Venerem, aut iugum expertes esse ait) adultæ detum *βόις*, id est vaccæ, Hesychio quoque *πόρις* est *πορτός* βόις, *μύσχος*, *δάμαλις*. *Απόρις* fæminino licet, vox diminutiua fit *πορταξ* in masculino genere, & ab hac rursus *πορτάχιον*, id est parvus vitulus, iuuenculus. Gesnerus *πόρις* dici ait pro *πορις* abundante litera T. *πόρις* autem ab Henrico Stephano redditur vitulus, & vitula & iuuenus & iuuenca. Meminit, inquit Suidas asserens *πόρις* exponensq; *πόρις* βόις, *μύσχοι*. Vtitur autem Homerus, in Odyss. dicens. *ἀγρῶλοι πόριες* *πὸρὶ βόις ἀγρῶλαις*. Dicitur autem *πόρις* secundum Varinum *παρά τὴν πορείαν*, id est ab itinere. Suidas verò & Etimologus de hac voce scribunt sic: *πόρις* ἢ *μικρὰ βόις*, ἢ *ἀρχαμένην τὴν κατὰ τὸν πορείαν*, vel *δαμαλεις* ἢ *ἀρτὴν πορεύουσαν δυνάμειν*. id est iuuenca quæ iam potest viam ingredi. Gesnerus *πορις* à par voce hebraica deduci posse arbitratur. *Ερινας* Hesychius, & Varinus exponunt *εἰας βόις*. *Ερινας* vero ipsi sunt *ἐλῆνθοι* ἢ *εὐκαὶ ἀρρῆτες*, id est ficus mares. Et Nicander caprificum arborem sic vocat, quæ & *εἰρινος* & *εἰρινός* vocatur. Qua utraq; voce vtitur Theophrastus: item *εἰρινός*, & *εἰρινός*. *Μογυλαῖος* quoque Glossographo vitulus est. Haud scio an à *μογος*, id est labor, siue arumna. Cum annum adimpleuit *ἡνις* vocatur, ut Varinus docet his verbis. Græci *ἡνι* vocant *τὴν ἡνιαισάσαν καὶ μόνον ἔτος ἰνυβός*, id est bouem anniculam. Est & Hesychio *ἡνις* annicula; *ἡνις* enim exponit *ἡνιαισάς*, ut & Scholiastes Homeri in simili quodam cum hoc eius loco:

Σοὶ δ' αὐτῷ ῥέξω βουὴν ἡνι, ὑρμύτιοπος

Ἀδμῆτι, ὡς αὖ πῶ οὐδ' ἑζυγόν ἤγαγεν ἄνθρωπος. id est

Tibi autem ego sacrificabo iuencam hornam, latifrontea

Indomitam, quam nondum sub iugum duxit vir.

- Prin.* Exponunt & Lexicographi *ἡνις*, *τὴν ἡνιαισάσαν*. *Πρι* Hesychio, & Varino, est taurus. Suidæ verò *πρι* & *πριον* nihil quàm eminentior montis pars est. Henricus Stephanus monet eo loco pro *πριον* scribendum esse *πριον*. Eidem Varino *κίλυξ* exponitur bos, aut agnus, qui alterum cornu peruersum habet, & *κολαβόλις*, tauri. Ita & Hesychius habet *Καρωνίος* bos, cui cornua sunt lunata, ut *Κορῶνιος* taurus *ορθοκέρως* eisdem *Πρι* secundum Io. Tzetzen, genus est taurorum Scythicorum, & *ρῶν* *σογλυφίς* exponit *ταυρογλυφίς*. Etymologus Pellam urbem Macedonia, nomen boui acceptum referre scribit, quoniam ab eo sit inuenta: *οὐλλῆ* enim, inquit, vocant bouem coloris nigri, ut pelian asinum. *Κνωδαλον* et si vox generica, & simpliciter bestiam, aut animantem significet, præcipuè autem aquaticam, ut Aristophanis ait Scholiastes; Aeschylus tamen boues vocat *κνωδάλα*. Apud eum enim Prometheus victus dicit *Κάζυξ ἀρῶτος ἐν ζυγοῖσι κνωδάλα*: *Ζὲν ὄχλασε δουλιύστας σωμασίν θ'*, ὅπως θηπτοῖς μεγίστων διαδοχῇ μογυλιάται γαστρί θ'. Ac boues ibi intelligi, patere ait Henricus Stephanus, ex his quæ sequuntur, *ὕψαρματα τ' ἤγαγεν ἐλπίους ἱππῆς*. Similiter *ἡνι* quodlibet quidem est animal, quod immolatur, sed per excellentiam tamen intelligitur bos, ut Varinus testatur. Hebræi vitulū vocant *egel*, sed tunc cū quinque punctis scribi Santes Pagninus ait, esseq; qui volunt intelligi vitulum plaustralem, ipse autem varia citat Sacra Scripturæ loca, in quibus simpliciter pro vitulo accipitur: item ubi in foeminino genere pro vitula; ostenditq; etiam palostrum significare nimirum à rotunditate, eum *egel* in sua radice sit teres. Rabbi Salomon, & Abraham Elraegel interpretantur vnus anni bouē, ne quis vertat primi anni. Par item his est iuuenus, imo, inquit Pagninus, & senex, secundum Rab David in libro radicum vocatur par, sed ex contextu Sacrarum litterarum videtur, quod non esset magnus in annis. Paruus vocatur *egel*, vitulus. Quidam ad parah reducunt, qui scilicet iam prolificet, ubi vitulus esse desijt. Talmucidi, ut hic citat Kimchi, faciunt triennem. Vulgò vocatur taurus. Est autem a tatis mediæ inter vitulum, & bouem. In Exodo scribitur, Accipe par vnum filium bouis, id est iuuenus: ex quo videtur quod non esset magnus in annis: vel hoc dixit ad discrimen senioris. Hieronymus: tolle vitulum de armento. Rabbi Salomoth etiam exponit vitulum, ita scribens, Accipe par ad expiandum opus *egel* (vituli) qui est par. Et Rabbi Abraham in commentarij, quia dixit par &c. significat, quod non erat magnus Et sic dicuntur filij columbæ, & hircus caprarū: Adfert deinceps Pagninus aliquot loca, in quibus par pro iuuenco vsurpatur. Foemininum verò parah interpretatur iuencam, & vaccam. Hieronymus etiam vitulum reddidit: sed pro significatione vaccæ, aliquot recitat authoritates, sic & parah basan id est præpingues vaccæ, atq; ita metaphoricè appellantur delicatæ, & primariæ foeminæ iuxta Kimchi Hamos 4. sicut & aliæ inuenias tauros populorum appellari potentes, & duces populorū Gesnerus par ait esse bouem, & iuuenus siue vitulum significare non putat, nisi ben bakar addatur. Schor quoq; Hebræis bos est, vel taurus. Sic autem quidam teste eodem Pagnino, iam habitiorum & crassiorum bouem distento corpore plenum, iuxta iam ætate & magnitudine dici putant. Egel, inquit est vitulus, par iuuenus iam adultior, cum generat, & fructificat. Schor taurus iam ple-

nè distentus, & compactus. Explodit etiam quod quidam recentiores curiosiores hinc putet Israhel dictum ischorin in radice ischor. Haud disparis etiā esse curiositatis, quod Serapin hinc dictum putant, quasi bouis faciem, & id praua imitatione Aegyptios à Ioseph sumpsisse, qui cum sua familia illic boues immolarit: quod & postea Israelitæ in deserto, & sub Ieroboam sunt secuti: quasi esset Apis bos è cœlo delapsus, quod boues in sacrificijs igni cœlitus delapso consumerentur. Aeq; friger, quod quidam Serafin ab vrendo, à shorap, alij quasi egelir apim paruum aspectu dictum putant: quod Patriarchæ Christū, vt puerum fide aspicerent: Malim hac in re externos sequi scriptores, & D. Augustinum de Ciuitate Dei, quam friuolis, & incertis vti coniecturis. Hæc ille. In Genesi, vbi dicitur: *Et fuit mihi Schor (bos) & Asinus*, intelligi debet in plurali pro fuerunt mihi boues & asini: sunt enim nomina specierum, & collectiua. In alio verò eiusdem libri loco, nimirum isto: *Subruerunt Schor*, quidam bouem, nonnulli murum exposuerunt. Rabbi Iahac ob filius Elhazar putat esse cognomen dominatoris: sicut, & alias scriptura magnos principes vocat arietes, & hircos. & in Deuteron. Ioseph bouem appellauit, ob eius amplam magnitudinem. Non desunt qui bouem, vt sonat, exponant, quod bestias eneruarent: Quamuis enim eorum oues, & boues & asinos ceperint, fieri potest, vt partem ceperint, partem subruerint, quia oneri illis fuisset adducere omnes bestias vrbs, cum abirent tanquam fugientes. Quidam recentiorum sic vertunt, pro libidine sua euerterunt propugnaculū, vt sit idem cum Schor, quod exponunt ædificium, vnde prospicitur, vel quid foras extenditur, & procurrit per omnes commissuras compactum, & more bouis completū, propugnaculum, promontorium. Monet verò Pagninus Chaldeum magis esse hoc nomē, cum pro Hebræo humah murus, passim Chaldæus interpres schor, & Schora dicat. Schor pro boue in plurali vau mouetur. Tau, vt ait Rabbi David in libro radicū est bos syluestris, vrū alij, alij turonem vocant. Connumeratur inter animalia fera, quorū esus cōceditur. Per antiphrasin quidā dictū volunt, quod se circūscribi non patiatur, vel à stupiditate. In Deuteronomio vtau & bos syluestris, septuaginta *ἰβυζα*, id est, orygem, & in uel sis, id est transpositis litteris Catua, sicut bos syluestris in reti, D. Hieronymus, sicut oryx illaqueatus, septuaginta, sicut beta semicocta, R. Abraham comment genus auis esse scribit. Sed in Deuteron. constat genus esse animalis, cum inter minora animalia annumeretur, & idem sit tau, & tua secundum R. Selom. & R. David. Porro illud Chaldeor. Deuteron. R. Sol. exponit bouem syluestrem. Quod verò attinet ad Abem Hetzram, simpliciter habet instar auis, ita vt illud possit accipi vel de aue in genere, vel ad emolliendam comparationem. Bakar etiam exponitur bos. Pagninus alijque generale nomen seu collectiuum esse volunt, complectens armenta id est maiora animantia, quæ gregatim pascuntur, vt boues, vaccas, vitulos. Sacra enim litera pecus distinguunt in duo genera, maiora videlicet & minora animantia quadrupeda, minora vocant tzon, id est, greges, maiora bakar, id est, armenta. Bakar autem ab inspectione nomen accepit, curaque & inquisitione hominum, quod hominum gubernatione opus habeant. Pagninus multa sacra scripturæ loca producit, in quibus priuatim pro boue accipitur: aitque confundi eum plurali nominis manē (hoc enim etiam significat, & manē inquirere) sed sensus, inquit, id facile distinxerit: & Hamos 6. 12 *num, arabit in bakarim*, id est bobus, D. Hieronymus in bubalis: Abakar sit verbum in coniugatione Kal, quod significat pascere boues. Hamos 7. 14. Non sum propheta &c. sed bukar, id est pascens boues, id est armentarius, vt Diuus transtulit Hieronymus, quasi inquirens & curans armenta. Abir significat robustum, & per excellentiam & antonomasiam abarim numero plurali Psal. 22. exponitur pro tauris robustis: sunt tamen qui caballos reddunt. Meria genus esse aiunt bouum maiorum, bubalum. Sunt qui bene saginatas pecudes; vt boues & oues intelligant: nocem enim marah saginare significare scribunt rabini Kimhi, & Salamon in commentarijs Amos 5. D. Hieronymus pingua vertit, Abraham ex sententia Rab. Saadiæ dicit animal esse maius boue quod in hisce regionibus non extet. Est & Aleph bos Hebræis, à docilitate & assuefactione ad labores sic dictus, vt Gesnero videtur. Est verò & aleph dux siue ductor, qui alijs præest, rector. Hebræi doctores inquit aleph id est duces à rege tantum differre, & eo inferiorem esse corona. Verū Pagninus generalius esse ait, vt significetur hoc nomine quisquis est alicui tanquam *ḥadash*, quem vt magistrum reueretur, & sequitur in omnibus, vnde præcipuum quoque & intimum amicum significat, ex quo quis pendet, & cuius consilio atque auctoritate velut præeunte agit omnia, quasi doctorem dicas, & verbum aleph docere significat. Hoc nomine David Achitopholem appellat, quasi preceptorem & magistrum suum. Hinc bouem etiam dictum putarim, inquit, quod in gregibus hoc sit maximum animans, potius quam à mansuetudine aut assuefactione cum alijs; Hinc & primam alphabeti litteram aleph quidem dictam putant, quod velut dux cæteras præcedat, vel à millenario numero, quem quoque significat, quod post absolutas alphabeti litteras ad reliquos numeros significandos, ad mille designanda, sit ad initium alphabeti redeundum. Sic Pagninus. Cæterum cum aleph vel ipso etiam teste, sit quoque familia sic appellata,

Serapis v. a.
de dictus.

Li. 18. c. 5.
Cap. 32.
Cap. 49.
Cap. 33.

Tau.

Cap. 14.

Bakar.

Pecoris distinctione in
sacris.

Aleph.

Psal. 55.

- Alpha.* lata, ut ipse ait, quod millia, id est multi sint in ea, bos fortè sic quoque appellari potuerit, tanquam omni familiæ præ ceteris necessarius. Vtunque est, Grammatici Græci alpha similiter exponunt caput bouis, quod alias vno vocabulo *βουπαιον* appellatur. Bos Chaldaïs est tor, è qua voce Græcos, & Latinos taurum dixisse docti arbitrantur. Inuenitur & tora apud recentiores, & torata famini generis. Matthæus Syluaticus taurum exponit taurum, nimirum ex Arabico dialecto. *Θήξ* verò Syrorum lingua est vacca; qua duce, ut suo dicitur loco, Cadmus Thebas condidit. Antequam modo aliarum nationum nomenclaturas bubulo generi attributas adducam, non erit præter nostrum institutum inquirere, nunquid bos quoque iumentum dici possit. Negat id Vlpianus ad adilitium edictum, & Pomponius de verborum significatione ait armentorum nomine magis boues contineri, quàm iumentorum. His quoque Plinius fauere videtur, iumentum de equino potius grege quàm de bubulo dici indicans his verbis: *Iumentorum, simum quidam bubulo præferunt.* Et alicubi quoque eruum bubus, & in mentis vtilissimum esse tradit. Ceterùm hac in re Plinius sibi parum constans est, nam paulò antè dixerat: *Transpadanis ceteris usus adeo placet, ut anteponant simo iumentorum, quod quia lenissimum est, ob id exurunt, ubi nimirum boues vocat iumenta, nam equi sterces ad vrendum inutile.* Et alicubi: *Iumentis, inquit, folia fraxini sunt mortifera, ceteris ruminantium inuocia Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent.* Ait etiam iumentorum corpore exanimato apes gigni, quod etiam boui proprium, nam ex equo vespe generantur. Columella à iuuando iumenta dici autumat, ex eo quod nostrum laborem, vel onera subuectando, vel arando iuuent. Columella subscribit Isidorus, *Iumenta, inquit, nomina inæ traxerunt, quod nostrum laborem, vel onera suo adiutorio subuectando vel arando iuuent.* Nam bos carpentem trahit, & durissimas terras glebas vomere vertit. Equus & alinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Unde & iumenta appellantur ab eo, quod iuuent homines. Sunt enim magnarum virium animalia. Et quamuis modò Varro armenta boues vocari voluerit, quasi armenta tertia litera sublata, tamen armentum teste Festo, omne id genus pecoris dicitur, quod est idoneum ad opus armorum: ut sunt equi ac boues; nam equis in bellum curritur, clypei verò bouum corijs armantur. Græci proprium vocabulum, quod equidem noui, quod iumento vel armento respondeat, non videntur habere, namque *κτῆνος* omne illud denotare videtur pecus, in quo veterum positæ erant diuitiæ, ut nomen ipsum indicat, dicitur enim *κτῆνος* teste Eustachio *ἀπό τῆς κτῆνος*, id est à possidendo: quanquam sint etiam qui à *κτῆνω* deducant, id est, interficio, ut *κτῆνος* propriè dicatur de illo quadrupedum genere, quæ mactari, & immolari solent. Notatione dignum est, quod quamuis grex, ut Valla testatur, dicatur de paruo pecore, ut ouibus & capris, Tibulus ita priuatim vocet boues.

Ille deo sciet agricola pro vitibus vnam,

Pro segete spicam, pro grege ferre dapem.

id est pro bobus, ut Ianus Dusa exponit in suis præcidaneis. Ouidius egregiè gregem, à maiori pecore distinguens, dicebat:

Mille greges illi, totidemque armenta per herbas

Paſcebant.

Similiter Virgilius:

Hæc satis armentis: superat pars altera cura

Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.

Cum verò grex pro armento accipitur, tunc videas adiunctum nomen adiectiuum. Virgilius:

Aut aliquam in magno sequitur grege.

Pecus. Sic Horatius cum vellet significare bouum armenta dixit *greges mugientium*. Latissimum verò pecoris nomen, pro omni nimirum animali, ut Seruius, & Acron testantur, quod humana effigie caret. Horatius tamen hoc loco;

Omne cum Proibens pecus egit altis

Visere montes,

Li. 29. c. 2. armenta intelligit. Sed plura de hac voce dicemus in oue. Adrianus Turnebus scribit sese animaduertisse Accium dixisse cornutos pro cornutis & aratoribus bobus, sine bouum tamen adiectiōne; Sunt autem hæc Accij verba:

Forte ante auroram radiorum ardentem indicem

Cum sono in segetem agrestes cornutos eient,

Ut rotulentos ferro terras vuidas

Proscendant glebasque aruo ex molli excitent.

Lib. 3. Quemadmodum modò ut Athanis in primo rerum Sicularum testatur, referente Athaneo Dionysius bouem appellabat *γὰ ποταρ* id est telluris aratorem, quo sensu etiam *γὰτος* dictus est, iia etiam *ζῶγος*, quo communiter nomine iugum intelligitur, biga item, trigæ & quadrigæ, adeoque quoduis vehiculum pro ipsis quoque bobus, ac generalius pro armentis sumitur. Bonem Itali boue dicunt, vel bue,

bue, alicubi tamen etiam, ut apud nos bō, Galli bues, Hispani bues, Germani ochs & rind, Belgis os, Angli ope, fortè quasi opera, aut opes, ob allatam sæpe rationem: Illyrijs Vvul. Taurū Itali Hebraica voce toro, rustici nostri etiam bō Galli toreau, Hispani toro, buy rezio, Germanis Stier, Farr Varren: mummelstier, Vvucherstier, bullen. Belgæ similiter Stier, & ut Adrianus Iunius annotat, in suo nomenclatore, varning, varre; bulle, Angli bulle, Illyrij iunecz, quasi iunicem, aut iuven- cum. Vacca apud Italos duplex nomen, eas enim quæ bouum munere funguntur, labores nostros arando & trahendo adiuvantes, iugales non incongruè dicendas, vel simpliciter vaccas dicunt, vel ab officio vacche da tirare, quæ verò soli incubunt proli & lactis tantum vsum præbet bergaminas, vocabulo, ut Nicol. Erythraeus credit Germanico, quasi montanas, siue ut ipse ait, quod gregatim in montibus pascantur, Bergh autè Germanis tam superioribus, quàm inferioribus montem significat. Varro matricēs vocat, sed & fructuarias rectè dici posse Cælius arbitratur. Gallis vacca simpliciter est vacche, Hispanis vaca, Germanis Ku, aut Kuhe, Belgis Koe, Anglis corre: in Insula Madagaskar siue S. Laurentij agomba. Vitulus nobis vitello (vitula, vitella) Gallis est vœu, Hispanis ternera, nimirum à teneritudine, Germanis Calba, Belgis calf, Anglis Calfe. Ioannes Goropius Cal appellari vitulum scribit, quasi calles, idest, inquit, pulchra vita, à cal scilicet & les, quod idem est, quod pulchrè & iucundè viuo. Dicit autem calf ferè de omni maiore pecore in prima & viridi ætate constituto, quo tempore lasciuendo pulchrum nobis exhibet, atque iucundum spectaculum, & quasi florem ipsius ætatis. Cal verò antiquissimam vocem pro pulchro vsurpatam, cum multa alia, tum potissimum Hebræorum etiam indicat cal & Græcorum κάλλος. Sed fortassis calves indicabit vitam robustam cum sit calf idest vitulus in robustissimum animal euasurus. Solent enim Belgarum plurima vocabula inuersa in contrariam planè torqueri significationem: Calf autem si retro legas, habebis flac, idest imbecillum, & debile, vnde Latini flaccidum quoque efformarunt. Iuuenus nobis vulgò est manzuolo, manzo verò bos iam adultus (& carne di manzo caro bubula) vterque, ni fallor ab officio, manzuolo quasi ad terram excolendam iam proximè sit futurus idoneus, manzo qui eam iam colit. Mansum enim nonnulli teste Roberto Cenali, terram esse asseuerant cultura annuæ vnius aratri capacem, circiter viginti iugera continentem. Sic & iuuenca nobis est manzuola. Galli, quoad obseruare licuit, proprium vocabulum non habent, sed circumscribunt ieuene bel- le vocantes, idest bestiam aut animal iuuenile, si mas est, si fæmina ieuene vacche: similiter faciunt Hispani, quibus bues nouillo iuuenicum, vachilla verò iuuenicam significat. Germani marem Zeit- ochs, fæminam Zeitku dicunt, Belgæ veerse aut hoeckeling ab angulo, solent enim Belgæ, Hollan- di & Frisij iuuenicas à fœris, & quæ mulgentur, separare, & in postremum locum in angulos stabu- lorum reijcere, tanquam adhuc inutiles. Angli iuuenicum à ionge oxe, iuuenicam hasler dicunt.

Nominis
aliarū na-
tionum.

Li. 4. Her-
matheua.

Mansum
quid.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

BOVEM ex genere esse bisulcorum, hoc est, quorum ungula bisulca est, siue bifida, ex ipsa- met clarum est autopsia, & ex veterum quoque testificationibus. Hippopotami, inquit Plinius ungula biva, quales bubus. Ovidius in metamorphosi.

Pulueremque solum pede pulsare b. sulco.

Quæ autem sit ea in ipsa ungula cavitās, de qua sic meminit Laertius: Quidam Demetrio authore tradunt Epimenidem accipere solitum à nymphis cibum, eumque intra bouis ungulam seruare, mihi hætenus non satis constat. Quidam author obscurus ungulam tradit, nisi in vtero absolua- tur, moriturum ipsum animal: scirique interest βοὴν ῥόδα ab Atticis vocari, viuentis pedem, mortui autem βοῶν ῥόδα, ut Ammonius & Varinus obseruauerunt. Cum verò bisulcorum alia, cornigera sint, alia acornia, bos ex cornigeris est, item vacca & taurus, dissimilia tamen gerunt cornua, neque etiam a quæ robusta. Tauris teste Plinio minora tenuioraque, quàm sunt bubus. Et Democritus, ut citat Aelianus, bubulo pecori castrato, ait tortuosa gracilia, & longa nasci cornua: contra testibus prædico enasci secundum radicem crassa, recta, minusque proluxa. Idem Aelianus de taurorum cornibus sic scribit: Cornua tauris omnibus rigida & minimè flexibilia existunt cam- que ob rem cornibus perinde armati furibundè appetunt, atque homines armis hostes ferunt. Ari- stoteles quoque de castratis loquens hominibus, eos ita commutari tradit, ut etiam cæterorum ani- mantium quæcunque castrata; nam & taurus & verueces sua cornua è contrario genere, quod fæ- minæ quoque eorum contra quàm mares armentur cornibus: itaque illos maiora excisos gerere, hos minores. Idem Aristoteles in eadem mox rursus sectione eandem dubitationem soluit, cur bo- ues castrati maiora gerant cornua. Cur spadones (inquit) calui esse nequeunt? An eò quod mul- tum cerebri obtinent, quod sanè his contingit, quia rem veneream non agunt: semen enim labi per- spi-

Lib. 1.

Epimeni
des vi nu-
tritus.

Cornuum
varietas.

Lib. 12. c.

19.

Li. 2. c. 20.

Secl. 10.

Probl. 38.

Probl. 56

Lib. 4. H. spinam è cerebro videtur. Qua de causa boues quoq; castrati cornua gerere maiora putantur, nec
circa finē. non & mulieres & pueri cur calui non sint, eadem ratio esse creditur. Dixit verò etiam Aristoteles: cornua tauris robustiora esse quàm vaccis: quo tamen in loco contrarium habet Albertus Ma-

Cornuum gnus: Cornua (inquit) vaccarum fortiora, & maiora & longiora sunt cornibus taurorum: deceptus
bou, & vac fortè Plinij verbis, qui tauris minora quàm bubus, tenuioraq; cornua esse scribit, sed Plinius bouem
carum dis- nomine non vaccas, sed boues castratos intelligit. Horum verò cornua à vaccinis sic distinguuntur,
ferentia, quip-

quippe quod illorum & maiora & tortuosiora sint, harum & minora & vno flexu conspicua, cuiusmodi ferè sunt noua luna cornua. Caua cornuum pars in bubus, ut alij etiam ferè omnibus, ex cute potius, ut ait Aristoteles oritur, quam solidum quiddam osse enascens subit, impletque totam. Ait etiam cornua vacca calefacta faciliè in quamuis partem flecti, nec non & iuniorum tepefacta in cera, ducique faciliè quò volueris. Plinius quidem hoc quoque tradidit, sed & aliud addit, quod nunquid rationi consonum sit, & veritati, ambigi potest. *Boum attritis*, inquit, *ungulis, cornua vngendo aruina, medentur agricolæ: Adeo sequax natura est, ut in ipsis viuientium corporibus feruenti terra fl. etantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaternaria fiant.* Apparet autem cum ex diuersis authorum locis, quæ alibi de propriè dictis in capite cornibus legatur, & alibi de cornu, idest cornea substantia vngularum, imprudenter, ac precipitanter copulasse. Quid enim vngulis cum cornibus capitis ita commune, ut hac illis attritis inungi debeant? Cornu autem vocabulum propter substantiæ similitudinem ad vngulas transfertur. Virgilius de equo:

Solido grauitè sonat vngula cornu.

Vnde & equi cornipedes poetis sunt dicti: In eandem scyllam incidisse aduertit quosdam Grammaticos Græcos. Vbi namque Dionysius Afer *αἰα κερώνυχο* cognominat, Scholiastes eius non exponit cornipedem sicut aliàs etiam Latini poeta Pana vocitatur capripedem & femicaprum, sed *οἰ κερώνυχοι*, idest, qui acuta in capite habeant cornua: Hæc enim eius sunt verba, *ὡς τὸ δινυχοῖς ἐν τῷ κεφαλῇ τῷ κεφαλῇ τῷ κεφαλῇ*. Differunt modò cornua bouum in propria sumpta significatione, figura, situ & numero. Quorū cornua sursum reflexa sunt, Licinij Seruio vocantur, ut Iunius annotauit in suo nomenclatore: sinuosi verò, quorū cornua in diuersum tendunt. Apud Neuros, bouibus in humeris cornua esse Aristoteles testatur teste Aeliano. Columella mutilos dici ait, qui cornibus carent: sed & sine cordibus haberi naturaliter mox suo loco patebit, ubi omnes bouum differentias recitabimus pro regionū ratione, in quibus habitant. Iplum autem animal, ut potè domesticum, & ubiq; terrarū notissimum non attinet describere, & si quis velit, inutile sumpturus fuerit laborem; imò verò etiam *αδύνατος*, propter nimirum coloris varietatē: Nam quamuis Aristoteles inquit bouem ex ijs esse quæ non genere, ut pauo, sed parte tantum variant: miranda tamen hæc est varietas, ut tot ferè sint differentia, quot loca, ubi nascantur: ut cornuum quoq; diuersitatem subiceam de qua iam diximus. Pilum gerit hoc animal, qui quotannis, ut ait Aristoteles, decedit. Tenuiorem eū esse quam suum, idē alicubi asserit, addita ratione, quod coriū bouis sit densius, quam suum, & ideo excrementa, quæ exeunt per densiores meatus, esse tenuiora quam quæ per laxiores. Quamuis autem densum sit eius corium in toto corpore, in ceruice tamen & dorso id durius densiusq; habetur, uti & in ouibus, & pelliculari nomine *κόλλας* appellatur, ita dictū ut Eustathius affirmat, quoniam ex ipso *ἀναβρατομένη*, idest feruēfacto fit *ἡ κόλλα*, idest, gluten. Vnde metaphorice *κόλλας* dictos tradit exoletos & callosos pueros, *τῆς σκληρῆς καὶ παρρησιαστικῆς φωνῆς*, seu, ut Hesychius tradit, *τῆς σκληρῆς ὡς τὴν σκληρὴν πᾶσιν ὁπλῆς*, aut *τῆς ἀκολαστικῆς ὡς τὴν ἰσχυρὰν*, supra atatis vigorem libidinātes, unde & *κόλλας* *ποδὶ ὁπλῆς*, qui pueris exoletis, & durioribus inhiat. Varinus verò collops Græcis vocari ait coria duriora circa ceruicem fusi & taurorum, ex quibus, inquit sunt *κόλλας* dicti, idest, clauiculi, quibus remittuntur & intenduntur fides in citara. Sed & *κόλλα* etsi glutinum significet, accipitur etiam ab Hesychio pro pelle bouis in dorso, vnde quoq; præcipuè glutinū cōficiēbant. Ceruices itaque ob corij duritiem ad iugum natas ex Cicrone diximus, tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda. Quæ in collo conspicitur reduplicatio *μυλός* appellatur, ut ait Varinus Hippocrates auctor est, boui crassam esse labrorum prominentiam, crassam item & obtusam supernam maxillam, ideoque in breues herbas subijcere non posse. Cum enim pixisset, ematescere hoc animal maximè vltima hyeme, huius rei velut rationem agglutinans, inquit: rectè enim scripsit Homerus, ex omni pecore boues tempore hoc maximè pati, atque inter boues qui arant, cum hyeme laborent: his igitur maximè articulus excidit, quoniam maximè extenuantur. Namque aliud pecus pascere exiguas herbas potest; bos non item, priusquam grandiores fiant. Aliud enim pecus tenuem habet labrorum prominentiam, tenues item malas: bobus contra labrorum prominentia crassa est: malæ item hebetes, ac crassæ, atque ideo exiguis herbis non possunt eas subijcere. Deinde etiam Hippocrates Homerum citat, quod ver bobus gratum esse scripserit, cum illis grandior herba iucundissima sit. Verè enim herba potissimum augentur, mollioresque quam reliquis anni temporibus existunt, quem Hippocratis locum explanans Galenus, inquit. Hæc quidem pascere exiguas herbas possunt, cuiusmodi sunt equi, asini, muli, at ex ijs quæ ab vna tantum parte sunt dentata, illa duntaxat, quibus labri prominentia tenuis est. Atque idcirco inter animalia, quæ herbis vescuntur, soli boues, hyeme passu indigent, quoniam nequeunt exiguam herbam aut *σπαράζον*, idest dentibus abscindere, aut labris prehendere. Boues enim non habet labra ita tenuia, ut exiguam herbam circumplicare atq; comprehendere possint, quemadmodum & capræ & oves. Hæc tria animalium genera multifidos pedes habet, sed solidi pedis sunt, quæ vtrimq; sunt dentata. In qua sanè Ga-

Cornuum natura.

Cornu vngula.

Pan ceronux.

Cornuum differentia.

Lib. 7. c. 3.

Bouum diuersitas.

Pilus.

Secl. 10.

Probl. 62.

5. de generat. c. 3.

Coriū ubi durius.

Collops.

Colla.

Lib. de articulo.

Labiorum prominentia.

Bos cur exiguas herbas pascere nequeat.

leni explicatione, postrema verba negotium facessunt, cum nequaquam veritatem setaper habeat, quod animalia vtrinq; dentata solipeda sint: nam & digita omnia vtrinq; dentes habent, & inter bifulca etiam sues: & quamuis omnia solipeda vtrinq; sint dentata, non propterea omnia quæ vtrinq; dentata sunt, solipeda sunt: quamobrem sic legendum putarim: sed solidi pedis quæ sunt, vtrinq; sunt dentata. Frontem siue tauri siue bouis imagine Y figurari Cælius annotauit teste Iacobo Dalechampio in suis annotamentis in Plinium. Democritus, vt Aristoteles & Aelianus annotarunt, boues, hoc est, exestos latiore tauris frontem habere dixit. Nam hic ibidem cum multæ sint venæ, ab ijs ossa dilatari, simul & cornuum eruptionem, quoniam crassior existat, frontis latitudinem promouere: castratis verò, quod sedes cornuum & initium enascendi perparuum habeat circulum, minus dilatari hanc partem. Inter vtrumque cornu, maxima ossum est durities, itaq; iniurijs valdè resistens, ac fractu contumax: quod non latuit, Virgilium, cum Entelli summam in brachio potentiam indicaturus, ita in eum locum castus illisisse asserit, vt ad cerebrum vsque ictus penetraret:

*Dixit, & aduersi contrà stetit ora iuueni,
Qui donum alabat pugna, dyresque reducta
Librauit dextra media inter cornua castus,
Arduus, effractoque illisit in ossa cerebro.*

Oculi. Oculos habent teste Aristotele nigros, item latos & planos: quales, qui ex nobis habent, bubulis similes existimari Adamantius ait: quos eeu pulchros cōmendat, crebroque celebrantur ab Homero in Iunone: Lingua longa, lata & aspera: hanc boui auulsam per totam diem palpitare, Cardanus scribit. Scaliger reddit rationem. Boui, inquit, natura vegeto crassior sanguis, qui esset caloris fundamentum, diu conclusus fuit. Palear seu potius palearia vocantur pelles illæ, quæ ex gutture bouum dependent, quasi pellearia. Hæc fortassis intelligit his verbis Varinus: *λαγάλοι, ποτ βοῶν ὑπὸ τὸ πρῶτον χέλασμα*: estque ipsi etiam *λαγάλοι* pars corporis. Dentes eis sunt continui, & bis, inquit Aristoteles, mutantur. Mutant autem bimi, vt ait Plinius. Superiori dentium ordine carent, idest primoribus quatuor, ideoq; ruminant. Robur in mordendo pro corpore molis ratione haud magnum est, vt docet Galenus his verbis: Afinis verò & bobus & suibus, & (vt simpliciter dicam,) quibus maxilla est magna, solus temporalis musculus est maximus proportionem magnitudinis ipsius maxillæ, nō tamen robustus quidem, quemadmodū fortibus & ferocibus. Nā propter duos hæc temporales musculos natura magnos efficit, ob actionis in mordendo robur, & magnitudinem maxillæ inferioris: cuius gratia cum essent facti, illius tū actioni, tum constructioni iure fuerunt consentanei. Cum igitur dentes serratos habentibus robur in mordendo insit, maximus simul & fortissimus ipsis musculus extitit: verū maximus tantum, non etiā neruosus atq; robustus, neq; in agendo præpotens, in bobus est, afinis ac suibus, atq; alijs animalibus, quæ maxillam quidem inferiorem habent magnam, in mordendo tamen nullum eis est robur: fatius enim fuit magnā maxillam à magno musculo moueri. Hæcille, cui tamen ratio aduersari, videtur, cum equus afinus, & bos durissimas corrodant stipulas, & sus in dentibus sua agnoscat arma, quibus non solum se ipsam tuetur, sed & alijs etiam plurimum sit noxia, vt in Apri historia patebit. Inguinis siue penis tanta est tentigo ac duritia, vt si contingat, vt inicitus vaccam ab naturali aberrauerit loco, eam illam, in quā occurrit, partem vulneret, non secus ac si telo eam acuto impetisset. Vacce mammas habent inter femora, binas vt habet Aristoteles, quatuor vt Plinius, singulis papillis, quas habent quatuor, teste etiam Aristotele, mammas, vt apparet, tribuens. Cur autem ea parte mammas gerant, causam esse philosophus ait, quod bubulum genus, aliaq; ruminantia sursum versus capiant corporis sui incrementa: itaq; vbi confluuium & copia excrementi sanguinis, qui locus sanè, inquit, infra est, & circa effluentis materie ostia, ibi mammas positas esse. Vide etiam in prolegomenis, vbi quoq; de ventribus eorum multa diximus: Sunt autem vt in magno animali decuit, maximæ, quamobrem perquam appositè Martialis mammosæ mulieris ybera ijs assimilat, dum ait:

*Taurino poteras pectus constringere tergo,
Nam pellis mammas non capit ista tuas.*

Podex. Podicem hiare innuit Horatius in Epodo, vetulæ cuiusdā libidinose hiantem anum illi assimilans:

*Hietq; turpis inter aridas nates
Podex velut cruda bouis.*

Cauda. idest, duræ aut indomitæ, vt Porphyrio exponit, sed placet Ascentij expositio, malè digerentis, ideoque alui fluxum patientis. Tenor caudæ longus est, pili breues, contrà ac equis, vt ait etiam Aristoteles. Plinius caulem vocat. Horum caudis, inquit, est longissimus caulis, atque in vna parte hirtus, infima nimirum, vt ostendit paulò inferius. *Leontis infima parte setosus, et bubus & serice.* Bouis laryngis anatomen, necnon etiā auditus organorum, diligenter admodum docet Iulius Caserius Placentinus, hancque priorem partem etiam Fabritius ab Aquapendente. Caro sicca est & atrabiliaria. Nerui etiam bobus etiam duri & robusti, tauri tamen potissimum neruosi nuncupantur, & durior.

durioribus quàm castrati nervis celebrantur. Horum quoque sanguis fibris refertus est, ideoque omnium celerrimè coit & durescit teste Aristotele, qui & aliàs ait: Tauro & asinò, inter ea quæ animal generant, crassissimus & nigerrimus sanguis est. De venenosa eius natura suo loco dicemus. Bos laxum habet femoris articulum magis quàm alia animalia, & ob id etiam magis quàm alia pedem trahit, maximè cū macilentus est & senex; Quamobrem Poetæ Græci de electioribus bobus loquentes sæpenuerò vocant, *ελίποδες*, idest flexipedes, siue flexis pedibus incedentes, quasi veloces, ut Varinus exponit. Seruius hoc sensu Virgilium ait dixisse: *Errabunda bouum vestigia*. Sed & mulieres *ελίποδες* dicuntur, ab Epolide, *διὰ τὴν ἑλπίδα τῶν μερῶν*, ut ex Pausania Eustathius recitat, idest, ut vulgare Lexicon interpretantur, quod fascientur, ut loquitur Spartianus, vel fasciolis femora implicent. Eodem quoque sensu idem Poeta boues *ἑλικες* vocat, quo *ελίποδες*, vel quorum suffragines commodè voluntur, aut flectuntur, vel *ἑλικες* vocant nigros, sicut *ἑλικον ἑδωρ* nigram interpretantur aquam, vel qui cornua habent *ἑλικον* hoc est inorta, quam interpretationem ferè omnes sequuntur interpretes Latini, & nos suo loco, Lapillum vulgò feruntur gestare in capite, eumque si necem timeant, expuere: D. Augustinus non solum in capite ait habere lapillos, sed & in renibus. De istiusmodi lapillis dicam in usu in medicina, ubi & de lapillo in vesicula fellis. Non semel à medicis os de corde cerui præscribi videas, quod multi, ut suo loco patebit, rident, & pro eo os de corde bouis usurpari iniquiunt. Bouem autem in corde os habere manifestò testatur Plinius his verbis. *In quorum corde & bouum ossa reperiuntur interdum*, sed Aristoteles sic ait: *Cor sine osse esse omnium quæ nos huc usque nouerimus, præterquam equi & generis boium cuiusdam, quod in corde ossiculum continere aiunt*. Ego qui in eo os observari, neminem nunc habeo in promptu; neruosum verò ipsorum, maximè verò tauri cor esse, nemini dubium esse debet. Lineis figura ab alijs bisulcis cornigeris euariat, cū enim cæterorum sit rotundis, bouum lien pro sua magnitudine altior est in longitudine. Galenus ait nigriorem esse quàm in sue, præsertim ubi consenuerint. Renes teste Plinio humanis similes, velut è multis renibus compositi. Idem ait Aristoteles, addens insuper quomodo ab humanis & vituli marini renibus differant. Bubulis, inquit, renibus similes sunt renes vituli marini, sed solidi, non caui; item hominum renes, quippe qui tanquàm compositi ex multis renibus exiguis constet, neque æquabiles sunt, quomodo renes ouium cæterarumque quadrupedum. Tali eorum à cameli talis differunt, ut idem tradit Plinius, quod paulo maiores sint. Idem ait in iuuenarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricantem tophum reperi, nullo pondere. Alicubi verò, de lapillo memorans, quem aiunt reperi in ceruo; subdit: *Nam de pumice qui in vac-*

Lapis in capite.

Os an in corde.

Li. 2. Hist.

15.

Lien.

Li. de atra bile.

Renes.

Tali.

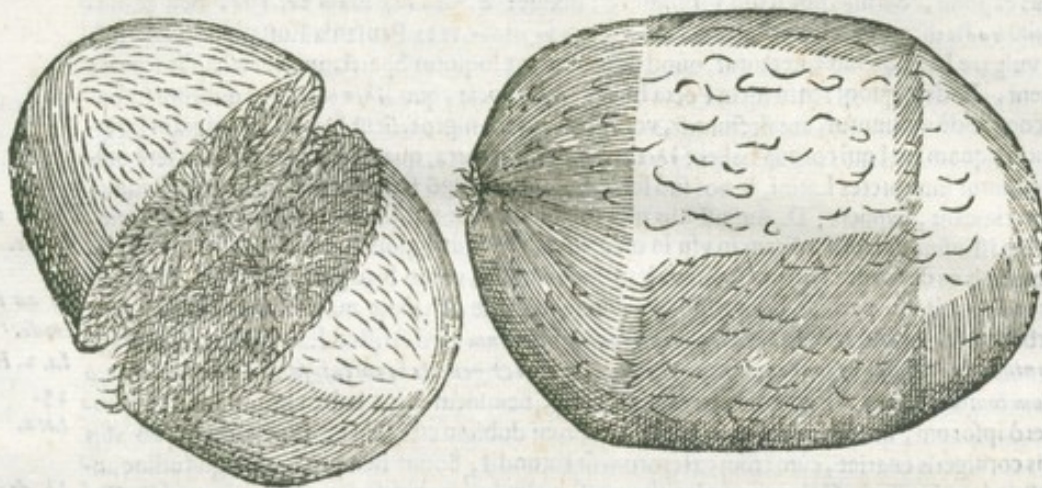
Tophus in ventriculo.

Lib. 7. de subtil.

Ouum bouis qd Cardano.

PILÆ IUVENCARVM.

ELECTIO.

ETSI sint, qui de qualitatibus pecoris ex solo noscant intuitu iudicium ferre, quod de Michaele Balbo Imp. tradit Georgius Cedrenus, quem videlicet de boum omniumque foecunditate, ac lactis abundantiâ, deq; recenti foetu ita iudicasse ait; cuius item quivis matris esset; operæ pretium tamen fuerit, eas ex antiquis repetere notas, quibus vel vitia, vel virtutes boum indicantur. Triplicem itaque potissimum ob causam boues olim alebantur, vel enim ad agriculturam, vel ad culturam, vel ad sacrificium: quare etiam in electione eorum alij alia observabant: quod non obscure hisce versibus demonstravit Virgilius:

*Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoq; notas & gemina gentis inurunt:
Et quos aut pecore malint submittere habendo;
Aut aris servare sacris, aut scindere terram;
Et campum horrentem fractis inuicere glebis.*

Vbi tamen de usu ad cultum nulla est mentio, sed contrâ eligi iuuenos ait prolis seminandæ gratia: monetque interim quantum interfit scire genus, parentes, patriamque eorum quos emendos suscipimus: quamobrem in primis empturis fortes ad aratra iuuenos, ut ipse loquitur, matres diligentissimè describit his verbis.

*Georg. 3.
Vacca quæ
ad prolem
apta.*

*Corpora præcipue matrum legat: optima torua
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenuis à mento palearia pendens:
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam, & camuris hirta sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo;
Aut inga detrahens, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior; quæque ardua toia,
Et gradiens ima vertit vestigia cauda.*

*Lib. 6. cap.
21.*

Quæ omnia cum Columella optimè quidem conueniunt, sed exactior apud poetam electio est. Vacca, inquit Columella, probantur altissimæ formæ, longæque, maximis vteris, frontibus latissimis, oculis nigris & patetibus, cornibus venustis & leuibus, & nigricantibus, pilosis auribus, cōpressis malis, palearibus & caudis amplissimis, ungulis modicis, & modicis cruribus: cætera quoq; ferè eadē in fæminis, quæ & in maribus desiderantur, & præcipue ut sint nouellæ, quoniam cum excefferint decem

decem annos foetibus inutiles sunt. Ceuas vocari etiam ait, quæ humilis statura, lactis abundantes. Tales apud suos commendari testatur Gesnerus. Idem Columella de forma tauri sic scribit: *Li. 6. c. 20.*
 Tauros maxime membris amplissimis, moribus placidis, media ætate probandos censeo; cetera *Tauri optimi signi.*
 fere omnia in his obseruabimus, quæ in bubus eligendis: neque enim alio distat bonus taurus à castro, nisi quod huic torua facies est, vegetior aspectus; breuiora cornua, torosior ceruix, & ita vasta, ut sit maxima portio corporis, ventre paulò substriçiore, qui magis rectus, & ad ineundas feminas habilis sit. Hæc ille. Addunt alij, generosum taurum probari, si facies sit minax, si anteriores pedes fortiter figat, ac terram fodiat: si cauda erecta, sed modicè incuruata sit. Si cornua in promptu ad feriendum. Varro obseruari cupit, ut sint boni seminis, additque eorum formam quoque spectandam esse, & qui ex his orti sunt, ut respondeant ad parentum speciem: Respondere autem iuuenços suis parentibus, moribusq; & robore similes esse testatur etiam Horatius, à bubus & equis sumpta metaphora, & ad homines translata:

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus, nec inbellem feroces

Progenerant Aquila columbam.

Refert præterea nosse, quibus regionibus orti sint tauri, ut Varro testatur. Boni enim generis esse *Patria.*
 in Italia, plerosque Gallicos ad opus: contra ingatorios Ligusticos. Transmarinos Epiroticos non solum meliores totius Græciæ, sed etiam Italiæ: tametsi quidam (inquit) de Italicis, quos propter magnitudinem præstare dicunt, ad victimas faciunt, atque ad deorum feruunt supplicia. Qui sine dubio ad res diuinas propter dignitatem amplitudinis, & coloris præponendi. Quod eò magis sit, quòd alibi in Italia non tam frequentes, quàm qui in Thracia, ubi alio colore pauci. Columella, verò quæ in emendis bubus sequenda, quæque vitanda sunt, non ex facili, inquit, dixerim, cum pecudes pro regionis coelique statu, & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt: Aliæ formæ sunt Asiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis alia: hec tantum diuersitas prouinciæ, sed ipsa quoque Italia partibus suis discrepat. Pet. Crescenciensis boues ait melius de vicinis locis comparari, quia non illa soli, aut aeris varietate terrentur. Alij etiam siue geponici, siue veterinarij aiunt, omnem bouem indigenam longè meliorem esse quàm peregrinum, quod neque aquæ, neq; pabuli, nec cæli mutatione tentetur, neq; infestetur conditione regionis: sicut ille, qui ex planis & campestribus locis, in montana & aspera perductus est, vel ex montanis in campestria: itaq; etiam, cum cogimur ex longinquo boues accerere, curandum esse, ut ex similibus patrijs locis traducantur: Qualis modò sit eligendus iuuençus laboribus potissimum destinandus, sic docet Varro, qui gregem, inquit, armentorum emere vult, obseruare debet primum, ut sint hæc pecudes ætate potius ad fructus ferendos integræ, quàm iam expertæ, ut sint bene compositæ, ut integris membris oblongæ, amplæ, nigricantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis & nigris, pilosis auribus, compressis malis, sublimisq; gibberis, spina, leniter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis, à collo palearibus demissis, corpore amplo, bene costatos, latis humeris, bonis clunibus, caudam profusam vsque ad calces, ut habeant inferiorem partem frequentibus pulis sub crispam, cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se, pedibus non latis, neque ingredientibus qui displodantur, nec cuius ungulæ diuarent, & cuius ungues sint leues & pares: corium tactu non asperum ac durum, colore potissimum nigro, dein rubeo, tertio heluo, quarto albo: mollissimus enim hic, ut durissimus primis: de medijs duobus prior quàm posterior melior, utriusque plurius quàm nigri & albi. Rubeus itaque color maxime Varroni probatur, mox *Color qui melior.*
 heluus, dein niger, deterimus habetur albus. Homerus tamen nigros & nigras boues creberrimè nominans, hunc præcipuè colorem probasse, mihi videtur, etiam in ipsa agricultura, ut subinde patebit, sic & Statius de utroque sexu:

Centum ibi nigrantes armenti robore tauros

Lenta mole trahunt, idem numerosumque colorq;

Matribus, uonam lunata fronte iuuençis.

Apparet & album colorem non solum etiam non fuisse improbatum, sed potius commendatum, *Li. 1. de arte.*
 nam & Palisphaen candidi bouis amore flagrasse ait Ouidius,

Fortè sub umbris nemorosa vallibus Ida

Candidus armenti gloria taurus erat,

Signatus tenui media inter cornua nigro,

Vna fuit labes, cetera lactis erant,

Illum Gnosia delque Cydoniadesque iuuença

Optarunt tergo sustinuisse suo.

Equidem Philostratus ductorem illum gregis pugnae describit, superbum, exultantem, speciosum cornibus, colore niueo, lato gutture, ceruice crassa, palearibus latè longèq; pendentibus, armis ad aspectum inhorrescentibus, qualem quippe faciem habere testatur Pierius in numo argenteo, cuius inscriptio: M. L. THORIVS. Nisi dicamus hunc à specie, illos à robore commendari, nam & Iupiter Europam, tauri forma aucturus, in album se potius quàm alterius coloris taurum transfurauit, vt idem canit poeta:

Metam. 2.

Quippe color niuis est, quam nec vestigia duri
Calcauere pedis, nec soluit aquaticus auiler.
Collatoris extant, armis palearia pendent,
Cornua parua quidem, sed qua contendere posses
Facta manu, puraque magis perlucida gemma,
Nulla in fronte mina, nec formidabile lumen,
Pacem vultus habet.

Sic ni fallor Theocritus agriculturæ consultissimus rubeos boues vaccarum, quas Phactonti Sol donauerat, maritos vocat; candidos verò Soli sacros his versibus nuncupat:

Ταῖς δὲ τρικλῶσι ταῦροι σὺν αὐτῷ ἱσχυρόντο
Κεῖμαργοι δ' ἱλκίσσιντι διηκούσιοι τι μὲν ἄλλος
Φείνεται, πάντες δ' ἐπιθνητορὶς οἷον ἴσαν ἦδη
Ἄλλοι δ' αὖ μὲν τὰ τοῖς δυνάμει βαυκοῦντο
Ἴεροὶ Ἡλίου χροῖνι δ' ἴσαν ἡνὶ κούρῳ
Ἀργύῳ, πῶς δὲ μεταπῖ ποτὶ ἡλιπόδισσιν.
Cum illis vnà trecenti tauri incidebant,
Cruentibus albis, incuruis cornibus; & ducenti alij
Rufi, qui omnes vaccarum insensores erant:
Rursum alij inter hos duodecim pascabantur
Sacri Soli: erant autem colore velut cygni
Candidi, & inter omnes boues excellebant.

Met. 12. Candidus quoque color requirebatur in victimis. Idem Ouidius:

Veluti qui candida tauri

Rumpere sacrificia molitur colla securi:

Card. 4 Od.
1.

Sed plura, vbi de sacrificijs. Horatius vitulum ita depingit, vt præter candidam in fronte maculam cætera sit fuluus, Varroni astipulans.

Te decem tauri, totidemque vacca
Me tener soluet vitulus relicta
Matre, qui largis inuenerunt herbis
In mea vota.

Fronte curuatos imitatus ignes
Tertium luna referentis ortum
Qua notam duxit niueus videri,
Cætera fuluus.

Signa à cor
poris par
tibus.In Hippo
lyto.Coronius
bos.

Avocet.

Celebrantur etiam boues à peculiari aliqua parte. Varinus καμινος vocari ait, robustos, quadratos, costisque & coxis plenos. Si palearia laxa proluxaque à collo dependent, generositatis signum esse, ex hoc quoq; Senecæ innotescit:

Musco tenaci pectus ac palear viret.

Phæbi boues Homerus ἱερὸν μῆτωπος vocat, idest latifrontes: quo epitheto alias etiam non semel vititur (vtitur & Hesiodus, necnon Theocritus, ac alij passim) laudatque easdem à cornuum pulchritudine, ὀρθοκράνεις etiam alias boues vocans, quasi erectis præditos cornibus, alias ἱλκίνας, idest cornibustortis. Coronius nuncupatur, vt Cælius annotauit, cui cornua sunt μνηοειδῆ, idest, lunata: Est vbi etiam ἱρμύκινος nuncupat, idest valde mugentes, quasi vox etiam sonora sit bonitatis inditium. Cæterùm illud ante omnia curandum est, vt viribus ad trahendum comparentur æquales, ne valentioris robur alteri procuret exitium: poeta ἰσοπόρος appellat: qui & hoc requirit, vt etiam sint ἱλκίνας, idest, æquales:

Εἰ δ' αὖ καὶ βόες εἴην ἱλαυτοῖ μιν οἰωνοῖ ἀριστοί,
Ἀἰθωνίς, μεγάλοι ἀμφὸς πεπορωμένοι ποῖνις,
Ἡλκίνας, ἰσοπόροι, τῶν δὲ θένος ἐκ ἀλαπάδιοι.
Si autem rursus & boues essent ad impellendam optimi
Ἀἰθωνίς, magni; ambo saturati herba

ad al. dnm. Aequales, equaliter portantes, quorum robur non imbecillum.

Quo loco interpretes Latini αἰθων; reddūt pingues, sed maueim nigros dici, nam & ἰωπτε αἰθωνες ipsi sunt equi nigri. Et Hesychio αἰθων est λαμπερος, πύρρος, μέλας. Et poeta Solis boues, quas oportuit, optimas, formosissimasque & ceteris robustiores esse, nigro colore delineat. Possit tamen etiam rubeus color intelligi, quam ceteris ferē praeferri ex Varrone diximus; & obserua colorem rubeum non cum esse quem nos rubrum appellamus & Graeci ἰνδρῶς, sed quem πύρρος exposuimus ex Hesychio: nisi placet ad animum referre, & feruidos reddere (quo sensu αἰθων ἀνὴρ, idest vir feruidus dicitur, idest feruido ingenio praeditus;) vel ad corporis motum quo modo Leo etiam αἰθων appellatur, qui cum ardore fertur, vel ardente impetu: Pingues quidem boues speciosi sunt, & rusticis nostris expetiti: eos tamen ab agriculturæ consultis probari non inuenio: imo verò, aiunt tam vitium esse bubulci pinguem quam exilem bouem reddere. Humilis enim & modica, inquiunt, corporatura decoris operarii debet esse, neruisq; & musculis robusta, non adipibus obesa, ut nec sui tergoris mole, nec labore operis degraueetur. Fuere & vnicolores in honore, quod vel inde conijcio, quod istiusmodi taurorum duo millia cornibus auratis, aurea frontis ornamenta habentes in celeberrima illa Ptolomæi Philadelphi pompa fuerint, ut Ahenæus nobis attestatum reliquit. Crescentiensis in moribus hæc considerari cupit, ut sint arguti, mansueti, adhortationibus parentes, clamoris, verberumq; patientes: cibique appetentes; sed sicuti commendantur edaces, ita quoque probantur, qui cibum lentè conficiunt: quandoquidem istiusmodi boues, corporis robur citra maciem conferuent melius, quam qui festinanter mandunt. Cubitor vocatur Columelle qui libenter decumbit in sulco, & vitio decumbendi obnoxius est. Quod si modo iam iam araturus boues quis emere cogatur, is in primis ætatis quoq; rationem habere debet, emetq; qui iam quintum annum adimpleuerunt. Quinquennes enim teste Philosopho maximè vigent: quocirca Homerum quidam rectè dixisse, inquit, aiunt, *Quinquennem tantum, & bonis lustris florentis*. Plinius similiter robur ipsis esse inquinatu dixit: hinc & lustralia exta dicta sunt perpinguias; quia tunc bos perfectæ est ætatis. Emebantur olim vendebanturq; ut nunc eadem lege: rest tuentur enim hodieq; nisi sint sani, & nisi arationis uestitionisq; periti: sic Varro: *Eos inquit, cum emimus domitos, stipulamur sic illos ne boues lanos esse, noxiosq; prastari? Cum emimus indomitos, sic illos ne iuuenios lanos rectè deq; pecore sano esse, noxiosq; prastari spondeſne*. Paulo verbosius hæc, qui Mamilij actiones sequuntur lanij qui ad cultum bouem emunt, & qui ad altaria hostia sanitatem non solent stipulari. Allen in l. si ex palagis S. quidam. D. ad l. Aquil. proponit quendam boues vendidisse ea lege, ut daret experiendos; id quod & nostri sæpe agricolæ faciunt, ceterum quod Varro ait lanios de sanitate bouum non stipulari, id fortassis in Italia (apud nos enim omnes emunt venduntq; qui ad macellum ire lorisq; petrahi possunt) locum habet, at in multis Belgij locis, nominatim apud Batauos in occisis partes visceraque perscrutantur, & vel minimum vñculculum venditorem condemnant.

L O C V S.

NON dicimus hic, quem locum bubulum genus amet, sed ea recensēbimus loca, quæ vel ob eius præstantiam, vel copiam celebrentur, vel diuersos & à nostratibus differentes boues habent. In regno Adæ vaccae sunt, ut Franciscus Aluarezius annotat in itineratio Aethiopico, ac alijs etiam fatentur, qui suas quoque nauigationes in idem regnum, typis euulgarunt, magnitudine æquantes camelum, nimis instar candidas, sine cornibus, auribus proceris ac pendulis. Ipsam verò etiam Aethiopiam bubus abundare reperio, adeò ut viginti vaccas vno permurari equo iidem nauigatores testentur. Tauri verò Aethiopici tantoperè celebrati, an non alij sint quam thinoceerotes, ut plerique sentiunt, suo loco ex Politiano ventilabimus. Oppianus taurorum diuersa memorans genera, primùm nominat Aegyptios. Et Aristotele quoq; boues in Aegypto maiores quam Græcia nasci scripsit; Qui Africæ mediterranea incolunt, non alia teste Hippocrate, vel quicunq; ille sit author libri de sacro morbo, habent pecora præter capras & boues; Idem Franciscus Aluaretius libro præcitato, inquit, in Africa passim in Pretoianis ditioe è bouum cornibus vasa fieri potiora, quæ quinq; sexue metretas singula capiant: ex quo conijcere licet ingentis quoque ibi molis bouum esse corpora: cum tamen è contrariò Africam boues habere dicant non maiores nostratibus vitulis. Scaliger pater bubalim veterum esseret: dum ait: Bubalim cuius sanguis, & instrumentum pugnae cornua tantum ab Aristotele descripta sunt: Plinius ait esse vitulo similiorē. Quid igitur ea sit? An Gazella? Non sanè. Quare quod ex Africanis historijs percipere potui, tibi libenter impertiri curabimus. Africanorum bouum paruitas tanta est, ut nostratiū vitulorū vix æquent magnitudinem. Multi tamē roboris, ac laboris patientissimi sunt. Plinius

Bos modò araturus qualis esse debeat. Lex in emptione & uestitione.

Cap. 119. Vacca camelis magnitudine. Tauri Aethiopici. Boues Aegyptij. Lib. de sacro morbo. Cap. 15. Vasa ex bouum cornibus. Bones magnitudine vituli. Exerci. 206. 5. Bubalis. Bones Africanæ.

- Vacca ce-
na dista.
Li. 2. c. 22.* nius alicubi scribit, plurimum lactis esse vaccis Alpinis, quibus sit minimum corporis, plurimum labo-
ris capite non cervice iunctis, ceterum cum de Alpinis idem scribat Columella, quas incolae eius regio-
nis Cenae appellent, apud illum quoque Alpinis restituendum videtur, et si Alpini quoque Hispaniae po-
puli, qui ut Gellius tradit, circa Iberum colunt, & Hispaniam, ut mox patebit, bouum optimorum sit
ditissima. Alpinum autem, urbem olim in littore Venetiae florentissimam fuisse iuxta Aquileiam Gesne-
rus ait, Leander vero Herodiano, Tacito, Pomponio, & Ptolomaeo ait esse Venetiae urbem mediter-
raneanam, ut Oitellius annotauit in suo thesauro Geographico, & Villanouanus, inquit, Torcello dici
ait. Angliae bouum carnes apprimè palato gratas esse, ac sapidas. Boterus asserit, mirum verò quod
de earundem ibi multitudine nihil dicat, de qua tamen abundè agit Polydorus Virgilius in hac ver-
ba: Videre licet in Anglia armenta bouum, & equorum ac ouium greges interdum noctuque passim erra-
re, per montes & valles, per agros compascuos ad pascendum communiter relictos, aut per fundos,
quos post collectos fructus consuetudine quadam peruetusta vicinij quisque communes habet ad
alendum pecus. Idcirco equis testiculi amputantur, ut cantherij facti sub dio maiori compendio pa-
scantur. Equarum bona pars non succussat sed graditur, neque tamen succussarij gradarijue valentis-
simi sunt, ut animalia mitia minusque ferocia. Eadem est natura bobus, quapropter plures simul ad
vnum aratrum atque currum coniungantur, nam similiter bobus ac equis aratur terra planstraque tra-
huntur, quorum ad onera ferenda, maximus est usus. At bos, & vernex animalia sunt, in primis
propter conuiuia nata, quorum caro non alibi ferè iucundioris saporis, sed bubula praecipui est,
cum praesertim sale conditur, in aliquot dies. Nec id admodum mirum: nam illud animal ab omni
labore vacuum, ad communem cibum nutritur. Boues quoque qui post longos labores, iam vetuli
occiduntur, non carent sua gratia, tamen caro durior est. In America parte Septentrionali Hi-
spani videntur, ut Dalechampius annotauit, boues sine palearibus, sed gibbosas, easque sua lingua
vaccas cecorbadas vocat. Nos mox ex Plinio, & Aristotele tales Syriacas esse notabimus, Aoniorum
bouum varijs coloribus distinctorum perpetuas indiuisasque ungulas esse, eorumdemque vnicui cornu, quod
ex media fronte exeat, legimus apud Aelianum, qui alias Arabici bobus ac vaccis egregia innasci cor-
nua scribit, eius rei rationem hanc ex Democrito adnectens, quod ad ea humor confluat copiosius, unde
generosa illa germina nutriantur. Scribit praeterea Ludouicus Barthema in Arabiae felicitis itinera-
rio, se se vidisse vaccas Sultano donatas fuisse, quibus erant cornua ceruinis similia, colore verò ni-
gro, additque insuper vidisse se ibidem vaccas, quibus vnicui in fronte erat cornu, idque ad spinam
reflexum. Arcadicus bos de magnis dicitur, sed qui praeterea sunt stupidi. Plinius de Arcadico
pecore sic scribit: Arcades quidem non medicamentibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè
succis herbae turgeant, medicenturque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues omniura
ferè sunt in herbis. Apud Arachotas boues teste Aristotele, syluestres sunt, qui differunt ab urba-
nis, quantum inter suos urbanos, & syluestres interest. Sunt colore atro, rictu leuiter adunco, cor-
nua gerunt resimatiore. Armenijs duplex cornu sic erraticis flexionibus tanquam hedera retor-
quetur, si Aeliano fides praebenda, ac si mucrone petitur, ob corneam duritatem, non sine
damno ferrum retunditur. Ad Asnam oppidum in Nilo capi tradunt historiae Africanæ vitulum
marinum magnitudine vituli nostratis, cui sex menses exacti sunt, ut annotauit Scaliger, haud scio,
an phocam intelligat. Leguntur & Atabyriae boues, de montis Rhodij nomine sic nuncupatae, ut
Caelius annotauit. Bengala prouincia teste M. Paulo Veneto maximos habet boues, qui crassitu-
dine, non magnitudine elephantos aquant. Belgica pascua referente Scaligero sunt adeo lata,
ut vaccae, quae suo lacte vitulos educant, nihilo secius familiam lacte saturent. Pusilla sunt, nigrae
ac deformes. Tales quoque Hollandicae vaccas esse Iunius asserit, nec verè Albertus, in Frisia,
Hollandia, & Geldria, propter abundantiam pabuli magna corpora habere scribit; verè autem
plerasque quarum maculosae sint pelles, lacte abundare. Sed quid Iunius dicat, addamus, Hol-
landus videlicet, Hollandiae historiam verè tradens: Pascui agri bonitate, inquit, cum alijs certare,
& verticem attollere nobis licet, absit dicto inuidia, unde praecipui redditus ac prouentus existunt:
siquidem è caseis & butyro, quae exportantur in externa loca, in singulos annos ducenties sestertium
cogi putatur, quae summa ac decies centena Carolorum millia extenditur: praeter ea quae in quo-
tidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunae hominum pars viciat, cedunt. Tot
illa bouum armentis abundat, tam lata vaccarum parens, ac nutritrix est, his copijs quam Britannia
longè superior, siue opimitatem, & aruinae vberitatem spectes, siue laxiores, capacioresque
vberum sinus, qui triplo plus lactis fundunt: sola cornuum celsitudo, & vastitas in Britan-
nicis bobus excellit. Constat namque aliquibus Hollandiae partibus aestiuis diebus, quatuor
& quadraginta lactis heminas in multitudine singulas refundere. Habent aliae prouinciae auri-
riorum, & argentariorum metallorum riuos, aut ararias plumbariasque fodinas iactant, quae bo-
na negauit nobis naturae inuidia, hoc, de quo dictum est, liberalitatis genere damnum illud
dissol-

dissoluens atque compensans: quando ijs quæ nobis supersunt, vberissimi prouentus copijs non finitimas modò provincias, sed & longè diffusas, Galliam, Hispanias, Africæ litora & antarcticum, nostroque oppositum orbem instruimus, atque explemus quodammodo. Lactis bubuli, quod caseus fertilius est, præstantia, atque excellentia summa, ut & butyri omnium iudicio hic est. De ea (eorum bonitate cum quibusvis etiam nationibus in certamen venire non erubescat Hollandia, non dubitanda palmæ gloria, & nisi exoticas delicias, fracta luxuria ac profunda ingluvie palata præferrent, nisi rerum venalium pretijs maioribus accenderetur gulæ ingenium, & (ut dicebat Heliogabalus) orexis. Laudatissimum caseum lunæ imagine signatum, sicut & Vestinum, Epigrammaticus commendat, neque dissentit Plinius: sed ille sola molis magnitudine, ut pluribus sufficeret, hic ut obsonij vicem pani coniunctus præstaret, commendationis caput secum adferunt, si rectè intelligantur Martialis versiculi, qui in Xeniorum libro extant.

Caseus Hollandicus.

Caseus Hetrusca signatus imagine lunæ

Præstat pueris prandia mille tuis;

Si sine carne voles tentacula sumere frugi,

Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Quasi verò non in quouis etiam nostro gregali, & vulgari caseo bubulo dotes istas quisque agnoscere possit. Nunc luxuria, quæ per improbam lasciuia parata & facilia fastidit, gratiâ præcipuam Parmensi caseo & Placentino tribuit: at nostra Tessalia metas lactis dat anchoræ forma signatas, celeberrimi inter primas nominis, illique vicina Grinnia, principatus tamen ille defertur, qui ad pagum Comitæ Arenæ vocabulo insignem, Grauescandiam inde dictum conficitur, qui acti succo sitim alere, & poculi gratiam accendere creditur. Proxima palma Edamensi cedit, quem Parmensi nihilo inferiorem, si vetustatis accedat commendatio, censores isti, qui præstantiora omnibus alijs eduliorum domicilia vestigant ad modum Cybiraticorum illorum sodalium, de quibus apud Ciceronem est, prædicant. Atque ista quidem vna est & verè aurea vbertas, quam lactis, caseorum & butyri larga copia inuenit, unde ceu è diuite Amalthææ cornu mirum quanta opum affluentia Hollandiam dicit. Hæc itaque Iunius. Scalger loco nouissime citato Britonibus, scribit eandem agri esse fertilitatem, eandemque vaccarum vtilitatem. In mediterranea Bithyniæ, Bithynica Theijs imminet, inquit Strabo, & regionem Saloni proximam, pascendis bobus idoneam habent, unde & Salomensis caseus dicitur. Circa Bæotiæ urbem Poemandriam, quæ & Tanagra dicitur, optimi boues nascuntur, ut Varinus notauit. Apud Burgundione stant sunt sylvestres, de quorum robore atque audacia sic scribit Agathius. Sed cum interea venatum Theodibertus rex iuisset, miræ magnitudinis taurus porrectus in altum cornibus, ei obuiam venit; erat autem is non ex iuillis hisce, qui terram aratro scindunt, sed sylvestris, montanus, ferusque, & cornupeta, & magna corporis mole, unde quodcumque obuium habet, obterendo occidit; istiusmodi multi in his terris aluntur; vmbrosæ namque ibi sunt syluæ, densi montes, locaque ipsa frigidiora: quibus omnibus animal suapte natura delectatur. Hunc nempe taurum Theodibertus cum è loco superiore in se riuentem vidisset, mox constitit, ut venabulum obiecturus; tum ille, ut in proximo fuit, cursu delatus, impetu arborem haud sanè magnam fronte, & cornibus impetit, quæ statim omnis concussa procubuit, simulque ex ea ingens diffractus ramus, & solo violenter impactus, Theodiberti caput affixit: tum ille, cum letifera esset & incurabili plaga affectus, supinus mox cecidit, & vix dum domum delatus, die eadem è vita excessit. Similem ferè historiam subinde recensimus aliam.

Caseus Parmensis.

Lib. 12.

Geog.

Caseus Salomensis.

L. 1. de bel.

Boues syl-

uestres.

Theodiber-

regis obi-

tus.

Boues syl-

uestres.

Theodiber-

regis obi-

tus.

Boues syl-

uestres.

Theodiber-

regis obi-

tus.

Boues syl-

uestres.

Theodiber-

regis obi-

tus.

Boues syl-

uestres.

Theodiber-

regis obi-

tus.

Boues syl-

uestres.

Theodiber-

regis obi-

tus.

In Caledonia Scotia sylua olim, ut asserit Ioannes Leslaus Scotus Episcopus Rossensis in descriptione Scotia frequens erat bos sylvestris, nunc rarior, qui colore candidissimo, iubam densam ac demissam instar leonis gestat, truculentus ac ferus, ab humano genere abhorres, ut quæcunque homines vel manibus contrectarint, vel halitu perslauerint, ab ijs multos post dies abstinent. (Hoc & Cardanus testatur in opere de rerum varietate.) Ad hoc tanta audacia huic boui indita erat, ut non solum irritatus equites furenter prosterneret, sed etiam ne tantillum laceratus, omnes promiscuè homines cornibus, ac ungulis peteret, ac canum qui apud eos ferocissimi sunt, impetus plane contemnere. Eius carnes cartilaginosa, sed saporis suauissimi. Erat is olim per vastissimam illam Caledonia syluam frequens, sed humana ingluvie iam absumptus, tribus tantum locis est reliquus, Seruilingi, Cummernaldia & Kincarnia. Eadem quoque testatur Hector Bethius Deidonianus & ipse quoque Scotus, & patriæ suæ historicus: Gignere solet, inquit, ea sylua boues candidissimos in formam leonis iubam ferentes, cetera mansuetis simillimos, verum adeo feros indomitosque atque humanum refugientes consortium, ut quas herbas, arboreque aut frutices humana contrectatas manu senserint, plurimos deinceps dies fugiant: capti autem arte quapiam (quod difficillimum est) mox paulò præ mæstia moriantur. Cum verò sese peti senserint, in obuium quemcumque magno impetu irruentes, eum prosterunt, non canes, non venabula, nec ferrum vllum metunt. Ferunt

ruunt itaque Robertum Brusium adepto regno pacatisq; rebus solatij causa venantem; mortis periculo proximum fuisse. Nam cum negligentius absque comitibus, quocunque animus ferebat, peruagaretur, acce illi obuius huius generis taurus ictus venabulo, atq; in furorem actus praesentem secum perniciem adferens, occurrit nec quicquam erat, quo imminens discrimen subterfugere rex posset. Verum perspectantibus vniuersis, ac motu propè stupentibus, vir quidam praesenti animo, animam pro rege fusurus, arreptis ferae cornibus quanta potuit maxima vi renitens, non modò cursum impetentis retinuit, sed belluam quoque illaesus magna virtute in terram prostravit, qua confestim accurrentium venabulis confossa impendens regi exitum auertit. Hunc virum rex ob seruata salutem magnificè donatum Turnbul, id quòd tauri deiectorem significat, appellari exinde voluit. Extant huius nominis familiae haud mediocris nobilitatis, quibus ille initium nominis amplitudinisque primus dedisse fertur. Huius autem animalis carnes esui iucundissimae sunt, atque in primis nobilitati gratiae, verum cartilaginosa. Caterum cum tota olim sylua nasci ea solerent; in vna tantum nunc eius parte reperiuntur, quae Cummirland appellatur, alijs gula humana ad internecionem redactis. Sic ille. In agro Camanduano (verba sunt Scaligeri senioris) boues aiunt esse maximos, breuib; tamen cornibus & hebetibus. Nulla macula candor vitatur. Cameli gibbus eis & robur par, vnde nos eis nomen indidimus Bocameli. Onera suscepturi, camelorum more ad agafonis iussu genua flectunt. Haud scio, an eosdem intelligat Plinius, *Carici boues*, inquit, *in parte Asiae, fudi visu, tubere super armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: ceteri nigri coloris, candidiue, ad laborem damnantur.* Incolae capitis bona spei boues habent egregios similes Hispanis. In Caspia terra innumerabiles bouum, & equorum greges esse Amyntas referente Aeliano tradit, in Mansionibus quas sic inf. ripit. S. Clarae vocatae insulae Orientales vaccarum alunt magna armenta. In ijs libris quos Cnidius Ctesias de rebus Indicis conscripsit, Cynamolgorum gentem, ait eodem referente Aeliano canes permultos magnitudinis Hyrcanis canibus partes, alere solere. Quamobrem verò sit haec natio tam canum studiosa, causam idem affert. Cum ab aestiuo solstitio ad mediam hyemem, tanquam apum examina, aut concitata vesprium vis, sic armenta numero ampliora bouum ferorum eos cornibus vehementer incitata appetant, & noceant: hi non aliter haec retondere valentes, canes quos magna cura aluerunt, in ipsos immittunt, qui faciliè boues debellant & interimunt: deinde autem commemorat homines, quas esculentas carnes existimant, sibi auferunt, reliquas canibus impertiunt, libenterque communicant, tanquam pro accepto beneficio gratiae. Reliquo anni tempore cum non amplius boues eo accedunt, ad venandas alias feras secum ducunt: Cybariti tauri nominantur à Tranquillo in Gordiano, vt citat Dictionarium poeticum ex Stephano, qui à Cybaris sic dici ait. De Cypris bobus à Graecis hoc affertur adagium, *Κυπριος βός*, idest, bos Cyprius. Varinus ait conuenire *ἡνὶ κορυφαίῳ καὶ σκαίῳ*, idest, in fordidissimum & vilissimum hominem: vel vt Suidas habet, *καὶ σκαίῳ ἀνθρώπῳ*. Author adagiorum Suidam aliosque secutus in brutum & stolidum iaci solitum ait: propterea quòd Cypri boues magis bruti ferantur, quippe qui stercore humano pascantur. Referatur à Diogeniano. Eudoxus etiam asserit Cyprios boues *καὶ πρὸς ἀγῶνι*. An Plinius narrat Cyprios boues hominum excrementa expetere non pastus causa, sed vt hoc remedio torminibus medeantur. Quamobrem rectius meo iudicio adagium refertur ad eorum sagacitatem, quòd torminibus lethali saepè morbo sic medeantur. Pardalis namque eodem modò stulta esset dicenda, quoniam contra aconiti venenum eodem vitur: remedio adhuc stulti quoque essent dicendi homines, qui in dolore colico & vètris torsionibus ad auxilium ab excrementis bouum, vel equorum, vel gallinarum saepè confugiunt. Miunda itaq; haec potius ingenij solertia est, certum illic inuenire auxilium, vbi nemo sperasset. Gelsnerus praeterea ex hac Cypriorum bouum natura apud Ennium, non Cyprio boui merendam, vt ex eo citat Festius Pompeius (ostendens quadrare, quoties conuiuia fordida & insipida, fordido atque insipido excipitur conuiuio) sed merdam legendum ait vt fes ipsa habet, & sensus inde proverbio sit clarior. Darien nouioribus provincia vaccas habet teste Lopenio, vngulis minimè bifidis, mulis non abfimiles, magnis auribus, promuscide elephantis. Color eis est cinereus, caro delicata. Incerti nominis author in itineralio ad Indos. Orientales, vt citat Simon Maiolus, ait in vrb; Diu, quae in Cambaia est, boues esse exiguos quidem, praegrands, & rectis cornibus, seu praeter oneris ferendi industriam, & sub frano currere, & equitare cociles reddi equorum gradatiorum more. De Epiroticarum vaccarum magnitudine, atque lactis copia hac legimus apud Aristotelem: Epirotica vacca praesua praecipua magnitudine, amphoras singulas singulae implent lacte, mensuraque eius dimidium manum mis duabus praestant. Erectus qui mulget, aut paululum se inclinat: quoniam sedendo vbera contingere nequeat. Ceteras etiam quadrupes etiam oues Pyrrhicas, à Pyrrho rege cognominatas. Et rursus. Boues praecipue magno test Epyrotica

Exer. 206.

6.

Boues gib-
bosi.

Lib. 17. c.

17.

Lib. 26. c.

31.

Canes tan-
tos venan-
tes.In Gordia-
no.Boues Cy-
pri.Lib. 28. ca.
vlt.Ennius c-
mendatus.
Vacca inte-
gris vngu-
lis.

Colloq. 7.

Boues vbi

equitentur.

Boues Epi-

rotica.

3. Hist. 21.

roica terra, quas incolæ Pyrrhicas vocant: Pastum enim abundè præbet, & loca singulis anni temporibus accommodata habet: Has ait interprete Theodoro ab incolis per annos nauem intactas venere seruari: sed cum Plinius quatuor annis ita seruari scribat, Gesnerus ita apud Aristotelem quoque legendum arbitratur, præcipuè cum facilis sit lapsus ex δ. in θ. Plinij verba sunt hæc: *In nostro orbe Epiroticus laus magna, à Pyrrhi (vix ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuerunt: & hodieque reliqua stirpem ducunt. At nunc ancilla ad secunditatem poscuntur: tolerantius tamen bima.* Cælius ait Pyrrhicas dictas istiusmodi boues putari ab ignea mobilitate, aut à colore, esse item qui diminutium putant ex forma Aeolica; ipse verò Plinio & Aristoteli subscribit, qui à Pyrrho rege nominis rationem deducunt. Quidius ad earum magnitudinem respiciens, & Calydonum illum aprum magnitudine præcipua excelluisse indicans, hunc Pyrrhico, siue Epirotico boui assimilauit, inueniens:

Vtorem spreta per agros.

Misti aprum, quanta maiores hebetæ tauros

Non habet Epirus, sed habent Sicula arua minores.

In Epiro præstantissimo boues esse etiam Pindarus canit in Nemeis: *Neoptolemus, inquit, latam obtinet Epirum, ubi montium iuga excellentissimos boues fouentia, à Dodona primum ad Ientum mare protenduntur.* Lycus Reginus Epiroticos boues à Ceryonæis manasse prodit, quos Herculi per Epirum transeunti Larinus nomine bulle qua surripuerit: siue (quod verò similis Proxeno videtur) Hercules ipse Ioui Dodonæo consecravit, unde sunt boues Latini, quos tamen Apollodorus à Lico dissentiens, non à custode, sed à sagina vocatos autumat Larinæos, quasi dixeris atiles, (hoc & nos supra ex Athenæo diximus,) alij quoniā magnus habeant nates, cuiusmodi in tota seio Epiro spectari tradunt. Tzetzes quidem à Larino pastore sic vocari ait, caterū tanquam magnos, quoniam & magno esset corpore & helluo. Iacobus Dalechampius in doctissimis suis scholijs, quæ singulis Plinij capitibus appendit, ait sese inuenisse etiam Cestinos nuncupari. Erythraei boues, ut tradit Aelianus, mobilia similiter cornua, ut aures habent. Idem mox de Phrygijs referemus. Erythra autem Boeotiæ vrbs est, Pausaniæ, Plinio, Diodoro & Thucydidi. Thessalia ad Euripeum fluium videtur apud Strabonem, apud Stephanum vrbs Locridis, & alia Libyæ. Erythæ verò Ioniæ oppidum maritimum, ut Ptolomæus docet & Strabo. Et Erythra Liuij est oppidum Aeoliæ: quare difficile fuerit iudicare, cui loco boues illi debeantur. Nominatur verò etiam Eretia à Plauto tanquam ibi bouem essent olim nundinæ.

Nunc mihi Eretia: ut has tua domus,

Dominijs (inquit) me boues mercatum Eretiam misit.

Vrbs est Thessaliæ. In Eubæa boues ferè omnes albos esse Odoardus Barbosa affirmat. Sed & Aelianus id quoque meminit his verbis: *Confluentem candidi coloris effluentem Crathis fluius emittit. Nam ouillum & bubulum pecus & omnis grex quadrupes, sicut Theophrastus ait, denigro rufoque albus fit.* Boues quoque in Eubæa ferè omnes albi nascuntur, quare & argyboxon poetæ Eubæam cognominant. In Galata Africa monte boues nostris Italicis octimestribus vix pares cum feuerint Leonius testatur, eosdem puto intelligens, quos ex Scaligero recensui. In eadem Africa regio est Garamantum, aut vicina quedam, ubi boues præposterè pascuntur, si Herodoto si des est habenda. Nam offensantibus in terra cornibus, progrediendo pasci, inquit, nequeunt, alioqui nihil differentes à cæteris bubus, præter crassitudinem pellis atque duritiam. Apud Solinum igitur, ubi habet: *Garamantum armenta obliquis ceruicibus pabulantur. Nam si reiecta ad pastum, ora atrigant, offuscant prona in humum cornu. & obnoxia: pro reiecta legendum appareat recta.* Idem mox de Libycis dicam ex Aeliano. De Germanorum bubus cum alijs communicandis legitur epistola perquam elegans Theodorici regis ad Noricos apud Cassidorum: *Grati suscipienda est ordinatio qua dantem inuunt & accipientem pro temporis necessitate lenificat. Nam quis putare possit onus, ubi matius meretur in commutatione compendium? Et ita cætera presentibus decreuimus instituta, ut Alamannorum boues, qui videntur pretiosiores propter corporis granditatem, sed itineris longinquitate deficiunt, commutari vobiscum liceat, minores quidam membras, sed idoneos ad labores, ut & illorum profecto sanioribus animalibus adiungetur, & vestri agri armentis grandioribus insituantur. Itaque sic, velle acquirant viribus rebus, vos forma conspicuos; & quod raro solet emergere, in una mercatione, ne varique videamini desiderata compendia percipisse.* Gesnerus Helueticos boues commendat ait à teneritudine carnis, cum alibi, tum iuxta Zoltingam oppidum agri Bernensis. In Sueuiæ quoque regione vicina circa regionem Bar, pingues præcipuè seuo haberi. Apud Gymnetas bouum syluestrium teste Strabone, maxima est multitudo, ex quorum, inquit, carnibus vitam trahunt: at cum nihil capiunt, sicca eorum cornu prunis affantes, ijs pro cibo vtuntur. Gens ni fallor, est Indiæ de qua mox. Boues ex Hispania transuectas in multo maiores euadere in Hispaniola scribit Petrus

Lib. 6. c. 7.
Boues Pyrrhicae cur sic dictæ.
Metam. 8.

Boues Latini.

Cestini.

Eretia.
In Persia.

Boues ubi omnes albi.
Li. 12. cap. 56.

Boues exiguæ.
Lib. 4.

Boues retro pasci.
Epirotici.

Boues Germanorum.
Lib. 3. Variar. Epirotici.

Boues Helueticorum.
Lib. 16.
Boues syluestres.

Hispania- la facun- ditas. Martyr Mediolanensis: bouesque elephantis, porcos mulabus, quando de armento est sermo, com- parari, hyperbolicè tamen. Recitat Franciscus Lopezius, vaccam proletariam in hac eadem insula, cum nullum ibi animal esset præter cuniculos, canes, serpentesque innoxios, in viginti sex annis, octingentos foetus ædidiisse, dum ex filijs filij rursus procreantur. Neque vllum animal minus foe- cundum, quod decem mensibus vterum gerat, vnum tantum pariat, decem vix annis viuat. Refert tamen, seu ob loci temperiem, seu quod natura initijs quibuscumque ad propagationem fauere vi- deatur, seu quod illa inter cæteras foecundior esset, plerumque peperisse geminos. Ipsa quoque His- pania apud veteres à bouum præstantia celeberrima, dummodo verum est, Erytheam eius insulam esse; Hinc enim, Geryonis, qui ibi regnabat, boues Herculem abduxisse tradunt: Hesiodus:

Καλλιπὴν τίττι παῖδα, βοοτρόφον ἀφ' ἁντιῶ

Γηροῦρα, τὸν κτῆρε βίη Ἡρακλεῖ,;

Βοῶν ἔντα' εἰς τὸ δῖον ἀμφιρότω εἰν Ερυθεῖν.

Calliroe peperit filium mortalium præstantissimum omnium

Geryonem, quem interfecit vis Herculeana,

Boues propter flexipedes circumflua in Erythea.

Dionysius Afer:

Ἡ τοὶ μὲν ταῖσι βοοτρόφον ἀμφ' ἐρύθειαν

Ἀτλαντες ἐνὶ γαῖαν θινδύει Αἰθιοπῆες,

Μακρῆσιον ὕψος ἀμύμονες, οἱ π' ἔξουτο

Γερῶντες κατὰ πόντον ἀγχιόροιο. id est,

Aethyopes Macroby circa Erytheam (vel etiam in ipsa) bubus abundante insulam habitant, iuxta Atlanticum mare, qui quidem illud post Geryonis mortem venerunt. Nam cum ipse viueret (vt Eusta- thius eius Scholiastes ait) inhabitabilis erat propter eius inhospitalitatem. Fertur autem Hercules boues eius abactus, æreo lebate in eam nauigasse, vt Euphorion testatur.

Liber ame- nus.

Χαλκείν' ἀκὰτα βυπ λυβίοις Ερυθείαι.

Item Alexander Ephesius:

Χαλκεία δὲ λιβυτὶ μέγας διενέχεται πόντος.

Erythea qua.

Fortassis autem lebes nauigij genus fuerit, cui etiam lembi piratici vocabulū colludit: idque æreum appellari potuit, propter aliquid ex ære in eo factum; vel insigne aliquod æreum in prora puppinē. Sunt, inquit idem Eustathius, qui Erytheam insulam ipsas Gades interpretentur, contra Dionysij sententiam: alij insulam quandam vicinam, quæ à Gadibus freto vnus stadij tantum distet: in quam sententiam eos adduxit pascuorum illius loci vbertas: nam lac ouium serum ibi reddere negant, adeoque pingue, vel crassum esse, vt ad caseum conficiendum aquam copiosam affundi desideret, & pecus intra triginta dies suffocetur, nisi minuatur sanguis. Hactenus ille: Hecataeus etiam, vt citat Celijs, Herculem missum esse, vt Geryonis boues abduceret, cæterum non quidem ad terram Hispaniam, nec ad Erytheam vllam insulam: sed loca circa Ambraciam atq; Amphilocho Geryonem imperio tenuisse: indeque abactus boues, quæ mira specie in illis conaperiantur locis herbida, regione & pasculis admodum lata. Alij verò Erytheam Hispaniæ insulam faciunt, Geryonemque in Hispania regnasse volunt, tricorporēq; à poetis fingi, quoniam triam Hispanicarum insularum rex esset, Balearidum videlicet duarum & Ebusi. Quo sensu Ouidius:

Prodigiumq; triplex armenti diues Iberi

Geryones, quamuis in tribus vnus erat.

Gades.

Erytheam autem eandem putant cum veterum Gadibus, in cuius insulæ meditullo duas aiunt su- peresse hodieq; vetusti ædificij turres, torrēs de Hercoles incolis dictas. Herculem autem ibi olim delubrum habuisse, authores sunt Strabo, Plinius, Mela. Apud poetās pro Erythea, non semel

Lib. 1.

Erythrea scribitur: vt apud eundem Ouidium in fastis.

Ecce boues illuc Erythreidas applicat heros.

Sic & apud Propertium.

Amphytrionides qua tempestate innocens

Egerat à stabulis O Erythreatus.

Lib. 1. de sale.

Cum igitur Gadibus tanta sit soli vbertas, qualem ex Eustathio diximus, Herculemq; ibi delituisse ob allatam rationem, ac auctoritatem constet, nos quoq; Hispaniæ eam laudem deferemus, eoque maximè, cum ibi propter saluginosæ aquæ copiam salubriores etiā quàm alijs in locis fuerint. Te- staturque Bernardinus Gomesius, sale atque optima pastorum soletia fieri, vt vituli, qui in agro Cæsaraugustano, ad ripas Iberi amnis enascuntur, reliquos Europæ teneritate, ac sapore superent. Habere autem hoc oppidum inter tam multa atque præclara suæ laudis insignia, peculiaria quædam rerum ornamenta, montem, à quo saxæ quædam salis glebæ extrahuntur, quæ latentibus vitulis,

dum

dum in stabulis tenentur, obijciuntur, ut illas toto eo tempore lingant, quo matres pascentes ab-
sunt: quo linctu, gustu vehementer excito sic iniant, (inquit) matrum uberibus, ut ea plenissima
licet, cum avidissime sugant; tum eo alimento ad humanum cibum, & temperatissimi & suavissimi
fiant. Neque enim lac tamen dulce, cum pingue sit, tanta gustus appetentia è mammis suggeretur
propter dulcedinem, nisi sale & natura condientibus, illud saperet subsalsum: quemadmodum poe-
ta quidem peracutè tetigit inquiring.

Capella linctu salis

Occultum in lacte refert sapore.

In India boues solidis ungulis vnicornes nasci Ctesias scribit, teste Plinio: aliqui tricornes. Memi-
nit eorum Solinus de India agens mirabilibus. Sunt præterea boues vnicornes & tricornes, soli-
dis ungulis, nec bifidis. Idem Plinius ait bobus Indicis altitudinem tradi camelorum, cornua in lati-
tudinem quaternorum pedum. Aelianus ex cornuum amplitudine, boi eorum dimititur ma-
gnitudinem. Ptolemæo secundo, inquit, ex India cornu allatum ferunt, quod tres amphoras cape-
ret: unde conijcere possumus, bouem illum, à quo eiusmodi tantum cornu extitisset, maximum fuisse.
Idem de Indicorum boue, haud scio, an eorumdem, velocitate & de cursu certamine hæc prodidit:
In bubulo pecore quod incitato cursu valet, curam Indi ponunt: & simul de eorum velocitate rex,
& permulti principes decertant, neque turpe ducunt, pro huiusmodi animalium genere, auro, argen-
tæ sponsonem facere. Currendi meta bobus hæc constituitur, ut inter se nexi & iugati triginta
stadia currant. Aequales & pares equis boues currunt, neque velocitate boues ab equis internoscas:
ac si quando rex de suis bobus cum quopiam sponsonem fecerit, in tantum contentionis studium
procedit, ut is ipse in curru sequatur; atque adeo aurigam incitet. Is sane quidē equos stimulis cruen-
tat, à bubus verò manus abstinet, si quidem ij nullis ad motis stimulis incitatissimo cursu feruntur.
Ac nimirum tam ambitiosa est bubuli certaminis contentio, ut nō diuites modò, sed inferioris sta-
tus homines in eiusmodi certaminibus permultum versentur. A Plinio tauri atrocissimi sylvestres,
maiores agrestibus recensentur, velocitate ante omnes, colore fuluo, oculis cæruleis, pilo in cōtra-
rium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergoris duritia filicis, omne respuens
vulnus, feras omnes venantur. Ipsi non aliter quàm foueis capti, feritate semper intereunt. Dio-
dorus Siculus scribit hoc animal carnibus pasci, feritate excedere, penitusque esse inexpugnabile:
corpore maius esse domesticis tauris, habere equi velocitatem, ore usque ad aures fisso, rubicundo
colore, oculis albis nocteque fulgentibus: cornua veluti aures mouens, in certamine firma tenet; pi-
li contra naturam cæterorum animalium versus caput ducuntur. Et hæc ferè viribus fortitudineque;
mirabili pugnat cum cæteris bestiis, quas superatas comedit. Est quoque infestus admodum armentis,
nihil nec pastorem vires, neque canum multitudinem timens. Dicitur eius pellis haud quaquam
vulneribus patere. Cum multi conantur illum vi capere, frustra defatigantur. In foueam delapsus,
aut alio captus dolo, seipsum ex ita suffocat, priusquam libertatis amore. Solinus eadem ferè quæ Pli-
nius more suo de eisdem tauris habet. Indices, inquit, tauris color fuluus est, volucris pernicitas pi-
lus in contrarium versus, hiatus omne quod caput. Hi quoque circumferunt cornua flexibilitate qua
malint, tergi duritia omne telum respuentes, tam immiti ferocitate, ut capti animas projiciant fu-
rore. Quærendum num sint hi tauri, iidem cum ijs bobus, de quibus iam ex Aeliano diximus. Sunt
item apud Indos alij boues, ut ibidem tradit Aelianus, qui maximos hircos superare non videntur;
ij etiam coniugati velocissime currunt, nec minus strenuè quàm Græci equi cursum conficiunt. Pe-
trus Bellonius scribit, equos nobiliorum Damasci vrbis incolarum, quales sunt Sangiaci & Bassæ, in-
ter reliqua ornamenta habere caudas bouis Indici pilis admodum tenuibus, & candidis, tãti apud
eos pretij, ut singulæ quatuor, vel quinque ducatis æstimentur, eamque ob causam Satrapas dunta-
xat ijs uti, qui eorum gutturi eas appendunt. Haud etiam scio, anne istiusmodi tenuibus pilis bo-
ues sint ex iam memoratis. Lego etiam in tertia parte rerum Indicarum in India bouem marinum
dari, & indigite voce Ignaragnam nuncupari, dicique habitare iuxta castrum S. Spiritus, alijsque
busdam locis, ubi frigus remissius est. Animal esse immensæ molis, vescique herbis duntaxat, quæ ru-
bri sint coloris. Corporis mole nostrates boues superare, pellem habere similē elephantō, bina iux-
ta pectus brachia, sub quibus mammae lateant, quibus foetus suos enutrit. Capitatque ore nostra-
tes boues referre. Carne esse suauissima, Indisque præcipuè expetita. Ex pinguedine liquameo pa-
rari simile butyro, quo in condiendis cibis vtuntur. Ossa eius duritia ebori vix cedere. Itacam,
quod enutriendis bobus sit apta, βούβου vocat Homerus. Italia nostra quales ferè boues habeat,
iam ex Theodorici regis epistola diximus. Quanta verò hic sit copia, Cardanus innuit his verbis.
Aluntur tot hominum millia in Italia bubula carne, nunquam tamen deficiente cibo. Varro tradit
propter amplitudinem præstare dici, ideoque ad victimas farciri, atque ad eorum seruari supplicia.
Cæterum non in tota Italia eiusdem sunt qualitatis, quantitatiseque: unde dicebat Columella.

*Boues soli-
dis ungu-
lis.*

*Boues Indi
magni.*

Lib. 15.

cap. 24.

*Boues cur-
su valen-
tes.*

Lib. 8. c. 21.

Lib. 4.

Cap. 65.

Lib. 2. Ob-

seruat. 92.

Ornamen-

ta ex cau-

dis bouum.

Marinus

bos.

Boues Itali

in

in emendis bubus sequenda, quæque vitanda sint, non ex facili dixerim, cum pecudes pro regionis calig; statu, & statu corporis & ingenium animi & pili colorem gerant: alia forma sunt Asiaticis; alia Callicis; Epiroticis alia; nec tantum diuersitas prouinciarum, sed ipsa quoq; Italia partibus suis discrepat. Campania plerumque boues progengerat albos & exiles, labori tamen & cultura patrij soli non inhabiles. Vmbria vastos & albos, eademq; rubros; nec minus probabiles animis, quàm corporibus. Etruria & Lurum compactos, sed ad opera fortes. Apenninus durissimos, omnemq; difficultatem tolerantes, nec ab aspectu decores. Hæc ille. Vmbria autem præcipuè inde celebris, ac potissimum circa Clitumnum amnem & Meuaniam oppidum, cuius inde campos tauriferos vocat Lucanus:

Vmbriabo-
nes.

Lib. 1.

Et qui tauriferis vbi se Meuania campis
Explicat.

Clitumnus
amnis.

Clitumnus verò celeberrimus non solum quod maximos ac optimos aleret boues, verum etiam quod albos redderet, quales sacrificijs triumphantium expetebantur: Hinc illud Virgilij

Hinc albæ Clitumne greges, & maxima tauri
Vicitima sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templum duxere triumphos.

Lib. 8.

Inde verò & Siluis:

Caulis venientes montibus Vmbri,
Hos Alis Sapisq; lauant, rapidaque sonanti
Vertice contorquens undas per saxa Metaurus
Et lauat ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum, &c.

Inde & illud Propertij.

Et pecus & niueos abluit unda boues.

Lib. 1.

Lemni bo-
nes.

Plinius verò diffusè scribit, eam oram tauros gignere omnium Italiæ maximos, in quibus plurimi sint albi. Sabinos quoq; spectatos apparet habere boues. Nam & apud Lium legere est, bouem olim in Sabinis cuidam patri familiæ miranda magnitudine ac specie esse natum, cui monumentum miraculo fuerint Romæ in vestibulo templi Dianæ fixa per multas ætates cornua. Apparet & Lemni insulæ boues olim fuisse in pretio, si quidem Homerus eos celebrare videtur his verbis:

Αἰδώς Ἀργεῖς καὶ ἰλιγγία, εἶδες ἀγνοῖ.
Πᾶ ἴβαν ἰυχολαί, ὅτε δὴ φάμισεναι ἄριστοι,
Ἀς ὁ πόσις ἰν Ἀἰμῶν κινέουχες ἠγοράαδεν.

Εὐδαίης χρεῖα πολλὰ βόων ὀρθοῦν παρὰ πᾶσι.

id est, Pudor Argini, mala opprobria, forma (tantum) admirandi,

Quò abierunt iactationes, cum dicebamus nos esse optimos

Quas olim in Lemno vana iactantes dicebatis

Comedentes carnes multas bouum erecta cornua gestantium.

Lib. 16.

cap. 33.
Boues re-
tro pascen-
tes.

Lib. 4.

Lib. 5. pro-
pe finem.

Leutricorum bouum cornua atq; aures ex vna stirpe cognata, atq; simul contexta esse testatur Aristoteles, uti citat Aelianus. Qui præterea scribit, auditione se accepisse, in Libya Indis finitima, re-
trouersus pascentium bouum esse armenta; Causam cur sic pascantur, esse, quod non ritè collocata à natura ante oculos cornua habeant, & quæ ante pedes sunt, videre non queant: ex eoq; fieri, ut ingressione ad caudam retorquentes, herbam depascantur. Ad hos à Lotophagis triginta dierum spatium esse Herodotus testatur, eandem planè rationem, quod ita pascantur, afferens. Cælius verò ante Aelianum solum & primum opinatur Herodotum in Libya boues istos opisthonomos, id est retrò pascentes reperiri scripsisse, id exprimentibus cornibus quæ adnuunt proclinanturq; in ima: eius verò historiam cōuellere Athenæum sub aliena persona, quoniam à nullo præterea historico-
rum sit comprobata. Verba Athenæi hæc sunt: Minus fidei habet, quod Alexander Myndius scribit in Lybia boues quosdam opisthonomos appellari, quia non antrosum pascentes ambulēt, sed retrorsum euntes herbam vellant, esseque impedimenta cornua, ne secundum naturam herbam carpant, sursum versus non incurua, ut in cæteris animantibus, sed deorsum inflexa, quæ oculorum lumini velut tenebras offundant. Parum quidem hoc credibile est, præsertim cum nullus alius historicus attestetur. Habet autem Libya alios etiam boues, velocitate commendatos, de quibus hunc in modum idem Aelianus scribit: Libycorum, qui feri solutique errant, tanta est innumerabilitas, tanta item celeritas, ut vnum insequentes venatores interdum fallantur: quod nimirum in alios feros incidant, & ille interim sub dumeta saltusq; subiens se subducit, alij autem similes exoriantur, & venatorum oculos fallant. Horum quempiam si quis ingrediatur insequi, primum cohibendus est equus: sic enim fessum longinquitate temporis comprehendet. Sin ab initio statim equi habenas laxarit, illo demum defesso, bouem non capiet.

Quam-

Quamvis verò multi quotannis capiantur, & mactentur, sobolis tamen eorum successio perfoecunda est. Cum vitulis etiam tauri oberrant: item vaccae vnà, aliæ foetæ, aliæ fetus expertes. Quo si quis vitulum adhuc tenerum ceperit, & non statim occiderit, ex eo duplici commodo afficitur. Nam præterquam quòd & ipse commoditatem affert, matrem suam pariter in captiuitatem inducit. Postea enim quàm venator vitulum fune alligauit, ab eo secedit: illa filij desiderio inflammata, tantum a filo stimulata fertur, cupiens dissoluta recte eum abducere; ac nimirum cornua impingit, vt vinculum laxet & distrahat. At enim alterutro cornu in funis complicationem inserto, vnà cum vitulo còstricta tenetur, bis misera mater, quæ neque sobolem suam liberarit, & ipsa insuper vinculo inuitabili comprehensa sit. Cuius venator cum iecur distraxit, & pellem exemit, carnem relinquit auibus, & feris: vitulum verò integrum secum aufert, qui & in cibo suauissimus est & lacti densando coagulum præbet. Hæc itaque Aelianus. Athenæus author est vitulum quinque drachmis vendi in Lusitania, quasi ibi vitulorum quoque sit copia. Quæ Macinum ad Cathaium vergit, boues albos nigrosq; gigni equina cauda, sed pilosiore ad pedes vsq; protèsa: pilos caudæ habere subtilissimos, in modum plumæ volatilis, magno in pretio esse, quos equites in cacumine lancearum suspendentes

Lib. 8. c. 1.

Boues cauda equina.

egregiæ nobilitatis insigne ducunt, scriptum reliquit Aeneas Syluius, qui hanc regionem Sericam esse coniicit. Querendum an hi sunt illi boues, de quibus paulò antè ex Bellonio mentionem fecimus. In Madagascari insula tantam bouum esse copiam tradunt navigationum in nouum orbem auctores, vt bouem cochleari aut alia viliori re commutarent. Gibbum habent in dorso ex mera puraque pinguedine. Iconem adieci ex Diario nautico Batauorum in Indiam Orientalem. Albi & nigri iubati boues equina cauda in prouincia Mangi. Quocirca equi boues, vt opinatur Scaliger, haud ineptè nominari possunt. Idem ait ex eorum iubis stabella texi, Equis componi ornamenta: lancearum cuspidibus appendi, vt in Germania vulpis caudam. Nicolaus de Comitibus eosdem boues & in Cambaia haberi asserit, & paulò fusiùs de iis scribit. In Mangni, inquit, prouincia Indica Orientali boues syluestres criniti sunt, equorum prolixiore iuba, quæ ad pedes vsq; protèditur, quorum cornua ab occipite in spinam tanta longitudine extèduntur, vt eleuato capite cornibus attingant caudam. Sunt autem grandia cornua, vt incolæ amphorarum loco illis vrantur. Cauda quoq; illis est quæ equis elegantior. Mela locus aut vrbs videtur apud Ouidiũ in Fastis, pabulo boũ cõmendata: id est, sacrificio destinatarum,

Equiboues.

Exerc. 217.

4.

In itinera-

rio. Boues equina iuba.

Lib. 4.

Lib. 16.

Sacrorumq; Melam p. seu a lata bouum. Mesopotamia regio est auctore Strabone, foecunda & maximè pascendis bobus idonea, ferens quæ semper virent. In Mozambique tanta est bouum abundantia, vt Lusitani quindecim vaccas vnâ

permutarent nouacula, vel etiā cymbalo. Circa Molortidē narrāt, inquit Athenaeus, bobus inusita-
 tae magnitudinis cornua esse, ex quibus pocula quomodo fiant, Theopompus memoria tradit. In Mo-
 schia carnes bubulas ad mēsuras nō vēdunt, sed emptoris tantum oculis subiiciūt, adeo copia fasti-
 dium parit, ut vel quatuor libræ carnis vno consent marchetto. Frigus verō ibi tā vehemens est, ut
 animātes, ut boues & porci, qui hyeme capiūtur & excoriātur, lapidū inlar indurescat, nec alio mo-
 do scindi queāt, ut Iosephus Barbarus in suo ad Tanaim itineraio testatur, nisi in hypocaulū pro-
 trahantur, ut incalescāt, Plinius author est, omnia plenilunio expurgari maria, quadā & stato tem-
 pore: circa Mesanā & Mylas fimi simile expui in litus purgamēta: vnde fabula Solis boues illic sta-
 bulari. Meminit & loci & boū Apollonij interpres, Myla (inquit) Sicilia: Cherronesus, in qua Solis
 boues pascebātur. Apud Mysos, boues cornū expertes sunt: nō itē in Scythia, vbi minimē cornibus
 boues muti sunt. Nec mihi molestus quispiam esse debet, quod contra scribam atq; Herodotus,
 cū ait bubulo generi non esse in Scythia cornua: Idcircoque cornibus multum est, quod vniuer-
 sum caluaria os nullas commissuras habeat, nihilq; humorum consuetium propter duritiem resi-
 stentem capiat, & verō venæ per hoc ipsum os pertinentes, propterea graciliores & debiliores, quia
 minus alantur. Itemque eorundem, quia cornibus nudi sunt, eō sicciorē cervicē, ac minus for-
 tem esse necesse est, quod ipsorum pertenuēs venæ sint. Hac Gesnerus recitat, tanquam ex Aelia-
 no, qui tamen hac de re breuius eodē tamen Gesnero interprete scribit in hac verba: Apud Mysos
 boues onera vehunt, cornuum expertes totis etiam gregibus: cuius rei causa non in frigiditate,
 sed peculiarem naturæ vim reiicienda est. Argumentum in promptu est. Nam in Scythia quoque
 boues cornibus non carent. Nec mihi molestus quippiam esse debet, quod contra scribam, atque
 Herodotus. Nam qui hac retulit, historiam suam, se afferre testatus est, non incertam (ut Herodo-
 tus) famā decantare. Apud Nabateos (Arabia felix) boues magnos esse testatur Strabo.
 Apud Nigros nuncupatos populos, vaccæ nullæ rursū sunt, omnibus verō color niger vel albus, vel
 ex utroq; mixtus. In Nomadibus, qui ad Maoticas paludes hyemant, & diēs afluos in camporum
 equoribus viuūt, ex bobus partim sine cornibus nasci, partim ierrula ideo exsecari tradit Aelianus,
 quod hac pars vim frigoris sufferre nequeat. Strabo verō Nomadū boues equosq; ceteris testatur
 longiores esse, fortē de alijs quā Aelianus populis intelligēs. Ortelius ait Nomadas Straboni Asiae
 populos esse ad finitram in Caspiū intrāti. Plutarchus in libro de oraculorum defectu ait Istrum
 accollere. Diodoro etiam Nomades sunt in Africa, & Zophoni quoque vocantur. Tauri Paonij, ut
 scribit Pausanias, hirtō corpore cū omni ex parte, cum præcipue pectoribus & mentis. Theopom-
 pus verō, referent Ant. Misialdo apud Paonas tradit, boues tam magna gestare cornua, ut tribus
 aut quatuor vini sextarijs vix adimplerentur, ex ijsque reges ac proceres, pocula conficere, labris
 ebore aut argento obductis. In Paonide verō palude tradit Aelianus ex Zenothemide quosdam
 procreari pisces, quibus adhuc palpitantibus, si eos bubulo pecori obijcias edendos, expleri nō mi-
 nus libenter quam ceteri boues feno: contra ab eorūdem mortuorum esu ita abhorrere, ut non at-
 tingat: Pannonia quam nūc communiter Vngariam vocamus, copiosiores ferre boues fertur, quā
 qualibet alia provincia: qua de abundantia fecunditateque Sigismundus Baro in hunc ferē modū
 scribit Hungaria pecoris adeo abundans est, ut iure mirari possis vnde proueniāt tot & tanta boū,
 & ouium agmina, quæ in exteras regiones, Italiam, Germaniam, Boemiam, mittit. Nam cū per
 Morauiam, Austriam, Stiriam, Slauoniam, perq; alia Hungariæ vicinas provincias multæ pateant
 viæ, per quas pecus agminatim expellitur, obseruatum est per solam viam Viennensem vno anno
 plus quā octoginta millia bouū in Germaniam acta esse. Gesnerus scribit boues quidē esse pin-
 guissimos, sed quia hyemes etiam sub dio transigant, & liberi pascantur, parum mansuetos esse, &
 minus tenera carne. Circa Axium flumen Paphlagonum per Mygdouiam fluos boues teste He-
 rodoto, sunt agrestes prægrādibus cornibus. Incolæ Paros, ut in volumine legimus, quod nouus or-
 bis inscribitur, omni iumentorum & minoris etiam pecoris genere carent. Regio Comadū ab eius-
 dem nominis vībe appellata in Persia, boues habet maximos & in vniuersum candidos, cornua bre-
 uia & minimē acuta in capite gestantes, camelino gibbo dorso eorum immittēte, teste Paulo Vene-
 ro, vnde tā fortes, inquit, redduntur, ut ad magna onera gestanda faciliē assuefiant. Et cū cliellæ
 gibbo imponuntur, genu, ut cameli flectunt, & rursus suscepto onere surgit, sic ab hominibus edo-
 citi. Est & Reobarle Persidis regio, vbi eodem referente boues sunt maximī prorsus albi, pilo tenui,
 ac molli, breuissimis cornibus, obtusa acie, gibbosi similiter ut præcedentes, similiterq; onera feren-
 tes. Aristoteles ait pusillas esse buculas, quas Phasiana regio fert, quæ tamen singula abundē be-
 neficio pabuli mulgentur. Phœnicum libri testantur, inquit Aelianus, indigenas vaccas esse
 magnitudine, ut vel procerissimi pastores eū mulgent, stare aut etiam (si minus proceri sint,) in
 scabellum ascendere habeant necesse, verba ut possint pertingere: Hoc modō de Epiroticis ex
 Aristotele ferē recitauimus: qui ait, & in Phrygia boues esse qui cornua, ut aures mouent. Idem
 tella.

Li. 2. c. 53.

Boues ex
cornis.
Lib. 17.Tauri hirti
In Baoti-
cis. Cornua
maxima.
Lib. 17. ca.
30.Boues pisci-
bus vesce-
tes.Vngaria
vibibus a-
bundant.Boues agre-
stes.Boues gib-
bosi.
Lib. 1. c. 22Boues pro-
fus albi.Boues pusil-
li.Lib. 1. c. ca.
33.

De Quadrupedibus Bifulcis Lib. I.

53

testatur Plinius. Idem de Erythreis Ælianus, qui de eisdem Phrygijs sic quoque scribit. Bo-
ues Phrygij rubro colore & flamineo, altaque & torosa ceruice præstant. Eorum ab alijs cornua
longè diuersa sunt; neque enim consistunt, sed flexibilia huc illuc flectuntur. Pygmæorum boues,
& asini ad nostrorum arietum magnitudinem accedunt, si Ctesia fides tradenda est. Quiuira bo-
ues habet gibbosas, quarum corio incolæ vestiuntur, vt Lopezius tradit. Regna Aquilonaria, præ-
sertim Vermelandia ac Dalia, propter pascua vberima, boues habent electissimos, inquit Olaus
Magnus etiam provincie Vestrogothorum: hique boues singulis annis non tam proceritate corpo-
ris, quàm numero magno multiplicantur. Habet & Noruegia, Suetia & Finlandia similes, ad æsti-
ualia, seu hyemalia plaustra, seu etiam agrorum vsum aptissimè dispositos. Sed nunquam vaccæ
trahendis plaustris, aut agris præparandis aptantur: imo nec vlli oneri, ob speciem vitulorum gignen-
dorum subduntur. Sed hi adhuc tenerrimi à matribus segregati, sæuiente frigoris horrore, in æstua-
rijs ad hoc specialiter ordinatis nutriti solent: hyemeque productiore asperiori; inualefcente, pu-
taminibus quernis, loco fœni vel culmi, iumenta vescuntur. Aestate verò, in lucidissimis noctibus
pascua sumunt sub cura pastorum propter improbos vermes & bruchos, quos ipsi custodes piceis
fumis, ubiq; pinorum combustione flammantibus exurunt, aut arcent: sed non ex integro, quia in-
gruenti autumnali tempore, bruchi ingrediuntur cutes macrorum bouum, ibique hybernant, vt tem-
pore vernali cutim exeant, ac hospitem vexent, veluti crucæ folia arborum depascentes, quarum
seminario folliculo inhaerentes, hyemem transigant quietiorem. Boves tamen, quibus vermes hu-
iusmodi sunt infesti, è cœtu aliorum, quantum industria permittit, seorsum impinguandi mac-
tandiq; segregantur; tuncq; dorso tenus velut cribrum cutis perforata apparet, pretium sui diminuens
aliena labe. In ijs autem locis sanius conseruantur, celeriusque impinguantur, vbi nec muscarum

Boues pu-
silli.

Li. 17. c. 2.

Bruchi in
bobus.

aculeis, nec bruchorum stimulis agitantur & fatigantur, & herbarum virentium satietate non pri-
uantur. Hactenus Olaus. Est & in eisdem regionibus magna syluestrium bouum multitudo,
Noruegia scilicet: Islandia, Feronia, Hitlandia & Gothia, quorum cornua vulgaribus minora sunt,
sub mento barba proluxa dependet: animantia sunt ferocia, nec homini parentia, nec alijs quadru-
pedibus. Venatores inter arbores se abscondunt: ipsi vero ab ijs vulnerati, vel iniuriam vlciscun-
tur, vel seipfos interimunt: Tantum est vindicæ desiderium. Iconem horum bouum ex Cornelio
Iudæo in tabula Europæ mutuatus sum. Eandem ni fallor, iconem exhibet Olaus Magnus, sed
marinæ vaccæ esse ait, atque de ea sic scribit: Vacca marina monstrum est magnum, robustum, ira-
cundum,

cundum, & iniuriosum, edens partum sibi similem, sed non supra geminum vnum tamen sapius, quem plurimum diligens sollicitè secum ducit, quocunque tandem se per marem transmittit, aut in terra gressus dirigit, decem mensibus impregnatur: demum hoc animal aliquando cxxx annis, per cauda ipsius amputationem probatum est vixisse. Plinius Cornutam inter belluas marinas nomi-

Bones den-
tibus ele-
phantinis.
Tom. 5.

nat, nec ullam eius descriptionem addit: Quærendum num hoc animal indicet. In Aquilonari
verò plaga novi orbis boues prægrandes equè in mari ac terra degunt, vt tradit Iacobus Cartarius
in noua Francia apud Ramusium, addens binos eis prominere dentes ab ore elephantum modo.
Sed & Scaliger tradit in Oceano Septentrionali vaccam dici visam cum geminis cornibus. Sauro-

marum

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

55

matum boues cornibus carere testis est Hippecrates. Supra Gallouidiam Scythiæ Caricis sita est Situriæ quondam pars quadam quæ dictandè sit à Carectonio numerosissima olim ciuitatè, cuius adhuc ruinæ ædium ostendunt magnificentiam, an ab alia aliqua re haud satis constat, inquit Hector Boetius in descriptione regni Scythorum: Crebræ sunt in ea arces natura operibusq; munitissimæ, & præter reliquati armenta ingenti magnitudine excellentia boues quarum caro tenera suavisque esui est, cæterum pingue nunquam concrefcit, olei liquidi modo ferè semper fluens. De Scythiæ bobus varia traduntur. Herodotus agens de Scythiæ frigore, boues ibi sine cornibus esse testatur. Et hæc mihi videtur esse causa, cur omnino bouino generi cornua non succrescant, asipulante sententiæ meæ Homero hoc in Odyssea carmine;

Et Libyen, ubi sunt cornuæ proinus agni.

Quod rectè dictum est, in locis calidis maturè cornua existere, at in vehementioribus frigoribus, aut non oriuntur statim, aut si oriuntur, vix oriuntur. Gesnerus haud scio ex quo de Scythicis bobus hæc refert: Scythici, in quorum dorso gibber est, & procerissimi, & ex omni parte albi, perparuis cornibus sunt & minimè acutis, similiterque vt cameli eminenti dorso existunt: sin ul & cum dorso clitellæ imponuntur, perinde vt cameli genuflectunt, rursusq; suscepto onere surgunt, quod ipsum hominum, qui ijs ad grauissimorum onerum vectationes vtuntur, disciplina facere dicuntur. Noshoc de Phrygijs & Persicis narrauimus, & ipse etiam Gesnerus querendum esse ait, numquid differant à Caricis, de quibus id etiam diximus ex Plinio, nec dissimilia quoq; de Syriacis deferemus: cæterum Iulius Pomponius Sabinus in Virgilij commentans Georgica, nulla gibbi facta mentione, ait in tota Scythia Europæa & in Myfia, ac Sarmatia boues esse paruos: illas enim regiones non magnitudine animalium, sed numero fertiles esse: verum nihilominus etiam esse quòd in Scythia trans Tanaim vsque ad mare Caspium, sint boues magni & coloris nigri: cæterum hic mitiorum esse aerem. Siculas boues celebrat Horatius, inquitens,

Te griges centum, Siculæq; circum

Mugiant vacca.

Eas ad victimas peti solere in Mena fluuij dictum est. Est in eadem insula Taurominium mons multis bobus abundans, & supra eum vrbs eiusdem nominis, dicta propter eorundem copiam. Signi vrbs est & prouincia magna Tanguriæ, bobus insignis syluestribus, quorum pili bysso sunt tenuiores, vt legitur in Epistola Asiatica. De eisdem M. Paulus Venetus: In Ergimul Tartarorum prouincia in vrbe Singui boues syluestres elephantum proceritate pilo perenni ac leni ac prorsus albo, aut prorsus nigro, qui in humeris, leonum more prælongus est, non minus pedestres, mira mollitie perinde ac sericum. Supra Synderouiam quam Turcæ tenebant. Vogari iussu regis Vladislai, ductu Pauli Kinisij dies quindecim, per centum milliaria passuum ferro ignique omnia vastantes, tantum prædæ coaceruauerunt, vt nec iumenta, nec currus ad eam reuendendam vlli sufficerent. In castris quinque boues auro nummo veniebant, narrante Bonfinio. Syriacis tauris non sunt palcaria, vt ait Plinius, sed gibber in dorso; & Aristoteles ait in Syria boues nodos scapularum flectere, more camelorum. At Aelianus absque vlla gibberis mentione, hæc scribit: Syrii bellicosi sunt, magno robore & lata fronte, aspectu truculento, non obeso corpore, neque rursus macilento, ad cursum & pugnam præstant. Similiter eos celebrat Oppianus, qui eosdem Assyrios etiam & Pelleos vocat, & in Cherroneso nasci scribit, atque hos ipsos esse, quos Herculem ex Erythea abstulisse fama sit. Est autem Pella ciuitas Syriæ, quæ aliàs Apamea, à Pella Macedoniæ sic dicta, & Berenice postea, vt Stephanus testatur. Idem Cherronesum Syriæ ciuitatem, eandem Apamea facit. Secundum alios Pella Cælesyriæ ciuitas est, quæ & Butis vocabatur. Pausanias tamen sentire videtur, Herculem boues ex Macedonica Pella abegisse, cum loca circa Ambraciam, atque Amphilocos, Geryonem imperio tenuisse tradat. Boues apud Tanaim maximos esse, atq; pulcherrimos testatur Iosephus Barbarus in itinerario ad Tartaros, tantoque numero, vt ad omnia Italia macella explenda sufficiant. Ea autem venire via, quæ è Polonia ducit: & armenta quadam per Vualachiam & Transylvaniam in Germaniam vsque transire, vnde postea in Italiam abigantur: Addit insuper boues ijs in logis gestare onera & clitellas, quoties vsus requirit. Sed Scaliger apud Tartaros maximos ait reperiri boues breuibus cornibus & hebetibus, nulla macula candorem vitari, cameli gibbum, & robur eis par esse, indeque bocamelos dictos, vt supra diximus in agro Comanduano. Additq; illi quidem in quadam prouincia Orientalium Tartarorum, cuius, inquit, mihi nominis nunc non venit in mentem, etiam tricorues esse, memoriæ proditum. Thessaliam olim vastabant tauri ferocissimi, quos cum animosiores iuvenes equis insidentes superarèt, Centauri dicti sunt, Ortelius ait in Transylvaniæ syluis boues esse iubatos. Aiuotque bobus ita abundare eam gentem, vt quoties moritur rex, qualibet familia bouem soluat. Varro tradit boues iuxta Toronam paucis antepartum diebus, lacte carere: reliquo tempore habere perpetuo, Ventrem ferre decem menses. Troglo-

Boues acor-
nes.

Boues pro
seno adipe
habentes.

Lib. 4.

Boues acor-
nes.

Boues gib-
bosi.

2. Car. Od.

16.

Boues Sici-
li.

Lib. 4. de
cad. 5.

Boues Sy-
riæ. S. Hist.

28.

Boues cli-
tellarij.

Exer. 206.

6.

206.7.

dyta-

Bones vni-
cornes.

Exerc.
106.7.

dytarum armentis cornua in terram directa esse Plinius tradit, eaque de causa obliqua ceruice pa-
fci: Valachiam autem numerosè boues alere, inde conijcere licet, quod Vladislaus Poloniae rex
anno 1436. Valachius tributum imposuerit cētum equorum & quadrigentorum bouum in singulos
annos. In Zeila vrbe Æthiopiæ sunt vaccae nigrae teste Ludouico Barthemia in itinerario Æthio-
piæ, quarum cornua ceruinis sunt similia: item aliae ruffae vnico in fronte bipedali cornu, cuius ta-
men acies vergitur in dorsum. Vtramque meminit Scaliger his verbis: In agro Zeila oppidi, quod
est in Æthiopia, vaccae sunt colore atro, cum ceruinis cornibus, quas idcirco ceruias appellauimus.
Alijs vnicum è fronte media prodit cornu pedali maius, curuitate supina. Eius enim cuspis retror-
sum conuexa est: ipsa pilo ruffo: tu caeruleum scribis & tibi contradicis.

NATURA. MORES. INGENIUM.

Lib. 9.
Manfuetu-
do.

BOS tam mansuetus est motibus, vt Apuleius mansuetissimum cunctorum vocet quadrupe-
dum: & Ouidius hanc eandem mansuetudinem explicaturus, dicebat:

Quid meruere boues, animal sine fraude doloque

Innocuum, simplex, natum tolerare labores?

Aspectus
boni torus

Tam celebris autem semper fuit istiusmodi mansuetudo, vt Menandro homo suapte natura, man-
suetus inde *βούδης* appelletur. Solet verò etiam aspectus animantium mansuetudinis morum simi-
lium, & è contrario inditium esse, quod tamen in bubulo genere locum non habet, quorum aspe-
ctus propriè torus nuncupatur, & toruitas, vt Pompeio placet, quasi taurorum acerbitas est, &
ne quis istiusmodi epitheron à natura bubuli generis in malam semper partem accipi contendat, is
id etiam de ipsa vacca foetus suos miro prosequente amore dici, audiat elegantissimum poetam
Claudianum:

Vitulum (inquit) non blandius ambit

Torua parens.

Fœnum
ex cor-
nu bouum
suspensum.

Adamantius ait bouem istiusmodi vultu & moribus grauitatem quandam & simplicitatem per se
ferre. Sunt tamen etiam qui etsi domiti, semper tamen nescio quid de natura ferina sibi retinent,
& obuios quosq; cornu petunt: Olim istiusmodi bobus fœnum è cornibus suspendebatur pro signo
feritatis, vt quisque fibicaueret. Vnde illud Horatii:

Fœnum habet in cornu, longè fuge.

In quali.
Rom. 71.
Lib. 3.

Cur verò fœnum potiùs quàm aliud quiduis pro signo ferocitatis esset, Plutarchus inde factum au-
tumat, quòd copiosiore pabulo non modò boues, sed & reliquæ animantes ferociam. Lucretius
dum boues medios ait esse inter leones & ceruos, moderati animi esse eos innuit, nec timidos, nec
etiam audacia infames, cuius versuum venustas atq; eruditio me inuitat, vt etsi numerosi sint, huic
loco inferam:

Animus
moderatus.

Et etiam color ille animo, quem sumit in ira

Quum fixæstis & ex oculis micat igneus ardor,

Est & frigida multa comes formidinis aura,

Qua ciet horrorem in membris & concitat artus.

Est etiam quoque pacati status aeris ille

Pectore tranquillo qui sit, vultuque sereno.

Sed calidi plus est ollis, quibus acris corda,

Iracundaque mens facile effervescent in ira.

Quo genere in primis vis est violenta leonum,

Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,

Nec capere irarum fluctus in pectore possunt:

At ventosa magis cernorum frigida mens est,

Et gelidas citius per viscera concitat auras,

Qua tremulum faciunt membris exillere motum,

At natura bouum placido magis aere viuit,

Nec nimis iras fax vnquam subdita percutit

Fumida suffundens eam caliginis umbras:

Nec gelidis torpet telis perfixa pavoris,

Inter virosque sita est, ceruos, sanosque leones.

Taurorum
natura.

Verùm quis hic fortè boues integros, nondumq; ex ætos intelligat, qui suapte natura, vel ipso te-
stante Aristotele, animosi sunt, iracundi, furibundi q; quoniam eorum sanguinis fibrosus, omnium-
que

que celeritè durescit & coit. *Tauris*, inquit Plinius, in aspectu generositas, torva fronte, auribus setosis, cornibus in prociñtu dimicationem poscentibus: sed tota cominatio prioribus in pedibus fiat, tra-
gliscente alternos replicans, spargensque in altam arenam, & solus animalium eo stimulo ardens. Tra-
dunt iratum costas per caudam verberare. Columella cum dixisset de vaccis crepusculo reuocandis sono
buccinæ, non eadem, inquit, in tauros (quæ in vaccas) exercentur imperia, quasi et viribus per nemora va-
gantur, liberaeque egressus reditusque habent, nec reuocantur, nisi ad cotus fœminarum. Varinus ait istius-
modi solitarios, & robore suo fidentes tauros ἀνιμαζέλας vocari. Aelianus quoque ait, taurum animo
esse incitatum, eoque impetu cornibus appetere; & ea insuper impotentis animi effrenatione ferri, nihil
ut eum, neque bubulcus, neque metus ullus reprimere queat. Aristoteles istiusmodi animositatis gene-
rositatisque quodam modo rationem reddit in Phrysiognomonicis, dum ait: Ουμοειδὴς, idest animosa, In Helena
sunt quorum crassa & plena ceruix est: referuntur enim ad tauros animosos. Euripides de tauro loquens, act. 5.
qui naue ingredi recufabat, iracundiæ eius isthæc signa posuit.

Sed taurus, inquit, noluit
Recto pede per tabulas ingredi,
Quin emugiebat, truces in orbem vertens oculos
Sublato dorso & collumato ad cornua lumine;
Omnesque à contactu arcebat.

Ex quibus intelligimus, tripliciter iram iudicare, aspectu, voce, atque opera. Aspectus ille propriè
torus vocatur ab ipsomet animante, exponiturque severus & terribilis. Estque bouis proprium
Hepitheton. Hinc apud Aristophanem βλήτων ταιρίδων, idest intueri taurinè, pro eo quod est
torus: Eius verba sunt: βλήτων ταιρίδων, ἵγνυ-ζας καὶ τοῖς, idest: itaque ore pronò contuetur tauricum. Plato
demonstrat hunc Socrati fuisse morem, ut taurinis oculis intueretur, ut videlicet animi sui gene-
rositatis indices oculi essent. Virgilius, ut ostendimus hanc toruitatem in vaccis commendauit:
Optima torua Forma bouis. Mugitu verò etiam iracundiam indicari, notum quoque est ex Homero,
apud quem Xanthus fluius conatibus Achillis obstiturus, præ iræ vehementia taurino more
mugire dicitur, & Hippodamus quoque moribundus. Iratus vero tauri vocem solito magis lo-
nora esse non obscurè innuit loco præcitato Aristoteles, Animalia, inquit, sortita grauiorem ha-
bent vocem, ut taurus & leo; timida autem: nam alias vel ipso Aristotele teste, tauri vox acutior est
quàm vacca. Ipso denique opere iracundiam demonstrare, asperrima sæpè cum inter se, tum
cum alijs etiam animantibus dimicatio ostendit, in qua tanta est voluptas, ut vituli adhuc certa-
mina gestiant, quæ impleant ætate robusta, ut testatur Claudianus, dum canit.

Sic pastus paruos
Vendicat, & nec dum firmatis cornibus audax
Iam regis armentum vitulus, sed præ alia differt,
In iuuenem.

Sic & Martialis:

Truces in alta valle mugiunt tauri,
Vitulusque inermi fronte prurit in pugnam.

Quàm atroces autem sint appositè explicauit antiquitas, cum tauris flumina similia dixit teste Fe-
sto: Taurorum (inquit) specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus, quæ sunt atrocia, ut tauri. Ae-
lianus author est in varia historia apud plurimas gentes, fluuios imagine bouum pingi, Erasimum
apud Symphalios, & Metopum: apud Lacedæmonios Eurotam, apud Sicyomos & Philiascos, Aso-
pum: apud Argiuos Cephisum. Asopum tamen Athenienses humana facie, cornibus tantum à
fronte prominentibus fecerunt. Eadem specie Achelous apud Etolos, quem Sophocles ἀδρεω
ὄνο βούραρον appellat. Sed & Oceanus fluuiorum omnium pater, ab Euripede, ταυρόχρατος voca-
tur: Græcos in hac re, ut in alijs multis, secuti sunt etiam Romani, ut celeberrimi authores testantur:
Sic enim de Pado perpulchrè Virgilius:

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus.

Idem de Tiberi:

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum
Adsit tandem, & propius tua numina firmes.

Sic tauriformem Aufidum Horatius, Granicum bicornem Ouidius, Rhenum bicornem idem Vir-
gilius, ut alios taceamus, qui etiam taurina specie flumina nobis produnt: Eandem quoque ob-
causam flumio deo tauros sacros esse fingeant. Sic enim in quæstionibus tradit Aristoteles. Διὰ
τὴν ὁμοιότητα τῶν κέρατων καὶ τοῦ σώματος, οἱ καὶ τοῖς μύθοις βούμυχαι: οὗ μύθου ὁνομασία τὰ αὐτὰ ἱερὰ
τοῦ ποταμοῦ: Idem βούμυχαι, appellat sonos illos fluentis aquæ subterrancos in locis petrosijs: arbi-
trantur

Taurus ut
iram indi-
cet.

In rantis.

Tauri in-
tueri quid.

Tauri ira-
ti vox.

Flumina
cur tauris
similia di-
ctæ.

In Trachi-
nys.

In Oreste.
Georg. 4.

Aeneid. 8.

trantur enim etiam nonnulli flumina inde taurina facie effingi: quod aquarum impetus in anfractibus ac locis potissimum subterraneis sonos mugitibus taurorum non abssimiles edant: Author enim in deorum natura Phurnutus fluuios plerumque effingi *ἡρασιφορες ἢ ταυράνας* ex vndarum violento impetu, qui mugitibus assimile insonet quiddā. Nam & de Scamādri Homerus dixit: *ἡρῆς αὖ ἐστὶ ταυρῶν*. quin & ratione eadem Neptunus Myceras appellatur; alij verò, quod sinuosis flexibus ramos suos cornuum instar expandant, terramque veluti boves aratro proscindant. Nec desunt, qui causam huius similitudinis interpretentur, quod loca fluuijs vicina & irrigua maximè pabuli lætitia vigere & florere soleant. Sunt denique qui amnes eadem violentia, impetuq; & robore, præcipuè vbi procellis ac tempestatibus augentur, in modum tauri ira perciti, efferri volunt, quæ sententia cum Festo ferè congruit: congruitque Acheloi fabula, qui cum Hercule dimicaturus, primò in anguem se, vt hac facie ille expauesceret, mox ea figura victus, in taurum, animal pugnacissimum, & in pugna atrocissimum figurauit: eademq; fortassis ob rationem fingebant irim capite tauri præditam exhaurire flumina. Ita autem irim fingi Plutarchus testatur: Atque hinc etiam fortassis est, quod Hercules taurum ex Creta in Atticam ducens, eius potius quàm alterius animantistergo insidere voluit, huiusque imitatione Domitianus, qui futurum cælum ac immortalitatem sibi repræsentaturus, tauri dorso similiter insidens, superiores scenæ partes in speciem cœli confectas petijt, vt suo post loco patebit. Tauros quoque ignem spirantes circa templum esse in Colcho Græci fabulantur. Verum taurorum nomen (inquit Diodorus Siculus) à custodum robore tractum est: à crudelitate verò cædis hospitem, tauros ignem conflare confictum. Plinius proficitur se tauros de imperio vidisse demicantes, & ideo demonstratos rotari cornibus, cadentes excipi, iterumque resurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarumq; etiam cursu citato, veluti aurigas insistere. Eandem quoque dimicationis alacritatem Statius sic expressit:

*Hercules
tauro insi-
det & cur.*

*Lib. 4.
Theb.*

*Similes video concurrere tauros,
Idem ambobus honos, unusque ab origine sanguis,
Ardua collatis obnixi cornua miscent
Frontibus, alternaque truces moriuntur in ira.*

*Cant. 1. St.
62.*

Et Ludouicus Ariostus Sacrapantis cum Bradamante bellaturi pugnam descripturus ait:

*Non s'è uanno i Leoni, ò i tori al salto
A dar di petto ad accozzar li crudi,
Come quei duo guerrieri al fiero assalto.*

*Taurorum
pugna cau-
sa.
Metam. 9.*

Causa plerumque pugnae est ipsa iuuenca. Per libidinem enim efferantur, teste Aristotele: & qui superiore tempore socii iungi concordia pascebantur, coitus tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Hinc illud Ouidij congressum Herculis cum Acheloo describentis:

*Non aliter vidi fortes concurrere tauros,
Cum pretium pugna toto nitidissima saltu
Expetit conuix, spectant armenta pauentque
Nescia, quem maneat tanti victoria regni.*

Amor. 2.

Idem alicubi inquit:

*Vix ego pro niuea pugnantes coniuge tauros
Spectatrix animos ipsa iuuenca dabat.*

*In Hippo-
lyto.*

Huc spectat & hoc Seneca;

*Venere instinctus suscipit audax
Grege pro toto bella iuuenens.*

Aeneid. 12

Appositissimè igitur Virgilius Turnum & Aeneam de Lauinia virgine dimicantes, tauris comparat, & sic canit:

*Ac velut ingenti Silla, summoque Taberno
Cum duo conuersis inimica in prelia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessare magistri,
Utat pecus omne metu mutum, mussantque iuuenca,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur
Illi inter se semulsa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi insigunt, & sanguine largo.
Colla animosque lauant, gemitu nemus omne remugit.*

*Lib. 2. de
venat.*

Hanc taurorum concertationem elegantissimus poeta Oppianus pulcherrimè describit, quem locū, vt à Pet. Gyllio translatus, & Aeliani historiae de animalibus insitus, & à Gesnero correctus est, hic apponam. Sequitur (inquit) vt dicam, quemadmodum pro vaccis taurorum maximè riuialis, & perpugnax natio, acerrimè inter se certet. Vnus præstantissimus in minorum taurorum & vacca-

rum

rum armentum dominatur. Hunc magnum regem perhorret grex armentorum cornibus armatum, vocat hunc maritum suum impotenti ferocitate superbientem, eo maxime tempore timent, cum diuersorum armentorum tauri alij in alios mugiunt, & ab reliquis separati, cervicem iactantes inter se minitantur. Tum sanè utrimque vehemens instat pugna. Primum infesto obrutu inuicem inuentur, atque agresti iracundia ardentes, ignem naribus spirant, & terram pedibus spargunt, & puluerulenta iactatione & martiali spiritu contentissime vociferans vterque prouocat alterum. Ac postea quam tuba signum dederunt, ad pugnam acerbam effreni impetu ruentes, inter se mutuis vulneribus cadunt. Et quemadmodum in pugna nauali duæ præstantes naues permultis milibus armatis fulgentes, & vehementi vento & remis propulsæ, contrarijs proris rostra inter se mutua alidunt, & concrepant armis & strepitu virorum: Sic taurorum in celum tamdiu sonitus fertur concurrentium, dum eorum alteruter ex certamine victoriam retulerit. Oppianum quam breuissime quidem, cæterum exactissime expressit Torquatus Tassus,

*Non altramente il toro, oue l'irrit
Geloso amor, co' stimoli pungenti
Horribilmente mugge, e co' muggiti
Gli spiriti in se risueglia, e l'ire ardenti,
E'l corno aguzza à i trunchi, e par che inuitti
Con vanti colpi à la battaglia i venti
Sparge co' l'piè l'arena, e il suo riuale
Da longe sfida à guerra aspra, e mortale.*

Nisi dicamus Virgilium fuisse imitatum, qui non minus diligenter, hoc certamen descripsit, & tanta etiam virtute poetica, ut ea præterire nefas fore duxerim: Georg. 3.

*Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem & caci stimulos auertere amoris,
Sive bonum, siue est cui gravior usus equorum.
Atque idco tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata,
Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paulatim, virique videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbas
Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
Cornibus inter se subigi: decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca:*

*Ille alternantes multa vi prælia miscet
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaque in obnixos argentur cornua vasso
Cum gemitu: reboant syluæq; & magnus Olympus.*

Victori amata iuuenca fit præmium, victori que ea cedit, uti innuit Horatius:

*Nam fuit ante Helenam cunus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus adiutor cadebat, ut in grege taurus.*

Hinc furibunda illa victoris petulantia, & elati animi superbia, de qua legitur in Ecclesiastico: *Cauendum ne animos, & eluti taurus extollamus.* Eandem sub Herculis victoris exemplo significauit Val. Flaccus, dum canit:

*Qualis per pascua victor
Ingreditur, tum colla tamens, tum celsior armis
Taurus, ubi adfueti pecoris stabula alta reuist,
Et partium nemus, & bello quos vultus amores.*

Huc referenda videntur hæc Plinij verba: *Taurorum colla & truces in sublime iactus, tigrium rapinas, &c. miramur, cum rerum natura nusquam magis quàm in minimis tota sit.* Hesychius *απορτιας, τρωπιας* exponit, id est superbos, *απο το ται οφθαλμοις των ταυρων*, id est à tauris qui ferociiores (in victoria videlicet) & elata ceruice sunt. Appositè autem *απορτιας* dicuntur, cum in cornibus maxime superbiant: cuius mentio apud Psalmographum: *Cum nobis aderas, inimicos nostros cornu petebamus,* *απορτιας* enim habet Græcus codex, proque valida & victorici pugna Theologi commentantur. D. Chrysostomus enodans hoc prophetæ: *Vinea facta est, in dilecto, in cornu, in loco ubi metaphorice ait esse ductam à cornu bubulo, quando quidē talis adagio in vulgus exierit, de his qui ad totū aliquem*

*Lib. 1. ser.
Sat. 3.
Amata vi-
ctori cedit.*

*Cap. 6.
Lib. 2. Ar-
gonaut.*

*Psalm. 44.
In enarra.
c. 5. Esata.*

*Cornu Mo-
nocerotis
qui dicitur.*

aliquem locum confugiunt. Nam quando, inquit, iumentorum omnium fortissimus est taurus, id quod fortius est in eo animali, consuevere plerique appellare, nempe cornu. Sed & scriptura plerumque eos qui in tuto consistunt, vocat cornu Monocerotis. Itaque in cornu perinde est hic, atque in securitate, in fastigioso ac sublimi loco. Hæc ille. Taurus autem in cornibus securitatem ponit, quia in ijs arma sua natura dedit, id quod ipse quoque non ignorat; ut in prolegomenis dictum est, & Horatius quoque attestatur:

Dente lupus, cornu taurus petit: unde, nisi intus

Monstratum? Sæpe vinacem crede nepoti

Matrem: nil faciet sceleris pia dextera, mirum:

Ut neque calce lupus quenquam, neque dente petit bos.

Sed reuertor ad pugnam: in qua si superbit victor, è contrario victus maximo pudore afficitur, à conspectu amatæ aufugiens, & in densis sylvis sese abdens, ut diuinus poeta disertissime tradit his carminibus:

Nec mos bellantes unà stabulare, sed alter

Victus abit, longeque ignotis exulatoris,

Multa gemens, ignominiam, plagasque superbi

Victoris, tum quos amisit inulius amores:

Et stabula aspectans regnis excessit auis.

Mox verò ceu vel oblitus pudoris, seu potius pudorem decussurus, victorem nouo prælio laceffit, & vincit etiam, ut idem ait poeta,

Ergo omnis cura vires exercet: & inter

Dura iacet pernox inlitrato saxa cubili,

Fronibus hirsutis, & carice passus acuta,

Et tentat se se, atque irasci in cornua discit,

Arboris obnixus trunco, ventisque laceffit

lætibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.

Possit ubi collectum robur, viresque recepta,

Signa monet: præceptisque oblitum fertur in hostem

Fluctus ut in medio capitis cum albescere ponto

Longius, ex altoque sinum trahit, utque volutus

Ad terras immane sonat per saxa: nec ipso

Monte minor procumbit: at ima exaltuat unda

Forticibus, nigramque aliè subiecit arenam.

De eodem pudore, ac verecundia, ignominiaque vindicta eadem tradidit Oppianus, eodem interprete Gyllo. Victus, inquit, cum dolens de pugna à se male pugnata, tum verecundans in armento comparere, in syluam proficiscitur, & separatim à cæteris pascitur, ac in montibus aliquandiu se tanquam athleta quispian exercet, dum collegerit vires, quibus cum se confirmatum sentit, statim vociferatur, adeo ut sylua ad eius mugitus vehementer resonet: Ac postea quam validiorem suum quam hostis mugitum esse perceperit, iam robori suo confidere incipit, & ad prælium descendens, facile antè victorem vincit, ut qui pastionibus se exercuerit, & remotus ab omni Venere virium, enervatrice vixerit: Sic Oppianus, ex Aristotele fortassis, qui, coit, inquit, qui vicerit: cumque is Venere iam debilitatus languerit, aggreditur victus ille languentem, & plerumque superat. Idem poeta quoque alij innuere videntur, sicuti Lucanus desumpta ab hac tauri fuga comparatione, fugam Pompeij delineans:

Lib. 2.

*Pompeius
ut tauro as-
similatus.*

Pulsus ut armentis primo certamine taurus

Sylvarum secreta petit, vacuesque per agros

Exul in aduersis explorat cornua truncis;

Nec redit in pastus, nisi cum ceruice recepta

Excussi placere tori, mox reddita victor

Quoslibet in saltus comitantibus agmina tauris

Inuito pastore trahit: Sic viribus impar

Tradidit Hesperiam, profugusque per Appula rura

Brundisij iutas conscendit Magnus in arces.

Lib. 16.

*Hannibal
ut assimila-
tus tauro.*

Similiter Silius Italicus Lucanum, ut apparet imitatus, Hannibalem victum, vltionem parentem, assimilat tauro, qui victus, cedit grege, & stabulis, & in solitudine nouam pugnam contra victorem mediat: Canit autem.

Brutiam mercenem casae patriæque suosque

Hanni-

*Hannibalem accepit tellus. Hic aggere sepius
In tempus posita ad renouandum bella coquebat:
Abditus in sylua stabulis cum cesset adeptis,
Amisso taurus regno gregis, aut clauso
Molitur saltu certamina: iamque feroci
Augit memora exterrere: perque ardua cursu
Saxa ruit, sternit sylvas, rupesque lacessit
Iratior apud cornu: tremis omnis ab alto
Prospectans scopulo pastor nona bella parantem.*

Elegantissimè verò, simul & clarissimè id indicauit Statius.

Vcluti dux taurus amata

Lib. 2. The.

*Valle carens, pulsum solito quem gramine victor
Inssit ab erepta longè mugire iuuenta,
Cum profugo placuere tori, cernixque recepto
Sanguine magna redit, fractaque in pectore vires.
Bella cupit, saltusque & capta armenta repositis
Iam pede, iam cornu melior: paucet ille reuersum
Victor, & antonii vix agnouere magistri.*

Et mox rursus:

*Iamque remensus iter fesso Danacia Tydens
Arua gradu, viridisque legit acue xia Prosymna,
Terribilis visu, stans fulu puluere crines,
Squalidus ex humeris cadit alia in vulnera sudor;
In somnesq; oculos rubor excitat, oraque retro
Sorbet anhelat siccis. Mens alium spirat honorem
Conscia factorum. Sic nota in pascua taurus
Bellator redit, aduerso cui colla, suoque
Sanguine, proscissisque natant palaribus armi.
Tunc quoque lassat tunc virtus, multumque superbis
Pectore despecto: vacua iacet hostis arena
Turpe gemens, crudosque vetat sentire dolores.
Taliterat &c.*

Lib. 3.

Abditus itaque non solum ignominiam vindicaturus ad consueta reuertitur stabula, sed vt erepta potiatur amica. Non enim diminuitur amoris flamma, sed potius magis accenditur, id quod in Rodomonte non inuenistè expressit Ariostus:

*Come partendo afflitto tauro suole,
Che la gionenca al vincitor cesso babbia,
Cercar le selue, e le rine più sole
Lunga da i pasi bi, ò qualche arida sabbia.
Doue mugger non cessa à l'ombra, e al Sole
Non però siema l'amorosa rabbia,
Cori sen zà dal gran dolor confuso
Il Rè a' Alger da la sua donna escluso.*

Sunt verò etiam tauri qui sua natura ferociiores, & validiores robore suo freti, solitarij pascuntur, quos *αἰμαγῖλας* vocati Varinus testatur. *αἰμαγῖλας* enim contemnere est, indeque nomen eis factum, quod gregatim pasci aspernentur. Falluntur ergo qui *αἰμαγῖλας* dicunt, quos in pugna victos solitarios degere diximus: neque enim id vel virium fiducia, vel gregis & vaccarum contemptu, sed metu & dolore, vt dictum est, faciunt. Cum verò per se absque vaccis pascuntur, nam, & hoc aliquando vidimus, *αἰμαγῖλας* Aristoteles tradit, Theodorus coarmentari reddidit, contrario planè sensu, vt etiam aduertit author adagiorum: de armentari enim potius, vel ab armentari ipsi vertendum erat: nisi dicamus & ipsum sic vertisse, sed librariorum peruertisse. Vaccæ etiam, cum primum exacta hyeme in pascua emittuntur, ceu lasciuientes, quauis proximam cornibus adoriuntur; & quæ tum victa fuerit, totam deinceps astatem alteri cedit. Armentum ipsum per societates, & consuetudines pascit teste Aristotele, et si vna bos aberrauerit, reliqui sequuntur, quapropter boarum nisi præuenerint, totum armentum requirant necesse est. Taurus autem totius armenti dux est, atque honor, vt Virgilius canit:

Tauri solitarij.

Vaccarum pugna.

Eglog. 5.

*Vitis ut arboribus decor est, ut vitibus vine
Ut gregibus tauri segetes ut pinguibus arvis,
Tu decus omne tuis.*

Dux, inquam, est, etiam si flumina sint trananda, quemadmodum habemus apud Statium, Hippomedontem ducem tauro duci comparantem perquam eleganter, ut solent & doctè.

*Tunc ferus Hippomedon magno cum fragmine ripa
Cunctantem deiecit equum: ducibusq; relictis
Gurgite de medio freno suspensus, & armis
Ite viri, clamat. Sic vos in mania primus
Ducere, sic clausas voueo perfringere Thebas,
Præcipitant cuncti fluvio, puduitque secutos,
Ac velut ignotum si quando armenta per amnem
Pastor agit, stat triste pecus: procul altera tellus
Omnibus, & late medius timor: aut ubi ductor
Taurus iuit, fecitq; vadum: tunc mollior vnda,
Tunc faciles salus, visaq; accedere ripa.*

Caterum non præit tantum, verum etiam feris quibuscumque iniuriam inferentibus sese viriliter opponit, fortissimorum imitatione imperatorum, qui seipso pro toto exercitu deuouerunt. *Taurus videmus*, (inquit Cassidorus) *feminas suas cornuali consertatione defendere*. Sic Angelus Bargæus de Eustachio duce:

*Ante alios omnes heros se primus agebat,
Sic etiam armento longinqua ad pascua cuncti
Incomitata ferox præfert vestigia taurus
Viribus atque nimis in pugnam, inque arma paratis.*

Lib. 3. de Imò verò leones non patitur vitulis qui suæ commissi sunt tutelæ, iniuriam inferre. Testis est M. *finib. bonor.* Tullius his verbis: *Atque ut tauris natura datum est, ut pro vitulis contra leones summa vi impetug; & malor.* contendant: sic q; qui valent opibus atque id facere possunt, ut de Hercule & Libero accepimus, ad seruandum genus hominum natura incitantur. Iam & hoc maxime ad ductoris tauri laudem referendum est, quod regnandi socium non patitur, sed solus monarchiam exercet, & quamuis Polybius id omnibus animantibus agminatim pascuntibus, ut capris, & gallis gallinaceis commune esse dicat: Aristoteles tamen tauro eam gloriam & apud regulo ascribit, regiam potestatem inquitens idcirco naturæ magis conuenire, quia vnus sit Sol in cælo, in armentis taurus vnus, in apibus rex vnus præsit. Homerus quoque formam regiam teste Plutarcho, & excellentem sic assimilauit:

Lib. 6. de *Qualis in armento bos præstantissimus omni.*
repub. *Sed integrum poetæ sensum ascribam.*
In Homero.

*Ἦντα βῶς ἀγέλην μίγ' ἰζοχος ἐπ' αὐτῶν
Ταῦρος, (ὃ γὰρ τε βόισσι μεταπρίωνι ἀγομένην)
Τοῖον ἄρ' Αἰρεΐδῃ θύκε Ζεὺς, ἥματι κείνῳ
Ἐπὶ τῇ ἐν πολλοῖσι καὶ ἰζοχοῖ ἡρωισσῶν. id est,
Velut bos in armento, valde eximius est omnium
Taurus: (hic enim bones inter relucet congregatas.)
Talem Iupiter Atridem posuit die illo,
Valde præstantem & eximium inter multos heroes.*

Taurus ty- Idem ob imperium taurus tyranno assimilatur, ut quidam vir doctus in declamatione tyrannicidæ *rannus si-* Luciani respondente scribit in hæc verba: Quando autem ante hac vnquam fando auditum est duos *mitis.* vna in ciuitate sedisse tyrannos? id quod magis etiam natura repudiat, quam eodem in corpore gemina capita.

In eisdem aluearibus duo se reges pariter non ferunt. In armentis taurus tauro cedere cogitur: In iisdem lustris non conuenit duobus inter se leonibus: & tyrannus, quo nullum animal est efferacius, parem in eadem vrbe patietur? Non vides necessario fieri, ut è duobus aut alter alterum oppugnet, aut alter alteri cedat? Quale modò istud tauri in suum gregem sit imperium, sic canit Oppianus interprete Lippo:

*Imperat armenti rex vnus fortis & audax;
Omnibus ex aquo bubas, tenerisq; iuueni.
Namq; armenta tremunt, regis dum excanduit ira,
V: cum terribili mugitu personat auras,
Formides proprium formosa iuuenta paritum.*

Hunc suum imperatorem non formidine pœnæ, ut sit in ijs locis, ubi tyrannis imperitat, sed naturali quodam amore prosequuntur, etiam annosum, adeoque viribus iam deficientem, attamen tanquam de toto grege optimè meritum, id quod ex cicatricibus, & detruncatis cornibus agnoscunt, adhuc venerantur, sicuti Statius sub Adraſti iam senio confecti persona docet:

*Ipse annis sceptrisq; subit venerabilis aquæ
Vt possessa diu taurus, meat arduus inter
Pascua iam lassæ ceruicæ, & inanibus armis:
Dux tamen, haud illum bello attentare inuencis
Sunt animi. Nam trunca vident de vulnere multo
Cornua, & ingentes plagarum in pectore nodos.*

Estque huic pecori insitus à natura mutuas inter se, ac reciprocos quidam amor, de quo sic Diuus Augustinus, totus ut vides, in extollendo istiusmodi affectu: *Bos bouem requirit, seque non totum tuus. patat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit, cum quo ducere collo aratra consuevit. Et ego te frater non requiram? Aut possim unquam obliuisci tui, cum quo vita huius semper aratra sustinui? labore inferior fui, sed amore coniunctior, non tam mea virtute habilis, quam tua patientia tolerabilis, qui pro semper sollicitus affectu latus meum, tuo latere sepiebas: charitate, ut frater: cura, ut pater, sollicitudine, ut senior, reuerentia, ut iunior.* De eadem mugitus frequentia, quo vel amissas, vel ereptas prosequuntur, mentio quoque extat apud Liuium, de bobus, nisi me fallit memoria, Herculis loquentem, quos Cacus suffuratus erat, & in spelunca abdiderat: *Inde (inquit) cum attæ bones quadam, ad desiderium (ut sit) relictarum mugissent.* Sic & Virgilius proditum fuisse Caci furtum cecinit:

*Querentem nulla ad speluncam lina fersbant
Interea cum iam stabulis saturata moneres
Amphitryonides armenta, obitumq; parares
Discessu mugire boues atque omne quarelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui,
Adidit vnâ bonum vocem, valloque sub antro
Mugit, & Caci spem custodita fefellit.*

Eundem etiam amorem attestantur, cum lingua etſi asperiuscula lambendo demulcentes, inuicem quodammodo exosculantur, seu potius, ut Oppianus testatur, ut se mutuo solentur pruritu: Hic enim docturus, quomodo vrsa suos catulos lambendo perficiat, ita scribit vertente Lippo.

*Tum lingua partus effingit, non secus atque
Mutua lambendo fingunt formosa iuuenta
Corpora, cornigerique boues, quibus aspera lingua
Titillat, mulcetq; cutim, nec lambere cessant:
Tantis per gaudent pruritu membra suauis,
Oblectantque animos pallorum terga sequentum.
Sic catulos tingit, &c.*

Celeberrimus verò amor est maternus, vaccarum (inquam) erga suum fatum: Celebrat eum idem Oppianus:

*Οἷον δ' ἰλαρομένης περὶ ὄρεσας ἀρχαλοῦσας
Μυρίρε, & ἀπατρήθι γυναικείον ἐνὰ χυσοῖ
Καχυτῶν, ἀντὶς δὲ σὺν ἀλγυνοῖ νομῆν αἶς.*

Vertit Lippus:

*Arrepta vitula genetrice trillatur, & atros
Ingeminat luctus passim furiosa per agros
Famineos fundit sicut clamore tremendo.*

Lucretius venustissime quoque matris ob ereptum fatum, luctum ploratumque depinxit his versibus:

*Nam sæpè ante deum vitulus delubra decora.
Thuricremas propter mactatus concidit aras.
Sanguinis expirans calidum de pectore flumen.
At mater virides saltus orbata peragrans
Linguit humi pedibus vestigia pressa bifulcis.
Omnia conuulsens oculis loca si quaat usquam*

*Amor mu-
tuus.*

*Lib. 1.
Mugitu a-
morem te-
stantur.*

*Inuicem
lambunt.
Lib. 3. de
Venat.*

*Amor ma-
tris erga
fatum.
Lib. 1.*

Lib. 2.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

65

describit, ceterum pro suis se & libenter, & alacriter, nulli non periculo obijcientem.

Βῆ δὲ διὰ πρῶτον πεπορευμένος αἰθροῖ χαλκῷ,
 Ἀμφὶ δ' αἶψ' αὐθιγὰν περὶ πορταὶς μήτηρ
 Πρωτόκος, κινυρὴ, καὶ πρὶν εἰδὺα νόκοιο.
 Ὡς περὶ Πατρόκλη βαῖτε ξάνθος Μενέλαος
 Πρὸ δὲ οἱ οἱ δόρυ' ἴσχε' καὶ σπῖδα πάρος' ἴστω,
 Τὸν κταμένα μακρῶς ὅστις τῷ γ' ἀντίος ἔλθοι. idest,
 Inuit autem per primos pugnatores armatus fulgenti arc:
 Circa autem ipsum inuit, sicut aliqua circa vitulum mater,
 Primò enixa, querulo, non ante experta partum:
 Ita circa Patroclum tuit flans Menelaus:
 Ante autem se hastilia tenebat, & scutum undique aequale,
 Eum interficere paratus, quicumque sibi obuius veniret.

Celeberrimus itaque & à multis decantatus vaccarum erga suos vitulos amor est; non minor modo etiam est vitulorum erga suas matres: quem tamen tunc temporis præcipuè produnt, cum illæ diutiùs quàm maternus affectus patitur, absint, ac mox hilares ad carissimos natos redeunt. Habes hinc etiam comparationem ex eodem poeta naturæ animantium consultiissimo, de Vlyssæ, ad socios suos reduce, qui eum cum ceteris socijs interijsse crediderant, nunc verò eo conspecto tanta afficiuntur lætitia, ut à lachrymis sese temperare nequeant:

Vitulorum
 amor erga
 suam matrem.

Εὐροὶ ἵππε' ἰπὶ νηὶ θοῇ ἱρίπρας ἱταίρας
 Οἰκτρ' ολοφύρμενους, θαλερὸν κατὰ δάκρυ χέοντας.
 Ὡς δ' ὅταν αἰγῶνλοι πόρτις περὶ βύς ἀγυλαίης
 Ἐλθῶσας ἐς κόπον, ἰπῶλο βοτάνης, κορίσσονται,
 Πᾶσαι ἄμα σκαίρουν ἱερῆται, ὁδὸν σκεπτοῖ
 Ἰσχυοί, ἀλλὰ ἀδινὸν μυκώμεναι ἀμφὶ θύκον
 Μυτέραι, ὡς ἡμεῖς κἀνὼν ἰπυῖδον ὀφθαλμοῖσι,
 Δακρυοῖσιν ἔχουσιν. idest,
 Inuenit deinde tuxiā nauem celerem dilectos socios,
 Miserabiliter lugentes, uberes lachrymas profundentes.
 Vt cum in agro degentes bucula circa vaccas armentarias
 Venientes ad mandram: postquam herba satura sunt,
 Omnes simul ludunt opposita, neque ipsa stabula
 Detinent, sed indefinenter mugientes circumcurrunt
 Matres: sic me illi postquam viderunt oculis,
 Lachrymantes circumdabant.

Calaber verò etiam eundem amorem, immo potius dolorem & in matre & in foetu significanter indicauit, sub Polyxenæ Hecubæ matri ereptæ, & pro hostia ad Achillis tumultum petraçæ persona. Sic fati, inquit, circa Achillis tumultum sedulo officio distringebantur: illam autem abduxerunt, ut pastores iuuecam in densis virgultis matri: à bubulcis ereptam in hostiam: hæc verò magno roboans mugitu animi cruciatu afficitur plorans: sic tum Priami filia, circumquaque omnia vlulatu miscebat inter hostium manus disfluentibus vbertim lachrymis: ut quando oliuæ fructui nondum hybernus irrorationibus nigrore ducto fœda tempestate magna vis olei excutitur, tum circumstrident longa vela funibus à iuuenibus intensa: sic ærumnosi Priami filia ad duri Achillis tumultum tractæ, cum gemitu miserè per genas disfluebant lachrymæ, & illi gremium impleuerunt, & cutis verè ebori similis rigabatur, ac tum aliud peius miseræ Hecubæ inuasit animum, quod priorem cumlaret luctum: nam illi ob oculos posuit miserum, & triste insomnium, quod per quietem superiori nocte oblatum erat, certè existimabat se ad Achillis tumultum stare plorantem, & comæ ad solum vsque à capite disfluebant, & vtrisque vberibus purpureus dimanauit sanguis, quo tumulus inundaretur: moxque plorans admodum vociferabatur ob filiam, me miseram, quid vel primum, vel nouissimum querar animi vulnere conscissa ac multis referta malis, &c. Sicuti modò istiusmodi, quam diximus, tauri erga suum gregem, vaccæ erga vitulum, & vituli erga matrem pietas laudi omninò vertenda est, ita contra famosa est omnium voracitas, eoque magis, quia ferociores minus validos à pabulo arcent, melioremque ac herbosorem prati partem sibi occupant. In pascendo maxima est auditas, & inexplebilis voluntas, mirumque est, quantum vna mensa absumant, propter immensam ventris capacitatem, qualem Epicureis ad vitam eam ferinam deesse, propterea dicebat Plutarchus, in volumine aduersus Colotem. Ad hanc voracitatem referendum illud Virgilij:

Hecuba
 dolor.

Voracitas
 bubula.

Egl. 8.

Item damm pasci, si quis pudor, ite iuenci:

Egl. 8.

Addit enim, si quis pudor, cum sit inuerecundi plurimo se ingurgitare cibo. Quāto perē verō animus horum animantium in pascendo sit intentus, eleganti innuit metaphora, dūm musam Damonis & Alphefiboēi pastorum tanta ait harmonia dulcedineque plenā fuisse, vt bubulum pecus pabuli immemor, aures cantui prābens ā pascendo abstineret.

Pastorum musam Damonis & Alphefiboēi,

Immemor herbarum quos est murata iuenea

Certantes, quorum stupefacta carmine lynce

Et murata suos requierunt flumina cursus.

Li. 5. c. 37.

Cap. 50.

Nisi velimus poetam indicare musicā studiosum esse hoc animal, quod nimirum audito sono auidius escā sumere, atque compressius pasci in herbis Paulus Diaconus tradit: nec non etiam Plinius. Et Olauus Magnus apud Septentrionales, vrsos, delphinos, ceruos, oues, vitulos, imō & agnos delectari musicis melodijs ait. Est & eiusdem edacitatis mentio apud Hieremiam prophetam, *Quoniam exultatis & magna loquimini, diripientes hereditatem meam: quoniam effusi estis sicut vituli super herbam & mugitis sicut tauri.* Vulgō etiam famosa est boum indoles, & etiam Galli hominem imperitum, & stupidum vernaculo adagio vn grand vacu, idest magnam vaccam nominant, & nos quoque boazzo, quasi magnum bouem, & eodem sensu nonnulli *βουάριος* interpretantur apud Homerum, & *βουάριος*, idem qui stupidus aut stultus. Cur autem talis eorum sit natura, Plinius sanguinis potius, quam corij crassitiem in causa esse innuit, his verbis: *Sunt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute, operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, vt*

Stupiditas unde.

Lib. 11. c.

39.

ostrea & telludines: boum tergora, setas suum obflare tenuitate immanis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic & in homine cum crassior callosiorue excludat cutis; ceu verō non crocodilis & duritiā tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, vt inde torquentur hulla, & tamen quadam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi perbibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. Hæc itaque Plinius, quibus sanè non probat illorum sententiam, qui corij crassitiei ingenij tarditatem ascribebant. Sanguinem autem tauri crassissimum & quā maxime fibrosum esse diximus; bouis ergō etiam crassus vt sit, necesse est, taurino tamen tenuior est: iam verō taurus boue stupidior, quod equidem vnquam obseruauī, non est: bos autem, cum ob hoc tum quia exectus, moribus est placidioribus: Aristoteles certè boues scribit ingenio esse miti, remissas & minimè peruiaces. Tamque placidum animal est, vt ex porrigentis manu oblatum blandè admodum cibum capiat. Hinc Mahumetis pseudopropheta sceleratissimi illa fallacia, qua Arabum animos sibi conciliauit. Vt enim se prophetam ad eorum salutem diuinitus missum, sicuti profitebatur, veluti prodigijs quibusdam attestaretur, populo assignata diē conuocato ad certum locum, quasi legem diuinitus missam, in signis ac prodigijs accepturo, columba quæ in vicino erat, ad hoc ipsum fallaciter edocta, super humerum eius sermocinantis aduolans stetit, & in eius aure iuxta morem grana inibi reposita comedens, quasi verba legis ei suggerere simulauit, & taurus similiter ad hoc ipsum consuetudine quadam edoctus, vt de manu eius pabulum acciperet, ad vocem eius coram populo venit, & quasi legis noua mandata coelitus missa, quæ ipse cornibus eius alligauerat, detulit, vt Antonius Geustreus tradit interprete Gulielmo Godelæuo. Plutarchus in eo volumine, in quo disputat, terrestrianè an aquatilia plus sapiant, è natura ait bouis esse, cum ex feritate ad mansuetudinem traductus est, vt ad parendum facilis sit. Equidem solis plerumque bubulci adhortationibus durissimos tolerat labores, vel saltem stimuli motu, vel leui incitatus scutica, vt Sophocles ait interprete Georgio Ratellero.

Taurus cur boue stupidior.

Mansuetudo.

Mahumetis abusus.

Lib. de fal. Mahu. do. Erina.

Ad parendum facilitas.

In Asiæ.

Non enim his qui corporis

Sunt mole vasta atq; spatiosis præditi

Humeris, oportet maximè nisi viris,

Verum magis prudentia qui praualet

Vbiq; dominantur: ita vasto corpore

Bos semitam in rectam leui compellitur

Flagello.

Docilitas.

In Geopon.

Non solum verō mansuefacti faciles sunt ad parendum, sed & docile acquirunt ingenium, id quod non solum in arando ostendunt, sed in trahendis potius plaustris. Ipsi enim nullo sapè duce viam norunt, domumque reuertuntur. Florentinus author est, agnoscere vocem bubulci, iussiq; armentarij aut præfecti parere & obsecundare. Campos steriles foecundis distinguere norunt: hos enim arare, steriles molle Martialis innuit, quasi ex istiusmodi labore nullum expectent fructum, ctsi labor quā in illis longè sit remissior;

In Be-

In steriles campos nolunt iuga ferre iuueni,

Pinguē solum lassat, sed iuuat ipse labor.

Mitum verò in primis est, quod ex Ctesia Cnidio Plutarchus, & Aelianus de Suffianis bobus memoria prodiderunt. Sufis (inquit ille) boues sunt, quæ regium ibi hortum rigant portatilibus hauris, quorum numerus est definitus, & quæuis hos quotidie centum id genus vasa aquæ plena cõportat: plura vt portet, nulla ratione, ne vi quidem vlla efficies. Nam sæpè quidem tentatum est, sed bos, vbi constitutum numerum absoluit, subsistit, neque amplius progreditur: ita accuratè summam concipit, & in memoria conseruat. Ille verò: Sufidas boues (inquit) numerandi scientiam tenere Ctesias scribit. Nam Sufis regi singulæ quotidie centum cados in hortos ficciores & minus riguos hauriunt: quem quidem laborem, siue quòd sit eis certus & constitutus, siue etiam quia diu multumque in eo se exercuerint, promptissimè obcunt. Nullam enim earum ad opus remollescere videres. Ad alterum verò supra quàm diximus, cadum exhauriendum nec verberibus nec blanditijs inducere possis. Memoria itaq; in eis minimè fluxa ac labilis est. Id quod ijdem rursus scriptores etiam innuunt. Nam Plutarchus eodem volumine in theatris mirabiles addiscere mores asserit: Aelianus verò proficitur boues insipientes se se in theatris inclinare & erigere, & motus vel homini ipsi difficiles saltare: Idem tradit ad feretrum portandum, sub iugum missum quietum manere, siue velis illos erecto capite quiescere, siue ad terram inclinato abijci, tum in ceruice & dorso puerum puellamue gestari pati: equidem & vidisse se, qui supra nihil se commouentestauros saltarent. Habent item illarum iniuriarum memoriam, vt idem Aelianus testatur, bouem licet mansuetum inquit, non facillè tamen illius qui sibi stimulos admouet, obliuionem capere: at iniuriam animo ac memoria vel longissimo interuallo continere, poenas pro maleficio sibi illato sumere. Nam cum est sub iugum (inquit) missus, lorisq; constructus, quodammodò similis est homini in vincula coniecto, & se quidem trahi, quo impellitur, acquiescit. Vt verò solutus est, alias ad bubuleum versus pedem suum laxans, aliquod illius membrum contriuit: alias sæpè in cornua incitatus, incursum interfecit: cum tamen in ceteros subito mansuetus existat, ac quietus in stabulum ingrediatur, neque enim ferus in eos existit, qui iram sibi non mouent. In Cypro sibi ipsis medicos esse boues, supra ostensum est, contra nimirum tormina, humanis sibi mederi excrementis. Nam alias tetros odores non perferunt, imò ne proprii quidem excrementi, si Aeliano credimus. Scribit namque bouem, in area ad trituram accommodata spicas interim edant, dum proculant, nares bubulo fimo illine: hacq; astuta machinatione perfici, ab illarum vt sese esu abstineant: atque hoc nimirum animal ab huiusmodi tetri odoris aspersione deterritum, nihil, ne si fame quidem acerrima premeretur, vnquam edere. Valere auditu præ ceteris animantibus creditur, vnà cum ceruo, quamuis Aristophanis Scholiastes, vt in Asini historia annotauimus, murem & asinum præferant: superari verò à tauro ceruum, quando quidem ceruus, etsi acerrimi sit auditus, tantisper tamen eo excellere, quàm diu arrectas auriculas tenet, at vbi eas dimiserit, non solum non præstare auditu, verum etiam laborare surditate: in tauro autem aures ad audiendum promptas esse, ac præsertim eo tempore, quo femina pruritu exagitata mugierit, audit enim eius vocem quantumlibet per triginta stadia absuerit, vt Aelianus testatur. Quærendum ergò nunquid Mithridates Ponti rex hanc ob causam ceruum, & tauro vitam suæ custodes adhibuerit, quamuis accedentem ex sola ipsius respiratione agnouisse, idem Aelianus dicat. Mithridates Ponticus (inquit) cum somnum caperet, sui corporis custodiam non modò armis & satellitibus excubitoribus committebat, sed & tauro & equo & ceruo, quos mansuetos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis ad vigilantes, si quis accederet, illius sensum ex ipsa respiratione, quàm mox percipiebant, atque ille mugitu, alter hinnitu, alius sua propria voce, eum à somno excitabant. Ne quis verò insomnes esse boues existimet: non solum enim dormiunt, sed somniant etiam, vel Aristotele etiam teste, quemadmodum genus omne quadrupedum, quod animal parit. Idem ait vaccas purgari menstruis, mensura quidem amplius quàm oues, & capras: proportionem verò multo minus, minus item quàm equas: purgari autem cum coitum affectat, quantum hemina dimidium, aut paulò plus: esseq; tunc potissimum cogundi tempus cum purgatur. Ait item easdem acriorem quàm tauros vrinam reddere: reddere etiam tenuiorem, cum gemit in vtero, idq; cum ceteris animantibus commune habere, tunc autem temporis tenuiorem esse: quia alias cum ea sanguis menstruus expurgetur. Bibere more equorum, aliorumq; omnium quorum dentes continui sunt, nimirum sorbendo; quo modò Ichthyophagos quoque bibere Strabo testatur. In edendi more à capris & ouibus discrepat: hæ enim sumitates tantum herbarum depascuntur, ita vt multum de ipsis remaneat: bos verò ad radices vsque eas depopulatur. Hinc elegans illa comparatio Balac regis Maobitarum: *Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israhel Amorrhæo, & quæ pertinuissent eum Maobitis & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian: Ita declebit hic populus omnes qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos her-*

De solerti animal.

Memoria.

Li. 4. c. 35.

Iniuriarum memoria.

Vbi sibi ipsis medicos esse boues, supra ostensum est.

Tetros odores oderunt.

Li. 4. c. 25.

Audius.

Lib. 10. c.

27.

Taurus cur

Mithridatis custodis.

4. Hist. c.

10. Dormiunt, &

somniant.

Menstrua purgatio.

Vrina vacarum.

Vt bibunt.

Lib. 16.

Vt edunt.

Num. 22.

An patientes ad radices carpere. Calorisne an frigoris patientiores sint, non facile dixerim. Columella quidem omnis extremi frigoris tolerantior equino armento vaccam esse ait, ideoque facile sub dio hybernare. Alias verò inquit: To erat frigus hoc armenti genus, & potest facile hybernare sub dio: providendum verò quo se recipiunt, frigidus locus ne sit: alior enim eas & fames marcescere cogit. Et Hesiodus Ianuarium mensem bobus inimicum esse cecinit in eo volumine, quod opera & dies inscribitur.

Οὐκ αἰσθητός ἴσσοιται. ποιοῦντι καλίας.

Μῆνα δὲ λευαῖον καὶ ἡμάτα, βόδορα πάντα.

Τῶτον ἀλὺναι, id est,

Non semper astas eris, facite nidos.

Mensem verò Ianuarium, malos dies, bobus nocentes omnes

Hunc vitate.

LIBIDO. COITVS. PARTVS.

QVANTA tauri sit in Venerem rabies, satis quodammodo indicatum est, cum de atrocissimo quod pro amata suscipiunt iuuenca certamine ageremus. Aristoteles author est, coituantum tempore cum feminis pasci, ceterosque oppugnare mares: ceteris verò temporibus mares inter se conuersari, idque coarmentari appellari. Huc spectat illud

Ouidij in Fastis:

Deposita sequitur taurus feritate iuuentam:

Quem toti salus, quem nemus omne tremis.

Negat Plinius taurum sæpius quàm bis die inire: sed hoc quidem verum erit, si iam de annosiore accipiamus. Seniores enim (ut inquit Aristoteles,) nec sæpius quidem foeminam eandem, eodem quidem superueniunt die, nisi ex intervallo: at iuniores & eandem sæpius cogunt, & pluries petunt, ac superueniunt, vigore suæ ætatis. Quod spectat Horatij in anum libidinofam.

Pereat malè quæ te

Lesbia quærenti taurum monstrauit inertem.

*Penis sem-
pige.*

Quamuis taurum hic pro ipso libidinis instrumento quidam etiam accipiant, ut aliàs ostendimus. Tanto ardore genitalem neruum contendit ad vaccam adiunctus, ut sine motu semen emittat, & si à muliebri genitali neruus in aliam corporis partem aberrauerit, vaccam rigidissima intentione vulneret, ut testatur Orus Apollo. Vique adeò verò illi semen promptuarium est, ut exectum vaccam impleuisse Aristoteles tradat: quem locum quodammodo commentans Scaliger: non mirum (inquit)

*Exeri, esp.
246.*

si taurus Aristotelicus exectus, impleuit vaccam. Potuit enim semen in vasis vltimis viuificum continere: quanquam haud scio cuius omnium animantium, si ei partes illæ abscindantur, aut eximantur, tanto in dolore possit excitari Veneris appetitus. Causam tantæ libidinis Philosophi statuunt, abundantiam atque exuperantiam caloris. Columellæ iudicio vnus mas quindecim vaccis abundè sufficit. Sed Varro multò plures tribuit, inquiens habere se tauros totidem, quot Atticus,

*Cur libidi-
nosus.*

ad matricem septuaginta, duos, vnum anniculum, alterum bimum. Hoc secundum astri exortum se

*In Oedipo.
Egl. 3.*

facere, quod Græci vocant Lyræ, fidem Latini: tum denique tauros in gregem redigere. Si desit quam amet, marcescit. Testis est Seneca, *Taurus armento percunte marcescit*. Virgilius idem indicat:

Eheu quàm pingui macer est mihi taurus in arno,

Idem amor exitium est, pecori, pecorisque magistro.

Ouidius de Polyphemo & Galatea;

Nec tu Galatea moueris.

Talia ne quisquam quaesius, (nam cuncta videbam)

Surgit, & ut taurus vacca furibundus adempta,

Stare nequit, syluæque & notis saltibus errat:

*2. de reme.
amor.*

Idem aliàs rursus:

Non facile est taurum visa retinere iuuenta,

Fortis equus celeri semper adhænit equa.

3. de Arte.

Et rursus:

Lata salitur ouis, taurum quoque, lata iuuenca est.

*Cur à vac-
cis separa-
tur.*

Ne itaque in perpetua versentur libidine, amoreuè, à vaccarum armento separari debent, & ex oculis earum eripi, quoniam continuus aspectus ad libidinem incitat, ut Virgilius ait;

Sed non vlla magis vires industria firmat,

Georg. 3.

Quam

*Quam Venerem & caci Stimulos auertere amoris
Stue boum, sine est cui gratior usus equorum:
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata,
Aut intus clausos saturas ad praesepia seruant
Carpit enim vires paulatim, vtiq; videndo
Famina, nec nemorum patitur meminisse nec herba.*

Quæ sanè ratio, sic ad firmandos tauros valet, vt procul absint à vaccis, quarum, vt dictum est, aspectu Veneris concitantur stimulis, nec viribus validis possunt augeri, eadem ad hominum mentes, eorum puta, qui taurorum more, in Venerem proni sunt, sanandas, perutilis reperitur: nimirum vt se longius remoueant, ne videri queant, quarum aspectu saucientur, & inde amoribus earum dies noctesq; sollicitentur. Cuius praecepti magistrum, vel consilij ducem habemus Propertium, Lib. 3.

*Magnum iter ad doctas proficisci cegor Athenas
Vt me longa graui soluat amore via,
Crescit enim assiduo spectando cura puella,
Ipse alimenta sibi maxima praebebat amor.*

Omnino quid tam in genere quoq; nostro, idest humano, verum est, quam femina vrere, dum videtur è praesertim si quam eximia pulchritudo tacite commendauerit. Tales feminae oculis dolores inurunt, de quibus Alexander Magnus. Cum enim (author Plutarchus) post Persas subactos intueretur captiuas, & forma, & magnitudine corporis excellentes, inquit: *αὐτὰρ ἡ ἀλγυδὼς ἐμ- ματοῖσι φασίδι;* Democritus, vt scriptum inueni apud Tertullianum, excæcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione proficetur. Retulit hoc ex Plutarcho opinor, libello de curiositate. Huc refer illud eiusdem poetae:

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Plotinus *ἡ πότα ἀπὸ τῆς ὀρατικῆς* ab aspectu seu visu duduatum putat: si quidem plerumque amor ab aspectu nascitur; quod item confirmat Græcorum peræmia, *ἡ τὴν ὀρὰν γιγνέσθαι τοῦ ἡρώ.* Idipsum ait etiam Propertius.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Et multo explicatius:

*Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis
Contactum nullis antè Cupidinibus,
Tum mihi constantis deiecit lumina saltus,
Et caput impositus pressit amor pedibus.*

Sed reuertor ad tauros, quorum etiam tam effrenis sit in venerem concitatio, à conceptu tamen ipsius vaccae, modesti, castique nihil ulterius tentant, vt Orus testatum reliquit; cuius rei tamen causam in vacca à multis poni Pierius ait, quæ videlicet taurum propter rigorem illum genitalis, niamque tentiginem, veluti cerua etiam, nec non testudines faciunt, raro patiat: unde dixerit Horatius de fugitiua puella:

*Nondum subacta ferre iugum potest
Cervice, nondum munia comparis
Aequare, nec tauri ruentis
In Venerem tollere pondus.
Circa vi rentes est animus tuae
Campos inuena, nunc flumens grauem
Solantis alium, nunc in vdo
Ludere cum visulis salictis
Præstentis: tolle Cupidinem
Immitis vna, &c.*

Sed enim spectandum hoc exemplum continentiae (inquit Pierius) habere causam in tauro manifestum est ex eo, quod is sponte à conceptu, diuortio quasi facto secubat, ac vt in Epiro maximè videre est, trium plerumque mensium spatio non apparet, sed errabundus, vt apud Virgilium est,

*Latus inuicem molli sulcus hyacintho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.*

Et vt ait Aristoteles, *αὐτὰρ γὰρ αὐτὸς*, hoc est, scorsum à vaccarum consortio grege, conuictusq; pascitur: atque ita fortassis intelligendus Theocritus, dum inquit, *ἡ βα καὶ ταῦρος ἀνὸς ὄλας*, idest, *ἡ σὺ λ- nam*

*Aspectus
continui
noxæ.*

*Apoleg.
645.*

Egt. 8.

*Lib. 1. Eleg.
1.*

*Taurus à
grauide
abstinet.*

*Continentia
exemplum.*

6. Hist. 18. *nam abfressit taurus.* Haud minus modò famosa est vaccarum, falacitas, & in Venerem concitatio. Testatur Aristoteles, libidine adeò accendi, vt bubulci eas tenere, & capere nequeant: inditumq; suæ libidinis indicare genitalis specie prominentiore. Crebrius mingere, more equarum. Tauros etiam superuenire, & sequi sedulò, & assistere. Turgere ad coitum prius minores, quàm maiores. Addit Virgilius, cùm vritur, taurum anxie inuestigare: Canit autem:

*Talis amor Daphnem qualis cùm fissa iuuentum
Per nemora, atque altos quarendo bucula lueos
Propter aquarum, viridi procumbis in vna
Perdita, nec sera meminit desedere nocti,
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.*

Lib. 1. de
arte.

Sic Q. Calaber de Aenone mortem sibi illatura: Vt quando per montes iuuentum tauri amore captam animus extimulat, vt celeribus pedibus impetuosè feratur: hæc igitur amore afluans non metuit pastorem, nam fertur impetu nemini restringendo, si alicubi in virgultis confectum taurum conspexerit: sic illa impetu abrepta longum confecit iter, &c. Addit Ouidius coram tauro exultare, amorisque sui ceu latitia quadam indicium præstare agens de Phasiphae tauri amore pereunte:

*Ab quoties vultu vaccam spectauit iniquo,
Et dixit; domino, cur placet illa meo?
Aspice ut ante ipsum, teneris exultas in herbis,
Nec dubito, quin se stulta placere putet.*

Quando co-
itum appe-
tit.
Venus Vra-
nia.

Qua atate
coire inci-
piant.

Mulieres
qua vacca
dicantur.

Lib. 1. de
arte.

Aelianus addit, cùm appetit coitum (appetere autem non diutius quàm tres horas) tum quàm maximum mugitum edere: quasi nimirum eo inuitet marem ad coitum. Idem alicubi tradit, in Aegypti vico qui Schussa nuncupetur, non magno quidem, sed certè eleganti, Venerem religiosè & sanctissimè coli, Vrania nomine: atque vaccam etiam ideò venerari, quia affinitatem, & conuenientiã cum ipsa dea habere existimetur. Etenim huiusmodi bestia (inquit) tantopere ad Venerem incitata est, vt cùm inanis mugitum audit, ad coitum vehementissimè exardescat: atque adeò, vt harum rerum experientes confirmant, taurum à triginta stadiis ipso mugitu amatoriam significationem, quasi tesseram Veneris dantem, exaudiat. Cæterum omnia isthæc tolerari in matura ætate istius bestiae possint: at Aristoteles author est iuuentulam aliquando anniculam peperisse, vt educari, augerique quantum genus exigeret, licuerit: recentiorē verò quàm anniculam non pati Venerem, nisi ostento. Iam enim vel quarto ætatis mense coisse, perspectum esse. Ex hac vacca in Venerem concitatione fluxit, vt libidinosiores mulieres, iuuenas aut vaccas olim dicerent. Sic Helenam Oenoc in epistola ad Paridem apud Ouidium iuuentam appellat, inquit:

*Gratta iuuenta venit, qua patriamque domumq;
Perdat Io prohibe, Gratta iuuenta venit.*

Nec aliam ob causam Io & Proetides in vaccas conuersæ scribuntur, nisi quia factæ sunt impudicæ: De Io sic idem poeta:

*Nec fuga lanigera Memphisica templi iuuenta,
Multas ipsa facit, quod fuit illa Ioui.*

Luctus 12.
pus apud
Romanos.

Lib. 2.

In milite.
In Cassan-
dra.

Iuuentæ
occultum
ba.

idest, multas mulieres facit vaccas siue impudicas sicuti ipsa fuit, cùm sui copiam Ioui faceret. Atque hinc puto etiam fluxit mos ille Romanorum antiquissimus, & à Numa institutus, vt Plutarchus author, vt si quæ mulier intra decimum mensem (longissimum enim luctus tempus decimo mense fuit terminatum, ac tam diu etiam mulieres à morte maritorum viduæ permanebant,) iterum nupsisset, eam leges Nune prægnantem vaccam immolare iuberent. Nos hodieq; impudicas sceminas maximè ipsa scorta quæ sine vlla verecundia corpora sua prostituunt, vulgò vaccas nuncupamus, etiam ex antiquitate: in comedijs quippe Aristophanis comperitur fuisse Athenis meretriculas celebres Cynnam & Saluaccham, vt Cælius annotauit, qui obeliscos buporos, quorum mentio est apud Herodotum, magnos interpretatur, (quia βυ, particula in compositione sæpenumero magnitudinem innuit, vt suo loco dicetur,) & Vallam ridet, qui assandis bobus aptos reddidit: sed cum eos Rhodopis ex meretrice quaestu ditata eos fecerit & Delphis dicarit, & ὄρος quandoque etiam significet questum aut prouentum βύωρος fortassis dicti fuerint, quasi ex vaccino siue meretricio reditu facti. Est & iunx à Plauto pro meretricula sumpta his verbis:

*Eadem illi insidias dabo,
Quam mox horsum ad stabulum innix recipias se à pabulo.*

Eodem sensu Lycophron iuuentam occultinubam vocat Cillam, quæ cum Priamo occultam aliquando habuerat amicitiam:

*Ἰν ἄλμα πάωπυ, καὶ χαμευάδος μόρος
Τῆς λαδρουμένης ποτίος μεγμήντος*

Σκόμωτος χορδαί, idest,

Ibi salus aut & meretricis fata

Iuuenca occulti nubecum vitulo

Confusa sunt.

Inuenio denique *πρὸς μόω* pro meretriculis vsurpari ignobilioribus, quæ organa musica non habent, quasi pedestres dicas. Atque hinc pudenda muliebria *βασάνιον*, virilia *ταύρος* veteres dixerunt. Cæterum haud scio quàm verè mulieres nimia prurientes libidinis titillatione vaccæ dicunt. Illæ enim semper, in otio, in negotio, & in somno etiam virum appetunt, cùm vaccæ, si Aeliano credimus, non diutius quàm tres horas appetant, & nisi taurus trium illarum horarum spatio accurrerit, in aliud certum tempus, naturam claudunt. Mulieres insuper gravidæ ad partum vsque virum admittunt, vaccæ verò nullo post conceptum tempore: concipit autem primo plerumque initu. Quod si verò conceptio perierit, vicesimo post die marem repetit, vt Aristoteles & Plinius testantur. Fit item vt libidinem in ea excitare, atque ad coitum inuitare cogamur. Mulieres verò, cur non maritos ipsæ inuident, pudor retinet. Si autem vacca, vt taurum appetat, volueris, falsam bouis carnem iuglandis magnitudine, in os ei ingeri Geoponici iubent: Vel, cùm vitulus mensis vnus ætatem attigerit, salem vaccæ lingendum tam calefacito, quàm ferre calidissimum manu potes, & quater aut quinquies vaccæ offerito, mox taurum desiderabit. Nos vulgò herbam toram quasi taurinam vocamus orobanchen, quod vacca ea deuorata (vt pastores facto periculo attestantur) statim taurum adeant. Torpet & taurus quandoq; ad coitum: Quod si contingat, Quintilij præcipiunt, vt caudam vramus ceruinam, conteramusque ac laeuigemus cum vino; eoq; remedio pudendum tauri atque testiculos vngamus, quo facto confestim ad insaniam vsque in Venerem pruriturum pollicentur; idque haud in tauris duntaxat, sed in ipso quoque hominum genere vsu euenire. Columella verò quod si aut vacca coitum recusat, aut taurus non appetit elici cupiditatem ait, odore genitalium admoto naribus: Idem Quintilij, si vacca non exceperit taurum, præcordium squillæ, hoc est, tenerrimas squillæ partes, atque (vt quispiam dixerit) ipsum pingue aqua tundi iubent, exque eo, vt fuerint absterfi, vaccarum sinus inungi. Quod si verò tauri nimium pruriant, oleum illitum soluere pruritum. Si dextrum genu arctissimè ligetur, coire (inquit Mizaldus) non poterit, etiamsi ante oculos vaccam habuerit: lasciui mugitu illum ad copulam inuitantem. Vaccæ cùm in Venerem concitantur, & taurum appetunt, *ταύρια* dicuntur, quasi taurire dicas, sicut *καπρῶς*, idest, subare tùm scropha libidine accenduntur, & aprum desiderant: vtraque enim hæc verba de fæminis taurum dicuntur, non etiam de maribus, vt quidam crediderunt. Quod modò attinet ad ipsum coitum: hic teste Aristotele laboriosior est, quam equi: idem redens rationem, cur bos vno initu vaccam impleat, ait id fieri meritò, quoniam agit, (inquit) tam vehementer, vt sæuina vix tolerans succumbat, quam ob rem Plinius ingredi in conceptu tradit: hucque fortè spectat illud Ouidij:

Ferre nonna naves taurorum terga recusant

Affæque dominas tempore fallit odor.

Hoc verò Virgilij dictum:

Poste, ut ante bonos pueri submitte tauros,

dictum quidam volunt per epifinalaphen, pro supermittere: nec enim salientis vaccis tauri propriè submittuntur, sed supermittuntur. Aliter tamen (inquit Pontanus) explicari illud verbum potest, nempe substituere, quo nimirum significatu id accepit Iustinianus his verbis: *sed si gregis usum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex factu fructuaris submittere debet*. Est autem teste Aristotele tunc potissimum coeundi tempus, cùm fæmina à mensibus purgatur. Et quamuis iuuenca aliquando annicula peperit, vt ex eodem diximus, suadet tamen Varro, vt non minores incantur, quàm bimæ, vt trimæ pariant, eoq; melius si quadrimæ: pleraque autem parere ait in decem annos, quisdam etiam in plures. Palladius etiam inutiles esse scribit foetibus, cùm decimum ætatis annum exceßerunt; attamen si ante bimatum conceperint, partum earum remouere placere, ac per triduum ne laborent, vbera exprimi, postea mulctra prohiberi. Nec ante ætatem trimam taurum his oportere admitti. Idem Palladius, cùm dixisset, hoc esse admirandum, quod fertur, ex boue castrato, vaccam, si statim admiseris, concipere: si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, author est, posse annis omnibus in foeturam submitti: si verò indiget hoc genere, alternis temporibus onerandas esse, maximeq; si eadem vacca alicui operi seruire consueuerunt. Varro ait, maximè idoneum tempus esse à delphini exortu, vsque ad dies quadraginta, aut paulò plus. Quæ enim ita conceperit, temperatissimo anni tempore parere. Sed Plinius quoque, coitus, (inquit) à delphini exortu ad pridie nonas Ianuarij diebus triginta, aliquibus & autumno gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita dispensatus, vt omni tempore anni supersit id alimentum. Aristoteles ait, tempus admissuræ opti-

Mulieres

impudica

an tellè

vaccæ di-

cenda.

Vacca vt

taurū ap-

petat.

Herbatorum.

Taurus vt

excitetur

ad coitum.

Coitus.

Lib. 2. de

arte.

Egl. 1.

Submitte-

re tauros

quid.

Lib. 2. de

rer. diuis.

Coeundi

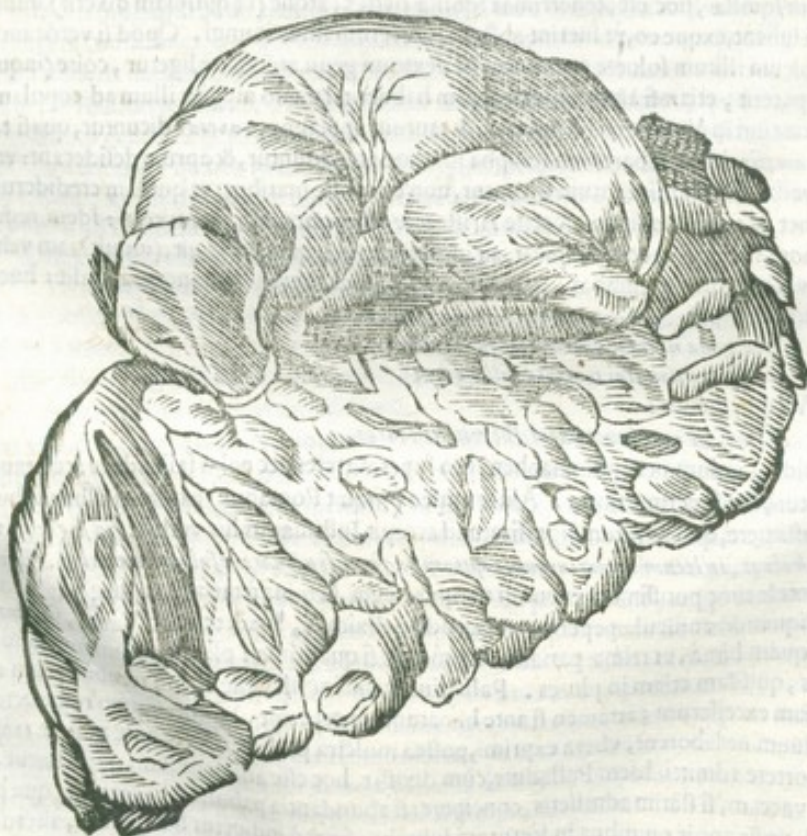
tempus, &

etas apta.

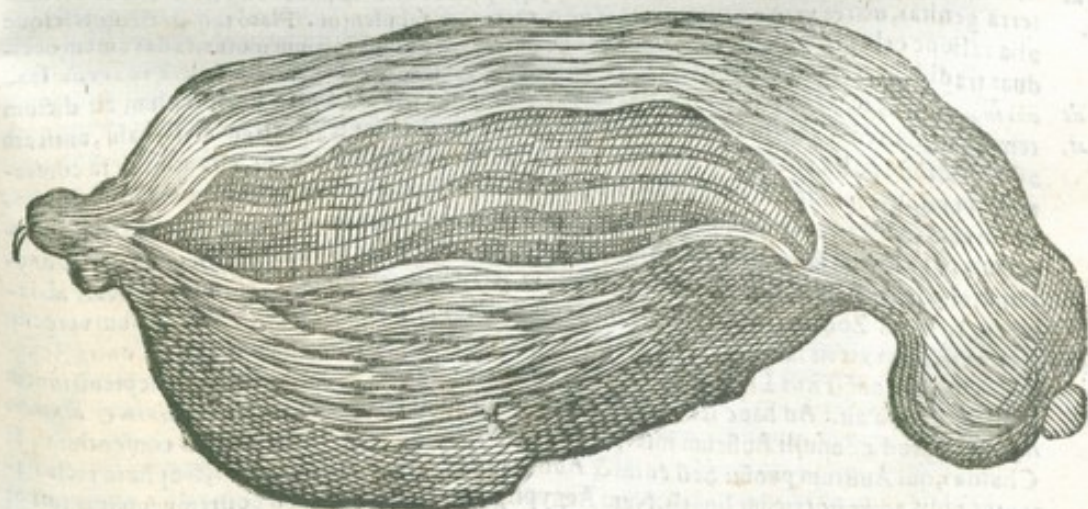
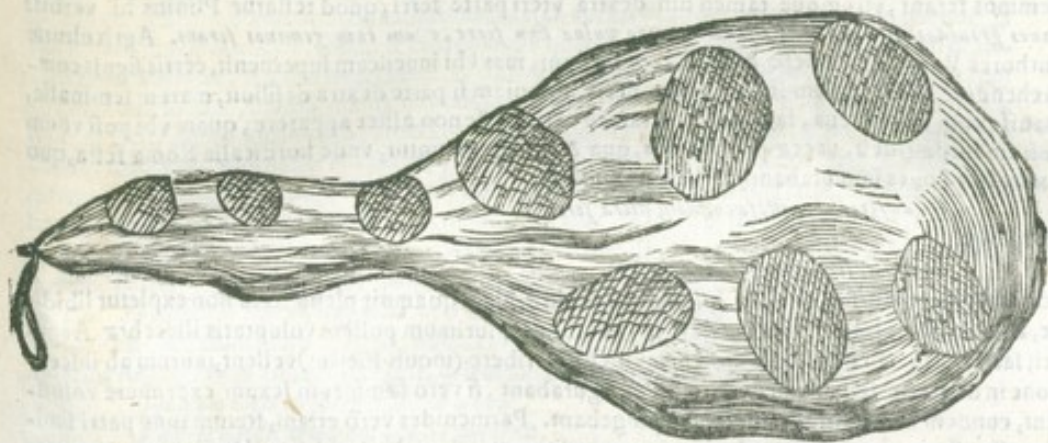
*Quando
sponte Ve-
neri inap-
petant.*

*Conceptus
signa.
Partus.*

optimum, secundum alios, medium veris existere; initiumque coitus plerisque quidem mense Aprili & Maio: sed nonnullas etiam ad autumnum usque tempus coeundi protrahere. Columella verò, & Palladius Mense Iulio fa minas maribus præcipuè permitti volunt, ut eo tempore conceptos proximo vere adultis iam pabulis edant, quia decem mensium partus sic possit maturo vere concludi. Nam decem mensibus ventrem (inquiunt) perferunt, neque ex imperio magistris, sed sua sponte matrem patiuntur. Atque in id serè quod dixi, tempus, naturalia congruunt desideria, quoniam post vernam pinguedinem gessientes, & pabuli nimietate exhilaratæ lasciuiunt. Caterùm quemadmodum hoc potissimum admittendi tempus probo ob allatam rationem, ita è contrariò, ut omnes tunc ad coitum permittantur, improbo. Hinc enim est, quod hyemali tempore ac in ipsis etiam bacchanalibus, cum gulæ maximè incumbimus, tanta vitulinæ carnis sit penuria. Idem Columella tradit, mensem vnum obseruari solere ante admissurâ, ne fæminæ cibo & potione se impleant, ideoque pabuli partem eis substrahi debere, quòd existimetur facilius graciliores & macras (maciescentes) concipere, ac semen attrahere: nimiam verò corporis obesitatem, steriles reddere: Contrà tauros duobus mensibus ante admissuram herba & palea ac fœno pleniores facere convenire, & a fæminis secernere, ut vires habeant, & fortius inecant. Hoc & armentarios & opiliones obseruare. Cõcepisse cognoscitur, si Aristoteli, ut debemus, credimus, cum menses cessarunt, spacio temporis bimestri, trimestri, quadrimestri, semestri: id tamen difficile perceptu esse ait, nisi quis iam dudum secutus, assuetusque. Ferunt ventrem menses decem teste Varrone, decimo pariunt. Plinius negat, quicquid antea genitum est, vitale esse; esseque autores, qui dicant, ipso complente decimum mensem die, parere. Aristoteles ait, quàm diu viuunt, coire, & parere: parere singulos, raroque geminos. Alibi etiam ait: Ferunt vterum menses nouem, decimo pariunt. Sunt qui decem totos menses exceptis paucis diebus affirmant. Quod autem in lucem præcurrerit hæc tempora, id abortiuum est,

vitaleque minimè, etiamsi paulò maturauerit partum, præ molli namque, imperfectaque vngula prodit. Hæc ille. Adieci iconem qua vituli situs in vtero exprimitur: item alias duas, quibus secundina seu mēbrana vteri interna, qua fœtus contineri solet, cum suis cotyledonibus, externaque ostenditur.

Lib. 2.

Gemelli
vna tantū
parte ferū.
tur.

Li. 12. c. 2.

Mas, an fa-
mina.Forda &
horda qua.

4. Fall.

ditur. Negatur vacca ante partum, lactescere. Quamuis verò singulos pariat, raroq; binos, ætate tamen Ptolomæi iunioris, vacca quædam, teste Diogeniano eodem partu sex edidit vitulos: mira- que est harum animantium in Hispaniola fecunditas, nam vt Franciscus Lopezius tradit, plerum- que binos pariunt, & vndecimo mense taurum admittunt. Hoc itaque mirum fuerit, etiam si geminos ferant, vtrumque tamen nisi dextra vteri parte ferri, quod testatur Plinius hi. verbis: *Bones grauidas negant, præterquam dextero vulua sinu ferre, etiam cum geminos ferant.* Agriculturæ authores Varro, Columella & Africanus tradunt, mas vbi iuuenam superuenit, certis signis com- prehendere licere, quem sexum generauerit, quoniam si parte dextra defiliuit, marem seminaſſe, manifestum esse; si leua, feminam, id tamen verum esse non aliter apparere, quam vbi post vnum coitum forda (id est, vacca prægnans, quæ & horda dicuntur, vnde hordicalia Romæ festa, quo die hordæ boues immolabantur. Vnde Ouidius:

Forda ferens bos est, fœcundaq; dicta ferendo.

Et rursus:

Pontifices forda sacra litate bone.)

Mascula
prolis ty-
pus.
Partus quā
do patri
aut matri
similis.Ex denti-
bus amissis
discitur.Septentrio-
nis vis in
generatio-
ne maris.De dextra
lauique mū-
di parte di-
scipatio.Lib. 6. de
Ling. Lat.

Lib. 1.

Psal. 89.

non admittunt taurum, quod & ipsum raro accidit. Nam quamuis plena fœtu non expletur libidi- ne, ad eò ultra naturæ terminos etiam in pecudibus, plurimum pollent voluptatis illecebræ. Aegy- ptij sacerdotes, vbi masculam prolem mysticè describere (inquit Pierius) vellent, taurum ab inscen- sione in dextram se partem demittentem figurabant, si verò fœmalem sexum exprimere voluis- sent, eundem in lauam auertentem se pingebant. Parmenides verò etiam, fœtum tunc patri simi- lem esse asserit, cum à dextera locorum parte editur, matri verò cum à laua. Hippocrates item tra- dit, sinistro teste obligato marem generari, dextro verò feminam; tantiq; esse dextrarum sinistra- rumque partium in maribus fœminisque dignoscendis obseruationem, vt si mammarum prægnan- tis mulieris dextra flaccidat, macraue repente fiat, si gemellos paritura fuerat, maris abortum fieri putent: si verò sinistra macrescant, fœminam deperdi. Quin & Onirocritæ hæc eadem intelli- gunt, cum imaginari dextra parte dentes amissos, marium consanguineorum obitum ariolantur, ex sinistra verò fœminarum. In dextra autem parte vteri materni sapius moueri mares, in laua ve- rē fœminas constat. Albertus sibi compertum ait, mulierem quandam fœminas tantum parere so- litam ea de causa, quod à coconceptu semper in lauum latus decumberet: admonitam verò cœpisse in dextram conuiescere, ac solis deinde mares genuisse. Neq; verò dissimulandum, quod ad Aeg- yptiorum commentum facit, Septentrioni vim masculam in esse, quod neque quidem Aristoteles dissimulauit: docet enim is, si masculos plures creari volumus, admissuræ tempore dies siccos & ha- litum Septentrionis eligendum, & contra eum ventum greges pascendum, sin verò fœminas gene- rari velimus, Austri captandos status & in eum pascua dirigenda, quod vis in eo vento muliebris insit. Africanus quoque hanc rem tangit, dum ait: *si marem velis, Aquilone spirante admissuram faciendam: si fœminam, Austro.* Sed enim de dextris lauique mundi partibus magnum est inter au- thores dissidium. Vna enim cum Aegyptijs, dextræ mundi partes solstitiales, sinistras brumales intelligit Empedocles, de quo ita Galenus: *Εμπειδοκλῆς δὲ διέτα ἔχει τὰ κατὰ τὴν Σεπτέμβριον καὶ τὴν ἀπριλίαν ὡς κατὰ τὴν χειμερινήν.* Neque desunt, qui primas olim fœminas ad ortum & meridiem terra genitas, mares verò ad Septentrionem, & Occalum fabulantur. Plato tamen Aristoteleſque alia ratione orbem diuidentes, Orientales esse dextræ, à quibus initium motus; lauas autem occi- duas tradidere, vt idem Galenus recitat: *Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης διέτα τὸ κομμὲ ἱσα- σαί ἔχει τὰ ἰσά, ἀπ' αὐτῶν ἀρχὴν εἶναι τῆς χειμερινῆς, ἀπὸ τῆς ἀπριλίου τῆς ἱσπερίας.* Contra Varro calum ait dictum templum, cuius coeli partes quatuor constitui, sinistram ab Oriente, dextram ab Occasu, anticam ad Meridiem, posticam ad Septentrionem. Cui Plinius subscribit, dicens, errantia sidera contra- rium mundo cursum agere, quippe lauum semper illo in dextram præcipitari: quamuis Festus anti- cam eam cæli partem, quæ ad meridiem Sole illustratur, dextram vocat, ita enim anticam inter- pretatur: posticam verò ad Septentrionem, sinistram. Alcinous in Græcorum monumentis adno- tatum ait, morem sacrificandi diu seruatum, vt circumcurreretur aras, cursum auspicari ab la- uo dextrosum Zodiaci quadam imagine, cuius motus sit mundo diuersus ad exortum vergens: mox verò ab dexteris lauoſum procurrerent, quo motu cælum rotari manifestum. Contra Aegy- ptiorum positionē Titus Liuius dextræ ad meridiem partes augurum instituto, ad septentrionem sinistras statuta ait. Ad hanc sententiam facit, quod apud Hebræos legitur, *Aquilonem & dextram intercalli*: quod nonnulli Austrum interpretantur, alij mare. Cum Hebræis verò consentiunt, & Chaldæi, qui Austrum ponunt: Sed enim & Auster pro mari nō ineptè accipitur, si Sphæra recta sta- tuatur polis ad finitorem inclinatis. Nam Aegyptij, quos Cleomedes non postremi nominis author secutus est, ipsam mundi totius figuram aliter describere, vt pote qui Autorem esse caput, Borca- lia dextera, Australia sinistra constituere, maritimisque piscibus tum ob alias causas, tum ob id præci-

præcipuè abstinere, quod Nilum à sinistra Ortum, quippe faminea sacundaque parte, in dextram quippe virilem, sterilemque (ita enim erant eorum commenta) illapsum, quippe ubi mare sit, corrumpi dicerent, atque ita dextram oram, hoc est, maritimam, considerato Aegypti sinu, perditionis symbolum statuebant. Neq; hic dissimulandum, quod apud Eucherium, ubi de Aquilone loquitur, qui pro Dæmone accipitur, inuenies eum vocari dextrum, atque ita ipsum quoque sibi nomen dexteri asciscere. Nam & Hieronymus quartis Hebræorum castris Aquilonem dextrum appellari tradit, sed falsum ait nomen, cum de dæmone eius venti domino intelligatur, qui vndicunque sinister, sinistra omnia mortalibus aggerat, appetenda: Causam tamen Eucherius super dexteri nomine aliam ab hac arbitratur, quippe quod perperam agere, dexter adsit obsecundando, suadendo, procliuiter attrahendo. Nam illud palam est, ait, in sacris literis, diabolum gestare Aquilonis nomen, eaque locutione, quicquid bonis conatibus aduersatur, accipitis enim bonorum operum ardorem extinguit, ac omnia frigefacit: & ob id & infideles & impij, contumaces sceleratique homines, eo notantur hieroglyphico: vnde illud: *Ab Aquilone pandetur omnium malum.* Et quia status vehemens quod, frigidior, eò magis ignem, in quem incidet, exsuscitat, dictum: *Ab Aquilone exardescunt mala super terram.* Terigere & poetæ nostri dexteram læuamque cœli partes. Sed enim Maro & Naso, nullius additi iurare iu verba magistri, eas non distinxere. Lucanus Aegyptiorum adhaesit factioni, & sententiam ipse suam declarauit eo loco.

Ignorant notis Arabes venistis in orbem,

Umbras mirati nemorum non ire sinistras;

hoc est, in Australes partes non porrigi. In hoc autem id interest, ubi quis vniuersi statuatur caput: quo super argumento plura dicere nostri non est instituti, quare iam filum orationis nostræ repetemus. Taurus post conceptum vacca nunquam cum illa coit, ut Orus Apollo testatur. Pli-
nius verò etiam ait, tauros non sapius quàm bis die inire. Vacca non omnes generationi idonea sunt: reperiuntur enim, etiam quæ sua natura sunt steriles, quas tauras antiqui nuncuparunt. Ioannes Baptista Porta, cum ostendisset mulas veloces ex onagro, & asina generari, minus peculiarare genus, ait esse ex tauro, & asina fortissimi muli: nam & quantum (inquit) genus reperitur, quod Gratianopoli, ut scribitur, inuenitur, & Gallica voce Iumar appellatur. Gesnerus à fide dignis audiuit visum equum ad radicem montis Spelungi in Rhetia ex equa & tauro generatum. Nos autem Fertariæ vidimus aliquos forma muli, capite vitulino, quibus cornuum loco duo intrane tubercula, indefessæ & indomitæ ferociæ, coloris nigri, oculis taurini. Eo spectaculo mirum in modum delectabamur. Audiuius in aliquibus Galliæ partibus vulgares esse, etsi per Galliam transiens non viderim. Hactenus Porta. Vacca cum foetauerit, ex auena fomentum statim admouetur, ut prorsus liberetur. Si post foeturam viribus exhausta erit, adeo ut consistere vix queat, flores foenifacco salario infracti & in aqua decocti, dorso lumbisque benè calidi imponantur; bis die sal offeratur & in Solem progredi permittatur, ac cibis ibidem præbeatur. Columella cum partum edidit, nisi cibus sit sulca, quamuis sit bona nutritrix, labore fatigatum, nato subtrahere alimentum asserit: itaque & cytisum viridem (de quo mox) maceratumque eruum præbendum, vel tenero oleo commisto, torrido, molitoque, milio, & per vnam noctem lacte macerato saluandum, vel si hoc præsidium non adest, faba fresa, & vinum rectè tolerare, idque præcipuè in magnis gregibus fieri oportere. Aprilis mense (inquit Palladius) vituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, ut sufficere possit tributo laboris & lactis. Ipfis autem vitulis tostum, molitumque milium cum lacte misceatur, saluati more præbendum. Varro ait, cum parere cœperint, secundum stabula, pabulum seruari oportet integrum, quod egredientes gustare possint: fastidiosæ enim sunt. Sed hæc ad curatoris pertinent officium, de quo nunc deinceps dicemus.

*Aegyptij
cur pisci-
bus abstinere.*

*Diabolus
aquilo di-
ctus.*

*Tauri in-
coitu tem-
perantia.*

*Vacca tau-
ra dicta.*

*Li. 2. Mag.
nat. c. 9.*

*Muli ex
tauro & a-
sina.*

*Vacca facta
ut curan-
da.*

CVRATORIS OFFICIUM.

QUO propriè huius pecoris curator, Latinè dicatur, vocabulum in procinctu non habeo, cum sit bubulcus ille præcipuè qui bobus vitur ad arandum, & busequa, vel busequa, qui eos sequitur, quod in eundem sensum refert. Græci βυκόλος significanter dixerunt, nam etiam si communiter bubulcum vertant, tamen βυκόλος dicitur, vel tanquam βυκόμος (nam & hippocomum dicimus qui equos curat) vel quoniam Græci cibum etiam βόλον vocant, vnde & βόλαξ, idest, adulator est appellatus. Curator iste ab Homero per pleonasmum alibi dictus est, βουον ἐν βυκόλῳ ἀνὴρ, ut ἀνέρος ἀνέων, Habes multa in lexicis Græcorum bucoli synonyma, qualia sunt, βουρέας, βουφοβός, βουπλά-
νης, βουπλόος, βουπόμος, βούσκος, βορσος, βωίτης; Atticè βοσκοῖς, βουκόμοις, βωίτης, vel βωίτης, βωίτης.

*Curator ut
vocatus.*

βούτις, βοδάτις; quod tamen postremum vocabulum Pollux exponit pro eo, qui boues iugo submittit. Videtur tamen pro aratore magis accipiendum: sed potest, pro utroque, ut & bubulcus apud Latinos. Nos curatorem vocabimus (nam & Cato curatiores dixit boues pro pinguioribus, habitioresque: & alicubi etiam nihil esse, quod magis expediat, quam boues bene curare:) cuiusque officium ab ipsis inchoabimus vitulis, siquidem, ut canit Maro.

Post partum in vitulos cura traditur omnis.

Hic autem à domitura eorum exordium sumit, de qua nos postea, deinde de alimonia ipsorum his versibus agit:

*Vitulorum
cura.*

*Interea pubi indomita, non gramina tantum,
Nec vestias, salicis frondes, vluamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi sata
More patrum nivea implebant mulctralia vacca,
Sed tota in dulces consument vbera natos.*

De ouibus idem præcipit apud Calphurnium Alycon pater Cantho filio:

*Parce tamen satis, neu sint compendia tanti,
Destruat ut nivos venalis caseus agnos.*

Non conuenit tamen hoc præceptum in omnibus vaccis, cum sint earum alia magna, & mediocres, quæ sobolis tantum gratia nutrir solent, ut vituli ad cultum, & boues plaustris, & aratris necessarii, ex eis generentur, de quibus poeta loquitur, harum enim lac, etsi ad cibum & conficiendum cascum utile sit, tolli tamen eis non debet, sed pro nutrimento vitulis relinqui; Alia minores sunt, quæ lectis tantum & casei gratia nutriuntur; ideoque vituli quindecim à partu diebus occidendi, quod præceptum diligenter obseruare Batauos intelligo, quorum vaccas paruo, & deformi corpori esse suo loco dictum est. Si matrix amisit vitulum, ei supponere iubet Varro, eos quibus non satis lactis præbent matres. Bataui qui ad lactantum matres alunt, natos quos educare animus est, matribus eripiunt, atque seorsim lacte enutrient. Semestribus iam vitulis idem

*Vituli ne
sugant.*

Varro fursures triticos ait obijci, & farinam hordeaceam, & teneram herbam, & ut bibant mane & vesperi curare. Vetat autem, ne lactentes cum matribus cubent, quoniam sæpenumero contingit obteri: ad eas verò manè oportere adigi: & cum redierint è pascuis: cumque creuerint vituli, leuandas matres, & pabulum viride obijci in præsepibus. Nostri agriculae grandiusculos cum matribus educant in pascua, sed ne sugant, stimulo quodam impediunt, vituli capiti ita alligato, ut dum mammas ore contingere cupit, matrem eo pugnat, quæ dolore irritata calcibus eum repellit. Siue

Stabulum.

*Lib. 3. de re
rust.*

modò de vitulis siue de matribus, aut bobus sermo sit stabuli in primis ratio habenda est, bubilia Latini dicunt, & bouilia, Græci βουιλία. Quæ qualia esse debeant, ex veterum placitis docet Conradus Heresbachius his verbis: Constituuntur loco sicco, vel lapide vel glareis, aut arena constrata, illa quod imbres respuant, hæc quod celeriter sorbeant, transmittantque: sed vtraque deuexa aliquatenus, ut humor si incidat, possit disfluere & elabi, ne fundamenta parietum, vel ungula pedum corrumpantur. Obuertantur autem parti meridiana, & ut facile siccetur, & frigidis ventis non sint obnoxia, interim tamen ne egant Septentrionis & Orientis luminibus, quæ hyeme clausa, æstate patifacita refrigerent, ac breuiter si fieri possit, ut neque frigore, neque calore infestentur, & ab humore suspensa sint. Columella duplicia bubilia fieri vult, æstiuæ & hybernæ, & illa quidem sine tecto, parietibus altis circumsepta, in quibus sine violentia ferarum conuirescant. Latius esse oportet bubilia pedes ad minimum octo, ut simul ad procumbendum sit capacitas, ne in angustiis conceptum altera alterius elidat, & ut inualida robustioris iectus cuitet, & bubulcis, atque iugarijs ad circum eundem laxa ministeria præbeat. Vegetius bubilia ad focum & orientis celi regionem spectare vult ideo, quod boues lumen & ignem spectando minus horridi & mansuetiores fiant. Ignis autem beneficio naturali pecoris amicus, siue quod inutilis & pestifer humor discutitur, & exudat, siue quod conceptum è pascuis aut opere frigus expellitur, flammæque halitu interna

Præsepia.

curati existimant. Plinius tradit, in incendijs si fimi aliquid egregatur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues, bouesque ferri. Stabula distinctis præsepibus, salustis, longurijque dirimantur. Præsepia non altius edita esse conuenit, quam ut bubulæ pecus sine incommodo stans vesci queat: & ne à vicinalligantur, ne se mutuò lædant. Cato clatratas faliscas habere vult, clatros autem inter se oportere pede distare, profiteturque si ita feceris pabulum boues non eiecuros. Idem Columella hybernæ stabulationi bouum præparare iubet stramenta, quæ (inquit) mense Augusto intra dies triginta sublatæ messis præcisa, in acervum extrui debent: quorum defectio cum pecori, tum agro est utilis: liberantur arua sentibus, qui æstiuo tempore per caniculæ ortū recisi, plerumque radicibus intereunt, & stramentis pecoris subiectis plurimum stercoreis efficiunt. Hæc cum ita curauerimus, tum & omne (inquit)

*Cibus pro
curandus.*

pabuli

77

*Salis vna
salubritas.*

Ad morbi-
mentum.

*Pellus agni-
natus.*
L. 30. 16.

Amarca.

*Morbi ut
depellantur.*

*Samitas, ut
conseruanda.*

Oenanthe criss-
dum.

tare coeperit, dari iubet ei continuo ouum vnum gallinaceum crudum, integrum: postridie caput vnum vlpici conteri, & id vase ligneo & cum hemina vini, cogi, vt sublimiter bibat, bosque illius qui dabit, sublimiter etiam stet: à ieiuno ieiuno boui dandum. Noscenda sunt etiam curatori peculiaria quaedam simplicia, in bouum medicatione perquam vsitata. Commendatur autem in eorum morbis, seuum, sulphur viuum, allium syluestre, ouum coctum. Quæ omnia Plinius trita in vino propinari vult, aut adipem vlpis. Quosdam inuenio & marrubium dedisse cum oleo & vino. Vegetius id manè infundendum monet. Quidam teste Columella porri fibras, alij grana thuris, alij sabinam herbam, rutamque cum mero diluunt, eaq; medicamenta potanda præbent. Multi caulibus vitis albæ & valuulis erui bubus medentur. Constantinus iubet, ne boues debilitentur, orobum, id est, eruum comminutum aqua distemperari, propinariq; singulis mensibus. Proderit etiam authore Vegetio, si thuris puluerem cum mero siue per nares inieceris, siue per os dederis. Si sylphium contusum ex vino meraco & nigro in nares bubus infundas, omnem obscurum eorum affectum faciliè persanabis, vt Paxamus ait. Democritus autem consulit, vt vere ipso incipiente, squillæ aut rhamni radicem bouum pabulo permisceamus quatuordecim dierum spatio. Si verò manifestus morbo (de manifestis morbis mox copiosius dicemus) laborent, eleliphacum montano ex loco collectum, prassiumq; in aqua quam bibituri sunt boues, pari dierum numero infundens offerensq; illos restitues. Id quod non solum bubus (inquit) sed etiam alijs pecoribus opitulatur. Iuuat & medica herba: de qua postea inter cibos. Druidæ teste Plinio Samolum herbam nominauere, nascentem in humidis: hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum bouumque iussere, nec respicere legentem, nec alibi quàm canali deponere, ibique contere potueris. Sunt qui restante Dalechampio, si modò is vniuersalis plantarum historiæ author est, hanc Plinij herbam eam esse contendunt, quæ ab herbarijs anagallidis aquaticæ nomine ostenditur, & in Germanorum & Belgarum officinis becabunga nuncupatur, à Dodonæo alicubi minus rectè capta. Idem ait Limeum herbam appellari à Gallis, qua sagittas tingunt in venatu medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios saluati addi quantum in vna sagitta addi solet: ita ossam dimitti in bouum faucibus in bouum morbis. Alligari postea ad præsepia oportere, donec purgentur. Insanire enim solere. Si sudor insequitur, aquam frigidam perfundi: Huius quoque herbæ nusquam aliàs meminit. Gesnerus existimat de generibus aconiti esse, quod Aristoteles in miris narrationibus Xenicum appellet. Nam id quoq; venenum (inquit) esse scribit, quo Celtæ sagittas inficiunt, ceuos aliasque feras venaturi. Toram hodie vocant. In Gallia sanè ante non multos annos aconiti cærulei radicibus ad purgationes etiam hominum periculosa & capitali inscitia utebantur: quod & Io. Syluius in suis Gallis reprehendit, & ipse in Sabaudia fieri obseruauit. Aliqui lunariam vocant, fortè quod folium ei rotundum & orbiculare sit instar Lunæ plenæ. Idem Gesnerus in libro de herbis Lunarijs asserit esse aconitum primum Dioscoridis. Nascitur sponte in montibus quibusdam Sabaudia & Valesia nostra, radiculis cum recentes sunt, omnium candidissimis, scorpionum specie, præsertim cauda, in quibusdam manifesta. Folium alijs plantis singulare est, alijs bina, terna, quaterna, aut etiam quina ab vna radice. De eius veneno in epistola ad ipsum missa hæc descripsit: Venenum lethale, ex ea conficitur, quo si gladius aut spiculum aut sagitta infecta fuerit, & hominem vulnerauerit (mirabile dictu) nisi pars læsa subito abscissa fuerit, vt nequeat veneni malignitas in reliquum corpus serpere, totum sanguinem ita corrumpit, atque coagulat, vt statim occidat, nec villo remedio aut medicamine, quod sciant, vitæ ac salutis succurri possit. Itaque necesse est eum qui percussus fuerit, miserè perire. Si verò aliud animal huiusmodi veneno intincta sagitta, verbi gratia vrsus, aut alia fera, percussus fuerit, bino aut trino saltu facto moriens cadit, cuius carnes si edantur, nihil nocent homini. Quo datur intelligi, id venenum soli sanguini inimicum esse. Nam & contra veneno illi sanguis ita inimicus est, vt si in olla, in qua seruatur venenum, sanguis inciderit, venenum suam vim amittat, nec amplius nocere possit. Idem ex alterius epistola refert, herbæ huius radicem seruari aliquandiu in loco humido, postea contundi, vbi cōtusa fuerit, sagittas tingi. Vim illius expertori (inquit) acum eo succo inficiunt, qua ranæ pungunt, quæ si ilico moriatur, præsentaneum venenum indicant. Testatur Dalechampius, peritum sibi narrasse herbarium, comitem suum, cum in arduo monte effossam illam herbam statim olfecisset, concedisse, velut exanimatum, vixq; frictionibus & vino faucibus instillato fuisse reuocatum. Dicebat hic idem aliquando etiam sibi obseruatum, sanguinem è vulnere effluentem, admodum illa herba tusa cum radice subfuisse, deinde versus plagam recurrisse. Idem Gesnerus tradit quosdā apud suos, valetudinis gratia bubus conservandæ pridie diui Martini, hoc est, quarto idus Nouembris cepas præbere ac ingerere. Esse etiam qui ad omnes oculos morbos, viscerum præsertim vt pulmonis & iecoris, tam hominum quàm pecorum, edendas offerant radicales rubæ syluaticæ, quam vulgo (inquit) vocamus iecorariam. Nascitur in syluis tantum & umbrosis locis, alia quàm vulgaris rubia agrestis, conge-

Ne debilitentur.

Ad morbos manifestos

Lib. 24. ca.

11.

Samolus herba qua. Limeum.

Xenicum. Toram.

Lunaria.

Ad omnes morbos. Rubia syluatica.

ner tamen; breuior eo, caulibus rectis, folijs maioribus, similiter per genicula radiatis, candidis florum corymbis. Spergulam intelligit odoratam, alysson multis putatam antiquorum. Peritiores quidam etiam apud suos ut tradit, septimo quoque die, si domi sit pecus: sin absit in montibus per singulos menses semel remedium hoc cum linctu (salem sic vocant) vorandum exhibent, quod ex hedera terrestri vulgo dicta, baccis iuniperi, visco de pyro arbore, & pulmonaria arboribus adnascente conficiunt: conseruare à morbis multis. Ingeri eis etiam contra omnes morbosas suspitiones gentianæ quandam speciem, flore cæruleo, radicibus albis, amarissimis, & quasi de industria decussatim incisis, unde aliqui cruciatam vocitant. Apud antiquos erat pabuli genus (inquit Plinius) quod Cato ocymum vocat, quo fistebant (legendum, citabant, ut ex sequentibus palam fiet) aluum bubus. Id erat è pabulis, segete viridi defecta, antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretantur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tãtundem eruii in iugero autumno misceri & feri solitum. Melius & auena Græca (non syluestri quam Virgilius appellauit: Avena Græca bromos: auena cui semen cadit agilops, Dalechampius) cui non cadit semen, admista. Hoc vocitatum ocymum, boumq; causa feri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod *ὄζυς* dicunt. Hæcille. Sed Varro etiam ocymum amplius dictum scribit, quod citat aluum bubus, de eodem videlicet Suræ Manilij ocymo intelligens: nam ocimum per iota herba illa odorata est, quam vulgo nomine Græco basilicum, idest olus regum nuncupamus: quæ videri potest sic dicta à verbo *ὄζειν*, quasi ozimum, quasi herba odorata. Varronis de ocymi etymologia verba hæc sunt: *Ocymum, vel quod citò proueniat dictum, vel quod citet aluum bubus, quibus purgandi gratia datur. Farraginis vel pabuli genus est; nempe segetes scilicet virides antequam siliquentur: contra ex segete, ubi sata admista, bordenum & vicia & legumina, pabuli causa sunt. Inde quod fiat ferro casum, farrago dictum; aut quod primum in farracea segete feri capium. Ea equi, iumenta, verno tempore purgantur atq; etiam seginantur. Haud rectè etiam Plinius ocymum à veteribus pabulum appellatum scribit. Cato enim manifestè his verbis distinguit. Sementum facito ita, ocymum, viciam, fabam Græcum, fabam, eruum, pabulum bubus serito. Et rursum manifestius: Per ver cum erabitur, antequam ocymum nascatur, des quod edant bubus pabulum. Varronis modo etiam erratum est, quod ocymum in horto, idest basilicum etiam per y. scribat, similiterque ab *ὄζυς* deducat. Apparet, ex recitatis ocymum sui generis fuisse herbam, quæ viridis secabatur, vel pabuli vel purgationis causa: moxque quaslibet legetes siue vnius siue diuersorum generum, quæ eandem ob causam secabantur, sic vocitari cœpisse: ita quoque farraginem propriè dictam, seminum & leguminum diuersorum miscellam. Sunt qui ocymum istud priuatim sumptum illud frumenti genus esse credunt, quod fagopyrum Dodonæum appellauit, nonnulli frumentum paganicum, quod saginandis bobus vtile sit, & in nonnullis Germaniæ locis in hunc usum hodieque feratur: ceterum num inde etiam purgentur, huc vsq; non obseruavi. Curator itaque verno tempore farraginem salubritatis conseruandæ gratia suo pecori etiam subministrabit. Profuerit etiam sanguinem tunc detrahare: quandoquidem sæpè visum est, detracto sanguine a non paucis affectibus boues fuisse liberatos. Iociditur autem vena iuxta caudam, & in rostro, & alijs etiam locis. Tanta autem apud antiquos bouum habitata est cura, ut à superstitionis quoque remedijs ad conseruandam eorum sanitatem non abstinuerint. Galenus, dummodo is est author libelli de facili parabilibus, ne boues ægrotent, hanc superstitionem curam habet: Cornu cerui super Panis dei sacellum ponito, candelamque desuper accendiro, & ne interdiu accensam obliuione demittito: & in tempore Sanctum Demularim inuocato, ac tollito, armenta tua & vitam custodiant. Sed & Cato, Galeno multo antiquior, docet quomodo pro bobus vota fiant, cuius verba etsi prorsus superstitionis etiam ascribam, quæ qui nolet, obeliscum inducat: *Votum pro bobus, ut valeant, sic facito. Marti Syluano in sylua interdius, in capita singula bouum vota facito: Farris adorei libras tres, & lardi pondo quatuor, pulpa pondo quatuor semis, vini sextarios tres semis. Id in urnas liceto conijcere, & vinum idem in vnum vas liceto conijcere: Eam rem diuinam vel seruus vel liber libebit faciat. Vbi res diuina facta erit, statim ibidem consumiso. Mulier ad eam rem diuinam ne adsit, neuè videat, quomodo fiat. Hoc votum in annos singulos si voles, libebit vouere. Idem alibi: Dapem (inquit) pro bobus pyro flore facito. Eam hoc modo fieri oportet: Ioni dapali calignam vini quantumvis polluceto. Ea die feria bubus & bubulcis, & qui dapem facient. Cui pollucere oportebit, sic facies. Iupiter dapalis quod tibi fieri oportet, in domo familiaque mea calignam vini dapi eius rei ergò. Matte vino inferiori esto. Matte hac illace dape pollucenda esto. Manus interluto: postea vinum sumito. Iupiter dapalis, matte illace dape polucenda esto. Matte vino inferiori esto. Vesia si voles duto: daps Ioni ossario pecunia urna vini Ioni castè. Profanato sine contagione. Postea dape facta serito militum, panicum, lentum, allium. Hæc Cato, nunc regulas recitabo, quæ in sanis & quorum opera vitimur, bobus vaccisque magno ex parte bono curatori sunt obseruandæ. Nihil autem est teste eodem Catone, quod magis expediat quàm boues bene curare. Hic in pri-**

Spargula
odorata.

Gentiana
minor.

Lib. 18. ca.
16.

Ocymum.

Ocymum.

Farrago.

Cap. 27.
Cap. 34.

Ocymum
quid.

Fagopyrū.

Sanguinis
missio.

Remedia
superstitio-
la.

Cap. 100.
Vota pro bo-
bus facta.

*Ne debili-
tetur.* in primis vetat eos pasci per hyemem, cum non arabunt: argumento quod viride cum edunt, id semper expectant, atque fuscillis opus esse, ne herbam sectentur, cum arabunt: Quod præceptum nostri agricolæ diligenter observant, fuscillis ora mupientes. Est autem ibi observandum, pascere boues, Catoni esse viridem herbam offerre. Ne verò debilitentur, Constantinus orobum, id est eruum comminutum aqua iubet distemperari, sicque singulis mensibus propinari, quod tamen remedium etiam reperio apud Catonem. Horatius verò, cum domi detinentur liberi à laboribus, diligenter etiam curandos esse innuit de villico suo loquens:

Et tamen urges

Iam priorem non tanta ligonibus arua bouemque

Disiunctum curas, & siccis frondibus explet.

*Post laborē
vi curandi.*

*Coriagio
quid.*

*Cursus
noxæ.*

*Vi non las-
sentur.*

*Ad pedicu-
los.*

Hirudo.

Rana bobus

qua noxia.

Si à serpen-

te morsus,

& mure a-

vanco.

Cum reuocantur ab opere, parum fastidij est, sed res perutilis teste Vegetio, ut colla eorum vino tepido perfundantur, & diutissime perfricentur: cum verò de via vel pastu redeunt priusquam deducantur ad bouile, pedes aqua ut diluantur, ne inhaerentes corpori sordes vlcera generent, vel vngulae fiant molliores, vel certe molestiam manducantibus, vel inquietudinem afferant dormituri. Vidi qui strigili non aliter quam in equis fieri solet, vterentur, vel saltem qui fasciculo stramenti diligentissime destringerent. Nisi enim sæpenumero distinguantur, in coriaginem (la cotta vulgò apud nos vocatur) facillime incurrunt. Infesta hac pestis est bubulo pecori. Pellis ita tergori accaharescit, ut apprehensa manibus deduci à costis nequeat. Quæ res non aliter euenit, quam si bos, aut ex languore aliquo ad maciem perductus est, aut sudans in opere faciendo refrigit, aut si sub onere pluvia madefactus est. Quod malum ubi incurrerint, cum ab opere redeunt, adhuc æstuant, anhelantesque, vino aspergantur, & ossula panis vino infusa ex Vegetij præcepto, faucibus eorum inferatur: Quod si non iuuerit, proderit decoquere laurum, eaque calida fouere terga multoque oleo & vino confestim subigere, ac per omnes partes apprehendere, & attrahere pellem, & velut à costis separare, id quod optimè fieri aiunt sub dio Sole feruente. Quidam fruges vino & adipe commiscunt, eoque medicamento tepido post fomenta prædicta vtuntur. Caueat autem etiam curador, ne vlllo anni tempore, minimè saltem æstiuo boues ad cursum concitet. Natura enim pigra, cum sint animalia, & labori potius quam velocitati commoda, vehementer læduntur, si ad opus cogantur infuetum, & naturæ suæ contrarium. Columella & Vegetius authores sunt, aut alium eorum ad perniciem solui aut febriculas commoueri. Caueat item ne aut longo itinere, aut vllis grauioribus, quam par est, oneribus affligantur: nimiam enim lassitudinem sequitur, ut idem Vegetius affirmat, ægritudo, & omne (inquit) animal est debile si rumpitur. Cato pollicetur cum laborant, non iri lassos, si oleo & terebinthia vna coctis cornua illinantur, res vtilissima si vera. Ex mala autem cura pediculis non semel infestantur. Quod ubi fit, abluuntur decocto veratri albi in aqua cum sauiua & axungia vetere, sic enim ab ijs alijsque sordibus ac molestijs liberantur. Iuencas tamen hoc decocto tanquam vehementiore contingi vetant. Gesnerus ex libro quodam Teutonico aduersus bouum vitulorumque pediculos refert vnguentum. Constat cremæ laëtis sextario, butyri mensura quæ duas iuglandes æquet, & resinæ pari, salem abundè addes & pariter feruefacies, cum opus erit, illines. Porro ne etiam infestentur à muscis, lauri fructum contundens, oleoque incoques, ex ea boues inungito, aut bubula etiam salua illine: sic non fastidio forte Africanus promittit. Magnam vero in primis pernitiem sæpe adfert hirudo hausta cum aqua: faucibus enim adhaerens, sanguine se replet, & incremento suo transiit in cibis præcludit. Hæc sitam difficili loco est, ut manu detrahi non possit, Columella fistulam, vel arundinem inseri iubet, atque ita calidum oleum infundit: quo contactu animal confestim decidere tradit, additque posse etiam per fistulam deusti cimicis odorem immitti, qui ubi superponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fistula usque ad hircinonem perfert, isque (inquit) nidor depellit hærentem. Sitamen vel stomachum vel intestinum tenet, calido aceto per cornu infuso necatur. Est etiam parua rana in arundinetis, teste Plinio & herbis maximè viuens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur, ventres bouum distendens. Incauti quoque vorant aliquando araneos & reuomunt. Est etiam mortifer ipsis serpentibus ictus: est & magnorum animalium noxium virus. Nam & vipera & cæcilia, sæpe cum in patibulo scua bos improvidè supercubuit, læcessit onere morsum imprimi: Musque araneus, quem Græci *μυγάδην* appellant, quamvis exiguis dentibus, non exiguum pestem molitur. Venena viperæ depellit super sacificationem ferro factam herba quam vocant personatam, trita & cum sale impo- sita: plus etiam eiusdem radix contusa prodest, vel Symonianum trifolium, quod inuenitur contra- gosis locis, efficacissimum traditur, odoris grauis, neque ab similibus bitumini, & idcirco Græci id *ἀντιβίον* appellant, nostri autem propter figuram vocant acutum trifolium, nam longis, & hirsutis folijs viret, caulemque robustiorem facit quam pratense. Huius herbae succus vinomistus infunditur fau- cibus, atque ipsa folijs cum sale trita malagmatis more, sacificationi intenditur, vel si hanc herbam

viridem anni tempus negat, semina eius collecta & leuigata cum vino dantur potanda, radicesque suo caule tritæ & farina & sale commistæ ex aqua multa scarificationi superponuntur. Est etiam præfens remedium, si conteras fraxinj tenera cacumina quinq; librarum, cum totidem vini & duobus sextarijs olei, expressumque succum faucibus infundas; itemque cacumina eiusdem arboristrita cum sale læsæ parti superponas. Cæcilie morsus tumorem, suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei. Sed illius sanatur noxa, subula ænea, si locum læsum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas, Mus perniciem, quam intulit, suo corpore luit: nam animal ipsum oleo mer-
sum necatur, & cum imputruit, conteritur, eoque medicamine morsus muris aranei linitur. Vel si id non adest, tumorque ostendit iniuriam dentium, cuminum conteritur, eiq; adiecitur exiguum picis liquida & axungia, vt lentorem malagmatis habeat. Id impositum perniciem submouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina rescare, & quicquid vitiosus est, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: solet etiam ipsum animal vitum creta figulari circumdari: quæ cum siccata est, collo boum suspenditur: ea res innoxium pecus à morsum muris aranei præbet. Hæc omnia Columella, ex quo eadem rescriptit Vegetius, quamuis quædam aliter, in eundem tamen sensum resultantia recenseat. Gesnerus ait, mures araneos apud suos, hoc est, in Heluetia, vt à rusticis intellexit, minus quidem venenoso esse morsu, sed aliud malum inferre, ungulas boum in stabulis erodentes. Quod ad morsum (inquit) magis conqueruntur de mustelis: à quibus vulneratas partes, pelle mustelina in eum vsum reseruata demulcent. Cato author est, si bouem aut aliam quamuis quadrupedem serpens momorderit, melanthij acetabulum, & quod medici vocant, smyrnium contritum, & per nares indi & ad ipsum morsu, stercus suillum apponi. Aristoteles ait, non deesse, qui allium cum butyro coctum in aqua pecori à serpentibus morso exhibeant. Gesnerus in libro Germanico hoc ait se obseruasse remedium, si bos à serpente morsus fuerit, butyrum de mense Maio cum sale ad focum permisce & illine: vel pelle mustelina locum demulce. Scorpio etiam aliquando infestus est, vidiq; qui terra Meliteni (gratiam D. Pauli vulgò vocant) per eos infusa & vulnere applicata ita læsum curarunt. Sed reuertor ad vitia noxasque quæ ex labore eueniunt. Si qui artus eorum luxati fuerint, sunt qui in aqua natate compellant, vt commotione illa restituantur. Sape etiam vel gravitate longioris itineris, vel cum inproscindendo, aut duriori solo, aut obuia radici obluatur, conuellit artus. Quod cum accidit, è prioribus cruribus, sanguis (inquit Columella, ex quo hæc ferè) mittendus est: si dextrum armum læsit, in sinistro, si læuum, in dextro, si vehementius vtrumque vitiauit, item in posterioribus cruribus venæ soluentur. Perfractis cornibus linteola sale, atq; aceto & oleo imbuta superponuntur, ligatisque eadem per triduum infunduntur. Quarto demum axungia pari pondere cum pice liquida & cortice pineo, leuigatoq; imponitur: Et ad vltimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur. Si in opere collum contusum erit, præsentissimum remedium est sanguis de aure emissus: aut si id factum non erit, herba, quæ vocatur auia, cum sale trita & imposita. Si ceruix mota & deiecta est, considerabimus, quam in partem declinent, & ex diuersa auricula sanguinem detrahemus. Ea porro vena, quæ in aure videtur esse amplissima, sarmento prius verberatur: deinde cum ad ictum intumuit, cultello soluitur, & postero die iterum sanguis ex eodem loco emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die iniungitur labor, & paulatim ad iusta perducitur. Quod ceruix in neutram partem deiecta est, mediaque intumuit, ex vtraque auricula sanguis emittitur, qui cum intra dubium (triduum fortè, nam sic habet Vegetius) quam bos vitium cepit, emissus non est, intumescit collum, neruique tenduntur, & inde nata durities iugum non paritur. Tali vitio comperimus, aureum esse medicamentum ex pice liquida & bubula medula, & hircino suo & vetere oleo, æquis ponderibus compositum atque incoctum. Hac compositione sic vtendum est, cum disiungitur ab opere, in ea piscina, ex qua bibit, tumor ceruicis aqua madefactus subsecatur, prædictoque medicamento defricatur, & illinitur. Si ex toto propter ceruicis tumorem iugum recuset, paucis diebus requies ab opere danda est. Tum ceruix aqua frigida defricanda, & spuma argenti illinenda est. Celsus quidem tumenti ceruici herbam, quæ vocatur auia (ama, Veget. alias amati, & amaticum) contundi, & imponi iubet. Clauorum, quæ ferè ceruicem infestent, minor molestia est: nam faciliè operanti Incerna instillatur. Potior tamen ratio est, ne nascantur: Ne uè colla caluescant, quæ non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore aut pluuia ceruix in opere madefacta est: itaque cum id accidit, veteri lateri later conteritur, eoque intrito, priusquam disiungantur, colla conspergi oportet: deinde cum id sicum erit, subinde oleo imbui. Petrus Crescentienfis collum quoque nimio pondere lædi ait, & maximè si pluuia accesserit. Interdum etiam collectis humoribus exulcerari locum affectum, & pharmacis, quæ consolident, cutemque generent, curandum, qualia in equis etiam vtitata sint, quamuis & peculiaria quædam sint, quibus bobus medemur, qualia ferè (inquit) sunt, ex quibus vnguentum Agrippæ dictum componitur. Fit etiam vt cum negligentius

Mus araneus morsu suum ipse sanat.

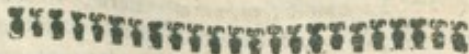
Ad morsum mustela.

Ad luxationem partium.

Ad collicutionem.

Ad clauos colla & gabraitem.

gentius curentur, in scabiem incurrant. Hanc, ut tradit Plinius, sal illius tollit, daturque lingen-
 dus, & oculis iumentorum inspuitur. Columella ait scabiem extenuari trito allio defricto, eodem-
 que remedio curari rabiosæ canis, vel lupi morsum, qui tamen & ipse impo- sito vulnere vetere fassa-
 mento, æquè sanetur; Et ad scabiem aliam præsentiorē medicinam esse, cunilam bubulam, & sul-
 fur contrita, admistamq; amurcam cum oleo, atque aceto incoctam: deinde tepēfactis scissum alu-
 men tritum spargi. Id medicamentum candente sole illitum maximè prodesse. Florentinus verò
 scabiem boum vrina veteri, atque butyro illitam curari asserit: aliosque ex resina & humida pice
 vino simul vnitis vngere, ac sic mederi. Plinius etiam testatur inuenisse se boum scabiem corcho-
 ro Alexandrini cibi celerrimè sanari. Sæpe item pedes, nisi aduertat curator, conterunt. Si itaque
 attrita fuerint vngulæ agricolæ testante Plinio cornua vngendo aruina medentur. Idem negat
 subteri pedes, si prius cornua pice liquida perungantur: ex Catone nimirum, qui habet: *Bouespe-
 des ne subterant, priusquam in viam quoquam agas, pice liquida cornua infima vngito.* Quibus lo-
 cis per cornua vngularum substantiam intelligendam esse suprâ admonui. Columella aliud ha-
 bet remedium. Subtriti pedes (inquit) eluuntur calefacta bubula vrina: deinde fasce sarmentorum in-
 censo, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur insistere, ac pice liquida cum
 oleo, vel axungia cornua eius vnguntur. Si talum aut vngulam vomer laeserit, picem duram, atque
 axungiam cum sulphure & lana succida inuolutam candente ferro supra vulnus inuri iubet: quod
 idem remedium (inquit) optimè facit exempta stirpe, si fortè furculum calcauerit, aut acuta testa,
 vel lapide vngulam pertundere, quæ tamen si altius vulnerata est, latius ferro circunciditur, & ita
 inuritur, ut supra præcipui, deinde sparteæ calceata per triduum suffuso aceto curatur. Item si vo-
 mer crus fauciauerit, marina lactuca quam Græci *νιβυλά* vocant, admisto sale imponitur. Co-
 lumella ait: Linus claudicabunt armenta, si opere disunctis, multa frigida laentur pedes, & de-
 inde suffragines: coronæ ac discimen ipsum, quo diuisa est bouis vngula, vetere axungia defrice-
 tur. Cum fissuræ in pedibus dehiscunt, inuenio qui sanguinem detrahi iubent, Hetruria (inquit Pli-
 nius) myriophyllon (Hermolaus legit millefolium) appellat herbam in pratis tenuem, à lateribus
 capillamenti modo foliosam eximij vsus ad vulnera: ad boum neruos abscissos vomere, solidari ea,
 rursusque iungi addita axungia affirmans. Videre etiam est non semel, intumescere boues, id quod
 præcipuè fit, cum aliquid noxiæ aut venenosi deuorant. Commendatur in primis calendulæ suc-
 cus aquæ permixtus in potu. Gesnerus asserit præstantissimam antidotum, omnibusque vulgaribus
 theriacis longè præferendam, & multis experimentis celebrem, ab amico quodam excepisse huius-
 modi: Gentianæ radix in pollinem redacta, & stillatio liquoris ex fecibus vini (aquam ardentem
 vocant, vulgo acqua di vita) permixta infunditur in fauces bouis: Aut si gentiana defuerit, liquor
 etiam solus. Quod si autem maligno aliquo vlcere laboret, quale est quod vulgò vermem appel-
 lamus, sunt qui catidos edendos apponunt: alij radicem valerianæ ore commansam superalligant
 vlceri, aiuntque prodesse etiam homini. Sues autem procul à præsepibus arcebit curator, nec mi-
 nus etiam gallinas; Si namq; fimus Suis fortè à bobus deuoretur, ledit teste Vegetio mirum in mo-
 dum, præcipuè autem quod egerit sus ægra, pestilentiam facere valet ut mox dicemus. Cum vero
 gallinæ fimum sumperit bos inter pabula, statim nimio ventris dolore torquetur, inflatusque mo-
 ritur: Cui, ut ille author testatur, hac ratione succurri conuenit: Apij seminis vncias tres, cumini sex-
 tarium semi, & duas libras mellis commisce, & tepidum per eos infunde, ac tam diu ambulare com-
 pelle, & confricandum cura manibus plurimorum, donec ventrem potio moueat. Gifni (vox cor-
 rupta videtur, & fortè legendum, folia hci, nam Absyrtus equis hoc modo periclitantibus, folia
 caprifici triduo ex aqua tepida bibenda tribuit) quoque cum vino deterere, & per os dare credi-
 tur salutare remedium. Lixiuum quoque ex arbore vlmī, vel cuiuscunque generis ligni cinerem,
 dummodo bene coctum, cum oleo miscere, & liquidum ac tepidum diffundere per fauces aduersus
 sterces (gallinæ) plurimum prodest. Hac Vegetius. Sed & pennæ pabulo immixtæ noxam eandem
 inferre audio. Ceterum ista hac fortassis ad medicum potius veterinarium, quàm ad ipsum curato-
 rem pertinent, cuius nimirum officium præcipuum esse videtur de pabulo prospicere, idque idoneo
 tempore offerre, quamobrem in sequenti rubrica de pabulo ac potu agemus, hic tamen corollarij
 loco curatorem docebimus, quibus signis bones sanos ab ægris dignoscere queat. Cognoscuntur
 itaque sani, ex robore atque agilitate, in opere enim faciliè cum punguntur, se mouent, onusque to-
 lerant: membra eorum plena sunt, & erectas habent auriculas, pabulum avidissimè arripiunt, ala-
 criterque deuorant.

CIBVS. POTVS.

BOBVS (inquit Columella) pro temporibus anni pabula dispensantur. Vescuntur autem, teste Aristotele, & fruge, & herba: herba nimirum vel viridi, vel sicca: sicca autem vel fœno vel stipulis. Dicam prius de viridi, quam maximè appctunt: quam cum pascunt *χλωρὸν* eos Græci dicunt: Atq; inde est, quod Homerus bobus inquit ver esse gratissimum. Nec aliam etiam ob causam loca amant irrigua, in quibus scilicet herba luxuriat, & quàm alibi tenerior est. Apud Homerum Mercurius boues Apollini surreptas iuxta lacum pascit herba, in stabulo verò lotum præbet & cyperum, sed versus eius ascribam.

*Τῆμος ἰὼν Ἀλφειὸν ποταμὸν διὸς ἄλκιμος υἱὸς
Φοῖβου Ἀπόλλωνος εὖς ἤλασεν ἱερὸν μετώπαι.
Ἀδμήντες δ' ἱκατόν ἐς αὐλὸν ὑψιμέλαστρον,
καὶ ληϊὲς προπαροιθὲν ἀριπρεπεῖς ὡς λευκάδες,
εὐθ' ἱππὶς εὐβοτάνης ἐπεφάρβει βῆς ἱριμύκης
καὶ τὰς μὲν σκεῖλασσι τὴν εἰς αἴλιον ἀθρόας ὕσας,
Λατὸν ἐρετὰ τομῆνας καὶ ἱερὰν ἴα κύπειρον. idest,
Tunc in Alpheum amnem Iouis potens filius
Phæbi Apollinis boues agitaust latifrontes.
Indomita autem pervenere ad stabulum altum,
Et lacus ante valdè decori prati.
Vbi deinde ex bona herba pavit boues valec mugientes
Et has quidem simul ego ad stabulum congregatas
Lotum comedentes, & roscidum cyperum.*

Et alicubi vbi Hectorem leoni comparat armenta inuadenti, stragemque in ea edenti.

*Αὐτὰρ ὅγ' ὥς τι λῆον ὁλοοφρὼν βοσὴν ἐπιελθὼν,
Αἰετὰ τ' ἐν εἰαμνῇ λῆος μεγάλοιο τέμνονται
Μυρία. &c. idest,
Sed is tanquam leo pernitiosus bobus superueniens,
Quæ in prato paludis magna pascuntur,
Infringit.*

Theocritus in Hercule leonis interfectore Augiæ regis innumera fuisse canit armenta, ideoque in diuersis locis habuisse pascua, vbique tamen iuxta fluentes:

*Ποίμαι μὲν βασιλῆος ὑπερχεῖς Αὐγείας
Οὐκ ἅσαι βόσκειν ἴαν βόσιν, ἐδ' ἴνα χώροι,
Ἀλλ' αἱ μὲν ῥὰ νέοντος ἰὼν ὀχθαῖς ἀμφ' Ἐλισσόντος,
Αἰδῖον θέοιο παρὰ ῥέον Ἀλφειοῖο,
Αἰδ' ἰὼν βυπρασίῃ πολυβότρυς, αἱ δὲ, καὶ ὠδὲ.
Χαερί, διησκείσιν τετυγμένους εἰσιτὶ κάσους.
Αὐτὰρ βυκοῖσισι περικλήθους παρ' ἱμπτῆς
Πάντισσιν νομοὶ ὠδὲ τετυγμένους αἰνέσας
Μελίηναι μέγα τίφος, ἐπεὶ μελινδία ποίλω
Λεμῶν ἐς τεφύρουν ὡς πόδροσσι εἰαμνῆαι τε
Εἰς αἴλις, ἥρα βόισσι μίνος κεραῖαν ἀΐξαι. &c. idest.
Græcis quidem lanigeri, regis Augiæ
Non omnes in ysdem pascuis, aut eodem in loco pascuntur,
Sed alij ad circumque rapis fluentis Elisuntis,
Alij ad sacra fluenta diuini Alphei,
Alij ad Buprasium visiferum: alij & hic.
Separatim & illis stabula extructa sunt singulis,
Verùm armentis, quamuis magno numero sunt, tamen
Omnibus pascua hic videntia semper sunt,
Circa magna palustria Menij, nam dulces herbas
Prata ferunt roscida & loca irrigua
Abundè, quæ cornutis bobus robur augent.*

Egl. 7.

Similiter cecinit Virgilius:

*Et si quid cessare potes, requiesce sub umbra**Huc ipsi potum venient per prata iuuenti,**Hic viridis tenera prae texit arundine ripas*

Georg. 2.

*Minctus: Idem alias.**Sine armenta magis studium, vitulosque teneri**Aut factus ovium, aut vrentes culta capellas,**Salus & saturi petit longinqua Tarenti**Et qualem infelix amisit Mantua campum**Pascentem nivos herboso flumine cycnos.*

Georg. 3.

Clarissime verò de boue oneri nimio succumbente:

*Ecce autem duro sudans sub vomere taurus**Concidit, & missum spumis vomit ore cruorem:**Extremosque ciet gemitus. It tristis arator**Marentem abiungens fraternamorte iuuentum,**Atque opere in medio defixa reliquit aratra.**Non umbra altorum nemorum, non mollia possunt**Prata mouere animam.*

Et alibi rursus de tauro Pasiphaes:

*For sitan illum**Perducant aliqua stabula ad Gortynia vacca.*Li. 4. Argo
naut.

Ita & Valerius Flaccus ait:

*Proxima Bebrity panduntur littora regi,**Pingue solum & duris regio non inuida tauris.*Lib. 3. Ad-
pers.
Buccia
gna.
Sylvas a-
maxi.
Odyss. N.

Ita & Herculem fingunt boues Geryoni surreptos iuxta Tyberim loco herbido, leto refecisse pabulo. Laudo itaque qui βουαῖα, loca interpretantur palustria, bubusq; pascendis apta, pro quibus apud Suidam βουόμυς ἀγρία legimus, id est pascua littora, & βουόμυς ἐν τισροπᾶς, loca in quibus boues pascuntur. Eadem & bucera vocantur, ut Turnebus ait: & βουκολία γῆ, terra est, ubi commodè boues pascuntur. Amat etiam sylvas hoc pecus, maximè ubi fontes abundat; id quod Itacæ exemplo docet Minerva apud Homerum, quæ ut ait:

*Ἦτοι μιν ἐν κῆρᾳ καὶ ἐν γῇ πηλᾷ τὸς ἐστίν,**Οὐδὲ λίαν λυγρὴν, ἀτὰρ ἐδ' εὐρεῖα τινυκτᾶν,**Εὐ μὲν γὰρ οὐ σῖτος ἀδίσπατος, εὐ δὲ τεύχος**Γίγνεται, αἰεὶ δ' ὄμβρος ἔχει, τεταμένη τε ἔρπον**Αἰγίβοτος δ' ἀγὰρ καὶ βουβοτός, ἐς ἡμῖν ἔλκε**Παρύοι, εὐ δ' ἀρδμοὶ ἐν νηταῖσι παρίασι.**Certe quidem aspera & non equitabilis est,**Neque valde sterilis, at neque lata est,**Bene quidem enim triticum multum, & bene autem vinum**Adest, semper autem pluvia habet illam virescensq; ros:**Pascendis commoda & bubus. Est quidem sylva**Omnigena: bene autem irrigationes perpetua adsunt.*Locorū ari-
dorum vi-
litas.
Pabulū mē-
sura ut ser-
uanda.

Apud Hesiodum, ubi hic bouem οὐλεφαγος vocat, interpretes vertit arboriuoram, malim qui sylvas depopulatur. Quamuis autem istiusmodi loca ament, sicciora tamen propterea non sunt omnino

spernenda, sed habent etiam, in quibus irrigatis praeferuntur, quod discimus ex Columellæ hisce verbis: *Vaccas pasci oportet in locis viridibus & aquosis: amant enim pascua locorum irriguorum;*

Quamuis butyrum (ut audio) colore saporeque praestantius sit ex pascuis siccioribus quam palustribus.

Idem ait si regionis ratio patitur, nullus melior cibus est, quam viride pabulum. Vbi verò deest, co ordine ministrari iubet, quo pabuli copia & laborum coget accessio. Ait item maritima, & aprica hyberna hoc armentum desiderare, quia melius frutetis & his herba innoascente saturretur:

astate in opacissimis nemorum commodè pasci, ubi virgulta & frons multa; & in montium altis frondosisque magis quam planis pascuis. Nam melius nemoribus herbidis & frutetis & carectis, quam lapidosis locis durari ungulas. Nam tam fluuios riuosq; desiderare, quam lacus manu fa-

ctos: quoniam fluuiialis aqua quæ ferè frigidior est, partum abigit, & celestis iucundior est. Hæc ille: & rursus: Boues rectè pascendi nō vna ratio est: nam si vbertas regionis viride pabulum submi-

nistrat, nemo dubitat, quin id genus cibi ceteris praeponendum sit: quod tamen nisi riguis & roscidis locis non contingit: itaq; in ijs ipsis vel maximum commodum est, quod sufficit vna opera duo-

bus iugis, quæ eodem die alterna temporum vice vel arant, vel pascuntur; Et quamvis modo peculiaribus herbis delectentur, sunt tamen omnivoræ, ut testatur Plinius his verbis: *Tradunt Arcades quidem non medicamentibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succis herba turgeant; incitanturque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam omniura ferè sunt in herbis.* Certe & Dioscorides omnibus herbis, & copiosè pasci tradit, ideoque lac earum purgandi causa per ver bibi. Huc spectat illud coqui apud Plautum, quo alios coquos ridet, quod tam diuersis herbis carnam condiant quasi boues essent alituri:

*Non isidem carnem condio, ut alij coqui
Qui mihi condita prata in pascuis proferunt
Boues qui conuiuias faciunt, herbasque aggerunt,
Eas herbas herbis alij porro condunt. &c.*

Nunc quibus maximè stirpibus delectentur, indicemus. Nulla autem planta gramine per agros copiosior, utpotè à gradiendo nomen obtinente. Hoc præcipuum bouum pabulum. Virgilius:

*Frigida Daphni boues ad flumina, nulla, neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.*

Et Nemesianus Maronianæ elegantie consecranda studiosissimus, ait:

*Nulla mea trinis tetigerunt gramina vacca
Luciferis, nulloque biberunt amne liquores
Siccæque fætarum lambentes vbera matrum
Stant vituli, & teneris mugitibus aera complent.*

Non semel tamen gramen generaliter pro omni herba sumitur, atq; hoc sensu Q. Calaber de Penthesilea loquens hoc utitur similitudine: At illa alibi alios sternere proparabat, ut quando iuuenca suavis graminis amore capta, verno tempore in roscidum aliquem hortum infilit, & absente domino aliunde aliò fertur, lædens omnes tenellas plantas: nam has quidem decernit, has verò pedibus proterit: sic certe Mauortia virgo in Græcorum naues turmatim impressionem faciens, hos quidem obtruncat, alios verò metu exanimauit. Quantum autem detrimenti hortis inferat hoc armentum, innuit Virgilius, dum canit:

*Texenda sapes etiam & pecus omne tenendum est.
Præcipue dum frohs tenera imprudensque laborum.*

Ceterum non omne anni fert tempus viride pabulum, quamobrem Hesiodus monet, ut de sceno paleisque in futuram prospiciamus hyemem:

*Χρόνος δ' ἐσθλὸς καὶ ὑπερπλοῦς, ὅππῃ τοῖσιν
Βούι, καὶ ἰπποῖσιν ἔμελλεν. idest,
Fænum autem importato & paleas, ut tibi sit
Bobus ac multis annuum pabulum.*

Apparetque scenum præcipuum huius pecoris pabulum esse: nam & in sacris literis habemus: *Eccc Behemoth quem feci tecum, fænum quasi bos comeder.* Plinius ait, scenum alibi bis tantum, alibi ter aut quater anno secari: sed armentorum id cura, (inquit) iumentorum q; progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum questus. Inter ceteros frutices cytissus mirum in modum commendatur: Quamobrem Columella cytissum in agro esse quàm plurimum maximè referre ait, quod bubus & omni generi pecudum vtilissimus sit, quia ex eo citò pinguescit, & lactis plurimum præbet ouibus: tum etiam quod octo mensibus viridi eo pabulo uti & postea arido possit: præterea in quolibet (inquit) agro quamvis macerrimo celerrimè comprehendit: omnem iniuriam sine noxa patitur. Satio autem huius stirpis (fusus enim de tam salutari omni pecudi stirpe dicere conuenit) secundum eundem scriptorem, vel autumnò circa idus Octob. vel verè fieri potest. Cui terram benè subegeris, areolos fieri iubet, ibique velut ocymi, semen cytisi autumnò serito. Plantas deinde verè disposito, ita ut inter se quoquo versus quatuor pedū spatia distet. Si semen non habueris, cacumina cytisorum verè disposito, & stercoratam terram circum aggerito. Si pluuia nō incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simulatq; nouam frondē agere ceperit, satrito, & post triennium deinde cedito & præbero. Equo abundè est viridis pondo xv. bubus pondo vicena: ceterisque pecoribus pro portione virium. Potest etiam ante Septembrem satis commodè ramis cytissus feri, quoniam facile comprehendit & iniuriā sustinet. Quod si modò aridum præbere anni qualitas postulet, iubet, ut parcius præbeamus, quoniā vires tūc maiores habeat, priusq; aqua maceremus, & exēptum paleis permisceamus. Cū aridū facere volūtas est, circa mensem Septemb. vbi semen eius grandescere incipiet, cædi iubet, paucisq; horis, dū flaccescat, in Sole haberi, deinde in vmbra exiccari: atq; ita cōdiri. Plinius cytissum inter ea recenset, quæ nō multo indigēt succo, ideoq; in tenuiore terra serēda sunt: Idem de eius laudibus hæc memoriæ prodidit: *Frutex est & cytissus, ab Aristomacho Athenensi*

*Omnivori
sunt.*

Li. 25. c. 8.

Lib. 2. 66.

*In Pseudo-
lo.*

*Quibus
stirpibus
delecten-
tur.*

Egl. 5.

Gramen.

Egl. 2.

Georg. 2.

*Hortis ut
pascant.*

Fænum.

Iob. 40.

Cytissus.

Cytissus satio.

Lib. 13. ca.

24.

miris laudibus predicatus pabulo omnium, aridus verò etiam suum: spondetque ingero eius annua HS. MM. vel mediocri solo redditus. Utilitas quæ eruo, sed ocior satietas, per quam modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant, Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante. Quin & nutritibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potus cum vino dari iubet: firmiores celsioresque infantes fore. Viridem etiam galinis, aut si aruerit, madefactam. Apes quoque nunquam de fore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristemachus. Nec aliud minoris impendij est. Seritur cum boraco, aut verè, semine ut porrum, vel caule autumnò ante brumam. Si semine madium. Et si desint imbres, solum spargitur Planta cubitales seruntur serobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Pericitur interitio. Demittitur verno æquinoctio cum florere desinit, vel pueri, vel annis utilissima (sunt vilissima) opera. Canus aspectu, breuiterque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper, hyeme verò quod inaruit madidum. Satiant equos æna libra, & ex portione minore animalia: obiterque inter ordines allium & cepe feri ferile est. Non aluum, non frigor, non grandinum aut niuis expanseit iniuriam. Inuentus hic frutex in Cybno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in vrbes Gracas, magno casu preuentus; propter quod maxime miror rarum esse in Italia, Adiecit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam legiti.

Li. 5. c. 11. Haecenus Plinius, Columella testatur à cytiso dulce & pingue lac produci: Mulieresque si lactis inopia premuntur, cytisum aridum in aquam macerari oportere asserit, & cum tota nocte permaduerit, postero die expressi succi ternas heminas permisceri modico vino, atque ita potandum dari: sic & ipsas valituras, puerosque abundantia lactis confirmandos iri. Sed dicet aliquis ostendendum erat, cytisi esum bubus, non homini, utilem esse, non alijs quadrupedibus. Is audiat Maronem consultißimum quoque agriculturæ.

Egl. 5.
Georg. 5.

*Sic cytiso pascit dilendens vbera vacca,
At cui lactis auior, cytisum, lotesque frequentes
Ipse manu, salsaque legat præsepibus herbas.*

Et rursus:

3. His. 21.

9. His. 21.

Eruum ut
laudaum.

Li. 2. c. 11.

Lib. 1. Ali.

Eleg. 3.

In Muel.

Li. 18. cap.
15.

Medica
herba.

In horto
medico.

Ceterum etsi lac tantoperè augeat, non omni tamen anni tempore, eius esus pecori utilis, si Aristoteli credimus. Cytisus (ait) augeat lac, ut eruum, sed dum floret, incommodus est, vrit enim tantisper, & extinguit. Nam alias etiam inquit: Pabuli genus aliud copiam lactis extinguit, ut Medica herba, & præcipuè ruminantibus: aliud augeat, ut cytisus & eruum. Vbi obseruandum eruum quidem pro esu bubuli pecoris summopere à veteribus commendari, ceterum addita cautione, ne mense Martio seminetur. Testatur enim Columella vniuersum hunc mensem negari ab agricolis huic legumini convenire, quòd eo tempore satum pecori sit noxium, & præcipuè bubus, quos (inquit) pabulo suo celebrosos reddit. Plinius verò non solum Martio mense satum, noxium esse bubus dici asserit, sed item autumnò grauedinosum: innoxium autem fieri primo verè satum. Alicubi quoque idem Plinius, enumeratis primùm quæ ex erui usu proueniunt, malis, madefactum pluribus diebus mitescere cum dixisset, bubus iumentisque utilissimum esse scribit, quasi etiam crudum non innoxium sit: Equidem Dioscorides boues eruo alixato pingucere scribit, & Galenus: Boues apud nos (inquit) tunc apud alias plerasque gentes eruo prius in aqua dulcorato pascuntur, homines verò ab hoc semine prorsus abstinent. Est enim insuauissimum & prauus succi. Et libro insequenti boues eruo ita pasci scribit, ut helleboro coturnices, cicuta sturni. Quamobrem haud omnino probare possum Iacobum Pontanum, qui in hoc versu Maronis:

*Eheu quàm pinguis macer est mihi taurus in aruo,
Idem amor exitum est pecori, pecorisque magistro:*

pro aruo legit eruo. Mirum est, inquit, in pingui eruo, hoc est, in tam bono & alibi pabulo tantos esse macros. Fuisse verò erui usum apud veteres vulgarem, Grunnius seruus etiam apud Plautum indicat. Eruum de urine ellis bubus quoa firam? Varinus eruum inde *βύρραρον*, sicut *βέρραρον* nominat. Democritus, ne boues fiant debiles, id maceratum singulis mensibus in potu exhibet. Plinius singulis bouum ingis quinos modios sufficere in pastu ait, Obseruandum autem etiam quod ait Aristoteles, medicam herbam, copiam lactis extingueret, cum tamen Sotion non postremus Græcorum Geoponicorum cytiso aut medica herba lactentes boues nutriti asserat: sicque plus contenturas lactis. Idem quoque assumat M. Varro. Qui in Hispania rem obseruauit, ubi quotidianus in iumentorum pabulo eius usus est, referunt nullo cibo prius magisque latari & pinguescere iumenta pecusque omne: parcius tamen dari, quoniam inflet & multum creet sanguinem: què deducere postea necesse sit, annotante Virgilio Marcello. Fieri itaque potest (inquit Ioachim Camerarius,) ut lactis abundantia conducatur, modo non ad facieratem usque vaccis prabatur: id quoque Plinius quoque vetat, alioquin nihil mirum Aristotelem vera scribere, & vniuerso in sanguinem, adipem, & carnes alimento redacto, non superesse quod in lac conuerti debebat. Sic Camerarius, cuius quidem ratio-

nes non illaudandæ sunt, cæterum in lactentibus vaccis meo iudicio locum non habent. Omnia enim quæ multum & copiosum præbent alimentum, lac etiam præbent copiosum, & corpus similiter multum augent: at in lactentibus lac generatur copiosum, corpus tamen non augetur, quia quod ad corporis augmentum accedere debet, à lactantibus trahitur animalibus; & cõtra in non lactentibus, in corporis alimentum absimitur. Iacobus Dalechampius syluestrem medicam in plebilis Hispaniæ locis, præsertim in Regno Valentino diligenter seri scribit, eoque iumenta saginari. Albertus Magnus, quæ ex Aristotele de medica diximus, vicinitate nominis deceptus, ad melicam siue melegam, idest, milium Indicum imprudenter transulit: & Hispani medicam melguas dicunt, ut Lusitanus quidem apud Dioscoridem annotavit, cum sit medica teste Dioscoride trifolio pratensis similis. Quamquam autem hæc quoque olim vulgaris fuerit, & per totam Italiam pro pecore sata, nostro tamen tempore nos (inquit Matthiolus) deseruisse videtur. Theophrastus asserit omne emaciatum armentum ex ea pingue fieri, ægrotantique pecori remedio esse. Ad maciem eorum, ut Columella prodidit, nulla restantum quantum medica potest. Est & loti esus omni pecori commodissimus, ideoque in multis Italiæ locis eo agri conferuntur. Alimentum plurimum optimumque præbet, quia subduls est, & semel sata herba restibili per aliquot annos (quod de medica veteres etiam scribunt,) fecunditate germinat. In sylvis carice quoque delectatur, ex cuius esu robur acquirere etiam innuere apparet scientissimum poetam, siquidem taurum in certamine victum, noua meditantem prælia frondibus se explere ac carice canit, ac mox in certamine descendere:

*Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet permixto instrato saxa cubili,
Frondeb. hirsutis, & carice pallus acuta.*

In Narbonensi prouincia, ut memoriae prodidit Plinius, nobilis fons Orge nomine est, in quo herbae nascuntur, in tantum expetitur bobus, ut mersis capitibus totis eas quærant; Additurq; hoc miraculum; quod sit certum illas in aqua nascentes, nisi imbris ali. Ergo suam (inquit) quisque terram aquamque nouerit Ad quem Plinii locum Dalechampius commentans ait, in Ligeriamne, qua per Velaunios fluit, hoc idem boues facere, & in Sebustianorum piscinis. Et in vniuersali stirpiū historia, agens de Cinna gramine, in Sebustianorum lacunis (inquit) stagnis & pigris aquis, gramen nascitur longissimis folijs, subrubris, innatantibus aquae, quorum tam auidi sunt boues, ut dum ea persequuntur, ad ventrem usque se immergant, & toto capite sub aquam deiecto, ea depascantur: quo paulo eximie saginantur boues; vaccarum verò lacte multo fecundiores sunt, quam in finitimis locis, extra regionis illius palustrem situm. Ait autem id gramen quibusdam Ciliciam cinnam putari, qui aliter apud Dioscoridem de hoc gramine agentem legunt, quam in vulgaribus codicibus legitur, in quibus nimirum dicitur boues inflammare, illi verò ex antiquo (inquit) codice legitur: γινεται δὲ ἐν Κιλικίᾳ ἄθος εἶδος, καὶ Κιλικίας ἐπιχορίαι παλαιοί, huius ὅγρᾱ βραβεύσας πολλοὶ αἰμα-
ωλοὶ πῦς βέβας, idest: Gignitur in Cilicia eius species (graminis) alia, quam vernaculo sermone appellant cinnam, quaeque vorata crebro, atque viridis boues replet. Natus est alterutrius error, quod illi οἷον προσιτ, idest, inflammat, hi πίμωλοι, idest, replet, legant sensu planè diuerso. Polygonum ait Tragus mirè etiam à bobus expetitur, quamobrem multis in locis fasces ex eo collectos offerūt. Aristoteles vltimum apibus gratam, & frondibus eius boues pinguescere testatur. Iucundissimum sane bubus pabulum addit hæc arbor. Maximè autem commendatur Attinia teste Columella, nostrate procerior lictiorque, frondem iucundiorem bubus præbens, qua cum assidue pecus alueris, & postea generis alterius frondem (inquit) dare institueris, fastidium bubus affert. Itaque si fieri potest, totum agrum genere vno Attiniæ vlmi conferemus; sin minus, dabimus operam, ut in ordinibus disponendis, pari numero vernaculas & Attinias alternemus, ita semper mista fronde utemur, & quasi hoc condimento illectæ pecudes fortius iusta cibarium conficient. Nostrates agricolæ nullam frondem maioris faciunt, sed hac præcipuum corpori robur addi, viresq; mirum in modum restaurari persuasum sibi habent; quamobrem post exantlatos magnos labores, eam illis exhibent. Obseruaui etiam salignam frondem ab ipsis commendari, sed quam similiter à veteribus comendatam reperio: nam præterquam quod salicis sit mentio apud Maronem in educatione pullorum ad aratra, Lucretius illo antiquior teneram salicis frondem ceu cupedias quasdam bubuli pecoris celebrans, ait vaccam ob amissum fatum suum tanto teneri dolore, atque moestitia, ut ne salix eâ ab eo dimouere queat, nec limpidissimæ fluentis aquæ:

Nec tenera falices, atque herba rore vigentes.

Fluminague vlla quænti sumis labentia ripis

Oblectare animum, subitamque auertere curam.

Opulus quia raram, neque idoneam frondem pecori prabet, plerisque teste Columella repudiata Opulus.

Coins.

Савех.

Georg. 3.

Lib. 18.

cap. 21.

*Grammire à bobus
expetitum.*

V. linn.

Lib. 5. c. 6.

Salix.

Georg. 24

Lib. 2.

3 *Opulus.*

Lib. 6. c. 3.
Quercus.
Olea.

Lib. 3.
Eleg. 33.

est. Fraxinus certè capris & ouibus grata est, nec inutilis bubus. Ficulnea folia bubus probè dari possunt, inquit etiam Columella, si sit eorum copia. Quernam tamen frondem ceu meliorem præfert, vel oligeneam, sed eius generis quæ spinas non habet. Nostri Agricola quernam frondem improbant, quamobrem nisi in otio agentibus offerunt: contra Columellæ, ut vides, præceptum: sed & Propertius de lo loquens, huius frondis meminit:

*Cum de iussit habere puellam cornua Iuno,
Et pecoris duro prodere verba sono,
Ab quoties quernis lassili frondibus ora,
Mansili stabulis abdita passa tuis.*

Odys. M.

Et Vlyssis socij boues Apollinis cum hordeo carerent, querna fronde pascunt:

*Αυτίνα δ' ημερίο βεών ιλασαίτεσσι αρίτας
Εγγυθεν (ε γάρ πηλινος κινάτο παρώροιο
Βοοκίσκοις ελίκας καλὰς βόας σιρυμέτοποι)
Τὰς δὲ περισσάοντο καὶ ἐυχέτιοντο θεοῖσιν.
Φίλλα δὲ δρεψάμενοι δρυὸς ὑψικομείο.
Οὐ γὰρ ἔχον κρήλοχον ἐυσσίλμην ἱερνός. idest:
Statim autem Solis ex bobus abigerunt optimas
Cominus (non enim longè à naue nigro vestro
Pascabantur nigra pulchra boues latis frontibus)
Eas verò circumstabant, & vota fecerunt dijs.
Folia autem decerpserunt teneerrima quæcus alticoma.
Non enim habebant hordeum album in bene tabulata naue.*

Arundo.
Eidyll. 4.
Olea.

Plinius querna populeaque animalibus: Cato, inquit, iubet dari non perarida: bubus quidè & ficulnea, ilignaue & hederacea. Dantur & ex arundine, & lauro. De olea locus est non incele-gans apud Theocritum, apud quem Battus ait:

*Θαπώω: βαλλὰ καίτωδ' καὶ μοσχία, τὰς γὰρ ἰλαίας
Τόν. θαλλόν τρωχόντα τὰ δύσσα, βίτθ' ὀλίω ἀργός. idest.
Animum recipio: pelle infernè vitulos: nam olea
Ramos radunt, infelices. Heus abi hinc tu albe.*

Alnus ni-
gra.
Vitis.

Alni nigri folia etiam bubus vtile pabulum esse reperio, quia lactis copiam generant, ea arbor in ripis Sapiæ nostræ frequentissima. Vitigineis præcipuè autem inhiant, maximè cum adhuc sunt teneræ ipsæ arbores. Spinis & clatris arundineis eas aduersus omnis pecoris impetum muniunt agricolæ. Virgilius nihil esse quod magis vitibus sit infestum, quodque maiorem adferat pestem, ait, quàm pecoris morsum; ideoque sepes diligenter texendas esse, ut planè nullus detur aditus atque accessio:

*Texenda sepes etiam, & pecus omne tenendum est,
Præcipuè dum frons tenera imprudensq; laborum,
Cui, super indignas hyemes, solemque potentem,
Sylvestres vri assidue, capreaq; sequaces
Illudunt, pascuntur oues, anidaque iuuenca.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arenibus alas
Quantum illi nocere greges, durique venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.*

Hordeum.
Olyra.
Arinca.
Lib. 18.
cap. 10.
Cap. 4.

Improbant verò agricolæ foliorum vitigineorum esum, præcipuè si boues ex labore fessi sunt, quoniam vires, ut credunt, minimè restaurant. Nunc de frugibus, dicendum, nam teste Aristotele etiam his vescuntur. Inter quas, ut ex allato paulò ante Homeri loco constat, hordeum cuius vice quernam frondem, cum eo carerent, offerunt socij Vlyssis Solis præstantissimis bobus, non potestremum locum obtinere videtur. Idem poeta iumentis olyram dari monuit, quia in Græcia difficulter excutitur Plinius arincam videtur interpretari: Nam alicubi inquit, *Iumentis arinca datur ab Homero.* Hæc est quam Græci olyram vocant: unde etiam errare eos, (inquit Dodoneus in historia frugum) manifestum est, quod olyram filiginem latinè interpretantur. Arincam enim à filigine Plinius distinguit, & præter hæc filigo tritici est secundaria species, olyra autem Dioscoride teste. Lex: Caterum carius fuerit istiusmodi pabulū, si de ipsis intelligamus granis, quæ nobis hominibus sagacissima parens natura genuisse videtur certè Homerus, cum ideo olyram præbendam iumentis inquit, quia difficulter excutitur, de recentibus ipsis stipulis, ac de toto etiam herba manifestè loquitur, quo nimirum modo nostri hodieq; rustici auenâ loliumq; verno tempore iumentis præbent.

Plinius

Н 3

ex labo-

ex labore aut citato incaluerint itinere, dolorum pericula incurrere, vt si frigidas bibant & crudas. Columella ait, non tam fluuios riuosque desiderare, quàm lacus manu factos: quoniam fluuiialis aqua, quæ ferè frigidior est, partum abigat, & cælestis iucundior sit. Aristoteles tamen, bonum contrà quàm equum nisi aqua sit clara, frigida atq; limpidam, nolle bibere testatur, & Cato iubet per æstatem boues aquam bonam & limpidam, vt bibant, semper curandum, vt valeant referre. Vegetius verò ait aquam quidem istius generis animal non requirere nitidissimam, nec vsque adeo lædi, si sordidam biberit: attamen diligentis bubulci esse, procurare, vt mundam semper & optimam bibat, Varro vult vt ad aquam æstate bis appelletur, hyeme verò semel. Quo tempore potus & cibibus offereendus. *Quo tempore potus, & cibibus offereendus.* *Tempus exhibendi alimenti bubus hyeme erit, primò quidem, dum galli occurrunt: secundo autem, secundum matutinum crepusculum: quo tempore etiam dandus est potus, ac reliquum alimenti quod superest, id vespere exhibendum est. At æstate primo quidem diluculo nutriendi sunt boues: secundo autem post id, hoc est, meridie, ac subinde potus est dandus. Quo quidem modo, circa horam nonam tam tertio cibans, denno aquam ministrabis. Verum hyeme quidem potus sit illis aqua calidior, tepida autem æstate.* Idem Columella ait, bobus pro temporibus anni pabula dispensari: Ianuario mense singulis fressi & aqua macerati erui quaternos sextarios mistos paleis dari conuenire, vel lupini macerati modios, vel cicerculæ macerate semodum, & super hæc affatim paleas, licet etiam si sit leguminum inopia, & elata & siccata vinacea, quæ de lora eximuntur, cum paleis miscere. Nec dubium esse, quin ea longè melius cum suis folliculis antequam eleuantur, præberi possint, quia & cibi & vini vires habeant, nitidumque, & hilare & corpulentum pecus faciant: grano tamen abstinere. Nostri agriculæ vinacea isthæc cum fursuribus etiam equis exhibent, & granis columbas alunt. Ait etiam frondis aridæ corbis papulatoria (vtor enim eius verbis) modiorum viginti sufficere, vel fœni pondo triginta, vel si non, modium viridis laureæ & iligneæ frondis: hisque si regionis copia permittat, glandem adijci, cæterum hanc nisi ad satietatem detur, scabiem parere: posse etiam, si prouentus vtilitatem facit, semodum fabæ fressæ præberi. Mense Februario plerumque eadem cibaria sufficere: Martio & Aprili debere ad fœni pondus adijci, quia terra proscinditur: sat autem fore pondo quadraginta singulis dari: ab idibus tamen mensis Aprilis vsque ad idus Iunias viride pabulum rectè secari: posse etiam in calendas Iulias frigidioribus locis idem præstari: à quo tempore in calendas Nouemb. tota æstate, ac deinde autumnno satiari vult fronde, quam non ante ait esse vtilem quàm cum maturuerit, vel imbris, vel assiduis roribus, probarique maximè vlmeam, post fraxineam, & ab hac populneam, vltimas esse iligneam & querneam, & lauream, sed post æstatem necessariè deficientibus cæteris, posse etiam folia ficulnea probè dari, si sit eorum copia, aut itringere arbores expedit: iligneam tamen, vel meliorem querneam esse, sed eius generis quod spinas non habet: nam id quoque vt iuniperus, respui à pecore propter aculeos. Nouembri mense ac Decembre, per sementem, quantum appetit bos, tantum præbendum esse, plerumque tamen sufficere singulos modios glandis & paleas ad satietatem datas, vel lupini macerati modios, vel erui aqua conspersi sextarios septem, permistos paleis, vel cicerculæ similiter conspersæ sextarios x i, mistos paleis, vel singulos modios vinaceorum, si ijs, vt supra dixi, largè paleæ adijcianantur, vel si nihil horum est, per se fœni pondo quadraginta. Vegetius nos admonet, maximè esse studendum, vt competentibus redundantibusq; satiri semper habeantur & pingues: testaturque omnem ægritudinem exordium sumere ex macie: exhaustumq; animal celerius labore frangere, astum vexare, frigus penetrare. Non solum enim æstiuis mensibus pascuum sufficere, vbi frondes diuersi generis addantur, & minuat varietas ipsa fastidium. Hyeme non tantum paleis, sed fœno quoque, & hordeo & sapius eruo saginandos esse boues. Nullum autem vberiores ciborum repudiare expensas, qui considerare voluerit bouem per inopiam pereuntium, quàm cariora sunt pretia. Cato ait pabulum hoc modo parari darique oportet. Vbi sementim patraueris, glandem parari legique conuenit, & in aquam conijci: Inde semodios, singulis bubus in dies dari oportet, aut modicum vinaceorum, quos in dolium condideris. At si non laborabunt, pascantur, satius erit. Interdiu pascito: noctu fœni pondo xxv. vni boui dato. Si fœnum non erit, frondem iligneam & ederaceam dato. Paleastriticeas & hordeaceas, viciam, acus sabaginum, vel de lupino, item de cæteris frugibus omnia condito. Cum stramenta condes, quæ herbofissima erunt in recto condito, & sale superspargito. Deinde ea pro fœno dato. Vbi verno dare ceperis, modium glandis aut vinaceorum dato aut modium lupini macerati & fœni pondo quindecim. Vbi ocymum tempestiuum erit, dato primum. Manibus carpito, id renascetur: quod falcula secueris, non renascetur. Vsque ocymum dato, donec arefcat ita temperato, post viciam dato, postea panicum dato, secundum panicum frondem vlmeam dato. Si populneam habueris, admisceto, vt vlmea satis fiet. Vbi vlmeam non habebis, quernam & ficulneam dato. Idem rursus, bubus cibaria annua in singula iuga lupini modios cxx. ac glandis modios ccxl. fœni pondo lxxi. ocymi tantundem: fa-

bæ modios xx. viciæ modios xxx. esse ait Præcipitque vt præterea satis viciæ feras: pabulum cum feras, multas (inquit) latatione facito. Varro ait: pabulum primum, ocymum, farraginem, viciam nouissimum foenum secari oportere. Quid sit ocymum, supra indicauimus: farrago dupliciter, putato, intelligi potest, vel pro feminum leguminumque diuerforum miscella; vel cum diuersarum herbarum, vel frugum semina inuicem permixta terræ mandamus, vt inde miscella colligatur herbarum. Ruellius tradit, duplici ratione apud Gallos secalen feri, vel simplicem, vel triticum aut farinam. Miscellaneam hanc segetem illis mistellam quasi miscellam nominari: condituamque excussis etiam granis farraginem rusticos appellare, quemadmodum & fasces & manipulos inde compositos, farretum. Eam per hyemem iumentorum pecudumque pabulo cedere, & pro latamine etiam esse: idque causa fuisse arbitratur, cur secale Plinio farraginis genus fuerit. Farrago ex recrementis fartis prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo, vnde hordeacea farrago dicitur. Farragini quæ ex hordeo est, Columella pabulorum secundas partes tribuit, eam in restibili stercoreatissimo loco & altero sulco ferere conuenit. Fit optima cum cantherini hordei decem modijs iugerum obferitur, circa æquinoctium autumnale, sed impendentibus pluuijs, vt confita rigataque imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis violentiam. Nam frigoribus cum alia pabula defecerunt, ea bubus cæterisque pecudibus optimè dissecta præbetur, & si depascere sapius voles, vsque in mensem Maium sufficit. Quod si etiam semen ex ea voles percipere, à calendis Martijs pecora depellenda, & ab omni noxa defendenda est, vt sit innoxia frugibus. Hactenus Ruellius. Pinguescunt boues teste Aristotele: ijs quæ statum cient, vt eruo & faba freja; atque etiam ipsa fabarum herba. Et seniores, si cute incisa spiritum adigas, deinde præbeas pabulum, pingues (inquit) facies. Ad hæc hordeo vel integro, vel pinfito, & à gluma separato pinguescunt, & dulcibus, vt ficu, & passa: vino etiam & frondibus vlmis: sed præcipue Sole & calida aqua. Hæc ille, quæ terè Plinius repetit, atque explicat quodammodo, nam incisa cute spiritum in viscera arundine adigi scribit. Porta verò, nescio an ex proprio periculo, falsam pinguedinis speciem boues representaturos ait, si in seniorum crura incisa spiritum adigas, ac mox pabulum præbeas. Idem Porta, nos (inquit) Surrento domi alimus, eique ciborum reliquias præbemus, vel duabus matribus vitulos submitimus, sic copioso lacte alti, vix sustinent pinguedine ambulare. Præterea in præsepis salis lapides sternimus, vt lambendo sitiant & bibant, & sic inusitata pinguedinis & teneritatis efficiamus. Obseruavi ego recrementis illis quæ post expressum ex nucleis nucum, oleum, in liborum ferè figuram efformantur, boues insigniter saginari præsertim brumali tempore in stabulis, audioque in Hollandia similia liba, sed seminis, vel raparum, vel cannabis recrementa copiosè præberi vaccis in potu, vt inde & habitiores fiant, & lactis insuper fecundiores. Optimè autem & boues & vacca saginabuntur in pascuis herbidis, & frumento, item rapis, brassica, pomis: aut si pascua desint in stabulis, mista paleis triticeis, hordaceisue farina. In locis vbi sit ceruicia, farina eius excrementis permixta mirum in modum hæc animalia impinguat. Vidi non semel qui vinacea cum fursuribus exhiberent, non sine vtilitate. Item pinguescere Sotion tradit, si redeuntibus à pascuis prima die brassicam concisam acri aceto maceratam præbeas, deinde paleas excussas & fursuribus triticeis mistas ad dies quinque, aut sex sequentibusque diebus pabulum paulatim auxeris: & hyeme quidem circa gallinacei horæ nutrieris, de in circa diluculum. Aristoteles ait, faciliè saginari si labore abstineant. Aiunt nonnulli post laborem pinguescere, atsi ante laborem victu & ocio abundant, citius emori. Apparet autem veteres etiam in tenebris eos saginasse, præcipue coquos, id quod colligo ex hisce Plutarchi verbis: Veri amoris ne minima quidem particula in gynæcio extat, neque ego nos dum aduersus mulieres aut virgines afficimur amore: nam neque musca lac, neque fauos apes amat; neque saginatores & coqui benevolentia cum vitulos, & aucs in tenebris saginant, &c. Maum autem exillit, quantum pinguedinis aliquando corpori adiciant, Varro memorat iuencam quandam pinguedine carnis adeo auctam esse, vt in eius corpore forex exesa carne nidum fecerit, & mures peperit: quod in sue etiam in Arcadia spectatum sit. Quæres si vera est, vt tanto viro fides præstanda est, iam minus miror, quod de Dionysij tyranni voracitate pinguedineque his verbis prodidit memoria Aelianus, Dionysium Herocleotam filium Clearchi fama est ex quotidiana voracitate luxuque paulatim se ipsum nimia carne ac pinguedine impleuisse. Immensa igitur corporis crassitudo & carnis incrementum, spirandi facultatem ei adimebant: Medici verò, hoc ei remedium illius morbi præscripserunt, vt tenuissimis acubus ad hunc usum paratis, latera transmitteret, easque per ventrem impelleret. Id negotium alijs datum est: & donec acus carnem agnatam & quasi alienam transfoderet, ille non aliter iacuit quam lapis: cum verò transisset eò, vbi validum erat, & genuinum corpus, neque ex nimia pinguedine ascititium, tum persentiscibat, & è somno excitabatur. Ex quibus historijs in cute ob nimium adipem sensum tactus mortuum esse discimus, quia, ni fallor, spiritus ad eam, vt dictum est, non peruenit.

Lib. 1. c. 31

Farrago.

Secale.

Farrago
hordeacea.

Vt pinguescant.

Li. 2. Mag.
nat. c. vlt.

Li. 14. c. 5.

In amatorio.

Vt pinguescant.

Lib. 9. Var.
bist.Dionysij
pinguitudo.

uenit. Vt itaque ad boues reuertamur, hi in remotissimis ad Septentrionem Oceani Germanici insulas adeo pinguescunt, vt periculum sit, ne præ nimia moriantur pinguedine.

GRESSVS. INCESSVS.

*Lepore bo-
ne venari.*

*Eleenses
mulieres,
vt Bacchū
inuocare
solita.
Bos lassus
fortius fi-
git pedem.*

LENTVS planè, tardusque, ne dicam, piger, ingressus boum est, de quo antiquum habemus adagium; *Ἀργύμας βῶς*, idest, *lente bos*, subaudiendum, incedit, vel mouet pedem. Hinc & boue leporem venari dicimus, cuius dicti meminit Plutarchus in volumine de animi tranquillitate: Non is (inquit) fortunatus est, qui iaculari aratro, aut boue leporem venari voluit, neque ei qui frustra verriculo, aut funda captauit ceruum, vllus malus aduersatur genius, sed stultitia, & puerilitas eum ad tentanda impossibilia adigunt. Idem Plutarchus in commento de Iside & Osiride tradit mulieres Eleenses publicis & solennibus votis ad hunc modum solitas Bacchum inuocare, vt accederet *βοῖα ὀδῖ*, idest bubulo pede, siue quòd huic animanti, cum sit viribus immensis præditum, deinde tanta corporis mole, tamen peculiare videatur, quasiq; proprium pedetentim ingredi, nulloq; strepitu, vel quòd pedes bouis arua calcata reddunt meliora, cum reliquorum animantium nocant. D. Hieronymus ad B. Aurel. Augustinum scribens, eumq; deterrere cupiens, ne iuuenis senem prouocet; *Memento* (inquit) *Daretis, & Entella, & vulgaris pro- uerbij, quòd bos lassus fortius figat pedem.* Quod prouerbium ad lentum quoq; animantis incessum referendum videtur; nam bos lassus tardius quidem solito incedit, caterum vt sit in omni lassitudine, ob dissolutos spiritus corpus redditur grauius, atque adeo pes fortius in terram propter pondus imprimitur, etsi author adagiorum à veteri tritura more adagium ductum videri inquit, cum superactis à bubus super manipulos plaustris grana excutiebantur: partim à rotis in hoc armatis, partim à taurorum ungulis. Qui moraliter Eleensium mulierum preces interpretantur, Bacchum bubulo pede ad se vt veniret, orasse aiunt, vt suam ita modestiam ostentarent, cum nihil minus sceminam decet, quàm præcipitantia, vel ardor audaciæ. Petrarca ad idem respexit adagium, dum ait:

Lachrimando & cantando i nostri versi,

E col bue zoppo andrem cacciando l'aura.

Βαβδῶπας interpretatur, qui instar bouis tardus, grauis, & stupidus est.

ÆTAS.

*Lib. 9. cap.
64.*

*Ætas vt
cognoscan-
tur.*

*Quam diu
vivant.*

*Qua ætate
vigeat.*

BOVUM ætas (inquit Petr. Crescentiensis) cognoscitur, quando mutant dentes: Mutant enim anteriores anno euoluto, & decem vel octo mensibus: deinde post sex menses paulatim amittunt proximos, donec intra triennium omnes mutauerint. Quo quidem tempore optimè habitati sunt, & in vigore ad decem vsque vel quindecim annos perseuerant. Viuunt ad quatuordecim vsq; vel quindecim annos. In statu dentes habent pulchros, longos & æquales: qui per senectutem eis imminuuntur, nigrescunt, & corroduntur. Non aduersetur Plinius, etsi longiorem ætatem eis tribuere videatur inquiens: *Vita faminis quindecim annis longissima, maribus viginti, robur in quinquaginta*: Nam & Aristoteles inquit: Viuunt magna ex parte faminae annos quindecim, atque etiam mares excisi: nonnullis ætas vel ad viginti annos, atque etiam plures, si corpore bene habito sint: nam excisos assueti faciunt, & duces constituunt boum, vt ouium, qui plus temporis quàm ceteri viuunt vsu exercitij & copia pabuli. Vigent quinquennes maximè: quocirca Homerum rectè quidam dixisse aiunt: *Quinquennem tantum, & bene lustro florentis*: Gesnerus ait, suos idest Heluetios ex circulis quibusdam qui circa vaccarum cornua nascuntur supernè ferè, de ætate iudicare: illos autem in quinquaginta ferè ternos esse, postea plures. Esse etiam, qui quoties læta fuerit, toties singulos adnasci circulos putent.

CASTRANDI RATIO.

*In castra-
tione quid
observan-
dum.*

IN castrandi ratione duo potissimum obseruanda, tempus nimirum & modus: tempus autem ætatis & anni. Vitulis (inquit Aristoteles) tempus castrandi anniculis est, alioqui minores deformioresque euadunt. Cui minimè dissentient Varro, & Sotion in geoponicis, dum volunt non castrati vitulos ante bimatum, addit ratione, quòd difficulter, si aliter feceris, se recipiant: qui autem postea castrantur, duri & inutiles fiant, Mago item, vt

Co.

Columella & Palladius testantur, castrandos vitulos censet, dum adhuc teneri sunt. Idem Mago pro anni tempore Maium eligit, eodem Palladio teste, hic verò Iunio mense rectè castrari inquit. Modum castrationis habemus in primis apud Aristotelem. Modus (inquit) castrandi hic est. Tractus deorsum testes, atque obtentos, pressosque in imum scroti, cultello adacto extrudunt, mox fibras sursum, quoad maximè fieri potest, reprimunt, & plagam infarciunt capillamentis, ut sanies effluere possit, & si inflammatur, ignem adhibet scroto, & respergit, Græcè legitur, *ἐκτιμνῶνται τὸ τε σπέρμα καὶ αἱ αἰσέλλοι*. κατὰ κλίνας καὶ ἀποτίμνουντες τῆς ὀχίας, κατὰ θιν τὴν ὀχίαν ἀποτίμνουν, εἴα αἰσέλλοι τὰς ρίζας αὐτῶν, ὡς μὲν δὲ καὶ τὴν τομήν θιν βύβριν, ὡς αὐτὸς οἱ γὰρ ριζὴν καὶ ἀνφλογμὴν, κατὰ κλίνας τῆς ὀχίας, ἐπὶ ἀποτίμνουν, εἰ δὲ ἐπὶ ὀχίαν τὴν βύβριν ἐπὶ κτιμνῶσι, τὸ φανερὸν συγγνώσι. Quæ verba non satis clara sunt, imò obscura & corrupta: in quibus explicandis labore, atque opera utemur Gesneri, qui κατὰ κλίνας καὶ ἀποτίμνουντες τῆς ὀχίας, vertit, Vitulis resupinatis, scrotoque inciso, testes per inferiorem scroti partem exprimunt, (& abscindunt, vel excidunt, quod deest in Græco: addendū igitur, καὶ ἐκτιμνῶσι, vel simile verbum:) deinde nervos à quibus pendebant, quàm penitissimè fieri potest, sursum recondunt. Quod Aristoteles dixit, ἀποτίμνουν, id est digitis vel instrumento aliquo extrudunt, Paul. Aegineta sic effert: *ἐκτιμνῶντες δὲ εἰς δόρυ, καὶ ἐκτιμνῶντες*. Propriè sanè ἐκτιμνῶν dicimus τὸ ἐκθλῆ βόμην, ut pomorum nuclei digiti expressi, Græci *ἐκπομπίζον* vocant proprio, & eleganti vocabulo. Albertus Magnus totum hunc locum sic reddidit. Prostrantur ad terram vitulus, & dividitur corium ischei, & exprimuntur testiculi, & ligantur nervi testiculorum fortiter: & tunc abscinduntur testiculi, & eriguntur (id est sursum reponuntur) radices nervorum, cineribus iniectis in vulnus: & sicoquatur (id est vruntur) nervi, melius erit contra sanguinis fluxum. Quæ pleraque ad Aristotelis sententiam quadrare puto: quanquam de suo adiecit nervos (scilicet cremasteres) præligari, ex vulgi experientia nimirum: Nam quod cineres pro capillamentis supponit, cum veteres rei rusticæ authores in hoc imitetur, facillè condonabimus. Nam & in libro de simplicibus medicamentis ad Paterniarum, qui inter nothos Galeni circumfertur, ita legimus: Cinis in recentia vulnera penitus infarctus, sanguinem sistit; ideoque omnibus pecoribus castratis cinis impositus prodest, omnibusque abscissis. Theodorus Gaza pro κατὰ κλίνας legisse videtur κατὰ πόλιν, cum non opus esset quicquam mutare. Obscurum est etiam quod vertit, cū inflammatur, ignem adhibent scorto, & respergit. Primum enim loco inflammato, ignem vel cauterium adhibere, verè est ignem igni addere, & augere malum: deinde quod inflammationem respergi ait, nec quisquam vnde, vel quoniam medicamēto ea respergi debeat, ex verbis eius intelligere queat, reprehensione dignum mihi videtur. Pastores (inquit Niphus μεταρραζον Aristotelis verba, ut aliquo modo Gazæ translationem fulciat) pulverem aut aliud medicamentum ad hoc præparatum inspergunt. Sed absurdum est Aristotelem remedij inspergendi nomen tacuisse putare, præsertim cum eo omisso, obscura & ineptæ constitutionis relinquatur oratio. Albertus Magnus ridiculè & indoctè sic vertit. Si autem apostema accerferit in loco illo, pulverizatus testiculus & loco superpositus, erit conveniens cura eius. Mihi post κατὰ κλίνας: distinguendum videtur, non post ὀχίαν, ut Gaza fecit, & ita vertendum; Quod si locus inflammatur, vrunt, & scroto inspergunt: intelligo autem idem remedium, quod proximè vulnere infarciendum dixerat, nempe τριχας, id est, capillamenta, aut lanas. Lanæ enim, teste Dioscoride, vulneribus à principio statim ex aceto, oleo, vinouè vtiliter imponuntur, crematarum præterea cinis crustas inducit, carnem excrecentem cohibet, & ad cicatricem vlceris perducit. Ab initio igitur, ubi sistere tantum sanguinem oportet, lana mollis simpliciter adhibetur, deinde ubi locus intumescit (quod Aristoteles φλεγμῶνται dixit, ut conjicio: sæpè enim hoc verbo Græci parum propriè vtuntur;) & opus colligitur, vehementiore remedio, siccante expurganteque opus est, quod quidem non amplius lanæ, sed vstarum cinis præstare potest. Postremo in citato Aristotelis loco vltima verba, καὶ ἐκτιμνῶσι τὸ φανερὸν συγγνώσι, procul dubio sic restitui debent, καὶ ἐκτιμνῶσι προσφάτως, ἐπὶ γυνῶσι, quod cum ex simili loco Aristotelis, cum ex Gazæ conuersione & Columellæ Palladijque verbis confirmari potest. Hæc hæcenus (inquit Gesnerus) dixerim super vitulorum castratione, non tam reprehendendi, & emendandi aliorum scripta, quam negotium ipsum clarius explicandi instituto. Mago, ut Palladius, & Columella referunt, neque id ferro facere, sed scissa ferula comprimere testiculos, & paulatim constringere censet: idque optimum genus castrationis putat, quod adhibetur ætati teneræ sine vulnere. Nam ubi iam induruit, melius (inquit Columella) bimus quàm anniculus castratur: idque facere (verò, ut rectè addit Palladius) vel autumno luna crescente præcipit, vitulumque ad machinam deligare: deinde priusquam ferrum admoveas, duabus angustis ligneis (stagneis Palladius, fortè stanneis, neutrum tamen probatur,) regulis veluti forcipibus apprehendere testium nervos, quibus comprehensis, statim testes ferro ressecare & expressos (Palladius simpliciter habet, ferro ressecant, & ita recidunt) ita rescindere, ut extrema pars eorum adhæres prædictis nervis, (capitibus nervorum

Castrandi
modus.
Lib. 9. Hist.
50.

Aristoteles
declaratur.

Cap. 148.

Lana vtilis
ad vulnera.

Lib. 1. de
gener. ani.
cap. 4.

*Castratis,
cur & quā
do costus
vetandus.*

rum suorum) relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione sanguinis periclitatur iuuenus, nec in totum effeminatur adempta omni virilitate, formaq; seruata maris, generandi vim deposuit, quā tamen ipsam non protinus amittit. Nam si patiaris cum à recenti curatione feminam iungere, constat ex eo posse generari: sed minimè id permittendum, ne profluvio sanguinis intèreat. Verùm vulnera eius sarmentitio cinere (cinere simpliciter, Sotion) cum argenti spuma linenda sunt: abstinenturque eo die ab humore (potu Palladius) & exiguo cibo alendus. Sequenti triduo velut ager cacuminibus arborum, & desecto viridi pabulo oblectandus, (præbeantur ei tenere arborum summitates & frutera mollia, & herbæ viridis coma, dulciora sagina toris aut fluminis, Palladius,) prohibendusque multa portione. Plagam etiam pice liquida & cinere, cum exiguo oleo (vt Sotion etiam habet) vlcera ista post triduum (à castratione scilicet) linire, (vulnera diligenter ungere, Palladius) oportet, quo & celerius cicatricem ducant, nec à muscis infestentur. Hæc Columella. Sed melius genus castrationis (inquit idem Palladius) sequens vsus invenit. Alligato enim iuueno, atque deiecto, testiculi stricta pelle clauduntur, atq; ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, vel dolabris, vel quod est melius, formato ad hoc ferramento, vt gladij similitudinem teneat. Ita enim circa ipsam regulam ferri acies ardentis imprimitur, vnoque ictu & moram doloris beneficio celeritatis absunt, & vltis venis, ac pellibus à fluxu sanguinis strictis plagam cicatrix quodammodo cum ipso vulnere nata defendit. Sunt quibus in tenera vitulorum ætate prior castrandi modus minimè improbat, quoniam & ipso vires, vt dictum est, nō vsq; adeo franguntur, quod in ea ætate valdè conuenit, tum quia non omnino effeminantur, cum testes eis nō omnino demantur, sed atterantur tantum: id quod testibus iam ætatis progressu durioribus, vt difficilius. Ita nimio cum dolore fieret. Quæ quidem rationes vero sunt veriores, mihi tamen non probantur, quoniam eo modo castratos periculum sit, ne aliquando cocant, id quod hominum exemplo docet Paulus Aegineta, duplicem in ijs castrandis modum explicans, alterum *καταθλάσει*, id est per contusionem (hominem enim ita castratum *θλασίαν* Græci, vel *θλαβίαν* appellant,) alterum *κατά σπέρμιν*, id est excisionem: Castrandus (inquit) in sedili refupinatur, & scrotum cum testiculis sinistra manus digitis premitur: & per scrotum ita extensum duas lineas rectas, per vtrumque testiculum vnam, scalpello incidit: vbi exilierint testiculi, cute detracta excidentur, ita vt tenuissimum solum naturale vasorum commercium relinquatur. Atque hic modus eo qui per contusionem fit, magis probatur: nam quibus testes solum contusi sunt, nonnunquam Venerem appetunt: nimirum quod pars aliqua testiculorum contusionem subterfugerit. Idem Aegineta asserit, castrationem per contusionem in infantibus solum fieri solere. Hieron. Cardanus ad magnitudinem iuvare auctor est, plurimumq; excrecere vitulos, cum incrementi tempore castrantur, quoniam ex castratione humidiora reddantur corpora. Quamvis autem tam nobili ac in primis ad speciei conservationem necessario membro priuentur, vires tamē quā antè non minores obtinent, id quod Cyri testimonio tradit Xenophon de spadonibus siue exectis, agens. Quod autem maximè aliquis putet spadones robore corporis carere, ne hoc quidē Cyro videbatur; quippe qui coniecturam faceret ex alijs animalibus; quod & contumeliosi equi, vbi excidantur à morfu contumeliaque cessant, nihilo tamen minus sunt bellicosi. Et tauri excisi, animi elationem inobedientiamque dimittunt, sed corporis viribus & vsu colendi agri non priuantur. Et canes item eodem modo si excidantur, cessant à relinquendis heris, sed ad custodiam & ad venationem nihilo sunt deteriores. Et homines itidem quietiores fiunt, si hac priuentur libidine, sed minimè negligentiores circa imperata, neque minus equitandi studiosi, neque ad iaculandum minus apti, neque ambitiosi minus &c.

Li. 6. c. 68.

Li. 7. c. 27.

*de variet.
rer.*

*Qui ex ca-
stratione
multum
crescant.
Castratio-
nis utili-
tas.*

DOMANDI RATIO.

Lib. 8.

*Quomodo ani-
mal doma-
ri possit.*

2. de arte.

1. de arte.

*Quādo fe-
ritatem ex-
citant.*

4. de vi. 5.

NIGIDIUS apud Priscianum dicebat omne pecus indomitum habere quiddam in se ferum, sed tamen ea natura esse, vt curari & dominari possit, id est, domari, vt exponit Ioan. Meursus parte prima excitationum criticarum. Idē testatur Ovidius ferocissimorum animalium exemplo:

*Obsequium tigresque domat, tumidosque leones,
Rustica paulatim taurus aratra subit.*

Et antea quoque dixerat:

*Sed tamen & tauri cernix orneratur aratro.
Frenaque magnanimitate teruntur equi.*

Ferinam tamen illam naturam non breui, nisi id remedijs præstetur occultis, vt deinceps patebit, sed longiusculo temporis intervallo exuunt, quod idem etiam poeta attestatur, dum canit:

Tem-

plures, qui sequantur, retinaculis eos contineant, & vnus cum claua saligna procedens modicis ictibus subinde imperus eorum coerceat: sin autem placidi & quieti boues erunt, vel eodem die, quo alligaueris, ante vesperum licebit producere, & docere per mille passus compositè & sine paucis bulare: cum domum perduxeris, arctè ad stipites religato, ita ne capite moueri possint, cum deinde ad alligatos boues, neque à posteriore parte, neque à latere, sed aduersus placidè, & cum quadam vocis adulatione venito, vt accedentem consuescant aspicere: deinde nares perfricato, vt hominem discant odorari. Mox etiam conuenit tota tergora & tractare & respergere mero, quo familiariores bubulco fiant, ventri quoque & sub fœmina manum subicere, ne ad eiusmodi tactum postmodum pauescant, & vt ricini, qui plerumque fœminibus inhaerent, eximantur: idque cum sit, à latere domitor stare debet, ne calce contingi possit. Post hæc deductis malis, educito linguam, totumque eorum palatum sale defricato, libralesque ossas in præfusa adipis liquamine tinctas, lingua demittito, ac vini singulos sextarios per cornu faucibus infundito: nam per hæc blandimenta triduo ferè mansuescunt, iugumque quarto die accipiunt, cui ramus illigatur, & temonis vice trahitur: interdum & pondus aliquod iniungitur, vt maiore nisu laboris exploretur patientia vacuo plostro subiungendi, & paulatim longius cum oneribus producendi sunt. Sic perdomiti mox ad aratrum instituantur, sed in subactis agro, ne statim difficultatem operis reformident, neuè adhuc tenera colla, dura proscissione terræ contendant. Quemadmodum autem bubulcus in arando bouem instituat primo procedi volumine: curandum ne in domitura bos calce aut cornu quenquam contingat: nam nisi hæc caueantur nunquam istiusmodi vitia, quamuis subacta, eximi poterunt. Verum ista sic agenda: præcipimus, si veteranum pecus nō adorit: nam si aderit, expeditior, tutiorque ratio domandi est, quam nos in nostris agris sequimur nam vbi palustro aut aratro iuuenicum consuescimus, ex domitis bubus valentissimum, eundemque placidissimum cum indo mto iungimus, qui & procurrentem retrahat & cunctantem producat: si verò non pigeat iugum fabricare, quo tres iungantur, hac machinatione consequemur, vt etiam contu naces boues grauissima opera non reculent: Nam vbi piger iuuenicus medius inter duos veteranos iungitur, aratroque iniuncto terram moliri cogitur, nulla est imperij respuendi facultas: siue enim efferatur aut profilit, duorum arbitrio inhibetur, seu subsistit, duobus gradientibus etiam obsequitur, seu conatur decumbere, à valentioribus subleuatus trahitur, propter quæ vndiq; necessitate contumaciam deponit, & ad patientiam laboris paucissimis verberibus perducitur, est etiam post domituram mollioris generis bos, qui decumbit in sulco: eum non sæuitia, sed ratione censeo emendandum: nam qui stimulis aut ignibus, alijsque tormentis id vitium eximi melius, iudicant, veræ rationis ignari sunt, quoniam perucax contumacia plerumque sæuientem fatigat. Propter quod vtilius est circa corporis vexationem fame potius & siti cubitorem bouem emendare: nam eum vehementius afficiunt naturalia desideria, quàm plagæ. Itaq; si bos decubuit, vtilissimum est sic pedes eius vinculis obligari, ne aut insistere, aut progredi aut pasci possit: quo facto inedia & siti compulsus deponit ignauiam, quæ tamen rarissima est in pecore vernaculo, longèque omnis bos indigena melior est quam peregrinus, &c. M. Varro verò, nouellos cum quis emerit iuuenicos, si eorum colla in furcas destinata incluserit, ac dederit cibū, diebus paucis mansuetos fore pollicetur, & ad domandum pronos. Tum ita subigendum, (vtor autem eius quoque verbis) vt minutatim asuefaciant, & tironem cum veterano adiungant: imitando enim (inquit) facilius domantur. Et primū eos æquo in loco & sine aratro, tum eo leui simul arare faciant, & principio per arnam aut molliorem terram, dum consuescant. Quos ad vecturas alimus, item instituendum, vt inaniā primum ducant plaustra, & si possis, per vicum, aut per oppidum, vbi creber crepitus sit, ac varietas rerum consuetudine celeberrima, ad vtilitatem adducito. Neque pertinaciter quem seceris dexterum in eo manendum. Quod si alternis sit sinister, sit laboranti in alterutra parte requies. Vbi terra leuis, vt in Campania ibi non bubus grauibus, sed vaccis aut asinis quod arant, eò facilius ad aratrum leue adduci possunt & ad molas, & ad ea si quæ sint in fundo, quæ conuehuntur. In qua re alij asellis, alij vaccis ac mulis vtuntur, exinde vt pabuli facultas est. Nam facilius asellus quàm vacca alitur, sed fructuosior hæc. Cauto agricola hoc spectandum quo fastigio sit fundus: in confragoso enim, ac difficili hæc valentiora paranda, & potius ea, quæ plus fructum reddere possunt, cum idem operis faciunt. Sed hæc ad arandi modum potius pertinet, de quo mox. Sin blanditijs, vt sapè sit, domari nequeat, labor quoque aliquando eos domat vt indicat idem Varro in manio:

Sternit iuuenicus quem laboris molem facit.

Fit non semel, vt valdè sint contumaces, & immorigeri, in quorum domitura, non tam peritia domitoris valet, quam corporis quoque robur. Vnde illud Val. Flacci.

Vt valido qui robore tauros

Subiuga; & inuito detorquet in ilia cornu.

quo loco pro ista nonnulli illada legūt, id est vincula, quod improbat Pius noster ciuis, qui insuper inuito cornu exponit, detrectante seruitium iugi; vt intelligas (inquit) domitorem ferocies boues ac man-

Vt ad aratrum instituantur.

Ne decumbat in sulco.

Bos indigena cur peregrino melior.

Flaccus correctus.

mansuescere difficiles, arrepto per vim cornu exteriori, retorquere caput bouis indomiti in ilia, & per vim cogere adhaerere, ita inuitum pariter concorditerq; iugum accipere quod detrectauerat. Naturaliter autem iugum auersatur, ut monuit etiam Ouidius:

Odi uolū potero, si non inuitus amabo,

Nec iuga taurus amat, qua tamen adit, habet.

Verberibus item adiguntur ubi labori resistunt. Vnde illud eiusdem:

Verbera plura ferunt, quam quos iunat usus aratri

Detrectant pressa dum iuga prima bones.

Rafis author est, bouem ferum, si fune laneo ligetur, subinde mansuescere. Tradit verò etiam Aelianus mansuescere taurum, si dextrum ipsius genu fascia deligetur, quā rem verissimam esse Pierius Valerianus asserit, hocq; cum Romae Clementis VII. principatu quidam Græculus effecisset, duo sepius ferocissimo tauro per vniuersam urbem, quem tenui admodū funiculo, ita religarat à genu, peritissimi (inquit) Magni nomen apud imperitos assecutus est. Plinius vim lysimachiae tantam esse scribit, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Vascones teste Scaligero aiunt herba quam Martagot corruptè dicunt, tauros alligatos ferociam deponere. Plinius alijq; caprifico eam vim vim attribuunt. Caprificus (inquit ille) tauros quamlibet feros collo eorum circumdata, instantum mirabili natura compescit, ut immobiles praellet. Ait item, caules caprifici, si carni bubula inter elixandum addantur, magno signi compendio eam percoquunt. Ratio huius caprifici facultatis est à Plutarcho (inquit Cælius Calcagninus) in libro τὰν οὐκ ἐκ τῶν περὶ τοῦ ταύρου perquisita, sed iniuria temporum defiderata. Nonquid verò id vi illa propria, atq; insita caprifico euenit, quam Græci *ρᾶπρον* id est, torporem segnitiei q; inuehentem vocant, qua & echineis & torpedo inter pisces pollet? Nam & caprifici cinere, cui septica & smectica potestas inest, id est quæ detergere possit & erodere, medici pro spodio vtuntur. An fortè odore acris & styptico id contigit, qui vim illam ferocientis tauri operimat compescatq; & quasi obstupefaciat? Nam inter ea quæ solent maximè naturam prosterne- re, odor censetur. Sic amaticinū bubus acre venenū esse, Lucretius cecinit. An profectò id magis accidit ad insuetudinem, & inertia ponderis? Est enim caprificus nō adeo multæ sarcinæ: quare ex clypei militares faciles admodum, & commodi gestatu sunt: licet alia causa potior, quod accepto icu lignū id statim coalescat & plagā contrahat. Eo itaq; taurus appressus, nouitatem leuitatis admirans consistit, & qui maiori sarcinæ obluetur, ad minimam immobilis manet. Sic fulmina durissima quæque expugnant, in facilioribus nullam omnino vim exercent. De Marpesia caute traditum est, quod ad maximos impetus immobilis, leuissimo deinde tactu commouetur, & quā toto nixu corporis non potes concutere, mox vel digito faciliè impuleris. Hæc Calcagninus. Gillius ex Plutarcho citat, si ad ficum alligetur taurus mansuescere, quod Gesnerus improbat, & de caprifico intelligere mauult: quidem Plutarchus alicubi de echineide siue remota pisce agens, eam vim caprifico, siue ut interpretes vertit, agre si ficui tribuit; aliàs verò etiam ficui simpliciter, videlicet, ubi querit quæ causa sit, quod maceratæ carnes si de ficu suspendantur, mox tenerescant: Equidē (inquit) spiritum validum & vehementem à ficu exhalare, cum visus planè testatur, tum id quod de tauris fertur: scilicet ficui alligatū taurum etiam ferocissimum, quiescere, tactumq; admittere & omnino ferociam quasi languescientem deponere. In acrimonia tamen arboris maior pars causa collata est. Est enim arbor hæc omnium plantarum succi plenissima, quo & ficus ipsa (in codice isthæc asterisco notantur, quasi vel corrupta sint, vel manca) & lignum & cortex plenus est. Itaq; ficulnum lignū crematum fuino maximè mordet & combusti cinis lixiuium præbet summa tergendū vi præditum. Hæc verò omnia sunt caloris. Iā quod succus eius lac coagulat iniectus, sunt qui dicant, nō fieri inæqualitate figuratum lacis, quæ ab eo apprahendantur, & conglutinentur elisis in superficiē læuibis, ac rotundis: sed quod ob calorem eliquet humoris instabiles & aquosas partes. Argumento etiam est id, quod inutilis succi dulcedo sit, quia potum facit pessimum. Non enim læue ab inæqualibus, sed frigidum & crudum à calore sistitur: & ad hoc sales faciunt utpote calidi: repugnant autem isti apprahensioni & glutinationi, cū maximè natura ijs vim dissoluendi dederit. Spiritū igitur calidū, acrem, incidendūq; vi præditum ficus emittit: isq; incidit & concoquit carnē auis. Hæc omnia Plutarchus, quæ etsi potius rationem reddant, cur caro è ficu suspensa, mox tenerescat, nihilominus, eadem quoq; assignare videtur, cur taurus ei alligatus ferociam deponat. Magis verò solis olim etiā verbis auri immurmuratis boues mitissimos reddidisse, ex eo innotescit, quod de Pythagora memoria proditum est: Refert id Cælius Rodiginus his verbis: Narratur idem Pythagoras, bouem ubi prope Tarentum conspexisset fabaceam segerem mordacitatem corruptentē, tum etiam calcantem pedibus, bubulco insinuas, bouē moneret, frugibus parceret. Ridens busequa; Ego inquit, bouatim non didici, tu qui videre scholarum id genus, experiens, obeas vicem meam. Euestigio Pythagoras auribus sese admouens, sui artificij quā piā immurmurauit. Res additur mira. Obedientissimus bos,

*Iugum ovis
bos.*

3. Amor.

Eleg. 11.

1. Amor.

Eleg. 2.

Remedia

quibus mā-

luescat.

Li. 25. c. 6.

Lysima-

chia.

Exer. 178

2.

Martagot.

Caprificus.

Li. 2. epist.

qualitatem.

Odoris vis.

Marpesia

cautes.

Symp. 2.

quæst. 7.

Symp. 7.

quæst. 10.

Magos solis

verbis do-

nasse boues

Lib. 19.

cap. 2.

*Vacca qua
domanda.*

vt ab eo qui amplius faperet, edoctus, jacere mox segetē destitit: quin etiam in futurū eiusmodi pabulo abstinuit: sed & bubulū desijt obsequiū, factusq; de rustri colono ambulator vrbānus, Tācēti placidē consenuit, de manibus hominū victitans, vt solida demū ac plena admiratio fiat. Iā verō vaccas quasdā suapte natura steriles esse dictū est, & tauras nominari. Has quoq; Columella, ne fecundarū locū occupent, ablegari, aratroq; domari cupit, quoniā laboris & operis nō minus (inquit) quam iuuenti propter vteri sterilitatē patientes sunt. Nunc verō fecundae quoq; passim domantur. Quis prius boues domauerit & aratro iuoxerit, dicemus cum de laboribus eorum in agris agemus.

V O X.

*Vitalorum
vox.
Vacca.
In Physio-
gnum.*

AMANVENSIS incuria factum est, quod hic de voce agamus, quod antē post rubricam de aetate oportuit. Variat autem ea pro aetate, & sexu. Plinium enim & Aristotelem auctores habemus, bubus tantū fēminis vocem esse grauiorem, in alio omni animantium genere exiliorem (id est, tenuiorem & acutiorem) quam maribus, idque maximē in homine patere. Vitulis etiam grauiorem quā adultis perfectisque idem philosophus asserit: vocemque sic strentur, ē contrario mutari, quia quae castrantur, transeunt in fēminam: in ceteris animalibus vocem grauiorem esse, fēminis acutiorem. Albertus Magnus vaccam ait, eō quod corpore atrabiliario, id est frigida & crassa constitutionis sit grauius sonare: tauros autem beneficio sexus magis ad temperamentum accedere, eiusque gratia vocem habere acutiorem. Cetera omnia (inquit Aristoteles) cū natu minora sunt, vocem emittunt acutiorem, vituli autem bubuli grauiorem, vt & vaccae quā tauri. Vituli enim & vaccae partē quam mouent, nō habent validā, alteri propter aetatem, altera propter fēminae sexus naturam. Vas nēpe per quod primū spiritus fertur, amplum in ijs est, multumq; aeris mouere cogitur: multum autē, praesertim si tardē moueatur, graue sonat: ceteris animalibus vas illud angustius est. Est verō vbi idē Aristoteles tauro vocē rauē tribuit, inquit, Animalia fortia grauiorem habent vocem, vt taurus & leo: timida acutam. Minimē tamen dicendum fuit: it sibi contradicere, quandoquidē illam hoc in loco comparatione aliorum animalium grauem dicit, ipseque obiectioni huic vt occurrat, mox addit: Verū prestiterit fortassis, non ex acumine aut grauitate vocis, animal timidum aut forte iudicare, sed validam vocē fortitudinis, remissam, & infirmam timiditatis signum faciemus. Fēminis autem in hoc genere vocem, cū libidine accenduntur, quam alio tempore grauiorem esse inuenio: Tauris verō, vel cū praelia meditantur, aut cū non rectē occisi, fugam moliantur, vtrumq; testatur Maro: De pugnaturs enim ait:

Aeneid. 12

Mugitus veluti cū prima in praelia tauri Terrificos ciet.

De fugam molientibus loquitur, vbi de Laomedonte ē serpentibus sese liberante.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit,

Qualis mugitus, fugit cū saucius aram

Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Lib. 2.

*Lib. 6. de
ling. lat.*

In Amphit.

Georg. 3.

Lib. 7.

Lib. 3.

Qui ita mugit taurus, ἰμύγων Græcis vocatur, vnde illud Homeri ἰμύγων ὡς ὄρε ταύροι. Aliās taurus vehementem edens vocem ἰμύγων, & ἰμύγων: est Varino, Hesiodo etiam ἰμύγων. Boare propriē videtur horum animantium, vt baubare canum. Pro boare Varro habet bouare: Bonare (inquit) dicuntur boues cū vocem emittunt. Boare tamen magis est in vsu. Paccuius boire dixit: clamore & sonatu resonantes bount, sed hoc antiquum & inusitatum est. Boare metaphoricē de quolibet magno ac vehemēti sonitu strepituq; sumitur. Plautus: *Tela frangunt, boat calum fremitu virum.* In quo sensu Maro composito verbo vitur: *Reboant syluæ & magnus Olympus:* vbi Seruius: reboo græcum est: nam apud Latinos nullū verbum est quod ante o, finalem habeat o; excepto inchoo, quod tamē maiores aliter scribebant, aspirationē interponentes duabus vocalibus. Seruio itaq; boo nihil aliud est quā boā. Vt patet verō etiam in alijs animalibus. Apud Apuleium asinus se boare dicit: idemq; author boatum vocat magnum praconis clamorem: *Sic rursus pracons* (inquit) *amplio hosti citatus accusator quidam senex exurgit.* Qui tam graui clamore boat, βαρυβοας Græcis vocatur. Vulgaris verō boum vox μύγμα dicitur, siue μύγμων & μύγμων ἀπὸ τοῦ μύγματος, quod Latini mugire dicunt, vt ipsam vocem mugitum; apparetq; vtramque dictionem à boum voce factam esse, quamuis ad alios sonos vtraque vsurpetur. Vt enim μύγματος de asinis praeterea & de camelis dicitur, vt annotat Henricus Stephanus, nec non de alijs etiam tam animatis quam inanimatis, quæ mugitum boatumq; quendam reddunt, ita quoq; mugitum de varijs admodum vocibus sonisq; Latini vsurpant. Plinius de monocroto dixit, item de montibus & nemoribus: de terra Virgilius:

Egl. 6.

In Thy. 6.

Terram mugire videbis.

Seneca:

*Fateor, tumultus peiora attonitus quatit,
Penitusque veluit, rapidior & quo nescio,*

Sed raptor, imò mugit è fundo solum.

Tondat dies serenus, &c.

Rupisse canem fama & nostris

Errasse locis, mugisse solum.

Cum subito caco terra mugitu fremens

Concussa cacos traxit ex imo sonos.

Eccetupes mugire si agor.

Et rursus :

Et iterum:

Claudianus.

In Oedipo.

Terrā na-

turaliter

mugire.

Meteor. 2.

Thebaid. 2.

Quibus locis terra mugiens prodigij loco habetur, At Aristoteli ex causis naturalibus prouenit. Ait enim sub terra omnes vocum differentias emitti, adeò ut videatur *ἡ γῆ ὡς περ λέγουσιν οἱ παραπολο- γούτες, μὴ κἄθ' αὐτὴν γινέσθαι* : & in problematibus ait in paludibus quæ iuxta flumina sunt, fieri sonos, qui vocantur bomugi. Cæterùm quilibet sonus iugens huius animantis voci comparari potest, qualis est tubarum. Statius:

Tum plurima buxus

Aeraque taurinos sonitu vincentia pulsus.

Sic Homerus strepitum exaggeraturus quem regia ostia edebant dum aperirentur, taurino mugitu cum assimilat, dum canit:

Εὐ δὲ λαὸν ἦκε, θυράων δ' ἀνίστασθαι ὄχλους

Ἀντα τιτυσόμεναι, τα δ' αἰὶ βραχὺ πῦρ τε λαῦρος

Βρασόμενος λαμῶντι, τόσ' ἔβραχε καλὰ θυράσθαι

Πληγὴν τε κληῖδι, πνέονθ' ὅσ' αἰὶ ὄκα. idest:

In autem clauem immisit, taurinarum autem abscindit lora

E regione intendens: ha autem resonauerunt sicut taurus

Pascens prato, tantum sonuerunt porta pulchra

Percussa clauis, aperta sunt autem ei ciuio.

AFFECTVS CORPORIS,

Eorumque cura.

AFFECTVS quibus bubulum genus affligitur, ut in homine, vel interni sunt, vel externi. De externis qui communiter eos infestant diximus in curatoris munere, quod ad ipsum quoque eorum cura pertineat, vel saltem pertinere debeat. Nunc de internis potissimum agemus, qui vulgaribus hominibus ferè ignoti sunt, ideoque ad mulomedicos referuntur. Febrientis signa ponit Didymus; non admittit cibum, deorsum nutat, lachrymatur, sordes in oculis habet, circa oculos cauatur. Eum (inquit) curant hoc modo: Ex opacis locis gramen capito, & lauato, eique edendum præbeto, aut vitis folia. In potu exhibeatur aqua quem frigidissima, verùm non sub dio, sed maximè loco umbroso: aures verò & nares spongia, aqua imbuta detergantur: Quidam cauterio faciem ipsius perurunt, & partes sub oculis itidem, easque spongia vrina veteri calida imbuta bis per diem confricant, donec crustæ excidant, & vulnera cicatricem recipiant. Lincinantur etiam aures, ut sanguis effluat. Quidam potentiam vino subigunt, & edendam præbent, alij muria dissolunt, & amiculis concausticiunt: alij cytisam præbent cum vino, id quod non bubus tantùm, sed & alio pecori auxiliare est. Columella verò febricitantis bouis quoque signa ait esse isthæ: Calor totius corporis maximè circa os, linguam & aures, manentes lachrymæ, caput grauaturn, & nutans, oculi lippi, compressi (idest, semiclausi) & introrsum ceu in foueam reconditi, fluidum saluius os: calidus, longior & cum quodam impedimento spiritus, interdum & cum gemitu, venarum inquietudo, cibi fastidium. Causæ sunt, immoderatus labor, aut calor. Ferè enim ægrotant boues, cum laborauerint propter æstus, aut propter frigora, aut propter nimium laborem, aut ocium diuturnum, aut si cum exercueris, statim sine interuallo cibum potumque dederis. Conuenit autem febricitanti abstinere cibo vno die, postero deinde exiguum sanguinè ieiuno sub cauda emitti, atque interposita hora modicæ magnitudinis coctos brassicæ colicolas triginta ex oleo & garo saluiati more demitti eaq; escā per quinque dies ieiuno dari. Præterea cacumina lenisci aut oleæ, vel tenerissimam quoque frondem aut pampinos vitis obijci, tum etiam spongia labra detergi & aquam frigidam ter die præberi potandam. Quæ medicina sub recto fieri debet, nec ante sanitatem bos emitti. Varro ait, ut citat Pet. Crescentiensis. Bos febricitans perfunditur aqua & perungitur oleo, & vino tepefacto. Sitienti datur frigida. Si hac non proficitur, demitur sanguis, maximè à capite. Sed hæc apud Varr. non referuntur, nec vlla alia pecoris remedia. Ipse verò Crescentiensis febricitantis bouis hanc curationē posuit. Conducit eis victus

*Febrientis
signa &
cura.*

*Causæ fe-
bris.*

Pestis. ratio frigida: quamobrem à labore cessent, & in loco frigido continentur, salicum frondibus & pāpinis obtekti. In cibo etiam salicum frondes conueniunt, & quæ refrigerent herbæ, & ordeum in-
Lib. 4. de frigidatum. Si pleniores videbuntur, detrahatur sanguis. Aquam bibant de malis acidis & prunis,
gest. Fran- ipsaq; mala & pruna comedant. Contingit non semel vt peste afficiatur hoc animal, eademq; tan-
cor. ca. 98. toperere sæuiente, vt nulli parcat. Armonius Monachus testatur, in expeditione illa quā habuit Ca-
 rolus Magnus in Danos tantam fuisse bouum pestilentiam, vt penè nullus in tanto exercitu supe-
 resset, qui omnes vsque ad vnum interirent, & non solum ibi, sed & super omnes Imperatori su-
 biectas prouincias, illius generis animalium mortalitatem immanissimè grassatam esse. Facilius
Metam. 7. autem quam homines morbo isto torqueri, classici scriptores asserunt, vt Ouidius:

Sirage canum primo, volucrumque, auiumque bouumque

Inque feris subiti deprensa potentia morbi est.

Pestis cau-
sa.

Ex Homero, puto, qui de peste agens, inquit:

Θύπας μὲν ἄριστον ἰωχέτο, καὶ χύρας ἀργίης,

Iliad. A.

Lib. 19.

Ad quem Homeri locum Ammianus respiciens ita scribit, Affirmant etiam aliqui terrarum halitu
 densiore crassatum aeræ, emittendis corporis spiraminibus resistentem necare nonnullos: qua causa
 animalia, præter homines, cætera iugiter prona, Homero authore, & experimentis deinceps mul-
In Oedipo. tis, cùm talis incesserit labes, antè nouimus interire. Ita & Seneca similiter de peste loquens.

Prima vis tardas tetigit bibentes

Laniger pingues male carpsit herbas.

Lib. 6.

Causa ferè aeris corruptio, vt Lucretius inquit.

Fit quoque vt in nostrum quum veni denique calum

Corrumptat, reddatq; sui simile atque alienum.

Hæc igitur subito clades noua pestilentialque

Aut in aquas cadit, aut fruges perdidit in ipsas,

Aut alios hominum patius, pecudumque cibatus

Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso,

Et quum spargentes mistas hinc ducimus auras;

Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est

Consimili ratione venit bubus quoque sape

Pestilential, etiam pecubus balantibus agror.

Sæuitia morbi tanta est, vt inter arandum, dummodo saluberrimus videbatur, mox inopinato mor-
 tuus concidat, vt idem ait, citato loco Ouidius:

Concidere infelix validos miratur arator

Ipse opus tauros, medioque recumbere sulco.

Georg. 3.

ex Virgilio, qui præterea ex vicus ratione morbum prouenire negat, cùm simplici vtantur cibo
 atque potu:

Ecce autem duro sudans sub vomere taurus

Concidit, & missum spumis vomit ore cruorem;

Extremosque citet gemitus: & tristis arator,

Marentem abiungens fraterna morte iuuentum;

Atque opere in medio defixa relinquit aratra.

Non umbra aliorum nemorum, non mollia possunt

Prata mouere animum: non qui per saxa volutus

Purior electro campum petit amnis: at ima

Soluuntur latera, atque oculos stupor urget inertes.

Ad terramque fluit demisso pondere cernix.

Quia labor aut benefacta iuuant? quid vomere terras

Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi

Munera, non illis epula nocere repolla.

Frondibus & viciu pascuntur simplicis herba:

Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu

Flumina, nec somnos abruptis cura salubres.

Quæritur autem poeta neque benemerito tauro grassante hoc immaniissimo morbo, labores præte-
 ritos & tot impensas operarum quicquam prodesse: neque illum à pestilentia defendere, quod du-
 rissimas terras collo toties inuertisset, & maxima beneficia in communi vita mortalibus præstitis-
 set. Quasi dicat: An non igitur iure optimo exclamet quispiam? quæ nam ista rei iniquitas, quod in-
 culpata & salutaria hominibus iumenta cōmuni pæna cum sceleratis hominibus plectuntur? Hæc-
 cine

cine gratia reddenda de hominum vita bene merentibus bobus? hocce officium deorum immortalium, peste occidere innocentes atque immerentes pecudes? Atqui illis morbus iste non obuenit ex aliqua cibi aut potionis intemperantia. Neque enim illis aut vinum sapidissimum, aut epulæ exquisitissimæ morbos afferre possunt, quem voluptarijs & genio deditis hominibus. Quippe victu utuntur simplici herbarum & graminum. Potui illis est humor fontium, aut riuorum amniumque decurrentium aqua: neque ipsæ studio rei augendæ, quod faciunt auri, somnos sibi abrumpunt: sed omnis curæ, omnisque sollicitudinis expertes, in diem viuunt. At nihilominus tamen communis lue cum voluptarijs & cum sceleratis hominibus armenta & pecudes intereunt. Testatur idem poeta, etiam ad aras pertractos, & iam iam dijs immortalibus immolandos ante mallei ictum concidisse ex hoc morbo, atque expirasse:

*Sape in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lancea dum niuea circumdantur infula vita,
Inter cunctantes cecidit moribunda minifros:
Aut siquam ferro mactauerat ante sacerdotes,
Inde neque impositis ardent altaria fribus, &c.*

Idem testatur Ouidius:

*Dum vita sacerdos
Concipit & fundit parum inter cornua vinum
Eandem expectato ceciderunt vulnere tauri.*

Seneca vero loco mox citato: occisum à sacerdote tauri vice sanguinis sanjem profudisse meminit:

*Collata taurus veterat sacerdos
Dum manus certum parat alta vulnus
Aureo taurus rutilante cornu
Labitur segnis: patuit sub ictu
Ponderis vasti resoluta ceruix:
Nec cruor ferrum maculauit, atra
Turpis è plaga santes profusa est.*

Et mox inquit:

*Incumbant pratis pecudes relicta,
Taurus armento pereunte m. rict.*

Malidem præcipue nuncupasse videntur, quanquam & alij etiam sint pestilenciales morbi, ijque cum interni, tum externi. Interni sunt mania, morbus articularis, subrenalis, & subtercutaneus. Mania infectis bobus eripit sensus, ut nec audiant more solito, nec videant: ex qua passione celerissime moriuntur, quamuis hilares pinguescere videantur. Articularis est, quoties interdum de prioribus, interdum de posterioribus pedibus claudicant boues cum habeant ungulas sanas. Est subrenalis quoties à posterioribus debilitas apparet, & lumbi dolere creduntur. Subtercutaneus est, quoties humor pessimus in diuersis partibus bobus erumpit, & decurrit: Externi sunt, sarciminofus & elephantiasis. Sarciminofus est, quoties per totum corpus tubercula exeunt, aperiant se, & quasi sanantur, & iterum in alijs locis exeunt: Elephantiasis verò, quoties velut scabies minutæ cicatrices exeunt extra corium, & ad similitudinem lenticulæ. Hi omnes morbi contagione sunt pleni, etsi vnum animal apprehenderint, celeriter ad omnia transcunt, & sic interdum aut integris armentis, aut omnibus domicilijs asserunt interitus. Imperante Romano, intendit sese morbus pestilens nomine craca, iam dudum boues (ut Georg. Cedrenus narrat) Romanorum tentans atque perdens. Ferunt incoepisse, imperante Romano sene. Cum enim proxime Boni cisternam palatium ille conderet in quo se ab ardore Solis æstiuo refrigeraret, dum fundamenta parantur, effusum ferunt bouis mamorei caput, quod ab ijs qui repererant, contractum & in fornacem calcariam iniectum est: Ex eo tempore in hunc usque diem pestis armenta bouum per vniuersam Romanorum ditionem infestare (inquit) nunquam desit. Malis si quando bouem infestauerit, istis agnosci signi aiunt. Erit bos pilo horridus, & tristis, stupentibus oculis ceruice deiecta, saluius assiduis per os fluentibus, incessus pigrior, spina rigidior, fastidium maximum, pauca ruminatio: Estque duplex, vna cognomento humida, altera sicca. In illa per hos & nares humor bobus effluit, & fastidium ægritudoque consequitur. In hac nullus humor apparet, sed animal quotidie macescit, & fit deterius, nec iuxta consuetudinem appetit cibos. Malidi etiam addendum videtur malum Aristoteli *κραιπνός* nuncupatum, Theodoro Gaza nescio qua ratione struma: Euenit (inquit) struma, ut calidius frequentiusque spiretur: quod denique in homine febris, idem in boue struma est: inditium morbi, ut demissæ aures flaccæ, & ut comedere nequeant: breui moriuntur, ad apertisque pulmo inspicitur putris. Sic ille vertit: *κραιπνός* à Grammaticis exponitur siccus, aridus, friabilis, rigidus: oppositum

Malis quid

Mania.

Craca.

Malis.

Lib. 8.

cap. 23.

Cratrus.

Struma.

ἄρτος apud eundem Aristotelem in secundo de partibus animalium. Helychius *ἄρτος* esse apud
 morbum dicit, cum vermes & araneas gignunt. In suisbus etiam Aristoteles paulò ante de eodem
 morbo *ἄρτος* dixerat, capitis dolorem & gravitatem de finiens, qui plures simul invadat, &
 tribus aut quatuor diebus interimat; interdum tamen vino per nares infuso curetur. Ventrìs etiam
 profluviu in curabile eodem nomine vocari scribit. Brachum etiam (Gaza raucedinem red-
 dit) in suisbus morbum esse Aristoteles ibidem prodit, in quo maxilla præcipuè, & partes circa
 branchias inflammantur; eumque in alijs quoque corporis partibus fieri, vt pede vel aure inter-
 dum: putrescere protinus membrum, & vlcus serpere, donec ad pulmonem deueniat, quo ta-
 cto mortem sequi: crescere huc vitium celeriter, nec posse suum quicquam edere, cum ita ægrotat;
 curari à porcarijs, cum malum adhuc modicum senserim, haud alio modo quàm tota parte ascissa
 qua cøperit. Albertus Magnus Græca voce corrupta *crocharon* ineptè vocauit, ineptior etiam
 cum vocem Arabicam esse ait: rectè verò, vt iudico (inquit Gesnerus, ex quo omnia ferè hæc) ma-
 li originem facit à defluxu capitis: additque experimento constare, *heptaphyllon* (vel & vulgus
 vocat, tormentilla) cum bubus tum equis in potu pastuue dari. Hæc omnia hoc loco referre placuit,
 quoniam *ἄρτος* Aristoteli dictus morbus, tum in bubus, tum suisbus, non alius mihi videtur, quàm
 malis humida à Vegetio & recentioribus Græcis appellatus: quibus cum etiam branchius propter
 periculum, eiusque celeritatem & pulmonis noxam conuenit, differt autem quòd in quibusuis etiam
 extremis partibus incipiat, ijsque scissis curetur. Non alius etiam quàm malis humida videtur mor-
 bus ille bouum, quem Itali vulgò, vt Pet. Crescentiensis scribit, guttam robeam vocant. Is invadit ex
 pabulo potuque nimio, præcipuè post humidam depastam herbas, & propter ocium & aeris humidi-
 tatem. Vultu & oculi inflantur, & nisi curetur, bos moritur. Curatur autem detractò sanguine sub
 lingua hoc modo: Duæ glandulæ sub lingua cultri acuti mucrone pluribus in locis secantur, & san-
 guis copiosè demitur. Fit etiam suffitus cum thure ad nares bouis. Qui plura de malide, eiusque no-
 minibus & differentijs volet, equi historiam adeat. Hic priuatim nunc de ijs dicemus remedijs quæ
 boui malide laboranti conueniunt. Huic morbo si inter initia subuenire tentaueris, bos discrimen
 euadet: sin per negligentiam tardior adhibeatur cura, vetustioris morbi non potest superari per-
 nicies roborata. Inter exordia igitur adhibebis remedia quæ supra descripsimus tanquam omni-
 bus morbis communia. Columella præcipit, vt confestim mutetur calis status, & in plures distribu-
 to pecore longinquæ regiones petantur, atque ita segregentur à sanis morbidij, ne quis interueniat
 qui contagione cæteros labefaciat. Nampascendo (inquit) herbas inficiunt, bibendo fontes stabu-
 lo præsepia, & quamuis sani boues odore morbidorum afflante depereunt: vsque eò etiam mor-
 tua cadauera vltra fines villæ proijcienda sunt, & altissimè obruenda sub terris, ne fortè ipsorum
 corporum (halitu) interna sanorum contingantur & pereant. Idem Columella panacis & eryn-
 gij radices fæniculi seminibus mixtas & cum defructi ac molliti tritici farina, candentique aqua con-
 spersas saluari ægrotum pecus iubet. Similiter & Vegetius, panacem (inquit à seplasiarijs compa-
 ra. Eryngion autem herba dicitur, quæ in litore nascitur prope vndam maris: florem habet quasi
 aureum vel galbincum: folia eius sunt quasi folia cardui sylvestris, inter arenas littorum largissime
 spargitur: has effodies & in vmbra siccatas seruabis aduersus morbum tam equorum quàm bouum
 plurimum profunt. Potio ex eis componitur ista: Radicum panacis & eryngij & seminis fæniculi,
 singulorum vncias tres pariter deteras diligenter, addasque farinæ triticeæ sextarium, ita vt prius
 frumentum frangas, & molas: quæ omnia de calida feruente consperges, & cum melle vel sapa no-
 uenas offas singulis diebus digeres. Vbi obseruandum est, longè diuersum esse eryngion Vegetij,
 hic descriptum, ab eo quod descriptum est à Dioscoride. Hoc enim in asperis, & campestribus na-
 scitur, illud proximè aquas in maris littore: huic flores calore modò viridi, aliquando albo, interdum
 (imò plerumque) caruleo, illi aureo: quare Carolo Clusio facile subscripserim, qui illud Vegetij
 eryngium esse ostendit eam spinam, quam Theophrastus scolymon nuncupasse videtur, vt idem
 quoque Clusius censet, Salmaticensi agro & tota Castella frequentissimam esse ait, vulgo vocari
 Cardon lechal siue lecher, idest carduum lacteum, quia eius folia lacte conspersa videantur, foliaque
 etiam lac edant, quo Salmaticenses omne lac coagulant. Nihil hac spina in hac nostra vrbe, potis-
 simum per mania frequentius, ringium plebs & pharmacopola, qui non aliud eryngium nouerunt,
 vocant, eruuntque radices, illi propter dulcedinem in cibum, hi tum ob hoc, tum ad medicinæ vsum.
 Quærendum modo esset, num hoc etiam eryngium Columella, ex quo Vegetius hoc remedium
 mutuo, accepisse videtur, intelligat, vt scilicet aliud sit eryngium geoponicorum & mulomedico-
 rum ab eo quo vtuntur medici nostri. Exhibito hoc medicamento, tum Columella paribus casæ
 myrthæque & thuris ponderibus ac tantundem sanguinis marinæ testudinis miscere potionem ait,
 cum vini veteris sextarijs tribus, itaque paruam rem infundi. Sed ipsum (inquit) medicamentum
 pondere sex vnciarum diuisum, portione aqua per triduum cum vino dedisse sat erit. Hoc & Vege-
 tius

tius reperit, aliaque addit. Sanguinem marinæ testudinis colliges & per os cum vino dabis, quam quia inuenire difficile est, vulgare testudinum prodesse existimant: quod utrum bene opinentur, vsus viderit. Nam authores de terrestri testudine (non) tractauerunt. Pulverem etiam casie fistulæ, nec non etiam thuris pro æqua parte admiscebis, ex eo vnam semunciam cum sextario vini veteris in die per nares bouis infundes. Quod medicamentum per triduum facies. Morbi quoque quos superius nominauimus, amari sunt, & non nisi amaris potionibus superantur. Nam contraria contrarijs potionibus curantur ratione medicinæ, ideoque pulverem herbæ absynthij & crudorum lupinorum, herbæ quoque centauræ vel peucedani æquis ponderibus diligenter misceto, & in sextario vini veteris trina cochlearia singulis diebus, additis vncijs tribus olei, per os dato. Gesnerus ex libro Germanico manuscripto, in quo diuersa remedia pro bubus præscripta legebantur, hoc quoque exscripsit: Si pestilentia bubus ingruerit, radices asari in qua decoquito, & in potu exhibeto; vel ipsas contritas aquæ inspergito, & faucibus infundito: vel testas limacum: sufficiunt autem singulis bubus singulæ. Alij (inquit) herbam cruciatam gentianæ speciem (vt supra dixi) pariter cum limacum testis terunt, & per os infundunt. Alij virgam auream contritam panis imponunt, & ori inserunt. Columella authore præfens remedium est radícula, quam pastores consiliginem vocant. Ea (inquit) in Maris montibus plurima nascitur, omnique pecori est maximè salutaria. Lana manu effoditur ante solis ortum: sic enim lecta maiorem vim habere creditur. Vfus traditur talis, ænea subula pars auricula latissima circum scribitur, ita vt manante sanguine tanquam Or: litora duellus appareat orbiculus. Hoc & inuiscus, & ex superiore parte auricula cum factum est, media pars descripti orbiculi eadem subula transiit, & facto foramini prædicta radícula inseritur, quam cum recens plaga comprehendit, ita continet, vt elabi non possit: in eam dein æ auriculam omnis vis morbis pestilensque virus elicitur, donec pars, qua subula circumscripta est, demortua excidat & minima partis ictura caput conseruatur. Non exigua est huic consiliginis similitudo cum Helleboro nigro cum forma & viribus, ideoque in illius penuria hellebori nigri radicibus uti licebit. Cornelius Celsus, vt idem denique Columella citat, visci etiam folia cum vino trita per nares infundi iubet. Testatur Gesnerus in Rhætia Heluetica prope thermas Fabarias pagum esse Vattim appellatum, vbi cum pestilentia pecori ingruit, schedas quasdam Magis characteribus inscriptas & funiculo alligatas supra viam extendunt, & pecudes, & subtus transcant, impellunt; affirmareque sic pestem ilico finiri. Schedas illas (inquit) à mago quodam ante annos centum dono se accepisse testantur, vt reconciliarentur, cum ille à vicino monte deducto dracone herbas & fruges, qua duxerat, prostrauisset. Nunc alios bouum affectus prosequamur, à capite exordio sumpto. Paxamus tradit, cum bos aures demittens non comedit, cephalalgia torqueri. Vultque in hoc affectu, vt thymo vino macerato, alijsque, & sale, lingua ipsa confricetur. Hordeum etiam crudum ex vino sumptum opitulari asserit. Quin etiam foliorum lauri quantum manu apprehendi possit, in os inferens aut tantumdem corticis mali Punici, mirè contuleris. Myrrham præterea ad magnitudinem fabæ, cum duabus similiter heminis vini distemperans, infundensque per nares, dolorem exterminabis. Iulius Alexandrinus testatur se vidisse bouem epilepticum, & apud Plutarchum reperio, boues etiam furere dici, & Proetides quod se Iunoni prætulissent, dicuntur bouina laborasse infania. Istiusmodi autem maniam sensum eripere bubus aiunt, vt nec audiant more solito, nec videant, ex quo hoc passione celerrimè mori, quanquā hilares pinguesque videantur, contagiosum affectum esse & malidis speciem. Gesnerus tradit suos (Heluetios) infantiæ quoddam genus bubus infestum vocare vernacula lingua Hirnmütig, à cerebri vitio, cui vertigo siue in orbem discursus adiungatur: iuniores hoc morbo frequētius vexari putari, præsertim si inter cornua sapius aut vehementius feriantur: vel cornua nondum confirmata nimium contrectentur. Sic affectos si mactauerint lanij, carnem vendere non licere. Plures mori, nonnullos verò curari terebello iuxta cornua frontem versus ad carneum vsque adacto, ita vt sanguis effluat; esse qui vermem viuum aliquando ex vulnere illo egredi asseuerent, vt ex paronychij hominum: Sibi verò neutrum verisimile videri. Interdum quoque cibos respuit, tumore palati, vt ait Columella, crebrumque suspirium facit, & hanc speciem præbet, vt bos in latus pendere videatur. Ferro palatum opus est sauciare, vt sanguis profluat, & exemptum valvulis eruum maceratum, viridemque frontem, vel aliud molle pabulum dum sanetur, præbere. Solent etiam eodem asseuerante Columella fastidia cibi asferre vitiosa incrementa linguæ, quas ranas veterinarij vocant. Hæc ferro reciduntur, & sale cum allio pariter trito vulnera defricantur, donec lacescita pituita decidit. Tum vino perluitur os, & interposito vnus horæ spatio virides herbæ, vel frondes dantur; dum fracta vlcera cicatrices ducant. Si nerue ranæ fuerint, neque alius citata, & nihilominus cibos non appetet, proderit allium pinstitutum cum oleo per nares infundere, vel sale vel cunila defricare fauces, vel eandem partem allio tunso & halecula lenire. Sed hæc his solis fastidio est. Ranæ vitium instar lati vermis linguam occupare, à suis se audiuisset Gesnerus ait, subnigrum, & nono die nisi curetur, interimere; signum

*Radicula.
Consiligo.*

Cephalalgia.

*Lib. 13.
salub. c. 7.
De Gryllo.*

Palati tumor.

Lingua.

signum esse saluam defluentem. Curari cuspide lignea, qua rana rubeta transfixa sit, melius verò si in eadem aruerit. Sanari etiam stercore canino candido, sale, ruta, fuligine, & salvia pariter contritis & exerta lingua iuficatis. Caterum linguae pustu is ita medeberis ex præcepto Florentini: Bouem oportet collocare supinum, & capite reclinato linguam, an pustulas habeat, inspicere: quas quidem candenti ferro acutoque exurere convenit. Dein verò agrestis oleæ folijs contusis, saleq; etiam, vlcera inungenda sunt, aut sale tenuissimo & oleo: aut butyro & sale: Aut cucumeris agrestis radix sicca contusa vnâ cum ficibus in pastum est apponenda: Aut etiam farinæ hordeaceæ, tritici- que torrefacti pollinis, singulorum heminas duas vino madefactas offerito. Oculorum vitia, vt Columella testatur, plerumque melle sanantur: nam siue intumuerunt, aqua mulsa triticeæ farinæ (inquit) conspergitur & imponitur; siue album in oculo est, montanus sal Hispanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocius minutè tritus & immistus melli, vitium extenuat: facit idem trita sepiæ testa & per fistulam ter die oculo inspirata: facit & radix quam Græci *οιφιον* vocant, vulgus autem nostra consuetudine laserpitum appellat: huius quantocumq; ponderi decem partes salis Ammoniaci adijciuntur, eaque pariter trita oculo similiter infunduntur: vel eadem radix contrusa, & cum oleo lentisci inuncta, vitium expurgat: epiphoram (hoc est si genæ humorem profundunt, lachrymisque visus suffunditur, sic enim habet Vegetius, apud quem etiam omnia hæc leguntur) supprimit polenta (ex hordeo) conspersa mulsa aqua, & insupercilia genasque imposita: pastinacæq; agrestis semina, & succus armoracæ: cum melle collinita, oculorum sedant dolorem (Vegetius hic armoraceam interpretatur pastinacam agrestem: pastinaca quoq; agrestis, inquit, quam armoraceam vocant, cum melle trita oculorum sedat dolorem; alij armoraceam intelligunt raphanum sylvestrem) sed quotiescunque mel, aliusuè succus remedijs adhibetur, circumliniendus erit locus pice liquida cum oleo, ne à muscis infestetur: nam & ad dulcedinem mellis, aliorumque medicamentorum, non hæc sola, sed & apes aduolant. Recens tussis (inquit idem Columella) optimè saluiato farinæ hordeacæ discutitur. (Vegetius si recens fuerit tussis, sextarium farinæ hordeacæ cum vno ouo crudo & hemina passi per os dari boui ieiuno iubet.) Interdum magis profunt gramina concisa, & his admista faba fiesla. Lentæ quoque valvulis exemptæ, & minutè molitæ miscentur aquæ calidæ sextarij duo, factaque sorbitio per cornu infunditur. Veterem tussim sanant duæ libræ hysopi macerati aquæ sextarijs tribus: Nam si medicamentum teritur, & cum lentis minutè, vt dixi, sextarijs quatuor more saluiati datur, ac postea aqua hysopi per cornu infunditur. Porri etiam succus cum oleo, vel ipsa fibra cum hordeacea farina contrita remedio est. Eiusdem radices diligenter lotæ, & cum farre triticeo pinstitæ, ieiunoque datæ vetustissimam tussim discutunt. Facit idem pari mensura eruum sine valvulis cum torrefacto hordeo molitum & saluiati more in fauces demissum. Didymus hordeum redactum in pollinem madefactumque, atque palearum partes tenerrimas optimè repurgatas, cumque illi farinæ orobi mixtæ heminas tres, diuisis prius omnibus in tres partes, uiscentibus bobus tribus vicibus præberi iubet in cibum. Quidam eodem testante artemisiam herbam purgantes, macerantesque aqua, ex ea exprimunt succum, quem quidem ante aliud pabulum spatio septem dierum infundunt. Hæc & apud Constantinum Casarem leguntur, Pulmonariam quidem vocant imperfectam quandam herbam lichenis specie, arboribus maximè adnascens; Hanc cum sale anhelosis & tussentibus bubus vulgus apud Helueticos, vt Gesnerus refert, edendam commendat, maximè cum pulmo turgidior excreuerit, & vt ipsi (inquit) loquuntur collum subiuerit. Nullam huius herbæ apud veteres mentionem reperimus, Pulmoni exulcerato & sanguinis sputo conferre creditur, siccat enim & astringit, vt Matthiolus testatur. Est & altero eodem nomine multo notior, folijs boraginis, sed acutioribus & albicantibus apud nos maculis conspersi. Hanc similiter ad explenda pulmonis vlcera eruditi passim celebrant, à Plinio; vt apparet; inuitati, qui hanc adanussim delineant, aduersus morbos visceris sui nominis esse tradit, in cibo sumptam, vel potam. Hieronymus Tragus parietariam vulgarem à veteribus, tum iumentis tum bubus ad tussim & anhelandi difficultatem dedisse testatur: mulieresq; quæ bubus medentur, matricariæ vulgò dictæ pollinem sali admiscere vesperi, vt lingant. Eo medicamento boues purgari, respirandi que difficultate & inflatione liberari, Idem Tragus asserit pecori pulmonario suorum aliquos, agarico, gentiana & rha pontico permixtis mederi: Asari contritas radices cum sale tum ouibus ad pulmonis vitia & tussim dari, tum bubus, vt purgentur: alios aduersus easdem causas & lentam pulmonum pituitam veronicæ herbæ pollinem sali immiscere. Tussim & anhelitus angustiam nonnulli vinaceis, aut iuniperi baccis sali admixtis in hoc animali curant, vt annotauit Gesnerus; qui & aduersus asthma aristolochiam longam à Germanis vsurpari tradit, & solanum perpetuum, quod glycypticon vocant, hoc autem bouum ceruibus aduersus id malum pastores appendere. Afflictus istiusmodi pulmonum à Iudæis fuisse execratum: nam cum propter diuersa mala carnem non sani bouis abominentur, de quibus in libris eorum Thalmudicis per multa præcipi aiunt, tum

Oculorum
affectus.

Armoracea
quæ.

Tussis.

Pulmonaria.

Parietaria.

Iudæi nisi
sanis bubus
respirantur.

si pul-

si pulmones costis hæserint, vel etiam omentum peritonæo: quos quidem adhæsus partium exulcerationem interdum sequi à ratione nō est alienum: Est & illa grauis perniciēs, cum pulmones exulcerantur, vnde tussis & macies, & tandem phthisis inuadit. Quæ ne mortem afferant, Columella, radicem coryli inustam ita, vt suprà docuimus, perforatæ auriculæ inferi rubet, tum porri succū in stat hemina pari olei mensura misceri, & cum vini sextario potandum dari diebus compluribus. Apud Vegetium verò sic legitur; Radix consiliginis, succus porri, omnium hemina pari mensuræ olei miscetur. Sed Columellæ lectio præferenda est, Alexander Benedictus Veronensis agens de curatione oppilationū stomachi, ait aduertendum esse, quod cū in mesentericarum oppilatione quidam inter stomachum, & iecur, hoc est sub ipsis hypochondrijs tumor extare videtur, cum ventris exterioris extenuatione, tabescit ea pars alimenti defectu, resolutisq; viribus intempestiuè fluit venter; quoniam succus ex oppilatione ad iecur non transit; ex cibis crassioris substantiæ id euenire (inquit) solet. Si vetus id malum est, mortem portendit: hæere enim cutis ventri videtur intenta. In bobus labore consumptis cordapson vocant rustici Irremediabile ferè malum est: vel in homine quoniam quæ aperiunt, & duram præsertim oppilationem procurant, calidiora sunt, propterea cordapson magis exsiccant, & quæ è diuerso siccitati occurrunt, boni nutrimenti humectantia sunt, quæ cum plurimum oppilant, ob id prius aperiētibus opus est quàm humectantibus, quia oppilatio nutrimentum ne transeat, prohibet: vtrumque præstat prifana & aqua hordeacea plus quàm sit verisimile, nam aperit & humectat arefacta membra, sed ijs paulatim singulis diebus quid plusculum assumendo, æger (idem de boue dicendum) assue fieri debet nec vllō pharmaco vexandus est, aut vlla sanguinis missione. Si cruditate laborauerit bos, eius signa sunt, (inquit Columella) crebri ructus & ventris sonitus, fastidia cibi nervorum intentio, hebetes oculi propter quæ bos neque ruminat, neque lingua se deterget. Remedio erunt aquæ calidæ duo congi & mox triginta brassica caules modicè cocti, & ex aceto dati. Sed vno die abstinendum est alio cibo. Quidam clausum intra tecta continent, ne pasci possit. Tum lentisci olea strique cacuminum pondo quatuor, & libra mellis vna trita permiscunt (inquit) aquæ congio, quàm nocte vna sub dio habent, atque ita faucibus infundunt; Deinde interposita hora macerati erui quatuor libras obijciunt, aliaque potione (alio cibo, vel potione, Vegetius) prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis causa languoris discutitur. Nam si neglecta cruditas est, & inflatio vtrius & intestinorum maior dolor insequitur, qui nec capere cibos sinit, gemitus exprimit, locoque stare non patitur sæpe decumbere, & agitare caput (Vegetius, non agitare caput habet, sed volutare cogit,) caudamque crebrius agere. Manifestum remedium est proximam clunibus partem vinculo vehementer obstringere, viniq; sextarium cum olei hemina faucibus infundere, atq; ita citatum per mille & quingentos passus agere. Si dolor permanet, ungulas circumsecare, & vnctâ manu per anum inserta sinum extrahere, rursusque agere curretem. Si nec hæc profuit res, caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dantur. (Vegetius aliter si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum duplici aquæ calidæ dantur.) Vbi nec medicina processit, myrti sylvestris foliorū libræ duæ deligantur, totidemque extrahuntur, rursusque calidæ misti per vas ligneum faucibus infunduntur, atque ita sub cauda sanguis emittitur, qui cum satis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Tum concitate agitur pecus eo vsq; dum anhelat. Sunt & ante detractionem sanguinis illa remedia; tribus heminis vini tres (quatuor Vegetius) vnciæ pinis alij permiscuntur, & post eam potionem currere cogitur. Vel salis sextans, cum cepis decem (decem vncijs ceparum, Veget.) immittuntur aluo atque ita bos agitur. Eadem ferè remedia ad strophos, id est, tormina Paxamus præscripsit, vt paulò post referemus, etsi idem de cruditate seorsim agat. Bubus cruditate laborantibus (inquit) medebimur, aquam calidam propinantes, brassicæque aceto persusæ apponentes fasciculum vnum. Aliqui partes teneriores brassicæ elixantes, & contundentes, ex oleo eas illis per cornua infundunt; stragulisque simul bouem laborantem calefacientes, lenta illum exercent deambulatione. Id quod non solum boues, sed omnia pecora iuuat. Alij rursus agrestis olæ tandem vna & altera die sex heminas infundunt. Instantur boues (inquit Petrus Crescentiensis) ventribus ipsorum obstructis, aut flatu repletis, si manu vel digito feriantur, partes circa ilia & coxas, tympani modo resonant: visu etiam inflati appareant dolore torquentur, & quandoque in terram se prosternunt, ac libenter procumbunt. Curantur clystere vel cannula, vt equi etiam: aut manu pueri oleo illita extrahantur stercora: aut vena caudæ acuto cultello inciditur, quæ parte inferiore quatuor ab ano digitis distat. Periculum & hoc vitij affert, quo vulgus interdum quæritur, boues ruminandi facultatem amisisse: Ruminantibus enim omnis ferè cibis ore elabitur, vnde totius corporis macies statim consequitur. Curandum est igitur, vt manu inserta in fauces ingeratur, siue illud ipsum, quod boui agro exciderat, siue quod alteri ruminanti ex ore subtrahatum fuerit, ita tamen ne nimium, vel omne alimentum illi subtrahantur, ac idem qui in agro curatur affectus, insano creetur. Absurdo rustici quidam pharmaco ruminatione restitui

Lib. II. ca.
7. curation.

Cordapson.

Cruditatis
signa.

Inflationis
causa.

Ruminatio
cessans.

*Si cibū fa-
tidus.*

*Colera.
Dolor ven-
tris.*

Tormenta.

Diarrhœa.

Alui fluxus.

*Sanguinis
fluxus.
Sang. mi-
nus.*

*Vrinalis
herba.*

*Lineis affe-
ctus.*

tui putant, sordibus vaginalium excussis, & buccollæ panis ori inferendæ insperfis. Si bos cibum fastidiat, pabulum eius amurcæ sufficienti portione inspergi iubet Florentinus: olei etiam, resinæ aut terebinthinæ, singulorum æquis partibus mistis, ad radicem vsq; cornua bouis deungi. Plerosque sanè affectus fastidij symptoma comitari, vt malidem humidam, capitis dolorem, cruditatem tumorem palati, alui profluuium, tormina, ventris dolorem, alios. Florentinus cholera laborantibus, crura cauterio vsque ad vngulas exurenda osse asserit, posteaq; lauacro calidæ aquæ fouenda, contegendaque stragulis Ventris & intestinorum dolor sedatur visu nansium (anseris Vegetius) & maxime anatis, teste Columella, quam si conspexerit, cui intestinum dolet celeriter tormento liberatur. Eadem anas maiore profectu mulos & equinum genus conspectu suo sanat. Sed interdum nulla prodest medicina. Sequitur torminum vitium, quorum signum est cruenta & mucosa ventris proluuius. Remedio sunt cupressim quindecim ceni, totidemque gallæ, & vtrorumque ponderam vetustissimus caseus, quibus in vnum tunsis admiscuntur austeri vini sextarij quatuor, qui pari mensura per quadriuum dispensati dantur: nec desinit lentisci, myrtique, & oleastri cacumina viridis (ita vt lentisci myrtique & oleastri cacumina præbeantur, Vegetius,) Aluus corpus ac vires carpit, operique inutilem reddit: quæ cum accident, prohibendus erit bos potione per triduum primoque die cibo abstinendus. Sed mox (secundo die) cacumina oleastri, & arundinis, item baccæ lentisci, & myrti dandæ, nec potestas aquæ (post triduum etiam, Veget.) nisi quàm parcissime faciendæ est. Sunt qui teneræ lautus caulium libram, cum abrotani macerati pari portione dent, cum aquæ calidæ duobus sextarijs, atque ita faucibus infundant, eademque pabula obijciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, & cum totidem sextarijs vini austeri, potandum medicamentum præbent, omniq; alio humore prohibent, nec minus cacumina prædictarum arborum obijciunt, Quod si neque ventris restiterit concitata proluuius, neque intestinorum ac ventris dolor, cibosque respuet, & prægravato capite, si sepius, quàm consuevit, lachrymæ ab oculis, & pituita à naribus profluat: vsque ad ossa frons media vratur, auresq; ferro scindantur. Sed vulnera facta igne dum sanescunt, defricare bubula vrina conuenit. At ferro rescissa melius pice & oleo curantur. Paxamus ait; Qui bos torminibus discrutatur (loquitur autem de illis quos Græci *σπόγος* vocant) minimè vno in loco consistit, nec cibum tangit, sed mugit. Parum igitur nutrimenti illi offereendum est, caroque circa vngulas vsque ad sanguinem perpungenda. Alij circa caudam solutionem facientes, donec effluat sanguis, postea linteolo deligant. Alij cepas cum sale cõdentes admoventesque sedi quàm penitissimè fieri possit, postea boues impellunt, eosque cogunt ad cursum. Alij terentes nitrum, perfundentesq; per os iniiciunt. Nos supra boues sibi ipsis aduersus tormina, excrementis hominum in Cypro mederi diximus ex Plinio. Idem Paxamus aduersus diarrhœam, rhamni (inquit) folia contundens, asphaltoque miscens, ad comenda. Quidam folia mali punice macerata farinæque mista offerunt. Alij farinæ hordei cotylas duas, & farinæ tritici torrefacti mediam cotyle partem miscentes aqua porrigunt. Si boui aut vitulo aluus nimium fluat, aliqui totam auenæ farinam faucibus immittunt, & panem tostum insperfo sale: oxylapathi quoque semen in cibo iuuare certum esse aiunt. Contrà si excrementa alui retinentur, muscerdam & cannabis semen in fauces inferunt; vel vaccinum lac calidum, vel coquinariam colluuiem veterem infundunt. Si pecori sanguis per anum, aut vterum aut nares profluat, farinam triticeam cum ouo & butyro & lotio exequili hausto quidam permiscunt, & massam inde coctam in cineribus calidis coquunt & pecori præbent. Cum verò boues sanguinem mingunt, rarò aiunt, euadere: aiuntque solare aliquando hunc morbum gigni, cum prata pascuis aperiuntur, propter nimiam pabuli pinguedinem, aut nimium sanguine ex alimentis copia. Remedia aiunt tentari huiusmodi. Hordeum in aqua decoquitur, simulque lardum & panis: decoctum istud infundunt. Nonnulli blitum, (quod circa fimeta & solo pingui prouenire solet, caulibus & folijs rubris,) tusum salitumque præbent. Alij secreto experimento iuglandium nucamenta in ouo exhibenda celebrant. Sunt qui ipsam cruentam vrinam dum redditur excipiunt, & rursus statim per os infundunt, Alij ad sistendum sanguinis mictum vix quicquam efficacius esse aiunt, herba Roperti, vel gratia dei vulgò dicta, quam inserunt autem herba Roperti manipulos aliquot confusos. Alij tormentillæ herbam simul & raderudum admiscunt; alij oxylapathi folia confusa, salitaque ori immittunt. Oportet autem hoc morbo periclitantes boues, in stabulo quiescere, ne subitaneus (vt vocant) sanguis superueniat, & sano per vesicam transmittatur, dissectusque anus denuo propere coalescebat, nec refecando vitium euinci potuisse. Lien etiam bouum, vt ait Crescentienfis, quandoque lentis crassiq; humoribus infarcitur, vnde non liberantur, & diuturnus sit affectus dignoscuntur ex tussi, cum alijs infectantibus

tum maximè cum ad cursum aguntur. Præter cætera autem solent vitulis nocere lumbrici, qui ferè nascuntur ex cruditatibus. Itaq; moderandū est, ut bene concoquantur: aut si iam tali vitio laborant, lupini semicrudi teruntur, & offæ saluati more faucibus ingeruntur. Prodest etiam cum arida ficu & eruo contrita herba santonica, & formata in offam, sicut saluiatum demitti. Facit idem axungie pars vna tribus partibus hyssopi mixta. Matrubij quoq; succus & porri valet eiusmodi necare animalia, author est Columella. Sunt qui boum atque vitulorum lumbricos expelli dicunt, infuso succo quem expresseris è folijs & radicibus betæ rubæ: idem medicamentum pueris etiam conducere. Alij pollinem bursæ pastoris dictæ aduersus eosdem commendant: quorum iudicium improbo, cum sit alia, herba contra lumbricos dicta, nasturtij sylvestris genus, quod simillima seminis habet conceptacula, ad lumbricos maximè commendata. Hippocrates bobus cur, & quando potissimum coxæ articulus laxetur, his verbis docuit: Differt etiam habitus quidam corporis: nam & his quibus bene se habet membrum, & carnosius minus excidit, & facilius incidit: Vbi verò ipsi tenuiores & magis excarnes fuerint, tunc & magis excidit, & difficilius incidit. Argumentum autem quod hæc ita se habeant, hoc est: Bobus enim tunc magis femora excidunt ex acetabulo, cum tenuissimi existunt. Fiunt autem tenuissimi boues ad finem hyemis: tunc igitur etiam maximè luxantur: si tamen & huiusmodi quiddam in medicina scribere conuenit: Verum conuenit utique. Bene enim Homerus didicit quod ex omnibus pecudibus boues quàm maximè laborent hoc tempore, & ex bobus potissimum aratores, eò quòd hyeme operentur. His itaque maximè excidunt articuli; nam reliqua quidem pecora breuem herbam depasci possunt, boues autem non ita valde, prius quam alta fiat. Reliquis enim tenuis est labri prominetia, crassa item & obtusa superna maxilla, quapropter in breues herbas subicere non potes. Rursus solipedi animalia, vepore utrimq; dentata, & dentes inter se committere possunt, & sub breuem herbam dentes subicere queant, delectanturq; tali herba magis quàm alta: brevis enim herba in totum melior solidiorque est, quàm alta: adde quod alta etiam prius fructum effert: ob hoc igitur ita cecinit:

Haud scis ac bobus nigris gratissima veris

Tempora proueniunt.

quia gratissima ipsis apparet alta herba. Sed & aliàs bos laxum habet hunc articulum magis quàm alia animalia, & ob id etiam magis quàm alia pedem trahit, & maximè cum macilentus est, etiam senex: propter omnia hæc etiam maximè boui excidit. Hactenus Hippocrates. Aristoteles boues duobus potissimum morbis vexari scribit *καυπος*, de quo diximus, & podagra ægrè curabili facere autem hæc, ut pedibus intumescant, & quamuis non intereant, tamè ungulas amittere; valere melius cornibus pice calida illitis. Idem alicubi ait: Ungulas cum dolore articulorum laborat bos, non amitti, sed pedes tantummodo intumescunt vehementer. Pierius Valerianus verò scribit ex bubulo pede podagrosum hominem antiquitus indicatum fuisse; Bos enim (inquit) præcipuè ungulis cum dolore articulorum laborant, quo quamuis non intereat ungulas tamen interdum amittit, & pedes vehementer intumescunt unde fictum ab Aegyptijs, tauri celestis pedem extra regionem suam in Aethiopias exporrigi, quorum & pedes & articulos esse tumoribus obnoxios exploratum est; & in Italiam transgressos, paucissimos inueniri qui non articulorum vitio laborent. Vt cunq; est, Aristoteles ait non sentire boues pedum dolores, si illorum cornua illinantur cera, aut oleo aut pice: si verò attritæ fuerint ungulæ, cornua ungendo mederi agricolæ Plinius tradit: nec subteri pedes boum si prius cornua pice liquida perungantur: quod & antiquissimus Cato dixit, his verbis. *Boues pedes ne subterant, priusquam in viam quoquam agas, pice liquida cornua infima unguo*: per cornua uterq; ungularum substantiam intelligens, ut antea quoque annotauimus. Columella verò subteritos pedes elui aasserit calefacta bubula vrina: deinde fasce sarmentorum incenso, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogi insilire, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius illini. Sanguis demissus in pedes, teste eodem Columella, claudicationem afferit; quod cum accidit, statim ungulam inspicere vult; tactu autem feruorem demonstrari ait, bouemque affectam partem vehementius premi non pati. Sed si sanguis adhuc supra ungulas, in cruribus est, frictione assidua discuti. (Vegetius ad triduum trito sale perfricat) vel cum ea nihil profuit, scarificatione demi. At si iam in ungulis est, inter duos vngues cultello leuiter aperiri iubet (Vegetius etiā intus mundat) postea linamenta, sale, atq; aceto imbuta applicari, ac solea sparteæ pedem indui, maximèq; dari operam, ne in aquam pedem mittat, & ut sicce stabuletur. Hunc eundem sanguinem, nisi emissus fuerit, sanem creaturum ait, & si suppurauerit, tardius curari, prius autem ferro circumcidi, & expurgatum deinde pannis, aceto, & sale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia veteri & seuo hircino pari pondere decoctis, ad sanitatem perducere. Si sanguis in inferiore parte ungulæ est, extremam partem ipsius vnguis ad viuum refecare, & ita emitti ac lineamenti (stappa vel linteolis cum sale, & oleo, & aceto infusis, Vegetius, & sic ille paulò ante) pedem inuolutu spar-

Lumbrici.

Lib. de art. culis.

Coxæ luxatio.

Boues cur luxantur.

Podagra.

Podagrosi typus.

Contra pedis dolores.

Ad ungulas attritas.

Claudicationis.

tea muniri. Mediam vngulā ab inferiore parte non expedire, vt aperiatur, nisi eo loco iam suppuratio facta est. Si dolore nervorum claudicat, oleo & sale genua popliteque & crura confricanda esse, donec sanetur. Si genua intumuerunt calido aceto fouenda esse, & lini semen, aut milium detritum conspersumque aqua mulsa imponendum: spongas quoque feruenti aqua imbutas & expressas, atque melle litas rectē genibus applicari, ac fascijs circumdari. Quod si tumori subest aliquis humor, fermentum, vel farinam hordeaceam ex passo aut aqua mulsa decoctam, imponi, & cum maturuerit suppuratio, rescindi ferro, eaq; emissa, vt supra docuimus, linamentis curari. Posse etiam (vt Cornelius Celsus, inquit, precipit) lilij radicem aut scyllam cum sale, vel sanguinalem herbam, quam *ωολύγορος* Græci appellant, vel marrubium ferro reclusa sanare: ferē autem omnem dolorem corporis si sine vulnere est, recentē fomentis melius discuti; veterem autem vri, & supra vulnus butyrum, vel caprinus instillatur adeps. Florentinus si ob partis frigiditatem bos claudicat, pedem (inquit) ablucere conuenit, locumque affectum (vbi scalpello fuerit manifestatus) fouere veteri vrina: dein sale conspergere, atq; ex spongia peniculouē alio mundare. His factis, adeps hircina, aut bubula, probē contusa, parti dolenti ex ferro instillanda est, sin autem, quod calcarit erectum palum, aut aliquid simile, bos claudicare videatur, cetera quidem omnia similiter facienda sunt, ceram autem cum oleo vetere, melle, cum orobi farina solutam refrigeratamque vlceri imponere debes. Postea verō, accipiens incretam testulam, ficusque, aut mala Punica tundens, atque permiscens, vlceri circumponito: ac linteo aliquo deligato adeo curiosē: vt externarum rerum nihil subingrediatur, donec bos ipse firmior possit stare. Sic siquidem percutabitur; tertia autem die simili medendi ratione succurrito. Si claudicat ob materiæ influxum, oleo & passo concoctis pars ipsa calefacienda est, ac dein calida polenta hordeacea illi imponenda. Ceterum, vbi pars ipsa tenera & mollis est reddita, aperienda est, extergendaque: postea verō folia liliorum, aut squillam ex sale, aut polygonon, aut denique prasium contusum imponere expedit. Si quid verō pedem penetrauerit, Crescentiensis ita curari iubet; vt extrahatur cum radicibus arundinis tritis, vel radicibus dictamni suprapositis & fascia alligatis, vel alijs medicamentis, quæ spinis extrahendis adhibentur in equis, vt in illorum historia docuimus. Si talum aut vngulam vomer laeserit, Columella picem & axungiam cū sulphure & lana succida inuolutam candente ferro supra vulnus inuri precipit, (Vegetius verō candente ferro supra vulnus imponi iubet, & vngi, vt verendum sit) apud Columellam legendumque esse pro inurito, inuoluto. Quod idem remedium optimē facere monet exemplum stirpe, si fortē surculum calcauerit, aut acuta teste, aut lapide vngulam pertulerit, quæ tamen si altius vulnerata est, latius vult ferro circumcidi, atque ita inuri, vt supra præcepit, deinde sparteæ calceata per triduum suffuso aceto curari. Item si vomer crus sauciauerit, marina lactuca, quæ Græci *αβιμαλλος* vocant, admisto sale imponi: asseritq; minus claudicatura armenta, si opere defunctis multa frigida pedes lauentur, & deinde suffragines, coronæ, ac discrimen ipsum quæ diuisa est bouis vngula, vetere axungia defricetur. Cū verō de vermibus qui in vlceribus quandoque proueniunt, nihil sit dictum, addam remedium simplicissimum ex Ioan. Fragoso: Hic agens de tabaco: Vlcera antiqua (inquit) licet ad ossa vsque penetrent, sintque cancrofa mundari perhibent, carne repleti & ad cicatricem perducuntur herbæ huius (tabaci) succo indito & superimpositis folijs: præsupposito tamen bono regimine & præmissis euacuationibus vniuersalibus. Quæ utilitas etiam cognita est in vlceribus narium, tinea & impetiginibus ac similibus, fricando cum folijs tamen sedat em. Hæc eadem utilitas eius in curandis vlceribus, non tantum obtinuit in hominibus, sed etiam in alijs animalibus, quia per vniuersam quasi Indiam, præcipuē in S. Dominico & S. Ioanne de portu de vite, frequentia sunt vlcera in vaccis, bobus & alijs animalibus, quæ sese mutuo vulnerant in motibus, & ob summam regionis humiditatem faciliē putrescunt illa vulnera, vsq; eō vt repleantur vermibus: quæ quidem sublimato curare erant soliti: hoc autem ipsum cū tanti esset pretij, vt pluris constaret, quàm animal ipsum, quod curabatur; inuenerunt per experientiam, infuso succo istius herbæ non solum interfici & eijs vermes, sed etiam mundari vlcera, & ad cicatricem perducere. Et illud ipsum præstat in animalibus domesticis & veterinarijs, curando contusiones ipsorum. Scimus quendam vlcere antiquo narium laborantem, è quo sanies manabat, non sine suspitione contagij, instillato succo istius herbæ per nares magnam eiecisse multitudinem vermium, atque ita curatus est. Hactenus Fragosus. Facilius adhuc remedium hoc est. Quidam (inquit Constantinus Cæsar) vlcera aqua irrorant frigida, & sic encant vermes. Atque hactenus de corporis bubuli generis affectibus. Conuenit verō huic maximē loco machinæ illius descriptio, qua boues aliaque iumenta clausa ligataque tenentur, vt medicamenta, admittat. Describitur à Columella & Vegetio. Machina (inquit ille) fabricanda est, vt & proprior tutusq; accessus ad pecudem medentibus sit, nec in ipsa curatione quadrupes reluctandoremedia respuat. Est autem talis machinæ forma. Roboreis exibus (assibus) compingitur solum, quod habet in longitudinem pedes nouem & in latitudinem

*Si vomer
talum lae-
rit.*

*Vermes in
vlceribus.
Tabaci fa-
cultas.*

*Machina
in qua en-
tutur bos.*

pars prior dupondium semissem, duos pedes, & semis, Vegetius pars posterior quatuor pedes. Huic solo septenum pedum stipites recti ab utroque latere quaterni applicantur: ij autem quatuor angulis affixi sunt, omnesque tranuersis sex temonibus quasi vacerræ inter se ligantur, ita ut à posteriore parte quæ latior est, velut in caueam quadrupedes possit induci, nec exire alia parte prohibentibus aduersis axiculis: primis autem duobus statuminibus imponitur firmum iugum (tranuersum) tigillum ad modum iugi, ad quod equorum capita, vel bouum religantur, Vegetius) ad quod iumenta capistrantur, vel bouum cornua religantur: ubi possunt etiam numelli fabricari, ut inserto capite descendentes per foramina regulis ceruix teneatur: cæterum corpus laqueatum, & discentum temonibus obligatur, sicque immotum animal medentis arbitrio est expositum. Machina isthæc vulgò nuncupatur vn traaglio, quasi miseria, aut ærumna, vnde non pauci miseris afflictis ærumnosique, ut ab ijs liberentur, tabellas in templis diuis suspendere solent, in quibus istiusmodi machinæ inclusi ita depinguntur, ut genibus flexis diuorum implorent auxilium.

C A P I E N D I R A T I O.

AETHIOPEs Gymnetæ (inquit Diodorus Siculus) asperam incolentes patriam, rarissime aquarum fontibus super arbores, ferarum timore dormientes sub auroram ad aquarum decursus armati prodeunt se abscondunt inter arborum frondes: sub æstum verò Solis agrestes boues, tum caloris, tum sitis impatentia ad aquas potus causa confluunt; repletos grauesque aqua, Æthiopes, cum haud facile moueri possint, ex arboribus descendentes adoriuntur, ac lignis adustis, saxisque & sagittis occisos, per coetus diuisos edunt. Ludouicus Ariostus laqueis quoque capi innuit, dum canit:

Lib. 4. c. 3.

*Come toro saluatico che al corno
Gettar si sente vn'improviso laccio
S'alza, di quà e di là s'aggira intorno
Si colca & lena, e non può vscir d'impaccio.*

Cant. 11.

H. 45.

P R Æ S A G I A.

PLINIVS inter signa futuræ tempestatis, boues recenset cælum olfacientes, seseque contra pilum lambentes, sed Theophrastus ait (inquit Iacobus Dalechampius) si anteriore vngulam lingant, sententia longè diuersa. Cæterum Theophrastus in opere de pluuiæ signis ita habet: Bos lambens anteriorem vngulam, tempestatem, vel imbres imminere ostendit: item si sursum eleuato capite in cælum aspiciens odoretur, pluuiam præfagit. Hoc postremum signum posuit etiam eximius Mantuanus Poeta:

Li. 18. 35.

Tempestatis signa.

Georg. 2.

Aut bucula cælum

Suspiciens, patulis captant naribus auras.

In quem locum Seruius. Hic locus omnis (alia scilicet quoque tempestatis signa, quæ poeta ibi recitat) de Varrone est. Varrone nimirum Atacino: qui sic habet, quod attinet ad bouem:

Et bos suspiciens cælum (mirabile visu)

Naribus aereum patulis decerpit odorem.

D. Ambrosius in Hexamero, boues (ait) impendente pluuiâ ad præsepia se tenere norunt: iidem ubi naturali sensu mutationem cæli colligerint, foris spectant, & ultra præsepia ceruices extendunt suas vna omnes specie, ut prodire se velle testentur. Antonius Mizaldus, qui de præfagijs etiam scripsit, tradit, si boues cum insolito mugitu ad stabula tristes sub vesperam proficiscuntur, & vitulæ præter modum & vsum salientes absente (præsertim ad visum) stimulo, vitulabuntur tempestatem paucos dies sine dubio deorsum grassaturam, veluti de pictura quadam representare affirmat. Bos ad dextram coxæ vertebram inclinatur, ut Ælianustradit, si iam proximum est, ut pluat: sinistrenus tempus propè futurum est, ad sinistram incuruatur: præterea si mugit, & terram olfacit, pluuiâ impendet. In feceritis secretorum quæ Aristotelis nomine circumferuntur, scriptum est boues magis solito comedentes, & in dexteram jacentes, tempestatem denunciare. Ait autem etiam Aristoteles vacas, si per astatem fuerint fecundiores, pluuiosam instare hyemem indicare: & aliàs

Lib. 6. c. 4.

Lib. 7. c. 8.

etiam ait, idem contingere, cum vaccae plures gravidæ sunt & facile initum patiuntur. Quod fieri non posset, ut Alberto placet, quod nimirum animal siccum secundo, & genitali humore abundet, nisi iam à cælesti influxu stellarum, quæ annum regunt, humor in eis commoueretur. Aelianus boues testatur impendentem pestem, & terræ motum & cœli salubritatem, & frugum fertilitatem præsentire, ceterum quibus hæc indicent signis, non exprimit.

PHYSIOGNOMONICA.

Ignavia signum.

ARISTOTELES in physiognomonicis, illos quibus facies carnosæ est, remissi & negligentis animi esse coniicit: quibus magna, ignavos seu tardos: quibus oculi magni, similiter: quibus admodum caui, mitēs, & illos etiam ignavos, quibus frons magna sit postremo quæruolos, & indignabundos, quibus vox primum gravis: in fine acuta fuerit: quod eadem omnia in bubus similiter se habeant. Nos autem suprâ ex Adamantio diximus bouem vultu suo, & moribus simplicitatem quandam præ se ferre.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

Apes bobus amica.

Lib. II. cap. 20.

OCCULTA planè est amicitia inter apes & boues. Columella ex Higinio scribit per Vernos dies (circa calendas Aprilis, Palladius) curandas esse bestiolas istas adaperitis alueis, ut omnia purgamenta, quæ sunt hyberno tempore congesta, & araneis qui fauos corrumpunt, detractis, fumus immittatur, factus incenso bubulo fimo. Is enim (inquit) quasi quædam cognatione generis, maximè est apibus (apum salutis) aptus: Tineæ (inquit) & papiliones plerumque fauis adherentes decidunt, si fimo medullam bubulam admisceas, & his incensis nidorem admoueas. Plinius hæc paulò aliter: *Circumlini* (inquit) *alveos apum fimo bubulo vitilissimum. Cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, terebrantes; apesque ipsa excitat.* Rectè autem dixit, cognatione quadam generis, cum ex mortuis etiam bobus ortum apes habeant, quod mirum est non annotasse Aristotelem, sed fortè ignoravit. Plinius enim Virgilium citat, non Aristotelem. *In totum* (inquit) *reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuvenem corpore exanimato, sicut equorum vespas, atque crabrones, sicut asinorum scarabæos mutat ante natura, ex alijs quadam in alia.* Ceterum ante Virgilium M. Varro, duplicem apum ortum esse prodidit partim videlicet ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaq; Archeus in epigrammate ait esse eas, *βούδες & διπύρρις ἀνὸς οὐκ ἔστιν ἄλλο.* In Aegypto loca quædam esse aiunt, ubi si defodiatur taurus, ita ut cornua duntaxat suprâ terram emineant, eaque deinde terra amputentur, apes euolent, putredine enim taurum in istud animalculum immutari. Quo videtur etiam Philetas (inquit Antigonus) animum intendisse, homo admodum curiosus. Vocat enim apes taurigenas hoc verbi:

Taurigenas sic fasus apes longinquus adisti.

Met. 15. Sed & Ovidius ait:

Nonne vides quacunque mora fluvidoque calore

Corpora tabuerint, in parva animalia verti?

I quoque electos, mælatos obrue tauros

(Cognita res visu) de puri viscere passim

Flavilega nascuntur apes, qua morte parentum

Rura colunt, operique fauent, in spemque laborant.

Ut apes ex bobus fiant.

Si modò apes eo modo generari volueris, Florentinus referente Constantino Cæsare, iubet ut domus tibi sit alta decem cubitorum, latitudinis totidem cubitorum, & reliquis lateribus comparibus. Ingressus in illa formetur vnus, fenestræ quatuor ab vnoquoq; vna. In hanc inducas bouem triginta mensium, carnosum, valdè pinguem, faciaque astare ipsi iuvenes multos, qui ipsum tortiter verarent, & fustibus cæsum occidant, simul cum cornibus ipsa etiam ossa comminuentes, diligentem neratur, & circa primas plagas non violenter in ipsum irruant. Statim verò obturetur omnis bouis cæ sunt partes ad euacuationes necessarias: deinde thymo substrato multo, boueq; supino super ipsum inclinato, domum egrediantur, & statim ianuam & fenestras luto denso oblinant, ut neq; acti, neque

neque vento vilis ingressus ac perspiratio pateat. Tertia autem hebdomada vndiq; domum aperire oportet, & lumen aeremq; durum admittere, praterquam ex ea parte, vnde vehemens ventus procedit. Si enim sic contingerit, ingressum qui secundum ventum situs est, clausum relinquere oportet, & luto velut prius oblinere. Vndecima deinde post hanc diem ubi aperueris, inuenies plenam apibus racematim inter se coagmentatis, & ex boue reliqua cornua & ossa ac pilos, & praterea nihil. Aiant ex cerebro gigni reges, ex arnibus vero alias apes. Nascitur autem & ex spinali medulla rex, praestare tamen ex cerebro natos & magnitudine & pulchritudine & robore omnibus alijs traditur. Primam porro mutationem & transformationem carni in animalia & velut coceptum quendam, ac generationem inde cognoscas. Ad aperta, n. domo parua, & alba specie, inter seq; similia, & non perfecta, neque iam omnino animalia circa vitulum multiplicata videbis, immobilia quidem omnia, paulatim vero auferentia. Videbis etiam alarum excretionem iam articulata, videbisq; proprium colorem accipientes apes, circumfidentesque regem & aduolantes: verum breuib; & subtrementibus alijs propter insuetudinem volandi, & membrorum debilitatem. Assident autem fenestras impetuosè impellentes, & volantes se muruo, ob desiderium lucis. Praestat tamen apertiones & obturationes fenestrarum, velut dictum est, aternis diebus facere. Timor est enim, ne aut apum naturam transmutent, aut ob longiorem stabuli conclusionem aere priuata velut suffocatione pereant. Eadem ferè Virgilius his versibus docuit:

*Sed si quem proles (apum) subito defecerit omnis,
Nec genus vnde noua stirpis reuocetur, habebit,
Tempus & Arcady memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo calis iam saepe inuenis
In sinceris apes tulerit cruor; altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam,
Nam quæ Pellai gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum
Et circumpectis vehitur sua rura phaselis.
Quaque pharetrata vicinia Persidis urget,
Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena
Et diuersa vici septem discurret in ora,
Vsq; coloratis amnis denexus ab Indis,
Omnis in hac certam regio iacet arte salutem,
Exiguus primum, atq; ipsos contractus ad usus
Eligitur locus hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt arctis, & quattuor addunt,
Quatuor a ventis obliqua luce, fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quartitur: hinc gemina nare, & spiritus oris
Multa relictis obstruitur; plagisque perempto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic postum in clauso linguunt, & ramae collis
Subiunctum fragmenta, ihyum calisq; recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas
Ante nouis rubeant quam prae coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendit hirundo.
Interea teneris tepis factus in ossibus humor
Afluat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo mox, & stridentia pennis
Miscantur, tenneque magis, magis aera carpunt:
Donec vi altius effusus nubibus imber
Erupte, aut neruo pulsante sagitta,
Prima leues incunt si quando praelia Paribi.*

Cur verò ex bobus putrefactis generentur apes, occulta ratio est, vel ipso Galeno teste in eo volumine, cuius titulus est, an animal id sit quod in vtero continetur: Neque enim (inquit) quo pacto vermes in plantis gignuntur, atque ex equis bobisque vespæ & apes, facile nos dicere licet, verum à natura simpliciter fiunt, nam neque aues docet volare quispiam, neque nos intelligere, audire, videreque. Illiusmodi apum ex putrefactis bobus ortum verum esse ipsa autopsia didicit Bernardinus Gomecius, cuius viri verba, cum huic miraculo aliud superaddant, lubens ascribam: Sagunt

(inquit) dum animi recreandi gratia apud aluearia versarer, ac summo perè mirarer inter singula-
ria earum opera, in primis fucorum obsequium, atque benignitatem, tum in ipsis inclusum apum
seminarium, quod vnum me quidem in magnam admirationem traduxit. Reseram enim rem no-
uam, inauditam, neque visam hactenus, neque ab ullo scriptore, quod sciam, memoria proditam.
Nam cum interim captus à me fucus, digitis atque ungue medius premeretur, si fortè vice aculei
aliquid emitteret: ecce ruptis visceribus, atque posterioris partis pellicula, album, ceu croceum ca-
put bouis, expansis & tortuosis cornibus, rostroque adunco, affabrè formatum derepente emer-
sit. Quam rem summè qui aderant, admirantes, atque idcirco id ipsum denuò experiri efflagitantes,
alijs subinde quinque fugis, à me, vt antea pressis, totidem similiter bouum capita eruperunt, natu-
ra quidem cui meritò summa inest cura apum; in hoc portento, seminalem ipsarum rationem, atq;
vnde tandem instauranda sint, per fucos mirè ostendente. Quemadmodum modo apes occultam
quandam cum bobus amicitiam exercent, ita contrà insectos sibi habent crabrones, quamuis alio-
qui fauifica quoque animalia. Horum nimirum aculeo icti, ceu immanissimo quodam dolore affe-
cti, ad cursum incitantur, ex fuga fortassis auxilium sperantes, quo modo Dedalionem fugisse

Caput bo-
nis in fuco.

Crabro bo-
ni inimi-
cus.

Met. 11.

Ouidius cecinit:

Quater inde repulsus

Concitat membra fuga mandat, similisque iuuenco

Spica crabronum pressa ceruice gerenti,

Quæ via nulla ruit, iam tu mihi currere visus

Pius homine est, alas pedes sumpsisse putares.

Asilus siue
Ostrum.

Nisi dicamus Ouidium figuratè crabronem dixisse pro asilo siue œstro quo maximè affliguntur ac
vexantur, vexatique similiter tanta velocitate feruntur ad cursum, vt non nisi ab equis superari
queant vnde origo fabulæ de Thessalis: Quendam autem Thessalum regem aiunt bobus æstro exa-
gitatis, satellites suos ad eos reuocandos ire iussisse, cum autem cursu non sufficerent, ascendisse
equos, & eorum velocitate boues infecutos, stimulis ad recta reuocasse. Vnde cum multo velocius
quàm homo posset, currere cernerentur aut potius eorum equi, circa flumen Peneon potarent in-
clinatis capitibus, locum fabulæ dederunt, vt Centauri effecederentur. Homerus naturæ animan-
tium consultissimus boues verno tempore æstro infestari cecinit fugientes procos æstro percitis
bubus comparans:

Centauro-
rum fabu-
la vnde
exorta.

Odyss. X.

Οἱ δ' ἐπὶ βοῶτο κατὰ μὴ ἀροῖ, βίβας αἰς ἀγέλας

Τὰς μὲν τ' αἰόλος οἶσρος ἰφορμυθὲν ἰδύμεν

Ωρνεῖται πρὸς, ὅτε τ' ὄματα μακρὰ αἰέλοισι, id est.

Hi autem fugerunt in domum, boues tanquam gregaria,

Quas quidem dolosum altrum impetu aggressum exagitaui.

Tempore in æthero, quando dies longi sunt.

Georg. 3.

Quibus posterioribus verbis indicat poeta, se non initium veris, sed potius finem intelligere, siqui-
dem quando magis feruet sol, æstrum etiam magis boues vexat, quam obrem circa meridiem ideo-
que aut manè tantum aut vespere sub occasum solis pascenda esse acrius armenta ab eo pungi Ma-
ro attestatus est his versibus:

Est locus Silari circa; ilicibusque virentem

Plurimus Alburnum volitant, cui nomen asilo

Romanum est: altron Graci vertere vocantes:

Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis

Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther

Concussus, syluaque, & sic ripa Tanagri.

Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras

Inachia Iuno pellem meditata iuuenca.

Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrius instat)

Arcebis grauidæ pecori, armenta que pascet

Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Epist. 58.

Hunc Virgilij locum citans Seneca, videtur dicere æstrum suo tempore Latinum nomen non ha-
buisse, At enim: Hunc quem Graci æstrū vocant, pecora peragentem & totis saltibus dissipantem, asilum
nostris vocabant. Hoc Virgilio licet, credas. Plutarchus æstrum adulatori assimilians, videtur indicare,
inter alias corporis partes auribus potissimum infestum esse: Tauris ferunt (inquit) asilum sub aures
subire, itemque canibus ritium: & adulator aures ambitiosorum laudibus occupans, ijque adhaerens, non
facile depellitur. Atqui Oppianus illa & medium latus infestare scripsit, cuius aureos versus ascri-
bere non erit, puto odiosum:

De adulas.
Adulatori
similis.
Lib. 2. de
pessis.

Καὶ γὰρ τοὶ καὶ βροτὶ ἀνθρώποις ἐν τῇ πλάσσει,

Οἶσρος

Οἷστος, ἐν χρίματι τε βοὸς λαγόνισσιν ἄραιαίς
 Οὐτὲ τι βοφορβῶν μελισταί σιβάσ' ἔτετο μῆος,
 Οὐδ' ἀγίλῃς, πάλιν δὲ καὶ αὐτὰς παῖτα λιπόντες
 Σείοντα λυσσεύουσιν αἰετὶς αὐτοῖς
 Οὐδ' αὖτα μῶν, ἢ πόσιος ἀνέμβατος, ἢ δὲ χαράδρα
 Ρογάδης, ἢ πύθρητις ἀποειπτός καθιροχοῖ
 Ρίπην ταυραῖν, ὅτ' ἐπὶ ζίσιν ὤζ' ἐκλίτων
 Εὐτύπος, ὁ τρεφὼν ἐπὶ στήρῳ δόδονον
 Παῖτη δὲ βροχὴ παῖτα δὲ σὺν ἄλματ' αὐτῶν
 Εἰλεῖται, τοῖν μιν ἀγνοῖται μῶσα τύλλα
 Καὶ τὸ μιν ἐχθρὸν ἀλγος ὁμοίον, ἢ δὲ βόισσι.

Hoc est, vt Laurentius Lippius breuiter vertit:

Quin etiam fortes tauros infestat asilus
 Illos & lateri medio cum fixus inhaeret:
 Nec iam pastores curant, nec pascua lata
 Et virides herbas, stabulum atque armentum relinquit,
 Confossi furiant rabie, non flumina possunt
 Non mare, non valles, praeuptaque saxa temere,
 Mugitu complent sylvas, stimuloque coacti
 Exiliunt, nec suntque pedes horrore minaci,
 Pisces atque boues angit furibunda procella.

Oppiano subscribit Q. Calaber, Græcos attonitos fugiensque bubus istiusmodi peste vexatis as-
 similans: Caterum Græci (inquit) attoniti reddebantur bobus similes, quos indefessè sub iugo &
 aratro connitentes subter ilia aspero ferit rostro asilus, sanguinem sitiens, illi autem magna accensi
 indignatione ab opere procul fugiunt, quare qui aratrum sequitur, discutiatur animi, rei difficul-
 tate laborans, ac bobus metuens, ne à tergo irruenti aratro, ferrum pedibus illisum neruos præfe-
 cet. Nonnulli cæstrum cum tabano & myope quoque eundem faciunt, alij distinguunt, vt in opere
 de Insectis ostendimus, vtcunque autem est, tabano saltem miro modo quoque vexari solent: cuius
 rei mentio apud Varronem: Itaque (inquit) quod eas alate tabani infestare solent, & belliola quadam
 minuta sub cauda, ne concitentur, aliqui solent includere septis. Μόκουμ etiam similiter celebratur,
 ideoq; & pro stimulo quo boues vrgentur, accipitur. Sorion diligentissimus Geoponicus, ne cæstrum
 siue asilus boues exagitet, hoc nobis reliquit remedium: Minimè (inquit) accedet eis, si quis con-
 tusas lauri baccas & aqua incoctas, per loca in quibus pascuntur boues, eas disperferit: mox enim
 diffugient, nescio qua naturæ vi. Quod si adhuc infestare non desinant, cerusam bubus aqua leui-
 gatam inungunt. Habent etiam boues inter insecta inimicissimam buprestim, vt nomen ipsum indi-
 cat, de quo sic Plinius: Buprestis animal rarum in Italia, similitimum scarabæo longi pedis. Fallit inter her-
 bas bouem maxime, inde nomen inuenit: deuoratumque taetò felle, ita inflammat, vt rumpat. Dicitur
 itaque buprestis (βύπρηστις) πρᾶτ' τὸν βοῦν ἱμπεριπραδαί, quod nimirum boues incendat &
 vrat. Aliter tam sentit Etymologastæ, dici inquiens, quòd summopere intumescere faciat hominem
 βύπρηστις (inquit) πρᾶτ' ἀγέσθαι διὰ τὸ τὴν γυναικὸς αὐτοῦ μεγάλως πρησθῆναι τὴν εἰς τοῦ
 πρᾶτ' τὸ γὰρ βύς ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἰτασσον αἱ Ἀρχαῖοι, καὶ βυπρεῖδα θὸν μέγα πρᾶτ' αἶδα, idest Buprestem
 dicunt nominari, quod eos qui eam gustarint, inflatos ac tumidos reddat multum, quod πρη-
 σθαι Græci dicunt. βύς enim nomen magnum antiquis significabat, vnde βυπρεῖδα, magnum puerum
 dicunt. At quamvis vtraque etymologia tolerari queat, prior tamen meo iudicio sequenda est, vt-
 pote & ab antiquissima Nicandro celebrata, versibusque illis eleganter indicata:

Ἦ καὶ βυπρεῖδα λείψανον ἰμπεριπραδῶν ἀλλοτῶν μοσχῶν
 Τύνηα τὴν βυπρεῖστιν ἐπὶ κληῖνοι τομῆς, idest.
 Πρησθῆναι τοὺς βοῦς ὅταν τομαζοῦνται θαντοῦται.
 Sape pigram huc vaccam, vitulum quandoque salacem
 Perdit, poscentes sua quando armenta magistri
 Discernunt: & ob id buprestin nomine dicunt.

Hesychio teste hoc idem insectum etiam βυδάκη nuncupatur, quasi boues morfu petens: quod ta-
 men nomē asilo aut tabano potius conuenit, cui in ore aculeus est, cum buprestis nisi deuorata per-
 niciem afferat, vt ex Plinij verbis colligitur. Marcellus Virgilius caput de bupresti apud Dioscori-
 dem commentans, nouisse nunc etiam rura hoc animal asserit, sese vidisse peremptum aliquando
 eo veneno bouem: non sat tamen ostendere rusticos eius animalis formam, diuersisque appella-
 tionibus diuersis locis, & diuersa forma describi, & appellari. Muscæ quoque boues summopere

Lib. II.

Tabanus.

Li. 2. de re
 rust. c. 5.

Buprestis
 unde dicta
 Li. 30. c. 4.

Lib. 2. c. 5.

Muscæ.

Lib. 23.
cap. 30.

vexant, & quomodo prohibeantur, iam ante ostensum est: Mirum autem est quod narrat Celsus; in Leucade, (vbi in promontorio eminentiori Apollinis stat templum, quem Actium nuncupant, futura inibi (vt assolet) panagiri, in qua & honori diuino editur saltatio) bouem muscis immolare fuisse receptissimi moris, quæ illius dissentæ cruore confestim credebantur euanescere, hac veluti mercede amplius delinere, ac vt significanter dicunt Græci δῖνασθαι; cum omnino Pisæ animadu-
uerterentur a δῖνασθαι, & proinde probiores quoque, vt quæ dei reuerentia quadam, non mercedis vi, iustitiæ opus inirent. Aristoteles cum asinum, neque pediculis, neque crotonibus infestari di-
xisset; boues verò contra vtrisque oues, & capras crotonibus, subdit in canibus fieri, qui cynora-
istæ vocentur. Quæ Plinius periphrastice sic videtur reddidisse, nomine tamen non expresso: *Est animal eiusdem turpitudinis, infixo semper sanguini capite vivens, atq; ita intumescens, vni animalium cui cibi non sit exitus: æchistæque nimia facietate, alimento ipso moriens. Nonnunquam hoc instrumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando (imò sæpissimè) in quibus omnia. In ouibus & capris hoc solum. Neque est mira sanguinis & hirundinum generi in aqua sitis. Namque & hæc toto capite conduntur.* Vbi notandum est (quod additum velim operi nostro de Insectis capite proprio) alium

Ricinus du-
plex.

esse ricinum qui canes infestat, ab eo qui boues: nam qui hos, crotonis semini & forma & colore est similis, vnde etiam nomen accepisse puteum, cum ille qui canibus est infestus, multo sit minor, nigricetq; quales quoque ex canum auriculis non semel legi, vt illum ex bubus; quamobrem prudenter addebat Aristoteles, in canibus cynora istas nuncupari, vt scilicet à vero ricino siue crotone di-
stingeret. Boues autem atque oues, & capræ à turpissimo hoc insecto diuexati, minus pinguescunt, imò & carnes eorum reddunt quodammodo abominandas, & ipsi quoque ad labores, fiunt lentio-
res. Quamobrem non fuerit præter nostrum institutum, docere quibus remedijs vel fugentur, vel

Ricini ut
accidantur.

interimantur. Si itaque quadrupedes amurea, sic vt biduum, vel triduum consudent, illinatur eum aqua in aqua lupinus deferbuerit, in mari vel salsa lauentur, ricini non infestabunt: Si veterinum (inquit Didymus) pediculis obsitum est, aut ricini hærent, aceris radices tussæ in aqua coqui debent, & decocti iure tepido perfundi, sic vt imber totum corpus proluat: sed villi prius à capite ad dorsum spinam detondendi. Sunt qui solo cedriæ liquore vtuntur. Alij mandragoræ radices decocto con-
similiter irrorant. Sed cauendum ne eam degustent, quippe cum periculum adferat. Alij ciperi ra-
dicem decoquunt, & iuris imbre lauant. Ricini quoque pice liquida cum fuilla adipe cocta conta-
cti decidunt, qui mana non sunt vellendi, ne faciant vlcera. Chamæleon niger quoque teste Plinio ricinos canum necat, haud scio, num etiam ricinos bouum. Est & ricinus ipse qui bubulo san-
guine turge, utilis in medicina. Istiusmodi enim sanguinem Q. Serenus ad inueterata vlcera, quæ iam in fistulas abiire, celebrauit his versibus:

Lib. 22.
cap. 18.
Cap. 35.

*At si tam veteri succedat fistula morbo
Mustela cinere immisso sanabitur vlcus
Sanguine vel ricini quem bos gessauerit ante.*

Superius de illis scribentes, quæ curatori bubulco maximè sunt cognoscenda quædam animantia, bubus potissimum infesta ostendimus, & remedia quoque attulimus: inter quæ in primis erat viper-
ra, de qua sic cecinit Maro:

Vipera.

*Sape sub immotis præsepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, calumque exterrita fugit:
Aut tecta assuetus coluber succedere & umbra,
Pellis acerba bouum, pecorique aspergere virus
Fouit humum: cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentemque minas, & sibilla colla tumentem
Deijce: tamque fugam imidum caput abdidit aliè,
Cum medijs nexus, extremaque agmina cande
Soluntur, tardosque trabis sinus vltimus orbes.*

Coluber.

2. de reme.

Annotauit eandem hanc viperæ cum boue antipathiam quoque Ouidius hoc versu:
Parua necat morsu spatiofum vipera tantum.

Draco.

Lib. 9.

Sed & draco eum persequitur, vt Lucanus testatur, dum canit.
*Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis aurato nitido fulgore dracones,
Pelliferos ardens facit Africa: ducitis altum
Aera cum pennis, armenta que tota secuti
Rumpitis ingenio amplexu verberare tauros.*

Hinc Lycophron Diomedem, vel quisquis ille fuit, qui Iphigeniam immolauit, Draconem vocat, illam verò vitatam vaccam.

Ἡνὶς βαθεῖαν λαίλατ' ἀνέσχετο ποταμὸν ὅλον
 Στεφνοπόρ' ὅν' ὄντος ἀπταυτοῖ δ' ὄντος
 Πύργοι, ἐπὶ πύργῳ φασγ' ἀνέσχετο δ' ὄντος, idest,
 Quam super profundum decollans melletrale
 Vitiatam vaccam crudelis vorax draco,
 Tripetris ense perdet Candoris.

Habet item quadrupedes aliquot sibi inimicos bubulum genus, vrsū præcipuè, lupum, tigridem, *Vrsus.*
 & leonem, vtpote animantia quæ ex venatu victitant, imbellioraque prosequuntur. De vrsō hæc
 prodidit Aristoteles: Taurum vrsus aperto Marte aggreditur, confert a iam pugna, cernit se resupinum,
 dumque taurus ferire conatur ipse suis brachijs amplectitur cornua, ore morsum armis desigit, prostermitq;
 aduersatum. Plinius verò pugnam istam paulò aliter delineat: Vrsi (inquit) tauros, ex ore cornibusque
 eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior.
 Longè rursus aliter Ælianus. Vrsa (inquit) ubi ex fame laborans taurum inuadit, non omni robo- *Lib. 6. c. 9.*
 re, nec rectà & aperto Marte pugnam committit, sed obliquo impetu ceruicem appetens, deprimit
 ac mordet. Hic quidem oppressus mugit, & denique succumbit: illa autem deuorando expletur.
 Lupus quoque teste Aristotele, boues inuadit, alitur enim carne. Apparet autem aperto Marte
 non audere inuadere. Auersum enim inuadere Philo scribit, quòd cornuum ferale acumen hor-
 reat: ideoq; noctu potius quàm interdiu infestum esse Statius innuit dum canit:

Sic densa lupum iam nocte subatra
 Arcet ab oppresso pastorum turba iuuenco,
 Improbus erigitur contrà, nec cura vetantes
 Impetere, illum, illum semel in quem venerat, vrget.

*Lupus.**Li. 8. Theb.**Lib. 3.*

Et antea dixerat: Haud aliter saltu diuertitur orbis
 Pastor ab agrestum nocturna strage luporum,
 Cuius herile pecus syluis inopinus adegit
 Imber, & hyberna ventosa cacumina Luna,
 Luce patent cades, domino perferre recentes
 Ipsa timet casus, hauriæque informis arena
 Quatibus implet agros, stabulique silentia magni
 Odit, & amissos longo ciet ordine tauros.

Atque hinc puto est, quod Aruntem cùm Camillam occidisset, lupo assimilarit Maro, (qui occiso *Aruns lupo*
 iuuenco, latebras quærit, quod imbellis est) animali, ut inquit Iacobus Pontanus, audaci quidem *similatus.*
 ad faciendum & satis temerario, at timido post factum: fugit enim mox & latebras quærit: Poeta: *Lib. 11. Ac-*
 versus sunt: *neid.*

Ac velut ille prius quàm tela inimica sequantur,
 Continuo in montes sese auis abdidit altos,
 Occiso pastore lupus, magnoque iuuenco
 Conscius audacis facti, caudamque remulcens
 Subiecit pauitantem vtero, syluasque petiuit,
 Haud secus ex oculis se turbidus abiulit Aruns.

Hostiliter nihilominus, & insigni percitus rabie armenta boum inuadit Lupus, quod significauit *Metam. 11*
 nouis Ouidius hac fabula:

Fessos ad littora curua iuuencon
 Appuleram, medio cùm Sol altissimus orbe
 Tantum respiceret, quantum superesse videret:
 Parsque bouum fuluis genua inclinarat arenis,
 Latarumque iacens campos spectabat aquarum.
 Pars gradibus tardis, illic errabat, & illuc,
 Namque alij celloque extant super agnora collo.
 Tempa mari subsunt, nec marmore clara, nec auro,
 Sed trabibus densis, lucoque umbrosa vetusto,
 Nereides, Nereusque tenent. Hos nuntia ponti
 Edidit esse deos, aum retia litore licat.
 Iuncta palus huic est densis obfessa salictis
 Quam relagantis fecit maris vnda paludem.
 Inde fragore grani strepitus, loca proxima terret
 Bellua vincta lupus, syluasque palustribus exit,

Obli-

Oblitus & spumis & crasso sanguine rictus
 Fulmineus, rubra suffusus lamina flamma.
 Qui quanquam saui pariter rabieque fameq;
 Acrior est rabie: neque enim ieiunia curat
 Cade boum, diramque famem finire, sed omne
 Vulnerat armentum, sternitque hostiliter omnes.
 Pars quaeque de nobis funesto faucibus morsa,
 Dum defensamus, leto est data: sanguine lictus
 Undaque prima rubet, demugitque paludes.

Hæc omnia itaque Ovidius, quibus famelica luporum natura aduersari videtur, qua aliàs non alia inuadunt pecora priusquam vel deuorant, vel ventrem suum explerint. Sed decuit Lupum à deo immisum, ut magnam stragem ederet, odij potius quam famis rationem habere, ad quam solandam à cadaueribus bubuli generis minimè abstinet, adque ad hoc respexit Ludouicus Ariostus, dum ait.

Can. 14.
 Il. 34.

Come lupo, ò mastin, ch'ultimo giunge
 Al buo lasciato morto da villani,
 Che irona sol le corna, l'ossa, e l'ogne,
 Del resto son sfamati angelli, e cani,
 Riguarda in una il teschio, che non vgne,
 Così fa il crudel barbaro in quei piani, &c.

Lib. 6.
 Assentator
 lupis com-
 paratus.
 Tigris.

Elegans Cratis Philosophi apud Diogenem Laertium de assentatoribus legitur similitudo. Dicebat enim, desertos eos qui cum assentatoribus essent, non secus ac vituli cum inter lupos sunt: neque enim cum illis qui bene velint, neque cum his, sed insidiatores. Viuit & tigris ex venatu raptuque, quamobrem, & ipsa occultum quendam suo aspectu timorem huic pecudi incutit, ipsaque veluti quodam odio inuadit, ac grassatur, multaue sæpe edita strage lassâ expletam famem dolet, nouaque stragem meditatur, id quod Thyodamantis ex hostium vulneribus defessi, exemplo ita ostendit Statius:

Iam tarda manus, iam debile ferrum
 Et caligantes nimis successibus ira.
 Caspia non aliter magnorum in strage iuuenem
 Tigris ubi immenso rabies placata cruore,
 Lasciatque genas, & crasso sordidat abdo
 Confudit maculas: spectat sua facta doletque
 Defecisse famem.

Lib. 12.
 Theb.

Aliàs verò idem poeta rabiem sauitiamque eiusdem tigridis, bubuli generis è contrario timorem expressit:

Non secus affluit, molles si quando iuuenas
 Tigridis Hircanæ ieiunum murmur, & ipse
 Audit turbatur ager, timor omnibus ingens.
 Quæ placeat, quos illa fauces descendat in armos.

Leo.
 Lib. 8.
 Theb.

Similiter planè pauent leonem, & hic contrà similiter eorum cæde oblectatur. Audi eundem poetam:

Sic ait & belli maiora ad præmia mente
 Ducitur, innumeris veluti leo soric potius
 Cadibus, imbelles vitulos, mollesque iuuenas
 Transmittit, magnus furor est in sanguine mergi,
 Nec nisi regnantis ceruice recumbere tauri.

Lib. 2. Ar-
 gnu.

Quo nouissimo versu modum indicauit, quo taurum leo inuadere assolet, quem tetigit etiam Valerius Flaccus, de Hercule loquens:

Qualiter impleuit gemitu, cum taurus acerbo
 Ausa frangentem morsa super alta leonem
 Terga ferens.

Li. 1. Epig.

Martialis id quidem etiam annotauit, sed leonis in super gaudium quo ex superato tauro afficitur, præterea addidit, atque generositatem cum nisi magna, ac viribus valentia inuadat animantia, imbellia contrà dedignetur.

Intras ampla licet torui lepus ora leonis,
 Esse tamen vacuo se leo dente putat
 Quod ruct in tergum, vel quos procumbet (aliàs prorumpet) in armos.

Alta iuueniorum vulnera figet ubi?

Quid frustra memoram dominum, regemque fatigas.

Non nisi delecta pascitur ille fera.

Idem eodem libro in eodem sensu:

Rictibus his tauros non eripere magistri

Per quos prada fugax inque reditque lepus.

Et alicubi rursus ait:

In tauros Libyci ruunt leones

Non sunt papilionibus molesti.

Aristoteles quoque esu bouis, non voce gaudere asserit leonem, è voce autem sentire eum propinquum esse, & gaudere utique hac putari. E contrario boues voce leonis audito, mirum est, ut contremiscant quod tetigit Seneca his verbis:

Fremitu leonis qualis audito tener

Timidum iuuenens applicat matri latus

At ille saeuus matre summos leo

Pradam minorem morsibus vallis premens

Frangit, vehitque: talis è nostro sinu

Terapiat hostis.

Stattius verò Leonis gaudium, quo dum manè famelicus ex antro prodit afficitur, cum primis lucculenter expressit:

Qualis ubi primum leo mane cubilibus altis

Erexit rabiem, & sauo speculatur ab antro,

Aut ceruicem, aut nondum bellantem fronte iuuenem,

Ita fremitu gaudens, licet armo gregesq; laceessant

Venientem, pradam videt, & sua vulnera nescit.

Virgilius verò tum potissimum latari ait, cum taurum ipsum cernit eminus, ad praelium se apparantem, Turnum leoni, Pallantem tauro assimilians,

Desiluit Turnus birugis, pedes apparet ire,

Cominus: utque leo specula cum vidit ab alta,

Stare procul campis meditantem praelia taurum

Aduolat; haud alia est Turni venientis imago.

Quin ita etiam bubuli generis caede gaudet leo, ut in tota grassetur armenta, agrosque cadaveribus compleat; Hinc illud Claudiani:

Marebat regio saui vastata leonis

In cursu, pedem strages, passimque iuuenes

Semineces, & adhuc infecta mapalia tabo

Sparsaque sanguineis pastorum funera campis.

Idem poeta fauicem leonis quam in boues exercet, nobis quoque exactè delineauit, Proserpinam iuuenca, Plutonem eius raptorem leoni assimilians, ac canens:

Ille velut stabuli decus armentique iuuenca

Quum leo possidet, nudataque pectora fodit

Vnguibus, & rabiem totos exegit in armos,

Stat crassa iurpis sanie, nodisque inbarum

Excussit, & viles pastorum despiciit iras.

Multa similes apud Homerum de leone, & bobus leguntur similitudines, quas quidem prætere tantæ poetæ autoritas dignitasque non permittit, sed quia prolixum nimis foret, Græcos, Latinosque simul eius recitare versus, soluta eas oratione proferemus. Dioclei itaque geminos filios, Critthona & Orsilochem, qui gratificantes Agamemnoni, ac Menelao, Græcos ad Troiæ excidium comitati fuerant, sic Aeneæ manibus interemptos esse scribit, ut duo leones in arduis nemorosisque montibus sub matre læna educati, confici ab his pastoribus solent, quorum stabulantes tauros, ouesque ipsi diripuerant. Agamemnon verò Troianos, qui in fuga lentiores erant, in locis patentibus adortus, vrgebat atque mactabat; atque ut leo armenta bouis intempesta nocte adortus, omnes quidem in fugam timore dispellit, sed vnum rapit, rescissaque prius ceruice, mox sanguinem sorbet, ac viscera cuncta depascit, sic ille, ex omnibus, quos insequabatur, postremum quemque ferebat, ac viscera cuncta depascit, sic ille, ex omnibus Nestoris filium ad Achillem mitteret. Patrocli socij sui Menelaus iussus ab Aiaæ, ut Antilochem Nestoris filium ad Achillem mitteret. Patrocli socij sui cadis nuncium, è vestigio abiit, more leonis, qui à caula canes & viros insultibus fatigat; illi autem tota nocte vigilantes pingues boues defendunt, neque capi patiuntur: hic carnis anidus insultat;

Lib. 12.

Lib. 3. de morib.

In Troad.

Aeneid. 1.

Lib. 3.

Lib. 2. de rapt.

Iliad. E.

Iliad. A.
Agamemnon leoni similis.

Iliad. P.

flu-

Iliad. M.

frustra tamen: nam crebra iacula validis vibrata manibus & saepe libet velox formidat, manè autem tristis discedit: sic Patroclum strenuus bello Menelaus perquam inuitus dimittete. Eadem penè similitudo de Aiace legitur, quem Hector à pugna compescurat. Stetit (inquit) Ajax inops consilij, & leonino aspectu nouum tumultum intuebatur. Tum reiecto post tergum scuto, se in fugam vertit, percussus, inuitus, moerens, non magis sua quam nauium causa: ideoque modico gradu & genu à genu vix moliens abibat, vrgentibus cum retro Troianis veluti agrestibus viris cum agrestibus canibus villosum leonem, quem ingressum boum septa, cupientemque iam adoriri opimum taurum, illi non sinunt, acutis iaculis, incensisque facibus incessentes, atque hunc in modum tota nocte consumpta, etsi maximè violenta fera est, tamen tot terroribus coercita, sub ortum Luciferi moesta discedit. Ipse verò etiam Patroclus leoni quoque, sed aliter comparatus erat antè, sarpedonem occidens, qui ex insidio à Patroclo vulnere, quantus erat in puluere iacens, pulueremque ipsum cruentum moribundis manibus stringens, ac lamentans instar rugientis, & vt magnanimus taurus validusque, dum ab adorto armentum leonè trucidatur sub illius dentibus gemit: sic Lyciorum rex sub Patrocli ferro gemebat. Iese autem etiam Lyciorum rex siue Sarpedon leo antea vocatus est, quem nimirum Iupiter, cum neque Hectori ceterisque Troianis fas vnquam fuisset fores portæ, atque repagula perumpere, in hostes tanquam leonem in boues excitauit. Vlysses deniq; leoni comparatur, qui in monte nutritus, fidens viribus, minitans spiransque, ac oculis ardentibus ingreditur in boues, aut oues inuasurus, fame suadente, in domum frequentem irruit, & in pecudes grassatur: Sic Vlysses puellis formosis quanquam modus, instante necessitate, congregi decreuit. Nonnunquam ipsos quoque occidunt pastores. Prudentius.

Tunc etiam innocuo vitulorum sanguine pasci,

Iamque iugo edomitos rictu laniare iuuenos

Occiso pastore truces didicere leones.

Cant. 18. Ludouicus Ariostus scribit catulos leoninos tauri aspectu terrei primum, sed cum eum mox læna
st. 14. 15. moribus inuasit, ceu suppetias allatueros, simul etiam illum inuadere.

Come se dentro à ben rincchia gabbia

D'antica leonessa usata in guerra

Per c'hauerne piacer il popol l'habbia

Tal volta il toro indomito si ferra.

I leoncin, che veggion per la sabbia

Come altero, e muggiando animoso erra,

E veder li gran corna non son' usi,

Stanno da parte timidi, e confusi.

Ma se la fiera madre à quel si lancia,

E ne c'orecchia s'attacca il crudel dente,

Voglion anch'essi in sanguinar la guancia,

E vengon in soccorso arditamente;

Chi morde al tauro il desso, e chi la pancia;

Così contra il Pagan fa quella gente, &c.

Idem Ariostus ait Taurum aliquando cornibus leonem efferre, idque sine la sione, sumpta utroque argumento ex Romanorum spectaculis, in quibus taurorum & leonum certamina edebantur.

Come il leon, che toltò à le corna

Dal bue sia stato, & che'l dolor non senta,

Si sdegno, & ira, & impeto l'affretta,

Stimula, e sforza à far la sua vendetta.

Li. 32. 7.

Sus.

In paralle-

nis.

Hippolyti

mors.

Est parua rana (inquit Plinius) in arundinetis & herbis maximè viuens, muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriat, ventres bouum distendens. Suis finum bobus noxium esse, suprà quoque annotauimus. Vbi & de fimo gallinarum, & hirundinis de morfu muris aranei, ac de hirundine hausta. Contrà equis non benè conuenire cum tauris ex hoc Plutarchi loco apparet: Theseus Neptuni filius suscepto filio Hippolyto ex Amazone Hippolyta ei super induxit nouercam Phaedram Minois filiam quæ priuignum deperire orsa, ad incestum per nutricem inter nunciam sollicitauit. Ille relietis Athenis Ticezenem se contulit, ibique venando incubuit. Impura autem ista, cum spe sua decidisset, mendacibus de casto priuigno exaratis literis, vitam laqueo finit. Theseus literis fidem habens à Neptuno petijt, vt Hippolytum perderet. Nam ab eo ius trium vororum habebat. Neptunus Hippolyto ad oram maris curram agitantem taurum immisit, quo territi equi Hippolytum contriuerunt. Verùm marium monstrum erat iste, taurus, vt Fabulam Ouidius disertissimè retulit his

Met. 15.

versibus.

*Pistheiam profugo curru Træzæna petebam
Iamque Corymbiæ carpebam litora ponti,
Cum mare surrexit, cumulosque immanis aquarum
In montis speciem curuari, & crescere visus,
Et dare mugitus, summoque cacumine findi.
Corniger hinc taurus ruptis expellitur undis,
Pectoribusque tenuis molles erectus in auras.
Naribus & patulo partem maris euomit ore.
Cordapaement comitum: mihi mens interrita mansa
Exilijs contenta suis: cum colla ferores
Ad freta conuertunt, erectisque auribus horrens
Quadrupedes, monstrique metu turbantur, & altis
Præcipitant currum scopulis, &c.*

Nos suprà monstrum hoc ex Seneca descripsimus. Aliàs idem Ovidius hoc monstrum, simpliciter taurum vocat: 2. de reme.
amor. 2.

*Perdat opes Phædra, parces Neptune nepotè,
Non facit pauidos taurus anis equos.*

Inter aues inimicos habent boues, tauri uè, coruos, qui aduolantes feriunt & eorum oculos lacerant, Coruus.
Seneca.
Inuenio autem, quod maximè quoque miror, seum ipsis inimicum esse, sed suum nè proprium aut aliorum quæ similiter seum habent pro adipe, necdum didici. Aiunt tamen si lingua bubula eo perungatur, morituros citius quàm comesturos, nisi prius aceto, & sale abstergatur. Si nates tauri oleo rosaceo ilinantur, tenebris offusis, vertiginosum euadere Africanus testatur. Sunt etiam stirpes, quibus aliquid inest, quod bobus aduersatur. Carnes eorum caprificus ut teneras reddat, & quomodo ei alligati feritatem deponant tauri, suprà in domandi ratione dictum est. Quibus adde ex Dioscoride: Bobulis carnibus coquendo summi coliculi caprificorum additi cocturam earum adiuvant. Ut verò asinis grata est ferula, ita ceteris iumentis venenum esse Plinius asserit, item & lasar naribus inditum tauros inflammare. Nigro helleboro verò necari, itaque id cauere, cum candidò vescantur. Aliàs etiam ait: *Camaleonis nigri succus iuuenas necat angina modo, quare à quibusdam vophonon vocatur.* Idem de fraxino scribens ait: *folia iumentis mortifera, ceteris ruminantium innocua.* Quod est falsum. Theophrastus enim de taxo id dixit, non de fraxino. Decepit hominem nominis vicinitas. Taxus Græcè μέλις, fraxinus μέλις dicitur. Theophrasti de taxo verba sunt: *ποιοὶ δὲ τὰ μὲν λόφοντα ἔσται παρὰ τὸν φυλῶν, ἀποθνήσκον, τὰ δὲ μερικὰ ζῶντα ὑδὲν παύοντα.* idest: Aiunt veterina, si folia comederint, mori, ruminantia verò nihil pati. Pertinent verò hoc ad sympathiam. Galion herba est cubitalis foriolis angustis & per genicula radiatis simul pluribus, flore flauo, confarcto, muscoso, odorato, abstinere eo, ut inuenio, boues: ut & vrtica simili herba fixida, & marrubij quodam genere foetido, quod in aruis & noualibus nascitur, aliud quam ballore, longioribus & in acutum exeuntibus folijs, crenatis. Circa Scytharum & Medorum dicta Thraciæ regionem, locum esse aiunt, (ut legimus apud Aristotelem, vel quisquis ille est, authorem de mirabilibus,) viginti ferè stadiorum spatio, qui hordeum producit, quo homines quidem vescuntur, equi verò & boues, ceteraque animalia abstinent. De Cinna gramine, inflammetur boues an impinguet potius, suprà aliquid diximus, ubi de cibo & potu. Gesnerus communem lectionem apud Dioscoridem, ut apparet secutus, forsan (inquit) aconiti aliqua species est. Nam Theophrastus aconitum describit herbam breuem, quæ nihil superuacui habeat, frumento similem, semine tantum non spiceo. Quod si ita est, nihil impedit, quin etiam gramine simile, aut quædam eius species dicatur. Nam (ut obiter moneam) aconiti nomen ad varias formisque differentes herbas vagum videtur, cum aliud cyclamini, aliud platani, aliud seridis, aut iridis potius folijs aconitum ab antiquis commemoraretur. Sola inexpugnabilis veneni vistabifica omnibus illis, ut video, communis est. Hæc ille, quæ in plantarum historia diligenter examinabimus. Idem testatur, apud suos prouenire herbam noxiam, qua non ipsi solum boues abstinent, sed etiam gramine circumcirca nascente, licet eodem equi vescantur. Rustici quidam (inquit) apud nos malum florem, alij malum Henricum appellant, ut attriplici (alij lapathi genus faciunt) quoddam sylvestre genus, bonum Henricum. Caulis ei altus, pedalis, solidus & substantia quadam humida mollique infarctus. Flores hirsuti, purpurascens, in spicam congesti, ut in testiculo canis ferè, semina rotunda instar milij. Gultu astringit. Radice albissima, nodis quibusdam exasperata, & veluti squammata (ut saxifraga alpina, cui folia similia folijs fraxini, & ut sanicula alba Hesperum,) longissima, ad quinque vel sex cubitos descendentes, quamuis rarò integra effodiatur: recens planè frigida, & humida tactu percipitur. Vires vicinas corrumpit, & frigore suo lædit. Quamobrem diligenter a vinitoribus effossa in aquam

Oleum rosaceum.

Caprificus.

Lib. 1. cap. 149.

Perula.

Elleborus niger.

Fraxinus.

Plinij error.

Taxus.

Li. 3. Hist. cap. 10.

Hordeum ubi bubus noxium.

Cinna gramin.

Aconiti descriptio.

Malus flos.

Malus Aconiticus.

- aquam reijcitur, ne in terra denuo comprehendere possit, plurimum circa enim graminis abundat, Folij caret. Vis enascenti tanta, vt vel per pavementum, si quod obsit, eluctetur. Verè tantum prodit. Flos Solis impatiens, crassus, aquosus, intra triduum vi Solis marcescit. Natalis ei vineæ collinæ, & prata syluis proxima. Autumno, vt audio rursus erumpit. Eadem, ni fallor, Aegolethros Plinij fuerit, de qua ille, *Herba est (inquit) ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipue caprarum, appellata aegolethros. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso verè marcescentes. Ita sit, vt non omnibus annis sentiat hoc malum. Ex his floribus apes Heraclea in Ponto mel venenatum conficiunt?* [Hæc Plinius: Nec aliud quicquam de ea proditum legi. Mel Heracleoticum (vt scribit Ruellius) ex herba fieri candida commemorant, quæ aegolethros vocetur: similiter etiam Hermocleoticum. laus Barbarus legit, tanquam ex Plinio. Quanquam autem illius nostræ superficies ex albo palleat, radix albissima sit, ex Plinio tamen de colore eius nihil cognoui; sed alia Plinij herba alba videtur, panico similis, occupans arua, pectori quoque mortifera. Foran & hæc aconito Theophrasti quod frumento simile facit, congener fuerit. Hieronymus Tragus inter vitia frugum sexto loco describit herbam panico culmis nodisque, ac foliorum vaginis similem, prorsus inutilem & vitiosam, inter milium & panicum nascentem. Et mox aliam superiori non dissimilem, sed longè maiorem, cuius folia ab initio planè milium referant, longis & asperis aristis armatam, quæ lapparum instar vestibis hæcant, in aruis milio & hordeo confitis frequentem. Hanc ait valde noxiam esse, & cui tati à bubus. Harum altera procul dubio erit illa Plinij herba alba panico similis. Hieronymus ipse alteram phalaridem Dioscoridis esse conijcit, quod ne sim prolixior in præsentia non refutabo: alteram miliariam Plinij, quam ille milium implicando enecare scribit, cum ex duabus illis ab Hieronymo descriptis neutra implicet. Forsitan autem illa posterior non aliam ob causam bubus noxia est, quàm quod interiora partium suarum asperitate lædat. Herbae iam dictæ, quam aegolethron teor, perquam similis orobanche est, nisi radice differret, & caule magis purpurascens; Hæc ænus Gesnerus. Aconito quoque nullum pecus, nullum animal pascitur, & si fructum & folium nil nocere prædicent, vim mortiferam in radice tantum haberi. Boues, aues, iumenta omnia imò omnem quadrupedem necat, imposita verendi faminei sexus radice, folio quidem intra eundem diem, vt Ruellius scribit. Gesnerus tradit sese in montibus obseruasse circa ipsa vaccarum stabula & tuguria pastorum magnam sæpè carulei præcipue aconiti copiam, nam cum à bubus (inquit) non attingatur, copiosissimum prouenit, quemadmodum, & alia quædam herba mirè frequens, qua similiter boues abstinent, bonam Germanicè vocant, cubitali aut altiore caule, erecto: folijs incanis, lapathi quodammodo figura, floribus luteis, odoratis, sed parum grato odore, calendulæ similibus, minoribus tamen & angustioribus in capituli circuitu folijs. Herbam lixiuo injiciunt, vt flauo colore id commendet. Hanc caltham alpinam vocare licebit, donec alius aliud nomen adferat. (Ex conyzis alpinis esse videtur.) Est & alia qua boues abhorrent, amplexicaulis, annua, conuoluulo similis natura folijsque, quæ etiam ad paganicum frumentum accedunt; acutiora tantum nigro-raqe sunt, cuius & semen refert figura triangula, sed minus eo & nigrius est. Radix palmi longitudinem non excedit, simplex, rotunda. Luxuria omnis in coliculos abit, quibus color spadiceus genicula vt in Polygono. Flores plurimi, albi, exigui, inodori, insipidi. Nasitur cum alibi, tum inter cannabim quam inuadit. Hanc Hieronymus Tragus orobanchen propter simile maleficium esse suspicantur, non affirmat tamen, cum descriptio veterum longè dissidet. Postremò quædam folijs latis blakken Germanis dicta (personatam esse conijcio) cum rore madida à bobus depascitur, inflat eas adeò, vt aliquando rumpantur, nisi cursu agitati incalescant, & per alium reijciant. In Burgundia frequentius hoc malum evenire aiunt, quod maior eius herbæ ibi copia sit. Colorem rubrum, & qui proximi sunt, horrent tauri, eoque conspecto efferantur. Testantur id veterum non pauci. Seneca: *Taurum color rubicundus excitat, vrsos, leonesque mappa prorit.* Plutarchus: *Aubram vellem non ferunt, qui ad tauros* (Gillius hunc locum citans, legit ad boues, de quibus tamen nulla extat authoritas) *accedunt, neque splendidam qui ad elephantos, quod eiusmodi colore eas bestias constet efferari.* Inuenio autem, maximè irritari nigros tauros, sed verendum est, ne nigrorum taurorum bufalos vulgò vocatos intelligant, qui & ipsi hoc colore irritantur, vt suo loco dicitur, de Phœniceo colore sic Ouidius:
- Haud secus exarsit, quam Circo taurus aperto
Cum sua terribili petis irrita mina cornu,
Phœniceas vestes, elusque vulnera sentit.*
- Qualis autem color sit phœniceus, phœnix & phœnicopterus aues, & phœnicis, id est, palmæ fructus ostendunt, atque Vlpianus hunc quodammodo locum declarans Digestis de furtis, ubi ait: *Cum eo qui pannum rubrum ostendit, fugantque pecus, vt in fures incideret, furti actio est.* Irritatur tamen & alijs coloribus, qui ad rubrum inclinant, qualis est rufus, fuluusque, quod testatur Theophrastus

critus de armento agens, quod Phaeronti filio donauit Apollo, taurum inquiens visa pelle leonis in Herculem ea obiectum impetum fecisse. Sic enim poetæ mentem cum Vito Vuinsemio interpretor: Alias enim leonem, ut ostendimus taurus timet, & nisi coactus repugnat. Poetæ verus sunt:

Τῶν μὲν τε προφύρασκε βίηφι τε καὶ θένει ὦ
 Ἡδὺ πῆροπλιν φαίθων μεγας. ὅν ῥα βοτῆρες
 Ἀσίρι πάντες ἰῖσκον, ὅθ' ὀνομα πᾶλλον ἐν ἄλλοις
 Βουσίῃς ἰὼν λάμπουσιν, ἀρίζηλος δ' ἐτί τε κτε.
 Ὅς δὴ τοι σκῦτος αὖτον ἰδὼν χαροποῖο λίκοντος
 Αὐτῶ ἰπεν' ἰσάμενος ἰσχυρὸν ὦ Ἡ'ρακλῆι
 Χρῖμ' ἰσθῆαι ποτὶ πλουτὰ κερησιβαρόν τε μίτωνων, ἰδέσθι,
 Inter hos autem, excellebas viribus, & robore suo
 Atque animo elato, Phæon ingens: quem quidem pastores
 Stella, omnes comparabant, propterea quod eximie inter alios
 Boves incedens lucebat, & insigniter conspicuus erat:
 Qui cum aridam pellem videret leonis fuluoculi,
 In ipsum irruit circumspectum Herculem.

Illud verò in primis admirandum est, certa que eius ratio assignari nequit, quod Afinius scribit, boues deinde non araturos, qui aliquem ad supplicium deuexerint: vel si arent, terram non esse laturam fructum. Geoponici verò, nominatim Sotion, tradunt, quod oporteat obseruare seminantem, ne semina bouum cornibus incidant. Hæc enim προσβολα, hoc est, intractabilia nominari: dicique, & sterilia esse & inutilia, & coctioni inidonea. Plinius ait, in incendijs si similia quid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere boues ouesque ferri, quod quis etiam non miretur?

Lib. de
 fump. sum.

Cerosbola
 lamina.

A V G V R I A.

Oracula.

APVLEIVS de sacerdotibus quibusdam impuris, atque nequam, omnia per boues eorumque labores, fausta præsagientibus scribit in hæc verba. Purissimi (ironicè) illi sacerdotes, nouum quævis genus sibi comminiscuntur: sorte unica pro casulis plurimis euocata consulentes de rebus varijs plurimos ad hunc modum cautiuntur. Sors hic erat. Ideo conuulsi terram proscindunt boues, ut in futurum lata germinenti sata, tum si qui matrimonij sorte coopantes interrogarentur, rem ipsam responderi atebant: iungendo connubio, & satis liberum procreandis. Si possessiones præstinaturns quæret, merito boues, ut & iugum, & arua sementis florentia prænunciari. Si quis de profectioe sollicitus, diuinum caperet auspicium, iunctos iam præstosque quadrupedum cunctorum mansuetissimos, & lucrum promitti de gleba germinet. Si prælium capessiturns, vel latronum fæctionem prosequatur, vitiles necne processus sciscitaretur, additam victoriam sorti præfugio contendebant, quippe cernices hostium inge subacturi & prædem de rapinis vberissimam fructusamque capturi. Ad istum modum diuinationis eius astu captioso corraferant non paruas pecunias. Hæc Apuleius. Pausanias verò refert, quomodo apud Messenios ad tumultum Aristomenis de successu, vel felici, vel infelici prædicerent. Ceremoniæ sunt huiusmodi. Aræ destinatum taurum ad pilam non procul à sepulchro alligant. Is cum ferox, & vinculorum sit insolens, euadere conatur: Quod si dum tumultuatur & exilit, pila moueatur, secundum est Messenij omen: sin prorsus immota ea pila steterit, calamitatem sibi aliquam portendi interpretantur. Idem memoriæ prodidit, quomodo Argiui diuinatione ex tauro à lupo confecto Danao regnum concessere. Apud Argiuos est (inquit) longè omnium templorum nobilissimum Apollinis Lycij, in quo quod æstate nostra extat dei signum, Attali fuit Atheniensis opus antiquissimum è ligno, Danaus dedicauit cum ipsa æde. Fuisse verò illis temporibus signa omnia è ligno, & in primis quæ Aegyptij fecissent, crediderim. Ac Lycium quidem Apollinem huiusmodi de causa dedicauit Danaus: Cum Agros venisset; de regno cum Gelanore Shenelæ filio contendit: ac cum eorum uterque ad populum multa, & ea maximè probabilia & iuri consentanea dixisset, neque omnino quæ Gelanor affectabat,

Lib. 9.
 Sacerdotum
 quorundam
 fraud.

In Messenijis.
 Successus
 cuiusque
 indicatio.

Danaus
 cur lignum
 Apollinem
 dedicauit.

rebat, minus æqua viderentur, causa ampliata est in crastinum. Postero die prima luce, in bouem gregem in pomærio pascentium lupus impetum fecit, atque istaurum gregis ducem adortus est. Visum est Argiuis Gelanori cum tauro, cum esse Danao aptissimam conuenientia rationem: quod scilicet, uti lupus animal est homini minimè familiare: sic propemodum ad id temporis nulla fuisset Danaus Argiuorum vsus consuetudine. Quare cum taurum lupus confecisset, è re nata Argiui Dano imperium adiudicarunt. Tum Danaus lupum ab Apolline missum interpretatus, Lycij Apollinis ædem, dicanit. Argiui verò simulacra postmodum in foro sculpta habuerunt, quibus visis Pyrrhus Epirotarum rex oraculi recordatus, quo significatum ipsi fuerat, tunc moriturum, cum tauri & lupi certamen vidisset, summoperè commotus, & interfectus est. Seruio Tullo regnante, referre Val. Maximo, cuidam patrifamilias in agro Sabino, præcipuæ magnitudinis & emixæ formæ vacca nata est, quam oraculorum certissimi authores in hoc à dijs immortalibus editam responderunt, ut si quis eam Auentinensi Dianæ immolasset, eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret. Latus eo dominus, bouem cum summa festinatione Romam actam, mactandam in Auentino ante aram Dianæ constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua re antistes templi certior factus, religionem hospiti intulit, ne prius victimam caderet, quam proxima se aqua abluisset, eoque aluicum Tyberis petente, vaccam ipse immolauit, & urbem nostram tot ciuitatum, tot gentium dominam sacrificij furto reddidit. Sic Valerius. Plutarchus paulò clariùs Iubam, & Varronem authores citans. Cur reliquis (inquit) Dianæ sanis soliri ceruorum cornua affigere, ei quod in Auentino est, bouem cornua affixerunt? Fortassis ut monumentum esset antiqui casus. Fuit quidam in Sabinis Antrò Coratius. Is vaccam habebat magnitudinis, & forma reliquis præstantem: monitusque à vate quodam, qui in Auentino bouem hanc Dianæ immolasset, ei fata summam potestatem deferre, urbemque ipsius, Italiæ totius regno potituram Romam se contulit, bouis ibi mactandæ gratia. Seruus autem regi Seruio clam id vaticinium, idque rex Cornelio pontifici indicauit. Tum Cornelius Antroni mandauit, ut ante sacrificium aqua Tyberis profuente se ablueret: sic enim legibus præscriptum esse litauit. Ita hic lotum abiit: interrim Seruius occasionem immolandæ vaccæ in honorem Dianæ præcepit, mactatæque cornua templa affixit. Hoc & Iuba narrat, & Varro, nisi quod hic Antronis nomen non habet, deceptumque non à Cornelio sacerdote Sabinum, sed ab ædituo refert. Retulit idem augurium quoque Plinius secundus in volumine de viris illustribus de Seruio rege loquens, sed paulo aliter. Hic (inquit) Latinorum populis persuasit, uti exemplo eorum qui Dianæ Ephesiæ ædem fecissent, & ipsi ædem Dianæ in Auentino ædificarent. Quo factò, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata est. Responsum somnio datum: eum populum summam imperij habiturum, qui prius bouem illam immolasset. Latinus bouem in Auentinum egit, & causam sacerdoti Romano exposuit. Ille callidus, dixit prius eum vivo flumine manus abluerè debere. Latinus dum ad Tyberim descendit, sacerdos bouem immolauit. Ita imperium ciuibus, sibi gloriam factò, consilioque vendicauit. Leges hæc eadem apud Sabellicum qui ex hisce potissimum authoribus historiam confarcinauit. E contra io cum Elisa siue Didonis comites urbem condituri terram foderent, capite bouis inuento, coeptum reliquisse in equi historia fufius diximus, propterea quod perpetuos sibi labores, & seruitutem illinc futuram, quales bouem sunt, inde ominarentur. Bouem pestem quam Crabam vocabant, initium (inquit Glyca) habuisse perhibent sub Romani seniores imperio. Cum enim proxime Bóni cisternam Romanus conderet, in qua se ab ardore solis æstiuo refrigeraret, dum fundamenta iacerentur, effossum ferunt bouis marmorei caput: quod ij, qui repererant, contractum, attritumque calcariam in fornacem coniecerint. Ex eo tempore in hunc vsque diem pestis armenta bouum per vniuersos imperij Romani fines infestare nunquam desijt. Cum verò Lucullus contra Tigranem moueret, boues Dianæ Persicæ sacræ, ut Plutarchus refert in eius vita, victoriam portenderunt. Earum enim vna transgresso Euphratem exercitu, profecta ad petram quandam quæ sacra deæ habebatur, constitit in illa demissoque capite, ut quæ resse detrahuntur, præbuit Lucullo semetipsa hostiam. In ea villa, in qua paupere natus est Aurelianus Imperator, natum esse vitulum, annotauit Sabellicus, candore eximio, in latere purpureis maculis, depictam coronam habentem, qui imperium ei portenderit. Illum verò legimus accepto oraculo, ut vaccam secutus, ubi illa primum procumberet, illic urbem conderet, ad Atescolles deuenisse, illumque, ibidem profuisse, quos colles eam ob causam Lycophron *Βυπλαοχίτης*, quasi vacciuagos nuncupauit. Vulgatus est etiam inter Thebanos sermo (inquit Pausanias) Cadmum Delphis in Phocidem venientem, ducem Itineris habuisse bouem, emptam illam de Pelagontis bibulcis, & in vtroque latere insignem fuisse candida nota in lunæ speciem iam plenæ. oportebat autem Cadmum cum socijs, & exercitu, ex oraculi responso ibi consistere, quo loco bos fessa procubisset.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

123

cubuisset. Illum ipsum locum hodie quoque ostendunt. Alias verò ait Mycalessum verbum appellatam, quod bos ea, quæ ad Thebas Cadmo, & eius socijs dux fuit; illic immugierit. Augurium illud felicissimè narrat Ovidius, dum canit:

*Mycalessus urbs.
Metam. 3.*

*Patriamque, iramque parentis
Vitat Agenorides, Phœbique oracula supplex
Consult, & qualis tellus habitanda requirit.
Bos tibi Phœbus ait solus occurret in arvis,
Hac duce carpe vias, & qua requieveris herba
Mœnia fac condas, Baotique illa vocato.
Vix bene Cœtialio Cadmus descenderat antro,
Inculoditam lente videt ire iuveneam.
Nullum servitij signum ceruice gerentem;
Sublequitur, pressoque legis vestigia gressu,
Authoremque via Phœbum taciurnus adorat,
Iam vada Cepheiti, Panopeisque euaserat arua:
Bos stetit, & tollens speciosam cornibus altis
Ad calum frontem, mugitibus impulit auras:
Atque ita respiciens comites sua terga sequentes
Procubuit, teneraque latus submitit in herba.
Cadmus agit grates, peregrinaque oscula terra
Figit: & ignotos nentes, agrosque salutat.*

Quod modò ad Oracula attinet, lego apud Plutarchum, & ex eo apud Cælium peste olim Lacedæmonia vexante redditum oraculum mali vim cessaturam, si nobilem virginem quotannis immolassent. Cùm autem obtemperarent Lacedæmonij, ac fortè inactanda duceretur suo ornatu Helena, devoluans aquila gladium abreptum, & ad armenta, quæ *βηκολια* vocant, delatum super iuuenecam demisit. Quo prodigio *μαρτυροῦντος*, idest, virginum immolationem defuisse, quod Aristodemus (inquit) author tradit. Idem obuénisse Romæ in Valeria Luperca Aristides prodidit. Pausanias verò refert Philippo regi ambiguum oraculi responsum mortem portendisse, quia non semel periturus esset. Philippum quidem (inquit) facillè sibi quivis persuadeat, rerum gestarum magnitudine omnes Macedonum reges, qui antè fuerunt, quique ipsum secuti sunt, superasse: nemo tamen, qui recta sit in rebus existimandis sententia, ei bonis imperatoris laudem tribuerit, nempe qui semper iusiurandum contempserit, foederum religionem nunquam sanctam habuerit, vnusque omnium in minimis fidem duxerit: poenas tamen non vtique seras deo, cuius la serat maiestatem, dedit, neque enim natu grandior annorum quadraginta sex, Delphici oraculi vocem vitæ exitu comprobavit. Consulenti de Persico bello redditum fuerat responsum:

*Oracula.
In Parall.
minorib.
Iuuenca,
pro virgine
immolata.
In Arcadi-
cis,
Philippi
mors vs
predicta.*

Ἐστὶν ταῖς μὲν ὁ ταύρος, ἔχει τὶς λόος, ἔστι δὲ βύσσων. idest,

Serta gerit iaurus, sinem manet, astitit aruspex.

Quod non ad Persarum regem, sed ad ipsum Philippum referendum fuisse, rei euentus satis perspicuè demonstravit.

AVSPICIA. PRODIGIA.

ARVSPICES de rerum euentu responsuri hostiarum, maximè bubuli pecoris inspiciebant, cor, pulmonem, iecur, atque fel: hasque partes exta vocabant; & extispicium corunde inspectionem, vt extispices ipsos aruspices. Exta si bona nunciabantur, tunc consultores litasse dicebantur: deosque placatos, propitiatosque aruspices indicabant, promittebantque ijs volentibus & propitijs bene ac feliciter euenturum, quod aggredi erat in animo. Bona autem & lata appellabant exta, quæ splendida, bene colorata, integra, plena, solida & absq; vlla macula, labe & vitio erant. Contra quæ pallida, tabida, liuida, marcida, exilia, vitiosa, aut quæ omnibus suis partibus nō constabant, & quibus aliquid deerat, quæque aliqua labe, aut tetrīs notis aspersa, & quæ suā sede mota, & naturali situ minimè posita erant, ea nō bona, atque etiā tristia appellabāt, irataque, & minacia: item si cor deesset, vel si iecur sine capite inueniretur. Præ cateris verò, in extis iecur diligentissimè tractabant, & nitidum nē id esse, atque plenum, an horridum & exile, cum capite, an sine capite, considerabant, & quid inde lati tristisue præuiderent, renunciabant. Quapropter Philo-

*Extæ bona
sine lata,
& non bo-
na sine tri-
stia.*

*Iecoris di-
gnitas in
aruspicina.*

Tristibus aut extis fibra apparere minaces:

Ovidius quantum eis tribueretur indicans ait:

Protinus ereptas vineuti corpore fibras

Inspiciunt, mentemque deum scrutantur in illis.

Et rursus:

Fibra quoque agra notas veri monitosque deorum

Perdiderat, viles penetrant ad viscera morbi.

Sic & Tibullus fibram, deorum consciam vocat:

Viden' ut felicibus extis

Significat placidos nuncia fibra deos?

Seruius fibras interpretatur iecoris extremitates: quem secutus Isidorus: *Fibra*, ait, *sunt iecoris extremitates, sicut extrema partes foliorum in vitibus, sive quasi lingua eminentes. Dicta autem fibra, quod apud Gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblati, atque succensis acciperent respersti.* Notandum verò cor non semper in extorum parte habitum ex Plinio disci, qui L. Posthumio Albino sacrorum rege post centesimam vicesimam tertiam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, primum aruspices cor in extis conspexisse tradit. Tristium extorum signa omnia Seneca, atque Lucanus infelicissimum descripturi auspiciū expresserunt, quorum versus, vel ideo nobis minimè sunt prateriundi. Sic igitur Manto Tiresiam vatem affatur apud Senecam:

Genitor quid hoc est? non leui motu vis solent,

Agitata trepidant exta, sed totas manus

Quatiunt, nouisque prolilit venis cruor:

Cor marcet agrum penitus, ac mersum latet,

Liuentque vena, magna pars fibris abest,

Et felle nigro tabidum spumat iecur,

At semper omen unico imperio graue:

En capita paribus bina consurgunt toris

Sed vitrumque casum tenuis abscondit caput

Membrana, latebram rebus occultis negans.

Hostile valido robore insurgit latus,

Septemque venas tendit, has omnes retrò

Prohibens reuerti limes obliquus secat.

Mutatus ordo est, sede nihil propria tacet,

Sed acta retrò cuncta: non animo capax

Sed parte dextra pulmo sanguineus tacet:

Non laua cordis regio: non molli ambitu

Omenta pingues viscerum obtendunt sinas.

Apud Lucanum verò Arunte aruspice immolante, extaque perscrutaturo:

Nec cruor emicuit solitus, sed vulnere largo

Dissusum rutilo dirum pro sanguine virus.

Palluit, attonuit sacris feralibus Aruns

Atque iram Superum raptis quasiuit in extis.

Terruit ipse color vatem, nam pallida ietris

Viscera tincta notis, gelidaque infecta cruore

Plurimus asperso variabat sanguine lior,

Cernit tæbe iecur madidum, venasque minantes

Hostili de parte videt, pulmonis anhelu

Fibra latet, paruisque secat vitalia limes

Cor iacet, & saniem perhiantes viscera rimas

Emittunt, produntque suas omenta latebras.

Quodque nefas nullis impune, apparuit extis,

Ecce videt capiti fibrarum increcere molem

Asterius capitis; pars agra & marcida pendet

Pars micat, & celeri venas mouet improba pulsus.

His ubi concepit magnorum fata malorum

Exclamat, vix fas superi, quacunque monetis

Prodere me populis: neque enim tibi summe litau.

Metam. 16

Lib. I.

El. I.

Fibra

quid.

Li. I. c. I.

Cor quan-

do inspic-

captum.

Lib. II.

cap. 37.

In Oedipo.

Lib. I.

*Iupiter hoc sacrum, calique in pectore tauri
Inferni venere dei: non funda timemus,
Sed venient maiora metu: Dii visa secudent
Et fides sit nulla fides, sed conditor artis
Finxerit illa Tages. flexa sic omina Thuscus
Inuoluens, multaque regens ambage canebat.*

Extra regalia. Erant & alia extortum in aruspicina qualitates, & differentia. Regalia enim extra Festo interprete appellant, quae potentibus insperatum honorem pollicebantur, priuatis & humilioribus hereditates, filiofamilias dominationem. Mura verò, ut idem author est, dicebantur, ex quibus nihil diuinationis animaduertebant. Magni insuper referre credebant, num repugnarent victimarijs hostia, num si placide ac quiete stantes, atque etiam annuentes. Si enim hoc, gratum dijs, si illud, ingratum fore sacrificium diuinabant. Erat verò in primis mali ominis signum, si hostia iam iam macianda aufugiebat, quemadmodum idem poeta Lucanus ostendit, hoc quoque inter alia quae Pompeij cladem indicarunt, prodigia recensens:

*Non tamen (inquit) abstinuit venturos prodere casus.
Per varias fortuna notas: nam Thessala rura
Cum peterent, totus venientibus oblituit aether,
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes,
Aduersasque faces, immensoque igne columnas
Et trabibus mixtis auidos zythonas aquarum
Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit:
Excessit cristas galeis, capulosque solutis
Persudit gladijs, ereptaque pila liquauit
Aethereoque nocens fumant sulphure ferrum
Nec non innumero cooperta examine signa,
Vixque renulsa solo, maiori pondere prassum
Signiferi misere caput, vorantia sictu
Vtique ad Thessalam Romana & publica signa
Admotus superis discussa fugit ab ara
Taurus, & Emathios praeceps se tectis in agros
Nullaque funestis inuenta est victima sacris.*

Lib. 1. c. 6. Ita & Valerius Maximus de Pompeio loquens scribit à principio. Cn. Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Casare ultimam belli fortunam experiri contenderet: Egresso à Dyrrachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga. Tale quoque ostentum de tauro fugiente, in prodigium interpretatur Tacitus, inter cetera quae exitium Vitellio portendebant, his verbis: *Accessit diuinum omnem, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, longè ubi ferri hostias mos est, confossus.* Suetonius in Tito: *Sabinos petiit, aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat.* Idem in Galba. *Cum per omne iter dextra sinistraque oppidatum victima caderentur, taurus securis ictu consternatus, rapti vinculo esse dum eius inuasit. Similiter Silius Italicus de perfidia Syphacis regis agens, ait taurum quem immolabat, aufugisse, quoniam ipse violato foedere à Scipione Romanisque ad Poenos se verterat, ducta in uxorem Aldroubalis filia.*

*Audiuit (Scipionem) lato Massylus (Syphax) & annuit ore
Complexusque virum: firmemus prospera (dixit)
Omnia, nec votis Superi concordibus absint.
Cornigerumque Iouem, Tarpeiumque ore vocemus,
Et simul extructis cespes surrexerat aris
Victimaque admotus stabat subiecta bipennis:
Cum subita aruptis fugiens altaria taurus
Exiit vinclis, mugituque excita late
Impleuit tecta, & fremitu suspiria rauco.
Congeminat: trepida terrorem sparsit in aula,
Vittaeque maiorum decoramen fronte, sine villo
Delapsa at tactu nudauit tempora regis.
Talia Calicula casuro triliare regno
Signa dabant, sautque aderant graui omnia fati.*

Inauspicatus adhuc magisque piaculare erat sacrificium si taurus siue hostia ante fugam furere turbasque excitare videretur, in quo sensu Statius:

*Tum ferus ante scilum spumis delubra cruentat
Taurus, & obstantum medijs è cœtibus exit
Turbidus, insano feriens altaria cornu.
Diffugiunt famuli, & regem solatur aruspex.
Ipse in aurari sacrum male fortis agique
Imperat & magnos sic præmit ore timores.*

Lib. 1.
Taurus tur-
bas excitas.

Infaustum item si ad aras immolandus, pertractus, mugiret plurimum: Silius id ostendit inter prodigia, quæ Flaminio cladem prænunciabant.

*Nec rauco taurus cessauit flebile ad aras
Imungere solum, præstamque ad colla bipennem
Incerta cernice ferens altaria liquit.*

Taurus ad
aras mu-
giens.
Lib. 1.

Huc pertinent illud Virgilij, quo clamorem Laomedontis cum taurorum immolandorum, fugentiumque mugitibus comparat.

*Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
Quales mugitus, fugit cum saucius aras
Taurus, & incertam excussit cernice securim.*

Fugientem ipsam hoc modò hostiam, quæque altaria detrectaret, ubicunque nasciscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret, vt annotauit Alexander ab Alexandro, & ante cum Seruius: *giens cur* valdeque erat prodigiosum, si capta ægrè retrahebatur ad aras, vt constat ex hisce Ammiani Marcellij verbis: *Abundè ratus post hac prosperitates similes aduentare, complures hostias Marti parabat Vltor.* *Lib. 4. c. 8.*

Si enim primus hostijs non litabant, aut si primùm negligentia, aut casu aliquo non rectè initum aut curatum sacrum foret, illas denuo augeri & sapius ad expianda numina permittebatur, donec ritè perlitatum animaduenterent, vt idem Alexander scribit, & ex Tullio constat, Suetonio, Seruio, alijsque. Adrianus Turnebus antiquorum rituum peritissimus piaculare quoque sacrificium fuisse scribit, si hostiam in aliam partem corporis, quàm oportet, decidisset: Caterùm vanæ huic atque ridiculæ Hetruscorum (ab his enim dimanasse satis notum est) disciplina, maxime quæ ad extispicium pertinet, fidem nullam habet Christianus, & ne ipsi quoque Gentiles omnes habuere, ac M. Tullius præsertim, cuius super hac re sententiâ, etsi prolixius indicatam adscribere, præter nostrum institutum esse non iudico. Vt ordiar (inquit) ab aruspicina, quam ego resp. causa, communisque religionis colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti: Inspiciamus, si placet, exta primùm: persuaderi igitur cuiquam potest ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab aruspicebus obseruatione diurna? At quæ diurna fuit ista? aut quàm longinquo tempore obseruari potuit: aut quo modo est collatum inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset? quod fissum, periculum, quod, commodum ali- *Fissum.* quod ostenderet? An hæc inter se aruspices Hetrusci, Elij, Aegyptij, Poeni contulerunt? at id, præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. Alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse vnâ omnium disciplinam. Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodammodo numini deorum. Atqui diuinatio cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel (sunt enim, qui vel argutissima hæc *Fel galli-* exta esse dicant,) sed tauri opimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare *naceum.* possit, quid futurum sit? Democritus tamen non inscitè nugatur, vt phisicus: quo genere nihil arro- *Democriti* gantius: Quod est ante pedes, nemo spectat: cæli scrutantur plagas. Verùm is tamen habitu exto- *de extis sē-* rum & colore declarari censet, hæc duntaxat, pabuli genus & earum rerum quas terra procreet, vel *tentia.* vbertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat. O mortalem beatum: cui certè scio ludum nunquam defuisse. Hunc cine hominem tantis delectatum esse nugis, vt non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se coloremque conuerterent. Sed si eadem hora aliæ pecudis nitidum, atque plenum est, aliæ horridum, & exile: qui est, quod declarari possit habitu extorum & colore? an hoc eiusdem modi est, quale Phercideum illud, quod est à te dictum? qui cum aquam vidisset ex puteo haustâ, terræ motum dixit futurum: parum credo, imprudenter, quod cum factus esset motus, dicere audet, *Terra mo-* quæuis id effecerit. Etiamne futurum esse aquæ iugis colore præsentiant? Multa istiusmodi dicun- *tus signū.* tur in scholis: sed credere omnia vide ne nō sit necesse. Verùm sint sanè ista Democritea vera: quā- *do*

*Murium ie-
cuscula,
Pulegium
aridum,*

*Luna mo-
in qua gu-
bernetur.*

*Prodigia.
Bos locutus
Li. 5. c. 26.*

do ea nos extis exquisuimus, aut quando aliquid huiusmodi ab aruspice inspectis extis audiui-
mus? ab aqua aut ab igni pericula monent: tum hereditates, tum damna denunciant; fislum fami-
liare aut vitale tractant: caput iecioris ex omni parte diligentissime considerant: si verò id non est
inuentum, nihil putant accidere potuisse tristius: hac observari certè nō potuerunt, ut supra docui.
Sunt igitur artis inuenta, non vetustatis, si est ars vlla rerum incognitarum. Cum rerum autem na-
tura quam cognitionem habent? quæ ut vna consensu iuncta sic & continens, quod video physicis
placuisse, eis que maximè, qui omne quod esset, vnum esse dixerunt: quid habere mundus potest cū
thesauri inuentione coniunctum? Si enim extis mihi pecuniæ amplificatio ostenditur, idque sit na-
tura: primum exta sunt coniuncta mundo, deinde meum lucrum natura rerum continetur. Nonne
pudet physicos hæc dicere (ut enim iam sit aliqua in natura rerum cognatio, quam esse concedo:
multa enim Stoici colligunt, nam & masculorum iecuscula bruma dicuntur augeri, & pulegium
aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesiculas & semina malorū quæ in his medijs
inclusa sint, in cōtrarias partes se vertere: iam nervos in fidibus alijs pulsus resonare alios: ostreiliq;
& conchilijs omnibus contingere, ut cum luna crescant pariter, pariterque decrescant, arboreque,
ut hyemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exsiccata sint, tempestiue cadi putentur:
quid de fretis, aut marinis aestibus plura dicam? quorum accessus ac recessus lunæ motu guberna-
tur. Sexcenta licet eiusmodi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus
hoc, nihil enim huic disputationi aduersatur. Num etiam, si fislum cuiusdam modi fuerit in ieco-
re, lucrum ostenditur? quæ ex cogitatione naturæ, & quasi concentu atque consensu, quam *ovaua-
thia* Græci appellant, convenire potest aut fislum iecoris cum lucello meo, aut meus quæsticulus
cum cælo, terra, rerumque naturæ concedam hoc ipsum, si vis: etsi magnam causæ iacturam fecero,
si vllam esse convenientiam naturæ cum extis concessero: sed tamen eo concessio, qui evenit, ut is,
qui impetrare velit, convenientem hostiam rebus suis immolet? Hoc erat quod ego rebor non pos-
se dissolui. At quàm festiue dissolvitur. Pudet me, non tui quidem cuius etiam memoriam ad-
miror: sed Chrysippe, Antipatri, Possidonij qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à re, ad
hostiam deligendam, ducem esse vim quandam sentientem atq; diuinam, quæ toto confusa mun-
do sit. Illud verò multò etiam melius, quod & à te usurpatum est, & dicitur ab illis: cū immolare
quispiam velit, tum fieri extorum mutationem, ut aut absit aliquid, aut super sit: deorum enim nu-
mini parere omnia. Hæc mihi iam crede, ne aniculæ quidem existimant. An censes eundem vitu-
lum si alius delegerit, siue capite iecur inuenturum? si alius, cum capite? hæc decessio capitis, aut
accessio, subitonè fieri potest, ut se exta ad immolantis fortunam accommodent? Non perspicitis
aleam quandam inesse hostijs deligendis, præsertim cū res ipsa doceat? cū enim tristissima ex-
ta sine capite fuerit, quibus nihil videtur esse dirius: proxima hostia litatur sæpè pulcherrimè. Vbi
igitur illa minæ superiorum extorum? aut quæ tam subita facta est deorum tãta placatio? Si affers,
in tauri opimi extis, immolante Cæsare cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde
victima illa viveret, iudicandum esse tum interisse cor, cū immolaretur, qui sit ut alterum intelli-
gas, sine corde non potuisse bouem vivere, alterum non videas; cor subito non potuisse nescio quò
auolare? ego enim possum vel nescire quæ vis sit cordis ad viuendum: vel suspicari contactum ali-
quo morbo bouis exile & exiguum & victū cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, qua-
re putes, si cor paulò antè fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interisse? An quod
aspexerit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde priuatus est? Vrbem philosophiæ, mihi
crede, proditis, dum castella defenditis. Nam dū aruspici nam veram esse vultis, physiologiam to-
tam pervertitis. Caput est in iecore, cor in extis: iam abscedet, simul ac molam & vinum insperse-
ris. Deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus atque obitus na-
tura conficiet, & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum citò occidat. Quis hoc phy-
sicus dixit vnquam? aruspices dicunt, his igitur, quàm physicis potius credendum existimas? Quid
cū pluribus dijs immolatur, qui tandem evenit, ut litetur alijs, alijs non litetur? quæ autem incon-
stantia deorum est, ut primis minentur extis, benè promittant secundis? aut tanta inter eos dissen-
sio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bonæ? quid est, tam perspi-
cuum, quàm, cum fortuito hostiæ adducantur, talia cniq; exta esse, qualis cuique obtigerit hostia?
At enim id ipsum habet aliquid diuini, quæ cuique hostia obtingat, tanquam in sortibus, quæ cui
ducatur. Hæc & plura Cicero. Quibus nunc prodigia adiungamus, quæ & ipsa intausa habeban-
tur: ita nunc voco, si vel humana voce bos esset locutus, vel monstruosus erat natus, vel quid egis-
set, quod naturæ eius contrarium esset. Plinius testatur frequens esse in prodigijs bouem locutum:
quo nunciato Senatū sub dio haberi solitū. Alexander ab Alexandro, ideo id factū ait, quod
sub dio habere senatū, & patrum concilium genus expiationis esse putarent. Locutus est autem
bos humana voce anno quadagesimo sexto ante Salvatorem nostrum natum post mortem Cæsa-
ris,

tis, P. Dolabella fascies tenente. Liuius ait Cn. Domitio, & L. Quintio Coss. bouem locutum in hac verba: *Caut tibi Roma*: quod maximè terrebat Cof. Cn. Domitium. Bouem eum cura feruari ali- que aruspices iussisse. In Sicilia quoque bouem locutum, alium in Latio, Hanibalis bello pen- dente, & Q. Fabio Maximo, & M. Marcello Coss. idem Liuius recollit, & ex eo D. Augustinus. Inter cetera autem portenta, quæ Cesaris mortem portendere, bos in suburbano quodam Romæ ad- arantem locutus est, frustra se vrgeri, non enim frumenta, sed homines breui defuturos, vt annota- uit Eusebius, & Appianus quoque bouem eo tempore humano sermone vsum fuisse tradidit Iulius Obsequens refert bouem in Sicilia locutum, cap. 34. & cap. 38. iterum Priuerni, & cap. 41. rursus in agro Romano, & iterum cap. 53. locutum, & dicentem, *Roma tibi cane*: & cap. 66. in Campano agro: & 74. Frusina: cap. 95. iterum Romæ, & iterum in Amiterno cap. 86. & Romæ cap. 103. & 113. Trithemius in Hirsaugiensi Chronico recitat, bouem quendam suum pastorem ter humana voce allocutum, monuisseque Hierosolymam breui à Christianis capiendam iri. Aiunt item bo- nem locutum in templo Hierosolymitano eodem die, quo ipsa vrbs à Romanis destructa est. Fla- uinus Iosephus verò & Zonaras inter cetera prodigia & præagia, quæ Hierosolymæ excidium præ- cesserunt, testantur, azymorum die festo, cum ad hostiam bos duceretur, agnum in medio sani pe- perisse: ad quod forte alludit Iuuenalis:

Silicet horres maioræque monstra putares,

Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?

Helisæo autem Propheta in Galgalis edito, bos aurea in Solum Israelitarum; clamore maximo vo- ciferata est, vt Epiphanius in vitis prophetarum refert, excidium suū, diabolū pręuidisse inquit. Tempore Ioan. Tzetzæ vulgo ferebatur oraculi instar, vt ipse narrat, hoc dictum, *Eodē bonum est* quod pos. θ. μικρόν: quod ipse ita interpretatur: vt per bouem in feminino genere Constantinopolim (quæ ingenti exercitu Alemanorum, & aliorum à Romanis nimirum misso tum temporis obside- batur) intelligat, quæ à tauris, id est, Italīs siue Romanis condita est. Nam taurum (inquit) Latini etiam Italum vocabant: Exclamante autem boue, id est Constantinopoli, nimirum bellico & clas- sico clamore, taurum id est Italiam repugnantem ploraturam ait. Bello quod contra Antiochum gestum est, Romæ duos boues in Carinis sua sponte per scalam in summum ædificij euasisse Roma- na testatur historia, & meminit Sabellicus. Eos verò aruspices viuos comburi iussisse, & cinerem in Tyberim deiici: de quo prodigio consulendus est Obsequens. Sed & arator bos decusso iugo in tri- clinium, in quo cenabat Vespasianus, irrupit, ministrisque fugatis, quasi repente defessus, procidit ad ipsius accumbentis pedes, ceruicemque submisit: portendere visus terrarum orbem amarissimo Vitellianæ dominationis iugo pressum, opem à gente Flauia deposcere, quæ iam rerum esset poti- tura. Sed & aliās bos in foro boario in tertiam consignationem sua sponte ascendit, atque inde habitatorum tumultu tertius, sese deiecit. Obsequens testatur vitulum masculum esse natum, qui alios duos in ventre habebat. At ætate Prolomæi vacca quædam eodem partu sex edidit vitulos, si Diogeniano credimus. Mirandæ verò magnitudinis vitulus natus est anne ab vrbē condita 199. vt Obsequens ait: De puero cum capite bouis sic Aristoteles: *Iam puerum octum capite artetis aut bouis r. firunt; itaque in ceteris membrum nominant animalis diuersi: vitulum capite pueri, & ouem capite bouis alienauerunt.* Perinchi fertur fuisse vacca, cui excrementum extenuatum per vesica m. transmebatur, eò quod anus foramine peruius non esset. Euagrius in historia Ecclesiastica multa prodigia, calamitates Romanorum Nisibin Persiæ urbem obsidentium portendentia via ef- se asserit, inter cetera tamen in ipso belli initio vitulum recens editum, visum esse, qui duo capita haberet ex vna ceruice excrescentia. Fulgosus quoque testatur prodigij loco haberi debere, quod vitulus biceps in Sabinis natos memoraretur Calixto III. Pont. Saturæ vitulus biceps natus, anno ante natum Christum 122. eius icon hæc est Vuila, in Turgauia oppido vitulus similiter biceps procreatus est anno à Virginis partu 1433. & eiusdem oppidi portis per dies plures, spectaculi gra- tia affixus est. Eodem anno in Turgauia fame laboratum est maximè adeo quidem, vt esus car- nium ciuibus à sacerdotibus contra leges pontificias sit diebus, ieiunij concessus. Similis etiam na- tus in Sabinis mense Februario 1456. Cracouia verò alius 1499. quo anno Tartari Poloniam va- starunt. (Eodem quoque anno in Alsatia non procul à Tabernis visum caput tauri, toruis oculis inter cuius cornua stella insolita magnitudinis emicuit. Ortum est bellum Maximiliani cum Hel- uetijs, quod copiose Helueticorum chronicis describitur. Huius capitis, & quarundam aliorum monstrorum ex Lycosthene adieci: sicuti istius bicipitis anno D. Natiuitatis 120.) Alium vitulum bicipitem Mediolani natum Cardanus his verbis describit. Habebat capita perfecta duo, vnum quod habuit suam linguam, ac dentes, nares, oculos, aures, sed iuncta capita erant in occipitio; quorum vnum masculi rotundum, alterum femina oblongum, speciem diuersi sexus præferebant. Animal vitula erat exenteratum, ac ex matre excisum: occisa quod diutius partum traheret, quam vt fec-

Lib. 2. de ci-
uitate Dei,
cap. 31.

Lib. de tēp.

Lib. 3. de
bell. Ind. c.
121.
Saty. 2.

Chil. 9. cap.
277.

Lib. 7. dec. 5.

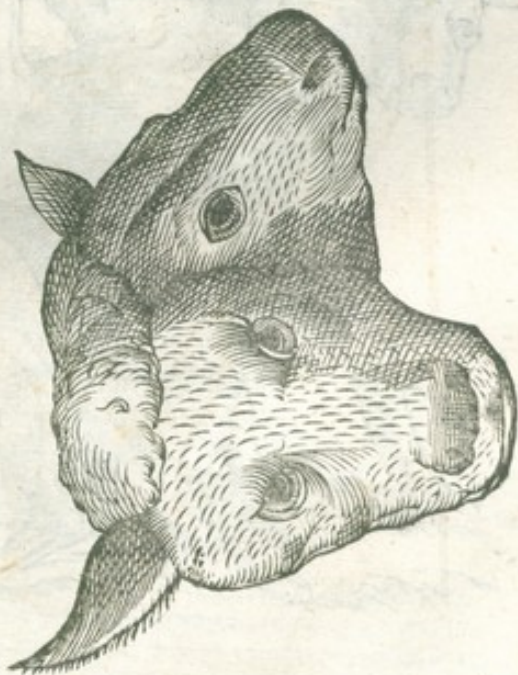
Puer caput
bouis habēs
4. de gen. c.

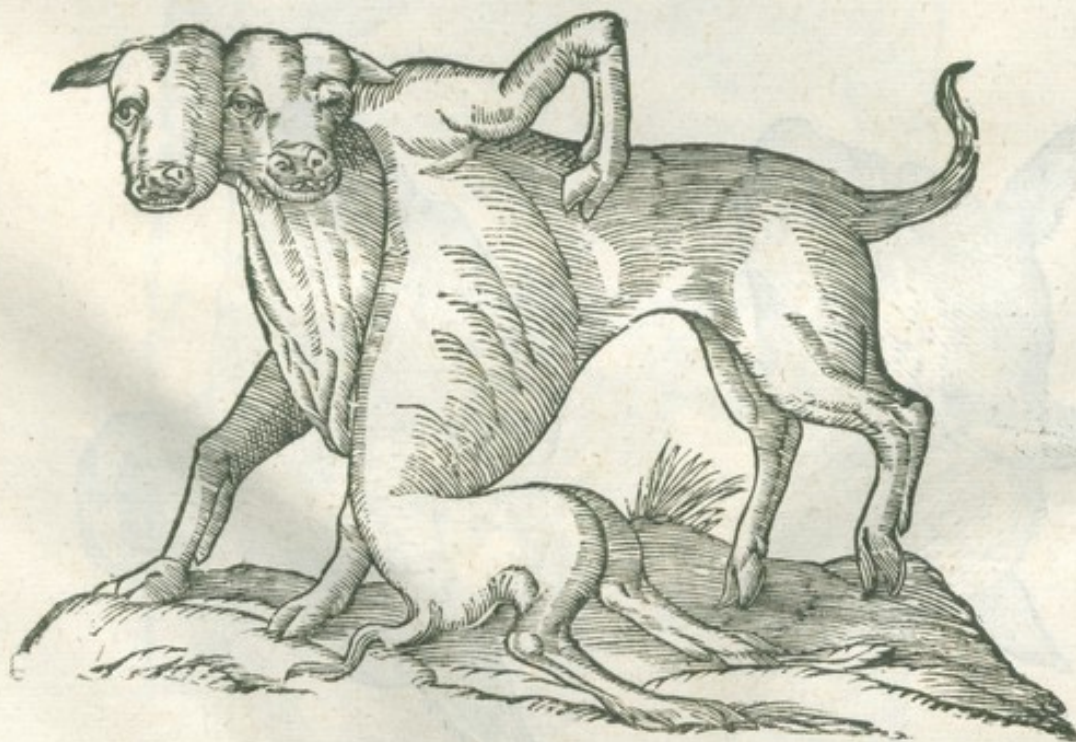
3.
Lib. 5. c. 8.
Vitulus bi-
ceps.

Lib. 1. de
prodig.

Lib. 14. de
var. rer. c.
75.

vt seruari possit. Superuixit, vt referebant, foetus, dimidiæ horæ spatio, & erat in caupona Cancræ. Translatum est (inquit idem Cardanus) eo anno regnum ad Cæsaris filium, multisque incommodis à Gallis acceptis, quia vitulus laborem significat, & sexus, multorum ducum infelicitatem, & fugam, atque amissas absque expugnatione vrbes, & arces, prouinciamque absque prælio. Biceps item anno 1511. mense Decembri in Schinna pago, quem Longum nominant, proximè Friburgum: Alius rursus natus Comi anno 1552. vt Paulus Morigia refert in historia Mediolanensi, item alius Cremonæ 1565. sed qui octo haberet pedes. Habes quoque caput vituli geminum nati Morenzani prope Venetias (tempus non satis memini) duplici rictu, quatuor oculis, ternis verò auribus, quarum nimirum vna, vbi capra inuicem coniunguntur, vt figura ipsa ostendit; binæ aliæ in fronte cuiusque capitis, situm habent. Adiectum aliud caput geminum, non aliter ferè differt, quàm quod binas tantum habeat aures. Ad oppidum verò Bitterfeld vitulum tradunt in agro repperitum, oculis, naribus, & auribus humanis, vertice tonso & miniato rictu & pectore vitulino cruribus anterioribus vitulinis, posterioribus humanis & breuibus admodum, sed vtriusque desinentibus partim in ungulas vitulinas, partim in humanos digitos, qui ungulis suberant, & separatim propendebant. Hoc monstrum describit Casparus Peucerus. Sic apud Cælium Rhodoginum legimus, apud Si-
*Lib. de Te-
 ratoscopy.*
Lib. 25. ca.
 32.

ribus ictibus vulneratum interfecit: In Thuringiæ vico an. D. 1551. vitulus natus ex sextipes, masculam carnem è latere dependentem gestans. Eodem loco vehemens tempestas orta segetes agrorum longè lateque prostravit: crebris fulminaturn de cælo: ex quo etiam globus ardens prolapsus, terræ niagno omnium metu procubuit. Eodem etiam anno bos Basileæ Rauracorum, à quodam circumlatore quinque pedibus circumductus est. Hoc anno Henricus II. Francorum rex, cum Mauritio Saxonum duce Electore, Alberto Brandenburgensi, atque alijs quibusdam Germaniæ principibus

concederatus, magno cum exercitu contra Hispanos in Germaniam irrupit, conciliumque Tridentinum dissipavit. Anno sequenti Bonnæ inferioris Germaniæ, haud ignobilis, atque ad Rhenum quatuor miliaribus à Colonia Agrippina siti oppidi decimo septimo Cal. Iulij natus est vitulus biceps, duobus scilicet corporibus, capitibus, caudis, sed tribus tantum oculis præditus. Anno 1555. cum comitia imperialia Augustæ Vindelicorum, à Serenissima Romanorum regia Maiestate Ferdinando celebrantur, septem miliaribus ab Augusta vrbe natus est vitulus Maij vigesimo primo die in pago quodam Leder nomine, duas habens facies, oculos quatuor, duos quidem in fronte anteriori, in lateribus verò alteros, per omnia alioquin in membris quidem singulis verò vitulo similis, qui insuper quàm primum in lucem editus est, animam actutum exhalavit. Hæc scribit Marcus Frytschius. Anno mox insequenti pridie nonas Ianuarij in Germaniæ quodam pago Episcopus Dilingensis, vitulus duobus tantum posterioribus pedibus natus est, tantæ tamen velocitatis, ut corpore erecto currens, vitulos omnes facile superaret. Eodem anno tertio vero Martij in oppido Bergerdorff monstrum natum est aliqua ratione vitulum referens. Sextipes erat, gemino capite, vno podice. Disiuncta autem erant capita in longitudine, quorum vnum Orientem, aliud verò Occidentem spectare videbatur. Tres pedes huic, tres alteri inhærebant, caudæ duæ. Vi-

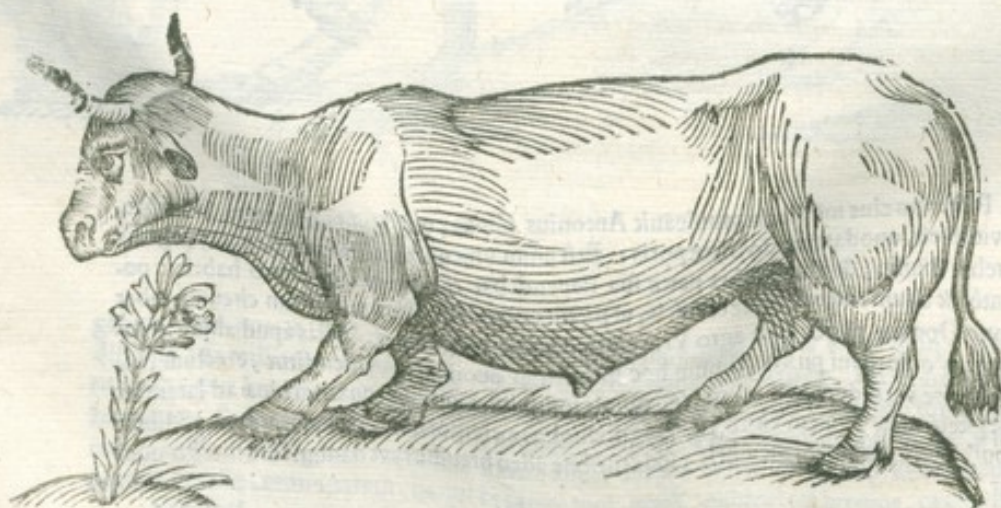
*Monstrum
biceps ocu-
lis quatuor.
In Meteo-
logis.
Vitulus bi-
pes velocis-
simus.*

gesimo verò quarto Iulij deforme admodum aliud monstrum vacca enixa est in pago Cleidorff, distante tria miliaria à Papenbergæ, quod Fincelius quoque descripsit. Pedes habuit quatuor vitulinos, caput humanum, virile, atra barba, geminis auribus humanis & modicis capillis, pectus item humanum, & mammosum, cætera vitulo simile. Natum est monstrum in prædio viduæ nobilis. His modo addam prodigiosos quosdam foetus alios. Habes autem inter eos primum bouem cuius-
tium in ceruice cornu enatum, ijs qui in capite sunt, multo quidem est breuius, cæterum crassitudi-
ne infi-

ne insigni. Picturam eius mihi communicauit Antonius Gigas, qui Epidauri natum assererat. Altera icon vituli est, quodammodo bicorporis: Ersi enim unicum tantum habeat caput, tergoris tamen apparebat diuisio, & ab qualibet parte sua dependebat cauda: quatuor retro habebat pedes, binos antè, & alium rursus in fine cernicis, vt pictura ostendit. Hoc monstrum circumferebat circulator anno Domini 1578, & in agro Vincentio dicebat prognatum. Aliàs apud alium quoque circulatorem obseruau pulcherrimum hoc monstrum quod inceptus ostenditur, erectum, bicorpor planè capite verò duntaxat vnico, sed quinis insignitum auribus, quarum binæ ad latera, vt 1581. Habes item mox iconem vituli, facie agni duobus ex tergoris initio enascentibus pedibus: ac deniq; bouis integris quidem membris, sed cruribus adeo breuibus, vt nanum iure merito nuncupare liceat.

INSOMNIA.

QUIDAM Onirocritæ (inquit Pierius Valerianus) dicunt taurum per insomnium imaginari, inditium esse disertissimæ proles suscipiendæ: quod fortè spectat Virgilianum hoc, taurum Pollioni pascendum,

Iam cornu petas, & pedibus qui spargat arenam.

propterea quod noua illa carmina faciat, qui quidem sunt ingeniorum foetus. Κατὰ νέμειον, & hoc addam (quamuis non sim nescius quod Grammaticis super locutione, noua carmina, disputent) dici posse Virgilium ad Pindaricum illud respexisse, quod Olympijs habetur Epharmosto: Αἰνέει δὲ παλαιὸν μῆτις οἶον, ἀνδρῶν δ' ἑμμενέον νέπον. Vinum quippe à vetustate commendare congruum esse; à nouitate autem poemata. Florem enim pro recenti repositum aiunt interpretes: Hæc ille. Oportuit autem explicare, quomodo visus in somnijs taurus proles suscipiendæ signum sit. Inuenio enim Hebræis coniectoris tauros dormientes per insomnium visos cessationem, ac ignauiam portendere; læticiam verò si læscientes currentesque sint visi; lucrum autem si pascētes: si duo inuicem pugnantes, negotiorum velocitatem: arantes boues latissimam prænuñciare frugem, opulentamque rerum felicitatem. Quò referendum est somnium Pharaonis, quod tale est. Vidit septem vaccas formosas & carne nitidas, de fluuio ascendere, atque in palustri gramine pascere: his succedere totidem deformes, atque macilentas, à quibus pulchræ illæ, & pingues deuorarentur. Expergestus rex, cum denuò obdormuisset, in somno sibi visus est videre septem spicas ab vno culino enasci pulchras atque eximias: post has, alias septem, vitio acris inanes ac tenues, & ab his præclaras illas atque plenas consumi. His visis perturbatus est rex, neque tamen fuit, qui ei somnium hoc interpretari posset. Ibi tum recordatus Iosephi est pincernarum præfectus. Iosephus ergo vocatus, septem vaccis formosis, itemque septem spicis præclaris, septem annos fertilitatis designari exponit: septem macris vaccis, atque inanibus spicis septem annos penuriæ insecutæ, qui omnes fertiliū annorum opes essent absumpturi. Insomnij veritatem, geminatione confirmari, & quod secundò spicæ visæ essent, eò inditium de frugibus terræ perhiberi, ac deum rem acceleraturum. Pulcherrimè quoque Ouidius narrat hæc elegia, quam ob elegantiam hic addidimus, se per quietem vidisse candidissimam iuuenecam, huicque comitem taurum, eoque dormiente, cornicem aduolasse, ac rostro iuuenecæ ipsius pectus incesisse, ita ut eam relicto tauro, obire ad alia taurorum atmenta cogerit. Post hanc somnij narrationem interrogat somniorum interpretem, quid hæc sibi visa apporrent: cumque inducit ita respondentem: Taurum significare Nasonem; iuuenecam autem eius amicam: cornicem verò lenam quæ garulitate sua puellæ animum peruectens, futura sit causâ, ut ab amica sua Naso deseratur.

Nox erat, & somnus lassos submisit ocellos,

Terruerant animam talia visa meum.

Colle sub aprico celeberrimus ilice lucus

Stabat, & in ramis multa latebat anis.

Area gramineo suberat viridissima prato,

Humida de guttis lenè sonantis aqua.

Ipsæ sub arboreis visabam frondibus æstum,

Fronde sub arborea sed tamen altus erat.

Ecce potens varis immixtas floribus herbas

Constitit ante oculos candida vacca meos.

Candidior niuib. tunc cum cecidere recentes

In liquidas nondum quas mora vertit aquas.

Candidior, quod adhuc spumis aridentibus albet

Et modo siccata, lacte, reliquit ouem.

Taurus erat comes huic, felicitè ille moritus

Cumq; sua teneram coniuge pressit humum.

Dum iacet, & lentè renocatas ruminat herbas

Aique iterum pasto pasitur antè cibo,

Visus erat, somno vires adimente ferendi

Cornigerum terra depesuisse caput.

Huc leuibus pennis cornix delapsa per anras

Venit, & in viridi garrula sedit humo.

*Taurus
somnia & i.
sus.
Virgilius
explicatus.*

*Somnium
Pharaonis.*

*Amor. 3.
Eleg. 5.*

*Rumina-
tio.*

Terque

Terque bonis niuea petulanti pectora vultu
 Fodit, & albentes abstulit ore iugas.
 Illa locum, taurumque diu contacta reliquit,
 Sed niger in vacca pectore liuor erat.
 Utque procul vidit carpentes pabula tauros
 (Carpebant tauri pabula lata procul.)
 Illuc se rapuit, gregibusque immiscuit illis,
 Et petijt herba fertilioris opem.
 Dic age, nocturna quicunq; es imaginis augur,
 Si quid habent veri, visa quid ista valent?
 Sic ego: nocturna sic dixit imaginis augur
 Expendens animo singula dicta suo.
 Quem tu nobilibus folijs vitare volebas,
 Sed male vitabas, altus amoris erat.
 Vacca puella tua est: aptus color ille puella est,
 Tu vir, & in vacca compare taurus eras,
 Pectora quod vultu cornix fodiebat acuto,
 Ingenium domina lena mouebit anus.
 Quod cunctata diu taurum sua vacca reliquit,
 Frigidus in viduo distitit in toro.
 Liur & aduerso macula sub pectore nigra
 Pectus adulterij labe carere negant
 Dixit at interpres: gelido mihi sanguis ab ore
 Fugit, & ante oculos nox stetit alta meos.

Suidas notauit boues in somnis mortuos visos famem portendere, citatque hos senarios:

Βόας θύοντες εἰς κακὴν ἐπαχύνειν φέρει
 Νεκροὶ βόες ἀνέλκοντες τὴν λιμὴν χροῖον.
 Boues in somnis videre, significat malum
 Mortui boues significant famis tempus.

Lib. de In-
 somnijs.

Hippocrates ait: Panes ex caseo & melle factos, per somnum comestos, maximumimenti excessum significare.

HIEROGLYPHICA.

Opus, & la-
 bor.

Fructus ex
 laboribus.

BOVIS typo opus laboremque indicari, valde protitum est. Pingebant autem Aegyptij vtri-
 usque sexus cornua, tauri cornibus opus, vaccae vero laborem anxietatemque indicantes,
 quamuis in impressis Hori codicibus βόας dictio vtroque lemmate (inquit Pierius) desideretur:
 scribendum enim est ex vetustis codicibus manuscriptis, βόας ἀπ' ὧν ἐκίρα & inferius, βόας τὴν λειμῶνα
 κίρα. Sunt tamen qui nulla maris faminaque differentia, bouillum caput exertum pelle, purgatumque
 carne, pro labore, ac tolerantia, proponant. Eucherius quoque bouis significationem ad omnes trahit,
 qui vitam laboribus exercent, & mosaicum illud: *Non allegabis os boni trituranti*, interpretatur, ne
 mercede sua fraudandum intelligat. Si vero fructum ex laboribus perceptum indicare velint, ca-
 put huiusmodi (verba sunt Pierij) floribus & corollis redimitum faciant, corymbosque & ferra-
 hinc inde à cornibus suspendant: cuiusmodi fascia molem alicuius ambibat, ut frustra quaedam quae
 adhuc integra operis parte permanserunt, ostendunt: siue id sacrificiorum videlicet Tauroboli aut
 quid huiusmodi sit indicium, cum iuxta vicissim & patina adsculpi soleat, quod praecipue in tem-
 plorum parietibus, inter triglyphos ubique spectamus: eaque de causa capita illa coronata plurimum
 habentur: siue larga laborum praemia interpretari malimus, ut Romae in eadem Adriani mole pati-
 na, munificentiam, bouillo capite labores, siue res fortiter gestas ostentantibus. Nam post vitae prae-
 claræ actus cursus, laboresque superatos, apothecosis ipsa praemium Imperatoris familijs decerne-
 batur: aut ea excitabantur mausolea, vel pyramides, vel columnae quae ibi conditos supra mortales
 cunctos gloria commonstrarent. Apud Petrum Melinum Romae vidimus caput bouis antiquissi-
 mi operis scite factum & venuste, quod olim fuit ad trabis alicuius firmam aut mutilum, aut coro-
 nam, pro futura accommodatum, eo omnino gestu factum, ut laborioso nixu sustentasse aliquid
 videatur. Est enim caput gutturi appressum, crispantibusque paleatibus conatus speciem ostendat,
 quod

quod proculdubio ad tolerantiae laborisque significatum referendum est. Haecenus Pierius. Ha-
 beo ego lucernam terream antiquissimam bubuli capitis effigie, qua, ut conijcio, indicare voluerunt,
 laborum honestorum perpetuam debere esse memoriam, prout perpetua est istiusmodi, lucernarum
 atque immortalis flamma ac lux. Solutus verò bos & praesepe redditus, partem à laboribus quietem
 ostendit: quod antiquissimum Aegyptiorum hieroglyphicum Græci adagio prosecuti sunt, *Βοὸς ἐν
 πρᾶσι*, dicentes, id est, *bos in praesepe*, cum exautoratum hominem, & donatum iam rude, otio-
 que & tranquilliori vitæ restitutum significare voluerint, quia scilicet moris est boues ab laboribus
 ad praesepe sistere, atque illis pabulum suministrare: quamquam sunt, qui proverbium ad mollio-
 ris vitæ significatum detorqueant, & ingenium à labore proclive ad libidinem ex hoc intelligi con-
 tendant. Est ubi bos coronatum pacis hieroglyphicum est. Scribit enim Ammianus Marcellinus:
 qui Anathan munimentum, quod fluentis Euphratis circumluitur, contra Iulianum & Romanos
 defendebant, cum Romanis se dedidissent, præ se bovem coronatum agentes, quod est (inquit) apud
 eos susceptæ pacis inditium, descendere suppliciter. Iam verò Aegyptij cum admirabilem quan-
 dam in tauro, continentiam animaduertissent sacerdotes, hominem temperantia præditum (inquit
 Pierius) ab humanarum quippe rerum affectu non alienum, ceterum modestiæ servantissimum,
 significare si vellent, taurum naturæ admodum robustæ, ac validæ faciebant, quod cum animal hoc
 in libidinem usque adeo concitatum, & furens, non sapius quàm bis die incendit, à conceptu verò
 ipsius vaccæ modestus castusque nihil ulterius tentet, sponteque diuortio quasi facto se cubat, ac ut
 in Epiro maximè videre est, trium plerumque mensium spatio non apparet, & ut Aristoteles ait,
ἀνμαζιλαῖ, hoc est, ut Gazæ vertendum erat, abarmentatur, hoc est, ut suo loco dictum est, seorsum
 à vaccarum consortio, grege, conuictuque pascitur. Idem Niliaci sacrorum custodes, cum homi-
 nem à priori petulantia sibi modestius consulentem significare vellent, non simplici forma taurum,
 sed caprifico caput, colla, armoſque redimitum pro huiusmodi virtutis hieroglyphico proponebant.
 Caprifico enim ea, ut ostensum est, vis est, ut lasciuientium taurorum, & quantumvis ferocientium
 naturam usque adeo oompescat eorum collo circumdata, ut immobiles propemodum eos reddat.
 Alia porro picturæ specie, hominem ea modestia præditum, ut facillè eum queas à perperam factis
 auertere, indicare si vellent, taurum genu dextero illigatum pingebant: hunc enim si dextero alli-
 gaueris genu mansuetum, & vincula consequentem inuenies, ut in domatione diximus. Ipse au-
 tem bos per se pictus, mansuetudinis hieroglyphicum signum est: mirum enim est, quàm mansuetis
 sit moribus, ut suo loco ostendimus; Quàm diuersum autem illud est, quod mansuetudinem ex bo-
 ve picto significantes, ferocitatem itidem & furibundam petulantiam per taurum indicabant, ubi
 sceni fasciculum cornibus adalligassent. Vnde in proverbium quoque adducta res est, ut cum ca-
 uendum

*Ex labori-
bus quies.*

*Lib. 24.
Pacis sym-
bolum.
Temperan-
tia.*

*Petulantia
frenum.*

*Bonorum ob-
sequium.*

*Mansuetu-
do.*

*Proles mas-
culina.*

*Auditus.
Obsequiū.*

inendum à quopiam significare velimus, illum dicimus scœnum in cornu gerere. Angelus Politianus in præfatione in Suetonium, antiquos pastores feris tauris fasciculos istiusmodi alligasse cornibus asserit, ut insinuarent, nulla alia ab re nimiam illam ferociam, quàm ab saturitate provenire. Aegyptij sacerdotes, ubi masculam prolem mysticè describere vellent, taurum ab insensione in dextram se partem demittentem figurabant; si verò femineum scœrum exprimere voluissent, eundem in lævam auertentem se pingebant. Compertum siquidem esse taurum à conceptu discedentem, si deflexerit in dextram, marem esse genitum: si ab læua abscesserit, scœmineum esse scœrum alias ostensum est. Per auriculam verò tauri pictam, iidem Aegyptij & auditum, & obsequij sedulitatem pingunt, quia taurus, ut diximus, præ cæteris quadrupedibus quàm maxime auditu viger, & audio à longè prurientis iuvenæ mugitu promptissimè illi satisfactorius accurrat.

S Y M B O L A.

*Renati re-
gis symbo-
lum.*

*Terror &
error.*

*Panuinij
symbolum.*

RENATVS Sicilia rex, volens intelligi (inquit Claudius Paradinus in opere de symbolis heroicis) concepisse se spem, in maiorem adhuc principem, quàm ipse foret, paulatim evadendi, atq; difficultates suas omnes aliquando superandas symbolum suum ex boue, insignia eius collo gestante appositis verbis PAS APAS. figurari iussit, eo ipso bouem tardè quidem, sed maximè tamen iter nihilominus conficere declaraturus: Idem Renati symbolum refert Gabriel Symeon, sed Latinè Lemma citat, GRADATIM, Idem Claudius Paradinus aliud pingit symbolum cum lemmate TERROR ET ERROR. idq; expressit capite bouis, quod in vertice flammæ edentem fasciculum, gestat, alludens nimium ad altum Hannibalis, qui ut suo mox loco dicitur, terrore Romanis hoc modo incusso è periculo eque manibus eorū se eripuit. Expressit verò Camerarius hoc idem symbolum paulò significantius. Ita enim boues accensis onustos fascibus pingit ut ex sylva quadam prorumpere videantur. Bos ornatus paratusque ad sacrificium, adstans altari, in quo accensus est ignis, retrò verò bouem aratrum, cum verbis: IN VTRVMQ. PARATVS. Virum significat (inquit Hieronymus Ruscellus in insigni Honofrij Panuinij) ad omnes labores suscipiendos pro utilitate reip. proque religione si opus fuerit, mortem non recusaturum. Camerarius, qui hoc quoque symbolum pinxit, cumque author Ruscellum citat, ex antiquo nummo (inquit) Iulij Caesaris, in cuius altera parte bos ad sacrificia destinatus, stans ante aram exprimitur, cum inscriptione IOVI OPT. MAX. SACRVM. hoc symbolum videtur habuisse originem. Hic verò auctor illius addidit aratrum, cum hoc animal potissimum ad opera rustica expedienda, aptum natum esse nemini sit dubium. Convenit in illos qui non solum pietate, ac religione, ac omni laudabili doctrina cupiunt excellere atque alijs præire (quod per sacrificium cum boue peractum ostenditur) sed etiam alijs pluribus laboribus, securi bos arans, indefesso studio hominibus vlui esse atque inservire student. Adscripsit autem in primis hoc symbolum sibi (ut Hieronymus Ruscellus refert) Onofrius Bonfinius Veronensis ordinis Augustiniani Cœnobita, vir admodum laboribus, ut multa tam sacra quàm profana scripta ab ipso composita testantur, inter quæ præclarum quoque illud opus descriptionis totius Italiae, ad imitationem Pausaniæ, Strabonis, & aliorum confecit, quod nuper ex Italica in linguam Latinam conuersum quoque extat & à pluribus legitur. Hac Camerarius addito hoc emblemate.

Ferre iugum, iugulumque dare, est bos aptus utrimque

Sic pia iurba facit, grata deo referens.

*Mutatus
ab illo.*

Idem Camerarius aliud depingit symbolum cum lemmate, MUTATVS IN ILLO, in quo taurum caprisico caput, collumque atque armos redimitum exprimit (icone, ut apparet, ex hieroglyphicis Pietij Valeriani, accepta) hoc addito versu,

Corniger ut blandus sit amictus fronde; at inertem

Frugi vix faciat, ni bene pressus eat.

*Petulantia
frenum.*

Ut enim, inquit, capriciosa taurorum collo circumdata, eos compescit sic frænum petulantia est saepe aduersa fortuna hominibus rebus secundis nimis sese efferentibus, vel alijs vitijs impunè indulgentibus, & idem quoque præstat doctrinæ sanioris institutio, & ad virtutem ac honestatem assuefactio, quibus animi hominum efferens ad modestiam & mansuetudinem reducuntur, quod præclare Horatius subiecit his versibus:

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,

Si modo cultura patientem accommodet aurem.

Qui similiter introducit Polemonem Atheniensem perditæ luxuriæ adolescentem, qui ebrius &

CORO-

coronatus sortè ingressus scholam Xenocratis, cum philosophus hic acriter de industria esset in luxuriam inuectus, coegit poenitentiam ductum oriente sua Polemonem, ut deposita priore mala vita philosophia serio operam daret, qui etiam eidem Xenocrati postea successor fuit datus. Ait autem poeta de ipso:

Potus ut ille

Dicitur ex collo furtim carpisse coronas,

Post quam est impransu correptus voce magistri.

Cum verò boues ferociiores & magis generosi hoc habeant proprium ut in pascuis & pratis locum quempiam peculiarem occupent, nec alios facile admittant, idem Camerarius bouem robustum, similiter in pascuis latus solum pascentem delineavit, cum lemmate: **NEMINEM ADMITTO.** adiecitque hoc distichon:

Solus opinatènet bos pascua, prata tuetur,

Tu quoque sic dotes solus habeto tuas.

Vsumque hoc symbolo ait, regem Poloniae Stephanum Batorium magnanimum, & prudentem admodum, nec non literatum principem, satis quidem appositè, cum pascuis simul ac bobus ista regio abundet, non obscurè innuentem, se ad regni illius possessionem magnis laboribus, & periculis acquisitam, nullum facile socium esse admissurum, cum secundum Thyesselum apud Senecam, *Non capiat regnum duos.* Et alibi apud eundem: *Nec regna socium ferre, nec vada sciant.* Idemque Lucanus affirmat:

Nulla fides regni socijs, omnisque potestas

Impatiens consortis erit.

Illustris. item principem Maximilianum Sfortiam Ducem Mediolan. eodem symbolo delectatum esse, cum inscriptione: **MELIORA QVÆRO:** Volentem significare forsitan, se instar bouis, in pascuis semper optima quæque quærentis & seligentis, consilij quoque melioribus & prudentioribus cupere frui: quosdam tamen opinato esse, tacitè hoc symbolo cum innuisse, se regionem adhuc uberiorem appetere. Bouis bregma, laurea insignitum corona, duobusque ligonibus, à cornibus dependentibus, totidemque palmæ ramulis, cum inscriptione: **VICTORIA EX LABORE HONESTA ET VTILIS;** significat honorem, vel victoriam cum utilitate ex labore, provenire. Symbolum hoc Achillis Bocchij est. Boues aratro iuncti cum verbis: **SIC VOS NON VOBIS;** significat nonnullus alienis frui laboribus, resque præclare ab alijs gestas sibi adiungere, ut Gabriel Simeon annotavit. Idem symbolum siue emblema pinxit idem Bocchius cum inscriptione: **FORMICÆ ARATRA NON SIBI FERVNT BOVES.** Appingit autem formam cornui bouum arantium, eaque super re hoc posuit iambicum:

Arantis olim sortè per cornu bouis

Formica visa errare arare se dixit:

Sic vos aratra fertis, haud vobis boues.

Expressitque hoc aliter hoc disticho,

Per cornu formica bouis dum sorte vagatur,

Quid nam ageret quidam querit, aramus ait.

Bos siue taurus corrupta, ita delineatus, ut impetu in arborem facto eam profernere enitatur, cum verbis: **IRASCI TENTAT,** aut **CORNU ACVIT.** iuvenem indicat (inquit Scipio Bargalius Senensis) qui ad gloriam militarem aspirans, se in armis exercet. Emblema Alciati inscriptum, *ad id est, saltem & abstinere.*

Et toleranda homini irasit fortuna ferendo est,

Et nimium felix saxe it menda fuit.

Sustine (Epictetus dicebat) & abstinere, oportet

Multa pati, illicitis absque tenere manus.

Sic ducis imperium victus fert poplite taurus

In dextro: sic se continet à grauidis.

P I C T V R Æ.

VULCANVS ut omnibus numeris absolutissimum fabricaret Achillis clypeum, varijs cum quoque illustravit imaginibus, inter quas armentum quoque bouem, ut Homerus ait, ex auro & stanno fecit, impetu quodam è stabulo in pascua, & fluvium sonantem & clamoribus, canisue abundantem, properantem. Aurei pastores quatuor boues agebant, nouem veloces canes sequebantur. Illic & duo leones terribiles, inter primos boues, taurum mugientem ceperant, distrahe-

*Stephani
Batorij re-
gis symbo-
lum.*

Lib. I.

*Achillis
clypeus.*

*Eurypili
enim.*

*Minotau-
rus cur in-
signis Roma
nor.*

L. 35. c. 11.

L. 14. 18 c.

strahabantque. Canes eos & iuvenes urgebant. Illi laniata tauri pelle, viscera & atrum sanguinem deuorabant. Pastores contra properè canes emittebant, qui à leonibus ad escam conuersi latrabant. Q. Calaber Homeri simia in scuto Eurypoli inter alia ab artifice sculptum fuisse tradit, indefessum Augiæ stabulum, quod Hercules iuxta profundum Alphei fluxum purgauerat: adhæc taurum igniuorum, qui quamuis esset inuictus, flexit tamen (inquit) validum cornu, porro circa illum duo indefessi vituli impetum sustinentes porrigebantur, at hic visus est mugitum emittere. In signis verò militaribus Romanorum inter ceteras effigies quoque erat Minotauri, sed quæ, ut scribit Pierius Valerianus, tunc extollebatur, cum secretò & tacitè rem gerendam admonebantur: ostendebat enim (inquit) hieroglyphicum id, consilia ducum non minus occulta esse debere, quàm fuerit Minotauri sedes, quippe labyrinthus. Vlysses, ne ad bellum Troianum raperetur, stulticiam simulans, araturus bouem, cum equo iungebat. Hunc ita pinxit Euphranor Isthmius, ut testatur Plinius, huius nobilissimi pictoris labores recensens. *Nobiles eius tabula* (inquit) *Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens &c.* Dionysius vero ut ibidem tradit, pinxit Hippolytum emissio tauro expauescentem: item Europen tauro insidentem, etsi hoc nō addat Plinius, nam in eam picturam locari videtur epigrammatarius:

*Mutari melius tanto pater optime diuum
Tunc poterat, Io cum tibi vacca fuit.*

*Bonis mira
pictura.*

Argutè inquit poeta (inquit Domitius Calderinus) tunc oportuisse Iouem mutari in taurum, cum Io, quam amabat, versa est in vaccam, sefellisset enim custodem, & inisset vaccam. Pausia autem testante eodem Plinio ibidem, fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompei porticibus, boum immolationem. Eam enim picturam primus (inquit) inuenit, quam postea imitati sunt multi, a quauit nemo. Ante omnia cum longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vnde & abundè intelligitur amplitudo: dein cum omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbra quæ corpus ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in contracto solida omnia (In manuscripto codice legitur, ex ipso dedit, quod magna prorsus arte in æquo egit extundente, & confringente omnia.) Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas deinde in publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam transtulit.

SIMVLACRA.

*Iouis tauro
insidentis
statua.*

Lib. 14. ca.

11.

Bos antea.

Boues laua-

crum susti-

mentes.

Lib 13.

in Achai-

is.

In Eliacis.

Corcyrai

cur bouem

in Olympia

dedicant.

In Phoci-

eis.

IVPITER, de quo iam diximus, tauri forma Europam ferens hodieque inter alias statuas antiquas ostenditur, ut memini in opere de statu, quod vernaculo sermone conscriptum adole-scens edidi, Polemon Historicus in libro de depositis in Lacedemone arei cuiusdā bouis meminit his verbis, ut citat Athenæus: Amicæ Cottinæ imago, ob cuius apparitionem domicilium quoddam nunc etiam colli maxime propinquum nuncupatur, ubi Dionysij templum conspicitur, quæ cum pluribus eorū quæ sunt in ciuitate, est cognita. Est autem ipsius depositum supra areum quendam bouem Chalcidæ Minervæ imago. Salamon ante fores templi sui ad ablundas ingredientium manus lauacrum æneum fecit, quod duodecim boues sustinebant, qui quidem per diuersas partes attendebāt, sed in vno loco per posteriora colligebantur, de quorum mystico sensu suo loco. Fuit verò in Pyrene anea bos referente eodem Athenæo, tam affabrè facta, ut taurus viuam arbitrat, eam iniret. In fano Apollinis in Olympia dedicato, nudum dei fuisse signum Pausanias scribit, pedibustantum calceatis, quorum altero bouis caluæ insistit. Arbitratur autem Pausanias hoc figmento respexisse fictorem, quod Apollo, ut ex eodem recitauimus, bobus delectaretur. Apud Eleos referente eodem binæ fuerunt ex gre boues, quarum alteram Corcyrai, alteram Eretrienfes dedicarunt. Vtraque Eretrienfis Philelij opus. Quamobrem verò Corcyrai bouem in Olympia vnā, & vnā ita Delphis dedicarint, cum ad Phocensium res peruenerit historia, exponemus. At enim quod de Olympia eorum boue me audire memini, id nempe est: Parvulum puerum cum sub eaboue sedens pronus, sublatum temerè caput tam vehementer æri impigisse, ut ex eo vulnere non ita multis post diebus è vita excesserit. Elai bouem cædis ream extra Altin exportare in animo habebant: sed Apollinis Delphici oraculo monti sunt, ut bouem eo ritu expiarent, quo solent Græci in conspectu cædis fraudem eluere. De alio eorundem Corcyraeorum dono, quod Delphis dedicarunt, aliàs idem Pausanias scribit in hæc verba. Sacram ingressis aream taurus ex ære præoculis est Teopropi Aeginetæ opus, Corcyraeorum donum. Proditum memoriæ est Corcyra aliquando alijs

alijs bobus relictis, taurum è pastu redeuntem, contra pelagus mugitus edidisse: cumque per totum diem illic constitisset, bubuleum ad mare descendisse: conspexisse verò infinitum prope thūnorum numerum, quod eum indicasset Corcyrae, illi (quod thūnos capere, operam luserant) sciscitatum Delphos misere. Ex Apollinis verò responso taurum Neptuno mactant, confectoque mox sacro pifces capiunt. Donum è decima praeda in Olympiam & Delphos mittunt. Tradit rursus ibidem Carystios ex Euboea & ipsos bouem aeneum Apollini statuiffe de Persica victoria. Boues quidem ideo dedicasse (& Plataenses) quod barbaris è Græcia expulsis & alias fortunas incolumes habuerint, & libero solo terram arare potuerint. Apud Atticos Thesei conspiciebatur pugna contra eum qui est Minois taurus appellatus, siue (inquit idem Pausanias) is homo, siue monstrum (quod iam fama obtinuit) fuerit. Est & taurus ibi Arcopagitarum donum. Apud Argiuos fuisse quoque ait longè omnium templorum nobilissimus Apollinis Licij, in quo Bitonis fuerit statua, vir humeris taurum portans. Versibus enim Lyccam testatum reliquisse, cum pompa Nemeorum Ioui ab Argiis traduceretur, Bitonem eo fuisse corporis robore, ut sublatum taurum portaret. Quomodo autem Danaus Argiuorum imperio potius sit cum lupo taurum confecisset, in augurijs dictum est. Pieria ait hanc pugnam in Argiuorum foro ex are fabrefactam fuisse, quod & nos meminimus, ubi de Pyrrhi morte. Huius tamen simulacri Pausanias non meminit. De aheni bouis capite antiquissimi operis scitè & venustè factò, quod apud Petrum Melinum Romæ vidit, ex eodem Pierio diximus paulò antè in hieroglyphicis. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque ex eodè lapide, Pamphili Praxitelis discipuli opus celebrat Plinius. In Aegina ingens erat bos aeneus, quem seruare prouerbio dicebantur exulatum eò missi, ut in prouerbij dicitur: ubi de hoc bos in ciuitate, quod in vulgi locum cessit. Lysias enim bouis aream imaginem in arce collocauerat Athenis, cum in argis bouem vsus sit. Effertur & aliud adagium de lapideo boue: *Athos celat later Lemna bouis*. Tradunt etenim ea in insula bouis fuisse simulacrum iugens candido factum lapide: id verò ab Atho Thraciæ monte quamuis longè distito interuallo, tamen ob summam celsitudinem obcurare umbra sua: cuius rei meminit Plutarchus in opere de facie in orbe Lunæ his verbis: In Lemno neutrum nostrum fuisse, liquido, noui: tamen ambo pernulgatum hoc iambicum saepe audiuimus: *Athos adumbrat terga Lemna bouis*. Incidit enim, ut consentaneum est, montis umbræ buculæ aeneæ, per mare in longum porrecta haud paucioribus 1000. stadiis. Obumbrandi altitudinem esse in causa, quod multipliciter excedentia quantitate corporum interuallo umbram faciant. Atabyrim verò montem Siciliae citat ex Timæo Pindari Scholiastes, addens in eo boues aeneas fuisse qui mugirent, quoties iniquè ibi quicquam fierent. Hoc annotauit Gyraldus, ut citat Abrahamus Ortelius in suo thesauro geographico. Atqui Io. Tzetzes, Rhodius (inquit) est mons nomine Atabyrius, aeneas olim habens boues, quæ mugitum emittebant, cum immineret Rhodo periculum: Citat verò etiam Pindarus & Callimachus. Myronem teste Plinio aenea maximè nobilitauit bucula, celebratis versibus laudata, quando aliena (inquit) plerique ingenio magis quam suo commendantur: Ait autem celeberrimum fuisse statuarium Eleuthris natum & Ageladis discipulum, Syracusanum, atque Aeginetico are usum esse. In quam buculam in Anthologio Græcorum epigrammatum disticha sunt elegiaca vnum, & triginta diuersorum poetarum, tetra disticha quatuor: Sexastichon Iambicum vnum. In eandem apud Ausonium epigrammata vndecim legimus, quæ partim propter elegantiam, partim quod miram artificis artem indicent hic adscribam: Primum itaq; tale est:

Bucula sum cælo genitoris facta Myronis

Aenea: nec factam me puto, sed genitam:

Sic me taurus inuit: sic proxima bucula mugit,

Sic vitulus sitiens verba nostra petit.

Miraris quod fallo gregem? gregis ipse magister

Inter pascentes me numerare solet. Alterum. Bucula loquitur.

Vbera quid pulsas frigentia matris aenea

O vitule: & succum lactis ab are petis?

Hunc quoque praestarem: si me pro parte parasset

Exteriore Myron, interiore deus.

Tertio Dædalum alloquitur, qui Pasiphaæ taurum fabricauit ligneum, ut suo loco dicitur.

Dædale cur vana consumis in arte laborem?

Me potius elansa subijce Pasiphaæ

Illecebras vera si vis dare Dædale vacca:

Vivati tibi species vacca Myronis erit.

Quartum secundo congruit,

Errasti, attendens hæc ilia nostra iuuentæ,

*Carystiorū
bos aeneus.*

*Bitonis sta-
tua.*

Lib. 35. c. 5

*Bos lapi-
deus.*

*Athos aeneā
bouem adum-
brat.*

*Atabyris
mons.*

*Syntag. 2.
deorum.*

*Myronis
bucula.*

*Lib. 34. 8.
Lib. 4. scilicet.*

7:

Non manus artificis lac dedit uberibus.

In quinto bucula bubulcum hortatur, ne proprius accedens, ipsam exagitet.

Pasce greges procul hinc, ne quaso bubulce, Myronis

Aes, veluti spirans cum bobus exagites.

Sextum eiusdem est cum primo sensus.

Me vitulus cernens immugiet: irruet in me

Taurus amans: pastor cum grege mistet agens.

Septimo redditur ratio, cur vocalis esse noluerit hæc bucula.

Aerea mugitum poterat dare vacca Myronis:

Sed timet artificis deterere ingentium:

Fingere nam similem viua, quam vivere plus est,

Nec sunt facta dei mira, sed artificis.

Ostenditur verò octauo nihil præter vitam deesse.

Aerea bos steteram, mactata est vacca Minervæ,

Sed dea prostratam transtulit huc animam.

Et modo sum duplex, pars ærea, pars animata

Hæc manus artificis dicitur, illa dea:

Nonum rursus cum tertio conuenit:

Quid me taure paras, specte deceptus, inire?

Non sum ego Minoæ machina Pasiphaæ.

Decimi, & vndecimi versus iambici sunt, & eiusdem penè sensus.

Nec dum caduco sole iam sub vespere,

Ageret iuuenas cum domum pastor suas;

Suam relinquens, me minabat, vi suam.

Vndecimum.

Vnam iuuenam pastor fortè amiserat,

Numerumque iussus reddere,

Me defuisse conquebatur: sequi

Quæ noluissem ceteras.

Lib. 1.
Epist. 24.

Meminit huius eiusdem æræ buculæ Symmachus in Epistola ad eundem Aufonium his verbis:
Licet alienas spectare virtutes: nam & Phidias Olympium Iouem, & Myronis buculam hominum pars magna
mirata est. Meminit & Propertius:

Atque aram circum steterant armenta Myronis

Quatuor artificis inuida signa, boues.

Menæchmi
vitulus.
Lib. 34.
cap. 8.

Menæchmus vitulum fecit, ut Plinius testatur, qui genu premebatur, replicata ceruice. Romæ in foro boario bos erat æneus ex ære Aeginetico, licet constet æs non gignere, ut inquit idem Plinius: sed ea insula temperatura officinarum ita nobiliata est, ut bos æneus inde factus in foro boario fuerit, qui (ut idem tradit) Aeginetici æris exemplar fuit. Mentio huius bouis est apud Ouidium in Fastis:

Lib. 6.

Pontibus & magno iuncta est celeberrima Circo

Arca qua posito de bone nomen habet.

Bos æneus
Minutius
cur boue au
reo dona-
tus.
Phalaridis
tyranni bos
æneus.

De aureo verò boue apud Liuium legimus hæc: L. Minutius decemuir præfectus annonæ creatus, quod Melium ob distributum plebi frumentum, regnum affectare indicasset, moxque ipso à magistro equitum interfecto, frumentum Melianum in modios æstimatum plebi diuidisset, aureo boue extra portam trigessimam donatus est à Senatu, & dictatore. Peruetus (inquit Sabellicus) est fama & opinio ab omnibus recepta, nullum tyrannidem crudelius Phalaride exercuisse, quippe qui exquisitissimis non contentus supplicijs æneo vsus est tauro, quo miseri mortales inclusi mugitus ædere viderentur, cum medio cruciatu ingemiscerent. In quo illud minus crudeliter fecit, quod tam monstruosæ machinæ artificem omnium primum inuento affecit supplicio. De eodem Paulus Orosius ita scribit: Ea tempestate Phalaris Siculus Agrigentinus arrepta tyranni depopulabatur, qui crudelis mente commentis crudelior, omnia nefarie in innocentes agens, inuenit aliquando quem iuste puniret iniustus. Nam Perillus quidam æris opifex affectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui fabrè ianuam è latere composuit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: ut conclusis idem subiectis ignibus torrerentur, sonum vocis extortæ capacitas concaui æris auget, pulsuque ferali competens imagini emitteret, nefarioque spectaculo; mugitus pecudis, non hominis videretur (ne scilicet si humana vox ederetur, tyrannum ad misericordiam concitaret,) sed Phalaris factum amplexus authorem ex-

cratus;

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

147

cratus, & vitionem materiae praeiuit, & crudelitati. Nam ipsum opificem sua inuentione puniuit. Describit & Ouidius idem inuentum, inuentique poenam his versibus:

Lib. 3.
Trist.

*Sauior est tristi Bulsiride, seruior illo
Qui falsum lento torruit igne bouem.
Quique bouem Siculo fertur donasse tyranno,
Et dictis artes conciliasse suas,
Munere in hoc rex est vsus, sed imagine maior
Nec sola est operis forma probanda mei.
Aspicias à tergo latus hoc ad apertile tauri?
Hac tibi, quem pedes, congerendus erit.
Protinus inclusum lentis carbonibus ure,
Mugiet, & veri vox arit illa bouis.
Pro quibus inuentis, ut munus munere penes
Da precor ingenio pramia digna meo.
Dixerat. At Phalaris, pama mirande reperor
Ipse tuum praesens imbue, dixit, opus.
Nec mora monstratis crudeliter ignibus vltus
Exhibuit geminos ore gemente sonos.*

Inquit, & alias idem poeta:

Lib. 1. de
arte.

*Et Phalaris tauro violenti membra Perillis
Torruit infelix imbuat author opus.
Iustus uterque fuit: neque enim lex iustior vlla est,
Quam necis artifices arte perire sua.*

Meminit eiusdem simulachri, si ita vocari potest aeneus iste bos tam crudeli hominum neci destina-
tus, Silius:

*Cuius celata gerebat
Taurum parma truce pama monumenta vetusta
Ille ubi torreret subiectis corpora flammis
Mutabat gemitus mugitibus arctaque veras
Crede e erat stabulis armenta effundere voces:
Haud impure quidem: nam dira conditor artis
Ipse suo moriens immugit flebile tauro.*

Claudianus elegantissime quoque ostendit, iustum esse, ut quilibet crudelioris inuenti ipse poenas
luat:

Lib. 9.

*Quam bene (inquit) dispositum terris? ut dignus iniqui
Fructus consilij primis authoribus inhet.
Sic multos stultovates arcute per annos
Hospite qui caso monuit placare tonantem
Inuentas primum Bulsiridis imbuat aras,
Et cecidi saui quo dixerat hostia sacri.
Sic opifex tauri tormentorumque reperor
Qui sancta nouo fabricauerat ara dolori
Primus in ex pertum Siculo cogente tyranno
Sensit opus, docuitque suum mugire iuuenium.*

Rectè itaque Plinius inquit: Perillum nemo laudat seuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mu-
gitus hominis pollicitus igne subdito, & primus cum expertus cruciatum iustiore sanitia. In hoc à simula-
cheris deum hominumque deuocauerat humanissimam artem. Ideò ut conditores eius elaborauerant, ut ex
ea tormenta fierent? Itaque una de causa seruantur opera eius, ut quisquis illa videat, oderit manus. Ip-
se verò Phalaris apud Lucianum, qui duo de eo volumina conscripsit, de hoc tauro sic loquitur.
Erat quidam Perilaus nostratis gentis homo, egregius quidem & ingeniosus artifex: ceterum
natura malus & improbus. Ille tota via cum à sententia mea abtraheret, putauit se mihi rem ad-
modum gratam facturum, sinouum quoddam supplicij genus excogitasset, quasi pra omnibus re-
bus praecipuam in sumendis supplicijs voluptatem cupientissime caperem. Iam verò boue fabri-
cato, ad me venit, ferens illum, aspectu sanè pulcherrimum, atque accuratissime ad veri boues ima-
ginem expressum: tantum illi motus, & mugitus deerant, quò minus viuus esse putarent. Viso au-
tem illo, statim exclamabat: Dignum munus Pythio mittendus est hic taurus Apollini. Porro Pe-
rilauus assistens. Quid si, inquit, sapientiam, quae in illo est, perdisceres, ac vsum, cui praebendo for-
matus

Lib. 34.
cap. 10.

matus est? Et iam dicto, taurum per dorsum aperit: si quem, inquit cruciatibus torquere volueris, coniecto illo in machinam, ac dorso iterum incluso, hæcce tibi nasibus bouis admotas accommoda: ac ille quidem inclusus plorabit, vociferabiturque; insitatis ac ineffabilibus detentus doloribus; cæterum vociferatio per tibiæ tantum: tibi absoluet stridulum, & lugubre quoddam modulabitur: quin etiam insuper mugitus ciebit tristissimos: ita ut ille inter modulandum tormentis crucietur: tu verò singulari voluptate afficeris. Porro ego his audiris crudelem machinam extremè auersatus sum, & immanem illam instrumenti indolem prorsus respui, conueniensque, & debitum illi supplicium imposui. Et age, inquam, o Periale, ne vana videatur esse tua promissio, ipse nobis tu taurum ingressus, veram artis tuæ industriam comprobato, ac vociferantes imitare, ut certò cognoscam, num ea quæ iactas carmina pes tibiæ cantata exaudiantur. Perilaus nihil cunctatis his dictis promptè obtemperat. Ego autem postquam ingressus est, concluso tauro, ignem iussi succendere. Recipe, dixi, debitum arti tuæ tam admirandæ præmium, ut magister musices, ipse prius omnium canas. At ille enimverò iustissima passus est, sua ipsius excellenti fruens industria. Porro autem ego viuentem, & adhuc semiuivum spirantem iussi eximere, ne si immoreretur, nece sua opus contaminatum impiaret: illum inhumatum per scopulos præcipitari imperavi. Taurum verò piaculis munitum, deo dedicandum legavi, omnemque de illo historiam iussi ascribere, dedicantis mei nomen, Perilaum artificem illius, immanem sententiam, meam in puniendis maleficis æquitatem, conueniens supplicium, primos artificis concentus & modulationes: præterea primam musices experientiam. Hæc itaque Lucianus. Baptista Camposulgosus simillimi planè tauri fabricam Aruntio Paterculo tribuit. Aruntij Paterculi fabri (inquit) ferum atque immane fuit ingenium. Aeneum enim taurum tanta conflavit arte, ut damnati, qui in eo includerentur, adhito igne, cum præ dolore gement, taurinos mugitus edere viderentur. Cum autem Censorino Aegesto tyranno in Sicilia dono dedisset, iuste, ut is primus inuenti sui periculum faceret, à Censorino coactus est: quemadmodum de perfimili tauro, fabrum ad experimentum simile Phalaris tyrannus coegit. Laudabilius multò fuit opus Mycerini Aegyptiorum regis opus, et si ligneum. Hic enim referente Herodoto, cum vellet filiam, cuius morte supra modum dolebat, excellentiori aliquo genere sepelire, quàm cæteri, fecisse ligneam bouem dicitur, quam cum inaurasset, in ea filiam sepelisse defunctam. Neque huiusmodi hæc condita est, sed ad meam usque memoriam in propatulo fuit in vrbe Sai apud regiam in conclauis quodam exornato posita. Cui singulis diebus omnisfarij odores inferuntur, noctibus autè perpetuò lucerna astat. Sunt qui de hac boue referunt, Mycerinum amore filia suæ captum vim ei intulisse, deinde illam cum præ moerore se suspendisset, patrem in hac boue sepelisse: sed hoc nugatorium putat Herodotus. Bos ipsa cum cæterum corpus operta est: tum verò ceruicem & caput crasso admodum auro: cuius inter media cornua circulus annexus est, Soli assimilatur. Neque stans est bos, sed in genua cubans, magnitudine quanta est grandis vacca viuæ. Effertur autem è conclauis quotannis, & postquam Aegyptij verberarunt deum quandam, quem in tali negotio non puto mihi nominandum, tunc & bouem in lucem proferunt. Aiunt etiam eam orasse patrem Mycerinum, ut defuncta quotannis semel Solem intueretur.

Lib. 9. c. 2.
Taurus Aeneum
Paterculi.

Mycerini
bos lignea.

N V M I S M A T A.

Lib. 12.
Var. hist. c.
10.
Heaton-
bœon.
Syl. tur. p.
3. lib. 36.
cap. 2.

AEGINENSES, ut refert Aelianus, primùm inter vniuersos Græcos numisma percusserrunt: qua in re plerisque alijs scriptoribus aduersatur. Plutarchus in primis, primum nummum Athenis bouis figura Theseum instituisse testatur, vel ob Marathonium taurum, vel ob memoriam ducis Minois, vel quòd ad agriculturam ciues prouocare vellet. A quo nummo, & nomen heatonbœon, quod est centum bouum, & decabœon, quod est decem bouum factum. Per. Gregorius Tholosanus non dubitare se proficitur, atque ita explicari ait sententiam Homeri, ubi agit de permutatione armorum Diomedis & Glauci, cuius etiam (inquit) meminerunt Iustinianus, & Iulius Paulus:

Εἰς αὖτις Γλαυκῶ Κρονίδης ὀπίσθας ἐξ Ἀλκίονος
Οἱ πρὸς τοῦδε δὲ Διομίδου τὸν χεῖρ ἄμειβετο,
Χρυσέα χαλκείον· ἱκατομυβία ἴμια βοίων. id est,
Tum verò Glaucus mentem ademit Saturnius Iupiter
Qui cum Tyide Diomede arma permutauit.
Aurea aeneis, valentia centum boeas, nouem bobus valentibus.

Homerus
explicatus.

Explicat autem ea verba de moneta Atheniensium, non autem ut tot boues, arma valerent. Receditque à sententia Pauli Iuriscons. qui refert ea ad boues, animalia inquam, Miraturque id neminem antea

antea obseruasse, et si de emendatione loci illius in pandectis cogitauerint (inquit) Alciatus, Ioan. Baptista Pius, Budaus, Angelus Politianus secuti etiam Plinium, qui hoc putat quoque verum. Hoc etiam doceri ait ex alio loco eiusdem poeta, ubi sic facit filium Priami Achilli loquentem:

Καὶ μὲν ἑπ' ἱράσας ἀνέβη ἄγων πατρὸς τιζέλοντι,

Λήματα δ' ἑσ' ἐγὰρ ἴεν. ἱκατόμβοις δὲ τοὶ ἥλπον

Νῦν δὲ λόμεν τρεῖς τοσσα ὄρον, idest.

Et me vendidisti procul, abducens à patre & amicis

Lemnum (scilicet insulam) in clarum: centum autem bouum pretium tibi inueni:

Nunc vero redimeret, ter tantum dans.

Lib. 3. 1.

cap. 1.

Iliad. Ph.

Vbi Scholiastes communis, in verbum ἱκατόμβοις, sic scribit: legitimum & iustum pretium centum bouum. Antiqui antequam nouissemus numismata, permutationes seu cōmertia faciebāt, quadrupedibus, vnde postea adiuuentis numismatibus, bouem in ipsis impresserunt, indicantes antiquum morem. Est & prouerbiū, *Bos in lingua*, idest, numisma: adaptatur enim hæc parœmonia in Rhetores qui pecunias accipiebāt, ne accusarent aliquem, sed filerent, Lucianus: το μὲν ἁλλὰ νῦν τῆς πωλῆς ἐπὶ τῷ παρὰ τῆς Ἀθηνῶν βωδωδία, idest, à Menœtia emittit, ne uerbis caperetur, duodecim bobus. Iulius Pollox etiam scribit, olim apud Athenienses numismatis genus à sculptura vulgò bouem dictum. Vulgò autem dici, nouisse & hoc Homerum, dicentem Hecatombæa ennea bocon: atque in legibus Draconis licere inuenire decabeon. Et in spectaculo apud Delios, si cui munus dandum erat, præconem pronunciare solitum, tot boues illi donandos esse: bouem autē valuisse duabus drachmis Atticis: vnde fuisse qui crederent hoc numisma Deliorum fuisse proprium, non Atheniensem. Hætenus ex Tholofano. Notandum autem apud Pollucem pro ἱκατόμβοις corruptè legi ἱκατόμβη, quod non aduertens Calius Rhodoginus, nouem bouum hecatoben exponit, ignorans locū hunc esse Homeri de armorum Glauci & Diomedis permutatione. Homeri Scholiastes scribit priscos in altera parte numismatis bouem, in altera faciem regiam insculpsisse. Gesnerus coniicit eius pretij hūc nummum fuisse, quo tum temporis boues singuli ueniebant: ideoq; non æreum neq; argenteum, sed aureum fuisse colligit, eiusq; sententiæ testimonium citat Erymologi, qui aureos quosdam numos boues appellatos refert in Hecatombe: in cuius quoq; vocis mentione, hæc etiam scribit, *βοίον* alij pōderis nomen, alij pretium bois interpretantur, alij didrachmum nummum boue insignitum, alij pedem. Hinc nimirum formata composita ἱκατόμβη βοίον, ἑπτα βοίον, & reliqua huius terminationis. Iam cūm Pollux scribat, didrachmum cum fuisse Athenis, idest duas drachmas appendisse (quamquam de vitro metallo sentiat, non expresserit, magnisque de argento (inquit) quā auro sentire videatur, quod tamen bouis pretio minimè ce nuenit) ex ipso de pondere saltem, ex Erymologo autem & re ipsa de metallo constare ait. Nam quod didrachmus nummus non argenteus solū, sed etiam aureus fuerit, cūm alij, tum Robertus Cenalis Episcopus Abricensis vir in hoc argumento exercitatissimus, pluribus veterum testimonijs approbant. Valet autem (inquit Robertus) drachma auri secunciam argenti, hoc est drachmas duodecim argenteas, quæ Gallico numismate æstimandæ sunt libris Turonicis duabus & solidis totidem. Nunc autem vigente auri inopia, vel hominum, seu temporum iniquitate, scutum coronatum ea æstimatione permutatur, pauloque amplius. Et rursum alibi, triplicem olim aureum fuisse solidum docet, vnum drachmalem, alterum didrachmalem, tertium sextularem, est autem sextula, vnciæ sextas pars. His confirmatis: Aureus iste didrachmalis (inquit) æquabat pōdere Philippeum nummū, qui olim apud nos erat: cui successit apud Anglos nūmus Odoardeus, seu Nobilis ad rosā: nec obstat quod hodie plus æstimetur. Cur autē bos dictus sit nummus triplex mihi ratio reddi posse videtur: vna ab effigie, altera ab æquali pretio, & tertia fortè à magnitudine nummi, quod is inter aureos maximus fuerit. Huiusmodi igitur bouem nummum olim fuisse, nec amplius etiam bouis communis pretium hucusque dixerim. Hæc itaque Gesnerus. Romani Athenienses fortassis imitati nummos suos bouis quoque aliorumque pecorum imagine decorarunt. Plinius Seruius regi eos tribuit his verbis: *Seruius rex onium bouumq; effigie prius as signauit. Hinc pecunia dicta, quod pecudes signatas haberet, quadam bouem.* Hunc puto nummum intelligit Plautus: *bones bini hic sunt in crumena*, nisi dicamus pretium intelligi, quo bini boues emantur; nam post subiungit. *Argentum hic est, quod me dudum rogasti: Dominus me boues mercatum Eretriam misit.* Prior tamen expositio magis placet. Quid n. attinisset, ut à cornu cauēdum esse diceret? Cur modo in Seleuci regis nummis quibusdā taurus, quibusdā cornua duntaxat spectetur, alia plandratio est, quippe quod is Alexandro sacrificaturo syluestre taurum è vinculis elapsū ambabus tenuit manibus. Fuluius Ursinus inter nūmos Iulii familiæ, vñū depingit, qui ab vna parte Iulij Cæsaris caput ostendit laurea corolla redimitū, & retro id laureum ramū, ante verò caduceū: ab altera parte taurum ad cursum concitatum atq; furentem, cum his literis: L LIVINEIVS REGVLVS. Quod denarium Ursinus ipse culum ab eo Liuinello arbitrat post Cæsaris mortē, duobus adductus

Hecatombæon.

Decabeon.

Bos in lingua.

Lib. de sacrificiis.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 9.

Lib. 15.
cap. VII.

Lib. 8.
cap. 45.

Denarius
Augusti.

argumentis, primum quia lauri ramus imaginis occipitio adiectus est, quem Augusto missum è coelo fuisse tradit Plinius: (quamvis Dio non Augusto sed Liuiae, nec de coelo sed ab aue in eius sinum iniectum dicat,) deinde quia hic idem Liuius sub C. Caesare Triumuiro R. P. C. cudendae monetae praefuit, ut ex Augusti denario, in quo Liuius ipsius nomen inscriptum, est colligi potest. Quoniam verò qui altera parte expressus est, taurus pertineat, à multis quidem quaesitum esse ait: nihil tamen à quoquam, quod magnopere probandum sit, in medium prolatum adhuc esse: Ipse autem opinatur tauri huius imagine spectaculum à Caesare dictatore anno DCCVIII. ipso, & Lepido Coll. editum significari: de quo his verbis meminit Plinius: *Thessalorum inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu inorta ceruice tauros necare. Primus id spectaculum dedit Roma Caesar Dictator &c.* Eo autem anno quo Caesar ludos fecit, L. Liuius, cum Aedilis curulis esset, ut ex eius denariis in Liuius familia notatis colligitur, his ludis praefuisse credendum est. Liuius verò Aedilis filium, ut spectaculum magnificentissimum celebraret, in quo novae taurorum venationes exhibitae fuissent, patrisque aedilitium honorem illustraret, non hunc modo denarium, sed alterum etiam qui est inter Liuius familiae denarios impressus, in quo Caesaris haec venatio, & paternae aedilitatis monumenta expressa sunt, cussisse verisimile est. Haec Vrsinus, eam tamen venationem non exprimens, sed de Voconia familia agens, duos C. Caesaris denarios exhibet, utrumque ab una parte Caesaris effigiem, ab altera vitulum exprimentem. Prior ea parte qua Caesaris est imago, caetera nudus est: altera verò parte qua vitulus, supra vitulum, scriptum est: Q. VOCONIVS. Ad latera S. C. infra: VITVLVSQ. DESIGN. Altero retrò effigiem Caesaris expressus videtur lituus, antè verò scriptum est. DIVI. IVLI. Supra verò vitulum Q. VOCONIVS. Infra, VITVLVS. Priorem nummum quoque suo operi inseruit Antonius Augustinus, nec non & Aeneas Vicus. Vrsinus ait in antiquis denariis unam tantum Vitulorum familiam reperiri, & ad hoc cognomen respexisse videri Q. Vocominum eum qui monetam cussit, cum in altera denariorum parte vitulum signavit. Inter denarios Augusti Caesaris unum ostendit Sebastianus Eritius, in quo ab uno latere effigies est Augusti iam maturae aetatis cum inscriptione tali... AVG. GER. IMP. ab altero bouum iugum, non autem ut ille credit, bini tauri, sed taurus & vacca qui à viro quodam impelluntur. Taurus enim & vacca coloniarum erant symbolum. Inscripsum est ab hoc latere COLIVL. AVG. Augustum colonias conduxisse, Suetonius his verbis testatur: *ad hunc modum urbe, urbanisque rebus administratis: Italiam duo de triginta coloniarum numero deductarum ab se frequentant; operibus ac vestigalibus publicis plurifariam instruxit, etiam iure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliqua adaequavit, cogitatio iure suffragiorum, de magistratibus urbicis decuriones colonici in suam quisque coloniam ferrent: & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent.* Addit idem Eritius reperiri alium eiusdem argumenti nummum, cum effigie Cereri, & inscriptione CASSI. Pingit alium eiusdem Augusti nummum argenteum, in quo ab una parte Imperatoris est effigies consentientis aetatis cum litteris: CAESAR. ab altera taurus cum inscriptione, AVGVSTVS. Arbitratur autem in honorem Augusti excusum hunc fuisse denarium, quod Taurilios celebrasset, de quibus suo loco. Adducit interim praeterea sententiam Clementis Teuenini, in hoc argumento versatissimi, cui non alienum videbatur à verò, tauri hic exprimi imaginem, quia denarius ipse forte cussus fuerit à Statilio Tauro, qui huic negotio aliquando praefuit. Pingit & alium Augusti denarium, in quo is iuuenili aetate exprimitur, cum inscriptione: AVGVSTVS. DIVI F. Ab alia parte pictus est taurus cornupeta, velut in aliquem impetum facturus, sub quo scriptum est: IMP. X. Arbitratur & hunc nummum ab eodem triumuiro, monetarumque praefecto Statilio Tauro factum Antonius Augustinus alium ostendit nummum Augusti, qui ab una parte expressam habet eius effigiem cum litteris: AVGVSTVS DIVI F. ab altera taurum supra quem scriptum est. L. BACCI. Infra MV. FESTO. Retrò taurum C. VI. CEL. Antè II. VIR. Habet & similes nummos quinque alios. In quorum priore ab una parte, ubi effigies est Augusti, talis est inscriptio: AVGVSTVS DIVI F. ab alia parte supra tauri dorsum, MVN. sub pedibus ERGAVICA. alter ab una parte eandem habet effigiem & inscriptionem: ab altera verò à tergo & supra taurum scriptum est L. BAB. PRISCO. ante pectus, II. VIR. sub pedibus C. GRAV. BROCC. Supra tauri dorsum in tertio denario inscriptio legitur II. Vir. ITER. sub pedibus M. PITAE TRAV. Q. VRSO. Quarto Laurea corona totam Augusti effigiem ambit, & à lateribus scriptum est, sinistro CAESAR. Dextro, AVGVSTVS. ab altera numi parte, sub ipso tauro scriptum est, MVN. CAIAG. IVL. Quintus ac postrecreata est. Supra bouem ab alio latere literae sunt. MVNIC. Infra sub pedibus. CASCANTVM. Exhibet idem Antonius iuga bouum quibus Romanorum coloniae significantur, quatuor. In quorum primo laureati Augusti imago est, & ab alio latere, ubi boues, supra est scriptum: COL. CAESAREA. Infra II. VIR. & mox. C. SABINO. P. VARO. alteri inscriptum est, TI. CAESAR. DIVI. AVGV.

AVGVSTI. F. AVGVSTVS. supra boues ab alia parte. C. CA. Infra II. VIR. à latere M. CA-
TO. LVETTIACVS. Tertium rursus Augusti est, habetque simplicem inscriptionem, AVGV-
STVS. Sub bohus verò scriptum est: COL. IVL. VAL. Postremus cum eadem Augusti imagine, &
nomine, ab altero latere sub pedibus tauri literas habet, AVGVSTA. supra verò. COL. AST. Ha-
bet item numisma Tiberij Caesaris, in quo taurus ab vna parte inter cornua ceu X. litera, sed infra
clausam continet, & supra inscriptum habet, MVNICIP. Infra GRACCVR. Pinxit & in alio nu-
mo eundem taurum, sed sine vlla inscriptione, vlliusque literis, habet verò nummus iste ab alia parte
aram, vel tale quid, cui arbutum insit, cupresso simile: cum literis C. V. T. T. Videre item est bo-
nes iunctos in numo Vespasiani, & alios similiter iugatos in C. Marij C. T. numo: in quibus aratio-
nis partes procuratas, & rei frumentariae commoda declarari Plerius credit, mihi prior sententia
magis placet, nam & in Seueri numo quodam aereo coloniarum symbolum est; depingitur num-
mus iste ab Eritio. Inscriptio eius ab vno latere: IMP. CAES. M. AVR. SEV. ALEXANDER. ab
alio latere sub bohus: COL. POSTR. Circumcirca: M. TR. A. ANDRIANAE. suspicatur non Ro-
mae, sed ab aliqua Colonia eum esse istiusmodi denarium, honoris causa, quod & de illis dicendū
est, quos ex Augustino recensuimus; Eiusdemque argumenti est alter in Commodi gratiam excu-
sus, in quo ab vna parte inscriptum est: M. COMM. ANT. P. FELIX. AVG. BRIT. P. P. ab altera
parte, à bouum lateribus, S. C. Infra COS. VI. supra COLL. ANCOM. P. M. TR. P. XV. IMP. VIN.
Græcia in honorem Claudij æreum fecit numum cum inscriptione TI. KAAT. KAICAP. qui ab
alia parte effigiem habet tauri cornupetae, cum inscriptione ATTEKPAT. idest, Imperator. suspi-
catur tamen Eritius, ad ludos tauricos referendum esse. Exhibet item æreum numisma Antinoi,
quod ab auersa parte tauri habet effigiem, & vtroque litere sunt, sed quæ prorsus corrosæ legi nō
possunt. Factum ait à Græciæ aliqua ciuitate honorandi Antinoui causa, alludente videlicet hu-
ius animantis icone ad eius modestiam mansuetudinemque, cuius hos apud Aegyptios symbolum
(inquit) est hieroglyphicum. Quam mansuetis autem ipse fuerit moribus, ex propria eius cognō-
scitur imagine. Ait autem reperisse se hunc eundem nummum eiusdem Antinoi, cum bouis effi-
gie, in quo inscriptiones optime erant expressæ, scriptum autē fuisse à latere, in quo ipsius Antinoi
facies: ANTINOOC. HRΩC. & ab alio latere CMYPAIOIC. Videre etiam est apud eundem
Eritium aliud numisma cum effigie ab vna parte Antonini Pij, & ab altera bigæ iunctas binas
vaccas, quæ à muliere quadam ad cursum concitantur: Equorum enim more habenis reguntur. In-
scriptio est ab vna parte. M. AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. GER. ab altera: P. M. TR.
P. XVIII. IMP. III. COS. III. P. P. & S. C. Mulier illa Luna est, siue Diana. Gordiani denarius
ab eodem exhibetur, qui in auersa parte ostendit mulierem stolatam vtraque manu vestem
suam expandentem qua à latere sinistro leo tegitur, à dextro taurus, cum his literis: P. M. S. COL.
VIM. ANTI. Factum ait hunc nummum ab Antio vrbis Romanorum Colonia, quæ (inquit) mulieris
illius typo exprimitur, vti leo pro ipsa terra, (argumento quod Cybelæ sacer est) taurus autem
pro agriculturæ studio. Habet denique alterius Gordiani nummum, seu potius à Sardis in eius ho-
norem excusum, in quo ab vna parte Gordianus ipse iuuenili ætate expressus est; (similem nummum
Licinij Gallinei ostendit Iacobus de Strada cum inscriptione PNSCOLVIM. AN. XII.) cum
inscriptione: AIT. K. M. ANT. ΓΟΡΔΙΑΝΟC: idest Imperator, Caesar M. Antonius Gordianus ab
alia parte corona (ipse ciuicam esse ait, mihi laurea potius videtur) caput vaccinum & cornuco-
piam ambit. Circumcirca scriptum legitur: EPI. ΡΟΥΘΕΙΝΟΥ. ΚΑΡΔΙΑΝΩΝ, Β. ΝΕΩΚΟΡ. . . .
idest, tempore Ruphini Sardianorum Neochori: istiusmodi numismam factum Eritius iudicat,
cū apud Sardianos templum aliquod ædificaretur, quandoquidem moris fuisse olim constet, ex
recitanda mox Taciti autoritate, fundamenta numis roborare, quibus Imperator, isque qui
templi præses est, indicari solent. Verba Taciti sunt: Undecimo Cal. Iulias serena luce speculum omne
quod templo dicebant, cunctum vitiis, coronisque ingressi milites, quibus fausta omnia felicibus ramis,
dein, virgines Vestiales cum pueris, puellisque, patrimis, matrimisque, & quadrimis & fontibus, omni-
busque hausta plueret. Tum Heluidius Priscus prætor præunte Plauto Heliano Pontifice, illustrata boue
taurisque arca, & secundum cespitem redditus extis. Ionem, Iunonem, Minervam, præsidemque imperij
deos precat, uti cæpta prosperarent, vittas quibus ligatus lapis innexique funes erant, contingit. Simul
ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi studio latissimæ connixi,
laxum ingens traxere: passimque iniecta fundamentis argenti, aurique siles & metallorum primiti-
nullis fornacibus victa, sed vix gignantur. Pingit item nummum alium Gordiani Iunioris, in quo
Hercules leonis corio vestitus cum erecto tauro, quem cornu apprehensum tenet, luctatur,
cum inscriptione ΑΑΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ. Iacobus de Strada alios tres ostendit nummos, in
quibus vnum in quo ab vno latere figura bouis, altero Galli cernitur, ante quem cultri in vagita-
positi sunt. Prope eum velabrum infixum est, in quo hæc capita leguntur: LEO. III. GAL. Inscr-
ptio est.

Vespasiani
numus.

Commodi.

Claudij,

Antinoi
numus.Antonini
Pij.

Gordiani.

Lib. 20.
Templorum
dedicatio

- Juliani nummus.* prio est; CVLTV ROMAE. Infrascriptum TRO. In numismatis Juliani Apostatæ parte altera taurus conspicitur, & supra cum duæ stellæ, ad pedes verò anteriores aliqua cum inscriptione: SECVRITAS REIP. Infrà: T. CONST. Depingit verò etiam hunc nummum Antonius Augustinus. Numus à Decentio Magnentij fratre excusus, argenteus, continet ex altera parte statuum Herculis, nudam, exuvio leonis de collo pendente, taurum humeris efferentem, dextraque clavam gerentem, cum inscriptione: VIRTVS AVGG. Infrà, P. T. Reperiuntur modò aliarum etiam aliquot familiarum Romanarum nummi cum huius animantis effigie. Vrsinus enim inter Antiæ familiæ nummos vnum ostendit, in quo tauri caput insula redimitum conspicitur, cum subscriptione. C. ANTIVS, & ab altera parte ara accentia, cum literis RESTIO. Dubitari autem non potest, inquit Vrsinus, quin ad sæculares ludos, quibus, id animal sacrificabatur, quibusque ex Restionum familia, quindecim vir aliquis interfuerit, referendus sit. Altero loco inter nummos Cassiorum expressus est, in quo Cereris effigies est, & auersa parte boues iuncti aratro, quorum ceruicibus malleus imminet, cui appicta est litera O. Infrà sub animantium pedibus scriptum est. L. CAS. SI. & altera parte à Cereris latere CAEITIVS. Potest hic denarius, ut idem Vrsinus conijcit, ad legem Cassiam frumentariam pertinere, latam in ipso consulatu à C. Cassio Varo Cos. cum M. Terentio Varrone Lucullo anno DCLXXX. cuius facit mentionem Ascanius in III. Verrina. Eius forlasse filius L. Cassius à Cæitio, cuius ad Atticum meminit, Cicero adoptatus, & Cæitianus dictus, in patris memoriam denarium cum Cereris imagine, quæ rei frumentariæ præest, signavit: nisi forte (inquit) coloniam aliquam earum: quæ à Casare aut Augusto deductæ sunt, indicare Cassius voluit: nec enim placet, ut ad Cereris signum referatur, cum inscriptione EX FAMILIA CAS. SIA, cuius Dionysius meminit, propterea quòd damnato Sp. Cassio eiusque diruta domo dedicatum id signum fuit: nec verisimile est tantum familiæ dedecus voluisse Cassium cufis ea nota denarijs vulgare. Ex Posthumia patritiæ familiæ nummis, vnus est, in quo ab vna parte Dianæ effigies expressa cernitur: ab altera taurus, & vir stolatus, & in medio ara flagrans, cum inscriptione: A. POST. AF. SP. ALBIN. Cufus fuit denarius iste, ut idem Vrsinus censet, ab A. Posthumio Sp. Albini Magni filio in memoriam A. Posthumij Albini, qui, ut scribit Liuius, decemuir sacris faciendis factus est anno DLXXXI. P. Aelio Ligure, C. Popilio Lenate Coss. quique ludis sæcularibus quartis Magister de muirorum, aut certè decemuir interfuit, cum in eo collegio fuisset annos plus minus viginti, si Censorinum & quos ipse secutus est scriptores, nos quoque sequi velimus; decemuiros autem, & postea quindecimuiros ludis sæcularibus præfuisse: Ad quos ludos spectant ea quæ in hoc nummo expressa esse diximus, Dianæ scilicet imago, in cuius honorem ludi illi celebrabantur, & bos ad aram stans in monte erectam, quòd id animal his ludis Apollini, & Dianæ, cuius templum erat in Auentino monte, sacrificari consueuerat. Horatius in carmine Sæculari:

Quique vos bobus veneratur, albis, &c.

Quaque Auentinum tenet, Algidumque

Quindecim Diana preces virorum

Curet &c.

- Thoriorum nummus.* Itaque Magister ipse quindecimuirorum siue decemuirorum aræ astans in eodem denario signatus est. Thorix familiæ plebeix nummus æreus aduersa parte Iunonis Sospitæ simulachrum habet impressum, cum his literis, I. S. M. R. hoc est IVNO SOSPITA MAGNA, seu MAXIMA REGINA. Vtrumque enim cognomen Iunoni tributum fuisse, Virgiliani versus demonstrant.

Tibi enim, tibi Maxima Iuno

Mactat sacra ferens &c. Et

Iunonis Magna primum prece numen adora.

Ovidius quoque in Fastis Iunonem Magnam appellauit his versibus:

Montes sub Esquilio multis incedens annis

Iunonis Magna nomine lucus erat.

- Lib. 2. de re rust. c. 1. De Oratore 2. Iuno Celsissima & b. culta. Volteiorum nummus.* In altera denarij parte Thorius impressit taurum, vel familiæ nomen indicans ab eo animale deductum (nam multa nomina, inquit Varro habemus ab utroque pecore, ut Porcius, Ovilus, Caprilus, Equitius) vel certè ad legem respiciens, quam tulit Sp. Thorius Tribunus plebis in eos quorum à pecore agri publici depasti essent. Cuius meminit Cicero his verbis: *Qui cum ageretur in Senatu de agris publicis & lege Thorix, & premeretur Lucilius ab ijs, qui à pecore eius depascent agros publicos dicere.* Taurus autem iste ita pictus est, ut ad eum velocissimum concitatus videatur. Q. litera supra taurum est, inf. à verò scriptum, L. THORIVS BALBVS. Iunonis Celsitæ autem effigiem expressit, ut se Lanuvio ortum esse indicaret, quæ nimirum eo in oppido colebatur. Inter Volteix familiæ numismata, vnus est quod aduersa parte insculptum habet caput barbatum, laurea colla condecoratum, à cuius ceruice A litera conspicitur: altera verò parte Europa virgo tauro indens

fidens currenti, sub quo scriptum est L. VO. L. F. STRB. idest L. Volteius L. F. Strabo: Quò verò pertineat, certi aliquid afferre nequeo (inquit Vrsinus) nisi quod suspicor, Iouis templum eius procurationis fuisse: à quo quidem deo in taurum conuerso abductam Europam in Cretam insulam poetæ fabulantur: eamque fabellam eleganti expressam pictura cum alibi Romæ ex veteribus scriptoribus fuisse constat, tum in ipso quoque Iouis templo, vt pingeretur Volteium curasse credendum est. Hæc Vrsinus. Hubertus Goltzius in Græciæ populorum numismatibus, aliquot etiam nobis exhibuit, quæ bouis, taurine imaginem insculptam habent. Quorum bina ad Syracusanos pertinent, vt ex inscriptione constat. Vtrique enim inscriptum est, ΣΤΡΑΚΟΣΙΩΝ. Vtrumque ab vna parte muliebre habet caput, Dianæ fortassis, aut Aretusæ, ab altera taurum cornupetam: sed in vno appicti cernuntur duo delphini, cum binis literis simul coniunctis NK. quibus fortè Nicoteles denotatur, vt Goltzius conijcit, sed coniectura suæ nullam reddit rationem. Passidoniata verò suis numismatibus verbis originem aut nomenclaturam indicaturi, Neptuni qui Ποσειδών Græcis vocatur, tridentem expresserunt, & auersis aliquot partibus taurum, qui Neptuno immolabatur: ad quod fortè etiam respexerunt Syracusani, quorum quoque vrbs maritima erat. In primo numo, ea parte qua taurus est, inscriptum est, ΠΟΣΕΙΔΩΝΕΑ. altera Neptuni tridentem vibrantis icon est. Altero eiusdem dei similis per omnia cernitur effigies, ante ipsum scriptum est, ΠΟΣΕΙ. & à parte qua taurus est, ΠΟΣΕΙΔΩ. Tertium ante taurum, & ab altera parte à tergo Neptuni arboris cuiuspiam ramus est, mali punici forte, nam in quarto fructus additus est; malo punico apprimè similis. Supra taurum scriptum est, ΠΟΣΕΙΔΩ. Ante verò Neptunum ΣΗΕΝΩ. In quarto ab vtraque nummi parte scriptum est ΠΟΣ. Turinorum numismata omnia ab vna parte galeatæ Palladis, ab altera tauri cornupetæ effigiem expressa habent: Palladis autem, quod Atheniensium tribus præ cæteris potentior in ea vrbe esset, vt Goltzius asserit, quæ dea cum belli sit præses, taurum fortè cornupetam etiam altera parte expresserunt, animal scilicet bellicosum, & vbi victum est, noua meditans prælia: id quod primo & secundo denario appicta sub tauro lancea significare videtur. Adde quod sub ipsa lancea piscis etiam quatuor duntaxat pinnas habens expressus est, aphyæ, ni fallor, Phaleris Atheniensium portu celebratus apud Athenæum. In vtroque hoc numismate cassis Palladis cristata effigie exornata est Sirenis, vel Nereidis, aut Tritonis, hoc est, monstri marini, superiore parte referentis hominem, inferiore siue posteriore piscem, sed in tortuosæ caudæ spiram, desinentem. Priori à parte tauri inscriptum est ΘΩΤΡΙΩΝ. & sub hac inscriptione litera conspicitur Φ. forte ΦΑΛΑΝΤΟΣ. Altero simplex est inscriptio, ΘΩΤΡΙΩΝ. In Tertio Palladis cassis similiter cristata, vt & in cæteris omnibus exornata est ala auis, noctuæ fortassis, quæ apud Athenienses celeberrima, & Palladi insuper erat dicata. Ab altera parte supra taurum mulier vna manu palmæ ramum, altera sertum gerens exprimitur in aere suspensa ac quasi volitans, Victoriæ forte effigies, & sub tauri pedibus scriptum est ΘΩΤΡΙΩΝ. Quarto tauri pars tantum media, caput videlicet, ceruix, & pedes anteriores, expressa: & à tergo vnica tantum legitur litera Θ. Cassis Palladis coronata est olea. Quinto sub ipso tauro in medio pedum litera Ξ. conspicitur, vel quod cum ea maximam similitudinem gerit, supra ΘΩΤΡΙΩΝ; in deæ verò galea alatus equus posteriori parte, in tortuosam caudæ spiram desinens, qua effigie Neptuni (qui & ipse Athenis colebatur, cuique hoc animal immolabatur,) equos à multis depingi, in equi historia est ostensum. In sexto galea coronata est, vt in quarto. Tauro superscriptum est ΘΩΤΡΙΩΝ. Intra pedes litera est Γ. & sub pedibus piscis qualis in primo & secundo. Septimo Palladis cassi. Pegasus habet impressum, siue equum alatum: & ab altera nummi parte sub ipso tauro, expressa est anchora, inscriptio verò, ΘΩΤΡΙΩΝ. ETΦΙΑ. Octauo sub tauro Delphinus est, supra inscriptum, ΘΩΤΡΙΩΝ. ΣΩ. & intra pedes anteriores, & posteriores litera Ξ. Inter numismata Arpanorum, vnum est, & postremo loco à Goltzio depictum, quod ab vna parte taurum ostendit cornupetam, cui subscriptum est ΔΑΞΟΥ. ab altera equum currentem, cum inscriptione ΑΡΠΑΝΩΝ. Habet & Sybaritarum denarius taurum molli- ter incedentem, & caput ad latera torquentem, infra quem scriptum est, ΣΥΒΑ. ab altero latere caput Palladis galeatum & coronatum. Inter nummos Massiliensium postremo loco ab eodem pictus ostendit taurum cornupetam cum quodam pisce binas tantum pinnas habente; Infra scriptum est, ΜΑΣΣΑΛΙΤΩΝ. Ab altera parte caput mulieris velatæ ac coronatæ, falsis capillis, à cuius tergo prora est nauis. Goltzius ait, esse qui Aristarchæ sacerdotis Dianæ faciem esse credunt: taurum verò cornupetam, coloniae symbolum esse: pisciculum autem qui tauro imminet, ideo additum, quòd eo loci, vt Mela testatur, eiusmodi genus piscium effodiatur, aut quod maritima sit colonia. Refert etiam inter prodigia Linius, quod alij naturæ loci attribuunt, in eo Galliæ agro, quà aratrum inducebatur, sub existētibus glebis, pisces emeruisse. Exhibet modò idem Goltzius aliquot populorum numos, cum effigie Minotauri, hoc est, facie humana virili, barbara, cætera tauri. Quam iconem in primis Gelenes expresserunt, vt originem suam ad Cretenses se referre indicarent. Sed

& ipse

Syracusano-
rum.Possidonia-
tarum.Turino-
rum.

Lib. 7.

Arpanorū
nummi.Sybarita-
rum.Massilien-
sum.Numisma-
ta cum ef-
figie Mino-
tauri.

& ipse Minos Cretensium rex (ex cuius vxore Pasiphae, & tauro Minotaurum natum poetae fingunt) ut Dædalum à Cocalo Sicanorum rege reposceret, circa hæc littora exercitum exposuisse traditur, atque ipsi quoque Cretenses, qui ulturi regis sui mortem Cocali dolo interfecti postea in Siciliam traiecerant, postquam Camicum urbem quam Dædalus Cocalo ædificauerat, frustra per quinquennium obsedissent, obsidione soluta circa hancoram sedes sibi posuisse scribuntur. Primus igitur & secundus eorum nummus ab una parte equitem ostendunt nudum, sed in priori, in quo sub ipso equo scriptum est ΙΕΡΩΝΟΣ. equus ad saltum est compositus, eques verò pilum vibrat: altero equus currit, & eques vibrat gladium, & infra equi pedes scriptum est ΙΕΡΩΝ. altera Minotaurus est, anteriori tantum parte pictus: & utriusque adscriptum est ΓΕΑΑΣ, sed in uno sub pedibus, altero supra tergus. Utrobique Minotaurus altero pede terræ incumbit. Tertio eadem Minotauri effigies, sed longioribus cornibus, & utroque pede terræ incumbens: à cuius tergo litera K. expressa est, & delphinus parte superiore: altera parte caput imberbe ferro decoratum. Goltzius Apollini esse ait, quod mihi minimè videtur, propter passos capillos qui ex velato capite dependent: Adscriptum est ΓΕΑΑΣ. Eadem facies siue viri siue mulieris quarto in numismate cernitur, sed loco coronæ, vitta est alba, & collecti sunt capilli, eademque adscriptio est, ΓΕΑΑΣ. Altero nummi latere Minotauri icon est integri: & supra litera K. Κικαλος: fortè de quo dictum est; infra O, O, O. Quintum ostendit Minotauri partem anteriorem, cum inscriptione, ΓΕΑΑΣ. altera verò parte trigam, & post equos columnam, infra quos scriptum est ΙΕΡΩΝΟΣ. Sexto eadem quidem expressa est trigam, sed equos ad cursum concitat, non Hiero ipse, sed alata mulier, cui rursus alia in aere suspensa corollam capiti imponere satagit. Inscriptio est, ΙΕΡΩΝΟΣ. sub equis, pedem exprimitur, animal marinum, marinæ urbis typus: altero latere anterior pars Minotauri, & lanceæ cuspis cum inscriptione ΓΕΑΑΣ: Eadem planè Minotauri effigies, eademque inscriptio est in septimo, quod numisma altera parte bigam habet, duorum mulorum, quos à viro quodam rectos alata victoria superuolitans coronare nititur: subscriptum est, ΙΕΡΩΝ. Octauo rursus eadem Minotauri imago est, & inscriptio, sed in aduersa parte habet trigam, cuius equi ad velocissimum cursum concitantur à viro quodam ei insidente: inscriptio est, ΙΕΡΩΝΟΣ. Fuit Hiero iste Gelæ frater, uterque Gelenus rex. Hiero ter Olympicis victoriæ adeptus est, id quod trigis & biga in numismatibus illis indicauit. Bigam autem mulorum primum ad certamina ab eo iunctam Pausanias tradit. Neapolitanorum numismata omnia aduersa parte Dianæ habet effigiem, auersa verò Minotauri integram figuram: & in omnibus etiam alata victoria in aere suspensa ambabus manibus corollam ferens Minotaurum coronare satagit. Est tamen in omnibus nummis quædam diuersitas. In primo à tergo capitis Dianæ icon est auis, quam vel columbam, vel turtorem esse conijcio, propterea quod castritas in hac dea præcipuè celebretur: ante verò corona: sub ipse capite scriptum est, ΑΡΤ. id est, Αρριγus, id est, Diana. Ab alio latere intra ipsius Minotauri pedes depictus est delphin: ante eum litera, Α. Infra scriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. In secundo à tergo capitis deæ tripos est: & in altera, nummi parte intra pedes monstri binæ sunt litera ΙΣ. sub quibus scriptum est, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Tertium à tergo deæ aliud habet instrumentum, quatuor innixum pedibus, quadrangulum cuius explicationem non reperio: Incumbit autem ei simpulum, siue vas sacrificijs usurpatum: Ad sacrificia pertinere conijcio. Intra pedes Minotauri ab altero latere, litera una est Θ. Infra scriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Quarto post deæ caput, elephas appictus est, sed non satis feliciter expressus, & sub ipso capite scriptum, ΑΡΤ. Intra pedes verò Minotauri ab altera parte, Α. & mox, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Quintum à tergo Deæ viri habet imaginem altera venabulum, altera manu arcum gestantis: sub capite scriptum est, ΑΡΤΕΜΙΣ. ab altera parte intra pedes Minotauri litera Π, & infra scriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Sextum retrò deæ Dianæ caput, pharetram habet, & sub capite scriptum est ΑΡΤΕΜΙΣ. Sub pedibus Minotauri ab alia parte scriptum est, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Infra verò eodem litera est Ξ. Septimo intra monstri pedes literas habet ΣΩ. & mox ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. in aduerso verò parte à ceruice Dianæ vir venabulum vibrans, infra caput scriptum, ΑΡΤ. Octauo à ceruice deæ, cristæ quadam fragmentum: & sub Minotauro eadem inscriptio, sed intra pedes scriptum est ΑΤΣ. In nono retrò caput eiusdem deæ, cui subscriptum est ΑΡΤ. simpoium, & intra pedes Minotauri ab altero latere litera est Φ. & infra similiter scriptum ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. sicuti & in decimo, in quo intra pedes scriptum est ΕΙΠ. à tergo verò deæ ΕΤΣ. & sub ea ΑΡΤ. In undecimo quatuor delphini caput Dianæ ambiunt. Sub ipso Minotauro inscriptio est, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. & intra pedes ΘΕ. In duodecimo verò Κ. ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Tertium decimum à Dianæ ceruice imaginem habet alati insecti, vel muscæ, vel apis, vespaue, aut cicadæ, à facie verò inscriptio est, ΑΡΤΕΜΙΣ. ab alio latere intra pedes Minotauri scriptum est ΠΑΑ. Infra ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Decimo quarto in medio pedum ΙΣ. sine alia inscriptione, ab altera parte à ceruice deæ Sphynx, monstrum alatum, superiore parte virgo, inferiore leo: infra scriptum ΑΡΤ. Decimoquinto à tergo capitis deæ literam

Neapolita-
norum nu-
mi.

ram habet A. infra verò est NEONONITON. ab alio latere in medio pedum Minotauri legitur IΣ. Decimo sexto ac postremo intra pedes tauri legitur MT. sed T. inferitur ipsi M. infra scriptum NEONONITON. Ab alia nummi parte post caput Dianæ pentagonum est, salutis signum: & inscriptio tam obscurè impressa est, ut lectionem non admittat. Goltzius hasce nouissimas imagines Dei Hebonis esse conijcit, qui à Neapolitanis pro Baccho colebatur: arbitraturque in eorum numismatibus Minotaurum laureo sermo à Victoria donandum toties apparere, & Dianam in altera eorundem parte propter gymnicum certamen & musicum quinquennale Neapoli magna Græcarum urbium frequentia, & conuentu celeberrimo, singulo quoque lustro ex oraculo celebratum: Quamquam nec hæc quoque improbabilis (inquit) coniectura videri possit, Neapolitanos huiusmodi numismatum suorum symbolis originem suam ad Theseum, maioresque suos Athenienses, quorum Coloni Chalcidenses erant, voluisse referre: inquam cogitationem eum induxit Macrobius, apud quem ex Pherecyde refertur, Theseum cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, votum pro salute, atque reditu suo Apollini *εὐλίας* & Artemini *εὐλίας* concepit, utrisque ut salutis suæ actoribus. Puteolanorum quoque numismata similiter Apollinis *εὐλίας* faciem aduersa Minotaurum aduersa parte expriment. Cum enim Cumanorum sint colonia, Cumanis viribus suæ ut antiquissimæ originem à Græcia atque Eubœia insula à Chalcidibus, Chalcidenses ab Atheniensibus repetunt. Pingit autem Goltzius huius populi numismata duo. In utramque victoria in aere suspensa, Minotaurumque coronatura cernitur. In priore in medio pedum literæ sunt A P. infra quas scriptum est NTTEONONITON, ab altero latere nuda Apollinis (ut ille iudicat, mihi potius Dianæ videtur) imago est. Altero ante dei vel deæ effigiem inscriptio est, NTTIONITON. ab aduersa parte sub tauri pedibus similiter scriptum NTTEONONITON. in medio pedum EE. Totidem sunt Sueffanorum, cum eiusdem vel dei vel deæ laureatæ effigie, & Minotauri. Sed in priore à cervice diuī litera est. O. & Minotaurum victoria sermo decorare nititur: infraque scriptum est STESSANON. quæ inscriptio legitur in altero ea parte qua Apollo expressus est: sub Minotauri nimirum in medio pedum in aduersa parte litera est Φ. Calenorum numismata sunt sex, Minotauri imagine, in quorum primo ab aduerso latere Apollinis habet iconem cum inscriptione, KAAENITON. altero Minotaurum, cum eadem inscriptione, & supra Lyram siue testudinem ipsius dei. Secundus numus in eadem aduersa parte Apollinis similiter laureatæ effigiem habet, sed mutilam inscriptionem, KAAENON. Et ab altera parte Victoria alata Minotaurum coronatura, sertumque impositura in aere suspensa cernitur, quæ tamen altera manu palmæ ramum gestat. Sub Minotauri similiter scriptum est, KAAENON: & ante eius pectus litera scripta est Δ. Tertius ei simillimus, se Victoria solam porrigit coronam, intra pedes Minotauri, vnica tantum litera est K. ab alia parte Apollo laureatus, cum inscriptione KAKENITON. Quattro à tergo dei, litera Δ. ante KAAENON. Aversa verò parte supra Minotaurum Lyra: sub pedibus scriptum KAAENON. intra eosdem ΔI. Quintus viri barbari faciem habet, cum inscriptione KAAENON. Altera parte Victoria Minotaurum coronare nititur: & intra pedes litera est K. Sextus à tergo Apollinis Lyram habet, ante verò scriptum est KAAENON. supra verò Minotaurum frumenti alicuius aristata spica cernitur intra pedes litera Φ. sub eisdem scriptum KAAENON. Numisma Capuanorum ab vna parte tripodem habet elegantissimè expressum, cum inscriptione KAPTANON. altera verò anteriorem Minotauri partem, cornibus sursum flexis, ac maxime. Supra literæ sunt OOOO. ad latus K. Cur verò Capuani Minotauri denarium suum signarint, Goltzius hoc modo conijcit: Minotauri opicorum vrbes ferè omnes, quarum extant numismata, pecuniam signasse obseruo, Neapolitanos videlicet, quos inter opicos refert Stefanus: itidē ecquid causæ subsit, cur & illi Minotauri signarint, nescio: certè Atellani, & Nolani, de quibus ex seræ numismatum nunc scripturi sumus inter opicos censentur, iidemque ut cæteri plerique Minotaurum in nummis suis signarunt. Numus Atellanorum aduersa parte effigiem habet bifrontem, in cuius vertice vasculum est à latere quatuor pilulæ, siue literæ OOOO. aversa verò Minotaurus, sub quo scriptum est ATEAAANON. Supra Minotaurum Solis imago. Nolani ab vno latere suorum nummorum galeatæ, laureatæque Palladis iconem habent, ut ex noctuaque galeæ insidet, constat, ab altero Minotaurum, cum inscriptione, NAAAIAN.

I N S I G N I A.

AEGYPTIIS Regibus, ut tradit Diodorus Siculus, mos olim erat aut tauri, aut leonis, aut draconis priorem partem in capite ferre, insignia principatus: item ignem, arboremque. Suidas tradit capiti statuae Seleuci regis addi cornua, quod immolante Alexandro cum taurus effugisset, bestiam cornibus prehentam retraxisset: qua de re iam in numismatibus etiam facta est mentio: vbi etiam dictum Theseum numismata bouis imagine signauisse: qui

Hebō dent.

Puteolanorum nummi.

Sueffanorum nummi.

Calenorum nummi.

Capuanorum nummi.

Atellanorum Nolanorum.

Egyptiorum regum insignia. Lib. 2. ca. 2

Lib. 7.
Turni clypeus. qui ipsi quoque pro insigni fuit. Teucris verò, Myfi & Thraces super æneas galeas bouis aures & cornua apponebant, vt apud Herodotum, & ex eo apud Alexandrum ab Alexandro legimus. Macro de ornamentis picturisq; clypei Turni Rutilorum regis canit:

*At leuem clypeum sublati cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obliq; iam bos,
Argumentum ingens, & custos virgineus Argus
Calataque amnem fundens pater Inachus vna.*

Lib. 14. Causam istiusmodi picturæ quodammodo reddit Siluius Italicus:

*Ducter Grossphus erat, cuius calata gerebat
Taurum parma trucemparna monumenta vetusta.*

*Cimbrorū
insigne.* Marius verò boues iugo iunctos pro insigni habuit, fortè ob debellatos Cimbrs, quibus nimirum taurus pro insigni fuit, Stephanus Vimandus Pighius Campensis de Cliuensiu ducum insigni scribit in hæc verba: Armorum quoque insignia quibus Aelium hunc principem ornatum, atque instructum fuisse legimus, Romanam originem præ se ferre, & ex eadem hausta disciplina videntur; Erant autem hæc: Galea taurini capitis exuuii purpureo tecta, in cuius cono ex aurea corona in altum expanduntur bina tauri cornua, clypeus oblongus purpurei coloris, in cuius umbone medio pyropus rotundus (carbunculum appellant foeciales nunc temporis) solis globum referens, & octo radijs aureis trifulcis fulgens. Quo symbolo stirpis originem & gentilitij nominis rationem tacitè demonstrauit. Aeliam namque gentem à Sole, non secus atque Aureliam esse nuncupatam, nomen ipsum declarat: quamuis prisca Latini aspirationes admodum vitantes per diphthongum scribere nomen hoc maluerint: posterius tamen Græcismum amplecti volentes, Aelios, Helios dixerunt à Sole. Galæ autem parerga atque insignia illa ornamenta Romanam antiquitatem & veterem philosophiam præ se ferunt, qua Zodiaci, vt signa vniuersa, sic & Taurus, ad naturam Solis referuntur. Tauri enim forma Solem colebant Heliopolitani olim, quem Netiron appellabant. Apis item bos in ciuitate Memphic cultu Aegyptiaco Solis instar excipiebatur: & in oppido Hermunthi, vt Macrobius author est, in celebri Apollinis templo, soli consecratum taurum Bacchum cognominantes adorant, insignem miraculis conuenientibus naturæ Solis. Erat enim auerso pilo hirsutus, setis aduersum caput tendentibus, contra naturam omnium animalium: & per singulas horas mutare colores affirmabatur, quo cursus Solis auersus; & perpetua illa in generatione rerum animatarum mutatio notabatur, quam Solis calor suis radijs facit. Itaque gentilitij nominis originem hæc galæ insignia taurini capitis exuuii referunt. Quin etiam Rheni bicornis effigiem, vicinarumque in inferiore Germania regionum principatum notant: quem à declinantis imperij Romani temporibus domus hæc continua successione obtinuit. Corniger enim Rhenus non solum effingebatur ab antiquis, sed etiam ceteri fluuij alicuius nominis, &c. Tauros, tragos, Creos siue arietes olim Græci, ac Romani naues quasdam nominaſſe etiam constat ab eiusmodi animalium figuris, quibus earum proræ adornabantur. Taurus verò ille, in quem mutatum fuisse Iouem, cum Europam abduceret, fingunt, naus fuit, secundum mythologos, qua eam tranſuexit, cui pro insigni erat taurus.

*Aelij à Sole
nuncupati.
Sol Netiros*

*Apis bos.
Lib. 1. Saturnus.*

*Rhenus bicornis
qui-
bus pro
insigni.*

*Naus taurus
dicta.*

Æ N I G M A.

EXTAT Ioachini Camerarij in Exercitijs eius Rethoricis elegans de tauro ænigma huiusmodi.

*Mæchus eram regis: sed lignæ membra sequebar,
Et Cilicum mons, sed mons sum nomine solo,
Et vehor in caelo, sed in ipsis ambulo terris.*

A P O P H T H E G M A T A.

*In apophth.
Lacon.*

GERADATA quidam è priscais Spartanis interrogatus ab hospite (inquit Plutarchus) qua poena Sparta in adulteros vindicetur, nihil enim se videre hac de re à Lycurgo statutum, respondit: Nullus apud nos fit adulter. Inferenti, quid autem si aliquando existeret? taurum (inquit) pendere cogitur, tanta magnitudinis, vt capite trans Taygetum porrecto ex Europa bibat. Dicenti, quomodo posset tantus inueniri taurus subiecit, quo verò pacto Sparta posset adulter existere, vbi diuitiæ, luxus, & fucus ignominiosa censentur; vercundia autem, modestia

destia, & subditorum obedientia imperium obtinent? Dionysius Senior, referente eodem Plutarcho, cum in tyrannidis exordio à conspirantibus in eum ciuibus obsideretur, amici consulebant ei, nisi veller in potestatem eorum redactus, necari, vt deponeret dominatum. At ipse bouem cum videret, quem coquus mactabat, illico concidentem: Quid, anne durum sit (inquit) si mortis timore adeò breuistantum imperium derelinquamus? Zeno teste Diogene Lactio, exercebat aduersus Arcesilaum inimicitias: Vnde cum vidisset taurum monstruosum matricem habentem. Me miserum, inquit, datum est Arcesilaò epicheima aduersus euidentiam. D. Hieronymus ad B. Augustinum scribens, cum detertere voluit, ne iuuenis senem prouocaret, Bos lassus, inquiens, fortius figit pedem: propterea quod tardius quidem ad pugnam excitantur hi, qui iam sunt atate quasi fessi: verum idem grauius sauiunt, atque vrgent, si quando senilis illa virtus irritata recaluit.

Imperandi cupiditas.
Lib. 7.

EPIGRAMMATA.

ANTIPHILI Epigramma de bucula quadam cæca, quæ reuersa ex pascuis, & casu vulnerata in oculum, visum recepit:

Εκ θόνης φῶς ἴσχετο ἔπ' ἀχράδα μὲν ἴσα.

Ἐπὶ ἔρατι τυφλὴν μὲν ἔχουσα κόρυ.

Διοσῶν τὴν ἐτέρλιν γὰρ ἐκίει τρισὶ δ' ἔξ ἀχάϊθης

Ὀξος. Ἰδ' ὡς τήνης δίδρον ἐπεργότορον.

Aliud Philippi, in quo ad rusticum poeta loquitur, vt vaccæ parcat ob geminum laborem, nempe lactationis & aratri:

Καὶ τὸν ἀργαῖον γοργότομον εὐλαχὰ νέμεις

Μισροῦ παρ' ἐν ἴσῳ πεθομένη δαμάλις,

Καὶ μετ' ἀρότρον ὄντι ζευγλὰς πάλι τῷ νοσηλῷ

Πινομίτη μίσχῳ δ' ὑπερον ἄλγος ἔχει.

Μήβλήψης αὐτὴν ὁ γεωμύρος, οὗτος ὁ βλαῖος

Μοσχοῖς ἐὰν φῶσιν, σοὶ τρέφεται δαμάλις.

Qui loco pro γοργότομον alij legunt, inquit Brodaus, γοργότομος. Aliud eiusdem inscriptum, τίνας αἶψα, ὅπως λόγους Μελισσῶρος, βοὸς μέλλωντος θυεῖν αὐτῷ Διὶ, καὶ μυκαμένης:

Αὐτὸς ὁ βίος ἐκίει τὴν ἐπὶ βώμῳ αἰθέρι Ζεῦ,

Μυκάται, φεγγὴν ρυόμενος θανάτῳ.

Ἀλλὰ μίθην προνίδητὸν ἀροτῖα. καὶ σὺ γὰρ αὐτὸς

Πορθμύς Εὐρώπης ταῦρος ἀταξίγινος.

Vincentius Obsopceus, qui in epigrammata Græca annotationes scripsit, huic epigrammati extemporallem hanc suam versionem adiecit.

Ipse tibi supplex mugit bos amicus ad aram

Iupiter, vt vises tristia fata necis.

Mitis aratorem Saturnic mittito, quippè

Europer velleor, tu quoque taurus eras.

Aliud Pauli Silentarij de Pasiphaæ amore erga taurum. Inscripsum est: Τίνας αἶψα εἶποι λόγους παρ' ἔρωτα πασπαήρωσα τῷ ταύρῳ.

Εἰ πόθ' ἐμ' ἐδίδας ἐν ὄρεσι ταῦρος ἀλίστῳ,

Μυκαθὺν μὲν δίδας, ὅπως φίλοι ἀνδρὰ καλίσσω.

Ad hoc distichon scitissimè alludit Marullus his verbis:

Cum malè formosum sequeretur in aula taurum

Sic venerem contra Gnōsia quæ illa feram est.

Si mihi bos fuerat dea vir te dante futurus,

Cur non insana Pratidos ora dabas?

Aliud Philippi de iuuenca, quæ cum esset mactanda Dianæ, inter sacrificandum peperit: & ob eam rem libera dimissa est, propter Dianam, quæ partui præest.

Μηδὲ βριθ. μὲν δαμάλις Ἀνταλίδι κούρη

Στήσαντο κοροὶ, θύμα χαρίζομενοι

Ἡς αἰδῶ μέλλοντα, πορεύσασιν εὐ σοχὸς ὁδῶς

Νέμφθ' ὅς ἐς ἀγέλλω, τελεγοσεῖν αἶρετος.

Ηθιός, ὡδίνων γὰρ ἐπισκοπος, οὐδ' ἐδικάζει
Τικίσας κτείνων, αἱ εἰσὶν ἐμαυτῶν.

Aliud eiusdem, in quo tauri laborantes in mari, & trahentes lotum retis loquuntur, dolentes quod postquam terram arauerint, iam etiam mare sit sulcandum, hoc est, piscandum.

Ταῦροι φρονεῖ μόντες, ἀσπρευτῆρες ἀρουρῆς,

Εἰς αἰτὸς γαῖης ἀντίχομαι καματι;

Αὐλακα τίλω αἰσῖδρον ἐνὶ δασὶ ἔλπομαι ἄμφω,

Μακροτέρω, χροῖων ἄμμα σαργυλῶδεςτον,

Ἰχθύσι ἐκ σαχύων λατρεύομεν οἱ ταλαεργοί

Ἦδη καὶ ἐλάγχι καὶ ῥωσὶ βοῖς.

Aliud Archiae eiusdem penè argumenti, in boues videlicet trahentes nauigia.

Οὐ μοι οὐδ' ἄλλοι βοῖς οἶδά μιν αὐλακα τέμνειν,

Ἀλλ' ἰδέεαι πάντεσσιν ἀφελκομένη.

Εργα γὰρ εἰρήνης διδιδάγματα, καὶ σὺ θάλασσα

Δελφίνας γαῖη ζυζόν ἀροτροφορεῖ.

Hoc Vrsinus non indoctè sic transtulit.

Non solum humentes proscindere vomere terras

Scimus, & ex alto ducimus ecce rates.

Pacis opus docti sumus, & delphinus aratro

Iunge mare, & iunctos arua secare iube.

Bobus piscari ubi visitatum. Ioannes Brodaus in commentario huius epigrammati, ait hoc piscandi genus hodie Græcis esse visitatum, atque Italis, quibus vocetur, latirata. Possumus, & Plinium audire dicentem: *Sunt & quibusdam annis haud minoribus, Silurus in Nilo, Efox in Rheno, Attilus in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras, catenatus captus hamo, nec nisi boum iugis exiractus.* Addam Græcis huiusce Latinum aliud epigramma Claudiani, inscriptum, DESCRIPTIO ARMENTI.

Non tales quondam species tulit armentorum

Tellus tergemino subdita Gerioni.

Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros

Tarpeio referunt quos pia vota Ioni.

Non tales Tyrias sparsisse iuuenctus arenas

Dicitur, optatum quando reuexit onus.

Non Cretæus ager, nec amati conscia tauri

Gnosfos, nec similes pauerit Ida feras.

Ipse & dispariles monstro diffusus in artus

Qui crimen matris condidit ore nouo.

Cres puer haud talem potuisset reddere formam,

Portassent totum si fera membra patrem.

PROBLEMAT A.

Sec. 10.

Probl. 1.

Cur non

suffiat.

Probl. 43.

Cur non

yuget.

Probl. 6.

Cur parum

lactis pra-

beat.

QUÆRIT Aristoteles, cur in animantium genere, alia tussiant, alia non? verbi gratia homo tussit, bos non. Vtrum (inquit) quod cateris maxima ex parte incrementum aliorum se vertit: homini autem eo conuerti natura voluit: An quod homo maximum, humidissimumque cerebrum continet. Tussis autem pituita distillante fieri solet. Idem mox etiam inquit, cur non iumenta, non boues, aut omnino quæ cornua gerunt, non ructare soleant? An propter ventris siccitatem (inquit,) celeriter enim consumitur, percolaturque humor, qui dum immoratur inflaturque, ructationem mouere potest. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorsum se vertit, quamobrem his crepitus ventris maximè incitatur. Auium cornu gerorumque genera neutrum faciunt. Quin etiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam super quàm subter flatibus multifariam praestatur. Itaque humor consumitur, antequam in flatum vertatur, qui flatus moueat, vel ructum, vel crepitum. Inquit etiam, cur capris & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt, homini autem, & boui minus, scilicet ad corporis proportionem? Vtrum quod his copia (inquit) in corpus absumitur, cateris in excrementum se confert, ouibus autem & capris quantum excrementi accesserit, omne in lac tran-

sit.

fit. An quod plura gignunt quàm quæ magno sunt corpore, itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat, lac autem, excremento consistere certum est. Alexander Aphrodisiensis ad quæstionem, cur plurima ex animalibus suas peruibrare caudas soleant, cum notos sibi agnoscant: & cur leo iratus costas per caudam verberet, atque etiam taurus. Quoniam (inquit) dorso medullam ad caudam usque habent porrectam, quæ vim continet animalem, & motionis authorem: igitur cum animal notum sibi agnoscat, per caudam quasi per manum ritu hominum excipit, & partem sui corporis mouet, quæ agilior & promptior est: Leonum verò & taurorum anima, ut per iram affici potest, sic eandem naturam propterea moueri vehementis cogit, ut etiam homines saepe manus, aut aliquam sui corporis partem per iram percutere nouimus. Cum enim ilico vlsceri animus nequeat, alio quodam modo feruorem suum extinguit, idest, ictu aut strepitu, aut alio quolibet generis eiusdem remedio: Hæc ille Antonius Ludouicus medicus Olyssiponensis querit, cur boues & omnia veterina caudas ad nates recondere instante hyeme consueuerunt: ut est apud Hesiodum in Ergis, dum ait:

*Tunc frigent pecudes; caudas perque inguina ponunt,
Atque bouum pellem, ventorum flamina persiant,
His satum & pectus faciunt horrere caprarum,
Vmbrosam est ouium vellus; nec frigora ludent,
Porcorumque greges, persent quod corpore seta,
Atque senes reddat, trochorum more, rotundas
Vis ingens Borea: mollis sed virgo demorum
Quæ manet in latebris, latitans sub matre seuera
Nec Veneris nouit fraudem, aut certamine lecti,
Frigora non sentit, corpus sed cum vnguite crasso
Vngens, atque lauans, recubat non horrida noctes.*

An ut se à frigoris (inquit) ventorumque iniuria tueantur: nam cum graciles tenuesque nates habeant (quas pygas Græci appellant, unde vropygium auium cauda deducitur,) ni se caudæ defensorio protegerent, facile à frigore penetrarentur. Quibus & ea de causa fuere caudæ concessæ, ut pudibundas particulas, quæ non reuerenter oculis ostenderentur, obuelarent: pudori scilicet in omnibus prospiciente natura, atque cauente usque adeo, ut inhonestæ partes à visu occultantur, ut quæ eam ob rem glandem colis præputio obtexerit, nullius rei gratia, præterquam pulchritudinis, & pudoris: etsi nonnulli reperiantur, qui ob voluptatem percipiendam maiorem, non parum conducere autumant: unde & apud recutitos appellatos, incircumcisorum est Venus, veluti proverbio celebrata. De Simia verò ut pote ridiculo animante, nihil prouidit natura, aut consulendum sibi putauit, si pelle defectum nudumque penem obtineret, quo nihil turpius cõspiciat aliquis. Auibus autem non tam muniminis causa, quàm temonis, & gubernaculi, fuit caudarum usus tributus, ut melius se in volatu dirigerent: nam cum caudas expandunt, magnam aeris vim subitus suscipiunt, quò se commodius fulciant. At homini carnosas & pinguiusculas glandulosasque habenti ad sessionem nates, nihil alio quouis opus fuit; quo se ab ambientibus molestiis tutaretur. Plutarchus in quæstionibus Græcis querens, quo sensu fiat, quod qui Aeno bouem Cassiopœam abducunt, ijs virgines quæ eos deducunt usque ad fines, accinunt:

O vitnam in dulcem nunquam patriam redeatis?

Aeneianes primum (inquit) à Lapithis pulsi circa Aethiciam, deinde apud Molossidem, & Cassiopænam habitauerunt: quæ regio cum ipsis nulli esset vsui, molestosque præterea haberent vicinos, in Cirithæum campum Onoclo rege ducente transuerunt: ubi cum grauis siccitas & crebra vrgeret, oraculo (ut fertur) iussi Onoclo interfecerunt, rursusque vagari, eam occupauerunt regionem quam nunc obtinent bonam, & feracissimam: itaque non iniuria à dijs petunt, ne vnquam in patriam antiquam redeundum sit, sed latis rebus ibi permanendum. Idem Plutarchus etiam querit, cur Eleorum mulieres Bacchum in sacro carmine hortantur, ut bubulo pede ad ipsas accedat: ac bis accinunt, Digne tæure? Hymni hæc est forma. Veni heros Bacche maritimum ad templum Sanctum cum Gratijs, ad templum pede bubulo. An quia bouigena nonnulli (inquit) & taurum cognominant Bacchum? aut bubulo dicunt pro magno? sicut boopin poeta dixit magnis præditâ oculis, & bugati, qui se gloriose iactaret. Aut potius quia pes bouis innoxius est, cornua dâno, sic deum hortantur, ut lenis veniat, atque innoxius? Aut quia multi hunc deum aratri & sationis inuentorem fuisse putant? Apud eundem etiam Plutarchum in symposiacis quæstio est, quid sit apud Platonem *κισσός*, & cur semina quæ in bouem incidunt cornua, incoctibilia, & dura fiant? Semper, inquit, quæ edimateriam præbuerunt Kerasbolus, & Ateramon: non quid significarent (liquet enim ea semina, quæ in bouem cornua inciderunt, fructum edere durum, & incoctum creditum fuisse: atque inde vocabulo

Lib. 1. Probat. 143.

Taurus, & leo cur irati caudas per costas verberent.

Scit. 5. Probat. 4.

Cauda cur animantibus data. Penis cur obiectus.

Simia cur nates detestetur.

Cauda cur auibus.

Quæst. 36.

Quæst. 36.

Bacchos bouigena, & taurus dictus.

Scit. 7. q. 2.

Cerasbolus.

Ateramon.

*Cecilia
quorū ra-
tio incerta.*

cabulo translato hominem præfactum, atque contumacem ateramona & Kerasbolon dictum) sed de ipsa causa dubitatum fuit, cur hoc feminibus in boum cornua incidentibus accideret. Ego sæpè denegavi amicis causæ inuentionem: maximè cū eam non inueniri posse Theophrastus inuisset, cū multis collectis, quorum nos causæ fugerent, inueniri non possent (quod genus sunt, quod gallina postquam ouum edidit, festuca adhibita sese lustrat: quod vitulus marinus coagulum suum deglutit, ceruus cornu suum defodit, eryngium si vna caprarum id in os sumat, vniuersum gregem sistit,) etiam illam de kerasbolo adiunxisset quæstionem: vbi res quidem creditur, sed causa, aut neutiquam potest, aut difficillimè inueniri. At enim Delphis in cana sodalium quodam me compellarunt, dicentes non modò,

Consilium melius iam repleta incidere aluo,

sed etiam ad respondendum de propositis quæstionibus à vino nos reddi multo quàm aliàs alacriores & audaciores, ideoque poscentes vt de proposita re aliquid pronunciarem. Ego cū id denegarem, ad stipulatores habui non viles, Euthydemum sacerdotij collegam mihi, & Patrocleum ad finem, qui non pauca id genus ex agricultura & venatione proferebant: quale est quod grando ab ijs qui ei obseruanda sunt, præfecti sanguine talpæ, vel centonibus mulieribus auertitur, quod fructus caprifici sylvestris alligatus hortensi ficui, non finit fructum huius defluere, sed continet, atque vnà maturat: quod ceruas vbi capiuntur, salam lachrymam, apros dulcem emittere est deprehensum. De quibus, si inquisitionem suscipias, illicò Euthydemus abs te postulabit rationem de apio & cumino, quorum illud inter germinandam si calcetur, & conteratur, aiunt melius crescere: hoc si serant diris imprecationibus, & conuijs adhibitis. Hæc cū florus risum iocumque putaret, de istis autem non debere causæ tanquam incomprehensibilis inuestigationem omitti: reperiri, inquā, medicamentum, quo vsus hunc adducas, vt aduersus nos dicat, vt tu quoque soluas quædam propositorum. Videtur mihi frigus istam indomitam rigiditatem ingenerare, comprimens, & cogens habitum, vsque ad duritiem: calor autem dissolubiles res, mollesque redigit. Itaque non rectè contra Homerum hoc à quibusdam dicitur.

Non tellus fruges, sed suggerit annus.

Nam quæ loca calorem habent natura insitum, temperiem aere mitem præbente, molliores effert fruges. Ergo quæ à manu statim in terram proueniunt semina, ea penetrantia fouentur, ac magis dum occultantur, calore ac humore terræ fruuntur. Quæ verò in boum impingunt cornua, ea non potiuntur illa, quam Hesiodus optimam vocat, positis commoditate: sed delabentia & loco suo haberrentia, iactata magis quàm lata videntur: proinde aut frigoribus planè corrumpuntur, aut his eorum in nudas incidentibus tunicas rigida, exucca & lignosa redduntur. Vides nimirum lapidum quoque, & lignorum partes terra contentas, atque stirpes molliores ijs conseruare à tepeditate soli quàm sint quæ eminent. Itaque etiam fabri lapides operi habiles defodiunt sub terram, tanquam maturandos, & coquendos à calore: qui sub dio vndiq; iacent, frigore rigidi, & intractabiles rediguntur, operisq; resistunt. Fructus quoque etiam si in area maneant diutius sub dio, & nudi, magis ferunt dirigescere, quàm qui statim conduntur. Sæpenumero etiam ventus ventilantibus superueniens, frigore suo fruges præduras efficit: quod Philippis Macedonica vrbe aiunt euenisse. Reconditis palea opitulatur. Mirari autem non debemus, si audiamus agricolas narrare, de duobus contiguis fulcis alterum incoctilem fructum ferre: & quod maximum est fabarum alias alium gignere satum suo satum: nimirum quod alijs minus spiritus frigidi, vel aque incidit. Hæc omnia Plutarchus, quibus vt summam dicam, cur id accadat, vt semina quæ in cornua boum impegerint, aut non proueniant, aut proueniant sicciore durioraque, hanc adfert causam, quod ea quæ à manu calida statim excepta terra fouentur, magis adiuuantur calore, qui seminibus est amicus: At quæ in cornua incident, protecta magis videntur, quàm seminata, & mora frigus colligunt: Quod autem attinet ad vocem *κερασβόλος*: qui scripsit etymologicon indicat hanc vocem semel duntaxat vsurpatam à Platone, sumptamq; à leguminibus (vnde fortè Hermolaus *κερασβόλα* semina vocat legumina in obsequiosa & contumacia,) quæ nec igni nec aqua mollescant, Interpretes ineptè vertit, fulminis tactu prædura, quasi *κερασβόλα* dictum esset. Gaze verò apud Theophrastum aterā non incoctibile vertit, sed & crudum verti potest, vnde & *ἰδὺρ ἀτίραμνον* dicitur, idest, aqua cruda: & *ἀτίραμνον*, apud Aristophanem vir est durus, inexorabilis & corneæ fibræ. Est & ateramon Plinio herbe genus, inquit enim: Circa Philippos ateramon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: *ateramon*, qua in macro, cū vdam quidam ventus effluit. Cæterum Plinius aut eius Vbertus authorum Græcorū ex scriptor, ex vocibus *τερομενα*, & *ἀτίραμνα*, idest, coquibilia & coctu difficilia, quibus legumina Theophrastus indicauit, præsertim fabam, & lentem, herbas fecit admodum oscitanter. Vnde Hermolaus Corollario ad fabam Dioscoridis, Plinius (inquit Theophrastum intelligit) nonnunquam fieri, vt teramos in ateramon transcat, cū vapore atq; halitu terræ madidam, indigena

*Lib. 9. de
legib.*

*In Vespes.
Ateramon
herba.*

*Li. de caus.
plant. c. 13.
c. 14.*

gena quidam ventus afflauerit. Aliter Theodorus, qui duo illa, teramon & ateramon sive ateramon non pro coctibili, non pro herbis ita nuncupatis accipit. Theophrastus certe alio loco facile significat veriorum Theodori, quam Plinij sensum fuisse. Ut verò reuertamur ad ipsam Plutarchi quaestionem. Quibusdam doctis verisimile sit, ortam hanc persuasionem de seminum duritate, quòd quæ dura & incoctilia sunt, cornu duritiem ac renacitatem & insuper colorem præ se ferant, tanquam vitio per contagium nato. Rasis nulla duritatis facta mentione, semina (inquit) quæ dum sparguntur, bouum cornibus attacta fuerint, non enadunt in bonam frugē & grana producant exigua. Bouum cornua cur in Aventino suspendantur, cum in cæteris Dianæ templis ceruorum tantummodo affigantur, recitauit inter prodigia ex eodem Plutarcho.

LEGES DIVINÆ SACRÆVE, Ac Gentilitiæ.

QUANTO odio Deus prosequatur homicidium, ex hisce eius legibus, quas nobis in Exodo præscripsit, innotescit: Si bos cornu percusserit virum, aut mulierem & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius dominus bouis innocens erit. Quo loco Septuaginta habent, *ἡ βοὴ ἡ βοὴ βοῶντος ὄντας, ὁ θάψος*, id est, lapidibus lapidabitur taurus, quasi possit lapidari (inquit D. Augustinus) nisi lapidibus: (similiter tamen etiam in Hebræo textu legi annotauit author Catenæ, aitque esse Hebraismum.) Ad iustitiam autem pertinere ait, ut animal hominibus noxium perimatur: Et quod de tauro positum est, à parte totum intelligendum esse, quidquid de pecoribus usu humano subditum, infestum est hominibus. Sed si necesse (inquit) est occidi, nunquid lapidari. Quid interest enim animal quod auferendum est, qua morte auferatur? Deinde quod addit, carnibus eius non esse vescendum, quòd pertinet, nisi omnia ista significant aliud, quod scriptura maxime solet intueri? Author Catenæ latius exponendam ait hanc legem, nempe de rabido cane, equo calcitroso, & omni pecore quod nocet: vetari autem carnem edi in execrationem facti, ne & ipsi offerri reddantur & atroces: eatenus enim domino inuisum esse homicidium, ut nec bestiarum homicidarum carnes nobis permittat edendas, tantum abesse à nobis dedere omnem crudelitatem & atrocitatem. Innocens autem iudicatur dominus bouis, nec venit iure damnandus, vel accusandus ad restitutionem damni illati, quia cornupetam bouem suum esse nesciebat. Verum obserua quod neglectori & cessatori imputetur id peccatum, quod negligentia ipsius ab alio designatum, ideoque ibidem additur: *Quod si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident.* Quod si pretium ei fuerint impositum, dabis pro anima sua quicquid fuerit postulat. Ad explicationem huius loci facit hoc D. Thomæ: Animalia bruta mandantur occidi non propter aliquam ipsorum culpam, sed in poenam dominorum, qui talia animalia non custodierant ab huiusmodi peccatis, & ideo magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri & nudius tertius (in quo casu poterat occurrere periculo,) quam si subito cornupeta efficeretur, vel occidebantur animalia in detestationem peccati, & ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur. Hac Thomas. Quod autem de pretio redemptionis dicitur, id non repugnat (inquit author Catenæ) alteri sacræ scripturæ loco, ubi dicitur. *Non accipies pretium redemptionis ab homicida,* quia ibi loquitur scriptura de homicida voluntario, hic verò de eo propter cuius negligentiam homo interierit, cum bouē ligare & recludere debuerit. Multa igitur cura præcipitur, & docetur adhibenda iumentis, ne proximis damno sint, multo magis familiæ reliquæ, & maioribus. Vicini enim mutuis beneficijs certare debent, & auxilio, non inferre damna vel lædere. Præmonendi diligenter sunt patres familias, ne eis etiam inficis familia noceat vicinis. Et non antea & leui causa repetenda damna, dicente scriptura, ut contestetur dominus iumentum prius, & admoneatur periculi, si forte ignoret cornupetam bouem & recludendum non putet: Quod si admonitus, negligens tamen fuerit, tunc demum illati damni reus erit. Verum si pretium pro recuperatione vitæ ei taxatum fuerit, illud dabit, & se redimere poterit. Additur autem in lege: *Filiū quoque & filiam, si cornu percusserit, simili sententia subiacet.* Vbi Hugo de sancto Victore, filium quoque & filiam non intelligas illius, cuius est bos, sed alterius, quod apparet per hoc quod subiūgit de seruo: *Si seruum ancillamque inuaserit, triginta selos argenti dabis domino, bos vero lapidibus opprimetur.* Caietanus ait: occisis personis liberis a cornupeta ex negligentia domini, poena statuitur arbitraria, occisis autem seruis, quantitas poenæ ab ipsa lege definitur. Alia lex. *Si quis aperuerit cisternam, & fodierit, & non operuerit eam, cecideritque bos,*

Cap. 21.
Homicidium
ut Deo displiceat.

Bruta infesta
cur occidantur.

vel asinus, reddet dominus cisterna, pretium iumentorum, quod autem mortuum est, ipse erit. Docetur hic sollicita observatio, ne lædatur quoquo modo proximus in persona & rebus: ideo pericula diligenter præcauenda vndique, circumspèctio & prouidentia commendatur in rebus omnibus. Alia.

Si bos alicuius bonem alicuius vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bonem vinum & diuident pretium, cadaver autem mortui inter se disperient. Quarit autem D. Augustinus in quæstionibus suis super Exodum, nunquid in solo tauro (sic enim habet alia litera) hæc iustificatio seruanda est, & *Leu. 24. 82.* non de omni pecore in tali casu? Proinde à parte totum & hoc intelligendum est, sed hoc de carnibus occisi pecoris fieri non potest, quæ non vescuntur. Caietanus notari vult, quod dicendo si bos percusserit bouem, æqualitatem animalium insinuat, & propterea non dixit (inquit) vitulum aut agnum percussum. Et æqualitate inter percutiendum & percussum supposita, statuitur diuidendum tam pretium viui quam mortui bouis, nam si inæqualitas esset (puta quod mortuum animal paruum valeret) non esset æquis portionibus facienda diuisio, sed ad æquitatem reducenda. Additur. *Si autem sciebat, quod bos cornupeta esset ab heri, & nudulertius, & non custodiuit eum dominus suus, reddet bouem pro bone & cadaver integrum accipiet.* Vides iterum in hac lege, quanta sollicitudine Deus exigat, ne quid damni proximus nostra ignauia patiat. Alia lex de furti poena: *Si quis furatus fuerit bonem aut ouem, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vno oue.* Secundum literam (inquit Strabus) quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue redduntur: quia bos quinque utilitates habet, ouis quatuor: Bos enim immolatur, arat, pascit, lac dat, corium etiam diuersis vsibus ministrat. Ovis verò immolatur & pascit, lac, & lanam tribuit. Theodoretus similiter ait: Quinque boues pro vno, & quatuor boues pro vna restitui iubet, quia peccata maiora maiori multa poenæque digniora sunt: vnde & Dominus ait: *Cui multum datum est, multum requiretur ab eo.* Caietanus verò hanc legem sic exponit: Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, lege aut agnum, & vendiderit vel occiderit. De occisione in macello loquitur litera Hebraica, & intendit, siue vendiderit animal viuum, siue occiderit comedendum. Et exigit hæc lex duas condiciones, videlicet furtum & venditionem seu iugulationem, alioquin non est locus poenæ huius legis. Et appellatione bouis & agni, intellige omnia animalia tam magna, quam parua. Lex enim similia omnia comprehendit, alioquin oporteret multiplicare leges iuxta numerum rerum. Et scito quod ista lex de furto, est iuxta textum Hebraicum vna, distincta in quinque partes, quarum prima tractat de fure consummato, qui furatus est & vendidit; secunda de fure inuento nocte in furando, tertia de eodem inuento die, quarta de fure carente, vnde reddat, & quinta de fure, apud quem inuenitur res furto ablata. Quinque boues pro vno boue restituet. Magnitudo poenæ cum differentia subiuncta inferius, quod si bos inuentus fuerit apud furem, duplum duntaxat restituet, cogit ad inuestigandum rationem tantæ poenæ, Et est ratio, quia vendens aut iugulans bouem, tollit & à se facultatem restituendi idem, ad quod realiter tenetur, & à domino facultatem inueniendi animal suum, nam verisimile est quod vendet distrahendo, vt non facile inueniatur à domino. Quia itaque furto accumulauit has impotentias, tam grandi poena punitur. Et quatuor oues pro vna oue. Disparitatis istius (quod pro boue quinque, pro agno verò quatuor restituitur) ratio est quia maius crimen, non solum æquali proportionaliter poena, sed etiam plus est puniendum. Punirentur enim æqualiter secundum proportionem, si quadruplum vtrique restitueretur: punitur autem plusquam proportionaliter fur bouis quam fur agni, restituendo quinque boues pro vno, ne quis audeat maiora crimina attentare. Hæc intellige secundum communem lectionem, secus autem si Hebraica verba pensentur, nam Hebraicè, & Chaldaicè habetur. *Et quatuor oues pro agno.* Iuxta hoc enim plus proportionabiliter fur bouis quam fur agni punitur, quia plures sunt quatuor oues quam quinque agni. Et ratio maioris poenæ, est maior pronitas ad furandum agnum quam bouem, ne passim itaque, aut facile furtum agni, & similibus committeretur, maior adiecta est poena. Hactenus Caietanus. At verò author catenæ etiam admonet, dictionem *Se Hebraicam* & pro agno, & pro oue, & pro pecore poni: Et hinc factum esse, quod ouem aliqui, agnum alij nonnulli pecus transtulerint. Furtum igitur punire redditione taxat lege, non morte, vel furca: Et quia nihil ferè non prodest hominibus eorum quæ duo hæc proferunt animalia, propter magnitudinem damni, magna etiam taxantur poena. An quia animalia hæc passim in campis pascuntur, facilis eorum est ablatio? Vt ergo facilitatem & pronitatem reprimat, animalia proximi furto auferendi, seueram taxat pro huiusmodi furtis poenam. Sed quare iubentur (inquit) reddi quinque boues & tantum quatuor oues? Respondent quidam Hebraei, quod bos cum multo maior sit oue, non possit facile abscondi, & abduci, nisi à fure furris assueto. Alij, quod interim dominus bouis labore eius in agricultura fuerit destitutus, damnum hic per quintum bouem sarcitur. Ovis autem nomine, pecus domesticum dicunt intelligi, agni, & capræ. Alia lex. *Si inuentum fuerit apud eum quod furatus est, viuens siue bos, siue asinus, siue oues, duplum restituet.* Quo loco, vt idem testatur author

author Catenæ, Chaldaica litera, & Hebraica sic habent: *si autem inuentum fuerit in manu eius quod furto sublatum est, ab eue usque ad asinum, & usque ad bouem, si fuerint viui, duplum restituet.* Sed hoc (inquit) idem est cum litera nostra. Duplum autem intelligi videtur debere quod reddat, bouem scilicet quem abstulit, & alium, & pecudem quam est furatus, & aliam. Sic etiam quintuplum intellige, quatuor, & illum quem furatus est. Hic videmus aliam esse poenam furis, apud quem furtum adhuc est, aliam eius qui vendidit aut mactauit, maiorem scilicet. Nam cum adhuc res sublata superest, restitui potest suo domino, daturque quiddam pro contumelia: si verò perdita res est, rem soluet & contumeliam qua affectus est dominus. Notat Caietanus, quod altera primæ in hoc capitulo legis pars ex parte rei ablata promulgetur: Primam enim partem fuisse, si quis furatus fuerit bouem, & vendiderit, seu occiderit; alteram partem esse, si nec vendiderit, nec occiderit, sed apud se retinuerit furto ablatum animal viuum; & ex hoc quod asinus adiungitur, haberi duo: alterum quod iam dictum est, quod appellatione bouis & agni, intelliguntur in hac lege animalia omnia magna & parua, alterum, quod ex eo quod asinus, & non asinus subiugalis, nec asinus gregarius dicitur, lex ista comprehendit etiam bouem non gregarium, & similiter equum, & mulum, & reliqua animalia. Alia lex tractans de depositis animalibus: *Si quis commendauerit proximo asinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, iurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui, suscipietque dominus iuramentum, & ille reddere non cogetur.* Lex ista (inquit Caietanus) disponit in quinque casibus, & primum tres casus simul, videlicet si depositum animal fuerit mortuum, vel fractum, vel prædatum nemine vidente: statuit enim quod in his casibus stetur iuramento depositarij, ita quod dominus rei depositæ teneatur acquiescere iuramento. Et dicitur captum ab hostibus, quod in prædam abductum est, iungitur autem nemine vidente, quia se fuissent testes, non opus esset iuramento. Deinde disponit quartum casum, videlicet si commendatum animal furto ablatum fuerit, inquiens: Quod si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. Depositarius videlicet domino animalis: non dicit restituet duplum, sed absolute restituet, vt intelligamus, quod sufficit restituere tantum, quanti pretijerat animal surreptum. Denum quintum casum expedit, si animal comestum fuerit à bestia: si comestum (inquit) à bestia, deferat ad eum quod occisum est, & non restituet. Alia. Qui coiucrit cum iumento morte moriatur. Quo loco Septuaginta habent *πῆλᾱ κοινῶναιον μὴ ἀνθρώπου θανάτου ἀπὸ τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ*. idest, omnem dormientem cum iumento, morte occidetis eos. Horribile (inquit author Catenæ) exprimitur opus, horribili iudicio puniendum vt viretur diligentius, quia naturæ & naturarum auctori infame est, & vehementissime iniustum. Sine omni misericordia occidatur vel dispensatione, hoc est enim morte moriatur. D. Thomas ait: Grauitas in peccato magis attenditur ex abusu alicuius rei, quam ex omissione debiti usus. Et ideo inter vitia quæ sunt contra naturam, infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum. Grauiusimum autem est peccatum bestialitatis, quia non seruatur debita species. Vnde super illud Genesis trigesimo septimo: *Accusant fratres suos crimine pessimo*, dicit Glossa, quod cum pecoribus miscebantur. Post hoc autem est vitium Sodomiticum, cum ibi non seruatur debitus sexus. Alia. *Si occurreris boui intincti tui, aut asino erranti, reduc ad eum.* Hæc lex (inquit author Catenæ) modum ponit affectibus & inimicitijs, ne sint nimium vehementes, & euadunt ad perniciem proximi. Prohibet autem suo more scriptura rem sub persona, odium pro hoste. Bouis autem nomine intelligit, quæcunque habet is, quem odis, per quæ illi incommodare, vel impedire commodum potes. Vt enim odium non semper vt vellet, exuere te posse credas, manum tamen potes continere, & pedes regere in alicuius rem, vel promouendam, vel impediendam. Fac ergo proximo quod sibi fieri optares, & optare deberes, & periculum eius, aut damnum impediendo impedis. Et quia Iudæi crueles erant, ideo sancta lex ad pietatem etiam erga bruta animalia exercenda inducit, vt ex hoc ad maiorem postmodum erga homines inducerentur. Ex hoc enim quod videbat inimicus ab inimico animal domum reductum, compellebatur quodammodo ad deponendum odium contra eum susceptum. In quo sensu etiam Isidorus: Bouem & asinum reduci iubet (inquit) odienti proximum suum, vt hac ratione odientis animum sibi conciliet. Nam si omnino implacabilis, atque inexorabilis non fuerit, fieri non potest, quin hac in illum humanitate animus illius non mansuescat. Alia lex contra illos qui diebus festis magis opprimunt & excruciant seruos, nec eis vel parum quid temporis ad diuinis interessendum impendere volunt: *Sed diebus operaberis, septima die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, & refrigeretur filius ancilla tua & advena.* Ex quo scriptura loco D. Hieronymus septenarium numerum sanctum esse colligit. In sabbato enim quod septimus hebdomadæ dies est, requieuit Deus ab omnibus operibus suis: & iubet ne quid in eo operis seruilis fiat, nisi in ea tantum quæ ad animam pertinent, & ne in eo onera portemus. Inuenio modò,

Lex de depositis animalibus.

Coculis cum iumento paria.

& apud

Gētiū le- & apud Gentiles leges de bone. Eo enim surrepto aut occiso, conditio, & bouis, & corij, & car-
ges de bo- nis domino competebar, scilicet si & corium, & caro contre siata fuissent: cornua quoque condice-
ur. bantur: sed si dominus condictione, bouis pretium consecutus fuisset, & postea aliquid eorum de
 quibus supra dictum est, condiceret, omnino exceptione commouebatur: Contrā si corium condi-
 xisset, & pretium eius consecutus, bouem condiceret, deferente fure pretium bouis detractio pre-
 tio corij, doli mali exceptione summouebatur, 1. l. si seruus furtiuus, §. ultimo, D. eodem. Si verò
 quis iumentem morbosum vitiosumque pro sano, & integro vendidisset, edicto adiliū emptori
 succurrebatur, idque edictum adilitium dicebatur, unde & edictiones adilitia; vt annotauit Cale-
 pinus in adilis.

MORALIA. MYSTICA.

Lib. 35. in **B**OVEM, taurum, vitulum, & vaccam, modò in bonam, modò in malam partem mora-
ca. 42. Job. liter, mysticèque accipi, suis post quibusque locis patebit. D. Gregorius, in bobus enim,
Luxurioso- inquit, aliquando luxuriosorum dementiam, aliquando laboriosam fortitudinem, aliquan-
rūmi demē- do humilitatem exprimi Israelitarum. Quia enim bouis nomine per comparisonem luxurioso-
ria. rum dementia designatur, Salomon indicat, qui cum malè suadentis mulieris petulantiam præmi-
Proverb. 3. sisset, adiunxit: *Statimque eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam.* Rursum quia bouis nomine,
Labor præ- labor prædicatoris exprimitur, legis verba testantur, quæ ait: *Non obturabis os boni trituranti:* ac si
dicatoris. apertè diceret: Prædicatores verbi à stipendiorum suorum perceptione non prohibeas. Rursus
Deut. 25. quia bouis nomine plebs Israelitica figuratur, propheta asserit, qui redemptoris aduentum denun-
Plebs Israe- cians dicit: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Per bouem scilicet Israeliti-
litica. cum populum, iugo legis edomitum signans, per asinum verò gentilem populum indicans, volu-
Esai. 1. ptatibus editum & grauius brutum. Hæc Gregorius. Recitabo ego prius theologorum loca, in
Laborantes quibus hoc genus animantis in bonam partem accipitur, & quia labores eius maximè commendan-
bobus simi- tur, dicam quid in nobis indicent. D. Bernardus itaque in paruis sermonibus, boues esse ait, qui
les. in opere Dei strenuè exercentur, qui seminant in lachrymis, sed in gaudio metunt: qui (inquit) quæ
Cap. 50. sunt huius mundi, arbitrantur vt stercora: Piger verò cuius Sabbata videntes hostes derident, de-
 honestatur ab hostibus in ocio suo, sicut boues strenui in laboribus suis honestantur à Deo. Quem
 enim maligni spiritus pigrum vident ad spiritalia exercitia, in cogitationibus eius ingerunt im-
 portunè terrena: velut de stercoribus bouum massas coagulantes, & pigrum sicut dignus est, la-
 pidantes. Glossa etiam ordinaria boues arantes interpretatur, homines pro bono communi la-
 borantes. Et Beda in quæstionibus super Deuteronomium, explicans hanc sacræ paginæ senten-
 tiam, *Non alligabis os boui trituranti.* Dictum est (inquit) quod in bouis nomine vita vniuscuius-
 que operantis exprimitur, additque quodam in loco dici ab Apost. Paulo: *Si nos vobis spiritalia*
feminamus, magnum est, vt carnalia vestra metamus. Hoc autem significare, *Non alligabis os bo-*
ui trituranti: vnde & Apostolum alio loco dicere, *Dignus operarius mercede sua.* Arnobius quoque
 boues interpretatur, qui laborant sub iugo domini, ad hæc Psalmistæ verba: *Omnia subiecisti sub*
In Euang. *pedibus eius, oues & boues vniuersas.* At Ambrosius venditores ouium, & bouum eos putat, qui de
Lucæ. 20. labore alieno, vel simplicitate scædi auctonatores quasdam nundinas aucupantur. Gregorius ve-
 rò etiam in explicatione horum verborum: *Bos arabant, & asina pascabantur iuxta eos, & irruerant*
Sabai, tuleruntque omnia, &c. Quid (inquit) in figura per boues, quàm benè operantes, quid
 aliud per asinas quàm quosdam simpliciter viuentes accipimus? Quæ benè iuxta boues pasci re-
 feruntur: quia mentes simplicium etiam cum alta capere non possunt, eò magis vicinæ sunt, quo
 & fraterna bona sua per charitatem credunt, cumque inuidere alienis sensibus nesciunt, quasi in
 pascu se minimè diuidunt. Simul ergo se asinæ cum bobus reficiunt, quia prudentibus coniuncti
 tardiores eorum intelligentia pascuntur. Sabæi autem captiuantes interpretantur. Hesychius Hiero-
 solymitanus etiam ait, bouem plerisque diuinarum literarum locis pro homine poni, qui ius-
 titiæ sit operibus intentus. Dicunturque boues arantes, vt Glossa ordinaria declarat, cogitatio-
 nes charitatis, quæ corda duorum arando profcindunt. Eucherius per boues accipit Apostolos,
 qui suscepto Christi iugo vniuersum terrarum orbem euangelico vomere perarauerunt. Et D.
 Hieronymus in explicatione huius Esaiæ sententiæ: *Et tauri tui & pulli asinorum qui operantur ter-*
rām, commistum migma comedent, sicut in area ventillatum est: vel vt Septuaginta legunt: *Tau-*
ri vestri & boues vestri qui operantur terram, comedent, paleas commixtas in hordeo ventilato. Si-
 militer ait: In rerum omnium abundantia, coelesti pluuia descendente, & illo pane qui de cœ-
 lo descendit, quem qui comederit, nunquam esuriet, pascatur agni in loco spatiosissimo, qui se-
 quun-

quuntur agnum quocunque vadit, & qui semper ad dextram sunt. Tauri autem principes gregis, de quibus legimus: *Congregatio taurorum in vaccis popularum, & pulli asinorum quibus sedens dominus ingressus est Hierusalem*, qui operantur terram, sic de area comedent, ut fuerit ventilatum, ne quid videlicet in cibo eorum mistum sit palearum, de quibus in Hieremia scriptum est: *Quid pa-* Tjal. 17.
less ad triticum dicit dominus? & quæ in Euangelio comburuntur igni inextinguibili. Porro iuxta Cap. 23.
 Lxx. iumenta quæ necdum rationis sapientiæque sunt plena, & de quibus vnum loquitur ad Deum: *Sicut iumentum factus sum apud te, pascuntur in loco pinguiissimo & spatiofo, qui non affert spinas, & tribulos, sed qualis terra Israel melle, & lacte decurrit, & plenam pascentibus, tribuit libertatem.* Luc. 3.
 Tauri autem & boues, qui operantur terram, idest, Apostoli & viri Apostolici, de quibus & Apostolus Paulus scriptum interpretatur: *Non alligabis os boni trituranti.* Nunquid de bobus cura est deo? Sed utique de his dicit, qui operantur terram suam: & de quibus idem loquitur. *Dei agricultura, Dei* 1. Cor. 9.
adificatio sumus, &c. Sed & Eusebius interpretans hunc locum: *in die ipsius Emanuel, quæ est dies* Lib. 7. de
aduentus Christi, nutriet homo iuuentam bouum, & duas oves & erit ex eo, quod plurimum facit lac: praparat.
butyrum & lac comedet omnis, qui relictus fuerit in terra: In quibus verbis, dixerit (inquit) aliquis, Euang.
 Iudaici populi famem paupertatemque immensam significari, quippe qui neque triticeo naturali- que cibo sit adundaturus, ex eo quod neque terram arabit, neque feminabit, neque metet, neque greges ouium, neque bouum armenta possessurus, sed habiturus duas oves, & iuuentam vnam, quibus lac sibi ipsi suppediet: aut alter figuratè loquens, eum qui in terra relictus sit, significare dixerit ex Iudaïs, qui in Saluatorem, ac Dominum nostrum crediderint: Apostolorum atque Euangelistarum chorum, è quibus vnusquisque, cum secundum electionem gratiæ relictus sit, & ob id, relictus in terra nominatus, iuuentam bouum, & duas aues dicitur nutriturus, ternos videlicet per singulas Ecclesias ordines; vnum quidem eorum qui præsent, duos autem eorum qui subiecti sint: cum Ecclesiæ Christi populus in duos ordines sit diuisus, in eorum qui credunt, & eorum qui nondum ad lauacri regenerationem assumpti sunt: ad quos etiam Dominus Apostolus ait, *Lac vobis potum* 1. Cor. 2.
dedit, non escam. Eos verò qui iam in habitu perfectioris constiterint, iuuentam bouum meritò appellat, quippe qui perfectiorum bouum foetus sint; cuiusmodi ipse fuit Apostolus, qui de seipso, atque ijs qui simili modo, ut ipse, laborant, ita ait: *Nunquid de bobus cura est deo?* An propter vos omnino dicit? Erit autem quoque ordo eorum qui Ecclesiæ præsent, quibusque arandi & colendi animas hominum cura mandata est iuuentæ bouum nomine significatus: quippe qui apostolicorum rituum ac præceptorum foedus existat: quique etiam in virtute vsque adeò incrementum accepturus dicitur, ut ex foetus multiplicitate, tantum genitalis rationalisque lactis introductorij doctrinis sit suffecturus, ut ex eo innumerabiles alij nutriendi sint. Hæc Eusebius. Quod verò Salamon in suo templo duodecim boues æneis fecit, quos in arco labro constituit, qui facie quidem per diuersas partes attendunt, sed in vno loco per posteriora colliguntur, nihil aliud quàm duodecim Apostolos designari Beda ait, qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, ut posterioribus adunentur: qui in hac præsentī vita ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt In quæst.
 diuisi: in illa verò vita quæ huic vitæ posterior est, quia post hanc videbitur æterna, gloriæ vnitatem sup. 3.
 conueniunt. Per diuersum ergò mundum prædicando respiciunt, sed in vnum eueniendo conueniunt. Ideò autem arcis quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit, sicut scriptum est: *In omnem terram exiit sonus eorum.* Labrum autem orbem terræ intelligimus, cuius ambitum Li. de tēplo
 lustraerunt Apostoli, docentes gentes ut baptizarentur in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti. Salam.
 Aliàs verò dixerat: Bene (inquit) sequitur: *Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebant*
ad Aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem. Per boues quippe
 Apostolos, & Euangelistas, imò omnes verbi ministros debere intelligi, Apostolo docent cognoscimus, qui exponens mandatum legis, quo dictum est, *Non alligabis os boni trituranti.* Nunquid Deut. 25.
de bobus (inquit) *cura est Deo?* an propter nos utique dicit. Nam propter nos scripta sunt, quoniam 1. Cor. 9.
 debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat, spei suæ fructus percipere. Duodecim ergò boues, duodecim Apostoli sunt, & omnes qui vice eorum susceperunt Ecclesiam sanctam, qui nimirum boues mare sibi superpositum portant, cum Apostoli Apostolorumque successores iniunctum sibi euangelizandi officium prompta implere deuotione satagunt: Et tres ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem respiciunt, cum in vniuersis quadrati orbis partibus fidem sanctæ Trinitatis prædicant. Nam & Apostoli eo mysterio duodecim, hoc est, quater terni sunt electi, ut finem, & confessionem sanctæ Trinitatis per quatuor mundi plagas euangelizantes baptizarent in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, quorum videlicet Apostolorum successorumque eorum verba, actus, & passionem persicilè in præsentī videre, vel legendo cognoscere valeamus, quæ verò illos in futurum inaneat gloria retributionis, necdum videre possumus. Vnde aptè subditur: *Quorum posteriora vniuersa intrinsecus latitabant.* Intrinsecus namque latitant vniuersa bouum

*Tonica
in Sexage-
sima.*

Cap. 14.

Cap. 18.

Cap. 22.

Cap. 3.

*Prælati tu-
midi.*

*Lib. de mo-
do bene vi-
uendi.*

Serm. 18.

*Prælatorum
officium.*

*Leo terror
seueritatis,
Eos patien-
tia.*

bouum posteriora, quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni arbitri examine iam dispositum est; sed nobis qui adhuc fortes sumus, manet omni modis occultum, &c. Iacobus de Vitriaco Cardinalis cum dixisset, Agricolam boues iugo iungere, spiritualiter spectare ad summum Agricolam, qui tanquam colonus venit in terram, vt ait Hieremias, & tot habet boues quot prælatos, in agro Ecclesiæ laborantes: de quibus dicitur in Iob: *Boues arabani, & alina pascabant iuxta eos*, idest, simplices & rudes populi. Principales autem & fortiores (inquit) boues, erant duodecim Apostoli, qui significantur per duodecim boues arcus, qui sustinebant luterem arcum ante fores templi Salamonis. Luter in quo abluebantur sacerdotes, diuinam scripturam significat. De his bobus dicitur in Parabolis: *Vbi boues non sunt, præsepe vacuum est*. Vbi enim prædicatores defunt, corda subditorum à bonis spiritualibus vacua sunt. Dicuntur autem prælati boues, quia fortes, quia ruminant, dum in lege Domini meditantur die ac nocte, quia findunt vngulam per discretionem & duplicem charitatem Dei, & proximi, & vtrumque testamentum recipiunt. Quia terram arant, id est, terrenorum corda vomere prædicationis scindunt, quia iugo præmuntur, sicut dicit Dominus in Euangelio: *Tollite iugum meum super vos*, & Hieremias: *Bonum est viro cum portauerit iugum Domini in adolescentia*. Quia loris disciplinæ ad præsepe Domini ligantur. Quia paleam comedunt, idest, scripturam, vel grossa & non delicata cibaria, quod præcipue pertinet ad eos, qui granum conferunt pauperibus, & hospitibus, sicut Cistercienses paleam, idest, grossa cibaria sibi retinentes. Quia immolantur carnem suam cum vitijs, & concupiscentijs crucifigentes. Quia firmiter pedem figunt, ne labantur, firmi scilicet in fide & recti corde, sicut de sanctis animalibus Ezechiel ait: *Pedes eorum, pedes recti, & planta pedis eorum quasi planta pedis vituli*. Et quia cornibus duorum testamentorum ventilant hæreticos, & inimicos Christi, quæ cornua in manibus eorum sunt. De Christo autem, qui fuit bos immaculatus pro nobis, sumptus ex armento Patriarcharum, spiritualiter dicitur, cornua in manibus eius. Fuit enim bos cornutus, non solum propter duplicem naturam, sed quia cornua crucis in manibus habuit. Hic igitur agricola boues iugo iungit, vnde & binos misit ante faciem suam, propter concordiam & dilectionem, & duo præcepta charitatis, Alij etiam agricolæ, idest, prælati Ecclesiæ, boues, idest, sortia opera, & exteriores actiones, sub iugo Domini iungunt, dum opera eorum in vnum conueniunt, & ad Deum referuntur, coniuncta in fide, & charitate. Alioquin non placerent Deo sine fide: quæ per dilectionem operatur. De his bobus in Deuteronomio dicitur: *Non operaberis in primogenito bouis*, idest, exterioris actionis primordia, in exercito publicè actionis non ostendens, propter humanum fauorem. Agricola stimulo boues pungit, verbis, scilicet, sacre scripturæ: de quibus Salomon ait in Ecclesiaste: *Verba sapientis quasi stimuli, & quasi clauis in altum delixi*. De hoc stimulo dicitur in primo Regum, quod faber ferrarius non inueniebatur in tota terra Israel: Philistæi enim cauerant, ne facerent Hebræis gladium, aut lanceam, & retinere erant acies vomerum, & ligonum vsque ad stimulum corrigendum. Philistæi enim, idest, dæmones, pro posse laborant, ne faber ferrarius, idest, prædicator in Ecclesia Dei, & quod lanceæ, & stimuli redundantur, ne boues stimulentur. De hoc stimulo dicitur in Ecclesiaste: *Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in saculo est stimulo boues agitat*, boues scilicet illos, de quibus iterum in Ecclesiastico dicitur: *De stercore bouum lapidatus est piger*, idest, opprobrijs & increpatio- nibus prælatorum, vel stercore bouum dicuntur transitoria, quæ sancti tanquam stercore reputant, pro quorum illicita concupiscentia lapidabitur piger, quia spiritualibus ocio torpet. Agricola tempestate aeris non abigitur, quia aduersitatibus non cedit prælatus. Aquæ enim multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent eam, sicut dicitur in Canticis. E contra de tumidis prælatis, qui non sunt boues Domini sed vaccæ diaboli, dicitur in Ecclesiaste: *Qui obseruat ventum, non seminat; qui considerat nubes, non metet*. Vento enim tentationum & nubibus aduersitatum exterriti, à bono opere cessant; Hæc & alia Cardinalis de Vitriaco. Diuus quoque Bernardus corundem æueorum bouum sculptura Prælatos Ecclesiæ indicati ait. Prælati (inquit) Ecclesiæ portare debent subditos suos quos corrigunt, & corrigere quos portant. Hinc Salomon in basibus templi Domini imaginem leonis & bouis, & cherubim opere sculptorio fecit pingere. Quid aliud designant bases in templo, nisi Prælatos in Ecclesia? Quicumque sollicitudinem regiminis suscipiunt tanquam bases, portant onus suppositum Cherubim plenitudo scientiæ interpretatur. In basibus cherubim monstratur, quia Prælati Ecclesiæ pleni debent esse cælesti scientia. Per leonem terror seueritatis figuratur; per bouem verò patientia mansuetudinis ostenditur. Itaque in basibus neque leones siue bobus, neque boues siue leonibus exprimuntur; quia Prælati Ecclesiæ aliquando rigidè, aliquando cum dulcedine, aliquando cum asperitate, aliquando verbis, aliquando flagellis debent subiectos suos corrigere, quia ille qui blandis verbis castigatus non corrigitur, necesse est, vt acius corrigatur, & arguatur. Beatus verò Theodoretus per boues interpretatur perquam significanter etiam sacerdotes, in interpretatione horum propheta verborum; *Defecerunt ea quod comederent*

ones, & sunt boues in praesepio: Boues (inquit) non existentes in praesepiis, sacerdotes dicit quorum altaria olim percelebria, deserta remanserunt: nam quemadmodum boues arant terram, sic populi animas sacerdotes excolunt, tanquam pastum ab eo accipientes ea quae altaribus sicut praesepiis afferuntur: de quibus etiam Paulus inquit: *Non alligabis os boui trituranti*: itemque qui altaribus deferunt, cum altari participant. Ita, & Beda quaerens, cur Samuel nec bouem se cuiuspiam, nec asinum tulisse perhibeat? quia, inquit, prophetica scilicet legalisque scriptura nemini, vel triplicitatem recte conuersandi ad proximum, vel grauitatem corripiendi & instruendi proximum, sinistra suggerendo subtrahit. Asinus namque, qui ingenta mansuetudine, & hominum necessaria, & ipsos homines portare consuevit, amorem fraternae utilitati accommodum designat. Bos autem, cui non solum imposita caro onera gestare, sed & arua vertendo sulcos seminibus praeparare moris est; eos nimirum qui non modo fratrum infirma tolerare, verum eorundem quoque pigrescentia corda castigando euertere, & ad suscipiendum verbi semen solent excolere, demonstrat: quibus solis personis duabus tota, ni fallor, operariorum Ecclesiae solet caterua comprehendi. Non ergo Samuel bouem cuiuspiam, non asinum tulit: quia nec peritiam docendi eruditus, nec simplicioribus quibusque pie viuendi cum fratribus modestiam vetus sancta scriptura praeripuit. Et rursus in expositione eiusdem prophetae verborum: *Et facta plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius quasi viginti virorum, in mediaparte iugeri, quam par bouum in die arare consuevit*. Media (inquit) pars iugeri arandi, est Ecclesia, quae in terris adhuc inter reprobos conuersata, correptione praedicatorum gaudet ad gignendos vitae fructus exerceri. Par bouum in die arans, concordia doctorum est, de legis & euangelij disciplina sub eodem fide iugo conuenientium, in luce praeceptae scientiae subditorum, corda castigans, & ad ferendum deo fructum spiritus excolens, de quo Salomon ait: *Vbi autem multa segetes, ibi manifesta fortitudo bouis*. Et rursus Psal. 8. vbi dicitur: *Oues scilicet & boues*. Boues in hominibus dicuntur praedicationis veritatis fructificantes, atque alios in fide generantes, propter quod etiam in foeminino genere protulit, *boues vniuersas*. In angelis vero illi possunt dici boues, qui aliquando salutem hominibus praedantur, per quod Deo eos fructificantur. Cur vero praedicatores, & praelati per boues indicentur, sic docet Iocognitus in Psalmos in praedicatorum Psalms locum: *Omnia subiecisti sub pedibus eius oues, & boues vniuersas; in super & pecora campi*. Ait enim ostendi hic alium Christi dominationis imperium: ostendi autem bonos ei subiectos, & malos: bonosque esse in duplici differentia: quosdam videlicet innocentes & subdilatatos: quosdam vero etiam praesidentes, & praelatos Priores significari per oues. *Oues mea, vocem boni quod meam audiunt, & sequuntur me*. Secundos indicari per boues. Boues enim terram scindunt, & eam fructificare faciunt: Sic & boni (inquit) praelati corda per subditorum praedicando, & corrigendo scindunt ducentes ad penitentiam; & illa fructificare faciunt per virtutum opera. Et sicut deficientibus bobus manet terra inculta, sic bonis praelatis deficientibus, steriles subditi manent. Et de istis bobus praelatorum bonorum dicitur, *Vbi non sunt boues, praesepe vacuum manet, vbi autem plura segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis*. Similiter plane eundem locum declarat Cassiodorus: *Oues (inquit) electum significat populum Christianum: sicut & in Euangelio Dominus Petro dicit Apostolo: Pascue oues meas*. Qui ideo comparantur ouibus, quia se, praestante Domino, innoxia conuersatione moderantur, deinde quia mundi excubias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam sicut ouis tudentem se non increpat, ita nec iustus cupiditatem se expoliantis accusat. Boues autem praedicatores designat, qui humana pectora mandatis caelestibus exarantes, virtutum messem germinare fecerunt. Nec vocat, quod dicit, *In super*, quia non solum illi Sancti subiecti sunt, sed etiam peccatores, saepe enim de conuersi talibus maiore gloria triumphat Dominus Christus. Pecora enim sunt, dum in camporum libertate, idest, in mundi istius voluptate pascunt tui. Oues sunt, qui intra iam septa domini clauduntur. D. Augustinus alio primum, mox eodem fere sensu eandem sententiam Dauidis exponit. Videtur (inquit) relictis caelestibus virtutibus, & potestati- bus, & omnibus exercitiis Angelorum, relictis & iam ipsis hominibus, tantum ei pecora subiecisse. Nisi oues, & boues intelligamus animas sanctas, vel innocentiae fructum dantes, vel etiam operantes, ut terra fructificet, idest, ut terreni homines ad spiritualem veritatem regenerentur. Has ergo animas sanctas, non hominum tantum, sed etiam omnium Angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta Domino Nostro Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta non erit, cui primates (ut ita dicam) spiritus subijciuntur. Sed unde probabimus oues posse accipi etiam sublimiter beatos, non homines, sed Angelicae creaturae spiritus? An ex eo quod Dominus dicit se reliquisse nonaginta oues in montibus, idest, in sublimioribus locis, & descendisse propter viam? Si enim vnā ouem lapsam humanam animam accipiamus in Adam, quia etiam Eva de ipsius latere facta est (quorum omnium spiritualiter tractandorum, & considerandorum nunc tempus non est) restat, ut nonaginta nouem relictas in montibus non humani, sed Angelici spiritus intelli-

Lib. 2. ex-
pos. alleg. in
Samuel. 10.

Prædicator
Psalms
locum: Omnia subiecisti sub pedibus eius oues, & boues vniuersas; in super & pecora campi.

Populus
Christia-
nus.

Anima
sancta.

intelligentur. Nam de bobus facilis expositio est huius sententiæ, quoniam ipsi homines non ob aliud boues dicti sunt, nisi quod euangelizando verbum Dei Angelos imitarentur, vbi dictum est: *boues triturantis os non infranabis*. Quanto igitur facilius ipsos Angelos nuncios veritatis, boues accipimus, quando Euangelistæ participatione nominis eorum, boues vocati sunt. Subiecisti ergo oues, & boues vniuersas, idest, omnem sanctam spiritualem scripturam. In qua etiam sanctos homines accipimus, qui sunt in Ecclesia, in illis videlicet torcularibus, quæ sub alia similitudine lunæ, & stellarum, inuolutæ sunt. Insuper (ait) & pecora campi. Nullo modo vacat, quod additum est, Insuper. Primo quia pecora campi possunt intelligi oues, & boues. Vt si rupium & arduorum locorum pecora capræ sunt, benè intelligentur oues pecora campi. Itaque etiam si ita positum esset: *Oues, & boues vniuersas, & pecora campi*, rectè quæreretur, quid sibi vellent pecora campi, cum etiam oues & boues hoc possunt intelligi. Quod verò additum est, *Insuper*, cogit omninò ad nescio quam differentiam cognoscendam. D. Amalarius Archiepiscopus Treuirensis bouem exponit predicatorem: In lectione pascitur auditor quasi quodammodo bos. Ad hoc enim pascitur bos, ut in eo exerceatur opus agriculturæ. Bos enim predicator est: Vnde scriptum est in lib. legis: *Non alligabis os bouis triturantis*: Pastus est enim bos, ut exerceat opus. Cantor enim est quasi bubulcus, qui iubulat bobus, ut hilarius trahant aratrum. Cantor est de his, de quibus dicit Paulus: *Dei adiutores sumus*. Boues sunt qui respondent primo cantori: de quibus iterum dicit: *Dei agricultura elis*. Trahentibus bobus aratrum, scinditur terra, quando cantores intimos anhelius commouentes trahunt dulcem vocem, & proferunt ad publicum: qua corda suorum siue ceterorum compungunt ad lachrymas, siue ad confitenda peccata: Et D. Hieronymus, *boue in vidua auferre pro pigrore*, ut est apud Iob. 24. significare ait, tollere predicatorem de Ecclesia. Angelinus item monachus ad ea verba, (quæ leguntur 2. Reg. 6.) *Extendit Oza manum ad arcum Dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam*: Boues calcitrare (inquit) est predicatorum Euangelij liberius circa fidem agere, neque secundum consuetudinem legis ingredi, sed sabbata, neomenias circumfessionem, victimasque spiritualiter interpretari, quos velut errantes corrigere tētabant, qui descendentes de Iudæa docebant fratres: quia nisi circumscidamini secundum morem Moyse, non potestis salui fieri: Et rursus in explicatione horum verborum: *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies, triginta chori similes, & decem chori farina, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, &c. decem boues pingues doctores decalogos interpretatur, viginti verò boues pascuales, predicatorum noui testamenti, qui quasi geminatum decalogum (inquit) in se habent, cum nouum & vetus testamentum æqualiter prædicant pleni dilectionem Dei, & proximi. Significat item boues, predicationis labores, atque fructus, ut declarat D. Gregorius in declaratione horum verborum: *Et versus populus ad præcam, tulit oues, & boues, & vitulos, & maculauit in terra, comeditque populus cum sanguine*. Oues quidem (inquit) tollit, qui innocentie suæ causas multiplices ad elationem, recollit. Boues in prædam tollit, quando labores predicationis suæ cogitat, & quicquid alijs loquendo, velut terram excolendo profecit, memorando coaccipiat. Vitulos tollit, cum de eo extollitur, quod compressit motu lasciuie ad mentem reducuntur. Quia enim duo in magna iustorum laude præcepta sunt, videlicet splendor charitatis cum luce boni operis, dum aestimatione sua quisque arrogans extollitur, & oues, & vitulos tollere perhibetur. Oues quidem in innocentia annorum operum vitulos verò in mortificatione corporalium passionum. Quibus nimirum boues inseruit, quia perfectè non extollitur, qui se infirmum, & impotentem in parte aliqua contemplatur. Magnus quidem apud se iam est aestimatione pudicitie, & boni operis, sed in fastu amplioris elationis se eleuat, dum perfectum se recollit in labore predicationis. Sed hæc omnia ad quem finem perducantur, subsequenter expositum est: Et maculauit in terra. In terra oues, & boues, & vitulos maculare, est de vitulorum conscientia ima & carnali latitia exultare: Vnde & per Ozeam de elatis & arrogantibus dicitur: *Victimas demergelant in profundum*. In profundum quidem victimas mergunt, qui caelestes virtutum hostias non in cælum per gratiarum actionem, sed ad terram per appetitum vanæ laudis inclinant. Et mox quibusdam interpositis rursus: Bos ergò, & aries in lapide occiditur, quando exemplo redemptoris omnis cornuta elatio condemnatur, quando electus quilibet & benè agit, & optimè docet, sed nec vita eum erigit propria, nec eruditio aliena. In ariete quippè robor propriæ innocentie exprimitur, in boue autem labor, & fortitudo predicationis. Qui in petra occiduntur, ut sic electam mentem gaudendo reficiant, ut ei missum in se cruorem carnibus non impendant. Hoc quidem electus predicator non solum loquitur, sed etiam persuadet. Vnde & subditur: *Adduxit itaque populus, unusquisque, bouem in manu adducere, est peccatum elationis penitentiae afflictione delere*. Dum enim operando delere, quod superbiendo deliquit; maculandum bouem in lapide manu ducit. Glossa ordinaria, vbi dicitur, *Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est, vbi autem apparent plurius segetes, ibi manifesta est fortitudo bonis*: boues exponit doctores, præsepe, auditorum*

rum multitudinē segetes, opera, seu fructus bonorum operum atq; in cassum ergo superbū tūmere, & indocta eloquētia verberare aures & corda subditorū, quia ubi non sunt docti predicatorēs, frustra ad audiendum confluunt fideles. Vbi ergo plurimæ operationes apparent, patet quia nō hereticus: sed ille pro verbi fruge laborauit, qui & verbū casto ore ruminare, & viā veritatis recto discretionis pede nosset incidere. Bos alitur de præsēpi: doctor verbo audientes nutrit: sed & labore bouis præsēpe repletur: & bos de præsēpi suo reficitur fructu. Sic fidelis predicator & audientes verbo reficit, & eadē refectiōe apud Deū proficit. Quo etiam loco Nicolaus de Lyra, hoc (inquit) exponitur dupliciter: Vno modo de bobus ad literā, quibus solū antiquitus utebantur ad agriculturā, & adhuc vtuntur in plurimis terris, & ideo ubi erat defectus bouū, ibi erat etiā defectus agriculturę & segetū, & per oppositū abundantia segetū, ubi erat abundantia bouū. Alio modō exponitur, vt per boues doctores intelligantur, qui laborant in agro Dominico, & ideo ubi est defectus doctorū, ibi est paucitas fidelium qui per segetes designantur, & ubi est pluralitas fidelium, ibi apparet manifestē labor doctorum, & predicatorum. Et sensus est (inquit Ioannes Arboreus) ubi defunt doctores peritissimi & optimi concionatores, quorum industria, labore & studijs vinea Domini excolitur, frigescit auditorium, & frustra turba plebeiorum, & vulgus imperitissimū confluit, & concurrit ad audiendum balbutientissimū & imperitissimū predicatorē. Cū verō magna est Christianorum copia & honesta vitę officia exercentur, vtilissimus predicatorum labor, & sapientū doctrina inclarescit. Et ad hos boues æstus & frigoris patientissimos, quibus pro opera cibis debetur, alludit Paulus, proferēs quod in lege Mosaiica scriptum est: *Non alligabis os bouis triturantis.* Sed & Rabanus ad præceptum de furto bouis, & ouis. Possumus (inquit) hanc distantia inter bouem & ouē facere, vt in boue accipiamus bene laborantem doctorem in agro Dominico, qui terram cordiū carnalium vomere euangelico scindit, vt fructus virtutū germinare possit. In oue, simplicē auditorē, qui tantū sua simplicitate contentus est: quanto enim maior est vtilitas in qualibet re, tanto maius damnum in eius perditione. Et quanto minor comoditas in possessione aliqua, tanto minor est dolor in ipsius amissione: quod significat maior numerus in bouis restitutione, & minor in ouis. Qui enim quemlibet doctorem a plebe dominica per fraudē euellit, multis nocet, & pro hoc necesse est, vt omnes sensus corporis sui penitentię studio subigat, quā secundū legem Domini, pleniter exoluat. Qui autē aditorem simplicē à statu suo per malitiam subuertit, corpus suum quod quatuor constare elementis manifestū est, vt ieiunijs & vigilijs castiget, necesse est, donec perfectam remissionē à Domino recipere mereatur. Item alio modo. Bos quippe subiugale est animal, & populū priorem significat, qui sub lege Moyſis constitutus, iudicium legis expectabat, Apostolo teste, qui ait: *Quicumq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Ergo bos furatus & occisus, siue venditus, quinq; bobus rectē pensatur, cū homo Iudæus contra legē lapsus secundū legē vlciscitur. Vnde & in ipsa lege scriptum est: *Qui occiderint hominem, morte moriātur: Et itē, Oculum pro oculo, dentem pro dente, manū pro manu, & reliqua.* Ovis autem quod simplex est animal, hominem euangelicū sub gratia Dei constitutum significat, membrum videlicet illius ouis, de quo Propheta ait: *Tanquam ouis ad occisionem auctus est, & non aperuit os suum,* cuius imitator existens seruat illud, quod in Euangelio scriptum est, *si quis percussit te in dexteram maxillam, prabe illi, & alteram.* Et item. *Diligite inimicos vestros, & beneficite his, qui oderunt vos:* sed ne huius simplicis animalis lapsio multa præteriti videatur, legislator iubet, quod quatuor oues pro vna oue reddātur igitur ouis perdita quadruplā restitutionē poscit, quia quisquis simplicitatē Christianā per fraudē laſerit, necesse est, vt euangelicam doctrinā, digna penitentia iterum illam restituere festinet. Iam verō Isidorus Pelusiota in epistola ad Ecdiciū, doctores nisi doctrinę suę fructibus perfruantur, labores illibenti animo perferre ait more boſi, qui nisi ex laboribus suis alantur, segnes euadūt. Boues ij (inquit) quibus os camo nō exercetur, alacrius messem conficiunt; qui autē laboribus suis frui prohibentur, tegnitie torpent, ac laborem auersantur. Eodem modo magistri, cū per inobedientiā & contumaciā minimē ipsis contumelia infertur, lætis animis labores ferunt. Cum autem nullum susceptorum laborum fructū perspicunt, eos in cassum docere piget. Quare si ea quę nunc rursū quasiſti, ex me intelligere aues, ea quę prius didicisti, re ipsa ostende. Sin autē te minimē scire ea appareret, quorsū hęc quoq; tibi exponemus? D. Gregorius, explicans hunc sacrę paginę locum; *si quis aperuerit cisternam & foderit, & non aperuerit eam; cecideritq; bos vel asinus in eam, Dominus cisterna redimet pretium iumentorum:* aperire cisternam exponit intellectu valido scripturę sacrę arcana penetrare, per bouem verō & asinum, mundū scilicet & immundum animal, fidēlē quemq; & infidēlē. Qui ergo cisternam fodit (inquit) cooperiat, ne illuc bos vel asinus ruat; id est, qui in sacro eloquio iam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silentium tegat, ne per scandalū mentis, aut fidēlē parvulum, aut infidēlē qui credere potuisset, interimat. Ex morte enim iumentorum debet pretium: quia illud scilicet admisisse conuincitur, vnde ad agēdum penitentiam reus tenetur. Quisquis namq; ad alta scientię fluentia perueniens, cū hęc apud bruta audientiū corda non con-

Rom. 2.

Lib. 17. in

26. Job.

Exod. 21.

rexit, poenæ reus addicitur, si per verba eius in scandalū suæ munda seu mens immunda capiatur. Operienda est itaque cisterna, quia coram paruulis mentibus tegenda est alra scientia, ne vnde cor docentium ad summa attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima dilabatur. Est etiam vbi eidē D. Gregorius bos populū Iudaicum designet, videlicet exponenti istud Iobi: *Nunquid rugiet onager, cum habuerit herbam, aut mugiet bos, cum aa plenum praepe steterit.* Herba (inquit) onagri & foenum bouis est mediatoris incarnatio, per quam simul gentilitas & Iudæa saturatur. Quia enim per Prophetam dicitur: *Omnis caro foenum, vniuersitatis conditor ex nostra substantia carnem sumens foenū fieri voluit, ne nostra in perpetuum caro foenum remaneret.* Tunc ergo herbā onager inuenit, cum gentilis populus gratiam diuinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuū praepe non habuit, cum plebi Iudaicæ eius carnē expectanti lex exhibuit, quam diu expectatam prophetauit. Vnde & natus Dominus, in praepe ponitur, vt videlicet signaretur, quia sancta animalia, quæ ieiuna diu apud legē inuenta sunt, incarnationis eius foeno satiarentur. Præpe enim natus impleuit, qui cibū semetipsum mentibus mortalium præbuit, dicens: *qui comedit carnem meam, & bibit sanguinē meum, in me manet, & ego in eo.* Sed quia diu & electorum gentilium vota dilata sunt, & ex Hebræico populo sancti quiq; longo tempore redemptionem suam expectando gemuerunt, benè beatus Iob prophetiæ mysterio enarrans, ex vtrāq; natione causas afflictionis insinuat, dicens: *Nunquid rugiet onager, cum habuerit herbam, aut mugiet bos, cum ante plenum praepe steterit?* Ac si aptè dicat: Idcirco gentilitas gemit, quia eam necdū redemptoris sui gratia reficit, atq; ideo Iudæa mugitus dilatat, quia legē tenens, sed legis authorē non videns, stans ante praepe ieiunat. Quæ nimirū lex quia ante mediatoris aduentum nequaquam spiritualiter, sed carnaliter tenebatur, rectè subiungitur: *Aut poteris comedi insulsum, &c.* Ambrosius item declarans hæc Saluatoris verba: *Hypocrita, vnuquisq; vestram Sabbato non soluit bonem suum aut asinum, & ducit ad aquare?* Cur non aliud (inquit) animal indicauit, nisi vt ostenderet aduersantibus licet synagogæ principibus, futurum tamen vt Iudaicus, & gentilis populus sitim corporis æstumq; mundi istius Domini fontis vbertate deponat? *Agnouit enim bos possisorem suum, & asinus praepe Domini sui.* Itaq; ille populus qui antea foeni vilis, quod priusquam euellatur, arefcit alimonia pascebatur, panem illū qui è cælo descendit, accepit. Et ideo per vocatiōē duorū populorū Ecclesiā dicit saluam futurā, quæ tempore legis impleto & dominicæ resurrectionis ætate, tempus suæ absolutionis acceperat. Quā clamans ergo Dominus, quā pius in vtroq; cum aut miseretur aut vindicat. In synagogæ typo arborem excidi iubet, in typo Ecclesiæ seminam saluat. Quā dulcis parabola: facilis autem solutio. Vinculum vinculo comparat, vt insinuat Iudæorū actū eorum redarguatur. Nam cum ipsi animalibus Sabbato soluant vincula, reprehendunt Dominū, qui homines à peccatorū vinculis liberauit. Et rursus in epistola ad Clementianū. Noli auare recondere, ne fias nudo quidem nomine Christianus, opere Iudæus, cū aduerteris onera tua tibi esse supplicio. Dicitū est. n. tibi non per umbrā, sed in Sole: Si cuius opus manserit, mercedem accipiet, si cuius aiserit, detrimentū patietur. Et ideo tanquam perfectus eruditus in lege, cōfirmatus in Euangelio, vtriusq; fidem suscipe testamenti, *Beatus enim qui seminat super omnem aquā, vbi bos & asinus calcant* sicut hodie Iesū est, qui seminat super populos, & qui sequitur testamenti vtriusq; doctrinā. Bos est ille aratorius, legis iugū portans, de qua lex dicit: *Boni trituranti os non alligabis:* qui habet scripturā cornua diuinā. Pullū autem asinū Dñs in Euangelio in figura populi gentilis ascendit. Puto autē (quoniam dives est verbū Dei) quod etiā illud intelligere debemus, quia bos habet cornua plena terroris, taurus ferociā habet, asinus māsuetudinem: quod bene ad præsencia deriuatur, quia beatus, & seueritatē & māsuetudinē tenet, vt altero disciplina seruetur, altero innocentia nō opprimatur. Nimia. n. seueritas extorquet plerūq; terrore mendaciū. Deus diligere maluit, quā timeri, &c. Ita D. Cyrillus in declaratione eiusdem sententiæ: *Beati serentes super omnē aquā, vbi bos & asinus calcant.* Traductio (inquit) sermone ad agriculturæ opera, & ad ferocitatē agrorū, cōmoratur in trāslatione, & beatos nominat seminantes super aquā, vbi bos, & asinus calcant. Aquā enim scriptura diuino spiritu prodita diuinū & celestem sermonē appellat, & Sanctorū mystarū prædicationem. Loquūtur. n. in spiritu eam ipsi. Confirmabit etiam ipse Seruator dicens: *Vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Cū sit enim viuificus Dei sermo, idcirco & qui dein meritō aquæ cōparatur. Viuifica est. n. aqua, efficiensq; omnis sæcūditas. Tales igitur aquæ intelligibiles cū nobis suppeditentur, colere solemus virtutis officia, studemusq; pietatis insudare laboribus. In his aquis bos & asinus calcant, id est, Iudæorum populus & gentium, iustificauit namq; Deus circumcisionem ex fide & præputium per fidem: Et vt Paulus ait: *Interstitio, maceria diruta, & lege mandatorum in decretis abrogato, condidit duos in vnum novum hominem, faciens pacem, & reconciliauit Deo, iugum imponens ambobus vnum, & coniungens animorum consensus, per fidem, & charitatem, & sanctificationem.* Boui verò assimilat Iudæorum gentem: mundum enim est animal, secundum legem, Bos, & oblatus est in odorem bonæ fragrantie Deo. Asinus autem immundus. Et quidem cū primogenia animantium iussisset offerri Deo:

Sanctificabis enim mihi (inquit) omne primogenitum aperiens vuluam; reijcit asinū, sic dicens, Omne aperiens matricē asini, mutabis eue. Verū enim uerō etiam si impurus fuerit, propterea quod errauerit fortē gentium populus, tamen sanctificatus est per fidē. In Christo etenim iustificatus est, & vetera peccata sacrosancto baptismo abluit, & promiscuē, cū Iudæis iugo Seruatoris nostri subiectus est. Beda uerō etiam explicans: *Et pueris eum inuoluit, & reclinauit eum in praeseptis.* Et quādam (inquit) praecipui gratia Sacramenti in praeseptis sibi sedē elegit, ubi animalia solēt ad uescendum conuenire. Insinauit enim iā tunc, quia fideles omnes in Sacrosancta altaris mensa eiusdē Incarnationis suae mysterijs esset refecturus: indicauit etiā quia cū cunctos sibi humiliter obsequentes internae soleat suauitatis gratia recreare, de quibus bene per Prophetā dicitur: *Cognouit bos possiborem suum, & asinus praeseptis Domini sui.* In boue etenim designat populum Iudaeorū, qui iugum legis portare, & eius consecrat uerba ruminare: in asino autē exprimit populū gentiū, qui sordibus idolatriae semper manebat immundus. Ex quo utroque populo plurimi ad Euangelij gratiam conuersi, & possibilem, à quo creati sunt, cognouerunt, & caelestibus eiūs quārebant alimonijs ad perpetuam crescere salutem, &c. Et rursus ubi declarat, *Non arabis in boue simul, & asino, ait:* In bonis nomine populus ex circumcisione positus sub iugo legis accipitur: in asino autem populus gentiū pertinens ad Euangelium. In boue quippe simul & asino arat, qui sic recipit Euangelium, ut Iudaicarum superstitionum, quae in umbra, & imagine praecesserunt, ceremonias non relinquat. Itē nonnunquam in boue bene operantium vita, in asino stultorum vecordia designatur. Quid est ergo, *Non arabis in boue simul, & asino?* ac si diceret, fatuum sapienti in predicatione non locies, ne per eū, qui rem implere non ualet, & illi qui praevalet, obsistas. Bouem quippe, & asinū si necesse sit, unusquisque sine detrimento operis iungit: sapientē uerō, & stultū, non ut unus praecipiat, & alter obtemperet: sed ut pariter equali potestate adnuncient uerbū Dei, non sine scandalo quique comites fiant. At D. Gregorius, ubi apud Iob legitur: *Bones arabant, & asina pascebantur iuxta eos, & irruerunt Sabai, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio:* per arabes boues grauiore nostras cogitationes interpretatur: quae dum cor studiosa exercitatione conficiunt, uberes profectū fructus reddunt: per pascentes uerō asinas, simplices motus cordis; quos dū studiosē à duplicitationis (inquit) errore compescimus, quasi in cāpo liberā puritatis nutrimus. Sed plerumque hostis (quem per Sabaeos intelligit) callidus cū graues cogitationes in corde conspicit, sub introducta eas voluptatis delectatione corrūpit: & dū motus cordis simplices uidet, subtilia inuentionum acumina ostendit: ut dū laus de subtilitate quæritur, puritatis simplicitas amittatur: & si usque ad opus prauū pertrahere non ualet, tentando tamen bonorum cogitationibus subrepens nocet, ut cū turbare bona mentis noscitur, ea quasi funditus abstulisse videatur. Possunt etiā per arabes boues, cogitationes charitatis accipi, quibus prodesse alijs conamur, cū harteni cordis duritiam praedicando scindere cupimus. Potest etiā per asinas (quae nimirum sese onerantibus, nulla ferocitatis infania resistunt) patientiae mansuetudo designari: Et saepe hostis antiquus cū uelle prodesse nos loquēdo alijs cōspicit, in quodā torpere oclum mentē mergit, ut alijs prodesse non libeat, etiā cum à proprijs vacat. Arabes ergo boues subtrahit cū cogitationes mentis fraternae utilitatis fructibus deditas, per submissum negligentiae torperē frangit, &c. Et enim ubi perternae utilitatis fructibus deditas, per submissum negligentiae torperē frangit, &c. Et enim ubi per quinq; boues, quinq; corporis sensus indicantur, ut ubi dicitur, *Iuga bouū em̄ quinq; & eo probare illa, habe me excusatum.* Sic enim ea uerba declarat D. Gregorius, quid in quinq; iugis bouum (inquiens) nisi quinq; corporis sensus accipimus? Qui rectē quoque iuga uocati sunt, quia in utroque sexu germinantur. Qui uidelicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciūt, sed sola exteriora cognoscunt; & deferentes intima, ea quae extra sunt, tangunt, rectē per eos curiositas designatur: quae dum alienā querit uitā discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora excitare. Graue nāque curiositatis est uitiū, quae cū cuiuslibet mentē ad inuestigandā uitā proximī exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, ut aliena sciens se nesciat, & curiosi animus quāto peritus fuerit alieni meriti, tanto fiat ignarus sui. Propter hoc namque & de eisdem quinq; iugis bouum dicitur, *Eo probare illa, rogo te, habe me excusatum.* Ipsa enim excusantis uerba à uitijs sui significatione non discrepant, dum dicit, *Eo probare illa:* quia uidelicet aliquando pertinere probatio ad curiositatē solet. D. Augustinus in Euangelium Lucae serm. 29. de uerbis Domini: quinq; hic bouū iuga dici ait, quia per sensus istos carnales (quos pro ea indicari dixerat) terrena requiuntur. Boues enim terrā versant. Sunt autem homines remoti à fide, terrenis dediti, carnalibus occupati, nolunt credere aliquid, nisi ad quod sui corporis sensus quinq; pertito perueniunt. Iam uerō Theodoretus, ubi scribitur, *Defecerunt à cibo boues, & non erunt boues in praeseptis expiationis eorum:* Eos qui ex tribu Leui erant boues uocat, qui legis cultū respuentes, proponebant illum populo, ut planum est ex Paulo, qui dicit: *Nunquid de bebentura est Deo?* An propter nos utique hoc dicit: isti uerō boues ait, nō inueniuntur in praeseptis. Ceterū haec omnia illis accident, inquit, cō quod noluerunt recipere suā medicinā; quae est haec, nisi Saluatoris nostri doctrina? Quomodo uerō bos & asinus Dei significant contemptorem, ostēdit D. Basilii

*In homiljs
hyemal. de
sanctis.*

*In quaest.
super Deut.*

*Cogitationes
grauiores.*

*Cogitationes
charitatis.*

*Quinque
sensus.*

*In Euang.
homil. 30.*

I. Cor. 9.

Inc. I. Esai.

filius in declaratione huius loci. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, &c.* Boui & asino (inquit, confertur Dei contemptor. Neq; enim cum in honore esset, intellexit: quare comparatus est iumentis insipientibus, & si illis factus est eis: Equidē tales sunt qui non recta ratione, sed pro affectionum impetu suā instituūt vitam, à vacuitate rationis transuersim abrepti ad pecualem, & brutalem vitam. Ad exprimēdam verò similitudinem, ea a sumpsit animalia, quæ nobiscum educantur, & vernacula cōsuetudine notiora sunt, ut vel suppudefcamus istis deprehēdi insipientiores, & ad ea collati minus obtinere beneuolentiæ quam refundamus in possessore nostrū. Bos siquidem nobis mancipatus est agricolationē, ut cooptaretur, qui & sui pastoris vocē intelligit, eumq; agnoscit qui pro cōsuetudine sibi porrigit pabulū. Asinus, vel non iussus rectā contēdit ad consueta stabuli sui loca. Quod si his utiq; rationis expertibus tanta inest familiaritas erga suū prouisorē, quantam dimētionis mēsuram erga Deū, par est reposci à rationali creatura? Obserua autē quia testimonio istius scripturæ probatur bos præ asino pleniorē obtinere intelligētiā. Bos enim suū nouit possessorē: asinus autem præsepe, idq; solū docente scriptura, quod animal sit suffarciendo vētri ditissimum, eoq; locum agnoscit, & solū suæ voluptati destinatum. Bos verò nonnullā habet, & eam vtilem intelligētiā proprię honestatis, ac boni. Hinc factum ut cum animalia sint nullā inter se habentia cōsuetudinē, veritum sit in Deuteronomio, arare in boue & asino, in vnum; hoc est, eum qui sit ex prompto animo, & laborum toleranti connectere ei, qui sit voluptatum amantior, & captius tenetur affectibus. Non enim de bobus cura est Deo: sed id nostri causa scriptum prorsus est. Cōtrā verò alio loco copulantur, Beatus enim qui seminat super omnem aquam, ubi bos, & asinus calcant: hoc est, qui sermone ad docendū appposito, exsuscitat vim animæ generosam, ac laborū patiētem, nec eius obsequitur voluptatibus. Quemadmodū enim animal gestandis oneribus natū: sic & concupiscibilis portio animæ onere peccatorum prægrauata pessumit, ac præcipitatur. Equidē bos suum nouit possessorem: Israel autē me non nouit suum creatorē. Et asinus præsepe agnouit sui Domini: Israel autē me nō intelligit. Et præsepia quidē multa sunt: at certē asinus nusquā aberrat à præsepe possidentis. Deum autē cum sit vnus, populus perfidus, & immemor beneficiorū post eos hallucinatur, & deerrat qui nihil minus sunt quā dij. *Me non intellexit.* Qui cœlo enarrante innotescō, qui terra, mariq; me exhibeo cognoscibilem, qui per Solem, Lunā, Astra, deniq; per omnē creaturam nulli non palam significor. Peculiari quidem similitudine bouis expressus est Israel: Asini autem simulacro simplex, ac rudis popellus. Quāto enim differt bos ab asino, tantidē est discriminis, si Israel (qui videns Deum interpretatur) cum vulgo cōponatur qui populus appellatur absolutē. Bos quandoq; etiam superbiam indicat, ut Beda testatur exponēs illud Psalmista: *Offeram tibi boues cum hircis*, id est, inquit, incēdam in me ceruicositatem, & superbiam quæ per bouem (isrā, & de tauro id dicemus) designatur, & incēdam in me peccatorum foetorem, qui per hircum: E contrario boues etiam ibidem interpretatur magistros triturantes ipsum, hircos verò in peccatis foetidos, non tantū per se hircos, sed ita ut boues sint cum hircis, id est, ut illi qui prius erant hirci à bobus sint triturati, & eis corporati, quia hoc etiam placet sacrificiū, si peccatores hic conuertantur, & bonis concorporētur. D. Ambrosius verò disputans, qua ratione, si propter peccata hominibus eueniant mala, impij tanta bonorum copia abundē: iustus (inquit) optat flagellari, ut recipiatur à Domino, nec beatitudinem putat, si non aborrit bucula sua, sicut putant stulti. Per bouem enim quid significatur, nisi ruralis culturæ labori? qui semper redit in orbem, & nunquam desinit: sed cum expleri videntur, reuocatur in exordium. Isti sunt qui colunt Sodomam, & Gomorrhā. Ergo qui colunt Aegyptum, glebaeque terrarum aratro quodam mentis solidæ inuertunt, laborem sibi pariunt, & dolore metunt. Ideo bucula eorum non aborrit, sed parit, ut augeatur labor eorum, & quæ conceperunt, omnia generant sine timore Dei. Iusti autem longē aliter gloriantur. Non enim in abundantia diuitiarum, nec in partu pecorum, sed in Domino gloriantur: dicentes: *De timore tuo in utero accipimus, & parturimus spiritum salutis, &c.* Rabanus ad ea verba Exodi: *Si autem sciebat quod bos corrupta esset ab heri, & nudius tertius, & non custodiuit eum Dominus suus, reddet bouem pro bone, & cadauer integrum accipiet.* Secundum altiorē intelligentiam, bouis nomine contumacem discipulum denotari posse ait, qui per factum superbiæ laniat, & reliqua pecora gregis dominici infestat. Talis ergo (inquit) si inscio magistro aliquem virum, aut faminam, hoc est, quemlibet fortem aut infirmū cornu proteruiæ suæ perfoderit, & eis mortem animæ intulerit, lapidibus duræ sententiæ obruatur, & comedantur carnes eius, hoc est, non imitentur actus eius. Dominus autem bouis illius ita innocens esse probabitur, si neque consensu, neque consilio iouebat actum illius, quia (dicente Domino) *anima qua peccauerit, ipsa morietur, & iniustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum.* Si autem magister, & doctor tales discipuli mores sciebat, & à scripturis sacris sese contestatus, curam infesti pecoris habere negligebat, iam actus illius particeps factus, poenæ illius utique meritò particeps erit, quia secundum Apostolum, non solū qui malefaciunt, sed etiam qui consentiunt

Esa. 32.

Superbia.
Psal. 65.Cap. 4. in
interp. Job.
1. 2.Contumax
discipulus.

sentiant facientibus, digni sunt morte. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua, quicquid fuerit postulat. Elemosynis utique, & dignis poenitentiae fructibus, à perpetua morte festinet liberare. Filium quoque, & filiam si cornu percusserit, simili sententiae subiacebit. In filij, vel filiae nomine, quem congruentius possumus accipere, quam bonum auditorem, qui ea quae sunt Dei, diligenter discere, atque operibus exercere studet, & hoc pro vitae aeternae desiderio? Hunc quoque si percusserit, homicidae iudicio mulcandus erit. Quod autem sequitur, *Si seruum ancillamque inuaserit, triginta siclos argenti dabit Domino, bos vero lapidibus opprimetur*. Quis vero seruus, vel ancilla melius intelligi potest, quam ille, qui in domo Ecclesiae existens, praesentia tantum diligit, & ob eorum questum, laborem totum impedit? qui nondum in filiorum numero meruit adscribi, quia hereditatem caelestis patriae querere neglexit? Huic quoque si ille superbus cornupeta in rebus quas diligit, aliquid incommodi intulerit, & eum in hoc contristauerit, prouisor ipsius, damnum illatum iusta emendatione secundum legis mandata per fidem, spem, & charitatem emendare debet, necnon & authorem sceleris duris disciplinis corripere, qui contra id quo scriptum est, *Neminem concutias, nemini noceatis, procaciter egit*. Et iterum, *Quod tibi Animi mo-*
non vis fieri, alteri ne feceris. Potest, & alter ista sententia intelligi, ut significatione bouis cor- *tus super-*
nupeta, superbum animi motum accipiamus: quem si Dominus, hoc est spiritus, qui recte debuit in homine principari, non constringit, & propter viam suam spiritualiter animalibus facit interitum, vel corporibus ingerit incommodum, reatus sceleris redundat in authorem simul, & custodem il-
lius, qui eum prohibere debuit, non fecit. Vnde scriptura dicit, *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita seu mors procedit*. Et item, *Cor hominis disponit viam suam*. Et item: *cor sapientis erudiet os eius, & labijs illius addet gratiam*. Et alibi: *De fructu* (inquit) *oris viri, replebitur cor eius, & germina laborum eius saturabunt eum*. Accipitur item bos pro diabolo: Ita enim ostendit D. Gregorius in explicatione istius Iobi: *Fœnum sicut bos comedit*. Si prophetarum (inquit) sollicitè verba discutimus, hæc & illa vno spiritu erolata reperimus. Esaias namque, cum cerneret vitam peccantium ab antiquo & insatiabili hoste deuorari, ait: *Leo sicut bos comedit paleas*. Quid autem tœni palearumque nomine, nisi carnalium vita signatur? De qua per Prophetam dicitur, *Omnis caro fœnum*. Qui ergo hic Behemoth, illic leo, qui hic fœnum, illic palea nominatur. Sed per-
scrutari mens nititur, cur iste, vel apud Esaiam leo, vel hic dominica voce Behemoth in commes-
satione fœni, vel paleæ, utroque loco non equo, sed boui comparetur. Quod tamen citius agnosci-
mus, si in utrisque animalibus, quæ sit nutrimentorum distantia perpendamus. Equi namque fœnum quamlibet sordidum comedunt, aquam verò non nisi mundam bibunt. Boues autem aquam quamlibet sordidam bibunt, sed fœno non nisi mundo vescuntur. Quid est ergo quo boui, qui mundo pabulo pascitur, Behemoth iste comparatur, nisi hoc quod de isto antiquo hoste per Prophetam alium dicitur. *Esca eius electa*? Neque enim se eos gaudet rapere, quos prauis ac sordibus actionibus implicatos in imis secum respicit voluntariè iacere. Fœnum ergo comedere, sicut bos, appetit, quia suggestionis suæ dente conterere mundam vitam spiritualium querit. Sed querendum video, quomodo Behemoth iste fœnum sicut bos comedens, vitam spiritualium consu-
mere dicitur, cum fœni nomine (sicut supra dictum est) vita carnalium designatur. Esca quoque eius electa non erit, si fœnum comedens, carnales rapit. Sed ad hæc citius occurrit, quia nonnulli hominum, & apud Deum fœnum sunt, & apud homines sanctitatis nomine censentur, cum & ante humanos oculos aliud ostendit vita, & ante diuina iudicia, aliud intendit conscientia. Ij itaque ad humana iudicia electi sunt, sed apud subtile Domini examen fœnum. An ante diuinos ocu-
los Saul fœnum non erat, de quo Samuel Propheta populo ducebat, *Certe videtis quem elegit Do-* *In e. 1. Iob.*
minus, &c. Idem D. Gregorius explicans id eiusdem Iobi: *Quingenta quoque iugaboum, & quingen-* *Hebetudo*
ta asina, &c. in Scriptura Sacra (inquit) bouum nomine aliquando hebetudo fatuorum, aliquan- *fatuorum.*
do bene operantium vita designatur. Quia enim bouis nomine stultorum vecordia figuratur, *Vecordia*
rectè per Salamonem dicitur: *Stultusque eam sequitur quasi bos ductus ad villam*. Rursum *Stultorum.*
quia bouum nomine vita vniuscuiusque operantis exprimitur, legis præcepta testantur, quæ per Moysen præcepit, dicens: *Non alligabis os boui trituranti*. Quod apertè rursus dicitur: *Dignus*
est operarius mercede sua. Asinorum quoque nomine stultorum pigritia, aliquando immodera-
ta petulantium luxuria, aliquando gentilium simplicitas designatur. Stultorum pigritia, asi-
norum appellatione figuratur, sicut per Moysen dicitur. *Non arabes in boue simul & asino*: Ac si di-
ceret, fatuum sapientibus in prædicatione non socies, ne per eum, qui implere rem non valet, illi qui præualet, obsistas. Immoderata quoque petulantium luxuria, asinorum appellatione exprimi-
tur, ut Propheta testatur, qui ait: *Quorum carnes sunt, & asinorum*. Asinorum rursus nomine sim-
plicitas gentilis ostenditur. Vnde Hierusalem tendens Dominus, asellum sedisse perhibetur. Quid est enim sedendo asinam Hierusalem venire, nisi gentilium simplicitas corda possidendo, ea ad visio-
nem

nem pacis regendo & praesedendo perducere? quod vno, & facili testimonio ostenditur, quia & per boues Iudaei operarii, & per asinum gentiles populi designantur, cum per Prophetarum dicitur: *Cognovit bos possessorem suum & asinus praesepe Domini sui*. Quis enim bos nisi Iudaicus populus extitit, cuius cervicem iugum legis attrivit? Et quis asinus nisi gentilitas fuit, quam quilibet seductor reperit quasi brutum animal, & nulla ratione renitens, quo voluit, errore subtrauit? Bos ergo possessorem, & asinus praesepe Domini cognovit, quia & Hebraicus populus Deum quem colebat, sed ignorabat, reperit, & gentilitas legis pabulum quod non habebat, accepit. Quod igitur superius nominatis ouibus, & camelis dicitur, hoc inferius in bobus & asinis replicatur. Habuit verò & ante redemptoris aduentum Iudaea boues, quia ad praedicandum misit operarios, quibus voce veritatis dicitur: *Vae vobis hypocritae, qui circumitis mare, & aridam, ut faciatis unum profelytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae duplo quam vos*. Quot graue iugum bouis praeserat, quia exteriora literae mandata tolerabant. Quibus veritatis voce dicitur: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde*. Quod ergo in Evangelio bene laborantibus requies promittitur, hoc est quod hic iuga bouum quingenta memorantur. Quia qui redemptoris Dominio colla subiiciunt, quò nisi ad requiem tendunt? Idem rursus docens quid sit non operari in primogenito bouis &c. in primogenito bouis operari esse, ait bonae conuersationis primordia, in exercitio publicae actionis ostendere. Ouium verò primogenita tondere, esse ab occultationis suae tegmine, humanis oculis inchoantia bona opera nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari nos prohiberi, atque à primogenitis ouium detondendis compelli, quia etsi quid robusti incipimus (inquit) exercere hoc inaperto citius non debemus. Et cum vit nostra, simplex quid atque innocuum inchoat, dignum est, ut secreta sui velamina non relinquat, ne nudum hoc humanis oculis quasi subdulo vellere ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia bouum primogenita, ouiumque proficiant, ut quicquid fortè simplex, innocuumque incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis, in ara cordis immolemus. D. verò Hieronymus, ubi secundum Ixx. dicitur: *steterunt armenta bouum, quia non erant pascua eis, & greges ouium disperierunt*: compellit (inquit) nos non de bobus, & armentis accipere, quae dicta sunt, sed de his, qui propter simplicitatem, boues vocantur & oues; de quorum pascuis Saluator loquitur: *Ingrédietur & egredietur, & pascua inueniet*. Haec autem omnia intellige sub metaphora erucarum, locustarum, bruchi, & rubiginis, quod sublati frugibus, atque vastatis, fames, & pestilentia cuncta possederint. Idem D. Hieronymus apud Ezechielem, ubi dicitur: *Septem diebus facies haedum pro decato, & vitulum ex bobus, & arietem de ouibus immaculatum facient septem diebus*. In hirco, & vitulo, & ariete (inquit) tria generalia delicta monstrantur, quibus omne mortalium subiacet genus. Aut enim cogitationibus, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem, quae prima est omnium peccatorum, & ex qua alia duo peccata nascuntur. Haedus autem siue hircus, ad eloquium siue sermonem, qui semper de excelsioribus disputat. Opera verò propriè vitulo deputantur: quoniam vomeri, & labori, & terrenis operibus mancipatus est. Haec igitur immaculata per septem dies veri sabbati, atque perfecti offerre debemus, & expiare altare, ut oratio nostra munda perueniat ad Deum. Nunc de tauro dicamus, quem regis typum longè melius quam leonem exprimere Dionysius Chrysostomus in oratione secunda de regno ostendit: *Homerus (inquit) regem putat omnium optimum esse oportere*. Hoc autem praecipue in Agamemnone, quando primò ordinat exercitum, aliosque doctores omnes enumerat, & navium multitudinem, declarat. Illic enim, nullum prorsus de bonitate certamen cum eo vlli heroum reliquit; sed quantum taurus praecellit armentum robore, & magnitudine, tantum praecellere ait regem, ita dicens:

Ὁὐτὶ βῦς ἀγρίῳ μᾶζ' ἔξοχος ἐπ' αὐτοῖς πάντων,
 Ταῦρος (ὃ γὰρ τὸ βόσκειν μεταπρὶ τοῦ ἀγρομέτητος)
 Τοῖον ἀπ' ἀπρειδίῳ θύκε Ζεὺς ἡμῶν κείτω
 Εὐκταίῳ ἰσ' πολλοῖσι καὶ ἔξοχον ἰππίσσων. idest,
 Taurus ut armentis praestat longè omnibus vnus
 Ille, boues alios qui inter praecellit agrestes
 Illa talem Agamemnone fecit luce videri
 Iupiter, herosque inter praecellere multos.

Hoc autem mihi non simpliciter dixisse videtur fortitudinem eius duntaxat laudare, & demonstrare solens (nam sic, & leoni comparans bene eum videtur assimilasse) verum & naturae mansuetudinem ostendens, proque subiectis providentiam. Taurus enim non solum ex generosis animalibus est, neque sui ipsius causa fortitudine vitur, quemadmodum leo, & apes, & aquilae, persequentes cetera animalia, sui que deuicentes cibi gratia: quare potius quis tyrannidis eos dicat, quam regni exemplum esse. Taurus autem manifestè & in alijs, ut mihi videtur, ad regni regisque imaginem

Lib. 8. inc.
8. Iob.

Cap. 2. in
Iob.

Cap. 44.
Delicta generalia.

Taurus regis typus.

Tyrannum
qua animalia
exprimunt.

nem factus est. Cibus enim ei paratus & facilis, in silentio pascitur, ut nullum necesse sit vi opprimere, aut circumuenire illius causa: sed quemadmodum beatis regibus, absque defectu, atque copiose semper suppetunt quæ sunt necessaria. Regnat autem & principatum gerit inter sui generis animantia, cum benevolentia (ut aliquis dicere posset) & sollicitudine: cum quod præcedat ad pascua, tum quod bestia apparente non fugiat, sed pro toto armento propugnet, & infirmis auxilio sit, & provideat, quo pacto multitudinem à sauis & bestiis conseruet, quemadmodum & principem facere decet, & cum qui reuera rex sit, & non indignus maximo inter homines honore. Interdum quidem alio armento conspecto, certamen init cum illius ductore victoriæ causa, ut & ipse melior appareat, meliusque esse ipsius armentum. Atqui in hominum potestate situm est, ne bella gerant. Ceterum cum inter insipientia animalia homo & optimus, principatuique aptissimus à natura factus sit, admittatur tamen melioris imperium, & robori quidem & furori, atque vi nullius succumbat, rationi verò & prudentiæ voluntariè se subijciat: quomodo quis & hoc non censeat pro disciplina esse, regaliq; decreto, modestis regibus quod oporteat hominibus similibus genere cum imperare, qui optimus esse videatur, iusteq; eum, & secundum naturam habere imperium, & multitudinem quidem subditorum seruare consilijs prospicientem, & bellum gerentem cum opus sit, custodientemque à feris, & iniquis tyrannis? Aduersus alios autem reges quicumque sint, certamen suscipere oporteat eum de virtute, & quarere (fieri possit) ut omnes ubicunque sint homines sibi utilitatis publicæ gratia subijciat? Deos autem meliores sequi sicuti boues (puto) pastores, & præstantiorem, atque beatissimam naturam honore afficere, suos dominos & principes illos existimantem, & in maximi, & primi regis Dei declarantem esse possessionem, primum quidem semetipsum, ut pretiosissimum, deinde alios quoque sub se constitutos? Siquidem, quemadmodum modesti pastores faciunt, quando taurus sauis & ferus factus, imperat petulanter & præter naturam, suum quidem ipsius despiciens armentum, & damno afficiens, exteriosque insidiantes reformidans, protrudens ad pericula imbellem multitudinem, & cum nihil difficultatis adsit, iniuria afficiens & audaciam ostentans nunc quidem acutè, & minaciter mugiendo, nunc autem infestis cornibus feriendo non resistentem, & ostendens robur aduersus inferiores, & non repugnantes, bouum autem multitudinem non sinens pascere quiescit propter terrorem, & timorem: tum Domini & pastores talem remouent, & occidunt, ut qui idoneus non sit, neque commodus, ut imperet armento. Qui autem mitis est erga sequentes boues, animosus autem, & imperterritus aduersus feras, grauisque & magnificus, quique potest tueri, & præcedere armentum, & pastoribus cedit obeditque, cum sinunt præesse usque ad nouissimam senectutem, etiam si iam grauior corpore factus sit. Similiter etiam dii, & ille magnus rex regum, utpote communis curator & pater hominum atque deorum Iupiter, si quis hominum factus fuerit violentus, iniustusque, & iniquus princeps fortitudinem ostendens non hostibus, sed subditis, & amicis, inexplebilis voluptatum, & inexplebilis pecuniarum, velox ad suspicandum, ad iram prouocatus implacabilis, acutior ipsa calumnia, imperuasibilis sermonibus, astutus, insidiator, obiectus, contumax, malos in altum tollens, melioribus inuidens, non intelligens cruditionem, neminem existimans amicum neque habens, ut rem ipso inferiorem: illum procul abijcit remouetque, ut qui sit indignus ut regnet, & particeps sit sui honoris cognominisque: remouetque cum dedecore, & vituperio: quemadmodum puto Phalarim atque Apollodorum, & alios multos horum similes. At fortem, & humanum & beneuolum, subiectis, honorantemque virtutes, simulque certamen instituentem, ne quid bonis deterior videatur, & iniquos cogentem resipiscere, bonis autem ferentem suppetias, eum propter virtutem approbatum plerumque perducit ad senectutem &c. Apud Psalmistam, ubi dicitur, *Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in uaccis populorum, ut excludant eos, qui probati sunt argento*, Pierius Valerianus, taurorum congregationem à Theologis, pontifices & scribas & reliquos Iudæorum principes intelligi ait, qui & temerarij & corrupti essent, Christumque, & Apostolos ferociter incessuri forent. Similiter apud eundem, ubi ait: *Circumciderunt me vituli multi, tauri pingues oblederunt me*: interpretem tradit per vitulos plebem Iudæorum intelligi, lasciuientem quippe, solutamque iuuentutem, omni prorsus regula carentem: per tauros pontifices, scribas, & seniores, propter ætatem nimirum, & prærogatiuam, qua cæteris antestabant, pingues appellatos, quia multis Dei donis ante alios omnes fruebantur. Incognitus in sua expositione Iudæos quoque hic intelligi putat tam per vitulos, & quam per tauros. Vitulus enim (inquit) lasciuum animal est, & in vno proposito non manens semper discurret. Sic & Iudæi in fides promissa Deo non stabiles, ad idolatriam proni discurrebant. Vnde statim post exitum de Aegypto beneficiorum Dei obliti, vitulum conflatilem adorauerunt, ut dicitur in Psal. 105. *Et fecerunt vitulum 10. Orb. &c.* Taurus autem est animal indomabile, & superbum, ut ait Gregorius: sic & Iudæi indomita ceruice, & superbi semper Deo resisterunt, propter quod eis dicebat Stephanus: *Dura cernice & incircumscilicet corde, quem prophetarum non sunt persecuti paries ve-*

*Tyrānidis
nō toleran-
da typus,
& contra*

Psal. 67.

Psal. 22.

hii?

Stri? D. Iustinus Martyr, cum dixisset, Iudæos sese semper Deo integros, & fastu tumidos propter genus suum exhibuisse, recitasset, eandem Psalms sententiam: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues circumdederunt me.* Nocte ea (inquit) quando in monte olearum ipsum inuaserunt populares, veri à Scribis & Parisæis, iuxta præscriptum eorum summissi, circumdederunt nimirum: cum illi, quos vitulos cornupetas, & ante tempus perniciosos verbum vocat: Et illud: *Tauri pingues circumdederunt me*, eos designauit, qui eadem quæ vituli fecerunt, cum ad magistros vestros ducere-
Superbis, di- tur. Eos verbum propterea tauros nominat, quod tauros, vt vituli extent, authores esse norimus.
ni'es, Prin- Sicuti ergo vitulorum tauri, partes sunt: sic magistri vestri authores filijs suis fuere, vt egressi in
cipes plebs olearum montem ipsum comprehenderent, & ad se adducerent. Ibi Theodoretus tauros quoque vocat, ait, Iudæorum multitudinem ob eorum vilitatem audaciam: iuuenas verò populorum eos qui ex gentibus crediderunt, propter novitatem vocationis. Prædicere igitur diuinum oraculum Iudæorum impetus factos in principio diuini præconij contra homines pios. At Gulielmus Pcpinus Parisiensis, theologus, Ordinis Prædicatorum, hunc posteriorem Psalms locum interpretatur de ijs qui indignè bona occupant Ecclesiæ, vt subinde patebit. Moraliter (inquit) per quatuor illa animalia, quæ eiecit Christus de porticu templi, significantur multa genera clericorum, qui sunt prohibendi ab impetrandis beneficijs, & Ecclesiæ dignitatibus, insuper etiam expellendi per viam iuris ab impetratis, maximè si sese non correxerint, aut salutis suæ prouiderint. Primo igitur per boues cornutos intelliguntur illi, qui per preces armatas, siue in manu forti, aut brachio extento intrant & perueniunt ad Ecclesiastica beneficia, etiam vsque ad superiores dignitates. Et tales boues, seu verius tauri, vno cornu percutiunt canonicè electos, alio verò cornu percutiunt electores, & quotquot vident fauere veritati, & patri canonicè electorum minas & terrores, atque varia damna inferunt. Sic cum suis importunitatibus, violentijs, & molestijs prævalent, atque per hunc modum abundant beneficijs. Et de talibus potest intelligi illud Psal. *Boues eorum crassa*, scilicet propter huiusmodi beneficiorum abundantiam: vel ad literam crassa, quia sequè tales boues impinguntur ultra modum, ita vt vix possint contineri in pelle sua. Et de talibus piè conqueritur lamentando mater Ecclesia dicens illud Psal. *Circumdederunt me vituli multi.* Istud refertur ad filios nobilium, & potentum, qui hic appellantur vituli, eò quod non querunt nisi saltare, & currere post lasciuias sæculi, & qui volunt viuere sine freno, & in libertate. Tales ergo vituli hodie circumdant Ecclesiam, quando querunt Abbatis, Episcopatus, & huiusmodi Ecclesiasticas dignitates. Vel dic, quod vituli multi circumdantes Ecclesiam, sunt multi iuuenes nepotuli Prælatorum Ecclesiasticorum expectantium mortem auunculorum suorum, vt possint intrare ad eorum beneficia, siue per resignationem, siue per aliam viam. Deinde cōqueritur Ecclesia, de alijs dicens: *Tauri pingues obsiderunt me.* Istud refertur ad alios nobiles Ecclesiasticos, qui hic dicuntur tauri propter lubricitatem, de multis loquor. Item obseffores Ecclesiæ propter violentiam, quam siue per se, siue per suos inferunt quandoque Prioratui, Abbatia, aut Cathedrali Ecclesiæ nolenti eos recipere in pastores. Tales ergo vituli, & tauri, atque boues cornuti meritò deberent expelli de templo Domini, idest, priuari beneficijs impetratis, & reddi inhabiles ad impetrandum in posterum. Significari per tauros etiam carnalia indicat D. Hieronymus; Vbi enim dicitur: *Prandium paratum, & tauri, & stilia occisa:* carnalia indicat D. Hieronymus; Vbi enim dicitur: *Prandium paratum, & tauri, & stilia occisa:* vt ex carnalibus (inquit) spiritualia intelligantur. At D. Augustinus in enarratione Psal. 67. ad hæc verba, *Congregasti taurorum inter vaccas populorum, ut excludantur ijs, qui probati sunt argento:* Hæretici. Tauros vocari tradit propter superbiam duræ indomitæque ceruicis. Significare enim hæreticos: vaccas autem populorum, seductiles animas intelligendas putat, quia faciliè hos tauros sequuntur. Non enim populos vniuersos (inquit) seducunt, in quibus sunt graues, & stabiles: vnde scriptum est, *In populo graui iudabo te:* sed in eis populis quos inuenerint vaccas, ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs erroris, semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes. Est tamen vbi taurus etiam in bonam partem accipitur: etenim D. Chrysostomus, vbi in Euangelio dicitur: *Dicite inuitatis, Ecce prandium meum paravi, tauri mei saginata occisa sunt, & omnia iam parata, venite ad nuptias:* idest (inquit) ex omni lege, & ex omnibus Prophetis scripturarum mensas ornavi. Qui sunt tauri, & saginata occisa? Prophetæ qui occisi sunt pro salute populi: Sancti quoque occisi sunt pro salute eiusdem populi, quemadmodum docet nos Apostolus, dicens: *Ego autem impendat & superimpendat pro animabus vestris:* Item alibi: *Ego enim iam delibet.* Homini Libatio alicui pro aliquo offertur. Deo ergo immolandus fuerat Paulus pro populo quem docebat. Sic & Prophetæ occisi sunt, vnusquisque pro salute populi, quem docebat: Et quoniam mors Prophetarum sustentabat quidem ex parte salutem humanam, non tamen plenè saluare poterat totum mundum: ideo nouissimè immolatus est agnus, qui totius mundi reatum innocentia sua detergeret. Propterea, & in diebus Scenopegia, quæ interpretatur fixio tabernaculi, diuersæ hostiæ occidebantur in

figura Sanctorum, nouissime autem occidebatur, & agnus. Sic ergo agnum illic occisum intelligimus præcedentium Sanctorum occisiones. Sed & Christus de figurata Sanctorum suorum immolatione dicebat: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso, & arietibus, offeram tibi boues cum hircis.* Nec enim Christus aliquando huiusmodi animalia obtulit patri. Obtulit autem rationabiles arietes, idest, princeps omnium Christianorum. Obtulit boues rationabilem terram colentes. Obtulit etiam hircos ex gentibus, qui pro nomine Christi sunt passi. Hæc autem diximus, ut ostendamus tauros, & saginata occisa, intelligi debere Sanctos occisos. Omnes ergo Prophetæ, & Christus ideo occisi sunt, ut hoc spirituale tabernaculum firmiter figeretur. Denique sicut viscera agni, ita eloquia Christi homines non manducauerunt, nisi postquam occisus est. Nam post mortem eius Euangelia prædicata sunt, & credita, & in eis homines qua die nutriuntur. Sic & viscera eius Prophetarum, idest, eloquia non sunt ante suscepta, nisi postquam occisi sunt. Quis audiunt, aut credidit verbis Esaiæ uiuentis? Si enim suscepissent sermones eius, nunquam eum terraissent: sed postquam occisus est, tunc postmodum Iudæi susceperunt prophetias eius, & coeperunt leges in Synagogis suis. Quis Hieremiæ suscepit verba uiuentis? Si enim suscepissent verba eius, nunquam eum post multas iniurias lapidassent: Sed postquam occisus est, postea consecrauerunt prophetias eius, & ceperunt legere eas in conuentu. Et sic inueniens actum in omnibus Prophetis, quia uiuentes eos nemo coluit, sed post mortem. Vnde & Dominus dicit. *Qui edificauit sepulchra prophetarum, & dicitis, si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis participes eorum in sanguine Prophetarum.* Sicut enim uiuentis animalis viscera nemo manducat, ita uiuentium prophetarum sermones nemo suscepit, sed post mortem ipsorum. Saginati erga sunt gratia Dei pleni. Ideo dixit, & saginata, & tauri: non quia, & tauri non fuerunt saginati, sed quia omnes saginati non fuerunt tauri. Ex Prophetis enim omnibus quidem tantummodo Prophetæ fuerunt, quidam autem Prophetæ, & Sacerdotes, sicut Hieremias, sicut Ezechiel, sicut filius Ioiadæ. Ergo saginata dicit Prophetas tantummodo, qui fuerunt Spiritu Sancto repleti. Tauros autem qui & Prophetæ fuerunt, & Sacerdotes: Sicut enim tauri duces sunt gregis, ita Sacerdotes sunt principes populi. Quosdam autem legi dicentes, tauros hic dici martyres, tunc in primis pro Christo occisos, Apostolis adhuc uiuentibus: saginata autem paruulos, Spiritu Sancto pinguefactos. Quorum omnium interfectiones, multas spiritualium gaudiorum epulas præbuerunt, & nuptias Christi adornauerunt. Hæc enim ille. Minimè verò prætereundum etiam est hoc loco, quod Theologi nostri (inquit Pierius) Iacobis prædicationem de Iosippo, *Tauri decor eius*, transferunt ad Christum: Taurus quidem ob utramque dispositionem, alius ferus, ut iudex, alius mansuetus, ut assertor, qui generi humano salutem dedit, cuius cornua essent crucis extrema. Nam & de parte naui, antennam dictū inuenimus:

Cornua velatarum obuentionis us antennarum.

Hæc autem virtute crucis, & hoc more cornutus, ait Tertullianus, vniuersas gentes etiamnum ventilat, per fidem auferens à terra in calum, & tunc ventilabit per iudicium, deiiciens de calum in terram. Vbi etiam de Simeone & Leui loquitur: *In concupiscentia sua subneruauerunt taurum*, de Christo identidem intelligi volunt, cuius neruos Sacerdotes præcipuè, clauis susligendos curauerunt. Est & ubi vitulus Christum significat, ut ostendit venerabilis Beda, declarans illud genesios, *Post hæc apparuerunt Abrahe tres viri, &c.* Et in conuiuium vitulum præparauit saginatum. Ille autem vitulus saginatus, inquit, Domini Iesu corpus est. Ipse vitulus pro redeunte filio occiditur. Butyrum pinguisimum, euangeliorum est documentum. Lac quippe iuxta Apostolum, priscæ legis habet figuram. Vitulum autem cum lacte & butyro Abraham edendum apposuit, quia nec corpus Domini sine lacte legis sine butyro esse potest. Et rursus, ubi dicitur in Euangelio: *Et adducite vitulum saginatum & occidite.* Vitulus, inquit, saginatus, ipse Dominus est, sed secundum carnem: & bene saginatus, quia caro eius adeo spiritali est optima virtute, ut pro totius mundi salute sufficiat in odorem suauitatis, nidorem videlicet immolationis, ad Deum mittere, & pro omnibus exorare. Adducere autem vitulum & occidere, est prædicare Christum & mortem eius insinuare. Tunc etenim cuique nostrum quasi recens occiditur, cum credit occisum. Tunc caro eius comeditur, cum eius passionis Sacramentum, & ore ad emundationem percipitur, & corde ad imitationem cogitatur. *Et manducemus, & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est.* Non solum filius qui reuixit & inuentus est, verum pater & serui illius, Sacrosancti vituli, qui propter filium occisus erat, carne refectioni epulantur. Quia patris cibus, salus est nostra, & patris gaudium, nostrorum est remissio peccatorum. Nec tantum Patris, sed & Filij, & Spiritus Sancti. Quia sicut vna in diuinitate voluntas & operatio, ita & vna est delectatio sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Vnde beatus Abraham tres Angelos hospicio accipiens, vitulum tenerimum, & optimum occidisse, eisque cum lacte, pane, & butyro epulandum legitur obtulisse: quia qui beatam Trinitatem rectæ deuotionis officijs reficere, idest latificari desiderat, mortem quoque debet vni-

Christus
vitulus.
Cap. 18.

geniti

geniti Filij Dei in carne, quæ est vna in eadem Trinitate persona, piæ confessionis sinceritate celebrare, &c. quæ omnia repetit in homilijs quadragesimalibus. Et rursus, vbi scriptum est, *ut adducant ad te vitulum rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum*, Vitula rufa, caro (inquit) Saluatoris est, Rosca sanguinem passionis, ætatis integræ, quia perfectæ ætatis passus est Christus. Quod non est impositum super illam iugum, ostendit quod caro Christi non est subiugata peccato. Quod extra castra eiecta est, adstante Eleazero Sacerdote, significat quod Christus extra Hierusalem crucifixus est, & populus, & Sacerdotes in crucem Christi consenserunt. Et sicut immundi sunt, qui offerunt vitulum, sic & qui crucifixerunt Christum, peccatores omnes habentur. Sicut autem mundus est, qui colligit cinerem asperisionis; sic omnes mundi sunt qui Christi passionem in omnibus gentibus prædicauerunt, & doctrinam illius asperserunt. Hæc ille, & alia quæ referri debeant, vbi de sacrificijs. D. etiam Ambrosius ad præcitatum Euangelij locum commentans: Bene autem (inquit) carnem vituli, quia sacerdotalis est victima: quæ pro peccatis fiebat. Epulantem patrem inducit, ut ostenderet, quoniam paternus cibus est salus nostra, & patris gaudium, nostrorum redemptio peccatorum est. Et hic quidem si ad patrem referas, quia hostia pro peccatis filius est, delectatur patre reditu peccatoris, supra delectatur filius inuenta oue, &c. Sic & D. Chrysostomus in homilia de patre, & duobus filiis: Addit (inquit) & vitulum saginatum iugulandum in conuiuio exhibitione: sine dubio Dominum nostrum Iesum Christum, quem dedit pater in victimam pro salute nostra: quem vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati: Saginatum autem verè dixit, quia pinguis & optimus in tantum est ut pro totius mundi salute sufficiens sit ad odorem suauitatis, & nidorem immolationis ad Deum mittere, & pro omnibus exorare. Propter quod etiam mystica ratione dictum est patrem dare alijs immolandum hunc vitulum, ipsum verò gaudere, & epulari in victima vituli Dei. Sic enim, inquit, dilexit hunc mundum, ut filium suum unicum pro salute eius daret. Non ergo ipse immolauit, sed alijs immolandum tradidit. Permittente enim patre, consentiens filius, ab hominibus crucifixus est. Ipse autem patre, qui fide nostra pascitur, & filij pro nobis immolatione latatur, gaudet in reditu filij, & conuiuatur in vitulo, quia misericordiae suæ fructum immolatione filij sui gaudens creator acquisitione populi credentis epulatur, &c. Sed Christus quoque quasi vitule, capræ, arietis, turturis, columbæque specie gerit, inquit D. Cyrillus, quod huiusmodi ratione pro viribus explicat Scriptura sacra filium sæpenumerò ob vim maximam eius, inuictissimam diuinamque potentiam vitulo comperare solet. Mas enim femina semper fortior habetur, cum eam semper ducat, atque excellat. Filius namque cum patrem omnium, Deumque, principium habeat cunctarum certè creaturarum naturam maiestatemque excellit. Cum autem humanam assumpsisset naturam, sub lege veluti cuiusdam duces imperio constitutus est. Quamobrem, *non venit* (inquit) *soluere legem, sed adimplere*. Quod humanitati quoque Christi accommodandum existimo, si rectè intelligere velimus. Christus ergo vitula habitus est, cum humanam naturam accepisset, vituli personam, id est, Moysen in se gerens, legem scilicet, quam ipse Moyses tulit. Sed ob eam causam capræ assimilatur, quia se ipse pro peccatis nostris, ut sacer teitatur literæ, obtulit. Capra enim ut pro peccatis offeratur, lege sancitum est. Sed arietis eò comparatur, quod rationalium ouium pastor sit. Vnus enim, inquit, vester magister est Christus. Et nos populus pascuæ eius, & oues manus eius, ut dicit David inquit. Sed cum fratribus similis esset, seque ipsum exinanisset, aries quidem accipitur, sed dux etiam intelligi potest. Arietes enim semper gregibus præfunt. Ergo vitula appellatur, quia sub lege natus est. Capram quoque enim intelligas velim, quod eam pro peccatis sacrificare soleat. Aries etiam idcirco appellatus est, quia dux profectò habetur, cuius vestigia sequi qui voluerint, festinarintque, bonis in pascuis, pinguique loco, ut Propheta inquit, profectò collocabuntur, sed in atrijs quoque Domini sacris donec veniat, certè diuertent. Nam si ipse nos in supernis mansionibus collocauerit, cum & aries habitus sit princepsque propterea gregis, atque sub lege veluti vnus ex hominibus constitutus fuerit, legemque sicut Deus superauerit, meritò is omnis nostra iustitia est, etsi inter iniquos reputatus, pro totiusque humani generis salute occisus fuerit. Adhæc turturis, columbæque speciem gerit. Nam ipse intellectualis, ac facundissima turtur est, illaque eloquentissima avis, quæ à calo Euangelicorum præconijs in toto orbe terrarum iucundissimè, suauissimèque cecinit. Quem ipsa quoque sponsa, gentium scilicet Ecclesia affatur: *Ostende, inquit, mihi faciem tuam, & audire me fac vocem tuam, quia vox tua suavis est, & facies tua pulchra*. Ipse certè ea columba est, quæ simplex, innocens, sineque vilo dolo habetur, *Non enim inuenis eam*, inquit, *dolus in ore eius*. Sed triennis vitula quæ accipitur, cæterarumque bestiarum genera, perfectionem diuinitatis vnigeniti planè ostendunt. Sed bestias, inquit, diuisit, aves tamen duæ integræ permansuerunt. Quia enim vnigenitus Dei filius carnem assumpserit, quasi diuiditur: & ad duplicem quandam contemplationem huiusmodi oratio extenditur. Nonnunquam enim diuinam eius ineffabilemque à Deo natuitatem intelligimus, nonnunquam humani-

tatis eius mysterium enarramus, cum rem huius dispensationis profundissimam explicamus, aperit
 usque eis, qui eam prorsus ignorant. Sed quamuis eius oratio duplex quodammodo habeatur,
 vna tamen & idem duntaxat Christus est. Quod huiusmodi notam aues illæ duæ, quæ diuise non
 sunt nimirum ostendunt. Aues enim (inquit) non diuise. Sed Christus veluti terrestris ob humani-
 tatem, vitulus, capra & aries accipitur: ut tamen celestis supernusque cum Deus sit, auis intelli-
 gitur, &c. Iam verò D. Hieronymus in commentarijs in Oseam, ubi propheta ait: *omnem aufer int-*
guatatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos laborum nostrorum. Vitulos laborum, lapides ait in-
 Deo esse, & gratiarum actionem. *Sacrificium enim (inquit) Deo spiritus contribulatus.* Igitur illo iam
 tempore carnalibus victimis reprobaris, placabilis Deo hostia, est pura confessio. Qui redditu-
 ros se esse dicunt laborum vitulos, & Dei laudes perpeti voce canituros, etiam illud, repromittunt
 quod nequam in Assyrijs spem habeant, neque super equos Aegyptios, quia fallax equus ad sa-
 lutem: & ultra non adorent opera manuum suarum: vitulos aureos quos in Dan Bethelque conflu-
 uerant, & eccirco, inquit, Nequaquam operi manuum nostrarum dicemus, Dij nostri, quia tu eius
 qui in te est pupilli misereberis, hoc est, populi Israel, de quo dixeras: *Filius primogenitus meus Is-*
rael. Et filios genni & exaltati, ipsi autem me spreuerunt. Et in alio loco: *Filij alieni mentiu sunt mihi.*
 Pupillus autem vocatur quia Deum perdidit patrem. Quidam autem pupillum exposuit; qui à
 malo patre recesseris diabolo, & idcirco Dei misericordia subleuetur. Ad omnem quoque dogma
 peruersum quotidie Propheta loquitur, & sectatores eius ad poenitentiam vocat, inquit: *Conuer-*
timini ad Dominum Deum vestrum qui corruistis siue elanguistis, Dominus pradiu sanitate: tollite vobiscum
verba, veram fidei confessionem, & dicite: Aufer iniquitatem quam corde nostro veratur, & accipe bon-
fidei: qua corde creditur ad iustitias, ore autem confessio fit ad salutem. Vituli & victimæ siue
 fructus laborum sunt in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & in passionem & resurrectio-
 nem Domini credere; quam qui obtulerit ei, nequaquam sperabit in rege Assyrio &c. Quid sit
 verò in Psalmo quinquagesimo primo, *Tunc imponent super altare tuum vitulos,* declarat Cassiodo-
 rus his verbis. Vitulos posuit aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima est, & à iugo pec-
 cati ceruix probatur aliena, & ideo in tali verbo permansit, ut actum illum præteritæ legis indicaret
 fuisse rerum imaginem futurarum. Siue illos prædicatores Evangelij promittit, quorum imaginem
 in vituli figura Lucas Evangelista suscepit, qui non mugitibus aera verberarent, sed orbem terra-
 rum Dominicæ fidei prædicatione complerent. Siue illos magis vitulos debemus aduertere qui
 animas suas in historiam suauitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam & pater Augustinus, cum de
 figuris illis Evangelicis ageretur, quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam ob-
 tulit pro salute cunctorum. Quapropter siue de adolescentibus, siue de prædicatoribus, siue de
 martyribus sentiatur, tales tamè Propheta vitulos altaribus Domini potuit promittere, quos Chri-
 stianæ religioni nouerat conuenire. Et in alio Psalmo scriptum est: *Et placebit Deo super vitulum*
novellum, cornua producentem & ungulas. Hic psalmodiæ virtus exponitur, quia multo acceptior
 est laus puro corde fusa Deo, quam potest pecudum placere maculatio. Iste enim prioris oblationis
 mos fuit, ut pro peccatis offerretur novellus vitulus. Significabat enim hæc victima innocentis, ac
 nouæ vitæ munera secutura, quæ defensionem haberet in cornibus: pedum verò munimen in vngu-
 lis, per quas sæculi istius aspera, conuersione sanctissima calcaremus. Cornua producentem: Quod
 ait cornua, illud significat, quia Christianorum populus per dies singulos virtute Domini semper
 augetur. At verò F. Laurentius à Villauicentio Xeraphus Augustinianus Eremita doctor Theo-
 logus Louaniensis, & Philippi Hispaniarum Regis Maximi Ecclesiastes in phrasibus sacre Scriptu-
 ræ, vitulorum nomen non absurdè ad petulantem & indomitam iuuentutem referri posse ait, quæ
 ab impijs patribus in delicijs & ocio educata, lasciuiendo bonos lædit viros, mox enim ab vnguicu-
 lis, ut dicitur, irridere, inquit, & etiam lacessere audet pietatis studiosos. Sic Psal. 21. per Prophetam
 accusat Dominus ludibria Iudæorum, qui illum in crucem adigere sunt aggressi: *Circumdederunt*
me vituli multi, &c. Quid sibi verò velit vitulus aureus, quem fecerunt filij Israel in solitudine, vel
 quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, & in aquam
 aspergens potum populo dedit, docere nititur Beda. In vitulo, inquit, diaboli significari corpus,
 idest, inquit, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, author est dia-
 bolus. Aureum propterea, quia videtur idolatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus di-
 cit Apostolus: *Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt:*
sed euannerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapien-
tes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corrupti-
bilis hominis, & in volucrum, & quadrupedum, & serpentium: ex hac quasi sapientia iste vitulus
 aureus, qualia solebant Aegyptiorum etiam ipsi primates, & tanquam docti homines adorare fig-
 menta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus, idest, omnis societas gentilium idolatriæ
 dedi-

Li. 3. c. 14.
 Laudes in
 Deo & gra-
 tiarum act.

Innocentes,
 adulti præ-
 dicatores.
 Martyres.
 Christus.

Psal. 68.

Petulant &
 indomita
 iuuentus.

Vitulus au-
 reus quid
 denotet.

Animalia
D. Ioanni
visa.

Cap. 4.

deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Iesus illo igne comburet, de quo in Evangelio dicit. *Ignem veni mittere in terram.* Ut quoniam non est qui se abscondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma solvatur. Totum deinde corpus comminuitur, id est, ab illa mala conspirationis conflatione descissum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, ut eos Israelitæ, id est, Evangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in Dominicum corpus transferat. Quorum vni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictum est sic: *Macta & manduca: quare etiam non concide & bibe?* Ita ille vitulus per ignem zeli, & aciem verbi, & aquam baptismi ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est. Quod modo quatuor illa animalia significant, quæ D. Ioanni visa sunt, ut legitur in Apocalypsi: non erit præter nostrum institutum declarare, eoque magis cum historia Aquilæ super hac re obiter tantum & per transennam actum sit. Verba Ioannis sunt: *Et in medio sedis & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquila volanti.* In quatuor animalibus non est dubium (inquit Franciscus Ribera Villacastinensis Presbyter Societatis Iesu in commentarijs in Apocalypsin) Ioannem alludere ad quatuor illa animalia Ezechielis cap. 1. Et utroque in loco (quamvis nonnulli aliter interpretati sunt) celeberrima tamen & receptissima sententia est, tam veterum, quam recentiorum, quatuor Evangelistas indicari. Ita docuit Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, cap. 2. Victorinus Martyr, Athanasius in Synopsi sacra Scripturæ ad finem: Hieronymus in Ezechiele, & in prohæmio commentariorum in Matthæum, & lib. 1. contra Iovinianum, prope medium, Augustinus lib. 1. de consensu Euangel. cap. 6. Gregorius homilia 3. & 4. in Ezechiel. Isidorus in prologo librorum novi testamenti, Theophilus in allegorijs Euangeliorum, Beda, Ambrosius, Haymo, & reliqui in hunc locum Apocalyp. Hoc explicat Irenæus his verbis: *Primum animal (inquit) simile leoni, efficabile eius & principale, & regale significans.* Quod mox de Ioanne siue de eius Evangelio, interpretatur dicens. *Aliud enim (Euangelium) illam quæ est à parte, principalem & efficabilem, & gloriosum generationem eius enarrat, dicens sic: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Propter hoc & omnis fiducia plenum est Euangelium illud, talis est enim persona eius.* De secundo sic ait: *Secundum verò simile vitulo, sacrificalem & sacerdotalem ordinationem significans.* Quod postea ita exponit. *Id verò quod est secundum Lucam, quoniam quidem sacerdotalis characteris est, Zacharia sacerdote sacrificante Deo inchoavit.* Iam enim saginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari. De tertio ita loquitur: *Tertium verò habens faciem quasi humanam, eum qui est secundum hominem, aduentum eius manifestè describens.* Et postea. *Matthæus verò eam, quæ est secundum hominem, generationem eius enarrat.* Liber dicens, generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham. Et iterum: *Christi autem generatio sic erat. Humana forma igitur hoc Euangelium: propter hoc per totum Euangelium humiliter sentiens, & mitis homo separatus est.* Quartum in hunc modum describit: *Quartum verò simile aquila volantis, Spiritus in Ecclesiam ad volutantes gratiam manifestans.* Ex mox ipsum ita explanat. *Marcus verò prophetico spiritu ex alto adueniente hominibus intus secum: intuitum, autens, Euangelij, quemadmodum scriptum est in Esaiâ Prophetâ: Volatilem, pennatam imaginem Euangelij monstrans, propter hoc & compendiosam & præcurrentem annunciationem fecit.* Propheticus enim character est hic, & ipsum verbum Dei illis quidem, qui ante Moysen fuerunt, patriarchis secundum assumptionem & gloriam colloquebatur: ipsi verò qui in legē, sacerdotalem & ministralem actum præbebat: Post ac inde nobis hominibus, mortuis calcitis Spiritus in omnem misit terram, protegens nos alis suis, &c. In his verbis illud primum observandum est, quod Sanctus Irenæus differre videtur à cæteris: quod in animalibus non Evangelistas, sed Evangelia ipsa intelligit. Verum hoc nihil refert, quoniam idem dicitur, siue dicantur Evangelia similia esse, siue ipsi Evangelistæ propter sua Evangelia, ut dicunt ferè cæteri. Quod si propriè dicendum sit, & tenuiter hæc sint distinguenda, Evangelistæ propter sua Evangelia significantur in animalibus. Quod enim postea in hoc capite & lequenti scriptum est, & quatuor animalia simul cum viginti quatuor senioribus die & nocte laudare Dominum, & dare illi gloriam & honorem, & respondere, Amen, magis propriè ad Evangelistas refertur, quàm ad Evangelia. Alterum est, quatuor tantum animalia ostendi, & his potius figuris, quàm alijs, ut doceamur dispositionem Dei in omnibus sæculis, id est, qualiter se Deus cum hominibus gesserit in varijs statibus. Ab Adam usque ad Moysen Dei filius hominibus loquebatur, ostendens suam diuinitatem & gloriam, ut ab illis coleretur & amaretur. Tempore veteris legis loquebatur hominibus tradens eis ritum sacerdotij & ministrandi in sacrificijs. Postea homo factus est, & docuit ad extremum, & Spiritum sanctum misit in terram, ut homines protegeret & doceret. Propterea in leone significatur prima locutio, in vitulo secunda, in homine tertia, quarta in aquila. Et hoc est, quod ait Irenæus: qualis igitur dispositio

positio filij, talis & animalium forma, & qualis animalium forma, talis & character euāgelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme Euangelium, & quadriformis dispositio Domini. Deinde alteram rationem subiicit, cur quatuor Euangelia & quatuor animalia sint. *Quatuor, inquit, data sunt testamenta humano generi, (idest, quater cum illis Deus fœdus iniit, & legem illis dedit,) vnum quidem ante cataclysmum, sub Adam, secundum verò post cataclysmum, sub Noe, tertium verò legis latio sub Moise, quartum verò quod renouat hominem, & capitulat in se omnia, quod est per Euangelium, elevans & pennigerans homines in caeleste regnum, &c.* Tertium est, quod leonem Ioanni comparat aquilam Marco; cum è contrario Ioannes aquilæ, Marcus leoni soleat comparari. Communis expositio est, *Aquila an Matthæum in homine significari, quod quasi hominem descripserit, inquiens, Liber generationis Iesu Ioannis, an Christi &c.* Marcum in leone, quoniam Euangelium incipit à clamore Ioannis in deserto, quasi à rugitu leonis: in vitulo Lucam, quia à Zachariæ incipit sacerdotio. Est enim vitulus animal sacrificijs aptum: in aquila Ioannem intelligunt propter eius exordium, qui ad excelsum euolans capit, *In principio erat verbum.* Hæc est sententia Hieronymi & reliquorum scriptorum in locis modò indicatis. Quamuis Augustinus in Matthæo & Marco differt à cæteris: Mauult enim Matthæum in leone significari, in homine Marcum: quoniam Matthæus regiā Christi cōmendat dignitatem, quem è regibus ortū ostendit: Marcus nec de stirpe eius regia, nec de sacerdotio quicquam dicens, in eis tantum versatur, quæ homo Christus operatus est. Hanc docet quorundam fuisse sententiam ante se, eamque refert hic Ambrosius: eandem amplectitur Beda hic, & in epistola ad Arcā Episcopū, quæ est ante cōmentarios in Lucam. Ratio Augustini & Bedæ hæc est: in priori expositione coniecturā sumi de initio cuiuscunque Euangelij, æquis autem esse, vt de toto Euāgelio sumatur, quàm de initio. Quod si de toto Euangelio sumatur, Matthæum similiore esse leoni quam Marcum, quoniam prius demonstrat stirpē regiā Christi, mox adorationē Magorum &c. Verum præferenda est communis expositio, quoniam initia Euangeliorum intuentia esse, vt intelligatur, in quo quisque Euangelistarum animal significatus sit. ostendit Ezechiel cum ait: *Similitudo autē vultus eorū facies hominis, & facies leonis à dextris ipsorum quatuor.* Quæ ita exponit Hieronymus. Facies principia dicit Euangeliorum, è quibus homo & leo, hoc est, natiuitas Christi & prophætæ vox tonantis in eremo dexteras partes tenent. Vituli autē, vicinarum & sacerdotij Iudæorum, in sinistris est quod abolitū transiit ad sacerdotiū spirituale &c. Aquila autē, quæ & super natiuitatē & super prophetiā est, quæ Domini expleto aduentu, & super sacerdotiū, quod præterijt, & extra hæc omnia est, de natiuitate referens spirituali, quomodo pater in filio, & filius in patre sit &c. Victorinus. Animalia igitur, quod differentia vultibus sunt, hanc habet rationē. Simile leoni animal Euangelium secundum Marcū, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.* Hominis autem figura Matthæus, enicitur enunciare nobis genus Mariæ, vnde carnem accepit Christus. Ergo dū enumerat ab Abraham vsque ad David, & vsque ad Ioseph, tanquam de homine locutus est: ideo prædicatio eius hominis effigie ostendit. Lucas sacerdotiū Zachariæ offerētis hostiam pro populo & apparentē sibi angelū, dum enarrat: propter sacerdotiū & hostiæ conscriptionē, vituli imaginem tenet. Ioannes Euangelista aquilæ similis assumptis pennis ad altiora festinans de verbo Dei disputat. Marcus Euangelista sic incipit: *Initium Euangelij Iesu Christi, sicut scriptum est in Esaia Propheta. Vox clamantis in deserto.* Hæc est leonis effigies. Matthæus: *Liber generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham.* Hæc est facies hominis. Lucas autē dicit, *Fuit sacerdos nomine Zacharias de vice Abiæ & mulier ei de filiabus Aram.* Hæc est imago vituli. Ioannes sic incipit: *In principio erat verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Hæc est similitudo aquilæ volantis &c. Et Gregorius. Quod n. *Hamil. 4. in Ezechiel.* quatuor hæc pennata animalia sanctos quatuor Euāgelistas designent, ipsa vniuscuiusque libri Euangelica exordia testantur. Nam quia ab humana generatione, capit, iure per hominē Matthæus: quia per clamorem in deserto, rectē designatur per leonē Marcus: quia à sacrificij exorsus est, benè per vitulū Lucas: quia verò à diuinitate Verbi capit, dignè per aquilā significatur Ioannes &c. Addamus his, omnia quæ de formis Euangelistarū dicuntur, ad Christum esse referenda. Atque hoc in reliquis apertius est, quàm in Marco & Luca. Nō solum ergo Marcus in leone intelligitur propter clamorem Ioannis in deserto, sed ob id maximè, quod regiā Christi potestatem indicat, cum ait: *Initium Euangelij Iesu Christi, filij Dei, &c.* ex quo continuo is esse cognoscitur, qui Psal. 2. loquitur: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem Sanctum eius: & cui pater pollicetur: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Docet etiam eum esse qui per prophetas promissus est, & quem prophetæ & Ioannes præcedunt, vt Præcones & famuli regem. Lucas à legis sacerdotio incipiens, quod typus erat noui, subindicat eum, cuius scribit historiam, verum esse sacerdotem, qui genus humanum cum Deo conciliet, & quem vetera sacrificia promittebant, Quare rectè in boue offensus est, quoniam bos aptus sacrificijs est, & in initiatione summi sacerdotis immo labatur, vt legimus Exod. 29. Sed huic rationi & expositioni illud vehementer aduersari videtur, quod apud Ezechielem singula animalia quaternas facies habere dicuntur.

Homil. 3. Et quatuor facies vni, & quatuor pennae vni: quomodo ergo facies potest ad initium Euangelij cuiusque Evangelistae referri, cum singuli non quattuor initia, sed vnum habeant? Gregorius docet cur singula animalia quaternas habeant facies, affirmatque per faciem notitiam intelligi, id est, id per quod quisque cognoscitur, & hoc in loco fidem significari, per quam à Deo cognoscimur. Quatuor ergo facies erant homini, quia quod de fide incarnationis Domini Matthaeus tradidit, hoc ipsum est quod ceteri Evangelistae tradiderunt. Atque ita de reliquis. Verum hac explanatione dubitatio nostra non soluitur, quoniam faciem hominis aut leonis, & reliquorum animalium ad initia librorum Euangelij ietulumus. Videtur ergo ita esse respondendum. Quatuor quidem facies erat cuique animali, sed inter eas una eminebat, à qua nomen habet animal illud, atque hac initium Euangelij respicit, ut diximus, quia & maior erat ceteris, & prior oculis Prophetarum occurrebat. Verum quoniam huic faciei, id est, huic initio Euangelij similia sunt, quae sunt apud alios Evangelistas, & similitudo faciei non potest cerni, nisi in facie altera, eleganter singulis Evangelistis quaternae facies tribuuntur, ut unusquisque eorum similis ceteris tribus intelligatur, id est, in progressu sui Euangelij haberi, quod reliqui suorum initio significarunt: Exempli causa. Matthaeus faciem habet hominis, quia Christi humanam generationem initio describit, sed habet etiam faciem leonis, quia Ioannis clamorem, & quasi rugitum leonis cap. 3. narrat, quo Marti initio similis est. Habet & faciem vituli, quia similis est Lucae, nam Lucas sacrificium describens, in quo Ioannis ortus promissus est, id indicare voluit (ut Hieronymus subindicat in verbis citatis) sacerdotium vetus in nouum per Christum fuisse commutatum, quia omnes *Prophetae & lex usque ad Ioannem*, Matth. 11. Et hoc idem Matthaeus significauit eisdem verbis, quae nunc retulimus. Habet faciem aquilae, quia Ioanni similis est, cum de diuina Christi natura, qua aequalis est Patri loquitur, ut cap. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et capit. ultimo. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij &c.* Quibus multa sunt similia. Idem de ceteris Evangelistis dici facile potest, neque enim eorum quisquam est, qui non multa dixerit, quae Christi humanitatem diuinitatemque demonstrent. Multa etiam scripserunt de Ioannis voce in deserto clamantis, ut Lucas capit. 3. Ioannes capit. 1. Sacrificia quoque veteris legis per Christi sacrificium esse abroganda, cum lege ipsa non tacuerunt, ut cum ait Ioannes capit. 1. *Lex per Moysen data est gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Et cap. 3. *Qui habet sponsum sponsus est, & reliqua usque ad finem capitis: & cum Christum in Cruce clamasse scribit: Consummatum est.* Eodem pertinet quod scripsit Marcus cap. 2. cum ait. *Nunquid possunt filij nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare?* Videlicet indicat Christum esse sponsum Ecclesiae, qui nouam legem, nouum Sacerdotium allaturus erat, & quem Ioannes ostenderat amicus sponsi. Et capit. 1. cum docet ex Malachia Ioannem esse Christi praecursores, idem significauit, quia *lex & Prophetae usque ad Ioannem.* Apertius etiam cap. 9. cum praesentibus Moise, & Elia vox auditur de caelo: *Hic est filius meus carissimus, audite illum.* Vaccae quoque mysticus sensus non vbiq; idem, nam & haec tam in malam quam in bonam partem vsurpatur. Rupertus praedicatores interpretatur vaccas illas, de quibus in primo Regum sexto scribitur in haec verba: *Nunc ergo arripite, & facite plaustrum novum vnum; & duas vaccas fatas, quibus non est impositum iugum, iungit in plaustro, recludite vitulos earum domi, &c.* Quid enim (inquit) vaccae, nisi fideles quosque in Ecclesia signauit, qui dum sacri eloquij praecepta considerant, quasi super impositam Domini arcam portant? De quibus hoc etiam notandum, quod fuisse fetas memorantur, quia sunt plerique, qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere, quia arcam Dei portant in mente. Ecce enim vaccae Bethsamis pergunt: Bethsamis quippe domus Solis interpretatur. Et Propheta ait: *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur Sol iustitiae.* Si igitur ad aeterni Solis habitationem tendimus, dignum profectus est, ut de itinere pro carnalibus affectibus declinemus. Tota enim virtute pensandum estis, quod vaccae dei plaustro suppositae, pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus, & tamen de itinere non retorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non desectunt. Sic nimirum praedicatores sancti, sic fideles quiq; esse debent intra sanctam Ecclesiam, ut compatiantur proximis per charitatem, & tamen de via Dei non exorbitent per compassionem. Arcam quippe vaccis superpositam Bethsamis pergere est, cum superna scientia, ad internae lucis habitaculum propinquare. Sed tunc verè Bethsamis tendimus, cum viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus. Sic namq; sic necesse est, ut incidere debeant, qui sacrae legis iugo suppositi, iam per internam scientiam arcam Domini portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent, à coepto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia, mentem nostram tenere debet, sed refectere non debet, ne haec eadem mens, aut si affectu tangitur, dura sit, aut plus tacta, si inflectitur, remissa: Similiter ferè Diuus Gregorius in explicatione eorundem verborum, quid enim (inquit) palustri nomine, nisi aut vniuersa

Vacca quid mysticè significet.

Fidelis per vaccas significati.

Malach. 4.

uersa simul sancta Ecclesia, aut vnaquæque cuiusque fidelis anima designatur? Cuius profectio plaustrum rotæ sunt utrumque testamentum. Nam dum sancta Ecclesia, vel electa quælibet mens per vetus, & nouum testamentum instructa, ad æternam vitam nititur, quasi sublimibus prælatæ rotis, ad propositum locum per altum fertur. Sed plaustrum fieri nouum præcipitur, ut videlicet, qui ad æterna gaudia peruenire desiderat per præceptum dilectiones noui hominis splendore vestiatur. Hoc quippè plaustrum innouari præcipiebat Dominus dicens: *Hoc est præceptum meum Ioan. 5. ut diligatis invicem, sicut dilexit vos.* Hinc Paulus præcepit dicens: *Renouamini spiritu mentis Ephes. 4. vestra, & induimini nouum hominem, qui secundum Deum creatus est.* Hinc Romanos alloquens *Rom. 13. ait: Non est in commensationibus, & ebrietatibus, non in contentione & emulatione, non in cabilibus, & impudicijs, sed induimini Dominum Iesum Christum.* Plaustrum igitur nouum facit, qui & utrumque testamentum rectè intelligit, & splendore sanctæ conuersationis indutus, ad superna sese desideria extendit. Possunt quoque rotæ quibus hoc plaustrum graditur, electi cuiusque geminum desiderium designare, quia quisquis iam opulante Deo præsentem vitam in ærurnam peregrinationis tenet, ad futuram beatitudinem idcirco peruenire desiderat, ut impassibilis & immortalis fiat, ut videlicet per vnum eam quam horret, miseriam deserat, per aliud eam quam promeretur beatitudinem, nunquam perdat. Vacca autem sunt sancti prædicatores: qui quia gemino prædicato- nario numero, quam feminino genere designantur. Vituli autem sunt desideria terrena. Cum ergo vacca plaustrum trahunt, domi vitulos claudunt: quia dum electi fidelibus ad supernam patriam ducatum præbent, ea desideria quæ eis reprobata vitam suggerunt, prodire ad effectum prohibent. Claudunt quippè vitulos, cum iam superba desideria in ipso suggestiones initio intra conscientiam conterunt, & proficere eo ad effectum operis non permittunt. Vnde & vacca quibus non est iugum impositum, ad trahendum plaustrum exquiri perhibentur: quia prædicatores electis fidelibus prouidendi sunt, qui per nulla onera criminis subiecti sint imperio diabolice potestatis. De quo profectio iugo per prophetam dicitur: *Compuresceret iugum à facie olei.* Benè autem processus sensuum ordini concordat verborum: quia etsi aduersa dominatione sunt liberi, necesse est ut semper sint de futura conuersatione suspecti. Vacca ergo & siue iugo sunt, & tamen earum vituli domi clauduntur: quia sancti prædicatores aduersarijs spiritibus ex virtute dominantur, sed ab edomandis paruis desiderijs eo intentionem non auferunt, quod de sanctitate, qua se ornatos aspiciunt, securitatem in hac vita perpetuam habere non possunt. Et quia talibus diuinæ cognitionis gratia latius aperitur, a patre arca Domini tolli, & super plaustrum poni præcipitur. Quod autem imponi arca auditoribus super plaustrum iubetur, hoc profectio insinuat, videlicet quod in sancta Ecclesia plures ordines præsulum inuenimus: quia dum prærogatiua alij alijs digniores sunt, etiam auctoritatem præcipiendi sortiuntur ex culmine ordinis altioris. Cum ergo arca Domini reduci præcipitur, super plaustrum nouum poni perhibetur: quia profectio ad æternam patriam cum cognitione sacramentorum spiritualium rectè graditur, qui hoc quod de sancta scriptura dicit, per nouæ conuersationis pulchritudinem non relinquit. Diuus Isidorus verò vacas illas Allo- philorum arcam degestantes, fugam sanctorum renunciantium sæculo designasse asserit, qui nul- lum delicti iugum traxerunt. Nam sicut illæ pignorum affectibus (inquit) à recto itinere minimè digressæ sunt, ita sancti mundo renunciantes, parentelæ obtenti, non debent à bono proposito præ- pediri, &c. Sic & D. Bernardus in opere de modo benè viuendi ad sororem: Per vacas Philistæo- rum, quæ ducebant arcam Domini ad terram Israel, intelligi ait figuram eorum qui propter Deum dereliquerunt sæculum. Nam Philistæi, inquit, sicut iunxerunt vacas plaustro, vitulosque eorum reduxerunt domi, & super plaustrum imposuerunt arcam testamenti Domini: ita iugum Chri- sti leue, & suaue impositum est super ceruices seruorum Dei. Et sicut vacca amore filiorum suo- rum mugiebant, & tamen non declinabant ad dextram, neque ad sinistram, sed recto tramite in- cedebant vsque Bethsemas, qui erat in introitu terræ Israel: ita serui Dei recto tramite incedere debent, & pro amore parentum suorum, non debent ad dextram, neque ad sinistram declinare à bono opere, vel proposito, sed recto itinere, vsque ad Bethsemas, idest, vsque ad introitum cæle- stis regni peruenire. Et sicut vacca pro filiis suis mugiedo pergebant: ita conuenit seruis Dei, pro pa- rentibus suis mugire, idest, pro eis debent orare, ut benè sit eis, & ut à malo liberentur, atque in bono confirmantur. Idè D. Bernardus in tractatu de passione Domini: qualiter diligendi, & qualiter odi- endi sint amici, per easdem vacas trahentes plaustrum cum arca Domini, perdoceri nos testatur: quarum vituli dum essent reclusi domi, ipsæ vacca arcam gestantes, & recto itinere pergentes Beth- sames, cum audirent voces vitulorum, dederunt quidem mugitum, qui erat signum naturalis affe- ctus: nec tamen semel se ab arrepto itinere receperunt. Tu verò si iam poitas siue professione aper- ta, & solenni, siue occulto proposito iugum Domini, idest, regulam quamcunque per Spiritum

Prædicato- res.

Sauli re- nunciantes sæculo. Serm. 3.

Amici ut amandi, & odiendi.

Humilitas.

Carnales.

Plebs posita
sub iugo.

Sanctum à patribus institutum: si te prædictorum vermium (truncum crucis corrodentem) suggestiones incipiunt corrodere, imitare vaccas Allophylorum portantes arcam Domini: redde mugitum, idest, signum affectus, hoc est, condole, compatere, consolare eos qui naturali amore coniuncti sunt: nihil tamen minus serua viam inceptam, hoc est, perfice bonum propositum dirigendo pedes tuos versus Bethsames, versus domum Solis, hoc est, ad caelestem patriam, ubi est summa & spiritualis habitatio Solis nostri Domini Iesu, qui est Sol iustitiæ, quæ in illa domo lucet in virtute sua habitans lucem inaccessibilem. Sic sunt amandi amici, ut affectu amoris erga illos conseruetur; sicut sunt & odiendi, ut eorum amor nequaquam Dei amorì præferatur; immo, nec animæ nostræ commodum amorì illius præferre debemus, sed tanquam odisse animas nostras, affligendo illas ieiunijs, vigilijs, castigationibus, ut doceamus eas Dominicis obedire præceptis, & cetera, Glossa ordinaria, ubi in Genesi Dominus dicit ad Abraham: *Sume mihi vaccam triennem, & capram triennem, & arietem annorum trium*, humilitatem eò quod vacca iugo submittitur, quæ benè (inquit) dicitur triennis, quia per humilitatem homo subiicitur maiori, aequali & minori. At Robertus lib. 5. in Genesim de Trinitate, & operibus eius, qui sibi voluerit quod ait. *Sume mihi vaccam triennem, & capram triennem, & arietem annorum trium, turturem quoque, & columbam*, omnem hanc assumptionem, propheticam assumptionem esse ait. Vacca quippè, capra & aries, quæ profecto seruilis sunt animantia, nam & lacte suo dominos suos pascunt, & lanis operiunt, tres præsignant (inquit) generationes, per quas semen Abraham seruiturum erat in terra non sua: nam generatione quarta, Inquit Deus, reuertentur huc. Est autem vacca trima, & capra trima, & aries trium annorum. Cur hoc? Videlicet, quia patres, vel Patriarchæ primi, per quos inuocatum est nomen Domini super illos, tres numero sunt, à quibus denominationem suscipere Dominus Deus dignatus est, ut diceretur Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Sub istis namque nominibus Trinitas vnus Deus, sæculis illis prædicari voluit, quia nondum capere possent homines manifesta nomina eiusdem Trinitatis. Volucres quæ descenderunt super horum animantium cadauera, quas & abigebat Abraham, rapaces & importunos Dominos, Aegyptios scilicet significauerunt, qui per Abraham meritum, à deuoratione generis illius tandem abigendi erant. Generatio quarta qua erant reuersuri, per liberam significatur auium naturam, per turturem scilicet, & columbam. Nec solum pro libertate eiusdem reuersionis, verum & pro spirituali gratia prophetarum, & sacerdotum, quorum primi, vel principes in eadem reuersione Moyses, & Aaron exiterunt. Proinde, tollens, inquit Scriptura, omnia hæc diuisit per medium, subauditur quadrupedia, & viasque partes contrà se aliter fecit posuit: aues autem non diuisit. Etenim carnales qui per quadrupedia signantur, lites & seditiones murmurando contra Dominum facturi erant: spirituales verò vnanimem seruare concordiam, immò & seditiosos ad pacem reuocare habebant. Venerabilis verò Beda in expositione eiusdem loci: per vaccam triennem significatam esse ait plebem positam sub iugo legis: per capram triennem, eandem plebem peccatricem, per arietem trium annorum eandem plebem regnaturam: animalia autem hæc idèò tria dici, quia per articulos temporum, vsque ad Noe, & inde vsque ad Abraham, & inde vsque ad Dauid. Tanquam tertiam ætatem gerens ille (inquit) populus adoleuit: per turturem, & columbam, spirituales in illo populo significatos esse: quorum ætas temporalis idèò taceatur, quia æterna meditantur, transgressi sunt temporalia desideria. Quod verò tria isthæc animalia diuidantur aduersum se inuicem partibus constituta, quia carnales, & in veteris populo, & nunc inter se diuiduntur. Porro aues inter se non diuidi, quia spirituales individui sunt, schisma non cogitant, siue à turbis se remouent, siue intra illas conuersantur, ut turtur, ut columba, vtrique tamen auis simplex, & innocens. Eodem isthæc modo interpretatur Eucherius. Sed & Diuus Augustinus in enarratione Psalm. centesimotertij. Habemus, inquit, aues significantes aliquid spirituale: Non frustra dictum est, *Renouabitur iuuentus tua sicut aquila*: non frustra dictum est de Abraham, *Aues autem non diuisit*. Abraham in illo sacrificio satis mystico accepit tria animalia, arietem triennem, vaccam triennem, capram triennem, & turturem, & columbam. Diuisus est aries, & aduersus se partes constitutæ. Diuisa capra, nihilominus partes aduersus se constitutæ. Diuisa vacca, sic etiam de ipsius carne factum est: & subiicit scriptura, *Aues autem non diuisit*. Deinde dicitur, *Trimus aries, trima vacca, trima capra*. De auium ætate tacetur. Vnde rogo vos, nisi quia significantur in auibus quidam spirituales, quorum ætas temporalis propterea tacetur, quia æterna meditantur, & transgrediuntur, desiderio, & intellectu omnia temporalia? Spirituales viri qui de omnibus iudicant, & à nemine iudicantur, itaque ipsi soli non diuiduntur in hæreses, & schismata. In ariete intelliguntur præpositi, ducunt enim greges. In vacca plebs intelligitur Iudaorum: habuit enim iugum legis, sub quo laborabat. In capra intelligitur Ecclesia de gentibus, in quibusdam liberis salibus insultabat, & amaro pascebatur oleastro. Trima sunt di-

cta

Et animalia, quia tertio tempore gratia reuelata est. Nam primum fuit ante legem, secundum ex quo lex data est, tertium quod nunc est, ex quo regnum coelorum prædicatur. Quid ergo dicimus, quod aries non diuidatur? Nonne Episcopi fuerunt authores schismatum, & hæresium? Porro autem si plebs ipsa non diuideretur, idest, si vacca non euideretur, si capra non diuideretur, erubissent fortassis illi in diuisionibus suis, & ad compagem remeassent. Diuiduntur duces, diuiduntur & plebes, ut cæcus eacum sequantur, & simul in foueam cadant. Ponuntur aduersus se inuicem. Aues autem non diuisit. Spirituales non habent diuisiones, non cogitant schismata &c. At uero Sanctus Isidorus scripturus quia uterque populus, Iudæorum & Gentium, sub Christi regimine vaticinijs prophetarum vocentur, scribit in hæc verba: Esaias dicit. *Et erit in die illa, nutriet, & Li. de gentium uocatione c. 3.* homo vaccam bonam, & duas oves, & præuertat lactis, comedet butyrum. Vacca bouum plebs est ex Iudæa, ueniens ex semine Patriarcharum: Oves duæ, Ecclesia ueniens de Gentibus, & idcirco duæ oves, & una vacca, quia auctior est ex gentibus Ecclesiæ numerus quam ex Iudæa. Homo autem qui nutriet eas, ipse est Christus, qui per Hieremiam dicit. *Conuertimini filij reuerentes dicit Dominus, quia ego uir ueller & ad sumam, uos: unum de ciuitate, & duos de cognatione. Et dabo uobis pascua iuxta cor meum, & pascet uos scientia & doctrina.* Superius namque dixerat per Esaiam. *Nutriet homo vaccam unam & duas oves*, quem hominem Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui assumet duos de cognatione, & unum de ciuitate. Quia minor est numerus credentium ex circumcissione, quam ex præputio. Hanc autem ciuitatem Iudæam dicit siue Hierusalem, cognationem uero eius gentes: pastores autem Apostolos, vel Ecclesiæ doctores, Christi gratia prædicantes, & car, Et rursus sermone secundo de tempore in Dominica in Quinquagesima. Vacca triennis & aries annorum trium, & capra triennis, & turtur, vel columba, figurant omnium gentium prætulere. Di- *Gentium omnium typus.* Et sunt autem trium annorum, quia omnes gentes in Trinitate erat mysterium credituræ. Et quia tota Ecclesia Catholica non solum habet spirituales, sed habet etiam & carnales, quamuis nonnulli in trinitatem se credere dicant, carnales tamen sunt, quia crimina peccata uitate dissimulant. Quia ergo cum carnalibus sunt etiam spirituales, ideo turtur, & columba sunt additæ. In turture, & columba spirituales possunt significare, ut in illis tribus animalibus carnales intelligi. Ergo diligenter attendite quia illa tria animalia diuisisse in duas partes dicitur Abraham, & contra se inuicem posuisse. *Aus.* Scriptura inquit, *non diuisit.* Quare hoc fratres? Quia in Ecclesia Catholica carnales diuiduntur, spirituales omnino non diuiduntur: & sicut dicit Scriptura, contra se inuicem præparantur. Quare carnales & diuisi & contra se positi sunt? Quia omnes luxuriosi, & amatores mundi, contra se inuicem diuisiones & scandala habere non desinunt. Isti ergo diuiduntur, quia sibi inuicem aduersantur. Aues autem, idest, spirituales non diuiduntur. Quare spirituales non diuiduntur, quia est illis cor unum, & anima una in Deum. Est in illis unum uelle ac nolle, &c. Sed & alicubi in sacris literis per vaccam lasciuia voluptasque carnalis indicatur. Nam D. Gregorius, ubi apud Moysen dum in sacrificio vacca mutatur, offerri cum hyssopo lignoque cedrino bistrictus coccus, præcipitur, vaccam (inquit) mactamus, cum carnem à lasciuia suæ uoluptatis extinguimus, quam cum hyssopo lignoque cedrino, ac cocco offerimus, quia cum maceratione carnis sacrificium fidei, spei & charitatis adolemus. Hyssopus quippe interna nostra mundare consuevit: lignum cedrinum nulla putredine deficit, quia spem celestium terminus non consumit. Coccus uero rubro colore flammescit, quia quem implet charitas, incendit, &c. Et mox. Quid ergo per hyssopum nisi Christi humilitas designatur? Ipsa est enim: quæ omnem in nobis reprimat contumaciam, sicut herba illa pulmoni inflato adhibet medicinam, &c. Iuxta legis quoque testimonium, inquinatas manus dabat eiusdem herbarum fasciculus vaccae rursus cruore intinctus. Quid autem per vaccam nisi ad sacrificium assumpta incarnationis Dominicæ infirmitas designatur? Sicut enim per masculinum sexum solet fortitudo intelligi, sic & per femininum potest infirmitas designari, & de eo scriptum est: *Quia & si mortuus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute Dei.* Ipse est enim Summus Pontifex *Vaccarum fa.* noster, qui in ara crucis pro totius mundi sanitate, sui corporis hostiam obtulit. Hæc autem vacca facta dicitur, ut in ea sanguinis Christi rubor euidenter demonstraretur. De quo in Canticis Cantorum sponsa loquitur dicens: *Dilectus meus candidus & rubicundus:* Candidus nimirum ex diuinitatis specie, rubicundus ex passionis cruore. Hoc itaque hyssopo ille solummodo aspergitur, qui uias passionis Dominicæ imitatur. Sanctificatur uero aspersus, sicut per Paulum dicitur, si enim sanguis taurorum, & vitulorum & cinis vitulae asperso inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatam Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruendum Deo uiuenti? &c. Sed reuertor ad significatum lasciuia: Diuus Hieronymus apud Oseam, ubi dicitur. *Quoniam sicut vacca lasciuia declinauit Israel: nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine.* (Septuaginta habent: *Quoniam sicut vacca asilo percussa insauit Israel, nunc pascet eos Dominus sicut agnum in spatio.*) *Haromici.*

tijs.) per lasciuientem vaccam exponit Hæreticos, his verbis: Quia ergo infaniuit Israel, & percussus fornicationis spiritu, incredibili furore bacchatus est; ideo non multo post tempore, sed dum propheta, dum spiritus hos regit artus, pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Quia metaphoram à vacca lasciuiente siue æstro quam cepit, seruat in reliquis, ut captiuitatem in Assyrios, & latissimam Medorum terram dispersionem populi Israel, quasi in campo latissimo & in spatiosa terra, gregis & agnorum pasturam vocet. Super hæreticis prona intelligentia est, ad quos, vel de quibus dicitur: *Si semel fornicaris hæretice, saltem in Ecclesiasticæ non delinquas, nec ingrediaris in Galgam*, hæreticorum conciliabula, ubi peccata omnium reuelantur, & instar porcorum volutantur in coeno. Ne te ascendere putes ad superbas & arrogantes falsorum dogmatum fictiones. Non est enim ibi domus Dei, sed domus idoli. Nec iuraueris per nomen Christi, cuius maiestatem miscendo idolis polluisti. Sicut enim vacca percussa asilo, percussi sunt hæretici ardentibus Diaboli sagittis, & lagis notitiam reliquerunt: ideo pascuntur in lata & in spatiosa via, quæ ducit ad mortem, & patientia Domini bonique pastoris eos nutrit ad interitum. Et rursus, ubi ait Propheta Amos. *Audite verbum hoc Vacca pingues, quæ estis in monte Samaria quæ calumniam facitis egenis, & confrigitis pauperes: quæ dicitis Dominus vestrus, affert, & bibemus.* (Vbi pro vaccis pinguibus Ixx. posuerunt *δαμαλῆς τῆς βασανίδος*, Aquila & Theodotio ipsum verbum hebraicum, Hieronymus Symmachi interpretationem sequitur, qui ait *αἱ βεῖς ἐντροποι*, idest, boues saginatae.) Loquitur ad principes Israel & optimates quoque decem tribuum, qui delicijs, & rapinis vacabant, ut audiant sermonem Dei, & non aratores boues, sed vaccas pingues de armento se esse nouerint: siue quæ nutriantur in pascuis Basan, quæ sunt loca herbarum fertilissima: ac per hoc significat eos, non agriculturæ, sed immolationi, & esui præparatos. Vos vacca pingues estis in monte Samaria, & humiles quosque confrigitis, & dicit Dominus vestris (idest, pastoribus, per quos reges intelligimus) Date nobis & bibemus, idest, iubete tantum, & nos cuncta vastabimus. Ex eo autem quod posuit: *date nobis & bibemus*, & non dixit, *date & comedemus*, ebrietatem earum significat in vino, atque luxuriam quæ statum mentis euertunt. Iurauit itaque Dominus Deus sancto suo, vel in semetipso, vel in filio, vel in templo, vel in omni qui sanctus est, & appellatur templum Dei, quod aduentura sit dies, non longè & post multa sacula; sed iam imminens captiuitatis & angustiae: in quo vaccae leuentur in contis, & reliquæ earum in ollis feruentibus. Hoc autem significat quod capiantur in prælio, & portentur, atque auferantur iure victoriæ, seruans tamen ceptam vaccarum metaphoram, ut quas esse pingues dixerat vaccas, earum carnes narret in contis vel scutis esse portandas Et sicut lebes feruentissimus minutos pisces pariter inuoluit: ita & vaccas Basan absque vilo ordine captiuitatis miserijs opprimendas, &c. Et mox. Verbum autem Domini, quod vaccae Basan iubentur audire, secundum ceptam tropologiam, hæreticis præcipit, qui ventri & gula seruientes, rectè appellantur vacca pinguisima, siue vacca ignominiosa; hoc enim interpretatur Basan, idest *ἀρχὴν*, quam si confusionem dicere voluerimus, Babylonem magis, quam Basan interpretabimur. Hæ vaccae pingues, siue ignominiosæ & aridæ (nam Basan, & hoc intelligitur) in monte Samaria sunt; cui & in Osea dicitur. *Aufer vitulum tuum Samaria.* Et rursus in eodem. *Quia sciancens erat vitulus tuus Samaria:* & ideo in monte Samaria, quia semper eriguntur in superbiam, & sibi sublimia reprobant. Samaria quoque custodia dicitur, non quod custodiant sermones Domini, sed quia custodes præceptorum eius, esse se iactent. Quæ calumniam faciunt egenis, & confringunt pauperes. Egenum, & pauperem intellige Ecclesiasticum virum, qui veritatis simplicitate contentus, hæreticorum suppellectilem, & eloquentiæ fulgorem, argumentorumque diuitias non requirit. Hæ vaccae dicunt Dominis suis: *Afferre & bibemus.* Dominos earum, vel principes peruersorum dogmatum possumus appellare, Valentinum, & Marcionem, & Arium, & Eunomium, aut eos qui per multiplices libros ab alijs malè inuenta corroborant. Istis dicunt vaccae Basanitides; *Afferre nobis, & bibemus.* Nisi enim illi dederint, isti quod deuorent, non habent imò quod bibant, ut inebrientur. Ut autem sciamus aquas, & pocula significare doctrinam; Dominus loquitur ad Samaritanam. *Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.* Ergo qui de Samaritanæ, idest, de hæreticorum aquis biberint, semper sitient, & ardorem faucium siccarum refrigerare non poterunt, &c. Et mox. *Et iura Dominus Deus tuus in sancto suo contra vaccas sagina & dabimus seruientes, siue iurat in sanctis suis, & eos qui cum ipsi sunt, mittant in lebetes, siue portent.* Et vel ipsæ vaccae sint negotiatores pestilentes, vel ipsi qui veniunt, ut portent eas; & ejiciantur nudæ, inuicem se videntes proicianturque super montem Remman, dicit Dominus Deus. Debemus enim & iuxta Septuaginta dicere, ne frustra eos proposuisse videamur. Quando venerit contra hæreticos dies iudicii, atque vindictæ, tunc auferentur in armis, hoc est cum armis suis, quibus aduersus Ecclesiam dimicauerant; vel victi armatura Dei, & ab illius pugnatoribus superati, mittentur in lebetes, ut exurantur & excoquantur, qui fuerunt prius negotiatores pestilentes:

Cap. 4.

Ebrietas.

tes: ad hoc enim negociabantur, ut morti traderent, quos deceperant. Cumque excocti fuerint & exusti, egredientur nudi, nihil eorum habentes, quæ sibi antea præsumebant. Et videbunt ignominiam suam super montem Remman, qui interpretatur sublimitas, ut in superbia sua cõterantur. Possumus iuxta literam, quando venerint dies captivitatis super vaccas Samariæ, intelligere, quod superent eos in prælio, & opprimant armis suis, & in congressione superatas, compellant ad vrbes munitas, quæ comparentur ollis feruentibus: ut quo modo Hierusalem habens clausos populos, & obfessos, assimilatur ollæ feruenti & plenæ carniū: Sic & vrbes Samariæ ollis feruentibus comparentur, quæ fame & pestilentia clausos populos exire compellant, & ire in captiuitatem mutuo se videntes, & transferri in Armon montes Armeniæ, qui Medis, Persisque confines sunt. Hæc itaque Hieronymus. Iacobus de Vitriaco S. R. E. Cardinalis quid septem illæ vaccæ, toridemque spicæ à Pharaone in somno visæ (de quibus supra dictum est) moraliter mysticeque significant, facundissimè declarat in hæc verba: Vidit Pharaon in somnis septem boues pulchras, & crassas nimis, quæ in locis palustribus pascebantur. Vidit & alias septem de flumine emergentes, scædas, macieque consumptas, quæ deuorant primas. Secundo vidit septem spicas in culmo pullulantes, plenas & formosas: & totidem alias tenues & percussas vredine, vento scilicet vrente; deuorantes omnem priorem pulchritudinem. Septem pingues vaccæ, septiformis spiritus plenitudinem significant. Septem scædæ & macilentæ vaccæ, septem, scilicet, spiritus nequiores: de quibus Dominus in Evangelio loquitur, qui deuorant omnem spiritualem pinguedinem, quoniam ad ingressum vitiorum egrediuntur virtutes. Pascuntur autem pingues in locis palustribus, reputatione malorum, vel in locis palustribus, idest, humilibus. Super humiles enim septiformis spiritus requiescit. Macilentæ autem in locis virentibus & vberimis: quia mali in hoc mundo virent & diuitijs abundant. Septem spicæ plenæ, significant bonorum plenitudinem. Septem macilentæ, malorum operum fertilitatem. Mala enim sequentia bona opera destruunt, & virtutum pinguedinem absorbent.

*Somnium
Pharaonis.*

VSUS IN SACRIFICIIS HEBRÆORVM.

TRIPLEX (inquit D. Thomas) erat sacrificiorum genus. Quoddam, quod totum comburebatur, & ideo dicebatur holocaustum, & offerebatur Deo specialiter ad reuerentiam Maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius: Secundum dicebatur, pro peccato, quod offerebatur ad remissionem peccati, cuius vna pars comburebatur, altera cedebat in usum Sacerdotum, nisi eum offerebatur pro peccato totius populi, vel pro peccato sacerdotis, nam tunc totum comburebatur. Tertium vocabatur Hostia pacifica, quæ offerebatur Deo, vel pro gratiarum actione, vel pro salute, vel prosperitate offerentium ex debito beneficii, vel accipiendi vel accepti. Huius vna pars incendebatur, altera cedebat in usum sacerdotum, tertia in usum offerentium, &c. In his aues immolabantur & quadrupeda, sed inter illas, columba tantum & turtur, ex his bos, (pro qua voce aliquando taurum, aliquando vaccam nominari videas) ouis (arietem sæpe litera sacra vocat) capra siue caper siue hircus. Cur autem isthæc animalia inter cetera omnia seligerentur, docet Philo Iudæorum disertissimus, in doctissimo illo suo, quem de victimis conscripsit, libello. Animalia (inquit) quæ in sacris mactari solent, aut terrestria sunt, aut volucris: sed volucris cum sint infinitæ species, duas tantum se legit Moses legifer: quoniam Columba inter natura mansuetas, & gregatim volitantes est mitissima; turtur vero inter folitarias cicuratus facillima. Terrestrium quoque innumeris gregibus omissis, tria præcipue secreuit genera, bouum, ouium, caprarum, ut mitiora, mansuetioraque. Siquidem armenta magna bouum, magni gredes caprarum, & ouium, ab vno quouis aguntur, nec solum viro, sed & puero, dum exeunt in pascua, rursumque in suo tempore decenter ad lepra redeunt. Quod autem animalia hæc ingenio miti sint prædita, vel illud euidens est iudicium, quod omnia vescantur herbis, non carnibus, nec vnguibus aduncis armata, nec continua serie dentium, nam gingivæ dentibus aliquot destitutæ sunt. Præterea maximè vitam iuuant hæc animalia. Arietes vestitum præbent tegendis corporibus: boues arando terram semetipsum præparant, & fruges ipsas tritura reddunt alimento utiles. Ex caprarum pilis, ac tergoribus contextis, confutisque fiunt penulæ viatorum, velaminaque militibus, & alijs, quos necessitas aliqua cogit extra vrbes sub diuo degere. Qualia autem hæc animalia esse debeant, ut Deo immolentur, continuo ita idem Philo docet. Requiritur autem integra hæc omnia, illaesa partibus omnibus, & maculis etiam natisque carentia. Tanta autem cautela vtuntur in hoc negotio, & qui offerunt victimas, & ipsi sacrifici, ut probatissimi sacerdotum peritissimiq; ab extremis pedibus exorti per totum corpus inquirant, quæ sunt conspicua, ne ventre feminibusque celetur, vel minima labecula. Adhibetur autem hæc cura non propter victimas, sed ut sine omni culpa

*1. 9. 103.
ar. 3. aa 8.
Sacrificiū
quoduplex.*

*Animalia
quæ & cur
mactari so-
lent.*

*Animalia
immacula-
da qualia
esse debent.*

Lib. de sa-
crif.

Macula
quid.

Munda, &
immunda.

In cap. 26.
Matth.

Sexus ani-
malium im-
molatorum.

culpa sint, qui eos macandas offerunt. Submonentur enim his symbolis, ut quoties accedunt ad altaria, vel nuncupaturi vota, vel reddituri, nullum vitium nullumque morbum afferant in anima, sed contentur omnino nitidam, & immaculatam in conspectu Dei producere, ne visam auferatur. Hæc Philo. Immaculatum autem (ut annotavit Abulensis, citante Francisco Ribera Villacastinensi Presbytero Societatis Iesu, ex quo ferè isthac descripsimus,) non vocat, quod pelle totam unicolor em habet, nullisque alterius coloris notis distinctam, quæ maculae vocari solent, & immaculosa animalia, ut *Maculosa tegmina lyncis*, sed quod integrum est, idest, quod & omnibus suis membris constat, & insignem deformitatem non habet. Macula enim vocatur defectus alicuius membri, vel deformitas, Hebraicè *mum*, quod *lxx.* *μῦμος* vertunt, idest reprehensionem, hoc est, vitium reprehensione dignum, & immaculatum vertunt *ἀμωμος*, idest, irreprehensibile, quod irrideri non possit. *Leuit. 22.* *Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo.* Quid autem maculam dicat, statim explicat. *Si cæcus fuerit, si claudus, si vel paruo vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si ingem scabiem, si impetiginem in corpore, vel berniosus.* Omnis, qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis non accedet offerre hostias Domino. (Ex quibus verbis illud intelligimus, quod est, in Canticum Canticorum, *Tota pul. bra es amica mea, & macula non est in te.*) Et cap. 72. *Immaculatam offeret, ut acceptibile sit.* Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, &c. Immaculatum semper in Hebræo vocatur tamin, idest, integrum, atque perfectum, *lxx.* *ἀμωμος*, idest, irreprehensibile. Cum igitur legimus *Exod. 12.* *Erit autem agnus a s. sue macula:* non est intelligendum, cum aut omnino album, aut nigrum posci, sed integrum & sine deformitate; Eodem enim modo hoc dicitur in Hebræo, in Græco, quemadmodum, & in verbis: quæ nunc interpretamur ex 1. cap. *Leuitici.* Notandum tamen, quod offerens aliquod animal spontaneè in sacrificium, poterat offerre illud, etiam si haberet amputatas aures & caudam, non tamen si offerret ex voto, nisi votum caderet supra tale animal, ut annotat *Tostatus* ad hæc verba *Leuit. 22.* *Bovem & ovem aure & cauda amputatis voluntariè offerre potes, votum autem ex his solui non potest.* Notandum etiam animalia dici etiam munda, & immunda quæ secundum speciem suam ad immolandum Domino erant illicita, quæcunque autem ea essent, omnia scilicet quadrupeda præter bovem, ovem, & capram, etiam si ad cibum essent apta. Causa modò cur Deus munda, & immaculata volebat esse omnia isthac animalia quæ offerebantur ei, erat (inquit *Tostatus*) honor suus, quia sacrificia quæ Deo offerebantur, non erant ad supplendam aliquam indigentiam Dei, quia Deus carnibus non vescitur, & si vesceretur, non peteret sacrificia, quia ipse habet carnes plurimas, *Psalm. 49.* *Non in sacrificijs tuis arguam te, scilicet, etiam si illa non offeras: Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.* *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam mea sunt omnes fera sylvarum, tumentia in montibus & boves.* *Cognoui omnia volatilia cali, & plenitudo agri mecum est.* *Si sursero, non dicam tibi: meus est enim orbis terra, & plenitudo eius.* *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Non ergo vult ista Deus propter aliquam necessitatem, sed propter honorem, sicut dicitur ibi, *Immola Deo sacrificium laudis.* Et postea dicit: *Sacrificium laudis honorificabit me.* Sed Deus iudicat se contemni, si offerantur ei animalia maculata. Ergo non sunt offerenda, quia non honoratur sic. Ita patet *Malac. 1.* scilicet; ad vos o sacerdotes qui despiciatis nomen meum, & dixistis in quo despectimus nomen tuum? offeritis super altare meum panem pellutem, & dicitis, in quo pollutimus te? In eo quod dicitis, mensa Domini despecta est, si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, quasi dicat, cum duces, qui homines sunt, non suscipiant talia, neque ego suscipiam. Hæc itaque *Tostatus.* Observabatur etiam animalium sexus. Nam et si in holocausto nisi masculos immolari liceret, ut constat ex cap. 1. *Exodi:* in sacrificijs tamen pro peccato & in pacificis interdum licebat offerre femellas: nec non in voluntarijs, ut ostendit idem *Tostatus*, *Exod. 34.* *quasi. 15.* Cum enim dixisset, quod ideo primogenita animalia feminini generis non immolabantur Domino, quia Deus volebat perfecta animalia sibi immolari, genus autem femininum est imperfectum: Si forte (inquit) arguas, quod aliquando offerebantur capræ femellæ, & oves, atque vaccæ, ut patet *Leuit. 3.* & 4 & 5. cap. Respondetur quod sacrificiorum, quædam erant spontanea, & quædam erant coacta: in spontaneis magis permittitur offerri, quodcunque voluerimus: in sacrificijs autem necessarijs non permittuntur offerri femina, sed soli masculi, nisi sit ex significatione aliqua. Patet hoc in sacrificijs pro peccato, quæ licet sint necessitatis: tamen quia magis convenit significatio in femina, quàm in masculo, ponitur femella: sacrificia autem quæ sunt pacifica, quia sunt totaliter voluntaria, possunt offerri masculi, & feminae secundum voluntatem offerentis, ut patet *Leuit. 3. c.* Sacrificia autem quæ sunt votiva, quia sunt sacrificia necessitatis, non fiunt de femellis, ut patet *Leuit. cap. 22.* Patet etiam fundamentum huius responsionis, quia si aliquis voueret offerre aliquod

aliquod animal, tenebatur dare illud, sine aliqua macula: si autem offerret animalia pacificorum, poterat offerre cum quibusdam maculis, vtpotè amputatis auribus, vel cadua, vt patet Leuit. 22. Sacrificium autem primogenitorum erat de necessarijs; ergò solum fieri debebat de masculis. Item sacrificiorum quædam erant directè in Deum, scilicet ad laudem eius, alia autem erant ex alijs causis, scilicet quia nobis pacificabatur in eis, quæ petebamus, vel vt concederet petitiones, aut vt remitterentur peccata. Primo modo soli masculi offerebantur, & ista erant sacrificia holocaustorū, in quibus solum mandantur offerri masculi, vt patet Leuit. 1. alia erant pro alijs causis. Et ibi non erat necessarium semper offerre masculum, sed interdum offerebantur femellæ, vt in quibusdā pro peccato, & in hostijs pacificis: sacrificium autem primogenitorum erat ad laudem Dei, quæ educerat ex Aegypto Iudæos, & liberauerat primogenita eorum ab exterminatore, idèo masculus esse debebat, &c. Istiusmodi autem sacrificium, quod potissimum ad honorem fiebat Dei, holocaustum vocari diximus: totumque comburi, id quod nomenclatura ipsa indicat. ὁλοκαυστος, enim dicunt Græci, quasi ὁλοκαυστος, idèst, totum combustum, quare similiter Hebræis calil dicitur. Fiebat autem holocaustum de illis generibus animalium, quæ sola Domino cædi lege diximus, hoc est, de bobus, de ouibus, de capris, de columbis, siue turturibus. De singulis deservè loquitur legislator Leuit. 1. Ac primum de bobus ait. Si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento masculum immaculatum offeret ad ositium tabernaculi testimonij ad placandum sibi Dominum: ponetque manum super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens, immolabitque vitulum coram Domino, & offerent filij Aaron sacerdotes sanguinem eius per altaris circuitum, quod est ante ositium tabernaculi, detractaque pelle hostiæ arius in frustra concident, & subicient in altari ignem strue lignorum ante compositis, & membra, quæ sunt cæsa, desuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta, quæ adhærent iccori, intestinis & pedibus lotis aqua, adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem Domino. Quod autem hic dicitur ad placandum sibi Dominum, &c. videri possit S. Thomæ repugnare, qui, vt diximus, holocausta Deo offerri ait solita ad reuerentiam Maiestatis ipsius: non tamen repugnat. Qui enim holocaustum offert, ad Dei honorem, & reuerentiam offerret, sicut scribit Philo de victimis. Primo (inquit) illi generi, quod solum Dei honorem sibi proponit, lex aptè holocaustoma tribuit, quando victima integra igne absumentur, humana cupiditate nihil inde sibi usurpante. Et postea. Atque ita holocaustoma solus est Deus, cui semper debetur honor, etiam si nihil expectaremus ab eo gratia. Verum nihil impedit eum qui offert hoc honore, atque hoc reuerentiæ inditio Deum sibi placatum, ac propitium velle. Nihil etiam impedit Deum eodem honore placari, ac beneuolum reddi offerenti, etiam si nihil ille de placatione cogitaret. Sed illud in primis obseruabatur, vt ipse qui offerret, manus victimæ imponeret, quasi iram Dei deprecans, eamque non in suum, sed in victimæ illius caput immitti petens: quod ex Leuit. 16. intelligimus, in quo scriptum est: Postquam mandaueris sanctuarium, & tabernaculum, & altare, tunc offeras bircum viuientem; & posita utraque manu super caput eius, confitentur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorum, quæ imprecans capiti eius emisit illum pro hominem paratum in desertum. Cætera, quod ad sensum historicum pertinent, manifesta sunt. Hoc tantum addendum, in holocausto pelles victimatum fuisse sacerdotum, Leuit. 7. Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius. De secundi generis animalibus ita in eodem capite primo legislator. Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris in holocaustum: masculum absque macula offeret, immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem, coram Domino. Sanguinem verò illius fundent super altare filij Aaron per circuitum, diuidentque membra, caput, & omnia quæ adhærent iccori, & imponent super ligna, quibus subijciendus est ignis. Intestina verò, & pedes lauabunt aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum Domino. In quibus ea tantum adnotemus, quæ à priori holocausto differunt. In primis agnum, & hœdum anniculos esse oportebat, vitulum grandiorum etiam mactare licebat, vt testatur Iosephus sacerdos. Legitur & in nonnullis codicibus: Agnum masculum anniculum, & absque macula offeret: cum in Hebræo, & translatione lxx. & in Chaldaica paraphrasi hoc tantum sit, quod posuimus: Masculum absque macula offeret. Anniculus autem intelligitur, qui annum non excesserit, licet totum minimè expleuerit. Illud etiam peculiare huius holocausti, immolari ad latus altaris Aquilonare, non super altare, sed iuxta, cauum enim erat altare, nec eiusmodi, vt super illud animalia immolarentur. Cur autem ad latus Aquilonare, dicemus in mystica significatione: sunt enim permulta in his, quæ significationis tantum causa præcepta sunt. Sanguis phiala exceptus per parietes altaris fundebatur. Et cum dicit: Quibus subijciendus est ignis, petinde est, ac si diceret, ligna quibus carnes imponendæ sunt, sint supra ignem altaris: neque enim aliunde ignis offerebatur, sed semper erat in altari, sicut legimus Leuit. 6. Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriti sacerdos subiciens ligna manè per singulos dies, & impositio holocausto desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis est iste per-

Holocaustum de quibus fiet.

Lib. 3. Antiq. ca. 10. Agnus anniculus.

petans,

petrus, qui nunquam deficit in altari, &c. Hic ignis miraculo à Deo datus est, *Leuit. 9.* & vsque ad captiuitatem Babylonicam seruatus, vt est in *2. Mach. cap. 1.* quo quia vt noluerunt in sacrificio Nadab & Abiu filij Aaron, sed alienum ignem attulerunt, subito à Deo extincti sunt. *Leuit. 10.* Ita ergo ait: *Super ligna, quibus superueniens est ignis, idest, super ligna quæ supra ignem altaris imponentur, vt utantur.* Ita etiam dixit paulo ante: *Et subicerent in altari ignem strue lignorum composita, & membra, quæ sunt casa, de super ordinantes: hoc est, cum struem lignorum ante composuerint, & membra victimæ super illa collocauerint, admoueunt illis ignem, qui infra est in altari.* Vt modò iam ad mysteria in ijs, quæ de holocausto dicta sunt, latentia veniamus, in quorum explanatione hoc magis Dei auxilio indigemus, (inquit Ribera) quod duces, quos sequi institueramus, non idem filium expositionis ubique tenent, sed illud relinquentes, alterum subito accipiunt: vt Origenes, qui vitulum in holocaustum offerendum, cum semel Christum esse dixisset, cum pellis ei detrahi iubetur, repente ad verbum Dei, quod est in scriptura, & ad sensus eius diuertit: quod nos sequi non possumus, de eodem enim omnia intelligenda sint proculdubio existimamus. Vitulus optima omnium victimarum erat, quæ in holocaustum offerri poterant, & Deo gratissima, qui enim vitulum habere non poterat, agnum aut hocdum offerebat, sicut & qui hæc non habebat, offerebat turturem, aut pullum columbe. Vitulus autem Christi caro est in ara crucis pro humano genere oblata. Homo qui vitulum offert, ipse Christus est, quia (vt ait Apostolus) *tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis: quæ victima omnium præstantissima, & Deo acceptissima fuit.* Masculus verò est vitulus (vt ait Origenes) quia peccatum, quod est femininæ fragilitatis, ignorat. Solus ergo ille masculus, solus sine macula est, per qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Ad ostium tabernaculi offertur, idest, non intra ostium, sed extra ostium. Extra ostium enim fuit Iesus, quia in sua propria venit, & sui eum non receperunt. Non est ergo ingressus tabernaculum illud, ad quod venerat, sed ad ostium eius oblatas est in holocaustum, quia extra urbem passus est. Nam & illi mali coloni venientem filium patris familias eiecerunt foras extra vineam, & occiderunt. Ad placandum Dominum offerre dicitur, quia peccata nostra suscepit luenda, & quasi sua reputat, quæ nostra sunt, sicut testatus est, cum dixit: *longe à salute mea verba discedunt meorum.* Denique caput nostrum est, & sibi dari censet, quod membris suis datur. Manus super caput hostiæ imposuit, quia voluntate patris carni suæ imposuit peccata nostra, pœnas pro eis exoluturus, sicut scripsit Isaias. *Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Et Apostolus. *Etenim Christi non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia impropantium tibi ceciderunt super me.* Origenes. *Posuit ergo & manum suam super caput vituli, hoc est, peccata generis humani imposuit super caput suum.* Idem sanguinem fudisse dicit sacerdotes filios Aaron in circuitu altaris, qui *Annas & Caphas, & ceteri sacerdotes qui consilium inierunt contra Dominum, erant filij Aaron, & ipsi obtulerant, & sanguinem fuderunt in eodem loco, in quo erat altare, idest, in Ierusalem, sicut ipse dixerat: Quia non cupit prophetam perire extra Ierusalem.* Sed melius, vt opinor, dicemus, ipsum esse Sacerdotem qui & hostia fuit, non quidem filium Aaron, sed significatum tamen per filios Aaron. Ipse se patri obtulit, & sanguinem fudit in circuitu altaris, idest, crucis: ipsa enim altare huius sacrificij fuit, & sanguis ex ipsa versus omnes partes fusus est, vt sciremus omnes orbis terræ nationes participes futuras fuisse sanguinis & crucis Christi. Pellis detracta est hostiæ, cum vestibus omnibus spoliatus est, & eas diuiserant inter se milites. Artus in frusta concisi sunt, cum sacrum corpus tam vehementer in crucem distentum est, vt quasi diuisi artus, & ossa locis suis emota, & à se mutuo separata viderentur, iuxta quod ipse ait: *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.* Ignis quo crematur hoc holocaustum, verè non humanus ignis, sed diuinus, idest ardentissimus amor, quo Christus totum se obtulit nobis vsque ad consumptionem, quæ esse poterat, idest, vsque ad mortem. Ligna fuerunt miseriæ nostræ, quæ eius amorem excitabant. Intestina & pedes abluebantur aqua, vt significatur, in hac victima nihil immundum futurum fuisse, sed quæ in alijs immunda esse solent, in ea purissima & immaculatissima inueniri. Secundum dignitate holocaustum erat ex pecoribus, quod offerebant, qui vitulum non habebant. Primum ergo holocaustum est Christi seipsum in cruce Patri offerentis: secundum est munus diuinitum, idest, martyr, qui Christum imitantes semetipsos obtulerunt. Hoc holocaustum agni est, aut hædi, qui masculus sit, & immaculatus. Agnus martyr est propter innocentiam & mansuetudinem, quia inimicis minimè resistit, sicut ait Ieremias: *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.* Et Isaias: *sicut ouis ad occisionem ducetur, quasi agnus coram tondente obtumescet, & non aperiet os suum.* Masculus propter fortitudinem, immaculatus propter sanctitatem. Idem in hocdò intelligitur, quia natura filius iræ erat, & ad vitia procliuis, vt virtutes quibus anima ornatur, & vitia, quibus caruerit, non naturæ bonitati, sed gratiæ Dei tribuat. Natura enim non agnus erat, sed hocdus. Immolatur ad latus altaris, quod respicit Aquilonem, quod de vitulo dictum non est, quia

Mysteria holocausti significatio.

Vitulus optima victima.

Vitulus Christi caro.

Ephes. 1.

Homil. 1.

in Leuit.

Iohan. 1.

Matth. 21.

Psal. 31.

Cap. 33.

Rom. 15.

Psal. 68.

Luc. 12.

Psal. 21.

Martyrum holocaustum.

quia pars Aquilonaris frigidior est, & obscurior: & martyres, quamvis sancti sint, habent tamen ignorantiam, & peccata minima, quæ illa sanguinis effusione deleantur. Christus tamen neutrum habuit, & omnino pro alienis peccatis mortuus est. Altare, in quo se Deo offeruntur martyres, sancta Ecclesia est, ut enim Deo placere non poterat hostia, quæ ad Altare non offeretur: ita nullum sacrificium extra Ecclesiam illi gratum est. Et quia vestigia sanguinis martyrum manent in Ecclesia, & ad Dei, ac martyrum ipsorum gloriam, atque ad exhortationem nostram magna omnium fidelium exultatione celebrantur, rectè sanguis per circuitum altaris à filiis Aaron fundi iubetur; sacerdotum enim opera tota hos triumphos Ecclesia cognoscit, & colit. Membra diuiduntur, quia libenter se pro Deo martyres à parentibus, cognatis, amicis, & ab omni possessione, & voluptate separant, & diuidunt, ut Deo offerant. Quare non iniuria ea quæ iccori adherent, commemorata sunt, quibus intimi affectus, & quæ cordi maximè adhererebant, intelligantur. Ignis, quo hoc holocaustum crematur, idem est, quo & nobilius illud holocaustum Christi crematum est, id est, ardens Dei amor: ligna exempla passionum Christi & aliorum martyrum, memoriaque insignium Dei beneficiorum, quibus amor ille in horas in illis augetur, & latius sese diffundit. Intestina reliquijs concoctorum ciborum, pedes pulvere fordidantur. Ita intestinorum sordes immoderatum affectum rerum huius sæculi adherentem indicant: pulvis autem affectus, quasi autem animæ solum regentes, & qui faciliè excuti non possunt, significat. Et quia si quid tunc est amoris rerum huiusmodi, quod vel in corde inhæreat, animam quodammodo foeder, poenitentiae dolore diluunt martyres sancti, & pedes, antequam crementur, aqua lauantur. Tertium holocaustum erat de ouibus, quod eorum erat, qui cum sanguinem pro Christo fundere non possint, quia deest tyrannus qui fundat, vltro se ipso per assiduam carnis macerationem, & voluntatis suæ abnegationem, quasi viuas hostias Deo mactant, totosque illi dedunt. Sed hoc sacrificij genus pertinet ad ornithologiam: quare transeo ad sacrificium de hostia pacifica, cuius ritus tradidit Moses Leuit. 3. his verbis: *Quod si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus volueris offerre mare in sine feminam, immaculata offeret coram Domino: ponetque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonij fundentque filij Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum: & offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino adipem, quæ operit vitula, & quæ quid pinguedinis est intrinsecus, duos renes, cum adipe: quo teguntur ilia, & reticulum iccoris cum renunculis, adolebuntque ea super altare in holocaustum lignis igne supposito in oblationem suauissimi odoris Domino. Poterat hæc hostia ex ouibus offerri, atque etiam ex capris, eodem prorsus ritu, quo cum erat ex bobus, nisi quod cum erat ex ouibus, & offerebatur agnus, cauda etiam tota incendebatur Domino. Deinde addit legislator: Omnis adeps Domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem: nec adipem omnino comeditis. Quæ ad ritum huius sacrificij pertinent, partim iam explicauimus, partim explicabimus, cum de sacrificio pro peccato agemus. Cur in hoc sacrificio hostiæ sexus non obseruaretur, ex Tostato etiam diximus. Istiusmodi hostiam pacificam siue pacificorum in gratiarum actionem pro accepto beneficio offerebant, aut ex voto, aut spontè, ut scilicet à Deo impetrarent, quod volebant, aut eum magis placerent, & magis propitiū haberent, ut ex his verbis, quæ leguntur Leuit. 7. declaratur, quibus quæ huic sacrificio defunt, indicat ipse legislator: *Hæc est ex hostia pacificorum, quæ offertur Domino. Si pro gratiarum actione oblatio fieret, offerrent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma uncta oleo, coctamque simlām, & collyridas olei admisiones conspersas, panes quoque fermentatos cum hostia gratiarum quæ immolatur pro pacificis, ex quibus unus pro primitijs offertur Domino, & erit sacerdotis qui fundit hostiæ sanguinem: Cuius carnes eam comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam usque mane. Si voto, vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die, sed etsi quid in crastinum remanserit, vesci licitum est: quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet. Si quis de carnis victimæ pacificorum die tertia comederit, irrita fiet oblatio eius, nec proderit offerentis, quin potius quæcumque anima tali edulso se contaminauerit, prauaricationis rea erit. Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni. Qui fuerit mundus, vescetur ex ea. Anima polluta quæ ediderit de carnis hostia pacificorum, quæ ablata est Domino, peribit de populo suo. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel iumenti siue omnis rei, quæ polluere potest, & comederit de huiusmodi carnis, interibit de populo suo. Cur verò Dominus carnes hostiæ oblatae pro gratiarum actione eadem die comedi iubeat, eius verò quæ voto, vel spontè offertur, eadem die aut frequenti, tertio nihil edi permittat, à Philone in libello de victimis, disertissime traditur de posteriori, quam pro salute vocat, hæc in primis scribens. In hoc genere duobus tantum diebus epulari fas est, ita ut nihil reliquiarum super sit in tertium, idque de causis pluribus: una quia sacra mensæ usus tempestatiuus esse debet, curando ne quid corrumpatur mora temporis, cum carniū, vel conditarum, natura sit obnoxia putredini: altera quia victimarum partes non sunt in penum reuendende, sed in medium proponende omnibus indigentibus, iam enim sunt non offerentis, sed eius cui litatum est, qui cum sit beneficus,**

Holocaustum
de ouibus.Hostia pa-
cifica.

ac munificus, vult conuiuiis vocatis communicari suum epulum: postrema, quia sacrificium hoc pro salute duorum offertur, corporis & anima: proinde suus cuique dies epularis tribuitur, quod aequum videatur, ut prima diei conuiuium admoneat nos salutis anima, sicut postera dies sanitatis corporis. Quoniam autem tertium nihil est, cui propriè quaratur salus, serio velatum est præferri epulum & sive aieum tertium, ita ut ne per obliuionem quidem liceat superesse reliquas absque piaculo, &c. Quodque Moses ait: si quis de carnibus víctima pacificorum tertio die comederit, irrita fiet eius oblatio, nec proderit offerenti, his verbis enunciant. Quod, si quis hos ritus negligat, se verè diuina voce obiurgabitur. Hoc esse homo videndum putas sacrificium? Nihil moror tua sacra profana pollata, execrataque, carnes istas, quas tibi ipse coxisti, ventri seruiens, ne in somnis quidem doctus rationem veri sacrificij. Deinde de hostia thodah, quam ipse cum lxx. interpretatur hostiam laudis, Hieronymus verò gratiarum actionis, quod idem est, qualis sit docens, & cur ita dicatur, ita loquitur. Cum aliquis in nullam aduersitatem incidit, vel rerum externarum, vel corporis, sed quæta tranquillaque vita fruitur prosperè degens, & feliciter absque offensus, &c. necesse est, vel Deo gubernatori debeat sanitatem continuam, & non interpellata commoda, atque in vniuersum synceras felicitates nullis vitiatis calamitatibus, & horum largitorem demereatur hymnis, laudationibus, sacrificijs & alijs gratiarum actionibus, quæ omnia comprehenduntur laudis nomine. Hanc victimam non biduo, sicut priorem illam pro salute, sed ipsa prima die lex iubet absumi, ut qui experti sunt propensum, paratumque fauorem celestis numinis incunctanter de hoc sacrificio impartiantur alijs. Hactenus Philo. Hebræis istiusmodi hostia nuncupatur Zebah selamin, idest, hostia pacificorum, seu perfectorum, vtrumque enim significare aiunt selim. Sunt ex Hebræis qui putant, ideò ita vocari hoc sacrificium, quod pacem faceret inter offerentes & Deum sacerdotes, quia in eo suum cuique tribuebatur, sanguis & adeps altari, pectus & armus dexter sacerdoti, reliqua caro offerenti: deinde etiam quia pro pace & incolumitate & salute offereretur, atque ideò à lxx. θυσία σωτηρίας, idest, hostia salutaris vocatur, siue etiam, θυσία σωτηρίας, idest hostia pacificorum & quia sæpè in gratiarum actione offerebatur, à Iosepho θυσία εὐχαριστίας, idest hostia gratiarum actionis, quia etiam causa à quibusdam ex recentioribus sacrificium retributionum, seu compensationum appellatum est. Isychius & Rodolphus lib. 2. in Leuit. cap. 2. hostia hac pacifica minus perfectorum vitam significari docent. Sed quoniam breuius & apertius à Rodolpho traditum est, eius verba proferam: In holocaustis perfectorum vita, (inquit) in hostijs verò pacificis mediocris conuersatio designatur. Sunt quippe nonnulli, qui quamuis summa virtutum fastigia non ambiant, offensum tamen Deum habere refugunt, indeque licet bona summa non expleant, mala tamen summa deuirant. Isti ergo hostias pacificas, siue (vt lxx. transtulerunt,) salutare offerunt, quia saluari quidem volunt, sed sufficit eis saluentur, quamuis inter extrema sanctæ Ecclesiæ membra reputentur. Hostiarum igitur pacificarum eadem penè quæ superior, diuisio est: alia namque bouis, alia ouis, alia verò capræ oblationem continet. Bouem immolat quisquis in sæculari vita mundi actibus deditus de ipsis laboribus suis Deo ministrat. Quem offert, qui laborare non sufficiens, & infirmitate & atate, seu etiam paupertate à misericordiæ actibus reuocatus per solam innocentiam Deo placet: pax enim in terra hominibus bonæ voluntatis. Sed & capræ hostiam litat, quisquis veterem conuersationem meliores præpositi castigatione immutat. Auium nulla hic fit mentio, quia contemplationis virtus perfectioribus tribui solet. Hæc Rodolphus. Isychius in boue eos intelligit, qui circa agenda, quæ legis sunt, vacant. Sed quoniam hoc commune est omnibus, qui salui fieri cupiunt, præstat (inquit Ribera) eos intelligi, qui labores utilitatis aliorum causa præferunt, nec sibi se, sed publico bono natos putant, vt qui pauperes alunt, qui rempubl. gubernant, qui bonos artes docent, qui concionantur. Hæc enim hostia maior & gratior Deo est, quam ouis, aut capra, idest quàm sola innocentia vitæ, aut sola veterum peccatorum correctio. Hi marem, & sceminam offerre possunt, quia & perfectiora interdum Deo offerunt, atque fortiora, etsi minus perfectæ, atque fortia offerant in hoc vitæ genere minus perfectæ, tolerabile est. In holocausto vbi perfectæ virtus est, scemina non offeruntur. Sed siue mas, siue scemina, sit immaculatam hostiam esse oportet, idest, integram, & omni deformitate carentem; siue magnæ virtutis siue parvæ sit, nulla tamen labe eius opera vitientur vt rectè Deo offerantur. Manum super caput hostiæ ponimus, cum nos plenè Deo deuouemus, atque ita omnia facimus, vt eum nobis placare studeamus, illique soli placere. Atque ideò etiam in introitu tabernaculi immolatur, quia Deum intueri debemus, & ad eum omnia conuertere, non ad hominum gratiam. Caput hostiæ finis actionum est: finis enim in ijs quæ ad actionem spectant, principij vim & rationem habet. Sanguis verò immundus in lege censetur, & crebro in malum accipitur; quare tunc sanguinem fundimus, cum ex vita, & ex actionibus nostris omnes paruas cupiditates eiicimus. Sæpè enim Deo placere cupimus, & in ipsa honesta actione, si benè discutiamus, sanguinem scedantem omnia inuenimus, idest latentem cupiditatem gloriæ, aut honoris, aut volupratis, quæ etsi minus sentiebatur, magis ad agendum moue-

Hostia salutaris.

Li. 3. c. 10.

Mythica hostia pacifica significatio.

mouebat, quam caritas Dei. Hunc sanguinem eijcere debemus, ut munda sit hostia. Hunc sanguinem fundi iubebat Paulus, cum dicebat, *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et non fundentibus dictum est. *Manus vestra sanguine plena sunt.* Eum fundunt filij Aaron, id est, iusti, qui sacrificiū pontificis nostri Christi, ut possunt, imitantur, offerentes Deo semetipsos in odorē suauitatis, & cor purū, atq; humile. Et in circuitus altaris fundunt, dū Christi virtutes mente reuoluentes, virtuosos affectus a se reijciunt. Altare enim nostrum Christus est, cui quicquid patri gratum futurum est imponimus & per eum offerimus, sicut ait Petrus: *Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christū.* Adeps hostiæ affectus animæ nostræ est, quo opera pinguescunt, si bonus sit, & nitorem accipiūt & anima ipsa mollescit, & Deo tractabilis redditur quod optabat David dicens: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meū.* Cōtra si malus sit, opera peiora reddit, animūq; emollit ad malū. Quod igitur maximē offerre Deo debeant, qui in hoc vitæ genere versantur, ipse indicat, cū ait: *Et offerent de hostia pacificorū in oblationē Domino adipe, qui operis vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes cū adipe quo reguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis, adolebuntq; ea super altare in holocaustum lignis igne impositio in oblationem odoris suauissimi Domino.* Quæ quoniam eleganter à Rodolpho mihi videntur explicata, verba eius referam: Adeps qui operit vitalia, eum qui ad hanc vitā habetur, affectum significat. Delectat enim nos viuere, & si fieri posset, ad mortem nos accedere nunquā vellemus. In vitalibus verō sedes animæ est, & quasi quoddam vitæ huius retinaculum. Pinguedo quoq; quæ intrinsecus est, eorum innuit amorem, quæ in hac vita possidentur, ut est, domus, agri, pecunia, pater & mater, & alij propinqui, quæ omnia si abundant in hac vita, quasi beatos vidētur facere possidentes. Iā in duobus renibus quid intelligitur, nisi genuina illa voluptas, quæ conianctione maris & femine procedit: hoc & ipse numerus indicat, quod duo sūt renes, ut quasi duarū personarū, ad quas voluptas illa pertinet, mentionem factam intuearis. His autē adeps quo reguntur ilia, siue (ut alibi dicitur) qui est iuxta ilia adiungitur. Ilia sitū ipso membrorū genitalibus appropinquāt. Adeps igitur ipse, qui renibus in sacrificio copulatur, voluptatis illius denotat affectum: qui tamen cū ilia tegere, aut ilibus iuxta esse describitur, nō longē est, ut etiā corpus paruo operi subternatur: mors enim secus introitū delectationis posita est. In iecoris verō, id est hepatis reticulo, quid nisi nocendi appetitū accipimus? Hepar siquidē fons sanguinis est: & quid per sanguinē nisi crudelitas designatur? Vnde & D. Greg. illud Isaie sic exponit, ut dicat: *Manus vestra sanguine plena sunt,* id est, opera crudelitate. Ignis quo hæc cremanda sunt, est ille, de quo Ecclesia ait: *Ure igni sancti Spiritus renes nostros, & e r nostrū Dominē.* Ligna sunt exempla Sanctorū qui cōstanter hanc hostiam Deo macerant. Cū efferebatur autē agnus, cauda tota incendebatur Domino: quia cauda finis corporis est. Quid igitur (inquit idē Rodolphus) nisi cōsummatio sanctæ deuotionis accipitur. Et vide quos potissimū de perseuerantia monuerit: Nō enim de boue caudā offerri præcipit, sed de oue. Reuera nāq; simplicibus & desidiōsis de inconstantia timendum est. Qui in sanctis laboribus se exercent, lucris quotidianis, & propositi sui successu lætificati, voluptate maxima saginantur, & in maius proficiendū desiderium quotidie succeduntur, quia scriptū est. Anima operantiū impinguabitur. Qui verō labore refugit, pigritiā amplectitur, fastidio suo grauati in aliud trāsire quasi melius aliquid reperturi, & cōsilium sepe mutare coguntur. Idem de caprā immolante censendum est. Qui enim poenitentia veterū peccatorum agit, & facta desit, ne descendā faciat, quo carnē magis affligit, eo magis eius animū Deus spirituali letitia perfundit, eaq; magis ad laborandū incitantur, ut minus illi de inconstantia timendū sit. Ceterū omnis adeps meritō Domini erit iure perpetuo, quia omnis noster affectus in eū conferendus est, & per eū in reliquas. Non est comedendus adeps hostiæ, quia cū Deo aliquid offerimus, nō nostro affectui satisfacere, sed illi placere querendū est. Sed nequāguis comedendus est, quia ab omni prauarū cupiditatū gustatu longē abesse debemus. Sequitur modo sacrificiū pro peccato. Hos nō sēper eodem modo fit, sed variatur personis, & hostiarū genere, & causis offerendi: Personis, quia aut pro peccato pontificis offertur, aut pro peccato populi, aut principis, aut plebei hominis: Hostiarū genere: quia aut vitulus offertur, aut hircus, aut capra, aut vacca, aut agna: Causis offerendi: quia aliter offerunt qui per ignorantia peccant, aliter qui sciētes & volentes. De omnibus singulatim dicendum est, si prius annotauerimus, in his aues non offerri, ut in holocausto, quoniam victimæ diuiduntur, & pars singularum sacerdoti tribuitur, pars igni datur: turtures verō & pulli columbarum parue aues nequeunt in tot partes rectē diuidi. De victima peccantis Pontificis ait legislator: *Anima quæ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, quæ præcepit, ut fierent, quippiam fecerit, si sacerdos qui unctus est, peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato vitulum immaculatum Domino. Et adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram Domino, ponetque manum super caput eius, & immolauit eum Domino; Hauriet quoq; de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonij: Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eum septies coram Domino contra vela Sanctuarij, ponetque*

Adeps.

Psalm. 62.

Lib. 2. in

Leuit. c. 1.

Pinguedo.

Renes.

Iecur.

Agni cauda car incendetur.

Prouer. 13.

Adeps Deo offerendus.

Sanguinis non comedendus.

Sacrificij pro peccato varietas.

Aues cur pro peccato non offerantur.

Leuit. 4.

Leuit. 4.

Heb. 13.

Peccatum
plebū per
ignorantiam.

Li. de vict.

Peccatum
per ignorantiam contra
certa
monias.
Peccatum
sine ignorantia.Tybus con-
fessionis sa-
cramenta-
lis.Lib. 3. An-
tiq. 1. 10.
Leuit. 6.

de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonium: Omne autem reliquum sanguinem fundet in basin altaris holocausti in introitu tabernaculi. Et accipem vituli offeret pro peccato, tam iunior qui vitula operit, quam ea quae intrinsecus sunt: aures renunculos & reticulū quod est super eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, sicut offertur de vitulo hircia pacificorum, & adolebit ea super altare holocausti. Pellem verò & omnes carnes cum capite, pedibus & intestinis & fimo, & reliquo corpore offeret extra castra in locum mundum, ubi cineres effundi solent, incinetq; ea super lignum struem, quae in loco effusorum cinerum cremabuntur. De peccato verò principis per ignorantiam talis lex est. Princeps per ignorantiam peccans, offeret hostiam Domino hircū de capris immaculatū, ponetq; manum suam super caput eius; cumq; immolauerit eum in loco, ubi mactari solet holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, tinget sacerdos digitū in sanguine hostiae pro peccato tangens cornua altaris holocausti, & reliquam fundēs ad basin eius. Adipem verò adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet. Regabitq; pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur. Offerre autem iubetur hircū de capris: quia dignior est pontificis, aut tertium totius populi persona, quam principis: peccata principis minori hostia expiantur, id est, hircus; non autem hircus simpliciter, sed hircus ex capris siue (ut est in Hebræo) hircus caprarū, id est, nouo & tenero hircus, ita. n. loquuntur Hebræi: obseruandū etiam in hoc sacrificio, & in sequenti, carnes victimarū non cremari extra castra, quemadmodū in sacrificio pontificis & totius populi, quoniam horū sanguis non inferebatur in Sancta, sicut sanguis vituli oblatus pro peccato pontificis, aut totius populi, sed extra tabernaculū sanguis aspergebatur, & tangebantur & cornua altaris holocausti, non altaris thymiamatis: quod Paulus legis peritissimus adnotauit: Quorum enim (inquit) animalium in fuitur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Plebeius homo, qui more scripturae vocatur de populo terrae, offerre iubetur capram aut etiam ouem. Fit autem sacrificiū eodem ritu, quo cū offertur hircus pro peccato principis. Plebeium nunc voco quemlibet de populo, qui princeps non sit. Et quia minus digna persona est quā principis, minorem etiam victimam offert, nec mare, sed feminam. Huic. n. famina conuenit, sicut mas magistratui, ut ait Philo, minus quippe virilitatis, ut ita dicā sapientia habet priuatus homo quā princeps. Si quis verò ceremonias sacrarū per ignorantiam violaret, ut si oleo sacrae vitionis aut thymiamate Deo dicato vteretur, aut ederet sacros cibos, quos solis sacerdotibus edere licebat, arietē offerre iubebatur propter cultū Deo rebusq; sacris debitū. De peccato sine ignorantia commissio legislatoris haec sunt verba: Anima quae peccauerit, & contempto Domino negauerit proximo suo depositum, &c. & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines pro peccato suo offeret arietem immaculatū de grege, & dabit eum sacerdoti iuxta mensurā, estimationemq; delicti. Qui rogabit pro eo corā Domino, & dimittetur illi pro sanguine, quae fecit peccatum. Quod de mensura estimationeq; delicti dicit, hoc ita intelligendum est, ut pro maiori peccato melior & pretiosior aries offeratur, vilior & deterior pro minori, ut iudicauerit sacerdos. Abulensis verò hoc loco vult arietem hic exigi emptum duobus siclis, quoniam paulo ante dixit de eo qui per errorem in ceremonias peccauerat: Offeret pro delicto suo arietem immaculatū de gregibus, qui enim potest duobus siclis: Quare cum nūc ait: Iuxta mensuram estimationeq; delicti, ipse ita interpretatur. Tantus erit valor istius arietis qui offertur, quāta estimatio, vel mēsurā posita in ariete pro peccato, id est, duorū siclorū. At nō animaduertit, ubi pretiū duorū siclorū constituitur, nō addi. Iuxta mēsurā estimationeq; delicti, quia iam certū pretiū definitur: Vbi verò dicit: Iuxta mēsurā estimationeq; delicti, nō constitui pretiū duorum siclorū, quoniam constitui nō poterat cū pretiū arietis immolandi arbitrio sacerdotis relinqueretur. Verba ergo ipsa Abulensis expositionē refutant. Quomodo. n. erit aries iuxta mensuram estimationemq; delicti, si eiusdē pretij sit, qui pro peccatis omnibus offertur. Itaq; haud obscuram hic vñbrā & figurā confessionis nostrae videmus, quādoquidē & de occultis peccatis hic agitur, ut aperte docuit Iosephus, dicens: Qui cum sciens peccauit, nemine confesso, arietē offert lege ita iubente, &c. & is qui peccaret, iubetur adire sacerdotem, & peccatū illi detegere, ut pro eius arbitrio aries elegatur, & ipse pro peccato oret. Quid modō fieret de hostia pro peccato, docet legislator his verbis: Ista est lex hostiae pro peccato. In loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctū Sanctiorum est. Sacerdos qui offert, comedit eam in loco sancto, in introitu tabernaculi. Quidquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. Si de sanguine illius v. s. fuerit aspersa, lauabitur in loco sancto. Vas autem fictile in quo celsa est confregitur: quod si vas aeneū fuerit, defricabitur, & lauabitur aqua. Omnis in vasculis ex genere sacerdotali vescent de carnibus eius, quia Sanctum Sanctiorum est. Hostia enim quae caditur pro peccato, eius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum, in Sanctuario non comeditur, sed comburetur igni. Pontifex peccans, esse iubetur pro peccato suo vitulum immaculatū Domino. Multum enim gravitatis affert peccato persona sacerdotis, & maxime pontificis: idcirco cum ille qui vnctus est, & consecratus Deo, peccat in Deum, maiori victimā indiget maiorem poenitentiam postulat peccatum. illud, vitulum offeret, qui pluri quā cetera hostiae emitur. Si autem immaculatus vitulus, id est, plena atq; integra poenitentia, quae dolorem habeat magnum, confessionē verecundam, & humilem addat, ad satisfaciendum sit parata. Adducat illum ad ostium tabernaculi coram Domino, id est, gemat

mat & iugeat coram Domino. Manum super caput vituli ponit cum ab ipso penitentia & luctus initio Deum iustum & bonum confiteretur, seipsum omnibus plagis, omni supplicio dignum cognoscit. Et quoniam in sanguine peccatum significari notum est dicere Propheta: *Et sanguis sanguinem tetigit*, de sanguine vituli haurit, & infert illum in tabernaculum testimonij, cum Deo peccata sua vniuersa confiteretur cum dolore, & seipsum accusans sacrificij laudis offert Deo in odorem suauitatis, paulatim appropinquans altari thymiamatis, in quo incensa, id est, preces & laudes offeruntur. Dein digitum intingit in sanguine, quem aspergit coram Domino contra velut sanctuarii, cum timore debito, & cum humilitate agnoscens non digitum solum, sed totam manum se fuisse in sanguine intinctum, nisi Dei seruantis misericordia fuisset adiutus: hoc est, non peccatum illud modo quod commisit, sed omnia in se fuisse commissurum, nisi seruatus a Deo fuisset. Et quoniam septem sunt peccata, quae capita & fontes reliquorum sunt, a quibus Dei gratia liberatus est, merito septies aspergit sanguinem. De eodem sanguine ponit super cornua altaris thymiamatis, quae recte sursum tenebantur, ut cum preces & laudes in caelum miserit, & Dei misericordia peccatorum obliuiscens directa fuerit oratio eius sicut incensum in conspectu Dei, minime efferatur, sed sanguinis, id est, praeterita suae turpitudinis recorderetur, & humiliter tremat, & suppliciter clamet: *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meae*. Et quia satis non est peccata Deo confiteri, sed ore confessio homini sit ad salutem, omnem reliquum sanguinem fundet in basin altaris holocausti, id est, illa non vniuersa, sed sigillatim sacerdoti aperiet, ita ut nihil reliquum sit sanguinis, nihil taceatur, quod animam polluat, & cruentetur. Et quoniam altare Christus est, basis altaris est sacerdos, qui pro Christo peccata remittit audita. Nam basis humilis quidem est, sed super illam altare collocatur, ita in sacerdote, quamuis homo sit, atque peccator, virtus Christi est, & qui ad eum venit, ad Christum ascendit. De adipe & renunculis, & de ijs quae ex hac hostia offerenda sunt, supra dictum est. Cum omnes suos affectus & omnes cupiditates sacerdos supra altare adoleuerit, omnibus videntibus pellis & carnes, & cetera, id est, reliqua omnia quae ex hoc sacrificio superfuerint, cremantur extra castra, ubi populus non videat, & nihil penitus remaneat, omnia in loco mundo vertantur in cineres. Etenim peccata sacerdotum non debent in publicum iactari, neque in locum immundum, id est, in detractorum conuenticula, & in prophanas ac maleficas linguas, sed danda est opera, ut taceantur, & omnes eorum reliquiae igne charitatis consumantur, & perpetuo silentio contegantur, nihilque sit, quod relinqui possit in exemplum. Hec eadem aliter exponit Origenes his verbis: *In morali autem loco potest Pontifex ille sensus pietatis & religionis videri, qui in nobis per orationes & obsecrationes, quas Deo fundimus, velut quodam Sacerdotio fungitur. Hic si in aliquo deliquerit, omnem continuo qui intra nos est, bonorum actuum populum peccare facit. Neque enim recte operis aliquid gerimus, cum in prauum declinauerit dux bonorum operum sensus, & ideo ad huius emendationem non qualiscumque hostia, sed ipsius saginati vituli requiritur in sacrificium.* Magnum est etiam totius populi peccatum, atque eo maius quo plurimum est. Ut enim totius populi penitentia facillime placari solet Deus, ita tot hominum animis in malum convenientibus vehementius irritatur. Magna ergo hostia indiget, totius populi id est maiore dolore, maiori satisfactione. Ideo vitulus hic etiam offerri iubetur, qui pluris emitur, quam reliquae hostiae. Omnia itaque erunt eodem quo priora sensu interpretanda. Eademque erit de peccato principis interpretatio, sed minor in eo hostia offertur, quia minus est peccatum principis quam sacerdotis aut totius populi. Eadem ad peccatum plebei hominis, & ad reliqua quae postea dicuntur, accommodata sunt. Sed aries pro maiori peccato offertur, qui pretiosior est capra & oue. At qui oues, & arietem offerunt, tacite admonentur, ut in posterum innocentiae studeant, deinde operam, ut quibus aut iniuria aliqua aut exemplo nocebant, omni ratione profint. A sacrificio pro peccato differt, id quod pro delicto vocatur, de cuius ritu in Leuitico haec legimus: *Hae quoque est lex hostiae pro delicto, Sancto Sanctorum est. In loco ubi immolatur holocaustum, mactabitur & victima pro delicto. Sanguis eius per gyrum altaris offertur. Offerent ex ea caudam, & asipiem qui operis vitalia, duos renunculos & iuge. pinguedinem, quae iuxta illa est, reticulumque iecoris cum renunculis, & adolebit ea sacerdos super altare, &c.* Quomodo autem isthaec peccata inuicem differant, eleganter admodum ac disertè docet Ribera: Ego interim ex eodem hic addam sacrificium iugi, etsi priuatim ad agni historiam pertineat. Quale autem hoc sacrificium sit, & cur iuge dicatur, lex ipsa docet: *Hae sunt sacrificia quae offerre debetis agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: Vnum offeretis mane, & alterum ad vespem, decimam partem Ophi similia, quae conspersa sit oleo purissimo, & habeat quartam partem hin. Holocaustum iuge est quod oblutibus in monte Sinai in odorem suauissimum incensi Domini, & libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in Sanctuario Domini: Alterumque agnum similiter offeretis ad vespem iuxta omnem ritum sacrificij matutini, & libamentorum eius, oblationem suauissimi odoris Domino.* Deo eadem dixerat in Exodo. *Hoc est quod facies in altari, agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, & cetera.* Ideo ergo iuge sacrificium dicebatur, quia iugiter omnibus diebus offerebatur. Cuius saepe meminit Daniel Propheta, vocaturque

Adeps renunculi.

Homil. 2. in Leuit.

Sacrificij pro peccato totius populi.

Principis peccatum.

Cap. 7.

Sacrificij iuge.

Num. 28.

Cap. 29.

Cap. 8. 11.

12.

baturque; siue iuge sacrificium, siue holocaustum iuge, aut sempiternum, ut in locis indicatis videmus. Idem dicitur sacrificium matutinum, & sacrificium vespertinum. Hic cum agno anniculo & immaculato, id est, integro, ac nihil deforme habente, ut diximus, offerebatur decima pars Oephi similæ conspersæ oleo, id est ita factæ, ut farinæ aquæ cum oleo infunderetur, aut oleum solum pro aqua. Oleum autem quo similia conspergenda est, debet esse mensura quartæ partis hin. Cū enim ait, *Et habeat quartam partem hin.* subaudiendum est oleum, quod apertius explicatum est in Exodo: *Decimam partem simila conspersa oleo tuso, quod habeat quartam partem hin.* Eadem mensura vini erat adhibendum, id est, quartæ partis hin. Est autem Oephi siue Oepha decima pars cori, ut videmus Ezechiel. 45. id est, tres modij nam corus triginta modios habet, ut author est Hieronymus in eundem locum Ezechielis, & in caput tertij Oseæ, & Epiphanius in libro de mensuris & ponderibus. Modius habet sedecim sextarios, heminas triginta duas. De hin ita Iosephus: Ea est mensura prisca Hebræorum duos cohas Atticos continens, quæ oleum ac vinum metiuntur: nam vinum circa altare bibat. Duo cohas Attici capiunt sextarios duodecim. Oleum purissimum vocat bene contusum & expressum ex oleis. Hoc iuge sacrificium publicis expensis offerebatur, ut ibidem testatur Iosephus, nec erat dies quo non offerretur, etsi festi dies inciderent, quibus aliæ victimæ cadendæ erant, ut sabbatum, neomenia, azyma, &c. ut latè videmus in eodem 28. capite Numerorum, ita cedebantur, ut iuge sacrificium non intermitteretur. Hoc autem iuge sacrificium legis, significat iuge sacrificium Euangelij, quod omnibus diebus offertur in Ecclesia, ut ex Danielis c. 12. facillè intelligitur, qui ad tēpora Antichristi respiciens, *Et à tempore* (inquit) *cum ablatum fuerit iuge sacrificium & posita fuerit abominatio in desolationem dies mille ducenti nonaginta.* Itaque Agnus qui quotidie offerebatur, Christum sine dubio significabat in cruce patri offerendum. Quod intelligens Io. Baptista digitoque Christum ostendens clamabat: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi:* ac si diceret, hic est agnus quem sibi pater offerri voluit, ut mundum sibi reconciliaret, hic est qui tollit peccata hominum, quæ agnus legis tollere non potuit. Hinc toties in Apocalypsi vocatur *agnus*. Manè significabat tempus legis & prophetarum & legis naturæ: Vesper finis temporum est, quo Christus venit in mundum & omne quod usque ad consummationem sæculi superest. Ut ergo sciremus omnes qui salui facti sunt, ac fient ab initio mundi usque ad aduentum Christi, & ab eo usque ad finem sæculi, per sanguinem agni in cruce occisi feruari, agnus manè & vespri immolabatur. Sed cur agnus in iuge sacrificio sumptus est ad Christum significandum? Origines: *Dicitur agnus, quia voluntas & bonitas eius quæ Deum reprobant hominibus, & peccatorum indulgentiam dedit, talis extitit humano generi quasi agni hostia immaculata, & innocens, quæ placari hominibus diuino creduntur.* Augustinus: *Agnus eligitur, ut simplicitas & innocentia designetur. Masculus quaritur, ut virtus comprobetur, immaculatus, ut sine crimine, & cæcus.* Agnus igitur electus est ad figuram Christi propter innocentiam & mansuetudinem. Nescit enim agnus vel nocere alicui, vel nocenti resistere. Atque ita de Christo dictum est: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescit, & non aperiet os suum.* Anniculus agnus tener est & sacrificio aptissimus: ita Christus nihil in se durum aut ingratum habens, optima & acceptatissima Deo hostia fuit. Immaculatus, quia Christus integer & perfectus fuit, & nihil habuit deforme: Similia quæ pars farinæ ad nutrimentum aptissima est, conspersa oleo, & vinum offeruntur cum agno, quia Christus non solum occidi voluit, sed etiam in ipso sacrificio reliquit nobis sacramentum corporis, & sanguinis sui sub specie panis & vini, quo mirifice animæ nostræ alerentur, confirmarentur, lætificarentur. Et quia dulcissimo misericordiae affectu hoc nobis sacramentum instituit, meritò similia oleo conspersa offertur. Sed maior similæ quàm vini mensura est, quia sub specie panis multò plures illud accepturi erant, quàm sub specie vini. Olei, & vini par mensura est, ut tanta eius in nos misericordia intelligatur, quanta virtus sanguinis est. Hactenus de sacrificijs ferè ex Ribera, si quis autem pleniorē explicationem requirat, Originis legat homilias in Leuiticum & in Numeros 23. & 34. præterea Isychij, & Rodulphi commentarios in Leuiticum, ac Procopij Gazæi in eundem librum & in Numeros, nec non Cyrillum, ac præcipuè Philonem. Dicam modò quæ superioribus, non incongrua sunt, ac in primis, cur Moyse, cum Dei nomine mandata explicasset, mox populum sanguine sacrificiorum conspergeret, ut legimus in Exodo: *scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini, & mane consurgens edificauit altare ad radices montis, & duodecim vitulos per anuacem tribus Israel. Misticque iuuenes desumpsit Israel, & obrulerunt holocausta, immolaueruntque victimas pacificas Domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyses amidiam partem sanguinis, & misit in crateras, partem autem reliquam fudit super altare: Assumeretque volumen fadoris, legit audiente populo: qui cæxerant: Omnia quæ locutus est Dominus: faciemus & erimus obsecrantes. Ille verò sumptum sanguinem dispersit in populum, & ait: Hic est sanguis faderis quod pepigit Dominus vobiscum, super cunctis sermonibus suis. Quibus verbis & actione in primis Eucharistiam præsignificatam, multis probari docet Thomas Bozius*

Cap. 29.
Oephus
quid.
Hin quid.
3. antiq.
16.

Cap. 28.
Sacrificij
iugis signi-
ficatio.
Agnus
Christus.

Homil. 24.
in Numer.
Lib. 21.
Leuit. c. 2.

Isai. 53.

Cap. 24.

Eucharis-
tie typus.

Eugubinus Congregationis Oratorij Presbyter in libro de consuetudine corpore Ecclesie & Christi. Nam primo loco (inquit) Lucæ cap. 22. disertis verbis Christus ait: *Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine.* Secundo totidem verbis Christus usus est in Eucharistie institutione, quot Moyses in veteris testamenti sanctione: sic enim cap. 26. Matth. dictum. *Hic est sanguis meus novi testamenti.* Consona sunt itaque verba ipsa, & actio ad vnguem. Tertio sicut Moyses primò recensuit Dei præcepta, deinde sanguine populum aspersit, illaq; asperzione testamentum sanxit, eodem modo Christus prius mandata sua clarè proposuit, ut est apud Ioannem, mox sanguinem suum in pectora discipulorum infudit per Eucharistiam. Quarto Moyses sanguinem quo Hebræos tinxit, in cratere collocavit: sic etiam Christus in calice suum sanguinem discipulis propinavit. Quinto Moyses è sanguine commixto duodecim vitulorum, duodecim tribus respersit; sic Christus duodecim discipulis sanguinem suum in vnam substantiam commixtum, quamvis duodecim sorbitionibus, ut ita dicamus, traditū dedit ex vno cratere. Quocirca nisi in Eucharistia sit Christi corpus & sanguis, sed ea sit simplex commemoratio passionis Christi: quod egit Moyses, magis explicaret passionem Christi, & eius memoriam, quàm panis, & vini comestio, atque ita quod est absurdum proculdubio, umbra esset solidior, & in corporis artus, lineamenta, & colores magis conformata, quàm corpus ipsum: corpus esset umbræ loco, umbra corporis, inuersaque essent illa, & præpostera. Quæue sint, opus est dicamus in Eucharistia esse verum sanguinem, corpusque Christi, ne ipsius institutio tam frigide referat memoriâ passionis, tam frigide nos ad illam moueat. Huc spectat, quod eodem vitulorum sanguine Moyses tinxit altare, librum legis, ac vasa templi, quibus omnibus nos ipsi significabimur imbuendi ex omni parte Christi sanguine, veluti templa ac vasa Dei, nos ipsi volumina legis diuinæ. Hinc Tertullianus concludens Christo fuisse verum corpus, ex hoc argumentatur, quia sicut olim populus à Moyse vero sanguine vituli est aspersus, sic nos verum Christi sanguinem corpusque sumimus, quod argumentum mutuatus est à Sancto Irenæo. Audi eum loquentem:

Lib. 24 aduers. Marcionem.

*Sanguine nam vituli poculum, simul omnia vasa
Atque sacerdotes, & scripta volumina legis
Sparsit aqua mixto, vates sic iustus ab alio
Non propriam spem; nec spectem virtute vacantem
Exemplo vituli passurum in corpore Christum,
Qui iuga dura ferens humeris temonis aratro
Fortiter abrupit sua pectora vomere ferri,
Infundens sulcis anima sui sanguinis undam.
Nam templi vasa hæc designant corpora nostra.
Ipse Dei templum verum non ante dictum
Namque suo socios homines sibi sanguine fecit,
Atque sacerdotes voluit sui corporis esse.
Ipse Patris summi perfectus iure sacerdos
Auditum, visum, gressum mundauit inertem,
Asperlitque libros testes præfaga locutus
Demonstrans legem suo iustam sanguine sancto.*

Minimè etiam præteriri debet, quid sibi velit lex imaginaria, quæ iubet vitulū pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito populum aspergi; deinde duos hircos offerri; vnum in quo fors Domini venisset, occidendum esse, & de sanguine eius, similiter ut de sanguine vituli digito sacerdotis populum aspergendum: Alterum verò, in quo omnia peccata & maledictiones populi imponendæ essent, in locum desertum deducendum, ibiq; dimittendum. Docet id venerabilis Beda his verbis in quaestionibus super Leuiticum. Merito & hoc loco de huius vituli sanguine septies populū digito sacerdotis aspergi iubetur, ut redemptio nostra & purificatio in Christi sanguine lata per gratiam septemplex spiritus demonstraretur. Duo autem hirci duorum populorum figuram perspicua ratione demonstrarunt, propter originalem peccati præuaricationem, hircorum formam gerentes, quorum est similitudo in Euangelio. Hædi, id est peccatores ad sinistram futuri, sed ex eis qui in Christum credidissent, & poenitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti. Hi in similitudinem huius hirci qui in sorte Domini venit, figuram accipiunt, cuius sanguis cum sanguine vituli permisceri iubetur, ut consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini venire, nisi ut populus credentium, cuius ille figuram habebat, consortis & coheredes Domini haberetur in regno. Sicut Apostolus ait: *Heredes quidem Dei sumus, coheredes autem Christi.* Alius verò hircus qui in sortem Domini non venit, similitudinem habet infidelium, qui nunquā in Christo credere voluerunt. Hi utique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis & projiciuntur

Lex imaginaria.

in desertū locū. Sed quid est omnes iniquitates & maledictiones accipere, nisi quia omnia peccata, quæ ab Adam vsque ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi, qui nec credere in Christo, nec expiari Christi sanguine voluerunt: & sic onusti & pregrauati iniquitatibus & maledictionibus totius humani generis, in desertum locum projicientur, id est, in tenebras exteriores, ubi est fletus & stridor dentium: & in stagno ignis, quod est gehenna, ibi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Idem Beda in explicatione huius Plaltis sententiæ:

*Plal. 65.
Holocausta
medullata.*

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis. Holocausta medullata interpretatur placentia. Pinguis enim holocausta (inquit) erant acceptabiliora; scilicet offeram tibi laudem integram, & charitatem intimam, quæ placent tibi: & hoc cum incenso arietum, id est per orationem sanctam pro me ab arietibus, id est, à sanctis patribus, qui nos in fide genuerunt, & per meam orationem non dissentientem à traditione ipsorum sanctorum patrum: quæ Deo ita est acceptabilis, sicut suavis est alicui odor incensi: Verè enim Deo est gratum, quod quidē probatur ab auctoritate sanctorum patrum non esse dissonum. Offeram inquam holocausta, & offeram tibi boues, id est magistros meos triturantes me; Et hircos, id est, in peccatis scetidos offeram tibi, non tantum per se hircos, sed ita ut boues sint cum hircis, id est, ut illi qui prius erant hirci, à bouibus sint triturati & eis incorporati: quia hoc etiam tibi placet sacrificium, si peccatores hic conuertantur & bonis concorporentur. Nec te turbet quod dicit, offeram boues & hircos, quia in illo prioris populo, qui hic loquitur, quasi vnus fuerunt & boues & hirci conuersi. Potest etiam hoc totum de presenti legi, ut sic dicatur, introibo tandem in domum tuam super caelestem, & ut introeam, reddā tibi nunc interim voto mea, illa scilicet quæ labia mea interiora distinxerunt, id est, discreuerunt, scilicet ut me accusem, te laudem. Te Dominum dico me seruum. Te me non indigere, me sine te esse non posse, & similia. Et quæ os meum exterius maximè locutum est in tribulatione, ubi oportet me deuotiorem esse. Tribulatione dicit mea, id est mihi utili & necessario. Holocausta mea distinxerunt, inquam, labia mea, vota tibi reddenda, & hæc distinguendo offeram tibi holocausta mea, id est, intima charitate intus referta, ut non te tantum amem in superficie, sed in intimo amore, & exterius saginata fide, & spe & bona operatione. Pecus enim medullatum, & interius medullis est plenum & exterius saginatum. Et est, quasi dicat: Non debet esse vacuum & aridum, quod tuæ maiestati est offerendum. Vacuum quidem à charitate, aridum verò à fide, vel spe. Et hoc faciam, vel cum incenso arietum, ut prædiximus, vel quia ut quidam libri habent, cum incenso quod significat incendium. Ita possumus dicere, offeram tibi holocausta cum incenso arietum, id est, incendendo, & destruendo in me lasciuia, quæ per arietem designatur: & offeram tibi boues cum hircis, id est, & boues & hircos item cum incenso, id est, incendam in me ceruicositatem & superbiam quæ per bouem designatur, & incendam in me peccatorum scelerum, qui per hircum designatur: & hæc incensa tibi offeram, quia hoc erit delectabile tibi sacrificium. Hæcenus Beda. Et Georgius Franciscus Venetus in nouissimo hoc sensu idem sacrificium interpretatur, pro peccato (inquit) offerri iubetur hircus, pater videlicet hoedorum, qui in sinistra reponentur iudicandi, ut per hircum oblatum hircina aut hoedina pars, quæ est in homine, expiatur. Est enim lasciuia portio in homine similis hirci, aut hirci, aut capræ matri eius lasciuienti & demolienti vineas; Idcirco expiandus, comprimendus, vincendus & deducendus est in seruitutem melioris portionis, sicuti de alio animali huic simili dicitur in Canticis: *Capite nobis vulpes paruulos, quæ demoluntur vineas.* De hoedis quoque ibidem dicitur: *Pasce hoedos tuos iuxta tabernacula pastorum, illorum videlicet qui in scriptura dicti sunt bene pascere oues, quorum princeps est ille qui ait: Ego sum pascor bonus & animam meam do pro ouibus meis.* Offerendi igitur & castigandi sunt huiusmodi appetitus, qui demoluntur vineam, illam vtrique quæ, ut Isaias ita, domus Israel est, & cætus electorum, atque hereditas Domini: de qua in parabolis loquens Christus, inquit: *Ite & vos in vineam meam, in quam intrare nequit caro, & sanguis, ac portio illa lasciuens.* Ideo in hirci veniebat offerenda & expianda; in quo est maior & magis inueterata lasciuia quàm in hoedo, adeo ut valde foeteat, sicut & carnes nimium lasciuientium, & multò magis quàm carnes castè viuientium. Offerendus quoque venit pro peccato vitulus, vel bos armentorum rex, fastus videlicet & superbia animalis hominis, qui gloriatur in malitia & lætatur, cum malè fecerit. Quæ duo lasciuia scilicet & fastus procedunt à duobus præcipuis fontibus scaturientibus in deteriori homine, concupiscibili videlicet & irascibili, quæ ab homine pergente ad Deum ipsi Deo offerenda sunt, ut longo & egregio sermone disserit Origines super Numeris. Deduxit (inquit) Dominus populum suum in manu Moyse, & Aarō, hoc ideo, quia alterius manus tantummodo non sufficiebat. Moses enim scientiam legis indicat, Aron verò sacrificandi Deo, & immolandi peritiam. Nam si exiens de Aegypto & conuersus ad Deum superbiam adiciam, taurum per manum Aaron sacrifico, sed vitulum si adhuc tenera superbia & elatio est: Si verò petulantiam lasciuiaque premerem, hircum Domino iugulasse me quoque Aaron manu credam &c. Eadem di-

*Pars in hō
vine hirci
similis.*

uina lex vitulum pro sacerdotio immolari mandans per membra hostiæ quæ incendebantur, sacrae exercitationis modum naturali ratione subindicat, quæ fibram iecoris, (inquit Basilius Magnus) non iecur totum & adipem qui ventrem operiret, non ventrem ipsum: renem verò non solum adipem, verum ipsos quoque cum adipe renes incendi in holocaustum iubet. Iecoris quippe, quod concupiscentiæ instrumentum est, iuxta quod & de eo qui concupiscentiæ fuerat telo percussus, dicitur, *Eris quasi cervus speculo percussus in iecore*, veluti fibram singularem scilicet peccati concupiscentiam, in qua & fel inuenitur, incendere, reliqua verò felle ac pessima cupiditate liberam ac puram ad appetenda bona quæque & honesta seruare secundum naturam integram conuenit. Porro ventris quod superfluum est, vnde pinguiore, & hebetiore euadimus sensu, auferre decet, solumque quod est necessarium seruare. In renibus verò non adipem solum ingentem obscœni liquoris copiam expumantem ad libidinem, verum & renes ipsos expiare, ac sanctificare naturaliter omnino iubemur. Significat profecto per hæc sermo diuinus & necessarium victum nobis esse amplectendum, & concupiscentiam studiosius ad meliora transferendam, & castitatis munditiam tota intentione sectandam. Quia enim possibile non erat absque cibo viuere, escarum receptaculum, ventrem scilicet nudum absque vilo omnino gulæ vitio relinquens obsidentem illum adipem rectissime tollit. Rursus quia idem erat impossibile, boni nos aliquid habere, nisi naturalem concupiscentiæ vim ad illud ambiendum haberemus, improbam cupidinis speciem quasi fibram iecoris cum felle præcedens, probabile concupiscendi genus ad virtutes appetendas purum innocuumque reliquit. At verò in renibus quia neque ad vitæ necessaria vt venter, neque ad concupiscendum & iecur, necessarij sunt, solamque & vnicam concubitus concupiscentiam capiunt, non horum solum adipem, sed ipsos quoque ignibus tradit. Nèpe .n. sine renibus, id est, sine coniugio in tertis viuere potest: virginitalisq; vita, nullo inferior angelis ad perpetuam gloriam hinc iam exerceeri. Quibus profecto omnibus id nobiscum agitur, vt omni sapientia eruditi & instructi aduersus voluptatem totam quasi contra multorum capitum hydram sapienter stemus, neque sub specie excidendi emergentia assidue per sensus capita ad pullulationem plurimorum ea semper iteremus: Verum summa tolerantia laboris, atque continentia præcipua fortiter illa incendamus, corporaque nostra hostiam sanctam placentem Deo, tanquam vitulum pro sacerdotio studiosè offeramus, & modò quidem prauam concupiscentiam veluti fibram iecoris modò superfluitate cibi, quasi adipem, quo venter operitur, modo totam simul concupiscentiam coitus, veluti renes vnâ cum adipe semen illis ministrante diuino continentia igne consumamus, vt iuxta propositam virginitalis destinationem omni praua ac turpi concupiscentia, omniq; voluptate superiores euadentes per continentia sacra certamina proposito certantibus præmio, immortalitalisq; corona digni inueniamur. Hac Basilius. Suprà per vituli oblationem Christus intelligi ostensum est: qui similiter per vitula siue vacca rufa, in oblationem significatur, (de qua in Numeris legimus cap. 16.) & per cinerem eiusdem populi expiatio. Sic enim dicitur de illa ad Moysen & Aaron. *Præcipe filiis Israel, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum, & intinget at-*

Fibra iecoris, non iecur incendatur. Lib. de virginis.

Castitas vt Deo grata.

Vacca rufa immolabitur.

Caro Saluatoris.

Tabernacu-
lum cur se-
pties san-
guine vitu-
la aspersū.

Lib. 4.

Psal. 115.

Coloss. 3.

peccatores abluuntur: bis tinctum autem, quia per eum & corpore & corde mundamur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum sunt tradita: Primò per cedrū, fides ligni crucis; secundò per hyssopum martyrium: tertio per coccum, sanguinis Dominici sacramentum. Sicut autem illuc die tertia purgari iubentur; ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcunque credit Christum Dominum nostrū die tertia à mortuis resuscitatum. Huiusmodi etiam homo mundus erit in die septima, idest, in regno Sanctorum adueniente Domino, & beatus ac latus partem caelestis illius regni potietur. Qui autem non fuerit aspersus, idest huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de regno sancti sanctorum, & de populo fidelium. Ex sanguine autem huius vitulæ ideo septies tabernaculū iubet aspergi: quia septem sunt Spiritus sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quā ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait: *Tam abluit ellis in sanguine Christi & passione eius*. Quod verò vitula cum pelle & ossibus suis comburitur, & agnus ille paschalis pari modo concrematur, ne ossa eius confringantur: hoc ostendit, quod Domini Iesu Christi corporis in passione nō essent confringenda crura, sicut Evangelista testatur. Moraliter autem vacca rufa, cuius cinis expiatio populi est, non aliter immolari & offerri ad altare Domini poterit, nisi quia terrena opera non fecerit, iugumq; delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Huc vsq; ille, & similiter ferè D. Augustinus in quaestibus super Numeros: Iuuenca rufa, carnem Christi (inquit) significat. Sexus taminus est propter infirmitatem carnis: rufa est, propter ipsam cruentam passionem. Quod autem ait, Accipiant a te: in ipso Moyse figuram legis ostendit, quoniam secundum legem sibi visum occidere Christum, quia soluebat secundum ipsos sabbatum, & sicut putabant, observationes legitimas prophanebat. Quod autem *sine vitio* dicitur hæc iuuenca, mirum non est: hanc enim carnem ceteræ hostiæ etiam figurabant, ubi similiter sine vitio pecora immolari iubentur. Erat quippe illa caro in similitudine carnis peccati, sed non caro peccati. Veruntamen hic ubi euidentius legis distinctionem Deus voluit commendare, parum fuit dicere sine vitio, nisi diceretur, *qua non in se habet vitium*: quod si repetendi causa dictum est, fortasse non frustra est, quod eam rem ipsa repetitio firmitus commendauit: quanquam & illud non abhorret à vero, ut ideo additum intelligatur, quæ non habet in se vitium, cum iam dictum esset, iuuenca sine vitio, quia in se non habuit vitium: caro Christi, in alijs autem habuit, qui membra sunt eius. Quæ enim caro in vita sine peccato, nisi illa sola, quæ in se non habet vitium? *Et non est positum super eam iugum*. Non enim subiugata est iniquitati, cui subiugatos liberauit, & eorum vincula dirupit, ut ei dicatur: *Diripuisti vincula tua, tibi sacrificabo holiam laudis*. Super illius quippe carnem, non est positum iugum, qui potestatem habuit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam. *Et dabis eam ad Eleazarum sacerdotem*. Cur non ad Aaron? nisi fortè ita pia figuratum est, non ad tempus quod tunc erat, sed ad posteros huius sacerdotij passionem Domini peruenturam? *Et egerit eam extra castra*. Sic & ceterus est Dominus passurus extra ciuitatem. Quod autem ait: *in locum mundum*, ita significatum est, quia non habuit causam malam. *Et occidit eam in conspectu eius*, sicut occisa est caro Christi in conspectu eorum, qui futuri erant in nouo testamento Domini sacerdotes. *Et accipiet Eleazar sanguinem eius & asperget contra faciem tabernaculi testimonij in sanguine eius septies*. Hæc testificatio est Christi secundum scripturam fuisse sanguinem in remissionem peccatorum: ideo contra faciem tabernaculi testimonij, quia non aliter declaratum quàm fuerat diuino testimonio prænunciatum. Et ideo septies, quia ipse numerus pertinet ad spiritualam. *Et cremabunt eam in conspectu eius*. Puto quia concrematio ad signum pertinet resurrectionis. Natura est quippe ignis, ut in superna moueatur, & in eum conuertitur, quod crematur. Nam & ipsum cremare de Græco in Latinum ductum verbum est à suspensione. Quod vero additum est, *in conspectu eius*, idest, in conspectu sacerdotis, hoc mihi insinuatum videtur, quia illis apparuit resurrectio Christi, qui futuri erant regale sacerdotium. Iam quod sequitur, *Et pelles eius & carnes & sanguis eius cum stercore eius comburentur*, id ipsum expostum est, quomodo concremabitur: & significatum est, quod non solum substantia mortalis corporis Christi, quæ commemoratione carnis & pellium & sanguinis intimata est, verum etiam contumelia & abiectio plebis, quam nomine stercoris significatum puto, conuerteretur in gloriam, quam combustionis flamma significat. *Et accipiet sacerdos lignum cedrinum & hyssopum & coccinum, & immittet in medium combustionis iuuenca*. Lignum cedrinum spes est, quæ debet in superius firmiter habitare. Hyssopus fides, quæ cum sit herba humilis, radicibus hæret in petra. Coccinum charitas, quod feruorem spiritus igneo colore testatur. Hæc tria debemus mittere in resurrectionem Christi, tanquam in medium combustionis illius, ut cum illo sit abscondita vita nostra, sicut dicit Apostolus: *Et vita nostra abscondita est cum Christo in Deo*. *Et lauebit vestimenta sua sacerdos, & lauebit corpus suū aqua, & postea introibit in castra, & immundus erit sacerdos & populus & populus*. Lavatio vestimentorum & corporis, quid est, nisi mundatio exteriorum & interiorum? Et hæc sacerdos. Deinde sequitur:

quitur: *Et qui comburent eam*, eos figuratos arbitror, qui Christi carnem sepelierint, resurrectioni eam velut conflagrationi mandantes. *Et congregabit homo mundus cinerem iuuenca & ponet extra castra in locum mundum.* Quid dicemus cinerem iuuenca, reliquias videlicet illius interfectionis, & combustionis, nisi famam, quæ consecuta est passionem resurrectionemque Christi: quoniam sunt reliquiae homini pacifico. Nam & cinis erat quia velut mortuus ab infidelibus condemnabatur, & tamen mundabat, & resurrexisse à fidelibus credebatur. Et quia hæc fama apud nos maximè clauit, qui in cæteris gentibus erant, & non erant de consilio Iudaorum: Ideo dictum esse existimo, & congregabit homo mundus cinerem iuuenca: mundus utique ab interfectione Christi, quæ Iudæos fecerat reos. *Et reponet in locum mundum*, idest, honorabiliter tractabit. Tamen *extra castra*: quia extra celebrationem Iudaicæ consuetudinis honor Euangelicus clauit. *Et erit synagoga filiorum Israel in conuersationem.* Aqua asperisionis purificatio est. Postea declarat plenius quemadmodum ex hoc cinere fiebat aqua asperisionis, vnde mundabantur à contactu mortuorum, quod utiq; significatur ab iniquitate moribundæ, vel morticinæ vitæ. Sed mirum est quod sequitur. *Et qui congregat*, inquit, *cinerem iuuenca lauat vestimenta sua, & immundus erit usque ad vespem.* Quomodo erit ex hoc immundus qui mundus accesserat: nisi quia & ij qui sibi videntur mundi, in fide Christiana se agnoscunt, quia omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per sanguinem ipsius: Hunc tamen lauare vestimenta sua dixit, non etiam corpus suum credo quod illius cineris congregatione & repositione in loco mundo, si hæc spiritualiter intelligantur, iam intrinsecus vult intelligi fuisse mundatum, sicut Cornelius audiens & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus est, vt ante visibilem baptismum cum suis, qui aderant, acciperet donum Spiritus Sancti. Hæc & plura Augustinus. Incognitus verò in psalmos, exponens hoc Dauidicum: *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor & cæ.* notari debere ait virtutem asperisionis, quia per ipsam primò peccata mundantur (inquit) quod probat Apostolus dicens: si enim sanguis hircorum & vitulorum aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem & cæ. quanto magis sanguis Christi, &c. Ad Heb. 9. *Epi. 1. c. 1.* secundo discordes pacificantur, vt ait Petrus, In asperisione sanguinis Christi est pax. Tercio porta cæli nobis referatur. Exod. 12. *Sanguine qui est in lumine, aspergit ex eo super liminare, & utrumque possem.* Et hæc asperio debet fieri septies, idest, contra septem peccata, propter quod in Levitico dicitur: *Sanguine asperget septies contra velum*, idest contra peccata, quod velum, vel velamen dicitur, quia velat vel obfuscatur intellectum peccatoris. Principaliter autem est asperio sanguinis figuralis: vbi notandum, quod quadruplici figurali sanguine in antiqua lege fiebat asperio, scilicet sanguine hœdi, vituli, hirci & vacca & passeris: ad significandum quod sanguine multiplicis peccati à nobis debemus aspergere & expellere. Primò aspergebatur sanguis hœdi, Exod. 11. *Immolabis hœdam, &c. & fasciculum aspergit in sanguine, &c.* Qui enim sanguis hœdi nisi vitam significat luxuriosam. Huius sanguis aspergitur, cum luxuriosa vita virtute continentia dissipatur. Sic enim figuratiter sanguine Iezabel aspersus est paries, & equorum vngula, &c. vt dicitur quarto Regū nono. Iezabel enim, quæ fluxus sanguinis interpretatur, significat ipsam luxuriā, quæ in quodam fluxu consistit. Secundo aspergebatur sanguis vituli. Leuit. 4. *Tolle de sanguine vituli, & asperges species digito contra propitiatorium ad Orientem.* Qui enim vitulus nisi superbos significat, qui vt vituli sunt sine iugo superioris: immo nec Deo subijci volunt, vt dicit Magister in glos. super illo verbo: *Circumdederunt me vituli multi.* Et sic sanguis vituli figuratiter aspergitur, cum superbia spargitur & deponitur: vnde dicitur Leuit. 4. *Sanguine vituli septies aspergens altare: sanctificet illud ab immunditijs suis.* Vbi per altare cor nostrum, in quo sacrificium Deo offerebamus, intellige. Tercio aspergebatur sanguis hircorum, 2. Paralip. 29. *Aspererunt sanguinem hircorum coram altari pro peccato populi.* Quid enim sanguis hirci, nisi auaritiā significat, cuius tanta est caliditas, vt adamantem, quem nec ferrum, nec ignis donare potest, solus dissoluat. Quarto aspergebatur sanguis vacca, Num. 19. *Vaccam rufam ætatis integra, in qua nulla sit macula, immolabit intingens digitum in sanguine eius, asperget contra fores tabernaculi.* Secundum enim quod ait Magister in glossa ad Hebræos nono. Vacca rufa est caro Christi infirma. Sexus enim famineus positus est propter infirmitatem carnalem. Rufa est, quia caro Christi in passione sanguine fuit cruentata. Actatis erat integra, quia Christus in passione fuit triginta trium annorum. Absque macula fuit, quia in illa nullum fuit peccatum. Huius ergo sanguinem figuratiter septies aspergimus, cum per memorie suæ passionis corda nostra ab omni purgamus peccato &c. Idem in explicatione alterius Psal. tis sententiæ: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Idest, inquit, sacrificium vitulorum, vel hircorum, scilicet publicata lege Euangelica. Illa enim duo animalia maximè Christum figurabant, scilicet vitulus propter habilitatem nutrimenti. Nam vt dicit Magister de proprietatibus rerum, vitulus inter cætera animalia habet carnes laudabilis nutrimenti, quia est facilis digestionis propter caliditatem, & humidum dominans in illo. Sic & Christus est nobis cibus perfectissimus

Iuuenca
cinis.

Alf.

Psal. 51.
Asperisionis
virtus.
Ad Heb. 9.
Epi. 1. c. 1.

Cap. 4.

Asperio sā-
guinis qua-
druplex.
Luxuria.

Superbia.

Auaritia.

Psal. 49.

*Sacrificium
Abrahæ.
Lib. 2. de
Abrahæ. c. 8.*

*Capra aqua
comparatus,
aries acri.
Vitulus ter-
ra.*

fini nutrimenti, quoad vitam nutrimur æternam. Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus.* Hircus verò significat Christum ratione suæ potestatis. Nam tantæ potestatis dicitur esse hircus, quod caliditate sui sanguinis frangit adamantem, qui nulla alia re domari potest. Et sic significat Christum, qui calore sui sanguinis, id est charitate in suo sanguine exhibita superauit diabolum, quem nullus alius superare potuit. Si ergo illa sacrificia facta per vitulum & hircum, figurabant sacrificium corporis Christi, idè meritò per istud sacrificium illa cessare debuerunt. Et hoc est, quod dicit, institutum sacramento Eucharistiæ. Magis moraliter, per vitulum & hircum, significantur duo peccata, quæ inter cætera regnabant in Iudæorum populo: scilicet per vitulum accipe peccatum auaritiæ, per hircum peccatum luxuriæ, &c. Sed hæc alterius loci sunt. Superest modo, ut aliquid de sacrificio Abrahæ dicamus, de quo in Genesi legimus: *Sume mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Qui tollens vniuersa hæc, amittit ea per medium, ut vitæque partes contra se alterius secus posuit: aues autem non diuisa.* Quod sacrificium explicat vir D. Ambrosius: Præterirem (inquit) huiusmodi interpretationem sacrificij, nisi quibusdam hic scrupulum nasci animaduertirem, eo quod aruspina quædam scribi videatur solemnitas, quod post immolationem diuisa sunt animalia, & contra faciem alterutrum posita, & consedit illis Abraham. Sed si vim interrogationis præmissæ & futuræ responsionis consideremus, aduertere poterimus spei nostræ, & fidei conuenire huius sacrificij disciplinam. Vitulus enim aratorum animal est, deditum terræ & labori. Capra ad aquatum similitudinem per anigmata figuratur, eo quod ariæ Græcè *ῥάδιον* nomen acceperit, ab eo quod est impetu ferri. Sic enim currit sicut aqua. Possumus vel fluiorum sono, vel cursu maris violentis aestimare fluctibus. Acri comparatur aries, quia omnibus animantibus vitulus hoc animal generi humano reperitur, quando quidem & vestis nobis vsum exhibet, sicut aer huius spiritus vitalem nobis ministrat substantiam. Vnde & hunc ordinem factum puto, ut prius diceret: *Sume mihi vitulum & capram, & tertio loco diceret arietem*, eo quod prima illa, hoc est, vitulus & capra terris & mari, materialibus comparentur elementis, & quia feminea dicantur: at verò aries masculinum quoddam animal est vehemens natura & violentum cornibus. Similiter autem aries huius spiritus vitalis est, ut masculus, auctor & causa gignentium, mouens terrarum genitalia, & velut quadam se miscens copula. Aliud ad terram, aliud ad mare, aliud & aerem vitalem, mysticè figuratur horum trium animantium genus. Hæc traditio naturalis est, sed moralis etiam cõcurrit & suppetit. In omnibus enim hominibus, caro, sensus, & verbum est. Caro nostra, vitula est; laborat, ut ferat, laborat, ut colligat, laborat, ut pariat; innumeris fatigatur laboribus: vnde & Græci *δαμνιν ἀπὸ τοῦ δαμάσαι λιαί*, eo quod dometur nimis. Masculi vero boi labore, aratro & iugo fungitur, famineos partus repræsentat cum multo vber. Caro quoque nostra vitæ istius subiungatur necessitatibus, crebris quatuor doloribus, & multarum ætumnarum quodam curuata partu senescit. Iam illud quis ignorat, quod vehementior sit vis animæ, cui velut nupta adheret in istius vitæ cursu corporalis substantia? Sensus autem nostri caprarum modo velut saltu quoddam alis exiliunt, & pascuntur præruptionibus, impetu ipso ipsi conuenticines excitantes animæ, & concutientes eam. Ad omnem occasionem præsto sunt, vel occurssu fameinæ pulchritudinis, vel odore suauitatis alicuius. Audita pariter & tacito mouentur velociter, quibus etiam animæ inflectunt constantiam, & velut à natura sui alienant eam: Vnde plerique *ὀψιλλάντες* dictam putant, quia *ὀψιμ* impetus dicitur, eo quod ex quodam impetu sensuum inflexionis, atque alienationis nostræ causa nascatur: fameinei autem sexus speciem habet. Et etiam sensus nostri *ὀρεσες* Græcè dicuntur fameino vocabulo. Effretarum modo animarum cito vacuatur, ubi partes suæ generationis delectationisque effuderint, & iterum excitatis cupiditatibus nouos referunt impetus. In ariete verò verbi ac sermonis nostri habetur similitudo, quod sit vehemens, sicut & sermo noster efficax operationis & quadam ornatus nostri & tegminis causa sit. Aries per vsum vestium ordine quodam gregem ducens, sicut ordo quidam vitæ usque nostri verbo explicatur. Arbitror autem quod illud verbum magis intelligere debeamus, quod est verbum Dei, cum quo aries iste habere videatur non mediocrem cognationem. Quod verbum nos verè tegmine velleris sui vestiuit, & in domum introducit æternæ salutis. Qui se pro nobis immolandum obtulit, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, & sicut aries coram tondeute se sine vocè, sic non aperuit os suum, &c. Aliam expositionem, sed non abfimilem antea attuli ex Beda. Addam hic expositionem Isidori. Iste est (inquit) modus promissi seminis Abrahæ, & ista est figura. Per vaccam enim significata est plebs posita sub iugo legis: per capram eadem plebs, peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs etiam regnatura. Animalia ideo tria dicuntur, quia per articulos temporum, ab Adam usque ad Noe, & inde usque ad Abraham, ac deinde tanquam tertiam usque ad David ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturam & columbam spirituales in eo populo designati sunt, indiuidui filij promissionum & heredes regni futuri, quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna meditantibus, transgressi sunt desideria

sideria tēporalia. Sed quid est quod animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri & nunc inter se diuidunt? Porro aues idcirco non diuiduntur, quia spirituales indiuidui sunt: schisma nō cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis, Sed hac de re aliās etiam aliquid dictum est: sufficereque puto isthac quæ hætenus de Hebræorum sacrificijs dicta sunt; properemus ad sacrificia gentium, cum prius duas aureas γυναικας Philomonis recitauerimus: *Deus omnes male libi confectos, etiamli quosdam centum Lib. de plā- bonas immolent, auersatur: infantes verò eisi nihil omnino sacrificent, amplectitur. Gaudet enim Deus aris sat. Noc. nullo igne calentibus, quas cingit virtutum chorus.* Altera sententia eodem libro legitur. *Nemo malus sacrificat reuera, etiamli perenni sacrificio decem milia bouum immolaret quosdam. Nam præcipua víctima mens ipsa est integra: laus enim non est fas aras attingere.*

VSVS IN SACRIFICIIS GENTIVM.

IN sacrificijs gentium duo fuisse hostiarum, siue victimarum genera docent Trebatius, & Ma- *Lib. 1. de re- crobius, & ex ipsis Alexander ab Alexandro, vnum, in quo cum litabatur, voluntas Dei per legione. extra exquirebatur, alterum, in quo sola anima Deo consecrabatur, quæ hostia animalis ideo Lib. 3. c. 5. appellabatur. Vtrumq; diuinus poeta ostendit, & primò quidem illud in quo voluntas numinum f. iur. per extra monstrabatur:*

Maſſat lætæſ de more bidentes,

Et mox:

Pecudumque reclusis

Pectoribus inhians ſpirantia conſulit extra.

Alterum, in quo hostia animalis dicitur, quod eius tantum anima, vt dictum est sacratur, ostendit, cum facit Entellum victori Eryci macrare taurum.

Hæc tibi Eryx meliorem animam pro morte Dareis

Perſoluo.

Hasce animales hostias frequenter fuisse, ouem, suem, capram, bouem, gallinam & anserem Gyrallus & idem Alexander tradunt, ceterum siue idoneo, ni fallor, anthore. Certe Festus Pompeius ex commentarij sacrorum pontificalium hæc verba refert: *Hic ouis, hæc agnus, & porcos, tauri, verbenæque, perplonere pateram, res sua sibi, præmissum, seu præmetium, perfillum.* Et Pausanias ait, in Eliacis, ex vitulis, agnis, hoedis veterem aruspicinam fuisse, postea Cyprios primos omnium addidisse suæ. Earum quibus voluntas deorum per extra disquirebatur, aliæ amburbiales dictæ, quod circum terminos Vrbis ducerentur; aliæ anbaruales. quæ circum aruarei diuinæ causa duci consueuerunt ab his qui pro frugibus sacrificia faciebant: aliæ ambegni, bos videlicet & veruex, cum ad eorum vtraq; latera agni in sacrificium agebantur, aliæ præcidanæ, aliæ succedanæ: Legite Festum, & Seruium. Nos de extispicijs bouis supra diximus, huic de animatis potissimum dicturi: quorum quæ duo erant genera, hostia videlicet maior, & minor. Maiores Harugas dicebant teste Donato ab hara, in qua concludi solebant. Hæ tantum ex bubulo genere, vnde dicebat Plinius: *Ex bubus*

viſtiſſima optima, & lautiſſima deorum placatio.

De duce Lanigeri pecoris, qui perdidit Hellen

Sol abſt, egreſſa viſtiſſima maior adeſt.

Vacca ſit, an taurus, non eſt cognoſcere promptum

Pars prior opparet, poſteriora luſent.

Istiusmodi maiorum hostiarum duntaxat cornua inaurabantur, vt Plinius testatur his verbis: Deorum *Metam. 13. rum honore in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Tertullianus. Hunc tibi Iupiter bouem cornibus inauratis vouemns esse futurum. Ouidius.*

blandis induta cornibus aurum

Conſiderant iſta niuea cernice iuuenca.

Iuuenalis.

Et auratam Iuſoni cade iuuentam.

Plutarchus de Pauli Aemilij triumpho: Post eos ducebantur auratis cornibus boues centum viginti, vittis ornati & sertis. Tibullus:

Semper inaurato taurus cadit hoſtia cornu.

Martialis ad Apollinem:

Felix tunc ego debitorque voti

C. ſurum tibi ruſſicas ad aras

Ducam cornibus aureis iuencum.

Homerus apud Ciceronem:

Aurigeris diuum placantes numina tauris.

Iliad. K. Lego autem in Iliade Homeri.

Τὸν τε ἵστατο πρὸ τοῦ χρυσοῦ κέρας ἑρμῆος, id est,

Mactabo hunc superis auratum cornua taurum.

Aenid. 9. Virgilius:

Et statnam ante aras aurata fronte iuencum.

In Oedipo. Seneca:

Aureo taurus rutilante cornu labitur segnis.

Saty. 13. Minor verò hostia coronata duntaxat erat. Vnde agnam coronatam vocat Iuuenalis:

Quaque coronata lustrati debeat agna.

Victima coronata.

Li. 16. 6. 9.

Coronabantur tamen etiam maiores: quoniam omnes victimas coronari solitas indicat Plinius, dum ait: Ferunt coronas primum omnium Liberum Patrem imposuisse capiti suo ex hedera. Postea deorum honori sacrificantes sumpsere victimis simul coronatis. Huc spectat illud Nævij:

Sed velatas frondentes comas cornua taurum,

Coronabantur autem illius Dei fronde, cui sacrum fiebat. Quas cumque autem hostias cum immolabant, nisi puræ essent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. Fuitque opinio ex hœdis & agnis potius, quia mites sunt, quàm ex gallinaceis, suibus, & tauris, quoniam animo abundant, deos consuli & futura prænosci: adeoque videas ouilli pecoris hostiam non quia amplitudine, sed qui animæ est placidioris, pontifices maximam duxisse. Fiebat autem animalium istarum diligens examen, & nisi electa admittebantur, quia pernoscere, nisi ex sana victima futura non posse sibi persuadebant, Virgilio teste;

Aut si quem ferro mactauerat ante sacerdos,

Inde neque impolitis ardent altaria flaris,

Nec responsa potest consultus reddere vates.

Hostia pura & impura qua.

quamobrem si clauda erant, morboſa, aut vitioſa, si fixam haberent aurem, vel si caudam aculeatâ, aut linguam nigram, ceu contaminata, diſſique minime accepta ac grata, vt habebantur ait idem Alexander, qui itidē scribit, ſolida vitia niſi cæſis tribus hoſtijs, tauro, arietē, & verrē, pura non haberi, ſed tamen vt hi omnes ſolidi ſirmique ſint: nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, & claudicantes, & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, non litare animaduerſum eſſe; idq; apud Aegyptios ſeruari tanti ceremonijs, vt linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi vel vnum pilum nigrum reperirent, hoſtiam tanquam impuram non admitterent. Græcis autem tauriam puri ſint, farina explorantur, & per ciccribus, capra frigida aqua; Sed quod hic de ſolidis vtilibus Alexander ait, id procul omni dubio de promptis ex eo, quod ſcribit Feſtus Pompeius:

Lib. 17.

Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem; tauri, arietis, verris, quod omnes ea ſolidi integritate corporis ſint: & paucis interiectis dicit, ſolum Oſcē ſignificare totum & ſolidum. De claudicantibus hiſce hoſtijs eadem tradit Gyraldus, nullum authorem eius rei laudans. Legimus tamen apud Plinium etiam hoc inter alia reprobatæ victimæ ſigna. Verba eius hæc ſunt. Hinc tantum animalium omnium (boui videlicet) quibus præceter cauda, non ſtatim nato conſummata, vt cæteris

Syntagm.

17.

Li. 8. c. 45.

menſura creſcit vni, donec ad veſtigia in a perueniat. Quamobrem victimarum præbatio in vitulo, vt articulum ſuffraginis coniungat: breuitate non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominum allatos, non fræ litare, ſi nunc claudicante, nec aliena hoſtia Deos placari, nec trahente ſe ab aris.

Lib. 2.

Boues vt

Aegyptij

explorent.

ptiorum verò illas ceremonias enarrauit Herodorus. Boues mares (inquit) Epaphi eſſe cenſent: eaque de re hunc in modum explorant. Si pilum in eo nigrum, vel vnum, viderint, nequaquam mundum cenſent. Explorat autem ſacerdotum aliquis ad id conſtitutus, pecude conſtante & erecta, tum etiam reſupinata: Lingua etiam exerta explorans, an pura ſit ijs ſignis, quæ ego alio referam in libro. Inſpicit & caudæ pilos, nunquid eos habeat ſecundum naturam procreatos. Eum ſi fuerit hiſ omnibus mûdus, notat alligato cornibus tyblo; deinde applicita terra ſigillari anulo impreſſa, adducitur. Nam immolanti eo ſigillo non notatam, poena morte ſancita eſt; & hunc quidem in modum pecus exploratur. De Græcorum modò exploratione Alexander ſecutus eſt Plutarchû, qui in volumine de Oraculorum defectu ſic ſcribit. Antequam oraculum petimus, victimam immolamus, coronamus, libamus. Sacerdotes enim & alij, quorum eſt immolare victimam & libare, ac habitum eius & motû obſeruare, aliam eius rei cauſam habent, quàm nos qui oracula petimus. Nam hoſtiam oportet, & quoad corpus & quoad animum attinet puram eſſe, integram atque incorruptam. De corporibus iudicium non eſt difficile. Animam explorant, farinam tauris, ciceres ſuibus apponentes. Si enim non guſtent, non eſſe ſanos iudicant. Capram argui frigida aſuſa, ſi nō

moneatur. Non enim esse animæ secundum naturam affectæ, non moueri; neq; affici cum libamen-
ta inuerguntur. Iosephus Scaliger & dentium, & cornuum quoque rationem habitam fuisse tradit
in eruditissimis suis coniectaneis siue annotationibus in quartum librum M. Varronis de Lingua
Latina. Bidentes (inquit) erant hostiæ, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent;
in qua sententia est Festus, etiam si aliter disputeretur ad Gellium Hesychius; *κραιδίς, τῶν προσβα-
τῶν διὰ τὰ ἐξ ὀφθαλμῶν ἔχοντα*. Aliter, ut puto, si carerent illis, ἀτιλάς erant, & ad sacrificia ineptæ.
Nam si bidentis dicta est, quasi biens, cur bidentis, non bidentis, aut biennis dicitur? Atqui
magis aperiet etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarētur. Sed id requirebatur in hostia,
ut duos dentes haberet longiores, quemadmodum & in tauro *βιλάς*, ut diuersa cornua haberet, &
patentia, ab eo dicebantur Patales boues. Obseruabant itidem sexum hostiarum. Aegyptij enim
masculos tantum boues sacrificabant, ut meminit (ex Herodoto) Athenagoras in oratione pro
Christianis in idolomanicam Aegyptiorum superstitionem inuectus. Apollinem (inquit) & Dianam,
Dionysj & Iudis liberos esse iradunt, quorum natrix seruatrice Latona fuerit, quos quia caelestes orti essent,
primos habuere reges. Et tam ignorantia vera in Deum, religionis & pietatis, tum autem ut imperio gratifica-
rentur, deos simul cum coniugibus esse duxerunt. Idcirco puros quidem boues masculos & vitulos cuncti Aegy-
ptij in re diuina sacrificant: faminas autem illis mactare non licet, quæ Iphis sunt consecrata: cuius imago
muliebri forma ad initar bonis cornuta est, sicut Græci ipsam Io pingunt. Alexander ab Alexandro ex
Strabone Barbaris quoque circum montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, fami-
neum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci sub graui documento vetari scribit: Idem ve-
rò ait, ex Seruio in octauum Aeneidos in hunc locum:

Et casa iungebant fœdera porca.

Annotatum fuisse in omnibus sacris (Græcorum fortè & Romanorum) faminei generis victimas
fuisse potiores: itaque si per marem litare non poterant, faminam succedaneam datam, non è con-
tra. Plinius ait: *Ex bobus, vitulis, & pecudibus, laudatissima vitula ad deorum placamenta habebantur.*
Fuit tamen cur maribus mares, faminis faminas hostias immolarent. Cyrene enim apud Virgilium
vitulos Orpheo, vitulas Euridicæ immolari iubet:

Tu munera supplex

Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas.

Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.

Sed modus orandi quid sit, prius ordine dicam.

Quattuor eximios præstanti corpore tauros,

Qui tibi nunc viridis depascunt lumina Lycæi.

Delige, & intacta totidem ceruice iuuenas.

Quattuor his aras alta ad delubra dædæarum

Constituæ, & sacrum iugulis demitte cruorem:

Corpora que ipsa bouum frondoso desere luto.

Post ubi nona suos aurora ostenderit ortus,

Inferias Orphei læthea paupera mittes,

Et nigræ mactabis ouem, læcumque reuises

Placatam Euridicem vitula venerabere casa.

Haud mora continuo matris præcepta facesset,

Ad delubra venit; monstratas excitat aras:

Quattuor eximios præstanti corpore tauros

Ducit & intactas totidem ceruice iuuenas.

Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,

Inferias Orphei mittit, læcumque reuisit.

Scio interim Dijs maribus etiam vitulas immolatas: Ouidius de Numa post è caelo missam à Ioue
peltam.

Tollis humo munus, casa prius ille iuuenca,

Quæ dederat nulli colla præmenda iugo.

Ex quibus etiam discimus, in quibusdam etiam sacrificijs ætatis morumq; hostiarum rationem ha-
bitam fuisse: tales enim de quibus proximè diximus, iniuges dicebantur, id est, quæ nunquam do-
mitæ ac iugo subditæ fuerunt. Quarum & Virgilius meminit:

Nunc grege de intacto septem mactare iuuenas

Præstiteris, totidem læthas de more bidentes.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, addidit,

Et intactas totidem ceruices iuuenas.

*Dentium &
cornuum ra-
tio in ex-
plorandis
hostijs.*

*Ambidens
quid.
Sextus ob-
seruatus.*

Lib. II.

4. Georg.

*Ætatis ra-
tio.*

*Minerva
quales ho-
die immo-
lata.*

Lib. 4.

Manilius Chrestus in libro de hymnis deorum, ait Minervæ iniuges boues sacrificari solitas, illa videlicet causa, quod & virginitas iugum nesciat maritali, & virtus nonquam sit iugo prementi subiecta: Idem Fulgentius in libro ad Chalcidum repetit. Sed Minervæ integræ etiam ætatis hostias immolari mox patebit: quare recte Phuroutus ait: Minervam Græcorum quidam ἀγλαΐδα vocant, siue tanquam ducem populorum, siue quod indomita sit, sicuti boues armentinæ, quas etiam præcipuè ei sacrificabant. Similiter iuventa & operum & coniugij ignara immolabatur Cybelæ, ut legimus in Fastis Nasonis de hac dea, cum Romam perferretur:

Ante coronarunt puppim, & sine labe tunc eam

Mactarunt operum coniugijque pudem.

Iliad. B.

*Bos quin-
quennalis.*

Legimus item diu servatum apud Athenienses, & Solonis lege interdictum fuisse, ne bouem, cuius opera vel aratro, vel curru vterentur, omnino immolarent, ut in exordio operis diximus. Bos autem qui iugo subactus fuisset, purus non putabatur, ut hominum manu & labore rustico contaminatus. Fœtus vero eius non ante trigessimum diem, idoneus sacris ac purus putabatur; sicuti pectoris septimo, suis vero nisi decimo, ideo sacres dicti: creditumque bouem quinquennalem, insignem Ioui victimam esse: Homerus:

Αὐτὰρ ὁ βὺν ἐπὶ πρῶτῳ ἀνὰ δῶπον Ἀγαμέμνων

Πλοῦτα, μὲν γὰρ τῶν ἰππῶν Κρονίων, ἰδὲστ:

Sed hic bouem sacrificavit rex virorum Agamemnon

Pinguem, quinquennem, valde potenti Saturnida.

Iliad. H.

Et rursus:

Τὸν δὲ βὺν ἐπὶ πρῶτῳ ἀνὰ δῶπον Ἀγαμέμνων

Ἀρεστὰ, μὲν γὰρ τῶν ἰππῶν Κρονίων, ἰδὲστ,

His autem bouem sacrificavit rex virorum Agamemnon

Marem, quinquennem, valde potenti Saturnida.

Quos versus non designato tamen libro citat Servius octavo Aeneidos in eum locum;

Perpetui terga bouis & lustralibus exis.

Huncque locum intelligit ipse de boue quinquenniali. Eligitur autem huius ætatis bos, quia hæc perfecta est in hoc animante, ut prius suo loco diximus, eligebatur & sus eiusdem ætatis, ut in sulci sacrificio docet idem poeta pro reditu Vlyssis.

Οὐδ' ἐπεισὶν ὄν μαλ' ἀνὴρ ὁ πρῶτος ἀνέστη

Hi autem suum adduxerunt valde pinguem, quinquennem.

Donatus enarrans hunc Virgilij locum:

Ipse tibi ad tua templa firam solennia dona.

scripsit hostiam nec macie, nec ætate confectam esse debere. Discimus autem etiam ex hic recitatis locis, hostias quoque quæ sita; quæ pinguedine alias vincerent, præque pinguedine splendebant, niterentque, quo sensu nitentes tauros dixit Virgilius:

Superoque nitentem

Calicula regi mactabam in littore taurum.

Bones Ita- Quamobrem Italici boues præferebantur, quia, ut testatur Varro, propter amplitudinem corporis cur satis præstare dicuntur, & ad victimas farciri, servarique ad deorum supplicia, idest sacrificia, maxime si ex agro Falisco, aut Mevania essent. Ovidius:

*crisij ap-
ti.*

Colla rudes operum præbent ferienda tuentis,

Fall. 1.

Quos aluit campis herba Falisca suis.

4 de Ponto.

Erant autem huius agri boues albi. Testis est idem Ovidius:

Epist. 4.

Colla boues mures cetera præbere securi,

Quos aluit campis herba Falisca suis.

Et rursus:

Agnæque tam lactens, quam gramine pasta Falisco

Victima, Tarpæos inscit tæta focos.

Quorum versuum interpretatio petenda est ex superioribus, ubi in primis ex Plinio diximus, in agro Falisco Clitumno aquam potatam candidos fecisse boues. De bobus citavimus & hoc Virgilij.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus

Victima, sape tuo perfusus flumine jacro.

Romanos ad templa deum duxere triumphos.

*Clitumnus
amiss.*

In cuius loci explicatione Servius, Clitumnus (inquit) est fluvius in Mevania, quæ pars Umbriæ, partis Tusciæ, de quo fluvio dicit Plinius in historia naturali, quod animalia quæ cum potaverunt, albos

De Quadrupedibus Bifulcis Lib. I.

207

Albos foetus creant. Quibus verbis velut digito indicat, illum à me prolatum Plinij locum. Meminit autem istiusmodi alborum sacrificijs destinatorum bouum etiam Propertius:

Lib. 2. eleg.

Qua formosa suo Clitumnus flumina luo

Integit, & niueos abluit unda boues.

Meminit & Statius Papinianus:

Lib. 3. Syl.

Nec si vacuat Mauania valles,

Aus praesent niueos Clitumna non alta tauros.

Est autem ubi albi, est ubi nigri boues ad sacrificia requiruntur, ut suis quibusque locis innotescet. Observatumque esse olim à sacrificantibus tradit Macrobius, ut si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetque se inuitam altaribus admoueri, amoueretur, quia inuito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetit oblata, hanc volenti numini dari existimabant. Non quæuis itaque victimæ eligebantur in sacrificia, sed quæ præstantiores essent, multò antè reseruabantur: quare cum è grege deligerentur, egregiæ victimæ dictæ sunt, at cum eximerentur ex armentis, sacræ, eximæ. Nam trifariam armenta diuidebant antiqui, cum aliam partem destinarent foeturæ, aliam laboribus, aliam reseruarent ad altaria, ut meminit poeta in Georgicis:

Lib. 3. Sat. 6.

Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:

Et quos aut pecorâ malini submittere habendo,

Aut aris seruire sacris, aut scindere terram.

Victima egregia quæ, & quæ eximæ.
Lib. 3.

Brissonus distinctius ex Donato in Hecyram Terentijs: Porcos maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascebantur, eximios appellatos antiquis ait, sicut boues ad hoc electos, egregios, ones verò lectas. Virgilius tamen cuius versus paulò ante recitavi, eximios etiam tauros vocat, & Macrobius præcitato loco, eximijs in sacrificijs vocabulum, non poeticum ait esse epitheton, sed sacerdotale nomen. Veratius enim (inquit) in pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ, eximantur è grege: vel quòd eximia specie, quasi offerendæ numinibus eligantur. Quod eximuntur autem eximias, quod eliguntur, præstanti corpore Virgilius ibi dixit. Imitati itaque sunt Gentiles, Hebræos, quibus, ut ostendimus Deus Optim. Maxim. iussit sibi offerri meliora, pulchrioraque & robustiora: ita & Aristoteles in Symposio: nihil (inquit) mutilam ac diminutum dîs offerimus, sed integrâ omnia atque absoluta. In ipso modo sacrificandi munere, quædam ad ipsam spectant hostiam, quædam ad vouentem, quædam denique ad ministrum, & sacerdotem. Ducebantur autem, non trahebantur victimæ. Cicero. Cum censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias lustrarent, eligebantur. Obsequens: Taurus cum ad immolationem duceretur, ob hæc ipsa corruit. Ouidius:

Lib. 1. Formul.

Ducuntur niuea populo plaudente iuuenca.

Virgilius:

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras.

Hostia eximæ quæ.

Rectè autem poeta dixit stabit. Admota enim adductaue hostia ad aras dicebatur stare: cæterum vincita ne esset, aut soluta omni vinculo, dubiari posse apparet: ex Iuvenale enim vincitam fuisse constant:

Lib. 1. de Dinat.

Lib. 1.

3. Amor.

12.

Georg. 2.

Sat. 12.

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem.

Lib. 6. etym

Et Isidorus victimam dictam esse ait à quibusdam, quòd vincita ad aras ducebatur. Contra Seruius ait, Nil solet esse religatum: & scrupulum hunc discutens ait: Victimam ipso tempore sacrificiorum minimè ligatas esse oportere, sed ante cum ducebantur, ligabantur. Contra fiebat apud Senones, nam lucum sacrum venerabantur, quem nisi vinculo ligatus, ingredi nemo poterat. Et in Scythia quoque Marti cum fieret sacrum, victima primis pedibus ligata, ad aram sistebatur, cui laqueum in collo injiciebant, ac baculo circumducto strangulabant sine precatione, & votis, ut mox ex Herodoto enarrabimus. Vinciebatur autem stantium ad aras earum capita infusa lanea & candida vitta. Virgilius:

Georg. 3.

Sape in honore Deum mediis stans hostia ad aras

Lanea dum niuea circumdatur infusa vitta,

Inter cunctantes cecidit moribunda magistros.

Et rursus:

Et salsa fruges & circum tempora vitta.

Æneid. 2.

Item rursus in funere Polydori:

Stant Manibus aræ

Caruleis mæsta vittis.

Et rursus eodem libro:

Hic Helenus casti primum de more iuuenis,

Exorat pacem diuon, vittaque resoluat

Sacra capitis.

Argonaut. Valerius Flaccus.

Tibi caruleis in littore vittis
Et Zephyris Glaucosque bonem, Thetidiq; iuuenem
Deicit Ancaus. Et rursus.

Vetere sub nocte cupressi

Sordibus & multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui carulea per tempora vittæ.

Sat. 12. Alludit item ad hoc Iuuenalis, dum canit:

Alter enim si concedas, mactare vouebit
De gregem seruatorum magna, & pulcherrima quaq;
Corpore, vel pueris & frontibus ancillarum
Imponet vittas, & si qua est nubilus illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus.

Notandum autem, vittas non semper in sacrificijs fuisse candidas, sed etiam aliquando caruleas, ut recitatis poetarum locis clarè constat: nisi fortè caruleæ essent in funeralibus, in alijs candidæ. M. Varro infulas tradit esse dictas in hostijs, quod infulæ quæ adduntur, intra hostiarum cornua velamenta erant è lana. Ministrum, pompam etiam vocant, & victimarium, & cultrarium. Huius erat cadere victimam: Ovidius:

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia calutibus quo feriente cadit.

Spartianus in vita Heta: Hostiam (inquit) popa nomine Antoninus, percussit. Sed antequam caderet, feriretque, tenebatur robare, ageretnè, hac voce, eum cuius iussus expectabatur, compellans.

Agonalia
unde dicta.Lib. 5. de
ling. Lat.

Lib. 2. Fast.

Agon? Respondebat præco, hoc age, qua voce eum admonebat, ut erecto & attento animo, in cæcuram intentionemq; incumberet, nec perfunctoriè, aut oscitanter, aliasuè res agens sacris operam daret. Ab Agon Agonaliorum serias nomen inuenisse nonnullis placuit, ut Varroni, dum ait: Agonales dies, per quos rex in regis arietem immolabat, dicti ab Agon? eo quod interrogatur à principe civitatis, & princeps gregis immolatur. Ovidius:

Quattuor adde dies ductis ex ordine Nonis,
Ianus Agonalis luce piandus erit:
Nominis esse potest succinctus causa minister.
Hostia calutibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros.
Semper, Agatnè rogat, nec nisi iussus agit.

Lib. 6.
Lib. 4. de
Ponto.
Succinctus
minister
qui.

Quem magistratum iussum intercessisse, etiam Dionysius Halicarnassæus declarat, & ostendit idem Ovidius ad Græcium Consulem designatum scribens:

At cum Tarpeias esse deictus in arces,
Dum caderet insu victima sacra tuo.

In recitatis autem Fastorum versibus, minister siue popa succinctus cognominatur à poeta, quoniam iam is erat habitus poparum, cum hostias erant mactaturi. Succingere autem est vestis lacinias cingulo coercere, ut solemus, quo expeditiores simus ad aliquod opus faciendum: nec aliam ob causam sese succinxisse popas docere videtur Suetonius Caligulæ exemplo, qui scilicet ad mota altariibus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrarium mactavit: quo loco M. Antonius Sabellicus, succinctum interpretatur expeditum, ne videlicet alio quam veller habitu impeditus, idem detorsisse videretur. Ex quo etiam Suetonij loco diximus hostias nullo tuisse à ministro occisas, id quod & Ovidius manifestius docet, locum simul indicans, in quem malleus illidi solebat:

Lib. 2. Met.
Hostia vs
occideretur.

Haud aliter quam cum spectante iuuenca
Latentis vituli dextra libratus ab aure,
Tempora discessit, claro caua malleus ictu.

Lib. 1.

Sed antequam à malleo percuteretur, cornibus, ne mallei ictum effugeret tenebatur, ut faciliè colligas ex hoc Lucani.

Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cum tora mini stri.

Metam. 7.

Vbi iam procidisset, iugulabatur cultro. Ovidius:
Subito collapsa sine ictibus vllis.
Exiguo tinxit subiccto sanguine cultros.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

209

Sed quos Ovidius subiectos dicit, Vergilius dicit suppositos:

At vix suppositi tinguntur sanguine cultri.

Et aliàs:

Supponunt aliq cultros.

Sic & Dionysius, πῶς τοῖς ὑποτιθεῖσιν τὰς σφαγίδας: ita .n. legendum docet (inquit Briffonius) non modò Pollux, qui inter organa τὰ περὶ θυσίας ponit σφαγίδας; sed & Glossarium, in quo, culter, σφαγίς. Obseruandum tamen cultros etiam impositos dici, & sic apud Senecam legit Martinus Deltius in Oedipo ex manuscripto codice, vbi legitur in vulgatis codicibus opposito: *Inuenca ferro semet impositio induit, & vulnere uno cecidit.* A Cleone autem in primo Argonauticorum, si Natali in Mythologicis credimus, proditum fuit, veteres superis sacrificantes, resupinatorum iugulum sursum conuertisse, earundem collum deorsum terram versus deprimere solitos, cum inferis sacrificabant, quod & Myrtilus docet in secundo Lesbicorum, his verbis: εἰ ὠιδασαν ὡν ἱερεὺς τὰ ἔννομα τοῖς κατωθίοις ὑπαγίζομενοι ἐν τῇ γῇ ἀποσιμεῖται τὰς κεφαλὰς. ἄντα γὰρ θύουσι τοῖς ὑποχθονίοις. Τοῖς δὲ θύουσιν ἀνὰ διαστέφουσι ὡν ἱερεῖων τὸν πρῶτον ἀπαζαντες. Rectè ergò Virgilius dixit *suppositi*, cum etiam Seneca dixit *imposito*, cum agebat de superiorum sacrificio, quo culter hostiæ collo quasi imponebantur; Vnde apparet verissimam esse in Delrij codice manuscripto scripturam. Iisdem quoque cultris hostiam, vt Plautino verbo vtar, exenterabant, aut vt Ouidio præeunte dicam, visce-

Lib. 1. Fal.

Lib. 8. Argo.

Lib. 8. naut.

Lib. 8.

Lib. 8.

Lib. 8.

Lib. 8.

Lib. 8.

Lib. 8.

Lib. 8.

Lib. 8.

Et tempora ferro

Summa notant pecodum.

Indos verò non rugulasse, sed præcluso spiritu necasse victimas ne quid deperiret, nequè quid man-

Saty. 12.

In Agamē-
none.

Sat. 2.

Κοῖα δ' ἀναχόμενοι σκίχθοντες, id est,

Percussit autem in altum tollens, querno stipite.

Tandem amputabatur caput, hinc illud Iuuenalis.

Agrandi ceruix ferienda ministro.

Clarissimè Seneca;

Qualisque ad aras colla taurorum prius

Designat oculis, antequam ferro petas.

Sic huc, & illuc ipsam librat manum.

Stat ecce ad aras hostia, expectat manum

Ceruice prona.

Et rursus:

Acquè clarè Persius:

Tornua mimalloneis impleunt cornua bombis

Et sectum vitulo caput ablatura superbo

Bassaris & lyncem menas flexura corymbis

Eur: n ingeminat, reparabilis assonat Echo

Idque fiebat per securim. Horatius:

Nam quæ mialis pa scitur algido

Denota, quæcūq; inter & ilices,

Aut crescit Albani in herbis

Victima, pontificum securis

Cervice tinget.
Lib. 3. Descriptio est magnæ victimæ, quam indicat decere pontifices. Securi autem victimas percussas
Metam. 7. fuisse crebrò lectior deprehendet. L. Annæus Florus. *Nec gladio, sed ut victimis, securi percussunt.*
 Ovidius:

4. Trist. eleg. 2. *Muneribusque deo implet, feriuntque secures
 Colla torosa anum victorum cornua vittis.*

Idem alibi:
Feb. 4. *Candidaque adducta collum percussa securi
 Victima, purpureo sanguine tingit humum.
 Aptæ iugo cervix non est ferienda securi.*

Et rursus:

*In versibus quoque de nuce, si modò eius sunt,
 Vitiè gravem patiens ubi tolli vacca securim,
 Aut stringi cultros in sua colla videt.*
Metam. 12 Vnde & sacrificia securi colla tauri rumpere, idem poeta alicubi dixit. Huc facit & illud Virgilij:
Aeneid. 11 *Quales mugitus fugit cum saucius aras
 Taurus, & incertam excussit cervice securim.*

Lib. 1. Ar- Valerius Flaccus bipennem vocat.
gonant.

*Non illo certior alter
 Pingua letib; fera perstringere colla bipenni.*
Coronarum Scribit Alexander ab Alexandro apud Persas non modo qui sacrificabant, sed hostias etiam, & qui
usus in sa- sacris intererant, festa fronde fuisse exornatos (id quod Gyrardus quoq; prodidit) Indis contra, nã-
crificijs. que ex his coronatum sacrificare neminem. Sed & apud Romanos non solum coronati erant sa-
 cerdotes, sed etiam vasa, quibus utebantur, & victimæ immolandæ, quibus coronæ circa collum
 apponebantur, earumque cornua, si maiores essent, inaurabantur, vitisq; coloribus dijs quibus-
 que gratis innectabantur: quò nimirum referendum illud Ovidij, quod iam iam recitabamus;

Colla torosa bonum victorum cornua vittis.
Lib. 9. Huc spectat & illud Virgilij:
Et statim ante aras & elata fronte iuvenum.

Aeneid. 4. Erat item mos, ut capitibus hostiarum stantium sub idu, cultroque vinum infunderetur. Virgi-
 lius sacrificandi modum sic breuiter delineans,
*Principio delubra adiant, pacemque per aras
 Exquirunt: mactant lælas de more bidentes
 Legisera Cerei, & haboque Patrique Lyao,
 Iunoni ante omnes, cui vincla iugalta cura,
 Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
 Candentis vacca media inter cornua sumit.*

Et aliàs:

*Quatuor hic primum nigrantes terga iuuenos
 Constituit, frontique inuergit vinasacerdos.*
Metam. 7. Ovidius:

*Dum vota sacerdos
 Concipit & fundit purum inter cornua vinum.*
 Hunc eundem ritum indicant duo illi versiculi, quorum author Euenus, in caprum vites depa-
 scentem:

*Κὺν μὲν ἐστὶν ἐπὶ πίζαν, ὅμωκ ἔνι καρποφρόνῳ,
 Ὅσσον ἰσθμῶν αὐτῶν οὐκ ἔρπυζον ὑπομύσῃ.*
Lib. 1. Quos versus Ovidius in Fastis sic reddidit:

*Rode caper vitem tam en hinc cùm stas ad aras.
 In tua quod fundi cornua possit, erit.*
Vini du- Erat autem duplex vini usus, cùm enim thus flammis iniiciebatur, affundebatur etiam thuri vinum.
plex usus. Testatur id Ovidius in Metamorphosi:
Lib. 13. *Thur dato flammis, vinoque in thaura profuso,
 Casarumque boum sibus de more crematis,
 Regia tellus petunt.*

Fundebantur, aut potius aspergebantur, & fruges in caput victimæ, aut mola ex farre molito, &
Aeneid. 12 sale, ut testatur Servius in declaratione huius Virgiliani:
Illi ad surgentem conuersi lumina Solem.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

211

Dant fruges manibus salsas.

Addit tamen cultros eisdem rebus fuisse asperfos id, quod & Salustius testatur, *Et far* (inquit) *quod dicitur mola salsa, qua & frons victima & soci aspergebantur & cultri.* Sed & exta eodem lustrabantur, Valerius maximus lib. 2. cap. 1. *Ideoque in sacrificijs mola qua vocabatur ex farre & sale constat, exta farre sparguntur.* Quoties autem aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, inquit Gyraldus, *Matheus est taurus, ihure, vel vino,* hoc est, cum hostia, & magis aucta; id quod & Isidorus scriptum reliquit; Quæ tamen ad victimarum probationem proficere, credidisse veteres Alexander ab Alexandro scribit. Probabantur item à consulibus & prætoribus, & ad tubæ sonum macabantur, ut ostendit Cicero in oratione in Legem Agrariam in Rillum, dum inquit: *Erant hostia maiores in foro constituta, qua an ijs prætoribus ac tribunali, sicut à nobis consulibus de consilij sententia constituta, ad præconem & ad tibicinem immolabantur.* Caterum quia diversa sæpe est etiam sacrificantium intentio, diversæque Dijs sacrificia fiebant, non mirum etiam si diversi fuerint ritus sacrificandi, hostiarumque diversitas; non arguet lector, si hanc in re non satis exacta methodo agamus. Post insperfas fruges, fetas inter cornua victimæ manu exceptas tanquam prima libamina in ignem mittere ostendit Maro, dum canit;

Et summas oarpens media inter cornua fetas

Ignibus impesuit sacri libamina prima.

Quod tamen sumprum videtur ex Homero.

Αλλ' ὅχ' ἀπαρχομένους κερὰς τρεῖς ἐν πυρὶ βάλλαν

Ἀγριοδόντος ὄας,

cogebaturque sacerdos ad Orientem se convertere. Cæsa victimæ alij vasa, ut sanguinem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, in quo sensu Maro;

Supponunt alij cultros, teji dumque cruorem

Suscipiunt pateris.

Mox flamen, aut Sacerdos, aut aruspex, si ex ea voluntas Dei exquirebatur, ferreo cultro viscera, & iecinora rimabatur, & an perlitatum foret, explorabat attentè. Apud Galatas autem non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo sacrum dijs nullū exhiberi poterat; existimabant enim Diodoro Siculo testante, per divina natura conscios, sacra fieri oportere, tanquam dijs propinquiore. Fuisse autem eum cultrum ferreum, oblongum, eburneo manubrio, æneis clavis ære Cyprio & capulo argenteo ornatum, docuit Festus, qui & Secespitam vocari solitum inquit. Rimabantur autem cultro viscera, quoniam ea manu tangere vetitum erat, ne qua offensa pollutis sacris, contraheretur: licet adversari huic sententiæ videatur Plutarchus, aliter Græcos viscera rimari solitos indicans, dum ait; *Eò cum ascendisset, sacrisque esset operatus, ab aruspice ad se allata exta utraque manu excipiens, Arato, & Demetrio Phario monstravit.* Ut cumque est: hostia tunc perfecta dicebatur. Eam sacerdos aris imponens foculo accenso comburebat. Hoc enim in omni sacrificio servari solet, ut de singulis oblati, aut Deo immolatis, particulas tanquam libamina, ut holocaustum fieret, in ignem mitterent: quamvis contrarium innuere videatur Virgilius hoc versu:

Et solida imponit taurorum viscera flammis:

Vbi Servius, solida ergo ait, id est holocaustum, quod, detractis extis, aræ superimponerentur, quæ omnia abluta, elixa etiam reddebantur, unde infert,

Fundit ardentibus extis.

Cum autem flammis ea superponebant, mittebāt de super thus & costum: eaque viscera licet nunquam abluta, elixa per se fiebant, vinumque aris postmodum fundebatur, & tum porrici hostia dicebatur, Virgilius id docet:

Dij quibus imperium est pelagi, quorum aquora curro,

Vobis latus ego, candentem in litore tauram

Constituiam ante aras voti reus, extaque salsos

Porriciam in fluctus, & vinaliquentia fundam.

Vbi tamen Servius: exta (inquit) porriciuntur, id est, porriguntur, nisi fortè dicamus, ea fluctibus maris offerri, quod si est, proiciam, id est, porro iaciam, legendum est. Caterum non rectè id à Servio dictum, intelliges ex his, quæ postea dicuntur: & ut redeam, idem Virgilius allatam explanationem ceu corroborans in eodem libro sic canit.

Ipse caput ionia folys quincus olina,

Stans procul in proa pateram tenet, extaque salsos

Porricit in fluctus, & vinaliquentia fundit.

Quo loco Servius nihil dicit. Macrobius autem illum priorem locum interpretans: *Ex disciplina,* ait, *aruspicum, & ex præcepto pontificum verbum hoc (videlicet porriciam) solenne sacrificansibus est,*

sicut

Lib. 10.

Aeneid. 6.

Odyss. 12.

Aeneid. 6.

Galatarum ritus.

Lib. 6.

Lib. 17.

Secespita.

In Arato.

Hostia perfecta quæ-

do dicta.

Aeneid. 6.

Aeneid. 6.

Porricere

quid.

3. Satyr. 2.

Decad. 3.

Lib. 9.

In Pseudo-
lo.In Romano
Martyre.
Sacrifican-
di ritus a-
pud Roma-
nos.

sicut Veranius ex libro primo Piæloris ita dissertationem huius verbis executus est: Extæ porriciunt, djs dan-
to in altaria, aramæ, focumæ, eonè quò exta dari debebant. Porricere ergò non proi, cere proprium
sacrificij verbum est. Sed his adde Livium. Secundum eas preces cruda exta casa viciima (vi mos est)
in mare porricit, tubaque signum dedit proficiendi: necnon & hoc Plautinum;

Nam si sacrificem summo Ioui

Atque in manibus exta teneam, vi porriciam, interea loci

Si lucri quid detur, potius rem diuinam deseram.

Prudentius dum sacrificij ritum delineat, Romanorum potissimum intelligere verò simillimum est;
& sensus ipse verborum quoque docet.

Respondit his Romanus, eccum prallo sum,

Mæus iste sanguis verus est, non bubulus,

Agnoscis illum, quem locor miserrime

Pange velli sanguinem sacrum bouis.

Cuius litata cade permade scitis?

Summus sacerdos nempe sub terram scribe

Acta in profundum cor secrandus mergitur,

Atirè insulatus, scilicet vitiis tempora

Nesciens, corona tum repexus aurea,

Cinctu Gabino sericam sultus togam,

Tabulis supernè strata texunt palpita

Rimolarari pagmatibus compagibus

Scindunt subinde vel terebrant aream,

Crebroque lignum perforant acumine

Pateat minutis ut frequens hiatus,

Huc taurus ingens fronte torua, & hispida

Sertis reuinctus aut per armos floreis,

Aut impeditis cornibus deducitur.

Nec non & auro frons coruscat hostia,

Setasque fulgor blastealis inficit:

Huc ut statutum est immolanda belua

Pectus sacrato diuidunt venabulo.

Eruat amplum vulnus undam sanguinis

Feruentis, inque texta pontis subacti

Fundit vaporum flumen, & late aëuat.

Tum per frequentes mille rimarum vias

Illapsus imber tabiarum rorem pluit,

De fossus intus quem sacerdos excipit,

Guttas ad omnes turpe subiectans caput,

Et velle & omne putrefactus corpore,

Qui nos supinat, obuias offert genas.

Sapponit aures, labra, nares obicit,

Oculos & ipsos perluit liquoribus,

Nec iam palato parcat, & linguam rigat,

Donec cruorem totus atrum combibat,

Procedit inde Pontifex visu horridus,

Ostentat vultum vericem, barbam grauem;

Vittas madentes atque amictus ebrios.

Nunc inquinatum talibus contagijs

Tabo recentis sordidum piaculis,

Omnes saluant, atque adorant eminus;

Vilis quod cum sanguis, & bos mortuus

Fædis latentem sub cavernis lauerint:

Addamus illam vis hecatom. ben tuam?

Centena ferro cum cadunt animalia,

Variæque abundans cade rellagnat cruor,

Vix vi eruentis augures natatibus

Possint me are per profusam sanguinem.

Sed quid macellum pingue pluuiarium?

Quid maximorum lancinatres gregum?

E viscerata carne crudos criminor,

Sunt sacra, quando nosmetipsi exciditis,

Votinus & cum membra detruncat dolor

Cultrum lacertos exerit fanaticus,

Sectisque matrem brachijs placat deam,

Favere, & rotare, ins putatur mysticum.

Vt verò iam prosequamur; Dij non apud omnes nationes hostiarum erant participes. Persæ enim, ut Strabo testatur, ex immolata víctima nihil prorsus eis adolent, sola anima Deos contentos esse rati. Cum verò Magus (inquit) qui sacrificio praeli, membratim carnes in quemque diuiserit, abeunt, nulla parte dijs relicta. Dicunt enim Deum nihil velle præter hostia animam. Et contrario Græci ex caesa víctima nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabant dijs, linguas verò præconibus, ut annotauit Hyraldus. Idem femora hostiarum in duo frusta concisa igni subijciebant, ut ex his holocaustum fieret, visceribusque super prunas assas pro ientaculo mox carnibus veru decoctis discumbentes vesciebantur. Licebatque ex legis præscripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartiri. Extraneos autem ad sacra adhibere fas non erat. Crura boum concremassæ, clarissimè docet Homerus, apud quem nimirum Iupiter ait:

Εὐχομαι δ' ἑλκευρήσασθαι ἦτορ

Ex Toros, ὅς μοι πύλῃα βούων ἐπὶ μηρὶ ἔκκερ, idest,

Meum autem angitur cor

Ob Heclorem, qui mihi multa boum femora adoluit.

Sed & Apollo apud eundem Homerum, Deos ingratitude accusat, impiosque vocat, propterea quod Heclorem nollent suis restitui, cum tamen vobis (ait) crura boum sæpius cremarit, perfectarumque caprarum.

Σχέτλιοι ἔσσι θεοὶ δαδύμονες, αἱ γὰρ πρὸς ὕμειν

Ἐκτορ μὲν ἔκκερ βούων, αἰχμῶν τε πελειῶν, idest,

Improbi estis Dij, noxij; nonne quondam vobes

Hector crura cremauit boum, caprarumque perfectarum.

Apud eundem poetam sacra facturis sacerdos, Deum precatur manibus erectis: Victimæ ad aram sunt, ministri lotis manibus εὐλοχῶντες tenent, hordeum scilicet sale conspersum, quod in omnibus sacrificijs adhibuisse Græcos constat, ut molam Romanos, farre, sale & aqua. Primas enim fruges, hordeum Græci, far Romani esse credebant. εὐλοχῶντες fusi precibus hostiæ iniiciebat sacerdos, macrabatque detracto corio, femora amputata ministri componabant, quibus sparsio vino ignem adhibebat sacerdos, dijsque adurebat viscera supra prunas pro ientaculo assa patabantur, reliqua membra concisa torrebantur verubus, eaque comebant sacerdotes, qui sacrificio intererant; poculis coronatis bibentes, & Dei laudes canentes. Quintus Calaber Homeri similia etiam scribit Græcos incensa vire Troia multa boum femora lignis superposita cremasse. Sed & Pausanias tradit, de statua Phrixi, arietem, à quo est in Colchos delatus, immolantis loquens, succisa Phrixum Græco ritu femora dum torrentur, intueri. Apud Lacedæmonios autem in publica viscuratione primi reges erant, quibus duplum quàm cæteris dabatur. Delphis verò assoctum arat, ut immolantes víctima cæteris exclusis vescerentur, ut meminit Plutarchus: Contra in sacris Hecatæ ei qui sacrum faciebat, de sacrificio vesci non permittebatur. Apponebantur exta assa semper heroicis illis temporibus, quibus nimirum elixorum adhuc non erat vsus: quo sensu etiam Seruius enarrat illud Virgilij:

Pars in frustas escant, verubusq; trementia figunt.

Apud Romanos verò boues etiam fuisse alixatos manifestè satis memorat Linius, ubi sic ait: Et exposuit patribus conscriptis, bouis sc. scenaris, quem immolauisset, tecum d. fluxisse: id se victimario nunciantiparum credentem ipsam aquam effundi ex olla, ubi exira coquerentur, inisse, &c. Sed & arietis exta non veru cocta, sed elixa in olla apponebant, quoniam aliter ritu præpostero sacrum fiebat. Fuere verò etiam apud quos extorum nullus erat vsus, Thisetæ enim Asiæ populi & Argini, ut Gyraldus refert, ossa tantum victimarum in ignem mittebant, ipsi autem vesciebantur carnibus. At Lusitani ex hostijs immolatis nihil planè concidebant, sed exta perspiciebant, itaque diuinabant. Rursus sacerdotes Ægyptij immolata víctima, caput abscondebant, idque diris carminibus exorati, in flumen deiciebant (eum precatione solenni, ut si quid aduersi casurum foret, in caput illud redundaret) nisi Græcum inuenirent negotiatorem, qui id mercaretur, quemadmodum memoriam prodidit Herodotus his verbis: *Πεinde quam εὐσθινατά ἐστιν ἀρὰν, ὅπου ἰμμολεῖται, ἀδύστα,*

*Lib. 15.
Dij ubi sola anima hostiarum contenti.*

Iliad. X.

Iliad. Ω.

Lib. 14.

In Symposiis.

*Lib. 1. Aen.
Boues ubi tolli, & ubi elixi.*

Dec. 5. li. 1.

Arietis exta ut coquerentur.

Ægyptiorum immolandi ritus.

Lib. 2.

Est, pyram incendunt, deinde supra pecudem libato contra templum vino ac Deo innocata eam mactant, mactata caput asportant in forum si undina sint & Græci negotiatores adsuerint, illis vendunt, qui si non adsuerint, in flumen abijciunt. Exerantur autem capita in hac verba, si quid mali aut ipsi immolantibus aut vniuersa Egypto futurum sit, id in caput hoc conuertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum immolanderum, & vini libamina, omnes pariter Egypti in omnibus templis vtuntur. Atque ex hoc ritu fit quod nemo Egyptiorum de capite illius animalis degulset. Addit idem author esse tamen sacrorum delectum, & alium apud alia templa adolendi modum ab eis institutum; de quo mox rursus ex eodem scribemus. Illud modo obiter dixisse absolum non erit & à nostro instituto alienum, immolata iam victima, si non litatum esset, alias denuo augeri, iterum ac sæpius, & maioribus hostijs sacra instaurari solita, donec inuenta tandem pace Deorum ac propitiato numine, ritè perlitarum existimarent. Ad quem ritum, vt credit Turnebus respexit Virgilius in persona Entelli, qui ait:

Hanc tibi meliorem animam pro morte Dareus

Perfolas.

Lib. 12.

Ita & aliàs idem (inquit) poeta:

Hoc habet hac melior magnis data victima diuis.

Lib. 20.

cap. 24.

Quo & prouerbium Græcum pertinet, *δωρίποιον δ' αὐτοῦτον*. Aliter tamen alibi idem Turnebus poetam exponit: Ex comparatione Græcorum (inquit) melius aliquando hic locus intelligitur. Cum enim Daretem tanquam hostiam sacris vouisset, & interficeret decreuisset, proinde quasi ea hostia gratia non esset heroi futura, nec litatura, succedaneam sese meliorem dare demonstrat. Nam in sacris succedaneis Græci per euphemismum *δωρίποιον δ' αὐτοῦτον* dicere solebant. Diuersas modò ob causas sacrificabant gentes, sed potissimum, vt Deo placarent. Quæcunque autem hostiæ placandorum eorum causa aris inferebantur, dona vocabantur, aut munera. Virgilius:

Tum munera supple.

Aeneid. 1.

Idem alibi:

Pingues centum cum matribus agnas

Munera lætissamque Dei.

Lib. 2. de

legib.

Aeneid. 11

Cicero: *Impius ne audeto placare donis iram deorum.* Plantus in prologo Rudentis: *Ioue se placare posse donis, hostijs:*

Virgilius rursus:

Dona fuerunt, onerantque aras, mactantque iuuenes.

Lib. 10.

Errursus:

Iple tibi ad tua templa feram solennia dona.

3. de Arte.

Huc item pertinet hoc Ouidij:

Munera crede mihi placant hominesque deosque

Placatur donis Iupiter ipse datis.

Ad deos placandos.

Aeneid. 3.

Ad deorum autem placationem hostias fuisse mactatas, habemus in primis apud eundem Virgilium, vbi de Aeneæ nauigatione in Italiam loquitur:

Hic Helenus calis primum de more iuuenis

Exorat pacem diuum, vittaſque r. soluit

Sacrati capi is.

Deus non

omni sacri

ficio placatur.

Act. 5.

Aeneid. 4.

Non semper tamen gratum erat dijs sacrificium, nec in omni sacrificio placebantur. Sic Hecuba apud Erupidem frustra boues à Troianibus immolatos ait. Phocylides verò etiam summo pererrare eos ostendit, qui mactati bobus, deos beneuolos propitiosque fore sibi persua dent. Sacrificabant itidem, cum deorum implorarent auxilia, sic Cloanthus vt Mnestem nauali superaret certamine, taurum dijs marinis vouet apud Virgilium:

Et fors aquatis cepissent premia rostris

Ni palmas ponto tendens vtrasque Cloanthus,

Fudissetque preces, diuosque in vota vocasset.

Dij, quibus, imperium pelagi quorum aquora curro,

Vobis latus ego condentem in litore taurum

Constituiam ante aras, voti rens: extaque salſos

Porriciam influētus, & vina liquentia fundam.

Dixit; eumque imis sub fluctibus audyt omnis

Nereidum Phorcique chorus, Panopæaque virgo:

Et pater ipse manu magna Pontanus euntem

Impulsi:

Quod

De Quadrupedibus Bifulcis Lib. I.

215

Quod autem dicit, se hilari animo taurum ex voto oblatum dijs, sciendum, respexisse ad id, quod vota latissimis animis soluebant. Tibullus.

Cum debita reddat,

Certatim sanctis latus uterque focis.

Apud eundem Virgilium Ascanius Iouis auxilium imploraturus, candidum iuuenem vouet:

Talia iactantem dictis, ac disacantem

Non tulit Ascanius, nervoque obuersus equino

Contendit telum: diuersaque brachia ducens,

Constitit ante Iovem, supplex per voto precatus.

Iupiter omnipotens audacibus annue capitis.

Ipsa subiit tua templum feram solennia dona,

Et statuam ante aras aurata fronte iuuenem.

Candentem pariterque caput cum matre ferentem:

Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

Audis & celi genitor de parte serenam.

Iouem lantum.

Aeneid. 9.

Inuenio item mactato tauro sanguinem contigisse, cum quid magnum ac egregium se prestituros iuramento astringerent. Aeschylus enim de septem Argiuorum ducibus Polynicem ab Eteocle fratre Thebis pulsum reducitur sic scribit:

Ανδρες γάρ ἐπ' ἑταῖροις λοχαγεῖται,

Ταυρὸς παρ' ἡμῶν εἰς αἰλῶδες οὐδ' ὄλεος

Καὶ θυγατρὸς χερσὶ ταυρὶ φόνος,

Ἀπὸ τοῦ ἐνὸς, καὶ φιλαίματος πόθος

Ἐπ' ἐμοὶ θύει, ἢ πολλὰ καὶ παλαιά,

Θύει, λατρεῖται ἄνθρωποι καὶ θεοὶ,

Ἡ δὲ θύοις προδίδωκεν φόνον. idest,

Septem feroces ductores cohortium

Taurum mactantes in scutum ferro compactum

Et attingentes manu bouinum sanguinem,

Martem & Bellonam & sanguine gaudentem Metum

Sancti iuraverunt, aut urbe eversa perdituros se Oppidum Cadmeorum vi.

Aut terram mortuos prius commixturos sanguine.

Sanguis
mactata
hostia con-
tactus &
cui.

Iliad. K.

Druidarū
in colligē-
do visco ce-
rimonie.

Adenitan-

Saty. 12.

Quotiescunque autem etiam oracula consulere volebant, victimas prius immolabant, ut supra ex Plutarchi volumine de oraculorum defectu recitauimus. Diomedes apud Homerum, Troianorum castra speculaturus, inuocat Mineruam, polliceturque se ei immolaturum bouem indomitam, & cornua inauatorum, Druidæ viscum collecturi, duos candidos tauros mactant, ut testatur Plinius his verbis: Nihil habent Druidæ (si Galli suos appellant Magos) visco, & arbore, in qua gignantur (si modo si robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lueo: nec ulla sacra sine ea fronde consuevit, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimvero quicquid adnoscat illis, è calo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Et autem id rarum admodum inuentum & reperiunt magnæ religionis petitis: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium, annorumque his facti, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellant hoc vocabulo sacrificij epulisque ritè sub arbore præparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida velle cultus arborem scandit. Falce aurea demittit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes ut suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Faciunt autem eo potio dari cuique animali herilli arbitrantur: contraque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est. Hactenus Plinius. Cum verò amicis suis periculum quoddam imminere, & cum id euaserant, dijs similiter sacrificabant, quo non obscure ostendit Iuuenalis, ubi ad Coruinum scribens ait se pro salute amici sui Catulli, qui graui maris agitatus tempestate, periculum omnino euaserat, vota dijs esse persolaturum:

Natali Coruine die mihi dulcior hæc lux,

Qua festus promissa deis animalia cæpes

Expectat, nixeam regina cadimus agnam.

Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura

Sed procul extensum petulans quatit hostia furem

Tarpeio seruata Ioui, frontemque cornescat

Quippe

*Quippe ferox vitulus templis maturus & ara
Spargendusque mero, quem iam pudet vbera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Si res ampla domi, similisque affectibus esset,
Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Lata, sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, & à grandi cervix ferienda ministro
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passio
Nuper, & incolumem se se mirantis amici.*

Quidam etiam benefactoribus, ut Pyrrhias apud Plutarchum. Quis est, inquit, qui bouem benefactori immolauit? Apud Ithacam in statione erat naus piratica, in eaque senex cum testis picem continentibus. Ad hanc fortè fortuna portior appulit Ithacensis, nomine Pyrrhias, qui senem nullius sui commodi causa, sed precibus ac miseratione illius inductus redemit, cadorum etiam nonnullis hortatu eius emptis. Postquam discessu prædonum data est licentia, senex Pyrrhiam ad fidilia ista adduxit, ostenditque multum auri argenti que pici permixtum: ita Pyrrhias subito diratus, cum alijs officijs senem coluit, tum bouem ei immolauit. Hinc prouerbio dicunt: Nemo bene merito bouem immolauit præter Pyrrhiam. Polluci, & Castori sacrificabant, post iter feliciter perfectum.

Horatius Lib. 1. Carm. Od. 36.

*Et thure & fœdibus iuuas
Placare, & vituli sanguine debito
Custodes Numida deos*

In agrorū
lustrationi-
bus.

Egl. 3.
Ad impe-
trandas di-
nitias.

Qui nunc Hesperia sospes ab vltima & c.
In vero & in agrorum lustrationibus, hostiæ cadebantur, ut indicat Virgilius hoc versu:

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito. idest,
cum faciam rem diuinam, non aue, non capra, sed vitula: tanquam dicat, cum vitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, cum vitula rem diuinam fecero adhuc ut pecus esset fœcundum, & ex fœcunditate ditescerent, quam stolidam peritionem ridet Persius, dum canit:

*Poscis opem nervis, corpusque fidele senectæ
Ello age, sed grandes patina, tuctæque crassa
Annuerè his superos vetere, Iouemque morantur.
Rem struere exoptas caso boue, Mercuriumque
Accersis fibra, da fortunare Penates,
Da pecus & gregibus satum quo pessime pacto
Tot tibi cum in flammis iuncum omenta liqueant.
Attamen hic exitus & opimo vincere ferro
Intendit, iam crescit ager, iam crescit ouile,
Iam dabitur, iam iam, donec deceptus, & exeps
Ne quicquam fundo suspiret nummus in smo.*

In timore. Inopinato aliquo timore perculsos, Deos tanquam placaturos, hostias mactasse Boeti exemplo discimus, qui nimirum senex Iouem, Neptunum & Mercurium deos esse dissimulantes conuiuio excepturus, cum Neptunus exhausto primo poculo, iuberet ut alterum præberet Ioui, & ipse Iouis nomine exaudito expauesceret,

*Utique animo redijt, cultorem pauperis agri
Immolat & magno torret in igne bouem.*

Fab. 5.

Lib. 1. epist.
16.

Probitas s-
mulata.

inquit Ovidius. Vbi notandum bouem agricultorem immolari dijs, quod alias non licebat, ut supra dictum est, hic autem licet, quia alius, quem caderet Boetus, non erat. Sacrificabant etiam nonnulli, ut boni probique haberentur, quod non obscure indicat Horatius, dum ait:

*Vir bonus omne forum quem spectat & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco, vel bone placet:
Iane pater clarè, clarè cum dixit Apollo:
Labra mouet, metuens audiri, pulchra lauerna
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri
Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.*

Præda pars
dij. daba-
tur.

Aeneid. 3.

Romanis, ut ait Seruius, mos fuit, ut bella gesturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur, adeo ut Romæ fuerit vnum templum Iouis prædatoris, non quod prædæ præflet, sed quod ei aliquid ex prædâ deberetur. Apparet itaque huc respexisse Virgilium, dum canit:

Huc

Huc ubi delati, portus intrauimus, ecce
Lata bouum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus nullo custode per herbam
Irruimus ferro, & diuos, ipsumque vocamus
In prædam partemque Ionem: tunc littore curuo
Extruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.

De præda item dijs immolabant, & partes etiam ijs interdum suspendebant de tholo & consecra- Egl. 7.
bant, vt Diana aprorum capita & ceruorum. Hinc illud eiusdem poetæ:

Setosi caput hoc apris tibi Delia paruus,
Etramosa Micon viuacis cornua cerui.

Et rursus:

Si quia ipse meis venatibus auxi
Suspendiue tholo, aut sacra ad vestigia fixi.

Sed & in pompa Romani triumphi, secundum tibicines, qui modos triumphales faciebant, ibant
boues albi, cornibus inauratis, vittis & sertis reuincti ad sacrificia Ioui Capitolino. Iuuenalis:

Pone domi laureos, duc in Capitolia magnum

Cretatumque bouem.

Martialis:

Cade iuuenorum domini calet area felix

Quintuplici cera cum datur altus honos.

Quintuplex cera siue quintuplices tabellæ dicebantur à numero quinque foliorum, cum alijs pu-
gillares læuoribus rebus essent dedicati. His triumphus decretus nunciabatur Imperatori, aut
consuli: quem nimirum morem distichon id indicat. Meminere istiusmodi sacrificij passim poetæ
cæteri. Horatius:

Io triumphæ, tu moraris aureos

Currus & intactas boues.

In Epodo.

Et rursus in carmine saculari ad Apollinem & Dianam, de Roma:

Quaque vos bobus veneratur albis

Clarus Anchise Venerisque sanguis

Impetret bellante prior, tacentem

Leuis in hostem.

Huc spectat illud etiam Virgilij:

Ad delubria iuuat, calosque videre iuuenos.

Nec non & hoc, de triumphis Augusti:

At Caesar triplici inuictus Romana triumpho

Mania, dijs Italis votum immortale sacrabat,

Id maxima tercentum totam delubra per urbem

Letitia, ludis que via, plausuque fremebant.

Omnibus in templis maiorem chorus, omnibus ara:

Ante aras terram calis stranere iuueni.

Ouidius:

Nunc pro Casibus superis decernere grates

Albanæ optimorum colla ferire bouum.

Et rursus:

Deque triumphato viscera tolla boue.

Celebrantur autem in hac pompa boues, qui ex Clitumni aqua epota albi euaserant. Idem id te- Georg. 2.
fiatur poetæ:

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus

Vitima, sape tuo perfusi flumine sacro

Romanos ad templa deos duxere triumphos.

Idem quoque indicat Ouidius:

Colla boues nuneos certa præbere sicuri,

Quos alius campis herba Falisca suis.

Sic & Iuuenalis:

Pinguior Hispula traheretur taurus, & ipsa

Mole piger, nec finitima nutritus in herba,

Lata sed ostendens Clitumni pascua sanguis

Iret, & à grandi cernix ferienda magistro.

4. de Ponto
Sat. 12.

- In quibus
victorijs
boves im-
molabant.* Apertissime Claudianus in consulatu sexto Honorij:
*Quin & Clitumni sacras victoribus undas
Candida quæ Latij præbent armenta triumphis
Vivere cura fuit.*
- Lib. 12. de
re mil. c. 2.* Notandum verò istiusmodi sacrificijs boues immolatos sacrosq; fuisse, non in vulgaribus trium-
phis, sed in magnis duntaxat: vt ostendit Robertus Vulturius his verbis: Illud quoque nec præter-
mittendum, triumphus genus ab ouatione, hoc est, clamore Bacchio, sicuti multi putauere, ouatio-
nem appellari, tametsi ouantes illam canentesque transmittent, vt Plutarchus inquit, at quum mi-
lites in magno triumpho, & plena victoria bouem, in hoc immolare ouem consueuerunt, vnde huic
triumphi generi nomen extat: vtque qui de pugna venientes cum multitudine obuiam ad numina
minora ibant, & ibi fugatis hostibus oues dijs immolabant, ouantes dicebantur, sic & ouatio pro-
priè minor triumphus, & qui ouationem meretur, & vno equo vitur, & à plebis, vel equitibus Ro-
manis deducitur ad Capitolium, & de ouibus sacrificat, vnde &, vt dictum est, ouatio: qui autem
triumphat, equis albis vitur, quatuor, & Senatu præcunte in Capitolium de tauris ibi sacrificat.
Eidem Ioui similiter multos boues albos libenter victor mactabat Marcus Imperator: In quæ pro-
inde illud iactabatur, sanè, perquam salum & iocolum: *Οἱ τῶν κοι βοῶν Μάρκου τοῦ Καίσαρος, ἀντὶ
νικῆς, ἡμεῖς ἀποδάμεθα*, idest, *candidi boues Marco Casari, si tu viceris, nos perijmus.* C. Marius vi-
ctoriæ admodum auidus antequam cum Cimbris pugnam iniret, si victoria potiretur, boues se-
centum immolaturum vouisse legitur. Dignum autem ac opportunum etiam arbitror, Spartano-
rum legislatorem contemplari, qui aliquanto aliter, ac Romanorum more sacrificandum instituit.
Nam cum Romani, vt dictum est, victoria per hostium cades parta, bouem sacrificare consue-
rent: cum verò sine pugna, & sanguine rerum potiti essent, ouem immolare; hi contrà in victoria pacata
taurum sacrificabant: si verò pugnando vicissent, Gallum. Nam etsi bellacissimum hominum ge-
nus essent, & apud omnes haberentur, ampliora tamen magisq; homine digna, quæ ratione ac pru-
dentia, quàm quæ vi aut fortitudine facta sint, iudicabant, vt præcitato loco Vulturius scribit, ex
Plutarcho in Laconicis, vbi Marti sacrificasse legimus. Alij tamen Græci etiam bouem mactabant,
vt Persei exemplo Ouidius innuit, qui pro Andromeda cum monstro illo dimicaturus, inquit;
*Taurus tibi summe deorum,
subaudi, mactabitur.* Et Aiace à cōgressu Hectoris reuerso Agamemnon Ioui bouē sacrificat quin-
quennem. Bacchum autem omnium primum bouem ab hostibus eruptum sacrificasse, Ouidius ait:
*Cinnama tu primus, captiuæque thura dedisti
Deque triumphato viscera tolla boue.*
- Lib. 7.* Xerxes autem, teste Herodoto, ascenso Pergamo, loci viscendi cupiditate Mineræ Iliadi mille
boues immolauit, nisi hunc numerum pro magno positum simpliciter dicamus, quem admodum &
Georg. 1. hic apud Virgilium:
*Et cultor nemorum, cui pinguis Cæa
Tercentum niuei tondent dumeta luuents.*
- Alludit poeta ad Aristæum, qui sæuiente aliquando in armenta pestilentia, Ioui multos albos tau-
ros sacrificauit. Quo nimirum modo idem numerus intelligi debet in hoc Theocriti:
Ταῖς δὲ τριμύσσοι ταύροις οὐραμὶ ἐστὶ δῶρο.
- Sic & Catullus inquit:
*Quare & Hendecasyllabos trecentos
Expecta. Et rursus:
Verant, omnibus è meis amicis
Antistes mihi millibus trecentis.*
- Lib. 5. c. 3.* Alexander ab Alexandro scribit vulgò ferri à nonnullis Clearchum Lacedæmoniorum ducem
*Clearchi
fœdus.* cum Barbaris quibusdam hoc modo fœdus sanxisse, videlicet casu Ioui tauro, lupo, apro & ariete,
Græci gladios, Barbari lanceas in sanguine victimarum intingerent. Suidas verò ait; Græci qui
cum Cyro aduersus Persas ascenderunt, fœdus percusserunt, mactato tauro, lupo, apro & ariete; in
clypeum intingentes, Græci enses, Barbari hastam iureiurando addito neutros se deserturos, sed
belli fore socios. Barbari verò insuper iurauerunt, se sine fraude ducturos esse. Præstaturi item ali-
quid magni aut egregij, à sacrificijs exordiebantur, sic Aeneas ad Thraces delatus apud Virgilium
de se canit:
*Sacra Dicaæ matri, diuisque ferebam
Auspicius capiorum operum, superoque nitentem
Calicolum regi mactabam in luitore taurum.*
- Vt quis item sanitatem recuperaret, victimas dijs ac potissimum Ioui etiam immolabant. Audi
Mar-

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

219

Martialem de Marone loquentem :

*Pro sene sed caro votum Maro fecit amico,
Cui grauis & feruens hemitriteos erat.
Si Stygias ager non esset missus ad undas
Vt caderet magno victima grata Ioui,
Ceperunt certam medici spondere salutem
Ne votum soluat, nunc Maro vota facit.*

*Ad sanitatem
se recuperandam.
Lib. 12.*

Peregrinos cum exciperent hospitio, ut indicat Athenæus, cum ait: *At quale deceat esse symposium* Lib. 5. c. 1.
quod externis exhibetur, docuit nos Lycia rex, qui Bellerophonem admodum magnifice excepit:

*Excepit hospitio peregrinum sorte diebus
Ille nouem, totidemque boues mactauit ad aras.*

Callistratus de Tarentinis loquens, Ciuitas (inquit) Tarentinorum, singulis ferè mensibus boues sacrificat, conuiuiaque publica facit, ita ut priuatorum multitudo semper ferè inter pocula versetur. Refertur hoc ab eodem Athenæo, lætitiæ temporibus victimas etiam cæsas fuisse indicante. In ludis pariter secularibus triduum & trinoctium populus operabatur ad aras Iouis, & Apollinis, quibus mactabatur candidus taurus, & hinc canebatur carmen à pueris matrimisque: deinde Iunonis, cui iuuenca itidem candida, & hæc quidem interdiu: noctu verò Dianæ, Proserpinæ, Terræ, & Parcarum, quibus furuæ hostiæ, luminaque accendebantur. Inuenio, & apud eundem Athenæum (ex Arithmetico) Pythagoram mactasse bouem, cum reperisset, quod trianguli latus, quod recto angulo subtenditur, æquiualeat lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipsius Arithmetici in eam rem:

*Inclita Pythagora cum primùm inuenta figura est
Inclita propter quam victima bos cecidit.*

Dicitur autem idem Pythagoras Musis quoque bouem immolasse præter instituta sua, de quibus ex Ouidij Metamorphosi in operis exordio diximus, & Cotta apud Ciceronem, id non credit, quia ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluerit, ne aram sanguinem conspergeret. Thales Milesius cum trianguli in circulo inscriptionem inuenisset, Laetio referente, dijs bouem immolauit. Cæterum aliæ quoque immolationis causæ deinceps in singulorum deorum sacrificijs indicabuntur. Plinius de cinnamomo colligendo sic scribit. *Cinnamomum in Acthiopia gignitur, nec metitur, nisi permiserit Deus: Ionem hunc intelligunt aliqui, Assabinum (aliàs Sabin) illo vocant quadragesima quatuor boum, caprarumque & arsetum exitu impetratur venia cadendi.* Quanto perè autem Iuppiter bouis immolatione gaudeat, indicat Homerus, apud quem nimirum Agamemnon post fugatos ab Hectore Græcos, à Ioue impetrat, ut Græci à fuga se recolligant, quia ei sæpe boum pinguedinem cruraque combussisset. Verba Agamemnonis sunt.

*Ζεὺ πάτερ, ἦρα τίς ὁ περικλυτός βασιλεὺς
Τῆς ἀνθρώπων, καὶ μὴ μέγα κῆδος ἀνθρώπων
Οὐ μὲν δὲ ποτὶ φημι τίς περικλυτός βασιλεὺς
Νοὶ πολυκλήτῳ δὲ παραλθόμεν ἱερὰ δὲ ἱερῶν.
Ἀλλ' ἐπὶ τῷ βόει δημὸς καὶ μὴν ἱερὰ
ἱεμεῖς Τροίην ἐνέχουσιν ἱερά τε καὶ ἱερὰ.
Ἀλλὰ Ζεὺ τὸ δὲ φέρμενός περικλυτός ἱερῶν. Id est,
Iuppiter pater, anne ullum potentium regum
Tali clade afflixisti, & ipsum magna gloria priuasti?
Non tamen unquam assero tuam perpulchram aram
Nunc transratis præterisse, cum huc malo fato venirem,
Sed super omnibus boum pinguedinem & femora combussi.
Desiderans Troiam bene muratam expugnare.
At Iuppiter hoc mihi perfice desiderium
Nos ipsos saltem permittite effugere & euadere.*

*Iliad. 9.
Iuppiter ut
bobus dele-
ctetur.*

Pausanias mentione Danai facta, eiusque solij: Ibidem (inquit) Bitonis est statua humeris taurum sustinens, de quo Lycias poeta scripsit, quod cum sacrificium Argiuo Ioui in Nemeam ducerent, Biton vir admodum robustus, humeris sublatum gestauerit. Atqui taurum Ioui immolari vetitum fuisse aiunt. Euangelius enim apud Macrobiū: Et ex his (inquit) quæ nota sunt nobis; Maronem pontificij disciplinam iuris necesse constabit: quando enim diceret,

*In Coryn-
thiis.*

*Lib. 3. Sat.
cap. 10.*

*Caliculum regi mactabant in litore taurum,
fitaurum huic Deo immolari vetitum: aut didicisset, quid Atteius Capito comprehendit: cuius
verba ex libro primo sacrificiorum hæc sunt: Itaque Ioui tauro, verre, arse, immolari non licet.*

Labeo verò libro 68. intulit nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum non immolari. Adhac Prætextatus renidens, quibus deorum imoletur tauro, si vis cum Virgilio communicare, ipse te docebit:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Vides in opere poetæ verba Labeonis? Ita ut hoc doctè, ita illud argutè. Nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum:

Horrendum dictu, & visu mirabile monstrum.

Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse in expiabilem. Atticius enim Capito, quem in acie contra Maronem collocaſti, adiecit hæc verba: Si quis fortè Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Committitur ergo res, non quidem expianda, insolita tamen: & committitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo. Hucusque Macrobius. Atteio & Labeoni subscribit Seruius, in declaratione huius eiusdem poetæ versus:

Et statuam ante aras aurata fronte iuuenicum.

Aeneid. 9. Consultè enim hic dictum è Virgilio putat iuuenicum, quia Ioui de tauro non immolaretur, nisi triumphii nomine: quod ideo tamen admissum (inquit) quia non tantum Ioui, sed alijs dijs, qui bello profunt, sacrificabant. Idem Seruius similiter supra illud præcitatum,

Caliscolum regi maſſabam in littore taurum,

Iouitaurum maſſari contra rationem sacrorum fuisse affirmat: Vnde quia illi taurum immolauit, statim subsecutum prodigium. Seruij verba hæc sunt: Contra rationem taurum maſſat Ioui, vnde putant subsecutum prodigium. Ioui enim iuuenicus vbique maſſatur, ut

Statuam ante aras aurata fronte iuuenicum,

Item:

Cornu petat & pedibus quo spargat arenam.

Et Iuuenalis:

Qui vexat nascenti robora cornu.

Li. 1. c. 15. Nam in victimis ætas est consideranda. Seruium secutus Natalis Comes in sua Mythologia, eadem habet: Reprehenditur verò vterque ab aliquibus recentioribus Criticis, inquit Franciscus Ferdinandus de Cordoa in didascalica multiplice, sed præcipuè à Martinantonio Deltio in commentario Herculis furentis Senecæ, autoritate in primis Virgilij omni exceptione maiori, necnon etiam aliorum non vulgaris notæ poetarum, qui Ioui taurum immolatum, seu immolandum dicunt. Ouidius:

Metam. 4.

*Dix tribus ille focos totidem de cespite ponit
Lauium Mercurio, dextrum tibi bellica virgo,
Ara Iouis media est: Maſſatur vacca Minerva,
Alipedi vitulus, taurus tibi summe deorum.*

Idem:

Faſt. 1.

*In Herc. furente,
In Medea.*

Seneca noster Tragicus:

*Tibi deorum ductor indomiti ferent
Centena tauri colla,
Primus sceptriſeris colla tonantibus
Taurus celsa ferat tergo candido.*

Et aliàs:

*Ioui quando taurus
immolaretur.*

Iliad. 7.

*In paruo
Hercule.*

Maſſandumque suum Soli, Ioui que supremo.

Theocritus etiam:

Atque marem maſſare Ioui decet è grege porcum.

Cap. 57.

Aliàs quia contra sacrorum ritus immolabantur, statim prodigium, vel maximum aliquod sequebatur malum. Suetonius in Caligula prodigia, quæ eius præcesserunt necem, enarrans: *Superuenitque illico quidam Cassius quoque nomine inſum se somnio affirmans immolare taurum Ioui.* Vnde consultò Virgilium Aeneam induxisse Ioui taurum immolantem dubium non est, ut scilicet monstro locum faceret secuturo, ita asseuerante Macrobio: similiter & Ouidium, & Senecam consultò idem fecisse credendum. Ille enim Perseum ante nuptias Ioui tauro facientem inducit, ut ingenti prælio, quod in nuptijs deinde commissum est, ac Phinei, & sociorum metamorphosi anſam præberet: hic verò in Hercule furente post Alcidis è Tartaro redeuntis sacrificium, ipsius statim furorem: in Medea post Chori promissa sacrificia, Medæ finxit patricidia inauspicatas enim fore nuptias non ritè peragendum sacrificium ostendebat: (Ita ibi sensere Ascensius, & Daniel Senecæ

necæ interpretes) minus namque ritè peracta sacra immane aliquod malum portendebat, quod non obscurè innuit Lucanus, dum Aruntem Thuscum Dijs alijs à Ioue tauro sacrificantem, ac viso in extis maximo portento, sic proclamantem inducit:

Vis fas Superi quacunque mouetis

Prodere me populus, neque enim tibi summe Ictui

Iuppiter hoc sacrum, calique in pectore tauri

Inferni venere Dei.

Ac si aruspex dicat: quare talia portendunt fibræ, si nullum piaculum admissum, nec erratum in hostia est? ita namque illum exponit locum egregius Lucani interpres Lambertus Hortensius. Cur autem taurorum sacrificia dedignetur Iuppiter, causam reddit Natalis, quia nimirum furibundum animal rerum omnium gubernatori, quem ceteris Dijs humaniorem, temperantiorem ac prudentiorem esse decebat, minimè conuenit. Triumphum verò nomine Ioui mactabatur (inquit Seruius) quia non tantum Ioui, sed alijs etiam dijs, qui bello præfunt, sacrificabatur. Aliam ego rationem addo. Hostiæ dijs duplici de causa cosebantur gratæ, vel quia similes, vel quia dissimiles ipsorum qualitatibus & placitis; ita latè referente in Fastis Nafone, nec non & Mureto: Ioui ergo triumphatores taurum immolabant, vel ut hostilis ferociæ & furoris domitori, vel ut forti simul, ac temperato (qualem esse Iouem credidit antiquitas) talem enim per taurum designabant Aegyptij, ut Orus Apollo Niliacus in suis hieroglyphicis testatur, cui ex parte quoque Pierius assentitur. Hæc itaque Ferdinandus, qui tamen omnibus veterum authoritatibus, quos citat Delrius non respondet. Donatus (inquit hic) etiam taurum Iouis sacrificio adhibet, & Iulianus Apostata superstitionis Ethnicæ diligentissimus, quadam ad Libanium epistola scribit, Berthœæ se in arce more regio taurum immolasse, & Silius Scipionem idem fecitasse:

Cadit ardua taurus

Vitima Neptuno, pariter, pariterque Tonante.

Anergò (inquit) iure id Pontificio priuatis interdictum, regibus deorumque filiis licuit tantum, ijsque omnibus qui superiorem in terris non agnoscebant? suspicor: Mira alias scriptorum dissidentium pugna. Nec illud quidem Iuuenalis patitur subsistere qui priuatis quoque sacrificijs taurum tribuit. Sed quid si Satyricum dicam id reprehendere? Haud satis itaque quod illi opinatur, clarum est. Sed esto, quod tauros noluit sibi mactari Iupiter, boues voluit, ut ex antè recitatis passim locis constat. Authorque est Eusebius in Chronicis, Cecropem, qui Atheniensium fuit rex, & primus imperauit, bouem immolantem Iouem appellasse. Author etiam est Procopius, & ex eo Dubravius à Slauinis syluas & Nymphas coli, & Dæmonas alios, ijsque sacrificia facere & inter sacrificandum vaticinari. Habere præterea lege cautum, à maioribusque traditum, ut inter deorum, vnum illum qui sit fulminis fabricator (Hoc autem è ceteris vni tribuitur Ioui) dominum omnium rerum, ac solum Deum esse credant, illique boues, & hostias eius generis alias mactent. Inuenio autem & alba bouum ossa eidem Deo immolata fuisse; cuiusque rei rationem adfert Hesiodus in Theogonia, quod ea dolosè mentem Ioui perferretur immolasset Prometheus: Inquit autem:

Ζεύς δ' ἰρθεῖτα μὴδ' αἰδοῖς

Γινώρῃ δ' ἄγχι νῆστι δολὸν καὶ κατ' ὀσσεῖο θυμῷ.

Θεοῖς ἀνθρώποις τε καὶ τελευτῶντι μέλλει.

Χέρου δ' ὄγ' ἀμφοτέρωσιν ἀπειλὴς λευκὸν ἀλκυον.

Χάσασθαι δὲ φρονεῖ, ἀμφὶ γόλῳ δὲ μὴ ἐκείῳ θυμῷ.

Ὡς ἴτε ὅς τ' αὖ λευκὰ βοῶς δόλῳ ἐπὶ τέλει.

Ἐκ τῷ δ' ἀπατάθουσι ἐπὶ χθονὶ φῦλ' ἀνθρώπων.

Καίνο' ὅς τ' αὖ λευκὰ θυμῶν ἐπὶ βομῶν. idest,

Iuppiter autem aeterna consilia sciens,

Cognouit certè nec ignorauit dolam: mala autem prauidebas animo

Mortalibus hominibus, qua & perficienda erant.

Manibus verò hic utriusque sustulit album adipem.

Irasebatur autem mentis: ira verò eius occupabat animum,

Ut vidit alba ossa bouum, dolosa arte.

Ex illo tempore dijs, super terram genus hominum

Adolent ossa alba odoratis in aris.

Neptuno autem cur taurus sacrificaretur, ratio assignata est, frementi scilicet & turbulento Deo, Neptuno ferox & furibundum animal, cuius insuper mugitu delectari creditur propter maris impetum & taurum, & vndarum boatum, cui assimilatur. Varinus in ἱερὰ καλὰ, taurum Neptuno immolari solitum ait, qualis immoletur. δια τὸ τῆς κατὰ σφοδρίτητά κινήσεως πλεκτικῶν, ἔτι καὶ διὰ μνηστικῶν, καὶ διὰ τὰς ἐν τῷ ὕδατι καμ- πῆς, παῖς,

ῥαὶς δὲ αὐτῶν. Phæacum duces naue sua à Neptuno in saxum conuersa, duodecim ei tauros vouent, si misereatur:

Πεσιδάωνι δὲ ταύρους

Δώδεκα περικμήτους ἱερῶσσαν ἀνὰ ἱλίσσῃ,

Μὲν δ' ἡμῖν ἐπιμνησέμεν ὅπως πῶλεϊ ἀμφικαλῶν. idest,

Neptuno autem tauros

Duodecim electos sacrificemus, si misereatur,

Neque nobis ingentem montem urbi imposuerit.

Panonia. De Panonijs sacrificijs, quæ Neptuno fiebant, Strabo sic scribit. Cum terramotus in sublime pelagus extulisset, & ipsam inftar diluuij absorpsit, simul & Neptuni templum Heliconij, quod & atate nostræ Iones præcipuis honoribus adorant, ibiq; sacrificium operantur, quod ab vniuersis Ionibus factum Panonia vocant. Huius sacrificij Homerum quidam meminisse referunt, cum inquit:

Ἀτὰρ ὁ τοιοῦτ' αἶσα καὶ ἥρυν ὥς ὅτε ταύρος!

Ἡρυν ἰλασάμενος ἑλίκωνιον ἀμφὶ ἀνὰ κτα. idest,

Ille animum spirat, sic ructans taurus, ut olim

Pertrahitur, regia ructans Heliconij ad aras.

Poetamque Ionica colonia iuniorum esse conieciunt, qui eius sacrificij Panionici meminerit, quod in Prienensium agro Iones communi celebritate Neptuno consueciunt Heliconio, cum & ipsi Priennenses ab Helice originem duxisse feruntur. Itaque huic sacrificio hominem Priennensem iuuenili atate vigen-
Iones quæ. tem regem perficiunt, qui rei diuina curam suscipiat. Ampliorem enim faciunt coniecturam ob ipsum
do litare se de tauro dictorum à vate propositum. Iones enim tunc se facto sacrificio litare arbitrantur, cum taurus in-
puit. ter immolandum mugitus emittit. Qui verò contrà sentiunt, ad Helicen dicta illa ex coniectura transfe-
runt, deq; tauro & de ipsius immolatione, perinde ac eo in loco talis consuetudo versetur. Hæc Strabo. Im-
molabantur autem Neptuno tauri nigri. Homerus:

Odyss.

Τοὶ δ' ἐπὶ θινὶ θαλάσῃσι πρὶν ῥέειν

Ταύρους παμμέλατας ἱεροσίνχθονι κυματοχαῖν

Εἴτ' αὖ δ' ἰδρὺν ἴσαν ἠέν τε κούροι δ' ἐν ἑκάστῃ

Εἴτ' αὖ καὶ πρὸς ῥοῖον ἑκάστοι ἐνὶ ἰατῶρες.

Εἴθ' οἱ σπλάγχ' ἰπασσάντο, θεῶ δ' ἐπὶ μύρτα καίον.

Hi autem in littore maris sacra faciebant

Tauros totos nigros Neptuno caruleo capillitio.

Nonem autem sedes erant, quingenti autem in vnaquaque

Sedebant, & ante habebant in vnaquaq; nonem tauros,

Tunc hi intestina comedebant. Deo autem illa comburebant.

**Tauri ni-
gri cur sa-
crificaren-
tur Neptu-
no.**

Cuius rei causam assignare videtur Homeri Scholiastes, & interpres, quia scilicet huiusmodi color est, qui prouenit ex profunditate maris, sed verba eius more nostro ascribam: Ταύρους μὲν διὰ τὸ βίαιον τῆς θαλάσσης, μέλατας δὲ διὰ τὴν χροὴν τῷ ὕδατος τὴν ἐκ τῷ βάρβει, idest, Tauros quidem ob maris violentiam, nigros verò propter eum qui ex profunditate sit aqua colorem. Idem ferè scribit Phorontus. Atram autem, nigram, obscuram uè maris aquam dicere, mos vbique est, vnde etiam aquilam ab aquæ colore, quippe fusco, dictam volunt, deumque ipsum carulicomum & caruleo indumento vestitum passim inueniemus. In Pindaro verò Neptuno tauri ἀργαῖς sacrificabantur, idest, albi, quod quidem fieri potest, inquit Varinus διὰ τῆς πολὺν ἁλᾶ, propter canum maris colorem, sed veteres ἀργαῖς intelligunt albos pinguedine, ut contrà quadam pinguia pro albis dicuntur, qualia sunt χρυδομένα λιπαρά, τὰ λευκά καὶ ῥεῖα. Gyraldus ταῦροι ἀργεῖ (fortè ἀργαῖς, ut ex Varino citauimus) in Pindaro in Olympijs, à quibusdam album interpretati cùm dixit, propter maris spumam, ab alijs verò non album, sed florentem seu nitentem, aut procerum; ego, inquit, velocem expono; nam sic canes cognominatos videmus. Vtunque est, Deo illi pectus praualeidum, armiq; taurorum in mortem carnosiores attribuuntur. Hinc in Syracusanorum quodam numo latum conspicias portum, in cuius medio ea membrorum habitudine taurus procumbit. Idem Pindarus in Nemeis in laudem Alcimedidis Aeginetæ, Εἰ Αὐξικτινῶν ταυροφῶν τριτηκίδι Τιμασι Πρῶτα, Νῆος αἶν τίμιος. Quo loco interpres taurophonon trienteridem exponit, in quo tauri Neptuno ferirentur. Repetebant autem Isthmiorum certamen tertio quoque anno. In maritimis autem sacrificijs exta in fluctus iactabantur, ut ex Virgilio ostensum est, & ex hoc Silij Italici quoq; innotescit:

**Sacrificia
maritima.**

Cui numen pelagi placauerat hostia taurus,

Iactaque caruleis innabant fluctibus exta.

Lib. I.

Apud Athenæum, ubi ait: Nestor ob suauissimos & carissimos liberos in maris littore Neptuno bo-
ues immolat, cùm rex esset, & multos haberet, qui suis iussis obtemperarent. Sanctissimum enim
dijisque

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

223

dijsq; gratissimum sacrificium est, quod pro domesticis viris & erga nos beneuolis peragitur; boum nomine tauros intelligo. Aliquot etiam Græci Neptuno de cruribus taurorum rem sacram faciabant. Vlysses arietem, apro & tauro litauit. Non solum enim tauros, sed alias etiam quandoque victimas ei immolabant: etsi tauro præcipue delectaretur, unde ταῦρος, vel ταύρας siue ut Suidas scribit, ταῦρος, Hefychio Neptunus exponitur, & ταύρια festum Neptuni. Apud Hesiodum in scuto ubi ait: καὶ ταῦρος ἐννοσίγαιος, Scholiastes addit, ταύρος Neptuni epitheton esse Boeoticè, quod ei deo tauri mactabantur in Helicone, vel ut alij dicunt in Onchesto, idque vel propter vndarum fluctuumque sonitum: vel ut alij, quia Neptunus taurina inducebatur galea, ex quo etiam ταυροκράτος, id est, tauriceps dictus est. Inuenio & apud Athenæum (ex quo id quoque transcripsit Cælius dissimulato authoris nomine) qui potus ministerio præficiuntur, dici quidem œnochoos sole-re; in Neptuni verò festo (apud Ephesios scilicet) tauros appellatos. Porro ut Neptuno tauros, ita eadem ratione fluuijs eosdem immolabant: præcipue autem Alpheo taurum legimus immolatum. Flauj cur tauri im-molati. Iliad. Δ.

Homerus de Nestore loquens:

Εἰδοὶ ἐκόμεθ' ἱερὸν ῥόον Ἀλφειοῖο,
Εἰδὰ Διὶ ῥέξαντες, ὕπερμενίῃ ἱερὰ καλὰ,
Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι,
Αὐτὰρ Ἀθλουσίη γλαυκῶπιδι βῶντι ἀγλαΐῳ. id est,
Sub meridiem peruenimus ad sacrum fluxum Alphej,
Ibi Ioui cum fecissemus potenti sacra pulchra,
Taurumque Alpheo, taurumque Neptuno,
Sed Minervæ glaucos oculos habenti iuuentem gregalem.

Eustathius rationem reddit: οἱ δὲ παῖοι λήγοντες ἵτοι συντομία, ὡς δὲ καὶ ὁ ταῦρος ποταμίου ρεύματι τάνει ἄλλα, καὶ οἱ βιαιοὶ τοῖς κέρασι ἀναβάλλουσιν τὴν γῆν. ἔξ δ' καὶ ταυροδὸν ἡ πύρρημα παρὰ τῷ κομικῷ ἀντὶ τοῦ ἀγρίου, &c. Nos verò etiam suprâ scriptissimus fluuios plerumque effingi κεραιοφόρος καὶ ταυρώσας, ex vndarum violento impetu, qui mugitibus affimile quiddam infonet. Nam & de Scamandro ait Homerus ὁ γυῖναι ὡς ὅτε ταῦρος. Quatuor igitur ferè causæ, quod ubi se in mare exonerant, remugiant: altera quod boum instar sulcant proscinduntque tellurem; tertia quoniam pascua circa ripas esse solent: postrema quoniam curuis ambagibus cornua imitantur. Quin & eadem ratione Neptunus appellatur mycetas. Taurinæ vero formæ illius rationem promit Sophoclis interpres, quod veluti boues flumina terram proscindant, vel quod fluuijs ferè adiacent pascua. Sed ne quis solos Græcos tauros fluminibus sacrificasse putet, audiat is Philostratum de Indo fluuiio loquentem. Audiuisset etiam se ab Indis tradunt regem ad flumen accedere, cum augeri dies incipiunt, & illic equos, nigrosque tauros flumini tanquam Deo sacrificare. Indi namque nigrum albo præferunt propter colorem, ut arbitror: peractò autem sacrificio dicunt ipsam in flumine demergere aureum modium illi similem, quo ipsi frumenta metiuntur. Cur verò id rex faciat, nihil certè sciunt. Opinantur autem mensuram illam demergi propter fructum abundantiam, quorum plerisque agricola modijs metiuntur: aut propter aquarum moderationem, ne terras inuadent. Mactabantur item tauri Apollini, Virgilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Chryses apud Homerum ob recuperatam filiam, & ut Apollo iram remitteret, pestilentiamque quam ob eius raptum Græcis immiserat, Apollini hecatombem sacrificat. Est autem hecatombe apud Varinum, non quoduis sed sumptuosum sacrificium, & propriè quod bobus centum constat: improprie verò hecatombe dicitur etiam de alijs animalibus siue pecoribus præter bouem; interim tamen tanquam per excellentiam solis bobus constaret, nomen retinuit. Numerus quoque centenarius pro multitudine simpliciter ponitur. Eodem Varino annotante Iunius mensis hecatombæon vocatus inde est, eò quod plurimæ in eo hecatombæ fierent. Erat autem hic mensis apud Athenienses Apollini siue Solis sacer, cuius quia tunc magnus sit cursus, inde tempori factum nomen, quando numerus ἐκατόν, ut ait Cælius, signare magnitudinem aduertitur plerumque. Gyrallus ait esse qui putent, primum Græcorum mensem hecatombæona vocatum ab Ioue. Sed hoc nomine Apollo nuncupatus est ab Atheniensibus, alijque mensem ipsum libentius Apollini attribuunt. Idem alibi hunc mensem à Lacedæmonijs sic appellatum scribit: aitque hoc sacrum fuisse interdum centum boum, sed & ouium interdum, caprarum, & Suum. Esse etiam qui centum pedum victimarum dixerint; quosdam item non à victimarum numero, sed quod centum Peloponnesi vrbes, id sacrum facerent, dici voluerunt. Hefychius ab hecatombæo Apolline Athenis dictò hecatombæa celebritatem & certamen nominata docet. Hecatombæ (ait Iulius Capitolinus) tale sacrificium est: Centum aræ vno in loco cespitiæ extruuntur, & ad eas centum sues, centum oues mactantur. Nam si imperatorum sacrificium sit, centum leones (vel ut alij legunt) oues, quod pa-

Iliad. A.
Apollinis
sacrificia.
Hecatombæ
quid.
Hecatombæon mensis.

Hecatombæ
quale sacri-
ficium.

ium mihi placet, inquit Gyraldus) centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feruntur. Quod quidem & Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent, & à multis Imperatoribus id celebratum constat. De omnibus autem etiam dici Homeri constat hoc testimonio:

Ἀπὸ τοῦ προτογυῖαν ῥίξεν ἰηρέω ἡ κατὸ πέλιν.

Etymologus ait hecatomben aliquibus perfectum sacrificium interpretari, siue à centum bubus, siue à centum pecoribus, idest (inquit) viginti quinque animalibus. Apparet autem legendum esse, siue à centum pedibus pecorum viginti quinque. Homeri de hecatombe quam Chryses sacerdos immolauit, versus sunt.

Ἀὐτὰρ ἢ περὶ ξαντοῦ, καὶ ἡ λοχύτας προβαλεῖντο,
 Ἀὐτὸς ἔρυσσε μὲν ὠρῶτα, καὶ ἔσφαζεν, καὶ ἰδὲ φαν,
 Μυρῆς τ' ἐξήτα μοι, κατὰ τε πύσση ἡ καλοῖαν.
 Δίπλοχα ποιεῖσάντες, ἐπὶ αὐτῶν δ' ὠμοδίτησαν,
 Καὶ δ' ἐπὶ στήθεσσι οὐ γέρον, ἐπὶ δ' αἰτοπα οἶον
 Λαῖβι. τί οἱ δὲ παρ' αὐτοῖς ἔχον πεμπύβωλα χέρον.
 Αὐτὰρ εἰ τοὶ κατὰ μῆρ' ἔκαπ, καὶ σπλάγγ' ἐκασατο.
 Μισολλόν τ' ἄρα τὰλλα καὶ ἄμφ' οὐβελόισιν ὀσσεραν,
 Ωπτησάν τε περισφραδύνες, ἔρυσσεν τε πάντα
 Αὐτὰρ ἐπεὶ παύσαντο πόνη, τεύχεον τε δαῖτα
 Δαίηντ', ὃ δὲ τιθύμους ἐδύϊτο δαυτοῖς ἔσσης,
 Αὐτὰρ ἐπεὶ πεπλος καὶ ἰδὲ τυφὸς ἐξ ἔρον ἔντοσφ'
 Κύροι μὲν κρατῆρας ἐπέσεν ἔσαντο προτοῖο.
 Νῶμην δ' ἔρα παῖσιν, ἑσπερὶ ἀμύκοι δὲ πᾶσισιν,
 Οἱ δ' ὠπτιμύριοι μολεμῆδον ἰλασκοντο,
 Καλὸν ἀνδόντες Παιῖονα κύροι Λαχίων. idest,
 Sed postquam peccati sunt, & fruges falsas proiecerunt,
 Retrotraxerunt quidem primum & ingularum & excoriarunt,
 Coxasque secuerunt, aruinaque cooperuerunt
 Duplicata facientes, super ipsis autem cruda posuerunt:
 Adolebat autem in assulis senes, super autem rubrum vinum
 Libabat, iuvenes autem ad ipsum tenebant vera quinque ordines habentia manibus.
 Sed postquam coxa adusta sunt, & viscera gularunt,
 Ac minutatim secuerunt alia, & in veribus transfixerunt,
 Assarunt accuratè, tranxeruntque omnia
 Caterum ubi quicuerunt à labore, praparaneruntq; conuiuium
 Conuiuiati sunt neque in aliquo animus indiguit cibo equali.
 Sed postquam potus & esca desiderium exemerunt,
 Pueri quidem crateras coronauerunt vino,
 Distribueruntque omnibus, incipientes poculis:
 Hi autem tota die cantu Deum placabant
 Latum canentes Paana pueri Achiuorum.

Sacrifican-
 di ritus.

Eisdem planè versibus ab Vlyssis locijs Solis boues mactatos in Odyssæa scribit: Citavi autem libenter poetæ versus, quoniam totus ferè sacrificandi ritus in ijs describitur. Constat enim ex immolantes precari primum, & vota Deo facere solitos; deinde prothymata celebrare, sic vocant, quæ ante sacrificium fieri consuevere, ut est vaporatio thuris, aut id genus primitiæ quæcunque, ut olochyta, idest hordeum sale conspersum, quod ante sacrificium aris inspergebatur, mox ea omnia quæ poeta recenset. Hecatomben verò bouum intelligi ab ipso, ostendit his versibus, quos paulò ante de Agamemnonis sacrificio recitauerat:

Οἱ δ' ἀπὸ λομαίνοντο, καὶ εἰς ἄγλα λόματ' ἐβαλλον
 Ἐρδον δ' Ἀπὸ λῶν τεληίσσας ἐκασόμβας
 Ταύρων ἡδ' ἀγῶν παρὰ θύρ' ἄλως ἀτρυγέτοιο.
 Κρίσσει δ' ὤραναι τεκνίσσασθαι περὶ καπνῶ. idest.
 Illi autem lustrabantur & in mare sordes iaciebant
 Faciebant autem Apollini perfectas hecatombas
 Taurorum & caprarum, iuxta litus maris infundebant.
 Nidor autem ad cælum ibat inuolutus circa fumum.

Tauris autem qui Apollinis immolabatur, inaurari cornua Senatus Romanus voluit. Extat .n. Senatus consultum de ludis Apollinaribus primum faciendis, quod Macrobius recitat primo Saturna-
 lium,

De Quadrupedibus Bifulcis Lib.I.

225

lium, in quo decemviri præceptum fuit, vt Græco ritu hostijs sacrum fieret, Apollini boui aurato, & capris duabus albis auratis, Latonæ boue fæmina aurata. Hinc Martialis falsè Apollinem, vt pote poetarum numen rogat, vt Stellæ poetæ consulatum summopere optanti à Domitiano impetret, se autem ei iuuenicum auratis cornibus mactaturum, si satisfecerit voto:

*Campis diues Apollo sic murinis,
Sic semper senibus fruare cynis,
Docta sic tibi seruiant serores
Nec Delphis tua mentiatu'r ulli,
Sic Palladia te colant amentque
Bis senos citò me rogante fuses
Det Stella bonus annuique Casar.
Felix tunc ego debitorque voti
Casarum tibi rusticas ad aras
Ducam cornibus aureis iuuenicum,
Nata est hostia Phæbe, quid moraris?*

Non caret autem mysterio, quod tauri Apollini consecrarentur. Sunt enim tauri coloni quidem terræ, & ad frugum prouentum Solis effectum suo labore adiuuant. Apollinem autem etiam bouibus in primis gaudere Alcæus scribit in hymno in Mercurium, quem etiam Apollini boues suffurantem inducit, & longè ante Alcæum Homerus fingit Apollinem armenta Laomedontis mercenarium pauisse, & Neptunis in Iliade Apollinem sic alloquitur,

Φοῖβε, σὺ δ' ἑλεπιδας ἔλκας βυς βυκολισσας.

Vocatur autem etiam Apollo Nomius, sed ratio nominis diuersa. Dicunt enim aliqui nomen hoc tributum ei, quod Cyclopibus interfectis, amissaque diuinitate, Admenti armenta paucit: vt moueretur enim est pascere. Alij malunt dictum à legibus, hoc est, a legibus. Ipsum siquidem Arcadibus quondam imperasse, legesque ei dedisse, verum ob nimiam earum seueritatem regno pulsum, ad Thessaliæ regem Admentum confugisse, ab eoque eam quæ circa Amphrysus est, regionem impetrasse: indeq; factum esse, vt eius pecora pauisse creditus sit. Sunt qui per Solis boues annos fatales intelligi volunt, illudque Homeri:

Νῦν ὦτοι, οἱ κατὰ βυς ὑπερπλοῖς ἡλαστο.

Dementes qui vt sacros tibi maxime Phæbe, Assumpserunt boues.

In Achaia, vt Pausanias tradit, templum est Apollinis & simulacrum eius nudum, calceos tamen pedibus induti, quorum altero bouis cranium calcatur. Scribit item Thebanos priscis temporibus Apollini cognomento Polio, idest cano, tauros immolasse, sed cum ita accidisset, vt statim festoque die hostiam cedendi tempus instaret, qui verò vt taurum adducerent, missi fuerant, non venirent, de palustro prætereunte bouem alterum arreptum mactarunt, ex quo institutum, domito boue facere. Annotatum verò etiam est ab Alexandro, et si Athenis octauo die cuiusque mensis Neptuno sacrum fieret, non tamen de tauro semper factum fuisse; neque Apollini Græcos semper tauro, sed multiplicis generis victima sacrificare; namque Homero (inquit) teste alius tauro, alius ariete, alijs hitco sacrum fecit. Taurus verò etiam Marti sacrificabantur in bello. Alexander ab Alexandro (ex Livio) scribit, exercitum apud Romanos lustrari, nisi sue, oue & tauro qui puri essent, non fuisse fas, qui postquam ter circum instructas (inquit) acies ducti erant, præcedente pompa & gressu composito Marti immolabantur. Eidem bouem teste Plutarcho mactabant Lacones, cum callido consilio hostes superassent. Quomodo verò Scythæ Marti immolent Herodotus tradit in hæc verba: Victima ipsa primoribus implicta pedibus sistitur, cuius à tergo stans immolator, amota in primis insula pecudem ferit, eaque concidente, Deum inuocat, cui eam mactat, deinde circumdat laqueum collo, tum iniecto baculo circumducit, hostiamque strangulat non incenso igne, non votis nuncupatis, non sumptis libamentis, sed ubi pecudem strangulauit, eique pellem detraxit, ad coquendum se conuenit. Verum cum Scythica regio lignorum sit admodum inops, hoc ab illis ad carnem coquendam excogitatum est. Vbi victimam pelle denudarunt, denudant quoque ossa carnibus, dehinc eas in lebetes eius gentis (Lesbijs crateribus assimiles, nisi quod sint multò capaciore) iniiciunt subiectis atque succensis ossibus hostiarum coquunt. Si autem non adfuerit labes omnes carnes hostiarum in aluos illarum, & cum aqua commiscunt, atque ossa succendunt. Quibus pulcherrimè ardentibus, & aluis facile capientibus, carnes ossibus separatas, ita fit, vt bos sese ipse ipse coquat, & item cetera pecora immolata: per semetipsum quoque elixum fit. Coctis carnibus is qui immolauit, earum atque intestinorum libamenta ante se porricit. Immolant autem cum alijs pecora, tum præcipuè equos. Et alijs quidem eris hunc in modum & alias pecudes immolant. Erat item taurus victima Plutonis. Ostendit id in primis Horatius:

Tauri enim Apollini sacrificati.

In Arcadibus.

Martis sacrificium.

Lib. 3. c. 12.

In Laconibus instituitur.

4.

Scythæ vt taurum immolent.

Platonis victima.

Lib. 2. Od.

14.

Non sititennis, quotquot eunt dies,

Amice places illachrymabilem

Plutona tanris.

eidemque pocula mista mero & lacte libabant. Tibullus;

Interea nigras pecudes promittite Diti

Et nines lactis pocula mista viro,

4. Thebaid. Huc spectat & illud Statij:

Velleris obscuri pecudes, armentaque sili;

Atra monet, quacumq; gregem pulcherrima cernit

Ducitur.

Observant etiam eruditi sacrorum, & cum his Grammatici, quod sterilibus pecudibus iuencis & vino, lacte, melle Diti sacra fieri sint solita. Virgilius Proserpinæ sacrificat etiam vaccam sterilem, nigrasque pecudes dijs omnibus inferis sacrificari ostendit, & quomodo eis sacrificetur, pulcherrimè delineat his versibus:

Aeneid. 6.

Spelunca alta suis, vastoque immanis hiatus

Serpente, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris

Quam super haud vlla poterant impune volantes

Tendere iter pennis, talis se se halitus atris

Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat:

Vnde locum Graji dixerunt nomine Avernum.

Quatuor hic primum nigrantes terga iuencos

Constituit: frontique innervit vina sacerdos,

Et summas carpens media inter cornua fetas

Ignibus imposuit sacris libamina prima,

Vocem vocans Hecaten, calog; Ereboque potentem.

Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem

Suscipiunt pariter: ipse atri velleris agnam

Aeneas matri Eumenidum, magnaeque sorori

Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam,

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:

Et solida imponit taurorum viscera flammis,

Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Quo loco Iulius Pomponius hoc adiecit scholiolum: Antiqui Plutoni mactabant taurum, & Proserpinæ iuencam, quam nunc appellat sterilem vaccam, id est, castam, & pudicam, vel ab aetate, in qua non est fas pati taurum: vel quia servabatur casta pro sacris Proserpinæ. Silius:

Lib. 13.

Ordine mactari pecudes iubet, acer operto

Ante omnes tunc regi, tum proxima diu

Ceditur Aethnae casta cervice iuventa.

Macrobius verò Proserpinæ porcā dicit iugulari: sed Virgilio subscribit Prudentius contra Symmachum, Romanorum hanc dementiam ridens:

Quid? quod & istos

Dant tibi Roma Deos inferni gurgitis umbra:

Eumenidum domina Stygio caput exerit anro

Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina Regis,

Esi quando suos dignatur adire Quirites

Placatur vacca sterilis ceruice relecta.

Et regnare simili caloque Ereboque putatur,

Nunc bigas frenare boues, nunc saeva sororum

Agmina vipereo superis immittere flagro.

Subscribit & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Valerio Publicola loquens: Apud eandem aram publicè nuncupatis votis castisque atris bobus, Diti maribus, feminis Proserpinæ, lectisternioque, ac ludis trinoctio factis aram terra, ut antè fuerat, obruit. Proserpinalia intelligit Festa, de quibus etiam Plutarchus in Lucullo: Aderant Proserpinalia festa, nec bovem nigram, qualis in his sacris mactari solet, ob circumfusus hostem parare potuerunt, &c. Maro vero transtulit hæc ferè ex Homero, apud quem Circe Ulysses docet, quomodo ad inferos descendere queat, eisdemque si in patriam incolumen reuerti deat, nigras pecudes, sterilemque vaccam sacrificet. Canit autem Homerus ex interpretatione Simonis Lemnij:

Odyss. K.

Cumque

Cumque huc appuleris, tunc heros sile carinam
 Effodiasque serobem iubio, cubitoque remensus
 In longum ducas, tantum quoque lata feratur,
 Omnibus hic fundas umbris libamina supplex:
 Primò mellitos succos, multamque liquescens,
 Dulcia deinde sacri fermenta vina Lyai:
 Tertia fac illis accedat & agnovis unda:
 His etiam canas addens confunde farinas,
 Imbellesque umbras genibus reflexus adora
 Et vanaeque animas in vota vocato,
 Siliceat patros Ithaca repetisse penates
 Te mactaturum sterilem promitte iuvenam
 Quacunque excellat, quam tota armenta sequantur,
 Extructamque pyram fructu cumulare benigno
 Te velle, aquorea Ithaca Laertius in arce.
 Tiresia fac latus ouem cum vellere pullo
 Denoveas, quicumque greges per pastua vincat
 Hac vi vota umbris fecisti litore curvo
 Ad fluvij cursus retro te vertere regressus,
 Pallentemque Eremum versus vestigia torque.
 Lanigerumque pecus mactet, mollemque bidentem
 Hic aries fumet, sed & illic famina nigris
 Velleribus iaceat, quae placet victima manes.

Quae autem apud inferos Hecate seu Proserpina, vocatur in caelo Luna, & Diana, cuius currum vacca trahebant, eidemque immolabantur, propter cornuum speciem (quod haud rectè Lactantius & ex eo Alexander ab Alexandro dicunt de tauro) vel in memoriam immolatae à Servio vacca, de qua alibi ex Plutarcho diximus. Idem Plutarchus author est Athenienses annua solemnia Dianae Persicae exhibere solere boue lampadis caractere notata. Nigros verò etiam siue tauros siue iuvencos mortuis suis cadebant, id quod Aeneae exemplo Virgilius docet, qui Anchisae patri eos mactat, ritumque totum delineat.

Hoc magis inceptos genitrix instaurat honores
 Incertus geniumque loci, simulum è parentis
 Esse pueri: cadit quinas de more bibentes,
 Totique sues, totidem nigrantes terga iuvencos
 Vinaque fundebat pateris: animamque vocabat
 Anchisa magni, manisque Acheronte remissos,
 Nec non & Iocy, quae cuique est copia, lati
 Dona ferunt, onerantque aras, mactantque iuvencos:
 Ordine abena locent alij, folique per herbam
 Subjiciunt verubus prunas & viscera torrent.

Vbi vides victimas impares indicare. Conlucuisse tamen Romanos superis impares, inferis verò pares sacrificare Servius tradit in illud eiusdem poetae: Numero Deus impare gaudet. Et Solinus tradit propter dies impares dijs superis lanuarius dicari, & propter pares Februarium quasi abominosum dijs inferis deputari. Similiter & alijs infelicitatis authoribus nigrum aliquod pecus mactabatur. Virgilius:

Nigram hyci pecudem, zephyris felicibus albam.

Averno tamen si Alexandro fides, propria victima erat bos suluus: Iunoni de tauro albo antiqui rem sacram faciebant, seu de iuvenca potius alba, ut docti autumant, & subsequentibus autoritatibus poetarum notum fiet. Quantum autem istiusmodi immolatione afficeretur haec dea, hinc etiam innotebit. Ea ab Aigiis colebatur olim in templo quodam extra urbem: eò mulier sacerdos bobus albis iuncto insidens solemni die quotannis vehi solebat. Cum autem boues albi quondam deessent, sacerdos filiorum mater duorum, iugo bouum loco eos submisit, & sic ad templum inuecta est. Cum autem à dea muneris aliquid pro hoc labore filijs suis petisset, filij eà nocte in somno, inquit Palephatus, excesserunt, id quod & Plutarchus annotavit in sermone de laude mortis. Apud Virgilium:

Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia cura,
 Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima, Dido

Condentis

In Lucullo.

Aeneid. 5.

Cap. 3.

Iunonis sacrificium.

Candentis vacca media inter cornua fundit.

3. Amorh.
Eleg. 13.

Quemadmodum verò Ioui bos Italus ex Phalisco Romæ immolabatur, ut ostensum est, ita & Iou-
no iuuenca, vel vacca delectabatur ex eodem agro, testis est Ovidius, in descriptione totius sacri-
ficij, quod etsi paulò prolixius, haud tædet ascribere:

*Cum mihi pomiferis coniux foret arcta Phaliscis
Mania contigimus victa Camille tibi.
Casta sacerdotes Iunoni festa parabant
per celebres ludos, indigenamque bouem,
Grande moræ pretium ritus cognoscere; quamvis
Difficilis clivis huc via præbet iter
Stat vetus & densa præ nubibus arbore lucus,
Aspice; concedes numinis esse locum.
Accipit ara preces, votivaque thura piorum
Ara per antiquas facta sine arte manus.
Hic ubi personuit solenni tibia cantu:
It per velatas annua pompa vias,
Ducuntur nivea populo plaudente iuuenca,
Quas alut campis herba Phalisca iuis.
Et vituli nondum metuenda fronte minaces.
Et minor ex humili victima porcus hæra.
Duxque gregis cornu per tempora dura recurvo
Inuisa est domina sola capella dea.
Illius inditio sylvis inuenta sub altis
Dicitur inceptam destituisse fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index,
Et pretium auctori vulneris, ipsa datur.
Qua ventura dea est, inuenes timideque puella
Præbnerant latas velle iacente vias.
Virginei crines auro gemmaque premuntur,
Et tegit auratos palla superba pedes.
More patrum sancta velata vestibus albis
Tradita supposito vertice sacra ferunt.
Ore fauent populi tunc, cum venit aurea pompa
Ipsa sacerdotes subsequiturque suas.
Argina est pompa facies: Agamemnone caso
Et scelus & patrias fugit Hælesus opes.
Iamque pererratis profugus terraque marique
Munia felici condidit alta manu.
Ille suos docuit Iunonia sacra Phaliscas,
Sint mihi, sint populo semper amica suo.*

In Batto.
Taurus ru-
fus ubi Iu-
noni immo-
latus.

Apud Athenienses verò Iunoni taurus immolabatur rufus, & hic quidem sedulò electus, quod me
docet Theocritus, dum canit:

*Αἰπὸς μὲν ἡ τὰ βοῦς ὁ πρὸς ἱεροῖς. εἰς ἱεροῖς
Τοῖς δὲ λαμπρὰ δὲ τοῖς δαύροις, ὁ δὲ δούρι
Τὰ ἥρα, τοῖς δὲ κακοῖς δὲ τοῖς δαύροις, ἰδὲ
Macilentus quidem & hic rufus taurus est: utinam fortiantur
Lampriada tribules, quando sacrificant
Iunoni, talem: improbus enim est populus.*

Minerva
q̃ anima-
lia immo-
larentur.
Li. 3. c. 12.

Deridet poeta Atheniensium in sacrificijs parsimoniam. Ab hac eadem dea Henæa vrbis dicta fuit,
quæque & Hecatombæa vocabatur, quod ei ibi centum boues immolarentur: ut Varinus anno-
tauit, inquit, celebrari ab Argiuis illi deæ Hecatombæam centum bubus immolatis: præmij
tunc certaminis scutum æneum propositum fuisse, & coronam myrteam: vel ut alij (inquit) in cer-
tamine Hecatombæorum Argis, æs præmij dabatur, quoniam Archinus, qui rex Argiuorum fuit,
& huius certaminis author, cum apparatus armorum cura ei deligata fuisset, arma etiam præmij
loco dari voluit. Mineruæ verò etiam nihil caprini generis, sed vaccam aut boues iniuges immo-
labant, ut tradit Alexander ab Alexandro ex Fulgentio, & Manilius Chrestus in libro de hymnis
deorum, & ex eo Pictius Valerianus aiunt huic deæ iniuges boues sacrificari solitas, id est, quæ iu-
gum

gum nunquam tulerunt, illa videlicet causa, quod & virginitas ingum nesciat maritale, & virtus nunquam sit iugo prementi subiecta. Et Phurnutus ait, Mineruam à Græcorum quibusdam Ἀγνίδα vocari, siue tanquam ducem populorum, siue quod indomita sit tanquam boues armentinæ. Nestor apud Homerum Minervæ, Telemacho sit propitia iuuentam vouet indomitam lata fronte, quamvè nullus adhuc iugo subiecit cornibus auratis: sicque implorantem exaudit Minerva. Filij verò ex patris iussu sacrum deæ parant: id quod his verbis describitur: Bos subito ex agro venit, veniuntque Telemachi focij ex naui: venit demum aurifex arma manibus fabrilia artis ministra-
Odys. f.
Sacrificij descriptio.
 tenens, incudem, malleum, forfices, quibus aurum induxerunt, venit & Minerva vota exaudiens. Nestor verò aurum præbuit, deinde cornibus faber induxit, ut dea simulacrum hoc videns, gratum haberet. Bouem cornibus ducunt Stratius, & Echephron. Vas lauandis manibus in pulchro lebetæ Aretus è thalamo ferens, sumpsit: alia famula molas è canistro, securim verò Thrasymedes acutam in manu tenens, bouem percussit. Perseus autem vas ad sanguinem excipiendum habebat. Nestor verò pelnim, & molam administrabat, multaque Niuervam orabat, primitias tribuens, capitis crines igni iniiciendo. At postquam orauit, & molas iecerunt, statim Trasymedes iuxta stans, securim impulit, venasque ceruicis boui incidit, viribus ille statim defecit. Nestoris autem filiaë nurusque & vxor pudica Eurydice, maior natu filiarum Clymeni, vlularunt. Illi deinde bouem ex humo corripientes, tenuere, Pisistratus continuò iugulauit, vnde largus & nigrans effluit sanguis, ossa demum anima destituit. Post hæc cum in partes diuidunt, operiuntque nidore, duplicata, ac cruda igni imponentes, senex sub lignis torrebat, deinde vinum libant. Iuuenes autem circum astantes, lintea manibus tenebant. Postquam verò cocta sunt, & viscera effusa, in partes diuidunt: alia quoque verubus figunt, astantque igni, veru in manibus tenentes. Diomedes autem speculaturus quoque castra Troianorum, Minervæ auxilium implorans, vouet bouem indomitam auratis cornibus, atque ait:

Καλὸν δὲ νῦν καὶ ἐμείο Διὸς τέκος ἀντροῦν
 Σπείο μοι ὡς δὲα πατρὶ δὲμ' ἐσπεο Τυδίδι δῖα.
 Ὡς τὸν μοι ἐβίβασα παρίσασσέ με φέλασσε.
 Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ πρῶτον βόειον ἔην, ὑπομήτωπον
 Ἀδμήτην, ἣν παῖς ἐὼς ζῆγος ἤγαγεν αἰθήρ.
 Τὴν τοι ἐγὼ πρῶτον χρυσοῖσι κίρασι περιχίτας.

idest,

Audi me & nunc Iouis filia indomita
 Sequere me, sicut cum patrem sequeris Tydem diuinum.
 Sic mihi nunc volens edis & me serua
 Tibi autem ego sacrificabo iuuentam hornam, latifrontem
 Indomitam, quam non aum sub iugum duxit vir
 Hanc tibi ego sacrificabo, aurum cornibus circum fundens.

Vaccam tamen etiam huic deæ immolari solitam indicat Ouidius:

Dys tribus ille focus tondem de cespite ponit,
 Laum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo
 Ara Iouis media est, mactatur vacca Minerva, &c.

Eundem morem indicat & alicubi:

Pallada mactata placabat sanguine vacca.

Atque ita intelligendum est quod ait rursus alio loco.

Hæc contigerint, merita cadet agna Minervæ

Non facit ad nostras hostia maior opes.

Hisc enim verbis significat poeta, in exilium proficiscens, si ad eam regionem ab Augusto sibi cōstitutam, ad quam naui, quæ in Minervæ tutela erat, ferebatur, se Minervæ, à qua id beneficii acciperet, agnam mactaturum, sed cum sciret deæ illi vaccam, non agnam mactari solitam fuisse, seipsum corrigens subdit, non esse virium atque opum suarum, eam pecuniæ vim, qua vacca ematur, posse soluere. In hoc quoque sensu Ausonius ait:

Aerea bos Hecera, mactata est vacca Minervæ.

Porro eidem etiam Deæ boues immolabantur indomiti, & fortassis item domiti, de indomitis locus est pulcherrimus apud eundem Homerum, ubi Helenus vates Hæctori suadet, ut Hecuba Minervæ vestem offerat gratiosissimam, eidemque polliceatur sacrificium duodecim bouum indomitorum, si Troianorum fuerit miserta;

Πέντε δὲ οἱ δοκίει χαρίεστος ἡ δὲ πέντε

Εἶναι ἐνὶ μεγάροις, καὶ οἱ πολὺ φίλτατος αὐτῇ,

Metam. 4.
 Vacca Mi-
 nervæ sa-
 crificata.
 Metam. 12

1. Trist. 9.

Boues in-
 domiti.
 Iliad. 2.

Θέλει Αδελφούς ἐπὶ γυνάσιν ὁ ὁκός μου.

Kai tūtoia ē te hōkaka i te āwhiri o te wā

Ἦκε, ἡκέισα ῥηρησόμεν, ἀπ' ἐλευσιν, id est,

Peplum quod ei videbitur pretiosissimum & maximum

Esse in domo, & ex longè charissimum ipsi

Pomat. Minerva in genibus pulchricornia,

Ecei voneat duodecim bones in templo

Annienlos, inaginnos sacrificaturam; G miserta fuerit.

Ad quem poeta locum lo. Spandanus hoc appendit scholium. Nota hic duo Numini offerri: do-
num & sacrificium. Donum est peplum, Mineræ conveniens, quia illud genus vestis muliebris
est: sacrificium autem duodecim boum, quod animal illi etiâ solebat immolari. Omnia ergo com-
plexus est poeta, quæ à nobis Deo offerri debent, donum in perpetuum, sacrificium ad tempus. Do-
nam nostrum est integritas animi, sacrificium autem preces, & cultus Dei (Athenienses verò etiam
annua solemnia Mineræ non capra, nec boue, sed tauris & agnis exhibere solent, inquit Alexan-
der ab Alexandro præcitato loco, nimirum ex eodem Homero, qui sic scribit in catalogo post prin-
cipium:

Εἰθε δὲ μὴ ταύροις καὶ ἀρνεῖς ἰλασέσθαι,

Κύριοι Ἀθηναίων ἀπειρεσίησιν ἐμαυτῶν, idest.

Ille enim ipsam (Minervam) tanris & agnis placans

Pueri Atheniensium circummoluentibus annis.

A. Mythol. Et Natalis de Comitibus, celebrantur (inquit) Lampadophoria in huius honorem deæ, cui taurus
Lampado-
phoria. candidus aliquando, aut indomita iuuenca immolari consuevit ab antiquis. Iam vero Herodes
Atticus Sophista, cui diuitiarum initium ex thesauro à patre prope domum inuenito fuit, centum
boues vno die Mineræ sacrificare solitus fuit, vt Philostratus refert. Estque annotatione præcipuè
dignum id quod Lycurgus in libro de sacrificando, & Pilochorus lib. 2. & Sraphylus lib. 9 de Athenis
scribunt citante Varino: si quis Mineræ bouem sacrificasset, oportebat etiam Pandrylo ouem
vnâ cum boue sacrificare, quod sacrificij genus *ἡμισβόιον* & *ἡμισβόιον* appellabant, eò quòd post bo-
Epiboron.
Lib. 2. uem immolatum celebraretur. Herodotus author est, Xerxem in Pergamo Priami regiæ Mineræ
lliadi mille boues immolauisse, quarum libamine Magi heroibus parentauerint. At Arabes, vt
Alexander annotauit, heroibus tauro, capro, & arietè litabant. Cædebantur porro boues fordæ,
Telluris sa-
cificium. idest, prægnantes in curijs decimo septimo calendas Maias, Telluri ipsa similitudine placituræ, vt
annus fecundior proveniret. Terra enim hoc tempore quasi grauida est. Fordicalia, & fordicia
vocabantur istiusmodi sacrificia, & hordicalia, quia prægnans vacca etiam horda vocatur teste
Narrone. Ouidius ea diligenter sic delineauit istiusmodi sacrificia.

Tertia post Veneris cum lux surrexerit idus,

Bontifices farda Cura litate bone.

Ex deferens hoc est, secundumque dif-

Hinc etiam fortis nomen habere putant.

Quoniam quicquid dicitur est, exinde quicquid

Nulli granulum ptius est, granula quoque minima sunt
Tollere plene aiffima plena datur.

Dono cadit exee lovis rex donas curiat

accipit de lingua fœciosa exuere mater.

Accipit, & longa ipsa cruce manu.

Sollene formali extra dedere facis:

Secundum rationem eximiam deus
 dicitur inquit et dicitur quod dicitur inquit

Lucas pelis populos, pergerit ille cunctis.

Rege Numa fructu non respondente labori.

Irrita decepti metae scientis exant.

Nam modò fuerat gelidus. Aquilo

Nunc ager assidue luxuriat aquis.

Sape Ceres primis dominum fallebat in

Et lenis obfſſo ſtabat aenea ſola.

Et pecus ante diem partus edebat acc

Agnaque nascendo saepe necabat ouem.

Sylva vetus, nullaque diu violata securi

Stabat Mater sacra relict a deo:

Illo dabas tacitis animo responsa quicquid.

Noctibus, hic geminas rex Numa maculat oves.
 Prima cadit Fauno, leni cadit altera somno,
 Sternitur in duro vellus utrumque solo.
 Bis caput intorsum fontana spargitur unda
 Bis sua faginea tempora fronde tegit.
 Vnus abest Veneris, nec fas animalia mentis
 Ponere, nec digitis annulus vllus inest.
 Vesper ubi tectus supra noua vellera corpus
 Ponit adorato per sua verba deo.
 Interea placidam redimita papauera frontem
 Nox venit, & secum somnia nigra trahit.
 Faunus adest ouiumque premens pede vellera duro
 Edidit à dextro talia verba throno.
 Morte bonum tibi rex tellux placanda duorum
 Detque sacras animas una inuenga duas.
 Excitantur terrore quies, Numa visa resoluit,
 Et secum ambages cæcæque iussa refert.
 Expedit errantem nemori gratissima coniux,
 Et dixit grauida posceris exta bouis.
 Extæ bouis grauida dantur, facundior annus
 Prouenit, & fructum terra pecusque ferunt.

Ostendit poeta Numam horum factorum autorem fuisse, & cum modò nimia siccitas, modò nimia pluuiæ sterilitatem facerent, Faunum consuluisse, & ab eo sacrificandæ bouis fordæ ritum accepisse. Cinis autem vitulorum, de quo dixit, seruabatur in templo Vestæ, siue Telluris, ut inde suffimen fieret, quo populus Palilibus purgaretur, ut postea ipse rursus poeta docet: dum canit:

Alma pales faueas pastorum sacra canenti
 Prosequor officio litua facta amico:
 Certè ego de vitulo cinerem, stipulamque sabalem
 Sape tuli plena Februa tota manu.
 Certè ego transilui positas ter in ordine flammæ
 Virgaque rorales laurea misit aquas.
 Mota dea est, operique fauet, nautæ bus exit
 Puppis, habent ventosæ tam mea vela suos.
 Ipete virginea populus suffimen ab ara,
 Vellæ dabit, Vellæ marmure purus eris.
 Sanguis equi suffimen erit, vitulique fauilla
 Tertiare duræ culmen inane fabæ.

Scribit Alexander ab Alexandro Ambaruale sacrum, nisi de porca fœcunda & grauidâ, aut vitula, fieri non consueuisse. Ego de vitula nihil reperio, neq; ipse etiam auctoritatem vllam recitat. Eam autem victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conueniebat, omnesque post eam clamantes sequi, ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum solemnî saltatu, composito carmine Cereri decantabat laudes; ac postquam lacte, vino, & fauo libassent, antequam fruges metere, porcam Cereri immolabant, quæ præcidanea dicta est. Ouidius, cur ei porca imoletur reddit hanc rationem.

Prima putatur

Holzia sus meruisse mori, quia semina pando
 Eruerit vobis, spemque interceperis anni.

Sed de hac re alias: Apud Hermionenenses verò Cereri boues aut tauros immolari solitos fuisse Aelianus testatur his verbis: Cererem Hermionenenses colunt, & splendida ei magnificaque sacra faciunt. Festum id Ctonium appellant. Aiunt sanè maximos boues à muliere Cereris sacerdote ad aram è grege se abduci atque feriri permittere, quod Aristocles his carminibus testatur.

O fœcunda Ceres Siculas veneranda per oras
 Cecropioque agros: hoc ego præcipue
 Miror, in Hermione quod magno robore taurum
 Quemque viri possent vix domuisse aciem,
 E grege deducitum sola auge adducit ad aram

Populus cinere prægnatis vacca purgatus.

Li. 3. c. 12.
Ambaruale sacrum.

Porca præcidanea Cereri immolata.

Festum Ctonium.

*Sancta tibi mulier: qui puer ut sequitur,
Hac tua vis Ceres est, tu nobis esto benigna
Per teque Hermione, lata beata suat.*

Ctonia dea De hisce eisdem Ctonijs sacris quæ apud prænominatos populos fiebant, Pausanias quoque scribit in hæc verba: Ctonia certe & ipsa dea appellatur, & statim dies festi, qui æstate anni in eius honorem agitantur, Ctonia dicuntur. In ijs hoc ritu supplicatio fit. Pompæ agmen ducunt sacrificuli, & qui annuos magistratus ferunt: sequuntur sæminæ ac viri. Ipsi etiam pueris solemne est deam cum pompa deducere. Incedunt autem ij cum albis vestimentis, capitibus coronas ferentes. Sunt ex corollæ flore contextæ, quem Comosandalum incolæ appellant: Hyacinthum ego illum esse existimo. Est enim ei tum magnitudine, tum colore persimilis. Habet præterea easdem luctus indices literas. In extremo agmine sequuntur, qui eximias boues vinculis distentas & ferociter reluctantes ad templum trahunt: ibi earum vnâ immixtis retinaculis intrò agunt: tunc qui ad fores apertas steterant, ubi bouem intromissam videat, fores obdunt: Eam aniculæ quatuor de industria intus reliquæ, falcibus exceptam conficiunt. Collum earum vnâ, ut casus tulerit, hostiæ præsecat. Rursus patefactis foribus ij, quibus id negocij datum est, alteram bouem, mox tertiam ac quartam intrudunt: ac singulæ eodem modo ab illis aniculis maculantur. Aliud in hoc sacro miraculum euenit: In quod latus prima bos conciderit, in idem & reliquæ procumbunt. Hæc ille: Cybelæ quoque vacas immolatas fuisse verisimile, quia ipsi sacræ erant. Ouidius:

*Ipsa fidens plaustro porta est innecta Capena
Sparguntur innecta flore recente boues.*

Veneris sacrificia. In Cypro Veneri albæ immolabantur iuuenæ, ut ostendit Ouidius:

Metam. 10 *Festa dies Veneris tota celeberrima Cypro
Venerat, & blandis induta cornibus auram,
Conciderant ieta mureæ ceruicæ iuuenæ.*

Lib. 10. Lilius Gyraldus & ex eo Alexander (sed nullo vterque; authore) scribunt, solum apud Tussas in Aegypto, ubi Venus cornuta colebatur, vaccam ei immolatam fuisse. Scribit quidem Aelianus id de Chusis, non de Tussis, sed & hanc Venerem non cornutam vocat, sed Vraniam siue cælestem: nec alicubi reperies Venerem cornutam, nisi apud illos, cælestem autem siue vraniam apud plurimos. Acron verò in hoc Horatii Carm. 1. Od. 19.

*Hic vinum tibi cespitem, hic
Verbenas pueri ponite, thuraque
Bimi cum patera meri
M. Etata lenior veniet hostia.*

benè (inquit) verbenas cespitem & thus Veneri promittit, quæ non placatur sanguine, adducitque auctoritatem Virgilij:

Aen. 11. *Tum Venus, haud equidem tali me dignor honore.*

Item:

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuifit
Lætæ suos, ubi templum illi, centumque Sabao
Thure calent ara, fertisque recentibus holant.*

Verùm quamuis certum sit apud prius sæculum incruenta fuisse omnia sacrificia, herbasque & fructus pro holocausto dijs oblatos; progressu tamen tēporis Veneri æquè ac alijs dijs cruenta sacrificia in usu esse capisse Iacobus Cruquius ex allata à nobis de Aegypria Venere auctoritate arguit. Et in eodem sententia est Christophorus Landus, neque est (inquit) contra Virgilium:

Haud equidem tali me dignor honore.

Nam constat alibi de hostia sacrificari Veneri. Mihi & hoc Virgilij:

*Hic amor, hæc studium, dum sacra secundus aruspex
Nunciet, & lucos vocet hostia pinguis in altos.*

de Venere intelligendum videtur. Et Martialis canit:

*At tu Dina Paphi remitte nostris
Illos iuuenem, remitte votis.
Sic Marti tibi seruiant Kalenda,
Et cum thure, meroque, vinctimaque
Libetur, tibi candidas ad aras
Secta plurima quadra de placenta.*

Ep. 63. Daphanis apud Theocritum, vitulam Amori, bouem verò Veneri vouet, postquam puellæ pudici-
tiam eripuit:

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

233

Πῆξω πρόβην Ἐρωτι, καὶ αὐτὰ βόων Ἀφροδίτα.

Bacco verò in primis sacer erat taurus. Scribit autem Athenæus tauro & pardali assimilari ipsum ex exbriorum violentia. Nam quod in tragoedia, cui attitulatione est Tyro, Sophocles (inquit Cælius) taurophagum vocat Dionysium, id interpretantur, quia dithyramborum poetis in victoria daretur bos. Alij crudelem, & imitem accipiunt, quando & Aristophanes Cratinum ita infamavit: sed ad vinolentiam magis referendum alijs putant, quod philænus esset is, hoc est, vino indulgeret largius: Dicitur autem primum iugavisse boues, eorumque opera frugem iacto semine reddidisse, eaque ex re illum cum cornibus effinxerunt, quod Diodorus docet. Festus verò ait cornua eius simulacro addi, quoniam inventorem vini dicunt, eò quod homines nimio vino truces fiunt, vnde Horatius:

*Te vidit infans Cerberus aureo
Cornu decorum.*

*Bacchi sacrificium.
Lib. 7. c. 15.*

Lib. 5.

*Herculis sacrificium.
Lib. 3. c. 6.
Lib. 1.*

Vide mox rursus, ubi de Api. Aegyptij verò, ut Alexander notat Baccho taurum & Lunæ suem, reliquis dijs boues mares, vitulosque & anseres immolant, capram & hircum nullo modo. Pausanias tradit memoratur dignum, apud Cynæthæenses Arcadici nominis gentem, quod huius Dei templum habent, in quo festos dies anni summa hyeme agitant, adipe peruncti: sublatum humeris hoc solenne ipsis esse sacrum. Lindij in Rhodo ad aram quam *ἑκαγών* dicunt, duos boues Herculi edens, eius contumelijs lætaretur, ut tradit Alexander Sædus Ferracensis in opere de moribus, & ritibus gentium. De quo eodem sacrificio hæc memoriæ prodidit Lactantius Firmianus: Apud Lindum, quod est oppidum Rhodi, Herculis sacra sunt: quorum à cæteris longè diuersus est ritus: siquidem non *εὐνομία* (ut Græci appellant) sed maledictis & execratione celebrantur: eaque pro violatis habent, si quando inter solemne ritus vel imprudenti alicui exciderit bonum verbum. Cuius rei hæc ratio redditur, si tamen vlla esse in rebus vanissimis potest. Hercules, cum eò delatus esset, famemque pateretur; aratorem quendam aspexit operantem, ab eoque petere coepit, ut sibi vnum bouem venderet. Enimvero ille negavit fieri posse, quia spes sua omnis colendæ terræ, duobus illis iumentis niteretur. Hercules solita violentia vsus, quia vnum accipere non potuit, utrumque sustulit: atque infelix, cum boues suos mactari videret, iniuriam suam maledictis ultus est: quod homini eleganti & urbane gratissimum fuit. Nam dum comitibus suis epulas apparat, dumque alios boues deuorat: illum sibi amarissimè conuiciantem, cum risu & cachinnis audiebat. Sed postquam Herculi diuinos honores ab admirationem virtutis deferre placuit, à ciuibus ei ara posita est, quam de facto *ἑκαγών*, id est bonis iugum nominavit: ad quam duo iuncti boues immolarentur, sicut illi, quos abstulerat aratori: eumque ipsum sibi constituit sacerdotem, ac præcepit, ut iisdem maledictis semper in celebrandis sacrificijs veteretur, quod negaret se vnquā epulatum esse iucundius. Ista quoque legas apud Philostratum, & apud Nazianzenum *ἑκαγών* prima, cuius ista sunt verba: *ὁ βουτρίωνας ὁ γὰρ γὰρ τυραννίσα, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν βόων λαφύρας, καὶ τὴν κλησὶν λαβάντα τὴν πρῶτον*; hoc est: *Boni manduco ille, qui oppresso vi agricola, bouem aratorem abligavit, & re ipsa non en adeptus*: & paulò post: *Ἀνδρὶ εὐσεβὲς τὸ κατὰ πᾶσαι τῆς βουβῆς, id est, Pium opus habebatur apud Lindios, diuas imprecari Boni manduco Herculi, illique conuicia facere, cultus loco erat. Huc spectat illud ab eodem ad Nemesium obscurius dictum. καὶ Ἀνδρὶ εὐσεβὲς ἱποῖσι, id est, Lindus qua sacris conuiciatur. Fuit tamen etiam ab Euandro institutum Herculis sacrificium sine conuiijs: ut ostendit Pomponius ex Diodoro Lætus de origine eiusdem sic scribens: Fictor Hercules caso Geryone Chrysaëri filio in Eritra, quæ est insula Oceani Hispani, ab aëto nitidarum bouum armenta in Latium venit, & prope Tyberim loco herbido procubuit, ut lato pabulo reficeret boues. Cacus latronum principes eximias boues duas, candidas in speluncam traxit, Hercules somno excitus lustrato grege eam partem abesse numero sensit, omnia circum, aduersa vestigia comperit, confusus nouitate rei ex loco infello agere armentum capit: cum aëla boues desiderio relictarum mugissent, reddita fuit spelunca vox, quæ Herculem conuertit: Inuenta fraude, Cacus neci dedit. Concursum trepidantium pastorum, aduenam reum cadis faciunt apud Euandrum, qui miraculo literarum, inter rudes artium homines ea loca tum regebat. Is intuens habitum, formamque viri, rogat, qui vir esset, ubi nomen, patremque & patriam accepit, quia sic Carmentis mater eius vaticinata fuerat; extemporalem arma Herculi erexit, inuencum indomitum mactavit. Inde seruatum est, ut quotannis Romani bouem indomitum Herculi immolent, & Hercules epulam populo dedit. Sacrum fieri voluit à Potitijs & Pinijs, quæ tum familia maximè incluxa ea loca incolabant. Fortè euenit, ut Potitij praelo essent, hisque exta apponerentur, & Pinijs quia tardi fuere, extis adesis, ad cateram venirent depem. Potitij ab Euandro edocti, antistites sacri eius diu fuerant: postea enim interijissent, empti de publico ferni, officium exercuerunt. Ara ab Euandro erecta, cui Hercules*

decimas soluit, maxima vocatur, & proxima est foro boario, ubi ex voto decima sunt. Tradunt qui velis dines fieri Herculi decimas soluas. Hinc opes M. Luculli facta memorantur, & ipse Hercules thesaurorum deus putatur. Huc usque Latus. Syracensij verò iuxta Cyanem, ut memorat Diodorus Siculus, singulis annis dies festos celebrant, in quibus sacra faciunt privatim parvis victimis: publicè tauros in paludem immergunt, morem Herculis (inquit) imitati. qui eiusmodi sacri, quo tempore Geryonis bouese per Siciliam deduxit, usus est. Myopi, siue muscarum deo taurus immolabatur in Olympijs, ut Plinius testatur his verbis: *Mirabile est Olympia sacra certamine, nubes muscarum immolato tauro, deo quem Myodem vocant extra territorium id abire.* Syluano, idest sylvarum deo in singula bouum capita, adoreo, lardo & vini sextario subtaxata mensura votum fiebat, ut observauit Alexander ab Alexandro. Quærendum autem nunquid oracula edentibus niger immolaretur taurus: id enim indicare apparet Plutarchum in eo volumine quod de oraculorum detectu conscripsit: Habeo (inquit) rem apprimè memorabilem, quæ me præsentem apud Mopsi oraculum euenit, quam vobis referam. Præfectus Ciliæ homo dubiæ de dijs sententiæ (quod ei accidisse puto propter imbecillitatem incredulitatis de dijs conceptæ) cætero qui contumeliosus & parvus, cum circa se haberet Epicureos, qui freti pulchra (si dijs placet) illa sua physiologia religioni illudunt, motus illorum vocibus libertum ad oraculum Mopsi misit, tanquam exploratorem in castra hostium, cum tabella obsignata, in qua nemine conscio quæstionem scripserat. Libertus cum pro more noctem in delubro exegissent, ac obdormisset, facta die, tale narrauit somnium: Visum sibi fuisse astare virum pulchrum, qui vna hac voce, nigrum edita statim decesserit. Absurdum enim hoc nobis videbatur, multumque hæsitatio- nis iniiciebat. At præfectus consternatus, flexisque genibus generatus Mopsim aperuit tabulam, ostenditque nobis hanc inscriptionem. Albumne tibi, an verò nigrum immolabo taurum? Itaque & Epicureis quoque pudor est iniectus, & perfectus sacrificio peracto isto, deinceps Mopsim co- luit. Eodem referente Plutarcho narrat Metrodorus in Ionicis Strynæos antiquitus sacrificasse. Buprestis taurum nigrum, concisumque in frustra vnâ cum ipsa pelle igni totum cremasse. Quo- tiescunque modo aliquid inuenturum aut difficile sacrificio adhiberi oporteret, illud cera, vel pane effictum apponere satis erat, simulacraque eiusmodi ficta ac commentitia, ac si ipsa res repræ- sentaretur, eandem vim vigoremque habebat, id quod à Græcis observatum Alexander ab Ale- xandro annotat. Cum enim (inquit) Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & preffi obsidione bouem comparare nequirent ex frumento illam effinxerunt, eoque pacto per solu- to voto, numen expiarunt. Transulit autem id ex Appiano, qui de Cyzico vrbis loquens. *Dicitur (inquit) ea vrbis diuinitas esse & à Ione Palladi filia attributa, quam Cyziceni summo honore venerantur: Sole- mnibusque instantibus, in quibus bouem nigram sacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex frumento sacrificia fe- cerunt; sed continuo subditi: Interim hos nigra de pelago ad eos accurrit, quæ claustra aditus ingressa & in- urbem delata, ultro in templum venit, ibique ad altare constitit, quam Cyziceni summa ipse immolauerunt.* Scri- bit etiam Plutarchus: Adernat Proserpinalia festa, nec bouem nigram qualis in his factis ma- culari solet, ob circumfusum hostem parare potuerunt, sed pro boue placentam offerendam conficiunt, Athenienses quoque in festis Iouis Militij quæ Dialia vocant, extra urbem sæpe non veras victi- mas, sed commodè effictas obtrudere. Et cum aliquando Lecrenses publicum sacrum facturi, bouem desiderarent, composito ex minutis lignis bouis simulacro dijs rem diuinam fecerunt: atque hinc vulgus ad agionem arripuit, *Λοξικός θύς*, ut citat author Adagiorum: qui item in hoc alio adagio *ἑβδομὸς θύς*, idest, *Septimus hos*, ait antiquitus post sextam lunam bouis imaginem è farina pinxi consueuissse, qui septimam lunam cornibus referret: esse tamen qui malunt hinc natum prouerbi- um quod cum apud veteres sex animantium genera maculari dijs solerent, ouis, sus, bos, capra, gallina, anser: pauperes non habentes viuum animal, bouis simulacrum è farina fingere consueuerint, is quoniam sensu vitæque caret, in stoliditatis obierit prouerbi- um: sed duplicem (inquit Gefnerus) commisit errorem: Scibit enim Suidas, ex quo id transcripsit, hanc placentam cornutam fuisse. *κατὰ μίμησιν τῆς πρωτοφαιῆς σελήνης*, hoc est, infla Luna quæ à coitu primum apparet, quo tem- pore eam Græci *ἑρπύων*, & *μυροδὴν* vocant, Latini corniculantem: inde dichotomos, idest, diui- duo, vel dimidio orbe, cæsa vocatur, primo scilicet, ut nos loquimur, sui motus quadrante cōfecto: sed sefellit ipsum quod Suidas scribit, *ὅτι ἐπὶ ἑξ ταῖς σελήναις ἐπὶ ἑβδόμῃς ἑβδομὸς*, ubi ille per sex lunas sex placentes, ut debuit, sed lunaris motus sex dies recepit, nec anima duertit, quod mox ipse Suinas lunas interpretatur placentes latas & rotundas. Eisdem Pausania teste *πελάτης* vocabant, ut Varinus citat, ex quo etiam clarius quàm Suida, author adagiorum hallucinatus deprehende- tur. Solebant etiam nonnulli post quatuor placentes, communes scilicet, quinto loco bouem, idest placentam nam cornutam immolare, quanquam frequentius post sex. Pollux pelaneos placentas a bubus distinguit: nam dijs omnibus eas communiter immolari solitas ait, bouem verò (idest cor- nutam

Lib. 6. c. 2.

Blyops deus muscarum.

Li. 3. c. 22.

In quaest. Rom. Buprestis deus. Simulacra facta sacri- ficata.

Li. 3. c. 16.

In Lucullo

Dialia fe- sta.

Luna pla- ceta dicta.

Bos placentia cornuta.

nutam placentam) priuatim Apollini, Dianæ, Hecaræ & Lunæ. Addit præterea pelanos à figura dictas esse, vt etiam boues, sed qualis earum figura fuerit, nec ipse exprimit, nec alibi reperio; nisi quod Etymologus inter cætera pelani cryma, ἀπὸ τῆς πελαγονίας derivatum conijcit, id est, à latitudine: At latitudo non figura est sed figuræ aut quantitatis potius accidens. Aristophanis interpres in Acharnensibus, cum exposuisset τὴν θύρα placentam latam siue panem latum, quæ pulce superposita immolaretur, subiicit, εἰσὶ δὲ καὶ λαγυράδες, παρὰ τὸ λαγαρόν, καὶ πελατοὶ παρὰ τοῦ πελάγους; nimirum vt indicaret ex laris placentis huius generis, alias ventrosas & intus inuanes fieri, alias vero solidas. Athænicus & ex eo Calius scribunt Empedoclem cum Olympijs sticisset equis, quod animatis ex præscripto abstineret, vt pote Pythagoricus, ex myrrha, thure & aromatibus alijs bovem concinnasse quem ad panegyrim convenientibus distribuerit. Scribit verò etiam idem author adagiorum, cum rustici quidam Herculi Alexicaco bovem essent immolaturi, isq; rupto fure pro- fuisset, nec esset quod sacrificaretur: malum arreptum suppositis quatuor ramis crurum vice de- inde additis alteris duobus ceu cornuum loco, bovem vt cunque fuisse immitatos, idque ridiculum simulacrum pro victima sacrificasse Herculi. Iulius Pollux libro de vocabulis rerum primo, fabulâ aliquanto secus narrat, nempe ad hunc modus, Solenne est (inquit) apud Bæotos Herculi malis rem diuinam facere, cumque iam adesset dei festum, & immolandæ victimæ tempus vrgeret (porro ho- stia erat aries) cum ea serius adduceretur, propterea quod Asopus fluvius ita subito creuisset, vt transiri non posset, pueri qui iuxta aram ludebant, sacrificij ritum nihilominus peregerunt. Pulchro- cuipiam malo quatuor stipulas vice pedum addiderunt, rursus alias duas cornuum loco, imagi- nantes sese ad eum modum arietem immolare. Creditum est Herculem hac victima magnopere delectatum: proinde mansisse apud Thebanos hunc morem, vt malis sacrificaretur Herculi. Co- gnomen hinc additum Deo, vt ἡρακλῆς μύλων, vel μυλωνας, id est Hercules malorum, vel pomaceus vocaretur. Tamen verò etiam omnibus ferè dijs suæ essent victimæ, suaque constituta sara, quæ præterit, & transgredi non erat fas qui tamen tenuioris erant fortunæ, & tauros, vitulos, arietes, similisque victimas emere non poterant, ea lege liberabantur, nec minus tamen eorum quàm diui- tum gratium dijs erat sacrificium, quod manifestè testatur Tibullus, si quidem decantaturus laudes Massalæ, cum ob earum molem deterreretur, rogat, vt more ipse decorum, qui sæpenumero parvis contentantur micis, ingenijs sui vires metiatur,

*Paruaque calesces pœanis mica, nec illis.
Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.*

Huc spectat & hoc Statij:

*Quanne tibi pauper accera
Digna litem? nec si vacuet Menania vallet,
Aut præsent niucos Clitumna uoualia taures
Sufficiam. Sed saepe deis hoc inter honores
Cespes & exiguo placuerunt sarra salino.*

Item ex hoc Horatij:

*Te decem tauri, totidemque vacca
Me tener soluet vitulus relicta
Matre, qui largis iuuenescit herbis
In mea vota.*

Idem Horatius etiam deos ait precibus & non magni sumptus sacrificijs placari propitiarique, vt & in agris fruges vbertim vinaque proueniant, & domi natis alumnisque omnia prospere succe- dant, autumnumque suis grauem fructibus incolumnes subterfugiant: eos quidem nō esse ambitio- sos, nec amare splendidas opimas & multas victimas, sed manus innocentes, pures & immanes à scelere, rapina, iniuriaque, quas cum pio farre multo gratiores ait ad propitiationem victima qua- uis vel exquisitissima Sed oden ipsam propter elegantiam ascribam.

*Calo supinas si tuleris manus
Nascente Luna, rustica Phidile,
Si tibi placaris, & horna
Frugè lares, aniaque Porca
Nec pestilentem senties Africum
Fecunda vitis, nec sterilem seges
Ruginem, aut dulcis alumni
Pomifero graue tempus anno
Nam quæ muali pascitur Algido
Denota, quercus inter, & ilices.*

*Pythagora
sacrificiū.
Malus pro
bone immo
lata.*

*Hercules
pomaceus.
Pauperum
sacrificia.
Li. 4. eleg.
1.*

Lib. x. Syl.

*Lib. 3. car.
od. 23.
Dij oratio-
nibus gau-
dent.*

*Aut crescit Albanis in herbis
Villima, pontificum secures
Cervice tinget. Tenibil attinet
Tentare multa cade bidentium
Paruos coronantem marino
Rore deos, fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollibit auersos Penates
Farre pro & saliente mica.*

Huc pertinet & hoc Ouidij in epistola Acontij ad Cydippen:

*Non bene mactato caelestia numina gaudent,
Sed qua praelandae est & sine teste fide.*

In Atheniensium repub. pars vna erat ex quatuor illis, in quas à Solone populus ille erat distinctus: erant autem isti quorum singuli si opus essent, equum agere possent, & isti sacrificia, quæ pro equestri illo ordine peragebantur, ut Hesychius tradit: Bos quoque ipse, qui sacrificio illi destinabatur, in rem nuncupabatur, ut idem tradit. Apud Romanos, quod obseruatum quoque dignum est, duobus dijs vnâ hostiam mactari non licebat, quia vtri Deo res diuina fieret, haud facile dignoscebatur. Lilius enim tradit, Marcellum alias atque alias obiectas animo religiones tenuisse, in quibus quod cum bello Gallico ad Clastidium Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à pontificibus impediēbatur, quod negarent vnâ cellam amplius quàm vni Deo reddi dicari, quia si de cælo tacta aut prodigij aliquid in ea factum fuisset, difficilis procuratio foret, quod vtri Deo diuina tres fieret, sciri non posset. Neque enim duobus, nisi certis deis ritè vnâ hostia fieret. Notandum etiam non semper accepta dijs fuisse sacrificia: sed sæpe etiam repudiata. Repudiata hostiæ notas tangit Ouidius, dum canit:

*Temple vides contrâ gradibus sublimia longis,
Iuppiter illa tenet: Quis non altaribus illis
Irrita thura dedit? quoties pro coninge coniunx,
Pro nato genitor, dum verba precantia dixit,
Non exoratis animam finiuit in aris?
Inque manu thuris pars inconsumpta reperta est?
Admoti quoties templis, dum vota sacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum,
Haud expectatio ceciderunt vulnere tauri?
Ipse ego sacra Ioui pro me patriaque tribuque
Cum facerem natis, mugitus villima diros
Edidit, & subito collapsa sine ictibus vllis
Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.
Fibra quoque agra notas ver, monitusque deorum
Perdiderat, irantes penetrant ad viscera morbi,
Ante sacros vidi proiecta cadavera polles.*

In Messen. Iones verò tunc de sacris sibi bene promittebant, cum taurus mactandus magnum æderet mugitus: ut annotauit Varinus in Helice: & Pausanias author est Messenios taurum, quem manibus Aristomenis mactaturi sunt, columnæ quæ in eius sepulchro est, alligare: Quod si ille dum vinculum eadere conatur, & saliendo tumultuatur, columnam commouerit, lætum omen interpretari, sin minus, triste.

IDOLOLATRIA.

Apis Aegyptiorum deus

Li. 8. c. 46.

CELEBERRIMVS apud diuersos scriptores est Apis Aegyptiorum deus, ad cuius imaginem Hebraei suum postmodum vitulum constatit in deserto confarcinarunt, ut deinceps ostendatur, cum prius de Apide eiusque forma & origine, cultuque dixerimus. Gesnerus de eo loca præcipuorum authorum diligenter collegit, quibus tamen nos quædam etiâ addemus. De eo igitur, primò Plinius scribit in hæc verba: Bos in Aegypto etiâ numinis vice colitur. Apim vocat. Insigne ei in dextro latere cædicans macula, cornibus luna crescere incipientis. Nodus sub lingua quæ cantbarâ appellant. Nō est fas eū

certos

certos vitæ excedere annos, mensumque in sacerdotum fonte enecat, quasiuri luctu alium quem substituant, & donec inuenerint mortem, derelictam capitis: nec tamen unquam diu quaritur. Inuentus deductur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant Thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse latum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentiæ cibos capiendo. Germauii Caesaris manum auersatus est, haud multo post extincti. Catero secretis cum se proripuit in cæcis, incedit summo lictorum, grexque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repensè lymphati futura præcinnunt. Fæmina bos ei semel anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quaquam alijs: semperque eodem die & inuenire eam, & extingui tradunt, Memphis est locus in Nilo, quem à signa vocant phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mercentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos à crocodilis attingi: octano post horam dici sextam redire bellua feritatem. Hæc ille. Locum de cantaro sub lingua illustrat Porphyrius in opere de abstinentia carniū, sic scribens. Scarabæum animal rerum diuinarum indoliti abominantur, quod Aegyptij summopere venerantur: animatam Solis effigiem putantes. Luna prætereanturum dedicant, quem Apin nunciant, nigrum præ cæteris, & signa Solis & Luna habentem. Mutatur enim ex Sole Luna lumen. Solis symbolum est coloris nigredo (nam & Solis ardet nigriora reddat humana corpora) & qui sub lingua est Scarabæus. Luna verò coloris diuisio. Adijcit in Iside Plutarchus cantaros pilulam excrementitiam sensim in aduersum protrudere, sicuti contrarium mundo Sol cursum agit, ab occasu in exortum fertur. Apis (inquit Aelianus) apud Aegyptios efficacissimus Deus creditur, ex vacca quæ fulgure afitata conceperit, nascitur Epaphum Græci vocant: Atque huius generis antiquam stirpem repetentes, Io Argiuam Inachi filiam illius matrem fuisse testantur, sed hunc feruonem, vt mendacem Aegyptij rejiciunt, temporis longinquitatem testem citantes. Epaphum enim multis post seculis extitisse ferunt. Primum verò Apim permultis annorum millibus in homines venisse. Insigne eius notas Herodotus, & Aristagoras explicant. Quibus Aegyptij non assentiuntur, nouem enim & viginti eas huic sacro bovi aptas & consentaneas esse dicunt. Quenam sint, tum quemadmodum per corpus sparsæ, tum vt ipsis quasi floribus insignitus sit, aliunde intelligendum. Cuius nam autem ex sideribus naturam vnumquodque insigne per notas designet, Aegyptij satis superque declarant. Etenim Nili ascensum, vnum insigne significare aiunt; aliaque insignia aliarum rerum significationes esse, haud profecto prophanis & diuinæ historiæ imperitis intellectu facilia. Cum autem fama emanauit, Aegyptiorum deum exortum esse, ex scribis & sacerdotibus quidam, vt documentum procreationi a patre traditum insignium notarum indicium accuratè exquirunt, eò vbi diua vacca partum ex sese ediderit, accedunt, atque ibidem domum ad orientem Solem, vbi sanè alatur, quatuor menses excitant. Postea autem quam ibi nutritus est exoriente Luna scribæ, sacerdotes, & prophætæ eodem proficiunt, & simul nauem huic sacram instrunt, eaque ipsum Memphim transportant, vbi sedes huic sunt & commorationes suauis; tum curricula, puluerationes, exercitationes, & vaccarum formæ præstantia insignium ædes, tanquam thalami, in quos ingreditur, cum quàm amat, superuenire appetit. Itemque est puteus & fons aquæ potabilis. Nam eiusmodi huic semper conducere ministri & sacerdotes asserunt: non item ex Nili portione, ne propter dulcedinem in immensam molem pinguescat. Iam verò quas pompas, qua sacrificia Aegyptij conficiant, cum nouæ alluionis aduentum, tum dei exortum celebrantes, quas etiam saltationes tum agant, quos conuentus habeant, tum quemadmodum omnes vires & viri immortaliter gaudeant, longum esset explicare. Is autem, ex cuius armento hæc diuina bestia exorta fuerit, beatus habetur, summamque Aegyptiorum admirationem habet. Is bos præsentione valet: Me sanè, vel puellas, vel aniculas ad tripedem sessitantes habet, neque sacra portione implet: sed pueri diuino afflatu concitati, extraludentes, atque inter se ad numerum saltantes, consulentiis futura prædicunt. Hactenus Aelianus. Caterum Herodotus de sacro isto Aegyptiorum boue non semel etiam meminit, & primum libro secundo in hæc verba; Sacerdotes ipse Aegypto, boues mares Epaphi esse censent, & primum re hunc in modum explorant. Si pilum in eo nigrum vel vnum viderint, nequaquam mundum censent. Explorat autem hæc sacerdotum aliquis ad id constitutus, pecude cum stante & erecta, tum etiam resupinata: lingua etiam exerta explorans an pura sit ijs signis, quæ ego alio referam in libro. Inspicit & caudæ pilos, nunquid eos habeat secundum naturam procreatos. Eum, si fuerit his omnibus mundus, notat alligato cornibus byblo: deinde applicita terra sigillari anulo impressa, abducitur. Nam immolanti eo sigillo non natatam, poena morte sancita est. Et hunc quidem in modum pecus exploratur. Sacrificandi autem is eis est ritus. Pecude quæ obsignata est, ad aram vbi immolatur, abducta, pyram incendunt: deinde supra pecudem libato contra templum vino, ac deo inuocato, eam mactant; mactatæ caput asportant in forum, si nundinæ sint & eis Græci negociatores adfuerint, atque illis vendunt, qui si non adfuerint, in flumen obijciunt. Execrantur

Cantarus
sub lingua
Apis.

Ortus.

Exploratio

Sacrifican-
di ritus.

tur autem capita in hæc verba, vt si quid mali aut ipsi immolantibus, aut vniuersæ Aegypto futurum sit, id in caput hoc conuertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum immolandum, & vini libamina, omnes pariter Aegyptij in omnibus templis vtuntur. Atq; ex hoc ritu fit, vt nemo Aegyptiorum de capite illius animantis degustet. Est tamen sacrorum delectus, & alius apud alia templa adolendi modus ab eis institutus: Quam igitur deam maximam esse censeant, & cui maximum festum celebrent, iam nunc dicam. Posteaquam ieiunauerunt pridie festi, atque obdormierunt, bouem immolant, eumque corio exuunt, & aluo tota vacuant. Intestina intra ventrem adipemque linquunt, crura truncant, & extremos lumbos, armosque ac ceruicem. His actis, reliquum bouis corpus stipant panibus puris & melle, & vna passa, & ficis, & thure, & myrrha, vtq; alijs odoribus. Vbi hæc infarserunt, adolent, multum vini oleique infundentes, ieiuni tamen priusquam sacrificent. Dum sacrificium ardet, omnes verberantur. Postquam vapulauerunt, daptes ex sacrificij reliquijs proponuntur. Boues mares, eosdemque mundos ac vitulos vniuersi Aegyptij immolant: at faminas eis immolare non licet, vtpote Isidi consecratas. Nam Isidis simulacrum muliebne est, bubulis præditum cornibus, quemadmodum Io Græci describunt. Bouesq; faminas, omnes itidem Aegyptij venerantur ex omnibus pecudibus longè plurimum, eoque nemo Aegyptius Aegyptiaue Græci viri aut os suauaretur, aut cultro aut veru, vel olla illius vteretur, aut pura bouis carne Græco cultro incisa vesceretur. Boues qui demortui sunt, hunc in modum sepeliunt; Faminas quidem in flumen abijciunt, mares autem in suburbanis singuli defodiunt, vno aut altero cornu exstante, signi gratia. Vbi computruerunt, & statum tempus aduenit, præsto est ad singulas vrbes nauis ex insula, nomine Prosopitide, quæ est in Delta, habetque nouem schoenarum ambitum. In qua cum alia sunt frequētes vrbes, tum ea vnde proficiuntur naues ad ossa tollenda nomine Atarbechis, vbi templum Veneris extructum est. Vbi autem effoderunt ossa, asportant, ea que vno in loco cuncti sepeliunt. Quem porro in modum boues, in eundem defuncta alia pecora sepeliunt. Ita enim apud eos circa hæc legibus comparatum est: nam ne hæc quidem interimunt. Huc vsque ille. Et rursus in eodem libro de Api ait: Psammitichus potius Aegypto fecit in Memphi tum Vulcano vestibula ad ventum austrum vergentia, tum è regione vestibulorum aulam Api, in qua cum apparuit, Apis educatur, vndique columnis cinctam, ac figuris refertam, in qua aula loca stant columnarum colossi duodenum cubitorum. Apis autem Græca lingua Epaphus est. Et mox in sequenti libro rursus: Cambyse Memphim regresso, parte copiarum amissa, Apis apparuit; Aegyptij, vbi Apis extitit, vestimenta quam pulcherrima ferre, & celebrando festa operam dare. Id tuac facientes Aegyptios Cambyse intuens, ratusque ob res à se male gestas, prorsus illos esse in his gaudijs, præpositos accersit Memphis & insolita ab ijs latitiæ causam requirit; qui cum responderent, quo tempore Deus illis appareret, (longo autem intervallo apparere solitum) omnes Aegyptios solennem celebrare latitiæ: mentiri iussos morte mulctauit. Mox sacerdotibus eadem referentibus dixit; Si quis Deus mansuetus ad Aegyptios veniret, fore vt se non lateret, & Apim eos adducere iussit. Est autem hic Apis, idemque Epaphus è vacca genitus, quæ nullum dum alium potest concipere satum quam Aegyptij aiunt fulgure ictam concipere ex eo Apim. Habet hic vitulus, qui vocatur Apis hæc signa; Toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem Aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos. Posteaquam Apim sacerdotes adduxere, Cambyse veluti vecordior, educto mucrone cum vellet ferire ventrem, femur percussit, chachinnasq; ad sacerdotes inquit; O capita nequam, huiusmodi dii existunt, sanguine atque carne præditi & ferrum sentientes? dignus nimirum Aegyptijs hic deus. Nos certè ludibrio habuisse non iuuabit. Hæc locutus, imperauit his quorum munus erat, vt sacerdotes quidem flagris caderent, Aegyptios autem, (vt quemque feriantem adipiscerentur) occiderent. Ita festum solum est; Sacerdotes mulctati, Apis sauciatus femur, in templo iacens extrahit, quem è vulnere extinctum tumulauere sacerdotes, clam Cambyse. Ob hoc scelus (vt Aegyptij aiunt) continuo Cambyse insaniit, cum ne compos mentis quidem fuisset, exorsus primum perpetrare facinus, necando Smerdim germanum fratrem & sororem, quæ ei & vxor erat in Aegyptum vsque secuta. Sic ille. Porro sicuti Memphitæ Apim bouem sacrum habuere, ita & Heliopolitani post Solis templum Mneuin bouem pro deo coluerunt, qui in septo quodam nutriebatur, Ammianus quoque Marcellinus inter multa quæ de Api scribit, & hoc ferè ait: inter animalia ab antiquis consecrata Neumis, & Apis reponuntur. Neumis idem Sol, Apis Luna dedicatus: qui diuersis notarum figuris expressus, &c. quare considerandum, (inquit Gesnerus) an Mneuis pro Neumis legendum apud Marcellinum, apud quem & longè plura inuenies. Varroni non subscribendum putat Gesnerus, quod Nymphodorum secutus, Apim post mortem Serapim appellatum esse velit, quia arca, in qua mortuus ponitur, σαρπὶς dicatur Græcè, & ibi venerari sepultum cœperint, priusquam templum eius esset extructum, & Serapim primò, deinde vna litera commutata Serapim dictam. Minus etiam probat

Plutar-

Isidis simulacrum.

Vt boues sepeliunt.

Cambyse Apim vulnerat.

Mneuis bos Lib. 22.

Serapis vnde dictus.

Plutarchi coniecturam, cui Serapis dictus videtur *παρά το σίναϊας καὶ τὸ σήϊας τὴν τῆ παλαιοῦ ἀμα-
xionος*; quod Deus ipse sit vniversi motus author: æquiusque esse arbitratur Aegypto Deo He-
braicum, & congeneris linguæ nomen, quâ Græcè attribueret: quare an Serapis eadem vocabuli
origine nominatus sit, qua Seraphim Hebraicè Angelorum genus ob ardorem amoris, vel clarita-
tem visionis ita dictum, peritoribus huius linguæ discutiendum relinquit. Ipsi quidem pulchrè
conuenire videtur, non solum vox in vtrisque, sed vocis etiam ratio, cum alijs fulgure, alijs Lu-
na splendore Serapim concipi voluerint. Vsurpatur autem Saraph verbum apud Hebræos pro
ardere, & vrere. Varronis sententiam tueri apparet D. Augustinum in opere de ciuitate Dei, his
verbis: *His temporibus Rex Arginorum Apis nauibus transuectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, fa-
ctus est Serapis omnium maximus Aegyptiorum deus. Nominis autem huius cur non Apis etiam post mor-
tem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit; quia enim arca, in qua mortuus ponitur,
quod omnes iam σαρραφύριος vocant, σαρρὸς dicitur Græcè & ibi eum venerari sepultum ceperunt, priusquam
templum eius esset extructum, velut Sorosapis, vel Sorapis primò, deinde vna litera, vt solet, commutata,
Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, vt quisquis eum hominem dixisset fuisse, capitalem penderet
panam. Et quoniam ferè in omnibus templis, vbi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod
digno labijs impresso admonere videretur, vt silentium fieret: hoc significare idem Varro existimat, vt homi-
nes eos fuisse taceretur. Ille autem bos quem mirabili varietate decepta Aegyptus in honorem eius delictis af-
fluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis non Serapis vocabatur, quo boue
mortuo quoniam quærebatur, & reperiabatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis simili-
ter insignitus mirum quiddam, & diuinitus procuratum esse credebat. Non enim magnum erat demonibus ad
eos decipiendos phantasiam talis tauri, quem sola cerneret, ostentare vacca concipienti atque pragnanti, vnde
libido matris attraheret, quod in eius sinum tam corporaliter appareret: sicut Iacob de virgis variatis, vt
oues & capra varia nascerentur, effecti. Quod enim homines coloribus, & corporibus veris, hoc demones
figuris fictis facillimè possunt animalibus concipientibus exhibere. Quærit etiam Gesnerus, an apud Mar-
cellinum pro Neumis legi debeat Mneuis: Ita quidem passim apud classici scriptores: diuersi-
modè tamen hanc vocem scribi obseruo, nam & Eusebius Nineuin vocat: *Soli & luna (inquit) ma-
ximus bos & nigerrimus quem Nineuin appellant, ad imaginem solis colunt, nam & solis ardor, nigriora
humana corpora reddit. Habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem quàm
in alijs bobus inclinatis, densissimam, quoniam & sol citra toties motum videtur: testiculos maximos habet,
quoniam Venerea cupiditas caliditate, viget, & sol seminarium natura appellatur. Rufinus verò etiam
quis sit Serapis hæc scribit. Diuersa de ea fertur opinio paganorum. Alij Iouem putant, cuius capiti mo-
ntis superpositus, vt quia cum mensura modoque cuncta inuicet moderari, vel vita mortalibus frugum
largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus & fecunditate pascatur. Quidam in
honorem nostri Ioseph formatam perhibent simulacrum, et diuisionem frumenti, qua famis tempore subuenit
Aegyptus. Alij riparium historis Græcorum veteribus ferunt: Apin quendam partem familias seu regem
in Aegypto Memphis positum, cum famis tempore frumentum apud Alexandriam defecisset, ex proprio assa-
tim ciuitus alimenta prauisse. Quo defuncto in honorem eius instituerint Memphis templum, in quo bos
quasi inditum optimi agricolæ nutritur, habens quadam coloris insignia, qui ex nomine eius Apis appellatur;
σαρρὸς verò idell sepulchrum, in quo corpus eius inerat, Alexandriam deduxerint, & σαρρὸς Apas primo ex
compositione Sorapin, post verò per corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum sit, aut nihil omnino,
de his Deus viderit. Hunc Apin eundem esse volunt cum Osiride tantoperè ab eiusdem Aegyptijs
culto. Strabo, Memphis (inquit) Aegyptiorum regia Apidis templum habet, qui idem est quod Osiris.
Ibi bos Apis in septo quodam alio, & pro deo habetur, albus frontem & quasdam paruas corporis partes, ca-
tera vultu niger, quibus signis indicant, qui sit ad successionem idoneus, alio vita functo. Antea septum aula
quadam tacet, in qua est aliud septum matris eius. In hanc aulam nonnunquam Apis emittitur, præsertim
vt peregrinis ostendatur: Videtur enim per fenestram quandam in septo, & extra etiam si velint. Vbi verò
paululum lasiuerit, rursum in propriam mansionem recipitur. Isidem quidem etiam ab Apide non vi-
dentur distinguere. Sic enim Eusebius: Iside deo boue albo naturaliter mortuo & magnificè sepulto,
Aegypti quouique alium inuenerint similem, in perpetuo lectu sunt, quem simul ac inuenerint, ad urbem
Nili statim adducunt, quo solo tempore mulieribus ipsum videre conceditur. Obuiam namque prodeuntes su-
blatis vestibus genitalis partes ei ostendunt, nec vngam postea hunc deum mulieribus videre licet. Alij
Apin Solem, Isidem Lunam esse arbitrantur: primosque aiunt homines in Aegypto hunc mundi
ornatum admirantes, vniuersorumque naturam, duos esse deos & quidem æternos credidisse,
Solem & Lunam, & illum quidem Osiridem (Straboni idem est cum Api, hanc verò Isidem ap-
pellasse, vt Diodorus scribit. Bos etiam ei ab ipsis sacrificabatur: Immolabant & Osiridi versicolor-
em, quia is talis credebatur: Ouidius: Sanctæque Eubastis, variisque coloribus Apis.**

Lib. 18. c. 5.

Lib. 3. de
prepar. E-
uang. c. 3.Li. 2. Hist.
Eccles.
Seraphis
quis sit.

Osiris.

Lib. 17.

Isis cum
Api cōsan-
datur.

Metam. 9.

tan-

Lib. 7. c. 6.

Prisca dea.

Bacchus an

Osiris siue

Apis.

Apis ut re-

spōsa daret

tanquam etiam permitterentur immolari boues rufi, quod colore Typhoni qui Osiridem necavit, similes viderentur. Aegyptijs enim Typhonem tyrannum Osiridis interfectorem, ab Oro casum, ut tradit Plutarchus in eo opere quod de Iside & Osiride conscripfit, suggillant in nonnullis festis: in quibus (inquit) homines rufi ludibrio habent, asinum autem præcipitant, ut Copita, quod fuerit rufus Typhon ac colore asinino. Lycopolitæ item tubis quod asinino clangorem assimilem edant, prorsus non utuntur; quin etiam boues qui rufi sunt, sacrant. Usque adeo exquisitè in eo religiofi, ut si vel pilum habeat nigrum vel album vnum, non litari arbitrentur eo: quippe hostiam dijs non esse gratam. Aliàs autem idem Eusebius ex Diodoro: *Isim* (inquit) *latine Priscam dicere possumus, Luna hoc nomine indito, quoniam sempiterna priscaque sit, cui quatuor cornua pingunt, vel quia cum almeides sit, cornuta videatur, vel quod bos ei apud Aegyptios sit dedicata.* Alij Osiridem, & Isidem coniuges fuisse aiunt. Fuisse illum Iouis filium ex Niobe Phoronei filia, successisseque Phorouco in regnum Argiuorum: postea tamen Aegileum fratrem præfuisse regno Achaia, & ad Aegyptios transfretasse gloriæ cupiditate; quos cum subegisset, Isidem (quæ & Io vocabatur) Inachi primi regis Argiuorum filiam duxisse uxorem, ubi cum illa literas, ipse varias artes Aegyptios docuisset; virumque diuinos honores meruisse. Sane Plutarchus tradit in honorem Osiridis, & Isidis coniugum ob beneficium monstratæ agriculturæ, alterum sub vaccæ, alterum sub tauri, ut Solem, & Lunam fuisse cultos. Tandem à Sityphone Aegyptio, vel (ut Seruius ait) à Typhone fratre clam eum fuisse occisum, diuque ab Iside quæsitum. Tandem apud Phialam iuxta Syenem laceratum repertum esse, sepultumque ab ea in Abato insula eius paludis, quæ Memphi proxima, & Stryge, idest mœror inde ab ea appellata: nec nisi sacerdotes, certis diebus, eoque mitratos eo accedere voluisse. Sed cum apparuisset Aegyptijs deinde bos quidam, Osirin putasse, adorauisseque ut Deum, & vocauisse Apim, idest, bouem eorum lingua. Plutarchus refutat sententiam Phylarchi, quod scripserit primum ex India Bacchum adduxisse boues duos, quorum Apis alter, alter Osiris sit dictus. Bacchum verò ipsum cum Osiri eundem esse inde autumat, quia plerique Græcorum Bacchi simulacra faciunt tauri forma, & Eleorum mulieres vota facientes precantur, ut ad se Deus veniat bubulo pede, & Argiuis Bacchus est bouigena. Quibus adde sepeliendi apud Aegyptios Apim ritum. Sepeliunt autem eius corpus sacerdotes illud rate efficientes, quod à Bacchicis sacris sane non multum abest: quando nebrida sibi injicientes arripientesque tyrtos in Dionysij organis & vlulatibus & excursibus quasi Deo afflati utuntur. Reuocant subinde ipsum tubarum concentu ex aqua, in abyssum, idest, profundissimam partem agnum iacentes, quasi id muneris *ουλαόχω*, idest, iuniori Cerbero emissionis premium demittentes; turbas verò thyrasis abscondunt, ut Socrates in libro sacrorum scriptum reliquit. Diximus & ex Diodoro, Baccho ideo fuisse cornua attributa, quia primus boues iugo iunxerit, & Bacchus idem sit, qui Osiris. Ab Argiuis item *βουγιγν*, idest, boue genitus colebatur, eundemque plerique Græcorum *ταυόμορος*, idest, tauriformem, & *ταυοκίραλος*, idest, tauricipitem, item *ταυρωπός* ab Orpheo effingebant, & appellabant. Quinimo etiam taurus dictus est, & illi cornua attributa, & cognomen etiam factum *ταυρόκερας*, idest, tauricornis, ut est apud Nicandri commentatorem. Idem & ab Orpheo in hymnis *βουκίρας* & *δικοίω*, idest, buceros & bicornis. Hinc Naso:

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

Aliàs tamen Diodorus Dionysium siue Bacchum cornutum prodidit, quod Iouis Ammonis filius fuerit, qui arietino capite cum cornibus fuisse dicatur. Sunt qui cornua pro audacia sumunt, ut Phulnurus, quod audaces trucesque vinum faciat: & Festus ait, Bacchi cornua ab ebriorum truculentiam referri. Plinius ad eorum furorem. Plato verò in secundo de legibus, Xenophon, Athenæus & Nicandri Scholiastes, causam volunt, quod antiquis cornua in vsum cederent poculorum. Sed reuertor ad Apim bouem: hunc etiam responsa dedisse testatur Fauorinus in commentarijs, Eudochique astrologi, cum esset in Aegypto, pallium linyisse; eoque prodigio sacerdotes, cum virum clarum futurum, sed parum victurum respondisse: quod ostendit Diogenes Laërtius hoc epigrammate:

A boue cornuto propriam prædicere sortem

Eudoxum fama est quondam Memphis in urbe

At qui sermonem vitulo natura negauit,

Nil dixit, stolam lingens obliquus aperte.

At supra ex Plinio Germanici Caesaris exemplo, si manu oblatum pabulum sumpsisset à consulentibus, secundos euentus, atque omnia prospera portendisse dictum est, si verò abnueret, in dubio malo & memorandis cladibus diuinasse. Consuendi enim atque adorandi huius bouis insania Romanos etiam tenuit, nam & Lampridius testatur, Titum Vespasianum Imp. optimum in consacrando

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

241

crando apud Memphim boue Api & diadema (vt de sacerdotibus dictum) gestasse, de more priscae religionis, & gloriosus Ecclesiae Doctor Hieronymus ad Syluinam scribens, *Ad tauri*, inquit, *Aegyptij sacra semel maritum admitti*. Colebant verò Romani praecipue Isidem & Cybelem, & per hæc duo nomina grauissimè iurabant. Martialis:

*Non per mystica sacra Dindymenes,
Non per Niliacæ bonæ inuence,
Nullas denique per deos deasque
Iurat Gellia, sed per uniones.*

*Lib. 1.
Epiç. 87.*

Tacitus & apud Sueuos Isin cultam fuisse scribit, cuius simulachrum fuerit in modum Liburnæ conformatum: qua de figura sic ratiocinatur, vt religionem aliundè inuictam putet. Lucianus item de nauigij forma colligitur, numen eius nauigationi præfuisse. Apuleius cymbium eam læua tenuisse scribit, liburnicæ nimirum sub pocula effigiem. Sicuti verò in Bacchi sacris quem Api eundem putari dixi, sacerdotes fanatici per plateas & oppida cymbalis & crotalis personantes obstrepant, ita similiter in Isidis siue Syriæ deæ festis sacrisari solitum Apuleius tradit, ancipitique ferro brachia dissecantes, aut moribus suis musculos incurstantes, stipes areas argenteasque multis vertatim afferentibus sinu recipiebant patulo, de quorum questu plura idem auctor tradit. Huc spectat hoc eiusdem Martialis:

*Iuro per Syrios tibi tumores,
Iuro per Berytios furorcs.*

Quò verò in honore cultumque apud Tithorenses Isis sit, tradit in hæc verba Pausanias: Ab Aescu- *Isis vbi in*
lapij, stadia ferme XL. abest circum septa area, cum penetrali sacratio Isidis: religione sanctissi- *honore.*
mum est eorum omnium, quocumque Græci Aegyptiæ deæ consecrarunt. Neque enim quan- *In Phocis.*
tum soli in ambitu patet, habitari Tithoræ enses fas ducunt, neque ad id penetrale accessus est alijs
quam quos Isis ipsa per somniorum visa sibi præ cæteris delectos aduocauerit. Quod ipsum in ijs
quæ supra Mæandrum sunt vrbibus, faciunt subterranei dij, quos enim intra penetralia descende-
re facile patiantur, per nocturnas imagines exuscitant. Et Isidi sane Tithoræ binæ celebrantur
quotannis nundinæ, verè scilicet anni & autumno. Tertio verò ante ambas nundinas die quibus *Isidis nun-*
introire penetralia fas, arcano se illi quodam ritu lustrant: & eorum quæ porrecta fuerant superio- *dina.*
ribus nundinis extorum reliquias in eundem semper locum deportatas, defodiunt. Abest locus
ille quantum conijcimus, à penetrali stadia duo. Solennis est hic eius diei ritus. Postero die in-
stitores tabernæ sibi erigunt ex arundine & alia fortuita quauis materia. Postremò tertio die qui
ad eum mercatum conuenire, vendunt mancipia & quoduis genus pecudes: vestem etiam, argen-
tum & aurum Pomeridianis iam horis ad sacra aditum adiungunt: immolant lauiore, boues &
ceruos: tenuiores, anseres & meleagrides aues: Impuras hostias suæ & capram ducunt, eas idcirco
non cadunt. Summa est religio, vbi adoluerint victimas intra aditum, vbi extructa iam pyra est,
demittere: Colligare verò illas necesse habent lineis vel byssinis vinculis. Est hic sacri apparatus
ad Aegyptijs traditus. Cum pompa verò quæ immolantur omnia transmittuntur, ac iam intra
aditum sacris receptis, qui sunt foris, tabernæ exstitis propetè abeunt. Hominem aliquando adiunt
non illum quidem ex eorum numero, quibus non est adyto interdictum, sed planè profanum, cum
coepta iam esset pyra incendi, præ curiositate & confidentia ingredi ausum, ac sibi illum visum vi-
dere lemum plena omnia, reuertumque Tithoræam, cum quæ viderat, cuncta enarrasset, statim
animam effluisse. His consimilia de Phœnice quodam homine audiui: Aegyptios Iside festos
dies agitare, qua anni parte lugeri ab ea Osirin dicunt: ac per illos sanè dies incipere Nilum anni-
uersario autu exrescere, quò sit, vt incolarum turba distiteret, augeri Nilum atque impleri, lateque
ex eo arua irrigari, Isidis lacrymis. Eo ipso tempore Romanum hominem, qui Aegyptum pro-
uinciam obtinebat, quendam mercede conductum iussisse Isidis adytum intrare quod Copti erat:
redisse illum, sed mox, vbi quæ conspexerat, exposuit, è vita discessisse. Homeri igitur illud faci-
lè existimari potest nihil à vero abhorre non posse cuiquam hominum bene vertere, cui deos
perspicuè cernere contingerit. Hæc itaque Pausanias. In tabula Torquati Bembi, cuius titulus est, *Vitulis cõ-*
Verustissimæ tabulæ anea hieroglyphicis, hoc est sacris Aegyptiorum litteris celatæ typus, quem *flastis He-*
ex Torquati Bembi musæo publicæ vtilitatis ergo Casari Ferdinando & c. Aeneas Vicus Parmen- *braorum*
sis publicauit, dedicauitque, inter alia hieroglyphica etiam bouis expressa est imago bicornis, col- *origo.*
lo, & pectore nigra, cætera alba: nec non alterius, quæ tricornis esse videtur, vel nescio quid in me-
dio cornuum ostendit: cuius tergori auis alis prædita latissimis insidet. Suspiciatus sum aliquando,
nunquid Isidis figura esset, quare etiam in gratiam eorum qui antiquitatis studiosi sunt, hic exhi-
bere iconem istiusmodi iubet. Haud temerè igitur Iudæos multi voluerunt ab Aegyptijs, cum
reccens ab eis migrassent, hoc idololatriæ genus accepisse, vt vituli aurei effigiem sibi colendam

Cap. 32.

Idololatria
peccati gra-
uias.

proponerent, qua de re in Deuteronomio legimus: *Videns autem populus, quod moram faceres descendendi de monte Moyses, congregatus aduersus Aaron, ait: Surge, fac nobis deos, qui nos precedant. Moysenim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderint ei. Dixitque ad eos Aaron. Tollite in aures aureas, de uxorum filiorumque & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me. Fecit populus, qua iusserat, deferens aures ad Aaron. Quas cum ille accepisset, formauit opere fusorio ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi sunt dii tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti. Quod cum vidisset Aaron, adificauit altare coram eo, & praeconis voce clamaui dicens: Cras solemnitas domini est. Surgentesque mane, obtulerunt holocausta, & hostias pacificas, & sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. De grauitate peccati huiusce idololatriae sic disserit Tostatus: *Feceruntque sibi vitulum conflatilem. Hic (inquit) declaratur in speciali peccatum, scilicet quod peccatum Israelitarum non fuit in aliquo paruo, sed in maximo faciendo contra primum mandatum fabricando deum, & fuit iste deus vitulus conflatilis, id est, factus per conflatilem in forma fusorio auro liquido immisso, de quibus omnibus rationes supra assignatae sunt. Et adorauerunt. Hic explicat deus per singula grauitatem huius sceleris, ut videatur Moyſi magis dignum punitione. Fuit enim prima culpa siue gradus, quia fecerunt sibi vitulum conflatilem: nam dato quod hoc solum factum fuisset, erat grauis culpa, & contra primum mandatum, sed ne hoc solum mansit, quoniam secuta est alia culpa secunda, scilicet quia adorauerunt eum, inclinantes se coram eo, tanquam coram deo suo vero: quod adhuc grauius culpa genus est: nam primum, scilicet fabricatio vituli, vel cuiuslibet alterius statuae non erat peccatum, nisi secundum, quod ad adorandum fiebat: ergo ipsa adoratio in seipso grauior erat. Si ergo isti mox ut vitulum fabricauerunt poenitentes de iniquitate sua inchoata, & concepta eum non coluissent comminuentes in puluerem, vel flammis exurentes, licet peccatum praecedens graue foret, remediabile tamen erat. Nunc autem quia adorauerant grandis erat effecta iniquitas. Atque immolantes. Istud est tertium grauamen peccatum, scilicet quod immolauerunt illi vitulo: nam adoratio erat quaedam exhibitio reuerentiae facta illi vitulo aureo: ista tamen aliquando fit hominibus, licet differat ab effectu exhibentis, utrum sit latría, vel dulia. Et ideo hoc existente adhuc, non erat**

erat plena manifestatio, utrum dicerent istum vitulum esse deum, vel non: cum autem immolauerunt ei, declarauerunt eum deum esse, quia sacrificium soli deo fit. *Hostias*. Duo genera hostiarum obrulerunt, hostias pacificas, & hostias in holocaustum. *Dixerunt, isti sunt dy tui Israel*. Ista fuit quarta aggrauatio peccati: nam dato quid immolassent hostias vitulo aureo, & per hoc manifestarent eum esse deum in operis exhibitione, tamen adhuc non manifestabant eum esse deum in voce: cum autem proclamauerunt eum esse deum, qui eduxerat de Aegypto, publicè eum deum esse notificauerunt. *Qui te eduxerunt*. Ista sunt verba populi Israel loquentis ad se, ita quod quilibet de populo dicebat ad totum populum; Isti sunt dii Israel, qui te eduxerunt de Aegypto, & est hic quintum grauamen peccati. Nam licet dixissent publicè illum vitulum esse deum, & per hoc aliquo modo tollerent indirectè honorem veri Dei: quia istum etiam deum faciebant, quod ad solum verum & vnicum Deum pertinet, tamen non tollebant directè honorem veri Dei, quia nihil quod ipse habebat, tollebat ei. Cum autem dixerant, qui te eduxerunt de terra Aegypti, grauissimè peccauerunt, quia cum solus Deus verus eduxisset Israel de Aegypto, & non erat cum eo deus alienus, ut testatur Psalmista, isti dicebant hunc deum qui erat vitulus, eduxisse eos, quod consequenter tollebant illum verum deum non fecisse. Hucusque Tostatus. Non mirum igitur, quod iratus deus, vindicare tam enorme peccatum voluerit, ut diuina pagina ibidem testatur in hæc verba: *Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Vade, descende, peccant populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti. Recesserunt enim de via, quam ostendisti eis: feceruntque sibi vitulum conflatilem & adorauerunt, atque immolantes ei hostias dixerunt. Isti sunt dy tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Rursumque ait Dominus ad Moysen, *Cerno quod populus iste duracervicis sit: dimitte me, ut furore meus irascatur contra eos, & deleam eos.* Et mox ait scriptura. *Percussit autem Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.* Quaritur autem nunquid Aaron in hoc idolatriæ delictum vnà cum populo inciderit. Ipse quidem se apud Moysen purgat. Hoc enim rogante, quid ei fecisset populus, ut inducetur super illum peccatum maximum, ille respondet, *Ne indignetur populus meus: tu enim nostrum populum iustum, quod pronus sit ad malum: dixerunt mihi, fac nobis deos, qui vos præcedant, huic enim Moysi qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Quibus ergo dixi, quis vestrum habet aurum? Tulerunt & acceperunt mihi, & proieci illud in ignem, egressusque est hic vitulus.* Theodoretus Aaron propositum in vitulo formando querendum esse ait: Ita enim futurum, ut omnino venia indignum fuisse non iudicemus. Nam cum frater illius Moyses (inquit) quadraginta dies in montis vertice constitisset, & populus ille rabie quadam insaniret, atque in Aegyptum remigrare vellet, primò quidem populi impetum verbis compescere tentauit, sed postquam dicto audiente minimè esse intellexit, mulierum aureas inanes postulat, ut animum ornatus pecuniarumque maximè amantem, superstitionis insaniam tanquam militem militi in acie opponeret. Verum ne hac quidem ratione rabiem eorum extinxit. Quapropter vitulum necessariò formare coactus est. Huiusmodi igitur propositum à diuina benignitate illi ignoscendum erat: id quod Moyses ipse in Deutoronomio satis declarauit, cum ait: *Deprecatus sum Dominum pro Aaron fratre meo, & mortuus non est.* Addit author catenæ in Exodum, projecisse quidem Aaronem vniuersam auri massam in ignem, & egressum esse vitulum, sed non virtute ignis & artis, ut Hebraei dicunt, sed quòd in illo populo magna esset colluies Aegyptiorum, inter quos erant (inquit) Magi, qui sua arte id egerunt, ut præter omnium expectationem egredieretur vitulus; nam celebris erat apud Aegyptios cultus eius bouis, quem Apim appellabant. Sic tandem populum timuit Aaron, & absente fratre nihil ausus est agresti populo negare. Et fortè non potuit futura credere, quæ dominio permittente, ob insignè populi perfidiam & inobedientiam facta sunt. Quæ autem maior iniquitas & stultitia fieri potuit, quam statim acclamare diuinis vocibus, *Hi sunt dy tui Israel*. Vbi honoris gratia plurali numero explicant vnum deum, nouum illum suum aureum vitulum. Ingratitudo denique impia fuit contra deum, cum ex eo auro, quod dominus Deus bono senserant prostratos & victos, à suo illo vero deo & sancto. At verò Caietanus, Aaron (ait) primatum nolens perdere, adificat altare coram vitulo, non expectans rogari, sed statim ut vidit vitulum, primus ædificauit illi altare ad sacrificandum ei. Et præconis voce clamauit, dicens, *Cras solemus dominus est*. Non meretur tanta blasphemia Aaron excusationem, quam aliquos secuti posuimus circa petitionem inaurium, sed potius meretur accusationem, ut pro honore futuri idoli petierit inanes aureas ex vxoribus, filiis & filiabus. Insaniuit enim ipse longè magis quam alij, nam alij nisi elohim & elohe, quæ sunt nomina communia attribuerunt idolo, ipse autem incommunicabile, & ineffabile nomen tetragrammaton attribuit idolo, nullo ad hoc instigante, & quod peius est, voce publica. Et vide studium Aaron ad accelerandum sacrificium, ut videt vitulum, ædificauit altare & clamauit. *Cras solum vitulo, tanquam summo Deo.* Non poterat solum

Aaron ad
idololatra.

Ingratitudo
Hebraeorum.

festum citius indici. Ecce quod ducit ambitio principatus. Burgensis verò populum vult ideo vitulo diuinos exhibuisse honores, quoniam vitulus iste videbatur exercere quædam opera similia operibus vitæ, sicut est comestio, & huiusmodi, idque potuisse fieri operatione dæmonum, qui in vitulo fabricato hoc fecerint, ut eos attraherent ad idolatriam, sicut solent (inquit) facere dando responsa in idolis, ut homines decipiant, & sic ille vitulus aureus non erat verus vitulus, sed in quantum videbatur comedere fœnum. Dicitur enim in psalmo fuisse in similitudinem vituli comedentis fœnum. E contrario Thoringus in sua replica correctorij contra Burgensem. Hæc (inquit) Burgensis cum fingentibus fingit, ut excuset insaniam populi Iudaici, cum aliquando Iudæus fuerit, quasi iudicium rationis in eis non fuerit sic absorptum, ut crederent rem penitus inanimatorum esse Deum. Simile argui potest fieri, si vitulum viuū crederet esse deum, & multo fortius conflatilem comedentem fœnum crederet esse deum. Non enim oportet hic dubitare de oppressione iudicij rationis per malitiam populi abundantem, & fortissimam complacentiam ad idololatrandum. Quis enim dubitabit iudicium rationis absorptum, ubi traduntur obliuioni ea etiam quæ in vacuis mentibus hæret? de quibus dicitur: *Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Chan, terribilia in mari rubro.* Vbi videatur glossa magistralis de extremam illius populi obæcatione: vnde ad ipsorum insaniam palliandam non oportet fingere vitulum illi comedis. Nam beatus Augustinus vult, quod filij Israel in deserto cum adorare idolum vellet, non aliam statuam quam vitulum fecerunt, quia vitulus in Aegypto iuxta sepulchrum Ioseph sculptus adorabatur ab Aegyptijs, à quibus Iudæi dederunt. Idem dicit Glossa interlinearis infra super verbo. *Fecit eis vitulum, &c.* & tamen eum vitulum comedere non viderunt, nec prædicta figmenta sunt ad propositum literæ præsentis, cum dicitur: *Quod cum vidisset Aaron, edificauit coram eo altare, &c.* Nam hic non dicitur populus in vitulo aliquid vidisse, sed solus Aaron, quem constat circa vitulum deceptum non fuisse, quasi per operationem diabolicam inclinatus fuisset ad vitulum colendum, quia & ipse Burgensis nullum malum imponit ipsi Aaron, nisi factum scandali actiui, & cum sufficeret ad illam insaniam populi malicia & pronitas ad idololatrandum, non est theologicè dictum, quod diuina promissio accesserit, permittendo dæmones, ut per huiusmodi exercitium vitæ in vitulo populum sic peculiariter deductum seduceret, & alia pars excusationis illi populo remaneret, quasi seductus esset Deo permittente. Præterea similitudo de paganis recipientibus responsa in idolis, & istis pessimis Iudæis, quam Burgensis adducit, non valet, nec probat vitulum conflatilem apparenter comedis, per hoc quod adducit de psalmo: *In similitudine vituli comedentis fœnum*, quia non vult litera psalmi, quod conflatile comestionem exercuerit vel aliquod aliud opus simile operi vitæ, sed quod verus vitulus comederit fœnum, cui istud idolum fuit simile in figura & forma artificiali, non in actu comedendi: ideo dicitur eos mutasse gloriam Dei, non in vitulum, sed in similitudinem, idest, idolum & imaginem veri vituli comedentis fœnum. Nec ideo dixit Aaron: *Egressus est hic vitulus*, quasi gressus ille vituli aliquid operis vitæ ostenderit, quia egressus ille fuit opere fusorio, prout probat beatus Augustinus & glossa supra præall. In eo capite ponit Burgensis digressionem modicum facientem ad literæ veritatem, quia multa extra literam præsupponit contra quadam sui ipsius regulam prætentam, positam in quaestione sua præambula. Supponit enim quod vitulus sit visus à populo exercere opera vitæ & comedere, & huiusmodi, quod ex litera non habetur. Item supponit quod populus non petierit deos, ut coleret, sed ut haberet eos ductores, quod etiam ex litera non sequitur, imo ex litera iuxta glossa habetur oppositum, quia dicitur in litera interlineari super verbo, *Fecit eis vitulum*, bouem in Aegypto adorauerunt, & fortassis aliud Idolum non suscepissent; vnde patet quod populus petijt deos quos coleret, imo ut ductores eos nemo expeteret, nisi eis cultum exhibere proposuisset, à quo enim quis petit in ea necessitate conductus beneficium, testat ut ei debitum exhibeat cultum ad Deum verum, cum non habuisset recursum ad deos postulatos, habebat animum inclinatum ut videtur, nec petierunt eos ut columnam, vel angelum, quia huiusmodi in scripturis deos vocari non est consuetum. Hucusque Thoringus. Et D. Cyrillus, quomodo Iudæi (inquit) se iactare possunt, quod ex ijs qui idololatriæ dediti fuerint, non descenderunt sed vana & friuola est eorum iactantia. Nam & patres eorum in deserto adorauerunt vitulum conflatilem, & cum à iudicibus regerentur sapientius abierunt post deos alienos, & traditi sunt in manus persequentium. Denique cum regum principatu gubernarentur, frequenter admodum prolapsi sunt in cultum idolorum, tandem Babyronicam perpeffi captiuitatem in scelus suorum poenā. Si non fuerit vnquam in progenitoribus eorum ista fornicationibus abominatio, quare igitur Hieremias propheta, imo Dominus per Hieremiam, Iudæam de fornicatione increpat, atque ut ab illa desistat, clementissimè comonet, dicens, *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus, & ego suscipiam te.* Sed & D. Hieron. ait: Multa sepe Israel accepit idololatriæ vulnera, & maxime illud quādo in eremo vituli confla-

confluerunt caput, atque dixerunt: *Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti*: Etrursus: Propterea ait Propheta: *Vasabuntur & miser erant, & semper timentes, & formidantes, quia prauaricati sunt in Deum, adorantes vitulos aureos, & relinquentes eum qui redemit eos de Aegypto seruitute, & eduxit in excelsis brachio, ipso vero locuti sunt contra Dominum mendacia, dicentes de idolis, Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, & non clamauerunt ad Dominum in corde suo, sed in idololatriæ fornicationibus volutabantur*. Isidorus scribit, in hoc vitulo corpus Diaboli significari, id est (inquit) homines in omnibus gentibus, quibus adhuc sacrilegia caput, id est author est diabolus. Aureus vitulus, quia videntur idololatriæ instructi à sapientibus, de quibus dicitur. *Dicentes enim se esse sapientes culti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis, &c.* Et hac sapientia iste vitulus aureus qualia solebant etiam Aegyptiorum sapientes adorare figmenta. In vitulo ergo significatum est omne Diaboli corpus, id est, omnis societas Gentilium idololatriæ deditorum. Hanc sacrilegam societatem Christus combussit igne, de quo ait: *Ignem veni mittere in terram &c.* Et alibi: *non est qui se abscondat à calore eius*, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica forma soluitur, deinde corpus comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis collatione discussum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, ut eos Israelitæ, id est Euangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, dominicum corpus transferant: unde Petro dicitur. *Macta & manduca, concide & bibe*. Ita vitulus per ignem cœli & aciem verbi per aquam ab eis potius quos absordere conabatur, absorptus. Quæ posteriora Isidori verba pertinent ad explicationem, cur Moyses vitulum illum aureum combussit. Cum enim appropinquasset ad castra (ut in eodem capite legitur) vidissetque vitulum & choros, iratus valde, arripuit vitulum, quem fecerant, combussit & contriuit usque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israel. Quibus verbis describi aiunt peccati examinationem, quod debuit nimirum fieri ante punitionem, quia non omnes culpabiles erant nec equaliter. Fieri ergo primo examinationem per signum, cum dicitur. *Et dedit ex eo potum filiis Israel*. Dicit Rabbi Salomon, quod istæ aquæ potatæ erant nociuæ culpabilibus, causando in eis inflationem & languorem per quem poterant ab eis discerni: alij autem erant dulces & viles, sicut aquæ in sacrificio Zelotypiæ, ostendebant per effectum culpam mulieris vel eius innocentiam, ut habebatur. Alij autem doctores dicunt, quod color auri mansit circa ora eorum, qui erant culpabiles, ita quod barbæ eorum videbatur aureæ, & sic ab alijs distinguebantur. Porro Stephanus Cantuariensis notari vult, quod populus non adorauit totum vitulum, sed caput vituli. Vitulus (inquit) est luxuria, caput delectatio. Hanc Diabolus caput ab homine adorari, id est, ut delectetur in peccato: Vel quia caput prima pars est, vult semper ipsum esse in principio, non in fine. Diuus verò Ambrosius cur caput vituli exierit, ideo factum arbitrat, quia significabatur futurum quod Hieroboam posteriore tempore hoc genus sacrilegij induceret, ut populus Hebræorum adoraret vitulos aureos, siue quod omnis perfidia similis immanitatis atque bestialis insipientiæ sit. De aureis autem vitulis ab Hieroboam rege erectis hæc legimus: *Dixitque Hieroboam in corde suo, nunc reuertetur regnum ad domum David, si ascenderit populus ut faciat sacrificia in domo Domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iudæ, interficientque me & reuertetur ad eum*. Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, *Nolite ultra ascendere in Hierusalem*. Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Posuitque unum in Bethel, & alterum in Dan, & factum est verbum hoc in peccatum. Ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan. Et fecit phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filijs Levi. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis, qua celebrabatur in Iuda. Et ascendens altare similiter fecit in Bethel, ut immolaret vitulis, quas fabricatus fuerat, constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum qua fecerat. Et ascendit super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octauo, quem finxerat de corde suo & fecit solennitatem filiis Israel & ascendit super altare, ut adoleret incensum. Idem testatur Flavius Iosephus

Vitulus aureus corpus diaboli.

Roman. 1.

Luc. 12.

Psal. 18.

Act. 10.

Vitulus aureus cor à Moysè combussus.

Vitulicæ pnt cur adoratum.

3. Reg. 12.

Hieroboam

idololatria

Lib. 8. c. 3.

Cap. 10.

Idola vac-
ca cur di-
ctā.

shelis, alteram in Dana, ut pro locorum opportunitate ex propinquiore oppidis ad eas confluente, illis Deum adoretis. Nec deerunt sacerdotes ac Leuitae ex vobis per me designati, ne quid Leuiticam tribum & Aaronis progeniem desideretis. Ergo quicumque ex vobis sacerdotum ambit, vitulum & arietem deo mactet, quorum ferunt etiam primum sacerdotem Aaronem creatum esse. His verbis populum decepit, auctor ei factus patria religionis deservenda: qua causa fuit Hebraeis omnium calamitatum ut bello ab extremis gentibus devicti, postremo in captivitatem abducerentur. Porro apparente iam septimi mensis festinitate, volens & ipse apud Bethela eam celebrare, sicut à duabus tribubus Hierosolymis celebrabatur, ante vitulam altare posuit, moxque assumpta pontificis persona, cum suis sacerdotibus ad illud ascendit; cumque iam holocausta in conspectu totius populi pararet incendere, deo mittente supervenit à Hierosolymis propheta, nomine Iadon: Is in mediam multitudinem progressus, audiente rege ad altare sermonem vertit. Altare, altare, hac dicit Dominus. Deus, fore quendam praeclit de genere Davidis, Iosiam nomine, qui mactabit super te falsos sacerdotes illius temporis & imposterum & ad impietatem populum seducentium ostra super te incendet. Et ut nemini dubium sit praedictionem hanc non esse vanam, prodigio confirmabitur. Rumpetur protinus altare hoc, & adipēs victimarum in eo congesti in humum effundentur. His propheta verbis iratus Rex, intendit in eam manum, iubens hominem comprehendere: moxque sideratum brachium dirigit, ut reducere manum non posset, torpente membro exanimi. Altare quoque dirupit impositas victimas effudit, ita ut vates dei praedixerat, &c. De hisce vitulus loqui videtur Oseas propheta dum ait: Vaccas Bethaen coluerunt habitatores Samaria, quia luxit super eum populus eius, & editui eius super eum exultaverunt in gloria eius, quia migravit ab eo. In cuius loci explicatione D. Hieronymus, in Bethaen (inquit) id est Bethel (Bethel teste eodem, interpretatur domus Dei, postquam vituli aurei in ea positi sunt, appellata est Bethaen, id est, domus idoli) vaccas aureas coluerunt habitatores Samariae: quas cum irrisione non vitulos sexus masculini, sed deas vaccas, id est, feminas appellavit, ut videlicet Israel non solum deos vitulos, sed deas vaccas coleret. Et ut ostenderet vaccas Bethaen, unum in Bethel vitulum sentiendum, non intulit: luxit super eis populus, sed super eo, id est, vitulo aureo. Si autem luxit populus, quare editui eius super eo exultaverunt? Tradunt Hebraei vitulos aureos à sacerdotibus furto esse sublato, & pro his aeneos & deauratos suppositos. Cum igitur lugeret populus tempore necessitatis & angustiae, etiam vitulos aureos inter munera cetera Assyrijs regibus & maxime regi Sennacherib ab Israel rege esse directos, exultabant editui, quod fraus eorum nequaquam posset argui vel deprehendi. Et hoc est, quod ait: editui eius id est vituli, super eo exultaverunt in gloria populi; hoc est, in vitulo quem habebant pro gloria: quia migrasset ab eo, id est à populo & translatus esset ad Assyrios. Et ut sciamus, inquit, hoc esse quod dicitur, perspicue sequens versus ostendit: Si quidem ipse in Assur delatus est munus regi: vitori: statim sequitur: Confusio Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua, sive in consilio suo. Deprehensa enim fraus deauratorum vitulorum, regi Israel literis indicatur, & unde se placere existimaverat, inde vel maxime confunduntur, & offendunt eos quibus munera miserant, existimantium non furta sacerdotum, sed fraude regum, atque consilio hoc esse perfectum. Legimus in regum volumine, regem Israel Manahen, regi Assyriorum Ahul mille argenti talenta misisse, ut esset manus eius cum eo, id est, ut praeberet ei auxilium, inter quae nonnulli arbitrantur etiam vitulos aureos esse directos. Iuxta spiritualementem intelligentiam laborandum est, quo modo omnia haereticis cooptemus. Vaccas Bethaen sive domus, quod interpretatur labor, coluerunt haeretici, qui se in custodia mandatorum dei, hoc est, Samaria habitare iactabant, dieque iudicii quando germinabit quasi amaritudo iudicium super fulcos agri, lugebit populus super eum, hoc est super vitulum & super dogma peruersum quod putabat Deum: Sed & editui, non dixit exultabunt, sed exultaverunt (ad praeteritum tempus referens) super gloria, qua quondam gloriosa confinxerant: eo quod migrasset populo, à quo fuerat derelicta. Quicquid autem loquuntur haeretici & pulchro sermone componunt, mittunt munera regi suo diabolo, ad illum cuncta referentes, unde confusio capiet eos in aeternum & confundentur in voluntatibus suis. Huc quoque spectat hoc eiusdem prophetae: Argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola ut despereant. Proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos: usquequo non poterunt emundari? Quia ex Israel & ipse est: artifex fecit illum, & non est Deus, quoniam in aranearum tales erit vitulus Samaria. Ad quem locum idem D. Hieronymus, ut aranearum (inquit) filia dissolvuntur in ventum: ita vitulus Samariae redigeretur in nihilum. Proiecit Dominus haereticorum vitulos & Samariae: qui se dicunt legis praecepta servare. Qui vituli haerent humo, operantur in terra, non spiritu, nec oculos ad caelum leuat, & idcirco iratus est furor Domini super eos & miratur, quae sit tanta peruersitas, ut nolint relinquere idola quae sibi fabricati sunt, & ament sordes haereticas pro ecclesiae munditijs. Quos vitulos non accepit Israel, qui Dominum videre se fingit à ceteris gentibus: sed de scripturis sanctis sibi ipse constavit intelligentiae prauitatem & artifex est

est Dei sui; qui citò perhibet, & araneorum telas imitabitur, qui leui rumpuntur attacku. Rupertus verò ad priorem prophetæ locum (*Vaccas Bethanen coluerunt habitatores Samaria*) commentatus. *Vacca Bethanen.* Non dixit (inquit) tantum vaccas coluerunt, sed vaccas Bethanen coluerunt. Magna quippe distinctio vaccarum est earum, quæ figi poterant in Bethanen, idest, in domo idoli, & earum quæ gradiuntur in armentis & spatiantur in pascuis. Istæ namque vaccæ viuunt & sentiunt: illæ aureæ siue ex alio quocunque metallo formatae, non solum insensibilia, verum & inanimata simulacra sunt. Constat autem quia corpore inanimato corpus animatum viuens & sentiens longè præstantius est. Pulchrè igitur & vehementer redarguit nimis depressam hominum stultitiam, dicendo, *vaccas Bethanen*, idest, vaccas non saltem viuentes & lactis alimoniam præstantes, sed inanimatas vaccarum similitudines coluerunt. Ait insuper hoc esse notandum, quia non dixit coluerunt reges Samariæ, sed coluerunt habitatores Samariæ. Colere namque rectè dici, qui sua voluntate & animi diligentia celebrat & adorat, siue veneratur. Non ergò populum excusabilem videri, sermonem hunc propheticum pati, cum dicit, *vaccas Bethanen coluerunt habitatores Samaria.* *Colere quomodo.* Hoc enim non propriè (inquit) dictum esset, aut dici posset, si regibus vitulos colentibus, metutantum, & non propria fuissent obsecuti voluntate, si inuiti paruissent, & non sponte consensissent. Iam verò nostro etiamnum tempore bos diuinis colitur honoribus apud nonnullos noui orbis populos. Iulius Cæsar Scaliger tradit, qui Cuchin regnum incolunt, bouem peculiari cultu pro deo habere, & nuncupari Tambaram, & in Iesuitarum epistolis legimus, in quibusdam Indiæ locis à vaccarum esu omnino abstineri, quod eas pro dijs habeant, & Gesnerus nescio ex quo annotauit in Lac regno in vltima Indiæ parte versus meridiem bouem hodieque adorari: & Paulus Venetus ait incolas regni Var omnes idololatrias esse, multosque eorundem adorare bouem, vtrem sanctam, nec vllum occidere, cumque aliquis bos moritur, perungere domos suas eius adipe: esse vero etiam qui licet boues non occidant, tamen ab occisis non abstineant. *Exerc. 258. Vbi boues adorentur. Li. 3. c. 24.*

HISTORICA.

IOANNES Vasaus in Chronico Hispaniæ de quodam qui viduæ vaccam arripuerat, diuinitus punito, hanc refert historiam. Hermigildus in Episcopum Compostellanum electus, post electionem prauis desiderijs huius presentis exilij deditus, dum vixit, iniquitatis dominio mentis colla submisit. Cum autè paulò ante diem sui exitus vehementi ira commoueretur, cuidam viduæ vnâ vaccâ cuius lacte se filioq; suos pascebat, auferri præcepit. Altera ergò die ei cum militibus suis inter epulas sedenti dapifer suus vnû ex intestinis illius vaccæ, quod Galleco vocabulo Duplicitia vocatur, in scutella argentea inter alia fercula apposuit. Ipse verò dapitum diuersitate iam distinctus, atq; nectaris liquore ingurgitatus, cum priori morsu apposita duplicitia quam comedere voluit medio ventris, eis qui intererant, videntibus, crepuit. Postquam autem sepultus fuit, monumentum eius combustum fuisse, à quamplurimis audiuius & etiam ipsius combustionis signa proprijs oculis ipsi conspeximus. Hæc ibi. In alio libro antiquo legi, quod æconomus huius Episcopi vaccâ illam accepit è vidua octo filios habente: Quæ cum ad pedes pontificis cum lachrymis se proiecisset, nullâ consequi misericordia potuerit. Reliqua respondent, sed illud adijcitur, quod Hermigildus iste præsul lumbos præcinctos non habuerit. Hæc Vasaus. Historia Ecclesiastica quam tripartita vulgò nuncupant, de Sancto Ammon hoc narrat miraculū: Iniusti parentes alicuius à cane rabido percussum filium & penè moriturum obtulerunt ei, & eiulantes deprecabantur, vt curaretur. Tum ille ad eos: Non eget, inquit, mea curatione, sed vos si vultis, reddite bouem quem rapuistis dominis vestris, ægrotus repente sanabitur, quod etiam contigit. Nam vt restitutus est bos, passio mox recessit à puero. Mirum etiam quod his verbis refert D. Augustinus: Ardurus nomen est fundi prope Carthaginem, vbi ecclesia est, & in ea memoria Stephani Martyris. Puerum quendam paruulum cum matre in area luderet, exorbitantes boues, qui vehiculum trahebant, rota obtriuierunt, & confestim palpitauit expirans. Hunc mater arreptum ad eandem memoriam posuit, & non solum reuexit, verum etiam illæsus apparuit: Sebalus regis Daciæ filius, vt scribit Curio, nocte prima nuptiarum sponsam deserens, in eremum fugit, & ibi quindecim annos mansit. Romam profectus à Gregorio Vnde decimo in Germaniam prædicandi causa missus fuit, & prope Nerimbergam in oratorio fratrum D. Martini mortuus est, cumq; boues indomiti sepultura duxerunt. Salignacus, vt citat Christianus Adrichomius in theatro terræ sanctæ, agens de horto balsami, quod fonticulus ibi esset paruus & non sufficiens irrigationi totius horti, tradit Saracenos alium fodisse iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues protraherent aquam per rotam, sperantes ex vicinitate fontis aquâ fore salubrem, at lon-

Lib. 8. c. 7.

Martyrib' fere obediunt.

Lib. 1. c. 7.

Lib. 5. de reb. Hisp.

c. 13.

Taurus cornua demittit in manus sancti.

Bones signo crucis à pelle præferunt.

at longè aliter rem euenisse, donec missis canalibus, aquam putei ducerent in fontē, quo facto largiter & salubriter ex aquis mixtis rigabatur balsami hortus. Mirum dictū. Veruntamen à meridiē Sabbati vsq; ad auro ram diei Lunæ boues nullo verberare impelli potuisse, vt in protrahenda aqua laborarent: quod est fidei (inquit) nostræ testimonium celebre. Narrat Eusebius se in persecutione Diocletiana in Palæstina & in Tyro Phœnicie spectasse proprijs oculis, quod ferocissima bestia, vt tauri, viri, pardi & similes, quibus Martyres erant obiecti, licet fame & ferro ignito ad furorem irritata essent, tamen ad Martyres aut accedere voluerint, aut in eos impetum facientes, obturatis fancibus resisterint: & alios quidē accedentes extrinsecus arripuerint, & malè tractarint, solis verò martyribus pepercerint: Nicephorus eandem referens historiam scribit taurum cuidam martyri lingua pedes lambisse, & religiosè quodammodo ab eo discessisse. Rodericus Toletanus de taurō in Episcopum immisso istiusmodi refert historiam. Veremundus rex Sanctorum Patrum canonicas sanctiones seruari præcipit, & licet aliàs satis esset prudēs, sufurrionibus & detractoribus aures bibulcas inclinabat. Accidit autem quod tres serui de familia ecclesiæ Sancti Iacobi, quorum vnus vocabatur Zadon, alter Cadon, alter Anfilon, apud regem, dominum suum Athaulphum de crimine pessimo accusarent, & quod etiam promiserat Saracenis se legem Mahometicam suscipiturum, & Gallectiam traditurum. Rex autem credidit, eò quod Episcopus esset filius principis qui regi Sancio in pomo mortis poculum propinarat. Cumque prædictus Episcopus vocatus ad curiam quinta feria ante pascha venisset Ouetum, consulentibus sibi aliquibus, vt antequā in ecclesiam descenderet, se regis conspectui præstaret, Episcopus constanti animo sic respondit, quod prius se præsentia Saluatoris omnium exhiberet, & post in præsentia tyranni principis compareret: intransque ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebravit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt in venientem Episcopum desæuaret. Sed Episcopus innocens cum talia præsentisset, cōsummati officijs, ad locum, vbi taurus æstuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopum veniens, cornua in manus eius dimisit, quibus dimissis ad montem, vnde venerat, remeavit. Episcopus autem cornua, quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum ceteris fidelibus soluit laudes, actore falsa suggestionis, & eorum semine maledicto coarctans &c. Rex autem viso miraculo perturbatus, obtulit Episcopo satisfactionem, sed Episcopus regem videre noluit: Hæc ille. Quomodo autem Robertus Scotorum rex in sylua Caledonia feras persecutus, ab obuiō syluestri taurō fuerit liberatus, dictum est, cum de Caledonia syluæ tauris ageremus Extat Seueri rhetoris & poetæ Christiani carmen bucolicum de mortibus bouum, in quo miratus pastor cur tot ex suo grege boues in singulos dies sæua illa & pestilenti lue corripentur & absumerentur, ex solidas verò sui armento nullus omnino, Dic age,

*Qui te surripuit claudibus his deus,
Vt penes pecudum, qua populata sit
Vicinos, tibi nulla sit.*

Respondet alter:

*Signum quod perhibent esse crucis Dei
Magnus qui colitur solus in vrbibus
Christus perpetui gloria numis
Cuius filius vnicus.
Hoc signum medijs frontibus additum
Cunctarum pecudum certa salus fuit.
Sic vero Deus hoc nomine præpotens
Saluator vocatus est.
Fugit continuo sana lues gregis,
Morbus nil licuit.*

Li. 2. c. 11.

Vacca à damone exagitata.

Extat item elegantissima, memoratuque dignissima de vacca à damone exagitata, & à Diuo Martino liberata, historia apud Sulpitium Seuerum qui huius viri sancti vitam descripsit. Per idem ferè tempus, inquit, Martino à Treueris reuertenti sit obuiam vacca, quam damon agitabat, quæ relicto grege suo in homines ferebatur, & iam multos noxiè petulans confoderat. Verum vbi nobis cœpit esse contigua, ijs qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, vt cauermus. Sed postquam ad nos toruis furibunda luminibus propius accessit, Martinus eleuata obuiam manu pecudem consistere iubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cum interea videt Martinus damonem dorso illius superfedentem, quem increpans, descende, inquit, funeste descende de pecude, & innoxiam animal agitare desiste. Paruit nequam spiritus & recessit. Nec defuit sensus in bacula, quin se intelligeret liberatam. Ante pedes sancti viri, recepta quiete, prosternitur

sternitur, deinde iubente Martino gregem suum petijt, seque agmini ceterarum oue placidior immiscuit. Imperante Nerone Romam profectus est Simon Magus, cum artibus Magicis multa edidisset prodigiosa, sibi Dei nomen (inquit Georgius Cedrenus in compendio historiarum) arrogauit. Quo tempore magnus ille Apostolus Petrus Romam cum venisset, statuit Simonem adire. Erat ante fores Simonis canis prægrandis catena vincus, cuius opera Simon arcebat quoscunq; ad se accedere nollet, idq; primum miraculum occurrebat ad Simonem intraturis. Petrus canem ita magnum & efferatum cernens, cognito multis ab eo fuisse interfectos, quod ante iussu Simonis ingredi conati essent: apprehendit eum, solumque intrare ad Simonem iussit, eique humana voce dicere, Petrum feruum Christi cupere ipsum conuentum. Cum canis statim intro accurrisset, itaque esset locutus, obstupuerunt, qui cum Simone erant, percontatiq; sunt quis nam iste Petrus, & quæ eius tanta potestas esset; Simon respondit: non debere hoc eos mirari, nam se idem præstaturum; simul cani mandat, vt humana voce Petrum intro venire iubeat. Quod cum canis fecisset, ita ad Simonem intrauit Petrus, cumque edendis miraculis certarent Petrus sanandis morbis superior fuit, multique fidem amplexi, baptizati sunt. Quodam die Simon ingentem taurum ad se adduci iussit, cumque ei in aurem aliquid dixisset, is ilico mortuus est: quem taurum Petrus, Deum comprecatus, in vitam reuocauit: quod populus cernens, admiratus est, fasusq; magis esse viuificandi quam necandi miraculum, &c. Idem Cedrenus rursus de Zambres & sancto Syluestro similiter miraculis contendentibus sic scribit. Cum disseruisset prolixè Syluester, Christi q; res ex sacris nominibus accuratissimè demonstrasset, Iudæique admodum superarentur: quidam eorum, Zambres nomine, reliquos Iudæos ita est affatus. Si Syluestri sermones admittitis, necesse est vos leges maiorum vestrorum deserere, vanumque hominem sequi, quem illi morte multarunt. Verum mihi Imperator absequatur, iubeatque ferum taurum adduci, vt hac ego die coram ostendam, quanta vis sit nomini Dei nostri. Non enim verbis sed factis veritatem demonstrabo. Syluester Imperatorem hortatus, vt taurum talem iuberet adduci, interim Zambrem interrogat, cur taurum requirat? Zambres, quia nomen nostri Dei nulla creatura audire potest, qui moriatur, volo eius vim in hoc tauro aperte monstrare. Syluester. Quomodo autem illud nomen tu didicisti? Ex aliquone id audisti, an legisti? Zambres. Neque charta, neque lapis, neque lignum eius nominis est capax. Ego autem cum ieiunassem, in argenteam peluim nouam immissa aqua id addidici. His dictis, simul etiam taurum multi viri vndique funibus vincum attraxerunt, ferissimum ac prægrandem. Ibi Syluestrum subsannas Zambres. Nunc, ait, verbis tuis eorumque argumentis finis aduenit. Si condidisti in nomine Dei tui, pronuncia agendum id in aures tauri huius atque ita veritatem tuæ religionis Imperatori proba. Sin verò, ipse pronuncia: omnesque statim ad me accurrent, fidemque mihi habebunt. Et Zambres, Iudæis & reliquis exhortantibus, nomen ad aures tauri protulit: atq; ilico taurus magno mugitu edito, oculis elisis expirauit. Hic Iudæis exultantibus, ac contra Syluestrum multa iactantibus, Christianis autem graui dolore oborto, Syluester Imperatorem rogauit, vt silentium torbæ imperaret. Quo facto, ipse sublimi stans loco; Audite, inquit, procures ac principes, populi que omnes verba mea attentis percipite auribus. Prædico dominum vniuersi mundi Iesum Christum, qui cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam restituit, manus aridas sanauit, claudos in integrum reposuit statum, leprosos purgavit, luxatos artus firmavit, mortuos in vitam reduxit. Vnde liquidò est demonstratum, nomen illud, quod ad necandum taurum Zambres inuocauit, diaboli esse. Si enim mortuo vitam reddere non potest, vti que vitæ & salutis hostis est, qui viuum necare, mortuum autem viuificare nequit. Tum Zambres tunicam suam dirumpens: Optimè, inquit, Imperator atq; æterne, quem à nemine vinci posse dicebas, ego Dei omnipotentis auxilio vici. Iustum ergò est, non permitti ei multa loquendi longum spatium semper enim inaudita comminiscens, Deo auersa dicendi finem nullum facit, suaq; loquacitate imperio tuo mota vitæ & saluti consulit. Itaque tu etiam siquidem à Deo os, taurum in vitam reuoca, tum credemus te diuinitas victoriam consecutum. Quod si hoc præstare nequeas, in promptu est, diabolicis præstigijs se vsum fuisse. Sed & Syluester, audi, inquit, Iudæa, veritatem ex tuis libris proponam. In Deuteronomio Deus satur. *Videte, Videte, quod ego sum, & extra me non est Deus. Ego interficiam, & vitam reddam; ego feriam, idemq; sanabo.* Itemque tempestiuè inuocatus necat, tempestiuè inuocatus rursus in vitam restituit. Proinde in alteram aurem tauri nomen Dei inclama, & si is reuixerit, fidem verbis tuis adhibebimus Zambres. Non ne dixi, optimè Imperator, verbis Syluestrum à nemine vinci posse? Iube igitur cum non verbis, sed facto aliquo sua comprobare nobis. Syluester. Vis ergo Iudæa, vt ego inuocato nomine Domini mei Iesu Christi, taurum excitem? Zamb. Id. non efficies, ne si alis quidem subuoles. Imperator: Tuamò Zambres, impudentiam miror, Petijsti, vt verbis omisiss cerramen factorum instituat. Iam Syluester promittit id se facturum, quod tu fieri non

*Simonis
Magi & D.
Petri cer-
ramen.*

*Zambres Iu-
dæus cur
S. Syluester
cūctendit.*

Cap. 32.

*Taur. mor-
tus resu-
scitatur.*

*Lib. 2. mi-
racul.*

*Vacca su-
rat. à vac-
capuntur.*

*In Paralle-
lis.*

*Bucula pro
virgine ca-
sa.*

*Bos Pytha-
gora obe-
dit.*

non posse contendis. Par est ergo te confiteri, hunc esse verum deum, qui mortuos in vitam reducere valet: hunc autem impostorem esse & diabolum, qui necat, & vita reddere non potest. Tum Zambres iuravit: si quidē Silvester taurum excitabit à morte, vniuersa Iudaica lege deserta, Christianam amplectemur fidem. At beatus Silvester, manibus aliquandiu in caelum intentis & cum lachrymis precatus ad taurum adit, magna que voce ait, Ego, Domine mi Iesu Christe, coram omnibus sanctissimum tuum nomen inuoco, vt vniuersi intelligant taurum hunc à diabolo necatum, inuocato tuo viuifico & illustrissimo nomine in vitam reductum esse. Simul proprius taurum affluens, alta voce inclamauit. In nomine Iesu Christi, quem impij Iudaei opera Pontij Pilati in crucem egerunt, surge cum maiestate. Illico taurus totum corpus commouens surrexit: quem Silvester vinculis solutum, abire vnde venerat, & intereundum, neminem laedere iussit. Hoc tam ingens miraculum Iudaei cernentes, eoque percussi, statim se ad pedes beati Silvestri vniuersi abiecerunt, & sanctum baptismum cum flagitant. Ipsa quoque felicissima Regina Helena ad pedes Siluestri accidit, locumque sibi poenitentiae concedi petijt &c. Haud minorem admirationem habet, quod à Caesario Neisterbachensi ordinis Cisterciensis scriptum est de quodam vsurario à Dæmone ad poenarum loca rapto. Ab eo nimirum ibi visum quendam honestum militem nuper mortuum, Helyam nomine de Riningen, burgrauum in castro Hurst, vaccae furenti insidentem a dverso corpore, ita vt dorsum haberet ad cornua vaccae, quae huc illucq; discurrebat, & crebris ictibus dorsum militis cruentabat: cui cum vsurarius diceret; domine quare sustinetis tantam poenam? respondit. Vaccam istam rapui sine misericordia cuidam viduae, & ideo sine misericordia oportet me ab illa poenam hanc sustinere. Hisce modò verissimis historijs lubet ex Plurarcho duo dæmonis afferere ludibria: Pestilentia (inquit) Lacedæmonem vrgentem, diuinitus significatum cessaturam laeti, si pro more generosam immolarent virginem. Helena autem cum esset al quando forte ducta & ornata produceretur, aquila deuolans gladium arripuit, & in armentum deferens buculam in pefuit: quo factum est, vt eade virginis abstinere. Hæc ille ex Aristodemo tertia congerie fabularum. Idem ex Aristide lib. 19. Italicorum, Falerijs ait grassante peste, oraculo indicatum esse, finem fore mali, si quotannis Iunoni virgine litarent. Ea superstitio cum perduraret, sorte lecta victima loco Valeria Luperca, strictum ab ea gladium rapuisse aquilam, aiunt depositoque in ea quæ comburenda igni erant bacillo, cui exiguus erat præfixus malleus, gladium inieciisse buculam cuidam, propter templum pascanti. Id cum intelligeret virgo, bucula mactata rem sacram fecisse, sublatoque malleo secundum domos circumiisse, leuique ictu excitauisse ægrotantes, valere vnicuique dicendo. Addam verò etiam & hoc de Pythagora. Narratur hic (inquit Cælius) bouem, vbi prope Tarentum conspexisset fabaceam segetem morficatim corruptentem, tum etiam protentem pedibus, bubulco insinuas, bouem moneret, frugibus parceret. Ridens bulequa: Ego (inquit) bouatim non didici, tu qui videre scholarum id genus experiens, obeas vicem meam. E vestigio Pythagoras auribus eius admouens, sui artificij quempiam immurmurauerit. Res additur miranda. Obedientissimus bos, vt ab eo qui amplius saperet, edoctus, lacerare mox segetem destitit: quin etiam in futurum huiusmodi pabulo abstinuit: sed & bubulum desijt obsequium, factusque de rustico colono ambulator vrbani, Tarenti placidè consenuit, de manibus hominum victitans.

MYTHOLOGICA.

*Fabula Eu-
ropa & Io-
nis.*

EUROPA Agenoris Phœnicum regis, & Meliæ nymphæ filiam, tanta corporis præstantia atque pulchritudine fuisse narrat, vt omnes suæ tempestatis mulieres faciliè superaret. Hanc vbi Iupiter summopere deperiret, dicitur in candidum ac pulcherrimum taurum esse conuersus, atque ad littus maris descendisse, quod Europa cum socijs virginibus aliquando adire consueuerat. Huius tauri miram quandam atque inusitatam pulchritudinem Europa admirata dicitur seorsum à socijs ad eum spectandum primum accessisse, deinde etiam liberius manibus contrectasse, ac denique ipsum taurum tanquam equum ludendo ascendisse, à quo per dolum dicta est super mare fuisse in Cretam vsque deportata, vti scriptum est ab Ouidio his versibus.

*Ille pater rectorque deum, cui dextra trifurcis
Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
Induitur faciem tauri, mixtusque iuuenis
Mugit, & in teneris formosus obambulat herbis,
Quippe color nix est, quam nec vestigia duri
Calcaneare pedis, nec soluit Aquaticus Auster.*

Collatoris extant, armis paleare pendens;
 Cornua parua quidem, sed qua contendere posses
 Facta manu, pluraque magis perlucida gemma.
 Nulla in fronte mina, nec formidabile lumen.
 Pacem vultus habet. Miratur Agenore nata,
 Quod tam formosus, quod praelia nulla minetur,
 Sed quamuis misem metuis contingere primo,
 Mox adit, & flores ad candida porrigit ora.
 Gaudet amant, & dum veniat sperata voluptas.
 Oscula dat manibus, vix ah, vix cetera differt,
 Es nunc alludis, viridique exultat in herba.
 Nunc latus in fulvis nuemum deponit arenis
 Paulatimque metu dempro, modo pectora praebeo
 Virginea palpanda manu modo cornua fertis
 Impedienda nouis: ausa est quoque regia virgo
 Nescia quem premeret, tergo considere tauri,
 Tum deus à terra, siccoque à littore sensim
 Falsa pedum primo vestigia ponit in undis.
 Inde habet vterius, medique per aquora ponti
 Fert pradam, pauet hac, litusque ablata reliquit
 Respicit, & dextra cornu tenet, altera dorso
 Imposita est, tennes sinuantur flamine vestes.

Fabulantur etiam Iouem, ubi sese quis esset Deus, pristina forma recepta confessus fuisset, ad praet-
 clari huiusce facinoris memoriam sempiternam inter sidera tauri imaginem collocasse: Idem poe-
 ta id quoque eleganter recenset in Fastis:

Idibus ora prior bellantia tollere tantum
 Andicat, huius signo fabula nota subest.
 Præbuit ut taurus Tyria suat erga puella,
 Iuppiter & falsa cornua fronte tulit.
 Illa iugam dextra, laua retinebat amictus
 Et timor ipse noui causa decoris erat,
 Aura sinus implet, flauos mouet aura capillos,
 Sidoni sic fueras aspicienda Ioni.
 Sape puellares subduxit ab aquore plantas
 Et metuit tacitus assilientis aqua.
 Sape deus prudens tergum demittit in undas,
 Hæreat ut collo fortius illa suo.
 Littoribus tacitis itabat sine cornibus ullis
 Iuppiter, inque deum de hunc verus erat.
 Taurus init caelum, te Sidoni Iuppiter implet
 Parsque trium terra tertia nomen habet.
 Hoc cæli signum, Phariam dixere iuuenem,
 Quæ bos ex homine est ex bone facta dea.

Quod verò ad Europæ fabulam attinet, Palaphatus à tauro vectam fuisse negat, eò quod neque
 taurus, neque equus (inquit) tam profundum pelagus transfretare potuisse videatur; neque utique
 puella Europa supra taurum tam ferum animal ascendere voluisset. Atque adeo si Iuppiter Euro-
 pam in Cretam accedere in animo habuisset, meliorem sane viam, quem hæc erat, inuenire potuis-
 set. Veritas rei hoc habet. Cretensis vir quidam, cui Taurus nomen erat bellum in Tyrrenha re-
 gione gerebat. Hic cum plures alias in eo loco puellas rapuisset, Europam præcipuè regis filiam,
 postremò captiuam abduxit. Qua ex re dicere homines solebant, Europam regis filiam Taurus
 asportauit, ob idque fabula hæc conficta fuit. Hæc Palaphatus. Alij verò etiam sub hac fabula
 Tauri latere hanc tropicam aiunt veritatem: Quod Iuppiter cum rapuit Europam, habuit nauem
 præsignem tauri forma; vel taurum in puppi figuratum: Ita Cælius & Varinus Europæ taurum
 apud Lycophronem non aliud fuisse aiunt quam ταυρομορπον πλοῖον, id est tauriforma
 præsigne nauigium. Nominabantur autem vaues hominibus illorum (inquit Baytius) quæ præ-
 tendebant insignium. Ascanius verò Martinengus Brixianus Canonicus regularis August. istius-
 modi longè aliud desumit ex hac fabula mysterium. Fingunt (inquit) poetæ Europam adolescen-
 tulam

Taurus in-
 ter sidera
 relatus.
 Li. 5. Fab.

Fabula ex-
 plicatione

Nauis tauri
 formas.

Anima 17.
pus.

Lib. 5.

Iupiter ut
Cererē cō-
preffit.

Pasiphae
fabula.

Metam. 8.

Tauri à
Pasiphae
adamati
descriptio.

tulam pulcherrima, cum à tauro cuius dorso insidebat, per vndosum mare veheretur, in Orientem semper facie retrosum conuersa (è Phœnicia liquidem in Cretam serēbatur) patrium littus respexisse. Europa animæ typus est, hæc insidet tauro perulanti, huic nostræ carni, vt inamque habenas temperantiæ non dimittat: fertur per profundum & immensum pelagus huius mundi, tum placidis, tum fluctuantibus vndis, tum prosperis, tum aduersis ictibus iactatum. Sed quid? Retrò conuersa ad ortum semper respicere debet ad Deum, vnde originem traxit. Studere enim ei incumbit, quomodo placeat Deo, vt sicuti à Deo profiliit, ita ad Deum redeat. Porro si ad Deum semper anima oculos verterit, oculus eius simplex erit, totumque corpus lucidum cernetur, si intentio operis sancta extabit, totum quoque opus perfectum prodibit, & semper opera eius in luce perficientur. Sic ille. Idem Iuppiter tauri formam indutus per Cererem quoque compressisse legitur. Arnobius enim de Cerere in tauri forma ab eo delusa sic scribit: *Parit mensem post septimum, luculenti filiam corporis, quam alas mortalium eo sequens, modo Liberam, modo Proserpinam nuncupant quam cum veruereus Iuppiter bene validum, floridam & succi esse conspueret plenioris &c.* Mox subdit: *In draconis terribilem formam nigrat, ingentibus spiris pauescunt colligat virginem, & sub obtentu fero mollissimis ludit, ac adularum amplexibus, si vt & ipsa de semine fortissimi compleatur Iouis, sed non eadem conditione quam mater. Nam illa filiam readidit lineamentis descripta suis, at ex parte virginis tauri specie fusa Iouialis monumenta pellacit, Auctorem aliquis desiderabit res, tum illum citabimus Tarentinum, notumque senarium, quem antiquitas canit, dicens:*

Taurus draconem genuit, & taurum draco.

Ipsa nouissima sacra, & ritus institutionis ipsius, quibus Sebadij nomen est testimonio esse poterunt veritati. In quibus aureus coluber in sinum dimittitur consecrati, & eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis. Porro & Eusebium audiamus de eadem re loquentem: Ceres (inquit) Persephonen peperit, educatur puella, non scilicet (periphaten nos multi appellat) cui Iuppiter, qui genuit, draco factus coniungitur. Vnde in Sibaziorum mysterijs draco in spinam inuolutus, in sacrificijs ad factorum memoriam, immò verò in testimonium tantæ turpitudinis, vt sic dixerim, adhibetur. Peperit & Periphathe tauriformem filium, vnde poetæ quoque nonnulli taurum laudant draconis patrem, & draconem rursus tauri patrem. Et in montem arcana hæc facta ducentes, pastorem stimulum celebrant: pastorem (vt puto) stimulum, ferulam, quod lignum bacchantes ferunt, appellant. Cælius tradit scire Iouem ab Lycophrone inde taurum nuncupari. E contrario Pasiphae Solis filia, & Minois Cretensium regis vxor tauri amore flagrasse, eoque ligneo vacæ simulacro quod septum esset iuuenæ corio, à Dædalo fabricato inclulam, positam fuisse poetæ fabulantur, & ex eo congressu Minotaurum, cuius altera pars homo esset, taurus altera, vt est in Ariadna apud Ouidium:

Nec tua maculasset nodoso stipite Teseu

Dexterâ parte virum, dextera parte bouem.

Et alibi rursus:

Te vero coniuge digna est

Qua torum ligno decepit adultera taurum,

Discordemque vtero factum tulit.

Taurum porrò ipsum, quem ad infaniam vsque Pasiphae deperibat, idem poeta in Arte amandi describit, eiusdemque nefandum amorem:

Foris sub umbris nemorosa valibus Ida

Candidus armenti gloria taurus erat.

Signatus tenui media iter cornua nigro,

Vna fuit labris: cetera lactis erant.

Illum Gnôsiadesque Cydoniadesque iuuenca

Optarunt tergo sustinuisse suo.

Pasiphae siens gaudebat adultera tauri,

Inuidia formosas oderant illa bones.

Nota cano: non hoc quod centum sustinet vrbes

Quamuis sit mendax, Creta negare potest.

Ipsa nouas frondes, & prata tenerima tauro

Fertur inassueta subsecuisse manu.

Il comès armentis, nec sturam cura moratur

Coniugis, & Minos à bone victus erat.

Quid tibi Pasiphae pretiosas sumere vestes,

Ille suus nullas sentis adulter opes?

Quid

Quid tibi cum speculo montana armenta petenti?
 Quid torcas positas singis inepta comas?
 Crede tamen speculo, quod te negat esse iuuentam,
 Quam cuperes fronti cornua nata sua.
 Siue placet Minos, nullus quaratur adulter,
 Siue virum maus fallere, falle viro.
 In nemus & saltus thalamo regina relicto
 Fertur, ut Aonio concita baccha deo.
 Ab quoties vultu vaccam spectant iniquo,
 Et dixit, domino cur placet ista meo
 Aspice, ut ante ipsum teneris exultat in herbis,
 Nec dubito quin se stulta decere putet.
 Dixit & ingenti iam dudum de grege duci
 Iussit, & immeritam sub iuga curua trahi.
 Aut eadem ante aras, commentaque sacra coegit,
 Et tenuit leta pellicis exta manu.
 Pellicibus quotiens placuit vumina castis
 Atque ait exta tenens, ite placete meo.
 Et modo se fieri Europam, modo postulat Io,
 Altera quod bos est, altera vincta bone.
 Hanc tamen implevit vacca deceptus acerua
 Dux gregis & partu proditus auctor eras.

Ferunt Minoem quotannis speciosissimum omnium taurum Neptuno solitum de more sacrificare: aliquando tamen et si taurus ei ad esset ceteris præstantior, alium sacrificasse deteriore: Neptunum verò eam ob rem iratū, tauri amorē Pasiphae vxori iniecisse. Alij verò aiunt, quod cū Minos ad bellum exiturus, Iouem patrem rogasset, ut dignū tanto sacrificio aliquam se victimā offerret, taurum eximia pulchritudinis oblatum armentis ducem præfecit, ac alium pro illo immolauit, ideoque, sensisse postea Minoem ex ira Iouis ob eam fraudem amorem tauri, vxori suæ fuisse immisissum. Alij denique Venerem, post indicatū suum à Sole adulterium cū Marte, in vniuersam Solis stirpem sæuifese aiunt, ideoque & Ariadnam Pasiphae & Minois filiam, ingratum & durissimum Theseum expertam fuisse, ut modò patebit. Cū autem natum fuisset illud monstrum, labyrinthus extructus est cum inexplicabilibus viarū ambagibus & fallacijs, ita ut cum quis viam egredientem & ad exitum perducenem se reperisse putaret, tum nouū ingressum & prioribus multo difficiliorē experiretur; atque id in illum inclusum fuit. Factus erat ad Aegyptij illius Labyrinthi formam, qui fuit apud vocatam ciuitatem Crocodilorum, cuius operis magnificentia descripsit Herodotus his verbis. *Vbi omnia sacra executi sunt, placitum est eis aliquod relinquere sui commune monumentum, ex eoque placito fecerunt labyrinthum, paulo supra stagnum Marios, maxime urbem versus qua dicitur Crocodilorum: quem ego aspexi fama maiorem. Si quis enim ex Græcorum narratione muros & operis speciem ratiocinetur, minus concipiet, quàm pro labore & sumptu huius labyrinthi. Tamesi enim Ephesi templum est memoratu dignum, & in Samo, tamen pyramides erant narratione maiores, quarum singula multis ac magnis operibus Græcorum æquiparandæ sunt. Sed eas quoque labyrinthus antecessit. Etenim duodecim eius aule sunt tecto operæ, portis oppositis alitrinsecus: sex ad aquilonem contigua, totidem ad Austrum vergentes, eodem extrinsecus muro præclusa, Bisarta in eo sunt domicilia, una subterranea, altera superiora illis imposita, utraque numero tria millia quingenta. Quorum ea quidem qua superiora sunt, ipsi vidimus, & qua aspeximus, enarramus: subterranea verò auditu didicimus. Nam præpositi Aegyptiorum nolabant villo pacto illa monstrari, quod dicerent ibi sepulchra esse tum eorum regum qui adificandi labyrinthi fuere auctores, tum sacrorum crocodilorum. Ita de inferioribus adificijs tando cognitare ferimus. Superiora ipsi aspeximus humanis operibus maiora. Nam egressus per tecta & regressus per aulas diuersissimi, insinuatæ admiratione afficiebant. Ex aula in conclania transitur, ex conclauibus in cubicula, & cubiculis in solaria alia, & conclauibus in alias aulas. Horum omnium lacuna, quemadmodum parietes, lapideum est, sculptilibus passim figuris ornatum. Singula aula maxima ex parte digesto lapide alto, columnarum ambitu redimitæ. Angulo quo finitur labyrinthus, adhæret pyramis quadraginta passuum, in qua grandia sunt insculpta animalia, ad quam iter sub terra fit, &c. Ad huius igitur, ut dictum est imitationem labyrinthum in Creta excogitauit Dedalus, in quem includebantur iuuenes tributum nomine ad Minoem missi, qui à Minotauro vorari putabantur, ut Androgei mortem filij vltisceretur ab Atheniensibus interfecti. Hic enim cum Athenas consensu Atheniensium omnium, inquit Diodorus Siculus, concessisse, Aegeo regnante, inq; certaminibus superaret athletas omnes, in consuetudinem Pallantis filiorum venit. At Ægeus suspicans, ne quando propter Andro-*

Lib. 2.
 Labyrinthi
 descriptio.

Lib. 5. c. 5.
 gei

gei amicitiam à Pallantis filijs auxilio Minois regno pelleretur, insidijs Androgeo paratis, ad spectaculum celebre proficiscenrem Thebas per quosdam eius regionis accolas circa Inoen terræ Atticæ interficiendum curauit. Cæde filij perturbatus Minos, Athenas venit, supplicium interfectoris Androgei petens. Spretis eius verbis, bellum Atheniensibus indixit, addita execratione, quæ aduersus Athenienses siccitatem famemque imprecatus est. Siccitate tum Atticos, tum aliquā Græciam vigente, corruptis terræ fructibus, belli duces, quomodo hæc mala auerti possent, Deum consulere. Is iussit eum ad Aeacum Iouis & Aeginæ Afopi filia adire, iubereq; ut pro se vota faceret. Quibus perfectis, siccitas cum penes alios Græcos cessasset, solos Athenienses vexauit. Coacti igitur sunt rursus à Deo implorare tantæ remedii calamitatis. Hanc desituram ferunt Deum respondisse, si pro Androgei cæde, Minoi quas velleret, pœnas dedissent. Parētibus deo Atheniensibus, præcepit Minos, pueros septem & totidem virgines singulis annis Minotaurum quoad viveret, vorandos tradi. Annis septem transactis, rursus cum in regionem Atticam cum magno exercitu trāsisset Minos, ac bis septem pueros petisset, traditi sunt. Theseus verò cum esset nauigaturus, accessit ad gubernatorem Aegeus præcipiens, si Minotaurum superasset filius, ut albis velis portum intrarent: nigris, quemadmodum & antea in Ioniam fecerant, si perisset. Theseus in Cretam cum nauigasset, Ariadne Minois filia eius specie, ac decore capta, & consiliu operaq; dedit Minotauri occidendi, & labyrinthi egressum docuit, atq; id, ut alij addunt fili beneficio. Cæterum veritas historię hæc est, ut ex scriptoribus historiarum tradit Lambertus Hortensius in explicatione istius poetæ Lucani locum:

L. b. 2.
Fabula ex-
plicatio.

*Urbs est Dictæ olim possessa colonis,
Quos profugos Creta vexere per aquora puppes
Cecropia, victum mentitis Thesea velis.*

Theseus (inquit) tertio tribuit tempore, querelis ciuium suorum aduersus patre perpulsum fuit, cur extra fortē Minoi se dādum obtulerit. Collaudata ab omnibus ciuibz populari indole & fortitudine adolescētis, cum neq; precibus, neq; lachrymis paternis ab instituto abduci valeret. Conscēsa nauī patrem hortabatur, ut suam vitam pro deplorata haberet, sed certam spem conciperet, quin periculi magnitudinē vel ingenio vel viribus corporis vincerat. Pater his verbis Thesei in spem futuri successus eructus, cū ab initio nautis nigra vela in taceroris argumentū dedisset, quibus Cretā peterent, addidit & alba, ut si secunda fortuna omnia succederent, ijs in Atticā nauigarēt. Simonides puniceū fuisse ait. Tradunt Theseo Delphis primo sacrificanti, oraculo responsum fuisse, felici euentu Veneris beneficio vsurū. Omissis hic quæ de labyrintho & Minotaurum prodigiosē fabulatur; Taurus reuera vir fuit gladiatorio corpore ac viribus & singulari ferocia, quiq; in certaminibus vincere assueuisset. Hic morū insolētia & credita stupri cōsuetudine cur Pasiphae multa apud insulanos & regē flagrabat inuidia. Instabat certamē, in quo nemo audebat cū homine congredi, Theseo petenti facili id concessū fuit. Superauit Theseus Taurū. Aderat spectaculo Ariadna, quæ tacitis oculis perlustrata, vni ei optauit nubere Minos, ut maiori ignominia Taurū notaret, These obfides restituit, & in perpetuū tributū Atheniensibus remisit. Poetæ verò per illū labyrinthū nihil aliud significare voluerunt nisi perplexam esse multisq; difficultatibus vitam hominum, cum ex alijs aliæ semper grauiorē oriatur: è quibus nemo se, nisi per singulare prudentiam & fortitudinem explicare potest. Neq; etiam illud in priuatam solum vitam cadit, sed multo magis in magistratus & in avaritiam, & in ambitionem hominum, quæ omnia mirificis difficultatibus sunt implicata. Nam si viri boni & prudentes potius quam ambitiosi summę rerum præsent, omnes difficultates prope, quibus humana vita vexatur, delerentur, quoniam nihil est adeo formidabile aut arduum, aut laboriosum, quod virtute non superetur. Fabulam Virgilius sic breuiter est complexus:

Taurus à
Theseo ne-
catus quis
fuerit.

Pro labyrinthum
quid
poeta indi-
carint.

Æneid. 6.

*Hic crudelis amor tauri, suppositaque furto
Pasiphae, missumque genus, prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefanda.
Hic labor ille domus & inexplicabilis error.
Magnum regina sed enim miseratus amorem
Daedalus, ipse doloscti, ambagesque resoluit
Cæcaregens filo vestigia.*

Pasiphae igitur, ut ex ijs quæ ex Lūberto recitauimus, cū eo tēpore quo Minos aduersus Atheniēses militabat, cum rem cum Tauro, siue gladiatorio, siue ut alij aiunt, militum duce habuisset, atq; ex eo filium, quem de patris nomine Taurum appellauit, suscepisset, fabulandi in eū quo dictū est modū, causam præbuit. Sunt verò etiā qui ex huius Tauri cōcubitu & ex Minoe eos partu natos esse dicunt geminos filios, Androgeū ex Minoe, Taurū autē ex Tauro. Cæterū hoc non solū fabulosum est, sed prorsus etiā abhorret a veritate, quoniam feminis recepti vas in muliere, vbi semel auidē semet imbibierit, atq; hauserit, constringitur, neq; amplius aperitur, antequā perduxerit ad maturitatem.

Hanc

Hanc fabulam ad historiam deduxit Tzetzes, qui scribit à Neptuno immissum Taurum fuisse ducem, quicum ingenti classe suppetias Minoi ferebat, quem cum vidissent Cretenses, priusquam dimicaretur, Regem Minoem salutarunt. Eius Tauri visi sanè elegantis, & strenui ducis amore capta est Pasiphae Minois vxor, Dabaloq; conscio & adiutore in priuata domo lignea cum illa dicitur concubuisse, ex quo natus est puer, qui & adulteri, & legitimi mariti Pasiphaes nomen reposuit. Ego verò (inquit) altiorē quādam & vtiliorem sententiam sub his latere crediderim, quoniam non historica solum narrationis causa fabulæ instituebantur, sed vel rerum naturalium, vel morum informationem, Pasiphae Solis & Perseidis filia quid aliud est quā anima mortaliū, quæ tū plurimum ratione & consilio pollet, cum corpus solis virtute materiam corporis, optimè digerente, sit purius? aut quid aliud est Perseis, quā ipsa materia humida, è qua corpus gignitur? Hæc ipsa anima cū Minois iustissimi atq; optimi viri sit vxor, si ad illegitimas voluptates declinauerit, desciscere à legitimo marito dicitur, & in adulteri ferocissimi tauri complexum refugere. Vbi enim à ratione animus descuerit, vel ad iram, vel ad cupiditates se referens, tunc omnibus turpis apparet, & tauri formam recipit. Quare si quis fabulæ turpitudinem summā inesse arbitratur, nefariamq; mulierem existimat Pasiphaem, quæ tam turpes & tam illegitimas voluptates expetiuerit, quo pacto non turpissimum putauerit, seipsum vel libidine, vel ira, vel alijs turpissimis animorum motibus cedere? Concedenda quidem sunt corpori voluptates, quas natura necessario expetit, quippe cū neq; ira, neq; voluptas inutiliter à Deo data sit: sed illæ tantum concedenda quas Iupiter aut Neptunus concesserit, quod per eum taurum significatur, ad corporis vires rescindendas scilicet, & ad propagandam sobolem. Cuius rei id vel maximum est argumentū, quod vel ira ad res agendas, vel libido ad procreandum, vel reliqui animorum motus conferunt semper ferè cum moderatione & corpori & negocijs: cum plurimum obesse soleāt, nisi moderatio adhibeatur. Ex illegitimo verò voluptatum, harumq; motionū vfu multa monstra nascantur, necesse est, ac non solum Minotaurus; quæ ita homines implicant, vt qui semel ab aequitate declinauerit, legesq; cōtempserit, difficillimè postea à sceleribus coerceatur: cum mos, diuturnaq; consuetudo natura postea fiat assuetis hominibus. Neq; aliud sanè labyrinthi viarum inexplicabilis circuitio significare voluit, nisi illum, qui semel illegitimis sese dedisset, sine summa difficultate se explicare postea non posset ante extremum vitæ diē, aut sine summa Dædali ingeniosi admonitoris artificio. Legitur verò etiam de Mince Neptunum decipere conante, deq; tauro primum ab Hercule, secundū à Theseo superato alia siue historia siue fabula, quæ talis est: Minos Neptuno sacrificaturus, victimā optauit maiestate illius dignam cui Neptunus taurum obtulit pulcherrimum: cum cum seruare vellet Minos, natus Neptunus tauro furorem immisit, à quo tota ferè insula fuit deuastata. Ad eum domādum missus est Hercules, quem vincit ad Eurysibeu duxit. Ab eo verò dimissus, cum Atticam deuastaret, à Theseo fuit interfectus, vt indicat etiam Ouidius in enumeratione præclarorum Thesei gestorum:

Chiliad. 1.
cap. 19.

Anima
mortalium.

Tauri Marathonij
fabula.

Metam. 7.

Te maxime Theseu

Mirata est Marathon Cretæ sanguine tauri.

Marathon autem capus est & sylua iuxta Athenas à Marathone heroe, vt Pausanias scribit, dictus. In Atticis, vnde taurum ipse Marathonius quoq; dictus est. Fabulam his verbis enarrauit idem Pausanias: Cretensium agrum cum alium, tum eum qui Teirinniam adiacet, taurum in seculum reddidisse: fuisse enim prius temporibus belluas multo immaniores, atque hominibus formidolosiores: cuius rei testimonio sunt Nemæus & Parnassus leo, dracones in pluribus Græciæ locis capti etiam Calidonium & Erymanthus, & in Corynthiorum sinibus Crommyonius. Has feras partim terram protulisse, partim dijs fuisse sacras: nonnullas etiam ad homines placentes extitisse ferunt. Taurum enim hunc Creterfies Neptuni ira immissum memorant, quod Minos latè mari tot, quod Græciam alluit, imperans, nihilo quā cæteris dijs Neptuno maiorem honorem haberet. E Creta verò eundem taurum in Peloponnesum traxisse, vnumq; fuisse de duodecim Herculis laboribus. In Arginorum verò campos actum, per Corynthis acum libnum in Marathoniam Attica regionem fugisse ibi inter alios multos, quos casus obitulerat. Minos etiam filium Androgeum interfecisse, Minoem graniter eo casu commotum, cum id Atheniensium fraude accidisse interpretaretur, comparata classe Athenas oppugnatum venisse, ac non prius Athenies secedere desisset, quā se pacti essent pueros septem ac totidem virgines quotannis in Cretam missuros, qui Minotauro quem Minos in labyrintho Gnoli incluserat, iraderentur. Marathonium verò taurum postea Theseum fama est in arcem egisse, & ipsi dea mactasse, cuius rei imaginem Marathoniorum curia dedicauit. De Acheloi in taurū immutati cum Hercule lucta hæc finxerūt poetæ. Achelous fluius Deianiram Oenei Actolorum regis filiam in matrimonium poposcit; quæ etiam ipsi fuerat promissa. Verum cum Hercules in agrum Calydonium profectus esset, ipse quoq; in matrimonium poposcit Deianirā, quæ ei quoq; promissa est. Virginis itaq; pater decreuit, vt is illa potiretur, qui in luctu certamine superior esset: Ineuit igitur Hercules & Achelous luctam, in qua cum alter superior esset, Achelous ad notas decurrit, ac cum se & in anguem, & in taurū frustra mutasset, victus, alteroq; cornu mutilatus, pudore se in suū fluium coniecit. Nymphæ verò cornu il-

Herculis
& Acheloi
fabula.

Cornu co-
pia & eius
origo.

lud suscipientes, omni fructuum genere repleuerunt, cornuque copiae appellauerunt. Hoc verò inde factum esse Strabo est author, quod cum Achelous limo quē ducit, limites semper confunderet, bella inter Aetolos & Acarnanes vicinos ciebat: cumque arbitri nulli essent, armis non iudicio certabant. Victoriā verò reportabant, qui plus viribus valebant. Quare cū Hercules fluuium dānosē labentem aggeribus & fossis intra alueum cohibuisset, tanquam debellasset Acheloi, victorię prēmium reportauit Oenēi filiā Deianirā nuptias. Eam quidem Sophocles Tragicus hoc modo loquentem induxit.

Μικτὰρ γὰρ ἦν μοι ποταμὸς, Ἀχιλῶος λίγῳ

Ὅς μ' ἐν πρὶο μορφαῖον ἔχαιε πατρός,

Φοιτῶν ἐναργὲς τὸ ὄρος, ἄλλος δ' αἰὲλος

Δράκων ἑλκυστος ἄλλος δ' ἀνδρῶν τῶσφ,

Βυρραῖος, ἐκδὲ δασύνῃ γυναιδός,

Κρενοὶ δ' ἄρ' ὅρ' αὖτ' ὅρ' ἀνδρῶν ποτὶς. idest,

Flumen fuit procus mihi, Acheloum fero,

Formis tribus qui me petuit à patre

Taurus, deinde plurimis ventrem notis

Pictus draco, vir inde cui caput bouis:

Mento fluebant rinuli potabiles

Vnda nitenti, suntibus simillimi.

Cornu A-
malthea.

Addunt nonnulli Amaltheæ cornu capræ id esse quo Hercules ab Acheloi fronte fractum Oeneo dono dedit: ex quo quidem plerique talē educunt historiam. Acheloum. n. sicut flumina reliqua tauro cōparant ob sonos ipsos & alucorum circumflexiones, quas cornua vocant. Draconi quoque propter obliquatā ipsius magnitudinem. Herculem quoque omnibus alioqui mortalibus beneficium Oeneo affinitate coniunctū aggeribus ac fossis fluuium dolosē fluentem coercuisse aiunt, eamque regionem fertilissimam reddidisse, hocque Amaltheæ cornu esse. Hoc verò idem & Diodorus scribit. Hercules (inquit) in Calydoniorum gratiam fluuium Acheloum in alium cursum diuertens, plurimos agros ex aqua irrigatione fertiles præstitit, cuius rei & poetæ quidam meminere scribentes cum Acheloo Herculem sub tauri specie certasse, qui cū in congressu tauri alterum cornu fregisset, Aetolis illud quod Amaltheæ cornu vocant, dono dedit fructum omnium vuarum, malorū, aliorumque eiusmodi pomorum copia repletum. Fingunt verò poetæ Acheloi cornu fossam à fluuiio ductā pomis verò ac malis punicis & racemis monstrari regionis fertilitatem, quam fluuii humor præstet. Amaltheæ verò cornu durum esse aiunt, qua ex re operis illius difficultas significatur. Cornu verò etiam rectē diuitiæ indicantur: nam vt in cornu virtus est animalīū, ita & fortunæ vires sunt in diuitijs, & sicut cornu carnem extuberat & supercrefcit, ita diuitiæ foris stipant hominem, vnde etiam est: quod quia diuitijs potissimum fidere solemus, omnia etiam alia quibus præcipuē fidimus ita vt nihil nobis vnquā defuturum speremus, vt eruditioni aut virtuti cuidam alteri, aut cum omnia affatim superfluunt, rectē cornucopiæ vocare possumus: nam sic & Pseudolus Seruus apud Plautum ait:

Nam ipsa mihi opportunitas, non potuit opportunius

Aduenire, quā hac cauata est mihi opportune epistola,

Nam hac mihi cornucopia est, vbi inest quicquid volo.

Metam. 9. Fabulam Ouidius disertissimē describit, Acheloum sic inducens loquentem:

Inferior virtute, meas diuertor ad artes,

Elaborque viro, longum formatus in anguem,

Qui postquam flexos sinuauit corpus in orbes,

Cumque sero moui linguam stridore bisulcam

Risit. Et paucis interpositis:

Sic quoque deuiclo rehatat terga tauri

Forma truci, tauro mutatus membra, rebello.

Induit ille toris à laua parte laceros,

Admissumque trahens sequitur, depressaque dura

Cornua figit humo, meque alia sternit arena:

Nec satis hoc fuerat, rigidum fera dextera cornu

Dum tenet, infregit, truncoque à fronte reuellit.

Naiades hoc pomis & odoro flore, repletum

Sacrarunt, diuesque meo bona copia cornu est,

Dixerat, & nympharitu succineta Diana

Vna ministrarum sulis virimque capillis

Incessit, totumque talis pradiuise cornu

Autumnū, & mensas felicia poma secundas.

Idem

Item tamen poeta de Amaltheæ cornu aliam fabulam refert. Nam Amaltheam quæ Ioni lac præbebat, alterum è cornibus in arbore fregisse ait, quod quædam Nympha sustulit,

Cinxitque recentibus herbis:

Et plenum pomis ad Iouis ora tulit:

Ille ubi res cæli tenuit, solioque paterno

Sed, & inuictus nil Ioue matris erat,

Sydera nutricem, nutricis fertile cornu

Fecit, quod domina nunc quoque nomen habet.

Diodorus verò de copiarum cornu aliam quoque narrat historiam, Hammonem siquidem scribit iuxta Ceraunios montes ambulantiem conspectam virginem nomine Amaltheam forma pulcherrimam adamasse, filiamque ex ea suscepisse, specie ac robore corporis insignem. Amaltheam verò propinquare regioni præfecisse cornu bouis persimili, ex quo occiduum cornu sit nominata. Et quoniam ea regio esset vineis, cæterisque fructiferis arboribus referta, à muliere autem regeretur, Amaltheæ cornu eam dixisse, proptereaque & posteros homines optimam copiosamque fructibus patriam ab ea similitudine Amaltheæ cornu appellasse, ut suo quoque loco dicetur fusius. De bobus modò Geryonis ab Hercule abactis istiusmodi narratur fabula. Iussit Eurystheus, ut Hercules punicos Geryonis Hispaniæ regis boues, qui hospites vorarent, ad se adduceret, quare ad illos opprimendos contendit. Dicitur Geryon Chrysaoris & Callirrhoe filius triplex corpus habuisse, canemque duorum capitum in Erythea, ac septem capitum draconem ex Typhone & Echidna genitum, qui boues ipsos custodirent. Habuisse verò suæ crudelitatis ministrum impigrum, atque diligentem Eurytionem. Huc profectum Herculem Geryone, canemque quem alij Orthrum, alij Orum appellant, draconeque & pastore Eurythione interemptis boues ex Oceani insula Gadiræ ad Tartessum per id temporis celeberrimam Iberiæ civitatem abigisse. Verum cum eos in Lybiam per Iberiam abigeret, dicitur Dercylus & Alebion Neptuni filij boi pulchritudine allecti, illos surripuisse, & egisse in Ethuriam, à quibus cum taurus affugisset & transisset in Siciliam, Italiam postea nominarint. Tyrrhenorum enim lingua, taurus Italus dicebatur. Cum Hercules venisset in Siciliam iter fecisse à Peloriade ad Erycem, cui apud mare Nympha balnea pararunt. Et cum Eryx Siciliæ rex taurum illum capisset, neque repetenti Herculi reddere veller, ad certamen ventum est ei in quo Eryx coestu percussus diem suum obierit. Dicunt tamen quidam non coestu, sed palestra interemptum fuisse Erycem Veneris & Butæ filium, cum alter boues, alter regnum victori præmium proposuisset. Diodorus Siculus Herculis omnes enarrans labores, hanc fabulam ad istiusmodi historiam reducit: Decimus deinceps labor Herculi ab Eurystheo iniunctus, ut Geryonis boues, qui Iberia in locis versus Oceanum sitis pascebantur, ad se adduceret. Hercules sciens hunc laborem magni difficilisque esse certaminis, exercitum præparavit huic aptum expeditioni. Vulgata erat per orbem fama, Chrysaurem (hoc enim à diuitijs nomen contraxerat) qui vniuersæ Iberiæ imperaret, tres habere propugnatores filios, tum robore corporis, tum armis egregios: exercitum præterea cuilibet fortissimorum militum esse. Quarum rerum gratia motus Eurystheus existimans eam fore difficile expunctionem, hoc Herculi certamen indixit. At ille priorum ab se gestorum memor, fidenter id periculum adiens, exercitum in Creta coegit, existimans inde facile copias se traducturum. Optimè enim sita insula est, ex qua in vniuersum orbem exercitus educi possit. Verum antea Herculi Cretenses cumulatissimos honores impenderant: quibus ductus, in horum gratiam omnem feris beluis insulam ita purgavit, ut nullum agrestius animal in ea deinceps, neque vrsus, neque lupo, neque serpens, neque aliud quid simile sit repertum. Hæc ideo merita in insulam contulit, quòd Iupiter ibi natus altusque fuerit. Ex ea igitur in Lybiam nauigans eaque peragrata & à feris expurgata ad Oceanum qui ad Gades est devenit, ibique ab utraque, continenti parte columnis positis, in Iberiam cum exercitu transiit, Chrysaureque filios tribus magnis exercitibus fidentes, singulari prouocatione sustulit. Capta Iberia, greges bouum secum adducens, iterque per Iberiam faciens, cum quidam eius gentis rex, vir iustus præ cæteris ac probus, eum magno honore affecisset, partem bouum regi dono dedit: Quos ille Herculi dicans singulis annis ex his pulchriorem illi taurum sacrificauit. Hos sacros in Iberia boues ad nostra tempora constat perleuasse. Inde in Italiam tenens, per alpes ad Lygures & Tyrrhenos, indeque ad Tyberim flumi, ubi nunc Roma est peruenit. Deinde à Tiberim profectus per littus Italiæ, cum ad mare descenderet, apprimè angustum, boues quidem nando in Siciliam, ipse cornu bouis innixus mare traiecit. Appropinquantem suæ ditionis locis, ad palestram prouocauit Eryx Veneris ac Butæ eius oræ regis filius. Orta præmij contentione; cum Eryx patriam, Hercules præmium certaminis boues offerret: indignatus primum Eryx, dicitur, boues minoris estimationis suæ regioni compari: Herculem verò respondisse, boues sibi plures esse: quibus si priuaretur, immortalitatem esset amissu.

Amalthea virgo.

Cornu Amaltheæ unde dictum Herculis & Geryonis fabula.

Lib. 5. c. 2.

Eryx ab Hercule vi-

amissurus. His acquiescens Eryx, in eo certamine victus, patria spoliatus est. Circumdatus Sicilia, deinceps per mediterranea iter cum bobus faciens, Sicanos ei instructo exercitu obuios commissio acri certamine deuicit. Post hæc per Leontinum agrum pergens, apud eos æterna sui reliquit monumenta. Agrenæi velut Olympios deos festis diebus sacrifq; Herculem coluere. Cum haud procul vrbe iter saxosum esset, boues saxi tanquam ceræ vestigia impresserunt, quare ei foco, vbi boum vestigia impressa sunt, templum Geryoni construxit. Hinc in Italiam rursus cum bobus profectus, cum iuxta litus progrediretur, Lacrinum furem boues furantem peremit. Moxq; pedibus Adriaticum signum circumuectus, in Epirum primo transiis, deinde in Peloponnesum. Hucusq; ex Diodoro. Fabulantur verò etiam Herculem post ductos ad Tartessum boues, poculum suum Soli reddidisse. Nam dicitur Hercules cum ad boues contenderet, Solis radijs nimium calefactus, arcum vel in ipsum Solem intendisse, quare Sol eius vires & animi magnitudinem admiratus, aureum poculum illi donauit, in quo Oceanum ad boues capiendos traiecit, ut ait Pherecides, quamuis Theolytus illum in lebate nauigasse scribat. Quid modò hoc figmento poetarum significetur, ostendit breuiter his verbis Cælius Rhodiginus: Theogoniæ Hesiodicæ (inquit) interpretes, Herculis nomine Solarem intelligunt potestatem: Geryonem verò cuius boues ab illo orbi terrarum illatas fabulantur, hyemem esse volunt, ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἡμερῶν ἐπὶ βοῶν. Ob hyberni temporis tumultum. Hyemem verò Sol perimit ab hyemali tropico ad vernum conuersus æquinoctium. At boum nomine tonitrua intelligunt, quadam soni similitudine: quæ Geryonis dicuntur, quod hyeme quidem non fiant, sed illam statim consequantur, vel quia ex huncæta eius natura mox hæc proueniant. Idem ait Pierius Valerianus: Quod verò pertinent (inquit) ad mugitum, mythologi philosophi abactas Geryonis boues impulsu Herculis, tonitrus hieroglyphico significato intelligi debere autumant. Quæ quidem sententia eorum est, qui Hesiodi philosophiam interpretantur, ea scilicet de causâ, quod poeta plerumque tonitrus auditos mugire dixerint. Abigi verò ab Hercule dicuntur, quia Solem per Herculem intelligebant. Solis igitur calor in nubes illapsus, earumque rigore coarctatus, simul ac defractis nubibus erumpit, mugitus eos ciere consuevit. Sed prosequar fabulas, Hercules, ut ex Diodoro diximus, in Italiam cum bobus Geryonis profectus, Lacrinum furem boues furantem occidit: Lacrinum fortè vocans, quem alij Cacus dicunt, fusiueque hac de re narrant. Ex recentioribus Ioannes Rosinus agens de Ioue sic scribit. Iouis inuentoris appellatio ab Hercule originem traxit: cum enim Hercules cum bobus Geryonis in agrum Palantinum peruenisset, & ibi boni pabuli nactus copiam per pascua dimisisset, ipse autem labore fessus procubuisse, somnoque se dedisset, latro quidam eius loci, Cacus nomine, paucas aliquot, Hercule dormiente abegit, & in propinquam speluncam, vbi degebat, abdidit, quas auersas, vnâ post aliam, caudis eò traxerat: ut quarentem indicium falleret, vestigijs in contrariam partem ducentibus. Hercules somno excitus, cum recensisset numerum, & aliquot boues sensisset deesse, ad speluncam Caci contendit & Caco deuicto, atque ad terram prostrato boues suas recepit & eduxit, speluncam etiam diruit: cumque eadem expiasset aqua fluminis, in proximo aram Ioui inuentori posuit, quæ est Romæ prope portam geminam, & ob inuentas boues deo iuuenem vnâ sacrificauit. Sed & Liuius hanc siue fabulam siue historiam disertissimè memorauit, item summi poetæ Virgilius & Ouidius quorum omnium verba, vel ideo recitabimus, ut summorum poetarum & principis historici descriptiones inter se comparare possimus. Herculem in ea loca Geryone interempto boues mira specie (inquit Liuius) abegisse memorant; ac propè Tiberim fluium, quam præ se armentum agens nando traiecerat, loco herbido, ut quiete & pabulo laeso boues reliqueret, & ipsum fessum via procubuisse: ibi cum cum cibo vinoque grauatum sopor oppressisset, pastor accola eius loci, nomine Cacus ferox viribus, captus pulchritudine bouum, cum auertere eam prædam vellet, quia si agendo armentum in speluncam compulisset, ipsa vestigia quarentem dominum eò deducitura erant, auersos boues eximium quemque pulchritudine caudis in speluncam traxit. Hercules ad primam auroram somno excitus, cum gregem perlustrasset oculis, & partem abesse numero sensisset, pergit ad maximam speluncam, si fortè eò vestigia ferrent: qua vbi omnia foras vidit, nec in partem aliam ferre, confusus atque incertus animi, ex loco infello agerri porro armentum accepit. Inde cum aëla boues ad desiderium (ut sit) relictarum mugissent, reddita incluserunt ex spelunca bouum vox Herculem conuertit: quem cum vadentem ad speluncam Cacus vi prohibere conatus esset, ietus claua fidem pastorum ne quicquam innocens, morte occubuit. Sic Liuius. Poetæ verò Cacus monstrum describunt, & Vulcani filium fuisse fingunt, ore fumum ignemque vomentem. Virgilius:

Hic spelunca fuit, vasso submata recessu,
Semi hominis Caci, facies quam dira tegebat
Solis inaccessam radijs, semperque recenti
Cade tepebas huius, foribusque affixa superbis

Lib. 3. Hi-
storiar.
Lib. 2. Ho-
rarum.
Lib. 6. 7.
Tonitru
mugitus li-
mitatum.

Li. 2. anti-
quit. Rom.
cap. 5.
Caci &
Herculis
fabula.

Lib. 1.

Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
 Ore vomens ignes magna se mole ferebat
 Attulit & nobis aliquando optantibus atas
 Auxilium, aduentumque dei. Nam maximus ultor
 Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbis
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 Ingentes vallumque bones, amnemque tenebant.
 At furis Caci mens effera, ne quid in ausum
 Aut intentatum scelerisue doline fuisset;
 Quatuor à stabulis praestanti corpore tauros
 Auertit, totidem forma super ante iuuenas,
 Atque hos, ne qua forens pedibus vestigia rectis
 Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
 Inditijs raptos, saxo occultabat opaco.
 Quarentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Interea, cum iam stabulis saturata moueret
 Amphitryoni ades armenta, abiturumque pararet,
 Discessu mugire boues, atque omne querelis
 Impleri neuus & colles clamore relinqui.
 Reddidit una bonum vocem, valloque sub antro
 Mugit & Caci spem custodite sefellit.
 Hic verò Alcide furis exarserat atro
 Felle dolor: rapit arma manu, nodisque grauatum
 Robur, & aery cursu petit ardua montis.
 Tam primum nostri Cacum videre timentem
 Turbatumque oculis,

Et mox post speluncæ descriptionem,

Ergo insperata deprensus luce repente
 Inclusamque cauo saxo, atque insueta rudentem
 Desuper Alcides telis premit: omniaque arma
 Aduocat & ramis, vastisque molaribus instat.
 Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla periculi est)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Euomit; inuoluitque domum caligine caca,
 Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem, comitis igne tenebris.
 Non tulit Alcides animis: seque ipse par ignem
 Praecipiti iecit saltu, quam plurimus undam
 Fumus agit, nebulæque ingens specus aluat atra.
 Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit in nodum complexus & angit inhaerens
 Elisos oculos & siccum sanguine guttur.
 Panditur extemplo floribus domus atra reuulsis,
 Abstractæque bones, abiurataque rapina
 Calo ostenduntur: pedibusque informe cadaver
 Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo
 Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
 Pellora semiseri, atque extinctos sancibus igne.

Similiter ferè canit Ouidius.

Ecce bones illuc Erithreidas appulsi heros
 Emensus longi claniger orbis iter.
 Dumque huic hospitio domus est tegæ, vagantur
 Ineuoluta lata per arua bones.
 Mane erat excussus somno Tyrintibus heros
 De numero o tauros sensit abesse duos.
 Nulla vides quarens saciti vestigia furti,

Fals. I.

Traxerat auersos Cacus in antra ferox.
 Cacus Auentina timor, atque infamia sylua,
 Non leue finitimis hospitibusque malum.
 Dira viro facies, vires pro corpore, corpus
 Grande, pater monstri Mulciber huins erat.
 Proque domo longis spelunca recessibus ingens
 Abdita vix ipsis inuenienda feris.
 Ora super postes, affixatque brachia pendent,
 Squallidaque humanis ossibus albet humus.
 Seruata male parte boum Ione natus abibat,
 Mugitum ranco furta dedere sono.
 Accipio reuocamen ait, vocemque secutus
 Impia per syluas victor ad antra venit.
 Ille aditum fracti perstruxerat obice montis
 Vix inga mouissent quinque bis illud onus.
 Quod simul euersum est fragor athera terruit, ipsa
 Ictaque subedit pondere molis humus.
 Prima mouet Cacus collata praelia dextra
 Remque ferox saxis, Hipitibusque gerit.
 Quis ubi nil agitur, proprias male fortis ad artes
 Confugit, & flammis ore senante vomit.
 Quas quoties perfluit, spirare typhæa credas
 Et rapidum Aetneo fulgur ab igne iaci.
 Occupat Alcides, adductaque claua trinodis
 Ter quater aduersis cecidit in ore viri.
 Ille cadit, mixtasque vomit cum sanguine flammis
 Et lato moriens pectore plangit humum.

Lib. 4. eleg. Scripsit item Propertius de hoc Caci furto lepidissimos versus, quos etiam lubet ascribere, ne quis
 10. frustra eos huc maximè facientes desideret:

Amphitriontades qua tempestate inuencos
 Egerat à stabulis d' Erythraa tuis,
 Venit ad inuictos pecor' sa palatia montes
 Et statuit fessos fessos & ipse boues
 Quà velabra suo stagnabant flumine, quoque
 Nauta per urbanas iustificabat aquas.
 Sed non infido mansuerunt hospite Caco
 Incolumes; furto polluit ille locum.
 Incola Cacus erat, metuendo raptor ab antro
 Per tria partitos qui dabat ora sonos,
 Hic, ne certa forent manifesta signa rapinae
 Auersos cauda traxit in avtra boues.
 Nec sine telte deo; furem sonuere inuenci,
 Furis & implacidas diruit ira fores.
 Mauulio tacuit pulsus tria tempora ramo
 Cacus, & Alcides sic ait: ite boues,
 Hercules ite boues; nostra labor ultima claua,
 Bismibi quaesita, bis mea prada boues,
 Aruaque mugitu sancite boaria longo,
 Nobile erit Roma, pascua nostra forum.

Lib. 2.
 Herculis
 & Caci pu-
 gna expli-
 catio.

Fabulam declarat Fulgentius in mythologicis his verbis: Si fumum fures eructuant, quis inuolantem dum negoti, agnoscat? Ergo aut caliginem aut fumum obijcit, ne agnoscere possit: aut in fumum vatem substantia qua furinus succedit. Cacus enim Hercules boues furatus esse dicitur, quos cauda in spelunca tractos abscondit, quem Hercules pressit gustare inierem. Rancor enim Graecè malum dicitur. Ergo omnis malitia fumum eructuat, id est, aut quod contraria sit veritati, id est luci; aut quod acerba sit videntibus, ut fumus oculis, aut quod semper occultas obscurasque canillationes obijcias. Ideo autem duplex quod multi formis malitia non simplex sit. Triplici etiam modo nocet malitia, aut inuidenti, ut potentior; aut subtiliter, ut falsus amicus, ut impotens latro. Ideo etiam substractos boues

ues transuersis ducit vestigia, quod omnis malignus aliena ut inuadat, transuersa defensionis vitur via. Ideo & bona Hercules concupiscit: quia omnis malignitas contraria est virtuti. Denique in spelunca abscondit, quia nunquam malignitas aperta liberiore fronte sit, sed virtus & malos interficit, & sua vindicat. Hæc Fulgentius. De tauro monstro, terræ filio, anteriore parte taurum, posteriore serpen-

Taurus ter-
rastilius.
Fall. 3.

Stella Lycaoniam vergit declinis ad arcton

Miluius, hac illa nocte videnda venit.

Quid dederis volueri, si vis cognoscere, nomen

Saturnus regnis à Ioue pulsus erat:

Concitat iratus validos Tytanas in arma,

Quaque fuit satis debita tentat opem.

At are satus terra monstrum mirabile taurus

Patre sui serpens posteriore fuit.

Hunc triplici muro, lucis incluserat atris

Parcarum monitu Styx violenta trium,

Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,

Sors erat, aternos vincere posse deos.

Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi.

Et iam iam flammis exta daturus erat.

Iuppiter a litibus rapere imperat; attulit illa

Miluius, & meritis venti in astra suis.

Idem poeta Ceraſtas populos, quod hospites suos mactarent, à Venere in tauros mutatos ait. Aiunt Metam. 10.
Cyprum olim incoluisse & binis insignes fuisse cornibus, & ab ipsis insulam illam ceraſtim fuisse Ceraſta po-
nominatam. Poeta canit: puli in tau-
ros.

Gemina quondam quibus aspera cornu

Frons erat, vnde etiam nomen traxere Ceraſta.

Ante fores horum stabat Iouis hospitii ara

Lugubris sceleris, quam si quis sanguine tinctam

Aduena vidisset, mactatos crederet illic

Lactentes vitulos, Amathusiacasque bidentes;

Holpes erat casus; sacris offensa nefandis

Ipsa, suas vrbes, Ophiuſaque arua parabat

Deferere alma Venus, sed quid loca grata? quid vrbes

Peccauere mea? quod, dixit, crimen in illis?

Exilio pœnam potius gens impia pendat,

Vel nece, vel si quid medium est, mortisque fugaeque

Idque quid esse potest, nisi versa pœna figura?

Dum dubita, quo muret eos: ad cornua, vultum

Flexit, & admonita est, hac illis posse relinquì,

Grandiaq; in toruos transformat membra tuuencos.

Ius in vaccam immutata fabula non vno modo refertur. Plerique filiam fuisse aiunt Inachi regis Fabula Iuo
Argiuorum & fabulam hoc modo narrant, Iuppiter cum ob formæ elegantiam maxime eam dili-
geret, ab Inacho fluuio redeuntem tenebris superinductis detinuit & oppressit: Iuno verò eum ex
alto tenebras videret, suspicata maritum suum alterius amore frui, in terras descendit, tenebrasque
soluit: Quod Iuppiter sentiens, ne pateret crimen, puellam in vaccam transformauit, eamque Iu-
noni poscenti agrè concessit: Iuno autem nec tum suspitionibus libera, Argo centoculo custodien-
dam tradidit, quem Mercurius à Ioue missus sopitum interfecit: quapropter Iuno dolens vaccæ
œstrum immisit, quo per multa loca agitata, tandem in Aegyptum venit, ibique prece Iouis à Iu-
none eidem formæ est restituta, & ab Aegyptijs Isis nominata, Osiridi regi nupsit, post mortem ve-
rò pro dea culta est. Sic ferè sed prolixè admodum fabulam recenset Ouidius, quem lector adire
poterit, non enim consulum videretur integras paginas eius versibus implere. Sunt qui Ionem Iu-
nonis sacerdotem fuisse volunt, & ab hac in vaccam imutatam, vbi illam à Ioue vitiatam compe-
risset; tum verò iurasse Iouem, se minimè cum illa fuisse congressum. Iunonem tamen eam à Ioue
munus poposcisse, & Argo seruandam tradidisse, qui eam in monte Mycenæo ad oliuam quandam
(Plinius suo tempore Argis adhuc durare dici tradit) alligauerit. Scriptum reliquit Andreas Tene-
dus in navigatione Propontidis Ionem non modò non fuisse perfunetam Iunonis sacrificio, sed
fuisse quoddam scortum, quæ beneficijs Iouem in amorem irritare niteretur, sic enim referri ab
enar-

Metam. 2.

enarratore Theocriti, ad quam Iyngis opera vsa fuerit. Eam igitur à Ioue Iyngis artificio adducto, in nebula, vt lateret compressam, sed cum id sensisset Iuno, ac Zelotypia capta, eò accessisset: eam contra à Ioue in vaccam candidam mutatam; vt omnem suspicionem Iuponi leuaret hac arte: Cum verò Iuno eam vaccam vidisset, domum à Ioue postulasse, at veritum illum, ne, si illam negasset, dolus pateret, quamuis inuitum, tamen largitum esse: Cum verò diu sub Argi custodia, qui centum habebat oculos, asseruata fuisset, Iouem tandem illius misertum mandauisse Mercurio, vt raptam Ionem, interfecto Argo abduceret: tum Mercurium sumpta pastoris forma conatum esse cum fistula per soni suauitatem Argum in somnum inducere, ac tandem virga tactum sopiuisse, deinde cum vaccam rapere vellet, Argum ab Hierace iuvene imprudente fuisse excitatum. Cum verò rem tegere amplius Mercurius non posset, Argum saxo occidisse. Illa re valde commotam Iunonem primum Argum in pauonem cum totidem oculis in pennis mutasse, deinde oestrum vaccae immisisse, quo illa grauissimè agitata sit, id quod etiam testatur Virgilius, inquit,

Georg. 3.

*Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras,
Inachia Iuno pestem meditata iuuenca.*

Hanc igitur furore vexatam, primum mare, quod ab Ipsa Ionium vocatum est, aiunt transisse: postea verò montem Hamum per Illyridem profectam transcendisse, sinumque Thracium traiecis-
cisse, qui ab ea postea vocatus est Bosphorus. Nam duo fuerunt Bosphori, Cimmericus & Thracius. In Scythiam verò profectam, multa deinde Europæ & Asiæ maria tranauisse, atque in Aegyptum tandem peruenisse ad Nili ripas, vbi dicatur priorem hominis formam recuperasse, vt significauit

In Europa. Theocritus his versibus:

*Θηῦτο δὲ πρὸς πόρον βοῶν.
Ἐρδ' ἦν Ζεὺς ἑωφώμενος ἥρμα χοῖρ' ἑσθὴν
Πόρμος, ἥτις καλίστ' ἐκ τῶν ὄρων παρὰ Νείλῳ
Ἐξ βοῶν ἐκέρχεται πάλιν μετὰ μείβει γυτὰϊα. idest,
Fulgentiamque bonem spectabant in maris undis.
Iuppiter hic aderat, nina qui terga iuuenca
Tractabat dextra, septemfui ad olia Nili
De bonæ cornuta facta est mox semina pulchra.*

Lib. 10.

Ius fabula
explicatio.Isidis sta-
tua cur cor-
nuta.

Idem scribit Aeschylus in Prometheo. Apollodorus verò in libro de dijs scriptum reliquit, istud ipsum contigisse iuxta Iopem ciuitatem, quæ ab Ioue nomen acceperit, cum Argum diuina opera superasset, *Ἰο κούρην πολεῖς* (inquit) *καλεῖται, ὅτι ἐκεῖ ἔλετο τὸν Ἀργὸν νικησασα, γέγονε αὐτῶν ποῖς, idest, vocata fuit Iope ciuitas, quod ibi post Argum diuina ope superatum, Ios facta est homo.* Scribit idem Apollodorus Ionem pristina forma recuperata ad Nili fluentia Epaphum à Iouis congressu peperisse, quem Iuno Curetibus occultandum tradiderit: id cum rescuisset Iuppiter, fertur (inquit) Curetes interfecisse, quo tempore Io perfecta est in Syriam ad filium inuestigandum, quo inuento in Aegyptum redijt. Strabo tamen antrum quoddam in Eubœa fuisse scribit in littore maris Aegei, quod vocetur aula bouis, vbi Io dicta sit Epaphum peperisse. Post partum igitur dea facta fuisse dicitur, & ab Aegyptijs Isis nomine culta, & tempestatibus ac nauigantibus præfecta, vt testatur Lucianus in dialogo Zephyri & Noti. Hæc ferè sunt quæ de Ione Inachi filia fabulosè dicta sunt ab antiquis scriptoribus. Herodotus in Clío raptam fuisse Ionem scribit à Phœnicibus & in Aegyptum deportatam, quod scriptum etiam fuit ab Ephoro & Phœnicibus vulgò creditum est. At longè alia fuit Persarum sententia, quippe qui putant, quod vbi Io Argis fuit compressa à quodam nauclero navis Phœniciæ, parentes verita, quia cognouisset se ferre in vtero, cum Phœnicibus lubens nauigari. Quod autem bos facta mare tranarit, id falsum omnino esse creditur, sed datum fuisse fabulæ locum, quia in naui quæ priorem partem tauri pictam haberet in prora, nauigari. Cum igitur in illa naui mare illud, quod Asiam ab Europa discriminat, cuius in littore extructum est Byzantium, traiecisset, locus dictus fuit Bosphorus, quia bos illac inceserit. Alij crediderunt tumultuarias nauiculas ab accolis, qui vellent trajicere, fuisse factas, quæ quoniam à bobus traherentur, locus fuerit ita appellatus. Alij maluerunt Bosphorum fuisse appellatum ab eo tauro, quem rex Aegyptiorum pro Ioue misit ad Inachum. Cum verò mortuus fuisset, hunc ostendens, circumtulērunt, quoniam illud animal non erat antea notum, neque visum in Græcia, vt ait Sospheanes in Meleagro: cum verò apparuisset longè existentibus supra vndas natans taurus ille, quod erat super tabulatum, sinus ille ab incesu bouis, dictus fuit Bosphorus. Fingebatur verò Isis statua cornuta, quæ ex palmarum folijs habeat calcamenta, cum luna sit palmarum fertilitatis causa. Victimæ ei vitulæ erant consecratæ, vt ex Herodoto suo loco dictum est. Inquiunt postea Epaphum Aegypti imperium adeptum urbem Memphim ædificasse, matremque post mortem, Isis nomine coli imperasse; atque hæc illa sunt, quæ attinet ad historicam expositionem. Quod ad physicam spe-

spe-

spectat, In modò Luna dicta est, modò credita est terra. Nam dicitur Io fuisse Argi & Ismenes (quod
 restatus est Cecrops) vel Neptuni, vel Inachi fluij, vel aquæ omnino, filia, cum terræ solum Io cre-
 deretur. Nam terra procul existentibus videtur paulatim ex vndis exoriri. Hanc Iuppiter compres-
 sit in nebula, cum Iuppiter nimirum æthereus Sol intelligatur, per quem vapores è terra assidue
 exurgunt. Fabulantur Ionem in vaccam mutatam fuisse animal fertilitatis terræ studiosum, cuius
 omnis industria sit in colendis agris, ob vbertatem ipsius terræ: nam cum Iuno accessit, mitior ca-
 lor scilicet aeris, tum Iuppiter illam in vaccam conceffit, cum neque ob nimium calorem assiduum,
 vt neque ob frigus terra fiat ferox. Iuno Argum cui centum erant oculi, illam seruandam dedit,
 quia cœlum cui plurimæ sunt stellæ tanquam oculi, assidue terram intuetur, & ob suum cursum tē-
 pora assidue varians plurimum adiuuat ad fertilitatem. Harum stellarum siue horum oculorum
 altera pars, dormit, altera vigilat, quia semper dimidiū cœli videtur Sole illustrari, cum dimidium
 stellæ frequentes ostentent; atque stellæ quæ Solis lumine obscurantur, dicuntur dormire. At cur
 Iuppiter Argum occidere Mercurio imperauit? quia ratio plurimū potest in agricultura. Hæc vac-
 ca cæso Argo dicitur liberata fuisse, totumque ferè terrarum orbem peragrassè, & omnia transisse
 maria: quia prudentia & industria agricolarum videtur aeris etiam bonitatem aut fortunæ malitiā
 euperare, cum tellus colonorum industria maximè fiat fertilis. Hæc ipsa ratio agriculturæ in om-
 nes terras dedita peruenit tandem Aegyptum, quæ tellus, quoniam ob suam fertilitatem ac boni-
 tatem maximè patefaciat vim naturæ & feracitatem, dicta est vacca priorem formam ibi recupe-
 rasse. Ad hos cum Isis transfretasset mulier omnino formosissima suæ ætatis ab Api Aegyptiorum
 rege vxor ducta est: quam dicunt nonnulli Mercurium cæso Argo sene prudentissimo Argiuorum
 rege, vt ipso imperio potiretur, pulsum è Græcia, cum res parum feliciter illi successissent, comi-
 tatum fuisse. Ibi cum Isis agriculturam, atq; multas res humanæ vitæ peritiles Aegyptijs ostendisset,
 pro dea culta est & diuini honores illi fuerunt instituti. Enimvero ego (inquit Natalis Comes, ex
 quo ferè hæc omnia) fabulam hanc vniuersam ad lunæ cursum potius accommodandam putarim:
 quam dixerunt esse Inachi vel Neptuni filiam, cum Luna sensim humectet nocturno lumine, vt ait
 Ptolomæus in Almagesto. Hanc dixerunt filiam Inachi à Ioue compressam fuisse in nebula, cum
 Iuppiter etiam Sol aliquando sit, etenim in horum planetarum coniunctionibus nubes aut nebulae
 plerumque gignuntur. Mox ob accedentem Iunonem Io in vaccam mutatur, quia semper ferè die
 tertio saltem à coniunctione luna exit cornuta, vaccaq; cornua imitatur. Nam nisi ante diem quar-
 tum illa se è nubibus explicauerit, puriorique aeri obtulerit, pluuia assidue prope in vniuersum
 mensem significatur. Hanc exeuntem à coniunctione, & è nubibus egressam excipit Iuno & Ar-
 go seruandā tradit, quia illa cæteris omnibus stellis est inferior, à quibus despicitur. Occiditur Ar-
 gus Iouis iussu, & vacca ab Argo liberatur, quia Sole lumen & vires Lunæ impartiente, illa omnium
 stellarum vires supera, magisque conspicua sunt Lunæ, quàm stellarum omnium aliarum vires &
 actiones in humanis corporibus, quas exercet luna, vbi aliquantulum excreuerit. Hæc Io dicta
 est orbem terrarum peragrassè, & modò in Scythiam, quæ regio est ad Septentrionem, modò in
 Aegyptum peruagata, quia cum Luna velocissima sit, mariaque omnia secum trahat, tum modò ad
 septentrionem, modò ad austrum declinat ab ecliptica. Ibi versa est in deam quam cornuta m-
 fuxerunt, cum primam formam recuperasset, quoniam primi omnium mortalium Aegyptij, cum
 oculos in cœlum sustulissent, vidissentque cœlum, Solem, Lunam, Astra perpetuo motu moueri,
 & plurimum rebus humanis prodesse, à perpetuo cursu deos vocarunt, atque Solem & Lunam præ-
 cipuè diuinis honoribus coluerunt, vt testatur Eusebius & Plato. Alij fabulam hanc ad vitā huma-
 nam, moresque mortalium exprimendos retorserunt, dixeruntque Iouem esse hominum parum
 cordatorum animas, quæ primum cum Ioue coniunctæ in nebula, & è cælo in hæc corpora tene-
 brarum plena delapsæ, in beluas vertuntur, neque cupiunt aut diuinitatem summi dei, aut acceptā
 immortalitatem speculari. Sic verò mutata donantur Iunoni, quoniam auaritia & omnium libidi-
 num cumulus homines inuadit, quæ multo etiam plures sunt, quàm oculi Argi. Paulò post cum
 maturior ætas aduenerit, mittitur à Ioue Mercurius, qui Argum occidat, quoniam ratio libidines
 denique refrænât, estque omnium voluptatum facietas. Deinde cæstrum è Iunone immititur, qui
 stimulus est conscientiæ, & rerum præteritarum, ætatisque inutiliter transactæ recordatio. Hæc
 facit vt intelligamus nos antea toto cælo, vt aiunt, aberrasse, & vt prudentiores facti pristinam ho-
 minum formam resumamus, ad diuinitatem denique per sanctitatem vitæ, & innocentiam & iu-
 stitiam & humanitatem in omnes viros bonos efficiamur. Antoninus Liberalis de Mercurio Solis
 boues furto auferente, scribit hæc verba: *Auctores eius quam subijcimus, narrationis sunt præter*
Nicandrum in libro de immutatis, Hesiodus in magnis Exis siue Orientalibus, Didymarchus libro me-
tamorphoseon tertio, Antigonus alterationibus, & Apollonius Rhodius in Epigrammatis, vt Pamphilus
libro primo, ait, Argus Phrygiæ F. & Pericleæ Admeto nata, filium habebant Magnetem nomine,
qui

Lib. 2. de
 preparat.
 Euang.
 In Cratyl.

Fabula de
 Mercurio
 & Solis bo-
 bus.

qui vicinam Thessalia regionem incoluit: eam cui ab eo Magnesia nomen homines fecerunt. Filius fuit ei Hymenaeus excellenti forma. Hunc cum Apollo canentem audiuisset, amoreque eius correptus à domo Magnetis non discederet, Mercurius armento bouum Apollinis, quod iuxta boues Admeti pascibat, insidias tendit. Ac primum quidem canibus armenta ea custodientibus, veterum anginamque immittit: & oblita bouum cu Rodiaque sunt. Buculas ita Mercurius abigit duodecim & boues iugi ignaros centum, taurumque armenti virum. Caudis singulorum aliquid sylvestris materia appendit, ad delenda bouum vestigia agitque armentum per Pelasgos, Achaïam, Phthiosidem, Locridem, Boetiam, Megarensium agrum, indeque in Peloponnesum per Corynthus & Larissam, Tegeam usque: inde secundaum Lycaum & Manalum montes profectus est cum ijs, & specularum Batti. Habitabat is Battus in summo scopuli: cumque iuuentorum qui prateragebantur, vocem exaudisset, domo egressus, sensit eos esse furtivos, passusque est mercede silentium, de ijs reticendi. Eam Mercurius iurato se nemini de his quicquam relaturum Batto stipulatur. Mercurius cum eas in speluncam Prioris ad Coryphasium abdidisset compulsas, qua est regione Sicilia & Italia; ad Battum mutata forma reuertitur, periculum facturus, anis iuramentum esset seruaturus. Data ergo mercedis loco chlana, percontatur, anu furtiuas boues prateragi vidisset? Ibi Battus chlana recepta indicium facit de bobus. Mercurius bilinguem cum esse agrè ferens, adactò baculo in saxum commutat, quod & frigori & aestui omni est obnoxium. Alij Mercurium Batto, ut taceret, vaccam donasse volunt, ut in primis Ouidius, qui integram hanc fabulam sic recenset:

Illud erat tempus, quo te pastoria pellis
Text, onusque fuit baculus sylvestris olinae.
Alterius dispar septenis fistula cannis,
Dumque amor est cura, dum te tua fistula mulcet,
Incubodita Pyllos memorantur in agros
Processisse boues: vides has Atlantide Maia
Natus, & arte sua syluis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex, Battum vicinia tota vocabat.
Diuitis hic saltus herbosaeque pascua Nelei,
Nobiliumque greges cultos seruabat equarum.
Hunc timuit, blandaque manu seduxit, & illi
Quisquis es hospes ait, si forte armenta requires
Hac aliquis, vidisse nega, neu gratia facta
Nulla rependatur, nitidam cape pramia vaccam.
Et dedit, accepta, voces has reddidit hospes,
Tutus eas, lapis ille prius tua furtiva loquetur,
Et lapidem ostendit: simul at Ione natus abire,
Mox redit, & versa pariter cum voce figura
Ire boues, fer opem, furtoque silentia deme.
Iuncta suo pariter dabitur tibi femina tauro.
At senior postquam merces geminata, sub illis
Montibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis,
Risu Atlantiades, & me mihi perfide prodis,
Me mihi prodis? ait, periuræque pectora v. risit
In durum silicem, qui nunc quoque dicitur index.

Fisiam autem istiusmodi fabulam fuisse volunt, quia Mercurij planeta, quibus dominatur in horoscopo, homines facit ingenio quidem promptos & eloquentes, at callidos tamen & astutos & ad furta propensos.

A P O L O G I.

Lib. 29.

esp. 2.

Taurus &

rana.

SCITA fabella, siue apologus legitur de rana & tauro: perrexisse olim ingentem taurum (vtor verbis Celij Rhodiginij) ad aquas restinguendæ sitis gratia. Erat ibi fortè ranarum, ut assolent primum. Dum verò audius bellua se aquis inferit, ranunculos ibi attriuit aliquos. Re autem adeo terra & formidolosa perterritus vnus confestim mandat fugæ praesidium, & sedulitate mira, quantam in id genus cedere probabile est, peruenit ad matrem, narrat fratrum miserabile exitum, ut à staturoso nescio quo forent immaniter exculcati. At illa nimis infcita, nimisque

misque exoculata, ut quæ filio aliqua volebat videri, tumescere amplius coepit, ac statu modò magnitudinem captare, rogans, ecquid tanta foret pernicialis bellua? Cui is, multo maior, inquit, illa etiamnum in flari plus, ac subinde coepit, cupiens omnino magnitudinem visam exhibere filio. At is frustra conari illam animaduertens. Non si te ruperis (inquit) par vnquam futura es. Id prouerbij formam habet. Apologum satyris suis inseruit Horatius, qui sic canit:

Lib. 2.

Sat. 3.

*Absentis rana pullis vituli pede pressis,
Vnus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cogatos eliserit: illa rogare,
Quantane? num tantum sufflans se, magna fuisset,
Maior dimidio, num tantum? cum magis atque
Se magis inflaret, non sic te ruperis inquit,
Par eris.*

Alij ruptam fuisse ranam aiunt, cum vellet bouem voce imitari. Martialis isthac vulgari fabula vanitatem Otacilij pauperis contendentis cum Torquato diuite rerum omnium magnificentia deridet, vaticinaturque fore, ut ita rumpatur Otacilius volens æquari Torquato, quemadmodum rana dirupta est, cum vocem bouis vellet emittere.

*Ad lapidem Torquatus habet pratoria quartum,
Ad quartum breue rus emit Otacilius.
Torquatus nitidas vario de marmore ihermas
Extruxit cucumam fecit Otacilius,
Disposuit daphnena suo Torquatus in agro,
Cassidæas centum sent Otacilius.
Consul Torquatus: vici fuit ille magister,
Nec minor in tanto visus honore sibi.
Grandis ut exiguum bos ranam ruperat olim,
Sic puto Torquatus rumpet Otacilius.*

Inter apologos Leonis Baptistæ Alberti, legitur & iste. Bos amputatis cornibus arietabat in arborem, conuiciaq; iaciebat in eam, dicens, aliquando in terram prostratam per vias miserè tractabor. per terram trahens: Cui arbor, interea tu amputatis cornibus, nihil potes. Alius, Bubulcus armentum taurorum pascens, amisit vitulum, lustrando omnem solitudinem, indagando moram traxit. Vbi inuenire nihil potuit, precatus est Iouem, si furem, qui vitulum cepit, ostenderit, hœdum in sacrificium oblatum. Ceterum proficiens in quercetum quoddam inuenit à leone deuorari vitulum. Trepidus igitur & perterritus, eleuatis manibus suis in cœlum, ait, O domine Iuppiter, promiseram tibi hœdum medaturum esse, si furem inuenirem, nunc taurum tibi recipio sacrificaturum, si huius manus effugero. Fabula quadrat in homines infortunatos, qui dum carent, ut inueniant, precantur, cum inuenerint, quarunt effugere.

Bos & arbor.

PROVERBIA.

Mὴ κατὰ βόους ἔλχῃ; Ne contra bouem opta. Author adagiorum, adagium (inquit) admodum vitam non esse instituendam iuxta votum animi, neq; quiduis sperandum à superis, sed ut ea duntaxat sibi quisque promittat, quæ possit industria consequi. Refertur in collectaneis Diogeniani. Videtur autem ducta metaphora ab agricola qui negligens adhibere bouis operam in colendis agris, optat, ut citra suum laborem proueniat seges. Hæc ille, sed sensus (inquit Gelsnerus) clatior videretur, si pro κατὰ præpositione legas ἀντί, ut ita legatur, Ne optes sine boue. Oppidò quàm eleganter Horatius hoc carmine,

Ne contra bonè opta.

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus,

virium illud significat humanis ingenijs insitum, ut semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant ac fastidiant, optent inexpectata, experta damnent. Illud verò etiam Homeri:

Οὐ γὰρ ὁππότεν ἰμάς βέης ἡλάσσει, ὅδῃ μὲν ἰάπῃ, id est,

Non enim equos vnquam mihi subduxere bouesque.

prouerbiali figura videtur vsurpatum pro eo, quod est, nunquam me laeserunt, aut affecerunt iniuria, cum negamus nobis esse causam, cur illum aut illum odisse debeamus. Sumptum est ex Iliados Homericæ libro primo, ubi Achilles contendens cum Agamemnone, negat sibi causam esse, quamobrem cum Troianis bellum suscipiat, nisi ut illi morem gerat. Dictum est autem ex antiquis

tiqui seculi ritu, quo cum vitâ mortalium adhuc esset pastoralis, prima belli causam erant abacta pecora. Pindaricum illud, quod refertur à Plutarcho in commentario, quem scripsit περί εὐθυμίας, ὅς' ἀμύσσει πρὸς ἐν δ' ἀρσένω βόε παραταύρ δ' ἵβουσι τὰ χίσα δελφίς. καὶ πρὸ δὲ βυλὲ νοσὶ φορεῖ, καὶ τὰ δὲ ἡλάττω μοι ἐξέρπει, idest, *Equus in quadrigis, in aratro bos nauem ceryssimè prauertitur delphinus apro cadem molienti inueniendus est cantis laborum patiens*: significat vnumquemque adhibendum esse ad id, quo valet: refertur adagium ab authore adagiorum in adagio: *Quam quisque norit, artem, in hac se exerceat*, ἀρδοι τις ἢ ἡκαστος, εἰδὲν τέχνην: quo Iambico senario (Aristophanis in Vespis) admonemur, ut quarum rerum sumus perit, in his duntaxat disputandis tractandisque verseremur: quarum verò sumus rudes, eas doctioribus concedamus, neque professionem alienam nobis vindicemus, neque in messem alienam mittamus falcem. M. Tullius. *Sed hic quidem* (inquit) *quamvis eruditus sit, sicut est, hac magistro concedat Aristoteli, canere ipse doceat*; bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur: *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat*. Apud A. Gellium Plato ex Euripide etiam citat, sed in sensum non nihil diuersum à Ciceroniano, nempe suo quemque vitæ instituto studioque impense pilectari, quod in eo se laudem aliquam assecuturum confidat. Accidit (inquit) illis illud Euripidis. Qua in re clarus quisque est, ad eam properat, & diei partem illi plurimam impartit, in qua ipse se exuperet: contra in qua stupidior, ac nihil sit, inde effugit, eamque contemnit. Ad hoc etiam prouerbum alludit Horatius ita scribens:

*Nauem agere, ignarus naus, timet: abrotanum agro
Non audeo, nisi qui didicit dare. Quod medicorum, est,
Promittunt medici, tractant fabrilis fabri.
Scribimus indocti, doctique poemata passim.*

Lib. 8. Idem in epistola ad Villicum.

Quam scit, uterque lubens censebo, exerceat artem.

Athenæus, cum Ptolomæus cum Stratonico contentiosius disputaret citharædo de citharistica, Calius (inquit) est rex sceptrum, aliud plectrum, & apud Plinium Apelles Alexandro Magno in officina multa differenti de pictura, comiter suavit silentiam, admonens illum ridere à pueris, qui coloresterebant. Prouerbialis verò iste Græcorum versus:

*Πολλοὶ βοκίτται, τὰ δὲ πόσι τοῦτος ἀροτῆρας, idest,
Qui aurum stimulent multi, sed rarus arator.*

in eos torqueretur, qui insignia virtutis aut famam habent, sed vera virtute vacant. Multi enim præferunt, quod non sunt. Huc adscribendum videtur, quod lepidè scripsit Seneca, quendam personam malle quam faciem: Faciem vocat, ubi quis talis videtur, qualis est personam, cum præ se fert aliquis, quod non est. Simile est prouerbum cum eo, non omnes qui habent citharam, sunt citharædi. Μὴ πάντα καταβόος ἔχει, idest, non omnia per bouem obtinebis. Hemistichium est prouerbiale, quod admonet non sacrificijs, aut litationibus, votisque pro arbitrio omnia cessitura: laborandum nobis esse, quemadmodum apud Salustium ait Cato: *Non votis neque supplicijs mulieribus auxilia parantur deorum, sed vigilando, agendo, bene consulendo, prosperè omnia cedunt, ubi secordia atque ignorantia te tradideris, ne quicquam deos implores*, quod spectat illud Aeschylī: Τὸ δ' αὐτοκόων, καὶ τοὺς εὐδαίμονας, idest, *Quisquis laborat, huic manum præbet deus*: Torqueri solet in refides exercitus duces, qui mactato boue propitijs se decum abundè putant, non posse infelicitate cadere sua coepta arbitantes, cum consilio & animi præsentia & fortibus factis in bello opus sit, Bos agnoscit possessorem suum: in eum dicit ait Polydorus Virgilius, qui agnoscit beneficia, & obseruat illum, à quo acceperit: posseque non minus concinnè in ingratum torqueri, argumento à minori sumpto. Si enim bos animal stolidum suum nescit: nescit autem rectè (inquit) bubulcum, cum præsertim ab eo pascitur, is meritò in mutis habendus, qui à boue intelligentia vincatur, ut de se benemeritos non agnoscat. In hunc sensum propheta aduersus Iudæos, quod non essent cognituri filium dei, cuius populus dicebantur, vsus est. Eleganti etiam atque prouerbiale allegoria (inquit idem Polydorus) quis dicitur aras bones & asino, cum nescit officia distribuere. Verbi gratia, si quispiam adhibeat ad consilium de rebus grauioribus habendum, citharædum aut musicum, in quibus summa semper est leuitas; item si ad ius dicendum, theologum iuri consulto adiungat; vel ad disputationem diuinitatis habendam, iuris peritum theologo copulet, aut virilia munera mandet faminae obeunda. Et denique sola distantia, atque ineptia, locum prouerbio facit, figura inde ducta, quod asinus ferendis sarcinis valet, non item aratro trahendo, contra quam bos valentissimus ad arandum, tam ineptissimus ad onera importanda. Nos autem per huiusmodi allegoriam admonemur vniuscuiusque hominis in ea re opera vti, qua ille valet. Ponitur in Deuteronomio in hanc quoque sententiam. Bos non infrenandus prouerbiale etiam gnome est, quam Diuus Paulus copiosè explicat: Ait enim: *boni triturant non esse os obli-*

gandum

gandum. Locus ex Mose sumptus. Nam boui trituranti os obligare, est mercedem mercenario, & visum abnegare. Habebant enim Iudæi nonnunquam conductitios boues. Sicidem Paulus: *Legem non propter boues, sed propter nos scriptam, ut non negamus mercenario, operario, & in primis, victum verbi ministro, de suo ministerio*. Nam boues triturantes dicuntur ac nominantur à Paulo. Etiam allegoricè potest significari, ne prohibeatur doctori verbum liberè prædicare, quod deuorent stipulas & paleas, idest, conuertant impios homines, & Christo incorporent. A bobus item trituram exercentibus: quibus quod os obligatum habeant, non licet velsi tritico, quod exciunt. *Bos ἐπὶ ἀσπὶ, idest, bos in acerno*. Dicitur quemadmodum ait Suidas, de ijs, qui in media rerum copia constituti, non finuntur præsentibus bonis frui, vt simile videlicet sit prouerbium illi: *Tantalus inter undas sitiens*. Simile quiddam refert Iulius Pollux de seruis in pistrino laborantibus, quibus machina rotunda circa ceruicem addebatur, ne manuum ori liceret adhibere: id factum ne deuorarent farinam. Quod bubus faciebant Iudæi, hoc illi faciebant hominibus. Dicit verò etiam potest, de splendide, ampliterque viucentibus. *Bos ἐν ἱερῶν, bos ad præsepe*, in emeritis dici consuevit, quique iam ob ætatem ocio, & abdomini seruiunt. Philostratus in *Castandra*: *Ἀλλ' ἐν μετὰ τοῖς καὶ γυναικῶν Bos ἐν ἱερῶν, idest, verum inter adolescentulos ac mulieres, bos ad præsepe*. De Agamemnone loquitur, voluptuariam agente vitam. Effertur item ad hunc modum *Bos ἐν πύλῳ γέρον, idest, bos in stabulo senex*: Rursum hoc modo: *Bos ἐν ἀνὰ πύλῳ, idest, bos in stabulo desides*, de ijs qui molliter & in otio viuunt, siue, vt Suidas ait, de hominibus ad nullam rem vtilibus. Athenæus refert quiddam non illepidum, nec alienum ab hoc proverbio. Cantor quidam imperitus, cum Stratoniceum exceperet conuiuio, ac Stratoniceus e frustraretur, non habens alterum, qui cum sermoceraretur, confregit poculum ac poposcit manus, multosque cyathos cum accepisset, solique calicem ostendisset, affatim bibens obdormiit, cetera fortuna committens. Cum autem forte commessabundi quidam superuenissent cantori, ex moris, Stronicus ilico fultus est sobrius. It cum audissent, quod semper multum vini bibens fuisset inebriatus, compendio respondit. Insidiator enim & sceleratus ille cantor, tanquam bouem ad præsepe, data cana, occidit. Origo adagij est à more veterum, qui boues à laboribus ad præsepe sistebant, atque illis pabulum subministrabant. Congruet verò etiam in illos qui in suum aluntur exitium: quemadmodum ij, qui se voluptatibus mundi explent, orco quid aliud quàm victimæ nutriuntur, veluti bos ad præsepe? *Bos ἐν ἀνὰ πύλῳ, idest, Bos maritimus*, de magnis, insulis, & ad nihil vtilibus, quales sunt phocæ, tantum pascetes, nec operi, nec esui viles, contrà quàm boues terrestres. Refertur à Suida. Author adagiorum suspicatur legendum, *Bos ἐν ἀνὰ πύλῳ, vt sit idem cum antedicto*, quia sic (inquit) refertur in collectaneis Tarrhoi ac Didymi, estque hemistichium Iambici trimetri. Sed & Suidæ excusa sic legere tradit Gesnerus exemplaria, idq; bis repetere. Sic & Apostolus Byzantium, sic & alius auctores habere. *Γέρων Bos ἀμείνωνος βοσκός, idest, bos senex vacat luctu domesticorum*, hoc est, senum mors quod tempestiua videatur, non lugetur ab amicis. Quin & hodie si quando nunciatur obitus hominis natu grandis: Nihil acerbum inquit, non perijt in cunabulis. Mortem iuuenum complorant ij quoque, ad quos nihil attinet. *Γέρων Bos, καὶ δ' ἔργα πολλὰ αὐτὸς βοσκός, Bos consensescit, at opera multa sunt bouis*: Prouerbialis senarius, cum ob ætatis imbecillitatem aliquis inutilis redditus ab obeundum munus. Nam diuitum vulgus haud aliter ministris vitur, quàm equis & canibus, aut paulò etiam inhumanius, dum vsui sunt, alijciunt; vbi senuerint, reijciunt. Vnde consilium est, vt vnusquisque sibi paret, quo senectutem suam commodius foueat, alatque, ne tum cogatur, ex aliena liberalitate pendere, cum à nemine non contemnetur: ac meminerit Diogenis apophtegmatibus, qui rogatus, quidnam esset in hac vita calamitosissimum, respondit, *γέρων ἀποπός, idest, senex egens*. Sed fortè sensus Senarij clariùs ita reddi possit: Bos licet iam senecta inutilis, merito tamen illorum operum, quæ plurima iam olim confecit, reijci vel contemni non debet. *Bos ἐν ὑγῶν, idest, bos sub iugum*, vbi quis assidue laboras, aut vbi se quis laborioso inuoluit negotio. Ductum item à bubus agricolis. Quin & hic erit locus vtendi, cum negabimus aliquem ad id trahendum negocij, ad quod administrandum aut ceruus. *Bos clitellas*. Quintilianus parcemiam quàm ait esse ceu breuem apologum, hoc adfert exemplum. *Non nostrum onus, bos clitellas?* Satis constat ex apologo sumptum, verum quis sit is apologus, equidem nondum reperimus. Marcus Tullius in Epistola cuius initium est, *Laodiceam, veni pridie Calendas sextiles*, videtur ad hoc adagium alludere, & nobis (inquit adagiorum author) ansam coniectandi præbere. *Inde (inquit) ire ad Taurum cogitabam, vt cum Ataphrago ne collatis signis, si possem, de seruo tuo decidere*. *Clitella boni sunt imposita*. Illa ne? Non est nostrum onus, sed feremus. Quibus ex verbis odorari licet, non nostrum onus, bos clitellas, prouerbium fuisse, recusantis munus aliquod, veluti parum accommodatum sibi. Neque enim bouem est, clitellis ter-

1. Timoth.

5.

Bos in aceruo.

Lib. 7.

Bos in stabulo.

Lib. 8.

Bos maritimus.

Bos senex non lugetur.

Bos sub iugum.

Bos clitellas.

Lib. 5. Inst. Orat.

go impositis onera gestare, sed potius asinorum ac mulorum. Prouerbiū usurpauit & Ammianus. Βῆς ἐνὶ δίσμα, *bos in vincula*. Hesychius indicat in eandem sententiam dici, qua illud, ὄνος ἐνὶ δίσμα, idest, *canis in vincula*. Dicebatur, vbi quis seipsum in seruitutem, aut in malum aliquod iniiceret. A canibus sumptum vltra se præsentibus vinciendo cibum lenocinio. Author Zenodotus. Μὲν βοὺς πότε βοῦν ἄλῃω, idest, *Expectabo vos olim herbam*. Dicendum vbi quid serò contingit. Laborat enim bos in agricolando, sed aliquando gustatura herbam enatam. Finitimum illud: *Et adhuc tua messis in herba est*. βῆ δ' αὐτὸν, ἐπιτηρῆς, idest, *Boues messis tempus expectantes*, vel βῆσιν αἰμῶν, dici solitum, vbi quis ingentium emolumentorum spe laborem sumeret. Nam boues messis tempore inter tritum pascuntur, & pabulum largiū apponitur. Alijs verò temporibus molestior est arandi labor, quod nullo præsentem fructu leniatur. Ἀρπυγῆς βῆς, idest, *placide siue lente bos*, subaudiendum, *incedit*, aut simile quiddam. Congruet in illos, qui placide ac paulatim, citraque tumultum, sed tamen assiduitate rem conficiunt. Equorum latus est velocitas. Boues non valent celeritate, sed viribus & assiduitate pollent, non impetu. Eodem pertinet illud. *Bos lassus fortius figit pedem*. D. Hieronymus oppidò quàm elegans adagium usurpauit, ad beatum Aurelium Augustinum scribens, eumque deterere cupiens, ne iuuenis senem prouocaret: propterea quod tardius quidem ad pugnam excitantur hi, qui iam sunt ætate quasi fessi: verum iidem grauius sæuiunt, atque vrgent, si quando sanilis irritata recaluit. Memento (inquit) Daretis, & Entelli, & vulgaris prouerby, quod *bos lassus fortius figit pedem*. A veteri tritura modo ductum apparet, cum circumactis à bubus super manipulos plaustris grana excutiebantur: partim à roris in hoc armatis, partim à taurorum ungulis. Potest allusū videri, & ad hoc, quod iuuenes corporis agilitate præpollent. Senes in stataria pugna, ac viribus superiores sunt, id quod & Virgilius innuit Entelli congressu. Τὸς βίλωνας βῆς ἵλαυν, idest, *volentem bonem agito*. Vtere eorum opere, qui ex animo faciunt. Stultitia est venatum ducere inuitas canes, ut ait Plautus. Refertur ab interprete Theocriti. Simile dictum etiam hodie perleuerat vulgo celebratum, incommodum esse bubus inuitis plaustrum ducere, aut inuitis equis plaustrum agere. Videtur autem ex Theognide sumptum,

Inuitum ne me scutica, stimulisque subactum

Vi studeas unquam ducendo inducere plaustro.

significatur his adagijs non sat feliciter succedere, quod à nolentibus extorquetur: neque eorum officio vtendum, qui non ex animo operam suas nobis commodant, Τὼ βοὶ τὸν λαγὼ κυνηγεῖς, idest, *Boue venari leporem*, dicuntur, qui rem absurdam, stultam ac præposteram aggrediuntur. Plutarchus in commentario de animi tranquillitate: Neque enim qui aratro velit iaculari ac boue venari leporem, infortunatus est: neque eo qui piscatorijs retibus ceruos non ceperit, vllus malus aduersatur genius, sed stultitia & peruersitas aggrediuntur, quæ fieri non possunt. Non quiduis est accommodum ad omnia, veluti si quis homini studijs & ocij nato, bellum, aut rempub. administrandam mander, boue venatur leporem, aut si stupido & insulso iudicia committat. Ημᾶς τὸν βῆν ἵλαυν, idest, *currus bonem trahit*, de re quæ præposterè geritur: veluti si vxor præscribat marito, si discipulus deprehendat præceptorem, si populus imperet principi, si ratio pareat auctori, Lucianus in Terpsione. Nunc id euenit, vulgò dicitur: Plaustrum sapenūmero bouem ipsum aufert. Translata metaphora à plaustris per decliue retro labentibus, vnaque secum bouem auferentibus. In similem sensum torqueri potest illud diuini poetæ:

Ante lupos rapient hœdi, vituli ante leones:

illudque Iuuenalis:

Si mulier vitulum, vel si bos edexet agnum.

Sed & Suidas, in res absurdè gestas hoc recitat prouerbiū, Ἀλὺς πηλὸς τὸν βῆν ἵλαυν, idest, *Vulpes bonem agit*. Nihil enim vulpi cum agrotatione. Ait tamen licere etiam torquere ad eum, qui non ex animo, sed alio spectans fingit se quippiam velle facere. Huc spectat & illud: Ne si bos quidem vocem edat: nec non & hoc: Prius locusta bouem pariet. βῆς δ' ἀλλότριος τὰ πόλλα ἐξωβλήσει, idest, *bos alienus subinde foras prospiciat*: de ijs qui apud alienos non satis ex animi sententia tractantur, eoq; sapius suos desiderant. Vnicuique domi, ac velut in suis præsepibus iucundissima vita, peregrè multa sunt, quæ lædant, plurima defunt. Alluisse videtur ad hoc prouerbiū Plutarchus: Verum nec ipsos contemnat, neque foras prospiciatis, idest, *ne aliunde petatis*, quod ab ipsis Platonis interpretibus sumi potest. Proinde rectè dicetur, ἐξωβλήσει, qui non contentus suis aliunde pendet. Sic & Satyricus:

*In Sympho.
8. 2.*

Nec te qualiteris extra.

Ταῦρος

Ταυρος ὑπερχύει τὸ ταύριον ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ περὶ, idest, Taurus porrecto ultra Taygetum capite bibit ex Eurota, de re vehementer absurda. Simmum illud, quid si calamitat? Natum ex apophthegmate Geradæ Lacedæmonij: is ab hospite quodam interrogatus, quæ poena foret adulteris apud Lacedæmonios, negavit esse villos adulteros apud Lacedæmonios: at instans ille, quid si quis existeret, inquit, quam poenam daret? is, inquit, taurum maximum penderet, qui producto ultra Taygetum montem capite, biberet ex Eurota; cumque hospes arridens, & vnde taurus tam ingens? Lacedæmonius vicissim, at vnde apud Lacedæmonios adulteri? Refertur à Plutarcho in vita Lycurgi. Ab asinis ad boues transcendere dixit Plautus, cuius versus in proœmio operis recitauimus, idest, si bouem non possis asinum agere, idest, si non potes, ut vis, utcumque potes facito: Si fortuna, si bouem non possis, asinum agere.

Οὐ δύναμαι τὴν ἡγὰ γίρεν, ἐπιτιθεὶς μοι βῆν, idest,

Tauro oneratis, cum nequeam portare capellam.

Vbi quis quod leuius est, recusat, & quod multò sit intolerabilibus, imponi sibi postulat: Veluti si quis impatientia paupertatis, nam ad id accommodat Plutarchus, vsuris inuoluat sese, quod onus vix diuitibus sit tolerabile. Βῆς ἢ τοῦ ταύρου, idest, Bos aduersus seipsum pulnerem mouet, siue festinat. Vbi quis ad suum ipsius malum volens lubensque ducitur. Nam boues, ut sunt mansueti, facillè se præbent vinciendo, neque grauatim obtemperant iugo. Quidam accommodant in eos, qui prudentes ac scientes semet in præuisum periculum iniiciunt, bouis in morem, qui sibi patitur injici vincula, quibus ad eadem ducatur. Refertur à Zenodotto. Huc facit & hoc, Ex τῆς βόως τὸς ἱματῆς λαμβάνειν, ex ipso boue lora sumere dicuntur, qui quò lædant quempiam, id ab ipso quem lædunt accipiunt: veluti si quis versibus lacefferet eum, à quo carminis componendi rationem didicisset; aut tyrannus pecuniam extorqueret à ciuibus, qua satellitum ad opprimendam ciuitatem alat; aut si quis præsidij rethoricis rethorice oppugnaret. Metaphora sumpta ab agricolis, qui lora cadunt è bouum tergoribus, quibus boues vinciunt. Vtitur adagio Plutarchus. Quid igitur, inquit, dixerit quispiam? satis est ipsa corporis natura, morborum materiam in se continens, ac iuxta quod ioco dici solet, tanquam ex ipso boue lora sumens, ita ex ipso corpore dolores. Hædiodi, carmen,

Μὴ δ' αἶ βῆς ὁ σὺ λείπῃς, εἰ μὴ γένοιτο καὶ πόσιν, idest,

Ne bos intereat, vicinus si improbus adsit.

Columella tanquam proverbiale refert. Illud autem Aristophanis in Acharnensibus: Παρεπιθεὶς δ' ἡμῖν ἔλας ἐκκριβάνῃς βῆς, καὶ τίς εἶδεν πο ποτὶ βῆς κριβάνῃς, idest, Deinde nobis præbuit, è clibano totos boues, & quis rogo, conspexit unquam clibano cælos boues? proverbialis est hyperbole de barbarica rerum copia, siue de lautitijs affatim administratis. Antiquitus enim erant in delicijs cibi in clibano cocti. Vfus erit, quoties splendorem conuiuij effereamus, aut etiā insignem edacitatem. Consimili figura vocabant hecatomben. Παττα ἐκτραγὰν τοῦ βότῃ εἰς τὴν αἶαν ἀνέλαμψεν, idest, toto deuorato boue, in cauda defecit, hoc est, reliquo negotio peracto, in extremo fine delassatus est. Videtur esse in cauda defecit, senarius, sed deprauatus. Βῆς ἐπὶ πέντακος ἀργύρου, idest, bos in quadra argentea: in eos qui personam sustinent, officium aliquid egregium pollicentem, nec vlli tamen sunt vsui, nisi ad voluptatem aut factum. Author adagiorum ait simillimum esse ei, quod alibi retulimus, bos septimus, in cuius explicatione binos eius errores ex Gelsnero detegimus. Sed & in huius adagij declaratione rem acu non videtur attigisse. Citans enim hoc ex Suida epigramma non inelegans,

Πῶν βῆς ὁ παρὼν ἀνδραγαθὸς γῆς ἢ τί μιν,

Ἀλλ' ὡς πρόποιος ἀγρότης ἀνελίθης,

Πῶς ἔχει καὶ σὺ πρόποιος ἀνδραγαθὸς,

Ἀλλ' ἀργύρου ἰδὼ δὲ σὺ πέντακος Τράγῃς

Ἐπὶ κατὰ τὴν σὴν ἐξελίξῃς ἀγρίαν. idest,

Qui nam sit ut bos cum sis, arnum non ares

Sed ebrius in morem recumbis rustici?

Quin hirc tu quoque curris hinc in pascua,

Sed potius hic imago stas argentea?

Hic quo tuam redarguens inertiam.

Addensque meminisse huius bouis Iulium Pollucem, sensum epigrammatis haud affecutus videtur fuisse, cum bos ille, cuius eo loco meminuit Pollux, sit genus placentiæ, ut suo loco diximus, bos vero in hoc epigrammate, imago, siue pictura bouis in tabella (sic enim etiam rectius verteremus, quam in qua-

In tergore
bouis dese-
dit.

Bovē extre-
ma cornua
inungere.

Bos Cypri-
us.
Lib. 28.
cap. ult.

Loerensis
bos.

Argonaut.
1.

Bos Molo-
ssorum.

Animus he-
ptaboens.

in quadra) argentea: quare si ex hoc epigrammate siue apologo potius prouerbiū facere libet, conueniet in otiosos & ignauos, quique externa specie tantū, non re ipsa, munus suum exercent. Παντα ἐκτραγῶν τὸν βῆρ, εἰς τὴν ἄρᾳ ἀπὸ κλάμιν, idest, toto boue decorato, in cauda defegit, hoc est, reliquo negotio peracto, in extremo fine de lassatus est. Εἰς τὸν τέρῳ ἐκαβήζωτο, idest, In tergore bouis desedit, idest, supplex implorat auxilia. Natum adagium à consuetudine vernacula. Scythis, quemadmodum testatur Lucianus in Taxaride. Nam apud hos, si quis fortè læsus esset, neque suppeteret viciscēdi facultas, immolato boue carnes munitim sectas coquebat, ipse in tergore humi strato sedebat, manibus in tergum reductis: idque maximum supplicandi genus apud illos habebatur. Accedebat quicumque vellet opitulari, & carniū portione gustata, dextroq; pede tergori imposito, pollicebatur pro viribus auxilio futurum: atque hoc foedus sanctissimum apud Scythas habebat. Plutarchus in commentario de his qui serō à numine puniuntur, prouerbialiter effert & hoc: *Bouem extrema cornua inungere, quando eorum ungula mollite tentantur, ridiculum est.* Conueniet in imperitos medicos, qui sæpe parti, cui non debetur, medicamentum applicant. D. Hieronymus ad Pammachium ait: *Oleum perdis & imperfas, qui bonem mittit ad ceroma.* Ceroma dicitur vnguentum, quo olim inungebantur athletæ: bos autem ad certamina inutilis est. Itaque bouem ad ceroma mittere dici potest, qui docet indocilem, ait ad id muneris adsciscit aliquem, ad quod obeundum minimè sit idoneus. *Asinus ad Lyrā,* prouerbiū in asino recitauimus: ceterum cum Cleon quispiam, cui nomen inditum Boui, scitè caneret voce, lyra verò non perinde viceretur: Stratonicus canentem audiens: *olim (inquit) asinus ad lyrā dictus est, nunc verò bos ad lyrā.* *Bos Kypricus, Bos Cyprius,* Suidas dici ait de homine futile & stupido; Aiant enim (inquit) boues Cyprios vesci stercorebus. In eundem sensum torquet author adagiorum; ceterum cum Plinius scribat Cyprios boues hominum excrementa appetere, non pastus causa, sed vt hoc remedio torminibus medeantur, id ad eorum sagacitatem potius referendum esse suo loco antea annotauimus. Idem adagiorum author, ait Festum Pompeium, versum hunc Sotadicum citare ex Ennio: *Cyprio boui merendam:* ostendereque conuenire, quoties conuiuia sordibus & insipidis sordido, atque insipido accipitur conuiuio: sed cum adagij eandem referat originem, contrarium quoque sensum habebit, & fortè apud Ennium pro *merendam* legendum est, *merdā.* *Bos Arcadicus,* vt annotauit Lambertus Hortensius in octauum Lucani, de magnis dicitur & stupidis, sicuti & *Arcadicum germen.* Vide in priori tomo, *Asinus Arcadicus.* *Αὐχινὸς βῆρ, Loerensis bos:* de re nihili aut de munere leuiculo dici potest. Cum aliquando Loerenses publicum sacrum facturi, bouem desiderarent, composito ex minutis signis simulacro, dijs rem diuinam fecerunt; atque hinc vulgus adagium arripuit. *Αἶθος καλυπτεῖ πλεῖστα Λημνίας βοῆς, idest, Athos celat latera Lemniæ bouis.* Vbi quis officit, aut molestinus est, aut gloriam cuiuspiam obscurat, aut alioquin obstitit. Tradunt in Lemno bouis fuisse simulacrum ingens, candido factum lapide. Id Athos mons quamuis longè diffusus, interuallo, tamen ob summam celsitudinem, obscurat umbra sua. Est autem Athos Thraciæ mons ingens, adeo vt vmbra iacet ad stadia trecenta, teste Stephano. Meminit huius Apollonius:

Ἡριδὲ νισσομένοισι ἀπὸ ἀντιπλάγος καλῶν.
Θρηκίην, ἠεροσσοῦ ἀπὸ πρὶν ἄλγεα ἰσσαν,
Οσσοῖ ἐς ἰδὲοντες ἰσοδολοῦσθαι ἀρίστοι,
Ἀκροάτην κορυφῆσιν αἶψα, καὶ ἐς ἄλγεα μνηστῆρας, idest,
Solis ad exortum vada falsa secantibus alto
Vertice se ostendit Athos, mons Thracius, is qui
Diffusus à sacra tanto discrimine Lemno,
Quantum allata die valeat transmittere naus
Hanc tamen aerj contingit verticis umbra
Quin longinquam etiam contingit ad usque Myrinem.

Prouerbij meminit & Plutarchus in moralibus, tum alias, tum in commentario quem inscripsit de facie apparente in orbe Luna, testans, vmbra porrigi per septingenta ferme stadia. *Bos i Molossorum,* idest, *bos Molossorum* dicebatur de ijs, inquit Suidas, qui multis negocijs implicantur, & distrahuntur. Nam Molossi foedera iniriuri, bouem in multa minuta frustra dissecabant; eodem sensu interpretatur prouerbiū prouerbiorum author, qui articulum i imprudenter coniungit cum *μολοσσῶν,* & reddit bos Homolottorum, cum Homolotti dicti populi sint nulli: atque posse & ad rem referri, vt si quis argumentum nimis minutatim diuidat, ita vt conscindere & concerpere magis quam diuidere videatur, quo posteriori sensu rectius, quam priori surpabitur meo iudicio. *Θυμὸς ἑπταβοῆς, Animus heptaboens,* de magno fortique & iniuncto: Sumptum à clypeo Aiakis, quem Homerus heptaboem appellat, quod septem bouum tergoribus esset obductus, atque ob id impetrabilis: *Βυδὼρ ῥόμῳ; Taurina lege de ijs, qui bouum instar excoriatione digni sunt.* *Πρὶς ἰσθαλῆς, de fens,*

Sipos, Priusquam mactaris, excoriaris. Dicendum ubi quid præposterè fieri videtur, videri potest sumptum ex Homero, apud quem sæpe excoriat taurus, priusquam occiditur: finitimum illi, actum agere. *Αγαμέμνωνος θύσια*, idest, *Agamemnonis víctima*. Quondam in duos & persuasum difficles dicebatur. Inde natum quod Agamemnone rem diuinā in Troia facturo bos effugerit, vixque multo negotio comprehensus, reductus est. Tantum Zenodotus. Quadrabit etiam in eos, qui nolentes & adacti quippiam agunt. Olim in sacris spectabatur, ut hostia lenis & volens astaret; quod si refracto fune profugisset, infaustum omen habebatur. Nobis videtur & huc posse referri, quod Agamemnon in Aulide filiam Iphigeniam sacrificauit, sed inuitus. Recensetur à Zenodoto. *Μακρὰ ἡ ἡσίοις ἡσίοις*, prouerbiali figura dixit Horatius in odis, *Macrata venit lenior hostia*. De spontaneis ac mansuetis Sumptum etiam est à sacrificijs, in quibus explorabatur hostia ducto per frontem cultro, idque mactare vocabant. Vnde qui spectata sunt virtute, eos mactos virtute vocant. *Οὐδὲν ἰσχυρὸν ἴδοντες, ἀλλ' ἢ πύρριον*, idest, *nemo benemerito bouem immolauit præter Pyrrhiam*. Hoc prouerbio quondam utebantur, si quando quis extitisset homo insigniter gratus, qui beneficium acceptum ampliter repensaret. Plutarchus in quæstionibus Græcicis, vnde sit natum, enarrat, cuius verba in rubrica de usu in sacrificijs recitauimus. *Βὸς ἐν πόλει*, *bos in ciuitate*, Dicitur, ubi quis ad novos honores euehitur. Lysias bouis imaginem aream in arce collocauit Athenis. Ea res in vulgi iocum cessit. Nam in agris bouum usus est, non in urbibus. Quadrabit & in eos, qui præter meritum euehantur ad summos honores *Βυκολήζεις*, idest, *Sernabis bouem, aut bubulcus eris*. Hoc velut ænigmati significabant exilium. Siquidem qui ostracismum pereiciebantur, in Argiuan exulatum ibant. Ac illic bos erat æneus insigni magnitudine. Refertur in Plutarchi collectaneis. Helychius testatur extitisse in Phasmate Menandri. *Βὸς ἐν γλώσσῃ*, *bos in lingua*, in eos qui non nudent liberè quod sentiant dicere. Translatum vel à robore animantis, quasi linguam opprimens, non sinat eam loqui: vel hinc quod Athenien sium numisma quondam bouis obtinuit figuram: quare qui multæ pendendæ metu deterriri reticerent, aut qui pecunia corrupti loqui non auderent, bouem sub lingua habere dicebantur. De istiusmodi numo fufius suo loco dictum est. Qui scripsit Scholia in Homerum adagium effert ad hunc modum, *Βὸς ἐν γλώσσῃ βιβάζει*, idest, *bos in linguam incedit*, admonens id dici solitum, ubi quis pecuniæ causa taceret. Theognis, *ὅς ἐστιν ἐν γλώσσῃ*, idest, *in lingua mihi bos*. Philostratus in vita Apollonij; *ἡ γλῶσσα τοῦ βοῦς ἀνθρώπου*, idest, *Linguam primus hominum coarctauit, bouem in illa silentij inuenies decretum de Pythagora loquitur silentij auctore*. Item in Scopeliano Sophista; *ἐπὶ τῇ γλῶσσῃ τὸν βοῦν ἐπιπιδέμεναι τὴν γλῶσσαν τοῦ βοῦς ἀφαιρῆσαι αὐτῇ ἐπιβλημένοι*, idest, *neque mirandum est, si quidam habentes linguam victam, boue silentij eam occupante*. Extat apud Aeschylum in Agamemnone: *Τὰ δ' ἄλλα σιωπῶ, ὥς ἐστιν ἐν γλώσσῃς μέγας βουκόλος*, *Cetera taceo, linguam occupant bos qui aem ingens*. Legitur verò etiam Demosthenes id sibi gloriæ vertisse, quod ut taceret plus accepisset, quam qui diu orauerat. *Βὸς ἐν γλῶσσῃ φέρεται*, *bouem in maxillis fert*, de hominibus voracibus dici Suidas testatur, & Zenodotus. Natum ut conijcimus (inquit adagiorum auctor) vel à Theagene athleta Thasio, vel à Milone Crotoniata, quorum alter bouem solidum solus comedit, teste etiam Græco epigrammate, tum auctore Posidippo apud Athenæum: alter ut narrat apud eundem Theodorus Hieropolites, in Olympijs taurum quadrimum humeris sustulit, ac stadij spatio gestauit, eumque eodem die solus comedit. Cuius rei meminit & A. Gellius in Noctibus Atticis. In Eliac. *πολ.* Legimus item de Bithone, quod statuum apud Argiuos meruit, quia solus taurum humeris gestasset, & Polydamas, ut Pausanias refert, apprehensum è medio grege maximum, & ferocissimum taurum, posteriore pede altero subulcantem & contrà nitentem tam obnixè detinuit, ut vix & relictis quidem ungulis effugere potuerit. Seleucum Nicanorem Syriæ regem quoque tradunt taurum syluestrem sacrificio in Alexandria elapsum, cum sese ei opposuisset, vtraque manu tenuisse. Refert item Anton. Liberalis ex tertio alteratorum Nicandri Phylum amore Cygni Apollinis filium taurum ab armento manu ad Iouis aram pertraxisse: Buthus verò athleta vicit Pithijs quando esuriens bouem integrum deuorasset: de hoc Butho legitur in eundem sensum *ἑσθίας* vocabatur, quod ali- *πορῶν*, idest, *Buthus obambulat*: Aiunt tamen etiam de leuibus dici ac stolidis. Prouerbialem por- *πορῶν* sensum habet illud Ouidij:

Quid facis Oenoe? quid arena semina mandas?

Non profecturis littora bobus aras?

Simillimum ei hoc Iuuenalis:

Nos tamen hoc agimus, tenuique in littore sulcos

Ducimus, & sterili litus versamus aratro.

Elegantes Martialis:

In epist.
Oenoes ad
Paulum.

Lib. I.

In ste-

*In steriles campos nolunt iuga ferre iuueni,
Pingue solum lassat, sed tuat ipse labor.*

3. de Arte. Potest & hoc eiusdem Ouidij prouerbialiter efferri:

Quem taurum metuis, vitulum mulcere solebas.

Taurum tollet qui vitulum susculerit, adagium, in fornice natum, ut videtur, sed quod ad usum verecundiorum, commodè torqueri possit, si quando significabimus maiora peccatorum adultum, qui puer vitij minoribus assueverit. Extat in fragmentis Arbitri Petronij, his quidem verbis: Obstupui ego, & nec Gitonem verecundissimum puerum sufficere huic petulantiae affirmavi, nec puellam eius ætatis esse, ut mulieris patientiæ legem possit accipere: Itaque, inquit, Quartilla, minor est quam ego fui, cum virum passa sum? Iunonem meam iratam habeam, si me vnquam meminerim virginem fuisse. Nam infans cum paribus inquinata sum, & subinde prodeuntibus annis, maioribus me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perueni. Hinc etiam natum est prouerbium illud, ut posse dicatur taurum tollere, qui vitulum susculerit. Non absurdum videtur, adagium ad Milonis Crotoniata factum referri, qui quotidie vitulum aliquot stadiis gestare solitus, eundem taurum factum, citra negocium gestasse legitur. Atque ita quadrabit in eos, qui paulatim rebus etiam maximis assuescunt. Εβα καὶ ταύρος ἀνέλας, idest, *Abijt & taurus in syluam*. Pastorale prouerbium, allegoria subturpicula, significans diuortium ac neglectum veteris amicæ. Tamen licet in usum verecundiorum trahere hoc modo, si per iocum accommodabitur ad eos, qui pristinos amicos negligere videntur, & à familiarium congerronumque grege defuescere. Aut in illos etiam, qui à solitis desciscunt studiis, diuersumque vitæ sequuntur institutum. Theocritus nominatim etiam prouerbij vice refert.

In Theocrito.

Αἶνος ὅν τι λέγεται τίς, ἔβα καὶ ταύρος ἀνέλας, idest, *Fertur & hoc olim, in syluam secedere taurum.*

Queritur autem amans, se iam pridem ab amica relictum, plurimumque iam esse temporis ostendit, quod Cynisca, idest, Catella (nam id erat nomen puellæ) se Lyco quodam oblectet, neque omnino curet ad pristinam redire consuetudinem: non magis quam tauri, qui & ipsi nonnunquam à vaccarum armentis secedunt, & aut reliquis aggregantur tauris, aut solitarij per memora vagantur, nullo faminarum desiderio tacti. Eum secessum, eumque vaccarum neglectum, quasi quædiuortium pastoribus peculiari verbo vocari ἀνιμαγλιόν alicubi diximus. Non abhorret verò ab hac forma quod est apud Aristophanem in *Lystrata*:

Οἶκος δὲ ἀταυράων διαζὼ τὸ βίον, idest, *Domi absque tauro calibem vitam exigit.*

Tueri taurinè.

Sic enim significauit vitam coelidem faminae negligentis taurum, idest, amicum. Βλέπειν ταυρίδης, idest, *tueri taurinè*, pro eo quod est torue. Pierius Valerianus in hieroglyphico obtutus amatorij, Neque tamen illud (inquit) omitti debet, obtutum amatorium, qui modestia seruata fiat, ad tauri oculos referri solitum à peritissimis. Vnde illud βλέπειν ταυρίδης, quod tum in Platonis, tum in Xenophontis conuiuijs & Phædone & alibi, eadem ferè sententia positum inuenias: tamen nonnulli rem ad indignationis significatum retraxere, toruumque tueri interpretantur: quo significato apud Aristophanem super Aeschilo dictum, ἔβλεψεν ταυρίδης ἐκ τῆς κατὰ: *Aspexit igitur tauricè ad humum lumina detectus*. Hac enim facie iratus Aeschylus inducitur ab Aristophane. Neque sum nescius toruitatem à taurorum ferocia dictam, & etymologiatum auctores tradunt, qui toruitatem tauri acerbiter interpretatur. Huic longè dissimile est βουόπις, quo quidem oculorum pulchritudo atque gratia significatur. In ijs tamen quos superius citavi nimirum de amatorio obtuto intelligitur, in quo modestia primas obtinet, isque plurimum fieri solet in obliquum, & id toruum est. Sic Pierius, *Pauperi vitulus est caltrum*, pro eo quod quisque suis quantumvis exundantibus fortunis grauetur, hisce difficilibus temporibus. Suus enim morbus cuique difficillimus est, inquit alicubi Plinius: Ne hoc hanc tempestate usurpandum apud afflictos, quod dici solet, *De minutis non curat prator*. Ex turpi vacca turpis vitulus, prouerbium simile videtur ei, *Mali corui, malum ouem*: quare similiter etiam aptè usurpabitur, quoties à malo præceptore discipulus malus proficiscitur, ex improbo patre improbus filius, ex patria illaudata vir illaudatus, denique facinus scelestum à viro scelesto. Βασιλικὸς βοῖδιος, idest, *Regia bucula*, de prodigiola fecunditate ferebatur, Natum è miraculo rei gesta. Aetate Ptolomæi iunioris vacca, quædam eodem partu sex edidit vitulos: author Diogenianus. Μεγας ἄβων βοῖδιος, idest, *Moschus canens Bæotium*, in multiloquos & inepte loquaces. Moschus hic citharædus fuit imperitus, qui citra respirationem vocem in longum producebat. Bæoticum autem vocant cantionis genus veluti Phrygium aut Doricum. Aristophanos in *Acharenensibus*.

Pauperi vitulus caltrum.

Regia bucula.

Αλλ' ἔπειτα ἄδεις, ἀνὴρ ἰσχυρὸς πρὸς

Δεξιθεός ἐστὶν ἄλλ' ἀνθρώπος, ὁμοτίμος ἰδὲστ,
Sed aliud est quod me oblectauit, cum scilicet & αὐτὸς μὲν
Dexitheus ingressus est, ut caneret Boeoticum.

Scholias tes ἐπὶ μὲν, exponit post Moschum, qui ineptus citharædus Agregetinus fuerit: alij propter vitulum, eo quod victori præmium daretur vitulus. Boeoticum autem melos Terpandrum inuenisse ferunt, sicut & Phrygium: caterum Dexitheus optimus fuit citharædus, & victor in Pithijs: alij eundem frigidum & ineptum fuisse aiunt. Tantum Scholias tes. *Iumenta compastuerant in stercore suo:* Metaphora valde prouerbialis à Ioel propheta vsurpata ad denunciandum tribubus Iudæ & Hierusalem vim futuræ cladis, cum vel iumenta fame peritura essent. Eleganter hærebit, inquit Polydorus Virgilius, in homines sceleratos, quibus scēdē viuendo, mors turpis accidit. Ex eo figura deducta, quod iumenta morbo vel fame debilitata, iacendo super suum sterces vitam finire soleant. *Ostapides, ostadædus,* Scythico prouerbio dicebantur, qui duos possiderent boues, & currum vnum, meminit Lucianus in Scytha. Dici poterit per iocum in hominem qui sibi locuples videatur, vel in eum cui rusticanae sunt opes. *Fœnum habet in cornu, longesuge,* inquit Horatius. Conuenit in homines maledicos & feroces, inde translaturum, ut Acroni placet, quod antiquitus bubus cornupetis fœnum pro signo in cornu appenderetur, quod sibi cauere, qui sortē occurrissent. Reliqua vide in superius dictis. Rusticorum nostrorum adagium est *Chi non hà buoi suoi, non può arare il lunedì*, in eos, qui magnum aliquid præstituri, quo id exequantur, non habent: vel conuenit, cum quis coactus aliena uti opera, se eius voluntati accommodat, etiam inuitus. Aliud eundem: *Serraremo la balla, quando sono rebbati i buoi:* quod expressit Strozza pater:

Nunc sero medicina datur, nec inania post hac
Proderit amisso claudere septa boue.

Eiusdem penè est sententiæ cum eo, *Malo accepto stultus sapit.*

DENOMINATA. COGNOMINATA.

B Oe particula cum nominibus multis & verbalibus componitur, & non bouem significat, sed potius significationem eiusmodi dictionum auget, Menas apud Varronem, Noui (inquit) maiestatem bouum, & ab his dici pleraque magna. Nos ex Eustathio tauri nomine apud veteres omnia magna, & violenta significari diximus: Græci ἐπιπαραμὸς, id est vocant: eodem modo etiam equi nomen propter corporis magnitudinem in compositis vsurpari suo loco diximus, ut hippopolinum, hippolapathum, hippognomon. Hippolapathum Plinius eandem ob causam bulapathum vocare videtur his verbis: *Lapathorum generibus Solon bulapathum adiecit, radicis tantum altitudine differens, & erga assentientes effectum, potum ex vino.* Idem & buselinum dixit: *Buselinum* (inquit) prodidere quidam differre breuitate caulis à satiuo, & radicis colore ruffo, eiusdem effectus præualere contra serpentes potum, & lutum. M. Varro bumammas vuas vocat, quas Macrobius circa finem libri tertij bumammias vocat, Plinius Græcè bumastos, *bumastus una* (inquit) *tuncit mammarum modo, in pergulis seruntur alba, nigraque.* Sunt qui eas esse volunt, quas Zibibas in Italia, in Belgio vuas oblongas dicunt, quod non probo: nam sunt & aliæ, & longiores & crassiores, papillitque vaccarum (has enim mammarum nomine intelligo) similiores, vulgus bæccatus vocet, quo nomine alias tamen etiam intelligunt, Theodorus Gaza pro bumelia bubulam fraxinum reddidit, fortassis rectius & significantius Græcam vocem seruaturus; nam & Plinius: *Fraxinum* (inquit) *amplissimam lentissimamque bumeliam vocant in Macedonia.* Busyca ficus sine grandiores & fatuæ auctore Festo: Ruellius putat vulgò ficus mariscas appellari: *βύβοσις* idem est Hesychio quod *ωδύραγία*, ingens voracitas, ut *βύλιμος*, siue *βυλιμία*, & *βυβρασις*, & *βυβρασις* ingens tames, *βυβρασις* magnus iactator, vel qui valde se iactat *βυβρασις* valde stultus, admodum mucosus *βυβρασις* magnus hinnulus, siue grandis & adultus hinnulus. *βυβρασις* magnus puer: *βυβρασις*, certamen in quo maximè luctandum est: *βυβρασις* magnus luctator: quamvis Hesychius *βυβρασις* generalius exponat *μύγα*. Suidas verò *βυβρασις* interpretatur *βυβρασις* in quodam loco apud Aristophanem, possis & bouis modò stupidum interpretari, ut *βυβρασις* *βυβρασις* magnus vorator, heluo magnus. Sunt & alia fortè istiusmodi vocabula, aliaque effingi possunt, sed de denominatis verè a bobus hic dicendum, quorum eum ferè proprium sit arate, itaque quæ circa hoc munus occurrunt vocabula, & quæ ad aratorem, vel saltem bubulcū pertinent, primò enumerabo. Quem autem nos bubulcum, Græci *βυβυλον* appellitant, vel tanquam *βυβυλον*, (nam & *βυβυλον* dicimus, qui equos curat,) vel quoniam Græci cibum etiam colon vocant: vnde & colax, id est, adulator appellatus. Etymologo *βυβυλον* vocabulum non bubulcum

Cinclus a-
uis.

tantum significat, sed etiam animalia quædam. Ego huius nominis animal hætenus nullum reperio: nisi quod bucolinen Cinclum autem Varrinus interpretatur. Carnem bucolicum Seruius dictum ait esse à custodia bouum, id est, ἀποπών βυκολία: præcipua enim sunt (inquit) animalia apud rusticos: de cuius carminis origine sic Celi: Dianam Siculi Lyen cognominarunt, quoniam ab ea essent morbo soluti, vnde natum ut rustica multitudo theatrum ingressa victoriam caneret, quæ de Syracusanis mox adeptus est rex Hiero, quæ prima creditur bucolicorum origo, quæ omnium princeps carmine celebravit Daphnis, mox Theocritus. Diomedes heroicum versum, etiam hexametrum & bucolicum, alijsque nominibus dici testatur. Bucolici tamen propriè dicti versus hoc ferè à cæteris heroicis differunt, quod quintum locum dactylus claudit absoluta dictione, qualis est:

Nos patria fines & dulcia linquimus aura.

Iliad. O.

Bucolicum, bucoliscus, bucoli, bucoliastra, inscriptiones sunt idylliorum apud Theocritum. Varius bucolismum, genus ait esse molopœiæ, id est cantonis, & saltationis: utrumque rusticorum, & à Theocrito descriptum esse βυκολίαζω & βυκολιαζω Doricè, est carmen pastoritium modulator. Bucolia in Aegypto apud Hieronymum, seu bubulcorum loca intelligi Celi arbitrat. Βυκολία est boues pascere, quod bubulcitarier Plautus dixit. Homerus:

Φοῖβε, συθεὶς ἐλπίσιν ἡλικας βυς βυκολίεσσιν,

quod Ionicum est pro βυκόλεον, additumque habet βυς κατὰ ταυτολογίαν, ut οἶον οἰνοχοῖν dicitur, additumque habet βυς. Impropiè autem simpliciter accipitur pro pascere siue alo, sic Philostratus dixit βυκολίεσσιν ἵππων αὐταῖς, equitatum ab eis pasci. Cui simile citat Varinus, ex quodam poeta, τρισχίλιζι ἵππων οἱ βυκολῶντο, vnde composita voce ἵπποβυκόλοι apud Euripidem, Dionysius de Nomadibus Libyæ populis: Ἀλλ' αὐτῶς ἀντιθῆναι ἀναδρῦα βυκολίεσσιν, quod paulò ante dixerat βοσκούται σὺν πασι δ' ἡγεῖρον τε καὶ ὕλην. Scholiastes Aristophanis in Vespiis βυκολίεσσιν exponit etiam τρίφιν, vnde metaphoricè capitur etiam in ea significatione, qua apud Latinos pascere & lactare. Quo pertinet id, quod Hesychius annotat, βυκολίεσσιν χρῆσαι ἐλπίσιν, pasci bona spe, ut Ovidius dixit. spes est quæ pascat amantes. & Virgilius: Vana spe lactat amantem: Vsurpatur item pro demulceo, delinio, item & decipio veluti bouem stupidum: Lucianus: ἀλλότριοι κύριοι τοῦ τῆς ἐν στωῖς ἀπορῶν βυκολῶν hoc est, ascistitius ornatus naturæ dedecus turpitudinem fallit, mitigat, lenit: vnde βυκόλημα, lenimen, lenimentum, solatium, id est, θελητρον, ut Suidas in hoc loco exponit, ὡς ἔστι βυκόλημα τῆς λύπης, ἐνθάδε τοῖς ποιήταις γραφὰς ἔχει. Et βυκολοῖς, deleritio, deceptio, & βυκολητής, deceptor. Sunt & composita in eadem significatione, ut ἀποβυκολο, & διαβυκολίω, errorem induco, decipio, delineo, permulceo, antecedens verbum ac exponitur à Varino ex incerto auctore, φάσκει τὰς ἐλπίσιν ἡμᾶς ἀποβυκολῶν posteriori in eo sensu utitur Lucianus, διαβυκολῶν αὐτοῖς, καὶ ἐπιτρέπει, id est, lactat ipsos, & vana spe pascit. Ab ἀποβυκολῶν fit ἀποβουκολημα, impostura, deceptio, proprie tanquam abducendo ex alieno grege, sed capitur etiam pro quolibet impostura genere: aliàs ἀποβυκολῶν est abgreco, à grege abduco, aberrare, & euagari facio, proprie aberrare facio à grege: sed capitur etiam generaliter pro aberrare facio. Volunt autem quidam ἀποβουκολῶν proprie dici bubulcum scabiosos boues à grege, seu armento abducentem. Βυκολίζω idem quod βυκολῶ. Multa in Lexicis Græcis bucoli leguntur, synonyma qualia sunt βυτρόφοι, βυτροβόες, βυπελάτης, βυπόλος, βυρομῆς, βορσχοι, βοσσοοι βυτῆς, Ἀττικῶς βοσχοι, βυρομῆς, βυτῆς, vel βυτῆς, oxytonum: βυτῆς, βούλατις. Horum postremum Pollux à bubulco distinguit, & exponit pro eo qui bouem iugo submittit. Videtur autem pro aratore magis accipiendum, sed potest pro utroque, ut bubulcus Latinis. Βυκαῖος arator, οὗτοι βυκαῖοι τῶν τρηγῶν, vel etiam bubulcus: quidam & messorum interpretantur. Βυκῆσαι interpretantur boues agere, sed & Pollux ex Aristophane pro boues agere aut impellere citat βουλαται, & βουλαται, atque est agitando boues seu bucolica, ut à Ficino exponi scribunt vulgaria Lexica, βουλασία vero bouum abactio, βουλαται qui boues abigit, item qui boues agitat: apud Homerum βουλοσῖαι exponunt ἀκίλας, id est abactum, non bouem solum, sed quorumvis pecorum: alicubi pluribus vocabulis rem eandem exprimit poeta: ἡ γὰρ ῥῆμας βυς ἡ λασαί & alibi abigeum, vel abactorem ἐλατταβον appellat: Inuenio & βουλάτης pro eo qui boues iungit, apud Pollucem, item pro bubulco. Μισαβον autè propriè est boues iungere abusus verò etiam alia animalia, ut Suidas exponit, ut verò alij, ἡ τὸ ζυγὸν ἰσθαι αἱ αὐχίται τῶν βοῶν δὲ διτταί, ut alij, ὥς τοι τὸ ζυγόν, ὡς τοι δὲ διτταί οἱ ἰσοβουοι, lorum quo remo iugo alligatur. Polluci verò idem est cum ἰχέβουοι, id est lorum bouem aratro adiungens & applicans: verba eius sunt: ὁ δὲ πλατὺς ἰματὶς ὁ τὸ ζυγὸν παρακαθὰ πτόμινος, ἰχέβουοι, ἡ μισαβον καὶ μισαβον καλεῖται. ἰσοβόν verò & ἰσοβονύς, lignum est aratri longius, quod inter utrumque bouem medium est, & cui boues quasi assunt, temo: quod enim in curru, & ἀπὸ τῆς

Bubulcus.

Lib. 2.

est *ρ'μορ*, id in aratro est *ισοβορε*, ut tradit Eustathius, addens, barbāre dici *επαρμιορ* quasi *ισοβορε*. Polluci est *το μετα την γην εχουον*: at Tzetzi *ισοβορε*, *εδροον*, & *ρ'μορ*, idem sunt Hesiodus distinguit: cum enim docuisset *πρινον γον* eligendum esse, cumque firmissimum atque solidissimum, addit:

Εὐτ' αὖ Ἀθηναίης δμῶος ἐν ἰλὺματι πύλας,

Γόμφουσι πελάσας ἀρσασσεται ἰσοβορί.

Βορε verò lorum est è bubulo corio factum, *βορεος* *ἱμάς*, ut Homerus etiam vocat, dum canit:

Ελκον δ' ἰσὶα λευκα ἰὺρρὶ ποιοσι, βοῦσι,

Odys. B.

id est, τοῖς ἐν βουόων δερμάτων κάλωσι, ut Eustathius declarat. Bura siue buris pars aratri posterior, quæ manu bubulci tenetur, ita dicta, quasi *βουρά*, quod ad similitudinem bubulæ caudæ sit incurvata. Varro: *Et sæpè fracta buræ relinquunt vomeres in aruo.*

Virgilius:

Continuo in sylvis magna vi flexa domatur.

Βουόος flagellum interpretatur Varinus, sed quia boues non flagellantur, aut flagello impelluntur, flagellum intelligi debere videtur, quia ex bubulo fieret corio: stimulo enim punguntur boues, qui *βουλη* nominatur, quamvis & hac voce flagrum intelligatur ex loro bubulo; item securis qua bos occiditur. *Βεπληγες*, passivè dicuntur à bobus *ἰστί*, activè *βουπληγες*, quo feriunt boues, ut Suidas testatur *βηπληκτροι*, idem quod *βουπλη* citatum ex Epigrammate, idem & *βουκιστρον* est, ut ait Eustathius, *πῆλαιος* nimirum *τῶν βῶων ἐταρτατος*, ἡ μάστιξ γινώσκοντα τὸ πῆμα πᾶσι: *βουρσος*, *Βουρσος*, qui stimulo boues impellit. *Βουφαρος* est à bobus aratus, Varino phares aratio est, & buphars terra quæ arari facillè potest. *Βουρορη* in aratione est, ubi sulcus definit & vnde alter incipit, à boum conuersione, Latini versuram dicunt. *Βουβόστος*, loco ubi boues pascuntur, ut Callimachi Scholiastes exponit: Strabo vocat *χωρὰν ἀρίστην βοβοττοῖς*, solum pascendis armentis peraccommodum: Similiter *βουόμορ* exponunt desertum, siue locum ubi boues pasci queunt, Homerus verò lithacæ quod bobus & capris pascendis esset apta *βουβοτος*, & *αἰγυβοτος* nuncupavit. *Βουλυτος* tempus pomeridianum seu vespertinum, boues solvantur, & à lorum onere liberantur, ut tradit Eustathius, seu ut Hesychius, *δουλικὸν ὄψια*. *Βέδορα* ἡ *ματα* ab Hesiodo dicuntur frigidissimi dies, in quibus flante Aquilone tum boues, tum alia quadrupedes excoriantur: Boreas enim (inquit)

Καὶ τὰ διὰ πινὺς βόους ἱρχεται, ὠδ' ἰμνίχην.

Βουάπηνλος apud Pollucem is videtur, qui boues vendit. *Βουάπαι*, *λῶν βόων αἱ φάται* Hesychio, id est boum præsepia. *Βουθους* qui boues macat, at *βουθουτος* idem esse dicitur quod *βουθύσιος*, id est ad boum macationem pertinens, vnde *βουθυσία* id est boum macatio seu immolatio. Accipitur pro sacrificio magno & solemnī, *βουθυσος* etiam est qui boues cædit, siue macat, siue immolat. Hinc *βουθυσία*, boum cædes seu macationes, festum apud Athenienses antiquum & celebre, sic dictum, ut Cælius annotavit, quod post mysteria celebraretur per bouis immolationem. De eo sic Suidas; Festum apud Athenienses perantiquum, quod post initia Cereris, in memoriam veteris euentus celebrari dicant. Nam in festo Iouis ferunt taurum sacris placentas deuorasse, paratas ad sacrificium, quem Thaulon quidam arrepta securi, ut tradit Androtion, statim interfecit. Alia sunt taupolia sacrificia, quæ Dianæ fiebant & Marti Amazonas, uti Diodorus scribit. Alia etiam sunt taurilia, seu taurij ludi dijs inferis consecrati, quorum origo (inquit Alexander ab Alexandro) fertur antiquissima. Cum enim regnante Tarquinio Superbo vis morbi & insanabiles perniciēs per omnes vrbes regiones & compita peruagata esset, assiduisque funeribus ex haulta ciuitas foret, atque ob esum carniū taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita affecisset, ut sisti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui taurij dicti, quod ob taurinæ carnis morbum inuenti primum celebratique sunt, in quibus metas circumcurrere, velut in Circensibus seruatum est. Transtulit hæc Alexander ex Varrone & Festo Pompeio: cuius hæc sunt verba: Regnante Tarquinio Superbo cum magna incidisset pestilentia in mulieres Rom. grauidas, quæ fuerat facta ex carne diu vendita taurorum, ludi ob hoc dijs inferis instituti, taurij sunt vocati. Ambrosius Calepinus ex Perotto etiam boalia & bupetias nuncupari ait quamquam (inquit) duobus hisce nominibus potius sacrificia quædam significentur, quæ pro bouem salute fieri solent. Aliàs boalia *βουθυσία* interpretatur atque apud Atticos antiquos ludos fuisse bouum gratia institutos, buperiasque, siue bupetios vocari: & in hoc festo solennem boum & taurorum venerationem fieri solere, quemadmodum nunc quoque Venetijs & serè per totam Italiam fieri solet eo die, qui quadragesimæ proximus est. Alia rursus sunt Solitaurilia, nempe quæ singulo perfecto lustro per Censores celebrari mos erat, lustrandum urbem sue, oue, & tauro, aut verre, ariete & tauro qui circum urbem ducebantur, tuncque multa religione lustrum condebatur. Festus ait Solitaurilia.

Li. 10. c. 6

Taurilia.

Tauri ludi.

Li. 6. c. 19.

Boalia.

Solitauri-

lita-

laurilia, hostiarum trium generis diuersi immolationem significare, tauri, arietis, verris, quod omnes integri solidisq; corporis sint: solum enim lingua Oseorum significat totum & solidum. Varro verò ait: Populus Romanus cum lustratur Solitauribus, circumaguntur, verres, arles, taurus.

De re rub.

cap. 141.

Quo pacto autem Solitaurilia fierent docet his verbis Cato: Agrum lustrare sic oportet: Impera-
Suouitaurilia circumagi cum diuis volentibus, quodq; bene tibi eueniat mando tibi Mani, uti illa-
ce Suouitaurilia fundum, agrum, terramque meam quota ex parte, siue circumagi, siue circumferen-
da censeas, uti cures lustrare. Ianum, Iouemque vino præfamo, sic dicito, Mars pater te precor,
quæloque uti sis volens propitius mihi, domo, familiaque nostræ, quo ius rei ergo agrum, terram,
fundumque meum Suouitaurilia circumagi iussi, uti tu morbos visos inuolosque, viduettatem, vasti-
tudinemque, calamitates intemperiasque prohibeas, defendas, auerruncesque: uti tu fruges, fru-
menta, vineta, virgultaque grandire beneque euenire sinas pastores pecuæq; salua seruassis, diuisq;
bonam salutem valetudinemque mihi domo familiaque nostræ. Harumce ergo fundi, terræ, agri-
que mei lustrandi, lustrique faciendi ergo, sicuti dixi mactæ hisce Suouitaurilibus lactentibus im-
molandis esto. Mars pater eiusdem rei ergo, mactæ hisce suouitaurilibus lactentibus esto. Item
cultro facito struem, & fertum uti adsiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum, vi-
tulumque sic oportet. Eiusque rei ergo mactæ hisce suouitaurilibus immolandis esto, nominare
vetat Martem, neque agnum, vitulumque. Sin minus in omnes litabit, sic verba concipito. Mars
pater, si quid tibi in hisce suouitaurilibus lactentibus, neque satisfactum est, te hisce suouitaurili-
bus piaculo. Si vno duobusque dubitauerit, sic verba concipito. Mars pater, quod tibi illic par-
co, neque satisfactum est, te hoc porco piaculo. Aliud rursus sacrificij genus erat tritrys, vel

Tritrys.

trias; non absimile tamen; constabat ex hircò, ariete & tauro, ut Varinus annotauit. *τριτρυα*
sacrificium à tribus animalibus dictum, sed Epicarmus constasse scribit duabus ouibus & boue,
vel boue, capra & oue, vel hircò, ariete & tauro. Hoc sacrificij genus *βη προρος* etiam dicebatur,
eò quod bos præcederet, ut prora nauem. Scholiastes Aristophanis in Pluto in hoc loco. *Ερ-
δω βουτρεν Τη καὶ τράγον καὶ χρίον ἱερατόμους*, abutitur, inquit, buthytæ vocabulo, ut sacrificij
magnitudinem & perfectionem indicaret, quod hecatomben vocant. Perfectum enim sacrificium
sue, taurohircò & ariete constat, quod tritryn appellant: Athenienses verò eodem nomine sacri-
ficiū ex reliquis tribus, etiam absque boue. Videtur etiam tritryan quandam insinuare Aristopha-
nes, cum chorus inquit in Chremylo immolari suum, hircum & arietem. Apud Gyraldum *τριτρυα* &
τριτρυα τριτρυα legitur, quas omnes voces Gesnerus ineptè scribi putat, & semper tritrys oxy-
tonum feminini generis scribendum. Idem Gyraldus ex Hesychio annotat sacrificium hoc Enya-
lij hoc est, Martis esse, quod tribus animalibus cum testiculis id est non castratis fieret, vel ut alij
tradunt (Callimachus apud Etymologum) sue, ariete, tauro. Hoc ex Hesychio addendum tria-
dem alio nomine dici hoc sacrificium. Ister quidam, ut Etymologus habet, ex bubus, capris &
suibus hoc sacrificium perfici auctor est, quæ quidem omnia mascula & trima essent. Apud Hety-
chium non rectè legitur *θυσίαι δι πέντα τρία* pro *τριτρυα*, quamquam latinorum quidam nullam ho-
stiam maiorem minoremue bidente, id est, bima esse debuisse prodiderint. *Βή προρος* (inquit Vari-
nus) sacrificium ex centum ouibus constabat & boue vno, *οὐδὲ τὸν ἡβώσαν ἢ βουτρυλὸν σημαίνει*
καὶ βη πρόσωπον. Aristophanis Scholiastes iam modo citato loco idè illud sacrificiū quod buthytæ
& tritryn vocari diximus, hecatōben vocari etiā tradit, sed hecatombe (*ἑκατόμβη*) sacrificium aut
esse centum bouum (quale Conon Lacedæmonijs deuictis, dijs obtulisse scribitur) seu pecorum, (par-
tem capiendo pro toto. Nam *ἑκατόμβη* Homerus complectitur etiam *ἀπρὰς* & *ἀγας*, id est, oues
& capras) quomodo & Pindarus dixit *καὶ δὲ ἑκατόν θυσίαι*. Alij intelligunt *θυσίαι* ἑξ *ἑκατόν βόων*,
id est *πέντα*, in qua immolarentur animalia quadrupeda viginti quinque, quorum pedes centum
numero. Alij finitum numerum pro infinito acceperunt, ut *ἑκατόν ζογονταὶ* pro *πολύζογον*, & si-
milia. Vnde & Eustathius *ἑκατόμβην* fingit. Iulius Capitolinus in vita Maximi & Balbini paulo
aliter describit. Hecatombe autem (inquit) tale sacrificium est; Centum aræ vno in loco, celsipi-
tæ extruuntur, & ad eas centum sues, centum oues mactantur. Nam si imperatorij sacri-
ficiū sit, centum leones, centum aquilæ & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur. Quod
quidem & Graci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent, & à multis imperatori-
bus id celebratum constat. *Ὡς ἑκατόμβη*, id est ouorum hecatombe, per locum apud veterem
quendam legitur. Ab hecatombe sit *ἑκατόμβεια*, festum quo hecatombe peragebatur, celebrari
solum antiquitus in Laconica singulis annis, eò quod *ἑκατόμωλον* esset, ut Eustathius auctor est,
& *ἑκατόμβοιαν* mensis cuiusdam nomen ab istis sacrificijs fieri tum solitis denominati, quem Hip-
podromium Bæotis, Macedonibus Loum vocari scribit Plutarchus. Etymologus *πρωῖα* ante ap-
pellatum fuisse: Gaza verò solstitium æstiuum in hunc incidisse, primumque Atticorum fuisse au-
thor est. Interpretum Plutarchi alij Maium & Aprilem, alij Iunium quidam & Augustum dixe-
runt

Trias.

Supra.

Hecatombæ men-
sis.

runt. Est verò etiam ἑκατόμβιος centum bouum pretio æstimabilis, ita scilicet dicta quædam moneta, quam bovem vocatam fuisse diximus in principio operis. Budæus, ubi de βῆς monetam eam significante tractat, ἑκατόμβιος dici ait quicquid duobus minis Atticis æstimabile esset, id est (inquit) ducentis drachmis. Plutarchus de eadem moneta sic scribit. ἑκατόμβη δὲ καὶ νομισμα, βούν ἑκατόμβη, ἢ διὰ τὸν Μοῦσῳ τὰ αὐτὰς, ἢ διὰ τὸν Μῖνωος πρῶτον ἢ πρὸς γοργίαν τῆς πολιτείας καλῶς. ὅθεν ἔκρινε δὲ φασὶ τὸ ἑκατόμβιος καὶ τὸ δεκάβιος, id est, Nummum etiam incudit boue insculpto, incertum propter Marethoniumnè taurum, an Minois ducem, an ut ciues ad agriculturam adhortaretur. Inde ductum asserunt, ut in æstimatione pretij rerum, valere centum aut decem bobus dicatur. Inde hecatombea arma apud Homerum, ut quidam volunt, ubi poeta permutationem armorum Diomedis & Galuci descripsit, inquit.

Ὅς πρὸς Θυδῆδην Διομήδεια τευχὲ ἀμείβετο

Χρυσῆα χαλκείαν, ἑκατόμβι ἵππια βίαι,

Lib. de ass.
In Thebo.

Iliad. 2.

id est, ut in Pandæis archetypis legitur, aurea æreis, centenaia nouenarijs. Βυττόφοι: etsi propriè sit bubulcus, vel saltem is qui boues alit, eodem tamen etiam nomine ordo quidam intelligitur sacerdotum, inde nomen habens, quòd boues dijs immolados publicè nutreant, ut annotauit Erymologus, cui ταυρία etiam festum est Neptuni. Apud Hesychium, Ταυρία δὲ, κίραλη, ἢ παιδεία (forte παιδεία, id est ludus) παρὰ ταυρίτοις, videtur sanè locus corruptus. Et in Bacchi honorem, qui in Cyzio tauriformis colebatur, ταυροχολία dicebatur festum quoddam illic celebrari solitum, ut idem Hesychius & Varinus habent, forte ταυροπολία. Legendum, quanquam & Tauricæ Dianæ festum sic nūcupetur. Apud Hesychium & Varinum mottophagiam est sacrificium quoddam celebratum in Salamine Cypri: Apud Suidam per simplex scribitur: dubitauerim sanè tamen, ἀντιμωχοφαγία scribi debeat. Βύκερος, bubulis præditus cornibus, ut Βύκερος ἀγαλμα apud Herodotum, id est, statua siue simulacrum bubulis præditum cornibus. Poetæ eadem voce tanquam latina quoque vtuntur, Ouidius: Armenta que buccera panti, id est boues ipsos valdè cornutos: Lucretius buccera secla dixit, pro ipsis bobus:

Lanigeraeque simul pecudes, & buccera secla.

Idem & buccerias greges dixit in eodem significato:

Sapè itaque ex uno sonantes gramina campo

Lanigera pecudes & equorum duellica proles,

Buceriag: greges, sub tegmine cali.

Mottophagia.
Buceri greges.

Buceros.

Metam. 6.

Citat hunc versum Nonius in voce bucceræ, & in voce greges, docens greges reperiri etiam in genere famineo: Bucrum (inquit Festus) de bobus dicimus: Est autem buccrum vox ducta è duabus Græcis, βῆς bos, & κίρα, cornu. Bucera porro, quod quidam putant, legi non potest; nam κίρα, unde hoc nomen factum est, habet priorem syllabam breuem. Animas in mysterijs gentilium theologorum melissas, id est apes & βυγῆς appellatas, & Buclopum deum, qui generationem latentè audiret Cælius Rhodiginus prodit: Apes verò ipse βυγῆς cognominantur, quòd ex bobus oriuntur: sed & Bacchum βυγῆς tradit Plutarchus. Bubona dea etiam à bobus dicta, inuocabatur, ut boues fortunaret. Meminit eius inter alios D. Augustinus. Vitula verò siue Vitulina dea à vitulis quæ lætitiæ præerat, quare magno cultu eam habuere Romani. Hinc vitulari, quod verbum Pierius Valerianus interpretatur lætitiæ signum præbere & exultando gestire. Apud veteres (inquit) vitulantes, & gaudentes lætabundosque dici comperias, ut non temerè apud coniectores Hebræos legas, lætificantem currentemque taurum per somnium imaginari, futuræ lætitiæ signum esse. De Vitula seu Vitulina dea hæc legimus apud Macrobiū. Hyllus libro quem de dijs composuit, ait Vitulam (alias Vitulinam) vocari deam quæ lætitiæ præest. Pansa aut Vitulam Victoriā nominari, Cuius rei hoc argumentum profert, quod postidie. Non Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Frisitis in fuga versus sit (unde populi fuga dicuntur) post victoriā certis sacrificijs fuit vitulatio. Quia nomen eius animaduersum putant, quòd potens sit vita toleranda. Ideo huic dea pro frugibus fieri sacrificia dicuntur: quia frugibus vita humana toleratur, Vnde hoc esse animaduertimus, quòd ait Virgilius: Cum faciam vitula pro frugibus. Ut vitula dixerit pro vitulatione: quòd nomen esse sacrificij oblatum facti superius exposuimus. Meminimus tamen sic legendum per ablatiuum: cum faciam vitula, id est, cum faciam rem diuinam, non ovis, non capra, sed vitula, tanquam dicat, cum vitulam pro frugibus sacrificauero, quòd est, cum vitula rem diuinam fecero. Tantum Macrobius. Varro in libro Rerum diuinarum ait, quod pontifex in factis quibusdam vitulari soleat, quod Græci ποιανίζω vocant. Hinc illud Virgilij, Latumque choro pæana ianentes. Titius verò vitulari interpretatus est voce latari. Festus item & Nonius testantur veteres pro latari, vitulari dixisse. Plautus in Persa: Commodanque iubens, vitulorq: merio. Ποιανίζω, secundum Hesychium & Varinum, est δαμαλίζωαι. Ego neutrius huius verbi mentionem reperio: videtur

Animas.
pes diu.
Lib. 22.
cap. 3.
Bubona
dea.

Lib. 3. Saturn.

autem idem significare quod vitulari apud latinos, id est lartari, vel iuueniliter exultare, ut vitulis qui verò ita exultant Hesychius & Suidas *μοσχιναι* dici etiam tradunt. *Μοσχιδος* autem est in more vituli, ut *ταυροδο* in morem tauri, *Μοσχιδος* apud Elychium & Varinum exponitur *ἐξ ἡς καὶ ἀνέδρα* *πύς*, id est continua deinceps ductu & sine intermissione, qualis fortè & vitulorum fucus est ex vberibus matrum, ut propriè ad potum referatur, quo sensu tamen *μοσχιδος* libentius vsurpauerim. *Μοσχία* Eustathio est aries triennis. De moschijs leporibus dicam suo loco. Buccede Plauto, qui loris bubulis vapulat: Illi, inquit, *buccede crunt potius, quàm ego sim velio*, id est, quàm ego me suspendam. Boya, ut Isidorus ait, est torques damnatorum, quasi iugum boum, ex genere vinculorum. Tantum ille. Quærendum num inde boiamnos vulgo vocemus in Italia ipsum tortorem siue carnificem? *Βουζαπυ* *πια* sepè boum est, *κὰ πέν* enim est edere. *Βόλιος* Etymologus dictum ait esse quasi *βούς λίπυς*, quòd liquidiora sint bouis excrementa, quàm reliquorum animalium. Citat autem Hipponactem, qui *βι λίπυ κασι γνίτω* dixerit, faminam opinor extremè contemptam. Alij verò *Βόλιος* asellorum ierimètum propriè dici volunt Cælio teste, nimirum ex Aristophanis scholiaste, in *Batrachos*, ubi de Empusa legitur, quod pedem alterum habeat *βόλβις*: & in *Ranas*, ubi *λο θάειρον οκίλος βόλβις* habere dicitur, hoc est, ut ille exponit, *δύειν*, id est, asinum, dicens ideo à quibusdam *οκίλω* appellari. cum tamen alioqui tribus in locis apud Aristophanem (inquit Henricus Stephanus) *βούς* etiam mentio fiat, & ipse alibi *βούς* *σπίλιος* esse dicat. Quod verò *βόλιος* pronunciant Artici, reliqua Græcia *βόλβις* vocant. Propriè autem finum bouis exponi Pollux etiam author est, & ex veteri proverbio notum est: *βόλιον δίκω* in eos, qui ob minima delicta puniuntur: extrabat enim Solonis lex etiam aduersus fini bubuli fures. Butyrum fit ex lacte, & à boue nomen accepit. Quia ex lacte vaccino quod crassum, ac ceteris pinguius est, butyrum præcipuè conficitur, vnde Galenus: Miror autem quo pacto Dioscoridis ex ouillo & caprillo confici referat: namque ex bubulo fieri noui, ac proinde nuncupatum esse butyrum existimo. Quibus verbis Galenus nomen magis, quàm rei naturam contemplatus esse videtur, nam & Plinius alias etiam ex omni lacte butyrum fieri posse asserit. *Βουροφιδος* vocant Græci genus quoddam scribendi, ut Pausanias ait, arca Cypseli hoc modo inscriptam fuisse tradens, quod quidem tale fuit, à fine videlicet prioris versus, secundum versum conuerti, ut in dialo cursu fit. Dictum verò est ab arandi ratione, cum in extremo sulci in alterum sulcum boues conuertuntur, ut Grammatici obseruent Græci. De hac eadem re sic Isidorus: *Versus autem vulgo vocati, quia sic scribebant antiqui, sicut aratur terra: à sinistra enim ad dextram primum deducebant stylum, deinde conuertebatur ab inferiore rursus ad dextram versus, quos & hodie rustici versus appellant.* Hæc Isidorus, ut Lil. Gregorius Gyraldus obseruauit. De buccina ira scribit Iustus Lipsius. Buccina initio fuit cornu bouillum, nec à boue male deriuat, ut instrumentum quod bubus canit, aut quod bubus canit, aut vocat. Varro tamen buccinatorem à vocis similitudine & cantu dictum mauult, quia bou bou canit: quod Isidorus ineptè flexit, & buccinam à voce, quasi vocinam deriuat, quod Pagani ea vocabantur. *Βούς κίρας* verò apud Homerum esse aiunt cornu, quod lineæ pefcatoriae iuxta hamum circumponitur, alij pilum, ut Varinus refert. Qui sint lastauri & atauroti antea diximus, Ceaturari verò qui sint & vnde nomen traxerint, Ludovicus Viues in 18. D. Augustini librum de ciuitate Dei, cap. 13. sic scribit: Quidam Thessalus rex bobus oestro exagitatis, satellites suos ad eos reuocandos ire cum iussisset, illique cursu non sufficerent, ascenderunt equos & eorum velocitate boues secuti, eos stimulis ad recta reuocarunt. Sed hi visi, aut cum irent velociter aut eorum equi cum circa flumen Peneon potarent capitibus inclinatis locum fabulæ dederunt, ut Centauri esse crederentur. Dictique sunt Centauri *ἀπὸ τῶ κατὰ τὴν ταύρας*. Seruius in tertium Georgicorum. At Pala pharus refert: Cum tauri præferoces Larissam & eam Thessaliæ regionem vastarent. Ixion rex præmium proposuit ijs, qui tauros arcerent. Iuuenes e Nephelopago cum equos mansuefactos, & edoctos conscendissent (nam prius curribus utebantur) tauros abegerunt. Accepta ob hoc pecunia, insolentiores facti, iniurijs affecerunt & ipsum Ixionia & Larissæos, qui tum Lapathæ dicebantur, ita ut inuitati ad nuptias Perithoi mulieres eorum raperent. Quæ res præbuit occasionem fabulæ, quòd Centauri dicantur, quòd semicui, quòd filij Ixionis (quia ab eo missi & donati) quòd ex nubibus, nam nephele est nubes. Buthus Aegypti rex (à quo ciuitati quoque nomen ab auia lo in vaccam mutata hoc nomen fortè inditum habet, vel *παρὰ τὸ βύς ἐστιν*, ut Etymologici author conijcit, id est à conterendis & iungendis bobus, ut qui vel solus duos boues includere sub iugum posset, aut quòd duos boues, quoquo veller, solus traheret, *παρὰ τὸ βύς καὶ τὸ λω σπάρ*. tanti roboris fuisse enim fertur. Buthus de quo proverbium citauimus, *Buthus* obambulat, fuit athleta, quem aiunt vicisse in Pythijs ludis. Meminit Hesychius. Author adagiorum, fieri (inquit) potest, ut ab edacitate id nominis ei inditum fuerit, ut etiam Herculi *Βούτια*. Alij verò arbitrantur Græcos à stulto & simplici bouis ingenio, ut Butalionis, quod Etymologus alicubi scribit, sic etiam Buthi no-

men finxiffe: in qua significatione etiam reperitur βῆδιος, Hesychius enim hoc in loco: Βῆδιος, πρὸς Αὐσί πρὸς τῶ δ' ἄμα, (legendum videtur ὄνομα) Κύων δὲ τις ἰβδαδιδιμίτος ὡς πρὸς βῆδιος, Se-
leucus, inquit, insipientem & stultum exponit. Melibeus nomen pastoris apud Theocritum, Melibeus.
& Virgilium, ita dictus, quod haberet curam boum; Alphefiboëus verò & ipse pastora boum in-
ventionem nominatus. Alphefiboëas item vocabant omnes puellas elegantiores formæ, quasi quæ
reperirent procos, qui boues sibi darent dotis nomine. Eo enim pecore vii solere antiquissimos
in æstimandis rebus nondum introducto usu nummorum, non semel ostensum est. Sic, in-
quam, dicebantur, quæ propter pulchritudinem reperirent magnam dotem (uxores enim à vi-
ris, non, ut nunc, viros ab vxoribus dotem accipere mos erat) Ita Euadne dicta est, quod bene-
dotata esset à Capaneo coniuge, ἰδία enim vocabant nuptialia munera. Tantum Muretus. Ale-
xandri equum bucephalū appellarunt teste Plinio, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini
capitis armo impressi. Nos plura de eo in equo diximus. Pierius Valerianus ita Thessalos equos
ait fuisse nominatos, fallique qui putant equū illum à bouillo capite, vet à cornibus, quibus ani-
mal id præditum fuisse dicitur, ita nuncupatum. Equos autem nonnullos apud Thessalos, buce-
phalos fuisse nuncupatos, ostendere Aristophanem ἀναγνώρι. Ab equo illo vrbis quædam, Ase-
norum caput, Bucephala dicta fuit eodem Plinio teste, qui ibi esset sepultus: Stephanus βουκεφαλῆ-
ται vocat. De tauro siue botauro aue, & scarabæo diximus in æquiuiocis. Ait item Plinius boas
in Italia serpentes, in tantam magnitudinem exire, ut Diuo Claudio principe occisæ in Vatica-
no solidus in aluo spectatus sit infans: Alii primo bubuli lactis succo, vnde (inquit) nomen traxe-
re. Isidorus de boa paulò aliter. Boas (inquit) anguis Italia immensa mole persequitur greges armen-
torum & bubalos & plurimo lacte irrigans vberibus se inuictis & sugens interimit, itaque inde à bonum
populatione boas nomen accepit. Buprestis nomen est oleris, de quo mox, & animalculi ex genere
insectorum, id quod cum Plinius vel non aduerteret, vel non caperet, Græcos inconstanter
de buprestis scripsisse tradit his verbis. Buprestis herbam Græci, magna inconstantia laudibus ci-
borum etiam habuere. Idemque remedium tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen
indistinctum est, boum cerè venenum esse, quos dissilire deglutata sentitur. Quapropter nec de hac
plura dicimus. De ipso verò animali, alio loco sic scribit. Rarum in Italia animal buprestis
est, longi pedi scarabæo simillimum. Fallit inter herbæ bouem maximè, vnde & nomen inuenit: deuor-
atumque testis fuisse ita inflammat, ut rumpat. Non absimilem etymologiam habemus in hisce Ni-
candri versibus:

Ἡ κὴ τοῦ δαμάλου ἐριζιστοῦ ἄλλοτε μὲν ὄξος
Πίμπραται, ὅταν ποτὶ θόρατα ζῶμενοι θάπτοιται
Τούτου καὶ τῆς βουπρεστὸς ἐκκληνοῖτο μοῖρα. id est.
Sape pigram hac vacat, vitulum quandoque salacem
Perdit, pastentes, sua quando armenta magistri
Discernant, & ob id buprestim nomine dicunt.

Dici itaque videtur buprestin παρὰ τὸ τοῦ βῆν ἢ μὲν πρὸς αἰ, quod boues incendat & vrat. Se-
cundum tamen docet Etymologia: dici enim ait, quod summopere intumescere faciat homi-
nem. βῆπρεστ, inquit, φασὶ ληγῶσαι διὰ τὸν τοῦ γαστρίμου αὐτοῦ μεγάλως πρὸς πρᾶσαι: πρὸς
φύσασθαι, το γὰρ βῆς ἢ πρὸς τὴν μεγάλην ἵνα σοὶ οἱ ἀρχαῖοι, καὶ βῆπαιδα τὸν μὲν παῖδα: id est bupre-
stem dicunt non inari, quod eos qui eam gustarunt, inflatos ac tumidos reddat multum, quod
πρὸς πρᾶσαι Græci dicunt. Bux enim nomen magnum antiquis significabat, vnde βυπαῖδα ma-
gnum puerum dicunt. Vtraque quidem etymologia tolerari potest, attamen prior videtur præ-
ferenda, ut potè quam Ælianus videtur, sequi, dum ait: Buprestin insectum si bubulum pecus
deuorauerit, tantoperè inflammationibus torquetur, ut rumpatur, & non ita multò post ef-
flet halitum extremum. Idem animalculum βῆ δακν quoque nuncupatur teste Hesychio; for-
te quod boues frequenti morsu sit infestum. Cretenses hodieque βουπρεστ dicunt. Marcellus
Virgilius in commentario suo ad caput de buprestis apud Dioscoridem asserit, Italiæ tura nunc
quoque nosse hoc malum, videsseque se peremptum aliquando eo veneno bouem, non satis
tamè ostendere rusticos eius animalis formam. diuersisque appellationibus diuersis locis, & di-
uersa forma describi, & appellari. In Græcis Geoponicis Paxami verba inscripta πρὸς βουπρε-
στ, duo latini interpretes de buprestis vertunt Gesnerus maui de ventris boum inflatione,
ut nihil (inquit) referat, an βυ particula hic intensiua sit, an ad boues propriè pertineat. Quan-
quam enim ex buprestis insecto vorato turgeat, & infletur venter, idem tamen affectus alias
quoque ob causas interdum inuadit. Mulomedici in equis καὶ ὀπρῶν vocant, id est τὴν καὶ
καὶ λαγόνος ὅραται ἵτοι ἢ καὶ δακν: fit autem talis inflammatio alias in ventriculo, alias

Buprestis.
l. 17. c. 17.

in intestinis. Accedit quod in Geoponicis caput iam citatum *πρὶς βυπρεστῶς* inscribitur per *α* non per *ς* in penultima: Et Columella tria in Geoponicis capita, de cruditate, buprestis, & torminibus inscripta, sub vno de cruditate comprehendit, nulla buprestis mentione facta, sonitum autem ventris & inflationem tanquam signa, & symptomata cruditatis non omittit. Sed idem fortassis remedium vtrique malo conueniet, quod Paxamus ita praescribit: Aduersus hanc noxam quidam oleum in nares infundunt bubus: alij caprifici grossos aqua diluunt & naribus infundunt. Dioscorides certe post vomitiones & clysteres, caricas in cibo prodesse docet & cum vino potum earum decoctum aduersus buprestin insectum. Ceterum oleum bubus per nares infundi, donec ruerent ad inflationem sedandam, in Plinio legitur: Nec tamen negauerim oleum contra omnia venena bibi cum aliis, tum ad vomitum proritandum. Tantum Gesnerus: & alius rursus: Buprestis siue Scarabei genus boues inflantis, siue alia ventris inflatio accipiat, aequè ad ipsos boues ac morbi magnitudinem, vocabuli etymon referri potest. Bucardia Plinio gemma est, bubulo coridi similis, Babylone tantum nascens. Iacobus Dalechampius ait esse genus Callaidis siue Turcicae, feseque vidisse hanc gemmam profiteri. Graeci, vt lexicographi exponunt *βυζαργόριος* & *βυζαργόριος λίθος* appellant. Bootes vel Botus à boue ducto nomen, latinè bubulcus, caeleste sydus, quod arctophylax vocatur: Stellula enim est iuxta vrsam minorem quæ more bubulci plaustrum sequi videtur: Cicero de natura

Bucardia.
Lib. 37. ca.
10.

Arctophylax vulgò qui dicitur esse Bootes,
Quod quasi temone adiunctam praesequitur *Arctum*.

Ouidius: *Arctophylax* formam terga sequentis habet.

Iuuenalis: *Frigida circumagunt pigri sarraca Boota*.

Planta.

Aretha bo-
uis.

Rostrum
bouis.

Lib. 25.

cap. 4.

Panax Her-
culeum.

Eubrestis.

Lib. 7. Hist.
cap. 8.

Eupleuron.

Buglossum.

Cap. 4.

Lib. 17.

cap. 14.

Bupthalamus.

Lib. 25. c. 8.

Lib. 3. c. 39.

Aratus: *Tardus in occasum sequitur sua plaustra Bootes*.

Sunt qui Arcadem Iouis ex Calistone filium in Bootem mutatum dicant: Pluribus tamen placet, Calistonem in Vrsam maiorem, Arcadem in minorem conuersum. *Aretham* bouis vel boum vocat herbariorum vulgus, quam Graeci annoidem, & anonidem, quod in opere arantes boues sistat ac remoretur, radicem tenacitate vomeri non cedens. Bouis rostri decoctum vtile ad fluxum ventris si eo lauentur pedes, legimus in Rosa Anglica. Sunt qui symphytum maius esse conijciant. Panaces quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, inquit Plinius; armentarijs sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerim è vanescit. Dioscorides hoc genus panacis Heracleum siue Herculeum vocat sine dubio, vt ab Asclepio & Chironie distinguat: ex huius radice liquor densatus opopanax dictus nomē in officinis pharmacopolarum adhuc retinet. A quo panace panax Herculeum Linij, ne quis erret, planè diuersum est, ait enim organum esse Heracloticum. Differunt teste Varino *βούροπος* est *βούροπος*; nam *βούροπος* est butyrum, *βούροπος* herba quædam Dionysio. Coniecerim ita vocari, quia plurimum ex eius esu butyrum vacca generent. Buprestis oleris genus apud Theophrastum, sed cum eodem nomine insecti intelligatur genus maleficæ naturæ, vt ostendimus, Plinius id non aduertens, oscitanter in hac verba prorupit: *Buprestin magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum habere; idemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt, &c.* Hesychius sic herbam ab insecto distinguit. *βύπρεστι*: olus, *βύπρεστι* insectum maleficum. Iacobus Dalechampius buprestin herbam quibusdam eam esse ait, quæ vulgò auricula leporis vocatur, & à Dodonæo pro bupleuro ostenditur. Varino verò *βύπρεστι* vel *βύπρεστι* potius genus est oleris syluestris simile sinapi: Bupleuron quoque eidem genus est oleris. Describitur à Plinio herba sponte nascens, caule cubitale, folijs multis longisque, capite anathæ, laudata in libris Hippocratis, & Nicanarò in medicina. Cui descriptioni non male videtur quadrare auricula illa leporis, cuius folia rectè dicimus longa, vt pote in herba umbellifera, minus verò rectè inter pastinacas erraticas celsari debet, etsi ita iudicauerit Gesnerus: Syluaticus pupleum exponit costam bouis, aitque esse dulbub; quid autem sit dulbub nec ipse declarat, nec apud quemquam huc usque reperi. Buglossos bouum linguæ similis. Gesnerus similitudinem istam ad figuram pariter & ad asperitatem refert, & vtrumque boragini nostræ conuenire arbitratur, quanquam & alia (inquit) quædam herbæ ad buglossi descriptionem accedant, omnes ferè viribus isdem præditæ. Ita postmodum censere alij. Cato de insitione loquens: *Insiper* (inquit) lingua bubula obtegatur, si pluat, ne aqua in librum permeet; eam linguam insuper librum alligato, ne cadat. Citat hunc locum etiam Plinius, & genus herbæ interpretatur: (ceterum mireris, cur herbam exponat, cum Cato ligulam è corio bubulo factam intelligat, & alioqui si absurdum linguam bubulam herbam insuper librum alligari, nec adat, quod Cato ait. Bupthalamus similis (inquit idē Plinius) bouum oculis. Quæ similitudo ad flores referri debet, vt ostēdit Dioscorides

scorides, Flores (inquit) producit luteos maiores quam anthemidis, oculis speciem referentes, unde nomen traxit, & Galenus buanthemon exponit buphthalmum. Varinus olim Romanis boariam vocatum fuisse ait, herbamque esse quæ apud suos in cibum veniat. Caules verò manditi etiam Plinius tradit, quomobrem nec Dodonæi, nec Matthioli buphthalmum probo, illius quia hellebori modo purgat, huius quia caulis durus est & esui ineptus. Caterùm buphthalmus etiam quibusdam teste Plinio aizoon maius nuncupatur, alijs zoophthalmos, & apud Dioscoridem buphthalmos inter synonyma aizoi legitur, boephthalmos Osthani sideritis. Boanthemon Galenus libro præcitato buphthalmum exponit, quod & Chrysanthemon vocetur. *Butomum*. Varinotrifolium herba & *Butare* & *Butaror* herbarum genera. Butomum in paludibus nasci tradit Democritus in Geoponicis, folia ferre irinis proxima, quibus boues iucundè vescantur, unde nomen ei datum: vbiq; prodierit, solum excavandis aquilegijs idoneū fateretur. Theophrastus verò butomo folium ait esse arundinaceum, angulare, caulem inoffensissimum, qui malum magnitudine fidæ proximum producat in lacu: foeminam sterilem esse ad nexus vtilem. Herbarij & officina, vt Ruellio placet, vocant hodie iuncum cabacinum, quod folijs eius tegetes & sportula, sicut ex sparto texuntur: nanque corbular, quibus ficus & vuas passas recondunt, corbas, vel potius cabas (inquit) solent appellare. Andreas Cæsalpinus butomi nomine describi id genus iunci, quod à florum eleganti specie, floridum herbarij cognominant. Sed butomus Theophrasto duplex, mas nimirum & femina; Ego hucusque istius iunci tantum genus obseruavi, nec ille plura recenser. Sciota tamen multis peritis herbarijs butonum idem esse cum Sparganio Dioscoridis, & Dodonæus iuncum floridum pro Sparganio ostendit, binis in libris, in historia herbarum videlicet Gallica, & in compendio historiarum. Sparganium autem à Dioscoride delineatur folijs gladioli sed arctioribus & magis inclinatis: pilulis in summo caule, in quibus semen pilulas vocans quod Theophrastus malum magnitudine fidæ proximum. Dodonæus tamen butonum à Sparganio distinguit: nam pro butomo in historia describit Sparganium ab alijs putatum, eam videlicet quam ipse in historia frumentorum platanariam à similitudine pilularum cum fructu platani nuncupat. Equidem Matthiolus dubitat, nunquid hæc reuera sit Sparganium, quandoquidem non in summo caule, sed infra eius summum multo & alibi quoque pilula exoriuntur: quare & Dalechampius hoc putatum Sparganium pro phlæo famina exhibuit, contra Lobellius & Pena quin sit genuinum Sparganium, idemque cum Theophrasti butomo, non dubitant. Idemque Pena aliam quam Democritus butomi etymologiam adducit. *Butomum* enim interpretatur admodum scindens, quia eius herba folia acie sua manus arripientis fauciant. Sed plura hac de re in plantarum historia. Lappa genus Plinio boarium cognominatur his verbis: *Lappa boaria radix pota articulis medetur*. Gesnerus hanc boariam lappam, arcion Dioscoridis esse iudicat, quam à Romanis personatiam, & lappam vocari scribit. Accedunt etiam (inquit) vires similes. Radix enim eius, (eodem Dioscoride teste) concisa etemplastrimodo imposita, obortos membrorum fractis ossibus circa articulos dolores sedat. Vulgò lappam maiorem & bardanam appellant. Boariæ nomen factum ei credit, quod cum procera sit, bubus facile adhæreat; vt lappa canaria canibus, quæ à reliquis eiusdem nominis (Plinij verbis vtiur) sola humilitate differt. Alij tamen longè diuersam ostendunt, diuersa etiam ratione ducti, quod nempe prætereuntium vestibus pertinaciter adhæreat, quemadmodum aparine, quam lappam vertit Plinius. Herba est in agris pinguib; & stercoreis proueniens, radice apio hortensi non dissimili, odorata cum manditur, caule palmum alto, folijs coriandri aut potius caucalis, per obliquam valde & crebrò incis, floribus in umbella ex albo & subluteo subrubescens, fructu oblongo, spino, vt caucali, semine nigro, ad figuram fructus formato. Rustici nostri istiusmodi echinato fructu herbas vulgò grappallas nuncupant. Quare cum hæc in agris nascantur, boaria dicta fuerit, quasi priuatim ad boues pertinens, cum propriè sit boarium, quod ad boues pertinet, vt arua boaria, teste Festo, quod in eis boues venderentur. Cunilæ bubulæ nomine duas species diuersas apud veteres celebratas fuisse apparet, ligusticum, & origanum sylvestre. *Cunila bubula*. enim ligusticum sic vocat, sed falsò, vt Plinius scribit, & mox, cum dixisset, cunilæ præter lativam plura esse genera: quæ (inquit) *bubula* appellatur, semen pulegy habet, utile ad ventera commanducatum impositumque &c. Hanc cunilam bubulam, origanum sylvestre Græcorum esse Ruellius validissimis argumentis conuincit. Gesnerus bubulam appellatam coniecit, quod inter bouum remedia fortè olim in vsu fuerit, quanquam apud scriptores in Hippiatrica solum mentionem eius inueniat apud Columellam, qui sic scribit: *Siblis molesta iumenta est, venter intumescit, nec emittit ventos. Manus vincta inseritur aluo, & obfessi naturales extus adaperiuntur, exemptoque stercore posita cunila bubula, & herba pedicularis cum sale trita & decocta, mellis miscentur, atque ita facta colliria subijciuntur, qua ventrem mouent, bil-*

Lib. 3. cap.

139.

In glossis.

Butonum.

Lib. 2. de

nat. stirp.

cap. 128.

Lib. 6. cap.

17.

Sparganiū.

Lappa boaria.

Lib. 26.

cap. 11.

Lib. 21.

cap. 17.

Cunila bu-

bula.

Lib. 16.

cap. 16.

Lib. 3. cap.

25.

Lib. 6. cap.

30.

*Origanum
butes.*

*Femur bu-
bulum.*

Lib. 24.

cap. 19.

lemque omnem deducunt. Si verò inde, ut ille conijcit, bubula cunila dicta est, gallinaceam cunilam etiam à medendis gallinacei generis aubus cognominatam esse conijci poterit, quæ origanum est Heracleoticum. Est & butes origanum apud Cydoniatis, idem nimirum, ut idem Gesnerus iudicat, bubulo, ut vel nomine proditur. Femur bubulum Plinio herba est, nervis utilis, recent in aceto & sale trita. Hæc quæ sit, non satis constat. Videndum an eadem sit, inquit Gesnerus, quam alibi scribit myriophyllum dici in Hetruria, quæ boum nervi abscissi addito axungia solidantur. Eodem teste aliqui foenogracum buceras vocant, quoniam corniculis semen sit simile immò verò (inquit Dalechampius) quoddam semen longis filiquis veluti corniculis includitur, similibus scilicet bubulis aut capræ, unde & agerceras ibidem vocari dicitur. Alibi quoque buceros apud eundem legitur, nimirum βυκίρας: sunt qui buceron scribant. Apud Varinum pro eodem semine, seu potius pro eadem filiqua βυκίρας legitur. Nicandro est βυκίρας in Alexij harmacis:

Ἀλλοτε, βυκίρας σιτηγόνος ὄρρα κεραιάς

Εὐκαμωής ποταλίου ὡς πωλείσιν αἰετῶν.

Bucranion.

Taurion.

Herbator.

Ex hoc autem βυκίρας per contractionem βυκίρας factum esse aiunt. Buceraon verò etiam appellari anagallidem Menetheus testis est, ut Galenus annotavit in Glossis. Vitem nigram aliqui bucranion vocant; quod nomen aliqui antirrhino tribuunt, ut Galenus, annotante Gorrao. Taurions inter lychnidis coronariæ nomenclaturas legitur in Dioscoride, & taurus apocathemenes Magi eodem referente, lychnis sylvestris est. Ab utraque toto cælo differt, quam totam vulgo herbarij vocant, de qua supra diximus, & in lupo dicemus, quia aconitum lycoctonon quibusdam putatur. Hoc saltem in præsentia lectorem monet Gesnerus, lychnidi & aconito non solum nomina communia esse, cum ille taurion, hæc tora vel taura vocetur: sed etiam effectus; ut ravis enim admota scorpiones torpescere Dioscorides tradit. De tora verò vulgò apud nos vocata, quod vacca ea deuorata, ut pastores facto periculo testantur, taurum statim adeant, quam Dioscorides orabanchè vocat, antea diximus. Est & alia taura, de qua Hermolai Barbari hæc sunt verba: Sunt qui oxyn putent esse quam vulgus tauram & trida, id est, trinitatem, & sphragida, hoc est, sigillum Salomonis appellavit: folio triplici aut vno potius interna disposito, radice capillamentis multiplici: flore cum maculis quibusdam candidis caruleo. Astringit, ad stomachum dissolutum & enterocelas in cibo datur. Tantum Barbarus, Hesychius tradit, Phanodemum hordeum scribere appellari τὰ ὄρρα, quoniam cornutum sit. Fortè aristas quibus hordei spica armatur, cornua dixerit. Rectius tribulus tauroceros cognominatus est Dioscoridi propter cornutos aculeos. Idem ait, Marrubium sanguinem tauri vocari. Inuenio & Rosmarinum tauri oculum nominari. Vaccariam rubram vocant herbarij, (isatim sylvestrem nonnullis dictam) quoniam vacca libenter eam depascantur. Quidam condurdum Plinij esse volunt. Inter vitia frugum est, quod triticum vaccinum vulgò appellatur, quia vaccis pabulo gratum est & innoxium. Germani similiter kuuueysen vocant, & Gallibè de Vache & blè de beuf nuncupant quasi trifolium vaccinum aut bubulum. Herba est caule pedali, vel altiore, folijs nigricantibus, binis, mucronatis: spicæ florum purpuream adit, folijs etiam infertis eiusdem ferè coloris: aspersis maculis quibusdam flauis: radice breui inutiles, messis tempore postquàm defloruit, in singulis conceptaculis bina ternauè semina, tritici simillima, colore tamen puniceo producit. Eodem colore panis, si fortè immisceatur infici solet. Prouenit in agris qui triticum vel zeam alunt. Herbarij doctiores Galeno aiunt melampyrum vocari, à quo melampyrum Dioscoridis, quod myagrum est, plurimum differat. Sunt qui Plinij, & Theophrasti stelephiron esse volunt, alij verò alopecuron. Gaspar Bauhinus credit apud eundem Plinium aram vocari, quamuis hoc nomen etiam lolio tribuatur. Tabernemontanus triticum nigrum & bouinum appellat Boeotia unde fit dicta, alij aliter tradunt. Sunt qui ita dictam velint à rege eius loci Boeoto, quem Arne mater Aeolis enixa, ut patrem lateret, abiecerit eis βοῶτα, id est, boum stabulum, Euphorion.

Vaccaria

rubra.

Triucum

vaccinum.

Lib. 18.

cap. 17.

Boeota.

Τὸν πὰ Ποσειδάωνι δαμασσομένην τίχι μνηρ,

βοιοῦν δ' ἐτόμην, τὸ γὰρ καλῆσαι βοῆρας,

ὡς ἴσα πατρώοι βοῶν ἀνέθηκα τὸ κῆπος.

Alij Boeotiam dictam malunt à boue, quam ex Apollinis oraculo Cadmus secutus esse legitur, & quo in loca illa moribunda procubuit, Thebas condidit; cum regio illa Aonia prius diceretur: quam sententiam sequitur Ouidius, cum ait:

Metam. 3.

Bos tibi Phœbus ait, solis occurret in arvis

Nullam passa iugam, curuiq; immunis aratri:

Hæc duce carpe viam, & quæque uenerit herba,

Mania sac condas, Boœtaq; illa vocato.

In eodem sensu Seneca:

*Monitum; Phœbi iussus erranti**Comes ire vacca quam non flexerat**Vomer, aut tardi iuga curua plaustris**Deseruit fugas; uomenq; gentis**Inauspitata de boue tradidit.**In Oedipe.*

Sunt denique qui malint, inde vocatam fuisse Bœotiam, quia regionis illius tractus, crassiore (ut aiunt) & concretiore coelo, hebetiores producat homines & mente neque agili, neque vegeta, sed pingues & rudes. Legimus autem & Antimachum recitantem apud Thebanos librum Thebaidos, cum vidisset attentum neminem, clauso codice dixisse, *ἰκετός καλὸν δὲ βοιωτὶ, βοῶν γὰρ ἄρα ἔστι*, idest, iure vocamini *Bœoti*, qui quidem aures habetis bouum, quasi ad Etymologiam nominis alluderet, quæ ex *βού* & *ῶτα* composita sit. Bouillæ sunt in Latio, ut meminit Plinius haud procul ab vrbe Roma, dictæ, ut existimat Nonius, quasi bouis hillæ, ab eo quod bos illuc adueniret, intestina ex vulnere trahens, quæ veteres dixerunt hillas. Erat autem vicus inter urbem Romam & Ariciam in via Appia, in quo cæci & mutilati corporis homines mendicabant: unde

*Bouilla.
Lib. 3.**Perfius.**Die clarè non audeo inquis**Exossatus ager iuxta est, age si mihi nulla**Iam reliqua ex amicitis, patruelis nulla, proneptis**Nulla manet patrui, Cerilis matertera vixit,**Deq; auia nihilum superest, accedo Bouillas**Cluunq; ad Virbi.**Sat. 6.*

Byrsa etiam & tergus Græcis dicitur; unde & *Βύρσα* coriarium appellitant. Hinc arcem in media Carthagenensium vrbe Byrsam appellatam fuisse aiunt; quod Dido cum fratrem fugiens in Africam peruenisset, ab Iarba tantum soli emerit, quantum taurino tergore posset circundare, dissecto vero deinde tergore in minutissimas laminas, tantum loci circumdederit, quantum arci extruendæ satis esset. Ad hanc siue fabulam siue historiam alludit Virgilius, dum canit.

*Byrsa.**Ubi nunc ingentia cernes**Mœnia; surgentemq; noua Carthaginis arcem?**Mercatq; solum facti de nomine Byrsam,**Taurino quanto possent circundare tergo.**Aeneid. 1.*

Coniux poeta (inquit Nonius) hæc duo nomina, Carthaginem & Byrsam, ut res vicinas *Βύρσα* enim Græcè corium, Carthago à cartha deduci videtur, utrobique vocabulo ex taurino tergo deriuato: postea tamen diuersa significata acceperunt. Byrsa enim teste Strabone, Carthaginis arx est, ut Athenis Acropolis, Thebis Cadmeia. Carthago autem vniuersa vrbs est, &c. Silius quoque non longe ab operis sui exordio de Carthaginis loquens origine, inquit:

*Lib. 7. c. 5.**Tum pretio mercata solum, noua mœnia ponit,**Cingere quæ sesto permissum littora tauro.*

Georgius Braum in theatro vrbium testatur, Offenbourgum Germaniæ urbem similiter à bubula pelle nomen accepisse. Strabo ait in littore Eubœæ antrum quoddam fuisse in Aegeum vergens, quod aula bouis sit vocatum, quia Io Epaphum ibi peperisse dicatur. Booneta (*Βοωνητα*) Pausania teste locus siue via est Sparta; quod idem est, ac si bobus empta dicas, ait & Polydori regis domum fuisse; quæ eo mortuo de dote vxoris empta sit boues fuisse pretium: quoniam eo tempore necdum essent numi auro argentouè signati, sed quæ quisque vellet, per commutationem, bubus seruitijs, rudi argento, & auro vltro citroque datis, & acceptis compararet. *Βύβασις* vicus Aegypti & dea, ut Etymologus declarat, inquit: Nam Io Inachi filia in bouem mutata, & post multos terra marique errores Aegyptum ingressa; cum per humidum agrum incideret, vestigia Iuto impressit: quæ cum regillius loci ab anterioribus pedibus iota literam, à posterioribus omega præterite viderentur, Io nomen vacca imposuit, & vicum à bouis gressu bubasin nominauit. Et iustus: *βύβασος πόλις Αἰγυπτίου καὶ βυβατίτις πόλις*, gentile Bubastites. In hoc Dianæ quam Bubastin nominant, clarissimum fuit templum. Nominatur & Bubulcorum ciuitas in Aegypto, ut Strabo asserit. Bouis aurei templum locus est in Palæstina, ut citat Ortelius. *Βετόν*, Illyriæ ciuitas sic dicta; ut Etymologus ait, quod Cadmus à Thebis fugiens iugo bouum inuectus, celerrimè illuc perueniret & ciuitatem condiderit, *ἀπὸ τῶν βοῶν καὶ τῆς βοῆς οὐρῆς*. Alij dictam volunt, *ἀπὸ τοῦ βοῦντος παραγινώσκει* (addendum videtur *αὐτὴ τὸν καὶ ὁ μόνον*) vel à Buto viro in th mutato. Sunt qui ineptè buthye per y scribant. *Βυθία* verò Ionæ ciuitas & regio est Stheano, haud scio cur sic dicta. Buthrotum vrbs est Epiri in Thesprotijs (prope Oricum portum, ut habet Eustathius in Dionysium, vel ut Strabo, Orchinum,) in qua regnauit Helenus Priami filius: vel Epiri colonia

*Offenbourg.**Anla bouis.
Booneta.**Bubasis.**Lib. 16.**Bubus.**Buthia.**Buthrotum.*

non longè ab Ambracio sinu. Huic nominis causa, vt Teucer Cyzicenus scribit teste Etymologico: quod cum Helenus ex patria in Epirum venisset, & bouem pro felici ingressu immolari pararet, bos vulnere non lethali affectus aufugerit, & sinu quodam Epiri illic traiecto, in terram egressus, mox collapsus obierit. Quo in loco Helenum aiunt religione motum urbem condidisse, & abeuentu Butrotum nominasse. Plerique per *θ* scribunt, sed si à boue vulnerato dictam velimus, per *τ* scribendum fuerit. *Βούκτα*, vrbs Phocidis in Parnaso, sic dicta, inde quòd cum Deucalion & Pyrrha diluuiò ingruente, illuc fugisset, seruatique essent, incolæ quotannis magnum bouem instruem lignorum accensam intrudant, patrio more *ερωε βοε* acclamantes, inquit Etymologus, & comburant, *αυτο τε κατεν τοις ερωε*. *Βουκταίς* eodem testante fons est Plataeis, sic appellatus, quoniam Polybus post diluuium Deucalionis seculo ex Argis illuc venisse fertur, bouem ex oraculo ducem secutus, qui cum procumbens terram feriret, fons emicuit, vt scribit (inquit) Theon in commentarijs in Callimachum. *Βουκτα τα* (vel *Βουκταίς τα*, vt Strabo vocat,) vrbs Epiri, cuius meminit Demosthenes in Philippicis: Hanc Philo Stephanus (aliàs Philochorus) sic nominatam putat, eò quòd Themis in Deucalionis diluuiò boue inuecta, *εν τῷ βοε* *αρχαίην*, illuc deuenerit. Hinc gentile Buchetius. Buplanoctistos apud Ilium, tumulos vocat Lycophron in Alexandria quòd ex Mysia bouem infectus Ilus, ibi demum urbem condiderit Ilium, vbi interquieuisset ea, vt Celius annotauit *Βύρα*, ciuitas Achaiae mediterraneae in sinu Corynthio, hausta à mari, aliàs Buris dicta: Condidit eam Hexadius Centaurus, & illic armetorum suorum stabula habuit: proinde Etymologus Buram dictam esse asserit, *αυτο τε ταῖς βοε* *αρχαίην*, idest, à custodia bouum, vt ex hoc veteris cuiusdam versu apparet:

Βύρα τι δεξάμενιο βοός αἰς Οἰκιάδαο.

- Varina fos.* Ex quo versu videtur etiam priori loco Dexamenus pro Hexadio legendum, vel contra in versu *Εξάδις* pro *Δεξάμενιο*. *Βύρα* apud Theocritum fons est in Italia, à similitudine cum naribus bouis, siue arte exciso lapide à Chalcone quodam ad bouini capitis similitudinem, ex cuius naribus aqua efflueret: siue loco ita sponte formato: siue quòd magna aquae copia inde manaret: nam aliqui *Βυρα* scribunt, *αυτο τε βο* *ισταίην*, *αυ το πεν*, siue aliam ob causam: lege Varinum, qui à nonnullis etiam *Βύρα* vocari scribit. Euagrius in historia Ecclesiastica agens de incēdio quod Constantinopoli aliquando accidit, ait in ea urbis parte qua mare tangit, inceperit, eamque Viam bouis appellari. Pars quoque Roma à boue nomen habuit, vt ostendit Ouidius, addita insuper nominis ratione, agens de Hercule, & Caco:

Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter unum

Victor, & Enandrum ruricolaeque vocat.

Constituitque tibi quae maxima atque ara,

Hic ubi pars urbis de boue nomen habet.

Festus verò sic dictam scribit, quod boues ibi venderentur: alij ab aeneo tauri simulacro, quod vt scribit Cornelius Tacitus, fuit in eo loco siue foro. Insigne verò etiam bouis habebat quidam caupo Patauij, in cuius loco postea scholae publicae aedificatae fuere inquit Antonius Ricobonus in opere suo de Gymnasio Patauino, & nomen bouis continuatum est, cum adhuc dicantur bouinae domus, & nouis aedificijs continuè auctae sunt. Pellam urbem Macedoniae, boui nomen acceptum referre Etymologus scribit, quod ab eo sit inuenta. *πύλα* quidem vocant rem coloris nigri, vt & pelliam asinum *Βοός χοίρη*, Hellepontis vrbs, Germani copolis postea dicta teste Plinio. Booufura, id est, bouis cauda vrbs Cyprì insulæ Stephano, vicina Palepapho. Arabiae deserti stagni cuiusdam medietas asphaltum plurimam annuatim gignit, quandoque ad tria iugera, quandoque ad duo: Vnde & circumstantes Barbari, inquit Diodorus Siculus, maiorem partem taurum, minorem vitulum appellant. Meroe Nili insula à barbaris Albhon, idest bouum pecorumuē insula dicitur, & Porphyrius scribit, quandam Aegypti partem à boue Busiriden appellari: Diodorus verò Busiridem Aegypti ciuitatem sic dictam tradit, quod osiride à Typhone interfecto, Apis eius membra collegerit, collecta in bouem ligneum corio bouis albo circumtectum coniecerit. Vrbs est ad Nilum Ptolomaeo cui ibidem busiriticus fluuius est. Bosporus, Graeci *βοσπορος* sine aspiratione, scribunt, à bubus meabili transitu dictus est, propter angustias freti, vt Plinius docet. Sunt autem duo Bosphori, alter iuxta Byzantium, qui Thracius dicitur, omnium angustissimus; cui nomen, vt Valerius Flaccus scribit, à traiectu Iouis in vaccam deformata: alter in introitu Maotidis paludis, per quem ipsa palus in Pontum defluit, qui Cimmericus, & Maoticus cognominatur, cum vrbe eiusdem nominis. Eustathius ad hos Dionysij Asii versus:

Τῇ δ' ἐνὶ Ὀρνίθι σῆμα βοσπόρου, ἐν αὐτοῖς ἰώ

Ἡπὶς ἰνδὸν ἰνδὸν ἰνδὸν ἰνδὸν ἰνδὸν ἰνδὸν

præter cætera hoc fretum quatuor stadiorum esse scribit, & aliquando Mysium appellatum à minoris

Domus bouina schola qua dicta.

Li. 3. c. 12. Busiris.

Li. de ablu. ab esu carminum.

Bosphorus.

noris Asiae populis, qui è regione Thracum habitant: postea verò Bosphorum Thracium dictum, siue quòd lo vacca oestro percita illic tranauerit, siue ut alijs placet, (Arriano teste) quòd alia quèdam vacca, quàm Phryges monente oraculo sequebantur, ut eam ducem itineris haberent, intrepidè angustias illas maris inter Chalcedonem & Byzantium traiecerit: quà & illi turò secuti sunt, ad cuius rei memorià bos aenea apud Chalcedonios postea conlata est: & eandem foras illis ob causam locus quidam illic Damalis etiamnum vocatur. Caterùm Ionis vacca traiectus ad Bosphorum Cimmeriū ab alijs refertur. Est & Indicus quidam Bosphorus. Et est præterea eiusdem nominis portus iuxta Byzantium, qui literis quibusdam mutatis perperam ita vocatus est pro *φωσφόρος*. Nam cum Philippus in obsidione cuniculis actis locum ex improviso oppressurus esset, Hecate *φωσφόρος* dicta lumen à facibus, quæ per cuniculos lucébant, ciuibz ostendit, unde illi obsidione liberati Phosphorion ciuitatem appellarunt. Sed redeo ad utrumque Bosphorum: Hæc loca ita fuisse ab Ione in vacca immutata dictam significauit etiā Prometheus apud Alcæum, ubi omnia euentura Ioni puella vaticinatur, inter quæ hæc etiam sunt:

Σαπὸς πρὶς αὐτῷ ἰόνιος κληθήσεται

Tῆς ὄης πορείας μῦθον τοῖς ἀνδραποδοῖς, idest,

Scias aperte, Ionius vocabitur

Tuæ viæ monumentum is omnibus viris,

Ἐσσι δὲ θνητοῖς εἰσαεὶ λόγος μίγας

Tῆς οὖν πορείας βίον πορὸς δ' ἐν ὄρωμος, idest,

Semper viros inierit vigeat de tuo

Cursu loquela, & Bosphorus cognomine.

Alij appellatum malunt Bosphorum ab eo tauro, quem rex Aegyptiorum misit pro Ione ad Inachum: cū verò mortuus fuisset, hunc ostendentes circumtulerunt, quoniam illud animal non erat antea notum neque visum in Græcia, ut ait Sossiphanes in Meleagro: Cū verò apparuisset longè existentibus supra vndas natūs taurus ille, quod erat super tabulatum, sinus ille ab incessu bouis dictus fuit Bosphorus. Varro inter bouum laudes recenset, quòd Bosphorus vnus Thracius, alter Cimmerius ab eis dicti sint. Procopius Bosphoron urbē esse ait ita dictam, quòd incolæ quotannis boues loco pecuniæ subministrarent. Idē Varro Italiam à vitulis dictam scribit, authorem citans Pitonem. Vide suprā in Synonymis. Moschouitas quidam interpretantur populos illos, qui à Ptolomæo Hamaxobij, à Pōponio Mela Hamaxobitæ dicuntur, populi Sarmatiæ in Europā, quæ diū vice plaustris utebantur: hamaxa enim Græcis plaustrū est: quamuis alio hodie loca quā molim firi videantur. Tauromenium Naxiorum Coloniam Goltzius à tauro nomen habere ait. Collis enim (inquit) qui urbi condendæ imminēbat, taurus à tauri similitudine dicebatur. Romæ Exquilina vocata porta, etiam taurina vocabatur, ut Alexāder ab Alexandro tradit, à capite tauri insculpto. Extra eā de nocentibus sumebantur pœna. De tauris populis & Tauro monte abundè etiam diximus in synonymia. Taurinum, ut hodie vocant, siue Augusta Taurinorum, vrbs Celtica est Massiliensium Colonia, *ταυρινόν* Stephano dicta, & ciues eius Tauroentij. Apollodorus scribit cōditores huius vrbis vectos esse nauī *ταυροπόρῳ*, idest, cuius insigne erat taurus: qui à Phocensium classe reiecti, ad terram appellantes, urbem inde nominauerunt. Albertus ait esse quædā edificatam velint à Lamifone nepote Noæ, eāque à nomine suo appellasse Lamifonem quasi taurum, quia Lamifon Hebrais sit taurus, indeque manasse postmodum, quòd à tauro hodieque nomen obrineat. Inuenio & Peloponnesū bouē fuisse cognominatam, indeque Demetrii Pharij dictum extare, quo hortabatur Philippum, ut Messiniorum urbem & Corynthū præsidij firmaret, si Pelopponesi cupidus esset: ambobus enim, inquit, cornibus bouē tenebis, cornua vocans Ithonem, & Aetocorynthē. De Tauro illo, ex quo Minotaurus natus fertur, dixi suprā in fabulosis. Statilij Tauri bis consulis ac triumphalis meminere Varro, Suetonius, Dio, alij. Plinius etiam Sex. Pacuij Tauri ædilis plebis. Et Tauri cuiusdam Quæstoris ad Armeniam missi, meminit Ammianus Marcellinus. Fuit & Taurus quidam in Creta medicus, ut Varinus citat, item Taurus Berytijs philosophus Platonicus, qui referente Suida, sub Antonio Pio vixit. Quærendum etiam an Taureas, Tauriscus & Taurosthenes à Tauro dicti sint, Iuniorū familiæ Bubulcum nominarunt, inquit Plinius, qui bobus optimè utebatur. De Q. Voconio Vitulo quæstore designato diximus in numismatibus. Inuenio & Athenis fuisse familiam Buzygiam agnominatam à Buzyge quodam heroe (alij Herculi Buzygi idē attribuunt) qui omnium primus iunctis bobus terram arasse creditur. Diodorus Siculus ait Æthiopes Troglodytas parentum nomina minimè indere filiis, sed tauri, arietis, ouis: & hoc quidē patres, hos matres (quoniā ab his, non à parentibus quotidianus præbeatur victus) appellare. Cur verò Cleontem citharedum, bouem cognominaret. Straticus, in prouerbij, ni fallor, declaratū est. D. Thomas Aquinas, cū in coarcales pueros

Porta taurina.

Lib. 4. c. 16

Taurinum.

Pelopponnesus cur boue dicta.

Lib. 34.

cap. 5.

Lib. 14.

Buzygia familia.

Lib. 4. ca. 3.

D. Tho. bos matris dictus.

taci-

In Phœciis
Attalus
tauri filius
dictus.

taciturnus esset, bos mutus, ut Marulus scribit & Surlus in eius vita, à quibusdā dicebatur: verū magister cognito eius ingenio, bos, inquit, iste mutus talem mox edet mugitum, ut vocē eius admiraturus sit vniuersus mundus. Attalum Pergami regem tauri filium fuisse vocatum tradit Paulanias his verbis: Gallorum exercitum ex Europa in Asiam ad urbium perniciem transmissurum prædixit in oraculis suis Phœnis atate vna antequam res gereretur:

*Hostilis Gallorum acies tunc milite multo
Littora complebit: transmissis fluctibus Helles
Vallabit populans Asiam. Sed Dy grauiora
Intentant illis, pelagi propē carula sedes
Qui posuere suasi: sed enim his quoque Iuppiter ipse
Auxilio clari misset tauri generosam
Progeniem, tristi qua sternet funere Gallos.*

Bacchus
cur taurus
dictus.

Tauri filium dixit Attalum Pergami regem, quem ipsum Tauricornem etiam idem Apollo nominauit. Neptunus autem cur τᾰῦρος, vel ταύριος & ταυροφάρος sit dictus, alias dictum est. Sed & Bacchus

Lib. 2.

ταῦρος κερατόφορος dictus est, quoniam veteres cornibus potabāt loco poculorum, ut meminit Eustathius, quare & κερατοφῶς dicebatur. Athenæus, Plato (inquit) secundo de legibus vini vitum sanitatis gratia concessum ait: verū ab ingenio hominum ebriorum. Dionysium tauro & pardali conferunt, eò quod inebria i sēpē quādam per violentiā agere conentur. Alcæus ἄλλοτε κίς καὶ λιὰ δῖος, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐν θριβοῶν (Gefnerus ad sensum legit ἀντιβοῶν) ἀρρητιμῆρος, fortē (inquit idem) ἀρρητιμῆρος id est, vino placidum aliquando ingensum contingit, aliquando vehemens & violentius quā uerbis exprimi possit: Quidam etiam θυμικοί, id est, feroces, & animosi sunt, qualis nimirum taurus est. Euripides ταῦροι δ' ὀβρισαί, καὶ ἐκ κίρας θυμῶς μιν, id est, Tauri proceri sunt & cornibus ferocissimi. Sunt qui natura pugnace, prorsus efferrantur, ut pardalis effigies eis conueniat. Hæc Athenæus, Sophocles in tragœdia, quæ inscribitur Tyro (Tereus perperam secundum Varinum) taurophagum vocat Dionysium, quoniam τοῖς τοῖς ἐθιρμαῖον τικασασι βηιδιδῶσι, ut tradit lexicum meum vetus (inquit Henricus Stephanus) & Etymologus, qui ταυροφάγος exponi posse etiam aiunt ὀμνῶν, id est crudiuorum (Cælius crudelium & immitem vertit) Inde translaturum dicunt nomen id ad Cratinum, ut apud Plutarchū in libro, Verum Athenienses litterarū, an rei bellicæ peritia magis claruerint: Μυδὲ Κρατὶνὸν τὸ ταυροφάγον γλώσσῃ βαρύνει ἐπὶ αὐτῷ. Arnobius etiam,

Lib. 5. ad
uersus Gen
tis.
Luno boopis
dicta.

Bacchanalia (inquit) pratermissimus inania, quibus nomen Onophagys Græcum est, in quibus furere mentito & sequestrata pectoris sanitate, circumplectis vos angustibus, atque ut vos plenos dei numine, ac maiestate doceatis, caprorum reclamationum viscera eruentatis oribus dissipatis. Βῶντι cognominatur sepe numero Iuno apud Homerum, quod bouum instar excelsos & rotundos oculos habeat: vel ut alij, magnos, quod in muliebri facie laudabatur, & inde etiā Europæ nomen impositū esse videtur. Conuenit autem hæc appellatio acri, quem sub Iunonis nomine tegebant: ut qui longē latēque pellucidus & visui peruius circumquaque pateat. Quidā à sono & voce deducunt, τὰ ἀπὸ πλεβῶν καὶ ὄνα, propter sonitus qui in ære reddi solent. Tantum Varinus: Etymologus verò in Iunone exponit, formosam & pulchris decoram oculis: Credebantur enim bouum oculi pulchri. Poeta idem epitheton alijs sēpē etiam deabus tribuit. Idē Varinus Dianam θεοπάτωρ appellari à Thracibus scribit. Eandem etiam Tauricam siue Taurionem dictam inuenias, eam nempe quæ à Tauris Scythica gente colebatur. Tauris enim eam etiam opitulari putant, & generalius ceterorum pecorum gregibus. Eadem & ταυροπόλις siue ταυροπόλη & ταυροτοε vocatur, tum ob eandem rationem, tum quod eadē sit cum Luna, quam tauris aut vaccis vehi fingunt, tum ut alij referunt, quia taurum à Neptuno Hippolytum immisum œstro affixo per vniuersam terram exagita-uerit. Sed & alij dicunt, Iphigenia cum è Scythia in Africam aufugisset, Deæque simulacrum dicasset, ταυροπόλις Dianam appellatam, propterea quod è Tauris populis eò allata esset. Alij nomen ex historia ea desumptū putant, quod Nicander ait taurū à Diana suppositū loco Iphigeniæ, cum eam in Aulide Græci essent immolaturi: quamuis Phanodemus visā eam fuisse dicat, plerique verò ceruam Dionysius Afer, non à gente tantum, sed à tauro Dianam ita vocatam ait: quia ut Eustathius, ea regio armentis abundet, quibus præsit dea. Alij deniq; Tauropolam dictam aiunt, διὸ τὴν βαλὴν δια καὶ ταυροβολοί: inde quod telum immiserit (tauro nimirum) vnde & Ταυροβολος, inquit Suidas, est dicta. Tanta fuit in ea superstitione veritas, & inconstantia. Apparet autem & Apollinis cognomentum fuisse siquidem Eustathius, explicans hoc Dionysij Atri de situ orbis.

Diana
Taurica.

Ἰκαρον ἐπὶ αὐτῇ, ὅτι ταυροπόλις θεοτο
Βαμὲι ἀντιστοιχῶν αὐτῇ καὶ τὸν ἔχον.

Lib. 5.

ait vel Dianam intelligi vel Apollinem. Diana verò Tauropolia meminit etiā Diodorus Siculus

lus: qui insuper Taupolia sacrificia Dianæ & Martis apud Amazonas vocari scribit. Strabo quoque ait in Icaria Insula templum Dianæ fuisse, quod Taupolium à dea diceretur, id quod in decimo sexto repetit, ubi fuit & oraculum. Colebatur eadem dea hoc cognomine etiam ab alijs populis, ut ex his Liuij verbis liquet. *Amphipolim cum iam fama pugna peruenisset, concursusque mactatus in templum Dianæ, quam Taupolim vocant, ad opem exposcendam fieret, &c.* Hesychio non tantum Diana, sed & Minerua Taupolos dicitur: ταυρὸς ὠλός (inquit) ἡ Ἀρθμία καὶ ἡ Ἀθηνά. & Suidas tradit Mineruam eo nomine in Andro venerari & ταυροβολόν ibidem etiam dici, idcirco quod Anius taurum Atridis dederit, & ubicunque ille de naui exiliret, Mineruæ adem condendam iussisset, ita enim secundam fore nauigationem: taurus autem in Andrum exilij, Memores ergo præcepti reges, illi statuam erigendam curauere, quæ postea id cognomenti Mineruæ dederit. Alia verò ratio est, cur eadem dea βοαρμία vocata sit, nimirum παρὰ τὸ σφαρμάσαι καὶ ζυγῆσαι, id est quod coniunxerit in iugum & aratrum boues. Colebatur autem hoc cognomine, ut Varinus annotauit apud Bæotos. Cælius ait etiam βεδύαν cognominari, quia humana excogitatum prudentia est, boum opera terram colere. Sed & Hercules βυζυγες, id est boum iunctor dicebatur teste Suidam, & βυθότας, id est boum deuorator: quod vnum ex bobus aratoribus, ut supra dictum est, Theodamantis mactarit ac deuorarit: quam orbem & buphagos & buthana cognominatur. Athenæus indicat larum autem Herculi attributam à priscis, quod ille fuerit ἀδιδυγός, atque itidem βυραγός esse vocatum. Idem Hercules βοατίδας dictus est, propterea quod Geryonis boues Ioui adduxerit, ut Etymologus citat.

Lib. 14.

Lib. 4.
decif. 5.Minerua
taupolos.Minerua
boarmia.

Lib. 10.

E P I T H E T A.

EPITHETA bouis & vacæ isthæc corrasit Gesnerus: Arator, armosus, agrestis, agricola. Eripes Ouidio, qui habeat pedes tanquam ex ære solidos: Albus, candens, cerebrosus. Columellæ, contumax, corniger, cornupeta, decorus. Columellæ ab aspectu, durus, durissimus eidem, formosa Ouidio primo de arte, ferus, hirsutus, immunis aratri eidem, incultodita eidem, Indigena eidem, Indomita Flacco, & Porphyrio: Intacta, id est, iugum non passa, Lectus, Ouidio, Minax, eidem, Nitida, & niuea, eidem. Porphyrio: Intacta, id est, iugum non passa, Lectus. Ouidio, Minax, eidem, Nitida, & niuea, eidem. Omniuoræ in herbis, Plinio. Opimi, Varioni: Otiosus, Horatio: Passa iugum, Ouidio: pasti, Virgilio: Patuli quorum cornua in diuersum supra modum parent. Paudi, Claudiano, Perdomiti, Columellæ, Piger, Horatio, Tolerantes laborum, Columellæ, Ruricola, Ouidio. Boues perpetuo epitheto (inquit Gesnerus) toruos poëtæ vocant, quod præcipua frontis asperitas in hoc pecore apparet. Tardi, Ouidio, Trux, tumidus, tutus, Horatio: Validus, vetulus, Iuuenali Armenti epitheta, bucerum, validum, toruum, spumans, lanigerum, discolor. Iuueni & iuuenæ epitheta, cornigeræ, formosæ, fortes, laboriferæ, lunata fronte, petulans, torua fronte, pulcher, rudes operum toruus, validus. Ἀργοὶ βόες, apud Homerum, non albi, cum nigri mortuis immolarentur, neque veloces, hos enim ἐλικοπόδας vocare solet poeta: sed qui iam excoriati propter pinguedinem albi apparet. Οἰνοπνεῖ, qui vini colorem referunt, nigri, quo sensu etiam Οἰνοπνεύων poeta cognominat: βόες οὐ βοαρμία, quibus erecta sunt capita: nam κραίρε Atticè caput est. Εἰλιπόδες βόες, qui pedes inter ambulandum conuoluunt. Pausanias mulieres etiam Εἰλιπόδας vocat. Εἰλικες eodem sensu, quo ἐλικοπόδες, vel quorum suffragines commodè voluntur, aut flectuntur: vel nigri (ut & ἐλικοπόδες aquam nigram interpretatur) vel qui cornua habent ἐλικοπόδες, hoc est, intorta. Hæc omnia in Varini lexico legimus. Taurorum epitheta: Aripedes: Ouid. id est, pedes ære solidos habentes. Agrestes differunt à syluestribus, Plinius: Alacres, Claud. Acer, Silio, Arator, Ouidio, Bellator, Statio, Corniger apud Ciceronem. Eximij præstanti corpore tauri, Virg. Iners, Statio. Ingens, Virgil. Macer, eidem, & Nitens, Toruus Ouid. & trux, eidem, & validus: & apud Græcos ἀρπυγίοντες, ἀροτρεῖοι καὶ ἀράρες, παλιάρχοι, ὑψύχινες ἢ ἡρόες ὑπερέφαντοι: ἐρίμυκες, ἐρίμυκλος, κραταίπευ, Pindaro: αἰθωνες, ἀρατρεῖοι, μεγαλαιορως, ὑρμύτωποι, Ἀγραυλοὶ, ἐνερκοί, κερειάδες, ἀγρίοτομοι, Μοκχαί, βλασυροί, ζυλόμενοι, ευρογίνοιοι. Quæ omnia licet ab Oppiano Syrijs priuatim tribuantur, de omni tamen etiam genere taurorum dici possunt. Idem taurum vocat armenti κραδὸς μέγαν ἡγεμονίαν & πῶτον ἀγρίοντα. Vituli epitheta. Feτοχ, Templis maturus, Iuuenali: Imbelles, Statio, laæcentes, Ouidio. Tener, Horat. Apud Græcos, ἀπολόες, νεαλὴς, Nicandro, ἀγραυλοὶ πύρις, Homero.

Armentie
epitheta.Taurorum
epitheta.Vituli
epitheta.

V S V S I N C I B I S.

In Aulularia.

Lib. 1.

Bubula cur herouibus apponitur.

Cibus antiquorum.

PRÆTER partes esui aptas in hoc bubulo genere, etiam habemus ipsum lac, & ex hoc caseum & butyrum. Partes quibus communiter vescimur, sunt caro, cerebrum, lingua, cor, iecur, lien, renes, omasum, intestino, pedes, & medulla. Carnis præcipuus usus est: & quamvis superstitiosè Aegyptij vaccina abstinerent, taurina autem vescerentur, illa tamen seu potius bubula apud omnes alias nationes erat non solum prælata, sed taurinam tanquam omnino abominandam non attingebant. Romanos supra annotauimus taurios ludos dijs inferis instituisse, & prohibuisse, ne amplius venderetur caro istiusmodi, quod ex eius esu pestilentia in grauidas mulieres regnante Tarquinio superbo incidisset. Plautus, cum bubulum dicit absolutè, subauditur caro. *Agninam caram, caram bubulam*: Et Varino *βιβηδα* est *κρέας βοῦνα*, caro bubula: Pollux verò *βουκὸν κρέας* dixit eandem carnem, ut suillam *ὀνικὸν*; rectius tamen *βόειον* dicamus, & *βόειον*. Nunc planè plebeia est, olim etiam heroibus apposita, ut in exordio operis demonstratum est. Cuius rei rationem reddit Athenæus. Apud Homerum (inquit) signis est herouum vita. Nam cum frugalitatem in iuuenibus virtutem esse primariam, conuenientissimaque perspiceret, & quæ maximè illam ætatem deceat, eandem præterea, quæ honesta & bona sunt omnia suppeditare, huius amorem illorum animis volens inferere & principio statim, & rursus deinceps, ut omni conatu, & studio ad res præclaras contenderent, & sua communicantes mutuis se beneficijs iuuarent, victum omnibus, paucis contentum & partu facilem fuisse monstrat, nimirum hoc reputans, voluptatum ac cupiditatum vim maximam circa potum & cibum versari: qui verò à frugalitate nunquam recedunt, eos moderatos & in reliquis officijs vitæ continentes futuros. Itaque victum omnibus simplicem tribuit, eundemque regibus pariter ac priuatis iuuenibus, senibus nempe carnes assas, easdemque ut plurimum bubulas, & diebus festis, & in nuptijs, & alio quouis herouum conuiuium: non autem candylem, thiria, ametas, & quæ melle parantur dulciaria, regibus separatim exhibet, sed ea promiscuè, quorum usu valerent & corpore & animo. Aiacem igitur post certamen cum Hectorē susceptum bouum tergoribus Agamemnon, honorario scilicet præmio donat: idem Nestoris iam ætate prouecto ac Phœnici carnem assam dat: Alcinoum, quamuis delicatiori vitæ & voluptatibus addictum, bubula quoque vesci poeta narrat, absterrens nos videlicet ab effræni cupiditate. Quin & Menelaus, cum filiorum suorum nuptias celebrat, Thelamacho bouis terga iussit apponi.

Assa qua honoris causaminiſtris attulere, &c.

Aeneid. 8. Didicit hanc frugalitatem ab Homero suo Virgilius, ut neque varios neque conditos cibos, neque alios quàm bubulas easque assas & in sacrificio solemnī & Aeneæ hospiti apponeret:

Tum læti iuuenes certatim, atque sacerdos

Viscera tota fuerunt taurorum, onerantque censiſtris

Dona laborata Cereris, Bacchumque ministrant.

Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus

Perpetui tergo bouis, & lastratibus extis.

Lib. 24.

cap. 40.

Perpetui tergo bouis, quod est, (inquit Turnebus) totius bouis quàm longus erat. In quo tamen *perpetui*, pro perpetuo dixisse videri potest cuiuspiam, cum præsertim Homerus dixerit *ῥατοισι διπὲς ἐκισσοι*, id est, *solidis, longis, putrectis, totis*. locus Homeri quem Virgilius imitatus est, in *Odyssea* 8. & *Iliad. 2.*

ῥατοισι δ' Αἴατα διπνέεισσι γοαίσει.

Quem versum interpretum alius aliter transfert. Valla, *sumptis bonis cum tergo carnibus*, *Aiacem donat honoris gratia*. Iustopolitanus, *donisque Aiace magnis honorauit*: nisi deprauatum est scriptum (inquit Iacobus Pontanus) in diligentia librarij, & suppositum donis, pro dorsis: Castalio, *tergoribus verò Aiace longis*. Caterum ut clarissimè uterque poeta intelligatur, addam exactam declarationem ex eodem Turnebo, qui alicubi more Græcorum declarato, cuius & *Iliade* Homeri est mentio; in sacrificijs (inquit) primum hostia partem adolebant & extra coquebant, eisque vesciebantur: deinde ex alijs visceribus postea epulabantur, id quod ex Homero facile perspicere potest, ita scribente.

Lib. 7. 13

Iliad. A.

Vestendi

victimis

mas.

Νέει δὲ πρὸ αὐτῶν ἔχουσιν ὀβολὰ χίρσι.

Nam quintuplex illud veru craticulæ simile tenebant, extra torrentes. Sequitur enim.

Αὐτὸν ἰπείκατὰ μὴρ ἰκάνει, καὶ πλάγχθη ἰσασαίτο.

quo quidem significat, extat tum cocta fuisse & comesta esse, cum coxa decorum aris vrebantur. Reliqua postea viscera affabant ad residuam dapem. Homerus:

Μίσησθαι τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ αὖθ' ὀβελίσσασθαι πρὸς αὐτὰ.

In Herculis sacro Lilius idem declarat à Romanis fieri solitum, cui Græca res diuina fiebat, his
 verbis; *Fortè ita euenit, ut Potius ad tempus prælo essent, iisque exta apponerentur, Pinarij extis ad-*
scitram venirent dapem. Hæc tamen Maro de eodem Herculis sacro loquens confudit, non tam v-

scor, voluntate, quam carminis lege, qua coacti interdum poetæ, res & tempora non satis distinguunt. Cum autem extorum Maro mentionem fecit, hoc ipso participes sacrificij intellexit & significavit. Nam qui à sacris arcebantur, ijs de extis gustare nefas erat, vt homicidis. Aristophanes: Οὐκ ἐστὶν ὅπως ἀναβιβήσῃ, καὶ γὰρ ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἀνθρώπου. Sed cur lustralia appellavit Maro?

Vtrumne quod pingua? cum peractis lustro Censores, opimas & pingues, eximiasque victimas immolarent? An verò quod de quinquennali essent boue? Ego has interpretationes exquisicio- res, quam veriores crediderim, ac Iustalia dicta putaverim, vel quod primus Hercules post Caci

lustrant & se purgant, extorum usu id maximè consequimur, & sacrificiorum participes quibus impij arcentur. Itaq. solemnia omnia ex ta cam vim habere purabantur: quoniam

tem hic Iustitia exa Maro dicit, Lilius solemnia nominat, ob solemne sacrificium. Tantum Tur-
nebus. Fuisse autem carnes de tergo victimæ immolatæ in maximo honore, neque proponi con-
suevisse eas, nisi principibus & excellentibus viris, testatur Eustathius: *τοιαῦτα οὐκ ἀνετίθησαν*

Lib. II.

Quibus ex
ta viti-
marū pro-
hibita.
Extra lu-
bralia qua

*Caro tergo-
ris victi-
marū qui-
bus propo-
sita.*

Lib. 3. Var.
cap. 20.
Lyfandri
continētia.

Herculis.

Lib. I.
Empedoc-
lis hoc fi-
ctus.

Li. 19. c. 7.
Occidentis
modus.

Aeneid. 5.

Lib. 7.
cap. 36.

*Bovis inter
græ appellat
Lib. 4.*

*Lib. 1. ob-
servat. 60.*

*Lib. 9. c. 6.
Lib. 3. c. 3.
L. 1. aniq.
convinat.
Epulæ Ce-
sarianæ.
Lib. 25.*

*Carnis qua-
litas.
Lib. 2. de
rat. vi.*

*Hippocra-
tes expli-
cat.*

*Lib. de at-
tenu. vi.
c. 1.
3. de Aim.
Affectus
melancho-
lici.*

Acharenensibus: Πασιθεός ὅς μιν ὄλως ἐκπαύειν βού-
λει. καὶ τίς ἐστὶν τοῦτο; βδὲ ἀπὸ βαρύτας, id est, de-
inde nobis praebeis de clibano totos boues, & quis rogo, conspexit unquam clibano coctos boues? Antiphanes apud
Athenæum facit quendam quærentem de frugalitate Græcorum, qui paululum carniū appone-
rent, cum maiores (inquit) soleant toto boues, ceruos & arietes apponere. Quid & regi Persarum
coquus, totum camelum assum atq; etiamnum calidum apposuit. Idem in eodem libro tradidit ex
Herodoto, apud Persas diebus natalitijs fuisse morem, ut diuites bouem asinum, equū & camelū appo-
neret totos in clibano aut camino coctos. Refert Bellonius Turcas cum in Asia minore siue Natolia
puer aliquis circūditur, cuius parentes re mediocriter laeta sunt, integrū bouē immisso in eius al-
uum integro veruece, qui gallinā, cui ouū insertū sit, etiā in aluo contineat, crasse sude infigere so-
lere & luculento magnoq; igne assare, qui a pueri sanguine iunctis absumatur. Qui mos Turcarum
etiam antiquis est celeberrimus, sed porcum, non bouē Troianū vocant, quasi alijs inclusis animalib-
us gravidū, ut Troianus ille equus gravidus fuit armatis. Erāt ea animalia, ut est apud Athenū &
Macrobiū, tūdi aliæq; auicula, suminis vuluæq; frusta, aliaq; cōplura. Cincius in sua sione legis Fā-
niæ obiecit saculo, quod porcū Troianū mensis inferat. Durauit mos torrēdi integros boues ad no-
stram vsq; ferē ætatem: Io. Gulielmus Stuckius in descriptione epuli Cæsariani, nominatim quod a
Maximiliano II. exhibitum fuit, veteri etiā (inquit) cōsuetudine hos integer, multis alijs animalibus
fartus ligneo veru in foro torrebatur, ex quo parte alia ad inauguratū Romanorū regem, reliquum
direptioni multitudinis cessit. Idē in Caroli V. coronatione factū fuisse Iouius annotauit: (inquit)
dum Bononia coronabatur, de laculis, quæ in summo ratoriana porticus fœnice fuerant fabricati, per syphones
rubra & alba vina fundebantur, panes ab alto in subiectos milites spargebantur, torrebaturq; in machina versa-
tili bos integer, ingens, lœdis, veruecebus ac omni ferē volucrum genere fœtissimus, ut in tanta festa hilari-
tate milites sub armis in acie stantes, ad manum parati obsequijs cum inuenditate viscerentur. Hæc Iouius. In-
crescente verō apud Romanos luxu quā maximē vilescere cepit, esus carnis bubulæ, piscium verō in
honore haberi, hinc acris illa Catonis peroratio, bouem minus quā piscem venundari. Et nunc quoq;
plebi, & ijs quorū robustus est ventriculus relinquunt: bona tamen pars aditioribus in coquinam
trahitur, non ut edatur, sed quia ius præbet quod vitulino alijsq; præfertur. Vtū tamen aspernan-
dum ita sit, ut sit a nostri medicis bubulæ esus in disputatōe verti potest. Cornelius Celsus namq;
cuius non exigua inter medicos præcipue authoritatis est auctoritas, ex domesticis animalibus bu-
bulā plurimi alimenti & stomacho aptissimi esse dicit, & inter ea connumerat, quæ minimē corrup-
puntur. E contra Hippocrates bubulam carnē quidem validam esse testatur, sistereq; sed difficulter
concoqui, quoniam crassi & multi sanguinis (inquit) est hoc animal, caroq; lac & sanguis ignis est.
Quorum lac tenue, sic & sanguis & caro. Idem in eodem volumine Cholera sicā maximē fieri ait
ex carnis bubulæ esu: atriabiliariaq; affectiones inde exacerbari esse enim insuperabile eius naturā,
& non cuiusvis ventriculi ipsas concoquere: Adde verō mox: At optimē libera buntur, qui per elixis
vrentur, & perquam vetustis: vbi tamē Galenus hanc appendit obseruationē: Hæc sermoni (inquit)
textura, vniuersaliorē habet admonitiōē nō in melancholicis. Nā bubulis carnibus & perlixis & ve-
tustis uti præstat, sicut & alijs omnibus, quæ difficulter cōcoquuntur. At improprie voce hæc βέλεια,
id est, optimē, est usus. Neq; enim melancholico laborātes morbo, neq; homo alius quispiam vel sa-
nus vel eger, optimē liberatur bubulæ carnes & peteas & vetustas ingerens. Nempe inter omnia
quæ eduntur, hæc non bonam præstant alimoniam: bene tamē talia ingerentes cæteris minus lædun-
tur. Si verō pro voce hæc βέλεια dixeris βέλεια, id est, minimē, sermonē reddes integrum. Idem etiam
Hippocrates in volumine de internis affectibus de hepatico quodā morbo agens: dolores quidem
(inquit) eodem modo premunt in hepar & color differt a priore: malicorijenim formam habet. In
tempore verō æstatis maximē incidit. Fit autem de bubulæ carnis esu & vini potu nimio. Hæc enim
omni isto anni tēpore hepatis sunt insensissima, & bilē maximē ad hepar adducunt. Galenus ait: Hirci
& boues carnē quidē habent minimē humidā, pituitosam ac lentam, nocent tamen admodū ob du-
ritiē & in alterādo difficultatem. Idē aliās, carnes bubulæ (inquit) alimentū corpori suggerunt non
mediocriter, neq; dissipatus facili, sanguinem tamen generant, quā conueniat, crassiores. Quod si
quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico præhendē-
tur, si largius his vescatur. Affectus autem melancholici sunt cancer, elephas, scabies, lepra, febris
quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien item quibusdam a tali succo in-
tumuit, quam rem cachexia, id est, paruus habitus, & hydropes sæpenuerō sunt subsecuti. Cæte-
rū quantum carnes bubulæ totius suæ substantiæ crassitiā suillam superant, tanto suilla bubulas
lentore antecedunt. Porro quemadmodum ex suis, qui ætate sunt florenti, ijs iuuenibus qui bo-
no corporis sunt habitu, conueniunt, sic & boum, qui nondum florentem ætatem attigerunt. Bos
enim temperamento quā sus, multō siccior, quemadmodum & vir ætate florens, quā puer. Iu-
re igitur ijs animalibus, quæ natura temperamento sunt siccior, adolescens ætas ad mediocri-
tatem

tatem ipsam cōfert: humidiorū verò natura, quod sibi ad probam & conuenientē temperiē deest ab atate florenti adsumit. Non modò itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bubus præstantiores, sed etiam hœdi capris. Et paulò post: Animalia quæ herbas à terra emergentes, aut arborum surculos aut germina depascuntur; ea omnia cum his abūdant: habiliora sunt ac pingua nobisq; alendis accōmodatiora. Quamobiē illa quibus herbas densiores pasci est naturale, hyeme, vere primo & medio sūt graciliora, ac prauī succi; vt boues, qui procedente tēpore manifestò sūt obefiores, succiq; melioris, cūm herbæ augentur & densescunt, & ad semen producendum festinant. Quæ verò exigua & gracili herba nutriti queunt, ea primo ac medio vere præstāt vt oues æstat prima ac medio capræ, cūm fruticum germina sunt frequentissima. Et rursus eodē libro: Caro leporū sanguinem quidem gignit crassiorē, sed melioris succi, quā bubula & ouilla. Item in aphorismos: Caro bubula tardius, & paulatim alit, Isaac & ex eo fortē Platina inquit: frigida & sicca naturæ hæc caro est, impurū & atrabiliarium præstat alimentum, & morbos eiusdē humoris alumnos creat, quartanas, scabiem, lepram, splenis vitia & hydropē, in illis præsertim, quorū temperiē istis affe-
ctibus aptam inuenerit: tardē à ventriculo descendit, & aluum fistit. Quia aut frigida & sicca tem-
peraturæ est, ideo Hesiodus eam calidissimo anni tempore præscribit agricolis, sed ne siccitas sicco
tempore pernitiē adferat, non quamlibet, sed bouis nondū enixæ, quæ humiditate adhuc abūdant:

Αλλὰ τὸν ἵδν

Εἰν' οὐρανὸν τὴν οὐκὴν βυβλινος εἶδος.

Μᾶλ' αὖ ἀμολγᾶν, γὰρ αὖ αἶγιον οὐβεννομενάσιν.

Καὶ βοὸς ὁλοφάγοιο κρίας μὴ ποιεῖται.

id est,

Ser tunc iam (ardente nempe Sirio)

Sit petrosæque vmbra, & bublinum vinum

Libumque lacteum, lacque caprarum non amplius lactantium,

Et bonis arborum ora caro nondum enixa.

Ceterū caro isthæc, vt Symeon Sethi ait, multum nutrit, & qui ab ea gignitur sanguis supra men-
suram crassior est, propterea his qui temperamento sunt melancholico, diuersos & melancholicos
morbos infert. Difficiliter etiam cōcoquitur & redditur, sed si cōcoquatur, abundē & probē nutrit,
& si cum ouilla carne comparatur, frigida est, sanguinemque melancholicum gignit. De nutrimen-
ti eius copia dictum perquam elegans facit; apud Plutarchum est Euphranoris pictoris, The-
seum à se pictum, Parrhasij Theleo comparantis. hunc videlicet rosas comedisse, à se pictum bubu-
las carnes Reuera enim Parrhasij erat pictus effectusque nitidē, & similis nonnihil alterius, sed Eu-
phranoris (inquit Plutarchus) videns aliquis, non in se diceret,

Ad ciues ingenti pectore pradii Erechibei

Quem Ioue nata Minerva aluit.

Si quis modò bubulā comedere expetat, vel cogatur, eius lationem quæ futura timetur, sic mode-
rari iubet Symeon Sethi Cū aceto, allijs & ruta intingat. Nos vulgò intingimus, embammate facto
ex petroselino, iure, pane, aceto, sapauē prout tempus anni postulat Crebrò etiā ex cōdimēto edi-
tur, quod iure, pipere & sapa paratur, piperatū vocatur lautioribus Belgæ ex sinapi intinctu. Plati-
na ali elixā debere esse tū hanc, tū & vaccinant. Diximus ex Plinio caules caprifici si addātur ma-
gnoligni cōpendio eam percoquere. Apicius ita parat: In vitulinam siue bubulam cum porris succeda-
neis vel cepis, vel colocasii: squamen, piper, laser & olei modicum. Belgæ, ac potissimum Bataui & Frisij,
viciniq; alij boues in frusta dissecto (quod fit mēse potissimū octobri & nouēbri sale macerant, sal-
samentisq; istis toto ferē anno vescuntur, partē tamen etiam fumo torrent, palato gratissimā & in-
cupedijs habitam. Salsamētis eisdem vesci etiam Heluetios Gesnerus his verbis indicat. Qui bubu-
læ carnem apud nos sale condiunt (quod ferē idibus Octobris, vel circa festū D. Galli primum fa-
ciūt, & deinceps per hyemē tantum) in plenilunio incipiendū censent: sic enim maiorē vegetiorēq;
carnē permanfurā: vt magis sapidā, si subinterlunio saliat. Si diutius seruari velint (seruant autē
multi integro anno) per dies circiter viginti in vase salitā relinquunt, ac infumandū postea in Ca-
humilius pependit, & plus minusuē ignis ac fumi passa est. Vbi primū suspensa est, accensis iuniperi
ramis & mox extinctis pleriq; fumigant. Nonnulli carnis colorem commendari putant, & rubesce-
re magis, si aridis viticæ fascibus suffiatur. Qui seruare volunt, vno die cum sale relictam suspen-
dunt, & mox post vnum & alterum diem elixant: sic enim plerisque tenerescere, ac in cibo sapidior
fieri videtur. Antequam suspendatur, quæ diutius in vase salita fuit, muria sua, quæ ex sale & car-
nis succo confluit, diligenter abluunt: sunt qui frigida lauare malint. Optima, quæ de iuuenis,
aut vitulis sumitur, vetulorum nimis dura & ingrata, certē difficillima concoctu fit, cūm fustis in-
stilar durecat. Hoc etiam obseruari solet, vt caro salienda iuxta fornacem pius exposita aliquan-

Lib. 2. aph.
18.

Euphrano-
ris pictoris
dictam.

Iliad. β.
Ne bubula
noceat.

Sale cōdita
& fumo in-
durata qui
vescantur.

diu incalcescat: inde salita operataque in vase in penus collocatur. Carnes ossibus adiunctæ cæteris superponuntur, ut ad usum subinde auferantur: seruatae enim deteriores fiunt. Haecenus Gesnerus. Improbatur istiusmodi carnem Bruyerinos Gallus in opere suo nunquam satis laudato de re cibaria: In amplis (inquit) familijs boues mares faminaeque sale condiuntur ad cibaria annua famulorum
It. 13. c. 8. operarumque, sed ij non admodum pinguescunt; deinde eximitur muria & pensilis seruatur; quæ adeo induratur, ut postea pertinacissimè coctura dometur, gustatuque suauitatem nullam refert. Bressillum nostrates cognominant; credo, à similitudine illius ligni duri & rubentis, quod ex insulis, Bressillis dictis, inuehitur ad nos: rubet enim quodammodo bubula pensilis dissecta, insigniterque dura. Eximij potiores acerrimum siccis stimulum esse prædicant, æquè ac pernas suillas: parcius tamè attingendam esse præmonemus: quippe parum aut nihil ait, viuitque diutissimè in stomacho, ac difficillimè perficitur, & confecta, pessimū succum præbet. Non negatim appetentiam quandoque eius momento assumpto recreari, præsertim in senioribus & vini auidioribus. Elixæ reposta, in talcolas aut frustella confissa ex aceto, apio insperso in cômestationibus meridianis gratissimè manditur. Quærit Alexander Aphrodisiensis: quam ob causam plerique cibos crassos atque difficiles concoquere facilius possunt, ut carnes bubulae, faciles & succi cepotes laudabilis, ut pisces saxatiles, ægrè concoquunt? Rationē (inquit) alij ad consuetudinem referunt alij ad habitum quendam naturalem ingenio humano inexplicabilem: alij ventris calore immodico cibos concoctu faciles ultra modum pro sua facilitate concoqui, atque perfringi corrumpique censent: difficile verò & quod modicè immutatur, concoqui tantū, non præterea quicquā vitiari. Nam & paleæ quoniā perquā faciliè afficiuntur, in cinerem vertuntur ab igne largo & rapido, quod ligno querno accidere non potest. Materiam enim patientē causæ respondere efficienti conuenitaliter fieri non potest, ut effectus is prodeat, quē vel natura, vel hominis ingenium spectat. Tantū Alexander. Vide etiam Galenū in libro de consuetudine capite primo & secundo: Est verò ætas in bubula carne omnino obseruanda. Varro boues castrari vult ante bimatum, nec postea, quia duri sunt. Horū caro, quoniā nodū laboribus fracti sunt, medięque sunt ætatis, utilior censetur: raro tamen macellum intrant nisi crure fracto, aut alia causa inutiles ad agriculturā facti fuerint. Robur in quimatu esse, prudentissimos rerū naturæ tradere, viveteque ad quindecim annos, & ad viginti longissimè, atque etiam plus vivere usu exercitij & copia pabuli diximus: quare quo iuniores eo meliores esse & coctu faciliores, ratio dicitur; sed lanij qui ad cultū boues emunt, nō solent ea cōsiderare, sed ut pingues tantū sint & habitiori corpore, nam ætatē parum aut nihil morantur, cum bene norint, vetulos potius, quā iuuenes saginē aptos. Similiter de vaccis statuendum; quæ enim iam incipiunt parere, haud iugulantur, maius enim inde detrimētū sentiretur, quā utilitas, quare vetulae etiā solēt ad lanij peruenire, quando aut senecture sterilescent, aut alia de causa inutiles fiunt; verū pauperum tantū mensas aut sordiorū subire debeant, & ad cibos elegantiores damnari, quoniam bubula insalubrior multo earum caro est, magisque atre bilis fecunda & crassi sanguinis, vnde sit quod lanij simul cum bubula permixtā venundent. Apud Gallos teste Bruyerino nōnunquā lanij boues ad ostentandū altis sanguinē molē, per urbū cōpita floribus herbarū ornatos circumferunt, etiam (si dijs placeat) præcunte tibicine. Additque se vidisse ex ijs, quos Auernei mittunt, tam insigni obesitate graues, ut non nisi plaustro impositos, qui emerant, alio transferre possent. Morbosos boues præcipuis in urbibus macrare lege cautū est. Qui contrā faciūt, deprehensos multa graui multari: cognosci morbos quando freno aut pabulo obiecto abstinentis id euerare Heduis appellari, quasi verum elicere. Quare minus laudanda nostra urbis lex, quæ crure rupto boues, vel aliter ita læsos, ut pedibus ad macellū venire nequeant, aliās saluberrimos, vendi in macello vetat, macie eōtrā senioque adeo confectos admittit, ut vix in pedes cōsistere queant, nec valetudinis ullam habet rationem; illud tantum quæritur, ut pede iter ad macellū vsque perficiat: quamobrē haud dubitandū est, quin magnę saepe populo clades accidāt. Vitiata enim caro vitiatos humores spiritusque generat, & cum bubula aliās parum, ut ostensum est, sit utilis vascensibus, tū præsertim incommodissima censi debet. Bubulae ac vaccinae carni vitulina temperamēto opponitur. In omni animalium genere (inquit Galenus) carnes vetulorum duræ, siccae & coctu difficiles sunt: iuniorum contrā, humidæ & molles, atque idcirco commodius concoquuntur: his tamē exceptis, quæ ubi in lucem editæ sunt, protinus in cibo sumuntur: namque omnes huiusmodi mucosæ sunt, & præcipuè quæ suapte natura humidiores sint carne, ut agni & sues: verū hœdi & vituli, ut qui natura sunt sicciores, multo melius concoquuntur nutriuntque; Petrus Crescentiensis, vitulos vaccarū illarū, quas lactis tantū & casei causa nutrimus, quindecim à partu diebus elapsis occidēdos esse monet, aitque carnes eorum temperatas esse, & faciles concoctu salubioresque illis qui vitam ducunt ociosam. Hanc itaque mensā nobilium non iniuria crebro (inquit Platina) repetunt: & Baptista Fiera canit:

*Affidues habeant vitules tuæ prandia in usus,
 Cui madida & sapida iuncta tempore caro est.*

*1 Prob. 52.
 & 2. 17.
 Cur quidā
 dura conco
 quant.*

*Ætas ob
 seruanda.*

*Morbosos
 boues ubi
 macrare
 vetitum.*

*Caro vitu
 lina.
 Lib. de cib.
 bon. & mal.
 suc.*

Nostri territorij rustici vix ante trigessimam ætatis diem matribus eripiunt, Trentinos vulgus laniorum vocat. Bruyerinus tradit in multis Galliarum tractibus mensem vnum & aliquando eo minus natos, aut sesquimensem lanij tradit, testaturq; Romanos, aliorumq; Italorum permultos, semestri aut etiam anno toto à lacte eos non depellere, cauereq; vt expertes herbarum, aliorumq; pabulorum id temporis degant: Sic enim & iucundiores, pretiosiores & salubriores ipsorum carnes fieri, persuasissimum habere: proinde Pontificias & Cardinalitias mensas lautissimas existimare, si vitulina apponatur: Galliarum proceres sic educare etiam tentasse, & eo cibo mirè delectatum Franciscum Galliarum regem; huius nominis primum se vidisse: Caterum vitulinam carnem in splendidis vrbibus esse quidem vulgarissimi cibi, sed quæ tamen facillè primas teneat inter grandiorum animalium carnes, siue elixetur, siue assetur: ruraq; ita rem suam dispensare, vt nullo non tempore supersint; indeque sanè grande vectigal percipere. Mirum itaq; cur nostri rustici non similiter res suas disponant. Rara enim apud nos hyberno tempore ista caro est. Olim verò etiam opportunis locis saginabantur vituli, atq; ad conuiuia paranda suauiores fiebant; erantque apud Hebræos in præcipuo honore. Pullum Gallinaceum, gallinamvè, hœdum aut arietem occidere (inquit Fr. Didacus Stella) solemne festum non faciebat: erat enim nimis tritum & vulgare: verum vitulum occidere, præsertim paschalum & saginatum apud Iudæos solemnissimum erat, quod in pascha illi, alijsque diebus festis maximis faciebant. Sic Abraham, cum vidit illos tres Angelos, vt eos lautius & opulentiùs hospitio exciperet, gregem adiit, & occidit vitulum tenerimum. Idem mulier illa fecit pythionias, quæ cum regem Saulem domi susceperet, quod se tanto honore affectam videret, paschalem vitulum occidit. (Similiter pater perditio filio vitulum saginatum mactari & apponi curauit.) Hi enim vituli, ita molliter educati & in delicijs habiti, apud Iudæos non nisi solenniissimis festiuitatibus mactabantur. Quare nihil aliud Christus Dominus voluit significare per hunc vitulum saginatum (quem cum peccatoribus murmurantibus Pharisei, comedisse apud Lucam legitur) symphoniam & chorum, nisi quantum perciperet gaudium cum peccatoribus discumbens & manducans, quod summam festiuitatem, summamque læticiam & voluptatem, indicabat. Vt autem exaggeraret huius festiuitatis pretium & valorem, posuit vitulum saginatum & chorum, summaque alacritate dixit, manducemus & epulemur. Hactenus Stella. Donatus Antonius Ferrus Medicus & Philosophus Triuicanus in enchiridio suo de podagra, de vitulinæ carnis bonitate hæc exarauit: Vituli præsertim lactentes apprime laudantur, cum temperatæ sint complexionis, & propterea quocunque anni tempore comedi possunt. Verum à partu tribus quatuorvè mensibus remoti sint, atque annum vnum non diu transcentes, velut qui Surrentioi nuncupantur: sunt enim gustui grati, optimi succi, ac facili concoctionis, bonum generant sanguinem ac temperatissimum nutrimentum. Et multi horum carnes hœdinis laudabiliore esse sentiunt, quoniam melioris sunt nutrimenti, cum in hœdinis quadam sit mucilago, quando decoquantur. Et hoc est quod assererat Auerroes, *Et carnes vitulina sunt bona carnes, propterea quia non habent illam viscositatem frigiditatem scitatemque quam bubula tenent; & eorum carnes sunt alij magis odoriferae, & quantum est in hoc hœdinis meliores exsistunt.* Et hinc solui potest controuersia, quæ inter medicinarum auctores in carniū electione reperitur: Quamplurimi enim hœdinas extollunt, & ipsæ quidem sunt præstantiores alijs, si ex parte facilioris digestionis ac temperatæ complexionis consideretur: meliores porro generant humores: si verò ex parte minoris viscositatis, ac melioris odoris earum, sic vitulinæ laudabiliores existunt: si denique ex parte maioris, robustioris ac irresco lubilioris nutrimenti suillæ carnes cæteris sunt meliores. Hucusq; ille. Platina ait: Elixum debet esse vituli pectus; dorsum tamen seu spinam malis appellare, assaturam requirit, (coqui nostri dorsum, vitello da rosto, hoc est assationamentum rediges. Qui varios eius apparatus petit, Bartholomæi Scappi Pij V. coqui primum & secundum de arte coquendi adeat. Apicius vitulinæ carnis varios etiam, sed quàm breuissimè apparatus præscribit, quare verba eius recitabo: Piper, ligusticum, apij semen, cuminum, origanum, cepam liccam, vnam passam: mel, acetum, vinum, liquamen, oleum, defrutum. In vitulinam siue bubulam cum porri succedaneis, vel cepis, vel colocasijs, liquamen, piper, lassæ & olei modicum. In vitulinam elixam: Teres piper ligusticum, caream, apij semen, suffundes mel, acetum, liquamen, oleum: calefactes, amylo obligas, & carnem perfundes. Aliter in vitulina elixa: Piper, ligusticum, fani culi semen, origanum, nucleos, caryotam: mel, acetum, liquamen, sinapi, & oleum. Apud nos elixatur, vt reliquorū pecorum caro: Gesnerus tradit, quosdam, vt appetitui consulant excitando, eodem serè coquere modo quo pisces: in aqua (inquit) prius elixant despumantque & saliant (parcū autem saliree conuenit, in quibus ius magna ex parte feruendo consumi debet,) & cum semicocta videtur, vinum affundunt, deinde cepas per transuersum concisas, postremo cum parum iuris iam superest, butyrum seruefactum, aliqui butyro in sartagine farinae aliquid addunt, & acetum modicum, & crocum ex aromatibus pollinem, ipsasque cepas. De

Vituli saginati.
Enarrat.
in cap. 15.
Luca.

Tract. 3.

Collect. 5.
Hædina an vitulina caro præstet.

Lib. 6.
Apparatus.
Lib. 8. c. 5.

- Li. 8. c. 36.*
Artocreas.
carne vitulina salienda paulò antè etiam ex eodem dixit: relinquitur autè, ut ipse aliàs tradit, cum sale in vasis ferè non vltra diem antequam suspendatur in caminum. Artocreas quomodo paretur ex carne vijuli, &c. Platina docet his verbis: Aut vituli aut hædi aut capi carnem elixabis, elixam, & enervatam, minutatim concides, & in mortario tundes: huic deinde parum casei recentis, tantundem veteris & triti, parum petroselini, & amarici, concisa, oua quinque bene diffracta, abdomen porcinum, aut vber vitulinum concisum, modicum piperis, plusculum cinammi, minimum gingeris, tantum croci, ut colorem concipiat, addes. Curabis coquatur eo modo, quo albam diximus. Hoc edant Scaurus & Calius, qui nimiam macilentiam cum obesitate libenter permutarent. Vehementer enim alit, corpus obefat, hepar iuvat, obstructionem tamen & calculum facit. Et aliàs. *Pa-*
- Lib. 6. c. 9.*
Pastillus.
stillum ex vitulo, alijsque cicuribus animantibus hunc in modum parat: Cicures (inquit) appello, omnia quæ domi aluntur, ut vitulum, capum, gallinam & similia. Ex his postillum sic facies: Carnis macræ quantum voles sumito, minutamque gladiolis concidito. Vitulinum adipem cum aromatibus huic carni bene misceto, inuoluta crustilis in furno coquito. Cocta ubi propè fuerint, duo vitella (sic non semel loquitur) ab albore ouorum excreta cum modico agrestæ, cumque iure perpinqui bene tudicula agitata, in pastillum iufundes. Sunt qui modicum croci ad speciem addant. Fieri & hic pastillus in patella bene vincta, etiam sine crusta potest. In hoc & multum alimèti incit: tardè concoquitur, pauca recrementa in se habet, cor, hepar & renes iuvat, obefat, & ventrè ciet. Et mox ibidem: Pastillum olla sic facito. Carnem vitulinam cum adipe minutatim concisam, in ollam ponito: pipiones, & pullos, si voles, adijcito. Ollam ipsam ad carbones longè à flamma, ne concitate effervat, ponito. Vbi ebullire coeperit despumato: passulas deinde imposito. Cepam postremò minutatim concisam, cum larido frigido: frictam in ollam indito. Vbi omnia propè cocta existimaue-
Cap. 12.
ris, agrestam & aromata suffundito. Sunt qui & duo vitella ouorum bene agitata cum agrestæ infundant. Multum alet, tardè concoquetur, nauseam faciet, stomacho nocebit, hepar & renes con-
Li. 6. c. 18.
calefaciet, sperma augebit, caput & oculos lædet. Idem: In pulpam vitulinam: Ex coxa vitulina carnem macræ abscindito, in frusta oblonga & subtilia concidito, batuitoque cum gladioli costa, ita ne recindatur: statimque sale & feniculo trito suffundito; amaricum deinde ac petroselinum cum larido bene concisum, & aromatibus sparium super pulpas extendito; easque statim inuolutas in veru ad ignem ponito: ne desiccantur, cauto; coctas conuiuiis statim appones. Multum alet, corpus solidum reddet, pauca recrementa relinquet. Idem in pulpam Romanam: Carnem vitulinam in frusta non maiora ouo sic concidito, ne alterum ab altero rescindatur: salemque ac coriandrum aut feniculum tritum statim inspergito: aspersam, inter duas tabulas aliquantulum opprimito. Veru deinde traiecta cum tessella laridi, ne se contingant, neuè nimium desiccantur, ad ignem voluito, donec coquantur. Multi hoc est & grossi nutrimenti: tardè etiam concoquitur & aluum astringit.
Cap. 20.
Et mox subiinde: Esitium ex pulpa: Ex coxa vitulino pulpam accipito, eamque vel cum adipe eiusdem, vel cum larido minutatim concidito: Amaracum & petroselinum contundito, vitellum oui cum caseo trito tudicula agitato, aromata inspergito: corpus vnum facito, ac omnia cum ipsa carne misceto. In omentum deinde vel porcinum, vel vitulinum tessulatim incisum, hoc pulmentum ad oui magnitudinem inuoluito, ad focum in veru lento igne decoquito. Mortadellam vulgares hoc esitium vocant, quod certè parum incoctum quàm nimium, suauius est. Tardè ob hanc rem conco-
Mortadella.
quitur, obstruit, calculum creat, cor tamen & hepar iuvat. Rursus: Farcimina, Pulpæ vitulinæ atque adipi suillæ benè tunsæ, tritum caseum tum veterem, tum pinguem, aromato bene tunsæ, duo aut tria oua tudicula agitata: salis tantum quantum res ipsa requireret, & croci quo crocea sint, admiscebis, admixtaque in intestinum bene lorum & perquam tenuatim productum, iniicies. Cocturam in cacabo requirunt. Bona non nisi biduo durant. Seruari tamen in dies quindecim aut plures por-
Cap. 22.
terunt, si plus salis & aromatum addideris, siue ad fumum desiccaueris. Et rursus: Pulmentarium in carbone: Carnem macram ex coxa vitulina in buccellas non nimium subtiles concisam, cultri co-
Cap. 26.
sta contundito; sale deinde & feniculi semine bene trito vrimque aspersam inter duas tabulas per dimidium horæ comprimito. Inde in craticula ad carbones concoquito, in vtramque partem crebro vertendo, addendoque tessellas laridi, ne igne inarescat. Coqui non admodum hoc pulmen-
Iuuenecorū cap.
tarium debet: calidum item conuiuiis apponatur, quo magis appetentiam & desiderium bibendi excitet. Hoc Bibulus vratur, qui suum in se denortuam quatit. Non erit modo difficile de iuuenecorum & iuuenecarum carnibus rectè iudicare, si qua de bubula & vaccina, & vitulina diximus, ar-
Iuuenecorū cap.
tissime memoria teneris. Certum est enim a tate & duritiam & siccitatem augeri. Commodiores igitur sunt, quàm quæ ab adultis & provecioris ætatis quatuntur: inferiores verò auctoritate, vitulinis. Bruyerinus tradit montanis gentibus Lugpunenibus in cibis mirè placere senes etres aut anniculas, bimas & trimas; item Matiscopensi agro atque Heduenfi; easque tauras appellare, Lugdunenses brauas; iuuenecos rarius macrare; Ipse iuuenecas quæ Venerem non sunt expertæ, laudabi-
liores

bum

bum parati Aristophanem in Equitibus meminisse quispiam dixit: 'φῆσσι δ' ἀδικαίειν τοὺς κοιλίας πω-
λῶν, idest, Accusabo te quod ventres fraudato decimis populo vendas. Etrursus: Τί μ' ὦ ἀγαθὸν
ἡωλίσσω ἱαί τὰς κοιλίας Πωλῶν τε τῶς ἀλλαντίας, ἀλλὰ καταγίλας, idest, Cur me bone vir, ventres lauare
non sis? Hilloque vendere? cur me derides? Etrursus: Εἰ δὲ γ' ἢ νύσπον βοὸς καὶ κοιλίας ἔνουν κα-
ταβροχθίζας, καὶ ἢ ἐκ πικρῶν τῶν ζωμῶν ἀναπίνῃ τοις Λαρυγγίῳ τῶς ῥήτορας, καὶ, Νικίαν παραΐτω: idest, Ego
verò bonis omasum & ventrem suis, cum abluero, ciberoque ius, illotus sonore voce exagitabo rhetoras ac per-
turbabo Niciam, Etrursum: Ἡ δ' ὦ Βριμοσώτρη γ' ἔφθον ἐν ζωμῷ κρεῖας, καὶ χολίκος ἦν ὅσπερ τί καὶ γαστρεὶς
γέμοι. idest, Hac verò splendidi patris filia elixam è iure carnem, intestini, omasi, ventris frustum. Omas-
sum autem inter gulæ cupedias olim, saltem apud Romanos fuisse, ex his Plinij verbis innotescit:
Omasum.
Li. 8. c. 45. Hæc animalantiæ apud priores cura, ut sit inter exempla damnatus à populo Romano, qui concubino procaci iure
omasum se edisse negante, occideris bouem, ætisque in exitum, tanquam colono suo interempto. Meminit
eiusdem damnationis Valerius Maximus: Non suppressenda (inquit) illius quoque damnatio, qui pue-
Lib. 8. ruli sui nimio amore corruptus, rogatus ab eorum, ut omasum in cenam fieri suberet, cum bubula carnis in-
propinquo emenda nulla facultas esset, domito bone occiso delictum eius expleuit: eoque nomine publica qua-
lione afflictus est. Intestina quoque elixa adferuntur quibusdam in locis ex laniena, & domi modico
vino affuso, cum butyro, cepis & aromatibus percoquantur; Lactes verò in primis apud nos
Intestina.
Lactes. commendantur, & ditiorum magnatumque mensas cohonestant. Sed video & ab antiquis cele-
brari. Τὰς χορδὰς enim, idest, ut Dalechampius vertit, lactium, intestinorum ut Natalis Comes,
(quæ etsi communior vocis sit significatio, unde χορδὴ etiam vocatur ipsa chorda seu fides ex inte-
stino contorto & arefacto, quæ testudini lyrae aut alio instrumento musico intenta sonos melo-
dicos edit pulsu; placet tamen altera versio) meminit Epicharmus teste Athenæo, easque ὄρναι
(ὄρναι & ὄρναι est cumulare (inquit idem Dalechampius hinc fortassis lactes ὄρναι dicuntur, quod
cumulatis anfractibus flexuosæ sint. Hiras, nomine non ab simili Latini veteres authore Festo, in-
testinum ieiunum appellatur) vocavit, inscripta quadam ex suis fabulis τῆς ὄρναις titulo. Ari-
stophanes in Nubibus: Εἰ μὴ χορδὴν τοῦτε ἀπὸ νηυσὶς παραβλήτω: idest, impensè hac mea contem-
plantibus lactes apponunto. Alexis in Leucadia siue Fugitiuis: χορδαίη το μὲν ἦεν, καὶ περικουμα-
τίαν, idest, Pusillarum lactium aduenit reseramentum, ac frustulum. Aristophanes in Proagone:
Εἴ ποτε μάλιν χορδὴν, ὀδοντες νίκην. Πότε ποτὶδὲ ῥήχχοι μερικαυαίνον, idest, Miserrum lactes, ὀ-
gnate degustant: Quo pacto ambullum rostrum aspicere potero? Ad hæc fortassis etiam cupedias respe-
xerit Persius:

Saty. 2.

Aut quid nam est, qua tu mercede deorum

Emeris auriculas, pulmone & lactibus unctis?

Palmo.

Illos enim irrisione prosequitur, qui deos capi muneribus existimant, nec obstat, quod simul pul-
monem nominat. Nam & hodie pulmo non vbique locorum ut apud nos sit, qui feris eum relin-
quimus, rejicitur, imo verò Gesnerus inter exta eum nominans, parandi eius cum cæteris in ci-
bum modum docet: Extæ (inquit) sic voco arteriam cum pulmone corde & iccore coherentibus ap-
ponuntur aut simpliciter elixa, aut condimentario iure cum vino cocta: sed ius relinquitur copio-
sum, & aromatibus cum croco adiectis pani præparandos dissecto in patinis infunditur, idq; inter lau-
ta etiam primæ mensæ ferula numeratur. Lactes apud nos corrupto non ine vocantur lactes sine,

Lactes un-

de dicta.

In Cureul.

Lib. 11.

cap. 37.

In Vstellio.

Pedes.

quemadmodum & ipsæ a lacte, ut scribit Priscianus, vel propter candorem, vel propter molliem,
aut certè ab antiquo verbo lacio, idest, allicio, propterea quod cibum alliciant. Plautus: Ita va-
cuitate cibi venio laxis lactibus. Ita vocantur intestina graciliora per quæ labitur cibus, ex quibus &
ieiunum est. Plinius videtur sentire, lactes dici tantum in homine & ouibus: sic enim scribit: Ab
hoc veniculo lactes in ovis & homine, per quas labitur cibus. Murænarum tamen lactes dixit Suetonius:
& Spartianus scribit, Murænarum lactibus & Luporum in mediterraneis oris Heliogabalum pa-
visse rusticos suos: Illud verò mirum Theodorum Gazam pro mesenterio lactes interpretari, cum
vtriusque linguæ fuerit consultissimus, nisi quispiam suspicetur, partem & id quod continetur, pro
eo quod continet, acceptum. Etenim mesenterio lactes inuoluuntur, ut à spina contra duo duro
munitiones magisque secutos reddat. Pedes etiam per se elixos prostare in carnario suprâ annota-
uimus, & ut vulgò parentur, indicauimus. Ab eorum esu minimè etiam abstinuit antiquitas, quin
& Athenæus præcitatis locis de foro cupediario eos celebrat ex Theophilo in Pancratiaste: Α.
Εφθάρ μιν χείδος τρεῖς μνᾶς. Β. Αἰγὰς δύο. Α. Πόρριον, καλὴν, ὀδῶς τρεῖς παρὰ δέους Β. Ἡράκλειος. Α.
Βοὲς δὲ τρεῖς, idest, Α. Elixæ carnis propemodum libras tres. Β. Reliqua memora. Α. Kellum, armum,
(καλὸν, significat & hæc vox anteriorem partem victimæ & pudenda) pedes suis quatuor. Β. Prob
Dine Hercules. Α. bubulos tres. Anaxilas in coquis. Τὰς Αἰσχύου πολλοὺς μαλῶν εἶναι μοι δοκᾷ ἰχθυοῖσι ὁπλῶν
τι οὐ λίγος ἰχθυῖδια, Συσσίστην μίλλας τοσούτων εἶναι: ὅσον ἀπὸ καλὴ ἰχθῶν, ἰσὶ πόρριον, ὀδῶς, idest, Α. Multo
satius esse credo quam Aeschylæ versus ediscere, Assare pisciculos. Β. cur pisciculos atis? Connuas ut agros tracta-
turus

intus; quanto potius est extremos artus elixare, rostra, pedes. Obseruandum hic rectè à Dalecham-
pio ἀποκάλια verti extremos artus: Alicubi tamen ἀποκάλιος γυνικίς, simpliciter apud eundem
Athenæum tradit bonis masculis, ut quæ versio ab Isaaco Casaubono etiam notatur, quando-
quidem κῶλα dicuntur in homine brachia, & pedes; in brutis anteriores, & posteriores pedes;
ἀποκάλια in macellis & culinis sunt, (inquit) extremi pedes macellarum victimarum: quare Ari-
stoteles & Heraclides Tarentinus ponunt illa inter cibos μαζάδες, habentesq; aliquid ὀλκιμον καὶ
γλίσχρον. Possunt etiam ἀποκάλιος appellatione intelligi, omnes vndeunde præcisæ τὰ ἰσχυρὰ partes
extremae, quibus vescuntur, ut aures, rostra, & similia. Galenus vocat τὰ ἀπὸ μέρους τοῦ πύζου ζῶον:
ἀπὸ μέρους enim non ἴσχυρα. Solent enim Hippocratis vocem illam usurpare: ut libro tertio de facultati-
bus alimentorum de pedibus ferè accipi videas: itaque ut pedes, sic ἀποκάλια alia vocant ὀπίσθια,
alia ἐμπροσθία, quorum Hippocrates meminit tertio Διαγνῆσις. Gaza apud Aristotelem primus ver-
tit trunculos, Celsi imitatione. Glossarij author interpretatur κωλίδις, de quo infra lib. 9. In Glossis
scribitur, Trunculus, κολοβός ἐν κωλίδι. Scribo, Trunculus, κολοβός ἐν κωλίδι, illud ἐν valet ἔτιον.
sic alibi in illo libro. Deinde legerunt interpretes, cum editis γυνικὸν, vel γυνικὸν, quod ex ver-
sione paret masculis. Scripsimus nos verè γυνικὸν, generosum id est grande. Aristophanes, ὁ γυνικὸν
σατοῦ κρέας: Scholiastes exponit κρέας ἰσχυρὸν ἐν κατερραζέται πυρὶ: firmæ carnes & difficile cocti-
les. Malim ad quantitatem referre, & magnas carnes intelligere. Sic apud eundem Comicum γυν-
νικὰ μαζάται, sunt grandes maza. Eustathius quoque sic interpretatur: cuius doctissimi viri autori-
tate suspensiones meas confirmatas vidi libenter. Sic ille, γυννία σαφὴ, καὶ χαῖ μὲν γὰρ. Hæc om-
nia Casaubonus. Athenæus indicaturus heroas etiam elixam comedisse bubulam carnem, id ostē-
dit pedis illius bubuli exemplo, quem Homerus scribit à procis in Vlysem proiectū, quem (inquit)
nemo assauerit. Diogenem Cynicum, quod pedem bouis crudum deuorasset, mortuum fuisse scri-
bit Diogenes Laertius. Non inelegantem pedes vitulinos apparandi modum docet his verbis Pla-
tina: Non displicuit, inquit, mihi Palelli hospitis nostri patina, qui pedes vitulinos bene latos &
coctos cum iusculo aromatibus insperso, in canam more Romano attulit. Inditum quoque aliquid
ex aceto putarim; adeo appetentiam excitabant. Apponi hæc patina prima mensa confuevit. Boni
& facilis extat alimentis; pectori confert, tussim lenit, meatus urinae exulceratos sonat, dysentericis
prodest. A medicis tamen anteriores magis quam posteriores, animalium partes probantur.

Acrocalia.

Truncu-
lus.

Lib. I.

Mors Dio-
gens.

Li. 5. c. 15.

Pedum ap-
paratus.

VSVS IN MEDICINA.

DE carnis bubulae temperamento præcedente rubrica diximus. Hippocrates, si vlcera
ac pustulis plena fuerint summa vteri labra, carnem bubulam sumi iubet & butyrum siue
adipem anserinum & anisum aut crocum aut spodium Cyprium: Hæc omnia vult teri
& carni oblita apponi. Si feruido ac superficiario vlcere, pudenda laborent, sic curare eodem
autore oportet. Carnem bubulam longitudine duorum palmorum paruorum, crassitudine
verò ligni quod in foramen bipennis immittitur, pudendi videlicet virilis forma, vsque ad ve-
speram apponat; noctu verò auferet: postero autem die rursus apponat, vsque ad meridiem, &
bibat vinum dulce, melle ad vinum admixto. Et aliàs rursus: Si vlcera fiant, ac mordeant,
bubulam carnem adipe illinito: & si sordida fuerint, eluito & fomentum ex fici radice adhibeto,
& postea de pinguedine in vino dulci bibat. *Aristoteles a oblonga in summa* (inquit Plinius) *gloria*
est, si modo à conceptu ad mota vuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Ad hominis morsus
carnem bubulam decoctam imponi iubent referente eodem Plinio: sed efficacius vituli, si non
ante quintum diem soluantur. Idem ait: *Bubula caro tumorem sanat:* Et alibi: *Calida imposita, paros*
& apostemata discutit, ut sanguis quoque & fel eiusdem pecudis. Marcellus Empiricus carnem vac-
cinam (Plinius habet bubulam) recentem veretro impositam vlcera eius & epiphoras mirè sana-
re: eandemque rancorem (Plinius rosionem vocat) stomachi temperare ex vini & aceti aqua
portione discoctam & cibo sumptam. Testatur Symeon Sethi bubulae carnis ius ventris fluxus ex
fluabile compescere. Plinius denique ait ius è carne vaccina, ut medullam etiam, vlcera oris & ri-
mas sanare. Idem alicubi carnem vituli tradit recentia vlcera non pati intumescere. Marcellus
ait: *Caro vitulina recens cum aceto cocta, madidaque alis imposita, foetorem hirci teterrimum*
tollit. Cornelius Celsus a gens de curatione communi aduersus omnes morsus serpentinum: si neq;
qui exugat, est neq; cucurbitula, sorbere oportet (inquit) ius anserinum, vel ouillum, vel vitulinum,
& vomere. Plinius autem aduersus morsum canis rabidi id celebrat his verbis: *Canis rabidi morsu sa-*
cta vulnera circumcidant ad viuas usque partes quidam, carnemque vituli admovent & ius ex eodem
carnis decocta dant potui, aut axungiam cum calce tusam, scilicet admovent. Idem vituli ius vulga-
riter

L. de morb.
mulier.Caro qui-
bus conue-
niat.L. de morb.
mul.

Iuris usus.

Li. 5. c. 27.

- riter datum, inter auxilia coeliacorum & dysentericorum tradi asserit. Carnem verò vituli alicubi quoque dicit, si cum aristo lochia inasflatam edant mulieres circa conceptum, mares parituras promittit. Feminum verò vituli cinerem sordida vlcera, & quæ cacoethe vocant, e lacte mulieris sanare. Rasis verò boum coxas vri scribit, bibiq; vt sanguinem fluentem & menses cohibeant: & Galenus tauri femora vsta sanguinem sistere testatur; & Avicēna dicit: vaccarum femora cremata sanguinis & alui quoque profluuium compescunt. Sorbitio ex pedibus vituli Brudi Lusitani. Pedes vituli anteriores duos, aut arietis omnes in aqua plus satis coquito: radicem plantaginis, petroselinum, singulorum manipuli vnus tertiam, hepaticā, hordei ab vno cortice exuti, prunorū & passularum, singulorum vnam: addito mali granati acidi tres, ius dato, vt oportet, ex reliquo fac sorbitionem. Quod si coctionem pedum, antequam malum granatum adicias, herbas abstrahas, ius colans, tertiam sui partē succi acidi mali granati immittas, pane & zucaro simul coquas, quosque permixta sint, cibum ijs valdē idoneum & plurimis alijs agrotantium parabis. Quem vt convenientissimum memoria dignum ducito. Nam multum nutrit, corpus refrigeret & humectat, particulas cogit, tenues humores inspissat, bilis feruorem reprimat, ventriculū & iecur roborat, sitim sedat. De iecore hoc reperio apud Plinium: *Iecur vaccinum caliacis & dysentericis medetur.* Haly verò non simpliciter, sed vsum præscribit: *Iecur* (inquit) bouis vsum potumque ventris & sanguinis profluuium inhibet. *Iecur vituli masculi & tantundem foliorum saluæ*, minutatim pariter concidantur, collectus inde stillatitius liquor potui datur, vt ait Gesnerus, tum viris, tum mulieribus, qui durum tumorem transuersum in imo ventre supra pudenda acceperint. De Liene hæc idem Plinius. *Lien bubulus in melle editur, ex vino datur ad lienem sedandum: recens autem assus vel elixus in cibo.* Item. *Eadem de causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla preij contatione, quoniam hoc quoque religiose pertineat, diuisumque per longitudinem annecti virumque, & induentem pati decidere ad pedes, dein collectum in umbra arefcere, cum hoc fiat, simul residere lienem agri vitiatum, liberarique eum morbo dicitur.* Sic ille, sed nugacissimum ac nimis superstitiosum hoc medicamentum est. De omaso sic: *Lingua exulcerationi & arteriarum prodeit ius amasi gargarizatum:* apparet enim de bubulo accipiendum esse, de illo enim lacte proximè dixerat, quanquam simul etiam de caprino, vel fortè conuenit vtrique: Item: *Omasi quoque iure potu, venena expurgari putant priuatim verò acontia & cicutas.* A recentibus & calidis adhuc vituli extis (idest, arteria, pulmone, corde & iecore) minutatim concisis liquor in vasis Chymisticis elicitor, referente eodem Gesnero, cui æquales partes saluæ & melissophylli liquorum similiter extractorum, admiscuntur: inde membra frigida, vel resoluta, vel tabida, manè & vespere aliquando perfricantur, & mox calidis pannis inuoluuntur: Hippocrates ad faciem ornandam, hepar tauri teri iubet cum oleo, illini autem cum vino meraco. Idem & nyctilopem iubet medicamentum deorsum purgans bibere, & caput purgari, ceruicemque eius quàm maximè sacrificari, & fame ad multum tempus premi: vbi verò remiserit, vnum aut duo frusta, prout maxima deuorare potest de hepate bubulo crudo in melle tincta exhiberi. *Genitale.* Membrum tauri in aceto maceratum & illitum, splendidam teste Sexto, facit faciem: Rasis ait, *genitale tauri rubri aridum tritum, & aurei pondere propinatum mulieri, fastidium coitus asserit: è contrario quidam recentiores, vt in viris Venerem excitent, tauri membrum cæteris huius facoltatis admiscunt.* De medulla scribit Galenus in hæc verba: *Medulla animalium vim habent dura & scirrho affecta corpora molliendi, siue muscoli, siue tendines, siue ligamenta, siue deniq; viscera induruerint. Semper autem optimam expertus sum ceruinam, deinde iuencorum, seu vitulinam: Hirorum verò & taurorum acrior est, magisq; desiccata, vnde fit, vt scirrhosas duritias dissoluere non valeat. Cæterum ex ceruina & vitulina medullas pelli etiam mollientes ad matricis quadam vitia componuntur, & pharmaca ex medulla confecta, molliendique vi prædita foris quoque vtero imponuntur. Accipitur autem non solum ossium medulla, quæ verè medulla est, sed ex spina quoque dorsi, quæ reliqua siccior squallidiorque est, & ob eā causam seorsim vitæque repono. Hactenus Galenus, Dioscorides breuiter, ἀμαντις δὲ ἐστὶ μαλακτικὴ, ἀραιωτικὴ, θηραστικὴ, πλεωστικὴ ἰλακή. idest, Omnes (medullæ) molliunt, medicata sunt, rarefaciunt, vlcera expleunt: quo loco pro θηραστικὴ legendum θηραστικὴ quomodo legit Plinius, qui sic habet. Communis ratio medullarum est, omnes molliunt, expleunt, faciunt, exalfaciunt. Interpretes quidem Dioscoridis sequentes Plinium exalfacere transferunt, textum tamen Græcum non restituerunt. Apocritici iidem etiam rarefacere vertunt, & rectè quidem meo iudicio (inquit Gesnerus) fecerunt, quod non in hac etiam voce Plinium imitati sint, qui θηραστικὴ legit: medullas autem siccare neque ratione, neque autoritate vlla niti opinor. Quanquam enim malactica, idest mollientia ea propriè dicantur, quæ calefaciunt & exiccant, sed vtrumque moderatè omnino, magis tamen calfaciendo ea quàm siccando primi ordinis modum excedere posse scio. Nam Galenus mollientia conferens pus mouētibus: hac æqualem calore ei, qui in homine secundum naturam est, efficere docet, illa multò maiorem proin-*

proinde ut mollientia pleraque ita medullas maxime, calfacere absolute dici potest, siccare non item, nisi cum additione, quod moderate omnino & in primo ordine. Nihil enim eorum quae scirrhii in modum indurata sunt, (inquit Galenus) vel valide siccantibus, vel exsiccantibus valide, curari potest. Similiter *ἀραιωτική* idest, rarefacientia Galenus calida moderate & tenuium partium esse scribit, *ἐκ τῆς ἑρπυλίου*, idest, & minime siccare, non quod non siccet, sed quod minimum siccet, cuius generis camamelum esse ait, ordine primo calidum & siccum. Verum Dioscorides, qui non raro Graecis vocabulis abutitur, quod ad secundas medicaminum facultates, hac etiam voce rarefaciendi pro laxandi abusus mihi videtur in medullis: molliunt enim medulla quae dura sunt, laxantque intesa, magis quam rarefaciant densa, aut obstructa aperiant, praesertim cum pinguiuscula sint, & emplastica facultatis non nihil habeant, recetes praecipue: accedunt enim medullae natura in ruminantibus ad sebum, in ceteris ad adipem. Quamobrem recte Galenus, ubi de medullis agit, non calfacere, non siccare, non rarefacere, aut tale quid aliud praestare scribit, sed molliere tantum: quam & *διαλύειν*, idest, dissolvere obiter eis tribuit, non satis propria significatione. In translatione Serapionis pro *ἀραιωτική* habetur resolutiva, & pro *θιμωτική*, sedativa: unde hoc saltem constat, olim etiam hunc locum in certae lectionis fuisse, ut minus mirum sit Plinium quoque & Dioscoridem, qui ab alijs nimirum hac describere, non eodem modo legisse. Porro quod Plinius medullam explere, Dioscorides ulcera explere dixit, nec ipse recte dictum existimo, nec apud ullum ex probatis inuenio medicis. Nam quae sarcotica, idest, carnem generare & ulcera explere proprie dicuntur, siccare modice & abstergere sine morfu debent: ego vero nullam in medullis absterfionem sentio. Fieri quidem potest, ut per accidens aliquando carnem inducant, praesertim cum alij mixta. Multa enim per se sedunt, alijs admista eundem affectum sanant: quod sarcoticis etiam contingit. Oleum sordes colligit, sic & cera: arugo rodit: tria haec mista carnem regenerant, magis etiam si quid sarcotici adiungas. Scio Plinium commendare medullam ceruinam aut vaccinam ad ulcera oris, sed cum resina, item vituli vel bouis ad dysentericos, sed alijs admixtis: & vitulinam privatim ad exulceratas vulvas cum sebo, quibus tamen alia ratione, quam sarcotica prodest, aut si illa quoque interdum, per accidens tamen. Haec itaque omnia Gesnerus: nunc quae de vitulina, taurinaque & bubula medulla privatim auctores tradunt, prosequemur, illud tamen prius adijungentes, Galeni (ex quo praecipue medullarum vires sunt discenda) praecitatis de medullis verbis, addi posse, recentibus laxando veteribus insuper discutiendo utendum esse: calor enim paulatim augetur. Quia autem medullarum, ut Dioscorides testatur, probatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, de bubula ultimo loco dicemus, primo autem de vitulina, mox de taurina dicam, ultimum de bubula. Vtus omnium est vel internus, vel externus, *Vituli aut bouis medulla* (inquit Plinius) *excoquantur cum farina & cera, exiguoque oleo, ut sorberi possint, pro colicis & dysentericis.* *Medulla* *usur-* Addit & in pane subigi. Marcellus item vaccinam cum farina tenui subactam, instar excocti panis in cibo datam, mirè dysenteriam sanare scribit, maxime si & caseus bubulus recens manducetur. Vituli medulla cum pari pondere cere & olei, vel rosacei, addito ovo, duritiae genarum illinuntur, eodem annotante Plinio: ceterum Marcellus: *Medulla* (inquit) *cum cera & oleo rosaceo aquis ponderibus liquefacta & permixta, & emplastri modum imposita, duritia palpebrarum, & si qua illic in modum pilularum nascuntur, commollit & discutit.* Idem Marcellus vituli medullam ait cum cymino contritam infusamque quamvis magnos dolores auriculæ statim releuare, & intra triduum tollere. Breuiter ut solet Plinius: *Vituli medulla admixto cymino trito infusa, prodest in aurium dolore & grauitate.* Eadem, vel etiam vaccina eodem testante ulcera oris ac rimas emendat, sanatque manantia verendorum ulcera, & in vino vel aqua decocta cum sebo exulcerationibus vulvarum imposita prodest. Componuntur ex eadem medicamenta ad molliendum vterum, tum foris applicanda, tum pessis inditis, ut ex Galeno recitavi, ubi taurinam acriorem sicciorumque esse ait. Marcellus hanc quoque ad aurium dolores celebrat: *Gliris* (inquit) *pingue, & gallinae aeps & medulla bubulina* (bubula fortè) *vel taurina, liquefacta tepensque, infusa auribus plurimum prodest.* Eadem tauri medulla in vino trita & potata, torminosos emendat, ut testatur Sextus: sed Aesculapius non torminosos habet, sed tremulos, quod fortè magis probandum esse arbitratus Gesnerus, cum Rasis etiam ad nervorum contractiones ea utatur, quamvis foris illita, his verbis: *Medulla tauri ad ignem liquata, si misceatur quarta pars myrrhae rubentis, & olei laurini tantundem, manusque ac pedes inungantur, diluculo & vesper, nervorum contractiones soluit, lenitque artus.* Idem Rasis medullam bubulam, nec non & sebum nervis commotis conferre & molliere testatur, si inungantur. Plinius medullam bubulam ex dextro crure priore tritam cum fuligine, pilis ac palpebrarum vitijs, angulorumque occurrere ait: calliphlebario; modo fuliginem in hoc usu temperari: optimè ellychnio papyraceo: oleoque sesamino, fuligine in nouo vase pennis deterisa: efficacissime tamen euulsos ibi pilos coercere. Simile quid etiam refert Marcellus, *Lucernam scilicet* (inquit) *de papyro & medulla vaccina conuincta, atque etus fumo*

Lib. 28.

cap. 11.

*sumo sue fuligine, pro calliphlebaro usare, quo palpebras exesas & glabras sapius inungendo, decentissimas facies. Alias Plinius ait: Vlcera oris emendas cernina vel vaccina medulla cum resina. Columella, si media boum ceruix intumuit, ait se conperisse, aureum esse medicamentum, ex pice liquida & bibulla medulla & hircino seuo & vetere oleo a quibus ponderibus compositum atque incoctum. Hippocrates describens medicamenta emollientia & ad ciendum idonea, quo sortis purgatio fiat: thapsie radicem, medullam bouis, adipem anserinum, rosaceum, hac trita ac seruefacta per quatri-duum iubet, ut apponat, & bibat porri succum, ac vinum dulce album. Marcellus verò medullam vaccina cum farina tenui subactam, & velut excoctum panem cibari datam, mirè dysentericum sanare proficitur, maximè si & caseus bubulus recens manducetur. Idem ex Plinio quoque de vitulina medulla recitauit. Nunc de pinguedine siue seuo dicendum. Quia autem taurina pinguedinis frequens in medicis usus est, non fuerit præter nostrum institutum ex Dioscoride docere, quomodo ea præparetur, & odoramenti imbuatur, præsertim cum ad aliorum quoque animalium pinguedines idem apparatus ex aquo pertineat. Priuatim (inquit) taurorum pingue sic curari debet. Renibus euulsam pingue profluente amnis aqua abluito, detrahisque tunicis, fictili nouo, postquam exiguum sale inaspereris, liquefacito: dein in nitentem aquam excolato, & ubi concre-scere coepit, manibus iterum confricando vehementer lauato, aqua sapius affusa, refusaque, donec quam optimè elotum videatur, rursus in olla cum pari modo vini odorati decoquito, & cum iterum effuerit, dempto ab igni vase, ibidem finito pernoctare: postridie si grauiter adhuc oleat, noua olla repetitum, vino odorato perfundatur: eadem quæ prius fiant, dum omne virus euanes-cat. Colliquatur & sine sale, præsertim affectionum earum causa, quibus sal aduersari solet, sed ita paratum non magnopere albescit. Eodem modo pardorum (*ωρδα λεων*, id est, pantherarum, ut etiam Plinius habet, & capitis in Dioscoride titulus,) ac leonum pingua curari oportet: (in Græco additur, & apri & cameli, & equi & similia: quæ verba interpretes omittunt, eam nimirum ob causam, quòd in titulo capitis non habeantur: Plinius tamen cameli adipem similiter curari testatur.) Hac Dioscorides, apud quem bubuli seui curatio etiam legitur, quam modo recitabo: nunc de taurino adipe Plinium audiamus: *Qua ratio adipis* (inquit) *eadem in his qua ruminant, seui est, alijs modis non minoris potentia. Perficitur omne, exemptis ventis aqua marina vel salsa lotum, mox in pilatum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sale ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri prius iubent, mox frigida aqua lauari sapius, acin liquefacere assuso vino quam odoratissimo. Eodemq; modo ac sapius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonumq; ac pantherarum & camelorum pingua curari iubent. Usus dicetur suis locis. Tantum Plinius. Cæterum odoramenti imbuendi taurinum & vitulinum, nec non & ceruinum pingue, & eiusdem animalis (cerui) medullam, hanc ratione præscribit Dioscorides. Pingue quod odoratum reddi debet, demptis quo diximus, modo membra-nis, elotum & vino quam odoratissimo, nulla maris aqua diluto seruefactum, pernoctare fitur: al-terum in genus vinum eadem mensura infunditur, colliquatur & exquisitè colatur: nouemque eius hominis, iunci Arabici septem drachmæ adijciuntur. Quod si ipsum odoris fragrantior fieri voles, quadraginta floris eiusdem, cinnamomi cardamoni, & nardi, singula vnciæ. Omnia exactius tun-duntur, & assuso vino odorato, in vase operto, quod super carbones firmiter collocari sit, ter effe-uescunt, & semoto ab igni vase inibi pernoctant: postridie vinum affunditur, aliudq; generis eiusdè adijcitur: ter simili modo bene conseruescat: deinde matutinis exempto adipe vinum effundatur, & abluto vase, si quid imò subsidens hæsit, detergatur: postremò aliquatulum pingue & excolato: ad usus reconditur. Hoc autem modo odoramenti imbuatur, quod antea curatum est: verum ante-dicta prius inspissari solent, quòd facilius sibi odoramentorum vires adfiscant. Itaque assumens quod-cunq; horum voles, cum vino seruefacito, impositis vnâ myrti ramulis, serpillio, cypero, item aspa-latho plenius tulo: Aliqui tamen ad hunc usum, vno duntaxat horum contenti sunt: cum autem ter effuerit, exen- prum leniter, & linteo colatum, aromatis ut expositum est, imbuatur. Hactenus Dioscorides. Nunc de adipis siue seui taurini facultatibus in genere prius agemus ex Galeno, dein-de particulatim ex diuersis authoribus: Is igitur scribit in hac verba: Taurinus adeps suillo multò calidior est & siccior. Hoc interim addendum, marem famina esse tum calidiorem tum siccior: marem autem castratum adsimilari famina, velut quidquid iuuenilis est ætatis: Et inter iuuenilia famina mare humidior est & minus calida. Sic & adeps vitulinus taurino minus tum calidus est, tum siccum: Cæterum quanto calidior sicciorq; suillo est taurinus adeps, tanto superatur à leoni-no. Itaque tanquam in medio consistens, meritò utriusque medicamentorum miscetur generi, & ei scilicet quod scirrōsis medetur, & ei quod phlegmonas concoquit: cuiusmodi est tetrapharmacum quod vocant, ex cera, resina, pice & adipe constans. Nam siue in hoc taurinum, siue vitulinum, siue hircinum, siue caprinum, siue suillum indideris, semper pari mouendi aptum, & concoctorum me-dica-**

Seui vires.

*Taurini a-
dipis præ-
paratio.*

*Lib. II. de
simpl. fac.
cap. 4.
Seui tauri-
ni vires.*

dicamen effeceris; taurinus tamen fossoribus & messoribus, & omnibus carnem duram habentibus, siue ob naturalem temperiem, siue ex ratione ac forma vitæ magis conuenit. Hæc ille, & alia quædā de adipe in genere; quibus explicatis reprehēdit illos, qui astringendi vocabulo apud Græcos abutuntur; ex quibus etiam Dioscorides non recte caprinum adipē suillo magis astringere scribit; item taurinum, bubulum & vitulinum aliquantum astringere (quanquam posterioris huius dicti Galenus illic non meminit) cum potius aliquid caloris & acrimonie habere dicendum ei fuisset, & caprinum suillo acriorem esse, & calidiorem siccioremque. Quod modo ad particulares taurini adipēs facultates. Sextus cum resina & creta Cimolia impositum omnem duritiem discutere tradit; cæterum Aesculapius cum cera imponi iubet, & fortè melius, cum ad Galeni iam dictum terra phar-macum accedat. Plinius ait: Vincit maculas in facie taurinum seuum vitulinum uel fel, cum semine cuncta, ac cinere de cornu ceruino, si canicula exoriente comburatur. Et rursus. Arborum resina panos & similia cum seuo taurino & melle sanant. Item: Parotides miro remedio comprimit adeps ursinus, pari pondere cum seuo taurino & cera permixtus, atque oppositus. Item: Ruta emendat vitiligines, verrucas, strumas & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo. Item: Ad faminaram strumas acinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Item: Podagris medetur ursinus adeps, taurinumque seuum, pari pondere, & cera: addunt quidam hypocistidem & gallam. Rursus: Medicorum aliqui axungia ad podagras vii iubent, admixto anseris adipe, taurorumque seuo & alypo. Vitulina pinguedo siue seuum quomodo odoramentis imbui debeat paulò ante dictum est ex Dioscoride, qui præterea docet, quomodo à putredine conseruetur: si quis (inquit) incuratum adipem anserinum, gallinaceum aut vitulinum à putredine tueri velit, ita faciendum est: Quemuis adipem diligenter elotum & siccatum in umbra super cribrum, per lineam munda manibus vehementer exprimat, linoque consutum vmbroso in loco suspendat, & post multos dies noua charta inuolutum frigido loco reponat. Pinguia autem indito melle vindicatur à putredinis vitio. Apud Marcellum, ubi legitur: Vituli adeps ex famina (idest vitula) sublata cum aqua coryliis tribus decocta & sorbitionis more sumpta, calicaco plurimum prodell: pro famina legendum videtur femine, ut paulò post apud eundem ex inguinibus. Plinius etiam dysentericis & coeliacis seuum vitulinum aut bubulum dari meminit. Cæterum vsus eius exterior, multò est frequentior, & ut à capite inchoemus, seuum hoc cum sale subactum vitilifimè adhiberi pytrifiasi Marcellus asserit, & Plinius cum sale tritum capitis vlcerebus vtilissimum esse. Si eodem palpebras crassiores perunxeris, extenuabis eas (inquit Marcellus) & ad sanitatem perduces. Plinius verò ait: seuum vituli cum anseris adipe & ocymis succo genarum (palpebrarum) puto vitis aptissimum est. Idem remedium alibi ad aurium dolorem & grauitatem commendat, & Marcellus quoque, qui tepidum infundi iubet. Et rursus alibi in Plinio idè remedium (nisi quod nihil referre ait, vitulinè an bouis seuum capiatur) vlcera oris & rimas emendare docet. Est & alia mixtura (inquit) seuo vituli cum medulla cerui & alba spina folijs vnâ tritis: Idem præstat & medulla (videlicet vitulina) cum resina, vel si vaccina sit. Marcellus promittit, si vituli adipem, ocimo adiecto pariter tepesactum, auriculæ infuderis, amarissimo incommodo laborantem continuo liberaturum. Apud Plinium, ubi habet: Cuminum syluestre auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus, cum seuo vitulino atque melle; quid si legas & vel medulla, ut supra habuimus ex eodem autore & Plinio quoque. Idem ait. Manantia verendorum vlcera sanat seuum cum medulla vituli in vino decoctum: Item: Inflationibus in sede seuum vituli auxiliatur, maxime ab inguinibus, cum ruta. Item. Testium tumor cum seuo vituli addito niro cohibetur. De eodem remedio Marcellus, Adeps vituli (inquit) & niro modicum, vna permixta & ceroti modo imposita testiculis, tumores omnes & dolores persanare ariuntur. Bubulum modò seuum, siue taurinum, siue vitulinum aliquantum astringere Dioscorides tradidit; sed reprehendi à Galeno diximus, quòd astringēdi vocabulo abutatur. Id verò renibus maxime detractum, exemptis membranis, aqua marina ex alto petita eluendum est, Id vix mox in pila tundendum diligenter, affusa maris aqua. Cum verò dissolutum fuerit, in fictilem ollam conijciendum, & marina aqua, quæ non minus quadrante superemineat, proluendum: & decoquendum donec omnis aboleatur odor, additis seui Atticas minas quaternis, Tyrrhenicæ ceræ drachmis: excolatumque detractis quæ pessum ierant sordibus, in nouo fictili reponendum, opertumque soli interdiu credendum, ut ad candorem reducat, & odoris virus euanescat. Tantum Dioscorides. Plinius seuum vitulinū seu bubulum contra venena scribit, quæ exulceratione enecant, auxiliari. Idè ait diuersis locis: Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto allinunt: Cum adipe anserino tepesactum in aurium grauitate infundunt. Vlcers oris ac rimas cum adipe anseris & ocymis succo emendat. (Marcellus verò ait: seuum vituli vel beatis cum adipe anserino impositum, rimas scissurasque oris optimè iungit.) Rigores ceruicium bubulo seuo optimè perficiantur, nam continuo mollescunt, & dolor omnis abscedit. Efficax est vitis sedis. Clauos sanat cum thuris polline: lepras, furunculos, liebenes & psoras sal emendat cum passa vna exemplo eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pau-

Dioscorides
notatur.Vitulina
pinguedo,
ut à putre-
dine conser-
uetur.Seuum bu-
bulum ut
paretur.Lib. 28. ca.
10.

1. de morb.
mal.
Fel.
Lib. 10. de
simpl. 12.

Alchenon
quid.

Malagma
purgatoriū.

In furunculis illinitur seuum bubulum cum sale, similiq[ue] modo caprinum. Sole adusta seno bubulo cum rosacea aptissimè curantur. Rasis hoc seuum neruis commotis conferre asserit, & inuncta mollire. Vlcera capitis subito sanantur teste Marcello, si asini stercoris succo, & scillæ contrita quantum satis videbitur, & bubulæ adipis tantundem miscueris, atque ad capitis vlcera veluti ceroto vsus fueris. Hippocrates si vlcera fiant in pudendis, bubulum adipem illini iubet, & myrtum in vino coqui aut olea folia & rubi & mali punice. Nunc de felle dicendum. Auicenna vaccinum validius esse ait quam aliarum quadrupedum, sed Dioscorides taurinum ouillo, suillo, hircino atque vrsino præferit: & postea, Vrsinum (inquit) ouillumuè, eadem taurino potest, sed minore efficacia. Galenus tauroru fel calidus ficiusque esse ait, quam boum castratorum: seque obseruasse quorundam taurorum bilem cæruleam, flaua, vt ait, nimirum superassata, quod ob nimiam fatigationem sitimque contingere arbitratur, quare medicamento præparando inijci vetuit. Facile autem esse ait ex colore conijcere, quodnam fel calidius acriusque sit, quod contrā. Alibi ait supra ouillum acre esse. Hippocrates ait, tam acre esse, erodere etiam possit: si qua verò fellis bubuli acrimonia est, ea vino (inquit) albo lenitur, quod frigidum est. Dioscorides testatur fel taurinum misceri cum melle vulnerarijs emplastris, theriacisque medicamentis, quæ foris inunguntur. Melle autem mixtum Rasis vlcera maligna sanare scribit. Plinius cum de vlcibus crurum & tibiæ paulò antè locutus esset, vlcera cætera sanare ait cum cyprino oleo, Dioscorides cum melle vtiliter tradit inungi contra phagedænas; sed Plinius, *Phagedænis & fistulis* (inquit) *inmittitur cum succo porri aut lacte mulierum.* Ambustis teste eodem prodest; Sextus illitum super Simiæ morsum, per sanare ait. Vlcera in capite tanquam propius morbus præcipuè infantibus nascuntur, sed & viros & mulieres grauiter molestant: hæc felle taurino cū aceto tepefacto illita, efficaci remedio sanari Marcellus testatur. Mixtum autem cum nitro & vino & oleo quod satis sit, vlcera capitis, vel feruescentem scabiem sanare. Plinius ait: *Alopecias felle taurino, cum Aegypto alumine tepefactis illunt:* Cum nitro cretaque Cimolia lepras surfuresque efficacissimè exerit teste Dioscoride. Fel tauri vel asini, vtrumque per sese aqua infractum, euitatisque solibus ac ventis post detractam cutem, maculas in facie vincit, vt refert Plinius, & in faciem illitum, lentigines purgat: Comitilibus quoque dari ait seuum caprarum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò sub limine ex aqua. Rasis verò duram lapidis instar substantiam, quæ in felle bubulo reperitur, Alchenon vocat, comitilibus ait, prodesse, & aciem oculorum promouere, ac quid humoris colligatur, prohibere, & si desit alcheron; substitui iubet sesequidenariū de felle tauri nigri. Collyria teste eodem Plinio sunt felle taurino cum oui albo, aquaque dissoluta inunguntur per quatrimum: & Aesculapius ait, cum melle & balsamo oculorum vitia sanare, Gesnerus, vt apud Sextum reperitur, potius legit hoc modo: Cum mulso & melle Attico inunctum, suffusionem & caliginem oculorum sanat. Idè Sextus asserit, mulso infusum & auribus instillatum, sanare earum dolorem. Sed & Plinius ait; Aurium dolori & vitijs medetur præcipuè fel taurinum cum porri succo tepidum; vel cum melle si suppurent: contraque dolorem grauem, per se tepefactum in mali corio: atqui Dioscorides aliter: Sanat, inquit, purulentas aures, & in his rupta cum caprino humanouè lacte instillatū. Marcellus verò etiam ait: *Purulentæ & obusæ auriculæ & dolorem tolles, & auditum confirmatissimum reddes, si prius eluas eam lasere cum recens caprino aut mulieris lacte permixto, deinde in iules tepidum fel taurinum cum oleo cedrino aquis portionibus mixto.* Auicenna præterea testis est fel tauri conferre recentibus aurium vlcibus, & Rasis, si duæ vel tres guttæ eius instillentur auri tinnienti conducere: Dioscorides porri succum addens, cum porri (inquit) succo sibilis aurium medetur: Idè ait, anginis cum melle inungi, quod & Plinius annotauit, qui & dentes eo efficaciter collui ait. Marcellus ex felle isthoc, sale, aceto, melle, oleo veteri, æquali portione simul mixtis, cum opus fuerit, pinna perfricare iubet fauces diutius laborantes. Si tormina sint dysentericis cornus ceruini cinetè aut fel taurinum cymino mixtum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponi tradit Plinius. Ad lumbricos egerendos felle taurino madefactam lanam vmbilico apponi iubet Marcellus. Dioscorides sedis vitia ad cicatricem perducere ait, & Plinius, sedis (inquit) vitijs præclarè medetur in linteolis conceptis, rimæque perducit ad cicatricem: Auicenna item ani vlcibus mederi ait. Qui oclusas hæmorrhoides taurino felle aperiunt, ijs interdum imbecillum, interdum verò supra quam conueniebat acre teste Galeno apparuit; sed faciliè (inquit) ex colore quodnam fel vehementius, quod remissius sit, discerni potest. Sextus fel taurinum in lana collectum & suppositum ano, ventrem testatur soluere: idemque facere infantius super vmbilicum positum, & lumbricos proijcere. Et Plinius cum absinthio tritum, ac subditum pastillo, aluum soluere proficitur. Malagma purgatorium ad paruulos, si ob infirmitatem potionem purgatoriam bibere non possunt, tale recenset Marcellus: *Lupinos crudos siccos in ollam nouam missos in furno torreis, siccatosque ac rosos vel molitos cum felle taurino vel vitulino miscbis; ac pro malagmate ad inum ventrem, ab vmbilico deorsum versus im-*

nes. Nam si supra umbilicum imposueris (inquit) sterens omne sursum vocabis; impositum autem deorsum, versum, & bilem detrahet, & pituitam deiciet. Idem Marcellus, butyro, & medulla ceruina, & felle taurino cum oleo cyprino aut laurino perfrieta genua sanare memorat. Plinius contra genitalium & scroti dolores cum melle vtiliter inungi; pterygia digitorum lenare aqua calida dissolutum quosdam adijcere sulphur & alumen pari pondere omnium. Illinuntur & vulgus in dolore felle taurino, ut scribit Auicenna. Cum aqua colocynthidis recentis datum mulieri in partu laboranti, Rasis citò partum educere promittit. Equidem Plinius mulierum purgationes adiuuare scribit lana succida appositum: Olympiam Thebanam addidisse hyssopum & nitram: Tauri fel trium dimidiorum obolorum Atticorum pondere, in vino ieiuna bibendum dato, & efformato quoque ex ipso catapocia deuoranda, ut mensis detraherentur: praeceptum hoc est Hippocratis. Si sterilitas ob partus vexationem fiat, Olympias Thebana, ut idem Plinius refert affirmat felle taurino, & adipe serpentium & arugine, addito melle, medicatis locis ante coitus, emendari. Hippocrates, cum mulier genituram suscipere non potest, fel tauri feruefieri iubet, & alumen Meliū, & cornu cerui vsum teri, & permistis ac in glandulas efformatis vsurpari. Idem ad oscula vteri obdurata, fel taurinum & salem feruefieri vult & sulphure trito admisto in oblogam spinā & tractum efformari & ad duos dies ac noctes nudam ad ipsos vteros apponi, & deinde rursus mercurialem: post hęc myrrham puram inspergi, & rosaceo & iuno vnguento ammixto dilui, indeque vteri osculum quam penitissimè illini. Nunc de bubulo dicamus. Hoc melli admixtum, ferrum infixum authore Rasi: vel spinam extrahit: bdellium in eo dissolutum iuncto aceto & fistula infusum iuuat. Idem fel ad crassitudinem mellis subactum, & illutum permixto alumine & myrrha, ea quæ veteris serpunt, mira celeritate persanare author est: supra verò betam vino coctam rectè imponi. Apud Plinium verò sic legitur: *Vitis qua in verendis serpunt, fel bubulum sanat, cum alumine Aegypto ac muria ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta imposita, ut caro quoque bubula.* Ait etiam: *Panos & adollemata in quacunque parte fel bubulum desinit, ut sanguis etiam, & caro bouis calida imposita.* Strumas ascuti tepidum illitum, vel aprinum. Marcellus verò non aprinum, sed caprinum ad strumas commendat his verbis: *Fel bubulum vel caprinum ad incipientes strumas optime facere experimenta docuerunt.* Nam penitus si cre non sinentur, si eo assidue tangantur. Auicenna ait: Bubulum fel cum nitro & cinolia furfures amolitur, si caput inde lauetur. Hippocrates ad vlcera inueterata, hoc recenset remedium: Fel bubulum siccum, mel quam optimū, vinum album, in quo cocta sint loti ramenta, thus, myrrha a qualis, flos aris similiter: Ex liquidis autem vinum sit plurimum, deinde mel, paulillum verò fel. In vsu est etiam ad collyria contra vngues oculorum. Rasis, fel vaccæ nigrae (inquit) si co illinantur oculi debiles, scripturam amilli non percipientes, prodest: quid sibi velit vox amilli non assequor: sensus forsitan est (inquit Gesnerus) iuari eos qui scripta remotiora legere non possunt, quos Græci *μυωται* vocant, lusciosos vel luscitiosos Latini. Plinius tamen nyctalopas lusciosos interpretatur, eorumque oculos felle caprae inungi scribit. Tantum Gesnerus. Idem Rasis felle bouum inueniri ait aliquid lapidi simile, figura annuli, quod philosophi vocant alcheron: id autem tritum & naribus attractum, aciem oculorum promouere, & prohibere, nequis humor descendens in oculis colligatur: item si magnitudine lentis inde capiatur cum succo betæ, & hauriatur naribus, comitialibus prodesse. Quod si autem defit id alcheron, iubet substitui selquidenarium de felle tauri nigri, ut praecitauimus. Hunc lapidem aliqui etiam guers & massatum vocant, ut Matthæus Sylvaticus scribit, Arabica nimirum dialecto: Aduersus grauitatem audiendi fel bubulum cum vrina hirci, auriculæ quæ molestiam surdiginis patitur, instillari iubet Marcellus, statimque auxilium pollicetur, & Plinius: *Si grantas (inquit) sit audiendi, fel bubulum cum vrina caprae vel hirci medetur, vel si pas sit.* Et rursus: *Fel testudinum cum vernatione anguini aceto admixto, vntæ purulentis auribus prodest: Quidam bubulum fel admiscunt, decoctarumque carniū testudinis succum, addita aquæ vernatione anguini, sed diu in vino testudinem excoquunt.* Et iterum: *Senectus serpentium (quæ non vetustior anno sit) fermente testa vrina instillatur auribus rosaceo admixto, contra omnia quidem vrina effiac, sed contra graueolentiam præcipue, aut si purulenta sunt ex aceto, melius cum felle caprino vel bubulo, vel testudinis marina.* Rursum: *Aurium adolori & vitij medetur fel aprini vel suis vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo aquis portionibus: præcipue verò taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle si suppurent.* Haly ait: Fel bouis tinnitui & sonis aurium intestinis medetur, si cum gossypio imponatur; & si cum oleo instilletur, contractum ex frigidityte dolorem lenit. Auicenna felle bouis palatum illini scribit ad prouocationem, quamnam verò, non explicat: intelligit fortassis apoplegmatismum, id est, pituitæ à capite detractionem. Sunt qui morbum regium pelli credant fascia linea in bubulo felle calido tincta, & corpori sub costis incincta: quod triduo faciendum aiunt, ita ut quoridie renouetur medicamentum. Si mulier diu non concepit, mensibus apparentibus tertia aut quarta die, Hippocrates alumen tritum vnguento dilutum, lana excipium

Fel bubulum.

Lib. 28. ca. 15.

Lapis in felle bouis.

Lib. de nat. mul.

prum apponere iubet, & per tres dies appositum haberi: tertia verò die fel bouis radi, & ramentum oleo dilutum ac subactum, linteo exceptum apponi, & tres dies appositum haberi: sequenti verò cum viro concubere. Idem Hippocrates ad ducendos menses istiusmodi glandem componit: Pulegium, myrrham, thus, fel suis aut bouis cum melle subigito & glandem efformato. Induratum vuluam aperit fel istud teste Plinio, rosaceo admixto, faris vellere cum resina terebinthina imposita. Mixtum vino & medullæ colocynthidis ac melli, ano illito, aluum proritare Rasis scribit. Hippocrates vitur similiter in suppositorijs: Glândulas (inquit) facito ex mellis, anisi acerbulo, bituminis drachmis duabus, felle bouis, myrrhæ drachmis tribus, elaterij portione. Hæc in vase æneo coquito & anseris adipem admisceto, & ubi voles glandulis anserino aut ouillo adipe illinito, lana autē vtire molli. Auicenna ait hæmorrhoides aperire: in quæ vsum Galenus & alij taurino præcipuè vtuntur. Matiscæ aut fici, vt quidam scribunt, si felle bubulo linantur, indubitanter abolentur. Genus etiam maligni & depascentis vlcæris, in tibijs præcipuè, quod vulgus lupum vocat, sanari quidam promittunt, imposita cataplasmate ex succo carlinæ (qui radice cõtusa expressus sit) & chelidonij maioris & felle bubulo, ita vt partes singulorum æquales misceantur. Mirum videtur, quod scribit Prosper Alpinus libro tertio de medicina Aegyptiaca cap. 3. nonnullas mulieres in Aegypto, vt pinguescant, in balneis accipere nouem diebus fellis vaccini chirat, in aqua calaf dissoluti. Vitulinum modo fel lendes exterminat teste Marcello, si caput eo perungatur: & Plinius ait: *alopacias sanat vrina hominis vetus, si cyclaminum adiciatur, & sulphur, efficacius tamen & vitulinum fel, quo cum aceto calefacto, tolluntur & lendes.* Ait item: *Vincit lepras ac surfures cum semine cunila, ac cinere è cornu ceruine, sic anicula ex oriente comburatur.* Idem Plinius fel vituli calefactum cicatrices extenuare dicit: medicos autem adijcere myrrham & mel & crocum, æreaque pyxide condere; aliquos & florem aris admiscere; ceterum imprudenter ad cicatrices cutis refert, cum ad oculorum cicatrices tantum pertineat, quo vel ipsa ocularium medicamentorum materia monere ipsum debuisset. Idem medicamentum Marcellus Empyricus inter oculorum remedia his verbis describit: *Fel vituli diligenter collectum ad coriæ mensuram in vas arcum mittitur, tenuique igne admoto ita excoquitur, vt spissetur, deinde mellis boni tantum mittitur, quantum fellis illius decocti remanserit, adijciuntur pollea myrrhæ trita drachma dua, croci vna, & aris flos pauxillum, ac postea simul omnia diu coagitata, ad tertias decoquantur: quod medicamen in pyxiæ ærea debet reponi, satis vtile è leucomatis & cicatricibus, & omnibus vitij oculorum, si assidue indue & opportune inungantur.* Item Marcellus ait: *Cum felle vitulino & aceto pari menfura serpentis seuclius, id est, ex unia decocta, & lanula madesacta medicamentum auricula insertum, maxima vtilitatis esse creditur, si prius feruenti aqua de spongia aurem foueris.* Vitulinum fel si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum vuluæ, etiam duritiâ ventris teste Plinio emollit, & profluuium minuit, vmbilico peruncto, atque in totum vuluæ prodesse: Modum statuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam ammixto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat, hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli cum mellis dimidio tritum, seruat ad vuluas. Inuenio & cimices eo fugari, si nimirum amurcam coctam, felle bubulo mixtam cum oleo eis insperferis. Author est D. dynus. Habet & corium, & quod ex eo fit glutinum, suum in medicina vsum. Plinius testatur perniones sanari corio combusto, melius si sit ex veteri calceamento: eiusdemque cinerem cum melle phagedænas in vlcærum genere abrodere: nec non etiam ait, veteris soleæ crematæ cinerem calceamentorum attritus sanare: quod & Dioscorides scriptum reliquit, qui ioluper ambustis & intertriginibus hunc cinerem mederi ait, si illinatur. Herniclaus Barbarus ex oleo illinendum transtulit. Coria vetera (inquit Galenus) quæ videlicet veteramentorum sunt vsta, ad attritiones commodari calceamentorum scriptum à quibusdam est: tanquam scilicet hoc faciant ex antipathia quadam. Certè quæ phlegmone obsidentur, haudquaquam iuuantur, nempe quia resiccantur. Est enim talis cinis resiccatorius. Ac nos sanè quandoque in agro ad vlcæ huiusmodi ex attritione sumus vsti. Curat autem talis cinis non abs re vlcæ ambusta, & quæ vocantur intertrigines in faminibus existentes. Gluten ex corio bubulo Græci taurocollam vocant. Ex corio bouum (inquit Plinius) excoquitur, taurorumque præcipuum. Præstantissimum fit ex auribus taurorum, & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æquè, quibusvis pellibus inneteratis, calceamentisque etiam decoctis. Rhodiaceum fidelissimum, eoque pictiores & medici vtuntur. (Hodie à nostris pharmacopolis præstantius, colore ferè spadiceo, quam maximè durum, & vitri ferè instar fragile, Germanicum cognominatur, & duplo carius vulgari quod subatrum est, venditur.) Id quoque quo candidus, eo probatus. Nigrum & ligneum damnatur. Et alibi. Ichthyocollam (inquit) quidam ex ventre piscis eiusdem nominis, non ex corio fieri dicunt, vt glutinum taurinum. Plinio astipulatur Dioscorides hoc modo scribens: Collan id est glutinum, aliqui xylocollan vocant quod in ligno ferrum inando eius fit vsum, alij taurocollan. Probatissimum Rhodium est. Ex bouum corijs conficitur, colore candido, & lucem transmittit: nigrum deterius. Huius inuentionem Daldalo

Fel vitulini.

Lib. 28. cap. 18.

Corium.

Glutinum.

Glutinis in uento.

dalo teste Plinio debemus, quo tenaci nexu hererent simul, quæ alia ratione coniungi aptius non poterant. Inest corijs omnibus mucosus lentor, alijs minor, alijs copiosior, ut in bubus: ex quo glutinum faciunt: Fabri affirmant, ubi conglutinata sunt ligna, minus frangi, quam ubi continua. Callopa Græci vocant pellem taurinæ ceruicis, (vel partis inferioris in ceruice) vñ cum pinguedine adherente, vnde præsci collabos faciebant. Alijs suum & boum duriora coria circa collum interpretatur, vnde collabi fierent. Sunt autem *αὐλάβη* fidium epitonia, id est caluiculi in cithara, quibus intenduntur, & remittuntur fides; *κόλλα τῆ βοῦς*, est pellis in dorso bouis, vnde gluten conficiunt; & *κόλλα* vertunt coriorum quædam segmenta, ex quibus glutinum coquitur. Alicubi Plinius, *Glutinum* (inquit) *vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrilis, gummisq; fragilia sunt.* Et alibi rursus optimum & electum scammonium, specie ait esse nitidum, & taurino glutini simile. Nunc de medico eius dicamus vsu. Eo, ut dictum est, ambustis nihil quicquam efficacius habetur: Auicenna autem cum melle & aceto ijs illini iubet; Scabiem hominis teste Plinio abolet; in aceto liquefactum, addita calce. Et Auicenna ait: Cum aceto illitum impetiginem tollit & scabiem si profunda non fuerit. Marcellus itidem aceto remissum, adiecto sulphure leni igne decoctum, ita ut ad mellis crassitudinem perducatur, furculoque ficulo dum coquitur, agitarum ac bis per diem impositum, impetigines agrias, id est feras, potentissimè sanare asserit. Sanat & recentes plagas ferro illatas, ut ait Plinius, liquefactum & tertio die solutum. Miscetur cum aceto & melle, eaque lotionem lentes tolli auctor est Auicenna: Ait etiam Plinius: *Medetur dentibus fabrilis: glutinum in aqua decoctum illitumque, & mox paulo detractum, ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali punici dulcis.* Item: *Glutinum taurinum cum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excretionem.* Ad eundem vsu Marcellus commendat glutinum quo charta glutinatur; hoc enim (inquit) calidum in modum sorbitionis hauritur, vel ex aqua calida sanguinem excreantibus datur: Idem ait; *Glus taurina aqua calida resoluta, celiaci ventris inflationi vtiliter imponitur.* Ego (inquit Gesnerus) magis probo Plinij lectionem, quæ huiusmodi est: *Infundunt dysentericis & glutinum taurinum aqua calida resolutum.* Antispodij vires referre taurini glutinis cinerem leges apud Plinium lib. 34. cap. 13. Cornus bubuli vsus medicos reperio istiusmodi. Ex cornu bubuli summis partibus cinis, tussim sanat, si Plinio credimus: Idem bubuli cornus mucronem exustum duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis deuoratis, phthisicis prodesse tradi ait: Rasis verò cinerem de cornu vacæ cum aceto illitum, impetiginem curare testatur, & naribus immisum, sanguinem profluentem sistere. Marcellus cornu istud iubet comburi (ex ea parte, quæ capiti hæret) & in puluerem tenuissimum redigi, atque ex eo puluere cochlearia duo cum aquæ calidæ cyathis tribus, & paululo aceti, ieiuno splentico per triduum dari bibendum. Cæterum & ungula suam habet vsu. Rasis auctor est, ungulam vacæ vltam & potam a muliere, cui lac defecerit: restituere lac, & corpus lactantis corroborare, nimirum si illis exhibeatur in iusculo, vino, vel liquore alio idoneo, ut Antonius Mizaldus addit. Eadem carbonibus impositæ mures sufficit, ut hic idem annotauit, enecant, vel alio abigunt. Ungulas vaccarum elixas, & cum sinapi comestas, resistere omni veneno, tradit Santes Ardouinus ex Kyrando. Plinius ait: *Bovis ungula cinis ex aqua strumas distulit: nimirum illitus.* Scobs de talo bouis vino excepta, & dentibus mobilibus apposita, eos confirmat, teste Galeno: alij verò non scobem tali, sed cremati cinerem, & dentes, gengiuasque laxas eo confricari iubent (ut Plinius, & Rasis, & Haly, quorum interpretes pro talo calcaneum, & os bouile imperitè verterunt) dentes ita firmandos, & mitigandos dolores polliciti. Alibi etiam Plinius ait, eundem cinerem cum myrrha dentifritium esse. Cum cera & medulla ceruina ambustis medetur. Scobus eius cum melle pota, lumbricum educit, si Galeno fidem habemus. Et Rasis ait. Cum vino, & melle perimit lumbricos cucurbitæ granis similes. Eadem scobs eisdem authoribus cum aceto mulso splenem minuit turgidulum; & tollit præterea leucas, id est, impetiginem albam. Haly item lepræ testatur prodesse: Idem astipulante etiam Galeno, Venerem mediocriter stimulare ait. Priuolum licet videatur, (inquit Plinius) non tamen omitendum propter desyderia mulierum. Taulum candidi iuueni quadraginta diebus noctibusque, donec resoluatur in liquorem, decoctum, & illitum linteolo, candorem, cutisque erugationem præstare. De coxis vltis earundemque facultatibus istæc legimus. Coxæ boum vruntur, bibunturque, ut Rasis scribit, ut sanguinem fluentem, & menses cohibeant. Galenus tauri femora vlt etiam sanguinem sistere scribit, & Auicenna: Vaccarum (inquit) femora cremata, sanguinis & alui quoque profluuium compescunt. Celebratur inter omnia coagula potissimum leporinum. Pares tamen illi vires habere, tradit Dioscorides, hœdi, agni, hinniculi, dorcadis, capræ, dorci, cerui, vituli & bubali coagula. Dixerat autem venenatorum morsibus, cœliacis, & intestinorum torminibus, leporis coagulum vtile esse potius in vino trium obulorum pondere: vtile & seminarum fluxionibus, concreto sanguini, difficilibusque pectoris excretionibus: conceptus item adiuuare,

Glutinis inuentio,

Collabus quid.

Cornus bubuli facultas & vsus.

Ungule v. sus.

Coxa vlt.

Coagulum.

vulva cum butyro post menstrua purgationes appositum. Potum fetus in utero enecare, & à puerperio statim sterilitatem facere. Apud Plinium, ubi scribitur: *Lethargici coagulum vituli adiuvant in vino potum oboli pondere*, non de coagulo terrestris vituli, sed marini, intelligi debet, cum sit liber trigessimus secundus, in quo hoc recensetur, de aquatilibus. Idem author est membranam è partu bouis madida vlcera in facie sanare: Scribit item in iuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricantem tophum reperiri, nullo pondere: singulare (ut putant) agrè parientibus, si tellurem non attigerit. Alibi quoque capiti bouis tradi testatur lapillum inesse, quem ab eo expui si necem timeat: inopinatis præciso capite exemptum, adalligatumque mirè prodesse dentitioni: Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligare iubere. Mirum quod scribit Marcellus, ex eadem aqua de qua bos, aut asinus biberit, paululum sumptum & potatum, tollere efficaciter capitis dolorem. Inter genera lactis quæ non solum pro victu, sed etiam pro medicinæ usui, præcipuè celebrantur, bubulum haud postremum locum obtinet. Præcipuè autem celebrantur, mulieris, bouis, ovis, capræ, bubali, asinæ, equæ, cameli. Primas aiunt obtinere humanum, caprinum secundas, ouillum crassum esse & pingue, & parum feri habere: vaccinum item crassum & ceteris pinguius, exque hoc butyrum præcipuè confici: asinum autem admodum aquosum & ferosum, sine villo pingui, eaque de causa hæcicis maximo iuvamento dari: suillum quoque lac crudum aqueumque esse, equinum & camelinum caseosum. Quo autem lac liquidus, ut docet Galenus, magis, quo autem crassius minus, aluum subducit: quippe quod sua caseosa, ut ita dicam substantia, ut ibidem ait, aluum sistit, feri facultate ducit: proinde caprinum lac magis per aluum secedit, sed bubulum minus, ouillum verò sistit. Doctrina hæc quoque est Hippocratis ita scribentis: Ouillum aluum sistit, caprinum verò magis per aluum secedit, bubulum verò minus. Equinum autem & asinum magis secedunt. Lego tamen apud Plinium stomacho accommodatissimum esse caprinum, bubulum medicatius, coque aluum solui quàm maximè. Idem scribit Arca des tradi non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniã tunc maximè succis turgeant, medicanturque vbera pascuis, bibere aut vaccinum, quoniam omniuoræ ferè sunt in herbis. Testaturque Dioscorides lac bubulum per verbibi purgandi causa, quoniam omnibus herbis, & multum pascitur id animal. Cuncta venena expurgari eo tradunt Græci, (inquit idem Plinius, idem tamen etiam refert Dioscorides) maximè supradicta (id est quæ rosiones, vltionesque inferunt) & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides data, vomitione omnia egeri. Priuatim verò teste eodem prodest his qui colchiconbiberint, aut cicuram, aut doryenium, aut leporem marinum. Cortex glandis (arboris, non fructus, ut Gesnerus exponit) decoctus lacte vaccino serpentis plagæ illinitur. Oris vulnera recentia ad sanitatem reducit, ut quidam citat ex Dioscoride. Apud Plinium, nitrum in facie exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo, eodèque aut caprino confilla aut arteriæ exulcerata leuantur: gargarizatur tepidum, ut est expressum aut calefactum: caprinum vtilius cum malua decoctum & sale exiguo. Idem remedium refertur à Marcello his verbis: *Lac caprinum vel bubulum vel ouillum recens mulsum, dum calet, vel etiam calefactum gargarizatum, confillarum dolores & tumores cito sedat*. Idem Marcellus ait: *Lac bubulum recens mulsum & lento igne calefactum, gargarizatumque arteriam & nistram infusa catarrho, & fauces exspiratas pristina sanitate restituta per sanat*. Idem ad phthisim: *Picem prætoquam siue quam viscosam vocant, & rubricam Strybicum, quam alij pissiphaltum vocant, cum seni ceruini remissi cyatho vno, & lactis bubuli vel ouilli pari mensura, si quis iam periclitanti phthisico in potu vel in cibo quotidie dederit, mirè et subuenit*. Ait item: *Lac bubulum tepidum iniectum subinde sumptum, exulceratum quoque stomachum sanabit*. Hoc & Plinius testatur inquiens: *Stomachum exulceratum lactis asini potus reficit, item bubuli*: Hippocrates alicubi lac vaccæ nigre præscribit & sesamum tritum, ad quadraginta dies, ex partu sanguinem vomenti, donec probe habeat. Dioscorides exulceratos alui fluoris & tenesmos lacte ouillo bubulouè, aut caprino, ignitis calculis (interpret addit: marinis) decocto sisti attestatur & Marcellus ait, laborantibus tenesmo, id est, inquit, qui de perfrictione assidua sedere cupiunt, & nihil deiciunt, lac bubulum decoctum, frequenter potum, maximè prodesse. Plinius etiam dicit: *Tenesmus id est crebra, & inanis voluntas egerent, tollitur potu lacte asino, item bubulo*. Actius in biliosis fluxionibus lac bubulum aut caprinum, tepidum recens mulsum auxiliari ait in potu: aut ad igne decoctum, assidueque agitatum, donec ad tertias sit reductum: quo ipsum & per fluuiales filices: *αζλακας* Græci vocant) ferrique laminas igni candefactas, ac in lacte extinctas fieri potest. Cæterum in decoquendo (inquit) superstantem concretionem siue spumam cochliari aut pœna auferre oportet. Hoc enim nullum compendiosius remedium ad fluxiones reperiri posse. Quandoquidem autem si bricantibus lac ipsum in nidorem aut etiam acorem conuerti consuevit, maiusque nocumentum quàm commoditatem inferre: tunc sanè in præsens, ipsum non exhibendum. Idem Actius eadem ferè in coeliacorum etiam diæta tradit, ita exhibitum simul sistere ac temperare fluxiones

xiones inquit. Sed & Galeno teste bubulum lac dysentericos iuuat; & Plinius: *Bubuli lactis decocti potus*, inquit, *inter caliacorum & dysentericorum remedia numeratus*; dysentericis addi mellis exiguum precipiunt: & si tormina sunt, coruus ceruini civerem, aut fel taurinum cumino mixtum, & cucurbita carnes umbilico imponere. Nostri quoque temporis medici ut dysenteria occurrant, in vaccino lacte stomomoma siue feriaciem optimam noues candefactam extinguunt, indeque calidum propinant agro, vel per clysterem injiciunt. Nonnulli in aqua etiam agro bibenda aciem similiter extinguunt. Alij lac vaccinum molla ad ignem ponunt, & duos lapides nigros fluviales simul & aciem candefaciunt, & lacti imponunt, ac ne exundet ebulliendo cauent: lac ira medicatum quam calidissimum bibi precipiunt. Aetius, de suppuratis renibus tractans: lac cum melle post puris eruptionem eis praeberi iubet, & primum quidem asinum aut equinum: ad vlcera enim expurganda (inquit) conducit: cum vero repurgatione amplius opus non habent, & morfus sunt obtusiores, indigetque aeger nutrimento, tum etiam bubulum lac eis exhiberi cudit duarum aut trium heminarum mensura. Sunt qui aiunt referre Plinio vaccini lactis potu conceptus adiuuari. Hippocrates, cum vulnerato intestino respiratio prodit inferne inconspicua iuxta vulnus, & euacuatur pectora, dari lac & vinum iubet, pari aquae mensura ammixta. Aitque alicubi: si capitis os doleat, fractumque sit, lac vinumque pari modo propinato. Gesnerus testatur aliquos nostro tempore aduersus quartanam remedium praedicare, si ex vino & lacte confusis liquor in balneo Mariae (ut vocant) extractus per aliquot dies bibatur. Praeterea Hippocrates, cum fluxus albus obortus fuerit, qui vel ventris monet profluuium, vel ad vterum vertitur, &c. pharmacum bibi iubet, à quo superna purgentur, & lac asinum. Postquam autem (inquit) infra purgata fuerit bubulum lac bibat ad dies quadraginta, si poterit, meracum (ut Cornarius transfert, in Graeco est, αἰχμητός ὂν) sub dio per noctem expositum, quarta aquae parte ammixta, & quae sequuntur: iubet autem aquam paulatim imminui, & eius loco plus lactis tepidi recens emulsi admisceri, donec rufus fere merum lac fiat. Nam αἰχμητός nō de vino solum dicitur, sed de quouis mero & non mixto. Totus sane ille apud Hippocratem locus, difficilis & obscurus videtur. Hoc saltem si non ex isto loco, ex superioribus tamen constat, vinum lacti permixtum inter remedia quodam fuisse sanos vero in cibo idem facere nostros (inquit Gesnerus) metris huic argumento accommodatis reprehendunt; quorum hic sensus est: *Lac non Lyao de iccore. Est abluendum, sed liquatis Argenteisque nymphis Et, qui dū frui vult, Dextra valitudine.* Nimirum quod facile lac vino permixtum acefcat, & simul in ventriculo corrumpantur, aut etiam fortè cogulandi in eo lactis periculum sit: Auicenna certè Empiricos laudos aliosque docere scribit, lac cum acidis vel acetosis edendum nō esse, quoniam diuturni morbi inde oriantur, ut lepra & alij. Ex lacte habemus, butyrum, caseum, & fetum. Dicam de vtrorumque usu, sed medico tantum. Postularent enim per se tractatum integrum, ac prolixum. Habuerunt (inquit Hieronymus Mercurialis) veteres varia butyri genera, sed pharmaci potius loco, praesertim apud nobiles, quam cibi, illis in usu erat, ut non immeritò Plinius butyrum gentium barbarum laudatissimum cibum, quique diuites à plebe discerneret, appellarit. Hac namque ratione factum puto, ut Athenaeus, qui in suo conuiuio nullum cibi genus praeterijt, butyri nunquam mentionem fecerit. Plinij verba quaedam, ubi de butyri effectibus sermonem habet, mihi suspēta redduntur, nimirum haec: *Natura eius astringere, uolure, replere, purgare.* Nam praeterquam quod duo ista sibi aduersantur, mollire & astringere, à nullo quoque authore butyro astringendi facultatem attributam legi: neque id rationi & eius temperaturae consonum videtur. Quo circa pro astringere, digerere restituendum duco, cum praecipua quam butyro Galenus ascribit, facultas, sit digerendi vis. Dioscoride ait, replere, purgare & carne vestire. Galenus facultatis ait esse concoquentis, paululum habere etiam digerendi potentiae, in medijs nimirum corporibus secundum duritiem, mollietatem. Nam id semper (inquit) memoria tenere oportet, quicquid simpliciter ac sine addito profertur, de medijs temperatura corporibus intelligi. Nam corporum plane duorum tumores praeter naturam hoc nequit medicamen digere. At quae in mollibus sunt phlegmonae eas & concoquit & digerit perfacile. Nam parotides & bubonas & oris phlegmonas, aliasque partes complures prosum illo solo curauimus, nimirum puerilibus corporibus & mulieribus perpetientibus: Sed & gingiuis puerorum dentientium assidue illitum nihilo imbecillius melle gingiuas extenuet, per digerit pariter & concoqui. Proinde cataplasmatibus inditur, quae extrinsecus imponuntur parotidibus, hypochondrijs, & bubonibus. Sed & in ventrem deuoratum, & ex eo distributum, magnifice confert expulsionibus ex pulmone, idque in pleuriticis & peripneumoniacis affectibus, cum hoc quod eos etiam concoquat. Atque si solum lingatur, magis quidem concoquit, verum minus educit: si cum melle & amygdalis amaris, plus educit, sed minus concoquit. Haec Galenus. Vita-
lis de Furno Cardinalis & medicus eximius, de butyro eiusque natura scripsit in haec verba: Butyrum

Epidemi. 2.
sect. 6.Lib. de nat.
mul.Lib. 1. Par.
lect. c. 16.
Butyrosus
medicus.Lib. 10. de
simpl. med.
fac.

Cap. 60.

rum naturaliter calidum est & humidum, cum dominio caliditatis viscosum & vntuosum. Idem saepe comestum, stomachum humectat, ventrem soluit, pectus lenit, vlcera pectoris & intestinorum sanat: maximè valet quando recens humanae complexionis proximum. Valet etiam ad leniendum pectus & pulmonem, curandumque maximè si ibi fuerit apostema, quia propria eius vis maturare humores & superfluitates omnes pectoris dissolvere & mūdificare, maximè si cum melle, vel saccharo comedatur. Butyrum repugnat venenis, membra humectat, asperitatem oculorum eius litura mollicat & emendat, apostema dissolvit & maturat, vulnera pectoris, pulmonis, intestinorū morfus mitigat, nervos contractos emollit & laxat. Contra venena interna singulare est remedium, si is qui venenum potavit, in lacte calido solum bibat abundè: nam sua pinguitudine meatus obstruit, ne venenum subito ad cor surrepat. Recens autem est laudabile, vetustum verò minus. Valet item, ut ait Constantinus, contra ictum Scorpionis, ob allatam nimirum rationem. Sua caliditate resolvit, viscositate verò & humiditate sua mundificat & abstergit. In magna tamen quantitate comestum, stomacho nocet, digestionē impedit, quia lubricat & supernatat; unde male digeritur. Clarissimè verò butyri vires tradidit Dioscorides: Natura (inquit) est oleosum & emolliens, unde largius epotum ventrem resolvit: prodest, ubi oleum non adfuerit, contra venena. Cum melle si intricetur, dentitiones adiuuat, gingivarum pruritus, & oris vlcera in infantibus emendat: Illitum foris capacia alimentorū facit corpora, & ab albidis pustulis per summa scatentibus asserit. Contra inflammationes & duritias vulvæ, quod nec virus resipet, nec vetustatem sentit, butyrum efficax est: dysentericis & coli exulcerationibus infunditur: in medicamenta addi solet, quæ pus movent, vtile præsertim cum nerui, aut cerebri membrana, vesicæ cervix, vulnera acceperit, id autem purgat, replet, carnem creat, ab aspide percussis vtilissimè imponitur. Recens obsonijs additum olei vicem pensat, & adipis vice fungitur in bellarijs. Colligendæ ex eo fuliginis ratio hæc est: Butyrum in lucernam novā ingestum accenditur, sic ilique operculato quod supernè in siphunculi speciem definat, & infima parte cuniculos clibani modo habeat, crematur, & subinde aliud in absumpti locum sufficitur, dum coaceruetur fuliginis modus quem facere institueris: penna post deradicatur ad vsus. Eius effectus est in medicamentis oculorum, exiccare & astringere: fluxiones cohibere, & vlcera celeriter ad cicatricem perducit. Hæc itaque omnia Dioscorides. Hippocrates non semel butyro vitur. Postquā puris sputum in suppuratis ex peripneumonia iam prodiderit, vrticæ semè thus, origanum in vino albo, melleque ac oleo modico, ipsi infundi iubet, idque per triduū, postea verò butyrum, & resinam in melle eliquat. Si cognoscere voles (inquit idem) an mulier prægnans fiat, butyrum & lac mulieris masculum gerentis bibendū dato, & si eructauerit, concipiet, si minus, non. Idem ait: Si mulier recens enixa fuerit, butyrum & alumen melle subactum in linteo subdito. Cum in purgatione pustula circa osculum vteri fuerint, sic curare oportet: Carnem bubulam cum butyro, aut adipe anserino & aniso tritis illine, & ipsam carnem in pudendum inde. Ad inflammationem ex partu vterum: butyrum, thus, resinam, mel simul liquefacito & affuso vino tepida infundito. Si exulceratum fuerit os vterorum, butyrum, thus, myrrham, resinam, medullam ceruinam, infundito. Et rursus: Si quid in vteris fuerit exulceratum, butyrum, thus, myrrham, resinam parum infundito. Item: Si verò vlcera fuerint pudendum, butyro colluito, deinde pharmacum bibendum dato, & vlcera butyro, resina, myrrha, flore argenti illinito. Et rursus alicubi: Si ex fervido & superficario vlcere pudenda fuerint vlcera, adipem bubulum & butyrum & anseris adipem & fufinum unguentum misceto, & ex his pudenda illinito, & aqua tepida colluito. Idem Hippocrates casco quoque aliquando vitur pro cibo medicamento, Agens enim de tertia tabis specie. Quarto autem mense, (inquit) quinto quoque die leviter fomento vtatur, & edat obsonium plurimum: sint autem obsonia caseus & carnes ovillæ coctæ paucae. Alibi etiam inquit: Caseum acrem, & rutam, vino nigro pari aqua temperato diluito, & post totius locionē excepto capite, bibito ad vterorum futuros cancos. Minimè verò etiam silentio inuoluendum quod scribit Donatus ab Altemari, casei Siculi glandem melle illitum, puero ascaridibus laboranti contulisse. Marcellus ad omnes epiphoras ventris, caseū vaccinū mollem imponi iubet quo tempore dysentericis poriones ferro candenti calefactas dari conuenit. Plinius item: *Caseus recens vacinus* (inquit) *caliacis & dysentericis immittitur: item butyrum heminis quatuor, cum resina terebinthina sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo*. Sextius eosdem effectus casco equino, quos bubulo tradit. De sero lactis verò sic scribit Aetius in cura melancholice: Vtile est lactis sero ventrem subducere: veruntamen id non fit, quod ex casco fuerit expressum: melius enim est id, quod per decoctionē ex lacte separatur, præsertim equino, vel bubulo &c Marcellus, ut morantem aluum serum impellat, mel adijcit, & salis quantum sit satis: quod probo: nam per se potum in multis per vrinæ vias redditur. Cæterum calidum nē sit, an frigidum, disputarū nonnulli hæcenus: quam quæstionē Brasauolus in tertio aphorismorum diligenter, atque exactè pertractauit, præsertim commentans hæc Galeni verba: *Hæc autem*

tem lactis: pars, serosa dicta, vim habet abstergerendi. Inquit itaque Brasauolus: Serum absterfuum dicitur: propterea dubitandum videtur, quam qualitatem obsterfuum habeat, & an serum tale sit, vimque exulcerandi habere possit. Videtur in primo statim disputationis vestibulo serum si absterfuum sit, calidam qualitatem habere, imo Dioscorides serum non solum abstergere dicit, sed etiam e corpore humores educere, quod est caliditatis inditium, unde & Galenus, ubi de sero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exonerandam creberrima hac portione vsi sunt, & de lacte ipso tractans, causamque cur soluat, assignans, inquit esse propter multum serum, quod habet admixtum. In fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem substantiam habere docet, caseosam, serosam, & butyrosam: De serosa parte loquens, inquit, crassitiem humorum extenuat, & aluum subducit. Et in fine illius partis, in qua de acido lacte disserit, inquit: Tâto magis lac subducere, quâto plus habebit feri, hæc autem sunt caliditatis opera, nosq; experientia docet, iecoris obstructionem Sero aperiri, & singulis annis multi ex feri caprini potu ab obstructione liberantur. Mauritanii quoque & Damasceni medici serum calidum esse testantur. Mesue etiam dicit, aquam lactis, calidam, & siccam esse in primo gradu, vsque ad secundum, & Avicenna de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquositatis est calida: nosque idem hoc medio suadere possumus, quia nullus est, qui non concedat, urinam esse calidam. Urina autem est aquositas sanguinis: at simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatem habebit: A natura enim aquositas ad hunc finem generatur, ut sanguis per omnes corporis venas deducatur. Deinde illa aquositas reuertitur, & ad urinæ meatum transit, atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quæ lacti mixta est: lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mammillarum glandulosa iterum coctus, quæ dum concoquit, rubrum colorem auertit & album inducit: talis autem glandulosa caro frigida, & humida est, unde hoc quod in lacte serū dicitur, est sanguinis aquositas, quæ cum per vias urinarias exit, urina nuncupatur, cum verò urina sit calida, & ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serum dicitur, serum ipsum calidum esse oportet. Nec ad illud tanquam ad asylum fugiendum est, quòd urina in renibus caliditatem acquisierit, per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est. Nec ad istud tutò confugere poteris, quod mamma rursus caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatem fit. Adde quod in venarum dissectionibus, aquositas illa, quæ à sanguine separatur, colorem, saporem & urinæ substantiam habet tamen ad renes adhuc non transiit: nec tamen iremus inficias, illius aquositatis caliditatem in renibus magis intendi, quum & ipsa suapte natura calida sit: cum verò ad renes profuit, & per meatum urinam exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur: Ex his igitur inferendum videtur, serum calidæ temperaturæ esse. At in oppositam sententiam Galeni verba facere videtur, qui ubi disputat, propter quid mel ob caliditatem validiorē amaritudinem contrahat: lac verò dulcius efficiatur: in illo capite dicit, lac ex tribus substantijs compositum esse, caseo, butyro, & sero: postea addit, at excrementum illud serosum, & frigidum & humidum est, & alicubi serum etiam frigidum facit, imò & ad hoc probandum ratio quædam philosophica in promptu est. Nam Aristoteles in quarto Meteorum, si is liber Aristotelis sit, docet, solum ea quæ frigida sunt, liquida, coagulari per frigus. At illa enumerans quæ frigore coagulantur inquit: ut sunt quedam vina, acetum, lixiuum, serum, igitur serum frigidum est, tum ex Philosophi sententia, tum ex ratione ipsa, quæ ita esse demonstrat. In hac igitur ambiguitate, quid dicere oporteat, inexplicatum videtur, quoniam rationes, & magnorum virorum auctoritates hinc inde tanquam instructæ acies militare videntur: immo si calidum sit, quia euacuat & abstergit, erit in Galeno contradiçtio, qui in tertio de alimentorū facultatibus, ipsum soluere dicit, in quarto autem de simpl. med. facultatibus, c. 16. frigidum & humidum iudicauit, imò & in decimo eiusdem operis, ipsum calidum ponit, quia & extergendi & subducendi vim habet. Nos igitur ut hanc controuersiam eo meliori modo quo fieri potest, conciliemus, aliquam caliditatem sero inesse dicamus, tamen non talem, tãtamque, quin à frigidiore partibus superetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiusdā, nõ multum manifesta, tamen quæ aliquo modo sentiat, si quis penscularè gustet, in ipso vires sunt attenuandi, detergendi & subducendi per aluum, suapte autem natura & pro maiori parte frigidum, & humidum est, ob maiorem mixtæ aquositatis copiam. Dioscorides serum propter hanc parum caliditatem & acredinem dicit serū efficacius in purgâdo esse quàm lac, & quod his datur, quos sine acrimonia purgare volueris, quales sunt, atra bile laborantes, comitiales, lepre, elephântiales, & toto corpore papularū eruptiones. Experientia verò frigidum esse docet, propterea vulgus nostrum mense Maij, ut bilis calorem supprimat, & erumpentibus pruriginosis pustulis succurrat, serum copiosè propinat: sed caprinum potissimum querit, aut asinum, & intentum assequitur: adde quod id lac apud auctores frigidius existimatur, in quo plus feri inuentum sit, ut de asinino Galenus refert. Serum igitur frigidum esse constat, quod eius quoque gustus, qui insipidus est, probare videtur. Nec ratio

Serum ut
abstergere
dicitur.

Lib. 3. de
facu. alim.

Lib. 2. cap.
444.

3. de simpl.
med. facu.
cap. 16.
Lib. 3. de
arte curan.
lib. 7.

Lib. 2.

ratio illa te commoueat, vt ipsum calidum esse fatearis, quoniam abstergat; etenim aqua hordei idem efficit, tamen frigidam esse constat: subducit verò serum ob modicam illam acridinem & caliditatem, quam in se habet. Hæc de sero dicta supersint, in quo & caliditatem aliquam, & aliquam acridinem inesse putamus, quæ abstergit, & aphthas in puerorū ore facit: his autem modicis qualitibus, Damasceni & Mauritani illecei, serum calidum esse professi sunt, cum tamen absolutè non sit. Hæc omnia itaque Brasauolus, quibus tanquam pro corollario addo ex Plinio, serum ante omnia orthopnoicis prodesse cum nasturtio. Nunc de vrina dicendum. Inuenio apud Galenum in libro de facili parabilibus, ne cui penis arrigi possit, succinum vsum lotio bouis castrati extinguit: hoc in cibis aut potionibus vti, quod remanet in vase reponito. Hippocrates autem ad sterilitatem, vbi (inquit) fomentum toti corpori adhibueris, medicamentum bibendum dato sursum, ac deorsum purgans, deinde lacte asinino postea in potu exhibito vterum per fistulam duobus diebus foueto cum vrina muliebri putrida nitro injecto, tertio verò die cum vrina bubula. Purgatorium ex eodem, si mulier non concipiat. Tauri vrinam collige trium heminarum mensura: deinde artemisiam herbam, aut parthenium, aut adiantum, aut laurum viridem, & cedri ramenta simul contunde; deinde in effossa scrobe carbones accende & imposita olla vrinam tauri infunde, & contusa in mortario adijce: postea fellam circumpone, & artemisiam herbam, aut hyssopum, aut origanum impone, & muliere super hæc collocata, donec sudet, foue. Vbi vero sudarit, laua cum calida, & in lauacrum, artemisiam, & laurum immitte: deinde subditium medicamentum adhibe: aut artemisiam aut bulbinum in vino albo tritum lanæ inuolutum subdat. Hæc ad tres dies faciat, & deinde cum viro dormiat. Tantum Hippocrates. Bialcon autem, vt citat Plinius, ad Venerem stimulantem tauri à coitu vrinam bibi iubet, lutoq; ipso illini pubem. Lepras ac furfures tollit vrina tauri, vel addito nitro asini circa canis ortum, vt tradunt Plinius & Marcellus, qui etiam ait: *Lotio taurino caput silaueris, porriginem vetustissimam tollit*. Et Plinius: *Ad porriginem (inquit) vique non tadia animalium capillis incalescant, fel hircinum cum vrina tauri prodest*. Capitis item vlcera manantia eodem Plinio teste vrina tauri efficaciter sanat: si verò vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Dioscorides ait: Vrina tauri si cum myrrha instilletur, aurium dolores lenit. Sed Plinius: *Si maior (inquit) sit grauitas aurium, vrina capri, vel tauri, vel fullonia (id est humana) vetus cal. facta prodest, vapore per lagenæ collam subeunte: admiscet & aceti tertiam partem, & aliquid vrina vituli, qui nondum herbam degustauerit*. Si sanguis reijciatur, efficacem tradunt, citante eodem Plinio, bubulum sanguinem, modicè & cum aceto sumpit. Nam de taurino (inquit) credere temerarium est: cuius nimium internus vsus maleficus est, vt modò patebit. Haly sanguinem vaccinum vulncri infusus, emanantem sanguinem sistere tradit: Rasis verò obsecus concoquere, si cum seuo ad ignem emplastrum fiat; emollire etiam tumores duos. Panos idem & apostemata curat, vt ait Plinius, vt fel quoque & caro bouis si calida imponantur. Canum item scabies sanatur eodem sanguine recenti, iterumque cum inarescat illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Sanguis verò taurinus, auctore Dioscoride discutit, mollitque duritias cum polenta illitas; & Plinius ait: Panos & apostemata in quacunque parte hunc eundem sanguinem aridum discutere: qui tamen, vt ostendimus, idem de bubulo simpliciter eodem ferè loco tradit. Galenus reprehendens curiosum vsum ex sanguine animalium quorundam, quorum loco faciliora paratu alia & præstantiora medicamenta habemus. Vrsorum (inquit) sanguis si abscessibus imponatur, fieri potest, vt concoquat: Adijciam verò etiam caprinum, hircinum, taurinum: licetque tibi, si voles, præteritis sexcentis medicamentum parabilem, quibus concoquuntur abscessus; vrsos, tauros, ac hircos mactare, quolibet scilicet vso. Nec enim semel quispiam imposito in partem medicamento, promissum eius exiger, nec etiam si refrixerit, vt iam cogatur. Tantum Galenus. Aesculapius ait: Sanguis tauri serpentes necat: illitus verò maculas omnes de facie tollit: quæ posterior facultas legitur quoque apud Sextum. Aridus istiusmodi sanguis tritus contra parotidas prodest teste Plinio, & quidam magnificant eundem aduersus podagras per se. Aridus verò cum cotyledone herba phagedænis, & fistulis immititur. Sequitur, vt de malignitate eiusdem dicamus: eiusq; signis & antidotis, collatis auctorum locis. *Celerimè (inquit Plinius) coit, atque durescit, ideo pellifer potu maximè*. Mirari autem subit, cur aduerbium maximè addiderit, quasi etiam aliter quàm potus lædere possit, id quod auctorum nemo tradidit, nec ratio indicat. Neque enim tota substantia venerosus est hic sanguis, non magis quàm lac; sed ex accidenti cum coagulatur: quod fit in sanguine priuatim, cum recens bibitur, non aliàs: & ne tum quidem, exemptis fibris, quæ condensationis causam habent. Plutarchus in libro de superstitione scribit, Midam, antiquissimum illum Phrygiæ regem, contracta ex somniorum diritate, animi ægritudine, cum formidabilis affectio auerseretur indices, tauri sanguine copiosius hausto, concessisse ab humanis. Idem leges apud Strabonem, & Eusebium, & Calium Rhodiginum. Similiter Psammenitus rex Aegyptiorum, victus à Cambyse, cum denuo ad defectionem sollicitasset

*Vrina v.
sus.
Lib. de sterilib.*

Lib. de nat. mul.

Sanguis bubulus.

*Sanguis taurinus.
Lib. 10. de simpl. med. fac. c. 4.*

Sanguinis taurini malignitas.

Lib. 3.

Aegyptios, hausto sanguine taurino periit, ut testatur Herodotus. Deprehenderunt etiam hoc venenum in divina re mortales (inquit Marcellus Virgilius) cum iugulatis ad sacrificium tauris, qui aderant superstitiones, calentem adhuc biberent, nova & indigna Deo ratione hac, sanctitatem incolumitatemque suam se augere existimantes: nullas tamen clarius hoc genus mortis quam Themistocles fecit, qui post pulsum à Græcia Xerxem exul à patria, accepto ab Artaxerxe exercitu, siue volens, siue desperans, quæ illi contra Græcos pollicitus fuerat, præstare, in Ioniæ Magnesia decepto cultuario ipse taurum in sacrificio tenens, exceptum poculo sanguinem repente hausit, ut esset eo tempore anteposita vitæ mors, perpetuum voluntatis honorisque sui testimonium, quod semper cives sui meminissent: caneretque pro se in Helena Sophocles:

Ερπιδὲ λῶσον αἷμα ταύρου γ' ἐκωϊόν
Καὶ μὴ γέ τ' ἔλθω τὰς δ' ἔχον δυσδουλίαν.

Et Aristophanes in Equitibus suis.

Βίλνιστος ἡμῖν αἷμα ταύρου πίνε.

Ο Θυμίσκος λίους γὰρ θαυαίους ἀντιώτερος.

Frequentius quondam taurini sanguinis periculum hoc fuit: nostra ætate nulla id afferente religionis occasione, nullum aut rarissimum est. Hæc Virgilius: Et Natalis Comes scribit ex Diodoro Siculo, Aesonem Iasonis patrem, cum ob insperatum Argonautarum reditum Pelias eum obrungere decreuisset, sacrificantem hausto taurino sanguine satis concessisse. Est tamen, ubi sanguis iste minimè venenosus est, ut testatur Plinius his verbis: *Taurinus sanguis recens inter venena est, excepta Aegya. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatur tauri sanguinem bibit, priusquam discendat in specus. Tantum potest sympathia illa de qua loquimur, ut aliquando religione vel loco fiat.* Est autem Aegya vrbs inter Aetolos Peloponnesiacos, Plinio & Pomponio testibus: Est & Aegira insula apud Plinium. Αἴγιρα (inquit Stephanus) vrbs est Achaïæ ab Homero Hyperesia dicta; Philon Ciliçi vrben faciat Aegiram. Quam autem Aegiram intelligat eo loco Plinius, constat ex Pausania, qui in Achaïis eiusdem rei meminit his verbis: Ab eo tumulo triginta circiter stadium via ad Græum ducit. Telluris id sanum est, quam Eurysternon (idest lati deam pectoris) cognomento nuncupant. Signum deæ vetustissimum. Sacerdotium mulieri decernitur: quo statim suscepto, vitam illa agit calibem omne ætatis reliquum tempus, quanquam & antè eam oportuit cum vno tantum viro matrimonij causa fuisse. Taurini sanguinis haustu periculum faciunt: quo illa epoto, si legi fraudem fecerit, statim flagitium dicitur morte luere. De symptomatibus noxique quæ sanguinis taurini potum subsequuntur, audiendus est Dioscorides. Tauri (inquit) recens iugulari sanguis epotus spirandi difficultatem strangulatumque concitat: faucium tonsillarumque meatus præcludit cum nervorum distentione, lingua rubescit: dentes inficiuntur: quædam concreta sanguinis vestigia, inter eorum commissuras restant. Paulus Aegineta omnia quidem Dioscorides verba super hoc veneno in suum codicem transcripsit; variat tamen in nonnullis, quæ ut hæc scribendo Gesnerus observavit, breviter ex eodem annorabo: *μετὰ πηγμὸς ἰχθυῶς*, Aegineta pro *πηγμὸς* habet *σπασμὸς*, idque probò, nam *σπασμὸς*, idest suffocationis et entienem iam prius fecerat. Proinde etiam interpretes rectè non suffocationem, sed convulsionem, vel nervorum distentionem vetterunt: & Nicander in Alexipharmacis, ubi de hoc maleficio tractat, sic scribit:

Ο δὲ σπασμὸς σπασσὶν α' αὐτῷ

Διδόκει ἐν γὰρ σπασμῷ μεμορνημένος ἀφρώ. hoc est,

Ille verò convulsionibus vexatus

Subinde humi spuma pollutus palpitat.

Posterior hoc signum de spuma, quam ore nimirum reddit, qui bibit, aliorum nullus commemorat. Sed non opus est, quod quis sollicitus sit de signis huius veneni: neque enim ita latere potest, aut cibus portionibus immisceri, ut alia quædam venena: Euenire tamen posset, ut in stultis, & insanis hominibus, qui vel sponte vel oblatum bibissent hunc sanguinem, aliquis horum signorum usus esset. Rursus ubi in Dioscoride rectè legitur, *ὁ δὲ πτε, βιβραμμένοι*, idest, cruento colore infecti dentes: Aegineta & Aetius perperam habent *βιβραμμένοι*, utriusque interpretes quidam ineptissime redant corrosi. Nicandri Scholiastes Aristotelem citat de sanguine taurino his verbis: *Οὐ λαμβάνει δὲ πτε μὲν, ὡς περ καὶ τὰ ἄλλα δηλητήρια καὶ ὁλλοῦται ἀγχοῦται: ἔστι γὰρ ἀνοσιώτεροι τῶν ἄλλων ζώων αἱματος, ὡς Ἀριστοτέλης: διὸ καὶ ἀφρόνως ἐπιε, ὥστε ἀνοσιώτερον πτεσθαι αὐτὸ καὶ τελευτῶσι.* Et rursus paulò post. *Ανοσιώτεροι πάντων αἱμάτων Ἀριστοτέλης τὸ πτε φησὶ.* Ego apud Aristotelem *ἀνοσιώτες* vocem quæ infirmum significat, de taurino sanguine nusquam reperio: sed apud eum ita legimus, *Παχύτερον δὲ καὶ μελάντατον τῶν ζώων αἷμα αὐτῶν καὶ ὅτις ἔχουσιν* quamobrem in Nicandri etiā Scholiaste pro *ἀνοσιώτεροι*, vel *κακώτεροι*, vel *μελάντεροι* leges, vel utrumque, & similiter pro *ἀνοσιώτες* eadem vocabula in superlativo gradu. Hoc admisso, ut necesse est, verborum quæ ex scholijs cita-

Lib. 3.

Lib. 6. Mythol. ca. 7.

Li. 28. 6. 9.

Symptomata ex sang. taurino.

Li. 3. Hist. anim. c. 19.

*Sanguinis
taurini po-
ti cura.*

*2. de Anti-
dot. c. 42.*

*Remedia
aduersus
sanguinem
taurinum.
Acetum.
Amaran-
thus.*

citauimus, hic sensus erit: Cùm cetera venena saepe fallant, & lateant, vt vel ab inuitis cautisq; sumantur; taurinus sanguis eiusmodi est, vtpote nigerrimus crassissimus in toto sanguinis genere, Aristotele etiam teste, vt latere non possit, nec nisi à volentibus sumi, quibus stultitia, aut desperatio hoc faciendum persuaferit: Quamobrem rectè Nicander dixit si quis hoc venenum biberit ἀπορου-
m, idest, suapte stultitia, non fraude & dolo, & insidijs. In cura huius veneni præcipui medicinae au-
thores & quorum autoritate alijs nobis standum est dissentire videntur. Etenim Dioscorides vo-
mitum à sanguinis istius haustu vitandum esse mouet: quandoquidem sanguinis globi, seu grumi,
attritu illo in sublime relati, magis gulæ inculcantur. Idem Aetius & Aegineta præcipiunt: Cate-
rum Galenus, aduersus sanguinem taurinum epotum (inquit) remedium est acetum bibere, & vo-
mere. Gesnerus mihi rectè ita conciliare videtur: Dioscorides & alij vomitum rectè prohibere vi-
dentur, illum scilicet qualis post cetera venena moueri solet, nempe ab vfu dulcium pinguiumque
vt olei, hydrelæi, hydromelitis &c. Galenus probat, sed à solo aceto, vt quod grumos dissoluat, neq;
simpliciter educat, & gulæ infarciat. Certè à lacte coagulato in ventriculo, similiter vomitiones vi-
tandas Dioscorides, Aetius & Aegineta præcipiunt, ne hærens in gulæ angustijs coagulatum lac ad
exitum eluctando suffocet. Hoc etiam obiter monet idem Gesnerus, eadem ferè omnia quæ lac
coagularum in ventre dissoluunt, & quæ sanguinem suum cuiusque in ventriculo, vel alibi concre-
tum discutiunt, contra sanguinem taurinum quoque antidoti locum obtinere. Statim autem (in-
quit Dioscorides) exhibenda sunt medicamenta, quæ concretum sanguinem discutiunt, aluum sub-
ducunt: & rursus paulò post aluum resoluendam consilia, vt Galenus quoque loco iam citato, &
Nicander hoc versu:

Ἡ καὶ ἐκφλέσει κατὰ χθίος ἱρμάτα γ' ἄσποτ.

Vel etiam exprimas onerati excrementa ventris.

medicamento scilicet purgante. Nam quod Scholiastes illic addit, ἡ καὶ τῆς συνῆς φλοιῶ, tanquam
poeta de cortice fici hic aliquid dicat, id ita accipi, neque sensus, & constructio loci illius admittit,
neque cum alijs scriptoribus conuenit. Ibidem Scholiastes scribit, καλῶς ἐπὶ τὸν γαστέρα, idest,
poeta aluum clystere vacuandam monet. Et Aetij interpres; Aluus (inquit) pinguis & lubricis
infusus eluatur. Apparet verò clysteris vsum inter huius veneni remedia, etsi non sit reprehenden-
dus, authores non præcepisse. Nam & Nicandri verba commodius de medicamento purgante per
os sumendo acceperis; & Aetij locus videtur corruptus. Dioscorides enim, à quo is sua transcripsit
sic habet. Δεῖν δὲ τῆς κοιλίας ὑπερβολὴν εἶναι διὰ τὴν σαρξὶ μέντοι ἀποδιδόναι διατῆς ἰδίας καὶ ροαδῆς
(Aegineta melius, κατὰ ροαδῆ καὶ δυσκοιλιῶν) idest, Aluum soluere oportet. Nam ijs, qui seruantur ster-
corosa & foetida per sedem egeri consueuerunt: Ruellius legit κατὰ ροαδῆ καὶ ρύαδῆ, idest stercoreosa,
fluida. Paterea stomachum & ventrem hordeacea farina ex aqua malsa perungere (κατὰ πλάσσει-
σιν, idest in cataplasmatis formam redacta fouere) oportet, vt idem addit Dioscorides, Galenus ve-
rò profuturum etiam promittit, ventrem subducere, eundemque lupinorum farina & nitro ex oxy-
melite decoctis contegere; nimirum vt indefluat, vt solet in epomphalijs dictis medicamentis. For-
san & apud Dioscoridem (inquit Gesnerus) non κριθῖνα, sed θυρμῖνα legendum: Nam & ad aluum
ciendam, & ad grumos dissoluendos quantum Lupini hordeo præstent, medici omnes sciunt. Me-
minit huius veneni etiam Ferdinandus Ponzettus Cardinalis, sed nihil adfert egregium, vt neque
alij recentiores, quorum libros in præsentia adiui. Quare nunc remedia qua particulatim apud au-
thores inueniuntur ordine literarum, ex Gesnero, qui diligenter ea collegit, subnectam, vt inuenire
& conferre facilius sit. Acetum per se prodest ad vomitum ciendū, vt ex Galeno dixi: alij id nequa-
quam ad vomitum exhibent, sed vel mero, vel aqua diluto (poscam vocant) alia medicamenta quæ
sanguinis grumos dissoluere possunt, admiscunt. Ad lac quoq; coagulatum acetum per se bibi Ga-
lenus consulit, non tamen ad vomitionem. Amatantus celebrat ab Aetio: quam herbam Diosco-
rides heliochryson, vel helichryson vocet. Sed quædam hæc sit, vel quo nomine Gesneri tempore
diceretur, medici contendebant. Eurycius Cordus, & Leonardus Fuchsius putant (inquit) eandem
esse, quæ hodie vulgò stichas citrina nominatur, in qua ego folia abrotoni desiderio & potius age-
raton Dioscoridis esse conijcio. Io. Ruellius cotulam non fatidam. Ego Matthæoli Senensis sen-
tentia magis acceperim, qui helichryson apud Thuscas abundè nasci scribit, locis incultis, & pratis
siccioribus, collibus, & arenosis fluminum ripis, altitudine cubiti, folijs abrotoni, per interualla di-
gestis in caule quem rectum & solidū habet: umbella in cacumine aurea, quæ vulgaris mille folij,
aut eupatorij. Mesuei speciem referat: flores vel aridi durissimè vigent & seruant colorem: quamob-
rem initio veris antequam alij proueniant, vsum eorum est ad corollas. Rara apud nos (inquit idem
Gesnerus) hæc herba est, aut nulla apparet autem athanasia, vel tanacetum vulgò dicti generibus an-
numerandam esse, vt etiam Mesuei eupatorium quod Monspefuli herbam D. Mariæ vocant: in
Italia quidam herbam Iuliam, contra lumbricos vtentes. Omnibus vna florum species, umbellæ vi-
delicet

delicet aureæ florum corymbi, sicci, quod pulchrè cum Dioscoride facit: & hæc causa est quod decerpit etiam longo tempore seruentur; nihil enim aut parum succi amittunt. Omnibus sapor acris cum amaritudine quadam: Omnibus odor quidam suus est, non ingratus, & qui vel moschi aliquid respicere videatur. Quare minimam in hoc genere iuam moschatam nonnulli appellant, quam ex agro Mesæci oppidi, vallis Tellinæ, vt vocant, amicus quidam ante annos aliquot ad me misit. Illa quam describit Matthæolus, aut certè congeret prius, Basileæ proximè urbem locis arenosis emicat, qua torrens influit. Nos tanacetum nostrum in aliorum locum non minore effectu, cum ad alia præstanda, quæ de helichryso veteres promittunt, tum ad sanguinem vbicumque resoluendum, substituemus. Helichrysi meminit Galenus in maranto tantum, vt Aëtius quoque: Agineta in amaranto primum ex Galeno, deinde in helichryso ex Dioscoride, quasi vnam & eandem herbam esse nesciret. Amarantum (inquit Galenus) incidit & attenuat: coma eius cum vino pota menses detrahit (quod & Plinius scribit) Creditur & sanguinis grumos non in ventre solum, sed etiam vesica liquefacere, in quem usum cum vino mulso bibendum est. In summa, fluxiones omnes potum exiccat, sed stomacho nocet. Helichrysum Dioscorides etiam chrysanthemum, & amarantum vocari scribit, eoque simulacra deorum coronari: (quod diligentissimè seruasse Ptolomæum regem Aegypti Plinius testatur) Virga, inquit, est candida, virens recta, firma vel solida. Folia habet ex intervallo angusta, abrotano similia: comam aureæ lucis, in orbem: umbellam circinatam quæ siccis veluti corymbis constat (ad solis percussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt, Plinius) radicem gracilem (& in superficie terræ, vt Theophrastus addit) Nascitur in asperis & torrentium alueis (χαρδρῶδες, aquosis conuallibus, vt Marcellus Virgilius vertit, Plinius in frutetis nasci scribit) Coma cum vino pota medetur angustiis vrinæ, serpentium moribus, coxendicis doloribus (lumborum vitijs, Plinius) & ruptis. Menses eadem trahit, concertumque in grumos in vesica & ventre sanguinem cum mulso pota absomit. Catharrum etiam sistit, trium obolorum pondere ieiunis data in diluta vini albi potione. Miscetur etiam vestibis, vt integras ab erosionum noxis tueatur. Hæc Dioscorides. Duritias etiam & inflationes, discutit, vt Plinius testatur. Marcellus Virgilius in sua translatione virgam ei breuem non rectè attribuit, vbi nōs in Græco παβδιον λευκον, idest, virgam albam regimus: Theophrastus certè tribuit & λευκον λευκον, καὶ τὸν καυλον δὲ λευκον καὶ σκληρον, idest, folium candidum, caulem verò tenuem, & durum. Plinius Theophrasti verba sic reddit. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue; cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hæc coronat se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod appropinquant, ad gratiam quoque vitæ gloriamque pertinere ardeant. Hinc patet Plinium in Theophrasto; neque caulem, neque folium λευκον, idest album, sed virumque λευκον, idest, tenue, vel gracile legisse: Ipse præterea loquendi modus, καὶ τὸν καυλον δὲ λευκον, idest, caulem quoque tenuem (sic enim potius vertendum, quàm caulem verò) aliam quoque partem, de qua prius dixerit, similiter tenuem esse oportere admonet. Græci quidem sæpenuerò λευκον dicunt, non solum quod crasso opponitur, sed simpliciter paruum. Conuenit etiam quod Dioscorides λευκον, idest, angustum dixit, à Theophrasto λευκον appellari. Quod ad caulem, si legas in Dioscoride, vt vulgata exemplaria habent, λευκον ἡλικρον, idest, candidum viridem, absurdus erit sensus, nisi quis λευκον ἡλικρον, idest, ex viridi albicantem legi posse existimet, sicut μελαν ἡλικρον diximus, sed præstiterit cum Theophrasto & Plinio λευκον legere, quàm de noua lectione diuinare. Non probo etiam Ruellium qui παβδιον hic ex Dioscoride ramulum transfert, cum virgam, aut caulem debuisset: nam Theophrastus καυλον habet Plinius colicolum: quamquam, capite vigesimo quinto, libri vigesimi primi, quod totum de heliochryso est, Plinius etiam sibi dissimilis, ita scribit: Heliochrysum ramulos habet candelas, folia subalbida, &c. Sed nec illud quod reddit veluti siccis corymbis dependentibus, quanquam alium Plinij locum in hoc imitatus: neque enim in Græcis dependere eos legimus; & res ipsa declarat in tanaceto, & similibus herbis, umbellas siue corymbos (ambigunt enim ferè inter vtrumque) non pendulos, sed rectos esse. Reprehendendus est etiam Theodorus, qui in Theophrasti loco iam citato, pro heliochryso aureliam reddens, sic vertit: Aurelia folium habet candidum, fructum tenuem, durumque: absurdissimus hic error est, quo pro caule semen supposuit. Seminis enim scriptorum nullus mentionem facit: caulem verò huiusmodi esse, omnibus conuenire satis ex antedictis constat. Venio ad vires amaranti. Vtuntur eo ad serpentium morsus vino: & ad ambusta cremato, & melli mixto, vt Theophrastus scribit: Plinius simpliciter ait: ambustus cum melle imponitur. Hæ vires ad herbe superficiem & comam, vel florem maximè pertinet: Theodorus verò ita trāstulit, vt herbane an radix accipienda sit, in dubio relinquatur. Iam pro his verbis Dioscoridis, λευκον καὶ

Li. 9. c. 21.
Li. 21. cap. 11.

Amaranti
vires.

καὶ καταρρῶν, idest, sistit etiā catarrhum, vel distillationem à capite, ab Hermolao redditur, profluua mulierum sistere. Legitur sanè in manuscriptis quibusdam Græcis codicibus Dioscoridis, ut Marcellus Virgilius obseruauit, non καταρρῶν, sed πρὸς tantum, idest profluuium: & sic legit etiam Plinius, sed fluxionis vocem ad muliebrem tantum contraxit: nam loco præcitato folia heliochrysum obolorum pondere mulierum profluua in vino albo sistere scribit. Nec aliter fortè Galenus legit, scribens. καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀπλῇ ρύματι ἐκπρᾶνται: sed melius quàm Plinius, ad quamvis fluxum, non muliebrem tantum, vim vocabuli extendit. Hoc etiam melius quod fluxiones usu eius, non simpliciter sisti, ut Plinius, & Dioscorides verbum ἔχει vsurpans (quod astringentium potius, & obstruentium est) sed exiccati docet: memor scilicet incidendi, attenuandique, & menses prouocandi facultatem ei se attribuisse. Aegineta heliochrysum catarrhis subuenire scribit. Quod si muliebra profluua exiccat, de pituitosis præcipuè, & albis (ut vocant) intellexerim: ea enim & diureticis, & menses cientibus, ut asaro & similibus, ab initio præsertim adhibitis, multò felicius quàm solis astringentibus curantur. Inter Dioscoridis nomenclaturas, chrysocome etiam & centaurium minus amaranti cognomen habent, & ocimastrum amarantis cognominatur: nihilominus tamen inter se & ab heliochryso diuersæ sunt omnes hæ plantæ; ut improbandus sit Aeginetæ interpret Andernacus, qui amarantum Aeginetæ (quod & Galeni amarantum, & heliochrysos Dioscoridis est) centaurium minus interpretatur, de quo tamen Aegineta alibi seorsum agit. Plinius alicubi heliochryson inter vernos flores cōnumerat: Sequitur (inquit) *anathe, melanion, ex syluestribus heliochrysos*, quem locum ex Theophrasti historiæ plantarum libro sexto, capitulo septimo translulit. Est & alterum amaranti genus quod Plinius ita describit: *Amaranto ven dubie ars à natura habetur* (hoc est, nullum in vestibus æquè formosum purpuræ splendorem ars vlla effingere potest, ac in amaranto natura nobis exhibuit.) Est autem spica purpurea verius, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Mirumque in eo gaudere decerpi, & lætius renasci. Prouenit Augusto mense. Durat in autumnum: Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirumq; postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat. Hæc Plinius: Cuius postrema verba: *Summa eius natura nomine est*, sic interpretor, quasi medicinæ inutilem hunc amarantum dixisset, nec ob aliud appetendum, quàm quia & elegans flos est, non marcescit: quæ summa eius laus, vel ex nomine deprehenditur. Huius amaranti (quem Plinij, vel purpureum amarantum, cognominandum censeo, discriminis gratia) nec alius quispiam veterum, nec ipse Plinius, alibi, mentionem facit. Recentiores quidam florem amoris vocant. Galli ialousiam quasi zelotypam, & nobiles flores, & passeuolours, quod serici villefi purpuram vincat: Itali fior di velluto, & alij fior di grana, idest florem serici villosi, & florem cocci. De quo pluribus scriberem si quid ad medicinam faceret, etsi iam nimis longè digressum me video. Hoc saltem prætereundum non duxi, duplicem in eo Matthæoli errorem esse: primum quod Aetij de amaranthum, idest heliochrysum pertinere, & tantum de purpureo accipi debeant, confidenter asserit: deinde quod Ruellium, & Fuchsum immeritò reprehendit, quod amaranthi potione è vino fluxus omnes sisti scripserint, quæ quidem non illorum, sed Galeni verba sunt, ut supra ostendi. Acedit tertius error, quod Aetium testem citat fluxiones omnes eo prouocare, cum ille non prouocari, sed contra sicari scripserit, Galenum in hoc secutus. Hieronymus Tragus amaranthum purpureum Circeam esse suspicatur, heliochrysum verò linariæ quandam spetiem, quos errores in præsentia alij refellendos relinquo. Mihi satis sit in vnica plantatam multos variosq; veterum & recentiorum errores, aliud agendo indicasse. Hæc omnia itaque Gesnerus. Pergo tandem ex eodem ut caperam, remedia illa ordine alphabeti recensere, quæ contra taurinum sanguinem in ventre coagulatum à veteribus commendantur. Brassicæ semen conferre ait Dioscorides. Nicander idem cum aceto copioso propinat; & Plinius ait; *Brassicæ syluestris semen tollum auxiliatur*. Caprifici fructus (Latini grossos, Græci olynthos vocant) lacteo succo turgentes, ex posca propinatur à Dioscoride: ubi Marcellus Virgilius pro olynthis reddit, ficorum caprificorumuè grossos: quoniā Græca vox (inquit) vtriusque arboris immaturum adhuc pomum significet, & Dioscorides vtriusq; lac æqualem habere potestatem tradiderit. Aegineta verò etiam grossos caprifici cum posca præbet & nitro; Galenus aceto diluit, id quod & Nicander facit, qui grossos caprifici *ἱπνός* vocat: arbor ipsa *ἱπνός* dicitur: Scholia *ἱπνός* exponunt olynthos, vel ramos fici, quod minus placet. Et Plinius ait: *Grossi caprifici pota resistunt sanguini taurino posca & lacti coagulato*. Aetius grossos propinari iubet ex fico maximè syluestri liquore plenas, cum nitro & posca; aut fici succum eodem

modo: aut ramulos fici tritos cum nitro, & posca: At verò sylvestris fici succum comestum, e vestigio grumos dissolvere tradit. Aggregator citat ex Plinij libro vigesimo tertio etiam lignum caprifici sumptum prodesse, ego eo in libro cap. 7. ubi de caprifico agit Plinius, ex grossis tantum remedium inueni. Dioscorides, & Aetius lixiuum quoque commendant ex fici lignorum cinere. Prodest autem etiam contra lac coagulatum lixiuij genus, quod *καλοποιτικόν* vocant, Dioscoride teste: interpretes eam vocem relinquunt, quidam luto trajectum aut vino factum reddunt: Idem sic nominat Aegineta multis in locis, & Galenus circa finem libri decimi de compositione medicamentorum secundum locos *ὁ δὲ καλοποιτικόν* vocat. Item libro sexto secundum genera, & sæpe aliàs Græcis medicis hæc appellatio in usu est. Est autem nihil aliud quàm lixiuum, quale figulis in usu est, Galenus libro sexto methodi. Cum nullum medicamentum ad manum haberem, petiui conianstacten, idest lixiuum liquidum, ubi vidissem pelopceon, idest figulum agro vicinum. Eadem est *κακθιτὼν πηλοταρίων* Aetio libro 12. capitulo 42. Hæc ex Iani Cornarij commentarijs in Galenum de compositione medicamentorum, secundum locos. Ego verò nullum lixiuij usum apud nostros figulos reperio: quod si quem Cornarius nouerat, quare id lixiuij esset, indicare debuerat; Sed quorsum esset ad lutum lauandum? frustra nimirum, quod vel prouerbium monet, quo *laterem lauare*, pro inanem sumere operam, dicimus. Melius certè fecerunt, qui vocabulum hoc tanquam ignotum præterierunt, & aquam lixiuiam nobis simpliciter reddiderunt. Decepit ipsum (vt Linacrum etiam, libro sexto Methodi vertendo) quod passim omnes codices *καλοποικόν* per *κ* scribunt, cum per *ι* debuerent. Nam *καλός* per *κ* lutum significat, vnde *καλοποικός*, & *καλοποιός* aliqui figulos interpretantur, *καλοποιός* verò in ea significatione, nusquam hæcenus legi. *Πιλοποιός* autem per *ι*, & inde formata vocabula *πιλοποιός*, *πιλοποιός*, *πιλοποιός* legimus apud Pollucem. Est autem pilopceus hic artifex, qui *πίλος* vel *πύλος*, vel *πύλος*, *πίλος*, idest pileos, vel pileolos conficit ex lana, illa præcipuè puto quam feltriam vocamus. Eundem artificem *πύλος*, *συμπύλος*, & *πύλος* vocari Pollux tradit: aliqui etiam *πύλοταριος*. Illorum opera *πύλας* Græci vocant, quod lanæ inter se confectæ constipataeque sint: *πύλας*, & *συμπύλας*, densationem huiusmodi. Quamobrem non capitis solum, sed etiam pedum tegmina, vel tibialia sic parata Græci *πίλος* nominant. Nam cum reliqui ex lana panni, à textoribus contexti soleant, hoc genus constipando tantum fit. Pilotarij gigitur isti, præsertim cum rubro viridiuè colore lanas tingere voluerint, lixiuium vtuntur, ex cinere quem vulgo clauellatum vocant: qui combustis animalium ossibus fit. Audio alicubi pileos omnes iam factos, cuiuscunque coloris sint, tali lixiuium ab eis ablui. Vtuntur eo & alij tinctores, ad certa colorum genera. Sunt qui præferunt cinerem illum qui ex face vini in massas coacta cremataque fit. Hæc lixiuij genera, quoniam plus acrimoniæ habent, & dissecantis, abstergentisque facultatis sunt, vulgari lixiuium non solum ad lactis, aut sanguinis grumos in ventriculo concretos, sed ad alios etiam vsus extra corpus, à medicis præferri debent, vt neruorum vlcera, scabiem malignam, & cat. Hæc admonere opera pretium visum est, cum sex, aut septem Dioscoridis, & Galeni & Aeginetæ interpretes, hæc in re omnes hallucinati sint. Aduersus lac coagulatum quidem lixiuium pilotariorum auxilio esse solus Dioscorides, & imitatus eum Aegineta, scripserunt Galenus, Aetius, & Nicander, ubi de eodem veneno agunt, non meminere. Hoc omnino monendus est medicus tyro, non temerè lixiuium vllum, præsertim vehemens, intra corpus non propinandum esse, cum erodendi & septicam vim propemodum habeat: Et si quando usum eius necessitas postularit, recuratione vtendum per pinguiam, & abluentiam, vel obtundentiam morsus, vt buryum, &c. Omne coagulum cum aceto, radiceque sylphij, seu laseris, aut eisdem liquore, taurini sanguinis grumos dissipat, teste Dioscoride. Sed Aegineta, cuius lectionem probari video, coagulum ex aceto seorsim commendat, & rursus sylphij radicem cum liquore seorsim. Sed & Dioscorides quoque aduersus lac coagulatum, coagulum quoduis cum aceto præbet, aut sylphij radicem, liquoremue cum posca: Galenus coagulum ex aqua propinat, vel laserpitij, & nitri aquas partes ex aceto mulso. Nicander probat coagulum capreae (*καπρῆς ὁ ἐστὶ δόρυαδός*, vt Scholia exponunt,) Plinius verò coagulum hoedi sumi ait contra sanguinem taurinum, & leporis ex aceto. Calaminthæ, idest nepetæ arida folia, eorumque succum Dioscorides aduersus lac coagulatum auxiliari scribit, quamobrem coniecerim in sanguinis taurini periculo etiam prodesse, præsertim cum remedia cætera pleraque vtrisque eadem sint: Conyza folia cum pipere possunt, vt idem Dioscorides, & Aegineta scribunt: Aetius etiam lixiuium addit. In excuso Dioscoride Græco non bene legitur, *κοιυζὴς ἀπὸ μακροῦ ἐλάτου*. Celebrat eandem facultatem in conyza etiam Nicander hoc versu: *Ἀσπὶς δὲ ραδὶ κακοφάτοις κοιυζὴς*. De fico diximus in caprifico, & de helichryso in amaranto. Laser, vel sylphij radix ex aceto præscribitur ab Aetio, & eiusdem obolus semiobolus à Galeno. Nitrum etiam per se prodesse tradit Dioscorides: Galenus nitri obolos duos in vino dissolutos exhibet.

*Lixiuum
pilopoiticon
quia.*

Laterē lauare, prouerbium.

Li. 7. c. 30.

*Calamintha.
Conyza.*

*Laser.
Nitrum.*

libet: Plinius verò cum lafere id dari ait, ex Nicandro fortè, qui sic canit:

Ἡ νίτρε σιδήρε' ὀδὲ λῆσ' ἀρετὴν ἔχει

Eutrybeus, πρὶν δὲ ποτὶ ἑνὶ δινὰ λέγει τὰ δινὰ, ex Scholiaſte, id est ſuavi, vel vetere

& ſubamaro vino) βαρύν,

Et ἡ σιδηρεὶς τὸν ὀδὲ λῆσ' ἀρετὴν ἔχει, id est,

Aquas portiones radicis laferis eiſque liquoris admixcet.

Piper.

Petroleum.

Sonchus ni-

ger.

Robus.

Thymus.

Fimi tan-

ti vires.

Fimis bu-

bulus.

Lib. 10. de

ſimpl. c. 17

Cap. 22.

Piper celebratur per ſe ab eodem poeta; Dioſcorides, vt citauimus, conyxa folijs miſcet. Petro-
leum laudatur à quibuſdam recentioribus ad ſanguinis grumos diſſoluendos: nec dubitandum,
quin ad taurinum quoque ſit vtile. Agathocles, vt citat Plinius, contra ſanguinem tauri ſonchi
nigri ſuccum demonſtrat: Dioſcorides & Aegineta ſuccum rubi. Nicander verò rubi germina
conteri iubet, nimirum ad ſuccum quoque exprimendum, quo loco translatio Loniceri ſemina
habet pro germina, vitio fortè typographico. Thymus cum & ſanguinem concretum diſcutere,
& lac coagulatum diſſolvere prædictur, in tauri quoque ſanguine reſoluendo non ignauus exi-
ſtimandus eſt. Atque hætenus de ſanguine taurino, & remedijs contra eundem: Super eſt mod-
dò, vt de fimi viribus, vſuque medico dicamus. Fimus tauri tumores, & duritias ſoluit, vt pro-
didit Aſculapius. Sextus verò, ſi cum aqua calida bibatur, omnes dolores ſanare proſicitur.
Malas eodem rubescere aiunt, non crocodileam illini melius, ſed foueri frigida, & antè, & po-
ſtea iubent teſte Plinio. Sextus calidum alopecijs imponit. Multò frequentior vſus fimi eſt vi-
tulini, ſed frequentiffimus bubuli: de quo quæ generatim prodidit Galenus præuertemus, mox pec-
culiaries facultates annexuri. Is itaque alicubi ſic ſcripſit: Stercus animalium vim habet maximè
digerentem. Verùm ſtercus humanum ob factorem abominandum eſt. At bubulum, caprinum,
& ex alijs quibuſdam animalibus, neque grauiter olei, & multa experientia non tantum nobis, ſed
& alijs medicis me natu maioribus comprobatum eſt. Et mox ruruſ: Stercus bubulum (inquit)
pro paſtu vario exiguam habet differentiam, eſtque & ipſum facultatis exiccatoriæ. Verùm at-
tractoriæ etiam obtinet, vt monſtrat, dum apum veſparumque morſos iuuat. Quanquam hæc
vt à proprietate ſubſtantiæ torius iuuentur, fieri poteſt. Cæterum medicus quidam medicamen-
torum peritus, in Myſia quæ in Hellesponto eſt, aqua inter cutem laborantes, bubulo ſtercore
oblinens, in Solem exponbat. Atque hic ipſe impoſuit, & partibus ruſticorum phlegmone ob-
ſeſſis, humidum illud verò collectum, cum herbam boues paſcuntur. Maniſteſtum autem eſt hoc
eſſe alio moderatioribus multò viribus: dico autem aliud, cum paleis veſcuntur. Nam hoc me-
dium eſt inter id quod modò diximus, & quod prouenit ab erui paſtu. Liqueat ergò quemadmo-
dum id quod ex paſcuo herbaceo prouenit, ad phlegmonas accommodatur, ſic illud aqua inſeſta-
tis eſſe idoneum. Scire tamen oportet, omnia id genus medicamenta duris agreſtium hominum
corporibus aptari, nempe foſſoribus & meſſoribus, & qui opus obeunt tam validum: in quibus vti-
que Myſius ille medicus & ad cheradas adhibebat, & ad tumores omnes ſcirrhofos, ex aceto in ca-
taplaſmatis formam compoſitum imponens. Hæc Galenus; Plinius bubulum ſimum in cinere ca-
leſactum, aut caprinum in vino, vel aceto decoctum, illini ſcribit in his, quæ rumpere opus eſt: re-
cens verò etiam illini igni facto. Auicenna ait: Omnes tumores, & abſceſſus calidos cum aceto
impoſitum ſedat. Idem ex Galeno iam dictum eſt. Armentariæ bouis ſimum (inquit Dioſcori-
des) ſi recens admoveatur, vulnerum inflammationes mitigat: Folijs autem involuitur, & cale-
factum cinere ſeruienti ſuperponitur: illitum ex aceto duritias, panos & ſtrumas diſcutit. Craſſos
item abſceſſus diſſoluit, vt ait Haly. Cum melle recentia vulnera non patitur intumeſcere, teſte
Plinio. Ad vlcera antiqua tibiæ quidem referente Geſnero hoc arido medicamento vtiuntur:
teſta ouorum, veteres calceamentorum ſoleæ, & bubulum ſimum de Menſe Maio, arida rerun-
tur, & inſperguntur vlceri: ſuperinditur etiam typha paluſtris: ſic vlcus exiccari aiunt. Naribus
inflatum, ſanguinis profluuium cohibere tradit Raſis. Aliqui ad eundem vſum acetum addunt:
alij non ipſum ſimum, ſed eius cinerem inſtari iubent, vt Haly. Reperio ſimum hoc cum melan-
thio carbonibus impoſitum, ſinaribus hauriatur, mederi hemicrania. Conuenit etiam abſceſſi-
bus, qui poſt aures ſunt, ſi Auicennæ credimus. Plinius ait, bubulum ſimum ſeruens ex aceto deco-
ctum ſtrumas diſcutere, eaſdemque & alios ſcirrhofos tumores diſcutere modò ex Galeno quoque
diximus. Magi, vt idem Plinius reſert, fimi bubuli ſimo conſperſo puerorum vrina illinunt digi-
tos pedum, manibusque leporis cor adalligant, contra quarranam. Marcellus ſimo iſto vſto ſuc-
cum betæ admixci, atque inde caput porci ignoſum lauare oportere aſſerit. Phthiſicis prodeſſe
aiunt, inquit Plinius, fimi aridi, ſed pabulo viridi paſto boue ſimum arundine hauſtum: & Ani-
cenna teſtatur, ſtercus vaccinum eſſe ex medicamentis, quibus pulmoni, eiſque rabi, & ſimilibus
noxijs medemur. Archigenes apud Galenum in octauo de compoſitione med. ſecundum loca,
Stercus armentariæ bouis aridum vino coctum, ad ſtomachum apponi iubet, quibus bilem atram

gene-

generantibus stomachus infatur. Potum vel clystere infusum, ventri ob intestinorum vlcera fluenti salubre esse Rasis proficitur. Quidam recentiores morbum arquatum pelli ferunt, si è bubulo fimo recente siue viridi liquor in chymistico instrumento separatus potetur. Ad coli dolorem, Marcellus recitat hoc remedium: Stercus bubulum recens exprime per linteum mundum, & succum eius in qualibet potione colico da bibendum, statim subueniens: quod remedium efficacissimum esse multa experimenta docuerunt. Germani, præsertim Heluetij, vt refert Gesnerus, colicam etiam matricis nomine vocant, & quod absurdus est, in viris quoque: celebrant autem etiam medicamentum illud Marcelli iam dictum; Fimum vaccinum nempe vino permiscunt, succumque linteo percolatum, aegroto calidum propinant. Alij hoc fimum oui dimidiati magnitudine quinque vncijs vini permixtum colant, & minutim incisa addunt, aromata, zinziber, caryophyllos, maces, & cinnamum: Hoc ægrum, vbi primum noxam senserit, vna potione haurire, & insuper sudare præcipiunt. Veteres verò etiam hydropicis propinasse Galenus indicat his verbis: Bouis ster- *Lib. ad Pi-*
liatur fimo ceruini, maxime subulonis, sed & bubuli (de armentinis loquor) quod bolbitum vocant, cinis co-
leclariorum trium in mulsi hemina: bouis femina in mulieribus, & ex altero sexu in viris, quod veluti my-
sterium occultant Magi. Iuvat verò eisdem extrinsecus applicatum, si diutius ad solem desicce- *son. c. 12.*
tur, vt suprà ex Galeno recitauimus; & Rasis ait: Hydropico plurimum prodest fimo bubulo inungi ad Solem, & confricari corpus totum. Idem rursus: Ex eodem arido, aceto optimo & aqua in mortario diligenter admixtus, cataplasma toti ventri calidum contra aquam citrinam (idest hydropem) vtilissimè imponitur. Inuenio etiam si stercus vacæ, aut capræ addas emplastro de baccis lauri ad pondus omnium, ad hydropem fieri mirabile remedium. Heraclitum Ephesium tradit Diogenes Laertius, cum aqua inter cutem laboraret, ad urbem descendisse, medicosq; per ænigmata sciscitatum fuisse, an possent ex imbre siccitatem facere: Illis non intelligentibus seipsum bouum stabulo inclusisse, fimoque bubulo obruisse, quod eo calore noxium & abundantem humorem exhaustari posse crederet: vbi verò ne sic quidem se aliquid profecisse conspexerat, mortuum fuisse. Prodest & vituli fimum, modò patebit. Coxendicis cruciatus totum bubulum fimum compescere Dioscorides auctor est. Et Plinius ait: Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. Similiter Marcellus, fimum bubulum (inquit) feruentem, quem in cinere ardente calefeceris, coxarum dolori imponito, plurimum prodest. Rasis verò testatur, recens cataplasmatibus instar impositum podagram leuare. Dioscorides præterea ait priuatim eius suffitu, quod à musculo boue redditum est, procidentes vuluas reprimi. Reperio item apud antiquum quendam, maximum beneficium præstari fimo masculi bouis, histericis mulierum fumigatum propendentibus. Plinius non solum tali suffitu procidentes vuluas reprimi scribit, sed præterea partus adiuuari. Hippocrates in libro de natura muliebri, vbi medicamenta refert mensibus, & secundis detrahendis idonea, cum odoramenta quædam (crocum, calamum, rosas, styracem, cneorum) pauco melle subigenda recensuisset: hæc (inquit) suffiantur stercore bubulo: id velut acetabulum olearium formeitur, habeatque fundum tenue, & sit succum. Igni autem sit samentitius, in quo stercus iaceat, & ex illo mulier insidens contexta suffiatur. Et paulò post: Stercus bubulum, cedri ramenta, & bitumen suffito. Et rursus: Stercus bubulum confusum, ac cribratum, aceti dimidia mensura, & decocti erui, leniter pro fomento adhibeto. Et paulò post initium eiusdem libri, aduersus aquam inter cutem vteri, pharmacum (inquit) decoctum purgans bibendum dare oportet; post pharmacum verò, vteros bubuli stercoreis fomento fouere. Si dolores vteri repentini irruerint, & animi deliquia affuerint, in secundo de morbis mulierum, rosarum folia, cinthamomum, myriham puram, metopum, papaueris succum: hæc in pastillos drachmales efformari iubet, & super frusto amphoræ candenti poni, & pro suffimento vti: aut styracis modicum in oleum mitti ac vti velut priore: omnia quæ in vnguenta iniiciuntur, tondi, & cribrari, & super stercus bubulum mitti, itemque styracem, & metopum, rosaceum oleum quàm optimum, & Aegyptium album affundi, & post purgationes suffiri. Purgatorium quod sterilem purgare potest ex eiusdem libro primo, de morbis mulierum: Si os vteri non rectè habuerit, stercus bubulum tufum, & cribratum, quatuor choenicum mensura, & aceti heminas decem, & vrinæ bubulæ tantundem, & saluginis marinæ heminas viginti pro fomento adhibeto, & ad multum tempus hoc leniter facito, deinde lota vbi lenticulæ decoctum, & mel ac acetum mista bibat, vomat: & farinam forbendam dato, & vinum odoratum vetus sub dio per noctem expositum insuper bibendum. Cibum autem ea die ne gustet: sequenti verò granum gnidium deuorandum dato: tertio verò pharmacum vrinam ciens exhibeto, ita vt vuas passas, & cicor album duarum choenicum mensura sumas, & aquæ semicongios tres affundas; deinde facta coctura excoles, & sub dio per noctem exponas, & postea die bibendū præbeas, & subdititijs pharmacis vratur. Aliud purgatorium mensum:

*Vitulinum
finium.*

sum: Stercus bubulum vel conchæ testam efformato, & cupressi ramenta ammisecto ac subigito, & in sole siccatum, & in hoc suffimenta iniecto, ac suffuso. Si veterus ad inguina incumbat & innotatur inter alia remedia bubulum quoque stercus suffiri iubet, ac cornutum bouis ramenta. Ex mox fomenta recitaturus, quibus discedit: Stercus (inquit) bubulum contusum, aceti dimidia mensura, & decocti erui ex aqua marina aut dulci similiter dimidia adiecta pro fomento adhibeto. Nunc de vitulo fimo dicamus. Suffigi eo percussos à Scorpione prodesse Plinius asserit, igniq; sacro recens illini: cinerem eius ex aceto verrucas auferre: cum oleo & gummi manu subactum, astantes, & quæ discolorum faciunt cutem, emendare: Hydropicis auxiliari fimum vituli masculi illitum: fimi vituli cinerem cum semine staphylino, aqua portione ex vino: Intestinorum flatus discutere in vino decoctum: testium tumorem cohiberi ex aceto decocto: Melancholicis in vino decoctum remedium esse. Manantia verendorum vlcera seuum cum medulla vituli sanare, in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpant, fimum etiam (vitulinum intelligo, quod supra etiam ad fordida vlcera, & ignem sacrum prodesse ex eodem ostendi, quanquam & capræ stercus cancerosus cum melle mixtum sanare apud Sextum legitur) prodesse cum melle dici, aut cum a cerore recens luxatis vile esse. Articulorum attritis mederi fimum vituli qui nondum herbam gustauerit: Fimi item vitulini cinerem, cum lilij bulbis decoctis addito melle modico, podagris prodesse, è maribus præcipue vitulis. Marcellus quoque statim subueniri scribit, si vitulinum fimum recens articulis laborantibus illinantur.

VSVS IN AGRICVLTVRA.

Eiusque Inuentio.

*Li. 2. de in-
uent. rer.
cap. 2.
Arationis
inuētores.*

BOVES ad aratrum (inquit Polydorus Virgilius) Diodorus libro quarto & quinto, ait Dionysium secundum, ex Ioue & Proserpina, vel ut alij sentiunt, ex Cerere, primum iunxisse, cum terra prius manibus hominum coleretur. Plinio verò libro septimo teste aratrum Briges (aliàs Bizæfer) Atheniensis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo poeta in primo Georgicorum meminit, cum dixit:

Vncique puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius. Alij (inquit) Triptoleum, alij Osirim, quod verius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autem de nomine, quia non vnus in orbe monstrator aratri fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidem Hispaniæ regem barbarum populū primo docuisse boues aratro domare, frumenta que sulco ferere. De Osiride ut ostendimus, sentit etiam Tibullus. Caterum omnia serraamenta iusticia, quibus terra vertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererem comperisse, Virgilius proculdubio hoc versu demonstrat:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram

Instituit.

Quod vel Seruius approbat, dicens: Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit. Nam quamuis vel Osirim, vel Triptoleum aratrum inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturam docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ serraamenta expressit. Verum aut illi quos commemorauimus, nouissimi, vel alij alibi hæc commonstrant. Nam vel Eusebij, & Lactantij testimonio constat, ante multas tempestates quam esset Ceres, frumenti vsus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, ut ex Iosepho cognoscere licet, &c. Hæc Polydorus Virgilius, quæ ceu scholiolis quibuldam illustrare non erit præter nostrum institutū & quod ad Bacchum in primis attinet, cum quidam Sebasim nominarunt: & quia primus boues iunxisse creditur, vetustas, cum vellet eius rei argumentum reddere, cornu fronti eius affinxit, quamvis ut ostendimus alio loco, cornua ei addantur, ut inuentorē vini indicent, eò quod homines nimio vino truces fiunt. Plutarchus quærens cur Eleorum mulieres Bacchum in sacro carmine hortantur, ut bubulo pede ac ipsas accedat: inter alias rationes, eam etiam reddit, quia multi hunc Deum aratri & sationis inuentorem fuisse putant. Cornuti Bacchi meminit Horatius.

Te vidit infans Cerberus aureo

Cornu decorum, leniter atterens

Candam, & recedentis trilingui

Ore pedes, tetigitque crura.

*In qualio-
rib. Græc.
36.
Lib. 2. Car.
Ode. 19.
Fæch. idē
cum Noe.*

Apparet autem Bacchum hunc, eundem esse cum Noe. Bacchus enim fertur ab inferis rediisse ad superos integer & illasus à Cerbero, cæterisq; Orci monstris: ita Noe post diluuium terra iam lu-
gatis

gatis diuino nutu aquis delapsisque Sole illustrata exiccataque; arcam vnâ cum vxore; & liberis egreslus post multos menses quasi ab inferis rediisse creditus est posteris diuini iudicii ignatis. De Ofiri verò ita scribit Iulius Pomponius, commentans illud poetæ: *Puer monstrator arator*. Traditur in Aegypto Ofiris primus omnium mortaliū arasse terram bobus, propterea illi duo boues ab Aegyptijs coluntur. Eorum nomina sunt Apis, qui colitur in Memphi vrbe, & Meuri, qui colitur in Heliopoli. Et sacris Isidis præferuntur spica, & rusticis messis tempore spicarum manipulo Isidi consecrant. Fuit autem Isis Ofyridis soror. Hinc Ricardo Bartholino in vndecimo *Austriados*, siue de bello Norico Ofiris frugifer cognominatur, imitatione nimirum Papinij, qui sic canit:

Ofyris. di
arator

Seu se roseum Titava vocat

Gentis Achaemenia ritum, seu præciat Ofyris

Frugiferum, seu Persera sub rupibus antri

Indignata si qui torquentem cornua Mithram

Siquidem Ofyris, ut Diodorus author est, apud Aegyptios, ut & alibi reuoluisse me puto, Sole est eximatus, qui & Titan, & Mithra. Ofyris autem ideo frugifer dicitur, quod aratri ferebatur inuentor, ut præ cæteris clarissimè indicauit septima primi Tibullus, dum canit:

Primus aratra manu solerti fecit Ofyris

Et teneram ferro sollicitauit humum

Primus in experta commisit seminaterra

Pompaque non natis legit ab arboribus

Hic docuit teneram palu adtingere vitem

Hic viridem dura cadere falce comam

Scribit Athenienfis Athenagorus Christianus Philosophus, acceptum Ofyrim pro ipsa frumenti femente: & Eustathius in Dionysium poetam, refert Tauros populos ab animali quadrupede tauro cognominatos: propterea quod ibi iunctis bobus Ofyris terram arauerit. Cerecem tanquam præcipuam huius rei inuentricem celebrat Naso:

Prima Ceres docuit turgescere semen in agris

Falce coloratas subsecuitque comas

Prima ingis tauros supponere colla coegit

Et veterem curuo dente reuellit humum

Et alibi rursus:

Prima Ceres vno glebam commouit aratro

Prima dedit fruges alimenta que missa terris

Item alijs:

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocat

Mutauit glandes vtiliores cibo

Illa iugo tauros collum præbere coegit

Tunc primum soles eruta vidit humus

Tibullus alicubi hanc inuentionem dijs rusticis ascribit, inquiens:

Ille etiam tauros primum docuisse forantur

Seruitum & palustro supposuisse rotam

Alij rursus ex veteribus iugare Iouis inuentum esse aiunt, indeque *Iugum* deducunt à Græcis esse. Ipsum autem aiunt primum iumenta iunxisse, ut ea in frugum satum nobis operam præstarent; nam,

ut Virgilius ait:

Ante Iouem nulli subigebantur armenta

Apparet autem pacis tempore ad inuentam fuisse hanc artem, nam & Propertius ait:

Pax candida primum

Duxit araturos sub iuga curua boues

Hucque fortè referendum illud Ouidij de Augusto:

Grata deis, domuique tua religata catenis

Iam pridem vultro sub pede bella iacent

Sub iuga bos veniat, sub terras semen aratas

Pax Cerecem nutrit: pacis alumna Ceres

Boues autem tanquam præ cæteris omnibus arationi aptissimos patres antiquissimi elegerunt.

Proverbiorum decimo quarto scriptum est: *Vbi autem plorant segetes, ibi manifesta fortuna bouis*.

Estque inter veterum adagia, *Equus in quadrigis, in aratra*. Cicero ad arandum natum esse

hoc animal scribit his verbis: *Aristippum Cyrenaeosque omnes non est veritatem in ea voluptate, qua ma-*

xima dulcedine sensum moueret, summum bonum ponere, contemnentem istam vacuitatem doloris. Hi

Ceres.
3. Amor.

5. Metam.

4. Fast.

Lib. 2. eleg.
prima.

Dij rustici.
Iupiter.

1. Georg.

Aratio pa-
cis opus.

Lib. 4. an-
tig. lud.

Hos quan-
tum terra
arare possit

Iugum
quid.

Boum in a-
rado prom-
ptitudo.
Iliad. N.

non viderunt, ut ad carsum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem; sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi in ortalem deum. Inter leges Mosaicæ apud Flauium Iosephum legimus: *Bobus terra aranda est, & nulla cum eis altera animalia tangenda sunt: sed proprium hoc genus sit ad arandum.* Apud antiquos etiam Græcos inuenias bouem, quod terræ laboribus exercendis sit destinatus, & aīos appellari: & Varro ait boues hinc aramenta primum fuisse vocatos, postea vero elisa litera armenta. Boues autem arationi ceteris alijs animantibus cur sint idoneiores, abundè in exordio operis ostensum est. Plinius author est vno bouum iugo censerī anno facilis soli quadragena iugera; difficilis trincena, iustum esse. Sæferna verò apud Varronem ad iugera ducenta auri, bouum iuga duo satis esse scribit: Cato in oliuetis ducentorum quadraginta iugerum boues ternos, ita sit ut Sæferna dicat verum, ad centum iugera iugum opus esse, si Cato ad octogena. Sed ego neutrum horum (inquit Varro) ad omnem agrum conuenire puto, & vtrumque ad aliquem. Alia enim terra faciliior, aut difficilior est alia. Terram duram proscindere, nisi boues magnis viribus non possunt, & sæpe fracta bura (pars aratri posterior, quæ manu bubulci teneatur, ita dicta quasi βούρ' ἀρα quod ad similitudinem bubulæ caudæ sit incuruata) relinquunt vomeres in aruo. Similiter Plinius inquit: *Syriatenus sulco arat, cum multifariam in Italia cæloni boues ad singulos vomeres auhcient.* Appellabatur autem iugerum, quod vno iugo bouum in die exarari posset, ut Plinius ait; Aīus, in quo boues agerentur, cum aratur, vno impetu iusto. Hic erat centum viginti pedum, duplicatusq; in longitudinem iugerum faciebat. Boum verò in arando promptitudinem, atque alacritatem perquam eleganter expressit Homerus, vtrumque Aiaceum lubenti animo concordique voluntate Troianos inuadentes eis assimilans his versibus.

Αλλ' ὥς' ἐν τοῦ βοῦς αἰῶσι πενήτιν ἀροτρον
ἰσοῖ θυμὸν ἔχοντι τεταμένον, ἀμφὶ δ' ἀραροφῆ
πρὸς τοῖσιν κερὰ ἰσοτ' ὠκυπ' ἀνακκίει ἰδρύας,
τὼ μὲν τε ζυγὸν αἰεὶ ὑψοὺς ἀμφὶ κ' ἵπρην,
ἱμῖν αὖ κατὰ ἄλλα, τ' ἱμῖν δὲ τ' ἐλάσσον' ἀμύνει,
ὣς τὸν παρβιβάζει μάλ' ἵσσοσιν ἀλλήλοισιν. idest,
Sed sicut in nauali boues nigri compactum aratrum
Aequalem animum habentes trahunt: circa autem ipsorum
Ima cornua multus erumpit sudor:
Hos quidem iugum bene politum solum vtriusque discendit
Vadentes per sulcum: inciditur autem fundus arui:
Sic hi congressi valde stabant inter se.

Statius etiam Acronis & Achemenidis robur in euertenda porta indicaturus eos comparat bobus in aratrum solum arantibus.

Tandem huueris obnixus Acron, & pectore toto
Pronus Achemenides ferrata robora porta
Torserunt, quanta pariter ceruice gerentes,
Proscindunt inarata diu pangent iuuenti.

Requiri autem æqualitatem ætatis, magnitudinis, & roboris, indicat Dianira apud Ouidium, per similitudinem probans inconuenientiam sui amoris:

Quam malè inæquales veniunt ad aratra iuuenti,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.

Sit autem & vterque æquè in arando doctus, domitusque; Aliàs enim alter alterius opera ludit, & valentioris robur alteri procurat exitium, siue ut Varro ait, *ne opere firmior, imbecillior conficti.* Elegantissima hinc apud Statium comparatio de discordia duorum Germanorum:

Lib. 1. Syl-
uar.

Sic ubi delectos per torua armenta iuencos
Agricola impolito sociare affectat aratro:
Illi indignantes, quis nondum vomere multo
Ardua nodosos ceruix descendit in armos,
In auiersa trahunt, atque aquas vincula laxant
Viribus, & vario confundunt limite sulcos,
Haud secus indomitos præceps discordia fratres
Asperat, &c.

Idem poeta quàm significanter iugum cur accipiat pro pari bouum, indicauit, dum ostendit arationem vnitantum boui non esse committendum.

Amisso qualis consorte laborum,
Deferit inceptum media inter iugera sulcum

*Taurus iners, colloque iugum deformemisso
Parte trahit, partem lacrymans sulcent atator.*

Iam verò, cum ut dictum est, terra duritie variat, boum quoque alij aliam arare sunt idonei. Boum vulgarium (inquit Crescentienfis) quidam sunt maiores, quorum usus est in locis planis: alij minores, qui ferè ad montes remittuntur: mediocres utrisque conueniunt locis: oportet autem adultos boues non iuniores laboribus destinare. Et Varro ait: *Vbi terra leuis, ut in Campania, ibi non* Boum pro
bobus grauib, sed vaccis & asinis quod arant, eo facilius ad aratrum leue adduci possunt, & ad molas, & terre qua
ad eali qua sunt, qua in fundo conuehuntur. In quare alij asellis, alij vaccis ac mulis utuntur, exinde ut litate va-
pabule facultas est. Nam facilius asellus quàm vacca alitur, sed fructuosior hac. Cauto agricola hoc spe- rietas.
ctandum quo fastigio sit fundus: in confrago, enim & difficili hac valentiora parandum & potius ea, quae plus
fructum reddere possunt, cum idem operis faciunt. Hesiodus agriculturæ quoque consultissimus boues Attas.
magnis laboribus destinatos nouennes esse vult, quod tunc robore præcipue valeant, sed locum
recitabo:

*Βοὲ δ' ἑνναετηρεῖα,
Ἀρσενε καὶ τεσσαρὶ τῶν ἀνδρῶν ἀλπαδιον.)
Ἡ βὴς μέτρον ἔχοντα, τὸ ἐργὰ ζῆτα ἀρίστα.
Οὐκ ἀν τῶν ἑρρίσωντες ἐν ἀντακί καμμεῖν ἀροτροί
Ἀξίαν, τὸ δ' ἔργον ἐταῖοισι αὐθι λίαντα, ἰδεστ,*

Boues verò nouennes

*Masculos comparato (virum enim robur non imbecillum est)
Adolescentia mensuram habentes. His ad laborandum optimi
Non utique hi contententes in sulco laborando aratrum
Frægerint, opus verò imperfectum reliquerint.*

Varro non minores trimos, neque maiores quadrimos comparandos ad arationem censet. Pares item eligendos viribus, amplis comibus & nigris, potius eligendos suadet, lata item fronte, naribus fimis, lato pectore, crassis coxendicibus. Sed & Homerus his versibus eleganter docet quales cum natura, tum arte boues esse debeant.

*Εἰ δ' αὖ καὶ β. ἔσ' ἐν ἑλαστόμεν εἰς ἐρ ἀρίστοι,
Αἰθωνες, μετὰ λῶι, ὅμφοι κακομήτε ποῖνι,
Ἡλικεῖ, ἰσοφόροι, τῶν δὲ ἀνδρῶν ἀλπαδιον.)*

*Si autem & rursus boues essent ad impellendum optimi,
Pingues (αἰθωνες, nigri) magni, ambo saturati herba
Aequales, aequaliter portantes, quorum robur non imbecillum.*

Est tamen vbi idem poeta multos bobus in arando præferre videtur:

*Ἀλλ' ὅτε θηρὰ δ' ἐπὶ σόσσοι τ' ἐπιμαρὰ τὶ λονταί
Ἡμῶν (αἰτ' ἀρ' τε βοῶν φοροῖσιν εἰς)
Ελκίμεναι τοῖσι βαλοῖσι πικτὸν ἀροτροί)
Τοῖ μιν ἐπὶ δ' ἀμῶντα, ἰδεστ.*

Sed cum iam aberat, quantum interualla sunt scilicet longè

Mularum (ha enim bobus præstantiores sunt

Ad trabendum in nouali profundo compactum aratrum)

Hi quidem accurrerunt.

Quem poetæ locum ita interpretatus est Aristarchus referente Didymo. Quantum emisso simul ab aliquo tum mulorum, tum bouum iugo anteuerterentur à mulis boues, tantum spatium sinentes isti Heroes Doionem progredi in via, conuersi persecuti sunt. Præuertunt autem (inquit Gesnerus) muli boues arando, non quod robustiores sunt, sed quod celeriores, si pariter emittantur. Aduertit hoc etiam Laurentius Valla, qui sic latinè isthæc reddidit: *Qui vbi tantum processit, quantum* Muli ut bo-
mulis in fine sulci boues præcessisse solent (muli enim quàm boues aratrum inducendo sulco celerius trahunt) post nes præuer-
eum ambo currere ceperunt. Sed & ipse Homerus alio in loco eeu seipsum explicans, celeritatem tere dicant-
mulorum in arando, non fortitudinem aut robur celebrat, dum canit: Locus est de velocissimo tur.
Clytoſtei cursu: Odyss. 3.

Τῶν δὲ θῖον ὅχ' ἀριστοὶ ἦεν Κλυτόνηος ἀμύμων,

Οσοῦν τ' ἐν τοῖς ἄροις μὲν λει ἡμῶν οἶν

Τόσσοι ὑπὲρ ποδῶν τοῖς αἰὲς ἐκείνῃ εἰ δ' ἐλπίοντο. ἰδεστ.

Horum currendo longè optimus erat Clytoneus inculpatus,

Quantum in nouali terminus solet esse mularum

Tantiūτι προαὐρὲν ἀδ' ὀπὸν ποδῶν: αἱ δ' ὅτε κελίνοιαν.

Vlyſſes

Vlyſſes etiam apud eundem ſtultitiam ſimulans, ne ad Troiæ excidium cum cæteris Græciæ heroibus traheretur, boue, & afina iunctis, arat. Cranzius author eſt, aratrum Vandalicum bobus perfici binis, equiſq; toridem: nimirum ad celerioſem arationem. Quanta autem bouum in arando ſolito ſit neceſſitas, non obſcurè innuit Heſiodus:

Φραζέσθαι δ' εἴη' ἀνθρώπων γράνην ἐπαχέσθης,
Τῷ δ' οὐκ ἐκ νεφέων ἰνιαύσια πικλὺς ἔσθης
Ἡ' τ' ἀροσίου το σῆμα φέρει καὶ χίμαρος ὄπλων
Δεικνύει δ' ἐμπλῆν. κρᾶδιν δ' ἰδὲ καὶ ἀνδρὸς ἀβέβαια, idest.
Considerat vero cūm vocem gruis audieris
Aliè ex nubibus quotannis clangentis,
Qua & arationis ſignum aſſert, & hyemis tempus
Indicat pluuiæ, cor autem rodit viri bobus carentis.

Enim in a-
rado neceſ-
ſitas.

1. de reme. Incredible enim ex aratione expectatur lucrum. Ouidius:

Amor.

Lucrum ex
aratione.

Rura quoque oblectant animos, rudiumque colendi
Qualibet huic cura cedere curæ potest.
Colla inbe domitos oneri ſupponere tauros,
Sauciet ut durum vomer aduncus humum.
Obrue verſata Cerealia ſemina terra
Qua tibi cum multo ſuauore reddat ager.

Lib. 1. eleg.

8.

Boues ut

iungendi.

Lib. 18. ca.

19.

Lib. 2.

Propertius:

Lucra petens habili tauros adiungit aratro,
Et durum terra ruſticus vrget opus.

Araturos bouem quàm arctiſſimè (inquit Plinius) iungi oportet, ut capitibus ſublatis arent: ſic minimè colla contundunt. Eiufdem iunctionis bouum ita meminit Columella, non minus ſcitè quàm feſtiuiter: Igitur in opere boues arellè iunctos habere conuenit, quò ſpectioſius ingredientur ſublimis & elatis capitibus, ac minus colla eorum labiſcèntur, iugumque melius aptum ceruicibus inſidat, hoc enim iunctura genus maximè probatum eſt. Nam quod in quibuſdam prouincijs uſurpatur, ut cornibus illigetur iugum, ſerè repudiatum eſt ab omnibus, qui præcepta ruſticis ſcripſerant. Plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quàm cornibus. Hæc & multa id genus ille: Palladius quoque de his ita agit: Boues melius collo, quàm cornibus, capite iunguntur, quos ubi ad verſuram venerint, arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Cur verò collo, & pectore plus queant quam cornibus, ratio eſt, quantum iudicare poſſum, & Columella teſtatur, quod hoc modo tota mole, totoque corporis pondere nitantur: quamuis aliam rationem reddant alij his verbis: Fortiſſima bouis pars caput eſt, ideoque cornibus perdita, quæ iugo alligantur. Ceruix etiam ei firmæ robuſtæque carnis eſt, quam obrem non deſint, qui iugum ceruici committant. In Italia collo trahebant. Horatius in Epodo.

Od. 2.

Videre feſſos vomerem inuerſum boues
Collo trahentes languido.

Κερυλῶδες exponitur qui cornibus trahit aratrum κεραλισσοῖς verò, vel κεραλῶδες, vel κερυλῶδες dicunt, qui tauros cornibus trahunt. Ζυγίος verò eſt iugatorius. Μίσασα inciuſuræ in iugo quibus ceruices iugo alligantur. Dolent autem cūm primò iugum imponitur, ceruici, ut indicat Phædrus apud Ouidium ad Hippolytum ſcribens:

Venit amor grauius, quò ſerius vrimur intus,
Vrimur, & cacum pectora vulnus habent.
Scilicet ut teneros ladunt iuga prima iuuenos
Frangaque vix patitur de grege captus equus.

Sed & in arando modus adhibendus eſt, nimio enim labori ſæpenumero ſuccumbit, aliquandoque etiam obit: quò ſpectat hoc Horatii:

Epil. li. 1.

Verum ubi cures furio, morbo pariere capella,
Spem mentita ſeges, bos eſt enecltus arando,
Offenſus damnis, &c.

vnde etiam eſt, quod diebus feſtis, non aliter ac ipſi homines ferientur, ut idem teſtatur poeta:

Ludit herboſo pecus omne campo
Cūm ſibi nona redeunt Decembris
Feſtus in pratis vacat oſioſo
Cum boue pagus.

Ne laſcitur Ne verò etiam nimium laſcèntur, inuenta etiam ſua ſunt remedia. Democritus, olco & terebenthina

na vnâ coctis, vngit cornua. Plinius ait: Securiculam infitiuam pendere oportet, quia intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesq; luctari. Securiculam illam Cato falculam rustariam vocat (vt ait Turnebus). In qua ruri secantur rubi per agrum serpentes: Infitiuam verò hic quidam exponunt, vnco aut clauo insertam, vt ex eo pendeat. Quidam legunt infitiuam ab incidendo; siue, vt ait, intercidendo. Columella idem quoq; ait, aliaq; insuper præcepta addit, his verbis: Boves cum ad arborem venerint, fortiter retinere ac retardare, ne in radicem maiore nisu vomis impactus colla commoueat, neue, aut cornu bos ad stipitem vehementius offendar, aut extremo iugo truncum delibet, ramumque deplante, bubulcus voce potius quàm verberibus terreat: vltimaq; sint opus reculantibus remedia, plagæ. Nunquam stimulo lacescat iuuenem quod retractantem calcitrosusq; eum reddit, nonnunquam tamen admoneat flagello. Sed nec in media parte versuræ consistat, detq; requiem in summa, vt spe cessandi totum spatium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere longiorem quàm pedum centum viginti, contrarium pecori est, quoniam plus æquo fatigatur, vbi hunc modum excessit. Cum ventum erit ad versuram, in priorem partem iugum propellat, & boues inhibeat, vt colla eorum refrigerent, quæ celeriter conflagent (nisi assidue refrigerentur) & ex eo tumor, ac deinde vlcera inuadunt. Nec minus dolabra quàm vomere bubulcus viatur, & præfractas stirpes, summasque radices, quibus arbusculo confusus implicatur, omnes refodiat, ac persequatur.

Lib. 18. ca.

19.

Securicula

quid.

Lib. 26. ca.

13.

VSUS AD EXCVTIENDA

Frumenta.

POTIOR rusticorum pars in Italia iunctis bobus grana in arcis excutunt: qui mos antiquissimus est. Varro: E species in area excuti grana oportet, quod sit apud alios iumentis iunctis, & tribulo. Columella paulò aliter: Et si pauca iuga sunt, adijcere tribulam, & traham possis quæ res vtraq; culmos facillimè comminuit. Quo postremo nomine nostrorum rusticorum instrumentum, quod boues iuncti retrò cum imposito pondere trahunt, intelligere videtur: Batiturum, ipsi vocant à batuendo, quod eo similiter ac flagellis, ita voco baculos illos, quorum ceu flagellorum vsus est, grana excutiantur: quamuis alias etiam traha sit genus vehiculi sine rotis, cuius brumali tempore, cum terra niue vestitur, vsus est. Tribulus tamen, siue tribula id rectè dicitur, tribus enim constat lateribus vnde tribulum dictum volunt. Varro huic posteriori opinionioni astipulatur, inquit: Tribula vel tribulum est tabula saxo vel ferro (sic nunc sit) asperata, qua frumenta tererentur: in frequenti etiam nunc Italiæ vsu. Eiusdem boum in aerea vsus meminit Aelianus. Ne boues (inquit) in area ad trituram accommodata spicas interimant, dum proculcant, eorum bubulo simo nares illinendæ sunt, &c. Ipsi autem boues etiam sine tribulo pedibus spicas terebant, quod inter cæteros meminit Homerus, Achilles equum tot pedibus suis cadauera calcare inquit, quot solent in area boues conterere spicas.

Lib. 1. c. 52.

Lib. 2. c. 21.

Ὡς δ' οἱ τὰς ζυγῶν φάσας ἀρσάτας ὑπομεινῶντες

Τριβίμεναι κρὶ λευκοῖς ὑδροχαλμῶν ἐν ἀλυσί,

Ρίμφασι λίαν τ' ἐγείνοντο βοῶν ὑπὸ φόσσοις ἐριμέκων.

Ὡς δ' αὖτ' Ἀχιλλεύς μετὰ τῶν μιν μισθῶν ἐπὶ ποταμῷ

Στεῖβον ὁμῶν ῥίχνας τοῦ ἀσπίδα, ἵδεν,

Vt autem quando quis subiugauit boues mares lasfrontes

Ad terendum bordem album rotunda in area,

Citòq; tenuia sunt boum sub pedibus vehementer mugientium.

Sic sub Achille magnanimo vnica vngula equi

Calcabant simul mortuosque & clypeos.

VSUS AD VECTVRAM.

NON solum etiam iugatorum boum ad plaustrorum curruumque, vt nunc quoq; sit, varijs rebus onustorum vecturam olim fuit vsus, verùm etiam ad naues per aduersa flumina vehendas, vt modò patebit. Quomodo autem ad palustrorum curruumq; vecturam instituantur, suo loco dictum est. De hoc vsu intelligendum est hoc Plauti:

Ita te amabit sarculum

Vt ego merui hamaxari manesim patalem bouem,

Cumque eo ita noctem in stramentis pernoctare perpetim.

Quam tuas centum canatas noctes mihi donec dari.

Promptitu-
do ad tra-
hendum.

Zib. 1. de
bello Go-
thor.
Boues na-
ues trahunt.

Pisces ex
aqua ubi
bobus ex-
trahit.
L. 9. c. 15.
L. 14. c. 25
Myrorum
mos in pi-
scando si-
curos.

In firaneum olim rustico consuetum, quasi sarculum esset illicarissimum. proinde enim habendum est, ac si dixisset: Ita me amabit Iupiter, ut ego me tanquam bouem esse, & hamaxari, id est currum agere & trahere, cumque eo noctem in stramentis, id est straminibus traducere mallet perpetuo, quam centum noctes saturam tecum cubare: canatas autem noctes dicit, quod qui incanati cum scortis cubant, ijs fortè friget Venus. Quanto autem conamine, affectuque ac promptitudine grauissima onera protrahant currui alligati, remigantium Græcorum exemplo indicat Q. Calaber his verbis: Hi autem sudore distillantes, remum duxerunt: ut quando boues iugo pressi, ligneum currum ultra semper nitentes trahunt, axe ob impositum onus stridorem edere, mulus per ceruices & humores sudor vtriusque diffuit ad solum usque, sic tum magnis viribus laborabāt iuuenes, &c. Procopius de nauium vectura per bouem scribit in hæc verba: In portu hostiæ naues ex composito onerariæ astant, & boum vis ingens parata quam proximè, nam mercatores cum ex alio orbis tractu in portu hunc se nauibus conferunt, oneribus in actuaris naues, & ad fluminis naturam constructas depositis, per Tyberim Romam adnauigant, non velis vti aut remis, quandoquidem nullo vento impelli hæc possunt nauigia, circumflectente, & crebro quidem se flumine, & ad multum spatij tortuosis sinibus delabente, & remorum in eo nullus est usus aduersis vndis innauigantibus, sed laqueis ad onerarias illigatis, & boum deinde ad colla suspensis veluti plaustra Romani via Portuensis has pertrahunt. Plinius agens de Attilo pisce, ut immensam eius iudicaret molem, roborque nisi à bobus, hamo alligatum extrahi ex aqua posse ait: Sunt & in quibusdam amnis haud minores thynnus, Silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, & ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi iugis bouum extrahitur. Quod autem Plinius de Attilo, id de Siluro scribit Aelianus: Myfi (inquit) non ij, qui Telephi Pergamum incolunt, sed inferiores qui ad Pontum, hi piscandi rationem observant huiusmodi, Istrianus natione piscator, ad Istiripam boum par impellit, non ad arandum (nam quemadmodum in sermonem hominum venit: nullo boui cōmunitas cum delphino intercedit, sic piscatoris manibus vnde amicitia cum aratro? sed ad piscandum potius iugatos boues, aut equos in ea loca primum impellit, iugum ipse humeris gerens) ubi commodam sibi & sedem, & piscationem arbitrat, atque ad ripam iumentis pabulum apponit, vnde interea hæc complentur, dum ipse funis bene robusti alterum caput ad medium iugum alligat, ex altero capite hamum appendit validissimum illum acutissimumque quem asso tauri pulmone instructum, ad illiciendum Silurum suauissimam ei escam deijcit, postquam ex linea, ad quam hamus alligatus est, quantum satis sit plumbi ad moderandum tractum appendit. Vbi siluius bubulæ escæ sensum percepit, statim escam appetens, hamum incautè totis faucibus deuorat, & nimia gulæ auiditate transfixus imprudens, dum ex eo euadere cupit, omnibus viribus funem exagitat. Quod quidem ipsam animaduertens piscator, cum summo gaudio quam mox a sessione exurgit, & boues equosue ad motis stimulus incitat, tanquam arator iam ex piscatore factus, ut qui in fabulis subito, personam mutat: ac immensis cum cetaceo pisce bene robusto luctatio est: Nam hic Istrii alumnus omni viriū contentione in altitudinem se depremit, illa contrà retrahunt: sed piscis vincitur, ex amborum tractu, atque in ripam iugo extrahitur. Diceret sanè aliquis Homeri studiosus, mulos hoc pacto in Patrocli funere, quod poeta celebrat, quernos aduexisse truncos. Hæc itaque Aelianus.

VSVS GESTATORIVS.

Exercit.
90. & 217
2.
Colloq. 7.
diei. cani-
culo.

QVAMVIS scriptum reliquit M. Tullius, *bonum terga declarare non esse ad onus accipiendum*, figurata; ceruices autem natus ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda, boui, & quamuis etiam in veteri proverbio dicatur, *bouis clitella imposita sunt*, ubi mandatum est negotium parum apto, ut suo loco dictum est: est tamen ubi boues asinorum mulorumque more clitellari onerantur. Scaliger pater Aethiopas ait Troglodytas bobus ad sarcinas vti. Et alibi rursus: Ex Malabar ad Bisinagar (inquit) sarcinas vehunt asinis, & pusillis equis; bobus etiam clitellarijs. Et Odoardus Barbosa in itinerario Indico Orientali referente Simone Maiolo Episcopo Vulturaciensi tradit in Cambaie Cheul boues edoctos ferendo oneri clitellis adhibitis asinorum, ac mulorum vicem referret: Quin addit (inquit) incerti nominis author in Itinerario ad Orientales Indos in vrbe Dius, quæ eiusdem provinciae est, boues exiguos

exiguos quidem prægrandibus, ac rectis cornibus, sed præter oneris ferendi, industriam etiam sub freno currere, & equitare dociles esse equorum gradariorum more. Rhamnusius id habet itinerariorum tomo, post itinerarium Nearchi. Sed & Bellonius ait: in planitie Antiochiæ rusticos obseruauimus lignorum fascies bouum tergo imponentes & tritici saccos, aliaque huiusmodi, interdum etiam, cum defessi essent, ipsorum tergo insidentes: nam cum iter non urgeant, bouum ministerio vtuntur, quemadmodum nos equorum. Sed quid oportet externa, adeoque remota reminisci? Tridenti vix Italia, vt ibidem Maiolus scribit, incolæ bobus vaccisque vtuntur mulorum, asinorumque vice, onerariique equi munus implent; Cumque regionis illius iuga montium inaccessa ferè videantur, plaustra onusta ab iis percommode in ipsa vsque iuga trahuntur, nullo maiore labore quam per campestria.

Lib. 2. Ob-
ser. c. 106.

VSVS IN SPECTACVLIS.

DE tauris siue taurilibus ludis, qui dijs inferis fiebant (& de tauria Neptuni celebritate, iam antè dictum est) in quos res quod consumebatur taurium dicebatur, teste Festo. Vocantur & boalia iisdem ludis. Fiebant autem cum bobus, quemadmodum nunc quoque fieri solet apud nonnullos Italos Septuagesimæ tempore, quod tempus quidam carniuium vocant, præsertim Venetijs eo potissimum die quem Giovedì grasso, quasi diem Iouis pinguem appellamus. Audio non carere periculo: quare vitandi sunt istiusmodi ludi. Morientes enim in agitatione taurorum, carent Ecclesiastica sepultura, vt scribit Sebastianus Medicus in tractatu de sepulturis. Ludicrum hinc put o, dimanauit. Aquileienses ob dimissos olim Voldardicum Patriarcham, & duodecim eius canonicos quotannis pinguem opimumque taurum & duodecim porcos soluere coacti sunt à Vitale Michaele Venetorum tunc principe, qui eos ceperat, & Venetias deduxerat. Dabantur ea animalia populo diripienda, vt annotauit Leander in sua Italia: Similiter bubetia siue bubetij ludi, sic enim boalia quoque appellantur, bouum gratia teste Plinio instituti sunt. Strabo author est Memphi in dromo taurorum certamina fieri solere inter se pugnantium, quos nonnulli dedita opera ad hoc ipsum alant, quemadmodum nonnulli eques: nam diuisi (inquit) inter se pugnam committunt, qui victor indicatur, præmium habet. Apud Romanos in Circo tauri diuersa quoque ediderunt certaminum spectacula. Vatro circum ipsum caueam vocare, videtur, dum inquit: Ornithonis ostium debet esse humile & angustum, & potissimum eius generis quod cochleam appellant, vt solet esse cauea, in qua tauri pugnare solent. Irritabantur ad pugnam fictis vt dicam hominibus, vt inquit Martialis in libro de spectaculis loquens de Rhinocero:

Li. 17. Geo-
gr.

Tauri in-
uicem pu-
gnantes.

Epig. 22.

Namque grauem gemino cornu sic extulit usum.

Iactat ut impositas taurus in astra pilas.

Pila qua.

Erant siquidem vt Festus Pompeius scribit, pilæ viriles effigies, atque item muliebres ex lana, quæ compitalibus suspendebantur in compitis, quod esse deorum inferorum putarent, quos vocant lares, quibus tot pilæ, quot capita liberorum, seruorum, mulierum circa compita habitabant, ponebantur, vt essent ijs pilis & simulachris contenti, viuisque parcerent. Hisce verò imaginibus nullius omnino pretij vestes circumponebantur. Ab hac pilarum similitudine, vt scribit Martialis interpretes, vestes quæ in spectaculo tauris obijcerentur irritandis, pilæ sunt nuncupatæ: quod à tauris peterentur, tanquam effigies hominum: Vel (inquit) pilæ dicebantur, quod in globum & lusoriae pilæ speciem conuolutæ iactabantur: Quanquam rudis antiquitas, vt Pædianus author, est, homines è stramine formare ad eum usum: postea (inquit) luxus in tantum auctus est, vt vestes etiam purpureæ obijcerentur, quod significasse Ouidius quoque videtur, dum ita canit:

Haud secus exarsit, quam Circo taurus aperto,

Cum sua terribili petu irritamina cornu,

Phaniceas velles, elusaque vuluera sensu.

Meta. 12.

Introducebantur etiam venatores, qui iaculo feras occidebant. Martialis id etiam docet de Carpophoro scribens:

Dorica quam certo venabula dirigit ictu

Fortis adhuc teneri dextera Carpophori:

Ille tulit geminos facili ceruice iuuenco:

Illic cesset atrox bubalus, atque bison &c.

Dicit poeta duos esse in arena tauros ab eo interfectos, sed vel iocose (inquit Turnebus) facile tulit hoc præmium caesorum duorum iuuenconum, neque eo ceruix eius laborauit facili nisu portantis: vel sine ioco, facile sustulit & interfecit boues, eorum ceruice ad conficiendum minimè du-

Li. 17. c. 2.

*Teridatis
fortitudo.*

*Tauri equis
pugnantes.
Li. 8. c. 45.
Pueri sa-
vis infiden-
tes.*

ra & repugnante, sed facile venabulorum ferro violata, quam quidem posteriorem sententiam verioremi puto, nihil tamen verat diuersos sensus scribere, quorum intelligentiæ verba repugnare non videantur. In ijs ludis quos Nero in honorem Teridatis exhibuit, Teridates superiore loco, in quo sedebat, belluas iaculo traiecit, duosque tauros vno ictu vulnerauit & confecit, vt restatur Tranquillus apud quem etiam legimus in Claudio cap. 2. *Thessalos equites exhibuit, qui feros tauros per spacia Circi agunt, insiluntque defessis & ad terram cornibus pertrahunt.* Caesar verò dictator edidit spectaculum taurorum cum equis Thessalis, in quo certamine tauri succubere. Plinius verò Thessalorum inuentum esse scribit, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. Primum id spectaculum dedisse Romæ Caesarem dictatorem. Fuit item spectaculum in quo tauri tam placidi, & mansueti exhibebantur, vt pueros ferrent, omniferitate deposita. De quo hoc apud Martialem epigramma legitur:

*Aspice quàm placidis insulset turba iuuentis,
Et sua quàm facilis pondera taurus aues.
Cornibus hic pendet summis, vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget, non efficit arena
Tutior, & possent fallere plana magis,
Nec trepidant gressus, sed de discrimine palma
Securus puer est, sollicitumque pecus.*

Rhinoceros Quàm facile autem taurus pugnans rhinoceroti in certamine succumberet, indicat idem poeta in epigrammate de rhinocero.

*Præstitit exhibitus tota tibi Caesar arena,
Qua non promissis præliar rhinoceros.
O quàm terribiles exarsit pronus in iras,
Quantijs erat cornu, cui pila taurus erat?*

Repetit verò idem spectaculum in apophoretis:

*Nuper in Ansonia domini spectatus arena
Hic erit ille tibi, cui pila taurus erat.*

Elephas.

De elephanto & tauro in arena pugnantibus, eiusdem habemus epigramma, in quo insultat poeta tauro mortuo, qui tandem potius certo obstaculo, quod cum pilas peteret, maximè querere videbatur, occubuerit:

*Qui modo per totum flammis stimulus, arenam
Sustulerat raptas taurus in astra pilas.
Occubuit tandem cornuto ardore petitus,
Dum facilem tolli sic elephanta putat.*

Idem certamen significauerat paulò antè de supplice elephante loquens:

*Quodpius & supplex elephas te Caesar, adorat,
Hic modo qui tauro iam metuendus erat:
Non facit hoc iussus, nulloq; docente magistro,
Credere mihi, numen sentit & ille tuum.*

Nec ad aliud quoque alludit hoc disticho:

*Grandia taurarum portant qui cornua, quaris
An Libicas possint sustinuisse trabes?*

*Lib. 1. 52.
Leo.*

Pugnasse item tauros leonibus discimus ex eodem poeta in carmine in leporem:

*Non facit ad sauos ceruix, nisi prima, leones,
Quid fugis hos dentes ambitiose lepus?
Scilicet à magnis ad te descendere tauris,
Et qua non cernunt, frangere colla velint.
Desperanda sibi est ingentis gloria fati,
Non potes hoc tenuis prada sub hoste mori.*

Lib. 5.

Meminit eiusdem pugnae etiam Silius:

*Haud secus è specula princeps delatus opaca
Subsiciens campo, summissos contrahit artus.
Cum vicina truci conspexit cornua tauri
Quamuis longa fames stimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes ceruice toros, nunc torua sub hirta
Lumina miratur fronte, & iam signa mouentem,*

Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.

Nam in Circo, non aliter ac loco aperto sparsa arena pugnam meditabatur taurus: id quod etiam testatur Ovidius, inquiens:

Lib. 4. de Tristib.

Iam furor in pugnas at novum cornua sumpsi,

Nec mihi sumendi, causa sit ulla vellim.

Circus adhuc cessat, spargit tamen acer arenam

Taurus, & infestis iam pede pulsat humum.

De pugna verò taurorum & vrsorum elegantissimum habemus epigramma Sanazarij, scriptum de Borgia Alexandri Pontificis filio: quod tale est:

Vrsus.

Qui modò prostratos iactarat cornibus vrsos,

In latebras taurus concitus ecce fugit,

Nec latebras putat esse satis sibi: Tybride toto

Cingitur, & novis vix bene fidet aquis.

Terruerat montes mugitibus, obuia nunc est,

Et facilis quintis prada sine arte capi.

Sed tamen id magnum, nuper potuisse vel vrsos

Sternere, nunc omnes posse timere feras.

Ne tibi Roma nova desint spectacula pompæ,

Amphitheatrales reddit arena locos.

Haud iniucundum quoque fuisse videtur spectaculum, in quo canes pugnabant, vel saltem molesti erant tauro: hinc inde cum quidem inuadentes, sed remorari cum nequeunt, quemadmodum venusta hac de Rolando in furorem actò similitudine ostendit Ludouicus Ariostus, dum canit:

Canes.

Chi hà visto toro, à cui si dà la caccia,

E che à le orcechie habbia le zanne fiere,

Correr muggiando, e trarre onunque cori,

I cani seco, & non poterli sciorre.

Imagini ch'Orlando fosse tale,

Che tutti quei guerrier seco trabea.

Meminit & Torquatus Tassius, sed paulò aliter.

Tal gran tauro talhor ne l'ampio Agone

Se voige il corno à i cani, on'a seguito

S'arrettare essi, & s'è fuggir li pone,

Ciascan ritorna à seguirlo ardito.

Inter Pyrrhicarum argumenta, quas Nero edidit, taurus Pasiphaen ligneo iuvenæ simulacro abditam iniit, ut multi spectantium crediderunt, teste Suetonio.

V S V S I N B E L L O.

AP V D prius diuersa animantia ad belli usum traxisse, non ad vecturam eorum quæ ad belli usum sunt necessaria, sed ut dimicando ipsos iuuant milites discimus ex Lucretio, Lib. 5.

Tentarunt etiam tauros in munere belli.

Et mox clarius:

Iactabantque sues, tantri, pedibusque terrebant

Et latera ac ventres hauribant super aquarum

Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.

Inter verò stratagemata Hannibalis Barchini, quo nullus hostium sapius vicit Romanos, quam-
vis punico astu potius quam viribus, illud videtur fuisse vaserimum, quo cùm ipse magna-
quidem arte à Fabio Maximo esset interclusus, Romanorum praesidium, quod abire volenti
luerat obiectum, ludificatus per Cassinatam saltum euasit. Ludibrium dici possit, quod bo-
bus sarmentis ad cornua incensis in aduersum montem ab hoste obscura nocte adactis, Roma-
nus miles noua specie territus praesidio abscesserit. Linius rem sic enarrat: *Inclusus inde videri*
Hannibal, & ad Casilinum obsessus: cum Copua & Saminium, & tantum à tergo diuitum sociorum Roma-
nis commentus subueheret: Pœnus contra intra Formiana saxa, ac Linterni arenas, stagnaque perhorrida
lulu hyemalis esset. Nec Hannibalem fessellit, suis se artibus peti, itaque cum per Casilinum euade-
re non posset, petenique montes, & iugum Callicula superandum esset: nec ubi Romanus inclusum

Hannibalis astus.

vallibus agmen aggredere, ludibrium oculorum specie terribile, ad frustrandum hostem commentus, principio noctis furim succedere ad montes statuit: Fallacis consilij talis apparatus fuit. Facies undique ex agris collecta, fascisque virgarum atque arida sarmenta, praligantur cornibus boum, quos domitos, indomitosque multos inter cateram agrestem pradam agebat. Ad duo millia ferme boum effecta: Asdrubalique negotium datum, ut primis tenebris noctis ad armentum accensis cornibus ad montes ageret, maxime si posset super saltus ab helle insecutos. Primis tenebris silentio mora caltra, boues aliquanto ante signa aëli. Vbi ad radices montium, viasque angustas ventum est, signum exemplo datur, ut accensis cornibus armenta in aduersos concitentur montes, & metus ipse relucens flamma ex capite, calorque iam ad vnum, ad imaque cornu aduensens, velut stimulos furore agebat boues: quo repente discursu haud secus quam syluis montibusque accensis, omnia circum virgulta ardere: capitumque inquietatio excitans flammam hominum passim discurrentium speciem praebebat. Qui ad saltus transitus locati erant, ubi in summis montibus ac super se quosdam ignes conspexerunt, circumuentos sisse rati, praesidio excessere: quatinus emicabat flamma, velut tutissimum iter petentes summa montium inga: tum in quosdam boues palantes à suis gregibus inciderunt: & primo cum procul cernebant, velut flammam spirantium miraculo attoniti consteterunt: deinde ut humana apparuit fraus, tum verò insidias rati esse, cum multo maximoque strepitu concitant se in fugam, leuibus armatura hostium incurrere: Caterum nox aquato timore neutros pugnam incipientes, ad lucem tenuit. Apud Silium Italicum Hannibal sic loquitur:

Verum age (nunc quoniam res arcta) percipe porro
Qua meditata mihi, lato correpta per agros
Armenta assueo belli de more sequuntur,
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leues fronti religare manipulos.
Admotus cum feruorem disperseris ignis
Ut passim exultent simulante dolore iuueni,
Et vaga per colles ceruice incendia iactent.
Tum terrore nouo trepidus laxabit iniquas
Custos excubias, maiorque nocte timebit, &c.

Lib. 7.

Et mox rursus:

Instant trepidi, simulatque ruentes
Nauus abire timor, dum caca silentia, dumque
Maiores umbra, rapida iam subdita pelle
Virgulta, atque altis surgunt à cornibus ignes.
Hic verò, ut gliscente malo & quassantibus agra
Armentis capita, adiuta pinguescere flamma
Capere, & vinces fumos erumpere vertex:
Per colles dumosque lues agit atra, per altos
Saxosi scopulos montis, lymphata feruntur
Corpora anheba boum, atque obsessis naribus igni
Luctantur frustrar abidi mugire iuueni:
Per inga, per valles errat Vulcania pestis,
Nusquam stante malo, vicinaque littora fulgent.
Hac facie subita volitantum in montibus altis
Flammaram, queis tunc cecidit custodia sorti,
Horrere, atque ipsos nullo spargente vagari
Credere, & indomitos pasci sub collibus ignes:
Iamq; fugam Rutili media in formidine quaerunt,
Atque abeunt, faucesque via citus occupat armis
Poenus, & in patulos exultans emicat agros.

Lib. 2.

Alicubi rursus idem Hannibal ita se euasisse gloriatur apud eundem poetam, & de se ipso ita loquitur:

Non ita me experti Fabius, Fabioque magister
Turbarum expertor, cum clausos milite colles
Euasi victor, sparsosque per arua iuuenicos
Iactare accensis simulavi cornibus ignes.

Hispanorum
salut.

Lib. 3. 6. 4.

Hispani verò contra Amilcarem boues vehiculis adiunctos in prima fronte constituerunt, ut tradit Frontinus: vehiculaque tedæ ac sapi & sulphuris plena signo pugnae dato, incenderunt: acis deinde

deinde in hostem bobus consternatam aciem perruperunt. Idem testatum relinquit Vulturius: *Adversus* (inquit) *Amilearem* Hispani boves vehiculis adiunctos in prima fronte locarunt, vehiculaque rebus, sulphuris ac seui plena, ubi aeneatores pugna signum dedere, incenderunt: actis deinde ac exagitatis sic bobus consternatam ac dissipatam hostium aciem reliquerunt. Præ cæteris verò vaseritimum fuit Cnopi strata-gema, quo absque ullo cum suo tum suorum discrimine superatis hostibus, vrbe quam cingebat potitus est. Refert id Polianus his verbis: Cnopus ex Codriarum genere, Ionicam coloniam in Asiam deducens, cum Erythraeis bellum gerebat. Oraculo edoctus, ducem itineris sacerdotem Hecates Chrysamē sibi adiunxit. Quæpharmacis sibi potionata taurum de grege maximum, & pulcherrimum, cornu eius inauravit tanquam adductura ad sacrificium, in conspectu hostium extracta ara. Taurus astro percussus, æstus, magnisque editis mugitibus fugit. Hostes in sua castra taurum ferri videntes quasi faultam omen suscipiebant, comprehensumque dijs immolabant, ac de mortuo quilibet partem arripiebant. Quo facto omnes repente furore correpti, discurrere, exilire, saltare, custodias relinquere. Cnopus in occasionem intentus, omnibus interfecit, vrbesq; florentissima potitus est.

Li. 6. c. 12

Cnopi regis
stratagem.
Lib. 8.

VSUS AD POENAM ET VITUPERIVM.

CVM Nyctæ (inquit Georgius Cedrenus in compendio historiæ) qui Cadmo in Boeotia regno successit, filia Antiopa, sacerdote Solis Theobrus Bratonis F. à Ioue genus ducens, ac frater Nyctæi corpus miscuit: indeque geminos ea est enixa, Amphionem & Zethum, qui iussu fratris expositi sunt prope montem Cithæronem. Sed quidam rusticus Ordio nomine, cum prole careret, sustulit eos, atque educavit. Cum autem Antiopa apud Dirceam asseruaretur, ut propter flagitium commissum suo tempore poenas lueret, cum in Argiuorum terra bellum extitisset, ibique Lycus moraretur, Dirce Nyctæum blandè sollicitavit de liberanda Antiopa. Is verò tauro eam potius fero alligandam, itaque nec adam profanata virginitatis causa imperavit. Hoc cum inaudissent Amphion, & Zethus, ab eo qui ipsos educauerat, Antiopæ se esse filios, cum manu rusticorum irruerunt, necatisque militibus, Dirceam tauro alligatam interfecerunt, ipsi cum matre Antiopa in Boeotiam profecti, &c. Alij aliter hanc siue historiam siue fabulam narrant sic. Dirceam Lycus Thebarum rex uxorem duxit, repudiata Antiopa, sed hæc veritas, ne Antiopam reuocaret, impetravit à marito ut posset eam in vinculis detinere. Antiopa verò tempore partus soluta, quos ut fabulantur Poetæ ex Ioue conceperat, peperit, Amphionem videlicet & Zetum, qui postea Lycum interfecerunt, Dirceam verò caudæ indomitæ tauri alligarunt, quæ diu ita per terram raptata, tandem deorum conmiseratione in sui nominis fontem conuersa est, non procul à Thebis. Meminit huius poenæ ac fabulæ Propertius hoc disticho:

Tu reddis pueris matrem, puerisque trahendam

Vinxerunt Dirceam sub truncis ora bouis.

Meminit & Plautus: *Cras quasi Dirceam olim vi* (memorant) *duo gnati Iouis deuinxere ad taurum, item Aringam hodie carnarium, id tibi profecto taurus fiet.* Macrinus Imperator cum per frumentarium didicisset, duos milites ancillæ hospitis, pudorem violasse, geminos boves miræ magnitudinis aperiri iussit, atque his milites singulos inseri, capitibus bouum exsectis, quod facilius vnâ colloqui possent, ut refert Iulius Capitolinus in Macrino. Guidonem Turrianum proditorem Guelsum Mediolano exegeret Henricus VII. Imperator. Cui cum fauerent Cremonenses, Laudenses, & Cremenses, missis clauibus Henrico, se & sua Casari subiecerunt. Brixiani in rebellionem contumaces (historia hæc legitur apud Cuspiam) perseuerabant, quos Theobaldus Brussatus, qui spiræ militari parazonio à Casare donatus, eiusque beneficio in patriam receptus erat ab auxilio, ad defectionem sollicitabat, in rebellionemque detinebat. Longa igitur obsidione Brixiam premens, fame, ferro, flammisque tandem domuit. Cum aut Theobaldus in monte, qui Brixia imminet, cum paucis militibus quotidie Casaris castra specularetur, tandem capta rupe, & obfessa milites occiduntur & spoliuntur. Inter cadauera Theobaldus, tandem capta rupe simulabat, ut hostium manus elaberetur, repertus, ad Casarem perducitur. Quem acerbissimis verbis ut proditorem incescit, illumque diligentissimè curari iussit, ne morte superueniente, supplicio eriperetur, sed ut diutius affligeretur: Crudelissima dehinc eiusdem audita sunt flagitia, quæ in propinquos, in generum sæuissimus latro patrauerat. Sed cum octo diebus corpus medicinis esset firmatum (vulnus enim lethale habuit) equo alligatur perfidus, per exercitum rapatur, in quatuor dein partes dissectus. Tum ex aduerso vrbes perticæ defixæ sunt, in quarum fastigio caput, pedes & manus deligantur: Brixiani etiam quatuor capti, bobus alligati dilac-

Antiopæ
tauro alli-
gata.Dirce tau-
ro alligata.
Lib. 3.In Pseudo-
lo.
Stupri po-
na.Brixiani
bobus alli-
gati.

In Ibin.
Acarides
tauro insu-
tus.

rantur. Acarni filius in Oriente olim Tetrarcha, cum à Memnone victus esset, iuueni pelle fuit infusus & sub mense detentus: ad quam historiam alludit Ovidius:

Aut, ut Acarnides infusus pelle iuueni,

Turpiter ad dominum prada ferare tuum.

Li. 9. c. 10.

Paulus Chuporus Sigismundi Imperatoris præfectus Euroiam Spalerij ducem in aula Imperatoris, quia ipsius aspectus moresque rusticum hominem præseferabant, nunquam aliter quam expresso bouis mugitu salutabat. Hinc factum, ut tradit Fulgosus, cum Euroia à Sigismundo defecisset, multosque ex ipsius ducibus ac præfectis cepisset, dimisissetque omnes sine pretio humanè, vnum Paulum detinuerit, eique nudo statim pellem bouis assui iusserit, velle se, ut voci illi personæ quoque imago responderet. Apud Armenos nostro tempore (ut scribit Bartholomæus Georgiuts) mulier adultera super asinam vaticam ducitur, & nuda flagris ceditur, & tandem intestina bouis in collo gestans lapidibus obruitur. Cæterum vir adulter, iniectus carceribus, post aliquot menses pecunia redimitur.

Adulterij
pena.

VARIVS CORNVVM VSVS.

Li. 11. c. 8.

Pocula ex
cornibus
bom.

PRISCOS fama est, inquit Athenæus interprete Iacobo Dalechampio, atque primos homines boum cornibus olim bibisse. Liqueat hoc ex eo, quod adhuc dum aqua vinū permiscet, *κράσιον* dicunt (*κράσιον τὸ κέρατος*, à cornu) & vas, in quo vinum miscetur, craterem appellant, *κράσιον* dicunt (*κράσιον τὸ κέρατος*, à cornu) & vas, in quo vinum miscetur, craterem appellant, nunc cornuum ad hunc usum fabrica. Quidam eiusmodi pocula rhyta vocant. Poetarum quoque multi antiquos bibentes cornibus inducunt. Pindarus in Centauris sic: Postquam indomita odorem vini suauem fera perceperunt, magno impetu concitati mox candidum lac mensis repulerunt, ac vixit vinum bibentes argenteis cornibus petulanter lasciuierunt, (*ἐπὶ λαζάρῳ*, hallucinabantur, errabant vagi, ut remulenti solent) Xenophon libro expeditionis, cum exponit celebratum conuiuium apud Thracem Seuthen, ad hunc modum scribit: Mutuò quidem se primò salutarunt, deinde ut Thracibus mos est, vini cornua protenderunt. (Apud Xenophontem legitur, *καὶ ποτίζονται*, id est præbiberunt, quod annotauit etiam Leopardus cap. 3. Emendationum.) idem libro sexto, quo loco agit de Paphlagonibus, ait: Decumbentes verò in lectis ex palea fronde & gramine stratis, canabant ac potabant corneis poculis. Aeschylus in Perihæbis, eos sic ostendit corneis poculis uti: Cornibus argento ductili factis, quibus aurea fuerunt emissaria imposita: Sophocles in Pandora: Aureum cum aliquod plenum cornu ebiberet, sub mollibus vlnis idem rursus plenum teret. Hermippus in vnguentis: Scin quid agendum mihi sit? hunc nunc calicem ne dabo: Perum è cornu rursus semel tantum, quod bibam. Lycurgus rhetor in oratione sua contra Demadem, inquit, Philippum regem cornu solitum ijs præbiberet, quos exciperet amicè & benignè. Theopompus scribit in secunda Philippica reges Poæonum ex boum (Pannoniorum, Plinius) qui apud illos nascuntur, cornibus, tam amplis, ut tres aut quatuor congios capiant, pocula facere, labris auro & argento circumtectis. Philoxenus Cytherius in opere quod canam inscripsit, ait: Neclarea potio bibebatur è summis partibus aliorum cornuum qua aurea fuerunt: sensim verò ea sese pitissantes irroborent. Athenienses cornibus etiam argenteis bibebant. Palam hoc fit, ex eorum tabulis, quæ auctione publica veneunt, incisum literis columnæ, quæ in arce posita, donaria indicat, cornu, poculum nimirum argenteum, magno labore confectum, &c. Hæc itaque omnia Athenæus: qui eam ob causam Bacchum quoque cornutum fingi scribit, & taurū à compluribus poetis nuncupari, & taurina facie conspici in Cyzico. Mirum autem cur eundem cornuum usum apud Romanos præterierit: sed fortè id fecerit, quia ferè apud pauperes is esset, quemadmodum colligere est ex hoc Martialis, in quo recenset supellestem Vacerræ, qui cum esset pauper, more tamen Senatorum ipsis Calendis Iulij ibat. Inquit itaque poeta:

Ibat tripes grabatus & bipes mensa

Et cum lucerna, corneoque cratere,

Matella curto rupta latere micabat.

Hunc eundem morem hodieque in tota ferè Septentrionali plaga seruant. Ioannes Ferrerius Pedemontanus scribit in insulis Orchadensium, qui sunt è nobilitate primi è cornibus bibere, quemadmodum ego (inquit) anno D. 1540. cum illic præsens essem, in comitatu R. D. Roberti Reid. earum insularum vsque ad ultimam Tylem præsulis dignissimi, vidi. Fiebant porro & alia vasa ex cornibus. Martialis cornei gutti sic meminit, ut tanto cum factum dicat artificio, ut cum sit ex bubulo, ex rhinocerotis cornu efficitur videatur:

Lib. 14.
Gustus car-
nent.

*Gestavit modo fronte me iuuenius
Verum rhinocerotam me putabis.*

Habemus item hodie ex cornu cucurbitulae quoddam genus, quo passim medici utuntur, Cornetas à cornu nuncupant. Frequens earum usus in scabie. Habent & Aegyptij corneas cucurbitulas, ceterum à nostratibus figura diversissimas, & utendi modo, ut ostendit Prosper Alpinus in opere suo de medicina Aegyptiorum: Spiritus, inquit, siue oris attractione, siue ore attracta, vel retracta respiratione apponuntur. Igne enim vel calenti aqua ipsas cuti affigere nemo illorum novit. Sed ore tantum attracta respiratione, molliuntur opus & sic cuti affigunt. Qui modus ad-mouendi cucurbitulas planè ei similis videtur, quem Hero Alexandrinus in libro spiritualium nobis, prodit. Cornua taurorum parva, perpolita & perforata existunt, quibus utraque extre-mitas, latissima quippe & angustissima siue acutissima, meatu periuo constat. Cornu angustior extremitas est perforata, ut operator ore eam excipiendo, per ipsum spirationem intrò attractam, cucurbitulam altero ore expanso latiori, effigere cuti possit. Ea verò cuti eo modo affixa, angustio-ris extremi acuti meatus, vel foramen continuò ex ore detractum frustulo pellis ouilis salua ma-defacta, & emollita clauditur, cuteque exinde in aliquem tumorem ducta, cucurbitulae paruum foramen pelle obductum, & clausum detegitur, atque aperitur, quo aperto continuò cucurbitula à cute excidit, atque chyrurgo rursus eam cuti apponere volente, rursus os latum magnum cui applicitum, extremi cornus paruum foramen ore excipit, rursusque spiritum intra trahit, quous-que probè affixam illam cuti adharere viderit, quo viso continuò extremum pellicula nu-per dicta lingua reuoluta claudit, ne flatus inde respirare queat. Hoc idem illi faciunt, volen-tes unà sanguinem mittere eadem cure sacrificata: namque eodem modo cucurbitulam cuti an-nectunt vel affigunt: atque extremi cornus paruum foramen ore excipiunt, spiritumque in se tra-hentes sanguinem foras trahunt: quem etiam valenter trahit sola cucurbitula eo modo cuti affi-xa: quam non trahere, ut volunt, sanguinem, cum viderint, opem ferunt, spiritum ore valenter per paruum extremi cornus foramen trahentes. Ceterum sapius chyrurgis ore sanguinem, ut dictum est, trahentibus in cucurbitulam affixam illud incommoditatis afferunt, ut sanguis sapius in tra-hentium chyrurgorum ore trahatur, quando ipsae rostrum, vel cornu acutum extremum, cuius per foramen fit attractio, non alijs multum emineat à corpore cucurbitulae, neque corpus est ita magnum, ut multum sanguinem contineat, quod sanguinem eductum suscipit, atque retinet: Tan-tum Prosper Alpinus. Fuisse item apud veteres lucernas corneas, ut nunc quoque sunt, manifestè nos docet Plautus, dum ait:

Quo ambulas tu qui Vulcanum in cornu conclusum geris?

Cur cornua librorum olim essent ornamenta, rationem hanc reddit Adrianus Turnebus: ut in cal-ce librorum (inquit) coronidem appingebant antiqui, similiter suspicor in fronte eorundem lunu-lam ad ornatum designasse: cuius suspicionis causam Aufonius praeber ita scribens:

Quos legis à prima deductos mente libri

Doctores patria scito fuisse mea.

Menis enim lunula est, quae cum corniculata sit, idcirco & cornua latini ea ornamenta librorum vocauerunt. Tibullus:

Atque inter geminas pingantur cornua frontes.

Ovidius:

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Sed & in fine cornua ponebantur, ut ex Martiale constat, dicente:

Explicitum nobis usque ad sua cornua librum

Et quasi perfectum Septiciane refers.

Quamvis modo M. Varro scribat; Cornua dicebantur olim, quae nunc tuba, eò quòd ea quae iam sunt ex are, tunc fiebant ex bubulo cornu: Iustus Liplus tamen apud Romanos alias docet fuisse tubas, alia cor-nua, diuersa que habuisse in militia munia, ut inde constet tubas postmodum esse inuentas, nam & classicum, quo consul ad concionem vocabat, idem esse quod cornu siue corneam tubam in-dicant Lucillius & Propertius. Ille enim inquit:

Athic: Raucò conventionem sonitu & curuis cogant cornibus.

Buccina coquebat priscos ad verba Quirites.

nimirum Romulo illo aeo. Idem Dionysius testatur, inquiens: Plebem ministri quidam cornibus bouillis (ἀπαρὶ βοῖος, id est, buccinis, insouantes ad concionem coquebant. Vterque de buccina, cui clas-sici nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. Classicum (inquit) appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt. Seu & Seneca in Oedipo:

Sonuit reflexo classico cornu.

*Cucurbitu-
la cornea.
Li. 2. c. 13.
Aegyptioris
cucurbitu-
la.*

*Lucerna
cornea.
In Amphib.*

*Lib. 22. ca.
10.*

*Cornua li-
brorum or-
namenta.*

*Lib. 3. E-
leg. 1.
Fab. 1.*

*Lib. 11. ca.
108.*

*Lib. 4. de
lit. Rom.
dial. 10.*

*Cornua à
tubis diuer-
sa. Lib. 7.*

*Classicum.
Lib. 11. c.
22.*

Cap. 32.

Tamen contra (inquit Lipsius) soli etiam tubæ Suetonius adscribit in Cæsare: *Rapta ab uno tubæ, ingenti strepitu classicum exorsus est*. Sed in his talibus non aliud est, ut idem ait Lipsius, quam *τὸ πολυμυδὸν* siue τὸ ἀραχλατικὸν σπουδαίον, bellicum & incitatorium canere, certis videlicet modis.

Lib. 11. ca.

18.

Quod in pugna quidem legitima fiebat omni illo instrumēto & cornuum & tubarum, Fabius: *Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tuba faciunt? quorum concentus quanto est vehementior, tanto*

Lib. 11. ca.

22.

Romana in bellis gloria cæteris præstat. Vegetius: *Quoties pugnat & tubicines & cornicines pariter canunt*. Horatius quoque lituum à cornu distinguit:

Li. 2. Od. 2.

Lituus.

Iam iam minaci murmure cornuum

Præstringis aures, iam litui sonant.

Idem facit Seneca:

Soni reflexo classicum cornu

Litusque adunco stridulos cantus

Elisitare.

Et Lucanus item apertè sciungit:

Stridior lituum, clauorque tubarum.

Lituus

quid.

Quid autem sit lituus indicat Festus: *Litus* (inquit) *quod litis sit testis. Est enim genus buccina incurua, quo qui cecinerit, dicitur Liticen*. Sonum dat acutum: Ennius.

Inde loci lituus sonitus effudit acutos.

Statius:

Et lituis aures circumpulsantur acutis.

Seneca verò stridulum tribuit in præcitato loco. Et alibi ait:

Iam tacet murmur græue classicorum

Iam silet stridor litui strepentis.

E quibus colligit Lipsius grandem ac patulum canalem hunc non fuisse. Fuisse igitur medium, aliquid inter tubam & cornu: non rectum prorsus, ut illa, nec totum incuruum, ut istud. Quin tamen confundant interim scriptores, haud abnuat, ut Ammianus, inquit, *ſocum, lituorumque intonante fragore coherruit*: de classico ipso & laxè & diffusè ea voce est usus, ut idem alibi: *Litui intonarum sonant*: de tubis cornibusque. Tubæ verò olim erat figura, cuius hodie ferè apud Europæos vides: Aere directo ducta est, canali ad exitum latiore: itaque Ouidius discriminat à cornibus:

Tuba figura.

Non tuba directi, non aris cornua flexi.

Et Iuuenalis:

Cornicini, siue hic recto cantauerit ære.

Lib. 4.

Nescio, inquit, cornicinem hunc an tibicinem fuisse dicam. Hac causa cùm quidā in hoc Propertij versu mutarent,

Et struxit querulas rauca per ossa tubas.

ipse id non probat, quoniam *querulas* per tubam cornu intelligere potest: potest dicere, primas tubas ab exemplo cornuum structas: potest denique simpliciter capi, & asseri in ipsa tuba osseum aliquid fuisse quod insitum aut impactum ad sonorem. Eustathius varia tubarum genera recenset, & inter ea quarto loco, Paphlagonicum, cuius os effigie erat bouis, graui mugitu, sursum instandum. Quamuis autem hæc ita se habeant, nihil tamen verius, quod ex Varrone diximus, cornua dici, quod ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu: Prima enim origo fuit à bouum cornibus, & pastorum instituto. Nam illi sic calabant pecus aut boues: Propertius:

Tubarum

origo.

Nunc intra muros pastoris buccina lentis

Cantat.

Lib. 4.

Columella: *Ad sonum buccina pecus septa repetere consuevit*. Et in Dionysio supra fuere *κίρτα βοεία*, cornua bubula, de conuocando populo per buccinam. Ergo olim nihil discriminis inter buccinam & cornu: postea fuit, & cornua ista ex ære facta grandiora & magis reflexa. In lapidibus apparent. Distinguit & Vegetius apertè, Tubicines, cornicines, buccinatores, qui vel tuba, vel ære recuruo, vel buccina committere prælia solent. At olim, ut dixi, confundebant: nec aliter Dionysij hæc exaudio, in classico descriptione *σαλαμικῆς καὶ βοικαιίας* recensenti, qui Liuius sunt tubicines & cornicines; ipsi inquam, Dionysio, tubicines, & buccinatores. Confundere etiam postea Vegetius videtur: *Buccina* (inquit) *quæ in semet æreo circulo reflectitur*. Sed ut rem dicam, implexa ista in Vegetio, ut cum cornu etiam facit, quod ex vris agrestibus argento nexum, temperato arte spiritu auditur. Inconstans est, & antè ex ære recuruo id confluuit. Vnde autem Romanis vrorum ea copia? sed hæc inferioris æui sunt, & à barbaris fortè desumpta. Buccinam se iunctam à prioribus fuisse, etiam vigilæ ostendunt. Nemo illic cornu aut tubam sonuisse dixerit:

Buccina.

sed

sed buccinam signanter plerique omnes. Exempla discimus ex ipsis vigilijs. Polybius: *Eius enim* Lib. 5.
Centurio curam habet ad quamquam vigiliam, buccina signum dandi: Lascaris tuba dixit, sed est in Græco clarè *Buzarā*, nec aliter factum (inquit Lipsius) Buccina huic rei seruijt. Liuius: *Vbi secunda*
vigilia buccina signum datum esset. Idem. *Vt ad tertiam buccinam prælo essent.* Propertius:

Et iam quarta canis venturam buccina lucem. Silius:

Mediam somni cum buccina noctem

Diideret, iamque excubias sortitus iniquas

Tertius abrupta vigil ires ad arma quiete.

Frontinus: Sulla bello sociali profectus, relicto buccinatore, qui vigilijs ad eadem remanentium diuideret, & Li. 1. c. 5.
quarta vigilia commissa, cum sequeretur, incolumes suos perduxit. Cicero hoc aspexit: *Te galorum, illum*
buccinarum cantus exoscitat. Salustius communi verbo & multitudinis numero est vsus: *Martius quam*
maximum silentium haberi iussit, ne signa quidem, ut solent, per vigilijs canere. An quia reuera plura, an *In Inguria.*
quia pluries. Illud Aufonius significat:

Ver instantis Eor

Signa canis serus, deperfo Marte, satelles.

At illud è Vegetio firmes: *A tubicine* (inquit) omnes vigilia committuntur, & finitis horis à cornicine *renocantur.* Itaque tubam ahibet ad initia, cornu siue buccinam ad finem. Et certum est iam olim signa omnia cecinisse initio vigiliarium, aut potius paulò ante ipsas, cum scilicet Prætorium dimitteretur, Polybius, de Scipionis stratagemate, quo castra Syphacis incendit: *Est enim mos*
Romanis, sub tempus cœna buccinators & tubicines omnes canere ad Prætoris tabernaculum, ut tunc vigilia no-
cturna constituatur. Ambigit Lipsius an Liuius item eò respexerit, siue Asdrubal apud Liuium: qui suspicionem iniecit de aduentu alterius consulis in castra Liuij, attēdi iubet, semel bisuè signum canat in castris. Et statim addit: *Illud veterem ducem & asuetum Romano hosti mouit, quod semel in*
Prætoris castris signum, his in consularibus referebant cecinisse: *Duos profectò consules esse.* Putarem (in-
quit Lipsius) de ipso isto classico intelligendum: sed Liuius singulariè signum dicit: & Silius ea in *Lib. 1. 5.*
re buccinam nominat:

Bis clarum buccina signum

Præterea gemino predebat iuncta magistro

Castraregi.

Vt fortassis ad vigilijs ipsas hæc sint referenda, & in vnis castris buccinam vnā sonuisse, nisi cum duo prætoria & duo duces. In Tacito autem quod legitur, inter solennes militiæ ritus. Initia vigiliarium per centurionem nunciari, conuiuium buccina dimitti: referebat olim ad classicum: sed resistit: quia ante cœnam videretur illud cecinisse: hæc buccina finit cœnam. Sed & ea hic sola: in Polybio omnia signa. An non magis hic mos & sensus? Ante cœnam classicum cecinisse; eo signo Prætores aliosque cœnasse; tum centurionem nunciasse Vigilijs incipere, & mox ad primam buccinam conuiuium dimissum, ut quisque scilicet ad se iret, nec vltra discursu vllò castra inquietarentur. Hoc nunc placet. Ex hisce itaq; vigilijs buccinam seiunctam à prioribus instrumentis fuisse arguit. Nemo enim illic cornu, aut tubam sonuisse dixerit, sed buccinam signanter plerique omnes. Nunc quid buccina sit, dicendum: Cornu fuit bouillum initio ut dixi, nec à boue malè deriuat, ut instrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit & vocat. Varro tamen buccinatorem à vocis similitudine & cantu dictum mauult, quia bou bou canit; quod Isidorus ineptè flexit, & buccinam à voce quasi vocinam deriuat, quod Pagani ea vocabantur. Vt ut de verbo est, rem in re Romana teneo: an illud ipsum cornu? vix puto, sed & hanc ex ære factam, similitudine tamen retenta & sono. Hactenus ex Lipsio, qui pulcherrimum Quintiliani locum præterijt: *Duces maximos & fidibus & tibys cecinisse traditum, & exercitus Lacedæmoniorum musicis accessos modis.* *Lib. 1. Ina*
Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tuba faciunt? quorum concentus quanta est vehemens, tanto Romana in bello gloria cæteris præstat. *Lib. 1. poet.*
Athenaus cornua & tubas ab Hetruscis reperta esse tradit. *c. 20.*
Gesnerus refert Vriam Helvetiorum pagum nunc quoque cornu in bello vti, mugitu terribili. *Lib. 1. poet.*
Sealiger, cornu, inquit, pro tibia Tyrhenos vsos & Cretas legimus: Etiam Romani olim *c. 20.*
ad prælia, etiam Heluetij. Nunc Germani cornua è buxo efficta multis foraminibus instant magno spiritu, non sine gratia ac decore, præsertim nocturnis festiuitatibus. Vocem namque humanam in primis imitantur, eamque vehementer contentam. Arcus quoque ex cornibus factos fuisse Statius innuit:

Depromis pharetra telum breue, quod neque flexis

Cornibus, aut solito torquet aridore.

Et rursus:

Et nisi curato torquissim spicula cornu.

Arcus ex
cornibus.

Lib. 4.

Virgilius in Cyri:

Gnosia Naupactō contendens spicula cornu.

Idem in Gallo:

*Iam mihi per ropes videor, locusque sonantes**Ire, libet Partio torquere Cynodia cornu**Spicula.*

Lif. 2.

Et Virgilium imitatus Silius

Crebra Cydaonio fundebat spicula cornu.

Cydon autem vrbs est in Creta, cuius habitatores arcu clauerunt. Qui bombardas ut vocant, gerunt milites, puluerem accendendum in cornibus pulchrè adornatis reconditum habent. Nostrates bouum aliaque cornua ad multas delicias conferunt, atque inter ceteros Regientes ad quoduis opus ex auro, vel argento, vel ære formandum & expoliendum, mira quadam arte, resecant in laminas quam minutissimas, aut in truncos triquetra figuræ, unde modò pedites, duces, reges, equos, turres, bellissimè eum ad vsum effigunt, ut mortalium mentes eo genere lusus oblectent, qui à lusu ciuitatum antiquissimo, mea quidem sententia ductus esse videtur, modò currente rota in sphaeras precatorias & figuras conglobatas rotundant: Interdum crassiora cornua in pectines dentescunt, & in faminarum & puerorum vsum, aut excuantur felicissimè, in varia vascula, comoda cum scribis, tum literatis viris. Scribit Herodotus, & ex eo Alexander ab Alexandro Teucros, Mysos & Thraces super æneas galeas bouis aures & cornua apposuisse: Pyrrhum verò & Philippum cornua hircina. Galatas partim animalium effigies. Habent & suum cornu cuius mugituum aduersus rubiginem: Vbi (inquit) rubiginem conglobari vides in aere, bouis cornu sinistrum vnà cum stercore eius vrito & sumum multum per ambitum segetis facito.

Li. 2. c. 20.

Lib. 4. Memorab. cap.

41.

VARIUS CORII VSVS.

Armorum
tegmine.Li. 4. Strate-
gic. 1.Lib. 5. Ex-
cidij.Ceminent 2
Scuta, lori-
ca & galea
ex corio.Lib. 3. de
mil. Ro.
Onys. II.

VARIUS, ac multiplex bubuli corij in militia olim fuit vsus. Nam in primis omnia quæ ab aere infestari, rubiginemque, simileque iniurias alias pati possunt, tegumentis coriaceis seruabantur. Docet nos id inter ceteros Plutarchus in Lucullo, qui cum exiguis copijs in Tigranem iens, cum rex ille faustu cæcos fugere eum putaret, & iter ingredi, Taxiles quidam Romanæ militiæ gnarus, at o rex, inquit, neque vestem nitidam viri isti capiunt iter ingredienti, neque scutis splendentibus & nudis galeis vtuntur, uti nunc, cum coriacea detraxerunt armorum tegmina, sed reuera pugnaturi ensium hic splendor est, & in hostes ita euntium. Sic intellige Frontinum de Manio Curio: Quatuor legiones eduxit armatas & consilium, omnibus detectis armis, velut in acie iussit. Iosephus etiam ait, cum Romani iussu T. Vespasiani lustrarentur, ut pecuniam acciperent: illi verò, ut mos est, arma sua detegentes, thecis hæcenus inclusa & tecta, vndeque armati prodibant. Sic & Caesar: Hostiumque tam paratus ad imitandum animas, ut non modo ad insignia accommodanda, sed etiam ad galeas scutisque tegumenta detrahenda tempus desuerit. Erant verò etiam ipsa scuta, loricaeque & parmæ, necnon & galeæ ex bubulo taurinouè corio: non tam apud Romanos, quam alios etiam populos. Polybius de hastatorum militum armis agens, in descriptione scuti ait: Est ex duplici tabulatione, taurino cum linteo compactum, dehinc vituli bouisq; corio tegitur exterior superficies. In Græco est *μοχλίου βοῦς*, id est vitulino corio, potius profecto bouis, inquit Lipsius, quia id robustius; & Varinus *ταυρίνου* scutum vocari scribit, à superficie quæ tauro tergo re operitur, per synecdochen. Homerus videtur præferre corium bouum syluestrium ad hunc vsum. Scutum enim simpliciter *βοάριον* appellat hoc versu:

*Καλῶς ἐστὶ καὶ δόξα βοάριον χεῖρ ἰσχυρή.**Relinquere, & duo scuta manibus capere.*

Iliad. N.

Corij huius bubuli scutis inducti apud Græcos. Latinosque frequens mentio est, & præcipuè poetarum, qui coria etiam multiplicant, & adaugent. Apud Homerum nominatim plurima reperies super hac re loca: Merionis cum Deiphobo pugnantis scutum taurinum inde cognominat: Sarpedonis verò ceu pulcherrimum, & aduersus quoslibet ictus resistens delineat, inquit:

*Ἀντίκα δ' ἀσπίδα μιν πρὸ στήθεος πάντας ἴσων,
Καρπὸν χαλκίῳ, ἰξιδάστον, ἢ ἄρα χαλκίῳ
Ἥλασεν, ἵπποισι δὲ βεβήκας πᾶσι ψιθάμενος*

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

335

Προσείσις τὰ βόεισι διπλοῖσιν ἐπὶ κύκλῳ. idest,
Statim autem sentium ante tenebat undique equale,
Pulchrum, aneum, lamina aenea extrinsecus obductum, quod faber
Parauerat: intus autem pelles bouinas assuit spissas,
Aureas virgis longis circa orbem.

Dixit autem poeta pelle spissas, ut fortitudinem roburque Sarpedonis indicaret, nam quo robu-
 stiores, eo pluribus bouum pellibus scuta regebant, quod idem poeta Aiakis fortissimi herois exem-
 plo ostendit, cuius scutum ἑπταβόειον fuisse tradit, hoc est ex septem bubulis pellibus factum. In-
 quit autem:

Iliad. H.

Αἶας δ' ἰγρὺ θῖν ἔλθει, εἶρω σαῖκος ἢ ἔτε πυρρῶς,
 Χαλκῶν, ἑπταβόειον, ὃ οἱ Τυχίος καμνέουσιν
 Σκυτοτόμων ὄχ' ἀριστὸς Τληπόλεως οἰκία ταίῳ.
 Οὐδ' οἱ ἐπὶ σάκος αἰὼλον, ἑπταβόειον,
 Ταύρων ζατρεφίον, ἐπεὶ δ' ὄγδοον ἤλασσε χαλκῶν. idest.

Aiax autem animus accessit, ferens scutum instar turis
Aereum, septem corvis bouum factum, quod ei Tychius elaborauerat fabricans,
Coriariorum praeantissimus, in Hyleade habitans,
Qui ei fecit scutum varium, septem bubulis pellibus constans
Taurorum saginatorum, octauum autem induxit eis.

Mox autem quam esset impenetrabile ostendit, cum hastam Hectoris omnium Troianorum fortis-
 simi penetrare nequisset ait:

Καὶ ἄμπεπαλὼν ἀποβόησε χροῖσιον ἰγρῶς.

Καὶ βάλει Αἶας δὲ δόνον, σάκος ἑπταβόειον,
 Ἀκρότατον κατὰ χαλκῶν, ἐς ὄγδοον ἢ ἐπ' αὐτῷ,
 Ἐξ δ' ἐδ' ἰγρῶς ἔλθει δαίρων χαλκῶς ἀτρεφίον.

Ἐν τῇ ἰβδόμῃ τῆς ἰστορίας. idest,

Et vibrans proiecit longam hastam

Et percussit Aiakis ingens scutum, ex septem pellibus bouum factum,

Summam iuxta laminam aream quae octaua erat in ipso,

Sex autem pellium plicas penetravit findens hasta indomita

In septima aut pelle haesit.

Hinc apud Aristophanem θυμὸς ἑπταβόειος: animus heptaboeus, de forti, magnoque & inuiso di-
 citur. Aiakis scuti meminit & Ouidius.

Animus he-

ptaboeus.

De arte l. 3.

Scilicet Aiaki consue ornata veniret?

Cui tegmen septem terga fuere bouum?

Et alibi:

Dominus elypei septemplinis Aiax.

Statius imitatus Homerum:

Sed potius celsos umbrantem hunc aspice late

Hipsea quadri iugos elypei septemplete tauro.

Iustus Lipsius, ut in re nota exempla isthac ipote omisit, Statium tamen quia proprie ad Polybium
 & ad verum accedit, citat testem;

Nec pudor emerito clypeum vestisse iuuenco.

Lib. 3.

Idem.

Graues clipeos calis vestire iuuenis.

Sed & Liuius (inquit) testimonium in re miserabili, suggerit, de obsessis Casilini ab Annibale: Lib. 23.

Postremo ad id ventum inopia est, ut lora detractasque sentis pelles, ubi feruida mollescent aqua, mande-
 re conarentur. Silius de Saguntinis.

Resolutaque nudos

Linguentes clipeos, armorum tegmina mandunt.

Hegesippus de Iudaeis, qui in vrbe sacra a Vespasiano obsessi: Et cum iam famis solatia non reperi-
 rent, detrabant coria scutis, ut cibo essent sibi, quae praesidio non essent. Addam ego exempla quaedam
 ex Virgilio:

Lib. 2.

Procul Orphitus armis

Ignotis & equo venator Iapyge fertur,

Cui pellis latos humeros crepta iuuenos

Pugnatori operit.

Rufus de Bitia a Turno occiso.

Turno

*Tam Bitiam adentem oculis, animisq; frementem
Non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens consorta phalarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit, collapsa ruunt immania membra.*

Rursus de scuto Pallantis.

*Dixerat, ac clypeum tot ferri terga, tot aris
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Fibranti cuspis medium transuerberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens.*

Et rursus:

*Tum pius Aeneas hastam iacit illa per orbem
Aere cauum triplici, per lineæ terga, tribusque
Transijt intextum tanvis opus, imaque sedet
Inguine.*

Parmæ.

Alicubi etiam Lipsius ad hæc Polybij verba de velitibus. *Parma autem & firmitatem habet à structura &c.* Firmitas ea (inquit) etiam è materia, vnde igitur ex æte (nugæ, nec honestiores tunc ipsi talia scuta habuerunt, nedum vt isti minimi.) E corio? Video cruditos quosdam velle inductos à Suida: *παρμαί, δερματίνος δορυς παρὰ καρχηδόνιος*: *Parma*, coriacea scuta apud Carthagenenses; sed temerè fortasse inductos. Si talia apud Romanos, cur apud Carthagenenses restringit Suidas? Cur Polybius verbo non tangit & discriminat à legionariorum? Nam istorum è ligno fuerunt, corio saltem super ducto. Censeo idem de istis. Ipse Polybius alibi indicat, qui stabilitatem & *δδραμ* Romanæ parmæ tribuit, non habuisset è corio mero. Quod ad Suidæ, certum est Afrorum pleraque scuta sic fuisse. Equites quoque scutum habebant ex bouillo corio, vmbilicatis placentis simillimum, quas in sacrificijs solent apponere: quibus neque in pugna commodè erat vt, quia firmitatem non haberent, & ab imbre corio soluto aut vitiato inutilia & olim, & nunc fiant prorsus. Polybius: *Accipio corio mero & nulla materie subiecta aut ligno*. Si enim & ista, cur reijciat? cur non pedestre scutum bonitate æqui pararet? Sed credo è corio solo fuisse, arte, leuiter durato, quod tamen per pluuiam (vt ad dit) resolveret. Fuere igitur Afrorum olim scuta de quibus Suidas, parmæ, coriacea scuta apud Carthagenenses. Salustius & Numidis tribuit: *Super terga gladij & scuta, verum ea Numidica excorjjs, ponderis gratia simul & offensa, quo leuius streperent.* Item Afris. Silius:

Rudistunc parma, breuique

Bellabant ense.

- Nec aliam quàm hanc rudem è corio intelligit citram vel cetram propriè ijs dictam Isidorus: *Cetra scutum lorcum sine ligno, quo vtuntur Afri & Mauri*. Alexander ab Alexandro proprium esse tradit Sarmatarum ferreis laminis, aut præduro corio conferto muniri, qui cum turmis instructi vadunt, mirum dictu (inquit) quanti roboris, quantæque formidinis sint. Transtulit autem hoc ex Tacito, cuius hæc sunt verba. *Namque dictu mirum, vt sit omnis Sarmatarum virtus, velat extra ipsos. Nihil ad pedestrem pugnam tam ignanum, ubi per turmas aduenere, vix vlla acies obstitit. Id principibus & nobilissimo cutique regimen, ferreis laminis, aut præduro corio confertum, vt aduersos scitus impenetrabile, ita impetu hostium pronolatus inhabile ad resurgendum.* Aliter tamen armatos fuisse Sarmatas, ex Pausania in equi historia diximus. Diodorus ait Aethiopes ex bouis corio crudo scuta ferre: idem testatum reliquit Strabo. Ex crudis boum corijs scutis, galeis & thoracibus, eodem teste Rhoxani vtuntur. Xenophon de Thracibus. In capite galea è corio, inquit, sicut Paphlagonum. Sed & Macedones habuere. Dio Cassius ait M. Antonium Caracallam legionem Macedonum instituisse, & prisco ritu ornasse. Arma autem fuisse, galeam è crudo boue, lorcam linteam &c. Caterum galeas ex pellibus aliorum etiam quadrupedum, ac potissimum leonis fuisse ostendit Lipsius. Hefychius tamen *ταυσελν* priuatim interpretatur galeam ex pelle taurina. Vfus cum galearum istiusmodi, tum scutorum idè cessauit, quod à pluuijs inutiles redderentur. Vaginas gladiatorum etiam coriaceas fuisse vt nunc quoque sunt, ex allato Salustij loco, apparec. Erat igitur coriorum istiusmodi cura præcipua. Liuius tradit militibus in stipendia datam non solum pecuniam, sed etiam vestimenta, potissimum hyeme, & frumentum. Distributa & militibus boum tergora, vt innuit Cornelius Tacitus, dum ait Drusum Frisjjs transrhenanis populis tributum iussisse, vt in stipendia militum tergora boum praberent. Facta quidem est mentio de eo foedere, quod inter Gabios & Romanos actum est, Tarquinio Romanorum

imperium regente. Sed illud in primis notandum, quod in corio quidem bubulo eius capita & conditiones exararunt (inquit Petr. Crinitus) priscis literis, ut refert Dionysius; cumque instar clypei foret, in templo Iouis locarunt. Quam re Pompeius Sextus, Dionysius accedit, ut in eius commentariis probatur, quos à Verrio Flacco collegit, et si iuramentum Dionysius vocat, in quo faciundo eximium bouem immolarunt: Clypeum (inquit Pompeius) ob rotunditatem veteres corium bouis appellarunt, in quo Romanorum foedus cum Gabijs foret descriptum. Iam verò militum tentoria pellibus eisdem obtegebantur: unde sub pellibus esse dicebantur. Liuius: *Militem Romanum in labore ac opere prunisque obrutum sub pellibus durare.* Rursus: *Aut sub pellibus habendos milites fore.* Sed & Porphyrio explicans illud Horatij:

Quoties in propria non pelle quiessem.

inde sumptum (inquit) quod ductores sub pellibus dormirent. Arrianus de gestis Alexandri: *Pel-les sub quibus milites hybernabant leni & sicca herba compleuit.* Huc pertinet illud Ciceronis: *Ut non multum Imperatori sub ipsis pellibus oculi relinquatur.* Pelles denique tentorias legimus apud Pollionem Trebellium, ubi Imperatori Claudio donatas scribit pellium tentoriarum decurias tri-
ginta. E contra faucijs etiam substernebantur, Homerus de Eurypylo:

Ἡ γὰρ σίρροιο λαβὼν ἄγχι ποιεῖντα λαῶν

Ἐς κλισίαν. *Id est.*

Dixit, & sub pelle prehensum ducebat pastorem populorum.

Ad tentorium. Famulus autem conspicatus, subtrauit pelles boninas.

Erant & in lecti vsum. Idem poeta de Vlyffe:

Χλαῖνας μὲν συνελών καὶ κῶτα τοῖσι τεινόντι

Ἐς κλισίαν καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ βουλοῦ. *Id est.*

Θῆκε θύρας φέρον, id est,

Vellem autem simul capiens & pelles in quibus dormiebat.

In domum deposuit in sede: extra autem boninam.

Posuit foras portans.

Diomedes quoque apud eundem dormit in bubulis pellibus.

Αὐτὰρ ὅγ' ἦρας

Εὐδ' ὅτ' ἐπὶ δ' ἔσπετο βίον βόας ἀγρὰ λείον.

Αὐτὰρ ὅτ' ἠρᾶτο βίον βόας ἀγρὰ λείον. *Id est.*

Sed hic heros

Dormiebat, subtraueratque pellem bouis agrestis.

Sed sub capite stragulum extensum erat splendidum.

Meminit Clemens Alexandrinus, ubi docet quomodo se in somno gerere oportet. *Gloria vana*

Cynica (inquit) ad dormiendum est quemadmodum Diomedes se exercere,

Agrestisque bouis constrarat iergora subtus,

Nisi forte cogat casus aliquis.

Quod autem maximè miror, etiam crudas pelles substernebant. Homerus de eodem Vlyffe:

ὄσθεν δ' αὖτις ἰδὼν ἰδὼν ἰδὼν ἰδὼν

Οὐκ ἔβηλ' ἐν λείοντι καὶ ἐν ῥήγισσι καὶ εὐδόντι

Ἀλλ' ἐν αἰετῇ καὶ ἐν βόει καὶ ἐν κύνει

Εὐδόντι ἐν ποδῶν. *Id est:*

Ut hic tanquam aliquis omnino arumnesus, infortunatus,

Noluit in lectis & in coeperimentis dormire,

Sed in cruda bonina & pellibus onium

Dormiuit in vestibulo.

Apud Theocritum tales fuisse pastorum lectos Menalcas pastor indicat:

Ἀἴττα μᾶτερ ἐμὰ, κῆρ' ἀλὼν ἀντροῖ ἐνοικῶ

Κοίλαις ἐν πτέρυγῃ. ἔγω δὲ τοι ὅσ' ἐν δειρῷ

Φαίτοισι, πολλὰς μὲν οἶς, πολλὰς δὲ χυμῶνας,

Ὡς μοι περὶ κεφαλὰ καὶ παρ' ποσσὶ κῶτα κενταῖ. *Id est.*

Actina mihi mater est, & ego pulchrum antrum in habito

Concauo in saxo, & possideo quaecunque in somno

Apparent, multas quidem boues, multasque capras,

Quarum mihi ad pedes & caput velleratanti.

Li. 16. 3.

Lib. 3.

Tentoria ex

bov corijs.

Lib. 5.

Lib. 37.

Li. 1. serm.

Lib. 1.

Academ. 2.

Pellessau-

cijsubtra-

ta.

Iliad. 2.

Odyss. T.

Lib. 2. Pe-

dag. c. 9.

Eidyll. 9.

Lecti pasto-

rum.

*Nauigia co-
rio opera.*

Myoparo.
Lib. 4.

Ioannes Rauisius Textor de diuersis agens nauigiorum generibus, tradit naues antiquitus in Oceano Britannico fieri solere ex corio circumfutas. Sed & alijs in locis idem corij fuit vsus: Nam & myoparo Piratarum nauicula ex corio, & viminibus erat contexta, vt Robertus Valtutius scribit. Lucanus item de Cesare canit:

*Vt habuit ripas Sicoris, caposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine, partem
Textur in puppim, caeloque induta iuuenco
Velloris patientes tumidam supereminet annem.
Sic Venetus Hagnante Pado, fusoque Britannus
Nauigat Oceano, sic cum tenet omnia Nilus
Conferitur bubula Memphis cymba papyro.*

Lib. 48.

Dio Cassius de Saluidieno, qui cymbas quasdam contra Sextum Pompeium ridiculè instruxit: Coriacea nauigia, vt solent ij, qui Oceanum nauigant, facere, est aggressus, introrsus ea virgis lenibus intexens, introrsus vero bouis erudum corium in modum rotundioris clypei. Eiusdem figuræ nauigijs coriaceis vtuntur Assyrij, nimirum in speciem clypei orbiculatis, non puppi, non prora discretis, vt scribit Ioannes Bohemus addens in Armenia super Assyrios texti crudo corio exteriori parte obducto. Transtulit id ex Herodoto, qui sic scribit Nauigia illorum, quæ super flumen commean Babylonem, omnia sunt orbiculata atque coriacea, quæ pecuarij Armenij, qui supra Assyrios incolunt, ex casis salicibus faciunt, instruuntque pellibus, nudo illarum extrinsecus posito in modum soli: neque puppe discreta, neque prora acuminata, sed in speciem clypei magis orbiculata. Tale nauigium stramentis stipatum fluuii deferendum permittunt, cum alij rebus, tum verò dolijs è palmarum vino onustum dirigentibus illud duobus; cum totidem palis, quorum alter palum introrsum trahit: alter exterius pellit. Fiunt autem nauigia hæc & magna admodum & minora, quorum maxima quæque ferunt pondus quinque millium talentorum, singula singulos asinos viuos intus habentia, maiora etiam plures. Postquam igitur nauigantes Babylonem perueniunt, onusque exposuerunt, linguis nauigij atque omnibus stramentis venundatis, pelles asinis imponunt, eosque in Armeniam agitant. Aduerso enim flumine nauigari præ illius rapiditate nullo pacto potest. Legimus item in relationibus eorum, qui suas in Indias nauigationes ediderunt; in Mozambica regione naues ex bubulo corio confutas haberi, quibus merces Zofalam deferunt, & inter alios Ioannes de Barostradit talem esse nauem Meliqueaz, & cur talis sit, rationem adfert, ne igne offendatur, si fortè quibusdam astutijs eum inijcerent hostes: quamobrem recentibus potissimum pellibus utebantur: quandoquidem ob aqueam substantiam, vt ait Cardanus in opere de rerum varietate, prohibent ignem accendi, ob leuitatem autem eliditur, nec sustinere potest. Rectè igitur Festus in Iambico ad Probum:

Sed rei ad miraculum

Nauigia iunctis semper aptant pellibus,

Corioque vastum semper percurrunt fretum.

*Coria flu-
minis voce.*

Est autem & in pellium vsu id animaduertendum, subterni remigibus sessionis gratia, ne pygas atterant: hyperesum vocat eam Thucydides. Est etiam vbi recentia bouum coria fluminis vicem obierunt. Annibal enim interclusus à Romanis ad Tarentum naues palustris alijsque machinis per recentia lubrica bouum tergora transuexit, vt Silius testatur his versibus:

Hic (miranda) mouens classem quæ condita portu

Abbat; namque angustis è faucibus aquor

Erumpit scopulus inter patuloque recessu

Effundit campis secretum gurgite pontum.

Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur

Arce super posita claustris maris extulit astu,

Perque auersa tulit portatus in arua carinas,

Lubrica roboreis aderant sub stramina planctis

Atque recens calis tergo prolapsa iuuenca

Aquaream rota ducebat per gramina puppim.

Idem alicubi fecisse Augustum testatur Tzetzes pugnantes aduersus Antonium. Cum (inquit) pugna inter utrosque esset æquales, neutro vincente Caesar Octavius præponentem victoriam Romanis peperit militari industria: Pellibus bouum sternens fastigia, recens excoriatorum, & per ipsas sua natura lubricas nauium multitudinè immensa tracta in mare, quod erat à tergo classis Aegy-

Aegyptiorum, statim in fugam eos vertit attonitos. Maiorem verò admirationem habet, quod de Arabum rege quodam memoriae prodidit Herodotus. Est (inquit) magnum in Arabia flumen nomine Corys exiens in mare, quod dicitur rubrum: Ab hoc flumine fertur Arabum Rex, canalem ex bouinis alijsque crudis corijs confutum, tanta longitudine produxisse, ut ad loca arida per illum aquam produceret, inque ipso arido solo ingentes cisternas fodisse, qua recepta aqua potum suppeditarent. Habet modò corium alios quoque in bello usus. Fiunt enim etiam ex eo teste Hierone scalae ad ascensum murorum in urbium oppugnationibus. Magnum item in testudine bellica, quam sic describit Agathius: Est autem testudo viminibus intertexta conca-

Lib. 4.
Canalis ex
corio.

Cap. 2.
Scala co-
riacea.
Testudo
bellica.

Lorea co-
riacea.

Αρχὴ δὲ μὴ πολὺ κτιστοῖς ἰμας ἀπαλὸν ὡπὸ δουρὶ

Οὐ εἰς τὴν ἀνδραγαθίαν ὄχι τὸ τετατὸν τρυφᾷ λήνῃ

Καὶ νύκτι ἐπὶ πρὸς τὴν καὶ σπῆλον ἡρώδης κύνος,

Εἰ μὴ ἀπ' ὅζου τοῖσι Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη

Ἡ' οἱ πρὸς ἰμάτα βοῶν ἐφικταμένα. idest.

Præfocabat autem ipsum acupictum lorum teneram sub gulam

Quod ipsius sub mento retinaculum dissensum erat galea,

Et quidem traxisset, & magnam tulisset gloriam

Nisi citò intellexisset Iouis filia Venus,

Qua ipsi rupit lorum bouis fortiter occisi.

Ex bubulis loris Hectorem è curru suspendit Achilles, iisdem trahebantur currus, sicuti apud nos nobilium pilenta: Idem Homerus de Nestore Antilochum filium monente, quomodo equos ad metam flectere deberet.

Οὐ δὲ κακέρδεια εἰδὴ ἐλαύνων ἥσσονας ἰμῶν,

Αἰεὶ τριμῶν ὄρεων εἴ ποτε ἰγγύθῃ, εἰδὴ ἐνυθῇ

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ταύσῃ βοῶνσι ἰμάσιν. idest,

Qui autem & utilia nouit agens deteriores equos

Semper metam inspicies flectit propè, neque eum laetè

Quo pacto primam extendat bouinis loris.

Habenas, ex eodem corio quia constabant, ἰμάτῃς βοῶν non semel vocat, idest lora bubula: & ἰμας ab Eustathio exponitur ἐπὶ τῷ τῷ βοῶν, funiculus ex loris bubulis tortus: & fortassis omne lorum inde constabat, nam & retinacula nauium prisca ex corio faciebant, quod periti inquit docere Maronem, cum inquit:

Sic satur lachrymans, classique immittit habenas.

Habenas (inquit) dixit per metaphoram equorum, aut Homerum secutus qui ait ἐπὶ πτόνι βοῶνσι, idest loris retortis. Atque hinc fortè est quod ἰματῇς etiam vocent pugilum castus, quos nimirum Apollodorus eandem ob causam vocat, πῖνυς βοῶν τιμειδισαί. Castus autem è bubulo corio fuisse habemus etiam apud Virgilium.

Sic deinae locutus

In medium geminos immani pondere castus

Proiecit, quibus acer Eryx in praelia fectus

Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.

Obstupere antro, tantorum ingentia septem

Terga bouum plumbo infuso, ferroque rigeant.

Quo loco tantorum exponit Seruius, virorum fortium, cum subinde dicat: Ante omnes stupet ipse Dares. Nam sentire tantorum bouum, cum septem dixerit, stultum est. Ita post tantorum ponenda est distinctionis nota. Et approbat hanc sententiam Nascimbenus: Ego tamen (inquit Pontanus Iesuita) ad boues puto pertinere posse tantorum, ut intelligamus castus non ex eo tantum commendari, quia è septem bouum corijs compositi, sed etiam ingétium ac validorum bouum, quo ponderosiores eos euadere necesse fuit. Cuius doctissimi viri sententia mihi non displicet: Lector interim sequatur, quam lubet. Quamuis autem Castor equorum domitor, Pollux pugil optimus passim vocetur, Castor tamen etiam in pugillatu celebratur à Theocrito, cuius versus

Pugilum
castus.

Aeneid. 5.

Virgilius
declaratus.

vel ideo recitabo, quia & ex ijs constat, castus ex bubulo corio factus fuisse:

Οὐδ' ἔτι δ' ὅρσπερ παλαιὸν ἀπὸ βοῦς

Χείρας, καὶ ἐπὶ γὰρ καὶ σφύρας ἐκείνην ἰμάτιον

Ἐν μέσσοις ὀνείζον, &c. id est.

Illi igitur spiritus cum manissent bubulis

Manus, & circum membra inuenissent longa lora

In medium congressi sunt.

*In Arcadi-
cis.*

Idem habemus & apud Paulaniam; Nondum (inquit) instituerant pugiles castus, attenuato in acutum loro, ad utriusque manus articulum (quam Græci *χάρακρον* vocant) religari: sed è crudo bouis corio implicatis arte quadam vetere inter se forulis (milicas appellabant) & ad volas reuinctis depugnabant, quo fiebat ut digiti nudi relinquerentur. Hæc ille. Sunt præterea nostrorum militum baltea ex bubulo ferè corio, qualia & olim fuisse, Varro indicat, dum ait: *Balteum*

Balibea.

Li 4. Eleg.

11.

Picta nec indulto fulgebat parma pyrope,

Præbetant castibaltea lentia bones.

*Nummi co-
riaces.*

Apud rerum scriptores inueniam sæpe imperatores exercitum rei pecuniariæ inopiâ, scortea perfoluisse stipendia, eorumdemque vsum in obsecris fuisse viribus, mox verò illatis pecunijs iustum unicuique pretium restitutum. Præclara Venetijs est Michaelium familia, quæ aureos insculptos clypeis gestat, quod illi honori, ut aiunt, datum; quia bella quod contra Saracenos pro Hierosolymis Balduino rege susceptum fuerat, duce classis, & Venetiarum Dominico Michaeli, deficiente stipendiorum comætu, qui remigibus, & socijs naualibus exolveretur, excogitauit is corium signare minutioribus frustis, idque pro stipendio, alijs pro argenteorum, alijs pro aureorum pretio numeratis, imperauit promulgatione solenni, ut pro certi pretij denarijs à laxis, & cauponibus, & cuiusque mercis inflatoribus acciperentur, multa indicia recusantibus: ita occursum exercitus necessitati: cumque domum reuersus esset, publicam fidem perfolurus, conuocatis omnibus, qui pecunias scortecas eas haberent, totidem argenteas ijs, alijs aureas representauit. Lazijs verò putat tale genus nummorum à Friderico Casare primo repertum fuisse. Nummi isti scorteci erant ex corio, quorum inuentionem Numæ tribuunt. Eum enim Plutarchus alijsque populo Romano congiarium dedisse tradunt, scortecos asses. Donatus etiam in hoc Virgilij:

Aeneid. 1.

Taurino quantum possem circumdare tergo.

tradit, pecuniam ex corio bubulo priscis temporibus fuisse, hincque pecuniam dictam, quod ex pecore originem duceret. Vnde & illud D. Hieronymus ad Rufinum: *Et cum montes auri pollitius fueris, ne scortecum quidem numum de thesauris tuis proferas.* Lacedæmonij etiam scorteco nummo utebantur, ut tradit Nicolaus *ἡπὶ ἰδῶν*, & ex eo Stobæus, & Seneca, cuius hæc verba sunt:

Colled. ca.

42.

Lib. de be-

nef 5. c. 13.

Bursa.

Vires.

Odyss. K.

Aes alienum habere decetur, & qui aureos habet, & qui corium forma publica percussum, quate apud Lacedæmonis fuit, quod vsum numerata pecunia præstat. Pierius verò existimat nummos illos scortecos à Numæ distributos, tessera potius vicem, quàm pecuniæ gessisse: temporarius enim (inquit) fuit. Vulgò hodie etiam burfas vocamus loculos, in quibus nummos referuamus, à *βορφα* nimirum, quia prius ex bubulo corio fiebant, sicut & equipetæ, & quas valisias vulgus vocat: quæ ligno sæpè fulciuntur, coriaceos riscos videtur vocare Terentius, Græci similiter *διρματινὴς* *ῥόζων*: Vires item quibus vinum & oleum deferri solet, ex bubulo corio fuisse Æoli exemplo poetæ indicant. Homerus:

Δῶκε δὲ μοι δῖος παρ' ἀνὴρ βοῖς ἐνταῖρος:

Ἐνθα δὲ βυρπῶν ἀνέμων κατ' ἰδοσε κίλυθα. id est.

Dedit mihi autem exoriaturum virem bouis nouenris,

In quo precellesorum ventorum liganti flatu.

Met. 13.

Ovidius similiter:

Actiæ Hippotadæm cohibentem carcere ventos,

Quos bouis irelis ostergo (memorable munus)

Dutichum superasse ancem.

Itiusmodi autem Æoli vires non incongruè folles vocabimus: nam & Virgilius ait:

Folles.

Georg. 4.

Ac velut lentis Cylopiæ sulcina massis

Cum properant, alij taurinis folibus auras

Accipiunt, redantque, alij furia iactantia tingunt

Æra laci, gemit impoluit incendibus Actæa.

quam-

quamvis reuera fabrorum folles, qui & nostro tempore ex eodem sunt corio, intelligat. Videas Scutica.
& scuticas hodieq. ex bubulo corio factas, quales & olim erant, potissimum ad seruitia punienda. Saty. 6.
Apud Iuvenalem, ubi ait:

Taurea punit

Continuo flexi crimen facinusque capilli.

Scholias scuticam ex corio bubulo exponunt. Servius apud Plautum: *Ut enim ubi mihi vapu-* In Panulo.
landum est, tute corium sufferas. Alias rursus: *Faxo ut bubulis corijs onustus sis saturni-hæstia.* Item. In Amphit.
Hæstia in tergo mectres facile corior contrinisti bubulos. Hinc de corio satisfacere, cum quis ob illatam
iniuriam flagris conciditur. Ipse autem ictus siue flagrum *Bugand* dicitur, & *Bugam*, & *Bugand*.
Zea verò, vel Zerion vocabatur locus, quo seruitia punienda mittebantur, ad quod idem
Comicus alludit, cum dixit: *Qui potentiam præsunt, & ubi viros homines meruit incurrant bonis.* In Alina-
Huc spectat illud eiusdem: *Abstinere cessione bubula.* Sedemus verò etiam in pellibus, non-
tam bubulis, quam arietum. Proci apud eundem poetam in corijs sedent boum, quos ipsi oc-
ciderant. Seder.

Πατρις ἢ πατρὶς βοῶν ὁ ἐκταρὸς αὐτοῦ.

Gesnerus testatur suos, id est Heluetios hodie tergoribus bubulis ut etiam ad conficiendum pul-
verem tormentorum bellicorum. Est ubi bubulo corio mensa sternitur. Hunc enim in modum de
Turcarum mensa scribit Ioan. Bohemus: Scamnum aut scdile, aut aliud fulcimentum nemo cuius-
cunque dignitatis conditionisue existet, requirit, sed decentissima quadam membrorum, & ve-
stium compositione super terram puerorum more recumbit. Mensa super quam vescuntur, ut plu-
rimum è corio bubulo parata est, aut ceruino non concinnato, & adhuc hirsuto, rotunditatem ha-
bens quatuor vel quinque palmarum latitudinis circulos multos per circuitum infutos ferreos,
quibus cum corrigiæ inducæ sunt, instar bursæ clauditur, expanditur & portatur. Ex eodem co-
rio lecticae fiunt, more ab antiquis recepto, quoniam præ cæteris pellibus aeris iniurijs resistit: sed
& conjugales lecti bubulo corio operiebatur, sicuti notum est ex Homero, apud quem *Ulysses*, ut
ab vxore recognosceretur lectum suum conjugalem diligentissime delineat: Truncus (inquit in-
terprete Raphaelo Regio Volaterano) erat ingens oleæ inter aream thalami, vegetus valde ac vi-
ridis, crassitudine columnæ, hunc ego pro fundamento thalami ieci, quem densis supra lapidibus
construxit, ex ramis verò ipsius oleæ incisis portas aptè compactas constitui. Germen denique
radicis ipsius affabrè ferro expoliui, & ad perpendicularum direxi, deinde terebra diligenter tere-
braui ex hoc itaque lectum lectique fulcra extruxi, auroque & argento & ebore variè ornauit: hos
postmodum bubulis purpureis subitus construxi: Andreas Diuus Iustinopolitanus hoc postremum
vertit sic: Extra autem extendi pellem bouis purpuræ splendidam: & sic quoque vertit Ioannes
Spondanus: Græcè legitur,

Εξ δ' ἐκείνου καὶ τὰ βοῶν καὶ τὰ βοῶν καὶ τὰ βοῶν.

Rursus similiter ac nostro auro calcei ex bubulo fiebant corio. Alutam vocant pellem concinna- Calcei.
tam ad calceos, sed potissimum molliorem, ex qua nimirum superior eorum pars conficeretur, Aluta.
quod non obscure innuit Iuuenalis, dum canit: Saty. 7.

Apposui nigra Lunam subieci aluta.

Nobiles enim Romani Lunæ imaginem in calceis depictam gerebant. Hinc & illud Martialis. Lib. 1. 50.
nata nusquam pellis, & nusquam toga: id est, nusquam videbis nobiles. Accipiat verò etiam aluta
pro alijs coriaceis rebus, ut pro subligaculo, ut apud eundem Martialem:

Inguina succinctus nigra tibi seruis aluta. Lib. 7. 39.

Stat, quoties calidis tota foueris aquis.

Hieronymus Vida calceos non inueniunt tegmina taurea nominabat.

Taurea nudatis circumdant tegmina plantis.

Hesiodus ad calceorum usum pelles probat boum, qui fortiter sunt occisi.

Αὐτὶ δὲ πρὸς τὴν πόδα βοῶν ἢ καὶ ταύρων.

Ἀρμενα δὲ νοσῶντες, πρὸς τὴν πόδα ταύρων, id est,

Circum verò pedes calceos bouis fortiter occisi.

Ἀπὸς ligato, pilis, intus condesens.

Soleis autem calceamentorum, coria adutorum boum conueniunt. Carbinatas Græci vocant, ve-
Xenophon, calceos factos ex rudi corio bubulo, & καὶ τὸν τοῦ ὀπίσθεν βοῶν, ut Varinus habet. Hermo-
phus Barbarus in Corollario ad saxifragam Dioscoridis, Carbatinis (inquit) legendum in secundo
historia animalium volumine Aristotelis cap. 1. (ubi camelos quæ per exercitum longiore itinere
fatiscunt, cai batinis calceari scribit) non carbatinis est. Sunt autem carbatinae, quas Catullus ad
Vidium carpatinas crepidas vocauit, calceamenti genus è Caria translatum, quod hodieque

vulgo sic vocatur, detractis utique posterioribus syllabis & s, litera principio adiecta, ut a solet. Nam & caprisculus calceamenti genus est, ut Fl. Vopiscus ait in Aureliani Caesaris vita. Quidam tamen carbasa etiamnum vocant boum coria, quæ Caesar alutas appellauit: nam, ut Suidas agit, ubi deficiissent calcei, carbatinis utebantur ex crudis boum tergoribus recens detractis, ut illud Virgilianum:

Vestigia nuda finistri

Instituere pedis, nudus tegit altero pero.

Cap. 28.

Sunt verò & sculponeæ apud Plautum & Varronem calceamenti genus, à fictitia voce sonum significante, ut Turnebo videtur, quem certè sonum repræsentat ferè calcei lignei, quibus tenuiores vtuntur hyberno tempore, è solido ligno consculptis. Has verò ex bubulo corio constitisse ostendere satagit Franciscus Ferdinandus in sua Didascalia multiplici: Quare cum non facile sit diiudicare, quid sculponearum nomine intellexerint veteres, cum sit singulare & parum visitatarum vocum comes hallucinatio, non fuerit præter nostrum institutum, aliorum etiam super eis, ac in primis Ferdinandij sententiam in medium afferre. Fabius Plantiades Fulgentius in libello de sermonum antiquorum expositione, quem citat & sequitur Alciatus in Plautinarum vocum Lexico, Sculponeas dici ait: cestus plumbo ligatos. Contra verò Robertus Stephanus in suo thesauro, & Calepinus diligentes viri sculponeas esse volunt calceos lana confectos, & quo magis mirer, pro sua utriusque opinione eosdem asserunt authores, Nanius imprimis, qui iuxta Fulgentium in Philemporo comædia sic ait:

Sculponeis batum: nda sunt huic latera probè.

Plautum deinde, qui ita in Casina:

Quis quæso potius quàm sculponeas,

Quis batnatur tibi os senex nequissimè?

Quæ ferè verba prouerbij loco usurpauit Scaliger filius in commentarijs ad librum Manlij primum. Sed ut verum ingenuè fatear, neutra mihi videtur verò consentanea opinio, non Fulgentij, tum ex inferius dicendis, tum quia, cur quæso laboriosum cestorum pondus desideraret Chalinus, ut os aut latus batueret senis, cum longè facilius id fuisset, lora, flagra, quæ frequenter ad manus habentur, præstare possent: Non Roberti & Ambrosij, & qui nullo testimonio probant, sculponeas fuisse ex lana confectos calceos, & quia nullo quempiam afficere possent dolore, si lanci essent calcei, contra quàm superius adducta poetarum loca intendunt. Quare sculponeas ego calceos esse credo rusticanos ex durissimos confectos bouino corio, illos nimirum, quos abarcas, vel cos capatos bacunos vulgus nostrum (in Hispania) vocat: Et hoc Catonis testimonio: is enim in libris de re rustica, de vestimentis rusticana familiæ præstandis agens: *sculponeas* (inquit) *bonas alternis annis dare oportet.* Familiæ autem rusticanae calceos non ex lana, sed ex durissimo porius bouino corio convenire quis non videt? Quod etiam Varronis confirmatur auctoritate, quam pro sua opinione, imo contra ipsam adduxit Robertus Stephanus:

Aspicio sculponeatam legas sequi cornatas.

Non enim verisimile est peditem aut cestorum onustam pondere, aut lancis calceis bigas alicubi secuturam. Iam verò ad Plautinum locum, ut nostram comprobet sententiam, accedamus. Parat Stalino senex conuiuium, Olympio villico imperat, ut varia piscium genera coemat:

Emite sepiolas, lapadas, lingulas

Hordeias.

Tunc Chalinus seruus herum senem illudens, quod hordeias afferri iussisset: *Immo triticeas si sepiis,* inquit. Iubet etiam senex villico, ut emat soleas, piscium nempe genus aliud à Plinio inter nonnulla illaudata connumeratum: tunc ludens in ambiguo Chalinus ac hero illudens, quia soleæ plurimè significant, ut docet Quintilianus, soleatum piscium loco calceos intelligit, hoc enim ex solea significatis vnum. Idem Plautus:

Li. 8. c. 11.
In Mofel.
laria.

Cedo soleas mihi ut arma capiam, po ego occidam patrem.

vestes co-
riaceæ.
Lib. 3. cap.
vlt.

tunc inquam soleas intelligens calceos, non soleas, quin potius sculponeas, ut potè duriore in eodem calceamenti genere, quibus senis os batuatur, importari desiderat. Ab his sculponeis fortassis originem traxit Italicorum scarpa, scarpone, & scalfarone. Iam verò & integras ex corio vestes confici inuenio. D. Augustinus, & ex eo Petrus Crinitus tradunt, Sabaritas sacerdotes, qui in Aegypto positi sunt, in foraminibus petrarum habitantes, indui boum & porcorum pellibus, cingi funibus palmarum, spinas ad calcanea portare ad cingulum ligatas, discalceatos, &c. caucenis excurrentes ad festum Scanophegiæ pergere Hierosolimam, & Sancta Sanctorum intrantes paupertatem & abstinentiam à se prædicare seruari. Si quis verò ad humilitatem eorum id referat, ut videtur referendum, esse tamen alios populos intelliget, qui bubulis tantum corijs induuntur. In-

colæ

colæ nimirum Capitis bonæ spei ex pellibus bubulis amiculos sibi faciunt, exteriori parte nudâ, fouentes corpora, vt apud scriptores de nauigationibus suis in Indias legimus. Sed & in omni ferè Europa videas peregrè euntes coriaceis indui pallijs, & vmbraculis etiam vti ex eodem corio cum ad Solis ardorem, tum ad arcendas pluuias, aliasq; aeris iniurias. Illud verò summa dignum est admiratione, quod de nautis, qui per mare, per quod nauigatur in regionem Sin, narrat Beniaminus Tudelenfis in suo itineralio, quod ex Hebræo Latinum fecit Benedictus Aria Montanus, quomodo nimirum aliquando pellibus inuoluti bubulis auium ope ex inuitabili aliâs naufragio euadant. Aiunt (inquit) mare illud interdum æstuosissimum esse astro Chesil subiectum, cuius vi tantus nonnunquam excicetur ventus, vt nulli mortalium nauigando superari possit, aut effugi. Intrudit enim nauigia in ipsas maris angustias, vnde extricari & effugere non possunt: hærentque diutius, quod commeatu omni absumpto homines pereant: neque verò rarò naues hoc modo periclitantur; Verùm huic incommodo hominum industria prospectum est, atque euadendi ratio est adinuenta, quam cognoscere non fuerint inuicendum. Sic autem res habet Boum coria integra quamplurima in nauibus imponuntur, nauigantium hominum numero paria, qui cum vento acti in illas angustias intruduntur, singuli singula subeunt, atq; collo introrsum complicatio, ita colligant, vt aquæ aditus obcludatur, tum sese rotantes & mouentes in mare è nauigio deiciunt, quos cum maximæ aquilæ illis regionibus familiares gryphes dictæ prospiciunt, boues aut anim alia alia esse putantes, aduolantes eripiunt, atque in aridam exportant, vt ipsius disruptis pascuntur; verùm opportuna celeritate vsus qui intra corium includitur homo, feram ipsam gladio confosam vulnerat & occidit, atque hoc pacto plures euadunt. Tantum ferè ille. Est præterea præseminum huius corij non prætereundus vsus, maximè in agris ad lætificandum eos simi loco, cui ab agricolis omnino præferuntur, quoniam non minus lætificet, & longè diutius eius pingue vt vocant, perduret. Nostri agricolæ ad cannabis culturam, ex qua summum nobis lucrum est, summopere commendant. Io. Bapt. Porta in suo pomario, poma ijs saturari gaudere tradit, nominatim cirriam arborem. Quid sit casia Theophrasti & Plinij suo loco indicabo. Confectos eius furculos, corio bubulo præfucere Theophrastus testatur, vt eo putrescente enati vermes lignum erodant. Iam verò cum de scutis esset sermo, eò sæpè in militia peruentum esse diximus, vt miles ad solandam famem pellibus scutis detrahis vescerentur. Vbi erat addendum, Pyrazum cum obsideret Sylla, incolas teste Appiano absumptis omnibus iumentis, coria elixasse, & in alimentum vertisse. Idem ait de Numantinis; Haud multò post deficiente omni comeatu, cum neque fructus iam villos, aut pecora, aut herbas haberent, coria primum macerata, aquaque mollitia escitare, vt quondam alij in belli necessitate coeperunt. Cambisi per inuia & arentia trahenti exercitum, cum deessent necessaria, nec quicquam subministraret sterilis & inculta humanisq; vestigijs destituta regio, tenerima primum frondium cacumina, deinde coria igne mollita necessitas cibum fecit, vt scribit Robertus Valturius in septimo de re militari. Cum verò multa de corio dixerimus, necessarium fuerit, vt quomodo id præpararetur, indicemus. Præparandi non vna est ratio. Bellonius refert Illyrios myrti folijs sua coria densare, Macedones rhoe, Aegyptios siliquis acaciæ, Asia minoris incolas glandium esculi calicibus, Gallos quercus libro, Phrygios corticibus pini syluestris. Antiquos parasse etiam oliuo discimus ex hoc Valerij Flacci:

*Vt boues exuias multo qui frangit oliuo,
Dat famulis, tendunt illi, tractuque vicissim
Tauræa terga domant, pingui sinit undique tellus.*

Sed hoc puto factum, vt aquæ melius resistat. Fuit id apud nos seuo. Postremò suprâ ex Plinio & Dioscoride indicauimus, quale sit optimum gluten, nunc dicamus parandi eius rationem, quæ legitur in libro Seruitoris vulgò nominato; Accipe de extremitatibus, bouum aut pecudum, id est (inquit) coria manuum & pedum & caput, & ablue bene, ab omni sorde eorum & à terra & imple ex eis ollam magnam & cooperi coria cum aqua, & pone ollam in furno panis à principio noctis vsq; mane, deinde extrahe & cola, & si aqua coagulatur, benè: si non, oportet, quod iterum ponas in furno secunda vice, vel plus, donec aqua illa incrassetur: Et quando erit refrigerata, coaguletur; deinde incide in frusta, & dimitte siccari, in loco ventoso non humido, vel calido, donec fiat, sicut vitrum. Tantum ille. Vsus eius ad agglutinandum. Lucretius;

*Glutine materies taurino ita iungitur vnâ,
Vt vitio vena tabularum sapius hiscant
Quàm laxare queant compages tauræa vincla.*

*Nauta pel-
libus in-
duit, ex
naufragio
euadant.*

*Præsemini-
um corij
usus.*

*Coria elixa-
ta.*

*De bell. Mi-
trid.*

*De bell.
Hisp.*

*Corij præ-
parandi.*

*Li. 1. obser-
cap. 32.*

*Gluten vs-
fiat.*

Lib. 6.

VARIIS QVARVMDAM

Aliarum partium vsus.

Nervorum
vsus.
Tom. 2.

EX bobulis nervis flagella fiebant fractu contumacissima, & quam maximè flexibilia, unde etiam factum est, quòd inter tormenta recenscantur, quibus sancti Martyres torquebantur. His Diocletianus, ut testatur Surius, Divum Georgium vapulare iussit, donec eius caro ter-
ra sanguine effluente ex plagis agglutinaretur. Ipsdem Niceta Martyr acerrimè flagellatus est, cum deos argenteos domi sublato confregisset, ut legimus apud Marulum. Similiter S. Isidorus Alexandrinus teste eodè Surio vapulavit sub Decio cum nollet idolis sacrificare, & sic fortè mar-
tyres alij flagellati sunt. Ob eandem verò etiam causam, quia videlicet propter mollitiè in quam-
vis partè nullo negotio torqueri possunt, optimè nervi in arcu vsù præbent, de quo sic Claudianus:

De helrice

*Quis labor humanus tantum ratione sagaci
Proscit? eripiunt truci bus cortina capris,
Cornua subiectis eadem lente scire cogunt
Ignibus, intendunt taurinos mittere nervos,
Instruitur pinnis ferroque armatur arundo.*

Cap. 18. de
magistris.

Eliguntur ad istiusmodi, aliaque instrumenta quæ fracturæ contumacissimè resistere volumus, ner-
ui qui sunt in humeris, id quod ostendit Hieron, de constructione monangonis agens; Huius (io-
quit) contextionem ex robustioribus & quam plurimum exercitatis nervis animalis fieri dicunt, verbi gratia,
cerui quidem ex his, qui in eruribus pedibusque tauri ex his, qui in humero sunt. Apud pastores bubuli ner-
ui, filiorum quibus vestes consuuntur, vsus habuisse videntur: siquidem Hesiodorus pelles hædo-
rum cum iam frigus inchoat, bubulo nervo consui iubet, dum canit:

*Οστρον οὖτω δ' ἱσφας, ὁστρον ἄνθρωπος ὠπίζων ἱλθῶν,
Δίπυλτα σὺν πῶδ' ἴστω νῦν ὅστω βέβη. id est,
Primogenitorum verò hædorum, cum frigus tempestivum venerit,
Pelles consui o nervo bouis.*

Dentium
vsus.

Ossium.

Lib. 12. ca.

21.

Sanguinis.

Malicia ca.

tidaria, &

frigidaria.

Lib. 1. iii.

41.

Senum.

Dentium bobulorum vsus est ad poliendam chartam, more ab antiquis recepto. Plinius: *Scaltri-
ta chartarum leuigatur dente conchaue, sed caduca littera sunt.* Nostro ævo ossium nullus quod
equidem novi, vsus est. Eorum in vitium satione sic meminit Plinius: *Et & luxuriosa ratio vires
serenas, ut quatuor malleoli vehemènti vinculo colliguntur in parte luxuriosa; atque ita vel per ob-
bubuli eruris, vel per colla fictilia trahenti obruantur, bis ementibus geminis.* Et. Tradunt Cleon-
them philosophum, quæ à Zenone audierat, ossibus bœum & testis fictilibus perscribere solitum,
cum pecunia non suppetere ad chartas emendas. Sanguis verò bubulis malhis faciendis est
perquam idoneus, quòd quam ceterorum animalium crassior sit, & citò coeat, dareturque
præcipuè taurinus, quem eo nomine etiam inter venena esse diximus, ideoque is calidior
malha, ubi crassior & firmior materia requiritur, frigidaria autem bubulus simpliciter additur à
Palladio. *Malha cordaria, inquit, ad balnea compositio huiusmodi est: Sanguis taurino & oleo florum
celcis admisce, & rimas contusionis obducto; item huius & picem duram & olivet testas secas sinu in tun-
dens. His omnibus tincturas diligenter adlines.* Malha vero frigidaria compositio talis est; sanguinem
bubulum, florem calcis, scoriæ ferræ, pilæ vniuersa contundens & ceram in aqua effuses & cyrobis cal-
care, sicubi frigida balnea inter rimas labetur. Sic ille. Sanguis verò vituli & carnes virulina val-
de concisa in vas fictile missæ, ibique per decem dies relicte, inescationis piscium apertissima est
materia, ut docet Tarentinus. Ex seuo laudatissimas fieri candelas, præcipue ex iuuenis, & cit-
catrimatum, in omni Ebrota notissimum est. Felle bubulo asserit Apuleius semina maceranda
antequam spargas, aduersus mures agrestes. Laudat hoc remedium Plinius: *Mures (inquit) ubi-
guntur cinere mullela vel felis diluto & semine sparso, vel decoctarum aqua: sed redolent (frumentum)
vires animalium eorum, etiam in pane: ob id felle bubulo semina attingit vtilius putant.* Rasis prætere-
ait. Si radici arboris fel vaccinum illinantur, non accedent ad eam formicæ. Sed & cimi-
ces teste Palladio extinguuntur amurca & felle bubulo, lectis aut locis perunctis. Alj tauri, vel
hirci fel acetò diluunt, indeque lectum & parietes illinendo cimices necari affirmant. Lycium
adulterari etiam amurca & felle bubulo Plinius tradit: De Indico verò Lycio simpliciter scribit
aliquos felle bubulo vitare. Telle item eodem felle taurorum aureus ducitur color, Hermolaus
addit, aramentis atque pellibus, qualia cholobaphia cognominant: sed & ipse Plinius alicubi
ait:

ait: *Taurino præcipua potentia, etiam in are pellibusque colore aureo ducendis: & apud Pollucem legimus: Χολοβάφος, χολοβαφίη, ὅπο δ' ἀρ ἐπὶ τῶν πλάσματος αἱ Λαῖκοι τὸν χρυσοῖδ' ἐκαλεῖσαν. Ex fetis equinis nostro duo lineæ sunt piscatoriae, quas olim ex bubulis etiam fieri solere ab Homero indicari, nonnulli volunt, ita canente de Iride:*

Ἡ δ' ἐμολυβδερῆϊ ἰκέληες βουσσὸν ὄρεισιν,

Ἡ τε καὶ ἀγρὰυλοιο βουσσὸν κίρας ἱμβριβαίῃς,

Ἐρχεται ὡμῆσιν ἐπ' ἰχθυόσιν αἰεταῖς, idest,

Ipsam autem glandula plumbea similis in profundum dilapsa est

Quæ in agrælis bonis cornu posita

Descendit eruditioris piscibus mortem ferens.

Opinionem suam stabiliunt, quoniam κίρας, quod alias cornu significat, hic significat crimen, unde κίραθαι tondere, & κίρα tonsura, & κίρα λατὴς ille apud Archilochum, studiosus comæ ornandæ. Caterum hallucinari eos ait Plutarchus. Nam fetis (inquit) equinis utebantur, iisdemque masculis, quod equarum caudæ vrina manufactæ fetas habeant inualidas: funiculo verò antehamum opponitur corniculum, quod pisces peruorant, si quid aliud attingant. Alius verò erat setarum bubularum apud veteres vsus, nimirum ad scopas vestiarias ad puluerem excutiendum, sordesque detergendas. Meminit Martialis in Apophoretis:

Sordida si fluo fuerit tibi pulvere vestis

Colligas hanc tenui verberare cauda leuis.

idest, cauda bouis in speciem musarij Pauonini excutiendo pulveri delegata, quemadmodum Pauonis cauda abigendis muscis. Aelianus verò muscaria olim facta ait ex bouum syluestrium caudis: Ad hæc pen cillos & peniculos vocabant, quod ex cauda constarent, quæ etiam penis, peniculus, penicillus, & peniculamentum dicebatur. Iisdem mensistergebant & solcas. Erat præterea earundem setarum apud pictores vsus, nam & hi suos inde habebant peniculos, ut notum est ex hoc Afranij.

Lares ludentes peni pinxit bubulo.

Troglodytæ, ut refert Diodorus Siculus, senio confecti, nec armenta sequi valentes, gutture bouis cauda adstructio, finiunt vitam. Qui mortem differunt, licet nolentes eodem modo, admonitos tamen antea vita priuant; idque habent beneficij loco. Vngulis bouillis bestiolas à vitibus arceri aiunt, idque annotauit Gaudentius Merula in quarto memorabilium. Fimi bubuli vsus ad latificandos agros nulli non notus, ei tamen multorum aliorum animantium fimum Theophrastus præferat, inquit: Accertimus hominis finus est, ut & Castodras omnium optimum eum esse asseruerat; secundum suillum, tertium caprarum, quartum ouium, quintum bouum, sextum iumentorum. Idem ferè tradit Plinius, qui tamen his omnibus à Varrone præferri scribit turdorum fimum ex auarijs: cui proximum (inquit) Columella è columbarijs facit, mox gallinarijs. Apparet tamen falli Theophrastum præcipuè cum suillo fimo secundum gradum bonitatis ascribit, quod nimirum vilissimum ab omnibus agriculis haberi solet, imo quod maiorem nocendi quàm iuuantium vim habere existimatur. Caprinum item ante ouillo etiam præferendum sit, dubitari non temere potest, siquidem capræ frondes & virgulta carpunt, quæ sunt aridiora, quàm herbæ pingues quibus vescuntur oves. Iumentorum item bubulo præferendum fuerat, præcipuè asinorum, qui nimirum cibum subtiliter terunt, egregieque conficiant, quicquid ore assumunt. Vnde aliorum apud antiquos aliam fuisse sententiam Plinius indicat, dum ait: *Quidam etiam bubulo iumentorum fimum præferunt, ouillumque caprino.* Est tamen, ut ait Crescentius, bubulum sterces stercoreandis agris, & arboribus, ac vineis vtile: & idem Plinius alibi bouum fimum iumentorum præferri scribit. In Phrysiarum agris videre est domos bolitinis parietibus idest fimo bubulo calcis vice oblitis in alijs ad ignis materiam ob ligni inopiam sicari, quod de Tartaris quoque scribunt cosmographi. Eodem fimo asperguntur folia arborum, teste Plinio, ne animalia pastu maleficum ea decerpat. Ad diuertendas pruinas sterces bouillum (inquit Gaudentius Merula) in vinea pro loca diuersa deponens, & ipsam sub auroram pruinis imminetibus accende: cinerem alij per vineam diuertillant, alij ferro vites in ordinem redigunt. Periculum pruinarum imminet, si circa finem mensis Aprilis, aut exordia sequentis Maij luna decreuerit ventis perflantibus. Idem Gaudentius profitetur aridum bouis sterces frumento inspergi, ut melius conseruetur. Plinius iubet eo inungi aluearum hyeme: aitque vilissimum esse alueos apum circumlini eo. (Varro intus & extra circumlini) hyemeque stramento operi conducere, & crebrò suffiri, maximè hoc fimo: cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necare, araneos, papiliones, teredines, apesque ipsas excitare. Idem scribit Columella his verbis: *Per vernos dies, ut Higinius ait (circa calendas Aprilis, Palladius)*

*curanda sunt apes adaperitis alutis, ut omnia purgamenta, quæ sunt hyberno tempore conge-
man-*

*Vngularū
vsus, & u.
mi.*

Li. 17. c. 9.

*Lib. 17. ca.
28.*

*Lib. 4. Me-
morab. cap.
40.*

*Lib. 22. ca.
14.*

Vrina v.
sas.

manant, & araneis qui fauos corrumpunt deiractis, fumus immittitur incenso bubulo fimo. Is enim qualiqua-
dam cognatione generis maximè est opibus apius. Tantum ille, & rursus: Tinea & papilioes pterumque
factis adhaerentes decidunt, si fimo medullam bubulam misceas, & his incensis nidorem admoveas. Palladius
verò ait: Calstrandis alveariorum fumus admoveatur ex arido fimo bubulo, quem in pultorio factis carbonibus con-
uenit excitare. Chingenses eodem fimo, ut in Iesuitarum literis legimus, pisces alunt, ut pingues
evadant, & Ioannes Hugonis Hagensis, in Goa tradit vaccarum fimo cascas inungi aduersus puli-
ces, & Vveckerus ex innominato, ex bubulo fimo fumigium fieri ad fugandos cimices. De vrina
bubula ex Higinio scribit Palladius: Quidam agris examanibus apum, ne intereant, bubulam vel homi-
nis, vrinam alveis apponunt. Campas nonnulli ficulneo cinere persequuntur: si permanserint, vrina bubula aut
amurca aequaliter mista conferueant, & ubi refrixerint olera omnia hoc umbre consperge.

DE BOBVS FERIS, ET PRIMVM

De Vro. Cap. II.

Bovis no-
mē variū.

SVPRA in bouis mansueti siue domestici historia, multa admodum diuersa bouum genera
enumeravi, quorum aliquot fera esse, non dubito; eos tamen ab alijs non separavi, quoniam
auctores ferine an mansueti essent, non satis declararunt. Bovis vero etiam nomine multa
peregrina & sylvestria animalia, magna, & cornuta præcipuè, quorū propria nomina ignorabant,
appellauerunt, ut elephantes, boues lucas: rhinocerotes, Aethiopicos boues: Cæsar etiam alces
& rangiferos bouum nomine comprehendere videtur, nimirum propter animalium illorum ma-
gnitudinem & lactis usum. Ego alces, & rangiferos à bobus feris separabo. Boues feri etiam dicun-
tur sylvestres: nam sylvestres ab agrestibus differunt, ut indicat Plinius, inquiens: *Tauri agrestes
differunt à sylvestribus*: agrestes intelligens quos Græci ἀγρῶνες nominant, qui quanquam man-
sueti sint, & ex mansuetis nati, liberi tamen solutiq; in agrorum, sylvarum, aut montium pascuis
relinquuntur, nec ad stabula reuocantur: sylvestres verò feros, ut sunt, vri, bisontes, & alij, quos
Græci vocant ἄγριος, non tam à locis ab hominum consuetudine remotis, quàm natura, siue inge-
nio fero & sylvestri.

NOMENCLATURA, EIVSQVE RATIO.

Vri etymū.

Exer. 206.
3.

VRVS auctore Macrobio Gallica (Germanica potius) vxor est, qua feri (inquit) boues
significantur. Seruius Græcam vult originem ab ὄρος, id est, à montibus, ubi potissi-
mum versantur. Apud Germanos hodieque vrochs nuncupatur, composita voce
ex Vr, & ochs, Belgis Vros, unde Latini haud dubio vrum conformarunt, Vr autem Germa-
nis est sylvestre, aut vetus, aut principale. Ochs autem bos est. Gesnerus Vr sylvestre hic in-
terpretatur, similiter gallum sylvestrem Germanis Vrihan vocari asserens. Potest tamen Vr pro
principali siue potenti interpretari ut sit vros, siue vrochs, bos potens, magnus, vastus, maxi-
marum virium, quales vro altribuntur. Apud Sueuos & Bauaros & alios quosdam Germanos,
qui n, in au mutare solent, au verochs appellatur. Scaliger pater Polonis, saltem in Samogi-
thia & Mazouia, quorum ait animal esse popolare, tradit vocari thur: Gesnerus verò Tur, vel
Turonem Polonis nominari ait bouem sylvestrem domestico maiorem, minorem verò vro, quem
ipse veterum Tarandum esse contendit, ut dicemus in Varandi historia. Et Sigismundus Baro
in suis rerum Moscoviticarum commentarijs vrum quidem scribit in sola Mazouia reperiri, &
indigenis thur vocari, sed cum Germanis idem animal dicat vocari bisontem, bisontem autem
Germanicè aurox, non satis clarè ac distinctè loquitur, cum bisontem Germani, ut modò pate-
bit, Vifent dicant. Ego Scaliger subscripserim, præcipuè cum & Martinus Cromerus in sua Po-
lonia dicat: Vri, id est, sylvestres boues quos nos thuros dicimus, in solis Masouiticis syluis apud
Viskicos extant. Eliota Anglus vros Anglicè exponit bulges, vel buffes, tanquam hoc nomen à
bubalo diuersum sit, quem alibi à bugill interpretatur. Sic Erasmus Stella in libro de origine
Brussorum, Buffelus (inquit) quadrupes habet barbam, veluti capra, similis alioqui boui per om-
nia, non alium quàm vrum intelligens. Iacobus Zieglerus in Schondia sua tradit in Angerman-
nia ducatu Europæ maximè Septentrionali, & confini Laponiæ inter præcipuas feras, venari
vros, & bisontes, quos patria lingua dicant egl, id est, asinos sylvestres: sed egl Germanis est
alce,

alce, vt dicetur postea: Idem Scaliger vrum Lituanis Zumbrorem nominari, se inuenisse scribit: eodemque nomine Illyrica lingua dici Gesnerus intellexisset: Atqui Sigismundus Baro Zumbrorem Lituanorum bisontem esse proficitur, id quod Martinus Cromerus quoque facit, sed his bisons veterum vrus est, & Albertus Zubronis nomine bonasum delineat circa finem libri vigesimi secundi. Quarendum num Rhizes vocatæ Iphicrati teste Strabone belluæ forma tauris perfimiles; vita verò & magnitudine & pugnandi viribus elephantes referentes, apud Hesperios Aethiopes nascentes, vri sint. Non enim rhinoceros esse, quod Gesnerus credit, arbitror, cum quod Strabo rhinocerotem sibi visum dicat aliàs, tùm quod Iphicrates cornu è naribus enascens, quod rhinoceroti proprium est, non tacuisset. Probè interim noui à Plinio scriptum esse Vros & bisontes Græcos in experimentis non habuisse: addit tamen boue fero reſertas fuisse Indiæ syluas: cur non itaque & in ea Aethiopia? D. Hieronymus bubulum scribens esse bouem syluestrem tam indomitum, vt iugum ceruicibus non recipiat, & cum syluestris bos sit, propter feritatem nolit terram scindere, non alium intelligit quàm vel bisontem, vel vrum, sed vrum potius, quem vulgus Romanum olim, & ipse etiam Martialis hoc versu,

Illi cessit atrox bubalus atque tison.

bubalum appellabat, vt testatur Plinius his verbis: *Scythia animalia gignit paucissima, inopia fructuum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen bouum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique & vri & velocitate vris, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, &c.* Non enim Raphael Volaterrano, nonnullisque alijs assentior, qui pronomem quibus, non ad vros solum referunt, sed etiam ad bisontes. Ijs enim non solum aduersatur allatus Martialis versus, sed imprimis Solinus, qui sua omnia ex Plinio transcripsit, cuius hæc sunt verba: *In tractu saltus Heretnij & in omni septentrionali plaga bisontes frequentissimi sunt, &c. Sunt & vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos.* Neque etiam ab Hieronymo bubalum vulgo dictum intelligi posse reor, vt Franciscus Ribera Iesuita credidit, quo bubalus olim Italici foret incognitus. Nam probandum erat, bubalum olim ad arationem ineptum fuisse propter nimiam feritatem, sicuti adhuc ineptus est vrus: Apud Virgilius in Georgicis, vbi agit de vitium cultura, & inquit:

*Texenda sapes etiam, & Pecus omne tendentium,
Præcipue cum frons tenera, imprudensq; laborum,
Cui super indigenas hyemes, solemque potentem
Syluestres vri assidue, capreaque sequaces
Illudunt.*

Et rursus, vbi de bouum pestilentia:

*Tempore non alio dicunt regionibus illis
Qualitas ad sacra boues lunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.*

Seruius alijque interpretes, vros interpretantur boues syluestres, cum potius pro quibusuis magnis & egregijs bubus ibi acceperis, vt tauri nomen quandoque etiam vsurpatur: nam & in Græcorum scriptis Argiux lunoni, de qua hic mentio est, simpliciter boues albos, sacros fuisse legimus apud Palaphatum.

GENVS. DIFFERENTIÆ.

Forma. Descriptio.

VRUM ex bubus feris esse, profitentur omnes, ceterum quis reuera is sit, nisi diligenter aduertas, difficillimè ex authoribus, qui de eo scribunt, discas: plerique enim vel cum bisonte, vel cum bonaso, vel bubalo, alijsuè confundunt. Ego ex collatis veterum & recentiorum scriptis spero me qui verus ac geminus sit vrus, docturum. Caesar itaque in sexto commentariorum suorum de bello Gallico, *In sylua Heretynia (inquit) nascuntur qui appellantur vri. Is sunt magnitudine paulo infra elephantos, specie & colore & figura tauri. Magna vis est eorum, & magna velocitas: neq; homini, neq; fera quàm conspexerunt, parant. Hos studiosè foueis captos, interficiunt. Hoc se labore durat adolescentem, atq; hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, qua sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines, & mansuescere, ne paruuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum & figura & species multum à nobiliorum bonum cornibus differt. Hæc studiosè conquisita ab labris argento circuncindunt, atq; in amplissimis epulis pro poculis vtuntur.* Hæc itaq; Caesar Plinius ait: *Paucissima animalia Scythia gignit inopia fructu-*

Rhizes,

Lib. 16.

Li. 3. comment. in A-mos c. 1. Bubalus.

Cap. 25.

Lib. 2.

Lib. 3.

Vrus à veteribus descriptus.

fruticum, paucis contemina illi Germania, insignia tamen bouum ferarum genera, iubatos bisontes, extel-
lentisq; & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat Asi-
ca vitale potius cernine quadam similitudine. Et rursus: Vrorum cornibus barbari Septentrionales potant,
vrosq; binas capitis vnius cornua implent. Alijs praefixa his pila cospiciant. Apud nos in laminas scēta
translucent, atq; etiam iumen inclusum latus fundunt, multasq; ad delicias conferuntur, nunc iuncta,
nunc subita, nunc qua cerotrata pictura genere dicuntur. Sic ille, ex quo Solinus: In tractu Hercynia
sylva & in omni Septentrionali plaga sunt etiam vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos, cum bubali
pende ad cerninam faciem in Africa procreant. Illis porro quos vros alicuius, taurina cornua in tantum
modum protenduntur, ut dempta ob insignem capacitatem inter regias mensas petuum gerula fiant. Ad
hanc cornutum magnitudinem & capacitatem respiciens Seneca, vri cornua lata vocat, inquit:

In Hypoly-
to.

Tibi dant varia pectora tigris,

Tibi villosi terga bisontes

Latisque feri cornibus vri.

Latos enim expono capaces. Atque hæc ferè sunt, quæ apud veteres de vro legimus, ex quibus constat, animal esse, tauro quidem simile, sed multò maius, robustius, velocissimum, cornibusque quam taurus, multò amplioribus. Gesnerus vrum nobis depingit ex tabula Moscouiæ Antonij Vuoid, sicuti ipse tradit in paralippomenis sui operis de quadrupedibus tauri genus barbatum, cætera tauro simillimum, quemadmodum icon ipsa docet: Barbatum esse vrum etiam Erasmus Stella in libro præcitato proficitur, inquiens: Buffelus quadrupes habet barbam veluti capra, similis alioqui boui per omnia, & est in Bressia quidem ferocissimus. Caligula hos primus Romæ exhibuit in theatro, quos populus putauit esse tauros syluestres. Et rursus: Vrus sub mento villos longiusculos habet in arunci speciem, cæteris tauro persimilis. Idem omnino videtur, cuius in appendice à Sebastiano Munstero missam ait iconem, & sic de eo scribit: Vri quoque effigiem adituum expressam Sebastianus Munsterus nobis communicauit, à nostra, idest priori, nonnihil diuersam. Corpus vri, quem pictura illa representat, perquam crassum est, tergo summo ferè gibbo (hoc icon minus exprimit) Longitudo ei è capite ad caudam breuior, quam proceritas &

*Bifon & v-
rus corni-
bus differe-
rent.*

*Exer. 206
3.*

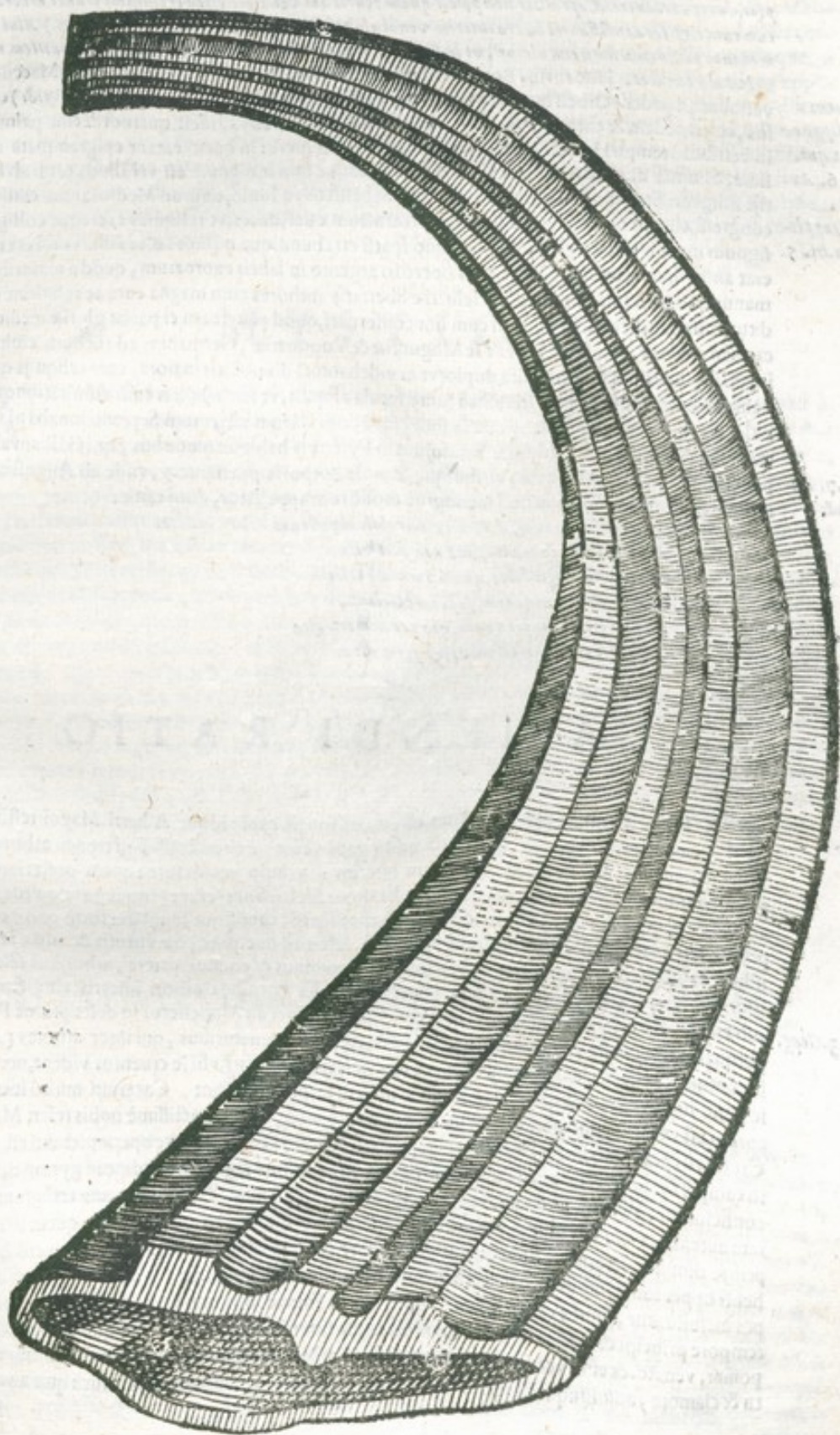
*Li. 1. Polo-
nia.*

*Lib. 22. de
Animal.*

Lib. 2. c. 2.

*Lib. 22. cir-
ca finem.
Bonafus cu
vro consu-
sus.*

ventris, laterumque & dorsi crassitudo postulet. Cornua densa, nigra, brenia, oculi versus exte-
riorem cantum rubicundi; os latum, crassus & simus nasus. Crassum & amplum caput: facies, vt
sic vocem, lata. Tempora villosa (icon villos in medio temporum potius ostendit) Mentum bar-
batum, sed breuibus villis nigris: Color ferè niger, maximè in temporibus, mento, collo, &c. in
facie, lateribus, cruribus, cauda ad puniceum vergit. Tacuit fortassis vterque, nimirum Erasmus
& Munsterus cornuum vastitatem, quoniam & hæc bifonti conuenit, id quod tamen Sigismun-
dus Baro, qui vrūm cū bifonte videtur confundere, his verbis negat. In Lituania reperitur bifons,
qui patrio nomine Suber vocatur, Germanicè Aurox. Vri etiam quos indiginæ Thur, Germani bi-
fontes vocant, in sola Mazouia reperiuntur. Vrus autem est iorma bouis nigri, habet longiora
cornua quàm bifons. Nec te moueat dictio Germanica, quæ vrūm bifontem vocat, & bifontem au-
rex. Nam ex commentarijs Caesaris habes, Germanos vrūm cornibus pro insignioribus poculis
quondam vsos fuisse, quem vsū etiam hodie Samogithæ obseruant. Vrorum porro cornua,
quæ etiam nostro tempore in quibusdam templis auro & argento exornata, veluti rara quædam
monumenta reperiuntur, & longitudine & colore à bifontis cornibus aliquanto breuioribus po-
culisque minimè aptis, faciliè discernuntur. Icon autem vri, quam eiusdem nobilissimi baronis cu-
ra Gesnero communicauit Vuolfangus Lazius, à præcedenti in eo potissimum differt, quod mi-
nimè barbata est. Quamobrem hæcne, an illa genuina sit, in præsentem ego, qui animal ipsum nun-
quam vidi, certò statuere nequeo, gratiam habiturus alicui, qui oculatus testis veritatem sit di-
cturus, hoc interim non tacebo, villorum eorum apud veteres nullam esse mentionem. Equidem
& Iulius Scaliger rerum exoticarum studiosissimus illorum quoque non meminit: Vrus (inquit)
à vulgari tauro nihil differt, nisi magnitudine & viribus, quibus illum superat. Cornua vastissima,
non solum, vt refert Cæsar, olim ad vsū paterarum, sed etiam nunc, in Samogithia & Mozouia,
quorum est animal popolare. Neque etiam meminit Martinus Cromerus, cui item bifon vrus est,
vt patet ex descriptione, quæ talis est. Bifontium Prussia ducalis ei; finitima Mazouia ferax est,
& imprimis Podolia: vbi agminatim in campis non modò hæ feræ, verum etiam feræ equi pascun-
tur. Est autem bifons prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis & intorsus leuiter incuruis
cornibus nigris armata, quibus equum cum fessore correptum in sublime identidem iactat; & ar-
bores mediocri crassitudine euerit. Magnitudinis eius illud quoque est argumentum, quod in
capite eius inter cornua tres (duos, Munsterus) homines possint confidere. Habet villosum & hispi-
dum corium, & sub mento palearia. Caro eius condita in delicijs est magnatibus & principibus.
Cornu sonorum, & ob id venatoribus in vsu est, zubrum, seu zanbium vocant nostrates: imo &
Græci recentiores: Sic ille. Iconem istiusmodi cornu ad edendum sonum concinnatum aliquan-
do mihi communicauit Ioachinus Camerarius Noribergensis Reipublicæ Archiater. Id to-
tum erat aterrimum, & quibusdam lineis per longitudinem striatis. Neque barbæ quoque
mentionem facit Albertus Magnus, qui & ipse vrūm cum bifonte confundit; Vri (inquit, in ex-
cussis codicibus legitur vini sine vilo sentu) quos nos Germanicè Vri vocamus, cornua ingentia
duo gerant, quæ capacissima sunt, ita vt vultu potum in ea infundant & reseruent etiam in eis. Idem
alibi inueniri scribit in genere bouum, nigros, magnos, qui à quibusdam (inquit) vocantur bubali,
& apud Germanos Vuofent (legendum Vuifent, vt alias habet, quanquam hac voce bifontem in-
dicari ex eodem suo loco probatur) hi perquam robusti sunt, adeo vt irritati equum simul & equi-
tem cornibus ventilent, magnitudine aquant magnam dextrarium (sic nos insignem & egregium
equum vocamus) & facies illorum bouum (vtor ipsius verbis quanquam barbaris, quoniam non
satis clara videntur) aliquantulum declinat inferius: ita quod habent eminentiam super mediam
lineam descendente inter oculos: & declinatio artus illius est versus os, & versus frontem decli-
natio alia, & eleuatio in medio. Cornua eis maxima & ad dorsum recurua, vt facilius cum eis ele-
uare & ventilare seu regere possint quod innoferint. Plura eorum genera sunt, quibusdam alia
& longa cornua: alijs breuia crassa & robusta. Nota hæc genera sunt Sclauis & Vngaris & finitimis
Germanis. Quæ Alberti verba Sigismundum Baronem, & Cromerum fortasse deceperunt, vt
vrūm Germanis bifontem appellari scriberent. Ego his posterioribus Alberti verbis, quibus Vi-
fent, in maiores & minores distinguit, minores bifontes dixerim, maiores vero vros, & ad hos pri-
uatim omnia pertinere priora: ad Bonafum autem neutra referri possunt, quandoquid
huius cornua ad pugnam sunt inuilia. Non potuit tamen enclitigere (inquit) vt fertur, eorum
sum cum zubronibus quos vros esse diximus, implicaret. Zubrones (inquit) vt fertur, eorum
sunt generis longitudine aliquando quindecim cubitorum: cornibus maximis, vrūm cubitorum lon-
gitudine colore subnigris: tanta velocitate, vt reuolam alui proluuem conuersum animali cornibus
quandoque excipias, antequam in terram cadat. (Hoc pertinet ad heralem) In syluis maxime Se-
ptentrionalibus degit, tanto robore, vt equum cum equite cornibus in alium projiciat, iterumque exci-
piat,

Taurus à
Philippo oc-
tus qui.
Lib. 6. An-
thol.
In supplē-
men. lib. 5.

Lib. 7. An-
thol.

piat, donec enecauerit, Capi aliter non potest quam foueis aut venatore circa crassissimi trunci arborem cir-
cumeunte, & fera instantis latera interim venabulo perforantis. (Hæc pertinent ad vrum.) Alii exere-
mentum tanto cum flatu et aculatur, ut insequentem canem aut venatorem inquitatum inutilem reddat,
vel ut alij excacet. Hoc rursus Bonaso tribuit Aristoteles. Taurus ille sylvestris qui Macedoniam
vastabat ad pedem Orbeli montis Macedonia à Philippo rege iaculo, (αργαία ζυγὰ ἰνιδί) confos-
sus, cuius pellem & cornua ὀρυσία, vel ἡσπαρὰ δὲ δώδεκα, idest quatuordecim palmorum,
in vestibulo templi Herculis consecrauit, fortassis vrus fuerit: in quem extant epigrammata doctis-
sima, Simmiae duo, & Antipatri vnum: quali quoque non indignum est vri illud cornu ab Helue-
tius diligentissime conseruatum, & annotauit Sabellicus ex Iouio, nam ad Mediolanum cum Gallis
congressi, cum in noctem vsque praelium protractum esset, duces, ut reliquias exercitus colligerent,
signum ingenti classico proposuerunt, quo sparsi errabundique milites ad vexilla vocarentur. Id
erat amplissimum cornu sylvestris vri operoso argento in labris exornatum, quod à maioribus per
manus traditum apud Vranienfes Heluetiae libertatis authores cum magna cura ac religione custo-
ditur. Eius itaq; beneficio plurimi cum sint conseruati, quod æternam ei pariat gloriae memoriam,
carmen metetur. Cæsarius asserit se Moguntiae & Vuormatiae, Germaniae ad rhenum ciuitatibus
ingentia syluestrium bouum capita duplo (ut ei videbantur) domesticis maiora, cum reliquis quibus-
dam cornuum ædificijs publicis affixa (ante secula aliquot, ut fertur) olim cum admiratione inspe-
xisse. Ex ijs autem quæ hætenus dicta sunt, satis puto clarum est, vrum Septentrionalis plagæ fe-
ram esse, (ut mirum sit, scripsisse Seruiqum in Pyrenæis habitare montibus, qui Galliam ab His-
pania diuidunt:) ferocia item, viribusque & mole corporis præstantem, vnde ab Augustino Ri-
charo Bartholino Perusino non incongrue monstrum appellatur, dum canit:

*Dum repetit Sueuos, ditum & mirabile monstrum
Apparet sylua in meatu, quo non fuit vlla
Impertuna magis labes, quam Sarmata telis
Et nunc durati nequeunt superare Geloni,
Hunc veteres dixerunt vrum, qui per nemora alta
Taurinis crudescit cornibus, & ferit astra.*

CAPIENDI RATIO.

Li. 3. Geog.

EX Cæsaris commentarijs dictum est, vrum foueis capi: idque Alberti Magni testimonio
etiam confirmauimus, qui etiam addit capi venatore circa crassissimi trunci arborem cir-
cumeunte, & feræ instantis latera interim venabulo perforante: quem posteriorem ca-
piendi modum hodieque obseruari testatur Erasmus Stella: Soliti erant (inquit) antiquitus caueis
ad hoc ex opera (foueis ad hoc in terra) factis eos capere, captosque iugulare: fortè quod ea tem-
pestate ferro caruete Borussi: Posterioribus verò, lectis ad hoc præcipue virtutis & audacie iuue-
nibus, canibus eos insequi placuit, venabulisque cominus & eminus petere, arboribus sese robu-
stioribus semper condendo, ne à fera impetantur, quæ cornibus arbori insertis vindicta auida
inheret, donec insequentium telis faucia concidat. Similiter ait Munsterus in descriptione Prussiae,
perquam atroces esse, nec homini nec feris parcere, etsi à venatoribus, qui inter arbores (inquit)
se continent, telis & iaculis petantur, adeo exardescere & efferrari, vbi se cruentos vident, nec vlciſci
se posse hostem, ut crebrò in ipsas arbores impetu se ipsi conficiant. Caterum multò iucundior
eorum est venatio, non absimilis tamen, apud Lituanos, quam exactissime nobis refert Martinus
Cromerus præcitato loco: De bifontium (ita vros vocat) venatione seire opera pretium est, quod
in campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittarijs ordine in gyrum dispositis
conficiuntur. Vnus. n. post alium feræ adequitantes, iaculantur, citatisque equis refugiant. Effe-
rata autem illa ictu & vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit etiam alius: quem illa rursus
priore dimisso insequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In syluis verò ij depre-
henſi opportuno aliquo loco deſectu arborum à rusticis hominibus ad id coactis, quasi intra se-
pes includuntur, plures etiam quam singuli, ita ut effugere inde non possint. Deinde extructa ex
tempore principi & magnatibus, ac foeminis cauea siue tabulato editiore, ex quo tuto spectare
possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus strepi-
tu & clamore, admissaque canum fera excitata è vepretis in medium propellitur: quæ à venatore
post

post arborem latente, ut cuiq; maximè appropinquare, venabulo petitur, efferataque ictu, arborem, cuius oblectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quàm ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus utrinque prominètib; . Urget interim semel adactum in præcordia ferrum venator sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem giranti: nec desunt canes grandiores moribus adiuvantes, donec ea examinata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportunè intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maximè effertur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Lingua eius contactus virator, quæ longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingant. Est enim ea scabra. Hactenus Cromerus,

Effertur.

M Y S T I C A.

B V B A L V S (vrum intelligit) D. Hieronymo: est populus Iudaicus superbus pertinax & indomitus, explicanti nimirum hæc propheta Amos verba. *Nunquid curreræ, quæcum in petris equi & arari potest in bubalis?* Vtriusque (inquit) domus Iudæ in qua erat templum, ruinas, & scissiones, equis & bubalis comparat; quantum priores in petris currere nequeunt: posteriores tam indomiti sunt, ut iugum cervicibus non recipiant, & cum sylvestres boues sint, propter feritatem nolint terram vomere scindere. Vos autem cum equi & bubuli naturam suam mutare non possint, mutastis naturam dei, ut dulcem amarum faceretis, & fructum iustitiæ eius in absinthium vesteretis; quæ est herba amarissima, & car. Similiter Rupertus Abbas in declaratione eiusdem sententiæ, ad superbiam Iudeorum eam refert. Quod dicit (inquit) *aut nunquid arari potest in bubalis*, quod subsequitur, qui dicitis: nunquid non in fortitudine nostra assumpimus vobis cornua, nihilominus iocum in verbis habet amarum & ad illum pertinentem risum, de quo sapientia. *Ego quoque* (inquit) *in interitu vestro ridebo*; id est, ac si dicat: Quoniam estis superbi, quapropter iuravi in anima mea, dicens: *Detestor ego superbiam Iacob. & domum eius odi*; quoniam (inquam) in fortitudine vestra cornua vos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali, qui tam indomiti sunt, ut iugum cervicibus non recipiant, & cum sylvestres boues sint, nolint propter feritatem vomere scindere terram. Ita vos mihi, eritis utique inutiles operi vel regno Dei, vobisque evagantibus & dispersis, adhibebo mihi boues alios domitos, dicamque eis, *tollite iugum meum super vos & regno Dei fructum operabuntur*, iuxta illud: *Amen dico vobis quia auferetur à vobis regnum Dei & dabitur genti facienti fructus eius, &c.*

3. Com. in
Amos c. 6.
Iudæi cur
vri dicit.

Matth. II.
Ibid. 21.
Rom. 10.

DE BISONTE. Cap. III.

NOMENCLATURA, DESCRIPTIO,

Historia denique tota.

B ISON utpote animal Septentrionalis plagæ proprium & olim etiam Germaniæ in saltu Hercyniæ sylvæ, non Thraciæ quæ alio nomine Bistonia vocatur, ut Oppianus arbitratur, nomenclaturam debet, sed Germanis quibus Visent nominatur. A Visent enim u, in b, converso, quod non tam Latini, quam Græci, facere solent bison, & *βίσων* dimanavit quanquam excusi Oppiani codices *βίσων* habent, carminis nimirum ratione. Dion in historia Augusta *βίσων* vocat. Irenicus in septimo exiget, cap. 11. contendit Vizontes dici debere. Albertus ut præmonuimus Visent nomine æquè vrum ac bisonem intelligit. Plura (inquit) eorum genera sunt quibusdam alta & longa cornua, alij brevia, crassa & rotunda: ex quibus maiores, vros, minores, bisontes, intelligi dixi. Ipse etiam hoc nomine (Visent quanquam apud ipsum in u, litera, ubi quadrupedes literarum ordine enumerat, corruptè legatur pro Visontes, vel potius bisontes) bisonem exactissimè & ad mentem veterum

Cap. 23.

Bisōtes iu-
bati & bar-
bati.Lib. 2. de
Venation.

delineavit: animal (inquit) est boui simile, collo seroso & iubis, ut equus, sed perniciosus & truculentius, ut captum domari band unquam possit. Hæc enim cum ex Solino transcripsisse apparet, qui nimirum de bisonte sic scripsit: In tractu saltus Hercynij & in omni Septentrionali plaga, bisontes frequentissimi sunt, boues feris similes, setosi, colla iubis horridi, ultra tauros pernecitate vigentes, capiti assuescere manu nequeunt. Plinius etiam iubatos tantum dicit bisontes. Seneca, cuius versus in vro recitauimus, villosos, cum barbarum insuper Oppianus delineet, & icon priori loco posita talem etiam ostendat χαίτην enim eis tribuit non solum circa ceruicem, sed etiam ἀμφ' ἀταλῶσι γένεισι. Et Pausanias boues Pæonicos circa pectus & γένει maximè pilosos facit: bisontes autem ex Pæonicorum bouum genere esse alibi dixerat. Versus Oppiani sunt:

Εἰσι δ' αἰμαπαῖτοι φοῖνοι καὶ οἱ γένει λον
Τῆς καλῆς βίσωνας: ἵππ' αὐτῆς τε λῖθου
Βισονίδος Ὀρχησ. ἀτὰρ ἰλλαχοὶ εἶδα τοῖα.
Φρικαλὴν χαίτην μὲν ἰσχυρὰ δὲν ἀβύσσου
Αὐχνοῖσι φαιλίοισι καὶ ἀμφ' ἀταλῶσι γένεισι:
Οἷά τε λαχύντες ὀριπῆρας εἶδες ἔχουσι
Ξανθοκομοὶ βλοσυροὶ θηρῶν μεδίοισι λῖοις.
Οὐκ αἰ κεράων δὲ φερὶ λαχύνει ἀκοπαὶ
Χαμυδαῖος γράμψοισι ἰσχυροῖσι ἀλλήλοισι:
Αλλ' ἔχ' ὡς ἱπποῖσι ἰσχυροῖσι ἀλλήλοισι
Νύκτι συγχεῖν κεράων ἰσχυρὰ ποσειδάωνος
Τῆς αὖ δ' ἐσορῶντα πρὸς αἰθέρα φοῖνα χέτρεα.

Gyllij erro-
re.

Cornua.

Gyllius hæc ita reddidit: Bisontes ad faciendas cædes prompti, horribili ceruice & pingui rubro pilo & oculis terribilibus: cornuum mucronibus aduncis & hamatis, non inter se reflexis, sed sursum versus surgentibus. Eos cum impigerunt vel in hominem, vel feram in sublime tollunt. Eorum lingua quidem angusta, sed asperissima, tanquam ferum limare potest, ut eum lingit, sanguinem eliciat. Hæc qui cum Græcis (inquit Gesnerus) conferet, facillè deprehendet, primùm omittit poetæ verba, quibus bisontem iubam circa arcos terribilem in crassa ceruice quatere ait, nec non circa maxillas aut mentum, ut ira vocem, ut barbarus videatur: deinde ubi iubatis siue hirsutis & fulvis & terribili aspectu leonibus bisontem comparat, hoc totum à Gyllio in bisontem congeri nulla interim leonis mentione: cum poeta præter iubam, reliqua non conferat. Ego certè bisontes non hæc id est fuluos & multò minus rubros, ut Gyllius reddit, esse puto, sed nigricantes. Quod ad cornua, Oppiani verborum sensus hic mihi videtur, ea non esse patula vel extensa, ut in cæteris bubus, nec è regione in diuersum ad latera abire vel extendi (epicarsion enim transuersum est) sed rectà surgere, ita tamen ut ἑστῆα sint, id est, dorsum versus inclinent: & circa sinem hami instar tum recurua, tum acuta esse, vnde & χέτρεα vocat ab acumine. Gyllij verba, non inter se reflexis, nullam in Græcis rationem habent. Ad hæc linguam biontis Oppianus propter asperitatem limæ confert, non autem instar ferri limare posse dicit: ne quis fortè intelligat eam limari quoque usum præstare. Ego me ante paucos annos biontis cornu videre memini, quod aurifaber quidam habebat, ut labra argento includeret ad usum poculi: nigredine splendebat, duos dodrantes longum, aduncum instar vnguuium in rapacium auium genere, vnde imperiti quidam gryphis pedem esse coniciebant: capiebat vini plus quàm duas libras. Hæc omnia Gesnerus. Addam etiam versionem Bodini, ne quis temerè Gyllium à Gesnero reprehensum existimet:

Est aliud vultum membris & sanguine gaudens
Taurorum genus: hi nomen gentile ferentes,
Bisontia latos populantur Bisontes agros
Exirema Thracum regione: figura decoras
Pendentes cernice inbas palearibus atque
Nodosis quassant humeris, capitique superbo,
Non secus ac freti magna virtute leones,
Effera colla iubis ferunt, cernicis honorem,
Cornuaque effulgent ignita cuspidæ acuta
Aureus ut curuo mucrone ressetur hamus.
Non tamen hæc apices summos in seipsa reuertunt
Sed reliquis, verum se supina ferunt ad astra.
Quare si fortè inuadant hominem uel feram uel,
Sublimes validis at tollunt cornibus arcta
His etiam lingua est, sed acutis aspera spinis.

Perruoram dicas planè te cernere limem,

Namque eutem rigida lingua lambendo cruentant.

Idem Gyllius bisontem cerui speciem similitudinemque gerere scribit, & à media fronte inter aures vnum cornu in excelsitatem magis dirigi, quàm ea quæ nobis nota sunt cornua; quæ descriptio neutiquam bisonti quadrat; sed Gyllius ex Cæsaris lib. 6. transcripsit, nulla authoris, ut solet facta mentione, ubi tamen bisontem Cæsar non nominat, sed simpliciter ait: *Et* (in Hercynia sylua) *bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu existit exclusus, magisq; directum bis, quæ nobis nota sunt cornibus: ab eius summo sicut palma, ramique latè diffunduntur: eadem est fæmina marisque natura, eadem forma magnitudoque cornuum.* Hæc Cæsar: quibus ut suo loco patefiet, diversissimum à bisonte animal describit. Nam quod non sit bison, vel quilibet ex superloribus iudicet. Bisontem vero etsi non nominet, pulcherrimè delineavit Calphurnius;

Vidimus & tauros, quibus aus ceruice leuata

Deformis scapulis torus eminet, aut quibus hirta

Lactantur per colla iuba, quibus asperamento

Barba iacet, tremulisque rigent paleæ setis.

Laurentius Surius Carthusianus in commentario rerum suo tempore gestarum scribit in Lithuania, vros esse, bisontes item & alces; errare qui vros vocant bisontes, cum bisontes (inquit) ab vris bouinam formam habentibus differant, quando bisontes iubati sunt, & villo sic circa collum & in armos barba à mento propendente, pilis moscum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus & toruis, quasi ardentibus, fronte lata, cornibus plerumq; adeo deductis & porrectis, ut in ijs tres benè corpulenti homines insidere queant. In tergo extat gibbus elatior priore, & posteriore

Ætlog. 7.

*Bison ut ab
vro diffē-
rat.*

corporis parte humiliore. Cum hac descriptione icon hæc, quem Vuolsgangus Lazius, Gesnero communicauit, ut in appendice historię quadrupedum (ex qua eam mutuo accepimus) restatur,

tur, exactè convenit. Huius fortasse generis fuerint tauri florida novi orbis insula, quos butro-
nes habebat sua lingua nuncupant, ut scribit Ambrosius Pálæus Chirurgus Regius, qui istiusmo-
di tauris nobis depinxit, & nos ex eo lectoribus etiam comminiamus. Cornua, inquit, gerunt
pedalia, & gibbum in dorso, Camelino similem: pilo est promisso, & fulvo, cauda leonina. Nun-
quam cicuratur, ex pellibus sunt tegmina, quibus barbari aduersus hyemis vehementiam utun-
tur. Cornibus verò, quibus alexiteriam vim inesse sibi persuadent, aduersus venena se muniunt.
Idem verò Gesnerus præterea bisontem album, Scoticum siue calydonium non male credit vo-
cari, sylvestrem ferumque illum bouem, quem in Calidonia sylva reperiri in huius historia dixi-
mus. Candidissimum esse aiunt in fornam leonis iubam ferre, scatera mansuetis simillimum, ve-
rum adeo ferum & indomitum, atq; humani consortij hostem, ut quas herbas aut frutices humana
contrectat manu senserit, plurimos deinceps fugiat: captum autem arte quadam mox paulò præ-
matius mori. Cum verò se peti senserit, in obuium quemcunque magno impetu irrumpere, & pro-
sternere; non canes, non venabula, nec ferrum vllum metuere.

CAPIENDI RATIO.

QUOMODO olim bisontes caperentur, Pausanias docet his verbis. Bisontis Paonici cap-
ut ex arte fabricatum, Dröpiön Deontis filius Paoniorum rex Delphos misit, Bisontes
belluarum omnium viui difficillimè capiuntur: nullæ enim sunt adeo valide plagæ, quæ
irruentis feræ impetum sustineant. Eius venatio ita comparatur. Supinum deligunt lo-
cum, & in conuallem decliuem: eum præualido septo vndiq; muniunt: cliuam deinde & proximam
cliui planitiem recentibus bouum corijs insternunt: recentium si non suppeditari copia, arida asper-
sione olei lubricant; ibi in equis exercitatissimi homines, bisontes intra illum ambitum cōgunt, qui
per vincta coria delapsi in præceps, ad imam vsque planitiem deuoluuntur. Illic ad quantum aut
quintum diem neglecti relinquuntur lassitudine & fame debilitati, cadentibus iam animis facili-
ter conficiuntur. Sunt qui ad eos mansuificandos artem adhuc beat, & læentibus adhuc pinguiculis nu-
cleos interioribus exemptos testulis apponant: alium enim cibum nullum bellua tunc appeteret:
postremo vinculis districtos abigunt: & ad hunc bisontes modum capiuntur. Tantum Pausanias.

In Phoci-
cis.Bisontes
pauis quæ-
re gauden-
at.

VSVS IN MEDICINA.

QUOMADMODVM plantæ siue stirpes sylvestres domesticis & quæ in hortis aluntur;
viribus sunt efficacioribus, ita de animalibus quoque iudicasse apparet Plinium in his ver-
bis: Pros & bisontes Græci in experimentis non habuerunt, quamquam boues feræ ex fœtis Indi-
sylvæ: portione tamen eadem efficatoria omnia (quam ex domesticis vel gregarijs bubus) ex
his credi par est, videlicet quod ad medendi vim.

7. lib.

VSVS IN SPECTACVLIS.

QUAMVIS autem tam feræ, indomitæque naturæ sit bison, erant tamen olim qui non
solum ipsum, sed & alia similiter effera domarunt, domitisque eorum loco ad currus,
essedaque uti docuerunt in spectaculis, sicuti Martialis hisce endecasyllabis testatur:

L. 1. Epist.

105. 2. lib.

7. 7. lib.

Picta quod inga delicata collo

Pardus sustinet, improbeque tigres

Indulgent patientiam flagello,

Mordent aurea quod Lupata cerui,

Quod frenis Lybæ domantur ursi,

Et quantum Calydon tulisse fertur,

Paret purpureis aper capistris

Turpes esseda quod trahunt bisontes,

Et molles dare iussa quod choreas

Nigra bellua nil negat magistro

Quis

Quis spectacula non putet decorum?

Ex eiusdem poetæ libello de spectaculis constat Vrum & bisonem in theatris etiam iaculis confixos esse: Carpophorum enim laudans, quod stantes feras superaret dexteritate iaculandi præcipua, ait:

Doticaquàm certo venabula dirigit ictu

Fortis adhuc teneri dextera Carpophori:

Ille tulit geminos facili cervice iuuenos:

Illi cessat atrox bubalus, atque bison.

Hunc leo cum fugeret, praeceps in tela cucurrit,

I nunc, & lentas corripe turba moras.

Consueverunt spectatores in theatro Circoque pugnantes feras excitare ad fugam. Nunc autem monet eos poeta, nullum esse remedium feræ Carpophoro pugnanti: nam & stantem sternit, fugientem adeo perterret, ut ruat in tela aliorum.

DE BONASO. CAP. IV.

NOMENCLATURA, EIVSQ. RATIO.

*Bolintbus.
Monapi.*

Vacca Indica.

*Bonachos.
Enchytyos.*

Lib. 7.

BONASVS Pæonia fera, Aristoteli libro secundo historiarum animalium capite primo *Bonachos* vocatur; quæ tamen vox apud ipsum non vno modo scribitur, quandoquidem est ubi per n simplex, est ubi per n duplex, estque ubi per o simplex, estque ubi per o duplex legitur. In libro verò mirabilium narrationum *Βόλιθος* appellatur: & in nonæ histeriarum animalium à Pæonibus lingua vernacula *μὲναπος*, siue, ut alij scribunt, *μὲναπος* vocari testatur. Cur autem istiusmodi fera bonasus siue bonassus vocetur, hæcenus apud neminem reperio: *μὲναπος* vero siue *μὲναπος* forte dicitur Pæonibus, quorum lingua cum Illyrica ferè eadem est, à iubis, quas Angli mane, Germani mone appellant. Augustinus Niphus bonasum cum zubrone siue vro implicat, ut in vro ostensum est. Apud eundem etiam lib. 22. bonachos pro bonaso corruptè scribitur: & rursus in eodem libro in E litera, cochytyos, ubi totam bonasi historiam ex Aristotele recitat: alij enchires scribunt, nescio quibus tam barbarè & absurdè scribendi occasionibus, nisi quod ex Arabicis translationibus sumpta videntur, qui Græcorum dictiones plerasque absurdissimè corrumpunt, adeo ut originem amplius non agnoscas Raphael Volaterranus bonasos eodem modo capi scribens, quo nos bisontes diximus ex Pausania, bonasum quoque haud agnouisse videtur.

GENVS, FORMA, DESCRIPTIO, Historia denique tota.

*Lib. 2. cap. 1.
Hist. cap. 1.*

Cap. 16.

Lib. 9. cap. 45.

ARIST. qui solus certè bonasi meminit, (nam Aelianus & Plinius sua proculdubio ex eo descripserunt, Solinus ex Plinio,) agens de quadrupedibus, quæ pilis integuntur, bonasum asserit ex capronatis esse. Ipsorum (inquit) quadrupedum pilis intestorum, alijs corruptum totum est hirtum, ut sui, vrsi, canis: alijs collum hirtius pari vndique modo, ut leoni & reliquis iubatis: alijs prona tantum cervice, à capite ad summos arcos villigeruntur, ut equo, ut mulo & reliquis capronatis, quo in genere bonasus quoque à sylvestribus cornigeris enumerandus est. Mox verò ex bouum genere esse videtur indicare, quando interiora omnia bubus similia continere dicit: sed & in describendo ipso, tantamque historiam referendo tauro ipsam assimilatur. Bonasus (inquit) gignitur in terra Pæonia, monte Messapo, qui Pæonia & Mediæ terræ collimitum est, & monapi (*μὲναπος*) appellatur, magnitudine tauri, sed corpore quàm bos latiore (*ὀγκυδισπος, ὡς ἀπὸ πομῆ-ανῆς ἰσῆς*) breuior enim, & in latera auctior est. Tergus distētū eius lē cū septē accubātū occupat. Cætera forma bouis similis est, nisi quod ceruix iubata armorū tenuis (*πῆχυνος ἀρμυίας*) ut equi est, sed villo molliore, quàm iuba equina, & cōpositior: color pili totius corporis flauus: iuba prolata, & ad

& ad oculos vsque demissa, & frequens (πυκνή, idest, densa) colore inter cinereum & rufum: non qualis equorum quos partos vocant, est, sed villo supra squalidior, subter lanario, nigri aut admodum rufi nulli sunt, vocem similem boui emittunt: cornua adunca in se flexa & pugnae iutilia gerunt, magnitudine palmari, aut paulò maiora, amplitudine non multò auctiore, quàm ut singula semisextarium capiant, nigræ proba, antiæ (προπόμποι) ad oculos vsque demissæ, ita ut in latus potius quàm antè pendeant. Carer superiore dentium ordine, ut bos & reliqua cornigera omnia: crura hirsuta, atque bisucla habet, caudam minorem quàm pro sui corporis magnitudine, similem bubulæ: excitat puluerem, & fodit, ut taurus: tergore contra ictus præualido est. Carnem habet gustu suauem, quamobrem in usu venandi est. Cum percussus est, fugit: nisi defatigatus nusquam consistit (καὶ ὑπομένει ὅταν ἔξω δύναται) repugnat calcitrans, & proluuiem alui, vel ad quatuor passus (οργύαις) proiciens: quo præsidio facillè vitur, & plerumque ita adurit, ut pili in sectantium canum absumentur: sed tunc ea vis est in fimo, cùm bellua excitatur, & metuit: nam si quiescit, nihil vrere potest. Talis natura & species huius animalis est. Tempore pariendi vniuersi (ἄνδρες) in montibus enituntur: sed priusquam foetum adant, excremento alui circiter eum locum, in quo pariant, se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius excrementi copiam hac bellua egerit. Hactenus Aristoteles interprete Gaza. Describit autem rursus hoc animal ab initio libri Mirabilium narrationum: nonnullis tamen immutatis. Ipsa enim fera non magnitudine tauri, sed boue maior, & robustior describitur: pro bonaso legitur bolinthus: pro Messapo monte Hæssus: pro μοσα ποί, μοσε ποί, pro ἡ πλάκων, οὐκ ἀκλινόν. Iuba proluxa ad oculos, additur à vertice. Cornua adunca, κατὰ πρὸς μίαν, idest deorsum versa; καὶ το δὲ κατὰ πρὸς τὰ ὦτα, itaut mucro infernè iuxta aures sit: contra quàm in hoc poetæ versu, Patula camuris sub cornibus aures, etsi tum infra tum supra aures eis habeantur. Et pro μελαρία καλὸν καὶ λιπαρὸν, μελαν σφιδρα εἶναι, διασφιδρα εἶναι, hoc sensu, cornua aiunt nigro colore adeo saturata esse, ut tanquam per vnctā splendeant. Quod modò ad Gazæ translationem: in ea non pauca Gesnerus aduertit, quæ bona si historiam non solum obcuram reddunt, verùm etiam eam corrumpunt. Equidem mirum est Gazam in comparatione bonasi coloris ad παρὸς παροῦ, Gazæ vocem reliquisse (quamuis partos in versione corruptè legitur pro paroos,) cum alibi semper, etiam si desint, latina fingere soleat. Isi Hesychio & Varino legimus, παρὸς λεγόντων ποί νιν το χρώμα πύρρον: Paroi dicuntur equi quidam colore rufi. Mihi (inquit Gesnerus) animus inclinât, paroos dici qui inter rufum & cinereum sint equi, ut & negatio abundet, sic enim multò commodius cohærebit sensus, hoc pacto: Iuba bonasi inter cinereum & rufum colore est, qualis in paroos equis conspicitur: hoc tamen interest, quod squalidior bonasis pilus est iuba (Gaza rectè addit supra, idest foris) infra verò, idest intus, lanæ instar mollis. Vetus trãslatio pro κατὰ πρὸς vertit, pili eius in alijs membris lanæ assimilantur, & pro cruribus hirsutis, rari pili, contrario sensu, quod cum negatione legerit ὀδυσία. Item pro Græcis verbis μεταξὺ γέρου καὶ πύρρον, idest, inter cinereum & rufum, ut Gaza vertit, habet inter nigrum & rufum, quod forte probari potest propter sequentia, ubi neque nigros admodum neque rufos inueniri bonasos Aristoteles scribit: quasi eosdem colores semper in eis misceri inuauit. Iam quod ἡ μετὰ τὴν σπινθάνην transfert magnitudine palmari, melius dodrantali transulisset, nam per spithamen eruditi dodrantem intelligunt: Et licet triplicem palmum faciunt nonnulli, partum, quatuor digitorum, quem παλαμῶν masculino, vel παλαμῶν faminino genere Græci vocant. Polluce teste; maiorem, quinque doron Græcè dictum, & si Pollux doron & palæsten pro eodem accipit: maximum octo digitorum: dodrans tamen tres minores & propriè dictos palmos continet, idest, digitos duodecim, Polluci spithame extensio est à pollice ad minimi digiti finem, lichas verò ad finem lichani, idest, indicis. Quamobrem partim vitandæ gratiæ homonymiæ præstiterit spithamæon reddere dodrantale: partim, ut propriè loquamur. Nam pro duodecim digitorum mensura, palmi nomen rarissimum est, pro quatuor vñtissimum. Iam verò dubitauerit aliquis, quonam modo cornua magnitudine dodrantalia sint, & ad quam dimensionem mensura, ea pertineat, longitudinem, an circumferentiam, an circumferentiæ diametrum: quod si quis capacitatem consideret, quæ dimidiati congij est, omnino ad imæ circumferentiæ diametrum, quæ cauitas orbicularis maximè patet, dodrantis mensuram pertinere intelliget. Neque enim alijs duobus modis bonasi communes boues excedunt: cùm illis plerumque tum longiora dodrante, tum ambitu etiam ampliora, cornua fini, diametro autem imæ circumferentiæ dodrantali nunquam. Ceterùm in eadem cornuum capacitate pro Græca voce ἡμίχων, quæ dimidium congij significat, Gaza imperitissimè semisextarium vertit: cum chus, idest congius sextariū sexies capiat, vnde & sextario nomen apud Latinos. In mirabilibus narrationibus legitur, ἡμίχων πλάσσει, idest, plus quàm dimidium congij. Est autem congius mensura liquidorum, quæ vini vel aquæ libras decem capit, teste Paulo Aegineta

Caro qualis.
Vt se defendant.
Vbi parit, & quom.

Alia descriptio, & historia.

Gaza errat.

Equi paroos.

Iuba.

Color.

Cornu magnitudo.

Dodrās ut à palma differt.

Spithamæon.

Congius, Sextarium

neta, qui etiam *χεν* sextario uncias viginti attribuit. Alius est aridorum sextarius, *χεν* apud Græcos, cuius dimidium *χεν*. Hunc nomen quod medimni Attici pars sexta sit: cheniæ caput octo: constituunt autem cheniæ octo modium Aegyptium, vel Italicum. Cheniæ xestas, id est sextarios liquidorum, duas capit. Quod si quis de illo intelligat, semisextarius choenices quatuor capiet, id est sextarios liquidorum octo, qui vini vel aquæ libras tredecim & uncias quatuor caperent. Ita semisextarius aridorum ad semicongium liquidorum, duplus erit, & super triparties quintus, ut uncias quatuor omittam. Sed chus liquidorum est mensura, & Aristotelem de liquidis intellexisse verisimilius est, quoniam cornibus huiusmodi pro poculis utebantur. Sed fortè Gazam defenderit aliquis D Hieronymi autoritate, qui commentario in Ezechielem libro primo, choa Atticum, sextarium Italicum esse scribit. At hoc auctorum alius nemo scribit, & aduersus Alciatum Hieronymo patrocinantem, Georgius Agricola doctissime disserit, ubi Plinium etiam erroris inculcat, qui in vini nectaritis apparatus, ubi Dioscorides choas id est congius sex habet, ipse siue ex Dioscoride, siue alio Græco authore transferens, totidem sextarios reddit, quod item, vel ipsius vel librariorum negligentia factum constat, cum alibi semper pro Græcorum sextario congius reponat. Sed Gazam fortassis offendebar nimia capacitas, si dimidium congi reddidisset. At qui alia legimus longè capaciora cornua qualia Plinius vrorum esse scribit, ex quibus barbari Septentrionales potant, vnaque binas capit uncias vnius cornua implent. Amphora duas capit vinas, vna congi quatuor Volutio teste, & approbante Georgio Agricola. Vnum igitur vni bouis cornu congi quatuor capere poterat. Aelianus Ptolomæo secundo ex India cornu allatum scribit, quod tres amphoras caperet. Tres amphoræ congi vigintiquatuor efficiunt. De conijmodò magnitudine non satis clarè loqui apparet Aristotelem, qui id *χεν* esse ait, Gaza vertit, quod distentum, locum septem accubantium occupat: in Mirabilibus verò narrationibus, de eodem dicitur, excoriatum *καὶ χεν τὸ πορ δ' ἄλλοι*, quod locum occupet octo accubantium. Ostendit itaque Gesnerus istiusmodi vocabula ex cline composita non solum accipi pro loco, in quibus accumbebant veteres nimirum pro ipsis canaculis, sed item pro spatio, quod locum illum continebat, quod inter cæteros idem Aristoteles non obscurè docet, cum in eodem libro fontem in Sicilia Paliscis esse ait, *ὅς διεχέλιος*, id est, qui circiter decem accubantium obinet locum. Cum verò verisimile sit, singulorum accubantium locum, non ultra duos cum dimidio pedes latitudinem extendisse, cum amplitudo ista discumbenti sufficiat, septem istiusmodi spatia longitudinem ferè efficient pedum XVII. cum dimidio, talemque pellis bonasi longitudinem Aristoteles intelligere videre potest, cum longè, ut indicauimus, longiores describantur vii. Ceterum obijcere quispiam queat, istiusmodi longitudinem Aristoteli aduersari, ut pote qui bonasum *τὸ μίγιστον ἢ λίγν ταύρος*, id est magnitudine tauro aequalem describit. Cur obiectioni respondet Gesnerus, in hoc erratum videri: nam in Mirabilibus idem animal multo maius, simul & robustius facit, fierique potest, ut cauda quoque longitudo superiori mensuræ adiungenda sit. Heptaclinos igitur bonasi longitudo non erit pedibus septendecim: quæ verò latitudo sit, ex proportionem longitudinis, in communium bouum pellibus deprehenderetur: nec non ex Vitruvio, qui triclinia propriè sic dicta longiora duplo quàm latiora esse vult: lata itaque fuerit pedes octo cum dimidio, sed quia Aristoteles latitudinem eius admirari quodammodo videtur, etiam latior. Non placeat porro quod Gaza ubi Aristoteles ait, proluuiem alui vel ad quatuor orgyas proiciens, pro orgyas vertit passus: quanquam & verus Aristotelis translatio, ut apparet apud Albertum in Enchyro lib. 2. ita vererit. Licet enim passus dictus videatur à passis, id est extensis manibus, secundum Grammaticos: apud auctores tamen in hac significatione, nusquam reperiri puto: proinde à pedibus passis, id est quàm maximè sine periculo possunt diuicatis extensisque, nomen hoc potius factum crediderim. Est enim ea mensura circiter pedes quinque vel paulò maior. Quod autem passum pro quinque pedibus veteres dixerint, facile est calculare ex Plinij hisce verbis: *Stadium XXV. nostros efficit passus, hoc est pedes sexcentos XXV.* Est igitur passus duorum gressuum, ut sit gressus cubitus vnius & pedis, hoc est pedum duorum semis: Orgia verò Græcis est *τὸ μέτρον τῶν ἰδίων χειρῶν μέτρον*, ut Suidas docet, id est mensura quæ manibus extensis fit, quæ sua cuique etiam statura vel proceritas esse solet. Est autem cubitorum quatuor, id est, pedum sex. Varinus Orguian manuum ait esse extensionem vnā cum pectoris latitudine (quod & Pollux scribit) dictam *παρὰ τὸ ὀπίθην καὶ ἰσχυρὰ καὶ γυῖα, ὅς ἐστι τὰς χειρῶν*. Nos (inquit Gesnerus) vltimam potius interpretabimur. Est enim vna spatium, ut Seruius inquit, quantum vtraque extenditur manu: atque ita exponit maior lexicographorum pars teste Henrico Stephano: *quidem orgyæ* Helychio etiam est *ἡ τῆς ἀμφοτέρων ἐκδοσις*, an harum manuum extensio. Vnde constat orgyam excedere mensuram passus. Multo vero maior grauiorque lapsus est Plinij, qui iugerium reddidit. *Tradunt* (inquit) *in Paonia seram, quæ bene plus vocetur, equina inba, cætera tanto similes, cornibus*

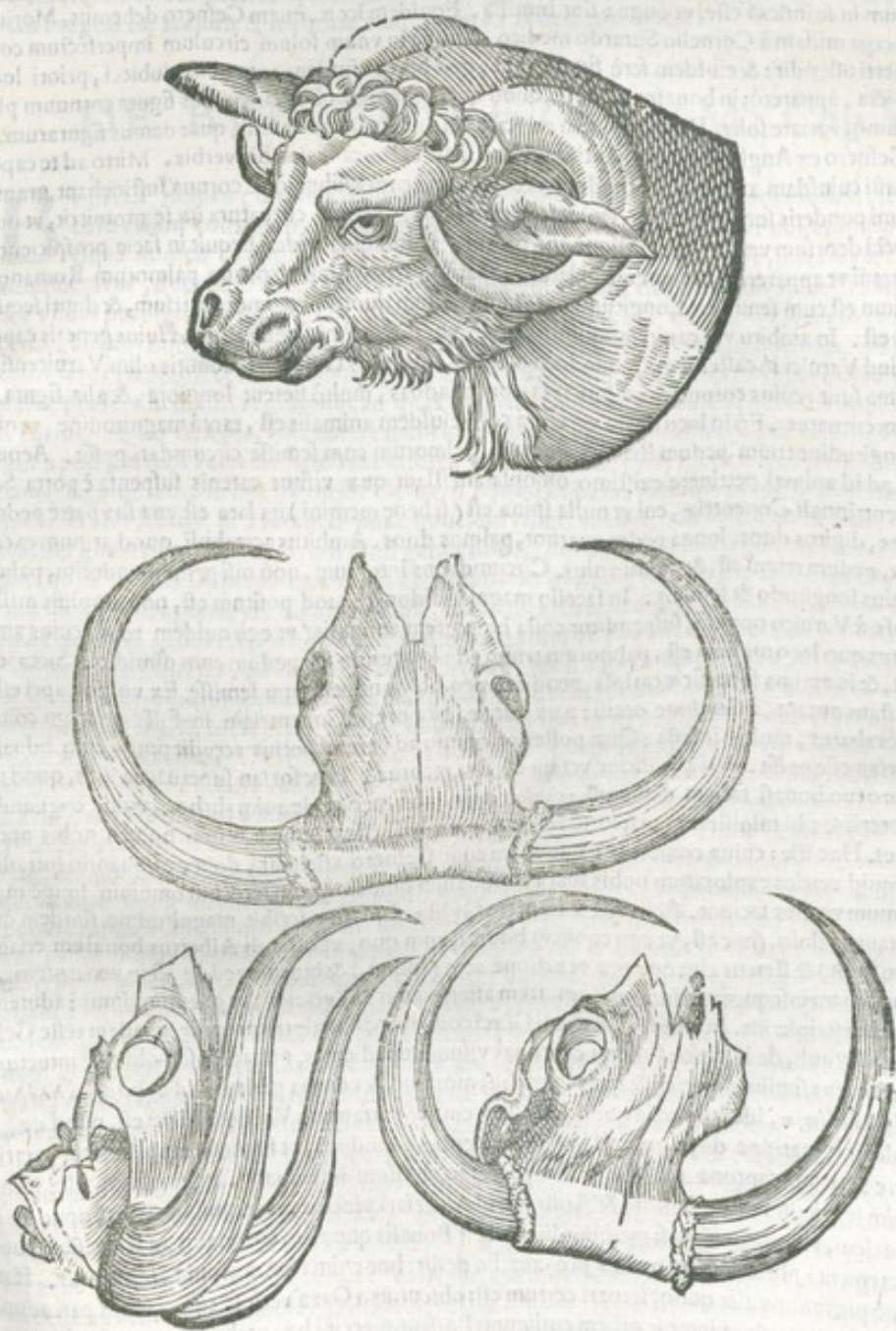
Amphora.
Pna.
Corij magnitudo.

Passus
quid.

Orgia
quid.
Lib. 2.
Pna.

Iugerium
quid.

nibus ita in se inflexis, ut non sint vitia pugna, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem ea finem, interdum & trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis ambrat. Quis autem tam insanæ fuerit mentis, ut inducat in animum, ad tantum spatium proluuium.

alui à bonaso ciaculari? cū sit iugerum, ut superius ex eo diximus, quod vno die boum iugo vno exarari potest: id quod Columella etiam testatur, & M. Varro: In eo tamen Plinium secutus est Solinus, qui statim post Phrygiæ, & Lydiæ mentionem. In his locis (inquit) animal na-

Hh

scitur,

scitur, quod bonasum dicunt, cui taurinum caput, ac deinceps corpus omne, tantum inba equina
cernua autem multiplici flexu in se recurrentia, ut si quis in ea offendant, non vulneretur. Sed quic-
quid praeiungit monstro illi frons negat, alius sufficit. Nam cum in fugam vertitur, proluit citiven-
tris sinum egerit per longitudinem trium inguorum: cuius ardor, quicquid attigerit, adurit. Ita
egregie noxia summoet insequentes. Tantum Solinus, qui praeterea non recte videtur scribere,
cornua bonasi multiplici flexu in se recurrere, nam ex Aristotele, & Plinio constat, ita tan-
tum in se inflexa esse, ut pugnae sint inutilia. Equidem icon, quam Gesnero debemus, Morim-
berga missam à Cornelio Sittardo medico, cornua in vnum solum circulum imperfectum con-
uertere ostendit: & eiusdem ferè figuræ sunt, quæ hic ex eiusdem appendice subieci, priori loco
picta, apparetq; in bonaso euenire, quod in vulgaribus bobus, in quibus figura cornuum ple-
rumq; variare solet. Descriptionem ad sceleron factam trium harum, quas damus figurarum.
Gesnero ex Anglia misit præstantissimus medicus Ioannes Caius his verbis. Mitto ad te caput
vasti cuiusdam animalis, cui nudum os capitis vnà cum ossibus, quæ cornua sustinebant, grauissi-
mi ponderis sunt, & iustum ferè attollentis onus. Quarum curuatura ita se promittit, ut non
rectè deorsum vergat, sed oblique antrorsum. Quod quia videri nequit in facie prospiciente,
curauit ut appareret in auertente in latus. Spatium frontis inter cornua palmorum Romanor.
trium est cum semisse. Longitudo cornuum, pedum duorum, palmorum trium, & digiti semi-
sis est. In ambitu vbi capiti iunguntur, pedis vnus & palmi semissis sunt. Huius generis caput
aliud Varuici in castello vidi, quo loco magni, & robusti Guidonis, comitis olim Varuicensis,
arma sunt: cuius cornuum ossibus ipsa cornua addas, multò fierent longiora, & alia figura
atq; curuatura. Eò in loco etiam vertebra colli eiusdem animalis est, tantà magnitudine, ut nisi
longitudinetrium pedum Rom. & duorum palmorum cum semisse circumdari possit. Acquæ
& ad id animal pertinere existimo omoplatam illam quæ visitur catenis suspensa è porta Se-
ptentrionali Couentriæ, cui ut nulla spina est (si bene memini) ita lata est vna sua parte pedes
tres, digitos duos: longa pedes quatuor, palmos duos. Ambitus acetabuli, quod armum excep-
pit, pedum trium est, & palmi vnus. Circumdat os integrum, non nisi pedum vndecim, palmi
vnus longitudo & semissis. In sacello magni Guidonis, quod positum est, non amplius mille
pass. à Varuico oppido, suspenditur costa huius item animalis (ut ego quidem reor) cuius am-
bitus quo loco minima est, palmorum trium est: longitudo sex pedum cum dimidio. Sicca ea
est, & in extima superficie cariola, pendit tamen libras nouem cum semisse. Ex vulgo, apri esse
costam putant, à Guidone occisi: pars vaccæ, quæ prope Couentriam in fossa quadam com-
morabatur, multis infesta: Quæ posterior opinio ad verum potius accedit puto, cum bonasi
forsan esse possit. Vri esse dicere vetant cornua recurua. Hac forsitan superuacua sunt, quod in
libro tuo bonasi faciem depinxisti: tamen quia dubitauerim de animali hoc, volui cogitandi
materiam tibi ministrare, ut si fortè alius animalis ossa essent, tu per orium nomen nobis ape-
reres. Hæc ille: cuius coniecturis ipse etiam cum Gesnero assentiar, donec aliquando fortassis
aliquid certius exploratum nobis fuerit. Bonasum quidem boum ferotum omnium longè ma-
ximum veteres faciunt. Aelianus interprete Gyllo Bonasum scribit magnitudine similem es-
se tauro piloso, (hoc est, ut ego conijcio bifonti, cum quo, ut ostendi Albertus bonasum etiam
confudit) & stercus eius quo præ vexatione acre (inquit) & igneum reddit, si in venatorem
quempiam insequentem inciderit, mortem asferre cum alijs veteres, ut præmonimus: adurere
tantum scripserint. In eiusdem Aeliani Græci codicis manuscripti coronide quadam teste Ges-
nero legitur, de bonaso: Propter capronas visum impediētes, non rectè sed oblique intuetur:
Color eius similis est terræ, & locis in quibus moratur, & cornua gerit δια τὸ ἀντιπαρα ἀλλήλοις
μὴ βλάπτουσα, idest innoxia quòd ad se inuicem conuertantur: Vbi notandum est, quod de
coloris mutatione dicit, non ad bonasum, sed ad tarandum, ut suo loco monstrabitur, pertine-
re: & num capronæ etiam tam sint proceræ, ut visum impediānt, inquirendum est: secus
enim ferè icon nostra indicat, & Aristoteli id aduersari videtur. Notandum etiam apud Ari-
stotelem, vbi rursus bonasi meminit his verbis: Bonasis quoniam cornua eis ad sese reflexa sunt
excrementi profusionem natura pro auxilio dedit: hoc enim cum metuunt, se tument. Hac
eadē profusione alia quoq; seruati certum est: obscurius à Gaza versum esse, quibus pari adun-
citate cornua reflexa inter se orbem colligunt: Possent. n. accipii hæc verba, tanquam de alijs quo-
que, similiter adicorum cornuum animalibus eo in loco tractasset Aristoteles, quod tamen non
apparet. Nam bubalis & capreis, de quibus proximè dixerat, licet adunca, & parum vtilia pugne
cornua fortè sint, non pari tamen aduncitate, se longè alia, quàm bonasorum sunt. Alijs item in
locis, bonasum Aristoteles scribit syluestrem esse, bisulcum, capronatum equorum instar, iu-
bam habere, & cornua bina orbem inflexu mutuo colligentia, ut idem Gaza vertit pro Græcis

*Cornuū bo-
nafi descri-
ptio.*

Vertebra.

Omoplata.

Собла.

Lib. 7.

L. 3. de par
tib. c. 2.

Gaza aliq
erreres.

verbis, γαμψὰ πρὸς ἀλλήλας: quæ itidem translato obscurior est. Intelligi enim potest, ac si cornua pariter incuruata ambo in orbem colligantur, vt si quis brachia ante pectus extensa in gyrum veritat: cùm per se vtrumque subtus aures curuatum γαμψόν, idest aduncum potius quàm orbiculare sit. Postremò ad alui profusionem quod attinet, siue stercoreis reiectionem, id in cursu, prolixiore præsertim, feruidius fit, & longius reijcitur, intestinis videlicet cursu calefactis, & ob calorem flatibus excitatis, vt fit in humore: quibus inclusis violenta perangustum, magno impetu eruptio fit: accedit & locorum compressio ex vehementi motu.

*Proluntes
cur tōgius
proſciatur*

DE BVBALO VETERVM. Cap.V.

BVBALI nomen (inquit Gesnerus) omnino incertum est, non hodie solum, sed Plinij saeculo etiam confusum. Alius enim Græcorum bubalus est, cui nullum aliud apud Latinos nomen contigit, ut peregrinis plerisque: de hoc nomine inter capreas, quibus adnumeratur, docebo: Alius quem vulgò bubalum vocant qui de bouum syluestrium genere est, nec vllum peculiare apud Græcos, quod icipiam, nomen habet. Cum inter syluestres alij quidam certa habeant nomina siue propria, siue à regionibus sumpta, ut bonasi, bisontes, indici &c. Accedit hoc etiam difficultatis, quod diuersos syluestres boues (ut Plinij tempore olim viros) hodiè multi, præsertim in illis regionibus ad quas aliundè adducuntur, vulgus bubalos appellat. Sic ille & rursus. Apud Græcos, vbicunque mentio fit bubali, de Africano semper intelligimus, & similiter apud Latinos veteres: nam recentiores omnes pro bouis syluestris genere hoc nomen usurpant. Ego quidem in hoc assentior Gesnero, quod bubalus veterum planè sit diuersus à vulgari, quem scilicet Romæ, & Florentiæ nunc buffulum vulgò vocant, non assentior tamen, quod ex caprarum genere sit, cum caprarum illud genus non *βουβαλοι*, sed *βουβαλις* nuncupetur. Non me latet interim in Græcis Oppiani codicibus de venatione *βουβαλοι* legi pro specie capreae, ceterum eum locum corruptum, vel ab amanuensi, vel à librario non dubito, quandoquidem opere de piscibus idem genus capreae *βουβαλις* ipsi nominatur, ut suo loco apparebit. Efestille fortassis Gesnerum Aristoteles, qui *βουβαλοι* cum dorcade, idest caprea simul nominat, & Hesychius, qui *βουβαλις* interpretatur *δωραδεις*, idest capreolum, & deceptus nimirum dep auatis Oppiani exemplaribus. Ex Arist. locis, quæ sunt de bubalo nihil ipse certi expiscari potuit, quo opinionem suam possit stabilire. Citato enim loco ait: Bubalis capreisque interdum cornua inutilia sunt: nam etsi contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnaeque fugiunt. Ex quibus verbis nihil aliud habemus, quam bubalorum & caprearum aequali timiditatem. Timidia autem esse animalia, non obicure idem Aristoteles alias etiam indicat, cum timidissimis, & imbellibus alijs bubalos rursus annuerat, ut dum inquit. Bubalorum, & ceruorum sanguini fibræ nullæ insunt: quare sanguis eorum non similiter, ut aliorum concreuit. Et rursus: Bubali sanguis aliquanto amplius spissatur, quam leporis & cerui, quippe qui proximè ouillo, aut paulò minus consistat. Dioscorides etiam clarissime à capreis videtur distinguere, agens de leporino coagulo. Pares (inquit) ille vires habent, hædi, agni, hinnuli, dorcades, capreae quam à latitudine cornuum platycerota dicunt, dorci, cerni, vituli, & bubali coagula. Quamobrem Scaligero potius assentior, qui bubalim (bubalum malim, ut ipse alias etiam vocat) paruum bouis genus esse credit cursu celerrimum, & his verbis perpulchrè delineat. Bubalin (inquit) cois sanguis, & instrumentum pugnae cornua tantùm ab Aristotele descripta sunt, Plinius ait esse vitulo similiorem (ceruouè:) Quid igitur ea sit? An Gazella? non sane. Quare quod ex Africanis historijs percipere potui, tibi libenter impertitum curabimus. Africanorum bouum paruitas tanta est, ut nostratium vitulorum bimulorum vix æquent magnitudinem. Multi tamen roboris, ac laboris patientissimi sunt. Dant autem, & Lant, & Elant inuenio appellatum. Facie bubula est, sed ut minor, ita multò agilior, atque expeditior. Eiusmodi fertur esse celeritate, ut cursu feras omnes anteuerrat. Corium adeò firmum, ut cuius tellorum ferro generi sit impenetrabile. Sclopi tamen globulo peruium. Pilus eis albet. Aestate capiuntur; quod arenae feruore ungula moueantur, ac vacillent. Hoc quoque loco subtilitas est in philosophia. Aristoteles bisulcis talum ad robur datum scribit: Ceteris quibus esset celeritas destinata non item. Arbitror enim, huic fera omnium celerrimæ, quæ sit adeo boui similis, ne bubulum quidem deesse talum. Equos suos Arabes, qui in Africa sedes posuere, ita demum probant, si eorum cursus cum huiusce bestiae velocitate conferri possit. Fortasse Lant, bubalis (bubalus) est. Nam Plinius

*Bubali no-
minis di-
versitas.*

Bubalus,
& bubalis
differunt.
l. 3. de par.
cap. 2.

Bubalū ani-
mal esse ti-
midum.

Bubalus
quid.

*Bomb. A.
fricavorū
pernitas.*

ambiguè, vitulo, ceruouè similem facit. Plinij verba sunt: *Vris imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat Africa vituli potius ceruicè quadam similitudine.* Quæ Plinij verba ergo ita accipio, ut ijs bubalum cum bubali confundat: Arbitror enim similitudinem cerui ad bubali pertinere, Pliniumque nominis vicinitate deceptum; Cerui autem, & caprea corporis specie non male conueniunt. Et Oppianus subinde à ceruo agit de eurycerote, ab hoc de bubali, & ab hac de dorcadibus. Bellonius alium fortassis bubalum Africanum describit in suis per Orientem observationibus. Alterius enim coloris pilum facit, neque velocitatis tanta omnino meminit: In eo tamen cum Scaligero nobisque conuenit, quod paruum esse inquit, & Plinij bubalum. Summa (inquit) voluptas est homini studioso, & rerum antiquarum scrutatori si in peregrinum aliquod, & rarum animal incidit, ut illud veteri nomine exprimere norit: nam si describere aliquam rem aggreditur, non expressa propria appellatione, nã is operam ludere videtur. Itaque cum exiguum Africanum bouem primum conspiceremus quadrato, & bene habito corpore, & exposito: subito nobis suspitio incidit, id animal esse, quod veteres Græci bubalon nuncuparunt: Animaduertendum tamen est, ne vocabulorum affinitas nobis imponat, nec pro hoc animali vulgarem buffalum intelligamus. Nos porro in eo omnes bubali notas reperimus: sed & ex Asamia in Cairum deuectus fuerant, licet in Africa etiam inueniantur. Iam ætate grandis erat, corpore minor ceruo, sed habitiore, & maiore, quàm caprea, tam quadrato, & bene formato corpore, ut oculis gratus esset eius aspectus: nam eius pilus flauus adeo splendens, & lævis erat, ut expolitus videretur. Aluum magis rufum ad flauum colorem tendentem habet quàm dorsum, quod ad fuscum accedit. Bubuli pedes, breuiaque & firma illi sunt, crura, collum crassum, & breue, exiguis præditum palcariibus: caput bubulo simile: cuius vertici insident cornua nigra, & admodum incurua, ut Gazellæ, lunæque crescentis in modum inflexa, quibus haud multum se tueri potest, cum in sese sint recurua: Bubulis auribus præditus est armos subleuatos, & plenos habet: caudam, ut Chamelopardalis vsque ad poplites promissam, nigris pilis fultam, duplo quàm equini crassioribus. Bouis mugitum habet, sed non adeò sonorum. Breuiter si quis imaginetur se conspiceret pusillum bouem, quadrato corpore, pilo fuluo, & splendente, cornibusque lunatis, surrectis, & in se recuruis, bubali idæam habebit. Hac Bellonius addita hac iconè. Isidorus etiam bubalos vocatos esse scribit, eò quod sunt similes bouum, sed cum addit adeo esse indomitos, ut præ feritate iugum ceruicibus non recipiant, veterum bubalum cum vulgari, idest buffelo implicat. Caterum Horatius Fontana cognatus meus Eques Hierosolymitanus, qui non semel Africæ oras, sed & aliarum regionum Turcæ subiectarum perlustrauit, longè ab hoc bubalo

lo diuersam mihi iconem ad viuum, vt affirmabat, expressam Beneuento transmissit: capite nimis
 rum, colloque longè procerioribus, atque exilioribus: cornibus itè retro inflexis, & vt in rupi-
 capra incuruis. Aures pro capitis portione habet maiusculas, iuxta colli initium: facies cerui-
 na, aut capreolum potius quàm bouem referens, quare quibusdam capreolum Africanum
 dici inquebat ex capreolis tamen esse, caudæ proceritas negat, etsi quàm in bouum genere
 longè sit breuior. Totum animal excepto rostro & cornibus, quæ nigricant, flauescit. Pilo est lon-
 giusculo.

DE BVFFELO, SIVE BVBALO VVLGARI.

Cap. VI.

BVFFELVM etiam ex bouum (serorum potissimum) genere esse, tota ipsius corporis figura
 loquitur: quo verò nomine à veteribus appelletur, hucusque me latet; Quamuis enim
 per Graciam & Asiam, vt testatur Pet. Bellonius, tam sint frequentes, vt nullum animal
 frequentius conspiciatur, ideoque mirum prorsus videatur, Aristotelem, qui in animalium
 perquisitione septies centena quinquaginta coronarum millia, expensas faciente Alexandro,
 insumpsit, illius non meminisse falluntur equidem, qui βουβάλων Aristoteli memoratum, buffelom
 esse suspicantur. Illius enim bubalus cornibus quidem se defendit, ea tamen non semel ei inutilia
 sunt, præsertim aduersus feras pugnaces, timidumque animal est: è contrario buffelus audax,
 ferusque & infestus homini; Adhæc calcibus pugnans teste Scaligero; quoniam inepta ad pugnam
 sunt cornua, quia retrorsum auensa ac demissa cuspide. Videtur autem Aristoteles buffelum, nullo
 expresso nomine inter syluestres boues enumerasse; vbi nimirum scribit apud Arachotos (Indiæ
 ciuitatem) boues syluestres esse, qui differunt ab urbanis, quantum inter suos urbanos & syluestres
 interest; colore atro, corpore robusto, rictu leuiter adunco, cornua gerunt resupinata.

Lib. 2. Obs.
c. 50.

Buffelus
Aristoteli
notus.

Consentiunt enim color, robur, & cornuum figura. Fueritque fortè etiam iste noster buffelus bos ille sylvestris niger, ex quo si sanguine ricini lumbi perungantur, mulieri coedum Veneris fieri dicit Osthanes apud Plinium. Quis sit bubalus apud Martialem etiam ostensum est. Cum itaque antiqua huius quadrupedis nomenclatura lateat, ego vulgari nomine clarioris doctrina gratia buffelum appellabo, cum & Germanis omnibus similiter appelletur; & Gallis beufste, Hispanis bufano. Anglis verò bugill, Illyrijs bauvuol.

FORMA. DESCRIPTIO.

BUFFELVS animal est boui simile, sed maius altiusque, corpore valdè crasso, cute durissima, membris macilentis: pilos habet nigros, paucos, & paruos, & in cauda ferè nullos. Frons est aspera, crispa, & intricata pilis: Caput vt plurimum pronum ad terram, paruum proportionem totius corporis. Cornua & longa, intorta, nigra. Albertus alicubi vallicosa barbarica dictione eis cornua tribuit & nigra sicut capræ: Et alicubi parua sicut capræ, & aliàs (inquit) interius iuxta collum dependent versus internam pectoris partem: aliàs erecta sunt. Collum est crassum, longumque. Inferior dorsi pars caudam versus decliuus. Cauda brevis, parua, & nullis ferè (vt diximus) pilis: Ctura crassa robusta, & reliqui corporis respectu breuia.

LOCVS. VOX. MORES. INGENIVM.

BVFFELLOS gaudere morari in aquis tradit Petrus Crescentiensis. Romæ, Florentiæ, & in alijs quibusdam Italiæ urbibus animal est frequentissimum, cæterum vnde locorum, huc peruenit, omnino ignoro. Asiam, Græciamque eisdem abundare ex Bellonio indicatum est. Idem & apud Aegyptios haberi etiam testatur, sed qui magnitudine alios vincant. Eisdem scætere Bornay insulam tradit Franciscus Lopez. Neque desunt in Sian, vt Boterus ait in suis relationibus. Mugitus eis terribilis. Lac habet buffela & tempore coitus, & in principio partus, vt annotauit Augustinus Niphus. Intuitu simplicitatem & mansuetudinem præ se ferunt, suntque remissi aliàs, & satis mansueti, vbi tamen contingit irritari, perquam iracundi & indomiti euadunt. Irritantur autem prouocanturque colore præcipuè rubro, adeo vt in Cardinales quandoque impetum faciant. Albertus author est pugnare præcipuè pedibus & ungulis (ex Scaligero etiam diximus calcibus pugnare) quas (inquit) magno nisu defigit, & iterum iterumque conculcat ea quibus irascitur. Persequendo rectâ fertur, neque declinat. Tradit Crescentiensis, vbi irascitur, aquam ingredi & se mergere ad os vsque vt sanguis æstuans restinguantur. In hoc eodem genere, vt idem Albertus refert, vacca alterius quàm sui generis vaccæ vitulum nō admittit vberibus, sed odore agnitum reijcit: si autem vitulus vaccæ stercore illinatur, odore decepta lactat & pro suo educat. Laboris similiter ac bos vulgaris est patiens, & perquam robustus. Fereus aut æneus circulus per nares ei traiecit, cui alligato fune, vel habena ducitur ac regitur, quo minus homini repugnare possit. Tradunt cum nimium sit onus, quod ipsi trahendum est, in terram decumbere, & ne vberibus quidem faciliè ad surgendum cogi, nisi leuato prius onere. Auicenna scribit bubalum crocodilo infestum esse, cumque extra aquam repertum conculcare. Quod Gesnerus de Africano bubalo intelligendum exstimat, duabus motus rationibus, cum quod pleraque sua ex Græcis descripserit, tum quod crocodilus Africa sit peculiaris. Cæterum buffelorum in Aegypto etiam copiam esse, iam ex Bellonio dictum est, eosque vbi irascuntur, pedibus hostem conculcare ex Alberto.

Lib. 2. obs. cap. 26.

Mugitus.

vt irritentur.

vt pugnet.

Antipath.

VSVS IN CIBIS.

CARNES bubalinæ (inquit Crescentiensis) nimium melancholicæ sunt, & ne boni quidem saporis, quare & parum probantur: crudæ adhuc formæ & colore non adeo indecoræ sunt, coctæ verò omnino. Testantur Romæ venales proflare Iudæisque gratissimo esse in cibatu, verum tanto lentore præditas, vt in parietem adactæ tenacissimè adhæreant: quamobrem nitidioris vitæ epulis abdicantur. Rectè Baptista Fiera.

Caro qualis.

Bubalus hinc abeat, menè intret prandia nostra,

Non edat hunc quisquam: sub iuga semper eat.

Casæi vero bubalini quos Pistoriensis ager copiosè subministrat, Marzolinorum nomine, vt scribit Ioannes Pruyzinus Gallus in volumine de re cibaria: figura ferè ouali, bubulis longè præferuntur, vt pote palato gratiores grata illud acrimonia pungentes, sed salubritate puto interiores.

Casæus Marzolinus.

VSVS IN MEDICINA.

EX ungulis vel cornibus buffelorum annuli sunt, qui si in digitis vel manuum, vel pedum subinde gestentur, mirificè à quibusdam laudantur aduersus nervorum conuulsiones, seu spasmos. Sunt qui iisdem quaternis fila ex totidem metallis, auro, argento, ære, & ferro fabricata innectant; tanquam efficaciores sic fiant, tum ad spasmos, tum ad alia quadam vitia. Aliqui tandem sperant ex annulo confecto de solis istis filis inter se contortis. Non desunt testes Gesnero, qui insuper mentiantur annulos ex cornu vel ungula bubali in coitu dissilire, quod alioqui puto chylolithis & smaragdis tribuitur. Adamus Lonicerus bubali urinam cum myrrha & oleo auribus instillatam, dolorem ex frigore natum enire, scribit, & excrementa pascentis lenire tumores.

VSUS IN COLENDIS AGRIS.

& ad Vecturam.

BVFFELVS quoniam robustus est, & patiens laboris, ducendo currui, & vehendis oneribus, ac etiam terræ arandæ eo vtuntur. Petrus Crescentiensis ad plaustra & aratra non satis idoneos esse asserit, sed in trabēdis per terram magnis ponderibus exerceri, ligatos artificialiter quibusdam catenis. Et Albertus ait, maximo conatu onera trahere, adeo vt ad primi impetus nisum maiorem in genua se demittant, & rursus erecti pergant, testaturque vnum tantumdem ponderis, quantum equi duo fermè, trahere valere.

VSUS CORNV, ET CORII.

FIVNT passim ex buffelorum corio vestes, ac præcipuè thoraces: durissimum enim id, ac crassissimum est, ictibusque resistens: præfertur tamen bubulum ad calceos. In Nasina equorum ornamenta eo tegunt. Siani verò regni incolæ ex cornibus eorum arcus suos conficiunt. In lege, *Argumento sunt: Sed stragulas & bubolonicas quæ equis inferni solent: sunt qui sentiant hec in loco legendum, bubalinas, vt subintelligatur pelles esse, non vestes, tanquam ex bubalorum pellibus stragulis ad equos fieri solitis. Ego (inquit Baysius) legendum puto Babylonicas, quam lectio-*
Bubloani-
ca.
Lib. de cau-
lis.
 nem mox testimonijs fulcit.

P R O V E R B I A.

VVLGARE per omnem Europam conuitium est, vt crassi & inepti homines, iuniores præsertim, serui item & tenuioris fortunæ alij, prouerbialiter vocentur buffeli. Ad vulgare nostratum adagium: *Si lascia menare per il naso come vn buffelo*, alludit Ludouicus Ariostus, dum ait:

*Non vò più che colei, che fu del vaso
 Dell' incauto Epimetheo à suggir lenta,
 Mi siri come buffelo pe'l naso.*

DE BOVE STREPTICEROTE.

Cap. VII.

ANTE aliquot annos ex aula Imperatoris Rodulphi II. missæ mihi fuere exoticorum aliquot animantium icones diligenter admodum, & pulcherrimè expressæ, atque inter eas huius quoque quod hic exprimitur animantis, quod non incongruè bouem dicemus strepticerotem, à cornuum constitutione, sunt enim turbinata, quemadmodum figura ipsa ostendit: ipsi capreoli genus esse existimabant, quoniam facies capreolo potius, quam boui similis est: sed capreolis cauda breuissima, huic bubula, quamvis breuiuscula, totum animal colore ceruo ferè simile. Sed quid de natura eius dicam non habeo. Velocitate valere ex crurum exilitate conijci potest.

D. E. O. V. E. Cap. VII.

OR DINTS RATIO.

DE OVE. Cap. VIII. ORDINIS RATIO.

- P**ECUNIAM, & peculium pecori debere suam nomenclaturam à principio huius operis indicatum est, quod in eo apud priscos illos parentes, omnes collocatæ essent diuitiæ, ideoque ubique terrarum, qui ditissimi erant, pecora pauisse, honestissimumque fuisse studium rei pecuariæ docent satis veterum exempla (ut sacra pagina Heroas illustrissimos in præsentiarum non commemoremus) ut meminit M. Varro, ubi de rei pastoritiæ dignitate disputatur. De antiquissimis (ait) illustrissimus quisque pastor erat, ut ostendit græca, & latina lingua, & veteres poeta: qui alios vocant *πολύπρασ*, alios *πολυμήδης*, alios *πολύβητας*, qui ipsas pecudes propter caritatem aureas habuisse pelles tradiderunt, ut Agris Attreus, quam sibi Thyestem subduxisse queritur: ut in Colchide, ad cuius arctis pellem profecti regio genere dicuntur Argonautæ, ut in Libya ad Hesperidas, unde aurea mala, id est, secundum antiquam consuetudinem, capras, & oves, quas Hercules, ex Africa in Græciam exportavit, ea enim græci sua voce appellauerunt *μῦδα*. & paulo post: Romanorum verò, inquit, populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pallerem fuisse nutritium, qui Romulum, & Remum educavit? Non ipsos quoque fuisse pastores obtinebit, quod Parilibus potissimum condiderunt Urbem? &c. Fuisse porro antiquam quoque rem pastoritiæ, idem author eodem loco docet, ubi de eius origine dicit. Tres enim gradus humana vita constituit, primum naturalem cum (inquit) viverent homines ex his, quæ inuoluta vltro ferret terra. Ex hac vita in secundam descenderunt, pastoritiæ, & feris atque agrellibus, ut ex arboribus, atque virgultis decerpendo glandem, arbutum, mora, pomæque colligerent ad usum: Sic ex animalibus, cum propter eandem utilitatem, quæ possent, sylvestria deprehenderent, ac concluderent, & mansuescerent. Tertio denique gradu à vita pastorali ad agriculturam descenderunt: Hæc ille: Scribitamen Ovidius Romulo populi vicini affinitatem contrahere cupienti nocuisse, quod à Faustulo inter pastores educatus esset, & aliquando oves pauisse crederetur, inquit enim.
- In libulis habitasse, & oves pauisse nocebat.*
- Cum tamen antè dixisset:
- Pascibatque suas ipse senator oves.*
- Sed & Plinius testatur, pecus aliquando vnicum Romanis fuisse vestigal; duravitque hoc pastoritium studium apud Romanos diutissimè, sed crescente luxu, pecus illis pascendum tribuebant, qui nimirum tenuioris essent fortunæ, testis est Iuvenalis de Coruino, inquitens:
- quid cor ferit purpura manus
Optandum, si Laurentis custodit in agro
Conducit as Corninus opes?*
- Idest, si in paupertatem prolapsus est, ut pascenda sint illi oves alienæ? Habebantque qui opulentiores erant pascendo suo pecori saltus hybernos, & æstiuos, quod non obscurè indicat Horatius, sese predicans libenter militaturum, nullius latifundij, nullorumque saltuum mercede nec opum vlla spe, sed in solius Mecænatidis gratiam:
- Pecusque Calabris ante sydus feruidum
Lucana mæter pascua.*
- At in Græcia hoc pastoritium studium ita viguisse ex Homero, aliisque antiquissimis scriptoribus, puerisque constat, ut non Reges tantum, sed ipsos etiam Deos immortales, pastores fuisse tradant: Pastor apud Homerum est Apollo, Mercurius, Diis alijs, & apud eundem Minerva Ulyssi apparet habitu pastoris; quales, inquit, regum filij sunt. Similiter apud Apollonium Orpheus Nymphas vocat, *οἶον ὄλες* hoc est, ut interpretatur Scholiastes, quæ ouium curam gerunt, atque inde etiam *οἰμολίδης* dicuntur. Solitidem filio suo apud Theocritum eximium hoc donum præbuisse legitur, ut diuitijs rei pecuariæ abundaret præ omnibus hominibus. Tam numerosum autem pecus possidebant, ut vel numerum ipsum vix callerent, vel saltem numerare pauperis esse iudicaret, testatur id Polyphemus apud Ovidium, de suo pecore inquitens:
- Nec si feræ reges possum tibi dicere, quot sunt
Pauperis est numerare pecus.*
- Idque innuit Menalcas apud Theocritum, Daphnidi, qui in certamine decantus præstantia vitu.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

371

vitulum se depositurum, præmium victoriæ dicenti, dummodo Menalcas agnum matri æqualem deponeret, responderet, id se præstare non posse, quoniam parentes quotidie numerum pecudis recenserent.

Ἐθὺς ὡς καὶ ἀμύν, ἰπὶ ξαλινός τ' ὁ πατήρ μου,
X' ἀμάτηρ. τὰ δὲ μάλα ποδίσσασα παῖτ' ἀριθμύει. idest,
Nunquam deponam agnum. Nam pater meus difficilis est,
Et mater. numerant verò vespere semper oves omnes.

Similiter ait Virgilius

Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca,
Bisque die numerant ambo pecus, aliter & hados.

In omni autem pecore genus bubulum humano generi vtilissimum esse, suo loco rationibus euentissimis ostensum est. Ab hoc ouillum pecus reliquis vtilis esse, ideoque secundas partes ei tribuendas esse, & ratio ipsa suadet, & veterum autoritatibus conuincitur; Quandoquidem, ut ait Columella: *Post maiores quadrupedes ouilli pecoris secunda ratio est, quæ prima sit, si ad utilitates magnitudinem referas.* Nam id præcipue nos contra frigoris violentiam protegit, corporibusque nostris liberaliora præbet velamina. Ita, & Plinius: *Magna (inquit) pecori gratia in usu vellerum, ut boues villum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur, unde Homærus κατ' ἰξοχὸν oves vocat præ cæteris animalibus ἐῖπον ὄντες, quod earum tantum lanæ tonderi soleant.* Varro scribit, quadrupedum syluestrium, quas vtilitatis causa deprehensas homines incluserunt, ut mansuescerent, primas non sine causa putari oves assumptas, & propter vtilitatem & propter placiditatem. *Maximè enim, inquit, natura quieta, & aptissima sunt ad vitam hominum: Ad cibum enim lac, & caseum adhibitum, ad corpus velutum, & pelles attulerunt.* Idem ait: *fructum ex pecore, (idest, ex oue) species sunt due una est consura, altera qua latius patet, de lacte, & caseo, quam scriptores graeci separatim τριποῖας appellant, atque scripserant ea de re permulta.* Sic & Ouidius:

inque tuendos

Natum homines (pecus) pleno qua fertis in vbere necar.

Nulla qua nobis vestras velamina lanas

Præbetis, vitæque magis, quàm morte iuuatis.

Nequis verò casei, lactisque vsum & esum rusticis tantum mensas exornare putet, is Columellam audiat dicentem: *Ex ouillo pecore, casei lactisque abundantia, non solum agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis & numerosis dapibus ornat.* Quibusdam verò nationibus frumenti expertibus villum comedat, ex quo Nomadæ, Getarumque plurimi γαλακτονόμας dicuntur: Id quod minus mirabitur, qui Aristotelem consultit dicentem: *Ouum omnium maximè quadrupedum lac diu durare, quippe quibus multa mensium octo spacio continetur.* Ad hæc ex hoc ouium lacte, quod bubulo, aliisque comparatum, pinguisimum est, probatum fieri butyrum, testatur Dioscorides. Ob quas tam singulares commoditates, ouem aiunt apud Aegyptios fuisse sacram, ut scribit Plutarchus, & meminit Iuuenalis:

Lanatis animalibus abstinet omnis

Mensa.

Videlicet apud Aegyptios. Sed & in Genesi legimus Aegyptios omnes ouium pastores destitatos fuisse. Quæ verba nos monere scribit Thomas Bosius, iam tum colendarum ouium superstitionem inhaesisse Aegyptijs, & ob id abominandos fuisse illis pastores ouium, qui nimium illas sine honore, ad esumque humanum referuant, cum contra Aegyptij honorificentissimè custodiant, habeantque oves, & veluti ipsos Deos venerentur, quod testatur Diodorus Siculus, quocirca non omnes Aegyptijs fuisse detestandos pastores, sed ouium duntaxat, testaturque Plutarchus libro præcitato, solos ex Aegyptijs Lycopolitas ouibus vesci, quia idem λυκος, idest, lupus facit, quem pro Deo habent. Caterum Strabo scribit ultra Momemphim, vbi Nitriaræ duæ, à quibus Nitriotica præfectura dicta est, coli Serapin, & apud hos solos in Aegypto ouem occidi. At verò Troglodytæ pecorum nomina filijs suis induunt, ut tauri, arietis, ouis, propterea quod ab ijs, non à parentibus alantur. Iam & Apolloniæ, quæ in sinu Ionico est, sacras Soli oves fuisse, graeci scribunt, quæ interdum secundum fluvium pascerentur, noctu vero stabulantes in antro quodam ab Vibe non procul custodirent delecti viri diuitijs, & genere inter populares splendidissimi, singulis annis singuli. Quod ex oraculo quodam Apolloniæ natiæ oves eas permagni facerent. Proinde Euenio (ut fertur) vaticino vigiliis edormiente contrucidatis ouium plerisque, lupis grassantibus, publico Apolloniatarum decreto, cum se is minus tueri quivisset, exoculatum fuisse, aiunt: Et apud Plutarchum habemus Athenis legem

cau-

Ouilli pecoris vtilitas.

Metam. 13

Ovis cur Aegyptijs sacra. Lib. de Iside.

Cap. 46. Lib. 12.

Lib. 1. c. 4.

Lib. 17. Geograph. Troglodyta vñ nomina. Oves Soli sacra. Athenien-

Plutarch. in
orat. de esu
carnium l.
9. cap. 5.

Athenai lo-
cus restitu-
tus.

Mulcta
qualis olim
apud Rom.
li. 11. c. 1.

Homicidij
pena.

li. 2. Aen.
6.

Adulterij.

Oves ubi p
tributo.

4. Reg. c. 3.

2. Paralip.
cap. 17.

Odyss. 9.

Lana honor
apud Roma-
nos.

li. 28. c. 2.

cautum fuisse, ut si quis viuum excoiaret arietem, actio contra ipsum institueretur, *Androtion* verò, referente *Athenæo*, apud Athenienses antiqua lege statutum ait, ne quis ex grege centum capita habente, pecudem intonsam, aut quæ nondum peperisset, ingularet: quod gregis augendi gratia seruaretur, & idcirco eas quæ iam adultæ essent, comedere licuisse, additque *Athenæus* suo etiam tempore in Palladis sacrificijs, neque agnam macrari, neque gustari caseum solere. Quo loco *Androtion* (ut id obiter annotemus) cum rectè essent interpretati agnum intonsum, mirum cur addiderint ineptam appendicem, *impexum* ne: diverso enim sensu *Androtion* de pecude, & de lana; *Androtion* agnus dicitur tenellus, anniculo minor, nondum *Androtion* sic, ut loquitur Theocritus, hoc est, cui neque vulla, neque tensa lana est; lana *Androtion*, non pectita, non carminata. Apud Romanos quoque non nisi ocium, boumq; impendio mulctacia olim dicebatur, quemadmodum in boue dictum est pluribus, quibus adde ex Gellio; *mulctia*, qua suprema appellatur, vispote qua nulla maior instituta fuit, in singulos dies duarum ouium, triginta bouum, pro bouum scilicet copia, proque ouium penuria. Sed cum huiusmodi mulctia pecoris, armentique à magistratibus dicta erat, adigebantur boues, ouesque, alias precij parvi, alias maiores: Eaque res faciebat inaequalem mulctia punitionem. Idcirco postea lege Ateria constituti sunt in oues singulos aris deni, in boues aris centeni: Minima autem mulctia est ouis unius. Nunc quoque quando à Magistratibus populi Romani more maiorem mulctia dicitur, vel minima, vel suprema observari solet; ut oues genere virili appellentur: Ac nisi in eo genere diceretur, negauerunt iustam videri mulctiam. Varro verba quibus minima mulctia dicebatur à Pratore, sunt hæc: Quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei unum ouem mulctiam dico. Ouis duabus mulctabatur apud antiquos (inquit Testus) minoribus criminibus: In maioribus autem bobus, nec ultra hunc numerum excedebat mulctatio, qua posteaquam are signato vti ciuitas capit, pecoraque mulctitia, aut incuria corrumpentur, unde etiam peculatus crimen usurpari caput est, facta est affirmatio pecoralis mulctia, & boues centenis assibus, oues denis astimata. Inde suprema mulctia, id est, maxima, appellatur tria millia aris: Item viceffis minoribus delictis: Et rursus peculatus furtum dici ceptum est à pecore, quia ab eo initium fraudis esse capit. Si quidem ante ar, aut argentum signatum, ob delicta, poena grauissima erat duarum ouium, & triginta bouum. Ea lege sanxire T. Menenius Lanatus, & P. Septius Capitolinus Cos. Quæ pecudes, postquam are signato vti populus Romanus capit, Tarpeia lege cautum est, ut bos centussis, ouis decussis astimarentur: huc usque Festus. Varro verò etiam ait suo æuo mulctiam ex vetere instituto bobus, & ouibus dici solitam. Tradit etiam Seruius apud maiores homicidij noxium penam arietis damno luiffe, idque in Regum legibus tradi; Et Sabellicus refert, quod Germanis olim homicidium certo pecorum numero lucretur, atque ita vniuersam domum satisfactionem cepisse. Troglodytis verò uxores, cum sint communes, nisi quæ Tyrannorum sunt, ex quibus, qui vnam corruerit, is teste Strabone oue mulctabatur. Ut verò ad huius pecoris vtilitatem, quam nobis affert, reuertatur oratio, scire conuenit oues non vno in loco tributj nomine persolutas esse: siquidem apud Strabonem legimus Cappadoces Persis pendere præter cætera; ouium quinquaginta millia, Medos duplum ferè; & Mesa Maobitarum Rex, ut sacra testatur pagina, Ioramo Achabi filio Israhelitarum Regi, pendebat centena agnorum millia, & totidem lanatorum arietum: Item Iosaphat Iudæorum Regi Sanctissimo pendebant Arabes singulis annis, arietum 7700. & capros totidem. Et ne longius abeamus: Scribit Ambrosius Leo Nolanus à Stabijs quotannis magnum, & album agnum cum cornibus auratis Nolam ad Præfulem tributj, honorisq; nec minime mitti. Erat etiam, quod minimè prætereundum est, agnina caro pramium eis, qui gryphos enodabant, nec non & poetis: vnde *Apollodorus* dicebantur, qui agni pramia canebant, ut annotauit Iosephus Scaliger, addens, huius rei meminisse Aufonium in epistola ad Theonem his versibus:

Verum protinus ede quod requiro

Nel quero, nisi quod libris tenetur,

Et quod non opica legant papyri,

Quas solueris o poetæ nugæ

Tellam tibi trado simulq; & agnam.

Vbi in omnibus exemplaribus legitur: totam tibi trado simul vacuam. Apud Homerum verò Vlysses à Laerte patre, & senioribus totius Ithacæ ad Messenios legatus mittitur ad repetendas oues, quas illi agrum Ithacensem depopulati vnâ cum pastoribus abstulerant. Nec alium ob finem lanam veteres Romani religiosè colebant, quod inter cæteros testatum reliquit Plinius de lanarum medicinis tractaturus. Lanis authoritatem veteres Romani etiam religiosam habere, potes à nubentibus attingi iubentes: Alludit scilicet ad veterum illum morem, quo

quo adium, in quas accedebat sponsa, ianua, marito illam operiente, lana cingebatur, & coronabatur, multaue lauro ornabatur: Postes etiam vittis laneis contegebantur, quas ab introgressa tangi mos erat, & adipe suillo, oleoque, vel lupino vngi, ne quid veneficum, aut pestilens noceret, sed & sponsa, cum ex domo patris ad maritum prodibant, colum lana comptam & fufum cum stamine gestabat, quod testatur Plutarchus: *ἡ νόμην*, inquit, *ἐστὶν ὅτι μὲν ἡ λανὰ τῆς ὑμῶν, καὶ τῆς ἀνδρῶν, ἀδίδου, καὶ τῆς ἀνδρῶν, ἀδίδου, καὶ τῆς ἀνδρῶν, ἀδίδου*, id est. *Sponsa quidem inferi colum, & fufum, lana vero ianuam circumdat viri.* Nec prætereundum, quod tradit Rhodiginus Cælius: In lanata pelle novas nuptas sedere solitas, vel more vetusto, quod priscis temporibus in pellium stratis dormirent, vel quod lanificium viro præstituras se, eo symbolo pollicerentur, habebantque ex ovīs lana cingulum, quod, ut apud Verrium Flaccum legimus, vir in lecto solvebat: erat enim lanificium eo tempore in summo precio, & honore, ad id, ut id etiam præcipue Heroinæ exercerent. Plinius de Tanaquil Romanorum Regina. *Lanam cum colo, & fuso Tanaquilis, quæ eadem Cata Cæcilia vocata est, in templo Sanci durasse, prodente se, author est Marcus Varro: factamque ab ea togam Regiam undulatam in ade Fortuna, quæ Servius Tullius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus, & fufus cum Ramine &c.* Fertur autem Tanaquilis, siue Caia Cæcilia Tarquinij Prisci Regis vxor optima lanifica fuisse, ideoque in eius memoriam sempiternam institutum fuit, ut novæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Præter autem cultum, & tutelam contra frigora, lanæ succidæ plurima præstant homini remedia saluberrima, de quibus suo loco. Quid mirum itaque si in ovium tonsura cum alibi, tum potissimum apud Hebræos liberalia atque honesta, magnificaque celebrarentur conuiuia. Equidem Absolanus, eodem tempore, quo oves suas in Baalhafor Ephraimiticæ ditionis loco, tonderi curavit, splendidum seruis suis conuiuium adornasse, & ad illud Davidem patrem, fratresque suos omnes inuitasse legitur. Similis conuiuij mentio fit in Samuele. Nabal enim Ziphæus vir diues, cuitria ovium millia, & mille capræ fuisse dicuntur, oves suas, quas in Carmelo (qui locus fuit Tribus Iudæ) habebat, totondisse legitur. Id cum David in deserto fame, sitique grauiter confectus rescuisset, seruos suos ad illum misit, qui commemoratis suis in illum, eiusque pastores beneficijs collatis, humanissimis verbis ab illo peterent, ut se quoque nunc festiuitatis illius atque conuiuij participem faceret. In die bono inquit ille hoc est, læto festiuoque ad te venimus. At verò Nabal, & re, & nomine stultus, iustæ huic Davidis petitioni satisfacere noluit, simulque durum illius nuncijs, & in humanum responsum dedit: Tollamne, inquit, panem meum, & aquam meam, & victimam meam, quam mactaui tonsoribus meis, ut dem illam viris, quos non noui, unde nam illi sint? &c. Ex quibus autem omnibus colligimus id quod nostri est propositi, conuiuia huiusmodi tonsoria, ut ita loquar, magnifica fuisse; Sequitur enim eodem in capite conuiuium hoc Nabalis quasi regium fuisse, hoc est valde luxuriosum, in quo videlicet ipse se nimio vino obruit. Sic Iudas ut in libro Genesis scriptum est, animi sui ex dolore, ob amissam vxorem, reficiendi, recreandique causa, vnâ cum quodam amico suo ad ovium tonsuram iussit dicitur. Sed & apud Latinos oves tondere, ut & sementem facere, omnino non fuit licitum, priusquam Catulatio (græcis est *καταλυσις*) hoc est ex cane sacrum fieret, ut Gyraldus testatur de Dijs gentium. Ex his ergo omnibus constat, illam ovium tonsuram magnâ cum festiuitate, læticia, atque conuiuijs fuisse celebratam, id quod mirum non est, quando quidem ut dictum est, prisci illi Hebræi: ut ex multis sacræ Scripturæ locis constat, pastoritæ rei mirum in modum fuerunt dediti, suasque opes, atque diuitias, tum in alio pecore, tum in primis in ovibus habebant, quarum nimirum maxima est fecunditas, atque vtilitas. Itaque cum in illis tot præsertim numero tondendis plurimum pastoribus, atque famulis esset laboris exantlandum, iusta profectò de causa, patres familias, atque domini illos conuiuali huiusmodi læticia recreare rursus, atque exhilarare voluerunt. Adde quod illa ovium tonsura typus videtur fuisse atque figura futuræ illius tonsuræ, hoc est, mortis atque passionis salutifera Domini Nostri Iesu Christi, seu ovīs puræ, atque immaculatæ, quæ cum tonderetur, atque mactaretur, nullam vel minimam vocem impatiencie testem edidit, secundum illud Esaie vaticinium: *Ovis inlar ductus est ad victimam, & quasi agnus coram tonsoribus obmutuit, ad hominum scilicet conuitia; & os suum non aperuit, ad conuitia scilicet regetendum.*

Sponsa noua cur lanam & fufum, marito fer-

Lib. 27. c. 14.

Lanificij honor.

Coniuitia in ovium tonsura.

Li. 1. c. 25.

Catulatio.

Passionis Christi ty.

Cap. 53.

SYNONYMA ÆQVIVOCA.

Ovis.
Aries.
Agnus.
Rerum hu-
ma. li. 27.
In Terentio.

Adasia.

Min.

Apica.

Lanata.

Bidens.

IDEM hic euenit in oue, quod diximus de boue, mutat enim hoc quoque animal nomenclaturam pro sexus, & ætatis diuersitate; fæminam enim, ouem, marem, arietem dicunt, agnum verò, qui necdum annum excessit. Nam quamuis Festus ouem ab antiquis masculino genere dictam scribat, vt ouibus duobus, non duabus; Et quamuis etiam ex Varrone apud Nonium legamus, vt etiam putantibus, qui oues duos, non duas dicunt, Homerum secutos, qui ait, Μηδ' οὐκ ἐστὶν. Item, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, tum ego unum ouem multam dico: tamen extra multam, de qua ibi loquitur, ouis fæminam in hoc genere denotat: Plinius, Arietis dextro testis præligato, oues tantum gigni quidam scripserunt, id est, fæmellas, atque ita, apud omnes passim sumitur, vt & ouicula pro parua oue. Ouaria verò est ouium multitudo, à qua & ouiarum pecus dicitur. Adasia vocatur, teste Festo, vetula recentis partus: Mattices, quæ scio, siue à pascuis, quasi pascuales, vt ait Festus: Minæ quæ venere sunt glabro, Apicæ verò, quæ theta quidem sunt ouium, sæpe tamen absolute pro oue capiuntur. Plinius. Quamquam stultissimi animalia lanata. Iuuenalis:

Interea dum lanatas, torumque iuuentum

Cecit.

Lib. 7. fa-
m. 9.

Bidental.

Ambidentes.

Diuidens.

1. de diuin.

Hostia ba-

lantes.

Georg. 1.

Li. 12. 1.

Pecus.

Bidentes verò, qui ideo oues dici docuerat Grammaticus, quod duos tantum dentes haberent, ridetur apud Macrobius. Atqui hoc, inquit Auienus, vel nunquam contingere, vel si contingat, ostentum esse, & fictis piaculis procurandum. Tum Seruius citato Pomponij ex Attalinis versu, in hoc verrem bidentem legimus, ostendit, non proprium hoc Epithetum esse ouis. Et Nigidius (inquit) in libro de extis, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Et in commentarijs ad ius Pontificum pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d, litera ex superfluo (vt sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire, reamare, rearguere, dicitur redire, redamare, redarguere. Ergo bidentes primùm dictæ sunt, quasi biennes. Quamuis Higinus dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constat atatum. Hæc Macrobius. Et Nonius Marcellus scribit: bidentes qui existimant ob eam causam oues à Virgilio dictas, quod duos dentes habeant, pressimè ac rursus intelligunt. Nam nec duos dentes habent, & hoc quidem & genus mōstri est, & melius intelligi potest, si biennis dixerit ouis horte Pomponij in Attalana. Mars tibi voneo scelerum, si unquam rediit, bidenti verre. Lubertus paupertate, visus hac nocte bidentes propter viam facere. Et Nigidius Figulus dicit bidental, quod bima a pecudes immolentur. Idem legere est apud Aulum Gellium, cuius verba breuitatis causa omitto. Illud tantum notabo, quod ait, Higinij opinionem, an vera sit, nō argumentis, sed oculis indicari oportere. Higinij sententiam ceu veram amplectitur Iosephus Scaliger in suis de Crismis coniectaneis, in explicatione istius Varronis: Et in Pontificalibus libris biennes, vbi non sine graui errore scriptum erat videntes: Certè, inquit, bidentes erant hostia, quæ & cornigera essent, & duos dentes eminus habere cecitatque testimonium Festi: Bidentes sunt oues duos dentes longiores ceteris habentes, additque hoc etiam Helychij: Κριπιδες τῶν ἀποβάτων τὰ θύλακα τὰ ἰδύματα, ἔχοντα. Aliter, vt credit, si carent illis, ἀνιδύες erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens, inquit, dicta est quasi biens, cur bidentis, non pidennis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperit etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hostia, vt duos dentes haberet ceteris longiores, quemadmodum & in tauro videtur, vt diuersa cornua haberet, & patentia hæc ille. Inuenio tamen etiam apud eundem Festum ouem appellari ambidentem, siue bidentem, quæ superioribus, & inferioribus est dentibus; Eiq; diuidens hostia est b. biens. Quia modo balare, de ouis voce propriè dicitur, Cicero, oues, vel agnos hostias balantes nuncupauit: Et Virgilius gregem balantum, pro ouium, dixit; Et quauis pecus dicatur, omne id, quod humana lingua, & effigie caret, & propriè teste Isidoro, pecorum nomen ijs animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendum apta, vt oues, & sues; aut vsui hominū accommodata, vt equi, & boues, differatque inter pecora, & pecudes, vt idem ait, veteres inquit cōmuniter in significatione omnium animalium, pecora dixisse; pecudes verò tantū illa, quæ eduntur, quasi pecudes? Plinius tamen pecudē sapissimè pro oue ponit, quemadmodum

admodum in primis clarum fiet, ubi agemus de usu in medicina; & alibi inquit: *Elephanti tantum* narratur clementia, contra minus valida, ut in grege pecudum (id est ouium) occurrentia manu dimoveat, sed & idem pecus pecoris genere neutro, peculiariter pro oue dixit: *Est & in Hispania non maximum absumle pecori* (id est oui) genus mulsumonum caprino villo, quam pecoris velleri propius. Marcellus etiam Empiricus pulmonem pecudis exponit pulmonem ouis. Dicitur & pecu genere neutro in singulari, & pecua in plurali, in eadem significatione, & similiter pro ouibus aliquando absolute. Actius: *passimq; prada pecua balabant agris*, Plautus: *Pastor barum, dormit, cum haec sunt, sic, a pecu balantes*: hinc Dionysius Lambinus apud Lucretium, ubi in vulgatis plerisque scribitur codicibus.

Pecu.

In Bacchid.

Lib. 6.

Consimilitudine venit bubus quoque saepe

Peculitas, etiam pecudum balantibus agris.

In nonnullis, pecudum talatibus agris, & in manuscriptis, pigris hallatibus agror, non in doctè restituit, *ecubus balantibus agror*. Iuuenalis addidit epithetum balans,

pecudem spondere sacello

Balantem, (id est ouem)

Et Lucretius, eadem lanigeras pecudes dixit Martialis, *pecorisq; maritum lanigeri*, ipsum arietem. Virgilius, *lanigeros agitare greges*, per totum pecus ouillum. Apud quem, ubi ait Corydon:

Lib. 2.

Egl. 2.

Quam diues pecoris niuei quam lactis abundans.

illud niuei ad utrumque, ad pecus, inquam, & ad lac referri potest: si ad pecus, tum quiddam maius, gloriosius dicit: esse videlicet se diuitem pecoris, quod magnum erat, neque id tantum, sed quod miræ cuiusdam felicitatis est, candidissimi. Virgilius, vocem niuei ad lactis referri malè existimat iudicio Iacobi Pontani: Nititur autem Virgilius aliquot aliorum testimonijs, ac in primis Tibulli:

Et niuei lactis pocula mista mero.

Et Athenæi: *Κλάρχος φησὶ τὸ μὲν οὖρον, ὡς ὡς καὶ τὸ γάλα, λευκὸν λίγιωσαι, οἷον δὲ, καὶ ὡς καὶ τὸ νέκταρ, ἱρὸν ποιεῖν*; id est, *Clearchus ait, aquam sicut & lac album dicit, cinnum vero sicut & nectar rubrum*.

Lib. 2.

Cratinus in *Ὀδυσσεύσῳ*, *ἰσι παρημέριος Χορτα ζῆμιος γάλα λευκόν*, id est, *Toto die album pascens lac*. Varro in *Satyra Andabata*, seu *Andabata*, si modo illa inscriptio mendo vacat.

Candidum lacte papilla cum fluit, signum putant parius

Quod hic sequatur mulierem è partu liquor.

Ego verò Virgilio subscripserim cum Polyphemus apud Ovidium, inquit:

Metam. 13

Lac mihi semper adest niueum.

Quam locum ipsamet Pontanus, Ovidium ex Virgilio transtulisse profitetur. Apud Græcos

Αιγία.

longè plura, quam apud latinos, reperio synonyma, quæ ordine nunc recensebo alphabetico. *Αιγία* a Hefychio annotante, ouis est, aut secundum alios, agnus, qui alias *άμνος* est, ut suo loco docebitur, *βάρια* eidem est graeco capitis, *το σκῆμα τι καρηβαρικό*, sed addit Laconibus ita vocari *ἄρρημάτα*, id est, pecora, ut modò patebit. Idem tradit Varinus & utriusque *βαρῆμα καί* (forte *βαρῆμα καί*, ut Gesnerus iudicat) pelles caprinæ apud Celtas. *Βαρῆμα* apud Hippocratem, interpretatur Varinus *προβατίου*, similiterq; exponit Galenus in Exegeſi Hippoc. apud quem in multis exemplaribus scribitur *Βαρῆμα*: Apparet autè diminutiū esse à *βακκ*, quæ Hefychio est *χίμαιρα*, id est, capra, apparetq; ita dici per onomatopæiam, tale enim vocè ouium, caprarumq; esse suo loco patebit: Et Hefychius testatur manifestè τὰ προβατία, (id est oues) dicta quoq; *βάρια*, παρὰ τὸ βάρη. Hinc fortè Lacones, ut annotauit Hefychius, *βακκαδεις* appellāt pelles pecorū, quæ morbo perierunt, sed & Varinus *βατῆν* exponit *μηλαίην* diphtheram, *sisyram*. *Βοσκήμα* idem quod

pecus, siue animal omne, quod pascitur. Xenophon *λαβὲν παμπληθῆ, καὶ βοκὸν ἡλια, καὶ ἱπποφύρβια, καὶ ἄλλα παντοδατὰ βοσκήματα*, id est, *accepit permulta, & boves, & equorum alimentum, & alia pleraque pecora*. Sic & *βοσκήματα θαλάσσια* apud quendam poetam legimus, pro, pisces.

4. Hellen.

Βοσκήμα.

Est & *βόσ* idem, quod *βόσκημα*: Hefychius enim *βοτό* ait, ad omnia animalia terrestria, volueria, aquatica, syluestriq; extendi; & sic dici *άπό τῶν βοσκῶν*. Etymologus tamen *βοτά* exponit, *προβατία* & *βοσκήματα*, & Bottion ipsi Macedonū gens est, & Bottia regia dicta *ἀπὸ τῶν βοτῶν*, id est, pecoribus, quibus abundat, & *ἔμβοτος γῆ*, exponitur terra pascendis ouibus apta. *γλαύσαι* *βοτῶν* apud Cratinū, ac ouibus teste Scholiaste Aristophanis, dicitur. *Αἰγία* Hefychio, & Var. est *οἷς* cū dēso spiritu *Αἰδῶς* in thesauro lingue laringe exponitur bidens, diciturq; de oue.

Βοτόν.

Δίκωμα Suidæ sunt τα διδυμονόκα προβατία, oues quæ gemellos pariunt, vel pepererunt. Varinus verò similiter quidem exponit, sed mediam circumflectit. *Εγγάλοι*, *προβατοὶ γάλα* *ἔχοντες*, id est, ouis lac habens quidam pro adiectiuo illud fumentes, adijciunt substantiuum *προβατόν*. Apud Hefychium tamen tanquam distincta, separantur commate. Dicitur autem *ἔγγαλος*

Αἰγία.

- γαλον pro ἰγγαλακων ea forma, qua γαλακῶν, pro γαλακτικῶν. Ερσαι Hefychio sunt non modo δρύσει, verum & ci, ἐν τῷ χειμῶνι γινόμενοι ἱριφοί, & τὰ ἀπαλά των προβατων: quo modo Homerus accepit, cuius verba postea in μίτωσαι citabimus, quo in loco Scholiastes quoque αἰνιόγαι, καὶ ἀπαλαί, ac veluti δροσόδες, tenellæ agnæ, ac recentes adhuc à partu. Ευίρος Varino est ouis mollis, fortè à bonitate lanæ, inquit Gesnerus, quasi εὐίριος vt sunt Tarentinæ, vel Græcæ, & Scholiastes Aristophanis Ευίρος, exponit μαλακῆν ὥσπερ σιούρας ἱνίριον, idest, mollem, vt stragulum, & bona, & laudata lana. Θρίμμα exponitur quidem omne illud, quod nutritur, alitur, atque educatur, veluti est animalium soboles, hominum nimirum, & bestiarum; de homine Plato: Δυσκολον τὸ θρίμμα ἀνδραπος, idest, homo omnium eorum, qua nutriuntur, maximo cum labore nutritur; & aliàs dixit, ἐγγὺν θρίμματα παίδων, idest, infantes, qui recens nati, nutriuntur, & educantur. Quo loco notandum, Θρίμματα παίδων, dicere pro παίδας τριφύμους. Sic & Plutarchus dixit, Θρίμματα παλλακῶν, pro παλλακας τρεφομενας, vt rursus Plato dicie τρέφουσιν ὀρνίθων θρίμματα, pro τρέφουσιν ὀρνίθους τῆς τριφύτου εἰσθόδας. Solent enim aues quædam nutriri, & saginari, quæ nimirum esui sunt. Verum θρίμμα de alijs etiam bestiis dicitur, quas homines in suos vsus alunt, & redditur pecus: sic Etymologus Bortiam regionem πολυτρεμματος vocat, idest pecoribus abundantem: Nonnunquam & speciali nomine bos, equus, ouis. Athenæus: ἢ δὲ καὶ παλαιὸς νόμος τῆς ἐπιγούτης ἵνα τῶν ἱκατῶν θρίμματων μὴ σφατῶν προβατων ἀπικτοῦ ἢ ἀνύκτου. idest, Erat lex antiqua, qua onem vetabat occidere interfectam, & qua nonnullum repererat, in eos qui centum oues possidebant, sobolis gratia. Et apud Plutarchum in Apophthegmatibus τῶν ποσειδωνίων, τῶν θρίμματων τινὰ ἀπασπασαν, dicitur de ouibus Polyphemi: Quomodo & Chrysostomus de sacerdote pro ouibus hoc vocabulum usurpauit. At θρίμμα Σαλυντος σιανῶ Archestr. apud Athenæum vocauit χρυσοφρου, piscem, siue auratam. Ιαρίον Hefychius, & Varinus exponunt ouem, aut bonem: Quam vocem in alijs Lexicis non reperio: Gesnerus rectè meo iudicio ab ἱερίον factam tradit: quo nomine vocatur quoduis animal immolandum, per excellentiam verò bos, vt Eustathius annotat: Quem verò etiam significare constat, non ob id tantum, quod ex præcipuis esset victimis, verum etiam quia etiam pro pelle ouilla sumitur, vt iisdem ostendunt his verbis ἱερίον, & poeticè ἱερίον, κωδίων, idest, pellis ouina, in qua significatione etiam vititur Homerus ἰπ εἰς χίρμιον ἐδὲ βοεῖν, ἀριόδην, idest enim ouillam, aut bouillam pellem cursus præmium capiebant. Κώδιον autem, pellem ouinam esse etiam Pollux testatur, apud quem etiam κώδιον, κωδάριον, ἀργαλὶς (idest pellis agnina) synonyma sunt; & Hefychius κώδιον interpretatur σκύλιον (forte σκύλον) ἰδὲρμα προβάτιον χωρὶς σώματος hoc est pellē corporis exteriorē, alias κωδία siue κωδία, & κωδάρ Hippocrati pro capite papaueris accipiuntur. Καρ, Varino ouis est, eidemque, ac Hefychio καρφῆ est προβάτιον εἶδος, hoc est, ouis genus, quam vocem corruptam esse constat, & post καρ distinguendum, vt, scilicet ea vox ab alijs ρθῆρ, idest pediculus, ab alijs ouis interpretetur, id quod ex sequentibus etiam confirmatur in Hefychio: rursus exponente καρ: καρ, δάκτος, φθῆρος (εθῆρ potius) προβατων, γένος καρικοῦ; est enim etiam καρ nomen gentile, Cares enim sunt populi Ionibus, & Doribus finitimi, quorum regio dicitur καρία, accipiturque rursus καρ, pro Carico mancipio, seu pro homine nauci, & nihili, qualis Carum gens, quæ alijs sese mancipabat, vnde etiam Hefychius καρὸς αἶμα exponit non solum δαταται μοίρα, sed etiam μισθοφορε μοίρα, quoniam primi Cares fuerint μισθοφορε, idest mercenarij. Apud eundem Hefychium καρ etiam est μέγαν ἀνδρῆ, idest, magna locusta, vt annotat Henricus Stephanus in appendice. Apud Homerum verò καρ ponitur pro καρῖ per apocopen, εἰς αἶμα ἔξορῶν ἐπὶ καρ, idest, ex montibus in caput deuoluuntur; vbi alij scribunt ἰπικαρ, Hefychius tamen habet ἰσὶ καρ, exponens ἐπὶ κεφαλῇ, & addens per hoc indicari τὸ καταφῆρις τῷ οὐματι. Contra apud Hippocratem ἀνάκαρ, exponitur, sursum versus, in acclie; quidam tamen ἀνάκαρ, in superiorem partem, vt ἰπικαρ in inferiorem, interpretantur. Pro ἰπικαρ dicitur etiam κατακαρ quam vocem Budæus scribit apud Philonem, indicare ταφύτα, quod capita habeant humi defixa. Καρ autem cum accipitur pro oue, vox esse videtur ab Hebræis desumpta, quibus Car, vt modò patebit, hoc animantium genus denotat. Καρὰ verò Hefychio, & Varino est, ἀγέμιρος, πολυρρήμιος ὑπὸ Γορτυνίῳ, ἄλλοις δὲ ὕσυχ. Ιαυτε ταὶ πρόβατα, καὶ τῇ κεφαλῇ λίγυσι. Idest, capra secundum Iones, oues, & caput. Eisdemq; Hefychio, & Varino καρᾶντος est hædus; & καρᾶν capra Cretensibus: Καρῖος verò, φθῆρ, βεσκήμα, πρόβατον, idest, pediculus, pecus, & ouis. Καρὸς, βοσκήμα, φθῆρα, pecus, corruptio. Ἄ καρῖς fit καρῖος αἶμα, idem quod ouile, caula, stabulum ouium, nimirum, τὰ βλῶς φῶν τὸ καρῖον ἵσταται, vbi notandum monet Henricus

ricus Stephanus, Hesychium mutato genere, dicere, τὸ κάριον (qui & paulò ante à Galatis, seu Gallis κάριον vocari dixerat τῆ σαλπιγγος, idest, tubam, pro quo Eustathius habet κάριον. Nam pagina 1139. recensens aliquot tubarum species, tertiam dicit esse Galaticam, quæ à Celtis vocetur κάριον.) Idem & κάρικα exponit μάτρωται. μάτρωται autem ipsi sunt ἱρκα, φραγμαί, ὄλοι, σκυοί βοῶν, καὶ ἱκαπῶν, idest, stabulum, septum, claustrum bouum, & equorum. Κεραίδης Hesychius, & Varinus exponunt τῶν κεραιῶν τὰ ἐνδοὺς ὀδοντίας ἔχοντα, hoc est oues intus dentes habentes: Quidam verò teste Henrico Stephano peculiariter κεραιῶν esse volebant, vermes cornu infestantes, qui nempe sic legebant apud Homerum:

τὸξον ἱκαρμα

Πάντην ἀνὰ σφραγῶν πενρώμενος ἱκτα, καὶ ἱκτα

Μὴ κεραίδης ἴδοιεν. idest:

Arcum mouebat,

Penitus reuoluens experiens huc, & illuc

Ne cornua vermes edissent.

Vbi pro κεραιῶν rectius fortassis legetur, quemadmodum etiam legit Spondanus κέρα ἱππῆς, & nos etiam in opere de insectis; Est enim ἱππὶς vermiculus peculiariter cornibus infestus, quamuis Theophrastus ἱππῶν in vitibus noxium vermem faciat: Nam cum Alcæo rectius puto distinguemus, ut ἱππῆς sint, qui cornua rodunt, ἱκταὶ verò qui vites. Est item κεραιῶν salacissima quædam auicula, à qua Medeam κεραιῶν vocat Læcophron, ut vulgaria Lexica tradunt ex eius Scholiaste. In loco autem Homérico, quem modò citavi, nonnulli, ut Henricus Stephanus ex Eustathio notauit pro κεραιῶν; legebant κεραιῶν, à κεραιῶν, ut κεραιῶν (inquit) essent vermes cornua redentes. Apud Hesychium, ubi legitur, ἱππῆς, αἰδῶν σκώληκος κεραιῶν, legendum κεραιῶν. Μα Varinus Phrygibus dicit esse κεραιῶν, idest, oues. Vox ficta videtur à voce, à qua nimirum apud Latinos mamma, apud Græcos μαστήρ puerorum balbutientium sonum edere, & μαστήρ, idest, auia. μετασσαι Suidæ sunt τὰ ὑπὸ τοῖς κεραιῶν, idest oues agnos sub vberibus habentes. Rectius Eustathio μετασσαι per Epentheseon syllabæ τὰ, pro μετασσαι, idest, mediæ ætatis inter agnos, & iam grandiores natu oues; Vtutem eo vocabulo Homerus:

Χορὶς μὲν κεραιῶν, χορὶς δὲ μετασσαι

Χορὶς δ' αὖ ἱππῶν. idest:

Separatim quidem natu maiores, separatim minores,

Separatim agni, recens nati.

Μῆλα communiter omnes sunt quadrupedes, propriè verò pecora minora, & ut ait Hesychius καὶ ἱππῶν, τὰ κεραιῶν, καὶ αἰγῶν; & Homerus μῆλα etiam vocat capras, ut hoc in versu:

Μῆλ' οἷς τε καὶ αἰγῶν ἰάουσιν.

Et nos, inquit Varinus, Melotam quoque vocamus pellem caprinam (alij quamvis pellem melotam dici aiunt,) & rursus μῆλα, inquit, Homerus, vocat omnes quadrupedes, οἷς αὖ πο μῆλιν, idest, per Synecdochen partis pro toto: non enim solas oues mactabant proci, sed sues etiam pingues, & capras, & boues armentinos. At verò Henricus Stephanus in hoc Homeri loco:

ἱκαρμα ἱκαρμα ἱκαρμα

Ζατρεῖον αἰγῶν, ὅς τις φαινται ἀριστος.

Quisquisque in die pecudem fert

Saginarum caprarum quæcumque appareat optima.

Per excellentiam verò dicitur de ouibus absolute; vnde κεραιῶν, & κεραιῶν Hesychio sunt ποιμένες, idest, ouium pastores, quas voces menda suspicione non carere, putat Henricus Stephanus. In quo significato legimus apud Homerum κεραιῶν, & in Epigrammatibus κεραιῶν; κεραιῶν verò ab ouibus depastus, & apud Hesychium, & Varinum, κεραιῶν, opilio siue pastor ouium. κεραιῶν etiam accipitur pro quodā bruchi genere; est & κεραιῶν ouium pastor, & κεραιῶν sunt oues: Vnde κεραιῶν ἀπάρματα, quæ verba Eustathius in exemplū affert, authoris nomen subtriciens, sed videntur ex quopiam Tragico sumpta. Affert autem genitiuum hunc κεραιῶν in exemplum Metaplasmī. At in Lexico habetur nominatiuus singularis κεραιῶν: quem ego, inquit Henr. Stephanus, testimonio quopiam idoneo posse confirmari non puto: sed temerè potius ascriptum ab aliquo fuisse, tanquam nimirū κεραιῶν necesse esset dici, si κεραιῶν diceretur: Varro τὸ μῆλιν Etymologiam tradidit his verbis: Ad Octa aritis pellem profectis regio genere dicuntur Argonantes, ut in

Tuba Galatica.

Keraiῶν.

Odyss. D.

Ipse.

Ma.

Μετασσαι.

Odyss. I.

Μῆλα.

Melota.

Odyss. P.

Odyss. E.

Libya ad Hesperidas, unde aurea mala, idest secundum antiquam consuetudinem capras, & oues, quas Hercules ex Africa in Graciam exportauit. Ea enim sua voce Graci appellauerunt μῆλα. Nec multo secus nostri ab eadem voce, sed ab alia litera Bela vocauerunt. Non enim me (Mee) sed belonare videntur oues vocem efferentes, à quo post belare dicunt, ex trita & litera, ut sit in multis. Ovis duabus syllabis à Varino vertitur ouis foemina, atque ab Arietis etiam ovis proferri monosyllabum, & in masculino quoque genere: Ita certe Aristoteles τὸν οἶον dixit, τὸν αἰετὸν, idest, arietem, ut οἶον κρυπτοῦντος, id est arietis arietanti. Apud Suidam locus in vocabulo οἶος à librariis corruptus est, idem tamen rursus ait, οἶος οἶος sine diphthongo poeticum est, οἶον verò contractum commune, cuius genitiuus οἶου ultimarum acuit, ut differat ab οἶος, id est solus. Apud Homerum quidem nunquam reperias οἶον monosyllabum in recto casu, sed οἶον dissyllabum: In obliquo etiam nisi carmen impediatur, diphthongum non facit, ut οἶον οἶον οἶον: & sanè a ptius scribitur dissyllabum, neque enim vllum tale monosyllabum reperitur, praeter hoc ipsum οἶον Atticum & οἶον. Homerus: Τῶν δ' οἶον λατρίος & rursus Νῶτον ἐδνε' οἶον. Apud Hesychium, ubi scribitur οἶον, οἶον βῆτον, ἢ τὸ ἐκ αὐτοῦ, ἢ τοῖς οἶον, Gesnerus monet sine spiritu scribendum esse, si ita interpretaris, nam cum tenui spiritu inquit significat ouem, cum denso, ruis, vel suis, sine spiritu vtrumvis: sic οἶον etiam in genitiuo plurali idem Hesychius exponit οἶον, οἶον βῆτον, αἶον, quod ut rectè fiat, οἶον sine accentu scribi oportebit, & hoc quidem animaduerso multae in graecorum lexicis interpretationes alioqui ineptae excusabuntur: Sic apud Hebraeos sine punctis scripta diuersis exponuntur modis. Tantum Gesnerus. Ovis dissyllaba vox Ionica est, sed Attici vnica syllaba dicunt οἶον, & in singulari τὸν οἶον, Iones οἶον, ut author est Scholiastes Aristophanis. Est & οἶον Atticus datiuus, οἶον Ionicus datiuus, ut patet Aristophanus Pace, ubi pro statua pacis consecranda sacra faciunt οἶον: Et cum Trygeus moneret, hanc vocem esse Ionicam, chorus subiicit: Melius ita quadrare, ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς χι' ἢ πολὺ μὲν λίγην οἶον παρὰ θύρας ὡς οἶον λίγην ἰωνικῶς, οἶον &c. Vbi Scholiastes οἶον vocem scribit esse lugentium & indignantium. Et Varinus ait ab οἶον accusatiuus Atticus est οἶον, monosyllabus itidem, & masculinus. Communis verò οἶον, poeticus οἶον ab οἶον (sic legit Gesnerus, non οἶον οἶον) assumpto i, unde & casus plurales οἶον, οἶον: οἶον οἶον. At verò Henricus Stephanus, cum dissyllabi exempla primo loco posuisset ex Homero. Theocrito, Xenophonte, & Aristotele, subdit. Trissyllabum autem Ionicum esse, idque ait testari etiam Aristophanem in Pace: οἶον & οἶον aliosque casus bisyllabos esse Attica, ut, inquit, Hesychius & alij testantur, adducens Homeri multorumque aliorum auctoritates. Vtrumque est à Graeco οἶον, ouem antiquos dixisse testatur Varro, quoniam ouis ipsis ita vocantur, non ut nunc, οἶον βῆτον. Atqui Ioannes Goropius Becanus tradit graecorum οἶον, & latinorum ouem dici à Cimbricorum Oī, quo ouis vocabulo apud illos audire ait. Audio tamen apud Belgas, ac potissimum Batauos Oī predicari priuatim de ariete. Iam verò quemadmodum μῆλον, pellis est ouilla, nimirum παρὰ τῶν μῆλων; ita etiam οἶον ab Hesychio exponuntur μῆλον, καὶ ἢ οἶον τοῖς ἰωνικοῖς οἶον, id est, ouilla pellis, & corium simulcum ipsa lana, aut etiam fimbria siue ora in ipsis vestibus. Varinus οἶον rectè scribi ait per ο, οἶον verò cum ο per οἶον, vtrumque pro melota siue diphthera. Et Suidas etiam οἶον interpretatur melotam diphtheram, & fimbriam vestis. Oīon Hesychio, & Varino sunt μῆλον λῆγαι, ἀκραὶ χιτῶνα, idest, pelles ouillae, orae. Apud Hesychium οἶον scribitur paroxytonum. οἶον verò circumflexum apud veteres Atticos per synalaphen pro οἶον, qua voce utitur Hermippus apud Varinum in μῆλον, & in οἶον. οἶον μάττον ἰσπί τοῖς ἰεροῖς, καὶ τῇς ὡαν περιδείδαι παρὰ τὴν οἶον. Hoc obiter se animaduertisse scribit Gesnerus, οἶον à plerisque scribi sine i. quod tamen orthographia subscribendum monet: Legitur & οἶον. Et Hesychius, & Varinus οἶον exponunt μῆλον, ὡς κωδῖνα, ὡς χι' μῆλον αἶ, βῆται; καὶ δις ματῖται; Et apud Varinum οἶον tribus syllabis sunt diphthera, melota; sed Hesychius habet οἶον bisyllabum (ut Suidas quoque) Idem & Varinus οἶον interpretantur τῶν οἶον οἶον τὰ σκεπασμένα δῖρματα, hoc est, pelles quibus oues propter pretium lanae integuntur, ut puriore eam conseruent, unde & pellitae nuncupantur. Eademque pellis apud eosdem οἶον (Hesychius aspirat) vocatur, ἢ τὸ ἐκ οἶον οἶον παρὰ τὴν οἶον διφθῆρα. Caelius ait sese inuenisse, pellem qua succingebantur mulieres in balneis, vel qui illas abluebant, vocatam fuisse οἶον lutrida, nunc verò oam per se, sic verè dici solere Melotam, hoc est, pellem ouillum, indeque probabile esse fluxisse nomen hoc est ἀπὸ τῆς οἶον, id est, ab oue. At Pherocrates insinuat ei, qui lauaretur, ut non solum mulieres, sed etiam viros οἶον pudendis adhibuisse appareat. Desumpsit hæc Caelius ex Polluce Libro 7. cap. 13. & Lib 10. cap. 47. Caterum militibus, inquit ibidem Pollux, οἶον etiam pro maestra seruit, quod Hermippus insinuat, in militibus dicens. Νικᾷ δὲ οἶον λιθῖνι μάκτραν, hoc est, praestat autem οἶον (scilicet pellicea maestra) lapidea maestra Grammatici μάκτραν interpretantur.

Pela.

Ois.

L. 4. de ge-
nitat. anti-
mal. cap. 3.Cnis unde
oila.Lib. 4. Her-
mat.

Oa.

terpretantur vas idoneum subigendæ farinæ. Pollucis verò verba sunt: ὡς τὸ ἰζωτάτω τῷ χιτῶνός
ἐκατέρωθεν. λίγνα δὲ (λίγνα potius) τὰ ἐν τῷ ἱματίῳ ἐκατέρω μέρει, ἢ χόπυ ἢ ὥα. τὴν ὥαν δὲ καὶ ὡαν
λίγνοι. Quibus verbis hic sensus constitui videtur, ὡς vocatur extrema pars tunicæ utrimque,
superior scilicet circa collum, atque inferior, ubi fimbriæ aliquando assuuntur. Apud Sui- Ωῖ.
dam ὡς exponitur αἰξί, ἀροβάτων, & apud Hesychium, & Varinum ὄροι, ἀροβάτας. Ποίμνη ποιμνὴ.
non quidem ouem, sed ouium gregem significat, ut apud Homerum de Insula quadam Cy- Iliad. 1.
clopea:

ἢ ἄρα ποιμνὴ καταλίσσεται, ἢ ἄροτοι, idest,
Neque tamen gregibus continebatur, neque arationibus.

Attamen ait etiam βοσκήν μακάδας ἀγας, idest pascere capras mugientes. Sophocles in Epil. 1. ad
Aiace: ἐν ποιμαίνεσι πεινῶν, idest, in ouium greges irruens. Diuus Paulus: τίς ποιμαίνει ποιμνὴ, Corinth. ca.
καὶ ἐν τῇ γάλακτος τῆς ποιμνὸς ἢ ἐδίδει; idest, Quis gregem pascit, & ex lacte gregis non edit. Sic 9.
ποιμνας ποιμαίνων, idest, ouium greges pascere, Apollonius dixit, quod Plato ποιμαίνειν τὰ ἀρι- Lib. 2. Ar-
βατα, Herodianus autem id verbum sine adiectione casus loquens de Maximino, posuit; pro gon.
oues pascio, vel opilio sum. ποιμαίνων ἐν τοῖς θρακίσι ὄροι, idest, pascens in Thracia montibus. Ποί- Lib. 1. de
μνὴ idem quod Ποίμνη, nimirum grex ouium, aliquando tamen etiam alios quoque greges sub Rep.
se comprehendit, ut testatur Eustathius, & indicat Plato inquitens Ποίμνια, καὶ ἀροβάτα. Lib. 7.
Vtraque item vox allegoricè accipitur de grege ouium Christi. Lucas, μὴ φοβηθῆτε τὸ μικρὸν ποιμνίον. ποίμνιον.
Πέτρος Ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνίον. Sic αἰμὴν apud Matthæum: Διασκορπισθήσονται Cap. 12.
τὰ ἀροβάτα τῆς ποιμνὸς, dispergentur oues gregis, nimirum percussio pastore Ioannes, ἡνίστα- Epist. 1. c. 5
ται μία αἰμὴν, καὶ εἰς ποιμνὴν, idest, fiet unus grex & unus pastor. Sunt etiam, qui interpretentur Cap. 26.
ouile, ut idem sit cum Ποιμνὸς σαδμὸς, & αἰμὸς σκαός, idest, stabulum ouilli gregis. Inue- Cap. 10.
nio etiam apud Heliodorum ποιμνας ἀροβάτων. Oppianus verò Ποιμνίον καὶ αἰμὸν ὀλεῖν ἡρα, ἀροβάτα.
lupum cognominat. Poetæ autem pro Ποίμνην ποιμνίον dicunt Πρόβατα quasuis pecudes, & Iliad. 7.
pecora significant, cum alioquin oues peculiariter eo designentur. Sic Gal. com. 1. in lib.
de art. Πρόβατα dici Hippoc. scribit ἀπαντα τὰ βοσκηματα, pecudes, aut pecora omnia, ut
& apud Hom. Πολλὰ δὲ οἱ ἀροβάτα ἴσκει, idest, multa sunt illi pecora. Vbi Gal. Πρόβατα indicari
vult ἀγέλας βοσκημάτων, hoc est pecudum gregem, armentum, eaque notione, hanc vocem prisca
vlturpari. Et Scholiastes ibidem scribit, prisca omnes quadrupedes Πρόβατα, ut & Hesyc. τι-
σρά ποδα, idest quadrupedes exponit: quod & Suidas facit, & apud Herodotum Πρόβατον vltu-
patur pro omni pecore, ita, ut etiam vaccas comprehendat, & idem Scholiastes Hom. Quadru-
pedes omnes, inquit, prisca Πρόβατα nominabant διὰ τὸ ἀρὸ τῶν ὀπιθίων, βόων, ἐτίρας ἡμῶν
ὁμῶς ἔχει (forte ἀρὸ τῆς τῶν ὀπιθίων βόων, ἐτίρας τῶν ἡμῶν ὀπιθίων) Hinc & Hesiodus ait, χαλῖπος
ἀροβάτοις χαλῖπος δ' ἀνδρωποῖσι. Plerique verò etiam ἀροβάτοις interpretatur, quasi ἀροβάτων,
quod rerum earum quæ ad victum faciunt, opulentiam significat. Scholiastes verò Homeri et-
iam exponit ἀροβάτοις, ἀρὸ τῶν ἀροβαίνων, unde peculiariter ἀροβάτα dicta videntur: ἀροβάτοις
quoque pecorum, aut armentorum possessionem, aut gregem indicat, & τὰ διὰ ποδῶν ἀροβαίνοντα,
ut scribit Eustathius, Homeri Scholiastes τὰν τετραποδῶν κτήνην exponit, ut & Hesychius, τὰν τῶν
βοσκημάτων κτήνην. ἀροβάτα etiam apud Hippocratem, Erotianus quadrupedes omnes expo-
nit, cum scribit: ἀροβάτα, ἢ τὰ κοινῶς καλεῖται πάντα τὰ τετραποδα τῶν, idest, ἀροβάτα nunc com-
muniter vocat quadrupedia omnia: quam certè dictionem ea in notione multis in locis vltur-
pat Hippocrates, ut libro περὶ εὐσείας παιδῶν ὁμοίως δὲ, καὶ τὰ ἀροβάτα, ἀνρίατε, καὶ τὰ ὄρεια,
idest, Eodem modo se habent pecudes, & fera, & volucres: Hic enim pecudum genus indicat, ut
& in libro περὶ σαρκῶν: καὶ ἀποπατίει ἐπιτάτῃ, γίνεται ταχὺς, καὶ οἱ ἀνδρωποῖσι, καὶ τὰ ἀροβάτα,
idest, Celerrimè tum homines, tum pecudes, ubi nata sunt, aluntur exonerant. Et in libro de acie
ἰσ, locis, & aquis ἵππων δὲ ἀντίοις, καὶ τὰ ἀροβάτα ἰύντα, καὶ οἱ βόες, καὶ οἱ ἵπποι, idest, eos autem
sequuntur, & pecora, & boues, & equi. Vbi oues tamen accipiunt interpretes. Sic libro de mor-
bo sacro: ἢ γὰρ ἔστιν ἀντίοις ἄλλο ἀροβάτον ἢ δὲν ἢ αἰγίς, καὶ βόες, idest, neque enim ulla alia ἰψίς
sunt pecora præter capras, & boues (sic enim legit Galen. comm. 1. in lib. de artic. cum ἀροβάτων
passim legatur) Et ibidem ἀροβάτα oues significare videntur, γνοῖν δ' ἀντίοις τῶν δὲ μάλιστα τοῖσι
ἀροβάτοις, τοῖς καταληπτοῖσι γινώσκουσιν ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης. Id ipsum autem quam maximè cognos-
cet ex ouibus hoc morbo correptis. Vbi tamen pecudes etiam intelligi possunt, libri quoque περὶ τῶν
ἰστος παθῶν (pag. 199. 43.) δοκίμει δὲ, καὶ ἐν ἀνδρωποῖσι γίνεσθαι τοιαῦτα πολλὰ μάλλον, ἢ ἐν ἀρο-
βάτοις. Idest, Videntur autem talia potius hominibus contingere, quam pecudibus. de tubercu-
lis pulmonis agitur, quæ pecudibus, & quadrupedibus sunt, ut illic scribitur, unde hydrops
nascitur. Libro de artic. (pag. 587. 15.) εἰς πάντων τῶν ἀροβάτων βόες εἰς μάλιστα ἀντίοισι ταύ-
την τὴν ὥρην, idest, quod ex omnibus pecudibus boues, hoc tempore quam maximè laborant. Ac ve-

τὸ ibidem (pag. 608. 23.) Εγὼ δὲ ποτὶ ἀνέμους ἀποβάτην ἀποτμήμα ἰσίδικα, idest, Ego ve-
 τὸ aliquando pulmonis ouilli frustulum resectum imposui. Sic enim de pulmone ouillo in nares
 fractas immittendo sumpserunt interpretes, cū de alijs pecudibus etiam accipi queat. Velut
 libro περὶ αἰμορροΐδων (pag. 520. 41.) ἔστιν γὰρ χαλιπώτερος, ἢ περ ἀποβάτην διανομήν τοι δάκ-
 τυλον μεταξὺ τῆς δέρματος, καὶ τῆς σαρκὸς περαινέ. Idest, Neque enim maiore negotio id fiet, quam
 si dum pellis ouī detrahatur, digitum inter pellem, & carnem medium immittas. Et si de quauis
 pecude intelligi potest. Similiter etiam libro 2. περὶ γοτειν (pag. 267. 12.) in fluore muliebri
 albo. κατὰ πρὶντα οὐκ οὐκ ἀποβάτην ἔσται, idest, defluit velut urina ouilla, dixit Cornarius, cū
 de alia pecude etiam accipi possit. Et in principio Leuitici legitur oues, & capras pecorum
 nomine demonstrari: Si obtuleris de pecoribus (ἀπὸ ἀποβάτων) agnum vel hœdum, vel ouem,
 siue capram. Et nos deniq; suprâ ex Varrone diximus ἀποβάτων cū pro oue accipitur vocem
 non esse antiquam, sed antiquos id dixisse. Nihilominus postmodum ἀποβάτων pro oue per
 excellentiam positum est, quia ouis pacis tempore immolabatur, tanquam quieta, & simplex,
 tamque frequens ea vox facta est, ut etiam latini, quamvis pro pecore potius, quàm oue, ea
 vicerentur. Plinius: In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isogonus, & Nymphodo-
 rus tradunt, quarum laudatione intereant probata, crescant arbores, emarantur infantes. Notan-
 dum verò etiam apud Pindarum vsurpari de equis; quandoquidem præsepe equorum Dio-
 medis vocat ἀποβάτων τράπεζαν, ut testatur Aristophanes Grammaticus apud Eustathium.
 Αποβάτων diminutivum est ἀποβάτων, ut ab oue ouicula. ἀποβάτων verò atticum est. He-
 sychio, & Varino ἀποβατώματα sunt ἀποβάτων. Est item ἀποβάτων nomen piscis marini apud
 Aelianum, de quo sic scribit: In latebris abdita latent maris incolæ oues (τὸ ἀποβάτων) & hepatis,
 & a piscatoribus Propentis nominari soliti: ἢ quidem quamvis natura maximè videantur, tamen
 ad natandum segnes sunt. Non enim à suis latibulis longè aberrant: Imo verò circum ea ipsa sem-
 per volutantur. Infirmioribus piscibus adnatantibus insidias faciunt. Πῶ, quam vocem Hen-
 ricus Stephanus deducit à πῶ, πῶ, quod est possideo, apud Homërum passim significat gre-
 gem, ut πῶ οὐν οἶον, & πῶ οὐν οἶον, ut Iliad. O. πῶ μὲν οἶον. & Iliad. γ. O. οἶον μὲν πῶ. Et
 Hesychius, & Varinus exponunt πῶ, βοσκήματα, ποιμένα, alioqui etiam per se existimatur
 dici, ut Henricus Stephanus annotauit, de grege ouium, seu ouili. Πῶ Hesychius exponit,
 ἀρνες, ἀποβάτων, & Πῶ, ἀποβάτων, ἰα. Gellnerus πῶ proprie ait esse agnos, Synecdochicè ve-
 τὸ oues, vnde composita πολλοῦ πῶ, hoc est, ut in thesauro exponitur: qui multas possident
 oues, aut generalius, etiam multa pecora. Item ἰσίδικα Etymologo est δὲ καλὴ ἀποβάτων, idest,
 pulchras ferens oues, seu pulchras agnas. Pro πῶ, legitur etiam ἀρνες, vnde apud Pausa-
 niam ἀρνοβοσκός, ut citat Varinus, apud Sophoclem, ut Hesychius, est δὲ ἀποβατοβοσκός, addit-
 que Varinus etiam reperiri ἀρνοβοσκός, & apud eundem inuenitur etiam, ἀρνοβοσκός, & ἀρ-
 νοβοσκός, sed neutrum probat Gellnerus. Apud Hippocratem, vbi legitur, καὶ εἰρηναῖος ἀμφὶ
 τὰ πάλαια ἰδίσσον, Cornarius vertit, tegumenta cruribus circumdato: Caluus, fascia lanea crura
 munire, ita ut hic εἰρηναῖος δισμός legisse videatur. Fortasse (inquit Anutius Fœsius) εἰρηναῖος
 μῖδος intelligi possint, ut sint tibialia lanea ad arcendum tibiarum frigus. Aut certè εἰρηναῖος le-
 gisse videntur, ab εἰ, vel εἰρη, quod lanam significat, vnde tegumenta aut fascias laneas sub-
 audiunt. Verum mihi non parum suspecta est hæc lectio, ac vereor, ne πῶ legendum sit,
 isque locus à Galeno exprimat in Exegefi, cū πῶ ἀρναῖος, hoc est, pelles agnas expo-
 nit. Quæ certè commodum ad prohibendum frigus cruribus circumdabuntur, velut braccæ
 femora muniunt: quemadmodum libro περὶ ἰπικυνοῦ, ἀρναῖος, ἀρναῖος, hoc est,
 pelles agnas cum villis & lana ventri in suffitu muliebri admouere iubet, ad arcendum fri-
 gus, & fumum ne expiret, continendum. Sed & alibi in eodem opere (Lib. 5.) apud Hippo-
 cratem ἰπικυνοῦ pro πῶ, vitiosè legitur, ut reposuimus ex manuscriptis codicibus: ἰπικυ-
 νοῦ δὲ εἰρηναῖος ἰσίδικα καὶ πῶ, Lanis verò succedis, & pellibus agnatis circumdare oportet:
 sic ἰσίδικα πῶ, exponit Galenus in Exegefi: pro quo πῶ & πῶ vitiosè legunt exemplaria
 quædam. Idem & πῶ, ἀρνες exponit. Hæc omnia Fœsius. Σφαγίον Hesychio, & Varino est,
 ἀποβάτων, θάμα ἢ ὡς τὸ τῶν ἰσίδικων ἀποδίδεται ἄμα τῶν οἶον, idest, ouis, victima, aut etiam locus,
 in quo victimarum sanguis excipitur: in qua posteriori significatione vsurpat etiam Pollux,
 vbi coquinaria quædam vasa recenset, καὶ σφαγίον, inquit, δὲ ἀποδίδεται τὸ ἄμα τῶν ἰσίδικων.
 Alias & σφα-
 γίον dicitur, & à Suida itidem exponitur, τὸ τῶν αἵματος, διεκδοτὸς ἀγγείων, additque à poeta vo-
 cari αἵματιον. Frequentius tamen σφαγίον accipitur pro victima, siue pro omni bestia, quæ im-
 molabitur: Thucydides, Μάντις σφαγία, ἀπὸ οὐθις τῶν τοιοῦτων, idest, Auspices antea expeditioni-
 bus ὡς ἰσίδικα μεταβάντες. Σφαγία verò Hesychio, & Varino est ἡ τῶν ἰσίδικων ἡμέρα, dies qua
 sacra

Probatum.

Probatō pi-
scis.Li. 9. c. 39.
de animal.Hippocra-
tes corre-
ctus, & ex
positus.Lib. 10.
cap. 18.

sacra sunt iugulatis mactatisque victimis: unde & σφαγιδζουα, idest, victimas iugulo, siue sacrificio. Idem ὄπρος est οὐμὴν ἀπὸς ἔχουσα, quo loco, vel οὐμὴν priuatim ouem significat, vel ἀπὸς latius patet. Lexica vulgaria ὄπρος exponunt ouem, idque ex Euripide, ut annotauit Henricus Stephanus. Petrus Victorius asserit suos Agricolas in villaticis gregibus oues que non conceperunt, χίρως appellare, nimirum μεταδορική, quo etiam modo Sophocles, ubi calamitosum illum regem facit, de aduersis suis rebus queri, filias suas similiter χίρως nuncupat, cum alias χίρως sit inculta terra. Hebræi quoque varia, ac diuersa nomina habent, quibus ouem, aut genus ouillum intelligunt. Zon scribitur, inquit, Pagninus, aleph quiescente: communiter hæc dictio, & legitur cum van; & significat communiter minuta animalia, ut oues, & capras. Et ut inquit Rabbi David, capitur interdum pro particulari aliqua specie, ut puta pro oue tantum, aut solum pro capra, quandoque complectitur vtrumque: Interdum est commune vocabulum omnium minorum animalium: Quandoque & de grandioribus, ut puta de bobus dicitur, ut exemplis commonstraturum Pagninus sese ait. Inuenitur pro eodem Zonech, psalmo 18. Septuaginta pro Zon sape transferunt πρὸβατα, Hieronymus oues, Amos 7. In principio Levitici legimus oues, & capras pecorum nomine demonstrari. Si obtuleris de pecoribus (ἀπὸ πρὸβατων) agnum, vel hadum, & ouem, vel capram, Geneseos 4. Chaldaus, Ana transfert, (vertunt enim Syri aliquoties Zade in Ain) Arabs Genas, Persæ Gaspand. Sch nostri interpretes plerumque ouem reddiderunt: Significat autem pecora minora, nempe oues, & capras tum feminas, tum mares; Inuenitur & in masculino, & in feminino genere. In masculino, Exod. 22. Sch tamim redditur agnus integer: In feminino Ieremia 50. Sch phesura, vertitur grex dispersus, unde conijci potest, in feminino esse nomen generale, in masculino vero priuatum. Rachel, unde plurale Rachelim, Rabbi Isaac, interpretatur Kapsah, idest, ut vertunt, agnam, & David Kimhi similiter, aiunt tamen proprie esse ouem feminam, ut Kebesch marem, à quo tamen femininum Kipsah. Esaiæ 53. legimus Rachel nec, Lamah, quod interpretantur ouis obmutescens. Geneseos 31. Septuaginta pro Rachel vertunt πρὸβατα, Hieronymus oues, Chaldaus cachelak, idest oues tuas: Arabs akak. Persa chomelchanthu. Kefihah septuaginta, Genes. 33. & Iob 42. interpretantur αἰμά, Hieronymus agnus, & ouis, Abraham Esra, agnus, vel ouis parua, author concordantiarum, moneta quædam, Augustinus Steuchus, denarius, vel obobus: Nicolaus Lyranus obobus, & D. Kimhi, & R. Salomon ex sententia R. Akiba, qui restatur se profectum in Arabiam, audiuisse quod nummum, vel potius denarium, & Siculum vocarint Kefihah. Ta sch plurale Teialchim Abraham Esra Genes. 30. exponit pecus maculosum, & varium, septuaginta ἱμά, idest, hircos; ut & D. Hieronymus, Geneseos 32. omnino pro hircis accipitur, ut ait Gesnerus, qui scribit quosdam sese audiuisse arietes, vel totum genus ouium interpretari, quod tamen non probat, ut in hircis dicitur. Et Munsterus ait, Ta schi esse arietem, vel secundum alios, hircum minorem, qui antecedit gregem ouium; & facillè ascendit rupes & loca alta, Prouerbior. 30. Plurale esse Teialchim hædos, Geneseos 30. Belunensis aldan exponit ouium in utroque sexu (videtur autem Dana Syris pro Zon Hebraico. Sede mutato in Daled) Alliat caudatum ouium, Hara garien sterces pecorum, & Siluaticus garien pecora, Gesnerus verò ait sese meminisse, quod legerit oues hodie à Saracenis Ganame dici. Albertus, alijque nonnulli à nabis, quo nomine Aethyopes Camelopardalin intelligunt, Anabula vocem derolisse videntur, pro eodem animali, quamobrem non benè audiunt apud eruditos, quamquam etiam eos defenderit aliquis, quoniam Ana Chaldaicè ut puto, ouem significat, cùm Camelopardalis ouis fera à Plinio etiam appelletur, est tamen Alberto Ana longe aliud animal, de quo sic scribit: Ana animal dicunt esse orientis validissimis dentibus, acutis & longis, & vnguib; acutis perquam sanum gregarium, & valde amans quæ sui generis sunt, animalium, alienis infellum. Si quod enim alterius generis accesserit animal, gregatim relinquit, & vel fugant, vel perimunt; acutibus & vnguib; s. d. fendit ita, ut solitarium etiam ab aliquo robustiori deprehensum, plerumque euadit. Sed prosequor synonyma. Ovis Hispanis est oucia, Gallis b. ebis, voce mutuata, ut scribit Perionius, à Græcorum ὀπρῶτα, mutato α. in suam mediam b. Aut autem hoc nomen ferè feminas significare, nam mares (inquit) montons, & eas quibus testes execti sunt, beliers nuncupant; & primum à membro dictum est; unde mutonatos veteres dixere eos, quibus insigne erat membrum. Illud autem à latino verbo arietis ortum est. Colon, & mercatores totum genus ouium vno appellant nomine, nempe omaille, à nomine Græco οὐαῖον, quod vellus significat, vel à οὐλῶν, idest, ab oue. Idem testatur ouem Gallis oueille appellari, seu potius ouegli à diminutiuo eius, nempe ab ouicula mutato c, in g. Germani schaff dicunt; & in quibusdam Germaniæ locis referente Gesnero oues feminas mæcherling: lactarias, hoc est, quæ lactis gratia aluntur, taeschle: in Sueuia & feminam, quæ agnos, & reliquas oues ad pascua

Tn a p r o s .

Lib. 3. var.

lect. c. 11.

Xiproc.

In Oeap.

Tyr.

Hebraica.

Zon.

In libro ra.

dic.

Seb.

Rachel

Resubab.

Aldan.

Ganame.

Ana Alber.

so qua ani.

mal.

Synonyma

vulgaria.

Ouetia.

Lib. de orig.

ling. Gall.

Bribis.

Omaille.

pascua ducit, eia ouvv, cuius plurale euvv. Inferiores verò Germani, siue Belgæ Schæp dicunt, Angli Scheepe, Scoti priscalingua teste Heçdore Boethio in descriptione Scotiæ heirth, (quo nomine Germani ferè ceruum intelligunt) Illyr. ouezet, vel skop. Incolæ Madagascar, vt scribunt Bataui in diario nautico, agarone. Atque hæcenus de oue, sequuntur Synonyma maris, hoc est arietis, quem ab aris Isidorus dicit, ait propterea quod hoc pecus à Gentilibus primò mactatum, atque in aris immolatum sit. At Varro arietem dictum scribit, quod cum dicerent veteres ares, nostri aruga, inquit, hinc arugus, hæ sunt, quarum in sacrificijs exta in olla, non in vena coquantur, quas & Aëtius scribit, & in pontificalibus libris videmus in hostijs eam arugem quæ cornua habet, quoniam is cui oui mari testiculi dempti, & ideo vt natura versa veruex declinatum. Hæc Varro. Sed, vt ait Tornebus, addere debuit Varro, virum Romanum, an Græci scilicet ares dicerent, & veteres, inquit, latinos intelligere videtur, quæ veteribus græcis erat ἀρις. Et Iosephus Scaliger eodem loco pro aruga scribendum putat aringa, citatque hoc Hesychij: ἀρις ἀρις προβατον, quæ scriptura, inquit, reponenda in Festo, & Donato, apud quos mendosè aruga, & Haruga legitur. Græci ἀρις vocant αρις τις κριος (alias κάρφα) vt Macrobius scribit, quoniam maximè cornibus valet. Suidas verò & Varinus aiunt: Κριος ὁ τοῦ κάρφα κριος, ὡς ὁ δὲ κορυμνὸς τῶν ἡλανέ οὐμίσω, hoc est, aries qui capite irruit veluti qui arietans, aut similiter capite irruens inuasit à tergo. Aliqui verò deriuant παρὰ τὸ κριεῖν αἱ τὰς πρίζας, quod in eo seligantur pili, Διαφύρουσι γὰρ αἱ πρίζαι τὴν κριεῖν τῶν ἀλλων, hoc est, differunt autem crines arietis ab alijs, vt addit Etymologus. Deduxeris verò etiam, quæ eiusdem Etymologi coniectura est, παρὰ τὸ κριεῖν καὶ ὑγμονεύειν τῶν προβάτων, hoc est, quod regat, & ducat oues. Equidem Aratus primam producit, sicut & Homerus bis odyssæa 9. & Dionysius Afer.

Ἀλλοὶ δ' ἐξ ἀγέλης κριεῖ, ἄλλοι δὲ καὶ ἀμῶνι, hoc est,
Aly verò ex grege arietes, aly verò agnæ.

Quam etymologiam non obscurè corroborare apparet Theophylactum in epistolis, dum ait ὁ ταξιαρχὸς τῶν προβάτων, ὁ δαυμασὸς μοι κριεῖς ἀπέλολε, καὶ ποιμαίνεις ἢ γαμονίας χριουσια θρίμματα: Id est, Dux ouium mirabilis aries, mihi perijt, & pecora pastor ali imperio orbauit. Probatur, & Calio etiam prius allatum etymum: Nam & inde κριος ἀσπλῶχε ρως nuncupatur, hoc est, non vt Suidas, κριος ἀσπλῶχε ρως, sed vt Hesychius, ὁ ἐξυβρίζων τοῖς κίρασι cognominatur. Atque hinc etiam Græci κριός, & Latini arietem nuncupant machinamentum bellicum, quod in oppidorum muros, quemadmodum ipsum animal vel in homines, vel in sui generis alium, arietabat, de quo etsi passim multa apud authores viuerfos legantur, non fuerit tamen præter nostrum institutum, de eo paulò fusius agere, nimirum ex Iulio Liptio: apud quem Orator quos Plinius: equum qui nunc aries dicitur, in muralibus machinis, Epeum inuenisse ad Troiam: pars ad Tyrios, id est, Carthaginenses, inter quos Vitiuius: Primum ad oppugnationem aries sic inuentus memoratur. Carthaginenses ad Gaæas oppugnandas castra posuerunt: cum autem castellum ante cepissent, id demoliri sunt conati: posteaquam non habuerunt ferramenta ad demolitionem, sumperunt crines de ieiabant, & ita ex ordine totam munitionem dissipauerunt. Ego si quis arbitrum petat, Vitiuius magis accedam, quàm Plinio: Si enim Græcorum res, & iam inde à Troiano bello, cur Homerus non meminit, ille fons, & thesaurus rerum artiumque? Cur multis seculis nemo postea? Nec probabile est rem tam præsentanei vltus semel reperiit, subito deperisse. Vbiunque autem sic dixere à similitudine, & reciprocatione ietus arietini: Dixit deterior ætas Carcamusas opinor à sono. In obsidione Parisiensi Abbo: Arietes, Carcamusas vulgore sonatos: eadem, aut sequens etiam cancrù, nescio an à similitudine aliqua fabricæ, aut quia itentidem retroiret, sed aries iste non uniformis, aut simplex: triplicem reperio, est rudis, & à prima inuentione, quem manibus lacertisq; validi homines sustinent & agunt, talis in columna Traiani sic pictus extat, & Daci eo vtuntur. Posset huc duci illud Lucani, apud quem miles iacetat:

Tu quicumque vides in planum effundere muros

His aries actus disperget saxa lacertis.

Et hoc Sidonij:

Nec vharj nunc regna precor, nec vi hisce lacertis

Frangat hydaspeas aries impactus eritras.

Aries compositus.

Lacertorum utrobique mentio, & si hi quoq; in ariete compositi adhibiti, de quo addo: Cōpositus enim mihi est, qui trabem quoq; alteram iungit & statuit, à qua pendulus vim maiore, conatu

Aries unde dictus.
Lib. 3. de lingualat.

Aringa.

Kριός.

Aries, machina bellica.
Lib. 3. Posterior cert. dial.

Carcamus.
a.
Cancer.

Lib. 1.

natū leuiore, vibratur. Hunc quoq; Pœnis suis Tertullianus primitus repertum asserit: & Arietem (inquit) nemini adhuc libratum illa dicitur Carthago, studijs asperissima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commenta vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis. Cum enim oscillationem ei tribuit, manifestè compositum, hunc demonstrat. Sed & Vitruuius idem cum eo, qui vult statim à rudi illa inuentione, fabrum quendam Tyrium nomine Pephastemonem hac ratione inductum, malo statuto altero ex eo vti trutinam suspendisse, & reducendo, & impellendo vehementibus plagis Gaditanorum murum deiecisse. Hic in plurimo vsu, & inter Romanorum opera ex professo Iosephus Flavius descripsit tertio Excidij. *Est*, inquit, *aries, trabs praevalida, quae malum navis adsimilat. Is solidatur in capite gravi ferro, in arietis formam, unde & nomen adsumpsit. Dependet medius funibus suspensus ex alia trabe velut trutina, quae trabs tignis utrimq; firmis manita est, & sulcata. Repulsus porro magna virorum manu retrorsum, huiusdemque antorsum statim, & cum impetu reflectentibus, quasi muros pominula ferro. Neque est vlla turris tam valida, aut mania tam lata, quae, ut primas maxime plagas tulerint, sustinere, & subsistere assidue eas possint. Hac Iosephus. Nec pigebit per verba eius ambulare, & lucem, aut fidem ijs dare: Aie, trabs praevalida quae malum navis adsimilat, imò ex ipsis na-*

Li. I. c. 13.

Lib. 23.

Lib. 20.

Nunc artes suspensio fortior ictu
Incessus, densi compagem solvere muri
Tentat, & impolis unum subducere saxum.

Hoc acumen, & ferrum, *καυρόν* siue rotitum etiam Græci dixerunt, notante Suida: Et fuit interdum trifidum, quadrifidum in mucrone, vti solent navium rostra. Idem communius, & *καράλην* siue caput, sicut latini. In Iosepho historialia huic rei est. *Quidam* (inquit) *Iuaxus Eleazarus nomine, periculum imminens ab arietem iam admoventis muris videns lapidem praevalidum ita violente rexit, ut caput machinae diffunderet (ὅσο ἀπὸ πλάτης τοῦ καράλην τῷ μηχανισμοῦ) quod cum vidisset, descendit eodem de muris, & magno stupore huiusmodi, ad secum in mania tulerat, nisi quod quinque sagittis confixus una cum ipso capite iterum decidit. Quod ita legendum, exaudiendumq; est, non ut totum caput (grave id fuit) sed decussam anteriorem eius partem, tulerit sic raptim in urbem. At Iosephus: Dependet medius funibus suspensus ex alia trabe. Quae sic Hegesippus; Ea arbor suspensa funibus, ad superiora, atque robusta arborum nexis multorum manu valide in murum impellebatur; Sed variat à Iosepho, quod ab arboribus necit, ille ab una arbore: Senfus tamen est, vel ab una media, transuersaq; arbore pependisse, quam duae aliae sustinerent, ut in iugo, aut patibulo, siue à duabus reclinatis, & utroque capite coniunctis. Quod dicere ita putatur: *Suspensus utrimque transuersis asseribus, & ferratis quasi ex lance vinculis trabes alterius continetur.* Vbi ferratis etiam vinculis, siue catenis eum necit: ad funes tamen Iosephus, & Hegesippus dixerunt; sed quid vetat ad similitudinem catenas etiam fuisse: Has trabes, & ligaturam Lucanus intellexit:*

nunc coniunctas alstringere nodis
Instabat, ferroque trabes, quo frangeres altos
Portarum postes, quateretq; morantia claustra.

Annon eadem Ammianus, dum scribit: arietem vetustum dissolutum fuisse, ut facilius veheretur

Lib. 20.

retur, iterumque instructum magis hoc est, quam ut ipsum trabem solutilem intelligamus. Pergit Flavius. *Repulsus magna virorum manu.* Quantum manum scilicet admitterebat longitudo. Nec enim nisi ordo virorum vnus vtrique admoueri potuit: Et singulis ad ingressum & motum, minimum dandi duo pedes: Sed recens scilicet manus manui succedebat, eratque perpetuus hic ictus: Ita arietes non ita multi instructi, etiam in magna obsidione, & plures tamen adhibiti ad ministeria, aut tutelam, Appianus in Punico; *Oppugnanda Carthagini duos valles arietes admouent, quorum alter à sex mille peditibus impelleret, alter à sociorum navalium multitudine.* Titus ad Hierosolyma tres arietes habuit, ex Iosepho, tot quot legiones. Non quia tota legio in dirigendo, aut impellendo occupata, sed intuendo, curando per vices administrando: Denique claudit Iosephus; *Neque est vlla turris tum valida, aut mania tam lata, &c.* Obseruare vim machinæ, quæ magis elucescat, si cogitentur veterum muri, validi hercules supra nostram fidem. Atqui aries tamen tractu, & tempore discussit, Ideo exterminatorium instrumentum Paulus Dionysius dixit. *Exterminatorio instrumento facto, quod arietem vocant, ciuitatem adeptus est.* Sed & alio latere, exterminatorium, quia his ad motum signum perdende Vibis, vbi hodie mos aut lex est durus in eos consuli, qui tormenta expectarint, sic olim qui arietem, Cicero in offic. *Et cum is quos deuiceris, consulendum est, tum hi qui armis positis ad imperatoris fidem confugiunt, quamuis murum aries percusserit recipiendi sunt.* Caesar: *Respondit se magis consuetudine sua, quam merito eorum Ciuitatem conseruaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent, sed de ditionis nullam esse occasionem, nisi armis traditis.* Atque hic est compositus aries, quod sic in Iosepho: *ἡ πόλις ὅτι ἐπὶ τοῦ τείχεος ἦν διμεμένη, καὶ οὐκ ἔμελλεν ἀποδοῦναι τὸν πόλεμον, ὡς αὐτὸν ἐξ ἡμῶν ἐκείνων ἀπὸ τοῦ τείχεος ἀπὸ τοῦ τείχεος.* Id est, Producere arietem vineis tectum & supernè corio munitum, ad suam machinæ tutelam. De vineis apud Propertium etiam est;

Dumque aries cornu murum pulsabat ebene

Viveaq; inductum longa tegebat opus.

Instrumentum exterminatorium.
Lib. 17.

L. 2. de bello gal.
Lib. 3.

Lib. 4.

Testudo arietaria.
Lib. 10.

Longa, inquit, vinea, & in Iosepho *διμεμένη τείχεος*, id est, perpetua crates. Etsi pro hisce tegumentis receptum etiam, ut solida testudine totus aries tegetetur; testudo arietaria, vel testudo aries dictus. Hunc quoque Cartago reperit. Et Vitruuius ita; *Cetras Carcedonius de materia primam basin subiectis rotis fecit. supraque compexit arcectarijs, & iugis varas, & in his suspendit arietem, corijsque bubulis texit, vbi tutiores essent, qui in ea machinatione ad pulsandum murum essent collocati, id autem quia tardos conatus habuerat, testudinem arietariam caput appellare. Totam ipse eam deformat, minutè, ac mensuratè, ut architecti videatur, de eadem Vegetius; De materia, ac tabulatis testudo contextitur, quæ ne exuratur incendio corijs, vel cilicis, centonibusque vestitur, hæc intrinsecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & falx vocatur; aut cerè ipsius caput vestitur ferro, & appellatur aries. Testudo autem à similitudine vera testudinis nomen sumpsit: quia sicut illa modo reducit, modo profert caput, ita machinamentum trabem. Intelligi à Claudiano aliquis dixerit,*

Tum tuam murali libretur machina pulsa,

Saxa rotæ præceps aries, proteclæque portas

Testudo feriat, ruas euerfuratuentus.

Lib. 1. Geom.
ibicor.
Cancer.

Nam potius à testudine ferire facit, quod non nisi ab ista potest, nisi synecdochicè hi capiendi, qui sub ea latent. At certò eam adhibet & describit Procopius in rebus Vitigis; & posteriore æuo Colmarie Chronicon, in quo Cancer appellatur. *Post hæc Cancrum ad ciuitatem perduxerunt. Fuit cancer instrumentum magnum, forte pariter, & ponderosum. In eo trabs magna, pariter longa in vna parte grossa, in altera parte parua. In grossiori parte, siue in capite fuit ferro forti circumdada, & in fronte ipsius Cancri fortissimè colligata. Trabs hæc supra quadam instrumenta tacuit, quo faciliter moueretur. Postrema verba de Cylandris intelligenda videntur, de quibus & in Vitruuius legitis, atque etiam in Herone: Illum eundem videte alijs etiam in locis apud eundem, vbi simul plures arietes etiam suspendit: Cancræ nomen habuit à regressione, & reciprocatione in ictu: An & quia in obliquum moueretur, & peteret? an quia testudo ignota Germaniæ ipsi finitimum, & testaceum animal supposuere? Iam verò & Helepolis arietis quadam etiam species videtur ex Ammiani descriptione: *Pro his, inquit, arietem machinamentis, crebritate tam despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolin græcè cognominamus. Cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius, Rhodo alijsque urbibus oppugnatis, Polieretes est oppugnatus: adificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis axibus roborata longissimis, ferreisque elauis aptata, & contegitur corijs bubulis, virgarumque recentis textura, atque limo asperguntur eius suprema, ut flammeos detrahet, & missiles casus.**

Cap. 11.
Ca. 15. 16.
& 17.

Helepolis.
Lib. 13.

casus. Conferuentur autem eius frontalibus trifurcae cuspides praecutae, ponderibus ferreis granes, quae
 nobis pictores ostendunt fulmina, vel flictores, ut quicquid perierit, aculeis expertis abruptat; Hanc
 validam molem; rotis, & funibus regens numerosus inrimsecus miles languidiori murorum parte viribus
 ammonent canctis, & nisi desuper propugnantium valuerant vires, collisis parietibus aditus patefacit ingen-
 tes. Quamvis autem haec machina testudo videatur arietaria; Ex Vitruvio tamen, Plutarcho,
 & Diodoro constat (etsi inter se varicor, & dissideant) turrin fuisse, sed multipliciter & magno
 opere instructam, quinimò disertè ab testudine arietaria separat Appianus in Mithridatico:
 Χόματα δὲ πολλὰ ἔχει, καὶ μηχανὰς ἐπικείμεναι, πορφυρὰ καὶ χελιδόνες κριοφόροι, ἢ λίθους ἢ καὶ δὲ πύργους,
 ἢ ἡλίκους πύργους ἢ ἄλλα, κατὰ πλάτος, καὶ λίθους καὶ βίλην ποικίλῃ ἀπέχει. Id est, Aggeres multos stru-
 xit. Rex Mithridates ad Cyzicum, & machinas conflixit, turres, & testudines arietarias, & belepolin
 centum cubitorum è qua & alia turris surgebat, catapultas, lapides, & varia tela emittens. Lubet modò
 etiam verba Heronis, quibus arietem in testudine describit & suspendit, obiterque alia genera
 adiungit, & tangit, hic addere, ne quid ad clariorem doctrinam deesse videatur, quod lector
 de ariete desiderare possit. Ea autem sunt à Barocio ita versa: Verùm principis Pisantis fa-
 miliars arietem cubitorum centum, & viginti iuxta longitudinem faciebant: Ab ipsius autem
 calce iuxta crassitiem quidem pedalem, in latitudinem ferè palmorum quinque: In anteriori
 autem parte coarctabant ipsum in pedalem latitudinem, & trium palmorum crassitiem: He-
 licas ferreas quatuor qui sese in longitudinem ad decem cubitos extendant, in anteriori parte
 clavis affigentes: totumque arietem tribus funibus, octo iuxta crassitudinem, circumquaque di-
 gitorum existentibus, succingentes: ac loris ei in circulariter ligantes, iuxta medium tribus qui-
 dem intervallis, quatuor verò sustentaculis constringeant. Funes verò, qui ab alijs cannabi-
 nis funibus ab arietaria machina pendentibus, arietem ipsum sustinent, atque inferunt, à fer-
 ris contextis catenis initium sumebant: At scalam etiam nauticam faciebant asserere in arietis
 elatione antè clavis affixo, habenteque rete contextum iuxta crassitiem sufficiens, & iuxta
 distantiam quatuor, vel etiam plurium digitorum foramina habens, ut faciliè supra murum
 ascendatur. Appendebant autem ipsum, & movebant in testudine rotis octo praedita: quippe
 quae iuxta quidem internam pavimenti longitudinem quadraginta duo: Iuxta verò latitudi-
 nem viginti octo cubitos habeat. Ipsa praeterea quatuor crura, quae in pavimento ad altitudi-
 nem iuxta angulos affiguntur, ex duobus simul iunctis lignis singula faciebant, longitudinem
 habentia singula cubitorum viginti quatuor, & in crassitiem palmorum quinque, iuxta verò la-
 titudinem vnius cubiti existentia; In superiori verò arietariae machinae parte, thoracem
 tanquam sepimentum struebant, ut in ea tutè stare possent spectantes ea, quae aduersus arietem
 ab aduersarijs mittuntur. Eiusmodi autem arietem sexies movebant destruentes à septuaginta
 cubitis altitudinis, rursusque ad latera ad septuaginta cubitos peruerentes: à centum autem
 viris allatus movebatur. Totum verò quod movebatur pondus, talentorum ferè quadringen-
 torum erat. Sciendum autem est, quod arietem alij quidam à virorum multitudine reguntur,
 iuxta quorundam antiquorum mechanicorum opinionem: Alij verò à contra nitentibus lignis
 distenduntur, alijq; demum super cylindros propellantur: Possunt autem quandoque etiam
 funibus circumuolutis adductionem, & reuersionem facientes, percussione efficere. Verùm
 ad artificem spectat iuxta magnitudines arietum decentem quoque operationis usum, at mo-
 tionem excogitare. Haec itaque omnia ex Lipsio. Hoc idem instrumentum bellicum Torqua-
 tus Tassus latino nomine meminit

Cant. II.

Così la torre sopra, e più di sotto

L'impetuoso si batte aspro Ariete,

Onde comincia homas forato, e rotto

A discoprir le interne vie secrete.

Alicubi tamen Italica voce utitur, montone:

E in numero infinito auco son viste

Catapulte, Monton, Gatti, e Balliste.

Cant. 18.

Metaphoricè autem haec eadem machina accipitur pro oppugnatione argumentorum. Cicero:
 Nam tacere solum voluntatis est, ferire quem volueris fortuna: Ex quo aries ille subiciuntur in vestris
 actionibus. Sic affectionum titillatus arietes D. Hieronymus, ut annotauit Caelius, quibus quati-
 tur fides, quos Evangelij retundendos astruit muro. Eleganter etiam Theodoricus Rex apud
 Cassiodorum, ait: Atque ideo sociata debetis preparatione contendere, ut praesenti diligentia, futura la-
 boris euadatis incommoda. Haec est enim civilis enersio, sine oppugnatione dissidium, aries, ut ita dixe-
 rim, fabricarum. Est etiam xpiòs, siue Aries, signum caeleste, ideo positum, ut ait Honorius
 in libro de imagine mundi, & Macrobius, quia sicut aries tota aestate dextro latere, ac tota

In Topic.

Lib. 17. ca.

24.

Epist. 30.

Aries signū

caeleste.

L. 28. c. 2.

hyeme in sinistro cubat: Sic Sol sub isto signo gradens dextram celi partem perambulat. Caelius verò arietem caelestem idè *ap. d.* dici tradit, quia cum in eo fuerit Sol, inter diem, & noctem quodammodo indicat, quod *ap. d.* inquit, nuncupant: & quod in eo signo inter hyemem positus, & æstatem, ipse rursus iudicetur. Idem Caelius cum ostendisset mundum verno tempore potius quàm autumnali fuisse conditum, proindeque factum esse ait, ut principem in signorum duodecim limbo locum aries habere credatur: Quippe in genituris omnibus, inquit, cælum medium, principem habet locum: Nam & ex hoc totius genituræ fundamenta colligunt. Inde concinnè admodum ex hoc signo reliquis omnibus initium factum, præsertim cum stellarum pars maxima, sed & lumina viraque, Sol, ac Luna radios suos in hoc collimarint. Astipulatur & Manilius.

Lib. 1. Astron.

Vt sit idem mundi primum quod continet arcem.

Et mox: *Aurato princeps aries in vellere fulgens.*

Author tamen est Theon, ab ariete ordiri Aegyptios, quod signa omnia cum membris responsum habeant, ac analogum: quippe esse caput arietem, coniectant, quoniam in capite suam principatus, & cuius dux sit aries. Porro quia in eo signo æquinoctium contingit, quo argumento mundanæ originis coniectant plerique, astrologos ad Solis in arietem introitu de totius anni fato pronuntiare; At verò etiam Ioannes Staberus Iustingensis Mathematicus, quare in signorum ordinatione, Aries sit primum signum circuli Zodiaci, rationem adducit Ptolomæi in quadripartito; Quapropter inquit, cum circulus signorum naturali careat principio, velut & omnis circulus; illius principium signum vernalis æquinoctij, quod est Aries, posuere: Ab illo scilicet initium sumpsere, à quo complexio crescit humida: Sicut & in animalis prima pars annorum vita est tempus, in quo eorum complexio existit humidior. Vbi commentator Hali Hben Rhodan sic scribit: Ptolomæus vult dicere, quod circulus non habet punctum spectabilem, ut sit principium naturale, posuerunt tamen antiqui principium à principio æquinoctij veris, & hoc est signum Arietis. Et infra. Antiqui secuti sunt naturam, & inuenerunt quod humiditas temperata in animalibus est in principio, & propter hoc dixerunt conuenire, & naturale principium firmamenti sit conueniens ætati eidem, quod est principium veris. Et hoc

Tract. 1. cap. 10.

Lib. 2. c. 5.

quia natura facit res terrenas sequi corpora caelestia, & sic semper sunt ea sequentes: Hæc commentator. Aliam rationem & lucidiorem affert Albumasar in suo introductorio, quem legito, habet enim pulchram materiam, unde hæc paucis extrahitur oratio: Ex quo in rebus naturalibus primò est generatio, & ultimò est corruptio: Et generatio longè præstantior est corruptione, cum per illam res acquirant esse, per hanc non esse. Sed quia calidum temperatum est principium generationis, & motus animatorum: frigidum autem contra, principium corruptionis, & diminutionis rerum: Idcirco iuste ab ariete sumpsit Zodiacus principium, & non à Libra: Cum enim Sol arietem perambulat, accedit tempus temperatè calidum, & incipiunt res generari, augmentari, renouari, vegetabilia pullulare, teste Ouidio:

1. Fasto.

Omnia tunc florent, tunc est noua temporis ætas,

Et noua de granido palmitis gemma nitet.

Contra in libra propter siccitatem, & frigus corrumpi, diminui, & arescere, sed quia generari, augmentari, renouari, & pullulare, sunt res nobiles, & amicæ naturæ, contra corruptio, detectio, & diminutio res ignobiles, & naturæ inimicæ. Pierius etiam scribit apud Astronomos arietem pro anni principio capi, & eo notari hieroglyphico, variamque esse ingeniorum sedulitatem istius rei rationem afferre conantium: Hebræis præsertim nonnullis Libram potius caput àfferentibus, quod par fuerit omnia perfectæ, & seminibus sceta summo ab opifice creati, eo verò tempore fruges omnes maximè maturuisse. Quod verò aries inde locum occupauerit, ex lege factum ad illius temporis solemnitatem celebrandam, quo liberari sunt ex Aegypto. Sed quod aiunt tunc temporis nonnulli, quo mundus est genitus, Arietem celi medium tenuisse, in mundi quippe vertice constituisse, quisnam id potuerit coniectare, non videre, se cum in spherica celi figura, neque vertex, neque imum, neque ortus, neque occasus, qui eodem temporis articulo sint iidem, eodem momento gentibus omnibus dari potuerit. Nam nisi omnibus ea ratio gentibus, inferuiat, admittenda (inquit) non est. Solem verò qui dicat in hoc vel illo signo fuisse, nemo non intelligat. Astronomi quidem in ariete volunt, & Virgilij doctrina non paruum his auctoritatem adiungit, dum ita super verni temporis amoenitate canit:

Vide Ma. erob. 1. de som. Scipion. 21.

Non alios prima crescentis origine mundi

Illuxisse dies, altumque habuisse tenorem

Crediderim: Ver illud erat, ver magnus habebat

Orbis, & hybernæ parcebant flatibus Euri,

Cum

Cum primum lucem pecudes hausere, virumque

Terrea progenies duris caput extulit arvis,

Immissaque fera sylvis, & sydera calo,

Nec res hunc temerè possunt perferre laborem,

Si non tanta quies ires, frigusque caloremque

Inter, & exciperet calu indulgentia terras.

Arietem caeleste signum (inquit Sipontinus) aliqui putant esse illum, quo vetus est Phryxus, alij verò hunc esse arietem dicunt, qui Libero patri per desertam Libyæ exercitum ducenti, & siti laboranti apparuit, fontemque amoenissimum ostendit; quapropter Liber pater templum Ioui Ammoni eo in loco constituit, & simulachrum cum arietinis cornibus fecit, arietem inter sydera figuravit, ita ut cum sol in eo signo feret, omnia nascentia recrearentur, quod veris tempore fit, ea maximè ratione, quod per eum Liber siti pereuntem exercitum liberauerat. Duodecim præterea signorum principem tradunt hunc esse voluisse, quod optimus exercitus sui dux fuisset. Sunt etiam qui scribant, quo tempore Bacchus Aegyptum tenebat, Ammonem quendam ex Africa venisse, & pecudum multitudinem ad Liberum duxisse, quò facilius, & illius gratiam sibi conciliaret, & ipse aliquid inuenisse diceretur. Itaque pro beneficio agnum ei à Baccho datum, qui est contra Thebas Aegyptias: & qui simulachra eius fecerunt, cornuto capite ea figurasse, ut homines memoria tenerent, hunc primum pecus ostendisse, Bacchum verò memoriæ gratia arietem in cælum transtulisse. Hæc Sipontinus, ex Hygino; cuius verba recitabimus inter fabulosa. Ad priorem verò sententiam à Sipontino recitatam accedit Martialis, inquit:

Sydera iam Tyrius Phryxæ respicit agni

Taurus, & alternum Calloræ fugit hyems.

Ridet ager, vestitur humus, vestitur & arbor.

Ismarium Pellex Attica plorat Itin.

Quod modò spectat ad vires huius syderis, & effectus, calidæ, humidæque est complexionis, idcirco Sol ad eum progressus ab Australi declinatione ad clium Septentrionalem vapores, aspirationesque vehementes, quadam vi educit à terra, quo fit ut pluuia excitentur aliquanto frequentiores, quàm in Piscibus aut Aquario constitutus. Quo tempore aer ipse propter Solis radiorum valdè obliquam imbecillitatem, in niuem potius, quàm in pluuiam resolui consuevit; Sole igitur arietem permeante, imbres & grandines excitantur, quod aer eo tempore sic afficitur, ut licet calor crescat in dies, repentino subinde frigore congelescat, qua ratione, qui vapor erat exhalaturus, in pluuiam frigore contractus rigescat mox in grandinem. Idcirco Ptolomæus arietem tonitruosum vocat, & grandinosum propter Solis accessum. Aiunt, qui natus est arietis facie prima, futurum rufum, simum, ventre paruo, & stricto; habiturumque supra pedem sinistrum signum, & in cubito, manus sinistrae amicis abundaturum, & ipsum fore tenacem; sub secunda facie natos, nigredinem cum pulchritudine coniunctam habituros, habitudinem corporis futuram temperatam, iram præter modum præcipitem, malæ voluntatis simulatores, pluribusque abundaturos hostibus. Qui vltima facie nascuntur arietis, futuros iterum rufos, colore croceo, solitudine gaudere, aiunt autem arietem in tres facies deduci, sicut & in Zodiaco signo, primam Martem obtinere, secundum Solem, tertiam Venerem; sed & arietem in quinque partes astronomi diuidunt, & primas Ioui assignant, idcirco salutes, & beneuolas, fecundas, multi seminis esse aiunt, & in his nasci probari moris homines: Secundæ partes Veneri tribuuntur; Vnde hilaritudo, inquit, splendor, integritas, & elegantia. Tercias dant Mercurio, vnde fit ingenij bonitas, & acumen: Quartas Marti, vnde petulantia, proteruitas, impotentia. Quintas sub Saturni tutela esse credunt, vnde dimanat sterilitas, inuidia, & nocendi studium. Cum stella Iouis in Ariete steterit, Martis domo, annum aiunt futurum Boreæ flatibus obnoxium, cum aliquantula parte Euri, hyemem frigidam, & niuosam. Post æquinoctium vernum, aerem in aquas molles, & densas mutari. Acritatem suo procedere ordine, & salubri, timendam esse ne bellorum tumultus insurgat: Futuram volucrum penuriam; Luna in ariete existente, si primum tonitruu euenerit, consternatos, & dubiæ rationis quosdam in regione futuros, prognosticatur. Item futuros hostes hominumque fugam, postea verò quietum statum, ut author est Zoroastres. Est porro Aries mobile signum, sicut & Cancer, Libra, & Capricornus, &c. Sol in decimonono gradu arietis suam habet exaltationem. Ptolomæus autem posuit totum arietem esse Solis exaltationem, cuius opinioni subscripsit, quicquid Philosophorum fuit, post eum. Et quemadmodum membra quædam humani corporis signis addita sunt suis, sic etiam orbis terrarum regiones, quæ orbis ipsius membra sunt, signis iouentur suis, ut ab Ariete, sicut Ptolomæus

*Li. 10. epi-
gr. 51.*

*Arietis sy-
deris vires.*

*Aries Solis
exaltatio.*

rari, ut cornua harum belluarum non eodem modo, quo diximus, assimilata à Plinio fuisse credas, sed quod cornua elephanti marini sint candore similia cornibus, siue dentibus elephanti terrestribus, & ea quæ sunt marini arietis, sint cornibus arietis quadrupedis candore similia: arietis namque quadrupedis cornua sunt magna ex parte candida. Aelianus de hisce putat arietibus marinis hunc in modum scribit: Marini arietes, quorum quidem nomen apud multos peruagatum est, sed non tamen historia omnino explicata, nisi quatenus à pictoribus, ac fictionibus ostenditur. Circa Corsicum & Sardonum fretum hybernant, atque ex summa aqua eminentes spectantur: Simul & maximi delphini circum eos natant. Mas aries frontem alba vitæ redimitam habet, ut hanc vel Lyfimachi, vel Antigoni, vel alterius cuiuspiam regum Macedonum diadema dicas. Aries verò samina, quemadmodum baiha appendiculas gallinaceas quasdam possident, sic ipsa citros ex imo collo pendentes habet. Neque modo eorum uterque mortua, sed & viua corpora exest, & conficit. In natando magnos fluctus facit tempestate quam ex sua agitatione ciet, naues funditus euerit. Ac eos qui secundum mare versantur, rapit, nam qui Corsicam incolunt, dicunt virum, qui ex tempestate naufragium fecisset, natandi bene peritum, ubi per multum maris natando transmississet, circa Corsicam Crepidinem quandam assecutum, ascendisse, ibique constituisse, tanquam periculo iam omni exemptum, atque securum; post verò quàm aries famelicus eum oculis comprehendisset, conuolutum, agitaturnq; posteriore sui parte plurimum mare concitasse, deinde ab intumescente aestu elatum, instar procellæ & turbinis hominem corripuisse. Hæc de ariete circa Corsicam. Caterùm Oceani accolæ fabulantur veteres Atlantidis reges, qui genus ad Neptunum referunt, in capitis suis arietum marium ténias gestasse, imperij insigne & reginas similiter citros, quos diximus, saminarum arietum. Tanto narium robore prædita est huiusmodi bellua, spiritum ut vehementer, & permultum anhelet, & immensum aera respiratione ab se attrahat, eaque aspiratione marinos vitulos ad hanc rationem comprehendat. Cum enim arietem illi nouerunt vicinum esse, ad moliendas ipsis insidias, in terram celerrimè enatantes, in specus saxorum conduntur. Is cognita fuga insequitur: & contra antrum stans, ex corporis odore prædam intus esse percipit, & narium illecebra quadam acri inter se, & vitulos aërem inter medium attrahit. Hi tanquam vel sagittam, vel spiculum, sic sanè spirationis ipsius aduentum declinant, & refugium; Tandem tamen violentissimo anhelitus ductu inuerti, & tanquam loris quibusdam, aut funibus constricti, ex latere extrahuntur, & strident, & ab ariete deuorantur. Ex earum naribus enatos pilos, harum rerum periti magnos usus affectu testantur: Hactenus Aelianus. Oppianus, ni fallor, etiam easdem belluas intelligit hoc versu:

Κρίος τ' ἀργαλίοις, καὶ αἰαίοις αἰχμῶν, ὡς αἰετὸς, ὡς ἄετις, hoc est, ut vertit Laurentius Lippius.

Cornu arietis pugna, & sacrum pondus hyæna.

Caterùm etsi cornibus hanc belluam infestam esse existimem, authores tamen, qui hoc prodiderunt, habeo nullos, quare forsitan, rectè us simpliciter verteretur, molestus, siue infestus, quomodo, nimirum idem Oppianus aliàs usurpauit.

Τοριγγὼν δ' αἰετὸς πάλαι κατὰ δασύλον ὄλην

Πρίον εἰσὶν ἐν αἰτ' ἀργαλίστατον αἰχμῶν.

Id est, neque infestus quicquam. Aliàs eidem Oppiano κρίος, siue piscis est, siue bellua placidissimis moribus, ut patet ex hisce eius verbis:

οἱ μὲν, ἔασι

Κρίος μὴδ' ὅμιον τιθασὸν βοτάνῃ, ἐδὲ θαλάσσης

Κρίος μὴδ' ἐχέοις συνόισται, ὅς κα' ἐν θαλάσῃ.

Vertit Laurentius Lippius:

Est aries terre mitis, natat aequore vasso

Mitior, ut nequeas hunc assimilare priori.

Hesychius apud Athenienses conchas asperas (nimirum murices, & purpuras, in quarum testis micrones tanquam cornicula eminent) κρίος nominari tradit. Supra Pellenen, iuxta Aegiras fluuius è monte delabitur κρίος dictus, ut ferunt αἰτ' ὁ τεταμένος κρίος, ut ait Pausanias in finibus Achaicorum. Suidæ verò, & Varino κρίος est Vicus Atticæ. Est & Cretæ ad occidentem promontorium Sirenas versus eodem nomine, teste Plinio, & κρίος μετῶων, id est, arietis aspectus: Eidem Plinio promontorium est in Taurica, aduersum Carambico Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX. millia passuum intervallo: Et alias græcos pontum transuolare scribit inter duo promontoria κρίος μετῶων, & Carābin. Legimus item Thyettis sepulchrum κρίος vocatū, arietes in agro Archiuo prope quod viscebatur regio Mysia, ut citat Cælius ex Corinthiacis Pausaniz. Hic verò in agro Archiuo, inquit, Thyettis sepulchro appositus

Li. 15. c. 2.

Li. 15. c. 2.

Vituli marini ut ab arietibus marinis comprehenduntur.

Li. 1. c. 1.

Li. 3. de venat.

Aries animal marinum placidum.

Aries fluuius.

Aries Cretæ promontorium.

Sepulchrum Thyettis.

xicus Stephanus authores velle dici etiam *κίλον* de alio quouis cicure animali, & nos iam ab Hesychio actiue exponi diximus *πρῶτος*, *ειθασσός*, idest, mansuetus, cicur, vt sanè etiam apud Nicandri Scholiastem ex Empedocle: *πῶτα γὰρ κίλα πάντα, καὶ αἰθρῶπιος προσνή φῆρις τ' αἰθρῶπιος* *ἐπλοπρόσση τε διδῆσι*; Nec non, & Hesiodo *χρὴ δὲ σε πατρὶ κίλον ἔμμεται*, idest, oportet patri κίλον permanere: Nam & his locis *κίλα* esse vult, *τὰ ἡμέρα, καὶ πρῶτος*; Quin & Nicandrum *ὡς κίλα ἡμέρα, καὶ τιθασσά*, vel *λεπρά* dixisse vult idem Scholiastes in hoc loco *Θηρία* de dracone aduersario aquila.

πρῶτος καλίας, αὐτὸς ὁπρίων τὶ τόπον κίλα τ' αἰθρῶπιος, idest: *πρῶτος καλίας, αὐτὸς ὁπρίων*

sic & auim (aquilarum) partum, & oua mitia deuorant.

Vbi non solum ex iudicio Henrici Stephani mixta, & sed & tenera reddere queas. Apud Varium pro *κίλος*, scribitur etiam *κίλος*, & *σίλος*, sed neutrum eruditis probatur, quamuis postremum reperitur quoque apud Hesychium, cui, vt & Eustathio aries trimus *μοχίας* nuncupatur. *Μοχίας* autem aliàs est, quasi ad vitulum accedens. Et ad Pollucem *ὁι μοχίας* sunt catuli *τῶν λεγῶν*, siue, vt vulgare lexicon interpretatur, lepusculi. Sed & *μοχίας* idem pro agno nouello accipit, adeo vt, *μοχίας*, & *μοχία* ad plurium animalium catulos referantur, quam ad boum foetus, hoc est, vitulos. *Οπρίβα*. Suidæ, & Varino, est *ὄγριος κριός* aries syluaticus,

*Κτῆλος.
Μοχίας.
Li. 5. c. 15.*

Οπρίβα.

forfan, inquit Henricus Stephanus, *παρὰ τὸ πῶ: ἀκρίας βαίνον*, quod per vertices montium eat. Item *κλίμαξ*, idest, scala, vt pote qua vtamur ad conscendenda loco praerupta, & edita: Sed proprie ita, inquit, nominatur *τὸ λεγόν*, *ἐφ' ᾧ οἱ τραγῶδες ἢ ὠνίζοντο*, locus in qua Tragedi decerabant, seu vt alij volunt, *κλίμαξ* *τρίσκαλης ἵπ' ὅς τ' αὐτοὶ οἱ ἀκριταί, καὶ τὰ ἐκ μετῶν ἡλεγον*,

*L. 1. Obseruat.
Nesfrendes.*

mensatripes, supra quam stabant histriones, & ex alto dicebant. Vulgariter verò hodie *κρίος*, siue aries nunc in gracia *κρίων* dicitur, quamuis Petrus Bellonius, modernis græcis Striphocheri dici scribat. At fieri potest, quod nomenclatura secundum gentium varietatem variet.

Sextus Pompeius Festus veteres scribit arietes dixisse nesfrendes, additque rationem, quod dentibus frendere non possint: Atqui Gesnerus conijcit, arietes eo nomine non castratos vocari, ad veruecum differentiam. Nam, vt idem, inquit, scribit: Sunt qui nesfrendes testiculos dici putent, quos Lantuiui appellant Nebrundines (alij legunt nefrundines) Græci *κρίων*. Prænestini Nufrones: Aut forte arietes adhuc teneri: nesfrendes enim infantes sunt nondum frendentes, idest, frangentes. Varro, & Fulgentius, porcos proprie nesfrendes vocari aiunt, qui non amplius la-

ctent, necdum tamen fabant frendere possunt. Apud Mantialem, pecoris maritus lanigeri, portitor Helles, maritus Phyxæus, pro quouis ariete sumuntur; & Ouidio, aries coniunx lanigeræ ouis & laniger absolute etiam appellatur. Hispani carnero dicunt, Itali montone. Scoppa Grammaticus verò veruecem rectè quidem Italicè interpretatur castrone, & castrato, sed non rectè montone, nisi Gesnerus arietem ideo montonem nuncupari putet, quasi mutilum, propter testes ademptor, cum montone videatur dici, vel à montibus, in quibus plerumque colitur, vel ab Italico, montare, quod est, ascendere, quia oues in coitu ascendit. Galli belier, vel ran dicunt, quam posteriorem vocem imitantes Belgæ, tam dicunt, & forsan etiam Illyri, qui Beran. Angli etiam ram dicunt, vel rap. Germani vvider. Tradit Gesnerus suis, idest Helue-

*Synonyma
Hebraica.
Κα.*

tij, arietem vocari hermauum, idest gregis maritum, aitque vsurpari etiam pro viri nomine proprio per baptismum imponendo. Kar, à quo plurale Karim, D. Kimhi exponit Kebes, idest, agnum, item eelim, & ahudim, idest, arietes, & hircos. Accipitur hæc vox etiam pro oue, vt dictum est; ail verò & eel (quæ vox scribitur etiam sine iod) Geneseos 15. septuaginta vertunt *κρίος*, Chaldaeus *dikerin*, arietes, Arabs *kapfa* (kapfah cum aspiratione in fine, ouem etiam vel agnam significare diximus) Persa *nerameisch*. Andreas Bellunensis *lesan alhamel*, interpreta-

tur linguam arietis siue plantaginem, quæ græcis *ἀριος λάσσοι* est. Hamel autem quibusdam Germanis etiam aries est, alij tamen *hammel*, vocant veruecem. Vetus verò quidam *γλοσσα* pro lingua arietis habet *asel alkame*, quas voces corruptas esse indicat Gesnerus. Sectarius arietem, siue exsectum, quomodo græci vocant apud solos Hesychium, & Varinum reperio, quibus *ἄρις* nuncupatur, latini veruecem dicunt, quamuis Isidorus, & alij quidam recentiores pro ariete, idest oue non castrata vsurpent, & si Dijs placet, veruecis etymologiam de-

*Εθρί.
Veruex.*

ducant à viribus, quod scilicet cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, idest, mas, vel quod veruex in capite habeat, quorum pruritu ab pugnam, & impetum ferendi excitetur, cum veruex, teste Varrone, dicatur à natura versa, cui oui mari testiculi dempti sunt: hinc alij veruex mas est inter oues, cui inuersi, vel adempti sunt testiculi; Apud Festum in solitaurilium mentione

veruex, pro veruecis corruptè legi conijcit Gesnerus. Sectarius veruex, qui gregem agnorum

*Veruex se-
clarius.*

precedens ducit, inquit, idem Festus, tanquam scilicet verueces agnis ducendis præfiantur, ut capi aliquando pullos ducunt: Arietes verò ouibus, cum agnos spernant. Apparet sectarium à Festo dici, quòd eum sequantur agni, sic apud Catonem capite 106, porcos quoque factarios legimus, & Hermolaus ait aries veruexue, *αριες* & *κρίλος* præcipue sectarius (sed *κρίλος* simpliciter græcis, gregis ducem significare, dictum est) & Vvilihius veruex, inquit, aries castratus, qui subinde sectarius est. Vernex Italis ab exsecris testibus vulgò castrone nuncupatur, ipsa verò caro, castrato: Germani hammel dicunt, qua voce, item videntur Belgæ, frequentius tamen vverem vocant, Angli vverther shepe. Germani verò vvider vocant arietem, & vtraque voce Belgica scilicet, & Germanica significatur repetitio. Ouidius non ineleganter, seminatibus ouis viscera dixit, pro veruecis. Distincto modò hoc pecore, quo ad nomenclaturas, earumque æquiuocationes secundum sexum, superest, ut indicemus, quæ ad ætatem pertinent: In his autem explicandis, enumerandisque satisfactum fuerit, si illæ tantum afferantur, quibus ætas tænetior indicatur, reliquæ enim ex superioribus peti possunt. Agnum itaque dicunt ouis satum, qui annum nondum egressus est; Recens enim natum agnellum videntur dixisse, sic nimirum Plautus: *Dic igitur me tuum pofferentulum, gallinam, coturnicem, agnellum, hadillum*, sumitur tamen etiam agnus non semel, ut patebit, pro omni illa ætate, quæ intra annum consistit, vti & agna de femella. Festus verò auillas agnas dici, ait recentis partus, fortè quasi ouillas, forma diminutiva. Apud Pompeium Festum duas habemus agni etymologias, quarum prima est, *agnus dicitur à græco αἴνος, quod significat castum*: Eo quòd sit hostia pura, & immolationi apta. Altera, *agnus ex græco αἴμας dicitur, quod nomen apud maiores communis erat generis, sicut & lupus*. Priori loco pro αἴμας rectius scriberetur αἴμας cum aspiratione, unde nimirum etiam aliqui latini agnum aspirant hagnum scribentes. Similiter & αἴμας, hoc est, castus, frutex, quem perperam agnum castum vulgus herbariorum vocat, dicitur sic Galeno auctore, quòd castitatem cõseruet ijs, à quibus, aut estur, aut bibitur, aut subternitur, vel ut Dioicorides tradit, quoniam mattonæ in Thesmophorijs Atheniensium castitatem custodientes, folijs huius cubitus sibi sternebant. Non satis itaq; probanda est etymologia Isidori dum ait, *agnus dicitur à græco vocabulo, quasi pius: nam inter omnia terra animalia maxime inuenitur innocens, & mansuetus: nullum enim ladit dente, aut cornu, aut ungue*, rectius enim agnum castum fuisse interpretatus, quàm pius. Alias etiam latinam adferens etymologiam, & latinis agnum putari dictum, inquit, quod agnoscat matrem suam præ ceteris animalibus, à Varrone dissentit, qui agnum dictum putat, quòd agnatus sit pecori auillo: Est præterea agnus, præter memoratum fruticem, herba Scythica admirandæ planè naturæ, de qua sic Iulius Cæsar Scaliger in exercitationibus suis aduersus Cardanum. Tartarum horda primaria Zauolha est vetustissimæ nobilitatis commendatione. In eo agro ferunt semen melonum simillimum, sed minus oblongum. Ex eo satum planta exit, quam borametz, idest, agnum vocant: Crescit enim agni figura ad pedum ferè ternum altitudine: quoniam pedibus ungulis, auribus, tuto capite, præterquam cornibus repræsentat. Pro cornibus pilos gerit singularis cornu specie; Obducitur corio tenuissimo, cuius detracti vsus ad tegmina capitis incolis. Ferunt internam pulpam gammari ferre carnes. Ceterum è vulnere quoque sanguinem manare. Dulcedine esse admirabili, radicem humo exertam surgere ad umbilicum vsque. Illud miraculi fouet magnitudinem. Quamdiù vicinis obsidetur herbulis, tamdiù viuere, quasi agnum in lato pascuo: absumptis illis, tabescere, atque interire. Idque non solum vel casu, vel tractu temporis, sed etiam experiundi gratia, subtractis, atque ablatis euenire. Quin illud auget admirationem, appeti à lupis eam, non ita ab alijs bestijs, quæ carne vescantur. Hoc quasi condimentum, atque intritum ad tabulæ & agni allusionem. Illud scire velim, inquit Scaliger, ab vno stipite quatuor diffita crura cum suis pedibus, qui possint provenire, atque produci. Eadem Sigismundus Liber Baro in suis commentarijs de rebus Moscoiticis refert. Sed verba eius, ut huic admirandæ rei fides à lectore habeatur Scaligero, adscribam: Inter Vvolgam, & Iack fluuios circa mare Caspium habitabant quondam Sauuolhenes reges. Apud hos Tartaros rem admirandam, & vix credibilem Demetrius Danielis, vir (ut inter barbaros) grauis, ac fide singulari, nobis narrauit: patrem suum aliquando à Principe Moscoiæ ad Sauuolhensem regem missum fuisse: In qua dum esset legatione, semen quoddam in ea insula, melonum semini, paulò maius & rotundius, alioqui haud dissimile, vidisse: Ex quo in terram condito, quiddam agno per simile, quinque palmarum altitudine succresceret: Idque eorum lingua borametz (Scaliger habet borametz) quasi agnellum dicas, vocaretur: Nam & caput, oculos, aures, ceteraq; omnia in formam agni recens editi, pellem præterea subtilissimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad subducenda capitis tegumenta, vterentur. Eiusmodi pelles vidisse se, multi coram nobis testabantur, aiebat insuper

per plantam illam, si tamen plantam vocari, fas est, sanguinem quidem habere, carnem tamen nullam, verum carnis loco, materiam quandam Cancrorum carni per similem. Ungulas poro non ut agni, corneas, sed pilis quibusdam ad cornu similitudinem vestitas: radicem illi ad umbilicum, seu ventris medium esse; vivere autem tamdiu, donec depastis circum se herbis, radix ipsa inopia pabuli arescat. Miram huius plantæ dulcedinem esse propter quam a lupis, cæterisque animalibus rapacibus appetere. Ego quamvis hoc de semine, & planta pro commento habuerim, tamen & antea tanquam à viris minimè vanis auditum retuli: Et nunc tanto libentius refero, quod mihi vir multæ doctrinæ Guilelmus Postellus narrauit, se audiuisset à quodam Michaele apud Rempub. Venetam publico Turcicæ & Arabicæ linguæ interprete, quod viderit à finibus Samarcandæ Ciuitatis Tartaricæ, cæterarumque regionum, quæ ad Euroaquilonem mare Caspium respiciunt, vsq; in Chalibontidem, de ferri quasdam pelles delicatissimas, plantæ cuiusdam in regionibus illis nascentis, quæ aliqui Mussulmani ad capita sua rasa fouenda pilcis medijs inferere, ac pectori quoque nudo applicare soleant. Plantam tamen non sibi visam esse, nec nomen se scire, nisi quod illic Samaritandios vocetur, eamque esse ex animali instar plantæ in terram de fixo, quæ cum ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit Postellus) penè persuadent, ut hanc rem minus fabulosam putem, ad gloriam Creatoris, cui omnia sunt possibilia. Hæc itaque omnia Sigismundus. Refert verò etiam hanc historiam seu veram Ioannes Khyuenius Breidbachius Archiducatus Carinthiæ Physicus:

Sauromatas iuxta memorant floriscere plantam,

Cuius lanigerum fructus tibi pendulus agnum

Efformet penitus, referatq; per omnia, molli

Obductus corio, capiti velamina vulgo

Vnde parant, carnem decocti albisima cancri

Pulpa refert: dulcisque è vulnere sanguinis inlar

Punicet manat succu: se subrigit ipsa

Pube tenus radix tellure exerta virenti.

Graminibus spici (dictu mirabile) fructus

Latus, ut agnus, agri per benigna pascua vinit

Graminibus vero, euulsus tabescit, & ager

Occidit. Elæque illud magis admirabile, præda

Quod iraculentus cum lupo appetat ore cruento,

Dilanteque audis, rapiatque, trahatque, voretque

Paucibus, ut veros solitus crudelibus agnos.

Est verò agna etiam genus n. ensuræ in agrorum dimensione, de qua sic Columella: *Actus quadratus similis undique pedibus centum virginis.* Hoc duplicatum facti iugerum, hunc actum provincia Bætica nulli agnam vocant. Estque etiam meretricis nomen apud Horatium putidis naribus:

amatorem quod amica

Turpia decipiunt cæcum, turpia, aut etiam ipsa hæc

Delectant: veluti Balbinum polypus agna.

Apr vertitur agnus, vel agna: apud Homerum, ubi habet,

Αἰνὴν ποτ' ἀπὸν καὶ σαρκαὶ αἰγῶντα καὶ λεῖον

Βέλεια, ἀντασας, idest,

Si forte agnorum aruinam, caprarumque perfectarum

Vult affectus.

Quo loco Eustathius dicit addi καὶ λεῖον, ut poeta significet agnos grandiores, cum ἀπὸν sint adhuc immaturores, ac minores. Certe & Polluci ἀπὸν sunt τὰ πρὸν ἀποβάττωρ, & Varinus in τραγῶν, oues, inquit in tenera ætate, ἀπὸν, & ἀμῶν dicuntur; aliàs tamen Varinus, ἀπρὸν interpretatur similiter ἀποβάττωρ, rectè additurus μικρὰ, quod fecit Hesychius. Apud Aratum legimus ἀπρῶν in datiuo plurali, & de eisdem in recto ἀμῶν, & Festo arne caput est agni. Communis autem esse generis hanc vocem manifestatur ex hoc Homeri:

Οἷοντι ἀπὸν ἵππον λεῖον, ἐπεὶ δὲ μελαινάς,

Ἰντι, καὶ καλῶν. Idest:

Adferre autem agnos alterum album, alterum verò nigrum

Tellurique & Soli

Scholia notant eo loco ἀπρ esse numeri dualis. Quidam teste Varino, ἀπρῶν deriuant ἀπαρ τῶν ἀπρῶν, ἑστὶν τῶν ἱντῶν, quod ad vota & supplicationes agnus hostia adhiberetur. Notandum vero

Lib. 1. 2. diaci

Lib. 5. Agna mensura genus 1. Serm. 1. 1. 3. Agna metrix.

Iliad. 2.

Iliad. 7.

verò etiam, tradere Eustathium ἀρνίς non habere nominatiuum monosyllabum, sed ῥήν, ἀρίνος, & per syncopen ἀρνό: eumque vel ab ἀρνός, esse, quod in votis precibusque faciendis agni sacrificarentur: vel ἀρνίον ἄρνα ἄρνα & similia. Apparet tamen etiam ἀρνός accipi pro pecore, nam πορὶς non solum est multos habens agnos, verum etiam pecore abundans, dices, à parte nimirum totum intelligendo, ut docet Eustathius, atque ita accipit Homerus hoc versu:

Iliad. β.

Ἀρνίος δὲ θύσας ἔλκετο πολὺ ἀρνὸς θυσιῶν. id est,

Atræus autem moriens reliquit diuiti pecuniam Thyestæ.

Aliud autem planè sunt ἀρνίς Hefychio: οἱ nempe καὶ κηλοὶ, καπηλος autem exponit ipse, μεταφορικῶς, ὅτι παρὸς τὴν καπνὴν παρὰ σκῆτον. καπνὴν δὲ ἡ τροφή. id est, qui cibos vendunt: alij verò καπνίον exponunt, qui vinum venale habet, cauponem: Et ipsi etiam Hefychio καπνός secundum Iones est οἶνος, id est, vinum. Aliud denique ἀρνίς Theophrasto, de ijs loquenti seminibus, quæ multorum pedibus conculcata nisi proximo anno pullulant. Εὐλασταὶ δὲ τῶν ὁσίων ἐστὶ καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ σπέρματι καὶ σωματικῶν, ὅσων μὲν ὅσα δὴλον, ὡς εἰπω. διὸν ἐστὶ διελθὼν στρατὸν εἶναι καὶ οἱ σπέρματι μικροὶ καὶ τῶν ἐν καλῶν ἀρνίς. Quæ Theodorus sic reddidit: Exeunt sequenti anno etiam, seminibus deprexis, conculcatisque, ut nihil quasi appareat, videlicet cum transeunte exercitu, semina conculsa in terram currerint: nec non & eorum, quos agnos vocitant. Quid autem hic Theophrasto ἀρνίς sint, difficile est iudicare, tamen si coniectura locus detur, crediderim hæc non satis exactè à Theodoro reddita. Sensus enim videtur esse, quòd triticum, de quo author egerat, ita ab exercitu conculcatum, terræque firmiter impressum, ut sequenti tantum anno erumpere possit, propter temporis breuitatem, & spicas producat exiguas, & quæ ἀρνίς, id est, agni nuncupantur, quare ἀρνίς, siue agnos interpretor triticum exiguum, & quòd ob eandem temporis breuitatem ad iustam magnitudinem peruenire non potuit, adeo, ut eiusdem generis tritico inculcato comparatum, velut agnus videatur in adultis ouibus. Hefychius & Varinus ἀρνάσας exponunt τὸν ἀρνά, & ab iisdem ἀρνίον exponitur ἀρνάσας, & ἀρνός: ἀρνός verò agnus est qui annum excessit, scribitur enim apud Pollucem. Τὸ δὲ ἔτερον ἀρνάσας ἀνὴρ ἀρνός ἢ ἀρνίον, εἴτα εἰς οἶκον ἀρνός εἰς καὶ ἀρνέ παρὰ ποιητῶν, hoc est agnū vnius anni diceret ἀρνός aut ἀρνίον, postea ἀρνός, qui & ἀρνέ apud poetas dicitur, ubi tamen ἀρνίον aliquis fortasse, inquit Henricus Stephanus, legere malit. quamvis apud Erymologum Horus ex Herodiano dicat εἰς ἀρνίον prorsus πλεονάζει. Moderni græci agnum ἀρνίον dicunt. Ἀρνός vulgò exponitur agnus, quam vocem atticè aspirari scribit Eustathius, vsitatum est vocabulum, ut & ἀρνή, id est, agna pro quo etiam inuenitur scriptum ἀρνή, cum tamen passim scribatur ἀρνός. Scribitur & ἀρνίς, & ἀρνίς in eadem significatione. Theocritus in principio, εἰδὺλ' ὅς.

Lib. 2. lib.

6.7.

Theophrastus testis.

Lib. 7.

Αρνός.

ὅς ἀπὸ τῆς κράτας οἰτ' ἀρνίδος. Id est:

An non à fonte fugitis agnès?

Interpres vertit oues, sed Scholiastes annotat ἀρνίδος ibi dici τὰ μικρὰ προβάτια tanquam ἀρνίον, quasi sine robore; ita & Varino, & Erymologo ἀρνός dictus est quasi ἀρνός id est, infirmus: μίτος enim robur sonat: Idem tamen etiam deducitur à voce μίτος, quæ primam, & teneram agni lanam significat, ut sit ἀρνός, ὁ ἑσπρημένος τῶν νηπίων τριχῶν, qui iam exuit primam lanuginem. Apud Suidam scribitur cum aspiratione ἀρνός, & atticè ἀρνός, & femininum ἀρνή, sed improbat viris doctis. A Varino ἀρνίς exponitur ἀρνός, ubi Gesnerus mauult oxytonum, ut, inquit, Erymologus habet diminutiuum esse scribens. Eidem Varino, ac etiam Hefychio ἀρνός est ἀρνάσας, quibusdam verò ἀρνός, & Hefychius ἀρνός etiam exponit πολλόν, id est lanam, aut ouem nuper natam, ἀρνάσας verò virgines; aut oues. ἀρνάσας οἱ ἀπογονοὶ κυρναϊκῶς κυρίως δὲ οἱ τῶν ἀρνῶν ἀπόγονοι, ἢ παῖδες, ut ait Varinus, id est, Secundum Cyrenaicos posterius geniti, propriè verò agnorum ultimi, siue pueri, dici autem παρὰ τὸ ἀρνός scribit Suidas. Accipitur verò etiam ἀρνός pro alijs animalibus: Nam Oppianus imprimis satys syluestrium caprarum, ἀρνός dixit: & Aristoph. in ouibus ἀρνός καμῆλ' per iocum protulit. Et apud Theocritum Cerva grauida ἀρνός dicitur, quasi gerens in utero ἀρνός, vel ut Scholiastes ἀρνός καὶ βρέφη, ὅς, hoc est, agnellos, vel catulos ferentes, accipiendo inquit Henricus Stephanus ἀρνός latius pro satibus cervæ, id est, hinnuleis; tanquam videlicet ἀρνός generale sit nomen significans cuiuslibet animalis catulum. Locus habetur εἰδὺλ' 11.

Αρνός.

Τρίω δὲ τοῖς ἑδεκα ῥησὶς

Πάσας ἀρνόζους. id est,

Alotibi undecim hinnulos

Omnes satos.

Addit Scholiastes aliam esse lectionem μαστοφόρους, μάστος autem esse τὸν περὶ τὴν χεῖρα πόσιν.

μοι, τὸ λεγόμενον μαντάκιον, idest, ornamentum quod collum cingit, & μαντάκιον nuncupatur. Βά-
ρμη: Hefychio sunt ἄρνη. Ερση siue ἔρση est ros: plurale ἔρσαι, quod non solum δρόσοι, verum
etiam ei in τῷ χειμῶνι γινόμενοι ἔρρη, & τὰ ἀπ' αὐτῶν προβάτῳ iudicantur: idest rores, & hædi
geniti in hyeme, & oues tenellæ, idest, agnæ. Quo sensu Homerus accepit his verbis:

Odysf. a.

διὰ χειρὶ μάναν δ' ἔκασαι

Ερρηγὰτο, χῶρις μὲν ἀφ' ὀρνέου, χῶρις δὲ μέτασσαι

Χῶρις δ' αὖθ' ἔρσαι.

Vbi Scholiastes quoque exponit ἀντοχταὶ καὶ ἀπ' αὐτῶν, ac veluti δροσώδης, tenellæ agnæ, & re-
centes à partu. Varinus etiam alibi ex Aristophane Grammatico, caprilli pecoris nomina pro
ætate diuersa enumerans, ἑσσην etiam inquit in ætate quadam dicuntur, & ἐπὶ τῇ ἐρῇ θύνης. ἢ δὲ
ῥῥῃ (sub audi. ῥῥ. βατῶν) Hefychius, & idem Varinus exponunt nouellam, & teneram ouem. *Idulis.*
lactentem, quæ nondum gustauit herbam, idest agnum, vel agnam. Idulis, hoc est, teste Festo,
agna alba, idibus enim à Hamine Iouis cadebatur. Κάθιτος genere masculino dicebatur etiam
agnus, qui in mare demittebatur, ὁ καθιμιμένος εἰς τὸ πῆλα γὰρ ἄμνος, vt Harpocrates, & Suidas
exponunt. Citat autem Suidas ex Lyfia, & Melitone; alias κάθιτος est surrogatus, vt apud Sy-
nef. ἡ περὶ δὲ σπάταλον εἶναι τινὰ φησὶ παρὰ σὺ τὸν καταχθιντα καθιτῶν ἔξω γὰρ αἰετὶν ἐόντων. Id est, vt
venit Cornarius: Quando quidem Spatalum esse quendam aiunt, à te inductum, ac immissum
ad perpetranda cadem: Ita & Budaus interpretatur submissum percussorem. At κάθιτος in
faminino genere est perpendiculum, vt κατὰ κάθιτος apud Lucianum, ad perpendiculum, vt Vi-
truius loquitur, ad lineam, vt Cicero. Est enim & linea perpendicularis: Item altitudo rectis
lineis subiecta, siue altitudo perpendiculariter ardua, vt Budaus interpretatur apud Strabo-
nem: accipiturque etiam pro linea piscatoria, quæ velut perpendiculum in aquam demittitur,
item pro reti in epigrammate quodam, vt testantur vulgaria lexica. Κίλλης Hefychio est ἄμνος
(in eius codice perperam legitur σκίλλης) ἢ βῆς τὸ ἐν κί, ας. ἔχον δις ῥα μῆνοι, id est agnus aut bos,
cui alterum cornu distortum est; (In thesauro scribitur etiam per vnum λ) Κίλλαι verò ipsi sunt
ὄνοι, id est asinæ, & Doræ etiam κίλλαι τὸν ὄνον dicunt, alias κίλλες est asinus, & τὸν κίλιν πρῶτον ὑπὸ
κυωρίων, id est, cicada maturina à Cyprijs; Μεθλην, τοῦ νάρτα exponunt Hefych. & Varinus; μέ-
τασσαι vt superior Homeri versus docet, intelliguntur oues mediæ ætatis. Vnde apud Varinum
vbi ait: Homerus ouium, & caprarum ætatem discriminans adultas τροχόνες vocauit, mediæ
ætatis μισαίτας, & ἔρσαι adhuc teneras; pro μισαίτας lege μετασσαι. Μεχίον quamuis propriè est
vitulus, Pollux tamen etiam pro agnò nouello accipit, vt superius dictum. Ορσός est agnus se-
rotinus, nam Hefychio ὁρσόνι sunt τὰ ἐν ὁρσῶν οἱ ἔχοντες γινόμενοι, id est, agni vltimò nati, nimirum
qui latinis cordi dicuntur. Ρῆν δ', agnus, Ρῆν agna est Varino in ὁρσῶν. Agni autem non solum
ῥῆνες dicuntur, sed etiam ὁρσῆνες: vnde per syncopen ἄρνη, hinc ἄρνη βοσκό, id est opilio, vt idem
tradit. Reperitur & ῥῆνα apud eundem, & Hefychium pro ὁρσῆνα, Doricè fortasse pro ῥῆνα, & pro
eodem Cypri, eisdem testibus, ῥῆνα dicunt. Πραίνου idem dicunt esse ouem teneram, vel nu-
per natam, vel agniculam, vel quæ primum coire incipit. Πρῶτον verò agnos anniculos, & nos
paulò antè ex eodem Varino, ita etiam capras in quadam ætate vocari diximus. Σκίτης pro
quo Doricè σκίτην, vt apud Theocritum:

Ἀρσῶ το σκίτην λαφὺν γέρας, idest,

Agnum tu stabularium accipies propriam.

vbi Scholiastes, σκίτην δὲ ἄρνην ἢ ἔρσην γὰρ λαφύοντες οἱ τομῆς τῶν μητέρων χωρίζοντες; ἰδίῃ
βοσκήσει καὶ ἰνιδίῳ σπηρὶ πλείους. Dicuntur igitur σκίτην ἄρνην agni adhuc lactentes, tamen ob
teneriorem ætatem stabulo inclusi, diuersi ab ij qui cum matribus ad pascua ducuntur, seu
agni subrumi, qui intra septa adhuc cohibentur. Vitus verò Vinsemios in eodem loco inter-
pretatur agnum ab lactatum, qui iam factus est pars gregis. Τρανὸν Hefychio, & Varino,
ouis sex mensium. Φαγίλων Aristoteles, vt citat Plutarchus, agnum esse dicit; & Hefychio
φαγίλοι agni sunt, & Suidæ denique φαίκαλον τὸ ἄρνηον, quod tamen Hefychius foetum, &
infantem interpretatur. Apud Hebræos Se accipi, & pro agno, & pro oue, & pro pecore
suprà dictum est. Kebes agnus est annulus, & per metathesin Kesch. Gedi D. Kimhi pu-
tat tam ex ouium, quàm ex caprarum genere dici hædum, & agnum, propterea quòd sæ-
pe adiungitur vox haissim, id est, caprarum. Rabbi Abraham solis capris nomen attribuit,
vt solet etiam Arabica lingua. Carini agnos, & campos significat: hinc etiam nonnulli
psalmo 64. vbi scribitur; ὄρτες οὐτόν, vertunt, vt scribit Gilbertus Genebrardus Theolo-
gus Parisiensis, induti sunt campi ouibus, sed fortasse, inquit, Septuaginta rectius, quoniam
non campi Iudææ alebant greges magna copia, sed montes. Ita enim scriptura solet illam re-
gionem distinguere, vt plana, & campestria essent frugifera, montana compascua, & arborum
vescarum

Epist. 44.

Κίλλης.

Idyl. a.

Τρανόν.

Prob. Græc.

14.

Hebraica.

uescarum feracia. Nec obstat Carim esse absolutum. Nam apud poetās & Prophetās absolutum pro syntactico crebrò occurrit, vel iunxerunt cum sequenti, legeruntque Care meharson. Geneseos 31. pro eo quod nos posuimus, inquit Hieronymus, *mutavit mercedem meam decem vicibus*, Septuaginta interpretes posuerunt, decem agnis, nescio qua opinione ducti, cum verbum Hebraicum monim numerum magis, quàm agnum sonet. Gesnerus verò conijcit in translatione Septuaginta interpretum non *Δεκα ἀγνῶν* legendum, ut vulgaricodices habent, sed *δεκα μινῶν*, id est, decem minis: Mana enim, unde plurale manim, minam, inquit, vel libram hebrais significat. Hispanis agnus est Cornero, Italis agnello, Gallis agneau, & diminutè agnellet, Germanis lamb, lamblin, Belgis lam, nomine à naturali stultitia, vel etiam ab infirmitate inapposito, siquidem lam eisdem est, aliqua parte mutilum esse, solentque plerumque suas dictiones inuicere, quomodo ex lam, fit mal, hoc est, stultum. Angli in prima aetate à lambe, secunda à hogg.

GENVS. DESCRIPTIO.

Differentiæ.

2. *Hist.*
c. 1.

OVEM ex genere esse bisulcorum, non solum *αὐτοψία* ipsa loquitur, sed Aristoteles etiam scripto publicavit, inquiens: *Ovis bisulca est, forcipem enim pro ungula habet.* Inanem autem sumpturus videretur operam, qui vel in agno, vel in ariete, vel in oue inanimantibus scilicet planè domesticis, & quæ nobiscum ferè degunt, describendo laboraret. Quare ea tantum repetam, quæ veteres seu annotatu digna, de hoc pecore prodiderunt, ad formam eius pertinentia, & ut à capite exordiamur, scire convenit id infirmisimum ei à natura concessum, si fides habenda est Plinio. Cerebrum in eo *αὐχμηρόν*, hoc est, ut Theodorus vertit, squallidiusculum, hoc est, minus pingue, quale quidem esse ratio suadet, ceterum de oue in græco textu nihil, sic

Caput.

2. *Hist.*
cap. 17.

enim Philosophus *οὐδ' ἰγὰρ φαίνεται, τὸν μὲν περιθλάδων, λητὰρ ἐπὶ τοῦ οὐροῦ, τὸν δὲ σπινθιδῶν αὐχμηροί.* Ipse tamen Theodorus sic vertit: Cerebrum, ut adipe pinguescentium pinguiusculum est, velut suis: Sic sebo obeforum, squallidiusculum sentitur, ut ovis: Cornua tenuiora feminis plerumque sunt, scilicet in ceteris animantibus cornutis, aut ut ait Plinius, ut in pecore, pecoris, ut apparet, nomine omnia cornuta intelligens, vel saltem quæ in pascuis aluntur, additque multis ouium nulla esse, nec ceruatum; quare nescio quàm bene à Scaligero sit scriptum, arietes nostrates cornutos esse, faminas verò cornibus carere, nisi fortè in Gallia omnes oues sint excornes. Est ubi arietes, agnive ab ipso partu cornuti nascantur, ut subinde in subsequenti rubrica, in qua de huius pecoris secundum locorum diversitatem, differentiis agetur. Sunt autem arietis cornua semper ferè contorta. Cicero:

Cornua.
2. de platis
Arist.

1. de natu-
ra Deor.

Ex incontinentis aries cum cornibus haret.

5. *Metam.*

Ouidius de Ioue Ammon:

*Duxque gregis dixit sit Iupiter, unde recurrit
Nunc quoque formatus Lybis est cum cornibus Ammon.*

3. *amorum.*
Eleg. 13.

Idem: *Duxque gregis cornu per tempora dura recurro.*

Plinius:

Convoluta in anfractum cornua arietum generi, cunctis, natura dedit. Quidam obscurus in modum circuli replicati scribit. Sapius etiam plura, quàm bina gerunt. Cardanus enim verueces quatuor cornibus insignes se vidisse scribit. Habebis hic iconem arietis sex cornibus præditi, quem, nescio, unde acceptum, mihi communicabat Magnus, rerumque mearum admodum studiosus Iason Vizanius noster popularis. Item alterius tricornis. Fit verò etiam in hoc pecude, quod in tauro, quod scilicet ubi fuerint euirati, situm cornuum mutant, quem admodum testatur Aristoteles, inquiens: Homines ita commutantur, ut etiam ceterorum animantium, quacunque castrata. Nam & tauri, & verueces sua cornua è contrario gerunt: quod famina quoque eorum, contrà quàm mares armantur cornibus. Itaque illi maiora exci-gunt, hi minora. Oculorum situs, ut in ceteris animantibus, quæ manibus carent: quæ ut prorsus in latera despiciant, necesse fuit, ideoque plus eorum oculi, quàm in ijs qui manus habent, inter sese distant, sed maximè inter se distant oculi ouium, eo quod maximè prono capite ingrediantur præ ceteris: eorum color, teste Philosopho, *ὑδαίη*, id est, æquinus, hoc est, fuscus, aut subniger. Sunt præterea i squemadmodum & bobus, & alijs simplicis ingenij animalibus magis patuli, quàm ijs, quæ sua natura sunt insidiosa & maligna, annotante Adamantio. Labra in suo genere tenuia contra ac in bobus, quorum labrorum prominentia crassa est. Testatur id ex

10. *probl.*
38.

3. *de gener.*
anim. c. 1.
Labra.

id ex Homero Hippocrates, his verbis: Rectè enim scripsit Homerus ex omni pecore (*ἅπασαν τὴν ποροβύτην*) boues hoc tempore maximè pati, atque inter boues qui arant, cum hyeme laborent: his igitur maximè articulus excidit, quoniam maximè extenuantur. Namq; aliud pecus (*τὰ ἄλλα βοσκυμῆατα*) pascere exiguas herbas potest, bos non item, priusquam grandiores fiant. Aliud enim pecus tenuem laborum prominentiam, tenues item malas: bobus contra laborum prominentia crassa est, malæ item hebetes & crassæ, atque idcirco exiguißimis herbis non possunt eas subijcere: Quo loco annotauit Galenus *πόβαρα* ab Hippoc. dici pecus, significare nimirum volente vniuersum pecus, quemadmodum, inquit, & in libro de comitiali morbo, ubi ad verbum legitur *ὡς ἐστὶν ἄλλοι πόβαρα*, *ἡ δὲ ἴσθ' ἡ βὸς καὶ ἄγριος*. Simul (inquit) apud poetam legitur, ubi ait, *ἅμ' αὖτε τοὶ πόβαρα ἱεὶ*: vult enim significare gregem pecudum, armentumque, quam vocem è maioribus multi similiter vsurparunt. Tantum Galenus. *βοσκυμῆατα* autem hoc eodem loco potissimum oues, atque capras denotant, quoniam horum potissimum labra amputationi exiguarum herbarum, & recenter erumpentium propter tenuitatem aptissima sunt. *Dentes possidet continuos*, vt ait Plinius: Et alibi, *continui*, inquit, *aut vtrique parie oris sunt*, *vti equo, aut in superiore primores non sunt, vti lebus, amixibusque qua ruminant: matribus plures quàm faminis dentes in homine, perude, caprivæ: lego, caprilque, nam sic Aristoteles: *Ὅνι παντοῖοι εἰσὶν οἱ δόντες, ὡς αἰετὶ*. Cur verò bidentes nuncupentur nos inter synonyma diximus.*

Dentes.

2. *hist. c. 3.* Petrus Crescentienfis scribit ouium dentes commutari post annum vnum, & dimidium, nempe duos anteriores, & postea per sex menses, duos proximos, deinde ceteros, ita vt tribus annis, vel ad summum quattuor eiciantur omnes: esse autem iunioribus dentes non a quales, in statu æquales, ætate prouectis discaleari (sic loquitur) hoc est à carne denudari, minui, & corrumpi. Ventres, vt in reliquis ruminantibus plures, videlicet, vt cum officium oris non satis in molendo cibo adhibetur propter inopiam dentium, ventres munus expleant. Difficilis itaque intellectu locus hic Plinianus, à ventriculo lactes sunt in homine, & oue, per quas labitur cibus, in ceteris ille, à quibus capacia intestina ad aluum. Habes hic agni ventres apertos: A, Ventriculum: B, Reticulum. C, Omasum. D, Obomasum denotat. Idem Plinius pecori, & armento testes ait esse

Testes.

ad crura deciduos, quibusque & capris in fœminibus mammas binas; addit Aristoteles totidem papillas. Et ubi fel habent, est ubi non. Ouium & caprarum, inquit Aristoteles, pars maxima habet fel, & quidem tertris quibusdam adeo largè, ut exuperantia prodigij loco habeatur, ut in Naxo. Sed alijs quibusdam locis omninò carent, ut apud Chalcidem Euboicam, parte quadam agri: Quod sic repetit Plinius: *In secere est fel non omnibus datum animalibus: In Eubœa Chalcide nullum pecori: in Naxo pregrande, geminumque ut prodigij loco utrumque habeatur aduenis: Idem ait: absinthium Ponticum appellatur à ponto, ubi pecora pinguiscant illo, & propter id sine felle reperiuntur.* Id quod etiam testatur Aelianus: Oves, inquit in Ponto, sine felle esse dicunt: Contra in Naxo insula duplici felle præditas. Idem Aelianus ait in regionibus perfrigidis cum niue, & hyeme vehementi anni tempus infestum est, fellis expers esse ouillum pecus, intraque ouilia compulsum, nouo pabulo non uti: Deinde ineunte vere cum ad pastiones proficiscitur felle impleri, quod ipsum Scythicis ouibus vsu maximè euenire solere dici. Inuenio etiam apud Plinium, ni fallor, in Scepsi Asiæ regione lienes minimos esse pecori tradi, & inde ad lienem inuenta remedia. Aristoteles oui lienem tribuit rotundum; idem, ouium, cæterarumque quadrupedum renes æquabiles esse scribit, non sicut bouum, qui tanquam ex multis exiguis renibus compositi videntur. Densius item seuum ouibus circa renes nasci, quàm cæteris animalibus. Et alibi tradit, renibus pingui vndiquè obductis, eas interire, idquè vbertate pabuli fieri, ut in Sicilia agro Leontino, vnde sero dici agere oues ad pascua pastores loci illius solere, quo minus capiant pabuli. Testatur Bellunensis in arietibus castratis in Syria adipem inter cutem, & carnem abundare, ut in porcis. De talo, siuè astragalo ipsius pecoris hunc in modum disserit Scaliger. Talus in alijs est ad poplitem, in hominibus ad pedem, quia datus est ob firmitudinem. Firmitas autem debebatur homini in pede, ad quem pertinebat onus totius corporis, quod per lineam rectam incumberet, & firmaret talus pedis flexionem. In quadrupede autem fibulam illam esse oportuit ad angulum, in quem os cruris superior, & inferius firuantur, ut quod deesset roboris in rectitudine, supplementum acciperet à fibula in obliquitate &c. Ouillis pedibus anterioribus, ac posterioribus concretio quædam inhaeret, parte, qua terram calcant (ut refert Leuinus Lemnius) vermiculi sub rotunda forma, lanuginosa intus, ac crinita congerie, qualis est in rosarum spongiolis, ac calicibus, quibus semen includitur, molli, tenuique lanugine implicitum: Exemi autem, inquit, tale quiddam sapius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculanti, ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine, atque assimile. Quod si quis aut incuria, aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa concretio non sit exempta, confestim nausea, ac stomachi dolore afficitur, omniquè momento ad ructus ac vomitationes incitatur. Persuasum autem promiscua multitudo, venenosum quid subesse huic concretioni, quod ut non ausim certò asseuerare, aut ijs assentiri: Ita facile crediderim, capillatam illam congeriem, pilosamquè lanuginem, quæ bisulcis fissisque ungulis inhaeret, concoctioni officere, atque ventriculo negotium facessere. Opilliones autem pastoresque ouium ea sunt opinione imbuti, nullum hoc animante in cursu fore velocius, omniaque quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quibus se fulciunt, subesset. Qua de re quid statui debeat, non ausim ex arte pronuntiare: hoc tantum testatus obseruasse me has pecudes fugitantes, ubi canes ac lupi prædæ inhiantes, illas insectantur, celerissimo quidem cursu se subducere, sed non longius progredi, ac mox respectantes subsistere, ea ut opinor ratione, quod præter pauidum animum, & meticulosum aliquid eas remoretur pedibus subditum, & quod anhelosæ sint, ac pulmonis vitij obnoxia &c. Caulis caudæ villosus est, quemadmodum vulpibus, & lupis, sed ouibus procerior, sed de latitudine & longitudine ouium in diuersis regionibus. Pellis densitatem insignem esse indicat Hesiodus, penetrari eam à Boreæ vi negans, cum aliàs, penetret pellem bouis, & caprarum, reddique rationem, quod ipsarum villi sint annui postquam enim venti illius vim delineasset, sic canit:

Θῆρες δὲ φρίσσουσ' ἡρὰς δ' ὕπνο μὴ ξὶ ἐόντων
 Τῶν ἐκ λείαν δέρμα κατὰ σκίον ἀλλαν, καὶ τῶν
 Ψυχρὰς εἰς διάνοι δασυτέρας περιόσσαν
 Καὶ τὴν διὰ πρὶν βοδὴν ἔρχεται, ἡ δὲ μὴ ἔχει
 Καὶ τὴν διὰ γὰρ ἀνοὶ τανύτριχα. πῶσα δ' ἔτι,
 Οὐκ ἐκ περὶ τριχὲς ἀντὶ τῶν, ἡ δὲ διὰ κοίτη.
 Ἰς αὖτις βορῆς, id est.
 Fera autem horrent, caudasque sub pudenda ponunt
 Ea etiam quarum vellere cutis densa est, & quas
 Frigidius exillens perflat, hirsuta, licet pectora habentes,

Fel.

Lib. 4.

part. 2.

Lib. 11. ca.

37.

3. de part.

c. 12.

Lien.

Seu.

Renes.

3. hist. c. 10

Talus.

Exer 124.

21.

Pedes.

Lib. 3. de

occult. nat.

mirat ults.

Oves cur nō

veloces.

Caulis cau-

da pellis.

Quin etiam bovis pellem penetrat, neque ipsum cohibet.

Etiamque per capram stat hirsutam: ouium autem greges non item,

Eo quod abnuunt ipsarum villi sunt non perficit

Vis venti borea.

Probl. sect. 10.38. Aristoteles id non pelli, sed pilis, siue lanis tribuit, his verbis: Sues hybernum pilum non amittunt, cum ceteræ quadrupedes, ut canes, & boues amittere soleant. Nimirum quoniam ceteræ quadrupedes magis obnoxiam frigori cutem habent, & pili refrigerati defluunt. Sus verò calidissimus est, & pilos habet pingui infixos, &c. Oues etiam, ac homines propter sui pili tum-

Pilus.

densitatem, tum copiam non ita affici appulsu frigoris possunt, non enim altius refrigerationi subire licet, ut possit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo seuocare. Qualis autem ouium pilus sit alias idem Aristoteles ostendit, sunt quæ mollem quidem, inquit, habeant pilum, sed minus tenuem, ut lepores, contra quam oues: Et rursus timida animalia ferè molles pilos habent, ut ceruus, lepus, & oues. Ceterum secundum pilum, lanamue, mitum est, quantum variet hoc pecus. Aristoteles author est, oues frigidi tractus contra quam homines affici. Scythas enim molli esse pilo; at oues Sauromaticas duro. Horatius oues Tarentinas pellitas cognominat:

Oues pellita cur dista.

Dulce pellitis ouibus Galeffi.

Non ut Glareanus (à quo immeritò vapulat Porphyrio) quasi crediderit aliquas oues esse absque pellibus, sed ut ostenderet magnam differentiam lanæ, nam quæ lanam habent duriores, non sunt pellitæ, idest, non teguntur pellibus, quales sunt montosæ, pascales, hirtæ, soloces, ut habet Lucilius.

Pascalipecore, ac montano burco, atque soloce.

Sed & lana etiam solox vocatur, & solocia Titinnio: Ego ab lana solocia ad puram data. At Tarentinæ, de quibus loquitur poeta, quod mollioris sine velleris, dicuntur pellitæ, teguntur enim contra aeris incommoda; Et Polybio dicuntur *μαλακὰ ποροβάνα*, de quibus quoque Varro libro secundo cap. 2. *Peraque, inquit, faciendum in ouibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, ut sunt*

Tarentina, & Altinates, pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici recte, vel lauari, ac parari possit: Hæc præcipua, ac stabula, ut sunt pura, maiorem acerbant diligentiam quam hirtis. Dicuntur eadem etiam Græcæ & tectæ, & Asiaticæ, quod sub tecto maiore ex parte alerentur, vel quod propter velleris precium integerentur, sed prior fortè etymologia verior: Nam quæ hirsuta sunt, Colonica dicebantur, quia in agris colebantur: Plinius: *Omnia summa genera duo, tectum, & colonicum; illud mollius, hoc in pascuis delicatius, quippe, cum rectum rubis pascatur. Beroaldus vir eruditus frater his Columellæ verbis, dissimilem rationem postulat; hirtum, atque Tarentinum; putat idem esse Tarentinum, & hirtum, magno sanè errore, quis nescit ita loqui Latinos, dissimilem naturam pecus habet atque homo? Plautus: Illi sunt alio ingenio, atque tu. Dicebantur, & apud Rhodios hæc pellitæ oves προβατα διμασθικα νομια. Colonica etiam montanæ dicuntur, unde ὄνεια ἰματια, idest montanum vestimentum, ex lana squalida, & non peccinata. Pollux: το δὲ ἀγριαὶ οἱ ἰματῖοι μῆσοι κομικὸι, ὥς ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ ἀγρίῳ, πτωχὰ ἰμαμῖνοι καλοῦν. Quanta verò sit lanæ diversitas penes regionum varietatem, mox ostendetur, ubi etiam de partium quarundam, ac potissimum caudæ varietate sermo fiet: Apposui iconem arietis nostratis hirsuti, longissimis pilis tecti; nec non alterius, in quo hoc potissimum memorabile, quod caput tantum & pedes haberet aterrimi coloris, & caudam longissimam. Nostrates autem non omnes fecundæ sunt, nam, ut ait Aristoteles, sunt in equorum, itemque in ovium genere, quæ nullam faciant prolem, sed multorum genus totum sterile est. Estque & in moribus differentia; reperiuntur enim, eodem Aristotele teste, oves feræ, & Dionysius Afer οἱ ἀγριοὶ οὐνοὶ vocat oves non feras, sed in agris pascuentes, & manentes sub dio: Ipsæ autem feræ nullo ferè negotio mansuescunt, author est Columella iniquens: Cum in municipium Gaditanum ex vicino Africa miri coloris sylvestres, ac feri arietes, sicut aliæ bestie munerarij deportarentur, pater meus quosdam mercatus in agro transfudit, atque mansuescitos testis ovibus admisit. Et apud Varronem legimus, oves quas pascimus, ortas esse ab ovibus feris, & capras, quas alimus, à capris feris: Idemque alibi ait: etiam nunc in locis multis genera pecudum ferarum sunt aliquot, vixit Phrygia ex ovibus, ubi greges videntur quam plurimi; ait idem pariter Quintus Fulvius Leporarium dici habere, in quo præter cætera alia animalia inclusa, sunt oves feræ: Et Iulius Capitolinus testatur suo tempore*

Colonica.

Oves feræ.

extitisse Gordiani syluam memorabilem, in qua picta tunc continerentur tum alia diuersa animalia, tum oues feræ centum, quæ omnia populo diripienda concesserat, die muneris, quod sextum edebat: Et Aelianus ait montes esse dici in intimis regionibus Indiæ, vbi quæ apud nos bestia domestica sunt, feræ sint, vt oues, capræ, boues: Sunt autem oues feræ, vt ex Opiano Gillius tradit, non multo quidem nostris ouibus domesticis maiores, sed certè ad currendum velociores, & ad pugnandum fortiores, tum retortis cornibus, tum infestis, & robustis frontibus armatæ, sæpe in syluis apros impetuosos ad terram abijciunt, & prosterunt, interdum impetu facto inter se pugnant, neque vbi semel pugna commissæ est, fas putant fugere, imò frontibus confertis alterutram esse necesse, aut victoriam referre, aut stratum iacere mortuam.

L O C V S.

Oues Abi-
bena.

Li. 3. c. 32.

Lib. 11. c.

29. & lib.

16. c. 31.

Exer. 217.

nu. 8.

Aries Adi-

main.

Lib. 7.

S. hi. c. 28.

NON hic quibus locis, hoc est, montanisne an campestribus, pallustribusue gaudeant hæc pecudes sum recitaturus, sed loca recitabo, in quibus vel à nostratibus euariant, vel copiosius, vel minus abundant. Abidenas itaque oues nullas videri albas, sed nigras omnes dici Aelianus prodidit, & alibi inquit: Aristotelis filius Nicomachus in Budianorū regione ait albam ouem nullā nasci, sed nigras omnes esse, quo ultimo loco fortasse pro Budiani legendum est Abideni, vel contrā primo Budiani pro Abideni. Vt cumque est id forsitan, aut à cali aut arietina, a felli magnitudine, sessoris patiens, tamen non ad eum usum, sed propter lac habeatur. Contrā quā nostratibus, fæminis cornua, maribus nulla: Ipse hoc animal, arietem nuncupat Adimain. De eodem Adimain sic scribit Ioannes Leo Africanus: Adimain animal domesticum, arietem forma refert, statura asinum. Aures habet oblongas, & pendulas. Libyci his animalibus pecoris vice vtuntur, quorum lacte maximam casei, & butyri copiam conficiunt: lanam tamen curtam gerant, habent mediocrem: fæminæ saltem cornua gestant: Ego quandam iuuenili seruire ductus, horum animalium dorso insidens, ad quartam milliarij partem delatus fui. In desertis Libyæ frequenter reperiuntur, alioquin rari, licet plerumque in agris Numidiæ videantur, quod prodigij loco habent; Hæc ille. In Aegypto lana ouium pilo propior, quā lanæ, teste Plinio, ex qua vestis detrita usu tingitur, rursusque æuo durat: Hæc regio, vt tradunt Aelianus, & Diodorus tam abundè herbida est, vt bis anno oues ex sese pariant, bisque tondantur. Sed & Aristoteles ait in Aegypto oues maiores esse quā in Græcia, eiusque rei causam attribui cibo, qui alijs largè, alijs parcè sit. At verò Italus quidam in libro de itinere ex Venetijs Hierosolymam, referente Gesnero, ait in Aegypto circa urbem Damia, tam verueces rotundis, & amplis caudis spectari tanti interdum ponderis, vt vix eas sustineant. Et Leo Afer historicus se vidisse affirmat, ouium Aegyptiacarum caudas quæ pondere suo libras quinquaginta, interdum verò centum viginti æquarent. Idem & Bellonius asserit, & Cardanus.

Esse tamen etiam in Aegypto vulgare nostrum ouium genus ex adiecta arietis imagine, quam ex antiquo lapide Aegyptione obelisco excerpti, manifestatur. In Aethiopia oues non habent lanam, quod testatur Diodorus Siculus & Dinon, referente Aeliano, ouillum ibi pecus a lana quidem inops esse ait, veruntamen pilis camelorum hirsutum esse: & Strabo asserit, oues apud Aethiopes lanam habere caprinam. Ioannes Bohemus, oues Aethiopum paruas esse scribit, additque incolae huius pecudis cauda pudenda sua obtegere, & apud Aristotelem legimus eisdem huius regionis oues, vel ad duodecim, vel ad tredecim annos vitam agere, Capras etiam ad decem, & undecim. In Africa arietes ipsi statim gignuntur cornuti, id enim Aristoteles tradidit, his verbis: In Africa statim arietes cornigeri generantur, nec solum mares, ut Homerus scribit, sed etiam feminae, quod Albertus Magnus nubiae peculiariter tribuit inquit: in Nubia regione Africae oues pariunt agnos cornutos, ibique non modò mares, sed & ipsae oues cornua gerunt: Cui miraculo æquandum est, quod in eadem Africa oues, teste Plinio, quarto tantum die bibant. Paulò verò antè diximus ex Columella, in municipium Gaditanum ex vicino Africae miri coloris, ac feros arietes cum deportarentur à patruo eius fuisse mercatos. Agrestes autem in Africa arietes in magna copia parere scribit Ioannes Bohemus in opere de moribus diuersarum gentium. Bis verò ibi oues parere scribit Aristoteles. Cornelius Celsus rationem reddit, quia lautè & voluptuariè viuunt, satietatis ita venerem comitum inquit esse, ut ibi oues bis in singulos annos pariant. Ioannes Leo Africanus arietem Africanum delineat in hæc verba: Neque his arietibus vllum ab alijs discrimen, præterquam in cauda, quam latissimam circumferunt, quæ cuique quò opimior est, eò crassior obtigit, adeo ut nonnullis decem aut viginti pendeant libras, cum sua sponte impinguntur: Verùm in Aegypto faciendis veruecibus plurimi intenti, fursure, hordeoque faginant, quibus adeo crassescit cauda, ut seipsos dimouere non possint: Verùm qui eorum curam gerunt, caudam exiguis vehiculis alligantes gradum promouere faciunt. Vidi in Asiota Aegypti ad Nilum Ciuitate, centum & quinquaginta millibus passuum ab Alcairo sita, huiusmodi caudas libras octuaginta ponderare, alijs se vidisse affirmantibus, quæ semiducentas (sic loquitur) libras expendissent. Omnis itaque horum animalium pinguedo in cauda, nec vsquam nisi Tuneti, & in Aegypto reperiuntur. Agrigentum Pindarus *μυλὰ βοτρυ* vocat, quasi pecudes pascens, huius Urbis nomine totam intelligens Siciliam, quæ hac pecude abundat. Anglia cur præstantissimam suppeditet lanam, Cardanus hanc affert rationem: pabula, inquit, sterilia subtilitatem lanæ augent, ideoque Anglica lana nunc, ut olim, Milesia, celebratur. Nec mirum cum nullum animal venenatum mittat Anglia, & sine luporum metu (nulli enim hodie in Anglia lupi reperiuntur) pecus vagetur. Rore cæli sitim sedant greges, ab omni alio potu arcantur, quòd aquæ ibi ouibus sint exitiales. Alij verò ouium lanam molliorem, & subtiliorem reddi aiunt, si depascantur agros vel nouales, antequam aretur; & relictos frumenti culmos statim à messe: Idque non solum lanam reddere meliorem, sed eadem opera agros fimo ouium stercoreari, & hoc præcipuè in Anglia à diligentioribus obseruari. Atqui Cardano ad stipulatur Polydorus Vergilius his verbis: Colles passim multi, nullis arboribus confiti, nullisque aquarum fontibus irrigui, in Anglia, qui herbam, tenuissimam, atque breuissimam producant, & tamen abundè ouibus pabulum suppeditant per eos ouium greges candidissimi vagantur, quæ siue cæli, siue bonitate terræ, mollia & longè omnium aliarum tenuissima ferunt vellera, sed terræ sterilitati id comprimis teste Virgilio assignandum est, qui ea de re sic docet:

Sic tibi lanitium cura, primum aspera sylua,

Lappaque tribulique absint, fuge pabula lata.

Et si verò nunc Anglicana lana multò est preciosissima, veteres tamen Scriptores de ea nihil meminerunt: nam Virgilius Milesiam ut optimam celebrat: alij alias (recitat hic Polydorus tannis, Angliuè lanigeris pecoris curam fuisse. Sed illos post ætatem Plinij, vel omninò tardissimè eam suscepisse, ac lanam per Francos Mercatores, ut viciniore, ad alias gentes delatam, quo factum est, ut Itali etiam nunc Anglicam lanam vocent Franciscam, perindè, quasi eam Francia ferat, & sic homines paulatim magis effecti sunt industrij. Est verò illud admiratione dignum, quod oues istæ præter rorem cælestem nullum bibunt potum, adeò ut etiam à pastoribus de industria à fontibus arceantur, quando experientia cognitum, dare bibere illis exitiale: nunquam autem oues Anglicanas bibere testatur etiam Bellonius. In Antandria, teste Aristotele, duo sunt fluuij, quorum alter candorem, alter nigriciem pecoribus facit, id quod Aelianus etiam memoria prodidit, ad diuersam potionem, inquit, colorum mutationem faciunt oues, quod quidem ipsum ex natura & vi anni vscis euenire eo anni

Lib. 4. c. 1.

l. 17. c. 10.

Lib. 17.

Lib. 1. c. 5.

Lib. 7. histor.

cap. 8.

Lib. 7. trac.

2. c. 4.

10. pro. 49.

Lib. 1.

Aries Afri-

cannus.

Lib. 6. de-

script. Afr.

Anglia la-

na.

Lib. 1. hist.

Anglic.

Georgic. 3.

Georgic. 4.

Lana Fran-

cisca.

Lib. 2. ob-

ser. c. 60.

anni tempore, cum ineuntur, solet. Itaque ex albis commutatio in nigras fit, contraque ex nigris in albas conuertuntur. Hæc cum ad Antandrum annum accidunt, tum ad Thraciæ fluium, cuius nomen Thracæ accolæ tibi dicent, tum verò ad Troiam Scamander, ex qua sua potantes oues fulvas facit, &c. In Apollonia, quæ regio est in sinu maris Ionij, oues tradidit Herodotus fuisse sacras Soli, quæ per diem secundum eum fluium pascerentur, qui è Lacmone Apolloniæ monte ad Oricum portum olim vocatum, in mare defluebat: Has per noctem, qui diuitijs, & nobilitate inter illos præstant singulari, per anni spacium domi seruare soliti fuerunt, cuius rei nos in exordio rationem reddidimus. *Apula lana*, ut ait Plinius, laudatissima, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica, albus in ea color nobilis, ut ait Martialis:

Velleribus primis Apulia, Parma secundis

Nobilis, Alatum terita laudat ouis.

*Li. 2. de Sen-
le. c. 36.*

Lib. 4. hist.

Ipsæ autem oues, villos breues, ut ait Plinius, nec nisi penulis celebres. Alit autem hæc regio plurimas oues, laudatissimas propterea quod, ut scribit Bernardinus Gomeſius, maritima cum sit saluginosum solum habeat, ideoque omnium in alendis pecoribus longè sit facundissima, est enim (inquit) summa dignum admiratione, quod cum terra inibi leuis, ac fabulosa sit, ideoque eius pascua haud frequenter, sed rara admodum, & perpusilla herba vireſcant, tantopere propagando gregi sufficiant. Tanta quippe herbulis illis inest vis, ut quamuis tenui ex pastu, à salugine tamen cum impinguato, tum ad excitandum pascendi appetitum optimè condito, incredibilis ea pecudum multitudo crescat, quæ non modo Neapolitanis, sed Venetis, atque illyricis populis sustentandis suppetat. Verùm de numero pecoris, & ex pascuis eorum redditu annuo clariùs his verbis Iouius: Verno tempore armenta, quæ niuosis Præcutinorum Pelignorumque montibus deducta, in herbidis apricis Apuliæ campis hyemem absumpserunt, à pastori- bus reduuntur, qui non procul à Gargano monte cum tranſeunt, portorium regijs Neapolitanis publicanis persolvere consueuerunt. Ex eo vectigali supra centum millia aureorum nummum quotannis penduntur: Quod Halli, recepto iam à Neapolitanis Ferdinando II. Aragonio, occupaturi, ad sanctum Seuerum, innumerabilem pecoris multitudinem coegerunt: Verùm cum pecuniam ex vectigali se exacturos sperarent, Ferdinandus vniuersum equitarum noctu Folia Apuliæ urbe emisit, accersitaque leui armatura Francisci Gonzagæ Mantuani, & tumultuatio prælio pluribus simul locis incho, magnâ pecoris partem auertit, & abripuit, eo euentu, ut Galli gregibus in vtriusque partis militum prædâ conuersis, & captis, dispersis que pastori- bus, fugatisque demum publicanis, omnem denique præoccupandæ pecuniæ facultatem amiserint. Erant, quod vix dictu credibile est, supra sexcenta millia minoris pecoris, maioris verò circiter ducenta millia. Fuit eius editi facinoris spectaculum valde deforme, & miserabile, cum eo tumultu innocent simorum populorum opes inexpectata clade conciderint: Videre enim erat milites inter se latronum more de prædâ decertare, armenta ipsa aspectu armatorum, & concursu rapientium, metu consternata vndique diffugere: pastores victos trahitum multoſoque contentionis genere cuncta permiscere, & quod propè ridiculum erat, milites desperatione maioris lucri, oues raptim detondere, alias iugulatas excoriare, ut lana, ac pellibus potirentur: hætenus Iouius. At verò Scipio Mazella Neapolitanus in descriptione regni Neapolitani, de eiusdem loci diuitijs, & redditibus scribens, testatur, anno millesimo quingentesimo octuagesimo secundo ex hoc pecoris vectigali, soluta fuisse autorum sexcenta, viginti duo millia, & centum sexaginta tres; minoris verò pecoris eo anno fuisse quadraginta septem, & sexaginta vnum millia; maioris verò nouem millia, & sexcenta. Arabia ita pecorum fertilis est, teste Diodoro, ut nationes plurimas vitam pastorum agentes innutiat. Herodotus duo ibi ait esse ouium genera admiratione digna, quæ nusquam alibi videntur: Vnum quod caudas habet tam longas, ut non sint tribus breuiores cubitis, si quis trahi sinat, vlcera contracturas cum per terram atteruntur. Nunc, inquit, vniſquisque pastorum hætenus est doctus arte fabili, ut ploſtella faciant, quæ singularum caudis subligent, super quæ ploſtella caudas ipsas alligent. Alterum genus ad cubitalem latitudinem caudas gerere, quæ omnia tanquam admiratione digna, ex Herodoto recitat Aelianus. Ultra Pelusiacum Ostium, vbi Arabia ad rubrum mare pertingit, quod Erythæum ab Erythro rege Perſei & Andromadæ filio, non solum à calore Vatro dicit appellari in ipso littore maris fontem esse idem Vatro scribit, teste Solino, quem si oues biberint, mutant vellerum qualitatem, & antea candida amittant, quod fuerit vique ad haustum, ac fuluo postmodum nigrescant colore. In Arabia Petrà tanta est pecorum, & camelorum multitudo, ut incolæ eorum lacte potissimum viuunt, ut scribit Christianus Adricomius in opere de terra Sancta. Vertomannus scribit in adibus regis Arabum fuisse perpinguem veru-ecem, cuius cauda, adeo obesa fuerit, ut libras quadraginta appenderet. In Arabia Felici, te-

ste Diodoro oves sunt, quæ pingues, & magnas habent caudas, & Vertomannus, prope Reame
urbem Arabiæ Felicis veruecum ait, reperiri genera, quorum cauda pondo esset librarum qua-
draginta quatuor, carere cornibus, adeoque esse obesos & pingues, ut vix incedere possint; Sed
& Ludouicus Bertema in Arabia Felici oves esse ait, quarum cauda viginti sex sit librarum,
additque ibidem arietes esse crinitos, usque in terram, Aries, cuius hic imago exhibetur, falso
quibusdam Indicus cognominatus ex Arabia Felici delatus perhibetur. Cornibus omnino ca-
ret, lanam habet promissam, cauda terram contingit. Arcadia montem habet Menalum oui-
bus refertum, sed & tota Arcadia, Homero atque etiam Orpheo *ωολύμνλος* cognominatur ab
ouium copia, unde, & Homerus Mercurium scribit in hymno de Pane, oves pautisse in Arcadia;
& Virgilius ibidem optima esse pecuaria propter montes, atque ideo etiam optimos pastores
Thyrsium, & Corydonem Arcades fingit,

Fortè sub arguta confederat Iluc Daphnis

Compuleruntq; greges Corydon, & Thyrsus in unum.

Thyrsus oves, Corydon, dissentas lætæ capellas,

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo.

Ecloga 7.

Argiuorum agri hoc eodem pecore olim abundabant, quemadmodum apud Homerum osten-
dit Diomedes genus suum exponens. Armenij etiam qui genus suum à Phrygibus deducunt,
Herodoto teste, *ωολυπρόβατοι* sunt. In Asia rubram habent lanam. Asiat vibs Aethiopica
oues habet, ut se vidisse testatur Leonius, cauda ad octuaginta pondo, sed & centum quinqua-
ginta extitisse refert, tantæq; amplitudinis, ut huiusmodi oves reliquum corpus ob solius cau-
dæ pondus loco mouere nequeant. Atticam lanam Athenæus tanquam præcipuam commen-
dat, & *παιδικα*, teste Suida, Atticæ pars est apud Lysiam, & alios Rhetores, sic dicta, quoniam
habebat ouium pascua, videntur sanè eadem oves pedicæ, vel pediacæ græcis dici, quæ hirtæ,
vel colonicæ latinis, vel pascales, ut Cato, & Lucilius nomenent, quasi pascuales, quod passim
pascantur. Baticis ouibus suis ex pabulo color, potu & aere natura fit, non arte ad quod re-
spexit Iuuenalis de Catullo loquens timente naufragium, ciecsturoque vestes.

Attica.

Lib. 12.

Batica.

Satyr. 12.

*Quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed & egregius fons
Viribus oculis, & B. ticus adiuvat aer.
Sunt autem ibi rubrae: Martialis de Corduba.*

*Albi quæ superas ones Geles
Nullo murice, nec cruore mendax
Sed in illis gregibus colore vius.*

Li. 9. epigr. Et rursus de Platano Cordubensi.

*62. In Tariffiatis domus est notissima terris,
Qua diues placidum Corduba Batini amat.
Vellera nativo pallens ubi flaua metallo,
Et limet Hesperium bractea vina pecus.*

Belgica la- Belgis tam copiosos, & ouium, & porcorum greges esse Strabo asserit, ut hinc, & saporum, &
na. salsamentorum abundantia, non solum Romæ, sed & pluribus Italiæ partibus suppeditet: la-
Lib. 4. nam autem asperam quidem esse, cæterum oblongis villis; unde & hirsuta texant sagula quæ la-
nas appellant. Gesnerus tamen oues quasdam ex inferiori Germania mollem, & crispam lanam
gerere ait, & suis Flemmingh nuncupari, idest, Flandricam. In Bæotia duo esse flumina opina-
tur Varro, referente Solino, natura licet separari, miraculo tamen non discrepante, quorum al-
terum inquit, si ouillum pecus debibat, pullum fieri coloris, quem induerit (videtur locus corru-
ptus; Gesnerus legit, pullum fieri colorem vellerum) alterius haustu quacumque vellerum fu-
sca sunt, in candidum verti. De Budianorum regione supra dictum, ubi de Abidenis. In Cævo-
la provincia arietes grandia gerunt cornua, ipsique sunt equinæ proceritatis, ut scribit Petrus
pa. 5. strab. Hispalensis, caudâ nihilominus perexiguam habent, ut refert Franciscus Vasquez apud Ramu-
24. sium. Camandu regio sic dicta ab urbe nominis eiusdem, arietes habet non minores asinis, &
Arietes ma- caudam ferentes tam longam, & latam ut triginta librarum pondus habeant, suntque pulcher-
*gnitudine*rimi, & pingues, atque ad esum optimi, ut tradit M. Paulus Venetus. Canusinis ouibus lana fulua
asinorum. est, teste Plinio, siue ruffa ut Martialis habet, *Roma magis fuscis, vestitur Galliaruffis.* Et Canu-
Li. 1. c. 22. sinatum Syrum dicit, pro Canusina veste ornato, ut, *Canusinatus nostri Syrus asserere solet.* La-
Lib. 11. nas istiusmodi erythras vocari inuenio. Cappadoces quantoperè hoc pecore abundant Strabo
Lana Ca- innuit; Persis quinquaginta millia ouium quotannis pendere scribens. Apud Chalcidem Eu-
nusina. boicam quadam agri parte oues felle omnino carere ex Aristotele, & Plinio supra dictum est;
Lib. 16. ca. In Chio insula oues esse minutissimas inopia pabuli, sed caseum tamen ex ijs laudatissimum fieri
32. tradit apud Aelianum Aeschylides in libro de agricultura; Cytisum enim folia fici, olæ
decidua ijs obijcere, & variorum leguminum paleas, quibus illæ in pabulo acquiescant, sed &
spinas quasdam ab ijs feri ait, & quibus quod emanarit lac coagulari, atque in optimum caseum
conuerti, quem Cynthium nominant, eiusque talentum venire drachmis centum & nonaginta.
Addit & agnos huius Insulæ egregios haberi, & maiore cæteris precio vendi: hæc Aelianus,
sed pro Cynthius fortassis legendum acanthius, nam hodieque spinam albam nouimus, cuius
semine, nec non & succo lac coagulatur, nullam verò spinam quæ lac caseo aptum præbeat, &
fistalem alicubi extare non negarim. In Cirno, siue Corsica oues signaculis distinctæ, ut refert
Caseus Diodorus, etiam nullo custode, patrono seruantur. In Clazomeniorum agris pecora, teste Her-
Cynthius. molao, procreari aiunt, alijs locis leucophæa, alijs pulla, alijs coracino colore. Coraxorum la-
Lib. 6. c. 6. nitium omnium pulcherrimum esse Strabo proficitur, ideoque admiscarios arietes talento emi.
Coraxorum Crathim fluium candorem facere in lanis, Theophrastus tradidit, teste Plinio: Cretenses, ut
lanitium. apud Bellonium legimus, arietum & caprarum tam numerosos greges habent, ut ex eorum ca-
Lib. 3. seo & lana magnam pecuniæ vim colligant. Idem asserit arietum ibidem genus esse, cuius ma-
gni greges alijs haud minores vulgò conspiciantur, præsertim in monte Ida, quos pastores Stri-
phoceri nominant, nostris in hoc dissimiles quòd nostri cornua inflexa, & contorta gestant, hi
Li. 1. c. 14. verò omnino erecta, ut vnicornu, in ambitu caniculata coeclæ in modum contorta. Cùm pri-
Cretensis mum tantos eorum greges conspiceret, ignarus veteres eius meminisse, in mentem (inquit) subi-
*arietis.*ijt inquirere, si quid cum vnicornu commune haberet. Arietem nostratem magnitudine non
superat. Illius effigiem hic subieciimus, non quod eam ab aliquo authore desumpserimus: nemo
etenim de eo quidquam tradidit (præter eius nomen, quod in Plinio legimus) eiusue iconem
præbuit: Hæcenus Bellonius. Cynocephali alunt ouillum, & caprinum pecus, & lac bibunt, te-
ste Aeliano. Erythræa Insula Straboni tantæ est fecunditatis, ut pecudes pabuli copia sit neces-
se exsecratione sanguinis purgari, additque inde fingi, quæ de Gerionis armentis produntur,
atque Eustathius in Dionysium Afrum Erythræam insulam esse dicit, vel eandem quæ Gades, vel
pro-

proximam freto vnus stadij discernente, eam pabuli vbertate ita gliscere, vt ouium lac, serum non habeat, & insuper ad conficiendum caseum multâ aquam admiscere oporteat propter pinguedinem, quin & intra triginta dies suffocari illic pecus dici, nisi aliquid sanguinis detrahatur. In Erethriorum agris pecora, teste Hermolao, procreari aiunt, aliis locis leucophaea, alijs pul-
 la, alijs coracino colore. De Gadibus eadem, quæ de Erythræa diximus, Strabo scribit: Phere-
 cides inquit, Gades Erythræam videtur appellasse, in qua Gerionem habitasse volunt extra co-
 lumnas Herculis: alij verò adiectam huic dictæ vbi insulam, quâ stadij intervallo Euripus inter-
 labens segregat. La titia pabuli summa: pecudum lac serum non efficit, caseumque multum im-
 miscentes aquam conficiunt, tantum exuberat pingue; trigesimo die animal suffocatur, nisi
 quicquam cruoris exhauriatur, herba quam pascuntur oues sicca quidem est, sed incredibilem
 gignit aruinam. Quibus ex rebus fabulam de Gerionis armentis confictam esse aiunt Idem
 Strabo Gadilenticam regionem esse describit post Halyos ossia vsque ad Armeniam, felicem
 quidem, & totam campestem, & omnium feracem, oues habere mollis pellis, & lanæ, id quod
 in tota Cappadocia, atque Ponto rarum (inquit) est. De Galeſo fluuio dicitur, vbi de Taren-
 to, Gallicas oues suo tempore earumque præcipuas Altinates preciosiores habitas tradit Colu-
 mella, Milesijs scilicet, Calabris, Apulisque. Scribit verò etiam Turnebus in Gallia Narbonensi
 lapideos campos thymo abundare, eoque infinita pecudum millia conuenisse, meminit, inquit,
 Plautus: *Vetula sunt Thymiana*; propter scilicet longinquitatem viæ macrescentes, ideoq; ma-
 la. Thymiania in veteribus libris reperisse scribit Ioaſchimus vtriusque linguæ hodie princeps,
 quæ vox quid significet, consulendum Apollinis oraculum, inquit, ibidem Turnebus, nisi thy-
 mum amantes explices, & hic etiam ait, se vidisse, quæ Thymiania defenderent, vt rei diuinæ ap-
 tas, quales emebantur à parciorebus, viliores, & macriores, additque etiam se & minæ legen-
 dum esse existimasse, sed quin thymianæ tueamur, & defendamus, nihil esse videri causâ. Apud
 Garamantas ouillum à pecus carne, & lacte alitur, teste Aeliano. In Gariata Scotia regione est
 mons

Lib. 3.

Lib. 12.

Gallica

oues.

Lib. 24. ca.

11.

Lib. 2. de
venat.
Lib. 17.
cap. 1.

mons quidam Dounder, aureus ab incolis appellatus, inquit Hector Boethius in descriptione Scotia, quod oves in eo flauæ sint, habentes dentes coloris aurei planè, carnes verò velut crocò tinctas, pauloque plus quàm ea est, quam ferunt lanam. In Gortynide Oppianus, vt refert Aelianus tradit, & ruffas, & quadricornes esse oves. De Gotlandia, idest, bonæ terræ, arietibus, & agnis in hæc verba scribit Olaus magnus: Insula est in Gothico mari, regno Gothorum, seu Suetiæ subiecta, Gothlandia, idest, bona terra ab omnibus eam frequentantibus sic nominata, eo quod inter aquilonares insulas meritò felix, & abundans, ob plures naturæ dotes computari, & magnificari debeat. Hæc arietes, siue verueces cæteris robustiores, & proceriores producit, quibus quaterna, vel octona cornua crescunt, tantumque ferociæ à cornibus mutuant, vt tempore coitus, nisi ferra, vel lima demantur, cæteris animantibus sint nocumento, ipsique pastori rebelles, lanam habent longam, & mollem, quam aliquando Romæ exigua veste resolutam artifices birera facientes, mirè commendarunt. Heluetia, testante Gesnero, cum alibi, tum etiam in summis Alpibus oves alit, idque altius quàm capras, capræ enim frutices sequuntur, qui excelsis cacuminibus defunt. In Hestiotide (vetus lectio Hestia quæ vox nusquam reperitur, Hermodolus Hestiam mavult legere, quæ pars fuit Thessaliæ, Straboni, Ptolomæo, & cæteris, Homero verò & Thucididi, oppidum Eubœæ: Stephanus & in Acarnania vibem huius nominis esse dicit) fontes duos esse tradit Eudicus, referente Pinio, Ceronem, ex quo habentes oves nigræ fiant: Mellan, ex quo albæ; ex utroque verò variæ. Hirta insula Hebridum vna ab ouibus quas prisca lingua hirt Scoti vocant dicta, vt habet Hector Boethius in descriptione Scotia, fert enim, inquit, oves, vel maximos hircos altitudine superantes, cornua bubulis crassitudine aqua, sed longitudine aliquanto etiam superantia, præterea caudas in terram vsque prominentes habentes: cincta est hæc insula rupibus vndique altissimis, nisi qua angustio difficilique portu vix nauem recipit, olim haud sine discrimine, nunc tantum Solstitio a stiuo ad eam accessus patet, quo tempore Sacerdos à Leuissa vicina insula nauigio ad eos accedit, infantes eo anno natos baptismatis sacro tincturus, atque aliquot exinde dies illic remanens sacra administrat, quibus peractis, ac receptis ex bona fide omnium rerum eo anno natarum decimis, ad suos reuertitur.

Hispania
oues.

Lib. 1. de
re. Hispan.

In Histor.
Hispan.

Hispania, vt testatur Plinius, lanæ nigri vel lleris habet præcipuas, quod & Strabo meminit, in Hispania lanitium coracino colore nasci tradens. Marineus verò in Hispania oves innumeras haberi scribit, multos se ibi pastores nouisse inquit, quorum vnusquisque ouium triginta milia possidebat, idcirco lanas mollissimas earum non Hispaniæ solum populis, sed externis etiam gentibus abundantissimè suggeri: Et Damianus à Goes, eques Lusitanus tradit, hæc etiam tempestatem in Hispania regulos multos, quos pastores, inquit, Hispani vocant, tricena, & quadragena millia ouium possidere, & magnam boom, mulorumque multitudinem. Ex quo apparet, aut frustra iactari à Strabone, in Hispania talentari precio arietes admissarios emi, & ad nos quoque admissarios, & asinas ad foeturam quadragenis se fletijs: Strabonis verò verba sunt peculiariter de Batia, nimirum isthac latine expressa: multa autem vestis antea inde veniebat, nunc autem lanæ magis quàm à Coraxis, pulchritudine eximia, siquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admissuram. In eadem regione agnos largius quam alicubi nutrire, asserit Iulius Alexandrinus. Icaria insula nunc Nicaria appellata, non admodum montibus prædita, atque raris syluis, sed frumentis, & optimis pascuis pro ouibus abundat, è quibus ingentem caseorum numerum colligi, testis est Bellonius. Ida mons *μαλαγής* à græcis appellatur, ab ouium multitudine quasi *πολυπροβατός*, nam *μαλαγή* apud eos significat vellus, seu pellem lanatam. Ager ad Illyrium spectans, pascendis ouibus perquam idoneus, vt tradit Strabo. Ferunt apud Illyrios pecora (*τα βοσκόμενα*, capras & oves intelligo) bis annos parere, & quidem plerumque geminos, inquit Aristoteles, multa verò etiam ternos & quaternos, quandoque etiam quinos, & plures. Item lactis sexquicongium in diem ab eis emulgeri. Idorum oves alicubi caudas cubitum latas habere Ctesias tradit, teste Aeliano, qui alias etiam scribit, oves Indiæ & capras ad maximorum magnitudinem asinorum accedere audiuisse se, quattuor foetus cum plerumque pariunt, tres verò cum minimum: nunquam enim ibi, inquit, neque ouillum pecus, neque caprinum tribus minus edit. Caudæ ouillæ longitudo ad pedes vsque pertinet, caprina verò ad eam procedit longitudinem, vt terram ferè contingat, idcirco eas pastores ouibus matricibus abscindunt, quod tum sit facilius incantur, tum ex earum adipe oleum exprimitur. Arietum quoque dissecant caudas, atque adipem extrahunt, & iterum consuunt. Eatenusque deinde sectio coniunctissimè committitur, cicatricis, vt ne tenue vestigium appareat. Hæc itaque Aelianus, quorum præcipua ex eodem Ctesia descripta sunt. Idem Aelianus montes esse dici ait in intimis regionibus Indiæ, vbi quæ apud nos ipsos bestiarum domesticarum sunt, feræ esse aiunt vti oves, boues, & capras. Nos paulò antè cum ageremus de Arabia Felici, Arietis, seu

verue-

- cis peregrini imaginem exhibuimus, cuius cauda ad terram vsque pertingit, at Iulianus Gryphonius sororis meae filius Roma ex Pontificia ne, an ex Cardinalis, vel alterius Principis aula, aliud mihi communicauit genus arietis planè sine cornibus & cauda, loco eius nescio quid habens extuberans, & sub mento veluti palearia; totus candicat præter caput, & extremas ungulas, quæ sunt nigra. Indici arietis nomine etiam missus alter iste, insigniter mutonatus, reflexis, & conuolutis cornibus, quæ ut & totum caput, excepto rostro, coloris est cornei; rostrum autem, pedes & testæ, caudæq; pars inferior candicant, cætera rufus. Istiæ, seu potius Histriæ, Liburniæque lana pilo propior quam lanæ, ut ait Plinius. In Italia genus quoddam arietum esse tradit Gesnerus ex relatione cuiusdam suæ amici, quod natura & ab ineunte ætate quaternæ, aut sena cornua aliquando gerat, sed hos imbelles esse, tenui, ac infirmo corpore, lana inutili. Laodicea oues in Asia breues villo summam nobilitatem habent, teste Plinio. Strabo Laodicensis, inquit, ager, qui ad Lycum amnem cognominatur, oues gignit præstantissimas, non solum mollitie lanæ, sed etiam colore coracino, itaque magnum inde faciunt quæstum. Hermolaus tamen ait alijs locis in illis agris pecora esse leucophæa, alijs paullo, alijs coracino colore; de eodem vellere meminit Plinius in octauo, ubi & pulliginem coloris genus facit, ut idem annotat Hermolaus. Liburniæ lana propior est pilo, quam lanæ, pexis aliena vestibus, ut loquitur Plinius, & quam sola ars scutulato textu commendat in Lusitania. Luguria, ut meminit Strabo, lanam habet *τραχέαν*, idest, hirtam, ex qua *τό πλῆθος τῆς οἰκίας τῶν Ἰταλιανῶν*, idest, ut vertit interpretes, bona pars seruitiorum vestitur. Ex eadem Liguria Cebanum cognomento caseum mitti ouium maximè lactis, author est Plinius. Lipata insula quæ hodieque nomen retinet, nisi fallat Leander, antea dicebatur *μυλογονίη* ab ouium prouentu, quamuis Ottelinis ab initio scribit per *s*. Inter Lusitaniæ fertilitatem, quam pluribus describit Athenæus ex Polybio agnistrum vel quatuor obolorum præcium esse consueuisse ait, suem, quæ ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in coenam emi, ouem duabus. In Libya ut citat quidam tanquam ex Aristotele, citò apparent cornua in capitibus arietum, & secundum Homerum, arietum etiam fæminæ cornutæ sunt, sed Gesnerus arbitrat pro ceruis falsò interpretem transulisse arietes, ex Hebraica scilicet, vel Arabica lingua, quoniam eel, vel aïl arietem significat, aïl ceruum, eoq; maximè cum vtræque vox eisdem scribatur literis, ut nisi puncta accesserint, non sit discernere præterquam ex sensu: Ipse tamen Gesnerus in historia de boue citat hoc Heodoti. In Scythia maximum frigus mihi videtur esse causa, cur omnino cornua bouino generi non succrescant, sententiæ meæ adstipulante Homeri carmine, quod ita habet:

Et Libyen ubi sunt cornuti protinus agni.

- Odysf. 4.* Quod rectè, dicunt in locis calidis maturè cornua existere, nam in vehementibus frigoribus aut non oriuntur statim pecoribus cornua, aut si oriuntur, vix oriuntur. In Lycaonia vicum esse in vrbis modum prope Garszabora, scribit Strabo, eamque regionem quamquam sit sicca, oues

tamen mirificè nutrire, sed asperas producere lanas, ex quibus maximas nonnulli comparent diuitias. Amyntam autem suprâ trecentos ouium greges in his locis habuisse. Lydiæ & Macedonica oues ex piscibus pinguescere dicuntur, ut meminit Aelianus. Theophrastus verò tradit, teste Plinio, in Macedonia, qui candida sibi nasci pecora velint, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. In Madagascaria insula, tanta est ouium copia, ut tres vel quatuor cochleari stanneo commutarent, reperiri etiam ibi oues caudis maximi ponderis, ut icon ipsa ostendit, testantur Bataui in prima parte descriptionis itineris sui naualis in Indiam Orientalem. In Magnesia oues, teste Aristotele, bis pariunt. Massagetarum montani habent oues, non tamen multas, quas minimè occidunt, lactis, & lanæ gratia parcentes, ex qua vestes sibi campestres conficiunt, & quamvis regionem culturæ aptam habeant, eam tamen non colunt, sed ex ouibus piscibusque, Scytharum, Nomadumque more viuunt. Mediolanensis lana, teste Strabone, eiusdem cum Ligustica bonitatis, atque usus. In Mesopotamia bis parere oues tradidit Albertus: In terris calidis, inquit, & humidis, bis oues concipiunt sicut in Mesopotamia, & D. Hieronymus scribit, ouium Mesopotanicarum, & Italicarum unam esse naturam, ut bis pariât, unde inquit in Virgilio: *Bis grande pecudes, bis pomis utilis arbor*. At verò Q. Curtius Mesopotamiæ agri, inquit, tam vberi, & pingui solo sunt, ut à pastu repelli dicantur, ne satietas perimat: Causa fertilitatis est humor, qui ex utroque amne manat, nimirum Euphrate, & Tigri, toto ferè solo per venas aquarum resudante. Oves ex Mileto tanquam præcipuas commendat Athenæus, his verbis: Clitus Aristotelicus in ijs quæ scripsit de Mileto asserit, Polycratem famulum illum Tyrannum, omnia quæ erant ob delicias, congregasse, atque inter ea oues ex Mileto, & ex Attica. Meloesia (μυλαιοσα) Insula est ex Syrenusis è regione Lacinij extremi Italiæ promontorii, non tam à pomorum quam à pecoris abundantia dicta. Mileticæ oues tertium bonitatis locum obtinent, Columellæ iudicio. Apud Moscos, siue Moscouitas in desertis cæpis circa Boristhenem, Tanain, & Rha, ouis est syluestris, quam ipsi Scigach, Poloni Solhac appellant, narrante Sigismundo Barone, magnitudine capreolæ, breuioribus tamen pedibus, cornibus in altum porrectis, & quibusdam circulis notatis (ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faciunt) velocissimi cursus, & altissimorum salutum. In Mutinensi agro lana, ut meminit Strabo, est mollis, & ea potissimum regio, quæ ad fluuium Scutanam pertinent, fert omnium longè optimam. Nabathæi, eodem Strabone teste, oues habent albas. In Naxo insula oues duplici esse felle Aelianus, & Plinius testantur. Apud Nomades præsertim in locis Aethiopiæ vicinis, oues carne, & lacte nutriti, ut refert idem Strabo. In Orcadibus insulis oues penè omnes geminos, imò plerumque, tri-geminos partus edunt, ut scribit Hector Boethius in descript. Scothiæ. Ormenium Homerus *Φολύμυλον* vocat, quia hoc pecudis genere abundat. Apud Pancheam oues plurimum ab alijs differunt mollitie, teste Diodoro. Circa Parauium oues lanam habent mediocrem, ut ex Strabone scribit Bayphius, ex qua preciosissima tapeta, & gausapinæ fiunt. Iuuenalis ibi etiam pelles agninas olim commendatas fuisse indicat, cum ait:

Euganea quantumvis mollior agna.

Parmenses lanas veteres post Tarentinas commendarunt. Non procul à Patrensi ciuitate fluuium esse memorat Pausanias, Miligum, & post illum, alium Charadrum, ex quo pecora tempore veris bibentia, ut plurimum mares parere dicantur, eamque ob causam pastores in diuersam à flumine partem ea abigant, bubus tantum exceptis, quoniam tauri eis ad sacrificia, & labores, vaccis vtiliores sint, inter reliqua verò pecora fæminæ maribus præferantur. In Perù regione, quod sit calida, oues ad asellorum magnitudinem crescere, asserit Cardanus in opere de rerum varietate, longis cruribus, crasso corpore, capite longo, collo, & effigie quasi Cameli, carne optima, agnorum maximè, castratos aratum ducere & dorso ferre ligna, & alia, non claudere, nec molestos esse, colore esse albo, nigro, & cinereo. Et Levinus Apollinus Gandoburganus Middelburgensis in opere de Peruiæ regionis inuentione, & rebus in ea gestis de hisce ouibus diligenter in hæc verba scribit: Equorum egentiam quamquam imparibus, & ineptis ad bellum viribus, ouium copia supplet, quæ equis magnitudine pares, & cetera forma præter torosi pectoris strumam camelis per similes, quinquaginta onerum pondo sustinet, & virum in terga sublatum ad aliquot passuum millia vehunt, venci tamen si urgeantur, sedentes ore conuerso ringentes fædo odore conspurcant si onusta sint, tum humi se acclinant, nec inde vlla verberum vehementia, ipsis asinis contumaciores, nisi penitus clitellis exonerentur, propelli possunt, vtile profecto animantium genus non ad supplendam modò absentiam equorum in sarcinis, virisque vehendis commoditatem, sed ad alimoniam etiam, & optimi lucris usum: lanæ enim tenuitate, longitudoque, & copia facillè nostras superant, & ipsius carnis suauis gratitudine veruecium, atque iuuen-
scitum nostratum delectabilem saporem adæquant, frumeto vescuntur, sed paucissimi cibi sunt,

Lib. 12.

Lib. 15. ca. 25.

Lana Mesopotamice fertilitas.

Mesopotamia fertilitas.

Lib. 12. ca. 19.

Milesia oues.

Lib. 5. Mutinensis lana.

Lib. 16.

Lib. 17.

Lib. 1. Illiad.

Lib. 9. c. 10.

In Achaia.

Lib. 7. c. 31.

Lib. 1.

Oves equorum vicem

supplentes.

vsque adeo ferè exigui potus, ut illo triduo, quatrduove abstineant: Barbari si quando vulgari epulo solemne festum celebrare decreuerint, ad ferinæ carnis apparatus mirificam venationem instituunt, quinque, quatuorve hominum millia latum aliquot iugerorum ambitum complectuntur, gradatimque ad cantici strepitum propinquantes in continentem pederentim coronam subeant, ita deinde horribili clamore excitas lustris feras, & pauido discursu effugere conantes, sed arcta corona circumclusas magna multitudine rapiunt, cæduntque. In Phrygia ouium ferarum greges videri, supra ex Varrone diximus. Circa Piscenas provinciæ Narbonensis lana Istriae, & Liburnicæ similis teste Plinio, id est pilo propior, quàm lana, Pistorium ad Præ-tum in Hetruria agnorum pelles subministrat nigras, atque optimas, quæ hodie maioris sunt quàm olim Cuniculi Anglici, ut scribit Ioannes Laurentius de Anania in sua Cosmographia. *Li. 14. epi-* Potentia iuxta Alpes, oues habet cani velleris, unde apud Martialem lana Poletina sic de *gram. 157* loquuntur:

*Non tantum pullo lugentes vellere lanas,
Sed solet & calices hac dare terra suos.
Lana quidem tristes, sed tonlis apta ministris,
Quales non primo de grege mensa vocat.*

Lib. 12. In Ponto atque Cappadocia, ut memorat Strabo, perrarum est ut oues mollem pellem, & lanam habeant. Dicunt autem oues ibi sine felle esse, Plinius id testatur his verbis: *ac synchium* Ponticum appellatur à Ponto, ubi pecora pingua sunt illo, & ibi id sine felle reperiuntur. Apud Phyllos Indos (nam sunt etiam alij in Africa) oues, teste Aeliano, agnos nostros magnitudine non superant. Idem de Pygmæorum ouibus memoria prodidit Ctesias. Pyrrhicas oues in Epyro provenire, tradit Aristoteles, egregia magnitudine à Pyrrho rege ita cognominatas. Apud Rhetos, ut ex amici cuiusdam literis se accepisse tradit Gesnerus, arietes prouectæ ætatis, puta sex, aut septem annorum ad priora cornua producunt alia veluti adnata parua, bina vel terna, vel etiam plura, illa autem non ante quintum, aut sextum annum adnasci, primis interim proficientibus robore, & crassitie: eosdem robustos, ac feroces esse, & à pastoribus aliquando ad pugnam hostiliter concurrentes inequitari. Sabæorum mare albo colore esse videtur, cui insulæ Felices sunt propinquæ, & in ijs pecora, teste Diodoro, etiam omnino alba, cornua feminis natura defuncti: Sardiniam Aelianus optimam pecorum parentem nuncupat. Sauomaticæ oues duro sunt pilo, ut ait Aristoteles, contrà ac Scythæ, quibus pilus est mollis. Scamander amnis, ut idem Aristoteles ait, oues flauas reddere, creditur, ideoque Xanthum nuncupatum pro Scamandro ab Homero. Scepsis Asiæ regio appellatur, in qua lienes minimos esse pecori tradunt & inde ad lienem inuenta remedia. Apud Scythos in parte quadam Angustæ regionis, cui nomen vallis eske oues tam mollem, candidam, delicatamque & tam subtili villo lanam ferre asserit Hector Boetius in Scythiæ descriptione, ut vix similis in tota reperiatur Albione. In Scythia oues, equos, & multos sæpe præ frigore mori Dionysius Afer annotavit; Aelianus verò in regionibus perfrigidis, inquit, cum niue, & hyeme vehementi, anni tempus infestum est, fellis expertus est ouillum pecus intra enim ouilia compulsum nouo pabulo non vititur, deinde ineunte vere cum ad pastiones proficiscuntur, felle impletur, quod ipsum Scythicis ouibus vsu maximè euenire lolere aiunt. Paulò superius diximus in Scythia, Herodotum scribere agnos nasci excornes. Sunt & in Septentrione aticubi arietes mutili, Siciliam laudatas subministrare oues discimus ex hoc Virgilij:

*Mille mea Siculis arant in montibus agna
Et mihi non æstate nouum, non frigore desit.*

Imitatus enim est poeta Theocritum, cuius versus de pecoris præstantia, atque fructibus insulæ huius pabulo vberissimæ sunt hi:

*Αλλ' αὐτὸς τοῖκτος εἶμι, ἑστὶ χίλια βοῦκα,
Κὴ τῦτ' αὖτὸ πρῶτισσι δαίμων γαλαπίνω,
Τὸρὸς δ' ἔλπειμ' ἢ τ' ἐν Σίρει, ἢ τ' ἐν οὐωρῇ
Οὐ χειμῶνος ἀπρῶ. παρὸν δ' ὑπὲρ αὖθις αἰεὶ, id est,
Verum ego ille, qui talis sum, oues mille pascō:
Et lac optimum, quod ex illis mulgetur, bibo:
Nec castus mihi debet in æstate, neque in autumno,
Neque summa etiam hyeme: fœcella enim sunt onerata semper.*

Oues Syriæ Sybarim fluuium nigratiam bobus, ac pecoribus præstare, Theophrastus, teste Plinio, scriptum reliquit. In Syria Aristoteles, ait oues esse cauda lata ad cubiti mensuram. Plinius paulò aliter: Syrtæ, inquit, cubitales ouium cauda plurimumque in ea parte lanig. Varro verò & Crescen-

Crescentiensis in caudis obferuare iubent, vt sint in Syria breuib, in Italia prolixis. Tarentina lanam prædicant Plinius, inquiens habere oues suæ puliginis, & circa id oues summam nobilitatem habere, & Varro ait: *oues pellite propter lana bonitatem, vt sunt Tarentina, & Altinate: pellibus integuntur, ne lana inquiescat, quo minus, vel infici rectè possit vellari, ac parari.* Et Palladius, Tarentinas oues, siue græcas moris esse stabulo potius quàm campo nutrire, & pertusis stabulis solum, in quo clauduntur, insternere, vt sic tuta cubilia propter iniuriam preciosi velleris, humor reddat elabens, tribusque per annum totum diebus aprico die oues ungere oportere oleo, & vino, nec non & propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum, vel galbanum vel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter vri oportere: Scribit & Columella hoc pecus Tarentinum vel græcum, nisi cum Domini præsentia est, vix expedire haberi, quod & curam & cibum maiorem desiderat, nam cum sit vniuersum genus lanigerum, cæteris pecudibus mollius tum ex omnibus Tarentinum est mollissimum, quod nullam Domini, aut magistri inertiam sustinet, multoq; minus auaritiā, nec æstus, nec frigoris patiens. Rarò foris, plerumq; domi alitur, & est audissimum cibi, cui si detrahatur fraude villici, clades sequitur gregem. Singula capita per hyemem rectè pascuntur ad præsepia tribus hordei, vel fuscæ cum suis valvulis fabæ, aut cicerculæ quatuor sextarijs, ita vt & aridam frondem præbeat, aut fuscā vel viridem medicam, cytisumve, tum etiam cordi fani septena pondo, aut leguminum paleas assiatim. Minimus agnis vendundis in hac pecude, vel vllus lactis redditus haberi potest, nam qui & submoueri debent, paucissimos post dies, quam editi sunt, immaturi ferè matantur, orbæque nati suis matres alienæ soboli præbent vbera, quippe singuli agni binis nutriticibus submittuntur, nec quicquam subtrahi submissis expedit, quo saturior lactis agnus celeriter confirmetur, & parva nutriti cōsociata minus laborer in educatione fætus sui quàm ob causam diligenti cura seruandū est, vt & suis quotidie matribus, & alienis non amantibus agni subruentur. Plures autem in eiusmodi gregibus, quàm in hirtis masculos enutrire oportet, nam priusquam fæminas inire possint mares castrati cum bimatum expleuerint, enecantur, & pelles eorum propter pulchritudinem lanæ maiori precio, quàm alia velleri, mercantibus traduntur. Liberis autem campis & omni furculo, ruboque vacantibus ouem græcam pascere meminerimus, ne & lana carpantur, & tegumen. Nec tamen ea minus sedulam curam foris, quia non quotidie procedit in pascua, sed maiorem domesticam postulat; nam sapius detergenda, & refrigeranda est, sapius eius lana diducenda, vinoq; & oleo insuccanda, nonnunquam à toto est eluenda, si diei permittit apicitas, idque ter anno fieri sat est &c. Tarentina idem pascua celebrat Virgilius, inquiens:

Lana Tarentina,

Oues Tarentina quales, & vbera alenda.

2. Georgic.

Egl. 2.

*Sin armenta magis studiū, vitulosque tueros
Aut fatus ouium, aut vrentes culta capellas,
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascuntem vitulos herboso flumine Cycnos,
Non liquidi gregibus fontes, non graminis desunt
Et quantum longis carpent armenta aiebus,
Exigua tantum gelidus vos nocte reponet.*

Oues verò etiam Calphurnianus pastor prædicat:
*Nil sub vberibus balantes pascimus agnos,
Totque Tarentina præbant mihi velleri matres.*

Maximè verò iuxta Tarentum Galefus fluuius mollior lanæ propter pasturæ copiam, & dulcedinem commendatur, vnde illud Horatii:

*Vnde si parca prohibent iniqua**Dulce pellitis ouibus Galefus**Flumen, & regnata petam laconi**Rura Phalantho.*

Meminit, & Martialis, de Erotio puella loquens:

*Puella sentibus dulcior mihi cycnis**Agna Galefus mollior Phalantho.*

Quo loco alij legunt Phalantini, à Phalante conditore Tarenti. Idem Horatius Tarentum molle cum dixit, si Macrobio credimus, errasse videri potest, qui etymologiam respiciens idem esse Terentum, & Tarentum crediderit, nam quæ dicuntur oues Tarentinæ, eas Terentinas debere dici credit, quod Terentum Sabinorum sit molle: Sed Flaccus, inquit Turnebus potius ad populi fortassis mores, quàm vocis mutationem respexit. Faberinus verò

Tarentum molle cur dictum.

Lib. 2. Satyr. 4.

Li. 1. c. 24.

Li. 3. c. 18.

verò apud Macrobinum. Tarentinas oves, inquit, & nuces dicunt, quæ sunt Terentinæ à Tere-
no quod est Sabinorum lingua molle, unde Terentios quoque dictos putat Varro, hinc mollem
Tarentum dixit Horatius, & apud Varinum legimus, τέντα græci vocant τα ἀνολα, id est, te-
nera, & mollia. Circa Tarnasari urbem Indiæ tanta est pecudum copiam, referente Vertoman-
no, ut duodeni verueces singulo aureo veneant, additque conspici illic verueces alios cornua
haud absimilia damis habentes, nostris longè maiores, ferocioreque. In Tartariæ regione Ca-
mandu arietes sunt non minores asinis, ut tradit Paulus Venetus, caudæ tam longæ & latæ, ut
triginta librarum pondus æquens, pulcherrimæ & cibi optimi. Tegea oppidum est Arcadiæ,
quia pecoribus abundat, ἑυμυκλος dicta à Simonide poeta in Tegeates, hoc est, eius vrbis inco-
las, qui contra vim Lacedæmoniorum patriam suam defenderunt, scribens hoc epigramma,
quo eos ἰουδομάχης, quasi fortes, siue rectè in faciem pugnantes vocat, ne si ipsi debellantur, to-
tius Græciæ libertas pereat, destruaturque:

Εὐθυμάχῃ ἀνδρῶν μισώμεθα, τῶν δὲ πύμβος

Οἱ θᾶτον, ἑυμυκλὸς ῥυόμενοι Τέγεαν.

Αἰχμηταὶ ποδὶ πόλιος, ἵνα σβίσαι μὴ καθέλῃται

Ελλάς ἀποφθιμένης, κάρτος ἰλιουδρίας.

Tibareni populi sunt Trapezonti imminentes, Chalybibus vicini, ovium præstantissimi cultor-
es, ut dicit Priscianus, seu Rhemnius in Dionysij Geographia, ubi ponitur hic versus:

Hic pecorum est dives nimis, et gens Tibarenum.

Odys. M. Eustathius in Dionysium iuxta minorem Armeniam habitare scribit, & πούρρηται dici. In
Trinacria, sicuti recensuit Homerus, veteres fabulati sunt Solem habuisse proprios ovium gre-
ges & boum armenta, quæ Horæ, & Nymphæ pascere. Hæc non procul à Tarnaro fuisse scri-
bit idem Homerus. Ex Turditaniam Hispaniæ frequens olim vestitus veniebat, ut fuit Strabone,
nunc verò Coraxorum, inquit, amplius lanitium omnium pulcherrimum, unde admissarij arie-
tes talento emuntur telarum exuperans tenuitas, atque copia, quas Salriatæ construunt. Apud
Vmbricos pecora τα βροκήματα) ter anno parere dici tradit Aristoteles.

E L E C T I O.

Li. 3. de re
rustic.

VARRO censet, inquit Conradus Heresbachius, prius ætatis rationem habendam,
oves comparaturo, ut neque vetulæ, neque meræ agnæ sint, quod alteræ iam non-
dum, alteræ iam non possunt dare fructum, sed ea melior ætas, quam sequitur spes,
quam ea quàm mors; bimæ igitur eligendæ, quæ trimatum excelesierit, reijciendæ. Aetas in
dentibus cognoscitur, nam vetulis ambesi. Deinde ovem quærendam amplo corpore, lanam
multa & molli, villis altis, ac densis toto corpore; maximè circum ceruicem, & collum, ven-
trem quoque ut habeat lanosum (quæ collo, & ventre non sunt pilosæ, apicæ vocatas fuisse
antea dictum est, quas reijciebant) ceruice proluxa, ampliveteri, cruribus humilibus. Si non
nisi lanatas, & intonsas comparaueris, melius coloris vnitas apparebit. Color albus cum sit
optimus, tum etiam vtilissimus, quod ex eo alij plurimi fiant colores, ipse verò non ex alio,
tamen non desit pretium apud quosdam fusco, & pullo, atque etiam rutilo, quem vocant
ἐρυθρόν, canam comam improbabis, quod sit incerti coloris. Nestor Iliados K, exploratori
adituro Troianorum castra promittit donandam à singulis optimatibus græcis οὐν μελαιναὶ θηλαὶ
ὁ πορρῆται, ovem nigram, & gravidam, tēste Columella: Florentinus, interprete Andrea à La-
cuna, optimas oves esse ait, quæ tenuem, fluidamque possident lanam: quæ enim incrispantur la-
nugine, eæ quidem natura languida haberi: græcè legitur, ἀρίστα δὲ εἶσι πορρῆται, τὰ ἰχνοῖα ἰρία
ἐπὶ τοῖς κνήμασι. Τα δὲ παρυλόμενα σαφραῖναι τῇ φύσει διαβεβαιύνται. Quæ Gesnerus sic vertit: Ma-
ximè probantur oves, quibus rectæ, & extensæ sunt lanæ, nam crispas (lanas) facilius natura cor-
rupta asserant. Si quis autem non lanas, sed oves ipsas, quarum crispæ sunt lanæ, citius corrupti
asserat, huic, inquit, non aliter responderim, quàm expectare me sententiā opilionis, aut ho-
minis, qui oves, aut possederit, aut curaverit. Aristoteles asserit inter oves trigosis patientiores
esse, quibus cauda amplior, quàm quibus porrectior, & glabras exutiores, quàm vestitiores, cris-
pas etiam algeris impatientes esse, & alibi ait, iudicant pastores ovem validiorem, cū hyber-
nis tempestatibus pruina, quam susceperit, seruat: nam quibus virium minus, parum præ sua im-
becillitate constantes, discutunt suo motu, quantum susceperint. Quæ Albertus longè aliter
sive vertit, sive pervertit, his verbis: Oves excutientes à caudis glaciem, ferociiores sunt, & me-
lius, ac diutius durant, non excutientes autem, citò moriuntur. Est item macilentia, & obese-
tis

Oves qua
frigeris pa-
tientiores.

is ratio habenda, nam ut macilentas nemo probauerit, ita obesæ nimium, difficulter pariunt, quædam etiam in ipso partu moriuntur, antequam absoluant. Cæterum empturo oues, sanitas earum, perspecta exactè esse debet, quæ de re sic Petrus Crescentiensis: Sanitas, & infirmitas ouium, inquit, certis signis cognoscitur; nam si aperiantur earum oculi, & venæ sint rubicundæ, & subtiles, sanæ sunt: Sin albæ, vel rubicundæ, & crassæ apparuerint, infirmæ. Item si manu apprehensæ in schina prope anchas (in spina dorso prope coxendices) comprimuntur, nec flectuntur, sanæ, & validæ sunt: Si verò flectuntur, infirmæ. Item si capite in pelle colli, & antè trahæ vix trahi possunt, sunt sanæ, & robustæ; Si faciliè sequuntur, infirmæ. Item sanæ per viam animosius incedunt imbecilles molestius, & capite inclinato. De arietum electione sic breuiter Varro: Quos arietes submittere volunt, potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solent. Et rursus; imprimis videndum, ut boni seminis pecus habeas: Id ferè ex dualis rebus potest adneri, ex forma, & ex progenie: Ex forma, si arietes sint fronte lana vestiti bene, intortis cornibus, pronis ad vultum; raris oculis, lana operis, antibus amplis, pectore, & scapulis, & clunibus latis, caudalata & longa. Animaduertendum quoque lingua ne nigra, aut varia sit, quod ferè, qui talem habent, nigros aut varios procreant agnos: Ex progenie autem animaduertitur, si agnos procreant formosos: Quod ait Varro de lingua, idem testatur Plinius his verbis: Arietum maximè spectantur ora, quia cuius coloris sub lingua habuere venas, eius & lanitium est in satum, variumque si plures fuere, & mutatio aquarum potiusque variat. Et ante Plinium Virgilius, cuius auctoritatem citans Columella, inquit; non solum earatio est probandi arietis, si vellere candido vestitur, sed etiam si palatum, atque lingua concolor lana est. Nam cum haec corporis partes nigrae, aut maculosa sunt, pulla vel etiam varia nascitur proles, idque inter cetera eximialibus numeris significauit Virgilius:

Illum autem (quamvis aries sit candidus ipse)

Nigra subest vdo tantum cui lingua palato

Reijcere, ne maculis infusce vellera pullis

Nascentum.

Vna eademque ratio est in erythrais, ac nigris arietibus, quorum similiter neutra pars debet esse discolor lana. multoque minus ipsa vniuersitas tergoris maculis variet: Ideo nisi lanatas oues emi non oportet, quo melius vniuersitas coloris appareat, quæ nisi præcipua est in arietibus paterna nota plerumque natis inherens: Habitus autem maximè probatur, cum est altus, atque procerus, ventre promisso, atque lanato, cauda longissima, densique vellere, fronte lata, testibus amplis, intortis cornibus, non quia magis hic sit utilis (nam est melior mutilis aries) sed quia minimè nocent; interiora potius quàm surrecta, & patula cornua; quibusdam tamen regionibus, ubi calidus status videtur, ventosusque est, capros, & arietes optauerimus, vel amplissimis cornibus. quod ea porrecta, atque maximam partem capitis à tempestate descendant. Itaque si plerumque est atrocior hyems, hoc genus eligemus: Si clementior, mutilam probabimus mærem, quoniam est illud incommodum in cornuto, quod cum sentiat se velut quodam natura loco, capitis armatum, frequenter in pugna procurrit, & sit in faminas quoque procacior. Nam riualem (quamvis solus admissura non sufficit) violentissimè persequitur. Nec ab alio tempestuum patitur iniri gregem, nisi cum est fatigatus libidine: Mutilis autem cum se tanquam, exarmatum intelligat, nec ad rixam promptus est, & in venere mitior. Hæc itaque Columella. Si verò agnos comparaueris, vitabis, qui ex ouibus primiparis, nati sunt, harum enim fetus minores esse, Plinius asserit, sciendumque quo anni tempore nati sunt, nam verno tempore nati, maiores, robustiores, pinguiorcsque esse, quàm autumnino, ac hyeme, quidam citant ex Aristotele, & Avicenna. At verò Plinius ait, coeunt oues à tertio Idus Maias ad 13. Calendas Augusti. Gerant partus diebus centum quinquaginta, postea comedunt ut etiam Varro habet) natos. Multi hybernos agnos preferunt vernis, quoniam magis interfit ante solstitium, quam ante brumam firmos esse, solumque hoc animal vtiliter bruma nasci.

Arietis electio.

Agnorum electio.

NATURA. MORES. INGENIVM.

OVILLVM pecus inter cetera animantia omnia maximè indiget pastore: quia nec vires habet, quibus se defendat, nec arma, quibus repugnet, nec velocitatem, ut tumalia differre umiditate, mansuetudineq; & ferocia placiditateque, addit genus ouile amens esse, & moribus stultissimis, quippe quod omnium quadrupedum ineptissimum sit, repit, inquit,

*Oves car
pastore
elegant.
Lib. 9. hist.*

Ovis stultitia & simplicitas.

quit, in deserta sine causa: hyeme obstante sæpe egreditur stabulo; occupatum à niue, nisi pastor compulerit, abire non vult, sed perit desistens, nisi mares à pastore dicantur; ita enim reliquus grex consequitur: Et vetus etiam proverbiū est, *προβατὸν ἰδὲν ἐφελος ἐστὶν ὁ ποιμὴν ἀπ' αὐτοῦ, nulla vilitas, si pastor abest.* Sed est præcipuè famosa eius stoliditas, atque simplicitas, quæ asino nequaquam inferior esse videtur, cum & Aelianus inquit; Ovis, & asinus ineptissimis sunt moribus, & animis degeneribus, & Adamantius inquit, in ovis ingenio se prodit τοῦ ἐυδαιμονίου, id est simplicitas, vel stultitia, hinc *προβατὸν ἰδὲν* dicitur homo stolidus, & fatuus, & quasi ovis ingenium referes, quemadmodum & ἀμνοκῶν, qui refert agnum, siue agni mentem habens.

In Equitibus.

Aristophanes:

Καὶ σκοποῦν γὰρ τῶν πολιτῶν ὅς τις ἐστὶν ἀμνοκῶν, id est,

Et vides ciuem simplicem.

In Vespis.

In Bacchidibus.

Vbi Scholiastes dicit *προβατὸν*, τὴν ἐστὶν μῆρος, καὶ ἐυδαιμονίου. Videtur autem, ut obiter hoc dicam, ἀμνοκῶν dici pro ἀμνοκῶν; ἀμνοκῶν, quasi ἀμνοκῶν; scribit enim Eustathius, ἀμνοκῶν, ἀμνοκῶν τὰ ἐστὶν πρὸ τοῦ κοῦν (ὅς τις τοῦ) ὅς ἀμνοκῶν, quod & Varinus scribit in βέλ. Idem Aristophanes taxans vecordiam populi Atheniensis, oves illos vocat, ἐκκλησιάζειν *προβάτα* συγκαθήμενά, id est, in concione ouillum sedes pecus. Similiter Nicobulus senex apud Plautum, filium suum & Philoxeni agnos vocat, nō tam, ut in allegoria perseveret, nam à Bacchidibus meretricibus senes illi etiam oves vocati fuerant, verum etiam, ut iuvenes illos tanquam simplices faciliè à scortis decipi, ac in amore detineri ostenderet; & perquam lepidè apud eundem Plautum Strato-phylax servus astaphium ancillam Clusinum pecus nuncupat; quemadmodum & nos vulgò mulierculas inertes, & fatuas, pecoras, quasi pecudes nuncupamus, & Scaliger Aristotelis calumniatores, pecora. Aliàs hominem amentem, veruecem vocavit, & rursus alicubi inquit;

In Mercatore.

In Capitiis.

Ego ex hac statua Veruecia volo erigere meo minore quàm sit factam filio. id est, ex seruo qui veluti imago veruecis est, hoc est sine ratione & prudentia non aliter ac veruex: Non ineptidè etiam Diogenes Cynicus virum uendam indoctum, sed splendide vestitum *χρυσέμηνλον* appellauit;

6. Met. c. 3.

Facetissimè item Cercidas poeta, ut quidam in lexico græcolatino citant, ἀνδρῶν περιμυζῶν dicebat infultos, & ut ille loquitur, veruecem in patria natos, & Galenus *κρεμμυζῶν* appellat viros, si fallor, nullius iudicij, hoc est, ut dici solet, naris minime emunctæ, oves enim semper mucorem habent in naribus. Similiter etiam diuinæ literæ plerisque locis homines diuinæ institutionis expertes, indocilesque nunc oves, nunc pecora nuncupant, de quibus scilicet olim dictum est: *homines, & pecora ialuabitis Domine.* Ant damus in moralibus, ut Mart. Anton. Delrius citat, quæritur hominem pecudum potius vitam viuere, & quasi belluina ei mens foret, stupidum & vagum, hoc illuc circa terram rapi, solo inhaerere, nec assurgere, aut erigi in cælum: Eius verba hæc sunt. *Fabre conpositum animal hominem, qui ferat sic esse pecustum? Quis auertunt assit tam arietinas hominum mentes?* Sic vulgari libri placidis hoc fragmentum contribuant, & ipse arietinas interpretantur testas, vel argilaceas. Veteres tamen libri habent, arcinas: forsitan scripserat Antidamus arietinas, hoc est, stolidas, & fatuas, euincit vocola pecuatam, sed vercorne cui petulco hado in hanc coniecturam lobeat arietarier. Vlysses apud Plutarchum in Gryllo, quærit, nunquid etiam oui, atque asino sit ratio tribuenda. Id quidem affirmat Gryllus, sed imbecillam eam esse, inquit, respectu aliorum animantium, stupiditatem nimirum, ac fatuitatem quarundam bestiarum acumine, & versutia aliarum demonstrari, verbi gratia si conferas cum vulpe, lupo, aut ape, asinum, aut ouem, perinde inquit, est, ac si tecum componas Polyphemum, aut cum auo Autolyco Glaucum illum Corinthium, de quo est apud Homerum. Sed &

In 5. T. 1. 1.

In 5. T. 1. 1.

Cicero, ostendens in priuatione visus nihil esse mali, Homerumque qui & ipse cæcus fuisse perhibetur, suæ sententiæ minimè aduersari, cum inducto eodem Polyphemo arietis fortunas laudare videatur, quod, quò veller ingredi posset, & quæ veller, attingeret, rectè nimirum id à poeta scriptum fuisse, cum ipse Cyclops, quem immanem ferumque fingerat, ipso ariete sapientior non esset. Verba Ciceronis sunt: *At vero Polyphemum Homerus cum immanens ferumque sinisset, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusque laudare fortunas, quod quò veller ingredi*

Homines pilosiores inermes esse & rapidos.

posset, & quæ veller, attingeret: Rectè hic quidem, nihil enim erat, quàm aries ille prudens. Ab hac stolidi huius pecoris natura perquam eruditè Synesius Cyrenæus in Caluiciei laude, homines quo sunt nudiores, hoc est, minus pilosi, cō sapientiores, & quò his iustiores ad pecuniam naturam magis accedere, ostendit; Animalia, inquit, bruta per totum corpus pilis magis intacta sunt. Homo autem quoniam particeps est evidentioris vitæ, nudus est plurimo congenito onere; quo verò nō superbiret, si nihil communionis ad mortalia haberet, paucis locis pilos habet. Quisquis igitur neque paucos pilos habet, hic est ad alium hominem, quod homo ad bestiam. Quemadmodum autem homo an malum in terra, sapientissimum est, simulque nudissimum;

sic in

hic in confessio, est omnium pecorum stolidissimam esse ouem (*quàm stultissima animalia lanata, quæ timere ingredi, unum cornu rapio sequantur*: Plinius.) Hæc autem est, quæ non discretos, sed in globum coactos pilos emittit. Quare efficitur hanc ipsam pilorum rem bellum habere aduersus prudentiam: nulli enim simul cōuenire volunt. Si verò oportet etiam quid conferre venatoribus, sunt enim amici viri, & ars, quam tractant, illi canes sapientissimi sunt, quorum aures, & ventres nudi sunt. Hirsuti verò stolidi sunt, & temerarij, præstatque ipsos à venatione abesse. Si verò etiam Plato sapiens eius bigæ quam anima agit, iniustum equum circa aures hirsutum, & surdum dicit. Quid etiam pulchri de pilis præsignat? Imò etiam non dicente Platone, necesse est surdum esse eum, qui hac parte hirsutus est, quæ audimus. Sicut cæcum, qui ea parte hirsutus est, quæ videmus. Vitus autem omnium animæ facultatum diuinissimus est, at verò etiam nudissimus, qui Dionysij vidit mysteria, quicquid in tripudio est, hirsutum pilo est, partim proprio, partim alieno comosum, nihil enim ita Bacchicum est, ut pellis ceruina, hos quidem omnes videas condecere. Iam verò ipsius arietis non castrati medullam ita humanæ naturæ contrariam esse Aristoteles testatur, citante Baptista Porta, ut memoriæ functionem aboleat. Sunt modo oues semper mansuetæ, & innocentes, & cum cætera animalia in partu, vel à partu sæuire soleant, hæc eodem Philosopho teste, non sæuiunt, sicuti postmodum inter problemata dicemus, & ex Varrone diximus ad hominum vitam aptissimas esse, & ad nutriendum ab ijs, assumptas, non solum propter utilitatem, verum etiam propter placiditatem, cum sint naturæ maximè quietæ, & ut Textor ait, omnium quadrupedum mitissimæ, maximè in infantia, hinc illud Plauti: *Dic igitur me tuum pascerculum, gallinam, coruicem, agnellum, hædillum.* Aelianus auctor est, oues omnium maximè animalium ad parendum faciles esse: etenim ad verba pastorum obedire, & canibus obtemperare, & capras sequi simul, & inter se amare: Habent nimirum oues præter pastorem suum pro custode etiam canem, unde est quod Homerus vigilas castrorum, canibus, & pastoribus assimilet; ubi ad locum, inquit, excubiarum ventum est, reperiunt præfectos excubiarum, & ipsos excubitores nusquam dormientes, nusquam stratos, nusquam curam remittentes, sed vigilantes sub armis omnes, sedentesque ex aduerso Troianorum, intensis oculis in hostium castra, semper speculantes, si quando illi se moueant: non aliter insomnem, ac sollicitam noctem agentes, quam custodes ouium canes, audito rapacis feræ sono, quam ex montano saltu venientem ad rapinam pecoris, ipsi, ac pastores magno cum fremitu ab ouili arcere laborant. Et rursus de Sarpedone, Sarpedon clypeum sinistra præferens, & duo iacula dextera quatiens, ire perrexit tanquam leo montium alumnus, qui diutina efferatus inedia, hortante fame ad rapinam in caulas ouium se, quamuis munitas intendit, ubi si custodiam cum lanceis canibusque ad tutelam gregis offenderit, nihil tamen minus securus periculi sui insilire in oues, aut rapina positurus, aut vulnus pro rapina accepturus, tali Sarpedon ad inuadendum murum evertendaque propugnacula rapiebat. Ad datur autem canis quasi satelles corporisque custos, ac potissimum aduersus lupos. Varro: *Canis ita custos est pecoris, ut etus quod eo comite inaret, ad se defendendum, in quo genere sunt maximè oues, deinde capras has enim lupo captare solet, cui opponimus canes defensores.* Hinc & Virgilius inquit:

*Nec tibi cura canum, fuerit postrema, sed una
 Veloces sperta catulos, ac remq; molossos
 Pæse fera pingui, nunquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incursusq; luporum
 Haud impacatos à tergo horrebis Iberos.*

Idest, abactores, latrones, prædones, quoniam Iberi quondam latrocinij viuentes pecora abigebant. Pollux huiusmodi canes *βοσκῆρας* vocat. Rectè autem canum additur custodia, nam non solum oues imbelles sunt, inuicemque tueri ac protegere ignorant, imò verò nequeunt, sed etiam sua natura meticulosæ & timidæ, idque teste Aristotele cum omnibus, quorum mollissimus est pilus, commune habent. Quintus Calaber vel quolibet repentino, atque inopinato casu perhorrescere facta isthac similitudine indicat. Memnoni bonam exercitus Græci partem delenti, Græci terga vertunt, perinde ac saxo aliquo ab arduo monte præcipitato, quod Cælius indefessus Iupiter suspirioso fulmine in præceps egit, hoc nimirum per loca syluis obsita, & longas valles diuiso, subus resonant, si quæ illo voluto per sylvas pascantur oues aut boues, aut quicquam aliud formidine implentur, & exiliunt, accipientes horridum ac tristem illum sonitum: sic Græci horrendam Memnonis hastam magno impetu fugiunt. Homericus verò Priamus comparaturus fortitudini Hectoris cæteros, filios ignauiamque, molliciem, & timiditatemq;

Mansuetudo.

Lib. 7. Phyl.

10. nom. 2.

10. probl.

37.

In asina-

ria.

Iliad. K.

Iliad. M.

Lib. 1. pa-

ralyp.

Timiditas.

Iliad. Ω.

remque exprobraturus, eos agnorum, harodorumque publicos nuncupat raptores, ceu aptiores, magisq; idoneos pugnare cum agnis, atq; hædis animalibus scilicet imbellibus, timidissimisque, & quæ illatam sibi iniuriam vindicare nequeunt, quàm cum Græcis. Sed quid est igitur, quod Horatius agnos audaces vocet? respondet Acron, non semper audaces dici agnos, sed illa tantum die, qua celebrantur Faunalia festa, quasi qui numinis interuentu non timeant lupos, quod honori Fauni applicat, festiuitatis suæ tempore lupos agnis nocere non sinentis. Præter canem, & pastorem itineris ducem habent etiam arietem, quem tamen pastor prius instituit, atque docuit: Singulis ouilibus, inquit Aristoteles, singuli duces constituuntur, qui quoties suo nomine, à pastore vocantur, antecedunt, quod ab ineunte ætate facere assuescunt. Imò vel solos sibilos pastoris intelligunt, quemadmodum tradit Plutarchus, disputans, quænam potissimum acroamata canæ sint adhibenda, hanc adferens similitudinem: Tibiam ne si velimus quidem, à mensæ arceret licet, nam libationes eam exigunt vñ cum corona, & ubi præani accinens diuinum cultum absoluit, suauis cantu desinens per aures transit, incunda eos perfundens voce, quæ tranquillitatem ad animum penetrantem efficit, vt si quid tristitiæ, & curarum mero non sit discutsum, id venustate & mansuetudine cantilenæ circumpentum conquiescat, siquidem modum tibia non excedat, neque nimio animo asserat motus, eumq; exagitat, atq; extra se rapiat multitudinem sonorum, atq; modulorum emollitum, & ad errandum procliuiem redditum. Nam sicut pecora orationem hominis non intelligunt, sibilis autem, atque palpitantibus accuratis & fistulis, aut conchis excitantur, ac sopiuntur à pastoribus: Ita quod anima habet pecoris, gregisque naturam respiciens, rationisque non capax, neque eius dicto obtemperans, cantilenis, & rhythmis incantantes componere solent, ac pacare. Sed & Albertus scribit, cum musicis sonis oblectantur, melius pascere. Et Aelianus testatur Arabes dicere apud se ouium greges musica plus sanè quàm cibo pinguescere. Sed vt ad ducem eorum reuertamur. Videres manè cum exeuertè stabulis ad pastum, militari, ac bellico veluti ordine incedere, præcipue si à pastore dispositi fuerint, non aliter atq; milites disponuntur à suo duce; Calaber de Troianis. Cæterum multi Troiani circumfusi turmatim sequebantur Pentefileam in propudiosam pugnam, vt oues arietem, qui pastoris industria, omnibus impulsis præcurrit. In eodem sensu Statius:

Lib. 1.

Lib. 8.

Thebaid.

Iliad. 3.

Ilysses arietem comparatus.

Iliad. 13. Aeneas.

Dispositi, qui bella gerant, qui mania seruent,
Qua in fronte manus, medio quas robore siliat.
Perspicuas sic luce fores, & virgea pastor
Clausura leuat, dum terræ recens iubet ordine primos
Ire duces, media stipantur plebe marito,
Ipse leuat granidas, & humum tactura parentum
Vbera, succida uasque adportat matribus agnas.
Talem arietem Vlysses fuisse ait Homerus:
Αυτὸς δὲ κίχλοιο ὡς ἐν πικρῶν αἰσῶν ἀνδρῶν.
Αἰρεῖται μὲν ἐν ὄρεϊ ἰλακῶ πηλίσσημα δάκτυλῳ,
Ὅς οἶον μίγνα πῶν διέρχεται ἀργυρέων, ἰδὲστ,
Ipse autem sicut aries iustrat ordines virorum
Arieti ipsum ego assimilo villosa,
Qui outum magnum gregem percurrit albarum.

Talis & Aeneas apud eundem:

Αἰνείας δ' ἐν ἱερῶν ἐκ κίχλοιο οἷς ἐν ἀποισί,
Διήφοβόν τε Πάριον ἔ' ἰσορῶν, καὶ Ἀγνὸρα δῖον,
Οἱ οἱ ἄμ' ἐγγυμένους Τρώων ἵσαν. αὐτὰρ ἵππων
Ἀκωὶ ἱπποδῶς οἷς μετὰ κίχλοιο σπιντο μῆλα
Πῖο μὲν ἐκ βοτάνης, γὰρ ἵππων δ' ἀρὰτε φρίνα φοιμῆν
Ὡς Αἰνείας θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γυγνέει
Ὡς ἰδὲ λαὸν ἱδριὸς ἱπποδῶς οἷον ἰοῖα ἰπῶν. ἰδὲστ,
Aeneas autem ex alio parte hortatus est suos socios,
Deiphobumq; Parimq; aspiciens, & Agenorem diuinum
Qui cum eo duces Troianorum erant: At deinde
Copia sequebantur, vt post arietem sequuntur pecudes
Sibi uita ex herba: latatur autem mente pastor:
Sic Aeneas animus in pectoribus latatus est
Et cunctis copiarum agmen sequens ipsum.

Apud eundem Homërum Vlysses socios, ne à Polyphemo agnoscerentur, ouibus reconditos summo mane primò emittit, ipse verò sub ariete latens subsequitur, quod cum contra naturam esset arietis, præcedentium temporum, quibus solebat gregem antecedere, siue exundo in pascua, siue in stabula redeundo, miratus Cyclops hanc nouitatem eum alloquitur, causamq; huius insolitæ ignauia diligenter inquirat. Est nihilominus quando sine pastore, duceque vesperi ad stabula reuertuntur, cum scilicet pastor tardius, quàm solet eas cogere intendit, id quod Theocritus eiusdem Cyclopi exemplo ostendit, cuius scilicet oues, cum diutius quàm solebat remoraretur, Galateam suam expectans, sua sponte domum rediisse tradit:

Πολύκριτος οὐκ ἐπὶ ταύλῳ ἀνταλὰ κρινέων

Χλωρὰς ἢ βοτάνης. idest,

Sape oues ad ouile sine duce sua sponte redibant

Ex viridi gramine.

Sic & Ouidius ait:

Lanigera pecudes nullo ducente secuta.

Iam verò quamuis exundo, redeundoque ordinem præeunte ariete feruent, pascentes tamen per pascua sine ordine vagantur, quod errare latini vocant, & metaphoricè etiam de hominibus prædicant, maximè de mulieribus. Virgilius de mulierculis Troianis capta Troia:

Tum pauida testis matres ingentibus errant.

Et quamuis alias oues sint animalia placidissima, aries tamen pugnacissimus est, nam simul ac ipsi cornua increfcere incipiunt, nullam non petulantiam, lasciuiaque & ferocitatem præ se ferre videtur, nec tantum in sui genere similes laceffere, incurfitareque, verum homines ipsos impetere nemo non quotidie cernit, atque inter alios, ipsos etiam dominos, quorum opera nutritur, ac nutritus est, cornibus laceffat. Qua fortè de causa Marti cælestis aries dicatus legitur, & si Astrologis credimus, à Marte in humano corpore regere dicitur, in quo iracundiæ & bilis sedem Philosophi collocant: Vnde Adamantius immolatos apud Hebræos arietes apud nos iracundiam iugulari debere intelligi voluit, cum scilicet hoc animal pugnacissimum perhibeatur, hinc Feciales illos apud Romanos bellum hostibus indicturos, arietem præ se egisse existimo, (quamuis alij alias rationes adducant, vt suo loco dicitur) id quod à Fonte quoque animaduersum video, vt verò commodius & fortius aduersarium cornibus impetat, retrocedit, ac resiliens impetu renouato, in hostem fertur, Huc respicientes Nicobulus, & Philoxenus senes apud Plautum Bacchidibus meretricibus minantur sese, nisi filios suos restituant, in eas instar arietis, impetum facturos:

Qui nisi nobis producantur, iamque emittantur foras,

Arietes truces nos erimus, iam in vos incurfabimus.

A cuius similitudine bellica illa machina, de qua supra fufius dictum, aries appellari meruit: Item verbum arieto, quod idem est quod percutio, & deijcio, quo sensu Plautus:

Quis proteruè meas ades arietat?

Item Curtius: Macedo gladium caperat stringere, quem occupatum complexu, pedibus repente subductis Dioxippus arietatus in terram. Inuenio arietem naturali feritate, quando irascitur, aut etiam stupet, aut timet, dextro pede terram percutere, & hoc maximè libidinis tempore, quo scilicet creberrimè in pugnam procurrat, & sit in fœminas quoque procacior, nec non riualem violentissimè prosequitur. Aristoteles: Arietes, tauri, & hirci per libidinem, inquit, efferantur. Qui enim superiore tempore focij iugi concordia pascerebantur, coitus tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Ouidius:

Cum mare trux aries cornu decertat: at idem

Frontem ailecta ladere parcat ouis.

Quomodo autem hæc sauitia corrigatur docet Columella his verbis: Capri, vel arietis petulci sauitiam, hac alutia repellunt, mensura pedalis tabulam robustam configunt aculeis, & aduersam fronti cornibus religant: Ea res seruum prohibet à rixa, cum stimulat suo icu se sauciet. Epicharmus autem Syraculanus, qui pecudum medicinas diligentissimè conscripsit, affirmat, pugnacem arietem mitigari, terebra secundum auricularum foratis cornibus, qua curuantur inflexu. Quod postremum remedium præter Plinium, meminit etiam Albertus, & Florentinus. Cessat verò etiam pugnacitas castratione, ad quod alludit Apuleius, Denique nisi vobis suadeo nolentibus, possum spacio modico interiecto, quo mercatum proximum obire statui, petitis è domo ferramentis, huic cura præparatis ad vos alutium redire, trucemque amatorem illum, atque insuauem dissuasis femoribus emasculare, & quouis veruice mitiorem efficere. Hucque pertinet illud Luciani: καὶ σὸς τῶτον σκαρπονίσπον ἀποβατὴν παρῆλθ' ἐπὶ τομῇ, idest, hunc ego tibi modico.

Odys. I.

Arietis pugnacitas.

In Bacchid.

In Truculento.

4. Fallos.

Arietis sauitia ut corrigatur.

Lib. 7. de asino aur.

Li. 10. cap. 18. *3. carm. 13. ode.* *Amat fontes frigidos.* *destiorem onicula reddam exfectione.* Vt modò reliqua prosequamur, suprà ex Macrobio dictum est, arietem per sex menses hybernales sinistro incubare lateri, ab æquinoctio verno super dextrum latus, quo modo scilicet Sol ab eodem tempore dextrum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum, & quamvis idem etiam scribat Aelianus, id tamen falsum videtur nostris lanijis, cum ab utroque latere maculati arietes, & ex incubitu sordidati nunquam non sint. Amat hoc etiam pecus fontes frigidos, Horatius de fonte Elandusiano:

Tu frigus amabile

Fellis vomere iauris

Præbes, & pecori vago.

Vt pascant.

Radicitus herbas carpunt, & arbores destruunt, & plurimis plantis morsus earum exitialis, ut ait Albertus: Sedulo verò etiam & stabiliter pascere solent, contra ac capræ, quæ crebrò loca permittant, teste Aristotele. Idem Aristoteles ait, ouem inter omnia animalia diu lac præbere, habere enim lac per octo menses; Et quamvis ingenio nihil vel parum saltem valeant, cum tamen in montibus & sylvis pascere soleant, si quæ fortè sit eis fovea exposita, si præcipitium appareat, obcunt, ut circumcunt, nec sibimet mortem accersunt, nam quasi quadam pædagogia docentur, lege à natura tributa, oportere suam se tueri, & curare vitam, inquit D. Cyrillus. Sunt item natura prouide de cibo, nam, ut scribit D. Basilus in Hexamero Diuini Offic. Et oues antecedente hyeme pabulum copiosius, auidiusque ventri ingerunt, proinde quasi sibi viaticum prouidentes pro indigentia cibi futura. Idem etiam scribit in oratione vigesima de principatu, & potentia, ubi addit insuper, inde ostendit apud animantia rationis expertia quendam futurarum sensum inesse, nosque præterea ijs admoneri, ne in hac vita hæreamus, sed in futura omnem curam, studiumque ponamus. Quamvis modò ex omnibus animalibus sint vestitissimæ, frigoris tamen sunt impatientissimæ, ait tamen Aristoteles, capras frigoris esse impatientiores, quam oues, & inter ipsas oues illas minus id perhorrescere, quibus cauda amplior, quam quibus portrectior, & glabras exutiores, quam vestitiores, crispas tamen etiam algoris impatientes esse, meminit huius etiam rei Homerus loquens de Iride vel belli, vel tempestatis nuncia:

Iliad. 8.

Ἡ δὲ κροσσὸς ἰπὸν θένεισι τανύσσῃ

Ζεὺς ἰδὲ θρανόθεν τέρας ἐμμενῆι πολέμοιο

Ἡ δὲ χροσσὸς θένεισι τανύσσῃ

Ἀνδροπαῖς ἀγέλαος ἐπὶ χροσσῇ, μῆλα δὲ κύνει. idest,

Namque mens mutata est eius,

Veluti purpuream Iridem mortalibus cum extenderis

Iupiter celitus, signum, ut sit, vel belli;

Vel etiam tempestatis frigida, quæ quidem ab operibus

Homines quiescere facit in terra, pecoribus verò nocet.

Amor mu-

tuus.

Cæcilia 9.

aphor. 55.

Chiliad. 4.

Iliad. 6.

Amor net minus astiui vaporis patientes esse, amant se inuicem, & vnà, ut testatur Albertus, condolet alteri, nam si alteram viderit sana imbecillem, soli pro ea se obijcit, & umbram, ei ob tendit: nec minus mirum etiam videri potest, quod scripsit Didymus referente Mizaldo, quod oues cum sequi soleant, qui vellere ipsarum aures obturauerit. Equidem apparet quàm maxime se inuicem amare, author enim est Ioannes Tzetzes, oues agrestes cum consenuerint à proprijs liberis enutriti, & cantatissimus apud omnes est amor matris erga fatus: Homerus:

Τρῶες δ' αὖτ' εἰς πολὺν πάρος ἀδιδόταυ ἀνλῇ

Μυρία ἱστῆσαι ἀμειλῶμεν γὰρ ἅλα λευκῇ

Ἀχχὴ μεμακχῇ, δ' κούσσαι πα ἀρνῶν.

Troiani verò sicut oues locupletis viri in aula

Innumera stant, dum mulgentur lac album,

Continuò balantes, audita voce agnorum.

Lib. 5.

vt libros

ignoscant.

Similiter Quintus Calaber eiusdem poetæ simia, die illa, qua Ajax Telamonius se ipsum iugulauit, totis castris tantum gemitum exortu scribit, qualis exaudiri solet, cum ouibus sui subducuntur agni, quæ frequentissimo balatu testantur maximam sibi iniectam perturbationem, quod stabula suis prolibus spoliata sint. Noscere autem suos agnos odore posteriorum asserit Albertus. Non minor amor est agnorum erga parentes, nam, ut ait Aelianus, simul vt in lucem sunt suscepti, circum matres statim concurant erratico saltu. Agnus simplicissimus, inquit D. Ambrosius, cum à matre quandoque aberas, frequenter eam balatu absentem excitat, multisque licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis & festinat ad eam. Nam quamvis cibi, & potus de balatro teneatur, transierit tamen aliena abera, licet humore lactis gransda exundat,

deus, solusque materni lactis fontes requirit. Et rursus: Quid agniculos simplicius, quos minuscula parvulorum comparamus infantia? Sape ex his in magno grege agniculus per ouilia tota vagatur, errat à matre, & cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem citat, ut responsura vocem excitet, quo ab eius sono errabunda replicet vestigia, multis licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis, seilinat ad matrem, lactis quoque materni sibi notos fontes requirit, quamvis cibi desiderio teneatur, & potus: transcurrit tamen aliena vbera graviora, licet humore lactis exundent, solam matrem requirit, solus sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum millia solum filium noui, vnus quamvis plurimorum balatus, eadem species, sed illa tamen fatum suum discernit à ceteris, & solum filium tacito pietatis testimonio recognoscit, pastor errat in discretionem ouium, agniculus in agnitionem matris nescit errare, pastor fallitur specie, sed ouis pietate non fallitur. Vnus odor omnibus, sed habet tamen natura odorem suum domesticum, quem soboles chara, speciali quadam videtur proprietate redolere. Et Basiliius præcitatis locis ait: Agnus inter sexcentas oues matris vocem internoscit, atque ad eam properat, ipsosque lactis fontes requirit: Ac sanè macilentis contentus esse solet maternis mammis, etiamsi aliarum mammas graues, plenasque percurrerit. Mater quoque inter innumerabiles suum agnoscit, quamvis vna sit vox omnium, idem color, odor similis, quantum nostro olfactu iudicare possumus. Inuenta matre lactat & cum lactat caudam, teste Alberto, velocissimè agit, lætitiā puro indicans eandem quam canis in aduentu heri sui. Celebrat hanc eandem agni intelligentiam Lucretius, dum canit:

*Præterea teneri tremulis in vocibus hædi
Cornigeras notunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes, ita quod Natura reposit
Ad sua quisque, ferè decurrunt vbera lactis.*

Lib. 2.

Theocritus item in epithalamio Helenæ, vbi sic puellæ loquuntur:

Idyl. 12.

*Αμύτης δ' ἰς δρόμον ἦν, καὶ ἱερὰ Λευκωρία φίλλα
Ἐρψύμε, στεγὰντες δρῶσιν ἡμῶν, ἀδὲ πνέοντες
Πολλὰ τὴν ὠδὴν μνησάμεναι ὅς γαλαθναί
Ἀπὸς γυναικὸς οἷος Μασὸν ποδῶισι. idest,
Non autem ad cursum in verè (v. manè) & ad folia in pratis nascentia
Ibimus, ut colligamus fœta suauiter redolentia.
Sape de te cogitantes ὀ Helena: sicut lactantes
Agnæ, quæ matris ouicula vbera desiderant.*

Vnde latini, vt scribit Isidorus, agnum ab agnoscendo dictum putant, eò quod præ cæteris animalibus matrem suam noscat. Quia in re homine felicius est, qui, vt scribit Aelianus, suos se-
rò admodum parentes agnoscere incipit. Sunt verò etiam humani generis amantes: Scribit enim Plutarchus arietem quendam Aegyptium, citharistram Glauciam deperisse; in quo amore, teste Aeliano, Ptolomæi Philadelphi ritualis fuit. Id quod, & Plinius, videtur indicasse his verbis, *Glaucen Ptolemæo regi cithara canentem eodem tempore ab ansere, & ariete amatam proditur.* Magis tamen homini familiares sunt capræ, vt testatur Aristoteles his verbis: Cubant difficilior oues, quàm capræ; magnus enim capræ quiescunt, acceduntque ad hominem familiarior, & quod ad cubandi modum attinet, oues caprasque vniuersas cubare ait, per cognationem. Idem ait oues crassiores reddere vrinam, quàm sui sexus, mares: Menses verò & ipsis, & capris tempore coeundi indicari, idemque post coitum etiam fieri ad tempus, mox desistere, donec parturiant: tum denuò indicari; Itaque pastores proximum esse partum intelligere: à partu autem purgationum sequi abundè, primum leuiter cruentam, postmodum valde. Dicitque possit sanguine lento prædictum esse hoc pecus, in quo spiritus tardius extinguuntur, scribit enim Auerroes se vidisse arietem, qui amputato capite huc, atque illuc ambularet. Aristoteles tradit oues etiam somnare; idem Plinius quoque scribit.

Agnus vt homine felicius.

Li. 4. c. 25.

Lib. 1. c. 6.

& lib. 5. ca.

29. & 8. ca.

11.

Vt cubent.

Vrina.

7. physicor.

COITVS. PARTVS.

IPSÆ quidem oues, atque etiam capræ annicula, teste Aristotele, coeunt, atque vterum ferunt, sed capræ potius: & mares quoque in ijs ipsis generibus eodem illo tempore incunt; sed proles, inquit, differt, quatenus præstantior ea est, quàm senescentes mares, & fæminæ procreant. Vnde istiusmodi præcox coitus improbat, sed quo ætatis anno ad procreationem

Coitus initium.

Nn

fint

*Quo aetatis
anno ad so-
bolis propa-
gationem
apta.*

*5. hist. c. 14
Coeundi
tempus.*

*Quamdiu
ferant.*

*Quot pa-
riant.*

*In dialogo
de amore.
Partus qua-
lis.*

sint admittendae, alij aliter tradunt. Columella vult faminam debere bimam submitti, aitque usque ad quinquennium saturae necessariam esse, anno vero septimo deficere, curandumque esse, ne minori quadrima, ne vero ei quae excessit annos octo, proles submittatur, neutram enim aetatem ad educandum esse idoneam: tum etiam, quod ex vetere materia nascitur, plerumque congeneratum parentis senium referre nam vel sterile, vel imbecille esse. Idem ferè tradit Crescentiensis: Florentinus vero & ipse arietes, & oves fatas, hoc est matrices ad prolem proptari debere ait, cum in tertio anno consistunt. Aristoteles vero, parere usque ad annum octavum, inquit, possunt, & si bene curentur vel in undecimum pariendi facultas protrahitur, & quidem fieri potest, ut etiam per totam ferè vitam coeant, tam mares, quam faminae. Cum autem dicit in undecimum usque annum parere, idem est, quasi dicat, ad mortem usque, vnde & alibi inquit, coeunt & oves caprae quamdiu viuunt. Caterum Albertus ovem scribit decem vel duodecim annis vivere, parere vero annis octo; ait tamen etiam, in quibusdam terris marinis, ubi sicca, & salia habent pascua, vivere per annos viginti, & per totidem etiam annos parere. Marcus Varro scribit non pati oportere minores quam trimas saliri, quod ut eius verbis utar, neque natum ex his idoneum est, nec non ipsae sunt etiam deteriores; docetque deinceps, quomodo quae minores sunt trimas, à coitu impediuntur, minores, inquit, quam trimas deterrent à saliendo fiscellis è iunco, aliaque qua re, quam alligant ad naturam, sed commodius feruntur, si secretas pascunt. Atqui Didymus, cum dixisset commodissimam ad coitum in arietibus aetatem, à secundo usque ad octavum esse; Similiter in ovibus contingere asserit. Columella, & Palladius aetatem arietis ad prognerandum optimam esse volunt trimam, nec tamen inhabilem esse usque ad annos octo; habent autem arietes, & capri, sicut & cetera propriam vocem tempore libidinis, qua vocant & alliciunt faminas, si Isaac credimus in opere de diatris particularibus; Notandum vero etiam arieti naturale esse agnas fastidire, senectam ovium consecrari, ut ait Plinius, addens & ipsum senecta meliorem esse, illisque utiliore: Vnde apud Albertum, ubi legitur, naturale esse arieti, agnas & prouectiores diligere, legendum est, non agnas sed prouectiores, si quidem Plinio subscribit Didymus; persequuntur, inquit, oves seniores, utpotè coeuntes citius, iuniores vero post illas, sed & Aristoteles, primum inquit vetustiores faminas ineunt, nouellas enim minus persequuntur. Quod ad tempus coeundi attinet, Varro ait tempus esse coire ab arcturi occasu usque ad Aquilae occasum. Similiter Plinius: *Cottas omnibus*, inquit, *ad arcturi occasum, quod est à tertio Idus Martias ab Aquila occasum, id est, decimum tertium Calend. Augusti.* Varro rationem addit, quod, quae postea concipiunt, fiuntve grandes, atque imbecillae. Verum Columella inter authores ferè constare ait primum esse admissuram tempus vernum Parilibus, si sit ovis matura, sin vero fata, circa Iulium mensem. Prius tamen haud dubio probabilius, inquit, ut messem vindemia, fructum deinde vineaticum, setura pecoris excipiat, & totius autumnii pabulo satiatus agnus ante maestitiam frigorum, atque hyemis ieiunium confirmetur. Nam melius est autumnalis verno, sicut ait verissime Celsus: quia magis ad rem pertinet, ut ante aestiuum, quam hybernum solstitium conualescat, solusque ex omnibus animalibus bruma commodè nascitur, ac si res exigit ut plurimi mares prognerandi sint. Tantum ille. Cui videtur subscribere Palladius, admittendos inquit arietes, mense Iulio, ut nati ante hyemem conualecant agni. Idem etiam monet, ut serotini factus mense Aprili signentur, excellereque primam admissuram, ut agnos iam maturos hybernum tempus inueniat. Crescentiensis itidem primam admissuram mense Aprili fieri ait, aut etiam Iulio: Secundam vero post medium Octobris, ut pariant circa principium veris, nascentibus herbis. Quamobrem & in autumno parere Varro voluit: *si partus*, inquit, *exitu autumnali cum aer est modicè temperatus, ac primitus oritur herba, imbris primoribus euocata.* Ferunt autem, teste Aristotele, quinque mensibus, quemadmodum & caprae, indeque fieri ait, ut locis nonnullis, quibus caeli clementia, & pabuli abundantia est, bis pariant. Quinq; autem mensibus veterum ferre, etiam Plinius, & Varro alijque tradunt. Pariunt teste eodem Philosopho, maxima ex parte singulos, sed aliquando, & binos, & ternos, & quaternos & alicubi, inquit, pariunt geminos, tum pabuli beneficio, tum si pater, aut mater vim eam geminandi per naturam obtineant. Sunt & loca, ubi bis, terue quotannis pariant, ut super ostensum est. Non implentur autem vnico coitu, sed ut idem Aristoteles ait, terno, aut quaterno, quamuis Plinius intra quartum coitu impleri dicat, impletur tamen totus grex vno ab ariete, ut scribit Lucianus. Est autem partus huius pecoris non aliter quam in homine molestus, quod significauit Columella his verbis: *Partus incipientis pecoris non secus quam*

obste-

obstetricum more custodiri debet, neque enim aliter hoc animal quam muliebris sexus enititur, sapiusque etiam quantam est omnis rationis ignarum, laborat in partu: quare veterinaria medicina praeuens esse debet pecoris magister, ut si res exigat, vel integrum conceptum, cum transfusus haret, locis genitalibus extrahat, vel ferro diuisum citra matris perniciem partum educat, quod graeci vocant *ἰμβρῶν ἀνός*: Gesnerus fortè legendum existimat *ἰμβρῶν ἀνός*. Pariunt etiam nonnunquam monstra, nosque aliquot inter prodigia depingemus, eaque partim ex sui generis mare, partim ex alio pecore concipiunt. Albertus cinirum vocari scribit, qui ex oue, & hirco nascitur, & Gesnerus testatur apud Rhetos Heluetijs confederatos alpebus confines, audiuisset, aliquando nasci capras posteriore parte, anteriore oues vel arietes, sed viuere non posse, & paulò post mori. Arietes enim cum senescunt, validos, & libidinosos fieri, & capras aliquando superuenire: at Albertus Magnus praecitato loco Musmonem nasci ait, ex capra, & ariete; & nos supra ex Columella retulimus, ex ouibus & arietum, ferorum coitu factum conceptum paternum colorem retulisse, cumque similiter durasse per sobolem, & nepotes deinceps: lanam verò in primo quidem fatu hirtam, sed in nepotibus & deinceps mollem fuisse. Quod si verò quis praenoscere cupit, cuius coloris futurus sit fetus in utero harens, is linguam fatæ inspiciet: Nam, ut scribit Democritus, ouis aperto ore si inueneris nigricantem linguam, nigrum emittet fatum, sin albam, candidum: Sin distinctam coloribus, partus similiter variabit. Idem videntur testari Aristoteles, & Albertus, in eo tamen euariantes, quod non simpliciter linguam, sed linguae venas inspicere iubeant, idque in arietibus candidi, nigriue efficiuntur fetus, inquit, si sub lingua arietis venae nigrae, aut candidae habentur. Cuius enim coloris sunt venae, eiusdem & vellus est, varium etiam si plures venarum colores sunt. Idem Aristoteles, vir ut utar verbis Columellae, callidissimus rerum naturae, praecipit admittatur tempore obseruare siccis diebus halitus Septentrionales, ut contra ventum gregem pascamus, & cum spectans admittatur pecus: At si feminae generandae sunt, austrinos flatus captare, ut eadem ratione matricem incantur. Idem ex Columella Palladius repetit, nec aliter Aelianus: Verba Aristotelis sunt: Mares, aut feminae generantur vi tum aquarum, tum admissariorum. Nam & aquae faciunt, ut feminae, maresque concipiantur. Ad haec Aquilonis flatu mares potius concipiuntur, austris feminae. Vis tanta est Aquilonis, ut, vel ea, quae non nisi feminas pariant, immutet ad proles masculae procreationem. Spectare ad Aquilonem oportet, cum coeunt feminae: quae manè iniri solent, marem: Si sero diei admiseris, non patiuntur. Et Plinius ait, *Aquilonis flatu concipi mares dicunt, austris feminas*. Idem etiam legere est apud Didymum, qui tamen ait, flatus Septentrionales, cum grex die existente tranquilla, pascitur, ut *καταρριπτο*, idest, antè, esse accipiendos, sin verò feminam velimus, austrum *δωκιδυ*, idest, retro. Quod verò de aqua ait Aristoteles, exemplo probat Pausanias: Non procul à Patrensium, inquit, ciuitate, fluuius est Milichus, & post illum alius nomine Charadrus: Ex hoc pecora veris tempore bibentia, ut plurimum mares parere aiunt. Quam ob causam pastores in diuersam à flumine partem eas abigunt, bubus tantum exceptis, tauri enim eis ad sacrificia, & labores, vaccis vtiliores sunt, inter reliqua verò pecora, taminæ maribus praefereuntur. Ut verò generentur vel mares, vel feminae aliud documentum habemus apud Plinium, *dextro arietis testiculo praeligato*, inquit, *feminas generant, laevo mares*: Et rursus, *arietis dextro testiculo praeligato oues tantum gigni quidam scripsere*. Albertus vero pro praeligato, habet exciso. Est & alia ars, ut factus generentur varij coloris, quam excogitauit Iacobus Abrahami nepos, ut legimus in Genesi, qui cum impetrasset à socero suo Labano, ut pecora omnia varia, & maculosa ouilli, caprillique generis sibi haberet, virgas populeas virides, sed & amygdalinas, atque etiam ex platanis, atque ex parte detractis corticibus, ut ligni candor partim appareret, partim manentis corticis viriditas, in canalibus ubi biberent oues, & arietes permitti etiam co-
quoque varius inuentus est. Diuus Hieronymus hoc in loco geneleos tam in hebraeo textu, quam in translatione graeca, & latina perobscuram sententiam esse indicans, ipse satis boni commentarij vicem, ut scribit Benedictus Pererius Valentinus, praestare lectori potest; Ad hunc autem modum scribit: *Multum apud septuaginta interpretes confusus est sensus, & usque in praesentem diem, nullum potius inuenire nolitorem, qui ad liquandum, quid in hoc loco diceretur, exponeret. Haec autem videtur esse sententia: Vis, inquit, Iacob me tibi seruare etiam alios septem annos? fac quod postulo. Separa omnes discolors, & varios, tam oues, quam capras, & trade in manus filiorum tuorum*.

Monstra.

Lib. 22.

Cinirus arietis.

Musmo.

Color fetus ut praenoscatur.

Ut mares, vel feminae generentur.

In Achaia.

Ut varij coloris fiant fetus.

Cap. 30.

Iacobi subtilitas.

Comment. in Genes. cap. 30.

rum, rursumque ex utroque grege, alba, & nigra pecora, idest, unius coloris, da mihi. Si quid ex albis & nigris, qua unius coloris sunt, varium datum fuerit, meum erit: Si quid verò unius coloris, tuum. Rem non difficile posulo, tecum facit natura pecorum, ut alba ex albis, & nigra nascantur ex nigris: Mecum erit iustitia mea, dum Deus humilitatem meam respicit, & laborem. Optionem datam Laban libenter arripuit, & trium dierum iter, inter Jacob, & filios suos separavit, ne quis ex vicinitate pecoris, nasceretur dolus: Jacob porro novam Gropham commentus est, & contra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnant; tres enim virgas populeas, amygdalinas, & mali granati (quamquam Septuaginta Syracinas, & nucinas, & plataninas habeant) ex parte decortuatas, varium virgarum fecit colorem: Vt & huncq; in virga corticem reliquisset, antiquus permaneret viridis color: Vbi vero tolleretur corticem, color candidus panderetur. Observabat ergo Jacob, quo tempore ascendeantur pecora, & post calorem dies ad potandum avida pergebant, & eo tempore discolors virgas ponebat in canatibus, & admissis arietibus, & hircis in ipsa potant auttate, oves & capras faciebat ascendere: ut ex duplici desiderio, dum & avidè bibunt, & ascenduntur à virgibus, tales factus conciperent, quales umbras arietum, & hircorum de super ascenduntium, in aquarum speculo contemplabantur: Ex virgis enim in canalibus positis, varius etiam erat imaginum color; postquam autem nati fuerant hadi, & agni, varij & discolors, ex albis & unius coloris gregibus, separabat illos Jacob, & procul esse faciebat à pristino grege. Si qui autem nascebantur unius coloris, idest, albi, siue nigri, tradebat in manus filiorum Laban. Sic Hieronymus. Ergo pacti inter Jacob, & Laban, & item artis, & industriae, qua usus dicitur Jacob, ut breviter, & summatim dicatur, inquit idem Benedictus Pererius, hac est sententia: Proposuit Jacob Socero suo Laban conditionem hanc, ut mercedis loco acciperet e grege, quem pasturus erat, partus omnes versicolores, & varios: Laban accepta libenter conditione separavit à grege quicquid erat varium, & diversicoloris, tradens curam filiorum suorum: unicoloris autem gregem reliquit Jacob pascendum. Hoc artificio usus est Jacob, ut e grege unicolore sibi tradito, versicoloria nascerentur. Nam virgas partim detractio cortice, partim integras, ac proinde partim albas, partim virides, & subnigras, quibus potarum venientibus in canalibus proposuit, ut diversum virgarum colorem oculis haurientes, diversos iidem foetus conciperent, & parerent. Quod etiam evenit, & præter opinionem Laban mirandum in modum ditatus est Jacob. Adfert idem Pererius alia quædam ad istius loci explicationem, quæ nos in eorum potissimum gratiam, qui sacra lectione oblectantur, tum etiam, quia ad præsentem locum pertinere videntur, adducemus. Sanctus Hieronymus, (inquit) in traditionibus hebraicis in Genesin, talem ex hebræo citat huius loci lectionem: *Transivo in universo pecore tuo hodie: separa inde omne pecus varium, & discolor: & omne pecus unius coloris in agnis, & varium, & discolor in capris erit merces mea*: Sed procul dubio illud: *Omne pecus unius coloris in agnis*, menda non caret, cum pugnet cum ipsa sententia, & sit contra pactum, quod Jacob inire voluit cum Laban. Quæ pro illo: *unius coloris*, legi potius deberet, *vari coloris*. Pagninus ad hebraicæ lectionis sententiam sic est hunc locum interpretatus: *Transivo per omnes pecudes tuas hodie, remouendo inde omne pecus punctis parvis respersum, & spersum maculis laeis, & respersum punctis in capris, erit merces mea*. Græca translatio sic ad verbum habet hoc loco: *Transiant omnes oves tuae hodie, & separa inde omnem ovem, fuscam in agnis: & omne subalbam & sparsam in capris, erit mihi merces*. Miror cur solum in translatione græca mentio facta sit caprarum versicolorum, quasi hæc tantum & non item oves pervenerint ad mercedem Jacob, & ad pactum, quod fecit cum Laban, cum hoc manifestè contrarium sit, narrationi scripturæ tam iuxta lectionem latinam, quam iuxta Hebraicam, & Chaldaicam. Caterum quo planior, & apertior sit sententia, per partes verba hæc pertractemus. *Separat cunctas oves*: Hic non ine ovium intelligere oportet, tam feminas quam mares, idest, etiam arietes, ut ex subsequenti narratione manifestum est. Nimirum eadem causa est, quin etiam maior, ut color paternus sit in prole quam maternus: Siquidem paternum semen principaliter est in generatione prolis, & vis activa, quæ format foetum, & fingit ad omnem figuram, & colorem in semen virile derivatur potius, quam in muliebrem, quod vicem gerit materis magis, quam agentis, & mobilis potius, quam mouentis. Quatuor autem ponuntur hic nomina diversorum colorum gregis, videlicet fuscæ, variæ, & sparsæ vellere, & maculatas, & fuscas, siue fulvas. Variæ oves dicuntur, quæ habebant quasi virgulas quasdam albi coloris, vel nigri, ita ut totum fere corpus circumdarent, & quasi cingerent. Dicuntur sparsæ vellere, idest, pleno vellere, maculis parvis diversorum colorum, & hoc differt à vario, quod varium habet diversitatem colorum, ut diximus, in modum lineæ per transversum circumdantis: Sparso autem vellere est, quod multifariam parvis quasi

Colorū nomina.
Oves varia

macu-

maculis notatum est, quamquam apud Ieremiam varium ponitur pro multigenis coloribus, quasi maculis varijs distinctum in illis verbis. *Si mutare poterit Aethiops pellem suam, aut Pardus varietates suas: & vos poteritis bene facere cum didiceritis male.* Varietates enim pardi sunt diversa genera colorum, quasi parvis maculis similia. Furuum idem est ac nigrum, nam furum hostiae dicebantur Ethnicis Romanis, quae erant nigri coloris, sed quae furuum ponitur pro eo, quod est distinctum à perfectè albo, vel nigro, necesse est intelligere nomine furui, non perfectè nigrum: Non enim tantum voluit Iacob separari à grege, & tradi in potestatem Laban pecora varij coloris, sed etiam quae non erant tota perfectè vel alba, vel nigra. Alij codices habent fuluum, & sic legit Tostatus. Fulvus autem color, ut est apud Gellium, videtur de rufo atque viridimixtus, in alijs plus viridis, in alijs plus rufi habere. Sic poeta verborum diligentissimus, fulvum Aquilam dixit, & Iaspidem fulvum, & fulvos galeros, & aurum, & arenam, & leonem, & as fulva. Septuaginta fuscum dixerunt, quod est, subnigrum. In hebraeo sunt tres voces, Nachod, Talu, & Hum. Nichud punctum, siue stigma, siue parvam maculam diuersi coloris significat: Vnde Nachod dicitur animal album, habens veluti paruas maculas nigri coloris: vel contrà animal nigrum, habens quasi maculas & velut puncta quadam alba. Talu dicitur animal maculosum, sed quod maculas habet latas, & tanquam frusta, quaedam diuersi coloris. Hum poni solet pro fuluo, & rufo & fusco, interdum etiam pro nigro: descendit enim ab Hom, quod calorem significat, quia calor, & nigrum & rufum, & nigrum declinans ad rufum, solet facere. Paulo aliter Oleaster: Dicunt (inquit) tam Hebraei quam nostri, Nachod significare punctatum, & maculis parvis respersum: Talu verò, magnis maculis notatum. Sed si radices illarum vocum species, deprehendes oppositum esse: Nachod enim significat maculosum, siue parvis, siue magnis maculis: Talu verò punctatum, seu parvis punctis respersum. Et hoc probat ipse ex multis Scripturae locis. Potest etiam, inquit, Nachod, significare cinctum, seu cingulo macula circumdatum. Ergo sensus huius loci, tam secundum latinam, quam Hebraicam lectionem, hic est: Separa à cuncto grege pecora varijs coloribus, vel tanquam punctis, & parvis maculis notata, vel tanquam latis maculis & frustis distincta siue circumdata: & item subnigra & subrufa: haec omnia trade pascendo tuis filiis & ieruis; mihi autem solū relinque, quae fuerint tota perfectè, vel alba, vel nigra. Ex his porro quae nascentur similiter alba, vel nigra, tua erunt: quae verò diuersi coloris, mihi erūt loco mercedis. Diodorus praceptor S. Chrysostomi, adnotauit, (ut citatur in catena) in Mesopotamia candidas oves, & nigras capras, potissimum exquiri, & magni fieri consueuisse: in Palaestina verò versicolores: quare quod contigit Iacob, Deo operante factum est in emolumentum eius, qui mox rediturus erat in Palaestinam. Verum dicit aliquis, cur hic ouium tantum & caprarum fiat mentio, quasi haec tantum pasceret & custodiret Iacob, non autem boues, equos & camelos nominet: cum tamen haec Iacob habuisse, in extremis verbis huius capituli proditum sit. Verum Iacob non accepit pascenda & custodienda à Laban, nisi supradicta animalia, oves, dico, & arietes, capras & hircos: cetera verò animalia, quae habuisse dicitur Iacob, non à Laban accepit: sed ipse sibi comparauit. Nam venditis animalibus, quae sibi ex pacto, mercedis loco, incredibili copia obaenerant, emit boues, asinos & camelos: quae postmodum eius industria, sed potissimum Dei benignitate, mirandum in modum propagata sunt. Haec itaque omnia Pererius. Ceterum Tostatus ideo hic solū oves & capras Iacob pauisse dici ait, quia album & nigrum, quae conueniebat huic experimento, inquit, pacti, non ita leuiter reperiuntur in bobus & vaccis, quemadmodum in ouibus & capris: Ut modo ad coitum, & partum reuertamur, sit ut aliquando coitus in ipsis accellerandus sit, atque etiam additis remedijs procurandus, vbi scilicet ad venerē segnis est, ac ignauus. Aristoteles author est, oves quae aquā salisfulculam bibunt, maturius coire, additque non solum antè coitum, sed etiā à coitu, atque etiā verno tempore saliendo esse, hoc, est, salē eis praebendū. Et Aelianus scribit, ut plus veneri indulgeant animalia, pastores ouium, caprarum, & equarum tempore coitus, genitalia delibutis sale & nitro manibus perfricare, ut ijs vehemētior coitus appetitus oria-
tur, alios alijs mordicantibus pharmacis ea perungere, ut pipere, vel nitro, vel vrticæ fructu, alios myrrha, & nitro, quoniam ex ea frictione feminæ libido suscitetur, & mares sustineat. Didymus ad initum validos arietes reddere, esum caprarum & polyphori & herbae polygoni: Plinius verò capras pecori obijcit, ut vim coeundi pecori augeat, non minus quam homini eruca. Arietem autem, quo sis vsurus ad foeturam, Varro & Didymus, bimestri tempore antè scerni, & largius pabulo expleri praecipunt. Alij etiam, ut ait Palladius, duobus antè mensibus à coitu reuocant, ut faciem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam etiam coire sine discretionē permittunt, ut hoc eis genere per annum totum foetura non desit. Idem Didymus testatur, esse qui toto anno lac & agnos habere studentes, coeundi tempus, in singulas anni partes

Conceptus
impedimē-
ta.

Agni cordi
Li. 9. c. 47.
Lib. 7. c. 3.

Lib. 2. c. 1.
dere rusti.

digerunt multifariam. Varro vult, vt ante admissuram diebus triginta arietibus ac tauris datur plus cibi, vt vires habeant: Et alicubi ait, cum redierint arietes nimirum admittendi, ad stabula è pascu, hordeum si est datum, sunt firmiores ad laborem sustinendum: Satyrii genus erythraicon arietibus quoque & hircis ad veterum segetibus in potu datur, teste Plinio. Notandum etiam non omnes oues conceptioni aequè aptas esse, siquidem pinguedo, vt testatur Albertus, omnia impedit, quo minus concipiant: Fit etiam, vt aliquando post coeundi præscriptum tempus coeant, & concipiant; sed istiusmodi fetus improbantur, & cordi idest, ferotini nuncupantur, vt meminit Plinius his verbis: *Postea concepti inualidi, Cordos vocabant antiqui, post id tempus natos*, Vulgus, inde vocabulo deducto, Cordiscos nominat, dicuntur etiam Gordiani, & Gordisci, & opsigoni. Ita & cordonum sanum dicitur illud, quod autumnis secatur teste Columella: *Aluntur*, inquit, *autumnali feno quod cordonum vocantur*: Sic item corda frumenta dicuntur, quæ serò maturescunt, diciturque & de hominibus ultra tempus debitum in vtero gestatis, vnde apud Suetonium Cordi Cremeti nomen legitur, quo nomine etiam dictus est scriptor historiarum, quem sequi se ait Iulius Capitolinus in vita Gordianorum, & nostro tempore medicus egregius Valerius Cordus. Est & Cordi cuiusdam honorifica mentio, in quodam Epitaphio, quod est in columna D. Petronij, quæ versus gymnasium ad orientem sita est extra Ecclesiam cum his verbis: P. MANILIO C. F. CORDO, idest, ultimo. Varro per aspirationem scribit Chordus, & αὐτὸ τὸ χορῖος deriuat, quod significat vltimum inuolucrum, quo fetus in vtero clauditur.

CIBVS. POTVS.

8. bis. c. 10

Salis esus
vt ouibus
profit.

OVES, & capræ, teste Aristotele, sunt ποσάδια, idest, vt Gaza vertit, vescuntur herbæ, vbi τὰς ποὰς, idest, herbæ nomen intelligit nullum non plantarum genus quod vescum est, quamuis interim certum sit herbis potius, quàm frondibus vesci, vnde etiam est, quod oues per summa montium cacumina, libentius quàm capræ versentur, quæ frutices potius persequantur, qui in cacuminibus defunt; vnde Homericus Cyclops multo cum strepitu pecudes ad pingues montes vertit; frondem nomen etiam minimè aspernantur, imò verò Cato agriculturæ callidissimus, ouibus, inquit, *frondem viridem habebis usque dum habebis præbito. Vbi sementium facturus eris, ibi oues delegato & frondem usque ad pabula matura dato*. Et Nonius Marcellus, ex primo Varronis *de re rustica* citat hæc: *Cogit aliquot corbula vuarum, & frondem iucundissimam ministrat ouibus*. De genere pabuli, inquit Columella, vt & antè diximus, & nunc eorum, quæ omissa sunt, meminerimus, iucundissimas herbæ esse, quæ aratro proficissis aruis nascantur, deinde quæ pratis vligine carentibus, palustres, syluestresque minimè idoneas haberi: nec tamen vlla sunt tam blanda pabula, aut etiam pascua, quorum gratia non exolescat vsu continuo, nisi pecudum fastidio pastor occurrerit præbito sale, quod velut ad pabuli condimentum per astatem canalibus ligneis impositum; cum è pascu redierint oues, lambunt atque eo sapore cupidinem bibendi, pascendi que concipiunt: At contrà penuriæ hyemis occurrunt obiectis intra tectum per præsepia cibis: Aluntur autem commodissimè repositis vlmeis, vel ex fraxino frondibus, vel autumnali feno, quod Cordonum vocantur: Nam id mollius, & ob hoc iucundius est, quàm matrum: Cytilo quoque & satiuæ vicia pulcherrimè pascuntur: Necessariæ tamen vbi cætera defecerunt, etiam ex leguminibus palea: Nam per se hordeum, vel fresa cum suis valulis faba, vel cicercula sumptuosior est, quam vt suburbanis exiguo precio possit præberi: Sed si utilitas permittit, haud dubiè sunt optima: Tantum ille Sic & Varro oues pellitas, (quæ propter lanæ bonitatem sub recto aluntur) quæcunque iubentur, vesci scribit, vt folia ficulnea, & palea, & vinacea inquit, & furfures obijciuntur modicè ne parum aut nimium saturentur, virumque enim ad corpus alendum inimicum Cytilum, & Medica, nam & pingues facit citissimè, & gignit lac. Virgilius etiam, vt plurimum generent lactis, falsa herbæ præbendas esse ait, lotum itidem, & cytilum, dum sic canit:

At cui lætis amor, cytilum, lotosque frequentes

Ipse manu, fassaq; ferat præsepibus herbæ,

Hinc & amant fluuios magis, & magis uberatendunt

Et salis occultum referunt in lactis saporem.

Herba maritima qua.

Nam, quæ in locis maritimis, aut saluginosis, compascunt pecudes, largiore lacte, & caseo gratiore abundant, multoque sacundiores euadunt, multoque suauiores, ac teneriores carnes profecerunt,

ferunt, quales oues suauissimas, atque præpingues in Ostiensi agro, eique finitimo Portuensi, decimo ab vrbe lapide, qui Tyberi fluuio interfuerit, multis hinc inde paludibus atque etiam salinis sunt circumfusi, sese reperisse, atque etiam gustasse tradit Bernardinus Gomeſius, affirmatque se nusquam vidisse alias pinguioreſ, ac neque gustui gratioreſ comedisse, easdemque copia salis, ac pastu soli saluſuginosiſſales fieri, tum multis rationibus, tum ex hac potissimum liquere iudicat, quod cum pecus omne potu, quam maximè pingueſcat, ad continuam huius appetentiam pecudi excitandam, ac etiam fouendam, nihil sit eque aptum, ac sal. Quæ Plutarchi sententiæ ex asse competunt; hinc enim in quæſtionibus naturalibus quærens, cur pecori pastores salem proponunt? An, ut plerique putant, inquit, ut eo amplius alantur, & crasseſcant? Nam & appetitum cibi acuit salis acrimonia, & meatus referendo cibum facilius ad digestionem deducit. Itaque etiam gracileſ, & qui parum nutritentur, Herophili discipulus Apollonius, dulcibus velsi, & alica nolebat, sed salamentis, & saluſuginem habentibus pro cibo uti iubebat: quorum tenuitas tanquam in fricationis locum succedens alimentum per meatus corpori apponeret. Aut valetudinis potius gratia, & ut abundantia incideretur nutrimenti, ad lingendum salem oues affueſcunt? agrotant enim pinguedine nimia contracta, eam verò sales colligunt, & diffundunt; Idque adeo obseruant, ut facilius possint eas cute exuere. Quæ enim agglutinat, atque constringit cutim pinguedo, tenuis, in firmaque redditur ab acrimonia. Tenuatur etiam sanguis salem lingentium: neque coeunt quæ intus sunt, salibus admixtis. Quin, & hoc considera, num magis fecundum inde fiat pecus, & ad coitum pronius. Nam & canes salamento eslo celerius concipiunt: & naues, quibus sal vehitur, plures alunt mures ob frequentem coitum. Sic ille. Et nos paulo antè ex Aristotele dicebamus, oues quæ aquam saluſculam bibunt, maturius coire, sepiusque eas saliendum esse, quod greci ἀλιζόμεναι dicunt. Idemque Aristoteles oues à partu (πρὸς τὴν τοκίαν; Albertus legit πρὸ τοῦ τοκεῖος, vertit enim, ante partum, sed utroque tempore dari conuenit) sale fruenteſ vbera magis distenta lacte demitti, author est. Et cum eodem authore oues potissimum pingueſcant ex potu, æstate salem dare die quinto pastores solere ait, singulis centenis singulos modios, sic enim pecus incolume, atque pinguius reddi; frequentem igitur salis vsum eo pertinere, quando & paleis copiam salis admisceant, ut sitibunda plus aquæ hauriant, & autumnò cucurbitam sale contactam afferunt, quod lac, inquit, etiam auget, & agitate quoque meridie plus pomeridianis bibunt, & lactis distenta vbera pendunt, quibus salis abunde est. Palladius verò salis crebra conspersio, inquit, vel pascuis mista, vel canalibus frequenter oblata debet pecoris leuare fastidium: nam per hyemem, si penuria est, tanum vel palea, vel vitia, vel facilior victus, seruatis vltimi frondibus præbeatur, aut fraxini, facit item sal ad vitæ diuturnitatem; scribit enim Albertus in quibusdam terris marinis, in quibus sicca, & salsa habent pascua, viuere oues per viginti annos, atque etiam parere. Vitalis de Furno Cardinalis esse, ait, qui in autumnò dant eis cucurbitas cum sale paratas ad multiplicationem lactis, ipsasque sic vberius lac præbere. Hector Boethius in descriptione Scotiæ tradit in Scotia per loca inculta, & sterilia sponte nasci cytisum cum ouibus, capris, & omni pecudum generi vtilissimum, tum apibus imprimis gratissimum, florem ferre mense Iulio purpurei coloris mellitissimum, vnde Picci olim potus genus conficere sint soliti, non minus salubre quam delectabile. Caterum qui eius faciendi artem celauerunt, ipsis, postea à Scotis deletis, eius potus eundem finem qui & gentis, extitisse. Et Columella quoque cytisum in agro esse, quam plurimum referre scribit, idque bubus, & omni generi pecudum vtilissimum esse, quia ex eo citò pingueſcat, & lactis plurimum tribuat ouibus. Africanus item, omnia pecora cytisum depasta, lac multum habitura, & simul embryum nutritura pollicetur. Plinius verò etiam cytisum fruticem esse ait, ab Aristomacho Atheniensi miris prædicatum laudibus, pabulo ouium, sunt verò etiam cytisi folia latis tenera, & mollia, & succum præbent suauem, maluæ instar, ut interpretantur cytisum. Idem Plinius insuper fabæ filiquas, caulesque gratissimo pabulo pecori esse tradit, ex Aristotele fortasse, qui ouibus fabas largius datas copiam efficere lactis, asserit, interprete Gaza. Sed græcè sic legitur: πολὺ γὰρ λαττοὶ καμὼν πηλιδος ὀλίγον προσπεποιημένον ἐστὶ, idest lac copiosum reddit fabarum etiam parua copia in pabulo. Pastores sæpè numero ex Alpibus ad plana descendunt, ut luxuriantè segetem pecus depascat, more scilicet ab antiquis recepto, ut constat ex his Plinij verbis: *Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depasta quidem, vel sapius nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum verò etiam semel, omnino certum est, granum longius fieri, sed inene, cassumque non nasci Babylone iam enbis secant, tertio depascunt; alioqui folia tantum fierent; hæc ille ex Theophrasto. Gaudent verò maximè herbis rore adhuc madentibus, potissimum quæ crescunt in collibus. Lucretius*

Lib. 1. ac
sale.

Cytisus.

Li. 18. cap.
17.Lib. 8. lib.
17.

Lib. 2.

Non

Non sape in colli tendentes pabula lata

Lanigera reptant pecudes, quo quamque vocantes

Inuicent herba, gemmantes rore recentis

Et satiati agni ludunt, blandèque coruscant.

Aelianus tradit in India & maximè in Prassiorum regione liquido melle pluerè, idq; in herbas & palustrium arundinum comas decidens, mirificas pastiones ouillo, & bubulo pecori præstare: atq; ipsum quidem à pastoribus eò, vbi plus dulcis roris de cælo delapsus est, agi, & sic illis pastionibus tanquam epulis iucundè accipi, pastoresq; vicissim prolixo epulo compensare; nam ex pecore suauissimum lac exprimere, neq; sicut græci, inquit, faciunt, mel miscere, & temperare, habere necesse. Tantum Aelianus, indicans ouium lac apud græcos amarum esse, vel saltem haud omninò dulce, cum tamen eodem, Aeliano auctore, Alexander Myndius dicat oues in Ponto amarissimo absynthio pingues fieri, idque etiam Plinius affirmat: Absynthium Ponticum, inquit, appellatur à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur. Neuter autem lac inde amarum reddi tradit. De Laserpitio idem Plinius hæc prodidit: Laserpitium & circumfodi solitum prodidere: Nec purgari pecora, sed agra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere Persico Silphio prior opinio congruit. Et rursus: Laserpitio vesci solita pecora, primoque purgari, mox pinguescere carne mirabilem in modum iucunda. Et rursus alibi: Laser multis iam annis in Cyrenaica prouincia non inuenitur; quoniam publicani qui pastua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo, si quando incidunt pecus in spem nascentis hoc deprehenditur signo, ouem cum comederit, dormiente protinus, capra sternuante. Coluthæa etiam mirum in modum saginat oues, teste Theophrasto. Strabo verò etiam apud Iudæos ouibus in pabulum dari scribit nucleos palmarum, aiuntque istiusmodi nucleos fabris ferrarijs pro carbonibus in usu esse apud Babylonios, moxque in aqua maceratos, bubus, & ouibus in pabulo dari. Seminatur & aphace propter oues, teste Athenæo. Herba lanaria ouibus ieiuna data, vt ait Plinius, lactis abundantiam facit, qui etiam scribit, lanatum pecus maximè arcendum esse à vitibus, quia gemmas, inquit, aufert. Quare & Virgilius iubet, vt sepes texantur, vineæ nimirum tutandæ gratia, ne pecus præsertim lanatum, & ætate luxurians, nullique operi assuetum, irrumpere possit; Nam non solum gemmante vite procul arcendæ sunt pecudes, quoniam facillimè gemmas auferunt, verum etiam plus vitibus damni datur ab istiusmodi pecude, quam à frigore hyberno prægelido, aut æstiuo calore præferuido. Neque enim vel pruinosa hyemis frigora, vel calidissima æstatis feruores tantum nocere possunt vitibus, quantum illis nocens pecudum venenati morsus, & impressa dente pecuino vulnera, verius poetæ sunt:

Texenda sepes etiam, & pecus omne tenendum est,

Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum:

Cui super indignas hyemes, silemque potentem,

Syluestres vrsi assidue, capreaque sequaces

Illudunt: pascuntur oues, auidaeque iuuenta.

Frigora nec tantum cana concreta pruina

Aut grauis incumbens scopulis arenibus æstas,

Quantum illi nocere greges, duriq; venenum

Dentis, & ad morsu signata in Hirpe creatrix.

Et rursus descripturus locum idoneum apibus, ad mellificandum ostendit, quantopere floribus infidientur, ex quibus apibus mel erat colligendum, canit:

Principio sedes apibus, statioque petenda

Quo neq; sit ventis aditus (nam pabula venti

Ferre domum prohibent) neque oues, hadique petulci

Floribus insultent, aut errans bucula campo

Decurrit rorem, & surgentes alteras herbas.

Li. 1. c. 27. Similiter, & Palladius; sedes, inquit, apibus collocanda est contra brumalem meridiem, procul à tumultu, & cætu hominum ac pecudum, nec calido loco, nec frigido, nam vitæque re instentur. Dioscorides & Plinius adianta circum ouilia sata utilissima esse scribunt: Caput gallinæ cum Belgis nuncupata herba, à seminis cum galli crista similitudine, multis vera polygala credita, nonnullis onobrychis dicta, Diensibus Allobrogibus, qui eam diligenter ferunt, Sparse vulgò vocata, pecori pabulum est gratissimum, indeque lacte abundare si vel viridi, vel sicca pascantur, certissimum est, vt ait Dalechampius, vel quicunque auctor est vniuersalis stirpiuin historie. Nos autem paulò superius ex Didymo diximus, arietes validos reddi ad coitum si eorum nutrimento capæ miscantur, nec non & Polyphoros, & polygonos herba, Polysporia autem

Li. 4. c. 59.
Polyphoros
herba.

rem herbae alicubi in geponicis in capite de piscinis fit mentio his verbis: *Vbiq̃ue autem plures habebis pisces, si polysporum, polygono similem herbam contusam aquis pisces nutrientibus inteceris.* Andreas à Lacuna Polysporum & polyphorum eandem putat esse herbam, quæ verò sit, non explicat. Quintilij in Geponicis loquentes de tauris, polyspermos etiam, inquit, & quæ polygonos vocatur herba, animalia ipsa reddent multis modis fecundiora. Quibus verbis specie differre indicant, & polygonos quidem altera mas est, quæ vulgo centum nodia vocatur, altera femina, caudæ equinae similis. Galenus marem nonnihil adstringere ait, præcellere verò in ea aqueam frigiditatem, ita ut in secundo gradu, vel principio tertij refrigeret. Ad eadem facere feminam, sed ignavius, qua forsitan ratione femina etiam in genere hoc dicitur. Polygoni verò nomen utraque habet à frequentibus geniculis, quamquam gonos etiam semen significat, quo plurimum abundat mas. Cæterum quomodo herba adeo refrigerans & adstringens, nonnihil mouere coitum possit, non video; contrarium enim ratio ostendit. Videtur sanè vulgo supersticiosum, arrepto omine vocis, quasi polygonos ab augenda genitura, fatuave diceretur, stolidam illam de eius facultate opinionem propagasse. Gesnerus polygonato potius, quod vulgo sigillum Salomonis vocant, vim libidinem citandi tribuendam arbitratur, polygonis verò sistendi, & polycritum aut polycarpon (ut aliàs legitur) Hippocrates vocat, quod Dioscorides Cratægonon, cui ad conciliandam in homine fecunditatem, mares etiam generandi, vim esse, alij etiam auctores literis mandauerunt. Habet & Cassianus Basilius suum polyspermon, siue polysporon, quod esse Anguilare arbitratur, bliti, seu potius atriplicis illud genus, quod atriplex sylvestris Fuchsio, Blitum sylvestre Camerario, Caspari Bauhino blitum polyspermon nuncupatur à seminis copia, qua cauliculi eius onerantur, sed nec hoc propter frigidam eius naturam Didymus intelligere potuit. Quantum verò ipsæ pecudes etiam thymi esu oblectentur, Plinius indicat his verbis: *Thymos quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi referes scimus; hoc penè solò redditu è longinquis regionibus pecudum milibus conuenientibus, ut thymo vestiantur.* Nos supra ex Turnebo harum pecudum mentionem fieri diximus à Plauto, his verbis: *Vetula sunt thymæana:* improbari autem à Comico, quia propter longinquitatem via Romam vsque perlata iam macra euaserant. Apud Brabantos Belgij populos erica ingentes ouium greges saluberrimo pabulo nutrit, & à pulmonis, lienis, iecorisq; obstructionibus præferuat. Quartum si carnes Galenus gustasset, inter laudatissimas eas numerasset, tum ob delicatissimum saporem, tum ob facilem coctionem, & probum nutrimentum, quod omni humore superfluo caret, non ob loci modò, & herbae siccitatem, sed propter vires etiam ericae. Theocritus pro ouium cibo etiam celebrat apiastrum, & hederam, quam tamen capram potius prosequi verisimile est:

Τῶσι δ' ἰμαίσι οἰσσι κόρησι μὲν ὀμάλισσα

Φέρβειται, πολλοὶ δὲ καὶ ὡς ῥόδα χισσοὶ ἐπαυδοῖ. id est,

Ouibus verò meis adeo apiastrum

Ad pascendum, & copiosa hederæ effloret sunt rosæ.

Apparet etiam spinis vesci, vel saltem spinosis herbis, nam de Eryngio scribunt veteres, ut suo loco patebit, si ex ouium grege quæpiam eam herbam ore sumpserit, illam primò, ac mox reliquum gregem tam diu à progrediendo subsistere, quo ad ex eius ore herbam pastor detraxerit. Est etiam glans pecori noxua, saltem cum vterum fert, ait enim Aristoteles, si oues glandem copiosius ederint, abortum facere, ut fues etiam, ouibus tamen constantius hoc glandidus esitatis contingere. Est ubi plantarum fructuumque inopia piscibus aluntur. Attianus enim author est circa Calamos vicum Indiæ maritimum Nearchum referre ouium carnes piscem respicere, ut auium marinarum; piscibus enim vesci, quòd regio gramen non ferat. Et rursus non multò post, apud Ichthyophagos, inquit, prata non sunt, neque gramen nascitur, quamobrem pecora eorum etiam piscibus siccis vescuntur. Et apud Philostratum legimus, Apollonium circa Indiam attigisse ferri, etiam Pedagem Oritarum regionem, ubi pecudes sint pisciuoræ, ea comedentes, quæ minimè naturæ suæ conueniunt. Pastores enim piscibus illas alere consueuisse; Indos enim Carmanos cognominatos mirè piscosum mare accolere: Et Paulus Venetus testatur in provincia Aden non solum oues, sed boues etiam & camelos piscibus vesci, quorum ingens illic sit copia, & libentius quidem siccis quàm recentibus, nam propter immensum calorem herbis, & frugibus carere. Alianus verò etiam oues Lydiæ, & Macedonicas ex piscibus pinguescere, dici tradit, & Ennius cum dicit, *propter stagna ibi lanigerum genus piscibus vescitur*, paludem esse demonstrat, inquit Festus, in qua nascuntur pisces similes ranunculis, quos oues consecantur. De plantis, quæ in cibo ab ouibus sumptæ noxiæ sunt, atq; etiam salubres, dicam postea. Quod modò ad potum attinet, alij aliam laudant aquam, siquidem

Lib. 18. ca.

4.

Lib. 21. ca.

10.

In Bacchid.

Idyl. 6.

Piscib. ubi

alantur.

Lib. 3.

Potus.

dem

Quæst. 2.

dem Albertus obefiores oues plerumque fieri scribit, si aquam multam, & turbulentam biberint. Plutarchus verò in quæstion. naturalibus pecus libenter, scribit, bibere aquam imbris, ubi statim à vento immittitur, quia dulcis sit, & mitis, sed alia alia melior pro diuersitate temporis. Vitalis de Furno, inquit, in æstate præstare aquam septentrionalem frigidam, in autumno verò aquam meridionalem tepidam: Aristoteles tamen aquam, scribit, ouibus commodiorem esse autumno a quiloniam, quam austrinam. Atqui authore Varrone aquæ mutatio huic pecori nocet saltem eo tempore, quo sit admissura: inquit enim, quamdiu admissura sit, eadem aqua uti oportet, quod commutatio, & lanam fecit variam, & vterum corrumpit.

PASTORIS, SIVE CVRATORIS

Officium.

Pastor.
Opilio.

QVOMODO curandum sit hoc pecus, edocuris nobis, non præter nostrum institutum fuerit à nomine eius, cui cura committitur, exordiri; voce à pascendo deducta, latinis pastor dicitur, quo tamen nomine non solum opilio (sic priuatim vocatur, qui oues custodit, aut curat, quasi ouilio) sed etiam bucolicus, qui boues, & apolus, i. caprarius, qui capras, ut Ælius Donatus scribit, curat, intelligitur. Græci plura vocabula habent; Νομῖς, Varino, propriè est is, qui vel capras, vel boues, vel oues, vel equos, vel aliud animalis genus pascit. Idè puto qui βοσκῶν, siue βοτῆρ, aut βοσκήρ; ποιμήν verò priuatim ouium pastor, παραδοῖς, καὶ το ζῆτω, quasi δεικνῶν, ait que ποιμαίνω propriè etiam dici de ouibus, quasi oues pascere. Æschilo tamen pastor ποιμαίνω est, & ipse grex ποιμαίνοντες eodem Varino teste, ποιμαίνω poeticum est. Idem & ἀνδρομέης exponit ποιμαίνω, & μηλόβα, & μηλοβάται, idem ποιμαίνω, quæ tamen vocabula quemlibet indicare pastorem τῆς μηλῆς significatio indicat. Tum etiam testatur Hesychius, qui μηλοβοτῆν exponit, pascit: Προβατῶν; Suidæ etiam opilio est, & διοτόμος & μηλοβοτῶν, pro eodem leguntur apud Etymologum: Est & ἀπροβοσκός idem qui προβατῶν, siue προβατοβοσκός, quemadmodum & inter synonyma dictum est. Qualis modò istiusmodi pastor, siue opilio, custos esse debeat tradidit Columella; Quisquitur, inquit gregem circumspēctus & vigilans (id quod omnibus, & omnium quadrupedum custodibus præcipitur) magna clementia moderetur: idemque duci propior, quam domino, & in cogendis, recipiendisque ouibus acclamatione, & baculo muneatur, nec unquam tela emittat in eas, neque ab his longius recedat, nec aut recubet, aut considat: nam si procedit, stare debet: quoniam grex quidem custodis officium, sublinem, celsissimamque oculorum veluti speculam desiderat, ut neque tardiores, & grauidas, dum cunctantur, neque agiles, & fatas, dum procurrunt, separari à cæteris sinat, ne fur, aut bestia hallucinantem pastorem decipiat. Habet idem pastor baculum incuruum ad comprehendendas oues, aut capras pedibus; pedum vocant, cuius etiam meminit Virgilius, dum ait:

Opilio qualis esse debeat.

Pedū quid.
Egloga 5.

At tu sume pedum, quod, me cum saepe rogaret

Non tulit Antigenes, &c.

Numerus
opilionum.

Obseruandum autem pro pecoris diuersitate, etiam custodum numerum variare; Non enim vnus opilio magnum numerum custodire potest, qua de re agens Marcus Varro; relinquatur, inquit, de numero, quem faciunt alij maiorem, alij minorem: nulli enim huius modum naturales. Illud forte omnes in Epiro faciunt, ut vniuius habeamus in centenar, oues hirtas singulos homines, in pellitas binos. De numero pastorum alij angustius, alij laxius constituere solent. Ego in octogenas hirtas oues singulos pastores constitui, Atticus in centenar. In gregibus ouium, sed magnos quos milliarias faciunt quidam, facilius de summa hominum detrabere possunt, quam de minoribus, ut sunt Attici. Tremelius. Septingentary enim mei, et opinor, tu octingentary habuisti, nec tamen, ut nos, arctum decimam partem. Idem Varro ait, non multum aliter tuendum esse pecus caprillum in pastu, atque ouillum, hoc tamen habere sua propria quædam. Idem etiam monet, ut primùm prouideamus, ut totum annum, rectè pascantur intus, & foris. Palladius verò docet, quæ pascua sint eligenda: pascua, inquit, ouillo generi utilia sunt, quæ vel in noualibus, vel in pratis ficioribus excitantur, palustra verò noxia sunt, syluestria dampnosa lanatis, & Columella ait: sequens autem noualia non solum herbida, sed quæ plerumque

Pascuorum
electio.

Si tibi lanitium cura est, primùm aspera sylua

Leppaque tribulique abluat, &c.

Quoniam ea, res ut idem ait, scabras oves reddit; cum tonsis, illotis adhæsit.

Sudor: & hirsuti secuerunt corpora vepres:

Tum etiam quotidie minuitur lana, qua quanto prolixior in hoc pecore concrevit, tanto magis obnoxia est rubis, quibus velut hamis inuncta à pascentium tergis anellitur: Molle verò pecus etiam velamen, quo protegitur amittit, atque id non paruo sumptu reparatur. Tantum Columella. Et rursus: Hoc pecus quamvis molliissimum valetudinis tutissima est, minimeque pestilentia laborat. Verum tamen eligendum est ad naturam loci: quod semper observari, non solum in hoc, sed etiam in tota rursus disciplina, Virgilius præcipit cum ait:

Nec verò terra ferre omnes omnia possunt.

Pinguis, & campellris situs proceras oves tolerat, gracilis & collinus quadratas: sylvestris, & montosus, exiguas: pratis, planisque novulis tectum pecus commodissime pascitur. Idque non solum generibus, sed etiam coloribus plurimum refert. Similiter rursus Varro, ait: Non eadem loca æstiva, & hyberna, idonea omnibus ad pascendum. Itaque greges omnium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstivatum, atque ad publicanum proficuntur, nisi inscriptum pecus pauperum, lege censoria committant mulctos, & à campellris æstate exigantur in Gurgures altos montes; Quanta porro diligentia hoc pecus sit pascendum, declarat idem Virgilius Latinorum poetarum princeps, qui itidem tempora pascendi, & ad aquam ducendi non negligenda putavit, dum canit:

Pascendi, &
ad aquam ducendi
tempora.

At verò zephyris cum lata vocantibus æstas,

In saltus vitumque gregem (id est oves, & capra) atque in pascua mittes,

Luciferi primo cum sidere frigida rura

Carpamus, dum manè novum, dum gramina canent,

Et ros in tenero pecori gratissimus herba.

Inde ubi quarta sitim calis collegerit hora,

Et cantu querula rumpent arbusa cicada

Ad puteos, aut alta greges ad flagna iubeto

Currentem ilignis potare canalibus undam.

Et alibi ait:

Iam medias operum partes evectus erat sol

Cum densas pastor pecudes coegit in umbras

Ut procul aspexit luco residere virenti

Delia diua tuum.

Medio autem die, ad vallem, ut idem canit, mox subdens:

Æstibus at medijs umbras exquirere vallem,

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus

Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum

Illicibus crebris, sacra nemus accubet umbra.

Rursus deinde mitigatæ vapore cogentur ad aquam, id quod per æstatem etiam faciendum est, atque iterum ad pascua perducendum:

Tum tennes dare rursus aquas, & pascere rursus

Solis ad occasum cum frigidus aera vesper

Temperat, saltus relict iam rosca luna,

Littoraq; alcyonem resonant & acanthiada dumj.

Quæ omnia sic imitatus est Calphurnius:

Nec tu longinquas procul à præsepibus herbas,

Nec nimis admota seclabere pabula sylva,

Dum peragis verum Iouis inconstantiæ tempus

(Veris enim dubitanda fides) modò fortè serena

Blandius arrisit, modò cum caligine nimbos

Intulit, & miseras torrentibus abstulit agnas.

At cum longa dies sitientes afferet æstus,

Nec fuerit variante Deo mutabile calum

Iam sylvis committe greges, iam longius herbas

Quære, sed ante diem pecus exeat, humida dulces

Efficit aura cibos, quoties fugientibus Euris

Frigida nocturna tinguntur pascua rore:

Et matutina lucent in gramine guttae,

Ut simul arguta nemus increpungere cicada,

Ecloga 5.

*Ad fontem compelle greges, nec protinus herbas
Vel campos permitte sequi, siue protegat illos
Interea veteres, qua porrigit esculus umbras.
Verum ubi declini iam noua tepescere Sole
Incipiet, seraque videbitur hora merenda,
Rursus pascite greges, & opacos deserte lucos,
Nec prius astito pecus includatur ouili,
Quam leuibus nidis somnos captare volucris
Cogitet.*

Quo loco Diomedes Guidalottus noster Bononiensis per hanc volucrem intelligit vel Alcyonem, vel acanthidem, quia scilicet Calphurnius Virgilium esset imitatus; mihi verò potius inclinatur animus, ut sit qualibet auicula montium accola, tardissime enim, & nisi post Solis occasum ad dormiendum se recipiunt. Eiusdem Virgilij sententiam approbans Columella de temporibus, inquit, pascendi, & ad aquas ducendi per astatem, non aliter sentio, quam ut Naro prodidit:

Luciferi primo cum fidere, &c.

Deinde circa quartam diei horam, & cum aestus viget, ad puteos, stagna, valles, aut aliam umbram perducimus gregem. Rursus deinde iam mitigato vapore compellantur ad aquam, etiam per astatem id faciendum, & iterum ad pascua producendum ad occasum Solis. Sed obseruandum est sidus astatis per emersum caniculæ, ut ante meridicem grex in occidentem spectans agatur, & in eam partem progrediatur, post meridem in orientem. Si quidem plurimum refert, ut pascentium capita sint auersa Soli; qui plerumque animalibus nocet prædicto oriente fidere. Sic item Palladius æstiuis mensibus pasci pecus iubet sub lucis initio, cum graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. Quarta hora calescente, potus duri fluminis, aut

*Sol quando
pecori no-
xius.*

*Li. 18. cap.
23.*

putei præbeatur, aut fontis. Medios Solis colores valles, aut arbor umbrata declinet. Deinde ubi flexo iam die, ardor infringitur, & solum primo imbre vespertini roris humescit, gregem reuocemus ad pascua. Sed canicularibus, & æstiuis diebus ita pascendæ sunt oues, ut capita gregis semper auertantur à Solis obiectu. Clarissime etiam Plinius idem docet: Cum meridiem adesse senties, inquit, pastor, astate, contrahente se umbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cum astate pascies, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientem. Alio noxius, sicut hyeme, & vere si in vorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paneris. Clodunt ita, lippunt ne ab afflatu, & alio cito pereunt. Vatro verò pastiones temporibus distingui scribit in Apulia, ut astate prima luce exeant in pastum, tum herba roseida meridianam, quæ est aridior, iucunditate superet, Sole exorto propelli, ut redintegrantes rursus ad pastum alacriores fiant. Circiter meridianos aestus, dum deferuescunt, sub umbriferas rupes & arbores patulas subijci, quo ad refrigerato aere vespertino rursus pascant ad Solis occasum, atque ita agendum, ut auersum sit Soli caput, nam caput illi molle. Ab occasu paruo intervallo interposito ad bibendum appellant, & rursus pascunt, quo ad contenebrant; iterum enim tunc in herba iucunditas: Hæc ab Virgiliarum, ac Caniculæ exorto ad æquinoctium autumnale obseruare. At verò Florentinus, astate quidem oues sub dio nutrir, stabularique ait, ceterum inualecente Sole in umbram subducendas, alioqui nequaquam: siquidem maximè, inquit, leduntur frigore. Addit & alia præcepta Petrus Crescentiensis. Per totam astatem aurora, inquit, surgente festinanter mulgeantur, ne solitum pastum perdant, & cum dies incaluerit, sic ducantur, ut calor Solis, aut ventus vrens non possit eis nocere. Ceterum vespertinam diu foris sinit, donec recuperent pastum, quem perdiderunt in die. Cum redierint, sempercurandum, ne sint calida cum in ouilia includuntur. Quod si magnus feruor fuerit, eant in proxima pascua, ne si longius abierint non possint recurrere ad umbracula. Nec pastores sinant eas importunè aggregari, cum cælum feruet: quin semper moderatè dispergant. Cum adducuntur calida, non mulgeantur. Cum aurora apparuerit, mox agniculi ducantur ex umbraculis, ubi sollicitè custodiantur. Cum videant manetelas araneorum oneratas aqua, non permittant pascere. Si feruor fuerit, & pluvia ceciderit, non sinantur iacere, sed ad altiora ducantur, ubi exposita sint vento, semperque moueantur. Cauendæ autem sunt ab herbis, quibus permixta est arena. Mensibus Aprili, Maio, Iunio, & Iulio sunt permittendæ multum pasci, ut peritus quidam pastor imonet, ne nimium impinguentur: Sed mense Septembri, Octobri, & Nouembri, post mediam tertiam sunt tora diei dimittendæ in pascuis, ut impinguentur, quantum poterunt. Hunc usque Crescentiensis. Ut verò & lana habeatur ratio, præcipit Albertus, oues licet in pascuis vberibus lanam acquirant molliorem, secundum rationem pascuorum, tamen quia animalia sunt humidi temperamen-

*Quando
mulgenda.*

*Lana ratio
habenda.
Sicca oui-
bus amica.*

ti,

ti, meliorem inquit, & molliorem lanam faciunt ex pascuis tenuibus & salibus, quàm ex vberibus, & dulcibus, & melius conualescunt in tenuibus, & salis pascuis: Et rursus, oues, inquit, locis aridis pastæ conualescunt, & in locis palustribus morbidæ efficiuntur. Testatur & Cardanus sterilia pascua subtilitatem lanæ augere, Quibus in locis messes sunt factæ, interest duplici de causa utile, ut habet M. Varro, quod & caduca spica saturantur, & obtrititis stramentis, & stercoreatione faciunt in futurum annum segetes meliores: Attamen nostris rusticis non placet oues spicam legere, sed utile iudicant, si teneantur in stipulis. Reliquæ pastiones hyberno, ac verno tempore hoc mutant, quod pruina iam exhalata propellunt in pabulum, & pascunt diem totum, ac meridiano tempore semel potum agere, satis existimant: Conradus Heresbachius scribit suis obseruari, neque ante ex orientem Solem, neque post occasum pasci oues foris astate propter roris noxiam. Qui itaq; oues alere vult, hic necesse habet, ut agri conditionem metiatur, proq; illius amplitudine, & natura greges instituat. Nec satis est, si camporum spacia suppetant æstiuis pastionibus, verum etiã hybernis pabulis sufficiant oportet. Larga enim præbenda sunt alimenta, præstatq; exiguum numerum bene alere id quod plus etiam emolumenti domino reddet, quàm maximum gregem pabuli inopia laborantem. Hyeme modo & vere matutinis temporibus intra septum contineri iubet Columella, dum dies aruis gelicidia (inquit) detrahat: Nam pruinosa ijs diebus herba pecudi grauedinem creat, ventremque proluir: quare etiam frigidis, humidisq; temporibus anni semel tantum ei potestatem aquæ fieri cupit. Eadem planè monet Palladius. Addit Virgilius cauendum esse, ne talis pruinosa herba etiam eis substernatur:

*Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur alas:
Et multa duram stipula, filicumque manipulis
Sternere subter humum, glacies ne frigida ladat
Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.*

Idem dicere voluit Calphurnius:

*Præcipue gelidum stipulis & fronde caduca
Sterne solum, ne forte rigor penetrabile corpus
Vrat, & interno valet pecuaria morbo.*

Ad stabula verò quod attinet, ea Florentinus satis ampla, & lata esse iubet, curandumque ut calida, & sicca permaneant: pauimentum, ut sit decliue, lapidibusque stratum, & complanatum, & denique ad partem eius accliuorem præsepia, ut collocentur, & super ea etiam peritæ infigantur, ut oues dum pascuntur superfiliæ prohibeantur. Sed & Columella, ait, humilia oportere fieri stabula, & in longitudinem potius, quam in latitudinem porrecta, ut simul hyeme calida sint, nec angustiae fortis oblidant. Ea poni debere contra meridiem, quoniam id pecus, quamvis ex omnibus animalibus vestitissimum, frigoris tamen impatientissimum est, nec minus æstiu vaporis. Itaque cohortem clausam sublimi macerie præponi vestibulo debere, ut sit in eam tutus exitus æstiuandi, deturque opera, ne quis humor subsistat, ut semper quàm aridissimis filicibus, vel culmis stabula constrata sint, quo purius, & mollius incubent foeta, iubentque ut sint mundissima, ne qua earum valetudo, quæ præcipuè custodienda est, infestetur vligine. Docet & Varro, qualia, & quo loco exstrui debeant stabula, his verbis: Stabula idoneo loco, ut sint, ne ventosa, qua spectent magis ad orientem, quàm ad meridianum tempus, ubi sunt, solum oportet esse eruderatum, & procliuum, ut euerri facile possit, ac fieri purum; non enim solum ea vligo lanam corrumpit ouium, sed etiam ungulas, ac eas scabras fieri cogit. Cumque aliquot dies ita steterint, subijcere oportet virgulta, & alia, quo mollius requiescant, purioresq; sint: Libentius enim ita pascuntur. Faciendum quoque septa secreta ab alijs, quo emittentes secludere possit: item quo corpore agro: Hac magis ad villaticos greges animaduertenda. Contra illa, qua in salibus pascuntur, & à cæcis abjunct longe, portant secum crates, aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cate, raque vensilia. Longè enim, & latè in diuersis locis pasci solent, ut multa millia absint sape hyberna pastiones ab æstiuis: Ego verò scio, inquam, nam mihi greges in Apulia hybernabant, qui in Rheatinis montibus æstiuabant, cum inter hæc bina loca, ut iugum continet scirpiculos, sic colles publica distantes pastiones: hæc ille. Similiter & nostri opiliones, ut id obiter dicamus, qui in nostris alpibus æstiuauerunt, hyberno tempore, maritima Senensia petunt, ibique tota hyeme pecus suam pascunt: Et Virgilius de pastoribus Libycis canit:

*Quid tibi pastores Libya, quid pascua versu
Prosequar, & raris habitata mapalia cæcis?
Sape diem noctemque & totum ex ordine mensem*

*Sicca ouib.
amica.*

*Stabula
qualia esse
oporteat.*

Pascitur, itque pecus longè in deserta sine vllis

Hospitijs, tantum campi iacet: omnia secum

Armentarius Afer agit, tectumque loremque

Armaque, Amyclaeumque canem, Cressamque pharetram.

Idem in Bructeris, & alijs aliquot Germaniæ locis, non rarum esse Heresbachius testatur, ubi cum grege in agris pernoctantes pastores, gregem cingunt, alligatis canibus excubitoribus: Ipse opilio in carruca, aut ciso bioto, cui tectum impositum, tanquam amaxobios, iuxta gregem quiescit. Nostri verò pastores in alpibus paruum aliquod adificiant tugurium, in quo dormiunt, pecudem verò cingunt retibus. Stabula autem à frigore tuta esse debere etiam docuit Virgilius præcitato loco:

Et stabula à ventis hyberno apponere soli

Ad medium conuersa diem, cum frigidus olim

Iam cadit, extremæque irrorat Aquarius anno:

Ergo omni studio glaciem, ventosque vitales

Quo minus est illis cura mortalis egellas,

Auertes: victumque feres, & virgea latus

Pabula, nec tota claudes sinilia bruma.

Columella priuatim agens de ouibus Tarentinis (quæ, ut regantur, suprâ ex eo dictum est) stabula scribit frequenter esse euerrenda, & expurganda, humoremq; omnis vrinæ deuerrendum, commodissimè autem hunc siccare perforatis tabulis, quibus ouilia consternuntur, ut grex supercubet, nec tâtû ceno, aut stercore, sed exitiosis quoq; serpētibus, tecta liberari, quod ut fiat

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,

Galbancoque agitare graues nidore Chelydros,

Sape sub immotis præsepibus, aut mala tactu

Vipera delituit, calumque exterrita fugit

Aut tecto assuetur coluber.

Quare, ut idem monet:

Capæ saxa manu, cape robora pastor:

Tollentem & minas & sibila colla tumentem

Deijce.

Vel ne istud cum periculo facere necesse sit, muliebres capillos, aut ceruina sapius vri cornua iubet, quorum odor maximè non patitur stabulis prædictam pestem consistere. Docet modò Petrus Crescentiensis aliquot præcepta, quæ in mulfione sunt obseruanda. *Vsq; ad festum.*

In mulfione, qua obseruanda.

Quomodo fiat caseus.

S. Michaelis, inquit, ne importuno tempore fetus emittant, sed post coniunctionem arietum, ut pinguescant, custodiantur, ut horis opportunis educantur ad pascua, & custodiantur per totam aëstatem. Festinante mulgeantur, aurora surgente, ut tempus educantur ad pascua. Dum mulgentur, quotquot adsunt silentium præsent, excepto magistro, qui tantum necessaria loquatur. Caseum coagulamus sincero lacte, coagulatis agni, vel hadi, ac pellicula, qua solet pullorum ventribus adharere, vel agrellis carum floribus, vel lacte ficulneo, cui serum debet omne adici, & ponderibus premi: Vbi caperis solidari, opaco loco ponatur, aut frigidò: Et pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate ponderibus, trito, & torrefactio sale debet aspergi: Iam aurior vehementius premi potest. Post aliquos dies solidata iam formula stuantur, ita per crates, ne inuicem se vnaquaque contingat: si autem loco clauso, & à ventis remoto, & teneritudinem, & pinguedinem seruet. Vtita casei sunt, si aut licus, aut siliuleus est, quod cuius, si aut parum prematur, aut nimium salis accipiat, aut calore Solis vratur. Recenti caseo conficiendo aliqui vrides nucleos pincos trant, atque su lacte mixto congelant, aliqui cuminum tritum si frequenter colatum, congelant. Qualecunque etiam sapore velis efficere, poteris adiecto, quod elegeris condimento, vel pipere alioue pigmento, id præstare: hæc ille. Virgilius ait ex lacte, quod interdum emulserè, vesperti in caseum exprimere.

Quod surgente die mulserè, horisque diurnis

Depremunt, quo iam tenebris, & Sole cadente

Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)

Aut parco sale contingunt, hyemeque reponunt.

Sic legitur passim, sed si pro exportant, legis exportans, non opus fuerit parenthefi hancque genuinam & germanam esse lectionem existimat Scaliger filius in annotationibus in Catullum. Idem poeta nobis significauit, vix in facundis ouibus fieri posse, ut per totum diem mulgeantur, quanto minus bis in hora, nam qui id faciunt, furti arguit, dum inquit:

Hic alienus oues custos bis mulget in hora.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

435

Quid verò sequatur incommodi ex gemina emulsione in hora, statim ipse subiicit:

Et succus pecori, & lac subauctur agnis:

Macerantur nimirum oves, macrescuntque. Varro quoque vetat, dum nutriuntur agni, matres mulgeri, quia plus lanæ ferunt, & agnos plures: Et lex Iustiniani est: *Si fuerit deprehensus opilio oves mulgere clam Domino suo, & vendere scilicet lac, verberatus priuatur mercede, vt annotauit Seruius.* Virgilio Varronique subscribit Calphurnius, dum canit:

*At si forte vaces dum matutina relaxat
Frigora Sol, tumidis spument tibi mætra papillis,
Implebit quod melle fluat, rursusque premetur
Mane, quod occidua mulsura redegerit hora,
Parce tamen satis, neu sint compendia tanti
Destruat vt niueos venalis caseus agnos,
Nam tibi præcipuo satura colatur amore.*

*Quoties
& quando
mulgenda.*

Quidam vir doctus annotatione quadam in Calphurnium, referente Iacobo Pontano, asserit lac emulsum manè, vel interdiu caseum tantum præstare, nempe qui arescat, solidescat, & durus perduret; lac verò emulsum vesperi non modò caseum item durum, & ad ferendam vetustatem idoneum præbere, sed dare præterea nobis facultatem efficiendi lactea diuersi generis edulia, quæ postridie manè diuendantur. Hoc præsentis pecuniæ emolumentum, dare non posse matutinum, quia dum coaguli tempus expectatur, ætus, inquit, increbrescit, ipsum arescit, lucem crastinam videre non quit. Ergo quod dicit poeta, *lac manè mulsam, nocte premit*, intelligendum esse, aptum fore ad integram pressuram, vt inde caseus aridus, & asseruandus euadat: lacteas enim illas delicias, quæ subito venundentur, integrum, & solidum pressum non ferre; lac autem vespertinum ad vtrumque vsus valere: Nam vel summo manè in vimineis, aut iunceis vasis in oppida portari coagulatum tantum modò, vel saliri, si iubet, perinde atq; matutinum, & pressari, vt inde caseus solidus, & diuturnus euadat. Tantum ille. Cuius quidem ratio vera est brumali tempore; nam alioqui in magnis sæpe æstibus lac vesperi emulsum manè a corem contrahit. Solent autem villici teneros agnos dū adhuc herbæ sunt expertes, lanio tradere, quoniam & paruo sumptu, (vt vtar verbis Columellæ) deuehuntur; ijs summotis, fructus lactis ex matribus non minor percipitur. Summitti tamen etiam in vicinia vrbis quandoq; oportere asserit; nam vernaculum pecus longè peregrino vtilius esse. Nec verò committi vult, vt totus grex effectus senectute dominum destituat: cum præsertim boni pastoris, vel cura prima sit annis omnibus in demortuorum, vitiosarumq; ouium totidem, vel etiam plura capita substituere: Quoniam sæpe frigor, atque hyemis sequitia pastorem decipit, & eas oves interim, quas ille tempore autumnii ratus adhuc esse tolerabiles, non submouerat: Quo magis etiam propter hos casus, nisi validissima, quæ non comprehendatur hyeme, nouaq; progenie repleatur numerus. Idem præcipit Palladius his verbis: *Curandum est, vt mortuorum, vel vitiosarum numerus, nouella sebola reparetur. Autumno debiles quoque precio mutantur, ne eas imbecillas hybernū frigus absumat.* Et ad numerum quod attinet, Florentinus tradit, numerum imparem esse debere, vt qui naturalem quandam vim ad gregis salutem, ac durabilitatem habere credatur. Sed hoc superstitiosum mihi videtur. Arbitratur itidem Columella non minorem quadrima, neq; quæ excessit annos octo alendam, quod neutra ætas ad educandum idonea, tum etiam quia, quod ex vetere materia generatur, plerumq; congeneratum parentis senium refert, & vel sterile est, vel imbecille. Quamobrem partus pecoris, si id laudabile est, diligens debet adhiberi custodia, vt in maternum, paternumq; locum submitti possint: Nam iuxta Columellæ præceptum, agnus cum editus, erigi debet, atq; vberibus admoueri, tum etiam eius diductū os pressis humectari papillis, vt condiscat maternum trahere alimentum: Sed prius quàm hoc fiat, exiguum emulgendum est, quod pastores colostrā vocant, ea nisi aliquatenus emittitur, nocet agno: qui biduo, cum natus est, cum matre clauditur, vt & ea partum suum foueat, & ille matrē cognoscere condiscat (sic Columella: agnos naturaliter matrem suam aiunt cognoscere, vt supra dictum est) mox deinde quandiu non lasciuit, obscuro, & calido septo custodiatur: postea luxuriantem virgea cum cōparibus area claudij oportebit, ne velut puerili nimia exultatione macescat; cauendumq; est, vt retrocedat in pascua: deinde etiā crepusculo redeuntibus saturis ouibus admiscere agnos, qui cū firmi esse ceperint, pascendi sunt nitra stabulū cytiso, vel medica, tum etiā furfuribus, aut si permittit annonæ, farina hordei, vel erui: Deinde vbi conualuerint, circa meridiem pratris, aut noualibus villæ cōtiguis matres admouendæ sunt, & a septo emittendi agni, vt condiscat foris pasci.

*Virgilias
explicatur.*

*Numerum
amissū esse
restituendū*

*Ouium alē-
darum nu-
merus.*

*Agnus vt
educandus.*

Similiter ferè & Varro ait: In nutritiam cum parere coeperint, ingiunt in ea stabula, quæ habent ad eam rem seclusa, ibique nata recentia ad ignem propè ponunt: & quo ad conualuerint, biduum, aut triduum retinent, dum agnoscant matrem agnos, & pabulo se saturant. Deinde cum matres eam grege in pastum prædeunt, retinent agnos: Qui, cum rediit sunt ad vesperum, aluntur lacte, & rursus discernuntur, ne noctu à matribus conculcentur. Hoc idem faciunt mane antiquæ matres in pabulum exeant, ut agni saturi fiant lacte. Circiter decem dies cum præterierint, pales affigunt, & ad eos alligant libro, aut quæ alia leni distantes, ne tota die cursantes inter se tenere delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam non accedit, ammonere oportet, & labra agni ungere latyro, aut adipe suillo, & olfacere labra lacte. Diebus post paucis obijcere rictam molluam, aut herbam teneram antequam exeant in pastum, & cum reuerterunt. Et sic nutricantur quo ad facti sunt quadrimestres. Interea matres eorum, his temporibus non mulgent quidam, qui melius omnino perpetuo, quod lana plus ferunt, & agnos plures. Cum depulsi sunt agni à matribus, adhibenda diligentia est, ne desiderio fenescant. Itaque deinceps nam in nutritiam pabuli bonitate, & à frigore, & aliunde quid laborent, curandum. Cum oblitescere iam lactis non desiderant matrem, tum denique compellendum in gregem ouium. Hæc Varro, & ab eo mutuatus Crescentienfis. Et Didymus etiam ait partus ipsos, ubi lacte fuerint expleti, separatim seruare oportet, conculcantur enim vnà relictæ cum matribus. Ante duos menses lac emulgendum non est: melius autem erit si nunquam, sic quippe agni corpulentiores euadent. Cæterum fatuus ex primiparis ouibus nutritæ opera precium est, cum sint infirmiores, quàm ut durent diutius. Crescentienfis præterea tradit, agnis editis singula septimana per mensem sal dari debere, & imposterum decimo quinto semper die. Quando autem separantur à matribus, mox tonderi propter pediculos, vel quia melius crescunt, & vnacumque hebdomada sal eis obijci. Circa natiuitatem Domini iungi cum matribus, ut de agnis, inquit Palladius scribit. Cum ad mammam admoventur, subrumari dicuntur. Ferè autem ad quatuor menses à mamma non disjunguntur, ut testatur idem Varro. Quomodo autem Tarentini agni, quorum delicata, & preciosa lana est, sint nutriendi supra ex Columella docuimus, cum de ouibus ageremus Tarentinis. Succurrendum est quoque agnis, ut idem author docet, vel febricitantibus, vel ægritudine alia affectis: qui ubi morbo laborant admitti, inquit, ad matres non debent, ne in eas perniciem transferant. Itaque separatim mulgeri iubet oues, & cælestem aquam pari mensura lacti misceri, atque eam potionem febricitantibus dari: Multos lacte caprino iidem mederi ait, idque per corniculum infundi faucibus. Democritus asserit agnos morbo non laboraturos, si hæderam in pastu appones curriculo septem dierum. Sed de affectibus agni, & ouis postmodum. Altera modo utilitas est ex tonsura ipsius lanæ, quæ apud priscos dicebatur; vellus nimirum à vellendo, quia non tondebantur oues, sed lana vellebatur, quod tamen postmodum tondere etiam dixerunt: Varro: Tonsura vocatur cum oues, & capras detonaent, & vellunt. Palladius locis calidis tonderi oues iubet mense Aprili, locis verò temperatis, mense Maio tonsuram celebrandam esse scribit: Iunio verò mense in frigida regione. Rauisius Textor tempus tondendarum ouium, ait, esse in Iulio, Gallus scilicet in Gallia, quæ tamen regio præcociorem tonsuram exigere videtur. Columella, atque etiam Palladius, ut ex præcitatæ constat, certum tempus anni per omnes regiones hoc in negotio seruari non posse asserunt, quoniam nec ubiq; tardè, nec celeriter æstas ingruit, & est, inquiunt, modus optimus considerare tempestates, quibus ouis non frigus, si lanam detraxeris, neq; æstum, si nondum detonderis, sentiat. Verùm eam, quando cunq; detonsa fuerit, vngi volunt tali medicamine: Succus excocti lupini, veterisque vini saxe, & amurca pari mensura miscentur, eoq; liquamine tonsa ouis imbuitur, atq; ubi per triduum delibuto tergore, medicamina perhiberit, quarto die, si est in vicinia maris, ad litus deducta mersatur: Simoniæ est, cælestis aqua sub dio in hunc vsum duratura paululumque decoquitur, eaque grex perloitur. Hoc modo curatum pecus anno scabrum fieri non posse, Celsus affirmare, inquit idem Columella: nec dubium esse, quin etiam ob eam rem lana quoque mollior, & prolixior renascatur. De tonsura ouium, inquit Marcus Varro, primum animaduertio antequam incipiant facere, num scabrum, vel vlcera habeant, ut si opus est, ante a curarentur, quàm tonderentur. Tonsuram tenus inter aquinæ est mensem, atque solstitium, cum suare coeperint oues, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata. Tonsuræ recentes eodem die perungunt oleo, & vino, amilla cera alba, atque adipe suillo. Et si ea tecta esse solet, quam habeat pellem iniectam, eam intrinsecus eadem re perungunt, teguntque rursus. Si aliquando tonsura plagam accepit, cum locum oblinant pice liquida. Oves hirsas tonant circiter hordeace melle, in alijs locis ante fenestra. Quidam has bis tenent in anno, ut in Hispania ceteriore, ac semetipsæ faciunt tonsuras: duplicem impendunt operam, quod si prius plus facere lana, quo nomine quidam his secant prava. Diligentiores regeticulis sulcatis eas tonare solent, ne flocci inuereant.

Sal quando
& quare a-
gnis dandū

Subrumari
quid.
Agnorum
agrorum
cura.

Tonsura
ouium.

Inunctio
tonsæ ouis.

Dies ad eam rem sumuntur sereni, & in ijs id faciunt ferè à quarta ad decimam horam, quoniam Sole calidiore tonsa, ex sudore eius lana fit mollior, & ponderosior, & colore meliore; Quam demptam, & conglobatam alij vellera, alij velamina appellant: Ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lana vulsaram, quàm tonsuram inuentam. Qui etiam nunc vellunt, antè triduo ieiunas habent, quod languida minùs radices lana retinet. Ominò tonsores in Italiam primum venisse ex Sicilia dicuntur post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimo quarto, ut scriptum in publico Ardea in literis plane exstat, eosque adduxisse Publium Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statua, quod plerèque habent capillum, & barbam magnam: Huc vsque Varro. Plinius etiam non vbique oues tonderi scribit, sed quibusdam in locis vellendi morem durare. Variant itaque tonsuræ tempora, quia non vbique idem cæli status, neque pecoris, pabulique ratio eadem. Quibusdam locis bis tondentur, inquit Heresbachius, nempe ad initium Maij, aut finiente Aprili, temperatis diebus, prima tonsura, & iterum circa Septembris initium, secunda vsurpatur. Nostri bis tondent, primum circa festum S. Crucis, quod est tertio Maij, & rursus circa festum S. Crucis, quod est 14. Septembris. Quibus semel duntaxat tondete consuetum, hi circa solstitium æstiuum vellere pecus liberant. Quo tempore & ij, qui gemina vtuntur tonsura, agnos quoque tondere consueuerunt. Antè triduum quàm tondeantur, benè lauandæ, atque vbi exsiccatæ tondendæ. Tantum Heresbachius. Calphurnius præterea monet, ut coloris lanæ, & longitudinis, mollitieque, & duritiei habeatur ratio, ne scilicet alba nigræ, vel longa breui, vel mollis duræ misceatur:

Antè tonsio
nem. quid
faciendum?

Cùm iam tempus erit, maternas demere lanas
Hircorumque iugas, & olentes cadere barbas,
Antè tamen secerne pecus gregibusque notantis
Consimiles include comas, ne longa minutis,
Mollia ne duris coeant, ne candida fuscis.

Iubet item obseruari, ne inter tondendum à ferro vulnus inferatur:

Sed tibi cùm vacuas posito velamine costas
Denuabit ouis, circumspice, ne sis acuta
Forficè lasa cutis: tacitum ne pullula virus
Texerit occulto sub vulnere, quæ nisi ferro
Rumpitur, in miserum fragili rubigine corpus
Corrodet santes, & putrida contrahet ossa.

AFFECTVS CORPORIS,

Eorumque curatio.

OVILLVM pecus quamvis molliissimum sit, valetudinis tamen tutissimæ esse, minimèque pestilentia laborare Columella profitetur, idque ex sententia Celsi, quem prudentissimum hac parte vult haberi. Contra Aristoteles peritos tradere scribit, ouem, equum, & hominem iisdem ferè, totidemque morbis tentari. Et Nonius reiculas oues interpretatur, ætate aut morbo graues, citans illud Varronis ex libro de liberis educandis. Et ut in grege opulto oues minus idoneas remouere solet, quas reiculas appellat: Cato eiusmodi oues reijculas vocat. Petrus Crescentienfis ouium sanitatem, & infirmitatem certis signis cognosci docuit: Nam si aperiantur earum oculi, & venæ sint rubicundæ, & subtiles, sanas esse ait: sin albae, vel rubicundæ, & crassæ apparuerint, infirmas. Item si manu apprehensæ in schina prope anchas (in spina dorsi prope coxendices) comprimuntur, nec flectuntur; sanas, & validas esse, si verò flectuntur, infirmas. Item si capite in pelle colli, & antè tractæ vix trahi possunt, esse sanas, & robustas; si facillè sequuntur, infirmas. Item sanas per viam animosius incedere, imbecilles molestius, & capite inclinato. Idem tradit, oues in febres incidere, easque & cognosci, & curari posse, & quomodo curentur, se in tractu bouum edocuisse. Accidere autem febres ouibus testatur Virgilius, dum ait:

Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos altus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

Prudenter Virgilius, inquit Columella, ouibus febricitantibus consulit de talo, vel inter duas

Oues reij-
la qua.

Febris eius-
que cura,
3. Georgic.

Febbris si ungulas sanguinem emitti oportere, nos etiam sub oculis, & de auribus sanguinem, detrahimus. *na.* Addit Virgilius signa febricitantis.

*Quam procul aut mollis accedere sapius umbra
Videris, aut summas carpentem ignavus herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascensem, & sera solam decedere nocti,
Continuo ferro culpam compeste priusquam
Dira per incantum serpant contagia vulgus.*

Pestis.

Quomodo autem agnis febricitantibus sit medendum, præcedenti rubrica dictum est. Africanus monet in Geoponicis Græcis, ut quam maxime in ipso principio prospiciamus, ne in morbum pestilentem incidant oves. Vere igitur aduentante eleliphacum montanum, præsiumque herbas, inquit, contundes, & per dies quatuordecim in potu ijs temperabis: Idem & autumnodiebus totidem faciendum. Quod si iam eas occupaverit morbus, ijsdem remedijs uti conveniet: luviat etiam ex cytiso pabulum, arundinisque durissimæ radices teneræ madefactæ, atque in affectam partem admotæ (ut Andreas à Lacuna vertit, sed melius Cornarius, arundinis durissimæ radices tenerissimæ. Græcè enim non *πώρος*, sed *πώρος* legendum) Oportet autem insectas in aliam regionem transferre, ne contagione sua sanas etiam vitient, quin & ipsæ dum alia aqua, spirituque alio fruuntur, roborantur, & conualescunt. Haud satis itaque accipio, cur dixerit Columella, hoc pecus quamvis mollissimum, valetudinis tutissimæ esse, minimeque pestilentia laborare, cum id ante ipsum non pauci fuerint attestati, ac in primis, quem sæpe citat, Vigilius, his versibus:

*Balatu pecorum, crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripa, collesque supini
Iamque cateruatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis, turpi dilapsa cadauera tabo,
Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat corijs usus, nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam inuisos si quis tentaret amictus,
Ardentes papula, atque immundus olentia sudor
Inembra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.*

Pusula.

Li. 6. natu-

ral. 99. ca.

27.

Oves cur fa-

cile pestere

sentur.

Innuat poeta nullum locum ab hoc pestifero malo immunem, omnesque fluuios, omnesque ripas, omnes colles pecudum morientium balatu, & taurorum (de quibus prius erat locutus) subita peste cadentium horribili mugitu personasse. In ipsis stabulis tantam pecudem stragem editam, ut cadauera interemptorum illic cateruatim aggesta iacerent, donec tandem fossis latissimis, in altitudinem quindecim pedum educiis, humarentur, & terra contegerentur: Greces peste consumptos, humandos esse, quia corium, vellusque pestiferum est, etsi enim corium detrahi poterat, non esse tamen usus, nec potuisse ablui intestina, nec concremari, nec tonderi vellera, erosa videlicet, vi pestis, lana. Quod si quid etiam telæ inde factum esset, attingi sine pernec non potuisse. Papulas ardentes, & pustulas in toto corpore repente extitisse, & dolorem membrorum deterrimum, sudoremque immundissimum, continuo insecutum fuisse. Paulò post insanabilem sacrum ignem, quem pusulam vocant pastores, sic hominem, & pecudem obruisse, ut illo omnes ægrotantis artus ablumerentur, neque medicamentorum, neque ferri remedium morbum vlla ex parte passum, ac penè ad omnem contactum excanduisse. De hoc igne sacro, quem vulgo dicimus ignem Sancti Antonij, infra ex Columella. Seneca de peste, quæ in Pompeis celebri Campaniæ vrbis oves inuasit, in hæc verba tradidit: *Atant sexcentarum ovium gregem exanimatum in Pompeianæ regionis motu.* (Ab initio dixerat, eam urbem Regulo, & Virgilio Consulibus defidisse terræ motu, & quidem diebus hybernis.) Nec est quare hoc ovibus illis putes timore accidisse. Diximus solere post magnas terrarum motus pestilentiam fieri. Multa enim mortifera (tum aer, tum aqua) in alto latent. Quæ cum extra superficiem terræ erumpunt suo locu, & vapore, facilius pecora sentiunt, in qua pestilentia incurere solet, quo avidiora sunt, atque aperto calo plurimum utuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oves vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt sua capita, corruptas esse non miror, cum afflatum diri aeris circa ipsam humum exceperint. Nec esset ille hominibus, si maior exisset, sed illam copia aeris

syncretis extinxit, antequam ab homine posset trahi, iurgeret. Haecenus Seneca. Ovidius similiter describens calamitatem magnae illius pestis, quam Iuno Aeginae insulae immisisse fingit, inquit;

Lanigeris gregibus halitus dantibus agros.

Sponte sua, planèque cadunt, & corpora tabent.

Vierus in opere de praestigijs Dæmonum scribit anno Christi MD. LII. in Lucensium agro circa pagum Menapiam in fine Maij, pestilentem morbum pecora inuasisse, ut mortua repente conciderent. Sanguinem eorum, si hominem nudum contingeret, anthraces generasse, qui non aperti essent innoxij, aperti verò latissimè serperent: carnem eorundem, pecorum recens mortuorum coctam, & comestam fuisse innoxiam: At ius carnis potanti lethale. Vitalis de Furno:

Servus, inquit, morbum pestilentem removere ab ouibus, accipe ventrem arietis, & coque eum vino,

& aqua, & postmodum pone illud cum aqua, quam dabis ouibus ad bibendum, & sanabuntur. Est

autem hoc remedium, ut videtur Rhafis, & Alberti; aiunt enim. Aduersus morbum ouibus le-

thalem, ventrem arietis cum vino coques, & aqua dilues, dabisque ouibus in potum. Et ipse

etiam Columella inquit, si agrotat vniuersum pecus, ut & antè præcepimus, & nunc, (quod re-

mur esse maxime salutare) iterum adseueramus in hoc casu, quod est remedium praesentissimum:

pabula mutemus & aquationes totius regionis, & alium quaramus situm cali, curemusque si ex

calore, & aestu concepta, pestis inuasit, ut opaca rura: si inuasit frigore, ut eligantur aprica, sed mo-

dicè, ac sine festinatione persequi pecus oportebit, ne imbecillitas eius longis itineribus aggrauetur,

nec tamen in totum pigre segmèter agere. Nam quemadmodum fessas morbo pecudes vehemen-

ter agitare, & extendere non conuenit, ita conducit mediocriter exercere, & quasi torpentes

excitare, nec pati æterno consensere, atque extinguì. Cum deinde grex ad locum fuerit perdu-

ctus in lucinas, colonis distribuatur, nam particulatim facilius, quàm vniuersim conualescit, siue

quia ipsius morbi halitus minor est in exiguo numero, seu quia expeditius cura maior adhibetur

puerioribus. Fit quandoque, ut ab ardente Sole labefactentur cadantque assidue, nec edant:

Quod si fiat, Anatolius agrestis betæ, idest, lapathi succum eis infundi iubet, cogendasque esse,

ait, ipsas etiam betas comedere. Si verò aestuantes biberint, & sic refrigeratae fuerint, quod tum

aliàs, tum circa omentum præcipuè fieri lanijasserunt, auriculæ eis dimidia ferè parte abscin-

duntur, & si sanguis è vulnere manet, benè habere aiunt, si minus, mastandas esse. Columella

asserit, bilem, æstiuo tempore non minimam perniciem, portione depelli humanæ veteris vrinæ,

eandemque etiam remedium esse pecori areuato. Idem author est Cunilam bubulam, vel nepe-

tæ syluestris furculos lana inuolutos naribus inseri, vesatque donec sternuat ovis, si pituita

molesta est. Plinius verò veratrum nigrum, pecorum, iumentorumque pituitas sanare, ait, fur-

culo per aurem tracto, & postera die, eadem hora, exempto. Quamuis modò Aristoteles pro-

blemate, cui homini soli peruertuntur oculi, solum hominem morbo comitiali affici scribat, alia

tamen etiam animalia similiter conuelli legimus. Plinius coturnicem auem hoc morbo affici

scribit; Abyssinus equos; ex recentioribus Brodaus etiam accipitres, & graculos, Cælius idem

scribit de canibus, & telibus, vidisseque se arietem, qui hoc eodem morbo perierit, sed & capra

teste Hippocrate, & Plutarcho, epileptica est, atque ovis etiam, ut his verbis testatur Hippo-

crates: In morbo comitali cerebrum nimis humidum est. Cognoverit autem hoc ipsum quis maxi-

me ex ouibus, & præsertim apris. Hæc enim frequentissimè corripuntur. Quod si caput ipsarum

difsecueris, reperies cerebrum humidum, & sudore resertum, ac male olens; Sed & ipse etiam Ari-

stoteles, ouem, equum, & hominem eisdem ferè morbis tentati peritos tradere, dum ait, comi-

tiali morbo etiam ouem obnoxiam esse, negare non potest. Rufius tradit militem quendam

narravisse sibi, quòd viderit ouem, quæ in rabiem inciderat, cùm vacca quædam rabiosa cornu

earum impertisset. Suspiciosè laborantibus Columella aurículas ferro rescindi præcipit, muta-

rique regiones, quod in omnibus, inquit, morbis, ac pestibus fieri debere censemus. Si tussiant,

Anatolius amygdalas repurgatas, contusasque, & cum tribus vine ciathis distemperatas per

nares infundi debere ait. Pastores verò in Heluetia iuxta Tigurum, ut refert Gesnerus, ouibus

agris, in tussi præsertim pseudo-chamædry medentur, indeque illam, herbam ouium appellant,

similis est (inquit) chamædry, sed fatua, & inodora, floribus cæruleis spicatum per agnatos ra-

mulos, digestis, in medijs caulibus cacumine nunquam se aperientibus. Alicubi etiam in Germa-

nia, ut refert Hieronymus Tragus, opiliones, asari radicis pollinem salis mixtum ouibus liogen-

dam præbent ad pulmonis præcipuè vitia, & tussim. Si laborent dyspnæa, ex præcepto Anato-

lij ferro illis aures Tiquæ, idest, amputare (sorare vertit Andreas à Lacuna, Cornarius incidere,

ego inquit Gesnerius, summas auricularum partes rescandas intelligo) oportet, ipsasque oues

alio traducere, sed fortè Lacuna Plinium secutus fuerit, qui de consiliginis radice sic scribit; Ra-

dux

7. Metam.

Li. 7. c. 28.

Cap. 251.

A Sole lasa

ut curada.

Ad bilem.

Ad pituita.

Morbus co-
mitialis.

Lib. 10. ca.

13.

Li. 3. c. 23.

Lib. 6. c. 9.

Lib. de mor

bosacro.

Rabies.

Asthma.

Tussis.

Dyspnæa.

dix herba consiliginis suum quidem, & pecoris omnis remedium presens est pulmonum vitio, vel traiecit tantum in auricula, bibique debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Ita & Columella; Orem pulmonariam, inquit, similiter ut suam curari convenit, inserta per auriculam, quam veterinarii consiliginem vocant. De ea iam diximus, cum maioris pecoris medicinam tradidimus, sedis morbus æstate plerumque concipitur, si defuit aqua, propter quod vaporibus omni quadrupedi largius bibendi potestas danda est. Celso placet, si est in pulmonibus vitium, aeris aceti tantum dare, quantum ovis sustinere possit, vel humanæ veteris urinae tepetactæ, tium heminarum instar, per sinistram nares corniculo infundere, atque axungia sextantem faucibus inserere. Fiant itaque potissimum pulmonaria, ut eiusdem authoris verbo utar, nisi sapius lauentur, æstate præsertim plurimum sicca existente. Foran eò respexit Virgilius etiam, quando inter reliqua opera, quæ festis exerceri diebus permittit, lotionem quoque & mundationem ouium concedit his versibus:

*I. Georgic.
Lotio.*

*Quippe etiam festis quadam exercere diebus,
Fas, & intra sinunt, riuos deducere nulla
Religio vetuit, segeti, prætere sepe,
Insidias anibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio versare salubri.*

*Lienis affe-
ctus.*

*Lib. 3. de
part. c. 9.
Sideratio
ouium vn-
de.*

*Profluuiū
ventris.*

Argema.

Struma.

*Tumor ve-
tris.*

Salubritatis enim ille, & commodorum ibi voluit curam habendam, minus illic superstitiosus ethnicus poeta, ut in re saltem vtili, quam olim gens ludæa in necessarijs casibus. E contrario in Anglia cum æstates pluviae sunt, & cum pascuntur in locis vliginosis, & cum lingunt manerem, aiunt putrescere, & contabescere ijs viscera. Lien aliquando crassis humoribus, ut ait Crescentiensis, impletur, inflaturque idque, sapius mense Maio, & Aprili præ copia lenti, crassique sanguinis, unde sæpe subito moriuntur, prodest eis, inquit, fleccum ut vulgò vocant, (sty- lum ligneum intelligit) duorum digitorum poni inter nares, & operam dare, ut multum detra- hatur sanguinis. Quædam enim sic liberantur, alia nihilominus moriuntur. Fit etiam ut reni- bus pingui undique obductis intereant, teste Aristotele, quod ubertate pabuli fieri, ait, ut in Si- cilia, agro Leontino. Quoties sero diei agere oves ad pascua pastores loci illius solere, quo minus capiant pabuli. Idem alicubi, ouibus folis animalium renes totos obesos habere, lethale esse asserit, ideoque fieri, ut quamquam pingues admodum sint, tamen aliquid desit, etsi non- utrique dextro quidem. Causam esse cur hoc solis, aut maxime ouibus accidat, quod ijs, quæ adipe pinguescere solent, pingue humidum sit: Itaque non aequè status interclusos dolorem fa- cere idque causam siderationis esse. Et rursus: Copia, inquit, etiam seui genus ouium longè cedit; omnium enim animalium oves, celeri renum obesitate opplentur. Itaque humore, fla- tuque intercluso, celeriter præ sideratione intereunt. Nam per venam aortam, & maiorem, sta- tim vitium ad cordis sedem transvehitur. Meatus etiam alimentis siccis, ouibus, & quibusdam alijs bestiis coaluisse legimus apud Aristotelem. Laborant item ventris profluuiis, traditque Albertus, in sua regione, ut venter eis sistatur, saltem præberi, & sic excitata siti, vinum nigrum Tormentilla vulgò dicta dysenteriam, & alia ventris profluuiis sistit, quare opiliones, ut refert Tragus, ea utuntur ouibus curandis. Argema in ouibus tolli scripsit Theophrastus folio papa- veris cornuti, sed Dioscorides eo inuncto; argema, & nubeculas *αμμάς*, idest, pecudum & in- mentorum, emendari ait; sed & chamælam quoque modo collectam, teste Plinio iumentor- um, pecorumque oculis, salutarem esse aiunt. Ad tonsillas pix liquida illinitur, ut mox dicetur intra remedia contra scabiem. Crescentiensis nasci scribit, ouibus sub gula gossium ex fluxu hu- morum à capite descendendum, & perforata ibi pelle humorem aqueum paulatim exstillare, curarique. Gesnerus asserit suis hoc vitium vocari kropsf, idest, inquit, strumas; contingere au- tem aliquando cum vitæ periculo; Exoriri præcipuè initio veris, & postea cum iam gramine pascuntur inclinatis capitibus curari. Esse qui sic affectatum pabulo, vel sali potius medicamen- ta misceant, præcipuè autem innibere baccas, & lingue ceruine folia trita; nos autem gossium vul- go nuncupamus tumorem illum aqueum, qui euenit ad iugulum, & præcipuè in mulierculis monticulis ex frigida potu. Si ob pastum insalubriorem venter eis tumeat, sanguinis detrac- tione, inquit Anatolius, curabis illas, tondens scilicet eas venas, quæ supra labrum, & quæ sub cau- da, circa sedem sunt. Infundere etiam convenit selsquiheminam humani lotij. Idem, aut similis morbus esse videtur, quo, (ut à Gallo quodam non indocto, se accepisse refert Gesnerus) oves dicuntur venenum in pastum cum herbis sumpsisse, quod fieri aiunt, cum aer crassus, lentus, & noxius cum rore concretus in herbas decumbit, qualis etiam aliquando plantis, & arboribus exitialis est. Ouibus inde statim inflatis, pastores summas auriculas abscindunt, ut sanguis emanet, & baculis percutiunt latera. Alij aquæ permiscunt inulam, & ori aperto infundunt, aut si desit

si desit aqua, vrina permiscet, quam in vas aliquod, aut etiam calceum emiserint; sic ouem statim melius habere aiunt. Columellæ forsan istiusmodi affectus est mentigo, quam à pastoribus ostiginem vocari asserit, & latentibus mortiferam esse; plerumque autem eam fieri, si per imprudentiam pastores emissi agni, vel etiam hãdi roscidas herbas depauerint, quod minime committi, inquit, oportet: sed cùm id factum est, velut ignis sacer, os atque labra fœdis vlceribus obsidet. Remedio esse hyssopum, & salæ quis ponderibus contrita: nam ea mistura palatum, atque linguam, totumque os perfricari, mox vlcera lauari aceto, & tunc pice liquida cum adipe suillo perlini. Quibusdam placere æruginis tertiam partem, duabus veteris axungie portio- nibus commiscere, tepefactoque vti medicamine; Nonnullos folia cupressi trita miscere aquæ, atque ita vlcera, atque palatum perfricare. Fracta harum pecudum crura, non aliter, quàm ho- minum sanari, ait Columella, inuoluta lanis oleo, atque vino insuccatis, & mox circumdatis ferulis conligata. Si abscessus corporis superficiem obsideat, aperiendus est, vulnerique torrefactus sal, atque tenuissimus ex liquida pice imponendus ex præcepto Anatolij. Quæ inter ton- dendum excitantur vulnera, pice liquida inungere conuenit: At vniuersum corpus oleo, aut vi- no, aut succo coctorum lupinorum amarorum, vt Didymus asserit, qui, tamen multò præstan- tius fore, ait, ex vini amurcæque portionibus paribus, aut ex oleo, & vino albo, cera, & adipe mistis inungere. Hoc siquidem efficere lanam innoxiam, scabiei resistere, vlceraque prohibe- re ne fiant. Et Calphurnius, cùm dixisset cautè in tondendis ouibus vtendum esse forfice, subiungit:

Mentigo.

Fractura
crurum.

Abscessus.

Vulnera.

*tacitum ne pustula virus
Texerit occulto sub vulnere, qua nisi ferro
Rumpitur, in miserum fragili rubigine corpus
Corrodet sanies, & putrida contrahet ossa,
Prouidus (hoc moneo) viuentia sulphura tecum
Et scylla caput, atque intacta bitumina porta,
Vlceribus laturus opem, nec bruta desit
Dura tibi, liquido pices ungere terga memento
Si sint rasa, linas.*

Infestant præterea etiam oues clauī, & vt ait Columella, dupliciter, siue cùm subluuies, atque Clauī.
intertrigo in ipso discrimine vngulæ nascitur, seu, cùm idem locus tuberculum habet, cuius me-
dia ferè parte canino similis exstat, inquit, pilus, eique subest vermiculus. Subluuies, & inter-
trigo pice per se liquida, vel alumine, & sulphure atque aceto mistis, ritè eruentur: vel tenero
punico malo, prius quàm grana faciat, cùm alumine pinfito, superfufoque aceto, vel aris æru-
gine infriata, vel combusta galla, cum austero vino læuigata, & superposita tuberculū, cui subest
vermiculus, ferro quàm cautissimè circumsecari oportet, nedum amputatur, etiam quod infra
est animal, vulneremus: Id enim cùm sauciatur, venenatam saniem mittit, qua respersum vul-
nus ita insanabile facit, vt totus pes amputandus sit, & cùm tuberculum diligenter circumcide-
ris, candens seuum vulnere per ardentem tædam instillato. Hæc itaque omnia Columella. Phi-
lippus Beroaldus mentiginem in annis & hãdis id ferè malum esse conijcit, quod in homini-
bus mentigram appellant, aitque vtriusque vocabuli etymon esse à mento, quoniam ab ea
parte ferè oriebatur, fœdisque vlceribus mentum, os labra, obsidebat. Equidem videtur, vt
mentigo, menti malum, sic ouis ostigo dictum. Idem Columella, esse etiam in hoc pecore in-
sanabilem, ait, sacrum ignem, pusulam vocatum pastoribus. Ea nisi compescitur, intra primam
pecudem, quæ tali malo correpta est, vniuersum gregem, contagione, inquit, prosternit: Sic
quidem, quod nec medicamentorum, nec ferri remedia patitur, nam penè ad omnem tactum
excandescit: sola tamen ea fomenta non aspernatur, lactis caprini, quod infusum tantum valet,
vt & blandiatur igneam sauitiam, differens magis occidionem gregis, quàm prohibens. Sed
Aegyptiæ gentis author memorabilis Dolus Mendefius, cuius commenta, quæ appellantur græ-
cæ *ὑπομήνηματα* sub nomine Democriti falsò produntur, censet, propter hanc sæpius, ac diligen-
ter ouium terga perspicere, vt si fortè in aliqua tale vitium deprehensum, confestim scrobem
defodiamus in limine stabuli, & viuam pecudem, quæ fuerit pusulosa, resupinam obruamus,
patiamurque totum gregem super obrutam, meiere, quod, eo factò, morbus propulsetur. Nos
antea ex Virgilio de hoc sacro igne etiam aliquid diximus. Frequentius item oues eodem at-
testante Columella, quàm vllum aliud animal, infestantur scabie, quæ ferè nascitur, vt noster, Scabies.

Mentigo.

Sacer ignis

*cum frigidus imber
Altius ad viuum perfedit, & horrida cane*

Causa scabiei.

Brumagelu.

Vel post tonsuram si remedium prædicti medicaminis non adhibeas, siæstium sudorem mari, vel flumine non abluas, si tonsum gregem patiaris sylvestribus rubis, aut spinis sauciari; si stabulo utaris, in quo muli, aut equi, aut asini steterunt, præcipuè tamen exiguitas cibi maciem, macies autem scabiem facit. Hæc ubi capit irrepere, sic intelligitur; vitiosum locum pecudes, aut morsu scalpunt, aut cornu, vel ungula tundunt, aut arbori affricant, parietibusvè detergent: quod ubi aliquam facientem videris, comprehendere oportebit, & lanam diducere: Nam subest aspera cutis, & velut quædam prurigo, cui primo quoque tempore occurrendum est, ne totam progeniem coinquinet, & quidem celeriter, cum & alia pecora, tum præcipuè oves contagione vexentur. Sunt autem complura medicamina, quæ idcirco enumerabimus, non quia cunctis uti necesse sit, sed quoniam nonnullis regionibus quædam reperiri nequeunt, ex pluribus aliquod inuentum remedium sit. Facit autem ea commodè primum ea compositio, quam paulo antè demonstrauimus, si ad facem, & amurcam, succumque decocti, lupini misceas portione æqua detritum album helleborum: Potest etiã scabritiem tollere succus viridis cicutæ, quæ verno tempore, cum iam caulem, nec adhuc semina facit, decisa contonditur, atq; expressus humor eius fictili vasi reconditur, duabus vrinis liquoris, admisto salis torridi semodio: Quod ubi factum est, oblitum vas in sterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur, tepesfactumque medicamentum linitur scabræ parti, quæ prius aspera testa, vel pumice defricta redulceatur. Eidem remedio est amurca duabus partibus decocta; item vetus hominis vrina testis candentibus inusta: Quidam tamen hanc ipsam subiectis ignibus quinta, parte minuunt, admiscuntque pari mensura succum viridis cicutæ. Deinde figularibus triti, & picis liquidæ, & fricti salis singulos sextarios infundunt. Facit etiam sulphuris triti, & picis liquidæ modus æqualis igne lento coactus. Sed Georgicum carmen affirmat, nullam esse præstantiorem medicinam:

*Quam si quis ferro potuit rescindere summum**Vlceris os, alitur vitium, viuuntque tegendo.*

Itaque referandum est, & vlceris medicamentis curandum. Hæc itaque omnia ille, qui cum ci-
tet Virgilium, nos etiam eiusdem ex georgicis eadem de re versus apponemus omnes:

*Torpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber**Altius ad vitium per sedit, & horrida cano**Bruma gelu, vel cum tonis illotus adhaesit**Sudor, & hirsuti secernunt corpora vepres.**Dulcibus idcirco stans pecus omne magistri**Perfundunt, vasisque artes in gurgite villis**Mersatur, missusque secundo d. fluit amni.**Aut tonsum tritici contingunt corpus amurca,**Aut spumas miscent argenti, vitæque sulphura**Idæque pices, & pingues vngue Ceras**Scyllamque helleborosque graues, nigrumque bitumen.**Non tamen vlla magis præsens fortuna laborum est;**Quam si quis ferro potuit rescindere summum**Vlceris os: alitur vitium viuuntque tegendo:**Dom medicas adhibere manus ad vulnera pastor**Abnegat, & meliora Deos sedet omnia poscens.*

Frigus autem scabiei causam esse iam antè etiam dixerat, cum de stabulis ouium loqueretur.

*glacies ne frigida ledat**Molle pecus scabiemque ferat, turpesque podagras.*

Diophanes testatur, oves nunquam scabie infesta siri, si ijs, quæ prædicta sunt, quispiam tonsas inuenerit. Sin autem ob negligentiam, inquit, tuam, scabie sædentur, eas curabis hoc modo: Amurcæ sine sale, aquæ in qua amari lupini maduerint, facisque vini albi singulorum aquas portiones in vase aliquo miscens, & calefaciens, ouem inde perungito, eamque in vnam, & alteram diem sic relinquito. Tertia verò die aqua marina, aut muria calida lauanda est: ac post, id, aqua potabili; Quidam cupressi sphaerulas aqua maceratas affundunt. Alij ex sulphure, cypero, cerusa, atque butyro mistis, scabras oves inungunt. Sunt qui ex luto orto ab vrina, quam asinus in via excreuit, illinant oves, nonnulli autem rectis, facientes, non prius admovent aliquod remediorum dictorum, quam totonderint partem scabidam, eamque lotio antiquo perfuderint. In Arabia porro vel sola cedriæ inunctione scabiem discutunt, ut in camelis, & elephantis

phantis quoque. Scabiem ouium compescas, si lotio præluens sulphure, atque oleo inunxeris. Eadem ferè præcipit Cato: Oues, inquit, ne scabra fiant, amurcam puram, & aquam, ubi lupinus deserbuerit, & faciem de vino bono, inter se pariter omnia sumito, & benè commisceto. Postea cum desonderis oues, vnguo totas, finito, triduum, aut biduum consudent, deinde in mari lauent, & lanapius, & meliorem habebunt, & vicini non erunt molesti. Eodem modo in omnes quadrupedes vitior, si scabra erunt. Maro insuper sciens, teste Macrobio, lauare ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia pronunciauit, tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedium causa fieret.

1. Saturn.
cap. 16.

Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

Adijciendo enim salubri, ostendit, inquit, auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ gratia fieri concessum. De eiusdem lotionis utilitate in hæc verba Plinius Secundus disserit: Pecorum scabiem sanant, lanæque emolliunt piscinæ maris. Mediterraneæ marinam aquam imitabuntur, quam salissimam, si quatuor sextarijs aquæ, vnum salis addiderint: Nam si quis amplius addere conetur, vincti aquam, salemque non liquari aiunt: Moderatissimam fieri putant, si aqua sextarijs quatuor octonos salis cyathos misceant. Sunt qui dicunt illam demum aquam salis respondere marinæ, in qua ouum fluitet, nec subsidat. Quod cum experirentur nonnulli, inuenere eiusdem ponderis aquam, & salem esse oportere, ut ouum innataret. Sed idem Plinius apud Marcellum, duos salis sextarios in quatuor aquæ sextarios, missos, temperatissimam marini liquoris copiam facere, author est, atque alicubi, lupinos cum chamaeleonte herba decoctos, aqua in potum colata, sanare etiam scabiem quadrupedum omnium in amurca decoctos, vel utroque liquore postea mixto; & apud Dioscoridem habemus, lupinos cum chamaeleontis nigri radicibus decoctos ouium scabies sanare, & in eundem usum, tepido illo decocto ablui. Hieronymus Tragus ex hoc opinor loco, quadrupedum, & ouium scabiem sanari scribit lupinis cum radicibus Carlinæ vulgò dictæ, decoctis in vino, quod à dolijs dum hauritur destillans, vasculis excipitur, vel etiam in aqua. Atqui Carlina albi potius, quam nigri Chamaeleontis genus est. Idem Tragus, ouium, bouum, equorum, hominumque scabiem, & impetigines sanari scribit aqua, quæ in cauis fagis reperitur, idque in pecoribus, & hominibus fuisse expertum. Inuenio denique ad pecorum, & canum scabiem, picis liquidæ genus, nigrum videlicet, & frigidum ex oxycedri lignis assulatim concisis, toto Massiliensi agro pastores elicere præstantissimum. Porro lanij affirmant sæpe in ouium iecore reperiri hirudines, folliculis quibusdam inclusas, longitudine sesquidigiti, latitudinem ad longitudinem ferè dimidia, prætenues: Id vitium contrahi aquæ palustris potui, in ventriculo verò nunquam vllas reperiri, sed & hauriunt nonnunquam easdem, quod ubi contigerit, Anatolius acetum acre, & calidum, aut oleum, infundi iubet. Quod si vermes (*σκώληκες*) vnâ cum herbis vorauerint, idem faciendum est, quod de ventris tumore ex insalubri pastu dictum est. Testatur item Crescentienus, agnos aliquando infestari pediculis. Et Diophanes, si pediculi, ticineue molestant oues, radicem sphenodamni, id est, aceris tundi iubet, & in aqua elixari. Vbi autem à capite vsque ad extremam spinæ partem, lanam totonderis (*ἀραξάνει*, Cornarius reddit diuulseris) tepidam ipsam aquam infundi, donec penetret vniuersum corpus. Nonnulli quoque in tali affectu cedria tantum, eodem teste, vtuntur. Alijs etiam in usu est radix mandragoræ, sed cauendum est, ne hæc gustetur: est enim periculosa. Alij cypri radices coquunt, eoque decocto oues abluunt. Atqui Plinius pediculos in ouibus gigni negat his verbis: In quibus, & in capris, raris solum gignuntur, pediculi, & pulices nulli. Et alibi inquit: pilos habentium alinum tantum immunem pediculis credant, & oues: Ego à pastoribus alpigenis non semel intellexi se ouium pediculos albo detergere helioleboro. Si qua reptilium bestiarum momorderit, percussissetve, Anatolius melanthium ex vino illis offert, ac breuiter ea omnia faciendæ, adhibendæque esse ait, quæcunque in historia horum, aliorumque animalium tradidit. Et nos præcedenti rubrica primo, & ante omnia diligenter curandum esse diximus ex Columella, & Virgilio, ut serpentibus testæ liberentur, videlicet ne veneno illarum afflata pecudes intra septa moriantur; hoc ut ne fiet, præceperunt cedrum, aut galbanum in stabulis incendere; Nam horum odor non patitur stabulis serpentium pestem consistere; Sæpe enim ut ibidem dictum est, viperæ, & colubri tenebris assueti, & lucem exossi, in stabulis pecudum delirescunt, & cubilia sub præsepibus diu non motis, sibi deligunt. Vnde grauissima pecudibus existunt mala, & sæpe ex serpentibus contrahuntur cæci morbi, quorum causas ne medici quidem perspicere queunt; Nam venenata bestia postquam semel latevirus solent aspergere. Quare lapides, & fudes prehendendæ, ut illarum iactu & ictu noxij serpentes è medio tollantur, neque prius à cæde, & internecone abstinendum (utcumque illi sibi-

Li. 3 l. c. 6.

Ouum vi
aque innatet.

Hirudines
in ouium iecore
reperi-
ri.

Phthiriasis
seu pediculi
latio.
Curatio.

Morsus reptilium.

lis, & linguis exsertis iram comminentur) quam caput enectum sit, & cauda à reliquo corporis nexu auulsa, tardius iam n̄ ueri incipiat, aut etiam conuolui prorsus desinat. Sed quia saxis, & sudibus aduersus sequentes pugnando periculum magnum aditur, præstiterit prius remedium à Virgilio recitarum de galbano, & cedro vsurpare, aut, vt Columella addit, muliebres capillos, aut ceruina cornua vsta. Id quod & Calphurnius præcipit his versibus, quos supra omisos, hic recitabimus:

*Lurida conuenies succendere galbana sepsis,
Et tua ceruino lustrare mapalia fumo.
Obsuit ille malis odor anguibus, ipse videbis
Serpentum cecidisse minas, non tringere dentes
Vlla potest vncos, sed inani debilis ore
Marces, & obtuso tacet exarmata veneno.*

3. Symposia
con.

Hyphear
quid.
2. de causis
cap. 33.

Stelis.

Li. 3. c. 54.
in margine

Celebrantur modò aliquot remedia, quæ peculiari quadam facultate partim pecudes istas ab affectibus præseruant, partim etiam, si inciderint, curant. Plutarchus author est, Alysson si circa stabula plantetur, ouium & caprarum gregibus salubre esse, perhiberi. Pastores, & opilioes, referente Trago, absynthij flores aridos contritos, cum sale, ouibus, & bobus præbent, quotidiana experientia edocti, omne genus interiores morbos absynthio curari, dolores sedari, & excrementa purgari. Plinius asserit succum decoctæ radicis centaureæ mederi ouium morbis, Theophrastus inquit hyphear ad saginanda pecora visco vtilius. Vitia modo purgat primo, dein ea pinguefacit, quæ sufficere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Quid autem hyphear sit, alicubi docet his verbis. Illex fructus aliquando quaternos habet, binos proprios, glandem & granum quoddam puniceum, & binos alienos, viscum, atq; hyphear, hoc à meridie, illud à Septentrione. Aliqui viscum stelin & hyphear non aliter differre putant, nisi quod in diuersis arboribus nascuntur: alij verò specie differre aiunt, cum & fructus edant diuersos, & in eadem arbore aliquando pas vna stelin, altera viscum, vel hyphear proferat; Et paulò post: stelis vocabulum est Euboensium, hyplicar Arcadum, viscum commune. Blondustradit cani nonnunquam offerendum esse decoctum hederæ, coq; exhibito saltem per septem dies seruari canis incolumitatem, propterea quod ouem quoq; pastus hederæ seruet. Habemus & à Dioscoride, ouibus vtile esse adiantum circa ouilia earum seri, & Plinius tradit pecori vtilissimos esse dici adianti ramulos in cibo. Nos verò in historia de boue diximus asplenum herbam pecorum lienem consumere. Quintilij aspiant nec capras, nec oues peste infici, si ex ciconiæ ventriculo aqua intrito, singulis cochleare vnum infuderis. Merula denique ventriculum arietis ex vino, & aqua coctum plerosque ouium morbos exhibitum leuare indubitatè affirmat.

CASTRANDI RATIO.

Quædo ca-
strandi.

COLVMELLA non aliam in agnis, castrandi rationem seruari scribit, quam in maiore pecude; Quomodo autem vituli castrantur, copiosè dictum est proprio loco. Varro duo obseruat, vt non minores quinque mensium, neque antequàm colores, aut frigora se exegerint, agni castrantur. Et Plinius nisi castrantur quinquemestres, præmaturum existimari scribit, ex quo Platina; quos in numero veruecum, inquit, referre volunt, eosdem non minores quinque mensium castrare oportet. Atqui Conradus Heresbachius scribit experientiam docere, quo citius, hoc melius succedere castraturam. Nam in adultioribus, inquit, periculosior est, sicut & in alijs animalibus castratis. Apud Rhætos referente Gesnero Italicè sanari pro castrari dicuntur arietes, qui funibus radices testiculorum in ijs abrumpunt, aut ligno impositas malleo contundunt: sed prior modus præstat: posteriore verò modo castratorum testiculi cum maculantur, ceu sugillati, & parui abijciuntur. De simili castrandi modo etiam in vitulo diximus, similiq; quædam olim hominibus, vt eunuchi fierent, castratio adhibebatur: Indeque *ὄλσται* & *ὄλσται* dicebantur à contusis contritisq; coelis.

ADMIRANDA SYMPATHIA.

Antipathia.

OCCVLTa quædam inter oues, & capras colitur amicitia, & simul libenter pascuntur obediuntque eodem ferè modo pastoribus, & canibus, quos ita vtriusque pecoris custodes esse diximus ex *Aliano*, ut ijs aduersus lèporum rapinas vtantur defensoribus. Quod verò de vespertione traditur, siter circumlatus domui viuus per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatimque ouilibus circumlatus toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari, magicæ vanitatis videri arbitratur *Plinius*, qui alicubi scribit, arietis cornibus contusis, atque defossis nasci asparagum syluestrem, quod tamen falsum esse scribit *Dioscorides*. Sed *Cardanus*, inquit, arietis cornu in asparagos verti, si sepeliatur, ac putrescat, tamen non sum expertus, multorum tamen testimonio concedam: putredo enim mater est multarum rerum. Et *Albertus* ait: Sicornua arietis sepeliantur ad radicem fici arboris, fructus in ea citius maturefcere. Et *Antonius Mizaldus*, ficus, ne fructus amittat, arietis cornua circa radices obrui iubet. Sed quid hoc, quod *Plinius* scribit de *Laferpitio*? Oues videlicet dormire protinus sumpto pabulo, cum inciderint in locum vbi oriturum sit *Laferpitium*. Horrent verò omnes sanguinarias feras; hinc comparationem hanc sumpsit *Quintus Calaber*: Troiani supra modum timuerunt *Achillem* occisum animo perpendentes suum hostem, non secus, atque oues horrore contremiscunt cernentes sanguinariam aliquam feram circa stabulum à iuuenibus prostratam, nec propius se conferre audent, sed horrent mortuam non secus, ac viuam: Aiunt verò eam esse cum lupo antipathia vim, ut plerumque agni recentem nati, neque vilius animalis extra caulas effugiem intuiti, audito repente lèporum vlulatu exanimascent, subitatioque eo perclusi metu, mortui concidant. Scribit & *Albertus* arietem lupo fugere, etiam si numquam viderit. Est enim natura insitum, ut ait *D. Ambrosius*, omnibus animantibus, ut etiam quæ necdum sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident, vnde enim *Columba*, inquit, in ipso sui ortu, non visi terror accipitris? vnde lupi ouibus formidabiles? pullis milui? Quod si in ijs, quæ irrationalia sunt animantia, quidam de aduerso animantium genere naturalis est terror, ut etiam irrationalia sensum fugiendæ mortis accipiant, quanto magis in primo homine rationis vtique plenissimo, naturalis quædam opinio debuit esse vitandæ. Doctè item, ac perquam eleganter, hanc antipathiam expressit *Achilles* apud *Homerum* *Hectori* secum congressuro, & pacta dimicationis proponenti, his verbis respondens; *Hector* erras, nolli quicquam tecum pacisci, sicut enim nullum inter leones, hominesque sanctum est iusiurandum, & nunquam lupi, & agni in sententia conueniunt, sed inuicem semper sibi malè optant; Sic inter nos nullus neque amor erit, neque iusiurandum, nisi prius alterius sanguine alter funestum Martem expleat:

Oues & caprae amicae.

Vespertilio.

Li. 19. c. 8. Asparagus.

Ficus. Li. 19. c. 3.

Lib. 3. Lib. de paradiso c. 5.

Iliad. 20.

Εκτόρ, κἄν μοι ὅλας σὺνιμοσύνας ἀγορεύῃς,
Ὡς ἔκ ἐστι λίονι, καὶ ἀνδράσιν ὄρνια πύσθ',
Οὐδὲ λῆκος τι καὶ ἄρτις ὁ μόφροτα θυμὸς ἔχουσιν.
Ἀλλὰ κακὰ φρονέουσιν διαμπερές ἀλλήλοισιν.
Ὡς ἔκ ἐστι' ἱμῶ, καὶ σὺ φιλήμηναι, ἔνθ' ἐτι νῶϊ
Ὀρνια ἴσσοισι καὶ γ' ἡντιότῳ γινώσκοντα
Αἵματος ἀσπὶς Ἀρηάτα λαυρῖνος πολεμίσθιν.

Quem locum forsitan imitatus est *Virgilius* de Turno loquens occidente *Lycum*:

Nostras ne enadere demens

Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
pendentem, & magna muri cum parie renellit,
Qualis vbi leporem, aut candenti corpore cygnum
Sustulit altapetens pedibus Iouis armiger uncis,
Quasitum aut matris multis balatibus agnum
Martius è stabulis rapuit lupo.

Æneid. 9.

Alicubi etiam eundem Turnum lupo, Troianos ouibus stabulis inclusis comparans, quanta sit lèporum agnos inuadendi auditas, indicat:

Ac veluti pleno lupo insatiatus ouili
Cum fremit ad caulas, ventos perpeffus, & imbres

Noſte ſuper media; tuti ſub matribus agni
Balaturne exercem; ille aſper, & improbus ira
Sanit in abſentes, collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſicca ſanguine fauces.

4. Georgic. Et alibi idem inquit:

Ipe (velut ſtabulis cuſtos in montibus olim
Veſper ubi è paſcu vitulos ad teſta reducit,
Audit ſi que lupus acunnt balatibus agni)

Epodon. Horatius pariter demonſtraturus, quantopere dete ſtaretur amorem Canidiæ, inquit:

ode 2. O ego non felix, quam tu fugis, ut paueſt acres
Agnæ lupos, capraque leones.

Epod. od. 4. Sed & odium ſuum in Menam Libertum Pompei Magni, hinc etiam ſumpta ſimilitudine indi-
cat:

Lupis & agnis quanta ſortiò obigit,
Tecum mihi diſcordia eſt.

Lib. 3. car. Huc quoque pertinet, quod agnos in feſtiuitate Fauni tam audaces eſſe ait, ut lupum non timeant:

min. od. 18. Ludit verboſo pecus omne campo
Cum tibi (Faune) nona redeunt decembres
Feſtus in pratis vacat ocioſo

Cum bone pagus.

Inter andaces lupus errat agnos,
Spargit agreſtis tibi ſylua frondes,
Gaudet inuiſam pepuliſſe ſoſſor

Ter pede terram.

Apud Theocritum Cyclops ſic ſe Galatheam fugere dicit, ut ſolet onis conſpicata lupum;

Φύγει δ' ὡς περ οἷς ἐὼς λυκὸν ἀδρῆσσαν, id eſt,

Fugitque velut onis canum lupum conſpicata.

1. de arte. Ita & Ouidius de raptu virginum Sabinarum loquens, inquit:

Ut fugiunt aquilas timidiſſima turba columbae

Utque fugit viſos agna nouella lupos.

Sic illa timuere viros ſine lege ruentes, &c.

Et de Lucretia à Sexto Tarquinio compreſſa:

2. Faſtor. Vique thorum preſſit, ferrum Lucretia mecum eſt

Natus, ait regis, Tarquiniiſque vocor.

Ille nihil, neque enim voces virosque loquendi,

Aut aliquid toto pectore mentis habet.

Sed tremuit quodam ſtabulis deprenſa relictis,

Parua ſub inſeſto cum tacet agna lupo.

Ipsa verò Arethufa apud eundem de ſe, recitans nimirum perſecutionem Alphæi amnis:

3. Metam. Quid mihi tunc animi miſera fuit? ane quod agna

Si qua lupos audit circa ſtabula aſta frementes?

6. Metam. Philomela verò etiam à Thereo vitiata;

Tremis velut agna tremens, qua ſaucia cani

Ore excuſſa lupi, nondum ſibi tuta videtur.

Huc etiã reſpiciens Euphoriion de Peuſania puero, qui interfecit Philippum Amynthæ filium,

Macedoniæ regem, ait:

Ac velut agna lupos, viſos fugit verſa leones,

Sic puer ignarus veneris, fugiebat amoret.

Videtur hoc acceptum ex Phædro Platonis, ubi ſimiliter legitur:

Ut lupus ipſe agnos, puerum ſic ardet amator.

In Truculento. Lepidè autem M. Tullius de Antonio dicebat. Cuſtos onium praeclarus.

Ita & Plautus:

Fuit adipol Mars meo periratus patri,

Nam onis illius hand longè abſunt à lupis.

In Pavulo. Quàm verò difficile ſit agnum lupo eripere, idem indicat alicubi:

2. Faſtor. Lupo agnum eripere, inquit, poſtulant, nugas agunt.

Quàm ſuauiſ igitur fuerit cantus Orionis, hoc modo ſignificat Ouidius:

Sape sequens agnam lupus est à voce retentus

Sape auidum fugiens restitit agna lupum.

Prægnantibus magis fortassis, quàm alijs insidiatur lupus: sic enim pastor quidem apud Theocritum:

Ειδ. 3.

Θείδιω τῶν ἱρίων, εἰδὶω λύκα τῶν τοπαδῶν μου. idest,

Parce meis hœdis, lupo parce feto meo pecori.

Vtitur & astu quodam in raptu lupus: quandoquidem raptam ouem, ut scribit Albertus, dum persequentes addit, illam porrat, ne balatu ei faciat cursus impedimentum. Inuadit & palantes potius, quàm si simul degant, quod indicat Homerus de Græcis loquens Troianos insequentibus, hos agnis atque ouibus palantibus, illos lupis assimilans, ut voraces natura, inquit, lupi ouium, caprarumque greges pastoris vecordia palantes in collibus nacti protinus inuadunt, sed hœdos agnosque præcipue, quos inter miseras matres, quærunt, atque subter illas sese occultantes, trepidosque inveniunt, rapiunt, laniant: sic Græci in Troianos ingruentes perterritos, lymphatos, ac fugæ magis memores, quàm virtutis, &c.

Iliad. π.

Οὗτοι ἀπ' ἡγεμόντος Δαναῶν ἔλθον ἄνδρα ἱκαστος

Ὡς δὲ λύκοι ἀπὸ σπονῆς ἐπὶ γράσῃ ἢ ἱρίοισιν

Σινταὶ ὑπ' ἐκ μὴ λανθάνουσιν οἱ, ὅτ' ἐν ἔρεσσι

Ποιμήνους ἀφραδίσῃσι δὲ τ' μαγνῇ, ὅ δ' ἰδόντες

Αἰψά διαρπαῖζουσιν ἀνὰ λυκὶδα θυμὸν ἐχέσας,

Ὡς Δαναοὶ τρώεσσι, &c.

Quem locum puto imitatus noster Ariostus, canit:

Deh doue senza me, dolce mia vita

Rimasa sei sì giouine e sì bella?

Come poi, che la luce è di partita

Riman trã boschi la smarrita agnella?

Che dal pastor sperando esser vïsta

Si vâ lagnando in questa parte, e in quella

Tanto, che'l lupo pòde da lontano,

E'l misero pastor ne piange in vano.

Hinc Fabium maximum, quod commilitones suos in castris ab omnibus Hannibalis insidijs tutos contineret, optimo, & diligenti pastori: illum verò lupo comparat Silius Italicus, dum canit:

Solers cum Fabiis Fabius, cum massa sub arua

Munitis pastor stabulis per ouilia clausum

Impauidus formis seruat pecus: Effera sauit

Atque insipida truces ululatus turba luporum

Exercet, morsuque quatit restantia claustra.

Quod si enim stabula reperiant referata, maximo impetu sæuitiaque in ea irruunt, maximamque ouium stragem edunt, sicut hac comparatione meminit Quintus Calaber: Græci ad Hellesponta littora appellentes, nauibus egressi impetu ad Ilium ferebantur, nullo præpediente metu, perindè ac oues se è nemorosis pascuis ad stabula corripunt sub noctem autumnalem: Sic illi omni voce suppressa urbem petebant proceribus suis opem ferre cupientes, ut lupi, qui acerba fame exciti, in stabulum impetum faciunt, per montes, & sylvas, pastore quippe ducente, alias ad alias maciant intra septum, & quacumque omnia sanguine & cadaveribus miscentur, magna que patrat strages &c. Præterea ubi caulas intrauerunt, vel alias inciderunt in greges ouium, non solum, ut dictum est, interficiunt, quot satis essent ad ventrem explendum, sed totum gregem, si possunt, passim iugulant, ut testatur Albertus, imò verò nisi clamore pastorum, custodumve, aut aliter impediuntur, omnes occidunt, antequam attingant aliquam ad comedendum, quod meminit author de natura rerum, atque ego etiam à pastoribus intellexi. Glossa in D. Lucam ait, lupum ouibus insidiantem circuire ouile, ut canis somnum, & pastoris dēfidiam, vel absentiam exploret. Atqui Plutarchus in volumine de solertia animalium scribit, ouem stultam grauiore pedis sonitu lupum vocare, excitaturque lupus, ut dictum est, agni balatibus, atque eo modo pastori non semel fit prædæ, qui matres ab agnis separans, horum balatibus lupos ad prædam excitans, in laqueos, eos deducit: Sic Regulus apud Silium Italicum simulans fugam comparatur pastori, qui lupos eo modo, nimirum agni balatibus decipit:

Vertit equum, simulatque fugam grauiore ruina

*Ovis lupū
ut vocet.*

Lib. 6.

*Et dat terga celer, flecta formidine duclor
Haud secus ac stabulis procurans oia pastor
In foueam parco teclam velamine frondis
Ducit nocte lupos posita balatibus agna,
Arripuit, traxitque virum, fax mentis honesta
Gloria, & incerti fallax fiducia Martis.*

*Odiū post
mortem.*

Sed vt ad odij interni siue innatæ inimicitie magnitudinem reuertamur, ea in lupi, ouisque mortuorum partibus, ac potissimum pelle, lana, & chordis non minor est, vt aiunt, quam in ipsis animantibus viuus; & quod ad pellem attinet, Pythagoras author est, si pellis ouis lupinæ apponatur, defluituram lanam ouillæ. Similis planè antipathia est inter pennas aquilæ, & aliarum auium, præsertim anseris, si Alberto credimus, qui tamen de pennis id expertus scribit, sed vulgo de pilis lupi, & lana ouis id ferri, sed verè non expertum. Alias tamen ipse atq; etiam Rhafis citans Aristotelem, odium inter lupum, & oues omnibus eorum membris inherere, inquit, ita quod chordæ, siue nervis de intestinis ouium cum chordis de intestinis lupi factis permixtæ, non sonent. Verùm apud Aristotelem nihil tale reperio, sed inter alios, Pythagoras inquit, si intendatur chorda de intestinis lupi cum ouium chordis, rumpit eas, & aufert omne temperamentum ab eis, & apud Oppianū legimus, si ex lupina pelle feceris tympanum, id inter cætera pulsatum, solum resonabit, silentibus cæteris utcumque prius sonoris, & mox addit;

Καὶ φθίμενος γὰρ οὐκ ἐφθίμενος λύκος ἰππίζων:

*Funiculus
intestini.*

Li. I. c. 38.

Vnde tympana illa, quibus adimitur sonus, lupini tympani pulsu, ouilla præcipue intelligimus. Cæterum, quæ de chordis, & tympanis dicuntur, eruditorum optimi superstitiosa esse putant; quamquam enim lupina pellis cum durior solidiorque sit ouillis, sonum procul dubio in tympanis longè clariorem edet, vt sonus reliquorum longè inferior minus animaduertatur, vt lux candelæ iuxta ignem magnum positæ (eadem & in chordis ratio fuerit) rumpi tamen, vel prorsus obtumescere quis credat? Cæterum pellem ouillam lupinæ coniunctam, absumi citius, non mirum est, vt neque anseris pennas prius quàm aquilæ, si coniunxeris; Siciorum enim animalium partes etiam sicciore, minufque excrementitiæ sunt, & eandem ob causam, diuturniores. Sunt autem syluestria mansuetis sicciore, tum exercitij, tum pabuli ratione: nam & exercentur amplius, & pabulo tum sicciore, tum minus copioso fruuntur. Quod verò anseris pennas plures ab vna aquilina adiecta consumptas, expertum se proficitur, non propterea, quia citius natura anserinæ pereunt, verè ac propriè ab aquilinis consumi putant. Vt cumque est experiri poterunt curiosi. Hoc interim maius adhuc admirandum est, quod de funiculo ex intestino lupi facto tradit idem Albertus, videlicet si illum sub arena, vel terra sepeliueris, quos, & ouile pecus transire eò prohibebis etiam si fuste adigantur. Non minus etiam mirum est, si verum, quod tradit Aelianus: Audiui etiam, inquit, factam ex lana detonsæ ouis, quam lopus lanauit, molestiam, & pruritus excitare in eius corpore, qui induerit. Cardanus, haud debere, ait, mirum videri, quandoquidem ob vehementem metum, tum etiam ob contrariam naturam malè afficitur, etsi mors enim, vltimum, inquit, sit supplicium, magis tamen afficitur corpus in vno quàm alio genere: Sic metuit homo magis in mari fluctuans, quàm coram hostibus. Idem Cardanus, mirum esse ait, & tamen verum, fidibus lupi agninas malè obstrepere, sed & Alciatus ait:

Cætera mutescunt, coriumque silebit ouillam,

Si confecta lupi tympana pelle sonent.

*2. symposi-
ac. quæst. 9.
Caro à lu-
po occisi.*

Ait præterea Zoroastes in Geoponicis, occisas à lupo, & adefas carnes teneriores fieri, & proinde suauiores. Sed Plutarchus quærit, non solum cur oues à lupo dilaniatæ carnem suauiore, verùm lanam etiam tabidam, flaccidamq; & pediculosam habeant: Caro, inquit, ouis à lupo adefæ dulcior fieri videtur, quod lopus suo morsu carnem flaccidam, teneramq; ventriculo tabefaciat, & liquet: Atq; hæc ob causam facilius etiam putrescere, quæ à lupis tactæ fuerint. Quod verò ad pediculorum in lanis procreationem, conijciat aliquis non tam ab ijs pediculos generari, quàm elici, per insitam ipsis quandam caliditatem, aut exasperandæ diuulendaque cutis facultatem: inesse ὀνυξιδά (Gelnerus legit ὀνυξιδά) autem vim lanis huiusmodi, toto scilicet pecudis corpore à lupi morsu, spirituq; ad superficiem vsque, & pilos alterato. At qui varijs modis animalia, quæ iugulantur (aimirū propter diuersos iugulationis modos) affici, argumento sunt venatores, & coqui: Horum enim aliquos scimus vnico ictu animalia prostrauisse, ita vt icta statim immota iacerent: Alios verò vix multis tandem ictibus confecisse. Et quod magis mireris, aliquos ex vulnere ferri talem in animante iugulata vim reliquisse

liquisse, ut mox putresceret, & neque vno die integra perduraret : Alios verò non tardius illis interemisse, sed nullam in carnibus iugulatorum huiusmodi qualitatem relictam, & aliquam diu eam permanisse Porro quodnam vis quædam cum iugulantur, aut moriuntur animalia, ad pelles etiam, pilosque & ungues pertingat, ne Homerum quidem latuit, qui de pellibus & loris scribens his verbis utitur. *ἰνὰς βοῶν ἰστὰς αἰετῶν*, hoc est, *lorum boui per vim occisi*: Validior etenim, & tenacior eorum pellis est animalium, quæ non morbo, aut senectute, sed iugulata obierint. Contrà quæ morsu animalium intereunt, illis ungues nigrescunt, desuunt pili, & pelles marcidæ, flacidæ fiunt. Huc usque Plutarchus. Sed hæc etiam falsa putat Ioannes Baptista Porta, negans se satis intelligere, quomodo ex spiritu lupicaro tenerescat: Nam & alia, inquit, animalia, quæ à suis inimicis occisa sunt, & contrariæ naturæ etiam carnes tenerescunt, quæ non calidi sunt spiritus. Conijcit itaque sanguinis absentiam carnes in animali teneras reddere, conijcit, inquam his argumentis; Coturnices, & Phasiani à falconibus, vel accipitribus occisi, tenerissimi fiunt: sed cor in ijs reperitur sanguinosum, atque durum, cerui, & apri à canibus occisi teneriores, à sclopis verò duriores, & circa cor partes durissima, ut vix coqui possint, mortis metus sanguinem ad cor amandat, reliquæ partes exangues, vide etiam Pierium. Quod si modò quis sua pecora à lupo tuta reddere voler, is ex præcepto Anatolij, ductori dicto squillam appendet. Atque hætenus de ouium cum lupo antipathia, cæterum addam hoc Anobij: *Namquid in culpa Natura est, quod lanicij extulit importunissimam belluam?* lupum intellige infestum ouibus. Leo quoque inter cætera pecora cogente fame, oves appetit, sicuti indicat Martialis, dum canit:

*Adiuvur quantum Maffyla per ania murmur,
Innumero quoties fynalecone furit.
Palliant atonitos ad plena mapalia paffor
Cum renocat tanros, & fine mente pecus.*

Idest, oues. Sed & Vlysses apud Homerum naufragus exire dicitur à sylua leonis more, qui in monte nutritus, viribus fidens, minitans, spiransque, atque oculis ardentibus ingreditur, in boues, aut oues inuasurus, fame suadente in domum frequentem irruit, & in pecudes grassatur: Odys. ζ.

Βῆ δ' ὕμιν ὥς· ἰλίαν δ' ῥε σὶ πτοροφρος, ἀλλ' ἰ πεποιθώς
 Ὅς' ἐσθ' ὁμοίαιτος, καὶ ἂ ἡ μοῖρας, ἵπ δ' αἰ ὀσσεῖ
 Δαίεσσιν. αὐτὰρ ὁ βῆσιν ἱπὲρ χεῖται, ἦ ὅισσιν,
 Ἡ μὲν ἄγροτέρας ἐλάφους. Κίεσσι δ' ἱγαστῆρ
 Μῆλων περὶ ἥσσοντα καὶ ἑς πυκνὸν δόμον ἔλθειν.
 Ὡς Ὀδυσσεὺς ἐβῆσθαι, ὅσπερ ἀκαμύσιν ἐμύλλει, δας.

Sed & Aeneæ manibus Crithona, & Orsilochum interemptos esse scribit, ut duo leones in ar-
duis nemorosisq; montibus sub matre leæna educati confici ab his pastoribus solent, quorum
stabulantes tauros, ouesque ipsi dirupuerunt: Odys. 1.

Οὕτω ταῦς λέγοντες δὴ οὐκ ἔρρευσεν κορυφήν
Εὐφραστὴν ἰσὺν μητρὶ βλαθεῖς τὰ ῥέοντα ὅλης.
Τὼ μὲν ἄρ' ἀπαύζοντες βόας, καὶ ἵβαν μὴ λη
Σταδμῆς ἀνθρώπων παραίετο, ὅρα καὶ αὐτὸ
Ἀνδρῶν ἐκαλῶμεν κατέκτασιν ὀξὺν χαλκῶ,
Τοῖς τὰ χεῖρσιν ὑπ' Αἰνῶος δαμῖντε. δσς.

Ita & Apollo apud eundem in oratione ad Deos immortales, de inexorabilis Achillis sæuitia, ac crudelitate inquit, neque laudabile esse eius ingenium, neque lene consilium, sed sæuitiam. *Iliad. w.*
meditari more leonis, qui & vi & superbia fretus, prædæ audis gregem inuadit.

Αλλ' ὁλοὺς Ἀχιλλεὺς θείῳ βεβλήσθ' ἐπαρήγυνε,
 ὅμ' ἂρ' ὀφρύνει εἰσὶν ἐταίσμαται, ἔτε γόημα
 Γλαυπατὸν ἐνισθισσι λίαν θ' ὅς ἄγρ' αἰδοίη,
 ὅς' ἔπει ἄρ' ὑπερᾶλπητο βίη καὶ Ἀχαιοῖσι θυμῷ
 Ἐξας ὅσ' ἔπει μῆλα βροτῶν, ἵνα θάπτη λαβρῶν
 ὅς Ἀχιλῆος ἔλθον. 820.

De famelico leone semper intellige, nam & Virgilius ait :

*Impastus, ceu plena leo per onilia turbans
(Sudet enim vesana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu fremit ore cruento.*

Sic & Silius Italicus clarissimè.

De Magia
lib. 14.
Cap. 1.

Vt à Lupo
fini tuta.
Lib. 1.
Leo.
Lib 8. epig
 55

Odysf. ζ.

Odyss. v.

Iliad, v.

Æneid. 9.

Lib. 13.

*Cen simulante fame cum victor ouilia tandem
Faucibus inuadit secis leo, mandit hiantis
Ore fremens imbelles pecus: patuloque redundat
Guttur rostratus large cruor: incubat atris
Semesa stragis cumulis: aut murmure anhelo
Infringens laceros inter spatatur acernos,
Late fusa iacent, pecudes, cultosque Molossus
Pastorumque cohors, stabulique gregisque magister.*

Thebaid. 8. Alias leo viribus & ætate valens agnorum, imbelliumque aliorum pecorum prædam planè aspernatur, & nisi in infantia ea captat, vti Crassati Ducis exemplo luculenter ostendit Statius:

*Talibus heu fidens vocat vitro in præsida Gratos,
At primum faciles Crassatus cuspidè turmas
Armare fert socij, & in agmina fida, peracta
Cade redit: sic Hircana leo Caspius umbra
Natus adhuc, nulloque inba flauentis honore
Terribilis, magnique etiamnum sanguinis insons
Haud procul à stabulis capiat custode remoto
Segne pecus, teneraque famem consumit in agna, &c.*

Haud absimilem inter tygridem ac ouillum pecus inimicitiam esse meminit idem Statius, de *Cydeo* loquens:

*Tygris.
Lib. 8.*

*Inde velut primo tygris gauisa cruore,
Per totum cupit ire pecus.*

Meminit & Horatius de poetarum, pictorumque licentia agens:

*Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas:
Scimus & hanc ventiam petimusq; damusque vicissim:
Sed non ut placidis vocant immittat: non ut
Serpentes aubus gementur, tygribus agni.*

Idem poeta indicaturus felicitatem aruorum Oceani, beatitudinemque, ac fertilitatem, non solum eam dimittitur à vini, frugum, fructuumque copia, verum etiam quod nullos ferant vrsos, ac serpentes, qui pecori infesti esse assolent:

*In Epod.
od. 10.
Vrsus.*

*Illic iniussa veniunt ad mulctra capella
Refertque iento grex amicus vbera:
Nec vespertinus circum gemus vrsus ontle
Nec intumescit alta viperis humus.*

*Elephas.
Cornus.
Li. 4. c. 15.*

Deelephanto scribit etiam Plutarchus in symposiacis, quod viso ariete, dum furit, quiescat, furorcmque & in petum remittat. Aelianus id ad arietis cornua refert, & alibi, inquit, Romanos, quoniam non cornua modò arietis, sed & suilli pecoris grunitum oderunt, Pyrihi Epirotarum Regis elephantos in fugam vertisse, homines dicunt, victoriamque amplam ex eo bello retulisse: quare Volaterranus, dum scribit, elephantos ex animalibus maximè exhorre hircum, cerastem, porcum, eisdemque machinamentis elephantos Pyrihi regis à Romanis primum conuersos, pro ariete cornuto perperam hircum cerastem reddidisse videtur; vide etiam historiam de elephanto. Inter aues coruus agnellos, & porcellos etiam prosequitur, sicuti hac historia testatur Olaus Magnus: Lege cautum est in Islandia insula, ut quicumque noxiam bestiam occiderit, à filco, vel regio præfecto mercedem accipiat. Cum itaque corui albi ibidem plus quàm in alijs regionibus, agnellos & porcellos rapiant, pueri in ijs configendis operam suam ponunt, solaque rostra funibus alligata præsidibus pro signo mercedem petunt; demonstrant, quam pari sagittarum numero, ut bestia fuerint interemptæ, compensant. Rapiunt, & aquila agnellos, idque cum maximo saepe impetu, quali Drusum hostes Vindelicos inuasisse Horatius canit;

*Qualem ministram fulminis alitem
Cui rex Deorum regnum in aues vagas
Permisit, expertus fidelem
Iupiter in Ganymede flauo
Olim inuentus, & patrius vigor
Nido laborum propulit inferum.
Per nique tam mimbis remotis*

Insolitos docere nifus

Veni pauentem: mox in ouilia

Dimisit hostem viuidus impetus

Nunc in reluctantes dracones

Egit amor, dapis atque pagna.

Hirundo, teste Aeliano, ex ouium tergis floccos lanarum euellit, indeque suis pullis nidum quam mollissimè substernit. Draco item infestus est ouibus, sicuti de dracone illo, ab Apolline interempto, tradit his versibus Homerus:

Αγχι δὲ κρήνη καλλιρροός, ἔνθα δρᾷ καί ταν
Κτείνει Ἀναξ Διὸς υἱὸς ἄσπερόιο βιοῖο,
Ζατρεῖα μεγάλα, τέρας ἄρριον, ἢ κακὰ πολλὰ
Ἀθρῶπις ἐρεῖσκει ἐπὶ χθονί, πολλὰ μὲν αὐτίς,
Πολλὰ δὲ μῆλα τανύποδ' ἐπεὶ τέλει σῆμα δαείνδῃ,
Καὶ ποτὶ διζήμενι χρυσόδοτον ἔτρεπον ἦρως. &c. idest,

Propè autem fons pulchri fluens, ubi draconem

Nec auit rex Iouis filius ex forti corda arcus,

Valde nutritum magnum monstrum horrendum, qui mala multa

Hominibus faciebat super terram, multa quidem illis,

Multa autem ouibus pandis pedibus, quoniam fuit nocumentum cruentum

Et olim cum suscepisset auream sedem habentes nutrebat Iunonis &c.

Et nos quoque antea ex præcepto Columellæ, ac Virgilij, aliorumque, propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos frequenter viiissimus. Plinius oues etiã apibus inimicas esse scribit, difficile se, vt eius verbis vtar, à lais carũ explicantibus. Eruca verò (Ruellius non benè blattras vertit) quas prasocurides, quasi porricidas, græci vocant, vt Diophanes scriptum reliquit, hortis solent nocere. Ergo ventriculũ ouis statim occisæ non elorum, sed sordibus suis plenum, spatio quo abundant, non altè, sed superficie tenus debetis operire. Post biduum reperies animalia ipsa congesta ventrem hunc replere: hoc cum iterum, vel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extingues. Maiorem adhuc habet admirationem, quod de lana ex cauda ouis euulsa, legimus apud Plinium: *Cauda ouis, inquit, quàm arctissime præligata, euulsa inde lana, præ salidit, qua non pascebatur ouis, statim vestitur: iraduntque quod extra nodum sit de cauda præmori.* Stirpes item nonnullæ ouibus noxiæ sunt: Aconitum imprimis neque ipsæ neque vllum animal, teste Theophrasto, tutò assumit, necat easdem Nerion, idest, rhododendron, vt Dioscorides ait, cum aliàs homini non sit venenum. Plinius verò cum folia eius homini contra serpentes addita ruta in vino pota, præsidio esse dixisset, subiungit; Pecus etiam, & capræ, si aquam biberint, in qua folia ea inaderint, mori dicuntur. Quæ sit reuera euonymus, inter herbarios non satis conuenit; hæc quoque oues, & capras perdit, sicuti etiam de Conyza tradunt. Sed & Sabina iisdem pecudibus venenum est, si Plinio credimus. Columella asserit esse etiam grauem perniciem herbar sanguinariæ, quam si pasta est ouis, toto, inquit ventre distenditur contrahiturque & spumam quandam tenuem terti odoris exspuit. Celeriter sanguinem mitti oportet sub cauda in ea parte, quæ proxima est, clunibus, nec minus in labro superiori vena soluenda est: Easdem venas solui iubet Anatolius, si ob pastum insalubriorem venter eistumeat, & verisimile est, ipsum ex Columella transtulisse, quæ verò sanguinaria herba esset, non cognouisse, ac ideo quod de ea priuatim dictum erat, communius protulisse. Gesnerus etiam proficitur, sanguinariam herbam dici nullam se nouisse, præter polygonum græcorum, cur tamen vim venenatam nemo, inquit, attribuit: sed ouibus venenum esse posse, ait, non item alijs animalibus, astricta nimirum aluo intumescere, qua sola facultate alia etiam adstringens herbula, binis & rotundis ferè numi instar folijs humi reptans, pulegio non dissimilis, locis, opacis vt circa sepes, & alibi præsertim humidis, Fuchsius uumulariam vocat, ouibus exitio esse creditur. Itaque à Gallis per circumscriptionem vocatur herba oues necans; at homini innoxia, & persæpe salutaris est; sed fortè sanguinaria herba fuerit inter gramina; nam clamogrosti, Lobelio dicta neque veterina, neque greges alij vescuntur, nisi multum esuriant, & magna melioris alimenti penuria laborent, non solum quod ingratißimum sit, & aridum, sed etiam quod sitim, maciem, & tabem inuehere credatur, linguam & œsophagum vulneret, & constringat, sanguinem in ventriculum eliciat, vnde tumor, inflammatio, & mors plerumque. Qualem naturam Babylonio gramini veteres adscribunt, quare etiam Petrus Pana illud huius descriptioni quadrare existimat. Nascitur etiam inter frumenta, teste Plinio, herba alba panicò similis, occupans arua, pecori quoque mortifera, quæ fortè vel

*Hymno in
Apoll.
Draco.*

*Apes.
Eruca.*

*Stirpes ouibus
noxia.
Aconitum.
Nerion.
Li. 24. cap.
11.
Euonymus.
Lib. 16.
Sabina.
Sanguinaria
herba.*

Polygonum.

Uumularia.

Calamagrostis.

- vel cum superiori eadem, vel panicum sylvestre fuerit. Apud Gallos, referente eodem Gesnero ex relatu cuiusdam Galli, duæ vocatur herba quædam in Normania præcipuè, similis lappæ, sed angustioribus folijs, & semper erectis, neruo medio ferè rubente, causticis; nascitur iuxta aquas. Hanc si comederint oues, innascuntur in iecore parua quædam animalia nigra, quæ similiter duæ vocantur, & morbus itidem duæ incurabilis. Itaque mox mactanda, & comedenda sunt animalia. Herba quoniam hyems erat, demonstrari, inquit, mihi non potuit: Quærent diligentiores, num aliqua hydrolapathi species sit, an potius plantago aquatica, cui folia ferè diligenter, num aliqua hydrolapathi species sit, & forsan, qui mihi hæc dictauit, hanc ei facultatem esse, falsò credidit. Mirum verò, quod anagallidem faminam pecora vitant, vt ait Plinius: At si decepta similitudine (famina scilicet ad marem anagallidem) degustauere, statim eam, quæ asyla vocatur, in remedio quærunt: Ea à nostris ferus oculus nuncupatur. Anagallis quidem herbula nitroso, acri & insuauis sapore est, ferè quo betæ radix ciuda, sed cum eodem tum famina, tum mas, sapore & facultate sit, cur illum gustent, hanc auersentur, summam habet admirationem. Cæterum asyla herba hoc vno tantum in loco, nisi fallor, Plinius meminit, nec vel ipse alibi, vel aliorum quispiam. Inuenio denique eruum, de quo tamen tanquam grato ipsis, & vtili, supra meminimus, pecori & præcipuè bobus noxium esse, quod martio mense feritur: negareque agricolas hunc mensem eruò conuenire. Ad hæc diximus ex Aristotele oues si grauidæ glandem copiosius edunt, abortum facere. Horrent verò etiam, quàm maximè tonitru: Nam vt tradit Plinius, & cum secutus Albertus, ijs solitarijs abortum ab eo inferri, sed remedium esse congregare eas, vt coetu iuuentur: Et apud Plutarchum legimus pastores oborto tonitru condocetacere pecus, in vnum vt concurrant, seque inuicem applicent: Nam quæ palant à reliquis auullæ oues, abortum, inquit, faciunt. Sed & ipse Aristoteles hanc eandem antipathiam celebravit inueniens; Docent pastores oues suas gregari, facto strepitu: Nam si, cum tonuerit, aliqua relinquatur, quæ non concurrerit, abortum, si est grauida, facit, vnde sit, vt, si quem domi strepitum moueris, omnes concurrant propter consuetudinem. Mirum verò etiam quod Tentyritæ populi Nili, teste Plinio, pecorum fetus abortu vitiant. Esse etiam aiunt in Thracia binas stellas pecori ouillo maximè noxias, super quæ re in hæc verba scribit Petrus Bellonius: Certo quodam anni tempore ouium greges in agris pasci, nec noctu sub dio relinquere audent Turcæ, quoniam, vt ipsi asserunt, binæ sunt stellæ, quas proprio nomine indigitare norunt, Iulio & Augusto, noctu apparentes, illis planè verticales, quarum splendorem si oues caput attollentes conspiciunt, ipsæ intereunt: Sin eo tempore sub tecto asseruentur noctu, nullam noxam patiuntur. Rem ita se habere experimento indubitato se didicisse affirmant: At hæc per vniuersum Turcæ dominium non accidunt, verum nonnullis duntaxat Thaciæ locis, eam ob causam, nonquam nisi eo tempore ouium greges noctu sub tectum agunt, ne hyeme quidem. Plæræque alia prouinciæ harum observationum imperitæ, quæque maximo interdum damno afficiuntur ex gregis interitu. Causam ignorantes veneficarum præstigijs se id damnum accipere existimant: Quod Virgilius in suis Eclogis innuere videtur. Nos verò id primùm Constantinopoli intelleximus ab his, qui certo quodam precio lanionibus oues præbere solent, quique ea de re conquerebantur. Quod postea verum esse deprehendimus; Etenim cum viperario Turcæ secundum Ponti litus iter faciens, ouium greges sub tectis delitelcere conspexi, causamque sciscitatus, tametsi pastores ignorarent, responderunt tamen, reliquo tempore sub dio versari solere: Verum si tum temporis noctu foris relinquerentur, eas morituras. Hæc itaque Bellonius interprete Carolo Clusio. In eadem Thracia flumen esse tradunt ad Chalcidicam, nomine Cochrynnæ, qui si ab ouibus potetur, nigros faciat fetus: & Pausanias tradit, paulò lōgius ab ipso Patrensi oppido progressis esse amnem, charadrum nuncupatum, è quo duæ verno tempore, potarint pecudes, mares gignere creduntur, factum partem maximam, eaque de causa pastores aliorum greges agere, præter bouillum tamen pecus. Id ab eo flumine non rejiceretur, quod mates & ad vsum sacrorum, & agrorum cultum magis idoneos esse arbitrantur; cæteri pecoris feminas maiori multo æstimatione dignati. Non minori quoq; admiratione dignum est, quod pecudes, vt refert Theophrastus, in terra Attica Thapsiæ radicem non tangunt, peregrinæ verò depascunt, & aut alius soluitur, aut intereunt. Idem Theophrastus ait; Quod autem plurimum consuetudo valeat, multis sanè rationibus constat: Nam & absynthium pecora huius tractus, pascere negant, Pontica autem nimirum pascunt, vt pinguiora, ac pulchriora reddantur, ac vt quidem volunt, sine felle. Quanta verò vis sit consuetudinis tam in bonam, quàm malam partem, plurimis sententijs veterum, ac etiam exemplis propè infinitis probari posset, sed non sunt huius loci. Illud verò præcipuam habet in hac pecude admirationem, quod de interitu

testinis eius refertur ab Antigono Liberali in libro de mirabilibus, videlicet peculiare hoc esse, quod arietum non edunt sonum, famellarum tantum sunt vocalia.

V O X.

OVES, inquit Festus, dicimus balare, utique à sono ipso vocis. Hinc *hostias balantes* eas dixit Cicero, *gregem balantum* Virgilius, qui & ipsam vocem balatu nuncupat: *Qualis ut matri multis balatibus agnus.*

Balare.

Li. I. de divinat.

Græci βλήχων dicunt, & ipsum verbum balare βληχάω. Vnde Dioscorides, ubi γλήχωνα, idest, pulegium, sic dictum scribit, quoniam gustatum à pecore cum floret, βλήχων in eis excitat, quibuldam βλήχωνα asserit vocari, Pro βληχάω apud Hesychium βληχίσσας legitur, & apud eundem βληχίματα sunt βοῶν προβατιῶδεις; aliās βλήχνηα (Varinus habet βληχίμας) exponitur ab eodem μεωρὸς, προβατιῶδη. Cæterum βη, Suida teste, est τὸ μιμητικὸν τῆς τῶν προβατων φωνῆς apud Atticos non autem βαλ, ut apud Cratinum in Dionysalexandro: ὅδ' ἡλίδιος ὡς πρὸς προβατον, βῆ βῆ λέγων, βαδίζει. Bee autem vocem esse ouium, & bela inde vocari oues, indeque esse verbum belare, præstantissimus linguæ latinæ author Marcus Varro ait, his verbis: *Bela oues nominaverunt antiqui latini, unde bellare.* Henricus Stephanus à βη putat esse verbum βήζει, quod Hesychius exponit φωνεῖ, ut idem sit quod βη βῆ λέγει, sed & βηλή idem Hesychius dici testatur προβατον, forsan ab hoc βῆ βη, quod balando sonat. Quin & βηλγει, ac βηλήσσει, quod idem Hesychius exponit βληγᾶται, ab eadem profectam esse origine existimo, quemadmodum quoque ipsum βληγᾶται, & balare apud latinos videntur eadem vocis μιμησεσὶς esse. Vnde etiam colligi posse, idem Henricus asserit, quæ vera fuerit τῆς η pronuntiatio, medium nimirum sonum habens inter α clarum, & ι proximè accedentem ad α. Idem asserit Adolphus Mekerchus Brugensis in commentario de veteri & recta pronuntiatione linguæ græcæ, his verbis: Illud quoque argumento est β nunc vitiosè per u effertur, quod cum muta sit, labijs comprimere debuit, & hoc etiam, quod ipsum β collocatur medium inter π & φ aspiratum, u verò consonans labijs vallo dentium diductis efflatur, debetque omnino inter aspiratas numerari. Deinde τῆς δὲ γαμμα φωνῆς, ac proinde literam, qua is sonus exprimitur, solos Acoles v'surpasse, nemo est opinor, qui nesciat. Itaque omnium optimè sonum τῆς β. declarat βή ouium balatus, quas bee, siue besonare sentimus, non vi, ut luce clarius testatur in Homerum Eustathius: βῆ (inquit) μιμητικὸν τῆς τῶν προβατων φωνῆς. Et alio loco βῆ βῆ φωνῆς προβατων σηματοποιῶν, citatque Cratini versum (nimirum illum quem supra citauimus) Addit & auctoritatem Pierij Valeriani, de literis septem loquentis. Fortè β, inquit per pictam pecudem figurari possit, aut membrum, statumque eius aliquem, qui ouem saperet, quod proprium est illi literæ eiusmodi articulo proferre sono. Atqui ita nonnulli tertix apud Græcos vocali sonum, per e grauem pronunciant, quod latini receperunt, Penelope, Anchises, Aristoteles, naturæ quidem in oue sonum imitati. Tantum Pierius. Neque verò reiicienda omnino sunt inarticulatarum vocum, quæ naturales animalium sunt, exempla, quoniam eæ semper, & ubique sunt eadem, constantes, sui similes, nec μετρώμεναι εἰς ὁρώμεναι more, idest, hominum, quibus lingua est in omnem partem volubilis, in horas mutantur. Hucusque Mekerchus. Sed & Romanos non vita, sed beta pronunciasse, candidæ betæ etymologiæ exemplo pulchrè ostendit Columella scriptor Romanus, dum canit:

Nomine tum Graio cen littera proxima prima

Pangitur in cera docti mucrone magistri:

Sic & humo pingui ferrata cuspide iacet

Deprimitur folio viridis pede candida beta.

Indicat betam dictam esse, quod β literæ, cum semine turget, figuram referre videatur: Nam summitatem in cacumine reflexam habet. Μήκην, vel, ut alij scribunt, μήκην, etsi propriè sit vox caprarum, ut suo loco dicemus, Homerus tamen μεμακῆας, siue μεμακῆας dixit agnos:

Ἀζήεις μεμακῆας ἀκυσσάμεναι ὅσα ἀπὸ πρῶν. idest,

Indelenter balantes postquam audierunt vocem agnorum.

Et alicubi etiam de ouibus decebat:

Ὁ γὰρ λαὸς δ' ἐμὶ μνηκὸν ἀνὴρ μελῆχτοι περὶ σπυρῶς. idest:

Femina autem balabant nondum mulctæ circa stabula.

Author Philomelæ ouis vocem ab arietis distinguit, hoc pentametro:

Beta unde dicta.

Māκην.

Iliad. Δ.

Odyss. I.

Bla-

Blateras hinc aries, & pia balat onis.

*Grundire.
L. 15. An-
nal.*

Grundire cum sit propriè suum, ut Laberius in sue dicit, *Grundientem asperi seropham*, & Claudius; *Grundibat graniter pecus suillum*. Hic tamen libro 16. agni *grundibant* dixit: Etiam hominum esse grunditum ex Cæcilio Diomedes designauit. *Cruento ita ore grundibat miser*. Hinc Iosephus Scaliger in suis in Varronem coniectaneis. Vbi Varro ait, *statrude, neque iure, neque in indicium Aelopi, nec theatrales*; pro ita trude legendum putat, ita rudebat, & suspicatur Varronem, rudebat, pro grundibat Cæcilio legisse. Petrus Victorius ex hoc Plauti in prologo Pænuli, quo absterret nutrices à theatro:

*Li. 17. var.
lect. 1.*

*Nutrices pueros infantes minutulos
Domi procurent, neve inspectatum asserant,
Ne & ipse stiant, & pueri fame pereant,
Neve esurientes hic quasi hadi obuagiant.*

*Vagire
quid.*

Vagire proprium esse contendit agnorum, conuenireq; hanc vocem infantium ploratu. Ego verò vagitum tantum de infantum ploratu inuenio, neque mihi hic Plautus vagitum hadi tribuere videtur, sed illud dicere, infantes si in theatro diutius detineantur, idem facturos, quod solent hadi, qui continuo balant absentibus matribus.

Æ T A S.

*Secl. 10.
probl. 62.
Cur parum
uiuant.*

ARISTOTELES querens, cur vnus omnium animantium homo canescat, scribit oues breue tempus viuere, propterea quòd pilum gerunt non deciduum. Vitam autem earum ad denos annos esse, sed magna ex parte ad pauciores, alicubi scriptum reliquit. Sed clariùs Crescentiensis inquit: Oues in bono statu manent vsque ad octo annos, & quadam vsque ad decem, si copiosè pascuntur, sed quæ famem patiuntur, necesse est cito senescunt. Quantum autem pabulum ad vitæ productionem faciat, ostendit etiam Albertus Magnus, quamuis, sine auctore, in quibusdam terris marinis, in quibus sicca, & falsa habent pascua, viuere per viginti annos, & parere; Et ipse etiam Aristoteles huc fortasse respiciens duces pecores ad quindenos interdum annos vitam producere asserit, & clarissimè alibi ouium, & boum duces, inquit, plus temporis, quam cæteri viuunt, vsu exercitij, & copia pabuli. Cæterum & loci diuersitas ad vitæ longitudinem facit: Nam, ut idem testatur, oues Aethiopicæ, vel ad duodecim & tredecim annos vitam agunt.

*Oues ubi
diu uiuant*

P R Æ S A G I A.

*Hyemis
diurnæ
præsign.*

THEOPHRASTVS auctor est, oues vel etiam capras, cum rursus coeunt, longæ hyemis indicium præbere. Pertinere autem hoc signum, non ad dici vnus statum, sed ad totam hyemem, Federicus Bor. aventura Vrbinas in suis scholijs asserit, ac simpliciter quidem sumptum, falsum esse, ut videtur, inquit, aliquid in contextu deesse: oues enim si maturent venerem, ut idem auctor inter tempestatum signa dixit, maturam etiam hyemem ostendunt: Et si remorentur, tardæ, ac lenis hyemis indicium asserunt. Quamobrem verba, ut sunt in græco exemplari, nimirum, oues & capras cum coeunt, longæ hyemis indicium dare, plurimum à veritate aberrabunt. Itaque suspicor ego sinum illud, hoc in loco explicari, quod sic tetigit Aratus:

text. 21.

*Θηλειαι δὲ οὐαί, θήλειαι δὲ λήλαι, καὶ αἰγίαι,
Ὅσπ' ὅν' ἀτασθαλίῃσιν ὀχλῆς, ταὶ δὲ γ' αὐρίνα πάντα
Διμαίνονται πάλιν αὐταὶ ἀναβλήδην ὀχλῶνται
Αἰτῶ καὶ σφίκεται μέγας χειμῶνα λιγόν. id est,
Fætina item suæ, fætinaque oues & capra
Cum redeunt ex pelli, matibus omatibus
Admissus rursus mæno coeunt,
Ex hoc, & vespis multum hyemem prædicere solent.*

Ex his enim perspicuum est aduerbium πάλιν deesse in contextu: & quod μακρὸ χειμῶνος dixit Theophrastus, dixisse Aratum μέγας χειμῶνα, ut consensio hæc non leue sit argumentum, ambo hæc loca eandem sententiam continere. Hoc igitur verba Theophrasti accipiens ego, sic propterea illa interpretatus sum: Cum oues & vel capra rursus coeunt, &c. Et causa profectò

in promptu est: Oves enim, & capræ mirificè commouentur ab aeris alteratione, vnde cum excitantur ad coitum, ocyus quam soleant, iam frigidam qualitatem dominari in aere ostendunt, licet nobis ignotam, & insensibilem; quæ calorem illarum introrsum pellens, ad coitum mouet illas, ac robustiores reddit: Nam & hoc est, quod suboscure docet Aristoteles, quærens, cur animalium alia sæpe coeant, alia semel, idque totum propter pabulum, calorem, & laborem provenire docens; vnde & oves in Magnesia, & Africa bis parere scribit. Enim verò cum neque fortasse pabulum, multoque minus labor, quod ad hanc rem pertinet, possit accidentis huius esse causa, relinquitur, vt calor internus sit, qui oves ad coitum excitet: Eadem namque causa est, quæ facit, vt coitum maturent, & vt bis coeant: Cum enim circa autumnii finem ferè marem soleant admittere, si maturant, id interdum faciunt, quia frigus iam ambientis aeris sentientes, coaceruato calore interno, ad venerem excitantur, ex quo & hyemes, & frigora indicant: Frigida enim aeris qualitas, & aquilonis status maximè ouibus ad coitum conducit, vt idem tradit Aristoteles, quæ mobrem non solum venti huius statum pastores observant, sed & pabula & aquas ad aquilonem fitas: Nec alia quidem de causa, vt reor, nisi quia aquilonia tempestas insitum earum calorem reddit efficacior, vt propterea, & semen perfectius, & abundantius habeant. Hinc citato loco notat Philosophus, quæ oves aquam falsiusculam bibunt, maturius coire. Calidiores enim eas reddit aquæ ille potus, ex quo & coitum accelerant; habet enim aqua falsa, nescio quid caloris & siccitatis, vt ex problemate 39. sect. 23 & ex problem. 29. sect. 20. elicimus. Quod enim falsius est, calidius est, vt ibidem docet Aristoteles. Meritò igitur oves si coitum maturent, aut rursus coeant, ostendunt multò antea, quàm soleant, qualitates hyemem constituentes, idest, frigoris semina in aere dominari, licet occultè, vt iure dixerit Theophrastus, signum hoc longæ; Aratus magnæ hyemis esse argumentum. Hæc omnia ille. Addit idem Aratus: Si contrà tardiores sint ad coitum solito eadem oves, gaudio exultaturum virum pauperem, quod ei vestibus indigenti satis temperatum anni tempus futurum præfagiant. Ait item, si boues, & pecora (idest, oves, vt Scholiastes exponit) declinante iam autumno, terram (Aelianus addit, pedibus) foderint, & capita versus boream protenderint, magnam, & rigidam hyemem circa occasum pleiadum expectandam esse, eoque maiorem, quo pecudes illa manus foderint, secuturam enim multam niuem frugibus, & plantis noxiam. Tradit item agnos ad pabula festinantius pergentes tempus frigidum (χοιῦνα, idest, hyemem) indicare. Sed hoc Theophrastus paulò aliter, si oves, vel boues, inquit, autumno terram fodiant, corporaque gregatim ad somnum componant capita vicissim conuersa habentes, asperam hyemem portendunt. Ac in Pontio quidem huius rei indicium esse inquit, cum post Arcturi exortum, ad Aquilonem spectantes auidè, ac festinanter depascunt. Aratus tradit, arietes item, & agnos, cum in via se inuicem cornibus petunt, colludendo, vel saltantis similes, pedibus exiliunt, agnos quidem ceu leuiore, quaternis, arietes verò binis tantum anterioribus: Item cum vesperi à pastoribus ad stabula vix reduci, & ab herbis depascendis, lapidibus vix abigi possunt, tempestatis imminentiis nuncios existere. Siquidem animalia sunt admodum pituitosa, excrementosaque; cuius rei pulmonarij eorum catarrhi, quos hereditarios habent, satis superque fidem faciunt: Auctum itaque pituitosum cum succum, quia per vaporosum aeris statum caput cum partibus thoracis (via oculis non ita peruia) grauat, saltu, corniculatione, attritu mutuo, & calorificis alijs causis, excoquere, tenuare, & ad fluendum habilem reddere aggrediuntur: Quibus si videbitur addes, quod cornua cum vnguibus exanguia, per aerem in pluuias se apparentem, frigidiora reddita de consensu, vicinia, & continuorum partium actu, corpus vniuersum perfrigerare possunt. Nam aliud quod malum, propter vicinum malum. Quod congregalia hæc animantia præsentiant, quibus à natura datum est modis, oportune sibi prospicere, & se, suamque vitam tueri meditantur. Plinius pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia hyemis significationem habere, author est. Contra Aelianus, agnos, & hædos lasciuientes, & inter se saltantes, latos asserit dies promittere. Et Gaudentius Merula, nescio an proprio experimento doctus, refert, oves & capras à maritis suis initas, si denuò coitum petunt, fructus abundantiam denotare. Reperio denique oves senes, quando tempore aliquo determinato ad coitum mouentur; pastores id signum iudicare, bonitatis in eis: Sin iuvenes ita mouentur, ferri signum esse pestis illo anno in ouibus. Sed Albertus ait sic: Si minores natu prius coierint, pestem anno illo futuram portendunt, si maiores natu tardius ad coitum mouentur, idem præfagiunt.

Sect. 10.
probl. 46.6. Histor.
cap. 19.Salsapotus
coitum ex-
citat.

Lib. 7. c. 8.

Lib. 18. ca.
25.Lib. 2.
Fructus
abundan-
tia.
pestis.

AVGVRIA. PRODIGIA.

Lib. 3. Saturn.

Aries insoliti coloris quid portendat.

3. de natur. Deor.

IN Libro Hetruscorum, teste Macrobio, traditur, si aries insolito colore fuerit indutus, portendi imperatori rerum omnium felicitatem; & Tarquinius in Epytona, ostentarij Thufci, inquit, purpureo, aureove colore ouis ariesve si aspergetur, principi ordinis, & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus, progeniemque propagat in claritate, latiorumque efficit. Haud igitur mirum est, si Phryxus, & Helle ab aureo ariete seruari seruntur, & qui agnum aurea clarum coma possideret, Argis eum imperaturum, responsum fuerit: Auream enim agnam Atreo puero natam & Pausanias, & Plato, meminerunt, quæ principium discordiarum illi, ac Thyesti fuit, fratre scilicet inuidia fraternæ felicitatis exulcerato. Quod spectant

illa à Cicerone recitata ex antiqua Tragædia Atreo:
*Addo hac quod mihi portentum Cælestium pater,
 Prodigium militi, regni stabilimen mei,
 Agnum inter pecudes aurea clarum coma,
 Quondam Thyestem elepere ausum esse è regia
 Qua in re adiutricem coniugem cepi sibi.*

In Thyeste. Spectant eodem hæc Senecæ:

*Est Pelopis altis nobile in stabulis pectus
 Arcanus aries, ductor opulenti gregis
 Huic per omne corpus effuso coma
 Dependet auro: cutus è tergo, noui
 Aurata reges sceptrâ Tantalici gerunt:
 Possessor huius regnat, hunc tanta domus.
 Fortuna sequitur: tuta sepelita sacer
 In parte carpi præta, quæ cludit lapis
 Fatale sacro pascuum muro regens.*

In Baotic.

Sceptrum fuisse habu.

Quod autem Seneca ait, huius arietis aurea lana solitos Pelopidas sceptrum ornare, de eodem Pausanias scriptum reliquit, Deorum omnium maxime consueuisse Cheronenses illud sceptrum colere, quod Ioui fabricasse Vulcanum Homerus cecinit, à Ioue acceptum Mercurium dedisse Pelopi, Pelopem Atreo reliquisse, Atreum Thyesti, à Thyeste per manus traditum tenuisse Agamemnonem, & hoc illos præcipue sceptrum veneratos, & hastam nominasse. Plura deinde de huius sceptri cultu, & sacris subiungit. Vnde manifestum fit, hoc sceptrum, hasta simile fuisse, nec mentium Iustinum, cum tradidit adhuc Romulo regnante, reges hastas pro diademate habuisse, easque Græcos sceptrâ nominasse. Quod intelligendum puto de hastis, brevioribus, qualia sunt pila Romanorum, vel venabula Thessalorum, ferro tamen minus lato; non de oblongis illis Macedonum sarissis, quibus hodie pedites vtuntur. Sed reuertor ad auguria. Felicia talia portendere purpureum illum pecoris colorem ex euentis comprobatum legimus, tunc præcipue cum agnus natus esset, vellere in fronte illiusmodi coloris. In villa Antonini cuiusdam plebei viri, inquit Pierius Valerianus, eo die, atque hora, qua Geta, Antoninus inde nuncupatus Mediolani natus est. Verum is, in cuius aedibus agnus editus fuerat, cum imperium Antonino ex hoc portendi audisset ab aruspice, de se dictum putans, ne fatum propalaretur, agnum statim occidit. Quod omen fuit, Getam, qui & Antoninus vocabatur, ut subsecutum est, ab Antonino fratre necandum esse, quod apud Aelium Spartianum, & alios habetur. Eadem oues Diadumeno nascenti imperium portendere cum in agris patris oues purpureæ duodecim natæ essent, quarum vna tantum varia fuerat. Sed forsitan eiusmodi omnia non ipsis animantibus, sed colori purpureo adscribenda fuerint, quandoquidem Aelius Lampridius, oui palumbini purpurei, Vopiscus vituli & tosarum; Tacitus vini, & vitis alba subito purpurascens, Iulius Capitolinus in Maximo Iuniore vitis, & lorica meminerunt; & huius quidem verba adscribam, sed emendata: *Posita ab eo vitis intra annum ingentes duas purpureas attulit: Item lorica patris eius non, ut solet, ferrugine, sed tota purpureo colore infecta à pluribus visa est. Cum Grammatico daretur quendam, parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit, literis aureis scriptos. Refert tamen ad ipsam etiam pecudem, si purpureo aureove colore nasceretur, tum ex ante dictis, tum ex his etiam Martialis de Domitiani filio versibus innotescit.*

Geta augurium.

Coloris purpurei significatio.

In vita Seneci.

In Aureliano.

Lib. 6. epigram. 3.

Nascere Dardanio promissam nomine Iulo

Vera Deum soboles, nascere magne pueri:

Cui pater aeternas post secula tradat habenas,

Quique regas orbem cum seniore senex.

Ipsa tibi nunc irabet aurea pollice fila

Et totam Phryxi Iulia nabit ouem.

Hucque pertinere videtur hoc Virgilij:

Ipse sed in pratis aries tam iuue rubenti

Murice, tam croceo mutabit vellera succo.

Præterea Cælius Rhodiginus: Legimus, inquit, arietis caput monocerotis, id est cornu unius, *Li. 30. c. 1.* Pericli ex agris esse allatum, quod inuitus Lampon vates, robustum, & solidum in frontis *Aries uni-* mediotulio situm, respondit, ex duabus, quæ in vrbe vigerent, factionibus, Thucididis, ac Pe- *cornis qd* riclis, fore ut altera obscurata ad unum Periclem, apud quem visum foret portentum, recide- *portenderit.* ret ciuitatis potentia. Erat & ouis prægnans felicitatis prodigium: Siquidem Nestor apud *Ovis pra-* Homerum, exploratori adituro Troianorum castra, promittit à singulis optimatibus Græcis *gnans.* singula dona danda, nempe ouem nigram, & grauidam; Ibi Scholia, nigram inquit, quia *Iliad. K.* nocte ibat; grauidam verò per symbolum boni ominis, ut fructuosum ei iter foret. M. Anto- *Ovis lupi* nius Baucius in epistola ad Petrum Toletum ex professo medicum de one lupum occidente, *occidens.* istiusmodi latum recitat siue augurium, siue ostentum: Nonne hoc monstrum est, inquit, hor- rendum, & nulla prorsus fide dignum? Cui spectaculo nisi ego ipse interfuissem, mentiri quos- cumque referentes dicerem. Reducebat ones pastas in caulam opilio, & fortè accidit, ut pecus quædam macilentissima, ac penè scabie confecta longo intervallo (pastor incensultone, an da- ta opera eam à reliquis segregasset, mihi incertum) reliquas sequeretur, eam lupus prægran- dis, & cui cilia iam canescebant, conspicatur, ve locissimè insequi cepit. Ego illac transiens, ouic-ulam miseratus, quàm maximè poteram clamore, & cursu, lupi vim ab innoxia arcete cona- bar. Sed antequam appropinquarem pecudi (Dij boni quale prodigium) ouis ipsa macie ma- cilentior hostili & rabido animo lupum aggressa, eum strangulauit. Quid omnis hæc porten- dant, ignoro. Tu velim opinionem tuam ad me rescribas. Oedipum enim te mihi iam pridem constitui. Respondet Petrus Toletus in hæc verba: Occisus est lupus iam canus & senex ab oue neglecta & scabie infecta. Occidetur certè, occidetur lupus, & humani generis pro dolor iam diu in ouem Christi, & terra, & mari grassans, nihil nisi ferociam, iram, & persecutionem dans. Quare deprehenderetur, pænasque celeriter dabit miser ille, quisquis est, cuius ego nomi- nî parco: Nam bestia est multorum caput, moreque foricis peribit, qui dum rostat, seipsum prodit, etsi plagis ouis onerata sit, victura tamen est illum, qui delictum haud multum feret, *Ovis à lupo* malèque illum mulcabit per Christum, qui omnis vitæ perfectissimum exemplar est. Cate- *occisa.* rùm ut non infelix omen est, si ouis lupum occiderit, ita etiam, felix est si lupus ouem rapuerit, *Lib. 12. ca.* sicuti clarum est ex oraculo Eurystheni, & Procleæ dato, illic videlicet eis ducendas esse vxo- *31.* res, ubi essetatissimum animal ferens mitissimum eis occurisset, refertur id ab Aeliano his ver- bis: Animalium vim & naturam ne Dij quidem à sua cognitione, scientiaque aspernantur. Si- quidem Eurysthenem, & Procleam (Aristomachi filios, cui pater fuit Cleadas, Hyllus auus, proauus Hercules) audio cum in matrimonium fæminas ducere constitutum haberent, pro- fectos ad Delphicum oraculum, Deum consuluisse, quo cum Græcorum Barbarorumque af- finitate deuincti pulchri, & prudenter nuptijs alligati viderentur: ijs Deum respondisse, quæ venissent, in Lacedæmoniam reuerterentur. Vbicunque porrò terrarum summè ferum animal ferens mitissimum eis occurreret, inde ducendas esse vxores. Sic enim feliciter ipsis, & prosperè processurum esse. Cui oraculo obtemperantes, cum in Cleonæum regionem venissent, ipsis occurrit lupus, agnum quem ex aliquo grege diripuerat, portans: Ex eo illi coniecerunt Apol- *Aquila a-* linem de ijs animalibus oraculo significationem dedisse: Proinde, ipsos Thefandri (filij Cleo- *gnū rapiēs* nyani) probi viri filias vxores duxisse. Sic ille. Iasoni quoque latum obuēnit augurium naufra- *1. Argem.* gio periclitanti, cum aquila agnum cepisset, ut refert Valerius Flaccus his versibus.

Talta cantant læuam Ionis armiger athra

Aduenit, & validis fixam erigit unguitibus agnam,

At procul è stabulis trepidi clamore sequuntur

Pastores, fremitusque canum, citus occupat auras

Raptor, & Agæ supereffugit alta profundi.

Accipit augurium Aesonides, latusque superbi

Tacta petit Pelia.

Fuere item oues, quæ dira, atque infausta portenderunt, sicuti Clito, quem sacrificia peragen-

Auguria in felicia.
In Alexandre.
In Baetic.
 tum, ut refert Plutarchus, cum à rege vocaretur, & omiffis ijs, regem adiret. Tres oues ex immolandis hostijs conſequebantur. Id enim prodigium conſpicatus Alexander, cum accitis ariolis Ariſtandro, & Cleomanti Spartano aperuiſſet, diraque portendi audiſſet, ilicet pro Clito ſacrificium inſtaurari iuſſit. Subijcit autem hiftoriam Cliti ab Alexandro occiſi, cum ſtatim poſt ſacrificium non perlitatum, vino largius hauſto, multa in Alexandrum, nimis licenter, dixiſſet. Pausanias etiam, Cleombroti Lacedæmoniorum regi in Leuctris Bæotijs dirum prodigium eueniſſe ſcribit, quod tale eſt: Mos fuit regibus Spartanis ad bellum proficiſcentibus, ouium greges in extremo agmine habere, quo & ad ſacra, & antequam ſigna conferrent, ad litandum hoſtiaz in promptu eſſent. Earum pecudum duces itinæris erant capræ, Carceadas (*καρκεάδας*) nominant paſtores, tunc quidem gregem inuadentes lupi, ouibus ſanè nullam noxam intulerunt, ſolas ſerè carceadas necarunt. Dicuntur etiam Lacedæmonij filiarum Scedafi dires clade illa luſſe. Idem Pausanias inter prodigia, quæ Meſſenijſ acciderunt, hoc etiam recenſet: Cum Ariſtodemus Ioui Itoniæ immolaturus hoſtias adduxiſſet, arietes ſponte incuſſis in aras cornibus, moribundi cecidere. Inter prodigia, quæ cladem Hieroſolymæ præceſſerunt, feſto azymorum die, quo populus conuenerat, vacca cum ad hoſtiam duceretur, agnum in medio fano peperit, ut teſtatur Euſebius, & Iosephus. In Coo inſula rarum dictu, inquit Cælius, apud veterum authorem fidei integræ, & grauitatis non dilutæ, legimus monſtrifica, & ideo mira præcipuè, ut vix non ficta videarur, & de ingeniorum Græciæ afflatu producta ratione: De grege ouiarico Nicippi, ouem non ritu naturæ agnum, ſed leonem peperiſſe. Prodigiæ id (ut erat) viſum multis, ſiquidem Nicippo tyrannidem porrendit, quam mox is eſt conſecutus, cum edito monſtro priuatim adhuc ageret. Ego hoc apud Aelianum tantum reperi; Referente eodem Cælio memoriæ proditur ſub Bocchoro, qui Aegyptijs iura conſtituit, & exeorum dynaſtis vnus fuit, agnum fuiſſe locutum, ijs autem temporibus, quibus apud Albanam Romulus & Remus editi ſunt: Euſebius verò tradit, nec non & Fulgoſus, non ſimpliciter fuiſſe locutum agnum, ſed apertis verbis in Aegypto Bocchorum regem futurum optimum. Sed & Aelianus hoc rufus aliter narrat, fidemque adimit, inquit. Aegyptij ferunt, (quod mihi quidem non perſuaſerint) quo tempore decantatus ille Bocchoris regnauit, agnum pedibus octonis, & cauda gemina eſſe natum, ac eundem fuiſſe bicipitem, & quadricornem, & humano ſermone locutum, veniam merentur poetæ, ut Homerus, qui Xantho equo ſermone attribuit, & imitatus cum in hac re Aleman, cum id poſt tantum authorem (qui primus id fingere ſuit auſus) Homerum fecerit, non eſt accuſandus. Aegyptijs verò talia iactantibus quis credat? Volui tamen hæc de agno, licet fabuloſa, non prætereire. Ariſtoteles agens de cauſis, ob quas nati vel parenit uſ, vel alijs ſint aut ſimiles, aut diſſimiles, & ob quas item monſtra quandoque ſiant, tradit puerum dici aliquando fuiſſe natum, capite arietis, aut bouis, vitulumque capite pueri, & ouem capite bouis. Quæ omnia, inquit, accidunt quidem cauſis ſupradictis: Sed nihil ex iſ, quæ nominant, eſt, quamuis ſimilitudo quædam generatur. Quod euenit etiam non in monſtrum peruerſis. Quamobrem ſæpenumero per conuiitum nonnulli deformes aſſimilantur, aut capræ ignem eſſanti, aut arieti petulco. Franciſcus Valeriola teſtatur ſe vidiffe Atalatæ Anno M. D. LIII. agnum vno capite, & ceruice, reliqua bicorporeum totum, quatuor vtrimque cruribus, duplici ventre. Anno centefimo nonageſimo ſeptimo, ante natum Chriſtum, agnus natus fuit Frufinone cum ſuillo capite, aliorumque animalium obſceni fatuſ pluribus locis nunciati, quo nimirum tempore bellum Macedonicum cum Philippo ortum; Galli, Inſubres, Cenomani, & Boij, duce Amilcare Pano irruptione in agros proximos fecerunt. Et anno centefimo nonageſimo quinto, Sueſiæ agnus natus eſt cum duobus capitibus. Item alius Aſculi, anno inſequenti cum quinque pedibus. Flaminius feliciter contra Philippum Macedoniæ regem pugnavit, & Minutius Genuam exercitu abducto multa oppida in dedicationem accepit. Agni illius icon hic ex Lycoſthene apponitur. Anno item centefimo ſecundo ante ſalutiferum partum, inter alia prodigia in Lucanis duo agni nati ſunt equinis pedibus, quorum alter capite erat quodammodo ſimiar, eorum figura hic ex eodem Lycoſthene adijcitur. Eo anno in Macedonia Thraces ſubaeti ſunt. Halberſtadij 18. Februarij anni M. D. LV. accidit, ut idem Lycoſthenes ex lobo Vincelio ſcribit, ut agnus naceretur prorfus rotundo capite, tribus oculis, trigemino ore, gemino naſo, auribus in tergo pedulis inſtar caninarum, ſed quod maximi prodigij loco habendum eſt, in tertio ore magnum oculum habuit, maiorem alijs, ibique linguam prolixam proſeruit ut imago oſtendit, vixit vnum diem cōtinuo clamore. Anno Domini M. D. LXXVII. in pago Bladio tribus à Meloduno milliaribus natus eſt agnus triiceps: Mediū caput reliquis craſſius erat, balâte vno reliqua pariter balabāt capita. Id monſtrum

sibi visum affirmavit Ioannes Bellangerius chirurgus Melodunensis, sculpendumque curavit: Paræus postmodum publicavit. Alter, cuius figura hic etiam exprimitur, totus niger, dorso duplici simul coniuncto, binis caudis, auribus tribus, pedibus octo, quorum tamen duo ex principio dorsi enascebantur, natus in agro Patauino, & à D. Francisco Riccio Patauino mihi publicandus donatus. Gesnerus asserit sese intellexisse monstrum fuisse in Aula regis Galliarum anno 1549. ex Italia missum, quod anteriore parte asini, posteriori ovis speciem haberet. Hoc denique commemorabile ex Olao Magno recitat Simon Maiolus Episcopus Vulturariensis videlicet verneceum compertum octo cornuum. Commemorabile autem id esse putat, quoniam Albertus Magnus, quod quatuor cornua aries habuisset, pro admiranda re tenuerit, qui tamen etiam alia duo in cruribus eundem habuisse tradit, referente eodem; Sed & in Italia quadricornes frequentissimi sunt arietes.

Li. 17. c. 1.

Li. 18. animal. tract.

1. c. 6.

S O M N I A.

LEGIMVS Daunijs, & Calabris in more fuisse, pellibus incubare, quas melotas, id est, ouillas dicunt, in Podalirij sepulchro, sicque per quietem, oraculis instrui solere, qui Amphiarao sacrificabant, sacris peractis, arietis pellem substrauisse, atque ita dormiisse captantes somnia, author est Pausanias. Ad quod alluisse volunt Virgilium ita de Latino canentem:

In pelle arietis cor dormirent. Aeneid. 7.

Pellibus incubuit, stratis, somnesque petiuit.

Meminit huius rei Lycophron in Cassandra his verbis ex interpretatione Iosephi Scaligeri:

Calchantis atque bulla propter Itala

Fratrum dum mendacis alter celsipitis,

Tumulum sepulchris extrahit ossibus:

Bullumque ouillo vellere incubantibus

Veram in quiete dictionem proferet:

Salutiferque Daunijs vocabitur

Cum fluminis gens lota Iuturnis aquis,

Gnatum inno: abunt opitulum Aesculapj

Gregi benignum, cinibusque accedere.

Ceterum videamus, quid hæc pecudes in somno vise significant. Aëlius antiquus Poeta in Bruto, ponit in somnis ouilem factum in Tarquinium citatum, tantoque impetu arietantem, ut regiam solo prosterнат; Quod Brutum denotabat, quem Tarquinius hebetem æquè ac pecus esse putabat, nomine etiam ex re, quæ simulabatur, indito, cum tamen is pectus egregie sapientia munitum gereret. Verba Accij sunt.

Oves in somno vise quid portendant.

Cum iam quieti corpus nocturno impetu

Dedi, sopore placans artus languidos,

Visum est in somnis pastorem ad me appellere,

Duos consanguineos arietes inde eligi,

Pecus lanigerum eximia pulchritudine

Præclarioremque alterum innolare me:

Deinde eius germanum cornibus conmiscere

In me arietare, eoque ictu me ad cosumdari:

Exin prostratum terra grauius saucium

Resupinum, in calo contineri maximum

Ac mirificum facinus, dextrorsum

Radiatum Solis liquier cursu nouo.

Cicero somnium explicans, addit:

Rex, quæ in vita usurpant homines, cogitant, curant, vident

Quaque agunt vigilantes, agitantque, ea si cui in somno accidunt,

Minus mirum est: sed in re tanta, haud temerè visa offerunt.

Proin vide me, quem tu esse hebetem deputes æquè ac pecus,

Is sapientia munitum pectus egregium gerat,

Teque regno expellat. Nam iam quod de Sole, ostentum est tibi,

Populo commutationem rerum portendit fore.

Per propinqua hæc benè verrucent populo, nam quod ad dexteram

Li. 1. de divinat.

Capitulum cursum ab leua, signum prapotent, pulcherrime.

Auguratum est, rem Romanam publicam summam fore.

*Li. de som-
nijs.
Iacobi som-
niū de ou-
ibus varijs
explicatū.
Sermones
perfecti.*

Philo Iudæus somnium Iacobi de coitu, & generatione ouium variarum, quod legitur Gene-
leos 31. his verbis: *Postquam enim conceptus ouium tempus aduenerat, leuani oculos meos, & vidi in
somnis ascendentes mares, super feminas, varios & maculosos, & diuersorum colorum. Dixitque Ange-
lus Dei in somnis ad me, Iacob, & ego respondi, ac sum, qui ait, leua oculos tuos, & vide vniuersos mascu-
los super feminas ascendentes, varios, maculosos, atque respersos &c.* sic mysticè explicat. Hircus ca-
prarum gregis dux est; aries autem ouium. Hæc animalia duos sermones perfectos signifi-
cant, quorum alter purificat animam, & facit peccatis vacuum; alter eam nutrit, & replet bo-
nis operibus. Tales sunt in nobis duces gregum sermones. Greges autem, ut oues, capræque,
quarum gerunt nomina, currentes, properantesque ad iustitiam. Tunc igitur leuatis mentis
oculis, quos prius clauserat, vidit similes hircis, arietibusque perfectos sermones paratos ad
minuendas iniquitates, & augenda officia. At quomodo? Dum super oues, capraque; videlicet
iuvenes adhuc tenerasque animas, pubentes, & vigente ætate salunt, non propter brutam vo-
luptatem, sed propter inuisibilem genituram sapientium dogmatum. Facundum enim hoc est
connubium, non amplexus concilians corporum, sed benè natas animas iungens perfectis vir-
tutibus, &c.

HIEROGLYPHICA. ICONES.

Simulachra.

*Discordia
typus.*

Q'VÆ sit huius pecudis cum lupo discordia, innataque inimicitia, abundè est dictum.
Inde Ægyptij discordiam, & mores maximè dissimiles, significare cum volebant, lu-
pum & agnum aut ouem pingebant. Diximus etiam elephantis exosum esse arietem,
& Calcagninus, utriusque animantis imagine regem indicari tradit, qui moriones

auerfatur. Ante alia autem tam ouis quam agnus hieroglyphicum est innocentiae: & qui ho-
minem imbellem, purum, simplicem, ac egregiè mansuetum, eundemque immaculatum, ac pe-
ctore candidissimo præditum hieroglyphicè significare volunt, agnum similiter pingere con-
sueverunt. Id enim mansuetissimum eius ingenium exposcere videtur. Nam & ipso vocabulo

Rivalitas.

ἀγρος puritatem castritatemque significat, ut suo loco dictum est. Sunt qui porro rivalitatem
hieroglyphicè expressuri, duos pingunt arietes cornibus se inuicem lacerantes: quandoquidè
in eiusmodi certatione amoris causa, ferri eos prohibent: quippe qui offensionem intelligant
sibi fieri, si quas amant oues, ab alijs saliri conspexerint: quod hirci, ut vulgò fertur, plurimum

*Laidis se-
pulchrum.
In Coryn-
thijs.*

negligentes, susque deque ferre solent. In huiusmodi autem Veneri affectus hieroglyphicum,
aries est multis veterum monumentis impositus. Nam qui ante Corinthi urbem intra priores
pedes Leænæ, quæ Laidis tumulo imposita erat, viscebatur, libidinem nimirum eius meretricis
indicabat. Meminit huius tumuli Pausanias, cuius verba hæc sunt: Ante urbem (Corinthum)
cupressorū nemus viret quod Cranion vocant, in quo est Bellerophonis lucus, & Veneris Me-
lanidis templū, ac Laidis monumentū inculpta Leænæ, quæ prioribus pedibus arietē cōplecti-
tur: Alterū in Thessalia est, quod Laidis existimant. In Thessaliā enim accessit Hippostratis a-

Thyestis.

more capta, &c. In agro Argiuo, teste eodem Pausania Thyestis sepulchro appositus spectatur
lapideus aries. Thyestes autem, ut subiungit, incesto cum fratris vxore commissio, agnā auream

*Li. 5. c. 13.
Aries aure-
us.*

habuit. Fortè & hic aries lasciuiae typus est: Nec aliam, credo, ob causam Dædalus, ut legitur
apud Diodorū, Veneri & Eryci aurū posuit arietem, ea ingenij arte sculptum, ut viuus existi-
maretur. Verū & in arce Palladis aries erat repositus æneus, idemque sacratus, quem propter
magnitudinē Plato Comicus ἀσέλγος οἰστρος cognominat, nō tā ob lasciuiam, quem ob ingentem
molem: Confertur enim cum equo Durateo: Veteres enim non solūm ἀσέλγος dixisse tradit
Hesychius, quod esset lasciuum & indomitum, verū etiam quod esset prægrandes: sic Eupolis
ἀνιμὸν ἀσέλγην dixit. Sed præstiterit, inquit idē Hesychius ἀσέλγος οἰστρος interpretari τὸ πρὸς τὴν
(fortè πρὸς τὴν) καὶ διὰ τὴν ἐκφυσιζέσθαι τοῖς κίρασι, id est petuicū & cornibus petentem. Ceterū
quantum ad arietis libidinem attinet, per eum ita in nequitiam cōcitatum, Pierius, hominem,
qui vetularū concubitū affectaretur, nonnullos ait, norandum consuisse, quod is primum vetu-
stiores feminas, ut suo loco dictum est, iungere consueverit, quarū facta copia, nouellas minimè
persequatur. Iam verò Iulius Iacobinus in sua de prisca Cæliorum gente, appendice, bragma-

tis illis contortis cornibus (arietina esse iudicat) quibus in ipsius Cæsij Cordi monumento
 myrtea, ut opinatur, fœra distinguuntur, sacra manibus peracta, aut ibi peragi solita ostendi
 autumat. Non rarò enim (inquit) in sepulchrorum lapidibus, inferorumque, vel superiorum deo-
 rum aris conspicamur, vel instrumenta ipsis sacrificiorum mysterijs apta, vel res ipsas, quibus
 sacrificantes operari consueverant, vel ipsas hostiarum reliquias, quibus manes ipsi placabân-
 tur. Neque hoc loco piget referre, quod scriptum quoque de arietinis capitibus lego. Cùm ve-
 terum mos esset in mortuorum conditorijs benè, vita functis ominari, eos dijs manibus com-
 mendabant: Et columnas, quæ sepulchris erigebantur, inscriptionis loco arietinis capitibus,
 hinc inde adsculptis exornabant, Corymborum intercapedine interdependentium, qui foliorum,
 & fructuum varietate lasciuirent: Factum id putant, quòd scilicet salutis Deum Hammonem
 Egyptij, ut Iouem Latini habuerunt, ac proin Saloninæ nummo arietis simulachrum inscul-
 ptum fuisse, non indocti homines putarunt: Verùm non huiusmodi semiuista atque excarnifi-
 cata arietina caluaria comprehendere illorum opinione, qui isthæc existimant, sed integra, sed
 viuorum arietum capitibus ad similia intelligi crediderim: Vt in non paucis monumentis, &
 Romæ, & alibi obseruo. Quin etiam ita mos ipse arietinis capitibus (quibus fortè Hammonem
 significare volebant) sepulchra exornadi inualuit, ut sapissimè humana capita, cornibus adhi-
 bitis, in cippis ipsis, arisque sepulchralibus insculpta spectantibus appareant. Atque ne longius
 exempla petantur, ex Cæsij nepotis monumento, quod adpictum ad caput quartum libri secun-
 di apud Fonteium, quisque potest facillimè conijcere: Vbi Hammonis reciproci cornu, ut La-
 betij utar verbis, vel ut apud Afros vocatur, *κροσσός* *πικρ*, hoc est, arietino vultu, quem saluta-
 rem deum antiquitas opinabatur, capitis simulachra duo conspiciuntur. Id quoque videre est,
 in multis alijs lapidibus, nummisque, quos minimè adscribo. Hæc Iacobinus. Atque Mercurius
κροσσός, apud Tanagraeos, ut Pausanias tradit, appellabatur, & ut Gyraldus addit, hoc nomi-
 ne colebatur, cognominisque ratio est ista: Simulachrum eius erat arietem in humeris ferens,
 quod Calamis antiquus artifex effecerat; tradit enim, quod circa vrbis muros Mercurius arie-
 tem gestans, Tanagraeos pestilentia liberauit: eamque, gestandi arietis consuetudinem, postmo-
 dum in eius celebritate seruata esse; Nam formosissimus iuuenis, ut idem Pausanias author
 est, circum vrbis mœnia agnum humeris ferebat. Hammonem verò propter Iouem arietem
 caelestem nomen accepisse volunt, ideoque & in eius simulachro, arietis cornua fingi: Alij verò
 etiam ideo sic pingi arbitrantur, quod responsa illius incerta, & obscurissima fuisse perhibean-
 tur, plerique verò propterea quod Libero patri cum toto exercitu in illius regionis deserto si-
 tienti, & oranti, ut Iupiter opem ferret, Deus arietis specie aquas ostenderit. Idem Iacobinus,
 arietis posteriori parte in serpentes degenerantes, depictos esse tradit in sepulchro Cæsij Da-
 phnæ Dianæ Iuuentianæ de prisca Cæsiorum gente, eisdemque addita icone lætiori ob oculos
 ponit. Tradit idem Pausanias Corinthi in via, quæ recta ad Legatum nauale deducit, æneum
 Mercurium sedentem spectari, cui aries astat, quoniam præter reliquos deos Mercurius maxi-
 mè videtur curare, & augere greges; ideoque & Homerum in Iliade cecinisse credit:

*Arictis ca-
puta cur in
sepulchris.*

Deus talu-
taris.

Mercurius
Criophorus

*Juppiter
Hammon
unde di-
ctus.*

Mandrabuli onis aurea.

*Simula-
chra ali-
quot ariet-
ina Roma.*

Sed enim cum item Mercurio facundia Deo prædici aries, inquit Pierius, apponatur, maximumque humanæ vitæ sit præsidium oratio, vt Comici Græci diæterium est, minimè mirum, si Isocratis rhetoris sepulchro aries triginta cubitorum adsculptus fuit, in quo Siren cubitorum septem insideret: Nam ea quoque orationis suauitatem indicabat. Et ferunt astrologi Mercurium in ariete collocatum, orationis promptitudinem, & ex tempore dicendi facultatem dare; hæc Pierius: Fuisse autem Isocratis sepulchro insculptum talem arietem cum Sirene, legere est apud Plutarchum in vitis decem rhetorum. Mandrabulus quidam cum inuenisset thesaurum, primum aureum ouem posuit Iunoni Samiæ, proximo anno argenteam, tertio æream, postremò nullam, vt scribit Ephorus, quæ res tandem in prouerbum cessit, vt annotauit Suidas, ἐπὶ mandραβέλει χάρις τὸ πρῶμα: id est, res Mandrabuli ordine succedit: hoc est, in dies in peius labitur. Vtitur prouerbio Lucianus, & Alciphron in epistola quadam. In Bacchi sepulchro ex porphyrio marmore, aries villosus sculptus conspicitur, vt refert Fabricius, vnâ cum pueris vuas colligentibus, idemque in ædibus Ascanij Celsi, non procul à splendidissimo Casarianorum palatio, obseruaui eiusdem Liberi patris caput cum toto pectore, quod arietina pelle contegebatur, nec non in ædibus Francisci Liscæ Panis, & Fauni, statuam sine capite, cui

& sine capite aries astat. Vidi item apud Iulium Porcium agricolæ statuam, qui ouem tondebat. Aliam item statuam apud Carolum Fanensem, humanam, arietem insidentem, tergoque eius vestimenta ferentem, puto Phryxum esse, iram patris cum Helle sorore fugientem, cuius nimirum imago Athenis in arce, ut refert Pausanias, cernebatur, qui immolans arietem, quo vetus erat, siue alteri cuidam deorum, siue, ut conijcimus, inquit, Laphystio apud Orchomenios dicto, famora pro more Græcorum excisa vri spectat. Lego autem apud Plinium Naucidem statuarium Mercurio, & Discobolo arietem immolante censerem. In ea tabula itidem, in qua Ocnus apud Phocenses depictus videbatur, etiam conspiciebantur socij Vlyssis Perimedes, & Euryloclus hostias offerentes, nigros scilicet arietes. Videntur item Romæ in templo Agnetis in candelabris antiquis arietum capita sculpta, & ipsi etiam Virgini sanctissima agnus appingi solet. Mediolani verò in Ecclesia D. Ambrosij, referente Paulo Morigia in historia Mediolani, agnus in marmore sculptus, magna cum veneratione ostenditur. Funt item quotannis in pasceue paschali Romæ, à summo Pontifici agni cerei, quos venerationis ergo ex collo suspendimus: Quid autem denotent, quomodo, & quare de cera fiant, ista hæc verba docet Guilielmus Durandus Mimatenfis Episcopus: In primis hac die Acolythi Ecclesiæ Romanæ faciunt agnos de cera noua benedicta, vel de cerea Cerei paschalis anni præcedentis, admisto chrismate, qui in Sabatho in albis in Ecclesia per Dominum Papam populo distribuuntur.

*Agni cerei
cur fiat, &
unde.*

Li. 7. c. 79.

*Misericor-
dia typus.*

Agni isti significant agnum istum immaculatum, qui tollit peccata mundi. Cera significat eius humanitatem, sicut B. Gregorius dicit, mel in cera, diuinitatem in humanitate. Apis quidem, quæ operatur ceram cum melle, nulla resoluitur libidine: & Beata Virgo cum, qui est Deus, & homo, concepit sine virili semine. In cera admiscetur oleum seu chrisma, quia Dominus noster est plenus misericordia, quæ per oleum designatur. In octaua distribuuntur, quia in octaua resurrectionis Dominus suis præmia distribuit. Rursus agnus in agno cereo præfiguratus, & in pascha immolatus ad memoriam reducit: Cui B. Gregorius oleum infundi instituit, quando paschalis agni mysteria reserauit. Hi etiam cerei agni figurant agnos nouellos, de quibus cantat Ecclesia in Sabatho in albis, & ideo quandoque in illo sabatho sunt, quod etiam usus apostolicus docet, quoniam in Dominica tunc sequenti, Domino Papa mensam intrante, & agnos cereos capellanis, & familiaribus suis distribuere volente, vnus acolythus solemniter portans, & præsentans sibi agnos ipsos, dicit ter alta voce: *Dominus D. D. Isti sunt agni nouelli, qui annuntiauerunt alleluia, modo venerunt ad fontes, &c.* Hi agni à fulgore, & tempestate fideles, & credentes defendunt, propter virtutem consecrationis, & benedictionis. Sanè secundum quorundam Ecclesiarum consuetudinem, cereus distribuitur in octauo Pascha populo ad fumigandas domos, quod in vltima resurrectione Christus fidelibus in præmio tribuetur. Ad quod expressius significandum Romana Ecclesia agnos facit superscriptos. Hucusque Durandus, Stephanus Vinandus Pichius in suo Hercule Prodicio, seu principis iuuentutis vita, ac peregrinatione, de luto principis iuuentutis clypeo, eiusdemque significatione his verbis differit: Restat sextus clypeus ovata item forma, non tamen ad argumentum pompæ iam descriptæ pertinens, sed solummodo principi in usum gladiatorij ludi, vel duelli pedestris ordinatus: cuius vmbro tegitur cordibus humanis summo ordine, & congruentia, sepius in modum contextis: quorum singula eiciant flammulas aureas scintillantes; circumscribantur hæc elogia:

Hic, Marus, aheneus, Elio.

Beneuolentia, Euentissima. Guardia.

*Beneuolen-
tia vis, &
typus.*

Non potest esse tutius scutum, non magis fida in terris custodia, nec fortius propugnaculum ad principem defendendum, quam amor beneuolentia civium, provincialiumque suorum: quorum corda si demereri, ac obligare sibi, suæque reipub. poterit, atque phalangis, siue testudinis militaris in modum connectere, & in pace vnita conseruare, semet reperiet securissimum, provinciasque suas felicissimas, ideoque clypei limbum adornabimus pulchra corona variaz fecunditatis florum, ac fructuum extensa, & suspensa ex cornibus aureis arietum. Per arietem enim antiqui intelligebant ipsam sapientissimè benignitatem principis, cum appelletur dux gregis, & suos ipse nunquam deleat, sed ducatum semper exeuntibus in pascua à caulis, rursusque redeuntibus ad caulas præbeat.

N V M I S M A T A.

IN vetustissimis nummis, ut scribit Plutarchus in Publicola, bouis aut pecudis, aut suis, signum incisum apparet: Plinius autem Seruum regem scribit, ouium bouumque effigie as signauisse; primò, hoc autem as, quod pecore erat notatum antiquissimum fuisse Varro testatur; unde etiam sunt, qui inde pecuniam dictam esse arbitrantur. Istiusmodi nummum depingit Fulvius Ursinus de Rustia familia agens, nummus ab vno latere caput ostendit galeatum, & cristatum, ab altero arietem cum litteris L. RVSTI. fuit is sub Augusto Trium vir, cunctandæq; monetæ præses. Fuere item alij nummi cum eiusdem pecudis imagine, sed cum significatione symbolica, ac in primis in Saloninæ nummo aries erat cum inscriptione, HAMMONI. CONS. AVG. Hammonem hunc, vulgus Iouem, Aegyptij Solem esse contendebant, cornuque radios ostentare: veteres etiam salutis Deum, ut Latini Iouem à iuvando dictum, interpretabantur, exq; arietino capite eundem Deum, qui omnium saluti prospiceret, hieroglyphicè intelligebant. Hecataeus Abderita Aegyptios ait, Hammonis voce vfos, cum se invicem, salute præposita, compellarent, allocutoriamq; esse vocem, qua boni omnibus causa Deum in primis ita venerarentur. Scriptores rerum, parvula quædam cornua in utroque tempore cum habuisse ferunt. Qui verò penitiorum doctrinam perscrutati sunt, proprium id Iouis nomen apud Aegyptios fuisse tradunt. Alij dicunt arietinū caput ideo Hammonis esse signum, quod is Aegypti rex præclaris admodum rebus à se gestis in galea usus sit arietini capitis insigni. Aiunt & cum Herculi illi vetustissimo ad eum visendi studio profecto, se olim ostendat, arietis capite, quam mactauerat, vertici suo imposito, & pelle ea villosa circumdatum alia pelle amictum Herocin admisisse. Et Saporis regis gestamen celebrat Ammianus, aureo capitis arietini figmento elaboratum. Quod & insigne militiæ, & quasi sodalitatæ cuiusdam suæ recentissima memoria (inquit Pierius Valerianus ex quo hæc omnia) Catolus fortissimus Burgundionum Dux, Caroli Quinti Imperatoris avus, adsciuit, aureum arietis caput, singulis pro gestamine imponendo, & arietini capitis cognomento sodalitatem vocando: eam Tottionis auri vulgò appellarunt (l'ordine del Tolone) quod ea locutio caput arietinum, lingua patria designaret. Sed, ut ad nummum reuertamur, alium reperire est, Gallieni Imperatoris, in quo aries expressus cernitur, inscriptione addita, IOVI CONS. AVG. Sebastianus Eritius alium depingit nummum Antinoi magnum, Græcum, æreum, & ab excellenti quodam sculptore factum, cui istiusmodi litteris ANTINOOC. HPAC. idest, Antinous Heros. Ostendit ab altera parte arietem pulcherrimè expressum, cum quibusdam litteris, quæ tamen propter temporis iniuriam erosæ, legi non possunt. Hic, inquit, nummus à Græcis fuit excusus honoris, ac memoriæ gratia, post mortē Antinoi, ac fortasse, ut Adriano Imperatori, cui ille erat in delicijs, ab blandirentur, qui ubiq; terrarum statuas ei erigebat. Cæterum aries, ut idem Eritius iudicat, veneream indicat lasciviam, quam hoc animante exprimi, nos quoque paulo ante, adductis aliquot monumentis antiquis, diximus. Constantinus Landus, esse ait elogium Lucconis, & Billienæ coniugum dextras inuicem iungentium, quibus adstet, & catulus, & taurus, nec non & leones arietinis capitibus insidentes: Elogij verba esse hæc: L. SVLPITIVS GN. F. SEVERVS. T. F. L. SIBI ET GN. SVLPITIO LVCCONI PATRI BILLIENÆ SAL. F. SECVNDÆ MATRI. Iunctæ illæ manus, & catulus summa illos fide inuicē vixisse ostendunt. Moderationem autem semper observasse, argumento est taurus, qui semper pro temperantia apud Orum Apollinem in hieroglyphicis habetur, cum id animal feminam, postquam coitum concepit, auerfetur; leones autem arietinis capitibus insidentes, mulieribus pudicitia custodiam adhibendam indicant: Est enim aries leuitatis, stultitiæq; signum, & ideo feminis congruit: Leo verò custodiæ typum gerit, quoniam id animal apertis oculis dormit.

E M B L E M A T A.

EMBLEMA Alciati inscriptum, TVMVLVVS MERETRICIS. ex Pausania, cuius verba superius citauimus.

Quis tamulus? cuius urna? Epèyrae est Laidos, ab non

Frabuit tantum per aere parca decus.

Mala fuit tum forma, illam iam carpserrat atas,

*Tam speculum veneri cauta dicat anus,
Quid sculptus sibi vult aries, quem parte leana
Vnguis apprehensum posteriore tenet?
Non alit. r. captos, quod & ipsa teneret amantes,
Vir gregis est aries, elune teneur amans.*

Aliud emblem. Ioachimi Camerarij Norimbergensis Reipub. archiatri inscriptum DVL-
CESCIT AMARVM.

*Felle carenti Ponti pecudes absynthis passa,
Ferre mala affuevit non male ferre solet.*

Consuetu-
dinis vis.

Ostendit pictura oues absynthium depascētes, & quanta sit consuetudinis, tam in bonam, quam malam partem, vis & potentia: Hinc etiam colligi potest, quod sit consuetudo veluti ipsa natura. Aliud eiusdem, in quo depingitur elephas promuscide oues sibi occurrentes separans, ne conculcet, aut villo alio modo laedat cum his verbis, MANSVETIS GRANDIA CEDVNT:

*Præstitit, band elephas animalia parvula ladi;
Nempe quod hoc clemens rex imiteretur habet.*

Li. 15. geo-
graph.

desumptum est emblem. siue symbolum ex natura elephantorum, & ouium: siquidem Strabo de India loquens elephantis, hoc encomium illis tribuit, quod sint natura mites & mansueti, atq; ad animal ratione præditum accedant propius. Sic & nos ex Aristotele elephantem diximus esse animal placidissimum, & mitissimum omnium ferarum. Addit Camerarius, dici tantam illius esse mansuetudinem erga debiliora animalia, ut gregatim occurrentia pecora (pingit autem oues, quas nos sua natura animantia esse ostendimus præ ceteris debilia) proboscide paulatim remoueat, atq; segré get, ne forsitan imprudens illa conculcet, atque proterat. Addunt præterea, inquit, physiologi, illum nisi laceffitum non facillè irasci, vel lauire; vnde Serenissimus Dux Sabaudia Emanuel Philibertus, occasionem symboli sumens, addidit: INFESTVS INFESTIS; Sed prior nobis magis arridet sententia, quamuis & hæc altera, interdum locum habere debeat. Idq; vtrumq; breuiter admodum Cicero exponit, hisce verbis: *Nihil laudabilius, nihil magno, ac præclaro viro dignius, placabilitate, ac clementia.* Addit tamen, & hoc quoque non minus prudenter. *Et tamen ita est probanda mansuetudo, ut adhibeatur Reip. causa severitas, sine qua administrari ciuitas non potest.* Et Homerus eandem virtutem commendans ait: *ἀνθρώποι δὲ ὀφείλουσι εἶναι ἡδαι;* id est, placabiles sunt animi bonorum. At noti sunt ver-
sus Ouidiani:

Sabaudia
Dactyl. sym-
bolum.

Offic. lib. 1.

*Quo quisque est maior, magis est placabilis ira
Et faciles motus mens generosa capis.*
Cum generis multa præclara dicta leguntur apud Senecam in duobus libris de clementia ad Neronem. Et alibi adscriptum reperitur: REGNI CLEMENTIA: desumptum ex Claudiani hemistichio, *Mundi clementia cultos.* Emblem. siue symbolum ex eodem aliud, in quo ouis pingitur, regiam coronam cum sceptro deijciens, cum lemmate: NVNC NOCITO VIRES: *Hostem quid spernis? quamuis abiecit ille.*
Sape irritatus maxima damna dedit.

Ab imbelli-
bus etiam
timendum.

Ovis pecus alioquin imbellis, quod tamen instar validi arietis, sceptrum & coronam regiam deijcit, typus est illius, qui a potentiori non leui affectus iniuria, fert quidem ad tempus patienter, se contemni, interea tamen observans occasionem aliquam, ut se tandem quoque virum ostendat, & aduersarium suum prosterнат. Nam, ut ait P. Syrus; *Furor sit laza sepius patientia.* Est autem hoc desumptum ex tragedia Accij antiqui poetæ Bruto, cuius versus, & citauimus, & explicauimus ex Cicerone. Nullum itaque hostem, quantumvis infirmum, contemnendum esse, admonemur, cum secundum prouerbialem versum: *Sape aquilam ad panas, vel scarabæus agit.*

In arca dicit.

Et Pausanias, rectè ait: *At enim viliioribus, & abiectionibus plerumque rebus vim eam indidit Deus, ut ea suberarent, qua maxima essent inter homines exilimationis: quo in loco plura huius rei exempla commemorat.* Aliud, in quo ouis medio in prato decumbens pingitur cum lemmate: VNDIQUE IN ARMIS.

Nulli nocē-
dum.

*Commoda plurima ouis præbet, nocumenta que nulla:
Sic quoque fac cunctis, nemini obesse vellis.*
Quæ sit ouis utilitas, morumq; simplicitas, satis superque suo loco dictum est. Quadrat optimè hoc symbolum in hominem pium, innocentem, qui, quamuis sit destitutus aliorum auxilio, atque subsidio, nihilominus omnibus inferuire, & gratum facere studeat, quemque innocentia

centia inter medios hostes persæpe tutum, & incolumem seruet: Vnde Nazianzenus præclare hoc quoque scripsit, ἀφολακτόν ἂν πλόνος, καὶ ἡμεῖς κακίας ὑποπτάται τὸ κακίας ἐλιθοδεῖται, idest, *expers custodiæ est simplicitas, & minime mali quidquam suspicatur is, qui à malo est immunis.* Quali in sua simplicitate, & innocentia acquiescenti semper debet esse ante oculos sententia versuum horum:

*Simplici-
tas expers
custodiæ.*

Hic scopus vnus eris, cunctis prodesse, nocere

Nullis, & amare bonos, ac tolerare malos.

Itemque hoc alterum:

Inuare cunctos, at nocere nemini

Est summa vita christiana regula.

Quemadmodum & Cicero: *Virum bonum esse dicit eum, qui pro sit omnibus, noceat nemini, nisi laceffatus iniuria.* Alibi additur ex Claudiano in epistola ad Adrianum MENS IGNARA NOCENDI.

*Lib. 1. de of-
fic.*

Pingit denique idem Camerarius, ouem, siue agnum, quem lupus mordicus prehensum tenet, *Vir bonus cum verbis: FIT SVAVIOR.*

*Vir bonus
qui.*

Dum perimitur iustus, sit gratior hostia olympo;

Sic quoque sit morsu suauior agna lupi.

Rationem, cur agni à lupo morsu caro suauior reddatur, supra retulimus. Conuenit symbolum hominibus pijs, & probis, qui in hoc mundo propter innocentiam vitæ, ac veritatis studium, varijs periculis, & tormentis sunt subiecti, ac sæpe ideo ab impijs extrema omnia patiuntur, tandemque Deo acceptam hostiam sese offerunt, quo in numero omnes Sancti Martyres sunt ponendi. Sic legimus apud Eusebium ex Iræneo, quod Sanctus Ignatius ante martyrium hæc verba protulerit: *ὁς σῖτος ἐγὼ εἰμι θνῆ, καὶ οὐδὲν ὀδυνῶν ἐνπικνῶμαι, ἰνα καὶ ἀποδῶ ἀπὸ τοῦ λυπῶντος, idest, Dei frumentum sum, & belliarum dentibus molor, ut purus, & syncerus panis reperiar.* Et B. Polycarpi apud eundem, inter alias ipsius religiosissimas preces, hæc verba leguntur: *προσδεχέσθαι ἐν αἰσίοθῳ σου τὸν μισθόν ἐν θυσίᾳ πλοῦτος, καὶ προσδεχέσθαι, idest, queso, ut hodie in conspectu tuo pro hostia pingui, & accepta admittar.*

*Martyrum
symbolum.*

*Li. 3. c. 36.
hist. Eccl.*

Lib. 4. c. 15

EPIGRAMMATA.

EPIGRAMMA Martialis de leone, & ariete, qui adeo conuenerant, ut terroris aries, & feritatis leo obliti eodem vescerentur cibo, magno utrumque dignum merito ait poeta, ut hic pro leone Nemo, inter astra sit, ille pro ariete Phryxi.

*Lib. 9. epig.
77.*

*Aries, & leo
amici quid
inducunt.*

Massili leo fama iungi pecorisque maritus

Lanigeri, mirum qua posuere fide.

Ipsæ licet videas, cauea stabulantur in una

Et pariter socias carpit vterque apes.

Nec fati nemorum gaudent, nec mistibus herbis,

Concordem satiat, sed rudis agna feram.

Quid meruit Nemees, mernit quid portitor Helles,

Vi mteant celsi lucida signa poli?

Sidera si possent pecudesque, feraque mereri,

Hic aries astris, hic leo dignus erat.

Aliud ex Aulo Gellio Porcij Licinij, apud quem loquitur amator, qui toto pectore ardebat:

Lib. 19 c. 9

Custodes ouum, teneraque propaginis agnum

Quaritis ignem, ite huc, quaritis? ignis homo est.

Si digito attigero, incendam syluam simul omnem

Omne pecus flamma est: Omnia, quæ video.

*L. 12. var.
lect. c. 11.*

Ita sese hos versus correxisse tradit Petrus Victorius, in libris excusis vulgò legi afferens, nullo idoneo sensu, aptoque sententiæ poetæ:

Pastores ouum videre propaginis agnum.

Nam postremum verbum, inquit, contrahi solitum, autoritate Plauti cognoscimus; qui hoc modo dixit in Aulularia:

Tace nunc iam tu: atque agnum horum vter est pinguior

Si aliter tu Licetis. Ceteris eum sume.

Atqui in textus ipsius Gellij, Venetijs impresso anno 1544. ita legitur, ut ipse corrigat, & eodem modo eisdem versus ex eodē Gellio recitat Fulvius Ursinus de Licinia gente scribēs. Aliud epigramma elegantiusculum ad idem spectans super oue lupi catulum nutriende, quo significatur præfens tantum beneficium spectari;

Τὸν λόγον ἐξ ἰδ.ων μαζῶν τρεῶν ἔκ ἐδύλισσα.

Αλλὰ μὲ ἀγαπάζῃ ποιμῖνος ἀφροσύνη.

Λυξήθει δ' ὅπως ἔμην, κατ' ἑμὴ πάλι θνητὸν ἴσα.

Ἡ γὰρ ἀλλὰ χαίτην φύσιν ἔδυνάται. idest, ut vertit Obsopæus:

Agna lupum proprij nutrire coacta papillis

Hoc mæpalloris nubilacuta iubet.

Sauies ille mætursum in me sanguine fortis

Rusticitas nullo flectitur obsequio.

In Ociofō.

Rectè quidem hoc epigramma oui quærenti adscribitur, licet etiam nulla eius in ipso græco epigrammate fiat mentio. Aliud Ἀθήνη in ociofam vitam cupientes:

Λίθη πατήρ μ' ἐδίδου δασύτριχα μέλα νομίσαν.

Ὡσπερ ὅπως κελύθει καὶ θήμιος, ἢ ὅπως πατήρ.

Συρίσας καλὰ μοισιν ἐμὴς τρέουσι ἀνίας.

Περίδου φεύγοντες ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ.

Πατρίδα μαστεύομεν, ἀπ' ἀγῆρας, ἢ ἄρα πατρίδα.

Ὡς δ' ἀποκρίσεις ἐδιδόσαντο μελίσσας.

Hoc ita ad verbum quasi expressit Vincentius Obsopæus:

Pascere oues utinam didicissem patre magistro,

Sub petra ut recubanti, umbræ siue sub ulmis,

Tristia compactis solaver corda cicutis.

Urbis periura fugamus mania Musa.

Quæremus patriam, populis annuncio cunctis,

Florilegas quod apes, fuci lasere maligni.

Ex. i. l. epi
gra. græco.
Puer ab a-
rietis præfer-
natus.

Aliud Philippi de quodam capro, qui puerum ab arietem eripuit parum errabundum, atque à matris gremio discedentem:

Βαίον ἀποπλάγιν λιπομήτορα παῖδα κορύπτων

Κρίος ἐλξόκερος, θύει θρασυμένος.

Κάπρος δ' ἡράκλειος, ἀπορήξας ἀπὸ δεσμών,

Ἐκ νύκτι κρύπτοντας ἱβανήγειρον.

Ζώνη πηλὰ γὰρ δ' ἐχάριστο, ἀρ' ἀπὸ ἡρας

Ἡρακλῆος βρεφίον αἰκνίσεν ἡλικίην. idest,

Parum vagantem, relicta matre, puerum impetens

Aries tortis cornibus insignis, percussit audax.

Caper verò Hercules dirumpens vincula

In ventrem arietis omnem tingit genatim.

Vitam infanti donauit. Anne à Iunone

Herculis infantilis miserius atatis.

Desperatio
nis exem-
plar Aristi-
des.

Aliud Antipatri de Aristide, qui præter ouiculam, & buculam nihil habuit, quibus amissis, & ipse laqueum induit:

Εἶχεν Αριστείδης ὁ βοκίριος, ἢ ἀπὸ πολλῶν

Πολλὰ, μετὰ δ' ἐξ ὅδου, καὶ βόδου ἐπορίην.

Αλλὰ γὰρ ἔδ' ὅπως ἐφυγὼ φθόγῳ, κματὶ δ' ἀπὸ

Θύρας, δὴν τὴν βύτ' ὅπως δέσποιν.

Μισήσας δ' ἀβλήχας ἐσαύλιον ἀμματα κήρης

Ἐκ ταύτης βιοτὴν ἀγῆδος ἐκρίμασεν.

Eiusdem in eundem aliud eiusdem argumenti:

Πλὸς Αριστείδου δάμαλις μία, καὶ τριχόμαλλος

Ἡν ἔκ τῶν λιμὸν ἔλαυε θύρας.

Ἡμβρότε δ' ἀμφοτέρω, ἀμνήν, λόκος ἐκτατὴν αὐτῆς

Τὴν δάμαλιν. πηλὴ δ' ὤλετο βοκοχίον.

Προδὲ τῶν ἱμῶν κατ' ἀσπίδος ἀμμα λυγίσας

Οἰκτρὸς ἀμφοτέρω κατὰ θάλασσαν ἀρ' ἐκλήβη.

Quæ duo epigrammata sic reddere ad verbum quasi, placuit:

Habuit Aristides Bocerrhius, non ex multis,
Multa, unius quidem ovis, & bucule facultatem.
Enimvero neq; pauper effugit invidiam: die namq; eodem
Fera ouem; buculam verò perdidit partus difficilis.
Exosus verò carens balatu stabulum, vinculo pera
Ex eodem, vitam, pyralis suspensus, fuit.

Aliud:

Dinitia Aristidi bucula una, & velleribus referta
Erat ovis. Ex his famem abarcebat à ianua.
Aberravit autem ab utroque; ouem lupus occidit, difficultas partus
Buculam: Paupertatis verò perijt armentum.
Vinculo, quo pera ligata erat collum constringens
Miser non magis exspiravit apud stabulum.

Aliud Leonidi continens testamentum pastorale pulchrum, & elegans, quo ostendit, quid sibi vita defuncto à pastoribus fieri velit:

Ποιμένες, οἱ ταύτην ὄρεος ῥάχιν οἰσπολεῖτε,
Αἴγας κύνες ἔμβροτοι οἶς.
Κλεταγὼρ ὅρως γῆς ὁ λίγη χάρις, ἀλλὰ προσήτῃ.
Τίνοιτε, χθονὶς εἰσακατασφόνε.
Βληχῆσαι δ' οἶός μοι. Ἐπ' ὅχλῳ δὲ ποιμήν
Πίτρη σὺρίζω πρὶντα βοσκομέναις.
Εἴαρι δὲ πρῶτον λημώσιος αἰθρῆς αἰέρεας
Χαρίτης, τερπνῶ Τόμβου ἑμὸς τερπνῶ.
Καὶ τίς α' π' ἐλπίσιν καταχρῆταιτο γάλακτος,
Οἷός α' μολγαὸν μαστὸν ἀναχέμενος.
Κρεῖττον δ' ὕψιστον ἐπιτύμβιον. Εἰσὶ θανάτων,
Εἰσὶν αἰμοβλήτων κύνων μόνος χάρις.
Pastores, qui hoc montis desumpernagimini
Capras, & bisulas incuntes oues.

Clitagora per terram (scilicet vos rogo) modicam gratiam, sed gratam
Impendite, terrena gratia Proserpina.
Vtinam valent oues mihi, in imposita autem pastor
Petra moduletur leniter pascentibus.
Vere autem primo prater sem florem decerpens
Colonus, coronet sepulchrum meum corona.
Atque aliquis agnino coinguetur lacte
Ovis emunctilem mamillam, sustinens,
Fundamentum madefaciens sepulchrale. Sunt mortuorum
Sunt remunerationes, & inter defunctos gratia.

Aliud perelegans Myrini in Thyrsin pastorem somno vinoque sepultum, cuius gregem Amor

pastoris subiens munus, pascere fingitur:
Θύρσις ὁ Κωμῆς ὁ ταυμαζικὰ μῦθ' αὖ τομῆτος,
Θύρσις ὁ σὺρίζων Πανός ἴσον δότακι.
Εἰδὼς, δ' ἰσοπότης, σκεπτάτ' ὅ τιν' Πίτρη ἴδου.
Θρυπαὶ δ' αὖτος ἔλ' ὅν ποίμν' αὖ βακτροῖ ἔρω.
Ὡτόμφοι, τὸ μῦθ', διεγείρατε τὸν λοκοθαρῆ
Βοσκόν, μὴ θ' ἄρ' αὖ κύμα γένῃ ὁ ἔρω.

Quod Vincentius Obsopæus ita latinis transtulit carminibus non infeliciter:

Thyrsis oues pingui pascens in gramine, Thyrsis
Pana potens calamis equiparare Deum,
Ebrius umbrosa sub pinu dormit: opimum
Ipse gregem sumpto munere servat amor.
Thyrsidis ὁ νηῦσθα, νύμφηα τίς ρυμπτε somnum,
Ne fiat rapidis præda, cupido, lupis.

Aliud occurrit epigramma, brevitatis sinu, plurimum circumdans & elegantiae, & artificij, in

In paruos,
sed garrulos.

Molyten, hominem pusillum, loquacem, & garrulitate gaudentem, & assidue in hominum frequentia sese iactantem:

Τὸς δ' ἄτος κτῖλος, ὡς ἐπὶ πωτότασι χάς ἀνδρῶν
Μαλὺτ' ἐπὶ τῶν φίλων ἀσσιος, ὅλμος ἀτολμος. id est,
Quis verò hic aries ita lustrat ordines virorum
Molytes verbosus, Affans, mortarium timidum.

In inhu- Ammianus acutissimo quodam epigrammate suo Apellæ insulsos taxat mores, qui suos con-
n aniter ho- uiuas tantum herbis hortensibus, & inemptis dapibus exceperit tanquam hortum immolasset, &
spites exci- non agnum, & vitulum.

Ὡς κῆποι τοιοῦτοι, δέπντος παρὶ θεῶν Ἀπὶ λλ' αἰ,
Οἷσ' ἄνθρωπος βοσκειν ἀντὶ φίλων πρόβατα.
Ἡ ῥα φανίς, σείρις ἦν, τῆλος. Ὀρίδακ' ἐπὶ πρόσα, βολβοί.
Ὡκυμοι. ἠδυσμοι. πῆγ' αἰοι. ἑσ' ἀραγος.
Δείσας δ' ἐκ τῶν τοι, μὴ καὶ χόρτον Παραθήμοι,
Δεισθήσας θέρμης ἡμιβρεχέως, ἔρογοι. id est,
Tanquam hortum immolasset, canam apposuit Apella
Existimant pascere se pro amicis, oues.
Erat rhabannus, intybus erat, fanugracum, lactuca, porra, bulbi,
Ocymum, mentha, ruta, asparagus.
Verius verò præter hæc ne etiam gramen apponeret mihi,
Canatus lupinos seminatidos, aufugi.

Restat aliud, quo Hercules inter deos relati, in victimis eligendis inclemens duraque quædam auaritia notatur:

Εὐχόμενος ἱερμείας, ὃ ποιμὴν ἐστὶ δὲ γαλακτῆς
Χαίρον, καὶ δρῦν σπανδόμενος μίλιν.
Ἀλλ' ἔκ' Ἡρακλῆος, ἵσα δὲ κτῖλον, ἢ παχύν' ἀρτα
Αἰτέ. καὶ παντός ἐστι δῶς ἐκλέγεται.
Ἀλλὰ λυκάων ἦρ' ἔσθ'. Τὶ δὲ τοιοῦτον, εἰ τὸ φυλακθῆναι
Ὀλλύται, ἢ τοι λυκοῖς, εἰδ' ὅτι τὸ φυλακθῆναι. id est,
Facilis est Mercurius, ὁ pastores, qui lacte
Gaudet, & quercino placatur melle.
Sed non Hercules: integrum enim arctem, aut crassum agnum
Pollulat, & omnino unam victimam eligit.
Sed lupos arcei. Quid inde, si seruatum
Perit aut à luptis, aut ab ipso custode?

ΑΠΟΡΗΤΗΓΜΑΤΑ.

Lib. 8. c. 6.
Diocles.

DIOCLEES, referente Athenæo, cum agnum in opsonio ligurisset, ac calidum piscem deuorasset, cælum sibi dixit esse combustum, cui Theocritus Chius facetissime respondit, reliquum esse, inquit, ut mare ebibas, tunc tria maxima absumperis, terram, mare, & cælum. Ithacensibus verò, ut scribit Plutarchus in volumine de his, qui serò à numine puniuntur, expositulantibus, quod milites Agathoclis Syracusanorum tyranni, eorum oues auferrent, respondit: At vester rex cum ad nos venisset, præterea excæcavit pastorem. Cum aliquando Cleomenes Spartiatarum rex Æginetas perdere conaretur, quod crederet eos hostili in Athenienses animo terram & aquam dedisse, ut una cum Persa, aduersus

Lib. 6.

Athenas militarent: inter alios Æginetas Crius (ut prodidit Herodorus) Polycriti filius negabat se passurum, ut aliquem Æginetarum abduceret; Nam id eum facere sine communi consilio Spartiatarum, sed ab Atheniensibus pecunia corruptum. Eum Cleomenes ab Ægina discedēs, interrogauit, quod ei nomen esset? respondit ille, quod erat Crius, id est, aries: Cui Cleomenes: Crie, inquit, iam nunc præferrato cornua, tanquam occursum magno malo. Tradidit Laertius Diogenem cum apud Megarense oues intueretur pellibus tectas, illorum verò filios nudos, dixisse, præstat Megarensum arctem esse, quam filium. Cum Græci nolent rescindere pacta, quæ cum Antigono, & Cratæro pepigerant, & amplecti libertatem, quam offerebat Archidamus, veriti ne grauius essent habituri Lacedæmonios, quam Macedones; Archidamus

Lib. 7.

In Apoph-
thegm.

chidamus dixisse fertur, referente Plutarcho; ouis semper eandem edit vocem; ceterum homo multas, ac varias emittit voces, donec, quod decreuit, confecerit. Nullum autem est animal, cui tam varia vox sit, quam homo. Videri autem possit hoc apophthegma indignum Lacene, nisi post integritas eius gentis, Barbarorum commercio degenerasset: dicique potest aliquis honestus usus esse, veluti si quis admoneat, pro tempore, proque re nata variandum esse sermonis habitum. Est enim ubi loquendum sit seuerius, est ubi blandius, est ubi magnificentius, est ubi submissius, est ubi iucundius, est ubi durius. Id si fiat citra perfidiam, prudentia est. Porro ouilli mores dicitur hominum stupidorum, qui se nesciunt rebus, ac personis accom-
modare. Græcorum igitur constantiam Archidamus stultitiæ tribuit, qui proposita liber-
tate, nollent mutare vocem. Scipio Iunior cum adortus Numantinos in fugam vertisset, ideoque seniores Numantini pullos suos culparent, utpote quod eos fugissent, quos toties in
fugam conuertissent; Ferunt quendam Numantinorum dixisse, oues quidem easdem esse, quæ
antea, sed alium habere pastorem. Honestissimum longè, ac pietissimum dictum Tiberij
Imperatoris, qui neminem pecuniæ causa occidit, nullaque vi, aut violentia exegit, passum
apud Romanos scriptores legitur; Tonderi oues meas volo, non deglubi. In hæc enim ver-
ba rescripsit Aemilio Recto, qui ad eum aliquando miserat maiorem summam pecuniæ ex
Aegypto, cui præerat, quam imperata fuerat.

*Sermonis
habitus
quando va-
riandi.*

*Tiberij di-
ctum.*

PROBLEMAT A.

PROBLEMA Plutarchi, cur oues à lupo demorsæ, carnem gignant dulcissimam, lanam verò habeant pediculis obnoxiam, supra recitauimus, ubi de antipathia ouis cum lupo. Quærit Aristoteles cur ouibus, & capris lac plurimum demulgetur, quæ cor-
pore non maximo sunt, homini autem & boui minus, scilicet ad corporis proportionem. Vtrum, inquit, quod his copia in corpus absumitur, ceteris in excrementum se confert; ouibus autem, & capris, quantum excrementi accesserit, omne in lac transit. An quod plura
gignunt, quam quæ magno sunt corpore, itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura
alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat, lac
autem excremento consistere, certum est. Idem philosophus quærit, cur homo inter ani-
mantes oculorum minimum pro sua magnitudine, habet interuallum? an, ait, quod om-
nium maximè naturali solertia homo constat. Sensus autem contuendi partem versus priora
natura posuit; id enim conspiciere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem
oculorum plus discriminis sit, tanto magis conspectus vergent in latus, qui si secundum natu-
ram, sedem debeant obtinere, quam minimo esse interuallo, certè oportet: sic enim partem
versus priorem ingredi maximè possumus. Ad hæc, cetera animantia, cum careant manibus,
despiciant prorsus in latera, necesse est, itaque plus eorum oculi distant inter se, & maximè
ouium, eò quod maximè prono capite ingrediuntur. Quærit item, cur ouibus expilatis
mollior pilus subnasctur, homini durior? Et ait, an quod ouium pili summæ cuti coherant,
euellique ob eam rem sine ullo labore possunt, cum initium alimenti integrum maneat, quod
carni iunctum est. Meatibus itaque patefactis, excrementa respirare melius possunt, vellus
enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcique alitur pabulo. Ho-
minum contrà, quod altius pili inhærent, per vim, summoque cum dolore euelluntur. Con-
stat id, quando quidem sanguinem secum detrahunt. Corpore igitur saucio euenit, ut tan-
dem cicatrix obducatur. Vnde fit, ut vel finem pili amplius promendi faciant, qui euulsi fue-
rint, vel quamdiu præterea promere possint, duri extrudantur, eò quod omne valens alimen-
tum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus provenit. Indicium
quod hominum omnium plagam inhabitantium meridianam, pili duriciem præ se ferunt,
quoniam calor exterior altius corpus subiens, alimentum concoctu faciliè absumat in vapo-
rem, contra eorum, qui sub aquilonem incolunt, molles lasciuique effunduntur, quod his san-
guis, dulcisque sapor per summam potius fluitat formam, quam ebreis his color quoque hilarior
est. Præcedenti verò problemate, in quo quærit, cur sues hybernæ pilum amittere non so-
lent, cum ceteræ quadrupedes soleant? Ait, an quod suus omnium calidissimus est, partique
calenti eius pili coherant, qui præcum pingue tale esse necesse sit. Ceteris itaque vel quia
humor refrigerat, pili defluunt, vel quia suus calor alimentum concoquere non potest.

*Seç. 10.
probl. 6.
Ouib. cap
plurimum
lactis.*

*Seç. 10.
probl. 17.
Homo cur
manuum
oculorum
habeat in-
teruallum.
Ouiū oculi
cur longius
à se distent.
Seç. 10.
probl. 24.*

*Pili ubi du-
riores, &
ubi molles.
Cur sues
hybernæ
pilum non
amittant.*

Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior effici potest, vel quia benè alimentum concoquitur: Nam etsi quando causa, cur desluant, sit, tamen pinguedo vetate potest. Oves ac homines propter sui pili, tum densitatem, tum copiam, non ita affici pulu frigoris possunt: Non enim altius refrigerationi subire licet, ut possit, vel humorem, vel gelare, vel calorem concoquendo seuocare. Ad hæc, quarit, cur ouium pili eo duriores sunt, quò prolixiores; hominum contrà molliores, quò prolixiores? An quòd ouium pili, inquit, qui, quale diximus, capiunt alimentum, ubi procul se ab suo deduxerunt initio, ieiunius vescuntur, & alimentum, quod inest, vi caloris, facillè pro sua incoctione, euaporatur. Ita que ficcati duriores redduntur, molle namque humidum est. Hominum verò pili, minus alimentum, sed plus suo initio hauriunt. Concoquitur autem plenius, quoniam minus est. Concoctum autem pilum efficit molliorem: Concocta etenim quæque molliora incoctis redduntur. Indidicium, quod oues recentes vellera molliora gerunt, quàm vetula: Copia, namque excrementi pilum, & hominis, & ouis procreat.

E P I T H E T A.

A C O R P O R I S tegumento ouis Homero *λάσις* dicitur, idest, hirsuta siue lanigera, ut vocat Virgilius, & *καλλίτριχος*, idest pulchras lanas ferens. *Βασίτριχος*, longam portans lanam. *Ψαρότριχος* tenuem habens lanam. Dicitur item in epigrammatibus *δασύτριχος*, densam, seu spissam lanam tenens, *τριχέμελλος*, villosa *εὐμαλής* benè lanata, *εὐπόκος* apud eundem Homerum, & Hesiodum, nec non etiam Nonnum, idem est, quod lanigera latinis. Cæterum huius compositi vocabuli duas esse expositiones, tradit Henricus Stephanus, quosdam enim putare, ei inesse duo eiusdem significationis nomina, *εὐπο* & *εὐκος*, idq; in *παράλληλ*: alios autem ex *εὐρος*, & *πικρα* esse dixisse. Quin etiam deductionem afferri posset ad quam respexerunt, inquit, qui *εὐπόκος* e, posuerunt, habens vellera innexa. Si, hanc expositionem sequamur, ex *ποκος*, & verbo *εἶρα* deductum dicemus illud vocabulum, conuenietq; hi verbi *εἶρα* significatio, cum illa quam habet, cum *εὐρος* ab eo deducitur. Sed minimè dubium est, quin optima omnium deductio sit ea, quæ ex *εὐρος*, & verbo *πικρα* deducit. Pro qua voce, actiua tamen, afferenda potius passiuæ fuerit, ut *εὐπόκος* sit *ἡ πικραμένη εἰς εὐρος*, siue *ἡ πακομένη*. Hesy chius quoq; passiuo verbo in hac expositione vititur: Cum *εὐπόκος* exponit *εἶρα κορομένη ἐχον*. At verò Hesiodi Scholiastes Tzertzes *εὐπόκος* exponere maluit *ποκος εἶρος τρέφοντα*. *Εὐπόκος* est etiam *εὐκέρως*, Hesy chius: apud eum enim legitur *εὐπόκος*, quod exponit *εὐκέρως*, pro quo *εὐκέρως* cum scripserit *εὐκέρως*, aut illi nomini significationem huius dare voluisse persuasum habeo. Sed quid si aliquis hanc expositionem non datiuo *εὐπόκος*, sed datiuo *εὐροπόκος* Hesy chio dedisse suspicetur, is certè facillè in suam sententiam, vel potius suspicionem me pertrahet. Hactenus Henricus Stephanus. At Varinus oues *εὐπόκος* per excellentiam præ cæteris animalibus vocari asserit, quod lanæ earum conderi soleant, *ἀπὸ τοῦ λευκοῦ εἰς εἶρος*, ὅθεν *εἶρος*. A colore idem Homerus *ταμύλα*, idest, oues, *ἀργυρα* dixit, idest, argenteas, propter videlicet lanæ candorem, similiterque *ἀργυρα*. Idem & *μέλαινα* dixit *την οἶν*, idest, nigram. Et apud Theocritum ouem pella interpretatur nigram, scribit Carlius, propterea quod corporum superficiei, ubi sanguis affluxus, nigrescit, pellama, vel pelidnoma vocant. Est etiam ubi *αἰωλα μύλα* vocat Calaber, idest, oues varias. A moribus Plautus, oues vocat parperas, idest, stolidas siue stultas, & minas, id est, lacte minutas, vel, ut Varro interpretatur, ventre glabro. Verba Plauti sunt: *Ego parperas minas oues in crumena hac propter in urbem detuli*. Apud Textorem dicitur ouis placida, blanda, mansueta, mitis, mollis, pauida, imbellis, & infirma, quo posteriori epitheto vititur Horatius, ubi commentator: *proptium*, inquit, *epithetum ouium, quæ neq; sui curam gerere, neq; saluti se providere sciunt, præcipuè cum vellere suis onusta sunt, & granata: nili vulneribus naturaliter dicere infirmas, & deitas, quia natura oues sunt infirmæ, & morbis ebnoxia*. Oves mites, ac pingues, citlas dici arbitratu interpretis Nicandri, teste Calio, qui it super ex etymologo puto, per *εὐφροσύνη* oues à Græcis iphas dici inueniri tradit, quæ debiles siue, *καχευρα*, idest, inualida. Verum idem etiam Etyn olegus annotat, *εἶρα μύλα* dici *τα εἶρα*, *εἶρα*, vel *εὐφροσύνη* τῶν εὐφρόνων. Sed & Varinus, *τα εὐφροσύνη* θρημματα exponit, *εἶρα* *κατατὸ* *εἶρα* *αὐτῶν* *κατατὸ* *κρατὸν* *τὰ σώματα* *λίσσται*: *ἡ καὶ* *ἀλλὰ* *εἶρα* *τα μὴ αὐτῶν*, *κατὰ* *εἶρα*, hoc est,

Εὐπόκος
varijs in-
terpretatur
modis.

A colore.

Z. 28. c. 6.

Lib. 3.

A moribus.

In crumena.

10.

Εἶρα μύλα
qua.

est, valida pecudes, siue quod carnes earum in cibo validos, & robustos homines reddunt, siue ipsa valida ad sui corporis modum, & obesa. Hesychio *ἰρις*, siue *ἰρις* etiam est *ταχύς*, celer; velox, affert; & *ἰρις* pro *παλιν*, affert item *ἰρις* pro *λιπαρόν*. Suidas verò exponit *ισχυρὸς βαδίζων*, id est, fortiter currentem. Caterum apud Homerum *ἰρία μῆλα*, oues reddunt bene habitas pingues, & latus. Idem Homerus *ταυροπόδα μῆλα* vocauit, id est quæ recto pede stant, seu protentis, diuaticisq; pedibus incedunt: dixit & *ταυροπόδα*, hoc est, vt Spondanus, & alij interpretantur pandos habentes pedes, vel extentos, componitur enim *ἐκ τῆς ταύρου*, id est, ei; *τὸ μῆκος ἐκτείνων*, quod est extendere, & *ποῦς*, id est pes *τῆς ταύρου*, et sic communiter significet gregem, in quo sunt agno, vel etiam oem, quæ sub se agnum habet, vsurpatur tamen etiam pro epitheto à Callimacho hoc loco: *ἰδὲ ἀνιδάλατοι*.

Ovis, *ὄϊς* *ἄρχοντες*, *πάσαι δὲ κινεῖται ὁ παρὼν*, seu *ὄϊς* *ἄρχοντες* *ποσειδῶν*, *ὄϊς* *ἄρχοντες* *ποσειδῶν*. Vbi etiam *ἀρχοντες* dicuntur, id est, steriles, & *ἀρχαλακτοί*, id est, nihil præbentes lactis. A forma, vel totius, vel partis alicuius, epitheta sunt *βοβοτος* Apollinari, id est, bene pasta, id est pinguis, & apud Festum legimus, quem pascalem dici, qui passim pascitur, à pasco, vel pascuis quasi pascalem. Ita dicatur & *εὐτροφής*, id est, bene nutrita apud Homerum, qui & *εὐτροφὴ μῆλα* vocat, & *ταυροπόδα*, hoc est, recto pede apud Oppianum *εἰς ἱερὰ ἱερῶν* legimus, id est, cornutas, quomodo & latini cornigeras dicunt. A voce balans dicitur, quæ vox ponitur & absolute apud Virgilium pro oue, vt videns quoque sicuti supra in synonymis est dictum. Porro arietis à natura moribusque epitheta sunt, petulcus, petulans, pugnax, bellator, trux, *ἀθαμβής*, id est, audax, siue nihil formidans, præceps, persultans, celer, *τρυφή*, id est, mollis, siue tener, *πῆλαιος*, ignauus. A forma cornuum potissimum *ἰδίζουκτος*, quasi conuoluta habens cornua, quomodo fortè latini totum dicunt. Laberius poeta arietes vocabat reciprocicornes, quod reciproca habeant cornua. Alij & cornigerum dicunt, & Plato concioris *ἀστρογαστρία*, id est, magnis cornibus præditum. Nam *ἀστρογαστρία*, vt scribit Alcidas & Varinus non ad intemperantiā solum apud veteres refertur, sed quoque ad magnitudinem dicitur & *πυρρομαλλος* apud Homerum: Grammatici interpretantur, *ἰσχυρὸς*, *εὐτροφής*, hoc est corpulentum, & solido corpore. Alij verò nigro vellere vestitum, alij altum. Vide de hoc vocabulo plura apud Varinum, & Hesychium. Laberius poeta præcitratus etiam lanicute vocat, hoc est cutem habentem lana coopertam, alij poetæ lanigerum dicunt. A colore Aristophanes *λευκοπρὸς* dixit, Sophocles *ἀργυροπόδα*, id est, albi pili, & alborum pedum Pontanus, Nephelium à Nephelē marte Phryxi, quem aries velleris aurei per mare Colchos detulit. Agni epitheta sunt *πρωτόγονος*, hornus, *ὑπεράριος*, lactens, *γαλασσίδης*, *πρωτόγονος*, *πρωτόγονος*, primogenitus, *ἀπαλὸς*, *ἀμαλινός*, *ἀπαλινός*, imbecillus, lactens, lacteolus, subrimus, mollis, incuriosus, mitis, molliculus, pauidus, blandus: Item lasciuus, alacer: dicitur & *καλὸς ὁ ἀμαλινός*, id est mollis, & pulchræ lanæ, *καρπύων*, corniger, cornupeta, petulcus, lanicute, laniger, *λασσοδριξ*, *σάκτις*, hirsutus, stabularius: *ισομετρίων*, æqualis, *ματρί* balans, *ἐμπροσθεν*, *εὐβοτος*, corpulentus, pinguis. Plauto, agnus curio, est macilentus, tanquam ob curam maceratur, confectusque: Vnde etiam à contrario Apuleius in floridis, agnum opimum, & pinguem dicere volens, appellabat incuriosum. Verba Plauti sunt.

Me. Etiam agnum mīsi. Er. Quo quidem agno sat scio.

Magis curiosum esse est vllam belluam.

Me. Volo ex te ego scire, quis sint agnus curio.

Er. Qui ossa, atque pellis totus est, ita cura macer.

Quin extra inspicere in sole etiam vino licet.

Ita is pellucet quasi laterna Punia.

Agnæ epitheta sunt muta niuea, nitida, nouella, pauens, tenera, pulla, id est, nigra, balans, cicuti, humilis, mollis, tenera, lanigera.

SIMILITVDINES.

APVD Epictetum similitudine ista ostenditur, nihil temere esse effutiendum: Si apud imperitos, inquit, de præcepto aliquo sermo inciderit, maxima ex parte taceto; magni enim periculi est, statim euomere, quod nondum concoxeris. Quod si quis dixerit, te nihil scire, tuq; commotus non fueris, tum scito rem esse inchoatam. Nam & oues non sanum afferunt opilionibus, ac demonstrat quantum comederint, sed pastu intra se concocto, extra ferunt lanā, & lac. Et tu igitur ne verba celeriter ostendas imperitis, sed opera quæ

ταυροπόδα
δα.

Oayff.

Arietis epitheta.

A forma cornuum.

A colore.

Agni epitheta.

In aulularia.

In floridis.

Agnæ epitheta.

Cap. 69.

Nil temere dicendum.

*Monasticos
non debere
esse super-
bos.*

*Clementer
cum Chri-
stianis a-
gendum.*

*Lupus ouis
la pelle te-
dus.*

*Contraria
inuitē non
coherere.*

*Cap. 30.
Monasticos
non debere
associatos
esse.*

*Lib. 1. Stro-
mat.*

*Alia aliter
ab alijs con-
sideratio.*

ra quæ verborum concoctionem sequuntur. Elegans pariter, & docta de leonis, & ouis anti-
pathia, similitudo moralis, legitur apud S. Isidorum Pelusiota in epistola ad Seuerum, quæ
talis est: Quemadmodum hoc natura minimè concessit, vt ouis cum leona pabuletur; Sic
nullo omninò modo fieri potest, vt fastus idem cum monastica vita domicilium habeat. Nam
ille beluinus est, freniq; impatiens: Hæc autem bona omnia obsequenti animo excipit, resq;
molestias, & acerbis toleranter admodum, ac fortiter admittit. Quamobrem si te ad huius stu-
dium, atque exercitium accinxisti, ab illo abscede, ne te per eum malo aliquis mulcet, qui
aduersus dominum ceruicem erexit, atq; id agit, & studet, vt omnes superbiæ suæ, & ruinæ
imitatores habeat. D. Chrysostomus, volumine de sacerdotio secundo, quàm clementer cum
Christianis sit agendum, eleganter istiusmodi similitudinis ostendit: Exteri quidem iudice-
ces, cum facinorosos homines legis transgressores fuisse deprehenderint, magna præditos
authoritate, ac potestate ostendunt, eosdemq; vel inuitos suos ipsorum mores mutare cogunt.
Christiano verò non vim afferre, sed suadere tantum oportet, atq; hac ratione meliorem effi-
cere, quæ emendandum suscepit. Etenim qui oues perdiderit, vel lupis rapientibus, vel
latronibus adorientibus, vel lue aliqua aut aliò id genus casu saeuiente, fortasse veniam non-
nullam à Domino gregis impetret, sui & penas ille exiget, damnum nisi pecunia constat. At
verò ouis homines ipsi rationalis Christi grex concrediti sunt, hunc primum ouibus perditis,
non pecuniarum, sed animæ propriæ iacturam oportet, tum verò, & certamen longè maius,
ac multò molestius sustinere. Quemadmodum verò ouium pastor gregem habet a vestigio
subsequentem, quocumque præierit, & si quæ de recta via oues defleant, ac feraci pabulo
posthabito, sterilia, atq; abrupta loca depascantur, satis habet altius aliquantulum inclama-
re, vt palantes, atq; dispersas reducat, & in gregem cogat. Contrà si à vero christianæ fidei
tramite aberrauerit, quis hic pastori magnum certè onus incumbit, magnum negotium, magna
tolerantia. Apud eundem Chrysostomum de oue, & lupo similitudo legitur talis: Si quis lu-
pum cooperiat pelle ouina, quomodo cognoscet illum, nisi aut per vocem, aut per actum?
Ovis inchinata deorsum balat, lupus in aera conuertit caput suum contra cælum, & sic ululat.
Qui ergo secundum Deum vocem humilitatis, & confessionis emittit, ouis est; qui verò aduer-
sus veritatem turpiter blasphemijs ululat contra Deum, lupus est. Apud Ieremiam legitur:
Sicut pastor visitat gregem suum in die, quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum: Sic visitabo
oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersa fuerant, in die nobis, & caliginis. Grego-
rius Nazianzenus indicaturus magnum quid esse docere, verum discere, periculo carere, cur re-
ipsum, inquit, factis pastorem cum sis ouis? Cur caput esse contendis cum pes exilias? Cur exercitum duc-
cere quæras cum inter milites adhuc censearis? Gratulandum verò tunc esse tradit Cyprianus, cum
lupi, aliæque noxiæ bestię de Ecclesia separantur, ne columbas, ne oues Christi saua, & ve-
nenata sua contagione prædentur: Nam vt coherere, & coniungi non potest amaritudo cum
dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate ste-
rilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas, cum lupo ouis, cum accipitre co-
lumba, sic nemo putet bonos posse de Ecclesia discedere. D. Basilii in opere de constitutio-
nibus monasticis, docturus quod nequaquam permittendum sit, vt in conuentu virorum reli-
giosorum, duorum, triumve fratrum seorsim sodalitas conspiret, studiosè operam dandam
esse tradit, ne vllus violata caritatis obseruatione societate cum fratre aliquo iungat, qui im-
probè agere, & communis disciplinæ iura velit peruertere, firmatamq; iam vetustate discipli-
nam labefactare in animo habeat, ac alios etiam de fratribus secum comites trahat, hunc pri-
mum quidem ab eo, qui sanus sit, secretò admoneri tanquam partum sanum, asserit: Sin ar-
cano curari noluerit, adhibendum esse de fratribus etiam, qui cæteris intelligentia videtur
præstare. Quod si ne ipsis quidem auscultauerit, tum demum ad antistitem ipsum, animi ip-
sius morbum deferri oportere. Si verò ne antistitem quidem audire voluerit, perinde vt gen-
tilem, & publicanum habendum esse, & vt ouis pestilentia contracta ab reliquo oculi segre-
gandum, ne in reliquos quoq; morbi contagionem transfundat &c. Præ cæteris perquam ele-
ganter, ac doctè Clemens Alexandrinus, sententias græcorum in diuersos sensus trahi, isthac
similitudine indicat: Omnes quidem qui visu vimur, ea, quæ cadunt in ipsum con contempla-
mur, sed alij aliorum gratia. Iam non similiter quæ contemplatur coquus, & pastor. Ille
quidem an sit pinguis, diligenter scrutatur: hic verò lac ouis obseruat, an sit generosum. Mul-
geat quidem aliquis, si cibo egeat. Vellus tondeat, si ei regumento opus sit. Sic mihi etiam
procedat fructus bonæ græcorum doctrinæ. Nullam enim existimo scripturam adco fortu-
natam præcedere, cui nullus omninò contradicat, sed illam existimandum est, esse rationi
consentaneam, cui nemo iure contradicit &c.

HISTORICA.

IOSEPH moribundus fratres suos adiurauit his verbis: Scio quod Deus visitauit populum suum, & vos hinc eamcet ad terram uestram, ideo tunc asportabitis hinc ossa mea uobiscum, ut non hic, sed cum patribus uestris sim sepultus in terra promissionis. Quod cum postmodum facere uellent filij Israel, quando exierunt de Aegypto, sepulchrum Ioseph propter inundationem Nili inuenire non potuisse dicuntur, sed apparuisse tunc eis quandam ouem ferunt, quæ ductu angelico natauerit usque ad locum sepulchri, ad ostendendum illis locum, ut inde ossa Ioseph acciperent. Itaque Moyses ea accipientem secum asportasse, ut habetur in Exodo, hucque pertinere illud Psalmistæ; *Qui regis Israel, intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, scilicet populum Israel per angelum præcedentem castra eorum, uelut ouem Ioseph, quæ similiter ductu angelico ducta fuit ad sepulchrum Ioseph.* Cum ex Traiani sententia D. Clemens ab initio licet uerbis præfecto ad locum exilij amandaretur, pluresque Christianorum eadem pæna multatos, iisdem ærumnis afflictatos, nactus esset, illud illis præstitit solatijs, inquit Baronius, ut diuinâ ope implorata, uererrimum aquæ fontem ad potum necessarium (nam illa insuper molestia urgebantur, ut humeris aquam sex millibus passuum, procul positam, iugiter ferrent) è terra in loco diuinitus agni signo monstrato, fecerit erumpere: quo miraculo edito Christi fidem loci accolis annunciantem Clemente, mirificè Christiana religio fuit propagata, adeo ut idololatria, quæ in ea regione antea uigebat, extincta propemodum fuerit. Sanctus Bonauentura scribit fuisse ouiculam S. Francisco, quæ solet ingredi ecclesiam, cumque in sacratissima Missa attollitur Eucharistia à præsentibus cunctis adoranda, pecus, dictu mirum, caput inclinabat, genna flectebat, aliaque signa exhibendi cultus præstabat, ut cuncti id conspicati obstupescerent, & ad omnem reuerentiam maximè inflammarentur. Recitat ex S. Bonauentura hanc historiam Thomas Bosius. Calistus uero scribit Gennadio episcopatum gerente pictorem quandam cum Seruatorem habitu, & forma ouis (aliàs Iouis) pingere ausus esset, facinoris eius mercedem tulisse: Nam manus eius exaruisse, sed eam, cum ille id crimen publicè confiteretur, à Gennadio restitutam fuisse.

Incognitus in psalm.

Sepulchri Iacob ut inuentum.

Psalm. 79.

Aqua agni signo demòstrata.

APOLOGI.

ARISTARCHI sorores, neptes, & consobrinæ ipsam accusabant, quod solus ociosus una comederet; Id cum Aristarchus Socrati narraret, cur ait; non dicis eis canis responsionem (Dicitur namque cum animantia essent uocalia, ouem domino suo dixisse; mirum facis, inquit, profecto, qui cum nobis, à quibus lanam, agnos, caseumque habes, nil des, nisi quod à terra capiamus, canem, qui nil tale tibi præbet, de quo tu comedis, pane participem facis: Canis uero cum hæc audisset, non immerito per Iouem dixit; ego namque ille sum, qui & vos ipsas saluas facio, atque custodio, ut nec homines vos furentur, nec lupi rapiant: quod si vos non custodiam, nec ad pascua uobis proficisci licebit timētibus, ne pereatis. His ab eo dictis, oues quoque fertur cani concessisse. Et tu itaque dic illis, Socrates ait, quod tu custos earum, ut canis, ac procuratores, per quem à nullo iniuriatæ securè, ac suauiter operando uiuunt. Alius de oue, & lupo, quo ostenditur viros magnos ex leges esse, quem refert Plutarchus in conuiuio his verbis: *Aesopus talem narrauit fabulam: lupus cum uideret pastores in tabernaculo ouem comedere, propius accedens, quantus, inquit, tumultus exortus esset, si hoc ego fecissem? Tum Chilo, rectè ait, Aesopus sese uultus est, cui paulo ante cum os obturauerimus, nunc uidet à nobis Muses philo præcipi facultatem respondendi &c.* Maximus Tyrius philosophus Platonis de Socratis loquens modo, quem inuenit aduersus ægros adolescentium animos, hunc, istiusmodi fingens fabulam Aesopi Phrygis in morem indicare sese ait; Pastor, & coquus cum iter una facerent, agnum opimum conspicati, longè ab ouilli errantem, relictumque à socio grege, ad eum ambo accedunt. Et quoniam ea tempestate brutæ animantes, cum hominibus linguæ societatem habebant, ut continent fabulæ, agnus eos interrogat, qualis uterque esset, qui sibi manum injicere, atque abducere ad se uellet: postquam uero de utriusque arte certior factus est, libens seipsum pastori committit, coquum sic allocutus. Tu quidem carnifex es, ouilisque agnorum parricida, huic uero mores nostri perquam bellè satisfaciunt. Confer, si placet amatores illos cum multitudine coquorum. Socratem

Puellas qui ab imminenti iniuriæ tuerentur, laudandū esse.

Lex vulgaribus præscribitur.

Meliora, & salubriora eligenda esse.

tem verò vnum fac esse pastorem: Adolescentulos Atticos dic esse inerrantia pecora, veræ vo-
cis convenientiam habentia, aliter ac pro fabella figmento, &c. Pastor apud Aescopum nuper
Lupus cum
agnis alius.
 natum lupi catulum repertus, sustulit, vnaque cum canibus nutruit. At cum adoleuisset, si
 quando lupus ouem rapuisset, cum canibus & ipse persequeretur. Cum canes verò aliquando
 non possent assequi lupum, atque ideo reuenterentur, ille sequebatur, vti cum ipsum assecutus
 esset, ut lupus, particeps foret, venationis inde redibat: Sin autem lupus extra non rapuisset ouem,
 ipse clam occidens vnam cum canibus comedeat, donec pastor, cum coniecta esset, & intellexisset
 rem, de arbore ipsum suspendit, & occidit. Monet fabula, naturam prauam non nutrire bonos
 mores. Lupus à canibus morsus, & male affectus abiectus iacebat: His cibi verò indigēs, visa
 oue, rogabat ut potum ex præterfluente flumine sibi afferret: Si enim, inquit, tu mihi dederis
 potum, ego cibum mihi ipsi inueniam, illa re cognita ait, Sed si ego potum do tibi, tu & cibo
 me vteris. Conuenit fabula in virum maleficum, qui per simulationem insidiatur. Pastor actus
 in quercetum quoddam ouibus, strata sub quercu veste ascendit, & fructum decutiebat, oues
 verò inter edendum glandes, nesciæ & vestes vnam denorant: At cum pastor descendisset,
 vti, quod erat actum, vidit: O pessima, ait, animalia, vos ceteris vellera, ac vestes præbetis,
 à me verò, qui vos nutrio, vestem surripitis. Fabula significat, plerosque homines ob dementi-
 am eos, qui nihil ad se attinent, beneficia afficere, in domesticos verò mala operari. Lupus
 ouis pelle indutus ouium se immiscuit gregi, quotidieque aliquam ex eis occidebat. Quod
 cum pastor animaduertisset, illum in altissima arbore suspendit: Interrogantibus autem ca-
 teris pastoribus cur ouem suspendisset, aiebat: pellis quidem ut videtis est ouis, opera autem
 erant lupi. Hæc fabula indicat homines non ex habitu, sed ex operibus iudicandos, quoniam
 multi sub vestimentis ouem supina faciunt opera. Aries quidam inter quidam inter lanige-
 ros greges erat tanta cornuum & capitis firmitate, ut ceteros arietes statim, facileque supera-
 ret. Quare quum nullum amplius arietem inueniret, qui occusanti sibi auderet obistere, cre-
 bris elatus victorijs Taurum ausus ad certamen prouocare. Sed primo congressu quum in tau-
 rinam frontem arietasset, tam atroci ictu percussus est, ut ferè moriens hæc diceret. Stultus
 ego quid ego? cur tam potentem aduersarium ausus sum lacessere, cui me imparè creauit na-
 tura? Fabula docet cum potentioribus non esse decertandum. Ovis conuiciabatur pastori,
 quod non contentus lacte, quod in usum suum, filiorumque ab ea mulgebat, insuper illam vel-
 lere denudaret. Tunc pastor iratus filium eius trahebat ad mortem. Ecquid, inquit ouis, peius
 mihi facere potes? Ut te, inquit pastor, occidam, & lupis, canibusque proiciam deuorandam.
 Siluit ouis maiora adhuc mala formidans. Hæc monet fabula non debere homines in Deum
 excandescere, si diuitias, si filios ipsis permittat auferri, quam etiam maiora, & viuientibus, &
 mortuis possit infligere supplicia. Pastor quidam canes oues suas dederat custodiendas, optimis
 illum pascens cibis. At ille sæpe aliquam ouem occidebat. Quod cum pastor animaduertisset,
 canem capiens eum volebat occidere. Cui canis: quid me, inquit, perdere cupis, sum vnus ex
 domesticis tuis: interfice potius lupum, qui continet te insidiatur ouili. Immo, inquit pastor,
 te quam lupum morte dignum magis puto: Ille enim palam meum hostem se proficitur. Tu ve-
 rò sub amicitie specie quotidie meum imminuis gregem: Hæc innuit fabula longè magis, qui
 sub amicitie specie nos lædunt, quam qui aperte se nostros inimicos proficitur.

PHYSIOGNOMONICA.

Oues & a-
rietes qui
referant.

ADAMANTIVS tradit eos, qui vocem emittunt similem ouillæ, ingenio quoque
oues referre. Videtur etiam arietem petulcum, & ictus minantem referre ij, qui-
bus frons, & synciput plus infra protuberant.

L E G E S.

Lib. 2. de re
rustic. 1.
Pecus ut e-
mendum.
Li. 2. de re
rustic. 11

QUEMADMODVM quamque pecudum emi oportere ciuili iure, Varro se di-
cturum proficitur: Neque in omnibus, inquit, satis est stipulatio, aut solutio nummo-
rum ad mutationem domini. In emptione aliàs stipulandum statum esse è valitudina-
rio, aliàs è sano pecore, aliàs natro. Idem hæc eadem de ouium emptionibus
tradit, In emptionibus iure vitatur eo, quod lex præscripsit: In ea enim alij plura, alij pau-
ciora excipiant. Quidem enim precio facto in singulas oues, VT AGNI CHOR-
DI

DI DVO PRO VNA OVE ANNVMERENTVR, ET SI CVI VETVSTATE DENTES ABSVNT, ITEM BINÆ PRO SINGVLIS VT PROCEDANT. *De reliquis antiqua fere formula videntur. Cū emptor dixit. TANTI SVNT MI EMPTÆ? Et ille respondit, SVNT? Et exproptis nummos: emptor stipulatur prisca formula sic.* ILLASCE OVES, QVA DE RE AGITVR, SANAS RECTE ESSE, VTI PECVS OVIL- LVM, QVOD RECTE SANVM EST EXTRA LVSCAM, SVRDAM, MINAM, ID EST, VENTRE GLABRO, NEQVE DE PECORE MORBOSO ESSE HABEREQVE RECTE LICERE. HÆC SIC RECTE FIERI SPONDES? *Fructum verò cuium hac lege venire oportuisse Cato tradit.* IN SINGVLAS CASEI P. I. S. DIMIDIVM ARIDVM LACTE FERIIS QVOD MVLSERIT DIMIDIVM, ET PRÆTEREA LACTIS VRNAM I. HISCE LEGIBVS AGNVS DIEM, ET NOCTEM CVI VIXERIT IN FRVCTVM, ET K. IVN. EMPTOR FRVCTV DECEDAT: SI INTERCALATVM ERIT KAL. MAIIS AGNOS XXX. NE AMPLIVS PROMITTAT. OVES QVÆ NON PEPERERINT BINÆ PRO SINGVLIS IN FRVCTV CEDENT. DIE LANAM ET AGNOS VENDAT MENSES X. AB COACTORE RELEGET PORCOS SERARIOS. IN OVES DENAS SINGVLOS PASCAT, CONDVCTOR II. MENSES PASTOREM PRÆBEAT. DONEC DOMINO SATISFECERIT, AVT SOLVERIT, PIGNORI ESTO. Cur apud Heracleotas lex scripta sit, ne quis colligatas postmodum ouiculas exigeret Parthen. in opere de amatorijs ex Phania Ereſſo istiusmodi narrat historiam. In Italiae vrbe Heraclea excellentem forma puerum, Hipparinum nomine, celebri familia ortum, Antileon amabat, sed nullo modo eum sibi poterat conciliare. Circa gymnasia autem versanti, vt plurimum puero se accommodans, tanto eius desiderio se teneri adfirmavit, vt eius gratia omnem laborem subire veller, & quicquid iuberet, effectum dare. Puer ergo per ludibrium mandavit ei, vt ex munito quodam loco, qui magna custodia ab Archelao Heracleotarum Tyranno servabatur, tintinnabula deturbaret confusus nunquam ipsum hoc perfecturum. Verum Antileon ex insidijs custodem tintinnabuli occidit, atque inde ad adolescentem reuersus, in magna apud eum gratia fuit. Interea cū tyrannus puerum de stupro sollicitaret, Antileon quidem propter periculum vitandum admonuit, ne contradiceret. Ipse verò è domo exeuntem tyrannum occidit. Sed in ouiculas colligatas obuiam sibi factas, incidens captus fuit, & occisus. Ciuitate autem in pristinum statum, & libertatem restituta, vtriusque apud Heracleotas imagines aeræ sunt erectæ, ac lex scripta est: *Ne quis colligatas in posterum ouiculas exigeret.* Lex Numæ de Paricidis. SI QVIS HOMINEM LIBERVVM, DOLO SCIENS MORTI DVIT PARICIDA ESTO. SEI IMPRV DENS SE DOLO MALO OCCISIT, PRO CAPITATE OCCISEI, ET NATEIS EIVS IN CONCIONE ARIETEM SVBICITO. *Subijci aries dicitur, inquit Festus, quem quis agit, vt pro se cadatur, vt ait in eodem libro Antilius: quod sit vt ait Cincius libro de officio Iurisconsulti exemplo Ahenensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur, qui si elus admittit, pona ponenda loco. Idem Festus ex hac lege probat antiquitus paricidam dictum fuisse, non eum, qui parentem occidisset, sed qui qualemcumque hominem, extatque apud eum huius legis fragmentum in voce Paries quatuor, quod tamen ab altera parte auxit Iosephus Scaliger ex cedis Seruianis, in quibus etiam ait huius legis mentionem ita fieri; Vt si quis imprudens hominem occidisset, pro capite occisi, & nati eius in concione arietem offerret. Alia eiusdem Numæ lex de Pellice. PELLEX ARAM IVNONIS NE TANGITO. SI TANGET, IVNONI, CRINIBVS DEMISSIS, AGNV M FÆMINAM CEDITO. Iacobus Rauardus libro singulari de autoritate prudentum scribit, ex toto iure Papiriano huius vnus legis reliquias extare in libris Iurisconsultorum apud Paulum, vbi sic scriptum sit: Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat. Et hanc legem sic interpretatur, Pellex aram Iunonis ne tangito (vel quemadmodum Rauardo placet, & veteres loquebantur, tagito) id est Pellex nulla viro vxorem habenti, nubito; si nupserit, crinibus demissis, quod tristitiæ signum erat, Iunoni agnum fæminatam cedito, siue mactato. Lex alia eiusdem Numæ de opimis spolijs, quam in Boue omisſam, huc referemus. QVOD IVS AVSPITRIO BOVEM CEDITO. QVEI CEPIT, ÆRIS DVCENTA DARIER OPOR- TETO. SECVND A SPOLIA IN MARTIS ARAM IN CAMPO, SOLITAVRIA VTRA VOLVERIT, CEDITO. TERTIA SPOLIA IANO QVIRINO AGNV M MAREM CEDITO, CENTVM QVEI CEPERIT EX AERE DATO.*

Lex

Lex de fru-
ctu ouium.
De verust.
cap. 150.

Heracleo-
tarum lex
de ouibus
colligatis.

Lex de Pa-
ricidis.

Paricida q
antiquus.

Lex de pel-
lice.

Pellex qua.

Lex de spo-
lijs opimis.

- Lex nō pascendum in alieno agro.* Lex alia in eum, qui pecora sua in sacundos vicinorum agros pascendi gratia immittit, Exod. 22. & 23. Deuieron. 22. cum Pomponij responso in L. Quintius Mutius, & L. Quamuis. S. ad L. Aquil. Severius adhuc lege illa ripuaria. Si quis peculium aliena in messe deprehensum ad patricum minare non permiserit, is solid. culpabilis iudicetur. Quin etiam Scotico ed. & Keneti regis antiquissimi, suam segetem edentem, aut grunno cultum subruentem agrum, licet impunē occidere. Cetera item animalia, quæ quis in agro suo deprehendisset, fructum terræ depascentia, iure is includebat, donec pecorum dominus damnum resarisset. Cuius rei Hector Boethus testis est. Hoc amplius Sabaudis ius est, animal quodcumque in vitibus deprehensum, interficere. Allobrogici senatus decreto 7. Calend. Septemb. An. 1559 ex lib. edictor. Duc. Sabaud. De rustica verò servitute iuris pascendi isthac collegit Petrus Gregorius Tolofanus: Citra ius servitutis in aliena non licet pascua pecus pascendi causa immittere; prohibente lege duodecim tabularum, quæ est de pastu pecoris; prohibet & lex Aquilia. Et ex Varone habemus pecuarios, qui non possidebunt saltus, tamen pecus proficentes lege censoria in alienis æstuiis, & hybernis pecus pascere fuisse vetitos, nisi publicano solverent: Eius verba sunt. Itaque greges omnium longè abiguntur ex Apulia in Samnium assuatum, atque ad publicanum proficuntur, ne si in scriptum pecus pauerint, lege censoria committant. Sunt & aliæ actiones proditæ, inquit idem Gregorius, pro refarciendo damno, si quis aliena depasci fecerit, ut si alienos fructus in suum prædium decedentes, immisso pecore depascat in factam aget. Si dolo malo autem id ipsum faciet, ad exhibendum; vel si in alieno aliena iniuria matura depassus est, datur actio utilis legis Aquiliæ, id est, non ex verbis, sed ex sententia legis Aquiliæ; hic propria tractatio pascuorum: Pascua namque dicuntur, ubi animalia pasci solent, sicque saltus, sylvæ, pascua. Sunt & huiusmodi prata vel campi pascua, & dumeta, loca videlicet dumis, vel vepribus, & sentibus obsita. At autem pecoris etiam appellatione contineri (ne quis hac priuatim ad oves tantum pertinere existimet) oves, boues, capras, equos, mulos, asinos, sues, item elephantes, & camelos; proinde in hac servitute, quemadmodum & in servitute appellandi pecoris ad aquam, omnia isthac animalia, quæ pecoris nomine venire diximus, contineri astringitur. Pecoris autem ad aquam appulsus, similiter inter servitutes prædiales rusticas ponitur, quæ nihil aliud est, eodem authore, quàm ius appellendi, vel ducendi pecudes ad aquas vicini, & est servitutis realis, quando, inquit, prædium vnde pecus appellitur, pascuale est, & fructum ex pecudibus dominus accipit. Aliiter & ius aliud personale esse potest cum persona, cui conceditur extinguibile. Porro hic considerat tantum prædium, cui conceditur servitus, quod pastionibus deputatum est qualia sunt macra loca, prout innuere videtur M. Varro ad Nigrum Turranium scribens: Tibi, inquit, Niger Turranus noster liber, scilicet dicitur de re pecuaria, qui vehementer delictaris pecore, propterea quod te empturientem in campos novos ad mercatum adducunt crebro pedes, quos facilius sumptibus multa pascuntibus ministris &c. Quemadmodum & est ruris genus, in quo nec pecora, nec aves haberi possint, ita & aliud est, in quo nihil aliud, quam armenta, & ouilia sunt, ob locorum in frugiferam naturam, obque crebros montes, & sylvas, & non aliter ex saltu fructus percipi possit, nisi per greges. Profunt & agris sterilibus pecoris stercorations, & caules, ita ut videantur fundi esse, quia & agri fructus in pecore consistere dicitur. Et Ulpianus instrumenta fundi existimavit, quæ fructus querendi, cogendi, & conservandi gratia parata sunt, inter cetera, & boues domitos, & pecora stercorandi causa parata, & si fundus, saltus, pastionesque habeat greges pecorum, pastores, saltuarios. Atque in hac servitute consideramus quoque modum impositum, ut si numerus certus est pecudum adiectus, quæ appellari debeant, plures non licet appellere: & si plures appellantur, liceat non quidem non uniuersum gregem, sed ultra numerum appositum repellere. Leges ad hanc servitutem pertinentes sic collegit Barnabas Brissonius. Ius PECORIS AD AQVAM APPELLENDI L. 1. §. Trebatius, D. de aq. quotid. L. pecoris, & L. veluti, §. vlt. D. de servitut. præd. rustic. siue PECORIS AD AQVAM APPVLSVS L. 1. & L. ergo D. eo. tit. §. inter insit. de servitut. præd. Item HAVSTVS AQVÆ ex fonte privato, L. item: sic §. vlt. D. de servitut. præd. rustic. quam AQVÆ HAVRIENDÆ SERVITVTI vocat Paul. in l. servitus. D. eo. camque ait, olim non nisi ex capite, vel fonte constitui potuisse; obtinuisse tamen, & vlt. receptum, ut ex quocunque loco constitueretur. Sed & si haustus aquæ sufficiens esset pluribus per eundem locum cedi poterat L. 1. §. vlt. D. eo. tit. HAVSTV autem relicto, iter quoque ad hauriendum præstari debebat, L. Gautus, D. de servitut. vrb. præd. Proinde siue ei ius hauriendi, & adeundi cessum esset, utrumque habebat. Siue tantum HAVRIENDI, inerat ADITVS, siue tantum ADEVNDI AD IONTEM, inerat, & HAVSTVS. L. item sic §. vlt. D. de servitut. præd. rustic. Recitat etiam leges de pascuis, siue IVS PASCENDI, d. L. 1. & d. §. inter. siue PECORIS

bens, surripere, & interciperi videtur: Quare & furti, & ad exhibendum tenetur, inquit, Pomponius, & si animo furandi ante nostra non acceperit. Lege Gothorum prospectum est rectè etiam aduersus eos, qui se dicunt vagantia animalia reperijisse, vt furti suspitione elidant, in hunc modum. Caballos, vel animantia errantia liceat occupare, ita, vt qui inuenerit, denunciet, aut Episcopo, aut Comiti, aut Iudici, aut Senioribus loci, aut etiam in conuentu publico vicinorum. Quod si non denunciauerit, furis damnum habuerit. Et postea datur pramium ei, qui inuentum animal domino non interuenerit, & quantum expenderit, & si euerterit, inquit, restituere duplum domino cogitur; Iterumque cauetur, ne animal inuentum liceat tondere, vel vendere, vel characteres insigere; Hac, & alia ille. Idem de bonis patrimonialibus principis à fisco colligendis, & de pascuis loquens, tot species patrimonij principis posse esse ait, quot & privati, ideoque iure qui immisit in pascua animalia, vel syluam, vel saltum principis, si ius non habeat pascendi, illa amittere & fisco dari. Atq; saltuum, vel pascuorum procuratorem, id est qui curam gerit eorum, si conuincatur, & precio venalem gratiam fecerit, gravissimo subdi supplicio. Saltus esse propriè pascua loca inculta, crebris syluis repleta, vt inquit, inquit, Virgilius:

Li. 3. c. 15.

*Saltus qui,
L. 3. Georg.*

*Saltibus in vacuis pascuntur plena secundum
Flumina.*

*Lib. 4. de
ling. lat.
Pecus ut
prohibea-
tur ab alienis
pascuis.
Bannum
quid.*

Et Varro, quos agros non colebant propter sylvas aut id genus, ubi pecus pasci solet, & possidebant ab eis suo salus antiquis nominabant, Græci νόμας, Latini nemora. Saltus atque pascua, aut esse priuatorum, aut publica, seu vniuersitatis alicuius generaliter non licere in pascua alterius, siue ea sint fiscalia, siue priuata pecus pascendi gratia immittere, nec militibus quidem; quia nec liceat fundos alienos, invito domino ingredi, sine iure seruitutis, maxime si prohibeat dominus. Poterit prohiberi videtur, inquit, ingressus duobus modis, vel expressa voce, vel signo. Quid vocalis expressa prohibitio sit, palam est: Signo verò sit prohibitio, si in ingressu, vel limitibus, seu terminis fundi, seu prati crux, vel aliud simile, quod dicitur bannum, ponatur, vel figatur autoritate iudicis ordinarij, vel territorij, vel ciuitatis habentis imperium merum, seu aliam iurisdictionem, cuius indicta pena aduersus scientes, & violantes bannum, habent executionem. Secundò sit inhibitio si pascua, prata, vel nemora, cingantur fossa, aggere, vel maceria. Hoc singulare in pascuis principis, vt animalia inibi inuenta aliena, fisco adiudicentur pro noxa. In alij aliorum nequaquam receptum; Nam tantum dominus animalium, quæ damnum dedere, tenetur illud refarcire, nec domino fundi lassi ius retentionis animalium datur, sed actio ad damni repetitionem. Quinimò si quis diu ius, aut aliter quam suum animal à fundo suo alienum expellendo, & abigendo, lardat, vt si abortum equa abacta fecerit, pro damno tenetur. Habet enim actionem paratam contra dominum animalis, vt de pastu pecoris, cū in suo alienum pecus depascitur. Facere tamen, qui defendunt posse à domino fundi detineri inuentum alienum animal, donec fuerit damnum datum reparatum, vel de eo cautum. Quod & obseruatur ex consuetudine diuersorum pagorum, potissimum iuxta Tolosam, & approbatum Neracij videtur autoritate, & Vlpiani. Suntq; expensæ, quæ in hac detentione fiunt, refarciendæ quoq; à domino dato animalis. Et pro damno dato, electio domini animalis est, vel damnum reparare, vel dare animal pro noxa. Receptum quoq; est, vt testandi damni causa, quis possit hominem repertum in crimine, etiam retinere per viginti horas. Et ita probo posse retineri animal nocens, & recludi testationis causa, & vt damnum restituatur. Nec pugnat L. Quamus ad L. Aquil. in P. quæ dicit non licere includere. Etenim hoc verum est, si dominus damnum offerat, vel non licebit ei concludere, vt suum pecus faciat, vel domino interuertat. Hoc enim ad pascua principis solum pertinet, non priuatorum. Item non licere puro diutius animal includere, sine monitione domini, vt suum recipiat, si sciatur, cuius sit animal. Quod si quis ignoret, vtetur consilio Vlpiani, vt proponat palam libellum, se inuenisse tale animal in suo pradio, quod sit restitutus domino damnum soluenti. Quo inuento, & de damno cauenti, id restituere debet, vt aliàs fuit iudicatum. Cautione quippe recepta probare debet damnum testibus, vel per relationem, seu censuram expertorum, qui damna iudicant. Sic tuto ad petitionem condemnationis damni accedit. Alioquin enim deficiente in probatione damni capiente aduersarius rectè de occupatione illegitima, vt de furto, aduersarius eū conqueri posset. Inutile tamen hic non erit annotasse duos casus, in quibus in suo depascentia animalia pro damno non potest retinere, vel damnum repetere à domino eius: Primus in viatore, si necessitate compulsus equum in itinere, vel in viciniis pratis paut, puta equo deficiente ob penuriam alimentis, vel ob morbum, & necessitas faciet licitum, quod alioquin prohibitum. Alius casus notatur ab Alberico, vt dominus animalis non teneatur de damno ab eo dato, quando animal deper-

deperditum fuisset, sine domini culpa, & depopulatur aliena. Verum ego non subscribo, sed arbitror teneri damnum rescire, liberari tamen à pœna, quæ ultra damnum domino, imponitur fisco, vel domino rei læsæ addicenda: Neque enim æquum esset euasisse satutum, vel nutritum animal, cum alterius iactura, & ita ditari alterius malo dominum. Excipitur tamen alius casus à reparatione damni dati in prædijs alienis ab animalibus nostris, in illis seruitutem pascendi pecoris habeamus, quæ iustribuit impunè, & acquiritur interdum in rebus dominorum clientelarium ex cautione traditionis in emphyteosin, nominatim facta vel alio titulo, seu præscriptione longissimi temporis, quæ vicem legis obtineat, etiam sine titulo. Cum titulo tamen decem annorum possessione, vel quasi inter præsentem, & viginti inter absentes. Et contra dominum etiam directum, si modò ei tributum, seu census eo nomine præstantur, & ita iudicatum. Nam census eius præstatio arguit titulum, ut usufructum præstatio præcedentem obligationem. Quæ vera sunt quatenus modus concessus pascendi seruatur. Nam pascendi modi duo, viridis, inquam, pascui, & vacui. Viride pascuum est, quod tempore fructuum conceditur: Ut in pratis tempore, quo herbarum virent, in fœnumque crescunt. Et in sylvis tempore, quo glans est, ita vacuum, quod excisso fœno, & collectis glandibus tantum permixtum est. Pascua viuientia, & virentia intelliguntur in nemoribus & saltibus à die festi S. Michaelis, usque ad diem S. Andrea, quare hæc tempora inhihentur his, qui tantum vacuum habent pascuum. Ex consuetudine Biturigum pascua virentia inhihentur in pratis à die Annunciationis Deiparæ, qui est 25. Martij usque ad 29. Septembris. Quod & alibi seruatur. Marcus Cato in hæc verba ita scribit: *Qua lege pabulum hybernium vendere oporteat, quæ vendas, finis dicto. Pabulum fini accipito. Ex Kal. Septemb. prato sicco decedat, ubi pyrus florere ceperit, prato irriguo: ubi super, inferque vicinus permittet, tum decedito, vel diem certam utrique facito. Cetero pabulo Kal. Mart. cedis.* Et istis legibus uti licet pascuis etiam iure vicinitatis extra tempora prohibita, & dummodò prædia vicina non sint circumdata, quæ ita excipi videntur, & dummodò, tempore aliquo porci non immittantur, quia isti rostro radices herbarum exarant, & eruunt. Neque enim hoc modo, vel alio licet, etiamsi concessa sit pascendi facultas abuti rebus, seu nemoribus, seu pascuis: Alioquin abutentes priuantur iure, ut iudicatum fuit 3. Non. Iulij an. 130. teste Ioanne Lucio. Erant etiam Romæ pascua publica, ex quibus etiam vectigalia perueniebant ad ærarium publicum, vocabanturque agri illi scripturarij, in quibus ut pecora pascerentur, certum æserat: ita dicti quia publicanus scribendo conficit rationem, ut ait Sextus Pompeius. Et eorum qui pascua publica conducebant, ratio, scriptura vicebatur, ut ait Alconius Pedianus. Eratque lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum pecus agros publicos depascere. Ouidius Florales ludos olim curatos, & exhibitos tradit ex pecunia, quæ ex mulctatione eorum, qui pascua depascere, colligebatur. Refertque primum libera fuisse pascua, postea in publicum redacta aliqua, & inde vectigalia exhibita, his verbis:

Pascendi
duo modi.

Cap. 149.

Pascua pu-
blica.
Agri scri-
pturarij.

Lib. 5. Fab.
Ludi flori-
les.

Dixi Dea, respondi, ludorum quasi origo,

Vix bene desieram, retulisti illa mihi.

Cetera luxuria nondum instrumenta vigeant:

Aut pecus, aut latam diues habebat humum.

Hinc, hinc, est locuplex, hinc ipsa pecunia dista est,

Sed iam de vetito quisque parabat opes.

Venerat in morem populi, depascere saltus

Idque diu licuit, pascuaque nulla fuit.

Induce seruabat nullo sua publica vulgus,

Iamque in privato pascere inertis erat.

Plebs ad adiles perducta licentia, talis

Publicos, animus defuit ante viris.

Rem populus recipit, multam subiere nocentes

Vindictibus laudi publica cura fuit.

Multa data est ea parte mihi, magnoque fauore

Victores ludos instituire novos.

Parte locant clui, qui tunc erat arduarupes,

Vtile nunc iter est, publicumque vocant.

Scribit & Plinius: etiam nunc id, suo tempore in tabulis censorijs pascua dicuntur omnia, ex quibus populus redditus habet, quia hoc diu solum vectigal fuerat. Pascua vniuersitatis cuiusdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tantum communia sunt, qui eiusdem sunt municipij.

Li. 18. c. 3.

Si

cipij,

*Lex de fur
to ouium.*

*Lex de car-
ne venden-
da.*

Ouiū lotio.

cipij, vel quis ius alio modo quaesierint: sic enim fuisse communia in diuisionem agrorum, pas-
cendi causa, tradunt Agennius, Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen postea priuati sibi aliquan-
do usurparunt, & inuaserunt per potentiam data, & compascua à dominis directis, aliquando
colonis agrorum, & clientibus sensu libus sub censu certo annuo, certis legibus, & conditioni-
bus, quæ placuerunt in traditione. Hæc itaque omnia Petrus Gregorius. Legem diuinam, si
quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinq; boues pro boue, & qua-
tuor oues pro oue, restituet. Item aliâ: Si inuentū fuerit apud eum quod furatus est, viuens siue
bos, siue asinus, siue ouis, duplum restituet, explicauimus in historia bouis. Georgius Fabricius
Chemnicensis inter cætera antiquitatis monumenta de vendenda pecoris carne, hoc recitat ex
authoritate Turci Aproniani V. C. Præf. Urbis. Ratio docuit, vtilitate suadente, consuetudine
micandi submota, sub exagio potius pecora vendere, quàm digitis colludentibus tradere, vt ap-
penso pecore, capite, pedibus, & seuo lactente, & sub gulari lanio cedentibus, reliqua caro cum
interaneis proficiat venditori, sub conspectu publico, fide ponderis comprobata, vt quantum
caro occisi pecoris adpendat, & emptor norit, & venditor commodis omnibus, & præda damna-
ta, quam tribus, officium, cancellarius, & scriba de pecuarijs capere consueuerant. Quæ for-
ma interdicti, dispositionis sub gladij periculo perpetuò custodienda mandatur. Habemus insu-
per apud Macrobiū de ouium lotione: Festis diebus eas purgandæ lanæ gratia lauari non lice-
re; licere autem si curatione scabies ablunda sit, ideoque Virgilium non simpliciter festis diebus
oues *fluuio mersare concessum* scripisse, sed *fluuio salubri*, qua de re etiam supra diximus, vbi de
ouium salubritate tractauimus.

VSVS IN SACRIFICIIS Hebræorum.

Cap. 12.

*Agnus pa-
schalis qua-
lis.*

*Pascha non
fuisse festū
Et 4. de sa-
cro altaris
mysterio ca-
pit. 4.*

*Festū Azy-
morum.*

Exod. 12.

Cap. 13.

DE ritu immolandi, & comedendi agnum paschalem, legitur in Exodo in hæc verba:
Dixit quoque Dominus ad Moysen, & Aaron in terra Aegypti: Mensis iste vobis principium
mensium, primus erit in mensibus anni, loquimini ad vniuersum catum filiorum Israel,
& dicite eis, decima die mensis huius tollat unusquisque agnum per familiam, & domos suas, si autem
minor est numerus, vt sufficere possit ad vescendum agnum, essumet vicinum suum, qui coniunctus
est domui suæ, iuxta numerum animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absque
macula masculus, anniculus: Iuxta quem ritum tolletis, & hædum. Et seruabitis eum vsque ad deci-
mam quartam diem mensis huius, immolabitque illum vniuersa multitudo filiorum Israel. Vocauit
hunc ritum, vsum in sacrificijs, non autem in festis Hebræorum, siquidem phase, siue dies paschæ
non erat dies festus, vt dies azymorum, vt à vespere vsque ad vespem celebraretur, sed eius
tantum finis, hoc est, vesper agni immolando dicatus erat, & pascha vocabatur: Non fuisse
autem festum, clarissimè docet Innocentius Tertius his verbis. Dies autem festus paschalis erat
quinta decima luna secundum illud: & in quinta decima solemnitatem celebrabitis altissimo do-
minus Pascha cum Apostolis celebrauit: Quibus verbis, vt & in toto capite satis indicat, de
vespera, quam dies passionis secuta est, loqui se. Hoc idem sensit Toftatus quæst. 11. in capi-
tulo 9. Num. sed latius & apertius in secunda parte Defensorij cap. 8. Cuius etiam libenter
verba subscribam. Nunc autem sciendum est (inquit) quod dies quartus decimus mensis, quan-
tū esset pascha, tamen non erat dies festus, quia non vacabatur à laboribus, sed fiebat die illius
opera seruilia, sicut cæteris diebus: & nihil aliud erat, quod specialiter pertineret ad iustam diem,
nisi quod immolabatur agnus ante Solis occasum, & comedeatur. Festum autem Azymorum,
quod incipiebat die sequenti, & durabat septem diebus, habebat duos dies solennes, in quibus ces-
sabat ab omni opera seruili. Ideo dies quartus decimus poterat vocari pascha propter agnum pa-
schalem, sed non poterat propriè vocari festum. Dies autem quintus decimus poterat vocari dies
Azymorum, & etiam dies festus propter celebrationem eius. Idem præterea sacra scripturæ au-
thoritate confirmatur. Innocentius & Toftatus proferuntur illud Ioannis: Ante diem festum
paschæ, & cæ. Quo in loco vespera decimi quarti diei, qua agnus cædebatur, intelligitur,
cū dicitur: Ante diem festum paschæ: Ipsa enim pascha vocabatur, non dies festus paschæ,
at primis dies Azymorum, quia festus erat, iure dictus est dies festus paschæ. Si item
scri-

scripturæ verba obseruemus atque examinemus, inueniemus diem Azymorum solennem & festum, & solennitatem vocari: diem verò decimum quartum solennem non dici, nec festum, nec solennitatem, quoniam simpliciter non erat solennis, sed secundum extremam partem: Leuit. 23. Hæ sunt ergo feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis. Mensis primo quartadecima die mensis ad vesperam Phase domini est, & quintadecima die mensis huius solennitas Azymorum Domini est. Eodem modo loquitur capitulo 9. & 28. Numer. & Deut. 16. & alibi sæpe. Quod enim in allato Exodi loco scriptum est: *Habebitis autem hunc diem in monumentum & celebrabitis eum solennem Domino in generationibus cultu sempiterno*: aut de die Azymorum dictum est, aut cerè de Pascha cum illo cōiuncto, quasi vnus dies aut vna solennitas sit. Hoc sequentia verba declarant: *Septem diebus Azyma comedetis: In die primo non erit fermentum*: Cum enim Azyma ab ipsa vespera Paschæ incipiant, & continuo dies sequantur Azymorum, quæ pro eadem solennitate numerantur. Apud LXX. hoc manifestius est, qui vertunt. *Et erit dies hæc vobis in-memorabile, & celebrabitis eam festum Domino in generationes vestras legitimum sempiternum, celebrate eam septem dies*. Hoc etiam videbimus in iisdem locis nunquam Hebræis præcipi, vt in eo ab opere seruili ferientur, vt in primo atque vltimo die Azymorum & in alijs. Cui obseruationi si alteram adiungas, quam tradidit Iosephus his verbis: *Nullum autem festum ducitur absque holocausto & laborum vacatione, sed in omnibus omnino hæc duo lex obseruari iubet, perspicuum fiet diem hunc non fuisse festum*. Quod facile intelligetur ex Marco: *Et primo die Azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei Discipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi, vt manduces Pascha? Et mitti duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in ciuitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ baulans, &c.* Si enim dies festus esset, nec Apostoli parare possent, nec homo ille lagenam aquæ ferret in ciuitatem. Obseruandum denique in alijs diebus festis mentionem vesperæ non fieri, nisi in Pascha, quoniam totus dies profestus erat, eius tantum extremum sacrum erat, quia tunc agnus immolatur, quare Pascha non duas vespèras habebat, vt festi dies, sed eam quæ decimum quartum diem clauderat. Quod autem ad ipsam vocem pascha attinet, eam si propriè accipiamus, neq; agnum significat, neq; immolationem agni, sed transitum: quoniam autem in memoriâ huius transitus solennitas fiebat & agnus immolabatur, paulatim ipse agnus qui immolabatur, Pascha dictus est, vt à Luca: *Veni autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha*. Et iterum: *Vbi est diuersorium, vbi Pascha hæcum discipulis meis manducem?* Ipsa etiam solennitas Pascha dicitur, vt apud eundem: *Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha*. Nec tantum ipse dies immolationis agni, sed tota solennitas Azymorum illi adiuncta, vt in Actis: *Apposuit vt apprehenderet & Petrum: Erant autem dies Azymorum, Quem cum apprehendisset, misit in carcerem tradens quaternionibus militum custodiendum, volens post Pascha producere eum populo, id est, post dies Azymorum*. Quæ cum ita sint, nunc de sacrificij ritu, modoq; edendi Paschalæ agnum nobis agendum; in quo nō pauca nobis obseruanda veniunt, ac in primis ipsum tempus, hocq; mensis & diei: Ex Mose dictum est, decima primi mensis die iuberi quemq; tollere agnum, seruareq; vsque ad quartam decimā diem mensis eiusdem, immolareq; ad vesperam. Conuenit itaq; scire, quis sit primus ille mensis quidq; per vesperam intelligatur. Mensis primus apud Hebræos fuit duplex, quia & duplex erat annus, videlicet sacer vnus, alter vulgaris. Sacer initium habebat eo tēpore, quo ex Aegypto egressi sunt, & quo in fastis utebātur. Vularis erat, quo utebantur ad commercia, antequam egrediētur ex Aegypto, & postquam egressi sunt. Prior ipsis Nisan, Macedonibus Xanthicus dicebatur, vt testatur Iosephus, iniquiens: *Moses autem Nisan, qui est Xanthicus, mensem primum in suis fastis ordinauit, quod per hæc Hebræos ex Aegypto eduxisset*. Eundem etiam omnium, quæ ad rem diuinam pertinerent, exordium fecit: alioqui quod ad nundinationes rerum venalium reliquamque anni attinet, nihil de pristino ritu innouauit, &c. Sacri anni initij partem incidere plerumq; in Martium nostrum, partem in Aprilē periti aiunt; alterius initium Septembriem multi esse credunt, Hieronymus verò affirmat apud omnes Orientales primum mensem esse Octobrem: at vtrumq; verum est, nam pars eius incidit in Septembriē & pars in Octobrem, cum sint menses omnes lunares. Notandum enim, quod non idem erat mensium initium aut finis, apud Hebræos ac apud Romanos, siue apud nos. Menses namq; Hebræorum cum luna incipiebant, & cum eandem terminabantur, & dies primus lunæ idem erat & primus dies mensis. Habebat itaq; eorum annus duodecim menses lunares, & vnus mensis habebat triginta dies alter vigintinouem, quoniam luna vigintinouem diebus & duodecim horis conficit cursum suum, quæ horæ ne pereant, secundo quoq; mense computantur addito vno die, qui trigesimus est. Ita eorum annus habebat nisi 354. dies, de-luntq; ad rationem anni solaris vndecim dies, quare vt eum æqualem anno solari redderet,

Li. 3. Ant.
cap. 10.
Cap. 14.

Pascha
quid.
Cap. 22.
Cap. 12.

Tēpus im-
molandi a-
gnum pa-
schalem.
Mensis qui
apud He-
bræos pri-
mus.

Lib. 1. An-
tiq. cap. 4.

Cap. 4. in
Ezech.
Annus lu-
narum.

Lib. de tēp.
rat. ca. 43.

Leuit. 23.
Vespera
quid.

Cap. 16.

Cap. 5.

Lib. 3. 48.
tiq. c. 10.

nunc secundo, nunc tertio cuique anno septies intercalato intra decem & nouem annorum spatium anni lunares æquabantur solaribus. Super qua re inter alios consulendus est Beda. Ex quo intelligimus vni mēsi Hebræorum non respondere apud nos mensem alterum integrum, sed parrem vnius mensis cum parte alterius, & perspicuum erit ortus lunæ nouæ obseruanti, verbi gratia, primo eorum mensi, qui dicitur Nisan, respondet pars Martij & pars Aprilis, atq; ita in reliquis. Huius mensis initium est prima luna, quæ propinquior est æquinoctio verno, quod iuxta Tostatum fit decimoquarto die Mensis Martij, cum Sol ingreditur primum gradum arietis, & ideo nunquā potest mensis Nisan celerius incipere, quā primo die Martij, nec tardius, quā vigesimo octauo, aut vigesimo nono, æquinoctium ponamus in die decimo quarto Martij, vt ipse ponit, quia noua luna non potest ab æquinoctio distare plus quā quatuordecim diebus. Ex quo etiam sequitur, quando primus mensis Hebræorum incipit ante æquinoctium, maiorem eius partem incidere in Martium: quando autem incipit post æquinoctium, maiorem eius partem continere Aprilem. De sacro itaque isto anno, siue de primo sacri Hebræorum anni mense scriptura loquitur, cuius dies erat decimus quartus, siue decima quarta luna agnus paschalis sacrificabatur, non tamen quolibet diei tempore, sed duntaxat ad vespere: pro quo in Hebræo est ben habarbaïm, idest, inter duas vespere, quod similiter verterunt LXX. *בין הערבין*, idest, inter vespere, siue inter vespertina. Et Lyranus verba Exodi interpretans ait: *Vespera secundum Doctores Hebræos, prout hic accipitur, incipit à septima decima quartæ (idest, ab hora prima à meridie) quia ex tunc Sol incipit tendere ad occasum, & ab illa hora vsque ad principium noctis potest immolari Phœ secundum eos.* Idem Tostato & alijs placuit: ceterum huic sententiæ aduersum videtur illud Deuteronomij: *Immolabisque Phœ vespere ad Solis occasum, quando egressus es de Aegypto.* Egressus autem est nocte, sicut est in principio eiusdem capituli. *Quoniam in isto mense eduxit te Deus de Aegypto nocte.* Atqui in hoc loco non est in Hebræo, *inter vespere*, sed *vespere cum Sol occidit.* Et in verbis Exodi præcitat scriptum est: *Et edent carnes nocte illas assagne, & car.* Non ergo inter vespere, sed omnino vespere, aut ad Solis occasum immolabatur agnus. Vera autem est Hebræorum sententia, agnusque potuit immolari & comedi inter duas vespere, vt dictum est: Non enim omnes eadem hora poterant. Poterat etiam vespere ipsa immolari, vt docent verba quæ recitauimus ex Deuteronomio. Et in Iosue similiter legimus: *Et fecerunt Phœ decima quartæ die mensis ad vespere, habereb, idest, in vespere.* Sed hoc intelligitur, in occasu Solis, hoc est, antequam Stella oriretur, quæ vespere siue hesperus dicitur (quod tempus iam nox censetur) quoniam ab ortu stellæ incipiebat dies decimus quintus, & lex præcipiebat, vt die decimo quarto agnus immolaretur. Postquam tamen die decimo quarto immolatus erat, comedi poterat nocte, quæ iam ad decimum quintum pertinebat. Iam verò definiendum est, vtrā decimæ quartæ lunæ vespere agnus esset immolandus, priori ne, qua dies decimus quartus incipere putatur, an posteriori, quæ initio decimi quinti adiuncta erat. Quæ res nec facili, nec paucis potest explicari, quamuis enim posteriori immolari debere dixerimus, multa ad tuendam, & confirmandam veritatem dicenda sunt, quæ prætermitti nec debent, nec possunt. Id ergo dicimus, quod diximus, neq; enim ab ea re nobis decedendum est, quæ vetustissimorum quorumq; patrum, ac doctissimorum concors sententia est: Posteriori vespere, quæ diei decimi quarti finis erat, agnum lege immolari debuisse. Sunt tamen eorum verba diligenter attendenda, non enim diserte dicunt, vt nos, posteriori vespere, sed id alijs verbis significant, docentes huic vespere adiunctum initium esse quintæ decimæ lunæ, siue quinti decimi diei. Ita Hugo à Sancto Victore in annotationibus in Exodum interpretatus est: & Lyranus, & Tostatus quæst. 10. & 19. in idem caput, & in secunda parte defensorij cap. 7. & 8. & in 2. Paralipom. cap. 2. quæst. 15. & 16. & in Deuteronomio capitulo 16. quæst. 1. & Caietanus. Atque vt Bedam, Anselmum, Hieronymum, Ambrosium, aliosque omittam, ex quibus hoc idem facili colligitur, Iosephum grauem, ac domesticum testem citabo. Sed quæram prius, si priori vespere diei decimi quarti agnus immolabatur, cur lex dicat: *Nec remanebit ex eo quisquam, vsque mane,* hoc mane vtrum decimi quarti, an decimi quinti erit diei? planè decimi quarti, non enim finitur dies ille vsq; ad vespere sequentem. Si igitur dicat Iosephus, sequens mane esse decimi quinti, non erit dubiū eum sensisse agnum immolandum esse posteriori vespere, atq; ita omnes Iudæos facere. Verba Iosephi sunt: Mense autem Xanthico, qui nostris nisan vocatur, & annū exorditur luna quarta decima sole arietē obtinente, quandoquidem hoc mense ab Aegyptica seruitute liberati sumus, sacrificium, quod tunc exeuntes fecisse diximus, pascha nominatum, quotannis instaurare lege iubemur, celebramusq; id per sodalitia, nihil è victimis in sequentē diem relinquentes, quæ est quinta decima, & azymorum festiuitatis prima.

Quid

Quid dici potuit apertius? Nec verò græca aliter sunt interpretanda, quæ ita habent: Μὲν οὖν
 τὸν πέμπτον αὐτὸν ἡμέραν ἑορτάζοντες. Περὶ αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς τῆς παλαιᾶς ἡμέρας αὐ-
 τῶν ἡμερῶν. hoc est, Nihil eorum, quæ immolantur in posterum diem servato; Quintus autem, & de-
 cimus excipit diem paschæ, qui azymorum solempnitas est. Est enim sensus: Decimus quintus
 dies est, qui consequitur diem paschæ, idest, vesperam, qua immolatum est pascha. Alioqui
 cui dubium erat, decimam quartam diem excipi decima quinta? Sed cum dixisset, in poste-
 rum diem, neque quis fortè putaret esse decimum quartum, ut in alijs solemnitatibus, deci-
 mum quintum esse dixit. Quod si vim græci nominis inspiciamus, ἡμέραν ἑορτάζοντες, nihil mani-
 festius; est enim, si de diebus sermo sit, proximè insequens dies: fac igitur eos immolasse agnū
 prima vespera diei decimi quarti, ἡμέραν erit mane diei decimi quinti; docet autem esse mane
 decimi quinti, nam dies decimus quintus διαδοχῆς, idest, excipit continuè diem paschæ: Ea
 ergo, quam vocavit ἡμέραν, idest, postera, est quæ excipit diem paschæ; Nam dies posterus,
 siue superueniens, est idem, qui & excipiens, sed posterus dicitur, cum nondū venit, excipiens
 autem cum iam venit, nec potest diem præteritum excipere, nisi qui posterus erat. Cæterum
 scripturæ vsu vesper, aut vespera finis eius diei, cuius vespera dicitur, semper intelligatur, non-
 quam principium. Cum ergo dicit decima quarta die ad vesperam, finis decimi quarti diei
 sine dubio intelligitur. Si verò priori vespera decimæ quartæ diei agnus immolabatur, non
 poterat immolari inter duas vespervas, sicut in hebræo legitur; Nam dies à vespera incipit, &
 tempus illud inter duas vespervas interiectum non est decimi quarti diei, qui nondum incepit,
 sed decimi tertij. Aut igitur decimo tertio die immolabitur contra legis præceptum, aut si die
 decimo quarto immolandus est inter vespervas, necesse est, ut propè posteriorem vesperam im-
 moletur. Diceret contra quis, vespera erat initium diei, sicuti indicare videtur Moses, dum
 inquit; Factumque est vespere, & mane dies vnus. Si verò eruditus credendum est, res longè ali-
 ter se habet: siquidem diem à mane vsque ad alterum mane numerabant, ut docet Beda in eo
 volumine, quod de temporum ratione conscripsit, his verbis: Moses proprium diem ita descri-
 psit; Et factum est (inquiens) vespere, & factum est mane dies vnus. Quem Hebræi, & Chaldæi
 & Persæ sequentes iuxta primæ conditionis ordinem, diei cursum à mane ad mane deducunt,
 vmbra videlicet tempus luci supponentes; at contra Aegypti ab occasu ad occasum; Ro-
 mani à medio noctis ad medium; Vmbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies suos com-
 putare maluerunt, &c. Similiter exponit D. Basilii, & Ambrosii; Fauet itidem nobis He-
 bræorum consuetudo, qui nimirum eodem die, atque eodem tempore agnū immolabant.
 Illi autem ex Aegypto exituri posteriori decimi quarti diei vespera immolarunt, & decimo
 quinto exierunt; ut scriptura testatur. Exierunt (inquam) eo mane, quod proximè immolatio-
 nem agni consecutum est. Profecti de Ramesse (inquit ibidem scriptura) in mense primo in quinta
 decima die mensis primi altera die à Phasæ filij Israel in manu excelsa. Atque ubi nos habemus, alie-
 ra die à phasæ. LXX. verterunt τὴν ἑνδεκάτην τὴν παλαιάν, idest, ea die, quæ paschæ immolationem
 sequebatur. Sufficerent itaque quæ hucusque diximus, de tempore mensis diei, quo pascha
 siue agnū immolabatur, nisi prius Iosephus, cuius vtpotè Iudæorum præsulis autoritas
 hac in re magna est, declarandus occurreret. Hic enim manifestissimè nobis aduersatur, in-
 quiens; Illucescente verò quartadecima omnes ad exitum animanti sacrificabant, & sanguine domos
 lustrabant. Initio ergo decimi quarti, idest, priori vespera, non posteriori, ut nos diximus, a-
 gnū immolarunt Hebræi. Obseruandum itaque non hanc Iosephi sententiam esse, sed in in-
 terpretem referendam culpam, qui vel imprudenter, vel vitiato codice vsus pro ἡμέραν, quod
 præteriti significationem habet, ἡμέραν, quod præsentis temporis est, legit; quare verten-
 dum ipsi erat; Postquam accessit dies decimus quartus, omnes sacrificabant, tempore scilicet, quod illis
 præscriptum fuerat, idest, posteriori vespera, sicuti ipsemet aliàs innuit Iosephus, cum sequen-
 tem lucem à vespera immolationis agni decimum quintum diem esse, nihilque ex agno in-
 eam relinqui licere dixit, quod falsum esset, nisi posteriori vespera agnus mactaretur; eunq;
 de prima agni immolatione scripserit, in hoc ipso loco, quem nobis obiecit; Et per alia cana
 reliquias carnum exuerunt tanquam exituri: quod perinde est, ac si diceret: Non seruauerunt eas
 in lucem sequentem, antequam exituri erant, quis non videat eum palam dicere, posteriori
 vespera mactatum esse Pascha. Perseueremus itaq; in nostra sententia, & pro epilogo eorum,
 quæ fortassis prolixius quam oportuit, diximus, Bedæ viri grauissimi verba, quibus illi albus
 additur calculus, recitemus; Vna quippe dies Pascha, idest, transitus est quarta decima, videlicet
 primi mensis, in qua vespere agnus immolari iussus est, & mox sequenti nocte transiit eo minus
 Aegyptiorum primogenita percussus, & signatus agni sanguine domos filiorum Israel liberans.

Genes. 1.
Vespera an
initium diei.

Varia die.
rui initia.

Homil. 2.
in Hex.
Li. 1. Hex.
cap. 10.
Numer.
33.

2. Antiq. 3.

3. Antiq.
10.

Lib. de tēp.
rat. c. 61.

Cur decimo die tolli & decimoquartum seruari iubetur.
Sequentes verò dies septem, id est, à decimoquinto usque ad vigesimum primum mensis eiusdem, Azymorum propriè vocantur. Quod modò agnum Dominus Deus decimo die tolli, id est, apparare iusserit, ut decimoquarto immolaretur, illius tantum temporis præceptum fuisse aiunt, quo Iudæi exituri erant de Ægypto, non ut postea fieret, ut docet Tostatus, quoniam cum sæpe de agni immolatione verba fiant in lege, nusquam hoc præcipitur, nusquam hoc in alia immolatione factum legimus in sacris literis: Tunc autem fieri oportuit, quia cum Hebræi petaturi essent vasa aurea & argentea ab Ægyptijs, & paraturi, quæ erant ad tam longum iter necessaria, & tanta cum festinatione exituri, non possunt agnos habere, cum faciendâ erat immolatio, præsertim cum iam multi essent quærendi, & quidem anniculi, & sine macula. Et cum dicit: *Tollat unusquisque*, de dominis mediocrium familiarium loquitur inquit Franciscus Ribera, pauperioris enim ditioribus adiungebantur, sicut ait: *Si autem minor est numerus, ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum, qui coniunctus est domui eius.* Vbi LXX. ut ait Augustinus: Si pauci sunt in domo, ita ut non sint idonei ad ovem consumendam, assumet secum vicinum proximum suum, hoc est, ipsa domus assumet vicinum. Singularem pro plurali posuit, non enim vnum, sed quot sufficiunt, intelligit. Si verò domus erat magna, cui agnus vnus sufficere non posse videretur, non debebat tollere duos agnos, ut asserit Tostatus, quoniam lex ait: *Tollat unusquisque agnum per familias, & domos suas.* Atque ideo paruas familias maioribus adiungi voluit, idque lex præcipit: de maioribus autem nihil dixit, quia idem de illis, atque de mediocribus intelligi voluit. Nec refert (quod obijci poterat) non posse agnum tot hominibus sufficere, neque enim ad satietatem comedere oportebat, sed satis erat parum ex illo sumere, cum postea carnare solerent, ut factum videmus, Iob. 13. Si autem quis agnum habere non poterat, licebat pro eo hœdum accipere, modo & masculus esset, & sine macula, atque anniculus: Propterea dixit: *Iuxta quem ritum accipietis & hœdum.* Nec licebat vllum aliud animal immolari pro agno, ut ibidem docet Tostatus. Quare quod in Deuteronomio scriptum est. *Immolabisque phase domino tuo de ovibus, & de bobus:* non de phase propriè dicto intelligendum est; sed de hostijs pacificis, quas in diebus Azymorum quotidie immolabant, ut est in capitulo 29. Numeror. Ita etiam Tostatus, & Lyranus sentiunt. Etenim ut agnus, ita etiam cæteræ victimæ illius solemnitatis appellabantur Phase. Ex quo locus perdifficilis intelligitur Ioan. 18. *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha,* id est, victimas illas Azymorum, quas nisi mundi, edere non poterant: nam agnum superiore nocte manducaverant. Cæterum cum legis sint verba: *Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum, & cat. Iuxta quem ritum tolletis & hœdum, & servabitis usque ad decimam quartam diem &c.* Nonnulli, ut ait Tostatus, duas immolationes esse arbitrati sunt, vnam ex agno die decima, alteram hœdi decimaquarta: quorum opinionem refutat, primò si agnus decima die immolaretur, frustra id fieret, cum is in vespéra decimaquartæ, hoc est eius diei qua Hebræis ex Ægypto erat exeundum, edi præcipiuntur: secundò quia Dominus Deus agnum edendi decima die nullo recitat ritum. Tertiò quia vsus aliter etiam docet, quod patet ex 23. Leuit. ubi ponitur catalogus feriarum, id est, omnium festorum: *Hæ sunt feriæ Domini, quas celebrare debetis mense primo quartodecimo die mensis ad vespèrum Phase Domini est, & quintodecimo mensis huius solemnitas Azymorum.* Quartò quia immolatio ista vocatur Phase, id est, transitus, nam ex asperzione istius noctis ad vtrumque postem & in superliminari, quæ fiebat decimaquarta die ad vespèram, angelus Hebræorum ædes ab Ægyptiacis distinguebat, ideoq; si aliqua fiebat victima die decima, ea neutiquam Phase nuncupari poterat. Quintò quia legislator ait: *Ita tollentes animal per familias vestras, & immolate Phase.* Sextò quia litera Hebraica id clarissimè docet, iubens ut id animal de arietibus aut capris tollatur. Cum verò dicitur *& servabitis eum usque ad decimaquartam diem:* hoc refertur æquè ad hœdum ac ad agnum; quia vterq; die decima tolli debebat & decimaquarta immolari, ut ex huius vel illius sanguinis asperzione id quod dictum est, angelus intelligeret. Similiter cum additur, *immolabit eum vniversa multitudo filiorum Israel,* id quoq; refertur ad vtrumq; sed non intelligitur, quod vniversa multitudo immolaret vnum siue agnum, siue hœdum, sed quod quilibet de multitudine, dummodo domus illa sufficeret ad eum absumentum, ut supra dictum est. Lyranus ideo agnum potius quam quodlibet aliud animal in Phase sacrificatum fuisse arbitratur, quoniam Ægyptij Iovem colebant figura arietis; ne scilicet Hebræi agnum quid numinis possidere arbitrarentur, ideo occidere eum à Deo iustos. Quam quoq; sententiam Tostatus refutat, cum quòd Iovem Hammonem non specie agni, sed arietis colerent, quem tamen Deus ab hoc sacrificio exclusit dum anniculum agnum tolli iusserit, tàm quia si Deus ad istiusmodi idolatriam respexisset, taurum, aut bovem, potius quam

Lib. 5. de fest. Heb. 63.

Cap. 16.

In cap. 16. Deuter.

Cur agnus potius quàm aliud animal.

eo usque mare. Si quid residuum fuerit, igni comburentis. Sic autem comedetis illum: Rents vestros accingetis, & calcamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & concedetis festinanter: Est enim phasē, id est transitus domini. Iubet autem altissimus sumi de sanguine agni, & poni supra utramque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedeatur, id est, Hebræorum, quia ut subinde addit, pro signo sit ibi Hebræos, non Aegyptios habitare: inquit itaque. Et transibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine usque ad pecus, & in cunctis Dijs Aegypti faciam iudicia ergo Dominus. Erit etiam sanguis vobis in signum, in adibus, in quibus eritis, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in nobis plaga disperdens, quando percussero terram Aegypti. Monet Caietanus, non liniri debuisse sanguine

Carnes assae esse debuerint.

Panes azymi quando comederentur.

L. 2. Antig. cap. 2.

postes, & superum limen aolae, in qua comedeatur agnus, sed postes, & superum limen externae portae domus, in qua comedeatur agnus, quoniam alias non fuisset signum visibile exterminatori transeunti per vicos ad occidendum primogenitos in domibus non signatis sanguine agni, quod tamen fuisse scriptura docet. Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus &c. Carnes assae comedeantur, quia citius ita parabantur ad cibum; quam si elixarentur, & plus nutriebant: Vtrumque autem festinantibus, & iter facturis conueniebat. Panes azymi comedeantur tam decimo quarto die cum agnus comedeatur, quam septem diebus sequentibus, qui vocabantur azymorum, vnde intelligitur reuera fuisse octo dies azymorum, id quod etiam testatur Iosephus septē videlicet qui pertinent ad solennitatem azymorum, quae incipiebat decimo quinto die usque ad diem vigesimum primum, & diem paschae, qui erat, decimus quartus, non enim agnus comedi poterat nisi cum pane azymo, quare recte etiam dies paschae dicitur primus dies azymorum Matth. 26. & Marc. 14. qui ait: Et primo die azymorum, quando pascha immolabant &c. Et Luc. cap. 22. Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Quod verò apud nos est, cum lactucis agrestibus, in Hebraeo est, al merorim, id est, cum amaritudinibus, ut recentiores interpretantur. Quamobrem volunt hoc esse de omnibus herbis amaris, & acerbis, & aspero succo madentibus intelligendum. Cui sensui fauet, & Chaldaica, ut vitat author catenae, habens, cum amaris herbis. lxx. quoque non vertunt lactucas, quae Graecè appellantur *βίσιδα* siue *βίσιδα* an, sed quemadmodum habent Hebraica, *עמר עמר*, hoc est, cum amaritudinibus, siue sub acerbis herbis. Idem sentit Lyranus: In Hebraeo (inquit) habetur, cum amaritudinibus, & per hoc intelliguntur herba amara in differenter, nec plus fuit praeceptum de lactucis, quam alijs herbis, ut dicunt Hebraei. Quam opinionem improbat Ribera, quoniam si lex tantum diceret, cum amaritudinibus, similiter quibus aliud amarum, etiam si herba non esset, accipi poterat: quod non videtur consonum rationi. Nam non videtur æquum, ut cum cetera omnia minutissimè præscribat, hac tantum in re suum Iuda is iudicium relinqueret, ut vel quibus aliud, vel hanc, vel illam herbam adhiberent, sed eundem ab omnibus ritum observari oportuit. Et quamvis hoc nomine amaritudines etiam significentur, ut Thren. 3. Replevit me amaritudinibus: contendit commune hoc vocabulum usu Hebræorum ad herbam quandam amaram accommodatum esse, id est, ad lactucam sylvestrem, & ita Mosem accepisse, ne cuius pro arbitrio in re tanta hanc, vel illam acciperet. Confirmat autem etiam opinionem suam Ribera ex versione lxx. qui, ut est dictum, reddiderunt

Lactuca agrestis.

9. Hist. 6.

L. 19. 8.

Pieris quid sit.

L. 2. 166.

lib. 7. Hist. cap. 11.

lib. 21. 7.

Amarago.

βίσιδα quoniam *βίσιδα* Theodorus Gaza, vir linguae Graecae, id est, suae peritissimus, lactucam agrestem vertit in Aristotele. Eodem etiam modo lxx. verterunt Numer. 9. ubi nos etiam habemus: Cum azymis, & lactucis agrestibus comedent illud. Caterum videndum esset, num ea Theodori versio sit approbanda, nam etsi Plinius de lactucæ generibus agens dicat: *Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellare puerida*, & Dioscorides etiam scribat lactucam agrestem esse *βίσιδα* an *βίσιδα*: huic tamen *βίσιδα* cichorii siue intubi genus est, & Theophrastus *βίσιδα* inter *βίσιδα* enumerat: vnde & Plinius ait: *Amara aphae, quae & pieris nominatur, & ipsa toto anno floret: nomen ei amaritudo imposuit.* Quo loco Theodorus *βίσιδα* reddidit amaraginem, qui apud Aristotelem reddiderat lactucam agrestem. Quare ni fallor, & quæ sylvestre cichorium cum agno comedi poterat: id est vulgare nostrum cichorium, ubique obuium floribus caeruleis, vulgo radiechio nuncupatum cum sit lactuca agrestis Ruellio ea, quæ vulgò in officinis dicitur Eodiua, recentioribus quibusdam endivia sylvestris, & scariola vulgò. Leuinus Lemnius in eo opere, in quo herbarum, atq; arborum, quæ in sacris biblijs passim obuiæ occurrunt, & omnia & vsum non inuenisse explicat, eiusdem quidem ferme est sententia, sed quia ideo vulgaris endivia, quæ ipsi quoque est vera, at genuina lactuca sylvestris vsum improbet, quia adulta nimiam acquirit amaritudinem, nec probò, nec probare debeo, cum quia summa ibi amaritudo requiritur, tum quia adulta cum paschalis agno sumi tempus anni, quod erat decima quarta Aprilis, non permittit, quia tunc omnes tenerimæ sunt herbae.

Iemij de lactuca sylvestris.

herbæ. Ad hæc lactuca illa cum agno condimenti vice, ut ipse credit, non elixabatur; assus enim comedebatur, & elixum lex ipsa vetabat, ut ex superioribus constat. Sed verba eius asferam. Cum itaque esse dixisset, qui hoc loco lactucæ nomine, seridis species designari credunt, & intyba, id est, cichoreum, & quæ corrupta voce scariola dicitur, mox ait: Cæterum lactucam illam sylvestrem, quæ endiuivæ nomine insignita est, in edendi agni paschalis usum adhibere velut condimenti loco, non facile mihi persuadere possum, cum ob insignem, vrentemque amaritudinem, quæ linguam vellicat, non sit esculenta, nisi cum primum emergit, nec adhuc spinis in dorso, partemque averfa armata sit: Vincit enim endiuia vulgaris, quæ germana dici novellam, ac teneram in usum medicamenti adhibent, non adultam, quæ aculeata est, ac spinulis horret, tum vetustate amarescit. Intybi verò species cocto, elixoque; agniculo condimenti vice adhibitam prorsus crediderim, nempe cichoreum, & scariolam, ex quorum non solum folijs, sed radicibus etiam acetaria conficere Belgæ didicere. Deinde dicit lex. *Non comedatis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni.* Rationem reddit Toftatus: Quia cibus (inquit) crudus indigestibilis est: additque non hoc ideo dici, quasi alias Hebræi crudum voluissent deuorare, sed dici ex superabundantia, cum omnia voluerit Deus explicare, tam illa, de quibus posset esse error, quam illa, in quibus non posset errari. Lyranus verò aliam assignat rationem, videlicet illud fuisse vetitum in detestatione idolatriæ, quia aliqui idolatriæ fieri potest (inquit Toftatus) quod id Lyranus à quopiam Hebræo intellexerit, nam alioqui, id diligenter apud veteres, nominatim apud Ovidium in Fastis, reperire mihi non licuit. *Nec coctum aqua.* Duplici ratione, ut idem Toftatus ait, primò, quia carnes expeditius assantur, quam coquuntur; omnia autem ista, quæ fiebant, quandam portendebant velocitatem executionis de Aegypto: Secundò quia carnes elixatæ resoluuntur ex humiditate, aqua scilicet subintrare, & calore aperiente porositates, quo modo, propter ténertudinem, etsi facilius ventriculo obediunt, minus tamen nutriunt, ideoque magnos labores exercituri minus conueniebant. Cæterum cum hisce pugnare videtur, quod dictum est Deuteron. 16. *Immolabis phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Aegypto, & coques, & comedes in loco quem elegerit dominus Deus tuus.* Idem Toftatus locum utrumque concilians ait verbum hebraicum significare assare, & coquere, nec posse ambiguitatem tolli, nisi ex adiuncto: ac propterea tam in nostra translatione, quam in hebræo, non dici, ut nihil coctum comedatur, sed, ut nihil coctum aqua: Ambiguitas enim vocabuli, causa fuit, ut adderetur aqua, qua aliter rectè intelligi non posset utrum assum diceret, an coctum. Sententiam eius veram esse asserit Ribera, quia basal significat id facere, quo cibus aptus fit, ut edatur, siue assatio sit, siue decoctio, siue maturatio in fructibus. Confirmare hoc nostram translationem, 2. Paralip. 25. *Et assauerunt phase super ignem sicut in lege scriptum est.* Similiter verterunt septuaginta, cum sit in hebræo hoc ipsum verbum quod coquere, & assare significat. Sequitur, *Caput cum pedibus eius, & intestinus vorabitur.* Quo loco, ut testatur Caietanus, superfluit, *vorabitur*, non enim id est in hebræo, nec apud Septuaginta, sed Hieronymus perspicuitatis causa addidit: pendet igitur ex præcedentibus: *non comedatis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni, caput cum pedibus eius, & intestinis*, id est, ne pedes abscindatis aut caput, ut fieri solet, aut aliquam eorum partem projiciatis, aut aliter hæc ad escam parietis, sed assa similiter igni comedere. Intestina autem educebantur, & abluta ipsi agno imponebantur, ut simul torrerentur, & cum reliquo corpore comederentur. Author catenæ ait hebraicè esse cherahaf, id est, cum cruribus eius, sed idem esse. Monet etiam, intestina intelligi præter fel, & ilea facies continentia, quæ sint abijcenda, significare enim per partes totum, immundam scilicet extorum partem, & esui aptam. Toftatus tradit ideo etiam intestina, & pedes addi, quia istiusmodi victima solius erat domini Dei, ideoque nihil, cum omnia eius essent sacra perire debebat, ut patet ex cap. 9. Numeror. ubi dicitur: *Si quis autem mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit phase, exterminabitur anima illa de populo suo, quia sacrificium domino non obtulit tempore suo.* In alijs verò carnibus, quas Hebræi comedebant, non requirebatur, ut essent munda, ut constat ex 12. Deuteron. distinguunturque in hoc escus agni paschalis ab alijs carnibus, quia sicut ad carnes aliorum sacrificiorum, sic etiam in escu agni paschalis requirebatur munditia: habemus enim Levitic. 7. *Qui fuerit immundus, vescetur ex ea: anima polluta quæ edet de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est domino, peribit de populo suo, &c.* Sic requirebatur munditia in comedentibus phase, ut patet ex allato Numeror. loco, ubi insuper immundi coque si sunt, quare non comedebatur phase sicut terenti, alij, mandatque Deus, quod nullus immundus comedat phase, sed id faciat in mente secundo, quan-

Agnus cur coctus edidatur.

Carnes assantur præcipue.

Quid per intestinum intelligant.

Immundi phase comedere non poterant.

quando iam mundus fuerit Distinguitur præterea esus agni (paschalis) ab alijs carnibus; quia cæteris carnibus vesci licebat in qualibet vrbe filiorum Israel, vt habetur Deuteron. 12. Comedere autem, & immolare phasē non licebat in qualibet vrbe, sed solum in loco, vbi esset tabernaculum domini, & arca, vt dicitur 17. Deuter. *Non poteris immolare phasē in qualibet urbium taurum, quas dominus Deus tuus daturus est tibi, sed in loco, quem elegerit dominus Deus tuus, vt habet nomen eius ibi immolabis phasē;* Et in hoc etiam phasē æquiparatur alijs sacrificijs, quia & ipsa non poterant in omni loco offerri, sed solum in loco tabernaculi, vt patet Levit. 17. & Deuteron. 12. Hoc autem inter victimas pacificorum, & agni paschalis, etsi utræque ad eodem populares pertinebant, intererat, quod de victima pacificorum etiam sequenti die comedi licebat, de agno verò immolato, nequaquam, sed vespera tantum diei decimi quinti sequentis; & ratio est, quia agni immolatio erat ex præcepto; oblatio verò victimarum pacificarum, erat ex voluntate sola, & votiva; In his itaque quæ ad necessitatem pertinent, vel quæ sunt ex necessitate, strictior regula ponitur, quàm in his, quæ solum voluntaria sunt. Immolatio autem agni paschalis non solum non erat spontanea, nec votiva, sed sub magna præcepti obligatione, vt si quis observare negligeret, mereretur mortem, quia dicitur, quod peribit de populo suo, vt habetur Numeror. cap. 9. De reliquo verò continuo ait lex: *Nec remanebit ex eo quicquam usque mane; si quid residuum fuerit, igni comburetis.* Posteriori huic præcepto; *si quid residuum fuerit, addendum esset ex hebræo, vt ait author catenæ, had baker, id est, usque mane.* Sed consulto verborum repetitione prudens vitavit interpretes, cum necessariò subaudiretur, fiebat autem hoc etiam in quibusdam alijs sacrificijs; Nam & Levitic. 7. habemus: *Cutis carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eo quicquam usque mane.* Est autem sensus, ossa, & nervos, & carnem illis inhaerentem continuo igne consumite, nec referentur in diem sequentem. Si verò, casualiquo, in diem sequentem reservata fuerint, sine mora comburantur. Ruperus idcirco, inquit, secundum literam debet intelligi, quia videlicet qui comedit hoc sacrum mane, Hebræus nullus erit, media nocte cogentibus exire Aegyptijs. Fuere teste Tostato, qui dicerent ossa agni immolati, quæ non comeduntur, quia non franguntur, comburi debere, sed id falsum esse ait, quia in litera dicitur, *si quid residuum fuerit, si enim voluisset de ossibus privatim intelligi, non perfuisset sub dubitationem, quia certum est, ossa propter duriciem esui esse inepta:* Rationem itaque, cur nihil de sacrificio aliquo superesse debebat, esse, quia carnes sacrificiorum erant sacræ: De sacris autem cum ne homini quidem non circumciso dare licebat, tantum abest vt concederetur canibus, aut alijs animantibus; igne vtebantur, quia & sic Deus honorabatur, quia holocaustum fiebat de illis carnibus. Sic autem comeditis illum; *renes vestros accingitis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comeditis festinantes, est enim phasē, id est, transitus domini.* Hæc omnia festinationem indicant, quoniam tunc profecturi erant ex Aegypto, & in memoriam huius festinationis omnia eodem modo fiebant, renes accingunt, qui properare volunt, ne laxis, & demissis vestibus impediuntur; Calceamenta in pedibus habere iubentur, quoniam in canis sine calceamentis discumbent, ne thorum stragula polluerentur. Baculi etiam sunt iter facientium. Vnde autem nonnulli dixerint illos stantes comedere agnum solitos esse, nescio. Dixit id quidem (vt apparet) Philo in libello de sacrificijs Abelis, & Caini, in medio ferè; sed si id verè sensit, ne ille erravit: nam neque ex Græco id colligi patet. In eo verò quod ait: *Est enim Phasē domini;* causam primam huius festinationis indicat, quæ fuit imitatio velocitatis angeli percutientis Aegyptios, & transeuntis Hebræos. His autem solis, neuiquam alienigenis, nisi prius circumciderentur, edere paschalem agnum licuisse, ipse quoque legislator ait his verbis: *Hæc est religio Phasē: Omnis alienigena nec comedet ex eo: Omnis autem servus enipitius circumcideretur, & sic comedet. Advena, & mercenarius non comedent ex eo.* Mercenarium autem intelligit alienigenam, qui mercedis & lucri causa assidue inter Hebræos versabatur. Et paulo post: *Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phasē domini, circumcidatur prius omne masculinum eius, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terra.* Accedo modò ad alia sacrificia, in quibus vitus erat huius etiam pecoris. Dixi autem in historia præcedenti de boue, tria fuisse sacrificia apud Hebræos sacrificiorum genera, holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificium pro peccato; In holocausto secundum animalium genus fuisse ex pecoribus, sicut enim ait legislator: *Quod si de pecoribus oblatio est, de ovibus, sine capris in holocaustum: masculinum atque maculatum offeret, immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem, coram domino. Sanguinem illius fundent super altare silarum per circuitum, dividentque membra, caput, & omnia, quæ adhaerent iccori, & imponent super ligna, quibus subijciendus est ignis. Intestina verò, & pedes lavabunt aqua: Et oblata omnia acclebit Sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suavissimum domino.* In-

Quomodo
differat a-
gni pascha-
lis oblatio à
victimis
pacificis,

Cur de sa-
crificijs ni-
hil superes-
se debuerit.
Comedendi
modus,

Quibus
edere con-
cessum,

Sacrificio-
rum genera.

Holocau-
stum.

qui-

quibus ea tantum adnotemus, quæ à priori holocausto, in quo sacrificabatur vitulus, differunt. In primis agnum, & hædum anniculos esse oportebat, cum vitulum grandiore etiam macta-
 re liceret, ut testatur Iosephus. Legitur & in nonnullis codicibus, *agnum masculum anniculum,*
& absque macula offeret, cum in hebræo, & in translatione Septuaginta, & in Chaldaica pa-
 raphrasi hoc tantum sit, quod posuimus, *masculum absque macula offeret*. Anniculus autem
 intelligitur, sicut etiam supra diximus, qui annum non excesserit, licet totum minimè expleue-
 rit. Illud etiam peculiare huius holocausti, immolari ad latus altaris aquilonare, non super al-
 tare, sed iuxta, cauum enim erat altare, nec eiusmodi, ut super illud animalia immolarentur.
 Cur autem ad latus aquilonare, dicitur in mystica significatione, sunt enim permulta in his,
 quæ significationis tantum causa præcepta sunt. Poterat, & hostia pacifica ex ouibus offerri,
 atque etiam ex capris, eodem prorsus ritu, quo cum erat ex bobus, nisi quod cum erat ex ou-
 bus, & offerebatur agnus, cauda etiam tota incendebatur domino. Porro sacrificium pro pec-
 cato non semper eodem modo fieri solere, in boue etiam dictum est, sed variari personis, & ho-
 stiarum genere, & causis offerendi; Personis, quia aut pro peccato pontificis offerri, aut pro pec-
 cato populi, aut principis, aut plebei hominis. Hostiarum genere, quia aut vitulum, aut hircum,
 aut capram, aut vaccam, aut agnam. Causis offerendi, quia aliter offerebant, qui per ignoran-
 tiam peccabant, aliter qui scientes, & volentes. De omnibus sigillatim diximus, hic tamen pri-
 uatim dicturi, quæ peculiariter ad huius pecori historiam pertinent. De peccato itaque plebei
 per ignorantiam dico ex 4. Leuit. Plebeius homo, qui more scripturæ vocatur de populo terræ,
 offerre iubetur capram, aut etiam ouem. Fit autem sacrificium eodem ritu, quo cum offertur:
 hircus pro peccato principis. Princeps autem per ignorantiam peccans offerens domino ho-
 stiam hircum &c. ponere iubebatur manum super caput eius, cumque immolauerat eum, ubi
 mactari solet, holocaustum coram domino, quia pro peccato erat, Sacerdos tingere iubebatur
 digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundens
 ad basin eius. Adipem verò adolebat supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet, rogabatque
 pro eo Sacerdos, & pro peccato eius, & admittebatur ei. Plebeium autem hic vocant quemlibet
 de populo, qui princeps non sit. Et quia minus digna persona est, quàm principis, minorem
 etiam victimam offert, nec marem, sed feminam; huic enim femina conuenit, sicut mas magi-
 stratus, ut ait Philo in libello de victimis: Minus quippe virilitatis, ut ita dicam, sapientiæque
 habet priuatus homo, quàm princeps. Si quis caeremonias sacrorum per ignorantiam viola-
 rat, ut si oleo sacræ vñctionis, aut thymamare Deo dicato vteretur, aut ederet sacros cibos,
 quos solis Sacerdotibus edere licebat, arietem offerre iubebatur, Leuit. 5. propter cultum Deo,
 rebusque sacris debitum. *Iam verò anima, si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnā ex his,*
qua domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offerre iubetur arietem
immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram æstimationemque peccati, qui orabat pro illo
quod nesciens fecerat, dimittebatur illi, quia per errorem deliquit in domino. Item anima qua
peccauerit, & contempto Domino negauerit proximo suo depositum &c. & quodlibet aliud ex plu-
ribus fecerit, in quibus solent peccare homines. Pro peccato suo offeret arietem immaculatum de
grege, & dabit eum sacerdoti iuxta mensuram, æstimationemque delicti, qui rogabit pro eo coram
domino, & dimittetur illi pro singulis, qua faciendo peccauit. Arietem immaculatum de grege, id
est tenerum, & optimum, iuxta mensuram æstimationemque delicti. Ita hoc intelligendum est,
ut pro maiori peccato melior, & preciosior aries offeratur, vilior & deterior pro minori, ut iu-
dicauerit Sacerdos: Sic interpretatur Ribera: Sed Tostatus, mauult arietem hic exigi emptum
duobus siclis, quoniam paulo ante dixit de eo, qui per errorem in caeremonias peccauerit: Of-
feret pro dilecto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis. Quare cum
nunc ait: Iuxta mensuram, æstimationemque delicti, ipse ita interpretatur: Tantus erit valor istius
arietis, qui offertur, quanta æstimatio, vel mensura posita in arietē pro peccato, id est, duorum
siclorum. At non animaduertit, inquit Ribera, ubi precium duorum siclorum constituitur, non
addi iuxta mensuram æstimationemque delicti, quia iam certum precium definiebatur: ubi verò
dicat: Iuxta mensuram æstimationemque delicti, non constitui precium duorum siclorum: ubi verò
niam constitui non poterat, cum precium arietis immolandi, arbitrio Sacerdotis relinqueret-
ur. Verba ergo ipsa Tostati expositionem refutant, quomodo enim erit aries iuxta mensuram,
æstimationemque delicti, si eiusdem precij sit, qui pro peccatis omnibus offertur. Itaque haud
obscurè hic vñbram, & figuram confessionis nostræ videmus, quando quidem & de occultis
peccatis hic agitur, ut apertè docuit Iosephus, dicens; Qui autem sciens peccauit, nemine conscio,
arietem offeret, lege ita iubente &c. Et is qui peccaret, iubetur adire Sacerdotem, & peccatum
illi detegere, ut pro eius arbitrio aries eligatur, & ipso pro peccatore orget. Est verò explicatu di-
gnissi-

3. antiq.

Agnus an-
niculus.Hostia pa-
cifica.Peccatum
plebis per
ignorantiā.
Peccatum
principis
per ignorā-
tiam, & e-
ius holocau-
stum.Peccatum
per ignorā-
tiam.De peccato
sine ignorā-
tia commissæ.4. de sacri-
ficij sc. 6.Confessionis
sacramen-
talis typus.
3. antiq. ca-
pit. 10.

*Victima
diuersitas
pro magni-
tudine.*

*Sacrificiū
iugi.*

*Consecra-
tionis Sa-
cerdotum
ritus.*

*Pecorum
esus in
consecra-
tione Sacer-
dotis.*

gnissimum, cū in peccatis per ignorantiam admissis pontificis, & totius populi, principumque meminerit, in ijs autem, quæ consuleo admittuntur, vnam omnibus legem statuerit, & sine vilo delectu de omnibus dixerit: *Anima quæ peccauerit, & contempto domino, &c.* Nec maiorem hostiā à pontifice, aut à toto populo, aut à principe offerri iubeat, quā à plebeio homine, cū fecus in peccatis ex ignorantia statuerit. Deinde cū constet, grauiora esse peccata, quæ scientes facimus, quā quæ per ignorantiam fiunt, cur in his vitulum offerri præcepit maiorem hostiam, & meliorem, in illis verò arietem? Mihi quidem, inquit Ribera, videtur Moyses in peccatis, quæ homines scientes admittunt, non meminisse pontificis, aut principis, aut populi totius, vt doceret hos quidem inscientes peccare posse, vt homines; à scientibus verò longissimè abesse debere omne peccatum. Maiores autem, ac preciosiores victimas offerre iuebantur, qui scientes peccant, quā qui inscientes, quoniam homo de populo terræ per ignorantiam peccans, capram offert, aut ouem; si prudens, & sciens peccet, offert arietem; pontifexque aut princeps, aut totius populus, si sciens peccet, quasi quispiam de media plebe, iudicatur. Magnum autem est totius populi peccatum, ideoque magna etiam hostia indiget, vitulo scilicet, estque eadem de peccato principis interpretatio, minor tamen in illo hostia offertur, quia minus est peccatum principis, quā totius populi: Offertur autem pro maiori eius peccato aries, qui preciosior est capra, & oue. At qui ouem, aut arietem offerunt, tacitè admonentur, vt in posterum innocentiae studeant, dehtque operam, vt quibus aut iniuria aliqua, aut exemplo nocebant, omni ratione profint. Sed de priori præcepto mox in mysticis. Porro immolabantur etiam agni in sacrificio iugi, quod quale sit, & cur iuge dicatur, lex ipsa docet Numeri 28. *Hæ sunt sacrificia, quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos, quotidie in holocaustum sempiternum. Vnum offeretis mane, & alterum ad vespertum in decimam partem ephi simila, quæ conspersa sit oleo purissimo, & habeat quartam partem hin. Holocaustum iuge est, quod obtulistis in monte Sinai in odorem suauissimum incensi domini, & libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in Sanctuario domini. Alterumque agnum offeretis similiter ad vespertum iuxta omnem ritum sacrificij matutini & libamentorum eius, oblationem odoris suauissimi domino.* De eodem eadem dixerat Exodi 29. Sed de hoc sacrificio etiam in boue dictum est. Huius initium fuisse matutinum sacrificium testatur licet, appellando, vt ait Caietanus, agnum sacrificij vespertini, agnum secundum, & quia non expectandus erat occasus Solis pro hora sacrificij vespertini, ideo dicitur inter vespertas, hoc est, inter occasum Solis, & Solem propinquum occasui: Nec verò mensura similia, nec mensura vini, nec modus, quod res istæ adhibentur agno, qui crenebatur, innotuit, inquit, nobis (nos quid hin, & epha sit, in boue ex Ribera diximus) scimus duntaxat, quod agnus tam matutinus, quā vespertinus crenebatur, adhibitis e tributis istis rebus similia, oleo, & vino, vt in his quatuor vnipersis, fructus terræ Deo iugiter sacrificarentur. De Sacerdotum consecratione, rituque oblationis pro illis habemus præceptum Dei in principio eiusdem loci: *Sed & hoc facies, vt mihi in sacerdotio consecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, panesque azymos, & crurulam absque fermento, quæ conspersa sint oleo, lagana quoque azyma, oleo lita. De simila triticea cuncta facies, & posita canistro offert. Vitulum autem & duos arietes, & Aaron & filios eius applicabis ad os suum tabernaculi testimonij. Cumque laneris partem cum filijs suis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, lineæ & tunica & super humeris & rationali, quod constingens baltheo, & pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram, & oleum vntionis fundes super caput eius, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis & indues tunicis lineis, cingesque baltheo, Aaron scilicet & libros eius: & impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua.* In Hebræo legitur Lekach par echad ben bakar, Accipe seu tolle vitulum vel iuuenicum vnum filium bouis, sine vacca; sed hoc parui referre ait Author catenæ, esseque Hebraismum pro nondum adulta: additque alios vertere, Tolle iuuenicum vnum ex bubus. Lxx. *Accipies vitulum ex bubus vnum.* Chaldaica, tolle vitulum de armento. Hæc autem omnia idem dicere. *De simila triticea cuncta facies, & posita in canistro offeres, vitulum autem & duos arietes, &c.* In Hebræo est, Ponisque e in canistrum vnum, & offeres ea in canistro vna cum iuuenico, & duobus arietibus. Alij, Ponisque hæc in spora vna cum vitulo & duobus arietibus. Septuaginta autem Chaldaica videntur eodem modo legere, quo & Latinus interpres, videlicet, ponisque ea in canistro vno, & offeres ea in canistro, & vitulum & duos arietes, &c. Verum & hoc perexiguum est, in idem enim tandem hæc omnia redeunt; Cuncta siquidem ista deo offerenda erant, etiam homines ipsi. Quia autem omnis consecratio, emundatio quædam habebatur, qua de prophano quispiam, sacer & sanctus reddebatur, ideo pecorum maciatio (inquit idem author) interueniebat, quod tunc nihil emundabatur, nisi in sanguine, non humano, qui lege naturæ & diuina effundi prohibitus erat, sed

sed animalium mundorum, & sine defectu existentium. Igitur pro consecratione summi Sacerdotis Aaron, offerri iubetur iuencus, hoc est, vitulus iā adustus, fortis & elegans, ex multis elebebat, præcipuè in Sacerdotis summi consecratione. Et quia etiam gentilium ritus erat, multi minus Moyfi omnibus sacrificijs istis abesse omne fermentum, ut sint azyma & oleo plus minuse oblita. Sunt qui, teste Tostato, immolari in hac sacerdotum consecratione vitulum referunt, ideo his immolari arbitratus, quia cum sit hostia maior, etiam pro maiori peccato, quale est sacerdotis, immolandum erat. Pro peccato autem hic offerri patet ex subsequentibus, ubi dicitur: *Carnes vero vituli, & corium, & simum combures foris, extra castra, eo quod pro peccato sit.* Offerrebantur verò duo arietes, ut ait Lyræus, unus ad memoriam arietis, quem immolavit Abraham pro filio suo Isaac, quia ibi obediens valde fuit, cuius imitatores esse debent sacerdotes; & alterum, ad memoriam agni immolati in exitu de Aegypto. Sed & hæc sententia non probatur deberet offerri unus aries, & unus agnus, ut scilicet agnus agno responderet. Dicendum itaque, putè magna, ideo debebant in ea omnia sacrificiorum genera offerri: Genera autem sacrificiorum fertur, vitulus enim pro peccato ut dictum est: unus aries in holocaustum, ut patet ex his verbis: *Ipsam autem arietem concides in frusta, lotaque intestina eius, & pedes ponas super concisas carnes, & caput illius, & offeres totum arietem incensum super altare.* Alter aries erat in hostiam pacificam, ut patet, quia infra mandatur, ut coquerentur partes carniū eius, & comederent eas Aaron, & filij eius in loco sancto, & sunt partes, quas accipiebant de hostijs pacificis, ut constat ex 8. Levit. *Arietes immaculatos.* Hoc adiectivum licet immediate coniungatur substantivo, arietes, nihilominus etiam ad vitulum coniungendum est, quia nec vituli, nec arietes maculati esse debebant; nullam namque animal Deo offerri poterat, in quo vlla esset macula. Positis sacrificijs, quæ fiebant ex rebus animatis, subiungitur sacrificia de rebus inanimatis, ut nimirum solennitas tantæ consecrationis totaliter impleteretur, & ex omni genere sacrificiorum offerretur. *Et crustulam absque fermento.* Crustula secundum Tostatū est quodam genus panis tenuissimi, ita ut totum crusta esse videatur: In hebræo dicitur simila, quod inquit idem est, nam illa crustula de simila fiebat. Erat autem sine fermento, quia fermentum malitiam conscientie denotat, quæ à sacerdotibus procul abesse debebat, sicut declarat Apostolus 1. Corint. 5. inquit: *Non in fermento malitia, & nequitia, sed in azymis sinceritatis, & veritatis.* Adde etiam, quod sacerdotes idolorum panem pollutum, & fermentatum offerebant. Scriptura: *Postquam initiaveris manus coram applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonij. Imponentque Aaron & filij eius manus super caput illius, & mactabis eum in conspectu domini iuxta ordinem tabernaculi testimonij.* Sumptumque de sanguine vituli ponas super cornua altaris digito tuo, reliquam autem sanguinem fundes iuxta basin eius. *Sumes & adipem totum, qui operit intestina, & vesiculum iecoris, ac duos renes, & adipem, qui super eos est, & offeres incensum super altare.* Carnes vero vituli, & corium, & simum combures foris extra castra, eo quod pro peccato sit. *Unum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron, & filij eius manus, quem cum mactaveris, tolles de sanguine eius & fundes circa altare, ipsum autem arietem secabis in frusta, lotaque intestina eius, ac pedes, ponas super concisas carnes, & super caput illius, & offeres totum arietem incensum super altare.* Oblatio est domino, odor suavissimas victima domini; Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron, & filij eius ponent manus. *Quem cum immolaveris, sumes de sanguine ipsius, & ponas super extremum auricula dextra Aaron, & filiorum eius, & super pollices manus eorum, ac pedes dextri, fundesque sanguinem super altare per circuitum.* Cumque intuleris de sanguine, qui est super altare, & de oleo unktionis, asperges Aaron, & vestes eius, filios, & vestimenta eorum, consecratisque iecoris, & duos renes atque adipem, qui super eos est, armumque dexteram, eo quod sit aries consecrationis, totamque partem unius, & crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu domini, ponasque omnia super manus Aaron, & filiorum eius, & sanctificabis eos elevans coram domino. *Suscipiesque universa de manibus eorum, & incendes super altare in holocaustum odorem suavissimum in conspectu Domini, quia oblatio eius est sumes quoque petusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud elevatum coram domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabisque & petusculum consecratum, & armum, quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron, & filij eius, cedentque in partem Aaron, & filiorum eius iure perpetuo à filijs Israel.* Quia primitiva sunt, &

*Vitulus
cur in consecratione sacerdotum
immoletur.*

*Arietes
duo cur.*

*Sacrificiorum genera
quor.*

intra de victimis eorum pacificis, quæ offerunt domino. Vellem autem sanctam, quæ utatur Aaron habebat filij eius post eum, ut vngantur in ea, & consecrentur manus eorum. Septem diebus utetur illa, qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filijs eius, & qui ingredietur tabernaculum testimonij, ut ministret in Sanctuario. Arietem autem consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto, quibus vescetur Aaron, & filij eius: Panes quoque qui sunt in canistro in vestibulo tabernaculi testimonij comedent, ut sit placabile sacrificium, & sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti sunt, quod si remanserit carnibus consecratis, siue de panibus usque mane, combures reliquas igni: non comeduntur, quia sanctificata sunt.

Cum Moyses minister Domini fratrem Aaron in primis vngere, & consecrare debebat, ut ipse iam pontifex creatus, alios postea sacerdotes ordinaret, prout dominus iusserat, ipse prius sacrificio confirmari habebat, iam omnibus præsentibus & paratis, prosequendo à Moyse ritu, de quo hic fit sermo. Postquam inissauerit. Hic exordium est ipsius immolationis, quæ diuiditur in quatuor partes, scilicet in sacrificium pro peccato, oblationem in holocaustum, nempe ibi: *Vnum quoque arietem*: Sacrificium pacificum, ibi: *alterum quoque*: & in replicationem ritus istius consecrationis per dies septem, ibi: *omnia quæ præcepi tibi*. Applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonij.

Suprà dixerat, quod Aaron, & filij eius & vitulus, atque arietes duo applicarentur coram ostia tabernaculi, antequam Aaron, & filij eius lauantur & induerentur, hic autem mandat iterum applicari. Pro quo sciendum, inquit Tostatus, quod vitulus, & arietes duo ducebantur ad immolandum, & immolatio, & concrematio sacrificiorum fiebat in altari holocaustorum, quod erat circa ostium tabernaculi, ut patet infra in litera: Applicabantur igitur ista animalia ad ostium tabernaculi, quia applicabantur ad altare holocaustorum, sed facta illa consecratione eorum vitulus qui primò immolandus erat, magis applicabatur ad altare, ut ibi immolaretur, & de secunda applicatione hic loquitur. Imponenq; Aaron, & filij eius manus super caput illius, id est, postquam applicaretur vitulus ad altare holocaustorum, Aaron, & quilibet de filijs eius

imponerent utramque manum super caput eius, & sic immolabatur. Cur verò id fieret, quæstio est. Aliqui, teste Tostato, volunt impositionem istam manuum fuisse ad suscipiendam potestatem, hoc est, quod imponendo manus super caput illius vituli immolandi pro peccato, suscipiebant potestatem immolandi hostias pro peccato. Quod ipse redarguit, quoniam non solum id fiebat in sacerdotibus, sed etiam in omnibus vulgaribus offerentibus holocausta, ut patet ex 1. Leuit. vbi dicitur: *Si holocaustum fueris eius oblatio, de armento masculinum immaculatum offeres ad ostium tabernaculi, ponetque manum super caput hostia*. Idem legitur de hostia pacifica Leu. 3. Atqui

clarum est, homines vulgares per istiusmodi impositionem manuum non accepisse potestatem immolandi aliquod genus sacrificij. Dandum itaque iudicat, istiusmodi impositionem factam fuisse duplicem ob causam, primò, quia cum animal immolandum esset offerentis, imponendo manus illud quasi de manibus emitteret, & ad usum diuini cultus transferret, ne deinceps esset in sua potestate. Secundò, quia hæc eadem manuum impositio erat quasi quædam imprecatio maximè in hac immolatione, quæ erat pro peccato. Offerebant enim sacerdotes ista animalia pro peccato suo, ut remitteretur. Imponendo ergo manus videbantur ista imprecari, videlicet, ut Deus transferret penas debitas peccatis illorum in caput animalis immolandi, & mors, quam ipsi pro peccato suo meruerant, inferretur capiti illius pecoris. Eo enim modo Deus placabatur & remittebatur peccatum offerentium: Idque non solum fiebat in sacrificijs pro peccato, sed etiam in holocaustis, quæ licet directè offerrentur ad laudem Dei, tamen etiam proficiebant ad remissionem peccatorum, quod satis inouitur 1. Leuit. cum dicitur: *Ponetq; manus super caput hostia, & acceptabilis erit, atque in expiationem proficiens eius*, id est, per istas manus impositionem, ista hostia erit ad remissionem peccatorum eius, qui offerebat, & hoc modo intelligebant hic sacerdotes.

Sumptumque de sanguine vituli, pones super cornua altaris: Sensus est; Sacerdos, siue Moyses, qui habebat hic locum sacerdotis, ponet super cornua altaris sanguinem sumptum de sanguine vituli, id est, aliquam partem ipsius. Cornua altaris dicuntur extremitates eius, quo sensu, & nos dicimus in nostro altari, cornu dextrum, & sinistrum, id est, extremitatem dextram, & sinistram. *Combures foris extra castra*. Ipse Moyses curabat primò ligari vitulum, & occidebat eum, fundebatque sanguinem ut dictum est: deinde aperto ventre, detrahebatur tota pinguedo cum viroque renunculo, mox etiam cadaver non decoratum, & cum intestinis, cornibusque, & cæteris partibus ducebatur extra castra in locum mundum, ubi comburebantur carnes ipsæ, simum, & omnia alia. Additur autem, *foris extra castra*, quia modus iste loquendi conueniebat illo tempore, quo totus Israel erat in deserto, & vitulus ad comburendum extra castra. Deinceps huiusmodi sacrificia pro peccato in terra promissionis ducebantur extra ciuitatem. Ratio autem quare carnes istius vituli, & simus & omnia combu-

Immolationis in consecratione exordium.

Cur hostijs manus imposita à consecrandis.

Extra castra quid.

ri debebant extra castra, est ut ait Lyranus, ut signetur, quod peccata, & circumstantiæ peccatorum debent longè esse à Sacerdotibus, qui pro peccatis suis, & totius populi orant. Per carnes vituli ipsum peccatum intelligi vult; per fimum, & pellem, &c. peccatorum circumstantias; Sed & hanc sententiam redarguit Tostatus, quia hoc non solum fit in sacrificio oblato pro peccatis Sacerdotum, sed etiam in eo, quod offertur pro peccato totius populi: Nam cum totus populus peccaret, immolabatur pro peccato eius vitulus, & carnes eius cum fimo, & pelle comburebantur extra castra, ut patet 7. Levitic. Et si fortè dicas, non solum debere peccatum, & peccatorum circumstantias non cadere in Sacerdotes, sed etiam in populum, ideo in sacrificio vtrorumque pro peccato debere carnes vituli efferi extra castra, hoc etiam refellitur, quia non efferebantur in quolibet sacrificio pro peccato carnes extra castra, nam licet id fieret in sacrificio pro peccato Sacerdotis, & totius populi, tamen in sacrificio pro peccato principis terræ, vel alicuius personæ priuatæ, non efferebantur carnes extra castra, ut patet 4. & 5. Levitic. sed efferebantur adipēs earum, sicut in sacrificijs pacificis, & carnes comedebantur à Sacerdotibus, ut habemus Levit. 6. Causa ergo, cur carnes vituli immolati pro peccato Sacerdotum, quod magnū est, & per se, & per accidens, cum peccata principis, & personarum priuatarum non sint ita magna per se, aut per accidens. *Eo quod pro peccato sit.* Ecce hac est illa causa, cur extra castra carnes comburentur; monet tamen Tostatus non rectè causam istam reddi vniuersaliter; scilicet quod ideo comburentur carnes vituli extra castra, quia pro peccato est. Nam, sic, inquit, oporteret ut omnia sacrificia pro peccato comburentur extra castra, quod falsum est, quia in sacrificio pro peccato principis, vel personarum priuatarum, id neutiquam fiebat. Dicendum ergo, ait, sic debere hoc intelligi, quia carnes sunt vituli immolati pro peccato, sic enim causa reddetur vniuersalis: Nam licet vniuersaliter non sit, verum, quod carnes, quæ immolatur pro peccato, debeant extra castra comburi tamen vniuersaliter verum est, carnes omnium vitulorum immolatorum pro peccato, debere extra castra comburi, nam vitulus solū immolatur pro Sacerdote, qui vinctus est, & pro peccato totius populi: Pro peccatis principis, aut priuatarum personarum capræ. Redditur ergo illa causa in carnibus vituli pro peccato immolati, & non in carnibus simpliciter pro peccato immolatis. Et est sensus: Istæ carnes vituli cum fimo, & corio debent comburi extra castra, quia pro peccato est vitulus iste immolatus, quasi dicat, si iste vitulus immolatus esset pro holocausto, aut pacificis victimis, non cremaretur carnes eius extra castra, sed quia pro peccato sunt, extra castra comburi debent. *Vnum quoque arietem*, id est, non solum immolabis vnum vitulum pro peccato secundum ceremonias supra positas, sed etiam offeres vnum arietem, sed non pro peccato, sed in holocaustum, quod, ut dictum est, fit potissimum ad laudem, & gloriam Dei. *super cuius caput ponet Aaron, & filij eius manum.* Sicut ponebant manus super vitulum antequam offerretur, similiter ponebant super caput arietis. Similiterque dicendum, quod dum imponebant manus, quodammodo indicarent, se transferre arietem illum ad cultum Dei, sicuti antea erat ad usum humanum, vel ponebant manus super caput eius, imprecantes ei peccata sua, ut Deus transferret pœnas debitas illis pro peccato in caput arietis, & licet hoc magis conueniret in vitulo, qui nimirum non erat pro peccato, quā in ariete, qui immolabatur in holocaustum: Conueniebat tamen etiam quodammodo in ariete quatenus holocaustum proficit ad expiationem peccatorum, ut supra dictum est. *Tollēs de sanguine eius.* Idem supra de sanguine vituli dixerat, & de omnibus alijs hostijs dicitur, ne scilicet, cum eiusmodi pecora immolarentur, quicquam sanguinis eorum deperiret; sciendum tamen, quod iste non est proprius modus loquendi: nam tollere de sanguine, est tollere aliquam partem sanguinis, & non totum, debebat tamen Moyses tollere totum sanguinem huius arietis, & effundere circa basin altaris, nimirum circa eius circuitum. Quod autē totus sanguis ibi funderetur, inde innotescit, quod in sacrificijs pro peccato, ut supra de vitulo dictum est, tollebat Moyses modicum de sanguine in digito suo, & tingebat cornua altaris, reliquū autem sanguinem funderet ad basin altaris, siue per circuitū eiusdem: Hic autem nihil accipitur de sanguine ad tingendū cornua altaris, totus igitur sanguis fundendus erat, aliās enim dicendū foret, quod quādam tantum pars sanguinis funderetur ibi, alia verò in alio quodā loco, quod non quadrat scripturæ, quandoquidem hostiarum omnium sanguis totus pertinebat ad altare, ut patet in ceteris alijs sacrificijs, diligenter Levitici librū inspiciētibus: Cur autem in hoc de ariete sacrificio non tingeretur cornua altaris digito Sacerdotis tincto in eius sanguine, sicut fieri dictū est de vitulo, nonnulli hanc attulerunt rationē, quod sanguis tingeret altaris cornua ad expiationē, quæ fit pro peccato; Quam sententiam adstruunt ex sequenti capite, ubi dicitur: *Et deprecabitur Aaron super altare semel per annum in sanguine quod oblatum est pro peccato, & placabis super*

Tollere de sanguine quid.

per eo in generationibus vestris. Ista autem placatio, inquit, in sanguine fiebat tingendo cornua altaris thymiamatum, ut dicitur Levitici 16. Sacrificia autem arietum ista non erant pro peccato, sed in holocaustum, & hostiæ pacificæ: Ergo oportuisse, aiunt, tingi altare, sed fundi sanguinem circa basin eius. Cæterum istiusmodi homines multipliciter errare Tostatus asserit, primò, quia eorum sententia nititur super hoc, quod in sacrificijs holocaustorum non tingeretur altare sanguine, quod, inquit, falsum est, quemadmodum clarum est ex præcatis, & eodem modo scribitur de victimis pacificis Levitic. 3. Sincedant illi in quolibet sacrificio altare sanguine tingi, aut in cornibus, aut in parietibus solùm; Id quoque nullum est, quia sic cogentur concedere, in quolibet sacrificio fieri expiationem, quod tamen ex eorum argumentis non colliges; neque etiam verum est, solummodo fieri expiationem in sacrificio pro peccato, factò, quod ipsi volunt, quia in omni sacrificio peccatorum fit expiatio, licet diversimodè; nam in sacrificijs pro peccato fit expiatio directa, hoc est, iste est finis, ad quem ista sacrificia fiunt, ut peccata remittantur; alia autem sacrificia directè fiunt ad laudem, & honorem Dei, ut holocaustum; & ad gratiarum actiones, ut hostiæ pacificæ, faciunt tamen ista etiam aliquo modo ad expiationem. De holocausto id docetur, Levitic. 1. De hostiæ pacificæ 7. ut quilibet per se videre poterit. Rursus quaeret aliquis; Cur primò offerebatur sacrificium vituli, quod erat pro peccato, quàm sacrificium arietum, quorum alter erat in holocaustum, alter in victimas pacificas? Respondet Tostatus, hanc esse rationem, quia licet omnia sacrificia sint quodammodo ad expiationem peccatorum, quædam tamen ad eam pertineant directè, quædam indirectè, ut paulò antè dictum est. Ut itaque Deo accepta sint posteriora sacrificia, necesse est, ut illud primùm præmittatur tanquam dispositio quædam ad alia, sicut in sacramentis novi testamenti fit, ut exempli causa, sacramentum poenitentiae disponit nos ad sacramentum Eucharistiæ, & sic Levitici decimi sexti, in die propitiationis, quando Sacerdos magnus orabat pro peccatis totius populi, prius orabat pro peccatis proprijs, & ut sacrificium, quod faciebat pro peccato populi acceptabile esset, prius orabat, ut peccatum suum remitteretur, offerens pro illo hostias. Quod si verò contrà quis arguat, quoniam sicut holocausta facta in peccato, grata non sunt, ita & sacrificia facta in peccato pro peccato, non erunt accepta, quoniam orationes peccatorum non exaudit Dominus, ut est apud Ioannem capitulo nono. Non igitur maior erit ratio, cur sacrificium pro peccato debeat fieri ante sacrificium holocausti. Respondet Tostatus, quod quando fiunt sacrificia pacifica; pro peccato, & holocausta pro aliquo, aut idem facit ista pro seipso, aut pro alio: Si pro alio faciat sacrificium quodcumque, oportet sit à peccato mundus, alioquin sacrificium eius immundum est, & nihil proficit ei, pro quo fit, & non refert, utrum sacrificium sit pro peccato, an pro pacificis, an pro holocaustis, & ideo Sacerdos magnus, quando oraturus erat pro peccatis populi, & sacrificium facturus pro ijs, ut sacrificium suum, & preces acceptabiles essent, prius faciebat pro se sacrificium, ut remitterentur peccata sua, & sic tandem remitterent, peccata aliorum orationibus suis. Si autem aliquis pro seipso oret, & faciat sacrificia, differentia est, qui aut facit sacrificia holocaustorum, & pacificarum hostiarum, aut sacrificia pro peccato. Si autem faciat holocausta, & victimas pacificas, non totaliter emundatus ab inquinamentis suis, sacrificia sua irrita sunt, & in peccato fiunt, nec quemquam finem operatum assequuntur. Si autem faciat pro seipso sacrificium pro peccato suo, etiamsi non sit emundatus totaliter ab inquinamentis suis, sacrificium illud consequitur finem suum, scilicet quia remittuntur peccata. Confirmatur hoc per exempla: Nam si aliquis sit in peccato, & oret, ut peccata alterius remittantur, non exaudit Deus talem orationem: Si tamen aliquis sit in peccato, & oret, ut dimittatur sibi, confestim remittitur. Ipsum autem arietem, id est, cadauer arietis, post immolationem, & decorationem, secabis in frustra; hoc enim erat magis in holocausto, quàm in sacrificio pro peccato, quod supra ponebatur: Nam ibi non decoriebatur vitulus, sed carnes cum fimo, & pelle, omnibusque alijs comburebantur extra castra, ita tamen, quod prius pinguedo interior, & duo renunculi tollerentur ad incendendum super altare: In omnibus autem holocaustis, & pacificis victimis tollebantur prius pelles à Sacerdote immolante: In pacificis autem pertinebat ad eum, qui dabat animal immolandum. Secabis in frustra. quoniam non ponebatur totum cadauer holocausti, vel pacifici sacrificij simul, sed frustatim, & hoc, quia melius coarctabantur partes dinisæ, ut cremarentur, quàm si corpus animalis integrum poneretur. Vel fortè, ut hoc fieret per successionem, scilicet, ut quædam partes primò comburerentur, deinde

Cur primò
vitulus, de-
in arietes of-
ferentur.

Cur secave-
tur in par-
tes vitulus,
& nō aries.

inde alia: *Et offeres totum arietem in incensum super altare.* Id est, totum offeres super altare, & pones in incensum, id est, ad hoc, ut incendatur, & in hoc, quod dicitur totum arietem, differt hoc sacrificium ab alijs, quoniam in sacrificio pro peccato non offerebatur totum animal in altari, ut incenderetur, sed adeps, & renunculi, si erat vitulus, ut patet Leuit. 4. Si autem erat aries, vel hircus, offerebatur adeps cum renunculis & cauda, Leuit. 7. In sacrificio pro pacificis, adeps, & renunculi, & duo renes, id est lumbi, Leuit. 3. Non ergo offerebatur in aliquo istorum totum animal, ut sit in hoc, quod rectè holocaustum dictum est, quasi totum incensum, quicquid scilicet in ipso animali erat de carnibus eius. *Oblatio est agmini.* scilicet iste aries sic positus totus in altari, ut cremetur, est oblatio Domini, quia Domino offertur, & licet omnes alia oblationes domini sint, ista tamè propriè vocatur oblatio, quia alia sunt ad alias causas principaliter, quæ respiciunt nos: Istud autem sacrificium fiebat principaliter, & directè propter Deum, nam sacrificium pro peccato, ut ipsum nomen indicat, priuatum erat pro peccato, licet alium quendam finem habeat Pacificum potissimum est ad placandum nobis Deum, quod bonum quoddam nostrum est. Sacrificium autem holocausti, de quo hic dicimus, priuatum est ad laudem Dei, unde magis propriè vocatur oblatio Dei. *Tolles quoque arietem alterum.* Hic ponitur tertium, scilicet sacrificij pacifici immolatio. Fit autem ista oblatio ad gratiarum actiones pro Deo nobis pacificato, vel ut eum nobis pacificemus: quando enim aliquid petere volumus, ut à Deo illud impetremus, quod non contingit, nisi sit nobis placatus, hostiam pacificam, quasi pro pace impetranda offerimus. Aliquando hostia istiusmodi pacifica est gratiarum actio, ut si beneficia aliqua acceperimus de manu Domini, & pro illis gratias referre volumus, hostias pacificas facimus, quasi pro Deo placato, vel pro pace impetrata gratias referentes. Aaron autem & filij eius, utroque modo victimas pacificas immolare tenebantur: primum ad placandum sibi Deum, nimirum ut eis propitiaretur, felixq; & faustum quo initiabantur, succederet sacerdotium, cum alias honores, ut dici solet, mutent mores, & multa sæpe secum ferant infortunia; de quibus placato Deo cum non sit metuendum, meritò in rerum honorumq; immutationibus hostiæ pacificæ immolabantur: secundum ad referendum Deo gratias, quod ex homine vulgari in summum euassisset Sacerdotem. *Super cuius caput Aaron & filij eius ponent manus suas.* Huius ceremoniæ supra ratio est reddita, ubi dicebatur de positione manus super arietem holocausti, & super vitulum pro peccato, et sic contra Lyranus ideo manus poni voluerit super hostiam pacificam, id est alterum arietem, ut acciperent potestatem offerendi eam: sed & hoc improbauimus ex eodem Tostato. *Quem cum immolaueris,* hoc est, ut idem interpretatur, cum iugulaueris, refutans eos qui hoc verbo totam sacrificiorum celebrationem intelligi credebant. *Sumes de sanguine eius.* Iugulabatur enim aries iste ad latus Aquilonare altaris, & crateris excipiebatur, ne per pauimenta efflueret, omniaq; inquinaret. *Et pones super extremum auriculæ dexteræ Aaron.* Istiusmodi tinctiones, quæ fiebant in peculiari quadam corporis parte, inditio erant, eam à Deo purificari, ut constat exemplo Isaia, cuius labia, quæ cum mitteretur ad prædicandum, polluta esse conquirebatur, vnus de Seraphin accepto ex altari ignito carbone expurgauit. Similiter igitur Sacerdotes isti, qui aures pollutas habebant, manusque, & pedes, per istiusmodi tinctionem sanguinis purificabantur: vel significat etiam, quod Sacerdotes promptas habeant aures ad audiendum præcepta Dei, & ad obediendum ipsi. Tinebatur autem extremum auriculæ dextræ, quia id molle est, qualis & verus obediens, qui præceptis non resistit, sed aures molles, tenerasq; reddit ad quodlibet præceptum: dextræ autem, quia dextra signat bonum scilicet, quod sit homo obediens in bono, ad malum autem nemo. *Et filiorum eius.* Eadem ceremoniæ fiebant etiam in filijs Aaron, nam & ita Sacerdotes minores se obediens exhibere debebant mandatis Dei. *Cumque tuleris ex sanguine, qui est super altare.* Sanguis iste in crateris relinquebatur, ad futurum vsum sacrificij. *Tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam &c.* Quo loco Tostato adeps est reticulum iecoris, atq; hic distingui adipem, & aruinam, quia licet vtrumque significet pinguedinem, alia tamen pinguedo est, quæ signatur per adipem, alia quæ per aruinam, aliquando tamen adipem accipi vniuersaliter pro omni pinguedine interiore, siue sit adeps, siue aruina, ut patet Leuit. 3. ubi dicitur: *Omnis adeps domini erit tibi in perpetuum,* hic tamen melius esse dicendum, quod adeps accipitur generaliter pro omni pinguedine arietis, cum immediatè ponantur specialiter omnes pinguedines, nisi fortè dicatur, inquit, accipi hic adipem pro pinguedine, quæ est inter intestina; priorem tamen sententiam magis approbat, quia pro reticulo, ut quidam dicebant, accipi posse negat, cum immediatè ponatur de reticulo iecoris: Aruina autem dicitur eidem quædam pinguedo cooperiens

Oblatio domini quæ.

*Isaia 9.
Purificatio
Sacerdotum.*

*Adipis &
aruina distinctione.*

riens omasum, (sic antea vocat intestina) quæ apparet aperto ventre animalis, & vocantur, inquit, vitalia intestina, siue omasi, quia consistit vita in omnibus intestinis. Author catenæ: Interpret, inquit, aruinam hic vertit, ne idem verbum tam citò replicaret, ut diceret, tolles adipem de ariete, & caudam, & adipem, qui operit intestina, sicut Chaldaica, & omnes recentiores fecerunt: Est ergo sensus, ne quis dubitet, de quo adipe locutus fuerim, cum adipem intelligo, qui arietis intestina operit; Et caudam, pertinebat etiam cauda ad sacrificium istud pacificum, quia pinguis est: Deus autem volebat in sacrificijs ea, quæ pingua sunt, sibi dari; licet Septuaginta hoc in loco nullam de cauda mentionem fecerint. Et reticulum iecoris. Id est pinguedo facta ad modum retis iecori superextensa. Et duos reves, id est, ipsi reniculi, non autem lumbi, qui pinguedine carent. Et armum dextrum, quo loco Septuaginta βραχίονα, id est, brachium dixerunt, Comburī armum peculiare est in hoc sacrificio: nam aliās armus cedebat in ius Sacerdotum: sic Levit. 8. ubi de hostia pacificorum dantur duæ partes Sacerdotibus, videlicet pectusculum elevationis dabatur Aaron, & filijs eius, id est, pertinebat ad Sacerdotem primum, & ceteros minores, & armus dexter priuatim pertinebat ad solum illum Sacerdotem, qui offerebat sanguinem, & adipem: sic habemus Numeror. 18. in catalogo iurium Sacerdotalium, hic autem crematur armus dexter, & ratio est, quia armus dexter pertinebat ad Sacerdotem, qui offerebat adipem, & sanguinem: ceterum quia tunc adhuc nullus erat Sacerdos; Aaron enim, & filijs eius non erant adhuc Sacerdotes, sed consecrabantur, ideo nihil eis dari debebat, Moyses autem etsi tanquam Sacerdos operaretur, nulla tamen iura Sacerdotij habebat, quæ tamen Tostati sententia ab alijs, ut subinde patebit, refellitur. Et quod sit aries consecrationis. Hebraicè habetur, millum, id est, repletionum, quod, ut ait Author catenæ, aliter non est intelligendum, quam ut vertit interpret. Implere enim hoc capite pro consecrare sumitur, sicut & paulò ante est positum, & implebis manum eorum; Aries ergo repletionum dicitur, id est, quo repletur, & consecratur Sacerdos, sic & Septuaginta senserunt, qui ut vox sonabat, verterunt: ἵσι γὰρ πλῆθύνει ἄνθρωπος, et enim consecratio, siue consummatio hac. Chaldaica legit; quoniam aries oblationum est. Subditur autem hic causa diversitatis in hoc ariete pacificorum, & in alijs, quia in alijs, ut dictum est, armus dabatur Sacerdoti, hic autem cremabatur. Jamque quoque pectusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabique illud, & eleuabis coram domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabique & pectusculum consecratum, & armum, quem de ariete separasti, quoniam initiatus est Aaron, & filij eius, cedentque in partem Aaron, & filiorum eius &c. Vbi notandum, pectusculum hoc secundi arietis secundum præscriptas partes incendendum, nunc quidem Consecratori Moyse cedere, semper deinde summo Sacerdoti cessurum, & nulli filiorum, vel minori sacerdoti sub summo, & ex hoc loco validissimum sumitur argumentum, inquit Author catenæ ad quæstionem disputatam, an Moyses summus Sacerdos fuerit, nam præter id quod ipse summum consecrauit Sacerdotem, hic pectusculum Dei iussu suscipere mandatur, quod solius summi sacerdotis erat portio, nam & subditur; Sanctificabique & pectusculum consecratum & armum, quem de ariete separasti, &c. Huc usque quæ dicit, (inquit Hugo de sancto Victore) ad præsentem pertinent consecrationem Aaron & filiorum eius, quæ verò sequuntur, ad futuram deinceps consuetudinem: ut scilicet quia Sacerdotis in consecratione sua obtulerunt pectus & armum, hæc eadem accipiant à filijs Israel de pacificis eorum lege perpetua. Et nota quòd primus aries fuit oblatus in holocaustum, secundus in pacifica, unde dominus habuit suam partem armum & adipem, & Moyses qui obtulit, pectus, Aaron cuius erat oblatio, reliquas carnes, quas, cepit, & comedit cum filijs suis in atrio tabernaculi, sicut deinceps facturi erant filij Israel. Pectusculum consecratum: Vocatur pectusculum consecratum, quod erat de ariete consecrationis Aaron, & filiorum eius. Et armum de ariete quem separasti. Iste armus arietis fuit separatus, ut cremaretur coram domino, quia erat aries consecrationis. Quoniam initiatus est Aaron, & filij eius. Quia omnes eandem consecrationem acceperunt. Dicuntur autem consecrati isto ariete, quia sanguine eius tam ipsi, quam vestes eorum auriculæ, & pollices manuum, atque pedum aspersi sunt. Quod si quis itaque, leuiter hæc omnia legat, apparebit sensum esse, quòd de isto ariete pacificorum oblato in consecratione Aaron, & filiorum eius, daretur eis pectusculum arietis consecratum, & armus, qui separatus est de consecrato illo ariete, quod tamen fieri non potuit, quia includit contradictionem; dictum enim fuerat, quod armus arietis illius cremaretur in altari, quia erat aries consecrationis, neque poterat eis dari pectusculum consecratum ejusdem arietis; quia iam mandatum fuit, ut daretur Moyse in partem suam, quia operabatur in ista oblatione sacrificantium, & consecrandorum Sacerdotum. Dicendum igitur existimat Tostatus id intelligendum, de arietibus, alijsque hostijs pacificis, quæ in futurum erant offerendæ, siue essent boves, siue arietes, siue

quid

Reticulum
jecoris.

Aries reple
tionum.

Moyse fuisse
sumum
Sacerdotem.

quid aliud. Dicit tamen, quod daretur pectusculum consecratum, & armus, qui separatus est de arietis consecrationis, id est, ista duo, quæ in hoc arietis separata sunt, & non fuerunt data Aaron, & filiis eius, in alijs hostijs pacificis dari debuissent; patere autem putat, quod de alijs intelligatur & non de isto arietis, qui immolatus fuit in eorum consecratione, quia dicatur in littera, *Cedent in partem Aaron, & filiorum eius iure perpetuo*. Hinc enim colligit ad futura extendi, & non ad illum arietem, qui iam fuerat immolatus, & partes eius distributæ. Item quia, inquit, dicitur in littera, *à filiis Israel*, id est, quod ista iura debent accipere Aaron, & filii eius à filiis Israel, id est, à popularibus, quando ipsi offerunt. Ergo non debuisse iura accipere de sacrificijs, quæ fiebant pro ipsis. *Cedent in partem Aaron, & filiorum eius*. De quolibet sacrificio habebant Sacerdotes aliquod ius peculiare præ cæteris, quæ habebant. De holocaustis habebant solam pellem; de hostijs pro peccato, quæ erant de animalibus magnis, utpote de bobus, nihil, quoniam hostia cuius sanguis ferebatur intra Sancta Sanctorum, non comedebatur, sed igne comburebatur, adeps scilicet, & renunculi coram domino, cætera autem carnes cum simo extra castra. Si verò sacrificia pro peccato essent de capris, vel arietibus, oblato adipe renunculis, & cauda cætera cedebant in ius Sacerdotum, sed in sacrificio pacifico, de quo hic agitur, pertinebat ad ius Sacerdotum, duo illa quæ diximus, armus scilicet dexter, & pectusculum elevationis, cedebantq; hoc modo in ius Sacerdotum, quia armus dexter specialiter cedebat in sortem eius, qui obtulisset sanguine, atque adipem. Pectusculum de victima pacificorum pertinebat ad omnes simul tam ad Sacerdotem primum, quam ad inferiores alios. *Arietem autem consecrationis tollis, & coquis carnes eius in loco sancto, quibus vescitur Aaron, & filij eius*. Quo loco Caietanus non dixit, inquit, elixabis carnes arietis in altari, sed in loco sancto, crediderim ego in altari tantummodo holocausta, & ea quæ per modum holocausti cremabantur, sacrificari, reliqua autem in loco quidem sancto, & igni ex altari sumpto, sed non in altari sacrificari, ut hæc insinuat littera. Et verè sic fuisse, reverentia altari debita cõfirmat; nam si victimæ pacificorum in altari coctæ fuissent, cum ab offerentibus coquerentur, licitum fuisset cuilibet offerenti ministrare in altari, quod absurdum est. Notat Tostatus, non omnes carnes iuberi hic coqui, quia iam pars earum consumpta fuerat, sed illæ tantum, quæ supererant, nam de isto arietis hostia pacifica totus adeps cum renunculis, & cauda, nec non & armus dexter igne erant absumpta, & pectusculum etiam Moysi in partem suam cesserat. *In loco sancto*. Non poterant coqui istæ carnes extra atrium tabernaculi, quia ibi non erat locus sanctus, & non solum carnes istius arietis pacifici coquebantur in loco sancto, sed carnes etiam omnium pacificarum hostiarum, quas offerebant populares. Simili ferè ritu, ceremonijsq; duo agni immaculati, & ouis annicula itidem absq; macula immolabantur in leprosi purificatione, die scilicet octavo post priorem purificationem, in qua offerre iubebatur binos passeris viuos pro se, quorum alterum immolabat in vase fictili super aquas viuentes; alium autem tinctum in præcedentis passeris sanguine Sacerdos, cum mundandum septies aspersisset, dimittebat viuum (ceteras ceremonias lector per se videre poterit). Die verò octavo homo ille sumera iubebatur duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absque macula, ut dictum est, & tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, & sextarium olei sextarium. Cumque Sacerdos purificans hominem statuisset eum, & hæc omnia coram domino in ostio tabernaculi testimonij, iubebatur tollere agnum, & offerre eum pro delicto, oleique sextarium, & oblatum ante dominum omnibus immolare agnum, ubi solet immolari hostia pro peccato, & holocaustum, id est, in loco sancto; Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad Sacerdotem pertinebat hostia: Assumens autem Sacerdos de sanguine hostiæ, quæ immolabatur pro delicto, ponebat supremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur, & super pollices manus dextræ, & pedis, & de olei sextario mittebat in manum suam sinistram, tingebatq; digirum dextrum in eo, aspergebatque coram domino septies. Quod autem reliquum erat olei in læva manu, fundebat super dextrum, & super sanguinem, qui effusus est pro delicto, & super caput eius, rogabatq; pro eo coram domino, & faciebat sacrificiū pro peccato. Dein immolabat holocaustū, & ponebat illud in altare cum libamenti suis, & homo ritè mundabatur. Quod si pauper esset, & non posset manus eius inuenire, quæ dicta sunt, pro delicto assumere tenebatur agnū ad oblationem, ut rogaret pro eo Sacerdos, decimamque partem similæ conspersæ oleo in sacrificium, & olei sextarium, duosq; turtures, siue duos pullos columbarum, quorum vnus esset pro peccato, & alter in holocaustum, offerretq; ea die octavo purificationis suæ Sacerdoti ad ostium tabernaculi testimonij coram domino: qui suscipiens agnum pro delicto, & sextarium olei leuabat simul immolatoq; agno de sanguine eius ponebat super extremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur,

*Ceremonia
in purificatione
leprosi.*

Leuit. 14.

*Officiū
Sacerdotis in
purificando
leproso.*

*Si pauper
esset lepro-
sus, quanta
offerret.*

dabatur. & super pollices manus eius, ac pedis dextri, olei verò partem mittebat in manum suam sinistram, in quo tingens digitum dextræ manus aspergebat septies contra dominum, tangebaturq; extremum auriculæ dextræ illius, qui mundatur &c. Tostatus sacrificia isthæc diuidi ait in duas partes, videlicet in sacrificiū diuitum, de quo loquitur primū, & in sacrificiū pauperum: Deuissse autem die octauo ire illum, qui leprosus fuerat, ad sanctuariū, & in ostio tabernaculi omnia, quæ hic dicuntur, offerre. *Et onem anniculam absque macula*: Offerebatur etiam cum agnis illis duobus ouis annicula, propterea quod tria hic fieri debebant sacrificiorum genera, scilicet pro peccato, pro delicto, & in holocaustum. Addit autem animalia isthæc debere esse immaculata, quia in omnibus sacrificijs obseruanda erat munditia. *Toller agnum, & offeret eum pro delicto*. Hoc non refertur ad laicum, sed ad sacerdotem; nam laicus iam obtulerat omnia ista simul, ipse verò sacerdos purificans hominem, tollebat vnum ex istis duobus agnis: Et offerebat coram domino omnia ista, quod erat offerre, & tunc incipiebat immolare, id est iugulare oblata animalia, & prima oblatio erat ex isto agno, qui offerebatur pro delicto. *Quod si pauper est, pro delicto assumet agnum ad oblationem*. In paupere diminuebatur quantitas oblationis ob purificationem, nam si diues esset, offerre cogeatur duos agnos anniculos, & vnā ouem anniculā, pauper verò agnum vnum anniculum, & alterius agni & ouis loco duos offerebat turtures, vt supra patet. Iste autem agnus anniculus pauperis offerebatur pro delicto, quia turturum alter erat in holocaustum, alter pro peccato. Sed queret aliquis,

Cur animalia debeant esse immaculata.

Cur in pauperis leprosi ad minus vnus agnus fuerit oblatus.

Purificatio omni personarū vniuersalis, & eius ritus. Leuit. 16.

cur, cum Deus pauperis sacrificiū precio diminuerit, pro altero agno, sicuti pro primo, & oue, turturē, vel pullum columbæ offerri sibi non iusserit? Respondet Tostatus, necesse fuisse, vt vnus agnus tantum acciperetur, quoniam cum ad purificationem leprosi, auriculæ, & pollices; manus, & pedis sanguine tingi deberent, id sanguine turturis fieri non potuerit. Sed nos mysticam suo loco reddemus rationem. *Et roget pro eo Sacerdos*. Id est, offeret istum agnum anniculum, vt Sacerdos oret pro illo, non est tamē sensus, inquit Tostatus, quod daretur iste agnus anniculus Sacerdoti, vt oraret pro eo, qui mundaretur, sicut dicimus, quod dantur Sacerdotibus nostris aliqua, vt orent pro defunctis, aut viuētib; sed est sensus, quod offerabatur agnus iste anniculus, vt Sacerdos oraret pro eo, qui mundatur, id est, vt faceret ceremonias purificationis in illo agno anniculo, & faciendo eas, rogabit pro eo, qui mundatur. *Immolatoque agno de sanguine eius ponet super extremum auriculæ dextræ &c.* Hic ponuntur ceremoniæ, quæ fiebant in eo, qui mundabatur à lepra, & licet solum dicatur de pauperibus, sunt tamen eadem, quæ obseruabantur in diuitibus. Habemus item ritum purificationis vniuersalis omnium personarum, in quo describendo sacra pagina, primò adfert modum præparationis ad istiusmodi purificationem; secundò actum immolationis; tertio cultum celebrationis; quarto, & postremo ritum expiationis. Verba eius sunt: *Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omnitempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum, coram propitiatorio, quod tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo super oraculum, nisi hac antè fecerit, vitulum pro peccato, offeret, & arietem, in holocaustum. Tunica lineæ vestietur, feminalibus lineis verenda velabit, accingetur zona lineæ; ci-darem lineam imponet capiti. Hac enim vestimenta sunt sancta, quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. Suscipiesque ab vniuersa multisq; filiorum Israel duos hircos pro peccato, & vnum arietem, in holocaustum. Cumque obtulerit vitulum, & orauerit pro se, & pro domo sua, duos hircos sortare faciet coram domino in ostio tabernaculi testimonij, mittens super vitrumque sortem, vnā domino, & alteram capro emissariis. Cuius exierit sors domino, offeret illum pro peccato. Cuius autem in caprum emissarium, statuit eum vitulum coram domino, vt fundat preces super eo, & emittat eum in solitudinem. Sacerdos itaque in die propitiationis, eo tempore, quo cæteris diebus fiebat sacrificium matutinum, veniebat in Sanctuarium, lotisque manibus, & pedibus, adducensque secum vitulum vnum, vnumque arietem, quos de pecunijs suis emerat, quia pro se, & tota domo sua oblatus erat, moxque induebatur quatuor vestibus illis, quas diximus, offerebatque vitulum, & arietem coram domino ad ostium tabernaculi, ibique manebat, donec aliqui ex nobilibus totius populi offerrent duos hircos pro peccato, & vnum arietem nomine totius multitudinis. Hoc vbi factum esset, Sacerdos acceptos illos hircos pro peccato à populo oblatos mittebat super eos sortem, vter scilicet eorum offerretur domino, aut esset emissarius. Mox completa sorte relinquebatur hircus emissarius ad ostium tabernaculi cum alijs holocaustis, iugulabatque Sacerdos vitulum, quem obtulerat pro peccato suo, hircorumque alterum oblatorum pro peccato populi. Assumpto autem de sanguine eorum in vase aliquo, siue craterula, introibat summus ille Sacerdos intra Sancta Sanctorum, aspergebatque septies contra propitiatorium de sanguine vituli, & hirci, quoniam ex his commixtio facta erat: Exiens autem veniebat ad exteriorē partem tabernaculi, quæ vocatur Sanctum, in quo erat altare*

thymiamatum, ibiq; faciebat expiationem tingendo cornua altaris, deinde exhibat ad ostium tabernaculi, mittebatque caprum emissarium in desertum cum quodam homine, cum tamen prius ei peccata confessus esset, imprecatusq; capiti eius omnia peccata Israelitarum. Deponebat vestimenta, lauabatque carnem suam, & mox proprijs indutus vestibus complebat holocaustum suum, & populi, itaque finiebantur omnes caerimonie diei propitiationis. Iam vero, si quis cum muliere, quae esset ancilla, etiam nobilis, & tamen precio non redempta, nec libertate donata, coiuisset, ambo quidem vapulabant, sed non moriebantur, quia non esset liber, sed pro delicto suo offerebat domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem: orabatq; pro eo Sacerdos, & pro peccato eius coram domino, & dimittebatur ei peccatum. In oblatione nouarum frugum praeter agnos etiam immolabatur vitulus eo ut dicitur modo. Cum messueritis segetem, seretis manipulos spicarum, primitias messis vestrae ad Sacerdotem, qui leuabit fasciculum coram domino, ut acceptabile sit pro vobis, altero die Sabati: & sanctificabit illum; atque in eodem die quo manipulus consecratur, cadetur agnus anniculus immaculatus in holocaustum, atque libamenta offerentur cum eo, ana decima conspersa in incensum domini, odoremque suauissimum: Liba quoque, vini quartapars hinc, panem, & polentam, pulies non co-generationibus cunctisque habitaculis vestris. Haec de primitiarum oblatione, quas quia necessae est messis huius sequi plenitudinem, hinc ad illam accedit inquit: Numerabitis ergo ab altero die Sabati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas usque ad alteram diem expletionis hebdomadae septimae, id est, quinquaginta dies, atque sic offeretis sacrificium nomen domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis simila fermentata, quos concoquetis in primitias domini, offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento unum, & arietis duos, & erunt in holocaustum cum libamentis suis in odorem suauissimum domino. Facietis & hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum, cumque eleuauerit eos Sacerdos cum panibus primitiarum coram domino, cedent in usum eius, & vocabitis hunc diem celeberrimum, & sanctissimum &c. Inter decimas item, quae erant domini Dei etiam legimus de decimis bouis, & ovium, & caprae in hac verba: Omnium decimarum bouis, & ovium & caprae, quae sub pastoris virga transierint, quicquid decimum venerit, sanctificabitur domino. Non eligitur nec bonum, nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutauerit, & quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificabitur domino, & novitatemur. Dixit autem legislator de istis tribus animalibus solummodo, non quod de istis tantum soluerentur decimae, sed quia inter alia sunt principalia pecora, cum ex his tribus tantum fiat immolatio, nam alias decimas etiam soluebant alia animalia munda, ut patet Deuter. 14. nec non etiam immunda ad cibum, puta iumenta, ut equi, muli, asini; canes vero nequaquam, ut legimus Deuter. 24. Quae sub pastoris virga transierint. Hic declaratur modus soluendi primitias de praedictis animalibus, nam cum pastor reduisset ea in stabula, mox per unicum ostium exire singulatim virga sinebat, itaq; quod decimum exhibat, siue pingue, siue macilentum, siue salubre, siue insalubre, cedebat in decimam. Non eligitur nec bonum, nec malum. His verbis tollitur causa controversiae, quae oriri poterat inter Leuitam, & pastorem: siquidem ille electurus videbatur pinguiora, ac meliora, hic soluturus macilentum, & peiora.

Leuit. 19.
Pana adul-
teri, & an-
cilla.

Leuit. 23.

Decima ex
animalibus

Leuit. 27

M Y S T I C A.

Praemittam mysticam paschae, praedictorumq; aliorum sacrificiorum significationem, quia iam proximè de ijs actum est, subnexurus postea reliqua, ut deinceps de usu huius pecoris in ethnicorum sacrificijs, transigere liceat. Communis ferè Theologorum sententia est, per hanc agni paschalis immolationem Salvatorem nostrum Iesum Christum intelligi, uti ex subiungendis eorum verbis clarissime constat: Immolatio agni, inquit Rupertus, quae eadem nocte subsequuta est mors primogenitorum Aegypti, & ortus est clamor magnus, quid significet iam dudum novit totus Israel Dei, quia passionem significavit Christi filij Dei, per quam & originale peccatum, & omnia deleta sunt peccata mundi. Itaque iam hinc narratio tanti operis Dei, prosequenda est in laudem, & gloriam eiusdem agni Dei, Sancti, & immaculati, qui solus tulit peccata mundi, una tantum plaga crucis suae spiritalem tangendo Pharaonem, ut salutem perficeret populi sui, quam lex decem praceptorum decretis ad perfectum adducere non potuit. Phas ergo siue pascha nostrum immolatus est Christus. Illic figura, hic autem veritas. Illic

Christum per
agnam pa-
schalem in-
telligi.

umbra, hic aurem corpus est. At verò (inquit) per eandem fidem saluati sunt illi, per quam saluamur, & nos. Acquiescimus, quia per eandem fidem, sed non per eandem fidei scientiam, nō per eandem fidei cōfessionem. Hodie palam exigitur, vt corde credas ad iustitiam, & ore confitearis ad salutē, quia verus est agnus Christus filius Dei, qui nos morte sua redemit de morte, qui nos sanguine suo consecrauit, & resurrectione sua in vitam reparauit. Et hoc præsfiguratum fuisse in illa immolatione paschalis agni, in illo transitu filiorum Israel, in illa submersione curruum, & exercitus Pharaonis, filijs Israel per rubrum mare transcuntibus, manifestū est. Nunquid iam illi habebant fidei scientiam? Et quidem Moyses, & prophetae alij plus alij minus secundum placitum Spiritus Sancti diuidentis singulis prout vult, sacramenti habuere notitiam, sed qualiter hoc à populo subtegere deberent, in vno Moysē omnibus significatum est; Vbi enim cognitionem caelestium secretorum accepit, facies eius secundum similitudinem mentis refulsit, sed splendorem eundem, non valentibus sustinere filijs Israel, velamine operuit. Nunquid splendidam faciem tantum operuit, & splendoris causam scilicet sacramentorum Christi filij Dei cognitionem, publica cunctis praedicatione aperuit? non utique, sed sicut faciem tantum operuit sub velamine, sic secretum Spiritus abscondit sub tegmine literae, sed & prophetae palam annunciare prohibiti sunt. Vnde vni illorum dicitur, *figa testimonium, signa legem in discipulis meis*. Et alij dictum est: *Tu ergo signa visionem, quia post dies multos eris, etc.* Vnde Daniel, quia clausi, signatique sunt sermones usque ad tempus praefinitum. Igitur fides quidem exigebatur à populo Israel, scilicet vt crederet, quod Deus patrum suorum, Deus Abraham, Deus Isaac & Deus Iacob, vnus & solus verus Deus esset, & quod in semine Abraham benedicendae essent omnes gentes. Sed illud ab ijs exigi non poterat, quod non eis erat annunciatum, vt crederent scilicet, quod hoc modo, vel tali ordine benedictione illę implēde forent in Christo: Si enim cognouissent, inquit Apostolus, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Quid cognouissent? Sapientiam, inquit, quam loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius seculi, neque principum huius saeculi, qui destruuntur, sed loquimur sapientiam Dei in mysterio, quę abscondita est, quam praedestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum huius seculi nouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Itaque ad hanc immolationem agni paschalis, & cetera quaecunque, vt ait idem Apostolus in figura contingebant illis, sic accipimus, & sic legimus, tanquam actuales prophetias, vel promissiones Christi venturi, clausas sub sigillis, quę solis aperire posset idem agnus Dei, quod & fecit postquam resurrexit à mortuis dicente Euangelista: *Quia tunc aperuit illis sensum, vt intelligerint scripturas*. Idcirco verò passionis eius mysterium in huiusmodi figuris præsfiguratum est, quia non caperet mundus, vt sibi iam tunc dictis manifestis prænuntiaretur, nec huiusmodi manifestatio Spiritus eo tempore ad vtilitatem daretur. Et in hac quidem figura agni (qualis res indita sit) eò maximè clarescit, quod Ioannes Christum digito demonstrans, *Ecce, inquit, agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Cum enim hac dicit, profecto vt est lucerna ardens, & lucens, illam nobis illustrat vespertam, qua omnis multitudo filiorum Israel istum, de quo diximus agnum tali ritu immolauit, & cuncta, quę illic acta sunt in tenebris, hic in vero lumine manifesta dicit. Cuncta splendida, cuncta diuinæ rationis sunt plena. Primum ipsum, quo immolatur agnus, plenilunium, mysticè illa plenitudo temporis est, de qua dicit Apostolus: *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus*. In plenitudine namque temporis, id est, quando multis iam impletus erat electorum numerus ad infernalem Aegyptum, redemptionem suam expectantiū, tunc venit filius Dei, tunc venit agnus Dei, tollere peccata mundi. Quid illud, quod non ante, sed post vernum immolatur æquinoctium? Nempe ab æquinoctio verno superare incipit dies noctem, nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremque habemus lucem. Ergo & in hoc mysterium est, quia videlicet ab immolatione agni incontaminati, & immaculati Christi, caput lux iustitiæ peccatorum tenebras superare. Nam antea longa, & profunda peccatorum nox, brevis autem, & nubilosa legalis iustitiæ lux erat. Sed & ipsa mensis Nisan, id est, aprilis verna temperies, cum tellus reflorescit, totusque post hyemem, quasi post sensum, rursus iuuenescit orbis. Nonne sensatū hominem docet, quatenus renouatus spiritu mentis suæ, fide viridis, spe latus, & charitate floridus, paschalis agni epulis interfit spiritualibus? Bene ergo vetus iste agnus immolationi suæ tempus ipsum, quod typico præscripserat agno, per omnia prouidit. Mense primo decima die mensis, quo secundum legem agnus in domos Iudeorum tollebatur, intrauit in sanctam ciuitatem Ierusalem, turbis deducenibus, & quamdiū item secundū legem seruatus est, tamdiū & iste circa ciuitatem eandem, & circa templum demoratus est, id est, vsq; ad decimam quartam

1. Corinth.
2.

Luc. 24.

Plenilunium
quid mysti-
cè.

Galat. 4.

tam diem mensis eiusdem sanctæ Scripturæ herbam ruminans, & ad vitæ æternæ pascua inter-
rim suos auditores iugi balatu inuitans. Tandem quarta decima die ad vesperam, ubi illum pa-
schæ veteris agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij agnus, cōtinuò capien-
dus, & ducendus ad immolandum, iam in angustia passionis agonizans prius proprijs manibus
Deo patri semetipsum immolauit, accipiens panem, & vinum, & mirra, atque ineffabili sancti-
ficationis potentia transferens hæc in corporis, & sanguinis sui sacramentum. Nam quod de-
inde manibus peccatorum crucifixus, & mortuus est idem agnus, præteritorum, atque præsen-
tium salus omnium continuò fuit, & ad illos, qui in inferiori Aegypto, idest, infernalibus de-
tinebantur tenebris, descendit, quique per quinque retroactas mundi ætates ibidem fuerant colle-
cti. Vnde & constat, rectè quinque diebus, à decima scilicet ad quartam decimam mensis
agnum seruari, quia videlicet, ex quo in typum eiusdem filij Dei, primus Abel agnum obtulit
quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus agnus Dei. Con-
tinuò inquam manibus impiorum occisus est filius Dei, destructum est regnum mortis, & solu-
ta captiuitas populi Dei, non valentibus eos tenere Aegyptijs, quos ita cum principe eorum
Diabolo mortis præposito, virtus sanguinis Christi obruit, quomodo illos Aegyptios homines,
regemque eorum Pharaonem cum curribus eius profundum maris inuoluit. Quod verò mani-
bus suis, ut iam dictum fuit, corpus, & sanguinem suum sub specie panis ipse summus pontifex
obtulit, & hoc facite in meam commemorationem dixit, eorum salus est, qui in ista vita detinen-
tur, quibus Aegyptus hic mundus est, quibus verò captiuitas sub diabolo mudi principe, igno-
ratio Dei est. Nisi enim hoc sacramentum Corporis, & Sanguinis sui, cum mysterio baptismi,
in quo similitudo est mortis eius, iustitias nobis, omnibus quicunque nondum eramus, siue
omnibus qui tunc erant gentes, & ad simulachra muta, prout tunc ducebantur, euntes, quando
Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, mors eius nihil profuisset. Solos enim illorum
illa hora lauit à peccatis, quos siue mortuos, siue viuos, mors eius fideles inuenit. Ritu ergo
legitimum manducandi corpus, & bibendi sanguinem Domini nostri Iesu Christi, de ritu spi-
ritualiter metiamur illius typici agni in gloriam, & honorem huius veri agni Dei, qui tollit
peccata mundi. Hactenus Rupertus, & rursus ad ea verba: *Decima die mensis tollat unusquisque
agnum per familias, & domos suas, & seruabitur eum usque ad quartam decimam diem, & immo-
labit eum omnis multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Hoc agit, inquit, solemni ritu omnis Is-
rael, idest, Ecclesia Dei, cum redeunte anni tempore, quo Christus passus est, ante quinque dies
Sacrosanctæ eius passionis illum eius ingressum in sanctam Ciuitatem, atque occursum puero-
rum cum ramis palmarum, religiosa exceptione vel deductione laudes canendo imitatur. Ea
sola distantia, ut quaecumque feriarum luna eueniat decima, quæ est secundum Hebræos de-
cima dies mensis, siue luna quarta decima, quæ est quarta decima dies mensis, semper tamen
in prima hebdomade, idest, dominica die, hunc processionis occursum, & in sexta mortem, item
in prima celebret resurrectionem eiusdem, ut qui morte, & qui resurrectione eius semel sacra-
tus est dies, is mortis, & is resurrectionis memoria per omnes annos sacer perseueret. Cæterum
ad immolationem, vel esum agni, non vna vespera, sed totus annus sanctæ Ecclesiæ acceptus
est. Quocumque die, quacumque in domo Israel immolare, vel edere libet, scripturæ huius my-
sterium obseruandum est; D. Hieronymus ait; Qui igitur oblatus est Pilato, quia ipse voluit, &
non respondit, ut patibulum pro nobis damnatus ascenderet, ipse sicut ovis ad occisionem du-
ctus est, & quasi agnus coram tondente obmutuit. Etenim Pascha nostrum immolatus est
Christus, quem Ioannes Baptista monstrabat dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*
Qui & in Apocalypsi Ioannis Euangelistæ, agnus occisus sæpe memoratur. Qui de seipso lo-
quitur in Ieremia: *Ego autem sicut agnus innocens, & ductus ad victimam nesciebam, cum enim
nesciret peccatum, pro nobis peccatum factus est.* Et sicut agnus cum ducitur ad victimam non
repugnat, sic ille passus est voluntate, ut destrueret eum, qui mortis habebat imperium, humi-
liatus in postibus exterminatorem fugabat Aegypti, qui non solum sanguine suo nos redemit,
sed & lanks operuit, ut argentes infidelitate, sua veste calefaceret, & audiremus Apostolum no-
bis loquentem: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis;* & in alio loco; *induitur in
Christo Iesu.* Author interlinearis, singulariter hic agnum nominari ait, quia cum unusquis-
que tolleretur, omnes tamen eum significabant, qui singularis hostia futurus erat. Rabanus asse-
rit, quod dicitur, *decima die mensis agnum quidem tolli, sed non immolari usque ad quartam de-
cimam diem,* significare, quod per legem quidem Christi passio prafigurabatur, tamen non nisi
Euangelij coruscante gratia completur. Denarius enim numerus, inquit, propter decalogum
ad legem pertinet, & quaternarius propter quatuor Evangelia nouum exprimit Testamentum.

D. Tho.

In Esaiam
cap. 53.1. Corint.
5.Cap. 11.
Christus
cur agno cō
paratus.Galat. 3.
Rom. 13.

- Ca. 1. *lect.* D. Thomas verò etiam super primam epistolam ad Corinthios ait: Inter cetera sacramenta legalia celeberrimus erat agnus paschalis, qui ut præcipitur Exodi 12. immolabatur ab vniuersa multitudine populi Israel in memoriam illius beneficij, quo angelus percuciens primogenita Aegypti pertransiuit domos Iudæorum, quorum fores liniti essent sanguine, vnde nomen paschæ sumitur, secundum quod ibi dicitur, *est enim pascha, id est, transitus Domini*: Et ultimo virtute huius beneficij transiuit populus mare rubrum, ut dicitur Exodi 14. Ille enim agnus figura fuit Christi innocentis, de quo dicitur Ioannis 1. Ecce agnus Dei. Sicut ergo ille agnus figuralis immolabatur à filiis Israel, ut populus Dei liberaretur ab angelo percuciente, & ut transirent mare rubrum, liberati de seruitute Aegypti: Ita Christus est occisus à filiis Israel per cuius sanguinem populus Dei liberatur à Diaboli impugnatione, & seruitute peccati, per baptismum quasi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis pascha Iudæorum dicebatur, quia in signum transitus immolabatur, vnde dicitur Matthæi 26. *ubi vis paremus tibi comedere pascha?* id est agnum paschalem. Sequitur lex: *Si autem minor numerus est ut sufficiat ad vescendum, agnum, assumet vicinum suum &c.* Numerum hic mysticè sic penè oportet intelligi, inquit Rupertus, quomodo & in psalmo cum propheta dicit: *Notum fac mihi factum meum Domine, & numerum dierum meorum, quis est ut sciam, quid desit mihi?* Numerus enim hominis, (ut secundum præsentem causam loquamur) tunc sufficiens est, quando is, qui agnum manducat, mysteria eius penetrare præualeat. Sed ad hæc quis tam idoneus? Quis infantiam tantum supergressus est, tantamque dierum bonorum multitudinem collegit, ut ad capiendum totum cibum tam solidum nihil sibi desit? Ergo quoties hunc agnum immolamus rectè paucitatem confitentes in nobis, quia totum eius mysterium capere non possumus. Assumimus vicinum, qui coniunctus est domui nostræ, scilicet Apostolorum, & Martyrum chorum, qui per eandem fidem propinqui sunt familiæ Christianæ. Denique sine illorum inuitatione nunquam comedere præsumimus. Dicimus enim communicantes, & memoriam venerantes, in primis gloriosæ semper Virginis Dei genitricis Mariæ, sed & Beatorum Apostolorum, & Martyrum tuorum. Quod idem est, ac fiduciamus, in eadem fide nos immolare, & comedere agnum Dei, in qua Virgo concepit, & peperit, quæ Apostoli sancti prædicauerunt, pro qua beati Martyres passi sunt, ita vicinis assumptis, nos per Dei gratiam ad esum agni sufficimus. Quia videlicet etsi totum eius mysterium comprehendere non valemus, satis tamen est, quia nihil de illo, quod Apostolicæ fidei sit contrarium, sentimus. Tantum Rupertus. Rabanus verò, quod vicinum, ut dictum est, esurus iubetur assumere, typicè designare asserit, quod non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus conuocandi erant ad fidem Christi, & ad veri agni immolationem, non enim solam sufficisse gentem Iudæam ad spirituale pascha celebrandum, verum etiam gentes, quæ vicinæ erant domui Iudæ, adhibendas esse, quatenus domus Dei conuiuantium numero impleretur, & agni carnes dignè comestæ, fidelibus in pastum vitæ æternæ conuerterentur. *Erit autem agnus absque macula masculus, anniculus.* Macula peccatum est, ut idem Rupertus exponit. *At ille peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius;* Erit ergo, inquit, absque macula, id est, sanctus, innocens, impol-lutus, segregatus à peccatoribus, in quo nulla est iniquitas. Sed parum haberet gloriæ sola innocentia, si non adesset fortitudo quaque ad agenda perfectæ iustitiæ opera. Erit ergo, & masculus, masculus enim, hoc est, fortis, quia nihil fæmineum, hoc est, molle, vel fluxum admittit. Vnde & in Apocalypsi dicitur de muliere magna, quia peperit filium masculum, qui recturus erat gentem in virga ferrea. Additur adhuc, quia erit anniculus. Anniculus, id est, perfectus, perfectionem enim ab illo consequimur, quemadmodum & ipse in propheta testatur: *Spiritus domini super me, eo quod unxeris me ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, ut predicarem annum placabilem domini, & diem vltionis Deo nostro.* Annum, inquit, placabilem pro his, quos ad gloriam præparauit, & diem vltionis pro his, quos in iram destinauit: Annum quippe placabilem, siue acceptabilem, plenam acceptionem dicit; & Apostolus prædicat his verbis: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis &c.* Sed & Zeno Episcopus Veronensis: Hic est agnus, inquit, fratres, de quo litare, pascha est domini, Apostolus quoque Paulus: *Pascha, inquit, nostrum immolatus est Christus.* Cur autem dignatus fuerit immolari, Ioannes Baptista prædicauit antè his verbis: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Hic itaque diuus est primitiuus, quia paternæ antiquitatis solus est conscius; hic maturus, quia post illum est nullus; hic sempiternus, quia occisus est, & inuentus est viuus; hic immaculatus à peccato, quia solus est mundus, hic salutaris, quia per ipsum vincimus mortem; hic masculus, quia Dei est virtus; hic inquam agnus perfectus, quia in ipso magnus ille Sacerdos pio mysterio sua victima inclusus, hodie Deo reddidit hominem, quem litauit. Quod verò ab agnis & hædis simili assumi iubetur, non immerito,

merito, ut scribit D. Augustinus, in quaestione super Exodum, in incarnationis Christi mysterio accipitur, quid enim opus erat, inquit, vel agnum ab ouibus, vel hædum à capris accipiendum mone-
 ri, nisi ille figuraretur, cuius caro non solum ex iustis, verum etiam ex peccatoribus propagata est? Sic & Gregorius Nazianzenus eligi, inquit, non solum ex agnis, verum etiam peioris specie, & ex sinistra, quæ hædis tribuitur in Euangelio, quia non solum pro iustis, sed etiam peccatoribus sacrificatur. Rupertus tradit dici in lege, *iuxta quem ritu tolletis & hædum*, quia is, qui sua non habuit, Cur hædus addatur.
 aliena peccata portauit, sicut enim propter suam innocentiam in agno, sic propter iniquitates omnium nostrorum, quas Deus posuit in eo, rectè idem figurari in hædo. Siue ergo agnus, siue sit hædus, qui apud illam, & illum immolatur, vnus idemque est in mysterio Christus, à suis, quia nulla sunt, mun-
 dus, pro alienis peccatis offerendus. Vel malè existimatione hominum, hædus, idest peccator; vera autem verissimè similitudine, innocentie agnus erit. Quod, vtrumque propheta considerans; *Ei nos*, inquit, *Esaiæ 53.*
putauimus illum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humilatum. Ipse autem vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra. Beda verò eodem ritu hædum quoque tolli voluit, tum quia in illo Christus etiam significabatur, qui cum agnus esset innocens, tamen inter iniquos reputatus est, & quasi peccator cum peccatoribus crucifixus; hædum enim peccatorè significare: Tum etiam, quia ipse hostia pro peccato fuit; denique quia peccata nostra suscipit, vnde Iacob Christum significans
Genes. 27.
Vespera
qua.
1. Corin. 10.
Et immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Vespere autem, quæ saculorum deuenerunt, rectè dicitur. Vespere autem, ut ait Apostolus, peccatus tandem consummatione saculorum, quæ Deus saluti hominum præfinierat, oblati sunt, hinc inquit, videmus multos sanatos à Domino. Ille vespere, idest post solis occasum, qua hora agnus immolabatur, & qua dominus passus expirauerat Math. 8. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos demonia habentes, & eiecitabat Spiritus verbo, & omnes malè habentes curauit.* Marci 1. *Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes & demonia habentes.* Porro vniuersa multitudo filiorum Israel, secundum Rupertum, vniuersitas credentium est, quæ quantacumque sit, inquit, per orbem terrarum diffusa, vnus est agnus, quem in tot locis immolat, vnus est panis, quem frangit, vnus est Christus, cuius manducat carnem, & sanguinem bibit. Ribera verò totam multitudinem filiorum Israel cum ait immolare, quia omnes Iudæi coram Pilato petierunt, ut crucifigeretur. *Et sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem &c.* Isidorus sanguine agni liniri Israelitarum postes dicit, ne vastator angelus, audeat inferre perneciem, signari signo dominicæ passionis in frontibus fideles populi ad tutelam salutis, ut hi soli ab interitu liberentur, qui cruore dominicæ passionis corde & fronte signati sunt, qui etiam opere loquuntur, *signatum est super nos lumen vultus tui domine.* Vel aliter notandum, ut ait Rupertus, quia prius oportet domum signari sanguine agni, & tunc demum carnes eius in illa manducari. Hoc verè legitimum, ac necessarium est, nec aliter dignè fieri potest. Etenim prius oportet quemque baptizati in monte agni, idest Christi, prius inquam complantatum fieri similitudini mortis eius, ut sit resurrectionis, atque ita consecrata domo, tunc demum intus mensæ viuificæ participari. Sunt autem notæ sanguinis tres, duæ scilicet in vtroque poste, tertia in superliminari, in nomine enim Patris, Filij, & Spiritus sancti baptizemur, quæ tria nomina, siue tres personæ sunt, sed vnus Deus. Cuius videlicet trini nominis confessio, dum fide passionis Christi perornatur, vnus ostij duo postes cum superliminari, agni sanguine titulantur, sed verò author Catenæ, quemadmodum etiam sanguis ille, inquit, memoriale erat primi agni in postibus, sicut literæ legis in vestibulis Iudæorum, fidei quædam attestatio tam foris aspicientibus, quam intra inclusis cordibus; Sic semper nobis est passio Christi memoranda, & charitatis maximæ beneficium, quo liberamur à captiuitate vitiorum, siue domum ingrediamur, siue exeamus, præcipuum studium nostrum sit Dei erga nos beneficia ruminandi, maximè autem redemptionis per agnum Dei, qui tollit peccata mundi. De fide tali in ipsum, nobis minime est erubescendum, ideo ad superliminare, & vtrumque postem sanguis agni ponendus est. D. Chrysostomus ait, quod sine sanguine salus esse non poterat, neque ijs, quo per id tempus, neque ijs, qui in nouissimis temporibus extiterunt. Nam quemadmodum regie statuar, inquit, quamvis inanimata sit, costamen, qui ad se confugiunt, seruare solent, non quia statuar sunt, sed quia regem representant. Similiter & agni sanguis homines saluos faciebat, non quia sanguis erat, sed quia sanguinem Christi referebat. Doctè etiam D. Gregor. in homilijs: Sed quæ est ista solennitas, inquit, quæ inferni claustra destruxit, & ianuas nobis regni cælestis aperuit? Inquiramus subtilius nomen eius. Requiritur egregius prædicator. Videamus, quid de eius assumptione denuntiet. Ait siquidem: *Etenim pascha nostram immolatus est Christus.* Si ergo pascha Christus, pen sandum nobis est, quid de pascha lex loquitur, ut indagemus subtilius, ap de Christo dicta videantur. Moyses quippe ait: *Et sument de sanguine agni, & ponent super vtrumque postem, & in superliminariis.* &c. Quid sit sanguine agni non tã audiendo, sed bibendo didicimus. Qui sanguis super vtrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiã ore cordis

hauritur. In utroque etenim postea sanguis agni est positus, quando sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur, nam qui sic redemptoris sui sanguinem accipit, ut imitari passionem illius, necdum velit, in uno postea sanguinem posuit, qui etiam in superliminariis domorum ponendus est, quid enim spiritualiter domus, nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitationem inhabitamus, cuius domus superliminare est ipsa intentio, quae praeminet actioni. Qui ergo intentionem cogitationis suae ad imitationem dominicae passionis dirigit, in superliminari domus agni sanguinem ponit. Vel certe domus nostrae ipsa sunt corpora, in quibus, quosque vivimus, habitamus. Et in superliminari domus agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. Idem Gregorius addit, de quo adhuc agno subditur. *Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus.* In nocte quippe agnum comedimus, quia in sacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad invicem nostras conscientias non videmus. Quae tamen carnes agni assae sunt, quia nimirum dissolvit ignis carnes, quas aqua coxerit; quas vero ignis sine aqua excoquit, roborat; Carnes itaque agni nostri ignis excoxit, quia cum ipsa vis passionis illius ad resurrectionem valentior reddidit, atque ad incorruptionem roboravit. Qui enim ex morte convaluit, profecto carnes illius ab igne duraverunt. Unde etiam per psalmistam dicit: *Exaruit velut testa virtus mea.* Quid namque est testa ante ignem nisi molle lutum, sed ei ex igne agitur, ut solidetur, virtus ergo humanitatis eius velut testa exaruit, quia ab igne passionis, ad virtutem incorruptionis crevit. Sed sola redemptoris nostri percepta sacramenta ad veram solemnitatem mentis non sufficiunt, nisi eis quoque bona opera iungantur. Quid enim prodest corpus, & sanguinem illius ore percipere, & ei peruersis moribus contrarie: unde bene adhuc ad comedendum subditur: *& azymos panes cum lactucis agrestibus*, panes quippe sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione vanae gloriae exercet, qui mandata misericordiae sine admixtione peccati exhibet, ne peruersae diripiat, quod quasi recte dispensat. Hoc quoque peccati fermentum bonae suae actioni miscuerant, quibus prophetae voce per increpationem dominus dicebat: *Venite ad bethel, & impie agite.* Atque post pauca: *Et sacrificato de fermentato laudem.* De fermentato namque laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactuae vero agrestes valde amarae sunt. Carnes ergo agni cum lactucis agrestibus sunt edendae, ut cum corpus redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in sleribus affligamus, quatenus ipsa amaritudo poenitentiae abstergat amentis stomacho peruersae humorem vitae. Similiter Beda: Quod autem azymos panes cum lactucis agrestibus manducare iubentur, significare ait, quod vitam ab omni fermento malitiae, reparatam ducentes amaritudinem compunctionis cordis semper habere debeamus, idque significare lactucam. Cum enim manducantur, sic esse salvas, & amaras, ut producant comedentis lacrymas. Sic nimirum & caelestem panem accipientes, irrigare faciem nos debere &c. At vero Rupertus carnes agniedi in nocte assas igni, asseuerat, quia de Spiritu sancto, qui aeternus est ignis, virgo dominum concepit, & ipse per eundem Spiritum sanctum, ut Apostolus ait, obtulit semetipsum hostiam viam Deo viventi. Eodem igne assari in altari, quoniam operatione Spiritus sancti panis corpus, & vinum fit sanguis Christi: Signata ergo domo nos comedere, quia videlicet per baptismum consecrato cuique & a macula veteris cibi, per quem perijt humanum genus, emundato, sanguis & corpus Christi traditur, quo cibo non superbe fieri velit sicut Deus, sed humiliter in gratiam filiorum Dei adoptari mereatur. Quod vero de azymis panibus cum lactucis agrestibus dicitur, duo annotat, inquit, alterum horum, scilicet quod de azymis iubetur tam in te, quam in mysterio observamus, ut videlicet azymum panem ad conficiendum Christi corpus habeamus, & mystice vetus fermentum a nobis, scilicet fermentum malitiae, & nequitiae secundum Apostoli praeceptum expurgemus. Alterum vero, id est quod de lactucis agrestibus praecipitur, tantum spiritualiter attendimus, quia videlicet author huius sacramenti, non eas corporaliter adhibuit, sed solummodo panem, & vinum benedicens dedit discipulis suis, unde mirandum quo graecorum consuetudo auctore tradita inoleverit, qui fermentatum panem quaeant, & a sacramento Christi azymum rejiciunt, cum nulli dubium esse debeat, quod Dominus noster non nisi de azymo illud primitus effecerit. Etenim neque fermentatum nocte illa secundum legis edictum inueniri licebat in cunctis domibus Israel, neque ipse apud se habendo fermentatum, legitimam porrigere debebat occasionem inimicis suis, cum diceret lex: *Qui comederit fermentatum, peribit anima eius de castris Israel tam de aduentis, quam de indigenis terra.* Sed de hoc aduersum illos abundeque a Romana Sede disputatum est. Porro azyma, & lactucas agrestes, ut spiritualiter comedamus, ab ipsis, qui primi hoc egerunt, Apostolis evidens exemplum habemus: Etenim in eo vetus fermentum, expurgauerunt, & erant noua conspersio epulando in azymis sinceritatis, & veritatis, quia praesens passio Christi mundabat illos ab omnibus peccatis, quibus corruptus homo primus, totam generis sui massam fermentauit. Dixit enim illis in illa cana sacrosancta, hic verus agnus Dei; *tam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis, nisi enim quia sermonem meum audistis,*

Nocte 'cur
comedi di-
catur.

Psalm. 21.

panes sine
fermento.
Amos 4.

Lactuca a-
grestes.

Ephes. 5.

Et credidistis, nequaquam per hanc passionem meam mundaremini. Quasi prateritum dixit, *mundatis*, eo videlicet modo, quo postea ibidem ait ad patrem: *Et iam non sum in mundo, cum nondum per actum, sed agere cepisset, ut transiret ex hoc mundo.* Lactus vero agrestes, quæ valde amaræ sunt, simul comederunt, quia profecto propter illa, quæ dicebantur, iam in summa tristitia erant, & per totum triduum amaritudini passionis eius satis moleste communicauerunt. Eorum ergo exemplo nos carnes agni cū lacuicis agrestibus comedimus cum corpus redemptoris accipientes, nosmetipsos, ut dignū est, pro peccatis affligimus. Catenæ author itidem agni carnes igni afflas, illos, ait comedere, qui charitatis diuinæ liberalitatem, qua in æternū sese redemptos, piè quotidie memorantur, agnoscunt, dedicant, & toto appetant affectu. *Agni carnes afflas qui edant.* Panem addere citò parabilem, sanctissimum Eucharistia sacramentū representantem viaticū pro inopinato, festinatoq; recessu, semper ad pietatis opera promptos ex fide, & sine fermento malitiæ, ac nequitia, post hac viuere cupientes. Cum picridibus, siue amaritudinibus, hoc est, vehementi dolore suorum peccatorum, perpetuaq; eorum detestatione, siue iugi meditatione, quia vita fidelium mixta sit aduersitatibus, & persecutionibus, & cruce continua exercenda. Gaudia siquidem huius vitæ, etiam honestissima, cum timore Dei moderanda esse exemplo omnium Sanctorum, & Christi. Subditur autem: *Non comedetis ex eo cruda quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni.* Ad quæ verba D. Gregorius. Ecce, inquit, iam nos ipsa verba historia ab intellectu historico repellunt. Nunquid fratres charissimi, Israeliticus ille populus in Aegypto constitutus comedere agnum crudum consueverat, ut ei lex dicat, *non comedetis ex eo crudum quid?* ubi & additur, *nec coctum aqua.* Sed quid aqua nisi humanam scientiam designat, iuxta hoc quod per Salomonem sub hæreticorū voce dicitur: *Aqua furina dulciores sunt.* Quid cruda agni carnes, nisi inconsideratā ac sine reuerentia cogitationis relictam illius bonitatem significat? Omne enim quod subtiliter cogitamus, quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est, nec aqua cocta, quia redemptor noster nec purus homo æstimandus est, neque per humanā sapientiam, qualiter Deus incarnari potuit, cogitandus; Omnis enim qui redemptorem nostrū purum hominem credit, quid ille aliud quam crudas agni carnes comedit, quas videlicet coquere per diuinitatis eius intelligentiam noluit. Omnis vero, qui incarnationis eius mysteria, iuxta humanam sapientiā discutere conatur, carnes agni aqua vult coquere, id est, dispensationis eius mysteriū, per dissolutam vult scientiam penetrare. Quia ergo paschalis gaudij solemnitate celebrare desiderat, agnum neq; aqua coquat, nec crudum comedat, ut neque per humanam sapientiam profunditatem illius incarnationis penetrare appetat, neq; in eum tanquam in purum hominem credat, sed afflas igni carnes comedat, ut dispensari omnia per Sancti Spiritus potentiam sciat. Idem Gregorius alicubi: crudum ludæos comedere tradit, aqua coctū hæreticos, quia illi eius diuinitatem negant, isti per humanam sapientiam, & diuinitatis, & humanitatis eius sacramenta euacuant: Rupertus ait, quia ergo ista non capit humana sapientia, repellitur illa non tam sapientia, quam curiositas, dum repetendo dicit, *non comedetis ex eo crudum quid, sed assum igni.* Subiungitur. *Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabit.* Quo loco Gregorius inquit, sicut iam prædiximus fratres, Paulo attestante dicimus, quod caput Christi Deus est, quia redemptor est & α, Deus nimis, Deus ante sæcula, & homo in fine sæculorū. Caput ergo agni vorare, est diuinitatem illius fide percipere. Pedes vero agni vorare, est vestigia eius humanitatis amando, & imitando perquirere. Quid verò sunt intestina, nisi verborum illius occulta, & mystica mandata? Quæ tunc voramus, cum verba vitæ cum aviditate sumimus. In quo deuotionis verbo quid aliud quam pigritia nostræ torpor reprehenditur, qui eius verba, ac mysteria, & per nos metipsos nō requirere posse asserit, singulatim verè quosq; adimplere nō posse, in parua nāq; & magna domo esse & perfectos, quorum sit solidus cibus, quale est ossium caput: Esse & paruulos, quorū infirmo dente vix intestina mollia terantur. Deniq; caput agni vorare esse alta diuinitatis Christi eloquia viriliter capere, verbi gratia quale est: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* Pedes vorare esse, nec illud ignorare, quia verbum caro factum est. Intestina verò cum pedibus vorare esse singulas infirmitatis eius actiones, siue passionem in vsum virtutis assumere, verbi gratia, quod esuriit, quod fleuit, quod contristatus est, ad summum, quod tentatus est pro similitudine absq; peccato. In eo autem, quod dicitur: *non remanebit ex eo quicquam vsq; mane,* Gregorius, & Beda, mane interpretantur diem resurrectionis omnium, siue diem iudicii. Sed cū sensus verborū sit, ut iam ostendimus, si quid reseruatū fuerit vsq; mane, qui cōburatur, nescio inquit Ribera, quomodo in die iudicii, quod reseruatū fuerit, igne comburendum sit, propterea ita potius explicat. Si comedere in nocte agnū, est comedere, & accipere in obicitate fidei,

Ioann. 17.

Agni carnes afflas qui edant.

Aqua quid lignet.

Prouerb. 9.

In 1. Reg. cap. 2.

1. Corinthe. 11.

Caput agni vorare qd, & quid pedes.

Mane quid

fidei, ille vsq; ad mane aliquid reseruabit, qui passionis, & sacrae Eucharistiae mysteria aperta rationis naturalis luce cognoscere, & comprehendere cogitat. At postquam id frustra tentauerit, videritq; humanam intelligentiam tanto splendore perstringi, id quod residuū fuerat vsq; mane, id est, quod ratione naturali cognoscere tentauerat, nō contentus ijs, quae per fidem didicerat, igne comburēt. Author Catenae, totum etiam agnū in solemnitate edi, ait, esse nihil negligenter agere, diuinis praeceptis ad vnguem obsequi, sacrosanctum mysteriū, quod designatum huiusmodi Dei caerimonijs cum reuerentia, & gratitudine in animum cogitando trajicere. Totum Christi fide complecti, corpus scilicet, & animam, humanitatem, & Deitatem cum doctrina verborū, & vitae ac miraculorum signis, in profectum animi suscipere per fidē, & spiritum incorporare. Sed quia difficile est, inquit Gregorius, vt omne sacrū eloquium possit intelligi, & omne eius mysterium penetrari, recte subiungitur: *Si quid autem remanserit, igne comburitis*; Quod ex agno remanet, igne comburimus, quando hoc, quod de mysterio incarnationis eius intelligere & penetrare nō possumus potestati Spiritus sancti humiliter reseruamus, vt non superbi quis audeat, vel cōtemnere, vel denuntiare, quod nō intelligit, sed hoc igni tradit, cū S. Spiritui reseruatur. Similiter Author catenae: Igne ergo cōburēda, quae reliqua fuerint, significat nihil calcandū, vel contēnendū relinquere de mysterijs agni, vel Christi, nihil verborū Dei spernere, quod nō intelligimus, sed sacrificare Deo ignorantia nostram. Atqui Ribera, quoniā ignē, quo carnes assandae erant, interpretatus erat summū Dei amorem erga nos, igne scilicet assas comedere, qui considerat diuinam erga nos charitatem (*sic. n. Deus dilexit mundū, vt filium suum vnigenitū daret, vt omnis, qui credit in ipsū non pereat, sed habeat vitam aeternam*) creditq; Christū verū Deum & hominem, pro nobis passū esse, & se nobis in cibū prae nimia charitate reliquisse: Sic & hic, inquit, dicere poterimus, quod reliquum fuerit, igni esse comburendū, id est, consumendū, vt nihil remaneat, considerando amorē exigū Dei plura, ac maiora in his mysterijs fecisse, quā nos, aut intelligētia cōsequi, aut etiam cogitatione fingere possumus. Quia verō, qualiter edendū sit pascha, cognouimus, nunc ē qualibus edi debeat agnoscamus: *Sic autem*, inquit, *comedis illum, renes vestros accinges*: Quid in renibus, inquit Gregorius, nisi delectatio carnis, accipitur; vnde & psalmista postulat dicens: *Pre renes meos*. Si enim voluptatem libidinis in renibus esse nesciret, eos vri, minimē petijisset, vnde quia potestas diaboli in humano genere, maximē per luxuriam prauauit, de illo, voce dominica, dicitur: *potestas eius, in lumbis eius*. Quia ergo pascha comedit, habere renes accinctos debet, vt qui solemnitatem resurrectionis, atque incorruptionis agit; Corruptioni iam per vitia nulla subiaceat, voluptates edomet, carnem à luxuria restringat, neq; enim cognouit, quā sit solemnitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni subiaceat, haec quibusdam dura sunt, sed angusta porta est, quae ducit ad vitam, & habemus iam multa exempla continentium. Haec Gregorius. Sed quia accingere renes, diximus, esse parantis sese ad festinandum, ita etiam interpretari possumus ex sententia Riberae, eum qui pascha celebrat, id est, qui dominicae passionis memoriam agit, & qui corpore eius vescitur, tantis beneficijs deuinctum terrena contemnere, & in caelestem patriam festinare debere, vt iam nihil illi placeat, nisi regnum, quod sanguine illo paratum est, & quod in sacramento illo significatur. Calceamenta habere debebant in pedibus, vt per lapides etiam, & spinas properare possent, quod nudis pedibus non fit, id est, vt significarent, ad patriam caelestem per omnes difficultates fortiter esse properandum. Simile est, quod ait Apostolus, *Calceati pedes in praeparationem euangelij pacis*, id est, vt parati simus ire quocumq; nos beatitudo in euangelio permessa, vocabit, placet etiam Riberae expositio Gregorij, pedes esse opera, calceamenta, quibus pedes muniuntur, & quae ex pellibus mortuorum animalium sunt, esse Sanctorum patrum exempla, quibus nostri operis pedes munimus: Verba Gregorij sunt: Qui sunt etenim pedes nostri, nisi opera? quid verō calceamenta, nisi mortuorum animalium pelles? Calceamenta autem pedes muniunt. Quae verō sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniuntur pedes, nisi antiqui patres, qui nos ad aeternam patriam praecesserunt? Quorum dum exempla conspiciamus, nostri operis pedes munimus. Calceamenta ergo in pedibus habere, est mortuorum vitam conspiciere, & nostra vestigia à peccati vulnere custodire. Authori Catenae, renes accingi etiam est libidini frena imponere, ne dominetur rationi, & sensibus, cum domino fuerit agenda solemnitas pro omni virili incumbere, & alacriter instare cum cultui diuino fuerit inserviendum; veris autem Israelitis solemnitas iugis, & sabatum ex sabato fide, spe, ac charitate sine cessatione sacrificare, semper proficisci ex Aegypto tenebrarum, & perfidia ad patriam promissionis. Calceamenta in pedibus eidem est non habere hic locum manentem, sed futurum inquirere, procedere semper sine impedimento carnalium affectionum, quibus alioqui nimium deferre conuenimus, & incunctanter in-

via domini ambulare. *Tenentes baculos in manibus.* Baculus iste in manibus eidem est subsidium laboris amplecti, fragilitate non remorari, occasiones, retardationes postponere. Gregorius verò, quid lex, inquit, per baculum nisi pastorem custodiam designat, additque notandum esse, quod prius precipimur renes accingere, postmodum baculos tenere, quia illi debent curam pastorem suscipere, qui iam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ domare, ut cum alijs fortia prædicant, ipsi desiderijs mollibus eneruiter non succumbant. Ribera ait: Baculus laborum subleuat iter facientibus, & canes, & nocentia animalia abigit, significat ergo baculus in manibus, labores cælestis itineris esse fortiter ferendos, nec unquam in eo deficiendum esse, sed festinandum, & obstantes, tentationes baculo crucis repelli, ac fugari debere. Bene etiam subditur: *Et comedetis festinanter.* Cum festinatione comeditur agnus, ut idem habet Ribera, ut comedendo non tam voluptas, quam vires ad iter faciendum quarantur, & nos in meditatione passionis Christi, & in sumptione sacrae Eucharistiæ non tam consolationem spirituum delectationem appetamus, quam vires ad labores in via Dei perferendos, & ad festinandum in patriam cælestem. D. Gregorius festinanter comedi dicit, quo mandata Dei, mysteria redemptoris, cælestis patriæ gaudia, cum festinatione cognoscere admonemur, & præcepta vitæ cum festinatione vitæ implere. Quia enim adhuc hodie, inquit, licet bene agere, sciamus: verum cras liceat, ignoramus; festinantes ergo pascha comedamus, id est, ad solemnitatem patriæ cælestis anhelemus. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat, nemo moras ad appetenda studia innectat, sed cæpta perficiat, ne liceat minimè implere, quod sollicitudine proveniat, nihilque in via Dei negligentes, sed studiosè agendum, interim tamen semper pauidū esse, ne presumptione periclitemur, & securitate remoremur. Porro quod ipsa solemnitatis vocatur pascha, id est, transitus, id nobis auctore Hieronymo indicat, quod de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Aegyptum derelinquamus. Sic & Rupertus: Transitus, inquit, ille Hebræorum alium nobis transitum præfiguravit, de quo dicit Evangelista sanctus: *Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quia venit eius hora, ut transiret ex hoc mundo, ad patrem.* Ille enim ferè transitus domini, imò omnium nostrum transitus est. Nam illo transeunte ex hoc mundo, ad patrem, transivimus & nos, eiusdem patris, gratia de vinculis ad absolutionem, de tenebris ad oculorum nostrorum revelationem. Transiit ille de hoc quidem mundo, quia & ipse quodammodo dicitur Aegyptus, transiit per Aegyptum inferiorem, id est, infernum, qui secundū nomen Aegypti verè tam tenebrosa est, & locusthorridus, & quoscunque ibi invenit dignos filios Israel, signatos fide sanguinis sui, à iusto Abel, qui primum in typum illius obtulit agnum, usque ad latronem, quem sanguine suo signavit in ipsa hora transitus sui, cunctos liberauit, percutiendo primogenitum Pharaonis, id est, peccatū primæ pravariationis, quod originale dicitur, quod persuasio diaboli generavit. Igitur postea certatim signandi, & carnes agni festinanter edenda sunt, transit enim dominus ultra non reuersurus. Mortuus enim semel resurrexit, & iam nō moritur, mors illi ultra non dominatur, isto transitu eius contenti estote, & postea signate omnes filij Israel; alium enim transitū sperare non licet. Veniet quidem idem dominus, sed per Aegyptum non transibit amplius, non ultra pro illis, qui nunc è tenebris exire iussi sunt, morietur. *Erit autem sanguis vobis in signum in adibus, in quibus eritis.* Sicut ergo quotiescunque Iudæi domum intrantes aspiciebant sanguinem agni in postibus, meminisse debebant, cum gratiarum actione beneficii redemptoris patrum suorum de Aegypto, sic Christianis recordatio sanguinis Christi effusi pro peccatis nostris, indelebiter imprimenda est cordibus, ut semper recens sit redemptionis nostræ memoria. Theodoretus ait, omnia hæc nostrorū mysteriorum esse anigmata, vngimus namque & nos, inquit, sanguine agni nostri, non tantum limen, sed & duos postes, quantum ad id, quod oculis cernitur, patet, linguam, ac labia purgantes, & sanctificantes. Quantum verò ad id, quod oculis cernitur, comprehenditur, attinet, pro duobus postibus, vim illam, quæ irascitur, & concupiscit. Illud quoque nobis admodū convenit, quod non elixas carnes, sed igni tostas comedere precipit, neque enim literæ tantum studium nostrum impendimus, sed scriptoris sensa inuestigamus, neque humanas cogitationes diuinis eloquijs offerimus, nam & Esaias quosdam reprehendit, quod vinum aqua miscerent, sed solo igne diuino utimur, sancti videlicet Spiritus gratia. Quod autem scriptum est, ut nihil carniū in posterum diem relinqueretur, ita intelligendum est, quod futura illa vita signis vllis non indiget, in illa enim res ipsas contemplabimur. Quia verò ossa ijs conterunt, quia perperam diuina eloquia interpretantur, atque ad suam propriam imbecillitatem illa transferre conatur. Quod autem ait, non ex ovis, sed etiam hædis immolandum, diuinam rursus bonitatem commendat. Neque

Baculus in manibus quid.

Quid, comedere festinanter, significet.

Transitus ad Fabiolam.

Ioann. 13.

Quid per Aegyptum significetur.

Cur sanguis ne agni postes signentur.

Quid duo postes notent.

Quid oves & quid hædi immolentur.

que enim pro iustis tantum, verum etiam pro peccatoribus salutarem sustinuit passionem. Huc autem sensum nos ipse docuit. Sanctorum enim congregationem agnis comparauit, peccatorum vero coctum hædis. Nam & lex hædum pro peccato offerebat, atque etiam ex ijs qui diuinorum mysteriorum participes sunt, nonnulli utpote perfecta virtute præditi, tanquam ouem sumunt, alij verò, ut hædum per suorum peccatorum recognitionem, delictorum suorum maculas eluentes. Eadem ratione & Seruator noster, non ex triticeis tantum, sed etiam hordeaceis panibus eos, qui ad se conuenerunt, satiauit; nobis quoque idem dominus præcepit, lucinæ lumbos habere, & pede calceatos, & lucernas accensas, ut domesticos suos, qui domum suam præstolantur. Sed Hebræi tãquam ab Aegyptijs liberati, atque in terram Chanaan introducti, habitum hunc, ac speciem habuerunt; nos verò, ut hinc in aliam, atque diuersam vitam translati &c. Differit etiam de tantis mysterijs Gregorius Nyssenus in hæc verba: Quid ergo hac historiæ figura docemur? quod oporteat primas cogitationes, & prima peccandi initia, & vias primas radicitus tollere. Nam qui principia destruxit, is totum nequaquam admittit. Sic & Dominus ipse magna voce per euangelium clamat, primogenita iubens Aegyptiorum interimere, cum aperte imperet nos expauescere adulterij maculam, ac cædis scelus, cupiditate, ac ira penitus extinctis: nunquam enim aliquid horum oriri potest, nisi alterum ex ira, alterum ex cupiditate nascatur. Qui primogenitum interimit, is partum quoque, qui ex primogenito nascitur simul interimit. Sicut in occidendo serpente, qui caput oppressit, atque percussit, is totum, quod à capite trahitur, corpus mortificauit; quod minime vnquam fieri poterit, nisi sanguis in ostijs infundatur, qui percussorem faciliè repellit. Id ergo vtrumque in vnum complētumur; Sic enim rectius, ac exquisitius exponitur. Primogenitorum nece, ac postum cum sanguine custodia discimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas, & hinc primum vitium aduersus nos aditum, per verum agnum repellendum esse intelligamus, non enim ingitum percussorem eijcere, sed ne omnino subingrediatur, cauere lex iubet. Cautio autem & custodia tuta est, ut agni sanguine superliminare, simul & postes inungamus: Ita per anigmata nos ea lex instruit, sæculi quoque doctrina philosophatur. Nam animam in rationale, concupiscibile, ac irascibile philosophi partiuntur, quorum duo postrema irascibile dico, & concupiscibile, subesse aiunt, ac verimque rationale sustinere: Rationale verò vtriusque innixum vtriusque continere, & ab vtriusque sustineri, ut ad fortiter quidem agendum, per iram excitetur, ac roboretur, ad boni autem fruitionem, concupiscentia offeratur. Quousque igitur anima hoc ordine seipsam tutatur, rectis cogitationibus, quasi quibusdam clauis hunc istorum trium ordinem conseruans alterum ab altero quod virtutis cultum coadiuuatur: Ratio enim irascendi, & cupiendi vim ad bonum dirigit, & ab illis, ut diximus, corroboratur. Si verò is ordo conuersus fuerit, & quod superesse debet, subijciatur, ac cupiendi, ac irascendi vis ratione de loco suo deieciatam concutiet, tunc percussor ingreditur, tunc nulla sanguinis vis illi resistit: Nihil enim fides in Christum his prodest, qui peruersione huius ordinis corrumpuntur. Primo enim superliminare inungendum, deinde vtrumque postem tingendum sanguine iubet; quomodo igitur poterit rationem primum fide Christi communire; cum eum supra quærere iubearis, si eam in loco suo non inuenies? nullo certe modo; nec te turbet, quod primogenitorum eadem Aegyptijs illaram, & sanguinis effusionem, atque inunctionem à ludæis factam in vnum contulimus; vnus enim atque idem homo, Aegyptius, & ludæus varietate viuendi, & varia voluntate, ac electione intelligitur: Itaque si virtutem possidere vel it, vitiorum radices enecet, necesse est & aditum sanguine, id est, Christi inungat, ut tuta virtus perficiatur, ad quem quidem spirituales legis sensum, quæ sequuntur, mirifice congruunt. Iubent enim nutrimentum assumendum esse, id est, corpus, unde sanguis effusus est, quo repellitur Aegyptiorum percussor, si auditus nostros, id est, tres illas animæ vires illo signatas perspexerit. Accedit quod edendi modum non remissum quendam tradit, ut in conuiuijs fieri solet, ubi conuiuæ sedent manibus liberis, & pedibus non ad iter calceatis, & ad hæc effusus induti vestibus. Sed contra quasi ad iter pedes iussit comedendo habere duris calceis calceatos, cingulo sustineri, ac comprimere, vestem, ne effundatur, ac in manibus baculum teneri, quo canes arceantur. In hac itaque dispositione festinanter agnum comedere iubentur, non operosa coquorum arte præparatum, sed igni, ut contigit, assum, quod verò comedere non possunt, id quoniam osseum est, igni tradere iubentur. Ex quibus omnibus manifestum est aliud quoddam, hoc comedendi modo voluisse legislatorem nobis ostendere. Quid enim si rectus, an sedens? Si ut ad iter calceatus, an aliter? Si festinater, an maturè? Si baculum manibus teneas, an non? Quid, inquam, ad virtutem colendam, aut fugienda vitia, quod maxime latrores legum respicit, hæc afferunt? Profecto nihil: Cur igitur iussit ita fieri? nisi spiritalem sensum sequamur, nullam idoneam, sufficientemque causam, poterimus vnquam inuenire.

*Primogeni-
torum nece
quæ innua-
tur.*

*Sanguine
in igne quid.*

nire. Quare patet etiam à nomine (transitum enim comestionem illam appellauit) quid illis rerum inuolucris voluerit significare, monet enim per hæc enigmata, vt considerare, ac intelligere velimus, transitum quendam esse hanc vitam nostram. Nam posteaquam ingressi sumus ad eam, necessitate quadam ad exitum semper compellimur, ad quem præparatos nos esse vult pedibus, & manibus, reliquoque ad iter apparatu. Ne igitur spinis in hoc arduo viuendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, sed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non solum retinent, retardantque, verum etiam enecant, peccata sunt, à quibus durities calceorum defendit, continentissima videlicet, tenuis, ac dura vita, quæ debilitat, atque frangit spinarum acumina, quibus à paruo, tenuique principio ad anteriora vsque peccata sic ingrediuntur, vt penitus occidant. Ad hanc vitam faciendam salutaris vestis, & effusa, idest, voluptuosa & vitiosa viuendi ratio, quæ latissime patet, nimiumque effunditur, impedimento est. Quare cingulo quodam sursum trahenda est, & coarctanda, ne huc, atque illuc circumfluat. Cingulū verò est diligens, ac modesta viuendi ratio, quæ nos monet ad necessitatem, non ad voluptatem rebus vri. Quod autem pro modestia cingulum capiatur, etiam membra corporis, quæ cingulo connectuntur, testimonio sunt. Baculus verò, quo & feras repellimus, & nonnunquam sustentamur, spes est. Hac enim sola inducimur, vt labores, & dolores feramus, hæc fessos animos recreamus. Hac fit, vt ardentius plerumque in lastratos canes, alienas videlicet à veritate bestias, insurgamus, hac armati longè illas ab ouibus nostris arcemus. Ex igne autem solum cibus nobis propositus est, quoniā fides, quæ per cibum illum significatur, ardentissima esse debet, nihil humidum, aut labile, ac fluens possidens, sed firma, ac stabilis, ex qua comedemus, quantum nobis possibile. Offium autem, ac durum nobis, igni tradimus, quod, vt quale sit, inspiciatur. Illud teneamus duo esse præceptorum diuinorum genera. Nam huiusmodi sunt, vt possibile nobis sit, ea plenè intelligere, probabilemque de ipsis reddere rationem. Hæc non ignauiter, nec quasi coacti pertractare debemus, sed vt famelicæ animæ possit prodesse. Alia sic latent, vt duriora sint, quàm vt vel plenè intelligere, vel reddere rationem queamus, vt si quis quæreret, quamnam sit substantia Dei, quæ sit necessitas eorum, quæ fiunt, aliaque quàm plurima, quæ curiosi multi quærunt, hæc omnia Spiritui Sancto reclinquimus, qui Dei profunda inuestigat, & scit, vt Apostolus ait. Nam ignem pro spiritu capi plerumque in sacris literis, nemo, lacte nutritus earum, negabit. Sic educet de Aegypto populum Moyses, & quicumque eius vestigia sequitur, hoc modo ab Aegyptiaci peccati tyrannide liberat, qui ei parent. *Vocauit autem Moyses omnes seniores filiorum Israel, & dixit ad eos, ite tollentes animal, per familias vestras, & immolate phasem, fasciculumque hyssopi tingite sanguine, qui est in limine, &c.* Vbi author interlinearis, possumus igitur, inquit, quod de agno per familias accipiendi, & immolando, ac de sanguine, qui in limine fasciculo hyssopi super vtrūque possem, & super liminare intingendo dicitur, per omnes ecclesias, vel diuersos gradus, fide (quæ comparatur grano sinapis, quæque humili deuotione suscepta, omnes animæ affectus purgat) passionem Christi suscipiendam intelligere, cuius quidem sanguis est nobis ianua vite, eoque vel intentionem mentis, vel frontem corporis esse liniendam. Similiter & Rupertus: Quid autem in spiritu, inquit, aliud hic de agni sanguine mandatur, quàm de veri agni, idest, Christi filij Dei sanguine, qui non in abscondito, vel intus repositus, sed omni modo palam expositus est, vt quicumque domum suam signare velit, vt liberatur de manu percussoris diaboli, citò inueniat, citò, & velociter salus illi occurrat, dummodo sic faciat? Tollat fasciculum hyssopi, & intingat in sanguine, idest, recitet symbolam, spem totam constituens in sola salutifera Christi passione, & inde tres notulas faciat, in vtroque poste, & in superliminari baptizatus scilicet in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Significat enim hyssopus fidem, & humilitatem passionis Christi, per quam superbiæ tumor deponitur, quo primus homo corruptus contra suum Creatorem intumuit, quod sperans Psalmista dicebat: *Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Igitur hyssopus tinctus agni sanguine, quo domus signatur, humilitas mentis est, cum passionis Christi fide, in quo quisque credentium baptizatur, Authori catenæ, fasciculus iste hyssopi est humilitas, amaritudo, salubritas, coadunatio, & charitas, quæ omnia iungenda sint solemnij paschalibus; Qui præterea ad hæc sequentia verba, *Cumque videris sanguinem in superliminari &c. transcendet domus ostium &c.* Ad crucis figuram insinuandam formari, inquit, mandat sitū, & positionem sanguinis eius, qui se ostium dixit ouilis ecclesiastici, per quod intrant fideles, & exeunt, vt pascha inueniant. Custodi verbum istud legitimum tibi, & filiis tuis vsq; in æternum. Benè utique & veraciter, nam Iudæi vmbra, & figuram; nos autem illius Dei veri, & solius veram recolimus, & celebramus, & vsque

Quid per calceamenta intelligatur.

Quid per cingulum, & baculum.

Quid per ignem.

Quid fasciculus hyssopi tinctus sanguine.

vsque in aeternum celebrabimus agni immolationem, & vniuersalem redemptionem omnium filiorum Dei; Cumque introieritis terram, quam Dominus Deus daturus est vobis, ut pollicitus est obseruabitis caerimonias illas, & cum dixerint vobis filij vestri, quia est illa religio? Dicitis eis vltima transitus domini est, quando transiit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios, & domos nostras liberans. O magnum, & admirabile Sacramentum! Nonne tibi videtur Christus Dominus sub his verbis, cum venit hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem & pascha vetus cum dilectis discipulis celebrabat, contineri, similiq; sermone statim subinde nouum pascha instituere? Sicut enim dixerat, hoc est sacrificium phase domino, sic dixit, sacrosancta corporis, & sanguinis instituens mysteria, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, & hic est calix noui testamenti in meo sanguine, hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem: Quasi dicat, nunc vobis nouum instituo sacramentum, non carnem agni,

Quid per alienigenam intelligitur.

Seruus empticius quis.

Aduena, & mercenarius quis.

sed meam oblaturus, non sanguinem pecunium, sed proprium corporis mei effusus. Dixitque Dominus ad Moysen, & Aaron, hac est religio phase, omnis alienigena non comedat ex eo: Alienigenam, ut exponit Rabanus, dicit gentilem, qui necdum sacro baptismate renatus est; cui nullo modo corporis dominicum, & sanguis tribuendus est, quia sicut extra est religione, sic debet esse, & communione, seruus vero emptitium mandat circumcidi, ut liceat ei pascha comedere. Quis est seruus empticius, nisi qui emptus est sanguine Christi? qui primum debet circumcidi, spirituali utique circumcisione, non carnis, sed cordis & sic agni immaculati corpus comedere: nam talibus dicit Petrus Apostolus: Scientes quod non corruptibilibus, auro, & argento redempti estis, de vana vestra conuersatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi, praecogniti siquidem ante constitutionem mundi, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos, qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitauit eum a mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra, & spes esset in Deo, animas vestras iustificantes in obedientia charitatis, &c. Aduena quoque, & mercenarius pascha edere non possunt. Quis est aduena, nisi is, qui nuper venit ad fidem, & necdum firmus est in fide Catholica: Mercenarius autem ille est, qui pro terrenis tantum laborat, & nullum in futuro praemium requirit, isti sane non sunt digni accipere corpus Christi, quia aut eum non firmiter credunt, aut non veraciter amant, ac ideo indigni eius participatione sunt. Rupertus, nolum admitti ait, nisi fetum empticium, quem cum tantum interpretatur, qui suscepit per baptismum emptionis, imò redemptionis Christi sacramentum, additque etiam si iam sit catechumenus non vescetur, sed tantum mercenarius à caru vescendum segregabitur, ut nec saltem consistat in domo, dum hoc phase immolatur, dum à domesticis fidei comeditur, sed & in alterius sanctae homines in quoscunque haereticos, vel schismaticos hoc phase distribuere nefarium est, etiam si sanguine agni signatos se habere dicant suarum frontium postes. Soli itaque Hebraei ex eo comedunt, quia hoc sacramentum non datur nisi fidelibus, nec passio prodest, nisi credentibus. Si quis autem ex eo edere velit, prius circumcidatur oportet, id est, baptizetur. Et qui per peccatum à Deo alienus factus est, ut comedat, circumcidere debet cor suum, & auferre quicquid in eo est immundum. Aliter etiam hac ad allegoriam conuertentes, dicere possumus, vernaculos esse innatas, atque innatas nobis scientias, emptos vero argento disciplinas quas audiendo, legendoque comparauimus. Vernaculos tamen, ac argento emptos circumcidere, & purgare debemus; alienigenam vero nulla ratione admittere iubet, ut pote qui alienum dogma recipiat. Præterea si in ecclesia verba Dei comedis, & postmodum, aut ad Iudaeos, aut haereticos accedis, iam non in domo vna pascha domini, ut iussus es, agis: In vna namque domo, inquit lex, comederetur, nec auferatis de carnibus eius foras. In vna autem domo agni caro comedi iubetur, quia in vna Ecclesia Catholica mysterium passionis eius ritè celebratur, nec offerri licet de carnibus eius foras, quia nec pagani, nec Iudaei, nec haeretici, nec illi omnino qui extra ecclesiam sunt ad hanc communionem admittuntur, quorum fides, doctrina, & conuersatio aliena est à regula ecclesiastica disciplina. Sic & Rupertus in hoc etiam secundum spiritum, vnitatem sanctae ecclesiae scribit commendari attentius, scilicet, ut manducaturi mensam dominicam simus domus vna, id est, id ipsum dicamus omnes, & non sint haereses in nobis, & schismata: Tunc enim non in vna domo comedi agni, sed foras carnes eius offerri, quando indiscretè tribuitur scindentibus vnitatem fidei, cum in scissura mensum Deus non sit. Ergo cum praesenti testimonio scripturae licere confidentes dicere, quia non est verum sacrificium, quod sit extra ecclesiae vnitatem: At vero etiam author catena: in vna ergo domo comedendum esse ait pascha, siue agnum, in vna azymorum congregatione vnanimi voto, simili fide, concordia charitate, etiam si secundum loca, & tempora diuidantur. Non exportandas carnes agni paschalis, nihil indigenis, & canibus illius mysterij proijciendum, sed ardore fidei cum gratiarum actione ruminandum, & igne charitatis

In vna domo comedi agni quid.

charitatis absumendum, Deoque dicendum, à quo omne bonum. *Neque os illius confringentis.* Hoc testimonio, ut ait Rupertus, Sanctus Evangelista sic usus est: *Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.* Et subinde: *facta sunt enim haec, ut scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo.* Ergo & iuxta proprias vocum significationes, prophetia manifesta est, & nihilominus tamen quotidie nobis mysticè observandum est, ut os eius non comminuamus, id est, verbum per quod subsistit, cibi & potus huius sacramentum, non confringamus, sed integrum, atque illibatum custodiamus: Qui enim quidpiam de divinitate agni huius perversum sentit, ipse sibi os illius contrahit. Auctori etenim; os non confringere significat spem futuræ resurrectionis in istis fidelibus, qui dignè phase domini celebraverint. Rabano verò: os agni non comminuere, est, in dispensatione incarnationis Christi, robur divinitatis per blasphemiam non corrumpere, quia Deus, & homo, unus, inquit, est Christus, comminuit ergo ossa agni, qui Christum dicit de Maria Virgine purum hominem natum, & non verum Christum. D. Bernardus in sermonibus de cute, carne, & ossibus animæ: Ossa interiorum omnino integra, atque illa sa custodiri, ait, à domino, ut nunquam frangatur propositum cordis eorum, nunquam salubris intentio conteratur, &c. *Quod si quis peregrinorum in vetuntè ritè celebrabit, eritque sicut indigena terra.* Quod est apertè dicere, secundum Rabannum, veris Israelitis, & populo ecclesiastico, verum pascha celebrantibus; Si quis infidelis, & externus à cultu Christiano ad hanc communionem se sociare voluerit, expoliet prius veterum hominem cum actibus eius, & induat novum, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Sicque dignè sociabitur conuiuiis celestibus, vesceturque ritè epulis spiritalibus. Et Rupertus ait: Quisquis adhuc peregrinus, & nondum domesticus fidei est, siue ille paganus, siue sit hareticus, aut certè falsò Iudæus, circumcidatur domino circumcisione cordis, & aurum, quod est in Israelitarum transire coloniam, & tunc vescetur carnibus agni quæ non debent extra vnam Catholicam Ecclesiam efferri. *Eadem lex erit indigenæ, & colonis qui peregrinatur apud eos.* Possumus etiam per indigenam, & colonum, quorum lex eadem sit, & eum qui ex circumcisione, & eum qui ex præputio est, intelligere populum, quorū alter, qui ex circumcisione est, indigena rectè dicitur, alter qui ex præputio, colonus; hospes enim testamentorū, & alienus olim erat à conversatione Israel. Vtriusque populi eadem lex est, ut tam hic, quàm ille, omittis cunctis superstitionibus, vel iustitijs carnis solam Christi quærant gratiam. Cum igitur tanta sit misericordia Dei, ut etiam de Iudæorum populo multos per fidem iustificare dignatus sit, & nos sub veteri quondam ignorantia profunda nocte pereuntes in patriarcharum societatem, & in sortem electi generis adoptauerit; amplectamur purificatis mentibus, atque corporibus hoc salutis nostræ mirabile sacramentum, & ab omni fermento malitiæ veteris emundati pascha domini cum digna observatione celebremus, ut regente nos Spiritu sancto à charitate Christi nullis tentationibus separemur, qui in sanguine suo pacificas omnia in altitudinem paternæ gloriæ se recepit, & humilitatem sibi seruientium non reliquit. Atque hæc de ritu immolandi, edendique agnum paschalem, venio modo ad holocaustum, cuius secundum genus dictum est, fuisse de pecoribus, siue de ouibus, aut capris. In cuius sacrificij explicatione illud intelligere oportet, ut asserit Isychius, eum, qui subtiliter verba legis inuestigat, quia nō solum de bubus, sed etiam de ouibus præcepit Israelitam offerre holocausta. Ergo non solum, qui legis mandata operatus, hunc enim esse bouem, utpote operatorem diximus, sed & quilibet simplex, & sine malitia, cui comparatur ouis dicente Ieremia: *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad vinctum, & non cognovi;* Ergo & ipse semetipsum holocaustum Deo offerre poterit; Veruntamen cum ouium memoriam fecisset, ait enim: Si autem de ouibus est oblatio, subintulit aliud animal, id est, capram, dicit enim sic: *de ouibus, & de capris.* Quanta autem inter capras, & oues differentia sit, apertissimè nos Dominus Iesus docuit, dum de consumatione sæculi narraret, qui dum oues à dextris constituit, benedictionem iustorum ijs subdidit; hædos autem à sinistris, contra quos sententiam illam terribilem peccatorum iustorum tulit. Sicut ergo licet non solum de ouibus, sed & de capris offerri, & oblatio de pecoribus proicitur: Sic & eum, qui ex peccatoribus est, possibile est simplicitati operam dare, & quasi ouem sanctam, conseruationem suam in holocaustum offerre Deo: Quia enim nihil impedit ad adipiscendam iustificationem peccatorem quempiam fuisse, quamuis hoc Iudæi non putarent. Audi qualia per Ezechielis prophetiam dixit: Cum enim in multis inuectus fuisset contra iniustum, & dixisset, morte moriatur, sanguis eius super ipsum erit; hæc etiam subdidit: Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quæ fecit, non fecerit simile eis super montes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & uxorem proximi non vio-

Car. non
frangit
os agni.
Iohann. 19.

Peregrin.
quis.

Indigena,
& colonus
quis.

Holocaustum
Lib. I. in
Leuit.

Matth. 25.

Cap. 18.

Cap. 31.

*Latus altaris
vis aquilo-
nis versus
quid notet.*

Psalm. 35.

*Per capram
& hañ in
sacris lite-
ris intelli-
gitur pec-
cator.*

*1. Corin. 15.
25.*

violauerit, & alia his similia, in quibus finem hunc addidit, hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. Et dicitis, quare non portabit filius iniquitatem patris? Sic Iudæi necesse esse filium, quasi hæreditario iure, in patris succedere peccato arbitrabantur. Sed quamobrem oues, & capras ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem coram domino præcipit occidi, cum non ita de bubus præcepisset, sed coram domino sanxisset immolari? Videntur enim verba contrarietatem quandam habere, atque differentiam; quia cum sit sacrificium holocaustomatis vtrumque, differentia his distribuit loca. Non est ergo ignorandum, quia quantum ad superficiem literæ, eundem in vtrisque locum legislator significauit. Holocaustomatium enim altare ante tabernaculum constitutum ex latere erat ianuæ, vt non sanctorum ministrantibus obstrueretur introitus, sicuti in Exodo de eodem dicitur; Et imposuit velum ianuæ tabernaculi testimonij, & aram holocaustomatium posuit circa ostium tabernaculi testimonij. Quæcunque ergo ad sacrificium offerebantur ex latere altaris ab aquilone stabant, & sic coram domino sacrificium celebrabatur, id est, in conspectu sanctorum, faciem enim domini appellat Sancta sanctorum, quia in ipsis Dei habitabat gloria. Vnde nec frequenter in ipsa, intrare sacerdotem, nisi semel in anno iubebat. His ergo ita se habentibus, differentiam dici verborum sicut necessaria contemplationi erat, oportuit, quia enim altare diximus esse Christum, ouium autem sacrificium simplicitatem studentium, non absolute autem etiam iustitiam operantium, non in directum intelligibilis altaris, sed ex latere offertur. In directum enim est, quia mandata perficit. Ex latere autem quia à malis abstinet. Quare? quia sicut in aulam, verbi gratia, regiam melius est per ostium quidem rectum ingredi; cum autem hoc non est facile, bonum sit etiam per illud, quod ex latere est, introire: Sic melius quidem est Deo per mandatorum offerri perfectionem, bonum est tamen, etsi per malorum se quis offerat abstinentiam, Deo quippe quomodolibet offerri bonum est. Ad latus autem altaris ad aquilonem necessarium addidit; nebulosa enim penè semper hæc pars est, obtinentur siquidem nebula, id est, ignorantia hi, qui ex toto se innocentia tradunt, propterea, & holocaustum dicitur etiam sine operatione iustitiæ. Idem Isychius in explicatione primi holocaustomatis, de bubus, vel de ouibus offerre, inquit, præcepit ex vtroque animali, vel iumento, similem designans hominem, qui nihil acuminis, neque ad virtutem, neque ad malitiam habet, sed trahitur ab alio, tales sunt boues, & oues, nimis enim ad manum sunt cõsuetæ animalia, & eos, qui ita trahunt facile sequentia. Et propterea non omnium hæc munera, sed Iudæorum solummodo esse possunt: Illi enim etiam si virtutis aliquid non operentur, sufficit eis minimè iniquè operari, de quibus David dicebat: *Homines, & iumenta saluos facies domine*: Primum ordinem hominibus custodiens, deinde custodiens etiam reliquis salutem: Quod autem hominem istum, de quo sermo est, legislator appellauit, ait enim: *Homo ex vobis*; non hoc admiretis, possibile enim est eundem, & hominem appellari, & quæ iumentorum sunt, agere. Demonstrat hoc idem David propheta, dicens: *Et homo cum in honore esset comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Sed reuertor ad secundum holocaustum, quod est de oue, vbi etiam Radulphus Flauiacensis notandum monet, quod lex oui capram coniungit, quoniam scilicet capra, aut hædus genus sit animantis olidum, & luxuriosum, ideoque in scriptura sacra peccatorum imaginem gerat, inde, inquit, est, quod agnus paschalis iuxta Septuaginta de ouibus, & capris sumi iubetur, quia Christus, qui pascha nostrum est, ex iustis, & peccatoribus carnem assumpsit. Sed & Daniel in quadam visione Alexandrum Macedonum regem, hircum caprarum nominauit, Græcorum scilicet luxuriam notans, à quibus ille originem duxit; sed & in iudicio oues à dextris, hædi autem à sinistris statuendi sunt. Cum igitur capra peccati, aut peccatoris typum teneat, quid est, quod in holocaustum Deo offerri iubetur? Nunquid acceptum fieri potest Deo peccatum nostrum? Sed sciendum est, quod cuius non placet executio, placet macratio. Offertur ergo Deo capra, non viua, sed mortua, quando quem offendimus peccati perpetratione, placamus abolitione. Idem verò computatur ouis, & capra holocaustum, quia in eodẽ, vbi prioris malitiæ vetustatem deponimus, innocentia nouitatem domino consecramus. Quæri ergo potest, cum bos, & ouis sanctitatis speciem gerant, cur in sacrificio macientur, cur non potius viua offerantur. Neque enim vt peccati, ita & iustitiæ acceptabilis Deo est exterminatio. Ad quod ipse respondet, bouis, & ouis immolatione non sancti laboris, seu innocentia exterminium designari, sed quia nemo iustus nascitur: Non enim prius, quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale: Ad hoc etiam ea, quæ iustitiæ formam habent, immolata Deo, non viua offeruntur, vt exinde aduertere liceat, nullum per sanctitatem posse consecrari, qui non carnis concupiscentiam macrauerit prius, quam cum carnis origine itaxit. Vbi cunq; tamen in hostijs Christi typus agitur, per mortem victimæ, non vitij, sed carnis mors in eo monstra-

tur.

tur. Tantum Radulphus. Ribera verò hoc secundum holocaustum ab ijs offerri solere ait, qui vitulum non habebant, qui offerebatur in primo, & quemadmodum hoc primum holocaustum esse Christi dixerat, seipsum in cruce Patri offerentis, ita hoc secundum esse minus diuinitum, id est, martyrum, qui Christum imitantes seipsos obrulerunt; Hoc holocaustum verò, ut dictum est, agni est, aut hædi, qui masculus sit, & immaculatus, agnus martyr est propter innocentiam, & mansuetudinem, qua inimicis minimè resistit, sicut ait Ieremias; *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & Esaias. Sicut ovis ad occisionem ducetur, quasi agnus coram ton-* *de se obmutescet, & non aperiet os suum.* Masculus propter fortitudinem; immaculatus propter sanctitatem. Idem in hædo intelligitur, quia natura filius iræ erat, & ad vitia proclivis, ut virtutes, quibus anima ornatur, & vitia, quibus caruerit, non naturæ bonitati, sed gratiæ Dei tribuat, natura enim non agnus erat, sed hædus. Immolatur ad latus altaris, quod respicit aquilonem, quod de vitulo dictum non est, quia pars aquilonaris frigidior est, & obscurior, & martyres, quamvis sancti sint, habent tamen ignorantiam, & peccata minima, quæ illa sanguinis est. Altare, in quo se offerunt Deo martyres, sancta Ecclesia est; ut enim Deo placere non potest hostia, quæ ad altare non offerretur, ita nullum sacrificium extra Ecclesiam illi gratum est. Et quia vestigia sanguinis martyrum manent in Ecclesia, & ad Dei, ac martyrum ipsorum gloriam, atque ad exhortationem nostram, magna omnium fidelium exultatione celebrantur, rectè lampados Ecclesia cognoscit, & colit. Membra diuiduntur, quia libenter pro Deo se martyres a parentibus, cognatis, amicis, & ab omni possessione, & voluptate separant, & diuidunt, ut Deo offerant. Quare non iniuria ea, quæ iccori adherent, commemorata sunt, quibus intimi affectus, & quæ maximè cordi adhererebant, intelliguntur. Ignis, quo hoc holocaustum crematur, idem est, quo & nobilius illud holocaustum Christi crematum est, id est, ardens Dei amor; ligna, exempla passionum Christi, & aliorum martyrum memoriaque insignium Dei beneficiorum, quibus amor ille in horas in illis augetur, & latius sese diffundit. Intestina reliquijs concoctorum ciborum, pedes puluere sordidantur. Ita intestinorum sordes immoderatum affectum rerum huius sæculi, cordi adherentem indicant, puluis autem affectus quasi cutem animæ solum tegentes, & qui facile excuti possunt, significant: Et quia si quid tunc est amoris rerum huius mundi, quod vel in corde inhaereat, vel animam quodammodo sedet, penitentiae dolore diluunt martyres sancti. Benè intestina, & pedes, antequam cremantur, aqua lauantur. Hac vsque Ribera, ex quo etiam de ovis significatione in hostia pacifica, in boue dictum est. Liceat hic deliramentum Mahumetis addere, quod inter alia, quæ de extremo iudicio scripsit, absurda, ferè est absurdissimum, arietes scilicet, qui die paschæ, bairan à Turcis appellati mactantur, paradisi in extremo iudicio ingressuros asserens, eiusque rei testem citans Zunam: cumque arietem, qui ab Abrahamo filij sui Isaac loco immolatus est, per quadraginta annos in paradiso educatum, nigrumque, & ab angelo Gabriele delatum fuisse. Hinc fit, inquit Bellonius, ut Turcæ multos arietes iugulent, quos die paschæ sacrificent, tametsi vnicus ex præscripto, & obligatione sufficiat. Nam liber Zunæ dicit omnes arietes à Turcis propter paschæ sacrificium iugulatos in extremo iudicio pro ijs, qui ipsos iugulandos curarunt, oraturos. Offerebatur præterea ovis pro peccato plebei hominis per ignorantiam, ovis scilicet immaculata eodem ferè ritu, quo aliæ hostiæ oblationem, etiam ouem conuersos offerre præceptum fuisse asserit Radulphus, quoniam necesse sit, ut si veram de malis nostris penitentiam agimus, vitæ de cætero innocentiam Deo consecremus, vnde psalmista Domino, inquit, loquitur dicens: *Iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti*, iudicium scilicet, ut electi pro malis suis seipsos indicent, iustitiam verò ut mala eadem in reliquum emendent. Esaias quoque per vitæ correctionem peccata aboleri ostendit, dicens: *Lauamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite ager peruersè, discite bene facere: Si fuerint peccata vestra sicut coccynum, quasi nix dealbabitur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Cum verò in hac legislatione eadem, quæ supra repetita sint, hoc solum notandum existimat, quod sicut hirci, & capræ, sic etiam ovis innocentia post peccati abrenunciationem, si non pro præsentibus, tamen pro præteritis luctum sufficit peccata deseruisse, nisi congrua satisfactione, quod iniquè perpetratum est aboleatur. Iuxta igitur legis decretum sanguine ovis, quæ pro peccato offertur, & cornua altaris tangenda sunt, & basis illius infundenda, quia etiam vitæ innocentia, quæ pro redemptione veterum deli-

Martyrum sacrificium.

Intestina sordes mysticè quid notent.

Hostia pro peccato plebei hominis per ignorantiam. Psalm. 98.

Capra à
quibus of-
ferretur.

Populariū
sacrificium
quod.

Aries Chri-
stum notat.

Luc. 17.

1. Ioan. 4.

Rom. 10.

delictorum Deo consecratur, sua afflictione, & diuinam indulgentiam, & humanam debet acquirere compassionem. Ilychius verò, capra, quæ ab his, qui sunt de populo, & qui non occurrantur in meditatione legis, offerebatur, ouem quoque coniungi asserit, quoniam in populo, & idiotis possibile est esse aliquos etiam simplices, quibus conueniat ouis sacrificium, quod tam in holocaustis, quam sacrificijs hostiæ pacificorum demonstratur, apertè ergo legislatorem approbare cupientem, quia non solum princeps, idest, scientia sublimior, nec tantum popularis, sed & si quis est in popularibus simplex, si fortè peccauerit, quod & hic ad redemptionem peccatorum, debeat penitentiam, ouis sacrificium, introduxisse. Ideo autem non arietem, sed ouem, idest, faminam, & non masculum præcepisse offerri, quia popularibus faminarum sacrificium deputarit, eos hic, qui legem accipiunt, euidenter contestans, ut quicumque principatum fortitus est, & est alijs sublimior scientia, non solum exhibeat simplicitatem, cum oporteat eum etiam prudentem esse sicut serpentem, quemadmodum dominus ait. Qui verò non est talis, idest, qui non abundat scientia, & propterea in populo degit, hic, quamuis sit simplex, si contingat, ut peccet, nec ipsi peccatum ignosci, nisi per oblationem penitentiae, peccatum diluerit. Idem Ilychius sequentis capitis legem; anima qua inuenerit, & protulerit labijs suis, vel maledixerit delictum suum, agat penitentiam pro peccato, & offerat agnam de gregibus, siue capram, orabitque pro eo Sacerdos, & pro peccato eius. Hic agnam de gregibus, siue capram offerri existimat, quia de aliquo, qui de populo est, videlicet de vulgo, loquitur hoc loco, inter quos possibile est simplicem quampiam inueniri agnam de gregibus, utpotè aptam simplici, quemadmodum, inquit, superius diximus. Radulphus verò: & offerat agnam de gregibus, siue capram, exponens ait, tanquam diceret, quod prius vouerat, & nondum reddiderat, reddat, malè, & benè faciat, carnem affligens, & bonis operibus insilens. Hæc namque est ouis, & capra, bonorum operum executio, & malorum penitentia. Nec contrarium videatur, quod siue ouis, siue capra offerri iubetur, cum nos utrumque offerendum dixerimus: Siue enim aliquando copulatiuum est; & utraq; hic iniungitur. Quod verò agnam de gregibus ponit, hoc fortasse aduertendum est, quoniam infirmioribus, & his maxime, qui adeo negligentes sunt, ut votorum suorum obligationem admittant, ardua, & quæ paucorum sit, non est intelligenda conuersatio, sed vulgaris, & quæ cuiuslibet etiam inualidi vires non opprimat. In subsequenti verò lege, ubi anima si peccauerit, carimonias per errorem, in his, quæ domino sunt sanctificata, peccauerit, offerre iubetur pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij, per arietem Christum intelligi scribit; huncque pro delicto suo offerre debere, qui in sanctificatis delinquit: sed querendum esse, cum ipse idem supra per vitulum expressus sit, profecto tam suo, quam populi hostia factus, cur hic per arietem designetur. Manifestam patere rationem. Quicumque (inquit) fidei catholice veritatem temerariè præsumunt, doctrinæ Christi contrarij existunt. Non ergo isti Christum ducem, sed aduersarium. De quibus Ioannes in epistola sua: Omnis (inquit) qui præcedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet. Præcedunt enim qui Christo docenti non obedire; sed doctrinam eius quasi corrigere moliantur. Si igitur tanti reatus propitiationem querunt, Christum sibi ducem constituent, & eius magisterio humiliter se subdentes, errorem pristinum cotrigant. Sic fiet ut quem prius aduersarium habebant, iam arietem factum, propitiatorem inueniant. Horum forma in decem illis locis apparuit, qui medelam illius suppliciter postulant, steterunt à longè, & exclamauerunt, dicentes: Iesu præceptor miserere nostri. Ecce cum à Christo sanari desiderant, quasi arietem sibi constituentes, præceptorem vocant. Qui ergo in sanctificatis delinquit, arietem pro se offerat, idest, quisquis dogmatibus Ecclesiasticis refragari ausus est; per Christi doctrinam se corrigat; ut ipsum iam habens doctorem fidei, per ipsum mereatur reconciliari. Sed quid est quod huic arieti duorum siclorum pretium ponitur? Offeret arietem, inquit, qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij. Notum est omnibus, argenti metallum sonorum esse. Siculus itaque qui argenteus est, veræ fidei confessionem insinuat. Quisquis enim (ait Ioannes) confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eum manet. Arietis ergo iste Sicli pretio emitur, quia Christus per veræ fidei confessionem acquiritur. Sicli tamen in pretio duo sunt, quia Christus & corde credendus, & ore confitendus est. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Confitere igitur in corde tuo, ut Deus vocem tuam audiat: confitere & ore, ut fides tua hominibus innotescat: & utriusque sicli pretium persolueris. Sicli tamen ille sanctuarij pondus habere præcipitur, ut fidei tuæ professio, ecclesiastica traditionis formam imitetur. Si enim Christum nominans, aliud de illo sentias, quam Catholica tradit fides, siclium quidem habes, sed quia pondus in illo sanctuarij non

non inuenitur, aries ille tali commertio minimè tibi confertur. Ifychius quoque in eodem sensu arietem hic Christi typum esse asserit: Bonum quidem (inquit) est, ab omni peccato abstinere, maximè tamen ab eo, quod contra sancta committitur, quia Deus per illud iniuriatur. Quantum autem hoc & quàm terribile sit, præsens, quam legislator exposuit, demonstrat oblatio. Cernis quippe, quia dum tot præcepisset sacrificia celebrari, nusquam de arietis sacrificio in principio libri huius domini ad Moysen loquentis, nisi tantum in hoc loco mentionem fecit, volens necessitatem & utilitatem sacrificij huius ostendere. Cernis etiam, quia non hircum neque capram aut ovem, aut par columbarum, sed arietem præcepit offerri, ex oblatione docens, quale sit hoc peccatum. In figura enim Saluatoris aries accipitur. Cognoscis autem hoc modo, quando Deus Abraham ab vnigenito immolando cohibuit: quoniam & Isaac vivere propter promissam ex eo successionem & figuram sacrificij Saluatoris impleri oportebat, propter hanc Isaac in sacrificium assumpto, vidit arietem in vepibus hærentem cornibus, vel sicut Septuaginta in arbore Sabech patriarcha teneri. Arbor autem Sabech ciux est, lignum remissionis, in quo aries ex cornibus figuram generis confixi manibus in cruce Christi, tenebatur. Non solum autem immaculatum cum esse præcepit, sed & qui pretij sit, siue emi possit duobus siccis, vel secundum Lxx. argenti quinquaginta siccis, siclo sanctuarij. Nemo quippe sibi conquirete domini sacrificium, nisi per Spiritum sanctum potest, si enim nemo potest dicere, domine operatione Spiritus. Vnde non simpliciter dictum est, quinquaginta siclorum, ostendit quippe hic numerus sancti Spiritus aduentum ex eo, quod die Pentecoste, idest, quinquagesima ad Apostolos venit. Sed & pondere sanctuarij, siue secundum Septuaginta siclo sancto, ut per hoc, quod dixit sancto, ostenderet sancti Spiritus virtutem, & operationem. Siclo autem, quare? quia siclus viginti obolorum est, hic autem vicenarius numerus non est peccatis obnoxius. Vnde hi, qui de Aegypto exierunt, tùm viginti annorum essent, peccati populi panam non susceperunt: Mundus quippe ab omni peccato est spiritualis homo. Non solum autem arietem offerri, sed quintam addere præcipit. Si quis fortè sancto vase vel cibo, aut vnguento tali illicitè abusus est, hoc appellauit commissum peccatum in sancta; hic ergo ipsum reddet & insuper quintam, idest, quintam eius partem tradet sacerdoti. Hoc autem significat, ut quoniam quinque sensus habemus, si per vnum sensum peccauerimus, veluti si oculum ad adulterium in tempore, & loco sancto occupauerimus, aut linguam in detrahendo, vel aures ad malam locutionem, aut odoratum ad perceptionem odorum meretriciorum, aut manum ad tactum prophanum, & iniustum: Primum quidem à peccato illo abstinemus, & poenitentiam per arietem pro eo offeramus, idest, Christum rogemus, ut peccati in se commissi ipse fiat ereptio, deinde quintam, idest vnum prædictorum sensuum, per quod peccatum commissum est, offeramus sacerdoti Christo, videlicet, ut nequaquam vltra ad actionem prauam illum occupemus sensum, sed consecremus illum Deo. Sic enim pro peccato nostro deprecabitur. Quomodo autem peccati aries per sacerdotem offeratur in alia parte libri scriptum est, vbi sacrificium pro peccato æquale esse sacrificio, quod pro delicto fit prædicauit. Hoc autem nunc adijciendum est, quia, delictum legislator duobus modis uti solet, & delictum appellare, nunc quidem peccatum, quod ad scientiam peruenit, & nequaquam iam ignotum est peccati; nunc autem, quod in Deo ipso commissum est veluti iureiurando, aut etiam in sanctis; non sine causa hoc appellat delictum, sed ut tu cognoscas similiter in Deum extendi peccatum, quod in scientia, & quod in iureiurando, & quod in sanctis committitur. Idem author in explicatione præcepti de peccato per ignorantiam, & si quis fecerit vnum ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati intellexerit iniquitatem suam, quo offerre iubetur arietem immaculatum de gregibus sacerdoti mensuram peccati, habere ait præsentem locum questionem non modicam consideratione dignam, quia pro peccatis, pro quibus capram pridem offerri, aut ovem præcepit; Ait enim: Quod si peccaueris de populo terra per ignorantiam, ut facias quicquam ex his, quæ domini lege prohibentur, atque delinquas, & cognoueris peccatum suum, offeret capram immaculatam. Nunc tanquam oblitus ea, quæ præceperat: Si anima (ait) peccaueris per ignorantiam, fecerisque vnum ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati intellexeris iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti. Et multum videtur differre inter hoc sacrificium, & illud, quod dudum præcepit, sed neque oblitus est anteriora, nec contraria ijs præcepit. Quia enim nomine animæ, gentilem diximus significari, hic autem forsitan ignorans mandata legis transgredi poterat. Propter quod dixit, Et per ignorantiam, rectè intelligibilis aries, Christus videlicet, huius peccatum in sacrificio pro eo oblatus diluit; sed & illud ostenditur, atque in his euidenter demonstrat, quia in vnoquoque quidem

Arbor Sabech qua.

Quinquaginta sicli quid notet.

Sicli precium.

Vicenarius numerus, vis.

Quintam dare sacerdoti quid.

peccato; pro remittendo eo egemus penitentia, cum non simus idonei per nosmetipsos sine Christi sacrificio consequi veniam. Ergo si quis extra fidem Christi constitutus est Iudæus forte, aut paganus, licet se penitere de peccatis suis per conseruationem, & vitam demonstret, remissionem non merebitur, quia arietem offerre, idest, Christi sacrificium non potest. Quamobrem generaliter de omnibus sancire cupiens non dixit, si anima de populo, sed simpliciter, si anima peccauerit, & fecerit vnum ex his, quæ domini lege prohibentur. Ergo & indocto, & de scientiam habente, nec non de omni peccato rectè hoc, quod dicitur, accipitur. Quia autem arietem pro delicto iubet offerri, apertissimum est, quia delictum hic legislator, intellectum peccatum posuit, propter quod dicens *per ignorantiam* subdidit, *Et peccata rea intellexerit iniquitatem suam*. Sic & Radulphus, varietatem hostiarum pro personarum varietate, hic distinxisse asserit, & quia non solam peccantium, sed peccatorum diuersitas considerata est, ut iuxta mensuram culpæ, extendantur mensura vindictæ, hoc esse, quod hic discernitur. Qui reus est, inquit, iubetur, ut ad sacerdotalem accedat, & peccati sui a estimationem illi committens, quod ille iudicauerit, hoc iste deuotus implere contendat. Offerret itaque sacerdoti arietem immaculatum iuxta mensuram, æstimationemque peccati, si eum quasi ducem, & prauum sibi constituens, hanc potestatem illi concesserit, ut dignæ penitentiæ reatus sui modum ipse æstimauerit, pondus sibi imponat, ut immaculatæ vitæ viam ostendat, si se denique promiserit secuturum, quo sacerdotis documentum præcesserit. Iuge modò sacrificium legis. In quo duo agni, vnus mane, alter vespere offerebatur, significare iuge sacrificium euangelij, quod omnibus diebus offertur in Ecclesia, ex Ribera dictum est, itaque agnum qui quotidie offerebatur, Christum, sine dubio significasse in cruce patri offerendo. Manè significare tempus legis, & prophetarum, & legis naturæ, vespere finem temporum esse quo Christus venit in mundum, & omne, quod vsque ad consummationem sæculi superest. Ut ergo sciremus qui salui facti sunt, ac sicut ab initio mundi vsque ad aduentum Christi, & ab eo vsque ad finem sæculi per sanguinem agni in cruce occisi seruari, agnum mane, ac vespere immolatum fuisse. Similiter author Catenæ iuge duorum agnorum sacrificiū, qui mane, & vespere domino offerebantur, Christum dominum redemptorem nostrum significasse agnum æternum immaculatum, perpetuam & vnicam propitiationem pro omnium peccatis à constitutione hominum vsque ad finem mundi. D. Bernardus in sermonibus de Purificatione B. Mariæ duo illos agnos, qui singulis diebus mane & vespere domino offeruntur, duas nobis indicare ait Domini Iesu oblationes. Primam esse, quā hodierna die celebramus. Hodie namque, inquit, sistitur creatori terræ fructus sublimis, hodie placabilis Deo, & placens Deo virginis manibus offertur in templo, portatur à parentibus, à senibus expectatur. Offerunt Ioseph, & Maria sacrificium laudis, sacrificium matutinum, Simeon & Anna suscipiunt, sed oblatio ista fratres satis delicata videtur, ubi tantum sistitur domino, redimitur a vobis, & ilico reportatur. Veniet quando non in templo offeretur, nec inter brachia Simeonis, sed extra ciuitatē inter brachia crucis, veniet quando non redimetur alieno, sed alios redimet sanguine proprio, quia redemptionem eum misit Deus pater populo suo. Illud erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum. Istud quidem iucundus, sed istud plenius. Istud enim tempore natiuitatis, illud iam in plenitudine ætatis. Deo utroque enim potes accipere, quod propheta prædixit: *Oblatus est, quia ipse voluit*. Nam & modò oblati sunt, non quia opus habuit, non quia sub legis edicto fuit, sed quia voluit: Et in cruce nihilominus oblati sunt non quia meruit, non quia Iudæus præualuit, sed quia ipse voluit. Voluntariè sacrificabo tibi, quia voluntariè oblati es pro mea salute, non pro tua necessitate. Cyprianus, Christum, ait, oportuisse offerri circa vespere diei, ut hora ipsa sacrificij ostenderet occasum, & vespere mundi, sicut in Exodo scriptum est; & *occident illum omne vulgus Synagoga filiorum Israel ad vespere*. Et iterum in psalmis: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Et author Catenæ: Quod si agnus vespertinus, inquit, dominum morientem præfigurat, agnus matutinus meritò eundem nobis de morte resurgentem adumbrabit, cui sententiæ applicat hoc psalmistæ dictum: *ad vespere demorabitur letus, & ad matutinum latitabit*. Nec non hoc alterum: *In matutinis meditabor in te, quia fusti ad interior meos*; indeque & psalmos aliquot titulum habere pro cerua matutina, hoc est, pro domino resurgente. Nam mortem, inquit, nostram Saluator moriendo destruxit, & ad vitam resurgendo reparauit. Quod autem cum agnis anniculis simul offerebatur panis ex similia conspersus oleo factus, & vinum iam tum sacrosancta corporis, & sanguinis eius mysteria sub specie panis, & vini iugiter in Ecclesia immolanda, sicut & nunc indefinenter immolantur, præsignasse ait, virtute Spiritus sancti complenda, per quem & ipse se obtulit immaculatum Deo. Vide etiam de hoc eodem sacrificio in historia de boue. Quod modò ad sacerdotum consecrationem attinet, in qua vitulus de armento, & duo arietes immaculati offerebantur, & cetera.

Idem

Varianda
hostia pro
varietate
personarum.

Iuge sacrificium.

Christi typus.

Serm. 2. &
3.

Christum circa
vesperam
debuisse offerri.

Idem author Catenæ, & interlinearis spiritualiter hanc consecrationem manus Aaron, & filiorum eius id nobis præferre, restatur, quod sacerdotes ecclesiæ omnia bona opera operari debent, nulla autem mala. Vitulo autem sacrificando imponere Aaron, & filios eius manus super caput, & postmodum in conspectu tabernaculi mactari, quia vera hostia Christus Dominus, qui peccata nostra portauit, in cruce erat pro salute mundi offerendus, cuius sanguine, & iusti quatuor virtutibus nitentes, per quatuor cornua altaris, & inferiores in ecclesia, per basin eius significati, & demum omnes à reatu omnium peccatorum emundari debebant, non, ut sine omni prorsus peccato viuerent, sed, ut non imputarentur eis peccata, & rei non haberentur apud iustitiam Dei, cui satisfactum esset per Christi mortem, & sanguinem eius redimentem fideles, & electos, si illis applicata fuerit per fidem, & sacramenta. Vel cornua altaris, & basis sanguine vituli liniri, quia Christus, qui sacerdos ecclesiæ Dei est, altare, & hostias pro nobis criminibus peccatum fit, hoc est, sacrificium pro peccato, ut nos à peccatis liberaret. Sed & cum adeps offertur incensum domino, nil nobis indicare aliud, quam Saluatoris nostri passionem ex virtute gratiæ eius in fine sæculorum celebrandam, acceptissimam Deo futuram. Quod verò vituli carnes extra castra comburuntur, quia pro peccato sunt, Dominum Iesum Christum extra Ierusalem pro peccatis mundi in cruce offerendum. Sed & duos arietes, super quorum capita Aaron, & filij manam Dei, & proximi dilectionem, ipsum eundem dominum Iesum propter eminentissimos sacerdotes, & pontifices Iudæorum tradiderunt. Nec ab re secundi arietis sanguine aures dextræ, polices manum, ac pedem Aaron, & filiorum eius tingi, quoniam immolationem Christi purgatus, & innouatus simplicium Iudaici populi auditus, opera correctæ, & incessus dextræ, & puri redditus. Asperfusionem autem sanguinis eiusdem super Aaron, & filios, si non voce, signo saltem tibi clamare videri, quod scelerati illi Iudaici populi sacerdotes in die parascæves spurcissimis labijs protulerunt; *Sanguis eius super nos, & filios nostros*. Theodoretus verò, sacerdotes, inquit, non omnibus hostijs manus imponebant, sed ijs, quæ pro ipsis immolabantur, maximèque pro peccato, cæteris verò ipsi illi, qui offerebant, manus suas supponebant: Id verò declarabat hostium locum offerentis tenere, ac supplere. Illud autem sciendum est, quod pro pontifice vitulus offerebatur, itemque pro omni populo. At verò pro principe hircus: pro utroque verò capra; principi namque masculus, subiectis verò femina congruit, propterea quod mulierem Adam subiectam esse Deus voluerit. Præterea vitulus, qui pro peccato offerebatur, extra castra comburebatur. Ob id Christus quoque dominus noster, ut ait Apostolus, extra portam passus est, veritatemque figuræ imposuit. Altari quoque omentum imponebatur, offerebatur similiter adeps ventriculi, duo renes, ipsiusque iecoris fibræ. Quæ quidem omnia tantum, quæ in nobis sunt, affectionum ænigmata esse, existimarim, adeps namque, qui ventriculum operit, gulæ, atque abdominis vitium indicat, renes verò voluptates illas, quæ ventrem maximè oblectant, fibræ autem iecoris irascibilem animæ vim declarant, hinc enim pars illa, quæ bilem ipsam continet, copulatur. Hæc autem omnia consecrari iubet, ac quodammodo malas ipsorum efficacias mortuas esse significare. Brachium quoque dextrum arietis pro consummatione offerri præcipit, hoc est, virtutem, quæ se operibus exerit, dexteram, ac gratiam Deo offerendam esse. Ita & author Catenæ, observandum esse tradit, dominum potissimum exigere pro suo sacrificio animalia illa, & membra illa, quæ concupiscentijs subijciuntur. Nolle habere animal infirmum, aut quod testiculis sit priuatum, requirere renes, qui concupiscentiæ prima sunt officia: Vel se habere hepar, quod roborat libidines, & adipem, qui effrenem faciunt concupiscentiam. Hæc omnia dominum in suo velle habere sacrificio, non quod illum delectent renes, aut adipem pecudam, sed quod hæc mysticè significant, quod homo debet mortificare membra sua super terram. Non vacat denique mysterio, quod per Moysen cauda hostiæ in altari domino offerri præcipitur, ut videlicet omne bonum quod incipimus, etiam perseverantiæ fine compleamus. Repeti autem videtur eadem consecratio Aaron, & filiorum eius in Leuit. his verbis: *Locutus est dominus ad Moysen dicens, tolle Aaron cum filiis suis, velles eorum, & unctiois oleum, vitulum pro peccato, & duos arietes*. Quo loco Radulphus istum ait esse vitulum, cuius immolationem inter hostias, quæ pro peccato offeruntur, primam supra posuerat, Christum, scilicet, dominum, qui pro generis humani reatu seipsum in ara crucis immolatum obtulit. Sed quoniam eius passio non solum opere complenda, sed etiam populo prædicanda fuerat, eligi ministros, quibus hoc officium iniungatur, ut morte illius audita, & credita à sua munda morte saluaretur: Sicut enim Moyses exaltauit serpentem, ita exaltari oportere filium hominis,

*Adeps
quid notet.*

*Quibus ho-
stijs sacer-
dotes impo-
nerent ma-
nus.*

*Brachium
dextrum
arietis quid
notet.*

*Qualia ani-
malia in
sacrificijs
fuerint re-
quisita.*

nis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Moysen itaque vitulum hunc offerre. cum diuina pagina Christum pro nobis se ipsum obtulisse docet. Hac locutione in parabola Euangelica, redeunte illo adolescente filio, patrem seruis suis de hoc eodem vitulo præcepisse dicentem: *Adducite vitulum saginatum, & occidite: occidite, dicit B. Augustinus, id est, occisum prædicate. Legem itaq; coram Aaron, filijsque eius vitulum pro peccato mactare, cum doctorum scientiam de Christi passione informat; sed quia per eorum prædicationem eadem passio populis intimanda erat, ideo subiungi: Cumque super caput eius posuissent Aaron, & filij eius manus suas, immolauit eum hauriens sanguinem.* Huius itaque vituli Aaron, & filios eius manus suas capiti imponere, ut intelligant suæ illi fidei committi, quatenus, qui pro mundi salute passus est, eorum labore, atq; instantia, mundo innotescat. Et quia post documenta fidei, etiam conuersationis fidelium pastoribus cura habenda est, lex, eiusdem Radulphi iudicio, postquam vitulum pro peccato obtulit, quem Aaron, filijsq; ipsius prædicandum commisit, iterum arietem offert in holocaustum, quia monet eos, ut si fidei sunt doctores, auditoribus, suis in bonis operibus studeant esse duces. Offert holocaustum coram eis, non hostiam pacificam, cum eos hortatur, ut si magistri sunt, non popularem, sed perfectam arripiant conseruationem. Offert, inquam, quia offerre eos docet. Huic autem arieti Aaron, filijque ipsius super caput manus imponunt, cum pastores ecclesiæ, quod sacra lex ijs suggerit, se obseruare promittunt. Cum verò Moyses obtulerit & arietem secundum in consecrationem sacerdotum. Nonne prioris oblatio sanctificat offerentes? qui enim in sua conuersatione perfectum religionis fidelibus præbet exemplum, nonne sanctus dicendus est? *Scriptum est: Maledictus quis spem suam ponit in homine, omnis enim homo mendax, Deus solus verax est.* Et reuera in tantis tenebris humanæ ignorantie, quis homo, cui error non sit timendus, nisi solus ille qui Deus, & homo est? Quicumque ergo in populo Dei duces constituuntur, ne errent, quia homines sunt, & post se in perditionem etiam alios tradunt, necesse est, ut eum, qui errare non potest, sibi ducem proponant, hoc est, si in grege fidelium arietes ipsi sunt, expedit eis, ut Christum, cuius ducatu consecrentur, & ab errore liberentur, arietem sibi constituent. Inde B. Apostolus cum discipulos suos ad suam imitationem prouocasset dicens: *Imitatore mei estote:* ne de eius errore timere deberent, cuius vestigijs ipse inhaereret, statim subdidit dicens: *Sicut & ego Christi.* Hinc ipse Dominus ei, quem totius ecclesiæ ducem constituerat, post resurrectionem suam præcipit, dicens: *Sequere me.* Moyses itaque post vituli hostiam, post arietem primum, secundum quoque offert in consecrationem sacerdotum, quia Scriptura sacra, quæ doctores instruit, quid de Christo populis prædicent, quæ monet eos, ut suo exemplo ad religionem fideles excitent: eadem ne à iustitiæ exorbitent tramite, eius, quem prædicant, Christi formam illis imitandam proponit. Huic quoque arieti Aaron, filijque eius super caput manus imponunt, cum iuxta legis monita, eius regulam se obseruare promittunt. Isychius itidem per arietem, quem in holocaustum Sacerdos offert, hoc absolute lege significari asserit, ut quia conuersario perfecta, per holocaustum oblationem cognoscitur, aries necessariò in sacrificium offeratur; hic quippe ducatum præbere, inquit, ouibus exeuntibus in pascua, & ad egressum, ingressumque à caulis, & in caulas soler; sicut & Christus dux perfectæ conuersationis est, à quo videlicet sumpsit exordium, atque ideo intrare per se, & exire ouibus præcipiebat. Sed per secundi arietis. Oblationem in consecrationem sacerdotum, asserit aperte eorum, quæ circa nos aguntur, mysteriorum exponi traditionem, & pascha mysticum, quod Christus cum discipulis suis comedit, significari, idque docere, quæ per partes in sacrificio peragi præcipiuntur. *Obtulit ei arietem secundum in consecrationem sacerdotum.* Septuaginta autem ponunt, obtulit Moyses arietem secundum explicationis. Rectè eorum, quod in nos celebratum est, mysterium, sacrificium explicationis appellari ait, quoniam ipsum nos perfecit, cum prius fuisset in infirmi, & ab imperfecta lactis educatione produxit, id est, ab ea, quæ in lege est, de qua Paulus dicit: *Omnis enim qui lactis est particeps, expertus est sermonis iustitiæ, paruulus enim est.* Cur autem aries, secundus hic aries nunc nominatur? quia videlicet prius figuratam ouem cum Apostolis canans Dominus, postea suum obtulit sacrificium, & secundo, sicut ouem semetipsum occidit, quod demonstrant sequentia. *Posueruntque Aaron, & filij eius manus suas super caput eius; Quem cum immolasset Moyses.* Necessariò simul Aaron, & filij eius manus super caput eius imponunt, quia communem canam festiuitatis paschalis cum suis Christus discipulis celebravit. Cum enim quosdam discipulorum ad præparationem domus, in qua pascha celebraturus erat, dirigeret sic ait: *Dicite patri familias, quia magister dicit, ubi est dineritorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem?* Sed Moyses hoc sacri-

Jeremia

27.

1. Corin. 4.

Ioann. 21.

Aries alicur oblatus.

sacrificium celebrat, quia magis ab alijs Christi figuram ipse gerit: Tunc autem maxime sacrificium suum Christus celebravit. Accedo ad sacrificium, quod fiebat pro leproso, quod die octavo immolabantur agni duo &c. Designat hic ex sententia Radulphi dies octavus, novam vitam; octonarius quippe numerus resurrectioni consecratus est propter resurrectionem dominicam, quæ octava die completa est. Est autem resurrectio prima, de qua dicit Apostolus: Sicut Christus resurrexit per gloriam Patris, ita & nos in novitate vite ambulemus. Octava igitur dies intelligitur, postquam homo & mente, & corpore renouatur. In hac autem octava die offerri iubentur agni duo immaculati, & ovis annicula absq; macula: Si in agno innocentia, quid in duobus agnis nisi eiusdem innocentie heminatio accipienda est, ut à læsione proximis non solas manus homo contineat, sed nec huiusmodi desiderium, ut vel ab alio lædatur proximus, admittat? Ovis verò annicula absq; macula, munditia carnis est, consuetudine longa ad perfectionem perducta, & quæ aliorum criminum admixtione non sit depravata; Sunt. n. nonnulli castitate præditi, qui aut superbia, aut avaritia, aut aliquo simili corrumpuntur. Hilicet ovem de displiceant. Iubentur quoque cum magis, & oves tres similia decimæ offerri in sacrificiū. Quid in tribus decimis similia nisi fides trinitatis accipitur? Similia namque quia subtilis est, cogitationibus nostris assimilatur, quæ cum spirituale sint, corporalibus sensibus subtrahuntur. Huius autem similia trina & æqua mensura in sacrificiū offertur, quia quicunque de Patre, & Filio, & Spiritu sancto paria senserit, fidei suæ rectitudine sanctificatur. Notandum enim, quod eadē præcipitur similia, ut conspersa sit oleo. Non humanis quippe traditionibus, sed Spiritus sancti dogmatibus, fidei nobis formanda est integritas. Additur quoque olei sextarius in oblatione istius, gratie verò idcirco, ut ait Papa Gregorius, misericordia vocatur, & quasi oliuæ liquor ante Dei omnipotentis oculos misericordie fructus lucet. Homo igitur iste, qui à lepra sua purgatur, cum duplici innocentia voluntatis, & operis, si iam conservat corporis castitatem, si fidei tenet rectitudinem, etiam misericordie operibus iubetur insistere, quia scriptum est: Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosina extinguit peccatum. Quia verò eadem misericordia discretionem moderanda est, oleum, quod offertur sub sextarii mensura redigitur. Sed quoniam remedia lepræ sunt, quæ tractamus, diligentia lectori iniungimus, ut singula singulis opponat, & qualiter sibi inuicem obuiant, considerare non negligat. Nam contra lepram combusturæ, seu etiā rufiæ maculæ agni geminatur oblatio, contra lepram vlceris annicula ovis offertur. Quod autem domino in ostio tabernaculi cum oblatione sua leprosus statuitur, intelligendum esse ait idem Radulphus, quia diuinæ respectum gratiæ tabernaculi celestis ingressum, in omnibus, quæ agimus cogitare debemus. De agnis verò quod unus pro delicto offerri præcipitur, primo ad memoriam reuocandum, quod peccatū à delicto distinguitur, peccatū scilicet cum sit operi, delictum conscientie deputatum; Secundo advertendum esse de iisdem agnis, quod licet in octavo die, cum iam homo totus exterius, interiusque renouatus est, simul offerantur, non tamen simul utraq; innocentia munere diuino confertur: Primum est enim ut nec sermone, nec actu proximis molestus existas, dehinc illa animi mansuetudo, quæ non sub contumeliosorum conuitijs, non sub violentia rapetur multo labore, longa consuetudine, magno et perfectionis amore conquiratur. Diuersis igitur temporibus hæc duæ acquiruntur virtutes, & una aliā præcedit tempore, sed tamen non immerita Deo plena tranquillitas operis, quam decolorat in conspectu ipsius perturbatio mentis. In octava ergo quæ septimā sequitur, uterque agnus offertur, qui tunc iure diuinis obtutibus, innocentia tamen quasi primus agnus dum adhuc sola est pro delicto offertur: Delictū enim, ut prædiximus in conscientia perpetratur. Delinquit itaque, qui licet proximū non ledat, ruinam tamē eius, aut optat, aut in eius ruina exultat. Sed cum perturbatione aliqua vel iniuria, sibi à proximo illata in hunc affectū ad tempus inciderit, postquā ad se fuerit reuersus, & agnouerit delictū suum, nihil habet quod veniam petens, domino, prætendat, nisi quod malum pro malo non reddidit, quamuis per impatientiam, à dilectionis regula exorbitauerit. Innocentia ergo operis dum adhuc mente delinquimus, ad placandum interim præsumitur, quoniam ipsa impetrat, ut, & quod deest, quandoque perficiatur, quod nondum sine offensa est, non sit etiam sine misericordia. Offert ergo, inquit, agnum pro delicto, oleique sextarium &c. Isychius verò etiam octauam istam diem eiusdem cum prima virtutis esse asserit, & efficaciam, quia omne tempus præfens in hebdomadibus conciditur: octava primæ virtutem gerit, vel omnino ipsam renouat: esse autem hanc ipsam diem in qua Saluator noster resurrexit, in qua in castra ingrediemur.

Sacrificiū pro leproso, eiusque partium mystica explicatio.
Octonarius numeri mystica vis.
Roman. 6.

Similia mystica significatio.

Eccles. 3.

Peccati, & delicti distinctio.

Post dies enim septem eum, qui mundatus est leprosus, die videlicet octava in castris ingredi, inquit, præcepit, sed qualia castra? utiq; illa, quæ Jacob Patriarcha vidit, quando angelis sibi locum castra Dei appellavit. Ad hæc mundatum leprosum, utpotè olim iustificatum, tempore resurrectionis venire, in cuius figuram diem octavam à legislatore accipi. Quæ autem in octava die agi præcepta sunt, imaginem eius, quod secundum nos est, mysterij gerere. Præcepisse siquidem duos agnos immaculatos anniculos sumi, & ovem immaculatam unam, eorumque quidem unum pro peccato, alium autem in holocaustum in molari præcepisse. Omnia autem hæc figuram gerere sacrificij Saluatoris; ipsum enim præter nostra peccata, & delicta, hostiam in holocaustum fuisse. Ex viroque autem genere sacrificium offerri præcepisse, ut ostenderet quia Christus pro nobis occisus, simul masculum, faminamq; saluabit. Non frustra autem agneculum in viroque præcepisse, sed perfectum per hoc sacrificium figuravisse, cuiusq; sacrificij ista figuram gerere. Perfecta enim in prædictis animalibus esse annicula animalia, ita ut ad filios generandos sint idonea, sed quia eum, qui mundatur super sacrificium vnigeniti, etiam fide totius Trinitatis signari oportet, tres decimas similæ, id est, trinitatem Patris, & Filij, & Spiritus sancti habentem in unaquaq; persona perfectionem. Perfectum quippe esse ternarium numerum, propter quod & dominus dicebat. *Simile est regnum calorum mulieri, quæ accipiens fermentum abscondit in farinaria lata usque dum perfermentaretur totum.* Sumi autem hæc conspersa,

Lucæ 13.

*Trinitatis
symbolum.*

*Fides ad
certam men-
suram datur.*

Ephes. 3.

*Dextra, &
sinistra ma-
nus myste-
rium.*

oleo in sacrificium iungere, sacrificium autem dicere vnigeniti, quod in oleo conspersum est, quia ob compassionem nostram gestum est. Tres autem dici offerri similæ dicemus, aut quia, etsi vnigeniti passione, tamen totius trinitatis hoc, quod ex illo sacrificio actum est, mysterium fuisse; præcepisse item sextarium olei sumi, quia fide intelligitur, & agitur unumquodque eorum, quæ prædicta sunt; iuste autem sextarium nominari, quia quemadmodum sextarius mensura est, vel sicotylan, secundum Septuaginta dicamus, eadem mensura unusquisq; minus, & plus non capit. Quod enim plus est, effunditur: minus autem propterea non suscipit, quia hoc, quod minuitur, nequaquam iam sextarius, vel cotyla poterit appellari. Sic & fides ad mētis nostræ mensuram datur, quæ non capit amplius, aut minus, quam unicuique à Deo est dispersita cognitio: Quod ergo minus est, aut amplius ad infidelitatem tendit. Sextarium porro olei, vel cotylam dixisse, quia miseratus, inquit, Deus humanum genus, cum illud ad explenda Legis opera infirmatum videret, iam non ex operibus saluari, sed per gratiam hominem voluit; gratia verò ex misericordia, ac compassione præbatur, & fide comprehenditur sola, non ex operibus, ut Paulus dicit, nam gratia iam non erit gratia. His ergo acceptis, ad ostium tabernaculi testimonij ad ingressum videlicet scientiæ Dei, qui mundatus est, adduci. Sacerdotem autem agnum unum pro delicto immolare. Atqui si de corporali passione esset hæc sanctio, sicut quibuidam videtur, quid erat necesse, inquit Ilychius, agnum pro peccato immolari? Sed quia adumbrat propter infirmitatem Iudæorum mysteria, atq; spiritualem intellectum, abscondi in litera, sic enim dare quasdam occasiones contemplationis per literam, & verba quæ significant intellectum. Spiritus: Unde & nunc, cum agnum unum pro peccato præcepisset immolari, qualem non dicere, quia ipse est proculdubio tam pro delicto, quam illius, cuius aures à lepra detinebantur. Propter quid ergo sic facit, nisi forte ut auditum muniat, & cautum reddat? Quia ipse à draconibus seductus, peccatum ut seduxit. Per actiones autem manuum significare: per pedem verò omnes nostros motus, & vias comprehendere, & prævenire voluit; his enim custoditis per sanguinem intelligibilis agni, & fidem, quæ in eum est, quæ nobis per misericordiam, & compassionem eius donata est, intelligibilis lepra nequaquam poterit hominem penetrare, quanquam & oleum sextarij, seu cotylæ, quam fidem esse dicimus, in manum mittere sacerdotem vult, ut sacerdotis fides, per quam & nos proficimus, in operibus ostendatur. Nec enim aliter vim suam exerit, nisi manu assumpta fuerit, id est, actione confirmata, & signata operibus. Mittit autem oleum in sinistram manum, & intingit digitum dextrum in oleo, sicut ait Paulus: Per arma iustitiæ à dextris, & sinistris conversatus per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, & quæ his similia sunt. Radulphus ait, oleum quod in manum sinistram mittitur, significare, quod opera misericordiæ non nisi in præsentī vita, necessaria habebuntur, nam & Gregorius, per sinistram præsentem vitam intelligit, per dextram verò, perpetuam. In sinistram itaque manum sacerdotis, oleum poni, quia hæc mortalitas nostra, sicut sola novit miseriam, sic solam à nobis mutuam expectat misericordiam; Sed licet sinistra manus oleum habeat, dextrum tamen, non sinistram digitum in eo tingi, quia misericordia, quæ in præsentī indigentibus exhibetur, in sinistra quidem materiam, & tempus accipit operandi, sed dextrum est omne, quod laborat, quia non præsentem, sed futuram retributionem expectat. Cæterum legislator erga eos, qui legem accipiunt admirabili condescensione utitur; ecce enim veniam pauper-

tati

tati dat, & moderata pauperi esse sacrificia præcepit, ne fortè ol' stupeſcat; dū maiora ei, quam virtus eſt, præcipiuntur. *Quod ſi pauper eſt*, inquit, *ſumet agnum pro d'licto ad oblationem &c.* Pauper, vt exponit Radulphus, cuius mens à domesticis opibus inanis eſt, licet à fructu vini, & frumenti multiplicetur: Dives verò contrà: Diuitē ergo illum intelligit vult, qui ad duos agnos, id eſt, ad vtriuſque innocentia mentis, & corporis oblationem ſufficiens eſt: Pauperem verò, qui niſi vnum offerre non præualeat, quia licet à proximi læſione manus contineat, diuerſis tamen perturbationibus & ſeiſum lædit, & aliorum læſiones affectat. Ibi & illud ſatis apertè declarari, quod ſupra dictum eſt, duos illos agnos nō eiufdem ordinis eſſe, vel meriti. Apud primum ſiquidem, nec paupertatem ſufficientem eſſe, ad ſecundum verò niſi diuitem ſufficientem non eſſe, vnde & dives ſecundum in holocauſtum obtulit: Pauperem autem, qui holocauſtum faceret, non inuenit. Iſte itaque quia mente adhuc delinquit, pro delicto ſuo ſaltem vnum offert agnum, ait roget pro eo ſacerdos. Nam ſi nec vnum habeat, vt ſcilicet nec actu, nec affectu innocentiam cuſtodiat, quis orabit pro eo? quomodo propitiari illi poterit Deus? Offerri autem à paupere etiam agnus iubetur ante omnia, quia oportebat vnumquemque penitentiam agentem, quæ per emundationem lepræ indicatur, ad benignitatem ante omnia migrare, & hanc ſtudere, vt ait Iſychius, quia hæc etiam cuilibet facilis ad adipiſcendum eſt, quàm à malis abſtinuerit. Porro vitulum pro peccato, & arietem in holocauſtum offerre Aaron mandabatur, antequam ingrederetur ſanctuarium. Allegoria eſt ad Chriſti myſterium referenda, in ipſo nūque, quod hic dicitur, impletum eſt, ipſe enim priuſquam ſanctuarium intraret, id eſt, antequam calo corpus ſuum inuheret, vitulum obtulit pro peccato, quia ſe ipſum obtulit immaculatum Deo pro peccatis noſtris in odore ſuauitatis. Ipſe eſt vitulus Libani, vitulus candidus Sanctitatis ſuæ excellentia omnem humanam excedens altitudinem, qui cornibus crucis ſuæ poteſtatis aereas deſcendit, de quo etiam in pſalmo; Cum de cedris libani, id eſt, de principibus huius mundi, qui nitore gloriæ temporalis ſuperbiunt, propheta loquitur. *Comminuet*, inquit, *cas tanquam vitulum Libani*, cum videlicet ad humilitatem Chriſti deponet eas. De hac autem eius oblatione, aliàs etiam diximus, vbi Sacerdos, qui vnctus eſt, pro peccato ſuo vitulum immaculatum iubetur offerre. Arietem autem Chriſtus obtulit in holocauſtum, quia dux optimus gregis ſui, dum adhuc eſſet nobiſcum, perfectam ſequi volentibus ſanctitatis viam ostendit. Septuaginta hoc loco habent, de vitulis ex bubus illis operatoribus iuſtitia ſecundum carnem factus eſt, verbi gratia Abraham, Iſaac, Iacob, David: Nam boues lex eos, qui iuſtitiam operantur, nouit ſicut nobis Paulus tradidit, illud interpretatus mandatum: *Non alligabis os boui trituranti*; deinde ſubiicit, *nunquid de bubus curat Deo?* An propter nos vtiq; dicit, quia debet in ſpe, qui arat, arare, qui triturat in ſpe fructus percipiendi; quia autem & vitulus rectè propter ſacrificium, & virtutem appellatur, euangelica explanat parabola, in qua prodigo filio pater reuertenti, primam ſtolam dans baptiſmatis, & annulum, id eſt, ſignaculum Spiritus, vitulum ei ſacrificium vnigeniti immolauit, ipſe & aries in holocauſtum eſt. Hoc enim ea, quæ de Iſaac eſt, hiſtoria explanauit, quando per arietem ſecundum Septuaginta in virgulto Sabec, id eſt, in virgulto veniſ, per quod abſolute crucem intelligimus, in qua noſtrorum peccatorum peracta eſt, venia, ex cornibus conligatum videns Abraham immolauit eum, & ſacrificij Chriſti compleuit imaginem, vnde & de eo dominus dicebat; *Abraham exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauſus eſt*. Quia ergo aries ex genere ouium eſt, veruntamen eſt præcipuus, & gregis dux, rectè ſignificat Chriſtum, quia eſt ex maſſa noſtra, ſed præcipuus, & excellens nos, & dux generis humani, atque rex eſt. In hoc, id eſt, in Chriſto vult nos ingredi in ſancta, initium enim de Deo loquendi Chriſtus eſt, & eius paſſio, quæ ſi non apta fuiſſet, & tam nimè loqui potuiſſemus; *nemo enim ſcit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare*. Sed quia eſt, vt omnibus virtutibus armetur, quæ quatuor ſunt generales, Iuſtitia, quæ per tunicam lineam; Caſtitas, quæ per ſaminalia; Fortitudo, quæ per zonam; Sapientia, quæ denique per cidarim ſignificatur. Parato hoc ab Aaron ſacrificio quod ad Chriſtum ſolum reſpice, dictum eſt, ipſe ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael duos ſuſcipiebat hircos pro peccato, & vnum arietem in holocauſtum. Suſcipit ergo Aaron ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael arietem vnum in holocauſtum, cum Chriſtus duces populi ſui, eoſque qui perfectionis deſiderio omnibus quæ ſunt mundi renunciauerunt, in hoc tempore tanquam aurum in fornace probatos, in holocauſti hoſtiam accipit, & poſtmodum conſeſſu ſui honore ſublimans ad iudicandū ſecum aſſumit. De hoc ariete, ſive de his arietibus, nam & vnus, & multi ſunt: vnus, ſi fidei vnitatem, charitatiſque concordiam in illis attendas; multi, ſi perſonarum proprietatem reſpicias, de his ergo

Pauper
quis hic,
& diues.

Sanctua-
rium intra
re quid.

Pſalm. 28.

Ioann. 9.

Premium
omnium dū
minorū ſer-
monum eſt
paſſio Chri-
ſti.

ergo arietibus loquitur per Psalmistam ecclesia dicens: *Holocausta medulata offeram tibi cum incenso, & arietibus*. Si enim antiqua habet translatio. Sed nec hircos prætermisit, quos lex arietibus copulauit; cum protinus adiunxit: *Offeram tibi boues cum hircis*. Inde beatus Augustinus, cum super hac ecclesiæ oblatione disserteret: Magni (inquit) arietes, magni boues. Quid illi qui fortè conscijs sunt aliquorum peccatorum, qui fortè in ipso itinere lapsi & sauciati, per pœnitentiam sanantur? Nunquid ipsi remanebunt? Ne ipsi timeant, addidit & hircos. Adiunctione ipsi lauuantur hirci. Per se non possunt; adiuncti boues accipiuntur. Fecerunt eos sibi amicos de mammona iniquitatis, ut & ipsi recipiant illos in æterna tabernacula. Ergo isti hirci non erunt à sinistris, quia fecerunt sibi amicos de mammona iniquitatis. Qui erunt hirci à sinistris? Quibus dicetur: Esuriui & non dedistis mihi manducare: non qui peccata sua elemosinis redemerunt. Habes euidenter duo hircorum genera; idest, duos hircos, quos lex cum ariete dixerat offerendos. Post iudicium namque ordinem, reliqua multitudo, quæ eorum spectat sententiam, diuersam sortem suspiciet: ut pars quæ peccatis suis renunciauit, & elemosynis redemit, dexteram teneat, regnum post iudicium perceptura; pars quæ in peccatis perseuerauit, quæ pro eorum oblatione nunquam sollicita fuit, in sinistram transeat, cum diabolo, & angelis eius in exterminium abitura. Vtraque tamen Christo offertur illa, ut coronetur; ista, ut damnetur. Illa regi suo præsentatur, ut laboris per acti mercedem suscipiat; ista iudici exhibetur, ut tormentis adiudicata, congruam sibi vindictam sustineat. Suscipit ergo duos hircos pro peccato, cum ab vno pro transgressionibus suis recipit satisfactionem, ab alio expetit damnationem. Hæc est Radulphi declaratio. Sed & Isychius inquit: Quia ad ipsum Christum ea de quibus locutus est legislator, in præsentem euidenter referuntur, manifestare species sacrificiorum & effectus, sed & hos, à quibus sacrificia accipiuntur. A synagoga enim vel vniuersa multitudine filiorum Israel accipi sacrificia præcepisse: quia Christus qui pro nobis immolatus est, ex filiis Israel secundum carnem fuit: dein sacrificiorum alia quidem pro peccatis, alia in holocaustum iubere offerri, ut figuraret, sicut oportebat, Christi sacrificio virtutem, qui pro nobis peccatis offertur; Quia autem ad holocaustum & ad perfectionem videlicet, & ad perfectum vitam, atque virtutum vniuersi sacrificium factum est: sic perfectionem & omnimodam nostram salutem, filium per sacrificium factum esse. Propriè autem in effectibus sacrificiorum accepisse legislatorem ea quæ immolabantur: cum enim dixisset hircos pro peccato offerri, quoniam hoc animal in peccatorum genus diuina scriptura accipere consuevit, nullatenus immemores, quia quando sacrificiorum hæc pœnitentiæ rationem significabant, occasionem ex legali hoc codice sumentes (inquit) exposuimus, hœdum qui Græce chymargus dicitur, rectè immolari ab eo, qui pœnitentiam agit, ostendimus: ut potè in tempestate & fluctu constituti, usque dum pœnitentiæ eius suscipiatur sacrificium. Aries autem ut potè ducatum gregi præbens, deputatus rectè in holocaustum, idest, in virtute, & perfectione vitam accipitur, quorum est enim nisi præpositorum dicere perfecta? His ita se habentibus omnimodo dicis, cur si hircos pro peccato lex præcipit offerri, nunc etiam vitulum offerre præcepit? Vna autem ratione, breuique explanari potest, quia non vnus generis, sed tam peccatorum, quam iustorum est vniuersi sacrificium. Et propterea hirci pro genere quodammodo peccatorum offerri præcipiuntur, vitulus autem pro iustis, quia bos cum sit ad operandum aptum animal, in persona iusti secundum legem accipitur. Vnde & in vitulo ait, *orabit pro se, & pro domo sua*. Notanda autem est diuersitas hostiarum, primò enim decernitur, quas Aaron offerre debeat, vitulum scilicet, ac arietem; deinde subiungitur ut alias à plebe accipiat. A principali itaque hostia, quæ alias sanctificat, quæ alijs meritum præstat, à vitulo videlicet pontificis ordinem sumit; ad illam redit, ac deinde aliorum dispositionem subnequit, cum obtulerit, inquit, vitulum, & orauerit pro se, & pro domo sua. Res est non ignota fidelibus, Christum cum passioni appropinquaret, tam pro se quam pro familia sua preces patri obtulisse. Nam subleuatis oculis in cælum: Pater, inquit, venit hora, clarifica filium, ut filius tuus clarificet te. Hæc forma pietatis, hoc sacramentum dominicæ dilectionis in Aaron exprimebatur cum oblato vitulo, idest, ad altare applicito, & ad maciandum parato, orabat pro se, & pro domo sua, Christus autem pro suis agens, à mundo eos discreuit dicens: Ego pro eis rogo non pro mundo: Sunt verò inter suos quam plures speciem habentes pietatis, sed veritatem illius abnegantes, qui dicunt ei domine domine, sed quæ dicit non faciunt, quos ipse in fine negaturus est. Horum ergo lex quoque diuisionem faciens, oblato vitulo pontificis, qui pro peccato videbatur offerri, docet alios esse, quibus hæc hostia veniam acquirat alios verò quibus ob duritiam suam, & cor impenitens nil remedij conferat. Post principalem namque illam victimam, duos hircos in ostio tabernaculi statuit: Omnes siquidem, qui in ecclesia sunt, ingressum regni cælestis expectare videntur, sed ille, qui in synagoga Deorum stat, etiam inter Deos diiudicatur. Inde

Hirci à sinistris qui.

Hircus pro pœnitentia.

Bos pro iusto.

Joann. 17.

Duo hirci in ostio tabernaculi quid.

inimici veritatis volunt, gloriæ mysterijs inuidentes, clarumque eius testimonium ex lege considerantes. Quia enim Deus, & homo erat, qui pro nobis incarnatus est Christus Iesus, impassibilem diuinitatem custodiens, solam passionibus humanitatem præbuit. Effectus autem passionis eius, id est, nos propitiatio, non solum passæ carnis, sed multo magis impassibilis diuinitatis fuit, quod testatur Paulus dicens: *Qui cum esset splendor gloria, & figura substantiæ eius portansque omnia verbo virtutis sue.* Demonstrans autem quod hæc omnia de vnigeniti diuinitate dicantur, subdidit: *Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; ipsi Deo verbo etiam ea, quæ propriè eius erant carnis, coniungens.* Si ergo hæc apta dicta sunt, propterea duo hirci sumuntur, & statuuntur coram domino in ostio tabernaculi testimonij, vt ad imaginem Christi hæc eis agerentur: Ipse est enim ostium verum, quod ad ostium tabernaculi testimonij, quod est in cælis, ducit: Et mittit Aaron super vtrumque hircum sortem, vnum quidem, vt virtute, & significatione sortium diuidi dispensationem diuinitatis Christi, & humanitatis intelligamus. Diuidi verò, tam huic, quam illi sunt propria, vt hæc quidem patitur, illa autem confortet patientem, & per passiones, quæ in ea operantur tam contrariè nobis moderarentur passiones, quam suam manifestaret impossibilitatem. Deinde sortem vnam ait Domino, & aliam capro emissario, non alij nisi Christo, sicut superius diximus. Si inimico cuidam & maligno fors, aut hircus daretur, non sortiretur cum Deo, sed nec ad ostium tabernaculi testimonij deduceretur, nec preces super eum funderetur: vel propitiatio in eo ageretur. Caper ergo emissarius, vt pote qui emissus est, & non immolatur, dicitur. Cuius autem rei gratia non immolatur, qui ad confirmatum deputatus est, sicut Aquila addidit? Quis autem sit confirmatus, siue fortis, audi Iob dicentem: *Scio quia potens es, & nulla latet te cogitatio.* Ergo vna quidem fors immolata carni Christi, quæ cum vnita sit Deo verbo, rectè dominus nominatur in confirmatum autem Deitas accipitur. *Sorti subijcet.* Sors ista in hac accipitur, hæc enim omnia obtinens etiam propriam carnem passione rectè confirmauit. Propterea offerret Aaron caprum, in quo venerit ei fors domino, & offerret eum pro peccato. Intelligibilis enim Aaronis, qui sacerdotio nostro præest, de quo Paulus dicit: *Sicut Aaron, sic & Christus semetipsum glorificauit, vt sacerdos fieret.* Hic suam carnem offerret patri, & ipsa offerret pro peccato, de quo Paulus Hebræis scripsit. *Hic vnam pro peccato offerens hostiam in perpetuum sedet in dextra Dei.* Caprum verò super quem venerint emissionis fors statuatur viuam ante dominum, vt fundat preces super eo, quia enim sortem emissarii diximus figuratè referri ad Christi diuinitatem, statuatur hanc viuam, impassibilem custodiens, vt per eam deprecetur: nemo enim potest dimittere peccata, nisi solus Deus. Dimittit autem eum in solitudine, & sicut aiunt Septuaginta, *portabis hircus super se nomina eorum, in terram solitariam, siue inuiam.* Desertam terram, & solitariam, siue inuiam nullatenus existimemus nunc in quolibet malo oportere accipi, neque per hoc piorum aures hi, qui ad impietatem, legem trahunt, cõturbent, desertam enim à malo dicit, & solitariam siue inuiam, quæ ab intelligibilibus hostibus ambulari non potest, in qua Deus habitat, & apparet, quod manifestat Dauid dicens: *Deus Deus meus ad te luce vigilo. Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. In deserto, & inuiuo, & in aquoso, sic in Sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Ergo desertum & inuium, sanctum est, & Sancti Sanctorum habitaculum, vbi in Cælum tempore passionis diuinitas abiisse dicitur, non de loco ad locum migrans, sed cohibens propriam virtutem ex humanitate, vt daret spatium passioni, in loco digno sibi, in sinu patris videlicet manens. Atque nullus accedit, nisi ipse & sanctus Spiritus, & quia ipse in patre est, & Spiritus sanctus sicut euangelicis didicimus literis, ergo abire, cohibere intellige: Sic enim Deus abire, qui vbique præsens, cum suam cohibet operationem, dicitur: Portat etiam iniquitates nostras, quia igo is propriū est sanum consumere, & diuinitatis, peccatum perimere, vnde & ignis consumens Deus dicitur. Hæc itaque circa caprum emissarium sententia est Isychij. *Cumque mactauerit hircum pro peccato populi inferet sanguinem eius intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli.* O inestimabilis gratia, & gratia superabundans! Vbi enim superabundauit peccatum, superabundauit & gratia: Quæ societas luci ad tenebras? Quid peccatis cum iustitia? quid sanguis hirci cum sanguine vituli? Sed fidelis est sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Alioqui vnde sanguini hircino tanta dignitas, vt sanctuario inferatur, vt asperione illius sanctuarium expietur? Sed quid miraris o homo, si tu ascendisti, si in honorem assumptus es, qui cõtemptibilis iacebas, cum propter te cedrus illa Libani se deposuerit, cum propter te summus ad ima descenderit. Si verbum caro factum est, si Deus in terra natus est, & humiliavit se vsque ad mortem crucis, nunquid tanta res sine causa fieri potuit? nunquid sine fructu? Nequaquam, inquit Radulphus, sed quotquot receperunt eum, data est eis pote-

Hebr. x.

Hircorum
duorum my-
sterium.Caper emis-
sarius quis.Capri emis-
sarii fors ad
Christi di-
uinitatem.
Terra soli-
taria qua.Deū aliquo
abire, quo-
modo intel-
legendum.Sanguinem
hirci intra
velū infer-
re quid.

potestas, ut filij Dei efficiantur, & habentur, & fiduciam in introitu Sanctorum, in sanguine Christi. O rex tantæ memores gratiæ, tantæ, inquam, memores gratiæ: memores, quia reparatur reus homo Dei morte: ecce sanguis hirci, qui pro peccato maciatur, infertur intra velum, & cum sanguine vituli pariter offertur: Magna gratia, magna dignatio. Sanguis enim hirci, ut in hostijs pro peccatis tractatum est, cruciatum penitentiae designat, quo unusquisque iniquitatis suæ memor coram Deo se macerat, unde scriptum est: *quia iustus cum viderit vindictam manus suas lavabat in sanguine peccatoris*. Cum ergo peccator reatus sui conscientia stimulatus penitentiae dolore torquetur, hircus iste manat sanguine, & spiritus contribulati victimam immolat, quam humilitatis amator Deus non spernat. Gaudium est maius enim angelis Dei super vno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, qui non indigent penitentia. Postquam ergo sanguis vituli contra propitiatorum aspersus est, postquam pater filij sui peccatoribus est reconciliatus, iam sanguinis nostri oblatio apud eum inefficax esse non potest. Infertur intra velum, quia ingreditur in conspectu Dei gemitus afflictorum. Aspergitur è regione oraculi, & sanctuarium expiatur, quia futurae vitæ sanctificatio presenti contritione acquiritur, non enim sanguinis huius asperzione sanctuarium mundari dicitur, quia sordes aliqua ibi sint, quæ per hunc sanguinem expiuntur, sed emundatio eius est perfecta per humilitatem præsentem acquisita sanctificatio. Isychius vero etiam in explicatione eorundem verborum, Christum asserit, quia de Iudæis secundum carnem, qui sub iugo legis vivebant, ortus est, recte vituli sacrificium nominari, quia legali iugo, & pertinenti ad id operationi, & iustitiæ vitulus comparatur, iugum consuetus trahere, atq; ita terram operari. Quia autem secundum quod incarnatus erat, de communi hominum massa factus est; propterea rursus hircum appellari, asperum ergo hoc animal pilorum indumentum gerere. Asperam autem utpote peccato refertum, omne viventium genus, quia nihil est peccato asperius; unde hoc approbare aperte legislator cum vellet, dixerit: *Cumque maciaverit hircum pro peccato populi*: totum hic intelligens humanum genus, quod quondam non populus, nunc autem populus, ex quo primitias ex nobis Iesus suscepit. Ergo ut demonstraret de Iudæis principaliter Christum, propter Abraham, cognationem esse, sed tamen omnis nostræ naturæ, quæ in peccato est, primitias portare, propter quod Adam appellatus est, vitulum simul, & hircum, lex, inquit, ad figuram eius assumpsit. Cum autem unum sit sacrificium, siue vitulus, siue hircus nominetur, effectusque unus, in utrumque sit, peccatorum enim in eo profligatur absolutio, necessario communia sunt etiam, quæ in hirco aguntur, & vitulo. Cernis enim, quia etiam hircum occidens, ante dominum videlicet patrem, & sanguinem, inferens in interiora velaminis, id est, ad patrem. Rursus ergo hunc interius intelligibilis velaminis, visibilis videlicet domini carnis intelligis, utpote inuisibilem inferens sanguinem eius, intra velum, sicut præceptum est. *Et sumptum sanguinem vituli, atque hirci fundet super cornua eius per gyrum, &c.* Cum autem promississet nobis dominus se nobiscum futurum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, hic ut misericordia eius in progenies, progenies fieret, & passionis illius utilitas ad pastores usque in finem transiret, sanguis vituli super cornua altaris funditur, quia doctoribus Ecclesiæ crucis Christi prædicatio traditur. Hi namque inter cæteros quasi cornua sunt, quia sanctitate vitæ, & doctrinæ merito excellent. Per hos ergo & nobis utinam vituli huius sanguis infundatur, ut finis terra illa, quæ os suum aperuit, & sanguinem iusti de manu fratricidæ suscepit. Sed cum sanguine vituli, etiam hirci sanguis super cornua altari fundi iubetur. Doctores quippe cum fidem prædicant, etiam penitentiam gentibus annunciant, iuxta quod scriptum est: *Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius penitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes*. Suscipiunt itaque sanguinem hirci, cum vel sua, vel proximorum peccata attentius plangunt, & verbis salutaribus alios ad idem studium accendunt. Funditur verò sanguis iste super cornua altaris per gyrum, quia Dei gratia per orbem uniuersum multi inuenti sunt, qui hoc officium implere potuerunt. *Aspergensque, inquit, digito septies expiet, & sanctificet illud ab immunditia filiorum Israel*. Res est manifesta, Ecclesiam ab immunditijs suis tum fidei virtute, tum penitentiae suæ iatisfactione mundari. Aspergitur verò sanguis septies propter septiformem spiritum, per quem peccatorum remissio condonatur. Aspergitur digito pontificis, ut intelligas Christi potestate veniam peccatoribus tribui. *Et posita utraque manu super caput eius confitebitur omnes iniquitates filiorum Israel, & uniuersa delicta, atq; peccato eorum*. Quod præcipitur his verbis: Aaron manum suam super caput hirci ponere; Radulphus, per manum Aaron animaduersionem diuinam intelligendam esse astringit, hancque esse manum sub cuius pondere quidam peccator gemens dicebat: *Quoniam die ac nocte super me grauata est manus tua*. Nahum quoque propheta contra Assur loquens; *non est, inquit, obscura contritio tua; pessima plagaturus*.

Penitentia
cruciatu.

Christus
cur vituli
sacrificium
dicatur, &
hircus.
Hirci aspe-
ripili quid.

Matth. 28.

Doctores ec-
clesiæ cur
cornua di-
cti.

Lucæ 14.

Sanguis cur
species as-
pergatur.
Manus Ae-
ron quid.
1 salm. 31.

Omnes

- omnes, qui auditionem tuam audierunt, compresserunt manum super te: quoniam super quem non transijt malitia tua semper? Tanquam diceret, omnibus infestus, fuisti idcirco audientes de contritione tua gauisi sunt, compresseruntque manum super te, quia perditioni tuæ consenserunt. Ponere ergo Aaron dicitur manum suam super caput hirci, vt diuini districtione iudicij conuertatur dolor eius in caput illius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendat. Ponere verò manum vtramque, vt & presentes, & futuras eius pœnas insinuet. Quam interpretationem Isychius refutat; Probari enim ait, quod nulli iniquo, vel maligno, sed ipsi Deo efficiuntur ea, quæ nunc in hoc hircu viuo sanciantur. Primum quidem, quia vtramque manum capiti hirci sacerdos imponit; manum autem impositio, in sacrificio ministraret benedictionem, aut peccatorum remissionem, aut sancti Spiritus aduentum, aut expiationes intelligibiles. Quomodo ergo, inquit, in hunc, in quo fors inimici, & eius, qui contra Deum militat, sicut aiunt hi, qui illius partis sunt, hæc quæ dicta sunt, sacerdos acturus erat? Vel quomodo in ipso filiorum Israel iniquitates, & iniustitias, & peccata redemit? Confiteri quippe inimicus peccata non sint, sed imò suggerit, vt occultemus animæ vulnera, vt non inueniamus medicum, qui medicamentum possit imponere, salutemque præstare. Propterea mox, vt increpatus est Dauid à Nathan, *peccasti Domino*, exclamauit: Et illicò propheta subdit, *Et Dominus transtulit peccatum tuum, vt- runtamen non morieris, quia blasphemare fecisti inimicos Domini*. Vnde per hominem paratum, emitti legislator hircum in solitudinem dixit: præparatum autem, id est, accedentem, siue adeuntem. Et nec dignitatem huius dicit, vtrum Leuita, an sacerdos, aut quispiam de populo esset, qui hoc ageret. Ergo cum omnibus Christum præsentem esse significat hircus: Quem admodum enim per carnem in primo immolabatur, si nunc viuens propter diuinitatem dicitur. Sed quia vnus, & impassibilis, & passibilis est, necessariè & viuenti manus sacerdos imponit, vt manus impositione ostendatur, quia viuens verbum Dei impassibile, immortale hoc pro nobis carnem suscipiens sacrificium suscepit. Rectè ergo in ipso iniquitates, & iniustitias, & peccata sacerdos pronuntiabit. Hic est de quo Esaias propheta dicebat: *Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Brachium Domini filium appellans, patri consubstantiale, de quo & ea, quæ sequuntur subdidit: Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter nostra scelera. Disciplina pacis nostra super eum, & linore eius sanati sumus. Sic apertè peccata nostra super se, & iniustitias, & iniquitates portauit, & propterea secundum Septuaginta ait: Imponet eas super caput hirci vini. Huius enim figura est, quod & ex spinis coronam imponi capiti suo permittit, quia in spinis peccata solent accipi, propter quod & Adam spinas germinare terra præcipitur, si quidem & ipse ex inobedientia peccata germinauit. Sed & Salomon ait: Spina nascuntur in manu turbulentæ, peccatis plenas esse actiones eius, significans. Sic ergo legis accipietis verba, non ignorabis intentionem eius, atque virtutem, sed & inuenies paratum hominem, per cuius manum hircus viuens in eremum mittitur. Christus enim ipse, omne sui sacrificij factus est, & sacerdos, & sacrificium, & cultor, & altare. Ipse est & præparatus homo paratus pro nobis ad passionem, ita vt ipse per Esaiam dicat: Ego verò non contradicam, retrorsum non abij, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auertit ab increpantibus, & conspuentibus. Ad quem & Dauid dicit, incarnationis eius mysterium significans, per quod nostrum adeptus est regnum: Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Et enim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur: parata sedes in aeternum. Christus ergo intelligibilis Aaron, semetipsum etiam nunc per hædum immolans, ipse per hominem paratū, siue in manu hominis parati, id est, per propriam virtutem, ipse enim cum sit homo, paratus ostensus est. Et emittit hircum viuentem in solitudinem, siue in terram inuiam, & desertam viam suam, & immortalem, & impassibilem diuinitatem, ad inuia nobis loca, & ab omni malitia deserta, secundum quod Ioannes ait: *Videns Iesus quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Vitulum autem, & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est, vt in sanctuario expiato completur, asportabuntur foras castra, & comburenti igni tam pelles eorum, quam carnes & simum. Sicut autem vituli huius immolatio Christi passionem significat, sic concrematio secundum eundem Radulphum, resurrectionem eiusdem. In ignis enim splendore claritas resurrectionis eius, inquit, aduertitur, velut absorbens mortem victoria, de qua claritate ante passionem patrem rogans ait: Pater venit hora clarifica filium tuum. Vitulus ergo in castris occiditur, sed extra castra comburitur, quia Christus in Iudæa passus à gentibus creditur resuscitatus. In pelle verò, & carnibus corpus eius comprehensum intelligamus. Nam superius hoc aperitur, vbi sic positum est: *pellem verò, & omnes carnes cum capite, & pedibus, & intestinis, & limo, & reliquo corpore efficeret***

Per hircum
vinum non
intelligi
iniquum.

2. Reg. 12.

Brachium
Dei qui.

Spina pec-
catorum ty
pus.

Esaia 71.

Psal. 42.

Ioann. 13.

Vituli con-
crematio
quid.

Leuit. 4.

feret extra castra. Quod autem fimus concremandis membris annumeratur, fimus vituli crucis est ignominia, contumelia, & impropria, quæ omnia in Christi gloriam conuersa sunt. Sed quid est, quod hircus pro peccato populi oblatus cū vitulo pontificis comburi præcipitur? Nonne hac de causa Moyses contra Aaron octauo die vnctionis illius iratus fuisse legitur, quod hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, exustum reperit? Siquidem de hostijs pro peccato, hoc supra statutum est, vt comedantur: Omnis, inquit, qui est de genere sacerdotali, vescetur carnibus eius, qui sanctum sanctorum est. Hunc tamen hircum videtur excepisse cum

Crucis ignominia typus.

vitulo pontificis, ita subiungens; Hostia enim, quæ caditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum in sanctuario non comedetur, sed comburetur igni. Ergo hircus pro peccato populi, si alio tempore offeratur, comedi iubetur à sacerdotibus, cum vero in hac die expiationis cum vitulo pontificis immolatur, eadem lege qua & vitulis extra castra comburitur.

Hircus cur extra castra comburatur.

Vtrumque sine causa non fit. In holocausto itaque arietes Aarō, quod simul cum holocausto plebis oblatum est sanctus ille Sanctorum principibus populi sui, qui & ipse sanctitate cæteris præminet, coniunctus est, nunc interim peccatoribus se conformans & peccatores in alia sua hostia sibi, sicut primum in ariete resurrectionis suæ gloriam exprimens, eandem spem penitentibus tribuit, dum eorum hircum suo vitulo in combustionione coniungit. Quod verò extra castra comburi præcipiuntur, præter illud, quod paulò ante notauimus, quod Christus scilicet extra Synagogam in gentibus glorificatus est, quia nunc & hircus adiungitur; extra castra intelligendum est, extra eam, quam nunc in vlu habemus, consuetudinem.

Extra castra quid.

Christus itaque caput omnium, & cum omnibus vnus tam arietem, quam hircum populi sui ad immortalitatem præcessit, in combustionione tamen sua virosque sibi consociat, spe interim illos adiungens, postea verò rei ipsius cōsortes efficiens. Dicamus modò de mysterio coitus hominis cū ancilla nobili, quæ precio non est redempta, & cur ambo vapulent, & non moriantur. Super qua re sic Radulpus. Nunquid, inquit, personarum acceptor est Deus, vt libertas, seruitusque sæculi huius, diuersum apud illū meritum sortiatur, grauiusque sub eius iudicio liberæ cōcubitus, ancillæ autem remissius vindicetur? Nequaquam: siue seruus enim siue liber, pares apud illud meritum sumus; in hoc solū discernimur, si in timore illius præceptorumque eius obediētia aliter alterum præcedamus. In populo itaque illo cū omnia penè sub figura præcipiebantur, vbi de ancilla decernitur, cum qua quispiam concubuerit, vt etiam si non nobilis fuerit, tamen precio non redēpta, nec libertate donata, vapulent pariter, & non moriantur, forma eius traditur sacramenti nobis, si intellexerimus, abundantius profutura; ancilla enim nobilis anima est humana, ingenuitatis suæ prærogatiuam trahens ab ipso Deo, sicut & paulo ante tractatum est, quia ipsius genus sumus, non quidem de substantia eius nati, sed ad eius imaginem, similitudinem creati. Quia verò per peccatum captiuata, & in seruitutem redacta est nobilis ista, quid nisi ancilla est, donec Christi sanguine redimatur, baptizata in morte eius, & gratuita eius gratia; libertate donata? Cor-

Coitus hominis cum ancilla mysterium.

rumpitur autem anima humana cū maligna cuiusdam persuasione trahitur ad peccatum. Lex igitur pro ancillæ concubitu hominē plagis subdit, apertè docens quanto grauiori pena plectendus sit, qui animam Christi iam morte liberatam iterum peccare persuaferit, & seruitutis pristinae iugum recipere, quàm si cum ancilla aliqua peccandi sædus suscipiens, non nisi, quod sædum est, sædare voluerit. Peccator autem pro delicto suo offerre iubeatur domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem, vt pro eo oraret sacerdos, & cetera; est enim arietem Deo offerre ex sentētia eiusdem Radulphi humiliter præceptis eius se subdere, & itineris agendī ducem eum constituere. Hunc arietem illi obtulit, qui de cælo prostratus clamauit dicens: Domine quid me vis facere? Rectè igitur, qui ancillæ & ipse seruus per peccati contagionem adhaesit, pro delicti sui satisfactione offerre iubetur arietem, vt qui dudum alienus à Deo extiterat, præcepta illius contemnens, nunc audiat eum quasi magistrum; & qui à seruitute illius alios abduxerat, nunc vestigia eius ipse sequatur, hocque ad ostium tabernaculi testimonij, vt per hanc scilicet humilitatē, celestia tabernaculi introitum mereatur. Quod denique pertinet ad manipulos primitiarum, quos post messē segetum ad sacerdotem ferre Hebræi iuebantur, in eodem die, quo manipuli cōsecrabantur, cēdebatur agnus anniculus immaculatus in holocaustū Domino, id quod ideò voluit Deus ex sētiētia Ilychij, vt in ea die, in qua celebramus, domini resurrectionē, & manipuli intelligibilē oblationem, non obliuiscerimus domini sacrificij, ex quo nobis, inquit, est oblatio manipuli (verum manipulum nostræ messis Christum esse iā ostenderat) sed cadere agnum immaculatū anniculū in holocaustū domino. Intelligibilē agnū, domini traditio dē immolātes mysticè, & offerētes, ipse autē vt sacrificiū cēdētes, memoriā fecit, neque enim aliter, sed per eius meditationem, iinet.

Ancilla nobilis anima humana.

Arietem offerre quid.

Primitiarū manipuli cur offeruntur.

Agni immolatio ad Christi memoriam pertinet.

& virtutem à sensibilibus ad intelligibilia transferuntur ea, quæ in illo sacrificio peragitur. Radulpho verò hoc hac lege doceri videtur, cum in eadem die, quia manipulus consecratur, ca di iubet agnum immaculatum, vt, cum gloriam resurrectionis Christi attendimus, sciamus ipsum, non alium à patre exaltatum, quem vsque ad mortem nouimus patri fuisse subiectum. Iussit autem etiam legislator, vt post septem ab hoc sacrificio hebdomadas, id est, quinquaginta dies nouum domino offerrent sacrificium agnos septem cum duobus primitiarum panibus, immaculatos, anniculos, & vitulum de armento vnum, & arietes duos. Offerre autem eos septem agnos, anniculos, immaculatos, præcipit, inquit Isychius, dona significans, quæ sunt spiritus, de quibus Salomon in prouerbijs dicebat: *Sapientia adificabit*

*Agni cur
dona spiri-
tus sancti.*

libi domum, erexit columnas septem: Nectacuit, quæ, vel cuius numeri essent dona, subintulit enim, *Spiritus sapientia, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientia, & pietatis, & implebit eum spiritus timoris domini.* Agnos autem hæc appellat dona ad ostensionem, quia Spiritus sanctus vnum est in Christo, de quo dictum est: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi;* vnde nemo potest dicere: Christus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Ergo non extra rationem cum septem agnis vitulum de armento presenti contineri oblatione, asserit idem Isychius, sed euidenter significare illum ex armento Abraham, Isaac, Iacob, & David secundum carnem factum, huicque duos arietes immaculatos coniunxisse, excellentia mandata, & virtutes, quas sequi alias, velut oues, oporteat: In his enim vt potè visibilem inimicum ventilantibus, munimen, & indemnitate, inquit, habent; quæ sunt autem hæc? *Si vn per-*

*Christum se-
qui quid.
Arietes na
data aucti.*

fectus esse, vade vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Maximum quippe mandatum est, vendere, quæ habet, & dare pauperibus; Maximum autem, sequi Christum, vt cum respectu quippiam possidendi etiam omnia agere secundum voluntatem Dei studeamus. Hoc est enim cum sequi. Hæc ergo mandata, vt potè propter immaculatum vitam, & perfectam constituta, arietes appellantur, quia arietes omni grege excellentiores sunt, horum sacrificium, & libatio, scientia videlicet, & correctio, odor suauitatis est domino. Aliter verò Radulphus, in bobus, pastorum laborem sanctorum, qui sua solitudine sanctam ecclesiam, dominicam videlicet excolunt agrum, in arietibus verò doctrinæ ducatum intelligendum esse asserens, additq; & tertium, quia qui pastores, & doctores sunt, tanquam boues, & arietes sunt, ipsi & agni propter innocentiam reperiuntur habes, inquit, pastorum pastorem, qui agnus Dei dictus est, qui & pastores doctoresq; ceteros agnos vocat dicens, *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos:* Sunt tamen agni multi in grege Christi,

Luca 10.

quibus nec pondus regiminis, nec officium doctoris imponitur. Hi verò si holocaustum se Deo offerunt, iubetur vt anniculi sint, id est, vnius anni, vt non pueriliter, aut sine consilio arduū quis arripiat iter, nisi prius Sol sancti de fiderij in corde illius compleat cursum suum, & ad roboris sui veniat plenitudinem, *deliberandum enim est diu, vt ait Seneca, quod semel statinendum est, ne forte mittens manum suam in aratrum, retro respiciat, & votum non reddat, cum melius vtiq; sit non vouere, quam post votum non reddere.* Septem autem

*Numer. 28
29.*

*Agni septē
quid.*

esse agniculos istos ait, quia seruant vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Huius enim numeri sacramentum, in agnorum holocaustis scripturam nobis commendare in Numerorum libro, cum penè vbicunq; agni offeruntur, in solemnitatibus, septē iubentur offerri, aut certè quatuordecim, duplicato septenario propter duos populos, ex quibus ecclesia congregata est. Reperiri quoque eundem numerum ad maiorem sui commendationem, quasi ex superfluo, postquam dictum est, agnos septem immolandos esse in libaminibus, dicitur in vna decima per agnos singulos offeratur, & subditur, qui sunt simul agni septem, vel qui sunt simul agni quatuordecim. Vitulum verò vnum offerri hic tradit, quia licet ad primum grege alia oues adductæ sint, ex vtrisque tamen factus est vnus grex, & ex vno grege pastor vnus. Omnes enim in summo pastore vnum esse, quicunq; tradente ipso curam ouium susceperunt. Quod dicitur; *Vitulum de armento,* teste Beato Augustino, hebraeam locutionem esse, sicut cum dicitur, agnus de grege, hircus caprarum, agni ouium, & si qua similia. Vitulo autem

*Vitulus
cur vnus
offeratur.*

*Arietes duo
cur vni vi-
tulo copu-
lentur.*

vno arietes duos iungi, vt saltem in arietibus populorum diuersitas intimetur, quorum in vno vitulo fidei, charitatisque concordia commendatur. Sed si dixerit fortè aliquis, hæc ratione etiam duos vitulos, arietemque vnum aptè potuisse offerri, cum & in vtroque populo pastores sint constituti, & doctorum omnium Catholicorū vniformis prædicatio valeat reperiri; Respondet se quoque hoc concedere, imò addere, non tantum fieri potuisse, sed etiam, vt fieret, legem alibi præcepisse. In Numeris enim cum de his tractatur solemnitatibus, venit ad Pentecostē, quæ nunc in manibus est, eius holocausta decerni his verbis: *Dies*

Numer. 28

primis ieiuniorum, quando offerretis nouas fruges domino, expletis hebdomadibus, venerabilis, & san-

*Et ait. Omne opus seruale non facietis in ea: Offeretisque holocaustum in odorem suauissimum domino vitulos de armento duos, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos septem. Videat itaque, inquit Radulphus, Iudæus qualiter literæ suæ scissuras refarciat & apertè namq; multis sese in locis impugnat, & sibi contraria est, ut in præsentī apparet, cū eiusdem diei cærimonias instituens, hic vitulum vnum cum duobus arietibus, illic quasi oblitus, quod dixerat vitulos duos cum vno ariete holocaustis assignat: Videat ergo, ut dixi Iudæus, quomodo hanc literæ contrarietatem euadat, Christianus enim intellectus liberum inuenit transitum, cū animaduertit legislatorem ob id scripturæ superficiem frangere, ut ad interiorem medullam, etiam rebelles compellat intrare. Attende namque hæc duo decreta, nescio vtrum literæ consonantiam valeas repetire. Transi ad mysterium, videbis iam nihil interesse, vtrum duo vituli cum ariete vno, an vitulus vnus cum duobus arietibus in holocaustis esse dicatur, cū tam pastores, quàm doctores, & vnum sint propter fidei, pacisq; concordiam, & duo intelligantur, si duorum populorum, quibus prælati sunt, respiciamus distantiam. Notandum autem etiam monet, quia sicut die, qua manipulus oblatus est, cædi agnum præcepit lex, ut per agni doceremur immolationem, quoniam ille mortalis erat futurus, cuius securam immortalitatem manipulus designabat, sic in die plenæ messis cū offeruntur panes primitiarum, immolatur, & diuersitas hostiarum, quibus innuitur, inquit, quales in hac vita fuerint, quosque gradus in religione habuerint hi, quorum per panes consummata, in resurrectione iustitia designatur: Nam & hircus pro peccato, & hostia pacificæ protinus adiunguntur, ut omnis electorum multitudo, cuiuscumq; ordinis fuerit, in victimis istis comprehendatur. Sed prius de holocaustis videndum est, quid sit, quod cum libamenti suis offerri iubentur, libamenta enim hæc liber Numerorum plenius exponit, in quo sic legitur: *In sacrificiorum eorum similia oleo conspersa tres decimas, qui simul sunt agni septem: & antequam: Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: Media pars hinc per vitulos singulos, tertia per arietem, quarta per agnum. Quia verò & ipsius olei, quo similia conspergitur, requirenda est mensura, hoc totum alibi, in eodem tamen volumine, plenius inuenitur. Offeret, inquit, quicumque immolauerit victimam, sacrificium simile. Decimam partem ephi conspersam oleo, quod mensuram habebit partem hinc: & vinum ad liba fundenda eiusdem mensura, dabit in holocaustum, siue in victimam per agnos singulos. Et arietis eras sacrificium simile duarum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertia partis hinc, & vinum, & libamentum tertia partis hinc, eiusdem mensura offeret in odorem suauitatis domino. Quando verò de bobus feceris holocaustum, aut hostiam, dabis per singulos boves similia tres decimas conspersa oleo, quod habeat medium mensura hinc, & vinum ad liba fundenda eiusdem mensura, in oblationem suauissimi odoris domino. Omnia igitur in libamenti his per diuersas victimas certis gradibus augmentantur. Nam similia in vitulis tres decimæ reperiuntur, in arietibus duæ, in agnis vna decima, vel decima decimæ. Sic etiam olei, vel vini media pars mensuræ hinc, per vitulos singulos, minus autem per arietes, id est, pars, tertia minus quoque per agnos, id est, quarta pars, offertur. Quia igitur per similia, quæ pura farina est, mentis puritatem intelligimus, agnis singulis in sacrificio decima similia coniungitur, cū omnes, qui per veram innocentiam domino placere desiderant, mentis perficiunt sanctitatem, dum eam nullius criminis consensu contaminant. Quod decima decimæ in holocaustis plerumq; poni iubetur, munditia mundo renunciantium, à saecularium puritate discernitur. Qui enim in sæculari conuersatione Deo deseruiunt, quasi perfecti sibi videntur, criminalia quæq; non solum ab actu, sed etiam à consensu suo repellant. Nonnunquam decima indeterminata dicitur, ut huiusmodi sit illa perfectio, non discernatur. In agnis tamen holocaustorum decima decimæ semper intelligenda est, quia mos est scripturæ, ut quædam locis competentibus exponat, eadem, quæ alijs in locis prætermittens subintelligenda relinquat. In arietibus verò similia decimæ geminatur. Qui enim sibi viuunt, & quasi agnos spiritualis suæ innocentia contentus est, sufficit ei ad propriam puritatem, si iniquati nec affectum, nec cogitatum apponit. Cū autem docendi officium susceperit, maiori periculo vrgetur, ne fortè qui virtute animi carnis suæ presterat incentiuum, iam in multorum notitiam delatus, alienis laudibus se præbeat corrumperendum. Tutius quippe auditur veritas, ut ait Augustinus, quàm prædicatur. Cū enim auditur, humilitas custoditur, cū autem prædicatur, vix non subrepat cuius hominum quantulumque iactantia, in qua utique maculatur conscientia. Duæ ergo decimæ sunt Doctori, si & viuendo nullam prauitatem affectet, & docendo ab inanis gloriæ contagione conscientiam mundam seruet: Qui verò non solum doctore officium, sed & regiminis munus suscipiunt, tertiam & hanc quidem vehementiorem sui lapsus occasionem reperiunt. Suscepta**

*Scriptura
diuersitas
in eadem
lege.*

*Holocausta
cum li-
bamentis of-
ferrentur.*

Num. 15.

*Similia mē-
tis pura ty-
pus.*

quippe cura regiminis cor per diuersa diuerberat, & impar quisque inuenitur ad singula, dum confusa mēte diuiditur ad multa. Fit mens in exteriorum dispositione sollicita, & sui solimodo ignara, scit multa cogitare, se nesciens, ita fit ut a studio suae inquisitionis aliena, ne ipsa, quae patitur, damna cōsideret, & per quanta delinquat, ignoret. In bonis itaque holocausto duabus decimis tertia iungitur, cū pastores sanctae ecclesiae post conuersationis suae puritatē, post doctrinae simplicitatē, etiā in dispensatione sibi tradita, per cordis synceritatem Deo placere conantur. Sicut autem per hostias supradictas similae mensura variē distribuitur, sic & olei vinique per easdem hostias distributio variatur, media pars quippe hinc per boues singulos, tertia per arietes, quarta per agnos offertur. Per oleum autem spiritus vnctio, per vinum laetitia designatur: ijs igitur, qui propter Deum amplius laborant, abundantiore sine dubio sancti Spiritus consolatio ministratur. Ex vberiore autem gratia, vberior & laetitia generatur; quia ergo, ut diximus, maius est pondus regiminis, quā solius praedicationis, qui tamen suae tantum innocentiae custodes sunt, minori sollicitudine vrgentur, quā quibus cum suorum actuum custodia alienae insuper instructionis labor iniungitur, non immerito maior olei, vniue mensura, bouibus quā arietibus, arietibus quā agnis tribuitur, ut qui amplius laborat, etiam in praesenti plus mercedis accipiat, & ditior fiat muneribus, qui ad seruendum promptior est inuentus.

Oleum spiritus vinctio.
Vinum laetitia.

Hircus pro peccato
quos lignet.

Facietis, & hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum. Hircus pro peccato, qui domino immolatur, eos designat ex sententia eiusdem Radulphi, qui vitia sua mortificat, & per dignos penitentiae fructus veniam merentur. Pacificae verō hostiae mediocri conuersationis typum tenent, eorum scilicet, qui nec in flagitiorum gurgitem lapsi sunt, nec tamen ad perfectionis culmen tendunt. Cū ergo holocaustis hircus pro peccato & agni pacificorum adduntur, omnis electorum numerus, qui in caelesti patria congregandus est, adimpletur. Omnes haec victimae nouo illi sacrificio, panibus videlicet primitiarum, coniunguntur, quia iustis omnibus, & in mēte virtutum perfectio, & in carne dabitur incorruptio. Offerent igitur sacrificium nouum, offerent quod accipient. Innouati enim tam mente, quā corpore, illius in sempiternum vacabunt laudibus, cuius inestimabilibus fruuntur muneribus. Inde est quod de agnis pacificorum statim subiungitur: Cūque eleuauerit eos sacerdos, cum panibus primitiarum coram domino, cedent in usum eius. Si legem vniuersam percurras, puto quod vix, aut nunquam amplius super pacificis hostijs hoc decretum reperiās. Superius namque pluribus in locis haec pacificorum lex fuerat constituta, ut mactatis victimis, earum sanguis funderetur, adipēs cremarentur, armus dexter cum pectusculo in partem sacerdotis sequestraretur. Dicat igitur mihi Iudas, cur in hoc loco constitutio illa soluiatur: Cur quod generaliter decretū est, non ubique seruetur? Non enim agni isti iubentur occidi, non eorum sanguis effunditur, non cremantur adipēs, nec sacerdoti portiones aliquae sequestrantur: sed integros corā domino leuare praecipitur, integros suis vñibus applicare. Ut igitur nouitatis huius mysterium inuestigemus, in die siquidem noui sacrificij dignum est, ut veteris consuetudinis frangatur lex: Sacerdos noster Christus est, & sacerdos maximus inter fratres suos, sicut iam supra tractatum est. Hic hostias pacificas panibus primitiarum apponit, cū eos, qui in mundana conuersatione fide illius, & dilectione sanctificati sunt, in aeternitate futura, ad eandem, quae perfectis tribuitur, vitae nouitate perducit. Quos etiam eleuare coram domino dicitur, quia stante patre, de praesenti miseria ad honores aeternos sustollit. Hi igitur tunc cedent in usum eius, quia liberati occupatione terrena, laudibus eius in aeternū vocabunt, de illius societate latantes, & mutuam illi latitiam de sua salute praebentes, sicut scriptū est: Gaudebit sponsus super sponfam, gaudebit super te Deus tuus. Quod verō agni isti anniculi esse dicuntur, nec iste pacificorum ritus est. Soli namque holocaustorum agni anniculi esse solent, non pacificorum. Sed & de hoc illius vitae perfectioni aptissime cōgruit, de qua in psalmo capitū, cū loquente patre, sermo de Christo habetur sub persona Dauid: Et thronus, inquit, eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in aeternum. Thronus quippe Christi omnes illi sunt, in quorū mentibus eius spiritus requiescit: quia anima iusti, sedes sapientiae est. Omnes igitur in ciuitate illa anniculi erunt; quia iuxta Isaiā, non erit ibi amplius infans dierū, nec senex, qui nō impleat dies suos, quādo thronus Dauid sicut Sol in conspectu Dei, & sicut Luna perfecta in aeternū. Nec hoc praetereundū est, quod in hac die duo pro pacificis offeruntur agni. Duo namque agni, sicut in emundatione leprosi plenius disputatū est, dupliciter signant innocentiam: quādo non solum actu, sed & effectu proximum laesio declinatur: nec sola facie, sed & mēte seruatur mansuetudo. Quā innocentiae plenitudinē hic assequi nequaquā possunt, qui cumque temporalibus occupati, perfectionis fastigium non apprehendūt: quia magnū est eis, licet iracundiā penitus non excludant, si timore diuino ligati, iracundiā suscitātā frenare sufficiant. In ciuitate autem Ierusalem, cuius ponit Deus omnes fines pacem, etiam pacifica ad duorum agno-

Agni erunt integri corā domino leuantur.

Esaiā 62.

Psal. 88.
Thronus Christi qui.
Esaiā 65.
Duplex innocentia.

Thronus, inquit, eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in aeternum. Thronus quippe Christi omnes illi sunt, in quorū mentibus eius spiritus requiescit: quia anima iusti, sedes sapientiae est. Omnes igitur in ciuitate illa anniculi erunt; quia iuxta Isaiā, non erit ibi amplius infans dierū, nec senex, qui nō impleat dies suos, quādo thronus Dauid sicut Sol in conspectu Dei, & sicut Luna perfecta in aeternū. Nec hoc praetereundū est, quod in hac die duo pro pacificis offeruntur agni. Duo namque agni, sicut in emundatione leprosi plenius disputatū est, dupliciter signant innocentiam: quādo non solum actu, sed & effectu proximum laesio declinatur: nec sola facie, sed & mēte seruatur mansuetudo. Quā innocentiae plenitudinē hic assequi nequaquā possunt, qui cumque temporalibus occupati, perfectionis fastigium non apprehendūt: quia magnū est eis, licet iracundiā penitus non excludant, si timore diuino ligati, iracundiā suscitātā frenare sufficiant. In ciuitate autem Ierusalem, cuius ponit Deus omnes fines pacem, etiam pacifica ad duorum agno-

agnorum mensuram pertingunt: quando post innocentiam operis, quam hic contra commotionum suarum impetus non sine solitudine seruauerunt, interiora quoque iustorum iam pacificata, domino benedixit. Quantum modo Christianorum sacrificia hisce de quibus huc usque dictum est, præstent, ostendit D. Cyrillus his verbis contra Iulianum, qui dixit, nos negligere sacrificia cruenta. Opinatur fortè (inquit) à tali nos cultu remoueri, quia ignis non descendit de caelis dicemus necessario, quod aberrat à veritate. Non enim operam impendimus, ut boues immolemus, non quòd ignem non dimittat Deus, sed quia ea quæ in typis & umbris, postquam transierunt ad veritatem, præceptum habemus, summo Deo spirituale & irreprehensibilem cultum consecrare. Spiritus enim, inquit, est Deus & adorantes eum in spiritu & veritate oportet adorare. Sciat etiam fuisse sacramenti Christi prædictionem, quod descendebat ignis super altare, dimittente illum scilicet omnium optimo artifice Deo, & per sensibiles & visibiles res super sensum & intelligibilia, formante. Nam cum excitatum esset sanctum tabernaculum in deserto ab optimo Moyse, ignem dedit Deus, inextinguibilemque & perpetuum esse præcipit: prohibuit autem magis, & diuina lege puniuit inferri ignem alienum. Nam ita perierunt filij Aaron. Veruntamen ut dixi, umbra parturiebat virtute sacramenti Christi. Nam in specie ignis semper aliquo modo accepit Deum sacra Scriptura. Visum enim sic esse, inquit, filij Israel in monte Sina, vnde, eximus, & non altari mixtus altarij ignis erat, Deus enim solus, & vnus, & secundum naturam super omnia altari Deo connumerari non potest, alioquin in quomodo sacrum, & diuinum tabernaculum offerenderet quis sacrificijs adhibens externum ignem, nisi quodammodo cogitaret quis: quod si inferretur ignis alienus, la datur veritas figuræ, non obseruans modum, ut conueniat eam figurari. Quandoquidem est solus verus, & vnus Deus, connumeratur autem ei ab omnino nullus, qui tabernaculum verius, hoc est ecclesiâ mentali illustrat lumine, accipit autem ab omnibus rationales hostias. Itaque alius cum ipso Deo intelligatur nullus, remoueat a nobis tanquam alienus ignis, Alia enim natura deitatis præter eam nulla est. Idem autem esset sermo, & de sacrificijs per Heliam antea immolatis. Demisit enim & tunc ignem vniuersorum Deus, implente propheta olim figuram sacramenti Christi. Igitur quod non descendit ignis, oues occidere non detrectamus: Sufficit enim nobis per ea, quæ tunc fiebant, quemadmodum in tabula veritatis pulchritudinem bene effigiatam mentalibus oculis considerare. Sacrificamus autem nunc multo melius, quam illi olim. Descendit enim cælitus non sensibilis ignis, imaginem ineffabilis naturæ complens, sed ex patre per filium Spiritus sanctus illustrans ecclesiâ. Adhibemus autem & sacrificia, spiritualia scilicet, & mentalia. Nam illi, qui ex sanguine Israel offerebant Deo boues, & oues, turtures, & columbas, & ex fructibus, & similia oleo sparsam, & lagana, & thura: Nos autem tam crasso mysterio relicto præceptum habemus, ut tenue, ac spirituale, & subtile, perficiamus. Offerimus enim in odorem suauitatis Deo, virtutes omnigenas, fidem, spem, charitatem, iustitiam, continentiam, obedientiam, facilitatem, perpetuas laudes, & alias virtutes: Istud enim sacrificium minimè carnale simplicem, & secundum naturam incorporeum decet Deum, & mentalis fragrantie oblationes sunt verè honestæ vitæ modi, ita enim alicubi dicit ipse: *Miserecordiam volo, & non sacrificium agnitionem Dei magis quam holocausta.* Et optimus Samuel: *Ecce annos auscultatio bona magis, quam sacrificium, & obedientia plus quam ossa artium.* psallit autem & diuinus David: *Sacrificia Deo hostiam laudis.* Et iterum: *Circuitus, & immolatus in tabernaculo eius hostiam iubilationis.* Præcepit autem & Paulus dicens: *Exhibere corpora vestra hostiam viuam, sanctam, placentem Deo, rationale obsequium vestrum.* Quod autem in umbris secundum legem eos qui ex sanguine Israel absque prudentia immolari non permiserit Deus, & ex ipsis sciemus sacris scripturis. Etenim præcepit quidem immolari agnum, ad figuram Christi: veruntamen sic comeditis illum dicit: *Sint lumbi vestri præcincti, & calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris.* Vide igitur quomodo in peregrinorum humilitate comedere iusserit, ut res ipsæ significant, quod figuræ non semper duraturæ sint, sed quodammodo ad veritatem currant. Igitur cum peruenisset figura ad veritatem nos pro igni sensibili, spiritum accipientes rationabile implemus mysterium: Ita enim dicitur Christus baptizare nos in Spiritu sancto & igne. Quod autem aries monstratus est Abrahe, quæ & sacrificauit pro Isaac; dicimus, quod & ille fuerit figura Christi, qui per nos, & propter nos, mortem secundum carnem sustinuit, ut nos morte, & corruptione liberaret. Id si sacrificasset Abraham ignem alienum (ut dicit Iulianus) sacrificijs immittens, & non omnino illum, qui est ex igne, hoc omnino nihil ad nos. Nam cauentibus sacrificare Deo, quæ lege definita sunt, & excusationis pretextu facientibus, quid cessarint ipsa, quod non supernè, & ex cælo descenderet ignis, attulit in argumentum fortissimum nos diuinas leges cõtemnere, sed alieno igne vsu esse Abraham. Quoniã autem melius nos, quã illi seruiimus, sacrificantes Deo spiritualia, & pro igni sensibili spiritum recipientes, ne redarguat, dicens, quare non adducamus sacrificia altaribus.

Sacrificia
Christiano-
rum.Li. 10. con-
tra Iulianum.

Ioan. 4.

Deus ignis.

Christiano-
rum sacrificia
qualia.

Osea 6.

1. Reg. 15.

Roman. 12

Aries Abra-
ham figura
Christi.

Obluſtatur enim Diuinus Paulus tantum, non clamans, ſed dicens: *Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua.* Tranſmutati enim ſumus ad nouitatem vitæ euangelicæ, & induciti ad perfectas diſciplinas, relicta regalis literæ inſtitutione, & adoleſcentibus quidem adhuc conuenientis, nobis autem non item, qui in virum perfectum occurrimus, & peruenimus uſq; in finem ætatis plenitudinis Chriſti. Cum modò immolationes huius pecoris ad paſſionem Saluatoris noſtri ferè referantur, non fuerit præter noſtrum inſtitutum conditiones agni hoc loco recenſere, quomodo ipſi attribuantur. Qua in re Toſtati utemur opera, qui in explicatione trium harum methaphoratum diligenter eas eſt proſecutus, quarum prior erat. *Fuit quoddam vas clauſum, & non clauſum: paruum & non paruum: luſinoſum & non luſinoſum; Vacuum & non vacuum. Præterea vas mundum, & non mundum.* Secunda autem talis erat: *Fuit vnus leo, qui videbatur, & non videbatur: qui audiebatur, & non audiebatur: qui tenebatur, & non tenebatur: qui cognoſcebatur & erat incognoſtus.* Tertiæ autem earum tenor hic erat: *Fuit quidem agnus tonſus, & non tonſus; agnus qui clamabat, & non clamabat: agnus qui patiebatur, & non patiebatur: agnus qui mortuus eſt, & non mortuus eſt.* Aduertendum itaque eſſe ſcribit, ſicut prima illa metaphora de B. noſtra Virgine intelligebatur, ita ſequentes duas de Chriſto exponendas eſſe; & ſicut in ſecunda Ieſus benedictus leo vocatur, ita hic agnum appellari, idq; ex conformitate proprietatis ipſius animantis. Eſt autem agni conditio, vt ſit quàm maximè innocens, nulliq; noceat animali, nec quicquam pernicioſum alicui moliat. Hoc autem in Chriſto, inquit, præcipue fuit, quia ab omni inquinamenti labe immunis extitit, & maxima innocentia. polluit: ſic enim ait B. Petrus: *Chriſtus mortuus eſt relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in lingua eius.* Præterea agnus animal de manuſuetiſſimis eſt, nulli nocens, & rarò clamans, & cum interdum, ronderetur aut torqueretur, voces non emittit. Hoc etiam Chriſto aptiſſimè conuenit; fuit enim Chriſtus manuſuetiſſimus ſuper omnes homines, qui morantur in terra, in verbis, & opere; & licet interdum interrentur ei iniuriæ, non clamabat, & vt, ait Petrus, *cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.* Hanc Chriſti, & agni ſimilitudinem deſcribit Eſaias euangelico magis quàm prophetico ſermone inquit: *Tanquam ouis ad occiſionem ducetur, & tanquam agnus coram ton-*
denſe ſe obmutuit, nec aperuit os ſuum. Verùm hac de re mox rurfus, proſequamur modo explicationem ſuperioris metaphoræ, & primum, cùm Chriſtus dicatur agnus tonſus, & intonſus; quæ in re obſeruandum eſſe monet idem Toſtatus, quod tonſum eſſe in agno duo ſignificat. Primum eſt, inquit, corporeo detegi velamento. Secundum, quandam in tonſione fieri paſſionem: Vtròque modo cum tonſum appellare licebit; nam in paſſione ſua veſtimentis ſuis detectus eſt; ſicut enim in cæteris moris erat, qui capite erant plectendi, vt quæſtionarij veſtes lucrarentur. Sic in Chriſto factum eſt cùm decreto Pontij Pilati in crucem ſublato, milites veſtes eius diuiſere, & ſuper eam, quæ inter cæteras præcioſior erat, & à B. Virgine facta, miſerunt ſortem, vt habemus non ſolum apud euangelistas, ſed & pſalmographos concinit: *Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Hoc itaque pæcto redemptor noſter in paſſione ſua detonſus eſt, cunctis ſcilicet veſtimentis ſuis ſpoliatus. Aliter verò etiam detonſus, dicitur, idque magis propriè, cùm ſcilicet tunc agnus tonderi dicitur, cùm ei lana præciditur; Nā licet Iudei reuera forficibus, vt ſit in agnis, capillos non præciderint, eos tamen euellabant; quæ de re Eſaias; *Dedi caput meum percutientibus, & genas meas vellentibus.* Porò paſſio, quæ ex detonſione ab agno percipitur, Chriſto etiam aptiſſimè congruit, cùm pleroſque dolores in ſua paſſione tolerauit, præcipue tamen dolor hic ad veſtium detectionem, & pilorum euulſionem referendus eſt, cùm vel quilibet veſtibus ſpoliatus non mediocriter erubeſcat, dummodo non ſit perfrictæ frontis. Ex capillorum verò, pilorumque barbæ euulſione dolorem ſenſit, cùm ad ſingulorum euulſum ſequatur continui ſolutio, atque ipſe etiam, vt ait Toſtatus, temperaturæ fuerit tenerriſſimæ. Cur modò dicatur agnus non tonſus, id dupliciter fieri poſſe, inquit, primum ſcilicet de Chriſto homine intelligi licere, quoniam vt ſecundum regulam iuris volenti non ſit fraus, ſic de iniuriarum perpeſſione dicendum, quod nullus volens iniuriam pari poſſit. De pænarum quoque perpeſſione non diſpar definitio procedere iure debet, ſcilicet, vt qui ſpontaneè pænas ſubit, pænas perpeti meritò non dicatur, & quia Chriſtus vltro nudationem paſſus eſt, capillis itidem ſpoliatus ſimiliter, cum nec nudatum, nec denudatum, nec pilorum euulſionem paſſum, iure conſiteri poterimus; hoc tam eſt, magis adhuc propriè de Chriſto dicitur, quatenus Deus eſt; Deus enim, quia veſtiri nequit, cùm ſit incorporeus, veſtibus quoque ſpoliari non poterat. Similiter planè dici poterit, agnus verberatus, & non verberatus, ſiue vulneratus, & non vulneratus, agnus clamans & non clamans; patiens, & non patiens; mortuus & non mortuus. Chriſtus enim, vt homo multa benedictio ſuo corpore vulnera tolerauit, cùm

aliàs Deitas eius offendi non potuerit, & ipse sponte, vt homo, vulnera sit perpeffus. Huc quodammodo referenda, quæ de agno D. Ioannes Euangelista fcribit in apocalypfi, vbi fcilicet ait vidiffe fe librum fcriptum intus, & foris, in dextera Dei, quem nemo vcl ex in terra, vel in cælo viuentibus aperire potuit: Illum tamen agnus, qui occifus eft, aperuit, & eius feptem fignacula diffoluit, cuius rei gratia à quatuor animalibus, & à viginti feniorebus, & à reliquis cælitibus, ampliffimis verbis collaudatur. Verba Euangeliftæ funt: *Et vidi in dextera fedentis fupra thronum librum fcriptum intus, & foris, fignatum fignillis feptem. Et vidi angelum fortem, prædicantem voce magna. Quis eft dignus aperire librum, & foluere fignacula eius, & nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque fubtus terram, aperire librum, neque refpicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus eft aperire librum, nec videre eum. Et vnus de feniorebus dixit mihi ne fteueris, ecce vici leo de tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, & foluere feptem fignacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio fenioreum Agnus ftantem tanquam occifum, habentem cornua feptem, & oculos feptem, qui funt feptem fpiritus Dei miffi in omnem terram. Et venit & accepit de dextera fedentis in throno librum, & cum aperuiffet librum, quatuor animalia, & viginti quatuor feniore ceciderunt coram Agno habentes fingulas citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ funt orationes fæctorum, & cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire fignacula eius, quoniam occifus es, & redemiffi nos Deo in fanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione; & feciffi nos Deo noftro regnum, & facerdotes, & regnabimus fuper terram. Et vidi, & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & fenioreum, & erat numerus eorum millia millium dicentium voce magna; dignus eft Agnus, qui occifus eft, accipere virtutem, & diuinitatem, & fapieniam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cælo eft, & fuper terram, & fub terra, & quæ funt in mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in fæcula fæculorum, & quatuor animalia dicebant, Amen, & viginti quatuor feniore ceciderunt in facies fuas, & adorauerunt viuentem in fæcula fæculorum. Dicitur enim hic Chriftus primo leo, deinde agnus: leo fcilicet propter fortitudinem, & propter vindictam, quam de inimicis fumpturus eft Agnus, quoniam immolatus eft pro peccatis hominum in modum agni, qui vt fuprà dictum, quotidie figuram eius, mane & vefpere immolabatur, qui enim hic fubaudiendum effe diabolum putant, vt fit fenfus, ecce leo de tribu Iuda vici diabolum, id mihi, inquit Ribera in fuo commentatio, non fatis probatur, neq; enim rectè dici videtur, vici diabolum, aperite librum, & foluere fignacula eius. Nec videtur fatis apta caufa aperiendi librum, viciffe diabolum, præfertim fi liber fit færa Scriptura, vt ipfi volunt; quoniam etfi non viciffet, poterat aperire, & vincere poterat, quamuis aperiret: nihil ergo fubaudiendum arbitror. Sed leo de tribu Iuda dicitur, vt alludat Ioannes ad prophetiam Iacob: *Catulus leonis Iuda ad prædam filii tui afcendit, & requiefcens accubuit, vt leo.* Quibus verbis, & Chrifti refurrectio myfticè prædicatur, & potestas, qua dominaturus erat aduerfariis fuis, iuxta illud: *In hoc enim Chriftus mortuus eft, & refurrexit, vt & mortuorum, & viuorum dominetur.* Quoniam ergo ipfe dominus omnium à patre declaratus eft, & vt leo fæuiturus eft in inimicos fuos, meritò ipfe folus dignus eft aperire librum, & foluere fignacula eius, vt per eum nota fiant fupplicia, quæ Deus impijs, & filio fuo non obedientibus parauit. Agnus verò hic non dicitur occifus, fed tanquam occifus, quoniam etfi verè occifus eft, citò tamen refurrexit; Ita Arethas, Ambrofius, Haymo, & alij, itaque qui tam citò ad vitam redijt, ita cenferi potuit ab hominibus, quafi mortuus non fuiffet. Videtur etiam eidem Ribera dici, tanquam occifus, quoniam cicatrices habebat patentes, quibus fimilis occifo habebatur. Andreas Epifcopus Cafarienfis: occifum, inquit, fignificat, eius poft occifionem vitam, in qua oftendit paffionis figna, vt verè occifus poft fuam ex mortuis refurrectionem, &c. Poffumus etiam coniunctionem *tanquam* ita accipere, vt non fimilitudinem indicet, fed veritatem, vt, *Vidimus gloriam eius, gloriam quafi vnigeniti à patre.* Vt fit fenfus vidimus agnum ftantem in medio throni, & fenioreum, & ab omnibus honoratum tanquam occifum, id eft tanquam eum, qui pro fæute eorum verè occifus eft, & ideo maxime ab eis debuit honorari. Ita etiam: *Vidi agnum ftantem*, id eft, viuum non mortuum, vt aliquando videram, ftantem, inquam, tanquam occifum, id eft, ficut debebat is, qui pro Dei gloria, & pro fæute hominum occifus fuerat. Decebat Dei bonitatem, & gloriam, vt qui mortuus fuerat pro eo refurgeret, & qui ceciderat, ftaret. Rectè autem eum hic vocat agnum ftantem, quoniam in homine agni mors, & immolatio indicatur, in eo, quòd ftat, fignificatur refurrectio, & per mortem, & refurrectionem fuam potestatem in omnes homines accepit, vt omnes fibi fubijciat, vt paulò antè ex D. Paulo dicebamus. *Habentem cornua feptem, & oculos feptem*, interpretatio, quam*

Cap. 5.

Agnus libri aperit.

Chriftus
cur leo, &
agnus dicitur.

Genes. 49.

Rom. 14.

Chriftus
cur tanquam
occifus agnus dicitur.

quam subijcit, *qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*, ad utrumque refert, ut rectè ait Haymo, id est, ad septem cornua, & septem oculos. Quare in nonnullis græcis codicibus, & apud Aretham legitur *à eis*, id est, quæ sunt, utrumque referat, non qui sunt. Angeli autem sunt septem agni cornua, quia per illos agnus ventilat, & vincit aduersarios hominum daemones, & pugnat cum illis, & ab iniurijs humanum genus defendit inimicorum: Ex hac enim si-

Cornua qd in sacris. militudine, cornua sæpe in scriptura ponuntur, vnde Arethas: *Cornua fortitudinē significant, & gloriam, sicut cum de fortitudine dicitur: Et omnia cornua peccatorum confringāt: De gloria autē: Ex exaltabitur cornu iusti &c.* Quod si quis obijciat, cornua agni non esse apta ad ventilandum,

Psal. 74. aut ad pugnandum, quia tenera, & inualida sunt: nos dicimus huius agni cornua, & dura, & validissima esse: se quia vix apparet, aut sentitur hoc septem angelorum ministerium, cum tamen illi potentissimi sint, cornibus agni similes dicuntur, quæ vix apparent aut videntur. Denique si quam agnus habet fortitudinem, eam habet in cornibus. Sunt autem oculi Christi sicut in concilijs diaconi dici solent oculi Episcoporum, quia per illos Christus prouidet hominibus, & inspicit eos, ut tueatur. Merito autem hoc de septem cornibus, & de septem oculis commemoratur, ut sciant homines impij, & ministri diaboli Christo esse curæ salutem suorum, & quamuis ad tempus illos affligi sinat, aliquando puniendum esse eorum persecutores, atque inimicos. Dicitur præterea multis alijs locis Apocalypseos agni nomine, ut subinde in sequenti capite, ubi dicitur: *Et vidi quòd aperuisset agnus vnum de septem sigillis, &c.* atque ita semper in apertione libri, & sigillorum agnus nominatur, non tam, quod immolatus sit pro nobis in morem agni, qui, ut sæpe dictum est, quotidie immolabatur, sed etiam quoniam propter hanc immolationem meruit Christus exaltari, & omnibus dominari, & aduersarios potestati suæ subijcere. Sic & hic ibidem, ubi dicitur: *abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus ira ipsorum.* Per eum qui super thronum sedet, Deus pater, per Agnum filius intelligitur. Sic mox rursus, ubi Apostolus inquit: *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu Agni stolis albis, & palma in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno.* Et paulò inferius: *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni.* Quod scilicet D. Augustinus, aliq; de martyribus interpretantur, sic enim ille: stolas quippe martyres in sanguine Agni lauerunt dum membra sua, quæ oculis insipientium visa sunt

Agni sanguis martyres. panarum squalore fadari, sic potius fuso pro Christo sanguine ab omnibus mundaue contaminatos, insuper & beata immortalitatis luce digna reddidere, quod est etiam lotas habuisse stolas in sanguine Agni. Eadem est sententia D. Gregorij. Verum sine dubio non de stolis martyribus, sed de reliquis etiam electis sermo est, ut optinè inquit Ribera, docent Beda, Ansbertus, de Sanctis. Haymo, Ambrosius: Et Tyconius ait; non enim, ut aliqui putant martyres soli sunt, sed omnis

Sermon. 2. de Sanctis. populus in ecclesia, quia non in sanguine suo dixit lauisse stolas suas, sed in sanguine Agni, id est, in gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, sicut scriptum est: *Et sanguis filij eius mundauit nos.* Additur verò etiam ibidem: *Quoniam agnus, qui in medio throni est, reges illos &c.* Vbi quoq; agnus ipse est Christus; quomodo autem agnus dicatur in medio throni, supra ostensum est, ubi loquebamur de agno stante in medio seniorum, sed potest etiam dici esse in medio

Agnus in medio throni viquid. throni ex sententia Riberae, quia ipse in patre, & pater est in ipso. Aliàs etiam loquens de angelorum pugna cum dracone antiquo, cum dixisset, victum esse draconem ait: *Et audiui vocem magnam in celo dicentem, nunc facta est salus & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die, ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij &c.* indicat angelos pugnantes cum considerarent agnum, id est, Christum pro se sanguinem fuisse, ac propterea merito omnia pro eo esse perferenda, cumque considerarent etiam se testimonium reddere debere de Christo, & tunc maximè cum à multis ex suis deserebatur, viriliter pugnasse, & diabolum vicisse. Alter sensus est simul cum priore amplectendus; Vicerunt eum utendo sanguine Agni, id est, Christi, & vires ex eo capiendo, & reddendo testimonium de illo etiam si hostes veritatis prohiberent. Rursus, ubi ait vidisse se Agnum stantem in celo, & centum quadraginta quatuor millia virginum sequentium eum semper, manifestè indicat, agni nomine Christum intelligi, ait enim: *Et Ecce Agnus stabat super montem Zion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius in fratribus suis.* Et mox ubi ostendisset millia ea virgines esse, etiam ait: *hi sequuntur Agnum quocunque ierit: Hi empti sunt ex hominibus primitia Deo, & Agno.* Quo loco omnino obseruari debet, cur illi tantum, qui cum mulieribus non

sunt

sunt co inquinati, agnum quocunque ierit, sequi dicantur: Apparet enim: id non sine iniuria beatitudinis aliorum dici posse. Quò enim ibit Agnus? Quò cum omnes beati non sequentur? Certè ecclesia canit. *O quam gloriosum est regnum, in quo cum Christo gaudent omnes sancti, amicti stolis albis, sequuntur Agnum quocunque ierit.* Atqui proprium hoc esse virginum, & Ioannes ipse videtur indicare, & ecclesia eodem modo intelligere, cum in hymno Virginum canit.

*Quocunque pergis virgines
Post te canentes cursant,*

*Sequuntur atq; laudibus
Hymnosq; dulces personant.*

Idem sentire videntur Augustinus, & omnes expositores. Cateri igitur beati sequuntur agnum, sed non quocunque ierit, quia in gaudia virginitatis non sequuntur: virgines autem in omnibus eum imitantur, & ideo quocunque ierit sequuntur. Inter opera Sancti Patris Hieronymi quidam libellus est, qui inscribitur virginitatis laus, in quo hæc verba legimus: *De his & B. Ioannes Apostolus loquitur, quòd sequuntur agnum, quocunque ierit. Quod ita intelligendum puto nullum eis locum in celesti aula claudendum, & cuncta eis diuinorum habitationum habitacula referenda.* Verùm sic res nondum satis explicari videtur Riberæ, quandoquidem facile obijcere, inquit, possumus, si ita intelligatur, nec virgines sequi agnum, quocunque ierit, nec aliud esse de illis, atq; de reliquis beatis iudicium: Nā si in gaudia virginum non sequuntur agnum coniugati, aut alij non virgines, nec virgines eum sequuntur in gaudia martyrum, aut doctorum, aut prophetarum, aut apostolorum, atque hæ illis mansiones non referabuntur. Hæc obiectio ita potest solui, si de omnibus, inquit, virginibus verba intelligantur. Qui virginitatem amiserunt, non possunt sequi agnum, quocunque ierit, quoniam recuperari illa non potest. At virgines, & martyres esse possunt, & in cæteris alijs agnum imitari, ut meritò agnum in cælo postea sequi dicuntur, quocunque ierit. Hæc solutio obscurè colligi potest ex Augustino in libro de sancta Virginitate cap. 27. & duobus sequentibus: Verùm aliud est sequi posse, aliud reuera sequi, omnes virgines hoc possent, dum in terra sunt, sed multi non sequuntur in cælo agnum quocunque ierit, & tamen de illis iam in cælo positus loquitur Apostolus. Melior & solidior erit interpretatio, si dicamus virgines agnum sequi quocunque ierit, quoniam in virginum multitudine omnia virtutum merita inueniantur, multi enim erunt martyres, alij doctores, & episcopi &c. Quæ tamen omnia in ijs, qui virgines non sunt, inueniri non possunt. Mihi tamen, qui ostendi hæc non de omnibus virginibus hoc loco dici, sed de ijs, qui extremo tempore floreant, aliter videntur hæc exponenda, ut illorum virginum merita commendari intelligamus, qui sanctitatis tantæ erunt, ut corporis, & animæ integritate reliquas omnes virtutes copulent, de quibus statim ait. *Hi empti sunt ex hominibus primitia Deo, & Agno, & incorum ore non est inuentum mendacium, sine macula enim sunt &c.* Hos quoniam plurimum omnibus virtutibus præstabant, non est dubium hortatores, & magistros aliorum futuros esse miseris illis temporibus, & exemplo præituros, & ante omnes alios à ministris Antichristi torquendos, & occidendos, nullamq; ijs coronam defuturam, ut rectè dicantur sequi agnum quocunque ierit. Cæterum hæc verba omnibus sanctis alia ratione tribuentur quatenus omnibus commune est, nunquam à Christi conspectu discedere, sed cum illo esse vbicunque ille sit, atque ita verumque verum est, & modo quodam conuenit omnibus sanctis, alio non nisi virginibus. Hæc itaque Riberæ. Sed & iterum Agni appellatione insignitur Saluator noster, ubi idem Apostolus ait. *Et cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum Agni, dicentes. Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens, &c.* Dicitur autem canticum Agni, quia illo Agnum, id est, Christum laudant, opera eius magna, & mirabilia esse dicentes, hoc est, ut exponit Riberæ, quòd tanta Antichristi, & eius ministrorum tanquam crudelia facinora sustinuerit, & tandem dignis eos supplicijs affecerit. De Christo item intellige hæc verba de regibus Antichristo adherentibus. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus Dominum est, & rex regum, & qui cum illo sunt &c.* Nec non & isthæc. *Gaudemus, & exulemus, & deimus gloriam ei, quia venerunt nuptie Agni, & vxor eius præparauit se &c.* Beati qui ad cenam Agni vocati sunt. Et rursus: *Veni, & ostendam tibi sponsam vxorem Agni;* Dicit autem nunc sponsam Agni, id est, Christi, scilicet sanctam ciuitatem Hierusalem, id est, Ecclesiam, quia nunc sponsa est, & postea cum in die iudicii ducetur ad domum sponsi, id est, cum Agno, scilicet Christo ascendet in cælum, vxor appellabitur. In Græco est, *δείξω σοι τὴν γυναῖκα τὴν ἁγίαν τὴν νύμφαν.* Hoc est: ostendam tibi sponsam Agni, vxorem illam, id est, eam quæ postea erit vxor. Beda hoc sic declarat; *Quod nunc Deo desponsata, nunc ad immortales est deducenda nuptias.* D. Chrysostomus in explicatione verborum D. Ioannis Baptista. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi.* Christum ideo appellari agnum scribit, ut Esaiæ prophetiam in memoriam Iudæis

reducatur,

*Sancti, ut
agnum se-
qui dicantur.*

*cap. 15. Apoc.
Canticum
Agni.*

Cap. 17.

Cap. 21.

Cap. 16.

Christus agnus lactens
3. Reg. 7.

Agnus quādo offerre dicamus.

Christus cur agnus specialiter dicitur.

Agnus unde dicatur.

Agnus cur in missa ipsa dicatur.
Li. 4. c. 52.

reducatur & umbram etiam à Moyse representatam, ut per figuram ad veritatem illos magis alliciat. Est etiam ubi Christus secundum D. Gregorij explicationem, agnus lactens vocatur, videlicet, ubi dicitur: *Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, & obrulit illum holocaustum integrum domino.* Quis verò, inquit Gregorius, est agnus lactens, nisi ille quem præcursor eius ostendit dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et lactens dicitur, quia in eius innocentia vera humilitas prædicatur. Sed unus agnus offertur, quia præter ipsum, qui mundi tollat peccata, nequaquam reperitur, Quem profecto agnum integrum obrulit. Integritas quippe agni ad soliditatem pertinet Catholicae professionis. Velut enim agnus diuidit, qui à canone fidei per gladium separatur erroris. Agnus itaque dicitur pro innocentia, lactens pro assumptione naturæ, unus pro singularitate potestatis, integer pro fidei nostræ firmissima soliditate. Quod si quis hæc non ad ipsum, sed ad eius imitatorum referre voluerit, post. Agnum quippe offerimus cum per bonum castitatis, & innocentie redemptori nostro conformamur, cum doctrina innocentiam patrum nostrorum pascimur, velut vbera fugimus, quibus ad æternam vitam nutriamur. Unum quoque agnum offerimus, si post initia religiosa conversationis nulla polluimur iniquatione prauitatis. Unum quippe agnum offert, qui à proposito innocentie ad polluta vitula maculas nequaquam desluit, à quibus redeat per iterationem bonæ operationis. Integrum quoque agnum offerre est ad æternam vitam non solum carnis continentiam, sed mentis integritatem præparare. Integrum quoque agnum domino nequaquam offert, qui carnem Deo per continentiam consecrat, sed mentis suæ secreta ab immundarum cogitationum lasciuia non refrenat. Velut enim agni partem sacrificio surripit, qui puritatem cordis, corporis continentie non coniungit &c. Specialiter autem inter cetera animalia, quæ in lege offerri consueuerunt, Christus agnus nominatus est, primò, quia inter omnes figuras veteris testamenti agnus paschalis expressius figurabat Christum innocentem, immolandum, quia paschalis ille agnus erat sine macula, & per eius immolationem filij Israel liberati sunt à seruitute Aegyptiaca, ut suo loco dictum est, sic & Christus erat sine peccato, & per eius passionem liberati sumus à seruitute diabolica, &c. Secundò, quia licet alia fierent sacrificia in templo certis temporibus, unum tamen erat quotidianum, in quo iugiter unus agnus mane offerebatur, nec hoc mutabatur vnquam, unde cum hoc figuraret perpetuitatem beatitudinis, fieretq; de agno; similiter Christus nostra perpetua beatitudo est. Agnus etiam dicitur ab agnitione, siue ab agnoscendo, quia agnouit patrem, factus eiusq; ad mortem obediens, & agnouit matrem curam eius discipulo committens. Agnus præterea dicitur à pietate, qua tollit peccata mundi, non semel tantum, sed & quotidie; Vnde Theophilus; non dixit qui tollit, sed qui tollit, quasi semper hoc faciente ipso. Non enim tunc solum tulit, cum passus est, sed ex illo tempore usque ad præsens, tollit, non semper crucifixus. Vnam enim pro peccatis obtulit oblationem, sed semper purgans per illam. Hæc Theophilus. Atque hinc est, quod ad primam oblationem in Missa dicit sacerdos, ut ait D. Chrysostomus: *Tanquam ovis ad macellum ductus es Christe rex, & tanquam agnus coram eo, qui tollit se mutus, sic non aperuit os suum.* In humilitate illius iudicium eius sublatum est; Generationem autem eius quis enarrabit? *Sacrificia domine agnum, quem tu tollis de terra vitæ illius: immolatur agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Dicitur & in Missa bis, agnus Dei miserere nobis. Super qua re Gulielmus Durandus in opere suo de rationali diuinorum officiorum scribit in hæc verba; Quia Iesus statim ut salutauit Apostolos, dedit eis potestatem remittendi peccata, idcirco, Chorus clamat ad eum, & postulat, agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Siquidem Ioannes videns Iesum ambulante dicit; *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Quare autem eum vocauerit agnum, determinat subdens, *qui tollit*, id est, qui venit ut tollat peccata mundi, quia pro peccatis tollendis, pascha nostrum immolatus est Christus. Nempe in veteri testamento offerebatur agnus pro peccatis populi, & in nouo testamento Christus seipsum obtulit Deo patri, ut humanum genus liberaret, & lauaret à peccatis in sanguine suo. Merito igitur dñ corpus, & sanguis domini sumitur, agnus Dei cantatur, ut omnes credamus, quia ipsius agni corpus, & sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, & vitam æternam resurgendo nobis donauit, & ut oremus ipsum nunquam desistere miserere nobis, qui in passione misertus es nostri. *Agnus autem græcè latine purus, & castus dicitur, quod sit hostia pura & immolationi apta, quia ipse verus agnus, sola pietate sua se obtulit hostiam pro nobis, & nos redemit, dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec hominibus, nec bestiis nocet.* In præmissis ergo verbis; *Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis*; est quædam deprecatio, ut videlicet innocentis agni misericordia peccata irruentia & subitanea auferantur. Tercio modo dicitur agnus ab agnoscendo, quoniam in magno grege solo balatu matrem agnoscit; Sic & Christus in ara crucis do-

donans nobis prius pacem, agnouit nos cura, ut iam dictum est, agnouit etiam patrem obedientia iuxta illud Apostoli: *Factus est obediens usque ad mortem*. Agnouit etiam matrem cura quam de ea habuit, unde illud: *Ecce mater tua*. Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur, *agnus Dei*, quasi agne, qui agnouisti patrem, miserere nobis; agne, qui agnouisti matrem, miserere nobis; pie, qui redemisti mundum, & qui obtulisti te pro nobis, da nobis pacem; vel ideo ter dicitur, ut triforme corpus domini intelligatur, videlicet ambulans in terra, quiescens in sepulchro, & residens in celo. Potest etiam dici, quod Christus ad tria venit, primo ut nos liberaret à miseria culpa: Secundò, ut nos redimeret à malo pænæ: Tertiò, ut nobis daret de plenitudine gratiæ suæ. Hæc & alia ille, addens Sergiū Papam primum cōstituisse, ut agnus Dei inter communionem ter à clero, & populo decantetur. At verò Ioānes Vallenſis in opere de regimine vitæ humanæ, quod dicatur bis, agnus Dei miserere nobis, significare ait, quod petamus ab eo releuationem corporis, & animæ; & quod eicitur tertiò, dona nobis pacem, significare, quod ab eodem petimus tranquillitatē æternitatis. Sed reuertor ad rationes, ob quas Saluator agnus meruerit nuncupari, quibus adiungi poterit hoc D. Bernardi de spolijs agni loquentis: iste agnus, inquit, tam mitis, quàm magnus lacte suo nos potat, carne cibatur, lana facit indumentum, præparat ornamentū. Lac agni est doctrina suauiſſima, expressa de vberibus duorum testamentorū, quasi duobus digitis, idest, stylo, & ingenio Sanctorum doctorum. Caro agni est mortis eius memoria ad altare in sacramento quotidie replicata. Cuius similitudini cōplantamus simul ut resurrectioni coniūgamur. Lana qua fit indumentū, quo qui indutus est, absconditur, significat humilitatem, in qua latitamus, & à sæculo recognosci refugimus. Pelle mortificatio carnis intelligitur, quæ absque graui dolore ab agno non accipitur: hanc in se ipso Christus ieiunijs, vigilijs, & alijs carnis suæ afflictionibus ad vltimum per passionem crucis ostendit. Hæc pellis in die resurrectionis cum stigmate vulnorum oculis videntium offeretur. Eadem ferè ratione ouis dicitur Christus, ut potè qui velut ouis ad maſtationē ductus est, ipse tamen Christianos, & qui reuera ipsum sequuntur, oues nuncupat, se verò earum pastorem, & ouile ecclesiam Christianorum: Verba Christi sunt apud Ioannem: *Amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendi aliunde, ille fur est, & latro, qui autem intrat per ostium pastor est ouium. Huic autem ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas, & cum proprias oues emisit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbiū dixit eis Iesus; illi autem non cognouerunt, quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum: Amen Amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium, omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones, sed non audierunt eos oues, ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit, nisi ut furetur, & maſtet, & perdat, ergo veni ut vitam habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam dat pro ouibus suis, mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propria videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues, mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut me nouit pater, & ego agnosco patrem, & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias habeo, quæ non sunt ex hoc ouile, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor &c. Secundum D. Chrysostomum ouile est Ecclesia, oues sunt fideles, ostium sacra Scriptura, secundum illud: *Orantes simul pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi*. Sic igitur continuatur litera ista præcedentibus secundum Chrysostomum: Christus enim dixit Iudeos esse cæcos in intellectu scripturarū, quod ostendit ex hoc parabola, ex hoc quod aduētum Christi deberent considerare ex testimonio Scripturarum, quas habeant, quia Christus intrauit per ostium, idest per determinationē sacre Scripturæ, quæ tempus, locum, & modum veniendi determinauit, & ideo alijaliter intrantes, sunt fures sicut Mahumetus, & Antichristus. Huic ostiarius aperit, idest, Moyses cui data est primò sacra Scriptura, propter hoc Saluator dixit: *Si crederitis Moysi, crederitis forsitan & mihi; & oues illum audiant, idest simplices, quales fuerunt Apostoli ei credentes*. Et proprias oues vocat nominatim: hoc patet de Apostolis, quibus distincta nomina imposuit, & educit eos de tenebris ignorantie, & culpe. Ante eas vadit per exempla operum, secundum quod habetur infra: *exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos facitis*. Et oues illum sequuntur, per imitationem. Quia sciunt vocem eius, idest, per fidem cognoscunt, & approbant; alienum autem non sequuntur, recipientes falsam doctrinam, quia non nouerunt vocem alienorum. Sed contra dictū Chrysostomi potest argui, quia Christus exponendo hanc parabolā, dicit se esse ostiū, ergo sacra Scriptura non est hic ostiū. Potest autē dici*

Agnus qui praelet.

Ovis cui Christus dicitur.

Ouile est Ecclesia.

Ostium cui sacra Scriptura dicitur.

Ostium Christi
lus.

Oves qui in
ecclesia.

Dentes qui
in ecclesia.

Oves tonsa
qui.

Oves pii sunt
& boni.

Ouille qua-
le esso de-
beat.

dici sustinendo dictum Chrysostomi, quod Christus non vocat se solum ostium, sed etiam pa-
storem; propter hoc enim sacra Scriptura dicitur ostium, in quantum Christus est pastor ouium,
& respectu sui ingressus in mundum. Quod autem Christus dicit se esse ostium, hoc non est re-
spectu sui ingressus in mundum, sed in quantum alij habent ingressum in Deum. Secundum
Aug. etiam ostium est Christus, & continuatur sic litera precedentibus, quia Iudaei dixerant,
se videre sine Christo, & per consequens posse ad veritatem peruenire sine eo, propterea
Saluator in hac parabola ostendit hoc esse impossibile, dicens: *Qui non intrat in congregatio-
nem huius mundi per ostium, id est, per Christum fur est, &c.* Quod faciunt omnes infideles, & etiam
mali fideles, statum praelationis indebitè assequentes. Qui autem intrat per ostium, id est, per
fidem Christi, & humilitatem, & alias virtutes eius, pastor est ouium secundum veritatē, huic
ostiararius aperit, id est, Spiritus S. reuelat veritatē, ut possit oves pascere, & oves vocem eius
audiunt, id est, doctrinam recipiunt &c. Iacobus etiam de Vitriaco, per ouile intelligit Ca-
tholicam ecclesiam, siue consortium sanctorum; per oves, fideles, qui sunt in ecclesia; per o-
stium Christum; ostiarium Spiritum S. per pascua doctrinas, diuinam Scripturam, pascua
gratiae, Eucharistiam; pascua gloria, vitam aeternam; per pastorem principalem, Christum;
pastorem secundarium, bonum ecclesiae praelatum; per furem, diabolum, haeticum, simonia-
cum, & quemlibet malum praelatum. Praesentem ecclesiam dici, ait, ouile, sicut scriptum est, *ut
fiat unum ouile, & unus pastor*: Ex conuersis enim de Iudaeis, & gentibus, facta est vna ecclesia,
vnde & sponsus in Canticis ait: *Vna est columba mea, quia vno spiritu vegetata, vnus spiritus nexu
in vnum coniuncta*. In hoc ouili, teste Esaia, accubabit lupus cum agno, id est, raptores, & ty-
ranni ad Deum conuersi cum mitibus, & mansuetis. Ab hoc ouili exierat, qui ait: *Errant sicut
autem, quia perijt*. Qui enim ab hoc ouili exit, lupus infernalis continuo ipsum rapit; vnde Osee
ait: *Fur ingressus est spolians, latrunculus foris*: diabolus enim non potest aliquem spoliare, nisi
foris, id est, nisi eum prius ab ecclesia traxerit. Oves sunt fideles in ecclesia, benigni, mansueti,
& suauis, viles domino suo, vellere, pelle, carne, fimo, fatu, lacte, & butyro. Vellere, id est,
exteriore conuersatione: pelle, id est, temporaliū distributione; carne, id est, proprii corporis
immolatione, & mortificatione; fimo poenitentia; fatu bonorum operum; lacte pietatis, & in-
nocentiae; butyro, id est, charitatis pinguedine. De his ouibus in canticis dicitur: *dentes tui si-
cut greges tonstrarum, quia ascendunt de lauacro, omnes gemellis fatibus, & sterilis non est in eis*. Dentes
dicuntur in ecclesiae corpore, qui peccata rodunt. Scripturas atterunt, alios in corpus ecclesiae
traiciunt, in ordine disponunt, fortes, candidi, sibi ipsis quodammodo insensibiles, sed ceteris
membris viles, sine carne, sine cute, ab omni superfluitate alieni, sibi inuicē coniuncti, ita
quod nihil inter se possunt pati. Hi autē sunt sicut greges, quia in pascuis vite eterne pariter
gradiuntur, & pastorem bonū sicut oves, sequuntur. Tonsae autem dicuntur oves istae per ter-
renae superfluitatis depositionem. Gemellis fatibus, propter vitam, & doctrinam, vel propter
Dei, & proximi dilectionem, vel propter duplex praeium; centuplū enim accipiunt in prae-
senti, & vitam aeternam in futuro. Ascendere autem dicuntur, quia semper in melius proficiunt
tendentes de virtute in virtutem. Tantū Vitriacus. Ioannes Ferus verò etiam in explicatio-
ne praedictorum D. Ioannis verborum, certū esse ait, quod per oves non alios Christus hic in-
telligit, quā pios, & bonos, sic enim frequenter in Scriptura nominari, sic David: *Hi qui oves
sunt quia fecerunt*? Idem: *Nos autem populus eius, & oves pascua eius*. Sic Zacharias: *Percutiam pa-
storem, & aspergentur oves*. Ideo autem nos oves nominare; primò ut admoneat nos propriae
infirmittatis; oves. n. inter omnia animalia plus indigent, pastore, quia nec vires habent, qui-
bus se defendant, nec arma, quibus repugnent, nec velocitatē, ut fugere possint, tales, inquit,
sumus & nos secundum naturam &c. Deinde oves nos nominare, ut doceat, quibus moribus
praeditos nos esse oporteat, cum ovis sit animal simplex, mansuetum, neminem laedens, subie-
ctum, non reclamans ad omne, quod ei fit: Denique & vtile lana, lacte, carne, intestinis, fimo.
Tales debere esse Christianos &c. Per ouile autem intelligere ecclesiam fidelium, nequid ab-
re: ouile enim debere esse firmum, & munitum ad defendendum; calidū, ne frigus noceat; san-
ctum ne inficiantur oves, molle stramēto, ut accubare possint. Oportere & habere pabulum,
ne fame pereant: latum etiam sit, & adunatum, ut plures recipere possit, & simul conferuare.
Has condiciones quamlibet debere habere ecclesiam. Curet igitur, inquit, quilibet pastor
ecclesiasticus, & ouilet habea firmum, ne rumpatur à lupis, & tyrānis, imò seipsum opponat
murum, iuxta illud: *Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis*. Secundò curet, ut adsit calor
charitatis. Hinc Dominus traditurus Petro curam ouium, requisitū tertio num se diligeret.
Tertio curet, ut mundum sit suum ouile, iuxta illud: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*, ne
contingat illud, quod in Machabaeis legimus: *Templum luxuria, & comissionibus plenum erat,*
& scor-

Et scorticantium cum meretricibus &c. Quartò curet, vt molle stramentum substernat, hoc est, mansuetudinem ostendat. Sic Christus: *Discite, inquit, à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Quintò, vt adsit corpus salutaris pabuli, verbi scilicet Dei. Curet postremò, vt aduentur oues in vnitatē fidei, & charitatis, ne dissentiant. *Bonum enim, & iucundum est fratres habitare in vnum.* Hinc Paulus ubiq; monet, vt idem sentiamus, & non sint in nobis schismata. Quia autem Christus est verbum Dei, scriptura sacra ostium in ouili dici potest, neq; id abs re, ducit enim nos ad Deum, & eius nobis cognitionem aperit, ipsa nos oues facit, ipsa custodit, ne lupos irrumperere permittit, tanquam enim ostium fortissimum hæreticos arcet, & in tuto nos constituit, neque nos (modo velimus) vnquam aberrare finit. Præterea quia aliqui non vt priuatæ personæ, sed vt publici pastores in ecclesiam veniunt, per ostium ouilis etiam intelligi potest legitimus ingressus ad ecclesiastica officia, sed de hoc infra. Sed & ipse est Christus ostiū est in ouili, qui itidem ostiarius est: nam tamen ante purificationem suam humilis ianua videbatur, tamen nunc non solum ostium, sed & ostiarius est, ex quo ascendens in altum dedit dona hominibus. Exinde namq; ostiarius quoq; esse probatur, quia ipse dedit quosdam quidē apostolos, alios autē pastores, & doctores &c. Nec absurdum alicui videatur, quod Christus, & ostiū, & ostiarius dicatur; quemadmodum vnus idemq; dominus noster Christus via est, veritas, & vita: Sic non solum ostium, sed & ostiarius, imò & pastor; denique etiam ipsa ouium pascua est. Est autem in ostio, & ostiario nonnulla profectum nostrorum distinctio. Nam dum per fidem Catholicam quisq; nostrum accedit ad Christū, Christus ei ostium est, quando aut etiam recepto gratiam aliquam idem gratiarum distributor largitur iam ostiarius est. Deinde per ostiarum etiā Moysen intelligere possumus, cui credita sunt eloquia Dei; Vel ipsam legē, quæ quasi viā aperit ad euāgelij gratiam; accommodatius tamen per ostiarium Spiritus sanctus intelligitur, qui vt verbum æternum prodesse possit, auditorū corda per gratiam suam præuenit, & emollit. Sic Paulo contigit, qui dicebat: *Ostium mihi apertum est magnum, & euident.* Tūc autem Spiritus sanctus ostium magnum aperit, quando perpendens intentionem cordis eius, intelligentiam sacri verbi, illi pandere dignatur &c. Sed vt ad ipsam accedimus parabolam, ait Saluator: *Qui non intrat per ostium in ouile &c.* Quibus verbis probat Phariseos nequaquam esse pastores, vel ex hoc vno, quod per ostiū nō intrauerant, cum Christū, qui solus ostiū est, reiicerent, ne scripturas rectē interpretarentur. Nec tantūm cōvincit eos Christus, quod nō sint pastores, sed insuper probat fures eos esse, & latrones, quia dolis, fraudibusq; animas capiebant, & cū violentia, & ambitione gregi dominabātur. Docet insuper Christus hoc primo verbo parabolæ, solos illos esse veras oues, hoc est, pios Christianos, qui per Christū intrant, hoc est in eum credant. Qui autē in Christū non credunt, oues nō sunt, sed lupi, imò fures, & latrones, suo tēpore eiiciendi etiam in medio ouium versentur. Potissimum autem tangit Christus hoc verbo eos, qui non legitimē intrant ad ecclesiastica officia, hoc est, aut vi, aut armis, aut simonia, qui scilicet nec Dei gloriam, nec animarum salutem querunt, sed vel cæca feruntur ambitione, ad aucupandos honores, aut rapida exastuātes cupiditate lucri, colligunt opes, sectantes otium, & voluptatem, qui meritō fures dicuntur, & latrones, cū ob id, quod dictum est, tum quia sinunt commissum sibi gregem dispergi, atq; dissipari, fame contabescere, atq; in præcipitia vitiorum prolabi. Sequitur: *qui autem intrat per ostium, pastor est eius.* De Christo intelligendum est, qui per ostium intrauit, quia vocatus, & missus à Patre, quia vera docuit, & certa, præterea ostiarius ei aperuit, nedum enim Moyses, omnisque lex, & prophetæ testimonium ei perhiberunt; sed & Pater ipse, Spiritusque sanctus ipsi aperuerunt. *Oues etiam vocem eius audierunt;* accurrebant enim etiam publicani, & peccatores, vt eum audirent. Ad hæc Christus proprias oues vocat nominatim; nouit enim nomina prædestinatorum ad vitam iuxta illud: *Nouit dominus qui sunt eius:* Item. *Ego noui, quas elegerim.* Idem Christus oues suas educit è tenebris ignorantia ad lumen veritatis, & de via iniquitatis ad rectitudinem iustitiæ. *Vadit ante eas, quia rectē viuendi exempla, quasi vestigia pedum oculis eorum obijciens, quid faciendum, & quid fugiendum sit, docet demum, & oues illum sequuntur fide, & amoris desiderio clamantes.* Ostende nobis faciem tuam, sonet vox tua in auribus nostris; & sequuntur etiam ipsius humilitatem, mansuetudinē, patientiam &c. imitando. Possumus deinde hæc verba etiam de alijs pastoribus intelligere. Quamuis, n. Christus verus, & vnicus ille pastor sit, qui nostri curam gerit &c. tamen etiam alijs nomen illud communicat. Sicut n. sibi subiectos, gratia, & donorum, ita quoq; & nomen suorum reddit participes. Sic cum ipse sit lux vera, tamen etiam discipulis suis lucis nuncupationē tradit, cū dicit. *Vos estis lux mundi.* Pastores autem eos nominat, vt per hoc admoneātur officij sui. Ad pastore autē plura requiruntur. Primo industria, vt sciat oues pascere, & in oibus providere, hoc est, errantes reducere, in firmos sanare, sanas conseruare &c.

Ostium in ouili Christi.

Christus ostiarius.

Oues verae.

Fures, & latrones, qui in ecclesia.

Pastoris nomine quibus Christus communicat. Cyrillus verba. Pastoris boni officij.

Secundò audacia, vt non statim fugiat, sed contra lupum se opponat. Tertiò sollicitudo, vt non dormiat, aut ocietur. Quartò fidelitas, vt domino vero restituat, ac seruum se, non dominum agnoscat. Tripliciter autè Christus describit bonum pastorem, ab ingressu, ab officio, ab exemplo: Primò verus & bonus pastor est, qui legitime ingreditur, qui scilicet vocatur, qui non se, sed ouium salutem querit, qui vera docet &c. Nonnulli octo esse dicunt (vt & hoc inseramus huic loco) in quibus officium boni pastoris disponitur. Ad hoc enim, vt sit bonus pastor, humilis, & fidelis debet, inquit, panem habere in pera, canem in fune, baculum cum virga, cornu cum fistula. Panis est verbum Dei, pera memoria verbi, canis zelus pastoris, quem debet habere pro domo domini, & deicere lupos, pijs latratibus sanctæ prædicationis, & orationis indefessæ. Funis quo canis tenetur est moderamen zelantis, & discretio, qua zelus pastoris spiritu pietatis est scientiæ temperatur, ne fortè, vt ait Apostolus, zelum Dei habeat, sed non secundum scientiam. Baculus est piæ exhortationis consolatio, qua sustentet pusillanimes, & consoletur, ne in tempore tribulationis deficiant. Virga est potestatis autoritas, qua corripit inquietos, ne de impunitate audaciam sumant, Corum cuius sono terribili ad bellicum consuetum milites animantur, est terribilis gehennæ comminatio, qua Christi milites contra vitiorum mollicitiæ, spiritu fortitudinis accingunt. Fistula, quæ dulcius canit, æternæ beatitudinis suauitatem designat, quam subditorum auribus fidelis pastor dulciter, ac frequenter inculcat &c. Sequitur. *Huic Ollarius ap. rit.* Ollarius Spiritus sanctus est. Is igitur legitime intranti aperit, quia diuinas ei veritates reuelat, modumq; regiminis manifestat, & de omnibus necessarijs instruit, iuxta illud. *Cum venerit ille Spiritus, docebit vos omnem veritatem.* Secundò, vero pastori Spiritus sanctus aperit, quia eum admittit, imò introducit in sanctuarium sapientiæ sempiternæ, vt discat, & sciat, quomodo oportet eum conuersari in domo Dei. Tertiò Spiritus sanctus ei aperit, quia auditorum corda per suam gratiam præuenit. Hac triplici apertione indiget omnis pastor, & tanto amplius quanto pluribus præest; *Et oues vocem eius audiunt.* Subditi enim cõsci, bonitatis pastoris sui, monita eius, & verba prædicationis libenter suscipiunt, atq; opere complent. Et hoc planè dignum est, siq; ipsis ouibus expedit: Christi siquidem oues non essent, si Apostoles Christi non audirent, nam talibus ipse dicit. *Qui vos spernit, me spernit &c.*

Luc. 10. *Et proprius oues vocat nominatim.* Hic describit pastorem ab officio. Oues Christi propriæ sunt, tum quia eos creauit, tum etiam quia redemit proprio sanguine: Eas tamen fidelis pastor etiã suas facit, vel dilectionis affectu, vel quia pastori principi proprio labore illas, quæ non erant, acquisiuit. Vocat autem eas nominatim, quia singulos subditorum determinatè cognoscit, ad meliora hortatur, omnium mores pensando, quid singulis expediat, cunctis familiariter condescendendo, vnicuiq; secundum propriam indigentiam providendo, quemadmodum Salomon docet. *Diligenter agnosce vultum decoris tui.* Sicut enim medicus corporum dispositiones, cõplexiones, ac morborum varietates pensat, vt cõgruentia medicameta apponere possit, sic agere debet pastor spiritualis. Secundò vocat eas nominatim, semper enim pastor bonus clamat ad oues, hinc in lege sacerdotibus præcipitur, vt cornibus arietinis clangat. Tertiò vocat eas nominatim, quia adeo familiarè eis se ostendit, vt securè accedere audeant. Quartò vocat eas nominatim, quia obliteratis nominibus pristinis, eo nomine eas appellat, quod magnus pastor super eas scripsit, de quo in propheta Esaia. *Vocabo seruos meos nomine alio, in quo qui benedictus est, benedicetur super terram.* Bonus enim pastor, non impropere ouibus priora vitia, quemadmodum Pharisei fecerunt dicentes ca co: *In peccatis natus est totus.* Nisi fortè pro vtili commemoratione gratiæ Dei, sicuti Paulus fecit: *Hæc, inquit, fuistis, sed abluti estis, & sanctificati.* Additur. *Et educauit eas.* Eo ipso, quod oues sumus, educaui sumus tenebris errorum, & vitiorum antiquorū: Eripuit enim Deus nos de præsentis sæculi nequam, & transiit in regnum filij dilectionis suæ. Nihilominus tamen est adhuc, & plerumque euenit vnde plerosque nostrum, qui iam sumus oues Christi, oporteat educi, imò & clamore grandi erocari, sicut per Lazarum quoque significatum est, quem iam fatentem, & quadriduanum legimus magno domini Iesu clamare fuisse resuscitatum. Sordidantur enim oues etiam postquam tonsæ, & salubri fluuiio lotæ fuerint. & ipsis suorum vitiorum morbis delectatæ, in praua concluduntur consuetudine, aut etiam hæretico (quod grauius est) sordidantur errore. Hic igitur laborandum est pastori, vt oues eas educat, ad quod interdum vti debet vocibus asperis aliquando blandis. Secundò educit eas ex otio ad ambulandum in via mandatorum Dei. *Et cum proprias oues emisert, ante eas vadit.* Hic describit pastorem ab exemplo: expedit enim ei, vt cum emisert oues per verbum exhortationis, vadat ante illas per exemplum boni operis, ne quando dicat illi Deus peccanti: *Quare tu enarras, et iustitias meas &c. tu verò odisti disciplinam* *Maith. 23.* &c. Hinc & Paulus. *Caligo corpus meum &c. ne foris alijs prædicans ipse reprobis inueniar.*

Sequitur.

Sequitur. *Et oues illum sequuntur*, &c. Hoc enim illis expedit. Si enim de hypocritis, & simulatis pastoribus: omnia, quæ dicunt, facite, &c. Quanto magis sequi oportet eos, qui dicunt & faciunt? Sequuntur autem illum, qui sciunt vocem eius, quia veram & sanam esse cognoscunt doctrinam eius. *Alienum autem non sequuntur*: quia cum exploratum habent aliquem malis artibus, dolo, fraude, largitione adeptum esse pastoris dignitatem, & idcirco à Deo alienum, huius vitam, & mores non sequuntur, neque tam gratam habent eius ad bonum exhortationem, neque tam obtemperanter illi quicquam iubenti, morem gerunt, quoniam violenta illa in ouile irruptio multum ipsi detrahit reuerentiæ, facitque ut minus ad illum afficiantur oues, minorisq; illum æstiment. Tripliciter igitur alienum intelligere possumus. Alienus enim à Deo vel ouibus est, qui non per ostium intrat; alienus voce, hæreticus scilicet, qui malè docet; alienus vita, qui impiè viuít. *Et ergo sum ostium*. Nunc quod clausum fuerat, aperit, & quod velatis prius verbis dixerat, apertè reſerat: Bis autem se nominat ostium, ut ostenderet, se vnum, eundemque esse, qui antiquos pastores, Moysen scilicet, & prophetas dedit, in ouile Iudæorum, & nunc electione sua novos emittat apostolos in ouile gentium. Vbi interim hoc obseruandum, quod non vni ouili duo ostia, sed quod mirabilius est, vnum ostium duobus ouilibus attribuit, ut necessariò consequatur, quod infra dicturus est: *Fiet vnum ouile & vnus pastor*. Vel ideo se bis nominat ostiū, non tautologia quadam, sed necessaria duplicis ostij explicatione. Est enim Christus ostium, quo bonus pastor ad oues ecclesiæ intrat: Est & ostium, quo quisque iustus ad cælestem patrem intrat. Vel ideo bis ostium dicitur, quia & ad præsentem gratiam, & ad futuram gloriam per eum solum peruénitur. Itaque principio Christus ostium est ad oues ecclesiæ, propterea quòd nemo rectè in ecclesia doceat, nisi Christi doctrinam catholicam doceat, euangeliumque annunciet. Per illud enim credentium cor illuminatur, & per gratiam viuificatur, accipitque consolationem. Sequitur: *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt*, & cæt. Vniuersalem præfert sententiam hoc verbum domini, non tamen vniuersaliter de omnibus intelligendum est, qui ante Christum fuerunt. Alioqui, & Moyses, & propheta fures fuissent. Obserua igitur, quod non de tempore, sed de doctrina hoc loco sermo est. Nam ante Christum venire, non est tempore Christum antecedere, sed aliam quàm Christi doctrinam docere. Fuerunt quidem Moyses, & propheta ante Christum, sed è spiritu Christi ecclesiam domini docuerunt; Christumque annunciarunt, quamuis adhuc sub vmbris latentem. Intelligitur igitur verbum hoc de his, qui non vocati à Deo, nec electi ab ecclesiâ, venerunt, seipsas intrudentes, vel ab alijs intrusi, de quibus propheta: *Non mittebam eos, & ipsi currebant*. Hi enim fures sunt, & latrones, nam plerumque neglectis ouibus seipsos tantum curant. Secundò intelligitur verbum hoc de his, qui aliam viam docent ad salutem, quàm per imitationem Christi. Tertiò de his, qui tunc in ouili tyrannidem exercebant: nemo enim illorum intrauerat per ostium, quia non venerant prædicando, & seruando verbum Dei, sed negando, & blasphemando filium Dei. Ideò in præſenti dicitur: *fures sunt*, non *fures fuerunt*, ut sciamus eum specialiter hic Phariseos tangere voluisse, & ob eandem causam specialiter etiam dixit, *venerunt*, cum de prophetis dicat scriptura, quod non simpliciter venerint, sed quòd in nomine domini venerint. Potest præterea verbum hoc intelligi de his, qui sese vel pro Christo, vel pro prophetis venditarunt, & venditant, qualis olim fuit Theodas, & Simon Magi, & Iudas Galilæus, propheta Anabaptistarum, alique hæretici omnes meritò fures, & latrones à domino dicti; fures, quia suæ gloriæ auidi sunt; latrones, quia animas perdunt. Sequitur. *Sed non audierunt eos oues*. Sic cæcus ille, de quo supra dictum est, fures illos blasphemiam in Christum suadentes, audire noluit, potius eligens ab eis eijs, quàm illis consentire. Obserua, quòd oues non audiunt huiusmodi fures, ergo, qui eos audiunt, non oues, sed hirci sunt fatidi. Quod si ouium aliqua decepta ad tempus eos audiunt, tamen deprehensa eorum nequitia, resiliunt. Notandum deinceps, quod Christus se bonum esse pastorem, inquit, ut paucitatem indicaret eorū, qui veri pastores sunt. Quis autem sit bonus pastor, subiungit: *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus*: animam dat, hoc est, vitam corporalem exponit periculo pro salute ouium: vel animam dat, hoc est, tanto affectu eas diligit, ut nedum sua, sed & seipsum, imò si fieri posset, cor, & animam eis impartiretur, Sic Christus verè animam dedit pro ouibus: mortuus est enim efficaciter pro iustis, atq; eò melior pastor est quod pro impijs adhuc, & peccatoribus mortuus est. Poterat autè Christus huius suæ bonitatis formam altius sumere, quia cū esset in forma Dei propter nos populū suum, & oues pascuæ suæ semetipsū exinaniuit, formam serui accepit, & cū haberet pascuæ suæ oues nonaginta nouē, id est, omnē beatorum angelorū multitudinē, relictis illis venit vnam, quæ errauerat, quærere. Sic, inquam, poterat formam suæ bonitatis exponere, sed hoc exemplum nulli imitabile est. Be-

Bonos non
si ab omni
bere exor
tari.

Ostium vnu,
ouilia duo.

Christus
quale ostiū.

Fures qui
Christo.

Jerem. 23.

Ioann. 9.

Pastor bo
nus qui.

*Mercenarij
qui in ec-
clesia.*

Matt. 25.

*Lupus est
diabolus.*

*Oves in a-
nimo qui.*

nè ergo hoc solum proponit, quod est imitabile: *Bonus*, inquit, *pastor animam dat pro ouibus suis*: Hoc enim pastoribus spiritum charitatis habentibus imitabile est, imò imitari dulce est. Secundo ideo non alio medio, quàm morte sua probat se verum pastorem, quia non est maior dilectio, quàm cum quis animam suam ponit pro amicis suis. Tertiò mortis suæ meminit, ut ostendat neminem in ecclesia pastoris nomine dignum esse, nisi paratus sit, nedum sua, sed & seipsum expendere pro salute ouium. *Mercenarius autem*. Hactenus & bonos, & malos pastores descripsit, nunc aliud quoddam genus hominum proponit, qui non omninò mali sunt, nec fures, aut latrones, nam & per ostium intrant, & benè docent, non sunt tamen omninò boni, quia magis seipsos, suaque quærunt, & amant, quàm oues, earumque salutem. Vbi enim mercedis est tantum ratio, ibi charitas nulla est, & si quod præstatur officium, non præstatur ex animo veri pastoris. Hos optimè Christus, nomine mercenarios dicit. Mercenarius enim est, qui ventrem suum curat, & suum tantum compendium spectat, alioqui nihil ageret. Iustum quidem est, lac, & lanam percipere eum, qui gregem ouium pascit, sed nihil aliud quærere, nedum impium, sed & stultum est. Fidelibus enim pastoribus nedum quæ ad temporalem victum, & vestitum pertinent, conceduntur, sed & æterna præmia promittuntur, ut patet in parabola de seruis. Stultus igitur est, qui cum temporalia, & æterna habere posset, ipse solis temporalibus contentus est. *Et qui non est pastor*. Declaratio est eius, quod dixerat Pastoris enim non ine indignus est, quia magis seipsū, quàm oues diligit. Habes ergo aliquot genera hominum in ecclesia versantium. Fur est, qui non ritè ingreditur; latro, qui mala doctrina, vel vita occidit; Mercenarius, qui ventrem suum curat; pastor verus, qui ouium salutem indefessè quærunt; & idolum pastoris, qui nomen tantum habet, & præterea nihil. *Cuius non sunt oues propriæ*: quia scilicet nō in eius pectore mater eos parturivit. Non possidet animū eius spiritus pastoris boni, & ideo non mirum, quod non & ipse brachio suo agnos colligat, & in sinu suo portet eos. *Videt lupum venientem*, videt, inquit, inslare periculum, scit, quid faciat mala doctrina, scit plerosque damnaliter peccare, hæc omnia mercenarius scit, & tamen tacet. Emphasin autem habet, quod dicit, *videt lupum venientem*, quasi diceret, adhuc longè posito lupo ipse sibi cauit, nondum mali aliquid perpeßus est, & statim fugit. *Et dimittit oues, & fugit*. Non fugiunt oues à mercenario; non enim habent causam legitimam, cur non audiant vocem, vel cur eis communionem deuitent, cur illi lac suum, & lanam denegent, sed ipse fugit. Obseruo, quòd non arguitur mercenarius, quod furatus sit, mactauerit, & perdiderit, sed tantum, quòd videt periculum, & fugit, hoc est, verbū exhortationis subtrahit, ne si lupo resistat, temporale commodum quod amat, amittat. Fugit, cum hæreticis non obstitit, ex timore, ne quid incommodi patiatur. Fugit item cum vitia subditorum nō corripit, sed tacet, conniuet, dissimulat, ne quem offendant, amant enim plerumq; oues suam perniciem. Præterea fugit, cum quod stulti gregis libidini adlubescit, hoc docet, hoc inculcat, ut gloriam venetur & commodum. *Et lupus rapit, & dispergit oues*. Pulchrè diaboli natura hic describitur, lupus siquidem est diabolus, quantumcumque se amicū simulet, lupus, inquam, omnibus Dei operibus infestus, maximè tamen homini, morte enim, & exitium nostrum non minus optat, quàm lupus ouium. Rapit autem diabolus, dum gregem per falsas doctrinas, per peccata, per offēdacula, & per mortem dilacerat; rapit cum a Deo abducit in suum regnum. Quos autem rapere non potest, dispergit; ira & ercenati, fuga. Quare quamuis ipse eas non occidat, quia tamen fuga sua oues lupo pròdit, sanguis perditarum ouium requiretur de manu eius. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est*. Fugit interdum etiam verus pastor, sed non dimittit oues, nec cessat ab officio; Mercenarius autem ita fugit, ut omninò ouium curam ex animo eiciat, & omninò ab officio cesset. *Et cognosce oues meas*. Hoc verbo primum eosterret, qui ouium vestimenta prætendunt, & in ouili sedent, cum interim sint lupi suo tempore eijciendi, non enim omnes oues sunt, qui in ouili degunt. Hæc igitur meritò omnes pseudo-christianos terrere debent, quandoquidem hi inter oues non agnoscuntur in iudicio ultimo; contra hoc verbo pii valdè consolantur; siquidem nihil magis hominem pium exhilarat, quàm cum accedit, & videt Deum sui curam gerere, estque in his verbis obseruandum, quòd non tantum dicit, diligo oues meas, sed cognosco, quòd magnificètius est, hoc enim verbum cum significatione dilectionis simul indicat affectū compassionis, quasi diceret, non solum diligo oues meas corde, sed video, & obseruo vbi sint, quid ipsis desit, quidue patiantur, & agnoscunt me mea. Hoc verbo primum impios illos re-percutit, qui dixerant, hunc nescimus unde sit. Vult autem dicere Christus, quid enim quòd vos me non agnoscitis, me tamen oues me agnoscant, imò in eo, quòd me non agnoscitis, nec ergo vos agnosco inter meas oues. *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, quæ h* dice-

diceret, se non tantum ad oves simul Israel missum, aut promissiones ad solos Iudæos pertinere, sed etiam ad gentiles. Singula autem verba suam habent emphasin, primò quanquam nondum vocati essent gentiles, tamen eos iam se habere dixit, ut ostendat prædestinatos ab æterno; deinde oves nominat, qui adhuc in peccatis erant, nec pastorem agnoscebant, ut discamus nullum certo reprobatum dicere propter præsentem statum, cum nesciamus quis futurus sit. Tertio, non, inquit, sunt ex hoc ovili, hoc est, Iudæorū populo, qui olim solus Dei populus erat, hoc igitur verbo conuersis ex gentibus spes datur. Nunc enim non est Iudæorū Deus tantum, sed & gentium. Quarto, oportet me, inquit, illas adducere; quanquam enim per apostolos vocati sunt gentiles, tamen Christi potentia facti est, quod crediderunt. Adducendas autem dicit, ut ostendat, non satis esse, quod oves simus, nisi etiam in vnitatem ecclesiæ permaneamus. Et fiet vñ ouile, & vnus pastor. Hinc nonnulli colligere voluerunt post nouissimam iudicii diē omnes tam bonos, quam malos, simul in vñ æternæ vitæ locum cōgregandos esse, sed falsò colligūt; nō enim dixit Christus omnes homines in vñ stabulum congregandos, sed fiet vñ ouile. Ad ouile autem, ut suprà dictum est, nec canes, nec hirci, nec porci admittuntur, sed solæ oves. Patet igitur, quod locus hic non de malis, sed tantū de bonis est, qui oves dicuntur, hucq; pertinet, quod Christus dicit, in iudicio oves ab hædis separandas, & aliud iudicium ouium, aliud hædorū futurum; Tantū abest, ut in vñ ouile omnes congregentur; quomodo igitur posset esse vñ ouile bonorum, & malorum? Igitur aliæ illæ oves gentes incircumcisæ sunt, quæ nō sunt ex ovili Iudæorum, non .n. habebant testamenta, non erant de progenie patriarcharum, alieni erāt à Christo &c. Nihil igitur vult aliud Christus hoc verbo, quam quod paries ille inimicitarum, qui hæcenus Iudæos à gentibus segregauerat, demolendus esset, omniumq; electorum, siue è Iudæis, siue è gentibus futura esset vna ecclesiā. Sed vos non creditis, quia nō estis ex ovibus. Verissimè autem sic Iudæis dixit, huiusmodi enim ouium simplicitas docilis est, ac illi animos habebant ambitione turgidos, odio fermētato, liuore corruptos, auaritia, varijsq; mūdi cupiditatibus infectos, ac planè diuersos ab ouium simplici natura. Oves meā vocem meam audiunt. Non frustra repetit ouium, & pastoris conditiones. Christum enim pastorem esse, & nos oves, egregia consolatio est in aduersis, ut suprà dictum est. Vocem autē pastoris Christi oves audiunt non tantum aure corporis, sed etiam fide, & amore. Et sequitur me, fide scilicet, spe, & charitate, itemq; desiderio, moribusq; abnegatione sui ipsius, & gestatione crucis, deniq; & cōtemptu omnium terrenorū. Hæc est vera Christi sequela, hæc via ad cælum, per quam qui Christum non sequitur, non est eius ovis. Congruè ergo etiā Incognitus in psalmos explicans illud Psalmistæ: Et elegi Dauid seruum suum & sulsit eum de gregibus ouium, de post facientes accepit eum, mysticè ait significari, quod Christus à Iudæis ad gētes translatus est, quod sic, inquit glossa deducit: Dauid ad literam ex pastoralis officio pecudū ad regimen hominum translatus est. Christus verò ex hominibus ad homines, id est, à Iudæis, ad gentes: Iudæi enim primò erant oves forantes, dum præcepta legis seruabant. Qui modo præter Christum Saluatorem nostrum boni pastores dicēdi sunt, docet D. Augustinus in explicatione eorundē Euan-gelista, atq; Apostoli verborum. Quid, inquit, Petrus? Nonne bonus pastor? nonne & ipse animam pro ouibus posuit? Quid Paulus? Quid ceteri Apostoli? quid eorum tempora consequentes beati Episcopi martyres? Quid etiam ille S. Cyprianus? Nonne omnes pastores boni non meretricij, de quibus dicitur, amen dico vobis perceperunt mercedē suam. Omnes ergo isti pastores boni, non solum, quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt, non enim fuderunt elatione, sed charitate. Nā & apud hæreticos, qui propter iniquitates, & errores suos ali-quid molestiarum perpeffi fuerint, nomine martyrij se iactant, ut hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Si autē vultis scire, in quo numero habendi sunt, pastorem bonū Paulum Apostolū audite: Quoniam non omnes, qui corpora sua etiam ignibus tradunt, altissimi sunt sanguinem fuisse pro ouibus, sed potius contra oves, &c. Sed adhuc istos non tetigit, qui falsi martyrij nomine in passionibus gloriantur. Audite, ut eos tangat, imò ut transfodiat: Si distribuero, inquit, omnia mea pauperibus, & tradidere corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil prodest. Ecce venit ad passionem; ecce venit ad sanguinis effusionem, venit & ad corporum incensionem, & tamen nihil prodest, quia charitas deest, adde charitatem, profunt omnia, detrahe charitatem, nihil profunt cetera. Quomodo autem habet vel exiguam charitatem, qui etiam conuictus, non amat vnitatem? Hanc dominus vnitatem commendans pastoribus bonis, non cōmendans bonos pastores, noluit multos appellare pastores. Neq; enim, ut dixi iā, non erat pastor bonus Petrus Paulus, Apostoli ceteri, posteriores Sancti episcopi, beatusque Cyprianus. Omnes hi pastores boni, & tamen illi pastoribus bonis non commendauit pastores bonos, sed pastorem bonum. Ego sum, inquit, pastor bonus. Quid di-

Ouium se-
cundum
magis.

Pastores
boni qui
præter
Christum.

1. Corinth.
13.

*P. Petrus
an bonus
pastor.*

*Christus
pastorum
pastor.*

*Oves alie-
rius ouilis.*

*Pastoris bo-
ni conditio.*

2. Reg. 7.

*Christus
Dauid,
Diabolus
leo & vr-
sus.*

cis domine bone pastor? Tu enim bonus pastor, qui bonus agnus: Idem pastor, & pascua: Idem agnus, & leo. Audiamus, & adiuua, vt intelligamus, *Ego sum*, inquit, *bonus pastor*, quid Petrus? Aut non pastor, aut malus? Videamus, si non pastor. Tu ei dixisti domine, *amas me*, & respondit, *amo*, & tu ei, *pascere oues meas*. Tu domine interrogatione tua firmamento oris tui amatorem fecisti pastorem. Pastor est ergo, cui pascendas oues credidisti. Videamus ergo vtrum non bonus. Ipsa id interrogatione, & responsione eius inuenimus. Quæstisti, vtrum amet te, respondit, *amo*. Vidisti cor, quia verum respondit; non est ergo bonus, qui amat tantum bonum? Ergo & pastor, & bonus pastor, nihil quidem ad potestatem, ac bonitatem pastoris pastorum, sed etiam ipse & pastor & bonus, & ceteri tales pastores boni. Quid est ergo, quod pastoribus bonis commendas vnum pastorem, nisi quia in vno pastore doces vnitatem; & exponit apertius ipse dominus per ministerium nostrum ex ipso euangelio commemorans charitatem vestram & dicens: audite quid commendavi, ego sum pastor bonus, dixi, quia omnes ceteri, pastores boni membra mea sunt. Vnum caput, vnus spiritus, vnū corpus; Ergo ipse est pastorum pastor, & pastores multi sunt, vnius pastoris, & oues cū pastoribus sunt sub pastore. Quid sunt hæc nisi, quod dicit apostolis, sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cū sint multa, vnum est corpus, sic & Christus; ergo si sic & Christus, merito Christus in se habens omnes bonos pastores, vnum commendat, dicens: *Ego sum pastor bonus*, Ego sum, vnus sum, mecum in vnitatem omnes vnum sunt, qui extra me pascit, contra me pascit, ergo audite ipsam vnitatem vehementius commendatam; *Habeo*, inquit, *alias oues, quæ non sunt de hoc ouile*. Loquebatur enim primo ouili de genere carnis Israel. Erant autem alij de genere fidei ipsius Israel, & extra adhuc erant in gentibus. Erant prædestinati, nondum congregati. Hos nouerat, quos prædestinauerat, nouerat, qui redimere sanguine suo fuso venerat, videbat eos nondum videntes eum, nouerat eos, nondum credentes in eum, *habeo*, inquit, *alias oues, quæ non sunt de hoc ouile*, quæ non sunt de genere carnis Israel, sed tamen non erunt extra hoc ouile, quia oportet me adducere eas, vt sit vnus grex, & vnus pastor. Merito huic pastori pastorum, amata eius, sponsa eius, pulchra eius, sed ab ipso pulchra facta, prius peccatis facta, post indulgentiam, & gratiam formosa, loquitur amans, & ardens in eum, & dicit ei, vbi pascis? Hæc & alia Augustinus ludocus Chichtoueus parte prima tripartitarum, quæ peculiariter est de tempore, dominica secunda post Pascha, sermone secundo ait Euangelistam exprimere conditiones boni pastoris, & præsertim tres in præsentis euangelio, eadem integrè, & plenè obleruasse: Primamque esse, quod bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, & pro earum defensione propriam vitam exponit periculo mortis, quod certe ipse Dauid, cū pasceret gregem patris sui, fecisse legitur: nā cū veniret leo, similiter, & versus, & tolleret arietem de grege, persecutus est eos, & apprehendit mentum eorū, & dilacerauit eos, sicut hædum caprarum, in qua historia, per Dauid, inquit, intelligitur Christus, qui totum genus humanum, vt gregē sui patris æterni custodiuit, per leonem verò, & visum intelligitur diabolus, qui non vnum arietem, sed totam humanam propaginem sustulerat, & induxerat in captiuitatem, & mortem æternam. Christus verò sua patientia, humilitate, & obedientia debellauit hunc ferocem leonem, & versus sauientem, & eruit oues suas de faucibus eius, mortem Crucis perferendo, vt gregem suum viuificaret, & libertati restitueret. Et ergo rectè ait de seipso in hoc euangelio, vt ostendat se hanc primam boni pastoris conditionem habere, *Et animam meam pono pro ouibus meis*. Secundam boni pastoris conditionem esse idem scribit, quod cognoscat oues suas, & sciat eas distinguere, ac internoscere ab ouibus alienis. Quod vt facilius, inquit, faciat, & commodius, aliquod facit signum visibile in ouibus suis, aut in fronte, aut in latere, per quod statim cognoscit oues suas, & distinguit ab alijs, ne per errorem alias pro suis capiat, aut alij suas sibi vsurpent. Sic & Christus cognoscit oues suas, idest approbat, & gratas habet, & illis signū impressit spirituale, scilicet characterem baptismi cum signaculo charitatis posito in animabus suarum ouium. Per quod signum oues Christi distinguuntur ab alijs, quæ non sunt de numero gregis sui, & quas in euangelio Matth. proficitur se nescire. Hanc autem secundam conditionem Christus in præsentis euangelio demonstrat se habere, cū ait, & *cognosco oues meas*. Tertiam boni pastoris conditionem esse, quod suas oues disperfas & aberrantes debet cum magna sedulitate colligere, & reducere in caulam, ne fiant in prædam feris, ac lupis. Quod centè & Christus plenè, inquit, est executus: Nam gentiles aberrantes per cultum idolorum, voce, ac ministerio suorum Apostolorū reduxit in suum ouile, scilicet sanctam ecclesiam, & ex eis, atq; Iudæis composuit vnum ouile integrum, scilicet vnam ecclesiam catholicam. Et id ipsum verbis attestatur in præsentis euangelio: *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouile* (scilicet gentes, quæ non sunt de synagoga Iudæorum) & *illas oportet me adducere, & vocem meam audient*, (per

(per prædicationem Apostolorum) & sit unus ouile, & unus pastor: Christus, qui præsidet illi ouili ecclesiæ scilicet suæ ex Iudæis, & gentibus collectæ. Ait item præsentē sermonem in duas partes diuidi, primam ostendere, quomodo ad imitationē Christi habens in ecclesiā directionem aliorum, debeat esse bonus pastor, & non mercenarius. Secundam verò, quomodo fideles subditi præpositis ecclesiasticis debeant esse oues pascuæ domini, & ex ouili Christi. Ad primam huius diuisionis expediendam partem, ut rector animarum, & fidelis populi in ecclesiā sit verus, & bonus pastor, oportere, quod ad imitationem Christi tres boni pastoris conditiones habeat, quos iam declarauimus, Christum in se egregiè habuisse. Primò siquidem id requiri, quod ponat animā suam pro ouibus suis in hunc modum; Quod si veniat tyrannus persequens oues, ut abducatur eas à fide, & violenter opprimet, ut eas inducat ad mala perpetranda, debere ipsum pastorem resistere improbis conatibus illius persecutoris, & vitā suam exponere periculo mortis pro salute ouium suarum, si illud expedire, & prodesse, cognoscatur. Similiter si veniat hæreticus, tanquam lupo vorax ad gregem fidelium, ut eos subuertat prauis suis dogmatibus, & abducatur in errorem pestiferis suis persuasionibus, debere ipsum pastorem toto conamine resistere talibus hæreticorum moliminibus, & ut docet Ezechiel, se murum opponere pro domo Israel, id est, pro ecclesiā, atque stare ex aduerso insuperabili animi constantia, ut nō solum bona sua temporalia, sed & seipsum exponat vitæ discrimini, ac dispendio, ut saluet gregem suum ad huiusmodi luporum rapacium inuasionem, ac moribus. Secundò oportere eū pastorem ecclesiasticum cognoscere oues suas non quidem solum cognitione sensibili, quæ est ex facie, sed cognitione intellectuāli, quæ est per notitiā conditionis vitæ, & qualitatis ouium suarum, ut diligenter attendat earum mores, & genus viuendi, & ubi opus est, adhibere remedium placidæ admonitionis, aut seueræ increpationis ad aliquam suarū ouium, non dissimulet, non oscitanter negligat, aut negligenter prætereat hoc pium medicationis opus, sed vigilanter, & incunctanter adhibeat. Quod & Salomon in prouerbijs admonet dicens; *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera.* Siquidem pastor ouium suarū viderit morbidam, & ægrotam, confestim illi adhibet manum medicatricem, & apponit cataplasmata ad illi sanitatem restituendam. Quid ergo facere, inquit, debet pastor ouium rationalium, pro quibus Christus mortuus est; Nonne diligenter agnoscere vultum interiore, & animū, atque mores suarum ouium? Et si quam inuenerit laborantem graui morbo, scilicet peccato mortifero, continuo illi adhibere conuenientem medicinam, scilicet salutarem doctrinam, admonitionem lenem, aut duram reprehensionem, secundum qualitatem, & genus mali, quo ouis illa languida premitur. Tertiò necessarium esse asserit, quod pastor dominicus oues suas dispersas colligat, & reducat ad ouile suum, unde aberrarūt. Dispergi autē oues pascuæ domini per diuersa vitia in deuia, & vias obliquas. Aliquas per superbiam ad honores, & principatus huius mūdi; Alias per auaritiam ad opes, & possessiones terrenas, alias verò per luxuriam ad spurcicias voluptatum carnis, & ita de alijs peccatorum generibus, per quæ relinquunt homines viam rectam domini, quæ ducit ad vitam, & ambulant per vias obliquas, quæ ducant ad perditionem. Itaque pastorem ecclesiæ, si quas ouium sibi commissarum viderit dispersas à suo grege, & aberrantes ab ouili dominico per grauiora peccata, quæ separant hominem à Christo summo pastore, debere sedulam adhibere curam, ut huiusmodi oues quærat, & reuocet atque reducat in viam rectam per studium, & diligentiam crebræ sollicitationis ad bonū, ac admonitionis mansuetæ, ac dulcis. Et certè ea in re debere imitari exemplum illius pastoris euangelici in parabola apud Lucam descripti: *Qui cum haberet centum oues & una ex ijs perisset, dimisit nonaginta nouem oues in deserto, & iuit ad perquirendam ouem perditam, quam cum inuenisset, sustulit eam in humeros suos, & reportauit ad ouile suum, conuocansq; amicos suos, & vicinos ait illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quam perdideram.* Sic fanè debere pastores domini deperditas oues suas quærere, & cum inuentæ fuerint, & reductæ ad suum gregem, de earum recuperata salute gaudere. Quod si quis has tres boni pastoris conditiones non seruauerint, eum non pastorem, sed mercenarium esse, de quo dicit B. Gregorius in homilia euangelij eiusdem: Mercenarius est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum nō quærunt, terrenis cōmodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus luctis pascitur, impensa sibi ab hominibus reuerentia latatur. Hæc Gregorius. Et huiusmodi mercenarius si videt lupo venientem, scilicet tyrannum persequentem, aut hæreticum subuertentem, aut diabolū dilaniantem oues sibi commissas, fugit non præstans auxilium ouibus suis contra huiusmodi tentationes, & insultus luporum, quoniam duntaxat lonam quærunt suarum ouium, & temporale lucrum, quare non de tali mercenario, sed de vero pastore Christo dum est in themate assumpto in principio. *Ego sum*

Cap. 13.

Proverb.
27.

Luc. 15.

Mercenarius qui.

Fideles cur sum pastor bonus &c. Pro secunda parte huius sermonis absoluenda, id animaduertendum esse
oues alicui. ait idē Iodocus, quod fideles in sacra Scriptura vocantur oues, in multis locis propter aliquas
 proprietates naturales, quæ sunt in ouibus, & quæ spiritualiter nobis debent conuenire: Est
 enim imprimis ouis animal simplex, nihil doli, aut fraudis meditans; sic & nos oportet, inquit,
 in simplicitate cordis ambulare, & omnem fraudulentam duplicitem reijcere, sicut nos ad-
 monet Christus in euangelio Matth. dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut co-*
lumba: Vnde & B. Iob, inter cetera virtutum præconia laudatur, quod erat vir simplex, & re-
 ctus, ac timens Deum, ac recedens à malo. Secundò ouis hanc habet proprietatem, quod na-
 turaliter fugit lupum tanquam capitalem vitæ suæ hostem: Sic & nos diabolum (qui insidiatur
 animabus nostris, ut eas rapiat, & deuoret) summo perē fugere debemus, prauis illius sugge-
 stionibus non acquiescendo, & opera eius (scilicet peccata) studiosè deuotando. Tertiò ouis
 est animal vtile & fecundum; nam subministrat lac vñi humano, & lanam ad componendas
 vestes. Hinc dicit B. Augustinus argutè: Quod ouis implet præceptum euangelicum, quia de
 duabus suis tunicis dat vnā non habenti, Insuper & ouis agnellos parit, & multiplicat fætus
 suos etiam ad hominum commoditatem: Sic & nos pio animi affectu debere indigentibus li-
 benter alimenta subministrare, & indumenta, quibus suæ succurrant necessitati. Debere, &
 fecunditatem bonorum operum nobis comparare, quæ tanquam spirituales fætus edamus, &
 proferamus in lucem, ne inuenti steriles in conspectu Dei incurramus æternā maledictionem.
 Quartò ouis est animal obediens, & facile dirigibile ab homine. Quidquid enim iubetur age-
 re, mox exequitur, si stabulo sit exeundum, protinus exit, si redeundum ad stabulum, continuo
 reuertitur quocunque ducitur, promptè vadit, nec vnquam recalcitrat suo ductori, ut faciunt
 equi, & alia animalia ferocia, atque rebellia: Sic & nos si oues pascuæ domini esse volumus,
 obedientiam imprimis præstare debemus Deo, deinde præpositis nostris ecclesiasticis, nec non
 regibus, principibus & magistratibus, hi enim omnes sunt pastores nostri ex officio sibi cōmis-
 so, dirigentes nos in viam salutis æternæ. Debemus itaque alacritet, & prompto animo sequi
 eorum ductum, nec vnquam eorum iussis obinmurare. Quintò ouis est animal parum in vi-
 ctu, & sobrium, paruis enim pascuis est contentum, & expensis modicis educatur: quod ex solo
 suæ naturæ habet instinctu, & naturali conditione: Quid igitur facere debet homo, qui est ra-
 tione præditus? Certè hanc laudabilem ouis proprietatem, parsimoniā scilicet, & sobrietatem
 obnixè amplecti, & capescere: Nam ex ea, & humani corporis, & animæ pēdet salus, siquidem,
 teste B. Hieronymo, cibus, & potus moderatus & animæ, & corpori humano est utilis: vnde &
 Ecclesiasticus ait: *Noli auarus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam; in-*
multis enim escis erit infirmitas. Et rursus: *Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinent*
est, adiicit vita. Sextò ouis animal est pacificum, mansuetum, & quietum, cum enim tondetur,
 cum mulgetur, cum ad occisionem ducitur, obmutescit, & non emittit vocem, neque resistit
 contrectantibus. Sic sanè de ouili domini esse volumus, nos pacificos esse oportet: *Beati enim*
pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Nos etiam mansuetos esse congruit, quoniam exaltabit
 Dominus mansuetos in salutem, & est suscipiens mansuetos dominus, ut ait Propheta in psalmis.
 Denique nos quietos esse oportet more ouium, non iracundos, aut turbidos, debet namque
 omnis homo, ut ait B. Iacobus, esse tardus ad iram, nam ira viri iustitiam Dei, inquit, non ope-
 ratur. Ceterum in hoc præfenti euangelio tria poni signa asserit idem Iodocus, per quæ inter-
 noscuntur oues Christi ab alienis, primum signum esse, quod oues Christi eum cognoscunt,
 ut suum pastorem: *Cognosce, inquit, oues meas, & cognoscunt me mea.* Cognoscere autem non
 solum per fidem, sed etiam per bonæ operationis studium, idque sic declarare B. Gregorium in
 homilia huius euangelij: Videte, inquit, si oues Christi estis; videte si eum cognoscitis, videte
 si lumen veritatis scitis: Scitis autem, dico, non per fidem, sed per amorem; scitis dico non ex
 crudelitate, sed ex operatione. Nam idem ipse, qui hæc loquitur Ioannes Euangelista alibi te-
 statur dicens: *quis se dicit nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & veritas in eo non*
est. Hæc Gregorius, Et B. Paulus ad Titum de improbis loquens ait: *Consistentur se nosse Deum,*
factis autem negant. Secundum signum ouium Christi esse, quod sequuntur suum pastorem per
 imitationem virtutum eius exercitium, & diligentiam. Pastor, inquit Christus, ante oues suas
 vadit per bonæ vitæ exemplum, & oues illum sequuntur imitando eius vestigia: vnde B. Ioan-
 nes in sua prima epistola Canon. dicit; *Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambula-*
uit, & ipse ambulare. Qui ergo Christum sequitur in mansuetudine, patientia, & obedientia,
 ac ceteris virtutibus, is pertinet ad oues Christi. Tertium verò signum, quo noscuntur oues
 Christi, esse quod audiunt vocem sui pastoris. *Oues, inquit Christus, mea vocem meam audiunt,*
non quidem solum auditu auris corporis, sed etiam auditu interiori, & mentis, atq; executio-

ne operis; beati enim sunt, ut ait aeterna veritas, qui audiunt verbum Dei; & custodiunt illud, accommodando ad opus, quae Christus voce sua fieri praecepit. Studeamus igitur sollicitè esse de numero ouium huius pastoris optimi, ut tandem ab eo perducamur ad vberissima aeternae vitae pascua in regno caelorum. Id quod fieri non poterit nisi toto ex corde summum illum pastorem diligamus, qui nimirum D. Petro Apostolo oues suas, siue agnos commissurus, primo ipsum ter interrogat, nunquid ab eo amaretur, non ut disceret, inquit Ambrosius, sed ut doceret, quem amoris sui velut vicarium relinquebat; non enim vult dominus suos agnos, vel oues committere, nisi illi, qui eum diligit, quos ipse tantum dilexit, ut pro eis mori dignaretur, & ideo prius ecclesiae pastorem interrogat, an se diligit, & sic postea ad pascendum suos agnos, & oues ei committit: Sicut enim fuit timoris indicium negare pastorem, sic est amoris officium pascere dominicum gregem. Vnde Chrysostomus; Si diligis me, inquit, praesiste fratribus, & feruentem amorem, quem per omnia demonstraisti, nunc ostende, & animam, quam dixisti, positurum te esse pro me, hanc pro ouibus de meis, ostendens quanti appetiatur praesistentia propriarum ouium, & quoniam hoc est maxime eius, qui in ipsum est, amoris signum: Vnde & Gregorius; Si ergo signum dilectionis est cura pastoris, quicumque virtutibus pollens gregem Dei negligit pascere, summum pastorem conuincitur non amare. Vnde & Augustinus; Quid est aliud, diligis me, pascere oues meas; quam si diceret; Si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas, & sicut meas pascere, non sicut tuas, gloriam meam in eis quare, non tuam, damnum meum, non tuum, lucra mea, non tua. Vnde Bernardus; Non ociose toties repetitum est, Petre amas me, in commissione ouium. Et ego quidem id significatum proinde puto, ac si illi dixisset Iesus; nisi testimonium tibi perhibente conscientia, quod me ames, & valde perfecteque ames, hoc est, plus quam tuos, plus quam etiam te; ut trinae repetitionis numerus (ter enim interrogauerat, nunquid eum amaret) impleatur; nequaquam suscipias curam hanc, nec te intromittas de ouibus meis, pro quibus utique sanguis meus effusus est. Terribilis sermo, & qui possit etiam impauida quorumvis tyrannorum corda concutere &c. Vide quomodo dominus Christus committendo Petro pastorale officium ipsum ter examinat de dilectione, quia pastores Ecclesiae debent eum, ac etiam proximum praeter ceteris hominibus diligere, non ergo debet eligi quis in praetium, nisi habitis certis signis & argumentis de dilectione eius erga Deum, & proximum, vnde Bernardus; an non incongrue de dilectione requiritur, qui pascendo gregi praepositus. Ille enim praesse debet alijs, qui vino charitatis inebriatus exstuat, immemor sui, quae, ut non querat, quae sua, sed magis, quae Iesu Christi. Attende etiam, quod Dominus pastorale officium coniungit, trina examinatione praemissa, & ideo, qui ad hoc officium assumitur, prius examinari debet diligenter. Primo autem, & secundo agnos imperfectos quodam lacte, & tertio oues perfectiores solido cibo alendos Petro commisit, quia non solum pastorem, sed & pastorem pastorem eum constituit; Sunt enim in Ecclesia tria genera, seu tres gradus fidelium, qui sicut agni, & oues in Ecclesia sunt pascendi, scilicet incipientes & proficientes, qui quasi adhuc imperfecti agnorum, & perfecti, qui nomine ouium possunt intelligi, & his dictum est, pascere agnos meos, sed semel, pascere oues mea, quia infirmi, & adhuc tenelli in fide ampliori pastoralis cura, & sollicitudine indigent, quam fortiores, & grandiusculi, qui se regere valent, nec tanta cura egent. Pascit igitur Petrus agnos, pascit & oues, pascit filios, pascit & matres, quia regit & subditos, & praelatos. Omnium igitur pastor est, quia praeter agnos, & oues in Ecclesia nihil est, nihil, inquam, quod suis pastoribus commiserit. Considera hic solitam domini charitatem, & benignitatem. Apertè enim vides, quomodo diligenter, & affectuose imprimis, reiterat, & commendat Petro animas nostras, ter. n. interrogans eum de amore, ter subiunxit pascere. Non dicit ei ton- de, mulge, macta, & manduca, sed dicit tribus vicibus pascere, scilicet pane doctrinae, & sanctae praedicationis verbo, vitae, & honestae conuersationis exemplo, & temporalis vitae subsidio. Ter ergo dictum est pascere, ad significandum, quod habens curam animarum debet subditos pascere pastu triplici, scilicet verbi Dei, & boni exempli, & prout potest temporalis subsidij. Thomas Bozius Eugubinus congregationis Oratorij presbyter scribit antea pares fuisse Apostolos cum Petro, ubi verò Petro dictum: *Pascere oues meas*, Apostolorum pastorem, & omnium Christi ouium, nec amplius parem, sed maiorem constitutum fuisse, & ab vno ipso aliorum Apostolorum potestatem manasse, additque Christum dixisse, pascere, non, pascas, aut aliquid simile, quod respiciat futurum tempus, quoniam eo tempore nullae aliae Christi oues erant, nisi Apostoli, ac nonnulli praeterea discipuli, in quibus praecipui Septuaginta duo, quamuis ubi haec Christus dixit, non adfuerint, nisi Apostoli; In primis igitur Apostolorum curam, & gubernationem Petro commissam. Ita hic obseruare Euthymium & Bernardum lib. 2. de consideratione ad Eugenium, Chrysostomumque, cuius hoc in loco inter alia, haec sunt verba; Quod si quis percun- daretur,

Deum esse
amandum.Homil. 87.
in Ioan.Lib. 5. epi-
col. 5.Tract. vlt.
in Ioann.Serm. 76.
in cantic.Serm. 23.
In praesentia
assumendus
qui.Qui agni
nomine, &
qui ouium,
intelligan-
tur.Lib. 18. de
Petr. Ca-
theata.Petrus quae
ad apostolo-
rum prae-
ceptum factus.

Graci agni
erant.

Sacerdotib.
esse necessa-
ria praelato-
da.

claretur, à quo Iacobus sedem Hierosolymitanam acceperit, responderem hunc ab hoc orbe totius magistro præpositum: Et os erat apostolorum, & princeps, præterea & Paulus cum præter alios visurus ascendit. Sed & origines Petro summam rerum de pascendis ouibus traditam: Cyprianus super eum vnum ædificatam ecclesiam, mandatamque; ut pasceret oues: Arnobius quam solus habuit Christus, potestatem tributam: Chrysostomus ecclesiæ principatum, gubernationemque per vniuersum mundum à Christo ei commissam: alij Græci profecturam totius orbis ei concessam, profitentur. Et quod ad apostolos ipsos attinet, obseruandum Bozium esse ait, ter dictum pascere βοῶντι τὰ ἀγρία, ποιμαίνε τὰ πρόβατα, βοῶντι τὰ πρόβατα. Nomine vero agnorum, qui primo loco pasci iubentur, Græcos intelligi perfectiores, ouium imperfectiores, ut sciamus & apostolos, & apostolis minores Petro commissos: ter interrogatum esse multis de causis. Hanc asserre Gregorium Tauroninæ episcopum, quod spectant ad Petri gubernationem cuncti siue afferant fructum trigessimum, siue sexagesimum, siue centesimum, & cum sit in latino semper, pascere in græco est βοῶντι ποιμαίνε: primò durius imperium, secundo mitius significari, testari Græcos: Item obseruandum nulli à Christo gubernationis munus commissum, nisi hoc loco, Audi, inquit, Ambrosium dicentem: per hanc itaque legem, quia iussit dominus Petro pascere oues suas, & qua dedit ei potestatem pascendi, iubet item vnicuique pastori pascere oues suas pro portione gregis cuique commissa, & attributa, & dat ei potestatem spiritualem pascendi, nec enim alia lex est in euangelio, per quam potestas spiritualis gubernandi, & regendi animas, detur, nisi hæc. Huc vsque Ambrosius, ex cuius verbis liquere ait Bozium apostolis nullam vnquam datam potestatem, nisi retinendi, ac soluendi peccata, prædicandi euangelium, & baptizandi: At condendi leges, instituendi episcopos, & alia id genus spectantia ad potestatem gubernandi, nullibi ius datum, hoc soli Petro commissum tanquam principi apostolorum, ab eo in alios esse deriuatum. Præterea dictum esse oues & agnos, ut ostendat plenam Petri potestatem. Nullum namque animal, inquit, est in potestate gubernatis ita positum sicut agnus, & ouis, ideo Dauidem dixisse, qui regis Israel intende, qui adducis velut ouem Ioseph, & deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, & Aaron. Sic & ab antiquis reges suos vocari solere ποιμαίνε, ut est apud Homerum. Neque verò ouem vsquam tutò, aut bene esse, nisi è præscripto pastoris. Huc spectare illud eiusdem Dauidis: Errant sicut ouis, quæ perijt, quare seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. Pastorem oues ducere ad pascua, quæ velit, & quando, & qualibet, & quanto libet tempore ibi continere, reducere, includere in caulas, tondere, curare, morbidas à cæteris seiuungere & similia his agere, de quibus latè Ezechiel, & Nazianzenus. Postremò adducit auctoritatem Leonis Imperatoris cognomento Sapientis, qui soli Petro oues pascendi potestatem datam fuisse à Christo asserit his verbis, Post resurrectionem ter Petrum percunctatus an ab eo diligeretur, ouis suarum principem pastorem constituit, deditque pascendi potestatem, petens ab eo pascendi curam, tanquam vicem redamandi: Idcirco enim aiebat, amas me? pascere agnos meos. Petrus verò cum intelligeret principatum illum magnum esse, & magnis indigentem viribus, videretque Ioannem sequentem, illum dico, quem vehementer Christus amabat, hic, inquit, quid? quod perinde erat, quasi diceret, me ne præfici vis caput discipulis, hunc verò à te dilectum, qui voluit sedere dexteram, & matrem præmisit, quæ peteret ut vnus sederet ad dexteram, hic, inquam, quid facere his iubet? Ne igitur erroris occasionem aliqui arriperent, quod omnibus discipulis communiter dixisset, quacunq; solueritis, & quæ sequuntur, respondet dominus quasi increpans Petrum, sic eum volo manere, donec rursus veniam, quid ad te? tu me sequere, id est, sequere me hoc baculo pastoralis, & sicut ego cum eram vobiscum, seruabam vos, ut pater vester, & caput, ac magister vigilans pro vobis, sic tu mei loco esto, & sequere me, principatu isto, & potestate fratres tuos confirmans. Te enim volo esse loco meo &c. Nunc de populi erga praelatos dicamus officio: de hoc itaque locus Damhauderius in paranesis suis christianis, siue locis communibus ad religionem, & pietatem Christianam pertinentibus, loquens, in hæc ferè verba tradit, quomodo scilicet sese cõmunis populus regere debeat erga spirituales praelatos, ex eplo ouis præbentis, pastori necessaria, id non doceri inquit. Agricola, inquit, operarij, opifices & huius generis omnes vulgares, cū non porrigunt sacerdotibus necessaria, efficiunt, ut pro bonis habeant malos pastores. Si enim suo pastori non lac, non lanam ad vitæ subsidia referunt, vel pastor relicto grege ad aliam vitæ conditionē dilabitur, vel penuria conficitur, & curam gregis abijcere compellitur. Et enim scriptura sacra tam veteris, quam noui testamenti, simplicem populum ouibus comparare consuevit, ouesque appellare, nec sine causa, nam quemadmodum inter omnia animantia ouis magis eget cura pastoris, qui eam ad pascua ducat, reducat, regat, sanct, à quo & tota pendet; Sic & populus maximè eget cura praelatorum spiritualium, à quibus

bus pascatur, ducatur, regatur, sine quibus reuera facile periret salus populi. Ex natura igitur, & proprietate ouis facile colligi potest, quod populus debeat suis praelatis spiritualibus, quos Scriptura solet vocare pastores ouium, non rationis expertium, sed ratione utentium. Ouium itaque est, non praeire, sed suum sequi pastorem, non iubere, aut praecipere, sed suo parere, & obedire pastori, illum audire, vocem illius agnoscere, lac, & lanam illi suppeditare; ab illo pascua accipere, & quo pastor ducit, ad pascua ire, alienum nequaquam sequi, quia non nouit ouis, ut ait Christus, vocem alienorum; non murmurare contra pastorem, sed patienter ferre, ut ronderatur, ut ducatur, ut regatur. Ad eundem sane modum se regere debet populus erga suos praelatos, & pastores spirituales; nam populi est non praeire, sed sequi suos praelatos, & pastores, quibus primo omnem debent honorem, ac reuerentiam haud secus, atque suis parentibus, illis assurgendo, cedendo, caput aperiendo, cum omni reuerentia, & mansuetudine alloquendo. Secundo pro praelatis spiritualibus oues, ac subditi orare debent, quemadmodum ecclesia pro Petro orabat, cum esset detentus in carcere, sicut scribitur in actibus Apostolorum, hincque est, quod Paulus a suis subditis toties pro se preces requirit. Tercio in his, quae fidem, & mores concernunt, omnino, ac simpliciter suis praelatis obedire debent, propterea Paulus, *Obedite, ait, praepositis vestris, & subiaceite illis, ipsi enim perungunt qualis rationem reddaturi pro animabus vestris, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes.* Quarto de praelatis suis bonam habere debent existimationem tanquam de legatis, ac ministris Christi, neque de illis quicquam sinistre iudicare, quemadmodum de se, ac suis commilitonibus B. Paulus admonet dicens: *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum, &c.* Quinto non debent de illis murmurare, dicebat enim idem Apostolus; neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & a serpentibus perierunt. Sexto illis decimas iuraque omnia ex praecepto diuino soluere debent, & illis omnibus modis prouidere, ut habeant, unde honeste vivant: Sic Abraham Patriarcha, ut scribit idem Paulus, decimas de praecipuis dedit Melchisedech sacerdoti Dei altissimi; Et alias idem ait: *Spiritualia vobis seminamus, magnum est si carnalia vestra metamus.* Et paucis interiectis: *Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt?* & qui altari inserviunt de altario participant? Haec, & plura ille. Quod vero oues egeant pastoribus, ipsidemque cordatis indicat etiam psalmographus his verbis, *De auxilio sicut oues populi tui in manu Moysi & Aaron, sitque creberrima ouium in scripturis mentio, quo minime vulgarem in Deo erga suos esse custodiam contemplerur, qui quidem cum vniuersalis sit pastor, vult tamen sempiterno rerum ordine, ac serie, ut sic dicam, primogenia, ac aeterna, quemadmodum ceteras quoque res, ita homines in terris suos habere duces, & tutores, deduxit quidem dominus, ut hic canit vates, tanquam oues, solerti scilicet cura, ex Aegypto Hebraeorum populum, verum non absque ducibus, & pastoribus. Alioqui quod vulgus rude, atque imbecille, vel milles diuino ab oraculo admonitum, suum direxisset iter per mare? per solitudinem? per terram hostilem? Strenuissimus igitur illi datus fuit dux cum fratre Moyse, quem cum ex aquis assumptum interpretentur, Aaron autem fortitudinis montem, animarum duces bellicosissime adumbrasse non ignorauimus. Aquas dicunt nonnunquam in scripturis vite huius afflictiones, aduersaque fortunam, atque interdum cupiditatum profluum praeendere. Da mihi igitur animarum ducem nondum ab aquis assumptum, hoc est, adhuc aduersis molliter reluctantem, in persecutionumque fluctibus fugacem, & faminarum more ciulantem, aut in cupiditatum, libidinumque volutabro sese volutantem, idcirco in fide euiratum, emoriar si quam videris vnquam ex ouibus sub tali pastore diutius in domini pascuis ritibus educari. Qui eiusmodi sunt, aut Aegypti desiderio contabescunt miseri, aut contempto Deo, atque eius religionis vitulum sibi pro Deo ex aureis vxorum inauribus delicatissimi (si Deo placet) pastores constabunt. Nihil enim in illis reperies, quod elumbe non sit, effeminatum, putidum. Moyse itaque ductore opus est, atque Aarone, viris scilicet in fide, doctrinaque spiritus robustis, firmatisque in his, quae solida sunt, & perfecta. Non quidem in mundo saginario tanquam in amne fluitantes, aut turpissimis parentes affectibus, sui vult esse gregis pastores Deus. Quare si nonnullos inuenias istiusmodi, de quibusque Dominus sic in Ieremia quaeritur: *Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam, parendum illis quidem est cum delectu, simulque dolendum, quod adeo in immensum nostra creuerint scelera, ut merito in nos illud dictum esse intelligamus: Effeminati dominabuntur eis.* Qui vero sint illi, qui Moysen, aut Deum potius in terris referant, hos breuiter designat Spiritus in vate illo: *Dabo, inquit, vobis pastores iuxta cor meum, & pascunt vos scientia, & doctrina.* Est & alia parabola ipsius Saluatoris apud D. Lucam de pastore ex centum, quas habebat, ouibus vnā perdente, *Quis ex vobis, inquit Saluator, homo qui habet centum oues, & si perdiderit vnā ex illis, nunquid demittet no-**

*Psalm. 77.
Oues egere
pastore
quid.*

*Aqua quid
mystice.*

naginta

Cap. 18.

An eadem
parabola.Quare di-
catur una
errasse.

magis nouem in deserto, & vadit ad illam, qua perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum conuocat amicos, & vicinos dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem, qua perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in celo super uno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent penitentia. Quam parabolam cum paulo aliter, ut cuiuspiam videri possit, recenset D. Matthaeus his verbis: Venit enim filius hominis saluare quod perierat: Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oves, & errauerit una eis, nonne relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit quærere eam, qua errauit? Et si contigerit, ut inueniat eam, amen dico vobis, quia gaudet super eam magis, quam super nonaginta nouem, quae non errauerunt &c. Quæretur enim, ut inquit Tostatus, an sit eadem cum illa quam posuimus ex Luca: Quidam id affirmant, quia vtrique sermo est de centum ouibus, nec non de una aberrante, & nonaginta nouem conseruatis; Alij contrà negant, propterea quod aliqua ponuntur, quae non ponuntur ibi, & è contrario; quia hic dicitur, sic, non est voluntas ante patrem &c. quod ibi non ponitur: Ibi verò dicitur, quod si inuenit eam, imponit humeros suis: quod hic non refertur, additurque ibi, quod conuocat amicos dicens: Congratulamini mihi, quia inueni ouem, nec non, quod gaudium est super uno peccatore in celo, &c. quae hic tacentur: Ac verò hic dicitur, quod reliquit nonaginta nouem in montibus, cum ibi dicatur, reliquit eas in deserto. Respondit Tostatus, quod aut quæritur, an sit eadem parabola, vel an sit eadem narratio hic, & ibi. Certum autem esse eandem esse parabolam, quia idem factum narratur, scilicet de centum ouibus, & de una aberrante, & reperta, & de gaudio super ea. Narrationem verò non esse eandem, Christum enim istam parabolam saepe dixisse, sicut etiam quaedam alia saepe dicebat predicando in diuersis locis, & coram varijs auditoribus: Itaque factum in posteriori, nam cum Christus hanc diceret parabolam de centum ouibus, id fecit coram solis discipulis, coram quibus statuerat paruulum, ut colligitur ex tota litera præcedenti, & maxime ex eiusdem fine, ubi concluditur post parabolam centum ouium sic. Non est voluntas ante patrem vestrum, ut pereat vnus de pusillis istis, atque ita adhuc pusillus erat coram Christo, quem supra in medio statuerat. Illud verò, quod dicitur in Luca, dicebatur publicanis, & pharisæis, ut patet ibidem videlicet: Erant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, ut audirent illum, & murmurabant scribae, & pharisæi, hic peccatores recipit, & manducat cum illis, & ait ad illos parabolam istam: Quis ex vobis homo habet centum oves, &c. patet item non eandem fuisse narrationem, quandoquidem eadē parabola ad diuersos fines inducitur, hic scilicet ad ostendendum, quod non debeamus scandalizare, aut contemnere paruulos, per quod pereunt, quia venit filius hominis ad saluandum, quod perierat, & idcirco non vult quod aliquis paruulorum pereat, sed apud Lucam eadem ostenditur, quod benedicebat Christus communicando cum publicanis, & peccatoribus in cibo, & potu, & alloquijs, ut sic eos converteret ad penitentiam, quia maius gaudium est de penitentia peccatorum, quam de iustis, qui non indigent penitentia, sicut gaudet inueniens ouem plus de ea, qua perijt, quam de nonaginta nouem, quae non errauerant, atque ideo necesse est diuersis temporibus dictum esse hoc & illud, & ita est eadem parabola repetita varijs temporibus, & locis, & coram diuersis personis. Matthaeus itaque nihil tacuit, & Lucas nihil omisit: Cur verò pluribus verbis usus fuerit Christus apud hunc coram pharisæis, & scribis, quam coram discipulis apud illum, hanc apparet esse rationem, quia volebat efficacius persuadere: contra enim illos, qui difficulter, & non sua sponte loquentes audiunt, efficacioribus argumentis opus est. Ut igitur Christus ostenderet, quanto per se gratum sit Deo reducere peccatores ad se per penitentiam, summam diligentiam ostendit, & magnitudinem gaudij illius, qui ouem errantem inuenit, scilicet quia præ gaudio imponit eam humeris suis, atque in super gaudio suum solus non suslinens, vocat amicos, & vicinos suos, & dicit eis: Congratulamini mihi, id est, gaudete mecum propter ouem inuentam. Non fuit autem necesse, ut tanta persuatione vteretur Christus erga Apostolos, qui vel simplicissimo eius verbo postquam id intellexerant, fidem adhibebant. Quæritur præterea, quare dicatur, si errauerit una, & non ponantur plures: responsio est ex eiusdem Tostati sententia, aliquas rationes sumi ex cortice ipsius parabolæ, alias verò ex conditione significationis. Prima, inquit, est ad ostendendum amorem pastoris. Nam si essent centum oves, & errarent viginti, iam magno damno rerum suarum moueretur pastor, ut illas quæreret, eum de centum autem una perit, quasi nullum damnum est, ut propter illud tantos labores pastor subire debeat, quærendo ouem illam per desertum. Atque ita potius agit ex amore, ut non pereat quicquam. Secundò ut sit casus verisimilior; nam de centum possunt quidē violenter auferri viginti, aut plures, errare tamen non possunt, quia illa ouis errat, quae non vidente pastore à grege recedit, quod de viginti ouibus gregis centum ouium fieri, non potest, quia facillè videret illas pastor à

ceteris segregari, & ita non errarent; posuit ergo vnam errantem, vt rem verisimilem tangeret. Tertio, quia, vt dicitur apud Lucam, ad ostendendum amorem pastorem, imponitur ouis perdita humeris, & ad gregem reducit, quod in vna oue fieri potest, in multi nequaquam, & ita non consonaret nisi ad quem Christus adducit parabolam. Quarto, quia designatur magnum gaudium de inuenta oue. Si tamen oberrassent triginta oues de centum, non foret mirum si eis inuentis valde gauderet, quia tertiam quasi partem sui gregis perdiderat. Caterum ita non gauderet ex amore rei inuenta, sed propter lucrum, vel propter euitationem damni, quod incurrerat: Cum autem inuenta vnica oue tanta est eius latitia, vt plus de illa, quam de omnibus, quae non errauerant, gaudeat ex amore inuenta ouis, vt non periret, agere videtur, & non ex cupiditate rei. Quinto, & pertinet ad radicem significationis, fuit hoc ad significandum valorem hominum: Nam per centum oues tota possessio Dei intelligitur, per errantem ouem, homo perditus per peccatum, accipitur, qui est quasi centesima pars possessionis Dei, quae sententia est Ambrosij in Lucam. Diues pastor, cuius omnes nos centesima portio sumus, vt per hoc non superbiamus, quasi nos simus totum bonum, quod Deus possidet. Sexto, vt aliqui volunt, ad designandum causam perditionis: Nam ideo res perit, quia imperfecta efficitur, ob hoc tam in parabola de decem drachmis, quam in parabola de centum ouibus, vna deficit, quia ablata vnitatem ab utroque istorum numerorum, tollitur perfectio eorum. Sic dicit Rabanus. Nota verò, quod vnum deest ad nouem, vt decem sint, & ad nonaginta nouem, vt sit centum: Variari ergo per breuitatem, & magnitudinem numeri possunt, quibus vnum deest, vt perficiantur: ipsum verò vnum sine varietate in se manens; cum acceperit, ceteros perficit. Si autem tolleretur plures vnitates, posset accidere, quod numerus maneret perfectus, vt ablatis decem, & nouem de centum, superessent octoginta & vnus, qui etiam perfectus numerus est, cum sit quadratus ex nouem confurgens: Ablata autem vnitatem nullus numerus hic maneret perfectus. Etiam, quia vnitatem est minimū, per quod tollitur perfectio. Septimo fit ad ostendendum principalem causam, scilicet quod Christus venerit ad nos redimendum ex solo amore, & non propter aliquam suam vtilitatem: nam si fuisset maior pars possessionis suae, videbatur verisimile, quod vellet venire ad nos saluandum: eramus autem centesima portio gregis sui, ideo quasi nullum damnum rerum suarum erat, quod nos periremus. Quod verò venerit ad nos saluandum, ex amore fecit, & sic valde ei tenemur, quia propter nos egit. Sed queri poterit, quomodo inuenta oue gaudeat pastor de illa plus quam de nonaginta nouem, quae non errauerunt, cum scilicet plus gaudere deberet de non perditis. Dicendum secundum eundem Testatū, non gaudere plus de illa, id est, magis placere possidere illā, quam nonaginta nouem, quae non errauerant, quia sic oporteret statuere, quod ista sola ouis sibi haberetur pretiosior, & vtilior, quam nonaginta nouem, quae non aberrauerant, quod, inquit, falsum est, cum sit portio centesima gregis, sed est sensus: habet pastor gaudium quoddam nouum de oue ista inuenta, quod non habet de nonaginta nouem, hae enim semper manserunt in rebus suis cum non aberrauerint, ideoque quia de nouo non acquirit eas nullam habet causam gaudendi de eis nouerit, illam autem ouem, quae aberrauerit cum putaret pastor esse perditam, & iam deesse rebus suis; nunc verò ea inuenta, quasi de nouo eam acquisisset specialiter super ea gaudet, & non de nonaginta nouem, similiter ac apud eundem Lucam legimus in parabola filij prodigi: Nam cum hoc redeunte pater magnum celebraret festum, idque reprehenderet filius senior, quia semper seruiens patri, nunquam ab eo acceperat, quo cum amicis suis gauderet, respondet pater, fili tu semper mecum tuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est; quasi dicat: ego magis diligo te quam illum, quia omnia mea bona tua sunt, & non illius, & tamen non habeo aliquam causam specialiter, & nouiter gaudendi tecum, quia tu semper manes mecum, & nunquam te perdidisti, sed de fratre tuo oportuit me nunc nouiter gaudere, & epulari, quia mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est, id est, habebam eum tanquam mortuum, & non credebam me amplius visurum, & nunc inueni eum: Ita de ouibus, quae non errauerunt, nulla erat causa noua gaudendi, quia semper mansuerant in bonis pastorem, ouis autem perdita putabatur deesse bonis illius: cum igitur inuenta fuerit, gaudebitur de ea, ac si nouiter accresceret bonis eius. Sed queretur rursus, quomodo dixit, quod pastor reliquit nonaginta nouem oues in montibus, vel in deserto, vt vadat querere eam, quae errauerat; videtur enim hoc ad imprudentiam pertinere, tot oues exponere periculo, vt vnica errans queratur. Quispiā dixerit, hoc ad imprudentiam pertinere, tot oues exponere periculo, vt vnica errans queratur, quod re-
nō esse inconueniens, quia illā vnicam plus quam ceteras diligit, cum videlicet dicatur, quod re-

*Centū oues
quid signi-
ficent.*

*Cur vna
oue inuenta
gaudeat
pastor.*

*Parabola
de filio per-
dito.*

*Quid sit
vnica oue
relictis a-*

si eam inuenerit, gaudet super eam plus, quàm super nonaginta nouem, quæ non errauerunt: Sed quod minus diligitur exponitur periculo pro eo, quod magis amatur. Quam sententiam refutat Tostatus; quia, inquit, pastor plus amat nonaginta nouem, quàm vnā, nec hoc quod illi dicunt, litera asserit: adhuc si concedatur plus amare illam vnā, quàm ceteras omnes, tamen non exponeret periculo nonaginta nouem pro vna, quia, qui quatit ouem errantem, incertus nunquid eam sit inuentus, & dimittendo alias, vt errantem quærat, periculum est, vt ceteras perdat: Itaque, etiam si vnā illam magis amet, ceteras tamen pro ea non exponeret. Quare dicendum putat, pastorem quæsiturum ouem errantem non deserere ceteras sine custode, quia id dementia esset, nā & ipsæ errare possent omnes, aut à feris dilaniari, sed demittere interea eas sub alio custode. Vt modò deveniamus ad sensum mysticum huius parabolæ, Christus, vt arbitratur idem Tostatus, loquitur de redemptione generis humani perditum, quia in principio dicitur: *Venit filius hominis saluare, quod perierat*. Sed quod perierat, inquit, non erat nisi genus humanum, nam licet quædam pars angelorum perierat, non venit autem Christus, vt eam saluaret, neque saluauit, neque intelliguntur isti angeli nomine ouis perditæ, quia ouis perditæ reducta est ad gregem, & tamen angeli præuicacatores non reducti fuerunt ad ordines, & statum aliorum angelorum. Cum ergo dicitur, quod homo quidā habebat oues centū, per hominem intelligitur ibi Deus, id est, tota trinitas, quia nomen istud homo valde est commune, & transfertur ad multa in scriptura. Nam interdum Damon vocatur homo; *Inimicus homo seminavit zizaniam*: Hoc enim loco exponitur homo diabolus. Etiam Deus pater vocatur homo, vbi nimirum Christus ait, *In ore duorum hominum est verum testimonium*: nam ad hoc asserendum, ait se non esse solum, sed etiam patrem. Tota ergo Trinitas est homo iste, quia Trinitas beata est vnus possessor, & dominus omnium rerum. Centum oues possunt intelligi omnia creata, quia omnia illa Deus fecit, & omnia eius sunt. Apud tamen centum istæ oues accipiuntur pro omnibus creaturis rationalibus, quia istæ sunt, quæ perire possunt per actum proprium. Sic dicit Gregorius super hoc eodem verbo: Si fuerint alicui centum oues. Hoc ad Christum creatorem hominum pertinet: quia enim centenarius numerus perfectus est: ipse centum oues habuit, cum angelorum substantiam, & hominū creauit. Eadem est sententia Cyrilli. De his centum ouibus vna errauit, id est, genus humanum, quia vno homine peccate totum genus periit, & ita errauit ab vnitatis gregis dominici, qui gloriā possidebat, aut possidere debebat. Est autē vna ouis, quia licet multi homines sunt, velut multæ oues (nos autem populus eius, & oues pascuæ eius) tamē quia vno homine errante omnes perierunt, sumus sicut vnitatis ad centum, sic dicit Ambrosius: Diues pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus. De hoc etiam Hilarius. Ovis autem vna homo vnus intelligendus est, & sub homine vno vniuersitas sentienda est; In vnus enim Ada errore omne hominum genus aberrauit. Et Gregorius ait: Vna ouis periit, quando peccando homo pascualia vita dereliquit: Dicitur autem pastor reliquisse nonaginta nouem, id est, omnes angelos bonos, vt venerit ad querendum ouem, quæ perierat, id est, hominem, non autem reliquit verē, cum ipse vbique sit, ideo necesse est angelos, & quæcunq; sunt, ei præsentia fore, sed reliquit esse per nouitatem, quam fecit, secundum quam capit esse similis nobis, & dissimilis angelis: nam ad hoc quod Deus pastor quæreret hominem perditum induit humanam carnem, & visibilis factus est, in quo nobis similis factus est, & angelis dissimilis, & ita illos reliquit; Sicuti etiam de Christo dicitur, quod exiuit à patre, & venit in mundum, id est, assumpsit carnem, per quam assumptionem patri est dissimilis, & cetera. Dicitur autem, quod reliquit oues illas in montibus, id est, in locis excelsis, quia angeli boni in celo manent, quos Christus reliquisse dicitur, vt veniret ad querendum hominem perditum. Hæc est sententia Gregorij, D. Augustinus explicans hanc psalmistæ sententiam: *Omnia subiecisti pedibus tuis oues, & boues vniuersas, insuper & pecora campi*, etiam tradit, non solum homines beatos, sed etiam angelicas creaturas ouium nomine significari; videtur, inquit, relictis celestibus virtutibus, & potestatibus, & omnibus exercitiis angelorum, relictis etiam hominibus tantum ei pecora subiecisse. Nisi oues, & boues intelligamus animas sanctas, & innocentie fructum dantes, vel etiam operantes, vt terra fructificet, id est, vt terreni homines ad spiritualem vbertatem regenerentur. Hæc ergo animas sanctas non hominum tantum, sed etiā omnium angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta Domino N. Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta nō erit, cui primates, vt ita dicā, spiritus subijciuntur. Sed vnde probabimus oues posse accipi etiam sublimiter beatos non homines, sed angelicæ naturæ spiritus? An ex eo, quod dominus dicit, se nonaginta nouē oues reliquisse in montibus, id est, in sublimioribus locis, & descendisse

De oue per-
dita mysti-
ca explica-
tio.

Hominis
nomen va-
rium.

Centum oues
quid in
hac para-
bola.

Quare to-
tum genus
humanum
per vnā
ouem noti-
tur.

Psalm. 94.

Christus,
vt dicitur
angelos re-
liquisse.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

555

disse propter vnam? Si enim vnam ouem lapsam humanam animam accipiamus in Adam: Restat, vt nonaginta nouem relictæ in montibus non humani, sed angelici Spiritus intelligantur. Nam de boue facilis est expeditio huius sententiæ, quoniam ipsi homines non ob aliud boues dicti sunt, nisi quod euangelizando verbum Dei angelos imitarentur, vbi dictum est: *bonis trituran- os non infrenabis*: quanto igitur facilius angelos nuncios veritatis boues accipimus, quam quando euangelistæ participatione nominis eorum, boues vocati sunt? subieciisti ergo, inquit, oues & boues vniuersas, idest omnem sanctam spiritalem creaturam, in qua etiam sanctos homines accipimus, qui sunt in ecclesia, & cætera. Dicit euangelista Matthæus eas relictas in montibus, vt significet in excelsis, quia nimirum oues, quæ non perierant in sublimibus stabant. Sed in Luca dicitur, quod reliquit eas in deserto, quia desertum & mons idem sunt: Et tamen quantum ad rationem significationis, angeli qui erant nonaginta nouem, dicuntur manere in deserto, idest, in cælo, desertum enim cælum est, quia homo illud deseruit, cum peccauit, vel desertum significat locum, in quo multa desiderantur bona, & quia tam angelica, quam humana natura condita erat, vt cælum possideret, cum homo cælum perdiderit, cæpit cælum deficere habitatoribus suis, & quodammodo esse desertum; & sic quoque sentit Gregorius. Vadit autem quærere eam, quæ errauit, idest, in assumpta carne prædicauit, & passus est, & cætera opera fecit, quæ ad nostram redemptionem pertinent, per quæ homo perditus quærebatur, & redemptus est. Atqui quæretur, quomodo verum est, quod magis gaudet quærens super oue inuenta, quam super non errantibus. Innuitur per hoc magis gaudere Deum super vno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis. Nam magis videtur esse gaudendum de vno iusto, quam de vno peccatore, quanto magis de nonaginta nouem iustis. Sunt qui asserunt intelligi hoc de iustis præsumptuos, hoc est, qui se ipsos iustos arbitrantur, & vendicant, quia non faciunt peccata communia, quæ alij committunt, attamen committunt alia peccata spiritualia, quæ grauiora sunt, vt superbiam, præsumptionem, hypocrisin, & de talibus, inquit, manifestum est, quod Deus magis gaudet in vno peccatore agente penitentiam, quam in mille, vel decem millibus talium iustorum, quia illi non sunt verè iusti: nec gaudet Deus in illis, sed potius detestatur eos. Sic, apud eundem Lucam, Christus loquitur contra Phariseum, qui se iustificabat dicens, quod non erat sicut ceteri homines, & ait, quod publicanus qui se confessus fuit peccatorem, iustificatus potius fuit, quam phariseus: Similiter hic Christus loquitur contra Phariseos, & Scribas, qui arguebant eum, quod manducaret cum publicanis, & Christus defendit se, quia hoc faciebat, vt eorum tanquam perditorum ouium salutem quæreret, ostenderetque melius esse manducare cum illis peccatoribus penitentibus, quam cum Phariseis, & Scribis, qui se iustos iactabant. Istiusmodi autem iusti, ex sententia Augustini, vocantur oues relictæ in deserto, quia imperfecti sunt, cum eis desit vnitas; ait enim per eas intelligi superbos, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt. Cum autem quilibet à vera vnitate diuellitur, superbe diuellitur, suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur vnum, quod est Deus: vnitati autem omnes deputat per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur: Et Beda ait, per nonaginta nouem oues, quas in montibus dereliquit, superbos significat, quibus ad perfectionem vnitas deest. Cum ergo inuenerit peccatorem, magis gaudere facit de eo, quam de iustis falsis. Sed repugnat Tostatus, quia apud Lucam dicitur, quod maius gaudium est in cælo super vno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent penitentia: tales autem iusti, quales erant Pharisei, penitentia indigebant, cumque ijs non esset locus in vita æterna, dicendum ipsi videtur, intelligi de veris iustis, qui penitentia non indigent, qui scilicet non committunt, de quibus penitendum sit. Ceterum tunc quidam, inquit, dicunt intelligi de veris iustis, qui tamen non proficiunt ulterius, sed solummodo perseverant in statu suarum virtutum, quas semel induerunt, nihilque committunt illicitum, qui verò iam commiserunt, & compuncti penitent, interdum enituntur ad perfectionem, & tales, inquit, necesse est, vt Deus magis diligat, quam iustos, qui licet illicita non committant, non proficiunt tamen in gradu meritorum: quia scilicet illum Deus magis diligit, qui in maiori charitate est. Sic ait Gregorius. Considerandum verò etiam, quare Deus maius gaudium esse fateatur de conuersis peccatoribus, quam de istiusmodi iustis, qui in eodem semper gradu perseverant, quia scilicet stantes pigri remanent ad exercenda bona præcipua, securi scilicet, quod nulla commiserint grauiora mala, cum contra nonnunquam hi, qui se illicitè quædam egisse meminerunt, ex ipso dolore suo compuncti inardescunt in amorem Dei, & quia se errasse à Deo considerant, damna præcedentia lucris subsequenter recompenfant, vt & dux in bello eum magis militem diligit, qui post fugam conuert-

*Homines
cur boues
dicti.*

*Cælum cur
desertum di-
catur.*

*Cur quis
magis dica-
tur gaudere
propter v-
nā ouē inue-
tam, quam
super eas si
nō erraret.*

Cap. 18.

*Li. de qua-
litate euan-
gelicis.*

*Iustorum
duo genera.*

Ouem quā-
do Deus di-
catur inue-
nisse.

Parabola
de oue per-
dita exposi-
tio ex alijs.

Calum cur
desertum
dictum.

Luc. 10.
Psal. 118.

1. epist. 3.
Esaia 53.

conuersus; hostem fortiter premit, quam eum, qui nunquam terga vertit. Sunt etiam, qui asse-
runt gaudium istud non esse ipsius Dei, sed bonorum: Sed dicitur esse maius gaudium, idest,
præstatur maior gaudij materia in conuersione peccatorum, quam in iustis manentibus, &
ita dicit Beda: ouem dominus inuenit, quando hominem restaurauit, & super eam inuentam,
maius gaudium est in cælis, quam super nonaginta nouem iustis, quia maior materia laudis
est in restauratione hominum, quam in creatione angelorum, mirabiliter enim angelos crea-
uit, sed mirabilius homines restaurauit. Dicendum itidem, & melius maius, esse gaudium su-
per penitentia peccatoris vnius, quam super nonaginta nouem iustis; Imò quam super nona-
ginta millibus, quandoquidem gaudium indicat passionem de nouo venientem, quia anima
exhilaratur: circa peccatores autem, qui conuertuntur noua est ratio gaudendi, quia ante hoc
perierant, nunc verò per penitentiam caperunt esse de grege Dei, & ita tanquam de re
nouiter habita gaudium est. De iustis verò contrà: Cùm non superueniat in eis aliqua no-
uitas, sed uti nunc iusti sunt, ita antè iusti erant: hunc esse verborum sensum patet ex ipsius
parabolæ cortice, nam qui quatit ouem errantem, & dimittit nonaginta nouem in deserto.
Super his nullum accrescit gaudium, quia non accrescunt de nouo domino suo: ouis autem
errans de nouo acquiritur domino, quia cum iam errasset, iam censebatur perdita. Similiter
de peccatore conuerso Christus gaudet, quia conuertitur ad Deum de nouo; Super iustis
autem, qui non recesserant ab eo, ideoque conuerti de nouo ad Deum nouo poterant, non est
gaudium vllum nouum. Hactenus ex Tostatus: Audiamus alios: Per hominem habentem
centum oues intelligitur, ut luculenter exponit Beatus Gregorius in homilia præsentis euan-
gelij, ipse Deus omnium rerum conditor, & creator, qui Sanctorum angelorum, & hominum
substantiam, ut eorum pastor, possedit, quoniam enim centenarius numerus est perfectus,
atque quadratus, rectè per centum oues vniuersitas bonorum angelorum, & humani ge-
neris hic accipitur, quæ à Deo conditore, & gubernatore, ut à bono pastore in vberibus cæli
pascuis primum fouetur. Vna autem ex illis centum ouibus fuit perdita, quando ad sugge-
stionem serpentis antiqui totum genus humanum in primis suis parentibus æternæ vitæ pa-
scua amisit, & in miseriam, atque captiuitatem Sathanæ per peccatum decidit, tunc dimissæ
sunt nonagiata nouem oues in deserto, quoniam tota Sanctorum angelorum multitudo di-
missa est sua integritate in cælo persistens stabilis in suo gradu, nec errabunda. Ipsum autem
cælum rectè hic desertum dicitur, quia & angelus apostata cum sua maligna cohorte ipsum
prius deseruerat, & homo cùm præuaticans mandatum Dei peccauit, etiam cælum deser-
uit. Ille verò pius pastor, & dominus iuit ad ouem, quæ perierat, ut inueniret eam, quan-
do filius Dei descendit de cælo in terras per humanæ naturæ assumptionem, ut hominem per-
ditum repararet, atque errabundum ad caulam supernæ felicitatis reduceret. Ut enim ip-
se visceribus misericordiæ totus affluens dicit de seipso apud eundem euangelistam: *Veniit*
filius hominis quærere, & saluum facere, quod perierat. Et humana natura sui lapsus, & er-
roris conscia meritò ad ipsum clamat ex intimo cordis affectu: *Errans sicut ouis, quæ perijt,*
quare seruum tuum domine. Inuentam autem illam ouem iam diutius antè quasitam impo-
nit in humeros suos gaudens ille dominus, quando peccata nostra pertulit in corpore suo su-
per lignum, ut scribit Beatus Petrus, & dominus posuit iniquitatem omnium nostrum, ut di-
cit Esaias, quoniam verè languores nostros ipse tulit, & iniquitates nostras ipse portauit.
Nempe subiens ipse crucis patibulum, & in eo mortem perferens pro nobis, perditam illam
ouem inuenit, & inuentam ex affluentia suæ benignitatis in humeros suos sustulit latibundus.
Deinde domum venit reportans ouem perditam, quando post gloriosam resurrectionē suam,
cælos conscendens dominus noster, humanam naturam prius perditam, sed iam inuentam per
solutum redemptionis pretio, reuexit per ascensionem in vtile cælestis patriæ. Conuocauit tunc
amicos, & vicinos ad congratulandum sibi de inuenta oue, prius perdita ipse pius pastor,
quoniam cælestes spiritus sibi amicos in sanctæ voluntatis conformitate, & vicinos in æternæ
gloriæ societate incitauit ad commune gaudium habendum super recuperata salute totius
generis humani prius periti. Nempe de huiusmodi reductione ouis perditæ in cælum lata-
buntur angeli, quoniam suam ruinam conspexerunt per hoc redemptionis humanæ mysterium
resarciri, ac instaurari. Itaque hæc parabola nobis insinuat, tum quanto amoris affectu, Dei
filius peregit opus reparationis humani generis post lapsum, ut ex illo designet, se cùm ver-
saretur in terris, etiam ad hominum peccatorum procurandum salutem, ardentem aspirare.
At verò Didacus Stella in enarrationibus suis euangelium secundum Lucam, diligentius
adhuc eandem parabolam explicans, verissimamque se explicationem ad terræ asserens, in-
quit; Si pastor tanto amore prosequitur oues suas, quas non creauit, quod illi plus cura est
de

de vna perdita, & errabunda, quàm nonaginta ouem incolumnibus, maiorque afficitur gaudio propter vnam ouem nouiter inuentam, quàm propter totum gregem. Quid murmuratis si ego qui natura bonus sum, sollicitus sum, ne pereant oues amissæ? Nunquid pastor iugulat, aut occidit ouem perditam? Certè non, imò lassatam humeris suis imponit. Hoc autem malum esse dicere non potestis, & quòd malè faciat pastor, ergo multo minus de me potestis murmurare, cò quòd oues perditas quæro, & recipio peccatores, & manduco, & gaudeo in eorum conuersatione, cum multo præstantiores sine animæ rationales quàm oues. Si ergo pro inuentione ouis perditæ gaudendum est, pro peccatore multo magis penitentiam agente gaudendum erit. Et si de pastore ouem trahente, & gaudente non murmuratis, multo minus debetis murmurare contra me, qui peccatores recipio & cum illis conuersor, & gaudeo. Hoc voluit Christus hac similitudine insinuare. Quapropter mirari satis non possum, quare adeò delirauerint aliqui per nonaginta nouem oues in literali sensu angelos intelligerent, & per ouem perditam, humanam naturam. Pharisei murmurabant, non quod relictis angelis cum hominibus Christus esset, sed quod illos, qui iusti esse videbantur, secundum vulgi opinionem, relinquebat, & cum publicanis, & peccatoribus agebat. Ideoq; comparatio hominum ad homines, non angelorum ad homines, esse debet, sed quoniam Christus dixit nonaginta nouem, & hoc numero vitur, sumpserunt hinc occasionem, vt tantum absurdum dicerent: Considerantes angelorum choros esse nouem. Quod autem Christus dicat, centum oues nihil amplius habet mysterij, quàm si dixisset quinquaginta, ducentas, aut mille. Voluit pastor ille ostendere, quantum ouem illam diligeret, siquidem omnes alias deferbat, vt illam perditam quæreret, quod autem sint centum, aut ducentæ, parum ad rem facit. Dixit autem centum potius, quàm alium numerum, quia grex centum ouium communior est, quia plures sunt, qui centum oues habeant; viginti, aut triginta gregem non faciunt, mille autem pauci habent, quare centum potius quàm alium numerum posuit. Igitur in hac parabola Christus est pastor, quia in ea se pastori cõparat. Centum oues homines sunt, ouis amissa publicanos, & peccatores representat: nonaginta nouem Scribas, & Phariseos, non quod essent iusti, sed quod iusti à populo aestimabantur, & etiam ipsi seipsos iustos putabant. Si ergo pastor tantum ponit operæ pro vna oue perditæ, mirum non est, si ego vos deferam, vt hos peccatores quæram, & recipiam, cum illisq; gaudeam. Christus itaq; in hac parabola comparat se pastori. Officium pastoris est, laborare vt ouem perditam quærat. Duo boni pastores fuerunt in veteri testamento Iacob, & Dauid. Iacob dixit: *Die noctuq; gelu urgebar, & somnus fugiebat ab oculis meis, &c.* Dauid etiã dixit Sauli: *Pascebas seruus tuus patris sui gregē, & veniebat leo & ursus, &c.* Nam & leonem & ursum interfeci ego seruus tuus. Verum neuter horum duorum pastorum tantum enixus est, vt oues suas defenderet, quantum Christus, qui vt eas protegeret, ac tueretur, vitam suam posuit. Aduerte etiam quanta diligentia ouem perditam quærat: exẽplum sit tibi Iudas, quem perditum dominus, vt ad gregem reduceret, genibus flexis ei supplicare nõ dubitauit, illiusq; pedes lauit, & osculatus est, & postea dedit illi bucellam intinctam in agno manu sua, deniq; corpus, & sanguinẽ suum, illum vt alliceret ad se, amicũ vocans, tribuit. Tribus etiam diebus dum ab illis abtuit, videlicet ad inferos descendit, illos omnes patri commendauit dicens: *Sancte pater serua illos, & in cruce dixit: dimitte illis*: O bonum pastorem dominum nostrum! quoties tu, qui eius ouis es, intra pectus tuum sibilum vocationum, inspirationumq; eius sentis, & non aduertis, neq; auscultas. Sicut bonus pastor oues suas cohibet, ne menses depascant, sic dominus noster te prohibet ab omni malo, animum tuum à peccatis auertens, eorumque desiderio. Sapenumero fundam rotat pastor, vt eius stridore oues terret: Sic Christus te terret vicini tui obitu. Aliquando etiam pastor baculum in oues intorquet, vt eas ad veram viam, aut herbarum locum abundantiorẽ reducat; Sic Christus tibi vel vxorem, vel liberos, vel bona temporalia eripit, aut morbum, tribulationemque infligit, vt ad veram salutis viam conuertaris. Ouem boni pastoris mores, quos in Christo inuenies à propheta Ezechiele describuntur dicente: *Ego requiram oues meas, & visitabo eas, &c.* Sed dum nos ouibus comparat, miseriam nostram, fragilitatem, maximamq; quam Christi habeamus indigentiam, nobis significat. Ovis per se solam viuere non potest, indiget enim pastoris cura, & industria, vt videlicet eam hyemis tempore in loca deducat aprica, & æstate ab æstu solis eã auertat, pascua, prataq; optima eligens, & à luporũ insidijs eam omnibus modis defendens, & custodiens. Sic homo nõ potest sine suo pastore Christo scilicet viuere, tãta est enim eius fragilitas, & miseria, quibus semper est circumseptus, vt à solo Deo remediũ habere possit. Præterea ouis animalia est vile, cuius omnia homini profunt, lanã enim ad vestimenta cõficienda, carnemq; in cibum, corium in calceamenta reddit, ipsa deniq; tota ex vlu est. Eodem modo & tu, si huius gregis Christi ouis esse vis, cõmodare proximis tuis, & Reipublicæ debes.

Angelos
per nona-
gĩa nouem
oues non
intelligi.

Pastoris of-
ficium.

Genes. 31.
1. Reg. 18.

Ezech. 34.
Ovis fragi-
litatem no-
stram indi-
cat.

Sic Paulus Corinthiis dixit: *Ego autem impendar, & superimpendar pro animabus vestris*: Non debes esse contentus hoc tantummodo, quod profit tibi, sed eniti debes alijs utilitatem ferre. Deinde ouis vngues, vt leo, non habet, vt se tueatur; aut dentes, more canum, vt mordeat, nec item habet tauri cornua, vt feriat, vel robusta virorum brachia, vt interficiat, verum animal est mansuetum, pacatum, simplex, & syncerum. Sic & tu dentes habere non debes ad proximi tui famam rodendam, & defraudandam; neque vngues, vt fratri tuo, incommodum irroges, sed synceritatem, pacem, & simplicitatem amare, sed bonum pro malo reddens. Rursus ouis cum erat omni animali inferior, & infelicio: Canis enim ceteraque animalia in domum herilem redire norunt, dentibusque vnguibus, aut pedibus, quæ quasi arma habent à natura, se à periculis tuentur: Verum ouis errans delictum non habet, vt ad gregem redeat, nec arma, quibus se defendat; quare inquisitione pastoris indiget. Eodem modo hominem in peccatum incidente nihil est miserabilius aut infelicius: nam neque potest, neque nouit redire, nisi à Deo quaeratur, & in gratia statum reducat. Itaque peccatum labyrinthi imaginem præfert, in quod qui semel immersus est, exitum non inuenit, imò quò magis quaerit, magis errat: Eodem modo & peccator in peccatum lapsus se erigere non potest, nisi speciali auxilio Deus illum quaerat, & à peccatis labyrintho ad ostium, vsque penitentia extrahat. Cum autem arbitrium liberum sine gratia, quam peccando amiserat, nimis fragile, imbecillumque maneat, se ab omnibus tentationibus defendere non potest. Quare varijs animæ periculis tamquam lupis, desertorumque feris, vt ouis perdita, obnoxium est nullis ad defensionem armis relictis. Non dico hominem coactè peccare, nec omnia opera in peccato facta, peccata esse, sed facillè vinci ob defectu gratia, virium, liberique arbitrij infirmitatem: Ideo David perditionem peccatoris ouis errori comparauit dicens: *Errant sicut oues, quæ perijt, quæ seruum tuum, quia mandata tua non sunt oblitas*: adeo à via vera declinaui, vt nisi tu domine me quaeras, nullo modo redire possim, si enim ouis errans, igitur domine inuestiga seruum tuum. Non autem ait hic dominus in hac parabola, quod ouis pastorem quaesit, sed quod pastor inuit quaesitum ouem. Esaias etiam ait perditionem peccatoris, & errores exaggerans, omnes nos quasi oues errauimus: Nihil enim est errante oue errantius, aut miserabilius. Expende autem Christi domini nostri bonitatem, aut clementiam, post tot peccata, & scelera ipse quaerit, ipse vocat, & propria persona venit clamans per montes, & colles, & valles, multis lachrymis, laboribus, doloribus, ieiunijs, afflictionibus, quæ sunt vestigia & signa peccati. Pastor ouem per vestigia quaerit; relinquit enim ouis in arena impressa vestigia, vel in luto per hyemem. Per ea igitur vestigia, & signa eam quaerit pastor, & non cessat donec eam inueniat. Per peccatum errauimus, infirmitates autem, miseria, mors, laboresque huius vitæ, vestigia sunt peccati. Hæc omnia à peccato ortum habuerunt, sunt enim peccati affectus. Christus autem hominum optimus pastor per hæc signa, & vestigia nos quaesit, & ideo venit defatigatus labore, frigore, & inedia, siti, morte, multisque alijs doloribus affectus, eoque modo nos inuestigauit, suspirans, clamans, & moriens. Quis pastor vnquam tanto amore ouem errantem quaesit, quanto Christus animam tuam quaerit? Quod moku amatur, multo dolore quaeritur. Hæc vide peccator quantum te Deus diligit, qui tot cruciatibus te quaesit, siquidem nulla consolatio, nulla latitia in corde eius intrauit, donec animam tuam inuenit, & veram caulam cum alijs ouibus reduxit. Obserua etiam quòd ille, qui bonorum nostrorum non indiget Deus dicit se amisisse sicut pastor onem, cum potius Deum homo amiserit, & damnum sit hominis, & non Dei; Ille enim propriè amisisse dicitur, cuius est damnum. Sed tanta est Dei bonitas, vt damnum nostrum suum reputet damnum. Vide etiam Christi sedulitatem in quaerendo, quod non desinit quaerere, donec inuenerit, quò respexit. Esaias, dum ait: *In brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, feras ipse portabit*. In nostram autem eruditionem discamus, quomodo & nos vicissim erga hunc bonum pastorem gerere debeamus: diligamus ipsum sicut ipse prior dilexit nos, & vitam suam dedit pro nobis, discamus illi etiam alijs in rebus fidere, quemadmodum illum tam fidum, & benignum experti sumus in summa necessitate; discamus, quomodo ex nobis ipsi nihil simus, aut possimus; Nam vt ouis seipsam nec à lupis, nec ab alijs periculis tueri potest, sed opus habet pastore, ita indubi nos miseri, & egeni sumus sine Deo. Quare apud nostrum fidum pastorem maneamus, eumque fideliter sequamur. Discamus etiam ex hoc Christi exemplo, vt etiam nos alios homines à peccatis abstrahamus, & ad salutem perducamus, nec non etiam discamus ex hac similitudine, vt miseris peccatorum compatiamur, præsertim ijs, qui à peccatis respiciunt. Discamus itidem oues esse, vt Christum mereamur habere pastorem, Christus namque non est pastor porcorum, bubalorum, leonum, aut similitum ferarum, sed pastor est ouium; Vide & tu, vt non sis lupus per voracitatem, leo per rapacitatem, porcus per immunditiam, canis per mordacitatem,

Ovis errans
tis infelicio
tas.

Psal. 118.

Esaiæ 40.

tens, sed esto ovis per mansuetudinem, simplicitatem, ac obedientiam. Si ovis fueris, habebis Christum pastorem, qui pastor bonus est, & pascit oves pane caelesti, & spiritali cibo; denique discant ex hoc loco episcopi, praelati, pastores, & qui curam habent animarum, parochi, & concionatores, quid officium eorum requiratur, & legatur Ezechielem, & Ioannem. Si pastor pro vna ovis errante tantum opera ponit, ut montes, rupes, & valles percurrat, quantum tu facere debes, quæturam animarum geris, pro anima ad imaginem & similitudinem Dei, creata, Christique sanguine redempta. Utinam praelati ecclesiæ oculos ad Christum Iesum optimum pastorem conuertant, & inspiciant, quanto maioris sint pretij anime, quam omnia mundi bona. Videant igitur quales esse debeant, ut multa pericula & labores pro Christo, & animarum salute subeant. Deus enim è manibus eorum requireret sanguinem ouium, quæ per negligentiam eorum perierint. *Et cum inueneris eam imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum, conuocat amicos, & vicinos dicens illis.* Hoc communiter solet, inquit idem Didacus Stella, exponi, quia in cruce Christus peccata nostra tulit, & iniquitates nostras ipse portauit, quod verum esse fateamur de nostris & totius mundi delictis, quia Christi morte, & dolore eius sanati sumus, sed in proposito, ut Christus respondeat aduersariis, hæc expositio non quadrat, standum enim est in proposito, de quo loquitur: nam Christus tunc temporis pro istis publicanis, & peccatoribus, de quibus est sermo, nondum sanguinem fuderat, nec in humeris portauerat peccata eorum, sed ut insinuaret laborem ex amore procedentem, & quæ prædicans tolerabat, ut peccatores reciperet, & ad se alliceret. Dicit quod sicut pastor labore, & sudore ducit ouem perditam, sic ipse docens villas, & castella prædicans regnum Dei eos conuertebat, & trahebat. Et hic mihi videtur germanus huius literæ sensus. In humeris etiam portat, cum eorum mores, & molestias patienter tolerat. In hunc sensum locutus est Paulus dicens: *Aliter alterius onera portate.* hoc facimus patienter ferentes proximorum nostrorum defectus, & culpas, eorum fragilitatem tolerantes, ut his publicanis, & peccatoribus Christus faciebat. Audiant hæc pontifices nostri, audiant sacerdotes, & videant, quid hic pastor euangelicus faciat. *Super humeros ponit gaudens, & amicos, & vicinos congregat:* contra ac multi, de quibus apud prophetam Ezech. dominus ait, quod in latus, & humerum impulisti, & cornibus vestris petebatis oves infirmas, donec dispergeretis eas foras, seruabo pecudes meas. Expe de quaeso, ille super humeros portat, illi humero eas impellunt; ille congregat, isti dispergunt. Præcipiebat dominus ut sacerdos veteris legis nomina filiorum Israel super humeros portaret, nouæ verò legis, & noster pastor re ipsa oues super humeros portat, ut scias umbram præcessisse veritatem. Qui autem sint isti amici, & vicini, quos verus pastor Christus vocat, & qui congratulantur, facile ex literæ contextu conijci potest, esse angelos, nam subdit Christus, quod gaudium sit in cælo coram Angelis Dei super vno peccatore penitentiam agente: Congratulantur enim angeli cum Deo de nostra conuersione, & gaudent in nostro bono profectu. Eos ergo alloquitur Christus dicens: *Congratulamini mihi, quia inueni ouem, quæ perierat:* quibus itidem verbis innuit, quantum conuersione peccatoris gaudeat, maximum enim quodque gaudium oculari non potest, quin cum amicis communicetur. Expende etiã, quod non dixit, congratulamini mihi, sed, congratulamini mihi; quia ovis non meritis suis, sed meritis, & diligentia pastoris inuenta est, quare gaudium illius esse debet qui eam inuenit, & pro ea inuenienda laborauit, &c. Huc vsque Stella. Dicamus igitur & nos cum D. Ambrosio declarante illud Davidicum: *Erravi sicut ovis, quæ perierat, quare sum oblitus:* Dic & tu iniquitates tuas ut iustificeris. Quod lapsus fateris in eo tibi cum omnibus commune consortium, quia nemo sine peccato; negare hoc, sacrilegium est, solus enim Deus sine peccato est, confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. Erravi, inquit, sed qui errauit in via, potest redire in viam, reuocari potest in viam. Et pulchrè addidit, *sicut ovis, quæ perierat.* Non enim perit, qui agnoscit errorem, quare, inquit, seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Veni ergo Domine Iesu, quare seruum tuum, quare lassam ouem tuam, veni pastor quare sicut oues Ioseph. Erravit ouis tua, dum tu moraris in montibus. Dimitte nonaginta nouem ouestuas, & veni vnã quætere, quæ errauit; Veni sine canibus, veni sine malis operariis, veni sine mercenario, qui per ianuam introire non nouerit, veni sine adiutore, siue nuncio iam dudum te expecto venturum, scio enim venturum, quoniam mandata tua non sum oblitus, veni non cum virga, sed cum charitate spirituque mansuetudinis. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta nouem oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incurfare non possunt. Ad me veni, quem luporum grauius vexat incurfus. Ad me veni, quem eiecit à paradiso serpentis diu vlcis venena pertentant, quia erravi à gregibus illis tuis superioribus. Nam & me idem collocaueras, sic ab oculis tuis

Ezech. 44.
Ioann. 20.

Galat. 6.

Ezech. 34.

Psal. 119.

tuis lupus nocturnus auerit. Quære me, quia ego te requiro. Quære me, inueni me, suscipe me, porta me. Potes inuenire, quem tu requiris, dignare suscipere, quem inueneris, impone humeris, quem susceperis; veni ergo domine, quia etsi erravi, tamen mandata tua non sum oblitus, spem medicinæ referuo, veni domine, erraticam solus es reuocare qui possis, & quos reliqueris, non mœstificabis, & ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, ut facias salutem in terris, in coelo gaudium. Veni ergo, & quære ouem tuam iam non per seruulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Idem D. Ambrosius cum ab euangelista Luca tres recenscantur parabolæ ouis videlicet, quæ perierat, & inuenta est: drachmæ mulieris, quæ perierat, & inuenta est: filij, qui mortuus erat, & reuixit; per patrem Deum, per pastorem Christum, per mulierem ecclesiam intelligi asserit. Christus, inquit, te suo corpore vehit, qui tua in se peccata suscepit, quærît ecclesia, recipit pater. Quasi pastor reuehit, quasi mater inquit, quasi pater vestit. Prima misericordia, secunda suffragatio, tertia reconciliatio, singula singulis quadrant, redemptor subuenit, ecclesia suffragatur, author reconciliatur. Eadem diuini operis misericordia, sed diuerso pro meritis nostris gratia: Ovis à pastore lassâ reuocatur, drachma, quæ perierat, inuenitur, ad patrem filius suis vestigijs redit, & pleno condemnati erroris regreditur poenitentia. Vnde benè scriptum est, *Homines, & iumenta saluos facias domine*: Quæ sunt ista iumenta? Dixit Propheta: *Semen Israel in semen hominum, & Iuda in semen animalium*. Itaque Israel quasi homo saluatur, quasi ouis Iuda colligitur, malo ergo filius esse, quàm ouis. Ovis enim à pastore reperitur, à patre filius honoratur. Gaudeamus igitur, quoniam ouis illa, quæ perierat in Adam, leuatur in Christo. Humeri Christi crucis brachia sunt. Illic peccata mea deposui, in illa nobilis patibuli ceruice requieui. Ovis illa genera est vna, non specie. Omnes .n. vnum corpus sumus, sed multa membra, & ideo scriptura est. *Vos autem corpus estis Christi; & membra ex membris eius*. Venit igitur filius hominis saluum facere, quod perierat, omnes scilicet. Quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Diues igitur pastor, cuius nos omnes cœlestis portio sumus: Habet angelorum, habet archangelorum, dominationum, potestatum, thronorum, aliorumque innumerabiles greges, quos in montibus dereliquit. Qui quoniam sunt, rationabiles, non immerito hominum redemptione lætantur. Quamquam hoc quoque proficiat ad incentiua probitatis, si onus quisque conuersionem suam gratam fore credat cœtibus angelorum, quorum, aut affectare patrociniū, aut veteri debet offensam. Et tu igitur esto angelus lætitiæ, gaudeant de reditu tuo. Non otiosum etiam, quod mulier illa, drachma latatur inuenta: Non mediocris hæc drachma est, in qua principis est figura. Et ideo imago regis sensus ecclesiæ est. Oves sumus, oremus, ut super aquam refectionis nos collocare dignetur. Oves, inquam, sumus, petamus pascua: Drachmæ sumus, habeamus pretium: Filij sumus, festinemus ad patrem &c. Isidorus Pelusiata in epistola ad Herminum comitem scribit, amiculum illud, quod sacerdos humeris gestat, atque ex lana, non ex lino contextum est, ouis illius, quam dominus aberrantem quæsiuit, inuentamque humeris suis sustulit, pellem designare. Episcopum enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere fungi, atque ipso etiam habitu illud omnibus ostendere se boni illius, ac magni pastoris imitorem esse, qui gregis infirmitates sibi ferendas proposuit. Porro fit, ut nonnulli recedentes ab ecclesiæ gremio postmodum admoniti redire reculent, quos non

Psal. 35.
Jerem. 31.

Amiculum
sacerdotis
ex lana quæ
uoluit.

Oves sponte
errantes.

aliter, atque oues sponte errantes, puniendo esse, & ut respiciant, cogendos scribit D. Augustinus in epistola de modo coercendi hæreticos ad Bonifacium comitem: Mirum est, inquit, quomodo ille, qui poena corporis ad euangelium coactus intrauit, solus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in euangelio laborauit, & quem maior timor compulsi ad charitatem, eius perfecta charitas foras dimisit timorem. Cur ergo non coeret ecclesia perditos filios, ut redierent, si perdit filij coegerunt alios, ut perimat? Quamuis etiam illos, quos non coegerunt, sed tantummodo se duxerunt, si per terribiles, sed salubres leges in eius gremio reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de illis multo amplius, quam de ijs, quos nunquam perdiderat, gratulatur. An non pertinet ad diligentiam pastorem etiam illas oues, quæ non violenter ereptæ, sed blandè, leniterque seductæ à grege aberrauerint, & ab alienis ceperint possideri, inuentas ad ouile dominicū, si resistere voluerint, flagellorum terroribus, vel etiam doloribus reuocare, præsertim quoniam si apud fugitiuos, & prædones seruos faciunditate multiplicentur, plus habet iuris, quod in eis dominicus character agnoscitur, qui in eis, quos suscepimus, nec tamen rebaptizamus, minimè violatur. Sic enim error corrigendus est ouis, ut non in ea corrumpatur signaculum redemptoris: neque enim, si quisquam, regio character assignato, desertore signetur, & accipiat indulgentiam, atque ille redeat ad militiam, ille autem esse in militia, in qua nondum erat, incipiat, in aliquo eorum character ille rescinditur, an non potius in ambobus agno-

agnoscitur, & honore debito, quoniam regius est, approbatur? Quia ergo non possunt malum esse ostendere, quo coguntur, nec ad bonum se cogi oportere, contendunt, sed à Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur itaq; ecclesia in istis cogendis dominum suum, qui prius ut neminem cogeret, expectauit, ut de fide regum, atq; gentium prædicatio prophetica compleretur. Etiam hinc non absurdè intelligitur illa apostolica sententia, ubi B. Paulus dicit: *Parati vlticij omnem inobedientiam cum completa fuerit prior obedientia vestra*; vnde & ipse dominus ad magnam canam prius adduci iubet conuiuas, postea cogi. Porro ouis itidem pro Christiano populo hoc eiusdem euangelistæ Lucæ loco accipitur: *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*. Lupus verò pro hæretico, videlicet ex sententia D. Ambrosij in hæc verba scribentis: contraria, inquit, sunt ista sibi animalia, ut alia ab alijs deuorentur. Sed bonus pastor lupos gregi suo non timere nouit, ideoque isti discipuli (de quibus Scriptura loquitur) non in prædam, sed in gratiam diriguntur. Sollicitudo enim boni pastoris efficit, ut lupi in agnos audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter lupos, ut compleretur illud: *tunc lupi, & agni simul pascuntur*. Et quoniam proximè de vulpe nobis non ingratus tractatus euasit, si iudicium vestrum fidele in figura minusculi animantis expertus sum, præsumo, quòd profunda mysteria, quæ luporum specie velantur, studiorum vestrorum possim aperire suffragio. In specie vulpinum hæreticos significari superius expressimus, qui promittunt nomine, quòd Christum sequantur, sed studio fraudis abiurant; hos non suscipit dominus, sed à suo nido arcet, & prohibet. Lupi quid significare videantur debemus aduertere. Bestiæ nempe sunt, quæ insidiantur ouilibus, circa pastores versantur caulas, habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiam, aut desidiâ pastoris explorant, ouium guttur inuadunt, ut citò strangulent, feri, rapaces, iidemq; natura corporis rigidiores, ut se facillè non possint inflectere, impetu quodam suo feruntur, & ideo sæpe læduntur. Tum præterea si quidem priores hominem viderint, vocem ei quadâ naturæ vi feruntur eripere: Si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo mihi cauendum est, ne si in hodierno tractatu spiritualium mysteriorum gratia non potuerit resurgere, lupi me prius vidisse credantur, & solemne vocis extorsisse suffragium: Nonne lupis istis hæretici comparandi sunt, qui insidiantur ouibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore, quàm diurno? Semper enim perfidis nox est, qui lucē Christi obscuræ nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipsis est, fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula tamen Christi intrare non audent. Et ideo non sanantur, quia in stabulum suum non vult eos Christus inducere, in quo curatus est ille, qui de Hierusalem descendens incidit in latrones: quem vulneribus alligatis, infuso oleo, & vino, imponens in iumentum suum Samaritanus ille duxit in stabulum, & sanandum stabulario dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam, qui medicum non requirunt. Si enim requirerent, non derogarent. Explorant pastoris absentiam, & ideo pastores ecclesiarum, vel necare, vel in exilium agere contendunt: quia præsentibus pastoribus oues Christi incurfare non possunt. Spoliare ergo gregem domini, & diripere conantur, qui corpora quadam mentis intentione duri, ac rigidi nequaquam solent à suo errore desistere. Et ideo Apostolus ait: Hæreticum hominem post vnâ correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est. Hos scripturæ verus interpretes illudit, ut inanes suos in vanum effundat impetus, & nocere non possint. Qui si quem versuta disputationis suæ circumscriptione præuenerint, faciunt obmutescere. Mutus est enim, qui verbum Dei non eadem qua est gloria confitetur. Caue ergo ne tibi vocem tollat hæreticus, si prior eum non ipse deprehenderit: Serpit enim, dum later eius perfidia. Si autem cōmenta impietatis eius agnoueris, iacturam piæ vocis timere non poteris. Caue igitur versutæ disputationis venena; animam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigunt. Graues sunt morsus hæreticorum, qui ipsis grauiores, & rapaciores bestiis, nullum auaritiæ finem, impietatisque nouerunt. Nec vos moueat, quod formam prætereundam videntur humanam, quoniam etsi foris homo cernitur, intus bestia fremit. Et ideo eos lupos esse non dubium est, iuxta domini Iesu sententiam, qui ait: *Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces; ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Si quis ergo specie mouetur, fructum interroget. Audis aliquem sacerdotem dici, rapinas eius non agnoscis, vestitum ouis habet facta prædonis. Foris ouis intus lupus est: qui modum non habet rapinarum, qui tanquam in nocte Scythico membra duratus gelu, eruentus ora, circumuolat quærens quem deuoret: Nonne vobis videtur lupus, qui humanæ necis insaturabili crudelitate fidelium morte populorum rabiem suam explere desiderat? Vlutat iste, non tractat, qui negat vocis authorem, & sacrilego sermone bestiale murmur obstrepat, qui non confitetur dominum Iesum æternæ præfulem vitæ. Audiuius eius vlulatus, cum in orbem gladius mitteretur. Dentes asperos, ore tumida præferebat, & putabat

2. Corinth.

10.

Ouis pro
Christiano
populo.

Cap. 10.

Vulpes hæ-
retici.

Lupi.

Tit. 3.

2. Tim. 2.

Matth. 7.

1. Petr. 5.

tabat quod vocem omnibus abstulisset, quam solus amiserat. Et ideo, ut hos lupos effugere possimus, docet dominus quid sequamur dicens: *Nolite portare sacculum &c.* In eodem etiam ferè sensu oues, & lupos accipit hoc loco D. Chrysostomus, sed sancti, & boni cur sicuti oues esse dicantur, mali verò non sicuti lupi, sed simpliciter lupi, etiam explicat, rationemque prius affert, cur Iesus Christus discipulos suos tanquam oues inter lupos mittat: omne malum, inquit, *Malum ex* quod nascitur ex insperato, nimis est graue; quod autem expectatur antequam accidat, post-
insperato quam acciderit, leuius inuenitur: Ideo præcius dominus futurarum persecutionum, præmonet
minus gra- Apostolos dicens: *Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum*, ut cum periculum illud euenerit, non quasi nouum perhorrescant, sed tanquam cognitum fortiores excipiant. Ecce ego, qui
ue. mensurata spacia constitui diei, & noctis, ecce ego, qui turbidum mare, quasi feram cauea, sic in sua littora clausi; & quasi indissolubilli catena præcepto ligauimus. Ideo dixit, ecce ego mitto vos, ut dum mittentis potestas consideratur, periculi magnitudo non timeatur. *Sicut oues.* Non humanæ naturæ beneficium tollo, sed ouilis patientiæ opus iniungo. Non indignantur serui vocabulum ouis accipere, cum sciant dominum suum, nomen agni portasse: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollis peccata mundi.* Et quomodo, inquit, proficiemus oues contra lupos? Ouium mansuetudo non potest resistere luporum crudelitati: Luporum crudelitas miscere nescit, nisi gratia Christi faceret, quod ipsa natura fieri negat. Non vestra virtus, aut solertia æstimatur, aut gloria Dei, quàm rerum natura. *Sicut oues.* Cum caperunt vos lupi vellicare, nolite resistere, aut vociferari scientes, quia nisi vos spoliati fueritis, alij non vestientur, id est, nisi vos morti fueritis, alij non viuunt. Nec timeatis hanc vellicationem præsentem. Cum enim ætas resurrectionis aduenerit, alia super vos lana immortalitatis nascetur. Quamdiu autem, propter instigationem diaboli, gente permanserint lupi, dorsum illis præstate ad vellicandum: Cum autem per patientiam vestram lupi illi facti fuerint agni, præbete illis tanquam oues lac doctrinæ. Manifestam quidem est, quia oues appellat propter mansuetudinem: non timentes autem Deum, lupos propter crudelitatem. Sed hoc videamus, quare istos quidē dixit, quasi oues, illos autem non quasi lupos, sed lupos. Si enim istos propter solam causam mansuetudinis oues dixisset, quoniam natura quidem homines erant, mansuetudine autem oues, utique illos quasi lupos dixisset, quoniam & illi, etsi crudelitate quasi lupi erant, tamen natura similiter homines erant. Puto ergo ista ratione istos quasi oues dictos, illos autem non quasi lupos, sed ad plenum lupos, quoniam homo Dei, quamuis fuerit bonus, tamen semper habet aliquid in se mali secundum carnem quasi homo, & ouis quidem dicitur propter quod bonus; quasi ouis autem, quia non ad plenum bonus. Qui autem Deum non cognoscit, nihil in se boni potest habere propterea lupus dicitur, non quasi lupus, quia nihil boni habet in se, quia in se non cognoscit Deum. Causa est ista, quia omnes homines secundum carnis naturam mali sumus, & sicut dicit Apostolus, natura sumus filij iræ, sed per timorem Dei efficiamur boni. Quamuis autem per timorem Dei efficiamur boni, tamen semper aliud naturalis mali remanet in natura hominum. Ergo si natura carnalis compellit fieri malum, timor Dei retinet eum apertè à malo. Hominem non cognoscentem Deum, aut cognoscentem quidem, sed non timentem, natura compellit facere malum, & timor Dei non retinet à malo, & ideo non potest esse in illis aliquid boni, nisi fortè propter homines, quando ipsum non est bonum, sed malum, quod est propter Deum. Quicquid autem non est ex fide, peccatum est. Ideo sancti quidē quasi oues, mali autem non quasi lupi, sed ad plenum vocantur lupi. Nec moueat te, quòd etiam Christus quasi ouis est dictus, non ouis, cum sit totus bonus. Ibi enim persona Christi non comparata est ad personam ouis: Sed occisio Christi, sicut occisio ouis. Denique ita subiungitur: Sic non aperuit os suum in humilitate: nam nec ouis cum ducitur ad occisionem, aliquam vocem emittit, hic autem persona Apostolorum comparata est ad ouium mores, non missio eorum ad missionem ouium, id est, Apostoli ipsi dicti sunt sicut oues, non missio eorum sicut missio ouium: non enim mittuntur aliquando oues ad lupos, nec comparat aliquis possibile impossibiliter, unde alibi dictus est agnus, non quasi agnus. Idem D. Chrysostomus in declaratione horum Saluatoris verborum apud D. Mattheum: *Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos &c.* Quæ sunt, inquit, vestimenta ouilia? Species videlicet simulatæ religionis. Eleemosyna simulata vestimentum ouile est, non opus ouile, ieiunium simulatum vestimentum ouile est, non opus ouile, oratio simulata, vestimentum ouile est, & non opus ouile, & cæteræ species pietatis, quibus se vestiunt lupi rapaces, nulla autem res sic exterminat bonum, quemadmodum simulatum bonum, nam manifestum malum, quasi malum fugitur, & cauetur, malum autem sub

specie boni celatum, dum nō cognoscitur, nec cauetur, sed quasi bonum suscipitur, & ideo cō-
 iunctum bono exterminat bonum. Sic serui diaboli tunc pessimè christianitatem corrumpunt,
 quando se simulant Christianos, de quibus admonet discipulos suos Christus: Magis autem
 nos omnes per illos dicens: attendite à falsis prophetis, quia magna virtus est hominū cogno-
 scere malum, & firma tutela salutis, est, scire, quem fugias. Quamvis verò oves propriè Chri-
 stiani dicuntur, & vestimentū ouile, est species Christianitatis; Sic per falsos hos prophetas
 hæreticos Christianos intelligi ibidē ostendit Chrysostomus, qui nimirum hæretici à foris in
 schemate Christiani, inquit, videntur, ab intus autem confessionis efficacitate gentiles, & isti
 multo periculosiores sunt, quàm hæretici Iudaici, qui illi quidem reiecti ab apostolis, & nota-
 ti extra conuentum Christianorum erratici vagabantur; hæretici & quosdam furtim corrup-
 pebant incautos. Isti autem quasi fundati Christiani, & ecclesias suas habentes, atque regen-
 tes, palam cū libertate subuertunt; Et ne adhuc dicat hæreticus, quia de veris doctoribus lo-
 quitur, qui Christiani quidem sunt, tamen peccatores sunt: omnis enim Christianus, qui pec-
 catum facit, falsus dicitur Christianus, qui inquam, non panitet de peccato. Attamen de istis
 peccatoribus Christianis, sed de hæreticis doctoribus loquitur, quia non tantum dixit, *qui ve-
 niant ad vos in vestimentis ouium*, sed addidit, *ab intus autem sunt lupi rapaces*: Christiani enim
 doctores etsi fuerint peccatores serui quidem carnis dicuntur, quia vincuntur à carne, tamen
 propositum non habent perdere Christianos, & ideo non dicuntur lupi rapaces. Vides ergo,
 quia manifestè de hæreticis doctoribus dicat, qui eo proposito schemata Christianorum su-
 sceperunt, providente diabolo, vt Christianos iniquo seductionis morfu dilanient. De quali-
 bus lupis ad Ephesios dicebat Apostolus: Scio, quia post discessum meum introibunt lupi graues in
 vos, non parientes gregi, & ex vobis ipsis exibunt peruersa loquentes, vt abducant discipulos post se. *Alor. 20.*
 Ecce doctores hæretici dicuntur à Christo deuoratores, quare si ab eis eruditus es, raptus es,
 non eruditus, non pastus; Si baptizatus es ab eis, deuoratus es, non saluatus, nā luporū est de-
 uorare, non saluare. Quid ergo est? ex fructibus eorū cognoscetis eos, fructus enim hominis est
 confessio fidei eius, & opera conuersationis ipsius; Si ergo videris hominem Christianum sta-
 tim considera, si confessio eius conueniat cum scripturis, verus est Christianus; si autem nō est
 quemadmodum Christus mandauit, falsus est: Sic enim & Ioannes, cū de hæreticis scripsis-
 set epistolam, non dixit; si quis venerit ad vos non habens nomen Christi, nec aue ei dixeritis:
 Sed, si quis non attulerit istam doctrinam. Indiciū Christianitatis non ad nomen Christi re-
 tulit, sed ad confessionem, quia nō nomen solum Christi Christianum facit, sed etiam veritas
 Christi, qui in nomine Christi multi ambulant, in veritate autem eius pauci. Deinde vide.
 Nunquid ouis lupum persequitur aliquando? Non, sed lupus ovem. Sic Iudæi Christum, non
 Christus Iudæos, hæretici Christianos, nō Christiani hæreticos. Ergo ex fructibus eorum co-
 gnoscetis eos. Si quis lupū cooperiat pelle ouina, quomodo cognoscas illum, nisi aut per vo-
 cem, aut per actum? Ovis inclinata deorsum balat, lupus in aera conuertit caput suum contra
 calum, & sic vlulat. Qui ergo secundum Deum vocem humilitatis, & confessionis emittit, ouis
 est: Qui verò aduersus veritatem turpiter blasphemijs vlulat cōtra Deum, lupus est, sicut dicit
 Propheta de illis: *Iniquitatem in excello locuti sunt, posuerunt in calum os suum*. Ovis herbas man-
 ducat, lupus carnibus delectatur. Quem videris ergo de pratis scripturam herbas floridas lu-
 scit colligentem, ouis est; quem videris autem in sanguine persecutionis gaudentem, lupus
 est. Aliqui verò hanc Christi sententiam intelligunt de omnibus hypocritis, qui foris osten-
 dunt, quod reuera non sunt. Sed de hypocritis hic quidē agere, concedit Toftatus, sed de om-
 nibus intelligi hypocritis, negat, quia hypocrita, inquit, vt hypocrita, sibi soli tantum nocet;
 hic verò illi intelliguntur, qui nocent alijs, quales, inquit, sunt falsi prædicatores cū nullum
 maius nocumentum esse queat, quàm veræ fidei corruptio, & simulata veritas. Intrinsecus au-
 tem sunt lupi rapaces, id est, intrinsecus habent desiderium destruendi, & pervertendi veram
 fidem. Istiusmodi hypocrite, qui mentem lupinam habent sub ouina pelle, intelliguntur etiam
 per oves illas, quas Saluator noster Hierosolymam veniens ad celebrandum pascha apud Io-
 annem, templo eiecit, quia sicut oves exterius frequenter apparent pulchra, & alba, saepe ta-
 men interius sunt morbidæ, & scabiosæ sub lana. Dicuntur modo etiam lupi sub ouilla pelle,
 eidem Chrysostomo in homil. de recipiendo Seueriano, adulatores, & maligni: Non est, in-
 quit, amicus tutus, non frater firmus, sublatum est charitatis bonum, ciuile bellum habet om-
 nes, ac ne id quidem apertum, sed obumbratum. Innumerabiles ubique personæ, simulataque
 facies. Multa ouium vellera, innumeri ubiq; lupi sub his occultati, vt inter hostes iam aliquis
 tutius vixerit, quàm inter hos, qui videntur amici; qui heri adulabantur, qui blandiebantur,
 qui manus exosculabantur, hodie repenti cōperti sunt esse lupi, abiecti q; personis, facti sunt
 omni-

omnibus accusatoribus acerbiores &c. D. Hieronymus de omnibus quidem intelligi posse ait Euangelistæ supra citata verba, qui aliud habitu, ac sermone promittunt, aliud opere demonstrant, sed specialiter de hæreticis intelligi debere, qui videtur, inquit, continentia, castitate, ieiunio, quasi quadam pietatis se veste circumdare, intrinsecus autem habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. Et fructibus ergo animæ, quibus innocentiam ad ruinam trahunt, lupis rapacibus comparati. Ouis item pro innocentibus fidelibus, ut lupus pro hæreticis à Prudentio accipitur de Ario, & Fotino loquente :

latet & lupus ore cruento

Lacteam mentitus ouem subvellere molli

Cruda per agninos exercens funera rictus

Hæc si se occultant Fotinus & Azius arte

Inanes feritate lupi.

Et in fine sui Peristephani ouile etiam accipit pro grege Christianorum, & fidelium & lupum pro seductore.

Sic tibi de pleno lupus excludatur onile

Agna nec villa tuum capta gregem minuat.

Sic me gramineo remanentem denique campo

Sedulus agrotam pastor onem referas.

Sic cum lacteolis canas compleueris agnis

Raptus & ipse sacrolos comes Hippolyto.

*Manfueti,
& immani
qui.*

Apud Esaïam, ubi dicitur: *Et compascet lupus cum agno, & pardus accubabit hædo, & vitulus, & taurus, & leo simul pascentur & puer parvulus ager eos, & bos, & ursus compascent, & catuli eorum simul erant, & leo, & bos simul vescantur paleis.* D. Cyrillus, per agnum, & hædum aliaque innocua, & mitia animantia mansuetos, placidos, mites, & sanctos: per leonem verò pardum, lupum, & ursum, homines naturæ contrariæ intelligit. Cum enim prius humanum genus in duas gentes diuisisset, in Iudæos scilicet, & gentes eos, qui Idola colunt, ait: Iudæi legis pædagogia velut mansuefacti, & iustitiæ conformatione cicurati vitam coluerunt hominibus dignam: Illi verò alij, id est, qui simulachris inanimis seruierunt, reatricem legem non habentes, mente saua præditi extiterunt, & agresstes, & rapaces auaritiæ addicti, impetuosius, & proni ad voluptates, easque turpissimas, & ad omnia fædissima præcipites, quorum alius lupo assimilis erat, alius pardus vicinus, & conformis, propterea quod mentem pluribus, & varijs perturbationibus, & affectibus notatam quasi & commaculatam haberet; alius verò animo impotens, & effrenis rapacitate, facile persequens, in vita leonibus assimilis extitit. Verum hi adeo effrenis & moribus, & moribus innutriti, Christo eos ad mansuetissimam, & sanctam vitam transformante, crudelitatem suam relictam, & reiectam vitam hominibus conuenientem nimirum, quæ cum mansuetudine conjuncta esset, excoluerunt: crediderunt enim Christo dicenti: *Tollite iugum meum super vos, & discite, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Itaque una cum fide lucrifecerunt, & veteris immanitatis abolitionem, & ut boni essent, & mites, & ut una cum sanctis versarentur. Nuncupati sunt enim concives sanctorum, & domestici Dei. Hoc nobis arbitror propheticum sermonem hisce verbis variè subnotare: *Compascet enim, inquit, lupus cum agno, & pardus accubabit hædo, id est, contigua erunt, & coniuncta per Christum saua cum mansuetis, & quæ nullo modo sacra erant, cum sacris.* Nam Israel quatenus lege institutus est, & probitatem mo-um cognitam perspectamque haberet, placidus erat, & mitis simul & sanctus & quasi ouis, & capræ consimilis: Ambo siquidem sacra sunt & munda animalia, & præterea ab ipsa natura ad mansuetudinem efficta. Lupus autem, pardus, & leo immania sunt naturaliter, nec inter se congregabilia: At in Christo hoc quoque perfectum est. Consociati sunt enim inter se mutuo Iudæi, & Græci, communem veluti capientes cibum, euangelicam scilicet, & apostolicam prædicationem, & vni pastori omnium principi subditi, qui pascere nouit, sicut dicit Propheta, in pascuis bonis, & in loco præpingui. Sed & vitulus, inquit, & leo, & taurus simul pascentur. Videtur autem vitulum appellare nouitium, & recentem credentium populum, in Christo scilicet puerascentem; taurum autem fortassis Isaaclem, velut veteranum; Cum enim tener sit vitulus, taurus prior est, & maturior tempore. Vel per vitulum designat eum, qui cognitione, & virtute eminet. Quale est, quod dicitur, puillos cum magnis, & seniores cum iunioribus benedicere iuxta vocem psallentis. Nouit verò & sapientissimus Ioannes mentis, & animi ætatem talem. Scribit igitur & patribus, & paruulis, & præterea adolescentibus comparans, ut arbitror, mensuram cuiusque mentis, & notitæ, & diuinæ cognitionis corporum ætatibus. Pascentur itaque, inquit, simul, & in vno loco, & vitulus, & taurus, & leo. Tum commodè vitulo, & tau-

ro leonem adiungit, ut rursus anigmaticè & obscurè subintelligas fide iustificatos, & scripto Christi omnium nostrum seruatores subiectos, non ex solis esse mundis, & sanctis, nempe ex placidis, & mitibus, idest, ex lege mansuefactis, sed etiam ex agrestibus, videlicet ex gentibus, conglutinante, & ad concordiam animorum componente eos omnium nostrum seruatore Christo, & bonum inde etiam in filios filiorum, idest, ex ipsis natos, transmittente. Nam hunc etiam propagatur à nobis pax Christi, & consensionis animorum, & fidei bonum. Istuc enim puto ostendit cum adijcit: *Simul catuli eorum erunt, & leo, & bos simul vescantur paleis*, inquit, Obserua, quod dicit non mite in alimentum feris vsitatum, sed in mitis nutritionem ferum demigrare. Carniuora quippe planè sunt vsus, & leo, bos autem, & vitulus, ouis, & hædus non ita, sed herbas carpunt huiusmodi animantia. Atqui à consuetis, ac solitis, inquit, syluestria recedent, & potius ad cibaria mansuetorum transibunt, & illa vescantur palea. Typus autem doctrinæ possit esse hæc pætio. Est igitur intelligendum, ante fidem in Christum improbos habuisse præceptores, pecuinam illis tradentes doctrinam, & porro suadentes perditissima, & corruptissima consecrari. At ubi ad agnitionem Dei, qui verè Deus est, vocati sunt, tum simul à pristino errore, & doctrinis in gelicarum institutionum simul cum Israelitis sectantes, Iacobus de Vitriaco verò in concionibus quo dixit Esaias; *Vitulus, & leo & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos*, idest, qui se per contritionem Deo immolat, & is, qui alios cruciat, & is, qui in innocentia simplicitate perdurat, intra caulas sanctæ ecclesiæ conuenient sub ducatu pueri, idest, Christi, qui minabit eos. Et iterum: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit*. Quia qui prius fuerat raptor, quiescet in pace cum mansuetis, & pardus, idest, peccatorum suorum maculis varius, cum eo, qui se despicit, & peccatorem fatetur, humiliabitur. Rursus D. Hieronymus pauperes, & humiles per agnos, & hædos; per leones, & pardos diuites, & potentes intelligit, nec non & qui ecclesiam persequuntur, refutans primò Iudæorum nostrorumque Iudaizantium sententiam, qui iuxta litteram hæc quoque futura, inquit, contendunt, ut in claritate Christi, quem putant in fine mundi esse venturum, omnes bestiarum redigantur in mansuetudinem, & pristina feritate deposita lupus, & agnus pascantur simul, & cætera cum cæteris, quæ nunc videmus sibi esse contraria. Ut verò mysticum hæc habere sensum ostenderet, interrogamus, inquit, eos, quid dignum sit domini maiestate, ut lupus, & agnus pascantur simul, & pardus cum hædo accubet, & leo paleas comedat, &c. Nisi forte iuxta poetarum fabulas aureum nobis Saturni seculum restituent in quo lupi, & agni pascantur simul & mulso vino plena current flumina, & de folijs arborum stillabunt mella dulcissima, lacteisque fontibus omnia complebuntur. Quod si responderint pro beatitudine temporum hæc futura, ut absque cuiusquam noxa homines bonis omnibus perfruantur, audiant à nobis, nihil esse bonum nisi virtutem, & nihil malum nisi vitium, dicente psalmista: *Quis est homo, qui vult vitam, & diligit dies videre bonos: Compescit linguam tuam à malo: & Labia tua ne loquantur dolum, declina à malo, & fac bonum*. Diuitiæ autem, & sanitas corporis, & rerum omnium abundantia, & his contraria, paupertas, infirmitas, & inopia etiam apud philosophos seculi, nec inter bona reputantur, nec inter mala, sed appellantur indifferentia. Unde & Stoici, qui nostro dogmati in plerisque concordant, nihil appellant bonum, nisi solam honestatem, atque virtutem; nihil malum nisi turpitudinem. Cæterum iuxta viuificantem spiritum facilis intelligentia est. Lupus enim Paulus, qui primò persequeretur, & lacerabat ecclesiam, de quo dictum est, *Beniamin lupus rapax*, habitauit cum agno, vel Anania, à quo baptizatus est, vel Petro Apostolo, cui dictum est: *pasc agnos meos*. Et pardus, qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte domini, accubauit cum hædo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in pascha domini; & hoc notandum, quod non agnus & hædus habitent, & cum accubent cum lupo, & pardo, sed lupo, & pardus, agni & hædi imitentur innocentiam. Leo quoque prius ferocissimus, & vitulus pariter morabuntur, quod quotidie cernimus in ecclesia, diuites, & oues, & pauperes, & humiles, reges, atque priuatos pariter commorari, & à pueris paruulis, quos apostolos intelligimus, & apostolicos viros imperito sermone, sed non scientia, regi in ecclesia. Qui cum inter se disciplina domini fuerint foederati, ita ut eorum quoque familia coniungantur, tunc complebitur: Simul requiescent catuli eorum, leo quoque non carnes comedet, sed paleas, quo scilicet vescatur cibo simplici. Et hic obseruandum, quod non bos carnes, sed leo paleas comedat: Paleas in scriptura sacra verba, simplicia puto intelligi, triticum autem, & interiorem medullam, sensum, qui inuenitur in littera, & frequen-

Christus
puer paru-
lus dicens.

Pauperes
& humiles
Diuites, &
potentes.

Psalm. 33.

Genes. 49.

Palea & tri-
ticum quid
denotent.

- ter euenit, vt homines seculi mystica nescientes simplici scripturarum lectione pascantur. Idem Hieronymus in comment. horum eiusdem prophetæ verborum, tunc lupi & agni pascuntur simul, leo autem quasi bos comedit paleas, & serpens terram quasi panem, tunc lupus, & agnus, inquit, pascebantur simul persecutor Paulus, & Ananias discipulus, Ille lupus, de quo scriptum est: Benjamin lupus rapax mane comedit prædam, & ad vespæram dabit escam, siue, vt in hebraico dicitur, diuidet spolia. Cuius doctrina cibis fuit credentium, & qui toto orbe de superatis aduersarijs triumphauit. Agni autem credendi sunt omnes, qui in vestibis candidis sequuntur agnum quocunque vadit; quos dominus Petro tradidit ad pascendum dicens: pascere agnos meos. Leo quoque vt bos comedit paleas, quod viri disertissimi, & quondam apud seculum potentes, scripturarum se tradunt rusticitati, vt nequaquam seculari pascantur eloquentia, quæ instar mellis stillat de labijs meretricis, sed vilitatem, & paleas se quantur historiæ: donec multo labore, atque industria mereantur ad frumentum sensum peruenire. Et considerandum, quod non bos vertatur in rabiem, sed leo mutetur in mansuetudinem, & serpens etiam, qui obseruabat hominis calcaneum, & cuius ab homine obseruabatur caput, nequaquam aliorum nutrietur interitu, sed terram siue puluerem quasi panem comedit, Aut certe sic intelligendum, quod diabolus, qui prius hominum mortibus pascebatur, eos tantum, comedat, qui puluis, ac terra sunt. Per quæ omnia demonstratur malorum in bonum commutatio: qui innoxij erunt, antiqua feritate deposita, non foris, sed in monte sancto domini, hoc est, in ecclesia, & in confessione eius montis, à quo vulneratus est princeps Tyri, & qui excisus de monte sine manibus creuit in montem magnum, atque impleuit orbem. Interrogemus in hoc loco Iudæos, & omnes, qui sub nomine christiano adhuc paleas comedunt scripturarum, quæ ventilabro domini à tritico separatæ vento tradentur, & flammis, quæ beatitudo sit æstimanda, vt in mille annorum regno in Sion monte ciuitate Christi præsentis Ierusalem, & in templo augustissimo lupi, & agni, leones, & boues, serpentes, & homines simul comedant, pariterque commorentur, & hi tantum innoxij sint, qui in monte sancto domini habitauerint? Ex quo intelligimus omnes, qui extra montem fuerint, occidendos. Nudabitur ergo lupis, leonibus, pardis, vrsis, atque serpentibus, & cæteris bestiis vniuersus orbis, & immensi saltus, & Aegyptiæ vastitas solitudinis, quæ venenatorum animantium fertilis est, & pro summa felicitate ciuitas sancta, non solum hominum, sed & bestiarum, & serpentium erit habitaculum, vt iuxta superiorem prophetiam, habitet lupus cum agno, & pardus cum hædo, vitulus, & leo, & oves cum vrsis simul morentur, & puer paruulus regat eos & cæt. Causaque sit tantæ felicitatis, quia repleta est omnis terra sapientia domini. Cum modò aries gregis sui dux sit, etiam mysticè, moraliterque pro quouis accipitur, qui alijs præest, dominaturque, siue temporaliter; siue spiritualiter. Apud Danielem, ubi dicitur: Ecce aries vnus habebat ante paludem habens cornua excelsa, & vnum cornu excelsius altero, atque succrescens, arietem, inquit Benedictus Pererius, significasse Regnum Medorum, & Persarum, ipse angelus infra declarat. Cur autem regnum Persicum arieti comparatum fuerit, non est, inquit, in promptu explicare. Solus interpretum Theodoretus eam reddidit rationem, quod sicut aries sua lana grauatur; & tam propter carnes, quam propter lanam neci datur, ita regnum Persarum nimia opum abundantia, & imperij magnitudine quasi grauatum, pressumque tandem corruerit. Possit etiam illud addi, quod scribit Rupertus: Quæsitum, inquit, dictum est, cur in visione priori regnum Persarum per similitudinem vrsi, in hac autem visione, per similitudinem arietis signatum fuerit. Ad quod congruè responderi potest, quia causæ diuersæ, imò contrariæ regni illius fuisse erga Dei populum. Causas illas tam longè diuersas dicere non dubitauerim, quàm diuersæ sunt naturæ horum animalium, vrsi, & arietis, quorum alterum raptu, & cruore viuunt, alterum innocuum, neque sanguinem sinit, neque raptu viuunt. Promptum est hoc discerni, si respicias regnum illud secundum Aman, quàm crudele fuerit: Secundum reges, quàm clementer illi populo se impenderit? Aman quippe moribus veraciter vrsus, truci furore, immani rabie, Iudæorum genus vniuersum ore aperto hians deuorare voluit. Reges autem maximè Assuerus more arietis, lanis suis, id est, opibus multis, quibus regnum illud abundauit, eundem populum fouis, & ditauit, nullumque dentem malignitatis infixit, sicut aries dente neminem petit: imò vitam gentis illius latificauit gratia reginæ Esther, & Mardochei. Sic Rupertus. Quid autem significant duo cornua arietis, vnum excelsius altero, sunt interpretationes: prima est D. Hieronymi, qui ait significari duos reges, huius imperij, & monarchiæ Medorum, & Persarum conditores, Darium Medum, & Cyrum. Hic autem quia potentior illo fuit,*

suit multo que latius imperium amplificauit, propterea celsiori cornu significatur. Quam interpretationem probat quoque Rupertus, & pluribus verbis hunc in modum pertractat: Si quæras, inquit, cur hircus vnum tantummodo cornu habere visus est, aries autem duo cornua, facilis patet responsio, corpora quidem horum animalium singula regna signare, cornua verò eorundem regnorum reges significare. Constat autem solum Alexandrum & ante, & post victos Persas, regnum Græcorum nullo imperij socio, & consorte tenuisse. Regnum autem Persarum, & Medorum, duo reges victis Babylonijs ad tantam magnitudinem, & potentiam extulerunt, Cyrus, & Darius Medus auunculus eius, & Astyagis filius, quem Græci Cyaxarem appellant. Cyrus autem licet ætate iunior Dario, victorij tamen, & potentia, & opibus maior est effectus, ideoque vnum cornu arietis dicitur altero fuisse sublimius. Altera interpretatio est Theodoretij, qui duo cornua arietis significare ait, duas familias regum Persidis, Cyri, qui hoc imperium fundauit, quæ mox in filio eius Cambyse extincta est. Posterior familia fuit Darij Hystaspis, in cuius successoribus, vsque ad Alexandrum Persicum imperium permansit qui quidem fuisse potentissimi, atque opulentissimi, atque ob eam causam familia hæc præstantior fuit priori. Libet hic ponere verba Theodoretij: Persicum regnum, inquit, arietis simile inducitur, tanquam diuitijs suis laborans, multarumque facultatum obtinens abundantiam. Duo cornua in ariete contemplantur, quia primus regno potitus est Cyrus, quod vsque ad filium suum tantummodo Cambysem transmittit. Hoc deinde excepit Darius Hystaspis, cuius posteri regno Persico, vsque ad Alexandrum Magnum potiti sunt. Duo itaque genera regum per duo cornua significantur, & ambo quidem videntur excelsa, sed excelsius tamen priore posterius, amplius enim Dario, & Xerxe sceptrum tenentibus, regnum hoc fuit, quam superioribus. Etenim Cyrus Pontum, Euxinum, & Asiam subegit: his Darius adiecit Scythas, Nomadas, cum alijs multis gentibus: Xerxes eius filius Europa quoque regni sui iugum imponere conatus est. Nam quam latè patens fuerit hoc imperium sub Assuero marito Hester ex primo eius libro, & decimo capite liquido cognoscitur. Hæcenus ex Theodoro. Tertia interpretatio nostra est, inquit, Pererius, quæ sententiæ verborum Danielis magis videtur inhaerere, magisque cum ijs, quæ angelus infra, visionem hanc interpretatus, dixit, congruere. Arbitramur nos duo illa cornua arietis significasse duo huius imperij, prima, propria, & præcipua regna Medorum videlicet, & Persarum: quorum duorum duntaxat appellatione tam ipsum imperium, quam reges, licet plurimis alijs regnis dominarentur, nominabantur, nam & ipse, & alij eos non nisi reges Persarum & Medorum appellabant. Hoc indicauit angelus, cum visionem bicornis arietis exponens, aries, inquit, est rex Medorum, & Persarum. Et sic intelligitur hircus cum ariete congressus, fregisse eius cornua, quoniam Alexander cum ultimo rege Dario præliatus cum vicit, & imperium Medorum, & Persarum ad Græcos transtulit: neque enim videtur commodè intelligi posse Alexandrum destruxisse duo cornua, id est, Darium Medum, & Cyrum, ut Diuus Hieronymus intellexit, quippe qui plus ducentis annis ante ipsum Alexandrum decesserant: Neque duas illas familias Cyri, & Darij Hystaspis, in quibus imperium hoc resederat, quemadmodum interpretatus est Theodoretus, siquidem ultimus rex Persarum Darius, qui victus ab Alexandro perdidit imperium, ex neutra familia fuit: non enim quia regio esset genere, sed causa virtutis, & fortitudinis, cuius præclara ediderat exempla, Persarum suffragio ad regnum assumptus est, ut in extremo libro decimo trahit Iustinus. Licet Diodorus scribat hunc Darium fuisse filium Arsani, qui regi Ocho frater fuerat. Eum tamen Darium Strabo regis stirpis fuisse, negat. Hæcenus Pererius. F. Hæctor Pintus verò Hieronymianus Sacre Theologiæ Doctor, & in Academia Conimbricensi Sanctæ Scripturæ professor, per hunc arietem significari ait vltimum Darium, & per hircum, qui eum vicit, Alexandrum Magnum, qui de eo hircum, regnum Macedonum, sed in idem id recurrere. Habuisse arietem duo cornua propter duos populos Persas, & Medos, ac quia Persarum populus erat nobilior, & præstantior populo Medorum, ideo per cornu succrescens significari. Sequitur: *Vici arietem cornibus ventitantem contra occidentem, Aquilonem, & meridiem.* Significatur his verbis, ex sententia Pererij, quas partes orbis Persæ bello appetierint, & deuicerint, videlicet australem, in qua est Aegyptus, Aethiopia, & Libya: Aquilonarem, vbi sunt Ponticæ gentes, & occidentalem, hoc est, insulas maris mediterranei, quod Persis est occidentale, vnde pro illo, *Contra occidentem*, græcè est, contra mare, maris namque mediterranei

Libro cita-
to cap. 31.Hircus cum
ariete con-
gressus.Lib. 17.
Lib. 16.

nei ferme insulas omnes, vel voluntaria deditione, vel bellica potentia Persæ obtinuerunt. Cæterum Pintus hæc eadem verba: *Vidi arietem cornibus ventis tantem contra occidentem m.*, & cætera, similiter quidem interpretatus, addit: Vel vidi ipsorum regem Darium ad has tres mundi partes se extendentem. Aries autem propriè, inquit, Darius est. Quod si vero quis quærat, cur rex Persarum hoc loco cum ariete comparetur, respondendum esse existimat, eam ob causam id effectum esse, quia aries vires habet in capite, per quod principium intelligitur, non autem in parte posteriori, per quam finis indicatur. Darius enim fuit fortis in principio, sed postea languit, & vires amisit. Huc accedit, quod aries non pugnat, nisi prouocatus, & iniuria laceratus, rex enim Darius non sumpsit arma nisi læsus, & irritatus: Vnde olim qui volebant ostendere se violatos, & coactos bellum gerere soliti erant arietem per faciem ad hostes pramittere: Furor namque fit sapennumero læsa patientia. Aries est natura mansuetus, sed si laceratur, ira concitatus fortiter pugnat; Intelligi autem potissimum Darium, quem Alexander vicit per arietem sequentia manifestè indicant: *Ecce hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terre non tangens terram, habens cornu insigne inter oculos suos; & cecurrit ad arietem in impetu fortitudinis sue, & percussit eum, & comminuit duo cornua eius*; Comparatur enim hirco Alexander, quia sicut hircus audentior, velocior, & potentior est ariete, ita Alexander Dario; vel ut habet Peierius, Persarum regibus. Vocatur hircus caprarum, idest, princeps, & dux Græcorum, quia ut aries ouium, sic hircus caprarum princeps, & dux est. Nec male capris comparantur Græci propter mobilitatem animi, & sagacitatem, atque acumen ingenij: Etenim docet Plinius capras sagacioris esse ingenij, acutioris visus, & ad motum agillioris, quàm oues, nec dubium est, quin hisce rebus Persis Græci præstiterint. Sic & Pintus declarans illud: *hircus habebat cornu insigne inter oculos suos*, hoc esse ait, quod regnum Græcorum habuit quendam principem admirandum nempe Alexandrum, qui fuit, inquit, inter oculos, idest, inter philosophos nutritus, fuit enim discipulus Aristotelis, & cum magnis viris in philosophia versatus. Accipitur autem oculus pro perspicacia, & iudicio, ut in Deuteronomio; *Munera excacant oculos sapientum*. Dicitur hircus venisse ab occidente, Alexander enim Macedonia, quæ Persis est occidentalis, profectus est in Asiam ad debellandos Persas. Pro principe vero, præfæctione ecclesiæ accipitur aries, ubi dicitur, tria sunt, quæ bene gradiuntur, & quartum, quod feliciter incedit, leo fortissimus belliarum, qui ad nullius pauebit occursum, gallus succinctus lumbos, & aries, nec est rex, qui resistat ei. Sic enim hæc verba interpretatur Diuus Gregorius. Ipse quippe, inquit, hoc loco ponitur, de quo scriptum est, vicit leo de tribu Iuda, quia in illo hoc, quod infirmius est Dei, fortius est hominibus, qui ad nullius pauet occursum, dicit enim: *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam*. Gallus succinctus lumbos, idest, prædicatores sancti, inter huius noctis tenebras verum mane nunciantes, qui succincti lumbis sunt, qui à membris suis luxuriæ restringunt. In lumbis quippe luxuria est. *Et aries, nec est rex, qui resistat ei*. Quem alium hoc loco arietem accipimus, nisi primum intra Ecclesiam ordinem sacerdotum, de quibus scriptum est: *Afferre domino filios arietum*, qui per exempla sua gradientem populum quasi subsequenter ouium gregem trahunt. Quibus spiritaliter, rectèque viventibus nullus rex sufficit omnino resistere, quia quilibet persecutor obuiet, intentionem eorum non valet præpedire. Sciunt enim ad Deum, quem desiderant, & anxie currere, & moriendo peruenire. Ponitur ergo primus leo, secundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Christus, deinde sancti prædicatores apostoli, & tunc demum spiritales patres ecclesiarum præpositi, videlicet duces gregum, quia ductores sequentium populorum; & cætera. Eodem sensu accipiunt hoc Psalmistæ: *Inausti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento*, quo tamen loco Folengius clariorem præ se ferre sensum ea verba Hebræis autumat, quibus inquit, nulla est de ariete mentio, sed ita habent: *Vellent planties pecora, & valles operientur frumento, inibunt, ac conent*. Quanquam arietes dictio nequaquam, inquit, suo vacat mysterio; Nam in Scripturis arietes pro principibus, magistratibusque, & doctoribus sumi solent, qui populorum duces sunt, quemadmodum illi ouium induuntur enim, nempe exultatione, ac latitia Spiritus (modò veri arietes sint) hoc est, mirandum in modum exhilarantur, & si suos viderint subditos in opimis Dei pascuis ali, & saginari, triumphant. O iucundissimam amœnitatem, sed paucissimis notam, etiam his, qui cum arietes esse deberent in grege domini, veruices sunt pigri, & reimpli-

lius commodo utiles, præterquam macello, ac laniena. Cæterum Diuus Hieronymus explicans verba ista Ieremiæ: *Plulate* (sive iubilate) *Pastores*, & clamate, & aspergite vos cinere optimates gregis (sive plangite arietes ouium) quia completi sunt dies vestri, ut interficiamini, & dissipationes vestra & cadetis quasi vasa pretiosa (sive quasi arietes electi) & peribit fuga à pastoribus, & Jaluatio ab optimatibus (sive arietibus) gregis. Vox clamoris pastorum, & ululatus optimatum gregis (sive iubilum arietum) quia vallauit dominus pascua eorum, ait per arietes significari principes indoctos; inter pastores, inquit, & arietes ista diuersitas est, quod pastores in ecclesia putentur, qui præsent gregi cum sapientia, & eruditione, atque doctrina: arietes verò, qui principes quidem videntur in populo, sed nihil habent in se doctrinæ, atque sapientiæ, & per nimiam simplicitatem propemodum stultitiæ vicini sunt. Arietibus tamen etiam aliquando apostoli significantur, ut ait Diuus Augustinus, his verbis: Omnibus necessaria est oratio dominica, quam etiam ipsis arietibus gregis, id est, apostolis suis dominus dedit, ut unusquisque Deo dicat: dimitte nobis debita nostra, & cæ. Et rursum in explicatione præcatorum psalmistæ verborum: *Induti sunt arietes ouium*, scilicet exultatione, quia enim exultatione colles, inquit, accingentur, hac induuntur arietes ouium. Ipsi arietes, qui colles, colles enim eminentiore gratia: arietes, quia duces gregum: arietes ergo apostoli induti sunt exultatione, gaudent de fructibus suis non sine causa laborauerunt, non sine causa prædicauerunt, induti sunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumento. Et mox rursus ubi idem Psalmistæ ait: *Holocausa medullata offeram tibi cum incenso*, & arietibus, arietes esse, ait, duces ecclesiæ, totum corpus Christi loquitur, inquit, hoc est quod offert Deo incensum. Quod oratio cum incenso, & arietibus? Maximi enim arietes erant pro gregibus. Similiter ubi David dicit: *Afferre domino filios arietum*, afferre, inquit domino vosmetipsos, quos per euangelium duces gregum apostoli genuerunt. Et in hoc eodem loco Incognitus ille, qui eruditus: quàm latinus in psalmos scripsit, notandum esse moner apostolos, & primitiuos illos ecclesiæ fundatores, qui nimirum nos per euangelium genuerunt, arietes nuncupari, quia veluti arietes duces erant gregum, ac custodes diligentia custodia, & veluti arietes duobus cornibus, id est, vtriusque testamenti autoritatibus præualuerunt in defensione sui gregis contra hæreticos, & infideles. Ad istos arietes scilicet apostolos veniunt omnes, qui de infidelitate conuertuntur ad fidem, in cuius rei figura dicitur in Exodo, quod filij Israel exeuntes de Aegypto venerunt in Helim, ubi erant duodecim fontes, & septuaginta palmæ. Elim enim interpretatur arietes: hi sunt apostoli fidelium gregum duces: ibi sunt duodecim fontes, quia duodecim sunt principalis Apostoli præelecti à Domino, à quibus emanat aqua viva salutaris sapientiæ. Hiscum habent septuaginta palmæ, id est septuaginta duos discipulos cum eis ad prædicandum à Christo missos, qui palmam victoriæ Christi toti mundo nunciauerunt. Dicit ergo: afferre domino filios arietum, id est, vosmetipsos, qui estis filij apostolorum: Si autem quæras quomodo te ipsum debeo offerre Deo, audi Paulum dicentem: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuientem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*, hæcque est victima ad quam immolandum hortatur nos Psalmistæ: *Afferre Domino filij Dei*. Et quid? subdit, *afferre domino filios arietum*, id est, vos ipsos filios apostolorum, quod est vos ipsos immaculatos seruate. Similiter hoc hemistichium exponit Gilbertus Genebrardus Theologus Parisiensis, diuinarum, Hebraicarumque literarum professor regius, nam *afferre filios arietum*, exponit agnos ad sacrificia, victimas ex agnis, additque duplicem vocis Elim significationem repræsentasse duplici interpretatione, ne quis putet, inquit, hoc hemistichium esse obelo transfigendum. Elim, Dij, & arietes: filij autem deorum (sic enim hebraicè) pij, quos Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus adoptionis gratia dignati sunt, Chaldaus angelicos choros exponit, tribuite domino laudes chori angelorum, qui filij Dei dicuntur apud Iob, per adoptionem videlicet, & creationem. Nam solus Christus filius Dei est per generationem, & propagationem naturalem. Alij proceres, principes. Sic ille. Et Augustinus Sreuchus Episcopus Kisanus Sedis Apostolica Bibliothecarius, ait, longè locum istum dissentire ab origine, nam quod dicitur: *Afferre domino filios arietum*, ut græcè est *ἵνα προσφέρω*, ictum, inquit, redundat, statimque præcipitur, afferre domino gloriam, & honorem, ad hunc modum; afferre domino filij deorum benè Elim, afferre domino gloriam, & honorem. Scire tamen operæ pretium est, vocem, Elim, ambiguum esse, & posse legi cum iod post aleph, quod designabit arietes, aut sine iod, denotabitque Deos, neque desunt pro alterutro significatu exempla, & hebraica subnotatio, quæ dicitur Massoreth, ostendit vtramque lectionem, vtramque igitur græci interpretes

Arietes prin-
ceps indo-
ctus.In Epist. ad
Hilar.Arietes apo-
stolos signi-
ficant.Duces ec-
clesiæ.
Psalm. 28.

Exod. 15.

Roman. 12

Vocis Elim
explicatio.

Iob. 2. 38.

*Filij Dei
qui.*

*Apocal. 17.
Darius ari-
es cur di-
ctus.*

*Lib. 4.
Aries cur
primates
ecclesie po-
tius quam
agnus si-
gnat.*

posuerunt, *ἵπὸς θ' αὐτῶν κ' ἀπὸν*. Sed quoniam alterum per accusatiuum, alterum per causam nominandi efferunt, non efficitur sensus verus, ut inuitentur filij Dei ad offerendos filios arietum. Alterum secludere necesse est. Verior igitur lectio, pluribusque probatio est, ut Elim nunc sint Dij, idque omnes ad vnum Hebraei cum Chaldaeo comprobant, nam Chaldaeus pro filiis Dei substituit Kitte malakaia, acies angelorum, ordines angelicos. Auen Esdra filios Dei, stellas interpretatur, ut illud apud Iob; *Cum mel audarent stellas matutinas, & iubilarent omnes filij Dei*. Filios Deorum Rabbi Salamon, filios principum in terra, ut in Genesi, videntes filij filias hominum. Siquidem Elim nos Deus tantum, sed fortes robustosque etiam significat. Inuitat igitur angelos, inuitat principes, virosque conspicuos, imperatores, reges, dictatores, generatim omnes, quibus parent populi, ut offerant Deo gloriam, decus, & honorem. Graeci quoque filios Dei, quibus diuina praedicatio permessa est, interpretantur, nimirum apostolos, velut etiam Nicolaus, sacerdotes, sacrificios. Sed si arietes excluderis, mentemque altissime tuleris, inuitantur angeli in omnibus rebus creatis, primum gradum obtinentes, in admirationem, praedicationemque diuinam potentia. Folengius vero cum dixisset per filios Dei, non recte angelos, sed principes fortes intelligi debere, subdit, quod si tamē dictio arietes interfecta est, ut D. Hieronymus approbasse visus est, filij arietes potius, quam filios arietum, legendum arbitror. Ex qua quidem inuitatione filij prouocantur principum, qui arietes à prophetis non semel nuncupari solent, ut in primis illud Ieremiae, ommissis ceteris, in mediū proferam, quo quaeritur principes Iuda factos, ut arietes, non inuenientes pascua, qui abierunt absque fortitudine ante faciem subsequenteris: ait igitur vates: *o vos reges, o principes, o vos, qui in rebus publicis, aut in Ecclesia Dei dignitate, aut potentia sublimes estis, Deo, non vobis vestram potentiam, vestram dignitatē, vestros honores adscribite*. At verò Pintus praecitato loco, principes quidem etiam intelligi per filios arietum more Hebraei linguae, asserit, sed sensum esse: Vos o filij Dei, o apostoli asserite ad dominum principes, ac magnates gentium, conuertite illos ad fidem concionibus vestris. Huncque videri germanum esse loci huius sensum, conuertite illos ad fidem concionibus vestris. Huncque videri germanum esse loci huius sensum, conuertite illos ad fidem concionibus vestris. *Vox domini super aquas: Deus maiestatis intonuit, dominus super aquas multas*. Vox domini est (inquit) euangelij annuntiatio, aquae multae sunt gentes, & populi, & linguae, ut ait Ioannes in apocalypsi: Appellari ergo Dariū arietem, quod principes esset, & non nisi laceratus cum Alexandro pugnaret, & quod ab eo fuerit victus, ostendens in principio fortitudinē, & in fine imbecillitatem. Augustino, huicque quam attulimus nouissime interpretationi, fauēt D. Basiliius in homilia huic psalmo destinata, nam cum dixisset Deum omnipotentem eximia quadam dona qua siturum, & hac gratia eximios eligere, qui offerant, ne enim cogitationes nostras deiciat in humum, neve nos arietes faciat, nimirum quadrupes rationis expertes, ac balatilia animalia inquirere, quasi speremus istorum animalium victimatione Deum placatum iri dicere: *offerite domino filij Dei*, neque enim opus iam filio, ut filium offeramus, sed si magnum quid est filius & magnum quid, & dignum filij charitate, & paternae dignitate, illud quod afferitor, addecere esse. Subiungit, filios itaque dicit, arietem asserit, ut ipsi, qui à vobis offeruntur, ubi filij sunt arietum, in filios Dei mutantur, aries enim animal imperium retinens, ac princeps, viam praestit ovis ad edulem, ac pascuam pabulationem, ad aquarum peramanam refocillationem, ad stabulum insuper, & caulas. Tales enim quidam ouilis Christi pia fides sunt, praestantes gregi dominico se conferenti ad carpenda spiritali doctrinae florulenta, & odoratissima pabula, qui sibi creditas oves rigent suppeditante illis aquam viam spiritu sancto, & eas adolefcere faciant, atque ad proferendos ex se fructus enutrient, qui viam praemonstrent ad requiem perennem contendentibus, easdemque ab insidiantium imposturis praemuniant, ac tueantur. Horum igitur filios à Dei filiis adduci vult domino sermo hic. Quod si arietes hi sunt, qui reliquo gregi praemuniant rectitudinis viam, utique horum filij erunt, qui propensiore bonorum operum studio, & exercitatione fuerint per praesulum doctrinam formati, & instructi ad vitam secundum virtutem instituendam, quo sensu Theodoretus hac eadem psalmistae verba accipit: Vos, inquit, quibus diuina praedicatio commissa est, & qui filij Dei vocati estis, cum omni alacritate diuinam praedicationem ad omnes mundi partes transferte, atque eos, qui sine ratione nutriti sunt, rationis compotes reddite, & hos primos Deo offerite, deinde per hos cultum, & hymnos adhibete, in diuinis adibus beneficii auctorem decantantes. Cur verò aries potius quam agnus ecclesiae primates significet, Bernardinus Comesius in commentarijs suis de sale, rationem quodammodo asserens, scribit in haec verba; Per arietem de grege immaculati, qui quo magis ab ortu suo distat, & trimus est, eo fit & ad escam salubrior, & grauidandas oves valentior, & ad victimam sale conspergendam aptior. Quis verius, quam splendidissimus doctorum ecclesiae, atque sanctorum Christi confessorum ceteris denotatur? utpote qui de grege medio-

mediocri scilicet viatorum, siue peregrinorum gradu assumpti, quo longius à prima aetate discesserunt, atque ad mediam usque, seu prouectam peruenerunt, eo magis virtutibus proficiscetes, sese Christo teneriores, atque ad oppetendam pro eo mortē paratiores effecerunt. Quin etiam & ut bicornes, valdeque fortes, & tanquam praeuolantes quādam mundi faces, sapientissimique terrae sales utroque cornu aduersa mundi petierunt. Altero scilicet, coruscanti exemplo vitae, quo cunctos ad imitandam Christi vitam inuitarunt: Altero verò probatissima doctrina sua, qua per multos à tenebrosos mundi erroribus ad rectissimum diuinę legis iter insequendum reuocarunt: Atque in hunc modum commissas sibi oues celesti gratia facile conuersas, atque etiam diuinis, aeternisque donis facundatas reliquerunt. Quamobrem eodem ipso ignito probationis sale assiduis utique laboribus, continuisque vigilijs, & maceratione carnis Christum imitantes, ab omni corruptionis labe sese eripuerunt, ut tanquam immaculati de grege assumpti proxima Deo esca fierent. At verò nos supra suo loco arietes, veruēcēlū in Arabia ex Ludouico Barthelemy, tradidimus, reperiri cauda admodū procera, sed cornibus caturariensem, videturque ipsius iudicio significare, praelatos eos cornibus carere, ne quempiam filijs, nepotibus locupletissima parata hereditate praeferant; cornua enim, inquit, & arietis, percant; de cauda autem, ac successore sibi in hereditate minimum studium gerant, verē pastorum est officium: Hæc ille. Vocantur etiam doctores ecclesię oues scetę, sic enim D. Hieronymus interpretatur hanc Esaię sententiam: Sicut pastor pascet populum suum, & in brachio eleuabit oves suas, & in sinu suo portabit, & pręgnantes consolabitur. Cum enim dixisset non dici se arietes, hic tauros, & arietes, & hircos, & grandes oues, quibus per Ezechielem comminatur, quod lacte vescantur, & cooperiantur lanis, & infimum conterant gregem, sed agnos adhuc tenellos, & rudis in Christo infantia, qui nuper in baptismo sunt renati, de quibus ipse dominus loquebatur ad Petrum, Pascite agnos meos. Vnde & in eodem Ezechiele scriptum est: suscitabo super eos pastorem unum, & pascet eos, seruum meum Dauid, & erit pastor eorum, &c. dixissetque in hoc considerandum esse, quod post multa tempora Dauid gulosis pastoribus reprobat, dominum nostrum, qui est de stirpe Dauid, suscitaturum se esse, qui congreget agnos, & foueat in sinu suo, & fatus ouium, siue factas oues ipse portet in humero suo, sicut in euangelio legimus, quod ouem erraticam, & à grege solito remanentem suis ad caulas humeris reportarit; subiungit: possumus oues factas apostolos, & apostolicos viros omnesque ecclesię doctores dicere, qui salutem parturiunt plurimorum, & dicunt cum apostolo: Filii mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Est verò etiam, ubi ouis significet fructum ipsorum doctorum, nimirum ubi dicitur: Omne quod aperit vultum asinę, mutabis oue, in hoc enim sensu accipitur à D. Ambrosio, nam cum dixisset asinę partum, hoc est, immundum (inter immunda enim asina numeratur) iubet mutari oue, quę est munda, & apta sacrificio: Ceterum si quis, inquit, solum spiritalis intelligentię altius persequatur, considerabit, quod asina laboriosū sit animal, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborem, ut finis operis fructus sit. Vel certe hoc modo omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commēdabis affectu: Si autem non mutabis, inquit, redimes. Iubetur ergo secundum literam, ut animal aliud mundum pro immundo offeratur, aut prelium, ne inter decimas fructuum, vel minus aliquid, vel immundum videatur offerri. Intellectus autem profundior liberandam animam tuam docet, ut desistat ab ijs, quę fructum non habent. Qui enim redimit se, liberat, & quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera, quę verum fructum bonosque processus habere non possunt, qualia sunt ista mundana, quorū vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse mundus & veri vacuus effectus est, & quamuis summo quęsitus fuerit labore, animam nihil iuuat, ea enim quę seruitutem animę inferunt, inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus. Huc usque Ambrosius. Quemadmodum itaque ouis propter simplicem naturam in bonam ubique partē accipitur, ita contrā propter laneum indumentum in malam partem accipi potest, siquidem adulteros, ut Aelianus tradit, in Gortyna Cretę vrbe deprehensos lana coronabant, mollitię probro, atque ita ad magistratus per ciuitatem, perducere moris erat. Saturnus verò nō propterea laneo vinculo alligabatur, ut apud Macrobiū legitur, sed propter motus tarditatem, quomodo laneos pedes vulgo Dijs attribuit omnibus, ut asserit Cælius Calpagninus, quod scilicet pedetentim, & absque strepitu ad viciscendas malorum iniurias procedant, quo nimirum exemplo pictor quidam Deo laneos calceos induxit.

Arietes cauda procera
excornes
quid lignet
Colloq. 7.

Doctores ecclesię
oues scetę
Esa. 40.
Ezech. 34.

Galat. 4.
Ovis pro fructu
doctōrū
Lib. 2. de
Abel & Ca
in, cap. 2.

Adulteri laneo
coronati
Saturnus
laneo vinculo
alligatus.
Deorum pedes
lanet.

VSUS IN SACRIFICIIS GENTIVM.

*Victima
frequentio-
res.*

*Animalia
quæ immo-
lata.*

*Hostia bi-
dentes qua.*

*Oves ambi-
gua.*

*Aries.
Arvignus.*

*Milospha-
ga.*

*Solitauri-
lia.*

*Hecatombe
Trittya.*

*Trittya.
Lib. 10.*

*Criobolium
Taurobolium*

VICTIMÆ, inquit Gyraldus, antiquis frequentes fuisse, ovīs, sus, bos, capra, gal-
lina, & anser, quas cum immolabant, nisi puræ integræque essent (tales immacula-
tas in sacris literis vocari, diximus) & lectæ ad rem diuinam minus proficere puta-
bant, dicebantur autem lectæ auctore Servio, cum nec caudam aculeatam, nec linguam ni-
gram, nec aurem fissam haberent. Fuit quidem priscis opinio, ut ex hædis potius, & agnis ho-
stia fierent, quàm ex cæteris, quia hæ mites, & ciores essent. Ideo etiam ouilli pecoris ho-
stiam maximam non ab amplitudine (verba sunt Festi) corporis, sed quia animi esse placidioris
viderent, pontifices dixerunt. Sunt qui scribant (ut Suidas in voce θύον) sex tantum ista enu-
merata animalium genera in sacrificijs veteres adhibuisse, quorum sententiam nec approba-
mus, nec refellimus: Nam apud authores plura inuenimus, sed varijs in locis, & ritibus. Hæc
ille. Quemadmodum verò oves lectæ dicebantur, quæ ad sacrificandum erant exceptæ, ita ta-
les porci dicebantur eximij, quemadmodum & boues, quos tamen etiam, & frequentius, egre-
gios dicebant; præcidanea autem agna dicebatur, quæ ante alias cædebatur, porca verò præ-
cidanea, quam immolare antè erant soliti, quàm novam frugem inciderent; lectarum istius-
modi ovium mentio est apud Virgilium.

Mactant lectas de more bidentes.

id est, oves, quamvis bidentes hostia quæ fuerint, variè disputetur, nos ex Festo diximus, quòd
ambidens, siue bidens ovīs appellatur, quæ superioribus, & inferioribus est dentibus, & hoc
probari à Iosepho Scaligero, in Varrone, ubi ait; bidentes hostia erant, quæ cornigeræ, & duos
dentes haberent eminus, quo sensu Hesychius περιειδὲς τῶν προβάτων τὰ ἐπὶ τὰ ἑξ ὀδόντων
ἵσταται: aliter ut puto, si carerent illis, ἀνελκῆς. erant, & ad sacrificia ineptæ: Nam si bidens dicta
est, quasi biens, cur bidentis, non bidentis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperiet erymum,
quod & ambidentes apud veteres vocarentur: Sed id requirebatur in hostia, ut duos dentes
haberet cæteris longiores, quemadmodum & in tauro, ut diuersa cornua haberet, & pa-
tentia. Quæ verò sint oves ambigua his verbis tradit idem Gyraldus. Ambigua oves in sacris
quæ dicerentur, Bebius Macer, qui fastos dierum scripsit, ostendit; Ait enim, Iunoni eas, quæ
geminas parerent, oves sacrificari cum duobus agnis altrinsecus alligatis: & has ambiguas vo-
catas quasi ex utraque parte agnos habentes: quam sententiam est secutus Plac. Fulgentius ad
Chalcidius. Varro tamen ambigenam bovem dictam ait, quam circum alia hostia constitue-
rentur. Tantū Gyraldus. Suntque eidem Varroni ambengæ, vel ambingæ, vel ambiengæ oves,
quas circum similiter alia hostia constitutebantur. Aries item olim ares, & arvignus dicebatur,
ut idem Varro ait, cuius sunt verba: *Aries, quæ tam dicebant ares*: (Gelsnerus legendum fortè esse
putat, quia adducebatur aris, & Isidorus, arietem dictum scribit ab aris, quòd hoc pecus à gen-
tilibus primum mactatum, & in aris immolatum sit: vide etiam suprà ex Scaligero) veteres no-
strari aruiga, hinc arvignus. Hæc sunt quorum in sacrificijs exta in verū coquuntur, quas & Ac-
cius scribit, & in pontificijs libris videmus in hostijs, eam dicant arvignem, quæ cornua habeat.
Quo loco Scaliger interpungendum esse monet verbum, videmus: quod cum in editione Ro-
mana, inquit, factum non sit, tantum sibi permiserunt, ut alterum verbum deleverint, quod
viderent hæc duo commata aliter aptè hæere non posse: Cæterum ita sensus perfectus est, ut
nihil præterea ad sententiam desiderari videatur; putarim tamen ita melius legi posse, & in
pontificalibus libris bidentes; nam hic quoque error nocuerat, de quo sæpè admonuimus, cum
scriptum esset *vientes*: certè bidentes hostia erant, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes
eminus haberent. Istiusmodi sacrificia, quæ à iugulandis ovibus *μειλοσφαγία*, & *μειλοσφα-
γία* poetis est immolare pecora: Solitaurilia verò hostiarum trium diuersi generis immolatio-
nem significant, tauri, arietis, verris, quòd omnes ea, ut ait Festus, solidi, integrique sint corpo-
ris, ut in boue dictum est. At perfectum sacrificium siue, tauro, hirco, & ariete constabat, hoc
ἐκατόμῃον, & *επιτρία* vocabant, alij *τριπύας* sacrificium interpretantur, ex ove capra, boue, vel
ex hirco, ariete, & tauro. Vide etiam hæc de re in boue. Cæterum hecatombe, ut inquit Iulius
Capitolinus, tale erat sacrificium. Centū aræ uno in loco cespitiæ exstruuntur, & ad eas cen-
tum sues, centum oves mactantur, & apud Heliodorum legimus, *περίνα βοῶν, ἐκὼν, οὐν,*
quæ greges, & aliorum omne genus animalium in locum quendam saliosum, vel nemorosum è regione
*præmisit, partim, ut de unoquoque genere hecatombe ad sacrificium fieret, partim, ut inde epula po-
pulo exhiberentur.* Criobolium, & taurobolium sæpè in antiquitatis monumentis legimus. Tur-
nebus

nebus hisce nominibus significari existimat taurorum, & arietum sacrificia, quod cum immolantur deiciantur claua, vel securi. Philostratus author est, imperitos barbaros laudare, mactare hædus, aut agnos, quoniam istiusmodi animalia amentia sunt, nec mulem ab infensatis distantia: gallos autem gallinactos, sues, ac tauros suis arcanis non admittere, quoniam animo abundant. Cur verò oves mactari caperint, docet Quidius.

Pauit ovis pratam, verbenasque imbroba carpsit,

Quas pia Djs ruris ferre solebat auis.

Verbena enim maiores rem diuinam faciebant, quæ tum inde hierobotane dicta fuit, tum quod legati, vel feciales facturi fœdera, vel indicturi bellum, vel euntes clarigaram, idest res clarè repetitum, ea coronarentur, vnde & sagmen à fanciendo dicta fuit. Ex Luciano in volumine de sacrificijs discimus, Ouem integram, hoc est cum lanata pelle sacrificari solitam: Atqui sacrificus, inquit ille, sanguine fœdatus, non aliter quàm Cyclops ille pecudem incidit, intestina educit, cor enellit, cruorem aræ cirtum fundit, & quid tandem non obiens, peragensque, quod ad pietatem, sacrorumque ritum pertineat? post omnia demùm incenso igni capram ipsam pariter cum pelle deportatam imponit: ipsam item cum lanis ovem &c. Quemadmodum autem peculiariter ex boue comburebantur ipsa crura, similiter factum in hoc pecude, sicuti videre licet ex hisce Homerilocus:

Νύμφαι κρηναῖαι, κῆρυγ Διός, εἴ ποτ' Ὀδυσσεύς

Τυμὲ' ἐπὶ κρηρὶ ἔκειτο καὶ λήϊας σιωπῇ θυμῶν

Ἀριῶν δ' ἐρίπον, τόδ' ἐμοι κρηναῖα τ' ἐλάδωρ, idest,

Nympha fontium filia Iouis, si unquam Ulysses

Vobis crura combussit cooperiens pingui nidore

Agnorum, & hædorum: hoc mihi perficite desiderium,

Θεὸς δ' ἐδιδούτος ἰδὼκεν

Ερμείας. Τὸ γὰρ κρηναῖα μιν αὖ μιν πάλιν

Ἀριῶν, ἡ δ' ἐρίπων, idest,

Deus autem ei ipse dedit

Mercurius, hanc enim crura comburebas

Agnorum, & hædorum.

Romæ hoc pecus ad sacrificia alebatur in Aequimelio, hoc est, aræa Melij, vt colligitur ex hoc Ciceronis: *In Aequimelum misimus, qui offerat agnum, quem immolemus.* Quando autem oves ipsæ lustrabantur, pastor, vt scribit Alexander ab Alexandro, summo diluculo aqua illas inspergebat, & sulphure, herbaque sabina, & lauro igne succensis circa ouilia fumigabat, cumq; sacro carmine, milio, & libo, cum lacte, & sapa, Pali sacra faciebat: quo suffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putabant. Scripsit id Alexander, vt apparet, ex Gyrardo, vterque autem ex Ouidio, cuius hi sunt versus, quibus non solum lustrationis ritus scribitur, verum etiam ipsius origo traditur:

Pastor oves futuras ad prima crepuscula lustrat,

Vnde prius spargat, virgaque verrat bimum

Frondebis, & fixis decorentur ouiliat amissis,

Et tegat ornatas longa corona fores.

Carulei frant puro de sulphure sumi

Tectaque fumanti sulphure balet ovis.

Vre maris rores, tadamque, herbasque sabinas,

Et crepet in medijs laurus adulta focis.

Libaque de milio milij fiscella sequatur,

Rustica praeipue est hoc Dea lata cibos,

Adde dapes multæramque suas, dapibusque refectus

Syluicolam tepido lacte precare Palen.

Consule dic pariter pecori, pecorisque magistris,

Effugiat stabulis noxa repulsa meis.

Sine sacra paui, sed iue sub arbore sacra,

Pabulaque in bulis inscia carpsit ovis.

Seu nemus intrauit vetitum, nostrisque fugate

Sunt oculis Nympha, semicaperque Deus.

Si mea falce lucum ramo spolianis opacum,

Vnde data est agna fiscina, frondis oui.

Li. 27. ad-

uers. c. 21.

Li. 8. c. 3.

de vita A-

pollonij.

Li. 1. Fall

Onis cur

immolata.

Odys. 17.

Odys. 19.

2. de diui-

nat.

Li. 5. c. 27.

Lustratio

ouium.

4. Pastor.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Li. 1.

Da veniam culpa, necdum degrandinat, oblit
 Agresti Fauno supposuisse pecus.
 Pelle procul morbos, valeant hominesque gregesque,
 Et valeant vigiles, pronida turba canes.
 Neve minus multas redigam quam mane fuerant
 Neve gemam referens veller a rapta lupo.
 Absit iniqua fames, herba frondesque super sint
 Quaque lauent artus, quaque bibantur aqua.
 Vbera plena premam, referat mihi caseus ara,
 Denique viam liquido vimina rara sero.
 Sitque salax aries, conceptaque semina coniunx
 Reddat, & in stabulis multa sit agna meis.
 Lanaque proueniat nullas laesura puellas
 Mollis, & ad teneras quaslibet apta manus.
 Qua precor eueniant, & vos faciatis ad annum
 Pastorum domina grandia liba Pali.

His Deaplacanda est &c.

Expositus mos est, moris mihi restat origo:
 Turba facit dubium, captaque nostra tenet.
 Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis
 Excequit, idcirco cum duce purgat ones.
 An quia (cunctarum contraria semina rerum)
 Sunt duo discordes ignis, & vnda dei?
 Iunxerunt elementa patres, aptumque putarunt
 Ignibus, & sparsa tangere corpus aqua.
 An, quod in his vita causa est, hac perdidit exul,
 His noua sit coniunx, hac duo magna putant.

Qui itidem Fauno rem diuinam faciebant, veris initio lustrabant ouilia, quo spectat hoc Calphurnij:

Tu cespote viuo

Pont fœtum, Geniumque loci, Faunumque, Laremque
 Salsæ farre voca, tepidos tunc hœstia cultros
 Imbuat, atque etiam dum viuist ouilia lustra.

Verba Gyraldi sunt: Pastores ouilia, oues & pecudes purgabant fumo ex sulphure, rosmarinoque, ac herbam sabina, & laurum cremabant: Et alibi rursus: Si oues, inquit, lustrarentur, alia à supradictis ratio fuit. Nā pastor summo diluculo aqua oues inspergebat, & sulphure herbaque sabina, & lauro igne succēsis, circumcirca ouilia suffibat, cumque sacro carmine, milio, & libo, cum lacte, & sapa Pali Deæ sacra faciebat. Hoc suffimento pecora piari, & morbos depelli, & tabem putabant. Idem ait etiam apud Romanos agna coronata messem, agnum fundum, terram, gregem, vel pecus ter circumlustrari solere prosequente agrestium turba cum fistula, solemnique saltu, & clamoribus, Deum, Deamque cui sacra fiebant, inuocante, ut morbos, calamitates, & omnem intemperiem prohiberent, fructum agrorum, pastores, pecoraque seruarent. Inter cætera autem etiā agna lustrabant tubas, quod rubilustrum dicebatur, ut annotauit Turnebus in cōm. in Varronē. Qui fortè ignotus ille Deus est, cuius occasione D. Paulus Christi prædicare cepit. Pausanias certè in Atticis ararum incertis Dijs extructarum meminit. Quomodo autem Epimenides Arheniensium urbem peste laborantem, lustrauerit, liberaueritque, legimus apud Diogenem Laertium in eius vita, ubi scribit in hæc verba: Athenienses cum aliquando peste laborarent, responso à Pythia accepto urbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium naui miserunt, qui Epimenidem ex Creta aduocaret. Profectus autem ille Olympia de 27. lustrauit urbem, pestemque compescuit, hoc modo: Sumpsit oues nigro, & candido vellere, duxitque in Arium pagum, atque inde duo vellent, abire permisit, his, qui illas sequebantur, mandans, vbicumque illæ occubuissent, singulas macerant peculiari cuiuspiam Deo, atque in hunc modum quieuit lues: Ex eo iam hodieque per Atheniensium pagos aras sine nomine inueniri certum est, in eius quæ tunc facta est expiationis memoriam: Sacrificabant itidem agnos ad expianda somnia meticulosa; Sic Ennius apud Ciceronem inquit:

Rex ipse Priamus somnio mentis metu
 Perclusus, curis sumptis suspirantibus
 Exsacrificabat hostijs balantibus.

*Tabula
 Arium.*

*Epimeni-
 des Athe-
 nas lustras
 pestem de-
 pellit.*

*Somnia
 meticulosa
 1. de diui-
 nat.*

Meminit, & Martialis de Nasidiano, quem ait à se olim caprasse munera blanditijs, & cum eas poeta aspernaretur, excogitasse nomen aucupij genus fingendo se vidisse somnia plena terroris, & ad ea placanda postulasse modò thus, modò agnum, modò porcum; Salsè itaque respondet poeta:

Lib. 7. epig.
53.

*Semper mane mihi de me mera somnia narras,
Quæ moueant animum, sollicitentque meum.
Iam prior ad fecem, sed & hac vindemia ventr,
Exorat nolles dum mihi sagatnas.
Coramplis salsisque melas, & tharis acervos:
Decreuere greges, dum cadit agna frequens.
Non porcus, non corvis aues, non oua super sunt,
Aut vigila, aut dormi, Nasidiane, tibi.*

Immolabatur præterea ouis in ouatione eo scilicet triumpho genere, quod ab huiusmodi sacrificandi genere nomen inuenit, ut te statuer Robertus Valturius his verbis; Illud quoque nec præmittendum, triumpho genus non ab ouatione, hoc est, clamore Bacchio, sicuti multi putauere, ouationem appellari, tametsi ouantes illam, canentesque transmittant, ut Plutarchus inquit, at cum milites in magno triumpho, & plena victoria bouem, in hoc ouem immolare consueuerunt, unde huic triumpho generi nomen extat, ut qui de pugna venientes cum multitudine obuiam ad numina minora ibant, & ibi fugatis hostibus oues Dijs immolabant, ouantes dicebantur, sic & ouatio propriè minor triumphus, & qui ouatione meretur, & vno equo utitur, & à plebeis, vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus sacrificat unde & ut dictum est, ouatio: qui autem triumphat, equis albis utitur quatuor, & senatu præeunte in Capitolium de tauris in eo sacrificat: In quo nec hoc silentio obuiolendum, quod admittiores triumphos, & ouationes attinet, super quo disensisse veteres authores inuenio. Partim enim scripserunt, qui ouaret introire solitum equo deuectum, & Sabinus Massarius, pedibus ingredi ouantes, dicit, non sequentibus eos militibus, sed vniuerso Senatu. In diebus item natalitijs mactari solere discimus ex hoc Horatij de Mecanatis natali loquentis.

Li. 12. c. 2.

Ouatio unde dicta & quomodo fieret.

In diebus natalitijs mactari agnum.

*Ridet argento domus, ara cassis
Vincla verbenis, auct immolato
Spargit agno.*

Alicubi etiam idem poeta pro eiusdem Herois salute agnam fouet, utpote pauper, cum ipse Mecænas ædem fouisset, si superuiveret, & à morbo euaderet:

*reddere victimas
Academque votiuam memento
Nos humilem feriemus agnum.*

quia scilicet Dijs immortales non quantitatem, aut magnitudinem victimæ, sed offerentis promptitudinem, voluntatemque aspiciunt, quod tetigit Ouidius dum canit:

4. de Ponte.
Eleg. 8.

*Parna quidem fateor pro magnis munera reddere,
Cùm pro concessa verba salute damus.
Si qui quam potuit dat maxima, gratus abundè est,
Et finem pietas contigit illa suum.
Nec qua de parua pauper Dijs libat acerra
Ibura minus, grandi quam data lance, valent.
Agnæque tam lactens, quam gramine passa Phalisco
Vittima Tapeios inscit ista focos.*

Apparet etiam in persoluendis iustis, oues mactari solere, siquidem Achilles apud Homerum Patroclo parentaturus, multas ei ante erectam pyram iugulat, verba poeta sunt, quibus corpus cremandi modus exprimitur:

In iustis.
Iliad. 4.

*Πολλὰ δὲ Ἰσρία μῆλα καὶ εἰλίπ' ὀδας Ἰλίου πῦρ
Πρόθεν πυρὴ ἰδὶοὶ τῆ καὶ ἀμφοτέρω. ἐν δ' ὅρα πάντων
Ἀνθρώπων ἔλ' ἐκ λυγρὰ καὶ μὴ ἀδύμους Ἀχιλλεύς
Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς. idest,
Multas autem pingues oues, & errabundas camuras boues
Ante pyram excoriarunt, & disposuerunt: exque omnibus
Adipem accipiens, obtexit cadaver magnanimus Achilles
Ad pedes à capite, &c.*

Varinus, & Erymologus scribunt, pecora, quæ defunctis sacrificantur, ἱστομα dici, quod ceruicorum

Entoma.
que pecora.

*Pecus ni-
grā quibus
immolatur.*

eorum incidatur, quæ vero Dijs caelestibus mactantur, illorum ceruix sursum torquetur (αἰ-
χλῆτα; (vel ἱερομεα esse oves castratas, eiusmodi enim pecudes, oves scilicet, & alias mortuis
sacrificabant, utpote steriles sterilibus; Dijs verò non castratas, sed integras, & testibus præ-
ditas. Et Gyraldus peritos sacrorum ait obseruare, & cum his Grammaticos, quod sterili-
bus pecudibus, & iuuenis Diti sacra fieri sunt solita. Idem ait Plutoni de nigra pecude rem
diuinam fieri solere, constat autem id ex Tibuli hoc:

Integras nigras pecudes promittite Diti.

Iliad. K.

Nigrum autem pecus Plutoni immolabatur, ut asserit Seruius, ut aliæ quædam victimæ alijs
Dijs vel per similitudinem, vel per contrarietatem. Et Varinus ait in dictione σείρα, vacca
sterilis immolatur propriè inferis propter sterilitatem, sic & ouis non solum nigra, sed niger-
rima propter tenebras infernales, sed & apud Homerum, ubi Nestor exploratori adituro Tro-
ianorum castra promittit à singulis optimatibus Græcis singula dona danda, nempe ouem
nigram & grauidam, δὴν μέλαιναν θήλον ὀσπρήτορ; Scholia, nigram inquiunt, quia nocte
ibat, grauidam verò per symbolum boni ominis, ut fructuosum ei iter foret, nec non etiam
apud eundem poetam in his versibus:

Iliad. T.

Ὅφρ' ἐλθ' ἄρ' ἵππερ' ἀνυκί, ἡ ἱέρη δ' ἐμέλαιναν,

Ἰππὶ ἐπ' ἡελίῳ. Δὴ δ' ἡμεῖς ἑσσομεῖς ἄλλοι. idest,

Afferite autem agnos alterum album, alteram autem nigram,

Terraque & Soli: Ioui autem nos offeremus alium.

*Li. 1. c. 12,
Odys. K.*

Angelus Politianus in libro Miscellaneorum agens de origine, & ritibus ludorum secularium
citatur hosce Sibyllinos versus, quos scribit apud Zosimum vetustissimis quidem codicibus ci-
tra vlla fastigia inueniri, quales nimirum hic subiicimus:

Ἀλλοπαύται μνηστὺς ἐκπύχρονος ἀνδρὶ ὡσεὶ

Ζωὸς ἐκείνῳ ἕκατον διχὰ κυκλὸς ὀδίου

Μεμνησθῆναι γὰρ αἰσὶ καὶ εἰμαλα λίσσῃ αὐτῇ

Μεμνησθῆναι τὰ δὲ πάντα θεοῖσι μὲν ἀθανάτοισιν

Ρίξῃ ἐν φειδίῳ παρὰ θυμβρίδος ἀσπλιτοῦ ὕδαρ

Ὅππῃ σφαύροτατοι, τὸν πρὶν γαῖαν ἐπέλθῃ

Ἡελίῳ κρυψάτορ ἐν φάος ἐνθά σφίξῃ.

Ἰερὰ πάντοχοις μοῖραις ἀρτὰς τε καὶ αἰγὰς

Κταῖα, ἐπειταὶ δαίτῳ δαίτῳ ἀφ' ἀδάτῃ

Idest, ut Politianus reddidit:

At ubi tam humana longissima tempera vita

Orbis agens annos refert centumque decemque

Sis Romana memor (licet alia obliuia tenent)

Sis memor, ut quæ se nimum Taberna coarctat

Ripa, feras Dijs in campo solennia sacra,

Cum nox atra premis terras, tectusque latet Sol,

Agna, caprigenumque pecus genitalibus Parcīs,

Hostia fuma utraque cadant, ium numina placā

Lasa puerperijs (quoa fas fuit) Ilithyias.

Scholia itidem annotant Soli tanquam mari, & splendido Deo agnum convenisse immolari
album: terræ verò agnam fæminam, & nigram. Apud eundem etiam poetam Erebo ouis sa-
crificatur nigra, ut annotat Alexander ab Alexandro; locus Homeri videtur iste, quo totus
Iitandi mortuis ritus describitur;

ὡς σφ' ἐκεῖνον,

Βούδρον ἐρύξαι ὅσον τε πηγύατος ἐνθά, καὶ ἐνθά

Ἀμφ' αὐτῷ δὲ χεῖρ' ἔχουσαι πασι νεύουσιν,

Πρῶτα μελὶ κρήνη, μετ' ἵππετα δὲ ὑδρεὶ ὄνη,

Το τρίτον αὖθ' ἵδαντι, ἐπὶ δ' ἀλφειὰ λυλὰ σφαλύνει

Πολλὰ δὲ γυνᾶται τεύχον ἀμύμητ' ἁόριμα,

Ἐλθὼν ἐν Ἰθάκῃ, σφαῖραν βότ' ὑπὸς ἀρίστη,

Ρίξῃ ἐν μεγάροισιν, σφύγῃ ἐμπλοσέμεν ἐσθλῶν,

Τερπσῇ δ' ἀπαυθὺν οἶν' ἱερὸν σέμεν οἶον,

Παμμελᾶν ὅς μιν λούσιν μετὰ πρὸς πρὸς μετ' ἑσπέρῃσιν

Αὐτὰρ ἐπεὶ ἐσθλὸν ἵσχυον κλυτὰ τεύχεα τεκρῶν,

Εἰθ' οἶν' ἀρίστην ρίξῃ ἐσθλῶν τε μέλαιναν

Εἰς ἱερὸς ἑρέφας αὐτὸς δ' ἀπονοσφί τραπεζίδα
 Ἰμνους ποταμοῖο ῥοάων· ἴδ' αὖ δὲ πολλὰ
 Ψυχὰς ἱλίυσσεται κλύων κατὰ τὴν Διαιάτωρ
 Δι' οὗτ' ἴπ' οὐδ' ἑτάροισιν ἱποτρύται καὶ αἰῶναι
 Μῆλα τὰ δὲ κατὰ κῆρ' ἰσφαγμένα νηλεὶ χαλκῷ
 Δείρατας κατακλῆαι ἰθὺς εὐξασθαι δὲ δίοισιν
 Ἰφθίμωτ' Αἰδῆ καὶ ἰσάων Περσιφοόην· idest,

Ute inbeo

*Fossam fode cubitalem quoquo versum.
 Super illam libamen funde omnibus mortuis:
 Primum mulso, deinde autem suavis vino.
 Tertium rursus aqua, insuper autem farinam albam misce.
 Multa verò precare mortuorum imbecilla capita
 Vbi veneris in Ithacam sterilem, vaccam, qua optima sit
 Sacrificaturum domi tua, pyramque erecturum ex rebus optimis.
 Tiresia verò separatim arietem sacrificaturum soli
 Prorsus nigrum, qui inter ones excellit veltras:
 Caterum postquam precibus oraveris inclyta examina mortuorum
 Hic ouem marem sacrifica, famellamque nigram
 Ad Erebum versus, ipse autem seorsim auersus sis.
 Iens ad fluuij fluentia: ibi verò multa
 Anima accedent mortuorum defunctorum
 Tunc continuo socijs impera, & inbe
 Ones, quæ quidem iacent mactata seuo ferro
 Excoriatas comburere, vota verò facere Dijs
 Generoso Plutoni, & inclyta Proserpina.*

Quem ritum subinde sub persona eiusdem Vlyssis sequentis libri serè in exordio repetit, tran-
 sijtque ritus ille ad Romanos, sed in abusum veneficarum, hæ enim apud Horatium nigram
 mactant agnam Proserpinæ, & in scrobe Dijs inferis sacra faciunt ab animis mortuorum re-
 sponsa expectentes: sic enim de Canidia, & Sagana veneficiscant:

Scalpere terram

*Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam
 Caperunt: eror in fossam, confusus, ut inde
 Manes elicerent animas responsa daturas.*

Aeneas apud Virgilium prohibetur sedes inferas adire, prius quam Misenum antea submer- Li. 6. Aen.
 sum sepelisset, & Dijs inferis de nigris pecudibus sacra fecisset:

*Dum consulta petis, nostroque in limine pendes,
 Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro,
 Duc nigras pecudes, ea prima piaculâ sunt,
 Sic demum lucos Iygijs, regna inuita Diuis
 Aspicies &c.*

Et aliàs idem poeta ait de eodem Aenea:

*Ipse atri velleris agnam
 Aeneas matri Eumenidam, magnæque sorori
 Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam.*

Lucretius verò etiam de ijs agens hominibus, qui, ut ait Aristoteles, loquuntur quidem verba Lib. 3.
 honestissima, & speciosissima, volunt autem ea, quæ expedire videntur: exempli causa, hone- 1. Elen-
 stè mori potius, quàm iucundè viuere dicunt oportere, &c. sed contraria volunt: chor.

*Et quocumque tamen miseri venere, parentant
 Et nigras mactant pecudes, & manibus diuis
 Inferas mittunt, multoque iu rebus acerbis
 Acris aduertunt animos ad religionem.*

inuenio etiam ouem nigram immolari solitam ad sedandos Typhones ventos: Et in carmine Pecus albū
 deuotionis vrbium, & exercituum legimus, ouibus atris tribus. E contrario modò Soli, siue quibus sa- crificatum.
 Apollini, utpote Deo splendido agnos albos immolari solitos supra ex Homeri Scholijs dixi-
 mus: Equidem Pandarus apud Homerum Apollini agnotum vouet Hecatombenita persua-
 sus à Minerva, ut Menelao pugnaret:

Εὐχέτο δ' Ἀπὸλλωνι Λυκαρχεῖ κλυτοτόχῳ
 Ἀπὸν φρωτογόνοισι ρίξεν κλεῖν' ἱκατόμβην,
 Οἷα δ' ἰοχέσας ἱερὸς εἰς ἄστυ Ζελεῖν, idest,
 Supplicabat autem Apollini in Lycia nato, inclyto iaculatori
 Agnorum primogenitorum se sacrificaturum claram hecatombem
 Vbi domum reuersus esset sacra in urbem Zelia.

Iliad. Ψ.

Quantoperè autem Apollo agnorum primogenitorum sacrificijs delectatus sit, indicat autem poeta de certamine sagittariorum loquens Teucris scilicet, & Merionis. Ille enim, quia:

Ἄπ' ὧν φρωτογόνοισι ρίξεν κλεῖν' ἱκατόμβην:
 Οἷος μὲν ἄμαρτι (μὴ γὰρ ὀϊστόν γ' Ἀπὸλλων) idest,
 Neque venit regi

Agnorum primogenitorum sacrificaturum inclytum sacrificium
 Ab aue quidem aberrant (inuidit enim ei hic Apollo.)

Meriones veròs

Ἀντίκα δ' ἠπείλυσεν ἱκατόμβῃ Ἀπὸλλωνι
 Ἀπὸν φρωτογόνοισι ρίξεν κλεῖν' ἱκατόμβην
 Ὅτ' ἴδ' ὑπαίθεσσαν εἶδε τρηχροῖα πῖλαιαν,
 Τὴν ῥ' ὄγῃ διύυσσας ὑπὸ πτερυγος βάλει μίσσων, idest,
 Statim autem venit procul iaculanti Apollini
 Agnorum primogenitorum sacrificaturum hecatombem inclytam:
 Aliè autem sub nubibus vidit timidam columbam:
 Hanc hic due illuc se vertentem sub ala percussit mediam.

Apollinis
 Diradiota
 oraculum.

In Archiuorum arce sacratum, ut ferunt Apollinis fuit templum cognomine Diradiota: locus enim ubi exædificatum fuerat Diras appellabatur. Eius autem Dei responsa, & oraculorum modus, qui ad Pausania usque tempora peruenit, huiusmodi fuisse dicitur. Mulier vates erat, quæ per omnem ætatem viri expers, & nescia fuisset. Hęc noctu mensibus singulis agnum Deo immolabat, cuius sanguine degustato Deo plena statim fiebat, futuraq; hoc modo clarissimè præcinere dicebatur. Immolarunt, teste Gyraldo, eidem Deo aliqui etiam arietem. Theocritus certè in viatoribus apud Dores festum fuisse innuit, quod carnea nuncupabant à Carno vate, qui ea sacra primus instituit, & à quo Apollo Carneus dictus est, & in eo festo arietem Apollini fuisse immolatum: Sic enim Lacon apud illum;

Agni Cere-
 ri immola-
 ti.
 1. Georg.

Καὶ γὰρ ἐμ' Ἀπὸλλων φιλεῖ μὲν ἄγῳ, καὶ καλὸς ἄνθρωπος
 Κρίει ἰγὼ βόσκω: τὰ δ' ἐκάρτα καὶ δὴ ἱερὰ πῶς. idest,
 Etenim me Apollo valde amat; & pulchrum ipsi
 Arietem ego posco: nam carnea festa iam imminet.

Cereri post exactam hyemem in veris scilicet exordio agnos, tunc pinguiissimos propter pabuli præstantiam, atque copiam, immolabant in Ambaruali sacrificio, ut testatur Virgilius:

In primis venerare Deos, atque annua magna
 Sacra refer Cereri, latis operatus in herbis
 Extrema sub casum hyemis, iam vere sereno
 Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
 Tunc somni dulces, densaque in montibus umbra
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
 Cui tu lacte fauos, & miti aulæ Baccho.
 Terque nonas circum felix eat hostia fruges.
 Omnis quam chorus & socij comitentur ouantes
 Et Cererem clamore vocent in tellus, neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat aristas,
 Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu,
 Des motus incompósitos, & carmina dicat &c.

Li. 3. Eleg.
 1.
 Rubigini
 nis & canis
 immolati.

Huc pertinet illud etiam Tibulli:

Agua cadet vobis, quam circum rusticæ pubes
 Clames Io messēs, & bona vina date.

Sed & Rubigo Deo, vel Rubigini Dear, ad arcendam ex frugibus rubiginem veteres, mense etiam Aprili, extis, canis, & ovis immolabant, ut scribit Ovidius in fastis:

Sex ubi quærent lucis aprilis habebis,

*In medio cursu tempora veris erunt.
 Et frustra pependem quares Athamantidos Helles,
 Signaque dani imbres exoriturque canis.
 Hac mihi Momento Romam cum luce redierem,
 Obstitit in media candida turba via.
 Flamen in antiqua lucum Rubiginis ibas,
 Extat canis flammis, exta daturus ouis.
 Protinus accessi, ne ritus nescius essem,
 Edidit has flamen verba Quirine tuus.
 Aspera Rubigo parcas Cerealis herbis,
 Et tremat in summa lene cacumen humo.
 Tu lata sideribus celi nutrita secundis
 Crescere, dum fiant falcebus apta, linas.
 Vis tua non levis est, qua tu frumenta notasti,
 Mallus in amissis illa colonus habet.
 Nec venti tantum Cere nocuere, nec imbres,
 Nec sic marmoreo pallet adusta gelu.
 Quantum, si culmos Titan incalfacti vdos,
 Tunc locus est ira Diva timenda tua.
 Parce precor, scabrasque manus à messibus anfer
 Neve noce cultis, posse nocere sat est.*

Immolabantur canes ruffæ, autore Festo, non longè à porta quadam, quæ inde Catularia appellata fuit ad placandum Caniculæ sidus fugibus inimicum. In agro Saunio circa tumulum, quem Drien nominat, monstrabatur, teste Strabone, Basilica Calcantis in summo vertice, cui petentes oracula nigricantem immolabant arietem, & strata in pelle dormiebant. Athenienses verò, ut refert Plutarchus in theseo, pridie sacrorum Theseorum arietem Conidæ immolabant multo hanc ei memoriam, honoremque iustius tribuentes (eo enim præptore vsuserat Theseus) quam Silaioni, ac Parrhasio, quorum hic effigiem Thesei pinxit, ille finxit: Sicyonij autem oues prægnantes Dijs beneuolis, & fortunatis, quas ipsi Eumenidas, Athenienses *οἰμυρὰς* vocabant, quasi dicas castas, & incorruptas, facilitandæ rei domesticæ causâ immolare confuevit, sed & Dijs depellentibus furorem, & potissimum amatorum, sacrificabant agnam, sic enim Dauus apud Persium Chærestrato iuueni Chrysidis amore furienti persuadet, dum, inquit:

*Euge puer sapias, Dijs depellentibus, agnam
 Percute.*

Pausanias tradit in Phocicis Hyampoli maximè venerari Dianam, & ex omni pecudum numero, quas ei Deæ selegerint victimas, neque vilo morbo tentari, & cæteris pinguioribus inter pascendum reddi, autumare. Fortè ab huius Deæ sacrificij ceruaria ouis dicta est, quæ pro cerua immolabatur; hæc enim ei præ cæteris sacra est. Fluiijs arietes immolabant, ut testantur Scholia Homeri, apud quem hoc carmen legitur:

*Πενήντητα δ' ἑπορχαται ὡς ἀνὸς ἰμὸν ἰσχυρὸν
 Ἐκ πρυάε. id est,*

*Quinquaginta autem masculas illic oues sacrificaturum
 Ad fontes.*

Immolabatur & Fauno agna, vel hædus, vnde Horatius:

*Hunc & in umbrolis Fauno decet immolare lucis
 Scupescat agna, siue malis hædo.*

Et Numa rex apud Ouidium in Fastis, cum annus nullum redderet fructum, quem maculat Fauno, & alteram somno, à quo scilicet didicerat placandam esse tellurem. Arabes Heroibus, tauro, capro, & ariete litabant, ut scribit Alexander ab Alexandro. Phestrus cum in Sicyoniam venisset, & animaduertisset Herculi tanquã Heroi parentari, indignè verò ferens diuinis illi honores non haberi, instituit, ut inquit Pausanias in Corinthiacis, quod adhuc à Sicyonijs observatur, ut iugulati agni pernas adurerent, carniū verò parte vna non aliter, quàm victimarum soliti essent, vescerentur, altera Herculi tanquam Heroi parentarent. Idem Pausanias scribit Eliacorum primo, ad eam scrobem, ad quam Hercules Pelopi sacrum faciebat, atate sua annuos magistratus nigro ariete fecisse (erat autem ea scrobs intra Altum Pelopium dicta) hæc de ea quidem victima vati nullum portionem tributum, collum

*Porta catu-
 laria.
 Lib. 6.*

*Oues præ-
 gnantes qui-
 bus immo-
 lata.
 Satyra 5.*

*Ovis cerua-
 ria.
 Iliad. 4.*

*4. carm. ode
 4.
 Fauno ouis
 quãdo im-
 molata.
 Li. 3. Fall.
 Li. 3. c. 12.*

*Herculiobi
 aries niger
 sacrificatus*

tantum more maiorum, lignatori datum. Sic enim vnum appellari, de Iouis famulatu, cui negotium mandatum erat, ut certo pretio ligna ad sacrorum usum, vel publicis ciuitatibus, vel priuatim cuius homini suppeditaret, esse autem non ex alia arbore ea ligna, quam de alba populo. Sabellicus scribit Herculi Thebano ob res eximie gestas defuncto Menetium aetoris filium tauro, capro, & ariete primum annua in Opunte sacra instituisse, mox Athenienses inter Deos retulisse secutumque; ceterae Graeciae, aliarumque gentium consensum: Inuenio etiam Herculi tanquam diuitiarum, & prouentus Deo ouem ramis quatuor impositam pro boue, qui se sacris surripuerat, litatam fuisse, unde ipse Melos, & Melius sit appellatus, quod latine diceretur Ouilus. Caterum Iulius Pollux, circa Baotiam, inquit, *μηλα* sacrificant, *μηλα* dico, non pecora voce poetica, sed mala, & poma arborum, hanc ob causam. Festum huius Dei, & sacrificandi tempus instabat: hostia erat aries; hanc qui adducebant, inuiti morabantur propter Alopum fluium subito auersum. Interim pueri ludetes ritus sacrificij peregerant. Malo enim egregio festucas quatuor pro pedibus infixerunt, & binas supernè cornuum loco, ita se *μηλον*, id est, ouem poeticè, immolare discitantes. Hoc sacrificio oblectatum aiunt Hercule, eundemque sacrificandi ritum etiam nunc durare: Hercules ipse apud Thebanos, siue Baotos *μηλων* nominatus nomen ab hostiae modo adeptus. Hac Pollux. Iano quoque Agonalia quidam attribuerunt, quo die ei aries mactabatur, ut Gyraldus scribit, nimirum ex fastis Ouidij, qui sic canit:

Quatuor adde dies ductis ex ordine nonis,

Ianus agonali luce piandus erit.

Nominis esse potest luteinectus causa minister,

Hostia calidibus quo feriente cadit.

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,

Semper agat ne rogat, nec nisi iussus agit.

Pars quia non veniant pecudes: Sed agatur ab actu

Nomen agonalem credit habere diem.

Pars putat hoc festum vrisi agonalia dictum,

Vna sit ut proprio litera dempta loco.

Aut quia prauisus in aqua timet hostia cultros,

A pecoris lux est ipsa notata metu.

Fas etiam, fieri solitis atate priorum

Nomina de ludis grata tulisse diem.

Et prius antiquus dicebat agonia sermo,

Veraque iudicio est ultima causa meo.

Utque ea nunc certa est, ita res placare sacrorum

Numina lanigera coniuge debet ouis.

Varro verò priori opinioni de agonaliu etymologiae subscribens: *dies*, inquit, *agonales*, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab *agonus*, eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur; de hoc quoque immolandae hostiae ritu, & verbo hoc *agonas*, quo sacerdos minister utebatur, fit etiam mentio apud Senecam. Antistius, teste Festo, subingere arietem esse ait dare arietem, qui pro se agatur, cadaturue. Alexander ab Alexandro fuisse, ait, regis sacrorum munus quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolares, diesque fastos praedicere, & nefastos, sacra procurare, & quae sacrificio vsui essent. Samij ouem venerantur, eandemque Iunoni sacrificabat Mandrobulus Samius, ut Aristoteles, teste Aeliano, tradit, propterea, quod aurum Samijs furto sublatum, ouis inuenisset. Numae lex erat aduersus pellices isthaec: *Pellex aram Iunonis ne tangito; Si tangat, Iunonis crinibus dimissis, agnam faminam cadit*. Eligebatur autem hoc pecus album. Iuuenalis:

Nineam regina ducimus agnam.

Ioui ariete immolare non licet, ut scribit Atteius Capito in primo de iure sacrificiorum: fortè apud Aegyptios, de quibus sic legimus apud Herodotum: Qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebanae provinciae sunt, ij omnes ab ouibus se abstinentes capras immolant, non enim eosdem Deos vniuersim colunt Aegyptij praeter Isidè, & Osyrin, quae Bacchum esse aiunt, hos persequè vniuersi colunt; qui verò Mendetis templum obinè, siue Mendosae provinciae sunt, hi capris abstinentes immolant oues. Itaque Thebani, & quicumque propter illos, ouibus parciunt, aiunt ideo sibi conditam hanc legem, quod Iupiter cum ab Hercule cernere eum volente, cerni noller, tandè exoratur hoc commentus sit, ut amputato arietis capite, pelleque villosa, quam illi detraxerat, induta sibi ita se Herculi ostēderit, & ob id Aegyptios instituisse Iouis simulacrum facere arietina facie, & ab Aegyptijs Ammonios accepisse, qui sunt Aegyptiorum, atque

Aethio-

Lib. 6. Aeneas.

Lib. 1.

Hercules cur Melen dictus.

Agonalia unde dicta

Lib. 3. c. 7. Subingere arietem quid

L. 12. c. 40. Samij cur ouem immolent Iunoni. Ioui cur aries non immoletur

Aethiopum coloni, & linguam inter utrosque usurpantes. Ob hanc rem arietes non maculantur, Thebanis, sed eis sacrosancti sunt, certo tantum die in festo Iouis unum demum arietum obtruncant, cuius pellem terraatum hunc in modum Iouis simulachrum inducunt, ad illudque deinde aliud ducunt Herculis simulachrum. Hoc actio cuncti, qui circa templum sunt, arietem verberant, deinde sacra eundem urna sepeliunt. Apud Latinos vero hoc pecus in Iouis sacrificio frequens erat; nam Calendis Februarijs Ioui tonanti bidens victima fiebat; Idibus vero Ianuarij veruex. Gyraldus se legisse etiam ait, qui flaminis uxorem scribat omnibus nundinis Ioui arietem maculasse; quin, ut annotat Festus, Idulis ouis dicebatur, quae omnibus idibus Ioui maculabatur; Et Macrobius ait: Sunt, qui existimant, Idus ab oue Iduli dictas, quam hoc nomine vocant, inquit, Thufci, & omnibus idibus ouis immolatur a flamine. Erat autem alibi coloris, ut constat ex hoc Ouidij:

Idibus alba Ioui grandior agna cadet.

Lego & apud Iuvenalem;

Interca dum lanatas, torumque iuuenum

Mors Numa cadit Iouis ante altaria.

Ait & Varro: In Latio aliquot locis vindemia primum a sacerdotibus publice fiebat, ut Roma etiam nunc, nam flamen Dialis auspicatur vindemiam, & iussit vinum legere, agna Ioui facta, inter cuius exta casa, & porrecta flamen prorsus vinum legit. Quod vero idibus Ianuarijs, ut dictum est, flamen Dialis in aede Iouis Capitolini macularet veruicem, manifestum est Ouidij testimonio:

Idibus in magni castris Iouis aede Sacerdos

Semimaris flammis viscera libat ouis.

Quo tamen loco sunt, qui ouem semimarem accipiant laetam, & pinguem. Delectabatur item Iupiter huius pecudis, nec non caprarum, & bouum immolatione apud barbaros, scribit enim Plinius cadendi cinnamomum veniam impetrari a Ioue extis arietum, & caprarum & bouum quadraginta quatuor. Maculabatur itidem agnus Dijs laribus, indicat enim hoc Daemones senex apud Plautum his verbis:

Aliquando osculando melius est uxor Pansam fieri

Aitque adorare, ut rem diuinam faciam cum intro aduenero

Laribus familiaribus, cum auxerunt nostrum familiam

Sunt domus agni, & porci, sacres.

Vlysses Neptuno ariete, apro, & tauro litauit, ut citat Gyraldus, locus Homeri talis est:

Kai to te me' in' g'ia' an' h'ant' ixi' l'ou' i'rit' m' d'

Euxanthi'ra' ka'la' Nept' d' d'oni' a' r' a' n' t' s'

A' r' i' e' t' e' r' i' t' a' d' r' o' i' t' e' s' u' o' n' i' t' i' s' i' a' p' o' r' o' r' s'

O' i' x' a' d' a' p' o' s' e' i' x' i' t' u' r' i' s' d' i' e' i' s' i' r' a' s' i' k' a' t' o' m' b' a' s' i' d' e' s' t'

Et tunc me in terra delixit iussit reme

Et sacris litatis ritu Neptuno regi,

Agnum, taurumque porcalque ostendentem aprum,

Domum autem abire, & facere sacras becatombas.

Immolabatur autem aries Neptuno, ut ait Varinus in Aeneide, ad collaudandum maris placiditate, sed graece legitur. Δια το πρην της θαλασσης ενι, πορφυρε γαλινου. Athenienses Palladem placabant oris tauris, & agnis testante Homero his versibus:

O' i' d' a' p' A' d' m' a' s' e' i' x' o' n' e' u' a' t' i' m' e' o' n' p' o' l' i' s' d' r' o' n'

A' n' m' o' i' E' r' e' c' h' t' o' n' d' s' m' e' t' a' l' h' t' o' r' o' s' d' i' p' o' s' A' d' m' i' t'

O' p' e' i' s' d' i' o' s' d' u' g' a' t' i' t' u' r' t' i' x' s' d' i' Z' e' u' s' o' r' o' s' a' r' u' p' a'

K' a' d' d' i' s' A' d' m' i' t' h' s' e' i' s' s' e' i' t' i' n' i' p' i' o' n' i' t' h' o' s'

E' t' d' a' d' i' m' i' t' a' u' r' o' i' s' i' s' a' p' r' o' i' o' i' s' i' l' a' o' r' t' a' s'

K' u' r' o' i' A' d' m' i' t' a' i' o' n' s' p' e' r' i' t' e' l' l' o' m' i' t' a' n' e' n' t' a' u' t' o' n' i' d' e' s' t'

Qui autem Athenas habitabant bene adificatam urbem

Populum Erechtei magnanimiti, quem aliquando Minerva

Nutritiuit Iouis filia, peperit autem alma Telus,

Athenis autem collocauit in suo pingui templo.

Illic enim ipsam tauris, & agnis placant,

Filij Atheniensium circumuoluentibus annis.

Fuisse autem Palladi gratum huiusmodi sacrificium indicat apud eundem Penelope Telemachum filium suum abeuntem commendans.

Aries ubi
Ioui sacrifi-
catus.
Ouis idulis.

Satyr. 8.

Lib. 5. de
ling. lat.

Li. 1. Fall.

Ovis semi-
mas.

Aries cum
Neptuno
immolatus.

Κυβί μοι ἀγίοχορο Διὸς τέκος ἀπρωΐαν
 Εἰ ποτὶ τοι πολὺ μνηστὴρ ἐνὶ μεγάροισιν Ὀδυσσεύς
 Ἡβρός ἢ οἷος καλὰ μίονα μνηστὴρ ἔσται
 Τῶν τού μοι μνηστῶν, καὶ μοι φίλον ἦν σῶσον, ἰδὲστ,
 Audi me a capra nutriti Ionis filia indomita,
 Si unquam tibi versutus in adibus Vlysses
 Aut bonis, aut ovis pingues coxas adoleuit,
 Horum nunc memor sis, & mihi charum filium serua.

Lib. 9. 4. Athenæus verò, Palladi agnam in sacrificio mactari suo tempore solere, negat, cùm dicat tamen Iuuenalis.

Nineam regina ducimus agnam

Par vellus dabitur pugnanti Gorgona Mauro.

Paci etiam Aristophanes victimam facit ex oue (οἶ) quo loco cùm Trigeus admoneret hanc vocem esse Ionicam Chorus subiicit, melius ita quadrare. ἴν' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς χρη πολυμῆϊς λίγῃς, οἱ καὶ θῆμιαι ὑπὸ τοῦ δ' οὗς λέγας ἱωνικῶς δὲ. Vbi Scholiastes, est enim οἱ vox Iugentium, & indulgentium. Quomodo verò Syriæ Deæ à peregrinis sacrificaretur, audi Lucianum in volumine illi Deæ cōsecrato ex interpretatione Iacobi Micylli: Vir quispiam quando primum in sacram ciuitatem abit, caput quidem ille & supercilia tondere solet, postea autē mactata oue cætera quidem in frustra concidit, & conuiuatur: vellus autem humi sternens, super hoc in genua procumbit: pedes autem, & caput animantis, suo ipsius capiti imponit & simul precando postulat, vt præfens sacrificium acceptum sit, maiusque in posterum pollicetur. His ita peractis caput suum corona induit, itidemque aliorum omnium, qui eandem cum ipso viā proficiscuntur, atque ita attollens se ex terra sua proficiscitur &c. Tempestati immolatur caper, & agna, Horatius.

**Syria dea
 ut sacrificium.**

Epod. 6. 10

Optima quod si prada curuo littore

Porrecta mergos tuuerit

Libidinosus immolabitur caper,

Et agna tempestatibus.

**Tempestas
 dea.**

Agnus niger tempestatis immolatus: albus terra.

Nam Romanis Tempestas Dea credita est, cui agnam immolabant: Poeta autem deuouens Mæuium poetam in quem scribit, horrendis tempestatibus animalia oblaturum se pollicetur pro eius iuteritu; Notandum autem caprum, qui alias tempestatibus non immolari solet, hic ab eo foueri pro libidine potius, & petulantiâ illius, quàm ratione sacrificij: agnum autem vt significet Mæuium hominem timidum fuisse, & omnino effeminatum. Et quamuis poeta agnū hic simpliciter nominet, ac si quilibet indifferenter accipi posset; nigram tamen Tempestati percuti solere non obscure innuit Virgilius, *nigram hyemi pecudem* immolari inquires, & clarissimè Aristophanes in βατραχίῳ.

Ἀπ' ἀπτα μίλαινα παιδὸς ἐξὸν γκατῆ

Τυφῶς γὰρ ἐκβάλλει παρασκευάσεις.

Contrà Terræ, utpote quæ omnia subministrat, vnde Pandora nuncupatur, album ait sacrificari arietem, quem inde λυτρίχ' αἶριον vocat in auib;.

Πρώτοι παιδῶρα θυσαί λυτρίχ' αἶριον, ἰδὲστ,

Primum Terræ sacrificare canidēs filis pradtum.

Apud Thussas in Aegypto vbi venus cornuta colebatur, vacca, illi, vt notat Gyrardus, immolabatur, & in Nitriotica præfectura ouis: Et apud Romanos Veneri agnos immolabant. Nam apud Plautum leno queritur non esse sibi factam propitiam hanc Deam, cum tamen sex ei agnos immolasset. Propitiam autem non esse ex eo conijcit, quod eo die nullum quæstum fecisset.

In Pannulo.

Dij illum infelicitent omnes, qui possunt hunc diem

Lano vllam Veneri unquam immolauit hostiam,

Qui vllum iheris granum sacrificauerit.

Nam ego hodie infelix Dy; meis iratissimis,

Sex agnos immolauit, nec potui tamen

Propitiam Venerem facere, uti esset mihi,

Quoniam litare nequeo abij illinc illico

iratus. Vetui exta proficiter

Neque ea sperare volui, quoniam illa non bona

Haruspex dixit. Deam esse indignam creditis

*Eopaia avara Veneri pulchrè adij manum,
Quando id, quod fas erat satis habere noluit,
Ego pausam feci. Sic ego, sic me decet:
Ego saxo post hac Dij, Deaque ceteri
Contentiores mage erant, atque anidi minus?
Cum scribunt, Veneri, ut adierit leno manum,
Condisce haruspex; non homo triaboli
Omnibus in extis aiebat portendi mihi
Malum damnumque & Deos esse iratos mihi.*

Marcus Paulus Venetus de Tartarorum Magis, eorundemque astibus agens, quomodo idolis suis sacrificent, scribit in hæc verba: Quando festa suorum idolorum celebrant, dantur illis à Rege arietes, quos cum lignis aloes, & thure, ceu odoriferum sacrificiū Dijs offerunt, coctasque arietis carnes cum cantu, & maxima lætitia, idolis deuorādas exhibent, ius verò carniū ante idola effundunt, asservantes sic Deorum suorum promereri clementiā, qui tetris fertilitatem largiantur. Idem etiam antea scripserat Sachionem Tarrarię ciuitatem Mahumeti cultores habere item idolatras, multaque monasteria diuersis idolis consecrata, in quibus multa offeruntur, inquit, sacrificia, & demonibus magna à populo reuerentia, & quando homini filius aliquis nascitur, statim cum idolo alicui, atque in honorē eius anno illo in domo sua nutrit arietem, quem anno à natiuitate filij reuoluto proximo illius idoli festo, vnā cū filio offert, cū multis caremonijs, & magna reuerentia. Postea coquit carnes arietis, & idolo denuo offert, dimittitque ante idolum tam diu suspensas, donec completæ fuerint nefandę orationes, quas ante ipsum iuxta suam consuetudinem murmurare solent, & in primis rogat idolum cū magna instantia, ut filium sibi commendatum conseruet. Officio finito immolatas carnes ad locum alium defert, & cōsanguineos illius omnes pariter congregatos, carnes illas cum magna religione comedit, ossa verò decenter in vasculo quodam conseruat. Ut verò ad Romanos reuertamur, Augustus etiam viuus adhuc templum emeruit, ut ostendit Horatius inquit: *Presenti tibi maturos largimur honores,*

Li. I. c. 66.

Tartarorū

Magis ut

idols sacrā

ficent.

Cap. 45.

Epist. I. li.

2.

Iurandasque tuum per nomen pomus aras.

Quamuis ex Suetonio, & Dione demonstret Lipsius in commento, Augustum viuum adhuc in provincijs, non in Italia, aut Romę coli voluisse; Sed & Prudētius ridet, quod non solum Dijs sacrificarent Romani, sed postmodum etiam hominibus diuinos exhiberent honores, dum canit:

Romani ut

dij culti.

Li. I. cōtra

Symmachū

Hunc morem veterum docili iam atate secuta

Posteritas mensa, atque adytis, & flamine, & aris

Augustum coluit, vitulo placant, & agno.

Hucque spectat hoc Virgilianum:

O Melibæ, Deus nobis hæc omnia fecit.

Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram

Sape tener nostris ab oculibus imbuet agnus.

Ecloga I.

COGNOMINATA. DENOMINATA.

MERCVRIVS cur à Tanagræis κριόφορος, hoc est, arietem ferens, cognominatus, hocque nomine cultus sit, rationem hanc assignat Pausanias, quod videlicet pestilentiam auerterit circum lato in ambitum murorum ariete, vnde postmodum factum, quod is qui ceteris puberibus forma præstate iudicatus esset, festo eius Dei die, agnum humeris portans muros circum ambularet. Κριον itidem virum Aeginetam strenuum, & luctatorem celeberrimū fuisse aiunt, à quo eiectus sit insula Lacedæmoniorum rex Cleomenes, qui ut perterrefaceret, scitum illud protulerit: nunc præpila tibi aries cornua: græc elegitur: ἄδην κατά χαλκῶ, ἀκρίτη τὰ κίρατα, ὡς μεγάλα κεραινοῖσιν. Sed Hermolaus, qui præpila vertit, καταχαλκῶ, cum ad verbum ita potius sit conuertendum: Nunc aduersus es cornua, & aries, magno hominem malo intricandum significans: Ut cornibus æs, aut ferrum (subaudi impetere) eodem ferè sensu dicatur, quo illud, cōtra stimulum calcitrare: Tale enim est à privato regem expelli. Cæterum arietis nomen valido, & robusto athletæ pulchrè conuenit: Luctatorum enim est obarietare inter se. Idem sortè est Crius Aegineta Polycriti filius, cuius in sexto meminit Herodotus. Fabius Maximus, ut scribit Plutarchus in eius vita, & vterque

Mercurius

cur κριόφο-

ρος dictus.

Crius vir

luctans.

Pli.

Erutus pe-
cus dictus.

L. 13. cap.

14.

Silanus
ouis aurea
dictus.

O' ioluxos.

Ouiaria.

Mollestra.
Ouille.

Satyr. 6.

Lib. 1.

Palatini.

Plinius, Iunior in opere de viris illustribus cap. 43. Senior libro naturalis historiae 33. cap. 7. propter placidum ingenium, morumque constantiam, puer adhuc ouiculae cognomen accepit: Nam quieta in eo natura, atque taciturna, & in puerilibus voluptatibus cautior; ad haec in percipiendis disciplinis tarditas, & difficultas, facilitas verò apud familiares, & obedientia suspicionem exteris stoliditatis alienius, & ignaviae de eo praebebant, paucique indolem in eo grauem, atque immobilem, leoninamque magnanimitatem perspiciebant. Similiter & Brutum Tarquinius, quem hebetem esse putabat, pecus nominauit. Caelius annotat ex Dione historico, Marcum Silanum à Caligula dici solitum *χρῆσθαι ἀφ' ὁρίωνος*, cuius mox verba citabimus; testatur idem Cornelius Tacitus annalium ab excessu Diui Augusti lib. 13. in exordio, *Prima*, inquit, *nouo principatu mors Iunij Silani proconsulis Asia, ignaro Nerone per dolum Agrippinae paratur, non quia ingenij violentia exitum irruerit, sed quia dominationibus alijs fatisctus, adeo ut Caius Caesar pecudem autem eum appellare solitus sit, verum Agrippinae fratri eius Lucio Silano necem molita vitorem metuebat, crebra vulgi fama anteponendum esse vix dum puertum egresso Neroni, & imperium per scelus adeptu, virum aetate composita infontem, nobilem, & quod tunc spectaretur, e Caesarum posteris, quippe, & Silanus Diui Augusti abnepos erat. Sic Tacitus; Cui hoc Scholium appendit doctissimus Lipsius: Vereor, ut scriptori nostro constet ratio; non enim in hunc M. Silanum expetit Cai dictum, sed in illum alterum, qui eius socer. Dio clarè. *Ο' δὲ δὴ καὶ θῆρος αὐτῷ Μαρξὸς Σιλανὸς, ἐπεὶ δὲ βαρὺς αὐτῷ ἐπὶ τῷ ἀρετῇ, καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας, αὐτὸν κατεργήσατο. Ο' δὲ γὰρ οὗτοι τὰ ἀλλὰ ἰσχυρῶς ἀπονοήσαντες (καὶ τοὶ οὗτοι καλῶς περὶ αὐτῶν ῥοιῶν, ὥστε καὶ χρῆσθαι αὐτῶν ἀφ' ὁρίωνος) καὶ οὕτως μὲν αὐτοὺς ἀφ' ὁρίωνος, &c. Cui ut adfuerit aetas Silani me inducit: natus cum est, ut Plinius ait, ut extremo Augusti anno, à quo ad hunc diem anni quadraginta duntaxat sunt. Non ergo in ea aetate hic adoloscens formidini, aut contemptui alijs dominationibus esse potuit, cuius adhuc *σῶμα* λόγος. Sed ut in homine Tacitus, sic indicto aberrat Graecus; putat enim laudis, honorisq; fuisse, quod reuera probi fuit, & falsè iactum in hominem diuitem, sed ignauum, hebetem, ouiculam meram. *Ο' ioluxos* nomen proprium, ab adagiorum autore proverbijs adnumeratum. Herodotus, inquit, libro quarto refert: Cum Theras qui tam longinquam adornaret navigationem, ac filius ipsius adoloscens, negaret se futurum eius navigationis comitem: *καὶ ὅπως ἴσθαι ὅτι ὁ υἱὲς καταλείψει αὐτὸν ἐν ἰσθμοῖς, ἰδὲ, ἴσθαι, & relinquant eum* inquit, *ouem inter lupos*: Ex eo dicto nomen inditum est adoloscanti *ο' ioluxos*, voce composita ex oue & lupo. Dici potest in hominem desertum ac destitutum hoc nomine. Quod si quis negabit hoc esse proverbium, referatur pro appendice ad illud: *ouem lupo commisit*, nā probabile est hoc proverbium ab hac historia. Hæc ille. Valla interpres Olycum legit, sed codices impressi græcè *Ο' ioluxos* habent, ut adagiorum author monet. In epistolis Theophylacti, *Α' πρω* rustici nomē est ita dicti cura agnorum. Ab oue paucā apud Latinos reperio denominata, apud Græcos verò non pauca: *Ouiaria* apud Varronem est ouium multitudo, ut pecuaria pecoris: Hinc *Ouiaricus* possessiū apud Columellam, *quoniam de Ouiarico pecore satis dictū est*, &c. In frequentiore vero usu est, *ouillus*, & *ouinus*; reperitur & *ouilis* apud Varronem his verbis: *Vi sillis pecori à Fauonio ad equinoctium vernum putant aptum* (admittendo) *sic ouilis ab Arcturi occasu usque ad Aquilæ occasum*. Et aliqui grex ouilis apud eundem legitur, ut & semen caprile. Vtitur eadem voce Festus. *Mollestras* dicebant pelles ouillas, quibus galeas extergebāt. Quid verò sit ouile, & quale esse debeat, suo loco dictū est. Erat verò etiam ouile locus Romæ in Campo Martio, sic dictus, quod ibi greges ouium à Tarquinij haberentur; fuit enim eorum ager. Sic enim potius illud Iuuenalis:**

Vi spargar in adem

Idis, antique qua proxima surgit ouili.

Exponendum, quam ut intelligas de septis, id est, tabulatis, in quibus claudebatur populus tēpore comitiorū, ait enim antiquo ouili, hoc est, illi loco, qui in campo Martio antea & prius temporibus appellatus est ouile, ubi scilicet greges, & ouilia habuere Tarquinij, quibus postea expulsis campus populo datus est, & Marti consecratus. De eodē intellexit Lucanus:

& mersa macula ouilia Roma.

id est, campum Martium. Lege Liuium in prima decade. Serabo quoque mentionem facit in quinto his verbis: *Sylla alios, qui arma preceperant, ad milia tria, ut alij, quatuor in campo ad ouilia coactos, immixtis militibus triduo ingulauit*. Vario agens de septem Romanæ urbis montibus, cur quartus eorum Palatium vocaretur, hunc in modum scribit: *Quarta regionis Palatium, quod Palante* (aliās Planitei) *cum Euandro venerunt, aut quod Palatini, qui & Aborigines ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi confederant. Sed hoc alij à Palatia uxore Latini*

pata-

putarunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam. Itaq; Nanius Palantium appellat. Ha-
 Aenus ille, Iosephus Scaliger hoc appendit scholiorum: Nihil deesse videtur: quia cum di-
 cit à pecore dictum, forsan intelligit à pecoris balatu, vt Nanius. Videndum tamen, num
 ita scripserit Varro. Eundem hunc locum Pecusum à pecore dictum putant quidam. Festus, *Pecusum*
 Palatij dicta est ea regio vrbs, quam Romulus obuersam posuit ea parte, in qua
 plurimum erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissimè adibatur vrbs. Equidem nil cer-
 ti statuo: tamen non abs re esse putavi, indicare de ea re suspicionem meam. Ab *dis* est *dis-*
πάτη, videlicet *ὁ πῶς ἀποβάται ῥύπος*, vt Didymus apud Hesychium exponit, idest, sordes
 ouium. Ipse autem Hesychius generalius explicat *ῥύπος*. Suidæ *Οἰσπάτη* est *ὁ ῥύπος τῶν ἑρίων*,
 sordes lanarum, sed & *ἰσπάτη*, et si etiam vertatur *ὅπλῃ ἀποβάται* in Lexico veteri, vt testatur
 Henricus Stephanus, deriueturq; ab *dis*, & *πάτη*, verso *a* in *oi*, significat ouium sordes, vel simū
 ouillum, vt ibidem exponitur prolato Aristophanis loco, qui legitur in *Lysistrata*. Dion. lib.
 46. in concione Caleni exprobrantis Ciceroni, quod fullonis esset filius, & succidas lanas for-
 dibus repurgasset, retrimentaq; collegisset, *καὶ θυμὸς ἐν γυμνοῖς ἀνέκδοις, καὶ οἰσπῶτας, καὶ ὀ-*
πιλίδους, καὶ σπατίλας συλλέγων, sordes lanarum succidarum, & succidas, vel etiam simum
 ouillum, stercora ouilla. Vbi tamen vulgata editio *οἰσπάτη* habet, quod & apud Etymologi-
 sten legitur, sed est, aut *οἰσπάτη*, aut *ὀισπῶτη* scribendum. *Οἰσπῶς* siue *οἰσπῶν* exponitur et-
 iam sordes ouium, vel simus ouillus, vt *ὀισπῶται* (sic enim Pollux *περὶ ἀποδυμνῶν* loquens
 vocari scribit *τῶν ἀποβάτων τὴν κόπρον*) Erotianus in Lexico Hippocratico *οἰσπῶν* κορίως λέγει-
 ται τὸ διαχώρημα τῆς ἀποβάτης, ab *dis*; Hippocrates *κατὰ χριστικῶς* dixit *οἰσπῶν* αἰγός, pro τῷ τῆς
 αἰγός διαχώρημα, vt idem Erotianus annotauit, pro quo Galenus habet *οἰσπῶν*. Hesychio ta-
 men *οἰσπῶς* est *ὁ τῆς αἰγὸς ῥύπος*. Is, qui de Dialectis scripsit annotat, vt idem Henricus te-
 statur, Ionica lingua *οἰσπῶν*, dici non solum τὸ διαχώρημα τῆς ἀποβάτης, sed etiam τὸ τῶν ῥύπων
ῥῶς ἀποβάτων ἑρίων, quemadmodum & in Lexico Herodotæ *οἰσπῶν* exponitur *ῥῶς ἀπο-*
βάτων ἑρίων, ex quo Herodoto eadem significatione Suidas citat *οἰσπῶν*. Erit igitur, inquit Hen-
 ricus, *οἰσπῶν* lana sordida, vel lana succida. Sed frequentius *οἰσπῶν* dicuntur sordes, seu fi-
 mus ouillæ lanæ adhærens, præcipuè circa nates, seu sordes quæ ouillæ lanæ ex fimo adhæ-
 rent. Suidæ *ὁ ῥύπος τῶν ἑρίων*, vel etiam pinguedo, quæ ex ijs sordibus exprimitur. Sordes
 verò lanis inherentes dici *οἰσπῶν*, præter Dioscoridem Plinius etiam testatur. *Οἰσπῶς*, in-
 quit Dioscorides, λέγεται τὸ ἐκ τῶν οἰσπῶν ἑρίων λίπας. Plinius verò ait: *Quin ipsa sordes pe-*
cudum, sudorq; seminum, & alarum adherentes lanis (æsypon vocant) innumeros propriè vsus habent.
 Scribitur & *οἰσπῶν* in eadem significatione, vt constat ex hoc Ouidij:

Οἰσπῶν quid redolent quamvis mittatur Athenis?

Demptus ab immunda vellere succus ouis.

Sic & Plinius: *Probatissimum Oesypum sit plurimus moris &c.* Græci tamen frequentius masculi-
 no vruntur, Latini neutro. Ianus in comm. suis in 2. Gal. de comp. medicam. secundum lo-
 cos, multis veterum Græcorum, Latinorumque locis recitatis hyssopum pro œsypo passim
 legi ostendit, qui error ita inualuit, inquit Gesnerus, vt iam aliquot seculis recētiore, & indo-
 cti hodieque pro œsypo hyssopum humidam scribant distinguendi gratia ab herba hyssopo,
 qui Gesnerus in hoc Celsi loco: *Enne apharmacum emplastrum constat nouem rebus, & inter cate-*
ra hyssopo; pro hyssopo restituit æsypo. Et apud Galenum, siue in libro de succedaneis ipsi ad-
 scripto pro œsypo medulla vitulina substituitur, quamquam deprauati codices sic habent: *ὀ-*
σωπυμυελὸν μὲν ῥῶν ἑρίων, αἰσπῶν, & hyssopo herba confusis, pro hac enim stichadem herbam
 rectè substitueris, pro œsypo verò medullam vituli. Et apud eundem Galenum lib. 11. de
 simplic. med. fac. *τὰ δὲ ἀποδυμνῶν ἑρίων, καὶ μὲν κίττι ἔχοντα τὸν ὀσπῶν*, restitue *οἰσπῶν*. Apud
 eundem lib. 13. meth. τὸ *Αττικόν ὀσπῶν* itidem mendosè pro *οἰσπῶν*: Nam & Plinius lib. 29.
 cap. 2. meminit œsypi quod ex Atticarum ouium lanis colligitur, & Ouidius præcit. loco, apud
 quem etiam lib. 29. cap. 6. pro vt omnia hyssopo illinantur, Hermolaus restituit œsypo, &
 hyssopum cum myrrha calidum penicillo illitum idem reponit æsypum ex veteri codice. Qui-
 dam verò, vt scribit Hermolaus, hoc à Galeno hyssopum dici putant errore vulgi, & quidem à
 Græcis, inquit, orto qui non œsypum quandoq; sed hyssopum scribunt, vt siue prudentes, si-
 ue imprudentes, non œsypum simpliciter, sed hyssopum hygron (vt Aegineta aliquoties) &
 hyssopum pharmacum sepius cognominent, quasi ab hyssopo herba distinguere voluerint,
 vt Paulus in compositione, quam à ruta *ωνγαυρά* appellant, vtilem Pleuriticis. Tantum Her-
 molaus, apud quem tamen hyssopus semper per simplex scribitur. Apud Aetium contra *οἰ-*
σπῶν per *σ* duplex scribitur, quod doctis improbat. *Οἰσπῶς*, inquit, Gorraeus propriè dici-
 tur ouium sordes earum lanis adhærescens, deinde verò pro ipsa etiam lana adhuc sordida &
 illota

Pecus cum

ισπῶτη.

Oesypus.

Li. 5. c. 14.

Li. 2. c. 84.

Li. 29. c. 2.

*Hyssopus
humida.*

Li. 5. c. 19.

Coroll.

284.

illota dici capit. Sacerdos autem ea ex sudore feminum & alarum colligitur, adhæretque lanis, quæ propterea, quod oesypum habent, οἰσυπνῆαι, ῥυπαράι, & ab Hippocrate πειρώσαι, & πικρῆς appellantur, est enim πῖτες idem, quod ῥῶγες, latini sordidas, & succidas vocant, quod tales sint, quales ubi primum succisæ, detonsæque sunt. Erotianus in Lexico Hippocratis οἰσυπνῆαι ἔρια exponit τὰ μετὰ τὸν τοῦ οἰσύου καὶ τὸ οἰσύου. Apud Aristophanem in Acharnensibus cum quidam vulneratus esset, postulantur ὀθῖνα κρητὴ, ἔρι δ' οἰσυπνῆαι. Apud Suidam ubi scribit ἡσυχουῖ & exponitur ὁ ῥυπαρὸς scribendum οἰσυπνῆος, & pro οἰσυπνῆος, nam & ipse etiam alias habet, & Varinus οἰσυπνῆος. ῥυπαρὸς. Εἰς οἰσυπνῆος, ὁ οἰσυπνῆος, ῥυπαρὰ, ῥυπαρὰ ἀπὸ τῆς κοῦρης, ὁ οἰσυπνῆος δὲ ἐστὶ τὸ διαζῶμα τὸν ἀρσέναν. Apud Hesychium, ubi οἰσυπνῆος exponit ἔριος ῥυπαρὸς ἀρσέναν, additque τὸ ὅτι οἰσυπνῆος καὶ οἰσυπνῆος, Gellnerus penultimam potius, inquit, per u scripserim, & acuerim, ut Dioscorides, & alij faciunt. Est & οἰσυπνῆος idem quod οἰσύος, siue οἰσύος, hoc est, lana succida, seu sordes ouium; Nam Galenus in Lexico Hippocratis οἰσυπνῆος idem exponit ἀρσέναν ῥυπαρὸν, ἡν οἰσυπνῆος ῥυπαρὸς. Apud eundem ibidem sic legitur οἰσυπνῆος ἀρσέναν ῥυπαρὸν οἰσυπνῆος, δηλοῖ δὲ καὶ ἔριος ῥυπαρὸν οἰσυπνῆος, quæ postrema vox mendosa est, ac scribendum fortasse μάλλον forma diminuta à μάλλον. Ceterum pro οἰσυπνῆος vel οἰσυπνῆος legitur etiam οἰσυπνῆος, quod Ionicum esse videtur, inquit Henricus Stephanus, nam οἰσυπνῆος, pro ῥυπαρὸς ἀρσέναν ἔριος Suidas affert ex Herodoto, quo sensu paulo ante ex Lexico Herodotæ attuli οἰσυπνῆος. Itidem Gal. in Lexico Hippocratis οἰσυπνῆος, est, ὁ παρὰ ταῖς θρεῖς αἰῶσις ἡν οἰσυπνῆος ἐν τῇ ἰδῇ ῥυπαρὸς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἰδῇ οἰσυπνῆος ῥυπαρὸς, pro quo Erotianus habet οἰσυπνῆος. Itidem apud Hesychium οἰσυπνῆος sunt ἀρσέναν ῥυπαρὸς. Οἰσυπνῆος Hesychio est ἀρσέναν ῥυπαρὸς, hoc est, tunicam habens ouinam, seu ex lana ouina, vel etiam μοσχίαν, aut δὲ λαμπίαν. Est & οἰσυπνῆος ouilla, de qua voce supra sat superque actum. Item & μολύβη, quæ tamen vox generaliter de qualibet etiam pelle intelligitur, ut tradit Hesychius, Eustathius, alijque. Dicuntur & οἰσυπνῆος ἀπὸ τῆς μολύβης, hoc est, ab oue Plutarcho in quæstionibus græcis arbores, quæ ob altitudinem, effugerunt periculum, ne pecudibus edantur. Οἰσυπνῆος κρέας, caro est ouilla, vel & κρέας μολύβης, nec non & ἀρσέναν ῥυπαρὸς οἰσυπνῆος ὅτι montes sunt ouium pascuis aptæ, siue in quibus oues versantur: vel montes solitarij & deserti ab οἰσυπνῆος quod est solus, & πολλὴν ut inquit Varinus: Et apud Apollonium οἰσυπνῆος sunt Nymphae, ubi nimirum Orpheus; O Nymphae, inquit, siue cælestes, siue terrestres (καταχθόνιαι) siue οἰσυπνῆος, Scholiastes interpretatur Nymphas, quæ ouium curam gerunt, quæ & οἰσυπνῆος dicuntur: est & μολύβης apud Hesiodum in Theogonia, Nympha, Oceani & Tethyos filia, sic dicta ab ouibus pascendis. Derivata τῇ ἀρσέναν apud Pollucem leguntur, ἀρσέναν, ἀρσέναν, ἀρσέναν, ἀρσέναν, ἀρσέναν, ἀρσέναν. Apud Varinum ἀρσέναν οἰσυπνῆος legitur, & exponitur ἀρσέναν, καὶ κατὰ τὸν, hoc est, ipsa cura vel pascuis, vel possessio ouium, quamquam & οἰσυπνῆος etiam possessionem significat; ἀρσέναν nomine traducitur in comædijs Lycles quidem ἀρσέναν, ut scribit Hesychius, qui Aspasiam, inquit, metreticem duxit. Est autem ἀρσέναν, idem quod ἀρσέναν, id est, ouium venditor, qui scilicet vendentis ouibus negotiatur. Est & probaticus adiectiuum, unde probatica dicta piscina, ubi oues lauari solebant, antequam à sacerdotibus litarentur, ut exponit Gellnerus. Apud D. Ioannem cap. 5. ἀρσέναν κολυμβήθρα, ut Cynillus, Chrysostomus, & Theophylactus legunt, exponitur pecuaria piscina, id est, ex qua potare, & in qua mersari pecudes solebant; Hebraicè Bethesda (corruptè Bethsaida) id est, domus effusionis, ut exponit Christianus Adrichomius Delphus, quod aquæ fluuiales in eam confluxebant, addens sitam fuisse inter portam Vallis, & templum, fuisseq; amplam, & præcipuam totius urbis piscinam, quæque quinque porticus haberet à rege Salomone constructam pro ministerio templi, atq; hinc à Iosepho stagnum Salamonis nominari. In eadem Nathinaos lauisse hostias quas tradebant sacerdotibus in templo offerendas. Huius aquam certis temporibus ab angelo domini moueri solitam, & qui post eius motum primus descendeat in eam, à qua cuq; detinebatur infirmitate, sanitati restitutum legimus, ideoq; in porticibus eius iacuisse multitudinem magnam languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Ex quibus, inquit, Christus sanauit hominem, qui triginta octo annos languerat. Tempore Hieronymi ostendebantur gemini lacus, quorum vnus hybernis pluuijs solebat impleri, alter mirum in modum rubens, quasi cruentis aquis antiqui in se operis signa testabatur. Est & probatica, eodè Christiano annotante, forum pecuarium, ubi oues, boues, aliaq; pecudes, vendebantur, quæ sacrificandæ erant. Derivata verò τῇ ἀρσέναν καὶ κατὰ τὸν id est, arietis instar mucosus, qua voce dici diximus supra ex Galeno, qui cerebrum habent admodum mucosum, hoc est, hebetes, & inertes. Εἰς ἀρσέναν autem, qui arietina facie est, seu arietem sua facie representat. Εἰς ἀρσέναν arie-

arietum vorator, *θεός τις ὃς ἀριεὶς θύεται*, Deus quidam gentilitius, cui arietes sacrificabantur. *Κριόεδός*, qui arietis formam habet. *Κριόμαχία* pugna arietum, sic vocatur Satyra quædam Varronis apud Gellium. *Κριόκοπις* ariete pulso, ariete quatiendo subuerito, subruo, siue arieto, quod latinorum verbum non tam de ariete machina bellica, quam de ipso etiam animali usurpatur, cum scilicet capite, & cornu, vel sese mutuo, vel etiam hominem impetit. Dixit & per translationem Curtius, arietare pro præcipitare; *Macedo gladium caperat stringere, quem occupatum pedibus repente subduxit, Dioxiplus arietavit in terram*. Sic & Silius Italicus;

Arietat in primos, obijcitque immavia membra.

Accipitur & pro pulsare ad ostium. Plautus:

Quis illic est qui tam protervè nostras ades arietat,

idest, tam vehementer pulsar. Virgilius:

Arietat in portas, & duos obijce polles.

Vbi Servius: In clausas portas more arietis ruebat, idest, bellici machinamenti. Reperitur & neutrum apud Senecam pro labascere. *Qua casus incitat, sæpe turbati & citò arietare*. Et rursus: *Nihil pravi, nihil subiti superest, nihil in quo arietet, aut labet*. Et apud eundem rursus arietare inter se dicuntur, quæ concutiuntur mutuo ictu: *Magno Imperatori*, inquit, *antequam acies inter se arietarent, cor exiluit*. Sic dentes etiam inter se arietatos dicit. Sic & Plinius loquens de motibus: *Innoxium, & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant*, quoniam alter motus alteri venit.

Κριόδοξον, seu *κριόδοκον* arietaria machina est, ipsum arietem machinam sustinens, apud Athenæum in lib. de machinamentis, cuius hæc sunt verba: *ἴσα δὲ καὶ κριόδοκον ἰσ' αὐτῶν, ἵφ' ὧς καὶ πολεμικοὶ ἐπιτιθέσθαι, δι' ἧς προεδύμνωσεν ἀριεὶς δι' ἀντιώμασιν ἐν ἡρώεσσιν ἡρείας ἰσορροπίας δὲ καὶ ταύτης ὁμοίως τοῖς ὑπὸ γοῖς*. Vnde & Vitruvius: *Constituatur autem, inquit, in ea, arietaria machina, in qua collocabatur torus, perfectus in torno in quo insuper constitutus aries, trudentium auctioribus, & reductionibus efficiebat magnos operis effectus: segebatur autem is corijs crudis, quemadmodum turris*. Criotheos apud Dioscoridem legitur inter nomenclaturas ferulæ cuiusdam in Libya ad Damonis Iouis templum nascentis, quæ Agasyllis vocatur, & eius thymiana Ammoniacum; Colebatur autem illic Ammon Deus *ἐν τοῖς ἀμμοῖς*, idest, loco arenoso arietino capite insignis, vnde & criotheos planta à Deo ariete, inter lapides determinatæ figuræ reperiuntur quidam, arietum cornibus ad eò similes, ut ipsamet cornua in lapides conuersa viderentur, nisi minores essent. Plinius quidem mea sententia non rectè inter gemmas recenset, melius Solinus lapidem vocavit, uterque tamen in eo convenit, quod cornua vocent

Ammonis, aiuntque ita tortuosos esse, & inflexos, ut effigiem reddant cornu arietini, fulgore auri: præ divina somnia representari, dici, subiectos capiti cubantiū. Ammonis autem cornua dici conicio ab ariete illo, qui beneficio Iouis Bacco siti laboranti fontem demonstravit. Reperiri item in Germania, testatur Georgius Agricola. Græci *ἀριεὶς ἐπίβουλον*, idest, arietem cicer nominant. Nominis rationem Plinius, & Columella tradunt, dum aiunt: Ciceris genus est arietino capiti simile, vnde ita appellatur album, nigrumque. *Αἰλός* *ἀριεὶς* Hesychio est radix sic dicta, nec non & Varino. Gesnerus vocem putat esse corruptā pro *αἰλίσπιος*, quæ vox Etymologo etiam radicem quandam significat, quam idem Gesnerus, conijcit esse radicem Valeriana, propterea quod hac radice summopere delectentur cati. *Κριόμεινον* vocari ita promontorium quoddam Dionysius Afer scribit à specie, qua arietis caput refert. Eustathius addit è longinquo conspectum eiusmodi apparere, & eandem ob causam promontorium alterum ad pontum Euxinum sic nominari: huius mentio apud Plinium his verbis: *Criumetopon promontorium est in Taurica, aduersum Carambico Asia promontorio per medium Euxinum procurrens*

CLXX. M. passuum intervallo, quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Et rursus alibi, *Græces pontum transuolare scribit, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin*. Est & Cretæ ad occidentem promontorium Cyrenas versus eodem nomine eidem Plinio: Nec non etiam Eustathio, qui de his promontorijs plura scribit, quæ, data opera, negligo. Thyestis sepulchrum legimus *ἀριεὶς* vocatum, idest, arietes in agro Argiuo, prope quod visebatur regio Mysia, non aliam scilicet ob causam, quam quod testante Pausania in Corinthiacis Thyestis sepulchro lapideus ibi aries appositus spectaretur. Meminit verò Strabo alterius etiam promontorij arenosi cuiusdam, atq; humilis, post Bolbiticum ostiū Nili, quod Agni cornu appellatur. Est itidem Arne fontis nomen in Arcadia, de quo sic Pausanias: *Campus, quem Argum vocant in Arcadia, decem stadiorum est, & paulò post eum alius, in quo fons Arne spectatur, cui hoc nomen contingit, ut Arcades ferunt, quoniam Rhea illic Neptunum exposuerit in er gregem agnorum, & fontem inde dictum, quod agni circa eum pasceret: Saturnus verò per suasus, pullum equi tanquam à Rhea editum deuoraret*. Inuenio etiam apud Varinum Leon-

tarnen

Arietare.

Lib. 9.

Lib. 4.

L. 13. Aen.

Criodecebe.

Criotheos.

Ammonis cornu lapis qui dicitur.

Cicer arietinum.

Criumetopon.

Thyestis sepulchrum cur aries dictum. Arne fons qui.

In Arcadia.

tarnen vicum circa Heliconem fuisse, aut fontem ita dictum, quod, immolante illic Adraſto, leo agnum rapuerit. Ab *ἀπρὸς* deriuari videtur *ἀπρὸς* piscis quidam, quamuis Eustathius ex Athenæo sic dictum scribat, quod frequenter exiliat caprarum modo, siquidem Varinus, *ἀπρὸς* est, inquit, qui capite præmisso in mare se emergit, ab agnis, qui dum primoribus saltant pedibus caput terræ admouent: quamobrem Hippurum quoque piscem, quod continuo exiliat *ἀπρὸς* aliqui vocabant, vt Athenæus scribit. Et Scholiastes Homeri, *ἀπρὸς* exponens *κρυπτοῦ* metaphoram ait sumptam ab agnis, qui inter currendum caput concutiunt, siue vt Varinus, & Suidas habent, qui in caput ferè proni saltare solent, tanquam aerem cornibus impetentes. Sed idem Scholiastes alibi *ἀπρὸς* exponens *κρυπτοῦ* δὲ, vel secundum aliquos Delphino: Solent autem, inquit *ἀπρὸς*, idest, agni per tranquillitatem in caput ferri. *Ἀπρὸς* vocabantur i hapfodi, quod agnum sui cantus acciperent præmium. *Ἀπρὸς* est Athenis religiosissimum, & summum iudicium haberi, in quo senatus, & populus vna coibant, quo tempore à triginta tyrannis penè in extremum discrimen adacti sunt; Et apud Varinum *μετρητὰ* est pugno à *μῆ*, & *ἀπρὸς*, idest, concilio, nam ad conciliationes præsci adhibebant agnorum sacrificia. Inter nomenclaturas plantaginis legitur etiam *ὑποβάσις*, item *ἀπρὸς*, & *ἀπρὸς* λωσσός, quasi agninam linguam dicas. Plinius verò tanquam eiusmodi nomenclaturæ minori plantagini conueniant; *Plantago minor*, inquit, *folijs est lingua pecorum simillimis*, sed Hesychius, & agnis pabulum est, folia enim satis tenera sunt, & mollia, & suauem præbent succum maluæ instar, vt agnis in cibis aptus, & gratus videatur. Legitur & probatæa inter synonyma ocymastri apud eundem Dioscoridem. Carolus Sigonius in tertio de republica Hebræorum scribit quinquagesimum annum dictum esse apud Hebræos lobeleum, quod cum Leuitæ per tubas arietinas lobelin Hebræis dictas, conuocato populo, indicerent, indeque esse illud Iosua: *Septimo die sacerdotes tollent septem buccinas, quarum usus est in lobeleo*. Sunt qui ideo inter alias tubas, arietinas electas fuisse arbitrantur, quia aries illis indicaret regnum, ac sacerdotium, aries enim dux est, & custos gregis. Principes igitur sacerdotum septem ex lege tubis suis arietinis pristinis status reductionem velut maximi gaudij nuntium populo publicabant.

STRATAGEMA, FOEDERIS,

Sanciendi ritus, & belli indicendi.

L. 7. c. 18. **R**OBERTVS Valturius: Iosephus, inquit, velleribus ouium nuncios tegens multo tempore vigiles Romanorum scellit specie canum decerptos. *Ἀπρὸς* (ita .n. repocandum pro *ἀπρὸς*) Hesychio δὲ *μῆ* τὸ *ἀπρὸς* ἀπρὸς τὴν γροῦντος ὄρκος iuramentū, quod fit in altum sublato agno, nisi forte scripsit *ἀπρὸς*, idest, caſo: agno foedus cum iuramento, tam apud Græcos, quàm apud Carthagenſes, & Romanos seriebatur, vt ex ſubſequentibus veterum monumentis elucebit. De Græcis exemplum extat apud Homerum Agamemnonis, & Priami de Paride, & Menelao dimicatoris. Præcones in urbem venerunt, & quæ ad feriendum foedus iuſſi erant ferre, iam ſumpſerant, duos agnos, ac vinum, quod caprino vtre portabant. Quoniam Ideus auream pateram, aureosque calices geſtans Priamum adiit, deſertque mandata his verbis: Surge rex & veni ſeſtinus in campum, vbi principes Troianorū, atque Græcorum iuſſo me venire accitū te expectant, vt inter eos, ſed non ſine te foedera facta feriantur; Pepigerunt enim, vt Alexander, ac Menelaus in medio vtriuſque exercitus decernant ferro, vtri eorum, qui vicerit, Helena vxor cum omni gaza addicatur. Cateri autem percusso foedere pacificati nos Troiam incolamus, illi in Græciam reuertantur. His auditis ſenex perturbatus ſanè animo iuſſit comites ſibi iungere curiū, quo veheretur, vbi expectabatur. Eo conſeſſim iuncto, & regaliter ſtrato conſcendit, habenaſque cæpit, cui Antenor in curiū & ipſe conſcendens, ſe comitē præſtitit: amboque porta Scaæ egreſſi in campū, vbi vterque exercitus erat, perueniſit. Ibi à vehiculo deſcendens in mediū ſuorū, atq; hoſtiū iuncti procedunt. Tunc Agamemnon, atq; Vlyſſes conſpectis ſenibus, ipſi quoq; prodeunt, ſimulq; præcones pro more ornati, illatis, quæ ad foedus feriendum pertinent, adſunt. Primū vinū paterā, poſtea aquam ſingulorum regum manibus infundit. Hic Agamemnon eduçto cultro, qui ad vaginā, vt mos erat, inſertus erat, è vertice vtriuſque agni pilos deſecuit, quibus per præcones inter maximos quoſq; Græcorum, Troianorumque diſtributis ipſe ſupinas in cælum manus tollens, in hunc

mo-

modum exaudientibus cunctis, precationis, ac foederis verba concepit: Iupiter pater, qui huic loco ob montem Idaeum praesides, cuius principatus praeter ceteris plus dignationis, ac iuris habet: Et tu Sol qui vniuersa & vides, & audis vosque flumina & tu Terra, ac vos Inferi, qui post mortem saedifragos homines supplicio afficitis, testes inuoco horum foederum, oroque ut ipsa velit esse sancta: Si Alexander Menelaum in hodierno certamine vita priuauerit, ipsius sit cuncta cum Gaza Helena vxor, nosque ad Penates nostros cum classe redeamus: Sin Menelaus Alexandrum, reddant Troiani Helenam, &c. Quod praemium si donare nobis occiso Alexandro Priamus, eiusque filij noluerint, iterum & eosdem Deos testor, nec in ultionem rupti foederis perstiturum, nec ante finem belli facturum, quam aut a nobis, aut ab illis fuerit debellatum. His dictis agnum, agnamque iugulauit, atque ita sanguinantes, exanimisque, humi deposuit. Alij mixtum patere vinum delibantes, effuderunt, ac numinibus vota fecerunt. Eorum erat, qui in caelum intuens ita precaretur: Iupiter Deorum rex, omniumque potentissime, reliqui; Caestites, velitis ut per vtros steterit, quo minus haec foedera sint rata, sicut vinum in terram defluit, sic suorum liberorum, sic eorum vxores conficiantur: Ita ille orabat. Post haec Priamus aduersus catum, audire me, inquit, Troiani, & Achij. Enimvero non sustinent oculi dulcissimum filium, cum Menelao inspectare depugnantem. Ideoque ne inter sim, hinc in urbem redeo; ipse quidem Iupiter, alijque Dij cognitum habent vter sit neci destinatus. Atque his dictis, impositoque vehiculo agnis ascendit, habenasque capit Antenor in vehiculum & ipse conscendens, iuxta locum, quo futurum erat certamen, extruebantur ara, ut innotescit ex hoc Virgilij, Turni, & Aeneae certamen, foedus Rutulorum, & Troianorum describentis:

Lib. 12.

Campum ad certamen magna sub manibus urbis

Dimensi, Rutulique viri, Teucrique parabant:

In medioque focos, & Dij communibus aras

Gramineas alij, fontemque, ignemque ferebant

Velati lino, & verbera tempora vincli.

Apud hunc tamen poetam non tantum hac pecude, sed & sue dimicaturus Aeneas in sanciendo foedere vitur:

Hinc pater Aeneas Romana stirpis origo.

Sidereo flagrans clypeo, & caelestibus armis.

Et iuxta Aescanias magna spes altera Romae,

Procedunt castris, paraque in velle sacerdotes.

Setigera socium suis, intonsamque bidentem

Attulit, admonitque pecus flagrantibus aris.

Illi ad surgentem conuersi lumina solem

Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro

Summa notant pecudum, patrisque; alitaria libant.

Tum pius Aeneas stricte sic ense precatur,

Esse nunc Sol testis, & hac mihi terra precanti &c.

Sic prior Aeneas, sequitur sic deinde Latinus,

Suspiciens caelum, tenditque ad sidera dextram.

Hac eadem Aenea mare, terram, sidera iuro &c.

Tango aras, mediosque ignes, & numina tebor &c.

Talibus inter se firmabant foedera dictis,

Conspectu in medio procerum, tum rite sacras

In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis

Eripiant, cumulantque oneratis lancibus aras.

Differt ab hoc ritu nonnihil ritus Carthaginensium: Authores .n. habemus Polybium, Liuium, & alios, de Hannibalis iuramento, quod agnum laeva manu, dextra silicem lapidem retinens, Iouem, ceterosque precatus Deos ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, & secundum precationem caput pecudis saxo illi serit. Inuenio & apud Suidam alium foederis ritum, de Graecis, & Barbaris: Graeci, inquit, qui cum Cyro aduersus Persas ascenderunt, foedus percusserunt, mactato tauro, lupo, apro, & ariete: in clypeum intingentes, Graeci enses, Barbari hastas: Iureiurando addito, neutri at alteros se deserturos, sed belli fore socios. Barbari vero insuper iurarunt, se sine fraude ducturos esse. Quod modo spectat ad ritum indicendi bellum, huius etiam passim apud authores metio, eiusque typus conspicuus in Traiani columna, vbi ostendit Alphosus Ciaconus his verbis: Inter signa aquile, & concordie, arietis simulachrum praecedens a signifero gestatur, rarissime in exercitu Romano gestari solitum. Indicturi enim Romani

Belli indi-
cendari. ut.

Lib. 10.
Hieroglyph.

cuipiam bellum, arietem per Fecialem præmittebant, quem in hostium fines immitteret, vel honestam ita causam suam ostensuri, quod non nisi prouocati, & laceffiti, bellum gerere cogerentur, & vltionis procurationem non à se, vtpote qui ex mansueti & innocuo essent genere procreari, proficisci, sed ab hostium improbitate, atque iniustitia iudicare, testatumque facere vellent: Vei quod alij malunt, vt hostilem agrum suæ iam prædæ expositum indicarent, quod & Pierius testatur. Vtraque autem ratione Traianus & quod prouocatus bellum gerebat, & ira percitus hostilem agrum Romanis militibus in prædam exposuerat, appositissimè fecit arietis signum in acie præferri, eo hieroglyphico suum aduersus hostes animum testatus.

VSVS IN EQVITATIONE.

Lib. 8. v.
riar. lect.
cap. 9.
Pueri cur
arietes e-
quitarent.
Odys. N.

PETRVS Victorius declarat institutum veterum, qui pueros in dorsum arietis imponebant, vt illic sine periculo rudimenta equestris artis perdiscerent. Nobiles, inquit, ac fortunati pueri priscis temporibus impositi arietibus primùm equitare discabant, vt autem necessariam sibi, quæ tamen periculi multum rudibus afferret, si in equis tractaretur, illo pacto attingerent, ac degustarent. Id autem veteres Grammatici putarunt etiam significare potuisse Homerum, cum ἐπιβάτορι μῦλον cecinit in Odyssea, nam aliæ quoque declarationes eius nominis afferuntur. Locus autem est cum Vlyssi deposito in Ithacam ab Phœacibus, apparuit Minerva, quæ ipsum regeret, vt erat illi semper præsto in maximis periculis, ac malis: speciem enim corporis vestitumq; eius describens poëta, pueroque tenero similem faciens, quales regum filij, opulentorumq; hominum esse consueuerunt, id protulit, sed plenam sententiam hic ponam:

ἔπεὶ δὲ τὸν δὴ οἱ ἦλθεν Ἀθήνη
Ἀνδρὶ δῖμ' ἔειπ' ἵκεν ἰππιβάτορι μῦλον
Παραπλάωσιν τὸν δὲ τὰ ἅπαντα ἴσασιν. idest,
Propè autem cum venit Minerva
Viro corpore similis iuueni pastori ouium
Peruolli, qualesque regnum filij sunt.

Eustathius autem id non vidit, nam pastorem ouium accipit, docens Heroum ætate solitos esse regios liberos greges pascere. Apud Hesychium autem id legitur, qui cum & ipse ostendisset, pastorem, magistrumque pecoris posse illo verbo intelligi, huc quoque addidit dicens, ὁ ἰππαστὴρ, οἱ γὰρ τῶν βασιλείων ὑπὸ τῶν κριῶν ἰππὸν ἐπὶ πένεσι μάχονται.

VSVS IN CIBIS.

Li. 1. epist.
15.
Agnina ca-
ra, vilis ne
an cōmen-
data.
Lib. 6. ad-
uers. c. 25.
In capite.
In pulula-
ria.

FVERITNE commendata apud veteres agnina caro, non satis clarè ex ijs discas; Horatius vilem fuisse indicat, dum inquit:

tabulas canabat omasi,

Vilis & agnina.

Horum enim verborum vi innixus Adrianus Turnebus, scribit, agninam veteribus fuisse despiciatui, & vilissimam, vtque sententiam suam astruat, tradit Plautinum parasitum indignè ferre, atque stomachari à lanij vendi agninam pro arietina:

Tum lanij autem (inquit) qui consignat liberis orbas oues
Qui locant cadundos agnos, & duplam agninam danunt.

atque arguere eorum dolum, qui pro vna arietina ossa duplam venderent clam suppositam pro ea fallaciter agninam, aut potius quod apertè agninam venderent, & rursus pro arietina agninam supponerent. Apud Philonem quoque in Presbutico agninas carnes, vt insuaves illudi à Caligula: Sic autem scribi: Καὶ φασὶν ἐν τῷ ὄρε πωλοῦν γὰρ καὶ τὰ ἀποχειρόματα ἀπὸ τῆς ἀποσφίροντος, γελᾶσαι εὐχόμενον. ἔστι γὰρ ἀρχαῖα. Aliàs quidem idem Plautus agninam carnam quidem fuisse Romæ tradit, inquit.

Euc. Volui animum tandem confirmata hodie meum
Vt bene haberem meæ me filia in nuptijs.
Vento ad macellum, rogo pisces, indicant
Caros agninam caram, caram bubulam
Vitulinam, cetum, porcina, cara omnia.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

591

Sed & Horatius in Epodis agens de laudibus vitæ rusticæ, quasi in delitijs quodāmodo fuisse. *Ode 2.*

set, inquit:

Vel agna fœlis casta Terminalibus

Vel hædus ereptus lupo:

Has inter epulas iuuat passas oves

Videre propter antes domum.

Ostendit enim hic poeta frugalitatem rusticorū, qui non alijs diebus pecora mactant nisi fœlis, aut etiam nisi lupi faucibus erepta fuerint, reliquis autem diebus fructus terræ cibum illis ministrant. Sed & Priamus apud Homērū filijs suis exprobat, tanquam nimium gulosis, quod in cibo agnos, & hædos illicitè, & præter morē gentis (ἰδὲ μὴ ἱερὸν σφάλλειν); consumant, cū inquit:

Ἀρνίον, καὶ δὲ ἐρεπτοῖς ἀνδράσι δὲ πρῶτον ἀρνίον.

Et Philochorus, referente Athenæo, tradit Athenis quondam interdictum fuisse, ne quis intonsum agnum in cibo sumeret, quod tamen idem factū asserit, quod ouium penuria futura metueretur, atq; alicubi ex Andronione antiquam legē fuisse, vt τὸν ἐν τῷ νόμῳ ἡμετέρῳ ἔστιν ὁ νόμος. Inquit, animalia veteres iam adulta, proceri verò porcellos etiam lactantes. Nunc quoque Mineræ sacerdotem, nec agnam mactare, nec caseum gustare aiunt. Videntur autem priuatim in delitijs fuisse apud præcos extra agnina; Plautus:

Ca. Pseudole arcesse hostias

Vitimas, lanios, vt ego huic sacrificem summo Ioui,

Nam hic mihi nunc est multo potior Iupiter, quàm Iupiter.

Ba. Nolo vitimas: agninus me extis placari volo.

Et apud Athenæum ab vno dipnosophistarum inter alias gulæ cupidias agninū caput reperitur. Quod verò attinet ad salubritatem huiusce carnis: modicè calida est, sed humidam habet superfluitatem, atq; ideo ab ea læduntur, inquit, Symeon Serhi, qui humidioris sunt temperaturæ, qui verò siccioris, iuuantur: quanto autē iunior agnus fuerit, tātò difficilior eius caro concoquitur, magisq; humida est; quātò verò maior, tanto melius cōcoquitur, & eò minus est humida. Sic & in ceteris animalibus cōtingit, quo iuniora sunt, eò humidior quā maiorū, est eorum caro. Sic & author de natura rerū, agninam robustis, & sanis hominibus in cibo vtilem esse ait, infirmis inutilem, quia etsi à ventriculo facilè descendat viscoso tamen, quem gignit, humore partibus nimis tenaciter inhaeret. Sed & Galenus ipse propter infirmam humiditatem nō in vno loco damnat; siquidem in opere de cibis boni, & mali succi: Ex pedestribus, inquit, animantibus suilla caro probatissimus cibus, deinde hædina, mox vitulina: Agnina verò humida tum lentorem, mucoremq; in se habere censetur, & quo partui vicinior, eò humidior. Idem in 3. de alim. facult. agnis scribit carnem esse humidissimā, ac pituitosam ouium verò excrementosiorē, ac succi deterioris. Et in libro de attenuante victus ratione, agnorum esum propter insignem humiditatem fugendum esse monet. Petrus Crescentienſis non omninō improbandam esse agnorum carnem asserit, cū à lacte remoti fuerint. Commendantur autem maxime anniculi, dicunturque tunc mediocrem habere temperiem ab Isaaco in diætijs particularibus inter lactentium humiditatem, & iuuenum siccitatē, & quamobrem præferunt, inquit, quod faciliores sint concoctu, & sanguinem gignant meliorem. Adde & pascendi locum si fuerit in montibus altis, hinc illud Baptiste Fieræ Manruani.

Anniculum laudem vel si sine testibus agnum

Mollior est hædo: quum calet olla vovos.

Hunc amosi scabri per pascua montis anhelat

Quid hauri niteat vellere conspicuus?

Addit Isaac vtilē esse iuuenibus calidi & sicci temperamēti, & ijs, qui calidas siccasq; regiones habitant. Cornelius Celsus addidit & anni tēpus, nā, teste Columella, agnū meliorē esse autūnalē verno verissimè scripsit. Idē caput etiā singulari quadā vtilitate probari scripsit. Et apud Athenēū inter deliciores conuiuij cuiusdā cibos numeratur etiam αρῖνα ἀρνίον. i. agnorū capita. Coquitur hæc caro vel assa, vel lixa. Varios, ac diuersos apparatus recitat Apicius, Copadia, agnina, siue hædina pipere, liquamine, coques cū phascolis paratarijs (aliàs fatatarijs) lufundes liquamē. piper, lafer, cuminum tritū, buccellas panis, oleū modicè. Aliter agninam, siue hædiam ex caldā: mittes in cacabū Copadia, cepā, coriandrū minutim succides, feres piper, ligusticū, cuminū, liquamē, oleum, vinū coques, exinanies in patina, amyla obligas. Aliter agninam, siue hædinam ex caldā: agnina cruda, trituram in mortario accipere debet. Caprina autem cum coquitur, accipit trituram. In agnum, siue hædum assum hædi cocturam,

Lib. 1.

Lib. 9.

In Pseudole.

Extra agnina.

Lib. 7. c. 40.

Carnis quæ

liat.

Quibus vtilis, & quibus non.

Lib. 7. c. 3.

Apparatus.

Lib. 8. c. 6.

*Agnus sy-
ringatus.*

vbi eum ex liquamine, & oleo coxeris incisū, infundes in pipere, lafere, liquamine, oleo modicē: & in craticula assabis, eodē iure cōtinges: piper asperges, & inferes. Aliter agnus siue hēdus assus: piperis semunciā, asareos scrupulos sex, zinziberis modicū petroselinī scrup. sex, laferis modicū, liquaminis optimi heminā, olei acetabulū. Agnus siue hēdus syringatus: exo flatu diligēter à gula, sic vt vter fiat, & intestina eius itēgra exinanītur, ita vt in caput intestina insufflentur, & per nouissimā partē stercus exinanitur, aqua lauantur diligēter, & sic implētur liquamine, & ab humeris confuitur, & mittitur in clibanū: cū coctū fuerit perfunditur ius bulliens lacte. Piper tritum, liquamē, carenum, defrutum modicē, sic & oleum etiā bullienti mitis amyli: vel cere mittitur in retiaculo, vel in sportella, & diligenter confringitur, & bulliēti zyma cū modico sale submittitur, cū benē illi tres vndas bullierit, lenatur, & denuō bulliēti humore suprascripto bullienti cōditura perfunditur. Aliter agnus, siue hēdus syringatus, Lactis sextarium vnū, mellis vncias quatuor, piperis vnciam vnā, salis modicū, laferis modicū, dactylos tritos octo, ius in ipsius olei acetabulū, liquaminis acetabulum, mellis acetabulū, vini boni heminā, amyli modicē. Agnus siue hēdus crudus: oleo, pipere fricabis, & asperges foris

*Agnus Ter-
pianus.*

salem purum: multo cū coriandri semine in furnū mittis, a flatu inferes. Agnus, siue hēdus Terpianus: antequā coquatur, ornatus confuitur. Piper, rutam, satireiam, cepam, thymum modicum, & liquamine collues. Hēdū macerabis in furno, in patella, quā oleum habeat, cū percoxerit, perfundes in patella impensam: teres satireiam, rutā, cepā, dactylos: liquamē, vinū, carenum, oleū, cū benē duxerit impensam, in disco pones, piper asperges, & inferes. Agnus, siue hēdus pasticis: mittes in furnum, teres piper, rutam, cepā, satireiam, damascena enucleata, laferis modicū, vinum, liquamen, & oleum: vinū feruens colluitur in disco. Hac omnia ille.

*Agnus pa-
sticus.*

Balthasar, qui artē magicā germanicē condidit, ex pulmonibus agninis, farcimina, vel isicia parat, teste Gesnero, hunc ferē in modū. Pulmonibus iam crassiusculē concisis, omentū addit, & minutius concidit, oua admiscet, & modicum cremē lactis, & sanguinis agnini modicū, & pro condimento, aromata, & uvas passas: Hanc miscelam intestinis agni, aut ventriculo infarcit, aut intestinis de vitulo, vel tenuioribus de boue, nec admodū replet, elixat, &c. Turcæ

Li. 1. obser.

46.

*Turcarum
in mactan-
do pecore
mos.*

referente Bellonio, cū arietī aut capræ cutē detrahunt, sanguinē plenē exstillare sinunt, quoniam ab omni sanguine abstinent, aperta q; deindē aluo tenue intestinum, quā interiori aluo adheret, abscindunt, deindē ad alteram illius extremitatem crasso intestino coherentē innectūt, postea minora intestina eximunt, & pinguedine liberāt, & ex vncō suspendunt, in eū quē dicemus vsū. Carnes libratim, vel ad pondus vendunt, vt & alia omnia, & ita præscindere norunt, vt singula frustra, aliquid ossū contineant. Quicunq; autem eorum veruecē aut bouem venalem habet, lanioni nō venundat, sed ipsemet ad officinā ducit, isticq; à lanio iugulari & apparari curat, persolutoq; illi præmio, ipse carnes vedit, & earū pretiū recipit. Hac tamē cōsuetudo nō perpetua obseruatur. Nā & lanij armenta emunt in pagis & publicis foris, quorū deinde carnes sigillatim in suis officinis venundant. Idē Bellonius cū Cairo montem Sinai peteret, asseris sese obseruasse arietū carnes in minima frustra cōcidi, & obiectis ossibus, cepis & pinguedine ad totius aquei humoris consumptionem elixari, postmodumq; ad futurum vsū in vasculis cōseruari ad multos dies, cibumq; sibi visum non ingratum. Est autē arietina caro validior, & minus humida, quā ouilla, & concoctū difficilior, iuniores minū humidī, minūsq; viscosi sunt, & caro eorum agnina, ac ouillæ præfertur: nā si benē concoquantur, landabilē, & copiosum sanguinem generant, maximē castratorum, est enim calida, & humida temperatē, & eadem ob causam boni saporis. Improbatur in senectate: nam cū ætas ipsa prouectior corporis habitum refrigeret, multo magis refrigeratur in castratis. Donatus Antonius Ferrus veruecinā carnem omni ætati, regioni, & tēpori si sit iuuenis, bimula, mediocriter pinguis, & in optimo aere sicco, optimisq; herbis educata, cōuenire ait, talesq; esse asserit verueces, qui in sublimi Triuicano mōte nutriūtur, quoniā ibi odorifera pascua atq; herbis præclaris redolētib; sint referta: Secus autē esse, qui humidis alūtur in locis, & propterea in Cāpania nullo ferē precio haberi, cū ob pascuorū humiditatē, nec saporem bonū, nec odorē adsciscāt. Quod ad apparatū spectat, Platina; Totū (inquit) de veruece nō iniuria elixabis, licet ex spatula, & coxis bona fiat assatura. Si voles duas patinas eius pulmētī, quod vulgō gelatinam vocamus, quadraginta pedes veruecios (inquit idē) excoriatos, exo flatosq; in aqua recēti per tres, aut quatuor horas finito: lotos in cacabum, vbi aceti acerrimi albi metreta vna, vini albi altera, aquæ duæ insint, impones, tantū salis addendo, quantū satis est. Facito deindē cū fierueat lento igne. Despumare etiā diligēter momēto, vbi semicocti fuerint, piperis rotūdi, piperis oblongi, cinnamī, spicæ nardi quantū satis erit, infringito potius, quā conteras In cacabumq; indito, vt vnā tādīu cōsternuant, donec ad tertiās deuenierint. Pedes tum eximito, iusq; iterū cōsternere finito.

*Arietina
qualitas.*

*Castratorū.
In li. de pe-
dagra.*

*Lib. 6. c. 4.
Apparatus.*

Decem ovorum albamenta tudicula tamdiu agitato, donec versa in spumâ videantur, ebullire tantisper hac simul debet, quoad semel, aut bis cochleari inuolueris. Exempta ex cacabo statim sacco lineo bis, aut tercolato. Tale ius in patinas, ubi pulli, aut hœdi, aut capri benè cocti, & frustatim diuisi, nec humecti, caro sit, indito: inq; frigidus, & humido loco tandiu sin to, quod omnia gelu cōcreta fuerint. Ex hac patina nil comedat Voconius meus, ne bilem, qua exagitur, cum suo magno malo augeat. Hec ille: Pastilli, ut vocant, ex carne veruccina, hoc modo fiunt, ut ait Balthasar Stendelius: Caro minutim concisa, & modicè seruefacta in aqua, sale, zinzibere, uvis passis, aut cepis, & paucis butyro conditur, & intesta duas aut amplius horas coquitur. In conuiuio apud Antiphonē in Cyclope, inter cetera apponitur *απὸς τοῦ κρέατος*, ut Athenæus recitat. Scribit Bellonius se ad extremū pontem, qui supra Nessum fluuium est Tracię, incidisse in pastores, qui integros verueces assabant, abscisso capite, quos iter ista facientibus venderent, saligneis peticis infixos, exēpris tamē prius intestinis, & confuto ventre. Nemo faciliē (inquit) credat eiusmodi carnis massam commodè posse assando coqui, qui ipse non vidisset. Turcis autē id nouū non est: nam cū in Asia minore, siue Natolia puer aliquis circumciditur, cuius parentes re mediocriter lauta sunt, integrū bouem, immisso in eius aluum integro veruece, qui gallinam, cui ouum insertū sit, etiam in aluo contineat, crassa lude iofigere solent, & lulentio, magnoq; igne assare, sic ut omnia ad ouū vsq; percoqui queant. Omnia ista sic assa ē pueri sanguine iundis in epulo absumuntur. Illi, quos diximus pastores, veruecem in fusta concidere solent, & iter facientibus diuendunt. Sub salicibus ad extremum pontem substitimus, ut nostra iumenta paululū conquiscerent, & ex his carnibus comparauimus, quas longē sapidiore iudicauimus, quā si frustatim concisa, assata fuissent. Tantū Bellonius Veteres quidem etiam aliquando, sed in magnificis conuiuijs, referente Athenæo lib. 4. tū alia animalia integra assabant, tum boues, ceruos, agnos. Et apud eundem Eubulus in tabula quadam inter ceteros delicatiores cibos nominat *αἰετὸς ἐπὶ κρέατος*, id est, arietis testiculos, Helvetijq; teste Gesnero, in quatuor partes discissis singulis testibus binas earum in singula ē ligno verucula iofigunt, & in craticula torrent, & sunt, quomodo etiam inuoluant, per se, vel cū saluia, ut sit in iecinoribus ouium, aut arietum. Pulmo arietis sale conditi maximē vetusti difficultes (teste Actio) & grauius a ventriculo exsuperatur Arnoldus in libro de dosibus theriacal. tradit medullam arietis non castrati inter venena numerari, humanæque naturæ adeo esse contrariam, ut memoriæ functionem aboleat: resistere ei carnes phasianæ. Contrā non solum non venenosam esse medullam, sed insuper sapore grato, & nobilioribus dignam indicat Homerus, Astyanacta Hectoris filiolū solitum scribens, in patris, dum esset in viuis, gremio, medulla duntaxat, & pingui ouium ad pe vesca:

Δακρυόεντος δὲ τ' αἰετὸς πατρὸς μνήστρα χερσὶν

Ἀσυνάχης, ὃς ὤφει μὲν εἶναι τὸ γένος αἰετὸς

Μουλίη ὁλοῦ δὲ δακρυόεντος αἰετὸς δὲ μὲν, id est,

Lacrymabundus autem redit filius ad matrem viduam

Alcyonax, qui antē quidem sui super genua patris

Medullam solum comēbat, & ouium pinguem adipem.

Ouium modō caro sapore est ingrato, nimiumque humida, & rusticis tantū, sed & his, qui esui eius assueuerunt, vel saltem qui continuis laboribus exercentur, conueniens. Galenus quod excrementis multis, maloque abundet succo, senibus eam interdicat. Conueniunt autem verno magis, quā alio tempore, minimē astate, vnde non vno in loco magistratus, post D. Iacobi diem, id est vice simum quintum Iulij, mactari prohibet, quāuis enim pinguiore aliquando post id tempus fiant, in salubriores tamen habentur earum carnes, & minus placent palato, tenacioreque sunt, præsertim si locis palustribus magis, quā altioribus fuerint altæ, hincq; est quod Aegyptij sacerdotes, cū ab excrementorum natura abhorrent, ita ut non legumina, modō (teste Plutarcho) pleraq; auersarentur, sed & ouillas, ac suillas carnes, quæ (inquit) multum superuacui gignunt, nihilominus apud Homerum proci Penelopes oues edunt, & sacrificis filio. Ipse autem Telemachus lamentatur, quod proci oues suas, ac boues absumant, sed & Alcinoüs rex accepturus conuiuio Vlysem duodecim oues mactat: sic & Dido Aeneæ socijs oues, & agnos ad naues mittit:

Nec minus interea socijs ad littora mittit

Viginti tauros, magnorum horrentia centum

Terga suum, pingues centum cupi matribus agnos,

Munera lætitiæque Dei.

Suprà ex Lemnio dictū est, idemque refert Mizaldus, Si quis pedes ouillos, aut arietinos ex

Pastilli.

Li. 1. obser.

cap. 60.

Bos integer

ut à Tur-

cis offertur.

et istius

quod est

taurorum

Telles arie-

tis.

Pulmo.

Li. 9. c. 30.

Medulla.

Iliad. X.

Caro ouil-

la.

- incuria, aut ignorantia ederit, nō exempto vermiculo, qui bisulcis eorum ungulis adhæret, confestim nausea, aut stomachi dolore affici: omnique momento ad ructus, ac vomitus proritari, coctioni enim officere, & ventriculo negotium exhibere. Ius in oui fero ferueas; (ex Apicio) piper, ligusticum, cuminum, mentham siccam, thymum, silphium: suffundes vinum, adijcies damascena macerata: mel, vinum, liquamen, acetum passum ad colorem, oleum: agitabis fasciculo origani, & mentha sicca: Et rursus ius frigidum in oui fero: piper, ligusticum, thymum, cuminum tritum, nucleos tostos, mel, acetum, & oleum: piper aspergis. Aiunt brassicæ folia, vel cymas si coquantur cum ouilla carne pingui, ius optimum reddi. Armum ouillum elixum, & refrigeratum aliqui, vt scribit Gesnerus, hoc iure perfundunt, petroselinum minutatim incisum contundunt in pila, & aceto affuso per horam relinquunt, exprimunt per linteam, zinzibere, & pipere condiunt: Sic perfusum armum frigidum apponunt. Ex ouis pulmone minutat fit, non item aliarum pecudum apud Tigurinos Heluetios eodem referente, vt ex eiusdem iecore tomi quadrati, qui omento circumuoluti additis & herbis odoratis aliquando, verubus lingueis transfixi in craticula assantur. Sunt qui in sartagine frigunt: Nam apud Athenæum legimus τὰ γυνεῖα ἡσάτα, ἐπὶ πύρρῳ περιελθὺς μίμνα. Idem Alexidis versum citat: οὐδὲν ἡπαιστὸς ἐγχαλόμενον. Iecur ouis integrum aliqui diligenter cum medulla panis contundunt, & per linteam, vel cilicium tran smittunt, deinde aromatibus ad saporem, coloremq; commendandum inspersis modicè feruefaciunt, & turdos in iure carniū elixos, ac modicè butyro frixos imponunt. Intestina ouium ibidem in aqua elixa à vulgo comeduntur, vt agnorum apud nos. Vterum alij lac ouillum, alij caprillum, alij bubulum præferunt: Lac omnium rerum (inquit Varro) quas cibi causa capimus, liquentium maximè alibile, & id ouillum, inde caprinum; sed Plinius: Stomacho (inquit) accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba vescantur bubulum medicatus, ouillum dulcius, & magis alit, stomacho minus vtile, quoniam est pinguis; Sed & Dioscorides, ait, lac ouium dulce esse crassum (μαλὲ, quædam exemplaria non recte habent σπαρὲ) & præpingue est, non vsque adeo quàm caprinum stomacho vtile. Idem lac bubulum, asininum, & equinum magis aluum emollire scribit, quàm ouillum, quod hoc crassius sit. Atqui Galenus bubulum lac pinguisimum esse ait, ouillum verò ac caprinum habere quidem & ipsa pinguedinis quippiam, sed multo minus; asininum verò huius succi minimè particeps esse. Et Crescentienfi lac ouillum nutrimentum satis est salubre, eoque melius, quo recentius fuerit, & eò plus nutriens, quo spissius, atque etiam lac, & caseum ex vaccis non tam conuenire esui humano, quàm ex ouibus: Miratur Galenus, cur Dioscorides scisiperit ex caprino, & ouillo lacte confici butyrum, cùm butyrum à boue nominetur, & ex eius lacte copiosissimum fiat. Caprino tamen etiam fieri solere, testis est Plinius, citante Hermolao. Atqui idem Plinius: Butyrum sit plurimum (inquit) è bubulo lacte & inde nomen, pinguisimum ex ouibus. Idem ait de caseo: Caseus numerosior est Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis. Varro ait: Casei bubuli maximi cibi sunt, & qui difficile transeant sumpti: Secundò ouilli, minimi cibi, & qui facillimè deijctantur caprini. Sculus caseus sit ouillo, & caprino lacte permixto, quemadmodum sit etiam in hisce nostris Alpibus circumuiciis. Rhafis ait, ouillum caseum eò meliorem esse, quò fuerit recentior, tanto contrà peiorem, quò vetustior, & durior, improbari etiam nimis salsum, & qui vel nimium viscosus, & vel aridus, vel friabilis est. Laudatur à Crescentienfi inter vtrumque medius. Conseruandi modum docet Columella his verbis. Casei aridi ouille proximi anni frustra ampla facito, & in picato vase imposito, tum optima generis mullo adimpleto, ita vt superueniat, & ius sit aliquanto copiosius, quàm caseus. Nam caseus combibit, & sit vitiosus, nisi multum semper supernatet. Vas autem cùm impleueris statim gypsabis, deinde post dies viginti licebit aperiri, & uti qua voles adhibita conditura. Est autem etiam per se inuicundus.*

VSVS IN MEDICINA.

*Ad morsus
venenatos.
Lib. 5. c. 7.*

AD morsus venenatos optimè auxiliatur (inquit Aetius) si statim post cucurbitas plagæ imponantur animalia parua discerpta, & adhuc calentia, velut sunt gallina, agni, porcelli. Venenum enim exfugunt, & dolores leniunt. Idem ferè scribit Cornelius Celsus, dicens curationem communem aduersus omnes morsus serpentium; si neque qui exsurgat, inquit, neque cucurbitula est, sorbere oportet ius aserinum, vel ouillum, vel vitulinum, & vomere: Vinum autem gallinaceum per medium diuidere, & protinus calidum super vulnus imponere, sic vt pars interior corpori iungatur: Facit id etiam hadus agnusque discibus, & calida eius caro statim super vulnus imposita. Marcellus Empiricus aduersus canicem

Lib. I.

595

Соб-

Conuenit hic calidis pecudum pulmonibus apud

Tempora languentis medica redimere corona.

Sed & lethargicis pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari vtile putant, vt citat Plinius, & podagras lenit, & vt addit Marcellus, calidus, & recens, qui praterca pulmo pecudis, inquit, id est, ouis, dysentericos recreat decoctus cum lini semine, ita vi & caro manducetur & aqua illa potetur. Santes Ardoinus ex Kiranide testatur pulmonem agni siccum, & tritum in potu datum eos sanare, quibus datum est venenum. Si vteros purgare voles (inquit Hippocrates) primum quidem hordeum oleo inbutum in prunis suffire oportet: postmodum vero carnem ouillam coquere cum hordei decocto sub dio per noctem exposito. Sit autem decoctum hordei congi mensura, & valde ipsas coquito. Vbi ferè cocta fuerint, leuiter tepidas edat, & iuscum sorbeat. Postmodum autem thus, & pulegium tritum melle subactum, & lana exceptum ad triduum subdito. Iecur ouium nyctalopes sanare tradit Plinius, sed efficacius quidem esse fuluæ ouis, additque decocto eius oculos ablui suaderi. Marcellus vero iecur ouillum interpretatur ouis candida, idque discoctum cum aqua madefactum, contritumque, & oculis superpositum nyctalopas purgare asserit. Alias etiam Plinius, ouium iecur, oculis cruore suffusis, eximie prodesse, memorat. Si pariens inflata fuerit, Hippocrates hepar ouillum, aut caprinum calido cinere obrutum, edendum dare iubet meracius, ad dies quatuor. & vinum bibere vetus. Lion pecudis, id est, ouis tostus, & in vino tritus, porusque illo rescit, teste Plinio, qui & alibi scribit, tormina sanare similiter tostum, atque è vino potum. Et alibi etiam superstitiosum hoc recitat medicamentum: Pecudis lien recens magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo, qui medetur, lien se remedium facere: Post hac iubent eum in pariete dormitorij eius, refectione includi, & obfignari annulo, terque nouies carmen dici. Legitur & hoc apud Marcellum, sed de liene agni: Si quis (inquit) agnum recens natum consilium manibus diuellat, lienemque eius, vbi extraxerit, calidum super lienem dolentis imponat, ac fasciâ liget, & dicat assidue, remedium lienis facto: postera die sublaturum, de corpore eius parieti cubiculis in quo lienosus dormire solitus est, luto prius illito, vt inhaerere possit, imponat, atque ipsum luto septem signaculis signet ad singula dicens: Lieni remedium facto: hoc tale remedium si fecerit, in omne tempus lienosum, quamvis infirmum, & periculantem sanabit. Idem Marcellus, cinerem ex ossibus agnorum vlcibus, quæ non trahunt cicatricem, rectè adhiberi scribit. Plinius paulò aliter; Magna (inquit) vis & incinere pecudum fimi ad carcinomata addito nitro, aut cinere ex ossibus teminum agnorum, præcipue in his vlcibus, quæ cicatricem non trahunt. Vesicam ouillam, aut caprinam vltam Galenus bibendam præbere iubet his, qui se in somno permingunt, idemque remedium eeu singulare quiddam repetunt Mizaldus, & Altomarus, aiuntque vtile esse ijs, qui inuiti reddunt vrinam. In mulieribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, teste Plinio, vt in capra referemus. Sanguinis hædini recentis antequam coaguletur vnciam cum aceto mixtam, & triduo potam vomitui sanguinis conferre, & similiter sanguinem agni, author est Avicenna. Sed Galenus lib. 10. sup. pl. de hædino tantum sanguine hoc remedium à Xenocrate scriptum, refert. Ibidemque agninum, inquit, sanguinem aliqui Epilepsiam curare prodiderunt, quod mihi experiri non placuit. Quod si quis periculum facere voluerit, sat scio reprehensum iri ab eo, qui talia scripserunt. Omnia enim remedia, quæ in potu Epilepticos iuuant, vim incidendi habent, quæ agnino sanguini nulla inest. Attamen Avicenna sanguinem agni cum vino Epilepsiam sanare asserit. Vt n. uel concipiat, Actius dorcadis, hædi, leporisque coagulum, & fel cum agnino sanguine, medullaq; ceruina, nardino & rosaceo oleo commiscet, & post purgationem, vteri scilicet, subdit. Quidam, teste eodem Galeno, suum domesticarum bile, siue felle vtuntur ad vlcera aurium, medicamento vtrique non reprobato, sed pro affectus magnitudine alia etiam atque alia alterius animalis bilis potest congruere, nam vbi vlcus diuturnum fuerit, multamque saniem pulque contineat, etiam ficiorem bilem adhibebis, puta ouium, quæ paulò est acrior suilla. Tantum Galenus. Certè Plinius, fel pecudis cum melle aures purgare, tradit, & Marcellus inquit: Fel ouillum melle mixtum si chylisterio addideris, & inde auriculas irrigaueris, expurgatis vlcibus, certissimam sanitatem consequeris, additque: Idem fel cum lacte mulieris instillatum, etiam ruptas interius auriculas certissime sanat. Testatur insuper Hali, fel arietis aurium dolori mederi, qui est ex frigiditate. Cum lacte mulierum ruptis, & conuulsis, sed ouium prodesse dicunt, teste Plinio, qui idem cum melle, sed præcipue agninum ad comitiales morbos laudat. Idem asserit & Sammonicus. Tolluntur eodem felle ouillo porrigines cum creta Cimolia illita capiti, donec inarescat: Marcellus mirum hoc scribit esse remedium, sed pro porrigines habet pruriginem. Rhafis, & ex eo Albertus, cancerum, siue carnis corrosionem, si ouis felle inungatur, manifestè iuari, proficitur. Fel arietis cum seuo suo lenit podagras, vt Marcellus,

Lil. de nat. mulier.

Iecoris vis medica.

Lienis fasciata.

Vesica vltima medica.

Sanguinis hædini, & agni effusio.

Fellis.

Li. 3. cap. 8.

cellus, & Plinius scribunt. Quidam verò obscurus citans Dioscoridem, tradit fel veruecinum *Lactis vi-*
lanis adhibendum, & in umbilico positum, ventrē soluere infantium. Contra venena omnia lac *res.*
ouium calidum valet, teste Plinio, præterquā ijs, qui buprestin, aut acconitum biberint. Idem
scribit Alicam peculiariter longo morbo ad habitudinem redactis subuenire ternis eius cya-
this in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur: postea sextario lactis
ouilli, aut caprini addito per cōtinuos dies, mox adiecto melle. Talis sorbitionis genere emē-
dari syntexes. Contra quartanas quidam referente eodem deuorari iubent hirundinum fimi
drachmam vnam in lactis caprini, vel ouilli, vel passi cyathis tribus ante accessiones. Tonsillas
item, & fauces lactis ouilli gargaritionem adiuuare. Legitur hoc postremum remedium etiā
apud Marcellum: lac caprinum, vel bubulum, vel ouillum recens mullum, dum calet, vel etiam
calefactum gargarizatum, tonsillarum dolores, & tumores citò sanat. Medicamenta quædam
etiam ad phthisin ex lacte bubulo propinātur. Ouilli lactis sextario si quis adijciat (inquit idē
Marcellus) cnici purgati denarios quatuor, & discoctum ita ebibat, molliet ventrē. Aron (au-
thore Plinio) interaneis exulceratis ex lacte ouillo bibendum datur: ad tussim in cinere coctū
ex oleo: alij coxere in lacte, vt decoctū biberetur. Dioscorides alui exulceratos fluores, & te-
nesmos ouillo, bubuloue, aut caprino lacte fisti ignitis calcolis decocto tradit. Et Marcellus
ait: Lac ouille, quod candentibus glareæ lapidibus in ipsum lac demersis excoquatur, dysen-
terico potui cum ipsis lapidibus datū efficaciter prodest. Et rursus: Si torminosi, vel cæliaci
(inquit) propter frequentes desurrectiones viribus deficientur, dandum erit illis lac ouillum,
aut caprinum tepidum per se vel etiam decoctū cum butyro. Plinius verò ait, infundi quoq;
lac contra rosiones à medicamentis factas, & si vrat dysenteria, decoctum cum marinis lapil-
lis, aut cum ptisana hordeacea: Item ad rosiones intestinorum bubulum, aut ouillum vtilius.
Alibi etiā ait: Satyrii duo genera &c. prioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos inten-
dit; eadem ex aqua remittit. Serum verò lactis ouilli (ex sententia Crescentiensis) ventrē mo-
uet, & bilem expurgat. De butyro hæc reperio: Reduias, & quæ in digitis nascuntur pterygia *Seri.*
tollunt (inquit Plinius) canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo superillito butyro ouillo *Butyri.*
cum melle. Et vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum, & mel ad vlcera *Casi.*
sananda valet. Habet & caseus ouillus vsum medicum, vetus enim (vt testatur Plinius) dysen-
tericos recreat: Et Marcellus ait: Caseus ouillus vetustus in cibo sumptus, vel rasus, & cū vino *Corni.*
potus, coeliaco medetur: Hippocrates de morbis muliebribus in capite, quod cōtinet medica-
menta, quæ secundas educunt, & menses detrahūt &c. ouiculæ, aut capræ cornu tulum, & hor-
deum tostum, & fresum, oleo subigi, ac suffiri iubet. Marcellus verò cornu arietis vri vult, cine-
remq; eius cum oleo conteri, atque inde derafum caput frequenter vngi ad crispandum ca-
pillum. Vngulæ arietis cinis cum melle muris aranei morsum sanat (teste Plinio) Valerianus
imponendum exprimit. Coagulum agninum Plinius aduersus omnia mala medicamēta va- *Vngula*
lere scribit: & contra omnia venena pollere. Item contra pastinacam, & omnium marinorum *Coaguli.*
ictus, vel morsus sumi drachmæ ponde: e ex vino: Muris item aranei morsus sanari eodem in
vino poto, & Dioscorides hedī, agni hinnuli &c. coagula similes naturas fortiri, ait, cōtra aco-
niti potum in vino, & concretum lac in aceto conuenienter assumi a sserit, Auicennaq; vene-
nolos omnes morsus sanare. Habet & alias facultates; infantibus enim, qui lacte cōcreto ve-
xantur, praesidio est (teste Plinio) ex aqua potum: aut si vitiū coagulato lacte acciderit, discuti-
tur coagulo ex aceto dato. Sistit itidem sanguinem è naribus omne quidem coagulum ex
aqua, sed maximè agninum subditum, vel infusum etiam si alia non profint. Et Marcellus as-
serit ex aqua subactum, & infusum naribus fluentibus mirè prodesse. De seuo ouiu notandum *Seni.*
est, aliquando simpliciter (de quo priore loco agemus) aliquando ex renibus, vel omento pri-
uatim nominari. Quidam innominatus eo ad ignem liquato linteum intingi, & parti adustæ
imponi iubet, atque ita curari asserit. Marcellus verò Malandriæ, & frigore partibus adustis
prodesse scribit cuiuslibet pecudis seuum cum alumine tritum, vel excoctum, & ceroti modo
impositum. Pernionibus quoque imponitur (teste Plinio) cum alumine. Et apud Sextum ha-
bemus sepo arietis scabiem vngi admixta sandaracha, & subinde radi hocq; & ad perniones
facere, sed cum alumine mixtum. Vetus cum cinere è mulierum capillis surūculis mederi di-
citur (teste Plinio.) Cicatrices ad colorem reducit, vt dictum est, pecudū pulmo, præcipuè ex
ariete, sed seuum ex nitro, vt idem tradit. Paniculas aperit cum sale tosto appositum, vt Mar-
cellus testatur. Rursus Plinius: Cantharidas illitas dicit prodesse licheni cum succo taminie
vuar, vel seuo ouis, vel capræ tollit (eodem authore) vnguuium scabritiem, & articulis luxatis
praesentaneum est remedium cum cinere è capillo mulierum. Dysentericos recreat decoctum
ex vino austero, & ilio medetur, & tussi veteri. Et Marcellus ait seuum ouillum decoctum in
vino

*Seuum ut
curatur.*

*Medulla
ficulias.*

*Urina.
L. 1. c. 17.*

Stercoris.

Cap. 43.

*Fimi cine-
ris vis.*

vino austero, & calidum potui caliacio datum manifesto remedio esse, atque similiter deco-
ctum tussi mederi, & Ablyrtus Hippiatrus in tussi equorum eodem vitur. Galenus ad varia
oculorum vitia caprinum, ouillumue adipem calida aqua madentem imponi iubet. Dioscori-
des verò adipem hircinum, ut qui validissime discutiat, podagricis auxiliari testatur cū fimo
capræ, & croco impositum: Huic proportionem respondere ouillū; Et obscurus quidam eun-
dem citans adipem veruecinum suillo simile vim habere ait, hystericalq; aut ani causas vti-
liter curare, & ambustis auxiliari. Curatur hoc modo ex sententia Dioscoridis, quemadmodū
& seuum hircinum, & ceruinum. Elotum & tunicis exemptis pilæ emollendū tradito, ac ma-
nibus fricaro assusa paulatim aqua donec ne amplius quidem eruentū virus excernatur, aut
pingue aliquod innaret, sed nitida spectetur: Deinde in ollā fictilem conijcito, & adiecta aqua,
ut superemineat, leui pruna liquefacito, & moueto, atq; in aquā colato, cūmq; refrixerit, ite-
rum in loto fictili eliquato, & quæ antè diximus facito: Tertiò sine aqua liquefactum, in per-
fusa liquore pilam colato, refrigeratumque recondito. De altero verò seuo hæc reperio.
Scribit Gesnerus pinguitudinē exteriorem (inter carnem, & cutim) inter posteriora crura pri-
mixto pumicis cinere, & sale. Marcellus rectissime dolentibus & tumentibus veretris imponi
refert. Et Plinius ait: seuū ex omento pecudis, præcipuè à renibus admixto cinere pumicis, &
sale cæteris verendorum vitij (de fornicationibus, & verrucis prius dixerat) mederi, & vter-
que testatur seuum ex omento pecudum illitū, & verrucis prius dixerat) mederi, & vter-
to loco post ceruinam, vitulinam, taurinam, & caprinam laudatur à Dioscoride. Medullam
agni ad ignem liquefactam Albertus cum oleo nucum, & saccharo albo destillatam super sa-
bathum (zambac purum, Rhafis) & sic epotam dissoluere ait calculum vesicæ, & conferre min-
genti sanguine, & ad dolores virgæ, vesicæ, renum. Idem Albertus urinam ouis rubræ, aut ni-
græ perutilē esse ait hydropi, sed præcipuè, si cum melle fuerit mixta, atque Rhafis hoc tradit
de stercore ouillo. Chiron Centaurus vero apud Vegetium Hippiatrum iumento, quod pro-
fluuiio attico (vox corrupta) ceperit labore, ita ut viridis ei, aut pallidus per nares humor erū-
pat, ex lorio humano, aut arietino duas cotylas cum vino, & cyatho olei rosacei putat esse mi-
scendas, & per nares, quæ humorem funestum egerunt, dirigendas, eamque curationem, &
pulmoni sanitatem, & naribus siccitatem præstare confirmat: Plinius sordes aurium, & mam-
marum pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus morbo regio
resistere scribit. Stercoris verò, siue fimi vsus est plurimus. Medicus quidā medicamentorū pe-
ritus in Myfia Helleponti (teste Galeno) ouium utebatur stercore ad acrochordonas, & myr-
mecias, & thymos, & furunculos duos, quos clauos nominant, aceto videlicet diluens, quin &
vulcerum ambusta ad cicatricem illo ducebat, nempe sterco hoc ceroto rosaceo commiscens.
Sed & caprino stercore ambustos similiter curabat parum eius cerato eidem longè copiosiori
admiscens. Sed & apud Dioscoridem habemus fimum ouillum ex aceto illitum sanare epiny-
ctidas, clauos, peniles verrucas, thymos, & ambusta igni, rosaceo cerato exceptum. Eademq;
ferè Rhafis & Albertus tradunt: Fimum, inquiunt, ouillum cum aceto illitum verrucas tollit,
& variolas, quæ nominantur assatæ; & cum cerato rosaceo, ambusta. Alias etiam, inquit idem
Rhafis, sterco istud cum melle impositum mederi verrucis leuibis, & carnem excrescentem
abolere, item formicam. Et Marcellus ait: Fimus ouillus recens, manibus subactus, & empla-
stri more appositus detergere verrucas. Plinius autem cum cera cōmixtum mederi ambustis,
& clauos pedum impositum sanare; item verrucas omnium generum; incipientibusq; carbū-
culis occurrere. Galenus ex oleo tritum instar cataplasmatis imponi iubet ad vulnera recen-
tia gladio, aut ligno illata. Sed Serenus cū proximè de luxatis scripsisset, inquit:

*Aut si concludum seruauit tibia vulnus,
Stercus ouis placida tinges, adipisque vetustos,
Pandere, quæ poterunt vlcus, patuloque mederi,*

Eumelus Hippiatrus si detorta sit iumentū ceruix, fimum ouillum cum vino vetere, & oleo mi-
sceri iubet, eoq; calido sæpè perfricari ceruicem. Plinius contra omnium phalangiorū mor-
sus remedio esse, ait, pecudum fimi cinerem illitū ex aceto. Et alibi dicit, aduersus serpentium
ictus efficacem haberi fimum pecudis recens in vino decoctum, illitumque. Si equus ungulam
pertulerit, Vegetius, ouinum sterco cum aceto miscet, & imponit, quamquam alij caprinum
efficacius credant. Magna vis & in cinere pecudum fimi, inquit Plinius, ad carcinomata addi-
to nitro, aut cinere ex ossibus feminum agnorum, præcipuè in his vlceribus, quæ cicatricem
non trahunt; Fimo quoq; ipso ouiu sub testa calefacto, & subacto, tumor vulnere sedatur,
fistula purgantur, sananturq; item epinyctides. Alopecias replet eiusdem fimi cinis cum oleo
cyprino,

cyprino, & melle. Sed & Paulus Aegineta testatur expleri alopecias non caprino tantum, sed etiam ouillo fimo, Græcos quoddam scripsisse. Abscessui oborto in radice auris prodest emplastrum ex stercore ouis cum pinguedine anseris, aut gallinæ, ut tradit Rhafis, apud quem etiam legimus stercore ouis potum pondere drachmæ cum decocto caprifolij valere contra icterum. Ad dolorem colicum remedium physicum ex Marcello: Stercus ouis montanæ mense Septembris deficiente luna pridie inclusa, manè excipies, & sole durabis, atque in puluerem rediges, & habebis in vase vitreo, siue stanneo, cum vsus exegerit cochleare plenum colico ex aqua calida, si febricitauerit, sin syncerus erit, cum vino, per triduum dabis. Si splen exterius inungatur stercore ouillo vsto (Albertus addit, ex aceto) imminui excrementum eius, Rhafis author est. Ad calculum idem Marcellus tale recitat remedium; Ibisci libram vnā, stercoreis ouilli recentis pugillos duos, axungie veteris pugillos duos; hæc omnia contrita pariter miscebis, & in lana succida renibus appones emplasti modo; statim proderit; Podagras lenit fimum illud, quod liquidum reddunt (teste Plinio) qui & in mulieribus malis membranas à partu ouium proficere scribit, & fimum quoque pecudis eisdem vsus habere. Tradit item, fimo agnorum, priusquam herbam gustauerint, in vmbra arefacto, mitigari dolores faucium, & vuar, idemque testatur Marcellus. Iam verò pura vellera, aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure mederi, testatur Plinius, tantumque pollere, ut medicamentis quoque superponantur. Sextus peculiariter lanam arietis nigram intinctam in aqua: deinde in oleo, & suppositam locis dolorem tollere asserit, & suffumigatam, ante prolapsam vuluam reprimere. Pugnacis arietis è medio cornuum lanas suffitas Nicolaus Myrepsus imponi iubet loco dolenti in hemisphæria, doloremque sedari promittit. Alij cinerem huius lanæ ex aceto imponunt, sic enim Marcellus: Lanam arietis de fronte velles, & combures in operculo ollæ nouæ, & in mortario conficabis, atque ex aceto fronti illines ad capitis dolorem. Serenus in morbo regio inquit:

Vellera cum vino suffiri sulphure proaeil.

Testatur verò etiam Plinius lanam per se conchylio infectam magnoperè auribus prodesse. Quosdam aceto, & nitro madefacere, & alibi scribit: Ibisci radicem ante solis ortum erutam inuolui lana à quibusdam, coloris, quem natium vocant, præterea ouis, quæ feminam peperit, strumisque vel suppuratis alligari. Inquit & alibi, arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedare, & si procidant, sinitu reprimere. Ad hæc Lais, & Salpe canum rabiosorum morsus, testante eodem, leniri aiunt, & tertianas, quartanasque febres menstruo in arietis lana arietis nigri argenteo brachiali incluso. Et alibi, inquit idem Plinius: partus adiuari putat, si in arietis lana alligatum cucumeris syluestris, semen inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu (scilicet foetus) rapiatur extra domum. Cinis crematarum lanarum, ex sententia Dioscoridis, crustas obducit, excrecentias in carne cohibet, & vlcera ad cicatricem perducit, (eadem ferè Plinius de cæsyro scribit, ut modò patebit) Mundæ autem, & carptæ in fictili crudo cæterorum mote vruntur. Nec secus sumbriati marinarum purpurarum flocculi, cremari solent. Aliqui cū sordibus lanas carpunt, & melle irrigant, eodemque modo vrunt. Alij in fictili oris patuli verucula inter se distantia componunt, & concerptas, carminatasque lanas oleo ita suffusas, ut ne stillare quidem possint, assulis tædæ subiectis, & eisdem, lanisque permutatim interstratis, leuiter succendunt, & vltas tollunt: quod si è tædæ pix, pinguitudo è vlla profluxit, collecta reconditur. Lauatur ad oculorum medicamenta: cinerem in labellis, aqua addita manibus confricant, & confidere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam adstringat, nec mordeat. Tantum Dioscorides. Galenus lanæ vltæ vim tribuit acrem pariter, & calidam vnā cum partium tenuitate, itaque molles nimiumque humidas vlcerum carnes celerrimè eliquare testatur. Indi & in medicamenta desiccatoria: vri ea tanquam alia plurima iubet ollam implendo nouam quam tegat operculum multis foraminibus perfusum. Cinis lanæ succidæ illinitur (inquit Plinius) attritis, vulneratis, ambustis, & in oculorum medicamenta additur; item in fistulas, aureque suppuratas. Adhæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus, siccant, carpuntque & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrumque. Alij hastulis tædæ subiectis & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita, confricant manibus, & confidere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter, nec mordeat, tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimèque genas purgat. Hactenus Plinius, sed pro vi septica, reponendum videtur vis smectica. Vulneribus quibuscunque Serenus inquit:

*Succida cum tepido necessest lanæ tyæo,
Ambustis aut cinis complebit vulneris ora.*

Idem ambustis igni:

*Vellera
vis.*

*Cineris lanæ
marinæ vsus.*

Aut tu succisa cinerem perducito lana.

Lana succida vis & usus.

Marcellus lanam ouiculæ de inter femora velli, & comburi iubet, & in aceto intingi, & super tempora caput dolentis ligari: Et aliâs arietis quàm pinguiſſimi lanam plenam ſuis ſordibus combuſtam, & in puluerem redactam prodeſſe aſſerit plurimiſi, ſi eo cinere ex aqua locum inguinum perfricaueris. Ad ſpirandi difficultatem Galenus ouium pilos, qui circa anum ſunt, viſtos, atritos in dulci vino propinat. Plinius ſcribit: vellerum cinerem genitalium vlceribus mederi, nec non & paſſionibus pecudum. Quæ verò lana ſuccida vocetur, oſtendit Varro his verbis: *Tondentur oues quo tempore inter æquinoctium verum, & ſolſtitium ſudare caperint, à quo ſudore recens lana tonſa ſuccida eſt appellata* Græci *πρωπα* dicunt. Ionia *ſioypen*, alij *ceſy-piram*, hoc eſt, ſordidam, & cū ceſypo ſuo nominant teſte Hermolao. Hippocrates teſte Cornario lanas ſuccidas etiam *ἡρα* vocat, & *ἡρα* nam & *ἡρα* vox, inquit, ceſy-pi, ac ſordium ſignificatione habet Plinius laudatiſſimam eſſe ait ex collo, natione verò Galaticam, Tarentinam, Atticam, Miſicam, atq; omnibus lanis ſuccidis uſum eſſe medicatum. Idem de ouis collo atronſam laudat in epiſtola ad Marcellum Empiricum. Succidæ lanæ, inquit Dioſcorides, molles, & de collo feminibusque laudatiſſimæ habentur. Subueniunt inter initia vulneribus percuffis, deſquamatis, liuidis, oſibus fractis, aceto, oleo, aut vino imbutæ: ſiquidem facilè ſuccos combibunt, quibus immerguntur, & ob pecudum ſordem (ſic n. ceſypum vocant) emolliunt. Capitis, ſtomachi, aliorumque partium doloribus cum aceto, & roſaceo efficaciter imponuntur. Sic etiam Plinius. *Succidam*, inquit, *imponunt, & æſquamaſſis, percuffis, liuidis, contuſis, celliſis, contritis, deiectis, capitis, & alijs doloribus, ſtomachi inflammationibus ex aceto & roſaceo*: ait item præter cultum & tutelam contra frigora ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo, vinoque aut aceto. prout quæque mulceri, morderique opus ſit, & adſtringi, laxariq; luxatis membris, dolentibusve neruis impoſitæ, & crebrò ſuffuſæ. Quidam etiam ſalem admiſcent luxatis. Alij cum lana rutam tritam, adipemq; imponunt. Item contuſis, tumentibusque. Ait etiam Galenus lanam ſuccidam aptè ſuſcipere irrigationes, ſiue embrochas, quæ adhibentur contuſis, & quomodocunq; percuffis, ut quæ utilitatem ex illis proficiſcentem promoueat, idq; propter ceſypum: lotam verò, nec amplius ceſypum habentem, materiam tabitum eſſe idoneam excipiendis liquoribus, quæ irrigantur. Canis rabioſi morſibus incôlata lana ſuccida poſt diem ſeptimum ſoluitur, teſte Plinio, reduuiasque ſanat ex aqua frigida, ex oleo calido humidis appoſita medetur, ut ait Marcellus. Quin & vlceribus vetuſtis imponi cum melle: vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida, & oleo ſanare idè Plinius tradit, at Dioſcorides vulneribus inter initia ſubuenire. Apud Serenum ubi ait oſibus fractis:

Conueniet cerebrum blandi canis addere fractis,

Lintea deinde ſuperque inductas neſtere lanas.

Lib. 4.

intellige lanas ſuccidas, quas fractis oſibus auxiliari, Dioſcorides quoq; docet. Refert Herodotus Pæncs paſtorales in filiis quadrimis venas verticis lana ſuccida inurere nonnullos venæſtemporom, ne vnquam ſcilicet pituita deſluens è capi eſſe officiat: Ea; de re ſe eſſe dicere, optima valetudine. Quod ſi pueris inurendis ſpaſmus cõtingat, vrina hirci aſpera eos liberari. Si talum, aut vngulam bovis vomer laſerit, picem duram, & axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſuper vulnus inuri iubet Columella. Prodeſt eadem phreneticis ſuffitu, ut ait Plinius, & Serenus ad phrenenſin calidi pecudis pulmones, inquit, circumponantur, illotis etiam ſuffire memento: Oculis cruore ſuſſuſus eximè prodeſt, authore Plinio, columbæ præfertim maſcula ſanguis ex vena ſub ala, ſed ſuperimponi oportet ſplenium è melle decoctum, lanamq; ſuccidam ex oleo, vel vino: ait etiam lanas habere cum ouis ſocietatem, ſimul fronti impoſitas contra epiphoras, ſed non opus eſſe eas in hoc uſu, ut radiculæ ſint curatæ, neq; aliud, quàm candidum ex ouo infundi ad pollinem thuris. Plinius ſanguinem in naribus ſiſti ait lana ſuccida cum oleo roſaceo, & alio modo auribus ſæpius obturatis indita. Et Marcellus: *Lana ſuccida*, inquit, *conijcitur in aures cum oleo roſaceo, & auricula de lana ſuccida aburantur, & ita ſanguis profluens continetur*. Et aliâs ait: *Lana ſuccida ex oue ſæmina decerpia, atq; intorta maſculæque roſæ liquida, ſanguinis abundantiam reprimi*. Et Plinius lanam ſuccidam ex ariete ſanguinem ſiſtere, ſi articulos extremitatum præligaueris, ut inde colligamus, ſiue ex mare, ſiue ex ſæmina fuerit, vtrique eandem adſtringendi vim ineſſe: nam & Serenus ad ſanguinem è naribus ſiſtendum, inquit:

Lana madens oleo, ſed nondum lauta, roſato,

Hæc datur in nares, vel claudit denſius aures.

Teſte Plinio halitus oris gratiores reddere creditur: Perfricatis dentibus, atque gingiuis admixto melle. Sed Marcellus, melle illita dentes perfrictos, miro modo candorem maximum

con-

consequi tradit. Rursus verò Galenus lanam succidam linteolo illigatam torreti iubet, adiecta deinde tertia salis portione, teri omnia simul, & perfricari hoc pulvere dentes, atque ita à dolore præseruari. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, (ut ait Plinius) & quàm calidissima, imposita bis die lumborum dolores sanat; Cæteris verò verendorum vitij, (de fornicationibus, & verrucis prius dixerat) medetur ex aqua frigida per se imposita, subditaq; mortuos partus euocat, sistitque etiam profluvia mulierum: hinc & Serenus ait:

Succida lana malos remoratur subdita cursus,

Mortua quin etiam producit corpora partu.

Iam verò sordes lanis inherentes œsypum dici, supra ostendimus, & ex Galeno diximus co-
coquendi vim habere similem butyro, & simul parum digerētis facultatis. Idē tradit Aetius, & Dioscorides ait, œsypum excalcacere, explere vlcera, & emollire, præsertim sedis, ac vulgæ cum meliloto, & butyro, sed Plinius: *medetur, inquit, & vulgæ inflammationibus, & sedis rheumatis, & condylomatis cum meliloto, & butyro.* Diximus item superius in multorum codicibus tum græcis, tum latinis perperam pro œsypo poni hyssopum, quemadmodum & in hoc Plinij loco, *hyssopum ad vlcera manantia prodest*, legēdum est œsypum, de cuius viribus ipse multa: vulnerebus, inquit, medetur cum hordei cinere, & æruginē aquis partibus: ad carcinoma-
ta quoq; ac serpentia valet. Erodit & vlcerum margines, carneq; excrecentes ad æqualita-
tem redigit: explet quoq; & ad cicatricem perducit (eandē ferē Dioscorides de cinere lanæ crematæ simpliciter tradit) Igni sacro medetur cum pompholige, & rosaceo. Somnos allicit cum myrt hæ momento in vini cyathis duobus dilutum (quo modo comitialibus etiam me-
detur, ut modò recitabo) vel cum adipe anserino, & vino myrrhite. Maculas in facie, cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat, item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere. Quidam & butyrum addunt. Si verò vligines sint, fel caninum prius acu punctas. Sed aliter legit Marcellus, cuius hæc sunt verba: *œsypum cum melle Cor-*
licano tritum, & appositum abolet de facie omnes maculas; quidam & butyrum addunt; si
verò & vituli simus, & fel caninum miscetur, medicamentum vtilius erit, ita ut pariter
temperata omnia decoquantur. Idem Marcellus œsypum ex oleo tritum, & instillatum capiti, pityriasi mederi asserit. Tradunt & comitialibus morbis vtile esse, referente Plinio, cum myrt hæ momento, & vini cyathis duobus dilutum (sed hoc modo etiam som-
nos allicit, ut paulò antè ex eodem dictum est) magnitudine nucis auellana à balneo potum: Scribit etiam oculis vtilissimum esse contra inflammationes, genarumque callum. Atqui etiam Dioscorides contra erosos oculorum angulos, scabiososque & genas, quæ oc-
calluerunt, & ciliorum defluuia efficax esse, tradit: torreti autem in testa noua (nempe ad
medicamenta oculorum iam dicta. Interpretes ineptè transferunt: donec redactum in ci-
nerem, pinguedinem amittat.) Ex eo etiam fuligo colligitur, quæ in oculorum medica-
menta commodè addi solet. Sed & idem Plinius: Quidam, inquit, œsypum in testa torrent,
ut illius tale extimantes erosus, & duris genis, angulis scabiosis, & lacrymantibus. Dio-
scorides simpliciter attribuit, quæ fuligini eius Aetius ex Dioscoride se mutuari professus.
Aetij verba hæc sunt, *œsypus crematus vtilissimum fuliginem reddit, ad angulos oculorum*
erosos, scabiososque, & ad palpebrarum callos, earundemque depilationem. Crematur in-
terdum etiam in noua testa, donec exustus pinguedinem omnem amiserit. Ponatur testa su-
per carbonibus, deinde, quod vltum est, colligatur, seruatumq; ad vsum teratur. Mihi qui-
dem tum œsypum ipsum vltum, tum fuliginem eius eandem habere facultatem, ad oculo-
rum præcipuè medicamenta Dioscorides, & Aetius sentire videntur. Dioscorides cum œsy-
pi vires primò simpliciter scripsisset: mox adit à nouo initio; Facit præterea ad angulos
in oculis erosos, &c. non iam simpliciter scilicet, sed eo modo, quem subiicit: Vritur autem
(inquit, nimirum ad prædictos vsus) in testa noua &c. Sed hoc interpretes non animadu-
uerunt. Dicitur verò etiam, teste Plinio, palpebras gignere, cum myrt hæ calidum penicil-
lo illitum, & Marcellus scribit, glabris palpebris pilos induci, si œsypo, quod sub armis
ouium nascitur adiecta myrt hæ, pariterque in mortario trita, spicillo calido loca pilis nuda
perduxeris. Alicubi etiam Plinius ait, non oculorum modò vlcera, sed oris etiam, &
genitalium sanare cum anserino adipe. Apud Aetium miscetur cerato imponendo aduer-
sus phthisin, item epithematis ad pleuritidem, reiectionis maximè tempore. Sextus for-
des arietis, quas inter femora habet cum aristolochia, & myrt hæ æquis partibus potari præ-
cipit, esseque ad regium morbum remedium optimum. Euocat menses, & partus, teste

Ecc

Dio-

*Sordes in-
ter femora.*

*Oesypus ut
paretur.*

Dioscoride, & cum anserino adipe sanat ulcera genitalium; sedis item vitij efficacissimum esse legimus apud Plinium, sed quosdam adijcere pompholygem, & rosaceum Carbunculo in verendis, ceterisque ibi vulneribus occurrere melle cum plumbi squamis, podagras lenire cum lacte mulieris, & cerussa. Sed apud Marcellum pro cerussa legitur cera. Hydropicis ex vino addita modicè myrrha potui dari nucis magnitudine, aliquos etiam addere anserinum adipem, & oleum myrtheum. Sordes ab vberibus eundem effectum habere, caudarum itidem sordes concretas in pilulas, & siccatas per se, tufasque in farinam, & illitas dentibus mirè prodesse, etiam labantibus, gingivisque, si carcinoma serpat. Atticum oesypum præferri ex Ouidio supra dictum fuit, sed & Plinius oesypo in Articis ouibus genito palmam tribuit, & Galenus eundem ceteris præfert. Parandi modum tradit Dioscorides his verbis: Succidæ molles radícula non curatæ calida aqua lauantur, & quibuscunque sordibus expressis, & in labellum oris ampli coniectis aqua infunditur magnoque impetu ligula, ut respumer, agitur: aut lignea rude validiusculè conturbatur, quò largius sordida spuma colligi possit, deinde marina respergitur & confidente pingui, quod supernatabat, collectoque in altero fictili vase, denuo aqua in labellum fusa agitur: spuma iterum mari perfunditur, & demum eximitur: hoc tantisper fieri solet, dum consumpta pinguedine nihil protus spumæ extet: collectum oesypum manibus emollitur, & si qua inlestit spurcicia, confestim demitur, exclusaque sensim omni aqua, recentique affusa, manibus misceatur, donec admotum linguae oesypum adstringat leniter, nec mordeat: atque pingue, candidumque spectetur, tum in fictili vase conditur. Verum omnia seruido sole fiant. Nonnulli excolatum pingue, frigida aqua eluunt, & manibus non secus atque creatum mulieres confricant: ita enim candidius redditur. Alij elotis lanis, & sordibus, quibuscunque exemptis, ac lento igni in aneo vase ex aqua decoctis, pingue, quod supernatat, collectum, aqua, ut diximus, lauant: colatumque in fictilem patellam, quæ calidam aquam contineat, linteo operiunt, atque soli mandant, donec candidum fiat, & satis crassum. Alij bidui spatia aquam effundunt, nouamque adijciunt. Melius est læue, radícula non curatum quod succidarum vires oleat, & si manu in concha fricetur cum aqua frigida, albescat, nihil in se duri, aut concreti habens: Veluti quod cerato, aut adipe adulteratur. Tantum Dioscorides, interprete Ruellio; Ceterum ab initio statim, ubi legitur, lanæ succidæ molles radícula non curatæ græcè est ἐσποδισμένη, idest, struthio, aut radícula adhibita curatæ, lotæque absque negatione, quam Marcellus, & Ruellius de scto adijciunt. Atqui Dioscorides non videtur negationem addidisse, (præsertim cum in nullis codicibus illa reperiatur, Marcello etiam teste) sed eo modo, quo fieri à quibusdam solebat oesypum, descripsisse: Quamobrem postea monet meliorem esse ἐσποδισμένη, hoc est, lana non curata struthio, sed simpliciter lota cum aqua calida (ne scilicet nimia caliditas, aut acrimonia à struthio ei accedat, cum concoquendi tantum, quod moderato calore sit, vim habere debeat, ad quosdam tamen affectus struthij vim ei conducere non negarim): Sed adiungam quoque Aetij verba, quoniam Dioscoridis verba se recitare professus, non parum ab eo variat: Sordidas lanas sub axillis ouium repertas, densas, ac molles (ἐρμα ποτὶ δὲ καὶ ἑλα, καὶ μαλακὰ: vocem ἐσποδισμένην non habet) calida lauato, sorditiem omnem exprimendo, quarum loturam in vas ampli orificij coniectam feruenti aqua superinfusa agitato, aquam poculo excipiens, aut alio instrumento, & ab sublimi præcipitans, donec spumescat, tum marina aqua si affuerit, si non affuerit, frigida inspergito, sicutque ut consistat: Vbi refrixerit, quod fluitabit, radícula eximito, atque in aliud vas conijcito, inde modica aqua frigida iniecta, manibus versato, mox aqua illa effusa, nouam feruentem intundito, idemque omnino repetito, quod iam docuimus, donec candidus, pinguisque oesypus reddatur, nihil amplius impuri continens, tum in fictili conditum per aliquot dies insolato, & seruato. Sunt autem omnia hæc sub calido sole facienda: ita enim efficacior, candidiorque, neque durus, asperuè redditur, veluti qui cerato, aut fermento adulteratur. Hucusque Aetius. Græcè quidem scribitur adulterari oesypum, ἀπατῆν ἢ ζῆμεν, cum Dioscorides habeat ἀποτῆν ἢ σῆατι, idest, cerato, (non cera, ut Marcellus vertit) aut adipe Aetius fortè σῆατι legerat, quod ζῆμεν exposuit: Sed adipe, vel seuo potius, quam fermento, aut farina subacta oesypum adulterari, omnibus credo verisimile est. Oesypus, inquit, author de Simplicibus ad Paternianum hac ratione colligitur: Lanæ succidas sordidissimas, & iam mox detonsas mittimus in vase, quod habeat calidam aquam, & aquam succendimus, ut aliquantum ferueat, deinde refrigeramus, & quod supernatat in modum

pinguaminis, abradimus manu, & in vase stannea abstergimus, & sic ipsum vas aqua pluuiali implemus, & ope tum tenui linteo in sole ponimus, & rursus delimpidamus, & tunc cœsypum reponimus. Vires enim habet cum aliqua acrimonia mollientes, & relaxantes, sed adulteratur ex pinguedine, & ceroto molli. Sed statim deprehenditur, eo quod syncerus cœsypus reseruat succidum lanæ, (succida lanæ odorem seruire dicit Dioscorides) & si manibus fricetur similis cerusa efficitur. Hac itaque ille. Plinius etiam non vnum parandi modum recitat his verbis: Quin ipsæ sordes pecudum, sudorque feminum, & alarum adherentes lanis (cœsypum vocant) innumeros prope vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis. Sed probatissimum lanæ ab his partibus recenti concepta, aut quibuscunque sordibus succidis primum collectis, at lento igni in aneo vase subseruetactis, & refrigeratis pinguique quod supernatet, collectio in sicili vase iterumque decocta, priori materia, quæ pinguitudo utraq; frigida aqua lauatur, & in linteo siccat, ac sole torretur, donec candida fiat, ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, & manu fricante ex qua non liquetur, sed albescat, ut cerusa, oculis utilissimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem contra inflammationes, genarumque callum, & duris genis, angulis scabiosis, & lacrymantibus, ut inter remedia dictum est. Ex eodem cœsypo pharmacum compositum fit, quod Græci Medici aliquando *δισυπον φάρμακον*, aliquando *δισυπον κηρωτον*, aliquando *δισυπον ὑγρον* vocant: atque hæc appellationes omnes à forma medicamenti, quod ad cerati-liquidi modum paratur, sunt deductæ. Componendi autem modum docet Paulus, sed tum in hoc Pauli loco, tum in alijs plerisque omnibus itidem, *δισυπον* pro *δισυπον* falso legitur. Sunt autem promiscui vsus cœsypi per se, & pharmacum ex eo constans, veluti Galenus his verbis tradit: Ex cœsypo cerotum notum omnibus pharmacum est, quo plurimi ad inflammationes in hypochondrijs vtuntur. Hoc etiam pro cœsypo utilicebit, si absit ille, & eundem finem consequeris. Quin & hodie in aliquibus pharmacepolsis hyssopus humida habetur pyxidibus inscripta, ut ait Cornarius, & humidam, ad differentiam hyssopi herbarum aridarum dictam volunt, qui fortè de ipsa nihil sciunt, cum non hyssopus humida ea res, hoc est, lanarum sordes sit appellanda, sed cœsypus liquidus. Alibi etiam inquit Aetius: cœsypi præparationem in secundo libro optimam descripsimus, sed ubi hoc haberi non poterit, accipe quod pigmentarij hoc modo conficiunt; Meliloti uncias quatuor, cardamomi, hyssopi herbarum singulorum uncias duas, succidæ lanæ ex ouium axillis uncias 4. & cætera. Eadem præparatio legitur apud Aeginetam in 7. nonnihil ab Actij varians. Inter cerata Nicolai Myrepsi, quod numero tertium est, cœsypum recipit, & facit ad dolentes articulos, & ad podagras, & omnem phlegmonem, doloremque mediarum corporis partium, id est, hypochondriorum, ac duritiem. Author libri de dynamidijs Galeno adscripti, cœsypum appellat ius lanæ, id est, succum lanæ. Verba eius sunt hæc: Cœsypi cerotum sic facito. Ceram, axungiam sine sale, colophoniam, ius lanæ, vetus oleum an. libram vnam, iuris fanigraci vnc. 6. adipis anserini & pullini an. vnc. 1. Coque oleum cum iure lanæ, & fanigraci diligentissime, donec ad mensuram olei perueniat: Iterum pone ad focum, additis superscriptis speciebus. Ius verò de lana sic facito: Lanam succidam in aquam multam pone, ut molliatur, diebus sex, septima verò die coque, & ipsam pinguedinem desuper collige superscripto penso, & exinde confice cerotum. Tantum ille. Emplastrum de pelle arietis ad hernias, siue enterocelas à recentioribus quibusdam medicis commendatur, & describitur præsertim ab Arnoldo de Villanova, & in aliquot pharmacopolarum officinis paratum reperitur. Eius descriptio, & conficiendi modus traditur in nostro antidotario. Recipit lithargyrii auri, lapidis hamatidis, sanguinis draconis, boli armeni, massicis, ammoniaci, mumie, galbani, thuris, costi, lumbricorum terrestrium, an. drach. f. picis naualis, colophonie, ceræ albæ an. drach. 1. consolidæ maioris, minoris, mediæ an. drach. iij. rosarum, myrtæ, aloes an. drach. 1. f. pilæ marinæ vstæ, gallarum, balaustiorum, aristolechiæ rotundæ an. drach. vj. visci quercini, terebinthinæ an. drach. ij. sanguinis hominis rufi vnc. viij. Conficitur hoc modo: Decoque pellem arietinam in frusta sectam, donec colatam, & vilcum quercinum prunis dissolutum in stannea sartagine, & assidue spatula mouendo, deinde ceram, picem, & colophoniam, & reliqua ordine continuo. Gummi vino dissoluantur, postremo sanguis terebinthina, & pulueres minutissime triti, ac lumbrici vino loti, atque seorsim alio vino cocti, pistillo calidiusculo commoucant, & alijs commisceantur. Loco sanguinis humani accipiat sanguis suillus ex præcepto Galeni, & Dioscoridis. Prodest petitonæo relaxato, & intestinorum hernijs, & omenti, & relaxato item vmbilico.

Cerotum
ex cœsypo.

Lib. 7.

Lib. 14.
meth.

Ius lana.

Emplastr. de
pelle arie-
tis.

Plinius asserit inhiberi venerem pugnatoris galli testiculis, anserino adipe illitis, adalligatisq; pelle arietina, tradi; & alibi inquit: gallinacei dexterum testem arietina pelle adalligatum partus continere. Cur verò pelles recenter detractæ maximèque arietum, verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua super contracta prohibent vlcera ne consistant, inquirens

9. probl. 1.

Aristoteles: An, inquit, ratione vtraq; humor colligi, intumescereq; prohibetur; pars enim collisa humorem trahit, intumescitq; propter feruorem. Oua sua lentitia glutinant, atq; ita intumescere non sinunt, vt etiam in ambustis glutine agitur. Conglutinare possunt pelles quoque ob suam lentitiam harentes nimirum, simulq; suo calore concoquunt, inflammationemque sedant, neq; enim eas detrahre solemus, nisi diebus aliquot post &c. Sed & Plinius scribit: verberum vulnera, atq; vibices pellibus ouium recentibus impositis sanari, & Galenus pellem ouillam recens detractam, hoc est adhuc calentem circumpositam ijs, qui quocunq; modo fuerint verberati, omnium, ait, luculentissimè adiuuari, adeo vt die, ac nocte vna illos curet, concoquit enim, inquit, & digerit, quæ sub cute sanguinem habent, vibices scilicet liuores, & sugillata. Syluius denique, nescio quo autore, cutim pedum, & rostrorum bouis, & ouis lento igne diu coqui tradit, donec veluti coagulum remittat: idque exemptum, siccatumq; in aere persiliat ad hernias commendari.

Cutis pedū
& rostrorū.

VSVS IN EXTERNIS.

Pellium &
lanæ vsus.

FRUCTVVM ex hoc pecore species esse duas ex Varrone diximus, vna videlicet tonsuram, alteram de lacte, & caseo. Tonsura lanam ad vestitum ministrat, vsus tamen etiam est ad eundem totius pellis sua lana onusta: spoliata verò ea etiam multiplex. Et pilis ouium, inquit Crescentiensis, sunt indumenta necessaria, & iucunda hominibus, qui quanto sunt subtiliores, tantò meliores, maiorisque pretij: Addit tamen etiam pelles & lanas agnorum esse optimas, atq; ad operimentum humani corporis aptiores, quàm matrum, & nostris etiam pellifices; siue pellarij agninas, ouillis adulterare student, apparetq; quò partui sint viciniore agni, eò electiorem pellem subministrare. Quidam Grammatici Rhenonem exponunt vestem pelliceam dictamq; sic arbitrat, quod calidos teneat renes, siue quia *prius* pellis dicitur, siue quod Rhenani populi ea peculiariter vtantur, nam Cæsar libro 6. de bello Gallico scribit Germanos vti paruis rhenonum tegumentis. Ceterum hos Grammaticos græcè nesciuisse apparet, omnino enim rhenones ab ouibus dicti sunt, quas Græci *prius* appellant, vnde Hippocratis *prius*, a *prius*, id est, agninas pelles interpretantur. Sed apud eundem Hippocratem, vbi plerisque ex Libyæ incolis pecorum pellibus pro vestibus vt scribit interprete

Pellium
vilis.
Lib. 6.
Lib. 7. c. 8.

Cotnario, græcè legitur *prius*, id est, iumentorum, vt solum corium intelligere videatur, nec satis clarè intelligas apud scriptores cum de vestitu ex pellibus istis loquuntur, depilatane coria, an pilis vestita intelligant, vtrarumq; enim vsus est. Iacobus de Vitriaco in historia Orientis c. 12. tradit Bedeuinos, qui ex Arabum gente originem duxerunt, in tentorijs de pellibus animalium habitantes, ouinis etiam pellibus, & caprinis plerumq; vestiri: Et ex Laetio habemus Zenonem Criticum in libris de vsu scribere Cratem Thebanum pellem ouis insuissè pallio suo, vt esset deformior, traditque Ranulfus in palychronico Vulfstanum Vigorniensem Episcopum in Anglia vestitu vsu vilissimo ex ouinis pellibus, causamque, cur vteretur, attulisse, quod non lynces Dei, sed agnus Dei in templis cantaretur. Fuit item olim istiusmodi pelles contemptæ, vilesq; ac rustica: narrat enim Marcus Varro in libro de re pecuaria, senes solitos vocari in tragædijs à pelle ouium, siue capratum, quibus induerentur *dipriat*, & itidem in comædijs, qui rustico opere morarentur, vt apud Terentium in Heautontimorumenos senem, quamuis è comici verbis nō eliciatur ita Menedemū fuisse vocatū, neq; etiam alio vilo indicio appareat senem eū qui in agro colendo toto animo, & corpore volutabatur, illo græco nomine appellatum fuisse: præterea cum legerim græcas fabulas Tragicorum, inquit Petrus Victorius, memini me in hoc nomen incidisse. Est igitur accuratè videndū, quo sensu hoc dixerit doctissimus omnium latinorum, vt autem ipse, quod mihi in mentem venit, aperiam, arbitror Menedemū *dipriat* tunc vocatū, quia mos esset, actorem eum in scenā venire pelle indutum, qui vestitus illi studio conueniebat; cunctæ .n. personæ, quæ partes essent fabulæ, vt memoriæ prodidit Pollux in Onomastico, suum, ac proprium vestitū habebat, & colore vestis, formaq; vt reliquo etiam ornatu, statim vt illæ visæ forent à spectatoribus, intelligi poterant esse illas, aut adolefcentem amori deditum, aut militem, aut parasitum, aut meretricem, aut lenam, aut

Li. 26. cap.
23.
Diphibe-
ria.

matronam, aut aliam demum quamlibet personam. Eodem igitur pacto rustici homines, & coloni vestitum cum gerebant, qui illi rei, & arti congrueret. Seruabatur autem hoc diligenter, adiunabat enim non mediocriter exitum fabulæ, efficiebatque ut spectatores omnia melius perciperent, neque in personis distinguendis confunderentur. Nam agricolarum fuisse illum vestitus declarat etiam, quod Strepsiades agrestis homo apud Aristophanem Philippidem filium vellet exemplo suo διφθίρα indutum esse, non Ευσίδα quam Auus ipsius maternus Megacles nobilis, & equestris vir gestare solitus erat. Pollux autem ipse tradit ornatum fuisse agricolarum, manticam, pedum, & pelliceam hanc vestem, & non rusticorum hominum solum, sed etiam pauperum omnium & miserorum, ut Philodictæ, & Telephi, quæ Tragicæ personæ erant, postquam spoliati regno, & fortunis suis amplioribus forent. Hæc Victorius. Est verò διφθίρα secundum Ammonium propriè caprarum, ut melote ouium pellis, suntque qui diphtheram velint pellē fuisse eius capræ, quæ louem lactatit, sed hac de re postea. Nunc verò pastores pellibus istis induuntur; Fulciuntur tamen etiam pro ditioribus vestes partim ouilis, partim agninis etiam pellibus, sed nigris potissimum, albæ enim vetularum sunt. Cereris quoque cognomentum est μαλλοφόρος in Megaride, ut annotat Cælius, cui id impositum ideo esse videtur ab ijs, qui primi mortalium oues connutrere ceperunt, sed fortè ita dicta fuerit, quod agriculturæ præsidem rusticus etiam habitus deceret. Tradit Gesnerus agninas pelles, quas pellifices apud suos ad vestes parant, magna ex parte desumptas esse ex ouibus, quæ vel in partu, vel proximis post diebus moriuntur; intra enim paucos dies lanas eis molliores fieri, & ineptas pellificibus. Pellex autem, quæ ex foetu sumuntur cum oues grauidæ maculantur, vulgo excoriatitias ibi dici. Adferri etiam ad eos ex longinquis regionibus: pulcherrimas quidem, crispas, prælo compressas, & maioris pretij ex Italiæ parte ultra Romam, Apulia præsertim. Elegantes, & nigras ex Prouincia, seu Narbonensi Gallia, & Hispania (ubi & molipolia haberi, audisse se ait, ita, ut certi quidam loci suum habeant mercatorem, cui soli pelles omnes vendi oporteat) ferè mitti iam ad vsum paratas; esse autem pinguiculas. Candidas verò apud suos parari, & ex suis regionibus haberi. Cauendum præcipuè monent, ne pelles ouium sint, quæ peste occiderint, quoniam panni ex huiusmodi pellibus non phthiriasin modò, sed & sacrum ignem gignant, hocque spectare illud Virgilij:

*Verum etiam inuisos si quis tentarat amictus,
Ardentes popula, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde morante
Tempore contractos artus laeet ignis edebat.*

Mirum verò, quod scribit Aelianus; Qui ouillam lanam pexerit, atque ex ea vestem confecerit, scabiem dici procreaturum ei, qui ea vestietur. Fiebant itidem cingula ex ouilla lana, talique noua nupta præcingebatur, quod scilicet vir in lecto soluebat, vnde Phillis Ouidiana:

Caesque fallaci zona recincta manu.

Pescia verò in saliarum carmine Aelius Stilo dici ait capicia ex pellibus agninis, quia Græci vocent pelles πεσκια. Habuere etiam hinc prisca nocturna corporis tegumenta non vulgares homines, ut indicat Homerus de Telemacho loquens Ulyssis filio;

*Εὐδ' ὅγε πανύχιος, κακὰ λυκμήτος οἶδε αἶψα,
Βυλτοε φρεσὶν ἡσυχῇ δότι τὴν πέφραδ' Ἀθάνα. id est,*

Hic ille pernox tectus lous florida lana

Examinabat mentibus suis viam, quam significauerat Pallas.

Quæ modo pilis detractis paratur pelles à cerdonibus ad calceos, ocreas, thoraces, chriothe-cas, & eiusmodi parâda adhibentur. Turcæ, ut scribit Bellonius in obseruationibus, arietibus & capris etiam cutem detrahunt, eamque integram seruât ad vitæ liquori aliquo imponendo idoneam. Mollestræ verò, teste Festo, erant pelles ouillæ, quibus tergebantur galeæ; videntur autem latini vocē græcam deprauatâ, quæ μολαστήρα, suam, inquit Turnebus, & Mollestram vocitasse. Obuestiuntur etiâ sedes arietinis pellibus, olimque apud Romanos noua nupta in pelle lanata cōfidere iubebatur, ut significaretur ad præstândâ se lanificij operâ marito venisse, traditque Pierius Valerianus ad sua usque tempora plerisque Italiae locis postero quàm noua nupta marito ingressa est domum, die illi è geniali thalamo manè prodeunti, obuiâ propinquos fieri solere, colum, fusum, & lanâ, acdm, & lorficem, rotabulum, peniculum, quodque cuique in promptu fuerit instrumentum, omneque vas domesticum offerentes, quo ex muliebris haud ignara officij, se non ad delicias, & voluptates, sed ad faciendam lanam, & alia, quæ frugi sint, curanda, venisse reminiscatur. Fuit itidem earundem pellium vsus loco chartæ, vnde hodieque quibusdam

*Pelles quæ
vitandæ.
Georg. 3.*

*Cingulum
Sponæ.*

*Pescia.
Odys. a.*

*Lib. 3. c. 46
Mollestræ.*

Lib. 3. c. 11

Charta.

- Italiae locis vulgò charta pecorina, nobis caurezza, quia similiter ex caprina fit. Allicubi etiam bergamina, quasi Pergamena à Pergamo Asiae vrbe, ubi eius inuentio fuisse creditur: Varro enim scribit per æmulationem circa bibliothecas Prolomæi, & Eumenis regum ibi inuentas fuisse. Verùm ego, inquit Polydorus Vergilius, affirmarem multo antequam tradit Varro, esse repertas, in ijsque primùm scriptitatum, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim primò rerum gestarum monumenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Iosephus; nam cum in duodecimo antiquitatũ tradit, quemadmodum Eleazer princeps sacerdotum per septuaginta duos interpretes, sacros libros ad Ptolomæum Philadelphum miserit, ut in græcum sermonem verterentur, sic inquit: Cum verò ostenderent tenuitatem membranæ, vel incomprehensibilem eorum compaginem, rex miratus est. Vtuncq; est, inuentio est antiquissima: hinc vetus proverbiũ in eos, qui nugas narrant, aut de rebus nimium prisca, & iam pridem obsoletis, ἀρχαῖον τὰ διφθέρα, λαλῶν id est, antiquiora diphthera loqueris. Aiunt enim diphtheram fuisse pellem eius capræ, quæ Iouem lætavit, in qua creditum est, inquit author adagiorum, antiquitus illum omnia scribere, quæ fierent: Hinc & Hesychius diphtheram exponit pellem, cotium, & γραμματεῖον, vnde diphtheralæphus apud Cyprios γραμματοδιδάσκαλος, eidem & Varino, apud literas membranæ inscribendo illinat, dum pueros docet. Etymologus similiter etiam exponit, & addit insuper βιβλίον, & diphtheram dictam coniicit, quasi διωρορῶν, τὴν ἐν τοῖς δύο μέρεσι φέρουσαν γραμματα, hoc est, membranam ab utraque parte expolitam, & inscriptam. Sed & Herodotus scribit Iones βιβλίον dicere διφθέρα, quod aliquando ob penuriã papyri pellibus uterentur tum caprinis, tum ouillis: Vel, ut Cælius citat, Herodotus scribit hircinas pelles, & ouillas biblos etiam dictas veteribus, quod papyri vicem quandoq; impleuerint. Aliqui verò etiam exponunt διφθέρα, libri operculum, nam & libri nostro tempore eiusmodi pellibus operiuntur. Non desunt etiam, qui prodant arietem Phryxi fuisse librũ ex arietinis chartis, qui auri, & argenti cõficiendi rationem (arte Chymistica, ut & Varinus scribit in διφθ.) contineret. Testatur Gesnerus sese libros vidisse etiam excusos in membranæ: Sed & crassiores pugillaribus pigmento quodam illitæ candido, aut luteo seruiunt. Literæ styli ænei, aut argentei mucrone obtuso inscribuntur, spongia, linteoue humido infictæ delentur. Iam verò Diophanes ventre vititur ad necanda animalcula noxia, ut enim blattæ necentur, hæc affert experimenta, referente Ioanne Baptista Porta, ventriculum ouillum stercore plenum, illorumque defodito in superficie, inuenies enim illum præsocuridibus refertum. Si iterum idem feceris, omnes cõgregabis, & sic apprehensas perdes, est enim stercoris amans animalculum, semperque in horto degens, hoc modo facillè capiunt. Palladius: Præsocuridas græci vocant animalia, quæ solent hortis nocere, ergo ventriculum veruecti statim occisi plenum sordibus suis spatia, quo abundant, leniter aciebus aperire: post biadium reperies ibi animalia congesta. Hoc cum bis, aut tertio feceris, genus omne quod nocet extingues. Quamvis modò crumenæ ex qualibet pellis ouillæ parte fiant, peculiariter tamen ex testiculis arietinis olim tacitas nō obscurè innuit Cicero ad Herennium, inquit: Medico (digito) testis ulor arietinos tementem; Politianus enim in Miscellaneis, receptacula nummum intelligit, quæ Festus (hunc locum citans) scortes nominauit, sed enim, Pædianus, inquit, sportas, sportulas, sportellas nummum ait esse receptacula. Ut nihil sit dubium, quin è digito eo, qui sit minimo proximus, suspensas velit habere scortas, hoc est, è testibus arietinis pelliceas crumenas. Festo certè scortes (aliqui legunt scortum) sunt pelles testium arietinorum, ab eisdem pellibus dicti. Et sufficus eidem folliculus est testium arietinorum, quo, inquit, verbanter pro marsupio, a fisci similitudine dictus. Apud priuscos ex onium intestinis fiebant fides, ut meminit Homerus antiquissimus his versibus.
- Ὡς δ' ὅτ' ἐν τῷ φόρμυγγος ἐπισταμνος, καὶ ἀοιδὸς
 Πυθίος ἱεραῖος οὐκ ἐπὶ πύλλοσι χορδῶν
 Ἀφ' αὐτοῦ τῶν δὲ ὑστέρῃσι τῶν ποτ' εἰς.
 Sicut autem quando vir citra peritus, & cantus
 Facillè extendit nouo in linea chordam
 Tangens utrimque benè retortam intestinum ouis.
- Illud verò mirum, ut Antigonus Liberalis annotauit, ouium intestinis hoc esse peculiare, quod arcum non edunt sonum, sed famellarum tantum sunt vocalia, huncque spectare, ait, illud poeta:
- Septem famineos nervos intendit ouillos.
 Scribit autem Bellonius; Turcas minore arietem (ouium fortassis) & caprarium intestina ubi excemerint, & pinguedine liberarint, ex vno suspendere, & sub vesperam alios alijs corbem dorsiuarum gestantibus vendere, & hos rursus ijs, qui nervos, & fides conficiunt; arcum verò nervos

neruos à primo conficere nosse, eorumque frequentissimum esse usum, atque omnium etiam
neruos ex intestinis esse conflatos, addit omnis generis fides conficere, easque admodum exi-
les, imò etiam neten tam acutum quam nostrates reddere sonum, sed non adeo clarum, quoniā
ex tribus nervis contortæ sint: posse tamē aliarum penuria testudini Venetæ inseruire. Huius-
modi netes varij generis, variorumque colorum reperiri rubri, Veneti, viridis, flauī, & albi, nul-
lumque esse institorum, qui eas, & reliquas fides venales non habeat, etiam per vniuersum Tur-
cicum dominium, atque frequentiores, quā in Europa, cuius rei hanc dicit esse rationem, quod
quatuor testudinum canarum, & lyrarum genera habeant, quarum alterutras plerique pulsa-
re norint suo more, etiam rustici. De coagula ait Palladius: *Merse maio caseum coagulabimus*
syncero lacte, coagulis agni, vel hædi. Varro tradit lactis duobus congijs addi coagulum magni-
tudine oleæ, vt coeat. Additque melius esse leporinum, & hœdinum quā agninum. Nostri in-
differenter colligunt, & vtrumque simul permixtum, hœdinum, inquam, & agninum venditant.
Vbi ceperit coagulari caseus, solidarique opaco loco vt ponatur, iubet Crescentiēsis, & aut fri-
gido, & pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate pōderibus trito & torrefacto sale de-
bet aspergi: Et iam durior vehementius premi potest. Post aliquos dies solidatæ iam formu-
læ, statuantur ita per crates, ne inuicem se vnaquæque contingat. Sit autem loco clauso, & à
vento remoto, vt teneat tunc & pinguedinem seruet. Vitia casei eiusdem indicio sunt, si
aut siccus, aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum prematur, aut nimirum salis accipiat, aut
calore Solis vratur. Recenti caseo conficiendo aliquos etiam, ait, virides nucleos pineos tere-
re, atque sic lacte mixto congelare, aliquos cuminum tritum frequenter colatum congelare,
qualecunque etiam velis sapore efficere posse, adiecto, quod elegeris condimento, vel pipe-
re, vel alio pigmento id præstari. Rufius Mulomedicus lactis usum docet, quomodo pili equo-
rum nigri mutantur in albos: In lacte pecorum, inquit, bulliente linteum madefactum loco im-
pone, idque tories donec, cum fricatione modica digitorum pilicadant: deinde aliud linteum
purum madefactum in lacte recenti duces per locum depilatum, vbi pilos nigros pro albis re-
nasci volueris, hoc facies per tres dies, vel pluries, donec pili incipiant crescere, diebus singulis
ter vt minimum. Notum est ex seuo bisulcorum fieri candelas, commendantur præcipue ex
hoc pecore. Antonius Mizaldus candelam ex syncero arietis seuo scrinijs tenui linteolo infer-
tam, vestiariam supellectilem à tineis inoffensam custodire tradit. Est vbi vrina ouium nitri-
ficij materia est. Ossa manubrij cultellorum sunt idonea. Stercus agris vtile esse scribit Pli-
nius, & boum fimo præfert, & alibi ait, Cato, *vbi sementem facit, ibi ouem delectato*, hoc
est, attrahito, seu allicito. Ait item hoc fimo ad asparagos vti Catonem nominatim iubere,
quoniam aliud herbasceret, hoc est herbas crearet: Et alibi rursus: *Iustum est singulas vehes fimi*
denario ire in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, male subtrahisse pecori colo-
rum appareat. Sunt qui optimè stercorari putent sub dio inclusa pecorum mansione: Cato verò
etiam caprinum, & ouillum stercus sedulo conservari iubet. Sed & Plinius rursus alibi finum
ex columbarijs præferri ait, proximum deinde capratum esse, ab hoc ouium; deinde bouum;
nouissimum iumentorum: Ex Varrone forsitan, qui ex Cassio tradit post columbinum stercus esse
hominis, tertio caprinum, & ouillum, & anninum &c. At Theophrastus, acerrimus, inquit ho-
minis finus est, & optimus, secundum aliquos, deinde suum, capratum, ouium, bouum, postremò
asinorum, quo loco obseruandum est Theodorum Gazam Plinio fortassis nimis addictum pro-
prie vertisse, iumentorum: obseruandum etiam verba videri transposita: nam idem author gra-
uissimus alicubi ait, ouillum quibusdam caprino præferri, omnibus verò asininum. Sic & Palla-
dus: *Stercus*, inquit, *asinorum primum est maxime hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum.*
Sic itidem & Columella ad cultum hortorum optimum esse, ait, stercus asini, qui minimum
herbarum creat, proximum vel armenti, vel ouium, si sit anno maceratum.

Coaguli v.
sus.

Casei vitia.

Lactis vsus

Seui.

Vrina.

Li. 17. c. 9.

Stercoris.

MYTHOLOGICA.

AVR EI arietis historia non vno modo enarratur; in eo tamen apud omnes con-
uenit, à Phryxo in Colchos translatum. Fuisse hunc, aiunt, Athamantis, & Ne-
pheles filium: Cùm enim Athamas Thebis imperaret, ex Nephelē vxore, Phry-
xum, & Hellen, vt aiunt, suscepit, deinde hac dimissa Ino secundam vxorem cepit, quæ in-
geoti priuigni amore capta, non assentiente Phryxo, omnem amorem in acerrimum odium
conuertit, & vt ipsum occidendum traderet, torruit omnia frumenti, cæterorumque legumi-
num semina, ne nascerentur: Ita vt cum sterilitas, & penuria frugum esset, ciuitasque
tota

Aurei vet-
leris histo-
ris.
Phryxus
quis.

Lib. 6. My.
thol. c. 9.

Chrysomal-
lus,
Helle-
spontus
vnde
dictus

tota partim fame, partim morbo interiret, Athamas verò ea de re Delphos mitteret satellitem, Ino, ut falsum responsum referret, precibus, & muneribus ab eo impetravit, videlicet si Athamanti diceret à Deo consulto responsum esse, pestilentiae finem fore, si Phrixum immolaret. Quo responso accepto nigenti necessitate, ut putabat, compulsus Athamas, Phrixum dicitur, ut ait Apollodorus Grammaticus citante Natali Comite, ad aram maciaturus statuisset: At Nephele Phrixum, & Hellen eius sororem rapuit, aureamque ouem à Mercurio captam illis dedit, qua per aera vecti fuere. Alij verò, ut Hyginus, aiunt Phrixum ultro, ac libentè pollicitum fuisse ciuitatem se arumna liberaturum. Itaque cum ad aram cum infulis esset adductus, & patet Iouem comprecari vellent, satellitem misericordia adolescentis, Inus Athamanti consilium patefecisse, regemq; cognito facinore Ino, & filium eius Melicerten Phrixo dedisse necandos, sed hos cum ad supplicium ille traheret, à Libero patre obiecta caligine liberatos fuisse. Ad Phrixum verò, & Hellen insaniam à Libero obiecta cum in sylua errarent, Nephelen matrè dici venisse, & arietem inauratum adduxisse Neptuni, & Theophanes filium, eumq; natos suos ascendere iussisse, & Colchos ad regem Aetam (alijs Octam vocant) Solis filium transire, ibiq; arietem Marti immolare. Hunc arietem Theophanes *χρυσόμαλλον* dictum fuisse: mox suo loco dicitur. Cum verò ad id freti peruenissent, quod inter Sigæum & Chersonesum est, contigisse fertur, ut Helle in proximum mare decideret, quod ab ea postea dictum fuit Hellepontus, vel Athamantidis, ut ait Aeschylus in Persis, & Ovidius in epistola Leandri his versibus:

*Fluctibus immodicis Athamantidos aquora canent,
Vixque manet portu tuta carina suo.
Hoc mare cum primum de Virgine nomina merfa
Quatenet, est nactum, tale fuisse puto.
Est satis amissa locus hic infans ab Helle
Vixque mihi parcat, nomine crimen habet:
Inuides Phrixo, quem per freta tristia tutum
Aurea lanigero vellere vexit onis.*

Lib. 2.

Propertius non per aera, sed per ipsius maris vndas vectos fuisse innuens, inquit:

*Qualem purpureis agitata fluctibus Hellen,
Aurea quam molli tergore vexit onis.*

Phrixus Helle sorore amissa doluit, ut Seneca ostendit, dum ait in Troade:

*Quæstus est Hellen cecidisse Phrixus
Cum gregis ductor radiante vultu
Aureo, fratrem simul & sororem
Sustulit terge, medioque iactum
Fecit in ponto.*

Lib. 5. c. 4.

Velleris
custodiam.

In Boeotic.

Dicitur autem ob diuturnum iter, ac laborem in promontorio Brixaba conquevisse, & cum barbari illo viso armati aduenirent, aiunt arietem inclinatum vsum humana voce, illum excitauisse, quare aufugiens in Colchos portauerit arietem, ibique Ioui Phryxio cognomine siue fugæ fauenti immolarit, pellemque illic in luco Martis, in eius honorem affixerit. Alij matris præceptis arietem ibi immolauisse aiunt, sed pellem eius inauratam in templo Martis posuisse, quam postmodum seruante dracone Iason Aefonis, & Alcimedes filius abstulerit. Phrixum autem ab Aeta libenter receptum, filiamq; Calliopen datam uxorem, quæ cum liberos ex eo procrearet, veritum Aetam ne se regno eijcerent, quod ei responsum fuerat ex prodigijs, ab aduena Aeoli filio mortem caueret: itaque Phrixum interfecisse. Diodorus verò Aetæ responsum datum esse ait, illum tunc mortem obiturum, cum externi nauigio delati aureum vellus sustulissent, hacque ex causa, tum verò innata crudelitate ostentauisse se hospites sacrificare, ut divulgata tanti sceleris fama externi omnes cum accessum abhorrent. Templum quoq; circumdedit muro, custodesque plures apposuisse ex Taurica accitos, de quibus, inquit, à Græcis mirandæ fabulæ finguntur: Decantatum enim est, tauros ignem spirantes circa templum esse: à dracone insuper custodiri vellus: Alij verò dicunt ad Diplacum Phyllidis flumini, & Nymphæ cuiusdam indigenæ filium Phrixum in hospitium accessisse, atq; ibi arietem Ioui cognomento Laphistio immolasse, vnde manserit postea diu illa consuetudo, ut vnus ex oriundis ab ipso Phrixo quotannis prædicto Ioui sacrificaret, ut scriptum est Suida lib. 2. rerum Thefalicarum. Sed Pausanias apud Laphistium montem, & sacræ Ioui Laphistio aram, Dei signum esse scribit à lapide, in quo Athamas Phrixum, & Hellen immolaturus, submissum à Ioue pueris aurei velleris arietem, acceperit quo illi vecti aufugerint. Alij rursus dixerunt, non quidē arā, ut maciaturus, adductum fuisse Phrixum, sed illi ad eligendum in sacrificia pulcherrimam victimam

Etiam misso arietem Iouis consilio locutum fuisse, atq; patefecisse omnes nouercae insidias, inter quos fuit Didymus, quare ille cum sorore è patria terra tergori arietis insidens, vt aries illis significauerat, aufugerit, ac Dijs postea apud fluuium Phasim illum arietem, vt mater sibi significarat, immolauerit. Alij dicunt tunc locutum fuisse arietem, cum Helle delapsa est, atq; hortatum esse Phrixum, vt forti & intrepido esset animo, quod illum esset in terram Colchicam asportaturus. Alij dixerunt Nephelen Deam fuisse. Sunt etiam qui Phrixum cum in eam Colchidis partem venisset, quæ ab eius nomine Phrygia dicta est, dicunt arietem non Marti, aut Ioui, sed Mercurio immolauisse, ideoque cum eius pellem in luco Ioui consecrato ramis quercus appendisset, eam postmodum à Mercurio auream factam fuisse, quod tetigisse etiam apparet Apollonium, quamuis tamen dicat Ioui Phyxio, idest fugæ fauenti, dicatam fuisse.

Phrygia
vnde di-
ta.
Lib. 2. Ar-
gen.

Αρτεμιος δὲ πῶς αὐτὸς καὶ Πάρος αὐτοῖς
Φρίξον, ὅτις Πτολίετρον ἀνελύθειν εἰήτηρο
Κρίον ἐπιμβεβαώς, τὸν βῆα χρυσόοις ἔθνη
Ερμείας, κῶας δὲ καὶ εἰσατὶ ἰνίκην ἰδμεθα
Πρωτάμους λαοσίους ἐπὶ δρυὶς ἀπρεμόνισσι,
Τὸν μὲν ἔπειτ' ἔρριξεν ἱὸς ὁ ποδὴ μοσθήσῃ
Φρύξῳ ἐκ πάντων προῖδῃ δῖι, quæ sic alius reddidit.
Vi puto, iam pridem vestras peruenit ad aures
Phrixus, vt Acetæ regnumque & mania adiuit.
Hunc aries vexit, quem mox Cylleus aureum
Fecit nunc etiam suspensa est aurea quercu
Pellicula, interdum crepitat qua leniter auris.
Iuppiter ipse fuga fauit, quo Phrixus illum
Maculatum capis struētis fumantibus aris.

Quamuis eam pellem iam tunc auream fuisse cum mare traicerent, vt in Colchidem aufugerent his carminibus significauit M. Manilius:

A. astro-
nom.

tellis tibi laniger ipse
Cum vitreum findens aurato vellere pontum
Orbatumque sua Phrixam per fata sorore
Phasidos ad ripas, & Colchica regnare vexit.

Deinde verò Nephelæ penas daturus Athamas ob filios, ad Iouis aram iugulandus adducitur, at ab Hercule seruatus fuit, quæ res postea argumento fuit Sophocli Tragediæ Athamantis. Fabulati sunt etiam postea ad perpetuam huiusce rei memoriam impetratum fuisse à Ioue, precante Nephelæ, vt arietis signum inter sydera collocaretur, idq; etiam effectum fuisse. Quam opinionem etiam secutus est Ouidius, dum canit; integram penè fabulam complectens.

Athamas
comædia.
Aries cor
inter syde-
ra.
Fastor. I.

Nunc potes ad solem sublato dicere vultu,
Hic herè Phrixæ vellera pressit onis.
Seminibus totius scelerata fraude nouerca
Sustulerat nullas, vt solet, herba, comas.
Mittitur ad Tripodas certa qui sorte reponet,
Quam sterili terra Delphicus edat opem.
Hic quoque corruptus cum semine nunciat Helles
Et iuuenis Phrixi funera sorte peti.
Vsq; recusantem ciues, & tempus, & Iuo
Compulerant regem iussa nefanda pati.
Et Soror, & Phrixus vellatæ tempora vittis,
Stant simul ante aras tuncæque fata gemunt.
Aspicit hos, vt forte pependerat athere mater
Et ferit attonita pectora nuda manu.
Inde draconigenam nimbis comitantibus urbem
Desiluit, & natos eripit inde suos.
Vtique fugam capiant, aries nitidissimus auro
Traditur, ille vehit per freta longa duos.
Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra,
Famina cum de se nomina fecit aqua.
Penè simul perijt dum vult succurrere lapsa.
Frater, & extentas porrigit illa manus.

Flebat ut amissa gemina consorte pericli

Caruleo iunctam nescius esse Deo.

Littoribus tacitis aries sit sidus, & huius

Peruenit in Colchas aurea lana domos.

*Iouis Am-
monis tem-
plum.*

Atqui Hermippus, ut ait Hyginus, dicit, quo tempore Liber Africam oppugnauerit, deuenisse cum exercitu in eum locum, qui propter multitudinem pulueris Ammodes est appellatus. Itaque cum in maximum periculum deuenisset, quod iter necessarium facere videbatur, accessit eo, ut aquae maxima penuria esset, quo facto exercitus ad maximam defectionem deuenire cogebatur, qui quid agerent dum cogitant, aries quidam fortuito ad milites eorum errans peruenit, quos cum vidisset, fuga sibi praesidium parauit. Milites autem qui cum fuerant conspicati, etsi puluere, & aestu pressi, vix progrediebantur, tamen ut praedam ex flamma petentes, arietem sequi ceperunt usque ad eum locum, qui Iouis Ammonis, postea templo constituto est appellatus. Quod cum peruenissent, arietem, qui consecuti fuerant, nusquam inuenire potuerunt. Sed quod magis hic fuerat optandum, aquae magnam copiam eo in loco nacti sunt, corporibusque recuperatis. Libero statim nunciauerunt, qui gaudius ad eos fines exercitum deduxit, & Iouis Ammonis templum cum arietinis cornibus simulachro facto, constituit, arietem inter sydera figurauit, ita ut cum sol in eius foret signo, omnia nascentia recreantur, quae veris tempore fiunt, hac re maxime, quod illius fuga Liber recreauit exercitum. Præterea duodecim signorum principem esse voluit, quod ille optimus exercitus fuerit ductor. Hoc Ammonis templum pauperrimum fuisse ostendit Angelas Politianus in explicatione huius Martialis versus: à nemine, quantum viderit, cogniti.

Disimuletque Deum cornibus ara frequens:

*Iouis Am-
monis pau-
per templum.*

Falli enim Domitium, quod hic Ammonis templum in Libya accipit. Nam cum hic magnificentissima orbis terrarum aedificia memorentur, quæque inter miracula referrentur, ut ex eorum comparatione amphitheatrum praetorium crescat, ridiculum profecto (inquit) fuerit de templo hic Ammonis audire, pauperrimo, scilicet, ut Lucanus ait his versibus:

Ventum erat ad templum Libycis quoniam genibus unum

Inculis Garamantes habent, stat corniger illic

Iuppiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,

Aut similis nostro, sed tortis cornibus Ammon.

Nec illic Libyca posuerunt diuagantes

Templa, nec Eois splendens donaria gemmis,

Quamuis Aethiopum populis, Arabumque beatis

Gentibus, atque Indis vnus sit Iuppiter Ammon.

Pauper adhuc Deus est, nullis violata per aulam

Diuitijs delabra tenens, morumque priorum

Namen Romano templum defendit ab are.

*Ara Apol-
linis ex
cornibus.*

Neque autem aut ex Plinij, aut ex Maronis dictis colliges templum Ammonis apud Nasamonas insigne, vel aedificij, vel opibus fuisse, si verba ipsa diligenter vtriusque pensitabis. Et quidem mentior, nisi ara potius Apollinis in Delo accipienda, quod ceratino hominem dicunt, inter septem orbis spectacula, sicuti Plutarchus ait, celebrata, quæ tantum ex dextris cornibus sine glutino villo, aut vinculo coagmentata, compactaque sit. Hoc autem Plutarchus in eo scribit opusculo, quo tractat vtra prudentiora sint aquigena, an terrigena animalia. Deque ara eadem sic Ouidius in epistola Cydippes ad Acontium meminit hoc versiculo:

Miror & innumeris structum de cornibus aram.

Plutarchus etiam in Thesco de ara in Delo scribit, non quidem ex dextris, sed ex sinistris tantum cornibus compacta, quem *πράσινα βομῶν* appellat, nisi mendum sit exemplarium. Laertius quoque Diogenes ceratinae ara, id est, de cornibus factae mentionem nonnullam facit in Pythagoræ vita. Quin & Callimachus poeta in Apollinis hymno, quadratum adhuc Apollinem scribit ex cornibus Cynthiadum capreatum, quas soror Diana in venatu occiderat, aram compegisse, fundamentaque item, & parietem e solis struxisse cornibus. Ipsius autem sunt hæc verba:

Τετραίτης τὰ πρῶτα θεοείλια φοῖβος ἱππῆς

Καλὴ ἐν ὀρενυγίῃ, σερπὶν γένος ἐν δόλῳ λίμνης

Ἀρτεμὶς ἀφ' ὧσ' ὅσα καρήματα συνέχευε αἰγῶν

Κυιάδα γ' ὀρέσσειον, ὅδ' ἱεραὶ βαμὼν Λαοόλλαν

Λέγεται μὲν κεραῖσιν ἰδιόθλια, πῆλξιν δὲ βομῶν

Ex ἀσπιδος, ἀσπίδος δὲ πῆψις ἐπεβλήθη τοῖς ἰχθύσι. idest,
 Quadrupes prima fundamenta Phœbus iecit,
 Pulchra in Orizgia orbiculari in lacu.
 Diana venata cornua assidue caprarum
 Cynthia dum tulit, ipse verò connexuit aram Apollo,
 Extruxit quidem cornibus fundamenta, compegit autem arana
 Ex cornibus, corneis verò circumdaxit parietes.

Sed ut ad Phrixii historiam reuertamur. Quidam, ut ait Diodorus præcitato loco, nauigasse cum seruo in nauis, cuius prora fuerit signum arietis: quod Helle molestè ferens cum in spon-
 da nauis incumberet, in mare decidit. Alij tradunt Gambrium Scytharum regem in Colchos, quo tempore Phrixus cum pædagogo captus fuerit, aduectum, cum adolescentem dilexisset, dono illum ab Aeeta accepisse, eumque ut legitimum ab se filium educatum, tegni heredem relictum. Pædagogum (is Arius vocabatur) sacrificatum Dijs, eiusque pellem à cadauere euulsam de more templo fuisse affixam. Deinde responso tradito, se tunc moriturum cum aduentantes hospites Arietis pellem sustulissent; regem, aiunt adhibitis templo custodibus eam, quo diligentius seruaretur, deaurasse. Alij censuerunt, inter quos fuit Pherecrates, Arietem fuisse Phrixii alumnum, qui cum Inus insidias præsensisset, hortatus sit Phrixum, ut se fuga seruaret: qui cum fugisset in Colchidem, locus sit datus fabulæ, quod per Arietem seruatus sit in Colchidem, atque ita scripsit Dionysius in Argonauticis. Hæc itaq; ferè sunt, quæ de Phrixo apud antiquos reperiuntur. Ut verò fabulosa hæc historia ad veritatem reducatur, scire conuenit apud antiquos ferè moris fuisse, ut domestica animalia non solum nummis suis imprimerent, sed in omnibus etiam propè rebus alijs pingerent, aut illorum nominibus, pro pictis imaginibus appellarent, ut à vero non abhorreat, Phrixum, & Hellen in nauigio, quod pictum auream arietem in puppi haberet, vectos fuisse: nisi eorum sequamur opinionem, qui ἀρίων, idest, Arietem Phrixii pædagogum fuisse dixerunt, eiusque consilio aufugisse, huncque ideo fuisse dictum aureum, quia consilia sapientum putanda sunt aurea: vnde & alij dixerant illam pellem fuisse ab Aeeta inauratam, & custodijs septam, cum accepisset ex oraculo sibi tunc esse pereundum, cum aduena illam abstulisset: nam & hoc cerè significabat, vbi defuisset prudentia, & consilium, & idcirco ob diligentiam & ferociam inhumanitatemque custodiarum dictus est draco infomnis, & boues ignem ex ore spirantes, & terrigenæ homines vellus aureum custodire. Non enim leniter recedendum est à sapienter decretis. Lucianus in dialogo de astrologia scribit Phrixum rerum astronomicarum scientia delectatum dictum fuisse à fabularum artificibus in cælum ab ariete sublatum. Ego verò, inquit Natalis Comes, hoc nihil aliud significare crediderim, quàm illum qui rebus præsentibus optimè, ac sapienter uti nouerit, proximè ad Deorum immortalium naturam accedere: At si imprudenter, parumque honestè, & superbè abutatur, facili ex altissimo dignitatis gradu delabi, quod etiam Hellen passam fuisse fabulatum est. Nulla est enim tam firma, neque tam constans hominum conditio, quin ob suam temeritatem, & imprudentiam si ita Deo placuerit, citissimè possit delabi. Atqui quod ita sit, patet, vel ex ipsis nominibus, Athamas enim non admirandum esse significat, cum sit θαυμαστός mirari, actionemque illam ἀδιδασκάλως adimat: Nephelè verò nebula, ex qua cerè nascitur rerum humanarum contemptio. Quis sanè locus meritò concedi potest admirationi cum tota hominum vita, huc illuc fluctuet, & quocunque ventorum impetus appulerit, eò facili corruat? Nam omnes opes, & amicitie, & imperia tamdiu stabilia sunt, quamdiu secundæ fortunæ aura aspirauerit: Siue igitur illa etiam sit rerum cuiusque ad felicitatem præsentem propensio, siue Dei consilium ob inscitiam, mortalium ita vocata, siue aliud quidpiam, omnino illa opus est viro nouercæ insidijs in Colchorum regionem peruenit, vbi non sine auxilio Deorum firmiter imperium, & tranquilliora omnia inuenit. Alij ex eiusmodi fabula alia documenta eliciunt, ut aiunt, non temerè ad secundas nuptias, ut conuolemus, ne prioribus liberis simus iniurijs, & nocumiento, vnde si non hinc illæ lacrymæ; vnde in Phrixum, & Hellen proprios tiberos odium? Solent nouercarum delinimentis patres capti erga prioris matrimonij liberos paternum affectum exuere, sic ut illos nonnunquam odio prosequantur. Ino sanè priuignis suis Athamantem infensum reddidit. Illi ariete duce fugam arripiunt: Helle metu percussa decidit in mare: Phrixus impauide fretum superat, & Colchorum regis filiam vxorem ducit: aries inter astra statuitur. Docemur miseras constanter ferre, neque ab ijs perferendis vlla mollitiæ animi, aut metu deterri; si enim illis obrui nos patimur, nunquam ex ijs emergemus, ijs superatis melior fors nos

Arietis in-
 signe.
 Arius Phri-
 xi quis.

Fabula
 Phrixii de-
 claratio.

Consilia sa-
 pientium au-
 rea.

Qui ad De-
 um proxi-
 mè accedat

Athamas.
 Nephelè.

Secunda no-
 pia cur vi-
 tande.

nos manet: Monemus amicitiam colere, & amicos in calamitatibus non deferere, quia qui quos in prospera fortuna coluerunt, eosdem in miserijs constitutos amant, illorum memoriam nulla vnquam temporis diuturnitas valet extinguere. Sunt itidem, qui aurei huius velleris pellem interpretentur fuisse librum quendam veterum more in pelle conscriptum (hoc supra etiam tetigit us) in quo auri conficiendi scientia traderetur: cuiusmodi libro cum Diocletianus summa diligentia perquisiuisset apud Aegyptios (qui huius peritissimi censebantur) omnes flamma consumpsisse fertur, ne diuitijs ita comparatis, Aegyptij Romanis bellum inferre audent, atque ex illo tempore hanc artem publico Caesaris edicto semper habitam fuisse flagitiosam, sed dum alios plerosque authores voluo, occurrit, id, quod plurimi de auro vellere referunt, ex Suida potissimum, explicantque, ut iam admonui, de arte, quam *χρυσια* graeci appellant: alij verò malunt hoc intelligi, magnam auri vim, quae apud Colchos esset à principibus quibusdam viris congestam. At verò Colchica regio propter vicinitatem Caucaſi montis auro abundabat, vel teste Strabone, qui scribit multos fontes ex Caucaſo manare scaturientes arena aurea tam tenui, ut oculorum aciem effugiat, eamque colligi ab incolis, pellibus quibusdam lanosis in aquam iniectis, vnde suspicari possumus locum esse fabulae datum; pelles enim subsidente in ijs arena, speciem aurei velleris praeseferunt. Strabonis verba haec sunt: Apud Iberos torrentes dicuntur auro deferre, quod barbari perforatis tabulis, ac lanosis pellibus excipiunt, vnde aurati velleris fabula conficta est. Et fortasse Iberos eodem nomine vocantur quo occidentales ab auro, quod apud utrosque inuenitur. Sunt denique, qui hac Phrixi fabula locupletes illos intelligi volunt, qui cum sint hebeti, & obtuso prorsus ingenio, ducuntur, trahunturque pro vxorum arbitrio, ut eorum negotia è famulorum ductu, regulaque pendeant, nec secus ac infantes anniculi è nutricis amplexu illi quicquid loquantur, quidque statuunt, non habent, quod illos animus, & rationis copia deficiat. Quo sensu Chryſalus seruus apud Plautum:

Adibo, inquit, hunc quem quidem ego hic hodie faciam arietem

Phrixi, itaque rondebo auro, vsque ad vitam eulem.

Dives indo Et ad eundem sensum Alciati emblemata est inscriptum; Dives indoctus:

Tranat aquas residens pretioso in vellere Phrixi,

Et flauam impanius per mare scandit onem.

Ecquid id est? vir sensu hebeti, sed diuite gaza

Coniugis, aut serui quem regit arbitrium.

Iasonis fabula. Dicendum modò de Iasone Aesonis filio, qui Peliae, Thelae regis, cum Iasonis indolem formidaret, eumque perditum vellet, consilio, atque incitatione in Colchos, ad aureum vellus auferendum, expeditionem suscepit, quod ita contigisse asserunt. Cum Peliae, ut ait Apollonius in Argonautis, ab oraculis responsum esset, ut sibi cauere ab illo, quem altero pede nudo conspexisset, itaque sacra Neptuno instituens vniuersos suos ad sacrificia conuocauit, quo etiam Iason cum veniret in traieciendo Anauro fluuiio, alterum calcem in limo amisit, qui ita visus à Pelia interrogatur, quid faceres si tibi responsum esset, te à quopiam interfectum iri? Cui respondit Iason de Iunonis consilio, illum inquit, ad aureum vellus recuperandum mitterem. Pelias igitur iuxta Iasonis responsum per ipsum, aureum vellus iubet ad se adferri. Tum Iason nauim diuino Palladis consilio fabricatam, malumque loquacem habentem è Dodonaea quercu conscendit, & cum quadraginta & nouem lectissimis vitis in Colchidem nauigauit. Cumq; tandem mille passus pericula superatisque omnibus difficultatibus ad Colchos peruenisset, per benignè à Phrixi filiis fuit exceptus, atque cum illis ad Aeetam contendit. Alij dicunt primò benignè, accomiter acceptum fuisse ad Aeetam: alij non satis lato vultu. Deinde cum aureum vellus nomine Peliae, cuius id antea fuisse dicebat, & per dolum surreptum repeteret, visus est Aeeta aequo animo petitionem tulisse, ut quidam dixerunt. Alij dicunt iratum Aeetam respondisse Iasoni, se quod peteret tum demum concessurum cum tautos ignem è naribus efflantes, & aripedes domuisset, draconis custodis eius velleris dentes adamantino aratro visus seminasset, nascentesque homines armatos ex illis dentibus cecidisset. At Medea Aeetae filia Iasonis desiderio capta, vnguentum illi dedit quo incolumis ab igne taurorum seruaretur, iussitque seruare, ne aduerso vento araret, ne vis flammatarum in ipsum ferretur, neq; inciperet sulcum de more arantium ab eodem fine, sed tolletet aratrum. Quidam enim dicunt primum Aeetam boues igniuomos iunxisse, & arauisse, ac post disunctos imperasse Iasoni iungere, & arare: Alij quod Medea noctu dracone per quendam pharmaca sopito aureum vellus ad Iasonem detulit, vnaque fratre Absyrto arrepto è Colchis cum Argonautis (sic socij Iasonis vocantur) nauigauit. Quidam dicunt Iasonem Medae consilio, atque opera omnia illa pericula superasse at non acce-

accepisse vellus aureum à Medea; Alij longè diuersam causam cur Iason ad aureum vellus mis-
sus sit, retulerunt, inter quos est Hecataeus, dicunt enim, quòd cùm Iason ex antro Chironis
exiisset, à quo erat educatus, & à patre coniunctisq; affinitate cognitus fuisset, in conuiuium
solemne fuit acceptus. Deinde cum magno tumultu ad Peliam regnum maiorum suorum re-
petens contendit: Pelias se redditurum pollicetur, si prius in Colchidem abeat, Phrixique ani-
mam ter, vt legitimum erat, aduocet, se enim nocturnis terri visionibus, inquiens, ob Phrixū:
nam si eò accesseris, inquit, & istud feceris ac vellus aureum attuleris, ego iam senior tibi iuue-
ni regni onus concedam. Quare Iason his legibus acceptis eò contendit, vt diximus. Hæcque
illa sunt, quæ vt summatim dicam de Iasone antiqui memoriæ prodiderunt. Pericula, & labo-
res qui capturo vellus aureum proponebantur, ita breuiter recensuit Medea apud Euripidem:

*Pericula
aferentis
vellus au-
reum.*

Εσώσας δὲ τὰς αἰνὰς ἐλλήνας ὅσοι
Ταυτοὶ συνέσβησαν ἀργῶν σκάφοι,
Πιμφοθὶν τὰ τούτων τυρπητῶν ἐπιστάντην
Ζηνὶ λησὶ, σπερὴντα θανάσιμον γυῖν,
Δράκοντα δ' ὅς παρ' ἄλλοις ἀπὸ πρῶτον δέρας,
Σπείρας ἴσας πολλοῖς ἀνέπνοεν ἄν,
Κτείνω, ἀνέχον σοὶ φάος σωτήριον. idest,
Seruatus es per me, velut sciunt ratem
Quicumque conscendere tecum Argoam, ubi
Tauris inebaris iugum spirantibus
Ignem imposuisse: seminare & horridi
Dentes draconis, vellus illud aureum
Seruantis, in somnisque: qui circumdat id
Spiris: Ego occidi, tibi lucem dedi
Illam salubrem.

Quam rem tamen breuius etiam ita complexus est Virgilius:

Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertere, satis immanis dentibus hyæri
Nec galeis densisque virum seges horruit hastis.

Georgic. 2.

At verò quod ad mysticum, inquam, huius historiæ sensum pertinet, dictus est Iason filius
Æsonis, & à Centaurorum iustissimo Chirone educatus, artemq; medendi ab illo edoctus.
Atqui Æson è stirpe Neptuni editus, quid aliud est nisi prudentia è varijs negotijs, ac difficul-
tatibus, quæ tanquam materiæ prudentiæ subiiciuntur? Nam ex illis, & ex consilio exoritur,
ac fit prudentia. Didicit medendi artem à Chirone, vnde nomen obtinuit, nam *Iasis* ars est
medendi. Caterùm quis rogo remedium aliquando morbi datum fuisse à Iasone vlli laboran-
ti accepit? non enim Chirurgus fuit Iason, neq; vir iustissimus, & sapientissimus Chiron: pu-
tandus est potius corporis quàm animi curam, quæ viro bono conueniat Iasonem docuisse.
Quod si animi curam illam docuit, quid est per Deos immortales, quod magis viro bono con-
ueniat, quàm prudentia? Censeamus itaq; Iasonem in vtrâq; fortuna, qua animi moderatio-
ne ubi conueniat à Chirone dedidisse, quod antidotum sit aduersus voluptates impuras, qua
animi temperantia, ita placanda sit; qua arte superanda avaritia, prosterndenda libido, ambi-
tio ex animo eijcienda, cùm illa sit omnium monstrorum turpissima, vitiiorumq; maxima. His
itaq; præceptis instructus Iason dictus est formidolosa, & mirabilia monstra prudenter, Dijs
adiuantibus, aut certè Deorum ministris consulentibus, incolumis præterijisse, & in Colchi-
dem profectus, tauros igniuomos, & arripedes domuisse, quæ nihil aliud, quam animi perti-
nacia, & ira putanda sunt: Qui enim non ratione, animiq; constantia ducitur, is aut levis est
ingenij, aut pro constantia pertinaciam sequitur, & inanem arrogantiam. Hos animorum as-
fectus rationi, medicinæq; animi subijcere quid aliud est, quam tauros illos igniuomos vince-
re, & in natos homines cum armis è draconis dentibus furorem à se depellere? aut quid aliud
est, spaciosum draconem Medæ auxilio consopire, quàm inuidiam sapienter consilio mentis
signare? Est enim ipsa Medea *μῆδος*, idest, consilium. Hic eius ope aureū vellus in patriam repor-
tauit, Dijsque dicauit, vel vt alijs placuit, Pelia obtulit: Cùm maximè fugienda sit avaritia, &
iustitia complectenda: maximè verò omnium colenda est Deorum immortalium religio, quod
principium est virtutum, & omnis felicitatis: Postea colendi sunt reges, & nationum principes,
quibus non sine Dei voluntate concessa est in homines potestas, si modò sint viri boni, & iu-
sti. Atque vt summatim dicam, nauigationem Iasonis nulla alia de causa celebrant antiqui,
nisi quia significare voluerunt vitam vndique multis difficultatibus vexari, necesseque esse

*Fabula Ia-
sonis decla-
ratio.*

*Prudentia
probris con-
uenit.*

*Medea vn-
de dicta.*

Atrai, &
Thyestis fa-
cula.

viro bono medicinā consilij animo adhibere, vt intrepidus ad omnes motus, & ad omnes for-
tuna vicissitudines persistat. De ariete aurei etiam velleris Atrai regis sic traditum à veteri-
bus reperio. Pelops Tantali Phrygiæ regis, & Taygetæ filius ex Hippodamia Atrai & Thy-
stem fustulit, Pelopponnesi prius, deinde Mycenarum reges. Ijs alternis vicibus regnum admi-
nistrantibus, Thyestes cum sciret regni curam penes eum fatali dispositione mansuram, qui
arietem aurei velleris haberet, (quem Atrai regiam ingressus plurimum custodiebat) corrup-
pens Europam, seu potius Aeropem Atrai uxorem imperiū ad se transferre posse iudicauit, vn-
de stuprata fratris coniuge, & abducto ariete ad Atrai regno pulsus est. Alij dicūt sponte abi-
uisse in exilium, quod pænas fratri dare metueret: Atrai verò quod sic euasisse doloret Thy-
stem, quod vi nequibat, dolo conatum: nam paulò post simulata reconciliationis gratia per ne-
potes suos cum ab exilio reuocauisse, oblata regni parte, conuiuantiq; liberos non solum ap-
posuisse epulandos, sed etiam sanguinem eorum vino permixtum propinauisse, sicque filiorum
suorum factum esse sepulchrum, denique capita & manus epulanti obtulisse, & quid comedis-
set, bibissetq; enarrasse. Cuius impij facinoris cum Thyestes à Dijs ultionem exquireret, respō-
disse ferunt Apollinem posse eum alio scelere eius sceleris vindicem nancisci, si cum Pelopeia
filia concumberet, quod cum fecisset, natum aiunt esse Aegysthū, qui Atrai occidit, &
Agamemnonem eius filium ex bello Troiano redeuntem interemit. Alij verò aiunt conuenisse
inter vtrumq; fratrem, vt ille imperium acciperet, qui aliquod portentum ciuibz ostendisset,
& cum inter pecora Atrai natus esset aureus agnus, (quem Simonides purpureum fuisse dicit,
vt ait Tzetza) Atrai cum eum ostensurus esset vrbi iudicibus, vouissetq; se, quod optimum
esset in suo pecore, Dianæ immolaturū, eo viso, in capsulis abscondisse, quasi verè esset porten-
tum. Varinus verò ait, neglecto voto cum in arcam auream illum agnum inclusisset, eaque de
re gloriatur publicè, vulgo dici fratrem eius Thystem id inuidisse, & simulato in Aeropen A-
trai uxorem amore, agnum aureum ab ea accepisse, & postea contradixisse Atrai, vt qui imme-
ritò de agno aureo gloriaretur: oportere autem inquebat coram populo qui agnum aureum
possideret, regnum etiam obtinere. Quod cum Atrai quoq; concederet, Iuppiter Mercurium
ad ipsum mittit, *σοὺ δέρας λίγων περὶ τῆς βασιλείας, καὶ δὴλὸν τὰ περὶ τῆς ἀτατολῆς, διότι μέλλει
πορεύσθαι τὴν ἐναντίαν ἐδὼν ὁ ἥλιος. συνδεμένῳ δὲ περὶ τὰς ἀνὰ τὴν δύσιν εἰς ἀτατολῆς ἐπεύσσει-
ται. ὅθεν ἐκμαρτυρήσαντος τῆς δαιμονικῆς τῆς δύσεως πλεονεξίας, τὴν βασιλείαν Ατράϊος παράλαβε, καὶ
τὸν θυῖν ἐφύγαδυσεν.* Posui autem posteriora græcè, quoniam locus non omnino integer vi-
detur, & aliter ab alijs hæc historia narratur. Idem Varinus in *χρυσείῳ δέρῳ*, fertur, inquit, arie-
tis pellem Mercurij contactu redditam esse auream, (quod & Apollonius scribit) & *χρυσήμαλ-
λον ἀρίον* ex sexto Athenæi ait, agnum aurei velleris Atrai ἀργυρίδα fuisse, idest phialam ar-
genteam, in cuius fundo agni effigies inaurata fuerit: Raram autem, & exquisitam possessionem
olim non auri tantum, sed etiam argenti fuisse. Athenæus autem huius sententiæ authorem ci-
tat Herodotum Heracleotam. Apud Ciceronem cuiusdam poetæ hi versus leguntur, quibus
Atrai sic loquens inducitur:

*Addo huc quod mihi portento calidum pater
Prodigium misit, regni stabilimen mei:
Agnus inter pecudes aurea clarum coma,
Quondam Thyestem clepere ansum esse è regia
Quatin te adiutricem coningem cepit sibi.*

Pan Luna
amans.

Pan Mercurij filius, vt inquit Probus, cum lunam concupisset, & haberet optimum pecus, po-
scente ea partem pro concubitu, dicitur pollicitus, & duas partes secisse gregum, quarum alte-
ram candidiorem, sed lanæ crassioris, lunam deceptam candidiore deterius pecus abduxisse,
vt poeta significat, cuius hæc sunt verba:

*Munere sic nino lana (si credere dignum est)
Pan Deus Arcadia captam te Luna fefellit
In nemora alta vocans, nec tu aspernata vocantem.*

Lib. 5. Sa-
turn.

Macrobius scribit hanc fabulam sumptam esse ex Nicandro, cuius τὰ γυναικῶν à desiderantur, è
quibus tamen multa transulisse Virgilium testatur etiam Quintilianus. Seruius verò etiam im-
mutatam à poeta esse fabulam, non enim à Pane, sed Endymione adamatam fuisse Lunam, &
cum ab ea sperneretur, pauisse pecora candidissima, sicque eam in suas allexisse amplexus.
Crisamis, vt habet Hesychius, seu Crisamis, vt Suidas, Caus quidam fuit plurima possidens
pecora, & cum anguilla quadam quotannis superueniens præstantissimam ouem ei eriperet,
obseruatam tandem occidit, & cum illa in somnio apparens Crisamidem, vt ab eo sepeliretur,
noneretur, re neglecta cum tota familia periit.

Crisamis.
Cons.

METAMORPHOSES.

CVM Gigantes Dijs bellum inferrent, aiunt Deos territos, alios alias animalium formas induisse, atque usque in Aegyptum fugere fuisse coactos, ut meminit Ovidius his versibus:

*Tunc sine sorte prior, quae se certare professi est
Bellacanis superum, falsoque in honore Gigantes
Ponit, & extenuat magnorum facta Deorum:
Emissumque ima de sede Typhoea terra
Caluibus fecisse metum, cunctosque dedisse
Terga fega, donec fessos Aegypti tellus
Ceperit, & septem discretus in Ostia Nilus,
Huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat,
Et se mentitis superos caelasse figuris:
Duxque gregis dixit sit Iuppiter; unde recurvis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon &c.*

*Iuppiter in
arietem.
5. Meta-
morph.*

De Ioue Ammone, qui in Libya sub arietis figura colitur, diximus, sed fortè fabula hinc etiam orta fuerit, quod Iuppiter Ammon, ut scribit Herodotus, cum nollet ab Hercule cerni, tandem exoratus ab eo, id sit commentus, ut amputato arietis capite, pelleque villosa, quam illi detra-
xerat, induta sese ita Herculi ostenderet, atque inde factum, ut Aegyptij Iouis simulachrum arietina facie confingerent, & ab Aegyptijs Ammonios aiunt accepisse; unde quibusdam *ἱεροποσώων* est dictus. Ab alijs Ammon traditur, quod in bellis usus sit galea, cuius insigne, caput fuerit arietis, unde orta sit fabula. Sunt qui velint ipsum cornua in utroque tempore paruula habuisse, ac propterea Dionysium ipsius Ammonis filium eodem fuisse aspectu. Cognomi-
natus est eadem ratione, *καρανέρος*, idest corniger, ut Phellus poeta graecus inquitens:

*Ζῆς Διῶν, ἀμμων καρανέρος κλυδί μάντι, idest,
O Libya vates exaudi corniger Ammon.*

*Iuppiter
Ammon ut
de dictus.*

Sed & Statius & Lucanus cornigerum vocarunt. Fuerunt item qui Ammonem arietem Phri-
xi, & Helles putarunt, ut Pherecydes prodidit. Eustathius in Dionysium de situ orbis confi-
milis Herodoto scribit. Seruius Grammaticus ideo arietino capite fingi ait, quod eius inuo-
luta essent responso. Quin ea nutu & renutu, alijsque signis dabantur, quod & Strabo, & Eu-
stathius prodidere. De verueceo Ioue, qui in draconem mutatus, grauidam fecit Proserpinam,
Arnobij, & Eusebij verba recitavi in Tauro. Apud eundem Ovidium Neptunus in arietem
mutatus Bisalpida, siue, ut alij scribunt, Bisaltida virginem decepit. Caterum Hyginus Theo-
phanem Bisaltidis filiam formosissimam virginem cum plures proci peterent a patre, refert
Neptunum sublatam transulisse in Insulam Crumissam, & cum proci scissent eam ibi morari,
comparata naue eò contendisse; Neptunum verò ut eos deciperet, Theophanem in ouem com-
mutauisse formosissimam, seipsum in arietem, ciues Crumissenses in pecora, cumque eò proci
venissent neque ullum hominem inuenirent, pecora mactasse, atque ita victu consumere cepisse.
Hoc autem ut vidit Neptunus, in pecora mutatos consumi, procos in lupos conuertisse: ipsum
autem, ut erat aries cum Theophane concubuisse, ex quo congressu natum esse arietem Chry-
somallū, qui Colchos Phrixum vexit. Dicitur denique ab Ouidio aries transmutatus in agnum
à Medea, ut filiabus Peliae facilius persuaderet, pro senectute iuuentutem illi se restitutam:

*6. Metam.
Neptunus
in arietem.*

Quo sit fiducia maior

*Muneris huius, ait, qui vestrus maximus auo est
Dux gregis inter oues, agnus medicamine fiet.
Protinus innumeris effatus laniger annis
Attrahitur flexo circum caua tempora cornu,
Cuius ut Aemonio marcentia guttura culiro
Fodit & exiguo maculauit sanguine ferrum,
Membra simul pecudis, validosque venefica succos
Mergit in arecano, minuunt ea corporis artus,
Cornuaque excurrunt, nec non cum cornibus annos,
Et tener auditur medio balatus abeno.
Nec mora balatum mirantibus exsilit agnus,*

*Aries in a-
gnum.*

Lasititque fuga, lassentiaque vbera querit.

Lubet modò hisce futilibus transmutationibus longè futiliorem à Mahumete traditam pro epilogo adijcere: aiunt autem Turcici Concionatores in extremo iudicio Mahumete in arietem transmutandum iri, & quod longè est absurdus, & ridiculosus Turcas omnes in Pulices, quos ab inferis in paradysum transportans istic, inquit excutiet, vt pulices cadentes aliorum vertetur, Turcarum denuò recipiant formam.

PROVERBIA.

Ovis cultum **O** Is τὴν μάχαραν, vel, vt alij, αἰετὶ μάχαραν. idest, Ovis, vel capra cultum, sub audiendum reperit (sed in omnibus Graecorum lexicis legitur αἰετὶ αὐτὴν τὴν μάχαραν,) Aptè dicitur proverbium in eos, qui ipsi reperiunt, quo pereant. Ortum esse aiunt adagium ab huiusmodi quodam euentu: olim cùm Corinthi Iunoni Actææ, cuius adem à Medea structam aiunt, rem diuinam facere pararent, atque hi, qui ad præbendam hostiam erant conducti, defosso sub terra cultro, oblitos sese assimularent, pecus, siue capra, siue ovis exscalpens eum eruit, prodiditque: atque ita mactata est. Προβάται ἔθες, idest, ouium mores, in stupidos, ac stolidos iaci solitum: Vtitur hoc proverbio Aristophanes in Plato: ἀλλὰ προβάταις βίον λέγει, idest, ouicula mihi vitam prædicas, & in Vespis taxans vecordiam populi Atheniensis, oues illos vocat ἐκκλησίαν προβάτων συγκαθ' ἑμῶν, idest, in conuisione pecus ouillum confidet: desumptum est adagium à simplici, stolido, & inerti ouis ingenio, de quo suo loco dictum est. Author adagiorum hoc itidem adagium πρὸς ἀσέλγους, idest, aries cornibus lasciuens, conuenire ait in stolidos, qui præter meritum ad dignitatem euecti sunt; quamuis Diogenianus ostendat conuenire in magnos, ac lasciuos, pruriunt enim cornua arietibus bene pastis, quod idem accidit bubus. Originem proverbij indicauit Hefychius, in arce Palladis arietem fuisse, inquit, ingentem arcum repositum, quem Plato Comicus dixerit ἀσέλγους. Dicuntur itidem apud eundem Aristophanem in Pace, mites, simplices, stolidi, molles ἀμφοὶ εὐς πρόωι, idest, ingenio, & moribus agni. Accipi tamen etiam potest hoc vltimum adagium in bonam partem; nam & in sacro Evangelio; Ecce agnus Dei, metaphora proverbialis est, vt ait Polydorus Virgilius, de longe innocentissimo homine, qui suo simplici, inquit, animo non absimilis agno animalis, pro natura, & ætate minimè astuto; ita Christus à Ioanne Baptista vocatur agnus Dei, quod homo sine peccato pro peccatis nostris immolandus esset, sicut agnus paschalis. Hoc verò Valerij Flacci:

Agni qui. *Aspera nunc panidos contra agna leones.*

Tanquam ouis meridiæ. *rectè dicitur, cū imbecillus sese opponit robusto, aut indoctus docto &c.* Apud Platonem in Phædro Socrates de supino ocio, animique veterno proverbialiter extulit; ὡς περ προβάταις μεσημβριάζον, hoc est, Tanquam ouis meridiæ. Verba eius ita habent: καλεῖται οὗτος ὅφ' αὐτὸν δι' ἀργίαν τῆς διατριβῆς δικαίως ἀνομιάζων, ἡ γὰρ οὐκ ἀνδρὰ ποδὰ ἅττα ορίσιν ἐλθόντα εἰς τὸ κατὰ γῶγιν ὅσπιν προβάτῃα μεσημβριάζοντα τὴν κρητὴν ἔσθην, idest, Si viderint nos animi veterneq; torpentes, meritis derideant, arbitrati mancipia quæpiam in suum delata gurgulium, tanquam oues meridiæ ad fonticulum indormire. Solent oues circa medium diem accedente sole ad fontium aquas desides iacere, aut in vmbra, vt suo dictum fuit loco. Προβάτῃα γὰρ κείνῃ ἀπρᾶς, idest, canibus agnos obijcere. Dicebatur, qui imbellem, & litium imperitum calumniatoribus, & exercitatis exponeret, quod id animal ouium maximè sit imbellem. Refertur, vt ait author adagiorum à Diogeniano, & vt ipse conijcit, hemistichium est heroicum ex oraculo quopiam decerptum. Meminit eiusdem etiam Suidas in προβατῃα. Agnitis laetibus alligare canem, rectè dicitur, cui dum credit homini malæ fidei, & rem perdit, & frustra obligatum habet eum, cui non est soluendo nam, qui canem alligat intestinis agnitis, is non modò canem amittit, verum & prædam vltro dedit fugitiao. Desumptum est ex Plauti pseudolo, vbi Ballioni lenoni verba affingit hæc: Quia pol qua opera credam, aries nutriti, vna opera alligem fugitiuum canem agnitis laetibus. Sunt autem lactes intestina mollicationis lora. Πρὸς τροφήν ἀπὸ τῶν, idest, aries nutritionis mercedem persoluit. Citatur ex Menandro. Quadrat, vbi quis pro benefactis maleficia reponit. Allegoria sumpta est ab eo, quod aries cornibus impetat, aut vas, in quo pabulum apponitur, ipsosq; quorum opera nutritus est, aut etiam nutritur, cornibus incescit. Effertur & ad hunc modum proverbium. πρὸς διακρίσιν, idest, arietis ministerium, pro officio collato in ingratum, qui beneficium iniuria penfet.

Sed

Sed ut alibi etiam ait author adagiorum *κρίθ' διακρίθ' αἰς*, Suidas, & Zenodorus sic referunt, quasi dici solitum de officio in ingratos collato, siquidem aries cornibus ferit pascentem. Hefychius verò ita idem proverbium refert, quasi congruat in eos, qui spe cuius vis præmioli inseruiunt indignis. Cum pueros inuitamus ad ministrum, pollicemur aliquid, puto talos, aut nuces. Itidem in apologo quopiam, opinor, dixit aries, inunge (*κατ' ἐλπίς*, forte *καταλειψέτω* legendum, nam addita stellula in editione Aldina, Hefychij locum deprauatum indicat) dabo tibi telos. Hæc adagiorum author. *Ὅς λύκος ἄρνα φιλεῖ, ὡς παῖδα φίλους ἐρασάτω*, id est, *ut lupus oves, ita amat puerum vel anus amator*. In eum qui sui commodi gratia simulat amorem. Nam is vulgò dicitur amor, cum reuera sit odium. Iuuenis enim cum puellam venatur, ut illi pudicitiam eripiat, ut pro honesta fama turpi rumore traducat, ut parentibus, amicis, & bonis omnibus inuisam reddat, denique ut quod est omnium carissimum, bonam mentem eripiat, quæso quid deterius hostis faciat hosti? Socrates citat carmen in Phædro veluti populari usu iactatum:

Ὅς λύκος ἄρνα φιλεῖ ὡς παῖδα φίλους ἐρασάτω, id est,

ut lupus oves, ita amat puerum vel anus amator.

Cum verò *ἀδύνατος* aliquid, seu præposterum significamus, prouerbialiter cum Virgilio in pharmaceutria dicemus:

Nunc & oves ultrò fugiat lupus.

vel etiam: prius lupus oves ducat uxorem. Vbi verò quid cuiquam crediderimus, qui id in proprium conuertit usum, *oem lupo commissam* esse dicere solemus. Vide supra ubi de antipathia. Quibus adde illud Ouidij.

Dixerit è multis aliquis quid virus in angues

Abijcis, & rapidis tradis onite lupo.

Vbi verò quis frustra conatur, prædam recipere, cui semel manus iniecit rapax aliquis, *lupo agnum eripere*, postulare eum dicimus: Sic enim leno quispiam in Pænulo Plautina.

Lupo agnum eripere possunt, nugas agunt.

Improbum enim videtur sperare futurum, ut lupus agnum semel abreptum dimittat. Vbi que præterea locorum in homines impudenter furaces, hodieque extat vulgò iactatum adagium: *Lupus etiam oves numeratas deuorat*: Estque fortè etiam antiquum adagium: huc enim spectare videtur prouerbiale istud Virgilianum in Bucolicis:

Hic tantum Borea curamus frigora, quantum

Aut numerum lupo, aut torrentia flumina ripas.

Esaïas propheta de pace & concordia Christiani populi futura dicebat: *Habitat lupus cum agno*. Sed hæc eadem hyperbole non sine adagij nomine citanda, uti licebit, inquit Polydorus Vergilius, si quando innuerimus quosdam malè copulatos, ut alter innocentissimus, alter improbissimus sit. *Ἄρνα ἀποβάλλει*, id est, *agnum emittit*, vel *obijcit*. Dicitur in rixæ, pugnaeque cupidum. Adagiorum author significanter *ἄρνα* reddidit arietem, quia adagium indortum est, quod bellum suscepturi, faciem mittentibus qui arietem adductum in hostium fines emitteret: Hoc videlicet pacto significans ciuitatem & agros illorum hostibus compascuos fore, ut antea etiam dictum est: Suidas tamen scribit legem fuisse Athenis, ne prius ini-retur prælium. *ὅτε δὲ τὴν ἄρνα ἀποσμίτῃ τῆς λαβῆς τῶν μολεμίων*, Idem scribit & Varinus in *ἄρνα*. *Προβάτων* (si addas γάρ erit senarius *ἵδεν ὄφελος ἔαν ὁ ποιμὴν ἀπῇ*, *onitum nulla utilitas, si pastor ab sit*. Admonet adagium *ἀταρξίαν* rem esse omnium perniciosissimam. Nihil faciunt rectè ministri, nisi adsit herus. Inutiles discipuli, quoties abest præceptor. Inutilis populus, nisi principis autoritate gubernetur. Sumptum est adagium ab animantis stultitia, cum sit sibi ipsi inutile, nisi pastoris cura succurrat. Contrà illud Homeri. *ἀντάρ μὴδ' αὖ κακοὶ φθοίρην σι τομῆς*, id est, *at corrumpit oves pastor malus*. Dicitur rectè, ac congruè, quoties indiligens prædagogus corrumpit puerum, vel malus præceptor viciat discipulum, vel etiam rex improbus suum populum. *Ἀρίων σοὶ λαλᾷ λην, agnus tibi locutus est*. Videtur in eos conuenire, qui ea resciscunt; quæ ab eis rescisci posse nemo sperasset, aut qui futura præfagiunt. In Aegypto enim (Apostolus non rectè habet Aegina) aiunt agnum humana voce usum, in cuius capite visus fuerit regalis serpens (*Βασιλεὺς ἀράχων*) allatus cubitorum quatuor, & ab hoc agno res futuras cuidam reuelatas. Historiam scribit Suidas in *ἀρίων*, sed usum prouerbij non explicat: *Caluo cum ariete non arietandum*. Simile adagium videtur illi, non irritandi sunt crabrones. Utitur eo Gregorius Theologus in epistola quadam ad Eustochium Sophistam, quem lacefferat. *Καὶ ἔδ' ὁ πόσις παρρησίας τῆς ἰδιοτιχῆς ἐπειδέσθη φαλακρός ὡς παρὰ κρῖν μὴ κερᾶζεν ἀντιφρόσωπος, μηδὲ τὴν σφικίαν κατ' ἑμαυτῷ, γλῶσσαι ὡς τὸ κακῶς δι- γῶν ἰστοματίζων*, id est. Ac non saltem à prouerbio plebeio didicerim, cum sim caluus non

ut lupus o- nem amat.

Lupus oves fugiens.

Lupo agnū eripere.

Lupus oves etiam nu- meratas

deuorat.

Cap. II.

Lupus cum

agno habi-

tat.

Agnus e-

mittit.

Onitum nul-

la utilitas,

si pastor ab

sit.

Ὀλέσθ.ρ.

Pastor ma-

lus oves cor-

rumpit.

Agnus sibi

locutus est.

Caluo cum

ariete non

arietandum.

obuersa fronte obnuere arieti, neque vesparum nidum in me prouocare, nimirum linguam ad maledicendum, quam ad benedicendum promptiorem. *Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.* Traçum à rusticis, qui deglubere vocant filiquam, aut folliculum excutere, & granum sua mundare tunica: Similiter deglubere, est pellem detrahere, vt author est Festus, vnde & Catullus in obscænum sensum detorsit, vt dicat dirum à muliere deglubi, & Apuleiana Fotis ait se viuos homines solere deglubere. Tondent igitur, qui ita spoliant, vt sortem relinquant, vnde res possit crescere; deglubunt, qui nihil reliqui faciunt. Nam lana detonsa renascitur, cute detracta nihil est quod deinde possit auferre. Adagium Tiberius Cæsar auctore Suetonio, aut reperit, aut certè vsurpauit; nam is admonitus ab amicis, vt provincialibus augeret vestigalia, rescripsit, Boni esse pastoris tondere pecus, non deglubere: Per hanc prouerbialem sententiam significare volens provinciales à præfectis non esse vsq; ad viuum spoliandas; quo factum est, vt hoc lepidum Tiberij dictum prouerbij loco in malos magistratus promulgatum sit. Simile est illud Salomonis: *Qui nimis emungit, elicit sanguinem*, hodieq; vulgo celebratum durat, vt inquit author adagiorum in eodem sensu & illud: *Quid? num & pellem vis?* quasi conueniat lana contentum esse. Alexander Macedonum rex cognomento Magnus eandem sententiam diuersa extollit metaphora: Cum enim quidam admoneret, longè plus vestigalium à ciuitatibus auferri posse, respondit ad hunc modum *καὶ τὸν πορὸν μισοῦν τὸν ἐκ πίστεως καὶ μέντοι τὰ τὰ δαΐχαρα*, id est, *& olivæ olem odi qui herbas radicibus exscindat.* Verùm longè aliter, quàm vel Tiberius, vel Alexander, faciebat Flavius Vespasianus, qui procuratorem rapacissimum quemq; ad ampliora munera ex industria promouebat, quo locupletiores mox condemnaret, quibus videlicet vulgo pro spongia dicebatur vt, quod quasi & siccos perfunderet, & madidos exprimeret, vt author est idem Suetonius. *Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel.* Sunt qui provinciam aliquam obtinentes, frequenter in ore vt vetus iam adagium habeant, inquit Polydorus Vergilius, illud Christi responsum apud Matthæum mulieri Cananeæ datum, *non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israel*, cum velint indicare sibi limitatum esse officium, ac suum non esse negotium extra provinciam quicquam curare. Ita Seruator docuit venisse se in mundum, vt Iudæos in primis de noua religione euangelica erudiret, & deinde alios, id quod fecit, quando ad Samaritanos se contulit, quando discipulos iussit ire in mundum vniuersum, & prædicare euangelium omni creaturæ. Monemur autem eo manifestè primùm debere nos patriæ, ac parentibus, deinde amicis, ac postremò cunctis. Deducta est metaphora à pastore, qui amissas oues anxie queritat, & inuentas ad gregem, vt in tutum, confestim deducit. *Cognosce oues meas, & cognoscunt me mea.* Cum quispiam voluerit non inscienter innuere, se intus, & in cute suorum mores noscere, item suos ab illis non ignorari, appositè hac euangelica parabola, quæ apud Ioannem extat, vtetur. *Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*, vt legitur apud Matthæum; aut succinctius: *In villis mentis ouium sunt lupi rapaces.* Commodè dicitur de ijs, qui aliud vestitu, & verbo promittunt aliud representant. Effertur vel aliter: *In pelle ouina latet lupus.* Porro eiusmodi fraudulentum homines ita solent ouinæ simplicitatis personam induere, vt cum pro bonis habeantur, credentes facilius decipiant. Sed in hæreticos, quos Theologi nostri vocant, speciatim torquetur, qui idcirco abstinent, vt se incautè sequentibus, venenum seuum sensim aspergant. *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis:* Apud Zachariam prophetam oraculum fuit de futura discipulorum Iesu fuga; verùm postea est in adagium versum, quo notatur in periculis demum apparere, qui sint veri amici; quoniam non aliter casus vnius, qui caput sit domus, vel reipublicæ, reliquos deterret, quàm cum percutitur pastor, omnis grex pauore affectus dissipari solet. Prouerbiali etiam figura dicitur quispiam *oues segregare ab hædis*, qui domum, ciuitatem, provinciam, vacuum sceleratis hominibus facit, purgatque. Ad illud alluditur, quod ouis sit animal simplex, & vtile; hædus verò petulcum, ac libidinosum, quod apud Iudæos ob id pro peccato semper offerebatur, vnde & huic rectè peccator, illi innocens comparatur. Metaphora sumpta à pastore, qua Christus vtitur apud Matthæum: *Cum venerit filius hominis congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos, alteros ab alteris, sicut pastor segregat oues ab hædis.*

DE CAPRA, ET HIRCO.
CAP. IX.

ORDINIS RATIO.

RECTA ratione oves sequuntur capræ, non tam quòd ferè simul pascuntur, sed quia etiam easdem quodammodo nobis utilitates suppeditant, lac scilicet, & lanam (ita nunc vocare liceat) ut testatur Varro his verbis: *Utilitas ex pecore duplex, una est son- jura, quod oves, & capras detondent, aut vellunt: Altera, quæ latius patet, est de lacte, & caseo, quam scriptores græci separatim tyropiciam appellauerunt, ac scripserunt ea de re permulta. Similiter Virgilius canit:*

*Ha quoque non cura nobis leuiore tuenda,
Nec minor usus erit, quamuis Milesiamagno
Vellera mutantur, tyrios incolta rabor,es,
Densior hinc soboles; hinc largi copia lactis.
Quo magis hanclospumauerit vberemultitra
Lata magis pressis manabunt vbera (flumina, ut habet Aldus) mannis
Nec minus interea barbas, incanagque menta
Cinyphy tondent hirci, setasque comantes
Vsum in calstrorum, & miseris velamina nautis.*

Sed de his tegumentis postea suo loco, ubi ostendemus alia etiam vestium genera hinc haberi. Alias item idem poeta post boum, & quorum curam, inquit:

*Superat pars altera cura
Lanigeros, agitare greges, hirtasque capellas
Hinc labor, hinc laudes, fortes sperate coloni.*

Quamuis autem pinguiissimum lac sit bubulum, ideoque & butyro, & caseo fertilius; Caprinus tamen caseus Velabrensis dictus, quòd fumo apud Romanos in velabro condiretur, præ cæte- ris celebrabatur, ut notum est ex hoc Martialis:

*Nam quemcumque focum, nec fumum caseus omnem,
Sed Velabrensem, qui bibit, ipse sapit.*

Legimus & apud Plinium: *Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maximè eam augente gratiam fumo, qualis in ipsa urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor, medicamenti vim obit- net. Dat itidem capra hædos, & qui bonitate, & salubritate carnis nulli penè cedit quadrupedi, hacque in parte, ut oui præferenda, ita è contrario agris multo est nocentior, quandoquidem vrit omnia, quæ moris contingit, vnde lege locationis fundi excipi solet, ne colonus capra- natum infundo pasceret, ideoque astrologi ita capras receperunt in cælum, ut extra limbum duodecim signorum, ceu noxium dentibus animal excluderint.*

ÆQVIVOCA. SYNONYMA.

Etymologia.

CAPRAM dictam volunt, quasicarpam, vnde scriptum sit. Omnicarpæ capræ, Equi- dem Nonius capras à carpendis virgultis dictas esse scribit, sicuti & Varro, & alicubi etiam Cicero. Cæterum Festus capras ait à principio appellatas esse crepas, quòd cru- ribus crepent. Vtramque etymologiam suis lucubrationibus inseruit Isidorus inquit, vel quòd carpant aspera, vel à crepitu crurium, vnde eas crepas appellatas, quæ sunt agrestes capræ. Cum verò & domesticæ sint, & sylvestres, vtrasque caprigenum genus vocare licebit, tum ex Plauto dicente: *Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus: & ex alijs, Pa- cuio: Quamuis caprigeno pecori grandior gressus est; Cornificio apud Macrobius:*

Caprigenumque pecus nullo custode, per herbas.

*Ordinis ra-
tio.
Utilitas ex
pecore quo-
duplex.
Lib. 3. Ge-
orgic.*

Ibid.

*Caprinus
caseus ubi
optimus.*

*Capra una
de dicta.
In Epidice.*

*Officio magni mater Iouis, illa tonanti
Fundamenta dedit, pecusque implevit hiantis
Lacte suo, dedit & dignas ad fulmina vires.*

De hac fabula, postmodum pluribus agemus. Seruius ait aurigæ signum esse non longè à Septentrione, qui in manu sinistra ferat hædos, in humeris capram, Iouis altricem; oriri autem cum scorpio mense Octobri, quod & Varro tradit, inquiens: Sunt duo hædi, & capra, non longè à tauro. Columella ait oriri hædos quinto calendas octobris Fauonio stante, nonnunquam Austro cum pluvia. Idem etiam alibi scribit, oriri eosdem pridie nonas octobris vespere; in ortu autem & occasu tempestatem, pluviamque facere. De hisce ipsdem stellis Antonius Dulciatus in volumine de festis mobilibus hæc prodidit. In Erichthonij signo capra est, quam ille in humero portat, quæ & Iouem nutriuit. Item hædi eius filij, quos auriga in brachio portat. Habet stellam in capite vnam, in singulis humeris singulas: Sed ea est clatior, quæ est in sinistro humero, & appellatur capra: In singulis genibus singulas, in dextera manu vnam, in sinistra duas, & super ipso brachio stellas duas, quæ appellantur hædi, suntque omnes simul decem. Est præterea capra calidæ euaporationis genus, quam latini ferè omnes sequuti Albertum inde dictum tradunt à similitudine quam habet cum capra syluestri quoad motum, quia capra syluestris cum mouetur, primò saltat, & deinde quiescit, moxque iterum saltat, ac in istiusmodi motu semper versatur: euaporationem autè motus eius figuram ostendere, quia separatis cum constet partibus, quæ debeant in igneam conuerti substantiã, ubi prior accenditur, saltare videatur, mox altera, & sic per successionem. Quorū tamen opinio à nonnullis improbat. Improbatur & Auerrois sententia, qui capræ nomenclaturam huic impressioni inditam tradidit, propter similitudinem quam habet cum capra, non quoad motum, sed quoad villos & fibras illas quas videtur persimiles habere lanæ seu potius villis caprarū. Sic. n. ab oue potius quàm à capra denominari debuerat. Buccaferrius noster priuatim ab arunco, idest pilis illis, qui sub mento seu barba propendent, dictam arbitratur, quòd in hac impressione ignita quædam fibra longè similiter esse videantur. Capram quoque hodie vocant machinam, teste Gulielmo Philandro his verbis à Vitruuio delineatam, agente de ædium sacrarum publicarumque operum machinationibus tractorijs. Tigna tria ad onerum magnitudinem ratione expediuntur, & à capite fibula coniuncta & imo diuaticata eriguntur funibus in capitibus collocatis & ijs item circa dispositis erecta retinetur. Alligatur in summo trochlea, quæ etiam nonnulli rechamum vocant. In trochleam induntur orbiculi duo per axiculos duos versationes habentes, per cuius orbiculum summum traiecitur ductarius funis: Deinde demittitur, & traducitur circa orbiculi imum trochleæ inferioris, & ita descendit ad inferiorem, & in foramine eius caput funis religatur. Altera pars funis refertur interima machinæ partes &c. Videndum nunquid ab hac machinæ nomen ducat tormenti illud genus, quo rei suspensi ex trochlea per brachia post tergus reuincta, natibus acuto asseri impinguntur. Sed synonyma prosequamur. Græcis nunc vulgò γίδα dicitur. Αιγίδιον diminutiuum est apud Aelianum in epistolis, Hefychius, & Varinus αἰγίνας interpretantur αἴγας, ἢ (alias ἡγας) αἰγίνας. βαῖον μὲν αἰ ἄγας ἐν ἱερατικαῖς iuxta expositionem Hefychij. Βῆκα eidem chimera est, forsitan οἰομασσοποιεῖν, & κατὰ μέγεθος τοῦ βοῦς, quam in τῷ μεταδόσει edit. βῆκα quoque παρὰ τὸ βῆ βῆ λῆγας, dicta sunt τὰ πρόβατα, idest, oues, ut ex eodem Hefychio diximus, cui tamen βῆκα est etiam ἀναδεδραῖς. Ιὺρκες eidem sunt capræ feræ, ut & Varino, & ὑπεργίδης, idest, flagella ex setis suillis. Sed & apud Hefychium Ιορκίς, τῶν δορυκίδων ζώων, ἕναι δὲ, ἢ λυζίας ἰλάφου: secundum eundem καὶ ὄρα est Tyrthenis αἰξ, idest, capra. Alias capra græcis porca est, ut caper, siue καὶ ὄρος ὡς ἄγριος, idest, aper, siue porcus syluester. Apud dictum Hefychium καὶ αὐτὴ ἡμερος, πολλοὺς ῥήνους ἐπὶ τῷ Γορτυρίῳ, ἀλλοῖο δὲ ἢ συκῆ. Ιῶνις τὰ πρόβατα, καὶ τὴν κεφαλὴν, idest, capra domestica, apud Gortynios significat pecore diuitem, alijs verò ficus est: Iones oues, eo vocant nomine, & caput. Vox ista Gesnero facta videtur ab Hebræorum Car, quo hircum appellant, hinc & καὶ ῥατος hœdus nimirum dicitur, & καρὰ τὴν αἴγα κρητὶς, idest, Cretenses capram vocant καρὰ τῷ, teste Hefych. Κερὰ δὲ capras & oues foemellas, quæ cornua, ut plurimum habent, vocari Eustathius annotat. Κηλὰ δὲ Hefychio, & Varino, αἴγας sunt αἰ ἐν τῷ μὲν ὡς σημείον ἔχουσα τοῦ λεοειδὲς, idest, capræ in fronte signum habentes instar calli. Μήκλας Hefychius vertit αἰγας, μήλα verò græcis antiquis, Homero præsertim omnia pecora significant, nam odyss. 17. procos mactantes facit μήλα, qui non oues solum mactabant, sed omnes genus quadrupedum, siue præpingues, capras, boues armentarios, & alia. Et alibi apud eundem legimus μήλ' αἰγας, καὶ ἄγας ἰάουισκον. Sed de hac voce plura diximus in oue, quod pro ea frequentius accipitur. Μάϊρα propriè capram significat λευκομάλαρα, idest, ex albo nigricantem, ut annotauit Cælius, qui & hoc nomine

Capra meteorum.

Lib. I. Meteor.

Li. 10. c. 2.

Capra machina.

Capra tormentum.

Capra quid Græcis.

Lib. 2.
Χίμαιρα.
Χίμαρος.

mine Orionis fuisse tradit. Μυκάδης exponunt capras, quoniam *μυκάδης* est more caprarum balare, ut mox suo loco dicitur: *Μυκάδης* capra est, quæ mulgetur. Hefychius .n. *μυκάδης* dici tradit τὰς ἀμειλιχόμεναις ἀγρῶν; Apud Varinum *ορεβόδης*, exponuntur αἱ ἀγρῶν, fortè scribendum *ορεβόδης*, nam hoc epitheto celebrantur feræ, per montes quæ vagantur, quamvis Hefychius, prius specialibus *ορεβόδης*, exponit *εὐβόδης*, idest, hinnulorum. Legitur tamè etiā apud eundem *ορεβόδης*, & transfertur αἱ ἀγρῶν, ubi requirente ordine literario, *ορεβόδης* reponi debet, teste Henrico Stephano. Τὴν apud eundem Hefychium αἱ ἀγρῶν, ὑπὸς verò ad eodem exponitur αἱ ἀγρῶν, capra agrestis, seu fera. Alias *ὄνι* ipsi est τὸ τὸ ἀρότρου σιδῆρον τὸ εἰς μέγεθος γῆν, idest, aratri ferrum, quo terra proscinditur, quod alias *ὄνι*, siue *ὄνις* appellatur, teste Polluce; Quid verò sit *ὄνις* copiosè in equi historia est declaratum. Χίμαιρα secundum Etymologum, & Varinum capella est hyeme nata; *χίμαιρα* enim græcis hyems est, vel quæ vnam saltem ætatis hyemem habeat. Hefychius *χίμαιρα* capram feram exponit; *χίμαρος* verò hœdes hyeme natos. Alijs *χίμαρος* simpliciter hircus est, quamvis ætate minor quàm *τράγος*, quo propriè nomine adultos, & perfectos ætate mares intelligunt. Χίμαροι etiam sunt torrentes, seu riui, qui hyeme, & imbribus aucti, vel niuibz eo tempore collectis postmodum liquefactis, fluunt. Sed in hac significatione cum duplici r Gensnerus rectè meo iudicio scribendum monet, ut videlicet appareat nomen esse compositum παρὰ τὸ χίμαρος εἶναι. Profertur autem, inquit, *χίμαρα* quoque pro *χίμαιρα*, & plerique cum torrentem significat per *α* scribunt. Poetæ producant (quamquam video grammaticos in Lexicis græcis alia quoq; ab hyeme deducta vocabula per *α*, notare, ut *χίμασι*, *χίμαρ*, *χίμαριον*, quæ ego per *α* usurpare malim) cum caprarium genus per *α*, poetæ corripunt, proinde in Lexicis Hefychij & Varini *χίμαρος* rectè per *α* scribitur, quamquam non suo ordine inter vocabula, quæ *α* diphthongum, in prima syllaba habent. Pro omni itaque caprario genere, omni ætate, & utroq; sexu *χίμαρος* grammatici interpretantur, cum mediam ætatem propriè solùm significet; rectè tamen de utroque sexu usurpari puto, ut etiam *φορῶντος* quamvis hæc vox ab Homeri Scholiaste femininis vocabulis exponitur *φορῶντος*, *παλαιότατος*, *ἡμῶν*, *ἀνέστης*, *τῆς* *ἀλκίας*; & rectè quidem, cum Homerus etiā eodem genere protulerit, & mares foris relictos meminertit:

εἴποιτο δὲ σπῆλαι
Ἀργῶν, ἢ δ' ἱρίφων, διακεκριμέναι δὲ ἔχασαι
Ἐρχατο. Χαρίς μιν φορῶντος, χαρίς δὲ μέτασσαι,
Χαρίς δ' ἀνδ' ἱρσῶν.

Chimæra.
Lib. 2.
Lib. 5.
Odys. 5.

Etymologus *χίμαρος* hircum exponit, & deriuat παρὰ τὸ χίμα, τὸ φορέομαι, idest, eo, vado. Rursus *χίμαρος* Varino capra est annicula, à tribus, aut quatuor mensibus usque ad partum, atque deinde *αἱ* dici, aut *χίμαιρα*. Est & *χίμαιρα*, siue chimæra monstrum quoddam, quod igniuomū fuisse fingunt, & à Bellerophonte confectum, Lucretio teste, à quo talis ei affingitur forma.
Prima leo, postrema draco, meat ipsa chimæra.

ex Homero:

Πρίστ' ἰλίω, ὅπου δὲ δὲ δρῶντων, μῆσσι δὲ χίμαιρα,
idest, capra. Grammatici exponunt Lyciæ montem esse, qui dies, nocte sq; flammæ eructarit: in cuius cacumine habitarent leones, in medio verò propter pascua, capræ, in radicibus serpentes, ex Solino dicente: *Chimæra mons in Lycia nocturnis alibus fumidum exhalat, unde fabula triformis monstri in vulgum data est, quod chimæram animal putauerint.* Et quoniam Bellerophon Glauci filius, eum montem habitabilem fecit, chimæram occidisse traditur. Plinius de semper ardentibus locis loquens cum dixisset de Acthna; *flagrat*, inquit, *in Phælide mons chimæra, & quidem immortalis noctibus, ac diebus flamma, ignem eius accendi aqua, extingui verò terra, aut feno Gnidius Cretæ præstat.* Cæterum monstrum hoc poetarum Typhonis, & Gædriæ filiam fuisse fingunt. Hefychius ex hydra natam affirmat. Meminit autem Servius enarrans illud Virgilij: *Flammisq; armata chimæra.* Hefychius hanc chimæram triformem fuisse scribit, ita, ut in medio caprina forma constaret, caput verò posterius draconis, anterius leonis cum ore igniuomo haberet, sed magis probantur qui imam solùm corporis partem serpentis specie in ea fuisse fingunt. Qui plura volet, adeat Varionum, authorem adagiorum, & Palæphatum in Bellerophonte. *Ψιλάδος* Varinus, & Hefychius exponunt *ἀγρῶν ἀγρῶν*. Apud Hebræos ez, capra, promissui generis est iuxta quosdam, ut etiam marem in hoc genere contineat, & hædum: Verum cum hircum dicunt, solent vacare hircum caprarum, alioqui ez feminino tantum genere usurpatur, nec dubium quin græci suum *αἶς* hinc hauserint. Caldaicè capra est eza, Arabicè schaah, persicè buz. Numerorum 15. hircus caprarum ize dicitur, Arabicè, mæz, Persicè busan. Sarraceni capram vocant anse, Germani geisz, Belgæ geit, Angli à gote, Illyri koza, Gal-

Act. 6.

Ez.

Eza.

Galli cheure, vel chieure, Itali nomen latinum seruant, vt & Hispani, sed illi plerisque in locis p in u; hi verò p in b mutant. Mas, siue caprarum dux, vt loquitur Pollux, latinis hircus; secundum quosdam ab hirsuto dictus, teste Perotto, Sabinis fircus, græcè τράγος vocatur à voracitate, nam τρώγω, & τρώγειν, edere significat, quæ voces, vt ait Varinus huius etymii author, durius quid, & asperius sonant, quàm φαγέω, vt τράγος etiam quàm φάγος. Aristophanes in anibus, auium genera cognominat κοτιοτράγος, περιδοτράγος, & σπερμολόγος, quod oleastri baccis, hordeo, & varijs feminibus vescantur. Alij verò τράγον deducunt παρὰ τὸ τραχὺ δέμας ἔχειν, à pellis asperitate: Alij ab asperitate vocis: Alijs ἀπὸ τοῦ τρίχων, idest, currendo, vt tradunt idem Varinus, Etymologus, & Suidas. Quia verò hoc genus animantis sua natura potissimum vbi in venerem prurit, & toto coitus tempore, pessimè olet inde odor omnis olidus, & quàm maximè foetens græcis γράσος alias propriè dictus, & κίτρα'βρα, τράγος, latinis similiter hircus, caper, & capra nuncupatur, qui rem veneream agunt, inquit Cælius, aut qui in ætate sunt, quæ sufficiat veneri, malè olent, καὶ τὸ καλὸν μὲν τράγος ὀζειν, idest, virus hirci reddunt: hinc verbum τραγίζω, idest, hircum olere. Antiqui nostri, vt Censorinus ait, hircuitillare dixerunt, & quibus corpus ita olere incipiat, hircuitillos. Aristophanes verò in Acharnensibus τραγῶσσι vocauit malè olentem, & alia fabula τραγομαχαλὺς eosdem dicit. Eleganter Plautus de sene libidinoso. Cum sis iam atatis plenus, anima fetida, senex hircosus, tu osculere mulierem? hoc est, hirci modo libidinosus, & olidus: & rursus in Mustellaria: Te Iuppiter, Dyque omnes perpendant, oboluiſti allium: germana illuies, rusticus, hircus, bara suis. ad hominem transiit immundum, & libidinosum. Sic & Persius Centuriones hircosos vocat, vt exponit etiam Budæus, rusticos, olidos, & omnis nitoris expertes. Et Martialis falsè de importunis basiatoribus dicebat:

Te vicinia tota, te pilosus

Hircoso premit osculo colonus.

Apud eundem Plautum in fine Casinæ, vbi dicitur: Verum qui non manibus clarè quantum poterit, plauserit, ei pro scorto supponetur hircus vnctus nautea: Interpretes, aiunt hircum quidem sua natura esse fatidissimum, sed factorem augeri, si vnctus sit nautea, idest, aqua, inquiunt, fatida ex sentina maris; mihi verò magis probaretur, vt nautea hic intelligitur ipsa libido, quia tempore libidinis hæc bestia quàm maximè olida est. Nec displicet correctio Turnebi reſtituentis ex scedis quibuldam vetustissimis locum eiusdem Comici in pseudolo hunc: Sed illic seruus ex Caryſto hic qui aduenit, quid sapit? Ch. Vſque à cunabulis. Pro scilicet, vsque à cunabulis legens hircum ab alis: ludit enim Comicus in verbo sapit more suo, quod interdum ad sapientiam refertur, interdum ad odorem, vt apud Plinium, cum dicuntur iucundiora vnguenta esse, quæ terram sapiunt, quàm quæ crocum. Apud Horatium:

Pastillos Ruffillus olet, Gorgonius hircum.

Idem in libidinosam Canidiam sic scribit:

Munera cur mihi, quidue tabellas

Mittis nec firmo inueni, nec natis obesa?

Namque sagacius vnus odor,

Polypus, an gravis hirsutis enbet hircus in alis,

Quàm canis acer, vbi lateat sus:

Quis sudor vietis, & quàm malus vndique membris

Crescit odor, cum pene soluto

Indomitum properat rabiem sedare &c.

Idem alibi inquit:

Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capra.

quo loco quidam per olidas capras, scorta intelligi volunt, quod mihi non videtur, tum quod hæc epanorthosis subseruiat ingenio Torquati gaudentis non immodico sumptu, sed amicis fidis, taciturnis, & paribus, tum quòd sermone benigno cum eo velit proferre noctem, quod inter scorta quàm possit fieri, commodè scilicet, nemo non intelligit. Catullus in Rufum:

Ladis te quadam mala fabula, qua tibi fertur

Valle sub alarum trux habitare caper.

Idem ad Virronem:

Vi cui Virro homini sacer alarum obstitit hircus.

Apud Vlpianum in L. qui clanum. Trebatius ait, non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, Strabonem: hoc enim ex ingluvie oris accidere: Budæus in doctissimis suis annotationibus in Pandectas hunc locum haud dubiè deprauatum esse existimat, vel mutilatum potius, quid enim

Hircus.

Fircus.

Τράγος.

Hircuitillare.

In mercatore.

Satyr. 5.

Li. 12. epi.

gr. 59.

Lib. 20. ca. 10.

Serm. 1. Sat.

17. 2.

In Epod.

ed. 12.

Lib. 1. epi. 5.

enim Straboni, inquit, cum hircoso? aut quid ingluviens ad oculos distortos attinet? Hircus foetor est alarum, quem Plinius alarum graueolentiam appellat, & aliquando virus alarum à Græcis itidem *τραγος* dicitur: unde *τραγίζωντες* pueri ab Aristotele dici putantur ab alarum odore, qui hircientes cum pubescentes venerem agnoscere incipiunt, & vocem in sonum asperiores inaequabilioresque mutare: neque enim, inquit, acuta præterea vox est, neque grauis, neque tota æquabilis, sed similis fidibus incontentis, & asperis, *ὁμοία φαινομένη ταις παρατεταγμέναις, ὡς τραχέαις χορδαῖς, ὁ τραγίζων παλῶσι*. Alex. tamen probl. lib. 1. *τραγώτας* eos vocat; metaph. (ut ipse inquit) ad hircorum voce ducta propter arteriæ asperitatem. Tantum Budæus. Cæterum Iosephus Scaliger apud Vlpianum *ἀναμφισβήτητος* legit pro Strabonem, & raponem, & pro hircosum, lurcosum, aitq; ingluviem à Trebatio vocari *τὴν ἀδρφογίαν*, ex qua, inquit, oris graueolentia conflat, ut in leone notat Aristoteles: Ait tamen hircosum etiam defendi posse, & esse hircosum, cui os ex foeda, & detestabili libidine olet. Eiusmodi enim, inquit, vocabantur hirci. Catullus,

Hirci qui
diti.

Et putare ceteros hircos.

Et in dicto Attellanæ *hircus vetulus naturam capreis liguit*: Quo foeditas oris hirsuto, & olido seni Tiberio exprobrata est. Item dicebantur spurci, & spurco ore græcè *ἀσπλῆς*; & illi, qui hoc patiebantur dicebantur *λίμω*, latine glubere. Catullus: *Glubis magnanimos Remi nepotes*. Budæus aliter interpretatur, sed pace tanti viri dixerim, perperam. Hæc latius à nobis dicta sunt, ut totum Vlpiani locum illustraremus, quia maximus vir non satis dignè se explicare potuit. Est verò tragus non solum foetor ille sub alis, sed etiam pilus ille, in quo odor habet suam sedem, utunturque etiam Latini poetæ eadem voce. Martialis in pædiconem masturbantem:

Lib. 11.

inguina saltem

Parce fututrici sollicitare manu:

Lauibus in pueris plus hac quàm mentula, peccat,

Et faciunt digiti præcipitantque virum.

Inde tragus, celeresque pili, mirandaque matri

Barba, nec in clara balnea luce placent.

Satyræ
tragi diti.
L. 8. a prin-
cip.
Tragus pi-
scis.
7. h. 30.

Tragus porro, id est, hircos aliqui Satyros vocarunt, ut Hesychius, & Varinus annotarunt, eò quod hircorum aures habeant, sed quid si inde tragos dictos esse iudicemus, quod similiter ac hoc genus animantium libidine fiat famosi, similiter etiam bisulci. Athenæo etiam est piscis nomen agentis de exocæto, siue de Adoni, hunc enim *ὁμοιότατον* esse ait *τὸν παλιμύνην τράγον* *ἰχθυῖος*, hoc est, pisculo, quem hircum vocant: Dalechampius in margine exponit mœnam, quam scilicet Aristoteles hircum vocari scribit his verbis interprete Gaza: Alec, siue mœna utroque grauis melior est, forma rotundior fæmina, porrectior mare, & latior. Euenit ut cum foetu impleri fæmina incipit, maris color in nigrorem plurisque varietatis mutetur, & caro deterrima cibo efficiatur, vocantur à nonnullis per id tempus hirci. Cæterum an Clearchus Solensis apud Athenæum eundem cum mœna piscem intellexerit, quari, inquit Casaubonus, potest: placet enim doctis viris *τράγος* hic esse gobionem nigrum, non Aristotelem *τράγος*, sed cum *ἰχθυῖος* hircum Clearchus appellet, mœnam potius quàm Gobionem, nisi fallor, designat: est enim mœna reuera pisciculus gobione minor. Accedit quod Clearchus Aristotelis fuit discipulus inter primos, & *γνοσκώτορος*: à quo didicerat, & res, & proprias rerum appellationes. Tantum Casaubonus. Sed cum describatur similis exocæto, nisi quod partem sub gula nigricantem habeat, unde *τραγώματα* vocent, Hermolaus alium à mœna esse arbitratur. Est verò etiam *τράγος* concha genus, ut docet Festus mali saporis, unde causa nominis intelligitur. Est item intra aures neruus nomine *τράγος*, referente Calio, è regione cuius est, quem vocant *ἀντιτράγος*. Sed Henricus Stephanus citans testimonium Pollucis *τράγος* vocari ait in cavitae auris eam partem, quæ sub extremitate temporum superaflurgit in interiorem neruum, eique oppositam partem vocari *ἀντιτράγος*. Rufum Ephesium verò *τράγος* collocare *παρὰ τὸ πῆρας τῆς κεφαλῆς*. Idem Cælius ait *τράγος* vocari græcis in vitibus causationem, ubi statu grassante decutuntur germaniæ, hirculum, inquit, queas latine nuncupare; Alij sic vocant, siue importuno vento germaniæ à vitibus abscindantur, siue cultorum imperitia oblaedantur, ut Hermolaus in collario in 5. Dioscoridis, ubi tanquam diuersa vitis vitia hircum, & hircescere videtur accipere, cum vnum sit: Et cum in fæcunda sunt vites, hircescere dici ait cum hoc non simpliciter, sed adiecta causa nimirum vbertatis proferendum sit. Articulationem, inquit Carolus Stephanus, eleganti vocabulo vocauit Gaza, quod vitis in ipso articulo potissimum lædatur. Inde verò hircescere, siue hircite dicuntur vites ab antiquis scriptoribus, cum in fæcunda propter articulationes oblaestas redduntur: quoniam hircus animal, ut inquit Aristoteles, pinguedine sterilesce

Lib. 2.

Amica-
gus.

Tragus
quid in vi-
tibus.

Cap. 1.
Articula-
tio.

lescit. Hæc Carolus Stephanus. Theophrasti super hac re verba sunt. Εξ ὑπερβολῆς δὲ καὶ τὸ τραγῶν τῆς ἀμπέλους, καὶ ὅσοι ἀλλοιοὶ καρπὸν συμβαίνει διὰ τὴν ὑβρίαν, hoc est, vt Gaza Lib. 5. de caus. plant. cap. 12. transfert: Articulation quoque vitis nimietati prorsus tribuitur, & quæcunque fructificare nequeant propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Adscribit ibidem statim huius vitij remedia, & mox capit. 13. eiusdem causas, vbi Gaza sic vertit: Vitis autem articulatione venit, aut statu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ concisis, aut tertio in supinum excisis. Sic enim humor largius collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nihil queat fructificare. Caterum suspicetur sanè aliquis, inquit Gesnerus, in duobus his locis, non articulatione: sed hirculatione ab interprete primum esse scriptum, cum hoc vocabulum græco respon- Vites hircu- late. deat, & eiusdem operis libro 1. in fine capitis 21. hirculatione vites ab eo reddantur, vbi græcè ἀμπέλους τραγώσας legimus. Erineon, idest, caprificum (quamuis id neget Calius sui generis haberi inquit, à Dorica ciuitate sic nuncupatam, ex Lycophronis interprete) vt ex Pausanias thesauris, etiam Calius annotauit, percipi licet græcorum nonnulli olynthum dicunt, tragum autem Messenij: id quod symbolicè significauit Apollo Aristomeni, & Theoclo vati de salute consultantibus, respondens:

Εστὶ τραγὸς Πίνουσι. Νέδες ἰλκὸρρον ὄδωρ
ἀκτιμευσήντι πόρμαι χυθούσιν ἄρ' ὀλιθροί, idest,
Ipse, Nedes dum hircus bibat alta fluentia, nec vltra,
Messencen seruo: prope enim iuuant uisilia fata.

Erat autem Neda fluuius, inquit Calius, cuius visuntur fontes in Lyceo monte. Tragus vero non hircus intelligebatur, sed Erineos arbor in aquam Nedæ prona, ac folijs humorem quodammodo hauriens, vnde à Theoclo coniectatum ingruere Messenij fatale malum. Huius Messeniorum historia meminit etiam Suidas in τραγῶν. Sed vt clariùs oraculum intelligatur, non erit prater nostrum institutum Pausanias verba recitare: Messenij Ira vrbis eiectionis nouas sedes querere coactis, quæ de salutis ratione post cladem ad Fossam acceptam sciscitantibus Aristomeni, & Theoclo Delphicus Apollo responsa dederat, ipso rei cunctu comprobata sunt. His autem versibus respondit fatidica virgo (versus iam citauimus) actum illi quidem capti ambiguis verbis prouidendum sibi putarunt, ne Hirci de Neda potarent. Aliud verò longè innuerat Deus, quod fuit huiusmodi: Τὸ δίδωρον τὸν ἱερὸν ναὶ ἐν ἡλίῳ οἱ κάλυπτον ὀλυνθόν, Μισσηνίαι δὲ αὐτοὶ τραγόν. τὸν αὖτ' ἀπὸ τῆς Νέδας περὶ καὶ ἑρμεύς, καὶ ἐς ἐνδοὺν ἤνετο. Ἀλλὰ ἔς τε τοῦ ῥέματος ἰφίσταται, καὶ τὸ ὕδατος ἀπὸ τοῦ φύλλου ἐπιφύει, idest, vt vertit Guilielmus Xylander, Caprifici stirpem è græcis plerisque olynthon, Messenij ipsi caprum nominant. Eo quidem tempore caprificus fontē in ripa Nedæ enata cum non in sublime se crescens erexisset, sed in amnem prona inclinasset, extremis iam frondibus aquam contingebat. Id Theoclus vates conspiciat argutè coniecit illam caprifici plantam hircum esse, qui de Neda, sicuti Pythia prædixerat, biberet, ac iam fatale Messenij exitum imminere. Est item τραγὸς, tritici siue frumentum genus, quod ob varias huius vocabuli equiuocationes σταδὺ, idest, frumenta Triticum, cum cognominant, de quo sic Dioscorides: Τραγὸς τὸ γῆμα μὲν παραπλησίως τῷ χονδρῷ τραγὸς δι- tragus di- τίσκει. Ἀπρεωτέρος δὲ παραπολυζήσας, διὰ τὸ πολλὸν ἔχειν τὸ ἀχρῶδες, idest, vt vertit Ruel- etiam. lib. 2. cap. 115. lius: Tragos quandam halicæ frugis figuram gerit: multò minus, quàm Zea nutrit, quod multum aceris habeat. Similiter vertit Cornarius, Marcellus verò pro chondro reddidit far. Andreas Matthiolus nostra ætate in Italia prouenire negat, & quoniam Plinius ex Oriente peregrinum nobis inuectum fuisse scribit, mirum quidem non esse, sitam longo temporis Lib. 17. ca. tractu relicto Italico cultu in proprium redierit solum. Interpretatur tamen Arabicè fule, 10. germanicè hammel com, gallicè duple turguet. Galenus de trago frumento à Dioscoride Lib. 1. de altm. fac. dicta repetit; addit verò ex splendida, & nobili filigine, seu olyra, vt decet excortica- Tragus ar- ta, tragon confici, cuius plerisque sit vsus. Primum in aqua coqui, mox effusa priore- tificialis. aqua, mulsam, sapam, vel passum infundi, demum pineæ nuces aqua præmaceratas, do- Lib. 3. de agricult., nec intumescant, superiniiji. Rembertus Dodonæus etiam tragon rem faciliatiam esse tra- dit in epistola de trago, & à chondro tantum differre, quantum olyra à Zea discrepat. Nam veluti chondrus ex Zea, ita tragum ex olyra confici, cuius euidentissimum testi- monium Galenus, inquit, exhibet; Recitat autem ea Galeni verba, quæ iam citauimus, ad- ditque Geoponica Constantino Cæsari olim dicata, idem attestari, cum in eisdem tragi præparandi ratio hunc in modum habeatur: Τὸν Ἀλεξάνδρου λεγόμενον σίτον βρεχέον, καὶ πνεύρον καὶ χυρατίζον ἐν ἡλίῳ θερμόν, ἕτα ὕδωρ τὰ αὐτὰ ποιεῖν, ἀπὸς ἑξήτα ὑμέτρως τοῦ σίτου, καὶ

- καὶ τὸ ἴδιον διεσπασίαν, ἢ τὴν ἐκπύρην, καὶ ἀποθεῖον τοῦ τραγῶτος, ἐκ τῆς ἐγγυῆς οὐράς, idest, ut vertit idem Dodonæus; Frumentum Alexandrinum dictum maceratur, decorticaturque, & in sole calido siccatur: deinde idem rursus fit, donec & pelliculæ, & quicquid fibrosum est in frumento, delabatur, atque sic siccandus, & reponendus tragus ex generosa olyra est. Negat verò etiam Dodonæus vlium esse naturale frumenti genus, quod propriè tragus dicitur, quamvis Plinius id indicare videatur, maioris faciens auctoritatem præcitatam Galeni, coq; magis, cum & ipse Plinius, ex tritici semine eodem, quo ptisana modo, tragum, in Aegypto, & Campania fieri scribit. Caterum quod hic à Plinio tragus dicatur ex tritici semine fieri, aut à Constantino ex frumento Alexandrino, nihil pugnare putat cum his, quæ diximus, quoniam olyra, quæ Dioscoride teste, Zea quadam species est, à latinis arinca nuncupata, ex tritici quoque generibus est: Triticum enim, inquit, subinde generaliter, ut apud Iuriconsultos, sumitur pro quouis cereali semine, quod in panes cogitur. Eadem verò & frumentum Alexandrinum non improprie nuncupatur: In Aegypto enim, cuius caput, & metropolis Alexandria est, olyra facilis, & fertilis, ut Plinius inquit, proventus est, & zea eo loci, nec non far, eodem autore, citissime in eam conuertuntur. Rem igitur fictitiam tragum esse existimat, chondro substantiæ ratione propinquum, quandam eius similitudinem, & figuram gerentem, ut Dioscorides ait. Atque hæc est sententia Dodonæi. Hieronymus Tragus, tragum frumentaceum Dioscoridis, interpretatur farris genus, quod Columella verriculum album appellavit: Ipse germanicum ei fingit, Teutschen reisz, idest, oryza germanica, quod oryza instar grana eius cum lacte coquantur: Hordeo, inquit, per simile est, quoad omnia, vegetius tamen, & candidius, verè scribitur. Ego isthac in frumentorum historia diligentius ventilato, hoc tantum nunc asserens in præsentiarum, videri mihi genus hoc frumenti, tragos appellari græcis, vel παρὰ τῆς τραχύτης (vnde & ipsum animal τραγὸς deducunt grammatici quidam) quod asperius sit, & multum fursurosi recrementi habeat, plus nempe quam zea, ut Galenus, & Dioscorides scribunt, nisi quis ad aristarum asperitatem referre malit: vel παρὰ τὸ τραλὲν, hoc est, ab edendo, cum non solum grana per se ad panificium molantur, & integrè, aut modicè fracta cum iure aliquo decoquantur, sed insuper sui generis cibarium ex eis fiat, ut ex Galeno iam retuli. Longè ab hoc Trago cereali differt τραγὸς nascens maximè in maritimis, aliquibus σκορπίοις, alijs τραγῶτος, teste Dioscoride, nuncupatus, herba scilicet palmum alta, aut amplior, fruticosa, humilis, oblonga, sine folijs, pusillis, circa ramos acinis, rufis, multis, magnitudine tritici acuto cacumine, gustu multum adstringente, cuius racemorum acini decem ex vino poti cæliacis, & fæminis fluxione vulvæ laborantibus auxiliantur. Plinius bis eius meminit: primò lib. 13. capitulo 21. *tragum & Asia fieri* (vbi tamen vulgati codices tragium habent) *siue scorpiocnem, veprem sine folijs, racemis rubentibus ad medicinam usum*; Secundò lib. 27. cap. 13. *Est & alta herba tragos, quam aliqui scorpium vocant, semipedem alta, fruticosa, sine folijs, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens*. Eruditi hunc quoque tragum non ab hirci aut odore, aut aliqua alia similitudine, sed ἀπὸ τῆς τραγῶτος, idest comedendo dici rentur, ideoque etiam τραγῶτος quasi τραγῶτον vocari Dioscoridi, quomodo & τραγῆματα bellaria dicuntur latinis. Pro hac herba crudiores herbarij eam exhibent, quam alij, quia vuæ ferè modo racemos fert, vuam marinam nuncupant. Clusius verò, polygonum quartum maius Plinij esse arbitratur; alij Bellonium secuti ad androsacen, alij ad Croton Nicandri, alij denique ad Plinijephedran referunt, ut annotavit Caspar Bauhinus in suo Matthiolo, qui (Matthiolus) equiseti quarti nomine exprimere voluisse videtur; herba est maritima in arenosis tumulis, & littoribus proveniens, fluctus maris allidi, & obrui solitis, radice crassa, lignosa, longa, cortice fusco vestita, folijs nullis, ramulis quàm plurimis, palma altioribus, genistæ modo lævibus, & gracilibus, instar equiseti geniculatis, cacumine pungentibus, adnatis multis, vertice quoque subulæ intat tractantium manus perfodientibus, flore minutulo, candido, in oblongum sertum coacervato, semine grano tritici magnitudine pari, anguloso, principio rufo, postea nigrescente, in singulis loculis herbaceis gemino, pediculo ad ramulorum alas subnixis, gustu altringente. Matthiolus verò pro istiusmodi trago eam expressit maritimam similiter herbam, quam Traagus G. alij kali spinosum vocant, Guilandinus drypin Theophrasti esse iudicavit, ille verò ut ne hirculus ad tragum Dioscoridis referret, omnibus suis folijs planè spoliavit. Iam verò τραγὸς paruum etiam herbæ genusest, quod, ut ait Plinius, cum gallico nardo semper nascitur (hirculum vocat) à gravitate odoris, & similitudine, qua maximè adulteratur, sic dictum.

Distat

Distat quod sine cauliculo est, & quod minoribus folijs, quodque radicis, neque amara, neque odorata. Dioscorides verò discerni docet, quod candidius sit, & folijs minus oblongis. Idem de Sampharitica nardo scribit, καυλὸν, ἔσθ' ὅτε μίσει ἴχνησα, ὡς τραγίζονα τῇ ὕμῃ, idest, cauliculi aliquando medium ex se mittens, odore supra modum hircino. Huius hirculi iconem stirpium exoticarum peritissimo Carolo Clusio debemus, qui hunc nactus inter spicae celticae fasciculos posteritati scitè patefecit in suis à Garcia Lusitano Medico versionibus. Plantula est, inquit hic, nardo Celticae similis, candidior tamen, & veluti ex viridi cinerea, sine cauliculo, minoribus, brevioribusq; folijs, villosa admodum secundum radicem, & nigricans, nulla odori iucunditate. Folia pramanis nullum aromaticum saporem reddunt, sed lenta, & viscida sunt, cum nardi Celticae folia, & calida sint, cum aliqua tamen adstrictione, & odore, saporeque iucunda. Est denique τράγος in herbarum genere apud Aristotelem spongia quaedam durior, asperiorque, nimirum ὡς τὰ τῇ τραγίτῃ, hoc est, ab asperitate deslexa voce, ut ait Hermolaus: Verba philosophi sunt: Εἰς δὲ τῶν σπόγγων τρία γένη. αἰμὴν, ματοί, οἱ δὲ, πυκτοί. τριτος δ', ἐν κηλῶσι Ἀχιλλεὺς, λιπτότατος, καὶ ποικιλοτάτος, τῶν δὲ πυκτῶν οἱ σκληροί. σφόδρα, καὶ τραγῆς τραγὶ καλεῖται. Plinius breuiter sic transulit: Spongiarum tria genera accipimus, spissum, ac praedatum, & asperum, τράγος id vocatur: minus spissum, & mollius, manon; tenue, densumque ex quo penicilli, Achilleon. Meminit & aliàs, inquit; & maribus duriores alias quas appellant tragos, tenuissimis fistulis, atque densissimis: quo loco transulisse videtur Dioscoridem, qui spongas in mares, & faecinas distinguens ait: τῶν δὲ σπόγγων τὴν μὲν ὀφρῖται ἐκάλεισαν τινὲς λιποτομητοῦ, καὶ πυκτοῦ ὄντας, ὡς τὴν σκληρωτέραν τράγος ὠνόμασαν τὴν δὲ, θηλὴν οἱ ἱκανῶς τοῖς προσρημέτοις διακρίνεται, idest, è spongijs alias mares appellauere, tenui fistula, spissas, quarum duriores tragos nominarunt. Faecinas autem quae contrarias dotes habent. Postremo τράγος nominantur naues, quarum tutela hirci capite insignita est, ut κρηόι, quae arietes, ut Pollux annotat, qui ταῦρον quo Europa vecta fuisse narratur, similiter existimat fuisse nauem, quae tauri insigne gereret, ut Centaurus quoque Virgiliana. Idem censent Caelius, & Bayssius. Plures τῇ τράγι significationes non reperio. Ἀγίσκος Hefychio, & Varino exponitur capra castrata, vel caper fortè, quem ἔξαλον aliqui, inquit, vocant, de quo vocabulo postea suo loco. Eidem Varino ἀρθρος hircus est. Γαζώτας uterque interpretatur mullos, vel hircum. Κάπρος etsi propriè sit ὡς ὄρνις, idest sus syluestris, nec non etiam piscis, est tamen vbi caprum, siue hircum significat, sicut in hoc Strabonis loco paulo ante finem libri 4. Ὅσοι δὲ Πολύβιος, καὶ ἰδιόμορφοι ζῶον γινώσκουσιν ἐν τοῖς Ἀλπεσὶν ἐλαφοειδὲς τὸ χῆμα, πλεῖν ἀγρίους, καὶ τραγύμας, ταῦτα δὲ ἰσχυρίζεται Κάπρος. Τὸ δὲ τῷ γένει πρὸς τὴν ἰχθυοειδὲς σπιθαμίας ἀπάρχομεν, hoc est, habent Alpes, ut Polybius tradidit, peculiaris formae belluarum speciem similem ceruo, ceruicæ, & villis exceptis, quibus caprum refert, gemitque sub mento aruncum dodrantalem. Apparet itaque manifestò Strabonem vel Polybium Κάπρον pro τράγι posuisse. Et apud Athenæum, vbi ex Archestrato Κάπρος celebratur ex Ambracia, doctissimus Mercurialis non piscem, ut ceteri eruditiores, intelligi arbitratur, sed hædum, ea persuasione (vtor ipsius verbis) potissimum adductus, quod si pro capro piscem intelligamus, sequetur veteres nulla Romam aliunde aduecta quadrupedia in pretio habuisse: Quando à Gellio nullius alterius, sed auium, piscium, & pomorum tantummodo mentio fit, quod tamen ex eo falsum probatur, quoniam Varro scribit multos Romæ capras ex Melia insula habuisse, quod ibi maximos, & pulcherrimos hœdos fieri existimaretur: à Clemente quoque Alexandrino, & à Polluce hœdi Medici omnibus alijs præferuntur. Ceterum cum totus liber septimus, in quo locus iste Archestrati continetur, opionij, siue piscibus sit dedicatus, authorque manifestè ex Aristotele caprum piscem leuem, acus modo esse dicat, ego ab aliorum sententia non recedam, qui Κάπρον hic aprum reddiderunt. Versus Archestrati sunt:

Lib. 5. titl.
cap. 16.

Tragus sō
gia genus.

Li. g. c. 45.

Ll. 31, cap.

21.

Lib. 5. cap.

138.

Tragus nan-
nis.

Lib. 7.

Lib. 1. var.
lect. c. 25.

Mercuria-
las eror.

2. dereruf.

Lib. 2. pa-
dag. c. 1.

*Aper, fine
cape pisc.*

Ἀντ' ἃς Ἀμβραζίας τιμῶν ἰνδαίμονα λῶραν,
 Τὸν κάμρον γ' ἂν ἰσίδης ὦν, καὶ μὴ κατὰ λειψί,
 Κἄν ἰσὺ χρυσος ἦ. μὴ σοι τίμοισι καταπίυσθαι
 Διηπά' ἄθ' ἀνατάται. τοῖ' ἄρ' εἰς ἑνὶν εἴκταρος αἴθος.
 Τυτὲ δ' ἂν θίμις ἐνὶ φαζῇ θνητοῖσιν ἅπασιν,
 Οὐδ' ἰσίδει ἐσσεῖσιν, ὅσοι μὴ πλεκτὺν ὕφασμα
 Σχοῖνι ἐλαιοτροφεὶ καὶ λει χεῖρεσσιν ἑχούτις
 Εἰσάσθαι δ' ὀνὺν ἤψας αἰδῶσι λογισμῶ.
 Ἀρθρας μὲν ἰσὺν ἰσὺν δὲ φηματα βᾶλλον.

Ideft.

*Ambracia beatam in regione m si te conferas,
Aprumque videat, eum mercare, ac inemptum ne relinque,
Vel si auri tantum res pendendum sit, afflatu ne te Nemesis deturbet
Irata, & infesta Dea: is enim flos nece aris est:
Nec cuius mortalium fas eo vesci,
Atque adeo ne oculis quidem intueri, praesertim is qui plicatum textum
Iunci, paludis alumni, manibus canis tenentes,
Maris calculos commouere non solent, famelica vitatatione
Onilli stercoreis excrementa terra inijcientes.*

Negat poeta hunc aprum piscem ob summam praestantiam ipsius & precium par ab alijs posse emi, quàm ab eo genere hominum, quos luculentis versibus describit. Quinam igitur illi homines sunt? Dalechampius piscatores putauit intelligi: At Isaacus Casaubonus in suis animaduersionibus tapezitam, & multinumum mensarium: nimis enim absurdum esse ait, aut dicere, aut existimare, optimos, & precij maximi pisces non ab alijs quam à piscatoribus esitari. Quis nescit genus id hominum non sibi, sed beatoribus maria se utari? Sed virum doctum (Dalechampium) deceperunt illa verba ὀλίγων ὄψασμα χοίρων ἐχνοτόρων: quibus nassam putauit describi, cum poeta vas intelligat è iunco, aut sparto texi solitum ad maioris pecuniae summas capiendas. Latini fiscos vocant κοῖλος. Ascanius, *Sporta, sportula, sportelle, nummum sunt receptacula: Et sacci, sacculi, saccelli & crumena, & velicera, & scortea, & mantica, & marsupia: ita fisci, fiscina, scella, spartia sunt vniuersa ad maioris summa pecunias capiendas.* In veteribus glossis fiscus vertitur κύπτος ἢ λυσιπύδος: quia & nassa & fiscus, in quo pecunia continebatur viminea opera erant. In tertio horum verbum κοῖλον scribendum, non κοῖλον, iungendum enim eum ὄψασμα. Fisci capacitatem hoc verbo designat, ait εἰσάγει δυνάμει φέρει ἀδυνάμει λογισμῶ, id est, qui solent tractare calculos ardente animo; elegantissimum est δυνάμει φέρει, agitare sic calculos, vt tinniant: par elegantia in illis ἀδυνάμει λογισμῶς ad declarandum vehemens studium, & ardens argentarij rationes putantis, aut pecuniam sollicitè spectantis metu fraudis. In fine huius versus ponenda στυγία τέλεια: nam quae sequuntur, ἀρδρα μὴ λεία ἐπὶ γῆν δυνάμει βαλλών, non pendent ex superioribus, sed ex se sunt apta. Ait poeta eam esse piscis huius praestantiam, vt quando eius copia est, carnes ouinas, agninas, & veruecinas (quamquam harum Graecis rarior vsus) aspernari oporteat. Lego autem βάλλον pro βάλλει projice: aut δὴ βάλλον oportet humum deijcere. Non aliter legit breuiator. Ἀρδρα μὴ λεία, quæso quid sunt aliud, quàm artus pecudum, quæ μὴ λεία graecis dicuntur? Ait autem δυνάμει ἀρδρα μὴ λεία, vt hoc significet, vel dono datas carnes cedere debere apio pisci impensa maxima comparato. Hæc itaq; omnia Casaubonus. Sed redeo ad Strabonem & Polybium, qui cum καὶ ὄρον vsurpant pro Latinorum capro, latina potius quàm Græca voce vsi fuerint. Ita autem potissimum vocant marem in hoc genere, vbi castratus est: tunc enim propriè, teste M. Varrone, caper appellatur. Perquam facetè, falsèque id ostendit Martialis in hoc lepidissimo epigrammate de aruspice Hetrusco hircum Baccho immolaturus, qui cum rustico iussisset, vt hircum castraret, ad foetorem exuendum, hic verò videns aruspiceis herniam, eam secat:

*Caper.
Ls. 3. epig.
24.*

*Vite necens rosa labat moriturus ad aras
Hircus, Bacche tuis víctima grata sacris.
Quem Thuscus mactare Deo cum vellet aruspex,
Dixerat agrelli fortè, rudique viro:
Vt citò testiculos peracuta falcæ secaret,
Teter vt immunda carnis abiret odor.
Ipse super virides aras lucèstantia pronus
Dum resecat culiro colla, premitque manu
Ingens iratis apparuit hernia sacris
Occupat hanc ferro rusticus, atque secat,
Hoc ratus antiquos sacrorum pascere ritus
Talibus & fibris numina prisca coli.
Sic modò qui Thuscus fueras, nunc Gallus aruspex,
Dum iugulas hircum, factus es ipse caper.*

*Lib. 2. Geor.
8ic.*

Grammatici caprum à Marone hoc versu:
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

Ceditur.

Pro hirco positum volunt audacia poetica: sunt enim verborum licentia liberiores poetae: quod quasi declarare, & illustrare videtur Turnebus in hæc verba: Poetæ libenter multa novant, quæ oratio disertâ recusaret, & sermo quotidianus, ut putida, aut non latina aspernaretur, libenter usurpant. Paulò itaque inferius propriè loqui poetam;

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Lib. 30.

Equidem A. Gellius his favere videtur conferens Theocriti hunc locum cum versione eiusdem poetæ.

Lib. 9. c. 9.

Τίτυρ ἰμῖν τὸ καλὸν περιλαμίνε βοόσκε τὰς ἀγέας,
καὶ ποτὶ τὰν κρήνην ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἵτορχαν
τὸν λιβυκὸν πρὸς κωπὰ φυλάσσει μή τι κορέῃη.

Vertit Virgilius:

Tityre dum redeo, brevis est via, pasce capellas,
Et potum pallas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caneto.

Caprum transferens pro ἵτορχαν, qui aliàs aries est coleatus, siue non euiratus, quod Gellio non placet propter Varronis citatam auctoritatem. Atqui Scaliger pater, quod aiunt, inquit, pro hirco malè positum caprum à doctissimo poeta, sanè ipsi sese non doctissimos ostendunt. Quippe capra vetus vox est: sic mas caper antequam castrandi usus inuentus esset: hircus verò peregrina & Osca, sicut & hirpus pro lupo. Cretenses Hesychius ἱέρως vocare ait patre, vel hircos sylvestres: apud Varinum hæc vox aspiratur. Ab ipsodem ἱέρως exponitur aries, hircus, γράσας à glossario hircus exponitur, & γράσας hircosus. Κόλος Varino hircus est mutilus cornibus, & Hesychius similiter interpretatur κολόν oxytonum, magnum hircum sine cornibus, estque eidem cornuum ἱαφύσας, quæ ad perfectionem non pervenit, aliàs κόλοκος dicta. κόλος aliàs latinis mutilus est, mancus, curtus, truncatus, ut κόλος τράγος apud Theocritum, hircus cornibus mutilus:

Lib. 5. poet. cap. 3.

Ὁ τράγος, τὰν λευκὰν ἀγὰν ἄνερ, ὁ βαΐθος ὕλας
Μυρίοι, ὅσιμαί δυντ' ἐφ' ὕδαρ ἱριφοί.
Εὐνή γαρ τῆτος Ἰθάκῃ πολε, καὶ λίγε Μίλων, &c. id est,
O hirci marite albarum caprarum, o altitudo sylvarum
Immensa, o similibus di huc ad undam venite:
In eo enim loco ille est, abitu cornibus mutilate, dic Miloni.

Lib. 5. c. 7.

Sic κόλος βίς apud Eustathium est ὁ περικολημένος τὰ κεράτα, & eadem significatione ex Herodoto affert Budæus κολὸν γένος τῶν βοῶν, scilicet κολοβόν, id est, mutilum. Ab Ionibus verò κόμοι dicuntur etiam arietes, qui mutilis sunt cornibus, ὁ κολοβοκίρατος κίρις. Κόλος apud Athenæum ex Callixeno in pompa Ptolomæi Philadelphi, genus est quadrupedis his verbis: συναιρίδης τράγων ἑξήκοντα, κώων δὲ καδύο. Natalis Comes vertit, bigæ hircorum sexaginta, aproprum duodecim. Dalechampius verò leonum, sed neuter bene: Est enim, ut Henricus Stephanus quoque exponit, animal magnitudine inter ceruum, & arietem, album, cursu illis velocius: Scribitur autem non solum, ut hic, per ω, verum etiam per ο, ut apud Strabonem in 7. ἐστὶ δὲ τῶν τετραπόδων, inquit, ὁ καλλύμενος κόλος μεταξὺ ἱλίσου, καὶ κίρις τὸ μέγιστος, λευκός, κόρσας apud Cratinum Comicum est hircus. Didymus, ut tradunt Hesychius, & Varinus, derivat à Corfe, quod Corfæ locus sit Ciliciæ. Robertus Stephanus sic τράγος forsan dici arbitratur, quoniam tonderi hirci solent, & inde fieri cilicia. Certè κόρσας aliàs idem est quod θρίξ, id est, crinis, ut Etymologicus in hoc Aschyli loco exponit: λευκὰς δὲ κόρσας τῆς ἐπ' αὐτῇ γλῶσσῃ, id est, candidos crines, id est, canos. Et apud Pollucem: καὶ κόρσας τινὲς καλεῖσθαι τὰς τρίχας διὰ τὸ κεῖσθαι. Μένδης, Mendes, teste Herodoto, Aegyptiorum lingua hircus, seu caper dicitur, & capripes Deus Pan, quorum utrumque sanctè colebant Panopoli, hinc Varinus, Μένδης, inquit, vocant Pana Aegyptij ὅστρον γορδόνων, ut cui hircina facies sit, eò quod hircus etiam ipsorum dialecto sic appelletur. Tityrus, ut ait Probus, Libyca lingua hircus appellatur. Servius verò asserit Laconum lingua Trityrum dici arietem maiorem, qui gregem anteire consueverit, sed Scaliger, cum satyros capripedes dixisset, & Tityros olim dictos, addit Tityrum priscis Aeolensibus capellam significavisse: aliàs Tityrus secundum Hesychium est καλαμύς, id est, fistula, & ὄρις, id est, avis, unde Tityro pastori nomen inditum fuisse Petrus Victorius tradit, quod ille in cantu uteretur: Athenæus enim, inquit, in 4. de fistulis copiosè disputans ait: Ὁ δὲ καλαμύς αὐλὸς Τίτυρος καλεῖται παρὰ τῆς ἐν ἰταλία Δωριεύου. Cuius rei authorem ille habet Arthemidorum Aristophanem in 2. περὶ Δωρίδος. Id autem

Tityrus
quid significet.

Lib. 1. poet. cap. 2.

tem fortasse Virgilius significare voluit, cum Melibœum alterum pastorem fecit ipsi dicentem:

Sylvestrem tenui musam meditaris aenea.

Nam *καλαῖα* græcis culmus est, ut doctissimus poeta rationem eius nominis ita aperire voluerit: Præcipue autem, ut hoc verum credam, ducor, inquit, quod græcus scriptor in Italia hoc nomen frequentatum tradit à Græcis, qui Dorici generis hanc terram incolebant. Vnde verisimilius est Theocritum, qui ante nostrum poetam id nomen usurpauit, ita pastorem appellasse: illo enim sermone utitur. In eodem præterea libro Athenæus ante superiorem locum narrat Ameriam Macedonem in *ταῖς γλώσσαις* affirmare, Vityrinum dici musicum instrumentum, quod *μοῖστος* alio nomine vocaretur. Hæc ille. Illi autem quibus allegorias sectari cura fuit, per Tityrum ipsum Virgilium accipiunt, quod tamen ubique non est seruandum, sed ubi ratio exigit, ut dixit Honoratus. Sic Ovidius:

1. amor.

*Tityrus, & segetes, Aeneiaq; arma legentur,
Roma triumphati dant caput orbis erit.*

Est verò etiam, ut præcedenti loco tradit Victorius, bestiola sic appellata, cuius meminit author libelli, quo describuntur naturæ hominum, ac mores: Theophrasto autem nunc ille falsò attribuitur. Quo enim capite describit blandum hominem, & qui omni in re alijs placere studet, inquit: *Αμύλειδ' ἢ καὶ τῷ Ἰπποκρίτῃ, καὶ τίποτον κτήσασθαι, καὶ σκελετικὰς ἀντιθέσεις.* Hæc alioquin non substantiò tantum pro hirco sumitur, aliàs pilosò, & satyro aliàs dæmonio exponitur, sed adiectiue propriè maior, nam minor seir dicitur, à quo femininū fit seirahizim. Chaldaus interpres habet Zephirah. Arabs atud, Persa Buzgalaic. Sacer etiam pro hirco ponitur, sed adiunctio ferè caprarum nomine, hoc modo sheirissim. Scribitur etiam per zade prima littera zeir, quam vocem Danielis 8. Hieronymus hircum caprarum interpretatur, Theodotion *πράγματι*, Chaldaus pro seir fermè transfert zeir. Author Lexici trilingui zaphir quoque hircum exponit, ut zephirah capram, Taish Abraham Ezza Genes. 30. pecus, intelligit maculosum, & varium. Septuaginta *πράγας*, Hieronymus hircos: Aliqui arietes, alij totum genus ouium interpretantur: Chaldaus reddit teiashaia, Arabs Teus, Perseus Astarha. Azazel Leuit. 16. David Kimki exponit nomen montis, quod eum capræ frequentent: Quidam addunt montem esse vicinum Sinai. Septuaginta *ἀπεπομπῶν*, emissarium, & *ἀποπομπῶν*, emissionem interpretantur, & *πράγας* *διεσαλμῆσαι εἰς ἀγῶν.* Componi aiunt vocem ab ez, id est, capra, & azal. i. iuit, ut sit caper expiatorius, qui abit, & aufert mala. Hieronymus caprum emissarium interpretatur, Aquila ad confirmatum deputatus: Chaldaica, & Persica translatiō vocem relinquunt, Arabica vertit mons azaz. Car David Kimhi agnum exponit, item arietē, & hircum. Carim verò psalmo 37. Hieronymus monoceros reddit, Septuaginta *ἐφ' ὧν*, Abraham quidam agnos, & alius quidam valles, Syluaticus hanuphircum exponit, Miar verò capram; Hispanicè hircus capron vocatur, Italicè capron, sed frequentius becco, quam posteriorē vocem Gesnerus mutatos putat Italos à Germanum bock. Ceterum antiquissimam esse hanc dictionem (vtor verbis Pierij) in græcorum habetur commentarijs: apud historicos enim legere est Plammetichum Aegypti regem Phrygiarum antiquitatem, de qua magna inter Phrygas, & Aegyptios contentio fuerat, in Aegyptiacis pueris humano omni consortio inhibito educatis, eo argumento deprehendisse, quod ex suapte natura bec pronunciant, quæ vox propriè caprarum, & hircorum est, eoque vocabulo Phryges panem appellarent: Rostrium verò auium plerisque nunc Italiæ locis, olim verò tota Gallia beccum nuncupatur, & beccare passim pro mordere, decerpereque dicitur, quasi verò fuerint primitus homines à capris enutriti, naturaque vocem enuntiare docuerit, quæ ad alimoniam magis necessaria videretur id honoris Phrygibus adiudicatum, ut antiquissimi omnium haberentur, quæque ratione balantes oues, & latrantes canes appellamus, eadem illi beccos hircos appellauere. Hæc ille ex Herodoto: Sed Suidas negat mirum videri debere si caprarum vocem imitati sunt, qui fuerant à capra enutriti, id quod Herodotus asserit. Aliquando iidem Germani distinguendi causa à maribus hircum vocant geiszbozk, sicut in caprarum syluestrium genere reich bock: eodem modo Angli gote buche, id est, caprarum hircum dicunt, Galli simpliciter buc, Belgæ bock, Illyri Kozel. Quod modò ex capra, & hirco nascitur, latini hœdum vocant, quod nomen diphthongo, sed absque spiritu: Multi aspirant quidem, sed diphthongum & subiiciunt. Quidam grammatici deriuant *αἰὸς* *τῶν αἰδῶν*, sed hac ratione scribendum esset œdus, quod tamen nusquam reperitur: alij rursus hœdum dictum volunt quasi fœdum lingua Sabina, in qua f littera

*Hædī syno-
nyma, &
eizmon.*

in aspirationem vertitur. Isidorus denique hœdum ab edendo dici asserit, quoniam teneri pinguisissimi sunt, & gratissimi saporis Hœdulus, & hœdillus diminutiva etiam leguntur, prior voce vitur Inuentalis;

De Tyburino veniat pinguisissimus agro Hœdulus.

Satyr. 11.

Altero Plautus: *Dic igitur me tuum passerulum, gallinam, coturnicem, agnellum, hœdillum.* In *Alina-ria*.
 Martialis eleganter hœdum vocat fortum querulæ rudem capellæ. Istiusmodi tenellus hœdus græcis est ἀπάλαι, ut Diogenes Laertius tradit, apud quem Pythagoras dicitur in sacrificiis vltus esse ἀλέκτορες μοίρας, καὶ ἱρίφους γαλαθηνούς τοῖς λεγομένοις ἀπαλῆαις ἡκιστα δὲ ἀρνῶσι. Sed ibi quidam codices, ut annotat Henricus Stephanus ante γαλαθηνούς habent interiectam particulā καὶ, quæ scriptura, inquit, si verā est, intelligi potest de porcis delicis, seu nefrendibus, quos ἀπαλίστα esse natura, & ἀπάλιον θῆμα Hefychio est δελφικίον, idest, porcellus, seu porcus delicus, ut Varro appellat, ea .n. victima delicatissima & ternerrima est. Eriphos Hefychio, & Etymologo, atq; etiam Varino, est ὁ μικρὸς αἰξ, ἢ μικρὰ αἰξ, ὁ ἐν τῷ ἐριφαιούμενος, ἢ γὰρ ἐριφάιος, χίμαρος δὲ ὁ ἐν τῷ χειμῶνι. i. hircus parvus, aut capra parua, quæ in vere nascitur, aut pramatura, Chimarus vero, qui in hyeme. Aliàs idem Varinus ἱρίφους gregat. A partu iam χίμαρας, & αἶγα nuncupari; De mare verò ἱρίφους, & cum adultus est, πράγος dici. Eisdem ἱρίφους est χίμαρος, χίμαρος autem, ut dictum, Hefychio capra hyberna, vel hircus, vel hœdus. Varino verò χίμαροι sunt inter hœdos, & hircos media ætate. Annotarunt præterea secundum Lacones ἱριφνίματα esse ἱρίφους. Quæ verò etiam constellatio sint hœdi, siue ἱρίφους apud Astronomos, supra ostensum est. Διακαλαμάσαρκας apud Rhodios dicti sunt hœdi in quadam lege οἱ τὴν καλὰ μὲν τῶν σπέρματων, ἐπὶ τῇ βροστικῇ, idest, qui frugum culmos depascunt. Est & χάραιος ipſis hœdus, aliàs etiam κερύβαλος, aut κρηδόμενος, idest, velulum, siue vitula. Hædum Hebræi gedi dicunt, quam tamen vocem D. Kimki putatam agnum, quàm hœdum significare, & ideo differentię causa caprarum nomen adijci, hoc modo, gedi haissim Rabbi Abrahā solis capris hoc nomen attribuit, ut solet etiam Arabica lingua: plurale masculinum est gedajm, femininum gedioth. Gen. cap. 38. Chaldaica translatio habet gadeia, Arabica gedi, Persica bus kahale busan: Septuaginta ἱρίφους: Hieronymus hœdum, hodieq; apud vulgus græcum ἱρίφους nominatur, nobis Italis cauretto, vel capretto, vel caurezzo, quæ capreolum dicas, quo nomine barbari quidam etiam in latina lingua pro hœdo abutuntur. Rhoeti qui Italicè loquuntur vltol dicunt, Hispani cabrito, Galli cheureau, Germani gitze, vel alij scribunt, gitzelein. Angli kydd, Poloni koziel.

In *Alina-ria*.
 Lib. 7. epig.
 30.

Eriphos
 quid.

Διακαλα-
 μάσαρκας
 hœdi cur
 dicantur.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

EX ruminantibus capras esse non vno in loco scriptū reliquit Aristoteles, addens insuper cornigeras esse, & bifulcas. Diligenti descriptione non egent, tum quia animalia sunt vulgo notissima, tum quia colorem mutant, ut testatur idem Aristoteles, & interdum etiam variè generantur, sicuti apud eundem legimus. Itaque malè audit Suidas hoc in proverbio αἰγῶν διέματα, idest, caprarum nomina, id exponens, ὅν αἰχμητὰ πράγματα, idest, tanquam de rebus inutilibus, capræ enim inter se, inquit, similes sunt, cùm nomina ijs tantum rebus discernendi gratia imponantur, quæ aliquid diuersum habent. Mihi Suidæ interpretatio neutiquam displicet, siquidem caprarum genus, etsi colore variet, specie tamen, formaque inuicem sunt simillimæ. Ad hanc coloris varietatem lepidè quise variè valere, hoc est, nunc benè, nunc malè: Epidicus alius seruus, id in alium sensum torquens: *Qui variè*, inquit, *valent, caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.* Pilus differt sexu; crassus .n. hircis, capris tenuior, estque hoc genus animantis apud primè hirsutum, vnde capellam inter virorum cognomina à capillorum hirsutię dici Calius annotauit, & Festus hircipilos densorum pilorum homines intelligit, alij verò etiam hircipilum simpliciter pro hirsuto vsurpant. Etsi verò ex Aristotele dixerimus cornigeras esse capras, Plinius tamen omnibus cornua esse negat, multisque lactis maiorem vbertatem esse proficitur; verum in his, quibus ea sunt, indicia annorum esse per incrementa nodorum. Sunt autem cornua capris, hircisq; longa, & acuta, ut tradit Albertus. Varinus in χίματα tradit in Delo insula consecratum dici hirci cornu bicubitale cum dodrante, ponderis librarum 26. Oculis hircis esse ad nares conuersos, tradit Calius, eorum autoritate, qui apud Virgilium vbi ait.

10. probl. 7

In Epidice.

Li. 24. c. 5.

Libidinis
signa ubi
se osten-
dant maxi-
mè.

Simus qui.

transversa tumentibus hircis, legunt hircis, proindeque apud Aristotelem τα' σφαγινὰ πρόσω-
να, non larvas interpretatur, quod fecit Theodorus, sed tragicas facies, ad hanc hircorum
naturam referentes, quoniam tragædorum personæ nihil minus, quam oculos ad nares va-
leant inflectere. Sed cum hircus animal sit libidinosum, libido verò oculos contrahat in an-
gulum angustias, huc Virgilium respexisse volunt, ut Servius, qui hirquos, angulos interpre-
tatur, ex Suetonio in vitij corporalibus, propterea quod libidinis, quæ ut diximus, in hirco
præteruuda est, illic promantur signa. Alia sententia est Apuleij grāmatici, hirquos dici opinan-
tis, quod illic hæreant oculi: Aiunt nonnulli capras habere aliquando oculos colore dissimiles.
Plinius ait, in tenebris eos splendere, lucemque iaculari. Et apud Aristotelem legitur, hominū
quibusdam caprinos oculos esse. Virgilius, alijq; poetæ capellas simas cognominant: Simus
autem, ut Servius docet, vocatur, qui pressis est naribus, vel qui curuum habet nasum. Dentes
capræ superiores non sunt præter primos geminos, ut Plinius ait, & pauciores alij, quam hircis,
quod prodidit etiam Aristoteles. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocat, teste
eodem, Aristoteles πρόγχοι, Cælius cryngum vertit, ubi, ut notat Henricus Stephanus, per-
peram πρόγχοι legitur pro ἡρῖγχοι. Inuenio & spirillum vocari; Virgilius etiam barbam:

Nec minus interea barbas incanaque menta
Gnymphj tendent hirci &c.

Sic Martialis etiam barbatum vocat hircum, Antiochum ineptissimum cachinnas tonforem:

Vnus de cunctis animalibus hircus habet cor,
Barbatas vivit, ne ferat Antiochum.

Similiter legimus in epigrammate græco:

Εἰ το τρίχων πύγαν μίγαν σφαίαν περιπεύει
Ο τρίχος ἰσχυρὸν ἰσχυρὸς ἐστὶ πλάτων. idest.
Si praelonga facit sapientum barba, quid obstat
Barbatus possit quin caper esse Plato.

In pseudo-
lo.

Apparet autem istiusmodi hirquinam barbam raram esse, vel non admodum densam, sic enim
interpretantur hoc Plauti:

Hæus tu, qui cum hirquina adhas barba
Responde quod rogo.

4. de part.
cap. 10.

Noneolas vocari, tradit Festus, papillas quæ ex faucibus caprarum dependent; Varro mamil-
las nuncupat, lacinias Plinius, verruculas alij. Bimas capræ in feminibus mammas habent,
teste Plinio, nec alibi sicut & oves, cuius rei causam esse Aristot. tradit, quod sursum versus
capiant sui corporis incrementa, itaq; ubi confluuium, & copia excrementi sanguinis, qui lo-
cus sanè infra est, & circa effluentis materiæ ostia, ibi mammae à natura positæ sunt, qua enim
parte motus agitur alimenti, inde etiam capi alimentum potest. Pedes habent macilentos,
hinc in epigrammate Αὐτομίδου quidam vocatus ad asperam carnem, in qua hircinus pes,
qui scilicet non multum haberet deliciarum, aut pinguedinis, & cannabinæ brassicæ asparagus
fuerant appositū dicit se observaturum hospitem ne denuo vocetur:

Εχθρὸς δὲι νησας τράχυν ποδὶ, καὶ δεικαταῖον
Κατὰ βίτης κρᾶμβης μύλην ασπαργον.
Εἰπὲν, τὸν χαλίσαντα φυλάσσομαι, ἐστὶ γὰρ ὄζυς.
Καὶ φόβος ἐχθροῦ τυχόν, μὴ με πάλιν χαλίσῃ.

Capras au-
rib. spirare.
Li. 1. de hi-
stor. c. 11.

Auditus
hircos.

Alcmæon, teste Aristotele, credidit capras spirare per aures. Idem tradit Plinius, apud quem
tamen non Alcmæon, sed Archelaus legitur, ut apud Varronem quoque. Hoc idem, inquit,
Varro, pastores curiosiores aliquot dicunt. Et Elianus pastores testari refert, capras auribus,
& naribus respirare. Aegyptij denique sapientes hominem auditu præpollentem significare, si
& naribus respirare. Aegyptij denique sapientes hominem auditu præpollentem significare, si
vellet, capram pingere soliti sunt, quod per aures perinde atq; per nares spiritum & emitte-
re, & vicissim recipere crederent. Philes signum addit, quoniam naso obstructo nihil offen-
dantur; Hucque facit, quod Oppianus de αἰγῶν, idest, capris sylvestribus scribit, meatum
quendam à medio inter cornua loco ad pulmones pervenire, cui cetera infusa suffocetur. Inter
neotericos Bartholomæus Eustachius anatomicus diligentissimus in volumine, de auditus
organis scribens, huic veterum sententiæ calculum album adiecit, & in homine simile quodam
modo organum reperiri proficitur his verbis: Ergo à caaverna ossis, lapidei, in quam meatus
auditorius, conchion appellatus finitur, via in narium cauitatem perforata est: ab illa enim
meatus alter oritur rotundo canaliculo similis, & instar tenuioris calami amplius, qui oblique
ad anterius, interiusque basis capitis latus procedens in medio quatuor foraminum, totum
istud os penetrat, atq; perforat, nam posteriori eius sede arteria soporaria caluariam ingredi-
tur:

tur: Anteriori quartum nervorum cerebri iugum extra ipsam emergit: Externum latus arteria in duram cerebri membranam distributa aditum patefacit: internum denique fissura quadam circumscribit, quæ à cuneum referentis, ac lapidei ossis extremis partibus obliquè antè, & infra ductis sit. Cæterum hunc meatum de quo nunc sermo est, arbitratur fortasse quispiam eo loco definire: res autem non ita se habet, sed alterius generis substantia auctum inter duos fau- cium, seu gulæ musculos, à paucis hucusque benè cognitos secundum paulo antè memoratæ fissuræ ductum, ulterius procedit, & iuxta radicem internæ partis ossis alis vesperilio- num similis in alteram narium cavitatem terminatur, & in crassam palati tunicam prope ra- dicem gargareonis inseritur. Substantia sanè eius, quæ extrema fissuræ ossi temporum, & cu- neo simili communis tangit, cartilaginea est, ac admodum crassa, huic verò oppositæ partis substantia exacta cartilago non est, se membranofum nescio quid habet, & tenuior euadit. At huius meatus interna extremitas narium cavitatis medium respiciens, robusta est cartila- go, quæ plurimum extuberat, mucosæque narium tunica obducitur, ac fini eiusdem meatus, quasi ianitor præfecta esse videtur. Figura teres non est, sed aliquantum depressa duos efficit angulos: latitudo cavitatis calamus, quo scribimus, ferè adequat, sed in fine duplo latior est, quam in principio, quæ similiter mucosa, sed tenui induitur tunica. Hoc callidissimum natu- ræ artificium à me inuentum contemni, ut opinor, non debet: Siquidem tum philosophis, tum medicis non parum utilitatis asferre potest. Nam antiquiores philosophi, in quorum nume- ro, ut Aristoteles refert, fuit Alcæon, capras non modò ore, ac naribus, verum etiam auribus spirare, fortè ob eam causam arbitrati sunt, quòd meatum, quem descripsi, non ignorarent, at- que adeo sapius experti fuissent, spiritum, ubi ipsum quis cohibet, ad aurium cavitatem vi qua- dam impulsu recurrere, & instat fluctus auditus organa percutere. Hæc omnia Eustachius. E contrario Aristoteles præcitato loco opinionem hanc maximè reprobatur, humanamque dili- gentiam id nulla adhuc dissectione deprehendisse, aut sensu aliquo evidentiore conijcere po- tuisse, firmiter asseuerat. Iecur extractum diu moveri aiunt, ut tradit B. Theodoretus in qua- stion. in lib. 1. Regum, inquit, propterea id suppositum fuisse à Michol filia Saulis vxoris Da- uidis lecto quem concinnauerat in figuram ægrotantis, ut scilicet eius qui moueretur figuram efficeret verisimilem. Fel capris non esse Plinius asserit; quo fortè loco rectius legemus ca- preæ, nam apud Aristotelem id legitur *καπρι ἀποκρίν*. Conijcere enim licet Plinium *ἀποκρίν* red- didisse capreas, nam & alicubi caprarum sanguinem non spissari asserit, quod similiter Aristoteles tribuit *καπρι ἀποκρίν*, ubi etiam caprearum legerim. Theodorus hoc vel non animaduertit, vel non probavit, *ἀποκρίν* enim, ut suo loco patebit, damam transfert; nisi autem legamus ca- prearum Plinius contrarius erit & sibi ipsi, cum contra caliginem oculorum lib. 22. ex aliorum sententia caprarum fel commendat, quod & Auicenna facit, ac etiam Aristoteli, qui ouium, & caprarum maximam partem fel habere proficitur, & quibusdam quidem terris adeo largè, ut exuperantia prodigij loco habeatur, ut in Naxo: Alijs tamen quibusdam locis omnino carere, apud Chalcidem Euboicam parte quadam agri. Ventres habent plures cum officium oris, ut idem Aristoteles ait, non satis in molendo cibo adhibetur propter inopiam dentium, est enim ex ruminantibus, quæ cur pluribus egeant ventribus suo loco abundè ostensum est. Lien, ut alijs etiam bisulcis cornigeris, rotundus est. Aspera arteria hircorum, talis est, qualis in homine ob nimium humorem, & qui immodicè oleo vtuntur, aspera, & rauca efficitur, ut etiam in pube- scentibus adolescentibus, qui inde tragescere, siue hircire d. cuntur, ut docet Alexander Aphroditeus.

Iecur.

Fel.

Ventres.

Lien.

Lt. 1. 123.

ELECTIO.

QVI caprinum gregem (inquit Cossinius apud Varonem) constituere vult; in eligen- do, animaduertat oportet; primum ætatem, ut eam paret, quæ iam ferre possit fru- ctum, & de ijs eam potius, quæ diutius: nouella enim quàm vetus melior: de forma videndum ut sint firma, corpus lene ut habeant, pilo crebro, nisi si glabræ sunt, duo enim genera earum: sub rostro duas ut mamillas pensiles habeant, quod hæc facundiores sint; vberè sint grandiore, ut lacu multum habeant, & pingue proportionè. Alias etiã ait Varro capram ampliã potius, quàm paruã eligi. Columella præcipuè probari asserit, quæ hirci simillima sit, & si vberis est magni, & lactis abundantissimi. Arist. hoc obseruat, ut atas parentu prouecta sit quàm nouella: Oves inquit, & capræ anniculæ cocunt, atq; vterum ferunt, sed capræ potius: Mares quoq;

Quomodo
caprarum;
electio in-
uenienda.

*Hircus
qualis esse
debeat.*

in ijs ipsis generibus eodem illo tempore incunt, sed proles differt, quatenus præstantior ea est, quam senescentes mares & feminae procreant. Caper verò, siue hircus eligendus est, corporis amplissimi, moliori pilo, & potissimum albo, capite paruo, auribusve flexis, & granibus, quàm maximè finus, sic Plinius. Palladius pilum probat nitidum, spissum, & longum, Columella nigrum, densum, & longissimum, aures verò flaccidas & prægrauantes. Florentinus item cui sub maxillis duæ videntur pendere verruculae, breui, plenaque ceruice, ἀρχία, καὶ πρὸς ἄλλοις βαρύν, καὶ πρὸς ἄλλοις βαρύν, βρόγχοι δὲ μακρότεροι. Cornarius pro βαρύν legit βραχύν, Varronem, ut apparet, secutus, qui hircum ceruice, & collo breui probat. Andreas à Lacuna βαρύν mauult, & grauem interpretatur, μακρότεροι verò poni pro μακρὸν. Bronchus inquit, idest, aspera arteria fieri non potest, ut longa sit, collo breui existente cum videlicet eius prolixior pars, quæ pectus ipsum egreditur, semper adhæreat collo, & longitudinem eius necessariò adæquet. Gurgulionem erudit ferè græcam vocem γαργυριῶνα, idest, vnam reddunt, quod (inquit Gesnerus) hic non conuenit, sed fortè hoc loco intelligemus supremam partem arteriæ ex cartilaginibus aliquot conditam, & prominentem, quam græci laryngam propriè vocant. Potest sanè bronchus appellari ἀπὸ τοῦ ποιεῖν. Probatur præterea hircus armis quàm villosissimis, ex sententia Plinij, curibus item crassiss, ut vult Columella. Florentinus vult sit item ἐν πλεονεξίᾳ, fortè ἐν πλεονεξίᾳ, idest, lateribus seu costis firmis, nec non coxis amplis. Varro denique de capris, quæ bis pariunt, natos mares ad admitturas præferri ait, & esse etiam, qui dant operam, ut ex insula Medica (Melo potius, ut Pollux habet) capras habeant, quod ibi maximi, & pulcherrimi existimantur fieri hœdi. Icones capræ, & hirci, quæ sequuntur, ad præcedentem paginam lector beneuolus referre.

*Hædi maxi-
mi vbi.*

LOCVS.

*Capra
Achaica.*

QVIBVS locis, aut regionibus vel abundant, vel quibus etiam commenduntur, hac rubrica aperietur: dicemusque non de domesticis tantummodò, sed de sylvestribus etiam, cum quas intelligant authores incertū sape sit vel saltem perquam ambiguum. Capras

*Capra ton-
files.*

Achaicas apud veteres magni factas fuisse ex eo innoscere potest, quod Athenæus

*Fertiles
vbi sint.*

referente Hermolao, caseum Achaicum Siculo prætulit ex oppido Tromilia, vnde Tromilicus dicebatur, & à Simonide Stromilius. In Africa quadam parte capræ tonfiles sunt, ut tradit Tex-

*Exerc.
199. m. 4.*

tor; ex quarum villis nautæ velum conficiunt. Sylvestres autem capras in Africa nullas esse, testatur Aristoteles, Plinius capras reddere visus est, nam ceruos, & capreas ibidem esse negat. Ægyptiæ capræ satius quinos parere feruntur, quod sacundissimas Nili aquas bibunt. Quam-

*Hirci qua-
dricornes.*

quidem pastores etiam lactis inopibus, & infacundis dare, inquit Ælianus, solent. Scribit verò etiam Plutarchus in libro Vtra animalium &c. Ægyptios affirmare capras suas quo-

*Secl. 10.
probl. 15.*

ties cum sole eodem planè loco Sirius oritur, in ortum omnes conuersas, eò respicere, atque hoc sideris eius reuolutionum argumentum certissimum esse. De Agrigentinis capris hæc prodit Plinius: de caseo agens: Et caprarum gregibus sua lans est, Agrigenti maximè eam argente gra-

*Caprini pe-
coris abun-
dantia.*

tiam fumo, qualis in ipsa vrbe conficitur cunctis præferendus. In Anatolia, quæ est Phrygia, siue Asia minor, hirci sunt quadricornes, ut refert Scaliger, pilo admodum prolixo æquante candorem niuis. Quem vellunt ad texturam, non autem tondent, propterea quod attonsiōne pilum aiunt crassescere. Hunc morem veteribus fuisse, Varro ait, vnde & vellus dictum putat. Aristoteles eiusdem sententiæ author est: προβαιος δὲ τοῖς πρὸς τὴν μέσην ἀναφορῶν, ex molliore vil-

lo pretiosos conficiunt pennos, Zarzacan vocant, è crassiore Maiacar zè mediocri id quod zambellot, alij camelot, Turcæ Hæc, sicut hircum ipsum Hale. Hæc ita, inquit, scribimus, quia ver-

uecem cum quatuor cornibus abs te visum pro re mira scribis. In Aquilonaribus terris hircorum, & caprarum longè maiorem esse abundantiam, quàm in reliquis Europæ locis tradit Olaus Ma-

gnus, ob montana pascua, & pastorum caprariorum diligentissimam curam. Hircos itaque ibidem esse magno corpore, crassis curibus, breui & plena ceruice, auribus flexis, & depre-

ssis, paruo capite longo, spisso, ac nitido collo, cornibus altis, animosos, bellicosos, & robu-

stos, ita ut lupis mediocribus, canum tamen auxilio congregi non formident. Ferè omnes colore albos esse, ita & capras, hyemè pasci pincarum arborum corticibus, atque mosco, ac populeis virgis. Pelles eorum maximis nauigijs quæstus, & lucri causa, decadumque numero

exportati ad Germanicas oras, vbi rursus amplius dispergantur in orbem; similiter & caseos propter efficaciam nutrimenti, ac medicinæ scilicet stupidæ, ac ingrossatæ carnis, vel

tur.

Capra al-
bissima, &
maxima.

In mirab.

lib. 3. c. 31.

Cinyphus qd,
& ubi.

lib. 14. c. 6.

turgentis. Addit insuper carnibus istis caprinis crudis sole, sale, ventoque siccatis incolas au-
dius vesci, quam illicò maceratis; idq; tempore æstatis & agriculturæ Caricos hircos Varinus
exponit *ιουλειός*, idest, viles. Caspiæ capræ, vt tradit Aelianus & albissimæ sunt & cornibus
mutilæ, & ad maximorum equorum magnitudinem accedunt. Earum villi adeo molles, cum
Milefij lanis vt mollitudine comparari possint, ex ijsq; sacerdotes, & Caspiorum ditissimi ve-
stes conficiant. In Cephalenia capras non bibere quotidie, vt alia animalia, author est Aristo-
teles, sed aduersum sibi ventum ore hiantes excipere. Idem tradit Valerius Maximus. Ideoq;
Theophrastum ferunt dixisse capras has Cephalenidas sex mensibus non bibere, vti memorat
Aelianus, & ante ipsum Aristoteles. In Cilicia, referente Plinio, circaq; Syrtis villo tonsili ve-
stiuntur. Quo loco Hermolaus pro Syrias Syrtis reposuit, circa Syrtis enim, inquit, Cinyphii
pecus celebratur Virgilio, Silio, Martiali, Claudiano, cateris, vt quinto lib. castigationū dixi-
mus. Est aut Cinyphus secundū Probū, oppidū, & flumen Africæ regionis Garamantū, apud quos
villosissimi istiusmodi hirci tondentur ad Cilicia, quibus nautæ vtuntur, & milites: Virgilius:

Nec minus interea barbas, incanaque menta

Cinyphij tondent hirci setasque comantes

Vsum in castrorum, ac miseris velamina nautis.

lib. 14. c. 6.

Creta cur
capris abū-
det.

lib. 1. c. 13.

lib. 6. sect.

15.

Cretam insulam copiosam capris esse, testatur Isidorus. Alij verò, vt Solinus, agrum Cre-
ticum syluestribus capris abundare asserunt. Cur autem vel illarum, vel harum ibi copia sit,
ratio esse videtur, quòd ea insula, vt asserit Bellonius, lupis careat. Commemorantur etiam
Cynthia capræ syluestres à Cyntho monte Deli sic nominatæ, de quibus græci authoris in-
certi epigramma extat in anthologio huiusmodi:

Κυθίδος θηρώωντα γάρ τιν' Κρητός ἐχίμνα

Κύτταϊν Ὀρτυγίνωσα παρ' Ἀπρίμιδα.

Οἷς ὅμιον ἐχέουσιν ὅπως πύγα τὴν δὲ πύγανται

Αἴγας ἐπέσπονδ' αὖ δ' αὖθις εἰργασάτο.

Damascē-
na capra
gnales.

lib. 1. na-
vig. c. 7.

Damascenæ capræ supra palmum longas habent aurículas, vbera multiplicia, suntq; admo-
dum secunda, teste Ludouico Romano. Circumducuntur quadraginta, vel quinquaginta ab
ijs, quibus lac est venale, & vbi lac emere volueris, in superius deuehuntur coenaculū, etiam si
triplex foret contignatio, vbi coram in vasa stannea lacemulgent. Galliarum caseus caprinus
sapore suo medicamenti vim obtinet, teste Plinio. Gesnerus asserit capras in Narbonensi Gal-
lia audiuisse se aurículas latiores, longioresq; suis habere, vt quæ ad dodrantem longitudinis
accedant. Capras in Gimanti natas Alexander Mindius scribit, recitante Aeliano, sex menses
non bibere, sed tantum in mare intueri, & ore hiantē illinc auras accipere. Idem tradit ex
eodem Mindio Illyricas capras ungulas quidem habere, sed non bitidas. Aristoteles verò as-
serit apud Illyrios pecora dici bis anno parere, geminos pleraque, nonnullos etiam ternos, aut
quaternos hœdos, alia quinos, vel plures, præterea lactis sesquicongium reddere. In India in
Coytha vico sic nuncupato ab indigenis pisces capris comedendos obijci, refert Aelianus ex
Orthragora, in libris, quos conscribit de reb. Indicis. Ludouicus Barthema verò in itinerario
suo Indico, testis est, Indicas quasdam capras in vrbe Tarnassari Indiæ orientalis miro modo
quaternos fetus vno partu edere; Sed & iuxta promontorium, cui caput viride nomē est, Afri-
canæ cuiusdā insulæ capras ternos & quaternos vno partu edere, incerti nominis author Lusi-
tanus, referente Tamusio asserit. In eadem India orientali apud Amboinum suis se oculis con-
spexisse hircum scribit Franciscus Xauerus homo Societatis Iesu, lacte suo paruos alētem hœ-
dos, vberē enim, quod prope genitalia vnictū habebat tantum lactis reddebat quotidie quātum
scutella capere potest. Hoc ille vir suis oculis conspexisse prædicat, aliter crediturum non fuis-
se. Et Lusitanum quendam honestum hunc hircum eo consilio asportasse secum, vt in Lusita-
niā mitteret, adijcit Iacobus Pontanus homo etiam eiusdē Societatis huic affine in hominibus.
Ex Brassilicis nostrorū literis cognouimus gentē quandam inuentam vbi viri, non feminae la-
tēant infantes: his enim mammas esse paruas, & vacuas; illis magnas, & lactis plenas. De causa,
inquit, disputent physici, nondum omnia naturæ miracula scripserunt Plinius, Aristoteles, &
alii. Tantū ille. Indos contrā occidentales capris carere attestatur Frāsciscus Lopezius. In Italia
circa Eufceliū, & Tetricā montes multæ sunt capræ feræ, teste Varrone, qui etiā ait, capras, quas
alimus à capris feris ortas esse, & ab his propter Italiam Caprasiam insulā esse denominatam.
Ithacā Telemachus apud Homerum *αἰγίσθορος* vocat, equos cum curru à Menelao sibi donatos
recusans, quòd ea alendis equis, ducendisq; curribus minus apta esset, propter loci asperi-
tatem,

Epist. lib. 2.
3.

In comm.

Eleg. 3.

Virg.

Vbi viri la-
tēt infan-
tes.

Ithaca ca-
prarum al-
tris.

tatem, quæ equorum pascua non admittit, alendis verò capris fit perquam idonea. Libycorum capra ex pectore vbera appensa habere legitur apud Aelianum. In Lycia Callisthenes Olynthius, ut idem Aelianus refert, capras scribit densissimo, & prolixissimo hirsutus esse pilo, ut mulieres crines esse videantur, & passim tanquam ouestonderi, ex eisdemque nauium fabros rudentes contexere. Mambrina capra in regione Damiatra dicta, fert equitantem, sellam, frenum, & cætera quibus equi instrui solent, admittit: auriculas ad terram vsque demissas habet, cornua deorsum reuoluta sub ore, ut Italus quidam innominatus in descriptione terræ sanctæ refert apud Gesnerum: qui quarendum ait, an sit ex capris sylvestribus illius regionis: additque recentioribus quibusdam hanc Indicam capram dici (ut pleraque peregrina Indica) tradereque eos cornua ei acuta esse, parum distantia: corporis colorem eundem qui rupicapris (capras intelligit, quarum cornua in posteriorem partem adunca sunt,) testes ut equi: cæterò nostratibus capris non dissimiles, sylvestres tamen esse, & in altis montibus reperiri, visu acutissimo, & ob eam causam à Græcis dorcades nominari. Sed illi in dorcadum nomine plurimum falluntur, inquit Gesnerus, ut patebit infra in historia dorcadum. Mambre mons est iuxta Hebron; inde Mambrina factum cognomen suspicor: Hæc ille. Ex Media insula Romæ olim multas habuisse capras scribit Marcus Varro, quod ibi maximos, & pulcherrimos hœdos fieri existimetur: Quo loco Mercurialis; non ex Media, sed ex Melica insula legendum, inquit, censuissim, nisi Columella author esset, vulgares mutata litera Medicos Melicos dixisse: quod non aduertens Gesnerus, Varronis locum corruptum esse indicat. Capras in Mymante natus sex menses non bibere, Varronis locum corruptum esse indicat. Capras in Mymante natus sex menses non bibere, sed duntaxat in mare intueri hiantes aurasque illinc excipere tradit Alex. Myndius referente Aeliano. In Nubia regione, quam nunc Mauritaniam vocant, inter auriculas caprorum, & caprarum palmi ferè (dodrantem intellige) mensuram intercedere, & caprorum quosdam caudas habere pendentes vsque ad terram, eorundemque auriculas terram ferè etiam attingere ait Albertus Magnus: sed locus omnino corruptus est, cum ita legendum sit, ut modò in Syria ex Aristotele dicemus. Memorabiles sunt capre, quas Pharos insula Aegæi maris gignit, multas equidem, & aliarum maximas, visuque spectabiles, nam ceruis quidem sunt colore similes, maiores autem magnitudine: Est autem eis cornu longum ad duodecim palmos, non ut ceruorum, ornatum ramis, & adnatis propaginibus, sed totum rectum, & quod vnum solum habet porrectum stipitem, ut scribit Metaph. in vita S. Theodistiæ Lesbæ, apud Surium tomo 6. Nouembri. In Rhœtia Heluetica præstantes caseoli caprini sunt præcipuè ijs in locis, qui circa thermas Fabarianas montani sunt, partim ex caprino mero, partim admixto bubulo lacte, ut asserit Gesnerus. Sardiniam pecudum optimam esse Nymphodorus scribit, caprasque procreare, quarum pellibus pro vestibus indigenæ vtantur, tamque mirifica vi esse, ut hyberno tempore calefaciunt, æstiuo refrigerent, simulque in ijs ipsis pellibus cubiti magnitudine pilos innasci, atque ei, qui eis indutus fuerit, si commodum videatur, cum est frigida tempestas, pilos ad corpus conuertit, ut ab ijs caleseat; cum autem est æstas, inuertit ne calore vexetur. Hæc an eadem quæ Musmones sint, non ausim asserere, Volaterranus quidem è villis musmonum fomenta confici scribit, Strabonem citans, sed Strabo loquens de Sardinia, & Corsica asserit in his insulis nasci arietes, qui pro lana pilum caprinum producant, eosque Plinius, nisi quod pro Sardinia ponat Hispaniam: Est, inquit, in Hispania, sed maxime Corsica, non maxime absimile pecori (id est, ouibus) genus musmonum villo caprino, quam pecoris vellere propius, quorum è genere, & ouibus natos præci vmbros vocauerunt, Albertus verò in voce Ibrida musmonem ex capra, & ariete natum dicit cinirum ex oue, & hirco. In eadè Sardinia, ut testatur Pausanias, hirci sylvestres eadem sunt magnitudine, qua hirci aliarum regionum. Formam verò habent, qualis in Plastico Aeginæa representatur arietis sylvestris: nisi quod circa pectus hirsutior est, quam arte illa representari solet, cornua ei non portèduntur à capite à se inuicè diffusa, sed statim iuxta aures reuoluuntur. Celeritate quidè belluas omnes superat. Clitus Aristotelicus in ijs, quæ scripsit de Mileto, asserit Polycratem tyrannum Samium omnia, quæ erant alibi ob delicias, congregasse canes ex Epiro, & Scyro capras, oues ex Mileto, sues ex Sicilia, sicuti legimus apud Athenæum. Alij capram Scyriam ferè esse aiunt, & mulctum, quod lacte impleuerat, ipsam rursus euertere: Est autem Scyros vna Cycladum. In regno Senegæ Nigritarum boues solum, & buculæ visuntur inter animalia domestica, nam capras, & pecora ibi non videri asserit Aloysius Cadamustus ob ardorem torrentis sideris. Siculum casum Iulius Pollux meminit, & Aristoteles ex ouillo, & caprino mixtum lacte, quod hodieque vbi vtriusque copia habetur. Hunc Athenæus præferri putat omnibus, vtrique

Li. 16. ap.
31.

Vbi equitatur capra.

Li. 2. de rer.
rull.Lib. 1. var.
lect. 25.

Li. 5. c. 17.

Sardinia
pecudum copia.

Lib. 5.

Lib. 22.

In Phœciis.

Lib. 12. ca.
19.Capra delicata unde
penia.Ca. 29. 186
nauis.

6. *Navig.*
cap. 7.
Vbi maxi-
mè facun-
da.
Satyr. 11.
Hædi ubi
delicati.

post Achaicum, de quo supra. In Syria, teste Aristotele caprae sunt auriculis, mensura do-
drantali, & palmari, ac nonnullæ demissis ita, ut spectent ad terram. Reperio verò apud Ae-
lianum capras Syrias, quantum alias vllas lac habere dici; quo tamen loco capras Scyrias le-
gerim, quæ plurimum lactis habere dicuntur, ut dictum est. Iuxta urbem Tarnasorum, ut scri-
bit Ludovicus Romanus, reperiuntur nonnullæ caprae magnitudine nostras excedentes, no-
strisque longè pulchriores, tantæ fecunditatis, ut vno partu quaternos foetus ferant. Tibur-
tinos hædos apud Romanos proceres magni æstimatos fuisse his versibus ostendit Iuuenalis:

De Tyburtino venit pinguissemus agro
Hædulus, & toto grege mollior, inscius herba,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicis,
Qui plus lactis habet, quam sanguinis &c.

NATURA. MORES.

Ingenium. Libido.

CAPRÆ natura, teste Aristotele, mobiles sunt, & celeres, quamobrem à pastoribus
ducem eis præfici negat. Aelianus tamen hircum caprarum gregem barbæ fiducia
antecedere scribit. Nocet huic pecudi æstus, sed magis frigus, ut memorat Columel-
la, & præcipuè foetæ, quæ gelicidio hyemis conceptum fecit. Amat, hoc caprinum pecus du-
meta potius, inquit Columella, quam campestem situm, asperisque etiam locis, ac sylvestribus
optimè pascitur, & Varro cum dixisset, nec multo aliter hoc pecus in pastu tuendum esse,
atque ouillum, addit habere tamen sua quædam propria, quod potius sylvestribus salubus
delectantur, quam pratis, & aliàs inquit in montosis potius locis, & fruticibus, quam herbidis
campis pasci. Eleganter Virgilius:

Eclog. 1.

Ite meæ, quondam felix pecus, ite capella,
Non ego vos post hac viridi proteclus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.

1. de ponto.

Et imitatus cum Ovidius:

eleg. 9.

Ipsæ ego pendentes (liceat modo) rupe capellas,
Ipsæ velim baculo pascere nixus oves.

In Ezech.

cap. 43.

Capra ex-

celsa amat.

Ita autem inhaerent rupibus pascentes, ut infra eas intuentibus videantur pendere. Diuus
Hieronymus: capra, inquit, semper ad excelsa festinans est animal, & nihil periculi sustinens
in præcipitijs, & ibi inuenit viam, vbi cæteris animantibus interitus est, unde & græco sermo-
ne caprarum, & hircorum grex, sublimium conuersatio dicitur, hoc est, *αἰνὸς διος*, quasi *αἰνὸς*
πρό διος, siquidem *αἰνὸς* excelsum, *πρό διος* conuersationem significat. Tantum Hieronymus.
Sed *αἰνὸς διος* quasi *αἰνὸς πρὸς διος* dici mox suo loco patebit: Quia verò caprae altissima loca petunt,
& maximè saxosa, hinc ipsæ petrae *αἰγίγιαι*, græcis nuncupantur. Cum pascuntur ab imis par-
tibus semper prominentium scopulorum alta deposcunt, hinc idem Ovidius:

1. de reme.

amor.

Aspice labentes iucundo murmure riuos,
Aspice sondentes fertile gramen oues.
Eccæ petunt rupes præruptaque saxa capella,
Ut referant hædis vbera plena suis.

1. Saturn.

l. 1. carm.

od. 17.

Similiter facere capricornum, tradit Macrobius, ab inferis nimirum partibus ad superas solem
reducendo. Inter cæteros verò montes vmbrosos præferre videntur, sicuti ostendere videtur
his verbis Horatius:

Velox amantum sæpè Lucretilem
Mutat Lycaon Faunus, & igneam
Defendit allatam capellis
Vsq; mens pluuiosque ventos.

Lucretilis

mons ubi.

Lycaon ubi

Lib. 11.

Est autem Lucretilis mons in Sabinis inter eos montes, quos Farfarius fluvius alluit, in cu-
ius valle amanissima, multisque arboribus opacissima villam habuit Horatius. Lycaon ve-
rò est mons in Arcadia Pani facer. Nonnunquam verò montium caernas ingrediuntur,
quibus dirumpentibus aliquando intereunt, unde Q. Calaber Aenææ robur indicaturus, facta
similitudine scribit, saxum utrisque sublatum manibus tanta cum vi immisisse in Græcos, ut
omnes

De Quadrupedibus Bifulcis Lib. I.

639

omnes, quos sub scutis deprehendit, exitio dederit, non aliter ac in montibus capras sub eminentiam in montis se recipientes, præcipitium obruit. Loca interim culto non auersantur, quin in ijs virgulta carpunt. Hinc Virgilius in Diris:

*Et patet hædorum felix, semperque beate
Sive petris monteis præruptos saxa pererrans:
Sive tibi syluis noua pabula fastidire
Sive libet campis: tecum tua lata capella est.*

Apuleius; Proximè ripam vago passu lasciuunt comam flumij tendentes capella. Sed satis præcetera pecude quàm maximè noxia est, vnde vrentes culta capellas, poeta vocabat, & apud Varronem, Cossidius inquit, capellarum dentes inimici sationis, aitque idem Varro in lege locationis fundi excipi solere, ne colonus capra natum in fundo pascat. Aristoteles tradit in pascendo loca crebrò permutare, summaque tantùm contingere. Quod verò ad ingenium attinet, etsi ouibus, amicitia coniunctæ sint, & Aristoteles etiam scribat: quorum vox acuta est, & clamosa, κα'ρπος, idest, stupidos esse propter similem caprarum vocem, hæ tamen, teste Aeliano, indignum putant se in extremo ouilli pecoris agmine incedere, ideoque gregem antegredi. Solertiam verò in primis earum Mutianus, teste Plinio, visam sibi prodidit in ponte prætenui duabus (Plinij verba sunt) obujs è diuerso: Cùm circumactum angustia non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ supergressam. Tradit verò etiam Bellonius, varias gestulationes multa animalia imitari, magna facilitate edocere Cairinos, atque inter reliqua capras ipsas ephippium gestare, subsultareque, & calcibus ferire equorum instar, hisque ita deinceps simias scissores imponi. Vidi ego, quæ ad musicæ sonum choreas duceret, per orbem ligneum, cingulumue transiliret, ac deniq; per funem ambularet, ac mox rursus se exiguum super orbem circumuertens per eundem funem regrederetur non sine spectantium summa admiratione. Discunt currui iungi: Lego enim apud Athenæum, in pompa Ptolomæi Philadelphi hircorum bigas sexaginta fuisse. Est item sibi ipsi capra medica, caliginem oculorum probè, teste Aeliano curare nouit; cùm enim conturbatum, inquit, oculum, & non probè ad videndum affectum sentit, eum ad rubi spinam & admovent, & referandum permittit. Hæc ubi pupugit, piruita statim euocatur, & nulla pupilla læsione facta videntium vsum recuperat. Hinc etiam homines hoc curationis genus didicisse existimantur. Sic ille: Idem tradit Plinius, additque caprum rubi spina uti: Oculos (inquit) suffisos capra, iunci puncto sanguine exonerat: caper rubi. Vbi verò purgatione etiam egent, helleboro velsunt, similiterque eius vsum homines docuere: author huius rei est Plinius his verbis. Melampodis fama diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur vnum hellebori genus Melampodium. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoque lacte earum Pratidas sanasse furentes. Idem Plinius eas negari ait lippire, quoniam quasdam herbas edant, & ob id finum earum cera circumdatum noua luenta deuorare iuberi, & quoniam noctu æquè quoquè cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putari. Inuenio hircum cornua decidencia obruere terra, ne inueniantur. Capra verò mortem sibi imminere pulchrè nouit, dummodo verum est, quod scribit Aelianus, videlicet posteaquam proxima est, ut iuguletur, non amplius cibum attingere. Ventos impetuosos, ac frigidios perhorrescunt, etsi aliàs altissima montium iuga incolant, hinc Græcos impetuosum Telephi filium irruentem formidantes capris istiusmodi assimilant Q. Calaber his verbis: At hi metu perculsi intra munimenta se tenebant, ut caprae in montium iugis metuentes impetuosum ventum, qui terras frigore persans magnam vim niuis, ac horridam grandinem effundit. Hæ igitur quamuis ad pascua properantes haud rectè ad ipsum ventorum impetum per colles caput exserunt, sed dum vis procellarum desænit, cunctantur sub regmine, ac conuallibus conglomeratæq; sub opacis ramis pascuntur turmatim, dum perniciosi ventorum turbines consopiantur. Albertus cùm pascuntur in die dici, ait, respicere ea, quæ è regione sunt opposita: In sero autem respicere ea, qua iuxta sunt posita. Apparet autem hoc transulisse à Plinio, sed malè intellexisse eius verba; capras enim, ait, in occasum declinui sole, in pascuis negari contueri inter sese, auersas iacere, reliquis autem horis aduersas, & inter cognatiores (lego cognatiores:) nam & Aristoteles ait: cubant oues, capraeque vniuersæ per cognitionem. Hircos verò aiunt sex menses hybernos supra sinistrum latus iacere cùm dormiunt, ab æquinoctio hyberno totidem mensibus supra dextrum. Cùm primum sol conuersus destiterit, capras non aduersis præterea inter se oculis, sed auersis cubare accepimus. Testatur item cubare

Caprarum
superbia,
& solertia.

Li. 2. obler.
cap. 52.

Capra non
lippiant.

Capra mor-
tis sua præ-
sentia.

Lib. 7.

difficilius oues, quàm capras, magis enim capras quiescere, accedereque ad hominem familiarius, sed esse frigoris impatientiores. Antigonus in congerie mirabilium narrationum caprarios testatur perhiberi dicere, quando sol primum se conuertit, capras versis oculis cubare. Sub meridiem non aliter, atque de ouibus dictum est, aquatum ducuntur, huc spectat illud Virgilij in Culice:

*Et iam compellente vaga pastore capella
Ima susurrantis repetebant ad vada lympha
Qua subter viridem residebant carula muscum.*

Capra vna Plinius item author est, arunco si quis apprehensam ex grege vnā trahat, ceteras stupentes spectare. Caterum cum eis idem accidere dicant, vt infra dicitur, si qua earum eryngium momorderit, Gesnerus considerandum esse monet, an qui eryngio hoc attribuit, cryngi (sic in grege) græci aruncum vocant) nominis vicinitate decepti sint, curiosi inquit experiantur, ego quod ad eryngium, rationis nihil video, cryngo autem apprehensa vna, ceteras stupere minus mirum est. Eiusdem sententiæ est Pierius in hieroglyphico conseruationis multitudinis: Sunt, inquit, qui multitudinem vniuscuiusque casu conseruatam, ob stupesciamque indicare volentes capram villo à mento dependente comprehensam depingant. Accidit enim, vt si earum vnā ex grege arunco eo apprehenderis, ceteræ stent veluti stupida, suos in illam vnā oculos conijcientes. Sunt verò, qui loco hoc modò eryngium, modò moly, vel organum etiam quærant, quem caulem si ouis, capellæ pascendo euulserit, & in sublimi conspicuum erexerit, grex reliquus abiecta pabuli cura attonitus reddatur, neque prius pabuli memor fiat, quàm caulis illa à pastoribus ab ore pecudis abstracta abijciatur. Cuius fabulæ authores etiam citant Aristotelem, & Plutarchum. Nos hieroglyphicum de apprehensa capræ barba, quam Opilius Aurelius spirillum vocari dicit, aruncum Plinius, ex naturali historia desumpsimus. Inuenio & apud Antigonum in opere præcitato: Caprarum vnā si arripiat extremitatem orytij, quod est instar pili, reliquas stare veluti dementatas, & in illam intueri. Ego hanc vocem non reperio. Afferunt & Magi sua commenta, primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa non abire eos, teste Plinio, in alienum gregem. Florentinus verò in geponicis græcis hircum pollicetur non fugiturum si barba eius detondeatur. Est autem hircus natura animosus, pugnax, & robustus, & secundum Albertum vires ei præcipuè in fronte, & cornibus, quæ longa habet, & acuta, apta videlicet, vt inspicientibus timorem incutiant: hinc puto Pyrrho, & Philippo regibus hircina cornua fuisse pro cristis. Sed & ipsi hirci, siue capri de suis cristis gloriantur, contra eos, pilis inhorrescentes pertimescunt venatores, vt testatur Clemens Alexandrinus; Nouere itidem ea pro armis sibi data, nam sæpe ijs ipsos pastores inuadunt, hinc illud Virgilij:

*Tityre & inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille caueto.*

Theocritus verò hoc tribuit arieti, dum canit:

*Τίτυρ ἴμιν τὸ καλὸν περιχαμίνο, βόσκει τὰς αἰγὰς,
Καὶ ποτὶ τὰν κράται ἀγῆ Τίτυρα, καὶ τὸν ἰνὸν ῥῆαν
Τὸν λιβοκὸν καὶ κωκωτὰ φυλάσσειο, μὴ το κορυΐην.
Tityre, cuius amor felix mihi, pascere capellas,
Illasque ad fontem duc Tityre: & à coleato
Cnacone à Libyco, ne tu feriare, caueto.*

Dum verò etiam incedunt ceu inuicem rixantes cornibus cedunt, lasciuuntque maximè in adolescentia, vt testatur idem Virgilius:

Georg. 2.

pinguesque in gramine lato

Inter se aduersis lallantur cornibus hædi.

Habemus & hoc apud Horatium ad fontem Blandusiam.

Cras donaberis hædo.

Cui frons turgida cornibus

Primis, & venerem, & prælia destinat.

Frustra: nam gelidos insicetis tibi

Rubro sanguine rinos

Lasciui soboles gregis.

Et rursus eodem libro Ode 15.

*Illam cogit amor nobis**Lasciuu similem ludere caprea.*

Seneca in Hercule furente :

*Erat cursu lenis incerto**Mollis petulans hircus in herba.*

Petulantes, & petulci etiam appellantur, inquit Festus, qui proteruo impetu, & cerebro perunt lœdendi alterius gratia. D. Chrysostomus inuidere inuicem tradit, eoque spectare Salomonis hoc in inuidos, sicut capra, sic aspexit ruinam proximi sui; esse item iactantes, & gloriantes, & hoc indicari ab eodem rege sapientissimo his verbis: *Tria sunt, quæ securiter ambulant, leo inter iumenta, gallus inter gallinas, & hircus præcedens capras.* Multum verò etiam trahi concupiscentia gula, propter gulam namque suam per saxa, & præcipitia ambulare, & super præcipitia se suspendere. Famosa in primis hircorum libido est. Authore enim Aeliano, septimo post die, quàm in lucem editi sunt, coire incipiunt, & quamvis sterile semen emittunt, omnium tamen maturissimè quadrupedum ingrediuntur coire. Fuit hæc etiam Aegyptiorum sacerdotum sententia, quandoquidem, teste Oro Apolline, in hieroglyphicis penem facundum significantes, pingebant hircum, quo eum post septimum, quo ortus, diem coire cernebant; Et quamvis inualidum, & sterile semen emitteret, coire tamen citius cæteris animalibus. Ad hæc effertur, ut ait Aristoteles, per libidinem, qui enim superiore tempore socii iugi concordia pascerentur, coitus, inquit, tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Aelianus istiusmodi pugnam cum tauris, & arietibus communem hircis esse testatur. Nec verò cum capra tantum coit, sed cum alijs etiam animantibus. Vmbros enim vocari diximus, qui ex hirco generantur, coeunte cum oue, siue, ut vocat Albertus, cinyrum. At verò in Sebenitica præfectura in agro Hermopolitano, & Mendefio, ubi Pan colebatur, sub effigie hircina, aiunt, hircos cum mulieribus ad coitum se commiscuisse. Cuius in primis libidinis Pindarus meminit, cum inquit:

*Μισθὴτα παρὰ κρημνὸν θαλάσσης Ἰχθυῶν Νέλη κίρας αἰγίβατοι, ὅθι τράγοι γυναιξὶ
μίσγονται.* idest, *Vltimumque Nilicoruu caprarum pascuntur greges, & lasciuu mulie-*

ribus admiscetur hirci. Falsum tamen esse id tradit Grillus apud Plutarchum,

Vlyssi, quod Circes concubitu spreuisset, iactanti respondens in hæc verba: At qui in hac profecto re nihil antecellis animantibus brutis; nam & hæc voluptates, & amores caprant à sui generis animalibus. Itaque admiratione dignum non est, si quemadmodum Mendefius in Aegypto caper inclusus cum multis, ac formosis mulieribus coitu abhorret, & capras desiderat, ita tu venere consueta vtens, homo cum lis, concumbere cum Dea nolisti. Idem tamen Plutarchus in volumina de præceptis coniugalibus, quæ sit hircorum libido indicans: non credunt, inquit, mulieres Pasiphaen cum regis esset vxor, bouem adamasse, cum tamen videant quasdam quæ austeras, & temperantes non ferunt, intemperantibus, & libidinosis veluti canibus quibusdam, aut hircis libentius consuescere. Ad eandem libidinem respexere, qui Mercurium ipsum in hircum mutatum adamatum fuisse tradunt à Penelope, & ex eo concubitu Pana enatum, hirci pedem, siue pedibus hircinis; Aiunt enim Penelope ipsi potissimum corporis sui copiam fecisse, qui in hac venerea palæstra præ cæteris haberentur strenui, quoniam talis Vlysses suus fuisset. Huc referendum vetus adagium *Θυμυτῶν τράγος*, idest Thmuitarum tragus, de mulieroso homine vsurpatum, in quem adhinnunt quodammodo scorta, ad vnius nutum parata, à Diuo Clemente in protreptico, ubi loquitur de Apolline nobili infessore, qui multas habebat amicas *ἱερομυθίαται γυναικες*, inquit, *γυναικῶν καὶ ἵππων, ἧ αἱ γυνὸς Θυμυτῶν*, idest, mulierculis ad satietatem se expleuit non paucioribus, quàm capris Thmuitarum hircus. Neque aliam etiam ob causam à priscis in ludis solemnibus primo loco ducebatur amphora vini, & clematis: (saba genus exponunt) post aliquis hircum trahebat, deinde nucum sportulam portabat alius, postremo loco phallus ferebatur: Ea erat effigies obsceni membri virilis; qua de re consulendus Plutarchus in commentario *περὶ τῆς φιλοπορίας*, & in libro de Iside & Osiride. Eandem etiam ob causam satyra Varronis caprinum prælium inscribatur, ut Adrianus Turnebus docet in aduersarijs, in quo voluptate, ut coniectura est, disserebat, qua enim alia de re hirci, & capri contenderent? præsertim cum hoc pecus lasciuum sit, & petulans, & voluptatem avidissimè sectetur. Graci denique poetæ caprum ab Hercule domitum eadem de causa finxerunt, quod is, cum procaci lasciuia, homines ipsos antecelleret, domitus à virtute impositum petulantia modum, extinctosque libidinis æstus, suppressosque procacitatis impetus demonstraret. Nam eius nequitia vir fuit, ut triginta vna nocte mulieres aliquando feras-

*Libidinis
hieroglyphicum.
Vbi mulieres hircis
miscetur.*

*Mercurius
in hircum
mutatus à
qua adamatus.*

*Libidinis
hieroglyphica.*

*Lib. 24.
cap. 46.*

*Herculis
libido.*

Hirci zelotypia.

L. 25. 32

tur inijsse, & ut apud Athenarum, idem septem diebus, quinquaginta filiabus Thestij virginitatem imminuit. Est præterea zelotypus hircus, sicuti notum est ex hac historia: In vrbe Sybari caprarium peradolescens tradunt nomine Crathim, cum cupiditate libidinis flagra-
ret, incæstum in capram scelus exercuisse: quod quidem ipsum, ut hircus gregis dux perspe-
xit, rivalitate laborare, atque interea suum occultare animum capisse, quoad aliquando tan-
dem eum somnum capere deprendisset: Tum enim omnibus revocatis viribus, facto in eum
impetu, cerebrum diminuisse. Cum verò huiusmodi factum ad indigenas permanisset, non
modo tumultum ei magnificum excitatum fuisse, sed ex eo etiam fluvium Crathin nominatum
(Straboni verò Crathis fluvius iuxta Aegæa Achaicas è duobus fluminibus incrementa susci-
pit, sic à miscendis aquis appellatus, à quo & Italicus vocatus sit) Infantem autem ex eius cum
capra consuetudine susceptum, caprina habentem crura, & humanam faciem in Deos repositum,
Deorumque honore affectum fuisse, & Sylvanum Deum (Cælius, qui eandem historiam
describit, Hylæum numen Napæumque vocat) esse, in sermonem hominum venisse. Ex qua
historia in belluis etiam obstreccionem, & rivalitatem inesse, hirci huius exemplo nos do-
ceri, existimant. Cum itaque & zelotypus sit, tamque famosa sit eiusdem libido, ac virili-
indocti dum causam eruere conantur, cur illi, quorum vxores corpus inuulgant, hircorum ap-
pellatione dissimulentur passim, inde fieri conijciunt, quod animalium soli, ut putant, hirci sui
generis famellas, ipsis intuentibus, iniri facile ferant. Pierius Valerianus hoc inuentum
adeo novum esse negat, ut nullam sapiat antiquitatem (quod hodie scilicet vulgò caprum
eum appellamus, qui coniugem habeat adulteram) erat enim & hoc, inquit, & apud veteres
hieroglyphicum, atque illud insuper adagium ferebatur in spurios, si de patre quispiam quæ-
nitarer, ut *τὸν μήτρος αἷς αἰεὶ* responderent: Matres quippe, uti capra itidem, utpote quæ de
patre incertum ferret, propterea quod capellis nullum ducem pastores constituunt, ut ait Ari-
stotelis, veluti suos ouibus arietes, suos bubus tauros, & ita plerisque alijs. Caprarum siqui-
dem natura instabilis, lubrica, atque mobilis admodum est, quare hœdus in caprilibus à
matre tantum dignosci potest. Merito itaque vir, de cuius liberis vxor possit tantum interno-
scere, hircus appellabitur, & hieroglyphicus per hircum figurabatur. Nam & Carullus in
hanc sententiam putare ceteros hircos dixit. Quod verò sunt non illiterati viri, qui diæterium
inde sumptum putant, quod hirci suas famellas iniri facile patiantur, etiam sic coram specta-
rint, ut quem notat Iuuenalis cum dixit:

Doctus & ad calices vigilanti stertere naso.

Aliter traditum ab Aeliano legimus, qui sentire hircos rivalitatis affectum testatur exemplo
Crathis, &c. Hæc itaque Pierius addens rusticum, & imperitum id genus hominum hac plu-
rima nequitia famosum inueniri, indeque iocum esse apud Theocritum istiusmodi:

Ὀνέρος δὲκ' ἰσοφύτα' ἡμεῖς δὲς οἷα βυλῶνται,

Τὰ κίτλα δ' ἐφαλμῶς, ὅτι δ' τράγος ἔχειτο. id est,

Aepulus inscendi videat si quando capellas

Liquitur obtutu, quod non caper ipse creatus.

Quod verò ad citatum à Pierio adagium attinet, mihi id potissimum dici videtur de liberis ex
innuptis procreatis, quorum scilicet pater omnino incertus est, & fortè illi tantum verissime
hirci dicentur, qui, etsi libidine quidem summopere pruriant, propter ingrauescentem tamen
ætatem, desiderium cum explere suum nequeant, à robustioribus superati ab his capras suas
etiam in cōspectu iniri patiuntur. Cui sententiæ favere apparet Columellam his verbis: Hir-
cus mensium septē satis habilis est ad procreandum, quoniam immodicus libidinis, dum ad-
huc vberibus alitur, matrem stupro supervenit, & ideo celeriter, & ante sex annos consene-
scit, quod immatura veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhaustus est. Itaque
quinquennis parum idoneus habetur faminis implendis. Quo ferè sensu Scalinius Senex
apud facetissimum Comicum hircus vocatur edentulus, pruriens scilicet, aliàs in coitu impo-
tens. Et Damipho itidem senex æstuans libidine cum ei dixisset Lysimachus: *Profecto ego
illum hircum caltrari volo, ruri qui nobis exhibet negotium:* Respondet: *nec omen illud, nec auspiciū
mihi placet, quasi hircum metuo ne vxor me caltret mea, atqui illius hac nunc sunt partes ferat.* Som-
niauerat autem capram, quam simiæ commiserat, abductam. Aliàs idem etiam Lysima-
chus eundem Demiphonem similiter lasciuientem senem vocat hircosum. *Iam plenus, in-
quit, ætatis animæque fœtida senex hircosus tu osculere mulierem, vine adueniens vomitum excu-
tias mulieri.* Ioan. Bapt. Modius in opere suo quod scripfit de pondere seu molestia vxoris vul-
gare illud diæterium, inde profectum iudicat, quod illi nonnulli ex vxorum suarum pulchri-
tudine

In Casina.

In Mercator.

De Quadupedibus Bisulcis Lib. I.

643

tudine dum eas alijs sponre concedunt, ditescant, domique suæ cornu Amalthææ capræ, siue cornucopiæ possideant. Hircus autem in libidine magios olet, quod nouissimum etiam ter-

Lib. 6. epi-
gr. 93.

Tam malè Thais olet, quàm non fullonis anari

Tella vetus media, sed modò fracta via.

Non ab amore recens hircus, non oraleonis &c.

Nec aliam ob causam Plinius foedissimū animalium, Ouidius marem capræ immundū vocat:

Lata salitor omis, tanto quoque lata inuena est

Sullinet immundum lima capella marem.

Iam verò è contrario apud Indos Cariai, & Cucua regiones incolentes hirci, capræue nomen perquam honestum est; ita enim vocari, Petrus Martyr, alijque in Indiam nauigatores, tradunt, eos qui aduersas in facies cicatrices ostendere possunt, quales ecce fortes, & in bello qui se strenuè gesserint, admodum magni faciunt.

CIBVS. POTVS.

TERRAM capris pascendis aptam (Græci αἰγίσθορον vocant, & αἰγίσθορον, & αἰγίσθορον) propriè de montana dici Varinus tradit, & nos supra etiam ostendimus. Apud Varronem omnicaipæ dicuntur, quem locum annotans Scaliger: Quisquis, inquit, fuit ille poeta qui hoc dixerit, senserat capras περικλοπαγες esse; Idem quoque Eupolis Comicus sentiebat, cum ira capras loquentes introduxerat, in fabula, quæ inscribitur Aegēs de cibi sui copia in hac se verba iactantes:

Βοσχομεθα ὕλης ἀπὸ παρτοδαπῆς, ἰλάτης,
Πρίν, κομάρητι πτόρθης ἀπαλὸς ἀποτραγῆσαι.
Καὶ τὸρτὶς τοῖσι τῇ ἀλλ', οἷον κῆτισά τε, ἔδῃ
Φάσκειν τοῖσιν, καὶ σμίλακα τὴν πολυφυλλον.
Κοίτοι, χῆτοι, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιστόν, μυρῖκον
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλάμον, ἀνθρῖκόν, κιστόν,
Φυγον, θυμά, θυμβρα.

Idest, ut apud Plutarchum interpres vertit:

*Omni genas nos materies pascit abietis
Teneros, & ilicis, arbutique furculos
Decerpimus. Tum præter hæc cytissus, boni
Phascusque odoris & similax folio ubere,
Oleaster, & lentiscus, atque fraxinus
Quercus, hedera, erica, rhammus, pallidum
Verbascum & asphodilus, cisthusque, & esculus,
Thyma, thymbra.*

Sympol. 4.
9. 1.

Omisit autem interpres hic συκῆν, idest, cucurbitam, & cum pro μυρῖκον alij legant ἰρίκον, ipse reddidit, de vitroque arbutio. Sed & Virgilius nihil non morsu petere capras testatur, dūm

In culice.

*Protulit è Rabulis ad pabula lata capellas
Pastor, & excessi montis iuga summa petiuit.
Lurida qua patulos velabant gramina colles,
Iam syluis dumisque vaga, iam vallibus abant
Corpora: iamque omni celeres è parie vagantes
Scirpea deserti perrepunt ad cava rupis.
Tondentur tenero viridantia gramina morsu,
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis.
Densaque virgultis auidè labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu,
Vel salicis lenta, vel qua noua nascitur alnus.
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet in riuus præstantis imaginis undam.*

Insidiantur verè potissimū frondibus. Ouidius:

Sine frondibus arbor

Nuda riget, lambunt arenita saxa capella.

Columella arbusculis, frutetisque maximè gaudere asserit, eaque esse arbutum, alaternum, citisumq; agrestem, nec minus iligneos, quercuosque frutices, qui in altitudinem non profiliunt; Ait verò etiam alicubi Columella glandem cum citrà facietatem data est, abortum facere. Virgilius de arbuto, & salice:

Eclog. 3.

Dulce satis humor depulsis arbutus hœdis,

Lenta salix satopecori mibi solus Amynthus.

Eclog. 1.

Depulsis, id est, sciundis à mamma. De facile idem rursus:

Non me pascentem capelle,

Florentem cytisum, & salicos carpetis amaras.

Eclog. 1.

Amaras hic vocat salices, non quia capris, nam his dulces sunt, sed quia hominibus. Salicibus autem gaudere Nemefianus etiam indicat, dum canit:

Incipe dum salices hœdi, dum gramina

Detondent.

L. 5. c. 12.

De cytiso disserit pauca Columella, id genus arbuti, seu fruticis in agro esse quàm plurimum maximè referre inquiens, quod & capris, & omni generi pecudum utilissimus sit. Quanto opere autem cytisi esu afficiatur caprinum pecus, idem poeta docet, similiter inquiens peti ab eo hunc fruticem, ut peti solet à lupo ouis:

Torua leana lupum, sequitur lupus ipse capellam,

Florentem cytisum sequitur lasciva capella.

3. de anim.

Estque capris cytisi esus perquam idoneus, siquidem Africanus de lacte in omni pecore augendo sic scribit: Omnia pecora reddent lac copiosum, simulq; foetum enutrient, si cytisum ederint. Sed & Aristoteles tradidit cytisum pecori copiam lactis conciliare, verumtamen florentem noxium esse, & inflammare pecus asserit, unde fit, ut suspicentur eruditi epithetum florentem non temerè à poeta adiectum, sed quod forsitan capræ privatæ naturæ proprietate flore cytisi non offendantur, aut quod in Italia flos ille pecudibus minus officiat. Vt cunq; est

Eid. 10.

Theocritus, ex quo id Virgilius transulisse videtur, simpliciter cytisum nominat:

Α' αἰεὶ τὸν κύτισον, ὃ λύκος τὰν αἶγα δίωκε,

Α' γίγατος τὰς ποτρυάς, ἵνα δ' ἐπὶ τὴν μιμάνται. id est,

Sima capella suum cytisum, lupus ipse capellam

Insequitur semper: sic & grus semper aratrum:

Te contra totus meus est furor.

Georg. 3.

Dicebat itidem de arbuto:

Pòt hinc digressus iubeo frondentia capris

Arbuta sufficere.

Θάλλος, alij simpliciter thallos, alij oleæ ramos, palmites, & frondes reddunt: His capras veteri scribit Sophocles in pastoribus:

Εὐθὺς γὰρ φωνεῖν ἀνελκὼν ὄρεα.

Θάλλοις χιμαῖρα προσέρπων τὸς πόδας,

Εἶδον στρατὸν ἐν χερσὶ παρ' ἀλίας ἄκρας. id est,

Matutina priusquam tibi cinem viderem aliquem,

Cum recentes capra pedibus aggerarem θαλλος, termites

Exercitum conspexit prope maris extremam oram gradientem.

Depopulantur quidem arborum frondes vniuersim quarumcunque, sed oleæ potissimum, unde inuisa Mineræ animantia esse suo postmodum dicitur loco. Sed & comatas pastor apud

Eid. 2. 5.

Theocritum capras ab oleastro abigit, ait enim:

Σίστ' ἀπὸ τοῦ κοτίω τὰς μυρῆδας, ἃς τί μέλει

Ὡς τὸ καταιεὶς αὐτο γινώσκον, αὐτὴ μυρῆκα, id est,

Lib. 6.

Discedite ab oleastro capella: hic pascimini,

Iuxta hunc ex aduerso tumulam, ubi sunt myrica.

Et Lucretius canit:

Barbigeras oleaster eò ignat usque capellas,

Dequat ambrosia quasi, verò & neciare tinctus,

At nihil est homini fronde hac quod amarius extet.

Quia verò vitis molles, tenerosque palmites, imò & ramorum, arborisq; cortices cupidissimè deuorat, Libero patri antiquitus immolabatur. Aelianus author est eiusmodi animalia ficub, & farinarum avidissima esse, ideoque in Armenia hoc astu interimi: pisces, inquit quidam

nigri, venenati, in Armenia reperiuntur, horum farina fucus conspergunt, quas in ea loca, quæ maximè abundant feris disseminant. Bestiæ primum, ut ea attigerunt, statim moriuntur, ut apri, capræ, cerui, &c. Aiunt & fraxinum capris gratum esse, hancque potissimum ob causam ferendum. Serapion in lib. de simpl. citat. Galenum ut habet Albertus, & alij quidam barbari, scribentem se vidisse capras lingentes, pascentes potius, tamaricis frondes, quæ postmodum sine splene iuventa sint; sed locum istum neque apud Galenum, neque apud Serapionem inuenias, & quamvis Constantinus inquit: Si capræ ex vasis tamaricis biberint, aut ederint, non habebunt splenem, auctores tamen melioris notæ de suis hoc scribunt, minui scilicet eorum lienes alueis ex tamarice factis. Nonnulli, ut Syluaticus ederam dici contendunt, quod libenter à capris edatur, ut barba hircina, etiam & rosa canina ab hircis appetuntur, & apud Græcos periclimenon frutex est, qui nunc caprifolium vulgò dicitur, & apud Dioscoridem etiam agina, non aliam scilicet ob causam, quam quod à capris præcipuè appetatur. Infidiantur verò etiam Ladano, siue ledò, super qua re audiamus Plinium: Arabia, inquit, ladano gloriatur, fontè, casuque hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficium *Ladanum* carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, destillantemque ab his succum impro- *ut caprarum barbis hære* bo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari pulvere, incoqui sole. Et ideo in ladano cap- *seens colli-* prarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quam in Nabathæis, qui sunt ex Arabia contermini *gatur.* Syra. Recentiores ex authoribus strobilum hoc vocant, traduntque sylvas Arabum, pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere, verum autem ladanum Cypriæ insulæ esse. Similiter & hoc ibi fieri tradunt & esse cespitem hircorum barbis, genibusque villosis inhærens, sed edera flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypro, deinde nebula, sole discussa puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Hæc ille. *1. Carm.* Et rursus: Lada appellatur herba ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens: *Ode. 17.* De eadem ladani circa mentum hircorum generatione his versibus agit Rufus Ephesius:

*Inuenias in Ereborum quoque ladanon orbe
Caprarum circa mentum, gratissimus illis
Succus is est Cisthi folio decerpis amico.
Imbuti hoc villi menti laterumque madescunt,
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore
Egregio quo spirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca & Ereborum diuinis viribus aucta,
Orta solo, & campo longè lateq. patenti.*

Querunt itidem thymum non aliter atque arbutum, ut Horatius ait:

*Impune tutum per nemus arbutos
Querunt latentes & thyma deuia
Oleosis uxores mariti.*

De hibisco sic Virgilius:

*O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco.*

Quo loco Iulius Pomponius Sabinus hibiscum exponit genus iunci, aut viminis, additque Plinius videri scribere aliud genus, nam ait: hibiscum à pastinaca gracilitate distat damnatum in cibis, sed medicinae utile est. Theophrastus de hibisco herba sic ait: Hibiscum est herba folio malvæ, maiore tamen, pilosioreque caule, fructu malvæ. Vfus eius ad rupta & tussis è vino dulci, & ad vlcera in oleo. Sed verisimilius est, ut de vimine, inquit, intelligamus: Floribus præterea etiam nocent, vnde Virgilius:

*Principio sedes apibus, flatioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues, hædique petulci
Floribus insultent.*

Georg. 4.

Aristoteles asserit fabas largius datas *αἰγῇ καὶ καμάρῃ* (idest, ut Gaza vertit, capris, & capellis) copiam efficere lactis. Legimus & in geoponicis græcis herbam pentadactylum dictam (eruditi quinque folium interpretantur) priusquam bibant quinque dierum spacio, illis vorandam dari, ut plurimum lactis habeant: Et in eundem usum ventribus earum diptamnum alligari. Græcè legitur *ταὺς δὲ ταύρους καὶ τοὺς ἀγέλας γαστέρας καὶ πλάγας*. Paulò post tamen de lacte augendo in omni pecore ex Africano sic scribitur: Omnia pecora reddent lac copiosum, *simulq.*

simulque satum enutriente, si cytisum ederint, *ιουδαία* ἐν ταῖς γαστέραις ἐστὶν περὶ αὐτῆς, id est, si aut ventri ipsum lac applicueris, ut Andreas à Lacuna vertit: Nam Cornarius hic etiam pro *γαλα* reddit dictamnium. Dioscorides asserit: Quibus in locis pecora scammoniam, veratrum, clematidem, aut mercurialem pascuntur, lac omnem ventrem & stomachum subvertere, quale in Iustinis, inquit, montibus esse à nobis proditum est: Siquidem capræ quibus candidum veratrum pabulo fuerit, primo filiorum partu euomunt, & eorum lac haustum nauscam creat, & stomachum in vomitiones effundit. Alibi etiam in veratri mentione idem de capris scribit.

Lib. 4.

Atqui Lucretius ait:

*Præterea nobis veratrum est acre venenum,**At capris adipēs, & coturnicibus auger.*

Lib. 5.

Dicebat etiam idem poeta de cicuta:

*Quippe videre licet pinguis esse saepe cicuta**Barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum.*

Galenus, alijque id scribunt de sturno, causamque in 3. de simpl. idem Galenus attulit, quod aues huiusmodi angustos corporis meatus habentes, haud sinunt cicutæ succum ad cor penetrare, sed eum in ventriculo tam diu retinent, quoad nativo calore superatus in nutrimentum conuertatur: Cùm hominibus secus eueniat, quibus nimirum ob venarum amplitudinem cicuta in cor celerrimè perducta natuum calorem extinguit. Si modò & capræ ex eius esu pinguescant, ut ex Lucretio dictum est, causam hanc assignandam esse, Hieronymus Mercurialis existimat, quòd capræ quas mirum in modum siccas esse, & perpetuo febre Varro, atque Plinius tradiderunt, cicutis feruorem, ac squalorem temperant, quo postmodum temperato nutrimentum melius conficitur, & in pinguedinem concrevit. Hoc enim pacto lactucam quoque sanguinem augere putant Medici, quando scilicet bi lioso corpori exhibita, sua frigidityte efficit, ut iccinoris calor remissus sanguinem, & non bilem faciat.

V O X.

Li. 5. c. 13.

VOCABULA, quæ ad caprarum vocem pertinent Iulius Pollux his verbis describit: αἰγῶν δὲ μυκάσμος, μυκάσθαι, μυκάμεναι ὁ μῦρος δὲ καὶ μυκάδας αἰγῶν εἶρηκε. Δοκῆ δὲ ἴδιος ἐπὶ αἰγῶν εἶναι μάλλον ὃ φριμάτῃσθαι, φριμαγμός, φριμάτῃ μινος. ὡς Ἡρῶτος ἐσφαλ-
ται ἐπὶ τῶν βραχίων τῶν προγῶν λόγῳ βληκᾶσαι τὰς αἰγῶν δισμινος. Vertit Rodolphus Guaktherus: Caprarum mutitus, mutire, mutientes. Homerus & capras micadas appellauit. Videtur autem caprarum proprius esse fremitus, fremere, fremens. Sicut & Herodotus fallitur de hædis Phrygiorum loquens, cùm capras balare putat. Secutus videtur Rodolphus authorem Philomela, qui tamen mutire hircos facit inquit:

At mutire capris hircæ petulcæ soles.

In Andria.

Μηκάδης

αἰγῶν γὰρ.

Alioqui mutire est timidè, & imperfectè loqui, & quasi mu facere, facereque, ut apud Terentium: Itaque hercle nihil iam mutire audeo, id est, verbum efferre. Iam verò quia *μῦκα* Hesychiosunt *κίρατα*, id est, cornua *μυκάδας* αἰγῶν secundum quosdam ab Homero vocatas esse ait τὰς κίρατῶδες, id est, cornutas, sed horum opinio, inquit Hentricus Stephanus, parum probabilis, reuera enim αἰγῶν vocantur *μυκάδης* à verbo *μυκάσθαι* significante capris proprium vocem

L. 20. c. 14.

Iliad. d.

reddere, nam proprium capris est *μυκάσθαι*, ut *βληκᾶσαι* ouium. Sunt qui interpretantur balare, cùm tamen id ouibus peculiariter conueniat, ut mugire bobus, dicente tamen Plinio de pulegio: *gulsatum à pecore, caprisque, balatum concitat.* Homerus præteritum medium ouibus etiam tribuit.*Αἰγῶν μῦκακῶν αἰγῶν αἰγῶν αἰγῶν,**Indefinenter balantes pollquam audiuerunt vocem agnorum.*

In alexiph.

v. 214.

Nam & Scholiastes id præteritum reddit per præsens *μυκάμεναι*. Vtitur & Nicander verbo *μυκάσθαι* inde deriuato, & eadem retinente significationem, verùm tribuit id homini, qui toxicum biberit.*Αὐτὰρ ὁ μυκάσθαι μανίης ὅτι ποῦρα φλύζων.*Vbi Scholiastes exponit *μυκάσθαι* ὡς *πορβάσθαι*, balat, ut ouis. Poeta paulò post pro eo dicit generalius *βοῶν*, clamat, vociferatur. Superiore verò adiectiuo *μυκάδης* vtitur non Homerus solum cùm alibi, tùm Odyssea 1. βόσκει δὲ τε *μυκάδας* αἰγῶν, sed Theocritus etiam, & Comicus quidam apud Athenæum li. 10. caprinum lac gryphicè vocis *μυκάδων* αἰγῶν ἀπορρίπτει θρόμβους.

Porro

Porro à *μυζαομαι*, siue *μυζαζω*, est verbale *μυζασμιος* significans bulatum, quo utitur Plutarchus in problematibus Boman. de ijs, qui comitiali morbo corripuntur, *μυζασμιος* *ωρα* *πληθια* *φωνη* *α* *ειδω*. Dicitur & *μυζα* pro *μυζασμιος*: assertur hæc vox à Scholiaste Homeri. *μυζα* *δαι* verò per *ε* dicitur de bobus, sic *φριμασσει*, de hirco, *φριμασσειδαι* de equo dicitur, vel potius *φριμασσειδαι*. Varinus iuvā hircinæ vocis imitationem esse asserit. Ovidius hædorum vocem vagitum esse ait similem infantium:

*Aut qui vagitus similes puerilibus hadum
Edentem in gulare potest.*

Metam. I 5.

CIBVS ET POTVS. ITERVM.

Paucula isthæc annectes lector superioribus.

Vulgatissimum verò pabulum gramen est, hinc Calphurnius:

*Quas errare vides inter dumeta capellas,
Canaque lasciuo concidere gramina morsu,
Canthe puer quos ecce greges à monte remotos
Cernis in aprico decerpere gramina campo,
Hos tibi do senior iuueni pater.*

Et Ovidius in descriptione diluuij:

*Et modò quâ graciles gramen carpere capella,
Nunc ibi aciformes ponunt sua corpora phoca.*

Metam. 5.

Inuenio autem gramen apud Græcos ægicon cognominari. Cæterum inter alias graminis species vna est aculeatis folijs, quod vulgus, teste Ruellio, capriolam vocat, propterea quòd præ cæteris grato sit capris pabulo. Postremò hoc caprillum genus, cum & asperis, & sylvestribus locis optimè, ut dictum est, pascatur, rubos non auersatur, nec alijs vepribus, ut ait Columella, offenditur. In præcedente de oue historia dictum est, quantopere falsedinis amantes sint oues. Eadem planè natura caprarum est, imò verò hac parte oues superare videntur, id quod tortoribus etiam est notissimum, habemusque apud Bonfinium, Draculam Transalpinæ Ungariæ præfectum sæpenuero captiuus Turcis pede excoriasse, contusoque sale perficuisse, mox lingentes falsis plantis capras adhibuisse, quæ linguæ asperitate cruciatum angerent. Ad potum modò quod attinet improbari aquas stagnantes, mortuasque, & quæ iam diutius in vasis retinentur, indicat Virgilius dum ait:

Inbeco frondentia capris

Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes.

Sallis gaudent capris.

Li. 19. c. 3.

Quis potus eis conueniat.

Columella vult, ut per astatem bis ad aquam ducantur, & Albertus affirmat, cum mouentur post meridiem plus aquæ potaturas. Prodigiousum, vel saltem admirabile est, quod in Zacyntho fieri notauit Antigonus, nempe quo tempore spirant Etesia, capros hiantes stare versus Boream, coque contentos, aquam non requirere, neque bibere.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

OVES, & capræ insita, ac naturali amicitia inuicem coniunctæ sunt, ambæque innato etiam odio cum lupo, leone, pardo, tigri, similibusque fortasse etiam alijs, quæ ex rapto viuunt, dissident. De lupo qui à grege aberrantes oues, aut hædos inuadit sic meminit Homerus.

*Ὅς δὲ λύκος ἀφίσσιν ἐπὶ γρῶας, ἢ ἐρίφοισι
Σίται, ὕψ' ἐκ μύλων ἀφρεύμενοι, αἶψ' ἐνδραστοί
Ποιμῶδες ἀφραδύνει διτμοσγῆν. εἰ δὲ ἰδόντες
Αἰψὰ διαρῶδ' ἔχουσιν ἀνὰ λυγρὰ θημὲρ χυσας
Ὅς δ' ἀνὰ τὸ Τρώϊον ἐπὶ γρῶας, &c. idest,
Sicut autem lupi agnus inuadunt, vel hædos
Noxy, ex ouibus surripientes, quæ in montibus
Posteris custodia seculis sunt: hi autem conspicat*

Capræ & oues amice.

Iliad. ω.

Antipath. cum lupo.

Statim diripiunt, impotentem animum habentes.

Sic Danaï Troianis innadebant, &c.

1. Carm. Horatius verò inter laudes agri Sabini, & montis Lucretilis hoc etiam præcipuè commendat:

17. *Nec virides metuunt colubros,*

Nec Martiales hædulia lupos.

Quo loco commentator quidem exponit hædilia, hædulorum septa: Iacobus Cruquius verò harere ait hic omnes enarratores: Aldum inter primos, cuius commentum omittit, utpotè relatu nimis prolixum: Deinde Glareanum in suis annotationibus: Lambinum verò etiam nusquam repertam, probare hanc lectionem admonitum, ut scribit, ab Aurato, qui sagaci profectò iudicio (ut qui vir est in omni scriptorum genere versatissimus) suspicatus est legendum esse hæduli, ut sit hypocoristicon ab hædulus: Lambinum tamen malle hædulia, eò quod in omnibus ita scriptum offenderit, & ego quoque, inquit idem Cruquius, in meis præterquam in duobus Bland: in quibus literæ iudicio sunt manifesto prius scriptum fuisse hædulia, & priorem pediculum literæ u mutatum in d ab eo, qui hædilia quidem ab hædo, non etiam hædulia ab hædulo derivari posse didicerat, aut audierat. Quæ temeritas barbari seculi in immutandis eum literis scriptorum codicum, tum syllabis pervertendis quantum detrimenti intulerit literis & disciplinis liberalioribus, quam ab aliquo vel restitui, vel corrigi possit. Non enim dubito quin fuerit hæc antiqua, & genuina lectio, eaque vox hædulia per primam flexionem tam fuerit olim vsitata, quam hædilia per tertiam, Hædulia itaque, id est, hædulorum septa non metuunt colubros (& lupos) per metonymiam pro dædulis. Tantum Cruquius. Idem poeta de ijs, qui inter se dissident insanabili odio, ait:

Li. 4. Carm.

Ode 4.

1. Carm.

Ode 33.

Sed prius Apulis

Iungentur caprae lupis

Quàm turpi Pholoe peccet adultero.

Idem verò etiam de indole Drusi, & institutione sub Augusto loquens, ut fortitudinem eius & contra hostium timiditatem significanter exprimeret desumpta à capra natura similitudine, quæ naturaliter leonem expauescit, talem ostendit hostes videre Drusum, qualem posita in fertilibus pascuis capra leonem primæ iuventutis videns exhorrescit:

Qualem tu latis caprea pascuis

Intenta, fulva matris ab ubere

Iam lætæ depulsum leonem

Dente novo peritura vidit:

Videre Rhodi bella sub Alpibus

Drusum gerentem, & Vinælicæ, &c.

Iliad. 7.

Poeta hic, ut videtur imitatus est Homerum, qui magnanimitatem, infrastrumq; ac imperterritum Menelai animum describens sic canit:

Ὡς ἔστιν ἰζὰρ πρὸς μεγάλας ἐπὶ σὺν μάλῃ κόρσας

Εὐρέων ἰλίου κερὰν, ἢ ἄγριον αἶζα,

Πενταῖον. (μάλα γάρ τε καὶ ἰδὲν εἶπεν ἂν ἀνὴρ

Σίνοισι ταυρῆς τε κόρῃς, θάληροι τ' αἰζῆροι)

Ὡς ἰζὰρ πρὸς Μυῖλαος. id est:

Sicut leo gausus est, qui in magnum corpus incidit,

Inueniens vel cernam cornutam, vel sylvestrem capram,

Famefcens (valde etenim deuorat, etiam si spum

Agitent veloces canes, florentesque iuuenes)

Sic gausus est Menelaus.

Tigri sym-

pathia cum

hædo.

Lib. de jo-

lert. anim.

Lib. 1. Pa-

ralip.

Pardalis ca-

præum ho-

lis.

Mirum verò, quod de tigri effera videlicet, crudelique bellua efferunt, teste Plutarcho, si ei hædus porrigatur, abstinere cibo per bīdium, tertio die esurientem aliud poscere, & nī mox detur, caueam conuelleret, in qua inclusa tenetur, interim hædo, ut conuictori, & iam contubernali facto parcere. Quantopere verò in hoc pecus grassetur pardalis Penthesileæ Græcos inuadentis exemplo docet Calaber: At Penthesileæ ingentem stragem in populo edebat, & maximo concutiebantur metu Græci, nec vllum gemebundis interitus patebat effugium, sed trucidabantur, non secus ac balantes caprae horridis pardalis maxillis conficiuntur, nec villo pugnæ tenebantur nunc desiderio, imò potius fugæ, & alius alio ferebatur, hi quidem abiectionis humi armis ab humeris, alij verò cum armis, & excussis aurigis equi in fugam effusi erant irruentes quidem gaudio, at pereuntes magna affliciebantur calamitate, nec vllis viribus occurri potuit oppressis. Simili planè similitudine vtitur Ariostus noster, Ange-

lice

lica fugam, & in ea timiditatem delinicans, canit autem:

*Qual pargolita damma, ò capriola,
Che trà le frondi del natio boschetto,
A la maate veduto habbia la zola
Stringer dal parao, e aprirle il fianco, ò il petto,
Di selua in selua dal crudel, innola,
E di paura irema, e di sospetto;
Ad ogni sterpo, che passando tocca,
Essir si credi à l' mpta fera in bocce.*

E contrario rursus elephanti ex animalibus maximè dicuntur exhorrescere hircum, cerastem, (arietem intelligi diximus) porcum, hisceque machinamentis Romanos Pyrrhi regis elephantos primùm vertentes victoria esse potitos. Canibus verò cum captis benè conuenit, vt & cum ouibus, vnde & Pollux canes ipsos αἰπόλους nominauit, quasi caprarum custodes: Et gaude-
re etiam canes esu caprini lactis certum est, quamuis, teste Oppiano, illi, quorum in venatio-
nibus vltus est, ex eo degenerent, inquit enim interprete Bodino:

*Non ouium ve, e annuue, hirsutarum caprarum
Quippe graues tandem fierent, fugerentque labores.*

Ex auibus rapacibus nocturnis quædã græcis αἰγούδην nuncupatur, παρα' τὸ ἰξάγος τιθηλά-
πτα, id est, quodd capram fugat, vel mulgeat, vnde & Latini caprimulgum nuncuparunt, cum
hac volucri non benè conuenire ratio suadet, dūmodo verū est, quod scribunt veteres: Etenim
Plinius fures nocturnos, caprimulgos vocat, quia vi idem, inquit, intrant pastorum stabula, caprarumque
vberibus aduolant propter suctum lactis, qua iniuria vber emoritur, caprisque cecitas, quas ita muldere,
oboritur. Quin imo non solum exiccari capras arescentibus vberibus, sed ipsas extinguere, quo-
rundam opinio est. Hæc quæ sit auis in ornithologia nostra ostensum est. Inter pisces verò
Sargus vocatus irrationali quodam amore capras prosequitur, vt refert Aelianus, et sic earum
in littore pascentium vmbra in mari visa fuerit, adonat libenter, lætusque exilit, & attingere
cas miro quodammodo gestit, cum tamen non admodum à natura ad salendum sit habilis.
Fusus, & clarius Oppianus hunc eundem amorem, descripsit sic, interprete Laurentio Lippio:

*Inuasi Sargos caprarum mira cupido,
Qui madiat fimas cupiunt tractare capellas:
Montanis gregibus, quamuis sint agmina ponti,
Gaudent, & sæda rapiuntur amore capelle.
Pro pudor, an sperant concordies edere factus
Incoltos montis colles, pelagique meatus?
Pastores claudunt cum sera crepuscula lucem,
Tempore quo flamas Phæbus desiccet aristas,
Ducant loturas ad litora sicca capellas.
Postquam balatus, aut voces littore Sargi
Pastorum audierint, saltant ex aquore toto
Sint licet ignaui, properant examine multo,
Humida cornigeras gens circumfusa capellas,
Læta salit, lambitque gregem, & blanditur quanti:
Pastores talem longè admirantur amorem,
Qui primùm lupidi cernunt miracula facti,
At lætè accipiunt pisces, spectantque capella:
Gaudent dilectas ponti spectare choreas.
Exultant Sargi contrà, non est modus vllus
Lætitiæ, teneri non tantum matribus hædi
Applaudunt stabulis clausi, pastuque regressas
Accipiunt gestu leti, saltuque petulci.
Omnia cum circum reboant loca vocibus illis,
Pastores dulces fundunt de pectore risus.
Ac veluti mater natum, coniuxque maritum
Ire peregrinas longè tristantur in vrbes
Mæstitiæque alto iristes sub corde recondunt,
Et celsas scandunt speculas, & lumine lustrant
Acquoreas undas, & fletibus ora relaxant,*

Caprimul-
gus auis v-
bera capra-
rum fugit.

Sargi pi-
scis amor
in capras.

L. I. c. 19
ἀλιότης 4

Non gressum venocant, & lumina in aquora figunt:

Sic melli sargi lacrymis tristantur oboriss,

Cum pastor capras abigit de littore lotas.

Sarge miser subito ni fallor, dira cupido

Afferet exitium, pastor tibi causa doloris,

In fraudem & mortem, piscator vertet amores:

Piscosas, gemino qua surgunt vertice, cantes

Non longe à terra distantes aquore paruo

Coniectat clari fulgentes lumine solis,

His habitant sargi scopulis, hac jaxa frequentant,

Non solis gaudent radijs, & luce nitenti;

Alit olida prado tectus sub tegmine capra

Temporibus summis duo cornua longa coaptat,

Et pastorales meditatur pectore fraudes.

Viscere caprino simulat nidore farinam

Commistam tumidas ponti demittit in undas.

Gratus odor, pastor gratus, simulata capella,

Illos decipiunt, nec fraudes mente dolosas

Cernunt, sed lati gaudent, lambuntque capelle

Hollem consimilem, sed mox non mita corda

Inueniunt miseri sargi sub pelle caprina.

Tunc citò pestiferum socium sub tegmine noscunt

Cornea cum niteo tendens halitua lino

Infigit carnes hamo, quas ungula capra

Inuatas retinet, carpunt obiecta repente

Pabula, piscator retrò sua brachia curuans

Attollit sargam, si quis praelenserit artem,

Villosas aly capras, octoque sequuntur

Pastorem, simulachra, cibos & pascua tota

Si sint abstrusa fraudes, tollentque laborem,

Arte velox omnes capra sub imagine fallit.

*Capra à
scorpijs ubi
nō lædatur.*

*Fel capra
ut capras
alliciat.
Antipathia
cum salua
humana,
melle, & e-
uonymo.*

*Euonymus
quam sit.*

L. 13. c. 22.

Idem Aelianus de feris in Aegypto capris, quas scorpij non lædunt, hæc prodidit: In Copto Aegyptia vrbe & magna conficiendorū aliorum sacrorum religionē Iſin Aegyptij colunt, & verò eodem cultu hanc ipsam venerantur, quo aut coniuges, aut liberi, à lugentibus afficiuntur. Vbi Iſis hanc religionem possidet, ibi acerrimi ad pestiferum vulnus inierendum scorpij maximi versantur, qui vt percusserunt, statim interficiunt: Ad quorum vitiationem omne cautionis genus Aegyptij adhibent, sextantq; machinamenta moliantur, veruntamen lugentes ad Iſidis sanū capræ feræ ex omnib; tegumentis nudæ inter scorpios humi iacentes ab horū acerbitate integræ, incolumesq; permanent; Ex quo fit, vt Coptitæ eius caprini generis fæminas ad diuinitatem, & religionem consecrent, & religiosissimè colant, easdem Iſidi in amore, & delicijs esse existiment. Cōtrā autem mares immolant. Hoc itidem admiratione non care, si verum est, quod scribit Albertus; fel capræ in vase aliquo in terra repositam capras ad se allicere dici, ac sic illæ non parū inde iuuentur. Nouerunt, teste Aeliano, saluam humanam perniciosam esse, (vt quæ marinas etiam scolopendras interficiat) itaq; vitant. Hausto melle capræ valde debilitatur, & mori periclitatur, vt asserit Albertus, qui præterea capras air molitis herbis venenatis, & serpentib; vti, & proficere ex eis, sed Plinius de capreis, non capris scribit, quod venenis pinguescant. Nō desunt verò etiam plantæ, quæ hoc genus pecudi pecoliariter noxiæ sunt, vt Euonymus, teste Theophrasto his verbis: Euonymus arbor dicta nascitur tum alibi, tum in Lesbo insula monte Orcynio, cui nomen Ordyno: magnitudine mali puniceæ, atq; folio eiusdē, maiori quàm vinca peruinca (chamædaphne) & molli, vt punica. Germi- nus odore velut cruorem inferens (ἐχιδνὸν δεινὸν, ἀσπερ ποῦν.) Fructus cum putamine filiquæ sesamæ proximus, intus solidus, præterquam quod in versus diuiditur quaternos. Hic pecus (oues) enecat gustatus, quin etiam folium idem facit, & potissimum capras nisi purgentur, interimit, purgantur autem anochò. Hæc Theophrastus in sine lib. 3. de histor. plant. nec alibi. Transtulit hæc Plinius cætera ferè similiter, sed pro chamædaphne laurum reddidit. Ad cuius loci declarationem duo occurrunt, quæ scilicet sit euonymus, & quid anochus. Gesnerus euonymum

euonymum eam arbusculam esse cum multis alijs suspicatur, quæ vulgò apud barbaros, item Gallos, & Italos fusaria, vel fusanus appellatur ab usu fusorum propter materiæ soliditatem. Ruellius verò hoc arbutum neque ab ouibus, neque à capra attingi asserit, sed nunquid reuera euonymus sit non audet affirmare. Dalechampius verò non euonymum, sed eiusdem Theophrasti tetragoniam esse arbitrat, siue vt Theodorus vertit, quadratoriam. Euonymum verò eam esse putat, quæ alijs chamænerion dicitur, siue rhododendron, siue nerion alpinum, quod flore, folijs, fructu siliquato, quamuis siliquis diuersis, nerium vtrumque refert, Gesnero ballamum alpinum, & rosa alpina. Nascitur in saxosis, & asperis montibus, punica non altior, sapius breuior, & fruticosa, ramis, virgultisque multis, folio carnosio, oblongo punica, vel lauredæ alba similis ni minor esset, tactu molli, supernè viridi, infernè rufò, flore in ramorum fastigio copioso leucoio simili purpureo, aspectu pulcherrimo, graucolente tanquam virus cruoris effusi, & corrupti naribus afflante. Hanc capras, & oues refugere opilio-nes inquit, asserunt, imò verò ipse Dalechampius cum attentius contemplaretur caprarum greges vicina frutera depascentes, nullam se vidisse asserit, quæ hanc attingeret, atq; adeò cum decerpitum obijceret, auersari, se deprehendisse. Huic de euonymo opinioni qui refragabitur primum, inquit, obijciat euonymum Theophrasti folij esse maioris, quam chamædaphne cum hac nostra folio sit minori. Deinde florem illius similem esse colore *ἡ λευκὴ ἰσ*, idest, albæ violæ: at huius flos purpureus est. Postremò eiusdem florem non tam abominandi esse odoris. Quibus respondere facile esse putat, quandoquidem quo loco folium maius, chamædaphnes folio esse dicitur, mendum subesse asteriscus indicat, & Gaza non chamæpaphnen, sed clematidem legisse videtur, qui vincam peruincam veterit: Florem verò non *λευκὴ ἰσ* similem esse lego, sed *λευκὴ* præsertim puniceo, multa enim sunt genera *τῶ λευκοῦ* præter album, & luteum, figura, & colore distantia. Ad hac floristam grauem, & detestandum odorem potest significare non vox *φοῖος*, nam præter eum, quem diximus, significat etiam odorem atractylidis, quam *φοῖος* à quibusdam appellatum fuisse, author est ipse Theophrastus, quo loco pro *ἔχει δὲ τὴν ὁσμὴν τοῦν*, & *φοῖον*, vel *δυσωδὸν*, legunt alij *ἰστροδὸν*, quem odorem atra-tylidi conuenire, optime sciunt, qui plantam nouerunt. His adde huius nostræ euonymi fructus quatuor folliculis constare (Theophrastus *τὰ τελευθῆ* vocat) oblongis, ex quibus coniunctis vnica videtur componi siliqua, scilicet amo verò à Matthiolo picto similis, grano intus solido. Hæc itaq; Dalechampius, cuius sententia hac vsque acquiescam, donec rem diligentius excussiero. Super anochum diuersas etiam reperio doctissimorum virorum sententias. Gesnerus helleborum nigrum putat eo nomine significari, motus puro autoritate Plinij, qui agens de hoc helleboro tradit à quibusdam vocari melampodium, quod Melampus vires eius inuenerit, cum obseruasset capras illo pasto expurgari. Cæterùm etsi Plinio libenter cōcesserim purgari helleboro capras, etsi Theophrastus id de ouibus (*οὐβῶν*) obseruatum esse scribat, non propterea meo iudicio asserendum omnino fuerit anochum cum helleboro nigro idem esse: non enim mihi persuadere possum clarissimum illum authorem synonymis, vbi minimè necesse est, vri. Equidem Rembertus Dodonæus anochon Theophrasto plantæ genus esse negat, significare autem inedia, quare *ἀνοχὴ* iudicio etiam Dalechampi legi potest, id est, inedia, & cibi abstinentia, sed Dodonæus *ἀνοχὴ* videtur interpretari vomitionem, & per superna purgationem, vt vox sit *ἀνο τῆ ἀνω*: scribit enim esu foliorum capras interie nisi supernè, & infernè purgantur. Plinius quidem in eodem sensu anochum accepit, sed de inferiore purgatione peculiariter, nulla tamen ouium, aut caprarum mentione facta: Lethale, inquit, animantibus, nec nō & folio eadem vis: succurrit aliquando præceptum alui manitio, vt sit sensus apud Theophrastum, ouibus, & capris euonymi elus lethalis est, nisi purgantur; purgantur autem insigni aliqua euacuatione. Indicari autē hac eadem voce inanitionem ventris, etiā annotauit Henricus Stephanus in thesauro linguæ græcæ, inquit, *ἀνοχὴ* in vulgatis lexicis verti diarrhæam, & alui profluuium. Cæterùm cum rarissimus huius vocabuli vsus sit, & fortassis à nullo alio usurpetur, mendii suspectum esse credit, eoque magis cum plurima apud eundem hunc authorem mendosè legantur, præsentique de euonymo locus si animum aduertamus, sit corruptus, vel enim pluralis *τὰς ὁσας* mutandus est, vel *τῶσσι*, pro *τῶχῃ*, & *καταίρονται* pro *καταίρεται* reponi debet, siquidem transitus à plurali ad singularem, & vicissim à singulari ad pluralem hoc modo non fit. Iam verò legimus apud eundem Plinium rhododendron in iumentis, caprisque & ouibus venetum esse: Idem homini contra serpentium venena remedium. Et alibi asserit, pecus, & capras si aquâ biberint, in qua folia rhododendri maduerint, moti dici, sed & sabina, eodem testante, capris & ouibus venenū est. Est & author M. Varro oleam si lambendo capra lingua contigerit, depauperitque primo germinatu eam sterilefcere, sed hac de re

Lib. 6. hist.
pl. cap. 4.

Anochum
quid.
Li. 25. c. 5.

*Vitis ut ca-
pra morfu
derilescat,
& eiusdem
cornibus
facundetur.*

*Pulmo ca-
pra affatus
ebrietatem
arceat.*

*Vitis ut à
pediculis
seruetur.
Conyza ca-
pris letha-
lis.*

*3. Sympof.
qu. 1.
L. 21. c. 13*

*Aegole-
thron qua
herba.*

Li. 3. c. 21.

L. 18. c. 17

*Pulegij cū
capra sum-
pathia, ut
& eryngij.*

*7. de variet.
cap. 33.*

postea ubi de Minerva sacrificio, ubi & de vite: de qua tamen hic præteriri non debet, ex hoc pestilente in vites animali inuentum esse, maximam capere vtilitatem, eiusque beneficio augeri vindemiam: Siquidem apud Africanum legas cornua caprarum numero tria circum arborem, cui vitis maritata sit, in terram affigi, acumine deorsum immisso, ore cornuum supra terrâ paululum extante, ut pluvia velut in vas influere possit, id factum vberissima fertilitatis in vitibus auxilium esse. Nihil secius ut idem Africanus auctor, non morsus tantum vitem lædit, verum pulmo etiam eius contra vini vim arma capit, si assuetur, & ebrioso cuiuspiam in cibo detur, efficit enim ut vapor ille, qui temulentiam inducit, recedat, inaniterque dissiletur, & evanescat. Quin etiam hircinus adeps, quo falx putatoria obuncta fuerit, ne pediculi in vite generentur prohibet, ab eodem proditum Africano, Conyzam etiam capris lethalem esse præci illi Ægyptiaci sapientes existimant. Hominem enim capras, & oves perdentem significaturi animalia ipsa pingebant, teste Oro Apolline, conyzam depascentia, hæc enim, inquit, conyzam edentia moriuntur siti enecta. Chrysippus ocymum dicebat insaniam facere, & lethargos & iccoris viria, ideoque capras id aspernari, hominibusque fugiendum quoque esse censebat, referente Plinio, qui tamen secutam atatem id acriter defendere asserit, nam id esse capras. Idem tamen in geoponicis quoque græcis legimus idẽ de laferẽ scribit. Lafer multis iam annis in Cyrenaica prouincia non inuenitur, quoniam publicani, qui pascua conducunt maius ita lucrum sentientes depopulantur pecorum pabulo. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo, oue, cum comederit, dormiente protinus, capra sternutante. Alysson etiam si iuxta caulas plantetur, caprarum gregi, & pecori conducere creditur, ut refert Plutarchus. Plinius de venenato melle loquens, de ægolethro herba isthac prædidit. Heraclea in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere auctores, è quibus floribus ea fierent: Nos trademus quæ comperimus. Herba est ab initio, & iumentorum quidem, sed præcipue caprarum appellata *αγολέθρον*. Huius flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiat hoc malum. Quæ autem sit hæc herba Plinij non reperio. Gesnerus tamen in historia de boue apud suos provenire scribit noxiam quandam herbam, qua non ipsa solum boues abstineant, sed & gramine circumcirca nascente, licet eodem equi vescantur, quam ægolethron esse coniicit. Rustici quidem, inquit, apud nos malum florem, alij malum henricum appellant, ut atriplicis quoddam sylvestre genus bonum henricum. Caulis ei pallidus, pedali, solidus, & substantia quadam humida, mollique infarctus. Flores hirsuti, purpurascens, in spicam congesti, ut in testiculo canis ferẽ, semina rotunda instar milij, gustu subastringit, radice albißima, nodis quidam exasperata, & veluti squamata, longissima, ad quinq; vel sex cubitos descendente, quamvis raro integra effodiatur. Recens planè frigida, humidaque tactu percipitur. Vites vicinas corrumpit, & frigore suo lædit, quamobrem diligenter à vitatoribus effossa in aquam reijcitur, ne in terra denuò comprehendere possit. Plurimum circa eam graminis abundat. Folijs caret. Vis enascenti tanta, ut vel per pauimentum, si quod obstat, eluctetur. Vere tantum prodit, flos solis impatiens, crassus, aquosus, intra triduum vi solis marcescit. Natalis ei vineæ collinæ, & prata sylvis proxima. Autumno, ut audio rursus erumpit. Mel Meracleoticum, ut scribit Ruellius, ex herba fieri candida commemorant, quæ *αγολέθρον* vocetur. Similiter etiam Hermolaus Barbarus legit tanquam ex Plinio. Quamquam illius nostræ superficies ex albo palleat, radix albißima sit: ex Plinio tamen de colore eius nihil cognoui, sed alia Plinij herba alba videtur, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Forsan & hæc aconito Theophrasti, quod frumento simile facit, congener fuerit. Hæc itaque omnia Gesnerus. Dalechampius verò hæc quæ Plinius de ægolethro, Theophrastum de eonymo scribere tradit: Dioscoridem verò de rhododendro, sed apud neutrum illorum illud legas. Aliter verò de ægolethro scribit Antigonus in congerie mirabili narrat, nimirum hoc modo: In Lycia nascitur quedam herba, caprarum pernicies, *αγολέθρον*, græci vocant, eam nulla Lycia capra gustat. Quod si peregrina incidat, & ob ignorantiam edat, interit corrupto omaso. Idem Plinius pulegium à pecore, caprisque gustatum, balatum concitare asserit, indeque græcos quosdam literas mutantes blechon vocauisse. Si eryngij caulem ex grege ouis, capellave morfu defectum ore sustulerit, totus statim subsistit grex, relictoque pascendi studio nouo veluti spectaculo attonitus non prius admirari rem desinit quam accedens pastor caulem illum abstulerit, abiectioneque longius inutile gregis sui otium ea relatione castigauerit. Authores eius rei Aristoteles primum, qui in nouo grege, & si gregis dux, id fecerit, euenire dixit: Post cum Plutarchus, pluresque alij. Aliter verò Cardanus: Capras alij, inquit, dicunt inuento eryngio congregari, nec discedere, donec una illud edendo absumperit. Sed super hæc re quid cum alij, sentiamus, paulò antè indicauimus.

COITVS. PARTVS. EDVCATIO.

DE libidine, & potissimum hirci supra abundè est dictum, sed sunt & capræ admodum teneræ, nam & ipsæ, teste Plinio, coire incipiunt septimo mēse, & adhuc lactentes. Tradit etiam animam capris quàm ouibus esse ardentiorē calidioreq; concubitus. Sit & Varro ait. De Seminio dico eadē, quæ Atticus in ouibus: hoc aliter, ouium semen tardius esse, quo hæc sint placidiores, contra caprile mobilius esse: De quarum velocitate in Originū libro Cato scribit hæc: In Soracli Fiscelio capræ ferè sunt, quæ saliant è saxo pedes plus sexagenos. Oves enim quas pascimus ortæ sunt ab ouibus feris, sic capræ quas alimus à capris feris sunt ortæ. Aristoteles verò capras cum ouibus coniungit, & utrasque anniculas coire scribit, atq; utrum ferre, sed capras potius: mares quoq; in ijs ipsis generibus eodem illo tempore inire, sed prolem differre, præstantiorē enim esse eam, quam senescentes mares, & fæminæ procrearint. Florentinus item capram oui simillimam esse, ait, multis nominibus, iniri quippe in ijsdem temporibus: quinque mensibus ingrauescere fætu, perinde ut oves: geminos etiam parere, ut plurimum. Quinque autem mensibus utrum terre, etiam Varro testatur, & Aristoteles his verbis: Oves, & capræ terno, aut quaterno coitu implentur, & si à coitu imber accessit, abortum infert: pariunt maxima ex parte singulos, sed aliquando & binos, & ternos, & quaternos, ferunt quinque mensibus tum oves, tum capræ, unde fit, ut locis nonnullis, quibus calī clementia, & pabuli copia est, bis pariant. Dixit Philosophus, terno, aut quaterno coitu impleri, quia, ut inquit Plinius, primus in die coitus non implet, sequens efficacior, ac deindè concipiunt. Pariant, hoc eodem Plinio authore, octo annis. Atqui Aristoteles tota vita coire asserit, & gemellos parere tum pabuli beneficio, tum si pater, aut mater vim eam geminandi à natura obtineat. Inutilis itaq; coitus est lactentium, unde & idem Plinius de conceptu earum loquens, parere, ait, aliquando anniculas, semper bimas, in trimatu verò inutiles: aliās tamen inquit: capræ pariunt & quaternos, sed rarò admodum, ferunt quinque mensibus, ut oves. Pinguēdine sterilescent. Trimæ minus utiliter generant, & in senectâ, nec ultra quadriennium. Vnde etiam Columella, & Palladius matres, hoc est, matrices ultra octo annos seruari vetant, quod assiduo partu fatigatæ steriles existant. Commodissimum autem tempus est, ut hæc animalia coeant, quod hybernū solstitium præcedit, cuius rei rationem reddidit Plinius inquiring: Concipiunt Nouembri mense, ut Martio pariant turgescētib; virgultis. Quot modo capris hircus sufficere possit, alijs aliter placet, sicuti ex his Varronis verbis constat: de maribus, inquit, & fæminis idem ferè discrimen, ut alijs ad denas capras singulos parent hircos, ut ego: Alij etiam ad quindecim, ut Menas: nonnulli etiam, ut Murius, ad viginti. Nolunt Columella, & Palladius anniculis, vel bimis capellis, (nam utraq; ætas, ut ostensum est, partum edit) hœdum submitti. Neque enim educare, nisi trimam debere, sed anniculæ confestim depellendam sobolem, bimæ tam diu admittendam, dum possit esse vendibilis. Vbi autem editi sunt hœdi eodē modo, quo agni educantur, inquit idem Columella, nisi quod magis hœdorum lasciuiā compescenda, & arctius cohibenda est. Tū super lactis abundantiam samera, vel cytisus, aut hederā præbenda, vel etiam cacumina lentisci (& arbutiunt addit Palladius) aliæq; tenues frondes obijciendæ sunt. Sed ex geminis singula capita, quæ videntur esse robustiora in supplementū gregis reseruantur, cetera mercantibus traduntur. Quod si verò mater, vel erepta, vel alio casu perditæ fuerit, novit hœdus se ipsum lacte saturare, quod etiā meminit Galenus his verbis: Natura corporis partes fingens, vel perficiens fecit, ut ipsa citra doctrinam proprias actiones aggrederentur, cuius rei exactissimū aliquando fecimus periculum, hœdum alendo, sed ita alendo ut matrem quæ ipsum in utero gestauerat, nunquam vidisset. Cum enim prægnantes capras dissecat, hœdum à matre absolutum ita abstuli, ut ipsum haudquaquam videret; atq; in domum quandam ubi multæ pelues erant, deposui: quarum aliæ vim, aliæ olei, aliæ mellis, aliæ lactis, aut alterius cuiuspiam humoris erant planæ, aderantq; fructus non pauci, tum cereales, tum ab arboribus decerpti. Hunc itaq; hœdum conspeximus, in primis quidem pedibus incedentem perinde ac si audiuisset crura incessus gratia sibi fuisse concessa, deinde excussit, quam à matre contraxerat humiditatem, postea pede latus scalpere, ac deinde singula vasa olfaccere vidimus: Percepto itaque singulorum odore, lac tandem absorbit. Quibus visis omnes exclamauimus Hippocratem verè dixisse animalium naturas esse à nemine doctas,

Caprarum libido.

Mira velocitas.

Quot menses ferat.

Quot annis sint fertiles.

Quod coitus magis idoneum tempus.

Hircus quot capras nutre possit.

Quibus alimentis lactis copia obtineatur.

6. de loc. af. cap. 6.

*Qualis de-
beat esse
pastor.*

doctas, &c. Tantum Galenus. Sed in educatione tum hoedi, tum totius pecoris, scire impri-
mis interest, qualis debeat esse gregis ipsius pastor, quem Latini caprarium, Græci αἰπόλος,
vel quasi αἰγοποῖλος, quod circa capras versetur, vel quod αἰώα, idest, ardua, & alta loca, vel
ἰσῆς, idest, in altitudine obambulat, vocant, vel etiam αἰγόμενος: docet Columella
his verbis: Magister autem pecoris acer, durus, strenuus, laboris patientissimus, alacer atque
audax esse debet, & qui per rupes, solitudines, per vepres, facile vadat, & non ut alterius
generis pastores, sequatur, sed plerumque ut antecedit gregem. Quare cum esse maximè stre-
nuum opus est. Capellæ dum dumeta pascunt, capris cedunt, subinde quæ cedit, compesci
debet, ne procuret, sed placidè, & lentè pabulentur, ut & largi sit vberis & non strigosissimi
corporis. Sic ille. Geoponica græca ideo caprarios leues, & veloces esse volunt, ut caprarum
celeritatem assequantur. Ἀλλ᾽, siue ἀνέμει vocatur, ubi vel capræ, vel oves stabulantur, latini
caprile dicunt, hoc secundum eundem Columellam, vel naturali saxo, vel manu constructum
eligi debet, quoniam huic pecori nihil substernitur. Diligensq; pastor quotidie stabulum
conuertit, nec paritur stercus, aut humorem consistere, lutumve fieri, quia cuncta hæc capris
sunt inimica. Similiter ferè & Varro ait, stabulari pecus melius ad hybernos exortus si spe-
ctat, quod est aliosum cum dixisset: Id ut pleraq; inquit, lapide, aut testa substerni oportet
caprile, quo minus sit vliginosum, ac lutulentum: Ait item: cum foris est pernoctandum, item
in eandem partem cæli, quæ spectent, septa oportere substerni virgultis, ne obiniantur. Vir-
gilius verò de stabulorum situ prodidit:

*Et stabula à ventis hyberno opponere soli
Ad medium conuersa diem cum frigidus olim
Iam cadit, extremoq; irrorat Aquarius anno.*

*Quot ca-
præ vni sta-
bulo inclu-
di possint,
& vna pa-
sci.*

Negat Columella numerum generis huius maiorem quàm centum capitum sub vno clauso
expedire haberi, cum lanigeræ mille pariter commodè stabulentur. Varro verò numerum mi-
norem in caprino genere esse oportere inquit, quam in ouillo, quod capræ lasciuæ sunt, & quæ
dispargunt se; contra quod oves se congregant, & condensant in locum vnum: Itaque in agro
Gallico greges plures potius facere, quàm magnos, quod in magniscito existunt pestilentia,
quæ ad perniciem eos perducunt. Satis magnum gregem putare esse circiter quinquagenas,
quibus assentiri putare credidit, quod vsu venit Gaberio equiti Romano. Is enim cum in su-
burbano haberet agrum, iugerum mille & à caprario quodam, qui adduxit capellas ad vr-
bem denarios sibi in dies singulos dari audisset, coegit mille caprarum gregem, sperans se
capturum de prædio in dies singulos denarios mille. Tantum enim sefellit, ut omnes breui
amiserit morbo: Contra in Salentinis, & in Casinati ad centenas pascunt. Pascuntur eodem
modo, quo oves, & similiter pastæ ad potum ducuntur, Virgilius:

*Tityre dum redeo (brevis est via) pascere capellas
Et potum pallas age.*

*2. de re rus.
2.
Eclog. 10.*

quo modo & Varro locutus est: Meridiano tempore semel potum agere, satis habeat; & pau-
lo antè: Ab occasu paruo intervallo interposito ad bibendum appellant. Quo verò tempore
redocenda sint à pastu domum, idem poeta ostendit, inquit:

Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capella.

Columella verò, & Varro reduci domum greges præcipiunt, postquam contenebrauit. Si in
agro enitatur capra foetum humeris pastor efferre debet, etsi aliter videatur indicare poeta,
dum ait:

Eclog. 1.

en ipse capellas

*Protinus ager ago hanc etiam vix Tityre duco
Hinc inter densas corylos, modò namq; gemellos
Spem gregis, ah silice, nuda, connixa reliquit.*

Ducere autem potius à partu lassam, & infirmam, quàm portare pastorem ait, quia ipsemet
quoq; portari suis potius, quàm alienis pedibus ambulare debebat, siquidem eius corpori
male erat. Efferri autem humeris recenter editos foetus solere manifestè Tibullus testatur:

Eleg. 1. l. 1.

*Non agnumve sinu pudeat, fetumque capella
Desertum, oblita matre, referre domum.*

Eclog. 5.

Clarissimè Calphurnius:

*Te quoque non pudeat cum serus ouilia vises
Si qua iacebit ovis, partu resoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis, natosque tepenti
Ferre sinu tremulos, & nondum stare paratos.*

Aelianus testatur pastores, curatoresque ouium, caprarum, & equarum, quo plus prolis sibi nascatur, genitalia tēpore coitus delibutis multo sale, & nitro manibus perfricare, indeq; ijs vehementiorem coitus appetitionem exoriri: alios eadē pipere, alios nitro perungere, alios vrticā fructu: Esse etiam qui myrrha, & nitro eadē inungant; exque ea sanē fricatione faminas, & libidinosiores euadere, & mares sustinere: Sed & Aristoteles scribit, caprarū, quæ coitum non patiuntur, vbera à pastoribus montis Oetæ vrtica perfricari vehementer, vt dolorē insigant, itaq; primū cruentum humorē elici, mox purulentum, postremò lac non minus, quàm ex eis, quæ venerem patiantur. Et ne quis id miretur, accedit testimonium Alberti, qui vidisse se hoc scribit in mulieribus tum viduis, tum virginibus, quæ, idem in suis expertæ mammillis, lac abundē emiserint.

*Quomodo
coitus au-
dissimā red
di possint.*

AFFECTVS CORPORIS, Eorumque cura.

OVIBVS robustiores quidem esse capras, tradit Aristoteles, sed oues melius valere. Plutarchus in lib. de defectu oraculorum memoria prodidit Græcos sacrificaturos tauros apposita farina, sues ciceribus, si non gustarent, non esse sanos, iudicasse: Sic capram arguisse affusa frigida, si non moueretur, vt non benè scriptum sit à Cælio, capras frigida aqua exploratas, si eam gustare abnuissent. Archelaus equidem capras profitebatur, teste Plinio, nunquam carere febris, ideoque fortassis, inquit, quod anima his quàm ouibus ardentior, calidioresque concubitus. Et alias etiam scribit Plinius, propterea non præstari solere de earū sanitate in vèditionibus, satis enim fuisse quod venditor diceret, aio illas benè esse, & benè bibere. Legimus & hoc apud Varronem: De emptione aliter atque de ouibus dico, quod capras sanas sanus nemo promittit, nunquam enim sine febris sunt. Itaque stipulantur paucis exceptis verbis, ac Manilius scriptum reliquit, sic: Illas capras hodie rectè esse, & bibere posse, habereq; rectè licere, hæc spondes ne? Et rursus: *Quid dicam de earum sanitate? Quia nunquam sunt sana &c.* Florētinus verò etiam admodum celebris, qui inter multa, quæ reliquit literarum monumenta, etiam de re rustica non incuriosè conscripsit, ita capras semper feblicitate ait, vt si quando deficiat febris, intereat. Est præterea obnoxia pesti, quæ de re sic legimus apud Columellam: Alia genera pecorum cū pestilentia vexantur, prius languoribus, & morbo macescunt: sola capellæ, quamvis optimæ, atque hilares, subito concidunt, veluti aliqua ruina gregatim prosterantur. Id maximè accidere solet vbertate pabuli. Tentantur & epilepsia, quam obrem veteres sacerdotes, vt tradit Plutarchus, vehementer ijs, vt morbidis abstinuerunt, quoniam gustantibus, aut tangentibus modò aliquid morbi eius affricari sibi persuaderent. Disputat itaque aduersus Aristotelem Mercurialis in hæc verba: Aristoteles, inquit, quærens cur homines soli, vel maximè inter animalia oculis peruertantur, inter alias causas hæc affert, quod soli in animalium genere sunt epileptici, epilepsia verò oculorum peruersionem inducit. Hanc sententiam omninò falsam esse duo faciunt, vnū est, quod ipsemet Aristoteles in libris de animalibus nonnulla recenset, quæ eisdem morbis, quibus homines, tentari scribit, vt oues: Alterum quod in libro de sacro morbo, qui vt Hippocratis à Galeno in primo prognostic. tex. 4. & libro an sāguis in arterijs cōtineatur, nec nō à Cælio Aureliano lib. 1. passionum chronicarum cap. 4. citatur, scriptū est, oues & maximè capras epileptico morbo nō parū obnoxias esse. Quod certè de ouibus valdè verisimile videtur, nempe quæ caput in terram ferè detinentes, halitus prauos, ac humiditatem crassam faciliè in caput trahant, & subinde morbū sacrū incurrant. At capræ, quæ alto capite vt plurimum pascuntur, siccaq; sunt ac perpetuò febrire tradūtur, quo modo ouibus magis epilepsia, quæ à larga pituita gignitur, exponantur, non admodū intelligo, coprafuisse creditū, nisi dicamus, vt Plutarchus in Rom. problem. capras cæteris animalibus comitali morbo magis tentari, ob meatuum angustiam, quam arguit vocis tenuitas, atque etiam eodē morbo faciliè capi eos, qui caprinis carnibus vescuntur. Itaque sententia Aristotelis sic maximè oculis evertitur, dicamus quoniam vel solus, vel maximè in infantia epilepticus sit. Hæc itaq; Mercurialis. Plutarchus autē morbi causam angustia metui esse scripsit, per quos spiritus fertur, ob quam is sæpè intercipitur, proque argumēto vsurpari vocis tenuitatē, nam

*Capra semper
per febricitat,
& pesti
maximè
sunt obnoxia,
& epilepsia.*

*Pediculos
non habet.
Hydrope
laborant.*

*Pellis cura-
tio.*

*Li. 3. Sym-
ptol.*

*Hydropis
curatio.*

& homines morbo eodem correptos exilem vocem emittere balatui similem. Et Cælius Aurelianus scribit non solū caprinās carnes epilepticis prohiberi, sed prohiberi præterea super pellem caprinā dormire, siue iacere agrotantē, siquidem passionis facere motum; Et mox rursus ait, caprina pellis odoris tetri causa, noxia capiti iudicatur, non speciali, atq; priuata ratione. At verò Hippocrates ideo epileptica esse hæc animalia, oues scilicet, & præsertim capras cognosci tradidit, quòd si caput earū disseueris cerebrum reperiatur humidum, sudore repletum, & malè olens. Laurentius Ioubertus in apologia pro paradox. 7. decad. 2. ostēdens formatricem circa excrementa aliquando operari, tradit tam capras, quam oues ex narium muco procreatos habere vermes in cribri formā esse, idq; vulgò esse cognitum. Legimus deniq; apud Aristotelem oues, & capras rediuos quidem habere, sed pediculis vacare. Et Plinius non solū hoc repetit, sed præterea nullos illis pulices esse addidit. Cæterum nunquid oues pediculis careant, suo loco est examinatum. Laborant deniq; etiam hydrope, teste Columella, qui cū de peste dixisset, quæ totos greges infestat, subdit: Cum verò singulæ domi laborabunt, eadem remedia, quæ ouibus adhibebimus; Et rursus: Sed ne nunc singula persequar; sicut in ouillo pecore dictum est, caprino medebimur. Pestem autē accidere maxime solere dixerat vbertate pabuli. Quamobrē statim cum vnam, vel alteram pestis peculit, omnibus sanguinem esse detrahendum. Nec toto die pascendas, sed medijs quatuor horis intra septa claudēdas: Sin alius languor infestat, pabulo medicari arundinis, & albæ spinæ radicibus, quas cū ferreis pilis diligenter contruderimus admisceri aquam pluuiāle, solamq; potandam pecori præberi. Quod si ea res agritudinē non depellit, vendenda esse pecora, vel si neq; id contingere potest, ferro necanda, salicēdaq;. Mox interposito spacio conuenire alium gregem reparare: Nec tamen antequam pestilens tempus anni, siue id fuit hyemis, vertatur æstate; siue autumnī, vere mutetur. Quintilij asserunt, nec capras, nec oues peste infici, si ex ciconiæ vtriculo aqua intrito singulis cochleare vnum infuderis. Alysson si circa stabula plātetur gregibus caprarum, atq; ouium, salubrem esse perhiberi, Plutarchus author est. Si distēdantur aqua cutis sub armo pellis leniter incisa perniciosum transmittat humorem, vt asserit Columella, tum factum vulnus pice liquida curatur. Cū effictæ loca genitalia tumbunt, aut secūda non responderint, defruti sextarius, vel cū id defuerit, boni vini tantum dē faucibus infundi idē iubet, & naturalia cerato liquido repleti. Si partus fuerit difficilis Dioseorides fefelis Massiliensis semen tum his, tum cæteris quadrupedibus bibendum præbet.

PRÆSAGIA. AVGVRIA.

Portenta.

*Tempestas
prognos-
tis.*

*Serenitatis
indicia.*

*Tripodis
Delphici
intus
vnde.*

CAPRÆ tam arborum quam fruticum, & subfruticum ramusculos, stolonēve, inquit Anton. Mizaldus, solito avidius carptim derodentes, ac nullo valente verbo, aut verbere ad vineta, vel alio (licet nō impune proficiscentes, pluuiarum, aut tēpestatis præsagia, intelligentibus certo ob oculos ponunt, futuram enim aeris commotionē naturali instinctu prænoscunt, ne fame periclitentur, ventrem vt dies aliquot sufficere possit, saburrare quo iure, quaque iniuria, sedulo student. Easdem maribus omnibus admissis catulantes, & venerem ne quicquam promiscuē confundentes, hyemalis tempestatis præsagium esse in ove dictum est. Author etiam est Aelianns, hædos, & agnos lasciuientes, & inter se saltantes latos, id est, serenos dies promittere. Oraculum Tripodis Delphici, vt scribit Dioscorus in libro, vt refert Pius Bonon. quem per paucorum manus terunt, sic inuentum prædicant. Voragine quadam in immensum dehiscēte eo loci vbi nunc sacrarium est, quod adytum vocant, & capris circa ea graminē depascentibus cū Delphi nondum incolerentur, capram voragini appropinquantem cum in eam prospexisset, exultare, ac deferri miro quodam modo, vocemque priori dissimilem emittere. Hac inaudita re admiratū pastorem voragini visendi gratia propius accessisse, cūque inspexisset pari modo exagitari capillē. Capram nempe velut iymphatico quodam furore concitari, ac moueri, & illam pariter, quæ futura essent, prædixisse: Fama inter finitimos vulgante, quæ loco illi appropinquantē paterentur plures aduenisse, reique incredulitate propius delatos experiri voluisse, omnesque id expertos simili furore esse concitos, ob hæc, sacrarium admiratos, & telluris oraculum esse dignoscētes per multum temporis vaticinandi causa ad illud accessisse: appropinquantē ad inuicem edidisse oracula. Posterius verò multis ex furore concidentibus intrahiatum

hilarum illum nec usque apparentibus visum est his, qui locum accolebant: quo periculum auerteretur, mulierem diuinis institutam præesse loco, & ex eius ore oracula esse proferenda. Eam verò instituisse machinam, per quam in specum tutus esset aditus, & furore concita volentibus futura posset edicere. Machinam autem ex tribus cōstare gradibus, & ob id tripodem esse appellatam. Ferè etenim totius machinæ fabricam haud dissimilem esse his, quibus nunc utimur arcis tripodibus. Hæc ille. Capras verò etiam à Macedoniæ, & Epiri legibus in honore habitas Iustinus prodit, eo quod Caranus primus Macedoniæ regum, à quo ceteri usque ad Alexandrum Epiri regem, genus ducebant, grege caprarum veluti ducem oraculo sibi destinatum secutus, Edysiam regni sui sedem occupauerat, quam mutato nomine Aegeam ob beneficii memoriam nominauerit &c. De Lacedæmoniorum clade, tale siue augurium, siue prodigium narrat Pausanias: Mos fuit regibus Spartanis ad bellum proficiscentibus ouium greges in extremo agmine habere, quo & ad sacra, & antequam signa conferrent ad litandum hostiæ in promptu essent. Earum pecudum duces itineris erant capræ, quas Catœadas nominant pastores. Tunc quidem gregem invadentes lupi ouibus nullam sanè noxam intulerunt, solas verò catœadas necarunt. Dicuntur etiam Lacedæmonij filiarum Scedasi diras claudia partus interdum monstrosos, teste Aristotele, eiusque rei rationem reddit in problem. ut mox patebit, asseritque etiam nonnulla duplici nasci genitali, altero maris, altero foeminæ, idque in genere quidem hominum, sed maximè caprarum; gigni enim in his, quas vocant, inquit, hircinas (τραγαιρας) propterea quòd simul habent genitale, & maris, & foeminæ: Iam & cornu gerens in crure conspecta est capra, eodem testante. Vsum etiam aliquando esse hirci cum bipedem, solos scilicet habentem anteriores pedes, memorat Albertus Magnus, moreque struthionis obambulantiem, quique corpus regens non id traheret, nec terræ permitteret hatere. In Germania anno 1555. à circulatorum quodam lucri gratia capra circumducta est, ut refert Lycosthenes, tria habens cornua, quorum duo suo quidem loco erant, tertium verò ex

Capra à regibus hono-
rati.

In Bæotic.

4. de gen.
animal. 4.

Hircus bi-
pedes.

Capra tria
habens cor-
nua.

Lib. 2.

Lib. 17.

Caper mul-
genti lac
copiosum
præbens.Duerū hir-
corum pu-
gna por-
tentosa.

latere, vel ventre potius eminebat. In Mendefia Aegypti, hoc memoria sua prodigium conti-
gisse scribit Herodotus: Hircus cum muliere coit propalam, quod in ostentationem, inquit,
hominum peruenit. Hac de re etiam Pindari versus Strabo citat, & vos supra eisdem citauimus.
In Lemno insula ex mammis capris, quas ille geminas iuxta genitale gerit, tantum lactis
emulgebatur, ut colostrā inde conficerent, quod idem etiam proli masculæ capri illius euenisse,
inquit Aristoteles, accepimus. Sed hæc ostentis annumeranda potius ducunt: Nam & in
Lemno illi pecoris domino consulenti Deus amplius incrementum peculij fore respondit.
Pridie quàm Campaniam ingrederetur Sylla duo eximie magnitudinis hirci iuxta Ephæum
montem conferere conspecti sunt, ut refert Plutarchus, omnia quæ inter pugnandum mortali-
bus euenire solent, nunc inferentes, nunc tolerantes. Fuisse autem visionem tradit, quæ paula-
tim à terra eleuata, quaquauerus per aerem dispergebatur, obscuris idolis perquam similis
postmodum euauit.

EPIGRAMMATA.

CRINAGORI epigramma de capra, quæ Cafari lac præbuit in hoc imitata capram
Amaltheam Iouis alumnā:

Αἶψα μὲν ἐν ὄρεσιν ἰκίωσεν ἀμολγῆς
Οὐδάτα, πασάων πυλὸν λακτοῦ ἀντι,
Γινσάμενος, μελιδόεις ἰσθῆν' ἱφραστο ὦταρ
Καῖρας, κίηουσι σὺ μ' ἰσοῖ ἡσ' ἔγγο.
Ἡξο δ' αὐτίκα πῦρ καὶ ἀσέρας. ὦ γὰρ ἰσὶ ἔχον
Μαζ' ἰμὸν, μένον ἔδ' ὅσοι ἀγρόχῃ.

In aliena
loquentes.

Sensus epigrammatis ita sonat: Postquam Cafar me capram ἐν ὄρεσιν, id est, pulchris vberibus,
ut exponit Brodæus, seu multi mammeam, seu benè mammatam, ut Obsopæus, & lactis abun-
dantissimam omnium quæ mulgentur, degustauit, & lactis mellitam pinguedinem intellexit,
etiam nauigationis comitem me adhibuit, proinde & me spero aditum inter astra locum ha-
bituram, nam, cui lac præbui, non est minor Ioue. Aliud Lucillij argutum etiam, ac elegans
alludentis ad antiquum prouerbiū: ἄλλα λίγη Μενεκλῆς, ἀλλὰ τὸ κορίδιον, id est, non eadem lo-
quitur succula quæ Menecles. Vbi quis multum verborum effudit, quæ nihil ad rem pertineat:

Κορίδιον, καὶ βὺν δ' ἀχολοῖα, καὶ μίαν αἶψα
Ὡς ἔχον ἐλκρας μεσάριον Μενεκλῆς.
Οὐκ εἰ μοι κινεῖται πρὸς Ὀδρυάδας γιγίπται,
Οὐτ' ἀπ' αἶψα κλίπταις τὸς ἀπὸ Θερμοπυλῶν.
Ἀλλὰ' πρὸς ἰουτζίδῃ ἔχομαι κρίσει ὥς τι ποίει
τὸ δ' εἰ μοι Χερξί, καὶ Λακεδαιμονί.
Πλὴν καὶ μὲν ἀνέστην δ' ἐμὴ χάριν, ἢ μίγα κρῖζω
Ἀλλὰ λίγη Μενεκλῆς, ἀλλὰ τὸ Κορίδιον.

Lib. 6. epig.

19.

Id est, ut vertit author Adagiorum:

Succula, bos, & capra mihi deriere Menecles
Ac merces horum nomine pensatibi est.
Nec mihi cum Otryade quidquam esse fuisse negoti
Nec fures ullos huc cito Thermopylis.
Sed contra Eutychidem nobis lis, proinde quid hic mi
Aut Xerxes facis, aut quid Lacedæmonij?
Ob pactum & de me loquere, aut clamauero clare
Multo aliud dicit sus, aliud Menecles.

Cum cuius epigrammatis argumento conuenit & hoc Martialis in Posthumum caudicem
ineptum, qui nihil ad propositam causam dicebat, & nuper conductus à Martiale, ut defen-
deret causam trium capellarum, quas amiserat furto, coepit Canensem pugnam, & bellum ad-
uersus Mithridatem recitare.

Non de vi, neque corde, nec veneno
Sed lis est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto
Hec index sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticumq; bellum,

Et periuria Punicis furoris

Et Syllas, Mariosque, Mutiosque

Magna voce sonas, manumque tota

Tam die Post hunc de tribus capellis.

In quo Martialis epigrammate hoc ipsum, *tota manu*, prouerbij speciem gerit solent enim rethores in contentione manu rotata gesticulari. Vtrumque igitur in eum rectè dicitur, qui ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀποσοδῶνται, hoc est extra causam quæ sunt, & ad rem nihil attinent, dicit; Aliud *fus*, aliud loquitur Menecles; & die de tribus capellis. Existat apud eundem poetam lepidissimum epigramma, quo narrat historiam sacerdotis, qui cum hircum Baccho maceraret agrestem, & rudem quendam hominem sibi inferuentem, testiculos acuta falce secare iussit, terer ut immundæ carnis abiret odor. Interim occupati circa hircum, inclinatique sacerdotis scrotum apprensus, rusticus, malè rem intelligens subito rescuit, antiquos sacrorum ritus id postulare existimans. Epigramma hoc recitauimus suprâ inter synonyma, vbi caprum de exsecro dici assercbamus. Aliud Anytes mulieris poeticæ in pueros hircos inequitantes:

Ἡρία δῖνοι παῖδες ἐν τράγῃ φοιτῶντες

Θύττῃ, καὶ λατρίῃ μὲν ἀπὲρ σόματι,

Ἰν πια παίδιυσι θύττῃ τὰ δὲ θλά,

Ὡς δὲ τοῖς φοιτῶν ἡρία τερπόμεναι.

Ordo epigrammatis est: Hirce pueri tibi imponant rubras habenas, & fræna circa os hirsutum, docent te iuxta templum equina certamina, ut eos feras iucundè delectatos: vbi pro Ἰπια Brodaus monet scribendum Ἰπια. Aliud Philippi de quodam capro, qui puerum ab ariete eripuit, recitatum est supra in oue. Extat & Lucillij epigramma festiuum in lasciuos, & obscenos, & priuatim in pædiconem Cratippum, cuius detestandum flagitium omnibus vult annunciare, & ostendere:

Τοι φιλόπαιδα κράτιστοι ἀκύνει θάωμα γάρ (videtur aliquid desiderari)

Καὶ δὲ ἀπ' ἀγγέλλω, πλὴν μεγάλας τιμῆς.

Τὸν φιλόπαιδα κράτιστον ἀντιπρομὲν ἀλλόγυτος τί;

Τὸν ἐν τοῖς κλάω. ἡλπισα τίτ' ἂν ἰγώ,

Ἠλπισα τίτ' οὐ κράτιστος; μαῖε σομαι, εἰλύκος εἶσαι

Πᾶσι λυγρὸν ἴφαιος ἐξαπίνης ἔριφοι.

Ἠλπισα τίτ' ἂν ἰγώ, interrogatiuè pronuntiandum: sperassem, aut timuissem ego de te hoc nunquam? sperassem ne hoc Cratippe? insaniam, insanissem citius quàm de te hoc sperassem, qui dum ab omnibus lupus es dictus, ita subito hædus apparueris: id est, tam perditus simulator continentiae, & castitatis. Aliud ignoti authoris de puella, quæ non solum ipsa grauius, & malè olebat, sed omnes quoque cæteros, quotquot attigerat, hircum spirare fecit:

Οὐ μόνον αὐτὴ πᾶσι Δημοσπρατί, ἀλλὰ δὲ αὐτῆς

Τῆς ὀσμῆς αἰετὶς πᾶσι πετόμεναι τράγῃ.

Aliud incerti anthoris, quo significatur occasionem non elabi finendam esse:

Τῆς ὥρας ἀπόλαυσι. παρακμάζοι τάχῃ πᾶντα

Εν θύρῃ ἐξ ἱρίφου τρυχὺν ἔθνη τράγον.

Obfopæus vertit sic:

Viere temporibus, flaccescunt cuncta repetè

Hircus eris subito, qui prius hædus erat.

Marci Varronis epigramma obscurissimum Homeri imagini ab eo appositum, quod apud Gellium deprauatè legitur Hieronymus Magius à mendo sic purgat, & genuina explicatione illustrat. Multis, inquit, obductum tenebris, longèq; difficillimum illud est epigramma, quod M. Varro libro de imaginibus primo Homeri imagini apposuit. Hoc Gellius l. 3. noct. Attic. 11. dum super Homeri patria dissensum esse demonstrat, retulit. Sic enim ille habet: De patria quoque Homeri multo maximè dissensum est: Alij Colophonium, alij Smyræum: sunt qui Atheniensem, sunt qui Aegyptium dicant fuisse. Aristoteles tradit ex insula Io natum. M. Varro libro de imaginibus primo Homeri imagini hoc epigramma apposuit:

Capella Homeri candida, hoc tumultum indicat,

Quod ariete mortuo faciunt sacra.

Hæc Gellius. Diu multumque insudauī, meq; ipsum torfi quærendo, quonam parto ad Homeri patriam indicandam, Varronis distichum faceret: non enim temerè à Gellio, vbi de ea agitur, adscriptum videbatur, demum in magna Cimmericarum tenebrarum obscuritate suspicari cœpi, ita dictum esse, mortuo ariete fieri Homeri manibus sacrum, ut vaga Homeri natura,

Lib. 5.

Lib. 1.

Lib. 3. Mi
scell. cap. 1.

Homero
mortuus af-
fertur ari-
es.

tura, & patriæ ipsius obscuritas, & incertitudo indicaretur, quod hoc animal rei plurimū congruere videretur. Siquidem aries, seu stellæ in Zodiaco arietem constituentes, atq; efformantes, vt Mathematicorum, Astrologorumque sententia est, & Galeotus Martius in libro de doctrina promiscua cap. 35. scriptum reliquit, inter cætera, quæ efficere creduntur, reddunt hominem vagum, mobilem, & nunquam diutius aliquo in loco permanentem, prout fert arietis natura. Est enim vagum animal, & errans. Quæ natura cum præditus si optima ratione poetæ finxisse videntur Phrixum, & Hellen in exilium eiektos, vt vagarentur, à Nephelæ eorum matre fuisse arieti impositos. Ad hæc arietis signum obscurum esse traditur, ex qua ratione Aratus inquit, Cicerone interprete:

Quis comes est aries obscuro lumine labens.

Mercurius Eamque ob rem, vt Higinus refert, dicitur Mercurius Deltodum sidus: Delta literæ, triangulique forma præditum supra arietis caput posuisse, vt huius splendore, quo loco esset aries non admodum conspicuus, significaretur. Vagum autem, & peregrinum fuisse Homerum ex vitæ eius lectione satis est manifestum. Hac autem de causa enatam esse Homeri patriæ incertitudinem testatur Epiphanius Episcopus Constantia, his verbis ex interprete de Homeri varijs patrijs locutus: Verum, inquit, quod in multis fuerat urbibus, & patrijs, ideo multos ad diuersam narrationem impulit. Tanta autem fuit rei obscuritas, vt Appion Grammaticus manes euocauerit ad percontandum Homerum, quæ patria, quibusque parentibus genitus esset. Non solum autem & erroris, & obscuritatis ratione sacro quod Homero fiebat (pro Deo enim est habitus, & templa ei dicata sunt à quibusdam, vt apud Strabonem legitur) quadrare aries videbatur, sed etiam principis loci, quem inter signa reliqua obtinet celestis aries, vel terrestris in grege. Quamobrem Columella in lib. de hortis, de ariete:

Signorum & pecorum princeps caput effert vndis.

Principatus hieroglyphicum apud Romanos.

Princeps siquidem poetarum semper est habitus Homerus, quæ res ariete fortasse à Varrone non de patria loquente, significati, dici potest, quod si affirmet quis: Varronis distichon post græcos versiculos nouissimo loco apud Gellium adscribendum videtur. Principatus autem apud Romanos ariete significabatur Varrone eodem attestante, qui lib. 5. de lingua latina loquitur in hæc verba: Dies agones, per quos rex in regia arietem immolat. dicti ab Agon, eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Ex qua fortasse ratione Virgilius in bucolicis sibi placens, se cum Arii vim euasit, sub ariete significauit, inquiens:

Aries sua velleræ siccatur.

Quod verò spectat ad capellam, candidam appellari existimabam, quia marmorea fingatur, & tumulo insculptam; tanquam rei occultæ indicem. Quod autem pro indice capra acciperetur, fidem facit Ouidius, dum animalia, quæ in Iunonis festo in pompam ducerentur, enumerans de capra sic canit:

Duxq; gregis cernit per tempora durare cerno

Inuisa est domina sola capella Dea.

Illius indico syluis inuenta sub alis

Dicitur inceptam continuisse fugam.

Nunc quoque per pueros taculi incussitur index

Et pretium auctoris vulneris ipsa datur.

Delphici oraculi locum capra ostendit.

Lib. 7.

Li. 4. c. 18.

Li. 1. c. 25.

Li. 12. c. 9.

Lib. 4. c. 6.

Vt etiam Diodorus scriptum reliquit, capra Delphici oraculi locum, cui Tripus mox fuit impositus, inuenit. Caranus etiam, sive, vt Eusebius habet Cranaus iussus oraculi responso, duobus capris imperium quærere, gregem caprarum imbrem fugientium magna Græcorum manu secutus urbem Edysam, vt Iustinus testatur occupauit, quam Aegæam a d. u. a. i. z. a. id est, capris, appellauit. Aliquando in eam sum adductus sententiam, vt capra Homeri patriam optimè monstrari censerem. Homerum enim Syrium à quibusdam creditum fuisse refert Athenæus, & Syrias capras excellentes, ac in pretio habitas apud eundem legimus. Syrium autem fuisse illud esse argumento, Meleagrum Gadaraum idem author scripsisse refert, quod pro patriæ suæ consuetudine omnes antiquos à piscibus abstinere fecerit, cum eorū vis ingens esset circa Hellespontum. Syrios ob patrias leges à piscibus abstinuisse idem testatur, cui Porphyrius Philosophus in libro de abstinendo ab animalibus ad stipulatur. Quod spectat ad relatum Meleagri argumentum illud obiter est obseruandum, aliam, longèque plausibiliorem, à nonnullis afferri rationem. Dio enim Chrysostomus oratione 2. quæ de regno inscribitur, ait hoc esse ab Homero factum fortitudinis causa, quæ ex bubularum carniū esu, quibus videntes heroas inducit, conciliari soleat, quam rem & à Platone adnotatam commemorat. L. Christophorus Boethicus Antonij Nebrissenfis non indoctus auditor, idem Varronis epigramma

gramma longa commentatione, quæ cum eiusdem Nebriffensis libris excusa legitur, quamq; Frãcisus Luifinus vit eruditissimus lib. 2. *πρόπαις* cap. 17. magni facit, explicare, apertumq; reddere conatur. Ea est huiusmodi à me quibns oportuit locis, partim contracta; partim verò aucta, & roborata, vt ex collatione deprehendes. Vt Iirmicus in Mathesi. & Cleonides in signorum momentis, auctores sunt, aries inter signa cæcus est, tametsi signorum omnium sic directissimus dux, vnde Aratus:

Quis comes est aries obscuro lumine labens?

Et Auienus in phœnomeno de ariete loquens: semper, inquit, proprijs caret ignibus, Germanicus etiam in fragmentis: *clarave non illi est facies* &c. Cui arieti simillimus fuit Homerus, & ipse cæcus, vt Plutarchus, Martianus, & prius Halicarnassæus literarum monumentis prodiderunt. Vnde nomen illi adstruatum fuit. Nam Cumani, & Iones etiam, vt Plutarchus vulg, *τὸ φῶς* (inquit Halicarn.) *ὁμηρίῳ λήγουσι*. CAPELLA, Cleonides, & Firmicus locant capellam in trigésimo arietis gradu, mortalibus influentem mentis concussionem, animiq; vertiginem. Quo fit, vt quos horoscopo inuadit, rerum ij facili satagant, & machinando sollicitentur, venturæque. Id quod Homero vsu venit, nam proposito sibi à piscatoribus, vel piscatorum ministris ænigmate, quod in hæc verba fuit:

Ἀσσοῖ ἐλόμεν λιτόμεθα, ἄδ' ἢ χ' ἴλομεν φερόμεθα.

cogitando exanimatus est, et si Halicarnassensis de Homeri morte aliter sentit, sic enim inquit: *ἐκ δὲ τῆς ἀδυναμίας τὰ ὕστερα συνέβησαν ἐμπροστί τῆς ψυχῆς ἐν τῷ, ὅτι παρὰ τὸ μὴ γινώσκειν τὸ παρὰ τῶν παλαιοῦν πρόθιν ὅς ἐστι τῶν τινος, ἀλλὰ τῆς μαλακίας.* Metastibene præterea autore, & Padiano suū quemq; Deū sacrificium oblectabat, vel consentaneum, vel incestum. Hinc Baccho caprum, & Dianæ canem immolabant antiqui. Faciunt igitur Homero sacra apud tumulum siue te congrua & simili, vt arietē cæco, siue re infecta, vt capella, cuius vertigine, vt plerisq; placet, perijt Homerus. Construe ergo, hoc indicat tumulum Homeri, quod faciunt sacra capella candida, arietē mortuos, id est, mactato. Est autem dialecton figura, & oratio coniunctione destituta. Sed quorsum hi versus, & quo modo ad rerum seriem spectant, quæ de Homeri solo natali aliquid, vt asseratur requirit? Berossus lib. 8. antiq. vni cadaueri, vno holocausto antiquos sacrificasse testatur. Modò verò rei dubiæ, hoc est. Homero, cuius stirps dubia est, vel natale solum ignoratur, Varro dicit fieri sacrificium re dubia, id est, capella, & arietē, & sic particula *quod* pro quia accipitur, vt sensus sit, hoc indicat tumulum esse Homeri, cuius est stirps dubia, quia faciunt ei sacra sacrificio ancipiti. Atq; hæc quidem ex Christophoro illo Bathico. Cùm de huius epigrammatis interpretatione pridem dissererem cum eruditissimo viro Quinctino Acanthio, capit ille contendere corruptum esse posteriorem versiculum, ac pro arietē legendum esse Ietæ. Satis enim constare in Io insula obijisse Homerum, lenesq; illi tumulum construxisse. Qua ille emendatione maxime loco illuxit, meque in suam facili sententiam pettraxit, sed corruptum esse versiculum illud me paululū suspicari faciebat, quod verbum *faciunt* sibi aliquos, qui sacra facerent, deponere videretur, efficerent. In Io autem obijisse Homerum, & sepultum esse Halicarnassē, Strabonis, Plutarchi, & Suidæ testimonio cognoscitur, quin Suidas ipse epigramma etiam, quod tumulo inscriptum fuit, apposuit: Sic enim inquit. *Ἐπὶ γύγραι πατρίδι ἐστὶ τῶν τὰ φράσιν τῶν δὲ τὸ ἐλθόντων, ὅ ὅτι τῶν Ἰωνῶν ἐκείνου ἐν χροῖα.*

Εἰθὰ δὲ τὴν ἰσρά' ἐκ βαλὼν κατὰ γαῖα καλυπτεῖ

Ανδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῶν Ὀμφορῶν.

idest, inscriptum est aut eius sepulchro huiusmodi elegium, quod postea ab Ienibus factū est:

Homerum divinum laudatorem virorum heroum.

Siratio carminis conflet, possemus sic legere in Varronis inscriptione, *Aras Telæ*: ut declinior fuerit librariis lapsus ad errorē extrita priore diphthongo æ, & posteriore in i mutata. Aras autem prope sepulchra, & in ipsis aliquando sepulchris cōstrui cōsuevisti, in quibus sacra fierent, res non est inuentu apud aucthōres difficilis, & nos cū antiquis inscriptionibus, tum veterū testimonijs satis probauimus, in libris nostris de sepulchris, & de sepeliēdi ritu. Hac recepta vera lectione ad Homeritū tumulū capella alba fieri sacrum ab letis, vel lenisibus, quantum coniectura allequor, dixit Varro, tanquā poetæ Apollini, Musisq̃ue gratissimo: Etenim Apollini capris albis auratis sacrum fieri græco ritu consueuisse, demonstrat Lilius lib. 5. dec. 3. quanquā etiam diapræ Ioui immolabantur, ut Aristoteles lib. 5. Ethicor. & Herodotus in Euterpe testatur. Aut fortasse capra, sacra fieri dicit Varro, tanquā animanti manibus Homeri pergrata cū Syrius esset, & Syrios præcellentes capræ, quibus abundabant, nobiles reddidisset, licet & ortus ratione lenes sibi Homerum vendicent attestantibus Aristotele, & Antipatro in epigrammate,

Kkk

Homerus
cæcus &
sui nomi-
nis ratio.

*Capella sy-
dus ubi lo-
cetur.*

Homer's
moors.

Vbi mor-
tus Home-
rus.

Capra alba
aurata A-
pollinis offe-
rebantur.

quod legitur in 4. lib. epigram. græcor. Quæ res pridem à Christophoro Rufo iuvene supra-
 atatis captum græcarum, latinarumq; literarum, & honestarum disciplinarum cognitione ab-
 solutissima prædito in antexegematis suis fuit adnotata, vt erret Iacobus Crucius Bononien-
 sis, qui in annotationib. suis in græco epigrammate apud Gellium non 106, vt vetusta habent
 exemplaria, & Gaza in sua versione; sed X106 legendum esse contendit, quanquam Lucianus
 in Demosthenis encomio, & alij, Chium quoq; dictum fuisse Homerum retulerunt. Videtur
 verò Varronis hoc epigramma à Gellio loco huic adscriptum, ad astringendum Aristoteliste-
 stimonium, qui ex insula Io. Homerum natum tradidit, vt Ienses Homero tanquam vati, & ci-
 vi suo parentasse, & iusta fecisse Varronis testimonio demonstret, Hæc itaq; omnia Magius.

SIMVLACHRA PICTVRÆ.

*In Corint.
 Aenea ca-
 pella culta
 à quibus.*

IN foro Phlasiarum, vt scribit Pausanias, capra ex æte magna sui parte inaurata conspicie-
 batur: cui ob eam causam bonos ab incolis est habitus, quod sidus, quam capram vocant,
 ortu suo vitibus, pernitiæ afferre consuevit. Ne igitur cælestis capra vinetis noceat, foren-
 sem illam ex æte cum alijs afficiebant honoribus, tum verò auro eam exornabant. Extabat eius-
 dem Pausaniæ temporibus in Cretæ montibus vrbs Elyros, quæ aneam capellam Apollini do-
 num misit. Lac præbere videtur infantibus Philacidi, & Philandro, quos filios fuisse Elyrij
 dicunt Apollinis, & Nymphæ Acacallidis. Idem etiam tradit apud Elios duplicem coli Vene-
 rem, cælestem scilicet, & popularem: Est, inquit, ad posticum eius porticus, quæ de manubijs
 Corcyæcorum erecta fuit, Veneris ædes. Area templo sacrata sub diuo non longè abest. Quæ
 ibi colitur, cælestem Venerem vocant. Eius ex ebore, & auro signum est, Phidiæ opus: altera
 quidem pede testudinem premit. Area ipsa maceria est circumsepta; intra maceriam crepido,
 super qua Veneris, quam popularem nominant, signum ex æte capro infidet ex eadem fabrica-
 to materia, Scopæ opus. Quæ vel testudinis, vel capri ratio sit, quibus hæc perscrutari cura
 est, quærendum relinquo. Tantum Pausanias. Depingebatur etiam caper, siue hircus in ipsis
 poculis, ac potissimum argenteis, hinc illud Iuuenalis:

Argentum vetus, & stantem extra pocula caprum.

idest, in exteriori parte vbi exaurari solet. Quo loco Ioann. Britann. caprum peculis affingi
 existimat, quod sit animal Baccho insensum, sed fortè, quia bacchantes instar capri lasciuiunt.
 Similiter tamen ac Britannicus explicat Domitius apud Martialem, vbi poëta Rufi phialam
 delineans, inquit:

Stat caper Aëlio Thebani vellere Phryxi

Cultus, ab hoc mallet vecta fuisse soror.

Hunc nec Cinyphius tensor violauerit, & tu

Ipsæ tua possi videri Lyæ velis.

Perga premit pecoris geminis Amor aureus alis,

Palladius tenero lotus ab ore sonat.

Sic Methymnao ganius Arione delphin,

Languida non tacitum per freta vexit onus,

Imbuat egregium digno mihi necesse munus,

Non grege de domini, sed tua Cælle manus,

Cælle decus mensa, miscet Setina videtur

Ipsæ puer nobis, ipse sitare caper.

Erat quædam Aegiræ, teste Pausania, ædícula, in qua Fortunæ signum conspicuum se esse
 profitetur Amaltheæ cornu, (de quo mox suo loco) præ se gerens, cui assistit veluc er cupido.
 Significat hæc nimirum Amoris cum Fortuna coniunctio plus scire in amore homines ope for-
 tunæ, quam pulchritudine proficere: Mercurium Deum sermonis, qui varijs nominibus voca-
 batur, sic depictum sese reperisse tradit: Paulus Gryfaldus Perusinus in idolorum nominibus,
 filo corporis iuuenili, facie imberbi cum alis super aures, nudus totus præter quam quod dorso
 palliolum habere videbatur, dextera marsupium continebat, quod supra caput hirci iacebat:
 sinistra verò caduceum præferebat, & ad pedes illius gallus & hircus subeant.

HIEROGLYPHICA.

HOMINEM auditu præpollentem Aegyptij, inquit Pierius, hieroglyphicè significare si vellent, capram ponere soliti sunt, quam per aures periade, ac nares spiritum & emit-
tere, & vicissim recipere prodidere. Eadem capra cū u pestilēci morfu præcipuè noceat, ingenij meretricij conuenienti admodum hieroglyphico symbolum, inquit idem, habetur, ab ore
quippe cuius damna tot mortalibus inferuntur: nam veluti germina præcipuè capra peruesti-
gat, quæ depascitur audivissimè: ita meretrix cupida est in primis adolescentioris ætatis, utpote
quæ ob imperitia magis idonea sit, ut facillimè decipiatur. Merito verò etiam viri libidinosi pro-
roglyphico pingere instituerunt: taurus enim licet inguine præcipuè sit validus, & in venere
perpetranda promptissimus non tamen inscendit quoad anniculus fiat, neque quidem iuuenca
recentior, quàm annicula venerem patitur nisi ostēto: hircus verò septima, postquam natus est,
die, ut apud Aelianum, alij septima dixerunt hebdomada, rem venerem aggreditur.

*Auditus bo-
ni hierogly-
phica indi-
catio.
Ingenij me-
reticij hie-
roglyphicū.
Libidinosi
viri hie-
roglyphicum.*

E M B L E M A T A.

EMBLEMA Alciati in descifcentes desumptum ex antiquo adagio: Capra Scyria, de
quo suo loco:

*Quod sine egregios turpi maculaveris orsus,
In noxamque tuam verteris officium.
Fecisti quod capra, sui mulctralia lactis*

*Cum serit, & propias calce profundit opes.
Alterum eiusdem in eum, qui sibi ipsi damnum apparat.
Capra lupum non sponte, mea nunc ubere lacto,
Quod male pastoris proutda cura iubet.
Creuerit ille simul, me a me post ubera pascet,
Improbis nullo restitur obsequio.*

Habet hoc idem Emblemata Ioachinus Camerarius cum lemmate: *Nullo restitur obsequio.*
*Præda lupo sit capra, suo quem lacte cibaret,
Sic edant homini quæ bene facta malo.*

Citat autem Alciatum: Ceterum & hunc emblemata suum desumpsisse ait ex graeco epigrammate,
eis ἰσχυρίσθαι, καὶ ἀναίτιον, quod tale est.

*Τὸν λυκὸν ἐξ ἰδίων μὰ ζωὴν ἔρπον ἢ ἐθελύσσει,
Ἀλλὰ μὲν ἀταλὰς αἰσίνους ἀφροσύνην.
Ἀνέσθεις δ' ἐπ' ἐμῷ, καὶ ἐμὴν παλαιοῖον ἔσται,
Ὡς ἄρτι ἀλλὰ ξυτὴν πύσι δύναιται.*

Addit item Camerarius apologum similem quoque extare apud Theocritum in hodoeporis, &
proverbiū apud authorem adagiorum Chiliad. 11. centur. 1. proverbi. 86. *Alc luporum catu-
les.* Conuenire autem in homines ingratos, qui nullis officijs, aut meritis à sua peruersitate fle-
eli possunt, imo loco gratitudinis benefactores si possunt in extremam perniciem perducunt:
Quo pessimo τὴν ἀχαριστίαν vitio nullum detestabilius reperiri potest, adeo ut scribat Salamon in
proverbijs, à domo eius, qui malum rependit pro bono, nunquam recessurum malum. Capacius
Neapolitanus in Italico suo libro aliam sententiam illi adiungit; *Mortem dabit ipsa voluptas.*
Quod hemestichium legitur apud Claudianum in epigrammate de Sirenibus. Nec multum
esset explicatio à priori, quod nimirum viri humani, & benefici sepe alijs ingratum cum volupta-
te miscuant, non sine maximo tamen illorum incommodo, & aliquando extremo exitio. Intelli-
gi etiam potest de quibusvis alijs detrimentosis voluptatibus, quæ tandem suos sectatores euer-
tere, ac præcipitare in mortem soleant. Aliud emblemata Alciati in amatores meretricum, ex
astutia piscatoris caprinam pellem induti, & ita sargos pisces allicientis, quod ij hoc pecus miri-
ficè ament, ut supra ex Oppiano dictum est:

Villosa indutus piscator tegmina capra

*Addidit ut capiti cornua bina suo,
Fallit amatorem stans summo in litore sargam
In laqueos similes quem gregis ardor agit.
Capra refert scortum, similis sit sargus amanti,
Qui miser obsceno captus amore perit.*

Libidinis symbolum. Aliud eiusdem cum lemmate, luxuria, in quo Faunus capripes, & cornutus pictus est:

*Erucæ capripes redimitus tempora Faunus
Immodica Veneris symbola certa refert.
Et erucæ salax, inde æque libidinis hircus,
Et Satyri Nymphas semper amare solent.*

Etymon Panos.

Videtur desumptum ex Pausania, cuius verba sunt: Euphemus Car. narrabat se, cum in Italiam nauigaret vi ventorum ad mare extimum excussum, insulasque ibi multas esse, quas vocabant Satyrias: incolas inesse rubicundos, & caudas in imo dorso habere equinis non multo minores: hos ad nauigium accurrisse, nullamque vocem edidisse, sed mulieribus naui aduectis manus iniecisse, nautas verò timore correptos barbaram mulierem in insulam tandem proiecisse, eam satyros non solum, qua parte consuetudo permittat, verum etiam toto corpore libidinosè violasse. Hæc ille. Quos verò Satyros Græci vocabant, Latini Faunos nuncupant: hi sunt apud Melam Aegipanes, ita scribentem Aegipanum, quæ celebratur forma est. Aliud eiusdem perpulchrum, siue emblema, siue epigramma eroditione, atque varietate refertum cum lemmate: *Vitis natura*, siquidem in eo rerum natura depingitur in figura Panos, quem colebat antiquitas, quasi naturæ Deum, quod & ipsum indicat nomen; Nam etenim omne

*Pana colunt gentes, (naturam hoc dicere rarum est)
Semicaprumque hominem, semivirumque Deum.
Est vir pube tenus, quod nobis insita virtus
Corde oriens cella verticis arce sedet.
Hinc caper est, quia nos natura in secula propagat
Concubitu, ut volucres, squamea, bruta, ferat.
Quod commune alijs animantibus, est caper index
Luxuria, Veneris signaque aperta gerit.
Cordi alijs sophian, alijs tribuere cerebro,
Inferiora modus, nec ratio vlla tenet.*

Panos imago, & imaginis ratio.

Phornutus, siue Cornutus in lib. de nat. Deorum emblemati aliquid lucis videtur afferre capite de Pane: Talem inquiens, & Pana esse non dubito; siquidem & ipse cum hoc vniuerso idem est. Inferior huius Dei pars hispida est, & hircū refert, ad designandam asperitatem terræ; superior autem pars similis est homini, propterea quod æther teneat totius mundi principatum. Hoc autem rationabilem designat partem. Lasciuum, & libidinosum eum fingunt propter multas feminum causas, & commistiones, quæ ex ipsis fiunt. In locis desertis eum morari tradunt, ut eius vnitatem ostendat; mundus enim est vnus, & vnigenitus: nymphas persequitur, siquidem gaudet exhalationibus, quæ ex humido prodeunt, sine quibus impossibile est, ut mundus appareat. Indutus dicitur esse nebride, aut pelle pardī, tum propter pulchram rerum omnium varietatem, tum etiam propter colores, qui in mundo cernuntur: *οὐρίοι* eum appellant, siue quod sit aptus, & more rusticorum, qui politioem musam non degustauerunt, subsulcet, *ἀσπὶς* *οὐρίοι*, idest, à saltando. Quod autem plerumque in montibus, & speluncis versatur, factum est, ut e pino arbore coronam fortiteretur, hæc enim arbor montani quidpiam, & magnificum habet. Fingitur cornutus, & bifidos habere pedes. Fuit fortasse & Priapus, cuius ut omnia in lucem prorumpunt. Hæc, & alia plura Phornutus. Silius Italicus verò sic Panem describit:

Lib. 3.

*Pan Ioue missus erat, situari telli a volente
Troia pendenti similis Pan semper, & vno
Vix illa inscribens terra vestigia cornu,
Dextera lasciuia casa Tegeastæ capra,
Verbera lata mouens fœta per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opaca tempora pinus
Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant auræ, summoque cadit barba hispida mento
Palliale Deo baculum pellicque sinistram*

Pelas

Velis grata latus tenera de corpore dama.

Sed quæcunque hæcenus de Pane dicta sunt, explanatius scripsit Seruius in bucolica Virgilij. Pan, inquit, Deus est rusticus in naturæ similitudinem formatus, unde dicitur *παν*, id est, omne: habet etiam cornua ad similitudinem radiorum solis, & lunæ cornuum: rubet eius facies ad atheris imitationem. In pectore nebridem habet stellatam, ut stellas imitetur. Pars inferior hispida propter arbores, & feras; Caprinos habet pedes, ut ostendat terræ soliditatem. Fistulam habet septem calamorum, propter harmoniam ex septem sonis. Pedum habet propter annum, quem in se recurrere fingunt poetæ. Cum Amore Deo luctatum esse, & ab eo victum, qui vincit omnia. Aliud emblema Camerarij, in quo capra ostenditur cum sagittis tergori infixis dictamnium depascens, sub palmæ umbra, cum lemmate; *Vultus salus, & umbra.*

Ejcit è capra dictamnium vulnere telum:

Sic fugat ex animo spesque, salusque metum.

Hieronymus Ruscellus hoc symbolum tribuit Ferdinando Carassæ Comiti Neapolitano, & quamvis dicat esse satis difficilem, & intricatam eius interpretationem, coniectura tamen ducitur, propter amorem quendam honestum, qui non fuerit expertus alicuius rivalis, hoc ab eo fuisse excogitatum. Ut scilicet à sagitta capræ insiçtum, declaret animum ipsius rei desideratæ stimulis vehementer affectum: Salus verò referenda sit ad dictamnium, cuius auxilio sperat se sanitatem recepturum. Umbra autem sub arbore palmæ indicet spe victoriæ, cui est dedicata, tandem superatis omnibus difficultatibus, se omnia mala esse superaturum. Potest, inquit Camerarius, similiter transferri ad aliquem, qui magnis conflictatus calamitatibus se tandem insperato aliquo auxilio superiorem, & voti compotem fore confidit. Aliud eiusdem ex Ioanne Baptista Pittono, in quo capra magno conatu sese erigens lauri furculos teneriores depascens exprimitur, ac inde tanquam ex nutrimento convenientissimo corpori & alimentum, & incrementum præbens, robustiorque inde existens, cum lemmate: *Erigor, ut erigar.*

Ardua sæcleris scansurus culmen honorum,

Et lauri capræ summa petunt folia.

Symbolum haberi Iulij Capræ patritij Mediolanensis author asserit, eoque demonstrare voluisse, se magno artis poetice (laurus enim Apollini erat dicata, & inde poetæ coronabantur) & omnium liberalium artium studio teneri, seu quarum auxilio speraret se famam, ac celebritatem nominis perpetuam esse consecuturum, cum secundum Horatium quoque:

Dignum laude virum musa vetes mori,

Cælo Musa beet.

SYMBOLA.

HIERONYMVS Capra Mediolanensis Iurisconsultus excellens, referente Camerario in symbolis de animalib. ex Bartholomæo Tagio, capram salicum, & aliorum amariorum virgultorum summitates carpentem, neglectis humi nascētibus herbis etiam suavioribus cum dicto: *Mibi dulce*, pro symbolo usurpavit, ostendens sibi nullos labores, nec molestias esse graues, vel ingratos, imò videri illi gratissimos, & suauissimos, ob virtutis, & aliarum rerum laudabilium cognitionem, & acquisitionem, quod Phocylides poeta quoque testatur hisce verbis:

Οὐδὲν ἄνθρωπος καμᾶντι πέλει ἀνδραστὶ ἔργον,

Οὐδ' αὐτοῖς μακάρισσι, Πότος δ' ἀρετῆς μέγ' ὄφελον. id est,

Nullum sine labore est hominibus facile opus,

Nec ipsis Dijs: labor autem virtutem valde adiuvat.

NUMISMATA.

FVLVIVS Vrsinus æreum pingit numisma, quod ab vna parte Dianæ pileatæ more Romanorum, ut Gabriel Simeon Florentinus, qui idem numisma depingit, iudicat, quod in Cnei Plancij ædilitate excusum sit, cum ab alio latere monumenta ædilitatis in eo sint expressa, capra scilicet, arcus, & pharetra: Aediles enim, ut scribit Cicero in 3. de legibus curatores erant ludorum solemnium, in quibus præter alia, venationes etiam exhibebant.

bebantur. Pingit item aliud numisma, quod ab vna parte galeatum, cristatumq; caput ostendit, ab altera verò currum hircos trahentes cum literis C. Reni, Roma additq; alios non hircos, sed renos esse opinari, affirmareque ex veteris scriptoris autoritate animal id esse hircos, quam simile, à quo fortasse Renius, inquit, nomen familiae suae deductum fuisse indicare voluerit, multa enim nomina, ut inquit Varro, ab utroq; pecore habemus, ut Portios, Oulios, Caprilios, Equitios à porcis, quibus, capris, equis. Inter Pomponiae gentis numismata ab eodem Fulvio depicta, primum L. Pomponij ab vno latere caput ostendit cum literis L. POM. PON. MOLO. ab altero quendam capram ad altare, cui adstat sacerdos cum lituo, adducentem: cum literis NVM. POMPIL. Cuius rei ratio esse videtur ipsi, quod cum Numa rex, ut scribit Liuius, sacra, caeremonias, omnemque Deorum cultum populum Romanum docuerit, pontifices, augures, flamines, salios, vestales, aliosq; sacerdotes primus instituerit, non ab re L. Pomponius capram à Iunonis *αἰγὴ*, cui immolabatur, stantem, & augurem dextra manu lituum tenentem, signauit. Pingit & Goltzius Acherontinorum numum aeternum, qui ab vna parte Dearum aliquam exprimit, eis forsitan tutelarem, cum verbo ΑΧΕΡΟΝΤΑΝ, ab altera capram humi procumbentem, quae ut Iunoni Sospitae sacra apud Romanos erat, ita & Mineruae, quia oliuam lambendo sterilem facit, immolabatur.

Li. 2. de re
rub. cap. 1.

APOPHTHEGMATA.

Lib. 13.
Lib. 1. c. 8.

THAIS meretrix cum iret ad amatorem, qui hircum olebat, interrogata quò tenderet: Ad Aegeum Pandionis, inquit, cum illo congressura. Aegeum vocans à *αἰγὴ*, quod instar caprae, aut hirci foeteret. Refertur apophthegma ab Athenæo, & ex eo à Leopardo. Aristippus ira aduersus Aeschinem aliquando oboita cum eum conueniret, ita ne, inquit, prorsum ego tibi infelix, & insanabilis videor, ut me castigatione indignum putes? Tum Aeschines nihil ait miri est, si in alijs rebus omnibus me ingeniosior, etiam hic prior sensisti, quid factio opus esset:

*Non tantum enim mulier caprum horrentem inha,
Tenera puellas, sed quoque pruriens manu
Quous palatru facilius prostrauerit.*

HISTORICA.

Lib. 6.
Bestia au-
scultant di-
uina.

Capella nu-
trix puelli
cuiusdam.

ADELBERTVS secundus Pragensis Episcopus ad Prutenos veniens cum populum penitus rudem, & indocilem esse videret, novos sibi in grege armentorum, & pecudum auditores, teste Dubrauius, acquisiuit, atq; res tum dicta mira contigit, ut statim arreptis auribus, caprae, equi, boues, sues, asini, & quasi bene per Adelbertum dicta sentirent, intelligerentq; nutu illa capitum approbarent. Pruteni brutis illis magis bruti ad summam per hanc crudelitatem efferati sanctum virum septem spiculis confoderunt, caput mortui amputarunt. Cum in agrum Picenum Romanorum exercitus Ioanne duce venisset, ingens, ut par erat, eius regionis homines inuaserat terror. Faminae itaq; cum de repente fugam partim capellerent, comprehensae, partim indecore, ac turpiter agerentur eodem ipso in loco, ubi Vrbisalia opipidum alias fuerat, mulier quaedam edito partu, eoq; pannis, ut licuit, inuoluta, & in terram relicto nusquam deinde comparuit, aliquo vicumq; casu sublata. Infantem itaq; ea in solitudine destitutum ubi vagientem capella quaedam aduertit commiserata, nam & ipsa recens foetum ediderat, & simul accedens vbera illi mox praebebat exfugenda, diligentiq; cura seruabat, ne canis, aut alia quauis ipsum hunc bellua deuastaret. In ea itaq; rerum perturbatione cum plurimum temporis tereretur, Picetes certiores iam facti, Imperatoris exercitum, Gothorum in malum iam iam aduentare, nec quicquam Romani nominis homines ab his molestia persequuros, re duces omnes confestim domum reuertuntur, cumq; in Vrbisalias permixtae cum viris & faminae peruenissent, puerum adhuc superstitem conspicatae, cum coniectura capere id factum nequirent, pro ingenti miraculo ducere, & identidem demirari, quod viueret, caperunt vnde & certatim de se quoq; mamillam porrigere blandiriq; voluit: puero autem humanum lac respuenti in tutelam capella mox adfuit, & crebriore balatu fremens hunc circuibat, ita ut grauius ferre fami-

fæminis his videretur, quod ipse puero appropinquassent, & illi perinde intulissent molestiam, eundemque non aliter ducere, ac de se genitum, & simul fouere. Quod factum, ut nec puero mulieres de cætero negotij quicquam exhiberent, & capella non minus intrepidè hunc aleret, quamque diligenter serualet, vnde & Aegisthum populares dixerunt. Me verò, inquit Procopius, huius historiae author, cum eò fortè contingeret, iter ut facerem, loci tum incolæ, ut rem miram, & planè absurdam ostenderent, ad puerum duxere, illucque de industria, infestare, molestosque se exhibere, vocem ut ederet gemebundus: Tum verò capella ad lapidis iactum quæ aberat, festina, ac balans accurrit, & desuper adstitit, ut nemo illi molestior esset. Celebratur à Græcis etiam Aegisthus Thyestis filius ex Pelopeia eiusdem filia, quem infantem mater tegendi sceleris causa perdendum feris exposuerit in syluis, sed à pastore inuentus, cuius beneficio quoque nutritus sit, & inde Ἀγίσθος dictus, quod nutritus sit à capris. Pausanias item in Corinthiacis de Æsculapio loquens prodidit Phlegyam Coronydis patrem Peloponessum ingressum filiam prægnantem ex Apolline, quod tamen ille non senserat, secum adduxisse, illam in Epidauriorum finibus puerum enixam in monte exposuisse, ibique capram dici lac infanti præbuisse, quam canis à grege quem custodiebat, discedens obseruaret, hos gregi de esse pastor cum cognouisset, vniuersum pascuum peragrans, puerum tandem, & capram, & canem inuenit. Iouem itidem à capra nutritum fuisse asserit Aratus in phœnomenis, inquiens:

Ἀγίσθον, τὴν μὲν τοὺς λόγους διὰ μαζῶν ἐπιγῆναι. Id est,

Sacra Iouis capra est, quod præbuit vbera paruo.

Quod asserunt etiam Lucianus in sacrificijs. Illa cum apud Olenum Bœotiae ciuitatem, vbi post Aegarum euerfionem, conditum fuit Aegium, nutrita fuisset, Olenia dicta fuit, ut ait idem Aratus in eo carmine:

Ὀληνίαν δὲ μὴ ἀγὰ διδὲ καλῆς, ὁ ποσειδῶν. Id est,

Oleniam Iouis altricem dixerunt capellam,

Quam rem ita expressit Ouidius inquiens:

Olenia surgit sidus pluviale capella

Quæ fuit in curvis officiosa Iouis.

Inuenio itidem apud Pollucem circa Alcathi vicum in Cypro Mestori Cyprio infantem natum esse, cui pro dentibus os continuum fuit, & nescio propter quam suspicionem expositus à capra nutritus est, & primum Aeginomas dictus, postea Euryptolemus, & Cyprijs imperauit.

Lib. 2. de bello Gosh.

Æsculapius à capra nutritus, ut & Iupiter, alijque.

2. Pastor.

Lib. 2.

APOLOGI.

VULPES & caper sitibundi in puteum descenderunt, in quo cum perbibissent circumspicienti reditum capro vulpes ait: bono animo esto caper, excogitavi namque quo pacto uterque reduces simus, siquidem tu eriges te rectum prioribus pedibus ad parietem admotis, cornuaque adducto ad pectus mento reclinabis, ut ego per terga cornua tua transiliens, & extra puteum euadens te isthinc postea educam. Cuius consilio fidem habent capro, atque ut illa iubeat obtemperanti, ipsa è puteo profiliit, ac deinde præ gaudio in margine putei gestiebat, extabatque nihil de hirco, curam habens. Caterum cum ab hirco, ut sit, foedis fraga incusaretur, respondit: Enim verò hirce si tantum tibi sensus in mente, quantum est secarum in mento, non prius in puteum descendisses, quam de reditu exploratum habuisses. Fabula hæc innuit virum prudentem debere finem explorare, antequam ad peragenda perueniat. De hirco, & vite Gabria Græci hæc extat fabella:

Τραγὴν προσομιῶν ἀμπελος, βλάπτει σὺ μὲν

Κύριον τὰ φύλλα, μὴ γὰρ ὡς ἴσθι χλοήν

Ὅσοι γὰρ ἂν βλάψαις, ἐορῶσιν τὰ χα

Πρὸς δυσίαν σὺν εἰς θεὸς εἶπον βλῦσθαι.

Ἐνι μὲν οὖν, ὅτι πολλὰ καὶ θίλων τις ἀδικεῖν τινα, ἀφελεῖα ὕλον.

Latine sic legi potest:

Hircum vitis allocuta est, offendis in me

Tondendo folia, num nam non est herba?

Quamuis enim nocueris, inueniam statim

Ad maculationem tui erga Deos, vitium viscat grana.

Vulpis, & capris fabula.

De hirco, & vite.

*De hædo,
& lupo.*

*De hædo,
& rustico.*

*De leone,
& hirc.*

*L. 1. de bel-
lo Persæ.*

Affabulatio, quod plerumque volens quis aliquem iniuria afficere, iuuat eum. Hædus dicitur à grege persequente lupo cōuersus ad eum dixit: ô lupo quoniam credo me tuum cibum futurum, ne iniucundè moriar, cane tibia vt saltem. Lupo autem canente tibia, atque hædo saltante, canes cūm audiuissent lupum persecuti sunt. Hic conuersus hædo, inquit, merito hæc mihi fiunt, oportebat enim coquus cūm sim, tibicinem non agere. Fabula significat, qui ea, quibus natura apti sunt, negligunt, quæ verò aliorum sunt exercere conantur, in infortunia incidere. Rusticus quidam graui lite implicatus ad quendam Iurisconsultum accesserat, vt eo patrone se explicaret. At ille alijs negotijs impeditus, renuntiari iubet se non posse nunc illi vacare, quare abiret aliàs rediturus. Rusticus qui huic, vt veteri, fidoque amico plurimum fidebat, pluries rediens nunquam admissus est, tandem hædum adhuc lactentem, & pinguem secum deferens ante ædes iurisperiti stabat, & hædum vellicans eum balare cogebat. Ianitor qui ex præcepto huius dona portantes statim admittere solebat, audita hædi voce ianuam illico aperiens hominem introire iubet. Tunc rusticus ad hædum conuersus, gratias, inquit, ago tibi hædule mi, qui tam faciles mihi has effecisti fores. Fabula indicat nullas res tam duras, difficilesq; esse, quas munera non aperiant. Perozæ Persarum regi eunti cōtra Euthalitis Hunnos cūm ab his fugam simulantibus in locum quendam se cum exercitu præcipitasset, quem prærupti indiq; cingebant montes, frequentibus obducti arboribus, intra quos longè procedenti via quædam erat in medio lata, exitum verò nusquam habens, sed infra ipsum montium ambitum terminabat: Eusebius legatus à Leone Imperatore missus, rogatus ab exercitu, vt Perozam periculo imminenti eriperat, regiue persuaderet, vt rationem malorum, quæ euenire periclitari, ac demum si qua sit ad salutem via cogitare, cūm in conspectum Perozæ venit præolus incidisse, quem cūm timentem in locum quendam altiozem, vt rapturus in escam, persequeretur, incidit in foveam latam, angustam, vndique viam habentem, vnde exitus non erat: hoc itaque ira pastoris commenta est, vt leonem per insidias venaretur. Hæc Peroza audiens, timere capit, ne Persæ maligna simulatione in persequentes vterentur, nec vterius processit, ac ipsum præstolando rem in consultatione posuit. Hunni autem ex latebris sese manifestantes apertè exitum ne illi redire possent, custodiebant. Author est Procopius.

FABVLOSA.

*De cornu
Amaltheæ.*

DE cornu Amaltheæ peruetusta fabula variè narratur apud authores. Quidam ad hunc modum narrant. Rhea Iouem enixa metu patris infantem in Creta insula occultuit, nutriendum à duabus Nymphis Adrastia, & Ida Meliffi filiabus: Hæ nutricauerunt illum capræ cuiusdam lacte, cuius nomen fuerit Amalthea. Eam capram Iupiter adultus inter sidera retulit, vocaturque à Græcis *αιγάρια*, id est, capra celestis. Huius alterum cornu Nymphis nutricibus dedit, videlicet officij præmium, hanc adiiciens facultatem, vt quicquid optassent, id eis ex eo cornu largita subpullularet. Ovidius paulo diuersius fabulam narrat, capram cornu alterum ad arborem fregisse scribens, quod Amalthea Nympha herbis cinctam, & pomis repletum ad Iouis ora tulerit, Iupiter postea regno potius, inter sidera retulerit.

Nas Amalthea Cretæ nobilis Ida

Dicitur in syluis oculuisse Iouem.

Hæc fuit hædorum mater formosa duorum

Inter Diæos conspicienda greges,

Cornibus ægis, atque in sua terga recuruis

Vbere quod nutrix posses habere Iouis,

Lac dabat illa Deo, sed fregit in arbore cornu

Truncaque dimidia parte decoris erat.

Sustulit hoc Nympha, cinxitq; decentibus herbis

Et plenum pomis ad Iouis ora tulit.

Ille ubi res caliscenuit, solioque paterno

Sedit, & inuiso nil Ioue maius erat,

Sidera nutricem, nutricis fertile cornu

Fecit, quod domina nunc quoq; nomen habet.

Alij non capram, sed Hemonij Actolorum regis filiam Amaltheam, quæ cornu non caprae, sed tauri habuerit, fuisse senserunt, quod vim illam habuerit, ut scripsit Pherecydes, quæ de re abundè dictum in tauri historia. Scholia rursus in Iliados lib. 15. fabulam hoc modo referunt: Cùm Saturnus filios omnes natos statim deuoraret, Rhea Iouem enixa lapidem fascis inuolutum Saturno vorandum tradidit, infantem verò in Creta Themidi, & Amaltheæ, quæ capra erat, commisit. Hanc Titanes quoties inspiciebant, terrebantur. Alebat illa suis adhibitum vberibus Iouem. Is adultus patrem expulit regno. Et cum impugnarent eum Titanes, consilio Themidis caprae illius pellem pro tegmine induit, ut cui perpetuò terrendi natura inesset, atque ita vicit Titanes, & hanc ob causam αἰζιοχοῦς dictus est. Quòd modò ad mysticam fabulæ attinet interpretationem, Socrates, referente Stobæo in sermone de agricultura, Amaltheæ cornu hoc pacto interpretabatur. Amaltheam arabat significare hominem, qui minimè malhon, idest, mollis & rudis esset, sed gnauius, & operarius; per cornu verò bouis, quod animal est laboriosissimum, virum operarium innui. Botros autem & similia in cornu esse, quoniam omnia, quorum egemus, in agricultura insunt, quamobrem gestantes ipsum bonus genius, bonaque fortuna introducantur. Apud eundem in sermone de laude diuitiarum Philemon poeta Amaltheæ cornu non tale esse scribit, quale pictores depingunt, bubulum scilicet, sed ipsam pecuniam, quæ omnia donet φιλῶς, βονόδῳ, μα' προπαῖ, οὐραϊῶς; iuxta illud Horatij:

*Scilicet uxorem cum date, fidemque & amicos
Et genus & formam reginæ pecunia donat.*

Postremò in sermone de felicitate Hippodamus Thurius ἐνοουῖατ, idest, bonam legum constitutionem in Republica Amaltheæ cornu interpretatur. Ioannes Goropius Becanus multis de hoc Amaltheæ cornu agit, quæ hic in medium proferre non grauabor. Flumina, inquit, ex altissimis montium verticibus perpetuo gelu, & niue horrentibus ad valles, & cæpos, velut Amaris ad hortorum irrigationem profundi, & ijs agrorum fecunditatem deberi præci fabularum textores cõspicati finxerunt cornu Amaltheæ Nymphæ caprae cornu fuisse. Qualis autem fuerit ea capra, cuius lacte Iupiter mortales nutrit, ex capricornu signo intelliges. In eo enim prior corporis pars caprillam habens figuram, capricornum designat animal summis, & algidissimis montium verticibus perpetuò gaudens. Nullum igitur symbolum aptius ad frigidissima illa cacumina perenni glacie, & niue tecta denotanda inuenias, quàm si illud animal depinxeris, quod ab illis nunquam discedit. Adde nunc longissima cornua, & ea ferè recta in cælum altissimè sublata, altissimè, inquam, tum ob naturam longitudinem suam, tum ob locorum, in quibus degunt, sublimitatem. His enim ut altissimis omnium, altissimum sancti Spiritus cornu non malè designatis. Et quia deinde eodem cornu summi montium vertices denotantur, & ex ijs primi sint, & altissimi fluminum maximorum ortus, si non conspicui, & saltem occulti, quibus profusa Spiritus sancti largitas significatur. Quid quæso aptius vel dici possit, vel cogitari, quàm si cornu quo Amalthea maxima munerum diuinorum flumina ex alto in terras effundit, dicatur agocerotis esse. Nam de hac tessera simul ipsius diuini cornu sublimitas simul profusa eius copia intelligitur, dum videlicet nos ducet ad summas illas rigetis Crystalli rupes, è quibus copiosissima aquæ magno & præcipiti impetu ad terras irrigandas effunduntur. Porro dum paulatim nos fabula trahit, tandem eo adscendimus, ut ipsos altissimos montium vertices nihil aliud quàm terræ cornua esse cernamus. Cùm igitur ex his flumina, & riuī, ex istis rursus lata camporum fertilitas, & largissima frugum omnium copia premanet, quis vetabit quo minus dicamus omnium fructuum vberitatem ex cornibus effundi, & illis quidè cornibus, quæ cornibus agocerotis rectissimè denotètur? Nunc igitur si rectè supputes omnium rerum ordinem, & quæ dixi ad diuinam maiestatem transferas, annon mox vel inuito in mentem veniet, hæc omnia eius dona esse, qui ferebatur super aquas, dum mundus crearetur, & idcirco cornutam hanc montium altitudinē ipsius cornu esse, quo terras fecundat, vel saltem effusionis, qua dona sua largitur, habere significationem? Cæterum non desunt, qui copiam cornu ab Acheloi capiti refractū dicant, idq; tandem ab Acheloo fuisse redemptum, dato cornu Amaltheæ. Mira sanè est, & perobscura hæc permutatio, nec liquet vnde Achelous Amaltheæ cornu acceperit, aut quid habeat omninò commune fluuius inter Acarnaniam & Actoliam in mare sese fundens cū Cretæ Iouis nutrice. Hactenus Goropius. Videtur itidem beatus ille Iobus ad monstrandum ea bona, quæ post septem illos annos, quibus miserè diuexatus afflictusq; fuit ei concessa diuinitus fuerunt, nomina filias dedisse. Nam eiusmodi sanè appellationes eis indidit, quæ rebus ipsis accuratè conuenirent. Ac prime quidem cognomentum Diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum aduersarum quibus vndique fuisset circumdatus, dies illi clarissima illuxisset. Alteram Cassiam vocauit, quasi iam deinceps

*Saturnus
lapidē pro
filio deuorauit.*

*Amalthea
cornu mystica
expositio.*

Li. 13. Hieroglyph.

Lib. 5. v. y.
Ithol. ca. 13.

inceps in fragrantia quadam & frutione, bonorum degeret. Terciam appellauit Cornu Amaltheæ, quasi posthac futurum esset, ut bonis omnibus afflueret. Quidam ex Aegyptijs, ut refert Natalis Comes, de cornu Amaltheæ tradunt in hunc modum. Aiunt enim Ammonem regē par-
tis Libyæ, qui Cœli filiam ac Saturni sororem duxerat, cum videret regionem ad montes Cerau-
nios, reperisse virginem formæ egregiæ Amaltheam nomine, cum qua congressus filium genuit,
qui cum postea formæ & robore esset insignis, Dionysus fuit vocatus: Amaltheam constituit re-
ginam propinqui loci: cuius loci figura cum esset cornu bouis similis, dictum est cornu Hisperidū:
ob fertilitatem verò regionis, quæ multiplices domesticorum fructuum arbores produceret, re-
gio vocata est cornu Amaltheæ. Sunt denique qui perhibent caprarium quendam pastorem ha-
buisse capram, cui Amalthea nomen esset: Ea cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo
thesaurum ostendit.

METAMORPHOSES.

Jupiter in
hircū mu-
tatus.

IVPITER in hircum mutatus Penelopem vitauit, ut meminit Iustinus Martyr in oratione ad gentiles. Ferunt verò etiam Mercurium in hircum mutatum ab eadem Penelope ada-
matum fuisse, eique Pana peperisse, qui inde hircipes fuerit, id est hircinis pedibus. Ferunt,
inquam, eam, cum apud patrem Icarium adhuc in patria Lacedæmone viueret, & in montem
Taygetium ad inspicenda patris pecora egressa esset, conspectam à Mercurio, & adamatam &
appetitam fuisse. Cumque ea alio modo potiri non posset, in hircum se ipsum transformasse,
atque ita sub specie hirci cum ea ludentem & admissum, ex ea genuisse Pana, capite cornuto, bar-
ba & pedibus hircinis. Hinc *Κλειωνος* ipse Pan à Theocrito in Syringe nuncupatur, id est, ex
patre fure natus. Mercuriū enim furem, & futurum præsidem poetæ faciunt. De ipso verò Pane Hig-
nius hanc recitat fabulam: Aegyptij sacerdotes, & nonnulli poetæ dicunt, cum plures Dij in Aegy-
ptum venissent; repente venisse Typhona acerrimum gigantem, & maximum Deorum inimicum,
quo timore permotos Deos, in aliam, alios figuram se conuertisse, Mercurium factum esse Ibin,
Apollinem auem, quæ Threijcia avis est, id est, grus, Dianam caro assimilata, quibus de causis
Aegyptios ea genera violari non sinere demonstrant, quod Deorum imagines dicuntur. Pana
autem in flumen se deiecit & posteriorem partem effigiem piscis, alteram verò hirci fecisse, &
ita à Typhone profugisse, cuius cogitatum Iouem admiratum, effigiem eius inter sidera fixisse.
Metrice sic exponitur:

Pani nati-
uitas.

Deorū va-
ria meta-
morphoses.

*Olim Nili feris partibus, Deorum
Sancta cohors aderat cum gigas insandus
Typhon insidias omnibus parauit.
Hinc inimicitia, maior & similitas
Cum Dijs, & summo perstitit tonante.
Pan Deus Arcadia cum videret omnes
Per formas varias in fugam coactos
Fit caper, & piscis perfidumque lufit.
Ingenium cuius Iupiter stupendum
Admirans, altis fulgidis decorat.*

Alij Apollinem in accipitrem, Martem in squamatum piscem, Dianam in silurum, Herculem in
hinnulum, Vulcanum in bouem, Latonam in murem araneum, Bacchum in caprum immuta-
tum tradunt.

MYSTICA.

Capra quia
mysticè si-
gnificet.

Christus
peccati,
dicitur ei-
licium.

CAPRA propter scetorem significat apud Theologos similitudinem carnis peccati, in qua
Christus apparuit, quamobrem eiusdem caro dicitur cilicium, quia penam peccati pertu-
lit, licet peccatum non admiserit; Caro enim eius mortalis fuit, & in poena tantum, quia
sine peccato est similis nostræ carni, iuxta illud Apost. *missi Deus filium suū in similitudinem carnis*
peccati, ut de peccato dampnaret peccatum in carne, id est, ut per mortē eius destrueret nostrā mortem.
Dicitur enim mors & Christi & nostra peccatum, quia est effectus, & poena illius peccati, quod
Adā perpetravit. Dicitur autē Christus ciliciū, quia hoc de pilis caprarū, & hēdorum sit, & per ca-
pram,

pram, & hoc dum propter scetorem significatur peccatum. Sententia hæc est Bedæ in comment. in psalmum 34. Idem Beda Christi resurrectionem per David pelle caprina coopertum significari asserit lib. 3. expofit. allegor. in Samuelem, explicans hoc sacræ scripturæ: *Tulit autem Michol statuam, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis, & quæ sequitur.* De pelle pilosa, pelle caprarum, inquit, patet historia, quia puluillus erat de caprarum pelle confusus, qui intonsis pilis caput inuoluit in lectulo hominis mentiretur. Statua autem est imitatio veri, & viuentis, mortua pellis caprarum, mortui animantis exutia. Tulit igitur Michol statuam, & posuit super lectum David per fenestram dimissi, & occultè saluati. Didicit Ecclesia Iudæos æstimare dominum, qui in sepulchro positus sit, non Christum esse vitam, & veritatem, sed quasi simulationem veritatis & vitæ, dicentem, se Christum regem esse. Quem tamen ipse veraci resurrectionis, eo .n. more loquendi dicitur Ecclesia facere, quæ ab impijs facienda, vel facta testatur, quo in Leuitico scriptum est: *Ecce contaminabis eam sacerdos: non quia ipse lepram mundis asserre potuerit, sed eam quæ immundis inerat ostendere.* Posuit & pellem caprarum pilosam ad caput statuæ Michol. Competit in exordio sui Ecclesia, etiam illorum perfidiam, qui Dominum Saluatorem non solum Christum negant, sed & peccatis grauatum, neq; à mortuis resuscitatum autumant. Capram enim sæpè peccatoris, sicut & iusti typum ouem tenere, certum est. Pili quoque, qui fragiles, & externi corpori superfluunt, opera mortua, ac præ suæ densitate frequentia cunctis iam iamq; manifesta significant. Et pellem pilosam caprarum ad caput statuæ pro David in lecto substitutæ collocant, qui carnem Saluatoris capitalibus peccatis quasi hispidam asseuerantes, & impuram dilato resurrectionis tempore dicunt hæcenus lectulum sepulchri, in quem mortua descendit, tenere. Quam tamen statuam Michol vestimentis operit cum huiusmodi perfidiam Ecclesia, postquam cognouerit, reprobatur: postquam fidelibus suis ostendit, confestim præcipuis operibus, quæ nemo alius facere potuit, damnatam per omnia demonstrat & victam. Hæc ille: Et rursus ad hæc subsequencia verba: *Rursum Saul misit nuncios, ut viderent David, dicens: Adferre eum ad me in lecto, ut occidatur, cumque venissent inuentum est simulachrum super lectum, & pellis caprarum super caput eius.* Prædicante, inquit, ab aduentu S. Spiritus Ecclesia Christum, miserunt principes Iudæorum qui diligentius viderent, quid crederetur de Iesu, Christus esset, an propheta, resurrexisset, an adhuc in sepulchro quiesceret, dicentes: pronunciate nobis præsentibus, quia non resurrexit mortuis, sed adhuc in terræ lecto iacens diem vniuersalis resurrectionis expectat, ut sic fides, quæ in eo est, extirpetur radicitus, & eliminetur à mundo &c. Assimilatur capræ etiam Ecclesia Dei, ut ostendit D. Ambrosius in enarratione in psalmum 118. in hæc verba: *Denique solum interpretati sunt ipsum ascendentem.* Ecclesia capra assimilat. Ille .n. verè ascendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoris sanctificationis vsus exprimitur, vnde etiam benè in canticis ad Ecclesiam Christus dicit: *Dentes tui sicut grex tonfarum, quæ ascenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant, & infecunda non est in eis.* Quod specie de capris dicitur, mysticè autem de Ecclesia grege. Nec vilia tibi videantur ista animalia. Audi quæ de his S. loquatur Spiritus: *Capillamentum tuum, ut grex caprarum, quæ reuelata sunt à monte Galaad. Dentes tui, ut grex tonfarum, quæ ascenderunt de lauacro.* Vides quòd in altis grex iste pascitur, audax in monte. Itaque vbi alijs præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi alijs periculum, ibi gregis huius alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur à pastoribus suis dumosa de rupe pendentes, vbi luporum incursum esse non possunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super tenerâ sobolem materna pietate sollicitas. Idèò elegit eas Spiritus Sanctus, quibus cœtū venerabilis Ecclesiæ compararet. Et ut mysticè audias: Capillamentum verbi est altitudo, & eminentia quædam iustarum animarum, quoniam sensus sapientis in capite eius. In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam. Et quemadmodum tenduntur capræ, ut superflua deponant, ita etiam tonfarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet S. Ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile reperire, nihil superfluum, quoniam fides sapientes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluo labe mundauit. Merito igitur reuelata sunt animæ iustorum, & reuelata à monte Galaad, hoc est à transmigratione testimonij, eo quòd à Synagoga ad Ecclesiam testimonium cœleste migravit. In hoc itaq; monte nascitur thymiana, resina, & ceteri odores, quos negotiatores illi Ismaelitæ, ut habes in primo libro testamenti veteris deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregati fide, & deuotione vexerunt. Itaq; sicut capræ bonis refertæ cibis, & solis calore vernantes, lauantur in flumine, & exultantes munde surgunt de flumine, ita animæ iustorum ascendunt ab spiritali lauacro. Istæ sunt verè quæ geminos creant, in quibus non est infœcunditas aliqua virtutum, sterilitas vlla meritorum. Benè geminos creant, quia congeminant sensus suos. Hæc itaq; & alia Ambrosius. Et rursus in libro de ini-

Peccatoris
typus capra.

Ecclesia capra
assimilat.

Cap. 7.

*Exileliu
quomodo
capra com-
paretur.*

Matth. 25.

*Hædi quo-
modo pec-
catoris sint
typus.
Capra gu-
losa.*

*Lib. 2. qua-
tion. Enag.*

*Quomodo
intelligen-
dum, hædum
cognat in la-
cte matris
sua.*

*Hædi im-
munda ac
signat cogi-
tationes.*

initiandis agens de mysterio vestimentorum candidorum, quibus induuntur infantes, & quomodo Ecclesia hæc habens vestimenta dicit in canticis: *nigra sum, & decora*. Christus, inquit, videns Ecclesiam suam in vestimentis candidis, pro qua ipse sordida vestimenta susceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam, atq; ablutam dicit: *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro &c.* Non mediocri ista laudatio primum apta comparatione tonsarum. Capras enim & in altis pasci sine periculo, nouimus, & in præruptis securas cibum sumere. Deinde cum tondentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia multas in se habens animarum virtutes, quæ per lauacra superflua peccata deponant, quæ mysticam fidem, & moralem gratiam deferant Christo, quæ crucem Domini Iesu loquantur &c. Iam verò mansuetam, ac lenem atq; opem nobis ad amicum, & integumentum afferentem ouem à dextris Dei collocandam esse, diuinum oraculum ait, inquit Isidorus Pelusiota ex interpretatione Iacobi Billij Prunai: asperum contra, ac voracissimum, agrestemque hædum ad sinistram abijciendum. Quibus verbis eadem vitæ significantur, quæ congruentem utraque sibi statim nanciscuntur, ac proinde alterum odio habeamus, ac detestemur, alteri mordicus hareamus. Verba Evangelij sunt: *Tunc segregabit eos ab inuicem, sicut segregat pascuer oves ab hædis*. Quem locum D. Chrysostomus sic declarat: oves sunt homines iusti propter mansuetudinem, quia ipsi neminem laedunt; propter patientiam, quia cum ab alijs laesi fuerint, sustinent. Et sicut oves quando ligantur, aut tacent, aut in simplicitate balant. Sic & Sancti cum laudantur, aut tacent, aut certe in benignitate probati preces transmittunt ad Deum. Et sicut ovis ad mortem ducitur, & non clamat, vita eius tollitur, & mansuetudo eius non immutatur; sic & sancti maledicuntur, & illi non contradicunt; dolorem sentiunt, & clamorem non emittunt. Hædos autem peccatores dicit, quia in capris hæc naturaliter insunt vitia, libido præ ceteris animalibus, superbia, rixa, semper .n. se percutientes incedunt, & modo humero pulsante interdum cornu percutiunt; Item inuidi sibi alterutro inuident, sicut significat Salomon de inuidis dicens: *sicut capra, sic aspexit ruinam proximi sui*. Item iactantes sunt, & gloriantes, sicut idem significat Salomon dicens: *Trita sunt, quæ securiter ambulat, leo inter tumenta, gallus inter gallinas, & hircus præcedens capras*. Item capra trahuntur multum concupiscentia gula: propter gulam namque suam per saxa, & præcipitia ambulat, & super præcipitia se suspendunt. Item clamoribus super omnia garrula. In omnibus his vitij peccatores abundant, & ideo hædi sunt assimilati. Adhuc quarto, quare non eorum similes introduxit arates dicens: Ita separabit eos, sicut oves ab hircis; aut ita, sicut agnos ab hædis? Videte verò quomodo volens ostendere sanctos perfectos in omnibus ponendos ad dexteram, & impios omnino infructuosos ad sinistram: Idco sanctos oves, impios autem hædes vocauit. Quomodo agni, etsi natura mansueti sunt, tamen non sunt omnino fructuosi propter aratens fructum enim adhuc non habent lactis & lanae. Item capra, etsi maligna sunt ex natura, tamen ex aliqua parte fructifera sunt per aratem; hædi enim abundantiores exhibent fructus. Hædi autem & mali sunt ex natura, & omnino infructuosi sunt ex arate. Hædum autem pro peccatore accipi passim, & alij Theologi, & SS. Patres asserunt, ac in primis Augustinus hædum illum sic accipit, quem frater filij perditionis nunquam se accepisse ait, ut cum amicis suis epularetur. Similiter Beda explicans hoc Genes. loquitur ad filium suum iuniorum, & ad eum gregem, & asserit mihi hædos, hædum accepit his verbis praefigurans carnem Saluatoris: dixerunt, in quo illos vel in axillis liberaret, qui peccatis tehebantur obnoxij, siquidem in vniuersis scripturis hædi pro peccatoribus accipiuntur. Sic & D. Ambrosius in comm. in cap. 6. apocalyp. explicans illud exod. *Præcepit Dominus filiis Israel, non loques hædum in lacte matris suæ*: per hædum, inquit, vnusquisque peccator designatur. Mater hæc nostra primi parentes fuerunt, ex quibus omnes procreati sumus: Lac vero matris, vitia sunt, quæ de originali peccato processerunt: nisi enim originale peccatum fuisset, vitium nullum esset. De hoc matris lacte psalmista loquitur dicens: *Eccc enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea*. Hædus igitur in lacte matris coquitur, dum quilibet peccator vitiorum genere vsq; ad diem mortis suæ exurit. Præcepit ergo dominus, ne coquatur hædus in lacte matris suæ, idest, ut peccator non sinat vsq; in diem mortis suæ se in peccatis permanere, sed ante diem mortis suæ ad bona opera agenda reuocetur, ne pareat D. Bernardus ostendens quod hædos is pascat, qui exterioribus sensibus est intentus in explicat, illius cantic: *pasc hædos tuos iuxta tabernacula pastorem*: hædos, inquit, qui peccatum significant recte aures, oculosq; appellauerim, quoniam sicut mors per peccatum in orbem, sic per has fenestras intrat ad mentem. In his pascendis se occupat curiosus, dum scire non curat, qualem se relinquat intus. Non o si te vigilanter attendas, mirum est, si ad aliud vnquam intendas. D. Gregorius verò in explicatione eiusdem sententiæ, per hædos, inquit, immunda cogitationes designantur, per tabernacula pastorum, conuenticula hæreticorum (alias malorum) exprimentur. Qui ergo pugnare nescit,

scit, iuxta tabernacula pastorum hœdos pascit, quia quisquis obstitentibus tentationum gladijs viriliter non resistit immundas cogitationes, quasi hœdos lasciuos in corde nutrit, & efficitur ei etiam similis, qui à fide recedit. Accipitur verò etiam hœdus in bonam partem, ut ostendit in primis D. Ambrosius per duos illos hœdos, quos Diuus Chrysostomus in hoc eodem Psalmistæ loco hircos interpretatur eos, qui ex gentibus pro nomine Christi sunt passi. Aliàs pro libidine accipitur sicuti abundè in oue ostensum est, ubi de usu in sacrificijs Hebræorum, & inter alios etiam docet Diuus Hieronymus explicans illud Amos: *Et ecce vir habet super murum adamantinum, & in manu eius adamas, & cætera.* Cum enim dixisset, quos murus adamantinus, & ipse adamas denoret, addit à nullo superari posse, solo tamen mortifera libidinis calore dissolui: hæc enim sanguinis hircorum, & ipsius hirci dici esse naturam, ut sit ad libidinem calidissimus, & quod edomare nequeat, solum illius dissoluere cruorem. Quomodo verò etiam hircus designetur princeps superbus, peculiariter verò Alexander Magnus, abundè etiam in oue est demonstratum ex Hectore Pinto.

PROBLEMAT A.

HÆDORVM à lupi faucibus ereptorum caro cur cæteris iucunditate saporis præcellere crederetur, diximus in oue ex Plutarcho. Quærit verò etiam Antonius Ludouicus Medicus Olyssiponensis; Cur in ferocientibus capris os spumescit? An quia propter furorem accenso calore multus aer ingreditur, qui refrigeret, quo permixto humori, calido agitante, soluto, spumarum ortus vindicatur.

Li. 3. probl.
sect. 3. probl.
bl. 30.
Ferocientibus
capris cur
spumescant.

EPITHETA.

CAPRÆ epitheta sunt, amans saxa, Ouidio, ὀπισσάνωμος Hesiodo, Cyniphia, distenta lacte, dumiuaga, felix pecus, frondipeta, cornupeta, cornipes Catullo, dictæa Virgilio, gracilis, hirsuta, hita, intonsa, lasciuia, olida, pauida, petulca, torans lacte, querula, sequax, sima, Tegeatis, timida, trux Claudiano. *Eripiunt truncibus cortynia capris cornua.* Villosa, vrens culta, omne enim quod momorderint, vrunt, inquit Seruius. Hirci epithetum est leuis apud Horatium in epod. Plura numerantur à Rauisio Textore sine authorum nominibus, quæ licet à recentioribus tantum pleraque usurpata putem, adscribam tamen. Annosus, auidus, barbiger, celer, cynyps, corniger, dux pecoris, grauis, hirsutus, horricornus, imbellis, immunus, olens, olidus, piger, procax, saliens, setiger, vagus, villis. Capri etiam seorsim epitheta hæc reperiuntur. Vir gregis. Virg. albus, Horat. bicornis, Ouid. Libidinofus, Horat. setiger Silio, & prætereà, apud Textorem, bifrons, hirsutus barbiger, toruus, corniger, lasciuus, acer, olidus, fedus, immundus, τράχος ὁ λεβαῖος, Antiphan. τράχος αἰγίσταος Pindaro. Epitheta hœdi sunt, petulcans, corniger, mollis, lactens, pinguis.

COGNOMINATA.

Denominata.

FREQVENS apud Græcos Homerum, Orpheum, Pindarum, & Nicandrum, cognomen Iouis αἰγίοχος, vel αἰγίσκος, quod à capra, ut supra diximus, enutritus fingatur: de qua ita etiam Lactantius: Cretici, inquit, Iouis quid aliud, quàm quomodo aut sit subtractus patri, aut nutritus ostendunt? Capella enim Amalthææ Nymphæ, quæ vberibus suis aluit infantem, de qua Germanicus Cæsar in Aratæo carmine sic ait:

Lib. 1.

Illa putatur

Nutrix esse Iouis si verè Iupiter infans

Vbera Cretææ nulli fidissima capra,

Sidere quæ claro gratum testatur alumnus.

*Amalthea
capra corio
Iupiter cō-
tra Titanas
fuit vice
vltus.
Iupiter cur
aiγιοζος
dictus.
Aegis quid
sit, & quo-
modo fiat.*

Huius capelle corio vsū esse pro scuto Iouem contra Titanas dimicantem Musæus author est, vnde à poetis aiγιοζος nominatur. Haecenus ex Laetantio. Higinus verò: Euhemerus, inquit, Argan quandam fuisse Panos uxorem, eam à Ioue compressam peperisse, quem viri sui Panos diceret filium. Igitur puerum Aegipana, Iouem verò Aegiochum dictum &c. Scribunt Græci Grammatici, quod post Iouis natiuitatem ipse sit in Creta à capra inuentus, quæ illi αἰγὸς, id est, nutrimentum exhibuit postquam occultatus fuisset, ne eum Saturnus pater vouaret, cuius capræ cornu sit Amaltheæ datum. Vel Iupiter Aegiochus appellatus est, quod agida haberet, hoc est, capella pellem, quæ illum ablaetasset. Effingebatur verò ægis eius ex materia preciosa ad caprinæ pellis similitudinem. Sunt qui à Vulcano in Iouis gratiam, factam dicant. Alij, inter quos Harpocratio, ægidas esse volūt nexus, & plicaturas è coronis, & rectia coronis implicata, atque hinc sunt, qui nomen Aegiochi deductum esse opinentur. Sed magis verisimile videtur, ut scribit Varinus, Iouem Aegiochum nuncupatum à ventorum, & turbine conuersionibus, quas ipse Iupiter cōmoueat græcè agidas, & catægidas appellatas, ut ex ijs patet, qui meteora scribunt, & interpretantur. Phornutus a' n' è v' d' i' c' e' c' e' t' aiγιοζος dictum putat, quod scilicet impetu feratur. Hæc de Aegiocho Ioue omnia ex Gyrardo. Similiter Calius physica allegoria, inquit, Iouis & Palladis agida interpretatur, quando eo non ine procellas, ætætiōnesq; in sublimi cōtingentes intelligimus, quæ catægides nuncupatur, & agides, sed & ages. Siquidē Iupiter sit aer, ubi id genus formidolosa concipi solent: Ad quem Pallada etiam referunt eruditiores. Seruius agidem ait esse munimentum pectoris æreum à Vulcano fabricatum

*Panis epi-
thetā à ca-
pra deduc-
tā.*

habēs in medio Gorgonis caput &c. Hoc si in pectore hominis fuerit, sicuti in antiquis Imperatorum statuis cernimus, lorica vocatur: Si verò in pectore numinis, nam & scutum Iouis, & Palladis ab Homero ita appellatur, agis dicitur. Iuno autem peculiariter apud Spartanos αἰγιοζος vocabatur, quod apud eos capræ illi immolaretur. Pan verò capripes à poetis cognominatus est, à græcis αἰγιομυδης, & αἰγιοπαι. Dicitur & Semicaper Deus ab Ouid. in Fast. & Metamorph. ut est in illo: *Sunt oculis Nympha, Semicaperne Deus.* Hesy chius ait & κεροβαῖον dictum fuisse, sue quod cornua habebat, quasi κεραυβαῖον, vel quod basin haberet corneam, id est, pedes. Scholia in Aristophanis r' n' i' s' κεροβαῖον, vel quod basin haberet cornua incedit, vel à cornu, id est, ungulis hircinis: nam inde αἰγιοβαῖον quoque, & κεροβαῖον dici Didymus similiter exponit, ut nos iam cum Gyrardo ex Hesy chio, quoniam, inquit, inferiores partes hirci habet, ita ut pedum causa κεροβαῖον vocetur: Sed de Panis forma supra dictum est. Nico-

*Li. 13. cap.
19.*

meretricula capra vocata fuit, teste Athenæo, quod mercatorem Thallum fortunis omnibus exhaustisset, & thalis, id est, olea ramis, terminibus, fronde capræ libenter vescitur. Suidas illam Nanion appellat, sed fallitur, sicuti & Calius eum secutus: nam mox post Niconis mentionem de Nanio agit Athenæus. Hanc Niconem cum Python quidam amator olim de seruisset, & ad Euerdini obsecram animam transfuisset, postea verò rursus illa accesserit, ut sit, dixisset pueri, qui accibat: nunc Python expletus suilla carne ad capram denuò reuerti potest? Vetus comœdia notat Polyagrum quendam uxorem habuisse, quam cū immensum quæsum celestem capram vocaret, ut testatur Plutarchus in com. de audiendis poetis, his verbis: *ἰνδαιμὸν Πολυάγρου ἡ ἀνὴρ αἰγὰ πλὴν κεροβαῖον ἔρεται*, id est, Fortunatus Polyager (multorum agrorum possessor) celestem capram opes adferentem alens. Caprarios, & Caprilios Varro à capris di-

*Lib. 7. c. 2.
de re rust.
Lib. 8.*

ctos fuisse asserit. Interpres tamē Plutarchi in Publicola Caprarios vertit eos qui à capris cognomina sumpserunt, & legimus Caium Cæcilium Metellum Caprariū Consulem fuisse eum C. Papirio Carbone. Cur verò à capris cognomenū inditum sit Columella tetigisse mihi videtur, his verbis: *Capet flaccidis, & pragrauantibus auribus, exiguo capite habetur optimus, hinc familiæ Romanæ cognomen deductū est, quod prius in eā gentē aures haberet decorum pendentes.* Tiberius Imperator Caprineus quandoque cognominatus est, ut testatur Suetonius de luxuria, & libidine eius loquens: In syluis quoque, ac nemoribus, inquit, passim venereos locos comitatus est, prostratusq; per antra, & cauas rupes ex utriusque sexus pube Paniscorum, & Nympharum habitu, palamque iā & vulgato nomine insule abutentes Caprineū dicantabat. Quo loco Bernaldus iocoso, inquit, nomine Caprineus vocabatur Tiberius tantumquam vocabulo deducto ab insula Capreatū, quo secessu oblectabatur: cū tamen possit referri ad olentem naturam caprarum, quas obscenitate imitabatur. Dicitur itidē est & hircus vetulus, quod innuit idem Suetonius his verbis: *Famularum quoque, & quidem illustriū capribus quātopere solitus sit illudere, euidentissimè apparuit Malloniæ cuiusdā exitu: quam perductā, nec quicquam amplius pati cōstantissimè recusantē, delatoribus obiecit, ac ne ream quidē interpellare desijt: Ecquid peniteret, donec ea, iudicio relicto, domū se arripuit, ferroque trāsegit, obscenitate oris hirsuto, atq; solido seni clarè exprobrata.* Vnde nota in Atellanico exordio

*Tiberius
Caprineus
dictus, &
hircus ve-
tulus.*

proximis ludis assensu maximo excepta, percerebui, hircum vetulum Capreis naturam ligurare. Quæ verba de hirco animali cum dicerentur in fabula illa Atellana, qui naturam caprarum liguribat, festiuit, & tempestiuit in Tiberium translata sunt, atque deflexa tanquam & ipse foret ille hircus vetulus, qui naturam liguriret capreis, hoc est, lingeret tanquam cunilingus famineos cunnos. Cur verò Caius Caligula Tiberij successor idem Romanis capra diceretur, longè alia est ratio, quia videlicet valdè erat hirsutus, quod innuit idem Suetonius inquiens: *Quare transiente eo prospicere ex superiore parte, aut omnino quacunque de capris capram nominare criminolum, & exitiabile habebatur.* Quem quoque locum commentans idem Beroaldus; id conuictum, inquit, Caius ad suam contumeliam trahebat, cum esset ipse hirsutus instar capræ. Seneca dixit ceruicem Caligulæ fuisse obsessam non pilis, sed setis, ut *ἐμπατιστικὴ* signaret hominis versutiam: Sic & Damianus Marcellinus Iulianum Imperatorem cum & ipse esset hirsutus, appellatum fuisse tradit à captoribus capellā, tanquā & ipse setoso corpore repræsentaret hirsutias setarum capinarum. Cælius verò Iulianum Cæsarem sic à Constantij Imperatoris aulicis per ludibrium vocatum fuisse scribit. Martialis etiā falsè, ac festiuit Aedilum quendam cynædum, cum ueretur lectica, & seruos suos captos vocaret, ipse verò ex nimio pruritu factus esset ficosus, caprificum vocat:

Gistari tunc est, nisi delinīs Aedile capris,

Qui modò ficos eras, iam caprificus eris.

Salsè item Phryne meretrix canans cum hircoso amatore sublatā phorinen porrexit, & hanc, inquit, *κατὰ φῶν*, ludens in voce *φῶν*, quæ *arode* significat, & *hirce*, author est Athenæus: Est autem phorine olfactorius fasciculus florum, & herbarum suauiter olentium. Denominata modò *αὐτὸ τοῦ αἴματος*, & à latinorum capra, varia rum rerum naturalium, tum artificialium reperimus. Cur in primis Aegira vrbs hinc denominata fuerit in hæc verba docet Pausanias. Cum Sicyonij comparato exercitu agrū inuasuri essent, intelligerentque Hyperesientes nullo se pacto pares illis numero, & viribus futuros, capras omnes, quæ intra fines erant, in vnum coegerunt, adligatasque ad cornua faces intempesta nocte accendere. Hostes ignes eos esse ab auxiliariis Aegiratarum inspicati, retrò agmen agere. A capris itaq; mutato veteri nomine vrbs Aegira est appellata. Polyægas Plinio insula est à caprarum similitudine dicta. Capraria, Ptolomæo insula inter Italiam, & Corsicam. Hanc Græci Aegilon vocant, Plinio auctore, cuius hæc verba: *Capraria insula in mari Thulco, seu Ligustico capris abundans, quam græci Aegilon dicunt.* Meminere huius etiam Pomponius, & Rutilius. Capraria hodie adhuc dici autumo. Alia est Aegilla, vel Aegyla apud eundem Plinium: Esti Siphontinus Aegimurus falsò ob nominis similitudinem caprariam esse tradidit, ut apud Pliniū annotauit Hermolaus: nam Agimurus, siue Agimorus insula est Libyæ, vel ut alij ante Siciliam, & Africam, ut videre est apud Stephanum, & Strabonem, Pliniumque. Castrum CAPRARIA, habet in Gallia, Greg. Turonensis Histor. 3. & Aimoinus 2. Plinio vna ex Fortunatis insulis, quam Niger putat CASPERIAM, *κασπερία* Ptolomæi esse, & eandem Forte ventura interpretatur. Circa Balearides est quoque Capraria insula, eidem Plinio. Hæc hodie Cabrera. Sunt & Pullariæ, Plinio, insula iuxta Istorum agrum. Blondus Caprariam etiam dictam scribit, in eaque Iustinopolim conditam à Iustino Imperatore, tradit, sed Ortelius hoc negat antiquam inscriptionem dicit. Ceterū idem Ortelius in Iustinopolis, Vrbs, inquit, est Istriæ maritima, quam Blondus scribit à Iustino Imperatore conditam, & ab eo nominatam: in peninsula, quam Plinius Caprariam, & Pullariam vocat. Villanouanus in suo Ptolomæo, & Vergorius in Munsteri cosmographico opere putant hanc urbem Aegidam à Plinio appellari. Horū vltimorum sententiam confirmat antiqua inscriptio huius loci, quam Volaterranus profert lib. 4. geographiæ, in qua Aegædis insula vocatur. Hodie Cabo d'Istria nominatur. Marcus Varro à capris feris propter Italiam Caprasiam insulam nominatam esse tradit, à quibus ortæ sint capræ, quas alimus, quo tamen loco cum Gesnero pro Caprasia legerim Capraia: Nam alias Caprasia Plinio Padi fluminis ostium est, quod nunc vulgò, teste Nigro, Magna Vacca nuncupatur. *Αγρία* insula quædam Peloponnesi, ut ait Hesychius, Stephanus verò in voce Aegilia, *Αγιάλας* insulam inter Cretam, & Peloponnesum facit. *Αγρῶς* Libyæ insula, quam Atri Catrinam vocant, teste Stephano, Gesnerus probat ut scribatur per *α* duplex, quia & Aegussæ Plinius meminit. Capriæ, vel Capræ insula vltra Surrentum Campaniæ urbem ciciter octo millia passuum, nobilis coturnicum multitudine, quæ ex Italia volantes illic autumnus principio capiuntur. Stephanus Caprienen vocat, ibique natum Blasum Capriatam Poetam scribit. Nobilis fuit insula, teste Plinio, Tiberij principis arce. Est & Caprea lacus in Pamphilia ingens, aquis marinis repletus, à quibusdā Palus Caularitidis dicitur ab influente amne, ut Niger scribit in

*C. Caligula
capra di-
ctus.*

*Iulianus
capella di-
ctus.
Li. 25. cap.
17.
Lib. 4. epig.
52.*

*Phorine
quid.
Lib. 13.
Aegira cur
sic dicta.
in Achæis.*

*Capraia
nuncupatur.*

*Coturnicū
copia vbi
& quando.
& vnde.
Niger cōm.
1. de A. 11.*

*Aegæum mare
cur sic
dictum.*

commentario de Asia. Aegeum vel Aegæum mare Græci αἰγαῖον vel αἰγαῖον αἰγαῖον dicunt, vel αἰγαῖον θάλασσα, vel αἰγαῖος ποταμός. Scribunt autem plerique penultimam per α, paucissimi per ο. Sed cur sic dictum sit alij aliter referunt. Varro quidem inquit: *A capris nominaverunt Aegæum pelagus.* Quomodo autem à capris nomen inditum, Plinius explicat, inquit: *Aegæo mari nomen dedit scopolus inter Tenedum, & Chium verius quàm insula, Aex nomine, à specie caprae, quæ à Græcis ita appellatur, repente in medio mari exiliens.* Solinus hoc laxum Antandrum nominat, quod procul visentibus caprae simile credi ait. Festus sic dictum ait, quod crebrae in eo sint insulae, quæ procul aspicientibus caprarum imaginem referant. Alij ac inter eos in primis Artemidorus magnos fluctus caprarum vocabulo αἰγας vocari ex Homero docent, qui λαβρος ὑπαιζων dixit, id est fortis caprizans vel undosus: Ἀγριε καὶ καταιγίς ventus est, turbo vel procella & αἰγίζω non solum est capras pasci, verum etiam vehementius fio significat. Ait & idem Artemidorus mare omnium tempestuosissimum ideo vocari aegæum, quod fluctibus & nauigandi periculo sit terribile; cuius etiam Dionysius poeta meminit circa, Sporades insulas scribens Aegæum pelagus suis fluctibus resonare, nec ullum esse alium maris meatum, cuius undæ altiùs, & vehementius agitentur, quod & Suidas, & Varinus testantur, & Statio *spumiger Aegon* vocatur. Eustathius esse ait, qui hoc mare dictum voluit ab Aegæone, cuius in Iliade meminit Homerus, vel ab Aegis loco Boeotiae, in quo poeta Neptuni equos quiescentes facit. Alij rursum dictum malunt ab Aegeo Thesei patre, qui in illud mare se precipitavit ab arce in Aegis insula: sic enim Etymologus sentire videtur. Stephanus verò Caryston Euboeae insulae civitatem vocari etiam olim Aegæan dixit, ab Aegone loci domino, & ab hoc etiam mare Aegæum. Sunt etiam qui Aegeam Amazonum reginam in eo perijisse referant, Theophrastus in fine libri 9. histor. plant. Aegæa Euboeae urbem Septentrionem versus memorat, fuereque aliae plures Aegæ, de quibus consule Stephanum, & inter ceteras Aegæ Macedoniae, quibus à capris nomen fuisse Gesnerus non dubitat, cum Μηλοβάτεια quoque cognominarentur, & insula iuxta Euboeam cum templo Neptuni, ut annotat Strabo, qui ab Euboeicis Aegis mari Aegæo nomen inditum, verisimilius putat. Achaica verò Aegæ hoc tempore, inquit, desertæ incolis sunt, urbem habent Aegæenses. Aegion satis incolarum habet, quo in loco Iovem à capra lactatum scribunt. Hoc autem mare Aegeum inter Hellespontum est & Tenedum vulgo hodie Archipelago dictum. Porro Aegæus sinus est & fluuius circa Corcyram, teste Varino; Campus verò Aegæus circa Phocidem est, quem Aegæa fluuius alluit, ut Eustathius tradit in Dionysium. Est & Aegæa Chersonesi Thraciae fluuius (ubi etiam Stephanus Aegæa oppidum esse meminit) apud Strabonem, ut quidam scribunt. Gesnerus genitium putat esse ab αἰγῇ, & addendum ποταμός, id est, fluuius. Aegates promontorium Aeolidis Artemidoro αἰγῇ dicitur in nominatio. Αἰγίολος est litus maris arenosum propriè, & calculosum, Grammatici etymon adferunt αἰγῇ τῆς δίκης αἰγῇ ἀλλοδαπῇ, quod caprae instar saliat, ab insitu fluctuum scilicet. Eodem nomine dicebatur maritimus quidam tractus, siue latus Peloponnesi à Sicyone ad Elidem usque, fuereque & alij huius nominis loci, ac prater ceteros vnus in Paphlagonia, ut Varinus scribit. Αἰγίλιος locus exponitur altus, arduus, asper, sic dictus, ut ait Suidas, αἰγῇ τῆς οὐχίας, καὶ τὰς αἰγῇς λέγειται αὐτῆς ἐν ἱβάνει, id est, quod à capris relinquitur, quod præ altitudine conscendere non possint, non satis aptè tamen dicitur latine petra relinqui à capris, inquit H. Stephanus, hac in significatione, pro, eius fastigium eas non posse assequi, & attingere. Græci autem dicunt, inquit, nos ἀποδραμεῖν cum genitio de eo, quod nequimus assequi. Possent verò & simpliciter assequi, relinqui, ut sit petra, quæ à capris relinquitur, id est, à qua caprae recedunt, cum ea vident se non posse conscendere. Alij, teste Varino Αἰγίλιος πύργος exponunt eam, quæ nihil producat, ut quam capra depasta reliquerit, corrumpit enim, & omnia infœcunda reddit morsu suo. Alij τὰς αἰγῇς λιπαίνας, id est, capras saginantem: possunt enim etiam in saxosis, & asperis locis caprae commodè pasci. Aegilops auenæ quoddam genus est, inquit Gorraus, quod specialiter latini festucam appellant. Spica illi ante messem decidit, ita, ut spicilegij tempore spica ipsa inanis, & oiba grano, vanarescensque culmus quasi festuca reperiatur, unde illi à latinis festucæ nomen inditum verisimile est. Eamque ob id Virgilius sterilem auenam appellasse videtur hoc versu:

Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Sic autem fortassis dicta est Græcis, quod illita cum farina herba τὰ Αἰγίλια οἱ οἱ οἱ οἱ oculorum vitio medeatur. Hac ille. Cuius sententiam Henrico Stephano comprobare videtur hic Theophrasti locus de pestibus frugum ante Virgilium hac scribentis. Καὶ ὅσα διαστρηγνῆται καὶ ἔχασον σπέρμα, οἱ αἰγῇ, καὶ αἰγῇ λωφῇ ἐν πυρί, καὶ κριθαί, id est. Et quaecunque nascuntur vnà cum vnoquoque semine, ut lolium, & Αἰγίλιος in tritico, & hordeo. Dicitur autem

*Αἰγίλιος
locus quis.*

*Aegilops
quid.*

*Lib. 5. de
caus. Plant.*

etiam ἀγίλωπα, quod sui nominis morbum sanet, etiam Dioscorides testatur est. Attamen-
 cum Plinius auenam græcam (sic agilopa etiam vocare Gesnerus asserit) cui non cadit semen, &
 non nisi post annum ex semine suo gignitur, vere pilosum dicat habere folium lolij instar, non ta-
 men, ut illud, pingue, immitem aspectu &c. Hinc etiam fortè agilops dici meruerit, quoniam admo-
 dum & oculi vitium inde dictum videri potest; nam Iouis, aut Palladis agida poetæ horrificam,
 terrificam, & iratam cognominauerunt; eandemque ob causam arbor agilops fortasse nomen
 habet, cum glans illi subtristis, horrida, echinato calice, cibo inepta & cat. Aegylops autem,
 sonat caprinum oculus à vitio oculi, quod capris ferè proprium, & perpetuum est. Gor-
 raus ait apostema esse inter maiorem oculi angulum, & nares ruptum atque exulceratum (an-
 tequam enim disruptum exulceretur ἀγίλωψ, inquit, vocatur auctore Paulo) quod aliquando
 neglectum paruum fistulam aperit, per quam pituita assiduò destillat. Est præterea Theophras-
 to ἀγίλωψ herba, quæ hordeum enecat. Plinius hanc quoque festucam vocauit, quod cum
 superiore eadem sit, vel saltem eandem esse crediderit: Enecat, inquit, hordeum festuca, quæ
 vocatur agilops. Sed & Galenus scribit festucam, quæ græcè dicatur ἀγίλωψ, in hordeo fre-
 quentiore erumpere, præcipuè cum imbecillius semen diutius humo conditum infelici exortu
 natum adoleuerit. Est denique agilops Helychio, & Varino πῶς τις ἰμπερις σαχῆ. Idem
 Varinus Aegitallum herbæ genus esse ait. Suidas verò, atque alij auem de qua mox, & saltat-
 ionis genus fecerunt. Salix à Thurijs, ut Helychius annotat ἀγίλωψ vocabatur, & ἀγίλωψ ei-
 dem herbæ genus, sed fortè ἀγίλωψ scribendum, ut Varinus habet, plantam esse spinosam scri-
 bens, vel herbæ genus folio lato, lenticulæ simili, colore glauco, vlcibus inflammatis vtilem. Vi-
 dedum, inquit Gesnerus, an sit anchusæ, vel tribuli potius aliquod genus: fieri enim potest, ut im-
 periti Grammatici diuersas herbas confuderint. Meminit ἀγίλωψ Theocriti, & Aristophanis
 Scholiastes, cuius hæc sunt verba: Dionysij sacerdotem, ut Eupolis inquit, ægipyron existima-
 te, hoc est, pyrrhon, rubicundum, eo quod herbæ huius, Demetrio teste, valde rubeat: τὸ γὰρ
 αἶδος ἔχει φησὶ Δημήτριος ἰκαίως ἐπὶ θρόνῳ. Aegoceron inter nomenclaturas Dioscoridi ascri-
 ptas, & apud Syluaticum scœnugræcum est: Syluaticus etiam trifolij speciem interpretatur. Idem
 est ægoceras, ut habet Plinius, & Galenus in glossis Hippocratis, quibus testantibus etiam alio
 nomine buceras vocatur, quod filiqua corniculis sit similis. Apud Helychium non rectè scribi-
 tur ἀγίλωψ, & πῶς pro πῆλῳ. Αἰγώλωψ, vel ἀγώλωψ Helychio etiam herbæ est genus,
 Plinius, & synonyma Dioscoridi attributa λυθίσκος μοι interpretantur, causa nominis in semi-
 nis duritie, quam rectius tamen ad lapidem quam ad vngulam, inquit Gesnerus, referas, cum
 fragilis sit, non, ut in asparagi semine, cornu vel vngulæ instar lenta, & confusilis. Αἰγώλωψ Sui-
 dæ herbæ genus, apud Varinum per λ simplex scribitur, & forte ἀγίλωψ scribendum: agilides
 enim optimæ, iscades sunt, ut scribit Philemon in Atticis nominibus, referente Athenæo. Αἰ-
 γώλωψ verò Etimologo λυγός est, idest, vitex. Aegynos inter nomenclaturas Dioscoridis cicuta
 est. Tithymallon nostri, inquit Plinius, herbam lactariam vocant, alij lactucam caprinam &c.
 Et alibi: lactuca, inquit, sponte nascentis primum est genus eius, quam caprinam vocant, qua
 pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Hæc Dioscorides vltimo in-
 ter Tithymallos verbalci folijs attribuit. Rutam caprariam vocant recentiores eam, quam
 communiter herbarij Galegam vocant. Cur autem caprariæ cognomen sibi adsciuerit, explica-
 tum non reperio. Ab effectu, & viribus potius, quam ab odore (nullus enim huic odor rute) ru-
 tæ nomen inditum est; siquidem contra venena est efficacissima. Menardus non rectè suspicatur,
 inquit Gesnerus, polemonium esse, rectius Fracastorius onobrychin putauit, Casalpinus He-
 truscis vulgò capraginem dici scribit. Est itidem obscura ratio cur ficus sylvestris, quam Græ-
 ci ἰρμίδι vocant, caprifiscus dicatur. Caprifolium, & Matrifylua herbarijs vocatur, frutex in
 syluis potissimum proueniens, vndetum ob hoc, tum quod vicinas plantas vinciat vulgò nobis
 vincibosco nuncupatur, Hermolaus περιχλίσματος Græcotum esse arbitratur, cui scilicet ægine
 nomenclatura etiam à capris facta, apud Dioscoridem tribuitur, Germanis geitz, blatt, idest,
 caprifolium, quod scilicet capræ eius esu delectentur. Capræ lien malua secundum magos
 inter nomenclaturas Dioscoridis legitur. Ligustrum, quod multi phillyrcam Dioscoridis
 arbitrantur, Germanorum quidam geitz holtz, hoc est, lignum caprinum, teste Gesnero vo-
 cant. Est & alia herba syluatica flore candido, muscoso, odorato, oblongo, & barbæ quan-
 dam referente speciem, quam recentiores quidam in suis plantarum historijs germanico no-
 mine geiszbarth appellant an hircina diuersam, Galli etiam barbe de chieure similiter dicunt,
 nonnulli ad differentia tragopogi, ægopogon vocant, adduntque pratense, ut ab vlmaria di-
 stinguant, quam ægopon syluarum nuncupant aliàs communiter regina prati dicitur Gramen
 culeatum aliqui vulgò capriolam vocant, quod capris grato sit pabulo, ut testatur Ruellius.

L. 8. lib. 8.

L. 18. c. 19.

Aegithal-
lus quid.

In vanis.

Aegoceron
quid.Ruta capra-
ria quæ.L. 15. c. 11.
Hol. vlt.

Author historię omnium plantarum duo grammis mannae genera depingens, alterum eorum pręvatum capriolam, & sanguinellam nominari asserit, & quibusdam ischæmon Plinij credi: gignitur, inquit, sponte in plerisque Italię, Germanię, Bohemię locis incultis. Goritienses tamen, & Carinthij ferunt, iuba eius, ut milij, effusa, minüs tamen densa, nigricans, in spicas dissecta, longas, & tenues semen ferentes, ab vna tantum parte; milio minus, oblongum, quod in pilis à glumarum, & vtriculorum inuolucro purgatum, candidum est oryzae modo, eo Bohemi cum iure pinguis carnis vescuntur, & sic paratum suave, & gratum edulium esse prædicant. Gramen etiam apud Græcos ægicon cognominari constat. Gesnerus reprehendit illorum opinionem, qui loti, siue trifolij pratensis genus maius, durius, & acutioribus folijs cytisum esse putant, eò quòd loto simile folijs, & capris gratum sit, vnde, inquit, nostri geit zkle, idest, caprinum trifolium vocant. Hesychius, & Varinus αἰγισθόμης animalia esse dicunt sic dicta, sed, quę sine, non explicant. Apud eundem Varinum, & Etymologū αἰγιδίωπος scribitur per αἰδωπος Græci ægothelan αἰγισθόμης αἰθιδάκιναι, deducunt quod capra fugat, vnde similiter apud latinos caprimulgi nomen obtinuit à mulgendi capris, ut ex Plinio diximus, avis est teste Aristotele, montana, magnitudine paulo maior, quàm merula; minor, quàm cuculus. Alia est quę ægithalus Aristoteli dicitur, quam Theodorus parum reddidit, nam ægithalus non à capra nomen habet, sed ab impetu fortassis, quo in volatu vitur; nam & ægida statum impetuofum esse supra dictum est: Alia rursus est ægithus dicta, avis minima, quam Gaza alicubi salum vertit, hanc Bellonius linariam esse credidit, hoc est, nostrum fanellum. Αἰγυλῖος, interprete eodem Gaza, Aristoteli vlula est. Apud Macedones aquila, ut Etymologus & Varinus scribunt αἰγίωος dicebatur, fortassis quod caprae esu in primis delectetur, mirum enim est, quantopere carni caprinae inhiat, ut notum est ex hoc Iuuenalis:

*Ægothela
avis quę,
& qualis.*

*Ægithus
avis.*

*Aquila αἰ-
γίωος δι-
κτα, quibus
& cur.*

Satyr. 14.

Sed leporem, & capram famula Iouis, & generose

In saltu venantur aves tum prada cubili

Pontur, inde autem cum sematura lenabit

Progenies, stimulante, fame festinat ad illam,

Quam primò raptò pradam gustaveris ouò.

*Ægyption
cur vultur
dictus.*

Ægocephalus.

*L. 37. c. 11.
Terra Lem-
nia οφρα-
γῖς αἰγῖος
dicta.*

L. 5. c. 114.

Ægis quid.

*Li. 3. c. 10.
L. 16. c. 39.
Caperare
frontem
quid, &
vnde.*

Innuat poeta ea in posterum pullos esca affici, quam à matre positam, oblatamq; simul atque ovi puramine effraeto exclusi sunt, primò delibant. Quidam Grammaticorum ægyption vulturem interpretantur, atque ita dictam esse opinantur à πὸ τῆς αἰσῶς, idest, irruo, & cum impetu inuado. Ægocephalus avis Aristoteli liene omninò carens, à Gaza capriceps redditur. Inuenio & apud Albertum auem, quę caput caprino simile habet, latinè vocari apud vulgus caprum hirundinis. In Scothia anseris quædam species capricalca vocatur, vel capricalce, & est denique apud Germanos, teste Gesnero, quædam avis à voce himmalgeis dicta, idest, capra aerea. Αἰγυφθαλμῖς gemmæ nomen est apud Plinium, caprino oculo similis. Lemniam terram οφραγῖδα αἰγῖος, hoc est, sigillum caprę appellabant, quòd imagine caprę signaretur, teste Dioscoride, qui tamen etiam ita antequam in pastillos cogeretur, caprinum ei sanguinem permisceri solere. Caprunculum Festus interpretatur vas fictile. Αἰγυρία apud Homerū iaculi leuioris species est, ut Eustathius scribit αὐτὸ τῷ ἀγῶνι ἰσθαι, quòd longius mittatur, vel quòd ancile ex pelle conficeretur caprina. Etymologus, & Suidas etiam ἀκρότιδι τι μικρὸν esse dicunt, hoc est iaculum, siue spiculum paruum, sic dictum διὰ τὰς αἰγῶν ἀνὰ τοὺς γὰρ μάλιστα ἵενται, ἢ διὰ τὸ ἰσθῆναι αὐτὰς ἐν ἀγῶνι ἀγῶν, eo quòd vsus earū maximè sit in venatione caprarum nimirum syluestrium. Suidas explicat iaculū holosideron, idest, ex ferro solidum. Αἰγῶν Varino est genus calceamentorum, apud Hesychium non rectè αἰγῶν scribitur. Αἰγυρία Etymologus interpretatur, membranas qualdam in oculis & albicantes in eis cicatrices, quę vox apud Hesychium, & Varinum αἰγυρία, quinque syllabis scribitur. De ægide nonnulla superius dicta sunt, Poilux caprinā pellem exponit, Suidas pellem esse ait, quam Libyes gestant, hoc est, Libysæ mulieres, ut habet Hesychius. Suidas sic appellari scribit thoracem à Laconibus. Cælius dicit ægida dici ab Aelio Dionysio, & Paulania rete ex coronis contextū; quem verò vsum habeat genus hoc, non explicant apertius, probabile tamen sit, inquit, laneas ab eis coronas intelligi. Idem & alibi ait Afras mulieres dici super vestes gestare nudas pelles caprarum simbratas, ac tubrica litas, vnde apud Græcos defluxerit ægidis appellatio. Theophrastus author est, quòd ægidein, appellant pinum fæminam gignere, id quæ esse cor eius: & mox eodem capite, inquit, habet & pinus ægidein, ita abies album dictum luffon, veluti ægidi respondens, nisi quòd hoc album, ægis gratius colorata est. Apud Plinium ubi scriptū est, latix fæminam habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris, lege, semina. Varino αἰγυρία ἵσταται, καὶ ἀλυσται, idest, crispitudo, quo modo latini etiam caperare frontem dicunt pro rugis contrahere, & asperitatem vultus ostendere: Nam teste Varrone, verbum hoc à crispis caprorum, frontibus tractum est, cū Festus velit à cornuum caprinorum similitudine dici, hinc certè, caperarum idem

idem est, quod rugosum. Vfus est eo in passiva significatione Plautus in Epidico inquit: *Quid illuc est, quod illi caperat frons severitudine?* Cur verò nos vulgò hominem capriciosum dicamus longè alia est ratio, nimirum à natura ipsius capræ, quam diximus perquam mobilem esse & inquietam. A libidine τὸ πρᾶγμα, idest, hirci græci πρᾶγιζον habent, quòd Hesychus & Varinus exponunt τὸ πρᾶγμα τὴν φωνὴν τοῦ ἀνδρὸς ὡς τὰς τὰς ἀνδρῶν: Nam, vt scribit Aristoteles, mas vt plurimum semen habere incipit annis quatuordecim exactis, & per id tempus vox in asperiores, & inæquabiliorem mutari incipit, neque ampliùs acuta existit, neque grauis, neque omninò æqualis, qualis in incontentis, & asperis fidibus apparet, quod, inquit, vocant πρᾶγιζον; Id autem ijs magis contingit, qui rem veneream exercere conantur. In id enim incumbentibus vox etiam in virilem permutatur: ijs verò, qui abstinēt, contrā euenit. Et rursus in opere de generatione animalium: Ea, inquit, ætate, qua semen excernere possunt, immutatis semen deferentibus meatibus ea pars quoque simul immutatur, eaque immutata, vox præcipuè quidem in maribus commutatur, quod quibusdam πρᾶγιζον dicitur, cum vox inæqualis efficitur. Quibus in locis Theodorus πρᾶγιζον vertit hircire: vertit tamen etiam aliquando capreir, vt annotauit Anutius Fœsius. Alexander pubescentes pueros πρᾶγιζον scribit ob vocis asperitatem raucam, ab hircis ita vocem effeferentibus producta verbi ratione. Siquidem naturam tunc corpora dissociantem, multam, repentinamque ætatis efficere rationem, augeſcentibus faminarum vberibus, marium verò thorace, humeris, testibus. Cum autem testes intumescunt, & vox immutatur, affectio ea πρᾶγος dicitur, quamvis Hippocrati πρᾶγος de testium tumore magis, quàm de vocis mutatione in venerem appetentibus, & iam semen apparantibus, dici videtur πρᾶγος ὡς ἰσχυρὸς ἰσχυρὸς ἰσχυρὸς: videndum enim monet, vter testis intumescat, & extra promineat; quod etiam Gal. his verbis innuere videtur ex interprete: Eadem quoque ratione vbi testis dexter plenior quidem fuerit, & prior in eo, quod πρᾶγος. Græcis, Latinis hircire dicitur, intumuerit, mares facit, gracilior verò, & posterior intumescens, feminas. Vbi πρᾶγος inquit Anutius, de testium illa intumescencia dici videtur, cum primùm ad coitum feruntur animantes, quod tamen non illic animaduertit interpretes. Idem quoque Galenus ait: Testiculus dexter cum altero imbecillior redditus fuerit, prior in eo affectu, qui Græcis πρᾶγος dicitur, sinister eminet, indeque conijcere licet hoc animal feminatum procreaturum. Non secus ac si is secundum naturam permaneret, dexterque prior in eo affectu, qui πρᾶγος dicitur, attollatur, animal illud quantum in se est mares generaturum: et si sanè ibi Galenus et τὸ πρᾶγμα utramque affectionem, nimirum vocis mutationem, & testium tumorem coniungere videtur locum Hippocratis lib. 6. Epidem. Eodem certè pertinent, quæ ab Hippocrate dicta sunt, videndum vter testis promineat (qui affectus πρᾶγος dicitur) si dexter, mas; si verò sinister, femina portenditur: cum enim primùm partes genitales intumescunt, voxque quodammodo in asperiores, & grauiorē mutatur, (id enim est πρᾶγος) tunc obseruare iubet Hippocrates, vtra partium sit robustior. Quæ enim prius intumescunt, & incremento abundant, eæ vtrique robustiores existunt. Atque inde contingere arbitror, vt Alexander Aphrodisiensis hanc vocis immutationem nō simpliciter πρᾶγος, aut πρᾶγιζον dixerit, sed πρᾶγος πρᾶγος, vt eam raucam vocis immutationem indicaret. Sunt, qui πρᾶγος, & πρᾶγος apud Hippocratem dici velint de iuuenibus venerem expertis, eamque hircinia libidine appetentibus, tuncque hircu olentibus, quos hircosos, & hircuitallos antiqui, vt supra ostendimus, dicebant, vt πρᾶγιζον hircuitalle; sic enim Festo hircuitalle dicuntur pueri primùm ad virilitatem accedentes, sic ab hircorum libidine d. c. t. Sunt qui πρᾶγος, siue πρᾶγιζον hircissare etiam vertunt, & hircum referre nimirum lasciuia, siue libidine, accipiturque etiam pro hircum olere, siue hircosum esse: vnde ὁ πρᾶγος, idest, supra modum hircum oleo. Dioscorides de Sampharitico nardo: ὁ πρᾶγος τῆς σαμψαρίτης, hoc est, hircorum virus supra modum redolentem. Apud Theophrastum vites πρᾶγος dicuntur, quæ fructu carentes fronde luxuriant, & pauperiem sœtuum compensant vbertate foliorū: sic enim hoc vitium Palladius notat in Nouembri. Existimatur autem esse metaphora ab hircorum natura, qui cum veneri dediti sunt, macriores sunt, & semine magis abundant: Vbi verò obestiores facti sunt, fiunt ad gignendum quoque tardiores, minusque fecundi. Sicut nimirum soli vbertas vitibus est infœcunditatis causa, efficitq; vt sine fructu luxurient, & minus se profundant, quod Aristoteles quoque indicat, nam cum dixisset nonnullos nihil omnino seminis emittere, idque non præ imbecillitate, sed quia absumitur in corpus, vbi per habitum corporis bonum carnulenti, & pinguiore euaserint: οὐ μὲν δὲ, inquit, καὶ τὸ μὲν τὰς πρᾶγώσας ἀμειλίχας παύσας, ἀγρία ἢ τρεφῶν ἐξυβρίσσει, ἢ ὅτι καὶ τὰς πρᾶγας, πρᾶγας, ὅτις ἡ τῶν ἐχθρῶν. διὸ καὶ ἀπολεστικὴν αὐτῆς, καὶ τὰς ἀμειλίχας πρᾶγας (αἱ δὲ τῆς πρᾶγας τῶν πρᾶγας) παλαιοί. Quæ Gaza sic vertit: similis & vitibus affectio incidit, quæ nimia alimenti copia luxuriant, hircire & tantisper dicuntur: Nam & hirci pinguiſcentes minus seminis habent, quam obrem solent antè eos extenuare. Et vites hircire (ab ea ipsa

πρᾶγιζον
quid.

Li. 7. hist.
anim. ca. 1.

Lib. 5. c. 7.

Lib. 7. Epidem. aphor.
25. scilicet. 4.
Lib. 2. de
sem.

14. de vſu
part.

πρᾶγος
quia.

Hircuitalle
li. quæ.

πρᾶγος
in vine g. d.
vint. quid
sterilitatis
causa.

Li. 1. de ge-
ner. anim.
cap. 18.

Lib. 3. gen. anim. c. 14. hircorum affectione) dixerunt: Et rursus alibi ait: οἱ δὲ τραγοὶ, πόνους δίνουσιν, ἡντοὶ γὰρ ἰμοὶ εἰσιν. ἀφ' οὗ καὶ τὰς ἀμπέλους, ὅσαι μὴ φέρονται, τραγῶν καλεῖσθαι. idest, eodem interpret. Hirci pingues minus secundi sunt, quorum argumento vires, quoties per nimiam alimenti copiam luxuriantes (quæ postrema verba græcus textus non habet) fructum non ferunt, hircescere rustici dicunt. Theophrastus αἱ τραγώσας ἀμπέλους fructum non ferre ait, vbi tamen vulgare editiones mendose τραγώσας legunt: vbi τραγώσας ἀμπέλους. Idem alicubi ἐξ' αἰσχρολογίας δὲ, inquit καὶ τὸ τραγῶν τῆς ἀμπέλου, καὶ ὅσοις ἄλλοις ἀκαρπείᾳ συμβαίνει διὰ τὴν ἐκβολήσιν; quod Gaza Pliniū secutus sic vertit. Articulation quoque vitis nimietati prorsus tribuitur, & quæcunque fructificate nequeant, propter luxuriam germinis eodem proculdubio pertinent. Idem rursus alibi: Ἡ δ' ἀμπελος τραγῶν τὸ οὐδὲν μαλιστα ἀνέχεται ἀφ' οὗ καὶ τὸ αἰσχρολογεῖσθαι. ἢ ὅταν ὁ πόνος τῆς ἀμπέλου καὶ ὅταν τῆς ἀρραβίας συμπαθῇ τὸν πόνον ὅτι τὰ μὲν. Vertit ille: Vitis hirculatur quod eius præter syderationem potissimum est, aut cum germinata statibus fuerit abscisa, aut cum imperitia culturæ fuerint læsæ, aut tertium cum in supinum fuerint, excisa. Quæ cum Theophrastus eisdem verbis repetat alias ἄλλοι quod pro συμπαθῇ, ibi legitur συμπαθῇ, pro τραγῶν autem τραγῶν depravatè scilicet, Gaza tamen vertit sic: vitis autem articulatione venit, aut statò ablati germinibus, aut imperitia culturæ concisis, aut tertio in supinum excisis: quia scilicet Plinio hoc vitis vitium articulationem vocari videret. Τραγῶναιθα, quasi hirci spina, quo modo Gaza apud Theophrastum latine transtulit, herba est spinosa, siue, ut inquit Dioscorid. quæ spinas albas robustas, rectas inter folia occultat. Aiunt spinarum earum barbularum nomen plantæ dedisse: Caterùm Marcellus Vergilius in vetustissimo Dioscoride latino Longobardis literis scripto repertum à se scribit tragacantham composito nomine à Græcis nominatam, quoniam spinosa, & tragio, quæ Cretæ peculiaris stirps est, congener, & similis sit. Officina similiter tragacantham nuncupant, quo tamen nomine potissimum gummi ex ea manans & ipsa, & veteres intelligunt, licet ipse corruptè gummi dragaganthi dicant. In Gallo prævincia, potissimum circa Massiliam ramehunc, idest, furculus hircinus nuncupatur, teste Dalechampio. Τραγῶν herba est, teste Dioscoride, in sola Creta nascens folijs & virgis lentisco simile, sed minoribus omnibus. Ferunt, inquit, sagittis vulneratis syluestres capras hoc sibi frutice mederi, pallisq; eo decidere cuspides; sed mox apud eundem alterum tragium describitur, quod & tragoceres dicatur, quod cum priore nihil, quàm nomen, commune videtur habere, cuius tamen alia videtur ratio: sic enim dictum ait, quod folia eius hirci odorem per autumnum spirent. Describit autem hoc folijs scolopendrij, & radice sylvestris raphani tenui, & candida, quam crudam, vel coctam à dysentericis si edatur, prodesse asserit. Hoc nouissimum tragium nonnulli esse putant, teste Dalechampio, & Bauhino, quæ vulgò lunaria minor, & lunaria botrytis, siue racemosa nuncupatur: Constare enim ait Dalechampius folia eius graviter olere inclinante æstate, gustu sicca est, & admodum adstringens; ipse interim in appendice longè aliam exhibet, & sic delineat: circa rivulos, & aquosa loca nonnunquā & in montosis frequens nascitur tragium alterum Dioscoridis radice longa, tenui, candida, ex qua prodeunt lignosi tanquam furculi graciles digito non longiores è quibus consurgunt folia multa, simul longa, quæ rursum multis foliolis à latere vtriusque dispositis cinguntur, saxifragiæ rubræ trichomanis modo, paulo longioribus cuiusmodi in aspleno apparent, quæ lanuginosa præsertim minora, quæ inter alia oriuntur. Flores huius plantæ iam primum tunc temporis incipiebant apparere, ita ut nondum potuerit illos exactè cognoscere. Flos violaceus & fuscus oui figura stipatus sui & peculiaris pediculi fastigio euehitur. Incolæ hanc plantam secudes appellant, quo nomine & Arabibus fuit cognita præsertim Auicennæ, qui cap. 679. facultatem illi adstringentem attribuit, & dysentericis utilem esse tradit. Hac ille. Plinius alicubi tragium primum folijs, virgis, & semine iunipero simile fecit, vbi etiam tragonin vocat, cum tamen alibi inquit: tragium fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Hesy-chius, & Varinus τραγῶν vocant penultima circumflexa, & nihil quàm herba genus esse docuerunt Guilandinus, & Dodonæus in histor. plant. gallica hoc tragium indicant eam, quæ vulgò fraxinella à similitudine foliorum cum fraxino, vulgò dictamnus albus ab officinis nuncupatur. Quorum sententiæ libenter subscriberem, si certò constaret, tragium hoc ad hircino odore nomen accepisse. Celebratur & tragonia à Plinio his verbis: Tragonia herba qualis sit, non traditur: Credo & falsum esse promissum Democriti (portentosum enim est) ad alligatam triduo absumere lienes. Gesnerus hanc Plinij tragoniam, alterum Dioscoridis tragium esse credit. De trago frumento, siue tritico supra inter æquivoca diximus. Aliud frumentum Saracenicum vocatur, quoniam ex Africa primum delatum sit, quod Germani inferiores bockvveit, siue buckvveit, idest, hirci, aut sagitticū appellant, unde græcè τραγῶν σπερμα, & φηγῶν σπερμα dixeris, latine hircotriticū, & sagotriticum: Peritiores erisimum volunt esse Theophrasti, Plinij verò, Latinorumque irio-

*Triticum
hircinum
quid.*

nem cerealem nimirum, nam aliàs erysimum olus est, tragus verò ocymum, vel ocynum antiquorum esse putauit, quod feri consuevit pabulis pecorū, quia eo ita nutriantur, ut breui tēpore hoc pastu mirū in modum saginentur, ut hinc fortē, dummodo benè sentit Tragus, ab hircio nomen inuenerit. Est & tragopon, idest, hirci barba Theophrasto, & Dioscoridi braui caule, folijs croci, radice longa, dulci, magno super caulem calyce, è cuius summo semē nigrū dependet, seu potius, ut ait Theophrastus, super caulem calyx amplius, de cuius summo vertice barba proluxa, incana dependet, vnde nomē accepit, notissima nobis duo eius genera, vnū flore luteo, alterum purpureo, quod rarius. Apud Plinium, vbi habet: *reliqua vulgaria in cibo apud eos herbarum nomina chondrylla, hypochœris, caucalis, antriscum, scandix, quæ ab alijs tragopogon vocatur*, locus mancus est, legendum enim scandix, & quæ ab alijs tragopogon vocatur. Galenus ἀποτραγοπόγων ladanum exponit, quod ab hircorum barba, ut dictum est, colligatur, & Arabici scriptores multi, quod dignum est notatu; Ledum fruticem, ex quo ladanum colligitur, barbam hircinam vocant: sic Syluaticus: barba hircina, inquit, & rosa canina ab hircis appetuntur. Idem Alcheratip herbam hircinam interpretatur, & alibi lac de Serfi, herbam hircinam, vel hypocisthidem, & Chrisomum linguam hircinam, centumneriam. In veteri expositione vocabulorum Auicennæ alauim exponitur genus calaminthæ, & aliud quod calaminthæ hirci vocant. Est & inter orchides, idest, testiculos tragorchis dicta, idest, testiculus hirci ab odore, quo hircum florens refert: Sed & flores in longa veluti spira, & reorta desinentes hirsutiem tragi æmulantur. Tragoriganū, quasi hircinum origanum dicas, sic dictum, ut coniecit Dalechampius, quod pabulo gratum sit hircis, ut onitis asinis, improbatque eos, qui ab hircino foetore sic dici volunt. Gesnerus verò arbitratur nomen hoc ab hircis ei impositum, quod in cibo libidine stimulet. Tragonatō legitur apud Dioscoridē de lychnide syluestri, vbi tragoceros etiā anemone, & aloe cognominantur. Item tragium alterū, quod Romani inde factō nomine cornulacam appellasse videntur, quamuis in historia eius nulla cornuum similitudo, sed odor tantum hircino similis exprimitur. Andreas Matthiolus à quibusdā saxifragiam hircinā vocari scribit, herbam pimpinellæ similem propter odorem radices, Germani, teste Gesnero, hanc pimpinellā vocant, nos etiā pimpinellam Romanā, quidam pimpinellam hircinam. Quærendum nunquid sit natrix Plinij, herba videlicet cuius radix euntha virus hirci redolet, ut ipse testatur. Aristophanes ποτιτραγῶν, ἐπιτραγῶν, quod oleastri baccis, & hordeo vescatur vocat aues, nimirum ἀνὰ τὴν τραγῶν, quod est edere. Τραγοπαρὰ δὲ autem quam plures affirmant, maiorem aquila cornua in temporibus incuruata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœnicis Plinius fabulosam putat. Scio tamen nostra tempestate auem aquilina ferè magnitudine in aere visam, quæ cornu in naso gerat, quæ fortè rhinoceros auis fuerit, cuius iconem suo loco exhibui, nec aliam intellexerit forte Solinus Aethiopicam quādam auem capite arietinis cornibus armato tragopam dici asserens, sed & Pomponius Mela eiusmodi aues, quæ cornibus insigniuntur tragopamenos appellauit: Est item quæ Plinio trago vocatur, & ex Hylæ autoritate à cauda de ouo exire scribitur. Robertus Constantinus loxiam esse coniecit, quam Germani à rostri obliquitate krutzvogel, quasi cruciatam vocant, & à voracitate ita dici, iam verò ab hirci similitudine, & cerui nomen tragelaphi factū est, de quo suo loco. Bezoar, siue bezar, & magis corruptè bazar, ut Indi appellant, propriè pizir vocatur, apazan, idest hircio, cum Arabibus tum Persis, & Corasone incolis, ut scribit Garzias ab horto; sed de hoc et à suo loco. Ἀνίστραγος quæ auris pars sit, suprā dictum est in synonymis. Tragœdia, vnde sit dicta diuersimodè traditur: Martinus Antonius Delrius in proglomenis in Senecæ tragædias diuersorum super hac re sententias collegit. Tragœdia, inquit, prius τραγῳδία appellata, vel quod in Attica vindemiakibus inuenta sit κατὰ τὸν τῆς τραγῆς καιρὸν, inquit Athenæus, olim namq; τραγὴ vinū recens dicebatur, & vindemia τραγῆνός, & apud Atticos Liberi patris cantoribus, Liberalibus, pro corollario vinū dabatur, cuius rei Diomedes lib. 3. Lucilium laudat authorem. Primi verò illi Tragici nihil præter Dithyrābos canebant, vnde mihi videtur Aristophanes falsè Euripidis tragœdiā τραγῳδίαν nominasse, quasi parum sobrii authoris fabulam. Tragædiam tamen alij dici volunt quasi τραχὴν ὁδὸν ab aspero, & graui sono, qualis est elephantorum barritus; qui non sonant λιπρὸν, sed (ut Plutarchus in Pyrrho) εὐφραίνει τὴν τραχὴν vocem edunt, ut suspicer apud Lucianum in Zeu, idē mēdosè illis stridorem tribui, & pro τραγῳδίας dicendum τραχυνῆος. Non desunt, qui ab hircio nomen ducunt, qui τραγὸς Græcis: vel quod ille Bacchi hostia Virgilio, Ouidio, cæterisque, & tragædia in initio solas Bacchi laudes continebat, Vel potius à præmio tragœdiorū, quod hircū fuisse censent Seruius in Eclogas, & Donatus in Terentiū, & Horatiū ad Pisones.

Carmine qui tragico valem certant ob hircum.

Aut sanè vter musto plenus sit Diomedes, & Thomæ Mag. credimus, qui priscae vocis τραγῳδίας analo-

*Tragopogon
herba quæ.*

*Li. 21. cap.
15.*

*Tragoriga-
num int sic
d. etum.*

*In auitur.
Li. 10. cap.
49.*

*Tragædia
vnde sic dicitur.
Lib. 2.*

*In Achary-
nens.*

In nubib.

analogiam reddunt. Significat etiam τρυχὶ vini fecā, & quia olim peruncti fecibus ora tragœdi recitabant, putabant nonnulli nominis causam inde profuxisse. Præterea Aristophanes hos actores τρυγῶδες μὶσθας vocat, quia inquit Scholiastes τῶν τρυγῶν χρομασι, ἵνα μὴ γυῖοις γίνανται, ἵνα τοιαυτὸν ἦδον μοιήματα κατὰ τὰς ἐδῆς ἀμαζακί ἐπὶ καὶ θυμῶσι, idest, quia se fecibus oblinunt, ut non dignoscantur; cùm poemata sua in vijs recitant plaustris superstantes. Quod expressit Horatius :

Ignotum tragica genus inuenisse Camana

Dicitur, & plautis vexisse poemata Tibullis,

Qua canerent, agerentque per uncti facibus ora.

Addit & alias nominis notationes Etymologicis, quæ minus placet dictam, quod chori tragi-
ci tetragoni formam obtinerent: quod choris ad voluptatem spectantium Satyri adhibebantur,
qui *παῖδες* dicti, vel illudendi, & conuiciandi causa, vel propter hirsutum, & fetosum corpus,
vel hircinum in morem ad res venereas propensionem; quod deniq; personarum, quæ chorum
agebant, capilli caprorum instar erigerentur. Tantum Delrios, Inuenio etiam quætragediam
ab hirco deflectunt non hircum animal, sed virem hirci multo refertum præmium fuisse cōten-
dentes, eoq; alluisse volunt Virgilium, dum inquit:

Mollibus in pratis unctos saltere per vires.

In Apolog.
Eriphia
herba.

Nimirum exhaustos vino vtres postea infuisse, atq; per eos saltitasse Athenis in festis Bacchi quæ ἀσκαλία dicebantur, vnde ἀσκαλία ζω est per vtres altero pede facto. Cohircinationē cō-
cinnē Apuleius dixit extremam lalciuiam; Quæ tamen emusa in paucis annis ita hic deglutatē
studiosē in ventrem condidit, & omnimodis cohircinationibus dilapidatur. De eriphia herba. Er-
eripho, idest, hœdo dicta sic Plinius: Eriphiam multi prodidere Scarabæū hæc in auena habet
sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, vnde & nomē accepit. Hæc ad vocem nihil pre-
stantius esse tradunt. Videntur sanè magis hoc ex ea ad vocē remedium commenti, quod voca-
lis, aut sonorum potius in ea scarabæus si credere libet, discurrat. Ruellius verò tanquā ex eo-
dem Plinio: Eriphia, inquit, septem lanuginosis ramulis apij modo foliatur, purpureo flore, &
eo quidem perenni, semine sabaceo totidem radiculis, quot ramis; Et mox: Vidimus, inquit, in
editissimis montibus inter laxa herbam apij folijs, ramosam, leui lanugine pubescentem, pur-
pureo flore adhuc exitu autumnij, & per hyemis initium emicante, semine sabaceo, ramulis plu-
ribus foliatis, rubentibus, radice crassa, longa, sed non animaduerti, si tot radiculis librata
esset, quod est, ramulis brachiata, eam tamen crediderim ranunculi genus esse, quod flore
purpureo à Dioscoride notatur. Ego apud Plinium non alia de eriphia quam quæ citauī, ver-
ba reperio.

PHYSIOGNOMONICA.

Stupidita-
tis signa
physiogno-
mica.
Li. 5. de ge-
ner. anim.

Q VORVM vox acuta est, & clamorosa μάργος, idest, stupidi sunt, inquit Aristoteles, propter similem caprarum vocem; item quorum oculi sunt *αἰγῶτες*, & *αἰγῶπες* ἰπὶ τὰς αἰγὰς, referuntur ad capras, ut vertit Gaza. Quid si pro *αἰγῶτες*, inquit Gellnerus, legas *αἰγῶποι*, nam *αἰγῶπος* oculos, inquit Caelius, subglaucos aliqui intelligunt, & caprinos, & Aristoteles ipse alias: οὐλοῖ, inquit, quorundam animalium rustico genere sunt, aut cælij, nonnullorum caprini, ut caprarum generis, sic enim Gaza reddidit hæc verba græca: *Γαί τὸ χαρπὸν ὄλον τὸ γένος, ἢ γλαυκόν, ἢ αἰγῶπ καὶ αἰγῶπος αἰγῶπος τὸ πάθος*. Nec moueor quod latinus interpret barbarus legit *αἰγῶπος*, transiit enim, quibus vino colore similes sunt. Apud Adamantiū nihil reperio, quod huc faciat. Scio *αἰγῶπος* in consuetudine colorum esse, nam & *οἶσπα πότος*, & *οἶσπας βυας* poetæ dicunt, Grammatici nigri exponunt, & bubus oculis nigros esse Aristoteles loco iā citato scribit. Vinca vrinæ (ut Actuarius interpretes reddidit, nec dubito quin *γενεὲ ὀσπῶν*, legatur) hepatis colore existit, aut vini, paulo quā rubrū est nigrioris, quale vel exiguū plurimæ aquæ mixtū adhuc rubicundo colore spectatur. Vinea passus intesio est, maximè similis passo, quod ex vva nigra confit. Huiusmodi etiā cerasi fructus color est; Sed de nigris oculis Aristoteles proximè dixerat, & nigricantes colores non conueniunt capræ, cū ad lucē noctu ad fundendā minimè idonei sint. Hactenus Gellnerus, Quod si verò pro *αἰγῶποι* legamus *αἰγῶσι*, manifestissima apparebit cōtradictio in philosopho, quā si quis clarissimis verbis agens de varietate oculorum in quibusdam animalibus habet sic: *Οφθαλμοὶ τὸ μὲν λευκοὶ, ὅς μιν οἰοῦντο πᾶσι, καὶ οἱ δὲ καλῶνται μέλας, διαφέρουσιν ἁπλῶς μίλαν, τοῖς δὲ σφόδρα γλαυκοῖς, τοῖς δὲ χαρπύν, τοῖς δὲ αἰγῶποις. Τῶ τοῖς βελτίονος σημεῖον, καὶ πρὸς ὁξείτητα καὶ κρῖντας, ἡ δὲ ἐστὶν, interprete Theodoro, cādidū oculi magna ex parte simili-*

le est in omnibus, at quod nigrum dicitur, variat, alijs enim, artum, alijs admodum caesium, alijs fulvum, alijs caprinum, quod morum optimorum indicium est, & ad cernendi claritatem primum obtinet: nisi dicamus eos caprinos mores referre, hoc est, stolidis similes esse, qui integros oculos caprinis similes habent: contrâ verò, qui nigrum oculi peculiariter caprino simile habent, optime cernere, & bonorum esse morum. Idem Aristoteles, qui hirsuta crura, habent libidinosos esse scribit instar hircorum, & apud Adamantium legimus *ἡρῶα καὶ παρὶν*. *ἡρῶα* id est, hirco indicatur stultitia.

*Libidinis
physiognomicon.*

PROVERBIA.

A 13 Μα'χαρηται, seu potius, vt in omnium Græcorum lexicis habetur, ἀλξ' ἑαυτῇ τὴν μα-
χαρηται, idest, capra gaudium subaudi reperit. Conuenit in eos, qui ipsi reperiunt, quo
pereant. Ortum autem esse adagium aiunt ab eiusmodi quodam euentu. Olim cū
Corinthij Iunoni Acrææ, cuius ædem à Medea structam aiunt, rem diuinam facere pararent,
atque hi, qui ad præbendam hostiam erant conducti, defosso sub terram cultro oblitos sese
assimilarent, capra pedibus exscalpens, prodidit, itaq; mactata est. Quidam adagiū sic asserūt,
ἀλξ' ὄσση τὴν μα'χαρηται, idest, capra cultrum præbens: Quidam hoc pacto οἷς τὴν μα'χαρηται. Simi-
liter cū quis sibi ipse author est mali, dici solet ἡ ἀλξ' κατ' ἑαυτῆς τὰ πέρατα, idest capra con-
tra se cornua. Desumptum adagium est ex apologo quodam, vbi capra quæpiam dicitur, cū
esset iaculo vulnerata, circumspectans vndenam id mali sibi euenisset, arcum contemplans
caprinis cornibus compactum dixisse, κατ' ἑμμουτὶς ἔφωσα τὰ πέρατα, idest, in meam ipsius
perniciem produxi cornua, sed & hoc: ἀλξ' ἑτ' ἑορτῆς, idest, capra ad festum, dici potest, vbi
quis commodè in suam perniciem offert sese: Nam in festis, maximè Bacchi capram immo-
labant, aut vbi quis in tempore ad negotium aliquod accederet. In agro surculario capras. De-
flecti potest ad eos, qui noxiarum rerum admixtu corrumpunt teneram ætatem. Desumptum
ex Varrone, aut hoc dictū veluti legē agriculturalium affert: Colonis in agro surculario ne capras
compascat. Ἀγρῶν εὐνοματα. Proverbium affert de re frivola, & inutili: nam cū similes inter se
capræ sint, stultè operā collocat, qui illis nomina, quibus dignoscantur, imponit, quippe cū
istæ creari soleant in differentibus specie discriminis gratia, quod in capratū genere nullū est,
aut exiguum admodum. Eum ergo qui similium rerum colluviem congerit, caprarum nomina
recensere dicētibimus. Refertur in Suida collectaneis. Sed quod capræ noo differant, falsum
est: color enim non omnibus idem & alia quædam diuersa habent. De lana caprina, ex Horatio:

Capra cul-
trum.

Capra con-
tra se cor-
pna.

Capra ad
festum.

*In agro sur-
culario ca-
prae.*

Caprarum
nomina re-
censere.

Alter rixatur de lana sape coprima,

Propugnata magis armatus.

de re inutili, & minimi momenti, *ἐδύναμει τινὲς ἀγὰ οὐ πῶς, ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν μου βῆν*, idest, caprā portare non possū, imponite mihi bouem. Vbi quis quod lenius est voluit, & quod multo sit intolerabilius, imponi sibi postulat. Veluti si quis impatiētia paupertatis vltis inuoluat sese, quod onus vix diuitibus sit tolerabile. *Αὐτὸ ἡμεῖς οὐ ποιεῖν, ἐπεὶ οὐδὲ ἐπὶ τοῖς δόγμασι καίμεν*, idest, capra nondū peperit, hœdus autem lubit in reētis. In illos, qui postrema perfectaq; aggrediuntur, præterit is ijs, quæ præcessisse oportuit, aut qui gloriantur iam asecutos sese, cuius ne fundamenta quidem sint tacta: aut qui rem agunt præposterè. Prius enim est peperisse, quàm vt hœdus laudat in reētis: refertur à Zenodoto. *τῆς μητρὸς αὐς αὐτὸ καλεῖται*, idest, matris vt capra dicitur. In spurios dici videtur, quorum pater incertus est, eaque gratia à matre denominatur: ductum ab hœdis, qui in caprilibus à matre dignoscuntur, nam à patribus haudquaquam possis. Manet etiam hodie vulgi locus apud Germanos, quo dicunt sapientem esse filium, qui patrem suum norit. Hoc ab Homero mansisse videtur, apud quem Lemachus rogatus, num Vlyssis esset filius, responderet ad hunc modum:

Μητηρ μὲν τ' ἐμῆφθαι τε ἐμμεται, αὐτὰρ ἔγωγε

Οὐκ οἶδ', ἐν γὰρ πρὸς τὰς ἐοικέντων αὐτοῖς ἀνέγναι. *idem.*

Esse quidem illius mater me ait, aß ego sane

Nescio, nemo suum patrem unquam nocuerit ipse.

Kαὶ ἂν εἴ τις ἀνὴρ τὴν πομπὴν ἰδεῖ, vel capram mordeat nocentē: capra minime alioqui mordax
est, sed improbis omnia sūt infesta: reperitur in collectaneis Diogeniani: Simile est cū eo, *virum*
improbum vel mus mordeat, & utroque significatur, quacunq; ratione vindictam non deesse
malis, sed eo aliquo pacto meritis dare poenas. Cōpetūt in eos, qui de re quantumvis frivola
rixam mouent, seque laesos quærūtur, & offensos simulāt, ne quid dent. Αἰς στυρία, capra Scy-
ria.

ria. Zenodotus huius prouerbij Chrysippum citat tum autorem, tum interpretem. Conuenit in eos, qui beneficiū maleficio corrumpunt, aut qui virtutes adiunctis vitijs contaminant, atque obscurant, quive rectè, instituta nō rectè finiunt, veluti capra Scyria, quæ cū fera sit, mulctū quod lacte impleuerat, ipsa rursus euerit, atq; hoc modo beneficiū, quod dederat, eadem perdidit. Alij putant dici in eos, vnde plurimū emolumentum capitur, propterea quod eius regionis capræ maximam lactis vim reddere dicantur, vt supra nos iudicauimus. *Dic de tribus capellis:* In eū videtur seu prouerbio torqueri posse, qui multa extra causam, quæ sūt, & ad rem nihil attinent, dicit. Desumptum ex historia, quam Martialis lepidissimo epigrammate refert, quod nos modò suo loco recitauimus. *Ελευθεράς ἀγρὸς ἀρῶντες*, idest, immunes capræ ab aratris. Hemistichium heroici carminis prouerbiale dictum olim ab ijs, qui se ab onere quopiam, aut molestia liberatos gloriantur. Veluti si quis parasitus iactet facilitatem suā, quod ad Reip. munia non vocetur, cū ad nullam honestā functionem sit appositus: author est Zenodotus. *Ἀλγὰ τὴν ἡραρίαν ἰππεύουσας ἰθαίσσαντο*, idest capram caelestem exorientem aspexerunt. Hoc dici solitum in eos, quibus omnia feliciter, exq; animi sententia succederāt, propterea quod antiquitus opinione vulgi comprobātū est, qui capram illam Iouis altricem, & ob id in siderū relatum numerum cōspexissent, quicquid voris cōciperēt, eius cōpotes futuros. Similiter cū astatim omnia superesse significamus, *Ἀμαλθείας κίρας*, i. copiae cornu dicimus, translātum & hoc ex peruetusta fabula, quæ variè apud authores narratur, vt supra indicātū est in fabulosis. Istiusmodi titulū Phocion quidam peripateticus libro suo indidit, vt testatur Aulus Gellius. Plinius itē ostēdit Græcos aliquot hanc inscriptionem nimis arrogantem suis commentarijs imposuisse tāquam nihil in eis non contineretur, & quiduis inde peti, atq; accipi possit. Lucianus de mercede seruicibus: *Καὶ ἱεὺς τῆς Ἀμαλθείας κίρας, καὶ ἀμύλλης ἐπὶ θανάτῳ αἰλά*, idest, & habebis copiae cornu, & lac gallinaceum en ulgebis. Philostratus Dionem Sophistam appellat *ἀμαλθείας κίρας*, velut omni genere virtutum expolitum. Plautinus quidam seruus epistolam quandam copiae cornu vocat, quod plurimum ex ea commodorum capi posset. Aulus Gellius: Et simul dat mihi librum volun ine, doctrinis oinnigenis, vt ipse dicebat, præscatentem. Accipio cupidus, & lubs tanquam si copiae cornu nactus essem. Apud Athenæum Philoxenus secundam mensam varijs cupedijs instructam copiae cornu vocat: citatur à Suida carmen huiusmodi.

Εἰ θ' ἴνα μοι βίης ἔστω ἀμαλθείας κίρας αἰγός, idest,

Capra vbi Amalthea praebebat mihi pabula cornu.

Capra caelestis.

Effertur adagiū hoc quoque pacto *αἰζὺράνια*, vel *εράνιας*, idest, capra caelestis. Comoedia vetus notat Polyagrum quendam (vide inter cognominata) vxorem ad quæstum prostituentem, quam caelestem capram vocat, ob immensum quæstum, vt testatur Plutarchus in comm. de audiendis poetis. *Ευδαίμων Ἰελεύαρος ἑράνιος ἀγρὰ πλουτοφόρον τρέφει*, idest, fortunatus Polyager (idest multorum agrorum possessor) caelestem capram opes adferentē alens. Idem alibi aduersus Stoicos *ὁ δὲ πῦρ ἰκὼν λαβὼν ἀμαλθείας*, idest, at qui Stoicam acceperit amaltheam: irridens paradoxa Stoicorum, qui suo sapienti tribuunt vniuersa, diuitias, libertatem, sanitatem, regnum. Hæc itaque ex authore adagiorum. Hesychius verò, & Varinus, capram caelestem interpretantur candidæ fabæ genera, qua calculos, & suffragia ferebant. Consimiliter Suidas, & insuper, Cratinus inquit, eos, qui munera accipiunt, ab ijs nutrirī ait, vt Iupiter ab amalthea capra nutritus est. Alij res illas, ex quibus magna lucri, & pecuniæ augendæ occasio fit, ita nominant. Alias verò, rursus inquit, capra caelestis de illo, qui, quæ cupit, consequitur omnia: ferunt enim Iouis capram inter sidera locatam, qui primus orientem aspexerit per omnia voti compotem futurum. Citatur ab Eustathio paræmia heroici versus lege astricta eiusmodi:

Αἰγὸς ἐπὶ πρῶτῳ, ἱερὸν τὸν αἰγῶνα, idest,

Anticula caprae ossa per a optima fertur.

Odys. 9.

Capra annicula perra.

videtur autē conficta ad commendationem puellaris ætatis; sunt enim *πρῶτος* anniculi agnī, vt exponit Hesychius. Vsus eius accommodabitur, si quādo eūdem iuuenem præclaræ spei, & modestū laudabimus, qui postea senij vitio morosior redditus, intolerabilis euasit. *ἢ αἰγὸς τὸ χρύσεον*, i. capra cinnamomū, videlicet sequitur, aut amat. Eustathius dici testatur in eos, qui rem quampiam impensè amant, & feruidè depereunt. Cinnamomū surculus est Arabicus miræ fragrantiae viti nō dissimilis, qui narib. ad motus odoris gratia, voluptatis plena lachrymas etiā inuitis elicit, vt ex Porphyrio annotat ille in Dionysij Afri commentarijs, adamatūque vehementer ab indigenis capris. Philostratus originem adagij docet, cū namq; ostendat capram documentū præbere bonitatis cinnamomi, ita subiungit: Si quis capræ porrigat cinnamomi surculum, ea catuli instar admurmurat, abeuntemque sequitur, naribus quantum potest admotis, atque adeo repulsa non aliter quam si pabulū denegatum foret, quiritatur. *αἰγὸς ἐν καύματι*,

Capra cinnamomum.

Li. 4. de vita Apollon.

*Hircum
mulgere.
Eclog. 3.*

idest hircum mulgere. De re palam absurda, & in audentes, tentantesque irrita, & nunquam
successura. Vtitur eo Virgilius, dum canit:

*Qui hircum non odit, amat sua carmina Maui,
Arque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.*

Lucianus in Demonastie invita eius narrat, quod cum despiceret quosdam philosophos, vitro-
que pariter indoctos inter se disceptantes, & alterum quidem ridiculas quasvis res proponen-
tem, alterum item aliena, neque quicquam ad rem facientia respondentem; Quid inquit, amicum
an non horum alter hircum mulgere videtur, alter cribrum supponere? Refertur à Diogeniano
his verbis: Περὶ τὸν τράγον οὐ μὴ λῆζαν, ἢ οὐ τὸν κότερον ὡς οὐδὲν; ἀπορίετο; Vtrum stul-
tior, qui hircum mulget, an qui cribrum supponit, cum uterque absurdè facit? Ἐπεὶ ὁ σίρις, id-
est, anus hircus. Apollodorus apud Zenodorum ait anum quandam fuisse, quæ dicta sit Eri-
pha (Eripha potius) quod in virginitate consensuisset; perinde quasi eadem & anus esset per
aratem, & puella, quod adhuc innupta. Sunt qui tradant locustam agrestem à nonnullis Ma-
ui appellatam in Sicilia ἡραδὶ, ὁσίρις appellari. Aiunt autem quodcumque animal aspexisset illi
mali quidpiam accidere. Proinde in mulierem veneficam, & fuscimatricem quadrare videtur,
quod genus apud Horatium Canidia. Similiter Hesychius, & Varinus proverbialem recensent,
sed Suidas habet ἡραδὶ σίρις. Et rursus ὁ τὸν σίρις repetit proverbium. Proverbialiter et-
iam à Virgilio dictum:

Eclog. 1.

Sic canibus catulos similes, sic matris hircos

Notam.

Cap. 16.

Cuius autoritate Celonella: nihil, inquit, dubium quin ipsa natura sobolem matri similem
esse voluerit, & in hanc sententiam Ezechiel propheta ait: *Sic enim mater, sic & filia eius.* Quo
loco glossa adducit vulgarem hunc versum:

Is qui tur lentiter filia matris iter.

*Coquere
hircum in
lacte ma-
tris quis
accidit.*

Coquere hircum in lacte matris, ille proverbio dicitur, inquit Polydorus Virgilius, qui crudeli-
tatem crudelitati addiderit, ut puta si filium ante ora parentum morte inactarit, ut saepe facere
tyranni. Quare Moyses, ut Deuterion. 14. est, id et à in mutis animalibus fieri prohibuit: Nam
inhumanum videtur ab uberibus capra hircum ad eadem sapere, & in lacte eiusdem co-
quere. Modus est magis loquendi, quam quod a fusis ita coquendi carnes apud veteres fuerit.

VSVS IN SACRIFICIIS

Gentium.

*Victima,
vel per si-
militudi-
nem, vel per
contrarieta-
tem sūt.
Lib. 1. c. 2.
de re rust.
Baccho
hirci im-
molantur.
2. Georg.*

VICTIMÆ, inquit Servius, numinibus aut per similitudinem, aut per contrarieta-
tem immolantur: per similitudinem, ut nigrum pecus Plutoni; per contrarietatem,
ut porca, quæ obest fingibus, Cereri & caper qui ebrii vinibus, Libero; Sed & Varro
hoc etiam testatus est his verbis: *Quadam pecudes coluntur sunt inimica, ac veneno, ut illa, quas
dixisti, capra, ea enim omnia novella sata arpe de corruptis, non minimum vitis, atque oleas.* Itaque
propterea institutum diversa de causa, ut ex caprino genere ad alius Deorum hostia adduce-
retur, ad alius non sacrificaretur: Cum ab eodem odio alter videre nollit, alter etiam videre
pereuntem velit. Sic factum ut Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde ut
capite darent penas contra ut Minervæ caprini generis nihil immolaretur, propter oleam, quod
eam, quam la ferit, fieri dicunt sterilem, eius enim saluam esse fructui venenum. Tetigit ean-
dem causam Maro præcepta tradens ad vineas tutandas:

*Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incubens scopulis arenibus alas
Quantum illi nocere greges, durique venenum
Dentis, & adorsa signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Caditur, & veteres ineunt profenia ludi
Præmiaque ingentes pagos & compita circum
Theseida posuere, atque inter pocula lati
Mollibus in pratis vinctos saliere per vires.
Nec non Ausonj Treia gens missa, coloni
Veribus incomptis luant, risuque soluti:*

Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis,
 Et te Bacche vocant per carmina lata, tibi que
 Oscilla ex alta suspendunt molliapinnu.
 Hinc omnis largo pubescit vinea fatu;
 Complentur vallesque cana, saltusque profundis,
 Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
 Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patrijs, lanceisque & liba feremus.
 Et ductus cornu stabis sacer hircus ad aras.
 Pinguique in veribus torrebimus exta columnis.

Similiter Ovidius inquit:

Prima Ceres anidè gausa est sanguine porca
 Vltima suas merita cade nocentis opes.
 Nam sata vere nouo teneris lactentia succis
 Eruta fetigera comperit ore suis.
 Sas dederat pœnas exemplo territus huius
 Palmite debueras abstinnisse caper.
 Quem spectans aliquis dentes in vite prementem
 Talia non tacito dicta dolore refert.
 Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aras
 In tua quod spargi cornua possit, erit.
 Verba fides sequitur, nota tibi aeditus hostis
 Spargitur effuso cornua Bacche mero.
 Culpa sui nocuit, nocuit quoque culpa capella.
 Quid, vos, quid placida commeruistis oues?

Et aliàs:

Vite caper morsu Bacchi mactatus ad aras
 Dicitur vltoris, &c.

Simile est hoc Εὐνυκίς, αἵνῃ πόδων, hoc, est, in retributionem:

Κῆ μὲν παῖδες ἐπιρίζαν, ὅμας ἐνὶ καρποφορίῳ,
 Ποσὶν ἰπποπείσας σοὶ τράγιδυομένῳ.

Thomas Venatorius apud Obsopœum hos versus sic transtulit.

Lerodes licet hircæ, tamen cum victima ad aras
 Percutiendus eris, vina ego sufficiam.

Idem argumentum in hoc Leonidis Tarentini epigrammate fusiùs tractatur:

Ἰχάλος ἐν πώγων ἀγρὸς ὄρεος ἐν ποτ' ἀλαιν;
 Οἷνός τις ἀπαλὺς πάντας ἰδὼν κλάδους.
 Τῷ δ' ἱπὸς ἐκ γαίης πόσος ἄρου, τῶν κἀκίς
 Γναθμοὶς ἢ μίτρον κλημα τὸ καρποφόρον.
 Ρίζα γὰρ ῥέμπιδος ἦσα, πᾶσι λυγροῖσι νίκταρ ἀνύσει
 Οσοὶ ἰπποπείσας σοὶ τράγιδυομένῳ.

Sensus est: Saltator barbatus capræ maritus aliquando in vinea vitis molles, siue teneros omnes deuorauit ramos. Huic verbum ex terra tantum insonuit: Consume pessime maxillis nostrum palmitem fructiferum. Radix enim firma existens iterum dulce nectar emittet, quantum ad libationem tibi hircæ sacrificando opus est. Sic intellige etiam hoc Martialis:

Lastium pecus, & viridi non vtile Baccho
 Dat panas, nocuit iam tener ille Deo.

Idem etiam alias, & eandem causam simul, & sacrificandi modum sic expressit:

Vite nocens rosa stabant moriturus ad aras
 Hircus Bacche tuis victima grata sacris.
 Quem Thuscus mactare Deo cum vellet araspex
 Dixerat agrestis sortè, vndique viro.
 Vt citò testiculos per acuta falce secaret,
 Teter vi immunda carnis abiret odor.
 Ipse super virides aras, luctantia pronus,
 Dum refecat cultro colla premitque manu.
 Ingens iratis apparuit hernia sacris

Pastor. 1.

Li. 4. Epig.
24.

Occupat hanc ferro rullicus, atque fecat.
 Hoc ratus antiquos sacrorum polcere ritus
 Talibus & fibris numina prisca coli.
 Sic modo qui Thulcus fueras, nunc Gallus aruspex,
 Dum iugulas hircum factus es ipse caper.

Lib. 5. c. 4.

In opere de
 cupid. dimi-
 tiar.

Bacchan-
 tium olim
 qui ritus.

Baccho cur
 capra offer-
 retur.

In Corin-
 thiac.

Lib. 1.

Quoniam enim caper vitem atrodens eā veluti beneficio vitiat, excogitat ut in Bacchi gratiā illud, quod poeta indicat, in vtres ludibriū, ut scilicet eos statu tumefactos per humū dispone-
 ret, superq; eos salrationibus lasciuirent, vnde lubricitate pellis suo pte pingui delibuta pedes
 identidē fallerentur, precipitesq; saltatores, sine vllō tamē incommodo, & occiderent, & flulung;
 omnium risū excitaret. Cēlius hāc saltationē Bacchi festis dicatā ascolia smū dici scribit, ipsa
 verō festa ascolia, quōd videlicet theatri medio vtres quo dicunt a' x' s' in flatos, obfusosque
 vno tantūm insilirent pede, ut de labentes risū excitarent: Hoc agere apud Grēcos dicitur a' s-
 x' o' d' i' a' ζ' o' n. Hinc vetus trāgēdia, & ceteri sudi theatrales ac scenici suā originē apud Athenien-
 ses acceperūt: nam & ei, qui circa pagos, & compita ludo tragico victoriā obrinuerat, & ei qui
 per inflatos, inūctosq; vtres in medio theatro vno pede quā optimē saltarat, prēmij loco hircus
 dabatur. Morē hūc, & ritum Atheniensium Latini imitati incolto, & rustico genere carminum
 olim Bacchum colebant, & laruatū risū mouebāt. Nā excavatis arborū corticibus ora velabāt,
 Bac. humq; inuocabāt, & agresti cāntione laudes illius celebrabāt. Peraētis demū sacris oscil-
 la, & laruas corticeas de arboribus in honorem Bacchi suspēdebāt. Plutarchus quoq; accepta,
 inquit, a maioribus Bacchanaliū festiuitas antiquitus plebeo more, & hilari agebatur: ampho-
 ra vini, & palmitis sarmentum, tū aliquis caprū trahebat, sequebatur alius calathū ficis plenū
 gestans: Vltimo loco phallus, nūc ea negliguntur, & obsoleta sunt, dū inter im gestantur aurea
 pocula, vestes preciosae, bigae agitantur, personatiq; incedūt, sic quae necessaria & vitilia habēt
 diuitiae, ea superuacaneis, & inutilib. obruūt. Torrebātur verō exta hirci verubus columnis,
 quoniā corylos etiam vitibus vicinitate sua nocere, experinēto compertum est, quamvis Fe-
 stus columna hastilia ex corno arbore facta potius, quam ex corylo velit. Sed & Phornutus ait:
 Τὸ δὲ πρῶτον Διονυσίου θύον, διὰ τὸ λυμαίνοντο δοκεῖν τῶν ἀμειψαντῶν τὸν αὐτῶν ζῶον τὸτο,
 καὶ τὸ ἐπὶ ἐκείνῳ ποιεῖν αὐτῶν, εἰς τὸ ἀσπὸς ἐπὶ τῶν κατὰ τὰς Ἀττικὰς κοινὰς τοὺς πρῶτον θεῶν αἰσίων. Τὰ ἄ
 δ' αὖτε χαρπὴ τοῦτον θυμῶν ὁ Διονύσιος, διὰ τὸ ἐαυτὸν εἶναι τὸν πρῶτον. Id est: Ad hanc illi caprum Libe-
 ro maciant, quod vitibus, ac ficis infestū sit id genus animantis: Quā ob causā hunc deglubē-
 tes in vtrem insiliūt per pagos Atticos iuniores agricolae, & gaudet fortasse id genus sacrificio
 Bacchus, quod ipse hircus sit. Aliā verō causā cur Baccho capra sacrificetur, fuisse a te a illa ca-
 pra magna sui parte inaurata, quae in foro Phliasiorū erat, indicabat: huic enim ideo honos a
 Phliasij habitis fuit, quod sidus, quam caprā vocant, ortu suo vitibus perniciosē adferre cōsue-
 uit. Ne itaq; celestis capra vinctis noceat, forensem illā ex gre cū alijs afficiebant honoribus,
 tū verō auro eam exornabant, teste Pausania. Idem verō de Archius loquens naufragiū pas-
 sis ad Caphareū, tradit eos, qui ē naufragio terrā p̄sare potuerūt, frigore prope, & fame cō-
 sūpti cū essent, p̄catos dici, ut quis Deū se in tātis rerū difficultatib. saluos vellet. Cū itaq; p̄-
 cessissēt, specū Liberi patris animaduertisse, & Dei in eo signū. In eū verō specū multē se caprē
 syluestres frigus fugientes gregatim immiserāt, quib. maciatis, carnibus famē, pellib. frigus te-
 pulerūt; Deinde cū hyme remisisset, reparatis nauib. in patriā reuēctos, signū, quod tūc ē spe-
 cū aspontanū, sua aetate religiosē coluisse. Tradit deniq; apud Potnias Liberi patris ēdes
 fuisse cōgnomento Aegoboli, id est, capram iaculantis: ita. n. aliquando accidisse, ut, dum sa-
 crificaret, per temulentia, cō recordie processerint, ut ipsū Liberi patris sacerdotē occiderint,
 quod picolūcū atrox pestilentia consecuta esset, ex Delphici Apollinis responso puctū Li-
 bero iam pubescentem maciandū accepisse: Sed nō multis post annis Deum ipsum capellā pro
 puero supposuisse, tradi. Aliam rursus causā adducit Hyginus de Aetrophilace loquēs: Icario,
 inquit, Erigone patri propter iustitiam, & pietatem exstrematur Liber pater, vinum, & vitem,
 & vnam tradidisse, ut ostēderet hominibus, quo modo sereretur, & quid ex eo nasceretur, &
 cum esset natum id, quomodo uti oporteret. Qui cū scuisset vitem, & diligentissimē ad mini-
 strado floridam falce fecisset, dicitur hircus in vineam se coniecisse, & quā ibi tenerima folia
 videret, decerpisse. Quo facto Icarium animo irato tulisse, eumque interfecisse, & ex pelle eius
 vtrem fecisse, ac vento plenum praeligasse, & in mediū proiecisse, suosq; sodales circa eum
 saltare coegisse. Ceterum Prudentius contra Symmachū in eam mine de Hercule, ideo immo-
 latū fuisse caprū Baccho asserit, quod de bellatis Iodis, & lasciuiret, & vino senimis prolueret:

Thebanus iuuenis (inquit,) superatis hic Deus Indis,
 Successu dum victor onans l'escuit, & aurum

Capit.

*Caprina gentis reuehit, spolijsque superbus
Diffudit in luxum cum semitro comitatu,
Atque audius vini multo se prouit haultu
Gemmantis pater a spumis, multoque Falerno
Persundens byugum rovantia terga ferarum.
His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Ceditur, & virides discindunt ore chelyaros,
Qui Bromium placare volunt, quod & ebria iam tunc
Ante oculos regis satyrorum insania fecit,
Et fecisse reor stimalis furialibus ipsas
Manadas inflammante mero in scelus omne rotatas.*

Sed & ob eandem hanc causam Bacchus in capram immutatus fingitur: Vinum siquidem homines potatos, & olidos, ut capros, & petulcos, & lasciuos, reddit, eiusdemque vapores ad cerebrum ascendentes, & rationem obnubilant, unde homines calore aucto animosiores fiunt, & ad celsiora, & sublimiora quoque hircino more contendunt. Cur modò caprini generis nihil Mineruæ immolaretur, rationem reddidi ex Varone, nimirum propter oleam, quod eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem, ideoque videre illud nollet. Idem testatur Plinius his verbis: *capra oliuam lambendo quoque sterilem faciunt, eamque ex causa Mineruæ non immolantur.* Athenæus ait: capras in arcem ascendere Athenis non licet, neque omnino sacrificari Mineruæ, quod oleæ ramos vorent, & lædant. Cælius verò: obseruatum est, inquit, capras Athenis in arcem non iungi, præterquam semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi nata primum, possit tangi, quando ita proditum est eius animantis saluam fructui venenum esse, quo nomine nec Deæ immolatur. Aegyptij etiam Lunæ, & Libero tantum suam, reliquis Dijs boues mares, vitulosque & anseres immolabant, capram tamen, aut hircum nullo modo. Tetigit autem id Iuuenalis inquitens:

Lanatis animalibus abstinet omnis

Mensa, nefas illuc factum iugulare capella.

Tangitur hoc etiam à Moyse in exodo respondente Pharaoni dicenti sibi: *Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac: Non potest ita fieri, abominationes Aegyptiorum immolabimus Deo nostro?* quasi minus licuisset ea sacrificare animantia, quæ apud Aegyptios sacrosancta habebantur, quam ob causam etiam subdit Moyses: *Quod si mactauerimus ea: quæ colunt Aegyptij, lapidibus nos obruent.* Non omnes tamen Aegyptij à capris, & hircis abstinebant, quemadmodum de Thmuitis in prouerbijs diximus, & constat ex Herodoto, qui sic scribit: Caterum qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebanae prouinciæ sunt, ij omnes ab ouibus abstinentes capras immolant: Non enim eosdem Deos similiter colunt vniuersi Aegyptij præter Isidem, & Osirim, quem Bacchum esse aiunt, hos per æquæ vniuersi colunt: Qui verò Mendetis templum obtinent, siue Mendesiæ prouinciæ sunt, hi capris abstinentes immolant oues &c. Et mox rursus: porro capras, & hircos ea de causa ij, quo diximus Aegyptiorum non mactant, quod Pana inter octo Deos Mendesijs numerant, quos octo aiunt priores duodecim Dijs extitisse. Panos autem simulachrum, & pictores pingunt, & statuarij scalpunt, quemadmodum Græci, caprina facie, hircinisque cruribus: haud quam existimantes cum esse talem, sed similem cæteris Dijs. Qua tamen cum causa talem pingant, non est mihi relatum iucundum. Verum hi omnes cum capras, tunc verò maximè capros venerantur: & inter Mendesijs capratij præcipuè honore afficiuntur, & ex his vnus maximè, qui cum decessit, ingès totius Mendesiæ prouinciæ luctus proponitur, Vocatur autem & hircus, & Pan Aegyptiacæ Mendes. Inuenio verò etiam apud Plutarchum Aegyptios sua vniuersè capras, quando Sirius, siue canicula cum Sole oritur, certo conuersos ad ortum intueri, dicere, esseque hoc firmissimum documentum annuæ circuitionis, maximèque cum astronomicis consentiens tabulis. Depingebatur ergo etiam in eorum fanis, sicuti nos docet Lucianus, dum inquit. Apud Aegyptios ipsum quidem delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul, atque maximum sumptuosissimum lapidibus extructum, atque compositum. Caterum si intus Deum requisieris, aut simiam inuenies, aut ciconiam, aut hircum, aut felem. Tantum ille: istiusmodi delubris pulchras comparans mulieres, quæ intrinsecus turpes sunt. Diodorus Siculus asserit, ita hircum deificasse Aegyptios, sicut Græci Priapum, propter scilicet eam corporis partem, à qua sit omnium ortus. Cur modò Capratia Aegyptij hircum Isidi, minimè verò capras sacrificent, docet in hæc verba Aelianus: In Copto, inquit, Aegyptia vrbe, & magna conficiendorum aliorum sacrorum religione Isim Aegyptij colunt, & vero eodè cultu hanc ipsam venerantur, quo aut coniuges, aut liberi à lugentibus afficiuntur: Vbi Isis hanc religionem possidet, ibi acerrimi ad pestiferum vulnus insertum scorpionis maxime versantur, qui, ut percusserit, statim interficiunt. Ad quorum vitationem omne cautionis genus Aegyptij

*Cur capri-
ni nihil cō-
secratur
Minerua.*

*Lib. 4.
Aegyptij
capras non
immolant.
Satyr. 15.*

Cap. 3.

Lib. 2.

*Capra, capri,
& capratij
vbi
in honore
sunt.*

*In volum.
de solert. a-
nimal.*

*In Imagi-
nib.*

*In Aegy-
ptiorum
delubris,
qua simu-
lachra in-
ueniuntur.*

Lib. 2. c. 4.

*Capra Co-
ptitis ad
diuinita-
tem cur re-
ferantur.*

Pan de-
crobio fol.

Pan de ca-
prino gene-
re sacrificia-
vi.

tij adhibent, sexcentaq; machinamenta moliuntur, veruntamen lugentes ad Iſidis fanum caprae feræ ex omnibus tegumentis nudæ inter ſcorpios humi iacentes ab horum acerbitate integræ incolumefq; permanent, ex quo fit, vt Copitæ eius caprini generis fæminas ad diuinitatem, & religionem conſecrent, & religioſiſſimè colant, eaſdemq; Iſidi in amore, & delitijs eſſe exiſtiment: contrà autem mares immolant. Erat & templum huius Deæ Buſyri, vbi Pan etiam colebatur, & hircus, & vt Pindarus ait, hirci in hoc loco cum mulieribus coeunt. Pana autem *παγοπροσάπων* ſingunt ijdem Aegyptij, quod ipſe ſcilicet Pan, qui ſol eſt, vt multis probat Macrobius, ſemina mundi propellere, & diſſundere credebatur, vimq; genitalem illi curæ eſſe dicebant, atque eam ob cauſam hoc animal natura libidiuoſiſſimum ipſi ſacrum Pani eſt. Immolabant itidem Pani caprinum genus paſtores, ſic hoc adeſpoto epigrammate quidam precatur Pana, vt fiſtula canat, quo capellæ grandiora vbera ad domum Clymeni reportent, cui etiam hircum immolandum pollicetur. O pan, inquit, paſcentibus gregibus ſacram vocem reſona, coruum ſupra aureas fiſtulas, ſeu calamos labium mittens. Vt illi quidem, ſcilicet greges, albi grauata dona lactis vberibus in Clymeni abundanter ferant domum. Tibi verò pulchrè aſſiſtens aris maritus caprarum rubeum ex hircuto pectore ſanguinem eructet.

Ω Πάν. Φιρβομίτας ἱερὰν φάτιν ἄνωγε ποίμνας,
Κυρτὸν ὑπὲρ χυσίαν ξείλοισις δοῖάκων.
Ὅφραί μιν, λιποῖο βιβριθέτα δῶρα γάλαλτος
Οὔθ' αὖτ' ἐς Κλυμένην κικνέειν φέροις δόμον,
Σοὶ δὲ καλῶς βομοῖσι παρὶς ἀμνὸς ποσσὶ αἰγῶν,
Φοίνισι γὰρ λαοῖς τυθὶς αἶμα ἱρύγῃ.

Sic alius apud Theocritum in exordio epyllij primi inquit:

Ἀδύ τι τό' ψιδύρισμα, καὶ ἀπώτερος αἰὼς λήθηα
Ἀποσι ταῖς παγῶσι μελίσσειται. ἂν δὲ καὶ το'
Συρίσδε. Μίτα' Πάν' ἂν το' δῖότις ἐν ὄλῳ ἀποισῇ.
Αἶψα τῆτος ἱλκηρικὸν τραγὸν αἶγα τοῦ λαφῆ.
Αἶψα δ' αἶγα λαβὺν τῆτος γειράς, ἐς τὴν κατὰρρῖν
Ἀχιμαρὸς Χίμαρ' ὀδε καλὸν κρήν, ἐς τὴν α' μελῆνε, idest.
Dulcis hic susurrus est, & pinns ista, o pastor caprarie,
Quæ est iuxta fontes, dulciter resonat: suauiter verò & tu
Fistula canis secundum Pana proximum præmium feres.
Si ille acceperis cornutum hircum, tu capram capies.
Si verò capram acceperis ille pro præmio, ad te permanabit
Capella annicula. Capella caro bona est, denec tu uisaris.

Fauni vi-
lisma qua.
Li. 1. carm.
ode 4.

Fauno Deo Latino, atq; etiam ſemideo, teſte Halicarnasſæo, præter agnam, & hædum, etiam capra immolabatur à Romanis, fortasſe ob id, quòd eum etiam Pana vocitarent. Horat.

Nunc & in umbris Fauno decet immolare lucis,
Sed poſeat agna, ſeu malis hædo.

Idem aliàs ſupplicat Fauno, dum ſuos agros amore Nympharum pererrat, vt ſibi, ſuiq; ſit innoxius, id enim ſe promereri prædicat, nonis decembribus in eius honorem ſacris ſolem nibus celebratis, vino libando, hædo immolando, litandoq; adeo, vt totus pagus ſine cura pecoris, arationisq; ſtratis humi frondibus, nihil quàm totum diem laudando, comeſſando, ſaltandoque feſtum peragat:

Faune Nympharum fugientum amator,
Per meos ſines, & aprica rura
Lenis intedas, abasq; parnis
Aequus alumnis.
Si tener pleno cadis hædus anno
Larga nec deſunt veneris ſodales
Vina cratera, vetus ara multo
Fumat odore.
Ludit herbeſo pecus omne campo
Cum tibi nona redeunt decembres
Feſtus in pratis vacat octoſo
Cum boue pagus.
Inter audaces lupus errat agnos,
Spargit agreſſeis tibi ſylua frondibus,

Gaudet inuisam pepulisse fessor

Ter pede terram.

Immolabatur autem potissimum in piacularibus sacris, ut notum est ex hoc Ouidij:

Cornipedi Fauno casa de more capella,

Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Utrum verò etiam Sylvano, quem, ut ait Horatius, lacte piabant. In hoc lacte, quod offerrebat, an hœdus, aut agnus coqueretur non constat inquit Tostatus ex libris poeticis, sed satis est verisimile, maximè cum Rabbi Moyses testatur se vidisse ita fieri sacrificia. Sed & Nymphis sacrificabatur: Comatas apud Theocritum:

Τὸ Κροκόλος μοι ἴδουσι, τὸ ποικίλον ἀνὰ Ἰθυσί

Ταῖς Νύμφαις τὰν αἶγα. Τὸ δ' ὦ κακὲ καὶ τὸν ἰτάκει

Βασκαίων, καὶ νῦν μὲν τὰ λείδια γυμνοὶ ἴθουσι. idest,

Quam Crocolus mihi dedit, discolorum, tunc cum sacrificaret

Nymphis capram: Tu verò improbe & tunc contabescibas

Inuidens, & nunc posivemò nudum me fecisti.

Mox verò Comatas ait se magis à Musis amari quàm cantorem Daphnidem, ideoq; se binas ijs mactasse capras. In ludis item Apollinaribus Apollini boue aurata, & duabus capris auratis, Latonæque boue aurata sacra græco ritu facere Romani solent, ut in boue dictum est. Achilles apud Homerum ob immisam ab Apolline Græcis pestilentiam, consulendum censet augurem quempiam, aut aruspice, aut somniorum interpretem, qui denuntiet tum causas iratum, quas tantoperè Phoebus in eos exercebat, seu qua indignè ferat vota sibi non persoluta, siue sacrificia non ritè facta, seu quid aliud, tum qua expiatione agnorum, caprarumq; sacrificijs ipsum placare possint, ut quam iniecerat pestilentiam tolleret:

Ἀλλ' ἀγὲ δὴ τίνα μάλιστα ἐρίομεν, ἢ ἱερῆα,

ἢ καὶ ὀνειρωχολόν, (καὶ γὰρ τ' ὅσαρ' ἐκ Διὸς ἐστίν)

Ὅς κ' εἴποι ὅτι τόσσον ἐχέσαστο φοῖβοι Ἀπόλλων.

Εἴτ' ἀρ' ὄγ' ἐν χολῇς ἐπιμίμψεται εἰδ' ἱκατόμβης,

Ἀλλ' ἐν πῶς ἀρίων κρίσης αἰγῶν τὰ τελέειν

Βέλνεται ἀντιάσας, ἢ μὲν ἀπὸ λοιγρῶν ἀμύναι.

Et rursum: *Ἐρδόν δ' Ἀπόλλωνι τελέισσας ἱκατόμβας*

Ταύρων, ἢ δ' αἰγῶν. Idest,

Faciebant autem Apollini perfectas hecatombas

Taurorum, & caprarum &c.

Theocritus hoc epigrammate Apollini hircus etiam immolatos ostendit:

Τὰ γόδα τὰ δρεσόνια, καὶ ἡ καλά πικτός ἐκείνα

Ἐρπυλλοὶ καὶ τῶν αἰνῶν Ἑλικωνίας.

Ταῖ δὲ μέλαινα φυλλοὶ δάφναι τὴν Πύθιε Παῖδιν,

Διὰ φρεσὶν αἰνῶν πύθιοι ἀγλαῖον.

Εὐμοῖν δ' αἶμα κτεῖν περὶ τὸν τράγος ἄνθος ὁ μαλός,

Τῇ μιν θυτρώων ἱχάτον ἀκρίμονα. Idest,

Rosa illa rosida, & densum illud

Serpyllum dicatum est Heliconiadicis Musis.

At nigri folijs lauri tibi, ὦ Pythie Apollo.

Deiphica enim petra his te ornauit.

Aram autem eruentabit cornutus hircus ille villosus

Terebinthi comedens ultimum ratum.

Capras autem Apollini immolabāt, ut ait Varinus ex Eustathio propter pecudis huius naturam impetuofam, & in altum saltando efferri gaudentem & quòd caprina cornua ad arcus faciendos idonea sint. Apollo autem toxotes est, idest arcubus & sagittis oblectatur. Apud eosdem Romanos capra etiam Veiovi immolabatur, quem eundem cum Apolline esse dicunt, ut tradit his verbis A. Gellius: Simulachrum Dei Viouis, quod est in aede Romæ inter arcem, & Capitolium, sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum, quapropter eum Deum pleriq; Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu Romano capra, eiusq; animalis figmentum iuxta simulachrum stat. Ipsi tamen etiam Ioui capras immolari solitas docemur ab Apollonio: Hic enim in libro de fabulosis locorum rebus tradi ait cum Halicarnassæi sacrificium quoddam Ioui cognomento Aleræo peragitur, gregem caprarum ad fanum adductum consistere, votisque absolutis vnâ earum nemine ducente progressam ad aram accedere, quam sacerdos arreptam litet, nosq;

supra

Fallos. 2.

Quall. 37.
in c. 23. E-
xodi.

In Viator.
Nymphis
capra cadi-
tur.

Eid. 1.
Apollini,
qua ma-
centur in
ludis Apol-
linaribus.
Iliad. 1.

Capra im-
molabatur
Veiovi, &
Ioui.
In hist. mi-
rabil.

*In mirabil.
Iupiter ca-
pruorum
dictus.
Iuno aly-
cayot qui-
bus dicta.*

supra ex Herodoto Aegyptios, qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebani ritu sunt, eos omnes ab ouibus abstinentes capras immolare. Legimus & apud Plinium cinnamomum in Aethiopia cauros quadraginta quatuor bouum, caprarumque, & arietum extis impetrare veniam metendi. In Pedasia Cariae, ut tradit Aristoteles, sacrificium Ioui peragitur, in quo capra deducta ex Pedasia per stadia septuaginta, magna spectante turba, procedit, nec perturbatur in via, nec inde avertitur, funiculo vincta sacerdotem praecedens, Etymologus, & Varinus Iouem apud Nicandrum in theriacis αἰγέφατος, hoc est, capriuorum cognominari tradunt: Mihi tamen, inquit Gytaldus, non succurrit apud Nicandrum id nomen legisse. In Laconicis Pausaniae Iuno nominatur αἰγέφατος, apud Lacedaemonios tantum id adepta cognomentum, quando & Deae capras immolant. Sacellum ab Hercule primum erectum ferunt, qui & princeps capras immolarit, quoniam pugnant aduersus Hippocoontem, & Liberos, nullum se à Iunone impedimentum ingessisset, sicut ferè asseuerat: Ad rem diuinam verò potissimum adhibitas capras, quod aliarum victimarum haud suppeteret facultas. Verum quod de capra scribit author hic (inquit Caesilius) vehementer animaduertenda poetae Ouidij sententia ex quadam elegia, ubi animalium, quae ducerentur, pompam describit in Iunonis festo:

Duxque gregis cornu per tempora dura recurvo

Inuisa est domina sola capella Dea.

Illius inditio syluis inuenta sub altis

Dictitur inceptam detinuisse fugam,

Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index,

Et pretium anthori vulneris ipsa datur.

*Caput ca-
prinum Iu-
noni Sospi-
ta offereba-
tur.*

*Iunonis a-
miculum
quid.*

*De natura
Deor. 1.*

*Sospita vn-
de dicta.*

*Pellibus ca-
prinis*

quam de

mulierum

*palmam ver-
berantur,*

& cur.

Lib. 2.

Lanuuij etiam Iunonem Sospitam, vel ut est apud Festum Sispitem colebant capite caprina pellecto, qualis eius imago signata est in quodam Romano denario, cum his literis, L. S. M. R. idest, Iuno, Sospita, Magna, Regina. Pellem autem caprinam Iunonis amiculum vocabant. Cicero: *Tam hercle, quam tibi illam Sospitam nostram, quam tu nunquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis.* Dicta est autem Sospita à σῶπις, quod seruo significat. Hæc in primis Lanuuij colebatur magno cultu, ut docet Liuius, qui & Romanos eandem coluisse tradit, inquiens: *Lanuuius ciuitas data, sacraque sua reddita cum eo, ut ades lucusque Sospita Iunonis communis Lanuuius municipibus cum populo Romano esset.* Sed & mulieres Romanæ in Lupercalibus, quæ diem februarum etiam vocabant eodem Iunonis amiculo februabantur, hoc est, se purgabant, mosque erat in hoc festo, ut Lupeci discurrentes pelli- bus obuias quasque faminas verberarent, existimantes talibus verberibus facundas fieri, unde creperi sunt dicti, auctore Festo, à crepitu pellicularum, quem faciebant verberantes, de quo- rum Lupercorum initio sic inter ceteros Valerius, ubi de institutis antiquis scribit. Luperca- lium mos, à Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum latitia exultantibus, quod eis auus Nu- mitor Albanorum eo loco, ubi educati erant, urbem condere permisit sub monte Palatino hortatu Faustuli educatoris sui, quem Euander Argæis consecrauerat sacro sacrificio, castisq; ca- pris epularum hilaritate, ac vino largiore prouecti diuina pastoralis turba, cuncti pellibus immo- latarum bestiarum iocantes gestierunt. Quod ab ijs faminarum palmæ verberarentur clarissime nos docet Silius Italicus loquens de Pane Deo:

Dextera laesum caesa Tegeatide capra (idest Arcadica, Tegea enim erat vrbs Arcadiæ

ubi Pan colebatur)

Verbera lata mouens festa per compita cauda.

Satyr. 2.

Hucque spectat illud Iuuenalis:

Nec prodest agili palmas prabere Luperco.

Falser. 2.

Sicque intelligendus Ouidius:

Nupta quid expectas? non tu polleatibus herbis

Nec prece, nec magico carmine mater eris?

Excipe facunda patienter verbera dextra,

Iam socer optatum nomen habebit aui.

Sed mox originem huius rei adserit his versibus:

Monte sub Esquilio multis incidens annis

Iunonis magna nomine locus erat.

Huc ubi venerunt pariter, nuptaque virique

Suppliciter posito procubuerunt genu.

Cum subito mota tremuere catumina sylua,

Et Dea per lucos mira locuta suos.

Italides matres, inquit, sacer hircus inito:

Obstupuit dubio territa turba sano.

Augur erat, nomen longis intercidit annis

Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.

Ille caprum mactat, inssa sua terga puella

Pellibus exsectis percutienda dabant.

Lunaresumebat decimo nona cornua motu,

Virgine pater subitò, nuptaque mater erat.

Meminit & Plutarchus in Romulo: In Lupercalibus, inquit, Romæ capras iugulât, & incisis in corrigias caprarû pellibus discurrunt, & si qui obstent, scuticis cedunt. Colebatur porro etiâ à Romanis Iuno Caprotina: Ceterum hæc non à capris, sed à caprifico nomen tulit, ut discitur præcipue ex hoc Varronis: *Nona caprotina dicuntur, quod eo die in Latio Iunoni Caprotina mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & de caprifico adhibent virgam.* Pausanias verò apud Messenios Lucinæ etiam delubrum fuisse ait cum marmoreo signo, cui proxima esset Curetû edes, in qua cuiusvis generis animalia immolabât: facto enim, inquit, à bobus, & capris sacri initio ad aues descendebant, quas in flammâ porriciebant. At verò Lacedæmonij Dianæ cognomēto Corythalia sacrum in agris facientes non nisi caprarû carnes in opsoniû adhibebunt, neque aliud animal præter id in huiusmodi sacris immolari fas erat. Embarus quidam, vel Batus, ut scribit Varius *ὀφισμα*, authorem citans Pausaniam, cum Diana Munychia, ut regio à peste liberaretur, filiam alicuius immolandam requireret, ea conditione se immolaturum suâ promisit, ut sacerdotiû familiæ eius perpetuò maneret. Filia in adyto oculata capram eius vestimentis indutam mactavit, quæ res in proverbium abiit, ut in hominem prudentem, & astutum, *Embarus es*, dicamus. Pestis verò causam fuisse dicit vrsam, quæ in templo Dianæ illic erat, ab Atheniensibus occisam. Apud Suidam famenò peste (quæ apud Græcos vna tantû litera differunt) regionem laborasse scribitur. Adagiorû author proverbium, *Embarus sum*, de homine insano, & deliro interpretatur, Suidam secutus, qui Embarum filiam suam verò, non capram ei substitutam, immolasse refert. Et ipse etiam Varinûs aliâs habet sic: *Εμбарος εἶμι, ἢ δελιός, περὶ τοῦ ἄνθρωπου, ὁ περὶ τοῦ Μιράδος, ὁ δὲ μανί.* Author verò etiam Agathius est, referente Calio, Gothici bello libro secundo, ingruente Persarum bello in Marathonij campis vouisse Athenienses, totidē se hircos Dianæ immolatuuros, quot peremissent hostes: quod cū implere in primis ceperent, non quisse tamen, etiam capris adiectis, vel succedaneis. Apud Xenophontē tamen legas Athenienses, quo tempore Persæ cū ingentibus copijs Athenas deleturi in eorû fines inuasissent, Dianæ votû fecisse, tot illi se capras immolatuuros, quot hostes occidissent. Huic fortassis Deæ ideo capras sacrificauerint, quoniâ hoc genere animalium delectabatur. Dictys Cretensis verò, & Homerus pestē accidisse, exercitui Græcorû tradunt, quia Agamemnon rex exercitus ab omnibus declaratus, longius paulò ab exercitu progressus in luco Dianæ caprâ pascentem imprudēs religionis, quæ in eo loco erat, iaculo transiit: nec potuisse leniri priusquâ sacrilegij poenâ darentur, & author eius sceleris filiam natu maximam, vicariâ victimam immolasset. Aesculapio verò capram, quæ nunquâ, ut dictû est, sine febris est, quia Deus est salutis, immolari contrarietatem asserit; non tamen vbiuis caprâ immolabatur illi, quod docet Pausanias his verbis: Quin & Aesculapius, qui colitur Balanagris apud Cyrenæos medici cognomēto ex Epidaurio sumptus est: Ad Cyrenæici quidem similitudinem factum est id Aesculapij templû, in quo quod Lebena, quæ est Cretensiu vrbis, extat. Dissimilis in eo sacri ritus, quod Cyrenæici capras mactant, cū ab Epidaurijs traditum hoc omninò non fuerit. Dixerat autem Aesculapiû à capra educatum in hæc verba: Phlegyas cū Peloponnesum intrasset, filia, quæ patrē sequebatur cū se adhuc vterum ex Apolline ferre patrē celasset, in Epidauriorum finibus puerû enixa, illum in monte exponit, cui hæc ipsa etiâ ætate Tiuthion nomen, id est, ac si mamillâ dicas, cū antea Myrtion appellaretur, mutati nominis causa, qd̄ exposito infanti hæc præbuit capra, quæ cum cæteris in eo saltu pascebat, dū interea eū canis custodiret. Ibi Aresthanas (fuit enim hoc caprario nomen) cū à reliquo grege in pecore recensendo capellam vnâ, cumque ea canem aberrasse animaduertisset, totû cum saltum studiosè quaritans peragravit: inuentû verò puerum cū tollere cuperet, ac iam propius accederet, effulsisse aiunt celestē ab illo ignē, quo deterritum prodigio pastorem, cū diuinû quiddâ id esse, uti erat, suspicaretur, statim retrocessisse, mox fama per terras, æmaria omnia vulgavit sanari ab illo quouis morbo laborâtes, mortuos etiâ excitari. Hæc ille. Atque ideo fortassis Epidauri capræ Aesculapio non immolantur. Exstitit aliquando in Melitâ vrbe à Melitæo Iouis filio condita in Phitiâ tyrannus violētus, atq; contumeliosus, ut recitat Antonius Liberalis in congerie transformationû: cuius adeo nomen incolæ

Diana Corythalia & capram offerrent.

Li. 23. cap. 26.

In Corinthiæ.

Aesculapio cur capra offerretur à Cyrenæicis, & ab Epidaurijs nō quomodo etiam à capra educatus sit.

*Calistatis
memorabi-
lis historia.*

*Aspalidis
virgini ha-
dus à quib.
& quomo-
do offerre-
tur.*

*Veneris Epi-
tragia di-
cta.*

Lib. 3.

Lib. 7.

*Marti hir-
cum oblatus
Tempestati
Dea hircus
fiebant sa-
cra.*

*In Epod.
od. 10.*

*Lib. 3.
ca. m. ed. 13*

In Eliac.

incolę non edunt: peregrini Tartarum appellabant. Is si qua eius loci virgo ob formę pulchritudinem celebraretur, ut eam ante nuptias abductam vitabat. Atque eo tempore ministros iusserat adducere sibi Aspalidem Argæi non ignobilis viri filiam, quę rei fama divulgata ante aduentum eorum, quibus abducendi sui negotium erat datum, seipsam suspendit. Facto adhuc latente frater puellę Astygites iurat priusquam sororis corpus deponeret, se in tyrannum vindicaturum. Illico vestem Aspalidis induit, gladioque ad sinistrum latus abdito, quod adolescens etiam nunc esset nemine sexum e vultu agnoscente, in domum tyranni pervenit, eumque nudum, incustoditumque interficit. Meliteneses Astygitem corona decorant, prænasque accinendo deducunt. Cadaver tyranni in flumen demergunt, quod ab eo usque tempore, hodieque Tartarum vocant. Corpus autem Aspalidis ad honestam sepulturam summo studio requirentes nusquam invenire potuerunt, quod id Deus de medio sustulisset. Loco autem corporis statua iuxta Dianę stans apparuit, idque simulachrum incolę Aspalidem vocant. Amicicetam, & Hecæergam: & quotannis virgines hæc dum intactum in eius honorem, præcipitem dabant, quod & Aspalis virgo seipsam suspendisset. Vnde modò Venus Epitragia dicta fuerit, docet Plutarchus in Theseo: Festur, inquit, Theseo oraculum Delphicum præcepisse, Venerem itineris ducem faceret, comitemque aduocaret: præterea cum capram ad mare immolaret, eam fortuito in caprum transisse, inde Veneri Epitragiæ, nam *επαγος* caper ipsorum lingua, est, nomen datum. Lusitani verò etiam hircum maxime vescuunt, eumque & Marti immolant sicut & captivos, & equos, ut tradit Strabo. Sed alijs etiam in locis fortassis hircus Marti immolatus fuerit, nam & apud Apulicium lego: Quin igitur, inquit, supplicatum Marti comiti pergitur, & puellam simul vendituri, & socios indagaturi: sed, ut video nullum uspiam pecus sacrificatui, ac ne vinum quidem potatui assatum, vel sufficiens habemus. Decem itaque mihi legite comites, quis contentus proximum castellum petam, inde vobis epulas, & alias res comparaturus, sic eo profecto ceteri copiosum instruunt ignem, aram celsitate virenti Marti Deo faciunt, nec multo post adveniunt illi vinarios utres ferentes, & gregatim pecua comminantes, vnum prælectum, grandem hircum, annosum, & hircumem Marti secutori, comique victimant, & illico prandium fabricatur opipare. Tempestas insuper Romanis etiam Dea est credita, in cuius sacris hircus etiam immolabatur, & agnus, quod indicat Horatius, dum canit:

Optima quod si prædæ curuo litore

Porrecta mergos inuenerit.

Lidinofus immolabitur caper

Et agna Tempestatibus.

Idem poeta Blandusiæ fonti etiam hæc dum fouens, inquit:

O fons Blandusia splendidior vitro

Dulci digne metro, non sine floribus,

Cras donaberis hircæ:

Cui fons turgida cornibus

Primis, & venerem, & prælia destinat.

Frustra, nam gelidos inflicies tibi

Rubro sanguine riuos

Lascivi soboles gregis.

Borussi denique in omnibus suis sacrificijs hircum usi sunt ob fecundam huius animalis naturam. Notandum verò, quod Gręci tauros, an puri essent, farina explorarent caprum ciceribus, capram aqua frigida: Item quod vetus aruspicium ex hœdis, vitulis, & agnis esset, postea verò additæ sint à Cyprijs sues, ut author est Pausanias.

VSVS IN SACRIFICIIS HEBRÆORVM.

DE hoc usu satis superque cum in boue, tum in oue dictum est.

*A. de vict.
rat. tex.*

100.

*Caprina
carnis qua-
litates, &
usus in cib.*

VSVS IN CIBIS.

HIPPOCRATES cum dixisset bubulas carnes melancholica proripare pathemata, harumque naturam insuperabilem esse, nec à quouis ventriculo concoqui posse, de caprinarum carnum qualitate loquitur in hæc verba: Caprinæ carnes, quæ in bubulis mala sunt, omnia habent, & cruditatem. (*ἀσπιδία*) suntque statulentiores, ructusque magis generant, & choleram magnam pariunt. Verum quæ odoratissimæ soli-

solida, & suauissima sunt, hæc optima sunt tum perclixæ, tum perfrigida (Gelsnerus percoctæ.) Quæ verò suauitate omnicaient, male olent, & dura sunt, hæc deterrima, & quæ recentiores. Optima autem astate, autumnus verò pessima. Quo loco Galenus cur caprinæ carnes, inquit bubulis vitiosiores sint, causam hæc in loco dixit, nempe cum coctum difficile bubularum more existant, statuosiores etiam sunt & sapius mouent ruetis, qui malam habeant qualitatem. Cum igitur bubuli & c. iores, & c. iores sint, si incoctæ maneat, choleram pariunt. Quæ efficitur ratione, ut frigidas eas magis, quam calidas existare oporteat. Optimas esse ait caprinæ carnes inter se quidem, non cum cæteris comparatas. Oportebat igitur quantum ad anni tempus attineret, vitiosissimas ob temperaturam esse. Cernit igitur capris tempore ahiuo meliorem esse alimoniam, quo modo praua sunt, quæ herbas verant an malia, vbi vident herbas, non habent. Capris autem maximè idoneam præbent alimoniam germiua arborum, caulicq, quos a fine veris astat largiter habet. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit, potes ex vulpib. certior fieri, quæ autumnus probatissimam ob viuas habet carnem. Sic passeri, & ficedula maximè laudabilem carnem obinent. Autumno igitur capræ nutrimento idoneo destituta tum deterrimam, tum perquam tenuem, habent carnem. Hyeme autem meliorem sanguinis consequuntur habitum, naturalem intemperiem a temperatura temporis contractam corrigentes. Alias Galenus etiam in opere de alimen. siculat, ut vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præstantiores, sic hædi capris, capra namque temperamento minus quam bos est sicca, si tamen homini, & sui comparetur, multum superat, & proxima est potius. Caprinæ præter succum vitiosum acrimoniam etiam habent. Et rursus, Aestate prima, ac media præstantiores sunt capræ, cum seilicet fruticum germiua, quibus vesci solent, abundant. Athletæ verò caprinam carnem olidam quidem esse dicunt, sed si conficiatur plurimum aleæ, plurimumq, corpori robur addere. Clitomachus q, Caristaginentem non academiæ sectatorem solitum ferri dicere, quendam Athletam Thebanum omnes suæ aratis viros superare, quod caprinis carnis vesceretur, tenacibus illis, & concoctum difficillimis, quantum eis olidus est corpore iudicari avarit. Militarem autem cibum esse, etiam Homerus docere videtur, siquidem Achilles legatis ab Agamemnone sibi missis, & dona offerentibus gratificaturus, splendideque excepturus, cratera apponi iubet capaciorem, mixtoq, meracioris vini singulis propinari, ipse verò ingentem cacabum super ignem appendit, inque illum tergum cuius, itemq, pinguis capræ (capras autem pinguescere, ut pinguedine sterilecant, ex Plinio dictum est) cum lumbis tenella atq, altilis stacula immergit, & in frustra dilaniat, aliam quoq, partem aptè minutatam verubus insigit, magnum interea ignem. Patreulo excitante supponens, ac postquam exullis lignis resedit flamma, prunas sternit, ac desuper carnem transfixam verubus insigit, subindeque tollens sale conspergit, tandemq, testam patitur. Eiusmodi etiam carnes Vlyssi apud eundem Eumæus pastor apponit. Quo loco Ioan. Spondanus monet capras quoq, olim in delicijs ciborum extitisse. De lacte modò caprino sic tradit Galenus in lib. de boni, & mali succi cibis, Caprini lactis usus frequens apud nos est, apud alios bubuli. Caprinum inter cætera lactis genera moderatè se habet cum non admodum pingue, crassumq, sit, ob idque medium esse censetur, quod in corporibus nostris præstat &c. Sed cum inter cætera animantium genera capellæ mediocritatem adeptæ sit, inter se tamen inuicem collatæ, alio, quam diximus, modo differre videntur, neq, enim harum parua discrimina sunt ab ætate, a passionibus, ab anni tempore, ab eo ipso spacio, quo a partu edito distant, quæ abundè tertio de saccul. alim. libro diximus. Nunc verò id tantum referre sit satis, caprinum lac si a melle sumptum periculosum esse; plerumq, enim qui purum illud hauserunt, coactum est in ventriculo in speciem casei, quod quidem cum accidit mirum est, quam aggrauet hominem, ac strangulet. Eam ob causam lac ubi sumunt quidam, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ, & salis non nihil admiscunt. Et rursus alibi: Lac caprinum, inquit, stomacho accommodatissimum est, quoniam capræ fronde magis, quam herba vescuntur. Et Varro ait, Lac omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maximè alibile est, & id ouillum, inde caprinum, sed Agriota lac mulier temperatissimum est, mox caprillum, hinc asininum, ouillumque, postremo vacillum. Idem Galenus testatur maximè, scilicet alere quodcumq, humanum, mox caprinum, vnde fortassis fabula Iovem ita nutritum dixere; Nam & Hesiodus lac caprinum earum, quæ primum lactare desinunt, commendat, teste Stuckio, quod putetur plus, & salubrius nutrire, quam alia lactis genera. Et Ludouicus Romanus scribit mulieres cultorum Poliar, & Hiraua regionum transacto tertio mense filios ab lactare, deincepsq, lacte caprino alere, & ubi referant pueros lacte illotos, foedolq, admodum in fabulum reponere, ubi interdum ferarum modo voluntur. Si capræ, aut alterius animalis scammonium, aut tithymali depasti lac cibi loco quis sumserit, omnino aliuis illi fuerit, teste Galeno, cū alias, sua natura præ cæteris adstringat causa alimenti, quod cum ex ijs, quæ dicta sunt, constat, tum

Caprine
carnesquando bo-
na, & pra-
ua.L. 3. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.L. 1. de ali-
men. sacul.

Lib. 3. de
alim. fac.
Hircina
caro im-
proba.

etiam manifestò tradit Dioscorides, rationem reddens, cur stomacho sit accommodatissimum. Aluum, inquit, minùs tentat caprinum lac, quoniam pecus hoc adstringentibus pabulis quercu, lentisco, & oleagineis frondibus, & terebintho maxima ex parte vescitur: inde stomacho accommodatissimum reddi solet. Lactis naturam sequitur etiam ipse caseus, casei siquidem maximè cibi sunt bubuli, & qui difficillimè transeant sumpti, secundò ouilli minimi cibi, & qui difficillimè transeant caprini. Caro modo hircorum, teste Galeno, tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum deterrima est, hanc sequitur arietum, post taurorum, caro, & in his omnibus carnes castratorum sunt præstantiores, vetulorum pessimæ. Idem in libro de attenuante victu hircos, & boues tradit carnem quidem habere minimè humidam, pituitosam, ac lentam, nocere tamen ad modum ob duritiem, & in alterando difficultatem. Albertus asserit, cum coierunt, improbam habere carnem, minimè pinguem, & siccam. Aristoteles verò libidinis tempore vitari, & foetere scribit. Auicenna absolūtè malam esse, vnde Baptista Ficinus, cum hoc dum in cibo commendasset, subdit:

Cum malè olet, siccat, sit iam caper improbus, absit

Et cadat ante focos víctima Bacche tuos.

In Cyclope.
Iecora hircorum, & caprarum mala.
Lib. 4.
Hædina laudabilis.

Et Platina capellæ, atq; hirci foetidi carnem ne degustari quidem patitur. Plinius auctor est, hircorum carnes tradi virus non respere, si panem hordaceum eo die, qui interficiantur, ede-rint, laserue dilutum biberint, scribitq; Albertus, quibus curæ est, ut suauior fiat caro, hircum adhuc tenerum castrare, sic enim frigida, & humida qualitate temperamentum eius emendari, nihilominus apud Antiphanem poetam, referente Athenæo, τραγος ὑλιβατας in conuiuio apponitur. Testiculi itidem, auctore Aegineta, concoctioni resistent, & vitiosos creant humores. Platina iecora, & hircorum, & caprarum fugi præcipit, ne in epilepsiam incurrat. Gesnerus verò suis sarciminis genus vocari ait κλοβύυρστ, hocq; modò parari: hircinum iecur recens minutatim incisum pariter cum sex ouis, & medulla panis albi aromatibus, & croco conditur, inuolutumque omento torretur, & mensæ apponendum in paropside saccharo rudiore conspargitur. Idem Gesnerus in opere de aquatilibus agens de salamentis, hilas infumatas & summen apud Plautum legi ait, aliquosque hiliam per l duplex scribere, & Acronem salsum intestinum hirci interpretari, aliquosq; putare esse intestinum porcinum sartum aliis intestinis. Iam verò inter eximias, & præcipuè salubres epulas hædina perpetuò annumerata est, quemadmodum & sacra, & prophana literæ attestantur. In sacris enim legimus Gedeonem angelo, quem prius inuitarat, magnificum cum adornaturas esset conuiuium, inter alia hoc dum caprarum coxisse, & ex modio farina panes azymos confecisse, hæcque cocta, & parata illi apposuisse, quibus, inquit, libenter vescitur; iubet autem eos afferre, ut benediceret filio antequam moreretur, Filius itidem senior patrem suum criminatur, inquiens: *Numquam mihi dedisti hædum, ut cum amicis meis epularer.* Sic Alcraus poeta hoc dum primogenitorum carnem maximè commendat, tanquam ἡνυμωρ, & ἡνυμωρ, docens sub sirio quis sit victus instituendus:

ἀλλὰ τὸ τ' ἡδὴ

Εἰν πετραίῃ τε σκιῇ, καὶ βύβλινος οἶνος,

Μάζα τ' ἀμυγδαλῆν, γάλα τ' αἰγῶν φθινομενῶν.

Καὶ βόδες ὑλοφαγοῖο πρίας μὴ πω τιτοπονε,

Πρωτογάτων τ' ἱρίφων, ἐπὶ δ' αἰδοπα πινέμεν οἶνον. idest,

Sed tunc iam

Sis petrosæque umbra, & Byblinum vinum,

Libumque lacteum, lacque caprarum non amplius lactantium;

Et hominis arboriuora caro, nondum enixa,

Tenerorumque hædorum, præterea nigrum bibito vinum.

Hædi erepti lupo caro quam sit grata gulosis.

In epod.

Lib. 10.

Gulosi autem omnium maxime quærebant hædum, qui lupi faucibus esset ereptus, ut notum est ex hoc Horatiano:

Vel agnae felis casa Terminalibus

Vel hædus ereptus lupo.

Et Martialis idem affirmat sic canens:

Paruus onyx una penetrat canula mensa,

Hædus inhumani raptus ab ore lupi.

Hinc hædum ab edendo dictū putat Isidorus, addens teneros pinguißimos esse, & grati saporis. Simeon Sethi istiusmodi carnes facillè cōcoqui ait, & tēperatas esse (interpretes vertit, & modicè nutriunt) sanguinemq; tenuem, & humidū gignere, calidas, & siccas habitudines, ac tem-

peraturas iuuare, esse verò meliores, melioresque succi, quinec nimis tenelli sunt, nec nimis natu-
maiores. Nam qui sex menses excedunt, non hœdos, sed *ἀγας* vocari. Theocritus verò capellæ
carnem bonam esse, inquit, quousque non mulgetur:

*Hædorū æ-
tas ad quot
se extendat
menses.*

Ἀγα τῆς ἐλθῆς ἀγαθὴν πρᾶγαν, ἀγὰ τὸ λαίη.

Ἀγα δ' αἶγα λαίβητος γίγνεται, ἐς τὸ παρ' ὅριος.

Ἀγίμαρος. Χιμαίρου δὲ καλὸν νόστιμον, ἐς καὶ αὐτὸ λῆξαι.

Si ille acceperis cornutum hircum, tu capram captes.

Si verò capram acceperis ille, pro pramio, ad te permanebis.

Capella annicula. Capella caro bona est, donec mulseris.

Nos verò etiam in boue hœdorum carnem, ut primum in lucem editi sunt, in cibo non illau-
dabilem esse ex Galeno docuimus, qui itidem in libro de boni & mali succi cibis ex pedestri-
bus animantibus suillam carnem probatissimum cibum asserit; deinde hœdinam, mox vituli-
nam. Et in libro de attenuante victu hircina, & caprina refutatis, nec non arietina, ouilla, &
agnina, solis hœdis innoxie uti iubet; unde dicebat Platina hœdinam carnem, qua nulla inter
domestica animalia potior habetur, edito, parum enim recrementi in se habet, facillimè con-
coquitur, benè alit, sanguinem bonum generat, calidus & frigidus temperatum, hic cibus con-
uenit lautè viuentibus. Et paulò antè: Et capris, inquit, hœdi lactentes esui sunt optimi. Et
alibi: hœdi vtrumlibet (assili vel elixi) cocti suaves, & salubres sunt: Coxæ tamen assæ meliores
habentur. Sic & Baptista Eiera ait:

*Hædine 17
peramentum.*

Hædulus addomni salter, seu frigidus aras.

Vix calet, ille agris vda alimenta feret.

Cæterum sunt, ut Ioannes Bruyerinus Campegius, qui istiusmodi opinionem de hœdina carne
improbant: inquit enim hic illam animum suum in summam admirationem adducere grauib;
etenim viis, inquit, proditum est, capras nunquam febre carere, ideoque in emptione nemo eas
sanas promittit. Qui igitur fiet, ut foetus à parente morbida temperamentum viciatum non
contrahat? Aiunt tunc maximè sapere, cum herbarum sunt expertes, bimestres, atque etiam tri-
mestres, si mater lacte abundet, aduiores enim, & ab ubere depullos, gratiam amittere præci-
puam. Julius Alexandrinus medicus Cæsareus scribit Arabes carnes hœdinas frigidas consti-
tuere, aduersus quos in hæc verba inuehitur. Hœdinas carnes, qui frigida naturæ facerent inue-
ti sunt inter Arabes, sicuti & suillas. Minus mirum de his, & tamen falsum. Cum enim tempera-
mento constare proximo nobis, simillimoque ostensæ sint, minus lapsi merito videri possunt, qui
frigidas hasce statuere, quam qui hœdinas, quo quidem minor est ab æquali temperamento,
quam calido in frigidum recessus: Calidum habendum esse, sicumque hircum animal, nemo
opinor ambigit. Si nihil aliud, teter ille odor, unde hircosi dicti, indicio satis sit, quem nō aliud
facile, quam calidum tam latè iacere temperamentum queat. Sed & arrosarum capro vitium
interitus, quē ideo Baccho veteres sacrificauerint, & emissus ore spiritus vrens propè, & tactus
animantis ipse, qui tangentibus sepe febriculæ cuiusdam significationem exhibere videatur (ex
quo creditum multis capras non minùs ipsas, quas tamen sexus frigidiores facit, perpetuò fe-
brile) cuncta, inquam, hæc calidam animantis huiusce naturam manifestò satis demonstrent.
Quod si calidam: sic in vniuersum: Sanè non existimabimus hœdos (mares in fæminas non refert
cum de animantis specie vniuersaliter pronuntiat) à caliditate? Nam si eadem de animan-
tibus omnibus valere debet de valore ratio, ac post multas, variasque de hoc disputationes
eò tandem deuentum est, ut medicorum rectè sentientium consensu, eodem esse, quo iuuenes,
adultosque calore præditos pueros, recensque natos existimaremus: Eodem necessario calo-
re præditos esse hœdos, quo adultos eam hircos fatendum: horum licet, humidior primò ma-
teria, quæ connatum nobis instumque continet molliter hunc ipsum nobis & suauem tan-
gentibus referat, quæ deinde in sequentibus magis semper magisque aratibus exarescens, pau-
lo acrius manum feriat, eodem tamen semper caloris, utrobique gradu in materia tantum di-
uersa, sese nobis offerente: ut calidum sæpe vaporario: um nostrorum aerem diuersè, purum,
mediocriter, summè sentimus, nihil tamen tunc aliud (si nihil accedat aliud) sensuri; aut pro-
nuntiaturi, quam caloris remissiones hasce, & intensiones. Iam verò fumidus præterea
si fiat aer idem, caloris temperamentis iisdem (ut fieri, sæpe contingit) erumpente de for-
nace aliquo pacto fumo, nec maiore tamen calore infestum quidem sentiemus, mordacem-
que; tum oculos quoque feriet, & eliciet lacrymas sæpe, deque hoc quæremur tantum:
maior se sentire calorem, aut ut propriè magis loquamur, qualitate sua intentum magis,
aut plus ob id incallescere, nemo, ut arbitror, dicet quia non succèso maiore igne, & fumido tan-
tum facto aere, nemo calidiorem sensu villo percipiet, eo quidem casu, rerumque harum exemplo:

*Li. 13. cap.
17. de re ci-
baria.*

*Lib. 11. se-
lutr. c. 7.*

*Hædum ca-
lidum esse.*

Nnn

Quod

Quod si hæc se ita habent, sicuti profecto habet, calidæ naturæ animantis calidus nobis dicendus scetus, partus calidus, tenellus, iuenculus, adolescens, adultus, neque minus temperatæ temperatus, & frigidæ frigidus, qui tamen calor adhuc animantis quidam intelligitur. Atque hæc est caloris in animalibus ratio, mediocris tum supra, infraque mediocritatem positi, perpetuò autem ad consistentis usque ætatis exactum tempus, eiusdem diuersa quamuis in materia, primum sua, sibi que cognata, insita, prorsus natiua, sed & naturalis: tum paulatim semper, sensumque suum sibi materiam hæc depascente, conficienteque calore, aliena, atque adscititia: Ipso quoque iam alieno, atque adscititio hæc ex parte calore facta, siccitate tantum. Nam caliditas eadem donec inclinante ætate, ac continuo exarescente corpore, pabuli iam defectu, minutatim quoque calor natius ille abiens pereat, & frigida membra relinquar, siccitatis ratione, quæ ab origine, aut potius à cōceptione, statim ipsa ingruat. Vt primum enim concipi ceptus fetus, sic siccitas inchoat, caloris vi ita necessario operari introducta. Redundum ad rem. Male sensisse Arabes auctores, qui de his scripsere, quod hœdinas carnes frigidioris naturæ statuerint, dicunt hæc omnia, fusius hic à nobis, atque extra rem, sed ex retamen, ut melius perciperentur, recitata: male item quod suillas (temperatæ enim sunt) bene quod humidiores hæc, sicciores illas, & ætatem commendarint ad vnum omnes, temperamenti in hœdis boni, quæ tenellorum adhuc est, necdum ab vbere depulsum, quos lacteos voces. Quippe naturalis siccitatem, quæ in adultis reperitur, teneritudo ætatis emendat, & ad temperamentum quoddam ducit: simul lactentes, minimè quidem ætatis ratione, verum alimenti potius beneficio (frigidum enim lac, ut in temperamento animantis suo) de natiua caliditate aliquid remittent, & humectiores, tenerioresque fient. Nec sane aliud hodie, quam lactetium usus, quos si diutius protrahere lactando velis, ut bimestre aliquando tempus, nullo prorsus herbarum pastu expleant (quod fieri vidi, & gustasse volui) exporri carnem multo quidem, quam eiusdem ætatis herbas depastorum meliorem: Ceterum durascentem iam, quæque virosi omnino, nescio quid respiciat, usque adeo, quanquam alimento affici corpora didicerimus, vincere tamen naturam videmus ipsam ut olidam tadem graucolentiam suam illam induant præsertim cum non longè iam aberunt, ut capere incipiant. Hæc itaque omnia Alexandrinus. Putant nullam aliam carnem magis idoneam à valetudine se recolligentibus, quin etiam otio deditis, & non laborantibus salubriter editur, at insalubriter ijs, qui grauioribus operas exercent, facile enim eius alimentum dissipatur, atque euanesceat. Manduntur hœdi elixi pariter, atque tosti vere toto ex succo malorum arantiorum, aut oxalidis, similibusque. Circumferebantur, teste Athenæo, frequenter, in conuiuio varijs parati modis, quorum erant quidam πολύ (πολύ perperam legitur in vulgari textu) τὸ ὄνιον ἔσθῃς, quæ voluptatem nobis non vulgarem, inquit, præbebant. Quo loco Natalis ὄστρον reddidit simpliciter succum, cum tamen, quo conditus erat, modus ea voce exprimitur: quare Gesnerus ὄστρον, vel laser intelligi putat, quo conditi fuerint, vel potius lacteum, inquit, in ventriculis eorum concretum succum, quo ad coagulandos caseos vtuntur. Priorem sententiam, utpote huic loco magis consentaneam amplexus est Iosephus Casaubonus in suis animaduersionibus; Laser, inquit, intelligo, & cyreniacum succum, quem Græci κατ' ἰσχυρὸν dicunt ὄστρον. Docti viri cum hunc locum interpretarentur obliiti erant eius diuini, quod statuit Theophrastus, & omnis medicorum schola inter χυλὸν, vel χυμὸς & ὄστρον: Quoties autem dictum est in hoc libro de Laserpitij in condimentis vsu? Hœdi, agnique diuè sos apparatus recitavi ex Apicio in agno. Hœdus in alio ex Platina, integrum hœdum, inquit, aut quartam tessellis laridi, & spinacis mundi, alijs circumquaque impactis veru ad ignem voluito, humectatoque frequenter cum ramusculis lauri, aut rosmarini, ex hoc, quod nunc scribam condimento: Cum agresta, cumque iusculo pingui duo vitella oui agitata, duas spicas allij bene tritas, modicum croci, parum piperis misceto, in patellamque indito. Inde, ut dixi, quod coquitur, aspergitur: Coctum in patinam posito partemque condituræ infundito, ac petroselinum minutatim concisum inspergito. Hoc obsonium bene coctum citò comedi debet, ne refrigescat: Oculos hebetat, venerè demortuam excitat. Ex eodem Platina quomodo paretur artocreas ex hœdina carne dixi inter vitelinæ carnis apparatus, est enim eadem ratio. Sanguis hœdi in cibum formatus, teste Plinio, saugiculus vocatur, & coeliacis, dysentericisque quibusdam commendatur. Aliqui etiam saugiculum hœdi, vel suis sanguinem exponunt in cibum formatum, talis nimirum erat μελας ζωμὸς Lacedæmoniorum, sed fortè generis etiā non pro sanguine est cuiusvis animalis in cibum parati, nā & Pollux χαίματις, idest, saugiculum exponit obsonij genus, vel sarciminis ex sanguine, & αἱματὶς lexicò vulgare interpretatur garum quoddam thynni intestinis cum brachijs, sanie, ac cruore confectum quasi saugiculum. Iecinora hœdina, vel agnina sic coques (verba sunt Apicii) aquam multam facies, & oua, partem lactis admisceas eis, ut incisa iecinora sorbeat, coques, & enogaro pipere asperso inferes. Aliter in pulmonibus

Sanguis hœdi pro cibo
paratus in saugiculus dicitur.
Μελας ζωμὸς Lacedæmoniorum
quid.

bus ex eodem: Ex lacte lauas pulmones, & colas quod capere possunt & infringis oua duo cruda, salis grana pauca, mellis ligulam, & simul commisces, & imple pulmones, elixas, & concidis: teres piper, suffundis liquamen, passum, merum, pulmones confringis, & hoc cœnogarō perfundis. Actius verò agens de ratione victus colicorum pulmonem hœdinum videri asserit bis assatum, atque in cibo acceptum, superabundans alimentum subtrahere. Qui verò eum, inquit, lacte replent, deindeq; coquunt, aut assant, voluptatis gratia, non vtilitatis respectu id faciunt: multoq; magis, qui eum frustatim concisum in sartagine torrent. Ventrem cum intestinis Heluerij in hœdis, & vitulis priuatim, teste Gesnero, nominant das krosz, quæ quidem elixa, & aromatibus condita initio mensæ apponunt. Lactes, ieiunumque hœdi intestinum inter alios laudatos cibos recensentur ab Athenæo in fine septimi ex Eubulo in Laconibus.

Li. 9. c. 30.

VSUS IN MEDICINA.

MILLIA remedium, inquit Plinius, ex capra demonstrantur, sicut apparebit, quod quidem miror, cum febris negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generi, quod numerosissimum esse diximus: alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Idem alibi de anseris locutus subdit: multa præterea remedia sunt ex anseris, quod miror æquè quam in capris, namque anser, coruusque ab æstate in autumnum morbo confictari dicuntur. Comitralibus, ut idem Plinius tradit dantur carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut volunt, inquit, Magi: Idem etiam legere est apud Sextum. Baptista Porta id tanquam ex Plinio de hirci carne dicit, facultatemque inde notam esse, quod continuo esu comitalia morbum iuducat. De hircorum verò carnibus Plinius scribit in aqua decoctas panos & apostemata in quacunque corporis parte discutere. Vbi verò idem Plinius scribit: Lusciosos, quos Græci nyctalopas dicunt, quidam inassati caprini iecoris sanie inungunt, aut felle capræ; carnesq; eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt: id quoque referre arbitrantur si rutili coloris fuerint: Gesnerus non simpliciter capræ carnem lusciosis edendam intelligi monet, sed iecoris carnem, etsi ea minus propriè sic appelleretur. Asserit & idem Plinius caprino iure cantharides expugnari tradi. Sanguis caprinus, ut hircinus, ut tradit Galenus, alique & Dioscorides contra toxicum bibitur, hic verò cum vino bibendum monet, authorq; est Plinius. Drusum tribunum plebis caprinum sanguinem bibisse dici, cum pallore, & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cæpionem inimicum vellet. Idem tradit decoctum cum medulla contra toxica venena sumi, sed hœdinum contra reliqua. Aliqui hunc eundem, aut hircinum sanguinem terræ Lemniæ misceri solitum scribunt, ac inter cæteros Dioscorides, sed Galenus, id suo tempore factum negat. Commendatur & ad antidota hœdinus à Dioscoride. Auicenna pro toxico Armenæ sagittæ nocumentum vertit; Isaac verò in diætis non rectè citat Dioscoridem, tanquam is scribat sanguinem hirci calidum perunctum araneas, id est sagittas Armenas & mala vulnera curare. Marcellus caprino maculas contactas ablui scribit. Sextus potum humores remediare, per humores ventris fortè fluores intelligens, quāquam Plinius sanguinem caprinum, vel medullam, vel iecur aluum solvere scribit, maior enim Galeni, & Dioscoridis autoritas esse debet, quorum hic verba adijeicio: Sanguis hirci, vel capræ, inquit Dioscorides, intestinorum tormina, & alui fluores sistit, in quem usum frigus in sartagine statim sumitur. Galenus ait: Sanguinem caprarū hydropicis quidam cum melle exhibent; aliqui ad dysenteriam eodem tosto, & ad ventris fluxum sunt vsi: videturq; mihi quispiā crassam eius essentiam, & terream cum caliditate exiccatorum esse suspicatus ad hunc usum perductus. Hæc illi. Idem Plinius caprinū cū medulla hydropicis auxiliari asserit, sed efficaciorē putari hircorū, utiq; silentisco pascantur. Sed & alibi, inquit, Sanguis caprinus decoctus cū medulla dysenterij subuenit. Et rursus, ubi de remedijs celiacorum, & dysentericorum agit, tradit si sint tormina, satis esse remedium in leporis coagulo potō è vino tepido vel semel, arbitrari aliquos: pauciores & sanguine caprino cum farina hordeacea, & resina ventrem illinere: Et rursus, sanguis hircinus in carbone decoctus aluum sistit, & Marcellus: Exceptus & coagulatus, ac super carbones assatus in cibo datus, mirabiliter pro fluxuum ventris emendat. Si polenta furfuribus adiecta resina hunc sanguinem miscueris, atq; emplastri modo ano, ventriq; apposueris, pondus omne, & libidinem deiectionis efficaciter reprimes, ut testatur idē Marcellus, cuius etiā verbis usus sum. Sextus non capræ, sed capri sanguinem cum resina, & polline (polenta potius) mixtum, & vētri suppositum torminosos sanare scribit: sed an capræ, an capri sit sanguis parum refert, inquit Gesnerus, ut patet ex Galeni verbis paulō antè positis. Idem Marcellus asserit cum polenta impositū omne ani vitium

Remedium epilepticū.

Lib. 3. c. 2.

Lusciosis remedium.

2. de antidotis.

Toxici antidotus.

Ex hirci & caprino sanguine varia remedia.

Adeps hircinus.

persanare, sed & Plinius, cum proximè de inflationibus sedis dixisset; cæteris vitijs, inquit, medetur sanguis caprinus cum polenta. Hircinus de quo peculiariter ferè sequentia intelliguntur abscessus calidos eisd, teste Auicenna, maturat, & applicatur post congelationem. Nos Galeni sententiã de sanguinis caprini, hircinive ad abscessus concoquendas curioso vsu, suprà vbi de taurino recitauimus. Admiscetur etiam apud Aetium in cerato quodam podagrico. Marcellus omnem lepram eodem illito emendari promittit. Idem alibi iubet pilos oculis molestos, vbi diligentissimè vulneris, loca eorum sanguine hircino recenti illini. Plinius nyctalopas à Græcis dictos, latine lusciosos hoc sanguine sanari, esse ait qui putent. Auicenna & passim eum sequentes alij hoc

Li. 11. cap. 12.

Hircinus sanguis quo modo ad calculū frāgēdum praeparatur.

sanguine potio lapidem renum frangi restantur. Albertus idem asserit, si hircus diureticis nutriatur, sanguis eius cum petroselino, & vino sumatur aridus, tritusque. Et Aetius sanguis hircinus, inquit, tum ad nephriticos, tum ad calculosos praefens est remedium: Nam & lapides iam antè natos soluit, & ita per lotium excerni facit, vt etiam alij deinde non gignantur: Dolorem insuper sedat: Colligitur autem hoc modo, cum vna maturescere ceperit, ollam nouam accipito, & infusa in ipsam aqua, donec terreum deposuerit, olla coquito: & accepto è grege hircio ætate matura, plus minus quatuor annorum, eius macerati sanguinem medium olla ex excipitio, ita vt eum, qui primò effluxit, itemque postremum penitus relinquant: medium autem inspissari finito, & in olla situm per acutam arundinem in multa, frustra dissecato: indeque reticulo denso, aut linteolo raro, aut cribro ardiore contextum sub dio exponito, vt insoleatur, & rosceidus fiat, cauendo ne imbricommadeat. Porro vbi exiccatus fuerit diligenter tritum in pyxide asseruato, & remittente malo cochlearium plenum cum passo Cretico exhibeto. Cognominatur autem pharmacum hoc diuina manus. Huius & nos, inquit Philagrius, in breui tempore non aspernandum periculum fecimus. Aliquando autem odoris commendandi gratia parum phylli, aut amomi, aut similibus admiscemus. Ego, inquit, hoc pharmacum cum Troglodyte passerulo permixtum cuidam penitus nihil lotij eiicienti post magnos dolores exhibui, & permagnum lapidem attritum ab eo expulsi. Huc vsque Aetius. Cæterum hircinum sanguinem manum Dei appellari, testis est etiam Alexander, & Auicenna 18. 3. cap. 19. vt Christophorus Oroscius, testante Gesnero obseruauit. Alexander Trallianus aduersus calculum in vesica caprinum sanguinem (vbi dicitur) commendat calidum foris illinendum, melius autem fuerit, inquit, si hircum supra vesicam posueris. Optimum verò si in calido aere balnei inungas, & ita superilliges; quod quidem non semel tantum, sed sæpius, & per interualla faciendum est. Torinus in paraphrasi sua inuicte videtur sanguinem supra vesicæ regionem effundi debere (nimirum ex ipso hircio iugulato, aut ex vase adhuc calidum) atque ita illini. Ad lapides de vesica eiiciendos remedium singulare apud Marcellum Virgilium describitur etiam his verbis: Hircum segregatum, vel claudum septem diebus lauro palces, & postmodum à puero impubi occidi facies, & sanguinem eius excipies munditer, ex eo dabis laboranti in cyathis vini, scrupulos tres: At verò, vt eius rei experimentum capias, lapillos fluuiiales in vesicam mittes, in qua sanguis exceptus fuerit, nam in vesica excipi debet, & signatam reponere: Intra dies septem solutos penitus inuenies. Hac ille.

Lib. 2.

Lib. 8. c. 7.

Cap. 26.

Et rursus, eodem capite, calculosis, inquit, expertus affirmat incredibiliter succurri remedio tali, si hircum, melius si agrestem, melius si anniculum, & si mense augusto claudas loco secco per triiduum, vt ei solas lauros edendas subministres, & aquæ nihil accipiat, ad postremum tertio die, idest, aut Solis, aut Iouis, occidas. Melius autem erit si castus, putusque fuerit, & qui occidit, & qui accipiet remedium. Exsecro igitur gutture eius sanguis excipitur, vt illic si ab inuestibus putris excipiat, comburitur in vase fictili, vsque ad cinerem. Vas autem in quo torrebitur cooperitum, & inlitum gypso in furnum mittetur: Quod cum vaporis exemeris in puluerem contersis, nec non & polypum marinum identidem, vt dixi exustum, in puluerem redis. Confectio autem vniuersæ medicaminis hæc est: Sanguinis huius hirci vncias tres, thymi vnciam vnā, pulegiij vnciam vnā, polypi exusti cineris vncias tres, piperis albi vnciam vnā, zpij, seminis olusatri vnciam vnā. Hæc omnia separatim tussa, & ad leuissimum puluerem redacta commiscas, & dabis in fimo, melius si die Solis, aut Iouis, cochlearis mensuram in meri potionis, aut cuiuscumque dulcis poculi. Providere autem debes, vt digesto, ac ieiuo potio detur: & rursum, vt eadem potione benè digesta cibos accipiat: Et eo melius erit si hanc potionem cum condito post balineum in fabanis adhuc constitutus acceperit. Et subinde, rursus super omnia efficac aliud, inquit, ex eo facies medicamentum sic: Sanguis hircinus ea observatione, qua supra, excipitur in patellâ ferrea candente, vt aduri possit, & uringi cōtinuò ipse sanguis, ita vt postea in puluerem redigatur: Vel ceriè cōtinuò aliquot diebus ad Solem ipsum sanguinem pones, ita vt rore iam decussio post horam secundam ponas, & ante nonam colligas: Postea quàm ita fuerit siccat, sanguis, vt nullū humorem habeat, colliges eiusdē crustulas, & teres, atque ex eo leuissimū puluerem

redi-

rediges: deinde accipies herbam tribulum, cuius herbæ ipsum, tribulum hoc est semen spinosum proijcies: Ipsam autem herbam lectam de locis maritimis siccabis, tundes, & in puluerem rediges: Confectio autem medicaminis totius hæc est: Herbæ tribuli vncias duas, piperis vncias duas, petroselinæ Macedonici vncias duas, folij ferulam, id est, coronam siue sphoceram vnam, hæc omnia separatim trita, & ad leuissimum puluerem reducta cum sanguine hircino miscebis & dabis infirmo die Solis, aut lous cochlearum mensuram in meti potione, aut cuiuscunque dulcis liquoris. Prouidere autem debes, vt digesto, ieiunioque potio detur; quam cum acceperit, qui calculum patitur, mox lapides solutos omnes per vrinam emittet. Hactenus Marcellus, subiiciens etiam adamantem hoc sanguine perfusum solui, id quod & alijs persuasum fuit, sic enim Simocratus: sanguis hircinus adamantem emollit; Item Leoninus, est enim inter ceteros horum sanguis calidissimus; Adamas autem cum frigidus, siccusque sit, ab eo, quod sibi maximè contrarium est, præcipue vincitur. Idem sentit inter recentiores Georgius Agricola, & Albertus inquit: Caprinus (hircinus potius) sanguis bulliens de nouo calidus extractus emollit adamantem: Sed & Hermolaus adamantis, inquit, natura inuictissima, & duarum rerum violentissimarum contemptrix ignis, & ferri: non alia rumpitur vi, quam hircino sanguine macerata recenti, & calido, etiam si hoc gemmarum nostri falsum, & ridiculum existimant, ex Plinio vt apparet, cuius hæc verba hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter induretur, scabritia tollatur vehementius quam lima. Quo loco idem Hermolaus pro lima legit scobina fabri. Scaliger verò etiam adamantem, in exercitationibus aduersus Cardanum hirci sanguine rumpi, inquit, Plinius tum prodit, tum vellicat. Mallem sua proderet experimenta. Recentiores, qui detestantur occultas proprietates, easque inscitæ asylum contumeliosis verbis vocant, & alijs locis, & in hac historia, quas destruunt, construunt. Aiunt enim hircinum sanguinem in adamantem penetrare propter analogiam, quæ est in principio communi. At verò quid est aliud principij communis analogia, quam proprietates occultæ? Nam quare subit hircinus, & alius sanguis tenuior restitit exclusus? Et sanè ab vno principio deducere adamantem, atque illum sanguinem, est, hircum facere adamantem. Frangere tamen in renibus, atque in vesica lapidem tam verum est, quam meridie lucere, quam plurimos enim eius vi comminimus. Sed & leporino fit hoc idem, vnde igitur illa efficacia? Non tibi nunc dissoluam debitum, sed bona fide interea pignori tibi relinquam ingenui candidique animi verbum hoc nescio. Hactenus Scaliger, quibus indicat inde vim huius sanguinis ad calculum excogitatam, quod adamantem lapidem terere crederetur. Sic & Laurentius Ioubertus: Sanguis hircinus, inquit, ad calculi humani curationem venisse metaphoricè, quia eo solo adamantem incidere posse creditur. Si in sanguine hoc eodem, & succo senecionis vitrum efferbuerit, aut maceratum fuerit, reddetur tam molle, quam est cera, vel argilla, sit vt quiduis ex eo fingi possit: priori verò naturæ restitueretur si in frigidam demergatur. Hæc esse Geber, & post eum Alberti, nec non ingeniosius cuiusdam Vitruuij Biturici, qui paulò antè quam in fata concederet, hocque eximium secretum Antonio Mizaldo, vt ipse memorat in memorabilibus centuria 8. aph. 18. vltro donare voluit. Vt modò ad institutum de calculi factione, & sanguinis præparatione reuertamur, docet hæc etiam Fuchsius Marcellum secutus: hirci, inquit, mediocris ætatis, & quadrimidi vni no albo, & herbis calculum frangentibus nimirum fœniculo, apio, pimpinella, & ænathæ nutriti Iulio, & Augusto mense iugulari medius effluens, ex arterijs maximè sanguis excipitur: nam prius tenuior, postremus crassior putatur, vaseque vitreo exceptus concreescere finitur, atque aqueum quod in eo est effunditur reliquum linteo raro intectum Sole exicatur. Iacobus Syluius in methodo de componendis medicamentis ab initio capitis de animalibus, & eorum partibus ex Auicenna, & cæteris practicis, idem quidem etiam docet, sed quasi fide indignum reijcit, his verbis: Sanguini hircino, quamdiu ab animali calet coquendi abscessus vim tantum tribuit Galenus, quam lem caprino, taurino & cæteris calidis humidis modicè. Quod si adamantem frangit, sed calidus tantum ab animali, sic lapidem calidus tantum epotus fregerit, quod & sanguinem vulpinum, ex vena secta potum præstare audio. Ne autem coaguletur, Xenocratis exemplo miscere possis acetum feruens, aut coagulum. Hirci quoque, capræ, capri, cerui, leporis sanguinem sartagine frixum dysenterias, & Cæliacorum profluuium sistere tantum docuit Dioscorides, non addit calculum frangere, quæ vis tenuibus conuenit cum dictorum animalium sanguis substantia crassa, & terrea, & cum calore siccatoria dysenterias sanat. Cæterum Garzias Lopus Lusitanus. aduersus Sytium sic scribit, sanguinem hircinum vtilem esse renum calculo non solum recentiores, sed veteres etiam scriptum reliquerant, inter quod Aetius est, & Paulus Aegineta, Alexander Trallianus & Auicenna, qui omnes medium hirci iugulari sanguinem colligunt, & calculosum alijs ad hæc rem commodis mistum in vase vitri eo seruare iubent, nec ob aliud quidem quam quod melior sit primo & vltimo, quod nemo inficiabitur profectò, si hirci temperaturam animaduertat, cuius

Adamas in
uicta alio-
quin forti-
tudinis hir-
cino resolu-
tur san-
guine.

Exercitat.
344.8.

Lib. 1. de
comp. med.
cap. 24.

Ca. 2. eom.
de variæ
medicæ lec.

10. probl.
26.
3. de alim.
fac. 2.

De hadino
sanguine.
10. de simp.
fac. 4.

L. de morb.
cens. 18.

cuius non est parua controuersia apud Aristotelem, & Isacum cum ille hircos natura humidus, & calidos esse dicat, ideoque ad venerem procliuiores; hic frigidos, & siccos esse tradit. Ab Aristotele videtur dissentire Galenus, ubi hircorum carnem ad coquendum, & ad bonum generandum succum deterrimam esse ait, nec ob aliud quidem, quam quod frigida, & sicca temperatura sit: alimentum enim, quod eiusmodi est, nequam, & paruum generat succum, sicut caro hircina, quæ licet frigida & sicca natura est, generat tamen sanguinem, ut author est Actius, cum acrimonia quadam, qua veluti aculeis quibusdam excitantur hirci, eoque veneris auidiores sunt, & ob id fortassis capras, nec vnquam febre carere ex Archelai sententia Plinius author est, quod præter naturam frigidam, & siccam, quam habent, prædita etiam sint illa sanguinis acrimonia, quam febrem in capris non ineptè quis vocare potest. Quid enim dic quæso magis febris est, quam coeundi libido, qua magis quam febre, viscera inardescunt? Caterum licet caro hircina sicca, & frigida temperatura à nobis definiatur, non tamen hircos eiusdem omnino temperamenti esse dicimus dum viui sunt, sed ipsos caliditatem quandam habere à natura, à qua sortiti sunt, abundè satis amaræ bilis, quo fit, ut capris, quæ etiam illa abundant, alimenta, quæ amara sunt, dulcia sint. Quibus ita habitis non est audiendus Iacobus Syluius, qui in suis scholijs in libro Hippocratis de natura humana errorem dicit esse prædicantium, medium sanguinem hirci iugulati colligentium ad calculum, quod persuadet ex Hippocratis sententia, quod dicat: *in his, quæ iugulantur, sanguis fuit primò calidissimus, & ruberrimus, deinde pituosior, & biliosior*. Quod differri non audemus, quamuis ingenio nostro satisfecisse me crederem, si palam dicerem, quod suspicor. Dicam tamen Hippocratis sententiam in hominis iugulati sanguine verissimam esse, quam ad hircorum sanguinem contorquet Syluius. Hippocrates enim de natura hominis agit, ad quam omnia quæ differit referenda sunt, non tamen ad naturam aliorum animalium, ad bouem scilicet, aut ad hircum, cuius iugulati sanguis medius melior esse debet, eo quod totus coabundat biliosus, acer, & acutus est, & qui prius exierit subtilior & calidior esse debet, medius non ita subtilis, aut calidus, vltimus iam aliquid habeat pituitæ, & ob id non probatur: fit itaq; ut medius melior sit cæteris. Verùm si vim illam, quam sanguis hircinus ad calculum habet, ad actionem propriæ substantiæ cum Tralliano referre velis, parum interest primus, aut medius, aut vltimus colligatur, nisi dicas experimento (quæ fides est vtilitatis medicamentorum) compertum esse medium iugulati hirci sanguinem calculosis vtilem esse. Hactenes Garzias. Hædinum sanguinem recentem ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo si feruens potetur, sanguinis excreationes reficere author est Plinius. Parandi modum docet quodammodo Galenus in opere de simp. fac. eandemque vim ei ascribere videtur his verbis: Porro quod de hædorum sanguine prodidit Xenocrates, ratus id ob aceti mitionem posse aliquid efficere, persuasi cuidam in agro de genti, qui rei rusticæ quidè studiosus, sed primis disciplinis eruditus erat, ut experiri vellet. Is retulit se in duobus sanguinem expuentibus vsum nonnullam vtilitatem expertum. Caterum illorum neuter ex ijs, quæ mihi narrabat, neque ex arteria, neque ex laringe, aut ex pulmone expuisse visus est. Xenocrates igitur in primo libro de percipienda ab animantibus vtilitate, ubi de hædis differit, scribit in hæc verba: ad hæmopticos, hoc est, sanguinem spuantes, admodum vtilis est hædorum sanguis. Oportet autem nondum (Marcellus Virgilius perperam pro nondum habet nuper) concreto plus minus mensura semicotyler tantundem admiscere aceti acris, idque seruactum trifariam parti, & in singulos dies singulas partes exsorbendas dare. Itaque licebit tibi fortè fortuna in agro deprehenso ubi reliquorum fuerit inopia, hoc vti, cum circa periculum id experiri possis. Quare apud Auicennam ubi habet sanguinis hædini recentis antequam congeletur vocia cum aceto mixta, & triduo pota vomiti sanguinis confert, itemq; agni; interpret fortè vomiti reddidit pro excretioni, vel sputo. Adstringentem autem illi facultatem inesse ex eo etiam clarissimum est, quod, ut supra docuimus ex Plinio, sanguine hædi in cibum formato, ad coeliacos, & dysentericos affectus quidam vtuntur. Notandum denique in omnibus pharmacopolijs, ut annotauit Matthiolus loco sanguinis draconis vendi rem fictitiam ex resina (& bolo armeno, ut addit Syluius) sanguine hirci, torbis aridis, & alijs permixtis. Eiusdem naturæ, nimirum adstringentis, est adeps huius pecudis, sed hædorum, teste Galeno, minus tum calidus, tum siccus est, quam caprarum, sed & caprarum minus quam hircorum, & rursus hircorum, minus quam leonum. Hieronymus Mercurialis circa pinguedines contradictionem pulcherrimam, ut ipse ait, & quam nemo, quod ipse quidem sciat, vidit, his verbis explicat; Galen. 4. de simpl. cap. 6. scribit pinguedinem hirci esse maximè acrem, atque igneam; 2. verò de simpl. cap. 12. dicit esse aliquas res, quæ morsus euacuando curant, quemadmodum sunt res falsæ; aliàs verò esse quæ mordicationes curant non euacuando, sed attemperando, & inter has, quæ curant mordicationes attemperando adnumerat oleum dulcissimum, succum ptisanæ, & adipem hircinum, ita quod videtur sibi clarissimè

simè contradicere Galenus, quia, hic ponit adipem hircinum curare mordicationes attemperando: 4. verò de simpl. habere hanc pinguedinem maximam acrimoniam & igneam. Pro tollenda hac contradictione duo mihi dicenda occurrunt, primum est, pinguedinem hirci, aut recentem esse, aut vetustam. Pinguedo vetusta est maximè acris & ignea, & de hac locutus est Galenus 4. de simpl. Recens autem pinguedo tametsi sit acris, non est tamen ita, ut vetusta, & hoc dictum est à Galen. 1. 1. de simpl. cap. de pinguedine, & 3. de compos. med. per genera cap. 5. Pinguedo igitur recens hac ratione conuenit in moribus, quia licet si aliquantisper acris, habet tamen maiorem vim emplasticam, quam acrimoniam, & propterea hanc commendauit 2. de simpl. Sed hæc responsio, ut quod sentio, fatear, mihi non satisfacit, quia Galenus loco citato videtur velle, quod etiam pinguedo hirci, dum recens est sit valde acris ea propter putauit literam Galeni 2. de simpl. esse corruptam, & loco *παρὰ* legendum esse *ἀπὸ*, adducor autem ad hoc coniiciendum, quia Gal. 1. de simpl. loco citato, inquit, quod in dysenterijs maximè prodest adeps capræ, qui quidem est minus acris, quam hirci, concrefcit enim circa parietes intestinorum. Vnde permanentia illa sua non modò placat morsus, sed etiam prohibet mordicationem ampliolem. Hactenus Mercurialis. Rhasi seuum capræ adstringentius est seuo bouis, sed quomodo hæc adstringendi vis intelligi debeat, docet in hæc verba Galenus: Boues, inquit, & capræ, & quæcunque id genus cornigeræ ob siccitatem adipem plurimum generant. Sed siue seuum (interpretis habet adipem) siue pinguedinem torum oleosæ & pinguis substantiæ genus in animalibus appelles: non tamen licet citra mendacium adipem caprinum humidiorē esse dicere, quam suum &c. Ceterum caprinum adipem ijs, qui mordicationes patiuntur, aut in recto intestino, aut in colo potius, quam suillum iniicimus, non quod acrimonias plus obtundat, sed quod ob crassitiem citius concrefcant, cum suillus instar olei disfluat &c. Et paulo post cum nonnullos adstringentia pro acris dicere reprehendisset, subdit, sed illi in vocabulis potius quam rebus ipsis hallucinari videntur & maximè illi quibus lingua græca insueta est, qualis est Dioscotides Anazarbenfis & ceteri. Hic enim cum ait magis esse adstrictorium, adipem caprinum suillo, siquidem acriorem significare velit per magis adstrictorium, accipimus sermonem ceu verum, at si illud talem habentem qualitatem, qualem rhus, rheum, hypocisthis, balauitium, haud verum esse sermonem dicemus. Huc vsque Galenus. Dioscoridi autem hircinus validissimè discit, & Auicennæ magis resoluat quam ceteri cum melanthio, sulphure, & iride, lentigines, & maculas tollit, Plinio teste, & laborum etiam fissuras efficacem cum adipe asferino, ac medulla ceruina, resinaque & calce. Ceruix bouis si media intumuit, comperimus, Columella inquit, aureum esse medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino seuo, & vetere oleo æquis ponderibus compositum, atque incoctum. Idem Columella omnem ferè dolorem corporis, si sine vulnere est, recentem melius fomentis discutit, veterem vri ait, & supra vtrum butyrum, vel caprinum instillari adipem. Et alibi, suppuratio in bubus, inquit, ferro rescinditur, expressus deinde sinus ipse, qui eam continebat, calida bubula vrina cluitur, vel si collui ea pars non potest, lamina candenti seuum caprinum, aut bubulum instillato. Cum calce strumas discutit, teste Plinio & Marcello dicente: adeps caprina cum calce subacta, & apposita statim dissoluit, & sanat per se perniones, admixta sandaracha vngues scabros emendat, ut ait Plinius, vel ut Sextus vnguibus leprosis superpositum sine tormento sanat. Cantharides lichetis illitas cum succo raminæ vuar, & seuo ouis, vel capræ prodesse, absque dubio Plinius ait, vlceraque quæ serpunt coh bere seuum hoc cum cera, item addita pice, & sulphure percurare; manantia item verendorum vlcera cum melle, rubique succo. Buprestim item cum hircino seuo lichenas illitam ex facie tollere septica vi (in textu perperam legitur smectica) pedes locustarum cum seuo hircino tritos lepras sanare, eademque frictas cum hoc eodem seuo vnguium scabritiem tollere. In furunculis seuum bubulum cum sale illini, aut si dolor est intinctum oleo liquefactum sine sale, similique modo caprinum. Aesculapius adipem caprinum cum rosæ mixtum postulas, quæ nocte grauescunt, tollere credit, hocque etiam auribus instillatum surdos sanare. Per se adeps caprinus datur, teste Dioscoride, vtiliter his qui cantharidum venena hauserunt, cum laesioni subuenire scribit. Magi, ut citat Plinius, commendant seuum caprarum comitialibus cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat billini tussi cum caprino seuo, aut butyro. Sed Dioscorides ius decocti caprini adipis phthisicis in sorbitionibus prodesse asserit, ipse verò Plinius capræ seuo in pulce ex alica, & phthisio, & tussimisceatur non paucos tradere. Marcellus verò phthisanam cum adipe caprino coctam torminosi in declinatione conuenire vult, & apud Dioscoridem habemus caprinum adipem decoctum cum pulc-

Conciliatio
locorū Ga-
leni.

Ex seuo ca-
prino, hirci-
no, & badi-
no ad va-
rios affe-
ctus reme-
dia.

Cantharidū ve-
nena...
Idē ait in-
stillaū au-
ribus sur-
dos sanan-
te.

pulenta, thoe, & caseo, dysentericis dari, & cum phthisana, succo infundi. Rhases ubi remedia ex
 capra describit, leonis etiam seui (nisi interpretes errauit, quod omnino suspicandum est) mentionem
 immiscet cum de leone tractasset, ab initio libri illius de sexaginta animalibus, nec ullum tale ex
 eius seuo remedium memorasset. Sepum leonis, inquit, omnibus praefertur, ob hoc cum clyster ex
 eo paratur cum aqua hordei tosti, aut cum aqua farinae tostae, & sumach coctum, & liquefactum
 cum cera exulceratis intestinis summo pere conducit. Plinius etiam seuum caprinum in sorbitio-
 ne aliqua intestinorum vitij magno pere prodesse asserit, ita ut protinus hauriatur frigida aqua:
 (Sextus idem remedium hydropicis commendat, referente Gesnero, cui hoc non probatur) Seuo
 itidem hirci aduersus dysenteriam vtuntur, teste eodem Plinio, in pane, qui cinere coctus sit: Cap-
 rae, a renibus maximè, ut per se hauriatur, protinusq; modicè frigidam sorberi iubent. Canarij,
 vt refert Cadamustus cap. 8. seuo hircino condito herbarum quarundam succo carnem inungunt,
 ut cutis facta inde densior, algorè ferat facilius: Nudi enim ferè incedunt. Aliqui & in aqua deco-
 ctum seuum admixta polenta, & cymino, & anetho, acetoq; vtuntur: quod postremum remedium
 legitur etiam apud Marcellum: adipem caprinum inquit, de renibus sublatum misce cum polen-
 ta furfuribus, atque adijce illi cyminum, & anethum & acetum æquis portionibus, atque ex aqua
 decoque, & colatum sorbitionis more dysenterico dato sumendum, mirè, celeriterque subuenies.
 Idem Marcellus seui hircini vncias duas, olei viridis sextarium dimidium, hæc simul in duplici va-
 se remissa, & calefacta dysenterico iniici iubet. Podagris, ut Plinius ait, medetur taurinum seuum,
 alij verò hircinum praferunt cum fimo caprae, & croco, sinapive cum caulibus hederæ tritis, & per-
 dicio, vel flore cucumeris sylvestris: alij seuum hircinum magnificant cum helxines parte aqua,
 sinapis tertia. Idem alibi helxinem imponi podagris, ait cum caprino seuo, ceraque Cypria: &
 alibi, podagris, inquit, cum seuo hircino vehementer profunt minoris sambuci cauliculi illiti: &
 rursus heliotropij radix cum folijs, & hircino seuo podagris illinitur. Sed & Dioscorides, & Rha-
 sis hircinum adipem, cum fimo caprae, & croco impositum podagricis auxiliari aiunt, ut dissoluat
 siue, ut habet Albertus, leniat dolorem. Sic falx hircino adipe illita teneros pampinos à canthari-
 dibus & a pruina praefernat, ut refert Gaudencius Merula lib. 3. cap. 62. Gesnerus suos tradit ex
 adipe de omento hædi sumpto, & stillatio rosarum liquore macerato in libras tribus vel quatuor
 caphurae drachmis, admixtis vnguentum parare ad fissuras labiorum & narium vile, & mulieri-
 bus tum aliàs, tum ne facies à sole aduratur expetitur, Galli, & Itali, inquit, pomatum vocant,
 quoniam odoris commendandi gratia poma adijciunt hoc ferè modo: Mala quinque decorticata,
 & in partes diuisa, & caryophyllis infarta in rosarum liquore moschato macerantur quatri-
 duo: Deinde addunt adipis hœdini recentis libram & simul ferè faciunt in balneo mariae (ut vo-
 cant) donec omnia albefcant, mox cum prædicto rosarum liquore abluant, ut totum fiat album,
 & in vase vitreo reponunt. Sunt qui odoris gratia, algalia vel moschi, vel vtriusque parum admi-
 scent. Apud nos quidam tragacanthæ, cerussæ, & lactis caprini nonnihil admiscunt. Eisdem vi-
 ribus præditum, aut etiam efficacius videtur, quod vulgò vnguentum album caphuratum vocant,
 oleo rosarum, cera alba, cerussa, albis ouorum mixtis cum modica capnura. Posset & calx viva
 præsertim lota admisceri, ut in illo Sexti, ad labiorum fissuram: Sepum caprae, (tribuit autem ca-
 prae eadem ferè omnia, quæ alij caprae,) & adipem asserinum, & medullam cerui, & cepe cum re-
 sina simul & calce viva, facit ut malagma: mirè sanant labiorum fissuras. Medulla caprina quarto lo-
 co, post ceruinam, vitulinam & taurinam laudatur à Dioscoride, omnium postrema est ouilla.
 Plinius laudatissimam facit ceruinam, mox vitulinam, deinde hircinam & caprinam, ut supra ubi
 de vitulina fusius dictum. Dictum modò etiam ex eodem sanguinem caprinum decoctum cum
 medulla contra toxica venena sumi, idemque remedium dysentericis, & hydropicis prodesse: Et
 alibi cum ex caprino remedia quædam docuisset, subdit: nec abdicant simum ex melle illitum epi-
 phoris, contraque dolores medullam, item pulmonem leporis, ut dubitet aliquis leporinam ne an
 caprinam medullam accipiat: Ego, inquit Gesnerus, de caprina intelligo, quod & mihi videtur.
 Idem Plinius sanguinem caprinum, vel medullam, vel iecur aluum soluere tradit, cum potius con-
 tra sistere aluum dixeris, nam sicandi modicè, & emplastica ferè facultatem omnes medullæ
 habent, quamobrem ad dysentericos etiam caprae medullæ vsus. ipse quoque commendat in-
 quiens: Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis subuenit: & rursus: Sanguis caprinus
 cum medulla hydropicis auxiliatur, efficaciorum purant hircorum vtique si lentisco pascantur.
 Nos verò etiam sanguinem caprinum aluum sistere ostendimus idem nunc de iecore confirmatu-
 ri ex eodem Plinio, cuius hæc sunt verba: Iecur assum caprae cœliaci subuenit, magisque quam
 hirci, cum vino austero decoctum, potumque, vel ex oleo myrbico vmbilico impositum: quidam
 verò decoquunt à tribus sextarijs, aqua ad heminam addita rura: & rursus: aluum sistit iecur hir-
 cinum decoctum in vini hemina: & rursus: Sanguinem sistit caprini cornu cinis, vel simi, ex aceto

Medullis
 qua facul-
 tas sit.

Iecoris ca-
 prini ad va-
 rios affe-
 ctus mira-
 virtus.

(scilicet illius) hircini verò iecoris dissecti sanies efficacior: Et cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus: hircini quoque vtris vinatij duntaxat cinis cum pari pondere resinæ sinit sanguinem, & vulnus glutinat. Sed & Marcellus ait: Vini veteris feces & iocinoris caprini frustum sufficiens in ollam rudem mitte, & facito ut bolliat, atque inde ieiuno colliaco sufficienter da bibere. Est verò iecur caprinum quàm maximè celebre ad nyctalopas Galenus: Caprinum iecur assum si edatur tum ad nyctalopas accommodari aiunt, tum eos, qui comitiali morbo sunt obnoxij arguere, conuulsionemque illis accrescere. Dioscorides verò tradi asserit hircini iecinoris cibo comitiales deprehendi, sed vtriusque eadem vis, ut ex Galeno dictum. Et rursus: ex Dioscoride: Caprini iecoris inassati decidua sanie inungi lusciosos (nyctalopas) prodest, & dum coquitur apertos oculos halitu eius vaporari: prodest in cibo tostum ad eadem. Plinius: Capras tradunt noctu non minus cernere, quàm interdiu; ideo si caprinum iecur vescantur, restituit vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant; & alibi: Et quoniam noctu æque quoque cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas Græcis dictos: Capræ verò iecinore in vino austero decocto: quidam inassati iecoris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas (ipsum scilicet iecoris viscus) vefei, & dum coquantur oculos vaporari ijs præcipiunt; Id quoque referre arbitrantur, si virili coloris fuerint: Volunt & oculos suffiri iecinore in olla decocto, quidam inassato. Celsus libro 6. post multorum in oculis morborum curationes, de oculorum imbecillitate curanda, sic prodit; Præter hæc imbecillitas oculorum est, ex qua quidam interdiu satis, noctu nihil cernunt quod in faminam bene respondentibus menstruis non cadit. Sed sic laborantes inungi oportet sanguine iocinoris maximè hircini, si minus caprini, ubi ad assum coquitur excepto. Atque edi quoque ipsum iecur debet. Rhasis denique ait, dum hepar capræ cum aqua, & sale coquitur comprimatur seculis apertis super vaporem huius aquæ, cui usus deficit noctu, multum iuvat. Sextus Empiricus hæc remedia ad nyctalopas capræ iecori adscribit, cuius verba suo loco citabimus. Hippocrates in lib. de nar. muliebrib. Si paries inflata fuerit, hepar ouillum, aut caprinum calido cinere obrutum edendum præcipit meracius ad dies quatuor, & vinum bibi vetus. Plinius cum dixisset papilionem, qui lucernarum luminibus aduolat, inter mala medicamenta numerari, huic contrarium esse dicit iecur caprinum. Sed & hirci iecur alexiterium est: nam Ponzettus Cardinalis id maturè sumptum ab ijs, quos canis in rabie momordit, auxiliari asserit, ex eodem, ut videtur Plinio, cuius hæc sunt verba; Ad canis rabidi morsum laudant hirci iecur, quo impossibile tentari quidem aquæ metu affirmant. Calidum illitum lepras tollit teste eodem; Nota verò hirci iecur eadem dici caprino efficere, ut Galenus scribit. Ex felle multa etiam reperio remedia, & potissimum apud Plinium, tum caprino, tum hircino; Caprinum veneficij ex mustela rustica factis contrarium esse; cum aluminis cinere scabiem hominis inquam abolere, elephantiasin tollere (sed Dioscorides hircinum fel ad elephantiasis tumores commendat) magis felle capræ sacrificatæ duntaxat illito oculis, vel sub puluillo posito somnum allici dicere. Ad porriginem prodesse cornu ceruini, cinerem è vino, atque non tædia animalium capillis incrementum, item fel caprinum cum creta cimolia, & aceto, sic ut paululum capilli inarescant; Ad eandem prodesse fel hircinum cum vrina tauri, si verò vetus sit etiam furfures adiecto sulphure emendare. Hoc idem lentigines tollere admixto caseo, & vino sulphure, spongiæque cinere, ut mellis sit crassitudo; Alios quos inueterato felle uti maluisse mixtis calidis furfuribus pondere oboli vnus, quatuorque mellis, prius defricatis maculis; Legimus & apud eundem fel caprinum strumas discutere, sed forte caprinum legendum, nam Marcellus habet sic: Fel caprinum ad incipientes strumas optimè facere experientia docuere; nam penitus crescere non sinentur, si eo assidue tangantur ait; item Plinius fel caprinum pluribus modis assumi ad oculorum remedia; cum melle contra caligines; cum veratri candidi tertia parte contra glaucomata: cum vino contra cicatrices & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: Ad palpebras verò euulso prius pilo cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat; Contra ruptas tinniculas cum lacte mulieris; Ad omnia autem inueterata fel efficacius putare (eadem omnia Sextus de capræ felle scribit paucis verbis variantibus, ut infra apparebit) Caligini autem prodesse hoc fel etiam legimus apud Serenum, qui sic canit;

Hybla mellis succi cum felle caprino

Subueniunt oculis dira caligine pressis.

Ad nyctalopas, id est, lusciosos Dioscor. fel capræ syluestris priuatim inunctum prodesse ait; Idem verò etiam præstare hircinum, & Galenus in facile parabilibus ad vlcera oculorum, & albugines fel hirci conficari iubet in oculo; aliaque eodem in opere euulsis radicibus pilis, qui palpebris innati oculum infestant hyenæ, aut hirci fel statim inungi, ut nunquam renascantur, asserit. Et Rhasis quoque & Albertus collyrium ex felle caprarum syluestrium, vel domesticarum telam oculorum sanare profitentur, idemque Albertus fel caprinum ait palpebris, vel supercilij impostum pilos

*Hirci iecur
ad canis ra-
bidi morsus*

*Fellis capri-
ni facultates,
& hirci-
ni*

*Ad oculorum
mala.*

*Ad aurium
vitia reme-
dia.*

Ad angina

*Lienis ca-
pra, hircine
in medici-
na usus.*

pilos abolere: acerrimum enim esse, & forsan in alijs quoque locis psilothron'. Galenus testatur: nonnullos domesticarum suum bile, siue felle ad vlcera aurium vti medicamento, vt ipse profite-
tur, vtiq; non reprobato, quare eodem ipse, vbi compositorum nihil adfuerit, vti præcipit: hæc aut
esse innumera, sed & pro affectus magnitudine aliam etiam, atque aliam alterius animalis bilem
prodesse congruere. Nam vbi vlcus diuturnum fuerit, multamq; saniem, pusque contineat, etiã sic-
ciorem bilem præferri iubet, puta onium, quæ paulo, inquit, & acrior suilla, hæc etiam magis ca-
prarum, cui adsimilis quodammodo est vrsorum, & boum taurina valentior &c. Ad aures, quæ
grauiter dolent, & vetera vulnera intrinsecus habent, Marcellus huiusmodi habet remedium: Mel-
lis optimi vnam partem, aceti acerrimi duas partes confusas decoques feruoribus tribus, & lon-
gius ea ab igne remouebis, donec commotus feruor conquiescat, tum nitrum addes, eo vsque do-
nec ex vapore cognoscas nitrum resedisse, & iterum leui igne recoques, ne efferueat, tunc addes
fel hircinum vel aprugnum, vel verrinum, aut porcinum, dummodo non de serofa, & commoue-
bis & iterum concoques, ac tepescies, & deinde, quantum satis est, auribus infunde. Idem author
medicamentum habet, quod recipit mellis, & fellis caprini ana scrupulum vnum, iubet conteri,
& in strigili calefieri, & infundi, & lana occludi autem, proficiturque nihil hoc medicamine po-
tentius esse, neque certius, etiamsi intrinsecus cancerauerint, inquit, aures. Recitat & Plinius me-
dicamenta ad aurium vitia: Aurium, inquit, vitia sanantur tritis porri folijs cum felle caprino, vel
pari mensura mulsi; Et rursus, aurium vitijs medetur fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri
succo: Aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris: Inuenio itidem apud innominatum: Quorum
auditus habes est, ex felle caprino, fornicarum ouis, melle, & chelidonio mixtum medicamen-
tibus instillari, Prodest & angina cum melle, teste Plinio, nec non Marcellus, dum ait: caprinum
fel, vel taurinum melle permixtum, & extrinsecus faucibus appositum, vel pro vngue inductum,
anginas efficaciter sanat. Idem ad ceruicis tumores sedandos ouorum vitellos coctos, cum adi-
pe anserino illini tradit felle caprino æquis ponderibus permixto, atq; inde ceruices fricari. Cum
ciclamini succo, & aluminis modico hoc idem fel, teste Plinio, aluum soluit, addit tamen, aliquos
& nitrum & aquam adijcere maluisse. Ad lumbricos egerendos lanam, felle caprino madefactam
umbilico apponi iubet Marcellus, testaturque ani vitia, & condylomata eo peruncta sanari cer-
tissimo constare. Sed & Plinius si bene memini per se id. condylomatis sedis mederi testatur. Cum
melle veteri doloribus, vlceribusque illitum prodest, callumque vuluarum emollit inspersum, &
à purgatione conceptus facit. Probatumq; remedium est felle caprino non manu, sed pinna pe-
des perunctos confestim dolore releuari, vt apud eundem Marcellum legimus. Inuenio denique
apud Didymum non fore in lecto cimices si fel hirci, aut tauri aceto acri diluatur, indeque lectus,
aut parietes illinantur. Lien caprae, hircine assus coeliacis subuenit, vt Plinius ait. Marcellus verò
hircinus, inquit, splen calidus, id est, statim vt de pecude sublatus fuerit, super lienem hominis im-
positus, & alligatus mirè dolorem intra paucos dies auferet, si postea ad fumum suspendantur, vt
illuc arefcat. Capitis caprini cum suis pilis decocti succum laudant, inquit Plinius, ad rupta inte-
stina, & Sextus id cum pilis decoctum, & contritum incisa intestina solidare ait, sed Marcellus cum
pilis suis contusum, atque discoctum, ciboque sumptum rupta interiorum intestina dici tradit gluti-
nare. Ipsum verò cerebrum Magi per annulum itaictum aureum priusquam lac detur infantibus,
teste Plinio, instillant contra comitiales, ceterosque infantium morbos. At Aesculapius caprae
cerebrum cum melle carbunculos in ventre sanare vult; Sextus verò aquam, quæ è caprae palato
effunditur, & quicquid comedit si misceatur cum melle, & sale, & ex eo caput, & corpus serò fri-
cetur, pediculos extinguere promittit, aitq; idem remedium esse ad ventris dolorem: Sed & ven-
trem strictum soluere & si plus biberit purgare. Si libuerit generare marem duos testiculos capri
assos deuorari iubet Rhafis, & coire eodem die, sic feminam (nisi quid impedimenti in ipsa fue-
rit, vt addit Albertus) marem concepturam: quod si verò vnum duntaxat testem comederit, pue-
rum teste vno nasciturum. Legimus verò apud Sextum, genuinum caprae stercorei commixtum, &
factum quasi malagma, femorum, si eo illinantur, mirè sanare dolorem. Quo loco Humelbergius
per genuinum, aut testiculos, aut naturam, aut tale quid intelligendum putat, sicuti de parella
cerui etiam dixit. Idem Sextus caprae secundam ex vino potam mulierum secundas eijcere author
est, sed Plinius paulò aliter: Membrana caprarum, in qua partus editus inueterata, inquit, potuq;
sumpta in vino secundas pellit. Corij caprini cinis ex oleo illitus perniones mirè abolet, vt ait
Marcellus, vt verò Plinius, eiusdem cinis ex oleo iniuriæ è calceatu sanat. Alias & Marcellus in-
quit: Pellicula caprinae ramenta cum pumice trita, acetoq; permixta exanthematis prosunt. Item
si famina sanguis ex naribus nimè defluat, mamillæ eius vinciantur corrigio caprino: Idem co-
rium cum suo pilo decoctum aluum fistit, teste Plinio, qui & alibi ait hircini vtris vinarij duntaxat
cinis cum pari pondere resina sanguinem fistit, & vulnus glutinat: & rursus alibi: vtuntur & pelle
hædo-

hædoru recente ad plagas. Pili caprini vsti fluxus omnes sanant, vt Aesculapius docet, vel vt Sextus vsti, & aceto permixti sanguinem de naribus fluentem reprimunt; vel, vt Marcellus, combusti adiecta pice, & aceto inserti naribus sanguinem citò sistunt. Sextus eodem modo in naribus appositos lethargicos excitare asserit; idem & Plinius testatur, atque insuper eorū cinerem calculos expellere. Marcellus verò etiā combustos, tritosque, & in portione datos strangoriosos potenter emendare proficitur, & Plinius rursus accensus iisdē fugari serpentes dicit; cineremque eorum potum, vel illitum contra ictus valere: Sextus denique ex pilis capri si is suffumigetur, qui in inguine dolet, sanari: hædorum verò pilis suffiri vulvas vtile putari legimus in Plinio: Cinis feminum eorundem intestina rupta mirè sarcire traditur, referente eodem, & sanguinem sistit; è lacte verò mulieris proficit ad cacochæ. Cornu caprinum dextrum in Athanasiam magnam sic appellatam compositionem apud Ioannem Mesuen venit. Item in antidotorum descriptionibus filij Serapionis, & Auicennæ. Apud Mesuem codices quidam variā lectionem habent; alias de cornibus cerui hanc reprehendunt monachi, qui in Mesuen scripserunt, quoniam apud alios auctores non habeatur. Ioannem Manardum quòque vituperant, qui scripserit super ioseph dextrum potius, quàm sinistru cornu sumi: Ipsi enim dextrum præferendum putant, siue occulta nobis ratione illud præcellat, siue quòd pugnando magis exerceatur, & alia multa multo risu excipienda nugantur. Verum interim ex cerui etiam cornibus, alios dextrum, alios sinistru præferre, vt suo loco dicemus. Serpentes accenso cornu vel pilis, vt dictum est, fugari dicunt, teste Plinio, cineremque eorum potum, vel illitum contra ictus valere, quare Sextus, dum ait, puluerē de cornu capræ, & eius lac cum origano, & cum vini cyathis tribus à serpente morsus bibat, venenum excutiet, confundere videtur in vnum remedium, quod Plinius triplex fecit, de cornu, de lacte, & de caseo capræ: de cornu Plinij verba iam retuli, de reliquis quòq; mox subiungam; videtur præterea corrupta quædam in Sexto. Cinis eisdem cornu ex myrtheo oleo perunctis sudores inhibet, vt idem Plinius testatur, illitus verò ex aceto sanguinem sistit, hircini autē iecinoris dissecti sanies efficacior est & cinis vti usque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Eiusdem caprini cornu farina, vel cinis magisque hircini addito nitro, & thamaricis semine, & butyro, oleoque prius capite raso mirè continent icta fluentem capillum. Sextus etiam ait cornu capri combustum, & mixta farina impositū furfures scabiemque in capite emendare. Idem ad sacrum ignem cornu caprinum, inquit, in flamma vstulato, & crustas, quæ exsurgunt in vas nouum, donec consumatur, deinde cōteres cum aceto scyllitico, & illines sacrum ignem, misce sanabitur. Ait item caprinum cornu capiti infirmi, qui non dormit suppositum, vigilias in somnum conuercere. Ad hircos, vel alas ferentes remediū ex Marcello: Hirci maturioris cornu rasum, vel exustum cū felle hirci miscetur, & pondere æquo myrrha adijcitur, atque inde ascellæ, demptis prius pilis, assidue perfricantur. Comitialem morbum deprehendit caprini cornu, vel ceruini vsti nidor, teste Plinio, & Sextus ait: si caducus verè caducus est caprinū cornu adustum naribus si sumpserit (id est, si ante eius nares teneatur) mox cadet. Alibi etiam Plinius Lethargicos eundem nidorem, vel etiam pilorum excitare asserit: Galenus cornu cerui & capræ vstorum vsum maximum esse ait, & se quoque sæpe periculum fecisse tum ad candorem dentium, tum ad contrahendas mollitie fluidas gingiuas. Sed & Auicenna ait, cornu capræ ad albedinē vsum dentes egregiè abstergere, & gingiuas corroborare, earumque turgentium dolorem reprimere. Idem & apud Rhazin, & Albertum legitur remediū, qui dentes eo confricandos scribunt. Suffiri eo vuluam vtilissimum ait putari Plinius: Hippocrates verò in lib. de morbis muliebr. inter medicamenta muliebria diuersa, & ita confusa, vt de multis ad cuius facultatis titulu referri debeāt dubitatur, habet: Quicula, aut capræ cornu rufum, & hordeū tostum, ac frefum oleo subigito, ac suffito: & rursus, capræ cornu, & gallam, & adipē suillum, ac cedriam suffito. Vngulas capræ ad serpentes prohibendos Palladius vti iubet: si cinis earundē ex aceto illinatur, alopecias sanat, vt Dioscorides, & Rhazis testantur. Albertus autem acetū vehemens requirit, & malignā quoque alopeciam ita curari scribit. Ex quo vso hunc cinerē facultatis esse extenuatoris conijcit Galenus. Aesculapius vngulas vstas ex pice liquida misceri, & illini iubet ad easdem, & Plinius ait, vngularum cinis cū pice fluentem capillum continet. Talorum verò capræ recentiu cinis dentifricio, inquit hic idem, placet, & omnium ferè villaticorum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur. Pili vsti, & aceto permixti sanguinem de naribus fluentem reprimunt auctore Sexto, & lethargicos excitat. Marcellus paulò aliter: pili combusti, inquit, adiecta pice, & aceto inserti naribus citò sanguinem sistunt: Atqui Aesculapius pilos vstos omnes fluxus sedare testatur. Fugari eisdem vstis serpentes supra in cornu diximus ex Plinio, qui & calculos eorundem cinere expelli tradit; combusti, tritique, & in portione dati strangoriosos potèrēt emēdāt, teste Marcello. Sextus deniq; proficitur, si ex pilis capræ fumigetur is, qui in inguine dolet, sanatum iri.

Hæmorrhie remedia.

Cornu caprini vsti in medicina.

Ad defluuium capillorum.

Contra peruriculum.

Ad lethargicos excitandos.

Vngularum capræ medicamentum vsum.

Pilorum vsti.

*De lactis
præparacione
dia.*

*Contra ve-
nena.*

*Contra can-
tharides.*

*Aduersus
quartanas.*

*Purgatoriū
gratum, &
vile ex la-
cte caprino*

*Lac schistū
parandum*

*Quib. pro-
fit datum.*

iri. De lactis modò caprini natura supra nonnulla diximus; hic de remedijs dicturi, quæ ex ipso parantur, id quàm vtile sit delicatis corporibus, quæ nauseabunda remedia abhorrent, ex hisce Plinij verbis facillè licet conijcere. Scio Damocratem medicum in valetudine Confidiæ M. Seruiliij consularis filiae omnem curationē auferam recusantis diu efficaciter vsum lacte caprarum, quas lentisco pascabat. Vis ei in primis inest alexiteria, vt ex eodē Plinio discimus. Cancrī fluuiatiles, inquit, triti, potiꝫ ex aqua recētes, seu cinere adseruato cōtra venena omnia profunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino, vel si non sit, caprino &c. Et rursus: caprinum lac contra cantharidas remedio est, & contra ephemerū, potum cum taminia vna. Et rursus: lactis caprini haustus cum vna taminia contra ictus serpentium valet. Columella porro tradit multos agnis febricitantibus lacte caprino mederi, quod per corniculū infunditur faucibus. Sextus verò ait capræ lac, quod primū mulgetur leuiore facere accessiones in quartanis siue esum, siue ex dulci bibitum: Magorum verò quidam, vt habet Plinius, simi hirundinum drachmā vnā à lactis caprini, vel ouilli, vel passi cyathis tribus aduersus quartanas ante accessiones dant. Sacer ignis morbus cuius insaniabilis pene ad omne contactum excandescit, sola tamen blandiatur ignea sapitiam differens magis occidionem gregis, quàm infusum tātum valet, vt rem pruriginem, & morsus sanare habemus apud Aesculapium, Plinius eodem lendes interimi ex alijs refert, & Marcellus incoctum sed non adulteratum, aut vitiatum recte alopecijs infricatum, mirum ait esse remedium: Plinius perunctas eodem gingiuas faciles dentitiones facere: & alibi efficaciter haberi ait caprino lacte collui dentes, & Sextus dentes mobiles sapienter caprino lacte colluendos esse, sed & alias hic scribit caprino lacte recēti sicut mulsum fuerit os a fiduē collurias ulceratas leuari, gargarizatur, inquit, calidum vt est expressum, aut calcfactum. Potum cum sale, & melie aluum soluit, vt Plinius asserit, & Marcellus purgatorium efficaciter, quod nec stomachum vexat, nec caput grauat, & bilem deducit, recitat eiusmodi: Lactis caprini sextarium, salis ammoniaci vncias duas, mellis optimi vnciam vnā in vnum omnia diu contrita, & permixta ieiuno potui dantur, sed post potionē diu inambulare debet, vt ipsa portio melius motu corporis proficiat: Hippocrates verò etiam in lib. de morbis mulierum, mulieri grauidæ pituitosæ, & caput dolenti, & alijs atq; alijs febrienti dare iubet pharmacum quod pituitam ducit, & lac caprinū coctum cum melle miscere. Medici, inquit Plinius, speciem vnā addidere lactis generibus, quod schistum vocatur, id sit hoc modo: schistū nouo feruet, caprinum maximè, ramisq; ficulneis recentibus miscetur, additis totidē cyathis mulsi (Dioscorides habet aceti mulsi) quot sint heminae lactis, cum feruet, ne circumfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus ita ne quid fundatur. Ablatū deinde igni refrigeratione diuiditur, & discēdit serū à lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentissimum decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant: bibitur autem efficacissimè heminis per intervalla singulis, diebus quinīs (singulis vsq; ad quinās habet Dioscorides) melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paraliticis, in lepris, elephantiāsi articularibus morbis; intestinorum vitij magnopere prodest lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo sale addito, & si coagulum addatur maioribus emolumentis fiet. Marcellus lac caprinum ex coagulo temperari iubet, & dum tepet, antequam penitus constringatur, dysenterico bibendum dari, citumq; esse remedium: ait itē lactis caprini statim mulsi grandi potioni addi de coagulo hæc in o frustum quantum auellana grandis est, hocque digitis medicinali, & pollice sublatum, vel missum, & iisdem digitis contemperari, & dari laboranti dysenterico, dum adhuc calet lac antequam coagulo stringatur, per triduum: Hanc potionem ieiuno dari contra orientem bibendam. Idem etiam lac feruens adiecto polentæ quantum satis sit, cum fuerit quasi tenuis polticula, dysenterico bibendū dari, sed & Plinius asserit, istiusmodi lac ad dimidias partes decoctum dysentericis, & coeliacis præberi. Si torminosi, vel coeliaci propter frequētes desurrectiones viribus deficientur, dandū erit ex præcepto Marcelli eis ius gallinæ pinguis excoctæ cū butyro, vel lac caprinum, aut ouillum tepidum per se, aut etiā decoctum cum butyro. Iniectio ad dysenteriam ex eodem: Amyli vncias tres in lactis caprini cocti pro modo quātum visum fuerit adijcies, & ita iniectionem facies: post clysteris vsum, si quidem stercoreum multitudo in cæco intestino sit, sin minus, post fumenta pectini, inguinibusq; ad mota: Aetius in cura tensesui exhiberi præcipit lac caprinum recens, multū hemina mensura, nequaquam minus, verū non aceruatim, sed sigillatim partitū; sequenti deinde die lac ipsum ad dimidium vult decoqui, ablato eo quod in decoctione concretum superstat, atq; ita exhiberi. Ex eodem Aetio, alijq; supra in boue docui, quo pacto lac cum calculis fluuiatilibus ignitis, siue bubulum, siue caprinum in biliosis alui fluxionibus, & cæliacorum parare conueniat. Sanantur

nantur & lacte caprino henes, teste Plinio, po bidussi in ediam, tertia die hœdera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Vtilissimum etiam lienosis remedium hoc est apud Marcel- lum: Capræ lactares abstinantur à cibo per triduum, tertia die hœdera tantummodo saturan- tur, & mulgentur antequam bibant: Si ex eo lacte sextarios tres per triduum calidos statim, quomodo mulsi fuerint, ieiunus lienosis acceperit, ita ut nullos alios cibos illo triduo mādū- cet, potenter sanabitur. Idem & aliās habet sic: Qui quotidie ieiunus serum caprinum, sed earū capellarum, quæ hœdera vescuntur, biberit, splene consupto erit. Et rursus: Lac caprinum semi- coctum si capræ tantummodo hœdera pascantur, infatibus lienosis datur. Sextus pollicetur si de lacte caprino adiecto coagulo, ut solet caseus fieri, potus detur hydropicis, clapsuros ipsos: ad colicā ex lacte caprino calido in bubula vésica vètri ad moto remedium supra habes in boue, sed illud hic addā aliquos non in vésicā lac infundere, sed spongiā eo grauidam imponere, & insuper vas ligneum quo lac minus defluat. Aesculapio teste potū per se lumbricos necat. Mar- cellus renū dolore liberari credit, qui passi Cretici cyathos tres, lactis caprini itidē, seminis cu- cumeris grana triginta tria optimè trita simul vna potione biberit. Anatolius equis sanguinem per vrinam excernentibus lactis caprini cotylā cum amyli ea mensura, quæ tribus ouis par es- set, & olei vncijs tribus omnia mixta per cornu infundi iubet. Pelagonius verò lac caprinum, amylum, & oua tria, & succum perdicij herbæ commiscet. Ad venerem incitantia quædam me- dicamenta medici ex Marcello, ex caprino lacte propinant: Certè Plinius ait herbæ quam or- chin vocant, radicem alteram, quæ mollior, & inferior est in lacte caprino viri in Thessalia bi- bunt ad stimulandos coitus, duriorem verò ad inhibendos. Quibus semen fuit, & non potenti- bus, & aquosum est, vnde fit, ut semina non concipiat, lac caprinum cum melle potum Sextus remedium esse vult valde optimum, ut concipiat. Ad lac procreandum quidam dixerunt, in- quit, Auicenna, quod comedere propria vbera caprarum, & ouium cum lacte, quod in eis con- tinetur, valde est utile ad hoc propter illud, quod eis existit ex similitudine, aut propter pro- prietatem, quæ est in eis. Caseus caprinus recens, auctore Plinio, ijs, qui viscum biberint, remedio est: quo loco ixian, vel ixinem, quæ chamæleon niger est cum ixo, id est, visco consu- dit. Idem cum de canis rabidi morfu dixisset: ad reliquos, inquit, bestiarum morsus capri- num caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: Et rursus alibi, caseum caprinum cum origano impositum, contra ictus serpentium valere tradunt. Siccus ex aceto, & melle pur- gat vlcera ex eodem. Contra quartanam datur caseus caprinus recens cum melle diligēter se- ro expresso. Aesculapius testatur, caseum hunc impositum omnes punctiōnes, & dolores repri- mere: Mollis, id est, recens cum melle subactus impositusque, & panno desuper rectus, aut lin- teo sуггillationes, liuoresque celeriter absterget si Marcello credimus: Siccus cū porro igni sa- cro illinitur si Plinio, qui & aliās ait: siccus ex melle & aceto in balneis oleo remoto papulis illinitur. Ad feruorem, vel punctiōnem oculorū, capitis, & pedū dolorē ex Sexto: Caseus capri- nus recens oculis superpositus mirè subuenit, itē simili modo capiti dolēti superpone: sic & pe- dum dolorē medicare. Et Marcellus ait, recēs coagulatus super oculos positus dolores citò le- nit: Et Plinius: Caseo caprino molli, inquit, imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur, si tu- mor sit, ex melle, utrūque verò sero calido fouendum. Ad veretri dolorem, Marcellus caprinū caseum, & mel pari pondere in pultario fictili coqui iubet, & bis ad diem imponi: sed antè vino veteri locum, qui curandus est, elui. Plinius autem tritum, & impositum carbunculis genitalium mederi asserit. Si mulieribus cibis auersans, vtero doleat, & febris ipsam ac rigor cor- ripiat, Hippocrates in volumine de morbis mulieribus, pepli albi quintam dimidiā choenice- partem & seminis vrticæ tantundem, & casei caprini rasi dimidiā choenicem, simul cum vi- no vetere mollit, deinde cocta dat sorbenda: Et paulò post: Si ex partu alui profluuiū cor- ripiatur, bibat vnam passam (inquit) nigram, & punici dulcis malicorium & internum nu- cleum, & coagulum hœdi; hæc vino nigro diluta & caseo caprino, ac polenta tritica insper- sis, bibenda dato. Et alibi in eodem libro, si quid in vteris computruerit; item si sanguis & lentæ miscet, & in vino ieiuno propinat. Nicoon (ut Nicandri Scholia citant, & Hermolaus in Plinium) in libro de difficultatibus, optimum coagulum ait hinnuli, secundum leporum, ter- tium hœdi. Marcellus Virgilius nō rectè agni pro hœdi in huius authoris testimonio posuit. Nā & Plinius hœdi non agni inter laudata coagula recenset, inquiens: Coagulum hinnuli, leporis, hœdi laudatum, præcipuum tamen dasypodis: quamuis alioqui nihil vel parum saltē referre existimē, vtro hœdine an agni vteris: certè Dioscorides leporino coagulo pares habere vires ait, coagulum hœdi, agni, hinnuli, aliorum, contra aconiti potum in vino & concretum lac in aceto, conuenientem assumi. Haly autem cum coagulum hœdi contra potum cicutæ

Pro lienosis

Casei capri-
ni varijs ef-
fectus.

Pro vtero.

Li. II. cap.
41.
Coaguli dif-
ferentia &
ex ijs ad di-
uersa vitia
medela.

*Plinius
emendat.*

*Vrina ca-
prina effi-
cacia.*

Lib. 9.

*Vsus capri-
ni fimi va-
ri in me-
dicina.
10. simpli.
cap. 22.*

prodesse tradit, eique qui fungos comedit, pro cicuta legerim aconiti: & apud Plinium, vbi priuatim id commendat contra viscum, & chamæleonem album, & sanguinem taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto bibatur, pro viscum, scilicet, legi debet chanæ leonem nigrum, siue ixian. Idem Plinius contra pastinacam, & omnium marinorum morsus coagulum leporis, vel hoedi, vel agni drachmæ pondere ex vino sumi asserit. Item in profluvio sanguinis hoedi coagulum bibi vtile putari; item tertia parte ex aceto potum sanguinis excretionibus reficere, auctore Marcello, magnitudine fabæ in vino myrtheo remissum, & ieiuno coeliaco datum efficaciter prodest; id quod & Plinius alicubi scribit; & Hippocrates coagulum hoedi aduersus alui profluvium laudat, ut iam dixi in remedijs ex caseo caprino. Et Galenus 2. parabil. 73. maceratum aceto acerrimo aduersus muliebrem profluvium ieiunæ propinat. Vrina caprarum cum aceto scyllitico hausta contra ictus serpentium valet, teste Plinio, panos item, & apostemata in quacunque parte discutit, dolorem ceruicis in flexibilem opisthotonon vocant, leuat auribus infusa: quod postremum remedium etiam Marcellus habet, & alias opisthotonicis, & tetanicis lotium caprinum, cum aqua mixtum efficaciter prodesse asserit si ieiunis potui detur. Poeni pastores in filiis quadrimis, ut refert Herodotus, vanas verticis lana succida inurunt, nonnulli venas temporum, ne scilicet vnquam pituita defluens ex capite, officiat, eaque de re se aiunt esse optima valetudine. Quod si pueris inurendis spasmi contingat, vrina hirci aspera eos liberant. Auenzoar, ut citat Mercurialis in lib. de peste, ait vrinæ hirci odore vtilē esse pesti. Pota hac hirci vrina amoris fastidium fieri admixto propter fastidium nardo Ostanes dicit apud Plinium. Dioscorides urinam capræ aurium doloribus instillatā mederi tradit. Plinius verò si gravitas sit audiendi, fel bubulū cum vrina capræ, vel hirci mederi testatur, vel si pus sit quocunque autem vsu putari hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Sed & Marcellus aduersus gravitatem audiendi fel bubulum cum vrina hircina auriculæ, quæ molestiam surdiginis patitur, instillari iubet, statimque subueniri asserit. Alias etiam monet sub eo omento, quo egeritur, tepidam auri obtusam infundere; & alias rursus instillatum hoc lotium dolorem sedare, quod magis suppuratis auribus adfirmetur, ob quam causam presentis auxilij plures exceptum, & cornu caprino inditum in fumo suspensum diligenter ad necessarias medelas reservet: sed hoc ex Plinio etiam dictum est, apud quem etiam est legere, urinam capræ calefactam, instillatam auribus, sinumque eiusdem cum axungia illitum ad parotides prodesse. Hydropicus sorbere iubetur à Sexto lotium capræ, quod mirificè, inquit, sanat. Item hircinum lotium si heminam biberit, & spicæ nardi, & ebulum cum aruerit, melius est lotium si idem passi fuerint. Sed Dioscorides urinam capræ ad aquam, quæ cutem subijcit, cum nardi spica quotidie binis cyathis cum aqua bibi scribit, urinamque per aluum extrahit; unde apud Plinium, vbi scribitur, hydropicis auxiliatur, vrina vesicæ apri paulatim data in potus, efficacius quæ inaruerit cum vesica sua: pro apri lego capri, vel capræ, Marcellus et ad urinæ difficultatē, & calculum lotium caprinum, id est, caprarū quæ in montibus pascuntur tepidum potari oportere tradit admixto vino, & aqua ob fastidium. Sextus ait, si mulier id bibat menstrua promovere, atque Plinius profluvium, quamvis immesum, vrina, inquit, capræ pota sisti obstetrices promittunt, & si sinum oblinatur. Omnium creberrimus vsus est capri fimi, Græci σπυράθες propriè nominant (verba sunt Galeni) degerentis, & acris facultatis adeo, ut induratis scirrhorum in modum tum oribus congruat, non tantum lienis, sed etiam aliarum partium. Vsum tenuioris essentię quidem, verum haud manifestè redditur acrius: quamobrem sanè ad alopecias cōpetit, & omnia adeo, quæ extergentia medicamenta desiderant, ut lepras, psoras, lichenas, & id genus alia. Miscetur & digerentibus cataplasmatibus, qualia sunt, quæ accommodantur ad parotidas, & bubones diuturniores. Est enim vis eius tum vsti, tum non vsti abstergentia, & digerens, nec eam parvam habet digerendi potentiam. Verum pro passu vario nonnihil habuerit differentię; non tamen tantum quantum stercus humanum. Medicus quispiam ex ijs, qui in agris & vicis medicinam exercent, utebatur hoc fimo ex aceto ad viperarum morsus, & multo sanè etiam magis aliarum bestiarum, ac profecto complures ex ijs servavit. Et hic ipse quoque medicus ad auriginem potandas ipsas spyrathos ex vino præbuit, & ad profluvium muliebrem cum thure apposuit. Quæ omnia sanè optimus medicus ignorare non debet, ceterum potiora eligere; potissimum ad vrbanos & honoratos viros. Hæc omnia Galenus, Plinius inquietos infantes fimo isto adalligato panno cohiberi tradit, maxime puellas. In acuto decoctum imponitur, teste Dioscoride, serpentium morsibus cum vino studiosè impositum viperarum morsibus auxiliatur, & Plinius tradit in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium valere dici, & recentis cinerem in vino: Atque in totum difficilius se recolligentes à serpentium ictu in caprilibus optimè conualescere: qui verò efficacius volunt mederi oc-

cisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigare, ait & aliàs percussis scorpione finum efficacius cum aceto decoctum auxiliari, laudari, & ad canis rabidi morsum ex vino illitum, aut melle. Marcellus verò finum hircorum cum melle decoctum adpositumque paniculis sanitatem præstare asserit; apud innominatum reperimus, cum aceto mixtum pustulis nigris salubriter superilligari. Sextus affirmat caprinum stercus impositum non pati consurgere tumorem. Cum melle præterea mixtum sanare luxos, & tumores discutere, & non pati iterum consurgere, ubi luxos videtur intelligere luxatos: nam & Plinius luxatis finum caprinum cum melle illini tradit. Ex aceto decoctum strumas discutit, ut idem Plinius habet: In vino item, vel aceto decoctum illinitur in his, quæ rumpere opus est. Rursus, ex aceto subferuefactum, & illitum, sanat vlcera, quæ serpunt; Manantia verendorum vlcera sanat, cum melle rubique succo, vel si serpuat finum etiam prodesse dicunt cum vino, aut cum aceto, prodesse item ad lepras, pforas, & lichenas & id genus alia, ut paulò antè ex Galeno dictum est. Dioscorides in aceto decoctum imponi ait, vlceribus quæ serpunt, igni sacro, parotidibus. Sextus cum melle mixtum, & appositum sanare cancerosos: Similiter etiam paratum, & superpositum carbunculos, qui in ventre nascuntur discutere. Marcellus fimo caprino in aceto feruefacto & subactò si imponantur omnia crurum, & tibiæ vlcera purgari & persanari ait, butyro bubulo cum oleo cyprino, aut laurino postmodum addito. Spinæ, ac similia corpori extrahuntur excrementis capræ ex vino, ut Plinius habet, sed apud Sextum, capri non capræ legitur his verbis: Stercus capri ex vino conspersum impositumque, quod inharerebunt extrahet, & sanabit. Apud Plinium, ubi scribitur vlcera cætera (videlicet præterquam in tibijs, cruribusque) explentur, aut purgantur fimo aprino, aut hircino, legendum; ut fuscipicor, caprino. Medicus quidam medicamentorum penitus in Mysia Hellepontii, referente Galeno, vlcerum ambusta ad cicatricem ducebat onium stercus rosaceo commiscens, sed & per stercus caprinum combustum similiter curabat parum eius multis numeris maiori cerati rosacei moli admiscens. Græcum exemplat habet, *καὶ μὲν τοὶ δια τῶν ἀγίων κακαῖς οὖς ἀμείων ἐδραίνουσιν*, deest nomen excrementi: interpretes legit, inquit Gesnerus, *δια τῆς τῶν ἀγίων κακαῖς οὖς ἀμείων* *κόπῃ* *δμοίως ἰδραίνουσιν*, *μεγύς καὶ ταῦτα* non ταῦτα: si *τῆς*, particulam addas, *κόπῃ*, vox omitti potest, ut in proximè præcedentibus posita. Sed considerandum esse monet Gesnerus, an rectè legatur *κακαῖς οὖς*, ut nihil hic mutandum sit præter *τῆς* articulum addendum. Sensus erit, quin etiam caprillo fimo homines ambustos similiter curabat, & cætera. Nam Plinius quoque caprarum finum (simpliciter, non vstum) ambusta sine cicatrice sanare dici scribit. Aggregator etiam ex Avicenna citat capræ stercus cum aceto, vel cerato rosaceo ambustis auxiliari. Deinde cum ouillo stercore non vsto vsus sit ille medicus, de quo Galenus scribit, quod minus acrimoniæ, quam caprinum habet, caprinum in eundem vsum vssisse non est verisimile. Quamquam si vsti quoque huius fini (cum acrimoniæ ex igne nihil assumat, ut ex Galeno supra dictum est) modicum copiato cerato aliquis misceat, idoneum ambustis medicamentum reddet. Scio & alia quædam, ut pilos, testas purpuratum, & coria in hunc vsum vri solita, proinde rem in medio relinquo, ut quisque pro arbitrio legat, & sentiat. Alicubi verò Galenus hircinum stercus ad morbum comitalem proficere scribit, si ex eo quindecim globuli ad summum exhibeantur. Et aliàs ad caluas, pilisque carentes palpebras summopere conducere ait, si muscerda, & stercore hircino aquali mensura mixtis, tostisque ex melle illinantur facere hoc etiam ad vriligines. Marcellus hircinum finum tritum cum aceto scyllino miscet, frontique & temporibus illinit, hucque ad dolorem hemierancæ sedandum etiam in perpetuum prodesse putat. Nervorum doloribus caprinum decoctum in aceto cum melle vtilissimum, testatur Plinio, putant, vel putrescente nervo: & Marcellus testatur melle mixtum, impositum suppuratos nervos expurgare, & ad sanitatem vsque perducere: Sexto verò authore, cum acerrimo aceto mixtum morbum articulare sanat in dulci potum, ut Aggregator citat; similiterque mirè parotides sanat, item articuli cum eodem peruncti sanantur: cum aceto mixtum, & superliarticulorum atritis prodesse, Marcellusque scribit cum aceto tritum, & subactum vsq; ad crassitudinem mellis impositum articulorum contractiones relaxare, & tremulis prodesse; Medetur alopecij exustum, & cum aceto, aut oxymelite illitum, ut tradit Dioscorides, & meminit etiā Galenus, ut supra retuli, & Plinius inquit, caprino fimo cū melle alopecias expleri tradunt. Paulus Aegineta, ubi alopecia scribit, tum caprino, tum ouillo ad eam excremento vtitur. Contra capitis dolorem Marcellus septem pilulas stercoreis caprini ex aceto teri, & fronti illi iubet. Apud hunc eundem, ubi habet, stercus caprinum fimo conspersum tritumque; & impositum oculis, atque obligatū, omnem dolorem, tumoremque; detergit, pro fimo forte reponendū vino. Cervicis

*Ad regium
n orbem.*

Ad colicā.

*Inuſio iſ-
chiatricū
Dioſcoridi
quomodo
ſiat, & ubi.*

*Alia, & me-
lior uſio in
iſchiadicis.*

dolor inflexibilis, quē opisthoto non Græci vocant, leuatur, eodē attestante Marcello, & Plinio, bulbo trito cum fimo caprino cervici illito. Nec abdicat illud ex melle illitum epiphoris oculo- rum, ut refert Plinius contra parotides in aceto decoctū imponi & Dioſcorides tradit, & nos ex Galeno diximus, idemq; Sextus attestatur. Quidā innominatus baccas caprinās aridas terit, & ex vino generoso bibendas dat, quē ruffis male habet, additq; pituita reiecta statim sanari. Dio- ſcorides verō fimum caprarū præsertim in montibus degentium potum in vino, regium morbū emendare profitetur, scribitque Galenus medicum quendam in agris eo similiter vsum. Illinunt & ventrem coeliacis eodem cum melle decocto, ut Plinius habet; ut verō Sextus, caprinū ster- cus pro fimento impositum colicis prodesse dicunt. Sexto consenti Marcellus, dum ait: Stercus ca- prinum recens in aqua remissum, colatumq; cum multis cotylis tribus, & piperis contriti granis sexaginta in tres portiones diuisum per tridū datur, ita ut prius corpus eius colici, cui portio dā- da est, acopo perungatur, ut perfrictiones omnes coacto sudore discedāt, nullo remedio sanabi- tur. Ad induratos lienis tumores medici non pauci caprinum sterces etiam, Galeno teste, ap- plicant, & ad aquam inter cutem, & ad splenicis variē eo vrimur. Marcellus testatur aridum tri- tum adiecto melle potui datum ex aqua calida mirē educere tineas: Expellit & calculos in- mulso, sed tunc efficacius Plinius esse vult sylue striū caprarū. Dioſcorides tradit vtilem ischia- dicos vſionem hunc in modum accipere: In eo interſticio, ubi pollex brachiali committitur, ca- ua veluti lacuna subſidet, in qua lana oleo in buta subſternitur, deinde ſigillatim feruentes ſter- coris caprini pilulæ imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam ſentiat peruenire, & co- xendicis dolorem mitigare: Aduſionem id genus Arabicam appellat. Ego, inquit Geſnerus, cauam illam lacunam in ipſo brachiali, interno eius latere nempe ſub pollice reperi, quæ ta- men non ſemper apparet: manum verō ita tenenti, ut digitus minimus in ſimo loco ſit, pollex ſu- premo, idemque ſuſum, & retrō tendatur, omnino conſpicua ſit inter duos nervos figura pro- ſus idonea, quæ baccam recipiat caprinam. Hac admonere, inquit, velui, quoniam interpretes non ſatis conueniunt, & Dioſcoridis textus Græcus, vel mutilus eſt, vel certe obſcurus his verbis, *ἐν τῷ μετὰ τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω ἀντιχειρὸς, ἀντιχειρὸς δὲ τῶν καὶ τῶν καὶ τῶν* &c. nam ubicunque *μετὰ τὸν*, id eſt, medium, vel interſtitium fuerit, duo extrema nominari debent. Conſpicitur ſanè lacuna iſta apertè, vel ſciſſura, quæ inter pollicem & reliquam manum (vel indicem: ſic enim fortè appellare licet vnumquemque digitum, ut ſimul pars omnis metacarpio ei ſubiecta attribua- tur) interiacer ad caprum vſque recta deſcendenti. Plinius fortè hac apud Græcos locutione nō intellecta ſimpliciter cauam manum reddidit, ubi idem remedium deſcribit his verbis: Affe- runt & Magi ſua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, ſi mulceatur barba, mitiga- ri, eadem præciſa eos non abire in alienum gregem. Huic admiſcent, (ſenſus videtur, huic com- mento alterum commiſcent, neque enim fimum barbæ miſceri, aptè intellexeris) fimum capi- num, & ſubdito linteolo vncto caua manu quantum poſſit ferueos ſullineri iubent, ita, ut ſi lava pars doleat, hæc medicina in dextera manu fiat aut è contrario. Fimum quoque ad eum vſum acus areæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiat peruenire. Poſtea verō manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cū melle, ſuadentque in eodem dolore, & teſtes leporis deſorari. Hac Plinius. Simile remedium idem author alibi docet, in quo plus rationis, ut Marcello Virgilio etiam videtur, minus ſuperſtitionis eſt: Iſchia- dicos vri, inquit, ſub pollicibus pedum (Aggregator legit ſub poplite) fimo caprarum feruente vtiliſſimè tradunt. Arabica illa apud Dioſcoridem vſio noſtra ætate, inquit Marcellus Virgi- lius, quod audierimus, in nullo vſu eſt. Plutarchus quidem in commentario, cur ſerò ſcelerati à numine puniantur in vſu eā fuiſſe vſionem ijs verbis teſta- tur: *καὶ γὰρ οἱ δὲ κακοὶ ἀδικοὶ ἐπὶ τοῖς ἰχθύας καὶ τῶν καλῶν τοῖς ἀντιχειρῶν*, quod eſt, ridiculus præterea eſt dicens iniuſtum eſſe medicum, qui in coxendicis dolore pollicem vrat. Coxendicis dolor per femora, genua, tibi- asque ad infimos talos pertinet, quod in ſuperiore hominis parte non ſit: quamobrem plus ra- tionis eſſe videtur, cur pedū pars potius vrat, quàm manuum. Præterea qui aptiorem coxen- dicum vſionem docuerunt Hipocrates, Paulus Aegineta, alijque Græcorum medici, aliter in eo malo hominem voluerunt vri. Hac ſolū habui de hac vſione dicenda, nec plura apud authores reperi: ut neque cur Arabica diceretur, conijcio tamen à gente nomen inuentum, quoniam Arabes ſic coxendices vrent. Non diſſimilis vſionibus hiſ eſt ea, qua in gente noſtra circa quadageſimum à partu diem infantes candente ferramento ab alijs in imo occi- pitio, ab alijs in interſcalpio, ab alijs ſub poſteriore humero paſſim vrimur: vulgo creditur ſine ea vſione non poſſe feliciter primæ illius ætatis pericula infantes euadere. Hæc ferè Mar- cellus. Mihi quidem, inquit Geſnerus, hæc infantium vſio nulla ex parte cum Arabica confe- renda videtur cū præſeruandi gratia, & ferro fiat, illa curandi, & ſine ferro & cætera. Hiſ iam per-

perscriptis Aetium adiui, qui lib. 12. cap. 3. ex Archigene, & Antyllo multa super hac re adfert digna memoratu, & Dioscoridis etiam verba repetit: Veteres, inquit Archigenes, etiam vltione in ischiadicis vlti sunt, alij aliter &c. quidam ad propinqua cruri affecto manus locum inter magnum digitum, & indicem medium circa infernum magni digiti, siue pollicis articulum, caprinum stercus feruens per forcipem imponunt, stercora permutant, donec sensus vltionis ad locum affectum perferatur. Dioscorides hanc rem ita tradit: caprinum, inquit, stercus feruefacito, & extenso magno manus digito cauum locum circa inferni eiusdem articuli finem nota &c. vt superius recitavi. Antyllus autem: nos etiam, inquit, huiusmodi vrendi modo vtimur, stercus caprinum siccum feruefacimus, eoq; ventrem magni digiti affecti pedis perurimus paulo infra vnguem, vsq; ad os ipsum vltione penetrante. Hac ipsa vltio extremas coxendicum affectiones, & quæ multis alijs præsidij cedunt, dissoluit. Cæterum post vltionem porri folia cum sale trita imposito &c. iam verò etiam finum capræ cum farina hordei, & aceto impositum maxime in duris, & rusticorum corporibus, remedium est ischiadicis, vt legitur apud Serapionem, qui Galenum citat, & Dioscorides ait finum hunc eundem cum axungia (σὺν ὀξυγγίῳ, idest, cum adipe, vel axungia: Hermolaus ὀξυγγίῳ legit, idest, posca, vt ait Marcellus Virgilius) impositum his, qui podagra tentantur, auxilio esse. Hic item, vt alicubi citatum reperi, cum fimo capræ, & croco impositum adipem hircinum podagricis auxiliari tradit. Rhafis hoc idem remedium repetit, vt & Albertus, sed qui crocum omittit: Plinius verò aliter: podagris, inquit, medetur taurinum seuum &c. alij hircinum præferunt cum fimo capræ, & croco sinapive cum caulibus hederæ tritis, ac perdicio, vel flore cucumeris sylvestris: magnificant alij fimi caprini cinerem cum axungia. Rursus hoc stercus cum aromate aliquo (cum spica nardi, vt vetus habet translatio) haustum menses cit, & patus euocat, authore Dioscoride tritum verò cum farina, & impositum lanis cum thure faminarum profluuium sistit, cæterosq; sanguinis impetus ex aceto cohibet. Apud Hippocratem lib. de nat. mulieb. inter diuersa vterorum remedia mensibus præcipue, & secundis pellendis duo legimus hæc remedia, stercoris caprini pilulas, & leporis pilos pinguedine phocæ subacta suffito: Aliud, stercus caprinum, & pulmonem phocæ, ac cedri ramenta suffito. Medicus quidam, referente Galeno, in agris stercus caprinum ad profluuium muliebrem sistendum cum thure apponebat: Et Plinius tradit, profluuium quamuis immensum vrina capræ pota sisti obstrictæ promittere, & si finum illinatur. Hisce omnibus remedijs adijcere lubet, quod ipsemet hircus pestilentie tempore domi alatur, magnum enim præsidium putant contra auram pestiferam, quia ædium vastitatis viroso vapore, quem hircus expirat repleta, repellat aditu auram venenatam, quæ eadem ratio in suffito odorato locum habet, plebs tamen aliam rationem subiicit, quod scilicet malus vapor, malo alio vapore tanquam cuneus cuneo fugetur, quæ res mihi in mentem reuocat, inquit Ambrosius Paræus, id quod est ab Alexandro Benedicto proditum, extitisse Scytham medicum, qui pestem ab aeris infectione manantem cessare fecit, interfici iussis omnibus verbi canibus, felibus, similibusq; alijs animalibus: Horum enim cadaueribus per vicos abiectis noui putridi vaporis tanquam recentis aduenæ vi vetus hospes pestiferis aeris sedibus deiectus est; sic pestilentia quieuit.

De eadem
coxendico-
rū inulsi-
one diuerso-
rum senten-
tia.

Podagra
remedia.

Ad varios
mulierum
affectus.

Ad pestem
fugandam.

Li. de peste
cap. 6.

V S V S V A R I I.

TONDENTVR capræ, inquit Varro, quod magnis villis sunt, in magna parte Phrygiæ: vnde cilicia, & cætera eius generis fieri solent. Sed quod primum ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adiecisse dicunt. Habemus & apud Plinium in Cilicia capras tonderi, vt alibi oues. Fuisse autem huiusmodi vestium genus tenuioris fortunæ hominum tum ex ijs, quæ recenset, tum ex moderna cilicij significatione (cilicium enim dicimus asperrimum illud tegumentum, quo tergora sua nuda homines mortificationis carnis dediti vestiunt) intelligi facile potest. Virgilius id in primis docet, dum canit:

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, setasque comantes
Vsum in caltrotum, & miseris velamina nautis.

Capra vbi
tondeatur.

Georg. 3.

Hoc enim loco Seruius, & Probus Grammatici cilicia designari scribunt: Sunt autem Cinyphes gens Libyæ à Cinypho flumino dicti. Silius Italicus cum agit de populis, qui Hannibali aduersus Romanos auxilio fuerunt; Macas ad Cyphen habitantes nominat, & ita quidem, vt verus eius, ad loci huius illustrationem, nonnihil adferant:

Cinyphes
qui.
Lib. 3.

*Tum primum castris Phœnicum tendere ritu
Cinyphj didicere Maca squalentia barba
Ora viris, humerosque tegunt velamina capri
Setigeri.*

Satyræ 5. Huc refert hoc etiam Iuuenalis:

*Qui tegitur parma, & galea, metuensq; flagelli
Discit ab hirsuta iaculum torquere capella.*

Iuuenalis
sententia
varia expo-
sito.

Quo loco Ioannes Britannicus hunc locum: de tyrone, inquit, varijs exponi à commentato-
ribus, non ignoro, vt alij dicant ab hirsuta capella, idest, ab amento caprino, quod hastæ vi-
brandæ alligatur; alij à sago Cilicio, quod ex pilis hircinis texebatur, cuius vsus esset & in na-
uibus & in castris; alij à pharetra, quæ pelle caprina solet integri, ex qua iacula promuntur; alij
à capella hirsuta, idest, post tentorium ex caprarum pellibus confectum, quod non placet, quasi
tentoria non alijs pellibus quàm caprinis, & non bubulis potiùs integerentur. Ego verò expo-
no ab hirsuta capella, idest, ab hirsuto centurione, quem ideo capellam appellat, quod centu-
riones, vt homines robusti toto ferè corpore hirsuti sint, fructificantibusque pilis sub alis odo-
rem hircinum oleant, quod ex sudore, nimioque labore prouenire solet, tales ad militiam
idonei putabantur, vnde & Persius:

Hinc aliqui de gente hircosa centurionum,

Iuuenalis;

*Sed caput intactum buxo, navesque pilosas
Adnotet, & grandes miretur Latius alas.*

Hocque maximè placet, vt referas illud *discit* ad magistrum ipsum; nā centuriones novos mili-
tes erudiebant, neq; enim conuenit militem discere ab amento, quasi amentum dictata trādat,
vt duplici ratione capellam appellet centurionem, & quod odorem hircinum oleat, & hirsutus
sit, vt capella, nec mirum capellam hirsutam capi pro centurione, cum alibi in vltima satyra bar-
diacum cucullum, calceum militarem, & furas grandes ponat pro milite, & centurione, cum ait:

Bardiacus iudex datur hac punire volenti

Calceus, & grandes magna ad subsella fura.

Hæc Britannicus, Alexander ab Alex. hisce versibus à Iuuenale significari credit Cydones po-
pulos Cretenses mediterraneos, quos scilicet Homerus fortissimos vocat, quorumque arcus
caprinis pellibus ornati, plerique, inquit, literis adnotarunt: notat enim illa veteris disciplinæ
rudimenta, quibus miles tyro in emittendis iaculis apud centurionem suum instrui solebat.
Ceterum ego potiùs pro cilicio acceperim, quo centurio ipse excubias agens induitur, nec Ser-
uium etiam probo, qui exponens præcitatos Maronis versus in vsu, inquit, castrorum poeta
dixit, quia de cilicijs expoliuntur lorice, & teguntur rabulata turrium, ne iactis facibus ignis
possit adharere, poetam enim de vestibus loqui, inde constare videtur, quod & nautis inde
velamina fieri scribat; Ad hæc & ipse in Moreto rursus ait:

Geminos tunc veste lacerios

Liberat, & cinctus villosa tergere capre

Pernerrit cauda silices, gremiumque molarum.

Vbi nunc in excusis codicibus pro tergo legitur tegmine, sed vetus scriptura, vt annotarit Io-
sephus Scaliger, habet tergo, quod putat verius esse, natumq; errorem ex illorum ignoran-
tia; qui inter tergum, & tergus non distinguebant. Sic & Domitius Calderinus explicans hoc
Martialis in Bassam malè olentem:

Quod pressa piger hircus in capella

Lassi bardiaci quod euocati.

nobis assentit; euocati, inquit, erant iuuenes ex equestri ordine delecti, qui manente vsu annulo-
rum constituti sunt ad custodiam cubiculi Imperatorij loco militū: hi cum ex cubias præstabant
Bardiacæ veste utebātur lanificio grossiore propè simili bardo cucullo: Hæ vestes malè olebant,
quoniam in his cubabāt, & inter sordida ministeria utebantur, nā quod Bardiacus puer sit, nec
mihi videtur conuenire, nec vnquam legi. Bardiacus non puer est, vt ego sentio, sed sagum ex
villis caprorum textum, quo milites in castris utebātur. Tantum ille. Iunius eò loci legit; *Lassi*
Bardiacus quod euocatus; & bardiacum esse dicit hirsutam & pinguem lacernam, olidumve cu-
cullum barbari militis. Desiderius verò Heraldus in suis animaduersionibus in Martialem legit;
Lassi bardiacus quod &c. & bardiacum accipit etiam pro barbaro cucullo, citatque hoc Iulij Ca-
pitolini in Pertinace: Vestis in subtegmine serico aureis filis insignior per tunicas, penulasq; la-
cernas, & chirodotas Dalmatarum &c. & cuculli bardaici. Alij verò aliter legūt, quos vide. Huc
etiam

Bardiaci
nomine qd
intelligen-
dum.

etiam refer illud Laberij de paupertate: Nihil refert mollem de lanicia Attica, an pecore ex hircorum vestem geras. Aliostamen in bello ciliciorum usum fuisse certissimum est, nam testudines similiaque instrumenta alia eis operta fuisse constat. Cur autem excubias agentibus ex usu essent istiusmodi cilicia, rationem reddit quodammodo ipsemet Britannicus præcitato loco, in nautis, iniquens contra sanctiam cæli uti, quoniam à pluvia non penetrantur, vel à bellicis tormentis: prioremq; ob causam pastorum quoq; fuerit indumentum: hos enim eisdem indutos fuisse Theocriti caprarius indicat, de quo scilicet sic canit:

Ciliciorum
usus, &
pellium,

ὦ νομα μὲν λυπιδάρ, ἡς δ' αἰπόλος, ἡ δὲ κατίσμα

ἡ γνοῖσιν ἰδῶν, ἡ πῦαι πόλιν ἔξοχ' ἰώκει.

Βκ γὰρ μὲν λασίαις δασύτριχες εἰσι τραγίαι

Κιὰ κὸν δὲ ρμ' αἰμίσσι, νίας ταμίσιαι ποτὶ σόδον.

Ἀμφὶ δὲ οἱ σάθισσι γίρῳ ἐσφίγγετο πῆλος

Ζωστήρι πλοκισφῶ.

idest,

Nomen erat Lycidas, pastor verò caprarius erat, neque alius ipsum,

Ignorasset aspiciens, nam caprario admodum similis erat.

Ex hirsuto enim, & villosa exuvio hirci habebat

Fulviam pellem humeris indutam, recens coagulum adhuc redolentem:

Circa pectus verò vetustum pallium illi adstrictum erat

Cingulo textili.

Plutarchus item in quæst. de rebus Græcorum, Locros, siue Locreotes Ozolas aliquibus cognominatos putari tradit, quod, pastores cum essent, homines foetidi fuerint, utpote καὶ δια καὶ τραγίαι, idest, ouium, & hircorum pelles gestarent, & plerumq; inter caprarum greges versarentur: τραγίη enim, vel τραγίη pellis est hircina, quæ apud Varinum etiam κεκρανὶς appellatur, ut & apud Helychium scribitur: unde τραγυφοῖοι Varino sunt, αἱ κόραι Διονύσου ὁργιάζουσαι τραγίη περιήπτοισι. Idest, puellæ Bacchi orgia celebrantes hircinis pellibus circumamictæ. Et Pollux cum enumerasset tragicum apparatus subiungit ἡ δὲ σατυρικὴ ἰσθίς, τοβρίς αἰγὴ, ἢ καὶ ἰζάνη ἰκάνη, καὶ τραγίη, καὶ πῆς καὶ παρδαλὴν ὑφασμένη, idest, vestis satyrica est, nebris caprina, quam & izanem vocant, & pellis hircina, nonnunquam & pardalea adiuncta Gesnerus pro ἰζάνη legit ἰζάλη, Henricus Stephanus tamen in suo thesauro ἰζάνη, legit, sed postmodum in ἰζάλος ἰζάλην ἰζάλην, apud Hippocratem à Galeno αἰετὶ λείων αἰγὸς δῖρμα apud Hippocratem, inquam, de fracturis, ubi dicit ἰζάλην δ' αἰγὸς κρή ὁ ποσσὶν ἰσθίς, idest, pellis verò caprina subternenda est. Eustathius verò ex Rhetorico Ioxico tradit, ut παρδαλὴ & λειοτῆ, ita etiā ἰζάλην dici τὴν αἰγίαν περισπασμένην, idest, cum accentu circumflexo in fine. Apud Helychium etiam ἰζάλην legitur. Dicitur & αἰγία, teste Suida, & αἰγί, ut Pollux ait. Suidas verò distinguit his verbis; τραγίη ἡνιμῆνος μίλαιαν, ὅταν αἰετὶ αἰγίῳ. Ammonius διφθέραι caprarum esse dicit, ut Μηλωνίου in qua significatione vocem banc etiam agnovit Varinus his verbis, διφθέραι ποικιλικὸν περιβόλαιον. Ἀττικὸι δὲ λείγον, ἢ οὐκ ἰσθίαν καλῶμεν, ἔστι δὲ ἰκ δῖρμα πρὸς. Sed de hac voce etiam quædam diximus in oue. Porro Sardos, Getulosq; caprarum pellibus amiciri consuevisse author est Varro, Legimusq; & Lycios thoracibus, ocreisq; armatos, arcubusq; ex cornu factis, & arundines sagittis sine pennis, atq; iaculis gerere suspensas ex humeris caprarum pelles, & in capitibus pilea pennis coronata, hodieque, referente Gesnero, pelliones pelles caprarum cum villis suis parant, & expoliant, quibus vestitur vulgus præsertim mulierum in Suevia præcipuè aduersus iniuriam frigorum, quamobrem & infantibus inde fiunt tunicae. Pelles à mercatoribus rudes petuntur ex montanis Sabaudia locis circa Geneuam. Aptæ sunt pellionum operis ex teneris tantum hœdis, & capellis, quales verno tempore macantur ætate duorum plus minus mensium. Vsurpantur etiam ex illis, quæ statim à partu moriuntur, ut ouium quoque. Estq; Hesiodi antiquissimum præceptum, ut propter imminens frigus pellibus hœdinis nos muniamus.

Πρωτογόνοι δ' ἐρίσαν, ὁ πόσις πρὸς ὄριον ἔλθῃ,

Δῖρμα δ' αὖτ' ἀπὸ τοῦ νύμφης ὄρεος, ὅφρ' ἐπὶ νύμφῃ

τ' εἰς ἀμφιβάλῃ ἀλάν.

idest,

Primogenitorum verò hœdorum, cum frigus tempellionum venerit,

Pelless confuso neruo bonis, ut super humerum

pluvie arceas teporem, &c.

In veteri testamento Kebir vocē hebraicam exponunt capilliceum ex pilis caprinis instar capitis crinici factum: Ionathan tamen vertit noda, idest, vitem ex pelle scilicet caprina factum. Beduini Arabes, ac Saraceni heretici hircinis pellibus amiciebantur, teste Volaterrano; & Andreas Bellunensis lanam merhazi exponit lanam capræ subtilissimam, ex qua fiunt Zambelotti, & alia velle-

Loerenses
rei pastoris
tia dediti.

Tragicis etiam in usu est caprina pellis, ἰζάλην quid.

Διφθέραι
quid.

Quævis sunt caprarum pellibus. Lib. 7.

Hædina pellis utilitas.

Kebir quid. Lib. 1. reg. velle-

Zābelottū
quid, &
ubi sit.
Li. 3. obser.
cap. 13.
Pelliū ha-
dinarum
usus in cal-
ceamentis.

vellera subtilissima; sed vetus expositio in Auicennam Mathahaze dicit esse pannum ex pilis caprarum, & al. às eidem Bellunenfi Mesha pannus est contextus ex pilis asinorum, & caprarum, & interdum ex solis caprinis, additq; ex hoc rudis panni genere, qui deserta habitant Arabes tentoria, & saccos sibi conficere: In Cypro verò, vt Aeneas Syluius scribit è pilis caprarum, Zambelottum vulgò dictum conficitur, & Iosephus Barbarus testatur in Armenia minore propè Betelin, & llian fluuios sic vulgò nuncupatos magnam esse caprarum copiam, easque quotannis tonderi, & ex lana facere Zambelottum, hoc est, vestes vndulatas. Afferit verò etiam Bello-nius selectiores Turcarum pannos vndulatos ex pilis caprarum contexi Ancyrae Cappadociae metropoli, sed & tapetes ex caprarum pilis constare; qui verò apud Memphin venduntur minus esse elegantes, etenim ex lineo panno versicolores factos esse. In Iurifconsultorum libris, vbi de auro, & argento legato tractatur, in L. argumento sunt, odorum legebatur. Baysius, teste Gesnero, odorum legendum esse asserit, quod ex oedorum (sic scribit sine aspiratione) pellibus fiebant calceamenta, vt ex antiquis, inquit, marmoribus Romae coniecimus. Idem his Martialis poetæ ad Phœbum versibus comprobatur.

Oedina tibi pelle contegenti
Nuda tempora verticemq; calua,
Festinè tibi Phœbe dixit ille
Qui dixit caput esse calceamentum.

Li. 1. c. 13.
Vdones
quid.
Li. 14. epig.
c. 10.

Festinè autem dixit, propterea quòd Romani temporibus illis in calceamentis vterentur pelli-bus oedinis. Hæc Bøysius. Turnebus verò cū dixisset alios ibi legere odonum, alios ondo-num, alios etiam oedorum, cur non mihi, inquit, quamvis iuris ciuilis imperito, post ista com-menta, venia sit, quid mihi videatur, ista de re scribendi? Ego vdones lego, & puto calcea-menta ex hircinis pilis texta. De Vdonibus scripsit:

Non hos lana dedit, sed olentis barba marui,
Cinyphis poterat planta latere sinu.

Putavi aliquando vnam abesse literam propter antegressum elementum t verbi, est, cui in libris manu scriptis ita simile est c, vt plerumq; internosci non possit, & legendum censui cudonum, vel codonum, nam vtroq; modo scriptum reperio. Sunt autem cudones è pellibus operimenta capitis, quæ & pedibus indui credebam, quod commentum inibi vehementer displicet, nam apud Silium cudo significat galeam pelliceam, vt quæ *κρινίαν* Homero dicitur, & *κρινίαν* verba sunt Silij:

Caput his cudone ferino
Stat autum.

In quo, qui codone legunt, deducunt à *κωδίων*. Hesychius, & Varinus scandalia ex caprino co-rio *κροχάδισα* dici dicunt, *κρινίαν* verò *αἰγίαν* galeam, vel pileum ex pili caprinis. Apud Ho-merum in hoc loco:

Εὐσάτω δ' ἰκτιδίν κρινίαν
Κρατὶ δ' ἐπὶ κρινίῃ κρινίαν.

Andreas Diuus Iustinopolitanus reddidit *galeam hircinam*, Spondanus verò mustelinam, *κρινίαν* legens pro *ικτιδίν*. *κρινίαν* verò propriè pelles est canina, & larga significatione ponitur pro galea ex quacumq; materia facta. Fuit præterea pellium caprarum, hoedorumq; usus pro stragulis: Cicero pro Mur. strauit pelliculis hoedinis lectulos punicanos. Homerus:

Odys. 14.
Pellium ca-
prinarum,
& hadina-
vū prostra-
gulis usus.
Ibid.

Τὶ θῆκε δ' ἀρα εἰς αὐτοῦς ἑγγυς
Εἴην, ἐν δ' ἐστὶν τὴ, καὶ ἄγων δῖρματ' ἱβαλλῆν
Εἰ δ' ἐδυσσὸς κατὰ λίκτ'. idest,
Posuit autem ei ignem propè
Lectum, inque caprarum, & ouium pelles iniecit
Vbi Vlysses dormiebat.

Et paulò post:

Ἀν δὲ τὰ κρινὶ ἱλιν' αἰγὸς ἐὺ τριφίος μεγάλῃσιν. idest,
Ac pellem accepit caprae bene nutrita magna.

Et à principio eiusdem libri:

Εὐορσιν δ' ἐπὶ δῖρμα ἰοθαδὸς ἀγρίν αἰγός. idest,
Strauit autem in pellem villosa syluestris caprae.

Apud Theocritum etiam Laconi dicenti:

Ἡ μὲν ἀρακίδας τὴ καὶ ἔρια τὰ δὲ παρθέναι,
Αἰκ' ἐν θρῆ, ὑπὸ μαλακωτέρῃ, τὰ δὲ τραγίται

Ταὶ παρὰ τὴν ὁδοὺν παλαιότερον ἢ τὸ περ ὁδοῦς. idest.

Aque pelles agninas, & lanam hic calcabis

Si veneris, somno molliorem: pelles vero caprina.

Qua apud te sunt, petus oleum quàm tu oles.

Respondet Comatas:

Αἱ δὲ καὶ ἐν τῷ μύλῳ, ἀπαλαί πτερινῶδε πατησόντες,

Καὶ γλάγυναι διδύσαντες, ὑπισσέσθαι δεξιπαρῶν

Δίρματα, τῶν παρὰ τὴν μαλακώτερον τὴν πρῶτην αἰρῶν. idest.

Si autem te veneris, teneram filicem hic calcabis.

Et pulegium, quod floret: subternentur verò caprarum

Pelless molliores quadruplo, quàm quæ apud te sunt agnina.

Legimus itidem in sacris literis: Tulit autem Michol statuam Davidis, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis. Vbi Beda de pelle pilosa caprarum pater, inquit historia, quia puluillus erat de caprarum pelle consultus, qui intonsis pilis caput involuti in lectulo hominis mentiretur: statua autem est imitatio veri, & vivens; Mortua pellis, caprarum, mortui animantis exuvia. Apparet autem postmodum stragulis istas viliores fuisse: nam Valerius Maximus tradit, Catonem hœdinis pellibus usum pro stragulis, tanquam inquit, nihil mutasset è prisca frugalitate. Apud priscos verò tam frequens pellicum usus erat, ut αἶψά τοι δερμαῖον, latini dermite primum, mox dormire dixerint, teste Scaligero in coniectaneis suis supra Varronem. Suprà ubi de etymologia tragœdiæ loquebamur, ex caprinis, hircinis sive corijs vtres fieri solitos in ascolijs Bacchi festis, super quos inflatos, obutrosque uno tantum saltabant pede, ut delabentes risum excitarent, scripsimus. Erat eorundem usus, ut & hodie, ni fallor, ad includendum vinum, oleumque: De vino sic meminit Homerus:

Ερδ' εἰσιτο ἔχοντι

Ἀσπὴν ἐν αἰγίῳ, κέρη δ' ἐπιβήσιν α' πίνου. idest,

Vinum verò infudit

Vtrem in caprinum, puella verò conscendit currum.

Loquitur poeta de Nausicaa Alcinoi filia, quæ magno cum apparatu ad flumina, vestes laudandi gratia, dimittitur. Istiusmodi vtres Hefychius, & Varinus vocant Κέρη, exponunt enim τὰ τῶν αἰγῶν, καὶ ἱρίων ἀρχαῖα, nam χορία aliàs secundas significat, vel membranas quibus foetus in utero involuitur. Vento verò tantum inflati natantibus etiam viles sunt, super qua re de S Malcho nuptias fugiente admirandam historiam recenset D. Hieronymus in eius vita, quod scilicet à Saracenis captus, cum Christianam servam sibi matrimonio iungere congeretur, ex duorum, quos habebat, hircorum pellibus vtres sibi, & uxori confecerit, fluviumque unum transierint. Ita & rates ex iisdem factas fuisse meminit Xenophon de Canis fluviolo loquens. ἔχον, ait, ἐν βάρβαροις διηγόρεϊ πικρὸν δισφιδίων, ἀρτεας, τυφόν, βίαν, idest, Ex qua barbari coriaceis ratibus panem, caseum, vinum in castra conuehebant. Ad vtres alludit Ovidius, loquens de area secundum Træzenam urbem in tumultum redacta, eruptionem spiritus, quæ terræ increuerat:

Est propè Pitheiam tamulus Træzena sine vllis

Ardus arboribus, quondam planissima campi

Area, nunc tumultu: nam (res horrenda velatu)

Vis fera ventorum cœcis inclusa cauernis

Exspirare aliquo cupiens, luctu atque frustra

Liberiore frui calo: cum carcere vima

Nulla foret toto, nec peruiatibus esset,

Extentam tumescit humum, cœu spiritus oris

Tendere vesicam solet, aut direpta bicornis

Terga capri.

Metam. 15

Similiter usus eorundem erat pro foliis, quod meminit Horatius de Crispino loquens:

At tu conclusas hircinis foliis auras

Uque laborantes dum ferunt, molliat ignis

Ut maus imitare.

Li. 1. serm.

Satyr. 4.

Hortatur autem Crispinum, ut suo more inflata, & turgida scribat hircinis autem foliis comparat pectus Crispini, & auras foliis conclusas turgidis suis & insulis cogitationibus: Et, ut hircini folles multum aeris emittunt, donec ignis emolliat ferrum, sic vult Crispinum non cessare, sed multa verba fundere, donec auditorem contundat, & nimia tandem satietate conficiat: Cruquius ait esse poetæ concessione per apostrophen, qua Crispino liberum permittit, ut suo more

3. regum 6

*Dormire
verbi origo
Pellium usus
in cōficien-
dis viribus
lagenis, ra-
tibus, folli-
bus.
Odyss. 6.*

more versus leues, ventoque similes componat, sed putidos, & mordaces, quorum sententia putido, prauoque pectore depræpta noti magis grata sit auribus, nisi sui similibus, quam sit status foliis hircinis emissus cum ingenti fæto: videtur enim, inquit, ad hircinam maleolentiam alludere. Porro diphtheram, siue caprinam membranam, ouillamque papyri, chartæque loco fuisse in ouis historia diximus, potissimum autoritate Herodoti, cuius hæc sunt verba: Phœnices isti, qui cum cadmo aduenerunt, quorum Gephyraei fuerunt, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introducere, cum verò literas, quæ apud Græcos, ut mihi videtur, antea non fuerant, & primæ quidem illæ extiterunt, quibus omnes Phœnices vtuntur, progressu verò temporis vnâ cum sono mutauerunt, & modulum pristinum, & cum ea tempestate in plerisque circa locis eorum accolæ Iones essent, qui literas à Phœnicibus discendo acceperant, eas illi cum suis pauculis collocantes in usu habuerunt & in vtendo confessi sunt, ut ratio ferebat, vocari Phœnices, quod essent à Phœnicibus in Græciâ illata: priscaque consuetudine biblos Iones appellant pelles, quod aliquando penuria biblorum, hoc est, scriptorum pellibus caprinis, ouillisque utebantur, adhuc quoque ad meam usque memoriam multis barbarorum talibus in pellibus scribunt. Hæc Herodotus. Scribit tamen Alexâder ab Alex. chartas hædinas fuisse Pergami Troæ celebratam bibliothecam cõquisitis vndique exemplaribus hædinis chartis construxisse dicantur. Harum chartarum nostro etiam tempore apud notarios describendis testamentis maximus usus est, & charta pergamena vulgo vocantur. Habebant itidem veteres ex hoc corio scuticas, quod meminit Plautinus seruus Miluio: nam cum Syncerastus seruus alius diceret: *sine pennis volare haud facile est, mea ala pinnas non habent*; respondet Miluio: *nolite ad ipso denelisse, iam duobus mensibus volucres tibi erunt hircina*. hoc est, iam intra duos menses tibi pennæ nascentur ad volandum aptæ ex corio hircino significans cum loris ex corio hircino factis vapulaturum. Postremo si ex alijs corijs, tum potissimum ex hoc sit gluten: nam totaliter dissolui dicitur. Ex cornibus capræ duobus, ut scribit Gyraldus, quæ izali fuerat, & ingo, aridaque stude lyra primû à Mercurio compacta fuit, qui eam post Apollinem, & Musas Amphioni Thebano dedit, qua mox ille Thebas Bœotias condidit Pyrrhus Epyrotarû ex hircina cornua capiti crisse loco imponebat, & ex his agnitum Oplacus Italus alæ Ferentanæ præfectus infesta lance petiuit, ut Plutarchus refert in eius vita. Aethiopes verò, teste Herodoto, hastas ferunt capræ cornu præfixas in modum spiculia cuminato. Troglodytas verò scribit Alexâder ab Alex. ex Diodoro Siculo, & Strabone palium virgis mortui ceruicem cum pedibus alligantes efferre, deinde cadaueri lapides aggerentes, cornu capræ ridentes apponere, hoc pro exequiali pompa, proque funere existimantes. Stercus caprillum, & ouillum sedulo cõseruari iubet Cato, quasi agriculturæ perquam commodum: nos iam aliquoties tertiu ei bonitatis locum assignari à Theophrasto scripsimus. Baptista Porta ex Anatolio, ut malus dulciorem creet fructum: esse ait, qui caprinum finum vrinæ adijciant, & veteris vini fecem radicibus inijciant. Plinius verò etiam refert adeoque nihil omisisse curam, ut carmine quoque comprehensum repererit, in fabis caprini fimi singulis excauatis si porri, erucæ, lactuca, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serantur, mire provenire; ubi fabas vocat, quas alij baccas, alij globulos, & pilulas dicunt, Græci σαρπιδας, Nicander theriacis σαρπιδας, nisi vitium librarium est; Eris sint, ut Galenus etiam, qui non caprinum tantum, sed & ouillum ea voce significant: σαρπιδας eadem significatione Atticum est: Aristophanes homines quosdam, omnino viles, & sordidos σαρπιδας ἀποκρίματα vocat, quasi minima stercoreis frustra. Erat & lactis usus in agricultura: nam Palladius referente eodem Porta, si ternos eius sextarios per triduum florenti perlico ingesseris, poma maiora producere scribit: Ipsa verò capra olim, ut nunc quoque, per vrbem duci solet plenis vberibus, ut recens lac cupienti emere mulgeretur, quod spectat illud Catulli:

Capra ubi
lac dñs abs-
que coitu.

Meis capella delicata poscens

In urbem adulta lacte portat vbera.

Seu usus
p candelis.
Modus ca-
piendi mel-
anuros, &
alios pisces.

Fortè mos ille inde inualuit, quod capra præ ceteris alijs lacte abundet, adeo ut etiam id subministrare posse videatur, etiâ si non cecat; nam pastores montis Orty, quod memoriæ prodidit Aristoteles, caprarum, quæ coitum non patiuntur, vbera vitæa perfriant vehementer, ut dolorem insigant, itaque primùm cruentum humorē eliciunt, mox purulentum, postremo lac non minus quam ex ijs, quæ venerem patiuntur: scio interim Albertum testari se hoc vidisse in mulieribus, tū viduis, tum virginibus, quæ idem in suis expertæ mammillis lac abundè emisserint. Ex seuo denique & potissimum hircino candelæ sunt præstantissimæ, ut quod præceteris sit solidus, nec facillè liquatum diffuset, indeque inuentum à recentioribus est cereas eo adulterare. Tarentinus ad capiendos Melanuros hepar iubet accipi caprinum, eoque hamos inescari, si veto aliam quandam prædam in mari reperimus, itemque ad multos alios pisces ungula caprina, aut a sinina uti præcipit.

Li. 8. c. 11.
Capra non
lippunt.

insuper Plinium reprehendit, quod tanquam diuersa animalia capream, & dorcadem diuersis in locis memoret. Mihi utraque vox generis etiam nomine usurpari posse videtur, & docet hoc præ ceteris ipse Plinius his verbis: capras negant lippire, quoniam eas quasdam herbas edant, item dorcades, id est, ut interpretor, capræ syluestres, similiterque dorcadis nomen usurpauit Martialis, dum canit;

*Tam dispar aquila columba non est,
Nec dorcas rigido fugax leoni.*

Dorcadis
etymologia.
In cam. h.
m. 3.

Alludit enim ad vetus prouerbiū, μή ποτε δόρκα δόρκα, id est, ne caprea contra leonem, id est, ne longè inferior cum potentiore decertes. Nam istiusmodi timiditas, viriumque imbecillitas omni caprino generi tam fero, quam domestico conuenit, quare etiam dormiunt oculis apertis, ut tradit Varinus in *liar*, unde Cælius etiam transcripsit, & ut aquila non vnum columbæ genus, sic nec vnum capræ genus leo prosequitur. Accedit vocis etymologia: Origenes enim, teste Cælio, δόρκα δα παρὰ τὸ δόρκα δόρκα dici opinatur: Verba Origenis, si modò eius sunt, quæ illi adscribuntur, hæc reperiō: δόρκα δὲ quantū ad græcæ vocabula nomē à videndo, atque clarius perspiciedo sortita est, habet in natura sua, ut nō solum videat, ipsa & perspiciat accerrimè, sed & alijs visum præbeat. Afferunt namque hi, quibus medicinæ peritia est, inesse huic animali intra viscera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtusiores quoque visus exaequat. D. Hieronymus traducit etiam capream, & secundum eorum physiologiam, qui de naturis omnium animalium disputant, ex insita sibi vi nomen accepisse ait, ab eo scilicet, quod acutius vident, id est, παρὰ τὸ δόρκα δόρκα. Isidorus denique dorcades ἀπὸ τοῦ δόρκα δόρκα dictas putat. Etymologus verò δόρκα, deriuat à δόρκα, quod dicit δόρκα ζῶν, δόρκα, autem ipse est, τὸ τὸ δόρκα ζῶν, ὅθεν δόρκα ζῶν τὸ ζῶν, καὶ ἰνὸν μαλ' ὅτι. Sic & apud Varinū legitur, hoc est, dorcas est genus cerui, acuti visus animal, & oculos habes optimos; sed ut de visu bene, ita malè cerui genus exponunt: nō enim ex ceruis dorcas est, nisi τὸ δόρκα, id est, cerui nomen latius accipiamus pro omni scilicet motuigo, & cornuto animante, vel potius strictissimè pro peculiari capræ syluestris specie, quæ cornua, cerui modo, habet ramosa. Neque etiā dorx à dorcade differt, nisi aliā habeat nominis rationem, nimirum à saltu, unde δόρκα δὲ ζῶν σφύζον, id est, pulsus capræ, apud Galenum celebratur à similitudine, quam cum istiusmodi capris habet, quippe quæ hoc modo videntur salire, quasi genuinum quendam motum facientes, quod ubi sese aliquantulum extulerint, & speciem alicuius defui motus præbuerint, alterū motus nec opinatum imperiū capiunt priore longè citiorē veluti in seipsas in silientes. Hermolaus eos verò etiā reprehendit, quib. dorcas ceruinus pullus est, dorx verò animal diuersū, cū dorcas, inquit, Aristoteli nō ceruū, sed capræ significet. Sed nunquid reuera Aristoteli sit caprea sic. l. propriè dicta, proprio rursus loco examinabimus. Gaza apud Alex. Aphrodis. 1. probl. damā vertit. Pro δόρκα legitur etiā ζῶν, interpretēs Strabonis damā vertit. Nicædri capræ; Damas etiā traducit Gillius, & Bodinus dorcas apud Oppianū, qui ita δόρκα carminis ratione vocat, Hesychius dorcas habet, nō dorcas, dicitque esse ex genere τῶν δόρκα δόρκα, & Bodinus ἀπὸ τῶν δόρκα δόρκα parū differre arbitratur, quia satis, inquit, constat ceruorum genere contineri, addit etiam alijs esse δόρκα δόρκα. Atqui Dioscorides δόρκα à dorcade manifestè distinguit. Similes, inquit, leporino vires habent coagulum, ἔρπον καὶ ἀρῶς, καὶ ἰσθρῶ, καὶ δόρκα δόρκα, καὶ πλάττερωτος, καὶ δόρκα, καὶ ἰσθρῶ, καὶ μορῶ καὶ βυβαρῶ, id est, ut vertit Cornarius: hædi, agni, hinnuli, dorcadis, platycerotis, dorci, cerui, vituli, & bubali: Aut autem Cornarius reliqua quidē animalia, quorū hic Dioscorides meminit satis nota esse, dorcum autē quod animal dicat, & an δόρκα vox rectè legatur, nō satis constare, neque enim apud scriptorē se reperisse, arbitratur tamen rupicapram ita appellare, quæ cornua in dorsū adunca habet, sicut dorcadem damam, quæ eadem in aduersum habet; sed quæ erronea sit hæc sententia, ex infra dicendis palam fiet. Cordus verò cū similiter scrvatis grecis vocibus traduxisset, legentes, inquit, facillè inducuntur ut credant, omnia, quæ Dioscorides enumerat animalia, suū peculiare genus habere, sed hæc opinio admodū absurda est, nō enim vllum est animal ἰσθρῶ, hoc est hinnulus, neque dorcas aliter à dorco quàm sexu differt: Itaque per hinnulū, dorcadē, platycerota, dorcum, & ceruum, quamquam quinque sit nomina, tria tamen animalium genera tantū intelligenda sunt: ἰσθρῶ enim, id est, hinnuli generalis est appellatio, & ad dorcadē, platycerota, dorcum, & ceruū refertur: Sunt enim ἰσθρῶ Græcis, & Latinis hinnuli pulli animalium omnium, quibus ramosa cornua sunt, quales sunt cerui, & platycerotes, damæ, & capræ, adde etiam alces, quare coagulum intelligendum est hinnuli, dorcadis & capræ, samellæ: Idcirco coniunctio καὶ, quæ sequitur vocabulum ἰσθρῶ superfluum esse in contextu verborum non immeritò putatur: Præterierunt hæc silentio in suis commentarijs Eriobarus, & Marcellus (Ruellius dicere debuit) Hæc Cordus, Hermolaus, & Ruellius in eodem Dioscoridis loco coniunctio.

Capite de
coagulis.

Cornarij
errot.

Cordi sen-
tentia.

iunctionem non post vocabulum *ἰβρι*, ut dicit Cordus, sed post *δορκάδος* non legunt, sed *ῥος* articuli, ut videtur eius loco. Vertunt enim: hœdi, agni, hinnuli, capreae laticornis, & dorci, cerui, vituli, bubalique. Habet præterea Ruellius *apri*, sed in græco contextu nihil est, quod ei respondeat. Marcellus verò coniunctionem expressit, & duo diuersa fecit animalia, quod illi vnum, nimirum sic hœdi, agni, hinnuli, dorcadis, capreae quam à latitudine cornuum *platycerota* dicunt, dorci, cerui, vituli, & bubali. Quam versionem improbat etiam Gesnerus, & in eodem Marcello præterea reprehendit Fran. Massarius, quod *platycerota* dixerit capream. Non enim caprea est, inquit, quæ *platyceros* græcè dicitur, sed diuersum omnino genus, ex Plinio, ubi de cornibus loquitur tradente: *Aliorum sinxit in palmas, digitosque emisit ex eis, vnde platycerotas vocant, dedit ramosa capreis, sed parua, & cæ.* Ex quibus manifestò apparet animalia hæc prorsus esse diuersa. Hæc Massarius, nimio traducendi Marcelli studio ductus; nam cum *platycerota* verteret capream, quæ à latitudine cornuum sic Græcis vocatur, caprea vocabulum sumit, prout sumi paulò post ostendam vniuersaliter pro omni capra sylvestri. Sed redeo ad citatum Dioscoridæ locum, in quo Gesnerus etiam *ἰβρι* hinnulum vertit, & vix aliter intelligi posse putat, quam ut ad sequentia omnia referatur, vitulo tantum excepto: nā & apud Latinos, inquit, hinnuli nomen ad huiusmodi animalium foetus commune est, & apud Græcos similiter usurpari reperio, & si hoc cui non placet, doceat nos quid hinnuli coagulum à ceruino differat. Hucusq; Gesnerus. Mihi certè Marcellus rectè etiam seruasse coniunctionē *ῥος* videtur, ab eo tamen uti à cæteris omnibus interpretibus, recedo, qui *ἰβρι* hinnulū interpretantur; existimo enim peculiarem quandam caprae speciem hoc nomine indicari à Dioscoride, nam præterquam quod Varinus, & Ety- Platyceros.
Nῖβρὸς
quid Diof.
Cap. 11. p.
lybistior.
mologus scribunt *ῥος* animal simile esse ceruo, quod alio nomine *ἰβρι* dicatur, & Marius Grapaldus *ἰβρι* damam reddidit. Solinus clarissimè *ἰβρι* damam esse ostendit his verbis, de Nebrodæ Siciliae monte loquens: *Nebrodæ damarum copia nomen dedit, quem dama & hinnuli gregatim peruagantur, inde Nebrodes dictus.* Sed & Neander in theriacis, etsi id interpretes non aduerterint *ἰβρι* pro specie singulari usurpat & ipse de coagulis loquens animantium eorundem, de quibus loquitur Dioscorides: verba poetæ sunt.

Εἴ τι τῶν ἀμείνων σκίνακος ἰαροῖο λαγῶν,

ἢ προκός, ἢ ἰβριῖο παροῖο ἀπολύματα κόψαι.

ἢ ἰλάεινδου, τῆς δὴ καλεῖται ἰχίρον.

Quæ sic vertenda erant interpretibus: Impone item petulantis, ætateq; florentis leporis, vel damæ *platycerotis*, vel damæ cui cornua antè adunca sunt, ante tamen purgati stercoreibus, vel cerui aluum, quem iam echinum appellant. Non placet etiam Cordi distinctio, dum dorcadem à dorco sexu tantummodo differre existimat, specie enim differunt: Dorcadem siquidem cum doctissimo Scaligero, capreolum, dorcum verò capream propriè sic dictam indico. Inuenitur præterea *δορκων*, ut in hoc loco Cantic. Cantico. *ὁμοῖον θηρί συ ἀδελφίδι μετὰ τοῦ δόρκου*, *ἢ ἰβριῖο ἰλάων*, quam autem ex capris intel- Cap. 2.
Dorcon.
rauerant, ubi habent sic; *ὁμοῖος ἐστὶ ὁ ἀδελφίδος μετὰ τῆς δορκάδος ἢ ἰβριῖο ἰλάων*, quasi *δορκων*, & *δορκός*, idem significant, sicque in utroque loco Hebraici textus versio habet: Suida verò *δορκων* nomen est τοῦ πη, καὶ ὁ ἰλάος, idest, nomen loci, & ceruus, alicubi verò manifestò à ceruo distinguens: habet sic, *δὶ γὰρ ληζῶα, θά, ἰλάος, δόρκων, οἷς συμβιβῶνται ἐν τοῖς ὁμοῖοις ποταμίαις γὰρ ἰλάος ἐστὶ*, idest, bifulca animalia, sunt bos, ceruus, dorcon, quibus contingit in posterioribus pedibus talos habere. Vbi *δορκων* ipsi fortè est omnis capra sylvestris, non enim quæ *δορκων* priuatim vocatur, talus contingit peculiariter. Apparet autem vocem hanc parum esse vsitatam, author enim est Myrtilus apud Athæneum *δορκάδης* solū, non etiam *δορκων* dici. Oppianus denique in descriptione camelopardalis huic caudam tribuit, ut *δορκολίδων* breuem, Gillius ceruorum transtulit, cum tamen Oppianus *δορκολίδας* manifestè à ceruis distinguat alicubi dicens: Canes venatici, ut celeriores fiant, cerui aut *δορκολίδων* vberibus alendi sunt, ubi ille seu sui oblitus damarum reddidit, ego capreolorum malim, capreolorum nomine generaliter usurpato pro hinnulo cuiusvis sylvestris caprae. Προκίς verò Varino sunt *ἰβριῖο ἰλάων*, *ἢ δορκάδων ἰβριῖο*, idest, teneri hinnuli ceruorum, aut genus sylvestrium caprarum: Hefychio simpliciter cerui. Idem *προκίς* celeres interpretatur, vel ceruos, & à Suida *προκίς* interpretatur *ἰλάος γέννημα*, idest, hinnulus seu soboles cerui, itidemque ab Eustathio, qui tamen alibi dicit speciem esse *ἰλάων*, aut *δορκάδων* apud Homerum; Et hoc loco apud eundem *προκίς* à capris sylvestribus distingui videtur, vnde & ceruum, & ceruos pro *προκίς* reddunt Prox.
Odyss. p.
interpretes:

Ἀγίρεκαοί τινος ἀνδρὸς

Ἀγίς ἐν ἀγροτέραις, ἢ δὲ προκίς, ἢ δὲ λαγῶς. idest,

Dixerunt iuuenes viri

Capras in sylvestres, & ceruus, & lepores.

Equidem Dionysius *ἰταῖς κτίσιν τὰς ἰλάφους*, vocat *απόπας*, & hinc *Προκόπας*, idest, Pro-
cōnsum nominari asserit, quod in ea *πλήθει μάλιστα*, idest, abundant cerui, vnde etiam eadem
insula vocata est *ἰλαφισσός*. E contrario: Aristoteles duobus in locis disertissimè *ἰλαφον*, idest,
ceruum à *απόξ* distinguit: primus locus legitur 2. histor. cap. 15. vbi loquitur de felle: Fel inquit,
alijs annectitur iccori, alijs minimè, ex genere enim quadrupedum, quæ animal generant, *ἰλαφας*
ὡς ἰχθυος, ὡς ἀπὸ ξύλου. Alter est 3. histor. cap. 19. vbi agit de sanguine: Sanguis, inquit, vbi effluerit
concressit omnium præterquam *ἰλάφης, καὶ ἀποπῶς*, & quæ similem naturam obtinent. Plinius
vtrumque scribit de ceruo, & caprea, quanquam corrupti codices capram habent. Gaza tamen
hoc vel non animaduertit, vel non probauit: nam *απόξ* apud Aristotelem vertit damam, vulga-
rem non Plinij intelligens, vt Gesnerus etiam arbitrat, necnon Bellonius, omnesq; docti, teste
Scaligero, atq; Hermolao *απόξ* damam putant: Et ego etiam damam significare facillimè mi-
hi persuadeo, cum quod præ cæteris famosa est damarum timiditas, timidorumq; sanguis non
concreseat, tum quod timidus etiam animalibus natura, teste philosopho, pedum velocitate a
pro armis dedit: celeritas autem eadem etiam voce indicari videtur, nam præterquam quod, vt
paulò antè dicebamus, *απόξ* celerè interpretatur Helychius, *απόξ* etiam Hippocrates, teste
Galeno in glossis Hippocr. dixit *ἰλάφης*, idest, subito, repentè, quæ etiam significatione vltus est
Herodotus, vt conijcio ex eius lexico: in quo exponitur *ἰυθός*, & sic etiam exponi Helychius,
quasi nimis à subita celeritate, vel vt Grammatici dicunt *ἀπὸ τοῦ ἀπὸ ἰλίου*. *Πρώξ* à quibusdam
& lepus, & dorcas exponitur, ceruus item, & *νιβρός*, quæ omnia animalia sunt timidissima, &
πρώξ, idem est quod *παῖξ*, idest, timidus siue pavidus, quo sensu *πῶκα λαγῶν* Homerus, Ho-
ratus pavidum leporem, dixit, estq; vbi idem Homerus substantiuè posuerit pro *λαγῶν*, quod
& apud Oppianum legas, qui vt maiorem leporis timiditatem exprimeret addit epithetum *δω-
μαλῆς*, idest, pavidus. Similiter etiam Tiberius Illus *cemada* dixit, quam Polienus *dorcada*,
quare & ab Helychio *κεμαλῆς* exponitur, vel hinnulus, vel ceruus, vel dorcas: non sunt autem *ce-
mades* ex caprearum genere vt putarunt, inquit Scaliger, quidam vocum vmbrales sectatores,
sed sunt in ceruis, sicut in bubus iunx, & iuuenicus, seu bucula, seu vitulus, nihilominus Aeliano
non quidem ex dorcadibus est, specie tamen à ceruo differt, de Libyco dorcadum, & cemadam
genere hæc tradenti: Dorcades quamquam velocitate sunt mirabili, tamen sunt inferiores in cur-
rendo equis Libycis; earū alius nigris vittis distinguitur, reliqui corporis color rubet, & pedes
quidem eis longi sunt, cornibus caput ornatur, oculi nigri, longissimæ aures habentur. *Κιμαῖς* à
poetis nuncupata turbinis instar celerrimè fertur, fluiis pilis spectatur, cauda tum est albissima,
tum exalbenti, eius oculi cyaneo colore tincti videntur, aures per albis pilis refertæ, neq; modò
in terra pedum celeritatem ostendit, sed etiam cum in fluuij confluentè incidit, ungulis pedum
remigans, fluctus perumpit, & verò in lacubus natare gaudet, vnde sibi pastum cōparat, virides
iuncos, & cyperum depascitur. Hæc Aelianus. Ex capris verò sylvestribus fortè etiam fuerit *κό-
λος* Scythicæ gentis, & Sarmaticæ, de quo sic Strabo: *Ἐστὶ δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν καλὰ μὲν πο-
ταμὸν ἰλάφης, καὶ κριτὸν μετὰ τοῦ, λιποχότῳ τὸν ποταμὸν τῶν ποταμῶν, πρὶν τοῖς ποταμοῖς ἵεναι τὴν κα-
θαλὴν αὐτῶν ἐν τοῖς ποταμοῖς ταμίνας πρὸς τοῖς ποταμοῖς, ὡς ἐν τῇ ἀνδροεινῇ παρὰ τοῖς ποταμοῖς*, idest, Inter quadru-
pedia bellua est, quam colon appellant, magnitudine inter ceruū, & arietem, albicante corpore
eximia super hos leuitatis ad cursum: natis potans trahit ad caput, hinc postmodum complu-
res ad dies seruans adeo, vt per carentes aquis agros facillè pabulum carpat. Sic Strabo. Reliqua
etiam vocabula græca præmissa peculiarem statuunt speciem; quare de ijs suo quoquo loco. Ca-
preæ verò vox apud Latinos non semper priuatā denotat speciem, sed pro omni capra fera sumi
videtur: Legimus enim apud Varronem capreas, apros, & lepores in vnum leporarium coniungi:
Nunc vt habeant, inquit, multos apros, ac multas capreas (legendum capreas, quod & Gesnerus ad-
uertit) cum plura iugera macerij concludunt. Et rursus: In leporario non lepores solum includuntur
syluæ, vt olim in ingero agelli, aut duobus, sed etiam cerui, aut capra (lege caprea) in ingeribus mul-
tis. Et rursus: apros in leporario pingues solere fieri scis Acci. Nam quem secundum in Tusulano emit
hic Varro à M. Pisonē vidisti ad buccinam inflatam certo tempore apros, & capreas conuenire ad pabu-
lum cum è superiore loco à palatrat effunderetur apris: glans, capreis victa, aut quid aliud. Rationi
enim consonum esse videtur Romanos illos procures nō vnā tantum sylvestrium caprarum spe-
ciē, sed plures suis leporarijs inclusisse, quin id aperte, testatur Columella his verbis, vbi de viuarijs
faciendis scribit: Fera pœcudes, vt capreoli, damæq; nec minus oryxū, ceruorumq; genera, & apro-
rū modò lautij & volaptatib. dominorum seruant, modò quæstui, & redditibus. Plinius etiā locum
illum Aristotelis trāsferens in quo capras sylvestres in Africa nullas esse scribit, capreas voce ge-
nerica latinè trās tulit, nescius fortè, quod genus philosophus priuatim intelligere. Accedit epi-
theta caprea à poetis attributa cōmunia scilicet omnibus, pascuis intenta, edulis, lasciuia, imbel-
lis,

Πρώξ.

Cemas.

*Dormas
Libyca.
Cemas Li-
byca.*

*Colus.
Lib. 7.*

Caprea.

lis fugax. Sed & Sextus vires, quas Plinius maiore pro parte simpliciter, & domesticis tribuit, capreis, id est, sylvestribus capris tribuit, quod scilicet sylvestria efficaciora in plerisque domesticis habeantur, id quod nos etiam ex Plinio diximus. Similiter rupicapra, et si Plinio reuera in sylvestribus capris species est, ratio tamen nominis postulat, ut generis etiam vicem subeat, quandoquidem per summos versari montes siue rupes, à quibus nomen impositum, non illi tantum cui cornua in dorsum adunca, conuenit accipi autem generis nomine posse, ipse quoque doctissimus Scaliger attestatur.

LOCVS. NATVRA. MORES.

ISIDORVS, qui suo tempore doctissimus habitus est, nec vllus creditur eo crudior ab eius ætate ad nostri sæculi vsque tempus quo bonæ literæ, renasci capere, scriptis aliquid inanimatum naturam his verbis tetigit: capras, inquit, nonnulli à crepitu crurum dictas volunt, unde eas crepas vocitant, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci pro eo, quod acutissime videant, αἰδῶναι δὲ πρὸς τὰ δόρκα appellauere. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo, vident tamen omnes, qui veniunt. Eadem autem & capræ, eadem ibices, quasi auices, eo quod instar auium ardua, & excelsa teneant, & in sublimibus inhabitent, ita ut de sublimi vix humanis obtutibus pateant, unde & meridiana pars ibides aues vocat, qui Nili fluentis inhabitant. Hæc igitur animalia in petris altissimis commorantur. Et si quando ferarum, vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes, in suis cornibus illefas suscipiunt. Hæc ille. Similiter author libri de natura rerum capram sylvestrem, capream (sic enim vocat) & rupicapram vnum animal facit, quod in suum genus sæuiat, in alias autem bestias timidum, & mansuetum sit. Cum à canibus vrgetur, in montes altissimos confugere, plurimam inter mares discordiam esse propter sæminas tempore libidinis. Nos itidem maximam his animantibus inesse timiditatem supra monuimus, & modò rursus inter prouerbia indicabitur.

P R O V E R B I A.

KΑΤ' ἄγας ἀγρία: Sermo est abominantis & malum deprecantis, inque sylvestres capras auertentis. Vfus est adagione Athenæus: Myrtilus, inquit, asseuerabat velut ad capras sylvestres nos relegans quærentes, Hegesandrum Delphum in commentarijs suis eius dictionis meminisse. Ad capras sylvestres posuit, inquit, author adagiorum, pro eo, quod dissicillimum esset inuentu, aut quod nusquam est. Citauerat enim ex authore testimonium, quod mox Plutarchus negat apud illum extare. Ad hoc prouerbum opinatur allusisse Apuleium in asino, ubi fingit Plygen mitti ad arietes agrestes à Venere. Suidas verò & Varinus scribunt hoc prouerbum vsitatum fuisse ἰνὶ ἀγρίᾳ καπρᾷ, κατ' ἀγας ἀγρία, ὅτι κατὰ τὰ κατὰ, hoc est, post execrationem aliquam, ut mala verterentur in capras sylvestres. Nimirum si quis mali quippiam dici, vel nominari audiuisset, siue contra se siue simpliciter, mox deprecandi gratia subiiciebat κατ' ἀγας ἀγρία. Hesychius denique ut obseruauit Gesnerus hoc circa morbus obseruatum ait, comitialcm præcipuè. Horatius de re incredibili dixit:

Sed prius Apulis iungentur capræ a lupis.

quanta scilicet capris siue sylvestribus, siue villaticis sit dissensio cum lupis indicans. Ad prouerbum, ne caprea contra leonem, quod supra recitauimus adde hoc Virgilij:

Impallus stabula alta leonem saepe peragrans

(Suadet enim vesana fames) si forte sagacem

Conspexit capream, aut surgentem in cornua cernuum

Gaudet hians immane comasque arrexis, & hæret

Visceribus super accumbens, lauat improbateter

Ora cruor.

L. 10. Aen.

VSVS IN CIBIS.

VNO propè scribentium consensu, syluestribus omnibus postponuntur capræ domesticæ saporis, alimentique bonitate, constitutionis tenuitate, concoctionis facilitate, excrementorum paucitate: ex temperamento primum, quod à natura sortitum est rale, tum irrequieto semper motu, & saltibus multis, quos frequenter molitur. Ita que haud mirum exercendi se assiduitate ea syluaticum illum, qui syluestribus inhaeret, amitti saporem, & enumeratas iam dotes acquiri: Siccitatis tamen semper naturæ aliquid adijcitur non multum quidem, sed ad damnandum satis: Inuentum Arabum, demenda siccitati oleo eas incoxisse: tunc & resolutis partibus adiumento futuras carnes eas esse censent. Incoxisse autem oleo, vt inde humescant, haud scio quàm cum ratione id fiat, Diocles quidem Archidamus, & cum Archidamo Galenus (nam in hoc subscribit, aduersatur in alijs) quod in oleo coquitur, siccum euadere, & constitutionis glutino amisso solubile, censet, *Super* nimirum, & *499*: In aqua minimè, nisi si cocturæ modum aliquem queramus, qui humectum cõseruet, forrè duplicis vasis vsu, vt prioris cui cum carne oleum inest, innatatione capacioris lebetis in aqua elixatio peragatur. Nam ex oleo frixisse in sartagine, aut taliter, id verò cui dubium, quin ariditatis potius ac duritiæ aliquid addat, & humorem, siccioris ignis vi absumptum auferat.

VSVS IN MEDICINA.

*Cornis sic.
cit.
Zecoris
v. sus.*

MARCELLVS Empiricus capreas in cibo sumptas torminosis prodesse tradit; vbi pro torminosis dysentericos intellige rectè monet Gesnerus, siccat enim & retinet ventrem caro caprearum, vt Simeon Sethi prodidit. Idem etiã Marcellus capræ syluestris iecur carnibus inasfatã, & per se sumptum, cœliacos tradit remediare: idemque arfactũ, & tritum, & cum vino potui datum certissimè auxiliari. Quod si verò alicui oculi doleant Sextus iecur capræ contritum ex vino bibere iubet cum aqua calida in seruore, polliceturque sanitatem. Idem remedium ad eos, qui ab hora decima non vident, id est, nyctalopas, seu lusciosos huiusmodi præscribit: iecur capræ in aqua calida falsa coquatur, & eius vaporẽ oculi excipiant, & ex eadem aqua oculos foueant: Sed & iecur edant, & ex liquefacto inungantur. Quidam iecur eius assant in craticula, & fluentem saporem colligunt, & ex eo inunguntur. Quidam coctum, vel assum iecur capræ cum pane edunt, & idem bibunt. Author insuper est idem Sextus, capræ iecur combustum, & aspersum sanguinem sistere, maximè si contritum ex aceto naribus indatur. Inuenias idem apud hunc, Splenem capræ potatum mirè sanare torminosos. Sanguis syluestrium caprarum cum palma marina, Plinio teste, pilos detrahitis. Marcellus Virgilius hunc eundẽ sanguinem abscessus naturare tradit, quam tamen vim nos ex Galeno, alijque, nisi memoria nos fallat, caprino sanguini simpliciter adscripsimus. Collyrium ex seuo caprarum syluestrium confert patientibus telam oculorum, vt refert Rhasis, nec non & pulmone ulcerato. Auicenna hirci syluestris fel, theriaca est moribus venenosis. Dioscorides verò fel capræ syluestris, & Sextus capræ ad varios oculorum affectus commendant, habetque præterea Dioscorides; capræ syluestris fel priuatim prodest cõtra lussiones incipientes, oculorũ caligines, argema (albugines, vt vertit Marcellus) & genarum, siue palpebrarum scabritias. Et rursus: Syluestrium caprarum felle peculiariter peruncti lusciosi sanantur: idem prodest & hircinum, hirci syluestris nimirum. Galenus ait: capræ syluestris fel scripserunt quidam lusciosis (*καταλαφ*) prodesse. Nos supra ex Plinio ad lusciosos, & varios oculorũ affectus capræ fel simpliciter laudari diximus. Albertus collyriũ ex felle caprarum syluestrium, vel domesticarũ cõtra telã oculi valere asserit. Cũ melle Attico mixtũ capræ fel inungi iubet Sextus, affirmatque caliginẽ potenter discutere, claritatẽque præstare. Eiusdem fellis drachma vna, & modicũ vini cũ melle, vt possit teri, si inũgatur, oculorum caliginẽ sanari, idemque, facere & ad cicatricẽ, & argemata, & nephelion, & glaucomata, & pterygia si ex eo inungantur; iubet itẽ ex eodem felle inungi palpebras cum oleris succo, vt pili extracti nõ renascantur; iubet itẽ ex eodem felle in tunicularum cum lacte mulieris tepido, hoc autem fel quanto vetustius fuerit, tantò melius fore. Plinius etiam fel dorcadis per se ad claritatem oculorum laudari ait, Hippocratisque vti putant autoritate adijcitur, quod in argentea id pyxide seruari iubent. Diximus autem ex Origene dorcadi dici, intra viscera quendam humorem inesse, cui caliginem depellat oculorum,

*Splenis.
Sanguinis.*

Fellis.

lorum, & obtusiores quoque visus exacuat, quem non alium quàm bilis humorem intelligo. Ad maculas de facie tollendas ex Sexto: Capræ fellis drachmam vnam, farinæ lupini, & mel-
lis drachmas quatuor commisce in vnum, & exinde faciem linies, limpidam faciem efficit.
Ad lentigines in facie ex eodem; fel capræ seruatim illitum lentigines de facie purgat, &
omnes maculas extenuat. Item cum melle & nitro commixto, & spongia combusta, & sulphu-
re viuo ad melis crassitudinem redactum, & in faciem illitum emendat: Ait denique fel ca-
præ, cum aqua mixtum illitum in faciem à sole vltam sanare. Ad tinnitum & sonum auricu-
larum rursus ex eodem fel capræ cum rosaceo, aut succo porri tere, & tepesactum auribus
instillato. Ad faucium dolorem fel capræ cum melle Attico misce, & fauces tange, mirè sa-
nat. Ad omnia vitia, quæ in faucibus nascuntur capræ fel cum melle Attico adiecta myrrha,
eroco, & pipere æquis ponderibus coques in vino, donec contrahatur, & ex eo fauces quo-
tidie tange, donec sanæ fiant. Cum rosaceo aut succo porri dentium dolorem sanat. Ad ven-
trem soluendum ex eodem fel capræ suppositum ano, cum succo cyclamini herbæ, & alu-
mine aliquantulum, aut anetho (nitro puto, vt supra ex Plinio in capra recitauimus) combu-
stum indito, caue ne hæmorrhoides habeat. Ad veretri exulcerationē ex eodē, fel capræ
mixtum cum melle, aut succo rubi appositum mirè sanat. Calculos expellit simum caprarum
in mulso, efficacius sylvestrium, verba sunt Plinij. Remedia quæ Dioscorides tribuit simo aj-
γας περκα, id est caprarum in montibus agentium, suprâ scripsi villaticis, sed ad sylvestres
forsan ea pertinebant, quomodo etiam vetus Dioscoridis habet translatio. Apud Galenum
hoc legitur ad arquatos remedium; capræ (dorcados) simum aridū tritū, cribratū cochleari
mensura & ex vini odorati cyathis quatuor ieiuno, & loto exhibe: febricitantibus autem eæ
aqua eandem potionem. Apud Plinium vbi legitur capras negant lippire, quoniam ex quo-
dam herbas edant, item dorcades. Et ob id simum earum cera circumdatum noua luna de-
uorare iubent: querendum est, an caprarum tantum, an dorcadem etiam sterces intelligat.

Fimi.

2. paraba.

39.

DE CAPRARVM SYLVESRIVM

Speciebus, & primum de Dorco, siue

Rupicapra. Cap. XI.

ORDINIS RATIO. SYNONYMA.

DE Rupicapra, quam eandem esse arbitror cum memorato à Dioscoride Dorco, di-
co à Diosc. nam Oppiano dorcus est, quæ dorcas alijs, vt ex descriptione manife-
stabitur, inter hæc caprarum sylvestrium species primo dicam loco tum quia
rupicapra vocabulum, præ cæteris frequentissimum est apud recentiores, tum quod hoc ge-
nus maiorem cum domesticis similitudinem gerat, quæ, vt ex Varrone suprâ dictū est, à ca-
pris feris ortæ sunt. Varro capream dixisse videtur, inquit enim: Caprea dicta est, quod quandam
capra similitudinem habeat: capream etiam vocauit Martialis, cuius subinde distichon recita-
bimus, atque hinc fortassis est, quod eandem capræ etiam nomine doctissimus Scaliger
descripserit. Oppianus generica voce αγραππος, seu potius αγραππος vocauit, Italis vel Rhæti-
saltem, qui Italicè loquuntur camuzza, vel camozza vocatur Hispanis capra montes, Anglis
vilde goote. i. sylvestris capra, Germanis geimbs, vel gambs, Polonis dzyka koza. i. fera
capra, Bohemis melius koryransky kozlyk, quasi Carnicus, seu (vt nunc loquuntur) Carin-
thiacus hirculus, quod illa pars Alpium, vt vicinior Bohemis, ita notior est: Franci teste
Scaligero, faones dicunt: Eruditi linguæ hebraicæ zebi, dum capream exponunt, non aliam
puto intelligunt quàm hanc, eius fa mininum est zebiata, legitur hæc vox Deuteron. 14. in-
ter animalia cibo permissa, vbi Chaldaica translatio, habet thabiu (pro qua voce Actor. 9. le-
gitur θαβι, quod sonat dorcus) Arabica thabiu, Persica ahu, Septuaginta dorcās, Hierony-
mus caprea. Quare in tanta veterum, & eruditorum consensu dubitari non debet, quin Ze-
bi sit caprea, vel dorcus, vt minimè probxri debeant, qui damam, aut binulum exponunt.

Caprea.

Varroni

que.

Αγραππος

Oppiani.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

Historia denique tota.

RUPRICAPRAM ex capris sylvestribus esse manifestò indicauit Plinius inquiring: *Capra sylvestres in plurimas similitudines transformantur; sunt caprea, rupicapra, ibices &c.* De dorcade etiam extra omnem est controuersiam, siquæ supra recitauimus, in memoriam reuocantur. Plinius vnica tantum nota pulcherrimè describit, cornibus scilicet in dorsum aduncis, qua nota à dama potissimum distinguitur, in qua contrarium sibi habet, ut dicetur. De rucicapra igitur hæc Alberti verba accipias: Capri genus syuestre non magnum, curua ad modum vnci habet cornua, quibus se retinet cum per deuexa montium cadit: Et rursus: Animalia quedam infirma habent cornua, quæ parum aut nihil eis ad pugnam conferunt, qualia sunt in capris montanis, quam gemeze Germani vocant, habent enim cornua parua, & inualida, quæ non tam ad pugnam, quam retinendum se cum vno, dum rupes scandunt, & cadunt interdum, à natura eis concessa videntur. Et rursus: animalium cornutotum, quæ apud nos apparent. minimum est caper montanus, qui rubros habet oculos, & cornu recuruum, acutissimum visum, & gregatim pascitur, lingua nostra gemeze dictus, cornua ei nigricant, nouè, aut decem digitos longa, multis nodosis circulis exasperata, minoribus paulatim, in vno nullis: is leuis & acutus est hami instar. Parallela ferè, id est, æquis vndiq; interuallis surgit, solida, ab initio tantum pollicis circiter mensura caua, & teretia magis, quam domesticis. Mares à feminis in hoc genere nihil differunt, non cornibus, non colore, non reliquo corpore. Magnitudo, quæ capræ villaticæ paulo tantum altior, & corporis forma feris altis similior, color eis inter fuscum, & rufum est, qui tamen æstate magis ad rufum, hyeme ad fuscum vergit. Memini (inquit Gesnerus, ex quo hæc) partim albam, partim nigram distinctis coloribus videre, certum est eis colorem per anni tempora mutari. Totæ albæ interdum, sed rarissime conspiciuntur. Rupes montium colunt, ut dixi, non summas tamen, ut ibex, neque tam altè, & longè saliunt, descendunt aliquando ad inferiora Alpium iuga, conueniunt sepe circa petras quasdam arenosas, & arenam inde lingunt, ut villatica pecora salem, quo linguæ inertè pituitam defricant, & excitent appetitum. Qui Alpes incolunt Heluetij, hos locos sua lingua sulzen tanquam salarios, vel halopogia appellant: circa hos occultant se venatores cum bombardis, & pro more accedentes capras ex improviso feriunt. Cum in venatione vrgetur, altius semper ascendit, donec nullus ad eas canibus poterat accessus: Deinde cum venatores per saxa manibus, pedibusque represso sequi vident, de saxo in saxum transiliunt, ac montium cacumina petunt, donec nulla scâdendi reliqua sit facultas: illic se cornibus retinent, & quasi suspendunt: atque ibidem vel bombardis feriuntur, vel in præceps impelluntur à venatoribus: aut reliquæ interdum quod inde se absolvere nequeant, illic pereunt tandem, vel præcipientes ruunt. quod circa ibices etiam euenit. Mox à D. Jacobi die, qui 8 calend. Augusti notatur, frigidiores motum cliuos petunt, ut paulatim assuescant frigori. Audio captas aliquando cicurari: pilus densus eis est, quæ ob rem pelles earum quæ hyeme capræ sunt, à pellionibus parantur eo modo, quo lupinæ, hæc pilis extrorsum versis gestantur etiam pluuio tempore. Fiunt ex eisdem chirothecæ pro equitantibus: cornua in ædibus lautiorum parietibus affiguntur, singula vno deorsum verso, vel bina erecta, ut in capite suo erant, pelliculi, & parti caluæ adhuc hærentia, vel quod elegantius est, ligneo capiti ad huius animæ effigiem sculpto inserta. Hæc omnia Gesnerus. De eisdem Scaliger, sed breuiter in hæc verba: Capræ (sic vocari ab ipso diximus) longè ibice minores, æstate pilo fuluo, hyeme cinereo: Sunt ipsæ quoque saltus incredibiles. Mira earum comparata nobis prudetia, ubi errabunda querunt nouas sedes, aut pascua, perspecta proxima rupe, proieccto pede saepe periclitantur eius fidem, ne per mobilis ne sit, an fortasse lubrica. Illud festiuum. In aula patrum Bonifacij vidimus cicures affilire ad aulam pendentia, in quibus similes essent intextæ feræ. Aiunt cornuum macronibus id quod capras quoque facere videmus, tergum scabere. Ex ea scalpuratione, quæ pernicios euenit eis operæ pretium est cognoscere. Creditum est tanta illas illo in pruritu perfandi voluptate, ut extremum cornus fastigium in corium eoque adigatur, unde retrahi nequeat. Quo circa ex altissimis ruere locis, atque affligari, aut à venatoribus fortè deprehensas, procul obseuatas capi, aut interire fame. Quare in hoc Martialis disticho:

*Pendentem summa capream de rupe visæbis,**Casuram speres, decipit illa canes.*

Per-

Descriptio
ex Bellonio
Lib. 1. ob-
servat. 54.

Pedem inter, et non quod de rupe è cornibus pèdeat, etsi cornua ad id apta habere videatur, sed quod, dum canes sub rupibus collocati, cum casura expectant, ut excipiant, ipsa summa agitate per alias rupes saltu euadit, & sic canes fallit. Describit idè hoc caprè genus Petrus Bellonius, interprete Carolo Clusio: Gallorū chamois, qui Græcis cemas dicebatur, ex veteri dictione gallica isard appellant, Latini rupicapram nominarunt, quod eius habitatio sit in duris, & asperis saxis, quo se noctu recipit, atque etiam interdiu postquam conuallium herbas depassus est: Ut autem de quonam animali agimus omnes intelligant, eius iconem ad viuum expressam hic subiecimus (est autem eadè cum hac priore nostra). Si huius isard, aut chamois cornua ramosa essent, dici posset Plinium hoc animal intellexisse, cum de caprea loquens sic ait: *Nec fecit ut cernis deciduas*: nam hyeme cornua non abijciunt, ut nec Gallorum boues estain, sed cum ea ramosa non habeat, caprea esse non potest. Corpus quidem capreoli habet, & pilorum colorem etiam similem, diuersa tamen est natura. Eius cornua sunt nigra, parua, rotunda ad frontem inter oculos erecta extremitate recurua, hinc fit sæpe numero accidat eum mori, dum nates scabere volens cornua adeo altè insigit, ut ea demere vicissim nequeat, vnci enim instar incurua sunt. Minore est corpore quàm dama, aut boues estain, atra linea spinæ dorsū longitudinè notante: Eius aures arietinis longiores sunt, color gilvus, atraque lineam utrimque habet recta à cornuum radice supra oculos ad extremum os ductam, & in pars nigra est, & satis pilosa, rotunda, & ut dorcadis longa. Gallica appellatio chamois noui hanc prior iconem est, in qua ut cornua nimis breuia, ita in nostra nimis magna pictor expressit. Nunc videndū si Oppiani ἀγᾶρροι, siue αἰγᾶρροι, sit rupicapra ut statuimus, ipse quidè sic describit ut omnia non minus ad capras, quàm ad oues pertinere videatur, eius versus sūt:

Αἰγῶν δ' αὖτε αἰλᾶ, προβατῶν τε παροργιστὴν
Οὐ πολλὰ τέκεται σῆς, λατὶν τε χιμαῖραν
Μειζότες, ἀλλὰ δὲ σὺν κρασσέσι, διτὰροῖ τε μέγιστα
Στρεπτοῖσι κεφαλῇ κερασομένοι κεραῖται.

Possit autem videri poeta strepsicerotas dictas intelligere, propterea quod cornua dicat esse στρεπτά, cū sint & στρεπτά funiculi intorti, sed cum postmodū has capras vocat ἀγᾶρρους, strepsicerotas verò potius sit in ouium genere, ut suo loco dictū est, ego cū Gesnero, στρεπτά, hic cornua interpretor ad dorsū recurua, quæ solis rupicapris conueniunt. Quare Oppiani verba à Petro Gillio translata apponam: Fere, capræ, inquit, haud nostris domesticis multo maiores, sed ad currendū velociores sunt (addēdū fuerat tortis in capita armatæ cornibus.) Ac si quis cornibus ipsarū cerā infundit, vitæ viā, & spiritus meatum intercludit, quod tenuis spiritus per media cornua ad cor ipsū proficiscitur. In hoc genere mater suos pullos etiam, atque etiā diligenter curat, quam quidem maternam educationem filij cum pari studio compensant & quemadmodum homines parēte ætate affecta infirmū alunt, & laboriosæ patris educationi satisfaciunt: Sic caprarum pulli caros parentes senectute confectos tractant, pabulū nimirū suo ore collectum eis porrigunt, & ex fluuio aquā haustam ad potionem afferunt, ac nimirū eorū corpus horridum lingentes nitidum reddūt; Quod si solam matrem comprehenderit continuo etiam suam capies teneram prolem, eā sanè existimares tanquā verbis filios impellere ad fugam, procul talibus gemitibus orantem; lugite filij infestis venatores, ne me miserā capram materno nomine priuate. Eos contrā circū matrem errantes diceres primū luctuosum cātū occinere, deinde humana, & supplici voce loqui: Per Iouē te venator rogamus per Dianam ipsam, carā matrem libera, & nos infelices præmium suscipe: Flecte tuum durum cor, vere deorum iura, & genitoris tui senectutem. Ac enim eū venatoris inexorabilem animū sentiunt, sua sponte in vincula incidunt, & cum matre capiuntur.

DENOMINATA.

Radix rupicapra.

ARVPICAPRIS nomen indidere Germani radici, quam vocant gemszemvurtz, alij murtervurtz, quod affectui colico mederi credant, pharmacopolæ doronicum, vulgus ibi efficacem contra vertiginem credit, ea forsā ratione, quoniam capræ montanæ frequenter eam depasci soleant, citraque omnem vertiginem citato per editas, & præcipes rupes ferantur cursu, nascitur enim inter montium vertices niuolos, & saxosos præcipuè, & circa ipsas rupium rimas plerumque rupicapra versantur: Addit

etiam

etiā Camerarius, & ex eo Schenckius venatores ea radice vti intra corpus contra vertiginem, atque ob id in comitatu Tyrolensi nominare ab hoc effectu schuindel vurtz, copiosè itidem eadem ingurgitare, & diuita famem tolerare. Gesnerus scribit radicem esse omnium dulcissimam ad fastidium fere, totam radicem scolopendræ insecti figuram referre, sed de hac herba proprio loco. Addit deniq; Camerarius circa nouembrem, vbi capiuntur hæ capræ in ventriculo earum reperiri pilam, siue globum ex eiusmodi radicibus, & alijs plantis Alpinais, quam vulgò vocant gemzenkigel, quales, inquit, multas vidi, & aliquot habeo: odoratas esse, similiterq; contra vertiginem vsurpari.

Li. I. obser.
69.

Pile in rupicapra
ventre.

VSUS IN CIBO, ET IN MEDICINA.

CARO huius, capreoli comparata, durior omnino, inquit Iulius Alexandrinus, siccescensque magis, vnde melancholici sepe sanguinis multum, & concoquendi difficultas, nec non syluatici, vti ita dicam, odoris saporisque cuiusdam, quo syluestrium ferme omnium caro laborat, tedium. Gesnerus tradit audiuisse se venatores quosdam ex recenti vulnere scaturientem huius animalis sanguinem sorbere tanquam insigne vertiginis remedium. Legimus verò nunc apud Plinium rupicaprae seu cyatho, & lactis pari mensura deporatum phthysicum conualuisse certum authorem affirmare; sed eo loco alias legebatur non rupicaprae, sed lupi, & caprae. Nos verò villaticæ etiam caprae seuum phthysin sanare suprâ indicauimus.

Li. II. cap.
10.
Caro qua-
lis.
Sanguinis
usus.
Scut.

DE DAMA. Cap. XII.

DAMA duplex est, vna veterum, de qua hic altera vulgaris, siue recentiorum, Græcis *καλαόκερος* dicta, & quam Gazam intelligere diximus, cum *πρόκα* apud Aristotelē damam vertit. Plinius caprarum syluestrium generibus, quæ transmarini situs mittit, damas quoque enumerat, nec inuenio qui in cismarinis locis eius mentionē faciunt. Recta autem rupicaprae subnectetur, cum huic, vti dictum est, cornua, teste eodem Plinio, in dorsum sine adunca, damis è contrario in aduersū; nec fortè aliter inuicē differant. Hanc puto Dioscoridi & Nicandro de coagulo agentibus *καπρὸν* appellari, Grapaldus quidem *καπρὸν* etiam damam red-

reddidit, sed hanc ne, vel recentiorum intelligat, quærendum. Gesnerus ex Ioanne Caio hanc iconem pro dama Plinij de pingit, quod in aduersum adunca habeat cornua, & tamen exciprarum etiam sit genere, id quod pillus indicat, & aruncus, & totius corporis figura. Animal aut esse capræ magnitudine & colore dorcadis, siue capreoli. Ouidius in halieuticis enumerans eas cum lepore, & ceruo, colorem earum expressit, *fuluo tergoe damas* describens. Famosa in primis earum est timiditas, potissimum apud poetas, Virgilius:

timidi dama cerusque fugaces

Nunc interque canes, & circum tella vagantur.

Et rursus: *Cum canibus timida venient ad pocula dama.*

Horatius: *Et supericello panida natantur, aquore dama.*

Martialis:

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum

Impelles dama quid nisi prada sumus?

Lib. 1. Idem tamen etiam Martialis Romanos indicat has ita instituisse, vt inuicem strenuè admodum dimicarent arietando:

Frontisus aduersis molles concurrere damas

Vidimus, & fass sorte tacere pari.

Spectare canes pradam, stupuitque superbus

Venator cultro nil superesse suo.

Vnde leues animi tanto caluere furore?

Sic pugnant tauri, sic cecidere viri.

Lib. 4. Et rursus: *Aspicis imbelles sentent quàm fortia dama*

Prælia, tam timidis quanta si ira feris?

In mortem paruis concurrere frontibus audent,

Vas Casardamis panceret, mitte canes.

Li. 8. c. 56. Plinius tradit damas mansuescere raro, cū feræ dici iure non possint: sic ex eo citant Vincentius Bell. & Volateranus, alijque, quin & Platina videtur hanc lectionem secutus, damam raro mansuisci posse, scripserit: sed nostri codices melius habent sic: *hi mansuescunt raro cum feris dicere non possint*, proximè autem de leporibus locutus erat. De usu situs cornuum apud veteres nihil reperio; sed ex recentioribus doctissimus Scaliger tradit, hisce adminiculis tanquam vnco apprehendere prominentes rupes, neq; aliter inaccessas montium verrucas superare. Proverbialiter à Claudiano prolatum est:

Antè dabunt hyemes Nilum, pes flumina dama

Errabunt, glacieque niger dominabitur Indus.

Et rursus: *Concordes varia ludunt cum tigride dama.*

DE IBICE. Cap. XIII.

SYNONYMA.

DIOSCORIDES in capite de coagulo huius capræ non videtur meminisse nemini ex Græcis præter Homerum, qui *ἰβη* nuncupat, meminert, inuenio neminem. Esse verò eam, quæ Germanis steinbock, Italis, Gallisque steinbeck vocatur omnes docti vno ore asserunt: Feminam in hoc genere Heluetij montani, teste Gesnero, priuatim ybschen, vel ybschgeiß vocant, quod nomen à Latinis deductum non dubitat, Illyrijs kozorziecz dicitur. Belgæ, teste Scaligero, vildgheit nominant, Varro rotas, teste eodem, quod audaciores, inquit, corruerunt auctis elementis, dum legi iubent platycerotas. Habrei a ko inter quadrupedes puras nominant, Rabbi Salamon germanica voce vertit steinbock; Kimhi hircum syluestrem Hieronym. reg. 24. similiter ibicen; Septuaginta tamen priori loco *ἰβη* interpretantur. Huius cornua plerumq; pro capricorni cornibus ostenduntur, imò nonnulli capricornum ibicem vertunt: Albertus caprum montanum appellat.

DESCRIPTIO. MORES. NATURA.

PLINIVS totam huius capræ historiam sic brevissimè est complexus: *Ex caprarum sylvestrium genere sunt etiam ibices in Alpibus perniciositatis mirande, quanquam onerato capite, vallis cornibus, gladiatorumq; vaginis, in hac se librant, & tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in aliam transilire quærentes, atq; recessu perniciosius quo libuerit exsulant.* Hæc ille: Et Albertus Magnus nullum ait animal cursu, & agilitate tantum pollere, & simul tam ingentia cornua habere, quàm caper montanus, quem latine ibicem, inquit, vocant: Huius enim cornua à capite vsq; ad clunes protendi: dum cadit ex alto totum corpus inter cornua protegere à collisione, & ictus lapidū magnorum excipere cornibus. Idem etiā in catalogo quadrupedum alphabetico ibicem ait esse animal de genere capri, colore fulvum, in Alpibus Germaniæ abundans, magno etiam hirco maius; summas rupes ascendere, & cum altius scendere nequi, conuersum aliquando venatorem deijcere niti: sed peritum venatorem cruribus diuaticatis dorso eius insilire, & cornua manibus apprehendere, & sic aliquando de rupe depositum euadere. Sed fortè verius Scaliger: deprehensas, inquit, ibices aperto, atq; libero loco, capaciq; cursu in venatorem irruere, eumq; deijcere de rupe: Quare operam dant, vt obiectu scopulorum tecti de improviso appareant. Tum ibi cum impetendi non sit locus, animum despondent, & faciliè cedunt. Idem Scaliger author est, nisi habet loca frigida occurrere. Vetulorum cornu pependisse pondo duo deuiginti. In quibusdam numeratos esse nodos quatuor, & viginti, totidem, inquit, annorum coniectura. Postremò cū incredibili corporis libratione, atq; iaculatione superet altissimas rupes, interualla vel solo aspectu formidabilia securo transmittere saltu. Ioannes Stumpsius in chronicis Heluetiæ non pauca etiā memoratu digna super huius animantis natura scripsit, quæ à Gesnero latine reddita neutiquā mihi etiam prætereunda duxi: Ibices, inquit, in summis apud Heluetios montibus abundant, incolunt enim vertices Apium, vbi glacies nunquam soluitur, natura enim frigus requirit hoc animal, cæcum aliter futurum. Egregium est, & corpulentum, specie ferè certuina, minus tamen, cruribus quidè gracilibus, & capite paruo ceruū exprimit. Pulchros, & splendidos oculos habet. Color pellis fuscus est, vngulæ bifulcæ & acutæ, vt in rupicapris. Magni ponderis cornua ei reclinantur ad dorsum, aspera, & nodosa, eoq; magis quo grandior ætas processerit. Augètur enim quotannis, donec iam vetulis tandem nodi circiter viginti increuerint. Bina cornua vltimi incrementi, ad pondus sexdecim, aut octodecim librarum accedunt; libram dico pondus sexdecim vnciarum. Ibex saliendo rupicapram longè superat hoc tantum valet, vt nisi qui viderit, vix credat. Nulla montium rupes tam edita, aut præceps est, quam nō saltibus aliquot superet, si modò aspera sit, & spacia tanta promineant, quanta salientis vngulas excipere possint, parietem scandit si asper sit, & non incrustatus. Venatores impellunt eam ad rupes excelsas, & leues, illic cum euadere nequeat, conficitur, vel ab homine funibus per rupem demisso, vel ab ijs, qui scandendo per rupium latera accedunt. Fera venatorem expestat, & sollicitè obseruat, an inter ipsum, & rupem, vel minimum intersit spacium: nam si visu duntaxat intueri, vt ita loquar, possit: impetu facto se transfert, & venatorem impulsu præcipitat: Sin ille ita pressè, fixèq; rupi hæreat adeundo, vt nulla interualli spes appareat, fera loco manet, in quo vel capitur, vel conficitur. Lucunda quidem hæc venatio, sed multis laboribus & periculis coniuncta, quamobrem bombardis sæpius feriuntur. Valesij, qui circum Sedunum habitant, ibicem in prima ætate capram omnino cicurari, & cum villaticis capris ad pascua ire, & redire aiunt: progressu tamen ætatis ferum ingenium non prorsus exuere. Fæmina in hoc genere mare suo minor est, minusque fusca: maior capra villatica, rupicapra non adeò dissimilis. Cornua ei parua, & ea quoque rupicaprae, aut vulgaris caprae ferè similia. Hucusq; Stumpsius. Bellonius quoq; addita hac icone Cretenses si hos ibices caperint in montibus oberantes, eos cum domesticis, vel cicuribus capris educare scribit, vt deposita feritate mitescant. Cicurem capram magnitudine non excedere, sed non minus carnis obtinere quàm ceruos, similibusque pilis fuluescentibus & breuib; præditas esse, non caprinis. Mares prolixa nigricantem barbam gestare, quod nulli, inquit, alteri animali certuinis pilis prædito accidit, præterquam vt arbitramur hippelapho: Senectute canescere, & secundum dorsum longitudinem nigram lineam excurrentem habere: Admiratione autem non carere tantulum animal adeò graui cornua gerere, quæ aliquando, inquit, manibus tractauimus quaternos cubiros longa: tot autem transversos radios habere quotannis animal natum est. Air item Bellonius duo eius genera inuenit, idq; ex earum cornibus Cypri, & Creta delatis se didicisse, genera.

Salus.

Cornua, eorumque usus.

Pugna cum venatore.

Locus.

Venatio lucunda.

Sexus distinctio. Lib. I. observat. 13.

Barba.

Cornua. Duo ibices genera.

*Capiendi
vatis.*

eademque D. Ioanni de Choul montium Lugdunensis agri praefecto, cum ex peregrinis illis regionibus reuenteretur, donauisse. Interfuit praeterea illarum venationi, rusticosque quosdam, ait, in summis Cretae montium iugis inueniri adeo iaculandi peritos, ut viginti quinque passuum intervallo eas ferire queant: Capras verò à se educatas, & à paruulis cicuratas loco quodam in monte alligare, quae mates transire solent: Sagittarium verò inter vepres seorsim latitare aduerso vento, cum non ignoret ibicem alias ceterum passuum intervallo odoratum percepturum. Marem, ubi faminam inuenit, consistere, tum à rustico sagitta peti. Si leue acceperit vulnus, aut aliqui sagittae ferrum vulnere inhaerit, illico sibi mederi nouissenam ad dictamnii confugere herbam Cretae scopulis inhaerentem, qua depasta breui curetur. Mira agilitatis esse hoc animal, eiusdem cum caprea (sic rupicapram vocat) naturae, utramque enim in asperis scopulis, & aditu difficilibus degere, ibicem verò ex scopulo in alium descilire solere, sex etiam passuum intervallo distantem, quod qui non viderit, difficile admodum, inquit, credat. Quod attinet ad dictamnium, Albertus etiam Creticas capras, quae pastu dictamnii infixas corporibus earum sagittas excernunt, capros montanos siue ibices interpretatur: Non placet tamen hoc viris doctis. Homerus itaque τὴν ἰβάνην cornua vocans ἰβικὰ δὲ καὶ δοῦρα, hoc est, ut Scholiastes exponit, quae extenduntur ad sexdecim palaestras, id est, palmos, mihi per hoc syluestris genus caprae propter inusitatum cornuum magnitudinem, non aliam quam ibicem intellexit, sed versus adscribam:

ἰβάνη· ἰβὶς καὶ τὸ ἔνδον (ἰβὶς καὶ ἀγρὸς)

Αἴγρη, ὅτι ἂν πρὸς αὐτὴν ὕψος εἰρηνοποιήσας,

Πέρην ἐκβαρύνει διὰ τὴν μύτην ἐν ἀποδοκίᾳ,

Βιβλῆκει πρὸς τὴν θοῶν ὅτι ὕψος ἐμπεσε στήθερ.

Τὴν κίρα ἐκ κεφαλῆς ἰβικὰ δὲ καὶ δοῦρα πρὸς αὐτὴν.

Καὶ τὰ μὲν ἀσκήσας κίρα εἰς ἡμῶν ἐκταται,

Πᾶς δ' ἐν λείᾳ, χρυσὴν ἐν ἰβικῇ κορυμνὴν) id est,

Statim eduxit arcem perpolitum (saltatricis capra

Agrestis, quam quondam ipse sub pectore affectus

Erape exeuntem excipiens in insidijs

Percussit in pectus, hoc autem supina cecidit in petram.

Cuius cornua ex capite sexdecim palmatum nata erant.

Et illa quidem elaborans arcanus optauit faber:

Totum autem cum lenigisset, auream imposuit cuspidem.)

Erant qui hic *ixxi* interpretantur sexdecim annorum, sed hanc interpretationem reprehendit Scholiastes, inq: hac eadem sententia stat Eustathius, inquit sexdecim palmorum, siue dodrantum quinque & palmi vnius, quosdam ita intelligere, vt per se vtrumque dimidiæ tantum mensuræ fuerit, nēpe duorum dodrantum cum dimidio, sed hæc magnitudo, inquit, nihil rarum, aut mirum haberet. Atqui vel singula quatuor dodrantum visa sunt, & alia maiora ad septimum vsque dodrantem. In Delo certe insula consecratum aiunt cornu aduectum ex locis circa mare rubrum arietis bicubitale & octo digitorum, librarum viginti sex pondere. Et alterum hirci bicubitale cum dodrante, ponderis eiusdem. Hæc Eustathius. Gesnerus ibicum etiam generis esse arbitratur feras illas capras in summis Libyæ montibus ab Aeliano in hæc verba descriptas: Capræ feræ ad summos Lybicornum montium vertices commorantur, ad boum magnitudinem accedunt, ipsarum armi, & crura luxuriosis pilis fluunt, tibijs paruis, fontibus rotundis, oculis raris, & con- auis, non valde proiectis sunt: Cornibus post primum exortum vtrisque ab alteris longè diuersis, & aberrantibus, & incuruis, non enim similiter ac aliarum caprarum recta existunt, sed eatenus retorquentur, vt ad armos pertingant. Ex capris longè maxima ad saliendum habilitate sunt: nam ex cacumine in aliud longè distans cacumen transiliunt, & tamen si sepe earum quæpiam, dum ex vno vertice in alterum saltare contendit, ob nimiam interuallorum distantiam per prærupta saxa præceps agitur, nihil tamen læditur, sic est aduersus saxorum duritiem membrorum resistente firmitate, vt nec cornua frangar, nec caput diminuatur. In summis montibus plurimas solertia quadam captandi caprarum generis, nimirum vel iaculis, vel retibus, vel laqueis à doctrina artis venaticæ instructi comprehendunt. Iam in patentium camporum æquoribus quilibet, vel tardus pedibus eas, quod ibidem non valeant, ad fugiendum capere queat. Earum pellis, & cornua aliquot commoditates habent, nam in frigidis tempestatibus ad frigorum vim, atque hyemem excipiendam pastoribus, & fabris materiarijs pelles mirificè prosunt. Cornua ad hauriendum de præterfluentium riuorum confluentibus, aut è fontibus potionem, ad depellendam sitim non minori vsui habentur, quam vel calices ipsi: tanta enim capacitate sunt, vt in bibendo respirare sit necesse. Ab homine expoliendi benè perito cornu politum tres mensuras capere potest.

*Cornua bæt
cadecadora*

*Capra fera
Libyca.*

*Pellis asus
Cornuum.*

VSVS IN MEDICINA.

IBICIS coagulum, vt tradit Serapio, citans Dioscoridem, easdem leporino vires habet, sed Dioscorides in capite de coagulo ibicis mentionem non facit, & si benè aduertimus, locus is apud Serapionem omnino mutilus est. Aliqui verò, teste Gesnero, sanguinem ibicis commendant aduersus calculum vesicæ hoc modo: Vini apiati (hoc est, in quo adhuc musto aridum, vel semina eius imposita sint) partes cxi et sex, sanguinis partem vnam, simul feruefaciunt, mox in vase referuant, & ter die potum inde præbent: mane, & tunc quidem in balnei solio sedenti, in meridie, vespere: hoc triduo fieri iubeat, futurum enim vt calculus in arenam comminutus cum vrina excernatur, si minus excrucandus esse, tanquam extremo remedio frustra tentato. Sed & hirci villatici sanguis ad eundem vsum præparatur, vt suprâ ostendimus. Incredibile item, & vnicum remedium ischiadicis & arthriticis, hoc est, quo & ipse Ausonius medicus sanatus est, & multos ita iacentes, vt mouere se sine cruciati nequirent, intra quinque dies stare, ambulare autem intra septem dies fecit: ex Marcello Empirico, componitur, inquit sic: Fimum ibicum luna decima septima colliges, quam & alia luna vetere collectum (si res vigeat) simili efficacia prosit, dummodo medicamentum septima decima luna componatur. Ex eo ergo fimo quantum vnus manus pugno pleno potueris comprehendere, dummodo impar sit numerus pilularum, in mortarium, mites, atque adijces piperis grana viginti quinque diligenter sumè trita: tunc addis mellis optimi heminam, & vini veterrimi optimi sexarios duos, & contritis prius pilulis vniuersa miscebis, & repones in vasculo vitreo, vt cum fuerit opus, paratum habeas medicamentum ad subueniendum. Sed vt maior sit medicaminis efficacia, luna septima decima id facere debebis, & cum daturus fueris remedium,

*Coagulum
Sanguis.*

*Cap. 25.
Fimum.*

Cap. 34.

dium, à die Iouis incipe, & per dies septem continuos dato, ita ut qui remediandus est, stans in scabello contra orientem bibat. Quæ potio si ita, ut scriptum est, data, & observata fuerit, etiam si omnibus articulis, & coxa infirmus contractusque fuerit, & immobilis, ac desperatus iacuerit, necesse est, ut septima die ambulet. Hæc Marcellus. Et rursus: Inuictam potionem ad ischiadicis, & arthriticis facientem in titulo superiore de ischiadicis plenissime scripsimus: sed quoniam tam diuinus eius effectus est, iterandum putavi, ne quis arthriticis remedia requirens huius ignoratione fallatur. Fimus ergo ibicis in sylua, vel monte colligitur: quibus posterioribus verbis demonstrare videtur, quod ibicis nomine, quamuis syluestrem capram intelligat, ibex enim in syluis non degit, sed in montium præcipitijs.

FABVLOSA.

Capricornus quale signum.

CVM capricorni nomine ibex potissimum à multis intelligatur propter cornuum vastitatem, capricornus verò signum sit caeleste, de hoc breuiter aliquid dicemus. Decimam itaque partem Zodiaci nominari inquit, esse enim caeleste signum brumale, in quo Sol existens ad nos ascendere incipiat, sicut & caprarum est natura, ut arborum summitatem petant, stirpiumque cacumina ascendant, ita interim depingunt, ut anteriori parte tantum capram referat, posteriori verò in piscem degeneret, propterea quod Pan cum in Aegypto vnà cum reliquis Dijs Typhona acerrimum Deorum hostem fugiens in caprarum sese transfuraret, & nihilominus se in aquam deiecerit: Iupiter verò eius ingenium admiratus intra astra esse voluerit, unde est quod quidam Grammatici capricornum animal marinum esse tradunt: Alij verò volunt posteriorem eius partem in piscem vergere, quia nimirum in fine illius mensis magna consuevit esse aquarum abundantia: Hinc humidus vocatur Lucano, dum ait:

Humidus agoceros nec plus leo tollitur vna.

In Cornijs.
Capricornus cur in piscem desinat.

dicaturq; similiter, gelidus, vduus, horrendus, aquosus, rigens, imbrifer, frigidus, vrnifer in epithetis Textoris. Alij verò ideo inferiorem partem in piscem formari volunt, quod Pan maritimis conchylis hostes sit iaculatus pro lapidum iactatione. Quibus figmentis refutatis Ioannes Goropius Becanus veram, ac genuinam nobis adfert istiusmodi capricorni siue agocerotis figuræ rationem, quam licet obscure M. Manilius illo libri quarti loco, quo docet, quæ quibus signis regiones sint subiectæ, arbitratur propius attigisse, quam quispiam fecerit ceterorum, qui in lucem de astris quicquam ediderunt; poetæ versus hi sunt illo, quo vixit, elegantissimo sæculo digni:

*Tu capricorne regis quicquid sub Sole cadente
Expositum, gelidæque Helicen quo tangit ab illa
Hispanas gentes, seu quod feri Gallia diues,
Teque feris dignam tantum Germania matrem
Afferit, ambiguum sidus terræque, marisque,
Aestibus assiduus terram, pontumque tenentem.*

Capricorni natura.

Ex his, inquit, & signi natura, & picturæ monstruosa forma lucis non nihil accepit, sed obscurioris. Quare ut ea maior euadat, enitendum: Capricorni ea est natura, & vitæ ratio, ut à frigidissimis summorum montium iugis & perpetua nix candentibus nunquam longius quam ut pascat, discedat, & adeo caloris est impatiens, ut si extra hæc gelidissima cacumina degere cogatur ferè cæcus euadat. In Alpibus non ferè nisi ad perennem glaciem inuenitur; Summum ergo mediæ aeris regionis frigus, quod in frigidorum genere principatum tenet, quo melius symbolo sit notandum, quam eius animalis imagine, quod summo summi frigoris amore tenetur, & ducit. Signum igitur tropen hybernâ principio sui metiens doctissime, conuenientissimeq; natura capricorni habet effigiem, & quia parte posteriore humidum est, & in aquarium definit, caudâ piscis est sortitum. Hæc Goropius, qui hanc capricorni figuram pulcherrimè ad arcæ, siue nauis Noæ applicat, hæc. n. in mediæ aeris regione versabatur, & parte superiori non aliter quam agoceros solent altissima montium cacumina petebat, inferiore verò quæ aquis immergebatur, referebat piscem. Hoc caelestis capricorni signum in nummis quibusdâ argenteis hieroglyphicè referebat aspicias. Indicat id, ut ex Tranquillo discitur, Augusti genesis. Nā cum Theogones Mathematicus, ad quem in secessu Apolloniæ vnâ cū Agrippa comite accesserat, geniturâ eius inspexisset, exilijsetq; & adorasset eum, tantâ mox fiduciâ fati Augustus habuit, ut schema suum vulgauerit, numumq; illum argenteum nota fideis capricorni, quo natus est, percussisset. In hoc nummo capricorni signum in piscem definit, spherâ intra priores pedes positum euoluere videtur.

Numisma cum capricorno.

Capm. 2.

Hoc

Hoc ipsū Horatius quoq; voluisse intelligitur, cū capricornū Hesperiae tyrannū appellat, quē tamen locum nemo ex interpretibus assecutus est. Eodē capricorni fidere nati feruntur Carolus Quintus, Carolus Borbonius, Cosmus Medices, & Selymus Turcarum imperator. Simili ratione in Maximiliani Imperatoris nemo depictus capricornus fortunam, & perpetuam illius felicitatem nobis tacitē loquitur, & antiquorum illorum principum prosperitatem cum nostri herois felicissimo saeculo componit.

DE BVBALO, SIVE BVBALIDE.

Cap. XIV.

ARBITRABAR aliās bubalum specie differe à bubalide, deceptus nimirum partim verbis Dioscorides, partim etiam Plinij, ille .n. agens de coagulo aliquot quadrupedum, cum nominasset *βύβρος* *δερμάδα*, & *πλάτυκίρατα*, & *δορκα*, antequam nominet bubalum, interponit *ἰλαρον*, & *μίσχρον*, idest, ceruum, & virulum. Plinius verò etiam cum dixisset, vros ab imperito vulgò bubalos vocari, subdit, bubalum tantum gignere Africam, vituli potius, ceruive similitudine. Ex qua duplici similitudine conieci bam, bubalū, & bubalidē inuicē confundi, nam similitudo ad virulum, pertinere mihi videbatur, ad bubalum, & vt nomen indicare videbatur, ad bouis aliquod genus, similitudo verò cerui ad bubalidem, maximè cum bubalidem cernerem ab Oppiano subinde à ceruo inter capras syluestres describi. Ceterum post publicatam eā opinionē, cum diligentius hanc rem trutinarem, priorem sententiā immutare sui coactus, non .n. aliter bubalus à bubalide differt quā sexu. Descriptio itaq; illius bubalidis, quā ex Scaligero, inter boues syluestres capite de bubalo veterum posui p. 363. apne cum hac, quā nunc describo ex Oppiano, conueniat, docti iudicent, mihi propter corporis vires patientiamq; laboris ex bouum potius genere videtur. Quamobrem caput illud non de bubalo veterum, sed de bubalo Scaligeri, Bellonijq; inscriptum velim. Oppianus autem bubalum sic describit:

*Βύβαλος, αὐτὴ πλάτυκίρα δὲ μάστιγι
Μείων ἰουρκενός, ἀτὰρ δορκα μὲν ἄρειον.
Οὐ μαστὶς γὰρ ἡλίας, ἱράτος προση, παρθρὸς ἰδίῳ θῆκε.
Καὶ κεράων, ὅρδοι μὲν ἀπὸ κρατὸς περὶ αὐτῶν
Ἀγρίμοντι ἀρσένει. ὃ γὰρ δ' αὖτις πῶς ὀφθαλμοῖς.*

Idest, bubalus corpore minor est enrycerote (intelligit damā vulgarē, vt modò patebit. Gyllius quo iure ceruū *τραυτέρη* ipse viderit) dorco autē longē præstantior, (Gyllius ineptissimè vertit, dama longē inferior) splēdidis est oculis, suauī colore, pulcher aspectu, cornuū recti longiq; rami à capite extorti mucrones retro ad tergum excelsos retorquēt. Habebat superiori anno Eminētiss. & Reuerētiss. Cardinalis Aloysius Capponius Legatus noster Apostolicus pulcherri- mū syluestris hirci genus, quod nisi sit bubalus iā descriptus, nō habeo, quod melius respōdeat: erat .n. toto corpore ceruino, excepto capite, quod caprinū erat, & cornib. armatū pro corporis portione (nō enim villaticā caprā magnitudine excedebat) maximis, & admodū pōderosis, vt in ibice ferē, sed erectioribus crassioribus & magis recuruis: color eidē ceruinus, pilusq; simillimus, & perquā suauis totumq; animal aspectu erat pulcherrimū, testes habebat rotūdas ad instar ibicis. Gesnerus in appendice mus nonis nomine pingit, propterea quod in Sardinia vulgò musflo vocatur. Suspicio verò etiam bubalū esse illud capri syluestris genus, quod Bellonius nobis pro tragelapho descripsit, siquidem cum barba careat, siue arunco, qui tragelapho debetur, tragelaphus reuera esse nō poterit. Simili, inquit, pilo præditus est quo Gallorū boue estain (idest ibex) sed nullā habet barbā, eius etiam cornua non sunt decida, similiaq; sunt capræ cornibus, quę interdum contorquentur, vt in ariete. Os, anteriore frontis partem, & aures, arietinis pares habet; præterea etiam scrotum quod amplum, & propendens est. Quatuor crura illis etiam similia, alba: coxæ sub caudæ albæ sunt, cauda nigra. Colli superior, & inferior pars, atq; pectus adeo longis pilis obsita sūt, vt barbatus videatur; Villi autem in scapulis, & pectore oblongi nigri: vtriusque in lateribus maculam cinerei coloris habet, nares nigras, os album, vt & totam inferiorem alui partem. Hęc Bellonius addita hac figura. Habes denique in capite de bubalo perperam inscripto veterum sub bubali Africani nomine mihi missum animal, quod ex capris potius quā bobus esse ibi etiam iudicabam.

*Bubalum à
bubalide
nō differre
nisi sexus.*

*Bubalus
Scaligeri,
& Bellonij.
Li. 2. de ve-
nat.*

*Bubali de-
scriptio.*

*Musflo.
Li. 1. obser-
cap. 54.*

NATURA. MORES.

BVBALVS, inquit idem Oppianus, domesticam sedem mirificè amplectitur, nam si ipsum vinculis astrictum venatores in alienum locum longinquum abduxerint, ac ibi- Patria
dem in pastionibus liberum, & solutum reliquerint, non obliuiscitur ad consuetudinem loca amor.
redire, neq; diu patitur apud externos ut hospes erret, neq; enim solis hominibus amica patria
est, sed eius desiderio etiam feræ tenentur. Alibi etiam, idem poeta bubalidi eandem tribuit
stulticiam, quam alij & ipse etiam struthiocamelo, quod scilicet in metu, occultato tantum
capite, totam se satis latere putet; id enim sciens pisci, bubalidi, & struthiocamelo commune
esse dicit, sed versus adscribam: Occultato
capite late-
re se putat.

Ως δὲ τις ὁμιλητὴς ἐν τοσούτοις λέγουσιν
Βεβάλις ἔρ' ἀόχμησι καὶ τῷ τριψάσῃ χαίρων,
Μαψιδίη πολὺ καὶ πῶλε βάλλεται, ὅδ' ὄρα αἶψα
Εἰσπύει, εἰς ὃ καὶ μὴ ἀνέξῃς ὁ λόος θῆρα
Δαρδανίη.

Hoc est interprete Lippio:

Non aliter syluam densa caput occultis azer
Bubalus, immanem cernens à fronte leonem,
Quadrupedi insipido demens custodia curæ:
Nam capite occulto sperat non posse videri,
A dolo donec lanietur dente leonis.

Hinc autem est, quod damalis, id est, iuuenca ab Aeschilo, teste Aristophane Grammatico
vocetur δαμῖλος ὡς βάλις, quasi prædæ leonum exposita, siue pabulum leonum. Timidum
autem animal esse bubalin, docet etiam philosophus, non vno in loco. scribit enim bubulis,
capreisq; interdum cornua inutilia esse, nam etsi contra nulla, inquit, resistunt, & cornibus se
defendunt, tamen feroces, pugnacesque belluas fugiunt. Et rursus: Bubatorum, & cer uorum
sanguini fibræ nullæ insunt: quare sanguis eorum non similiter, ut aliorum concresecit. Et rur-
sus: Bubali sanguis aliquantulo amplius pissatur, quàm leporis, & cerui, quippe qui proximè
ouido, aut paulò minus consistat.

DE PYGARGO. Cap. XV.

PYGARGON Plinius in præcitatæ verbis ex syluestribus capris esse asserit, sed illis,
qua transmarini situs mittunt; Et Deuter. 14. Septuaginta dischon vocem hebraicam
reddunt πυργαρος, & Hieronymus Pygargus, & interpretatio Persica buz kahi, quibus
vocibus capra indicatur: Iuuenalis pygargum inter gulæ cupidias celebrat:

Discipulus Trisphæri doctoris, apud quem

Summe cum magno lepus, atque aper, & pygargus,

Et Scythica volucres, & phœnicopterus ingens
Caditur.

In veteribus huius poetæ commentarijs ante paucos annos ex bibliotheca Petri Pithoci I. C.
editis, dicitur esse fera specie cerui, quæ anteriores partes albas habet, additurq; inde nomen
ei inditum esse, quia græcè nates πυργα dicuntur, atq; hinc fortassis est, quòd Theodorus Gaza
apud Aristotelem, cui πυργαρος, aquila genus est, albicillam vertit, eoque maximè cum ex
sententia Hesychij, & Varini πυργαρος, dicatur παρα τοῖς ἰσχυρὴν πύχνη ἀργυρῇ, καὶ λευκῇ. Cete-
rùm cum tam peculiari nota nullum, quod equidem noui, caprarum genus hoc nostro sæculo
detur: forsan πυργαρος dici poterit, quod posteriorem corporis partem ἀργόν, id est, defi-
dem præ cæteris huius generis habeat, quæ nimirum etymologia prædictæ aquilæ etiam tribui-
tur, nimirum per antiphrasin, quòd hanc partem minimè habent ociosam, id quòd dupliciter
potest intelligi, vel quòd eam valde habeat instructam ad cursum, vel sensum verecundiore,
quòd in venerem quam maximè sit proculius & salax Glossa ordinaria in præcit. Deuter. loco
Pygargum interpretatur animal hircocervum simile; Et Bartholomæus cognomento Anglicus
author etiam obscurus ait animal esse barbarum, & cornutum instar hirci, minus ceruo maius
hirco, simile hircocervum miræ velocitatis, additque loca frequentare syluosa, & deserta.

DE CAPREA PLINII, SIVE Capreolo. Cap. XIV.

RVPICAPRAS caprearum nomine celebrari supra ostensum est; Plinius distinguit, *Capra*, inquit, *sy* lucetres in plurimas similitudines transfigurantur, *gont capra*, *sunt rupicapra* &c. intelligens caprearum nomine; quæ nobis latina tamen voce capreoli, siue caurioli, & in feminino genere caprole, vel caurirole, & Gallis cheureul; quasi capreoli dicuntur, Germani reh vel rech; marem priuatim recbock; faminam recgeisz vocant, Angli roo, Illyrij fura, vel, farna, Hispani zorlito, & cabronzillo montes. Non est bikerah apud Hieremiam capra, et si Hieronymus capream interpretetur, memoria, ut apparet lapsu, quod in Aquilæ, Symmachi, & Theod. translatione dorcas legerit pro *δροκα*, vel *δροκατος*, id est, camelus dromas: Dorcas autem Aristoteli capreolus est, ut modò patebit; quam vocem Martialis etiam latinè usurpat: Oppianus *δροκον* vocat, quamvis Diochorides dorcum à dorcade distinguat. Cretenfibus sarcadia, teste Bellonio, dicitur nomine, ut ipse etiam arbitratur à dorcade derorto. Qui Arabicè scripserunt medici, vel eorum interpretes dorcadem, & capreolum, gazel vocant, vel gazelum, vel gazellam: Sic & à Syluatico dorcas exponitur capreolus.

FORMA. DESCRIPTIO.

3. de partib
cap. 2.
Cornua.
Li. 11. cap.
37.

DORCAS, siue, ut vertit Gaza, caprea, minima, teste Aristotele, est inter cornigera, quæ explorata habemus, in ceruino quoq; genere numeranda, ut qui cornua habeat omnibus annis decidua. Qualia autem hæc cornua sint, ostendit Plinius his verbis: *Deas ramosa capreis, sed parua, nec feci decidua; sed legendum pro nec.* Stumpfius sic breuiter describit in chronicis Heluetiæ: Capreae multæ capiuntur in regionibus Helueticorum Alpibus, colore ceruis non dissimiles, sed mole corporis lógè inferiores, quæ vix capras æquant, ex quarum etiam genere syluestres existimatur: Mas cornua in capite gerit lenis plerumque ramis distincta. Visu, teste Alberto, dicitur esse acuto, voce verò exili, dentes non murat. Fuit aliquando mihi missum capreoli icon à Serenissimo Bauariæ Duce, in qua decem & septem numerantur cornua, partim ramosa, partim etiam non ramosa, quare monstruosa fuisse suspicor. Iconem inter monstra recensere. Ceterum Virgilius capreolum depingens maculis distinctum ostendit, ubi Corydon Alexidi puero duos capreolos promittit his versibus:

Relog. 2.
Capreoli
macula.

*Præterea duo nec tuta mihi valle reperi;
Capreoli, sparfis etiam nunc pellibus albo.
Bina die sicant ouis vbera, quos tibi seruo.*
Seruius sparfos albo exponit, qui habent adhuc maculas à prima ætate venientes. Accessio enim temporis, inquit, mutant colorem, & eorum maculæ gratiæ minoris esse incipiunt; Esse tamen maculosos capreolos docet Oppianus his versibus:

Li. 2. de venat.

*Τὸ δ' ἀρα κικλήσκουσιν ἐν τῷ ὄρει ἰόρκους.
Κάκειντος ἐλαφίου δὲρμας, πέτρῃ δ' ἐπὶ τοῖς
Στελλοῦ ἀπ' αὐτὰ φέρουσιν, παρὰ τοὺς δὲ τὰ τε ἀπ' αὐτῶν
Παρὰ λίαν, σφραγίδας οὖν ἐπὶ τοῖς μαρμαίρεσιν.*

Hoc est, Hos igitur appellant in montibus syluosis iorces: (pro dorcis ratione carminis) habent corpus ceruinum, & pellem vndique maculosam non aliter quam pantheræ. Nam aliam ob causam, quam quod totum animal aspectu elegans est, & maculis suis mirum in modum placet, delicatioribus Romanarum puellis in delitijs fuerit; sic enim Martialis:

*Delitium paruo donabis dorcada nato;
Iactatis solet hanc mittere turba togis.*

NATURA. MORES.

FÆMINÆ in hoc genere, si sub marito capiatur alium querit, eumque secum, ut tradit Ioan. Stumpfius in chronicis Helvetiæ, ad pristinæ habitationis suæ locum adducit. Fæmina verò capta maritus alio discedit, & aliam sequitur coniugem, id quod ipsi sæpe numero fraudi est: Callidi enim venatores fæminas raro capere solent, & fortuito captas interdum dimittunt, quod una aliquando fæmina complures capiendos adducat mares. Ouidius dum imbelles vocat capreas, dupliciter earum naturam tetigisse videri potest, insitam nimium pusillanimitatem, & quod, etsi arma ipsi dederit natura ad corporis sui tutelam perquam idonea, ijs tamen vel vii nescit, vel non audet: tradit enim Aristoteles bubalis, & capreis interdum cornua inutilia esse: nam etsi contra nonnulla, inquit, resistunt & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt. Loca amant Alpestria quidem, sed longè humiliora quàm vel ibex, vel rupicapra, illa scilicet, quæ & Bacchus, unde est quod diuinus poeta oues, audasque iuuenas, capreasque sequaces à vitibus arceri iubet, quod eas plurimum pascendo mordendoque lædant. Teste Oppiano, inter perdices, & dorcos, id est, dorcades siue capreas mirus naturæ consensus est, ita ut mansueti inuicem sint, & in propinquo maneant, & in eisdem locis pascantur. Quamobrem venatores, inquit, capto dorco proposito perdices alliciunt vel contrà. Testatur etiam idem circa finem libri quarti: venatores monere, ne post longum, & prolixum cursum dorco vel modicè respirare, & quiescere permittant, præcipue enim eis grauem, & molestant esse in medio cursu vrinam: quæ si respirando excreuerint, longè velociiores postea ferri. Flantem ventum petere currendo Belisarius ait, ut refrigerari spiritus cursu laborantes vento possint.

CAPIENDI RATIO.

VENATOR, inquit Albertus, vocem capreoli sibilo folij imitatur, & allectum quasi ad sui generis animal profliens interficit, aut capit. Blondus, caprea, inquit, leuissimo ceruo similes sunt, eademque arte qua cerui decipiuntur, Comprehenduntur enim canibus, implicantur & retibus ac rariùs quàm cerui: quoniam Alpes, & montium culmina incolunt. Quamobrem insidiæ in montibus, & collibus ponendæ sunt. In syluis citius capiuntur. Cauendum est ne venantes ab eis videantur, quia procul etiam agnoscunt venatorem, & mox fuga elapsæ occultantur cum vim canum, & insidias venantium propè sentiunt, ex rupibus quandoque præcipitantur, quare & rupes sunt obsidendæ. Circa Romam nocturnis insidijs ad lumen lunæ, bombardis aliquando traiciuntur, ut cerui etiam, & vrsi, aprique. Quomodo autem perdicibus capiuntur, paulo antè ex Oppiano dictum est. Venatores etiam, teste Belisario, canes ad venti flatum collocant, propterea quod ut supra dictum est, capreoli flantem ventum currendo petere solent: quin attrahi ita à vento & capreas, & ceruos solere asserit, ut nolentibus quandoque venatoribus fugam arripere adnitantur. Plinius verò scribit ceruos latratu canum audito, aura semper secunda fugere, ut vestigia cum ipsis habeant.

VSVS IN CIBIS.

CAPREOLIS, atque apris parem alimenti bonitatem, & copiam tradit Iulius Alexandrinus in aprugna tamen alimenti permañsionem esse maiorem, sed difficiliorem concoctionem, non quæ temperari hominis ventriculum vincat, sed capreolorum carnis respectu, concoqui facilioris, alimenti tamen citius fugientis: iustiusque esse ad nos aprugnæ temperamentum: capreolorum paulo inficuum inclinare, ut ideo non prorsus nulla generandi atrabiliarij humoris culpa damnetur.

DE CAPRA STREPSICEROTE.

Cap. XV.

Li. 8. c. 51.

Li. 11. cap.

37.

Addax.

Cornua.

PLINIUS inter sylvestres ea pras, quas transmarini situs mittunt, strepsicerotes etiam enumerat, & alibi: *cornua*, inquit, *erecta rugarumque ambitu contorta*, & in *seu fuligium*, *exacuta ut lyras* (id est, sulcos, ut Dalechampius exponit) diceret *strepsicerot*, quem *ad-dacem Africa appellat*. Ioan. Caius apud Gesnerum in appendice apposita hac capitis, seu potius cranei iconem, tam graphicè, his verbis strepsicerotis cornua à Plinio depingi asserit, ut longiore verborum ambitu opus non sit: Ergo hoc tantum addit ea esse intus caua, sed longa pedes Romanos duos, palmos tres, si recto ductu metiaris, si flexo pro natura cornuum pedes tres integros. Crassa sunt, inquit, ubi capiti committuntur, digitos Romanos tres cum semisse. Describuntur in ambitu palmis Romanis duobus, & dimidio eo ipso in loco. In summo leuore quodam nigrescunt, cum in imo magis fusca, & rugosa sint. Iam inde à primo ortu sensim gracilescent, & tandem in acutum exeunt. Pendunt una cum facie sicca per longitudinem dimidiata, libras septem, uncias tres, & semissem. Facies, quæ adhuc superest iuncta cornibus, & frontis cervicisque pilis, loquuntur strepsicerota animal esse magnitudine ferè ceruina, & pilo ruffo ad instar ceruini. Sed ad nare, & figura corporis ceruina sit, ex facie nihil ceri habeo dicere, cum nares diurni temporis vsu detritæ sint & facies eadem de causa hinc inde glabra sit. Conijceres tamen ex eo, quod superest, eum proprius accedere ad certum, aut platycerotem. Hinc pictor ceruinam adiunxit nares strepsicerotis faciei. Aures tamen habes strepsicerotis exiguas scilicet, & breuiores quàm pro faciei magnitudine. Quod inter radices cornuum vides pars colli est. Hactenus ille. Habes in ouium historia strepsicerotis ouis Cretensis imaginem ex Bellonio.

DE DAMA VVLGARI.

Cap. XVIII.

RECENTIORES vulgarem Germanicam nomenclaturam dam sequentes; hoc syluestris, ut videtur capræ genus, damam vocant & voce diminutiva damulā, ut & Germani damlein: vocaturque eisdem damhirtz, Italis daino, alicubi daino, Gallis dain, vel daim, Hispanis gamo, vel corza, quod nomē à doreade factū videtur: Anglis à falouue, Polonis lanij, Arabibus algazel, ut Albertus exponit, Græcis hodie non *αγρίμι*, ut Gesnerus credit, sed platagoni, ut Bellonius obseruauit, addens per agrimi intelligere ibiceni. Idē Gesnerus cornua sic breuiter describit: *damus* Tempus habet ut ceruina, deinde alterum ramū, nec plures: reliqua pars lata est, & in digitos circiter decem diuisa, prorsus eodem modo, quo cornu alicuius loco depictum dedimus; totum cornu longum est duos dodrantes cum palmo: huius media pars superior lata est, ut dixi: inferior rotunda ut in ceruo, latitudo ad quinque digitos. Bellonius verò sic ipsum nobis depingit animal: Corpore quidē ceruū refert, & capreolo maior est, sed colore differt. Dama minus caput habet ceruo, cornua illi etiam omnia anno decidua ut ceruo, quæ antrosum protensa habet præter aliorum consuetudinem: gilua habet dorso spinam, atramque lineam secundum dorso longitudinem, excurrentem cauda longa est ad poplites vsque dependens, uti vitulo. Sæpe accidit, ut eius latera candidis maculis aspersa sint, quæ vetustate pereunt: accidit etiam sæpenumero, ut femina omnino albæ sint, sic ut capræ existimari possent, nisi pilum admodum breuem haberent. Ostenduntur eius cornua ingētis magnitudinis, varijs locis, qualia sunt ea, quæ in gradibus, & ascensu Ambrosianæ arcis conspiciuntur. Haftenus Bellonius: Vulgaris damæ figura hæc est. Qui modò hanc vulgarem nostram damam veterum platycerota

Dama vulgarij vnde dicta.

Cornua.

Li. I. obser. cap. 54. Descriptio totius.

An sit pla-
tyceros.

Euryceros
Oppiani
qua.

esse arbitrantur, nullum mihi certius argumentum habere videntur, quam quod hodieq; Grecis platagoni vocatur: nam etsi Dioscorides *πλάγιον* inter dorcadem, & dorcum tanquam eorum speciem recenset, incertum tamen est, nunquid tetera ea fuerit eius sententia, nec quid certi ex Plinio etiam colligas, dum enim inquit: *Animalium quorundam cornuata palmata sunt natura, digitosque emittunt ex his, unde platycerotas vocant*, platycerotarum nomine quodlibet animal, cuius cornua palmata, & in digitos effusa sunt, intelligere potuit, unde nonnulli viri docti platycerota interpretantur cinellum, quod nomen alci conuenire suo loco dicemus. Incertumq; mihi omnino videtur, num euryceros ab Oppiano his versibus nominatur sit ipsa dama, ut communiter ab omnibus creditur:

Πάν' ἰλαρὸν ἀλὶ δ' ἴον, ἐν αἰσέσσιν δ' ἰσ' ὁπ' αἰσέσσιν
Οἱ κέρωα θηροὶ καὶ τρυφίονες ποσειδῶν.

Hoc est interprete Bodino.

Cervus omnino similis, nam cornua lata (alludit ad nomen)

Succrescunt illis ceruorum cornibus aqua

Nomine dissimiles, natura prorsus eadem.

Cervus pal-
matus.

Nam præter hanc nostram vulgarem damam, & quam nominauimus alcen, etiam est, qui ceruus palmatus nuncupatur, cuius mentio apud Iulium Capitolinum in Gordiano primo, his verbis: *Gordiani sylua memorabilis picta in domo relictâ Ch. Pompey picturas animalium diuersas exhibet, inter quas sunt cervi palmati ducenti mixtis Britannis*. Suspicioque cornua illa ingentis magnitudinis, quæ in gradibus, & ascensu Ambrosianæ arcis conspiciuntur non vulgaris damæ, ut Bellonijs existimat, fuisse, sed vel alcis, vel alterius: quamobrem Ioan. Caius in epistola ad Gesnerum caput hoc in Anglia depictum, illius cervi esse iudicat, quem ex Capitolino palmatum vocauimus: Cornua eius aut æquant, aut superant & longitudine, & crassitudine ceruina, & latitudine excedunt damæ cornua, ut consonum sit corpus animalis cervi potius quam damæ simile esse, & fortassis ceruus iste, id oportet Oppiani fuisse: ceruo enim cum subiungit

VSVS IN CIBIS.

Carnis
qualitas.

DAMA inquit Platina, cum capreolis ferè in qualitatibus conuenit: bonum namque alimentum eius caro vescētibus præstat: modici quidem recrementi est sanguinem tamen ad atram bilem tendentem quoquo modo efficit. Iulius Alexandrinus, cum dixisset carnem eius veruecis sæpe in morem pinguem esse, eiusdemque aut non alieni admodum temperamenti, saporisque, ut cum primum gustasset veruecinam se edisse crederat, subeunt itaque ex ea ducemus argumenta in hanc, & numerabimus facultates: pinguis tamen nescio quid inest laxi, ac dissoluti, quod diuersam faciat, & insipida paulo magis caro, ut neque hæc syluestrium vitio prorsus careat, & crassiore, melancholicoq; sanguini generando obnoxia existimari merito possit. Similiter etiam de algazel fera, quam damam interpretatur, Albertus refert: Caro eius, inquit, frigida, & sicca est, & hæmorrhoides mouet, nisi cum pipere, cinnamomo, & sinapi pareretur. Sed Rhases, ex quo id videtur transcripsisse, ait, nisi cum melle, pipere, galanga & cinnamomo conficiatur: Idem etiam alibi carnes algazel comedi iubet cum sinapi, & allijs. Baptista Fiera verò, quod damas cerneret eundem in epulis cum capreolis locum obtinere, post capreoli mentionem subiungit:

Damula adula magis si matris ab ubere apta est,

Hinc prior in nostro forte erit ubi locus.

De coctura damæ dicam ex Platina in ceruo, & ex Apicio de conditura platycerotis.

VSVS IN MEDICINA.

Fimi vis.
Lingua.
Tali.

FIMVS algazel, ut testantur Rhasis, & Albertus, capillos auget, & emendat eos sic cum oleo myrthino preparatur. Si lingua eius suffiatur guttur, hirundines decidunt: ubi gutturi nomine intellige quamlibet partem, cui adheret sanguisuga. Tali cinis impositus in fistulam iuuat. Scribunt & alia quædam de fimo, & felle (quo tamen carere putatur) huius animantis ad coitum, & conceptum pertinentie superstitiosa, & illicita.

DE CAPRA MOSCHI. Cap. XIX.

DE hac animante veteres Græci, Latinique nihil quod hucusque legerim, quicquam prodiderunt; debemus verò eam Arabicæ linguæ medicis; Sed & recentiores Græci ut Aetius, & Paulus Aegineta quamvis meminerit, ex Arabum tamen libris quicquid habent, transcripserunt. Siue autem hanc feram dorcadem, capreamve, aut gazellam moschi, parum, inquit Gesnerus, interest. Mihi capram moschi appellare libuit; Isidorus, & Albertus, nescio qua ratione, musque libet appellauere; Suspicor tamen sic appellasse à moscho, quem muscum vulgus vocare solet. Nominatur à D. Hieronymo ad Demetriadem, peregrini muris pellicula inter odoramenta, quibus deliciores distillant; Quod verò animal muris peregrini nomine intelligat, doctis conijciendum reliquit. Cuius esse ait qui muscum (moschum) qui & nunc in deliciores usum venit, ab eo significari arbitrantur. Hermolaus verò animal potius illud intelligit, ex quo zibethum accipitur. At Gesnerus per muris peregrini pelliculam, folliculum animalis moschi, in quo scilicet colligitur hoc odoramentum, intelligi putat: nam in eo adhuc piloso, inquit, moschus includi, afferrique solet, ut fortè muris genus esse putarit nominis vicinitate deceptus. Sed datur & hoc nostro tēpore, etsi perquam rarum, exigui musculi genus quod totum gratissimum moschi odorem spirat: hunc musculum ante aliquot annos mihi communicabat Ludouicus Gozadinus patritius Bononiensis: Quare cum facile fuerit istiusmodi pelliculas ferre, Hieronymus has potius quam alias mihi intelligere videtur. Volaterranus murem muscum vocat (& ex Aethiopia, & Arabia venire tradit) fortè quod videret murem ab Hieronymo simul cum musco, qui ipsi nihil aliud quàm bryō est, & à Græcis inter odorata ponitur, recenseri. In descriptione modò peregrinæ istius capræ variant scriptores, etsi non desint, qui ex autopsia delineant. Conueniunt tamen, quòd ex caprarum, siue gazellarum genere esse stauant, animal scilicet bisulcum, & bicornē, vno excepto Simeone Sethi, qui vnicum tantum cornu ei tribuit. Est hoc animal, inquit, capræ simile vnicò armatum cornu prægrandi corpore. Cardanus animal ipsum mortuum vidisse se tradit Mediolani magnitudine, forma, ac pilo, nisi quod coloris esset magis glauci, capreolo simile, pilum tamen etiam addit crassius esse pilo capreoli, supraque binos, & totidem infra dentes habere, hocque solo differre, & odore à capreolo, nam pili, inquit, varietas à regione ortum habere posset. Arbitratur tamen Scaliger Cardanum moschi historiam non legisse, aitque in regno Pegu gazellæ simile animal album esse, cuius ex inferiore mandibula æquè dentes utrimque singuli erumpunt. Quæ descriptio cum Serapione conuenit, & Auicenna, quorum ille: *Capra peregrina*, inquit, *figura, colore, cornibus ab alijs non dissidenti, sed dentibus tantum, & caninis discrepant, quos binos, & verreo more exsertos palis longitudine gerunt: hic verò ait: duos dentes albos habent intrò reflexos tanquam duo cornua.* Apud Paulum Venetum, ubi ait: Animal, ex quo moschus colligitur, catti magnitudinem habet: pro catti lege capreolice: catti enim magnitudine animal bisulcum hucusque ignotum est, & cætera descriptio responderet: nam pilus, inquit, est grossus ut ceruis, pedibus quoque ungulatis, dentes ei quatuor, bini supra, & totidem infra longitudine trium digitorum, reperitur circa prouinciâ Cathi, & regnum Cerguth, quod magno Cham Tartarorum regi subijetur. Idem Paulus Venetus in regione Tebeth inueniri inquit multa animantia, quæ moschum producant, quæ gadderi vocantur; & Serapio scripsit in Tebeth multas esse ciuitates, sed moschum omnem, qui circa ea loca colligitur, auehi à ciuitate, quæ priuatim à totius regionis nomine Tebeth nominatur. Cæterum non vnicum huius gazellæ genus est: Nam Brasauolus exsertorum illorum dentium nullam facit mentionem, & tamen ad id sic breuiter describit: Dorcas peregrina colore ceruo similis est, dorcade aut capreolo paulo maior, & nonnunquam æqualis, figura quoque similis, & unguibz itidem multiadis (bisuldis dicere debuit.) Afferit insuper principes, & alios quosdā prædiuites viros hoc genus capreolos ex peregrino orbe aduectos in delicijs habere, alereque, in Italia præsertim. Vidisse itidem Venetijs mercatores, qui Alphonso Duci Ferrariæ gazellam vendere cupiebant, moschum in ventriculo habentem. Idem in Aegypto, & pluribus Africæ locis hoc animantis genus reperiri scribit. Sed quæ in Aegypto sunt gazellæ dentibus illis exsertis etiam carere videntur, vel saltem Bellonius, alias diligentissimus in describendis eis non meminit, nisi dicamus, aliud capræ genus, quod ego suspicor, describere. In arce Cayri, inquit, aderant etiam ciueures gazellæ & syluestribz locis eò deductæ, quæ omnino capræ similes sunt, siue capreolo, & corpore, & colore rupicapras referentes, anterioribus pedibus breuioribus, posterioribus longioribus leporis

Nomina.
Capra moschi.
Musquellibet.
Mus peregrinus D.
Hieronymo quid.

Mus musculus.

Descriptio caprae moschi.

Exerc. 21.

Dentes.

Gadderi.
Diuersa genera dari.

Li. 2. obser. cap. 51.

poris modo, nigram lineam supra oculos ductam habent, ut rupicapra, vocem ferè caprinam edunt, sed barba carent. Pilus rutilus est, ad pallidum tendens, lauis, & splendens, pectus, & nates albescunt, ut in dama, cauda subtus candicat, atque superiore parte fusca est ad poplitum usque suffragines propendens, ut in dama Gazella multo leuiore cursu montes conscendit, quam in valles descendit, atque in plano satis veloci impetu fertur. Aures arripit ut ceruus, graciliaque crura habet, & bisulcos pedes, collum oblongum, & gracile uti rupicapra, maris maiora sunt, quàm fœminarum, quæ omninò recta essent, nisi circa summum nonnihil incurarentur, longioraque quàm rupicaprae, & lunæ crescentis in modo inflexum. Cicurari debent, nam alioqui loca campestris, & sicca inhabitant. Hæc ille. Sed cum caudam, inquit, habere ad proplites usque porrectam aliam quàm moschi capram nobis describere videtur. Brasauolus hanc effigiem tanquam veri animantis è quo moschus habetur, Gesnero Ferraria misit. Mihi iam ante multos annos gazella tam mas, quàm fœmella cum suo pullo, cuius hic exprimitur effigies, in hac vrbe visa, corporis figura, & capite vulgarem dorcadem, sed cornibus vulgarem potius capram exprimebat, colore verò ceruum; quod autem cornua videatur habere adunca, id incuria picturis factum, & propter ligni breuitatem, alioqui recta sunt.

DE MOSCO. CAP. XX.

SYNONYMA ETYMOLOGIA.

NATURA. MORES. CIBVS.

Capiendi ratio.

ALLEXANDER Benedictus raro gazellas viuas capi tradit propter insignem velocitatem, verum alias similes gazellas etiam dictas, viuas capi, sed quæ moschum nullum adferunt. Et Brasauolus, valde agiles esse, inquit, & velocissimè currere. Idem Alexander mansuescere ait exemptis dentibus longioribus morfu in persequentes sauire, laqueo aut sagittis eas barbaros venari. In prouincia Tebeth venantur easdem canibus, vt Paulus Venetus testatur. Ruellius apud Serapionem, venatores hanc feram, inquit, cassibus, aut laqueis captant, aut sagittis, vel missilibus vomica folliculum decutiunt. Sic ille, sed ineptè, neque enim folliculos missilibus amputari sentit Serapio, sed fera quouis modo iam capta, folliculum quamuis immaturum ab eis abscindi. Aiunt odoratis pasci, ac potissimum nardo, vnde etiam moschio, idest, sanguinis circa vmbilicum collectioni odor concilietur.

Car via
nō capian-
tur.

Vt capian-
tur.
Cibus.

DE MOSCO. CAP. XX.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

*Musculus
quid.*

QVI à Græcis *μύσχος* dictus est, & à latinis eadem dictione indicandus foret, is est, nostra ætate inter pretiosissima odoramenta, nec mediocris in medicina usus habetur: Officinæ, barbarique muscum vocant, cum alioqui moschum dici oporteret, ut propria appellatione à musco discerneretur, qui virentes magis villos quam folia, aut frondes significat, quibus per æstatem in torrentibus lapides vestiuntur, & ut Columellæ verbo utamur, muscantur. Apparet autem ideo muscum vocasse propterea, quod plantarum muscus, quarundam præcipuè arborum cedri scilicet, aut populi albæ ad varia odoramenta, & conspissanda vnguenta apud antiquos usus est. Doctissimus Alciatus, ut ab hoc musco distingueret moschum: muscum vocabat Arabicum hoc pentametrio:

Et celebris suavi est vngvine muscus Arabs.

*Moschi no-
minis ratio*

*Descriptio
animalis,
quod mos-
chū gigni-*

*Moschi no-
minis va-
ria etymolo-
gia.*

*Synonyma
moschi.*

Marcellus Vergilius in commento suo ad caput Dioscoridis de musco, hoc credit odoramentū moschi nomē sibi acquisivisse, quod Græci *μύσχος*, *μωξidia*, & *μωξίματα* dicunt novos, tenerioresque in plantis stolones: Quorum similitudine, inquit, in animalibus, quæ moschum ferunt novi odoramento illo pleni nascuntur folliculi. Additque potuisse etiam eam nominis rationem esse, quod animalia illa media inter capream, & vitulam natura, & magnitudine, fulvo vitularū colore videntur, quas Græci *μύσχος* etiam, & *μωξία* appellant. Rursus ab eisdem Græcis *μωξία* appellari vascula potius, quam siliquas caprarum, semen in summo caule servantia, & maturantia: a quorum figura non lōgè absit moschi folliculus ille, in quo nascitur. Etymologus verò *μωξος* aromaticum, nomen invenisse arbitratur *παρά το ἰν μέσην γένεσιν*, hoc est, quod è medio (umbilico scilicet animalis) fundatur: vel à verbo *μω*, quod ab omnibus requiratur: vel ab *ωξ*, quod est oleo, sit *ωξος*, & *μ* litera abundante *μωξος*; vel à privatione fœtoris *κατὰ εἰρησίν* *ὡς δισωδὴς*. *Ὀξω* enim benè, & malè olere significat. Cæterum cum Arabes moschum *misch* vocent, rectius fortasse cum Brasavolo Græcos hinc suam vocem deflectisse dicemus Sylvaricus, & alius quidā moschum græcè ab *onasa*, vel ab *onaisa* dici ineptissimè scripserunt, cum hoc authoris nomē sit, cuius de moscho verba Serapio recitat. Itali *muschio* dicunt, atque ita Galli ferè etiam, & Hispani *musci*, vel *muschi* nomen à recentioribus Latinis usurpatum retinuerunt. Angli *muske* dicunt. Illyri *pizmo*, Belgæ *moseelliaet*, Germani *bisem*, quæ vox origine hebraica esse videtur: nam Reg. 3. cap. 10. bōsem exponitur aroma, suavis odor, & in dictionatio trilingui pro aromate etiam scribitur *bōsem*, & *bēsam*.

ORTVS QVID SIT.

*De moschi
origine va-
ria senten-*

DE ortu ipsius moschi non omnes eodem modo referunt. Symeon Sethi moschum omnem fundi asserit ab umbilico peregrinæ dorcadis, quam nos capram moschi nominavimus. Huius enim, cum ruit in venerem quasi furij stimulatā, intumescere umbilicum, confluentem in eum crassarum partium sanguine: Quo tempore animal ipsum, inquit, pabulo, & potu abstinet, humique volutatur, quæ versatione umbilicum seculento sanguine turgentem exprimit, qui certo quodam tempore coagulatur, bonumque odorem obtinet. Alutachem eiusmodi folliculum, quo moschus continetur, esse ait umbilicum animalis, siue circa hanc vesicam plenam sanguinis, quæ aliquamdiu servata in moschum trāseat. Cardanus hanc vesicam infra umbilicum esse scribit. Paulus Venerus iuxta umbilicum inter cutem & carnem, lsdorus in inguine abscessum. Alexander Benedictus ipsi animanti quendā veluti abscessum innasce tradit folliculi modo, cum pilis ceruinis similibus pendente, puti veluti sanguine, vestigali cœu onere exoneratē se natura. Scaliger verò, etiam sub eius ventre fieri collectionem sanguinis in tumorem, asserit, quod Græci *apostema* vocent, uterque, ut apparet, Serapionem secutus, cuius hæc verba, interprete, & paraphraste Ruellio: In lylvestribus, inquit, capreis, quæ in montibus oberrant, & liberè vagantur, concepta sanies antequam vomica rompatur, suapte natura ad maturationem spectat, ad quam cum ventum fuerit, fera titillantis humo.

humoris lancinatu laceffira cotibus, & faxis (arboribus Ifidorus) sese longo insolatu candentibus infricat magno oblectamento, donec facto vomica emissario tota saniei vis à ventriculo (folliculum intelligit) supra lapides effundatur; non aliter quàm abscessus pure cocto fractus diffilit, ita vericulus maturo humore per naturam exaniet (emittit saniem) vlcusque postmodum ducit cicatricem, rursusque ruens sanguinis impetus eò se recipit, impletque vmbilicum, dum abscedens in consimilem vomicam extuberet. (quorannis hoc fieri Ruellius scribit, sed sine auctore) Ceterum indigenæ, qui loca, ubi versantur huiusmodi feræ, ad vnguem norunt, saxa facileprehendunt, quibus fusa colluies, & candente sole resiccata cohascit (solis enim calor, ac percussus non modò densat effusum cruorem, sed odorem etiam commendat.) Hunc igitur moschum incolæ metunt, & vtriculis ferarum earum asservant, quas venatu captauerant. Ille folliculus ab animali dematur, ad moschum progignendum deinceps, ut ait Brasauolus, aptum non est. At si sponte sua exeat in maturitate confricando, tunc iterum atque sæpius moschum facit. Idem ait eiusmodi animalia moschum quidem maturare apud nos, si habuerint, quando conuehantur: illam enim saniem ad cocturam venire: tamen iterum non emittere pus, aut ineptè sanè excrementitio isto humore hoc animal secundum naturam purgari, sicut mulier sanguinis menstrui fluxu, neque diu vivere posse, nisi ita expurgetur, propterea in nostro cælo breui, inquit, expirat. Isidorus verò, & Albertus duplicem agnoscunt moschum; inquit enim omnem carnem huius animalis, & excrementum dici moschum, sed multo præstantiorem esse, qui ab apostemate fluit; sed caro, ut ait Cardanus, seu potius totum animal propter vesicam, qua moschum infra vmbilicum continet, odoratum est, & quantum mittat iucundi odoris, vix, inquit, dicere queam; tametsi, id quod vidit, iam pridem mortuum esset; Sed & folliculo illo per multos annos arcis indito, omnes, quæ intus vestes seruantur, miro odore fragrare testatur. Hæcque sunt quæ de moschi ortu apud probatos auctores reperio, quibus tamen reclamare ausus est Amatus Lusitanus, referente Leonardo Fuchsiò, in India contendens esse animal quoddam leporis magnitudine, quod viuum adhuc virgis cæsum necetur. Eo, inquit, occiso, pelleque detracta, & interaneis exempris, vniversa caro plagis, ac verberibus, quoad liuescat, contunditur, pinfiturque. Hæc ubi optimè est pista, manu tractatur, ut si quæ duriuscula in illa ossa fuerint, reijciantur. Carnem hac ratione optimè pistam, & contusam, manu in globos redigunt, & parte pellis eiusdem animalis excoriatæ obuoluunt, ac muniunt, ut in pilæ formam euadat, & moschus folliculo inclusus dicitur. Vtra iam sententia verior sit dijudicent, inquit, qui moschum colligi conspexerunt. Mihi cerè tum Arabum, tum recentiorum de hoc animali, sententia, quòd plurimum in eius descriptione variant, suspecta est. Neque audiendos esse puto, quòd moschum tuberculi, vel vmbilici eius animantis inflammati saniem esse tradunt; id enim haud dubiè falsum est. Sed sunt moscho animali tumores, quales in castore esse suprà diximus, & quales in omnibus leporibus sunt, propter quos vulgus testes esse existimans, lepores omnes simul mares, & feminas esse credit: à quibus odoratum illud pus emanare arbitror. Atque tumores esse rotundos, testiculique similes, membrana seu pelle circumdatos norunt, qui adulterant: Nam in testiculi formam effingunt, & pelle animantis obuoluunt, ac testiculum moschi appellant. Hic itaque est moschus Lusitani non legitimus, sed admodum ab ipso descripto adulteratus, ab eo quem Arabes, & recentiores Græci aliquot depingunt, diuersus, ut parum rectè ab eo mendacij insimulentur. Sic Fuchsius.

Quomodo colligatur, & seruetur Animalia moschum generantia non ubique locorum eam habent facultatem.

Moschus duplex.

Li. 1. de compositione medica cap. 16. Anati Lusitani de moschi ortu nona opinio.

ELECTIO.

MOSCHVS, inquit Platearius, omninò niger non probatur: præfertur illi subniger. Alius est subrufus, omninò accedens ad colorem spicæ nardi, qui maximè laudatur. Huiusmodi quidam haberi aiunt ex capreis, quæ spicam nardi depascuntur; quare eligendus est subrufus, qui quidem vix adulterari potest: saporis amari, qui gustatus odore suo statim cerebrum feriat: qui neque statim soluitur, nec admodum resistit, & qui non omninò clarus (idest splendidus) sit interiussecus. Grana latiuscula, & per totum æqualia. Scribit Brasauolus odoratissimum se moschum Venetijs vidisse subnigrum: quem mercator quidam, inquit, habebat, ex prouincia Cathai se attulisse asserens, iter non impetum sibi fingens per mare Euxinum, Colchidem, Iberiam, & Albaniam vsque ad ingressum Scythiæ: est enim regio Ca-

*Moschus
unde ad
nos veniat.*

*Moschus
Tumbascini.*

*Moschus
immaturus
facit.*

*Color qui
probetur.*

*An legiti-
mus sit pro-
batio.*

thai Scythiae extra Iamum pars. Nec mirum videatur, quoniam eo in loco regio est à Ptolomæa undecima Asia tabula Randam arcostira nuncupata, in qua nardus abundat, & quam Sotus fluvius alluit. Incolæ regionem ubi optimus moschus nascitur, Ergimul vocitant, particularem vero urbem, Singui. Serapio tradit in Thebet multas esse ciuitates, sed moschum omnem, qui circa ea loca colligitur, auchi à ciuitate, quæ priuatim totius regionis nomine Thebet nominatur. Et in eadem regione multa muschi animalia reperiri supra ex Paulo Veneto diximus. Idem Serapio esse profiteretur, qui Tumbascinum antepont, odorisque præstantiam caprearum pabulo ferant acceptam, quæ nardo inibi vescantur copiosa, ceterisque odoratissimis herbis. In Senitarum vero quidem agro capreas herbas odoratas pasci, sed odoribus impares. Aliam quoque metendi rationem causari Tumbascinos; hanc sanem vomica folliculo non erueretur, & blandiente cæli serenitate metum legere: Senicos vero vomica ventriculum exprimere, & exclusa sanie, adulterina permiscere nubilo parumque ariditate calo, & vasis vitreis recondere, obturareque, deinde mittere in regiones Saracenorum, & in Hamen, (Amanum exponit Alexander Benedictus) & Persida, & Haharac aliasque regiones Babyloniam, ac si Tumbascinus esset. Testatur idem Serapio venatores in regionibus Beteth (lego Thebet) & Sceni, plerumque capreis, quas vel sagittis premerint, vel aliter interceperint, folliculum adhuc immaturum abscindere: moschum autem istiusmodi præcocem tetra, & insuauis odore displicere. Verum tantisper libero aere suspenderetur, dum ab acto prorsus satore maturuerit: cum hac concoctione perfecta mirâ sibi conciliare suauitatem, quemadmodum scilicet in arborum fructibus fieri consuevit, qui præcoces decerpti, tandem exuta acerbitate, & dulces, & suauolentes euadunt. Præferri tamen debere moschum illum asserit, qui in folliculo suo maturefcit, antequam rescindatur ab animali. Et Brasauolus affirmat folliculum moschi, antequam maturuerit, graueolere, seseque Venetijs odorari voluisse adhaerentem adhuc animali, eum omnino grauem odorem habuisse, quia nondum ad maturitatem peruenierat. Addit insuper, quod si accidat ab animali auferri, antequam abscissus concoctus sit, concoqui quidem, sed ineptius olere. Quod vero ad regionem, Auicenna moschum præferri ait Antebium, vel Ascilion, (Bellunensis legit Scinium à Sceni regione fortassis) deinde Iurgium, postremo Indum marinum: Ellucagam in Tacuinis follicullos continentes moschum. Cubit esse scribit subtili ex vesicula & moscho: Gergeri esse folliculos his contrarios, qui moschus minus subtilis, sit minusque aromaticus: sed moschum Charum medio inter prædictos loco esse, quocum scobs, inquit, argenti, & plumbi miscetur, ut augeatur pondus. Moschum denique Salmindi deteriore adhuc esse, qui folliculo exemptus in vase vitreo seruatur. Idem Elluchasin etiam testatur, cum hæc animalia procul à mari versus desertum pascuntur spica moschum ipsorum fore suauiore, cum vero prope mare sunt, pasci myrram, & Auicenna etiam eum moschum præferri vult, cuius animal depascitur utrumque behen & spicam, & almaru. Simeoni Sethi melior moschus sit in urbe quadam, quæ multo magis orientalis est, quam Chorase, quæ dicta est Tupata (Ruellius prima syllaba omissa Pat transtulit: ea videtur esse, quam Tumbasci ex Serapione nominauimus.) Colore quidem hic moschus sublauidus ei laudatur, huicque bonitate, inquit, cedit, qui ab India defertur colore in nigriciem vergente, hoc etiam imbecillior, seu deterior est qui ex Sinis (ex Senitarum agro, verit Ruellius: Serapio hanc regionem Seni vocat) habetur. Et Auicenna, quod ad colorem, & odorem pomalis (pomi odore fortassis) inquit citrinus laudatur. Sed eiusmodi citrinus moschus nusquam comparat. Muscus, inquit Syluius, ferrugineus ferè est noster, non quem Auicenna probat, citrinus Alexandrinum vocans, est odore in opum Cyrenaicum inclinante, sed valentiore præter aliam summam in eo fragrantiam, glebulis exiguis constat. Alexander Benedictus syncerum moschum nigrum esse tradit, conglobatum meliorem, solitudinis odorem habere, aut anguium quorundam stato tempore, aut cuiusdam auis fimi, quo adulteratur. Negat Brasauolus moschum perfectum copiosè ad nos adferri, sed folliculos solum viab animali abreptos, ex regionibus orientem, & occidentem versus ad nos comportari, perfectiorem esse ex orientem allatum ijs præcipue locis ubi nardus, & odorata herba nascuntur. An modo moschus legitimus, & non adulteratus sit, quidam hoc modo probant, ut scribit Simeon Sethi, interprete Gyrardo: Ponderatum in peluim, aut maluium madens humensque deponunt, tum post aliquantulum iterum ponderant: Si superat, tum non adulteratum putant, si vero non, supposititium illegitimumque iudicant. Græcè sic legitur *ἐν καθυγρασμένη λεκάνη μετα τὴν σαθμωσάν τιθίσουσιν αὐτοὺς, εἴτα πάλιν, σαθμώσιν, καὶ εἰ μὴ τῷ σαθμῷ ὑπερβῇ (lego ὑπερβῇ) ἀνέβηται αὐτοὶ, ἡγῶνται: εἰ δὲ μὴ, πεσοῦνται.* Ruellius vertit: in peluim humore perfusam post exanimatum trutina pondus immittunt, postea iterum æqua lance ponderant. Quod si protinus ad stateram redactum superferatur, synceri experimentum putant: sin repens cedat, & pondere degraueetur spurij indicium existimant. Hanc opinionem Syluius quoque sequitur.

tur. Gesnerus quoad verba attinet Cyraldi potius interpretationi accedit, quoniam *ὁ μύσχος* significare videtur pondere superare; sed quod ad rem ipsam, vter scilicet verius transtulerit, iudicium cohibet, experimentumque diuitibus relinquit. Quidam mercatores empturi moschum naribus obruratis, & respiratione cohibita ad medium iactum lapidis currunt, ut annotauit Platearius, & inde attrahentes aerem ore, si moschi odorem sentiunt, emunt, probantque. Aliud synceri, & illegitimi signum docet Scaliger, totam moschi historiam breuiter his verbis complectens: Capia fera eam partem cum corio simul abscondunt, quæ inter secandum gutta sanguinis effluunt, caduntque, ea pro moscho optimo, atque excellentissimo, aut excipiuntur, aut colliguntur. Huius minimæ portiuncula beneficio ad ceteri cruoris condimentum vtuntur. Vbi secuerunt hîrüdines admovent tot, tamq; diu, quoad earum sucu cruor vnuerfus, cum ipsa vita detrahatur. Eum sanguinem exsiccatum, atq; in puluerem redactum prioris illius per paucillam quantitate, viribus verò efficacissimis perficiunt. Quippe centesimam satis esse produnt. Tunc illud in folliculos hosce, qui ad nos importantur, inditum seruant. Adulterationes, aut synceritatem ita vel deprehendunt, vel probant. Syncerum naribus ad motum illico sanguinem elicere. Sunt etiam, qui hoc modo bonitatem experiantur: imponunt prunis ardentibus, si liquefiat in olei modum, tenuisq; veluti pellicula aranei figura relinquatur, pro synceritatis signo habent. Sin infletur, tumeatq; ac veluti calcis massæ similis reddatur, spurij & adulterati notam esse.

Exerc. 21.

ADULTERATIO.

ADULTERATVR moschus, ut ait Platearius, & præcipue niger, & niger ad subrufum colorem accedens, admixto pauco sanguine hircino modicè asso, vel pane assposito, ut tres, vel quatuor partes existis contritis ad vnâ moschi admisceantur: & vix dignoscitur. Sed panis assus nimium friabilem reddit moschum. Sanguis verò hircinus cum frangitur lucidus est, & clarus interius. Quandoque venditur, cum ipsis pelliculis, & adulteratur similiter, ut iam dictum est. Incisis enim pelliculis Saraceni verum moschum auferunt, & infractas adulterato rursus ita conglutinant, ut non deprehendantur. Sed moschus adulteratus cum pelle dulpus est pondere, si syncero conferas. Tantum Platearius. Et Monachi in Mesuen: facillimè, inquirunt, adulteratur, vnde sæpe stercus murium, & alia diuersa pro musco venduntur. Folliculis quidem integris non statim adhibenda fides, quoniam non desunt impostores, qui eos effingunt simillimos, & varijs rebus impletos vero musco imponunt, donec eius odorem recipiant, atq; sic mulierculis, & viris imperitis vendunt. Alexander Benedictus verò iecore hircino artefacto, & auis cuiusdam fimo vitiari scribit. Fit præterea moschus factitius à quibusdam, nec vno modo: Gesnerus quomodo fiat ex manuscripto cuiusdam empirici libello transcripsit: Nucis moscatæ, cinnamoni, caryophyllorum, spicæ nardi singulorum pugillus vnus, trita, omnia diligentissimè, atq; cribro excreta, cum sanguine columbæ recenti subiguntur, & ad Solem siccantur: mox trita aqua rosacea moscata irrigantur septies, ita ut semper irrigata denuò siccet, ac teras. Tandem tertiam, vel quartam partem veri moschi contriti admiscunt, & rursus aquam rosacea in moscatam inaspergunt, & in aliquot partes diuisam massam, pilis minutis albis capreoli, vel hœdi sub cauda inuoluunt, & in vase vitreo reponunt. Aliter: Benzoniū, cera candida noui examinis, caries fraxini atboris, & moschus miscentur: est autem ambra factitia moschum, vel zibetum redolens. Aliter: Syracem ladanum, & scobem ligni aloes miscunt: Debet autem ad vtramq; compositionem moschus, vel zibetum addi, atque omnia cum aqua rosacea commisceri: sed facile fraus deprehenditur: nam natia non ita celeriter, ut factitia aquis mollescit, & ab eadem odore angelica, quæ moschi odorem præsentare per se sentitur, tum aliâs, tum pauca eius quantitate medicamentis compositis adiecta. Ceterum sunt & aliæ, quæ quod moschi odorem spirent, ab eo etiam denominari meruere, ut modò patebit in denominatis, ex quibus fortasse aliquid etiam elici possit, quo vel moschus vitiatur, vel odor augeatur.

Vt adulteretur.

Murium
Hircus.Moschus
factitius.

C O N S E R V A T I O .

Odoris recuperatio.

*Vi seruan-
du.*

EX sententia Platearij moschus seruari potest in vase vitreo, denso, ac diligenter obli-
ra, vel potius in vase plumbeo (quod & Alexander Benedictus scribit) vt humida, & frigi-
da huius metalli qualitate melius seruetur. Monet autem, ne quid aromaticum addatur,
cauendum esse, quod sic suum odorem omitteret. Quem si amiserit, inquit, in olla (siue vase vi-
treo aperto, vt Syluius habet) ore aperto inspendatur in cloaca, & recuperabit eum. Isidorus
verò etiam tradit odoris amissi vim in satoribus, & latrinis recuperare, contra nimirum fetorem
eluctari, ac si luctando quasi reuiuiscere. Syluius asserit odore in humido crasso perennante
vniuersum esse moschum.

E M B L E M A .

HÆC moschi capra imago est, inquit Camerarius, principis, qui subditorum suorum
opibus, & sumptibus sustentatur, atque ideo maiora illis, vice versa, si fieri possit, red-
dere cupit, vt scilicet eius opera cōtra aliorum iniurias semper possint viram tranquil-
lam, & felicem agere. Emblema Camerarij est cum verbis: LIBERALITAS COMPENSATA.

*Munera quæ dominis fuerint data, tempore sunt
p̄beriora, velut moschus odore placens.*

D E N O M I N A T A .

*Acus mo-
scata.
Li. 10. c. 2.*

*Muscilium
Poliū mon-
tanum.
Tanacetū
montanum
Anthillus.
Maiorana
moscata.*

*Alsengemi-
sch.
Moscatella*

*Ageratum
ceruleum.
Dipcadi.
Moscar.*

*Palma
Christi
odorata.*

ESSE dixi ex plātis, quæ moschum olēt, ideoq; ab eo denominati meruere, qualis in primis
est geranij illud genus, quod acus moscatæ nomenclaturam sibi vendicauit; nec non etiā
iua moscata, quæ Gesneri etiā iudicio apud Actium dorcadias appellatur, & muscium,
siquidem vna eius pars vnā cum costi dimidio cochleari mensura in potu datū aduersus iccoris
obstructionem, ad quam chamæpitys, siue iua moscata perquam utilis existit etſi Hermolaus ali-
ter sentire videatur: inuenio, inquit, musciliū dici quadam herbam ab odore musci, vt coniicio,
quoniā & dorcida vocant eam, naribus vitiosis, & fatētibus accommodatam, vt Actius existimat,
nisi quis pro diptamno accipiat, quod & dorcidiū appellāt. Sed & iua moscata etiā appellatur
polij mōrani quoddam genus similiter odoratum: Quin & tanacetum montanū à Rhæti populis
sic appellari Dalechampius siue vniuersalis historiæ plantarum author attestatur; nec non an-
thillidis quædam species iuæ moscatæ nomine in Mospeliensi agro insignitur referente eodem,
etſi odor eius non admodum sit gratus. Describunt item recentiores maioranæ, siue sampluchi
quoddam genus præ ceteris minus, maioranæ moscatæ nomine, siue, vt Galli loquuntur, mario-
laine musquee. Obseruauit idem in Alpibus Apenhini basilici, siue ocymi quoddam genus mos-
chi odore suauissimo, quod inde moscatum dici poterit, nec aliud fuerit, cuius Monachi in Mo-
suen his verbis meminere, Alsengemisch est ocymum caryophyllatum, vel muscatum, vt aliqui
putant, nam misch arabicè moschus est. Atqui ocymum caryophyllatum à præcedenti differt.
Moscatellam vocat Cordus, quod folia eius moschum redoleant, quam alij thalietrum mini-
mum, Cusius ranunculum præcoccem thalietri folio; Lobelius ranunculum minimum Septen-
trionalium herbido muscoso flore; Baughinus ranunculo similem moscatellinam dictam; nonnulli
denique dentariam minimam. Inter cetera agerati genera Dalechampius vnum descripsit age-
rati purpurei nomine, quod à Germanis moscatella cærulea appelletur à consimili moschi odo-
re. Bizantio ante aliquot annos delatum fuit bulbi quoddam genus hyacintho congener, dipca-
di illic nuncupatum, quasi florem dicas prætorium, aut principe dignum, quodque ob odoris
suauitatem moscari, aut moschus græcus, (moschio græco) bulbusque moschum redolens ap-
pellatur. In Tridentino agro satyrii genus digitatum, siue palmæ Christi, vt vocant, copiose
pro-

provenit suavitissimo moschi odore spirans, vulgus palmam Christi odoratam nuncupat, sed & moscata dici poterit. Cum id primò olfacerem, nihil vnquam suavius mihi odoratus videbar, & ea quidem gratia quæ caput minimè replet. Inter varia violarum genera etiam est, quam muscatellam appellant, & violam matronalem, quòd à matronis propter odoris sui suavitatem præ cæteris colatur. Haud ab re etiam lilium suum conuallium Galli grand muquet, quasi muscatellam vocitant, herbulam scilicet summopere ab omnibus odoratissimorum suorum florum causa expetitam. Gallium Dioscoridis Ruellius eisdem petit muquet, quasi moschettum minus dicas appellari tradit à similitudine odoris sui cum moscho. Inter herbarum fructus melonum est genus, quod muscatellum siue mascharellum ab odoris sui præstantia dici meruit. Sed & Baptista Porta Neapolitanus melonis Saracenici sex enumerans species, quintam moschum redolere attestatur. Potestq; odor iste alijsq; istiusmodi fructibus artificiosè induci: si quis enim moschum eos olere cupiat, semina vbi in terram proiecta sunt, & germinare primò incipiunt, aqua rosacea, in qua moschi nonnihil sit resolutum, irrigabit, atq; humectabit. Galli mosque, & moscadelle rose nuncupant, Italique rosas moscettas ab odore, syluestris quoddam rose genus, Damasco Syria, vt creditur, delatum, colore albo, & ventri mouendo cæteris efficacius: Bellunensis ab Auicenna nefrin, vel nefrin, vel nefrin vocari arbitratur: nefrin, inquit, est rosa odoris acuti, quæ vulgò in Hispania & Barbaria rosa muscata dicitur. Ceterum cum nefrin Auicennæ calidus sit, & siccus ordine tertio, ex rosarum genere esse minimè poterit. Quòd si moschus Plinio fuisset cognitus suspicari liceret hoc genu rose ipsi moscheuton nominari, à moschi odore: Quamuis verius sit ita dici, quòd surculos, ac stolones multos edat per terram dispersos, qui *μοσχο* dicuntur, vel quod ex taleolis, quæ similiter eodem nomine à Græcis appellatur, feliciter propagetur. Dalechampius in appendice historiae plantarum, inter peregrinas, & exoticas plantas arborem quandam cyptum Græcorum appellat, & lignistrum Latinorum & alkannam, siue Hennem Arabum, nesci ait in Aegypto, ac potissimum Memphis, Mauros, Turcasq; propter florum suorum odoris, qui moscho similis est, suavitatem, summa cura, ac diligentia in vasis colere. Est & aliud arboris genus, quod tristis cognominatur, propterea, quòd inter omnium arborum flores, qui odorati sunt, ne vnus quidem reperiatur huiusce arboris floribus similis: odore est moschi, qui primò in hortum, in quo colitur, ingressu subinde percipitur, sed vbi quis flores tetigerit quàm ocissimè euanesceat, atque omnino disperditur. Inter pyra præcocia quædam nobis muscatella vulgò vocantur, quia suauissimum moschi odorem spirant, vnum perquam exiguum laurinis baccis paulò maius, alterum maius, virumque palato gratissimum. Sunt qui Plinio myrapia vocari existiment quasi vnguentaria; Erant enim vnguenta veteribus moschi loco. Neapoli verò vulgò pere muscatelle vocantur, quæ minora sunt, maiora verò muscarellona, hæc Germani muscateller birn appellare videntur, vel saltem ex hoc genere fuerint: exigua enim esse aiunt, turbinata longitudine vnciam paulò excedentia, colore viridi, atque rubro, sapore iucundissimo, atq; aromatico. Si pruni surculi in moscho intingantur, & deinde inserantur fructus inde imbui eo odore, doctissimus Costæus tradit, tradente Ioachimo Camerario: In quibusdam Italiae locis à consimili cum moscho odore muscacula dicuntur quædam cerasa colore, qui ex nigro rubro, ac viridi mistus videtur, unde semper immatura apparent, vel maturitati propinqua, duracina etiam nuncupantur. Celebrissima etiam illa vitis est inter arbores, quæ nobilissimum illud, & odore, & sapore, Bacchi donum, vinum inquam, nobis subministrat, quod muscatellum vulgò nuncupamus, sunt qui vinum Tobie appellant, omnium, quæ Cyprus profert, referente Stephano Monacho, qui ea de Insula scripsit, optimum, ac delicatissimum; Vna cortice constat duro, calloso, perquam carnosum est, & odore suauissimo, succo dulcissimo, nectareo, aurei coloris Sunt qui non muscatellas, sed muscarellas dici velint quasi muscarias, quòd à muscis summopere impetantur, atque infestentur, ideoque etiam Plinio apianas vocari credunt ab apibus, quæ & ipsæ hisce maximopere delectantur: sed apianas lana operit, teste Plinio, nostræ nudæ sunt. Pontanus dum amicos suos in festiuitatem D. Martini inuitaret, inter cætera quæ eis propinabat vina, muscatellum tanquam præstantissimum celebrat, dum ait:

Muscatum mihi mittat hac & illa.

Si vina, inquit Manardus, suauem, & iucundum non habeant odorem, arte odor infundendus est, vt si moschum olere cupias rem quædam quæ talem ei odorem inducere possit, imposito, qualis est angelica odorata, atq; id genus res aliæ: Plinius quoque author est vina arte reddi odoratissima, odoreque admiranda; Et Paxamus denique farmenta in aqua, in qua moschus maceratus sit, maceranda præcipit, antequam plantentur, assermatque vvas producere eiusdem odoris. Inter peregrinos arborum fructus celeberrimus cum apud medicos, tum apud coquos est quem nucem myristicam, & moscatam ab odore vocant, quem scilicet in proprio solo dum recens est, egregiè

refert.

Viola muscatella.

Lilium conuallium.

Melo muscatellinus.

Rosa muscatella.

Nefrin.

Nefrin.

Rosa muscheutos.

Cyprus.

Gracorum.

Lignistrum.

Arbor tristis.

Pyra muscatella.

Myrapia.

Pruna.

Cerasa muscatella.

Vinum muscatellum.

Vna muscaria, & apiana.

Li. I. epist.

1.

Nux muscata.

*Chrysoba-
lamus.*

*Lignū aro-
maticum.*

*Balsamum
Tolutanū.*

*Muscardi-
nus.*

Eledone.

*Avis mu-
scardo.*

*Serpens Ae-
sculapij.*

*Cusso ser-
pens.*

*Mus mu-
scardinus.*

*Muris ex-
crementū.*

*Lepus mo-
schia dist.*

refert. Qui Galeno *χρυσόβαλλος*, quasi glandem auream nuncupari coniiciunt, illis potius as-
fenserim, quam qui antiquis incognitam fuisse clamitant. Testatur Monardes in India reperiri
arborem, cuius ligni cortex odore, saporeque nucem moscatam cinnamomumque suauitate, pi-
per autem acrimonia superet, ideoque lignum aromaticum iure optimo appellari, vsum esse ad
roborandum potissimum cor, & ventriculum. In Tolu provincia intra Carthaginem & Nomen
Dei plantam reperiri asserunt, quæ liquorem producat suauissimum odore moschi, Balsamum
Tolutanum nuncupatum: magni fieri ob innumeras, quæ in eo sint facultates. Planta exiguo pi-
no similis est, valde ramosa, folijs siliquæ perpetuò virentibus. Incolæ liquorem colligentes cor-
ticem arboris tenerimum auferunt cultro, cochlearibusque; quæ ex nigra cera ibi familiari confici-
unt, excipiunt, & in vasa recondunt, color ei ruber ad aureum vergens, substantia inter densum,
& liquidum media, glutinosus, & cuique rei facile adhærescens, sapore, est dulci gratoque, qui-
que non ut alia balsamorum genera nauseam moveat, odor ei suauissimus, tantusque, ut si in secretio-
ri aliquo loco abscondatur, seipsum prodatur. Si quis volam manus eo illinat, is non aliter quàm si
iasmino Catalonia, quod moschum similiter redolet, oblitus foret, delicatissimo odore fragra-
bit. Peculiaris eius aduersus articulorum iuncturarumque vulnera celebratur facultas; non enim
ea tantum curare, sed etiam, ne motu priuentur, præstare traditur. Inter animantia malachia, siue
mollia nuncupata recentiores Græcis quoddam *μοσχέν* à moschi odore appellari tradunt, sed &
Itali muscardinum, & muscarolum vocitant: Et viuum hoc animal, & mortuum moschi odorem
refert, ideoque inter vestes à nonnullis retineri solet. Venerem, quibus ea consopita est, ciet, non
aliter atque ipse moschus, & in veri suffocationibus præsentaneo est remedio cum per se in fo-
mentis, tum in pessis inditus. Veteres *ελιδωνη*, *βολιδωνη*, & *ελιδωνη* & *δωμολος* ab odore nuncu-
pant. In montibus plumbitij Vmbriæ avis quædam vulgò muscardo nuncupata capitur. Cete-
rum nūquid ira à moscho dicta fuerit, huc vsque non intellexi, supra nihilominus annotaui mo-
schum natiuum avis cuiusdam excremento adulterari. Est in serpentum genere bisia angela vul-
gò nuncupatus serpens, serpens Aesculapij creditus, qui non solum moschum redolet, verum
etiam loca in quibus latuit, eodem odore imbuunt. Reperitur & in Cypro Cusso patria voce di-
ctus serpens, venenosus, amplo capite, exosse corpore: agnum, capramve integram deuorans, &
mox membra sua arboribus affricans, deuorata exentiens ossa moriturum moschi odore fragra-
re referunt. Non desunt, qui aspidem surdum vocent, quod altero mense surdus, altero sic
cæcus. In Xanagarra provincia à viucentibus adhuc crocodilis tam suavis relinquitur odor, ut
moschum suauitate sua superet. Regnum præterea Chinæ animalia generat magnitudine ca-
num, quæ moschum producant. Incolas aiunt ea occidere, atque sepelire, ut sic putre facto rem
carnem sanguinemque in puluerem redigant, aiuntque & alia in India generari animalia moschi
planè odore, quibusque hic adulteretur. Reperitur & in Italia muris quoddam genus muscardino
vulgò nuncupatum, & ab auellanis nucibus mus auellanarum siue ut Albertus loquitur, Corili-
nus. Caudam habet hirtam longiusculam gliris ferè more. Bina eius obseruari genera, maius
vnum, & minus alterum; maius murium nostrorum domesticorum, quos rattos vocamus, magni-
tudinis est, ideoque forex etiam quibusdam nuncupatum, minus magnitudine minoris muris, idque
duplex, vnum odore moschi, alterum *αοσμοι*, seu inodorum. De utroque in murium historia. Sed
& communium murium excrementum moschum nonnunquam olet Ruellius, alijque proficien-
tur, eoque moschum adulterari. Est denique in leporum genere, qui moschia appellatur, cuius
vestigia tanto spirant odore, ut canes, dum ea vestigia persequuntur in furorem agantur. Ve in-
terim multa præteream mustelarum genera Illisum, martes, furones, rossolas atque alia, quo-
rum excrementis moschus adulteratur. Fætent ea primum, post olent suauissimè.

VSVS MEDICVS. VSVS ALII.

Nocumenta.

*Moschi di-
gnitas.*
*Tempera-
mentum.*

MOSCHVS, inquit Cardanus, omnem rem ad hanc usque diem cognitam magnitudi-
ne, & suauitate vincit, & exuperat. Et Constantinus principalem ei inter aromata
dignationem attribuit. De temperamento haud omnes similiter statuunt: Auicenna
calidum ait, & siccum, sed sicciorum ait, quam calidiorum secundum quosdam, & subtilium
partium. Mesarugie calfacere, & siccare scribit in secundo gradu: Auerroes calfacere, & siccare
in fine secundi gradus. Alchalahamen calidum ait in secundo, siccum in tertio. Symeon Se-
thi, Constantinus, & Mesaha in tertio calfacere, & siccare inquirunt, & tenuium esse partium.

Ex recentioribus Brasauolus calefacere ait, idque insigniter, & intro sumptum, & si applicetur quoque: Nec non manifestè exficcare: Siccare quidem eum etiam colligi: odor enim in sicco, inquit, fundatur, teste Aristotele: Sed nos multas partes humiditas ab eo non reuocamus, & humiditas eius valde crassa est. Sic Brasauolus. Apparet autem variare authores in assignatione temperamenti, propterea quòd diuersimodè corrumpitur, atque vitiatur. Hieronymus Mercurialis agens de natura, & differentia odoris, ostendensque ex eo inconstans haberi iudicium, quia sæpe contingit, vt in re praua odor sit bonus, adducit in exemplum ipsum moschum: Moschus, inquit, vt nostis, est odoratissimus omnium corporum, veruntamen existimo ego venenum esse, si vt medicamentum intrus capiatur, adductus hac ratione, quoniam moschus, quando nondum est adulteratus, sed syncerus, si naribus apponatur, statim prolicet sanguinem; quare si moschus adhiberetur in corpore eo modo, quo dantur alia medicamenta, sum ego huius sententiæ, quod traheret sanguinem; Neque enim absurdum est, vt aliàs docui ex Galeno, reperiri medicamenta, quæ sua facultate sanguinem trahunt: quanquam moschum non facultate familiari & propria sanguinè prolicere existimo, sed vi quadam insigni, qua pollet in aperiendo vasa, vel ob tenuitatē, & acrimoniam substantiæ. Tantum Mercurialis, cui certe ostendendum erat odoris vehementiam tenuitatemque, cum intra corpus sumptus est moschus, minime frangi: vehementiæ enim odoris, tenuitatisque eximiæ vis eliciendi sanguinem è naribus attribuitur à cæteris. Exigua portio maximæ est efficacix, quamobrem parè admodum medicamentis adijci solet. Non conteritur, sed dissoluitur in aqua rosarum. Dosis eius aliqui quatuor, aut quinque ad summum grana faciunt. Constantinus per hyemem senibus potissimum conuenire scribit. Vis ei secundum Platerarium soluendi, & consumendi. Odore suo aromatico vires, & spiritus omnes corporis corroborat, idque vt ait Symeon Sethi momèto propter partium eius tenuitatem, quæ tametsi illico penetret, durat tamen, inquit, diutius, nec tam citò dissoluitur, quam alij odores. Teste eodem imbecillas particulas confirmat, plerique etiam spiritus instaurare afferunt, & ob id compositionibus multis analepticis misceri: Equidè Actius medicamento purganti ex hermodactylis moschum addit, restaurandi nimirum causa particulas vi pharmacorum debilitatas. Sed & illis qui lipothymian, hoc est, animi deliquium patiuntur, quique vires resolutas habet, idem Symeon utilem esse proficetur. Et Auerroes contra quamvis syncopen esse remedio ait. Platerius inquit, contra syncopen, & totius corporis debilitatem, siue ea sit vel vitio capitis, vel hepatis, & contra stomachi dolorem ex frigidityte moschum simpliciter ex vino preberi quinque ad summum granorum pondere. Cæterum non solum potus cor, & reliqua viscera roborat, verum etiam extrà adhibitus, vt Aben Mesuai docet. Auicenna, & Auerroes cordis robur, & lætitiā promouere afferunt, insigni ad hoc ipsum facultate. Cæterum Symeon facere quidem ait, ad cardiacos, ipsū enim cor confirmare, & corroborare, sed pallore corpus insicere. Addit Auicenna tremorem etiam cordis sanare, cerebrum item temperatum reborare. Iuuat & caput frigidum, sed lædit calidum: calefacit cerebrum, & desiccatur, idemque corroborat cum fiunt sternutationes cum eo vt Atabari, & Mesarugie scribunt; Et vt Constantinus ait, sternutationes de eodem paralyti sunt remedio. Apud Auicennam legimus caput purgium ex moscho, cum croco, & pauca camphora remedium esse sordæ, frigida, id est, capitis dolori, moschumque etiam per se propter vim resoluendi, confirmandique. Mafarugie verò hoc non simpliciter de sorda, sed de veteri tradit, quam nimia comitetur humiditas. Medetur item corporis stupefactioni, & surditati. Melancholiam abigit, timoremque melancholicum pellit, & animosos facit, vt Constantinus ait. Idem nec non etiam Auicenna miscent collyrijs, & aridis medicamentis ocularibus; abstergere enim aiunt albuginem subtilem, & noxium humorem desiccare, & roborare oculos. Authore Rhasi opitulatur nausæ, & appetitum restituit. Crassos præterea intestinorum status resoluit, teste Auerroes, & contra suffocationem ex vtero subuenit. Vt menses educantur, & conceptus frigida causa impeditus, promoueatur, Platearius moschum cum tryphera magna supponi asserit: pessum etiam factum ex styrace calamita, ambra, & moscho non parum valere. Idem etiam præstare suppositam lanam Xylinam oleo muscelino madentem, in quo resolutus fuerit moschus. Esse in eodem moscho humiditatem quandam vulgò fertur, qua coitum excitet, ideoque coli illini, mirificèque mulieres in venerem proritare, quam ob causam nonnulli diasatyrio nuncupato medicamento moschum adijciunt. Auicenna agens de napello, & eius cura moschum scribit esse theriacam omnium venenorum, & propriè napelli: Et rursus in libro de viribus cordis tractat. 2. c. 3. moschus, inquit, est, nubiliorum theriaca contra napellum, & genera eius, & cornu spicæ, & reprimetur caliditas eius cum caphura, & siccitas cum oleis humidis, sicut cum oleo violaceo, & rosaceo. Cornu spicæ Santes Ardoynus prout ex authorum mentibus potuit intelligere, fructus est, seu addimentum quodam nascens in quadam specie spicæ horribilis odoris. Tempore per-

De tempera-
mentis
cur diuer-
simodè sen-
tiatur.
Li. 1. c. 15.
de compos.
med.

Dosis.

Li. 12. cap.
46.

4. c. 5. fen. 6
c. de napello
Li. 3. de ve-
nen. cap. 2.
Cornu spi-
cæ quid.

silentiæ

Li. 16. cap.
133.

*Suffumigiū
regium.*

Li. 11. Ma-
gia natur.
cap. 7.

*Singula
mischatum*

Li. 16. cap.
116.

*Unguenta
moschata.*

Li. 16. cap.
13 & 14.

silentia plerique recentiores medici, quoru de peste scripta extant, pilas prescribere solent odorate moschi imbutas, quæ cum diuersimodè ex diuersis alijs rebus odoratis componantur, pro cuiuslibet arbitrio, lectorem ad eorum scripta remittam. Actius suffumigio moscato scrupulos quatuor moschi admiscet, sequentibusque aliquot alijs suffumigijs, & regijs, & in Ecclesia receptis, ut Nicolaus Myrepsus quoque in capite de suffimentis. Sed ex Actio vnum adscribam è capite sequenti. Suffumigij regij confectio; Syracis calamita libram vnam, ligni aloes uncias sex, ambræ vnciam vnam, moschi scrupulos quatuor, misce. Alij ligni aloes uncias quatuor cæteris admiscant, adduntque succi rosarum quod sufficit. Huc simile est suffimentum Nicolai Myrepsi numero tertium, quod asyncopen, & imbecillitatem cordis inscribitur: Et alipræ moschitæ compositio hodieque in vsu: item galliæ moschata apud Mesuen inter trochiscos: vbi & galliæ alephangina, & scbelliæ, & magna siue regali moschum admiscet. Harum compositiones aliquot etiam Serapio prescribit, & Auicenna. Aquis odoriferis, quæ in chymistarum fornacibus, aut balneo mariæ, ut vocant, parari solent, ut aquæ rosacæ simplici proditoribus non nihil moschi, similibusque quidam adijciunt &c. Istiusmodi aliquot egregios liquores describit Andreas Fernelius libri gallicè editi de humanæ naturæ decoratione parte secunda, quæ est de ornatu mulierum, & smegmatis, siue saponis moschati compositionem docet, & oleorum quorundam moschatorum. Sed & Baptista Porta istiusmodi smegmatis compositionem docet in hæc verba: Adeps hircinus purgetur hoc modo. Bulliat lixiuum in aheno super ignem cum corticibus citreorum, in eo adeps elixetur per horam, excola per linteum infrigidam, & purgabitur. Lixiuum fiat ex cinere certi duob. partibus, calcis vna, aluminis catini dimidia, misce, & ligneum catinum reple, infra sit duo foramina, paleis operta, adhibe aquam, ut tribus digitis superemineat, & per inferiora excoletur foramina, exceptam aquam denuo adde, & idem opus repetas, sic ter, quater donec falsilaginem recipiat aqua: has omnes separatim adseruato, & primæ secundam, & tertiam tantisper adde, donec in ea recens ouum supernatet: nam si subsidet, & pesum ibit lenta erit, tunc de prima adde, si supernat, & exte nam superficiem aquæ aquabit, adde de secunda, & tertia, donec descendat, ut vix suprema eius superficies appareat. Viciat huius aquæ libræ fuerat aheno adde adipis duas, mox excolabis in cõchas lati fundi, & a flui soli expone, quotidie sæpius in remiscendo. Vbi induruerit ex ea pastillos effinge, & seruato, odores ita addendo. Smegmatis libras binas in labellū, inde rosacea aqua remiscendo lignea rude, ut teneat, vbi quiescendo induruerit, nouam aquam affunde. & soli appone, idque denis diebus facies, mox cape moschi semidrachmam, zibetti minus, cinnamomi tantundem optimè contusi, & remisceto, & si rosæ puluerem addideris, iucundius halat. Post nares consule, si segnius halat, odores adde, si acutius, saponem. Docet idem Porta quo vase cõmodius artificioque, & opere è moscho, ambræ, & zibetto pretiosissimum oleum extrahatur: nam adeo sunt tenuissimæ substantiæ, ut vix tantillum caloris sustinere possint, quin totam molem fardissimo, teterimoque combustionis nidore inficiant. Monachi in Mesuen moschum, galliam, & similia decoqui non debere monent cum alijs medicamentis, sed cum exigua parte decocti misceri, & sic reliquis affundi. Aliqui moschum in lana xylyna ponunt in aliquo vase, & colo infusam decoctionem paulatim sic per lamam transmittunt, ut iidem tradunt, sed neque conteri debere aiunt, verum in liquore rosaceo, aliove solutum cæteris medicamentis misceri, vel alia quadam artificiosa ratione. Actius præterea vnguenta quadam, & olea moschata, id est, moschum odoramentum recipiētia describit, & orbiculos rotundos odoratos, qui & alia quadam odorata, & moschum accipiunt, parare docet, ac eisdem acu perforatos traicito funiculo necti scribit. Istiusmodi orbiculi (vulgus perfumos vocat) hodieque apud nos inter mulierum ornamenta haud postremum locum obtinet, apparetque inde inuentos esse, quoniam moschi odor ut præcitrauimus, ad venerē quam maximè inuitat, quare in maximo quoque luxu est vsus, circa vestes eiusdè odore imbuendas eorum, qui vel amant, vel aliter molles, & delicatuli sunt, vel suas ostētare opes volunt, vel ut aerem insalubrem, aut fatidum caueant, vel suos denique animæ aut aliunde graues halitus emendent. Placet ex eodem in tragematosis oris commendatio. Muscardinas vulgò vocant pharmacopola saccharum aqua rosacea moschata irrigatum, & in minoru seminu formam crispa superficie redactum. Fuit autè præcipuè ad oris, & halitus commedationem. Ipse autè etiam moschus ad virus axillarum hircum vocari diximus, illinitur, & diligenter fricatur. Sunt tamē, ut matronæ Veneræ quibus ille odor displicet, imò verò quibusdam mulieribus moschi odor vteri præfocationē affert, additque Brasavolus, quibusdam ita ingratum esse, ut inde capitis dolorem, aut etiam morbum attonitum incurrant. Olaus Magnus auctor est, Suecos cætera erga peregrinos valde humanos esse odisse tamen hospites, qui graues odores, ut moschum, zibettum, & similes secum in vestibus, aut sarcinis deferunt, quia famina, inquit, abortiunt eo odore hausto, & ob tales odores peregrinos incolis suspe-

Inspecti sunt ne sint proditores regni, unde non raro vnguentis, & odoribus delibutos viatores præcipue Russos, Molchos, atque Danos à rusticis Suecis tanquam virus olentes, sustibus cædi contingit, quia displicet ille odor.

DE CAPRA, SIVE HIRCO

Bezaartico. Cap. XXI.

ETSI Andreas Bellunensis (vt citat Nicolaus Monardes) in libro, quem de lapidibus inscripsit ex Tiphafi Arabe profiteatur, lapidem beazar nūcupatum metallicum esse, eademque ratione ex suis erui venis, qua reliqui solent lapides, adamantes, rubini, smaragdi, achates, eiusdemque sententiæ, referente eodem, sit Serapio cū hoc lapide verba faciens ait; *Vena huius lapidis reperitur in Syria, India, & orientalibus regionibus* (latinus mei Serapionis textus ex interpretatione Nicolai Mutoni medici Mediolanensis, nulla facta venæ mentione simpliciter habet, *inuenitur maximè in Syria, India, & oriente*) erroneam tamen eam esse opinionem, animalia quædam Indorum venatorum diligentia capta, è quibus extrahi hoc lapidis genus dicitur manifestò experimento euincere tradunt, de quorum tamen forma non satis clarè, nec eodem modo omnes referunt. Arabes, vt idem Monardes annotauit, in cernis eum nasci crediderunt, sed secus se rem habere asserit: etenim testimonio eorum, qui ex illa regione, vbi bezaarticum animal reperitur, redire animal conspexere, constare cervi esse magnitudine, eiusdemque quodammodo forma, binis duntaxat cornibus præditum latis & in extremo mucronatis, atq; in dorsum valde recuruis: pilis breuibus cineracei coloris, cui tamen immixta sit rufedo, in iisdem tamen montibus aliorum etiam colorum reperiri. Indos vel telis, vel retibus, vel decipulis illa venari, & mactare; ea autem adeo ferocia esse, vt interdum Indos ipsos etiam occidant, agilia præterea, & ad saltum prona esse: in antris viuere, gregatim ire, vocem gemebundam edere, ipso verò Indos diligentes in eorum esse venatione ob ingens lucrum, quo Lusitani mercatores illic negotiantes, lapides redimunt. Dum hæc scriberet, animal quoddam iuisse visum, in quo omnes enumeratæ notæ elucere. Id ex remotis regionibus per Africam generoso archidiacono Nebienfi delatum, inquit, fuerat magnitudine cervi, ceruino item capite, & ore, agile instar cervi, pilis, coloreque eiusdem, sed corporis forma capram referens: nam magno hircosimile erat, hircinisque pedibus, cornibus item binis in dorsum reflexis in extremo cōtortis, vt hircina viderentur, cætera ceruum referebat. Illud autem valde, inquit, admirandum fuit, quòd ex turri se præcipitans, in cornua caderet sine vlla corporis lésione, aut noxa, perinde subsaltans atq; resiliens, vt pila solet vtro repleta. Vescitur herbis, leguminibus, pane, omnibusque, qui præbentur, cibis. Animal est robustum, ferreaque catena vincitur, omnes alios funes erodendo perfringens. Idem Monardes in libello, què priuatim de hoc lapide, & scorzonera herba euulgauit, cū accepisse se ab illis dixisset, qui ex orientali India redierant, Sinarumque regionem superarant, in India supra Gangem certis montibus Sinarum regioni vicinis, animalia ceruis valde similia reperiri, tum magnitudine, tum agilitate, aliisque notis, exceptis quibusdam, quibus cum capris magis conueniant, vt cornibus, quæ veluti capræ in dorsum reflexa habent, & corpori forma, unde nomen illis inditum sit caprarum montanarum, subdit, commodius ceruocapras vocari posse, propter partes, quas cum vtrisque cōmunes obtinent. Quæ res me aliquando mouit, vt hoc animal Græcis *καρυά λαγον* vocari existimarim, sed cū rem diligētius examinarem, differre inuicè facile animaduerti. Garzias ab Horto hoc bezaarticum animal hirci etiam genus esse testatur, & Persica lingua paskan appellari, russi, aut alterius esse coloris (aitq; rufum, & prægrande Goæ se vidisse) mediocri altitudine. Acoſta denique animalia inquit esse hircos ferè similia, arietis prægrandis magnitudine, colore ruffo, agilia, acutissimi auditus, & à Persis paskan nuncupari. Clusius in notis suis ad Garziam cornu huius, vt putat, animantis integrum expressit, cæterum hoc rotundum, non latum, quale Monardes ei tribuit, est, nigri coloris, incuruum, inferna, & crassiore parte, qua capiti adhæserat, cauum (qua nota, quotannis non decidere, coniecturam faciebat) foris inæquale, multis tuberculis obsitum instar ferè cornu ceruini, superna parte læuius, & in obtusum mucronem desinens. (Et talia planè etiam cornua habet animal hoc loco expressum, & mihi pro genuina bezaartica capra missum, quòd & alius eruditus credidit, qui & istiusmodi appinctū cornu capræ bezoarticæ affirmabat) Nascitur hoc animal non solum in Persia Corasone, Indiaque orientali & nonnullis Malacæ locis, & in insula, quæ à vaccis nomen sumpsit, haud procul à promontorio Comorim, verum etiam in India occi-

Beazar an fossilis.

Beazar ex quibus animalibus extrahatur.

Cervica præ.

occidentali, referente Petro de Osma in epistola ad Monardem, ut citat Acofta: & Fragofus in
 fua rapsodia refert Aluarum Mendez D. Iacobi Commendatorem sibi affirmasse, proprijs sese
 manibus in Arabia ex capris quibusdam hunc lapidem extraxisse, atque hæc paucula sunt, quæ
 de hoc animali obseruauit, nunc de lapide dicamus.

DE LAPIDE BEZOAR.

Cap. XXII.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

DE hoc lapide, sicut & de ipso animali nulla quod equidem nouerim apud Latinos & Græcos mentio extat. Arabibus cum debemus, & quibusdam neotericis, unde horum tantummodo autoritate utemur. Arabes itaque hager bezahar, Persæ, atque Indi bazar, officinæ lapidem bezaar nuncupant. Cæterum sunt, qui pazar rectius vocandum esse volunt, propterea quod animal ipsum, ex quo habetur, Arabibus, Persis, & Corosinæ incolis pazan vocetur: suntque qui ab eximia aduersus venena facultate nomen ipsum deriuantes belzoar, nō bezaar, vel pazar pronunciandum esse volunt, quasi lapidem dicas venenis dominante m., cum sit bel apud Hebræos dominus, zaar verò venenum. Vtuncque est cætera medicamenta alexiteria, siue venenis resistentia hinc bezaartica vulgò nuncupantur, belzaartica fortasse reâius nuncupanda. Quamobrem cum istiusmodi remedia Græcis vocentur, vel alexipharmaca, lapis quoque iste non absre, λίθος ἀλεξίφάρμακος nuncupabitur, latinè lapis liberans à venenis, seu lapis theriacalis.

Pazar.
Belzoar.

Lapis the-
riacalis.

O R T V S.

DE ortu huius lapidis non omnes vno eodemque modo referunt. Andream enim Bellunensem, haud rectè metallicum esse voluisse suprà indicatum est, reueraque ex hirci quodam genere ceruo non ab simili haberi. Cæterum de generationis in hoc animante modo, quaque in corporis parte generetur, alij aliter sentiunt. Monardes testatur Arabum esse sententiam ceruos (quod scribit Plinius) speluncas, in quibus obuerfantur serpentes, inquirere, halituque clicere, atque deuorare, vel vt ab ægritudine sese liberent, vel vt reiuueneant, ijs autē deuoratis bezaarticum lapidem hac ratione generari, saturos scilicet festinanter ad loca aquosa currere, totosque se aqua immergere, vt eius frigiditate ingens ille calor, quem ex deuoratis serpentibus concepere, temperetur, ibique nihil bibendo periculerare, donec tandem calor ipse euanuerit: quo tempore, dum illic diutius hærent, lapidē in angulis oculorū generari, qui exinde egressus in medicum vsum colligatur. Se verò ab illis, qui ex orientali India redierant, quique Sinarum regionem superarant, huius rei veritatem diligenter sciscitarum esse, eamque se habere sic. In India supra Gangem, certis montibus Sinarum regioni vicinis cerui capras (quas suprà diximus) eadem quidem agere, quæ Plinius de ceruis scripsit. Cæterum aqua egressas multas insignium facultatū herbas per arua depascere, quas naturali instinctu venenis resistere agnoscūt, eaq; ratione naturalis caloris beneficio ex veneno ab illis deuorato, & depastis herbis virtute quadā specifica infusa generationis tempore in internis ipsius animantis partibus, & alijs cavitatibus magnos, paruosque istiusmodi lapides generare, inter alia medicamenta venenis auersantia nobis hætenus cognita, maximæ admittunt, & efficaciz. Iam verò partes in quibus generatur pretiosissimus iste lapis, alij alias recensent. Garzias in vetriculo nasci tradit: Acosta itē. Sed Fragosus in sua rapsodia testatur Aluarum Mandez Commendatorē D. Iacobi sibi affirmasse ex autopsia, quod sæpe viderit in Arabia ex quarundam caprarum renibus extrahi, nec aliter in earū renibus nasci, quam calculi solent in humanis renibus. Rabbi verò Moyse Aegyptius, natione tamen Hispanus medicus peritissimus in opere, quod de venenis conscripsit a scribit, referēte Monarde, hūc lapidem in fellis vesica procreari, quod rationi valde consonum ipse putat, quandoquidem in multum aliorū inanimantium felle lapides generari videmus. Ipse verò interim Monardes etiā testatur ex interioribus intestinis, alijsque cauis corporis partibus educi primum verò horum lapidū obseruatorem sibi significasse, & obseruasse se gigni eos in receptaculo quodam fasciæ modo confecto, & villosa carne constante duorum palmorum longitudine, & trium ferè vnciarum latitudine ipsi vetriculo parti interiore adherente, alios alijs maiores, & quodam ordine dispositos vti nodos vestem anteriore parte claudentes.

In quaparte
generatur.

Tractatum I
cap. 4.

FORMA. ADVLTERATIO.

OBSERVANDVM non omnes lapides, qui passim pro bezaarticis ostenduntur, synceros esse, ac genuinos: imò verò paucissimos ad nos genuinos adferri, vel inde affirmari poterit, quod tanta apud indigenas eorum est æstimatio, vt vulgò dicere soleant. Licet Deus omnia in hominum vtilitatem procrearit, hos tamen in principium duntaxat, & nobili stemmate genitorum vsum generauerit. Testatur Acosta se vnum aliquando lapidem habuisse, qui in Lusitaniam delatus sexaginta quatuor Lusitanicis (ij) Vngaricis æquipollent, venerit, cum tamen aliquanto pluris in India emptus fuisset. Sed & Garzias testatur omnes nunc ad eius regionis, in qua generantur, regem deferri, nec sine maxima difficultate, & sumptibus obtineri. Ad hæc Monardes tam multos adulterinos iueneri affirmat, vt de eorum vix denos legitimos sic inuenire: Et Clusius denique in notis ad Garziam scribit aliquando venales haberi Vlyssipone alia, atque alia forma, eosque licet magno æstiment mercatores, ea tamen conditione vendere nolle, vt periculum vti legitimi sit, faciat emptor. Neque nouum est, aut nostræ ætatis inuentum huius generis lapides adulterare, nam & Serapio author est suis temporibus deprehensos fuisse adulterinos: eius verba sunt: *Istorum lapidum nullam facultatem aduersus venena obtinent, vt legitimi.* Vtilissimum itaque Christianæ Reipublicæ fuerit signa docere, quibus genuini ab adulterinis dignoscantur. Mauritani, teste Garzia, hosce empturi vel vendituri lapides spiritu instant: si aer permeet, adulterini indicium esse aiunt: Clusius verò in suis scholijs periculum synceritatis hoc modo fieri tradit: Ducitur cū aqua filum per toxicū (herba balestra vocat) deinde per canis, aut alterius animalculi pedē transmittitur acus, atque filū relinquitur in vulnere.

Bezuartis
prærogatiua.

Genuinum
variosum
haberi.

Adulterati
ut à genuinis
distinguantur.

Canis

Canis illico ea symptomata incipit habere, quæ comitari solent eos, qui toxicum biberunt. Cum planè concipit canis, atque desperatus videtur, tunc puluerem ab eo lapide abrasum, & aqua dilutum canem in os iniiciunt. Si auxilium senserit canis, legitimi probatio est. Sin minus, adulterinum censent. Potest verò etiam adulterinum cognosci in fracto lapide, id quod fusiùs docet Monardes, his verbis: Omnes legitimi ex laminis, seu corticibus inuicem amplectentibus, miroque artificio compositis perinde, ac caprarum pulpi constant, suntque istæ laminæ adeo laues, & splendentes, ut singulæ magna ex parte expolitæ videantur, imò sublata exteriori lamina, quæ subest multo splendidior conspicitur, ex qua nota legitimus esse deprehenditur: Cuius notæ periculum facere volens, in eo inquit, quem possideo, illi externam laminam ademi, & proximè subsequente splendidiore esse animaduerti: Sunt verò istæ laminæ, vel crassiores, vel tenuiores secundum lapidum magnitudinem. Tener est lapis iste, & alabastrum instar radi potest, atque si diutius in aqua hæserit, dissoluitur. Internè nequicor habet, neque corpus, supra quod compositus sit, sed concavus & plenus pulvere eiusdem cum lapide substantiæ, maiorisque etiam quam ille efficacis. Itaque primaria, & præcipuè nota est lapidem esse legitimum, si eum puluerem contineat, quia adulterini eo carent. Duabus itaque dictis notis legitimus ab adulterini dignoscitur, si videlicet lauibis, atque expolitis laminis constet, pulueremque internè contineat, quia adulterini neutrum. Nam quendam confringi vidi ad observandum an legitimus esset, sed in centro repertum granum, aut semen quoddam, supra quod Indus impostor lapidem formarat. Addit denique Guidonem de Lauretis, qui vniuersum orbem circumiuit, & in Sinarum regione versatus est, sibi retulisse Indos reperiri, qui ex massâ quadam ipsis tantum cognita adulterinos conficerent: Verum binas illas notas imitari nunquam potuisse laminas, & puluerem. Huc usque Monardes. Invenire tamen etiam in multorum est meditullio aliquid herbæ siccae simile, aut velut paleolam quandam, supra quam lapidem in vetriculo efformari Garzias, tunc ex ipsa autopsia se didicisse, & à viris fide dignis accepisse, omnesque qui in Persia generantur simili modo supra paleolam efformari attestatur, & talè denique Carolus Clusius depingit. Observandum itidem magnam esse horum nativorum lapidum diversitatem, alij enim alijs solidiores sunt, alij pluribus, alij paucioribus tunicis vestiti. Alij usque ad centrum continui; In quorundam meditullio, ut dictum est, ceu pulvis quidam, in alijs quid vel palea, siccae herbæ simile continetur. Forma alijs rotunda, uti auellana, alijs oblongior instar ossiculorum dactylorum, alijs non absimilis ovo columbarum. Vnum se habuisse tradit Monardes, qui hodiernem perfectè referebat, alij triangulares sunt, alij vna parte sessiles, altera gibbi ad instar castanearum. Omnes autem utraque parte obtusi, nulli mucronati, ut idem Monardes testatur. Plurimi ex viridi nigricant, nonnullis color obscurior est, alij dilutius virident, aliqui etiam flavescent, alij spadicei sunt, fulvescent alij; plerique etiâ colore sunt (inquit idem Monardes) felini, hoc est, ut ipse exponit, venis illis præditi, quibus distincti feles algaliam (Cinetam interpretatur Clusius, id est, zibetum) excetnentes saluti scilicet cineracei. Rahis scribit lapidem bezaar, quem ipse vidit, vergisse ad citrinitatem, & albedinè vini splendore. Alij alijs rursus leuiiores sunt, licet eiusdem magnitudinis; sunt qui dimidiam tantum drachmam, sunt qui drachmas aliquot, imò duodecim, quindecimve pendent, quales se vidisse profiteretur Acoſta, esseque qui adhuc maiores reperiri testentur. Ternos eiusmodi lapides se habere tradit Clusius in scholijs ad Monardem, qui serè passerini magnitudine, qui dimidiam circiter drachmam pendebant. Franciscum verò Drake alios adseruisse, qui binas, aut plures drachmas penderent. Cum verò Londino Antuerpiam rediisset, longè maiores à clarissimo viro Benedicto Ariomontano amicis miscos videre sibi contigisse. Accepisse enim Abrahamum Ortelium, qui quinque propemodum drachmas pendebat: Plantinum verò binos, alterum renis veruicini forma, & propemodum magnitudine, non eum quidem integrum, sed extrema parte confractum, & laminarum situm ostendentem, atque in meditullio veluti festucae fragmentum continentem, qui vnciæ vnius cum semisse, cum integer erat, pondere, inquit fuisse potuit: Alterum compressa (qua parte vetriculo hæsit) forma, sensim deinde in tuber a surgente è multis etiam laminis, seu tunicis cum crassioribus, tum tenuioribus contextum, duas vncias cum drachmis duabus, & semisse pendentem. Postremò Dominum Ludovicum Peresum, vnum habuisse columellæ duas vncias longæ forma, vncialis cum semisse, aut maioris ponderis, eoque maiorem priùs accepisse oui gallinacei, inquit, ut referebant magnitudine. Cum autem genuini omnes in summo habeatur pretio, alij tamen alijs pretiosiores, atque efficaciores habentur. Occidentalibus orientales longè præferuntur, & ex his magni, qui rariores sunt, ab earum regionum illustribus viris expetuntur: quò enim sunt maiores, eò maioris esse facultatis sibi persuadent, ut testatur Garzias, addens venatores ibi ad eò esse peritos, atque exercitatos, ut quæ animalia maiores lapides continent, solo possint iudicare intuitu, vulgòque ferri

Quomodo
adulterentur.

Nativorum
diversitas.

Pretiosiores
qui.

ea animalia in quorum ventriculis maiores lapides latent, minus mobilia, agiliaque esse, sed lenta, subtristiaque apparere. Idem auctor est Mauritanos ita dexteros esse, ut facile qua in regione nati sint singuli lapides, discernere, & diiudicare possint. Ceterum etiam notandum existit in selectissimis hisce lapidibus, ut ex animalibus eximantur, quæ in locis montanis degunt: nam qui ex ijs habentur, quæ degunt in planis, planè inefficaces sunt, & nullius in medicina usus, propterea quod, ut inquit Monardes, non nutriuntur salutaribus illis herbis, è quarum succo ruminatione concreto generantur.

VSVS IN MEDICINA.

Venena, & morsus, & ictus venenosus curat

MIRVM lectori esse non debet, si in tanto lapis hic habeatur pretio, cum sint præstantissimæ eius facultates, & in medicina usus. Commendatur autem præ cæteris tam ab Arabibus, quàm à neotericis Latinis aduersus omne genus veneni, omniumque virulentorum animantium morsus, atque ictus: nam ut Serapio tradit radicem, & malignam veneni cuiuscunque qualitatis quantitatem corporibus in pressam extinguit, proisusque tollit. Propinat autem in pollinem redactum addēs tamen ipsam pollere viribus siue sorbeat, siue ore retineatur, sumptum enim sudorem prouocare, & venenum ad exteriores corporis partes expellere: addit insuper si quis nudæ corporis particulæ applicatum gesserit, nec à veneno, nec à perniciofa alia re offendi, quoniā propria, inquit, facultate quouis modo corpori applicatus veneni vim arceat, & eo insectos sanat, id non modò in illis præstare, qui venenum hauserunt, sed quibus etiam vel in stapede, veste, epistola, aut quauis alia re, positum fuerit. Pulverem eiusdem moribus, & ictibus perniciosorum animantium inspersum valde efficacem esse: nam veneni malignitatem tollere: adeoque commèdari, ut etiam si vulnera ab eiusmodi feris inflicta putrescere, & corrumpi incipiant, ea nihilominus sanet: ipsis etiam feris injectum torpidas reddere, & vires eis adimere, sique parti, qua nocere solèt, imponatur, etiam si vulnera infligant, non esse perniciofa: id in scorpionibus experientia esse probatum eorum enim ictus parte, qua pungunt, illo pulvere conspersa, innoxios reddi. Viperas item similesque alias pestilentes feras, si iniiciantur aliquot huius lapidis grana, cum aliquo liquore, illico interire. Auicenna quamuis de hoc lapide nihil peculiariter scripserit, cap. 4. secundi Canonis de medicamentis agēs quæ propria facultate venenis resistunt, theriacam, & lapidem beazar in exemplū producit, deinde utrumque inter ea recenset, quæ sanitatem conseruant, & spirituum efficaciam, ut venenum à se propellere possint. Et Rhafis in suo Continente testatur se admirabiles facultates in hoc lapide obseruasse aduersus omnis generis venena, quas in alijs alexipharmacis non repererit siue simplicibus, siue compositis. Idem in libris ad Almanforum in venenis, quæ cor offendunt, & tota substantia noxia sunt inanem ait esse curam, nisi lapis beazar sumatur: hunc enim resistere, & addit se obseruasse na pelli veneno, quod omnium, inquit, maximè perniciosum, est resistere. Auēzoar quoque medicus Mauritanus, in suo Theyser scribit quendam iam deploratū ob valde noxium venenū deuoratū sese liberaffe propinatis tribus granis huius lapidis ex aqua cucurbitæ. Petrus de Abano Conciliator nūcupatus tractatu de venenis cap 81. asserit ab omni lethali morbo securum esse, quisquis hunc lapidem gesserit, insuper Eduardū Angliæ regem lapide isto liberatum fuisse à venenoto, lethaliq; vulnere, quod Sultanus acinace, siue gladio Persico, toxico illito illi infixerat in acie apud Acaronem ciuitatē transmarina aduersus Mahumetanos expeditione; nam cum iam mortis esset vicinus propinatum illi fuisse lapidē beazar à Templariorum summo præfecto. Testatur etiam Monardes, cum ad quendam Licentiatum, qui imprudens aliquid venenosum sumplerat, ideoque grauissima patetur symptomata, ut breui moriturus videretur, tribus tantum huius lapidis granis propinatis tam breui temporis spacio, quo symbolum Apostolorum vix ter posset recitari, tantum profecisse, ut manifestè iam symptomata mitigarentur, adeo ut non solum sub noctem melius se haberet, verum etiam mortis periculum euaderet, postridiè verò planè sanus esset. Eodem Licentiato ad venationem cum nobili viro profecto, cum vnus ex famulis aquā ex lacuna stagnante valde corrupta, & venenosis animalibus plena bibisset, indeque ita affligeretur, ut loco se mouere nequiret, intumescere aluo, & reliquo corpore, magnisq; angustijs premeretur, & animi deliquisset, ut trāsuerim equo impositus in proximum pagum vehendus esset, ex pulvere lapidis beazar ita conualuit, ut postridiè cum hero suo proficisci posset. Narrat deniq; puellā quādam cum venenosum quidpiā edisset, & ex eo in grauissima incidisset symptomata, qualia inducere solent venena, & nulla prodesse remedia, solius lapidis huius vsu subinde cōualuisse. Iā verò quispiā arbitretur hanc facultatē lapidis aduersus venena. In-

Exempla facultatis contra venena.

dis fuisse incognitas, propterea quod Garzias scribit eos exēplo nostrorū medicorū hoc lapide aduerfus deleteria facultatis medicamēta uti, quod tamē mihi à vero alienū esse videtur, nā & Amatus Lusitanus scribit centur. 3. cura 73. & 74. regē Cochi inter reliqua pretiosa dona maximi muneris loco lapidē bezaar nuce auellana paulo maiorem regi Lusitaniæ misisse, posteaque plures inde allatos conspēdis maximis curis; quas Indi cum eo lapide agebant. Sed & ipse Garzias incolas Ormutz, & Corosonæ tradit non solum aduerfus pestiferarum ferarū iētus usurpare, sed etiam aduerfus omnes melancholicos morbos; se itaque eo quoque uti in inueteratis melancholicis morbis, veluti, inquit, in mala scabie, lepra, pruriginibus, impetiginibusq; qua item ratione quartanis conuenire posse arbitratur. Monardes verò etiam non solū miros ait effectus præbere in melancholicis humoribus siue vniuersū corpus, siue peculiarem eius duntaxat partem, ut caput occupent, verū etiā in elephantiasi, scabie, prurigine, erysipellate, & reliquis cutis vitijis præsens adferre remedium, & ad ea sananda peculiarem facultatē habere: seque quartana laborantibus dedisse, & licet febrem, inquit, nō tollat, eius tamen aufert symptomata, animi marores, anxietates, & cordis affectus, quæ in istis febribus vulgaria sunt. Testaturque Carolum Quintū Imperatorem in hunc effectum saepe cepisse, aliosque plurimos, qui siue manifesta causa tristes sunt, & anxij: tristitiam enim adimere, & alacres reddere, qui eo vtuntur: multos etiam se anxios, & animi deliquio afflictos, melancholicosque vidisse, qui sumptis huius lapidis tribus granis ex aqua buglossi, sine difficultate liberati sint. Quāta verò eius in syncope sit efficacia nobilis cuiusdam puellæ exemplo demonstrat, quæ cū multo tempore animi deliquijs afflictā fuisset, & licet magni nominis medici, medicamēta illi præscripsissent, tales syncopes interdum pateretur, ut decem, aut duodecim horas duraret, easque singulis penē diebus, & iam adeo debilis esset, ut multo tempore lectulo non surrexisset, tādē ex lapidis huius vsu integrè cōualuit, nec amplius in syncopen incidit. Propinari autem debere ait in ipso paroxysmo, aut paulò antè manē ieiuno ventriculo ex aqua rosacea, si adsit febris, si absit ex aqua florū mali aureæ in puluere tritum ad pondus quatuor granorum singulis vicibus sese deniq; obseruasse in mulieribus præsentius afferre remedium quā in viris. In pestilentibus febribus sæpius, inquit idem Monardes, exhibui, & sanè earum virus extinxit, cuius rei primariā in similibus morbis curam medicus habere debet: nā licet putrefactio prohibeatur, nisi extinguatur virus, inutilis erit cura, nam, istud est, quod hominem ingulat, Amatus Lusitanus quoque præcitato loco ad epidemicas febres sanandas lapidis bezaar tria grana ex aqua ad eum morbum accommoda propinari scribit: veneni enim malignitatem in similibus febribus inde extingui, ideoque remedium esse præstantissimum. Rursus Monardes refert nobilem quendam cū omnes famuli maligna febre correpti essent, lapidē bezaar in aqua pleno cantharo macerauisse, ægrosque ex ea bibere iussisse, moxque à morte esse liberatos. Hanc ob causam multos in aqua quam bibere debent assidue, hunc lapidē tenere, dum ægri sunt, ad tollendā febris malignitatē, & cor corroborandū, nec deesse qui pestis tempore lapidis fragmentum in ore gestent, vel cū à veneno aut venenosa materia sibi metuunt: nulla verò in re magis manifestam eius apparere efficaciam, quā in peste, idque expertum esse in Germania. Nam cū ibi pestis valde grassaretur, quotquot lapidem bezaar sumperant plurimū inde vtilitatis accepisse: cūque in Xenodochio quodā duobus peste correptis probinatus esset lapis, alijs minimè, qui sumperunt, liberatos fuisse, alios omnes extinctos. Sed & insignis esse efficacīe in febre, in qua stigmata rubra culicum morsus instar per cutē sparsa apparēt. Idē testatur Garzias, inquiens se ægris exanthematibus hisce laborantibus per singulos dies puluerem lapidis bezaar ex aqua rosacea propinare ad vnum, aut alterū granum, magno successu. In vertigine præterea & obstructionibus apprimè vtilem esse hunc lapidē hac ratione deprehensum esse refert idem Monardes: Monacha quēdam animi deliquia, & obstructiones patiebatur, sumpto lapide ad curandā syncopen simul ab obstructionibus libera euasit, mensesque qui diu obstructi fuerant, copiosè fluxerunt. Datur, eodem teste, & infantibus epilepticis cum lacte si adhuc lactent; sin minùs, sine lacte: in natu maioribus similiter laborantibus cum magna etiam vtilitate exhibetur per se, aut alijs rebus ad eum morbum cōmodis permistis. Aduerfus lumbricos, & ventris tineas felici successu propinatur, vixque, inquit, credibile est quantū proficit; datur autē vel solus, vel cum istiusmodi puluere. Accipe herbæ lumbricorum drachmas duas, seminis fantonici drachmā vnam, cornua cerui vsti, seminis portulacæ, & Carlinæ, & lapidis bezaar dimidiam drachmam, reducantur omnia in tenuissimum puluerem, & probè misceantur: miras facultates obtinet iste puluis, experimentoque probatum est, multis profuisse; datur manē ieiuno ventriculo ea quantitate, quæ medico comoda videtur pro ætate eius, qui sumere debet: Duabus horis post aliud clystere confecto ex saccharo, & lacte eluitur. Testatur præterea Andreas Lucana ait lapide bezaar lapidem è renibus eiici, & à pollinem ex vino propinatum calculū in

Melancholicos affectus curat.

Syncopen curat.

Febres pestilentes.

Vertiginē curat.

Epilepsiā.

Lumbrico

*Calculus
ponit.*

vesica comminueret, postremo Monardes moris esse tradit in occidentali India, ut bis quotannis corpus purgent præsertim nobiliores, atque purgato iam corpore quotidie ieiuno ventriculo quatuor huius lapidis grana est stillatio rosarum liquore, aut alia ad eam rem accommodata aqua assumant. Hoc potu iuventam sibi conservari persuadere, membraque omnia roborari, atque à morbis præservari. Idem affirmat Garxias, sed in singulas doses ab incolis Ormuz, & Corosonæ decem grana accipi ait, solereque interdum nonnullos ad triginta usque grana sumere, nimis sanè magna, inquit, quantitate, nam etsi nullas noxias facultates in se contineat hic lapis tutiorem tamen eius exiguam quantitatem putat, atque parva etiam quantitate exhiberi solere in Ormuz, nec sine periculo liberalius sumi. Addit Acoſta, esse qui hoc pulvere utuntur singulis quindecim diebus, existimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationisque membra robari.

DE SVHAK SCYTHARVM.

Cap. XXIII.

IN Scythia latissimis campis animal quoddam reperiri scribit Ioachimus Camerarius Norimbergensis reipublicæ archiater in symbolis, siue emblematis, quæ quadrupedibus desumuntur, paucis, ut opinatur, adhuc cognitum Suhak (forte Suhak) ab incolis dictum sylvestri capræ simile, quod, ut à fide dignis viris accepit (qui etiam veram eius iconem communicarunt) quotannis ad fines Podoliæ usque aduentare solet, miræ pernicitatis nec minoris ferocitatis, cornibus præditum striatis albicantibus, pelludis, acutis & validis, qualia apud quendam amicum suum ibi ostendantur. Pingit tamen sine cornibus, ut hic quoque iconem ab ipso muruat. Hoc se quasi ductorem præbet capreolorum gregibus, ipsique præse solet acerrimo visu simul & auditu præditum, quare longè lateque circumspiciens, & omnia obseruans facillè hominum persequentium insidias è longinquo deprehendit, & comitibus sibilo acuto signum dat fugæ, ut in loca tutiora se recipiant. Qui typus profectò est pulcherrimus principis, ut idem Camerarius ait, solicii, ac solertis, rectorisq; vigilantis, quem Homerus ideo ποιμένα λαῶν, idest pastorem populorum vocat, & Chrysanthes apud Xenophontem ait, quòd nullum sit discrimen inter bonum principem, & patrem bonum. Quidam attribuunt huius symboli inscriptionem Adriano Imperatori Rom. qui etiam in frequenti senatu, ut Dion memorat, publicè hæc verba protulit: *Ita imperium administram, ut sciam non mearum rerum, sed subditorum curam me affici debere.* Sic legum quasi colophon; Clausula hæc additur: SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO. Ipse verò Camerarius animali ipso ita depicto, ut capreolis præcurrat, ad eosque respiciat, pulcherrimum confecit symbolum, seu emblemata, cum lemmate: NON MIHI, SED POPVLO.

*Rex bonus est pastor populi, tutorque, paterque,
Nec sua, sed populi, commoda sola cupit.*

DE ORYGE. Cap. XXIII.

TRIA animantium genera orygis nomine apud Græcos celebrari reperio, aquatile vnum, terrestria duo. Aquatilis mentio est apud Strabonem de Turditanæ copiam agentem; Ostrea, inquit, & conchylia, omnia & multitudine, & amplitudine omni ex parte exte-
rius mare superat, præcipuè cum fluxus, ac refluxus hic augeantur, qui causa, ut par est, magnitudinis ac multitudinis propter enudationes (διὰ τῆς γονιαιας) existuor. Eundem se habet in modum circa cetaria genera oryges, phalænas, & physiteras, quibus re flantibus nebulosæ cuiusdam columnæ visio longè cernentibus offertur &c. Hermolaus in castigationibus in Plinium, quibusdam hic apud Strabonem oryges vocari marinas orcas ait. Dixi terrestrium orygem duo esse genera, id quod facili modo ex Plinio, & Oppiano comprobari potest: Ille enim orygem ex caprarum genere esse scribit, quæ, ut ostensum est, sua natura timidæ sunt, cum Oppianus suo & læuitiam, & audaciam eam tribuat, ut ferocissimis belluis sese opponat pugnando: adhuc Plinij, & Aristoteles oryx vnicornis est; Oppianus verò bina suo tribuere videtur, quamobrem primum de oryge vnicorni dicam, mox orygem Oppiani subnexurus. Hic hebraicè theo dici videtur, seu potius tho, ut in Deuteron. cap. 14. ubi inter cibos puros numeratur, & Esaiæ cap. 51. quamvis David Kimhi bouem ferum interpretetur, forte quòd videret Chaldaicam translationem pro tho habere turebalah voce, ut apparet à tor vel tora, quæ taurum Hebræis significat, detorta. Septuaginta interpretes apud Esaiam videntur legisse thored, vertunt enim betam semicoctam. Sed ne diutius quis in quærenda ratione, causaque græcæ declarationis laboret, is primò consideret tho in Deuteronomio, cum alijs animalibus puris enumerari, deinde audiat Hieronymum, qui in 4. & 10. Commentariorum super Esaiam, ubi hunc locum explicat, ita scribit: *Pro beta semicocta reliqui interpretes orygem captum, & illaqueatum tran-*
sulerunt, qui hebraicè appellatur tho, quod genus bestie nascentis in eremo inter munda animalia in Deuteronomio ponitur. Pro quo Septuaginta Syra lingua opinati sunt thored, quæ dicitur beta. Tantum Hieronymus. Ita legendum esse scribit I. Drusus in quæstionibus suis ac responsionibus non thored, ut habent, inquit, libri editi, etiam manuscriptus, quo vtor. Ex hac notæ emaculandus Nicolaus apud quem oryx animal immundū, siue ille ita scripserit, siue, quod verius

*Principis
vigilantis
typus.
Lib. 8. pad.
Cyr.*

*Lib. 3. geo.
graph.
Oryx aqua-
ticus.*

*Oryx Op-
piani.
Theo.*

Li. 2. q. 30.

Oryx.

Oryx unde dictus.

Lib. 10. cap. 21.

Forma.

Lib. 11. cap. 26.

Lib. 2. hist. cap. 1.

3. de part. cap. 2.

Vnicorne animal cur solipes potius quam bisulcum.

Taurus Aethiopicus.

Lib. 10. cap. 73.

Alberti error.

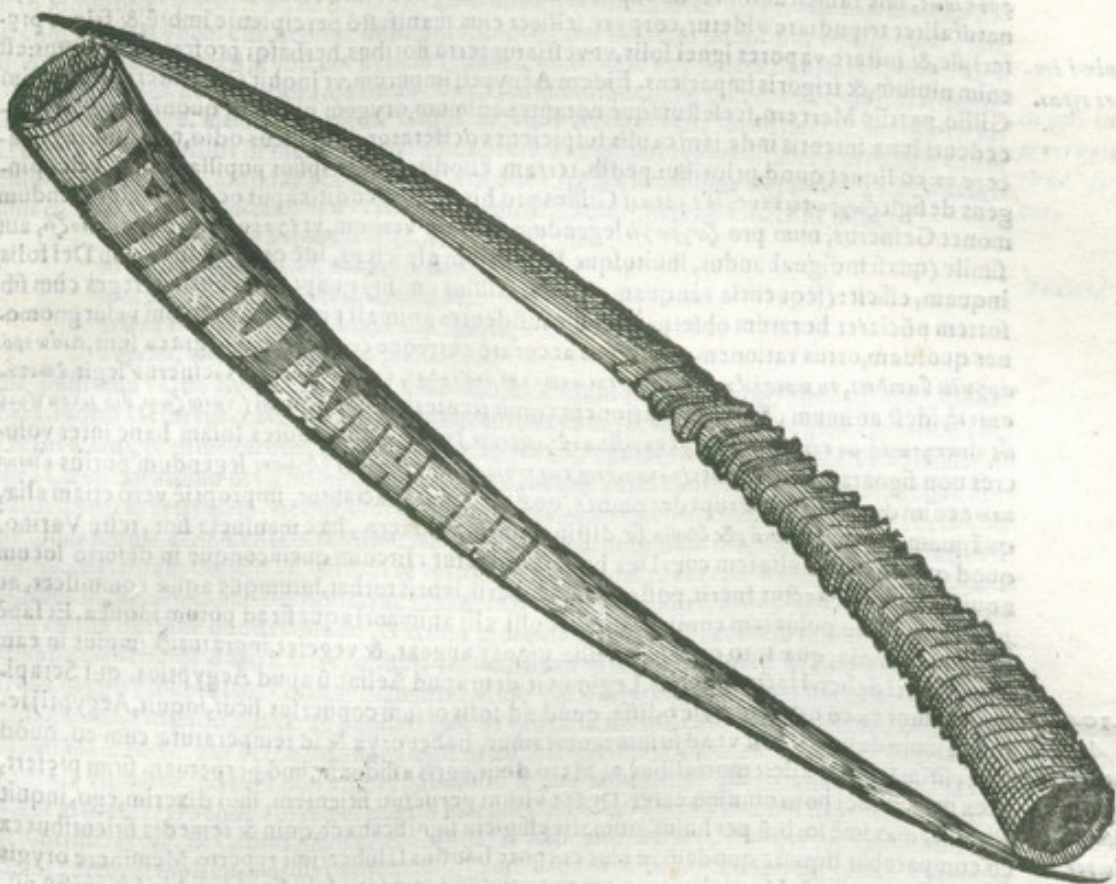
Syntag. 4. Lib. 4.

Valla error.

Phoenix instrumentum.

Lib. 16.

rius puto, ut est corruptrix librorum typographia, opere malè excuderint. Apud Græcos potissimum Grammatici etiam ορυγῆ scribitur, sed melius ορυξ dici videtur, nam in obliquis quoque γ simplex apud Orum, Plutarchum, & Oppianum, videturque dici ορυξ παρὰ τῶν ἀπὸ τῆς, siue ορυξοῦ, quod est fodere; aiunt enim ut postmodum apparebit, ad orrum accedente luna prioribus pedibus terram effodere, & aliàs ορυξ, siue ορυγῆ Hesychio, & Varino genus est scaphi (quo nomine genus instrumenti fossorij bartillo similis, ἀρὰ οὐ τὸ ορυξοῦ dicti, intelligitur) & Vitruvius testudines, quæ ad fodiendum comparantur, ἐν τῷ γράφει dici testatur. Vbi Philander scholiastes: suffossori, inquit, turres, aut mania virbis vrebantur testudine fronte triquetra, ut missa tela dum in angulo consistere non possunt, per latera laberentur, & rejicerentur. In ea machinatione comparati erant ad fodiendum homines, unde nomen accepit: Nam ορυξοῦ fodio significat: Quod attinet ad formam ipsius animantis, Plinius cum dixisset cornigera ferè esse bisulca, solida ungula, & bicornè nullum, subdit: vnicorne alium tantum esse Indicum, vnicorne, & bisulcum orygem, ex Aristotele, cuius hæc sunt: Quæ cornua gerunt, bisulca magna ex parte per naturam sunt, ut bos, ceruus, capra: quod autem solipes, & bicornè sit, nullum est, quod nos adhuc norimus. At solipes, idemque vnicorne est, quamquam rarum, ut alius Indicus, ille enim & vnicornis, & solipes est: vnicornis verò, idemque bisulcus oryx est. Idem Aristoteles (quod neuiquam silentio prætereundum est) nos aliàs, quid cum de solipede, tum de bifido vnicorni statuere debeamus, commonefecit, inquit: Solipes potius quam bisulcum esse vnicorne rectè videri potest. Ungula enim tam solida, quam bisulca, eandem naturam habet quam cornu itaque eisdem simul & ungulam findi, & cornu congruum est, si quo etiam ungula, & cornu ex defectu natura euenit. Itaque cum exuperantiam vnicorni solipedum natura dedisset, rectè dempsit supernè, secutque vnicorne. Tradit item Gesnerus se intellexisse in Transylvania capram sylvestrem vnicornem reperiri, sed aliud præterea certi nihil se habere. Plinius quidem caprarum sylvestrium generis orygem facit, his verbis: Caprarum sylvestrium generis sunt & oryges, soliquibudam dicti contrario pio vestire, & ad caput verso. Sed quod ad pilum attinet, legimus itidem tauro Aethiopico (aliquam rhinoceroti) pilum in contrarium verti. Alibi idem Plinius aliam peculiarem orygi notam, sed internam ascribit: Orygem, inquit, perpetuo sitientem Africa generat ex natura loci, fori earentem mirabili modo ad remedia: Namque Getuli latrones eo dant auxilio, reperiis in eorum corpore saluberrimis liquoris haustu velicis. Vbi meliores codices legunt sic: Orygem perpetuo sitientia Africa generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium, &c. Albertus, & alij quidam obscuro auctores, non intellecto Plinio liquorem illum ad ipsam ridiculè in vesica eius inesse putant, cum Plinius multitudinis numero velicis dixerit. Idem Albertus orygem caprea similem esse, inquit, magnitudine hirci, barbatum sub mento, in eremo versari, & facilè decipi laqueo, in eremo autè versari D. Hieronymus etiam dixit. Ego quid certi de forma orygis nihil habeo: In omnium ferè musæis cornua ostenduntur atra, in extremo admodum mucronata arcuata pro ætate animantis longitudine variantia, & numero nodorum, & crassitie; duorum enim quæ ego in meo seruo musæo, alterum longitudine est quatuor dodrantum, & nodos, siue extuberantias habet viginti sex, quo capiti annectitur ea crassitudine, ut facilè ouum gallinaceum capiat; alterum ad tres dodrantes vix accedens, multoque exilius, viginti nodos ostendit, utrumque concauum quo usque nodosa extuberantia se extendunt, cætera plenum. Maioris hic icon exprimitur, additurque alterius ab Antonio Gigante haud ignobili poeta mihi communicati, eiusdem quidem longitudinis, & splendoris, sed sine nodis. Cæterum orygisne sint cornua, quod magis credo; an a fini Indici, ut nonnulli asserunt, necdum competum habeo. Ioannes Acemilianus in historia de ruminantibus scribit Herodotum dixisse orygem esse animal caprae simile, vnicorne & bisulcum. Verum Herodoti verba sunt hæc: Apud pastores asios præter alias feras nascuntur oryges (legendum oryges τὰν παρὰ τῶν ἀσίων) (Gesnerus legit τὰν παρὰ τῶν ἀσίων) τὰν ἀσίων ποταμῶν, μὲν δὲ οὐκ ἀσίων τὰν παρὰ τῶν ἀσίων. Hoc est interprete eodem Gesneto: ex quorum cornib, cubiti sunt instrumentis musicis, quæ phœnices vocant; est autem hoc animal ea magnitudine, quæ bos. Quæ interpretatio Valla interpretationi præferenda est, qui ridiculo certè sensu transtulit: Quibus vinales palmae pro cornibus sunt, ac si ex orygi capite aliquid ad instar phœnicis, siue palmarum vinalium longitudine enasceretur. Nec placet Henrici Stephani marginalis annotatio isthæc: ad quarum cornua phœnices cubitos mensuras faciunt, id est, inquit, phœnices suas mensuras dictas cubitos illarum cornibus magnitudine faciunt pares: Phœnices enim musicis instrumentis annumerat Pollux lib. 4. cap. 19. his verbis: οὐκ οὐδὲ & λυροποιῖαν, instrumenta sunt musica & λυροποιῖα, hoc est quorum fides digitis pulsantur ut cithara, chelys, & ἄλλες, ut Grammatici interpretantur, brachium est citharae, sic dicta eius pars à cubiti similitudine. Quæ figura descriptis à me cornibus non malè quadrat, & ut magis in mea sententia perseverem, citā facit Strabo scribens Aethiopes, qui Sili appellatur bellum

bellum gerere cū Struthophagis orygm cornibus pro armis viētes: sunt enim huiusmodi cornua durissima, egregiē mucronata, & perquam longa, quæque cū sint admodum caua ligneis pilis optimē præfigi possint. Sed & Lampridius de comment. Cæs. sic ait; *Virtum ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conio transfigeret, & orygis cornu vultu transmitteret.* Aegyptij per hoc animal pictum aut sculptum, mathematicum hominem, inquit Pierius, hieroglyphicē intelligebant: siquidem cūm Iorhen astrum illud suum, quod nos caniculam appellamus, magno cultu prosequerentur, deque die quo præcipuē oriretur solliciti admodum essent, animaduertuerunt orygem syderis eius ortum sentire, atque etiam clamore edito significare, quasi vel ortum nunciet, vel saluere iubeat. Sed enim eo tempore, quo astrum illud oritur, aiunt capras omnes quotquot Aegyptus habet, conuersas ad ortum prospectare, peractamque ita reuolutionem cū fide fieri exploratam: consentireque in id mathematicorum supputationes. Quin etiam ut nonnulli alij tradunt oryx stat contrā: contueturque stallam, ac veluti numen adesse sentiat, procūbit adorabūdus: quare primas illi partes in huiusmodi significato tribuere, cum sympathia tam insignis cum eo sydere animal moueret, & ea viderent ab eo deprensa, quæ longa mortalium studia nō nisi multarum ætatū successu, & obseruationibus per manus traditis consequi potueret, cæli motu præsertim assiduē variante, quadamque veluti trepidatione vacillante. Huc vsque Pierius ex Plinio ut apparet, vbi sic ait: *Orygem appellat Aegyptius feram, quam in exortu canicula contrahere, & contrari tradit, ac velut adorare cum sternuerit.* Atqui Afri vt tradit Plutarchus in libro nimirum, vtra animalium &c. Aegyptios ob hoc ridet, fabulari; eos asserunt, quod orygem quo die, horaque canicula oritur, ocem edere nugentur; ipsorum quippe capras quoties cum sole eodem planē loco stella hæc oritur, in ortum omnes conuersas eo respicere, atque hoc syderis eius reuolutionum argumentum certissimum esse, cumque decretis astronomicis prorsus congruere. Eadem apud Aelianum, licet pauld aliter, leguntur, quare etiam adscribam: *Aegyptij, inquit, dicunt orygem canicula exortum cognoscere: Libyci confidenter, & fortiter asserunt suum caprinum pecus similiter eiusdem stella exortum præscire, nemque pluuias præsentire.* Albertus orygem scribit

Mathematici
typus.

Animi im-
puri typus.

bit exoriente cane mirabiliter exultare, quasi tunc conualeſcat; quam Alberti ſententiam *πρι-
πρασιως*, ſine tamen auctore, ſic explicat author libri de natura rerum; cum oritur canicula, oryx
naturaliter tripudiare videtur, corpore ſcilicet eius manifeſto percipiente imbre, & frigus pre-
teriiſſe, & inſtare vapores ignei ſolis, ut veſtiatur terra floribus, herbaſq; proferrat, & fructus eſt
enim niuium, & frigoris impatiens. Eidem Aegyptij impurum, ut inquit Orus inter prete partim
Gillio, partim Mercero, ſceleſtumque notantes animum, orygem pingunt, quoniam ad ortu ac-
cedenti luna intentis inde iam oculis ſuſpiciens vociferatur, idq; illeus odio, non amore eum fa-
cere ex eo liquet quod prioribus pedib. terram effodit, & ſuas ipſius pupillas humi velut pin-
gens deſigit *ζωγραφει ταυ τελας κορας*: Gillius pro his verbis reddit, caput occultat; ſed videndum
monet Geſnerus, num pro *ζωγραφει* legendum ſit aliud verbum, ut *εξαρπτε*, aut *επιολισζε*, aut
ſimile (quaſi indignabundus, inuitusque Dea ortum aſpiciens, id quoque in exortu Dei ſolis,
inquam, efficit: ſequentia tanquam obſcura Gillius omiſit) quapropter antiqui reges cum ſibi
fortem nunciaret horarum obſervator, huic inſidentes animali per medium ipſum velut gnomones
quosdam, ortus rationem, ac tempus accuratè, certèque cognoscebant (graca ſunt, *ἀρόπρῳ
ἀρχαῖοι βασιλεῖς, τοῦ ὁροσκοποῦ σημαίνοντες αἰσῶν τῆς ἀνατολῆς, ἡ πικαδία αἰσῶν*) Geſnerus legit *ἐπιολι-
σσαι*, ideſt animum, & conſiderationem conuerſentes ad hoc animal (*ὅτι τοῦ ζώου, δια μέσου αὐτοῦ
ὡς τίνα γινώσκουσιν τῆς ἀνατολῆς ἀκριβεστάτην γινώσκουσιν*) unde & ſacerdotes ſolam hanc inter volu-
cres non ſignatam comedunt: (*τὸ τοῦ μόνου τῶν πικαδίων ἀσφαλίζοντος ἰσχυροῦ*: legendum potiùs *ἐπιολι-
σσαι* enim dicuntur quadrupes omnes, quæ ad cibum maſtantur, improprie verò etiam aliæ,
quæquam nonnulli *πικαδὶ*, & *δερπία* ſic diſtinguunt, ut illa fera, hæc maſtueta ſint, teſte Varino)
quod quādam ſimilitudinem cum Dea habere videatur: Etenim quemcunque in deſerto locum
aquis ſcatentem naſtus fuerit, poſteaquam biberit, labris turbat, lutumque aquæ commiſcet, ac
pedibus in eam pulverem conijcit, idq; ut nulli alij animanti aqua ſit ad potum idonea. Et ſanè
cum Dea omnia, quæ toto orbe ſunt vtilia, gignat, augeat, & vegetet, ingratus, & impius in eam
oryx videri debet. Haſtenus Orus. Legimus itidem apud Aelianum apud Aegyptios, qui Serapi-
dem colunt ex eo orygem male odiſſe, quod ad ſolis ortum conuerſus, ſicut, inquit, Aegyptij ſe-
runt, aluum deiſciat. Sed ut ad ſirium reuertamur, habet oryx & id temperaturæ cum eo, quod
velut ſitum ſemper aſſert mortalibus, ut Maro dixit, *egris aſſiduam*, imò perpetuam ſitum præfert,
& ex natura loci potu omnino caret. Quare virum perpetuo ſitientem, imò dixerim, ego, inquit
Pictius, maximè ſorbiū per huius animalis effigiem ſignificabant, quin & remedia ſitientibus ex
eo comparabāt liquore quodam in eius corpore hauſtus ſaluberrimi reſerto. Meminere orygis
etiam Columella, & Martialis, cæterum num eiufdè, haud ſatis ſcio: ſiquidem hic ſæuum eum nū-
cupat, & in certamine cum canibus, niſi numero haud exiguo ſuperari poſſe innuens, inquit:

*Matutinarum non ultima præda ferarum
Sæuus oryx conſtat qui mihi morte canum.*

Z. 10. c. 28.
Aegyptij
cur orygem
oderint.
Sitientis.
ſemper ſi-
pus.
Lib. 13.

Lib. 9. c. 1.

Domitij er-
ror.

Columella verò cum cæteris, quæ ad cultum alium in leporarijs orygem enumerans mitis po-
tius quam ſæuæ naturæ animal intelligere videtur: *Feta pecudes*, inquit, *ut capreoli, damæque nec mi-
nus orygem, citiorumq; genera, & aprorum modo lautiſſi, & voluptatibus dominorum ſerviant, modo qua-
ſui, & reditibus; & aliquāto poſt, Nec verò patiendus eſt oryx, aut oper alius, & qui ſerus ultra quadrima-
tum ſenſcere; nam uſque ad hoc tempus cupiunt incrementa, poſtea maceſcunt ſenectute, quare dum virtutis
atas pulchritudinem corporis conſeruet, arc mutandi ſunt.* Domitius in præcitato Martialis loco ory-
gem ridiculè pro hiſtrice exponit, nec cætera etiam in poeta aſſecutus eſt, ſiquidem ſeras ma-
tutinas interpretatur, quæ manè capiuntur, cum ſpectacula intelligat poeta matutina; ſolebant
enim manè, ut Seneca ſcribit, ſpectacula ferarum exhiberi: *Mane*, inquit, *leonibus, & viris hominis,*
meridie ſpectatoribus ſuis obſcitantur, interſeclos interſeclos iubent obſci, & viciorem in aliam retinebant
eadem. Et alibi: *nam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ductibus beſtiæ ciuiles offendam, cum aduehe-
retur nuper inter cuſtodias quidam ad maſtinum ſpectaculum.*

DE ORYGE OPPIANI. Cap. XXV.

Li. 2. de ve-
nat.

Oryx Oppia-
ni ut ab ory-
ge aliorum
diſſerat.

ORYGEM ab Oppiano memoratum, deſcriptumque à Plinij, Ariſtoteſisque oryge di-
uerſum mihi videri ſuprà præmonui, quod Plinius caprarum ſylueſtriū generis orygem
faciat: Oppianus verò tum magnitudine, tum animo valere eum innuat, minimè enim
timidum eum delineat, ut reliqua caprarum ferarum genera ſunt, ſed aduerſus etiam fortiſſi-
mas ſeras, maximo cum impetu, ſe opponentem. Cornua etiam Oppianus quot quot ſunt
orygi,

orygi, etsi non exprefferit, videtur tamen sentire non vnum, sed duo ei cornua esse, quoniam semel, atque iterum orygem in singulari numero nominans de cornibus eius in multitudinis numero loquitur, ut *οὐκ ἔστι παρὰ χθονὶ πικρὰ βίληματα*, quamuis ibidem orygis *κέρνυτα μέγιστον* dicit, cum *μέγιστον* vnum esse, nemine dubitante, constet, per licentiam poeticam. In cornibus verò, quoniam dubitari potest, si vnicum habere sensisset, omnino id exprimere oportebat, quod cum non faciat cornua nec pauciora, quàm in cornutis animalibus, quæ omnes nouerunt, ei tribuisse videri potest. Oryx, inquit, interprete Gillio, in syluis versatur feris infestissimus: colore est la-

Orygis Op-
piani natu-
ra & for-
ma.

excepto ore nigro (solis in facie nigricantibus genis, *παρὰ χθονὶ*, metaphreno, siue dorso post caput gemino, idest amplo, crasso & præpingui) Cornibus excelsis (in sublime rigentibus) nigris acutissimis ea duritie, & soliditate, ut æs etiam, ferrum, & saxum superent. Græcè sic habet:

Οὐκ ἔστι κέρνυτα δὲ μέγιστον ἀνὶ δόλοισιν
Λίχμυλαι, στυχιδάται, μελανόχροον ἔδος ἔχουσαι
Καὶ χαλκὸς θανάτοιο, σιδῆρεω τε κρυπτοῖο,
Πέτρῃ τ' ἐκρυδόντος ἀρτίοιται παρ' ὕπασσιν,
Ισοφόροι, κενεῖς δὲ πρὸς αἰετὶ κεράεσσι λίγυσι

Audacia.

Quæ postrema verba sunt obscura, & haud scio an aliquid desit, videtur enim dicere voluisse poeta, inquit Gesnerus, cætera quadrupedum cornua caua, & inania, orygis plena & solida esse, ut cerui etiam, & rhinocerotis, quæ similiter eandem ob causam æquè durissima, validissimaque sunt: Cæterum animo oryx immani, & crudeli est, neque enim canis larratum timet, neque apri efferuescentem feritatem, neque tauri mugitum refugit, neque pantherarum tristem vocem, neque ipsius leonis vehementem rugitum horret, neque item hominum robore mouetur, ac sæpe robustum venatorem occidit. Cum autem vel aprum, vel leonem, vel visum videt statim inclinatis cornibus in terram caput confirmat, ac inuadentis impetum manet, atque interficit. Inclinato enim capite oblique quodammodo, & cornu protenso sic illo in se ruentem feram excipit, ut peritus aliquis venator diuaticatis cruribus, leonem venabulo. Facile autem in ferarum pectora cornua orygis (ineptè hæc Gillius) illabuntur, unde illis statim cruentæ suum sanguinem manantem lambunt, (interdum inter se pugnat: hæc in græco codice excuso non leguntur, quare Gillius, aut malè vertit, aut verba quædam legit in nostris exemplaribus desiderata, sed benè omnia quadrare videntur, etiam si non ad orygem inter se pugnam, sed orygis, & alterius feræ, ut leonis, aut vrsi referas) neque ubi semel pugna incepta est, datur fugere. Alterum necesse est vincere, aut mortuū iacere, sic Gillius, cum græcè nihil tale habeatur, sed ita solūm, ut hic subiicitur: Perimunt autem se inuicem mutuis cadibus: Sic strata cadauera amborum sæpe agrestes homines, pastores, aut aratores magna cum admiratione reperiunt. Hæcenus Oppianus: qui & alibi rhinocerotem non multū oryge maiorem esse scribit, cum alij rhinocerotem elephantum ferè parem esse dicant. Et alibi à lyncibus oryges infestari scribit, nimirum maioribus, quod non pugnat cum ijs, quæ paulò antè recitauimus, nempe leones, pantheras, aliasq; feras eum non refugere, quamuis enim non fugiat, mutua tamen, ut dictum est eade pereunt. Ambrosius Paræus Chirurgus regius ex Cosmographia Theueri in mari rubro, secundum Arabiam nauigantibus apparere scribit insulam Cademotham Arabibus dictam, in cuius ea regione, quam Plata flumen alluit, si fera barbaris incolis pyrrassouppi dicta mulo magnitudine par, capite non absimili, vrsinis velut pilis vestita, sed haud adeo obscuris, verum ad flauum inclinantibus, bifulcis ut ceruus pedibus, duo procera capite, sed minimè arborea gestet cornua, vnicornium cornibus illis famatissimis affinia. Indigenas enim bellia, aut piscis venenati dēte demorfos, aqua epota, in qua sex, vel septem dies eiusmodi cornua demersa, aut infusa fuerint, statim leuari, & conualescere. Descripti animantis iconem hanc exhibet. Quærendum nunquid ad Oppiani orygem referri hoc animal possit. Cæterū & in India quadricornes oryges reperiri Aelianus testatum reliquit, si rectè transtulit Gillius: sic enim legimus: tygres domitas, cicares pantheras, & oryges quadricornes ad susi regem Indi adferunt, sed forsitan in India tantum eiusmodi sunt, fierique potest, ut numero, magnitudineq; secundum regiones cornua differant.

Tom. 1. lib.
5. cap. 5.

Pyrrassouppi.

Oryges qua-
dricornes.

DE CAPRA AVRIBVS DEMISSIS.

Cap. XXVI.

ARISTOTELES in Syria capras esse scribit auribus mensura palmari, & dodrantali, ac nonnullas demissis ita, ut spectent ad terram: ex quo postremo genere fortè fuerit, cuius hic exprimitur imago, Indicae tamen caprae nomine mihi missa, & mambri-
nae Syriacae, lana seu pilis, facieque, & cornibus ouem potius, quam capram referre videtur, color albus est.

Lib. 8. hist.
cap. 28.

DE CERVO. Cap. XXVII.
ORDINIS RATIO.

CAPRIS feris recta ratione annexetur ceruus, perniciosissimis quippe animantibus animal perniciosissimum, & cui similiter in velocitate pedum salutem naturam collocauit: unde est, quod utrorumque venatio, ac potissimum cerui, etsi apprimè ardua, multisque obnoxia difficultatibus, praeter ceteris commendetur. Equidem Plato (referente Plutarcho) in legibus prohibuit, aut potius voto hoc petijt, ne maris venationem adolescentes vnquam amarent: nulla enim roboris, inquit, exercitatio, nulla sapientiae meditatio, neque quicquam ad vires, celeritatemve conducens, agilitatemque, inest in certaminibus, quae aduersus labraces, congnos, aut scaros suscipiuntur. At in terrestri venatione ferocia animalia congregientium laborum tolerantiam apud insequentes. Atque haec bona venationi accepta feruntur: priscatio nulla re est utilis: Neque sanè Deorum quisquā dignum se congricidare putauit, cum lycoctonos voluerit dici Apollo; aut mullicida; cum sit ellaphebolos Diana: ille à lupis, haec à ceruis occidendis. Quid verò miri hoc? cum etiam homini aprū duntaxat, ceruum, capram, leporem capere honestius sit, quam emere: Thynnū, carabū, amiam obsonari, quam capere, magis decorū: Omnino enim priscatio propterea turpis, nullo studio digna, illiberalis credita est, quod nihil habet ingeniosum, nullas machinas, nullam versutiam vsurpet. Tantū Plutarchus, Xenophon verò in eo libro, quē cynegeticō inscripsit, tradit veteres heroes apud Chironē ab ineunte aetate istiusmodi venationibus operā dare consueuisse, multa quē inde honesta didicisse, eorū censens exemplo venationis disciplinā nobilibus, & heroici generis iuuenibus haud quaquā negligendam, quibus id per corporis robur, & aetatem liceret: Siquidem hoc exercitio rebus gerendis strenuos euadere, docerique simul καλῶς ποιεῖν, καὶ λυτῶν, καὶ πρᾶττον, ut eiusdem Xenophontis, & verbis, & sententia vtar. Fuisse autem hunc morem antiquissimum, quod regij adolescentuli in venatione ferarum sese exercebant, etiam nos docet Plinius in panegyrico his verbis: Olim haec experientia iuueniuit, hac voluptas erat, his artibus futuri duces imbecbantur, certare cum sagittis feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu, nec mediocri pacis decus habebatur sub mota campis irruptio ferarum, & quadam obliuione liberatus agrestium labor. Xenophon, qui hoc studio dediti sunt, magnam ex eo utilitatem capere scribit: nam corporibus bonam valetudinem comparare, hinc videre, audireque magis, senescere minùs. Hanc ad bellum praecipue instituere; primò quidem si vias iniquas sub armis ambulant, minùs lassari: nam labores sustinere; quibus feras capere consueverunt: deinde posse humi iacentes quiescere, ad imperatoris edictum praesto esse: In adeundis hostibus inuadere simul, & imperata facere, cum feras ipsi hoc modo venentur. Nec verò in fronte locatos deserere acies, quia paratissimi sunt: at in hostium fuga ubique illos propter locorum peritiam rectè, ac tutò persequi. Quod si exercitus tuus infelicitè pugnauerit, in syluosis, abruptis, iniquisque alijs locis seipsos cum ceteris non turpiter saluare posse: Nam consuetudinem venandi nonnihil eos peritiores reddere: Et hos plerumque magna commilitonum turba fugiente victores hostes propter difficultatem efrantes, suo ipsos robore, & audacia repugnando terga dare coegisse, cum fortuna ferè corporis, & animi fortitudinem comiteretur. Quod cū maiores, inquit, nostri cognoscerent, hinc se aduersus hostes bene geritū studiū hoc iuuentim instituerunt. Testatur idem etiā Xenophon Cyrū peritissimum illū bellicae artis imperatorem, cū adhuc puer esset, ad venationē egressum ceruam, & aprum,

Lib. 8. de
pad. Cyri.

Lib. 1. de re
mil. c. 7.

aprum, frustra prohibentibus præceptoribus, consecisse, eundemque mox ducem exercitus factum bellicæ exercitationis gratia milites suos ad venationem eduxisse, hanc exercitationem rerum bellicarum esse omnino, quod crederet, optimam, equestris autem verissimam. Sed & Flavius Vegetius docens cuius artistryones, vel eligendi sint, vel respuendi, cum dixisset omnes, qui aliquid tractasse viderentur ad gynæcia pertineans longè à castris pellendos esse ceruorum, aprorumvè venatores convenire militiæ societati author est, indicans mulierosos omnino ex acie remouendos esse. Hinc illud Ouidij de remed. amoris;

Lib. 1.

*Cum semel hac animum capis mulcere voluptas,
Debilibus pennis irritus exis amor.
Vel tu venandi studium cole, sape recessit
Turpiter à Phœbi victa sorore Venus.
Nunc leporem pronum catulo sectare sagaci,
Nunc in frondosis retia tende iugis.
Aut pauidos terre varia formidine ceruos,
Aut cadat aduersa cuspidis fossus aper.*

Dianā cur
venatricem
finxerint.

Dianam autem, quæ Phœbi soror est, ideo potissimum poetæ fingunt perpetuo venandi studio duci, ut doceant magnoperè his cauendam esse desidiā, quibus curæ est virginitas; Nam, ut inquit Seneca; amor iuuenta gignitur luxu, ocio nutritur inter lata fortuna bona. Eleganter autem Lucianus dialogo Veneris, & Cupidinis nullum amoris, & obsecræ libidini locum esse apud eos ostendit, qui nunquā opere vacant, sed aliquo semper negotio, & labore distinguuntur, idque eiusdem Dianæ ostendit exemplo, quippe quæ perpetuò per montes vagetur, ceruorum, hinnulorumq; venationi intenta. Atq; hinc est, quod inter alias animi lassæ recreationes seu honestissima commendetur ipsa venatio; Sic Hieronymus Vida:

Lib. 1. de
art. poet.

*Nec ludos puero abnuimus, subducere mentem
Interdum studiis liceat & desessus amena
Rura petat, sape & mores obseruet agrestum,
Et venator agat de vertice Tyburino
Veloces capreas, aut tendat retia ceruis.*

q. Fab. 5.

Sed ut pueri faciliè ceruis retia tendere possunt, ita insequi istiusmodi feras adolescentulorum erat, qui iam ex ephebis excedunt, ut ostendit Ouidius Hyantis adolescentuli exemplo:

*Dum nona lanugo pauidos formidine ceruos
Terret, & est illi prada benigna lepus.
At postquam virtus annis adoleuit, in apros
Audet, & hirsutas cominus ire feras.*

Romani vs
venationi
dediti.

Non quod virilis ætas ceruorum, aprorumq; & caprarum venationem omitteret, quin tantopere Romanos illos proceres horum animantium venatione delectatos fuisse constat, ut, ne deessent quouis anni tempore, proprijs includerent leporarijs, eisdemq; amplissimis. Q. Hortensij enim in agro Laurentino scribit Varro syluam habuisse, ut dicebat, supra quinquaginta iugerū maceria septam, quod non leporarium, sed teritrophij appellabant. Ibi fuisse locū excelsum, vbi triclinio posito, inquit, canabamus, apud quod Orpheæ vocari iussit, qui cum eò venisset cum stolo, & cithara, & canere esset iussus, buccinam inflauit, vbi tanta circumfluxerit mox ceruorum, & aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, ut non minus formosum mihi visum sit spectaculum, quam in Circo maximo Aedilium sine Africanis bestijs, cum fiunt venationes: Ad delectationem, quod attinet, eam sic expressit Horatius;

Li. 1. carm.
od. 1.
Venationis
delectatio.

*Manet sub Ioue frigido
Venator tenera coniugis immemor,
Seu visa est catulis cerna fidelibus,
Seu rupis teretes Marsus aper plagas.*

Hinc enim discimus, quanta sit assuetudo vitæ cum delectatione, quæ incommoda commodis, dura mollibus antefert; quid enim mollius, & commodius quàm cum tenera, placidaq; vxore domi cubare? Contrà quid durius, & incommodū magis, quàm de nocte sub æcælo excubare, festasq; non sine magno valetudinis vitæq; discrimine captare? Tanta tamen fuit semper ceruorum potissimū venationes æstimatio, ut etiam nonnulli, qui reuera non essent venatores, venatores tamen videri vellent, ideoque ceruos, aprosque cum plagis & venabulis per medium forum iuberent transire, ut cepisse aliquid viderentur; docet hoc idem Horatius sub persona Gargili;

Li. 1. epist.

*venemur ut olim
Gargilius, qui manet plagas, venabula, ceruos*

Differtum transire ferum, populumque iubebat,

Vnus vi è multis populo spectante referret

Emptum milus aprum.

SYNONYMA. ET YMOLOGIA.

CERVUS animal notissimum dictum est, quod τὰ κέρατα, idest, cornua gerat, teste Festo, ex Varrone nimirum, qui, cerui, inquit, quod magna cornua gerant, multis in c., vi in multis, quasi geruli. Quo loco Scaliger, cur non, inquit, κεραι potius? Sunc verò etiam ceruinorum cornuum similitudine iuxta Varronem, & Seruium furcæ, quibus rustici casas suas stabiliunt cerui vocati, vnde Virgilius:

Atque humiles habitare casas, & figere ceruos.

Vbi nimirum Seruius, aut furcas, inquit, dici, quæ figuntur ad casæ sustentationem, quæ dictæ sunt cerui ad ceruinorum cornuum similitudinem: Stipites autem erant cornicula eminentia habentes, quibus etiam ad vineas, pluteasq; utebantur in bello in castrorū nimirum munitionibus, ut patet ex his Iulij Cæsaris verbis: Aggerem, & vallum duodecim pedum exstruxit, huicque loricam pinnasque adiecit grandibus ceruis, eminentibusq; ad commissuras pluteorum, atq; aggeris, qui ascensum hostium tardarent. Ceruos hosce nobis pictos proposuit Ioannes Lucundus Veronensis, ut testatur Mart. Antonius Delfius in Oedipo Senecæ, qui & apud Tibullum horum mentionem factam existimat, & legi debere:

Nam te non alius belli tenet artius arces,

Quâ deecat tutam castris producere fossam,

Qualiter aduersos hosti desigere ceruos,

Quemve locum ducto melius sit claudere vallo.

Citat in hoc eodem sensu Iosephus Scaliger in suis in Varronem coniectaneis, vbi hic ait, cerui similitudine cornuum cerui, hunc ex Silio Italico versum:

Ceruorum ambullis imitantes cornua ramis.

Additque in vallo castrensi per spatia poni solere ceruos, hincque interstitium illud inter ceruos dictum esse interuallum. Caterum Iacobus Pontanus ex German. præcitatum illustrans Virgilij locum ἐλαφβολίας vno verbo, inquit, Græci dicunt, nec mihi furcas innuere videtur, tum quod Græcis ἐλαφς βάλλα familiaris est, tum quod Georgicorum 1. dixit:

Auritusque sequi lepores, & ligere damas.

Etiamsi non dubium ceruos furculas dici, quibus sustentantur retia, & plagarum laxitas maculosa intenditur, quæ σαλίκις Græcis, & σαλιδίς dicuntur, vnde & σαλιδύσαι, Græci ἐλαφς animal hoc dicunt: quâ vocem Atticè in feminino genere de mare etiam dici mox suo loco ostenditur, vbi de cornibus. Varinus ἐλαφς, vel à celeritate, & leuitate nomen habere existimat, quoniâ ἐλαφρός levis est, vel sic vocari, quasi ἐλαφον διὰ τὸ ἔλαφον, καὶ ἀνερῶν διὰ τὸν μυκῆσθαι τῆς ὄφρος, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλάττειν τῆς ὄφρος, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλας, nimirum quod circa lacus & aquas libentur versetur. Eadem etymologias Etymologus quoq; recenset, & alias in dictione ὄφρος, ἐλαφς dictum ait, & ὁ τὸ ἐλαφρον τῆς ὄφρος, ὅτι ποιεῖ τὴν τὸ κέρατος θορυμώμετον, hoc est à fugandis serpētibus, quia nimirum cornu eius suffitum eos fuget, vel quod ipse ceruus cornu ad saxū attrito nidorem exciter, quo serpentes è cavernis pellit. Plutarchus priorem etymologiam approbās ait, ἐλάφας Græcè nomen esse non à celeritate, inquit, quod putant quidam, sed serpentis tractione sorbitioneq; ductum. Contrā qui ἐλαφρός, quasi ἐλαφς dictos putant, huc etiam Virgilium alluisse profitemur, dum ait: Ante leues ergo pascentur in æthere cerui.

Est verò ἐλαφς, placentiæ nomen ab Elaphebolij sacris dictū, in quibus fieri solebat ex scsamo, & farina flore, ut recitat Cælius ex Athenæo lib. 14. qui ea sacra Mineruæ fuisse tradit. Hermolaus à mense (elaphobolion enim September est) in quo fiebat dictam ait. Erant autem elaphobolia sacra eodem in mense, ut nihil intersit. Obscurius, ineptiusq; Ioannes Ruellius hanc placentiam ceruorum venationibus dicatam scribit; ἐλαφινεῖς verò Hesychio & Varino est εἰς βροῖς, idest, hinnulus. Est & cerua canis nomen apud Varronē, nec non apud Quidiū, estq; & insula eiusdem nominis apud Macrobios, quā Dionysius, vocat aquosa, Græcè ἰμαθία. Bemyes populos propè Ceruā etiā ponit, ut citat Stephanus Aquæus lib. 5. in Pl. c. 8. Ab ἐλαφς detortū est λάφας, ut nūc apud Cretēses vocatur, apud quos, citante Varino, ceruus etiā olim ἀέρπας vocabatur. Βέρπας ab eodem, nec nō Hesychio, ceruus interpretatur: Βέρπας verò Laconicè secundū eosdem ceruus est. Idemque Varinus ἐπίδορ interpretatur ἐλαφς, ἢ κεραιλὴν ἐλαφς ἐπίδορ verò simpliciter ceruum.

Δόρυκας Suidæ nomen loci est, ut ceruus, de qua voce supra in capris syluestribus dictum est, ubi etiam de voce *ῥορκας*, qua ex Hesychio & Varino diximus indicari etiam *ἡλικίαν ἐλάφου*, idest, ætatem ipsius cerui. **Ελλάς** idē, teste Varrone, quod *εἰβρός*, idest, hinnulus: Vnde apud Homerum *ἑλλοφόρος* dicta Diana à cæde ceruorum, utpotē venationis Dea. Est & *ἐλλάς*, levis, celer tanquam epithetum cerui, Varino & Etymologo *ἑλλοπόδιος* & *ἑλλοί* dicuntur passerēs, & hinnuli, ἀπὸ τῆς ἐλλοιδοῦς, idest, saliendo. Apud Hesychium *ἑλλοποδίδας* legitur cum in penultima his verbis: *ἑλλοποδίδας* dictio apud Cratinū, facta *παρὰ τῆς ἐλλοῦς* (Gefnerus melius cum spiritu tenui, & acuto in vltima scribi aasserit) & communiter dictos hinnulos vel passerēs, vel pullos serpentis significat, ἀπὸ τῆς ἐλλοιδοῦς. Sed videri possit etiam *ἑλλοποιος*, quasi ἀλλοποιος, inquit Gefnerus, dici, idest *ταχυποιος*, quod hinnulo maximē conveniret. Idem Hesychius, ut & Scholiastes quoq; apud Homerum, ubi habet: *Κύων ἔχει ποικίλον ἑλλον, ἀσπασίοντα δ' αὖτ' ἑλλον* exponit *εἰς ἑλόν ἑλόν*, idest, ceruum iuvenē *Κῆκας* apud eundem ceruus est, nec nō etiam *δέρμας λεπτός*, & idest, pellis tenuis, & *εἰβρίον λεπτόν*, idest, tenuis nubecula, in quo significatu legitur & apud Suidam. Est & *ἐλάδας* apud Hesych. & Varronem, *ἐλάφος εἰβρίας*, idest, ceruus iuuenens, vel qui nōdum adulus est & *εἰβροί*, *εἰβροί*, *εἰβροί*, *εἰβροί*, in eadem scilicet significatione. Quamvis autē *εἰβρος* sit, teste Polluce *ἐγχευομένη ἐλάφου*, idest, cerui fætus, à Polyeno tamen in epigramate, dorcadis fætus, *εἰβρος* appellatur; propriè autem *εἰβρος* est hinnulus, qui iam ad pabula exiit, Gefnerus apud Nicandrum in theriacis *εἰβροδοίκας* interpretatur ceruos. Hesychius *ὀροβόδων* interpretatur *εἰβρών*, ὀροβόδους verò τὰς ἀλλας. Cælius ceruos primigenios procer dici aasserit apud Philetā, grandiores iam dici cernades, perfecta demum ætate ceruos. Equidem *κεμάς* exponitur hinnulus parvus, & in speliaca adhuc iacens. Apud Homerum, ubi ait: *κεμάς δ' ἢ λαγυδόν, ἢ αἰετὸν*; *κεμάς* interpretes hinnulū reddunt. Similiter & apud Athen. lib. 5. ex Herodico Babyl. *τῆς ἐλδοῦς δειλότεροι κεμάδες*, vertunt sic: Flavis ceruorum hinnulis pauidiores. Sunt qui dictam putent quasi *κοιμάδα*, utpotē *κοιμομένη* ἐν τῇ ὁρῇ σπληνίῳ, nec audentem se committere sylvis. Scilicet cemas ita est in uis, sicut in bubus iunx & iuuenens, siue búcula, seu vitulus: Franci, inquit, *saones* vocant. Apud Hesychium & Varinum *κεμάς*, quoq; reperias pro ceruo, & *κεμπός*, *κεμπός*, *ἐλάφος αἰθραπός*, & apud Hesychiū *κεμάς* per duplex *μ*, idem quod *κεμάς*, nimirum hinnulus cerui, quæ sicientia est poetica. Sic Tiberius Illus in epigrammate.

Κεμάδος ἀρτεμίου μαζοῖς ἐρίθου γάλακτος.

Κεμάς verò eisdem est *εἰβρός* ἐλάφου, ubi fortassis rectius *εἰβρός* legeris, non raro enim *εἰ* pro *εἰβ* scriptum librariorum incuria reperitur. Sed ad Philetæ locum, quod attinet, Cælius Varini Philetam citantis verba peruertit: nam Varinus expressè habet: *τῶν ἐλάφου τὰς πρώτας ἐκτῶσαι*, id est, ceruas ipsas, cum primum pariunt, procer appellari, & licet etiam ipsi hinnuli recens nati sic vocari possint, falsum tamen est Philetam ita vocare. Plura de voce prox in caprea diximus. A procer per metathesin facta videtur vox proceras, Hesychius ceruas exponit, vel celeres, & *εἰβρός* eidem & Varino sunt timidi lepores, dorcades, cerui hinnuli, ut etiam in capra dictum. Est & eisdem *πίχαρις*, *ἐλάφος*, *ἀμυρίας*, Gefnerus vltimam vocem separat ab *ἐλάφου*, Hesychius verò coniungit; quid sit *ἀμυρίας* apud Lexicographos non licuit inuenire. Sunt & *εἰβροί* eisdem cerui, & *σαχίνης* iisdem lepus est, & ceruus: sunt. n. hæc duo animalia, *ταχυδρομας*; *ταχύς* autē siue *ταχυρός* pernix, celer, velox, Apud eosdem, ubi *φύρακις* exponunt *ἐλάφου*, legendū potius videtur *ἐλάφοι*, Aial hebraicā vocem Deuter. 14. ubi Arabica translatio similiter habet aial, Chaldaica verò aielā, Persica verò geuazen, Septuaginta interpretatur *ἐλάφου*, & Hieronymus similiter ceruum. Sed in inscriptione Psal. 22. ubi communiter pro Aialieith sahar, vertitur ad ceruam aurora, vel ad ceruam matutinam, sunt qui exponunt, teste Pagnino, ad stellam matutinam, aut ad fortitudinem, ad robur seu vim ascensus auroræ, sed prius est rectum inquit R. David, ut assumpta prima huius dictionis significatione per ceruam auroræ allegoricè intelligamus ecclesiam Israeliticam, quemadmodum etiam ceruis comparatur in Canticis. Qui stellam matutinam interpretantur, iij, teste Iano Drusio, id faciunt ex monumentis τῶν διδασκάλων, in quibus Lucifer, qui Græcis est *φωσφόρος*, aieltha nuncupatur. Alij rursus, ut idem recitat Drusius, putāt instrumentum musicum præcitatæ verbis dici; alij genus carminis. Qui ad robur auroræ explanāt, ijarbitrātur hunc hymnum scriptum fuisse manē cum aurora ex oriens iubar suum longè, latèque diffudisset. Quæ an vera sint, nescio, inquit, mihi quidem non videntur: Credo autem Davidem melius in latinum conuerti: *Super ceruam aurora*: Quod sic accipio, ac si diceret, super cerua pulchra; auroram enim Hebræi ponunt pro pulchro. Porro, *cerua pulchra*, vox est planè amatoria: solent enim, qui amant, blandè compellendo amicas suas ceruas vocare: vnde illud; *cerua amorum*, caprea gratia, in libro de proverbijs: *Et cerua agri*, in Cantico canticor. Quod postremum interpretantur dici de Ecclesia, sed hoc in loco aliter interpretandū, ita postulante sententia, & argumento psalmis.

Ego sanè indubitater credo, Dauidem, cum hunc psalmum componeret, in mente habuisse, quæ ei spiritus patefacerat *ἐπὶ τῆς σαυῆρος ἡμῶν*. Apud Varinum ubi scribitur *Διά τὴν ἱλαρόν*, Chaldaei, scribendum videtur *atal*. Hinnulum iidem Hebræi *ofer* dicunt, quo nomine quidam, teste Pagnino, dictum putant à levitate, & celeritate, qua ceu vento agitatus, currendo pulverem commoveat. Vetus expositio in Avicennam, *auseac*, interpretatur coagulum ceruinum, & genitum bubali, Sylvaticus verò pro coagulo ceruino habet *auseac alanerb* apud quem sequentia etiam barbara nomina reperiuntur: *ansegidi*, coagulum ceruinum; *anteros*, ceruus; *belagin*, ceruus; *mellossa*, medulla ceruina. Ceruum nos *ceruo* dicimus, fæminam, *cerua*; Sic & Hispani marem *cieruo*, fæminam *cierua* dicunt; Galli marem *cerf*, fæminam verò *biche*; Germani superiores ceruum *hirtz*, vel *hirs*, vel *hirsch*; ceruam hinde vel *hiadin*, vt & Belgæ, & Angli, quibus ceruus herte, vel hert dicitur, quasi durus, quoniam diutissime in vita durat, quo modo eisdem hert cor est, cuius nimirum motioni perpetuæ vitæ duratio debetur. Poloni marem ie *ijenij*, fæminam *lanij* quo nomine tamen damam quoque interpretantur; Angli hinnulos fauune dicunt, & nos suprà ex Scaligero cernadas Francis faones dici diximus, aliàs hynde kalfc dicunt, sicut & Germani hindkalf, quasi ceruæ vitulum.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

CERVVS, inquit Aristoteles, animal est bisulcum, & forcipem pro vngula habet, vt ca. 2. *hiss. c. 1.* pra: pilus ei mollis, teste eodem, in physiognomonicis, de timidissimis loquente anima. Ceruus quilibet, quibus scilicet, lepore, & ceruo. Idem alicubi ait etiam: lataci pilus durus, specie le animal. inter pilum vituli marini, & cerui. Quo loco malè intellecto Casar Odonus durum pilum ceruo tribuit. Cauos intus esse ceruorum pilos tradit Adrianus Iunius in sua Batavia, ideoque commodè natate putari, sustentari videlicet in aqua non secus, quam vesica vento inflata vrinator solet. Ad colorem quod attinet, Pollux *ἰσχυρόν* esse ait, κατὰ σιντον λακούς σπαμίανσι. *lis.* Πλεονεξία δὲ αἱ θηρία παρὰ σίματα ἔχουσιν, idest, subfissum, albis punctis distinctum, pluribus quidem in fæminis, præcipue hinnulis: vel. vt Varinus citat, pluribus quidem in fæminis, maxime verò eiusdem sexus hinnulis. Similiter & Oppianus ceruum vocat *σιντόν*, & αἰολόαν; vnde apud Euripidem *βαλίων ἱλαρός* etiam exponit κατὰ σιντόν. Caterum, cum color hic in equo, quam maxime laudatur, vt Balij Achilles equi docet exemplo Homerus, quem spadicei fuisse coloris, docti volunt, & nunc quoque vulgò baius, quasi balius nominatur, ego de hoc colore potius intellexim: apud Euripidem: nam & σπαθίαν cerui cognominantur à colore τῆς σπαθῆς, idest, *σπαθίαν*. Est enim spadiceus, secundum Thylesium, idem qui phœniceus: quamuis non desunt, qui σπαθίαν cognominari volunt, quod cornua spathis similia, idest, mucronata habeant. In quo nouissimo sensu accepisse apparet Eustathium hæc ex quodam Lexicographo recitantem: *Τὰ δὲ τέλεια ἔκαστον ἱλαροί, εἰμὲν ὅρα οἱ ἀχαιῶν, καὶ ὁ σπαθίαν λεγόμενοι, ἢ λικίατινι διαφύσσιν, ἢ ἰσχυρῶν, καὶ κερῶν ἰδρύοντι, καὶ μυγίθου.* Idem Eustathius *βαλίων*, cum appellatiuum est, scribit *ὄξυνθαι*, significareque *ταχύς*, vel *εἰσπρός*: Cum est proprium equi apud Homerum *παροξυτόν* efferris; veruntamen *παροξυτόν* rursum scriptum reperitur appellatiuum, vt in 6. epigrammatum *βαλίων ἱλαρός*, itidemque apud Plutarchum, *βαλίων ἱλαρός εἰσπρόμυτος*, & alibi *βαλίων ἀνιμῶν*, ubi significat *ταχύς*, & rapidi, vt utroque modo interpretari liceat. Fiunt aliquando cerui, & candido colore; qualem fuisse, inquit Plinius, traditur *Q. Sertorij ceruam quam esse satidicam Hispania gemibus persuserat*. Tradit & Pausanias albos se Romæ ceruos vidisse, & admiratum fuisse: Ex qua verò regione, vel continente aduecti essent, non venisse ei in mentem interrogare. Sed & Aristoteles testatur album aliquando ceruum inuentum esse. Quem Aristotelis locum Ruellius sic reddidit: Animantes cunctæ, quæ siue imbecillitatis causa, siue cæco naturæ vitio, præcoci, paucoque victu sustententur, candidæ proueniunt: Sic lepus inuenitur candidus, item ceruus, & vrsus, & in auibs hirundo, coturnix, perdix, præsertim cum quandam à primis statim vitæ rudimentis imbecillitatem retulerint. Cornua ei alioqui admodum degeneri animali, & spectanda magnitudine, ramorumque pulchritudine natura ei concessit, vt omnibus feris facillè antecellat, vt ait Oppianus: Virgilius dum arborea vocat, & magnitudinem, & ramos etiam expressit:

*Ductoresque ipsos primum capita alta ferenteis
Cornibus arboreis sternit.*

Hinc & *ἐκέραιον* vocat Oppianus, & Homerus, *ἀμφὶ ἱλαρόν κερῶν* dixit, & rectè in masculino genere, inquiunt Varinus, Hesychius, & Etymologus, quoniam mas tantum cornutus est, idè ex-

2. *hiss. c. 1.*
Cervus qua
libet, quibus
inter pilum
tribuit. Cauos
commodè natate
Pilos qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

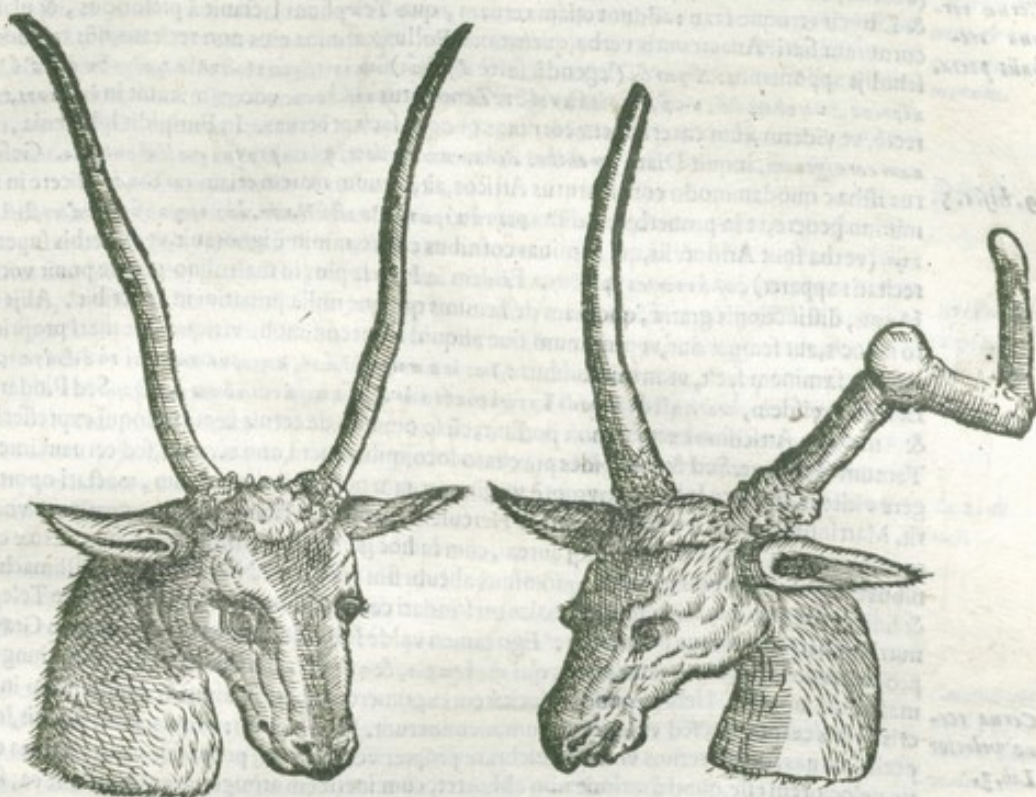
lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

lis.
Pilus qua-

ponit ἰουκρον, ἢ μεταλα κέρατα ἰχθηα. Similiter κέρα' εἰν ceruum, alij cornuum simpliciter, alij magnis cornibus præditum. Idem Varinus ait κέρα' οὐ ἴλαρον apud Homerum, ceruum adulem interpretari, sed κέρα' οὐ poeticum esse, κέρασφορος commune. Cæterum an solus mas, & nō etiam cerua cornua habeat, ut ex Varino diximus, videndum. Ipse quidem rursus Varinus ex Polluce ait: ἰλάρον ἄκρον μὲν ἢ θήλειον. ὁ δὲ ἀρρεν κέρασφορος, ἢ κέρασφορος, ἢ κέρα' εἰν, ἢ ἰουκρον, ἢ ὠλα-σῦκρον, ἢ ὠκῖκρον, ἢ χρυσόκρινος, ὁ ὑπὸ ἡρακλῆος ἀλόν. Addit Pollux Anacreontem, & Sophoclem, qui κερόισσαι ἴλαρον vocarunt, hoc est, ceruam cornutam. Polluci subscribit Plinius his verbis: Bifulcis bipa cornua natura tribuit: nulli illorum supernè primores dentes. Qui putant eos in cornu alsumi facile coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Sed & Aristoteles ceruam cornua habere negat, & alibi, causam afferens cur ceruæ cornibus careant, cum dentes similiter habeant atque mares; eadem, inquit, utriusque sexus natura, & cornigera est, sed feminis adempta sunt cornua, quoniam ne maribus quidem utilia sint, sed virium meliorum beneficio mares minùs offenduntur. His accedit Cardanus, inquiring: Commune autem videtur animalibus plura, quàm duo cornua habentibus, ut femina cornibus careat, quomobrem creditum est à Plinio dentium materiam in cornua non transire, cum famella etiam dentibus superioris mandibula anterioribus carentes, cornua non habeant: Ratio est duplex à fine scilicet, & efficiente causa deducta; cum enim matres fetus in aluo gerunt lenitate, & agilitate opus habent, unde cornua præglandia, & ramesa illis essent impedimento. Est etiam genus illorum animalium timidum, ut famina sint timidissima, quomobrem illis cornua nulli essent usus. Deest etiam calor, qui materiam cornuum gignere possit, & genitam extrudere simul, atque extendere: ob id veluti hominibus barba ita ceruæ cornua, ut ad solum ornatum facta videantur, & neutrum ad sit famineo sexui illorum. Hac Cardanus. Aristoteles loquens de peccatis poetarum, scribit minus esse cornum, qui inscij scribunt in ceruorum genere feminam cornu habere, quàm si mala imitatione, usu id scriberent. Galenus item ceruos ait, longa habere cornua, ut in his quoq; femina à maribus sepa-

Cerua cornibus caret.

Lib. 3. de part. c. 2.

Lib. 10. de subtil.

Cur careat cornibus.

Od. 3. olim.
Cervus cor-
pua tri-
buit poeta.

9. bis. c. 5.

Cervus cer-
no velocior
Lib. 3.

Cervus visa
cornuta.

Lib. 3. poet.
9. bis. c. 5.
Quando cor-
pua inci-
piat nasci,
& quis ra-
morū ordo.
Li. 11. cap.
37.

Aristotelis
error circa
cornu cer-
vini rami-
ficationem.
Syntag. 5.
de tum. bis.

separentur. Contra scholia in Pindarum fœminis cervis ab omnibus poetis cornua adscribi tra-
dunt, & fieri posse, ut id quandoque acciderit, cum & elephantis Indicis, inquit, adfint cornua
(ἀδόντι, dentes exserti, quos aliqui melius cornua vocant) duntaxat maribus, Aethiopicis verò,
& Libycis utroque sexu: addunt etiam ceruam, quæ Telephum lætavit à pictoribus, & platis
cornutam fieri. Anacreontis verba, quem taxat Pollox, carmina eius non recitans, nos ex eisdem
scholijs apponemus: Ἀγαν ὤς (legendū forte ἀγανῶς) οἷα τειβεῖν τοῖς Πηλῆα γαλαθῆναι δὲ ἔλας
κροίσσας ὑπολαφθεῖς ὡς ὁ μῆρς ἐν τοῖς. Zenodetus κροίσσας vocem mutavit in ἱροίσσας, non
rectè, ut videtur, cum ceteri poetæ cornutas quoque faciant ceruas. In Euripidis Iphigenia, cer-
uam cornigeram, inquit Diana, manibus Achaearum tradam, quam pro tua mactabunt filia. Gesne-
rus isthæc quodammodo conciliaturus Atticos, ait, ceruum marem etiam τὴν ἑλαφον dicere in fæ-
minino genere, ut in proverbio: αἱ ἑλαφοὶ τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν, ὡς περ γὰρ ὁ πῶλα ἀποβέβη-
καὶ (verba sunt Aristotelis, qui fœminas cornibus carere, minimè ignoravit, ut ex verbis superius
recitatis apparet) φυλάττεται ὁρᾶσθαι. Eodem in loco sapius in masculino genere ponit vocem
ἑλαφος, distinctionis gratia, quoniam de fœminis quoque nulla priuatim in eo scribit. Alijs ve-
rò in locis, aut semper, aut, ut plurimum siue aliquid sexui commune utrique, siue mari proprium
referat, fœminam facit, ut in mirabilibus: Τὰς ἐν τῇ πύρρῃ ἑλαφὸς κατορύττειν φασὶ τὸ δεινὸν κέρα-
τα. Et alibi in eisdem, πολλὰς δὲ κροίσας ἐν τῷ πύρρῳ κέρατων τὸ πᾶν ὁρᾶσθαι. Sed Pindarus,
& Anacreon Atticisimo excusari non possunt, cū se omnino de cervis fœminis loqui expresse-
rint. Tantum Gesnerus. Sed & Euripides præcitato loco, mihi reuera non ceruum, sed ceruam intelli-
gere videtur, cum pro Iphigenia, ut potè virgine ceruam potius, quàm ceruum, mactari oportue-
rit. Martinus Anton. Delrius in comm. in Herculem furem: Habes, inquit, geminum vna in
re commentum, ceruæ cornua, ea; aurea, cum in hoc genere in plerisque regionibus, ceruæ cor-
nibus careant. Quid tamen obstat, quominus alicubi sint cornutæ? Nam & multis Callimachus,
& huic Herculeæ (loquitur enim de auricorni Pindari ceruæ) Diodorus Siculus, & ei, quæ Telephī
nutrix, Anacreon cornua tribuerunt. Ego tamen valdè suspicor, per enallagen ceruam Græcos
pro ceruo posuisse, more Atticorum, qui τὴν ἑλαφον, & αἱ ἑλαφοὶ articulum fœmineum, iungunt
masculino nomini, Hebræi quoque velocitatem exprimere volentes nusquam, quod sciam in sa-
cris literis ceruorum, sed ubique ceruarum, meminerunt. Hæc Delrius: Si quis igitur dixerit, idè
potius ceruas, quàm ceruos voluisse celebrare propter velocitatem, probandum fuerit cerua cer-
uo velociorem esse, quod à ratione non abhorret, cum inermem armigero timidior esse ea, sua-
deat. Inuenio inter poetas latinos: Silium Italicum ceruam cornigeram facientem, inquit enim:

& alios

Acripedis ramos superantia cornua ceruæ.

Sed & Franciscus Petrarcha Hetruscæ poetices princeps, in rythmo quodam, Lauram suam ceruæ
comparas duobus eam cornibus auratis sibi apparuisse facit; verum & ipse à viris doctis propte-
rea fugillatur. Animadvertit hoc celebris in libris suis de arte poetica Mutius Histriensis, referen-
te Constantino Lando in C. Posthumi Diana, qui excusari Petrarcham posse existimat, tanquam
poetam, qui metaphoricus locus sit, per cornua intextas comas Lauræ intelligens: sic enim ad-
ornatum, inquit, comarum, quæ utuntur matronæ Gallicæ, allusit. Certè eiusmodi excusatione re-
ctius, utriusque admittentur, quàm si reuera cornutas dicere voluisse ceruas, nobis persuadeamus:
non me latet interim ceruas aliquando visas cornigeras: Tradit enim Gunterus in Ligurino suo,
seu in libro de rebus gestis Friderici Imperatoris primi, Cæsarem Maximilianum, verum id esse,
alicubi deprehendisse, idque in syluam suam iussisse annotari, quod opus ipse planè suum expo-
rientiarum non vulgare, sub nomine olim suo in publicum edendum, vidimus, inquit, inchoa-
tum. Testatur etiam Scaliger in Gallia nostris temporibus ceruam visam esse, & captam cum
cornibus, cuius etiam nunc seruetur caput. Ceterum monstra meo iudicio dicenda erunt. De ra-
mis modò cornuum, & eorū propagatione sic diserebat Aristoteles: Anniculis nondum cornua
nascuntur, nisi quoad indicij gratia, sit initium quoddam protuberans, quod breue, hirtumque est.
Bimis primū cornua oriuntur simplicia, & recta ad sublunarium (καθὰ τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, vnde Pli-
nius alijs simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis) similitudinem,
quamobrem αἰταλίας id est, subulones, per id temporis eos vocant: Trimis bifida exeunt, qua-
drimis trifida, atque deinceps ad hunc modum procedit numerus, usque ad annum sextum. Ex
quibus quidem verbis Aristoteles Geometrarum more hoc inferebat orollarium; ab hoc similia
semper prodeunt, ita ne sit dignoscere atatem ramorum numero. Ceterum philosophus circa
ceruini cornu ramorum numerum errasse, inquit Ioānes Aemilianus, videtur, quippe, qui statue-
rit (ut facilè ex ipsius verbis colligi licet) quinque ramos summum cornu cerui edere, neque in fun-
dendis propaginibus hunc numerum superare, cum tamen constet in multo plures ramos illud
distri-

distribui. Etenim & sensus, & experientia acerrimè reluctantur. Hoc non ignorat venatores, qui illis insidiantur, hoc minimè philologos latet, qui plerumq; loca Musis dicata ceruorum capiebus, atque aliorum animantium quasi naturæ trophæis exornant. Affirmatur Guilielmum Bavariæ Ducem, bina cerui cornua habuisse, quorum vtrumq; vnum, & viginti ramos fundebat. Testatur Albertus, ceruorum cornua in Germania ad vndecimum vsque ramiū diuidi, quod quandoq; etiam in Italia contingere certum est, licet Italiæ cerui Germanis minores sint. Vidi namque in penu Serenissimi Ferrariæ Ducis ceruum in agro Ferrariensi interfectum magnitudine equo paulo inferiorem, cuius cornua adeo erant ramis referta, vt potius superarent, quàm à Germanis superarentur, ac proinde Maro cerui cornua tan. osa in bucolicis nuncupauit:

Et ramosa mycon viuacis cornua cerui.

Tradit etiam Gesnerus se audiuisse Antuerpiæ cornua ceruina in pharmacopolio quodam spectari, quorum singula ramos circiter quindecim habeant. Quocirca à vero hac in parte videtur Aristotelem plurimum declinasse, nisi (vt ipsum vindicemus) dicamus eum per cornuum ramos maiores, & principales intellexisse, quippe qui in alios minores dispergantur. Hæc Aemilianus. Ego Aristotelis verba sic intellexim, vt numerus ille in plurimis contingere soleat: nam & Solinus ait: *Pro atate ramos eugeni: id incrementum per sex annos perseverat, denique numerosior non possunt fieri cornua, possunt crassiora.* Cur autem in ramos surgant vsque in sex annos, illud in causa esse retur Balsianus Landus Placentinus, quia animal sit maximè abundans succo, qui cornibus cōuenit: is est atra, inquit, bilis, quippe cuius caro atram bilem, maximam sibi partem vindicet, quartanam enim febrem suapte natura commouet, quæ raro occupat corpus. Hanc cornuum ramificationem sic extollit Oppianus:

Οξύκομοι χιράων πολυδαίδαλοι αἰολοὶ ἔρπον.

Idem mox cornua *ὠξυδαίδια* vocat, idest, pulchrè diuisa. Hefychius ipsos ramos peculiari voce *λίπερος* vocat. Sunt qui ipsum ceruum ramosis vtriusque cornibus *ἀμφιδάκρυον* vocant, quasi verò δάκρυα sint cornuum rami, cum sit δάκρυον palmus potius, quare & δάκρυα munera dicebatur, quia manu darentur. Albertus infimos ramos versus frontem rectè ait procedere, nec erigi, his enim pugnare ceruum, (quamobrem Græci *ἀκοντήρας* vocant, Gaza vertit adminicula) reliquis ventilare. Differunt etiam ceruorum cornua à cornibus cæterorum animantium, si Plinio, & Aristoteli credimus, quod, cum omnibus sint caua & in mucrone demum conereta, ceruis tantum solida sint, & cum cæterorum ossibus adhæreant, ceruorum tantum cutibus enascuntur, sed talia etiam esse rangiferorum cornua suspicor. Aiunt item ea decidua esse tum utilitatis causa, vt onere leuentur, tum ex necessitate præ pondere. Cæterum hic rursus Aristoteli refragari ipsam experientiam, tradit Aemilianus. Etenim & capreoli, inquit, cornua gerunt solida, & decidua, licet multò minora, quàm cerui, quorum interior pars minus densa, quàm extima: rectius autem indicauit, inquit, Albertus ubi hæc prodidit: *Ab hac autem multorum animalium cornua sunt vacua apud caput, & superius solida præterquam in ceruo, & habentibus cum ceruo forsan naturam similem, sicut caprea, & hircoceruus & huiusmodi, quæ in vtroque termino sunt dura, & sunt multa ramificationis.* Adhuc autem nullum animal mutat cornua præter ceruum, & ceruina animalia, sed de mutatione postea. Fiunt autem cornua ceruina adeo solida, & dura, vt soliditate, duritieque sua ad lapidum naturam accedent, qualia in ædibus Eminentissimi Cardinalis Gaddi obseruauit: quod etiam cecinit Orpheus in libello de lapidibus:

Φυα γὰρ μὲν ἂν ποτὶ κόρην

Πῶρην, ἀλλ' ἔμπης πῶλιν αἰ κρατερὴ τὴν λίθον

Οὐδὲ χιράων σοῖος χιράς ἀτραχὺς, ἢ λίθος ἰσὶ,

Πρὶν χεῖ μὴν ἀμφαφῶν ἔντορας ἐκμαρτῖα λαόν.

Sensus est: In exortu non esse quidē lapidem, nihilominus verè solidum esse lapidem: Licet equidem non agnoscas cornu verum sit, an lapis, si interim contrectes, lapidem esse fateberis. Tradit idem Albertus cornu animalium ceruo similitum interius rarum, & meatibus paruis peruium esse instar substantiæ, quæ aliorum cornibus insigitur, additq; ceruinum quidem cum atuerit peruium quam leue reddi; præsertim si sub dio fuerit, ita vt nunc humeat, nunc sicceat. Inueteratum enim hoc modo, tam leue reddi, vt euandidum, & inane videatur, quod ipse deprehendit in cornibus, quæ per sylvas à ceruis abiecta reperit. Ceruis igitur, & similitum animalium cornua, terreæ esse naturæ calore valido coacta, & ad ossis substantiā accedere. Cætera verò his collata humida esse, & molliri apta, cartilaginis naturæ vicina, & flexibilia calore: quamobrem non calore, sed frigore concreta videri, vt intelligitur, inquit, ex ijs, quæ in meteorologia docentur. Testatur verò etiam Gesnerus obseruasse se, in consumati cerui cornibus mucrones, siue ramulos supremos, qui bini alioqui, aut terni subinde spectantur, septenos, & in eodem loco stipitis latitudinem sex digi-

*Cornu v-
nius, & vi-
ginti ra-
morum.*

Eclog. 7.

*Aristoteles
excusatur.
Lib. 1. hist.
ham.*

*Lib. 2. de
nat.*

*Cornua cer-
uorum, vt ab
aliorum ani-
malium cor-
nibus disse-
rant.*

*Lib. 3. de ani-
mal. tract.
1. cap. 1.*

*Ceruorum
cornua so-
lida lapide-
a.*

*Cornua cer-
ui, qui le-
uia fiant.*

digitorum, inferius autē fuisse alios binos ramos, & adminicula: Obseruauit item inter crâneum cerui, & cornua ossicula, siue tubera gemina ossa protuberantia, læuia, duos circiter digitos longa, cō breuiora, quō ceruus natus maior est: Horum singulis singula, ait, adnasci cornua per symphyfin quandam, & quasi articulationem. Addit deniq; subulonis cerui cornua se uidisse dodrantis circiter longitudine; furcarij verō vulgō dicti, (eius gablers) quitrimus est, duorum & amplius dodrantum. Addidi hic ego subulonis cornua, & recta, ac etiam aliud casu fractum, sed obducto callo restitutum: quæ ex Germania mihi missa in museo asseruo; sunt autem & læuia, atque albicantia, minimèq; rugosa. Cū verō cornua tum ob soliditatem, tum ob proceritatem graua sint ceruis, vt dictum est, natura, vt tradit Aristoteles, celeritate, atq; agilitate corporis impedimentū illud compensauit. Quibus cornua, inquit, præ nimio excessu superuacua sunt, ijs alterum auxilium natura adhibuit, vt ceruis velocitatem, grādis enim illa, & multitudine cornuum magnitudo potius obest, quā prodest. Quæ tamen verba non ita accipienda existimat Aemilianus, vt eam tantum velocitatis in hoc animali causam esse voluerit philosophus. Dicit enim potest, inquit, idē etiam cursus celeritatem concessisse naturam, quia quandoq; inermes, & cornibus mutilati ob armorum carentiam, cū pugnare, & congregari non possint, fuga saltem, celeriq; pernitate tum venatorum, tum immanium bestiarum molestias euitarent. Iam verō quotannis cur decidua sint ex Aristotele eodem dictum est; amittunt autem ea vere, mense nimirum aprili, testante eodem, & solis ipsis id contingere ait, his verbis: Soli ceruo cornua omnibus annis decidua initio à bimatu: ceteris perpetua, nisi per vim aliquam amittant. Ita & Plinius: *Cornua*, inquit, *mores habet, solique animalium omnibus annis, statō veris tempore amittunt.* Sed & Theophrastus testatur cornua quotannis amittere. Idq; cur eis solis contingat, multis rationibus explicari potest: primū ex materia, qua constant; quoniam sicca, & terrea sunt, vt ceruus ipse totus, nempe hirce similis temperamento, calido siccoque: Cadunt autem facilius, vt in stirpium quoq; folijs, quæ ita sunt arida, vt nullum habeant lentorem, aut tenacem succum, qualis cæterarum cornibus inest, cuius gratia flecti, molliorq; possunt: Deinde ex loco, quoniam, vt diximus, non ex cranio nascuntur, vt reliquis, sed eni tantū adherent: Tertiō ab efficientibus causis; nam & calore æstatis sicca, duriorq; sunt, & hyeme subsecuta à frigore similiter afficiuntur: nam, vt quodq; solidius est, ita magis refrigeratur: refrigeratis autem nimium, pori clauduntur, & calor natiuus emoritur, vt neq; alimentum attrahi possit, & viæ, quæ trahi, debebat, præclusa sint: quod in cæteris, cū omnium caua sint, & vapores excipiant, non æquē contingit. Sic igitur affecta cornua cadunt tantū, siue offendentibus ipsis, aut impellentibus vtrō, aut inter ramos, & vimina, quandoque implicatis, siue etiam sponte, ipso nimirum pondere, depressa: non prius autem hoc contingit, quam verno tempore noua subnascuntur cornicula, & tuberculis suis vetera protrudunt: quo tempore etiam serpentes, & alia quædam animalia aridum, induratumq; deponunt exuium cuti noua nascenti. Sed eadem de re Aelianū audiamus, interprete Gyllio: Causam, inquit, ceruis cur cornua renascuntur, Democritus eam dicit, ventrem ijs calidissimum esse, & eorum venas per vniuersum corpus pertinentes esse rarissimas, & os, quod cerebrum amplectitur, membrana instar tenuissimum, & petrarum esse, indeq; ad summum capitis verticem crassissimas, atq; opimas venas oriri: Itaq; cibum, huius nutrimentum minimè concoctum, à nativo calore in totum corpus, eiusq; partes distrahi. Idemq; ait, eis pinguedinem extrinsecus circumfundi simul & cibi vim per venas in caput retorqueri, & reflecti, ex eo cornua permulto humore irrigata nasci. Continenter enim vicinis ad candendum succrescentia, & influentia submouent, atq; expellunt priora, ac sanè exortus humor extra corpus durefcit ab aere eum ipsum consolidante, & in corneam duritatem confirmante. Humor autem, qui etiam nunc intra eam subest mollis, & tener, partim ab exteriori refrigeratione durefcit, partim ab interiore tepore tener manet. Quocirca recens cornu enascens ad depellendum antiquum infirmius est: At durefcens priora extrudere potest, quorum pleraq; interno robore extrahuntur nonnulla arborum ramis circumplexata, & feram ad cursum incitaram vim impediencia abrumpuntur: Eo pacto vetera excidunt, recentia ad erumpendum parata naturæ munere proferuntur. Hæc tenus Aelianus. Democrito subscribit quodammodo Balfianus Laudus Placentinus; cū enim dixisset cornua caduca singulo vere, & decidua ob eam fortassis rationem, quod ea ab cute eorum tantū emergunt, parum fixa, cū cornua cæterorum animalium esse sustententur, aut quod cū extra prominentia sint, & nusquam in profundo abstrusa, soli ceruo contingit, vt collabantur: At qui fortē, inquit, aues scire, cur vere solis ceruis cornua decidunt. Equidem propterea id esse opinor, quia nec æstate conuenit, si celo æliuante humores exhalant, & imminuuntur: nec autumno, si siccus sit, nec hyeme; nam qui fieri potest, si humorem lentum, & glutinosum exuberantem reddat? Ver autē huic commodissimum inuenimus, quia humor non apprime tenax eliquescit. Scribit præterea Aristoteles, cū recipiunt cornua,

Cernis agilitas ad quid data. 3. de pari. cap. 2.

Cur & quando cernis decidat.

Quomodo cernis cornua renascantur.

L. 1. de lib. et. hum.

cornua, ea primum quasi cute vestita, & hirtipscula emittere: & Plinius, *erumpunt*, inquit, (ceruis cornua, postquam abiecerunt) *renascentibus tuberibus primò arida cutis similis: eadem teneris incrementis ferulis, arundines in paniculas molli plumata lanugine*. Qui Aristoteli, Plinioque atq; alijs refragantur de cornuum casu annuo, rei falsitatē inde arguunt, quòd tantæ molis incrementum, cum tam insigni duritie nimis velox foret, aut saltem ramorum numerus maiore intervallo, quàm vnius anni, indigeat, ut augeatur: Nam & ipse Aristoteles annorum numerum à ramorum numero, ut suprà ostensum est, rimatur. Cornua autem, quæ in sylvis, alibiq; inveniuntur non à ceruis deposita, sed à venatoribus projecta asserunt: Budæus tamē Aristoteli subscribit, vernationemq; restibili sobole velut materiam recidivam paucis mensibus in integrum restituere edoctus à venatoribus peritis, quibus puto etiā credendum est. Tradit porro Aristoteles reperiri quandoq; ceruos hederam cornibus innatam, & germinantem gestantes: Verba philosophi sunt hæc: Caprus iam ceruus est hederam suis enatam cornibus gerens viridē, quæ cornu adhuc tenello fortē inserta, quasi ligno viridi coaluerit. Idem affirmavit lib. de admirandis auditionibus & Plinius in mollioribus ceruorum cornibus hederam coalescere, dum ex arborum attritu illa experiuntur tradit, rationem quodāmodo reddens ipsius accretionis, quam & Iulius Scaliger attingit apud Theophrastum dicentem, hederā in multis creati, & quod mirabilius (*παράδοξόν*) visam esse in cornibus cerui etiam aliquando. *Commouit*, inquit Scaliger, *virum accuratum cerui cornibus hærere hederam. Quid enim eo seminum detulit? Nihil tamen attulit causa, sed elapsus nos sub cultro reliquit*. Sanè videtur in eruptione cornuum affricatum hederæ ceruum abruptisse nonnihil cum radícula, quæ aliquam in partem molliorem sese inducit. Cæterum fuerit etiam hederæ, cum ceruino cornu quādā sympathia, dummodo verum est, quod scribit Gaudentius Merula citans Aristotelem hederam nasci, ubi ceruinum cornu fuerit defossus. Postremò Oppianus ceruis castratis cornua defluere scribit, dum canit:

Κίοντες λαλῶντες δ' ὅτε αὖτις ἐνδοχὲς ποδῶν
 Ἀμφιδόμους ὀλκῆς, τρεῖς καὶ πέντε ἀμύσει
 Αὐτίκα θῆλον ἴθνη, ποτόν τε δ' αἶμα πῖναι καρήνων
 Οἰκομοὶ κίρασι πολλοῦ δαίδαλον, αἰολοὶ ἔρπον.

Vertit Bodinus:

At gemini latitans intus sub ventre canales
 Non procul à lumbis, quos qui praeiderit, inde
 Famineum reddet ceruum, atque è vertice summo
 Prolabatur acuticomans ramale superbum.

Vertit autē ὀλκῆς canales, cum poeta testes potius intelligat, licet in ea significatione in Grammaticorum lexicis nusquam annotatum reperias. Sed ad veritatem quod attinet credendū potius videtur Aristoteli, Plinio, & Solino, qui cōtrariū scribunt: Cerui, inquit Aristoteles, si cum per ætatem nondū cornua gerunt, castrantur, nō edunt cornua, sed si cornigeri exciduntur, non decidunt cornua, & magnitudine eadem seruantur. Et rursus alibi: Ceruis tantūmodo cornua omnibus annis decidua, nisi castrētur: Sic & Plinius, & Solinus: nō decidunt, inquit, castratis cornua, nec nascuntur. Quod modò ad cæteras corporis tum internas, tum externas partes attinet, facies, ut tradit Aristoteles, ceruis carnosæ est, nasus, simus, collū oblongū, & exile. Oppianus collū ὀλκῆς *ρῖνος* i. excelsum nuncupat. Idē & nares quaternas tribuit, totidemq; meatus:

Τετραδύμοι ῖτις πῖναισι πικρῶσι διαυλοί.

Musculos item tēporales, & exiles & debiles habent, ut tradit Galenus. Aures Plinius alijs animalū maiores, alijs minores esse tradit, ceruis verò tantū scissas, ac velut diuisas, sed præcipitanter; nam Aristoteles id peculiariter de ijs scribit, qui circa Arginussā in Elapho monte versantur, idq; idem Plinius adstruit. Dentes habet quatuor vtrinq; tum supra, tum infra, ut annotat Albertus, quibus molit cibum, & insuper alios duos magnos, qui mari, quā faminæ maiores sunt, vergunt atq; omnes deorsum, ita ut repandi videantur. Id capite, inquit idem Albertus, & Plinius, inesse ceruis vermiculi sub linguæ inanitate, & circa articulū, quæ caput iūgitur, numero viginti produntur. Sed Aristoteles, vermes, inquit, cerui cōtinent omnes suo in capite viuos, qui nasci solēt sub lingua in cōcauo circiter vertebra, quæ ceruici innectitur caput, magnitudine haud minores ijs vermibus, quos maximos carnes putres ediderint. Gigni vniuersi, atque contigui solent, numero adeo circiter viginti. Apparet itaq; gigni, ita, & coherere, ut vermes in lumbrico lato, quos cucurbitinos appellant recentiores. Gesnerus testatur se ab oculato teste, fide digno, audiuisse, qui se vidisse affirmabat, dissecto cerui capite recenti nō viginti tantū, sed plurimos omnino vermes, eosq; nō coherentes, sed discretos: Esseque, qui dicant, non omnibus innasce. Cæterū liceat hic, inquit Cardanus, tanti philosophi pudorem ingenuum videte,

Lib. 9. hist.
cap. 5.

Ceruorum
cornib. hederam
innata.

Lib. 2. de
cas. c. 23.

Hedera in
cornu cerui
no. sympathia.

4. memora.
cap. 24.

Castratio

quomodo
ceruis cornua
demat, vel contra.

In Physlog.

Facies quæ
Nasus.

Collum.

Masculi tēporales.

11. de usu
part. c. 2.

Aures ceruis
quales.

Quib. scissæ
Dentū numerus
& scissæ.

Vermiculi
ubi nascantur.

Li. 7. de
vriet. ceruum

cap. 33.

dere, qui nouit, ſenſu retulit, ab obſcurioris cauſæ aſſignatione abſtinuit; Cauſa igitur huius eſt cornuum magnitudo; quod enim ſuperfluum eſt in radicibus; exeditur ab his, nō ob cornua iam facta, ſed cerebri temperiem: multum enim humidum terreum abundare in eo neceſſe eſt. Quod ſi vel cornua minora eſſent, vel caput maius, aut incrementū tardius; hæc neceſſaria adeo non fuerant. Tantum ille. Verū ſi ſub lingua circiter vertebræ naſcuntur, cornua verò cū tantum inferantur, vt oſenſum eſt, nō video, quomodo radices eorum à vermibus exedi poſſint. Quare alius locus vermibus fuerit tribuendus: Equidē Geſnerus teſtatur ſe audiuiſſe circa meſſis tempus, cute omnibus obducta, vermiculos quosdā ſubnaſci, qui cornus ſuperficie inæqualiter exedūt, & exaſperant; coq; tempore ceruini vermiculos ſentientem; & prurientem à horibus cornua affliccare, quod noſtrates, inquit dicūt, firmen. Dicunt itidē, teſte Alberto, in capite cerui annoſi intra os oculi veſpas, & formicas generari, & aliquando progredi. Paulo aliter author libri de naturis rerū: Venatores, inquit, aſſerunt, quod in ceruo nato grandi, oſſe capitis ſub oculo terebrato, veſpæ concretæ, & formatae interius ex humore ſuperfluo, vel, vt alij aucto- mant, ex medulla prodeant euolantes; & tunc negant eū poſſe diutius viuere, niſi eſu ſerpentiū renouetur: aliquando etiā eodē modo veſpas dicunt prodire concretas è naribus cerui. Apparet autem, vel Albertum erraſſe, qui pro *formata* legerit *formicæ*, vel alterū, qui contrā. Hoc tamen ad leſionem loquor; nam quod ad rem ipſam, neque veſpas, neq; formicas in animantis verbis, errorem ortum eſſe. Sanguis, teſte Ariſtotele, nullas cōtinet fibras, & nunquā propterea ſpiſſatur. Idem in 4. meteororum, ceruinum ſanguinem nō coire, ſcribit; quoniā aquæ naturam magis ſapit, ac frigidiffimus eſt, & propterea fibris carere, quæ opera terræ ſunt, ſolidèq; conſiſtunt. Tradit & Plutarchus in quæſt. natural. cerui ſanguinē tenuē eſſe; & aquoſum, ideoq; timore conſternatum animal. E contrario Bald. Ang. Abbat. lib. 6. diſquiſ. cap. 6. fibris plenum coagulatumque obſeruaſſe ſe ſcribit, & certa aliorum comprobatione conſtare. Oculi magni ſunt; cor item proportionē magnum, quod omnibus timidis, aut propter metū maleficiis, commune eſſe Plinius tradit. Cū ſuprà de lapide bezaar agerem admonēbam obiter, eſſe etiam, qui lachrymam cerui dicerent, ſeu potius lapidem in cantho oculorū cerui concretum, quæ de re Ioannes Agricola in hæc verba tradit: Belzahart eſt antidotum contra venena epotū efficaciffimum, & proſus diuinū. Siquidem probatiſſimus medicus Auenzoar libro primo teſtatur ſe hoc vno medicatum eſſe quendam, qui pernicioſiſſimum venenum ſumpſerat, &c. Caterum huius medicamenti origo eiufmodi eſt: Ceruus poſtquam cum ſerpētib; cōgreſſus eas deuorauit, ſiſi correptus, præſertim in regionibus oriētē verſus, vbi prægrādes repetiri conſtat; (ego iſtiusmodi prægrandes lapides non in cantho oculorū cerui, ſed in capræ bezoarticæ ventrē reperiri autumo) mox ſtagnum, aut flumen aliquod quærit, in quod ſe immergat; inde tamen, natura ita docente, velut Tantalus in medijs ſitienti ſtudentibus, non bibit, nam ſtatim concideret mortuus ſi quid aquæ deguſtaret. Erūpunt autem lacrymæ ex oculis, quæ paulatim craſſeſcunt, coguntur, & coagulantur, & in caſtaneæ magnitudinem excreſcunt. Quas, poſtquam ex aquis euasit ceruus, deciduas homines obſeruāt, ac colligunt. Hoc eſt illud belzahart rāta apud eos, qui poſſident, aſſimationis, vt cuius veneno vel medium vnguem oſtendāt. De eodem Ferdinandi Ponzetti Cardinalis, verba hæc ſunt; Experientia cognitus eſt ad omnia venenorū genera pollens lapis, quē vocant kemne, ſeu bezar colore citri ſplendēs, odore vini; natus ex lacrymis ceruorum. Iſtius enim ætate flumen quoddam ingrediuntur in oriente, & ſtant in eo immerſi vſq; ad caput, donec emittant lacrymas, quæ frigiditate aeris, & aquæ coagulata vertuntur in lapidem, magnitudine auellanae, qui exeuntibus à flumine decidunt. Hæc ille. Et Andreas Bellunenſis bezzar propriè, ait, eſſe lapidem, qui dicatur lacryma cerui, generata in ceruis, quia comedunt viperas maxime in Perſia. Idem aſſerit, erui etiam hunc lapidē è terra, & fodinis, vt tradit, inquit, Tiphāſi Arabs in libello de gemmis, qui ex Arabico in latinū ſermonem tranſlatus eſt. De hoc eodē ex ceruorū lapide bezaar, ita ſcribit Theomneſtus grauis veterinariorū medicinae author; Ceruos, vermes inteſtinorum inuolutis implicitos, ſerpentium eſu enecat, quos ex cauernis naſum ſpiritu eliciunt, & ne illorum virus ipsis obſit, ad fontes aquarū accelerant, quibus ad labra vſq; ſe immergūt, tūc oculis lacrymæ lentæ deſtillāt, quæ viſcedine ſua coagulata, in angulis oculorū in lacrymas nucis iuglandis pendere, coaleſcūt. Deinde cū ſe ſe veneno exoneratos ſenſerint, quæ egreſſi in latebras diuertunt; & vt lapis ille viſus obſtaculum decidat, caput arboribus affricant, quem inuentum, vt bezaar cōtra quoduis venenū, antidotum efficaciffimū, venatores Sicilia, & orientis magni vendunt. Scaliger etiā in exercitat. auderſus Cardanum de eadem re diſſerit quidem, ſed lapidem eſſe negat. Cerui lacrymā rem fortaiſſe tibi minus notam in noſtris Muſarum theſauris habemus cariffimam. Ante centeſimū

annum

annum in ceruo nulla est. Post eam aetatem accrescit ad oculi canthum, ipsis ossibus atque in os protuberans cōcreuit, ea duritie, qua cornu superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore coloris fului nō sine vestigijs attritorum venularū. Tanta leuitate, vt penē tactū effugiat; ita n. sese subtrahit, vt seipsam propemodum mouere videatur. Cū hęc in circulis aliquādo recitarē, vnus ex ijs, qui ē legatorum comitatu rerum Asiaticarū cognitionē profitebatur, negabat ad ceruū quicquā attinere, sed esse verē lapidē. Ego illi postridie ostendi, qua parte ex osse fuisset aculsa. Hęc Solimanus olim dono dederat Samblācardo Trierarcho. At ea ego postea eius filij Bernardi Orvesani munificētia expertussū. Scribonius Largus oculi sordes vocat: Rus, inquit, vbi secesseris, habere in incinctu oportet peucedanū vel cerui, cū captus est, in oculi angulo, qui est nares verus, quae inueniuntur sordes virosi odoris: has Sicilia venatores diligentes colligūt, & habēt in cincto propter antē dictā causam. Istiusmodi lacrymā mihi aliquando ostendebat R. Marcus Medices ordinis Prædicatorū Veronensis vir a primis eruditus. De osse cordis ceruini, q. in multis ad cordis affectus antidotis recipitur, maxima est inter doctos disceptatio nunquid reuera detur. Andreas Vesalius anatomicus excellētijs. negligēdā esse illorū omnino vult oscitantia, qui in cordis affectibus magno supercalio (vtor eius verbis) os cordis cerui, nescio quib. gēmis, & auro mixtū propinant, cū interim ceruo nō aliud os, qua vitulo, aut cani, aut sui insit, cartilaginea nimirū magnā arteria, & venā arterialis radices: Et ossiculū illud q. ē ceruorū cordib. exemptū pharmacopolarū officinae hactenus emēta sunt, aliud nihil esse censeret, quā grādius agni hyoidis ossis ossiculū, quod continuum est, & a similitudinē nisi quod dexterū crus etiam transuersim sinistrū decussatim secat, & alterum crus altero breuius sit; quod etiam ouina lingua, quoties mensa apponetur, luce clariū edocebit. Velatio subscribit quodammodo Syluius his verbis: Os a corde cerui humanum cor totius substantia similitudine robare Aetnarius cum Arabibus consensit; (Sextus etiam, ossicula inueniri in corde cerui, aut in vulua eius, testatur) sed ab aliorū animalū maiorum corde potius fuerint, quā tam noua proferunt pharmacopola, quā a corde cerui. An verō cartilaginosa hęc substantia magis præstare id queat, quā cordis, aut arteriarum corpus, ipsi vident. Sed & Anton. Brasauola Venetijs bubulū, aut vaccinū quoddam os vendi, quod verē os est, etiam ingenti pretio, ait, pro osse de corde cerui. Se verō duo corda cerui peruisse, vnum statim a cerui morte, in quo nervus quidam, aut cartilago nervea apparuit non admodum dura, in crucis modum alterum intersecti ante sex dies, cuius nerua cartilago multo durior erat, & tensa tali ferē figura, quali Venerijs os de corde cerui venditur, bubulū, inquit, illud, aut vaccinum. Ilius autem nerui vim apud veteres non memorari, minusque in roborando corde valere, ait. Hicce viris doctissimis fuisse apparet Aristotelem, qui testatur cor sine osse esse omnium, quā ipse nouit, præterquam equi, & boum generis cuiusdam. E contrario sunt Arabes, eosque secuti Græci recentiores Aetnarius, & Nicolaus, qui semelos de corde cerui describunt, & ex antiquis Plinius: *Inueniuntur, inquit, & ossicula in corde (ceruarum) & in vulua per quam vitula gravidis, parturientibusque.* Et in tertio euporiston 174. attributo Galeno legimus, os cordis cerui tritum potui da mulieri sterili, & videbis gloriā Dei. Platearius non simpliciter in corde inueniri, sed peculiarē in eo locū assignat; In corde cerui, inquit, reperitur quoddā os parte sinistra, vbi quādā cōcauitas est, in quā splen respirat, & excrementa emittit, quā illic ob siccitatē suā in ossē vertuntur substantia: Est autē hoc os de sanguine cordis, subrussū, & melancholicū expellēdi fumū, vim habet: datur etiā contra cardiacā (sic vocat pulsū, seu tremorē cordis) syncopen, & hæmorrhoides. Alij nō os, sed cartilagineam ossēam eodem loco reperiri, & esse aiunt. Apud Andernacum Matheri quærenti, in qua parte os cordis inueniri possit, respondet præceptor: Sinistro detecto sinu, maximēq; arteria tota basi aperta, radices illius, & mēbranarū sequere, ac faciliē reperies: nā arteria aorta, venaq; arteriosa, & membranarū earundem radix ex ossēa illa cartilagine cordis procedit. Gesnerus verō rei veritatē inuestigaturus affirmasse sibi scribit quēdam rei venatoriæ peritū os in corde cerui quidē reperiri, sed nō alio tēpore, quā eo, q. inter duos D. Virginis dies festos intercedit, hoc est, a medio circiter Augusti ad idus vsq; Septēb. Alij rursus senectuti ceruorū os hoc adscribūt, atq; inter alios Thomas Iordanus in pestis phænomenis tract. 3. his verbis: Statuūt aliqui cartilaginem, bronchia pulmonum alij, viscosum quid nonnulli, sunt, qui mordicas negant aliquid vniquam in cordis sinibus repperitū ossi simile, vel ex eo, quod nullius esset utilitatis illuc. Vbi omnis generis feris abundamus, sanē hanc litē decidere possumus. Reperiuntur ossa omnibus propē certis, anno floribus tamē maiora minora iunioribus, crucis interdū forma decussatim mutuo intersecta. Quid mirū, si boum quoq; exfectos plures duodecim Marfallus Bohemię illustris asseruat, & quotidie plures inquirat? Etiā lapides ex ceruino corde exēptos vidi oui propē colūbini magnitudine, laminis cōflatos, & quod iucundū fuit aspectu, postquam comminutus fuit, repperitū est ossicula in medullis, simile ceteris ossibus corde prognatis, circa q. putamina hęc sese aggregādo amplificauerant, & in hanc molē atq; duriciē calore cordis extorrente lapillum produxerant.

Cap. 42.

Os cordis
cerui verū
detur, &
vbi, & quā
do, & quā
figura.

Li. 20. cap.
19.

Li. 3. de re
med. c. 15.

Cauda qua
lis ceruo.

Lib. 3. de

usu part.

c. 1.

Ventres.

Genitale.

Intestinū.

Fel.

Qui cerui
fel in cau-
da habeāt.

Cauda ex-

tremitas in

ceruis cur

venenosa,

& eius an-

tidotus.

Vbera.

15. de usu

part. c. 4.

Dorsum.

Eum longè prætulerm cuius bezar, cum non capræ ventriculo, sed animalis alexicaci corde re-
pertus, maiorem affinitatem nobiscum habere verisimile sit, nisi in pastum causam referas, quod
capræ illæ pabulo pollentiore vescantur, quàm cerui apud nos. Similiter Ioannes Rinodæus Me-
dicus regius Parisiensis: Maximè inquit, celebratur ossiculum, quod ad basin cordis ceruorum an-
nosorum habet adhæsum, quod à figura crucis, quàm non malè refert, venatores crucem cerui ap-
pellant, plurimumque ad cordis affectus valere, non solum ipsi experientia ducti docuerunt, sed
& Medici præter experimentum, ratione docti confirmarunt. In ceruis iunioribus non os, sed
cartilago tantum est. Cauda, teste Aristotele, ipsi perexigua est vituli marini modo; Crura etiam
perquam sūt gracilla, teste Oppiano, omnia scilicet, nam & Galenus, ceruis, canibus, equis, & alijs
similibus anteriora κῶλα, id est, crura, posterioribus similia facta esse tradit, id quibus conferre ad
velocitatem. Plures habet ventres, ut capra, teste Aristotele, qui & alicubi, ruminare cum planum
esse testatur, & ait item genitale habere nervosum more cameli. Intestinum verò tam tenue im-
becilleque, ut etiam si leuiter percusseris, possit rum pi cure adhuc integra: Ait item felle vacare,
sed intestinum eius adeo amarum esse, ut ne à canibus quidem attingatur, nisi ceruus præpinguis
sit: Et alibi, inquit, ideo ceruum longæum esse, quia felle caret; & Plinius: Cerui, inquit, fel non
habent, quod hominum paucis non est, quorum valensdo firmior, & vita longior. Idem hic esse etiam ait,
qui ceruo fel nō in iecore esse, sed in cauda, aut intestinis putent, ideo tantā habere amaritudinē,
ut à canibus non attingatur. Ceterum Aristoteles nō quoslibet ceruos, sed Achæinos cognomi-
ne fel continere in cauda, credi scribit: esseque, quod ibi cōtineri aiunt, colore quidem simile fel-
li, sed non ita, ut fel humidū, sed lieni simile parte interiore. Mirū igitur de Achæinis ceruis nul-
lam apud Plinium, & alios latinos mentionē extare, cum Aristoteles discretè distinguat. Hoc etiam
nunc subit, extremam cerui caudam fortassis illam ob causam venenatam esse, quod fel in ea con-
tineatur. Fellis enim in multis animalium venenosam esse naturam traditur. Equidem Matthio-
lus venenum illud viridis, aut flauī coloris esse scribit, qui color felli optimè convenit, planèque
seuissimum, & quod in cibo, potuve sumptum intolerabilem corporis angustiam, syncopen, & alia
symptomata afferat, quæ napellus excitare solet, auxilium esse, si post vomitum ex butyri potu di-
midius triti smaragdi scrupulus cum vino bibatur, pistacia, & auellanæ edantur, postea verò cor-
pus vniuersum perfricetur cum oleo ex semine citri, & theriacæ drachmæ duæ propinètur. Sum-
psit hæc Matthiolus ex Petro Aponensi, qui & ipse ex Auicenna, & Rhazī fere transtulit. Ferdinā-
dus Ponzettus scribit, humorem adustum in caudam cerui, vel eiusdem, vel alterius, iam veruū cerua
ceruo minor est, animal aliās aspectu egregium, mutilum cornibus, visu acuto, miræ velocitatis,
quaterna, teste Aristotele, habet vbera, ut vacca. Cur verò mammas binas inter femora habeat,
ex eodem suprā in histor. de vacca exposui, Galenus verò de fætus tunicis agens, ac de venis &
arterijs, quæ ex vtero in ipsum inseruntur, asserit, quod in omnibus animalib. quæ suapte natura
ad salendum sunt procliuia, ut ceruis, & capris vātorū productiones matricibus sint connexæ,
non per tenues modò membranas, sed cum eis etiam per carnes viscosas, velut pinguedine m-
quandam, specimen esse mirabilis prouidentia. Dorsum deniq; cum pingue esse dicit Oppianus,
de vtroq; puto sexu locutus est.

LOCVS.

In Achai-
eis.

Lib. 10. ca.

15.

Lib. 9. c. 3.

Achæa vbi.

σπαθίνης

quid.

Li. 10. geo-

graph.

IN Achaiā, quo ab Aegira Phelloen via ducit, castellum minimè clari nominis, ea, qua locus
maximè saxosus est, parte, multæ passim sunt quercus, multæ item fera, cerui in primis &
apri, ut Pausanias testatur: Achæinis ceruis fel credi contineri in cauda ex Aristotele anno-
tauimus, apud quem græcè legitur Αχαιῶν vox tetrasyllaba, & oxytona: Ceterum vbi apud eun-
dem græcè habetur ἡ δὲ δι' ἡλικυῶν Αχαιῶν ἑλαφος &c. Gaza omissa voce Αχαιῶν trisyllaba pa-
roxxytona, vertit: captus iam ceruus est hederam suis cornibus enatam viridem gerens, quæ cor-
nu adhuc tenello fortè inserta, quasi ligno viridi coaluerit. Quo loco pro Αχαιῶν, legendum
censet Gesnerus Αχαιῶν, siue Αχαιῶν, ut habet Varinus. Est autem Achæa, secundum eundem
Varinum ciuitas Cretæ, vbi Achæinæ, inquit, dictæ ceruæ nascuntur, quæ etiam σπαθίνης vo-
cantur. Apparet tamen σπαθίνης ab Achæinis differre, cum non Hesychio σπαθίνης, genus, aut
notet, & à figura cernuum deriuata, sit & ipsi Varino, nec non Hesychio σπαθίνης, genus, aut
certa ætas cerui est. Strabo Achæos Cretæ populos facere videtur his verbis. Cydoniæ sup-
rioribus annis vicatim habitabant postea Latænes, & Achæi conuenientes habitauerunt, & cætera: Inde-
que manifestum est locum aliquem apud Cydoniatas Achaiam ab incolis dictum esse, cum
in reliqua Cretæ cerui esse nequeant, ut mox dicetur. Idem Aristoteles in mirabilibus cer-
uos in Achaiā cum cornua abiecerunt, se abscondere dicit, & multis in cornuum loco hede-
ram

ram innatam apparere, ut Gaza loco iam citato *Αχαιρις* vocem omittere non debuisset videatur. Africa nullo habet ceruos, teste Aristotele, Herodoto, & Plinio, qui & alibi inquit; *Cervus Africae propemodum sola non gignit*. Verba Herodoti sunt: *Hæ sunt illic ferae, & item cetera, quæ alibi præter ceruum & aprum: Cervus enim, & aper in Libya nullus est*. Cur autem ibi non sint, rationem hanc reddit Lambertus Horatius Montfortius in explanatione libri 1. Lucani, ubi inquit:

Sicut squallentibus arvis

Ac silifera Libyes visio leo comminus hoste,

Subsedit dubius, Sec.

Diserte *siliferam* dixit, quod meridiei subiecta sit Libya, at etiam propter æstum æstate propè nullas habeat aquas. In confesso est vndique fabulosa esse, maioremque eius partem intra tropicos solis contineri, qua vel sola causa squalleat, tot locis, & deserta est, quæq; sola orbis partium minus fert commercia hominum: adeo si cupis alicubi sedem figere, nulla vsquam se offert occasio. Cuius rei præcipua causa est aquarum, ut modò retuli, inopia: solum fabulo seu cinere fluctuant. Postrema iugens venenatorum animantium proventus efficit, ut ubi agrè colitur, agricolatores nisi octeati colere, & arare terram nequeant, quo vno præsidio serpentum morsus eludunt. Atq; hæc præcipua causa est, cur non gignat ceruos, quod hoc animal serpentes pessimè oderit. Mirum igitur Ascanium apud Virgilium in Africa venari ceruos, sed & Aeneas etiam.

Natum in conspectu nullam, res litoris ceruos

Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur

A tergo, & longum per valles poscitur agmen.

Suggillant igitur critici Virgilium, quod fingat ceruos in Africa inuentos, & stratos, cum Geographorum ferè omnium, & Plinij in primis autoritate, Africa ceruis careat, ut diximus. Quibus ita ex Aristotelis sententia respondet Nascimbenus, quædam peccata ex ignoratione fieri, quædam verò accidentaria esse. Hoc si peccatum est, non ignorationis artis esse, sed per accidens, quod facile, inquit, condonari solet: nam poetæ verisimilia sequuntur: nec damnandi, si falsa sequantur: modò fuerint verisimilia. Quis autem historicorum, inquit, unquam dixit cum in Africam delatum fuisse? & reuera non fuit: Fuisse tamen probabile est. Quamobrem nec Pindarus ab Aristotele damnatur, licet ceruæ cornua tribuerit, quæ omnino caret cornibus; nā hoc leuius peccatum est, quàm si rem aliquam malè describeret; Id enim ex ignoratione artis nasceretur: Et ceruam habere cornua etsi verum non est, tamen habere posse, probabile est. Tantum Nascimbenus. Sed sic controuersia non tollitur: Nam Alexander Traianus referente Baldo Ang. Abbat. scribit in Africa ceruos reperiri. Et Ioannes Aemilianus ait Africam ceruorum, aprorumq; feracissimam esse apud omnes haberi in confesso. Veruntamen, ut philosophi partes tueamur, dicendum putat, eiusmodi animalia posteriori ævo in Africam fuisse translata, quod facillimè, inquit, phasianorum exemplo persuaderi potest: Etenim Phasiæ à Phasi prægrandi Colchorum fluuii, ubi copiosè redundant, in Græciam fuerunt translatae, & mox in Italiam ex Græcia transfecit, tandemque paucis ab hinc annis, Hippolyti Estensis amplissimi Cardinalis iussu in Transalpinam Galliam transportatae fuerunt, ubi in nemore, aucupio maximè opportuno, libertate donatae summa fecunditate suam propagarunt prolem. Hoc & idem plantarum exemplo clarum est: quandoquidem persica in regione Persiæ lethalia mala adeo edebat, ut comedentes necarent: In Aegyptum verò traducta, omne Persiæ venenum reliquit, atq; Aegyptij hac migratione, innocua extitit. Huiusce rei, inter ceteros, fidem facit Galenus lib. 2. de semine cap. 1. Persica mala inde in Italiam delata in maximis delitijs habebantur; ita ut Romæ, olim, dum ipsa totius orbis imperium moderaretur, singula eius mala tricenis denarijs venderentur. Quibus profecto exemplis facile coniectari licet, vel ceruos ex Europa, Asiae in Africam fuisse translatos, vel ipsosmet illos tranando migrasse: Siquidem eos porrecto ordine, & præcedentium clunibus capita imponentes, maria gregatim transcendere fertur &c. Verum enim verò, si quispiam fortasse adeo pertinax fuerit, ut ipsi non acquiescat responsionibus, nec tamen iste Aristotelè iure obiurgare poterit. Etenim in describendo animalium historia philosophus aliorum verbis, relationibusq; fidem adhibuisse plerumq; coactus fuerit, tū ob maximam regionis distantiam, quas ipsum peragere oportuisset, tum ob breue, angustumq; humanæ vitæ curriculum, vix enim nati morimur. Hactenus Aemilianus, cui facile subscribam, sed quod de persicis malis tradit, vulgi opinionè secutus, persicam cum persicis malis ineptè confundit: nam persica mala ubiq; terrarū innocua sunt, persicam verò aliqui, teste Dioscoride, prodiderunt in Perside exitiosam esse, translataq; in Aegyptū, mutata natura, in cibos receptam. Americæ incolæ, ut scribit Andreas Thevetus, cum ceruos venantur, crura, coxasque posteriores amputant, superstitiosè admodum sibi persuadentes, si integros

Africa ceruos non habet & ratio. In Melpomene.

Libya delinatio.

4. Aem.

1. Aem.

Virgilij defensio.

6. disquis.

cap. 6.

Syntag. 5.

Africa nunc

abundat

cernis, quibus olim

carebat.

Phasiæ

unde dicta

& ubi abundat.

Persicorum

olim Romæ

pretium.

Aemiliani

error circa

persica mala.

ls.

*Vbi cerni,
q̄b capiam,
exercitus
specie, belli
duces ter-
ruenerint.
L. 2. de bel-
lo Neapol.*

*Cervorum co-
pia in Bar-
ga, ubi et-
iā equorum
instita sunt.
L. 1. c. 61.
In Batania.*

*In hist. na-
tig. in Bra-
siliam.
Brasilia.
Britannia.*

*Cervi albi.
Chicoraria-
rum regio
cernis abū-
dās, ubi &
caseus fit
ex lacte co-
rum.*

*Par. 5. c. 2.
Chiribi-
gensium.*

*Decade 8.
c. 7. Creta.
4. Aen.
Lib. 4. Ero-
mai.*

*Cyprus.
Dikilippo-
rum regio.*

gros ad stabula perferrent, impares se suis hostibus fore. In Apulia Italiae regione, & maxime prope Canusium tanta cervorum copia est, ut exercitus specie exercitissimos belli duces deceperit: Cum enim sub auroram aliquantulum spatij Canusium versus profectus aliquando esset Ferdinandus rex Neapolitanorum cum vniuersis copijs, renunciatum fuisse, tradit Pōtanus, ab exploratoribus, ac levis armaturæ equitibus, qui agmen præcedebant, hostem instructum, paratumq; stare in acie, quo ex improviso agmen adoriatur sub sarcinis impeditum. Hoc nūcio accepto, regem magno silentio agmen retrō vertere iussisse, maximèq; repentinum, atq; inexpectatum Barolum petisse, ac secundum fossas partim in hortis, partim sacris in ædibus, quæ sunt extra urbis mœnia, exercitum collocasse. Tantus aduentantis hostis terror cum duces, militesq; pariter inuasisset, tandem compertum fuisse agmen cervorum compascensium, quorum ea in regione, belli præsertim tempore, maxima, inquit, est copia. Hos sub matutinum tempus pastui deditos, sparsim cum errarent, ubi exploratores sensere equites, in vnum coactos dubia cum luce specie præbuisse hostilis agminis. Eodem mox rursus testante fama tenet, Iacobum Caldoram solertissimum ætatis suæ imperatorem ducentem per Apuliam peditum, atque equitum non exiguas copias, eadem specie deceptum, itaq; conclamatum fuisse ad arma, & instructo cum exercitu stetisse cum in acie hostem expectantem, nec nisi post aliquot horas cognitum, errantem in pastu maximè ingentem cervorum gregem esse. Relicta ciuitate Carocaram à monte Alchai aquilonem versus venit ac campestria Bargu, quæ in longitudine quadraginta habent diteas, incolæ eorum vocantur Meditæ, patentq; magno Cam, Tartarorum habentes mores, sunt homines feri, sylvestresque, & vescuntur carnibus ferarum, quæ venatione capiunt, maximè cervorum, quorum magnam, inquit Paulus Venetus, habent copiam, & adeo cicures faciunt, ut illis atque equis, vel asinis infideant. In Bataua, referente Adriano Iunio, cervorum, damarumq; toto illo collum arenariorum tractu cum interiectis conuallibus, qui Egmondam vsq; ab Hageni nemore in longum porrigitur, magna frequentia est, quorum examina læpenero certam perniciem satis adferunt, ea depascendo, absumendoque, aut cubilibus suis obterendo, si forte repagula perfringerint, aut ex incuria aperta inuenerint. Nam fuscillis erectis excluduntur, quibus transuerfatigna triplici, aut quadruplici ordinem alta ad felicium agrorum margines posita, perpetuam sepimenti cratem per miliaria aliquot continuare agricolarum vulgus tenetur. Ioannes Lerijs Burgundus refert apud Brasilienses cervorum quoddam genus esse, quod illi Seouassous nominant, à nostratibus differens, quod multo sint humiliores, quodq; minora gestent cornua, tum etiā quod æquè pilos demittant, atq; nostrates capræ. De Britannicis cervis, quorū vna cum palmaris Capitolinus meminit his verbis: *Corānt sylua memorabilis plecta in domo rostrata Cn. Pompeij picturas animalium diuersas continet, inter quas sunt cervi palmati 200, mixtis Britannis; nihil certi habeo, inquit Gesnerus, audiui tamen, & albos, & nigros cervos nostro tempore in Britannia reperiri. Albos quidem etiam sibi Romæ visos Pausanias scribit, sed ex qua regione, vel continente, vel insulari aduocati essent, non venisse ei in mentem interrogare. In orbe nouo in regione Chicorariarum cervos, tradit Petrus Hispalensis, adeo cicures esse, ut eorum greges habeantur, perinde ac apud nos caprarum: educi ad pasua, & reduci: Ex lacte eorum, quo etiam caseum conficiant, censum non paruum haberi. Et Petrus Martyr ait in Chiribigeni regione ingentem esse cervorum numerum, incolæq; venatores eas insequi. Creticus ager ceruo eget, ut scribit Solinus, ex Plinio videlicet, qui mirabili, inquit, in Creta cervos præterquam in Cydoniatarum regione non esse. At Virgilius aliter sentire videtur, cum inquit:*

Qualis coniecta cerua sagitta,

Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit

Pallor agens telis.

Et Clemens Alexandr. inquit, mulieres non minus, quam masculos, & domum custodire, venari, & greges pascere, citat hunc poetæ cuiusdam versum:

Aritter & cerua vestigia Cressa secuta est.

Verisimileq; est cervos non paucos ibi reperiri, cum teste Bellonio, tota insula bestiis noxijs crearet. In Cyprum idē transiunt, inquit Aelianus, quod pastionū, quæ illic amplissima esse dicuntur, desiderio tenentur, & profectō adeo feracem Cyprij se regionem incolere testantur, de agrorum ut bonitate Aegyptijs nō cōcedant. In Dikiloppoū, qui veri Loppi sunt, regione Sigismundus Baro ex relatu Gregorij Istomæ Moscorū principis interpretis, viri industrii, cervorū greges, ut apud nos bonū esse tradit, qui Nortvegorū lingua then vocātur, nostratibusq; cervis aliquanto maiores sunt, quibus, inquit, Loppi vice iumentorū vtuntur hoc modo. Vehiculo in scaphæ piscatorie formam facto cervos iungunt, in quo homo, ne cervorū citato cursu excidat, pedibus alligatur, lorū, quo cervorum cursum moderatur, sinistra, dextera verō manu baculum tenet, quo vehi-

vehiculi, si forte in aliquam partem plus a quo vergeret, casum sustineat, atque eo vehendi genere viginti miliaria se vna die confecisse, ceruumque tandem dimisisse, quem ad dominum suum, stabulaque consueta sponte redisse dicebat. Dora ciuitas est Assyriae deserta marginibus amnis (Euphratis) imposita: In quo loco greges ceruorum, inquit Ammianus Marcellus lib. 24. plures inuenti sunt, quorum alij confixi missilibus, alij ponderibus elisiremorum, ad satietatem omnes pauerunt: pares maxima assueta natatu veloci aluco penetrato incohibili cursu euasit ad solitudines notas. Monte Asiae Elapho nomine apud Arginussam, quo loco Alcibiades mortem obiit, ceruae omnes, teste Aristotele, scissa aure sunt, qua nota vel alibi, si loca mutarint, cognoscuntur, & quidem scetus, iam pridem à primo ortu in vtero, idem contrahit signum. In Florida noui orbis insula tria sunt ceruorum genera (ex Laurentio Anania) domesticum vnum, ex quo omnes habent vilitates, quas nos ex vaccis: Syluestria altera, sed magnitudine differentia, cum alterum tauros adaequet, alterum admodum sit paruum. In Gallia syluae, saltusque ceruis abundant, sed praecipue, ut Ioannes Bruyerinus testatur, illa Fonbluandi, in qua ceruorum greges maximos spectari ait. In multis etiam Germaniae locis circures ceruos publice in fossis circa nœnia ali, refert Gesnerus, ut cum liberit magistratui, habeant, quod venentur. In Heluetia verò, minus hodie, quam olim, abundare, quod syluae propter frequentiam incolarum indies minuantur, & venari eos, minus interdictum propter democratiam, quam apud alias gentes, quae principibus parent. Idem scribit in Hercynia sylua ceruos colore nigricantes, à quibusdam dici reperiri, & causam adijcere parum idoneam, quoniam ea olim conflagrauerit. In Helleponto in alienis fines (verba sunt Plinii) non committunt cerui, & circa Arginussam Elatum (alias Elatiam, quod probat Hermolaus in codicibus manu scriptis repertum, non Elaphum. Aristoteles idem Elateonta vocari tradit, ex abietum, ut arbitror, frequentia: graeci quidem codices excusi habent *ἐλαιοποιοντα*, Gaza Elaphum reddit) non temere non excedunt, auribus etiam in monte fissis. Idem Plinius, alias, ut supra citauimus, omnibus ceruis esse scissas, & veluti diuisas scribit: Aelianus verò etiam vtrumque (ideest, loci, in quo sunt, fines non excedere, & auribus esse scissis) ceruis Hellepontiacis tribuit. Aristoteles ijs, qui circa Arginussam sunt, posterius tantum: verba eius paulò antè recitauimus. Ait verò Aelianus, ceruus praesentibus pascuis omni anni tempore, contentus, alia non desiderat. Namin Helleponto collis est, vbi cerui, quorum altera diffusa est auris, sic pascuntur, illius extra fines, ut nunquam progrediatur. At verò M. Aurelius Imperator in epistola ad Lambertum Helleponti praefectum, quae recensetur in vita eius, tradit, cerui cum plerumque syluestres sint, admirandum esse, eos circures in Helleponto nasci: In orbe nouo ceruorum genus compertum est, sicut refert Ioseph Iesuita ex Brasilia anno 1560. prorsus absque cornibus, colore albo, perhibeturque vitare syluas obiectati verò apertis campis. Paracam Indiae urbem Apollonius, & comites praeteregressi, cum non multum adhuc processissent, fistulae sonitum audire visi sunt, quasi pastorem gregem colligentis, ac subinde pastorem viderunt, qui albarum ceruarum gregem pascebat, ut memorat Philostratus, mulgentes illas Indi, quod earum lac maximum esse nutrimentum, optimumque putant. In Sardinia Ophiū dicitur animal ceruo, dente & pilo simile, ut annotat Hermolaus in Dioscoridem. Apud Scotos, authore Ioanne Lesleio Episcopo Rossensi, grades cerui in altioribus vbi que montibus adeo sunt frequentes, ut solemniter plerumque venatione, principe potissimum praesente, nunc quicquid genti, nunc octingenti, aliquando mille vna strage concidant, tum etenim clamore hominum, & paruulorum canū larratu vndique ad decem aliquando, aut viginti millia passuum, & amplius intra alicuius vallis angustias, vbi principes viri suas sedes statuunt, coguntur, ibi emissis canibus tortis sagittis, venabulis, & omni armorum genere instructis, non sine magno, & hominum, & canū periculo, sauiunt in ceruos: Nam habent hoc sibi cerui à natura inditum, ut si ipsorum dux in medios hostes, & pericula praesentissima irruat, omnes facto agmine, nisi morte prohibeantur, intrepidè sequantur. Sed illud memorabile est, quod & ipsi praesentes vidimus, ex his ceruis effe-
Conferoque agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus exstant.
Hos non immixtus canibus, non cassibus vllis
punctatè egunt pauidos formidine pennae
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Committunt obituncant ferro, grauiusque rudentes
Yuu 3
Cadunt

6. hist. 29.

Florida insula.

Lib. 13. ca.

23.

Gallia.

Germania.

Hercynia sylua.

Vbi cerui sunt auribus scissis, & nasci soli amant.

Arginussa Hellepontos.

Lib. 3. cap.

8. 49.

Vbi circures nascantur.

Brasilia cerui albi, & excor- nes.

Vbi mulgeatur cerua.

Lib. 3. c. 3.

de vita Apollon.

Sardinia.

In descrip.

Scotia.

Scotia, &

adiacentes

& ei insula

Hebrides,

& Meget-

landia, &

Argathelia

Scythia.

Cadunt, & magno lati clamore reperiunt.

Septentrio-
males regio-
nes.

Li. 18.c. 3.

Taygetus
mons.

In Lacon.

Terra promissionis.

Lib 5.

*Vbi ceru-
lapis cōueni-
sentur, &
amicis.*

Decad. 7.
cap. 2.

In Xapit
mulgentur
lacq; & ca
seum pra
bent.

Cadui, & magna læti clamore reportant.
Curtius verò etiam scribit haud vlla maiora indicia opulentiae apud illos fuisse, quam magnis nemoribus, saltibusq; nobilium ferarum greges clausi, adq; hoc spaciosas eligi sylvas crebris perennium aquarum fontibus amanis. Licet autem in Septentrionalibus terris prius, quam in alia orbis regione, videntur asperrima frigora prædominari, tamen innumerabiles ibidem etiam ignoti generis animalium multitudinem reperiri, testatur Olaus Magnus, inter quæ ad esum humanum onagri, (alceon intelligit) & cei, damulæ, atq; capreoli nobiliorem sortiti sunt æstimationem, & ob id eorum venatio suis nobilibus, atq; eorum officialibus, & privilegiatis regniculis, vt sunt hospitum receptores, & Ecclesiarum præsidēs, antiqua lege, reperitur admissa: Atq; etiam, ne aviditate venatorum (quorum maximus ibi est numerus) solitudines euacuentur, in foliolis propagationem. Cornibus tamen in nemoribus tanquam pignore futura prædæ relictis, vtuntur occupatores, licet non facilius sit ea inuenire, quam ceruas prospicere parturientes. Taygetus mons Laconiae, Spartæ imminens, facit qualibet sui parte venatoribus luculentam caprearum, aprorum, ceruorum, & visorum copiam, teste Pausania. Alphonſus Tostatus ad ea diuinæ paginæ verba: *Erat autem cibus Salomonis per dies singulos decem boues pingues, & viginti boues paſuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum:* Cum dixisset ceruos illos, qui veniebant de venatione, non fuisse de ordinarijs cibus regis, subdit; & tamen quasi cõmuniter veniebant, quia terra illa, idest, terra promissionis, est multorum ceruorum. In Venetis duo luci, teste Strabone, monstrantur, alter lunoni Argivæ, alter Actolæ Dianæ dicatus. In hisce feras ita mansuescere tradunt, vt cerui lupis aggregentur, aduentantiumq; hominum manibus se demulceri patiantur. Quod si qua canes insectentur, vbi hæc confugerint, ab insectatione cessare. Xapitam noui orbis regionem, refert Petrus Martyr, ceruorum habere armenta, vt nos bouum, domi parere, domi nutriti, solutos per nemora pastum quærendo, luce durante vagari, ad vesperam pullos domi relictos reuifere, & intra cortēs claudi se, ac natis suis depastis mulgeri sine, incolasq; nullum aliud lac, nec ex alio lacte caseum habere.

NATVRA. MORES.
Ingenium. Docilitas.

O'pyat qd.
In quibus
locis erigāt
vinere.

Kempci gd.

CERVI, inquit Pollux, gaudent ταῖς ὄρυγας. Est autem, teste Varino, ὄρυξ, vel ὄρυξ γῆ ἢ ἀργῆ, καὶ αἰερίσας, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ταῖς φεταῖς ἀφθὺν εὐθύναι ὄρυγαι: λοχμῶδες καὶ ὀρενὸν χορίαν: ἱεῖσεις, καὶ συμφοτός, καὶ λίπαρα, καὶ ἀκμυαία γῆ: Hoc est, ὄρυξ, locus est incultus, syluolus, aut nemorosus, ubi solum bonum, & pingue est. Apud eundem tamen ὄρυξ δὲς etiam pro cultis locis exponitur. Item ὄρυδες: loci syluosi. Quid verò de his postremis sit, tamen constat, inquit Ioan. Spodanus, in hoc Homeri loco malè verti vulgò, κρημῖς, iuga: Sunt enim radices montium potius κρημοί, non autem cacumina. Versus poeta talis est.

Κινητὸς ἱερεὺς, καὶ ἀλζια ποταμῖτα.

Saltus, aut colles interpretari possumus, inquit Henricus Stephanus, interpretaturque partem montis, quæ à pede ipsius ascendit. Nam sicut monti vertex & pes, sic etiam κορυφή tribuitur, ut scilicet κορυφή sit: quod inter pedem, & verticem, medium est: unde fortè etiam alij exponunt τὸ πρὸς ἰσάρεν, id est, loca densa, ut Eustathius annotat; solent enim humiliora in montibus loca ipsis iugis & cacuminibus esse densiora, & crebrioribus arbutis, arboribusque condensa, qualia nimirum loca: Virgilius quoque quadam αὐξήσει montes vocat, inquit:

A. Acneid.

Ecce fera saxi deiecit a vertice capra

Decurrere iogis, alia de parte patientes

Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui

Puluerulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.

Plal. 103
In Iphig
in Aula.
Sylvas a-
mant.

Palucentia fuga glomerant, mouesque relinquunt.
Habent tamen ad montes excelsos, cum peruntur, refugium, vt legimus in psalmis; quo in loco Chaldaica translatio ibices legit. Vocat & Euripides ceruam *αἰψόπορον*, idest, motuagam. Non ascendunt autem montes excelsos, vt qui corpulenti, ad planiciem magis, quam montes idonei sunt: Quamobrem syluas, & valles, & fluminibus vicina loca frequentius habitant. Venaturi itaque eos inquirere solent circa syluas, sapè enim triti apparent ex sylua vna in alteram vestigijs eorum calles: plerumq; enim eisdem vijs angustis ire, & redire solent, vt facillè tritæ appareant, vt obseruasse se in fossis ciuitatum, testatur Gesnerus, vt rectè sylui culticem ceruam dixerit Cæ-
cillus

tullus epitheto è græco ὁ λιόμορος. Gaudent item versari iuxta vineas, nec non locis apricis, ubi & mares, & feminae libidinis tempore conveniunt. Alijs verò temporibus mas alia, quàm femina, loca habitat. Ille, cum pascua relinquit, ad sylvam rectà, & celeriter se recipit, quàm tamen, ubi attigerit, non ingreditur: Neque enim conferti arboribus loci commodè cum reciperent propter patula, ramosaq; cornua. Proinde ad alterum sylvæ latus salit, & in subsylvana arbusta progressus, manet. Idem frequenter calles angustos sequitur. Femina verò cum à pascuis discedit, rectà in sylvam pergit, & densiora sequitur loca, ab vno ad alterum progrediens, donec in condenso aliquo tandem remaneat. Miro autem natalis soli desiderio tenentur, non Hellepontiaci solùm, sicut tenentur Aelianus prodidit, sed cerui omnes pulsi loco, ubi educati sunt, & meliora quandoq; pascua nati, semper tamen ad pristina redire assolent, ut Gesnerus se intellexisse refert. Vnus, teste Alberto, cum pluribus ambulat feminis sui generis, raròq; plures mares simul incedit, nisi ita atate minores fuerint, quorum multi, inquit, quandoq; vetulum comitantur, eiq; obediunt, & comitantur tu, in eius presentia, abstinere. Quod puto libidinis tempore verum fuerit, nam alias, ni fallor, gregarij sunt, ut & Virgilius indicat, dum canit:

Naui in conspectu nullam, tres litoris cernos

Prospicit errantes, hos tota armenta sequuntur

A tergo, & longum per valles pascitur agmen.

Tradit verò Budæus ceruum iam eminentem, & egregium sæpè comitatum incedere vno minore ceruo, qui nondum tutelæ suæ factus sit, quem venatores armigerum, inquit, vocant: Ipse etiam optionem decumani, & comitem, parasitum, atq; emissarium vocari posse, credit, Pascuntur, ut captae, & oves tota penè die: & sub meridiem ubi sol maximè seruet, similiter atq; illæ in vmbra delitescunt. Ovidius de ceruo Cyparissi:

Aestus erat, mediusque dies, solisque vapore

Concava litoris seruebant brachia cancri;

Fessus in herbis a posu sua corpora terra

Cervus, & arborea frigis ducebat ab vmbra.

Quotempore sitire maximè indicavit Homerus, sic enim apud illum Vlysses loquitur.

Καὶ ὅτε τις μεθ' ὧν ὁ Λοφύρατο μέγας ἔορτα,

Οὐδ' αὖ μοι ὕψικερα ἔλασαν μέγαν εἰς ὁδὸν αὐτῆν

Ἦεν, ὁ μὲν ποταμόν δ' ἐκπαύει ἐκ τόμου ὕλης

Πιόμερος, δὲ Λαῖρ' αὖ μὲν ἔχει μέγας ἡδύς τε.

Sensus est: verum redeundo iam naui propinquus erat, cum aliquis Deus me solum existentem est miseratus, qui ingentem ceruum in viam impulit: qui Solis anxius ardoribus è sylva descendens, ac sitiens fluvium petebat. Aristoteles in physiognomonicis ceruum scribit esse animal timidissimum, ut leporem quoq; & oves, quæ omnia, inquit, pilum habent mollissimum: Et alibi, ceruæ, inquit, interprete Theodoro (melius cerui, ut utrumq; sexum comprehendamus, quod Attici etiam in feminino, ut diximus, faciunt) timidae sunt: nam sanguis eorum fibras non continet, ideoq; non spissatur: Est cerè famosa ceruorum apud omnes timiditas, eademq; naturalis, & paterno semini insita, ut docet Lucretius, dum canit:

Denique cur acris violentia triste leonum

Serminum sequitur? doli vulpibus, & fuga cernis

A patribus datur, & patrius paor incitat artus.

Testatur Oppianus frustra hisce animalibus tanta nasci cornua, cum eis in pugna non solùm contra feræ, aut canes, sed ne contra lepores quidem uti ausint: Hinc ἐλαφίος ἀνὴρ, id est, ceruinus vir olim dicebatur, formidolosus, & fugæ magis fidens, quàm viribus. Hincq; Cabrias Atheniensis philosophus, & imperator inclutus, dicere solebat: Terribiliorem esse exercitum ceruorum, dūce leone, quàm leonem, dūce ceruo. Rectè etiam Antisthenes, referente Plutarcho, dicebat hostibus nos omnia bona optare debere, excepta fortitudine. Ea enim sic fieri non possidentium, sed vincientium, atq; hanc ob causam credi naturam ceruo ignauissimo animali cornua mirandæ magnitudinis, atq; asperitatis ad sui defensionem dedisse, docentem nihil vires, & arma prodesset ijs, qui subsistere non audent. Sed & Homerus, eodem testante, timidos fugacibus ceruis assimilat, & pastore carentibus ouibus, & leporibus agitat. Equidem Achilles apud illum, ut vir fortis, Agamemnoni velut imbelli, & ignauo conuiuium facit hunc in modum:

Οὐθ' ἀπὲς, κ' υἱὸς ὀμμάτ' ἔχον, κραδ' ἢ δ' ἐλάφοιο.

Obiicit illi temulentiam, impudentiam in occupandis aliorum præmijs, & cor ceruinum, quod ad congressum timidus esset, & ipse etiam Agamemnon milites suos timiditatis arguens, ait:

Τίς δ' εἶπας, ἔσθ' ἢ δ' ἐπὶ πρὸς ἡῖσι βροτοῖσι. id est.

Vineas, & loca aprica.

Natalis solè sunt tenaces.

Mas unus plurimas comitatur cernos.

Minores, ut obediunt senioribus.

4. den.

Lib. poster. de philolog. Armiger ceruus quis.

Quantum pascantur.

Metam. 10.

Timiditas.

Li. 3. de rerum nat.

Cervinus vir quis dicendus.

Orat. 2. de fort. Alex.

Cervinorum cornuum ethica explicatio.

Timidorum typus.

In viis.

Hom.

Ilad. a.

Ilad. d.

Cur nam sic hatis capidi sicut hinnuli?

Et Cleonymum taxat Aristophanes timidissimum hominem, quem Nebula per figuram cerui referebant. Eleganter etiam Claudianus de quodam effusissimo cursu fugiente dicebat:

cernoque fugacior ibat

Sudanti tremebundus equo.

In vite. Et Alcæus poeta apud Plutarchum in Philippum Macedoniae regem sic canit:

Flamingj. Τὸ πρὶ θρασυκῆτος φιλιππου,
Πρῶμα θοῶν ἰλαφῶν ὄχλων ἰλαφρότερον.

Idest, interprete Xilandro:

Trux spiritus ille Philippi

Vel ceruos abijt pratercunte fuga.

Lib. 3. car. Hinc item Horatius militem, qui se perfidia hostium semel commiserit, constantiam pugnandi habere non posse, ceruæ plagis ereptæ assimilat, quæ scilicet insitam consuetudinem fugiendi vitare nequeat, inquiens:

*Si pugnat extricata densis
Cervæ plagis: erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus,
Et Marte Penos proteret altero,
Qui loræ elictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.*

Argumentum est ἐνοδισμῶν, perinde ac si diceret: ut cerua quæ laqueis ruptis, salutem, vitæque fuga consulit, nunquam postea venatorem expectabit: Ita miles semel liberatus, nunquam ad ea pericula regredi, in animum inducet, unde semel evasit, sed ignavus, & turpis, domi potius manebit. Huc pariter refertur ait Caietanus illud Genesis: *Neptalim ceruus emissus*: Non occurrit, inquit, magis apta, & quadrans metaphoræ huic res gesta, quam historia Barac de tribu Neptalim scripta ludicum 5. Assimilatur enim missæ ceruæ Neptalim in Barac, eo quod cum mitteretur dux prælij, noluit sine Debbora proficisci timidus, ut cerua. Porro ceruos pro fugitiuis, & servis apud antiquos vocari consuevisse, propter timiditatem potius, & pusillanimitatem existimemus, quam à celeritate, ut arbitratur Sextus Pompeius, cuius verba subiecimus, etsi in istis per vulgatis codicibus neutiquam comperias; *Servorum dies*, inquit, *festus assimatur Idus Augusti*, quod eo die

Lib. 19. de verb. sign. *Fugitiuorum* *typus ceruus.* *Servus Tullius natus, idem adem Diana in Aventino dicauerit, cuius tutela sunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos vocant ceruos.* Eodem sensu ceruum Martialis, & eleganter, & antiquorum more, pro fugitivo accepit, dum canit:

*Suppositam fama est quondam pro virgine ceruam,
At nunc pro ceruo mentula supposita est.*

Ita enim veteres adhuc codices retinere, hancque propriam, & genuinam lectionem esse, Petrus Crinitus asserit: nam si pro ceruo legamus puerum, ut in vulgatis codicibus legitur, qui, inquit, lepor in carmine? quæ festiuitas in poeta urbanissimo fuerit, si, ut quidam legunt, pro virgine ceruam fuisse suppositam, nunc pro puerum supponatur mentula? Siquidem & supra dixerat:

*Huic comes hæcebat domini fugitiuus Achilles,
Insignis forma, nequitiæque puer.*

Li. 19. 8. Idem Crinitus ceruum apud Comicos in eodem sensu accipi arbitratur, ex Aelij Donati sententia, qui apud Terentium, ubi inquit: *quadrupedem constringito*, quadrupedem, exponit, ligaturæ genus in crutibus, aut item, quadrupedem ait poni pro servo, & fugitivo, hucque pertinere illud Virgilianum:

Saucius at quadrupes nota intrat cœta refugit.

Quæ. 38. Sed & Græci ceruos pro fugitiuis accepisse videntur; siquidem Plutarchus in græcanicis scribit ἰλαφον, idest, ceruum vocatum fuisse, quicumque ingressus esset Lyceum, ob hanc causam: Cantharion Arcas cum ad Elienses Arcadum hostes profugisset, & per Lyceum cum præda transisset, bello finito in Spartam fugit: Spartani verò, oraculo, ceruum esse reddendum iubente, Arcadibus eum reddiderunt. Caterùm etsi sic referat Plutarchus, tanquam Cantharion ceruus sit appellatus, eo quod prius etiam Lyceum ingressi sic appellarentur, rationis tamen plus habere videtur, si Cantharionem sic primum nominatum putemus, idque merito, qui bis fugerit, transfuga primum ad hostes, deinde in Spartam: à Cantharione verò omnes Lyceum postea ingressos, Vt cumque est, ab hac innata timiditate ἀναλκίαν Oppianus vocavit ceruam, alij πεζαῖον: Et quod ad causam eius attinet, legimus in lib. de anat. viutorum Galeno adscripto, excessum ipsius cordis (cor proportionem magnum ceruis esse, supra ostentum est, taleque esse & alij timidis animantibus)

secun-

secundum diminutionem, & superfluitatem frequenter in diuersis particularibus reperiri, ipsiusque quantitatem superfluum in compositione (aliàs comparatione) corporis eius, non esse causam audaciæ, vt quidam autumant, neq; quantitatem paruam, timoris, & pauiditatis: plura enim animalia nimiam habere quantitatem cordis in comparatione sui corporis, esse tamen timida plurimum, vt lepores, & ceruos. Causam eius rei esse, quoniam in eis calor paruus est, & extra serifsum integrum, sed relinqui integrum, & vacuum, vnde est pauiditas: E contra esse parui cordis quædam, eademque audacia, quoniam in eorum corde est caliditas plurima, & coarctatur propter loci angustiam, & cum vehementia ebullit. Et sic puto Lucretius timiditatis etiam causam facit frigidam corporis temperaturam, dum canit:

*Cur ceruus
cum corde
magno ti-
midus sit.*

*Est etiam calor ille animo, quem sumis in ira
Quum seruescit, & ex oculis micat acerbis ardor:*

*Est & frigida multa comes formidinis aura,
Qua ciet horrorem in membris, & concitat artus.*

Est etiam quoque pacatus flatus æris ille

Pectore tranquillo qui sit, vultuque sereno,

Sed calidi plus est olis, quibus æria corda,

Iracundaque mens facile efferscerit in ira,

Quo genere in præmisvis est violenta leonum:

Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes;

Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

At ventosa magis cernorua frigida mens est;

Et gelidas citius per viscera concitat auras:

Qua tremulum faciunt membris exilire motum,

At natura bouum placido magis ære viuunt:

Nec nimis irati fax vngquam subdita percit

Fumida suffundens cæca caliginis umbras;

Nec gelias torpet talis perfixa pavoris

Inter virosque sita est ceruos, sauosque leones.

Cervos autem esse frigidos lacryma dulcis, de qua suo loco, argumento est, quæ saluginosa est apris, qui magna pollent calliditate. Sed enim quod de animalis frigiditate philosophi differunt, longè aliter apud Euthymium inuenisse se refert Pierius Valerianus, vt in subiecto habetur hieroglyphico: vehementissimi enim desiderij signum esse ceruum ad aquæ fontem aspectantem, diuinæ, inquit, indicant literæ, dum ita canunt: *Quemadmodum sitibunda cerua inhiat ad aquarum riuos, ita anhelat anima mea ad te Deus.* Cerua enim suapte natura ita calida est, aiunt sacri interpretes, vt frigidissimis reptilium carnibus releuetur, ideoq; eas audius appetit, quibus absumptis naturali illo calore κατὰ τὴν φύσιν, magis, ac magis concitato, studiosissimè gelida fontium flumina perquirat. Cæterùm Aristoteles Lucretio consentit his verbis: Quas autem fibras vocant, non omnis continet sanguis, vt ceruarum sanguis &c. Quamobrem id sanguis genus nunquam spissatur, sanguis enim, qui dilutior est, frigidior est, itaq; durescere non potest. Quoniam ergo ceruos natura timidissimos fecerat, eadem hoc incommodum duplici compensauit commodo, ingenio scilicet, & velocitate cum corporis agilitate coniuncta. Ceruus, inquit Aristoteles, timidus est, & ingeniosus: Dicam primò de velocitate, de qua sic Galenus, causam reddens cur animantium alia audacia, alia robusta, alia timida sint, & imbellia: omnibus, inquit, aptum est corpus animæ moribus, & facultatibus: equo quidem fortibus vngulis, & iuba ornatum, instructumq; est, etenim velox, superbum, & generosum est animal: Leoni autem utpote animoso, & feroci, dentibus, & vnguibus validum: ita autem & tauro, & apro, illi enim cornua, huic autem exerti dentes (quos Græci ζαυπόδοντες nominant) arma sunt innata: ceruo autem, & lepoti (timida enim sunt animalia) velox quidem est corpus, sed nudum omninò, & inerme: timidus enim (opinor) velocitas quidem, arma verò ferocibus conveniebant. Neq; igitur timidum aliquod armavit natura: Neque ferocis, & strenuum quodpiam destituit. Tantum Galenus, nulla facta cornuum ceruinorum mentione, quasi ea nihil planè ceruo prodesse existimasset. Quo sensu dicebat Aristoteles: Cervis quoniam cornua præ nimio excessu supernacua sunt, alterum illis natura auxilium adhibuit, nempe velocitatem, grandis enim illa, & multifida cornuum magnitudo potius obest, quàm prodest. Hanc velocitatem, quam pro armis eis concessit natura, fugam vocat Lucretius, inquiens:

Lib. 7.

Cervi frigidius, an calidi sint.

2. de part. cap. 4.

Lib. I. hist. cap. I.

Lib. 17. de vs. par. c. I.

Cervorum velocitas.

saueque sacra

Tuta

Tutata est virtus, vulpes dolus, & fuga ceruus.
Hæc in laeis campis, & pratibus tanta est, ut frustra eos insectentur canes velocitate longè inferiores;
hinc *αἰετοὺς, ἀλδοῦς*, alipes, alatusque; agilis item, & celer à poetis nuncupatur. Quam pedum
agilitatem prisci in Achille fuisse tradunt, fingentes, quod in infantia sub Chirone fuerit cerno-
rum medullis enutritus. Vnde & ceruus lacte canes nutrirī iubet Oppianus, ut celeriores euadant.
Legimus autem de Achille apud Catullum:

*Nascitur nobis expertis terroris Achilles,
Qui persape vago victor certamine cursus
Flammea prænitet celeris vestigia ceruæ.*

*Achillis ce-
leritas, &
eius causa.*

Eundemque ceruos absque canibus, & retium insidijs assecutum Pindarus Nemeis canit:

*Κρείων δ' ἀδ' αὖτ' ἀνὴρ αὐτῶν, ὁ δ' ἴσως ἴππας αἶψ'
Ποσειδάωνος ἔσθ' ἰσχυρὸς, ἰδὲ δὲ
Ἰντερficiētem ceruos sine canibus, dolosūque sepius
Pedibus enim excellebat.*

Sic & Statius de Parthenopæi Arcadis pernecitate ait:

*Onerat celeberrima natum
Mater, & ipse procul famatam notus inermes
Narratur ceruas pedes inter aperta lyca
Tollere, & emissum cursu deprendere telum.*

Obtantam igitur, tamque admirandam celeritatem Achilles non semel ab Homero *ποδάρετος*, &
πρόδας αἰετὸς dicitur. Idem pastore Choramnæos siue Chorannios sylvestres Persidis populos,
in relationibus navigationum in Indiam, reperio. Silius verò Italicus Mopsi peritiam sagittandi
exaltaturus cum ait & volantes per aera volucres, & retia fugientem ceruum, in ipso etiam cursu
vulnera inferre nouisse:

*Lib. 2.
Sagittandi
peritiam
Mopso.*

*Ille vagam calo dimisit sapè volucrem,
Ille procul campo linquentem retia ceruum
Vulnere silebat, rueretque inopina sub æt'na
Antè fera incauto, quàm sibi la poneret arcus.*

*Li. 6. The-
baid.
Quando
cerui velo-
citatem
exerceant.*

Cum enim vel venator, vel fera aliqua hostilis insequitur, tunc velociores exercet cursus, id quod
Statius eleganter ostendit cursu in olympicis certantium pernecitatem indicaturus, inquit autem:

*Volucres ipsi modo tardius aruis
Iffe videntur equi: credas è plebe Cydonum
Parthorumque fuga totū diem exiluisse sagittas:
Non aliter celeres Hyrcana per ausa cerui,
Cum procul impati fremitum accipere leonis,
Sine putant, rapit attonitos fuga cæca, metusque
Congregat, & longum dant cornua mista fragorem.*

*Lib. 3. bibl.
In Panulo.
Grallatores
qui.*

Quam ceruorum pernecitatem, volaticum cursum dixisse videtur Salustius, cuius scilicet hæc ver-
ba citat Nonius: Aut ille, ceruum qui volaticè currentem, sparo secutus, aut tragula traiecit. Hucque
refer illud Plautinum: At si ad prædandum in eadem vos dixissem ducere, vinceretis ceruum cursu, &
grallatores gradu. Sunt autem, ut id obiter dicam, grillatores, teste Festo, pantomimi, qui ut
in saltatione imitarentur Aegipanas adiectis perticis furculas habentibus, atque in his superstan-
tes ob similitudinem crurum eius generis, gradiebantur, utique propter difficultatem consistendi.
Quid autem velocius ipsis curis? Has autem ceruis comparat Horatius:

*2. carm. od.
16.
Curarum
velocitas.*

*Scandit aratas vittefa naues
Cura; nec turmas equitum relinquit
Ocyor ceruis, & agente nimbos
Ocyor Euro.*

*Quam fa-
ciat saltus
incredibi-
les.
6. bibl. 29.
Inter cur-
rēdū quie-
scit, & int.*

Porrò non tam cursu, quàm saltu etiam valent. Tradit Gesnerus intellexisse se, locum quendam
Francofuito non procul distare, itinere forsan sesquihoræ à ceruino saltu nomen habere, in quo
lapides duo erecti visantur interstitio pedum hominis mediocris quasi sexaginta, tanto enim spa-
tio saltasse illic ceruum, idque etiam supra plaustrum oneratum, cum venatores instarent. Cum
autem fugiunt, requiem inter currendum aliquam, ut Aristoteles ait, faciunt, consistentesque
manent, dum, qui insequitur, appropinquet, tum fugam iterum arripiunt. Quod meminisse etiam
apud Homerum, apud quem militibus suis ignauiam exprobrat Agamemnon, inquit:

*Ἀργεῖοι ἰνακοί, ὡς ἄλκιυς, οὐδ' οἱ βιάσθ' ἔτι
Τίος δ' ἄνθρωπος ἰσχυρὸς οὐκ ἔστιν ἔτι βίος*

Αἰτ' ἐπεὶ δὲ ἔκαμον πολλοὶ οὐδ' οἷοι θήσας,

Ἐγὼ δ', ἡδ' ἀρατὶς σφίματά φησιν γίνεσθαι ἀλκῇ.

Sensus verborum est: O Argivi nominis dedecus, indignique militia, non pudet vos pugnae subducere; Quasi iam defessi armis hucusque deportandis, nec ultra procedere audentes, in modum hinnulorum timidissimi animalis, qui cursu defatigati in medio campo subsistunt, nec in occursum tendunt, sed in se occurrere permittunt. Aristoteles præcitato loco cur subsistant rationem reddit, quia interiora laborant, intestinum enim tam tenue, imbecilleque habere ait, ut, etiamsi leuiter pecusseris, possit rumpi cute adhuc integra. Inuenio etiam apud authorem obscuri nominis, in fuga siquam bibens intrauerit, refocillari, & ad cursum reparari. Budæus ait, morem ceruorum esse, cum profligatos se sentiunt, & agitato eneotos, aut ut venatores dicunt, durè, & atrociter actos sylvarum opaca relinquere, atque in campestria se conijcere, (cuius rei supra rationem assignauimus) interdum ad vicos, villasque propius accedere, idque ferè non antè facere, quàm animus desponderint, omni spe deposita solemnium perfugiorum. Eotamen pacto sæpe euenire, ut canibus se subducant: in campestri enim planitie, locisque proscissis, & in veruactis, & verò in noualibus, traclusque vestigiorum, inquit, non æquè odoratus est, atque in vepribus, atque in sylvarum caduis, quia soleata tantum vestigia relinquuntur, exiliterque odorata, nullo nec crurum contactu, nec corporum; In recens autem inaratis eo amplius negotium facebat canibus odor soli subacti. Tantum ille. Alij aiunt, agitatam ceruum ideo magis fugere ad vias hominum publicas, quàm ad latibula, ne sua occulta prodantur. Cordatos porro ceruos, & catos esse, & de salute sua quodam cum intellectu mirè teneri, ait idem Budæus, ob incredibilem eius animantis solertiam, quæ à natura munita est, præter volucrem celeritatem, & corniculare propugnaculum. (non enim omnes cerui semper fugiunt, sed quidam teste Alberto audaciores sunt, & homines transeuntes per syluas, etiam inuadunt) Solere ceruos aiunt, simul ut senserunt rem sibi esse cum assecis infestis, simul & sagacibus, primum alios aliosque fugæ lapsos, & gyros agglomerare. Deinde si porro virgeantur, stabula ceruarum popularium, ceruorum diuerloria petere, ibique inter turbam promiscuam, quasi intra nebulam erroris canini sese condere, interdum gregarios aliquot inde abigere, atque ad aliquantum spatij permixtim vestigia facere ad negotium canibus exhibendum. Cum autem aliquantisper hac ratione contechnati sunt, ab illorum comitatu repetè se subducentes per tramitem deuium longiusculè abscedunt, deinde iungunt, ut interim canes vestigia ceruulorum, aut ceruarum excipientes, diuersi ab eis auferantur. Cumque hæc stropharum commenta canum experientissimorum odorandi vis vicerit, circumspicientia utique venaturum adiuta, ad alia se denuò vertunt subsidia salutis, cuiusmodi sunt, per sua quadrantenus recurrere vestigia: deinde spiras fugæ intorquere multipliciter, & variè, & quàm fieri potest, perplexissimè, tum raptim longius procurrere: quæ omnia comminiscuntur aduersus canum sagacitatem. Itaque interim dum canes intenti sunt deducendis elapsibus, & extricandis, qui ab ipsis ceruis glomerati sunt, spatia magna illa permetiuntur, cum interea buccinarum hortamenta curstantium canum acuant aueritatem. Solent autem cerui plerumque ferri secundo vento, tres, ut perhibent, ob causas: principio cum aduerso vento feruntur ventus naribus, & ore erumpens, fauces eorum vehementer arefacit, animæque ductum inhibet: Deinde secundo vento cedentes cum canum vocem faciliè excipiunt, ex eaque colligunt propinqui, an remoti sint: Tum verò olfactum sui sequaci turbæ adimunt; hæc est etiam Plinij, & Solini sententia, quorum ille: *fugiant, canum latratibus secundo vento vias dirigunt, ut odor cum ipsis recedat*. Idem testatur Belisarius experimento sæpe comprobatum esse asserens, ceruos, capreasque, cum quasi stantem ventum petere currendo soleant, ut refrigerari spiritus cursu laborantes vento possint, ad venti flatum canes collocandos esse. Attrahi enim à vento cerui solent capræque, ut nolentibus quandoque venatoribus fugam arripere adnirantur. Vnde Alberto contrarium scribenti, agitados nimirum ceruos contra ventum currere, ut ventos ab eis auferat voces canum, credendum puto non fuerit. Mira autem est canum pertinacia, dirum autem fatum cerui cum ad extremum lassitudinis adductus operiri cogitur atrocem illam, clamorifamque canum coronam vndique se rictu petentem minacissimo, atque infestissimo, qua tandem circumuentus, post omnia salutis præsidia deplorata; repente sæpè assiliens primum quemque venantium, in quem incurrit, cornu petere solet, nisi ferro protinus excipiat. Inter exempla huius animalis, vltima perfugia, exquisitaque experientis, hæc commemoratu digna idem Budæus se comperisse asserit, visum esse ceruum in armentum bubulum irumpere, in bouemque insilientem primoribus cruribus, armisque complexum ad longiusculum spatium velut equo vehementem, postremis tantum ungulis terram stringere, ut odorem sui canibus, quo ad fieri posset, exilem, incertumque relinqueret. Ludouico Gallorum rege venatoris

Syluis relin-
ctis, cur &
quando ca-
pestris, &
villas acce-
dant.

Lib. poster.
de philolog.
Cervorum
solertia in
eludendis
canibus.

Cur secun-
do vento
currant.

Mira cuius-
dam cerui
audacia.

toriarum turba decurio, qui venator maximus appellatur, ad duodecimum ab urbe (Parisiis) lapidem, inquit idem Budæus, venabatur viro prædici id spectaculum gratificans, qui me comitem amicitiae causa secum eo duxerat. Ibi cum mentio huiusmodi mirificentiarum ceruinarum incidisset, recordor cum hoc inter alia affirmasse: Me, inquit, pridem venante ceruū quendam ab ætate, & experientia vestrū; euenit feruente venatu, & longè iam progresso fugitiuus ille, ut nō compareret: Et tamen canes nec ultra procedere vellēt, nec in sua vestigia redire: Ibi omnes stupere, circumspicere, inter se aspicere, lapidem, quod dicitur, omnē venatores, & magistri mōuere. Res erat miraculi plena, & Apolloniana præstigia similis, quasi sublimis fera alipes abijisset, aut terra discedente, rursūque cocunte non compareret, aut oculos nostros, canūque perstrinxisset. Tamen omnia (ut sit in tali casu) à nobis perlustrando deprehensus est planus ille cornipes in furto sui manifestus, atq; memorabili. Alba ibidem erat spina enata in loco denso, atque opaco, quæ ad magnitudinem arboream excreuerat. In eam ceruus, dolis solennibus consumptis, saltu se coniecerat. Strabat autem ille sublimis, ramis fruticis ipso saltu diuicatis, sic interceptus, ut inde de silire non posset, siue forsā erat exanimatus; ibi enim quasi compeditus, in bellisq; confectus est: dignus certè ob rei miraculum, qui satis trudi eximeretur. Hæc itaque omnia ille. Testatur præterea Xenophon ceruum omnis alius consilij inopem in mare etiam, & aquas insipientem potius perire, quàm laniari se sinat. Sed & venatores, dum nimis in aquam se præcipitantes persequuntur in vitæ discrimen pertrahunt, quod istiusmodi narratione astruit Pausanias loquens de Sarone: Hunc, inquit, aiunt ad mare Saronidi Dianæ templum ædificasse, loco palustri, ac vadoso ob eam causam Phœbeam paludum dictam: narrantque ipsum cum venandi studio plurimum delectaretur, ceruum usque ad mare persecutum, atq; inde cum fugientem acrius vrgeret, sed in eam alluuiem demisisset: nantem verò longius iam à litore feram cum prædæ cupiditate captus, non dimitteret in pelagus prouectum: Vbi & labore confectum, & maris aestu iam propè submersum, diem suum obiisse. Tradit Aelianus cauere etiam, dici, ceruos, ne quando in vulnera, quæ acceperint recepta, solis radius incubens, priusquam obducantur, carnem putrefaciat. Industriam autem ceruis esse in re medica, omnes memorant, Solinusque tradit herbam, quam cinarum vocant, contra noxia edere gramina, & Plinius, eadem venenatis pabulis resistere. Morsū à phalangio, vel à quouis generis eiusdem, cancris, teste Aristotele, edūr. Quod & Aelianus tradit, nec verè Gyllius ex Aeliani varijs, phalangium ceruis non minus, quàm hominibus perniciosum dicit, & ab eo laesos celeriter perire, nisi syluestrem hederam comedant, quæ quidem ad eam phalangij acerbitas nihil eis quicquam noceat: Aelianus enim ceruos à phalangijs ictos edere cancris memorat; idque etiam testatur Plinius his verbis: *percolij a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancris edendo sibi medentur.* Albertus verò etiam ait, fugere venenata, & si iacula veneno infecta in loca eis consueta, emittantur, recedere. Docuerunt iidem extra hendis sagittis vtilem esse dictamnū, si eidem Plinio fides habenda scribenti: *Dictamnū herbam extrahendis sagittis ceruis monstrauere percussis, eo solo, pallūque eius herba est.* Dioscorides tamen de dictamno differens, istud ascripsit capris, & ante eum M. Tullius in 2. de natura Deor. vbi hæc exarauit: *Capras auditum est in Creta ferarū cum essent confixa venenatis sagittis herbam querere, quæ dictamnū vocaretur, quam cum gustassent, sagittas excidere dicunt è corpore.* Sed & Aristoteles capris id adscribit; Item & Theophrastus. Gesnerus, corruptè ceruos pro capris apud Plinium legi, cum inde arbitratur, quod is ceruis Cretam carere, ut diximus, scripserit, tum quod alio loco à Plinio datur, mirèque capris expetit, dictamnū enim, inquit, alias, ostendere, ut indicauimus, cerua vulnerata palla, lassim deciditibus telis. Non est aliaquam in Creta. Et paulò post: *In Creta autem non spatiosè nascitur, mirèque capris expetit;* quod ex Theophrasto transtulit, vbi ille *αγας*, id est, capras sagittis vulneratas, hac herba in cibo sibi mederi scribit: Sed & Virgilius Didonis amorem amplificans per comparisonem, à cerua telo pastoris vulnerata, quæ uti dolore confecta huc, illucque discurrens, stare loco nescit; ita Didonem amore saucia hic illic vagari, has illasque ineptias, nulla dignitatis suæ habita ratione, facere ait; & sanè huic negotio quàm aptissima comparatio esse videtur: Nam Didoto cupidinis saucia cerua sagitta pastoris vulnerata; sylua ciuitati; mobilitas cursusque ceruæ Didonis moribus; ineptijs, concursationibusque comparatur: Et, ut cerua vulnerata vulneris sui remedia, ita & Dido amoris sui ignorat:

Re desperata in proximum sumē, aut mare se precipitat.
In Corint.

Quomodo sibi medentur.

9. lib. c. 5.

Li. 8. c. 27.

Dido amore saucia, furorūque, ut ceruam vulnerata referat.

*Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam memora inter Cressia fixis
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescias. Illa fuga syluas, saltusque peragrat
Dictæq; hæret lateri lethalis arundo.*

Ceterum & ceruis etiam hoc rectè tribuetur: nam & Arabum sectatores, idem sensisse videntur: Illi enim dictamnum, pulegium ceruinum appellant. D. Ambrosius, ceruos, scribit, ubi ægri sunt, ramusculos olæ comedere, sed hoc remedium ad elephantos, non elaphos. i. ceruos à veteribus referri videas. Ceruorum rursus industria, vel inde deprehendimus quod, ut tradit Aelianus, in Amano, Libano, & Carmelo Syriæ montibus cerui nascuntur, qui cum in Cyprum transmittere volūt, gregatim ad littora perueniūt, ibiq; tamdiu secundos vētos præstolātur, dū per pacatissimā quietē bellē sibi stare senserint, tum fidenti animo sese trajicere mare ingressi, & ordine naram, & serē in antecedentium tergo subsequentes capita reponunt, ac nimirum dux idcirco retrocedit, quia non habet, ubi nitatur, & post omnes clunibus proximi antegredientis, nitens, ex labore quieti sese dat, simul & extremum, agmen ducit. In Cyprum ideo trāsnant, quod pastionum, quæ illic amplissimæ esse dicuntur, desiderio tenentur. Et profectō adeo seracem Cyprijs incolere regionem testantur, de agrorum bonitate, ut Aegyptijs non concedant. Eodem modo Epirotici cerui in Corcyram, quæ contra Epirum est, mare transeunt. Hæc ille. Eo autem hæc res sit notabilior, quod huiusmodi grex, dum trajicit mare, in odore terræ natat, ut Plinio annotauit: *Maria*, inquit, *tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibusq; ad tergaredeunt: Hoc maxime notatur à Cilicia Cyprum trajicientibus, nec vident terras, sed in odore earum natant.* Idem testatur Solinus: *Si maria*, inquit, *tranant non aspectu petunt littora, sed olfactu, nantes ponunt in ultimo, & lassorum capita clunibus per vices sustinent.* Sed & eandem transfretationem Oppianus, & ex eo Gyllius clarissimè memorauit in hæc verba: *Morre classis nauium mare tranant, vnus ante ceteros natat, dux ad transmittendum: hunc aliter capite innitens tergo insequitur, & similiter ceteri deinceps subsequuntur. Cum autem primus prænatendo defatigatur, ad extremum agmen recurrit, & caput in alterum inclinans paulum à labore recreatur. Secundus recens defatigato succedens anteit, atq; alij omnes, in aliorum vicem succedentes duces efficiuntur: Pedibus tanquam remis vtuntur, cornua excelsa tanquam vela ventis permittunt.* Recitat item Strabo, agens de Curio Cypri vrbe, poetæ cuiusdam elegiam, in qua ceruæ sic de se loquuntur:

Li. 3. Exameron. c. 8. & 6. exameron. c. 4. Li. 5. c. 56. Ceruorum in trajicientibus maribus. Cypri ferti litas.

Li. 8. c. 32.

Lib. 14.

Ἰππαι τῶ φοίβῃ πολλὰς δὴ κῆμα δίνουσι,
ἡλδομένοι καὶ ταχύναι τοῦ αὐτοῦ ἡλδομεῖ. idest,
Nos ceruæ phæbo sacra, dum tela per undas
Effugimus cursu, venimus huc celeri.
Dicunt enim inquit Strabo, ceruas ex Corycio iugo delapsas à Cilicio littore in Curiada actam tranare, & addit poeta: *Μυρίαν ἀνδρασι θαύμα νοῦν παρὰ πᾶσι ἀτόδυντον,*
Χίμαια δὲ ἵππων ὀδρᾶ μόνον ζῆν ὀδρᾶ. idest,
Res dictu mira est, quoniam nos inuita pascō
Maria per aeris transimus Zephyros.

Iam & in eo solers, saxaque ceruus est, quod cum pinguet (quod valde tempore fructum sit) nusquam apparet, teste Aristotele, sed longè secedit, ut qui pondere suæ corpulentæ capi se posse facilius sentiat: vel ut ait Plutarchus, ut quod fugiendo consequi non possunt, latendo impetrent. Pinguēs sūt autem æstate supra modū, quam obrem nec currere, inquit idē Aristoteles, possunt, sed secūdō, aut tertio cursu capiuntur ab ijs, qui pedibus insectantur: hyeme extenuantur, debilitanturq; vere autem vigēt maxime ad cursū. Ad hæc cū amiserint cornua (quod quotānis mēse Aprili fieri dictū est) occultant, teste Arist. interdū, idq; opacis faciunt locis, ut muscarum vacent tedio, pascunturq; per id tēpus noctu, donec recipiant cornua, quæ ubi concreuerint soli exponunt, ut excoquantur, & siccescant; ubi iā nihil attitū arborū, cū ea scalpū, indolent, tunc ea relinquūt loca confisi habere iam, quo repugnare possint, cū res exigit. Plinius ad arbores subinde cornua experiri, & ubi placent, in aperto prodire. Addunt item Oppianus, Aelianus, & Simocatus latere amissis cornibus, vel tanquam inermes se esse, & imbecilles sibi conscios, vel pudore, quod arma, decusq; suum amiserint. Superbire enim cornibus suis, idem Oppianus asserit, nimirum ubi ætate vigent: nam alioqui, vel ipso Lucretio teste, ubi annis aggrauātur, gaudent se cornibus spoliari. Sed versus adscribā:

Pinguiores facti lasci. Superbiunt in cornibus qsq; amissis latent. Lib. 3.

Quod si immortalis nostra foret mens
Non iam se moriens assolui conquerebatur,
Sed magis ire foras, vellemque relinquere, ut anguis
Gauderet, prælonsa senex, aut cornua ceruus.
Fama est ceruum cornua sua, dum ea deponit, defodere, quod eorum vtilitatem homini inuideat. Ceterum hanc rem alij aliter tradunt: Oppianus enim id de utroque cornu tradit sic canens:
Ἦ γὰρ ἐχθροῖσι κίρῳ ἀρρησι πεισδύται
Βόθρον μὲν καὶ τὰ τάλαντα ὀρυζοῦν κατέτασαν
Ὀφρα καὶ μήτις ἐλθὼν ἐσ' ἀντακας ἀντιβολεύσας

Ut cornua defodiant.

tumet, pilos mutat, & cornua abijcit. Alterum genus inuentum serpentem occidere, & à victo-
ria, statim ad montana pascua se recipere. Baldus Angelus Abbatius apud Zoaram medicum,
Arabum præstantissimum inueniri, ait, ceruos cum abundè serpentibus sunt saturati, ne veneni
virus noceat, damnumque, aut noxam aliquam sentiant, ad flumina ingentia, natura docente,
se conferre, & ore summè tenus corpora demergere, nec tamen bibere quicquam, summopere
quippe laderet, sed tam diu instare, quoad vi frigoris cogente haustum venenum per oculos
desudando illacrymens: Sed de his lacrymis etiam suprâ diximus. Scribit & Simeon Sethi,
nosse, quod si aquam ante serpentium coctionem hauserint, intereant, propterea sitim tolerare
eas; incendi. Legimus & in glossa ordinaria in declaratione psalmi 41. cuius initium est: *Quem-*
admodum desiderat ceruus fontes aquarum, sic te anima mea Deus, ceruum senio grauem excrescenti-
bus pilis, & cornibus, serpentem naribus haurire, & mox hausto æstare veneno, vnde fontem
ad bibendum ardentissimè desideret, quo poto pillos, & cornua deponat. Oppianus quidem,
etiam agens de antipathia polypi, & murenæ, annosum, & benè cornutum ceruum serpentes
per sylvas inuestigare scribit, sed quod eorum esu cornua deponat, non addit: Sic enim Lau-
rentio Lippio Coilenfe interprete canit:

*Et veluti annosus ceruus, cui cornua fronte
Sunt ramosa, petit densa velligia sylua
Serpentis, uacillatq; locum, tum naribus illum
Attrahit è lubro, figitque in corpore dentes,
Implicitus genibus: serpens fera pectora nexu
Deuincit, collumque tenet, scemsa voratur
Partim membrorum partim lacerantur acutis
Dentibus, & diræ cerui laniantur in ore.*

Albertus quidem Plinium scribit de ceruo narrare, quod cum sentit se grauari senectute, spiritu
per nares è cauernis serpentes extrahit, ipse verò, verum esse non putat, neque id apud Plinium
inuenias, nec fortè apud alium Authorem idoneum. Etymologus, & Varinus tradunt ceruos
esu viperarum quous xα δαίμων, idest, naturaliter purgari, nec pluribus explicant, per quos
meatus, & quomodo expurgentur. Gesnerus non de faminarum duntaxat mensibus purga-
tionis vocabulum hic accipit, vt alias sæpe vsurpatur: Neque de alui subductione, sed corporis
rotius per cutis poros latèter expurgati. quadam renouatione, qualem & elephantiacis quibus-
dam eodem remedio vsis, contigisse legimus. Fit autem etiam, vt, dum pugnant cum serpenti-
bus, ab ijs vulnerentur, quare tunc cancrorum esu, quos ad flumina quæunt, sibi medentur, vt ex
Oppiano mox in rubrica de antipathia recitabimus. Iam verò etsi naturaliter sylvas, desertasq;
loca quarant, capti tamen non solum cicurantur, verum etiam vocati ad hominem accedunt,
maximè cibi, & præsertim panis spe allekti, ideoque à delicatioribus in delitijs habentur, vt in-
sinuat. Quidius Cyparissi pueri exemplo, præcipuè si alios pulchritudine præminebant:

*Namque sacer Nymphis Caribæa tenentibus arua
Ingens ceruus erat, latèque patentibus altis
Ipse suo capiti præbat cornibus umbras:
Cornua fulgebant auro demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo:
Bulla super frontem paruis argentea loris
Vineta mouebatur parilique atate nitens
Auribus è geminis circum caua tempora bacca.
Ipse metu vacuus naturæque pauore
Deposito celebrare domos, mulcendaque colla
Quamlibet ignotis manibus præbere solebat.
Sed tamen ante alios Cæa pulcherrime genti
Gratus erat Cyparisse tibi, tu pabula ceruum
Ad noua, tu liquidi ducebas fontis ad undas,
Tu modò toxebas varios per cornua flores,
Nunc eques in tergo residens, huc latus & illuc
Mollia purpureis frenabas ora capistris.*

Quod autem hic Cyparissus puer Nympharum ceruo, hoc, Tyrthidæ pueri ceruo soror Syluia 7 Aen.
Præstitit, de quo Virgilius:

*Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens
Tyrthidæ pueri, quem matris ab ubere raptum*

Lib. 6. dis-
quis. c. 6.
post deno-
ratos serpe-
tes, quid
agant.

Li. 2. de pi-
scib.

Ex esu ser-
pentium
purgari.

Vulnerati
à serpentib.
quo sibi me-
deantur.

Vt cicurati
alantur.

10. Metam

Nutritant Tyrrhusque pater, cui regia parent
Armenta, & late custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Sylua cura
Mollibus intexens ornabat cornua fertis,
Petebatque serum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, mensaque assuetus herili
Errabat sylvis, rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.

Frena & in
ga ferunt.

Apud Calphurnium Astilus pastor ceruum quoque deponit, qui frenascit, & iuga ferre.
En aspicias illum (inquit)

Candida qui medius cubat inter lilia, ceruum,
Quamvis diligit hunc mea Petale, accipe victor:
Scit frenos, scit ferre iugum: sequiturque vocantem.
Credulus, & mensa non improba porrigis ora,
Aspicias, ut fructet late caput? & ique sub ipsis
Cornibus, & tereti lucent redimicula collo?
Aspicias, ut nucea frons irretita capistro
Lucet, & à dorso, quæ totam circuit alium
Alternat vitreas later alis cingula bullas?
Cornua subiles, ramosaque tepora molles
Implicuere rose, rutiloque monilia torque
Extrema cervice notant.

In Scythia
equorum
munus
obvium

Sed ne quis nugari poetæ existimet, dum frenari ceruos inquirit, is Aelianum etiam legat, apud quem inveniet, in Scythia nationem quādam esse ferorum hominum, quæ ex feritate ceruos in eam mansuetudinem traduxit, ut in cicuribus illis, tanquam equis, infideat; & ne quis Scythicos illos ceruos, rangiferos esse arbitretur, habemus apud Solinum, in Scythia plurimos ceruos esse: Adhæc in Oedor regione Asiæ ad oceanum septentrionalem similiter ceruos cicures equitari legimus. Præterea legimus Heliogabalum perditissimum Romanorum Imperatorem iunctis quaternis ceruis in publicum processisse. Sed & septem ceruorum bigas in pompa Ptolomæi Philadelphi fuisse, authorem habemus Athenæum, talesque & in Romanorum spectaculis fuisse indicat Epigrammaticus, inquit:

Mordent aurea quod lupata cervi,
Quod frenis Libyci domantur vrsi &c.

Mithrida-
tes quos sui
corporis cu-
stodiam inter
dormiendū
esse volue-
rit.
Cervū esse
vigilantem
& unde.
Sertoriū
cervum.
Cervus Phi-
ladelphi
graciam ad-
didit lin-
guam.
Li. 1. cap.
25.
Tomo 6.
Cervus in
Ecclesiastice
ferens hin-
nulū suū
Li. 6. de so-
lert. anim.

Magis mirum quod de Mithridatis Ponti regis ceruo recitat Aelianus in hæc verba: Mithridates Ponticus cum somnum caperet, sui corporis custodiam non modo satellitibus committebat, sed & tauro, & equo & ceruo, quos mansuefactos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis advigilantes, si quis accederet, quod ex ipsa respiratione statim percipiebant, ille mugitu, alter hinnitu, ceruus sua propria voce, eum e somno excitabat. Hæc Aelianus. Recte autem videtur vigilem adhibuisse ceruum, cum is parum dormiat, ut ostendit Scaliger, addita etiam ratione non meatuum angustorum, ut nonnulli arbitrantur, sed quod nubes illa vaporum, qui sursum rapiuntur, in cerebro non residet, sed ulterius fit ad exeundum, unde cornua confirmantur. Habuit item Sertorius insignis ille Romanus Hispanotum dux contra Romanos, cervum cicurem, quam in expeditionibus suis semper habebat comitem, fingens Dianæ esse numen, à quo res gerendas auspiceretur. Ut verò ex tam varijs rebus constat, ceruos dociles, & industrios esse, sic potissimum illud quod de Ptolomæi secundi, siue Philadelphi ceruo narratur, innotescit: hunc enim cervi hinnulum munere accepisse refert Aelianus, quem cum aleret, sic ad Græcum sermonem assuefecisse, ut loquentes intelligeret, cum tamen ante hunc ipsum creditum esset, solam Indorum linguam ceruos percipere. Tradit verò etiam Lippomanus in vita Metaphrastis ceruam in rebus quoque divinis mirum in modum edociam probè munus suum implere inventam esse, miraculo magis, quam docilitate: Nam ceruam Athenogenis evangelicæ lectionis tempore in divinis officijs hinnulum suum Ecclesiæ offerre consuevisse tradit; Non deesse autem & ceruo suum ingenium, ex ijs, quæ dicuntur, manifestum erit; Aristoteles enim tradit parere eas iuxta vias maxime solere metu belluarum. Idem Plutarchus scribit, sed imperitus interpret pro ceruis elephantos posuit. Idem & Plinius: In parientia, inquit, semitas minus cauent, humanis vestigijs tritæ, quam qua secreta, & feris opportuna. Hinc apud Oppianum ubi habet, cerua cum parit;

Τριχὴν δὲ σπασσάντων ἀλκίον.

Οὐδὲν αὖτε παρὰ τὸν σπασσάντων ἀλκίον.

Hoc est: Semitas hominum vitat: nam humana vestigia belluæ auersantur. Legendum videtur *Τρίβον ἀνδρῶν ἀ λαντες*, idest, semitas virorum non vitat. Nam & rem ita se habere, præter præcitatos auctores, Aelianus etiam testatur, idemque sensisse poetam ex primo versu, quo causam eius facti reddit, apparet. Secundum vias, inquit Aelianus, interprete Gillio, cetua parere solet, quod quidē sapienter facere videtur, vel quod hinnulis suis insidias à teris timeat fieri, vel quia celeritatis fiducia homines egregiè contemnat. Non enim, tametsi infirmior, dubitat eos e fugere posse: Postea autem quando se opimo corporis habitu affectam sentit, non amplius iuxta vias partum edit, quod iam se minus accommodatam ad currendum intelligit: At enim vel in saltibus, vel conuallibus parit. Sic ille. Vbi tamen Aelianus errasse videtur, neque enim de cerua apud alios legas, quod, vbi iam corpulentior est facta, iuxta vias parere desinat &c. sed de ceruo mare hoc ferri, quod cum pinguiorem se senserit, ideoque tardiozem, loca remota, & solitaria perat ex Aristotele, Plutarcho, alijsque recitauimus. Caterum nunquid reuera iuxta semitas pariat, non solum quis dubitet, refragetur etiam, cum apud diuinum lobum ceruarum partum legamus adeo occultum esse, vt nequeat ab homine sciri, sed verba adscribam: *Nunquid parturientem ceruam obseruasti? Nunquid numerasti menses conceptus eius, & nollet tempus partus eius?* Vide quam male conueniunt philosophi cum theologo isto antiquo: Torsit me certè locus iste, quare refugium mihi fuit ad textum Hebraicum, in quo *iabale* legitur, quam vocem alij docti, vt annotat etiam Augustinus Streuchus, ibicem vertunt, & à verbo *alah* deducunt, quod est ascendit, quod sit scilicet animal perniciosissimum: Quæ res occasionem D. Hieronymo dederit, vt ceruam verteret, quæ & ipsa perniciosissima est. Repetit eundem pariedū locum, nimirum iuxta vias, Aristoteles, quasi rem pro certo habuisse videatur, additque & aliam ceruæ solertiam in partu: Ferarum quadrupedum, inquit, cerua maximè prudētia præstare videtur, tum quia circa semitas pariat, quo videlicet belluæ propter homines, minus accedunt: Tum etiam, quia cum peperit, inuolucrum primum exedit, mox seselin herbam petit, quam cum ederit, redit ad prolem. Quem philosophi locum precipitanter admodum reddidisse Plinium, apparet in hæc verba: *A partu duas habent herbas, quarum, & seselis appellantur*; nisi deprauatum habuisse codicem arbitremur, nam pro *χρυσίον*, quod est inuolucrum foetus, vel vertit vel legit *ἀποι*: quod anima duertit quoque Dalechampius, & Gesnerus: Testatur verò idem Plinius easdem ceruas ante partum purgari seseli, faciliiori vtentes ita vtero; vt falli etiam credendum sit Aelianum in varijs, dum ait: *Physici referunt ceruum purgationis indignum apia comedere*: non enim selinum, idest, apiū, sed seseli, & non, *τοῦ ἰλασσοῦ*, sed *ἰνὶ ἰλασσοῦ*, dicere debuerat: nam & Cicero, referente Gillio, dicit ceruas paulò antè partum per purgare se quandam herbula, quæ seselis dicitur: Et ipse rursus alicubi Plinius: *Silis, vel seselis fossa quoque vtilia sunt, vt quæ partus adiuent, etiam quadrupedum: hoc maximè pascunt cerua paritura*. Haud verè itaque. Albertus scripsit, per esum fileris (siler montanum seseli videtur Massiliense, quod inter tres sefeleos species est vltatissimum) vterum præparare ceruas, vt facilius concipiant, eò quod propter duritiem virgæ non accipiunt semen nisi fugiendo: non enim ad conceptum, sed partum faciliorem ceruas hoc pabulo vti, cæteri auctores asserunt. Addit modò etiam Aristoteles ceruæ solertiam exaltaturus, quod hinnulum suum ducens in stabula, assuefacit, quò refugere debeat. Saxum hoc esse, ait, abruptum vno aditro, quo loco eam, si quis inuadit, expectare, repugnareque, esse qui affirmat. Repetit autem hoc aliàs Aristoteles; addit insuper Plinius, partus suos exercere cursu, & fugam meditari docere, ad prærupta ducere, saltumque monstrare. Solinus verò etiam: *ceruas non qualibet partus suos, ait, educare, teneros suasose oculare, & absconditos inter profunda sentium, vel herbarum, pedum verberare castigare ad latendum: cum maturuerit ad fugam robur, exercitio docere cursus, & assuefacere salire per abrupta*. Quidam ex recentioribus scribit foetum à ceruo oculi, ne à mare deprehendatur: quod cum neque veterum autoritate, neque vlla certa obseruatione confirmet, fidem, puto, non meretur: Nam & ex recentioribus Albertus hinnulos tenellos adhuc cerua, inquit, abscondit; postea ad cursum maturos exercet, & fruteta transire docet, ne dum per loca fruticibus, arbutis que referta currunt, cornibus hæreant, & capiantur. Cerua autem in educando foetu sola intenta est, mas nullam eius coram suscipit, estque ceruæ erga foetum non medio-
cris *σοφία*, quin accedentes etiam, teste Xenophonte, ad eum non semel impugnat. Quem amorem attestans Ieremias, grandis sterilitatis indicium facit, cum ceruæ in agro parientes, foetus suos relinquunt, vt explicat D. Hieronymus. Eundem expressit Hieronymus Vida in B. Virgine Maria cum filium suum, Saluatorem nostrum intellexisset iam ad mortem raptum, sine villo mortis timore per medios eum satellites inquirente:

iamque illa per urbem

Atque huc, atque illuc errat, tristemque requirit

Indefessa locum, nunc hic, nunc hæsitat illic

Cerua post partum assuetu.

Cerua hinnulum docet salire.

Cerua solus fetus curat gerit, & quantam.

Cap. 14.

Vellizans oculos, atque auribus, omnia capians

Sicubi concursum, voces aut haureat villas

Ac veluti pastu rediens ubi vespere cerua

Montibus ex altis ad nota cubilia fertur

Iam dudum teneri memor, omnem sanguine circum

Sparsam cernit humum, casulos nec conspicit usquam

Continuo lustrans oculis, nemus omne peragrat

Cum gemitu, tum si qua lupi, si qua illa leonis

Rapteris signa in trinijs conspexerit, illac

Insequitur rota observans vestigia sylva

Perque viam passim linguit pede signa bisulco.

*Inter alia, quæ à naturalibus historicis de ceruis narrantur, eos summopere symphonia mulceri, ac oblectari referunt, Plinius scilicet, Solinus, & Aristoteles, quorum ille: mulcentur, inquit, filia-
la pastorali, & cantu; addit Solinus ita pastorum musica oblectari, ut interim negligant pascua. Aristoteles verò tãta hinc affici, ait, voluptate, ut immemores sui, nullo prorsus negotio capiatur, quod scilicet propter animi abalienationem adesse tunc minimè suspicantur, è vestigio transfo-
diantur, atq; ita fiant adblandientium præda, lætum aliquod conuiuium suo ludibrio exhilara-
turi, sed testimonium philosophi adscribam. Cerui, inquit, sibilo, & cantu venantium capiuntur; mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate; itaque alter venantium cantat palam, aut sibilat, alter clam ferit à tergo, ubi socius iam tempus esse significarit: Vnde est, quod musicam in conui-
uijs reijci præcipit Clemens Alexandrinus: Follula, inquit, tribuatur pastoribus: sibi autem supersti-
tiosis hominibus, qui ad cultum idolorum contendunt: reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio conuiuium amā-
danda, quam magis bisylla, quam hominibus conueniunt, & ijs hominibus, qui à ratione sunt alieniores. Cer-
uas enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos, inter venandum, cantu duci à venatoribus, &c. Addit
nihilominus Aristoteles; si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentire, nec latere insidias
posse; sin demissas, facile interimi, ut inde colligere liceat cum sibilo, aut cantu capitur, demissas
aures tenere. Idem legere est apud Plinium, & Solinum. Quas de auditu auctoritates citat author
adagiorum in proverbio, auribus arrectis: Quanquam enim & aliæ animantes (nam soli homini im-
mobiles sunt) si quid eminus audierint, auriculas surrigat: ceruo tamen, ijs arrectis, peculiaris, &
acerrima auditu percipiendi vis est. Odore similiter valere inde conijcere licet, quod, ut dictum
fuit, dum maria tranant, non vident, terras, sed in odore eadem natant. Arbitror item valere visu,
idque habere cum capreis commune, nec aliunde μετ' ἀλπίως vocauerit Oppianus.*

LIBIDO. COITVS. PARTVS.

*Cerui libi-
dinosi.* **V**EHEMENTI amoris libidine cerui, teste Oppiano, flagrant, ut tanquam gallinæ toto
die ad venerem non cessent incubere. Budæus hac flagrantissima libidine ad mensē,
ait, agitari, tuncque rabie pruriginis effratos, & canes, & homines atrociter inuadere:
Deinde paulatim deszuientes alterum paulò minus mensē absumere: Atqui alij, non homines,
& canes inuadere tunc, tradunt, sed sibi inuicem pugnare. Albertus: Cerui, inquit, tempore libi-
dinis efferantur, & certant pro faminis, seque mutuis interdum vulneribus, vel mortis periculo
conficiunt: Nec aliunde est, quod ceruorum genus ἀρὶζυλλος Oppianus dixit. Meminit eisdem cer-
uorum pugne etiam Virgilius loquens de libidine animalium:

Quid quæ imbelles dant prælia cerui.

Item Seneca in Hippol.

Si coniugio timere suo

Poscunt timidi prælia cerui,

Et mugitu dant concepti

Signa furoris.

Hinc & Herminia apud Torquatū Tassum furijs æstuans amoris ex imbelli puella arma in-
duitura, ait:

Si potrò sì, che mi farà possente

A tolerar il peso Amor tiranno,

Da chi s'pronati ancor s'arman souente

D' ardire i cerni imbelli, e guerra fanno.

Victori, ut domino, victum obedire, & sequi eum tanquam herum, testatur Albertus. Et Aristoteles ait: cum mares ampleverint feminas separari per seipsos, & propter libidinis graue olēiam, quemq; solitarium scribes fodere, foetere more hircorum: facies quoq; eorum nigrescere: aspergine, ut hircorum: degere ita, quo vsq; imber accedat, tum pascua repetere. Hæc ideo ceruo accidere, quia salax sit sua natura animal, atq; etiam, quia pingui abundat. Coire incipit, teste eodē Aristotele, mense Augusto, & Septembri ab Arcturo, implenturque paucis diebus, & ab eodem multæ. Idem de cocundi modo hæc retulit: Inter ea, quæ animal generant, augenturque magnitudine insigni, nec ceruæ mares suos patiuntur, nisi raro, nec vaccæ tauros propter rigorem genitalis, nimiamque tentiginem, sed clanibus subsidentibus semen recipiunt genitale. Sic in ceruis mansuetis fieri visum est. Et rursus: Cerua plurimum subsidens coit, ut dictum iam est; marem enim sustinere non potest ob eius contentissimum impetum. Veruntamen aliquando etiam sustinent modo ouium, & socias declinant, cum turgente iam venere, coitum appetunt. Tradit & Oppianus, ceruos non similiter, atque aliæ ferae solent, coire, neque enim stantes, neq; cubantes, sed magna celeritate currentes inire feminas, & tamen properantes fugere vxores pedibus amplectuntur, non earum tamen cursum retardare possunt: sed inexorabiles illas ad confistendum maritos ferre, & fugere perseverare: Eos autem duobus pedibus quantum possunt, cursuq; sequentes coitum absolvere. Addit item Aristoteles, marem non in eadem immorari, sed mutare, breuique interposito tempore aliam, atq; aliam supergredi, quod postremum sic repetijt Plinius: *Cerui in coitu vicissim ad alias transeunt, & ad priores redeunt.* Eodem Plinio teste, mares iam soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Licet autem feminæ conferantur non concipiunt tamē, si Solino credimus, ante Arcturi sidus. Plinius verò etiam testatur ceruas cicures non concipere, nisi ab infantia fuerint educatæ, inquit enim. *Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros verò satidè, & ceruos, nec nisi ab infantia educato.* Ferunt vterum, teste Aristotele, octo menses, pariunt autem magna ex parte vnum, sed nonnullas etiam geminos peperisse, addit perspectrum esse. Idem legimus & apud Plinium, ut verè scripserit Xenophon, hinnulos vere nasci. Incrementum hinnulorum celere, ut idem Aristoteles meminit. Cerna dum lactat, sese dimittit, vel procumbit, ut Pollux ait, quod inficiatur Gcnerus, sese obseruasse scribens, hinnulos vel stantes, vel in genua demissos à matribus etiam stantibus lactari. Negat Aristoteles cæteris temporibus ceruæ ullam euenire purgationem, sed cum parit pituitoso quodam humore purgari.

Li. 10. cap.

63.

Quædiu se

in vteru.

Quædiu pa-

riant.

Quomodo

lactant.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

HOMINEM naturaliter amare videntur; virgente enim vi canum, vltro ad eum, teste Plinio, confugiunt: quin insidiantem sibi non videntur perhorrescere, quod ex hisce eiusdem Plinij verbis colligo: *Animal est simplex, & omnium rerum miraculo stupens, in tantum, ut bucula, aut equo accedente proprius, hominem iuxta venantem non cernat, aut si cernat, arcum ipsum, sagittasq; miretur.* Meminit Ouid. hoc disticho:

Nec se vicino dubitat committere cæto,

Qua fugit infestis territa cerua canes.

Ex auibus amicas habet attagenes, qui tam mirificè eos amant, ut non solum cum vnà pascuntur, discedere ab ipsis nolint, verum etiam dorso ipsorum insidentes, pilos velligent, cuius amicitiae testis est Oppianus, cum canit:

Θαῦλος ὡτ' ἀν' ἀπορίσσει ἀχαιῖνι πρόποντες

Ατταῖος, ὡτοῖσι δ' ἐπὶ σκετοῖσι δορύντες.

Idest, ut Bodinus transfert:

An non prodigium Atagenes est terga salire

Cornigere cerui.

E contrà inimicas habet aquilas, saltem primum, & secundum genus, quod meminit idem Plinius: Primo & secundo, inquit, generi aquilarum non minorum tantum quadrupedum rapina, sed & cum ceruis praelia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus aquila excutit in oculos pennis ora verberans, donec præ ipset in rupes. In capiendo autem hinnulos, nullo aquila astu vitur, cuius rei monumentum reliquit Homerus, quodam prodigio, quo Iupiter indicat, sed preces Agamemnonis exaudiuisse per aquilam Hectorē significans, per hinnulum ceruæ, Græcos fugientes:

Αἰτὴν δ' αἰσθόμενος ἔλεος ἔσχετο καὶ Πηνελόπειαν,

Νεβροῖ ἔχοντι δὲ υἱέσσιν, τίς τις ἐλάφοιο ταχέως. idest,

Amantes

sunt homi-

nis.

2. de ponto

eleg. 2.

Attagenē

in eos a-

mor.

Vultures
cerni ini-
mici sunt.

Mox autem aquilam misit perfectissimam volucrum,
Hinnulum tenentem vaguibus, sobolem cerva velocis.
Oderunt aquilas & vultures. Sed & vultures inuicem pro cernina carne decertant, quibus pugna-
tibus Cygnus, & Hercules inuicem decercentes armis assimilantur ab Hesiodo, dum canit:

Oi δ' αὖτ' αἰζουπὶσὶ ταμφοῦντοχες ἀλεωλοχέλαι,

Πίστην ἰφ' ὠφελῆσιν ἀντὶ τὰ καλὰ ζῶντι μαχιδῶν

Αἰγὸς ὀρεσσιόμην, ἢ ἀπὸ τῶν ὀρεῶν ἐλάφοιο

Πίονος, ἢ τῶν, ἐδ' ἡ μασσὰ βαλὼν αἰζήνιος ἀνὴρ

Ἰὼ ἀπὸ τῶν περὶ, αὐτοῦ δ' ἀπαλίσσαι ἀλῶν

Χῶρον ἀδριεῖν ὥν. οἱ δ' ὁ ζῶντι ἐκείνῳ σπῆν,

Ἐσσυμένους δὲ δὴ αὖ μὲν μαχιδῶν δριμύνην ἰθάρτο,

Ὡς οἱ κακὰ λυγρόντες ἰπ' ἀλλήλοισιν ὀρεσσαι. idest,

Aque ut vultures incutunt vaguibus repandit telli

Rupe in excelsa, magne clangore dimittant,

Capra montiuaga grata, aut fera cerva

Pinguis, quem interfecit iaculando inuenit vir,

Sagitta è neruo emissa: ipse autem vagatur alio loco

Loci ignotus existens, at illi celeriter animaduertit uni,

Certatimque pro ea pugnam acerbam instituerunt:

Sic & duo cum clamore contra se mutuo irruerunt.

Cervus ser-
pētib, ut
inimicus.

Mutuo item inter se odio, ut Oppianus docet, interprete Gillio, omne serpentium, ceruorumq;
genus flagrat inextinguibili. Serpentem ceruus longè latèque inquires tandem in illius vestigia
longis flexionibus apparentia, iucundè peruenit, naribusque ad cavernam admotis, ad pugnam
pugnare nolentem ipsum attrahit. Serpens extraxit in altum tollit collum, & crepitu dentium hor-
ribilis est, & acerba sibilis anhelat: Contrà ceruus ridenti similis à vestigio inaniter pugnantē, &
cerui collum, & crura circumspicantem, in sexcenta frustra lacerat. In Libycis sinibus, magna vis
serpentem, ceruum, cum solus humi stratus iacet, vndiq; inuadit, & in eius pellem dentes confi-
git, neque cervi vlla pars est, quæ non serpentibus circumfusa sit: Aliæ caput mordicus premunt,
aliæ collum & pectus, ventremque distrahunt, aliæ item vtrinq; circum latera versantes instant,
nonnullæ crura, aliæ dorsum depascuntur, aliæ ex inguinibus pendent hostiliter infixæ. Hinc om-
nibus doloribus refectus, primum fugere tentat, & rugit, & quoquouersum se versat, sed magna
turba circumfessus, non potest elabi, sed tandem ore dilaniat insensitam, & bellicosam gentem, &
cornibus insequitur: Illæ verò nihil remittunt, sed etiam ceruinis dentibus demorsæ audacter in-
cumbunt. Is alias dentibus dissecat, alias pedibus perdit, ac serpentum per terram per multos san-
guis diffuit, eorumque membra semicomesta ad terram abiecta palpitant, aliæ laceratæ in latera
magno dentium robore inhærescunt, & sola capita à reliquo corpore abscissa, cerui pellem adhuc
pertinaciter retinent. Cum autem ceruus se ita a secessu sentit, diuino quodam naturæ munere
fluuium inquirat, vnde cancellos corripit, medicinam sibi facit, confestimq; ferarum reliquæ
ex eius pelle excidunt, cicatrices autem obducuntur. Huc vique Gillius, ex Oppiano. Ceterum
alii authores repugnare cervis serpentes minimè tradunt, licet verisimile illud videatur: Nam
præterquam quod Plinius, & ante eum Dioscorides, tamam esse tradant elaphobosci pabulo cer-
uos resistere serpentibus, hoc est, serpentum morsibus, apud Græcos in hieroglyphicis etiam legi-
mus ceruum, quoties viperam viderit, fugere, licet id falsum alijs dicant. Cervus, inquit Plinius,
cum serpente pugna: inuelligant cavernas, naribusque spiritum extrahunt renitentes. Et rursus: Exitio ser-
pentibus esse ceruos, nemo ignorat, & si qua sunt extraxit cavernis mandantes: Nec verò ipsi spirantesque
tantum aduersantur, sed membratim quoque fugantur nidore corporis ceruini sordentur: pelles cerui sublate
securos præstant ab eo metu somnos, &c. Eandem cerui cum serpente discordiam hisce versibus

Lib. 6. de
ver. nat.

ostendit Lucretius:

Naribus alipedes ut cervi sape putantur

Ducere de latebris serpentina sacra ferarum.

Lib. 6.

Meminit etiam & Lucanus inquit:

Lib. 5. de

Defuncti & cervi post serpente medulla.

caus plant.

Theophrastus item cervis scribit serpentes in pabulo esse, alijs verò veneno. Quomodo modò è la-
tebris serpentes extrahat ceruus, Aelianus docere videtur his verbis: Mirifico quodam naturæ mu-
nere ceruus serpentem fundibus vincit, neque enim ipsum, tametsi hostis in latebram abditus, ef-
fugere potest: Etenim ille naribus suis in serpentis cavernam incumbens, vehemētissimè inspirat,
& spiritu suo, quasi amatorio quodam alliciens, extrahit, inuicemque profert, ac nimirum pro-
cumben-

cumbentem mandræ ingreditur, quod hyeme facere maxime solet. Videtur enim sanè Aelianus vim, qua ceruus serpētem è latibulo extrahit, philtro comparasse, ac si ita à spiritu cerui traheretur, ut à magnete ferrum, à succino palea. Quod si autem eo tanquam philtro serpens allicitur, non antipathia, sed sympathia quædam inter cerui, & serpēis naturam fuerit. Atqui ipse tamē Aelianus, hostem cerui appellat serpētem, ut & alij authores, sicut ex suprā dictis manifestū est. Quod si tamen aliquis spiritum saltem cerui gratum inquit esse serpentibus, siue caloris ratione, quo ut valde egēt propter naturæ suæ frigiditatem, ita vehementer desiderant: siue alia quadam ignota, vnde hoc etiam eueniat, quod Plinius tradit, ut è sūmo cerui gutture (ex quo scilicet spiritus meat) vltis ossibus serpentes congregari dicantur: respondet Gesnerus, cum plurimę, inquit cerui partes serpentibus aduersentur, ita, ut vel auertant earum morsus, ut authores referunt, vel morsis iam lesisque veneno, singulari remedio sint, nū verisimile esse, quod Plinius de gutture vltio scribit, præsertim, cum id neque authoritate àlia vlla, neque experimento constet. Quamobrem nō spiritum cerui, quatenus à ceruo proficiscitur, sed cōiunctum illi calorem, quatenus calor est, serpentes sequi cōcesserim, præsertim cū id Aelianus scribat, hyeme potissimum fieri, quo tempore etiam reliquę animātes, somno id temporis, & frigido veterno obnoxia, si incaluerint, moveri, & interdum progredi solent. Calfieri autem latibulum serpentis, spiritu tantū immisso, potest, eò scilicet modo quo frigiditas hyemē manus fouemus. Hinc fortassis Aelianus dixit, ceruum naribus ad motis, vehemētissimē in serpētis cauernā inspirare. Simpliciter quidē inspiratio est cum aer externus ab animante attrahitur, expiratio verò cum internus emittitur. Aelianus sentire videtur ceruum expirantem, id est, emittentem halitum suum, illum inspirare, hoc est, immittere in latibulum. Ego, inquit Gesnerus, modò serpētem trahi contrario existimo, ceruo nimirum nō emittente halitum, eoq; implente latibulum, sed potius aerem latibuli quantum potest exhauriente, ut respirationis suæ eo euacuato serpēs sequatur, non aliter, quā vinum, aut alius liquor, canali immisso, & aere extracto: Quo quidem modo etiam cucurbitulæ sanguinem hauriunt. Et sic propriæ serpētem trahere, licet inuitum, & renitentem, ut ipse Aelianus, & alij scribunt: Superiore enim modo non inuitus, sed sponte progredieretur serpens, gratū sibi calorem secutus, ut verno solet, cum solis calorem percepit. Rursus opponi, inquit, potest, quod Plinius inquit, cerui animam serpentes vrere: (Plinij verba sunt: *elephantorum anima serpentes extrahit, ceruorum uero vrere*) Atqui extracto, haustoque aere vri non possunt, halitu autem suo immisso, & in latibulum, cōtinuo ductu, inspirato, possunt. Respondet non tanti apud ipsum Plinij verba esse, quanta rei ipsius ratio, certis argumētis considerata. Ad stipulari opinioni suę, siue Oribasius, siue alius author, cuius commentarios in Hipp. aphorismos Ioan. Guinterius Andreas primus nostro saculo in lucem dedit, is in lib. I. aphorismum 29. scribens, ad quęstionem, qua ratione semen viri genitale ad fundum vsque vteri veniat: sciendum, inquit, sic matricem illud exugere quemadmodum ceruus ad orificiū cuniculi, appositis naribus, inde extrahat serpētem. Cui geoponica græca collegit, Xenophontem testē adducit, quod ceruus spiritu suo (sic ipse Gesnerus vertit, serpentem, ceu vertigine affectam, ad sese adducat, & rapiat attrahendo: Vbi græcè sic legitur: *ἐλαφος ἀνιμαίνει, καὶ ὑφελκόμενη πρὸς τὸν μανὶ σκοτεινὸν ἰσθμὸν, καὶ καθεύδει πρὸς τὸ αἶμα*. Cornarium, qui hæc rectè cōuerterat, Andreas à Lacuna temerè repræhēdit, & ita reddēda fuisse ait: Exhaustus ceruus, & vulneribus exasperatus, suo spiritu serpētem obtenebrat, ad seseque trahit: Et in castigationibus seorsim subiectis, *ἀνιμαίνει* inquit, exinaniri, exhauririq; est, *ὑφελκόμεναι* verò, exulcerari, nec nō exasperari vulneribus: Quę quidem interpretationes tam ridiculæ hoc in loco sunt, ut refutare pigeat. *ὑφελκόμεναι* quidem rectè exponit, sed nihil ad hūc locum, ubi *ὑφελκόμεναι* per *α* in secunda syllaba, & *ο* in tertia legitur, hoc est, attrahens, non *ἐνελκόμεναι* per *η*, & *α*, ut ipse somniat. Fefellit enim, ut puto, quod sequitur, verbum *καθεύδει*, quasi idem repeteretur. Ceterum *ἀνιμαίνει*, vel *ἀνιμαίνω*, exhaurire quidem significat, non ita tamen, ut animal viribus exhauritur, & destituitur, vel sanguinis, sudorisq; fluxu, aut labore debilitatur, sed propriè aquam, vel alium humorem alicunde, ut ex puteo, exhaurire, καὶ αἶμα ἔλκεν *ἰμαίνω*, id est, priè signi-
ficet. Serpēti po-
tentius ve-
nenū post-
quam à ca-
uerna ex-
tractus.
In Theriō
ca.

Li. 19. c. 5.

ἀνιμαίνω
quid pro-
priè signi-
ficet.Serpēti po-
tentius ve-
nenū post-
quam à ca-
uerna ex-
tractus.In Theriō
ca.

Νεβροτόχοι, καὶ ἔρπει, ἀνχιρίων δὲ πάντα
 Τροχολάθ' ἀπ' αἰσιν ἔπει, καὶ εἰλυνεῖς ἑρπύλλας
 Σμυρδαλὴν μυκτηρὸς ἑπὶ πρὸς ἔρχοντες αὐτῶν

Idest, vt Petrus Iacobus Steue medicus Valentinus latino reddidit carmine:

Nec quando insulsius ceruorum seruidus ira
 Deuitat serpens, vasso ac se condit hiatu
 Telluris, tetrum iaculans ex ore venenum.
 Haud vulgaris enim est, quam seruant anguibus ira
 Cornibus insignes cerui, damaque sagaces,
 Per lustra horrifonos efflantes naribus orsus.

Canes na-
 turali quo-
 dam odio
 ceruos per-
 sequuntur.
 Lib. 6. sa-
 turn.

Naturaliter præterea canes perhorrescit ceruus, & canes ipsi, quamvis ad eorum venatum mi-
 nimè instituti, ipsos persequuntur. Afferit Nonius ex satyra Varronis, cuius titulus erat, *præsum*
paratum, verlus hosce:

Contra coactus ceruus latratu canum
 Fertur bisulcis ungulis necem videns.

Citat & hosce Macrobius ex Varrone:

Ceu canis umbrorum lustrans Cortynia vallem
 Si veteris poterat cerna compendere lustra,
 Scuit in absentem, & circum vestigia lustrans
 Aethera per nitidum tenues sectatur odores:
 Non amnes illam medijs, non ardua iradant,
 Perdita nec fera meminit decedere nocti.

Lib. 4.

Tanta autem insita est voluntas, voluptasque canibus capiendi ceruos, vt etiam per somnia ijs
 insidientur, quod testatum reliquit Lucretius, his verbis:

Venantumque canes in molli saepe quiete
 Iactant crura tamen subito, vocesque repente
 Mutant, & crebras reddunt naribus auras,
 Vt vestigia sisteneant serarum
 Expergit alique sequuntur inania saepe
 Cernorum simulacra fuga quasi dedita cernant,
 Donec discussus redeant erroribus aa se.

Li. 3. Geor-
 gic.

Virgilius loquens de immani pestilentia vi, animalia dicit naturæ suæ robur obliuisci, ac inter
 alia ceruos tunc nihil sibi de canibus timere:

timidi dama, ceruque sagaces
 Nunc interque canes, & circum tella vagantur.

Ouidius pariter hoc canum dissidium, in canibus Actæonis ita expressit, vt nec transformato in
 ceruum domino suo adhuc verbis profitebatur parcerent:

Vndique, inquit, circum stant, morsusque in corpore tollis
 Dilacerant falsi dominum sub imagine cerni.

5. trist. eleg
 10.

Idem alibi hac vtitur similitudinem:

Vtique canum timida natiū vestigia cerua
 Latransiem frustra copula dura tenet.
 Vtique fores nondum reuerati carceris acer
 Nunc pede, nunc ipsa fronte lacessit equus.
 Sic mea lege data vincula, atque inclusa Thalia,
 Per istulum velitis nominis ire cupit.

Metam. 13
 Ceruus in-
 stantibus ca-
 nibus velo-
 cissime
 corrit.
 Lib. 7.

Ceruum verò etiam cum insequentes habet canes velociori, quam alijs, cursu ferri Polypho-
 mus apud eundem Galatæa exemplo indicat:

Non tantum cerno claris latratibus æto
 Perùm etiam ventis volucrique fugacior aura.

Simili planè sensu Silius Italicus dicebat:

Ceu pernix cum densa vagis latratibus implet
 Venator dumeta Lacon, aut exegit Vmber
 Nare sagax è velle ferar: perterrita latè
 Agmina præcipitans volucres formidine cerni.

11. 2. Chri-
 sti ad.

Appositè etiam Hieronymus Videri Iudæos Salvatore nostrum Iesum Christum rapientes,
 & in eum saeuientes, canibus assimilat, qui ceruum cicurem inuadunt, cum tantum sit canum
 in

in ceruum odium, ac dissidium, ut ne cicuri quidem per urbem, vaganti parcant:

*Velut aspexit si forte magistri
Assuetum imperij ceruum media urbe Molossus
Sylvestrem ratus insequitur, vix voce coarces
Venator rapido instantem ceruibus ore.*

Idem author, cerui, dum à canibus laceffitur, pauiditatem eleganter expressit in Susanna Virgine *Li. 1. Chri-
stiad.*

lapidibus obruenda, dum canit:

*Stabat conspectu in medio tremebunda puella
Iam suffusa oculis mortis nigrore propinqua,
Et positis terram genibus submissa patebat:
Non minus exanimata metu, quam in retia cerua
Acta canum latratu, & longo exercita cursu,
Cum iam consumpta vires cum se undique cinctam
Hoste videt, mortemque instantem certa moratur.*

Timiditas autem cerui, cum à tergo habet canes, eò sæpe progreditur, ut etiam si quàm maximè sitibundus, & iam fonti propinquus, ne tentato quidem fonte, fuga sibi consulat, sicuti eleganter hisce versibus expressit Torquatus Tassus,

*Si come cerua, ch' affettata il passo
Moua à cercar d'acque lucenti, e viue,
Oue un bel fonte distillar da vn sasso,
O vede un fiume tra frondose rive,
Se incontra in cani althor, che'l corpo lasso
Ristorar crede à l'onde, à l'ombre celine,
Volge indietro fuggendo, e la paura
La banchezza obliar face, e l'arsura.*

Meminit denique huius dissidij etiam Petrarca:

*Ch' io senti trarmi dalla propria imago,
Et in vn ceruo solitario vago
Di selua in selua ratto mi transformo,
Et ancor da miei cani fuggo il stormo.*

Iam verò alias feras pendè omnes, quæ ex raptu viuunt, inimicas sibi habent cerui; Calabèr id ostendit de lucta loquens Aiæcis, & Diomedis in honorem Achillis: commissi sunt, inquit, ferarum in morem, quæ in montibus ob ceruum in prælia ruunt, pabuli inopia laborantes, & pari robore præstantes: neutra ne tantum quidem de impetu remittit, cum vtraque sit intrepida: sic isti æquis viribus in prælium descendunt. Homerus ex his aliquot nominat, Troianos ceruis affimilians, Græcos istiusmodi feris:

*Ω πόποι, ἦ μίῃ τ' αὖτ' αὖτ' ὁ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρώμεναι,
Δεινὸν, ὃ ἔσται ἐν γῆσι τελευτῆς οὐδ' αὖτ' ἐφ' αἶσαν,
Τρώας ἱεὶ ἡμίτ' ἱεράς ἐν αἰετῇ, δι' τοπάρους περ
Φυλακῆς ἱλαφοῖσιν ὀϊκισαί, ἀπὲρ καὶ ὄϊλον
Θωῶν, πορθαλίαν τ' ἰ, λυκὸν τ' ἴτα τε ἰλόνται,
Αὐτὰς ἡλίσσασθαι, ἀνὰ λείδεις, ἡδ' ἐπὶ χάριμ.
Ὡς τρώας τοπρίν τε μέγας, καὶ χεῖρας Ἀχαιῶν
Μίμνεν ἀπὸ δ' ἱλίσκον ἐν αἰετῇ ὅδ' ἡ βαίον.
Νῦν δ' ἱκαθεὶς πόλιος πόλιν ἐπὶ νηυσὶ μάχονται.*

Sensus versuum istorum est: O facinus! quid nouitatis? quid ego prodigij video? quod me nunquam suspicatus sum fuisse visurum, Troianos in castra venisse, qui antehac, neque conferere nobiscum manus, neque expectare nos vel momento temporis audebant: noui secus ac imbelles, fugacesque cerui, non resistunt alijs feris, ut lupis pardalis, lupis ceruarijs (alij lycopantheris verunt) sed in syluis huc illucque discursantes harum ferarum pabulum fiunt. Nunc verò longè ab urbe ad ipsas naues præliantur. De lupo, ut ceruo inhiat Aesaci Hesperien virginem insequentis exemplo; sic indicauit Ouidius, inquit:

*Vixi fusi Nymphæ veluti perterrita fuluam
Cervæ lupum, longèque lacu deprensæ relicta
Accipitem fluuiatis anas: quam Troius heros
Insequitur, celeremque metu celer urget amore.*

*Rapaces fe-
ras omnes
pro hostibus
habes cer-
uus.
Lib. 4.
Iliad. N.
Cerui timi-
dorum typus.*

11. Metam.

Li. 7. Thebaid. Statius item summam indicaturus hostium pusillanimitatem fugientium, eos ceruæ assimilar, quæ in sequentem fugit lupum:

qualis cum cerua cruentis

Circumventa lapis nullum cui pectore molli.

Robur, & in volucri tenuis fiducia cursu

Præcipitat suspensa fugam, iam iamque teneri

Credit, & elusos audit concurrere morsus.

Θῶς item, idest, lupi ceruarij, plures simul ceruum inuadunt, laniantq; nam vulneratum (sagitta scilicet) effugientem persequuntur, Oppianus:

Οὐδ' ἀμασσωσὶν ὀδὴντοι,

Βιβρυγὰς ὀλοῖσι περίπλους ὠταλῆσιν,

Ἄλλοι' ἰπ' ἀλλόων ὀρίων διαπάλιν αἶψα,

Οἱ δ' ἐμὴν λείπουσιν, &c.

Sensus est: Fugit ille cruentus aliàs ad alia montium iuga, non deserunt tamen eum thoes, sed subinde infestant, & per interualla tandem consumunt. Apparet autem Oppianum imitatum fuisse præcitatum Homeri locum. Apud Homerum Myrmidones lupis comparantur, qui ceruum deuorant, hisce versibus.

Iliad. α.

Οἱ δὲ λῆκος ὤς

Ἐμοπαῖοι, τοῖσιν τε περὶ φρεσὶν ἀσπίλος ἀλκή,

Οἷν' ἱλαφὸν κρατὸν μῖτ' αἰετοῖσι δούσας ἴσιν

Δάπτουσιν. idest,

Hi verò, lupi tanquam

Crudiuori, quibusque circa mentes immensum robur,

Qui ceruum cornutum magnum in montibus casum

Vorant.

L. I. carm.

ea. 14.

Antipathia

cum lupo.

Similiter perfectæ formæ inter se conferuntur apud Horatium Paris ceruo, Diomedes lupo:

Ecce fuerit te reperire atrox

Tydidēs melior parte

Quem tu, ceruus vii vallis in altera

Visum parte lupum graminis immemor,

Sublimi fugies molles anhelitu,

Non hoc pollicitus tua.

Idem poeta de Hannibale, qui iam desperabat se Romanos vincere posse, se suosque ceruos illos, quia author nominis illorum à lupa nutritus dicitur, lupos vocat:

Ac arm. ode

4.

Dixitque ianæm perfidus Hannibal

Cerni lutorum præda rapacium

Secstantur vltiō, quos optimus

Fallere, & effugere est triumphus.

Lib. 5.

Lib. 5. Sy.

viados.

Strabo ceruos cum lupis aggregari fabulari nonnullos asserit in lucis Venetorum, ita illic mansuescere feras profitentes: Sed quomodo lupi ceruos inuadant ex nuperis Petrus Angelius Bartheleus tradit in hæc verba:

Præcipientes primam in pugnam, eademque sequuntur,

Inque aduersarum Gratorum terga: rapaces

Non secus atque lupi, quos alia excedere sylua

Dura fames, lucis que vaga mora tarda coegit

Si quando longæ pascunt agmine ceruos

Ire vident, primum taciti vestigia ponunt,

Mox propriis saltu simul exilire, feruntur

Una omnes: adiens biciliū eniscerat atris

Dentibus: ille alium traiecit vulnere fauces

Occupat & rabido discerpit viscera morsu.

Est etiam vbi Homerus Vlysem vulneratum ceruo, Traianos cum Græcis eripere conantes lyncibus, mox Aiace superuenientem leoni comparat:

Ἀμφὶ δ' ἀπ' αὐτὸν

Τρῶες ἴπποισι, ὥσπερ τε θαφροῖσι θῶες ὀρεσφίς

Ἀμφ' ἱλαφὸν κρατὸν βέλγη μέγιστον, ὅτε ἔββαλ' ἀνὴρ

Ἰφ' ἀπ' οὐρῆς: τὸν μὲν τ' ἔκλεψε νόδιοςσι

Φύστω, ὅρ' αἶμα λιερὸν καὶ γάλατ' ὀρώρη.
 Αὐτὰρ ἐπειδὴ τὸν Γε δαμάσσεται ὠκύς δῖος,
 Ωμοφάγοι μιν θῶες ἐν ἔρσι δαρδάρυσιν,
 Ἐνὶ μὲν σκυρῶ. Ἐπὶ τε λίην ἤγαγε δαίμων
 Σίστην. θῶες μὲν τε δῖντρισαν αὐτὰρ ὀδάρτα.
 Ως ῥα τότ' ἀμφ' Οδυσῆα δαίφροτα ποικιλομήτην
 Τρώες ἔπον πολλοί τε καὶ ἄλκιμοι. αὐτὰρ ὅγ' ἦρως
 Αἴσων ἔ' ἔλκει ἀμύϊστον ἡλκὶς ἥμῃ
 Αἶας δ' ἐφ' ὅθιν ἔλθει, φέρων σάκος ἔντε σούργον
 Στῆ δὲ παρὶξ, &c.

inquit poeta: Offendunt Vlyssē tum plurimorum, tum præstantissimorum hostium ferro valla-
 tum, & veluti quendam inter crudos lynces ceruum, quem sagitta confixum, sed fuga ab oculis
 sagittantis elapsū, feræ illæ montoso, sylvestriq; loco cicumstunt iam viribus ex cursu defe-
 ctum, iam sanguine frigefcente, doloribus ex vulnere confectum laniant, deuorantque. At si im-
 manem illuc leonem fortuna demum adduxerit, diffugiunt, relicta feræ fortiori ad deuorandum
 præda: Sic postquam Ajax Vlyssi proximus astitit præferens illum turris instar clypeum, Troiani
 alij alio diffugerunt. Assimilatur iidem ab eodem Agamemnon leoni, Troiani verò fugientes, *Iliad. λ.*
 occisosq; ab eo non audentes eripere, ceruæ, quæ leoni fætus suos relinquit deuorandos:

Ως δὲ λίων ἱλαφὸς ταχέως ἐν πια Τίκτα
 Ραϊδίως ξυτίεζι, λαβὼν κρατεροῖσι πυδύσσιν,
 Ἐλθὼν εἰς ἱστίην, ἀπαλὸν τισφ' ἦτορ ἀσπυρῶ.
 Ἡ δ' ἐπερ τε Τήχῃσι μάλα χυεδόν, ἢ δύναισιν
 Χραιομῶν. αὐτὴν λάβει ὑπὸ τρώμος αἰτὸς ἱκάνει.
 Καρπαλίμος δ' ἦξε δὴ δρυμὰ μυχτὰ, καὶ ὄλλω
 Σπίοδον ἰδυῖσα κραταῖν Θηρὸς ὑφ' ὀρμῆς.
 Ως ἄρα τοῖς κτεῖς δύναιτο χραιομῶσσι δολέθροι
 Τρώων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑφ' Ἀρσίαισι φέβοντο.

Quasi diceret: Interfectos cum inspexissent cæteri Troiani nō aliter ab Agamemnonis manibus
 subleuare aut potuissent, aut ausi essent, quā cerua teneros fætus, si fortè vel interfuit, vel inter-
 uenit, cum eos in ipso cubili nactus immanis leo statim acri dente confringit, atque exanimat.
 Atq; ut misera illa hoc ipso, quod tam filijs vicina est, timidior pro sua, quā audacior pro illo-
 rum salute, in cōfragosas sylvas, saltusq; se proripit, tremebunda, anxia, sudorib. manās: sic Tro-
 iani sibi timentes se quæterunt. Menelaus etiam summa affectus læticia, quod singulari certami-
 ne cum Paride esset congressurus leoni assimilatur, qui famelicus ceruum deuorandum inuenit:

Ως δὲ λίων ἱχάρη μεγάλῃ ἐπὶ σώματι κύρσας,
 Ευρὼν ἢ ἱλαφὸς κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγαν,
 Πενταῖον (μάλα γάρ τε κατεδίει, εἰ περ αὖ αὐτὸν
 Σέουσαι ταχέως τε κύρσι, θαλεροὶ τ' αἰζυδοί)
 Ως ἱχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον διεσείει
 Ορθαλμοῖσιν ἰδὼν, Φατο γάρ τι σιωπῇ ἀλείψων, ἰδὲστ,
 Sicut leo ganisus est, qui in magnū corpus incidit,
 Inueniens vel ceruum cornutum, ut sylvestrem capram,
 Famefcens (valde etenim deuorat, etiam si ipsum
 Agitent veloces canes, florentesque iuuenes)
 Sic ganisus est Menelaus Alexandrum diuinum
 Oculis conspicatus: sperabat enim vlturum se eum, qui peccarat.

Idem rursus Menelaus in procos Penelopes stomachans exclamat: O ignauos homines, qui in-
 thorō viri fortissimi cubare volunt, veluti cerua in syluæ recessu in leonis cubili catulos nuper
 natos locans, ipsa per saltus discurrit altas pascendo valles: At ille cubile repetens matri, ac na-
 tis fatum affert: Sic Vlysses illis perniciem tulerit:

Ω πόποι, ἢ μάλα δὴ κρατερόφρονος ἀνδρὸς ἐν εὐνῇ
 Ἡθελόν ἱυπνῶνται θναλκιδες αὐτοὶ ἰόντες.
 Ως δ' ῥ' ὅτ' ἐν ξυλοχῷ ἱλαφὸς κρατεροῖο λείοντος
 Νεβρὲς καί μῃσασα τεργυρίας σαλαθνήες,
 Κτημῆες ἐξερῆσι, καὶ ἀγρία ποιήντα
 Βοσκομένη οὐδ' ἄκα ἐν ἀσπυρῶν ἱστίην,
 Ἀμφοτέροισι δὲ τοῖσιν ἀεικία πότμοι φέκται.
 Ως Οδυσσεὺς κτεῖοισιν ἀεικία πότμοι ἐξήσθη.

Iliad. O.

Est etiam ubi Hectoris & robur, & Græcos dissipandi præcipuum desiderium indicaturus, leoni illum, Græcos canibus ceruos venantibus comparat. Quemadmodum, inquit, agrestibus viris, agrestibusque canibus aliquando contingit, ut dum cornigerum ceruum, aut feram capram indagant, nec adipiscuntur, quippè defendentem se aut inaccessa petra, aut horrido saltu, si eis ita indagantibus, ac clamantibus interueniat ipsa via villosus leo, statim, quantumlibet animosi auertuntur in fugam: Sic &c. Versus græci hi sunt:

Οἱ δ' αὖτ' ἢ ἑλαφον κεραρὶ, ἢ ἄϊριον αἶσα
 Εσσίονοντο κύνας τε, καὶ ἀνέρες ἀφροῖνται.
 Τὸν μὲν δ' ἠλίβατος πίσην, καὶ δαῖσιος ὕλην
 Εἰρύσαν' ἐδ' ἀρατὶ φρονιχέμεναι αἰσιμον ἦεν.
 Τῶν δὲ θ' ὕψαι ἰαχῆς ἐφάνη λίς ὑψίστεος
 Εἰς ὅδ' ἐν, αἶψα δὲ πάντας ἀφ' ἐτραπὶ καὶ μιμαῶτας
 Ως Δαναοί, &c.

Iliad. Π.

Et rursus eundem Hectorem, nec non & Patroclum, dum alteri alter eripere Cebriorem conatur leoni comparat, inquit:

Εκτορ δ' αὖθ' ἐντραπὶν αὐτ' ἵππων ἄλτο χαμᾶζι,
 Τῷ περὶ Χιβριόταο λίονθ' ὡς δριμύτην
 Ωτ' ὅρρεο κορυφῇσι περὶ καταμήνης ἰλάφου,
 Αμφὼ Πηϊόωντι, μέγα φρονέοντι μάχεσθαι,
 Ως περὶ Κεβριόταο δύνω μὴ σφρεσὶ αὐτῆς.
 Πάτροκλός τε μὲν οἶα δὴς, καὶ καὶ δῖμος ἔκτορ.

Sensus est: Hector è curru defiliit Diomedei occursurus, ut quales duo leones, tum natura, atq; ætate magnanimi, tū præfente fame sauiiores, circa intercepti cerui corpus in montibus præliantur: Tales duo hi præstantissimi belli principes, circa Cebriōnē cōcurrentes, mutuū exit ū inferre nitebātur. Quæ Homeri locum de singulari Cygni & Herculis certamine sic imitatus est Ascreus:

Ως δὲ λίοντες δδω ἀμφὶ καταμήνης ἰλάφου
 Ἀλλήλοισι κοῖοντι, ἐπὶ σφίας ὀρμησώσι,
 Δαίει δὲ σφ' ἰαχῆς ἀρατὸς θ' ἀμαγίνει' ὁ δόνησθαι.
 Ως δὲ κεκλυγόντες ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρεσθαι, id est,
 Vt autem leones duo, pro occisa cerua
 Sibi mutuò succenscentes in seipsos impetum faciunt,
 Sausq; inter ipsos rugitus strepitusq; exoritur dentium:
 Sic & hi duo cum clamore, contra se mutuò irruerunt.

Odys. Ζ.

Comparat Homerus itidem leoni famelico ceruum, vel aliud quoduis animal quarenti, & famem sedare anhelanti Vlyssē naufragum, & ex longo itinere fame languentem:

Βῆ δ' ἰμὲρ ὡς ἐλίσσ' ὀρεσίτροφος, ἀλαί' ἀπαιδώς,
 Ος' εἶς' ὑδ' ἄρ' ὄρεος, καὶ ἀνέμ' ὄρεος, ἐν δὲ οἱ ὄρεος
 Δαίονται, αὐτὰρ ὄρεος ἐπὶ ῥήγματος, ἢ οἷσσι.
 Ἡ' ἰμὲν' ἀφροῖνας ἰλάφου. Κελευσὶ δὲ ἐγασσ' ὄρεος
 Μη λωσ' ἀφροῖνας καὶ ἐς ἀφροῖνας δόσσι ἐλθῶν
 Ος' Ὀδυσσεύς κέρησι' ὅπ' ἀφροῖνας ἐμὴ λωσ'
 Μίξιωται, γυμνός περὶ ὄρεος, χρεὼν γὰρ ὄρεος.

Sensus est: Statimque exijt leonis more, qui in monte nutritus fidens, minitans, spiransque, ac oculis ardentibus ingreditur in boues, aut oues, aut ceruas agrestes inuasurus, fame suadente in domum frequentem irruit, & in pecudes grassatur. Hunc eundem leonis, famelici hostilem in ceruum impetum in Mezentio duce sic expressit Virgilius:

10. Aen.

Impatiens stabula alto leo cœu sæpe peragrans
 (Suadet enim cœu famem) si forte fugacem
 Conspectu capream, aut surgentem in cornua ceruum:
 Gaudet hians immane, comasque arroxit, & haret
 Visceribus super accumbens, lauat improba teter
 Ora cruor.

7. Theb. ad
 Leont, quā
 grata cerui
 caro.

Docet & Statius Capanei strenui ducis similitudine, quantoperè cerui esu delectetur leo, nec non etiam, quā hostili animo eum inuadat.

Incitant Italia frustra
 Turbidus, ærea Capaneus occurrat in balia,

Qualis

*Qualis ubi primam leo manē cubilibus altis
Erexit roborem, & sano speculatur ab antro,
Aut ceruum, aut nondum bellantem fronte iuuentum:*

It fremitu gaudens, lices arma, gregesque laceffant

Venantum: prædam videt, & sua vulnera nescit:

Sic tunc congressu Capaneus, &c.

Ovidius verò Arionis harmoniæ dulcedinem indicaturus, ei animalia, etsi naturaliter inuicem diffidentia, ita aures præbuisse ait, ut naturæ quasi propriæ oblita, vna tanquā amica auscultaret: 3. Pastor.

Sapè sequens agnam lupus est à voce retentus

Sapè audum fugiens, relictis agna, lupum.

Sapè canes leporesque umbra iacuerunt sub vna,

Et stetit in saxo proxima cerna lea.

Et aliàs rursus: Sic agna lupum, sic cerna leonem,

Sic aquilam perna fugiunt trepidante columba.

Scribit porro Aristoteles ceruus ab vrsis inuadi, quod idem meminit Ovidius, dum canit:

Vtque fugax audis ceruus deprensus ab vrsis,

Cunctaque montanis, ut agna lupis.

Sic ego belligeris à gentibus undique septus,

Terror huius meum penè premente latus.

Idem & scæuitiam tigridis in ceruam ostendit in Progne Ityn Therei filium dilaniante:

Nec mora traxit Ityn veluti Gangetice cerua

Lactentem satum per sylvas tigris opacas.

Silius verò pauorem, quem visa tigride concipit ceruus, sic expressit:

Tum verà aspiciens panitantiem, & condere semet

Nitentem socijs iuuenem: ceu tigride cerua

Hircanacum pressa tremis, vel territa pennis

Colligit accipitrem cernens in nube columba.

Hinc est quod & Horatius inter alia aduènta recenset & hoc:

Inuat ut tigres subidere ceruis,

Fugit & arietem ceruus, ut apud veterem Ori interpretem legimus, sed in textu græco ἰλας est, non ἰλαρος. Horrent deniq; cerui, teste Alberto, gannitum vulpium: Dantur modò etiam plan- Cervus a-
rietis fugis,
& vulpium
gannitum.
tæ, quibuscum non benè conuenit ceruo. Κάκτος, inquit Varinus, genus est spinæ qua hinnulus ictus inutilia habebit ossa ad tibias. At verò Antigonus in congerie mirabilium narrationum, vulgatum esse scribit, spinæ genus in Sicilia, quod vocatur cactus, quam si ceruus calcet, & fau- ciatur, ossa eius nullum sonum edere posse, vnde etiam Philetas, inquit, de ea hæc exposuit:

Atque enitatio cocti mihi vulnere acuta

Argutum carmen mortua cavat.

Est & aspalathus spinæ genus, quo ceruum tactum emori scribit Pierius. Postremò rubras pen- nas è funiculo pendentes, mirum est, quantum formident cerui; qua de re sic legimus apud Cæ- lium; Cernos, inquit, rubra penna aspectu terreri nonne & Ausonius comprobat illis versibus?

An cum fratre vagos dum celsa per aua ceruos

Circumdas maculis, & multa indagine pinna?

Id & Seneca videtur significare libro de clementia 1. Si feras, inquit, linea, & pinna conclusas con- tineas, inbeasq; telis appeti, tentabunt fugam per ipsa, qua sugerant, proculcantq; formidinem. Sed & in georgicis commemorat Virgilius, vbi de ceruis ait:

Puniceæve agitant pauidos formidine penna.

Et Ovidius:

Nec formidatis ceruos includite pennis.

Quin & Lucanus:

Sic dum pauidas formidine ceruos

Clandas odoratas metuentes aera penna.

Quod autem odoratas ait pennas, ad id referri potest, quod vstulari à plerisq; solebat, sicut In- subribus est mos. Hoc ipsum & Hieronymus innuit in Luciferiani, & Orthodoxi dialogo; Et pa- vidorum more ceruorum, dum vnos pennarum enitatis volatus, fortissimis rebus implicamini. Ha- stenus Cælius. Meminit & Oppianus vbi Pelamidum capturam describit, quas funibus in mare demissis, motisque piscatores terrent, & sic adigunt in retia: similiter, inquit, venatores in syl- uis, aut in montibus:

1. Metam.

8. lib. 5.

3. ar. eleg.

10.

Metam. 6.

lib. 5.

Cū Aspal-
atho spinæ.

Lib. 3.

Metam. 15.

Li. 4. de pi-
scib.
Pelamides,
ut captiatur.

Εἶλος ἀταλκῆλο ἱλαφὸς ἡγαρὶ τήχτη.

Μερινθῶν στήσαντες αἶψαν δρυόσι, ὠμφοὶ δὲ κοφῶν

Οριδοὶ δὴσαντο ψοῶν περὶ, &c.

In *geopon.* Meminit & Xenophon: maximè, inquit, timent cerui funem aliquem, ex quo pennæ suspensæ sunt, imaginantes nimirum ipsam pennæ agitationem: sed addit Xenophon, nec non & Democritus, timorem eum ponere, ubi hominis ipsis adstantes videt. Venatores hodieq; formidinem vocant quandam lineam, varios variarum plumarum nexu colores habentem, nec aliam ob causam puniceam pennam dixit Virgilius, & ob eandem varietatem Oppianus *δῆμα* vocavit *πολύπρον*, & *δευμαλῆλο* *μήρινον*.

Æ T A S.

Cervi longæ
gavitas.

CELEBRATVR passim, & præcipuè apud poetas, ceruorum longævitas. Hesiodus (verba sunt Plinii) cornici novem nostras tribuit ætates; quadruplum eius ceruis: id triplicatum coruis. Hesiodi versus (quos in operibus, quæ extant, nusquam reperio) hi sunt:

Εἴσα τοι ζωὴν ἑνῆας λακέρζα κορώνη

Αἰδρὼν ἡβούται, ἱλαφὸς δὲ τετρακάρωνος

Τρεῖς ὡς δ' ἱλαφὸς ὁ κορῶν στυράσκειται αὐτὰρ ῥόποις

Εἴσα τοὺς κόρακας, δὲ καὶ δ' ἡμῖν τὼς φρίτικας

Νύμφαι ἔνθ' ἰόκομοι πῦραι δι' ἐς αἰγιοχοῖο.

Quos versus interpretatus videtur, quisquis tandem ille fuerit, hoc carmine, quod extat inter reliquas Virgilij appendices, quod tale est:

Ter binos, deciesque novem supercis in annos.

Iussu senescentium quos imples vitta virorum.

Hos novies superat vivendo garrula cornix.

At quater egreditur cornicis secula ceruus;

Alipedem ceruum ter vincit corvus at illum

Multiplicat novies phoenix reparabilis ales.

Quam vos perpetuo decies praveristis, avo

Nymphæ Hamadryades, quantum longissima vita est.

Quia autem cornicis ætatem hic quater superare dicitur, Oppianus similiter de ætate cerui loquens, cum vocat *τετρακάρων* hisce duobus versibus:

Ζῶει δ' αὖτ' ἱλαφὸς δρυό, χρύσεια τετρακάρωνος

Αἰδρῶν ὡς τετρακίς ἐφ' ἡμῖν τετρακάρωνος.

Hoc est, ut vertit interpres:

Sic longam voluis diuturno tempore vitam

Quatuor ut superes cornicis secula ceruus,

Quod verè perhibens doctorum scripta virorum.

hist. l. 29. Qua ratione ceruus annos viveret 3600. corvus verò 19800. quæ fabulosa esse iudicabis, si mundi ætatem tecum reputes: unde fortè est, quod Aristoteles de ætate ceruorum loquens, hanc longævitatē non approbaverit. Vita esse, inquit, perquam longa hoc animal fertur, sed nihil certi

de generat. anim. 4. c. 10. ex ijs, quæ narrantur, videmus: nec gestatio, aut incrementum hinnuli ita evenit, quasi vita esset præ longa. Idem alibi asserit, hominem plus temporis, quàm quodvis animal, vivere, excepto elephante: Atqui Pausanias ceruum elephanto vivaciorem esse, addito experimento, tradit, sed

In Arcad. testimonium eius adscribam: Arcades, inquit, aiunt Arcefilaum quendam in Lycosura habitantem vidisse ceruam sacram dominæ appellatæ (*τῇ ἱερᾷ τῆς καλυμμένης διαποικῆς ἱλαφῆς*) senio

grauatam, cui torques circum collum fuerit hoc versu inscripta:

Νῆβρο δ' ἔσαν ἑάλωσ' ἑστῆλτος ἢ Ἀταφῆτος. Hoc est:

Hinnulus excipior solviente Agapenore Tuisam.

Quod quidem testimonio confirmari potest ceruum elephanto etiam longè vivacius esse animal, Tantum Pausanias. Elephantos verò tum ducentos, tum trecentos annos vivere, tum ex alijs, tum ex ipso etiam Aristotele, suo loco, diximus. Aliud vivacitatis testimonium legetur apud Plinium his verbis: *Vita ceruis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus attet, quos Alexander Magnus addiderat, adoperis iam cuncte in magna obelitate.* Clarius Solinus: *Ad discernendam, inquit, vivacitatem Alexander Magnus torques plurimos cervis impinxit, qui post*

annuum centesimum capis, necdum senij indicium praeferbant. Sed & apud Aristotelem in mirabilibus legimus, apud Peucetinos (Peucetios potius legerim, Peucetia autem Italiae regio est, alijs nominibus Calabria, Iapygia & Messapia dicta) aiunt esse Dianae templum, ubi dedicata Deae visatur torques aenea, cum inscriptione: *Diomedes Diana*; fertur enim ille torquem cerui collo addidisse, circa quam aucta sit caro, & ceruus postea captus ab Agathocle rege Siciliae in templo Iouis consecratus: Inter Diomedem autem, & Agathoclem longa annorum saecula intercessare. Idem etiam Caesarem fecisse putarunt: nam circa schisma Clementis contra Vrbani Sextum annis iam ab hinc exactis supra ducentos, cum Carolus Gallorum rex Sylvanectum se contulisset canum latratibus in fugam excitatus ceruus torquem collo gerens inventus est, quem ferro appeteri, rex vetuit, tandem retibus captus esset in torque latinis literis scriptum: *Hoc me Caesar donauit*, interpretantibus id nonnullis, de Caio Iulio Caesare intelligi non posse, alij responderunt, quod ultra annos mille cerui eius aetas fuisset protensa, quod longissime abesset à verisimili. Alij igitur id Imperatori adscribendum fuit. Ex eo itaque tempore Carolus ceruum allatum, auream collo coronam gestantem, pro insigni habuit, & regijs insignibus, quae lilijs aureis tribus constant, hinc atq; hinc cerui duo adijci consueverunt, ut Guagninus annotat. Caesaris autem Augusti ceruum innumetis propemodum lustris à pacatissimo ipsius imperio deprehensam fuisse, annalium monumentis mandatum fuisse, Aemilianus tradit, quae à venatoribus nunquam ingulari potnerit, torque scilicet prohibente temporis diuturnitate cute obducto, ubi haec verba erant exarata: *Noli me tangere, quia Caesaris sum*. De qua eadem cerua Petrarca commemorans, sic cecinit:

*Nessun mi tocchi, al bel collo d'intorno
Scritto hauea di diamanti, e di topaj,
Liber a far mi al mio Cesare parue.*

Sunt itaq; qui ita ab Aristotele scriptum arbitrantur, quia ea, quae citauimus tempora, non attigit: nam & Theophrastus eius discipulus, & successor vix tandem extremo senio confectus, aetatem ceruorum, quibus Alexander torques innexerat, didicisse poterat aliqua ex parte, qui moriens idcirco naturae accusasse dicitur, ut est apud M. Tullium, quod ceruis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum nihil interesset, hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam dedisset. Iniquus profecto in naturam fuisse videretur, nisi longissimam vitam ceruos degere, perspectum habuisset, cum ipse annos quinq; & octo aginta vixerit, ut Laertius, ex Suidas prodiderunt. Sed & ipse Aristoteles ceruum non solum longaeuum esse testatur, verum etiam longaeuitatis causam affert, quia felle caret; esse autem quaedam longæua felle carentia meminit etiam Cælius, cerui ac delphini adducto testimonio: *Qui verò sedimen*, inquit, *fel est, & exuperans inuulsiq; materia, inde veteram nonnulli vita longioris, ac* (ut Graecis dici assuevit) *polychronia ex felis vacuitate dimanare id sunt suspicati, argumento ex ceruorum vita deducto. Sed & delphinus, qui & felle expertus est, longæuus est. Columella verò etiam ceruum in viuarijs compluribus annis sustineri posse ait, nam diu iuuenis*, inquit, *possidetur, quod aut longioris vitam sortitus est*. Non immerito igitur viuacis epitheto à poetis celebratur, & ceruina senectus, de aetate non vulgari dicitur, quae apud Luenaem filio patris mortem optanti exosa est.

Iam torquet iuuenem (inquit) *longa & ceruina senectus.*

Sacerdotes Aegyptij volentes indicare hanc cerui viuacitatem cornua eius, quam maximè ramosa faciebant, siquidem unoquoq; anno horum cornibus ramus adijcitur. Caterum Aristoteles senium ex ramorum multitudine, in quos sparguntur cornua, nequaquam agnoscendum esse docet, quinimò dentium caritate, atque adminiculorum inopia coniectandam illorum aetatem esse suadet. Quandoquidem si singulis annis ramus propagetur, cum maxime longæui sint cerui, ijs profecto, quos ultra centum annos vixisse, perhibent historici, proceri pinis, & quercubus multo grandiora cornua erupissent. Inquit itaq; Aristoteles ceruos senes, cum cornuum indicia desierunt, cognoscimus maxime indicio duplici illo: Dentes enim, aut nullos, aut paucos habent, atq; adminiculis carent: vocantur adminicula rami, qui imis cornibus prominent ante frontem, quibus in pugna vtuntur iuniores, senes autem carent. Hinc dicebat etiam Ouidius:

*Angustus exiit tenni cum pelle vetustas,
Nec faciunt ceruos cornua iacta senes.*

Lib. 9.

Cur longæuus.

4. de part. cap. 2.

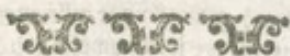
L. 4. c. 17.

Satyr. 14.

Vnde eius aetas colligenda.

9. hist. 5.

3. de arte amand.

V O X.

Vox qua,
& qualis
pro atate,
& sexu.
5. bis. c. 24.

AUTHOR Philomela ceruos, ait, & onagros glocitare, catulis verò glaucitare tribuit, & glocire, glocidareque, apud Columellam, & Festum, proprium est gallinarum, cum ovis incubaturæ sunt. Caterum Virgilius de ceruis dicebat in georgicis: *grauiterque rudentes cadunt*. Mutat autem vocem ceruus pro sexu, ut ait Aristoteles, dum inquit: Vox maribus in hoc genere cum tempus coeundi est, faminis autem cum metuerint: brevis vox feminæ est, maris productior. Idem in physiognomonicis ceruum & leporem, ut potè timida animalia, acutam vocem edere tradit. Seneca verò, dum in Hippolyto mugitu Veneris furores indicari ait, vel improprie locutus est, vel indicat, nisi quo tempore soboli procreanda dat operam, mugire, nam alias ceruorum est bardire, & rugire, Græci, ut apud Glossarium legimus, ἀπαύριον dicunt.

CAPIENDI RATIO. VENATVS.

Qui cerui
venatione
impetantur.
Li. 2. de
philologia.
Magnitudo
cerui, qui-
bus signis à
venatorib.
colligatur.

Mediocre
ceruum,
quibus ver-
bis denotet
venatores.
Cervus
grandis
quis.
Indagandi
mos.

Canes ve-
stigatores
quales.

Venandi
modus
Francisci
Gallorum
regis.

CERVORVM venationem ἰαγουβονία Græci vocant, ipsum verò venatorem ἰαγεβόλον, quamvis hæc vox aliquando idem sit apud ipsos, quod κυνηγός, estque eadem vox in feminino genere Dianæ epithetum. Quamvis autem cuilibet ceruo venator insidias parat, moris tamen est egregijs venatoribus, teste Budæo, non gregarium ceruum, non quemlibet etiam iam soliuagum venari. Quin solenne est, inquit, ipsis non minorem ad cursum eligere, quam qui iustæ proceritatis esse videatur. Id autem non aspectu modò cerui, sed plerumque ceruinis vestigijs, excrementorumque stercoreculis iudicatur: Quæ inuenta venatores diligenter colligere solent, atque intra cornu venaticum condere. Sunt & magnitudinis indicia: affricus ad arborum stipites, qui conspicui sæpè sunt intra fines stabulationis eius: Tum cubilis inuenti amplitudo, & substramenti laxitas, ubi interquieuit. Hæc enim & alia renunciari in concilio venatico à vestigatoribus solent: quos reges habent, velut mancipis instrumenti venatorij, atque ministerij, eorumque arbitratu, concilio saltuensi dimisso, venatum committere solent: quod sermone peculiari dicitur, ceruum aut feram cuiusvis generis canibus permittere: & copulas canum, quasi iuga soluere. Cum verò cerui adhuc sunt ætate gregaria, aut licet soliuagi sint, indigni tamen venatu iudicantur, quasi nondum annos ætatis impleuerint curricularis: reijculi à venatoribus appellantur. Mediocre ceruum cum venatores significare volunt, aiunt ceruum esse venabilem, venabuli magnitudine, venatui iam adultum, sed veluti tyronem, & novitium. His enim verbis vtuntur indagatores, cum indagationem antelucanam, & matutinam renuntiant, in conventu saltuensi significantes ceruum quasi subdecumanum. Dixerat autem ceruum grandem eum vocari demum, qui decem corniculis, quod minimum sit, insignitus est: eundemque eximium vocat, & decumanum, non quasi denarium, sed quasi eminentem, & egregium. Diuersa provinciarum mandari indagatoribus solent, ita, ut quisque suam obeat, in alienam pedem non inferat indagandi gratia, neque in ea quid obturbet, nec pro potestate faciat. Indagator vestigijs cerui instat, aut soleatis, si locus vliginosus est, vel pluuiæ antecessunt, aut odoratis arente folio: atque sequente molosso vestigatore vtitur, atque eò usque persequitur, quoad decumanum recubuisse in proximo, certis signis, explorauerit. Verum ne ille fortassis, aut accessu indagantis propinquiore, aut molossi fremitu, aut panico (ut sit interdum) territus inde excesserit: tamen si eiusmodi canes insigniter auriti, genere sint Harpocratici, tamen cum propius accesserit, nescio quid præ seruire obloqui, atque gannire plerumque solent, malisque increpitare. Ne igitur ceruus huiusmodi casu, aut culpa à cubili matutino profilierit, indeque longius abierit, solemnitas est cautionis indagine latiore cubilis locum circumscribere: Molossum numella regentem, & compositentem, nec inde discedere, donec exploratum habeat, feram intra spacium à se circumdatum iacere. Cyro ceruum claudere vocant, & ibidem sistere Rex (Gallorum) Franciscus huius nominis primus hanc propemodum formulam venatici processus instituerat. Cum post renuntiationem circuitorum de concilio sententia decumanum vnum, aut alterum ad eius diei spectaculum delegisset (nam interdum pomeridianam etiam venationem matutinam addere solebat, cum secenturiatas canum copias haberet) geminumque instrumentum conuentus soluebatur: ad vadimonij locum ibatur. Molossus rursus è loro numella cubilis indicium faciebat. Feram inde impetu facto excitabat, quod vulgò lancinare dicitur. Tunc decuriæ canum levis excursus solue-

soluebantur: buccinis signum venatus commissi dabatur, & tanquam bellicum canebatur ad canes exhilarandos, & acuendos. Subsidiariae canum decuriae ad locos destinatos dimittebantur, quae fessis succederent, si res ita ferret: Et aliae rursus, ad pomeridianum missum asseruabantur integre. Decumanus ipse ceruus canibus excursoribus, equis celeribus, buccinarum clangore, venatorum clamore, concento allatrantium canum vrgebatur. Quod si casu aliquo eueniebat, ut ante venatis auspicatum indagator, non liquere, renuntiaret, certamen in posterum diem reiciebatur, aut ceruus competendinabatur. Nam, ut diutius spectaculo eximeretur, & certamini, rarissime contingebat. Sin caeli intemperie, aut antiquioris cura auocamentis eueniebat: velut reus ampliat, primo quoque die venatico ad cursum repetebatur impetu atroci, & peruvaci. Illud vero praecipua admiratione dignum est, quod is eximius ceruus, quem venationi destinatum, canibus peritis magistri semel exagitandum dederunt, ita in praedam illis obiectus est, ut interdictum sibi esse omnibus alijs, intelligant. In multiplicia autem saepe vestigia medijs in saltibus, ut incurrant necesse est, praesertim in quibus feri greges sacrosancti sunt legum regiarum sanctionibus, quas aquarias, saltuariasque dicimus. In auspicando venatu nonnunquam noxia admittitur, & ab ipsis statim quasi carceribus perperam cursus instituitur, si impostura fiat canibus, quae quomodo fiat per veteratorem ceruum, supra ubi de astu, dictum est ex eodem Budæo. Mira autem est certe agriophaga illius turba, inquit hic idem, pertinacia: dirum autem satum cornigeræ animantis cum ad extremum lassitudinis adducta, operiri cogitur atrocem illam, clamorantemque coronam undique se strictu potentem minacissimo, atque infestissimo, qua tandem circumuenta post omnia salutis praesidia deplorata, repente saepe afficiens, primum quemque venantium, in quem incurrit, cornu petere solet, nisi ferro protinus excipiat. Quod ubi factum est, aut si aliâs fera afflicta, & strata est, tum demum receptui canitur ab eo, qui primus in eam confectam occurrerit. Tum simonum chorus ille, filonumque inclamatur, & venatores coeunt, quoquo versus palantes: quae tanquam ouatio est ob rem bene, & feliciter gestam, quam deinde ipsam excipit visceratio extemporalis, quae sic debetur ipsis canibus venaticis, ut libamentum capturae accipitribus in aucupio voluctum. Visceratores autem peritum esse oportet, qui lauenam ferinam venatoria cum palaestra exequatur, qui scitè feram deglubere nouerit, membratimque incidere, & profecare incisam. Tergore autem detracto caput abscindendum est, molossoque therelencho porrigendum, & permittendum, quem & indagatorem appellamus. Has enim ei primitias peculiares placita maiorum largiuntur ob indicium feræ: nimirum, ut in capite ferino lacerando, & obrodendo fructum nauatae operæ ipse percipiat ante omnes alios, in posterumque irriteretur is, cuius auspicijs, ductuque rem alij executi sunt: Cum interim viscerator gratulabunda voce fruente parte sua animali blandiatur, & tanquam maestum virtute, industriaque therelenchica ipsum esse iubeat. Deinde venatoriae plebi, infimoque ministerio venationis, suae sunt partes viscerationis, ipsam scitis attributa. Epulum caninum omnibus in vnum euocatis venatoribus, & cunctis classibus canum, decurijque cocuntibus, fieri hoc modo solenne est: Venatores intra tergus ferinum panis fragmenta sanguine feræ madentia miscent cum omaso in minutas particula conciso. Nonnunquam praeterea, si canes strigosi sint, & macie exhausti, aut si strenuam insignitè operam eo die nauauerint, liberalitatis est venatoriae opiparis eos impensius epulis accipere, ceruicem extis addentes, & non nihil (ut ita loquar) è viuo refecare. Hac cum rectè, atque ordine facta concinnataque epulae fuerint exerti manu venatoris: tum denique, luculentos illos Deae venatricis epulones ad epulum sui generis admittunt cum ouantium vociferatu. Nam antea, & interim dum epulae illae parabiles expediuntur, coronae gestientis, ac canorae rapacitas, culinæ circumfusae, nidoremque captantis à ministris arceatur, susses in manu gestantibus. Priore epulo peracto, fit & alterum eodem momento, sed non eodem loco: Ex interaneis perpurgatis, & dilutis (sunt enim haec quoque Dianae sacra, eiusque satellitio) non concisis frustillatim, aut profectis, sed integris, ita ut cum aliquamdiu illa viscerator sublimia tenuerit, & ostentat ad irritandam edacis agminis voracitatem, tum ea demum repente in medium porriciat. Inter caesa verò, & porrecta cuncta venatorum cohors cum auxilijs, & calonibus sublati buccinis canere capturam, quam vocant, debet eo, quo supra dictum est, modo cum ceruus in potestatem venit agminis venatorij: iam verò buccinaturae modos, venatores alios atque alios habent pro significationum varietate, quâdoquidem indagatores non alio vocis commercio vtuntur, interim dum in quaestione cerui sunt; qui absque eo foret, aut inter se ipsi cum noxae incurrent, aut longius interdum euagarentur inquirendo, cum receptu opus esset; Nam si onus forte (ut fit) fortuna primore inquisitione ceruam decumanum indagine oportuna vadatus fuerit, confestim signum receptus ceteris buccina sua dabit, ut illi ad conuictum extemplo se recipiant. Est interdum venandi ratio, inquit idem, ita constituta, aut casu comparata, praesenti ut consilio opus sit, ut si diffusus dies hesternus fuerit, & si tum ceruus certo loco non

*Aquaria,
saltuariaque
leges quae.*

*Cerui, de-
spersa sa-
lute, teme-
ritas.*

*Viscerato-
ris officium.*

*Therelenchi
canis portio
ex praeda.
Reliquorum
canum mer-
ces quae.*

*Buccinaturae
varietas
necessaria.*

non possit. Aut si ceruus, qui ad quæstionem destinatus est, stabulum certum nullum habeat: Si meticulosus, & panico consternabilis, qui inter quiescere interdum, cubileque mutare identidem gaudeat: nam & ij, qui recenti venatu exagitati fuerunt, ad omnem strepitum consternabiles, statarij ferè non sunt. Sunt & qui cubili excitati illico in pedes ita se conijciant, vt non per finitima stationis suæ loca cursitate, & commear, remearq; soleant (quod plerique cerui faciunt) sed rectis itineribus porrò semper excurrant. In hac igitur specie, is, qui canibus regendis præfectus est, simulac id comperit, signum canora buccina dare solet, vt ij, qui in subsidijs locati sunt, & reliqui omnes venatores, atq; auxiliarij, calonesq; venatici, sui ministerij protinus vasa colligant, cum ceruus castra mouerit. In superioribus autem speciebus signum copulis soluendis canitur in semita vestigiali, simul vt inuenta fera est. Et tursus: Non dicam quod viridi velle ad venatum

*Venatorum
velitus, vt
variandus
pro ferarū
variatione.*

cerni, fusca, & villosa ad apri utendum est, maiorum instituto, quod certo quodam modo amictum esse oportet, quod ense succinctorum, & cultro ad improbita monitū, quod ternos, aut minimum binos equos vno die, eosq; pegasidas, oris non origeri, ac ductilis habere ad defultoriam vicissitudinem è sello in recentem assiliendi. Non venatoris insignia, non gestamina, non instrumentum enarrabo: non genera canum, non formas, non naturam, non educationem, non institutionem, non probationem generosorum, non de generum notas dicam, non blateronum, atq; petulantium castigationem attingam. Omittam etiam, quod vt pueris ingenuis paedagogi, sic canibus generosis synagogi sui attributi sunt. Cum post cœtionem illam syluestrem de cerui nece coactam, & solutam ad locum indaginis ventum est à cohorte venatoria, princeps ille venator, qui ductor esse canum, moderatorq; iussus est, & penes quem falces, vt ita dicam, eius diei esse contigit: priusquam paria canum resoluuntur, statuere solet, quo loco grandiores canes, velocesq; locandi sint, quos licebit ceruarios vocemus, quamuis eos in ordinem leporariorum lingua ver-

*Canes, vt
disponendi.*

macula redegerit, quomodo & suarios, lupinosque: qui etiam ceruipetæ, apripetæ, & lupipetæ dici possunt. Sic autem ferunt placita huius iuris prudentum, vsusq; comprobauit, vt pernices illi canes, atq; emissarij stationatim collocentur in locis abditis, latera procursus ceruini cingentibus, quem procursum ad apertum locum syluæ, & veluti glabrentem, vel in syluam glandiferam, proceram, & illustrem pertinere oportet, vt natura, habitusq; locorum tulerit, quàm maximè verisimile est, ceruum tandem transiturum: quia ea via forsitan fert ad amnem, aut ad aliud perfugium, aut stabulum ceruo notum, & araneum, iustum esse aiunt ternas quidem stationes disponere, sed geminas: senos verò in singulis ceruarios, hoc est, vtrimq; ternos, medius vt ceruus transcurrit vtrimq; ab ipsis vrgeatur, senis autè ceruipetis (qui terti, vt dixi sibi aduerso collocati sunt) latrunculi bini è numero ministerij assignantur, quos titularios appellare solent, qui numel-
lis eos cohibeant, quoad ceruus præterierit: tuncq; demum à latrunculis canes emissi, illicet emicantes, & improbiti ceruum tanquam ex insidijs territum agoriantur. Interdum etiam bini ternorum vicem supplent, si fauces procursus longiores sunt, pluresq; latrunculorum stationeulas poscere videantur. Procursum autem constitutum esse oportet loco delecto, & quam fieri potest apertissimo: quippe in quo syluaticum spectaculum ediatur, vel principibus lammis, vel proceribus, quorum gratia interdum vnius diei venatus comparatus est, quiq; per syluam euagari grauantur, aut ceruum è vestigio persequi. Perniciosiorum porrò canum latera primo loco statuenda, & deinceps perniciosiorum ad vltimam procedendo, quæ ipsa esse debet valdissimorum, atq; atrocissimorum. Id quod ideo constitutum est, vt primi, qui sunt velocissimi, præcipiti cursu alipedem ipsum exerceant, tum deinde secundi primis succedentes, & accedentes, & tertij tursus secundis, quatuor sint stationeula, fractum iam, & exanimatum ad vltimos vrgeant: Siquidem ad triarios, vt dicitur, res ipsa redierit, & manus supradictus ceruus eluctatus sit. Hac porrò manibus non à tergo, vt alia, quæ velocitate valent, sed aduersa feræ abijcienda: quia robore, & ferocia præualens sistere eam potest, & mori retinere, ceterisq; lacerandâ ociosè præbere. Ceterum

*Latruncu-
lariū mu-
nus, quibus
demandan-
dum.*

non cuiuslibet ministri latruncularium nomen est: Namq; nisi canes emissarij tempestiuè eman-
cipentur, & appositè, extemplo insidias fera suspectans, ac tergiversans retro recurrit: Aut trans-
uerso impetu aliqua erumpet ex angustijs illis, sicubi rimam nacta fuerit, aut claustra curriculi
perfrumpet. Quod si semel fecerit, nulla vi postea subigi poterit, in eandem vt curriculi frequentari
vel caput solum inferat. Id ne qua ratione eueniat, statijs astutibus latera procursus frequentari
solent, quorum munus est, simul vt fera carceres curriculi egressa est, eam vociferari, & equitari
vtrimq; absterre, quo ipsa intra septa curriculi compulsa ad vltimum tandem finem, fatalen-
que impat: cùm egressus nullus ei pateat propter assecras illos quadrupedes vociferatores in-
festissimos. Est præterea supradicti venatoris primarum partium acteris, subsidia canum vestiga-
torum, qui excursores vocantur, opportunis stationibus deponere, ministrisq; committere. Ad
hoc autem sunt decuriæ canum integræ comparatæ, quas relictas appellant, vt decurijs iam fessis
luce-

*Canis ex-
cursores
qui.*

succedant: aut temerè expatiatis; ceruumque qui sui furtum fecerit, si per subsidiorum loca vestigia duxerit, recenti venatu profigent, atq; exanimet. Secundæ igitur tertiq; manus excussores res ea de causa disponuntur, vt si res ad subsidiarios, aut rarios deuenierit, ab ipsis venatus de-
In emittendis canibus cauto.
 nuò instauretur. Verùm hoc maximoperè cauèdum, ne subsidiarij ipsi canes auersa vestigia, pro-
 tinus pro aduersis incat, quod tanquam in portu est impingere, auersaque, vt aiunt, aue certamen auspicari. Cùm verò architectus ille, & inspector, arbitratorq; venationis supradicta recta, atq; ordine disposuerit, quasq; omnes eius certaminis acies instruxerit, ad eum ipse locum reuertitur, vnde copulæ resoluendæ sunt, ceruusq; agmini latrabili ad excursum obijciendus, & exponendus ad prædam: Sic autem rem temperant, vt ab ipso commissu venatus hortamenta primum remissiora faciant, quia canes suoptè ipsi impetu ad initio ardentius feruntur. Leniter ergo venator cogere agmen staccorum gentis debet, sinereq; eos certa vestigia legere. Simulac verò ceruus longius sese in pedes dederit, gyroq; quosdam circumscripserit, solet primum per vestigia sua regredi, vt derelictæ stabulationis memor, æstiuorumq; suorum amænitatem requirens blâdam, atq; iucundam quam tamen postquam præsentiscere coepit, se retinere sine præsentaria, certa; nece, non posset, tum deniq; saltum illi, quasi vltimam dicit, identidem restitans, & mælius solum vertit. Est etiam cùm præceleri fuga ingens syluæ spatium præcipiens, ex inarbitratu suo alias, atq; alias in alijs strophas comminiscitur. Poscit autem ipsius venatoris officium, vt ipse agmini illi clangenti, atq; excussorio assecclam sese vestigio præbeat, quo ad fieri potest, & vt dicere solent, vt actus canini tractum inoffenso tenore perquirat. Actum autem appello verbo quasi venatorio, & saltuensi semitam, per quam canes ipsi vestigatores agere ceruum dicuntur. Sin salebrarum, montiumq; occursum homo inhibeatur: quo minus id faciat, debet quàm citissimè potest, aut circuitu, aut flexu compendiofo canibus occurrere, idq; auerso vento: tum actum ab eo intercisum illico repetere, qui nisi sub oculis identidem agmen suum habuerit mendosam suorum excursionem emendare non quibit. At vbi conticuisse canes senserit, aut incertas voces, ambiguasvè edere, metuere iam à cerui dolo malo incipit, aut ab hallucinatione canum vestigia eius legentium: ne aut semita excesserit actuaria, aut venatum verterint, & ceruum ipsum decumanum temere pro quolibet ceruo dereliquerint. Quod, vt competire possit, receptui canemoris est, & retrorsus, iterum atq; iterum ingeminare canoro vociferatu. Fecerint porro versuram cerui canes, nec ne facerent, hac ratione quispiam maximè competit. Alicubi insistat, vnde canes arbitretur, & obseruet commeantes: Nam si dolo fugitiui in censa est illius repentini conticinij omnis canum caterua eodem stupore affici videbitur: Sin versura temerè à canibus arrepta est (quod venatores dicunt colligere, quasi agglomerare permutationis actum.) Classis excussoria ductores & coryphi caninæ, symphoniz, qui ad huiusmodi species vsu occalluerunt, actum versuræ cum tyronibus nequaquam exequuntur. Huiusmodi enim excussores vix vnamquam nuncium remittunt prædæ sibi ab initio desponsæ, atq; destinata. Errore igitur intellecto, actuaris venator eos retrò inhibitos reducet, vnde repetere pristinum actum certius legitimumque poterunt cum clangore symphoniaci: aut si error dolo serino admissus est, vnde eos in gradum, vt ita dicam, reponere legitimæ excussionis, ex adulterina, aut subdititia, poterit. Ecce autem rursus aliud atq; aliud incommodum quod sæpenuerò negotium illis exhibet, & quasi vitium auspicantibus affert: Canes sic errore, aut fraude lapsi in integrumq; subinde restituti in errorem nonnunquam denuò æquè grauem impingunt, auersis vngulis venatum illum ineuntes repetitum: totaq; adeò sylua, quasi toto cælo, quod aiunt, aberrantes excurrunt: nonnunquam huc, illucq; transuersim rapiuntur ferarum gregiarum sequentes vestigia, aut ceruorum etiam quorumuis aggregatorum, quibus sylvarum semitæ, tramitesque referti sunt. In qua specie non modò venatore circumspecto, sed perspicaci opus est, qui fugacis feræ vestigia vngulata colligat ceruus ex ephippio, vel equum post se trahens alioquin inter artis magistros præuaricari per inerti-
Venatoris requiritur perspicacia.
 tiam dicetur. Et quidem in cane vulturina sagacitas, sic acies aquilina in venatore necessaria. *Cause ob quas canes cerui vestigia amittant.*
 lam verò vnus, eiusdemq; cornigera vestigia soleata, odorata, cubiliaria, sedentaria, & curricularia, non eadem, non paria, non similia vbiq; sunt, ex quo alia rursus existit, nec modica difficultas, & erratio. Interdum enim euenit, vt selectus ceruus nactus viam quandam squalidam, & pul-
 uerulentam, tum diù, tum longè per eam vestigia faciat, in quo canum sagacitas cum experientia
 taillitur. Nam præterquam quod canes tum existimant ceruum viam ab hominibus tritam vitæ
 se, in densaq; & auia penitus se condidisse, ob idque via tria decedunt; exilis etiam odor, & fu-
 gax in locis illis hæret glabris, & squalore, puluereq; obstitis: cùm alioqui solis ardor in vniuer-
 sum omnem statim humorem, in quo vestigij odor hæret, haurire, & absumere soleat. Contra in
 locis herbidis, & in vepreculis odoratiora, ideo sunt vestigia, quod nò solo tantum pedum, sed &
 cruribus, & corporis affictu vestigiaria semita odorata remanet. In locis etiam opacis odor mi-
 nus

Canum er-
ror, ut cer-
dandus.

nus fugere solet. Iam pastores loca in syluis caluentia, & retorridis herbulis, sacabrisq; virgultis obfita, ob id sæpè incendunt, ut ex solo concalescente herbida seges exoriatur, quæ armentis perutilis est. Ita cum per busta, ut sic dixerim, illa recentibus adhuc fauillis, ceruus viam fecerit, canes odore fuliginis offensi, ac crebrò sternutantes vestigationem deserunt: qui si etiam ipsi ibidem pertolerarint, tamen odorari vestigia nequeunt, hebetante utiq; sensu, & prævalente odore fuliginoso. Hoc ubi venator actarius animaduertit, lacunam illam, ut ita loquar, vestigiorum, circumactu vitare debet, deinde intercissam vestigij semitam sarcire, & actum repetere: dumtaxat nisi ceruus in sua retrorsus vestigia cesserit. In summa autem addubitatione Harpacratidè illum Labeonem è numella venator ipse consulit, quem thereleuchum supra, ab indicio feræ diximus; qui quasi quidam antistes Dianæ, non voce, sed caudæ verberatu, atq; murmure, & gannitu dare responsa solet: Non flexiloqua non ambigua, omniq; vestigiali argumento, indicioq; certiora. Solet etiam in huiusmodi casu ductor ipse agminis, & moderator aprius, cum fera per detractionem, ac dolum abest, & buccinæ canore, & inelamatu palabundos canes, sociosq; ludicri, & ministros iubilatu euocare, & celestima requisitorium edere, quod requeſtam canere vocant. Idest ferme, perinde ac si iuriconsultorum verbo dicerem, ceruum requirendum adnotare, ut relatum, ac reum doli mali, buccinæq; præconio peruulgare furtum sui fecisse. Tum autem operæ esse putant pretium caninum comitatum squalore, feruore, lassitu dine confectum, ob idque imperia, hortamenta; detractantem quæ sito fonte recreare, ibique pane & quasi curandis corporibus reficere, tum cornuum clangore alacritati restituere; plausu, & blandimentis ad venatum ab integro incundum exsuscitare. Interim etiam actum à capite denuò arcescere, quæ sique ad carceres reuocari excurso penè spatio. Cur verò cerui, cum proſtigatos se sentiunt sylvarum opaca relinquunt, atq; in campeſtria se conijciant, antè explicatum est, quod ubi contingit, tunc venatoris est officium, nec inertis, nec præuicatoris oculis vestigia in mollibus locis legere, tum canum languorem, impetumq; senescentem hortatu, classicoq; syluestri erigere, & renouare: Venatoris verò etiam ipsius & canum calliditas, & solertia, & ut loquuntur venatores, sapienti in versuris extricandis, & in emendanda canum hallucinatione maximè vendibilis, ut si in vlla venationis parte. Versuræ duplicè modum esse aiunt, vnum si ceruus selectus, & curriculo præſentis diei destinatus, aut satellitem suum, aut vegrandem alium ceruum, simonibus illis pedisequis suis obiecerit, quasi pro se piaculari hostiam, tumque intorta vertigine impostoria protinus se subdlexerit. In qua specie venator peritus, & veterator non temerè fallitur, si modò canes prætereuntes obseruauerit, aut eorum tantum clangorem exaudierit, quippè omnium cerui affectatorum voces notas habere debet, eorum præcipuè, qui classis ductores appellantur, & naris emunctioris esse noscuntur. Sermone syluatico fauces, & actum cuiusq; canis nosse venatorem dicunt. Alter modus est, si decumanus, qui primum quemque ceruum in venatum, aut parasitum suum in discrimen, quasque in reatum transcripsit, socium fugæ sese transcripto illi adiunxit: quod idcirco interdum facit, ut maiori stupore, & perplexiore venatu homines, canesq; afficiat, atque implicet. Id quod ubi accidit, dicere solent venatores, legitimum actum vnâ ferri cum versura. Huius modi imposturæ duas indices notas minimè, ut perhibent, fallaces, à technologicis venationis proditas esse comperi: Si compertæ fidei auriti excursores, nec vaniloquentiæ quoquo modo suspecti, repentè ita insistant, ut nec progredi videantur, nec regredi, sed quasi stare in vestigio. Aut si porro ita agant, ut inetter se id facere, ac sine spe præ se terant, ob idq; vocem, baubantiam non edant: nimirum quos veluti deprehensos pigeat, & pudeat incaſsum porro progredi, quasi per calliginem. Is casum etiã præſentis consilij hominem poſcit, qui stratagematibus venaticis aliquando documenta luculenta solertiæ suæ dederit: qui in eodem, ut dicitur, vestigio consilia expedire stratagematica, alia atque alia possit. Postremò ceruus diu exercitus, & iam fatiscens, omnibus commentis fugæ ac præsidij consumptis solet, ut ante dictum est, aut flumen, aut stagnum perquirere, in idq; se saltu conijcere. Quod interdum refrigerandi causa facit, sapius tamen Nympharum ædem, quasi asylum vltimæ spei, & depoloratæ petens: Ob idq; inde plerumq; non nisi captus eijci potest. Ibi autem modò aduersa vnda, modò secunda fertur. Quo cum venator festinus, & curriculo venit, in primis animaduerrere solitus est, quo loco ceruus in flumen insiliit, locumq; animaduersum destriçta fronde, aut humi strata notare, aut ex arbore suspensa: reliqua vix memoratu digna, quæ in vtraq; ripa facienda sunt, quibus modis innatâs corniger virgendus sit, & lancinandus: quomodo fugitiuus enator persequendus, si vltiorem ripam superauerit, aut si per citiorem retrocesserit. Hactenus de venatione cerui ex philogia Budæi. Nunc ex Xenophonis de venatione libro, quæ ad ceruorum, & hinnulorum venationem pertinent, Omnibono Leonicensi interprete, recitabo. Aduersus hinnulos, & ceruos, inquit, canes Indicæ esse oportet; (Atqui Indicus ille Alexandro Magno donatus, ceruum, aprum, & vrsum tanquam indignas se

Hinnulos
generos ca-
piendi ratio.

teras

feras contempsit, in solum verò leonem insurrexit, ut in canis historia dicemus ex Aeliano) sunt enim validæ, magnæ, veloces, nec pusillanimes; & cum tales sint, laborem facillè tolerant. Tene-
lo igitur hinnulo verno tempore venabitur: tunc enim nascuntur. Primum igitur locus (δρῖδας)
ingressus venator contempletur, in quibus cerui plurimum conuersantur. Et ad locum ubi fue-
rint, cum canibus, & iaculis ante lucem veniens, canes procul à sylua releget, ne si ceruam vide-
rint, latratus emittant. Ipse verò de specula prospiciet, & ceruas simul cum luce, hinnulos ad lo-
cum deducere videbit, in quo suum quæque futura est (μῆλ' ἰνὰ σκοτεινὸν, legit Gesnerus ἰνὰ σκοτεινόν,
id est, ad quietem depositura.) Caterum ubi recubuerint (κατακλίναςαι, posset etiam actiue ex-
poni, inquit idem, ubi hinnulos cubare fecerit, ut idem κατακλίσειν, quod ἰνὰ σκοτεινόν esset: sed Pol-
lux: cerua, inquit, sese demittens, vel recumbens, εἰ αὐτὴν καταβαλῶσα, lactat hinnulum: Atqui Ge-
snerus scribit, se obseruasse hinnulos vel stantes, vel in genua demissos à matribus etiā stantibus
lactari: & lac præbuerint, & ne ab yllo videantur circumspexerint, suum quæq; in opposita sta-
tione seruabit (ἀποκρίθῃσα εἰς τὸ ὀπίσθιον, id est, longius ab eo, sed recta è regione recedens: Pol-
lux non ceruam, sed ceruum genitorem longius recedere, & custodire scribit, & accedentes impu-
gnare: quod non fecisset puto, si κατακλίναςαι apud Xenophontem actiue accepisset: nunc cum in
neutra significatione ponat, & ceruam cubantem faciat, non simul etiam in oppositum locum
eam recedere dicere potuit, sed patri hos tribuit, quod minus placet: Aristoteles enim, mares à
fæminis extra tempus libidinis separari tradit, & notum est, quòd mares in quadrupedum genere
nullam sobolis curam suscipiant.) Hac ubi viderit venator, canes soluat: ipse verò sumptis iacu-
lis ad primum hinnulum procedat, locorum memor ubi iacentem (ἰνὰ σκοτεινόν) vidit. πολὺ γὰρ
ἀλλοιωταί, fortè ἀλλοιωταί τῷ ὀφθαλμῷ προσιοῦντι, ἢ οἱ (fortè δ' οἱ) πῶρ' ὡς τὸ ἰδοῦν ἐναι, id est, longè
enim alia apparret locorum facies, cum quis propius accesserit, quàm qualis ex longinquo prius
videbatur. Cum autem viderit iam hinnulum, accedat proprius. Ille immotus iacebit, velut terræ
affixus, & se optimi (ἀνελίθῃ) sine valdè rugiens: nisi cum fuerit imbre perfusus, (ἐφ' ὅσμιος,
quidam ἐφ' ὅσμιος, id est, refrigeratus, legit, sed prior lectio probatur) tunc enim haud quaquam
manebit, siquidem humor in ipso (id est, humiditas pluuiæ in cute eius) rigebit frigore (nam cu-
tis humida facillè friget, præsertim matutino tempore) quod cum fugere cogit. Capietur autem à
canibus cum labore insequentibus. Captum custodi retium tradat: rugiet ille. Cerua partim vi-
dens, partim audiens, tenentem inuadet, ut ipsum eripiat, tunc igitur canes hortetur, & iaculis
utatur. Hunc ubi obtinuerit, ad alios tendat, in quos simili venatione utetur. Et iuniores quidem
hinnuli hoc modo capientur: iam verò grandiusculi difficilior: nam cum matribus, alijsq; ceruis
pascuntur, quibus in medijs, cum agitantur, fugiunt, sæpè inter primos, rarò inter postremos, &
pro illis pugnantes ceruæ canes proterunt. Itaq; non facillè capi possunt, nisi quis inuadens subitò
dissipet, ut ex ipsis quicquid vult destituantur: quod ubi coactis eis acciderit, hinnulum secuti
canes primo cursu superant: nam trepidum illum facit absentia ceruarum, & hinnulorum in ea
ætate celeritas incomparabilis est (quasi dicat hinnuli iam grandiusculi tū natura celerissimi sunt,
tum auget celeritatem metus, quo soli recti afficiuntur.) Secundò tamen, tertioq; statim capien-
tur. Corpora enim illorum cum adhuc tenera sint, labori sufficere non possunt: Quin etiam ten-
dicula (podostraba) ceruis ponuntur in montibus circa prata, secus fluentia, propè saltus (ἀπὸ πρὸς)
in bituijs (ἐν ταῖς διόδωσις, significat autem δίοδος etiam simpliciter viam, vel semitam) in aruis quo-
cunq; adierint. Tendiculas autem oportet ex simillace plicari, & delibrari (id est, cortice spolia-
ri) ne putrescant. Harum corona, siue flexus. (Omnibonus spiræ vertit) persulchrè rotundus sit,
& intectos habeat clauos ferreos, ac ligneos alternatim, quibus πλοκαμοί, (id est, laqueus intra
coronam: Pollux sic habet, καὶ ἀρχαῖος ἐν μέσῳ πλεγμάτων ἐπιπλεεται, fortè autem idem fuerit
πλοκαμός, & βρόχος, etsi Pollux πλοκαμός, nescio quam plicationem in ipsius plegmatis, id est,
coronæ parte media, dicere videtur, ut non intra ipsam, sed in ipsa, & pars ipsius sit: & forsitan ne
ipse quidem Xenophontis sententiam assecutus est, nam cum verba eius transcribat, hoc in loco
aliter habet, quàm in Xenophonte legatur:) implicetur. Debent autem ferrei clauis robustiores es-
se, ut si lignei cesserint, hi pedem premant. Caterum laqueus funiculi coronæ superponendus, &
funis ipse è sparto contextus sit, nam sparti materia putredini minimè obnoxia est. Laqueus ipse,
tuniculusque validi sint: lignum à fune pendeat quernæum, aut iligneum longitudine trium do-
drantū, crassitudine palæstræ, id est, palmi. (Omnibonus vertit vltæ) cum cortice. Porro tendicula
ponendæ sunt aperta serobe, quinque palmos profunda: ea supernè rotunda sit, & coronis tendi-
cularum æqualis: Interius verò fundum versus, magis magisq; in angustiam colligatur. Simili-
ter funiculo, & igno serobs aperienda est, quanta utrisque conueniet. Hæc ubi fecerit, summam
tendicula serobem subternat: (sic transfert Omnibonus, locus videtur obscurus, græcè sic legi-
tur, ἐν τῷ βάλαντι τῷ ἀδύστροφῳ ἐν τῷ ἀντικαταπῶνι ποταμῶν.) Circa coronam autè laqueum fu-
nis,

Li. 5. c. 12.

Grandiores
hinnuli, &
cerui quo-
modo, &
quibus in-
strumentis
venandi.
Modus fi-
gendi po-
dostrabas,
seu tendi-
culas.

nis, funemque ipsum, & lignum deponat, in suum utrumque locum: postea coronæ imponat atracylidis caules transversos. (Omnibonus vertit, virgulas enodes) qui non prominent foras. His folia minuta injiciat, quæ tunc anni tempus habebit. Postremo scrobem terra implebit, ea primum, quæ ex superficie cum fodere inciperet, ablata est, deinde terra firma procul inde sumpta, ut cervæ quàm maximè occultus sit locus. Quod supererit terræ, asportetur longè à tendicula. Quia si recenter moræ terræ odorem cervæ senserit, sentit autem subito, avertetur. Porro cervas montanas venator cum canibus in aurora potissimum, quamquam & reliquo die, observabit: Campestres verò diluculo tantum. Nam in montibus non noctu solum capiuntur, sed etiam interdiu propter solitudinem: in agris autem nocte tantum, nā in die homines metuunt. Postquam igitur tendiculam abstractam (*ἀντὶ παμύλου*, Omnibonus resupinatam transfert, quid si *ἀντὶ παμύλου*, inquit Gesnerus, idest, retractam, legas?) inuenerit, solutis canibus transcurrat, ligni tractum quocumque ferat, observans. Erit enim plerumque non incensus, quippe motis lapidibus, & limite in agris ducto, via manifesta erit; quod si per aspera loca feratur, raptus de ligno cortex, lapidibus hærebit, & sic facilius erit persecutio, iam si pede victus fuerit anteriore, cito capietur: nam lignum inter currendum, corpus totum, & ora ferit: Sin posteriore, lignum, quod trahitur, uniuersum corpus impedit. Plerumque etiam inter stipites, & arbuta diuicata retento hæret ligno, & nisi funiculum abruperit, illic deprehenditur. Quod si mas fuerit, siue ita captus, siue labore victus, non est cominus ad eundem, nam cornibus ferit, & pedibus: eminus igitur iaculis utendum. Hactenus Xenophon. His libet etiam Pollucis eadem de re, venatione dico per po-

*Lib. 5. ca. 4.
Podagri-
& podostre
be synony-
micus poni
posse.*

dostraben, seu pedicam, verba adijcere ex versione potissimum Gesneri: Podagra dicta (*ποδάγρα*, aliàs *ποδάγρα*, quàm scriptionem præfert Gesnerus, quia & apud Varinum exponitur genus laquei) ponitur cervis, & apris interdū: potest autē etiam podostrebe vocari. Circulus est ex ligno smilacis. Cælius, & Rodolphus Gualtherus Tigurinus Pollucis interpres, vertunt hedera: ceo: est enim smilax hederae genus: sed arbor quoque, taxus latinis dicta, Græcis vocatur smilax, & est smilax denique etiam inter glandiferas. (Is circulus stephane, idest, corona dicitur, & ferreis, ligneisque clavis alternatim infixis intercipitur. In medio huius *πρόκαμοι*, idest, laqueus nectitur, ut animal pede caleans, & in scrobem illabens, podostrebe euerfa, laqueo *ἰνὶ ῥαβδόχῳ*, idest, alteri laqueo, quod non placet, arte ad hoc ipsum facto, detineatur. Deponitur autem podostrebe in scrobem. Ceterum laqueo, circa coronam, funis quidam annectitur, quem Græci *σείρα*, vel *σείραδα* (apud Xenophontem legitur *σείριδα*) vel *ἀπὸ τῶν ῥάβδων* vocant, is ē sparto (Rodolphus Gualtherus ineptè vertit, ex scirpo) contextus, & solidus est. Ab hoc lignum pendet in alia scrobe vicina obrutum, ut cum fera in foueam pede illapsam, podostreben ad se conuertit, funem cum ligno se cum trahere cogatur, & impediatur ad cursum, maximè si prioribus pedibus detineatur. Poterit autem venator insequi, si vestigia, & tractum ligni obseruet, quæ in terra molli facilius notantur: Sin aspera, & salebrosa fuerit, ligni ramenta passim ex tractu, attrituque relicta, viam sequendi ostendent. Est quando lignum ipsum densis retentum fruticibus, aut arbutis, vel inæqualiter prominentibus saxis, feram sistit. Scrobē allata solida terra, aut herbis, folijsve tegere oportet; recentem verò terram nuper ē scrobe effossam procul auferre, ne recens commotam terram fera (*τὸ ὑπὸ τοῦ ποδόςμου*, idest, fera adueniens) odorata (*ὁ σπαστός μύρος*) sic ex Xenophonte legit Gesnerus reformidet. Hactenus Pollux. Contexebantur istiusmodi pedicæ neruis potissimum Ceruinis, quod meminit Horatius his versibus:

Nam fuit & laqueis aliquis cur racibus usat.

Cervino iussere magis contexere neruo.

Frans reget (forte teget) insidiarum habitu mentita ferina.

Quid qui dentatas iligno robore clausit.

Venator pedicæ, cum dissimulantibus armis.

Sapē habet imprudens alieni lucra laboris?

De laqueo, quo etiam capiuntur, sic meminit Seneca:

Fluctibus tellos granes

Extrahere pisces rete, vel calamo leni

Decipere volucres crates: cervus aut lenes

Tenere laqueo, premere subiectos iuga, &c.

Vbitamen laquei nomine eruditi intelligi volunt, omne id, quo feræ illaqueantur, quare & caleses, retiaque. Cerui, inquit Blondus, tensis retibus comprehenduntur: molossis etiam canibus, ac Teuctris (Turcicis puto) immixtis dilacerantur. Quamvis autem & subterraneis foueis, & reticulis, & alijs venationibus instrumentis capiantur, præcipuè tamen, teste Belisario, intercipiuntur canibus. Xenophon etiam, cum dixisset sine tendiculis itidem capi, cum scilicet agitantur aestate, valdè

valde eos defatigari, inquit, ut stantes iaculis confodiantur. Quo venandi ritu vicitur etiam Ascanius apud Virgilium:

Li. 7. Aen.

Quo luctore pulcher

Insidijs, cuiusque feras agitabat Iulus.

Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo

Obicit, & noto nares contingit odore,

Ut ceruum arduos agerent, &c.

Hunc procul errantem rapida venantis Iuli

Commonere canes, fluuium cum forte secundo

Deflueret, ripaque altus viridante lauaret,

Ipse etiam eximia laudis succensus amore,

Ascanius curuo direxit specula cornu, &c.

Verum enim verò canum clamore, & latratu pelluntur in retia, ut docet idem Virgilius, dū canit: *Georg. 3.*

Et canibus leporem, canibus venabere damas

Sape volutabris pullos sylvestribus apros

Latratu turbabis agens, montisque per altos

Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

Quem venationis modum sub persona Memnonis delineat etiam Q. Calaber: Memnon, inquit, stomachatus ob interfectum amicum deua stabat magnam Græcorum cateruam, ut quando per montes venator insultans veloces ceruos premit ad retia, & illis iam turmatim pernicioso lino coactis, & extremo captura dolo circumuentis iuuenum consilio, canes crebro latratu omnia miscant: Tum hic telis exultans lacrimabilem hinnulis velocissimis cædem infert. Iam verò quantopere pēnas perhorrescant puniceas supra indicatum fuit, & in Turno etiam expressit Virgilius, quem attonito quodam pauore percussum, ceruo æquiparat, *punicea septo formidine penna*. Hinc etiam excogitatum istiusmodi pennis ceruos venari. Id quod inter cæteros meminit Lucanus Octauium Libonem Illyrici maris custodem, venatoribus istiusmodi comparans, hostium verò

Lib. 4.

Noluit Illyrica cultos Octauius vnda

Confestim tentare ratem, celerisque ruina

Continuit, cur succrescat dum prada secundo

Et temerè ingressos repetendum inuitat ad aquor

Pace maris. Sic dum pauidos formidine ceruos

Plaudas odorata metuentes æra penna:

Aut dum dispositis atollat retia varis

Venator leuis ora tenet clamosa Molosse,

Spartanos, Cretasque ligat, ne creditur ulli

Sylua cani, nisi qui presso vestigia vultro

Colligit, & prada nescit latrare reperta

Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.

Libet autem hoc loco ex Pierio historiam enarrare, quæ, & Virgilio, & Lucano plurimum afferret claritatis. Narrabat, inquit, mihi Io. Antonius Pollio Geloum Princeps, Pontificij contubernij mihi socius, stare adhuc in Sicilia hanc venationis antiquæ rationem, quæ sic fieri soleat. Nobiles, ubi renunciatum fuerit ceruorum greges vsquam oberrare, alter alterum inuitantes propter conueniunt, afferuntque secum scorpionem, aut arcum singuli, & fasciculum virgarum, quæ omnes ferrea cuspide præpilatæ sint, quarum caput alterum in summo perforatum est, faniculo perpetuò per virgas singulas eo transmissò. Longitudo earum ad pedes quatuor, vel circa. Cum ad locum peruenire, ubi ceruos congregatos norunt, latè diffusi equites, peditesque modum agri, quanto satis est ambitu circumstant, stationemque unusquisque suam per intervalla certa suspiciunt. Hic fascem quisque suum explicat, primaque virga ad finitimi ultimam alligatæ, reliquas per decem pedum circiter intervallum singulas terræ affigit. Idem alter, idem alij faciunt, donec ceruos vndeunque concludere. Virgis ita dispositis pennarum punicearum, quas in hunc usum magno numero fucatas habent, fasciculos licio suspensos ad tractum per virgas funiculum hic, & illic alligant, qui aura vel leuissima impulsus, varia iactatione mouentur. Stationarij mox in proxima sese quisque abdunt virgulta, sagittisque intentis expectant taciti. Liciorum hoc septum ingreditur eques tantum unus cum odorisequis canibus ijsque non admodum magnis. Hunc venationis magistrum vocant. Is ubi gregem nactus est, sensim accedit, latratuque catulorum tantum fretus, agmen incipit agitare: illi conferti omnes vna fugam capeunt: at cum ad licia, pennaque illas penfiles peruenere,

In Sicilia,
ut cornos
venantur
nobiles.

nere, subito pauescunt vltius progredi non audent, sed illarum motum, & fulgorem declinantes ad laeum non procul flectunt, & rutilantes fasciculos illos prospectantes tanquam muro inclusi circumaguntur; subsequitur magister, nomine quemq; vocans ex stationarijs, prout vnique sit proximus, atque hinc primum, vel secundum, illi tertium, aut quintum, aut septimum ex libidine sua telo excipiendum destinat, futurum sagittario dedecori, & ignominia, nisi oblatum a magistro sauciarit, vel si alium, quempiam quam nuncupatum appetierit. Magister ita agmen tandem circumagit quasi per pomceria progressus, donec ita praeda omnis per omnium vices cecidat exanimata. Hæ sunt itaq; penne illæ quarum formidine attoniti, stupidi vè facti cerui ab alienato prorsus animo consernantur. Hæc ille. Depinnatis autè, id est, retibus, quibus penne imponuntur leges Gratiū poetam. Sunt & alia etiam capiendi rationes, atq; imprimis fistula pastoralis, vt vertit Plinius, vel sibilo, vt Gaza: Cerui, inquit Aristoteles, capiuntur *οὐφίσσονται*, & cantu venantium, modo capiuntur enim *καταχλιδισται*, Gaza legit *καταχλιδισται*) alliciunturq; ea voluptate, itaq; alter venantium cantat palam, aut sibilat, alter clam ferit a tergo, vbi socius tempus iam esse significat: Sed si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentit, nec latere insidiæ possunt, sin demissas, facillè interimitur. Albertus hunc venationis modum fieri ait, cum aliquis folio sub lingua posito sibilat, imitando vocè hinnuli, ad què sonum prodeat ceruus, præcipuè verò capreolus, &c. Aelianus itidem Tyrrenorum sermone pervagatum esse ait, apros & ceruos apud eos cum retibus, & canibus, vt venandi sanè vsus ferre solet, tum multo maximè musica adiuumento capi, quod quidem ipsum quemadmodum fiat, iam porro, inquit, dicam: Circumiectis retibus, & cæteris instrumentis accommodatis ad faciendas bestiis insidias collocatis, homo ad tibiam canendi benè peritus, quoad eius fieri potest, omnè cantus contentione remittit, & relaxat, & quilibet ad canendum suaue, præclare vsurpat, & sensim, pedetentimq; progrediens in montium vertices, & conualles, atq; vt breui explicem, in omnia lustra ferat, & cubilia tibiæ cætu insuit. Ac nimirum primò in eorum aures influentis soni insolentia, ipsos exterrit: deinde cum impotenti voluptate aures teneantur, tū nullo negotio comprehenduntur, cantusq; suauitate permulsi, & delinunt, in eorū, quæ procreauerint, & domesticarum sedium obliuione veniunt: etiam si ferè bestiæ non à locis, vbi versari assueverūt, aberrare solent. Sic igitur terrena bestia paulatim tanquā suada illecebra ducitur, & quasi cantu præstricta, in laqueos sese inferunt, quib. illaqueata comprehenduntur. Hactenus Aelianus. Circa Romanos agros, inq; syluis suburbanis insidiatores teste Blondo, noctu ad lumen lunæ iaculis, vel machina ferrea, igni crepitante, transigunt, capreas, ceruos, vrsos, & apros. Regem verò Mogu referunt ceruis altilibus, agrestes capere, laqueis cornib. illorū alligatis, quibus syluestres innectant. Utuntur & Indi industria ad capiendos ceruos nunquā à nobis antèconspicua: maximorū, quos capere poterunt, ceruorū pelles ita corpori applicare norūt, caput suo capiti accommodantes, vt per oculorum foramina tanquā per latuam conspiciere possint: ita compti, quam proximè possunt, ad ceruos, nihil metuētes, accedunt, prius tempore obseruato, quo cerui ad flumen bibendi causa eunt: eos, arcū & sagittā manu tenentes facillè figere possunt, cum frequētes admodū in ea sint regione, (Florida) arboris tamen cortice sinistrū brachiū muniunt, ne ab arcus neruo lādatur à natura ita edocti. Pelles verò ceruis detractas nō chalybe, sed conchis adeo accuratè parare norūt, vt mirū sit, nec quēquā in vniuersa Europa inueniri existimo, qui tāta arte eas parare queat. Non eadē etiā Batavis venatorib. ceruorū capiendorū ratio, quæ Gallis, & Britannis in vsu est, qui plerumq; plagarum indagine, aut carbaseo lepto includunt circūdatos. Batavi verò referente Adriano Iunio, numellarijs canibus passim per insidias dispositis exceptos inuadunt, aut in agmen Dianium aliundè vrgens reijciunt, vbi conficiantur. Aristoteles apud Celtas pharmacum, dici esse ait, (id est, herbam venenosam, vel confectum ex eius succo venenum, nam & aconitum per dalianches in Armenia nascentem, herbam venenosam, simpliciter pharmacū appellat) quod Xenicū ab ipsis appellatur, mira corrumpendi celeritate, quamobrè venatores cum ceruū, aut aliam ferā tinctis eo sagittis percusserint, mox accurrere, & carnē circa vulnus excindere, ne venenum subeat, eo enim infectū corpus, inquit, putresceret, & in cibo venenosū esset: Plinius herbā ipsam limeum vocat: Limeum, inquit, herbā appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum cernaturū vocant, &c. Nisi fortè apud Plinium Xenicum legendum fuerit, nam cur limeum dicatur, ratio nulla se offert: Xenicum verò tanquam arsenicum ab eadem veneni vi dictum, aliquis coniecerit. Hoc an sit aconitum primum Dioscoridis, vt existimat Gesnerus, suo loco ventilabo. Cum volueris ceruos alicuius nemoris in vnum congregare locum, fac è cupro, inquit Antonius Mizaldus (ex manu scripto Ptolomæi commentariolo de imaginibus) ascendente prima facie leonis, imaginē cerui, quasi cocuntis cum cerua, & dum illam facis, & formas, dico ligo & constringo omnes ceruos, qui sunt in isto nemore, per hanc imaginē, vt, vbi sepulta fuerit, ad eam omnes conueniant, & non recedāt, deinde sepelias in medio nemoris, & miraberis effectum:

Tem-

Tempus venationi aptissimum Virgilius, hunc fecisse videtur, dum canit:

*Tunc gravis pedicas, & retia ponere ceruis,
Auratosque sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera funda,
Cum vix alta iacet, glaciem cum lumina tradunt.*

*L. 1. Georg.
Venationi
tempus ac-
commodum.*

PRÆSAGIA. AVGVRIA.

Somnia.

HYEMIS tardioris signum esse conijci volunt, si cerui tardius libidinari incipiant: quo autem anni tempore id fiat, supra ostensum est. Cum cerua à lupo fugata inter duas acies enasisset illæsa, insignem victoriam Romanis dedit, & è diverso, cerua à lupo fugata, & occisa, ab eo exercitu, ad quem fugeretur, illi exitium portendit. Vtriusque huius augurij autorem citat Tiraquellus, in annotationibus suis ad dies geniales Alexandri, Liuium Fuit verò Sertorio felici augurio cerua sua candida, quod his verbis recitat Appianus: Ad Sucronem demum signa collata sunt, ubi cum sereno cælo, quod mirum est, crebra fulgura micarent cum tonitru, nihil terri, ut veterani, magnam cædem utrimque didere, donec Metellus Perpenna in sanguinem verso, castra eius diripuit. In altero verò cornu Sertorius Pompeium hasta in femore periculosè sauciatus prostravit, euentu totius pugnae anticipi. Erat Sertorio candida cerua mansueta, & vagari solita, quæ cum nusquam compareret, imperator ominosum hoc ratus cessabat ab armis æger animi, hostibus irridentibus. Ut verò anima duertit accurrentem è nemoribus, ipse quoque profilijt, & velut augurio latus, (cepit hostem velitatione lacerare, nec multò post magno prælio certatum est ad Seguntium à meridie noctem usque: ubi ex æquo pugnans vicit Pompeium cæsis hostium VIM, desideratis suorum, tribus M. Thyatera (Θυατερα) urbs est Lydia, quæ etiam Mylorum ultima vocabatur: Myfi enim urbem condituri, oraculum acceperunt illic, ut conderent, ἡ δὲ ὄρα θύει ἰλαφός τε τοξομαχίη, καὶ προχάσασσα, id est, ubi ceruus saucius currere videretur. Inuento igitur ceruo, & urbe condita, thyatera nominaverunt, διὰ τὸ θύειν, καὶ προχά-
ζειν τὴν ἰλαφόν. Fulvio item Consuli Capuam oppugnaturus tale cōtigit augurium, canente Silio:

*Hyemis tar-
dioris si-
gnum.
Cerua quo-
modo & vi-
ctoria, &
exitij fue-
rit omen.
L. 1. de bel-
lo ciuili.*

*Sertory
candida
cerua.*

Lib. 13.

*Cerua fuit raro terris spectata colore,
Qua candore niuem, candore anteires olores,
Hanc agreste Capys domum, cum mœnia sulco
Signaret, grato parua mollitus amore
Nutrierat, sensusque hominis donarat alendo.
Inde exuta feram, docilisque accedere mensis:
Atque viro blanda, attactu gaudebat berili:
Aurato matres assueta petine mitem
Comerè, & humenti fluuio renouare colorem.
Namen erat iam cerua loci, famulamque Diana
Credebant, ac thura Deum de more dabantur.
Hæc aui, vitæque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Sæclorum numero, Troianis condita seclæ
Aequabat, sed iam longe mors venerat auro:
Nom subito incursu senorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem (miserabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pauida que petebat
Constrernata fuga positos ad mœnia campo.
Exceptam lato iuuenum certamine ductor
Mactat Diua tibi (sibi enim hæc gratissima sacra)
Fulvius atque adspirat Latonia captis
Inde alacer fidensque Dea, circumdata clausis
Arma mouet &c.*

Scribit etiam Procopius Gothos cum ceruum in venatione persequerentur, Tanaim fluuium traie-

traieciſſe, & cūm ab hac parte agros vidiffent fertiliffimos, mox ſuos ad eos inuadendos innitaf-
 ſe. Cūm Stympthaliz Dianæ ſolenne ſacrum indiligentius omni ex parte factum eſſet, ac in pri-
 mis patrij ritus prætermiſſi, lacus repentē ſuper eam cauernam, quam ſubter Stympthalus amnis
 In Arcad. meat, oritur. Obſepto igitur oſtio, aqua refluens, latē omnem campum haud minūſ ſtadiorum
 CCCC. perpetuo ſtagno occupauit, vt memorat Pausanias. Fortē ita, inquit, accidit, vt venator
 fugientem ceruam perſequens, cūm illa ſe in eius paludis cœnum adieciſſet, animi impetu con-
 citatus per aquam natans eam vrgere non priūſ deſierit, quā idem hiatuſ, & ſeram, & venato-
 rem abſumpſerit, mox & ſtagnantem aquam, amni via patefacta conſecutam, & totam paludem
 vno die ſiccata tradunt. Ex eo tempore ſacrum Dianæ apparatiūſ, & magnificentiūſ factum.
 Hæc Pausanias. Gaguinus verō tradit, Clodoueo primo Francorum regi ſacris Chriſtianis ini-
 tiato contra Alaricum Gothum pugnare volenti, ceruum, vadum inundati fluminis monſtrauiſ-
 ſe; & cūm rex cum toto exercitu ſequeretur, flumine tranſuecto, Gothum fuderit, & infidelem
 ſuperauerit. Nicocreon Cyprius, vt apud Aelianum legimus, ceruum habuit quadricornem,
 quem Pythio conſecrauit. Sed & Apollonius vltra Catadupa Nili procedens reperit, referente
 Philoſtrato, belluas quaſdam ex boue, ceruoque compoſitas. Et Geſnerus quoque amico quo-
 dam ſe accepiſſe narrat, viſum in aula regis Galliz Franciſci equum poſteriore parte ceruum;
 quod & Bellonius aſſerit; addens plurimis idē viſum fuiſſe, vt hippelaphus vocaretur, quod
 tamen ipſe improbat, cūm ſit hippe laphus animal ſui generis, addit item hunc eundem prodi-
 gioſum equum dici à ceruo, qui in ſylua equam iniſſet, fuiſſe procreatum. Iam verō coniecto-
 res tradunt, eum, qui per nocturnam quietem imaginatus fuerit videre ſe ceruum, quempiam
 inſtantem tergo, longēq; ſequentem, futurum, vt qui taie ſomnium viderit, ea ſit formidaturus,
 ex quibus nulla offenſio ſit ſubſecutura, ac perinde fruſtra timeat. Hecuba verō apud Euripi-
 dem ex ſomnio quod noctu videbat, ceruam videlicet à lupo ē gremio ſuo diripi, ceruam inter-
 pretatur ſiliam, lupum verō Achillem, qui eam diriperet.

Egu^o poſte-
 riore parte
 ceruus vbi
 viſus.
 Li. 1. obſer.
 cap. 53.
 Cernus in
 ſomnio vi-
 ſus quid
 velit.
 Alſu x.

Εἶδον τὰ ρ βαλὼν ἱλαφον
 Λύκου ἀμύνει χαλὰ σφαζομένην,
 Ἀπ' ἱμῶν τοιάντων σπαρδέναν ἀνάλκμα
 Οἰκνῶντες, καὶ τοδὲ δαίμων μοι
 Ἡλυθ' ὑπὲρ ἀκρας τύμβου κορυφῆς,
 Φαεινῶσμι Ἀχχιλλεύου
 Ἥτοι δὲ γίγαι, τῶν πολυμήχανων
 Τῶν τρωάδων.
 Ἀπ' ἱμῶν ἔν' απ' ἱμῶν τὶ δὲ παῖδες
 Πιμπάτι, δαίμονες, ἱκλίσσω. idest,
 Vidi siquidem maculosam ceruam
 Vi ē gremio meo direptam,
 Quam lupo laniat ore cruento:
 Visa miſerum. Obiectum est, & illud
 Terriculamentum: veniens in fun. tum
 Monumenti tumulum umbra Achillis.
 Petebat autem sibi pramium, aliquem
 E miſeris Troadibus,
 A noſtra igitur procul hoc filia,
 Dū qua ſo, depellite.

STRATAGEMA.

L. 15. c. 22
 Sertorij
 militari
 alſutia.

SERTORIVS vir acer egregiūſq; dux, & vtendi, regendiq; exercitus peritus fuit, inquit A-
 Gellius, is in temporibus difficillimus mentiebatur ad milites, ſi mendacium prodeſſet, &
 literas compoſitas pro veris legebat, & ſomnium ſimulabat, & falſas religiones conſere-
 bat: ſi quid eæ res eum apud militum animos adiuuabant. Illud adeo Sertorij nobile eſt, Cerua
 alba eximie pulchritudinis, & viuaciſſimæ celeritatis à Luſitano quodam ei dono data eſt hanc
 ſibi oblatam diuinitus, & inſtitutam Dianæ numine, colloqui ſecum, monereq; & docere quæ vti-
 lia factu eſſent, perſuadere omnib. inſtituit, ac ſi quid durius videbatur, quod imperādū militib.
 foret, à cerua ſeſe montiū tum ſeſe prædicabat. Id cūm dixerat, vniuerſi, tanquā ſi Deo, libentes
 parebant. Ea cerua quodā die cum incurſo hoſtium eſſet nunciata, in fugam ſe proripuit, atque
 in

in palude proxima delituit, & postea requisita, perisse credita est, neq; multis diebus post inuentam esse ceruam Sertorio nuntiatur. Tum qui nūtiauerat, iussit tacere, ac ne cui palam diceret, interminatus est: praecepitque, ut eam postero die repente in eum locum, in quo ipse cum amicis esset, immitteret: admissis deinde amicis postridie visum sibi esse ait in quiete ceruam, quae perierat, rauerat, significāte, ceruā emissā in cubiculū Sertorij introrupit. Clamor factus & orta admiratio est, eaq; hominum barbarorū credulitas Sertorio in magnis rebus, magno vsu fuit. Memoriae proditum est ex ijs nationibus, quae cum Sertorio faciebant, chm multis praelijs superatus esset, neminem vnquam ab eo descivisse, quamquam id genus hominum esset mobilissimum. Hæc A. Gellius.

PROBLEMA.

PLVTARCHVS quærens, quid causæ est, quod lacryma syluestrium suum dulcis est, cerui falsa, & vitiosa? Videtur, inquit, in causa esse horum animalium calor, & frigus. Nam frigidus est ceruus, aper admodū calidus, & igneus. Itaq; ille fugit, hic se defendit aduersus insectantes: Cum quidem maximè excalescentia ei lacrymas exprimit: multo enim accidente ad oculos calore, sicut dixit Homerus:

Ignis oculos ardens, setisq; horrentibus asper.
id quod eliquatur, dulce redditur. Quidam in sententiam Empedoclis concedunt, qui à sanguine conturbato lacrymā excerni putauit, quo modo serum à lacte agitato: Cum itaq; a prout sanguis citatum alterum, timore consternatum alterū animalium excernit. Plutarchi sententiam sequitur Bernard. Gomefius: Ceruus, inquiens, cum in fugam vertitur à venatoribus, lacrymā salis exprimit, in causa est illius ex lenitate corporis, & siccitate cerebri orta timiditas, qua occurrente spiritui sicuti dulcis rursus, quæ apris etiam, urgentibus venatoribus, lacryma emittitur, quoniam calida, humidaq; quia & animosæ naturæ, aper est, nec in fuga collocat sui præsidium, uti ceruus, quin imò præ ira ruit præceps in inuadentes. Quo tempore fundit lacrymam plurimo feruore raptim sese ad oculos promeantem, prorsusque humor calore temperato dulcescit: hæc ille.

*In quæst.
natur.
Cervus lacry-
ma cur sal-
sa sit, & a-
pris dulcis,
Odyss. 7.*

*In addi-
tion, ad lib.
de sale.*

EPIGRAMMATA.

EPIGRAMMA Απολλωνίδης in ceruos glacie constrictos, atq; ita captos à rusticis: *id est,*
Δαίμωνος ἑλάνθη χειρὸς λόχος, εὐγε προδίδουσι
Πλῆσαι ὄρον κορυφαί χιόνος περὶ δας,
Δείλαιαι ποταμοῖσι ἑφωρμίσαν ἑλπίας Χρησαίς,
Χλῆσαι τοτέροις ὁρμασίν αὐτὸν γένου.
Τὰς δ' ἐπεφραξας ἑχθρὸς ῥόδος ἄστρον ἄφνω,
Χειμῶντος ἱερὸν δῆσι πατοῖο πῖδον.
Πληθος δ' ἄτροτον δ' λίην φοιτῶσατο θῆρας,
Ἡ' εὐχεται ἀρ' ἐδόντω πολλὰκι, καὶ σάλικας.
Timida ceruorum cornigera turba, cum gelida
Implicuerant montium vertices nives.
Miseri flumina accesserunt spebus bonis
Trepescere humentibus anheliis celer genus.
Hos autem circum sepiens inimica fluxus confertim subito,
Hyberna odiosa ligauit glaciei compede,
Multitudo autem agrestium non reuibus capta epulatur ex prada,
Quæ effugerat laqueum lepe, & perticas bifurcatas.

Aliud Tiberij Illi, quo ceruæ recens enixæ vbera viperae morsu infecta lethifero, & hinnulum

Κεμμάδος ἀρτίτοκον μαζοῖς βριθυσίᾳ λακτος
Ἡ' φοῖν δακτύλῳ ἰδὲ ἰνὴν κενεῖ χυμ.
Φαρμαχθὲν δ' ἰώμυτρος τὰ λατὶ βρὸς ὁ μελῆας,
Χεῖλσι τῶν κείνης ἐξέσσει θάνατον. *id est,*

Cerua nuper enixa uberibus iurgentibus lacte

Letisera morsu venenatum insidit viperæ.

Infictum autem veneno matris lac hinnulus exuens,

Labris hanc illius ebibit mortem.

Aliud Leonidæ, vel Mnesciaci tetrastichum in ceruum venabulo occisum:

Τὰ ἱλαφὸν Κλειόλαος ὕψὸς κραμεῖσι λοχῆσας

Εὐτατα Μαιάνδρου παρ' ἱνίλιχτος ὕδαρ

Θηκτὸν σάουρην ταδ' ὁκταρβίζα πείλωσιν

Φράμαθ' ὑπὲρ κραναὴν ἀλλος ἱμαξείπινον.

Idest: Cleolaus dum ceruo in saltibus insidiatur, cumq; occidit iuxta sinuosam Mæandri aquam admirabili venabulo, alter cornua in octo ramos secta sterili infigit pino. Aliud Antipatri hexastichum in alium similiter ceruum occisum:

Τὰ ἱλαφὸν λάδωνα, καὶ ἀμφ' ἱρύμανθιος ὕδαρ.

Νῶτα τε Θηροῦ πικρὸν βόμβον ἀνὰ φολῆς

Πιτὲς ὕδαρ ἰδὼ λαιωῶντος ὄλι λυκόρμας,

Πλήξας ῥομβῶν δὲ δόρατος ἕρμαζον.

Δῖρμα δὲ καὶ δικέριον ἄπο φοῖβου μαντώπων

Στασσοῖμος, κίρνα θήκε παρ' ἀροῖτιδι.

Idest. Ceruum Ladona iuxta, & Erymanthium, & per dora feras nutrientis pascentem Pholoes puer Thearidæ Lacionius sustulit Lycormas feriens oblonga hastæ cuspide. Cutem, & utrumque cornu aucillens posuit puellæ sylvestri, idest, Dianæ.

EMBLEMATA. SYMBOLA.

ALCIATI Emblema in receptatores sicariorum:

A *Latronum furumque manus tibi Scæua per urbem*
It comes, & diris cinctæ cohors gladijs.

Atque ita te mentis generosum prodige censes.

Quod tua complures allicit olla malos.

En nouus Alcæon, qui postquam cornua sumpsit

In pradam canibus se acdit ipse suis.

Carolus sextus Francorum rex venationis suæ in sylua Senliana de ceruo singulari, cui adaptatū fuerat collare æneum deauratum, nec non inscriptio in hæc verba; HOC CÆSAR ME DONAVIT. Memorabilem ita prædam in posteritatis cognitionem diffundere cupiens, cerui alari ideo signum nobile sibi vendicauit, ut memorat Claudius Paradinus, hoc symbolum inter heroica recensens. Est verò etiam alatus ceruus tergò ferens Saturnum, qui dextra manu falcem, & cornu, ne decidat, corripit: sinistra serpentem detinet, symbolum temporis prætereuntis quam perniciosissimè. Pingitur à Ioanne Fayrabend typographo Francofurtensi ad Mœnum, & typis eius præfigitur cum his verbis:

Res ego prudenter fugit, & fecit omnia tempus

Auolat acripsit, falx demetit, & cauet anguis.

Ad res difficiles, & arduas superandas summa industria, labore, ac diligentia opus est, idq; aquilæ cervino capiti insidentis pictura significat idem Paradinus cum verbis:

Ardua deturbat, vis animosa quatit.

Diximus autem aquilam, dum ceruum adoritur in eius cornua se conijcere, conquassare, pulverequē (quem plumis suis antè ad hanc rem congerit) ita huius oculos opplere, ut tandem de rupe aliqua, vel montis altissimi iugo sese præcipitiem det. Symbolum aliud Achillis Bocchij, in quo Pallas dextra librum ferens, sinistro brachio ægidem, sinistraque manu hastam ad cursum ceruo incitato à duobus canibus, quorum alter κωμαῖκος, alter δαυακός: nuncupatur, insidens, delinca-

tur cum verbis: AMOR LABOREM FERT, EVM ADMIRATIO.

Pallada miraris ceruo insedisse fugaci

Quem sequitur duplex, aliquidurque canis.

Thaumastus petit hinc, aeris Canaterras & illinc

Admirator hic est, improbus ille labor.

Discedi mirum parit admiratio amorem,

Quid non improbitas dura laboris agit?

*Aquila, ut
ceruos co-
piat.*

E P I T H E T A.

EPITHETA cerui, & ceruæ, conveniunt enim omnia utrique sexui, præter cornigerum. A pedū velocitate *χαλκίπους*; latinis æripes, quod tamen epithetum nonnulli grammatici ex Græcorum fabulis desumi dixerunt, qui eam ceruam vocant *χαλκίποδα*, quia talem reuera fuisse eam ceruam, fingunt poætæ: perperam igitur nonnullos etiam veteres interpretatos esse æripedem, *ἀερίποδα*, aut *ἀερίποδα*, quorum sententiam refellit Scaliger Iunior in lectionibus suis Aufonianis, quoniam hoc perpetuum ceruis epithetū Aufonius attribuat, ut hic nullus ad fabulas Græcorum perfugio sit locus. Omnes ceruos poætæ, inquit, *χαλκίποδας* dicunt, neque tantū ceruos, sed omnia, quibus celeritas attribuitur. Quare Hesychius rectè *χαλκίποδας* interpreta-
tur *ἰχθυόποδας*, & poæta tragicus *Χαλκίποδα ἰχθυόν* vocauit, quod interpretes exponunt *σερίον*, & *ἀκοπία* *ἐν τῷ ἐπιτίμῳ κατὰ τὸ φρονίον*. Eadem ratione dicitur etiam, alatus, celeripes, celer, velox, velocipes, volucer, volucripes, agilis, Tasso, Inello; A timore, formidans, fugax, fugitiuus, pauens, pavidus, territus, timidus, trepidus, errans, vagans, levis. Ab ætate, viuax, vetus. A loco, quem habitant, syluicultrix cerua dicitur à Catullo. Cretæa, idest, Cretensis Senecæ in Hippolyto: A cornibus, corniger, surgens in cornua Virgilio.

Epitheta à pedum celeritate.
Li. 2. c. 16.

A timore.
Ab ætate.
A loco, & cornibus.

N U M I S M A T A.

HVBERTVS Golzius duo pingit Τηλητών, siue Hyeletarum numismata, quæ aduerso latere caput ostendunt Palladis; auerso autem leonem mordicus cerui tergus dilaniantem. Vtrumque Palladis caput galeatum est, atque cristatum, sed alteri galeæ insidet Pegasus, alteri Sphynx, utrique circumscribitur ΤΗΛΗΤΩΝ. Cur autem ceruum ita in numis depingerent, non meminit. Pingit item quatuor τῶν Καυλωνιατῶν numo cum Iouis imberbis, & fulgur vibrantis imagine ab vno latere, ab altero cum imagine cerui, literis in prioribus quobus auerso ordine positus ΚΑΥΛΩΝΙΑΤΑΝ. In secundo supra cerui dorsum crater, siue aliud vas patuli, & capacioris genus conspicitur. In tertio verò, & quarto appictus est ramus, cuiusdam plantæ, quam Golzius addita quodammodo etiam ratione dictamnium esse arbitrat, sed verba adscribam: Cauloniatarum, inquit, quæcumque in manus nostras incidere numismata, aduersa parte Iouis imberbis effigiem expriment, auersæ partes ceruum cum diptamno herba referunt. Cretenses ijs potissimum signis in numismatis vsos, proditum memoriæ ionenior: ob Iouis in Creta educationem, vnde verisimile videri posset, Cretenses primum Cauloniam incoluisse; appictus tamen ramus cum diptamno Cretensi nullam habet similitudinem cum vulgari autem diptamno, quod quibusdam veterum Τραχυνίῳ esse creditor, non exiguum. Hoc tamen diptamni genus fuisse non dixerim, sed fortè laurus est. Inter Aeliæ, siue Alliæ familiæ numismata ærea vnum est, quod aduersa parte Allij Balæ caput ostendit cum literis BALAC, auersa Dianæ curru insidentem, cui cerui, quos impellit, iuncti sunt cum tritici aristati spica, Dianæ, inquam, ἰλαφισβόλη, & ἀμφιπόνη, ut est apud Sophoclem in Trachinijs. Appictum autem forsan fuerit triticum, quod Allius rei frumentariæ præfuit: nam & in Axfij Nafonis numo similiter à Fulvio depicto, Axfius frumenti mutili spicas gestat in casside, vel pileo, & ab altera numi parte idem ipse, non Diana, ut Fuluius putat, indutus enim est femoralibus, bigæ insidet, cuius ceruos canes hinc inde ad cursum propellunt: Exhibet idem inter numos Durmiæ familiæ, numum æreum aduerso latere, qui leonem habet ceruum dilacerantem, cum inscriptione M. DVRMIVS III. VIR. ut Fuluius iudicat, in honorem ludorum secularium, quos exhibuit Augustus in honorem Dianæ. Addit Sebastianus Eritius fieri posse, ut percussus fuerit iste numus in honorem Dianæ promontorium M. Antonium superauit Augustus, cum leo fortitudinis, ferociæque symbolum sit, ceruus timiditatis, & fugæ. Constantinus Landus, vidisse se, ait, argenteum numisma antiquum, & pulcherrimum Cn. Plancij Aedilis curtilis, quasi nuper cuspum apud M. Antonium, Pectium Ioannis Vamptræ Pectij Senatoris Mediolanensis nepotem, in cuius numi primo latere erant hæc literæ: GN. PLANCVS ÆD. CVR. S. C. In posteriori verò latere erat ceruus cornibus eminens, ac inibi, & sagitta, quodam vinculo ad iaciendum apto. Mysterium numi non explicat, alijs tamen se explicaturum promittit, sed sat esse pro nunc putat, annotasse, quod Aedilium munus

Hyeletarum.

Caulonia.
τῶν καυλωνιατῶν.

Aeliæ familia.

Axfij.

M. Durmij.

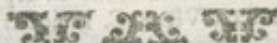
munus fuerit, circa venationes occupari. Ostendit nobis eundem numum Vrsinus, eandemque addit explicationem. Ac diles enim, ut feribit Cicero, curatores erant ludorum solemnium, in quibus præter alia, venationes, & gladiatorum munera exhibebantur. Ceterum animal in numo expressum non ceruus est, sed capra. Pingit Sebastianus Eritius numum Valeriani Salonini, exiguum, æreum, græcis literis exaratum istiusmodi: ΑΙΚ ΚΑΛΩΝ. ΟΤΑΛΕΡΙΑΝΟC. hoc est, Licinius Salonius Valerianus; Altera vero numi parte haud inuenuista figura est Diana prostrati in terra cerui singulis manibus singula tenentis cornua, cum inscriptione pariter græca: Γ. ΝΕΩ. ΚΟΡΩΝ. ΕΦΕCΙΩΝ. Ex qua inscriptione colligit, percussum hunc numum in honorem Valeriani Salonini ab Ephesijs, apud quos celeberrimum erat illud Ephesij Diane templum. Pingit item Commodi græcum alium numum, in cuius interiore parte diuinitas exprimitur Dianæ binos à sinistro, & totidem à dextro latere habentis canes venaticos, quos ipse imperitè ceruos iudicat. Videas tamen passim (Pierij Valeriani verba sunt) Diana simulachro ceruum ut plurimum in venatum obijci, qualem præcipue speciem in Hadriani numo cernere est, cum inscriptione: ΑΡΤΕΜΙΔΕ ΕΦΕCΙΑ. In alijs quoque eiusdem Hadriani Dianæ itidem Ephesij simulacrum geminis duorum ceruorum inter se auersorum clunibus insidere conspicias, atque alter in alijs. Et cerua est in multis Gallieni numis cum inscriptione: ΔΙΑΝΑΕ. CONS. AVG. Ea enim ambitione fuit, ingenio vitæ alioquin impurissimo, ut Deos omnes ad sui custodiam, & conseruationem occupatos esse iactaret. Hinc feras ferè omnes, quorū quorū nūminibus dicauit antiquitas, numis suis eadem inscriptione eundem curauit, quorum vis magna, paucis antè annis, in agro Bellunensi reperta est: Extrat & Maximiniani numus aureus, qui ab vna parte Herculem ostendit nudum cerui cornua apprehendentem, quo scilicet typo vnus ex duodecim laboribus exprimitur. Inscriptio est VIRTVS AVGG. Conuenit autem Maximiniano Herculis figura, propterea quod se Herculeum cognominaret.

ICONES.

In Arcad. **I** NTER Damaphontis opera, Ceres ipsa, teste Pausania, facem dextera præfert, lauam Heræ admouet: Hera sceptrum, & vas, quæ cista dicitur, genibus sustinet; assistit solio quam latè utrumque paret latus Diana ceruina pelle velata, pendente ex humeris phætrea; altera manu lampadem, dracones duos altera gestat. Adiacet canis de venaticorum genere: In templo verò Delphici Apollinis, ut idem scribit, erat Actæon Aristæi filius, ac mater eius cerui hinnuleum manibus tenentes, ac ceruinæ insidentes pelli: Adiacet venaticus canis. Ad vitam hæc omnia, & actionem pertinent. Quintus Calaber Eurypilum omnes Herculis labores in scuto depictos habuisse scribit: Ergo & ceruam pedibus velocem affabrè factam, quæ miseris modis incolarum arua deuastare videbatur, & hanc quidem aureo cornu præstans heros arripere cernitur, vnde perniciosi ignis fulgor absisteret. Circundabant autem iustes hinnulæ; hæc quidem telis deiectione in puluere expirare, aliæ autem fugæ memores per aerem rapi conspiciebantur: At his iracundia accensus Hercules aliud ad aliud telum immittere admodum properanti similis.

SIMVLACHRA.

Li. 37. c. 2.
Mos aureus
in triumpho
inductus.
Cernorum
argentea
statua.
P LINIVS author est, inter alia in tertio Pompeij triumpho translata, montem fuisse aureum translatum cum ceruis, & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea. Romæ in Palatio Farnesiorum inter alias statuas etiam Leonis obseruavi, qualem in numis exprimi dixi, tergo scilicet prostrati cerui insidentem, & mordicus dilaniantem, conspiciunturque ibidem duo cerui compascentes. In baptisterio Constantinianæ Basilicæ Hilarius I. inter alia ornamenta etiam ceruos posuit argenteos tres octoginta librarum, aquam fundentes, ut testatur Platina, & ante eum Sixtus III. in Basilica B. Mariæ Virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur, iuxta macellum Liuiæ, ceruum dederat argenteum fundentem aquam in fontem baptisterij. Sed & ante Innocentius I. in Basilica Geruasij, & Protasij ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinque, & viginti librarum fundentem aquam.

HIEROGLYPHICA.

CERVVS apud Aegyptios hominis dolo ab adulatoribus circumuenti hieroglyphico typo exprimebatur; Insitum enim ei natura, vt pastoralis fistula, vel quouis alio suauis modulantium concentu demulceatur, tantaque indè afficiatur voluptate, vt immemor sui, nullo prorsus negotio capiatur, quo modo capiuntur etiam, seseque capiendos offerunt, qui adulatorum lenocinijs aures præbent. Eidem Aegyptij quempiam percito ingenio, temerè quæcunque urgente causa quis in fugam se proripiat, negotiumve, quod præ manibus erat, statim abijciat, inceptumque deserat per ceruum, & viperam adpictam intelligebant: pugna enim huic cum serpiente, cuius etiam cauernas inuestigat, vt supra dictum est. Si quid verò ad vetera significata addere concedatur, inquit Pierius, cum vipera sit profligatissimis tota vita sceleribus inquinatissima, alia mariti, alia matris parricidio polluta, venenumque eius atrocissimum, quod omnem, vt aiunt, exuperat medicinam, aptè mihi fecisse videbitur, si quis vel regem, vel magistratum, vel iudicem, quempiam in scelera vindicem sese a cerrium exhibentem, per ceruum & è cauernis extractam viperam, quam mordicus apprehenderit, figurarit. Eodem etiam hieroglyphico vitium, inquit idem intelligimus, qui morum impuritatem corrigat, scelera eluat, prauitatem emendat, & quod ait Lucretius:

*Veridicis hominum perpurget vberta dictis,
Et sinem statuat cupidinis, atque timoris
Exponatque bonum summum, quò tendimus omnes
Quale sit, atque viam commonstret tramite paruo,
Qua possimus adirecto contendere cursu,
Quid ve mali immincat rebus mort alibus passim.*

Hoc enim est maleficum serpentem, qui clam in insidijs excubat, è latebris extrahere, extractum interficere, interfectum denique deuorare. Fugitium procul dubio hieroglyphico notare qui vellent, currentem, ceruum describere, cui fugacitas scilicet natura insita est, vt supra dictum. Quamuis autem cursum perniciosissimum Aegyptij ex cerui currentis specie intelligi monuissent, quia tamen is requiem inter currendum aliquam facit, consistensque manet, dum, qui sequitur, appropinquet, tum fugam iterum arripit, factum est, vt hominè aliquam laboribus suis requiem interponere significare si vellent, currentem quidem ceruum pingeret, sed retrò spectantem cum in solius tantum fugacitatis significato caput surrectum statueret, vt cornua per dorsum demissa resideret. Verum hoc & alia de causa & alio etià potest modo pingi. Quippe si tres, duosvè ceruos natantes feceris, capitibus alterius clunibus impositis, atque eorum primum auertentem se, quasi ad postremum se locum recepturum, quo quidem officio mutuo se adiuvant. Si cui tamen quod prius positum est hieroglyphicum, magis placuerit, res in medio posita est. Stuporem præter hæc, formidinemque per ceruum & puniceas pennas prætentas, significari, omnibus innouit, quæ de re etiam supra dictum est. Vehementissimi porro desiderij signum esse ceruum ad aquæ fontem adspectantem, diuinæ indicant literæ, dum ita canunt: *Quemadmodum sitibundæ cerua inhiat ad aquarum riuos, ita anhelat anima mea ad te Deus.* Surrectas verò aurículas cerui, auditus acris significatum esse ostendit illud, quod *arrestis auribus* Maro, & *arrigere aures*, Terentius interpretatur. Contrà verò pro surditate eosdem demissas pingere moris est, quia tunc cerui acutissime audiunt, cum surrectas aures protendere: cum verò eas demisere, vix proximam excipiant sonum: Nam cum auditus, vt placet Empedocli, fiat illis spiritus in clauiculatam aurium partem introrsus adnexam, quam tintinabuli vicem præbere dicunt, utpotè celso loco sita, pulsuique obuia, accidit, vt negato per huiusmodi aurium depresso, nem ingressa surditas obuuiat necessario. Alia quædam medici comminiscuntur, sed quæ nihil ad rem nostram attinent: hoc siquidem significatum ex gestu desumitur auris, quæ cum surrigitur, patet: cum verò dimittitur, auditum obturat. Nam & Aristoteles ceruos, ait, cum aures demiserint, facile capi, quod insidias non senserint, cum verò eas intenderint, facile insidiarum admoneri. Si qui verò mulierosum hominem, & multarum concubitarum appetentem notare vellent, ceruum exporrecto genitali pingebant. Is siquidem cum turgente iam venere coitum appetit, non in via tantum immoratur, sed murat, breuique interposito tempore aliam, atque aliam supergreditur: Illud rursus spectandæ probitatis exemplum est, quod volentes hominem propter propriam petulantiam, qua lapsus fuerit, pudore affectum ingenuo significare, ceruum in scrobe deli-

*Adulatorum
mecanates
quo typo ex
primantur.
Temeraria
præcipitan-
tia typus.*

*Synceri vin-
dici vitio-
rum, & mo-
rum.*

*Fuga hiero-
glyphicum.*

*Mutui au-
xilij.*

*Stuporis.
Maximi de-
siderij.
Auditus
acris.
Surditatis.
Auditus, ut
fiat Empe-
docli.*

Mulierosi.

Hominis ob peccatū, vel amissā gloriā latentis typus. delitescens ostentantibus enim cum faminam impleat, separatur per se ipse, & propter libidinis graucolentiam solitarius serōbes fodit. Alia itidem de causa latitare ceruum cum obseruassent antiqui, hominem, qui vel candidatus turpem esset repulsam passus, vel partam dignitatem amisset, Vatiniana aliqua affectus ignominia, & propterea tanto perfusum pudore, ut in frequentiora loca prodire non audeat, ostendere si vellent, ceruum marem sine cornibus inter virgulta, fruticesve abditum pingere soliti sunt. Cornibus enim amissis tamdiū prae pudore latent, quoad altera renasci coeperint. Alij dicunt, non prae pudore fieri hoc à ceruo, sed natura duce, quod se latebrarum praesidio tutari velit, qui se armis priuatum cernat. Excogitarunt etiam iuniores, inquit idem Pierius, quādam argumenta, quae passim referre, ut deposcere locus videbatur, haud quaquam puduit, cuiusmodi hoc est, quo apparatus bellicum, frustratorium, & inanem esse, nisi praesens, ardensque adsit animus, per ceruum magnis insurgentem cornibus significari posuerunt. Naturam enim inquirunt ceruo animali admodum degeneri, cornua magnitudinis adeo spectandae, ac asperitatis horridae contribuisse, quod argumentum esset, eos, qui audacia, & fiducia ipsi praediti non essent, frustra illum armorum apparatus, & instrumenta bellica comparare. Viuacitatem etiam ex picto ceruo significari, quod Aegyptiorum commentum est, magis exploratum arbitror, quam vlla sit opus commentatione perquirere: datum enim illi à natura est, ut quā diutissime viuat. Verum cum id sacerdotes ostendere volebant, haud recte cornua ramosa faciebant, ut antè monuimus. Quoniam verò ceruus ad lunae similitudinem cornua nunc amittit, nunc reparat, (nam & fideri cornua & decidere, & succrescere videntur) hieroglyphicum nonnulli ponunt cornua cerui, si quempiam ab ignobilitate modò ad honores euectum, modò ab honoribus ad ignobilitatem redactum assiduo fortunae rotatu, varioqueuentu, significare voluerint: solis enim animalium cornua decidua, reciduaque annis omnibus. Aristoteles Achaicis ceruis id ait accidere, eosque ut praedictum prae pudore tamdiū latitare, & loca accessu difficilia petere, donec alia renascantur. Hinc denique aliud nascitur hieroglyphicum, ut sacrosancta dignitas ex vnoquoque cornu significetur, ut quod antiquissima veterum indicat disciplina: Honoris enim, ut dicebamus, & potentiae signum, tam apud gentiles, quam apud Christianae pietatis cultores, quique eos praecesserunt, Hebraeos, habita cornua.

Potentia, bonorumisque typus.

APOPHTHEGMATA.

Chabria dictum in belli duce. **P**ASSIM apud scriptores egregium illud, siue dictum, siue apophthegma Chabriae Atheniensium ducis, quod & Philippus usurpare solitus est, recitatur, formidabiliorem esse ceruorum exercitum leone duce, quā leonum duce ceruo. Tantum is animorum vigori, quo dux ipse polleteret, tribuerat, idque multis stratagematum exemplis apud rerum scriptores passim verum esse comperitur. In quam sententiam Demades Philippo, qui contra Athenienses superior euaserat, adulaturus: Noffes, inquit, rex ciuitatis robur, si Atheniensium Philippus, Macedonum verò Chares exercitui praefuisset; Chares enim dux fuerat Atheniensium. Huc etiam referendum, quod Tertullianus nosse ait se Christiani gregis pastores aliquos in pace leones, in praelio ceruos, quod quidem vis ad martyrij cruciatus impavidus & paratissimus, ad ineptias tollendas feruentissimus, neque animos pusillos, neque ignauiam quorundam ferre poterat. Mulsumanes Turcorum imperator, referente Chalcocondila famno, & conuiujs deditus quodam tempore cum phialam manibus teneret, & ceruus in castra penetrasset, in ipsius oberraret: Tumultuantibus militibus propter cerui in castra aduentum, interrogauit, num phialam cornibus gestat? quod si est, hac redin. am.

Lingua bellicosus. Lib. 4.

APOLOGI.

Aliud loquatur, aliud sentit. **A**ESOPVS de ceruo, & leone istiusmodi narrat fabulam: Ceruum persequitur leonis fugiens, sese ex oculis leonis subducens, in profundum conijcit nemus. Leo vero quantum viribus praestaret, tantumdem velocitate superatur. Quamobrem accedens ad nemus, pastorem interrogat, num latitantem viderit ceruum? Pastor vidisse se negat, ac nihilominus inter loquendum, protensa manu latibulum ostendit: Leo itaque ceruum inuadit. At vulpes (ea enim semper apud Aesopum callida inducitur) pastorem his verbis alloquitur: Ut tu pavidus simul, atque improbus es, pavidus quidem aduersus leones, improbus aduersus ceruos. Phrygio eiusmodi enigmate, si viuat, vteretur Epicurus aduersus

sus eum, qui voluptatem accusat; cum tamen mentem periade ac pastor manum ad voluptatem intendat. Hinnulum cum ceruo sic locutum aliquando ferunt: Mi pater cum multo sis maior canibus, & pedum his celeritate praestes, praeterea cum sint tibi ardua cornua, quibus a te vim facile propulsare possis, qui sis, ut canes, tanto per te metuas? Ibi ceruus ridens, minate, vera, inquit, memores, mihi tamen nescio quo pacto, semper accidit, ut, audita canum voce, in fugam statim conuertat: Apologus indicat timidos, & fugacis ingenij qui sunt, nullis armis protegi posse. Alij fabulam referunt sic: Percontabatur venatorem asinus, cur ceruus tam grandibus praeditus cornibus, viso tamen hoste quam primum a pedibus consilium peteret, ut salutem fuga quaereret. At ille, ut intelligas, inquit, nihil arma prodesse, si animus desit. Apologus alter de cerua altero oculo obcaecata. Cerua altero obcaecata oculo in litore pascebatur, sanum oculum ad terram propter venatores habens, alterum vero ad mare, unde nihil suspicabatur. Praeter nauigantes autem quidam, & hoc coniectantes ipsam sagittarunt. Haec autem seipsam lugebat, quod unde timebat, nihil passa foret, quod non putabat allaturum malum, ab eo proditam. Fabula significat, saepe, quae nobis noxia videntur, vtilia fieri, quae vero vtilia, noxia. Alter de cerua & leone. Cerua venatores fugiens in speluncam ingressa est, in leonem autem ibi cum incidisset, ab eo comprehensa est, moriens autem dicebat: Heu mihi quod homines fugiens, in ferarum immitissimum incidi. Fabula significat, multos homines dum parua fugiunt pericula, in magna incurrere. Alter de cerua & vite: Cerua venatores fugiens, sub vite delituit. Cum praeterissent autem parumper illi, cerua iam prorsus se latere arbitrata, vitis folia pasci incepit. Illis autem ageratis, venatores conuersi, quod erat verum, arbitrati animal aliquod sub folijs occultari, sagittis confecerunt ceruam. Haec autem moriens, talia dicebat: Iusta passa sum, non enim offendere oportebat, quae me seruauit. Fabula significat, qui iniuria benefactores afficiunt, a Deo puniri. Apologus alter de ceruo & equo, qua indicatur libertatem natura nobis insitam, perire seruitute, quam totis viribus consecretamur, ut effugiamus pauperiem, id est, frugalem vitam, quam falso nobis habemus hostem. Recenset apologum Horatius his versibus:

Ceruus equum pugna melior communibus herbis

Pellebat: donec minor in certamine longo

Implorauit opes hominis, frenumque recepit.

Sed postquam victor violens discessit ab hoste,

Non equitem dolo non frenum depulit ore:

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis

Libertate caret, dominum vebet improbus, atque

Serniet aeternum, &c.

Alter. Ceruos, ceruasque ab initio rerum natura pariter cornipetas creauerat, sed cum feminae insolentia vtentur, seque maribus studerent praeferre, indignata natura, cornua execuit, &, ut imposterum excornes nascerentur, perpetuo damnauit.

F A B V L O S A.

INTER duodecim certamina, laboresque, quos Eurysteus Herculi imposuit, etiam recensetur, quod ceruum aripedem, perniciosissimum in Arcadia cum cornibus aureis vinum, in conspectum illius adduxerit. Alij non ceruum, sed ceruam fuisse inquirunt, ut supra, ubi anatomia cornua habeat, dictum est. Sunt qui fabulam referant hoc modo: Cum cerua quaedam pedes aereos haberet, atque cornua aurea apud Oenonem Dianae sacra, neque quisquam mortaliu posset illam cursu comprehendere, habitaretque in Manalo monte, iubetur Hercules Mycenas eam adducere. Sed cum neque occidere eam Hercules, ut Dianae sacram, neque vulnerare vellet, annum totum currendo est, insecutus, sed illa denique fessa, in montem Arthemisium confugit, & ad Ladonem amnem iam iam tranatura capta est, & Mycenas super humero deportata. Alij aiunt Taygetam Atlantis filiam ceruam ab Hercule captam Dianae consecrauisse, ferturque quod, cum Hercules eam Eurysteo traderet, collo eius inscriptum fuerit, Ταύρις νικᾷ δ' ἀνθρώπου. Scholia in Pindarum, Herculem, dum hanc persequeretur, ad Hyperboreos usque peruenisse tradunt. Grapaldus autem, constare ait ex Callimacho in hymno Dianae, e quinque ceruis secus Parthasijs montis radices inuentis, quarum de cornibus splendebat aurum, quatuor ipsam sine canibus cepisse, curruque adiunxisse. Fugientem aliam Iunonis voluntate, Herculi ut certamen fieret, rupem excepisse Cerauniam. Fuisse aiunt hunc quartum Herculis laborem, unde Ausonius, vel quiquis ille fuit, versum Q. Smyrnaei hunc:

Li. 1. epist.
10.

Ex Herculis duodecim laboribus ceruus aripesent su superat.

Diana quales quotque ceruos suo iunxit curru.

Χρυσώκετος δ' ἰλαφὸς μὲν ταύς' ἡ γρη῏ς τίταπλον.
Ita reddidit:

Aripedis quarto tulit aurea cornua cervi.

Huncque ceruum intellexit Toxilus servus Plautinis in Perfa, dum inquit:

Qui amans egens ingressus est princeps in amoris vias,

Superavit arumtis suis arumnas Herculis:

Nam cum leone, & cum exetra, cum ceruo, cum apro Aetolico,

Cum anibus Stymphalicis, cum Anteo deluctari maelim,

Quam cum amore.

*In Hercule
furente.*

Martinus Antonius Delrius ad hunc Senecæ locum:

Manuli pernix fera

Multo decorum præferens auro caput

Deprensa cur suæ.

*Fabula,
qua Hercu-
les ceruam
auricornem
tingitur ce-
pisse, mora-
lus exposi.*

Poetas ait, dum hanc fabulam sunt commenti, voluisse innuere viro, qui superbiam subiugari, iracundiam represlerit, reliquos prauos animi motus sustulerit ad vnum omnes, hoc est, leonem, apum, & hydram refecatis cunctis capitibus ad immortalem gloriam comparandam, quam indicant aurea cornua; in primis necessarium esse, aripedem ceruam consequi, eamque non antè dimittere, quam, quod petit, fuerit assecutus, videlicet eo usque animam suam in humilitate, patientia, cæteris virtutibus subigere, donec hac assiduitate benè viuendi habitus comparatur, qui cum nunquam finat ab æquo, bonoque desistere. Quod qui fecerit, debita claris hominibus gloria ne post morem quidem carebit, sed nomen ipsius omni auri splendore clarius in omni memoria elucescet. Tantum Delrius, De Iphigenia Agamemnonis, & Clytemnestræ filia ita etiam fabulantur poetæ: Cum Agamemnon in Aulide ceruum Dianæ ignarus occidisset, Dea irata ventorum status amouit, ut navigare non possent. Quapropter cum oraculum consulerent responsum est, Agamemnonio sanguine Deam esse placandam. Missus igitur Vlysses Iphigeniam filiam astu à matre Clytemnestra sub prætextu facti cum Achille matrimonij, adduxit, cumque iam immolari parabatur, Dea misera ipsam sustulit, ceruamque pro illa supposuit, virginem autem in Tauricam regionem transtulit. Alij ipsam eo transfugisse ad Tauricæ Dianæ templum, ibique in omnes Græcos hostilem animum exercuisse, illosque eidem supplicij genere addixisse, cui ipsa antequam fugeret, addicta fuerat: Sacrificij huius sic meminit Ovidius:

12. Meta.

neque enim vestire tacite

Sanguine virgineo placandam virginis in am-

Esse Dea, postquam pietatem publica causa

Rexque patrem viciu, calumque datura cruorem

Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris.

Victa Dea est, nubemque oculis obiecit, & inter

Officium, turbamque sacri, vocemque precantum,

Suppelitæ fertur mutasse Mycenidæ ceruæ.

*Actæonis
fabula.*

Sed de hoc sacrificio post copiosius Actæon, ut scripsit Tzetzes, cum mirum in modum venatione delectaretur, utpote à Chirone educatus, ut ait Apollodorus, fertur supra saxa defessus dormire solitus, quod fuit non procul a Megaris Plateam contendentibus, indeque, teste Pausania, Actæonis saxum nuncupatum, qui præterea scribit Actæonem in fonte illi saxo proximo lauandem se Dianam vidisse, quod illa cum mole stè ferret, rabiem canibus Actæonis immisit, ut illum laniarent. Fabulam multis verbis complexus est Ovidius, sed mutationem eius in ceruum sic venustissimè expressit:

3. Metam.

nee plura minata

Dat sparso capiti vivacis cornua cervi,

Dat spacium cello, summosque cacuminat aures,

Cum pedibusque manus, cum longis brachia mutat

Cruribus, & velas maculoso vellere corpus

Additus & pavor est, &c.

*Fabula me-
tallica fabu-
læ*

In hoc autem à Pausania discrepat Ovidius, quod non super saxo dormire solitum scribit. Hyginus verò non solum Dianam ab Actæone lauandem se visam esse ait, sed etiam Actæonem ipsam voluisse violare, unde etiam alij aliter fabulam interpretantur, atque explicant. Anaximenes qui de picturis antiquis disseruit ait, referente Fulgentio, Actæonem venationem dilexisse, cui cum ad maturam peruenisset ætatem, consideratis venationum periculis, id est, quasi nudam artis suæ rationem videns, timidus factus est. Et paulò post: Sed cum venandi periculum fugeret affectum tamen

tamen non deposuit, quos inaniter pascendo penè omnem substantiam perdidit, ob hanc rem à suis canibus devoratus est. Hæc ille. Vnde est quod canum nomine multi adulatores intelligant, citaturque à Stobæo ex Varino ni fallor, ὡς πρὸς Ἀκταῖον ὁ πρὸς τὸν ἀποδοχὴν ἰσχυρὸν ἀνὴρ αὐτῶν κρινεῖται, ὅς τις οἶκο λακκῆτις ὑπερποτα ἀλῆσιν, idest, quemadmodum Actæon à canibus, quos alebat discerptus est, ita parafici, & assentatores eos, à quibus aluntur, misere perdunt. Nonnulli autem sese putant nobiliores, & insigniores, si quosuis ficiarios, nulliusque frugis homines, & ganeones inertes domi & mensæ suscipiant, hæc sano mētis oculo prævidentes, se vnâ cum patri- monij comminuti damno, nominis, & plerumque vitæ iacturam facere. Tutissimos enim se fore credunt, ut potè, tanto, tamque generoso satellitio stipati, & tamen non aduertunt, quanti con- flet, quamque noxia sit ea familiaritas. Anulus in picta poesi sic.

Adulatorū
patronis,
qua damna
imminent

Cornibus in ceruum mutatum Actæona sumptis.

Membratim proprii diripuerunt canes.

Nam miser est dominus parasitos quisquis edaces,

Pascit, adalantam præda parata canum, non saluti seque, sed iugum inuicibilibus.

Se quibus irridendum suggerit, & comedendum,

Ceruus, & ex domino corniger efficitur.

Qui mythologica tractarunt, hoc de Actæone figmentum ad venatores referunt, qui suas opes misere dilapidant in venandi luxu inutili admodum, & sumptuoso: Etenim à canibus, quos aluere tandem vitione diuina quasi membratim dilaniantur. Nam tamen si nihil aliud sceleris admitterent nisi in eo, quod erogent in victum canum, quod commodius posset egenis, & pau- perie pressis conferri: Ea tamen culpa satis habet grauitatis ad prouocandum iustam Dei præ- potentis iram, qui tot bona nobis non est elargitus, ut ijs tam malè vtamur. Eoque grauius illi peccant, quod rebus necessarijs animum non applicent, ut agriculturæ, ut reipublicæ, ut alijs ho- nestis actionibus, sed omnem temporis vsuram collocent in venatu, quo sic vt in vrgentem, mi- nùq; sibi notam penuriam præcipites ruant. Itaq; dici non absre post, eos non à canibus modo, sed auius, & equis quoque absumptos, & dilaceratos: In quo sensu Euripides:

In Bacchis.

Ὀρεῖς τὸν Ἀκταῖον αὐτῶν μὲν,

Ὀτὼ μὲν εἶποι σκυλακίς ἀεὶ ἰδρυῖατο,

Διὸ πάσαντο κρείσσον ἰνὸν κρινεῖται. idest:

Nam ceruus Actæonis improbat necem?

Canes voraces, ille quas nutruerat

Nam dilaniare optimum venatibus.

Palæphatus ait poetas hoc figmento nihil aliud docuisse, quàm homines cauere maximæ debe- re, ne quid agant, quod Dijs inuisum sit, aut ingratum, aut quod eos in iram prouocet. Ad hoc omnes olim labori fuisse inuentissimos, & manibus victum quaesiuisse, non seruis, aut exteris sua negotia, sed sibi tantum commississe, ideoque qui laboriosi essent, opibus, & facultatibus præ cæteris abundasse: Contra qui sese otio debebant, voluptates consecrabantur, venationi, & aliz dabant operam in extremam rerum penuriam decidisse, & opibus exhaustos esse quem- admodum & ipsi Actæoni contigit. Sed id speciatim in prodigos adolescentes non ab re licet conuere, qui promi magis, quàm condi, ut Phryges serò sapiunt, & tum fortè, sed fru- stra respiscunt, cum nihil amplius est in loculis. Sibi quidem mirè placent cum secundis for- tunæ ventis opes suppetunt, quibus impudentes, & inanes ganeones (qui nullum aliud sibi pensum relictum habent, quàm ut lautas culinas assententur, alienaque quadra viuunt) pa- scant, & enutrient. At exhaustis patrimonijs ab ijs relinquuntur, longumque valere iuben- tur, à quibus in conditionem tam miseram, tamque abiectam coacti sunt. Non piger huc tra- ducere, quæ Dion Chrysostomus de seruis apposuit scribit, se non putare, damna à malis ca- nibus plures accepisse, quàm à malis hominibus. Etenim à canibus perniciosissimum vnum Actæo- nem a iunt, inquit, perditum, & his quidem cum in tabiem acti essent: A perniciosissimis vero homi- nibus dici non posse, quot perierint, & plebei, & reges, quot etiam ciuitates: Hi quidem à ser- uis, illi autem à militibus, & satellitibus: Constantinus Manasses eleganter etiam Michaellem Imperatorem cum Actæone à canibus discerptò comparat, siquidem inconsulto illi principi, quod ab assentatoribus obfessus esset, misere omnino cessit. Cæterum istiusmodi interpretatio, qua Actæonis facultates à parasitis, tanquam canibus, dissipari dictum est, Natali Comiti, per- ridicula videtur, non enim ad venationem, inquit, hortari posteros, vel retrahere consilium fuit antiquis, sed minus rectos mores emendare. Per hanc igitur fabulam nos ad beneficia viros bonos conferenda adhortatus esse existimat, ac retraxisse à benè morendo de ingratis, & in memoribus acceptorum hominibus, idque videri etiam significasse Theocritum in eo versu.

Laboris
utilitas.

Prodigali-
tatis exi-
tus.

Parasitariū
mores.

Orat. 10.

Lib. 6. M.

lib. 6. 24.

In quibus

senectute

ndia.

Τῶν κύνων ὡς παῖδες, id est, nutri canes, ut te edant. Omnium enim beneficiorum optimum esse illud, quod apud virum bonum, memorem, & gratum collocatur, quod verò in maleficum, & ingratum collatum est, omnino malè collatum esse, quippe cum improbi homines ne parem gratiam referre cogantur, sæpius pro acceptis beneficijs similitatis causas aucupentur seq; vel quavis leuissima de causa iratos fingent, ut sic deletum appareat quicquid in eos collatum sit. Ut prudentiores igitur essemus in conferendis beneficijs, ne honori facultatibus, virique nostræ insidiatores nostris sumptibus aleremus, rationem conferendorum beneficiorum nos antiquos docuisse credit, quippe cum beneficium viro bono facere, sit propè accipere, atq; hæc nonnulla pars est iustitiæ, ut traditum est in officijs. Admoneri præterea per hanc fabulam, ne simus nimis curiosi in rebus nihil ad nos pertinentibus, quoniam multis perniciosum fuit res arcanas aliorum cognouisse, aut principum, ciuitatum summorumq; virorum, aut Deorum præcipuè, quorum vel aliqua minima suspicio, arcanorum conscium, facillè potest opprimere: Atque ut summatim dicam, eas, inquit, fabulas, quas infalsi, & imperiti pleriq; aniles nugæ tantum esse crediderunt, ad posteros tradiderunt antiqui, ut per illas nos à temeritate, crudelitate, arrogantia, libidine, illegitimisq; facinoribus retraherent, & ad humanitatem, prudentiam, beneficentiam, integritatem, temperantiamq; adhortarentur. Quam posteriorem interpretationem, ne scilicet simus nimis curiosi, Ouidius ipsemet mihi videtur securus, dum exilij sui causas recenset, inquit:

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?

Cur imprudenti cognita causa mihi?

Inscius Actæon vidit sine velle Dianam

Præda fuit canibus non minus ille suis.

*Curiositas
vitanda.*

*Fabularum
poeticarum
scopus.*

*Stultitia
typus.*

Fingitur verò in ceruum conuersus Actæon nou ab re, nam sic aptè significatur stultitia. Diximus enim ex Plinio ceruum animal esse simplex, & omnium rerum miraculo stupens. Significatur deniq; per eandem fabulam, omnem Dijs immortalibus honorem deberi, ideoque non leue supplicium subiisse Actæonem, quod nudam Dianam intueri, & ut Hyginus addit, ad amplexus inuitare ausus esset. Sunt denique, qui Actæonem non in ceruum verum, neque cerui pelle tectum fuisse arbitrantur, sed opinionem canibus immixtam, ut feram putarent, quod attigisse volunt Ouidium hoc disticho:

Tectus, & Actæon quondam fera creditus illis

Ipse de dis letho cum quibus ante feras.

In Æotic.

Stesichorus deniq; Himeræus Actæonem, referente Pausania, à Diana cerui pelle circumdatum scripsit, incitatis ad eum lacerandum canibus, ne Semelen uxorem duceret. Ego verò, inquit Pausanias, canes Actæonis facillè adducor, ut credam rabie percitos, cum in quem seuirent furentes non sentirent, in quemuis obuium fuisse impetum facturos. Quam sententiam amplectitur Natalis, quid enim prohibet, inquit, cum sol leonem signum ingressus fuerit, lunæ vi aucta in eodem signo, rabiem canibus esse natam per dies caniculæ præfertim? Aut canibus rabie exagitatis, quæ vis, quæ ratio, quæ cognitio potest resistere, quo minus vel in dominum sæuiant?

HISTORICA.

*B. Aegid.
à cerua nut-
ritus.*

*Lib. 4. c. 2.
Telephus à
cerua nu-
tritus.*

Lib. 5.

In Achaic.

Lib. 44.

Mellus vi-

guis prim-

inuenit.

MIRVM videri debet, inquit Symon Maiolus in diebus canicularibus, ceruam, quæ errare consuevit per nemora, & campos, ut viuat, alere hominem. Aegidius enim Atheniensis cum in Gallia ad B. Cæsarium Arelatum contendisset, secessissetque, postea in cretum, ubi diutius herbarum radicibus victabat, cerua statim ad eum horis veniens, vbera porrigens lacte eum pavit, quâ insequentibus quodam die canibus regijs, cum in antrum Aegidij cõfugisset Galliarum regem impulit ab eo summis precibus petere, ut in loco speluncæ monasterium extruit pateretur, quod effectum est. Hæc calend. Septembris ab vniuersa Ecclesia commemoratur. Meminit etiã Marulus historicus: Aegidius Abbas, inquit, ad Rhodani ostia latebram sibi eligens, triennio nulli cognitus, cerua lac præbere nutritus est, postea inuētus, & inde deductus, præ se monachis cepit. Nutriuit etiã cerua Telephum, teste Aeliano, Auges (alias Agaues) & Herculis filium. Meminit & Diodorus: Telephus, inquit, Herculis filius ex Augæ Alcæi regis Arcadiæ filia cui iussu expositus in syluis, & à cerua nutritus, donoq; datus Teutrati Mysiæ regi pro filio educatus est. Pausanias locum addit Tegeatæ, inquit, tradunt Augem clam patre Telephum enixam in Parthenium montem, eum abijciendum curasse, ibiq; puero exposito ceruam lac præbuisse. Idem tradit Iustinus historicus de Habide Tartessiorum rege: Tartessiorum, inquit, rex vetustissimus Gar.

Gargotius mellis colligendi vsum primus inuenit. Huic cum ex filia stupro nepos prouenisset, pudore flagitij varijs generibus mortis extingui paruulum voluit, sed per omnes casus fortuna quadam seruatius ad postremum ad regnum tot periculorum admiratione peruenit. Primum omnium cum eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inuentus est vario ferarum lacte nutritus; deinde relatum domum tramite angusto per quem armenta comere consueuerat, proijci iubet, crudelis procius, qui proculcari nepotem, quam simplici morte interfici maluit. Ibi cum inuiolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suis obijci iubet. Itaque cum non solum non necaretur, verum etiam quarundam vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abijci iussit. Tū planè manifesto quodam numine inter furentes æstus, ac reciprocantes vncas velut naue, non fluctu cū veheretur, leni salo in littore exponitur, nec multo post cerua adfuit, quæ vbera paruulo afferret. Inde denique conuersatione nutritis eximia puero pernitas fuit, interque ceruorum greges diu montes, saltusque haud inferior velocitate peragrauit. At postremum laquei caprus regi datus dono est &c. Miles quidam Iulianus nobilis cum quadam die venationi insisteret, & quendam ceruum repertum insequeretur, hic versus eum se ventisse dicitur, ac dixisse: Tu me insequeris, qui patris, ac matris occisor eris. Quod ille audiens vehementer extimuit, ne fortè sibi contingeret, quod à ceruo audierat. Relictis ergo omnibus, clam discessit, & ad regionem valde remotam peruenit, ibique cuidam principi adhæsit, à quo, cum strenuè cum domi, tum foris se gereret, vxorem accepit, & castrum pro dote. Interea verò parentes eius, ob amissum filium dolentes, vbicumque locorum summa cum diligentia perquirebant, & cum tandem ad castrum, cui præerat Iulianus, peruenissent, vxor eius, cum mariti sui parentes esse intellexisset, liberaliter, & cum lætitia primum exceptos, vt fessa lassaque corpora reficerent, proprium eis lectum cōcessit. Et cum illa sequenti die summo mane ad Ecclesiam iussisset, ecce aduenit Iulianus, & in thalamū quasi excitaturus vxorem cum intrasset, & duos ibi dormientes adinuenisset, suspicatus vxorem esse cum adultero, euaginato gladio virosque interemit; Exiens autem domum, factus vxori ab Ecclesia reduci obuiam, attonitus interrogauit, quinam essent illi, qui in lecto suo dormierant? Respondit illa, parentes vestri sunt, qui vos diutissime qua siuerunt; quod audiens ille penè exanimis effectus amarissime cœpit flere, & dicere: Heu miser quid faciam, quia dulcissimos meos parentes occidi? Et ecce impletum est verbū cerui, quod dum vitare voluit, miserimus adimpleui. De Basilio Imperatore, vt à ceruo occisus est, hæc fere referunt historici Zonaras, Cedrenus, & alij. Imperator progrediens in venationē ceruo occurrit, qui irā erectis cornibus præ se ferebat, toruē regem inspicies, cui gladium magnum attollens in collum vibrabat. Sed rex cerui cornibus implicatus zona, qua cingebatur altero eius cornu ramo adhæsit, vnde in altum eiectus in cornibus fera rex tū vitam finiuit, nisi quidam ense stricto zonam abripuisset. Quare in terram delapsus saluatus est. Cui ingratus rex mox caput pro salutaribus donis ademit, quod nudum ensē in se strinxisset, non in feram, falsò illud in innocentem simulās, qui pro salute regis male multatus fuit. Sed mox diuina ultio adfuit, lethaliter enim sauciatus à ceruo, qui cornibus violēto insultu in imum ventrem adactis equo eum excussit, paulò post eo vulnere mortuus est. Eustachius seu Placidus, quomodo in cerui cornibus visa Christi imagine, eius fidē suscepit, his verbis recenset Metaphrastes: Quando ei à bello in hostes gerendo dabatur requies, oblectatur, inquit, venatione, quæ est belli meditatio. Porro autem cum ei aliquando egresso ad venandum renunciaisset explorator, ceruos in armentum non procul pasci, Placidus quidem (vt mos est) disponebat eos, qui secum venabantur, & ordinabat venationem. Interim autem dum occupati essent, qui eū eo erant, in dumis apparens quidam ceruus ingentis magnitudinis, & cursu alios anteuerrens, illius ad se conuertit oculos, & tanquā insignis quidā hostis, prouocabat illū, vt secutū cōstingeret, atque eorum quidem, qui cum eo venabatur, alios sicut ordinauerat, ita armentum ceruorum persequi fuit, ipse autē cum paucis laxatis frenis vehementer illum magnum persequēbatur, deinde alijs iam defessis, solus ipse post eum currebat, cū nec equus eius esset defessus, neque retardatus esset eius impetus, donec ceruus cū eū vidisset solum relictum ab alijs, in verticem montis, & præruptā petram, quod quidem cerui naturā superat, insiliens & pedes repressit à cursu, & venatorem à persecutione: Hoc autem erat non venatorem esse prædæ propinquum, sed ipsum cerui captum ab eo, quem persequēbatur. Nam cum Placidus consideraret, quā via posset petram cōscendere, & à tāta prædā nō excidere, capitur ipse potius à diuina, & magna sapientia: Nam supra caput cerui, qui apparuit, & ex vero eius cornu salutaris crucis erat signata figura, colore admodum splēdido, & luminoso, in ipsa autem ille, qui carne fuit pro nobis passus, tanquam in tabula formatus erat in aere: Ex illo autem spectaculo vox quadam audiebatur dicens: Placida, quid me persequeris? & quæ sequuntur, nam & Christi fidem suscepit Eustachij nomine sumpto,

Iuliani historia, ut parentes proprios occideret.

Basilus Imperator à ceruo occisus.

Eiusdem ceruicis ingratitudo.

20. Septem. Placida ad fidem Christianam conuersio.

Lib. 4. an-
nal.Cervus va-
dū mōstrat.

& egregius postea martyr effectus, ut vel sic gaudere licuerit ei aliquando fuisse venatorem, quando ex venatione, & salutis, & gloriæ occasio aliquando per Dei gratiam ei fuerit oblata. Hæc ille, quæ & Nicephorus affirmat, anno 849. cum fames admodum grauis Germaniam maximè circa Renum attereret, apud Thuringos quidam à Grabersfeld oriundus, dum sylvas cum infante petit & filium interficere, atque comedere meditatur, subito duos lupos, referente Auentino, alijsque attestantibus ceruam laniantes conspexit: manus à filio abstinet à fera lupos abigit, cadauere feræ vescitur. Clodoueus Francorum rex post orationem ad suos de violato ab Alarico Gothorum rege paterno oratore suo, exercitum aduersus Gothum ducturus, priusquam in aciem prodiret ad Diui Martini sepulchrum donaria mittit tanquam de futura victoria oraculum expectaret. Venientes qui missi erant, dum ad fores templi accedunt, audiunt psallentes sacerdotes Davidis hymnum: *Protexisti me Domine virtute ad bellum*; quod omnis loco suscipientes oblati muneribus, ad regem perneciter pergunt. Oraculo accepto rex erectior factus ad hostem festinat. Dum procedit agmen Viena amnis obstitit, qui crebris imbribus intumuerat, ita, ut vado transiri non posset. Impeditum dolens exercitū Clodoueus, Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, attende quod in hostes tuos proficiscor, faue religioni tuæ, quam tueor, & ne differ de hæretico Gorho sumere ultionem, & qui nos præpedit, da fluuium vadabilem: Hoc precantem, Clodoueu non est aspernatus Deus. Ad primam enim insequentis diei lucem ceruus è sylua nemine inelamante in cōspectum se prorupit, qui magnis multum vocibus inde excitus, fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit. Hunc secuti milites in ulteriorem fluenti ripam, qua ceruus traiecerat, euadunt: Ultra progressus exercitus ad Diui Hilarij Pictauiensis visus ædem consistit. Vbi intempesta nocte quiescente Clodoueo ignis in tentorium decidere visus est, quod prodigium plerique bonam in partem interpretabantur, cum non procul abesset hostis, milites in aciem rex eduxit, moxque atrox utrimque prælium committitur. Rex inter præliantes Alaricum conspiciatus, eum inuadit, & solus soli congregiens, solum deic- tum Gothum necat.

M Y S T I C A.

Cervus affi-
milis Chri-
stus.

Proverb. 5.

Luca 22.

Cantic. 2.

CERVO Salvatore nostrum, & Davidem regem prophetamque assimilari appositè docet in hæc verba Diuus Ambrosius præfaturus in Psalmum 41. Multi quidem, inquit, deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanæ: Excellentius tamen cæteris S. Iob, & S. David: ille superior directus, vehemens, & acer, & quasi grauius exasperatus doloribus maiore corborno: Hic blandus, placidus, & mansuetus, mitiore affectu: ut verè quem sibi imitandum proposuit, cerui, imitaretur affectum. Nec te moueat si tantum prophetam feræ similitudine videat prædicare, cum legeris ad apostolos dictum: *Esse affinis sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*. Sed tamen quamuis istiusmodi similitudines pij astruantur exemplis, sitque innocens, & mitis natura ceruorum, illum ceruum ad imitationem prophetæ propositum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternæ mentis assertor in prouerbij dixit. *Cervus amicitia, & pullus gratiarum confabulatur tibi*. Verus enim Dei filius in semetipso naturam, quam animantibus ipse donauit, expressit, qui in hunc mundum tanquam ceruus aduenit: Et cum his se mira simplicitate iungebat, à quibus ei parabatur insidia. Fertur enim huiusmodi ceruorum esse simplicitas, ut cum se exagitari viderint, his sese equitibus adiungant, qui ministerio fraudis appositi, fugæ specie, ac simulatione societatis inductos, ad retia usque deducant. Ita ergo Dominus tanquam ignarus periculi, atque improvidus, Iudæis sibi dolum struentibus admiscebatur, & societatem Iudææ proditoris sibi adsciuit, cuius simulatione funesta usque ad crucis laqueos, & passionis retia peruenit. Vnde conuersus ad eum dixit: *Iudæa oculo filium hominis tradis*? Et hoc quidem modo venit ad synagogæ retia, volensque se induit, sed non implicitus est, nec instructus, qui omnes resoluit. Denique eminebat super retia, & quia eum sui non receperant, vocabat Ecclesiam, & suam ei gratiā conferebat, sicut ipsa sancta Ecclesia in canticis protestatur dicens: *Adiuuauit vos filia Ierusalem in virtutibus, & fortitudinibus agri, ne forsitaneritis, & ne excitaueritis charitatem & sine quo voluerit*. Petit ergo in odore agri, quem olebat Sanctus Iacob, idest illa fide, illa deuotione excitari sponsam suam à filiabus Ierusalem, ut festinet ad spon- sam, & excitari eius in se charitatem, aut etiam ipsum excitari, quia charitas sponsus est; Deus enim charitas est, sicut dixit Ioan. Sed ille non est passus se ab eis excitari, quia sponte properabat egressus de thalamo exultans, ut gigas ad currendam viam. Vidit eum sponsa, & vocem venientis audiuit, subitoque conuersa ait: *Eccce hic aduenit saliens in montes, transiliens super colles*. Ma-

Maiores enim salit, minores transilit, ne p̄ia festinationis impedimenta patiatur. *Similis est*, inquit, *meus caprea, hinnuloque ceruorum super montes Bethel*. Bonus ceruus, cuius mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, ut sponsæ vota, & desideria præueniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repente sibi adesse cognouit, unde & ait: *Ecce hic stat p̄ll parietem nostrum prospiciens per fenestras, eminens per retia*. Hæc Ambrosius, & mox rursus explicaturus psalmi exordium, quod est: *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus*. Cerui similitudinem, inquit, suscipit etiam Christus, quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine vlla sui offensione protriuie, cui calcaneum suum obrulit, sed eius veneno non sensit. Vnde dictum est ei, *super aspidem, & basiliscum ambulabis*. Simus ergo & nos cerui, ut super serpentes ambulare possimus. Erimus cerui, si vocem Christi sequamur, quæ nos & præparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: Ac si qui fortè fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, soluendo delictum. De his ceruis dicit dominus ad Iob: *Observasti partus ceruarum, numerasti autem menses earum plenos partus? dolores autem earum solvisti, enutristi filias earum, ut non timeant? Audi quomodo non timeant filij ceruarum talium. Doceat te Isaias, dicens: Et puer parvulus mittet manum in cavernam aspidum, & non illi nocebunt*. Et ut agnoscas, quod Ecclesiæ filios significare videtur, addidit: *partus autem earum emittes dirumpent filij earum, & multiplicabuntur in generatione; exibunt, & non reuertentur retrò. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & aspiciens retrò, habilis est regno Dei*. Merito ergo ceruus factus est dominus, ut tales sibi ceruos domini vox præpararet, de quibus ait: *In nomine meo demonia eicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferam quid biberint, non eis nocebit*. Tollebant enim serpentes eum spiritu oris sui sancti Apostoli de latebris corporum eruerent nequitias spirituales, nec venena mortifera sentiebant. Denique eum exiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes barbari pendentem viperam de manu eius, putabant repente moriturum, at ille stabat intrepidus, nec vulnere movebatur, nec veneno infundebatur. Vnde videntes eum non tanquam hominis conditione genitum, sed tanquam Dei gratia editum, supra hominem esse arbitrabantur. Vide ceruū viperā de latebris eruentē, spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dixit dominus ad Iob. Conuersus, inquit, Paulus in spiritu, & respiciens eum dolore ait ad Pythonem: *Fractio tibi in nomine domini nostri Iesu Christi, continuo exire ab ea: Et exiit eadem hora*. Vide ceruum venientem ad baptismum, qui sacri fontis ablutus irriguo omnia persecutionis venena reiecit. Vide ceruum dominum Iesum quando venit ad Ioannem Baptistam, & dicente sibi Ioanne, *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me*. Respondit, *sine modo*, & hoc dicto in aquas salutem sitiens publicam tora auditate descendit. D. Chrysostomus ceruos deuorantes serpentes esse ait omnes discipulos Christi, quippe qui aduersus spirituales serpentes vim habeant, iuxta id, quod à Christo dictum est: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici*. Ceruos autem, quia animalia munda sunt iuxta legem, necessario animas iustorum esse, qui quidem legem seruauerunt. Similiter Theodoretus explicans illud psalmistæ: *Vox domini præparans ceruos, & releuabis condens*. Natura ceruis, inquit, insitum est, reptilia animalia despicere. Hanc autem potestatem & lacris Apostolis dominus dedit: *Dedi enim vobis, ait, potestatem conculcare supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem potentiam inimici*. Hoc sermone corroborati insidiatores orbis dæmones exegerunt, atque idolorum imbecillitatem patefecerunt, & hoc vaticinantis sermo prædixit. *Vox domini præparans ceruos, & releuabis nemora*. Nam hoc est inauditum, ut per ceruos, multitudinem omnis generis fera: um cornu feriret, & vanam philosophorum scientiam per illiteratos, & idiotas homines redargueret, atque diaboli tyrannidem per piscatores euerteret. Porro nemo appellauit idolorum lucos, ut penitus steriles. Huiusmodi enim sunt nemora, quæ optimè agricolæ excidere solent, & aperta terra, quæ sub ipsis est, fructuosas arbores conferere, atque esculenta semina iacere. Hoc fecerunt orbis agricolæ, quando quidem eum idolorum lucos altis radicibus innixos extirpassent, pro illis tenues Ecclesias fundarunt. Et rursus, dum explicat hanc cantici canticorum sententiam: *Ecce hic venit, saliens super montes, transiliens colles*. *Similis est nepos meus capra, & hinnulo ceruorum in montibus Bethel*. Operæ precium est, quærere, cur eum capræ, hinnuloque ceruorum similem dicat: & quoniam sine montes Bethel, quid salire, quid transilire significet, quid colles, & montes, in quibus hæc geruntur. Capream ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam, ferunt: Gernit enim quàm acutissimè. Aiunt & ceruos ferarum serpentium naturali quodam odio teneri, adeo, ut angues & viperas, & alias huiusmodi bestias non aliter, atque herbas deuorent, cum ex eo cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cum dominus Christus, quatenus homo, sit illa radix, quæ egressa est, de radice Iesse, super quem requieuit spiritus Dei, spiritus sapientiæ, & intellectus: spiritus consilij, & fortitudinis: spiritus scientiæ, & pietatis; & repleuit eum spiritus tumo-

*Ceruis affi-
milantur
Christi fide-
les, & ma-
ximè Apo-
stoli.*

*Iob. 39.
Isaia 11.*

Act. 28.

*Iob. 27.
Act. 17.*

*Homil. in
psalm. 103
Cervus mū-
dū animal
iuxta legē.
Psalm. 28.
Luc. 10.*

*Per nemora
quid intel-
ligat sacra
pagina.*

*Christus ca-
prea quo-
modo com-
paretur.*

Christus
hinnulo
ceruorum
comparatus.

Num. 24.

Fidei typus
caprea.

Bethel
quid signi-
ficet.

ris Dei: cum sponsa propter eximiam oculorum aciem, ac perspicacem intuendi vim, & futurorum providentiam caprea similem asserit. Ceruorum autem hinnulo ipsum comparat, ut qui capita draconum confregit super aquas: & qui capita draconis colliserit, & tamquam gladius sivoosum angue, & egredientem draconem, qui erat in mari, sustulerit: potestatemque dederit discipulis suis calcandi super serpentes, & scorpiones, super omnem virtutem inimici: qui quippe peccatum non fecerit, sed sustulerit peccata mundi, eaque tanquam serpentes profigarit. At hinnulo cerui illum assimilatur, quia non solum homo, sed & filius hominis dicitur: nec leo tantum, sed etiam catulus leonis. *Accubans enim, inquit, dormiuit, ut leo, & quasi catulus leonis.* Nec verò alienum est, à sponsa illud significari, quod cum paruula adhuc esset corporis etatula, diaboli potentiam veluti serpentes quosdam deuorauit, cum magos, qui diaboli vates erant, confestim, ut naus est, ad adorationem protraxit. Porro inter animalia, quae munda sunt, caprea, & ceruus numeratur in lege. Iam caprea prior, quam ceruus nominata est, quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in prospiciendo vim oculorum. Credere enim oportet primum accedentem ad Deum, quod ipse est, & accedentibus ad se remunerator sit. At ceruus quidem nominatur diuina scriptura: Et nunc quidem inquit in 17. psalmo B. David: *Deus, qui praestitit me virtute, & posuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum.* Immaculata, inquit, facta est via mea, posteaquam perfecti sunt pedes mei, tanquam ceruorum. Potui namque calcare super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: Nunc autem in psalmo 28. *Vox, inquit, domini concutientis ceruos, & reuelabis condensam.* Ceruos hic vocat beatos apostolos, quorum pedes speciosi euangelizantium bona, utpotè conculcantes serpentes, qui hominibus insidias struunt & mortem asserunt. Per quos apostolos reuelata sunt condensam sylvarum instructos: per quos in templo Dei omnis dicit gloriam. His haud dissimilia pronuntiat beatus Abacuc propheta, *Domine Deus, inquit, fortitudo mea, & pones pedes meos quasi ceruorum, & super excelsa draucet me, ut vineam in cantico eius.* Sed tempus est, ut ad propositum reuertamur. Ecce hic venit saliens super montes, transfiliens super colles. Similis est nepos meus caprea, aut hinnulo ceruorum in montibus Bethel. Docet hic sponsa internecionem idolis illatam à sponso suo. Montes enim, & colles vocat lucos, & delubra demonum in montibus olim sita, & edificata, super quae, verborum sapientia, & miraculorum virtute saliens, atque transfiliens penitus euerit, atque destruxit. Quem quidem sensum Symmachus magis perspicuum reddit, interpretans ad hunc modum. Ascendens contra montes, profiliens aduersus colles. Huc usque Theodoretus, ante quem super istidem verbis, simili sensu commentatus est disertissimus Origenes: Hae duo, inquit, animalia (caprea & ceruus) in scripturis frequentius nominantur: & quo amplius admireris, sapius iuncta ponuntur, Et haec sunt, ait, quae manducabis, post paululum inferens capream, & ceruum. In praesenti quoque libro pariter nominantur ceruus, & caprea. Quodammodo enim cognata sibi sunt, & vicina ista animalia. Caprea, id est, dorcas, acutissime videt. Ceruus interfectus serpentum est. Quis putas est dignus nobis, qui iuxta dignitatem loci, atque mysterij, plenam possit explicare rationem? Oremus dominum, ut nobis largiatur sensum ad aperendas scripturas, & possimus dicere, quomodo aperuit nobis Iesus scripturas. Quid igitur dicimus quia dorcas, hoc est, caprea secundum eorum physiologiam, qui de naturis omnium animalium disputant, ex infra sibi vi nomen acceperit. Ab eo enim, quod acutius videat, id est, *ἰσχυρὸς ὁ ὀφθαλμὸς*, dorcas appellata est. Ceruus vero serpentum inimicus, ac debellator est: ita ut spiritu narium eos extrahat de caueis, & superata perniciē veneni eorum pabulo deleatur. Forsitū Saluator meus caprea sit iuxta *ἰσχυρὸς*, ceruus iuxta opera. Quenam ista sunt opera? Interficere ipse serpentes, contrarias fortitudines iugulare: Ideo dicam ei. Tu contriuiisti capita draconum super aquas, tu contriuiisti caput draconis. Similis est fratruelis meus caprea, vel hinnulo ceruorum super montes domus Dei. Bethel quippe interpretatur domus Dei. Non omnes montes domus Dei sunt: sed qui montes ecclesiae sunt. Inueniuntur quippe & alij montes erecti, & consurgentes aduersus scientiam Dei, montes Aegyptiorum, & Allophylorum. Vis scire quia similis est fratruelis meus caprea, aut hinnulo ceruorum super montes Bethel? Esto mons Ecclesiasticus, mons domus Dei, & venier ad te sponsus similis caprea, vel hinnulo ceruorum super montes Bethel. Ita etiam D. Cyrillus in explicatione verborum istorum Isaie: *Et seruauit terra filios eius cum securitate, illic ceruus occurrit, & siderunt facies inter se. Numeri transierunt, & una ex eis non perijt, altera alteram non quarebat, quia dominus praesentibus, & spiritus eius congregauit ipsa. Et ipse immittet eis forties, & manus eius diuisa ipsi, ut paleas enar.* Memorat, inquit, eos, qui ex Iudaeis seruati fuerunt, nimirum per fidem. Ab his autem filijs, qui seruati sunt cerui quodammodo nati sunt diuini discipuli, comparantur & meritisimè ceruis. Est enim animal serpentecida, & aquarum fontes saepe, & libenter frequentat. Tales sunt omnes ij, qui in sortem diuinæ religionis assumpti sunt ad euertendum intelligibilem draconem instru-

instruati, & idonei, gloriam eius subuertendo, & nequitie illius venenum infirmum, inefficax-
que reddendo. D. Augustinus itidem exponens illud psalmistæ: *Quemadmodum desiderat cervus ad
fontes aquarum*. Currite ad fontem, inquit, desidera fontem, sed noli utcumque, noli ut qualem-
que animal currere, ut cervus currit, non sit tarditas in currēdo, impiger currite, impiger desidera
fontem. Inuenimus enim insigne velocitatis in ceruo. Cervus serpentes necat, & post serpentium
interemptionem maiore siti inardescit, peremptis serpētibus acius ad fontes currit. Serpentes
vitia tua sunt, consume serpentes iniquitatis, tunc amplius desiderabis fontem veritatis. Sed &
alio sensu acceptus cervus apostolos, aliosq; doctores Christi significat: nā D. Gregorius in pri-
mis id ostendit in hæc verba: *Cervatus*, inquit, moris est inuentus serpentes extinguere, eorumq;
membra moribus dilaniare. Fertur autem, quia si quando flumina transeūt capicū suorū one-
ra dorsis præcedentium superponunt, sibi inuicem succedentes laborem ponderis omnino
non sentiunt. Magistri igitur, atq; doctores ceruæ vocati sunt sicut per Ieremiam de doctoribus
genitos filios incautē deferentibus dicitur: *Cervus in agro peperit, & dereliquit*. Ipsi more ceruarum,
interemptis vitijs quasi extinctis serpentibus bibunt, & de ipsa extinctione vitiōrum ad fontem
vitræ acius inardescunt, vnde psalmista ait: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat ani-
ma mea ad te Deus*. Ipsi etiam dum labentia huius temporalitatis momenta quasi quædam flumi-
na transeunt, compatiētes charitate, onera sua sibi inuicem superponunt, quia cauta obserua-
tione custodiunt id, quod scriptum est: *Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Chri-
sti*. Quia verò post aduentum domini spirituales magistri per mundum sparsi sunt, qui auditorum
animas in conuersatione prædicando genuissent, & hoc idem tempus incarnationis Domini,
ante prophetarum voces cognitum non fuit, benè B. Iob de tempore partus ibicum, ceruatūq;
discentur, ei que dicitur: *Nunquid nolite partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas observastis?*
Ac si dicatur ei idcirco te egisse aliquid sublimiter credis, quia illud tempus necdum prævides,
quo spirituales magistri in mundum missi per doctrinam antiquorum patrum filios generant,
suisque laboribus animarum mihi lucra comporant: Nam si illorum fructum, quasi ibicum, cer-
uarūq; partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Possunt verò ceruarum signifi-
catione doctores, appellatione autem ibicum, qui animalia sunt minima, auditores intelligi. In
petris verò ibices pariunt, quia ad exercenda sancta opera, exempla patrum præcedentium fœ-
cundantur. Et cum fortasse præcepta sublimia audiunt, & infirmitatis propriæ conscij, ea se im-
plere posse diffidunt, maiorem vitam conspiciunt, atq; in eorum considerata fortitudine bono-
rum operum fœtus ponunt. Hinc est quòd auditores suos quasi ibices in petris parere Paulus
admonebat cum enumeratis maiorum virtutibus diceret, *habentes tantam impositam nubem testium,*
*deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatam per patientiam curramus ad propositum nobis certame-
n*. Et rursum, *quorum intuentes exitum conuersationis, instamini fidem*, sed cum diuina præcepta,
corde percipimus, non statim quasi iam solidè cogitata parturimus. Vnde & B. Iob non de partu
ibicum, sed de tempore partus inquitur. Quod videlicet tempus, dum in nobismet ipsis vix cō-
prehendimus, multò magis in aliena mente nescimus. Vel, inquit, *parturientes ceruas observastis?*
Hoc est illos labores patrum, qui spirituales filios generat cauta consideratione pensasti? Nihil
verò obstat, quod verba Deus de doctoribus faciens, nō ceruorum, sed ceruarum eos specie desi-
gnat, quia nimirum illi verè doctores sunt, qui cum per rigorem disciplinæ patres sūt, per pietatis
viscera esse matres nouerunt. Et D. Hieronymus exponens illud prophetæ: *Et pones pedes*
meos quasi ceruorum: ut calcem, inquit, super aspidem, & basiliscum, & quasi puer paruulus mit-
tam manum in foramen, & extraham serpentem, ludamq; de colubro, similis enim est fratruelis
meus caprea, aut hinnolo ceruorum. Et quia ipse est ceruus, mihi quoq; donauit, ut ceruus es-
sem sublimis cornibus, findens yngulas, cibos ruminans, & ad odorem meum serpentes fugans,
de quo dicitur: *qui perfecit pedes meos quasi ceruorum*. Et rursum: *Vox domini persistentis ceruos*. Po-
net ergo pedes meos inter ceteros seruos suos, & ad celestia perducet me, ut inter angelos ca-
nam gloriam domino, & super terrā pacem hominibus bonæ voluntatis annuntiem. Hæc Hie-
ronymus, quæ de Saluatore nostro dicitur: Exponens verò secūdum Septuaginta illius Esaiæ:
Ibi obdormierunt sibi cerui, & viderunt factes suas, &c. transfert ad Apostolos, & sanctos Doctores:
Allegoricè, inquit, interpretabimur, ut doceamus ceruos. i. Apostolos, & sanctos quosque Do-
ctores, de quibus scriptum est: *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, &c.* Et alibi: *Vox Domini*
persistens seruos, & rursum: *Cervus amicitia, & pullus gratiarum loquantur mihi*. Beda pariter per
ceruos in hoc psalmistæ: *Vox Domini in tonabit præparantis ceruos*: interpretatur Apostolos exupe-
ratores, & repulsores venatæ doctrine, & persuasōnis illorum, qui in terrenis veram beatitu-
dinem posse haberi putabant, & alios docebant, in quo sunt, inquit, ceruis comparabiles. Cer-
uorum enim est natura, singulis annis, ut cornua deponāt, & innouentur, venenatum serpentem

Cervorum
proprietates
ut apo-
stolis appli-
centur.
Ierem. 12.

Gal. 6.

Lib. 2. in
Abacuc. c.
3.

Psalm. 17.
Psalm. 18.
Esaiæ 34.

Cervorum
natura apo-
stolis, & pjs
fidelib. ac-
comodatur.

fin

In comm.
psalm. 103

Serm. 14.

Caprea qui
discipulorum.

Cerui qui.

sine aliqua lēione translucientes, & per hoc ceruos, id est, per hos apostolos, reuelabit dominus condensa, quod est dictum ad similitudinem. Solent enim cerui inter condensa nemorum ingredientes ramos suis cornibus separare, & campum ubi pascantur, sibi & alijs animalibus aperire, sicut sancti apostoli opacitates, & occulta mysteria scripturarum, in quibus & ipsi pascuntur, & alios pascere, aperuerunt, & his condensis per apostolos & eorum successores reuelans omnes, id est, aliqui singulis gentibus dicent gloriam &c. Et rursus alibi, cum dixisset domum herodij esse Christum, & esse passeribus ducem: Excelsi, inquit, etiam montes, id est, apostoli sunt duces ceruis. Cerui dicuntur illi, qui iam habent agiles pedes, id est, affectiones ad transiliendum. Hæc etiam vepribus & sentibus plena, & ad conscendendum ardua, id est, cælestia, & his talibus montes excelsi, id est, apostolici sunt duces doctrina sua, & exēplo. Gilbertus abbas de Hoilandia in Anglia ordinis Cisterciensis, qui sermones super cantica canticorum ab eo loco, quo Bernardus mortem præuentus finierat, insecutus est, explicans hunc cantici locum: *Adiuro vos per capreas, ceruosque camporum*, simili ferè sensu hæc scripta reliquit: Noua planè adiuratio, inquit, nec plus habens admirationis in specie, quàm in virtute mysterij. Quærens quid in se sacramenti inuolutum contineant hæc animalia, quandam libera mentis alacritatem, & agilitatem spiritus cursim se & saltatim, ut sic dicam, ad superiora ferētis intelligo adumbrari in illis. Annon & tibi velut capræ, & cerui videntur, qui licet in corpore commorantes, corporis tamen euaserunt incommoda, & spirituali leuitate pondera carnis penè non sentiunt, & terrenæ molis materiā nesciunt mentis beneficio? Hi sunt qui spiritu ambulantes ultra nō sentiunt desideria carnis, aut si sentiunt, languida certè, ac quasi palpitantia ad extremum ducentia halitum. Vos (inquit apostolus, his qui huiusmodi sunt) *non estis in carne, sed in spiritu*. Denique etsi cognouimus Christum secundum carnem, iam non nouimus. Iam totius spiritualis factus est, iam se ad solitudines cælestes contulit, iam conscendit ad superiora. Idco dicit Ecclesiā: *Similis est dilectus meus capra hinnuloque ceruorum super montes Bethel*. Ad hos te montes inuitat, qui dicit: *Si conuerxistis cum Christo*, &c. quasi capream te spiritualement fieri vult Paulus, qui ad illos te cælestes montes prouocat, qui singularis illius hinnuli te vestit imaginem. Sicut, inquit, *portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius, qui de celo est*. Bonus ceruus & ipse Paulus, qui ait: *nostra conuersatio in calis est*. Bonus planè ceruus, quem spiritus domini vegetat, & agit. Spiritus enim domini subtilis, & mobilis. Boni cerui, quos vox domini præparat, quibus reuelat condensa mysteriorum, cōdensa, in quibus benedictus ille latitat hinnulus. Bona certè caprea, quæ ad omnia, quæ vel sibi propofita sunt, vel imposita, impigra, & indefessa deuotione spiritus dicere potest: paratum cor meum Deus, paratum cor meū. Quæ ea, quæ retrò sunt, obliuiscens, ad anteriora extenditur. Audiuiti cōmunia, audi singularia, ut aliquid distinctionis inter hæc assignemus animalia, nec confusa, & indifferens sit de vtriusque disputatio. In ceruis antiquitatem attendi viuendi, & videnti acumen in capreis. Cerui quadam arte migrati à senio se tueri perhibentur, & vergentem in defectum vitam rediuiua nouitate ab interitu reuocare. Christus singulariter non tam ceruus, quàm hinnulus dicitur, qui nititur æterna nouitate, nec habet aliquid vetustatis admixtum, quod subinde renouatione indigeat. Ille singulariter caprea videndi priuilegio. Denique *nemo nouit patrem, nisi filius, & cui ipse voluerit reuelare*. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Ergo & hi quoque quasi capræ quædam spirituales intelliguntur, qui reuelatos habēt mentis oculos in agnatione Dei, qui spirituales effecti dijudicāt omnia, & perscrutantur, qui reuelata facie gloriam domini cōtemplantur. Cerui verò sunt in eo, quod in eandem imaginem transformantur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu, qui veterem deponentes hominē nouū induunt eum, qui creatus est iustitia, & sanctitate veritatis, qui senescentem deuotionem, & quoddam languentem tædio in nouum denuo feruorem reducunt, & perseverantiæ fastidia nesciunt reparatione frequenti. Quis, inquit Esaias, *confidunt in domino, mutabunt fortitudinem*, non quidem veterem perdāt, sed ut nouam adijciant. Mutabunt fortitudinem instauratis frequenter incrementis. Mutabunt, inquit, fortitudinem: current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient. Mutatio hæc profectū videtur innouatio iugis sine defectu, sine fatigatione. Bona quiddem fortitudo, quæ currens, licet cum labore, tamen ad defectum declinare non nouit. Melior planè quæ nec laboris sentit molestias, sed oppositarum difficultatum transilit scandala, & velut in campestri planitie explicitis gressibus vtens, iuxta quod scribitur: *Cursor leuis explicat vias suas*. Hoc est, quod in præsentī, ceruos camporum dicit, quod illis quælibet aspera, & ardua, quælibet plana sunt, & peruia, & inoffensis exposita cursibus, quasi planioris æquora campi. Vox domini, vox intimæ inspirationis, mentis auribus suauiter illapsa. Illa est vtiq; quæ ceruos huiusmodi præparat, quæ reuelat condensa. Nam si qua condensa sunt, & crebris scandolorum, quasi spinarum aculeis obsita, illis condensa nō sunt, quorum dominus perficit pedes, quasi ceruorum, qui

qui nullo iniuriarum obice tardari possunt. Huc usque ille. Aptè etiam inscribitur ab Hebræis psalmus 21. Pro cerua matutina: nimirum quia dominus, qui illic extrema omnia pessus fuisse memoratur, miserabilis præda fuit impijs ludæis illum crudeli venatione in casses suos agentibus. Obseruatur autem eiusdem allegoriæ tenor, psal. 41. dum ostenditur, pios eo Dei desiderio teneri, quo misera cerua longa venatione lassata, fontes aquarum sitit. *Quemadmodum cerua desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Proinde in diuino præsidio situm esse, ut hostium nostræ salutis insidias, & conatum omnem fallamus, non aliter atque cerui venatorum spem eludentes, in psalmo decimo septimo describuntur, dum propheta ait, de domino: *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum.* Ad quem modum in Abacuc quoque capite tertio legitur: *Sic in psalmo vigesimo octauo inter ceteras virtutes verbi Dei, & illa prædicatur: Vox domini præparantis ceruos.* Quanquam in ea re quidam aliam ceruorum naturam contemplantur, quæ verè conuenit Euangelij diuini præconibus, quando peruersam doctrinam, perinde atq; illi serpentes ex latibulis narium odore, extrahunt, atque interficiunt. Est vbi in sacris literis cerua charitatis symbolum est, ut in hoc loco prouerbiorum Salomonis: *Cerua charissima, & gratissimus hinnulus, vbera eius inebriant te omni tempore, in amore illius delectare iugiter.* Innuere enim vult Salomon, ut ait Ioann. Arboreus in suo comment. coniugem viro suo debere esse charissimam, & per viribus adniti, ut fœdus coniugij tueatur, quæ non minus scorta persequatur, quam cerua serpentes sit & natus ex ea filius, castitatis amator gratissimus, & quemadmodum hinnulus ceruæ pullus suæ matri acquiescit, sic & vxor sui viri imperio pareat, eumque moderato, & temperato amore delectet, nec ad alterius thorum diuertat maritus, sed pudico suæ cōiugis cōgressu satietur, & hoc est, quod dicit: *vbera eius inebriant te omni tēpore, nō quod vxorio operi semper insistentum esse, doceat, sed moneat, ne vel prima viuente aliā ducas, vel fœdæ meretrici copuleris.* Nam viuente vxore alligatus ex legi, quod si cū altera congregiaris, in detestandū adulterij vitium protues. Quidam dicunt, hanc ceruam charissimam, & gratissimā esse sanctam Ecclesiam, quæ serpentinam solet odio habere, & cōterere doctrinam. Gratissimus hinnulus, populus est eius virtutem varietate delectabilis, & eadē castæ fidei semper æmulatione succensus; cuius vberibus inebriamur, cū vtriusq; testamenti scripturis contra hæreticorū fraudes instrumur, cuius pace, & amore iugiter delectari magna est exercendarum occasio virtutum. Beatus verò etiam Augustinus eandem hanc Salomonis sententiam edisserit, enarrās quod dicit Paulus ad Galatas: *Inuicem onera vestra portate.* Sicut, inquit, de ceruis nonnulli talium cognitionum studio scripserunt, cū fretum ad insulam transcunt pascuarū gratia, sic se ordinant, ut onera capitum suorum, quæ gestant in cornibus, super inuicem portent, ita ut posterior super anteriorem ceruice projecta caput collocet. Et quia necesse est, vnum esse, qui ceteros præcedens non ante se habeat, cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur, ut lassatus sui capitis onere, ille qui præcedit, post omnes redeat, & ei succedat, cuius ferebat caput, cū ipse præiret: Ita inuicem onera sua portantes, fretum transcunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse ceruorum naturam intenderat. Salomon, cū ait: *Cervus amicitia, & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum:* nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. Assimilatur præterea ceruo homo, qui peccatorū suorum penitet apud eundem D. Augustinum citantem hunc psalmistæ locum: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Ceruo, inquit, homo assimilatur: est enim primo animal innoxium, deinde velocissimum, tertio permotus ad fontem aquarum, quanta potest velocitate, festinat. Amat enim aqua dulci, purissimaque satiari. Huius decora comparatio nostrum desiderium ardentem instigat, ut quādo venena antiqui serpētis haurimus, & eius facibus æstuamus, ad fontem diuinæ misericordiæ illicō festinemus, quatenus quod peccati aduersitate cōtrahitur, dulcissimi haustus puritate vincatur. Nec vacat, quod ad fontes aquarum dixit, non ad aquas. Fons enim aquarum Christus est Dominus, vnde omnia fluunt, quæcunque reficiunt. Fluenta enim plerumque siccati possunt, fons autem aquarum semper irriguus est, vnde meritò dictum est, ad liquorē sacræ originis festinandum, vbi desiderium nostrum nunquam possit habere ieiunium. Desideremus velut ceruus fontem excepto illo fonte, quem propter remissionem peccatorum desiderant baptizandi &c. Epiphanius quoq; de ceruo hæc protulit: *Cervus similis est sylvestri capræ. Illius cornua tribus ramisq; sylvas, & montium valles, ut velocissimus cursor contento gradu perlustrat, serpentiumq; cauernas odore indagar, & sicubi serpens delitescit, è vestigio subodoratu, statimque nares ad limen cavernæ admouet, halitumq; trahit: prodiens igitur serpens in fauces cerui, sese ingerit, ille obuium denorat: Qua de causa appellationem sortitus est, videlicet quod eximo serpentes ad*

Cerua charitatis symbolum.

Cap. 5.

Ecclesia typus ceruæ.

Li. 83. quaestio. 71.

Cervus ut maria transeat, & eius mystica analys.

Cervus peccator comparatur.

Christus fons assilatur.

In physiol. cap. 5.

*Cervus ut
vitam suā
reparet.*

*Serpēs pec-
catum.*

*Lib. de pal-
lis.*

*Cervus
Christus.*

*Cervus af-
fectiones
carnales
denotat.
Fons aqua-
rum qui.*

ad se attrahat. Postquam autem serpentem ex caverna cepit illicò, ad aquarum fontes decurrit: Quod si trium horarum spatio aqua se explere nō potest, moritur: si autem aqua potus obtin-
gat ad annos denuò quinquaginta vitam protrahit, vnde propheta David, *sicut desiderat cervus
ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te Deus.* Tu igitur spiritualis homo tres habes restau-
rationes, baptismum scilicet incorruptionis, filialis adoptionis gratiam, atq; pñitentiam. Si
quando serpentem, idest, peccatum intra cordis recessus deprehenderis, ad fontes aquarū, hoc
est, ad scripturam scaturigines statim confuge: sanctam videlicet gratiam (quemadmodum pro-
phetæ interpretantur) hauri; nam si pñitentiam egeris, ab ea iterum deletio penitus peccato, re-
paraberis. Hæc Epiphanius, ex quibus, quæ enarrauit de ceruo D. Ascanius Martinengus Bri-
xianus Canonicus regularis in suæ gloriæ maguæ parte altera, duplicem, inquit, possumus cōte-
nere contemplationem, allegoricam nempe, ac moralem. Allegorica hæc esse potest, ceruorum
morem esse, nemora, sylvas, montes, vallesque dum perlustrant, serpentium cavernas odore
indagare, halitusq; ipsos trahere, attractos deuorare, velociterq; ad fontes percurrere, adeo, vt
si trium horarum spatio ad fluentia non perueniant, mox moriantur: si autem aquas hauriant,
ad quinquaginta annos vitam protrahant. Tertullianus id ipsum attestatur, cum ait: *Tacet ceruus,
quod & ipsa aetatis suæ arbitet, serpentis pallus veneno languescit in iuuentute.* Glossa id psalmi locum,
sicut desiderat cervus ad fontem aquarum: Cervus, ait, senio grauis, excrecentibus pilis, & corni-
bus, serpentem naribus haurit, mox hausto æstuat veneno, vnde fontem ad bibendum arden-
tissimè desiderat, quo poto pilos, & cornua deponit. Ceterū allegoricè id contēplemur. Cervus
Christus est, quin imò cerua illa matutina in scripturis celebrata. Perlustravit hic triginta annis
mundum, serpentis, idest, mortis cavernas indagans, & è vestigio in monte Caluarie eam sub-
odoratus afflatu, nempe spiritu eam attraxit cum inclinato capite emisit spiritum, & proinde
deuoravit eum mortem opperijt. Sed trium dierum spatio ad fontem diuinitatis peruolauit,
aquamq; gloriæ hauriens non ad annos quinquaginta vitam traxit, sed ad immortalitatem, &
perennitatem. Cervus est etiam appetitus noster per sylvas, nemora, montes, & valles discurrens,
peccatiq; voluptates inquirens. Nam benè serpens peccati typus est, quoniam ipse suggestu
peccatum ingressum est mundum, afflatu, ingluvie videlicet voluptatis ipsum attraxit. Fontes
poriò aquarum ipsa sunt sacramenta præcipue baptismus, & pñitentia, in quibus hauriuntur
gratiæ aquæ. Ad hos celestis aquæ fontes si iuuentute, virilitate, vel senectute proficisceretur
cervus noster, ipsiq; explebitur, vitam iterum viuet spiritualement: Si autem serpentis vene-
no, seu delicti culpa infectus, tres horas, vitæ nimirum præsentis curricula patietur elabi, in
mortem corruet sempiternam.

PROVERBIA.

OΠΟΤ αἱ ἰλαφοὶ τὰ κέρατα αὐτῶν ἀλλοιῶν. Vbi cerui cornua abijciunt. Hoc adagio signifi-
cabant, inquit author Adagiorum, quempiā in negotio difficili versari. Siquidē cerui
cornua deposituri, secedunt in loca aspera, & inaccessa (qua de re suprā dixi cum ex
alijs, sū Aristotele, qui etiam huius proverbi j meminit) Conuenient in eos, qui à cōmuni homi-
num conuictu seducunt sese, item in locum vehementer additum, abusuque. Postremò quòd
innuamus nusquam inueniri, illic esse dicemus, vbi cerui cornua abijciunt, vt quemadmodum
ad Græcas Calendas de tempore Suidas, & ab eo mutuatus Apostolius hoc proverbium expo-
nunt, ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς διατριβαῖς ποιημένων. Εἰλαφοὶ αὖτις, idest, ceruini viri. Olim dicebatur for-
midolosus, & fugæ fidens magis, quàm viribus: Cervus enim animal cursu perniciosissimum, & in
venatu pedibus sibi quærit salutem. Hunc etiam ceruū aliquis proverbialiter dixerit, & cor cer-
ui habere, & nebride gestare. Inter adagia quibus ἀδύνατος, siue præposterū quid significamus,
adnumerandum & aliud, quod est apud Theocritum in Thyrside, καὶ κύνας ὁ ἰλαφὸς ἔλκει, idest,
canes ceruus trahit: præposterum est enim, vt cervus venetur canes: Theocriti sic habet:

*Cervinus
vir.*

*Cor cerui
habere.*

*Nebridem
gestare.*

*Canes cer-
uus trahit.*

Eclog. 1.

Δαφνὶς ἰαὶ εἰ Στρωχὸν, καὶ τὸς κύνας ὁ ἰλαφὸς ἔλκει. idest,

Postquam Daphnis obit, ceruus trahit ipse molasses.

Simile quodammodo est Ouidij hoc:

Non docet infellos currere cerua canes.

Et ad ἀδύνατος etiam referendum hoc Virgilij:

Ante leuæ ergo pascentur in aethere cerui,

Et freta delatuent nudos in litore pisces.

Proverbialis itidem allegoria est, οὐκ ἐφ' ἑλπίονα, idest, binnulus leonem, subaudiendum, vicit,

cepit, aut prouocat, aut id genus aliquid pro ratione sententiae, quoties praepostero rerum ordine, qui viribus multo est interior, prouocat potentiorum Lucianus de captatore testamenti, qui iuuenis à sene, captator à captato captus est. Τὸ τοιοῦτον τὸ παροιμία, ἐν βροτῶν λείονα, hoc est illud, quod prouerbio dicunt: *hinnulus leonem*: Huc respexit quisquis fuit, qui scripsit Megaram Herculis:

Ἡρα γὰρ ἀλλήν παῖχ' ἀπαίρειν ἐμὸς υἱός
Ἀνδρὸς ὕψ' αἰδαντοῦ, λίαν ὄσσει ὑπὸ γέβρῳ. idest,

An quoniam immensus affligitur incluta proles

A viro inerte, leonem vsq; hinnulus urgeat acrem.

Non incommine trahetur ad id quoque, quod fit, vt longè inferior laceffit potentiorum, aut multis partibus indocior certet cum eruditissimo. Τῆρας λείονος κρείσσον Ἀχαιῶν υἱόν, idest, *Leo senex vigente potior hinnulo*. Citatur apud Stobaeum ex Hippotgoonte poeta. Senectus viri fortis, ac strenui praestantior est iuuenta quorundam ignauorum, & imbecillium iuuenum. Venu-

*Leo senex
vigente po-
tior hinni-
lo.*

stius fiet, si longulè transferatur: Veluti si quis ingenium docti senis, & exercitati, praeferat ingenio parum eruditi iuuenis. Dicitur non ineptè in senectutem crudam, viridemque, animiq; viribus adhuc pollentem, in quam competet illud Euripidis in Ione:

Τὸ τὴν ποδὸς μὲν βραδύ, τὸ δὲ τὴν ταχύ. idest,

Tardus quidem pes, animus est velox tamen.

Eodem pertinet illud eiusdem in Andromacha:

Πολύων τῶν τάρχευ γίγναι ὑψυχρόσφ'.

Χρῖσσαν. idest,

Gnauus senex, & iuuenibus compluribus

praestat.

Apud Aristophanem simile in sensum legitur sic:

Εἰ γὰρ τὸ μὲν τομίζω γῆρας ἐμὴν πρῶτον, ἢ ποδῶν.

Κταίρει, τασσῶν. idest,

Meam se nequam praferendam exilimo

Complurium comis adolescentium.

Cerui ad sagittam properat: Rectè conueniet, inquit Polydorus Vergilius, impio fugienti, qui dum fuga salutem quaerit, vigente fato, in supplicium aliquando incidit. Sed & unicuique congruet, qui imprudens it se perditum, aut dolo ducitur in interitum. Tractum à more venandi: solent enim venatores abdere sagittarios inferarum saltus, atq; mox ceruos, ac damas canibus, & clamore agitare, qui in diuersum fugientes, & plerumque in ipsos sagittarios recta properantes, ab eis configuntur. In hanc quoq; sententiam Salamon alibi ait: *Auis festinat ad laqueum, & nescit de periculo anima sua agi*. Verùm metaphora in eum speciatim est, qui pergit peccare, animam perditurus.

*Cervus ad
sagittā pro-
perat.*

DENOMINATA. COGNOMINATA.

EΛΑΦΗΒΟΛΟΣ quamvis exponatur venator, & propriè qui ceruos iaculis, & sagittis figit, vt annotat Eustathius in hoc Homeri loco:

Ὡς περ λείον' ὕψι τῶν

Ὡς αὖδ' ὁ σέμνους ἐλαφιβόλος ἀρπάσσει αἶψα.

*Ελαφιβό-
λος.*

Eadem tamen vox in feminino genere Dianæ siue epitheton, siue cognomen est, quasi in ceruorum venatione, ac nece intenta, dicebaturque etiam elaphibolia, quo nimirum cognomine colta est à Phocensibus, qui cū à Thestalis obsessi in summa desperatione victoriam obtinuisent, anniuersarium elaphiboliz Dianæ instituerunt, vt Pausanias pluribus recitat. Meminit item elaphiz Dianæ Strabo, & elaphiazam Dianam à ceruorum venatione appellatam ab Eleis existimat Pausanias, traditum tamen ab ipsis etiam esse ait, nutricem fuisse Dianæ Elaphium indigenam mulierem, à qua Deæ fuerit nomen inditum. Et Suidas elophonon etiam dictam scribit à ceruorum scilicet venatione, qui ἔλλας, quoque nominantur. Elaphis, apud Oppianum in Ixeuticis nomen est auis, quasi dicas ceruariam, quod pennas pelli ceruinæ similes habeat colore nimirum, & maculis, Gesnerus in epitome auiū vltimò edita hanc Oppiani elaphinardeam stellarem, aut cognatam ei esse conijcit, cum alioqui prius, vel eandem, vel cognatam saltem esse cum glottide, seu lingulaca Aristotelis, quam gallinulis facit cōgenerem. Elaphin autem ita dictam conijcit, quod pennas varias, & maculosas habeat instar hinnulorum: & lupus ceruarius.

L. S. georg.

Elaphis.
Nisoppon-
roc.

Ovis cer-
uaria.

Hippela-
phus.

Cervus vo-
lans.

Scarabela-
phus.

Cervone-
serpens.

Spina cer-
uina.

Rubus cer-
uinus.

Li. 3. c. 24.
Sambucus
cernina.

Radix cer-
uina alba.

Radix cer-
uina nigra.

Elaphoto-
scum.

Li. 25. c. 8.

Li. 22. cap.

22.
Ophiocto-
non.

rius, qui & hodie apud Italos, & Gallos nomen retinet ab iisdem maculis sic dictus videtur, & in piscibus in mustelorum, hoc est, galeorum genere, nebras. Oppianus quidem elaphi pinnas in dorso ceruinæ pelli colore similes tribuit, & linguam longissimam, qua in aquam protensa sensim ad fauces deceptum aliquem piscem, qui ad conspectam adnatavit linguam attrahat: (ad cuius nimirum imitationem piscatores ad longam arundinem ex pilis equinis lineam suspendunt) quod ardeolarum sanè naturam sapit, si tamè hanc ardeam elaphin esse dicamus, necesse erit eam illi vim tribuere in lingua, quam alijs ardeis tribuimus in pedibus, nempe pisces alligendi. Nisopponus, id est, cervuorum catulos enecans, celebratur inter canes Actæonis ab Ouidio. Ovis verò cervaria dicebatur, teste Festo, quæ pro cerua immolabatur. Alcetæ Albertus equicervum appellat. Est tamè equicervus, siue hippelaphus ab alce diuersus, sed idem nomen hippelaphus sit eum tragepho, hoc est, hirco ceruo, proprio loco examinabo. Georgius Agricola germanica voce, Gesnerio, licet Germano, ignota, branchirtz interpretatur. Cervum volantem Galli vulgo appellant, & nos etiam inter scarabæos maximum, & ramosis cornibus, quibus ceruum refert, in signem. Cardanus non inueniunt vocabulo scarabelaphon nuncupat, Nigidius lucanum, Scaliger taurum, nonnulli scarabæum bicornem. Est in multis Italiae locis, ut in Apulia, montibus Anconitanis, & iuxta Iustinopolim ceruina vulgò dictus, quod ceruum colore amuletur, se qui solet armata boam, unde boazzaro vocatur, & terra vacce, quod lac è vaccarum veribus exugat, innoxius est, facillè cicuratur, & Romæ à mulieribus in delictis habetur: Isidorus itaque boam vocat his verbis: Boas anguis Italiae immensa mole, persequitur greges armentorum, & bubalos, & plurimo lacte riguis se veribus innectit, & sugens interimit, atque inde à boam populatione boas nomen accepit. Sic Isidorus, in eo deceptus, quod sugendo interimere armenta existimet. Vocamus itidem vulgò spinam ceruinam fruticem quendam spinosum, cuius granis diuerso tempore decerptis ad diuersos colores vruntur: rotunda verò sunt, myrti similia, initio foris virida, matura verò foris nigra, intus viridia, ob id colore eo pingentibus idoneat: is enim aqua dissolutis, in qua liquatum alumen sit, color viridis fit, pictoribus nostris, aqua verde nuncupatus: iisdem non maturis in eadem aqua dissolutis, color luteus: succo eius vis inest purgatoria, ex quo syrupus fit solutius, qui quamvis ventriculo non sit adeo commodus, cum aqua tamen cinnamomi dilutus, in affectibus podagricis, vtiliter potest exhiberi. Augustæ Vindelicorum, teste Cameratio, nominant syrupum familiarem. Quidam rhamni generibus adnumerant, & rhamnum solutium nuncupant, quos Matthiolus reprehendit, rhamnum tamen à Romanis spinam cerualem dici, inter nomenclaturas apud Dioscoridem legitur: Vocant præterea in Italia nonnulli smylacem asperam, rubum ceruinum, ego neutrius cognomen rationem reperio. Sylvestris seu montana sambuci quoddam genus in opacis, vliginosisque sylvis proveniens Hieronymus Tragus sambucum ceruinum nuncupat, quod à cervis magnopere expetatur: illud enim se experientia didicisse affirmat, cerui hanc sambucum avidissime per sylvas sectari, ubi namque locorum duas huiusmodi stirpes provenisse senserit, eo accurrit: quod mirum est sambucus hæc ac vulgaris eisdem situs occupant. His ceruus mirificè delectatur, folia utriusque non baccas depascens, ex quo intelligi potest, hæc baccas frigidioris esse temperaturæ. Iam verò quod maiore dignum est admiratione, observant ceruum solum folijs his vesci, non ceruam, nisi prægnans fuerit, ceruumque in utero gestare: tunc enim & folia hæc appetit, & illa degustat, aliàs nunquam. Superiores Germani vvelzhirtz vultz appellant, quasi albam ceruinam radicem, quam Gesnerus, & Fuchsius fesele Aethiopicum veterum esse arbitrantur, Matthiolus, & Camerarius fesele Aethiopicum vulgare, Clusius in Pannonicis fesele Aethiopicum secundum, Lobelius libanotidem Theophrasti maiorem, Bauhinus libanotidem latifoliam maiorem, Tabernmontanus Libanotidem albam Theophrasti secundam: radicem habet percrassam, longam, & anatham, resuolamque. Alia minor est, radice foris nigra, subdulci, etià resinosa, svvartzhirtz, vvvurtz, id est, ceruina radix nigra, nuncupata. Fuchsius fesele Peloponnesiacum facit, quod facilius, inquit Gesnerus credere, si locis humidis nasceretur, ego sæpe in siccis reperi. Matthiolus est daucus secundus selenoides, & Bauhino daucus montanus apij folio maior, Gesnero libanotis nigra, & Dodonæo libanotis alterum genus, & Cornario libanotis secunda fertilis. Clusio verò fesele secundum montanum, vulgò etiam saxifragie Venerorum nomine ostenditur. Elaphoboscum, quasi dicas cerui pabulum, sed cerui ocellum vertunt recentiores, sic dictum videtur, quod hanc plantam ceruæ nobis monstrarint, id quod tradit Plinius his verbis: Simplicius (quam canes herbam qua sibi serpentes medentur) ceruæ monstrare elaphoboscum, de qua diximus. Dixerat autem, vtile esse contra serpentium, omniumque aculeatorum ictus. Quippe fama est, inquit, hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Ita & Dioscorides elaphobosci, inquit, semen contra serpentium ictus datur in vino: fama est, hoc pabulo ceruos serpentum moribus resistere: hinc nimum etiam ophioctonon, & ophigenium appellari meruit: Inuenio & elaphicum appel-

appellari. Apud Hesychium & Varinum *ἐλαφοβοσκός*, masculinum, & oxytonum nomen scribitur: Alij elaphoboscum genere neutro proferunt. De hoc veterum elaphobosco quid sit statuentium in tot recentiorum opinionibus, suo loco indicabo, hoc tantum hic additurus, Cornarium arbitrari eam esse herbam, quam Germanis albam cerui radicem diximus vocari, quoniam hæc appellatio græcā aliquo modo referat. Est & elaphoscoridi herbę descriptio apud Dioscoridem, idest, ceruini alij, quod & ophioscorodon, idest, anguinum vocat, Gesnerus genuinam Dioscoridis descriptionem esse negat, & in duobus, quæ habeo, græcis exemplaribus ea vox non legitur: Potuit tamen fortassis hoc alij genus ita vocari, quod non aliter atq; ceruus serpentes interimat, ut inde etiam ophioscorodon dictum sit. Est & pulegij genus sylvestre satiuo simile, nisi tenuius esset, & acutioribus folijs prodiret, Monspelienibus ceruinum cognominatum, ubi ubiq; obuium est, vliginosis potissimum, & stagnantibus locis. Vtuntur eo Monspelienfes medici, quod viribus sit, ut putant, quam domesticum efficacioribus, & probatioribus. Caterum vnde ceruinum cognominetur, obscurum est, nec ipsi tradunt, sed fortè inde ortum est, quod quidam dictamno, qui pulegium etiam sylvestre nuncupatur, deuorato ceruo vulneratos sagittas excutere tradunt. Herbariorum vulgus cornu cerui nuncupat. Gallorum imitatione, quibus corne de ceru, id genus oleris, quod nobis vulgò, herba stella dicitur. Dioscoridi verò, alijsq; Græcis *κορνάριον*, quasi cornicis pedem dicas, folia proferit longa, angusta, hirsuta, & in singulis lateribus terga, quaternavè foliola, ita ut integra ramosis cerui cornibus similia sint. Eisdem Gallis lingue de ceru, & Germanis hirtzunge, quasi lingua ceruina vocatur, ut in officinis etiam, quæ Græcis *γλωσσάριον*, quasi foliosa vocata, ut quæ caulis, floris, seminisq; expertis nihil nisi folia, aut foliolus cespēs appareat: Officinæ itidem scolopendriam dicunt, sed perperam. Gesnerus verò etiam filicem femininam à Romanis linguam ceruinam vocari scribit, à suis verò hodie hemionitin Dioscoridis, cuius scilicet folia cum lingua ceruina similitudinem obtinent. Elaphine inter nomenclaturas hellebori nigri apud Dioscoridem legitur, & elaphion exponitur ocymastrum, Hesychius tamen, & Varinus interpretatur *κόινον*, idest, cicutam. Trifolium ceruinum suis etiam vocari scribit Gesnerus herbam bicubitalem, aut procerioris locis nascentem aquis odoratam, folijs ternis, oblongis, crenatis, umbella purpurea, &c. quam pleriq; inquit pharniacopolæ vulgò hætenus eupatorium vocarunt, Ruellius, eumq; secuti alij hydropiper, Cordus verò tritaogonon, Casalpini Britannicam Dioscoridis esse existimant, nonnulli, teste Iunio in nomenclatore, *πολύκαρπον*, aut *πολύκιστον* Hippocratis. De fungo ceruino cum apud nos, & sub hoc nostro cælo planè sit incognitus, sed peculiariter in Bohemia nascatur, lubet integram ex P. Andrea Matthioli epistola ad Iulium Moderatum pharmacopæum Ariminensem scripta huic loco inserere historiam, & vires. Fungum itaq; hunc tuberosum vulgarij modo sub terra nasci affirmant venatores, ubi ceruino semine in coitu inficitur solum. Id quod plerumq; fieri solet ex èpτο è vulua genitali adhuc seminis aliquid continente, maris impetum fugiente famina. Hunc fortasse inuenire nemo posset, ni cerui ipsi locum quodam statuto anni tempore ostenderent. Scalpiunt. n. naturali quodam instinctu ducti, anterioribus pedibus locum, ubi globosus fungus sub terra delitescit, quod olfactu eos percipere affirmant. Spirat. n. fungus grati odore præsertim recenter effusus. Qui secreta hæc norunt venatores, & rustici, qui sylvas frequentant, loca diligenter obseruant, ceruinis pedibus diducta, effosq; serobe, fungos eximunt, & pharmacopœis vendunt, qui dissectos in particulas, & filo traiectos siccant postea in umbra, seruantiq; in medicum vsum. His eadem ferè facies inest, quam in ceteris spectamus tuberibus, globosa tamen in omnibus, & inæqualis. Extima cuticula subnigricat, carnosa verò, & ipsa fungosa substantia albicat. Sunt etiã, qui genus aliquod reperiri dicant, erèctæ virilis mentulæ formæ, adeo ut in altera parte detecta glans, in altera globuli quidam testiculos referentes conspiciantur (talis est fungus ille, quem phallum Hollandicum vocat, de quo suo loco, sed hic non sub terra, sed supra terram nascitur, more aliorum fungorum.) Hic fungus in ciborum vsum hætenus non venit, nec eo vescuntur Bohemi, sed eo ijs in medicamentis vtuntur, quæ venereæ morient: siquidem ad hoc plurimum eum valere putant, & præsertim, qui humanæ genitalis faciem refert. In quem vsum, sicci puluerem ex vino dulci propinant drachmæ, vel sesquidrachmæ pondere. Lactis vbertatem hunc etiam asserre aiunt ex ptyfana, vel muliebri lacte potum, sed valentiùs id agere, si longi piperis aliquid addatur. Suffitu faminarum oclusos locos refecare tradunt, & vuluæ strangulatus auertere. Non desunt superstitionis mulierculæ, quæ ijs abutuntur in amatorijs poculis, quibusdam prius admurmuratis incantationibus. Affirmant præterea valere ceruinum fungum ad epota venena ex mero haustum, quinetiam ad venenosorum omnium morsum non modò potum, sed etiam illitum. Excalfacere hunc ex odoris graueolentia quispiam faciliè iudicabit: Optarem, ut tam ratum medicamentum Italiæ hætenus ignotum seri, vel transplantari posset, & inter cetera rara simplicia, quæ tuo tam celebri viridario diligenti admodum cultura alis, hic etiã viuere fungus &c. Hæc itaq; Matthiolus.

Elaphoscorodon.

Pulegium ceruinum.

Cornu ceruini.

Lingua ceruina.

Elaphine.

Elaphion.

Trifolium ceruinum.

Fungus ceruinus.

Eius vires.

Cui tamen non omnino adstipulatur Thomas Iordanus in suo tractatu de pestilentia, quare tum ob hoc, tum etiam qui antidotum ex eo præscribit, eius etiam hic verba repetam. Fungum inquit, quem boletum ceruinum vocant, è semine eius animalis genitalis ortum, à capellis scalpendo effossa terra deprehensum magnis exornant elogijs. Sanè reperti sunt ijs locis, vbi ab hominum memoria nullus visus est ceruus. Ad Trenzinium nobile Vngariæ oppidum circum Carpathi iuga frequentissimus montuosis locis, sylvis opacis, vbi licet ceruos reperias, non tamen eorum tanta copia, quæ plaustris fungorum satifaceret, siquidem vera censenda, quæ de eius generatione scribuntur. Inter tubera satius fuisset collocare, et si refragari possit virosus odor, qui neq; in tuberibus adeo suavis, potissimum cum ambo veneri extimulandæ opitulari dicantur. Ex eo quibusdam antidotus parantur. Terunt lamellas siue bractæas auri plures marmore pluuiæ aqua prius madesactas, cœu rotis modo asperfas. Deinde extrahunt spiritum vini cum zuccharo candi per tartarum calcinatum. Aurum tritum quintæ huius essentia vini permiscetur, & alembico committitur. Eo qui transcendit liqore imbutus fungus ceruinus digitis exprimitur, (ali) trituratum mergunt, & torculari exprimunt) rursus maceratur, denuò exprimitur toties, donec vis vniuersa è fungo extracta appareat. Eam expressionem drachmæ pondere in aqua cardui pestilentia correptis exhibent. Fecem, siue residuum non quidem fungi, sed tartari quinque granorum pondere aluum mitissimè solvere dicunt. Hactenus Iordanus. Cernisca pirum à Cloatio inter reliqua pirorum genera nominatur apud Macrobium. Festus ceruarium venenum vocat, & eo sagittas perungi solitas testatur. Martinus Deltius in comm. in Herculem furentem Senecæ interpretatur sagittariam herbam Hispanis nuncupatam yerva balestrera, qui ceruis transfingendis ea vtuntur: sicq; intelligendum existimat, quod Iulius Scaliger libro 1. commentar. Aristotelis de plantis, scribit toxico Alpinos, Pyreneosque latrones tela inungere. Elaphussam à Græcis appellari scribit Stephanus, teste Ortelio, insulam in mari Adriatico, quæ Brettanis (Βρετανία) & Brettotia, (Βρετανία) dicitur. Hæc est, quæ vt Hermolaus censet, Brattea à Plinio & Antonino dicitur contra Surium sita, bobus, & capris laudata. Sic ille: Et ceruis fortè etiam, vt inde nominata sit. Elaphusa verò eidem Plinio insula est haud procul à Corcyra, & Elaphites insula maris Adriatici quodecim millibus passuum à Melita, insula scilicet finitima. Chio, vt idem ait. Est & Elaphonefus Stephano vna Soporadum insularum vna cum vrbe eiusdem nominis; dicitur Eunebris, Plinio teste, item Stephano, necnon etiam Proconnesus, & in Etymologo Adelphonefus. Βρανθισιον vrbs ad mare Adriaticum sic dicta; quoniam ἑλκετιμοίνας κίρασις ἰλαφὺς παραπλοῖος, idest quod h. bear portus cornu cerui simile, nam Βρανθισιον Messapij, vt dictum est, vocant ἑλκετιμοίνας, & Βρανθισιον iidem τὴν κίραλιν τῆς ἰλαφῆς, teste Etymologo, qui tamen prius dixerat denominatam esse à Brento Herculis filio, mutuatus eà à Stephano: Sed prius erymum eo confirmari videtur, quod idem Stephanus τῆς Βρανθισιῶν (quæ & ipsa sita est in Adriatico mari) à Græcis vocari scribat ἰλαφῶσιν, cuius incolæ à Polybio Βρανθισιαῖοι, nominari ait, ab alijs Βρανθισιῶν, vt à Strabone quoque, Latini Βρανθισιον appellant, Brundisium Βρανθισιῶν, vel Βρανθισιῶν Brutiam. Brundisij portus, inquit Strabo, sua excellentia præstat, multi enim ore vno includuntur, qui nulla fluctuum agitatione turbantur, cum interni sinus excipiant, vt forma ipsa cerui cornibus simillima sit, vnde & nomen indutum, locus enim cum vrbe ceruino capiti maximè est comparandus, nam lingua Messapiorum Brundisium cerui caput nominatur. Paulò aliter Isidorus Brundisium, inquit, dictum est græcè quod bronda caput cerui dicatur: Sic est enim vt & cornua videantur, & caput, & lingua in positione ipsius ciuitatis. Ceruaria locus ad templum Veneris Gallia Aquitanica finis inter Pyrenæi promontoria in sinu salso ad mediterraneum mare, vt meminit Mela. Nebrissa fertilissima Bætica regionis Hispania vrbs à pelle ceruini pulli dicta, quæ Græcis νεβρίσις dicitur, Plinius eam Venericam cognominat, hodie Nebrixa vocatur.

V S V S I N S A C R I S.

Li. 4. carm.
od. 6.
Cervi Diana
sacri.

ERANT cerui olim in Dianæ tutela, Deæ scilicet venationis præfidi, Horatius:

Delia tutela Deæ fugaces
Lyncas, & ceruos cohibentis arcu
Lesbium seruate pedem.

Quare & iugum curus eius subiisse poetæ fingunt. Ouidius:

Tardos luna boues, annosos Delia ceruos.

Claudianus:

Dixit & ex templo frondosa fertur ab Alpe

Trans

Trans pelagus cervi currum subiere iugales,

Quos decus esse Deæ primi sub lumine cali

Rosida iucundis concepit luna canervis.

Sed & capita ceruorum, aprorumq; eidem Deæ suspendebatur, venatoria, s. munera, vnde Corydon *Eclog. 7.*

Virgilianus: *Setosæ caput hoc capri tibi Delia parvus,*

Et ramosa Mycon vivaci cornua cervi,

Si proprium hoc fuerit lani de marmore tota

Panicolabis furas enineta cothurno.

Vbi quod infra statuam positurum vouet cruribus cothurnatis, ne in eo quidem à venatorum habitu discedit. Sic enim Venus schemate venatorio Aeneæ filio in media sylva se offerens, & Carthaginiensem virginem simulans ait: *Li. 1. Aen.*

Virginibus Tÿris mos est gestare pharetram

Purpureoque aliæ furas vincire cothurno.

Erant autem Romæ multa Dianæ fana: & cum reliquis ceruorum cornua affigi mos esset; ei, quod in *Gaudet cer-*
Auentino erat, boum cornua affigebantur, cuius rei causam tradidimus ex Plutarcho suo loco. Gau- *uis Diana.*
dere autem Dianam ceruis, & capris meminit sic etiam Homerus: *Odys. 6.*

Οἷν δ' Ἀργεὺς ἴδαι κατ' ἔποςτολ' ἰσάσθαι,

Ἥ κατὰ τὸν Τύρον ἐπιμακρον, ἢ δ' ῥύμας Δωρ

Τρωεσσὶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἑλίου, καὶ κατὰ τὴν ἰσάσθαι.

Qualis autem Diana incedit per montes sagittis gaudens

Aut per Targetum arduum, aut Erymanthum

Se se oblectans capris, & velocibus cervis.

Hinc & Ἐλαφοβόλος, & Elaphiam, & elaphonon dictam supra diximus. Erant itidem elaphobolia fe- *Diana epi-*
sta, quæ celebrabantur mense Februario ab Atheniensibus, qui inde elaphobolion dictus est. Sacra *ibeta.*
ficabantur autem in ipsis cervi ipsi Deæ, quod Iphigeniæ exemplo corroboratur. Qua de re sic Pausa- *Elaphobo-*
nias. Ad Euripi, qua parte eis Eubœam à Boeotiorum finibus diuidit, ad Mycalestia Ceres dexteram *lia festa.*
paulo longius progressus est aulis. Nuncupatam credunt ab Ogygi filia. Est ibi Dianæ ædes, & duo *In Boet.*
in ea è candido marmore signa: faces altera præfert, iaculanti est altera similis: ad eius templi aram,
cum ex Calcanthis vaticinio essent Græci Iphigeniam immolaturi, pro puella ceruam mactendâ sub-
misisse Dianam perhibent: Historiâ siue fabulâ de Iphigenia supra etiâ tetigimus, neq; nunc repetisse
nocuerit. Agamemnon vniverſi exercitus declaratus imperator cum animi gratia venatum exisset, in
lucis vicino ceruum quendam insignem, & notis certis distinctû, Dianæq; saci interemit: Ob quod ta- *4. de trilli.*
cinus irata Dea copias omnes tempestate detinet, vt neq; domum redeundi, neq; quod destinauerant, *eleg. 4.*
proficiscendi facultas esset. Itaq; consulto numine iram Deæ placari posse vates nagauerunt, nisi Aga-
memnon loco cervi, interfecti filiâ suam Iphigeniam victimam immolaret. Super qua historia consu-
lendus Sophocles, & Euripides. Fiebat autem hæc immolatio in Taurica, vt meminit Ouidius his
versibus. *Nec procul à nobis locus est vbi Taurica dira*

Cade pharetrata spargitur ira Deæ.

Nec prius (vt memorant) non inuitata nefandis,

Nec cupienda bonis regna Thoantis erant.

Hic pro supplicia virgo Pelopeta cerua,

Sacra Deæ coluit qualiacunque sua.

Meminit eiusdem sacrificij etiam in fastis:

Quoâ semel est triplici pro virgine, casa Diana

Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur.

Fallor. 1.

Dianæ Laphiæ verò apud Patrenses, teste Pausania, magno in ara igne excitato apros, ceruos, & alia *In Achaic.*
animalia viua iniiciunt, & sacrata virgo in postremo agmine pōpæ curru ceruis iuncto inuehitur. Cum *Iouis amor*
Taygetam Atlantis filiam Iupiter deperiret, in ceruam à Diana permutatam esse aiunt, sicq; Iouis co- *in Taygetâ*
natum effugisse, moxq; eius etiam beneficio humanâ suam priorem formam recepiſſe. Eam dea gra- *elusus.*
tiam referre cupientem, ceruam cornua auro exornata gerentem, vt Pindarus habet, consecrauiſſe, *Taygeta in*
hæc sententia cornibus inscripta, *τοῦ γένους αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀπριμίδου*, idest, Taygeta hanc Dianæ dicat. *ceruâ mu-*
Strabo verò etiam author est, post Colophonon esse Coracium montem, & insulam Dianæ sacram, in *tata.*
quam ceruas parituras tranare crediderunt. Sed vt ad Elaphobolia reuertamur, Plutarchus in volu- *Lib. 14.*
mine de virtutibus mulierum, Phocenses, tradit, omnium festiuitatum suarum maximam Elaphobo-
lia. Minervæ in hunc vsq; diem peragere, atq; celebrare, vocemq; esse à fariendis cervis deductam.
Ceterum mirari subit, cur non etiam Apollini fuerit sacer ceruus, cum multas habeat proprietates
soli convenientes, ideoq; Iollitij æstui symbolum etiam fuerit, sicut ostendit Stephanus Viman-
dus

*Solstitij æ-
stiuus typus.*

*Dorcadæ,
ut solem
referant.*

*Cervus, ut
solis compa-
rari possit.*

*Telephi e-
tymon.*

*Vbi cervus
solis conso-
cretur.*

*Hinnulus
Baccho sa-
cer, & eius
res variæ
rationes.*

dus Pighius in sua mythologia in aoni partes ex symbolis antiqui cuiusdā toreumatis argentei, quod
 extat apud Reuerendissimum Episcopum Airebatensem: Cervus, inquit, alto iugo apud Panis lar-
 uam insidens solstitij æstiuus imaginem nobis præbet, quando sol cancri tropicum occupans toto die
 quiescere videtur, viz reliquum sibi decliue respiciens. Habet enim hoc ex natura cervus, ut in ipsa
 perniciosissima fuga stationem faciat, & requiem interponat, donec qui sequitur, appropinquet, tum su-
 gam rursus arripit. Esse autem nondum ætatis perfectæ curta, & non valdè ramosa cornua indicant,
 ut iuniori lauræ Panicæ aptius accommodaretur, quod cur ita factum fuerit, supetiùs inquit declara-
 uimus. Cemadem igitur potius appellabimus, quæ proxima adultis species est. Nominant & dorca-
 des τὰ δὲ ἰλάφου στήματα ob acutiem visus, ὁ δὲ ὀπίσθεν ἀπὸ τοῦ ὀπίσθεν ἰσὶ, καὶ τὸν μάλισ, inquit Varinus.
 Quapropter non ineptè soli, quem mundi oculum, & luminis fontem nominant philosophi, potest
 attribui. Nocte enim videre, & apertis oculis dormire dorcadæ, auctores asserunt: Deniq; non so-
 lum perspicere acerrimè, sed etiam humorem quendam habere intra viscera, qui caliginem depellit
 oculorum, tradunt, ut apud Originem legimus in vna ex hominilijs, quæ extant in cantic. canticorum.
 Potrò solis æstiuo calori rectè ceruum comparasse veteres ex varijs, quas habet huic fideri convenien-
 tes proprietates, animalis naturam indaganti facillè patebit. Viuacissimum imprimis est, & idq; soli
 vitæ principia excitanti sacrum, ut cervus Apollini qui sol est exoriens. Mutat annuatim semel cor-
 nua, & ijs amissis semet abscondit, quoad altera renasci cœperint, velut sol hyeme à nobis refugere
 videtur radorum vigore destitutus (similiter Lunæ siue Dianæ sacer fuerit, nam & hæc singulis men-
 sibus cornua amittit, amissis latet, renascentibus rursus prodit.) Seriatim tranant maria, & flumina,
 porrecto ordine, & capita cornibus ponderosa præcedentium imponunt clunibus, & primus defati-
 gatus postremum se in locum recipit, requiem capiti quærens, atq; ita in orbem redeuntis solis reuo-
 lutionem seriatim dies connectentis imitari videntur. Deniq; quod Panicæ libidini, vel solis vigori
 viuifico conuenit: cùm coitum appetit cervus, calore exasperatur, & fit ferocior, neq; vna tantum con-
 tentus est, sed mutat sapit, & discurrrens aliam, atq; aliam subito supergreditur, subigitq; non stan-
 do, sed currendo, atq; implet vnus multas breui tempore. Veluti sol in continuo motu passim, &
 ubiq; generationem propagat diuersissimisq; plagis rerum natura satisfacit. Huc vsq; Pighius, qui &
 autem dixerat, hinnulum siue ceruam semper nascentium, tum anno exurgente iterum nobis esse no-
 tam: Ceruam autem huic loco non malè conuenire ob Telephi fabulam, quem à cerua nutritum sin-
 gunt poetæ, solem orientem nobis describentes, Τηλεφός enim quasi ἑκλεπός, procul radians lumen
 est, licet, inquit, qui rationem nominis ad historiam ipsam referunt, ut δὲ τὸ ἐκλεπός αὐτὸ ἰλάφου,
 Telephus sit nominatus. Auges fertur filius, αὐγὴ splendorem significat, & auroram: Cerua, quæ eum
 lactauit, principium motus vult esse, & temporis. Ελαφός enim quasi ἰλάφός, agilis, leuis, & velox.
 Suspiciandum itaq; est hanc ob causam Floridæ incolæ soli ceruum quotannis consecrare, cuius con-
 secrationis solemnes ritus leguntur in eo volumine, quo Gallorum Duce Renato Laudonero, nauig-
 atio in Americam describitur, in hæc verba: Regis Outina subdit: singulis annis paulò ante ipsorum
 ver, nempe sub Februarij suum, maximū quem capere potuerunt, cerui pellem cornua retinentem
 sumunt, eam omni selectissimam, quæ apud ipsos nascuntur, stirpium genere impletam denū
 consuunt, cornibus, gutturi, & reliquo corpori selectiores fructus in corollas, vel longastanias ne-
 xos appendunt. Ea sic exornata ad fistularum, & cantionum harmoniam in amplissimam, & ele-
 gantissimam plantam defertur, & altissima istæ arbori imponitur, capite & pectore eius ad orien-
 tem solem obuersis, subinde precibus ad solem repetitis, ut in eorum ditione similia, quæ illi oblata
 sunt bona renasci faciat. Rex cum suo mago proximus est arbori, & verba præ t, vulgo, quod lon-
 gius abest, respondente. Deinde rex, & reliqui salutato sole abeunt, pelle istæ relicta in sequentem
 annum. Singulis annis repetuntur eiusmodi ceremoniæ. Fuit denique cervus, siue hinnulus, idest,
 ἡβρὸς Baccho sacer quod vel inde colligas, quod in eius origijs pellibus ceruinis, quas nebrides
 vocant, vterentur. Attribuitur autem hoc genus pellis Baccho, eo quod homines ebrij varij, & in-
 constantes sunt, sicut etiam pelles istæ vel propter diuersum in vuis colorem, vel deniq; quod ebrie-
 tas infirmos, & timidos reddat, quemadmodum & ἡβρὸς, siue cervus animal imbellis, & ad fu-
 gam natum est, ut Eustathius coniecit in comm. Dionysij Africi, qui Camaritas populos ex Indi-
 co bello redeuntem Bacchum excepisse tradit, σκεῦατα καὶ ἡβρίδας ἐπὶ τοῖς δένδρεσιν, ἐκ τῶν ἐκείνου, ἐν ᾧ φασί. Et
 apud eundem Bacchus nuper natus ἡβρίδα καὶ ἡμαδὶ ἡν ἰσχυρὸν, καὶ ἡν ἰσχυρὸν, ἐν ᾧ φασί. Me-
 minit & Varinus in παρὰ δὲ τὴν Φορβὴν ἐπὶ καὶ ἡβρίδα, inquit, ῥηθὲν αὐτὸν Διονυσίου, ὁ δὲ λαὸς καὶ
 μίθους, ἔδην καὶ ποικίλος, καὶ ποικίλος. Επει καὶ εἰς τὸν ἡβρὸς. Apud Horumutū, ubi &
 ipse meminit his verbis: Τὰς δὲ παρὰ δὲ τὴν ὀπίσθεν ὀπίσθεν τῶν Διονύσων, καὶ παραπολυδοῦσαι,
 ὡς αὐτοὶ ἔδει διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροίας, ὡς τὸ (τοῖς αὐτοῖς καὶ) ἡβρίδα παύτως ἐρεῖται, καὶ ὁ
 Βακχός. Verba hæc διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροίας, idest, propter varietatem coloris, forte acci-
 pi possunt, inquit idem Gesnerus, quod ebrij colorem mutant, & alij aliter colorati fiant:

Aut

Aut dicendum est deesse vocem *σαφελών*, idest, vuarum; sic enim Eustathius habet in comm. in Dionysium Afrum: *Δια τὸ ἴσασθαι σαφελὸν πωλύχροον*. Et alibi: *αὶ δὲ διὰ τὸ οὐκ εἶναι σαφελὸν ἐν χρόνῳ ἀνέχοντα πωλύχροον*. *πωλύχροον γὰρ καὶ αἱ νεβρίδες, καὶ ποικίλῃ τοῖς σίσμασι*. Hinc *νεβρίδων*, idest, hinnuli, vel cerui pellem gestare Etymologo, quo verbo vitur Demosthenes pro Ctesiphonte, tāquā is, qui sacris initiabat, nebridē indutus fuerit, & initiandos eisdem pellibus cinxerit, *ἰσὶ τῶν νεβρίδων διασπᾶν κατὰ τὰ ὄρῳ ἅλῳ*, ut Suidas, & Varinus citant. Ovidius describens ritus, & habitus bacchantium in Progne fabula etiā meminit, dum canit:

Tempus erat quod sacra solent trice: erica Bacchi

Sit bona celebrare nuntus, nox conscia sacris

Nocte sonat Rhodope tinnitibus aris acuti,

Nocte sua est egressa domo regina, Deique

Ritus instruitur, furiali que accipit arma,

Vite caput tegitur, lateri cernina sinistro

Vellera dependent, humero levis incubat hasta, &c.

Est & nebrides gemma Libero patri sacra à nebridum pellium similitudine, teste Plinio, cuius item gēma meminit Orpheus in libro de lapidibus, etsi *νεβρίτις* pro *νεβρίτις* perperā scribatur:

Εἰδὲν ἰγὼν ἰδάλῃ καὶ Βακχίδα (Βακχίνα) νεβρίτα

Δῶρα λίθου βρομίου κατὰ τὸ μῦθος, &c.

Citat & Suidas ex epigrammate quodam pētametrum, quod ad hos Bacchicos ritus refertur.

Κισσῶν τερπνοῖς νεβρίδ' ἵνα πτόμενται.

*Nebrides
quid.*

*Metam. 6.
Bacchantium
ritus.*

*Lib. 37.
Nebrides
gēma Bac-
chosacra.*

V S V S I N C I B I S.

INTER epulas, inquit Iulius Alexādrinus, quæ sitis honos & ceruinæ carni. Præstat hinnuli, quamquam & vetustioribus laus, neq; tamen vetulis; ætatis longitudo in causa, ut vel in trimatu cōmendari possint. D. utissimæ enim cūm viuant, prima illis in bimatu adhuc ætas & veluti infantia, quo tempore nondum temperamenti sui siccitatem iustam accepisse videri possunt, minusq; ideo, tenerioris, humidiorisq; ætatis adminiculo, succi mali, & acceptiores palato sint, minusq; ventriculo aduersentur. Tum consistendi ætas longissima, eadē, & deterior crescente semper siccitate, & duritia carnis: unde concoquendi difficultas, crudi, ac crassi, & im-probi succi, melancholiciq; sanguinis prouentus, paratusq; interdum in quartanam incursum: Atque hæc mer ipsa reliquis quidem ætatibus mala insunt, at minora tamen semper. Bubulam hæc refert, ut vervecina damarum. Ioannes Bruyerinus etiam ceruinam Gallicæ nobilitati imprimis familiarem esse ait, quippe quæ frequenter ad similitudinē bellicæ disciplinæ in venando se exercet, addit tamen partem præsertim quandā gulæ delitijis seruire, quam Gallis simmerium appellant. Ex hinnulis verò epulas generosas principibus & potentioribus fieri, carnesq; non admodum insalubres, saporemq; mirè suauis sentire. Tradit itidem Isidorus carnes habere teneras, & faciles cōcoctu propter motus frequentiam: Et si castrentur antequam cornua crescant, carnem meliorem fieri, magisq; temperatam in calore, & siccitate. Atqui Galenus cūm dixisset carnem leporum sanguinem quidem gignere crassiorē, sed melioris succi, quā bubula & ouilla, subiungit ceruinam non minus ijs succum vitiosum generare, & concoctu difficilem: Et in libro de curatione affectuum renum, carnem ceruinam vitari iubet, quippe quæ dura sit, difficilis concoctu, & melancholica: Et rursus in libro de attenuante victus ratione: equorum inquit, & asinorum esum hominibus asininis relinquo: proximi asinis sunt cerui, eoq; ab eorum esu est abstinendum. Gal. sequitur Aegineta, duram & difficilem præbere alimoniam, inquiens, & Symeon Sethi, ceruorum carnes, inquit, mali succi sunt, & difficilis concoctionis, & bilem atram gignunt. Oportet autem cauere ab ijs, qui æstate capiuntur, quod videlicet eo tempore viperis, ac serpentibus cerui vescantur, unde siticulosi fiunt. Hoc suapte natura norunt, quod si aquam ante illorum concoctionem hauserint, intereant, propterea sitim tolerant, atq; inceduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore sumptæ venenosæ sunt, & valdē noxiæ. Et idcirco cauendum ne eis æstate vescamur. Per hyemem vero totis sumuntur, meliusq; concoquuntur propter interiorem caliditatem. Nam si non præbē concoquantur, crassum humorem gignunt, iecurque, & lienem obstruunt. Quin etiam fertur, si credis, & sine modo sumantur, corpus tremulum, & quod non consistat, facere. Tantum ille. Cæterum quod ceruorum carnes æstiuo tempore venenosas esse inquit, hoc fortassis in calicoribus regionibus eueniat: nam aliàs eo tempore, ac potissimum augusto tanquam pinguiissimi præferuntur: Quin

*Lib. 11. sū
lutr. c. 11.
Caro ceruina
prout ætas varia-
rit, in cibis
probat, vel impro-
batur.
Lib. 13. ca.
23.*

*Li. 3. de al.
facult.
Cap. 6.
Cap. 8.*

*Quando ve-
nosa sit.*

& Platina scribit,estate suauiores esse,suntq; qui hyeme etiam serpentibus,quas ex cauis extra-
hant,vesci eos narrent:non probo autem,quod idem Platina parum alere hanc carnem scribit,
nam si bubula ferè similis est, vt ipse fatetur, multum potius alere dixeris, quod & Celsus te-
statur. Aristoteles tempore libidinis vitari eam, & scetere ait perinde quasi hircorum. Isaacus
Tempore li-
bidinis su-
et.
duram quidem esse concoctum, & melancholicam asserit, sed differre secundum temperamen-
ta,& ætates animalium:laetantes reliquis praeferendos:si teneri adhuc castrentur, meliores es-
se, & in calore, siccitateq; remissiores. Iulius Alexandrinus excindi de ventre nondum natos,
& potētissimis principibus maximis in delitijs esse, ait,quod maximè miratur cū mucoris ad-
huc pleni sint, & haud dubiè crudioris succi certa materia. Caro aduolenti secundū Rhafin ca-
lida est,& lenis, & secundū Auicennā prouocat vrinam. Idem Auicenna asserit quartanas hu-
ius carnis esu induci. Atqui Plinius quasdā se principes feminas scire testatur, omnibus diebus
Cervina
esum à fe-
bribus pra-
seruisse.
matutinis carnem eam degustare solitas,& longo æuo caruisse febribus, quod ita demū existi-
mant ratum,si vulnere vno interierit. Atq; hinc forte est,quod Blondus dixerit,seruare eā ho-
minem à calidis affectibus. Inuenio fuisse nonnullos,qui vitā sibi longissimam polliciti sunt ex
ceruinæ carnis esu ob tantum videlicet æui,quod animal degit,quos ex eorū numero fuisse ar-
bitror, illiusq; conditionis, qui immortalitatem captare ausi perpetuare se æuum suum posse
crediderunt,vt nunquam inter homines esse desinerent,vtriq; longè sua opinione falsi,nam,vt
hi frustra id sperarunt,sic & illi,qui de ceruina sibi blādiuntur, ignerare videri nobis dicemus
alimenti naturā, cuius in vno viuacitas transire in aliu, tot antea immutationibus aliud faciū,
nequeat;neq; spiritus eos procreare,quos in ceruo,temperamēti diuersitati, quod rei totius vō
si ēuay vocauit Aristoteles,vitales queat. Quippe vobis id ipsū hoc aliud est vō ēuay,temperamen-
tum aliud,tutusq; substantiæ natura alia,vt alij quoq; glutino merito inhaereat calor insitus no-
ster. Et iuari quidem alimentorum vsu ad viuacitatem possumus,quod ad hanc rationem atti-
net,si benè concoctibilibus,benèq; alibilibus nutriemur,conuenientibus nobis,perduratibus,
nulla nō ex parte laudatis:sed sic vt intra destinatas nobis vitę nostrę metas cōsistamus. Etenim
nunquam quisquam toto licet,quo vitā traducturus suam sit,tempore ceruinis carnibus vescer-
etur tantum modò,hominis tamen exuet temperamentum vt ceruorum inchoat: Quamuis ali-
quando permagnam in eo fieri mutationem fateri necessum sit,sed ad manifestiores qualitates
illas primum quatuor tum verò ex parte insecutas hasce alias quoq; aliquas. Vt,quos perpetuò
enutritos venenis ferunt,verisimile est, venenosam simul nō parū induisse naturam: Caterū
intra naturā,temperamentiq; humani conditionem adhuc, quam non omni prorsus ex parte,
neq; in vniuersum semper sic venenis repugnare didicimus,quin illorum aliquando naturam
subeat, vt in quibus sponte sua,ex insigni aliqua humorū malitia, veneni vim generari cōper-
tum est. Quod ad apparatus huius carnis attinet Platina anteriorem cerui partē in iusculo la-
ridario coqui iubet,lumbos verò assari:Ex coxis pustillos,aut pulmenta fieri,eandemque esse
& capreoli,similiumq; cocturam. Idem in opere de honesta voluptate;Ex ceruo,inquit,vel ca-
preolo pastillum sic facies:In frustra haud magna carnem concides:vna bollitione cum aqua, &
Lib. 9. c. 8.
aceto,saleq; remollitur,ex cacabo eximes,sinesq; in quadra,donec ius exinaniet:piper dein-
de,& cinnamomum contritum simul cum larido tunso in modum placenta subiges,carnemq;
additis quibusdā per longum laridis tessellis, hoc quasi foliato inuolues, indeq; circumquaq;
caryophylli genera: farinam deinde benè excretam subiges: ex subacta crustam grossiorē vni-
cuique frusto circumuolues,in furnoq; lento igne optimè coques. Apponi hac statim conuiuijs,
vel seruari in mensem,aut saltē dies quindecim possunt. Parum omninò alit,tardè cōcoquitur,
stomachū laxat,spleneticis,& hepaticis nocet;pectus exasperat. Plutarch. 3. sympos. quæst. 10.
cū aprum aut ceruum confectum è longinquo aduehant venatores, æreum clauum tanquam
putredinis amuletum insigere tradit. Apicius varium cerui, id est, ceruinæ carnis apparatus do-
cet his verbis: *Ius in ceruum*: Teres piper, ligusticum, careum, organum, apij semen, laferis radi-
cem, faniculi semen: fricabis: suffundes liquamen, vinum, passum, oleum modicè: cum terbuerit
Lib. 8. c. 2.
*Ius in cer-
uum.*
amylo obligas, ceruum coctū intro foras, tanges & inferes. In Platycerote similiter, & in omne
genus venationis, eadem conditura vteris. Alter: Ceruum elixabis, & subassabis: teres piper, li-
gusticum, careum, apij semen, suffundes mel, acetū, liquamen, oleum calefactum: amylo obli-
gas, & carnē perfundes. *Ius in ceruo*: Piper, ligusticum, cepullam, organum, nucleos, caryotas:
mel, liquamen, sinape, acetum, oleum. *Cervina conditura*: Piper, cuminum, condimentum, pe-
troselinum, cepam, rutam, mentham: mel, liquamen, passum, carenum, & oleum modicè: amylo
obligas, cū iam bullit. *Iura feruentia in ceruo*: Piper, ligusticum, petroselinum, cuminum, nu-
cleos tostos, aut amygdala: suffundes mel, acetum, vinū, oleum modicè, liquamen, & agitabis
embamma. In ceruinam assam: Piper, nardostachyon, folium, apij semen, cepam aridam, rutam
viri.

viridem: mel, acetum, liquamen: adiectas caryotam, vuam passam, & oleum. Aliter in ceruum assum iura feruentia: Piper, ligusticum, petroselinum, damascena macerata: vinum, mel, acetum, liquamen, oleum modicè: Agitabis porro, & satureia. Hucusque Apicius. Scribit Gesnerus apud suos ex sanguine cervi ius fieri nigrum, quod vulgò piperatum vocant, à colore ut purat, licet absque pipere plerumque paretur. Qui de arte coquinaria germanicè scripserunt, præcipuè Balthasar quidam Diligenfis, ex ceruina, eodem Gesnero teste, pastillos parere docent, nec non pulmonis, & hepatis apparatus, & condimenta. Hepar verò cervi omninò prauum esse, & malè temperatum Viacentius Bellunenfis scribit tanquam ex Aristotele, apud quem tamen id me legisse non memini. Apparet verò peculiarem medullæ in cibis vsum fuisse, ut scilicet eius esu ceruinam velocitatem edentes acquirerent: Hæc enim Achillem à Chirone nutritum fuisse referunt, nequaquam verò lacte, indeque nominis etymologiam deducunt Etymologus, & Varinus, nimirum διὰ τὸ μὴ εἶσεν χεῖλαισι θηλῆς, ὁ ἐστὶ τρεφῆς, hoc est, quod labris papillam non attigerit, ubi tamen apud utrumq; legendum videtur, δ' αὐτὸ μὴ διὰ χεῖλαισι, θηλῆς ἢ χεῖλ' ὁ ἐστὶ τρεφῆς, hoc est, Achillem dictum esse, vel quod pupillam non attigerit, vel chylum, idest, alimentum, ut commune vocabulum χεῖλ' ad lactis alimentum infantibus proprium hic contrahatur. Citant autem hoc Euphorionis:

Εὐφρόνιος χεῖλ' οὐ κατὰ τὴν ἀμπαρ ἄσπετος

Τὴν καὶ Μορμυρόντις μιν Ἀχιλλίᾳ φημιζαντο.

Huc referendum illud Tertulliani: Naturam concussit Larissæus heros in virginem mutando, ille ferarum medullis educatus, unde & nominis consilium, quandoquidem labijs vacuerat ab vberum gustu: Ille apud rupicem, & syluicolum, & monstrorum eruditorem scrupula scholæ eruditus. Hinc natum Achilli miram celeritatem tradunt, ut ab Homero dicatur ποδά, κνη, χεῖρ, ποδά, κνη, χεῖρ: & à Pindaro sine reti, & canibus ceruus affectus, κατὰ τὴν ἰατρικὴν αἰνῶν κνη, χεῖρ, ποδά, κνη, χεῖρ. Sed quod de Achillis nutrimento, & nomine positum, est Gregorius N. zianzenus confirmat Achillem dictum, quod sine cibo fuerit educatus: a priuatiua est; & εἰλὸς, cibus, siue pabulum. Sunt tamen qui Achillem (Ἀχιλλίος) sic dictum esse velint, quod alterum labrum combustum haberet, indeque esse hoc Agamestoris.

Ἀχιλλίᾳ

Πηλεὺς κηλῶς καὶ χεῖλ' οὐ κατὰ τὴν ἀμπαρ ἄσπετος

De labro Peleus nominat ipsum Achillem.

Postremò cornua quod mireris iam recentenata, gulæ portentosa ingenia in ganeam vertere nouerunt, regumq; eum cibum haberi, Bruyerinus refert, elixari, & postea in frustula frigi tradens. Quis hoc primùm excogitauit? inquit Iulius Alexandrinus præcitato loco: Quorumnam inuentum hoc? Quæ tanta gulæ libido? Aut quod potiùs tantum, tam salubriū tam sapidarum rerum aliarum copiam auersantis stomachi fastidium? ut ista expeteret, in quibus nec salubritas vlla, glutinosis, aut terrestribus: & sapor (gustasse namq; libuit) qualis fungorum ferè in exciso foetum cornibus, tuborum, sed solutuli magis, minusq; concreta materia. Mirari hæc libet, nisi in tanto iam luxu, & portentosa, flagitiosaq; ganeæ licentia, nihil iam factum esset nobis reliqui, quod miraremur. Blondus verò ex teneris istiusmodi ceruorū cornibus cibaria parari existimauit, propterea quod possidet maximas, & preciosissimas dotes in aconitum, aconiti nomine, ut apparet, abusus, & pro quauis venenata herba, ut multi alij per imperitiā solent, accepta.

Cornua recentenata ut in cibis delicatiora veniant.

VSVS IN MEDICINA.

PLVRIMA debet medicina ceruo, cum totus ferè ab antidotos expetatur, & ut ab exterioribus exordiamur, pilo eius vulvas suffiri prodest, teste Plinio; Et Sextus contra aborsum ex pilis ceruinis suffitum fieri iubet, exq; eo mulierem sanari proficitur. In secundo euporisticon Galenus vel quisquis ille author est, tradit si pellis cervi, & pedes dextri infigantur postæ, prohibere ingressum cuiuslibet animalis venenosi: sed & apud Plinium legitur, in pelle ceruina amuleta multa adalliganda à Magis præcipi, quæ singula, vel vanus, & loquaculus videar, prater eo. Legimus & apud eundem ramenta pellis ceruinæ defecta pumice, & ex aceto trita illini igni sacro. Petrus Aponensis morsum à serpente vltimo mox ligari iubet locum cum corio cervi, deinde imponi theriacam iubet, & eandem bibi. Ad inuoluntarium vrinæ exitum in stratis remedium ex tertio euporisticon Galeni: Alterci succum, aut semen in affuso lacte maceratum corio cervi includito, & dextero femori apponito, miraberis inquit. Adversus comitiales morbos aliud similiter superstitiosum remediū excogitarunt Magi: Draconis

Pili.

Cap. 143.

Pellis.

Cap. 257.

Nervi.

*Li. 29. c. 4.
Cornu ceruini sepe rametum,
& eius usus*

Vrendi modus.

*Aristotelis
de radice
circa cornu
ceruinum.*

Li. 8. c. 32.

*Lib. 3. c. 7.
Cur aduersus
venena
in opere com-
mendetur.*

*Esse omnium
sanguineorum
siccissimum
ceruinum.*

conis scilicet caudam in pelle dorcadis alligatam ceruinis neruis: Nec minus etiam nugax, est hoc quod idem recenset Piinius, ceruinis neruis dentes draconum illigati pedibus caprearum mites prestare dominos, potestatesque exorabiles. Frequentissimus verò & varius usus est apud Medicos ceruini cornus. Symeon Sethi frigidum, & siccum esse tradit, quod miretis alioqui cum, si huiusmodi sit, obstructionibus medeatur, quod idem Symeon proficitur. Adhuc obstructo etiam spleni conferre ipsum & morbo regio volunt, qui ferè obstructo iecinore sit. An quia, inquit Gesnerus, ut cinis, & vsta omnia nisi laentur empyreuma quoddam, & relietas vi ignis tenues aliquot, calidasque partes sibi retinet: Ablutum verò ipsè priuatur, nec aliud, quam siccum, & emplasticum est? Vtus habet & crudum, & vstum ut in sequentibus apparebit, vrendi modum docet Dioscorides his verbis. Cerui cornu contusum (sic vertit Ruellius: græcè legitur *κωμῖς*, id est, in frustra vel assulas sectum, ut Marcellus habet) crudo fictili luto circūlito, & in furnum indito: vritur donec albescat. Alij id vrit super prunas & persicæ tolle, donec albescat, Plinius, & Solinus dexterum præferunt, Aristoteles sinistrum, ut supra indicauimus, circa quam controuersiam Aemilianus in opere de rumin. scribit in hæc verba: Quod nā verò cerui cornu magis salutare sit, dexterum, sinistrumne, haud prorsus cōpertum videtur, cum in hoc sibi ipsi non constet Aristoteles, siquidē lib. 9. histor. cap. 5. dotes omnes sinistro cornu, & lib. de admirand. audition. historia 72. dextero tribuit. Hæ discordantes philosophi autoritates hoc forsità pacto conciliari possunt, si cum ibi de maris cornu, hic de faminæ cornu locutū dixerimus, cuius hæc sunt verba: Ceuas quæ in Epiro oriuntur, dexteri cornu desodere ceu multa præditum vtilitate aiunt, Plinius priorem Aristotelis autoritatem castigasse visus est sic: *Dexterum cornu negant inueniri ceu medicamento aliquo præditum.* Quam sanè sententiā ab Aristotele (ut sapius solet, præsertim vbi de animalibus disserit) excerptis, quippe qui in nono histor. cap. 5. monumenti, consignauerat cornu sinistrum compertū à hemine adhuc fertur, occultit enim hoc tanquam quodam medicamento præditum. Tantum Aemilianus, cuius conciliatio profecto nulla esse videtur, cum ceuas cornutas esse neget Aristoteles, nullaque est autoritas Aristotelis quam adducit de cerua in Epiro, nā Atticè *ἰλαεός*, ut ostēdimus, tā marem, quam faminā denotat. Mucrones ēē efficaciores videntur, ut potē solidiores. Quæ abiecta in syluis reperantur, ferè euas nida, & nimis leuia sunt, medicamentis inutilia. Vsto hoc cornu serpentes fugari, supra etiā annotauimus, & in tertio euporisticō cap. 149. Galenus istiusmodi recitat remedium: Cornu ceruinum vstum, & ex aceto tritum illinito ad serpentium morsus. Aut calami radices, & cicer, & baccas cupressi, & cornu cerui, combusta omnia, tritaque in vnum misceto, & ex aceto, ac porro propinato. Videtur autem priuatiū vim habere aduersus tubetaminam Plinius, *ceruus*, inquit, *dexterum cornu terra obruit contra rabietum venena necessarium.* Cur autem hoc ceruinum cornu tantopere aduersus venena valeat, tres rationes adducit Cardanus in opere de venenis, vbi de cura veneni putrefaciētis agit, in hæc verba adducto primū hoc remedio. In hoc genere est aqua, & aer terra minor, quæ à cornu ceruino destillantur. Namque cornua cerui tyrocnelli comminuta, maximè iuuenum destillatur balneo mariæ, & ut cinnamomum, exitque aqua minor, quæ venenum potu auocat, reliquum destillatur in oleum per duplicem ollam sub terra conditam, quo loca arteriarum inunguntur. Est autē ceruus tota sui natura contrarius omni venenorum generi: Causam autē demonstrabo, & primum, quod siccissimum sit omnium sanguineorum animal, idque tribus certis rationibus cōstat. Prima, quod omnium animalium maxima pro corporis magnitudine cornua gerat. Quod si de vngulero opponas, (aken videtur intelligere) ille non est animal cōmune toti orbi, ut cerui, sed neque illius maiora sunt cornua, licet plura, & minus ramosa, & forsan quod ex eorū genere est. Sed ēē ceruus solida habet, & quæ singulis annis, si Aristoteli credimus, mutet. Certè saepe mutare ostendunt cornua passim inuenta. Nam multi credunt, non posse tantam molē singulo anno excrecere. Iudicio tamē est pro philosopho omnis magnitudinis cornua in magnis etiā ceruis inueniri: Sed, ut dixi, creditum est ramis à mutatione annos numerari, ut cum absoluta fuerint, tunc decidāt. Secunda causa est, quod felle careant, ut idem auhor est, vnde amarissimum illi intestinum, ait. Et Achainis (genus. i. ceruorum non à regione dictum) in cauda, quare hi venenugi in cauda ferre dicti sunt. Atque hi soli, sed nō fel, verū virus quoddā, & venenum, ut quidam dicunt lethalissimum. Tertia quod plurimum se exerceat, atque hæc procul à dubitatione. Quod si addamus etiam prodita ab alijs, ceruos edere serpentes cauernis spiritu corū extractos, nil supperaddi potest: nam quod oderint serpētes, quod ē caueinis extrahant, dixit etiam alibi. At quod edant, etiā Scribonius auctor est. Et quod illis estatis ad aquas confugiant, ab eodem dictum est. Minus sanè mihi videri poterit, verba Aristotelis consideranti. Cerui, inquit, à phalagio icti, vel consimili animali, canctos edunt. Ergo si ita est, primū qui edat carnem ceruorum assidue, nil mirum sit, si perpetuò febre caruitus sit,

sit, quod etiam Plinius in posteriore loco testatur; sed & si siccitate tanta sunt, diutius viuunt, quam de hoc Aristoteles addubitauerit. Quod si siccissimi sunt, & sanguinei, serpentes autem, & insecta siccitate sua venenum fundunt, cum participant in qualitate, dissident in materia nobilium, contra constabit antipathia primi generis. Quare omnium venenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et non solum dormire sub eorum pelle, aut cornua exurere, nos tutos ab eiusmodi animalibus præstabit, quod omnes authores fatentur: Sed etiam si quis carnibus eorum vescatur, tanquam Psyllus, aut Marsus euadet, nec subijcetur periculo putrefacentium venenorum. Et si bibat perpetuo ex vase facto è ceruino cornu. Demum, ut dixi, aqua & oleo illitos quibuslibet venenis ex animalibus, tum etiam putrefacentibus, seu metallica sint, seu plantæ, egregium erunt alexipharmacum. Hæc Cardanus. Est præterea hæc ceruini cornus facultas aduersus venena, barbarissimis etiam Floridæ insulæ hominibus haud ignota: nam labia infantium suorum perforant, ceruini cornu particulam foramini imponentes, itaq; à veneno illæfos fore sibi persuadent. Sextus author est vim habere omnes humores siccandi, indeq; natum esse, quod eo in collyrijs ocularibus vtantur medici. Collyrium ex eodem cornu Ioannis Guiterij Andernaci: Cornu cerui vñ, & eloti, thuris, plumbi vñ, & eloti singulorum drachmæ quatuor, squamæ aris lotæ drachmæ duæ, opij drachma, gummi drachmæ quatuor, ex aqua pluuiali conficitur collyrium. Vlcera, inquit, & pustulas oculorum sanat cicatrices extertit. Aliud. Plumbi vñ, & eloti, cornu cerui vñ, & eloti singulorum drachmæ sexdecim, thuris, acaciæ, spodij, singulorum drachmæ octo, anlyi drachmæ quatuor, opij, squamæ aris, singulorum drachmæ duæ, croci drachmæ octo, myrihæ drachmæ quatuor, tragacanthi drachma, gummi, seminis alterci singulorum drachmæ octo: Ex cremore seminis alterci fiat collyrium. Eisdem quibus superius præditum existit. Idem Andernacus oleum è cornibus ceruinis sic componit: Cornua in mense Augusto collecta lima in scobes rediguntur, coquanturq; ex aqua, quod satis est, deinde per balneum aqua detrahatur, postea illi eximuntur, laterumq; frustulis adiectis ampullæ incuruatæ induuntur, & ex arena oleum clarissimum euocatur, quod singulari artificio colligitur. Hæc ille, sed vñ subitens. Sunt qui ceruinum cornu cum oleo rosaceo fronti contritum mederi affirmant capitis dolori ex incerta causa. Orpheus in libro de lapidibus: si oleum cerui cum oleo tritum capiti illinatur caluo etiam pilos producere promittit, versus eius hi sunt:

Αἰνέ τοι δῖσσι λαοίσι καὶ πρῶτον ἀρχέτω,
Εἰ καὶ φιδιοπαρέως ἴσσι, εἰ γὰρ μετὶ λαοῖς
Τῆς βροττοῦ τριβοῦς προτῆφους ἀνδρῶν ἡμῶν αἴσσι,
Αἰ δὲ νῖα πρὶ βρῖσμα τοῦ ἐρίχης ἀνδρῶν.

Marcellus etiam ad fluentes capillos scobem de cornu ceruino permisceri iubet cum semine myrti nigrae, adiecto butyro, oleoque, & capiti raso densissime oblini, etiam ex infirmitate fluentes capillos sic efficaciter contineri asserens, & Plinius, si decocto cornus partes foueantur, pilorum eruptionem prohiberi ait his verbis: *Equi spuma istita per dies quadraginta, priusquam primum nascantur pili, retrunguntur, item cornus ceruini decocto, melius si recentia sint cornua.* Idem ad porriginem cinerem eiusdem è viuo prodesset ait, utque non tædia animalium capillis increcant. Galenus 3. euporiston 278. ramenta huius cornu acerrimo aceto incoquit, vsque dum tertia pars remaneat: Ex eo impetigines illinit. Similiter Sextus combustum cum aceto tritum mirifice sanare prodit. Vlcera cætera (præterquam in tibis eturibusque) cornus ceruini cinere vel medulla cerui expleantur, authore Plinio, & purgantur: Idemque cinis ex aqua pustulis illinatur. Idem ait maculas in facie aboleri taurino seuo, vitulinouæ felle cum semine cunilæ, ac cinere è cornu ceruino, si canicula exuriente comburatur. Ad lentigines de facie tollendas Marcellus lenticulam cum scobe tenui de cornu ceruino, & seom ceruinum pariter diuidi iubet, coqui, & teri, aque inde faciem vel ante horam balnei, vel etiam in balneo frequenter illini, ita ut quasi pro pane molli vtaris, efficacissimum medicamen experieris, inquit, si lenticulæ maior pars sit, cornus & saui æqualis mensura. Sextus etiam combusto hoc cornu in sole faciem illinit, & deterfa subinde renouat, hocque in ortu scolis faciendum monet, mirèque ita tolli lentigines de facie. Hic & author est combustum ad drachmas res adiecta spuma argenti duarum drachmarum, & eetroto macerato mixtum, intertrigines dolentes mirè sanare. Testatur Marcellus ceruini cornus scobes limatas, & ex vino potui datas pedunculos in capite, lentesque nasci non sinere. Ad capitis dolorem Sextus cornu cerui in cinerem reductum, deinde drachmam cum vini cyatho, & aqua cyathis duobus dat bibere. Sed & cinis fronti illitus ex aceto, vel rosaceo capitis dolores sedare tradunt Plinius, Marcellus, & Galenus. Eodem autem Plinio teste, ceruini cornu nidor comitiales morbum deprehendit. Idem alibi inquit cornibus siue dexteris, siue sinistris accensis odore comitiales morbi deprehenduntur. Et Solinus ait. Vstrina hæc nidore vitium aperit, ac detegit, si cui inest morbus comitialis:

Blon-

Ceruini
cornus vñ
apud Flori-
da incolat.
Vñ in
collyrijs.

Oleum ex
cornu.

Ad deflu-
uium capil-
lorum.

Ad porri-
ginem.

Ad impeti-
gines.

Ad vlcera.
Lentigines.

Pediculos.

Comitiales
morbi man-
ifestat ni-
dor cornu.

Blondus adultis cornibus, & in ramos diffusis eam facultatem attribuit. Sunt qui aridum hoc medicamentum comitialibus commendent, quod miscetur ex visci quercini vncia vna, mucronum de cornibus cervi drachmis duabus, & cordis lupini drachma vna, quibus addunt scobem tritam de occipitio cranei humani. Qui post aegritudines aliquas, ut lethargum, aut pestilentiam in obliuionem inciderunt, eos maxime iuuat, ut ait Aetius, hiera Russi: & post purgationem hierae scobem dentis elephantis circiter drachmam vnam è mulla potam non parum iuuare creditur, & cornu ceruinum similiter. Aduersus scrophalas gutturi quidam ceruinum cornu tritum cum spon-

Ad scrophalas.

Ad ulcera oculorum.

gij, in quibus lapides reperiuntur, aequali mensura ex vino, aut aqua quotidie marè à ieiunis bibi iubent: Sic aboleri si adhuc incrementum, fin iam conlitterint, non aucteri. Ulceribus oculorum, & defluxionibus vltum, & cadmia modo elotum, salutare esse docet Dioscorides. Galenus, & Sextus nonnullos tradunt idem vltum, elotumque miscuisse collyrijs deficcantibus oculorum defluxiones; esse enim omnium talium vim exiccatoriam. Sed & Plinio testante ceruini cornus cinere, scabritias oculorum inungunt, mucrones autem efficaciter putant. Ad polypum ex primo euporisti.

Ad polypum.

Pro dentium albedine.

Galeni 26. cornu cervi vltum, & sandaracham naribus inflato. Pulvis ad conseruandam albedinem dentium; Recipe cornuum cervi vltorum in olla noua ad cinerem redactorum vnciam vnam semis, mastices Chia vnciam semis, salis ammoniaci drachmas sex, misce. Vltum praeterea, elotumque infriatum, dentes, ut Dioscorides testatur, expurgat, erudumque in aceto seruatum si eo gingiua colluantur, maxillarum à dentitione dolorem adimit: graecè legitur *παρυσι γομφιασας*. Gom-

Gomphij dentes qui.

phij dentes molares sunt, ut *γομφιασας* illorum duntaxat dentitionem significet, etsi Marcello in annotationibus id non placeat, omnium simpliciter dentium emissionem, hoc remedio faciliorem fieri existimanti, quoniam alij authores in remedijs ex cornu cervi *γομφιασας* non meminerint, & dentes tantum mobiles confirmari, & gingiuas flaccidas compescere scripserint. Addit insuper nouam esse hanc vocem, & nescire se an iterum in tota Dioscoridis opere reperiatur: Adhac in Graecorum lexicis *γομφιασας* exponi ait *αἱ μαδιασμοὶ τῶν δόντων*, idest, stuporem dentium. Ruellius cuius interpretationem retuli, nulla gomphiorum, idest, molarium mentione facta, simpliciter maxillarium à dentitione dolorem hac collutione adimi scribit. Et quamquam *γομφιασας*, ita molarium emissionem sonare videtur, ut *δοντιασας* simpliciter, tamen ipsa remedij facultas eiusmodi est, inquit Gesnerus, ut neque molarium, neque aliorum dentium productioni conueniat, ut quae gingiuas adstringere, indurareque possit; quamobrem vsus eius est, cum dentes confirmare mobiles, & gingiuas laxas constringere libuerit: cum illa molliri, lenisque opus habeant. Sed neque ad dentium stuporem hoc aut simile remedium ab alio autore positum reperi, quamquam remedia aduersus hunc affectum plerique putant non certa qualitate vlla, sed ex tota substantia agere. Quamobrem *γομφιασας*, vel *γομφιασμοὶ*, ut Hesychius exponit, accipio *συνθλασμοὶ*, aut *συντρημοὶ* *τῶν δόντων*, hoc est, dentium contractionem, vel contritionem, quae scilicet, vel lectu, vel casu fit. Hoc non animaduertisse Marcellum Vergilium valde miror, cum è medio horum verborum dictionem *αἱ μαδιασμοὶ* citauerit: sic enim habet Hesychius *γομφιασμοὶ*, *συνθλασμοὶ*, *ἢ συντρημοὶ*, *ἢ μαδιασμοὶ* (corruptè pro *αἱ μαδιασμοὶ*) *τῶν δόντων*. Debet autem *εἰς δόντων* ad singula praecedentium referri. Apud Varinum & Suidam dentes anteriores non rectè gomphij vocantur, melius Gazae apud Aristotelem, maxillares, idest, molares interpretatur. Videntur autem illi gomphij dicti, quod pluribus quasi gomphis, idest cuneis, & clavis radicibus nempe suis in praesepia sua (sic enim Graeci dentium loculamenta vocant) infigantur. Vetus Dioscoridis interpres apud Serapionem pro gomphia si simpliciter dentium dolori exponit. Quod ad medicamenti naturam, id mihi vtile videtur, tum ad dentes simpliciter dolentes, tum etiam mobiles, & laxos, siue simpliciter, siue externam ab causam violentam, ut ictum, & casum; Ad dentitionem verò, siue aliorum, siue molarium dentium non tantum inutile, sed etiam noxium: monent enim Medici non adstringendam esse gingiuam, ne callosior reddita nascituros dentes impediat. Quod cum ita se habeat Hermolaum, Marcellum, & Ruellium Dioscoridis interpretes pariter omnes errasse fatebimur. Huc usque Ges-

Ad dentes confirmandos ceruig; dolorem sedandum.

nerus. Plinius certè dentes mobiles confirmari scribit ceruini cornus cinere, doloresque illorum mitigare, siue infricentur, siue colluantur: additque quosdam efficaciorum arbitrari ad omnes eodem vsus crudi cornus farinam, fierique dentifricia vtroque modo Galenus 2. euporiston 12. scribit eundem cineres dentes dealbare, & dolores tollere, cum prius libro scilicet primo cap. 58. cerui cornu iussisset in oxygano decoqui, saepeque eo os ablu: Sed & in opere de simplicium medicamentorum facultatibus, cornibus cervi, & caprae vltis, inquit, maxime vrantur, ut & nos saepe vsumus, tum ad candorem dentium, tum ad contrahendas mollitie fluidas gingiuas: Caterum ceruinum maxime commendatur ab ijs, qui talia scribunt. Et rursus in opere ad Pisonem cornu cerui ramentum (*δέννημα*, idest scobem lima factam) adustum & cum vino tritum, deinde circumlitum, vacillantes dentes confirmare asserit: Quod & apud Aeginetam legere est. Lego & apud Sextum, cornu

cornu cerui combustum dentes, qui mouentur confirmare, si eo pro dentifricio quis utatur. Marcellus cornu id combustum, tritumq; cum aceto dentibus appositum prodesse ait, & Albertus, & Rhafis decoctum cum aceto, si eo colluatur os, sedare dicunt dolorem dentium, & consolidare gingiuas. Aiuntq; ex puluere eius dentifricium fieri expurgandis dentibus. Sunt qui etiam modum miscendi præscribant huiusmodi, ut aceti sint vnciæ tres, cornu cerui vsti drachmæ duæ, inde colluios iubent. Marcellus verò etiam ramenta eiusdem vel scobem lima factam cum vino vetere ad tertias coqui iubet, & inde assidue os elui: mirè profuturum roborandis dentibus hoc remedium proficitur. Ad dentes mobiles, & dolentes, & gingiuarum tumorem remedium aliud ex eodem: Accipir cornu ceruini combusti vncias duas, follij scrupulum vnum, salis ammoniaci tantundem, piperis grana nouem, iris Illyrica scrupulos nouem: ex his puluerem tenuissimum facies, & eo dentes quotidie perfricabis: Si mobiles erunt, & dolebunt, facillè cadent, & si sine dolore validi sunt, confirmabantur, & candidiores, & odoratiores erunt: Melius autem proficiunt, si in iuncturis, aut radicibus, aut cauaturis eorum de hoc dentifricio aliquid resederit. Meminit denique huius facultatis Serenus poeta, dum canit:

Quod verò assumpsit nomen de dente fricando

Ceruino ex cornu cinis est.

Eiusdem cornus exusti cinis in potione datur, authore eodem Marcello empycis, & hæmoptois medetur. Symeon Sethi verò pulmonem usu eius lædi scribit. Apud Dioscoridem, ubi ait cornus ceruini cinerem elotum excreantibus sanguinem prodesse; Marcellus Virgilius interpretes addit, cum tragacanthæ lacryma duorum cochlearium mensura: quod in græco textu non hoc in loco, sed mox in remedio ad dolorem vesicæ subijcitur: nihil tamen periculi fuerit si ad utrūq; affectum tragacantha adijciatur. Galenus vltum, & lotum dysenteriam, & sanguinis excretionem, præterea coeliacos affectus sanare, & aurigini vtile esse vulgò dici ait, præcipi autem ad ista omnia duo cochlearia exhiberi, & apud Plinium habemus sanguinem expuentes eodem cinere sanari. Idem etiam testatur stomachi rheumatismos eodem refici, & regio morbo prodesse dici. Marcellus item ad vomitum nimium reprimendum, sulphuris vitii pusillum, & ramenti de cornu cerui tantundem in ovo sorbili tritum, & permixtum bibi vtiliter tradit, & Sextus ad morbum regium, cineris cornu cerui drachmam cum vini cyatho vno, & aquæ duobus propinari iubet, addens mirandum esse bonum eius effectum, & Rhafis contra hunc eundem morbum circiter trium aureorum pondere bibi præcipit. Sed et præterea lienem, teste Plinio, in aceto cinis eiusdem. Sextus combustum ex oxymelle potui exhibet, splenemq; siccare, & dolorem tollere testatur. Sed & Galenus in libro de theriaca ad Pisonem cum scripsisset scobem (pinnam) cornus ceruini vltam, & illam dentes labantes firmare; addit, idem efficere talum bouis, aiunt. Educit autem & lumbricum rotundum cum melle potus, & cum oxymelli lienem minuit, & vitiliginem albam illitus: denique mediocriter venereus est. Quæ omnia non ad cerui cornu, sed ad talum bouis ab eo referri apparet, quoniam in textu græco *καταχρῆμα*, & *ἀποδισσινός* masculino genere ponuntur. Sed cum alij authores eandem viris de cornu ceruino etiam prædicent, aut talum bubulum, & cornu ceruinum iisdem viribus pollere dicendum monet Gesnerus, aut *καταχρῆμα*, & *ἀποδισσινός* genere neutro legendum, ut ad cornu cerui tantum referantur. Caterum cum inter remedia ex boue, Rhafis etiam, & Halyn Arabicos scriptores, talum bubuli vim aduersus lumbricos, vtilitatem albam, & splenem turgentem ex aceto mulso, valere, deniq; venerem excitare citatum sit, præstiterit, inquit, nihil in Galeni lectione mutasse, sed eandem vtriq; in plerisque facultates esse putare, etsi vim veneris cienda ceruino cornu attribui, nusquam hætenus legerim. Sic ille. Epotus modò idem cinis lotum duorum cochlearium pondere dysentericis, & coeliacis prodest, ut ait Dioscorides, & Galenus, ut citauimus. Et Plinius annotauit eisdem affectibus cinerem huius cornus tribus digitis captum in potione aquæ vtiliter esse. Rhafis verò tradit vltum, & potum ad pondus trium aureorum, & semis fluxum sanguinis restringere, qui sit sine putredine, valereq; contra vlcera intestinorum, & fluxum ventris antiquum. Ad dysentericos remedium Galeni primò euporiston 12. cochlearum integridine datur febre carentibus cum vino, cum aqua verò febricitantibus. Aliud ex eodem 2. euporiston 46. cornu ceruinum mollius vltum cum gallæ pari portione in potum dato ad ventris profluuium. Aliud inscriptum ad ventris solutionem Sexti; Cineris cornu cerui drachma ex vini cyatho, & aquæ duobus epota fluxum omnem cohibet, & dolorem sedat. Aliter Marcellus: ceruicornus, inquit, de radicibus ipsis, quæ capiti hærent, scobes lima tenuissimus factus, & ad drachmæ mensuram cum vini austeri cyatho datus, sistit nimios ventris fluores, si vel triduo iugiter bibatur. Ad coli dolorem, inquit idem Marcellus, faciunt quidem mirificè, quæ superius posita sunt, sed cætera medicamenta in alijs vitijs dolorē leuant in præsentia, hoc verò quod distans

Ad empyema, & hæmoptoisin.

Dysenteria. Auriginè.

Vomitum nimium.

Splenicam.

Ad dysentericos.

Ventris profluuium.

Ad colicam ex cornibus teneris.

curus sum supra hominis spem, conditionemque est. Ideo primo tempore ne fidem quidem habet, postea à nullo satis dignè laudari potest: nam & in præsentia dolorem tollit, & in futurum re-
mediat, ne cum vnquam repetat. Rarò enim quis iterum, vel ad summum tertio hoc accepto me-
dicamento vexatus est; quamobrem si quando repetierit iterum dolor, danda erunt per triduum,
& tunc potiones eodem modo, quo prima data fuit. Interdum verò & tertio in dolore eodem ge-
nere potiones dabuntur, quod rarò quidem accidet, vt post primam potionem dolor redeat: sed
si admonente causa, iterum, atque iterum data fuerit, in futurum quoque ita remediabit, vt ne su-
spicio quidem vlla huic vitio relinquatur: Si quando tamen repetierit hoc malum, frigus ex mul-
titudine cibi præcedit, gravitatemque quandam, & torporem eius loci, idest, coli, sed siue villo do-
lore sentiendum infert, planè vt tum intelligant, quanto malo caruerint, qui illa molestia libe-
rantur. Hoc medicamento primum muliercula quædam ex Africa veniens multos Romæ reme-
diauit: postea nos permagnam curam compositione eius accepta, idest, pretio dato ei, quod de-
siderauerat, qui venditabat, aliquot non humiles, neque ignotos sanauimus, quorum nomina su-

*Remedy
descriptio.*

peruacuum est referre. Constat autem remedium ex his rebus: Cerui cornua sumuntur, dum te-
nera sunt, & quasi in tabulas, vel partes breues, & tenues diuisa in olla fictili componuntur, &
opercolo superposito, & argilla vndique circumdata, fornace, aut furno vtuntur, donec in cine-
rem candidissimum redigantur, atque ita trita in vase vitreo mundo reponuntur. Cum dolorem
coli habebit aliquis ante diem abstinebitur, quam poturus est, medicamento ab omni cibo, atque
ita postera die digestus, atque ieiunus accipiet ex hoc puluere cornuum exustorum cochlearia tria
cumulata, satis ampla, quibus misceri debent piperis albi grana nouem trita, & myrti exiguum,
quod odorem tantummodò præstare possit. Hac in vnum commixta in mortario diligenter agi-
tantur, & teruntur: Deinde cochlea vera Africana, idest inde allata sumitur quam macule fissi-
ma, & viua si fieri potest, in alio mortario cum sua testa contunditur, atque ita teritur, donec nul-
lum vestigium, aut aspritudo appareat testularum: Postea vini falerni non saccati cyathus adij-
citur, & nihilominus rursus teritur, magis enim tunc apparebunt aspritudines, si quæ resederint,
quibus leuatis (fortè pro lauigatis) iterum adijciuntur duo cyathi eiusdem vini, atque ita cum prio-
re compositione benè admiscetur, postea transfunduntur, quæ sunt in mortario in calycem no-
uum, qui calyx super aliud vas ponitur ad carbonem, & assidue mouetur cochleario liquor, ne
quid subsidat, aut peruratur. Vbi benè incaluerit, adijciuntur in eundem calycem de his, quæ
suprà scripta sunt, cochlearia tria, & rursus permouetur vniuersa permixtio. Cum autem calore
sufficienti temperata erit portio, dabitur epotanda versus orientem: statim dolor sine dubitatione
cessabit: Sed vt penitus aboleatur, dari potionem similiter oportebit per insequens biduum, sed
quibus hoc remedium dabitur, cibum in prandio tantummodò, aut de tempore in carna exiguum
capiant, quò faciliè conficiant, ne erudi eam sumant: postea verò in consuetudinem victus sui re-
mittentur. Oportebit autem remediatis non intemperanter in futurum vinum bibere: tamen
enim à coli dolore tui fuerint, metuere nihilominus debent, ne alia parte corporis æquè affician-
tur ob intemperantiam, ob quam vtique colo antè fuerant vexati. Hactenus Marcellus. Lu-
buit autem hoc remedium recensere, etsi prolixè nimis expositum, propter promissi magnitudi-
nem, eoque magis, quia eiusdem brevis mentio est apud Plinium his verbis: *Cornu cerui teneri*

L. 9. c. 31.

cibus, cochleis Africanis cum testa sua tussis mixtus in vini portione colo magnopere prodest. Actius
etiam inter colicorum pharmaca hoc medicamentum describit ex Asclepiade his verbis: cerui
cornu recens enati adhuc pilosi, tenerimque ac vsti, cochlearia maioris modi tria, piperis albi gra-
na nouem, myrti exiguum ad commendandum odorem. Contere omnia eisque cochleari terre-
strum magnatum vnà cum testis suis, quantum visum fuerit adijce, omniaque simul trita, & vino
falerno mari mixto trium cyathorum mensura permixta, & ad mites prunas in vase fictili calcu-
cta, ac sedulo ne quid in fundo resideat, agitata, præbe bibenda, ita vt nihil reliqui maneat: atque
id maxime tempore accessionis, & ieiuno adhuc egro fiat. Deinde verò cibum, qui faciliè conficitur,
præbe; Atque hoc ordine ad dies tres exhibe. His verò qui cochleas sumere non possunt, reliqua
præbe sicca cum vino. Scribonius Largus idem etiam remedium, nulla tamen cochlearum facta
mentionem, recenset inquiens: Si iuuenum ceruorum tenerima cornua, dum adhuc lanuginosa
cuticula cooperiuntur, in taleolas scindantur, & fictili nouo diligenter operculato torrefacien-
da clibano committantur, factus ex ijs puluis addito pipere, & myrrha coli cruciatibus cum
vino generoso misce confect. Idem Scribonius aduersus lumbricos hoc pacto idem cor-
nu exhibet: Cornu cerui, inquit, limatum lima lignaria quantum quatuor, vel quinque
cochlearia ex aquæ myxorum coctorum cyathis tribus pridie maceratum, deinde tritum, &
datum, aqua exigua adiecta. Galenus verò ad lumbricos ventris, cornu cerui ramenta
ex vino vetere potui dare iubet à balneo. Aliqui cornu cerui, & ebur mixta propinant, vt exi-
gantur lumbrici, sed per se idem etiam efficere videtur; nam Plinius: *tuncaram*, inquit, *genera*

*Ad lum-
bricos.*

3. enporio.

188.

pel.

*pellis cervini cornus cinis potui; & Marcellus ait, cervini cornus combusti cinis tritus ex aqua potus, tinea potenter expellit, & Sextus combustum datum in vino, vel aqua calida lumbricos necat, & eijcit. Alias tamen idem Marcellus limatum lignaria lima scobem quantum quatuor, vel quinque cochlearia sint, ex aqua, in qua decoctus fuerit ipse scobes, potum ad cyathos tres, restatur mirificè facere aduersum lumbricos. Rhafis eumque secutus Albertus potum cum modico melle expellere vermes inquit. Sunt, qui admiscunt cretam, semen sanctum, vitellum assum, & cum melle placentam, siue pastillum conficiunt, vnde modicum exhibent tam pueris, quam adultis. Ad strangurias præterea in vfu est, author est Symeon Sethi: Galenus verò etiam ad aquosum ramicem acetum potui dari iubet, & cerui cornu vstū ad cataplasmatum modum imponi. Nonnulli remedijs, quæ ad sanguinis mictum dantur cornu ceruinum admiscunt, referente Gesnero, Rhafis tradit vstū, potumque tritum aureorum & semis pondere, contra vesicæ dolorem prodesse, additque eodem modo potum humiditates ex vteris manantes cohibere, si mulier profluuium laborans, vstū & mollissimè tritum cum vino bibat, sanatum iri Sextus pollicetur. Galenus verò ad muliebri profluuium cornu cerui vstū per se in potu exhiberi iubet: hinc apud Plinium ubi ait: *mulierum purgationes adiuvat cornus cervini cinis potus, item vulvas laborantes illius quoque:* adiuuare purgationes mulierum, menses promouere, & ciere, interpretari debemus, vt assumat Gesnerus, sed ego potius abundantes menses, vel pituitosas fluxiones sistere iudico. Mulier si suffocatur à vulua, Sextus ex ceruino cornu puluerem per triduum cum vino exhibet, sed si febricitat in aqua calida, mirabilemque remedijs effectum pollicetur. Inest & sanguinem sistendi potestas: Nam præterquam quod Plinius scribit aluum sistere, Dioscorides in asafatū sartagine sistere dysenterias, & coeliacorum profluua testatur. Si cornu ceruinum appenderis bobus, vel equis, nullo prementur morbo, vt Mizaldus ex Absyrto refert. Et Orpheus in libello de lapidibus, citante eodem Mizaldo, cornu ceruinum à sponso gestari præcipit; Sic enim perpetuam ei cum sponsa concordiam futuram pollicetur. Legimus verò etiam apud Rhafim, & Albertum ceruinum sanguinem fixum oleo si fiat ex eo clyster, sanare intestinorum vlcerà, & fluxum antiquum remouere. Periti tamen medici in clysteribus non vtuntur, sed bibi, vel illini ad fluxiones sistendas perhibent. Galenus mixtum cum aceto, & inunctum psilothrum esse asserit. In vino potus contra toxica, teste Dioscoride, efficax est. Eodem author laudatissima etiam est ceruina medulla. Aetius in pharmaco quodam contra podagram tantundem adipis ceruini substituit: Solinus ait vnguenta ex istiusmodi medullis confecta languentium hominum calores sedare: Albertus immunem conseruare à febribus, quam tamen facultatem ceruinæ carni in cibo sumptæ Plinius attribuit, vt superius retuli. Aesculapio teste, sedat dolores, & Galenus ad Pisonem pharmacum esse scribit paregoricatum, id est, mitigando, & leniendo dolores præstantissimum. Serpentes inunctam fugare supra diximus. Esse testatur Gesnerus, qui ceruinam medullam peculiare faciant remedium perfusis aqua, aliove liquore feruido. Emollit eadem dura carcinomata foris imposita, vt scribit Symeon Sethi: Idem de adipe eiusdem tradit. Gyraldus verò in sua translatione discutiendi vim etiam ipsi tribuit, quod in græco codice impresso non legitur. Plinius cum de tibiarum crurumque vlceribus dixisset, *cetera*, inquit, *cornus cervini cernere, vel medulla cervini expleantur, & purgantur*. Idem ait coryledonem cum medulla ceruina calefactam impositum fistulis mederi: Et alibi, inquit, *Coryledonem etiam purulentis auribus infunditur, & cum medulla ceruina cal facta*. Idem rursus ad labiorum fissuras hirci seuum efficax esse asserit cum adipe anserino, ac medulla ceruina, resinaque & calce. Idem remedium apud Sextum paucis tantummodo immutatis legimus hoc modo: Sepum capræ, & adipem anserinum, & medullam cerui, & capræ cum resina simul & calce vincta, fac vt malagma, mirè sanat labiorum fissuras. Et Plinius emendat. Eandem medullam in aqua calida potui datam ad intestinorum dolorem et si tormina fuerint, mirè prodesse Sextus tradit. Et Celsus inter alia ad dysenteriam medicamenta, si vetustior morbus est ex inferioribus partibus infundere iubet medullam ceruinam, vt quæ dolorem leuet, & mitiora vlcerà efficiat. Hippocrates in opere de natura mulieb. inter subditiua medicamenta, quæ vterum emolliunt, medullam cerui, & adipem lique fieri iubet, & in lana apponi: Et in lib. de morb. muliebribus, medicamentum subditiuum purgatorium his verbis describit. Medullam anseris, aut cerui magnitudine fabæ affuso vnguento rosaceo, & lacte muliebri trito, velut pharmacum teri solet, & cum hoc os vteri illinito. Galenus itidem ex v. tulina, & ceruina medulla pessos componi scribit, qui vteros emolliant, & extra secus medicamenta vteris imponi, quæ ex medulla præparantur, vim habentia emolliendi: Accipiat autem non solum veram medullam ex ossibus. Ioannes Agricola mensibus euocandis pessum ex medulla ceruina commendat: huius medullæ, inquit, drachmas duas, aut tres mulierculæ ratione habita, inuolue sindone munda, & si licet de filo appende.*

Ad Strangurias.

3. cuporist.

159.

Ad aquosum ramicem.

Ad profluuium mulieb.

2. cuporist.

73.

Ad profluuium.

2. cuporist.

85.

Cervina medulla.

usus varij.

11. 6. p.

65.

*Centur. 6.
aphor. 96.*

*Seui cervi-
ni varia
dotes.*

*Cerebri
usus.
Pulmonis.*

*2. euperit.
27.
Genitalis
vis.*

Curandum est tamen, ut reliqua satis respondeant, corporis videlicet præparatio, & habitus constitutio, victus, & ætas, nec ita multum post sequetur mensium eruptio. Hoc nouum experimentum vocat, cuius admirandæ facultatis, inquit, non reddidit nos certiores scriptorum quispiã. Repetit hoc secretum in suis memorabil. Antonius Mizaldus, Si medullæ ceruinæ, inquit, drachmæ duæ, vel tres pro corporis & ætatis modulo includantur in linteolo mudo, & raro, postea pudendo muliebri inferantur filo extra pendente, ut retrahi possint, mensium suppressionem emendabunt, ac solitos effluuij riuulos aperiet, modò tunc se offerat opportunum, ac statum purgationis tempus, & præparatum fuerit corpus, imperataque victus ratio idonea. Res multis experimentis confirmata. Magnus itidem seui ceruini usus est: quod quomodo odoramentis imbui debet, alias ex Dioscoride dictum est, & quomodo etiam simpliciter sit curandum, alibi etiam ex eodem ostendimus. Perunctos eo serpentes fugere ex eodem Dioscoride, & Plinio etiam est ostensum. Actius in pharmaco quoddam contra podagram pro ceruina medulla tantundem adipis ceruini injici posse conuenit. Medicamentorum autem mollientium nullo est inferior, teste Galeno in opere de comp. medic. secundum genera. Rhasis ait calefacere, & lenire, & ex Symeone Sethi paulo antè dicebamus. hoc eodem pingui, nec non medulla, dura emolliri carcinomata. Nigrandis capillis infectio optima, ex hirudinum stercore paratur, ut in eorum historia recitauimus: Oportet autem, inquit Marcellus seui ceruini prius faciem perungere, ne quid ex medicamento de stillas eam commaculet. Vsum autem huius seui ad lentiginis faciei memorauimus etiam inter remedia ex cornu. Idem Marcellus picem præcoquam, siue quam viscosam vocat, & rubricam Scythicam, quam alij pissospalton, inquit, vocant, cum seui ceruini remissi cyathò vno, & lactis bubuli, vel ouilli pari mensura, si quis iam periclitanti phthisico in potu, vel in cibo quotidie dederit, mirè ei subuenire asserit. Et Absyrus quoque ad tussim equorum ex frigida causa, remedia præscribens, post purgationem, & suffitum, in vino dulci liquari iubet adipem ceruinum, aut ouillum cum cera, & lingua apprehensa infundere. Cum verò equi sanguine per urinam reddunt, Anatolius lomentum purgatum coctum, & adipem ceruinum vino pauco misceri, & tri duo per os infundi iubet. Idem seui combustum simul cum ostrea testa commixtum, & factum quasi malagma, Sextus si per nionibus imponatur, mirè sanare pollicetur. Hippocr. in libro de morbis muliebr. vteris exulceratis ceruinum adipem recentem, ac viridem subdit: & alibi in eodem libro, mulieri ut vterus purgetur, allium & nitrum rubrum, & sicum paribus portionibus melle admixto subdit, & ubi amouerit cerui adipem apponit, in vino liquefactum. Cerebrum Albertus & Rhasis prodesse attestantur contra dolorem coxarum, & laterum, & in resituenda fractura, quam etiam, inquit, mitigat. Albertus insuper addit valere contra pulsus cordis, quod improbat Gesnerus, qui etiam cerebrum pro medulla ipsos accipere admonet. Pulmo huius animantis clauos, & rimas, callique vitia sanat, teste Plinio, similiter ut sinum suis recens illitum, ac tertia die solutum: Marcellus verò pulmonem ceruinum impositum, & sape renouatum ex calceamento læsos pedes sine dolore persanare asserit, leporinum tamen pulmonem impositum multo efficacius curare. Cæterum apud Plinium quidem statim à ceruini pulmonis mentione remedium ad calceamentorum attritus subiicitur, unde forsitan deceptum esse Marcellum Gesnerus coniicit. Quod autem ceruino pulmoni apud Plinium nihil cum attritibus calceamentorum, sit, inde, inquit, constat, quia Plinius hoc obseruat, ut morbos, & affectiones prius, remedia posterius nominet, ijs quidem in locis, ubi remedia secundum affectionem genera partitur, nec qua possit oriri confusio. Hec de Pliniana lectione: nam quod ad naturam remedij, hoc est ipsum cerui pulmonem, an ad alterum affectum magis conueniat, an æquè ad utrumque experturis iudicandum relinquit, quanquam inter tam multa, & obuia remedia horum vitiorum neminem cerui pulmone opus habere putat. Idem Plinius eundem pulmonem cum gula sua arefactum in fumo, dein tustum cum melle quotidiano ecligmatate tussim testatur sanare: efficaciorum esse ad id subulonem ceruorum generis. Et alibi: *Sunt, inquit, qui cerui pulmonem phthisico profuisse scripserint, maxime subulonis siccatum in fumo, tritumque in vino.* Repetit & hoc remedium Marcellus his verbis: Cerui pulmones cum suis gurgulionibus, virgulis tenso in fumo, donec arefiant, suspende, & ex his aliquid contusum, tritumque diligenter adiecto melle, ecligmatas modo phthisico dato, quem sanari citissime voles. Sed & Galen. ad phthisin non perfectam sanandam, hoc recitat remedium, pulmo cerui calamo extractus, & arefactus coteratur: & cochlearia eius tria ex mellis cyathis tribus exhibeantur, deinde paucis diebus interpositis iterum propinetur. Testatur denique Marcellus cinerem pulmonis cerui in olla fictili exusti, multis ad suspirium, & dyspnœa profuisse. Genitale cerui tritum, & in vino potum à vipera demorsis auxilium habemus apud Dioscoridem, quem locum annotans Marcellus Virgilius, certius, inquit, remedium, quam Dioscorides, Paulus Aegineta docuit: sicari enim prius, tum teri, sicque cum vino bibi genitale id cerui iussit, additque misceri remedijs, quæ ad viperarum morsus componuntur. Equidem etiam Symeon Sethi, desiccatum, & lima in scobem redactum cum vino potum moribus

bus viperæ succurrere asserit. Similiter etiam Sextus, naturæ cerui siccata, inquit, & corrasa, si drachmam vnam in sorbitione oui potaueris omnis morsus serpentis a pud te innocuus fiet, & idem potus, viperarum morsus efficacissimè curat. Si quis idem genitale vsum, & tritum cum vino illinat testibus, & pudendo animalis admissarij vehementius ipsum: teste Xenophonte, reddet ad coitum. Idem alibi in eodem opere geoponicorum græcorum ex Quintilijs refertur his verbis: Quod si tauri ad coitus torpescant, genitale ceruinum vrens, & conterens, & læuinas vino, pudendū tauri, atq; testiculos vngito, confestimq; vel ad insaniam vsq; pruriet in venerem; Quod quidem haud in tauris duntaxat, sed etiam in animalibus cæteris, in ipsoq; hominum genere similiter possit vsu venire. Soluit autem pruritus illum exorbitantem oleum inunctum. In græcis quidem pro genitali primo loco *ἀπὸς* legitur, secundo *ἀπὸς*, quæ licet caudam quidem propriè significant, hic tamen pro genitali, siue pudendo maris accipiuntur, vt Græci etiam Grammatici exponunt in lexicis. Sic quoq; Horatius caudā pro virga virilis membri, vt Acron interpretatur, accepit, vbi scribit:

quin etiam illud

Accidit, vt quidam testes, caudamque salacem

Demeteret ferro.

Eadem vis ad libidinem excitandā testibus: nam Sextus, ceruini testiculi, inquit, sicci aliquam partem potato, concubitus excitat, & sit cū voluptate veneris. Valet præterea genitale aridum cōtra difficultatem mingendi, aut colicam, vt Rhafis, & Albertus tradūt, monentes insuper bibi aquam solummodo, in qua ablutum fuerit. Magi, vt author est Plinius, partus contineri promittunt, si mulieri cādida à pectore hyænaræ caro, & pili septem, & genitale cerui illigentur dorcadis pelli, & collo suspendantur. Idem testes cerui inueteratos, vel genitale maris, salutariter dari in vino, item ventres, qui centipelliones vocantur, aduersus serpentium morsus. Creditur & medica vis inesse inuolucro fetus, sed ceruæ id statim à partu deuorat, teste Aristotele, nec fieri potest, vt id accipias. Ossium ceruinorum, aut bubulorum ex ceruis recentium, & vt probè conteri queant, vstorū drachmæ quinquaginta, adiiciuntur ab Aetio in antidoto Philagrii aduersus podagram monet tamen, sine ossibus eandem antidotum parari: Ossium, inquit, substantia facultatem habet consumendi, & resiccandi, adeo vt è etiam sola, & assidue, & opportunè exhibita inueteratū articularem morbum curet. Vt verò ne quid ex humoribus resicceretur, ac lapidescat, incurabileq; aut agrè medicabile reddatur, tempore præseruationis eam minimè miscebimus, sed postea si ita videbitur: consumit enim, & resiccet humores in ipsis articulis iuncturis resiccos. Recipiuntur hæc eadem ossa vsa apud eundem in antidotum Iuliani ad calculum, & comitiales. Ad ventris profluuium Galenus ceruorum oua contusa ventri illini iubet. Sextus verò patellam ceruinam, hoc est genuinum, si tecum habeas, negat surgere inguina, & quæ antè surrexerunt, eadem tacta redire. De oste cordis cerui, nec non de bezoartico lapide supra abundè dictum est. De ipso vero corde legimus apud Galenum in euporistis istiusmodi remedium. Cor cum pelle, & cornu cerui combure, & ex oleo vulnus inunge. Tradūt, teste Plinio, ceruas cū senserint se grauidas lapillum deuorare, quæ in excrementis reperiuntur, aut in vulua (quæ & ibi inquit inuenitur) custodire partus ad alligatum. Inueniuntur & ossicula in corde, & in vulua perquam vtilia grauidis, parturientibusque. Meminit eiusdem lapidis, eorundemq; ossiculorum etiam Sextus his verbis: Lapis qui in vulua, aut in ventriculo cerui inuenitur phylacteriū est prægnanti, & perficit, vt partum perferat, eoq; ratio colligit velocissimum esse illud animal, nec tamen abortum facere. Simili ratione ossicula inueniuntur in corde cerui, aut in vulua eius, quæ idem prægulum etiam suum in medicina vsum. Id in hinnulo laudatissimum esse testatur Aristoteles. Dioscorides verò leporinū præferēs huic tamen coagula hædi, agni, hinnuli, dorcadis, platycerotis, dorci & cerui pares vires habere scribit, & Plinius coagulū hinnuli, leporis, hædi laudatū quidē esse ait, præcipuū tamē esse dasypodis. Idē ait cōtra serpentū morsus præcipuū remediū esse ex coagulo hinnuli in vtero occisi; q; aliā etiā reperit, & Solinus eius simia, sed vniuersaliter vim ad venenū quodlibet transferēs: Aduersus venena mirificū est, inquit, hinnuli coagulū occisi in matris vtero. Legas & apud eundē Plinium coagulū cerui ex aceto potum ab ictu serpentū iuuare, & si omnino tractatum sit, eo die non ferire serpentum. Democrates apud Galenū vtiliter bibendum dari, author est, morso à cane rabido. Haly præterea etiam contra cicuta, & fungorū esum. Iam verò Marcellus in potionē solutum, vtiliter ait bibi ab empyicis, vel hæmoptoicis, & Plinius ex aceto sanguinem sistere proficitur. Et Galenus etiā leporis, aut hinnuli coagulum ex vino potum, nec non immisum, cum oryza cremore coeliacos, & dysentericos iuuare asserit. rodest præterea, authore Plinio, decoctum cum lente, beta q; atq; ita in cibo sumptum intesti-

In Geopon.

Græc. 19. 5.

1. Serap.

9. hist. 5.

Ossium facultas.

Li. 13. cap.

47.

Euporist. 2.

cap. 42.

Lib. 2. cap.

184.

Cordis.

L. pilli in

quibus cer-

ui partibus

inueniuntur

eorūq;

efficacia.

Coagulum

ad quæ ma-

la proficiat

Lib. 2. an-

tidor.

1. euporist.

113.

*Fimas.
Vrina.
Venenum in
cauda cer-
ui quale,
qua sympto-
mata indu-
cat, & eius
curatio.*

norū magnopere vitij. Dioscorides deniq; testatur hinnuli coagulum priuatim triduo à purga-
tionibus admotū, spem partus intercipere. Fimi ceruini maximè subulonis cinis cochleariū triū
in mulsi hemina hydropicis auxiliatur, vt Aristoteles tradit: vrina verò splenis dolorē sanat, te-
ste Haly, ventriculoq; & intestinis inflatis prodest, auribus item instillata medetur earum vlce-
ribus. Extrema pars caudæ cerui venenum continet, vt inter ceteros scribit Auicenna, quod po-
tū vehementem ait inducere angustiam, syncopen, & mortem; curandi verò rationem esse, vo-
mitu excitato cum butyro, oleo sesamino, & anetho: post vomitum exhibere oportere medica-
mentum ex auellanis, & pistacijs cum lycio mistis. Ferdinandus Ponzettus scribit, humore m-
adustum in caudam cerni transmitti, ne inficiatur reliquum corpus: sumptum in cibo hoc vene-
num, tristitiam, & mœrorem inducere, & reliqua, vt suprā: addit tamen antidotum esse oculum
cerui, vel eiusdem, vel alterius. Matthiolus venenum istud viridis, aut flauī coloris esse scribit
(vnde verisimile est non aliam quā feli eam esse substantiam: Ceruis quidem Achais co-
gnomine fel contineri in cauda creditur: Est autem illud colore quidem simile feli, non æquē
tamen, vt fel, humidum, sed lieni simile parte interiore vt Aristoteles testatum reliquit) vene-
num planè sœuissimum: quod in cibo potuue sumptum intolerabilem corporis angustiam, syn-
copen, & alia symptomata affert, quæ napellus excitare solet auxilium esse si post vomitum,
ex butyri potu dimidijs triti smaragdi scrupulus cum vino bibatur, pistacia & auellana edan-
tur: Postea verò corpus vniuersum perfricetur cum oleo ex semine citri, & theriacæ drachmæ
duæ propinentur. Eadem etiam scribit Petrus Aponensis.

V S V S A L I I.

*Pellium cer-
uinarum
usus.*

EX corio ceruino, inquit Blondus, sunt tegumenta hominum, & rerum multarum operi-
menta: Testatur verò etiam Gesnerus has ceruinas pelles à suis parari, vel cum pilis, illas
præsertim quæ elegantiores, & maculosæ sunt, vt puluinis sedilium inducantur: vel pilis
demptis ad caligas, femoralia, chirothecas &c. Hoc eodē corio Minerua deformata Vlysem
ne cognosceretur à suis, cum induit, vnde vile olim fuisse indumentum conieceris: Verba po-
etæ sunt:

Odys. v.

Ἀμφὶ δὲ μιν μέγα δίρμα ταχίης ἔσσ' ἰδὲ φοῖο
Ψιλοῖ, δῶκε δὲ οἱ σὺν ἥπρον ἐξ ἀοκίᾳ πῆλιν. idest,
Circum autem ipsum magnam pellem velocis induit cerui
Nudam: dedit autem ei virgam, & aformem baculum.

Orat. i.

Sed & Plutarchus in volumine de fortitudine Alexandri, scribit, eos qui feras venantur, pellibus
3. de arte se ceruorum amicire: Ex medulla cerui medicamen faciei fieri solere discimus ex hoc Ouidij
amav.

Nec coram milibus ceruam sumpsisse medullas,
Nec coram dentes perfruisse probem.

Sed & cornibus ad lucandā fatigā vti solere mulierculas meminit in libro de medicamine faciei:

Et qua prima cadent vniuersi cornua cerui
Contere: in hac solida sexta fuce assueat.

12. Met.

Idem præterea docere videtur in bello cornuum fuisse usum, dum canit:

Cornuum

usus pro

armis.

Non impunè feres teli modo copia detur,
Dixerat Exadius, telisque habet instar in alta
Qua fuerant pinnæ totius cornua cerui:
Figitur hinc duplici Grincus sua lumina ramo,
Erigiturque oculos, quorum pars cornibus hæret,
Pars sinit in barbam concretaque sanguine pendet.

Ossium usus

in tibijs.

Lib. 3. c. 7.

de vita A-

poll.

Li. 2. Ame-

ric.

Lib. 9. c. 7.

Inuenio cerui, aut leporis pedes, si circa fulera lecti alligentur iuxta dorsum, quo te reclines, non
finere nasci cimices. Ex ossibus cervinis olim fiebant tibiæ admodum canoræ, quod meminit in-
ter alios Philostratus de Canio tibicine loquens, talesque esse tibiæ Canadum Indiæ populorū
testatur Theuetus: Hisce tibijs cum caelo spina maximum esse dissidium supra, vbi de anti-
pathia annotauimus. Earundem tibijs usus etiam apud Thebanos erat, quod tradit Pollux
nulla facta ossium mentione his verbis: Θόρος ἀνλός: Οὐβαί: μετ' αὐτὸν ἱκτὶς καὶ λαντὶς ὀστέ-
οι: Καλὴ λατὸς δὲ ἡ ἱκτὶς ὀψί: idest, ferina tibia quam Thebanij ex hinnuli membris compe-
gerunt, sed huius exterior pars ære indurata erat. Cælius græcam vocem seruans tibiā theriam
vocat.

DE CERVO PALMATO.

Cap. XXVIII.

DIXIMVS ex Iulio Capitolino Gordiani syluam memorabilem pictam in domo restituta Cn. Pompeij inter alias picturas ceruos continuisse 200. palmatos: Hosque In Gord. 1.
Gefnero primum visos eosdem cum dorcadibus platycerotis. Cæterum cum postmodum Ioannes Caius medicus Britannus hæc illi cornua, quorum iconem hic exprimimus ex Britannia misisset, mutata sententia doctissimo illi medico, qui ceruum palmatum reuera esse iudicabat, quod & mihi videtur, assensit: Nam cum cornua hæc, aut æquent, aut etiam superent, & longitudine, & crassitudine ceruinum, consonum est corpus animalis cerui potius, quam platycerotis simile esse.

DE TRAGELAPHO. Cap. XXIX.

TRAGELAPHOΣ, quasi hirci ceruum dicas, in nomen accepisse videtur, Etymum.
quod animal sit hircus, & ceruo simile, seu cerui, & hirci figuram mixtam habens: L. 8. c. 32.
Equidem Plinius cum de ceruis tractasset, caput insequens sic orditur: Eadem est Forma.
specie barba tantum, & armorum villo distans, quam tragelaphum vocant non alibi, quam iuxta Locus.
Phæsin amnem nascens. Eadem verba legas apud Solinum in fine capitis vigesimi secundi sed Lib. 3.
Cccc 3 quam-

*Lib. 3.
Hippela-
phus.*

*Equicervus
Hircocervus.*

*Exerc.
207.*

quamvis uterque scribat iuxta Phasim amom tantummodo nasci, legimus tamen apud Diodo-
rum Siculum etiam nasci in Arabia. Raph. Volaterranus eundem esse arbitratur cum hippelapho
memorato ab Aristotele, cuius iudicium sequitur etiam Gesnerus inquit, cervi similitudinem
utrosque in hoc animali vidisse, tum qui tragelaphum, tum qui hippelaphum nominarunt, sed
hi, inquit, propter iubam, equi ceruum (sic apud Aristotelem aliquando transfert Theodorus) di-
cere maluerunt, illi propter barbam simul & cornua hircocerum. Nec mihi differre videtur, uter-
que enim peregrinum facit animal (etsi de loco discrepēt) eademque ei tribuit, barbam nempe,
armos villosos, & cervi similitudinem, tum magnitudinē corporis, tū quod femina in eo genere
cornibus caret. Hippardium, & hippetaphus, inquit philosophus, tenuissimo iuba ordine à capite
ad summos armos erinescunt. Proprium hippelapho villus, qui eius gutturi modo barbe depen-
det. Gerit cornua utrumque, excepta femina hippelaphi: & pedes habet bisulcos. Magnitudo hip-
pelaphi nō dissidet à ceruo. Gignitur apud Archoras, & alibi: hippelaphus satis iuba summis cō-
tinet armis, qui à forma equi, & cervi, quam habet compositam, nomen accepit, quasi equicervus
dici meruisset. Et rursus: Equicervus cornua sunt capræ proxima. Mirum itaque cur Albertus ra-
mosa, & cervini similia cornua tribuat: mirū etiam quomodo Volaterranus raram ex Aelia-
no tragelaphum cetera ceruo similem esse dicat, barba tantum, & armos villo hirco propiorē.
Mirum denique cur doctissimus Scaliger hippelaphi cornua nō descripsisse Aristotelem dicat, in
descriptione eiusdem: Nec tragelaphus, inquit fabula est, quippe hircus facie, cornibus, ceruus
magnitudine, pilo, cauda, clunibus. Pectus villorum frequentia rectum, ut & hinc hircus sit quasi
in eos abierit aruncus. Si philosophus sui hippelaphi cornua describeret, intelligeremus an idē
esse cum tragelapho, aut tarando. Cū vero propter raritatem nativique soli distantiam vix co-
gnitum sit animal, nonnullis tragelaphus nominatur de re, quæ nulla sit, nec usquam in rerum na-
tura

tura reperiatur, ut Stephanus citat, & Etymologus. Figuram hanc ad viuum expressam vir doctissimus, & egregius poeta Georgius Fabritius Gesnero trāsmisit ex Misena Germaniæ vnā cum literis, quibus hæc continentur: De ceruorum generibus, quæ ex venatoribus didici, quamuis infirma auctoritate vulgi scilicet nituntur, tamen ut tuæ volūtatī videat satisfecisse, adscribā. Tria igitur dicunt esse ceruorum genera, non singulari quidem naturæ discrimine, sed aliquo tamen nominis, formæ, virium. Primum illud motum omnibus, quod diligenter Aristoteles & Plinius descriperūt. Alterū ignotius, quod græco nomine tragelaphus dicitur priore maius (vnde forsā hippelaphō dixerit Aristoteles videlicet à magnitudine, ut inter herbas hipposelinum) pinguius, tū pilo densius, & colore nigrius: vnde Germanis à semiusti ligni colore brandhirtz nominatur. Hoc in Tarantinis, & Konigsteinianis Misenæ saltibus, Bohemiæ vicinis capitur. Vulgus venatorum ait nomen reperiisse à locis, in quibus carbonēs sūt, quod ea frequēter, & herbis ibidem renascētibz libenter pascatur. Hoc verum sit, an ex errore, ac opinione propter nomē fabella nata, in medio relinquo: Certē vulpes etiā villi densioris, & nigricantis à colore eodē modo brandfuchse nominātur, quos in arcis illis carbonarijs versari nō est vero simile. Tertium genus, quod reliquorū ceruorū more non ammittit cornua: hoc castratis accidere ait Plinius, sed & vitio accidere affirmant, qui feras apud nos confectantur. Ceruo enim fuga, siti que fello, & flumini se committenti, in ipsoque anhelitu avidius bibenti, pinguedinem, qua abundat resolui, & diffundi a iunt, ex eoque aut mori cum, aut superstes sinit, cornua ei nunquam decidere, idque fieri eo maximē tempore, quo ardentissimē faminam appetit. Hoc genus cerui proprio nomine ein kummerer appellant Hæc G. Fabritius, qui simul etiā præstātissimi, & eruditissimi viri Georgij Agricolæ Kempnitij consulis literas ad me misit, quibus ille suam de tragelapho sententiam, quam meo nomine Fabritius petiuerat, hisce verbis exponit. Tragelaphus ex hirco, & ceruo nomen inuenit nam hirci quidam instar videtur esse barbatus, quod ei villi nigri sint in gutture, & in armis longi: Cerui verō gerit speciem, eo tamen multo est crassior, & robustior: Ceruinus etiā ipsi color insidet, sed nonnihil nigrescens, vnde nomen Germanicū traxit, veruntamen suprema dorsi pars cinerea est, ventris subnigra, non ut cerui candida, atq; illius villi circa genitalia nigerrimi sunt: Cæteris non differunt. Vterq; est in nostris syluis, quanquam plures tragelaphi in his, quæ finitimæ sunt Bohemicis, quàm in alijs reperiūtur. Quare Plinius haud rectē scripsit tragelaphum non alibi, quàm iuxta Phasim amnem nasci. Hæc Agricola. Ego, inquit Gesnerus, huius animantis cornua, quæ cuius quidam nostræ ciuitatī tanquam valde rara asservat, diligenter inspexi, cum de ceruo scriberem, vbi descriptionem eorum apposui his verbis: Obseruaui etiam in consummaticerui (nam quod genus cerui hoc esset adhuc ignoram) cornibus mucrones, siue ramulos supremos, qui bini alioqui plerumque, aut terni spectantur, septenos: Et eodem in loco stipitis latitudinem sex digitorum: Inferius autem erant, & alij bini rami & diminicula. Inquiret studiosi an hoc ceruorum genus à specie cornuum, quæ in suprema sui parte tanquam palmæ in digitos finduntur palmarū latinè dici rectē possit: Nam ceruos palmaros Capitolinus memorat. In Anglia ceruos nigricantes reperiri audio, qui an iidem sint cum illo, cuius effigiem posuimus non sum adhuc certus. Hæc itaq; omnia ex paralipomenis Gesneri. Athenæus tragelaphos pocula quædam dicta Alexidis, & Eubuli testimonijs comprobatur, qui simpliciter inter pocula hoc nomen posuerunt. Tertiō Menandri, apud quem τραγιδροφισ λαβρανος leguntur: Quartō Antiphanis, qui diuitem quendam præter alia possidere scribit, phialas, triremes, tragelaphos, carchefin, ampla nimirum, & pretiosa pocula. Forsan inde sortita fuerint id nomen, quod tragelaphi figuram, vel repræsentarent aliquo modo, vel insculptam ferrent. Apud Bartolomæum Anglicum aliud ab hoc animali simile tamen pygargus vocatur ex glossa in Deuter. 14. pygargus, inquit, animal est cornutum, & barbatum hirci instar, minus ceruo, maius hirco, simile hircoceruo, sed longè minus.

Cerynotum
tria gene-
ra.Li. IX. cap.
18.

Pygargus.

DE TARANDO. Cap. XXX.

HESYCHIVS & Varinus tarandum interpretantur animal simile ceruo, ex cuius pellibus apud Scythas Κισώρες, id est, thoraces sunt. Stephanus item in Τελανός, & Eustathius in Dionysium Afrum, scribunt apud Budinos Sarmatiæ populos tarandum nasci animal admirabile, magnitudine bouis, facie ceruum repræsentans: difficile captu propter mutationem pilorum, quos pro loci colore immutat, ut Chamæleon etiam, & Polyapus. Barbari quidam authores pro tarando corruptè parandrum, & pyradum, teste Gesnero, scribunt, aliqui etiam tanquam diminutiua voce tarandulum, quod, inquit, ridiculum est, cum ani-

Paradus.
Pyradus.

Atlantici
mare.

Descriptio.

Cap. 33. po-
lybiu.

Quomodo
colorē mu-
tet.

Tarandus
qui sit.

Turo Polono-
rum.

animal boui simile fateantur. Quidam adhuc absurdius faciunt cum tarandum à tarandulo di-
stinguunt. Apud Hesychium, & Varinum ἑλιδάπορ expositur animal simile boui iuxta Atlanti-
cum mare. Sed & vox omnino videtur corrupta à tarando; nec obstat, inquit Gesnerus, quod
tarandi nomen apud eosdem suo loco legatur, nam & alia huiusmodi errata in ipsorum lexicis
deprehendimus. Dicit aliquis Xarandum à tarando diuersum esse, quoniam ad Atlanticum
mare nascatur, quod de tarando à nemine memoriæ proditum sit. Respondo tarandum in Scy-
thia nasci, quæ Asia, & Europæ partim maritimas ad Oceanum regiones complectatur: Atlan-
ticum mare autem dici, non solum occidentale illud, & Africani partem Oceani, sed vniuersum
etiam Oceanum apud veteres, ut apparet ex his verbis Aristotelis in philosophiæ ad Alexan-
dram compendio: Πέλαγος δὲ τὸ αἰὲρ ἔχει τὸ διὰ τὴν Ἀφρικανικὴν καὶ τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν
ἰμῶς. Hoc est, ut Guilhelmus Budæus transtulit: Porro autem pelagus, quod extra orbem no-
bis habitatum fufum est, & Atlanticum dicitur, & Oceanus à quo ipsi circumloimur. Plinius
hoc animal pulcherrimè delineauit his verbis: *Tarandus magnitudo, quæ boui, caput manus cernino,
nec absimile, cornua ramosa, ungula bifida, villas magnitudine vrsorum. Sed cum libuit sui coloris esse asinus
similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium at borem, fruticem, florum,
locorumque reddit metuens, in quibus latet, ideoque raro capitur. Mirum est habitum corpore (id est, cu-
te) iam multiplicem dari, mirabilius & villo. Et paulò antè: Mutat colores, inquit, Scytharum tarandus,
nec aliud ex iis, quæ pilo vestimur, nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur cernix. Habere magnam
admirationem in hoc animali coloris immutationem sic ostendit Aelianus: Ruborem, pallorem,
liuorem, homini, & bestijs cutem mollem habentibus, & minimè villosis, accidere, nihil mirum:
tarando verò animali, cui est tergo impenetrabile, & villus vrsorū magnitudinc, admirabile vi-
deri debet: seipsum enim cum villis suis hic vertit, milleque colorum species cū summo videntium
stupore reddit. Scythicum animal est, dorso, & magnitudine tauro simile, eius corium ne spiculo
quidem penetrari potest. Cæterum Solinus cū lycaonem dixisset Aethiopia mitti subdit, mittit,
& tarandum, cuius erroris occasionem præter oscitantiam, & negligentiam ipsius nullam video,
cū Plinius dilucidè Scytharum, id est Scythicum tarandū appellet: Lycaonē verò nō in Aethio-
pia, ut ipse Solinus, sed in Indis nasci ibidem scribit: Hunc tarandum, addit Solinus, affirmant ha-
bitum meū vertere, & cum acriescat fieri similem cuscumque proximauerit, siue illa saxo alba sit, seu fruteto
virens, siue quam aliam præferat qualitatem. Faciunt hoc idem in mari polypi, in terra chamaeleontes. Sed &
polypus, & chamaeleon glabra sunt, & prouius est cutis leuitate speculi modo proximantia amulari: In hoc
nouum est, ac singulare, his futiam pili colorum vices facere. Meminere eiusdem colorū mutationis Ari-
stot. in opere de admir. auscult. & Theophrastus in fragmento de ijs, quæ colorē mutant, ut citat
Iacobus Dalechampius in comment. ad nouissima Plinij verba Causā huius mutationis tradunt
esse, quod pili eius, vel curis potius speculi naturæ sit assimilis: vnde species circumstantium rerū
per aerem diffusa, & ad huius generis animalia terminata reddunt eis talem colorē, qualis earū
rerū fuerit, quibus proximāt. Quis sit modò reuera iste tarandus, nō facile licet iudicare. Ioannes
Agricola Ammonius, tarandulum (sic loquitur) interpretatur germanicè elend. Quam sententiā
improbat Gesnerus, docēs Germanorū elend alcem esse; Georgius verò Agricola vir & doctrina,
& iudicio summus, tarandum interpretatur reen, (quo nomine, ut in sequenti capite apparebit,
Septentrionales rangiferum intelligunt) rangiferum cum tarādo eundem esse existimans. Quam
quoque opinionem Gesnerus in cap. de tarādo, modestè sic refutare conatur: quanquam plera-
que, inquit, tarādo, & rangifero nostro eadem sint, liber tamen ab eo (Georg. Agricola) dissentire,
nō certè doctissimum virum reprehendendi animo, sed ut hominibus studiosis diligentius in-
quirendi occasionem præbeam. Tarādum igitur esse existimo feram illam, quam Poloni tur, vel
thuronem appellant. Inuenitur in vna tantum parte regni Polonici in ducatu Mazouia, inter
Oszezke, & Garuolij: maior boue mansueto, minor vro, ore dissimilis vtrique, præacutis in fine
cornibus, perniciosissimo cursu, & valde robusta. Descriptionem hanc nobis communicauit nobili-
tate, doctrina, & omni virtutū genere vir ornatissimus Florianus Susliga Roliz à Varshauia Po-
lonus. Hæc fera si iubata esset, quod nōdum certò scio, bifonti describeret: nam recentiores qui-
dam thuronem Polonorum, Zubionis, id est vri speciem faciunt. Cæterum ut tarandum credam,
plura concurrunt, primū magnitudo, & species bouis, sed caput & os absimile, deinde quod boui
syluestrium rarissima est, & in Sarmatia capitur vicina Gelonis, apud quos tarandū reperiri le-
gitur: Accedit etiam nominis affinitas, nam in barbarorum quorundam recentiorum libris, da-
ran huius bouis nomen legitur, quamuis alijs duran, vel durau scribāt, & bona son interpretetur.
Vnum est, quod obijci potest, cornua thuroni non esse ramosa, qualia Plinius suo tribuit tarādo.
Respondeo, videri mihi veteres tarandū, vel cum alce, vel cum rangifero fortè confudisse: Nam*

& alce, & rangifer ramosa prætendunt cornua. Describunt autem alcen quoq; veterum alij aliter: quod in adeo peregrinis animalibus mirū non est: cum ea ferè soleamus, ut ex diuersis auditu accepimus, describere. Hæc si cui non satisfaciunt, vel tarandum pro rangifero accipiat, ut Georgius Agricola, & ante ipsum Eliæta Anglus, quibus cū de hac re ego non contenderim; aut si quid melius inuenerit, in commune proferat. Hoc addā pro corollario ex Plinij descriptione tarandum animal inter ceruum, bouemque medium videri posse: cerui enim cornua, & metum habet, cætera ferè bouis. Thuronem sanè taurum non meticulosum sed taurorum omnium, præsertim syluestrium instar, animosum esse crediderim. Iā quod Plinius scribit caput ei maius ceruino

uino esse, & magnitudinem bouis rangifero satis conuenit, quoniam in vniuersum multo maior ceruo esse fertur. Capiuntur etiam apud Gelonos, aut vicinos populos: Quidam etiam asininum ei tribuunt: præterea bisulcos esse constat. Hæc tam multa cum cōueniunt si de coloris etiā mutatione certior fiam, sine cunctatione rangiferum pro tarando accipiam, & Polonicum thuronē bisontibus adiungam. Nam quod de corio fertur, vsum eius esse ad thoraces, vt quod ferrū non faciliē transmittat, nihil impedit, pleraq; enim magnas feras in regionibus frigidis huiusmodi pelles habere crediderim, quales etiam alces habēt, quæ ad hunc vsum in Germania cōmuniōres sunt. Omnino quidem maiora minoribus, fera domesticis, & in frigidis regionum quā calidis animalia pelles crassiores, solidioresq; gerunt. Sed rangifer historiam integram in R, litera dabimus, in præsentia satisfuerit, mihi non tam dissentiēdo, quā dubitando de eruditorū quorundam interpretatione, vel ipsos, vel alios ad thuronis simul, & rāgiferi historias maiore studio inuestigandas excitasse, & scepticorum instar in vtramq; partem rationes attulisse. Hæc itaque omnia Gesnerus incertus opinionis suæ. In capite verò de rāgifero Georgio Agricolæ subscribēs rangiferum cum tarando eundem iudicat. Et rursus in appendice quadrupedum viuiparorum: tarandi, inquit, eiusq; cornuum falsam imaginationem, tabulæ regionum Septentrionalium Olai Magni imitatione decepti posuimus in libro de historia quadrupedum viuiparorum pag. 950. rangiferi nomine. Dubitabam enim adhuc an tarandus idē rangifero esset, quod doctissimo viro Georgio Agricolæ videtur, cui ego hunc magis assentior, etsi tunc quoque non omnino negavi, sed dubitatione aliqua motus, quæ de tarando veteres scripsere, in boum syluestrium historia conscripsi pagina 156. & rursus seorsim, quæ de rangifero recētiōres pag. 950. quo loco (sequēte mox pagina) posui a nobis cornu tarandi, siue rangiferi nō esse, nunc certō scio, tum enim dubitabam, Cuius verò animātis id sit, nisi alces est (quāquam differt ab eo cornu alces, quod aliās ab amico quodā ad me missum in alces historia posui) ignorare me ingenuē fateor. Id verò quod in præsentia damus animal (est autē cuius hic icon exprimitur) à clarissimo viro Valentino Grauiō ad nos missum, tarandum, siue rangiferum ad viuum expressum esse non dubito: Nam cornū quoq; omnino similitudinem effigiem doctissimus vir Benedictus Martinus Bernensis qualia Berniæ in curia spectātur, nuper misit. His addā, quæ de hoc animāte Georgius Fabricius ad me scripsit. Tarandus, inquit, quem populi Septentrionales sua lingua rehenschier nominant, formam cerui habet, sed corpus robustius: colorē secundum anni tempus mutat, etiam pro locorum, in quibus vixerit, varietate, vt author admirandorū scribit, siue Aristoteles ille sit, seu Trophilus. Arborū autem, & locorum, & rerum, quas attingit vniuersarum colorem imitari, nobis adhuc cōpertum non est. Eum autē quod anni temporibus mutet, inde colligitur, quod alij colore asini, alij cerui esse dicant. Pectus torosum, & villis albis, prominentibusq; densum, atque rigidum, crura pilosa, bifidæ concauæq; ungulæ, & mobiles, in cursu enim eas explicat. Ipse ad celeritatem expeditissimus, ita vt & summas niues calcet non impressis altē vestigijs, & pernecitate infidiētia in valibus animalia effugiat. Cornua gestat præalta, quæ statim à fronte ramis duobus latis mucronantur, quasi in digitos: In medio ramulus veluti internodiū interiectus, inde rursus in ramos latos, digitorum expansorum specie mucronatos exeunt. Cornua sunt alba, venulisque longis distincta, differūt ab alces cornibus altitudine, à cerui latitudine, ab vtriusq; colore, & ramorum multitudine, quamuis aliter scribat Zieglerus Landauos. Currēdo ea in tergum demittit: nam statim frontem penē inferiores rami tegunt. His inferioribus concreta frigoribus flumina ad potum capiendū rumpere fertur. Sylvarum fructibus, & arborum musco vescitur. Latibula struit in montibus Septentrionalibus, & in Mosbergum aliosq; montes Nort Vvegiæ intentionibus frigoribus procedit. Capitur ab hominibus ad vsus domesticos: nā ad conficienda itinera domatur à cursoribus, ad opera rustica ab agricolis. Insestat ad prædam è multis animātibus. Caro enim tarandi è ferinis illorum locorum optima, & delicatissima. In primis autem insectos habet lupū, gulonē, & qđ propter horrore vlulatus vulgō feldgeschrei ab Olao propter feritatē grimblav appellatur. Hoc animal ad prædam exit gregatim lupo minus, maius vulpe, pilis nigris, maxime ferum, & tarando præ cæteris inimicum. Sigismundus Liber, qui de rebus Mosconiticis scripsit, ait apud Lappos ceruorum esse greges, vt apud nos boum, qui Nort Vvegiarum lingua reca vocentur, nostratibusq; ceruis esse aliquanto maiores: ijs Lappos vt equorum, iumentorumq; vice hoc modo: Vehiculo in scaphæ piscatoriæ formam facto ceruos iungunt, in quo homo, ne citatiore animalis cursu excidat, pedibus alligatur. Lorū quo id gubernat, sinistra tenet, dextra baculum, quo vehiculi, si quam fortē in partem plus æquo vergat, casum, euerfionemq; sustinet. Tali curriculo se viginti milliaria vno die confecisse ait, ceruumq; dimissum ad consueta stabula nullo duce rediisse. In hanc ferē sententiam ille. Animal hoc natura congregabile, & societatis est amans, nam armenta mille tarandorum in vastis illis syluis simul conspici ferunt. Quod fieri posse

Gesneri
sua opinio.

Tarandi
icon vltra
secundum
Gesnerum.

Caro qua-
lis.

Mores.

posse, etiam vox psalmi 50. testatur, in quo Asaphi ore, loquitur Deus: *Omnes bestiae terrae meae sunt, & armenta montium, in quibus numero millenario congregantur.* Famellæ in hoc genere ramis carent, & lactis abundantia gentem colunt. Tarandos in Nortvvegia reperiri mercatores asserunt, in Suecia superiore Olaus Magnus (ego tarandi nomen apud Olaus non inuenio, sed rangiferi tantum, ut modò patebit) In Lapponia Sigismundus Liber: (sed nec hic tarandi meminuit) In Polonia interdum Agricola Ammonius. Superioribus annis bini cum frenis, fellis, & phaleris Augustam Vindelicorum di cunctur adducti. Hæc diuersis temporibus, ex Alendeciorum Fribergensium (qui illis in locis negotiantur) relatione, & ex adductis authoribus scripsit ad me vir humanitate, & integritate præstans Valentinus Grauius, qui quoniam reipublice negotijs atque principis occupatus est, per me tibi significari voluit, idem etiam picturam ad te mittit. Huc usque Gefnerus. Cæterum hisce relationibus nimis confidens, rangiferum tarando eundem credit. Ego cur inuicem distinguam, & Olai Magni iconi credam, impellunt me & Cæsar in commentarijs suis, & Albertus Magnus in descriptione rangiferi, quam subinde referam.

DE RANGIFERO. Cap. XXXI.

TARANDVM nonnulli, ut in præcedenti capite dictum est, quod rangifero eundem crederent, reen vocant, cum sit hoc nomen rangifero, proprium: pro qua voce inuenias etiam reiner, reinge, renschieron: hinc latini recentiores alij rangiferum, alij raingum nominant: quanquam Albertus rangiferum vocari scribit, quasi ramiferum. Describit autem ipsum animal his verbis: Rangifer, inquit, in Septentrione versus polum Arcticum

Descriptio.

Li. 17. c. 8.

L. 6. de bello Gall.

alicum generator, & in regionibus Nortvegiae, ac Sueciae, & alijs, quae sunt minoris latitudinis, speciem cerui representat, sed maior est corpore, colore insignis, & ad fugam celerrimus. Tres ordines cornuum gerit in capite, ita ut in singulis bina sint cornua, & caput eius virgultis (alias virgulis) compositum videatur. Ex his duo ceteris maiora sunt, in loco cornuum cerui, quae ad perfectam magnitudinem augentur, adeo ut quinque cubitorum mensuram aliquando attingant, & ramis conspiciantur viginti quinque. (Idem de ramorum numero huius ferae Robertus Stephanus scribit in observationibus suis venaticis circa finem dictionarii gallicolatini.) Duo etiam in medio capitis, ut damarum habentur mutilis & brevibus ramis mucronata. Denique alia in fronte antrorsum versa, ossibus similiora, quibus in pugna potissimum utitur. Tantum Albertus. Ceterum in descriptione cornuum rangiferi, & tarandi cornua inuicem implicare videtur, cum non sit verisimile unum animal tot, & tanta altitudinis, totque ramis praedita ferre posse: Olaus enim Magnus Archiepiscopus Upsalensis vir propter eruditionem, vitaeque genus, & regionis vicinitatem fide dignus, tricornem tantum animal rangiferum facit, & his verbis delineavit, addita etiam hac animantis effigie: In partibus, inquit, Septentrionis vtriusque Bothniae (sic enim extremi aquilonis terrae, quasi à fundo vasis vocantur) & magnae Lapponiae bestia tricornis est de genere ceruorum, sed longè procerior, longior, ac velocior, rangifer duplici ratione dicta, una, quod in capite ferat alta cornua velut quercinarum arborum ramos: alia, quod instrumenta cornibus pectorique quibus hyemalia plaustra tradit, imposita, ranga & loga patrio sermone vocatur. Quorum cornuum duo ceteris maiora, eo loco, quo ceruus habet: sed ramosiora, ac extensiora ad ramos quindecim alta. Aliud verò in medio capitis, ramusculis circumstantibus ceteris brevioribus, situm est, caput vndique contra inimicas bestias praecipuè lupos armatum reddens, imò admirationis decus inter cetera monstra praesentans. De hoc rangifero fortè accipienda fuerit haec Ioan. Agricolae Ammonij relatio. Est in Poloniae vastissimis saltibus celebre animal renschieron ab incolis appellatum nusquam ab ullo authore descriptum, quod magnitudine exaequat ceruum, cornibus praerarduis armatum, quorum utrumque in fastigio tridentem, hoc est, triplicem verticem ostendit. Huiusmodi fera pro splendido munere Saxoniae, Thuringiae, & Mysniae principi Georgio missa est anno trigesimo primo supra sexquimillesimum. Apparet autem virum doctum non credidisse quod tricornis esset haec fera, ideoque in fastigio tridentem attribuisse. Tricornem tamen etiam facit Iulius Caesar in suis commentarijs: Est, inquit, bos in Hercynia sylva cerui figura, cuius à media fronte inter aures unum cornu exilissimum, magisque directum his quae nobis nota sunt cornibus: Ab eius summo sicut palma, ramisque aliè diffunduntur, eadem est famina, marisque natura, eadem forma, magnitudoque cornuum. Quod si quis tamen Caesarem dixerit bovem nobis describere unicornem, non tricornem, quoniam unus tantum cornu mentionem facit. Respondeo id ideo factum, quod hoc medio cornu adversus inimicas ferarum se tueatur, ut ex Olao diximus. Et ipse etiam in fine dum dicit, famina, marisque eandem cornuum magnitudinem esse, plura quam unicum illis tribuere videtur. Vocavit verò bovem potius quam ceruum, quoniam etsi cerui cornua gerat, magnitudine tamen esset bovis. Damianus à Goes etiam rangiferum nobis delineavit, & ut ipse dicit αὐτότης, Lappi, siue Lappones equorum loco utuntur animalibus, quae rangi suo sermone vocant, quibus magnitudo, & color asini, vngulae bifidae, forma, atque cornua ceruorum, sed cornua quadam lanugine cooperiuntur, eadem humiliora, & ramis rarioribus quam ceruina sunt, ut ipsi vidimus. Ceterum nunc quid haec descriptio rangifero conveniat, addubito; nam alci ea non malè adaptari potest, cum sit pilo asinino, & rangifer iuxta Olaum cornua ceruis habeat maiora. Et cum Damianus etiam addat in progressu illorum lento, vel celeri, ex tibiis articulorum agitatione ad instar nucum collisionis crepitus audiri, iam non amplius dubito quin sit alce, cui id priuatim ab alijs adscribitur. Apollonius Menabenus Medicus, & Philosophus de rangifero tractatu rangiferum ab alce etiam distinguit, & Olao Magno (ex quo etiam pleraque transcribit) fidem adhibendam esse asserit, cum tamen in descriptione non parum ab ipso evariet: Olaus enim tricornem facit, ut diximus, & ceruo longè proceriorem, longioremque; hic contra longè minorem, & tertij cornus nullam mentionem habet, sed verba eius adscribam. De singularibus, inquit, ac memorabilibus Suecorum regni quibusdam rebus verba facientes, genus illud ceruorum, quos reen, siue rangiferos vocant, silentio praeterire non possumus. Rangiferi itaque cerui in Suecia tantum, ut audiimus reperiuntur in intima parte regni, ex quo fit ut paucis noti sint. Non enim multi intimas illas frigidissimasque partes petunt. Nos verò cum inde deducuntur ad regem, opportunam nostri occasionem, horum planè cognoscendorum hanc nostram cognitionem ceteris omnibus patefaciendam duximus. Sunt igitur illi cerui tam altitudine, quam crassitudine a fello pares, tibiis gracilitate superant: Caput habent instar vituli, collum iubatam velut equus, ut Olai Magni verbis utar, cornua frödså, låuå, gracilia, oblon-

oblonga ad tergum porrecta: Cætera habita ratione, & seruata magnitudinis proportionem ceruos *Exerc.*
communes imitantur. Iulius Cæsar Scaliger item, quæ cum alijs, tum Olaus Magnus rangifero tri- *206. n. 2.*
buunt, alci adscribit, additq; alci & Suecis renger dici, à quibusdam Gothis rangifer. Vehiculo, quod
inquit, birotū est, & fannus dicitur à Sarmatis, iunctum inoffenso tenore super glacie quatuor & vi-
ginti horarum spacio trecenta Germanica milliaria transmittere cursu scribunt, tantæ vires, tanta
pernicitas, tanti spiritus, tanta pertinacia: Quod quidem & alci ab alijs tribui video, etsi interim de
milliaribus in rangiferi historia multa diminuunt: quare & ipse Scaliger, cum id quod scripserat, pa-
rum verisimile videtur, subiungit, hoc nos neutiquam affirmamus, virum enim nobilem carere de-
bet & crimine mendacij, & criminis suspitione. Quo minus autem alcem cum rangifero eandem
arbitrer, facit Olaus Magnus separatim de utroq; agens locis. Cibus huius bestię (rangiferi scilicet) *Cibus.*
est muscus montanus (verba sunt Olai, ex quo ferè reliqua quæ sequuntur) candidus, præsertim in
hyeme, niuib; in superficie soli coopertus: quas niues, licet densas, naturæ instinctu (quasi sylue-
ster equus) perforat, cibū quæsiturus. In æstate verò folijs, ac frondibus arborum, stando cundoq;
melius, quàm se inclinando floribus, ac herbis, propter cornua nimis antrorsum incuruata velcitur:
idq; laterali, & obliqua capitis inclinatione. Iubatum habet collum veluti equus, ungulas bisulcas,
& ferè totundas, à natura tributas, eo quod eius transitus, aut cursus etiam admissio sessor, sit su-
per altas niues in vallibus, campis, aut montibus condensatas. Mansuefacta hæc animalia veluti ar-
mentarij greges, maximam præstant dominis suis vtilitatem, videlicet, in lacte, pelle, nervis, ossi-
bus, ungulis, pilis, ac carnibus ad victum delicatorem. Quidam terrarum incolæ possident. 10.
15. 30. 70. 100. 300. vel 500. qui pastorum cura ad pascua ducuntur, & reducuntur, stabulisq; ob-
agmina montanorum luporum ceteris ferociorum grassantia clauduntur. Educi in terras alienas *Patria.*
præsertim vltimarinas ob calidioris, soliq; mutationem, aut insolitam escam (nisi pastore consueto ci-
bentur) non diū supersunt, quemadmodum olim Illustrijs. Principem Sueciæ Stenonem Sturæ iu-
niorem, duci Holatiæ Friderico sex huiusmodi animalia misisse, notatum est, duosq; masculum,
& feminam Lapponicæ gentis coniuge eisdem animalibus adiunxisse custodes: quibus à sua natia *amor.*
terra translatis, atq; alienæ directioni subiectis, quia optata quies, vivendiq; ratio subtrahita erat,
nec ipsi, nec bestia singulari cura destituta diutius in vita mansere. Similiter & à rege Sueciæ Go-
staui circa annum Domini 1533. postquam aliquot illustribus viris terræ Prussiæ cum ad spectacu-
lum, tum ad generis propagationem decem similes utriusq; sexus rangiferi emissi essent, sylvestrib; *10. 15. 30. 70. 100. 300. vel 500.*
bertate donati sunt; At nihil inde compertum erat, an ipsa mutatio loci profuerit stirpis propaga-
tioni. Videndum est duo esse genera rangiferorum (verba sunt Olai) sylvestrium videlicet, & do- *Rangifero-*
mesticorum, qui vltibus humanis subditi mansuetudine fideliter inseruiunt, ubi ferè naturæ reliqui *rum due*
in solitudine relictī augmento generis se sociant, vt interim venatione premantur. Qui domestici *genera.*
sunt, curulibus plaustris aptantur, optimè grauissima plaustra, per tura, camposq; deducunt, res. s.
pretiosarum pellium, pannorum, piscisq; diuersæ speciei continentia; eo quod pro maiori parte Lap-
pones Ichthyophagi sunt, inexhausta fertilium aquarum piscatura viuentes: Iter itaq; eorum est in
vallibus planis, Nortvegiæ (ad quam frequentius proficiscuntur) respiciens, tanquam in rerum
commutatione locum viciniorem, ac populum fidelioris amicitia seruandæ commodiorem. Qui
verò his curribus præfecti sunt, vulgari gentis nomine Quenar appellantur, singulis diebus si ita
beneplacitum est, aut exegit necessitas, centum & quinquaginta millia passuum, idest, triginta mil-
liaria Gothica, siue Germanica conficientes cursuq; eorum animalū non minoris grauitatis, quàm
equorum reputantur. Hyemaliū vehiculorum vsu miram comoditatem assequuntur prædicti Lap-
pones, maxime quod lubricitate huiusmodi vehiculorū cum niue conformi longa peragunt itinera
ad loca rerum cōmutationibus deputata, prout superius de forma eorū extitit declaratum: Et edicto
ne externis hominibus ob maximam celeritatem accommodentur. Hic verò ostenditur, quod eo velo-
citas causatur ex pellibus tenerrimorū rangiferorum, vehiculis his hyemalibus subductis, hac præ-
cipuè arte, vt anterior pars pellis antrorsum consuatur sub theda: quo fit vt pili toras euerfi, nedum
lubricitatem generent progrediendi, sed & resistendi firmitatē, ne retrò labatur auriga: alioquin in
collibus altis nunquā haberetur, aut perficeretur optatum iter. Imò eo cōpendio viatores arcubus,
sagittisq; extensis sylvestres rangiferos venatu acquirere solent. Lac deputatur ad vsum domestici *Lac.*
nutrimenti (hoc quoq; non rectè alci tribuit Scaliger) ac serum illius ad potū conuenientem. Pellis *Pellis.*
pro tegumento humano tam corporis, quàm lectorum, imò equestrium sellis, culeis, & follibus ar-
tificum diuersorum aptatur, valde enim tenax, & fortis est, & durans: Nervi loco lini ibidem ob fri-
gora non crescentis ad indumentorum vsum instar sili præparati deputantur. Ossa, atq; cornua ar-
cum, & balistarū artificibus auide ea pro rerum cōmutatione quærentibus applicantur. Similiter
& ungula spasmaticis prosunt. Pili pro farciendis, mollificandisq; sellis equestribus, atq; puluinari-
bus pro hospitibus honorandis, & hyeme reprimenda. Carnes eius animalis optimæ, salubres sunt, *Carnes.*
sæpe ventosq; siccata, durabiles ad plures annos; licet interim mos genti sit ex venatione veteribus
adun-

adiungere recentiores. Hac itaq; omnia Olaus, qui præterea, referente Gesnero, Tengillum Scricfinnorum in Scandinavia regem scribit equitatum habere rangiferis insidentem, & vincere tamen Helsinglandiæ regem Argrimum, cuius equites equis utuntur. At deniq; necuis rangiferorum uti ad arcus, & alicubi ubi clavis carent, ad navium tabulas compingendas.

DE ALCE. Cap. XXXII.

*Alcida
quid Lib. 4.*

*2. decad. 5.
Alce, qua
fit.*

*2. 6. de bel-
la Gal.*

*21. 8. c. 15.
Machlis.*

*Cap. 32. &
33.*

Lib. 4.

*Dodonæi
error.*

DIFFERAT alce, & alcida. Alce enim fera est naturalis, alcida verò fabulosa, de qua Diodorus Siculus de fabulosis antiquorum gestis scribit in hæc verba: Mineruam ferunt Alcida peremisse feram stupendam ex terra natam, & antea ut quæ natura plurimum ignis ex ore euomeret, insuperabilem pugna. Et primum in Phrygia apparuit, regionem quandam comburens, quæ huc usq; exusta Phrygia dicta est. Deinde montem Taurum descendens, sylvas continuas usq; ad Indos incendio vastavit. Postmodum per mare in Phœniciam reuersa sylvas Libani incendit, perque Aegyptum in Libyam profecta ad loca peruenit occidua. Postremo sylvis circa Cerannia destructis, omniq; incensa regione cum homines partim flamma absumpti essent, partim timore patriam linquentes ad remotiora disfluerent loca, Mineruam ferunt eam feram necasse, pellem pectori circumdedit. At verò Alcide morte terra commota Deorum hostis, gigantes peperit. Hac ille. Mineruam Alcida cognominatam fuisse testatur Lilius ab hac, ut puto Alcida. Quæ modò sit alce, quam diximus feram esse naturalem, minimè fabulam, vix adhuc constat, quod de ea, ut potè fera peregrina & nostro orbi incognita veterum alij aliter scripserint. Inter Græcos solus Pausanias (qui Antonini tempore clauit) in Eliacis disserens de elephanti vulgò creditis dentibus, quod cornua sint, non dentes, haud omnibus enim eodem loco cornua nasci, argumentum sunt, inquit, Aethiopici tauri, & alce fera Celtica, ex quibus mares cornua in supercilijs habent, femina caret. Eiusdem in Bœoticis verba hæc sunt: Alce nominata fera specie inter ceruum, & camelum est, nascitur apud Celtas, explorari, inuestigariq; ab hominibus animalium sola non potest, sed obiter, aliquando, dum alias venantur feras, hæc etiam incidit. Sagacissimam esse aiunt, & hominis odore per longinquum intervallum percepto, in foueas, & profundissimos specus sese addere. Venatores montem, vel campum ad mille stadia circumdant, & contracto subinde ambitu, nisi intra illum fera delitescat, non alia ratione eam capere possunt. Hac Pausanias, qui ut pleriq; veteres Germaniam, & Septentrionales finitimas regiones vno Celtica nomine comprehendit. De alce etiam sic Cæsar in commentarijs: Sunt, inquit, item in Hercynia sylua, quæ appellantur alces, harum est consimilis capris figura, & varietas pellum, sed magnitudine paulo antecedunt, multilague sunt cornibus, & crura sine nodis articulisq; habent, neq; quietis causa procumbunt: neq; si quo assiliet a casu conciderunt, erigere, sese, aut subleuare possunt: His sunt arbores pro cubilibus ad eas se applicant, atq; ita paulum modo reclinata quietem capiunt, quarum ex veltigys cum est animaduersum ex venatoribus, quò se recipere consueverint, omnes eo loco, aut à radicibus subruunt, aut alij indunt arbores tantum, ut summa species earum quantum relinquatur: Huc cum se consuetudine reclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atq; vni ipse concidunt. Tantum Cæsar sub Gordiano Romæ fuerunt alces decem, Julio Capitolino teste, qui totidem quoq; fuisse scribit in Gordiani sylua memorabili picta in domo rostrata Cn. Pompeij. De alce etiam Plinius: Septentrio feret alcen, ut procerius aurum, & cernit distinguat, iumento similem. Item notam in Scandinavia insula, nec vquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam machlin haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: itaq; non cubantem, sed accliuem arbori in somno, eaq; incisa ad insidias capitur, aliàs velocitatis memorata. Labrum ei superius prae grande, ob id retrogradatur in pascendo, ne priora tendens inuoluatur. Hac Plinius, qui ut apparet alcen à machli discretissimè distinguit. Solinus item eius simia scribit sic: Sunt & alces multis comparanda, adeò propensa latro superiore, ut nisi recedente: in posterius a vestigia pasci non queant: Et mox: Scandinavia insula è regione Germaniamittit animal quale alces, sed cui suffragines, ut elephantis flecti nequeunt, propterea non cubat cum dormiendum est. Tamen somnolentum, arbor sustinet, quæ prope costura secatur, ut fera, cum assuetis fulcimentis innuitur, faciat ruinam. Ita capiunt: Alioqui difficile est eam manu capi. Nam in illo rigore poplitum incomprehensibilem fugat pollex. Hac itaq; sunt, quæ de alce apud veteres reperio: ad quam tamen Rembertus Dodonaus in epist. de alce, hæc Strabonis verba, quæ ex Polybio adducit, pertinere asserit. Habent, inquit, Alpes equos agrestes, & boues, itq; memoria prodidit Polybius peculiaris forma belluarum gignunt, habitu quidem ad cerui staturam, collo dumtaxat excepto, & villis, in quibus capro perquam similis est, geritq; sub mento carnis globum ad palmam magnitudinem capillosum, crassitudinem pro equini pulis cauda habentem. Idem Dodonaus Plinium, quæ de alce, & machle scribit ex Solyni polihistore transcripsisse, non rectè putat, cum sit Solino Plinius antiquior, vel saltem coetaneus, quod & Io. Camerter, qui vitam Solini conscripsit, taceat, eundem accusans

ingra-

ingratiudinis, quod Plinij, ex quo omnia sua ferè hausit, nusquam meminerit. Arbitratur præterea Dodonæus ordinem dictionis in nonnullis apud Plinium permutatum esse: nam quod Solinus de labro alcis propendente habet, id Plinium fere sibi machli appellatæ non rectè adscripsisse, ut in marginibus nonnullorum Plinij exemplarium rectè, inquit, & diligenter annotatum. Solini autem exemplaribus maiorem habendam videri ait fidem, non modò quod author diligentior habeatur, sed & quod hæc ipsa minùs vitiata ad posteritatem pervenerint, quàm Pliniana varijs sæpe locis corrupta & mutila. Similiter in margine Plinij, quem novissimè annotationibus illustravit Dalechampius, annotatum reperio. Cæterùm cum tam diuersimodè alce à veteribus delineetur, alij aliam feram pro alce ostendunt. Hieronymus Cardanus solà alcem à C. Iulio Cæsare descriptam agnoscit, alcem verò alijs creditam vulgarem secutus nomenclaturam animal Magnū (vulgò gran bestia) nuncupat, alcem nullo modo vocandum censet, quoniam ut patebit in multis à Cæsaris alce differt. Iulius Cæsar Scaliger licet duas dicat esse alces, hoc tamen animal alcem non appellat, sed cum quibusdam alijs bifontem nuncupat, & sub hoc nomine à Plinio describi putat. Olavus Magnus hanc feram alcem ubiq; vocat, & onagrum, quod novissimum nomen Erasmus Stella in libro de origine Borussorum, refutans quodāmodò ait: ibidem sunt alce, non tamen ex asinorum agrestium genere, nam illitaniùm in Africa, & Asia reperiuntur. Alce autem quasi medium genus inter equos, & ceruos cornua quotannis amittit, & propter timiditatem gregarium est. Reprehendit id nomen etiam Cardanus. Cæterùm ita fortassis etiam vocauerint Galenus, Aetius, Alexander Trallianus, Avicenna, & Serapio. Nam hi combustos asinorū vngues comitali morbo mederi scribunt. Per asinos enim onagros fortasse intellexerint, & sub onagri nomine Magnū hoc animal, & ipsius vnguis efficaciam cognoverint. Quod si verò sylvestris asini vngulæ contra epilepsiam, hanc vim assignarunt, dubitare possumus, num ipsis hoc animal cogniti fuerit, quod tamen à vero non abhorret. Qui modò hoc animal alcem dicunt, neq; ipsi omninò concordēs sunt, inquit Apollonius Menabenus tractatu proprio de Magno animali. Nam quidā in animalium historia egregiè versati postquam huius animalis multa collegerunt nomina, alcem dicunt esse, cum tamen alteram Cæsaris alcem agnoscant. Horum sententiam sequi videntur Prutheni Medici non vulgares, quibus notissimum est hoc animal: quando pro huius vngula alcis vngulā scribunt in suis schedulis. His tamen sicuri non omninò derogo, ita non multum tribuo. Antonius Mizaldus inter recentiores scriptores non mediocriter eruditus, cum absolutè vngulam alcis scribat, incertā nobis suam relinquit sententiam. At Leunus Lemnius in lib. de occultis naturæ miraculis, de sola Cæsaris alce meminit & ipsius vngulam presentanea vi polleere dicit aduersus comitalem morbum: Alcis, inquit, vires excutiamus, quod capratum esse generis, sed maiore corporis mole Caius Cæsar in com. testatur. Matthæus Michauanus in descriptione Sarmatarum apud Moschos bifontes esse ait, & alces, quarū crura sint absq; articulis prælonga. Moschis appellari Lozzos, & Germanis hellend. Pleriq; tamen absq; aspiratione ellend, vel etiam elen, vocant Magnū hoc vocatum animal, quod tamen articulis in cruribus non caret. Aliqui etiam elch, Illyricè los dicitur, similiterq; Polonicè, & apud alios puod, ut ex indigena quodam accepisse se tradit Gesnerus. Illyri etiam ceruum Gelen vocant, fieriq; potest, inquit Gesnerus, ut inde nomen huius animantis ad Germanos translatus sit propter similitudinem eius cum genere ceruino. Aliās, eodē etiam Gesnero teste, Germanicum hoc nomen elend miseriam significat, & verè, inquit, miserum est animal, si credendum est, quod sæpe audivimus, quotidianū ei morbum comitalem ingruere, à quo non priùs leuetur, quā dexteri (si bene memini) posterioris pedis vngulam auriculæ sinistra immiserit. Capra vel modico vulnere læsa expirat statim præ timiditate nimirum. Eandem huius vocis etymologiam habet Apollonius Menabenus: Hoc animal, inquit, qui Germanico idiomate loquuntur elend appellare consueverunt: quæ dictio si latine vertetur, miseriam significat, & huic quidem scire admodum inditium est hoc nomen: miserimum enim est animal multis de causis; primò quia sæpe numero comitali morbo corripitur, quo nō liberatur, nisi appositā prius fuerit auri altera posterior vngula. Miseriæ etiam huius animalis causas referunt, quia timidum est valde, & homines procul olfaciens fugit, & quolibet vel paruo vulnere meritur, quinimò si tantum suum sanguinem videt, illicò exanime concidit. Cum insuper iam propè captum tenetur, non relictatur, sed fugam tantum molitur: tamen canes vnguibus repellit, & conculcat. Sed quia Germanis elch quoq; vocari diximus, scire convenit duo in Germania hoc nomine venire animalia, Magnū scilicet hoc animal, & aliud apud Helvetios, ut ostendit Iulius Scaliger his verbis: Elch dicunt vocari sinum sylvestrē, nihil tamen habet asini. Suizeri sic appellant animal cervi facie, collo, cornibus, vngula. Cui præterea sūt in armis iuba, coxæ dices hirtissimæ, villi rariore ed palcaria. Idcirco hunc esse puto quem Plinius bifontē vocat &c. Tantum Scaliger. Sed ut ad

Magnū ani
mal.11. Simpl.
Lib. 1.

Li. 2. tr. 3.

Magnū ani
mal an alce.Elch cur di
catur.

Cap. 2.

Elch.

Bifont.

*Descriptio
de agni ani-
malis.*

*Lib. 10. de
subtil.*

Im. 10. 11.

Im. 11. 12.

Im. 12. 13.

Im. 13. 14.

*Promissus
quid Car-
dano.*

*Magnum
animal al-
cem esse.*

Magnum animal, siue putatū alcem reuētamur, Sigismundus Liber Baro scribit Polonos velle onagrum, hoc est asinum agrestem esse, sed respondente forma: Sectas .n. ungulas, inquit, habet, quanquam & quæ solidas haberent, repertæ sunt, sed id perratū est, animal est altius ceruo, auri- bus, & naribus prominulis, cornibus à ceruo nonnihil diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. Cursus est velocissimi, nō quo cætera animalia modo, sed gradatij instar, Describit & Cardanus his verbis: At contraria aeris qualitate penitus (dixerat monocerotem nasci inter soli- tudines Aethiopie) sub boreali polo animal nascitur ceruo simile, cruribus anterioribus longiori- bus, carneam habens promuscidem, breuē tamen, timidū est & imbecille supra quā credi pos- sit, & ex quocumq; minimo vulnere moritur: est enim cordis frigidissimi, ac cerebri non solum frigidi, sed pituita redundantis. Habet autem cornua peculiari quadam forma prædita, & nōlli fermē animali similia: Nam crassa ab imo, vbi ascendunt, latiora palmo sunt. Altitud apud Da- eos, finitimalq; regiones, vulgariq; hominē vident magnū animal. Ceterū ab alce pluri- mum differt, alces enim, vt Cæsar eam descripsit, capro similis est, & maculosa pelle, & crura sine iunctura habet. Huius verō iuncturas videmus, & pellē ceruo similem. Aduersus hanc Cardani sententiam Iulij Scaligeri exercitationem refutare conatus est Menabenus, qui præterea extrin- secarum partium hanc posuit descriptionem: Habet hoc animal crassitiem, altitudinē, & proce- ritatem mediocris & pinguis equi, vt ego vidi. Humeri depressiores, & humiliotes sunt, parti- bus posterioribus; Capite aliquantulum prouum incedit, a summo capite vsque ad humeros, & maximē in ceruice est huic magna pilorum prolixitas, & stylus, ita vt collum, & barbæ hirci re- præsentet, vnde iubatos bisontes nō immeritō vocat Plinius, (nos pro bisonte iubato aliud ani- mal dedimus) In alijs corporis partibus pilorum longitudine non differt ab equo, sed densitate superatur, crassitie verō superat. Color plerumq; vergit ad cinericeam albedinem, pro vicissitu- dine tamen anni temporum pili varias habent in colore mutationes. Caput est oblongū, & grā- cile, si conferatur cū toto corpore: Labra magna, prominentia, & crassa, & maximē superius, quod accommodato satis vocabulo promuscidem vocauit Cardanus, propter ipsius magnitudinem, & eminentiam, & hac de causa retrogreditur in pascendo, inquit Plinius, ne in priora tendēs inuo- luatur. Os longum, dentes non admodū magni, nec longi, aures longæ, latæque, & femineus sexus cornibus caret, at masculinum genus multifida, & vt ita dicam ramosa cornua producit, sed non tam longa, & frondosa, vt cerui vulgaris, ceterū lata, vel vt dicit Scaliger, latiuscula sunt crassi- tie duorum ferē digitorum transuersorum, si vnus cornu figurā spectas; triangulari fere for- mam deprehēdes, & magnæ auis alā extensam dices: si pondus, duodecim ferē librarum ma- iorum erit. Cornua mutat hoc animal statutis quibusdam temporibus, vt cerui solent. Vnum ali- quamdiu fuit apud me huius animalis cornu, quod, vt matura poma solent, sponte deciderat, id stirpe manifestē dignoscitur: duo alia parua habeo duorum, aut trium ab ortu fortē mensū, quæ me præsentē ex craneo animalis paulo antē mortui abscissa sunt, & hæc molli quadam lanugine sanguine etiam imbuta erant, vnde cum ipsum animal vnde puillularant ad metā suæ magnitu- dinis peruenisset, & tam parua haberent cornua, statui sine controuersia potest, ab hoc animalis genere, vt dictum est, & cornua mutari, vt de ceruis scriptum reliquit Aristoteles. Est præterea obeso, & grādi ventis ferē vt vacca sunt. Cauda mirū in modū brevis, vulgæ bifida, vt bobus. Hæc quidē vera cū sint nō est, quod aliquis de ipsis dubitet, nos enī quæ vidimus, referimus. Huius animalis imaginem apud quosdam videre est, sed an referant ad viuū, videant etiā alij. Nos aliquando cū maius dabitur ocium, ad viuū vt referatur, dabimus operam. Hæc itaq; Menabenus, quæ modo Dodonæus omnia ad alcem refert. Recitatis enim ijs omnibus, quæ alci à veteribus tribuuntur, scribit, in hæc verba: De alce quæ hæc tenens ex veteribus in medijs attuli- mus ita Magno animali Sueco conueniunt, vt in nullo repugnent, & sic quidē, vt veterum verā alcem esse negandum non videatur. Menabenus, cornua adesse manifeste scribit, femina verō nulla, quod & de alce Pausanias. Labrum illi tam magnum esse affirmat, vt in pascendo impedimento sit futurū, nisi animal retrogrediatur, Solinus & Plinius simile de alce referunt. Pili magno ani- mali Sueco maxima prolixitate propendent. Strabo alcem animal esse habitu ad cerui staturam, collo duntaxat, & villo exceptis, in quibus capro perquam similis. Addit verō Strabo alcem sub- mento gerere carnis globum ad palma magnitudinem capillosum: Hoc quidem Menabenus nō refert, sed Gesnerus in animalū quadrupedum historia alcis imaginem cum globoso quodam sub mento dependente exhibet. Iam & alcem hoc Magnum animal elend dictum Suecicæ, & Sep- tentrionalium illarum regionum medici alcem latine conant. Olaus Magnus in gērium se- ptentrionalium historia alcem quoque appellat. Atq; hæc quidem omnia hæcenus Magnum illud animal Suecum, elend dictum, alcem veram, & legitimum esse, comprobant. Sed repugnat Hieronymus Cardanus: alce etenim fera quam Iulius Cæsar descripsit, differens est ab hoc ani- mali

mali Sueco, ut ex ipsius descriptione manifestò apparet: rectè quidem idcirco Cardanus sentit: nã alce Cæsaris non est Magnum illud animal, quod elend dicitur, sed omninò alia fera, & illa quidem quam absque nomine Solinus ex Scandinavia insula mitti ait, cuique suffragines flecti nequeunt, quæ Plinio Machlis dicta est, ut ex ipsius Cæsaris verbis, si cum Plinij, & Solini conferantur, apparet. Ex Cæsaris enim verbis luce clarius est non alcem, sed Machlin ostendi, & Cæsarem non rectè alcis nomen huic tribuisse, ut & Scaliger testatur. Proinde & Cardanus Magnum illud animal Suecum Cæsaris alcem esse, rectè negavit, sed tamen machlin esse non rectè idcirco consequitur. Magno animali suffragines flectuntur, absque flexu machlis has habet: Neque adversatur nobis, quod labrum superius prægrande machli Plinius tribuat, veluti Magno est animali, nam superius ostendimus hæc verba transposita esse, & ad alcem referenda veluti Solinus habet. Magnum igitur animal Suecum elend dictum non Iulij Cæsaris alce, nec Plinij Machlis est, sed alio-

Alce Cæsaris à Magno animalis differt.

Pellis.

rum veterum alce. Hactenus Dodonaus. De pelle scribit Gesnerus alutarios eam ad thoraces, piscium adipe ad hunc usum alumini præferendo. præparare, ut imbres arceat. Venire singulas tribus, aut quatuor aureis denarijs. A ceruina, cui similis sit, inspiratam discerni: ferri enim transmittere spiritum, ut ab opposita manu percipiatur, esse enim plenam meatibus, & pilos in ea concauos. Ipse verò in vngula integra, quam cum ima parte tibiæ pilosa se vidisse affirmat nullam in pilis cauitatem reperit: quamuis, inquit, fieri potest ut meatus quidam, qui in viujs erant, mortuis collabantur præsertim longo post tempore. Ad hæc pellem densam, & solidam esse adeo, ut vehementes etiã ictus punctim, cæsimq; factos auertat, & ferrei thoracis instar hodie expetatur: quod

Cornua.

Aelianus tarando etiam attribuit. Idem Gesnerus cornua huius feræ libras circiter duodecim appendere tradit, esseque longitudine ferè duorum pedum, non ramosa, ut cervorum, mucronibus tamen aliquot diuisa, dodrantem lata armi potius, quàm cornu figura, aduehi ex Lituania. Quod verò mihi cornus Magnæ feræ nomine missum est septem tantum libras duodecim vnciarum appendit, iuxta caput crassitudine, ut vix manu comprehendi possit, quinque ornatum mucronibus, hinc inde binis, mox ab vno latere, alio, & ab altero etiam alterius ostendens rudimentum, latitudo inter primos ramos trium ferè dodrantum. Tota ferè tibia simul cum vnguibus libras pendit tres cum dimidia. Cornua itaq; huius, quam exhibeo, feræ, quam genuinam esse nulli dubium

Tibia.

esse

esse debet, cum ad vivum animal factam mihi communicaverit Serenissimus Ferdinandus Magnus Hertzii Dux, imperfecta adhuc fuisse credendum videtur, mutare enim diximus. Addidi feminam etiam iconem acceptam Cracovia. Describit hoc animal etiam Erasmus Stella, & quia breviter, eius quoque verba clarioris doctrinae gratia nefas sit praeterire. Borussia, inquit, gignit & alces, quos falso sylvestres a finos quidam autumant, cum hos Asia tantum & Africa procreet: Specie media inter ceruinam, & iumentum nisi quantum aurum proceritas ipsaque ceruix distinguit: Magnitudine inter camelum, & ceruum. Maribus in supercilijs cornua nascuntur, quae quotannis amittunt, latiora quam ceruinis, ramosa tamen, & per totum concreta, & solida. Ungula bifida coloreque ceruum imitatur. Venatorem à longinquo sentit, animal certe simplex, & quod plus latebris, quam fugae fidat. Si vicinum vrgetur, magis in canes se calce, quam cornibus tuetur. In locis palustribus sese plurimum condit, illic & partus edit suos. Formidinis eius argumentum esse aiunt, quod rarerent solitarium in armento multum appareat. Haec lucinati sunt, qui hanc feram nullo suffraginum flexu dixerunt. Postremo alces figuram Seb. Munsterus ad Gesnerum misit ad vivum, ut aiebat, pictam, quam nihil differre Gesnerus inquit à sua, nisi quod iubata non est: unde iudicat Gesnerus non recte huic quadrupedi iubam addi. Eadem cornuta erat geminis cornibus (talibus quale vnum separatim ipse dedit) tergum versus reclinatis, ita ut pars in mucrones diuisa frontem spectet, opposita tergum. Ut modò de natura ipsius Magni animantis, siue alcis rursus aliquid dicamus, tradit idem Gesnerus, à peregrino quodam se accepisse eam à venatoribus agitatam ad aquas confugere, atque in ijs stantem aquam ore hauistam in canes feruidam eructare. Menabenus verò etiam à quibusdam probatis viris ei summa necessitudine coniunctis, & in huius animalis venatione versatis, tradit se accepisse, perraro vnum huiusmodi animal solum conspici, sed plura simul, modò quinque, modò septem, modò plura simul degere, & progredi, & quando in sylvis terra niuibz obtegitur, nihi, inquit, se obseruasse retulerunt, ipsa tunc maximè in vnum se conferre, ac simul progredi hoc ordine: vnum praecedit properando, ut occasio postulat, alia singula sequuntur eundem tenorem, & modum seruando, & primi vestigia calcando, ita ut si quis rei inscius, ipsa praetergressa insequatur, vnus tantum vestigia cernere se existimet. Quod alterum ita ad vnguem alterius vestigijs insistendo, alterum sequatur, cuidam ipsorum prudentiæ naturali ascribunt venatores. Aiunt enim ipsa per primi vestigia incedere, ne numerus est vestigijs dignoscatur. His animalibus huiusmodi inesse prudentiam verisimile est, cum sint ex ceruorum genere, cui intet quadrupedes maximam prudentiam tribuit Aristoteles. Quod sint ex ceruorum genere, tum hac prudentia, tum alia non pauca his communia cum ceruis, quae Aristoteles vni ceruorum generi tribuit, satis supraque demonstrant: inquit, enim ceruo ex cornigeris vni cornua tota solida, ceteris caua quadantenus: & paulò post: soli etiam ceruo cornua omnibus annis decidua &c. Quod horum animalium cornua tota solida sint, sicuti ceruorum, apud me dubium, inquit, non est: Quod etiam decidua, non ambigo, cum ipsorum plurima viderim: Quod verò omnibus annis, ex multorum assertionem probare possum. Sed ex Olai Magni historia huc ad verbum aliquatran feramus: Vehementissimus, inquit Olaus, est eius cursus in trahendis vehiculis, in niuosa glacie apud quosdam: nam horum celeritas longè superat omnium equorum velocitatē. Sed apud alios quosdam ob regium edictum in vsu non habentur, ne scilicet eorū currendi celeritate proditores vtantur in secretis regni inimicis, quam ocysimè reuelandis. Famis, ac sitis, laborisque patientissima est haec bestia, ut diem, noctemque inmeosa spacia D. milliariorum Italicorum valeat conficere priuata cibo. Et rursus: Alces pulli ventorum industria capti ita successiue mansuescunt, ut naturali virgine sui epotent maxima cereuissae vasa à discumbentibus eisdem propinata. Et paulò post: Alces instar ceruorum gregatim in vasta solitudine vagantur, insidijsque extensorum telorū industria venatorum sapissimè capiuntur, vel maximè canū insultru retruduntur in antra rupium, ut inde raro viuae euadant, in o quiescentes humi, vel erecti stantes onagri (sic alces etiam vocare diximus) maximi à minima quandoque mustela guttur insiliente mordentur, ut sanguine decurrente illico deficiant mortui. Et mox rursus: Sed nec sufficit comodo, atque vtili animali homines sustinere venatores telis asperis, sagittisq; latis millenis insidijs sese in vasta solitudine impetentes, imò & bestiolas contemptibiles ut stellas scilicet praemissas respectu tam proceræ altitudinis suae, nisi & ferocissimos lupos, montanos praesertim, lufferat insidiatores, eo videlicet modo, ut cum asperissima hyemes sint, densaque viues, ipsi lupi fame pressi eremi latebras vasto agmine circumcuntes expositent praedam. Lacubusque congelatis onagros inesse speculantur, in quos irruentes, & vngulis, & cornibus vel interimuntur, vel effugantur. Tanta enim vis est in ictu vngulae, ut illico tactum lupum interimat, aut fodiat: quod sapius in canibus robustissimis venatores capiuntur, imò elabente cane opposita arbor eliditur, quasi fungus adesset. Onagri naturæ instinctu norunt apta certamini loca, scilicet in lubrica glacie, in qua mucronatis vngulis suat solidiores,

Natura.

Abus.

Lib. I.

Cursus.

Patientia.

Lib. 18.

Pugna cum

lupis.

Corno

Medicinasus

3. de part. anim.

Cornua
quādo epileps. uulua.Radices
quādo col. legendis.Nervorum
uis.

res, ubi lupi quasi in vaginis ungulas retinent viribus vacuatas, atque ita in confictu manentes non procul absunt venatores, qui fatigatam partem praelio excedentem ad interitum usque subsequi solent, alieno periculo praeda opulentiores conquesturi: fit enim atrox certamen, ut pauci onagrorum, at multi luporum lacerati linquantur, quos ob pellium valorem venatores acceptant, atque interim onagri, seu alces in tota recedunt. Lupi procul dubio super congelatum niuium cacumen tanquam leuius insultantes exciperent victoriam, ubi alces graui pondere niuib. immersae lupis fierent esca. Ita providens natura unicuique animanti idoneum campum pro sui defensione distribuisse videtur. Haecenus Olaus. Caterum autumno, hyeme, & vere ista animalia paruis bombardis nec tempore, teste Menabeno, interfici solent à venatoribus, rusticis potissimum, & ad regem omnia deferri. Hoc fieri asserit in Suecia. Carnibus istorum ubique vesci illius regionis incolas, & recentibus, sale conditis. Ipse autem cum eiusmodi carnes recentes comederet, crassus, & melancholici succi esse iudicauit. Quid de falsis censendum sit, iudicium alijs ferendum committit. Secundum eundem Menabenum tria praebebat vsui medico cornua, neruos, & ungues. Exorditur autem à cornibus, hoc prius admonens antea nullam facultatem medicam praeter astricciuum cornibus huius animalis attributa esse, neque hoc tempore in Suecia tribui, sed non multo antè Prutenos Principes, & episcopos medicorum fortassis industria, & auxilio suffultos rasurà sueramenta huius cotno plurimum posse in epileptico morbo cognouisse, idque mirum non esse cum ut infra dicetur eadem virtute procul dubio eiusdem etiam ungues, inquit, polleant. Aristoteles eandem tribuit naturam ungulae quam cornu ceruino. Verum hoc additur, ut ista cornua, inquit, hac praedita sint facultate, oportet ut ab animali ablata sint inter festum Assumptionis B. Mariae Virginis, & Natiuitatis eiusdem. Alij fortasse superstitiosi aiunt (omnia haec ex Menabeno) in festo B. Aegidij abbatris, quod calend. Septemb. celebratur, cornua cum vnguibus praecidenda esse, ut hac imbuta sint virtute. Nam si alio die ab animali erunt ablata, inutilia erunt. Hac in re ut sententiam meam proferam, vanum & ridiculum esse dico aliquid pro certo affirmare, quod nullis rationibus comprobari potest. Hoc quod aiunt, quibus rationibus probabunt? Si ad occultam, siue diuinam aliquam causam confugient, hanc ego potius fugam, quam probationem appellabo: Postea experientia telo ipsos ingulabo. Nā cornua & ungues ab animali aliquot diebus antè, vel postcalendas Septemb. praecisa eadem ad sanandam epilepsiam facultate insignita erant, ut experientia rerum magistra docuit. Quod autem ipsae animalis partes extremae hac tantum imbutae sint proprietate, si abscindatur inter festum Assumptionis, & Natiuitatis eiusdem B. Mariae magis consonum videtur, quando quidem eo dierum interstitio animalia ipsa calida, & vegeta, & succulenta quodam agitata furore in venerem ruunt, ex qua occasione succus velut quaedam materia turgens per vniuersum corpus diffunditur, quo cornibus, & vnguibus solidis, ac duris partibus imbutis ea vis, ac facultas producit in ipsis: Quae cessante ipsa animalis ex coitu succulentia agitatione, & in venerem propensione definit, nec mirum cum doctissimus Matthiolus, & alij radices pro re medica faciendae seruandas veris potissimum tempore colligendas esse sentiant, haec potissimum ratione ducti, quod tunc succulenta sunt, ac, ut ira dicam, vtero gerentes. Quia necdū ipsarum humor in flores, folia, ramos, aut fructus abierit: ubi autem haec veluti à pariete in luccum producta sunt, ipsae ferè euadunt, ac virtutis expertes euadunt. Haec ita de cornuum facultate à nobis declarata corroborant principes, qui ut huiusmodi cornua cum hac insigni facultate habeant, quo dixi tempore hoc animal potissimum venari solent, quia cornua ipsa tunc temporis decerpta hanc contra epilepsiam vim obtinere non dubitant. Calculo albo hoc comprobauit primarius vnus nostrae aetatis princeps in reconditis & abditis naturae rebus indagandis sagacissimus, cuius nomen in re tam parua supprimo, quanquam ipsum humilime coluerim, obseruauim, & fortunatissimum voluerim. Is igitur inter alia, quae obseruauit secreta, hoc habuit: rasuram cornu ceruini ablata ab animalia inter festum Assumptionis B. Mariae, & Natiuitatis eiusdem lumbricorum interficiendorum praesentanea vi pollere, si stomacho ieiuno exhibeatur cum viuo, aut aqua graminis, aut alio idoneo liquore. Idem insuper obseruauit, limaturam cornu ceruini eodem tempore ablata habere eandem facultatem contra venenum, quam habet limatura cornu monocerotis. Vnde ut hoc alexipharmacum haberet in promptu eo potissimum tempore ceruos venari solebat. Si igitur haec facultates insint ceruinis cornibus illo tempore ablatis sine controuersia quoque admitti debet ad epilepsiam curandam facultatem inesse cornibus Magni animalis eodem tempore demptis, & potissimum cum id vsus ipse doceat, & hoc animal inter ceruorum genera numeretur. Atque haec de cornibus. De nervorum verò huius animalis facultate, neque apud Pruthenos, neque apud alios scriptores penitus quicquam audiui, aut legi: In Suecia tamen quosdam noui, qui cum saepissime corripere ea conuulsionis specie, siue ipsismo, qui Italicè ranfo dici solet, cingulo facto ex huius animalis neruo circumdabant, & ligabant membra illa nuda, quae con-

uel-

vellebantur. Vnde cum neruum hunc eo modo noctes, atq; dies gestarent, maximum se inde levamen sentire prædicabant, quia alius per longa intervalla ea passione carebat, alius omnino liber evadebat. Inter cæteras modo huius animalis partes vnguibus plurimū tribuunt & Sueci, & Prutheni, & alij scriptores non pauci. Vngues enim epilepsiam ita auferunt, ut incantamento simile quid facere videantur, nec mirū, cum hoc animal eo morbo laborare sæpius, & remedium secum portare certum sit. Verum hoc admiratione dignius est hunc vnguem non tantum therapeuticum esse, sed etiam prophylacticum, non enim solū facta iam epilepsiam curat, sed futuram etiam prohibet, quod ego vix crederem, nisi ipsa me docuisset experientia: non enim verisimile videbatur huius vnguibus facultate à morbo præservari quicquam aliud posse cū animal, cuius vnguis est, seipsum nō possit. Non omittendum est hoc eodem vngue hystericam passionem remoueri, remotamq; arceri: Eodē appositō membris correspondētibz egregiè succurritur multis affectibus cordis. Sed hoc remedium quomodo & quando applicandum sit, & exhibendū, ut curet, & præseruet dicemus paulō pōst. Nunc quoq; in quæstionem trahi potest prius explicandum est, nimirum an omnes huius animalis vngues eandem habeant facultatem. Cum itaq; variaz sint opiniones de his vnguibus an omnes hanc facultatem, & proprietatem obtineant, quid ab alijs ipse audierim, & quid ipse sentiam in medium proferre oportere præcepitū esse duxi. Non desunt qui sinistro vngui posteriori plus tribuunt, quā alijs, quia ut aiunt animal hunc auri apponendo morbum propellit. Ego verò dextero potius, quā sinistro posteriori primas tribuendas esse censerem. Si enim utriusq; usum respicimus, dexter facilius quā sinister auri apponitur, aut utrumque sine discrimine eadē pollere facultate pronuntiarem, cum uterq; auri admoveri, & applicari sine difficultate iuxta appetitum animalis, & loci, & situs opportunitatem possit. Anteriores vngues hac virtute à cæteris omnibus vno ore priuantur, verū ego non possum adduci ut credā eos omnino hac virtute spoliatos esse. Nam si usus & experientia docuit, cornibus eandem esse facultatem, quā pedes habent posteriores, quāto verisimilius est pedes alijs pedibus eiusdem animalis similes habere facultatem? non est tantum discriminis ponendum inter pedes anteriores & posteriores eiusdem animalis, quantum ponitur inter radices pæoniæ maris & fæminæ, quarum prior recens collo appensa puerū epilepticū illicō sanitati restituit, ut Gaïenus, & alij docuerunt, & ego nonnullis experimentis in Sueciā vidi, ubi istius pæoniæ magna est copia, & colligitur ad hunc usum decrescente Lunā, altera nempe fæmina hoc præstare nō solet, ut multis multorum experimentis compertum est. Pedes enim anteriores, & posteriores in eodem sunt corpore, specie non differunt, at pæoniæ duæ diuersæ sunt species, & seiunctæ. At dicet aliquis hoc animal non dicitur apponere auri anteriores pedes, ut liberetur à morbo, & propterea id facit, quia posteriores pedes illā possident facultatem, & nō anteriores. Huic ego obijcerem quædam experimenta, quibus comprobatum est pedes anteriores suppetias minime siculneas epilepticis attulisse. Præterea responderem ipsū argumentum necessitatē non inducere. Potest enim esse ut pedes anteriores eandem illam obtineant facultatem, quā posteriores, & tamen auri non ita cōmodē admoueantur, sicuti posteriores: Videre est enim omnes quasi quadrupedēs, quando corpus volunt scalpere, aut molestiam aliquam mollire, posteriorum pedum seruitio uti sæpiissime, anteriorum serē nunquam. Hisce experimentis & rationibus ego adductus pedes huius animalis anteriores iouiles esse ad hanc rem, statuere nō possum. Non desunt multæ existimationis viri, sed à multis alieni, qui sic anterioribus vnguibus facultatem hanc egregiā tribuant, ut his solis & præcipuè sinistro omnia impecciant; posterioribus verò nihil aut parum. Hanc suam sententiā hac potissimum ratione confirmant: hoc animal cum eo corripitur morbo, in terram supinum concidit, quemadmodum homines quoq; solent. Ita dum iacet animal vngues anteriores ex flexura genu ad regionem cordis se demittunt frequenti motu: Ex quorū appositione, & tactu cor refocillatur, ac resumit vires, & propulso morbo in pristinum statū restituitur animal. Hoc ipsa tam verisimile videtur, quā quod verisimilium. Quod verò hoc idem animal epilepsia oppressum eam propellat posteriorem vnguem auri apponēdo, ut antea dictū est, ut credant adduci non possunt, cum tamen argumentis contradicere nequeant. Doctus autē aliquis hoc modo pro illis refellere posset, cum epilepsiam definiant. Medici convulsionem esse totius corporis cum principum operationē laesione, quis tam mentis inops est, ut credat durante morbo animali facultatem, aut pedes suū officium præstare? Hoc fieri non posse quotidiana hominum experientia demonstrat. Si igitur animal neque voluntatis officio, neq; membrorum seruitio, tunc temporis uti potest, quomodo vnguem posteriorem applicabit? quo autem modo anterior ad cordis regionem suā pte natura concidat quilibet ipse oculis cernere potest in brutis animalibus recenter elata prostratis, ac supinè iacentibus, quibus anteriores vngues cordi adiacent. Hoc argumentum quamvis multum roboris habere videatur, parum tamen me mouet.

Vnguibus
facultas.

An omnes
vngues in
epilepsia
vtilis.

Fæonia
maris fæmi-
na præstat.

Epilepsia
quid.

Pluris enim meo iudicio facienda est in hac re multorum assertio, & experientia artis affectrix, quam eiusmodi argumenta. Rationi siquidem, inquit Aristoteles, fides adhibenda est, si quæ demonstrantur, conueniunt cum ijs, quæ sensu percipiuntur. Ego in Suecia, ubi magna est copia horum animalium, & historiam hanc didici, ne verbum quidem audiui de anteriorum vnguium appositione ad cor, neq; de morbi ex ea leuamine. De propulsione morbi per appositionem vnguium posteriorum ad aures vno ore omnes asserunt, & venatores & senes ipsi, quorum opinionibus sine demonstratione non minus inherendū esse censet Aristoteles, quam demonstrationibus ipsis. Sed an hoc absurdum, illud verò probabile sit, pluribus non disputo. Accipiat quam quisq; vult opinionem, modo non sit dubiū de virtute vnguium, parui enim scire refert, quo modo suū morbum propulset animal. Attamen ne priorem, & vniuersaliorem opinionem oppugnata omnino destitutam, hoc vnum addo. Quæ egregiam hanc vnguibus facultatē indidit natura, eadem huic animali largiri particulatim potuit, ut ingruente morbo, quælibet ex vnguibus aut pottingere, & extendere valeat. Cum igitur hoc animal, ut dictum est, posteriorum pedum seruitio, & vsu morbum pellat, si quis à me exactius quæreret, quid de singulis pedibus siue vngulis sentiam plus ne vni quam alteri tribuam, ita satisfacere, primamtribuendas esse dextero, secundas sinistro posterioribus; duos anteriores in postremis constituendos esse: Ita tamen ut non omnino illius facultatis expectes censeantur. Jam verò qui horum vnguium facultates se nosse arbitrantur, & in vsum deduxerunt, cōstanter affirmant, hos præcédēdos esse ab animali adhuc viuente, & quo supra dictum est tempore, alioquin ad rem inutiles esse. Olaus Magnus alias quoq; conditione in his vnguibus, ut contra epilepsiam sint efficaces, requirit. Inquit enim: vngula exterior dexteri lateris posterioris pedis onagri masculi, qui non genuit, abscissa à viuo pede securi, vel alio instrumēto auulsa post medium mēsis Augusti, spatium aut morbum caducum patienti adhibita continuo sanat. Ardua sanè, ac difficillimæ conditiones, quæ si omnes essent necessariae, non pauciores pro ea vngula assequenda difficultates, & labores essent superandi, quam pertulit Iason pro rapēdo vellere aureo, & facilius fortasse esset plures phoenixes, aut coruos inuenire albos, quam huiusmodi vngulas efficaces, sed harum non parua est copia, quare his, quæ superflue nō, & vanitatem sapiunt, posthabitis conditionibus de probabilioribus dicamus. Has itaq; vngulas à masculis tantum, animalibus abscondendas esse affirmare nō audeo, cum de ea re ne verbum quidem audiuerim, aut legerim. Verum neq; pertinacius negare possum, cum enim corporis bona constitutione, robore & alijs tum animi, tum corporis bonis masculinus sexus longè superet femininum, quem philosophi imperfectum, diminutum, & mancum vocitare cōsueverunt, non mirum, imò verisimile est, masculinum hoc animal vngulæ præstantia superare femininum. Detur itaq; hoc Olao, quod potissimum tempore sint abscondendæ facile assentior cum propter ea, quæ antea dixi, tum quia ea temporis intercapedine eo morbo grauius & sapius afficitur animal, quam alijs temporibus. Verisimile enim est naturam sagacem, & providam, quæ neque in aliquo deficit, neque quicquam frustra facit, auxilium indidisse pro temporis necessitate, atque animalis indigentia. Sed hic duæ possunt insurgere difficultates satis graues, quarum prima est: verisimile videtur magis ipsas animalis partes ea vi propulsandæ epilepsiæ vigere quolibet anni tempore. Nam cum quolibet tempore sine discrimine animal ipsum eo infestetur morbo, & appositione pedis, aut ad cor, aut ad aurem sen per rescellitur, argumento est ipsam vni semper illis inesse, alioquin non sen per, sed eo tantum tempore, quo virtus inest, pedis appositio prodesset. Sed suppositum iā est animal ipsum quolibet tempore eo corripī morbo, & vngue semper sanari. Quocunq; igitur tempore anni abscondetur vnguis, virtus ei inerit, nisi experientia repugnet multorum roboris haberet hoc argumentū. Sed ipsa iam docuit virtutē hanc vnguibus certo tantum tempore abscessis inherere; at posthabita paulisper experientia detur animal quolibet anni tempore eo inuadi morbo, & pedis appositione semper sanari, nō tamen necessariò sequitur, quod obijcitur. Dicimus enim vnguē ablatum alio, ac dictum est tempore, non tantum roboris, & facultatis obtinere, quantum si constituto iam tempore ablatum esset, & hoc non propter succi inopiam, sed propter aliarum occasionum defectum. Nihilominus ipsa exigua, & quantumvis debilis facultas sufficit semper pro sanando corpore cui inest, non autem sufficit pro altero, cui nō inest, curādo. Separatus verò vnguis quo dictum est tempore, cum multo maiorem vegetioremque vim obtineat, alteri quoq; opem ferre potest: quod providentiæ ipsius naturæ assignare quoque absurdum non erit, ut antea dictum est. Altera difficultas est huiusmodi: non videtur rationi consentaneū has animalis partes ea pellendæ epilepsiæ facultate pollere magis, quando animal ipsum eo grauius infestatur morbo, quam quando sanum degit, aut leuius afficitur. Verisimile enim est largiorem, & salubriorem esse animalis succum cum valet, quam quando infirmatur, aut languet. Quod medicorum autoritate comprobatur, qui quando ad rem medicam aliqua ex anima-

Lib. 6. Etb.

Vngues
quādo ani-
malis auste-
rēdi. L. 18.Vngue ma-
ris femina
præstare.An omni tē-
pore abla-
tus vnguis
sit bonus.

animalibus conferunt ex boni habitus animalibus, & sanis desumenda præcipiunt. Hoc argum-
tum sanè validum est, sed non ex omni pte verum, & necessarium: Quandoquidem ex animali-
bus putrida quædam ad rem medicam adhibentur opportunè. Præterea in multis ipsi experientia
aduersatur, quod si cui mirum videtur, sedato animo quæ sequuntur, audiat: Si iccur canis rabi-
di assum edatur, remedium esse ijs, qui ab ipso fuerint morfi, proditum est, vt Galenus inquit.
Rhafis quoq; inquit: sumere sanguinem canis rabiosi contra morfum eiusdem est certa res, & ex-
perta. Nonne tamen verisimilius esset iccur & sanguinem canis sani sanare, & rabientis morfum
magis lædere? Lapis ab homine extractus, & contritus, & in potu exhibitus calculum in renibus
frangere, & comminueri dicitur ab vniuersa penè medicorum schola. Rationi tamen magis con-
sentaneum videtur ex substantia lapidis apposita lapidi additionem potius, quàm diminutionem,
aut comminutionem fieri, hoc tamen non fit. Oleum scorpionum præsentissimum remedium est,
ijs, qui è scopione morfi sunt. Hæc Galenus ait in libro ad Pisonem de theriaca (sit ipsius aut alteri-
us hic liber non disputo in præsentia) & quæ sequuntur. Vulnere à crocodilo illato adipem ipsius
admotum summopere profuisse animaduertimus, itemque aranei muris morsus, qui etiam inter-
ficiunt ipso mure araneo contrito, & imposito sine dolore persanari. Simili modo à viperis icti pe-
riculum effugiunt, si trita ipsorum corpora vulnere imposita fuerint. Sed ad rem redeamus: quod
viuente adhuc animali vngues sint præscindendi, ridiculum mihi videtur, nam qui hoc asserunt ti-
mere videntur, ne mortuo animali simul pereant vngues, & illa facultas euanescat. At si viuente
animali præcisi sint, putant fortassis vngues adhuc viuere, & ipsis conseruare illam virtutem. Quod
quàm absurdum sit, & puerile, aliorum sit iudicium. Mihi quidem videntur vngues nihil inter se
differre, & eodem modo exanimis remanere, tam si ex viuente adhuc animali, quàm si ex mortuo
exscindantur. Si hoc animal paulatim, & sensim, ac tardè aut interitu naturali animam afflaret,
ego in istorum facilius sententiam descenderem, quia in longo temporis curriculo aliquid de fa-
cultate vnguium cum toto corpore consumi, & euanescere posset; Sed cum ex minimo vulnere, ex
timore illico concidat, & pereat, nescio cur de pinguedine, & natura aharum partium nihil pe-
nè deperdatur, & soli vngues suam illam facultatem eo temporis momento penitus exuant. Hic
mihi negotium faciet rerum nouarum studiosus aliquis, quædam obijciendo, quæ ad fabulosam
magiam potius, quàm ad physicam speculationem pertinebunt, cuiusmodi sunt hæc: Caudæ lu-
pi creditur inesse amatorum virus exiguo in villo, eumq; cum capitur abijci, nec idem pollere
nisi viuenti direptum; Chelidonium lapis hirundinum ventribus dissectis erutus curat melanco-
liam, & gestantem amabilem facit; sed nisi extractu, sit viuente adhuc animali, euanescit eius vir-
tus, extractus verò ex viuente virtutem retinet. Eisdem, & alijs præditi virtutibus dicuntur gera-
nites, draconites, alchorius, & borax lapides, modò quilibet ipsorum ex viuente animali fuerit
extractus. Vnde à simili ducto argumeto, ex istius Magni animalis vnguibus hi tantum retinebunt
potestatem, qui à viuente sunt decisi. Hæc quidem si ita se haberet constaret, probationem aliquam
contra nos facerent. Sed cum incerta sint, & minimè digna, quæ sine probationem admittantur à
philosophis, hoc vnum dicimus, ignotum per ignotius probari. Denus tamen hæc de cauda lupi,
& lapidibus adducta aliquam veritatem habere, non ideo sententia nostra currit. Nam & nos
asserre possumus exempla quarundam rerum, quæ ex vita carentibus animalibus dempta operan-
tur, & agunt eadem ferè, quæ ipsa animalia vitam adhuc habentia efficiebant. Ferunt enim lupi-
na pelle tympanum constructum maximè ouibus esse terrori non aliter ac lupo ipse, & quod ma-
ius est eo tympano confusio ea dicuntur tympana dissolui, quæ ex agnino corio sunt confecta.
Tympanum ex vrsi, vel lupi corio confectum, & longè pulsatum equos in fugam abigit. Leonis
pellis cæterorum animalium pelles absomit non aliter ac leo ipse animalia. Sic hæc ita sunt, (dice-
mus non etiam) cur Magni animalis vngues à cadauere ablatis omni illa virtute spoliati, esse cre-
damus? Sed his omissis, sententiam nostram efficacioribus argumentis robaremus. Facultas igitur
illa vnguium, quæ epilepsiam aufert, aut est quid materiale siue corporeum, aut quid spiritua-
le siue æthereum. Si materiale est, illud remanebit in vnguibus, quouis modo præcisis: sin spiritua-
le, eodem modo prodibit ex vngue tam viui, quàm mortui animalis, quare in neutro remanebit,
sed in aliquo remanebit, ergo illud materiale est, & si huiusmodi, ergo in vtrius modo præciso
permanebit virtus. Hoc idem exemplis comprobari potest, nam de calculo hominis, vt alterius
calculum conterat, & de lapillis cancerorum nemo dicit eos tantum ex viuus esse extrahendos. Qui
fibri testiculos commendant, non ex viuo euiscerandos asserunt. De pretiosissimo lapide bezoar
vocato nostra tempestate tantopere celebrato, qui diligentius, fideliusque scribunt, non ex viuente
animali eruendum esse docent, vt mirificis suis floreant dotibus. Quinimò confecto animali la-
pidem è bursula, siue ventriculo extrahi solitum tradunt. Huius generis alia multa adducere pos-
sem, sed prolixitatis euitandæ gratia adductis contentus ero. Non possum igitur non mirari, quod

Miranda
quædam
remedia.

Antipathia
quorundam
mortuorum
cum viuis.

ea tam fabulosa protulerint quidam; somniauerunt fortassis rem ita se habere, & sua somnia, siue commenta hominibus obtrudere voluerunt, vt vngues istos in sublimi, & inaccessiblei quodam folio collocarent, quo principes, ac magnates tantum petuenire possent. Si enim ita res esset, sicuti ipsi autumant, maxima vnguium huiusmodi ubiq; esset penuria, quia difficillimum esset eo modo habere. Astutia igitur, & calliditate aliquorum arbitror illud in vulgus emanasse. Dum enim magnam prædicant difficultatem in vnguibus istis assequendis ipsi soli, quibus est copia assequendi, aliquid singulare, & exquisitum habere videntur, & quando ad principes huiusmodi vngues dono mittunt, illa exposita difficultate munus suum ornant, commentis ac veluti fuco decorant, quo illud maius videatur, & gratius euadat. His non contra dicendistudio, sed veritatis illustranda gratia habitis, finem huic disputationi facio. Reliquum nunc est, vt, quomodo applicandus, aut exhibendus sit hic vnguis, vt malè affectis eam, quam pollicemur opem præstet, ostendamus. Si quis igitur epilepsia correpto partem huius vnguis sinistrae manus digito, quem annularem dicunt, & rectitudinem habere ad cor, medicorum schola asserit, intrepidè applicauerit, æger ab hoc morbo tanquam ex somno excitatus, in pedes se eriget illicò, ac liber euadet. Si etiam annulus ex eodem vngue confectus patientis eundem digitum vestiuerit, efficacius idem præstabit, quia non pars, sed totus digitus annulum attingit. Si insuper pars huius vnguis sinistrae palmæ imponatur, manusque in pugnum complicitur, morbum confestim depellet. Si eiusdem quoque portiuncula in suspicionem feliciter præstabit. Non tantum autem dictis membris hunc vnguem applicandum censeo, sed cordis etiam regioni apponendum suadeo. Quamuis enim in hoc morbo cerebrum primariò afficiatur vt instrumentale, tamen etiam cor per sympathiam affici certum est. Cui si succurratur eodem vngue, eximie operam suam præstat ad expellendam crassam illam materiam, quæ cerebri meatus occupans hunc morbum facit. Huius vnguis rasuram ipse dedi, & ab alijs cum felici successu datam scio epilepticis pueris cum aqua liliorum conuallium, aut spicæ, quam lauendulam vocant. Hic locus mihi in memoriâ reuocat, non vulgaria quadam contra eundem morbum remedia, quæ communis utilitatis causa huc asseram. Inter omnia primas tenet hic pulvis. Recipe caluarie humanæ siccatae, & vltæ vnciam vnâ, rasuræ vngulæ alcis iusto tempore casæ, cornu ceruini vlti ana drachmas duas, visci quercini, granorum pæoniæ, rad. pæoniæ maris mundatæ, rad. tormentillæ, rad. & sem. diptami albi ana drachmam vnâ & semis, sem. antheræ, attriticis ana scrupulos duos, coralli vtriusque præparati, eboris recenter rasi, margaritarum præparatorum ana drachmam vnâ, fol. auri num. xxx. spinarum piscium vnciam semis, sacchari albi fimi vncias duas, misce, & terantur omnia subtilissimè in lapide porphyrij, & fiat pulvis, qui vocetur epilepticus: detur ex eo ad summum drachma vna cum iulep. viol. aut cum aqua liliorum conuallium, aut florum tilie, aut cerasorum. Ego aliquando cum felici successu exhibui puero epileptico puluerem ex æquali portione rasuræ istius vngulæ, rad. pæoniæ maris, & succini candidissimi cum aliqua ex iam dictis aquis. Experientia etiam compertum est hunc vnguem suffocatis mulieribus præsentissimè subuenire. Nam quotiescunque parum rasuræ huius addita eadem portione Zedoariæ cum aliquo conuenienti liquore datum est suffocatae mulieri, felicem successum cum magna laude inuenerunt medici, quapropter Prutheni medici non contempnendi compositis medicamentis non solum ad epilepsiam, sed etiam ad hysterica dicta symptomata hunc vnguem addiderunt. Nec insidias item quo minus in vtroque affectu idem etiam præstari possit, si pars huius vnguis alligaretur alicui membro superiori, vbi manifestè arteriæ pulsus sentitur, nec habenda est ratio dexteræ, aut sinistrae partis hominis in applicatione, sed rectitudo tantum inspicienda est, quam habet ad cor pars illa, cui applicatur. Hæc de therapeutica huius vngulæ facultate sufficiant, nunc ad prophylacticam transeamus. Vt igitur aliquis tutus sit ab eo morbo, aliquid de ipso vngue secum portare debet. Quot autem modis ad hunc finem quis portare debeat, etiam dicendum est: Qui ex hoc vngue annulum gerit circa digitum, qui minimo proximus est sinistrae manus, liber creditur ab hoc morbo. Hunc modum approbant Pæoniæ artis non vulgares artifices: Si quis etiam frustulum vngulæ annulo inseruerit, ac ipsum ita gestauerit, vt vnguis semper digitum illum tangat, idem assequetur. Nonnulli etiam particulam huius vnguis collo appensam, ita vt continuo cordis regioni sit contigua, gerere solent, neq; id sine felici euentu, vnde Prutheni multi vnguis partem cordis figuram habentem tanquam monile aliquod collo pendens gestare solent. Contra matricis quoq; suffocationem hunc vnguem præsentaneum esse remedium, & ab alijs audiuissè, & periculo facto me cognouissè fateor. Nam accersitus, vt medicam manum adhiberem cuidam mulieri suffocationi oppressæ, data huius vnguis rasura cum radice zedoariæ alijsq; auxilijs ex arte adhibitis optatum finem cum honore sum consecutus. Cùm præterea intelligerem eandem saepe numero eo ipso morbo tentari, vt partem huius vnguis collo appensam iugiter portaret iniuncti, quod

*Vnguis
quomodo
applican-
dus, & ex-
hibendus.*

quod cum sedulo fecisset, quamdiu ego interfui tribus nempe mensibus semper molestia caruit. Sed si quis cum applicat, & exhibet hunc vnguem spe, & sine frustratur aliquando, quæso ne aut mendacij notam mihi inurat, aut vngui omnino detrahat, verum ratione in consilium adhibeat, & meminerit morbum ipsum quando diutino tempore inueterauit, & altas radices egit, difficillime euelli, licet opportunè per se adhibeantur remedia, aliquando etiam vnguis ipse est virtutis expers, aut quia antiquitas, quæ omnia consumit, illam perdidit, aut quia idoneo tempore vnguis non est abscessus. Non erraret etiam si quis frustrata spei causam conferret in immoderatam, & arduam egritudinem. Si quis modò à me quæreret, quæ facultate partes huius animalis, quas recensui agant in corpora nostra, an qualitatibus primis, vel secundis, vel à tota substantia, quam proprietatem occultam, seu formam specificam appellant, facillè responderem: ipsas agere à tota substantia, quod enim non agant à primis qualitatibus, paucis probatur: cum enim hæ partes temperamento frigida sint, ac sicca, ab his effectus similis effluere non potest; non quia frigida, alioquin contra medicos canones frigidus morbus curaretur à simili; non quia sicca quandoquidem ipsarum tanta quantitas non exhibetur, quæ morbi causam exicare valeat. A secundis quoque ipsarum qualitatibus nempe duritie, aut mollietis hunc fugari morbum non tutum est asserere; non quidem à duritie, quam obtinent alioquin ossa eiusdem animalis duriora contra eundem morbum efficaciora essent, quod compertum non est; præterea ab his qualitatibus per se nulla provenit actio. Sumpto igitur argumento à sufficienti partium enumeratione, statuendum est ex modo compositionis, & commixtionis talis succi cum tali materia congenitam esse ipsis animalis membris qualitatem hanc, siue formam specificam, à qua sola propeilitur hic sacer morbus, non aliter ac lupinum hepar hominis hepati indurato eximè medetur à tota substantia, non secundum unam, aut alteram qualitatem, &c. Ut autem antea dictis adhibeatur fides sciant omnes hæc omnia, quæ scripsi à probatissimis medicis, & ab alijs non vulgaris famæ, & doctrinæ viris prius accepta partim multis experimentis cum felici successu comprobasse, partim comprobata ab alijs auduisse. Hæc itaque omnia Apollonius Menæberus. Scribit verò etiam Gesnerus non raro profuisse annulum ex hoc vngue amuletum gestare epilepsiæ, sapius tamen id frustra tentatum, alioque causam in nobis discrimen rejicere, se verò, animi persuasionem superstitionis rebus magis minuisse, aut nullo modo confisam effectus rerum maxime variare credere; Vt cumque est tam altas hæc persuasio radices in animis hominum egit, ut multos diuersis temporibus vngues in plurimas laminas desectos amicis perentibus coactus fuero communicare. De hac fera elegans, & peracutum Andrea Alciati epigramma est, & à nobis minimè silentio premendum cum

Vnguis
qua vi
agat.

Emblema.

Alciata gentis insignia sustinet alce,

Vnguibz & undis fert avastadōpōs.

Constat Alexandrum sic respondisse reganti.

Qui tot obivisset tempore gesta brevis?

Nunquam, inquit, differre volens, quod, & indicat alce

Fortior hæc, dubites, alyor annè fiet.

Familia suæ gentilitium stemina hoc emblemate proponit, & explicat Alciatus: Alciatos enim ab alce fera nuncupatos, à fortitudine nimirum & diligentia commendabiles tacitè indicat, sumpto argumento: ab alces feræ natura, quæ ut ex præcedentibus constat equi robore, cervi sceleritate commendatur; quod quidem appositè illustrat eleganti Alexandri apophthegmate, qui qua renti quam tandem via tanta sibi adeo celeriter comparasset, respondit (quod vnguibz alces insertum in emblemata legitur) undis avastadōpōs, nihil differendo, aut procrastinando. Siquidem optima, & accommodata est belli festinatio, quo fit, ut, qui imperant quo rerum difficultates, quæ non nihil remorando vltro sese offerunt, arcere facilius possint, eo pede citissimo necesse sit properare, eam enim ob rem Alexander ab omnibus fermè laucatur, quod sua præcipiti in rebus agendis cura, & industria principum omnium celeritatem multis quasi stadijs anteverterit. Narrant enim pedites sic instituisse, ut sua celeritate equorum cursum adæquarent, ne ipse quidem sibi parceret, noctes ut plurimum insonnes traduceret, seq; crepitaculo excitaret, si quando somno cortipi se sentiret, quo maxime vigilandum esse intelligeret. Emblema aliud Camerarii inscriptum, ET INFIMA PROSVNT.

Vilior haud pars est alci, nec dignior vngue,

Ergo etiam parvis, gratia magna data est.

Quæ sit in vnguibz utilitas abundè indicatum est, discere autem inde debemus sæpè etiam humilia, & abiecta, atque contempta non exiguam in se utilitatem continere, quare Plinius rectè dicit: Nil tam parvum est, quod non gloriam parere possit.

Alciati em.
de dicti.

Alexander
à celeritate
laudatus.

Li. 15. cap.
14.

DE RHINOCEROTE.

Cap. XXXIII.

Ordo, &
nexus cum
superiori-
bus.

Error infi-
guis non-
nullorum.

Piscis.

Cornua
Rhinocero-
tis reperta.

Des mari-
bus.

Avis.

Tuba ex
cornu.

SEPTEM animalia *Monoceros*, siue vnum tantum cornua habentia viri eruditi obserua-
runt, præ alijs Iacobus Dalechampius animaduersionibus Plinianis lib. 11. cap. 27. His
adnumerant *Rhinocerotem* plerique. Ipse Plinius loco laudato; Sunt, inquit, cornua alijs
animantibus quadrupedibus. *Singula, & hac medio capite, aut in naribus.* Quod tamen quam re-
rum sit, nos in sequentibus discutiemus. Malè Albertus Magnus *Rhinocerotem* & *Monocerotem*
idem animalis genus lib. 22. de animalibus iudicat, & cum alijs sequenti, nec imperitè quidam ne-
gant vllibi in rerum natura *Rhinocerotem*: quando & belluam multi descriperint veteres, recentio-
resque, & in theatro aliquoties populus Romanus spectauerit. Nec vllum animal esse reor, cuius
natura, & descriptio magis sit in lubrico, incertoque. Consulendi sunt Bellonius, Gesnerus,
Ioachim Camerarius, Angelus Politianus cap. 56. Miscellaneorum & alijs, qui non sunt mihi
ad manum. Erymon illi à cornu, quod ex naso pullulat, quod infra quale sit, videbitur: Et licet
secundum nonnullos duo habeat cornua, vnum in naso, alterum paulo supra in fronte, aut vt
non nemo existimat, in humero dextro, tamen quia prius est longius, fortius, vilius, ab eo sum-
pit appellationem; Sed hæc infra fusius.

SYNONYMA.

HO C nomine veniunt, piscis, avis, quadrupes fera; *rhinoceros piscis*, plerumque in mari ru-
bro capitur, & vix aliud tributi genus ab incolis illius fractus, Abyssinorum, regi pen-
ditur, vt ex Alvaro Bermudeſio ex alijs auctoribus Samuel Purchasius lib. 7. peregrina-
tionis Africanæ exequitur cap. 4. Martinus Frobiſſerus suscepta in Americam peregrinatione
sub annum salutis reparatæ 1576. cum Oceanum Septentrionalem mense Iulio glacie constri-
ctum, & transitu per difficilem inuenisset, ibi consistere coactus multos pisces frigore, vt putatur,
enectos reperit, & in his *rhinocerotem* ingentem inter ingentes glacie montes fluctuantem potun-
dum instar hyltrici, duodecim pedes longum, cornu duabus vultus exiensio, & minus duobus digitis, è naso
extuberante, quod rectissimum visum est, qui viderunt, eodemque modo, ac penè forma pari cum is,
qua Venetis, ac Diui Dionysij spectantur, pari summa reſecta, aut fracta erat, cui aranea imposita sta-
tim exspirauit, id Anglia Reges Vindsora inter pretiosissima obseruandum collocarunt. Verba sunt Ca-
sparis Enſij Lusitani lib. 2. hist. Indiarum Occident. cap. 26. Relatum est à rerum Britannicarum Scri-
ptoribus sub annum 1588. inuentum huiusmodi cornu in littore Sudouolgio ab imperita mulier-
cula, diuenditumque exiguo pretio, postea vsui magno fuisse, vt in Latetis retulit Robertus Salmo-
nius de acti sui aui. Sed & piscis iste eodem nomine varia descriptione apud modernos audit
Geographos, nam quæ in terra viridi in nouo orbe cornua sunt, longè figura dissident ab illis, quæ
in mari rubro frequenter videntur, vt Ludouicus Vireta Franciscanus exquirat lib. 1. histor. Ac-
thiop. pag. 247. Nuper ante annos decem Thomas Button, & Robertus Bassin in insula Fœminea
in Atlantica deprehenderunt totam incolarum opulentiam consistere in istiusmodi cornibus, qui-
bus maxima virtus aduersus quælibet venena, vt iussus habetur peregrination. Americæ lib. 8.
cap. 3. Obseruaui etiam in insula Ramea, & toto maris adiacentis tractu inusitatum nostris hoc
orbe piscem memorari, quem *bonem marinum* nominant, cuius magnitudo bouem quælibet
æquat, aut superat, corio duplo crassiore, duo dentes elephantinos reſeunt, etſi paulo breuiores,
cornu è naribus excreſcente, cuius incredibilis aduersus quælibet toxica vis est, si vera sunt, quæ
tradidit Iacobus Chartier in Noua Francia.

Rhinoceros avis volatu admodum pernici, & incitato festur, corporis magnitudine æquans ſope-
rare, & ſtracincruo, quatuor pedes longo, inter oculos cornu extante, quæ nigræ lineæ continuo produ-
cta determinatur. Est avis crudelis, & immanſueta, ſequitur quæ excoctus, & cadaveribus depaſci-
tur. Viſa eſt vna à Luſitanis enauigato mari rubro, cum Solimanus Eunuchus claſſem circumdace-
ret, eadem virtus huius cornu, ac quadrupedis, vt narrat Ludouicus de Vireta lib. 1. hist. Aethiop.
pag. 344. Recolo sub annum 1595. in Cutana & ſam auem, & Qualibero Ralao in portu Moregnio
oblatam à rege Armæillam, ita indigenæ vocant, cuius penna ita diſpoſita, vt lorica ſquammas reſe-
rant, excreſcente longo cornu, quo illi vtuntur pro tubis, Petrus Martyr Decad. 3. lib. 6. Robertus

eius porcinum non esse longius, & sub terra, ut salpam vivere, interdum etiam altum volare, carnem esui non insuavem, cornu praeipuum antidotum haberi prodidit Monardus author verax cap. 37. *Rhinoceros quadrupes fera nobis, hoc opere est describenda, quam solam veteres, nec omnes quidem illi cognoverunt; autem eo nomine, & piscem penitus ignorarunt. Nos succincte de fera acturi à naturali descriptione exordium ducemus.*

GENERATIO, ET COITVS.

GENERATIO eius qualis sit C. Plinius expressit lib. 10. cap. 63. *Coitus aduersus Elephantis, Camelis, Tigribus, Lynceis, Rhinocerotis, Leoni, Dasypodi, Cuniculis, quibus auersa genitalia.* Eodem ferè tenore C. Iul. Solinus cap. 40. polyhistor. *Auersi coeunt nec hi tantum, Leones, sed & Lyncei, & Cameli, & Rhinoceroses, & Elephantis, & Tigrides.* Siue ille Plinium transcripserit, siue illum Plinius fontem, à quo hauriret, habuit, alter certe ab altero diffidet, nam Dasypodi, & Cuniculi ab isto omittuntur, ab eo enumerantur, & minus incuriosus utroque est Aristoteles lib. 5. de hist. animal. cap. 2. *ὁ αἰὼν μάλιστα γὰρ αὐτὰ ἀπαιτᾷ* (ἔστι ἄλλα τὰ μὲν οὐκ ἀπαιτῶνται αὐτὴν οὐ γὰρ δὲν, οἷον λέοντες, καὶ δασύποδες, καὶ λύγες). Verum non omnia simili modo coniunguntur, sed quæ retrò urinam emittunt, auersa coeunt, ut leones, lepores, lyncei. Ita vertit Theodorus Gaza imperitissime: nam *δασύποδες* non sunt lepores, sed diuersum longè animal, quod Latinum nomen non habet. C. Plinius lib. 8. cap. 55. *Lepus omnium præda nascentis, ἰλαγος, λαγος, δασύπους.* Cernus, Lepus, Dasypus. Ibi æquali inconsiderantia idem vertit, Cerni, lepores, cuniculi, cum ventere debuisset, Cernus, Lepus, Dasypus. Idemque error in translatione eiusdem de opere lib. 3. cap. 12. & lib. 8. cap. 28. Sed & apertissime hæc animalia distinguunt probant apud Athenæum lib. 9. versus cultissimi Arcestrati, Callieratis Comici, Alcæi, Aristophanis, Xenophontis, & aliorum. Verum ad generationem redeo Rhinocerotis, de qua nihil Aristoteles, Aelianus, Phile, nec Agatharcidas, nec quisquam Græcorum, quod sciam, vè appareat nusquam perfectam huius animalis cognitionem haberi. Nam nec quot concipiat, aut pariat, quamdiu viuatur, aut qua cura foetum educet? apud vllum deprehendi.

Coitus auersus, Dissidet Latini à Græcis. Gaza error

NATURA, DESCRIPTIO,

sexus, locus.

FERAM istam Aristoteles notam non habuit, ieiunè, præter morem suum delineauit C. Plinius lib. septimo cap. vigesimo. *Rhinoceros unus in mare cornu, aliter hic gentis elephanto, cornu ad saxa limato præparat se pugna, in dimicatione aluum maxime petens, quam scit esse molliorem longitudine et per, crura multò breuiora, color buxus. Remissè, ac parè ille, quod parua admodum eo adhuc saculo istius quadrupedis Romanos attigisset notitia, nec quicquid luba Mauritania Rex, cuius authoritati plurimè Plinius defert, super eo prodidisset, vberius Agatharcides polyhistor. excerpt. s. Historicis apud Photium Patriarcham Bibliothecæ Codice 250. Cuius antiqui Scriptoris verba ex lib. primo de mari rubro cap. trigesimo sexto, apposui ex versione Laurentij Rhodomanni, nam Græcus Codex nō est ad manum. Rhinoceros vilitate quidem non minor, sed altitudine inferior est Elephantis, buxique refertur colore, pelis etiam contractior, et repandum in naribus fert cornu, ad ferri vim, & rigorem proximè accedens, quo cetero quidem tempore, ad quamcunq; approximet caute, limato, præcordia verberat impetens, sed in dimicatione cum elephanto (cum hoc, n. de pascuis continuas habet conflictationes, ac capitales luctas) ventrem subit, & perrupto carnis ambitu exanguem facit, plurimque Elephantum ita exanimati cernuntur, at si aluum contingendi cœpta non datur, contra ipse à proboscide, & dentibus eius, varijs modis ardet vires, & debet, quia robore, & vir ab illo permutum differt. Cōcordes illi sanè, sed nō parum ab illorum sententia diffident, qui res Americæ exequuti sunt: Nicolaus de Comitibus Venetus, in itinerario suo ad Indos. In Māgi provincia Rhinoceros fuisse capte, bonna cauda, in fronte cornu, gestat non breuis bipedali longituaine, Elephantino est colore, cum quo illi perpetuum bellum. Cornu huiusmodi in pretio est apud omnes, quia venenatis rebus remedio esse se sentiat. Hæc tam sunt aliena à descriptione veterum, ut aliud illud animal esse, ac Monocerotem verius, quam Rhinocerotem suspicari iure liceat; ita censuit Simon Maiolus vir litteratiss. Diet. Cunicular. colloq. septimo.*

Neoterici diffident à præcis.

Iam etiam humidis undosi maris

Caragibus, à seipfis facta nascuntur sine matre sacula,

Ostreum, imbellesque apna, cochlearumque genera

Tellaceaque, conchyliaque, & quæ in arenis nascuntur.

Commentum hoc ab ignoratione naturæ, ut puto, profluxit, non aliter quàm hyanæ alternis Error ab i-
annis marem, alternis feminam fieri, & sine coitu parere vulgus credit. Plin. lib. 8, cap. 30. & lib. 28. ignorantia.
cap. 8. & tamen illud negante Aristotele lib. 3. de generat. animal. cap. 6. asserere non dubitarunt
plerique veterum, & in his Aelianus disertus, & Phile lib. de proprietate animal. cap. 43.

Ἀπὸ τῆς μὲν ἡνὸς αἰνὰ τοῦ χυμῶος αὐτοῦ.

ὁ δὲ τοῦ υἱοῦ.

Hyena quæ mas pridie videnda erat

Nunc famina est.

Auget suspicionem ignorantie antiquorum, & firmat sententiam meam vel illud præcipuè,
quod pauci explicant qua regione potissimum Rhinoceros proueniat, aut ubi gētium viuat? Pau-
lus Diaconus Epitomastes: Festi Pompeij lib. 16. Rhinocerotem quidam esse aiunt bouem Aegyptium
falsò planè, nec vnquam in Aegypto visus ille, nisi fortuito casu illatus, ut ex Strabone infra pa-
tebit; Alij Aethyopicum quadrupedem contendunt ex loco Pausania in Ececticis, siue Taurum vo-
cari, quod erroneum, nam ibi loci ait ille in Aethyopia taurum esse, qui ob similitudinem cornu
ab ignatis appelletur Rhinoceros. Relinquitur ergo certum & in Africa desertis, ubi Elephant
sint, ibi & Rhinocerotes esse, & in India, quod nouo orbe detecto patrum nostrorum memoria
rerum esse est deprehensum, Anton. Fernand. Soc. Iesu epist. datis anno 1610. in Abassia regno
repetiri ait. Peregrin. lib. 7. cap. 6. Et in Asia multis locis hodie visitur, maximè in regno Benga-
la. Vide infra speciebus varijs.

*De loco nō
conuenit.*

CORNU, ET PVGNA cum Elephanto.

NONNIHIL supra de cornu obiter attingimus, hic fusius idem pertractandum; Non-
nulli ergo vnum ei tantum cornu assignant, præter naturalium rerum auctores Septi-
mus Florens Tertullianus lib. 3. contra Praxeam. Non utique destinabatur Rhinoceros uni-
cornis, nec Minotaurus bicornis. Non omnes istum sequuntur, sed & Martialis duobus illum cor-
nibus depreliari, loco supra laudato, asseruit, quod Angelus Politianus geminum illud cornu ad
Vrsam retulerit, ut sit Datius ut ipse loquatur, ferri non potest; Vrsus enim cornua non habet: ad
ipsum Rhinocerotem geminum cornu spectare docent verba Pausania loco proximo supra lau-
dato, ἐν σφίοντι αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἑνὸς καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀλλοῦ πρὸς αὐτὸ ὁ μέγας, ἡ δὲ ἑνὸς κεφαλῆς αὐ-
τῶν κεφαλῆς ἐστίν. Quotiam illis in summa nare singulis vnicum cornu, tam aliud supra non ma-
gnum, verum in capite, ne initio quidem cornua. Vtrumque hoc cornu in capite, secundum Martia-
lem, & Pausaniam; at quidam in humero dextro cornu illud secundum, & breuius esse contendunt
Indicat. rerum relat. lib. 3. c. 7. Domitium Calderinum reprehendit Angelus Politianus, defen-
dit viriliter Jacob. Mazzonius lib. 1. defens. Dant. c. 35. Vtrumque sit, cornu, quod è nare surgit, &
nomen tribuit, & à virtute præcipua extollitur, quod ut Monocerotis cornu venena propulset,
auctores supracitati, Phile lib. de propriet. anim. c. 36. Io. Tzetzes histor. Chiliad. 5. c. 7.

Τὸ κέρας πρὸς τὴν κόην ἔχει, ἀπὸ τῆς αὐτῆς φαρμάκου.

Τὸ δὲ ὄρνυ δὲ φιλόκαρον εἶωσι ἀποσπέρξεν.

Paulus Lacius Veronensis vertit benè.

Cornu huius incidant, venenis contraria vi praditum

Feram autem spoliata cornu sinunt aufugere.

Sunt porro alij, qui fabulas meras putant, quicquid de cornibus Monocerotis, aut Rhinocerotis
dicitur, nec quippiam virium ijs inesse ad venena depellenda, aut indicanda, omniaque ea quæ Prin-
cipes plerique inter pretiosissima asseruant, fictitia esse, ut quod habent Rex Britannie ad Vindfore,
rex Gallie ad Diui Dionysij, Veneti ad Diui Marci, quodque Clemens VII. Pontifex Regi Franci-
sco donauit, quodque in direptione ædium Petri Medicæ Florætiæ à Gallis occupatum memorant
Paradius, & Paulus Iouius lib. 18. hist. talem enim virtutem illis inesse nec veteres vlli prodide-
runt, & negant nescito æuo docti: aut si quid mirabilium in veneno detegendo ab illis fieri comper-
tum sit, id nō naturæ ipsorum adscribendū censent, sed antidotis quibusdam, ex quibus cornua ista
Eccc 3
tempe-

*Pugna
Gramma-
ticorum.*

*Vis venena
pellendi an
insu?*

Negat antiqui, & docti quique. temperentur, & manu fiant, quod in Iudæi cuiusdam artificio manifestum volunt, qui tale cornu Reip. Venetæ vendidit. Sed ut de virtute illa venenum extinguendi, depellendiq; incertum, ita illud exploratissimum cornu Rhinocerotem uti cum pugnam cum Elephanto inuit. C. Plinij locus corruptus est lib. 18. cap. 1. cum arbore exacuant, limentque cornua Elephanti, & saxo Rhinoceroses & utroque apri dentium sicut. Legendum est plano, apertoque sensu, limentque cornua Elephanti, & saxo Rhinoceroses, & utriusque apri. Eodem enim pugnae genere uti Rhinocerotem, & vrum, dicitur infra. Deniq; omnem hunc inter feras istas inimicitia naturalis, & pugnandi ritum expressit Cl. Aelianus lib. 17. cap. 44. Latini interpretis verba sufficient: In summa mare, cornu gerit, cuius mucro acutus exiit, ex eoque nomen traxit, neque ipsam illud in robore concedit ferro, quoniam quidem ipsum, cum est contra Elephantum pugnaturus, saxo exacuit, & limat. Cetera non est paria cum Elephanto, nam hic & procerissimus est, & fortissimus. Cornu igitur cuspidato Elephanti crura subiens, alium discrepit, & lacerat, ilq; effuso sanguine decumbit; pugna eorum est de pulionibus, pro hisque invicem multi mori dicuntur. At si alium non praecoccupat Rhinoceros, sed inter lura cedat, ab Elephanto praevenitur, illius protoside apprehensus, attrahitur, & retinetur, & dentibus seu secutibus conscinditur, ac tamen si pelles ea existat firmitate, ut agere iaculo penetrare queat, tamen tunc violentus est Elephanti impetus, ut eam trajectat. Hinc ille forte à pellis duritia nomen videri posset mutuatus, nam Græci ut pira nolum, ita pira pellis appellant; pugnat tamen cum Plinio Aelianus; nam ille durissimum huic, & vix iaculo penetrabile corium attribuit, ille multo tenuiorem Elephantinæ pellem ac delatorem assignat. Sed parum interest, dummodo utriusque bellæ natura, pugnaq; ineundi ratio constet, & percipiatur.

Etymon nouum.

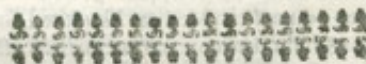
QUANDO PRIMVM

in Europa visus.

Pugna Historica.

Error Diagnost.

EXOTICVM est, peregrinumque animal, nec ævo Aristotelis Græcis, nec Romanis, quidem ante annum Vrbis conditæ 666. cognitum, sed per quos Italiam monstratum, aut cuius opera productum, inter antiquarios non conuenit, quam controversiam tangit Cælius Rhodiginus lib. 16. Antiquar. lect. cap. 15. Dio Cocceianus lib. 51. vult Augustum Octavianum, deuieta Cleopatra, cum anno 12. triumphum de ea duceret, qui fuit Vrbis annus 725. Rhinocerotem omnium primum in triumphali pompa traduxisse, & publica ludorum solemnitate consecuisse, *Σεπία κί βασιλεύσατι τὰ μὲν ληθῆναι, καὶ πρὶν αὐτῶν, ἵνα πρὸς τὸ ποτόμιος, ἀπὸ τῶν τοιῶν τῆ Ρώμης ὡς θύματα ἱερῶν γῆ. Καὶ ὁ μὲν τῆ πόλεως ὁποῖος ἴσιν, πολλοὶ, τὸ δὲ πρῶτον, καὶ τοιοῦτο ἀλλοτρίον ἱερῶν, ὁ δὲ δὴ πρὶν αὐτῶν τὰ μὲν ἀλλὰ ἑλθόντι τῇ προσέειπε, κίριος δὲ τὴν καὶ αὐτὴν τὰν πρὶν αὐτῶν, καὶ ἄλλοι, καὶ δὲ τὰν πρὶν αὐτῶν, καὶ δὲ τὰν πρὶν αὐτῶν.* Veritè Frac. Sylburgius: Multa fera, ac animalia in triumpho Actiaco traducta, aut prælata, & inter hæc Rhinoceros, & equus sinuatis: Hippopotamum Latini Græca voce appellant, tunc primum, & visi Roma, & occisi sunt. Equat ille quale sit animal, multi tradiderunt, multis plures viderunt. Rhinoceros autem cetera à Elephantis similis est, cornu autem ex ipso naso prominens habet, & hinc nomen suum inuenit. De utroque animalis saltum, nam Hippopotamus ludis Aedilicis M. Scauri primū populo Romano ostensus, Plinio auctore lib. 8. cap. 26. & Rhinocerotem primus Cn. Pompeius magnus ludis editis exhibuit, multis antequam nasceretur Octavianus, annis. Idem Plinius lib. 8. cap. 26. qui cum Romanus esset, & classis Romanæ præfectus, & ducentis annis, ut minus, saeculo illi vicinior fuit, errasse Græculum in re peregrina facile apparet. Adde, contra Dionem pro Plinio stare C. Iulium Solinum Polyhistor. c. 43. Ante ludos Cn. Pompeij Romana spectacula Rhinocerotem nesciebant, Hanc sententiam ut verior sequuti viri graves. Anton. Coccius Sabellicus in paraphrasi ad Suetonij locum laudatum. Patrum etiam nostrorum memoria Emanueli Lusitanæ Regi ostensum, donoque datum Rhinocerotem recentiores Historici adnotarunt, & in his Laur. Surius commentar. Rei. sui tempor. ad annum 1513. & alij. Et qui hodie Americam nauigando explorarunt, frequenter feram ipsam vident, frequenter abiecta cornua, neglectim iacentia reperiunt.

VSVS IN SPECTACVLIS

Romanis, & cruentus conflictus.

VSVS eius Romæ, nisi explendæ populi libidini, nullus; nam in eo præter atrocem, cruentamque dimicandi naturam, nihil memoratu dignum, aut vitæ necessarium,prehenderunt, itaque ut quæcumque alia animantia visu rara, aut corporis mole horrenda, ita *Rhinoceros*, & in pompa Triumphali prælatus, & gladiatorijs ludis in arena theatri, aut Circo producebatur. Hostes ei componebatur, & cum illo mittebant, ut verbo proprio utar, vel hostem suum naturalem, scilicet Elephantem, qui plerumque ab illo superabatur, ut ex superioribus constat, & experientia nuper comprobatum, cum anno 1515. Emanuelæ Portugalliæ rege spectaculum edente Vlyssipponæ Elephantem post longum certamen prostravit, vel hostes ei in spectaculo nulli, ita intelligendus est C. Suetonius in Augusto cap. 43. Solebat etiam citra Elephantem spectulorum dies, si quando quid insolitum, dignumve cognitu aduectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, ut *Rhinocerotem* apud septa, *Tigrin* in scena, *anguem* quinquaginta cubitorum pro comitio: Innocua hæc erant spectacula, nec effuso sanguine populus oblectabatur, sed sola oculorum voluptate erat contentus. At in cruento arenæ certamine aliquoties à Domitiano productus, ac cum Tauro commissus. Martialis coquus libello Amphiteat. epigr. 9.

Præstitit exhibitus nuper tibi, Caesar, arena,

Qua non promisit prælia Rhinoceros.

O quam terribiles exarsu pronus in iras?

Quantus erat cornu, cui pila Taurus erat?

Nullum animal ferocius eo, nec quod valentius in arenâ depugnaret. Culpant autem Martialem nonnulli ex Criticorum grege, quod belluæ iram tribuerit, sed nec male id ille, nec sine exemplo fecit. Martian. Capella lib. 4. pag. 361. L. Seneca lib. 1. de Ira cap. 3. dixi ad Claudianum *Ira belluæ* consulu Olybrij, & Probinii in principio. Eodem opusculo Martialis epigr. 22.

Sollicitant pauidi dum Rhinocerotam agili, /

Seque diu magna colligit traxera.

Desperabantur promissa prælia Martis:

Sed tamen is redijt, qui fuit ante furor.

Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsam,

Iactat ut impellat Taurus in alia pilas.

Penultimum versiculum liquet esse vitio librarij deprauatum, neque enim tam vasto, & forti, cornutoque animali, ac est *Rhinoceros*, credibile videtur *Vrsam* oppositum, qui nec corporis mole, nec robore, nec armis ei vllatenus conferendus foret, quare refingendum.

--- grauem gemino cornu dum sustulit Vrum.

Domitius Calderius, & Angelus Politianus retinerunt malè *Vrsam* quam *Vri* natura vis, *Vrus bellis* proprietates, illi loco potius conueniant: Plinius lib. 18. cap. 1. supra à me correctus, & lib. 11. cap. 37. tam lata *Vri* cornua describit, ut raro alijs poculis barbari ad Septentrionem vergentes vtantur. Seruius ad lib. 2. Georg. eadem alij L. Seneca Hippolyto Act. 1. Sc. 1.

Tibi dant varia pectora Tigres,

Tibi rilloliterga Bisontes,

Latisque fert cornibus Vri.

Hucusque de incenito eius robore, pugnacitate, naturaque, attexui, pergo porrò.

CORN V QVALE.

INGENS auctorum diffidium cogit hic ampliorem de cornu eius disquisitionem instituere, omnia enim sunt in incerto. 1. Sunt qui duo, ut dixi, cornua ei affigant, ut præter laudatos supra, Nummus Domitiani representatus à Pierio lib. 2. Hieroglyph. ad finem. Nummus Eucherius vetustissimus auctor. Terribilis fera Rhinoceros, cui gemina in naribus cornua. Et cuius cit præter eruditorum consensus, ut duo cornua eam habuisse constet. 2. quo in loco hæc cornua, quæ figura? Valdè est ambiguum, in eodem Domitiani nummo cornua æqualiter, parique magnitudine è naso excrescunt, nisi fortè, quod credibilius est, forma illa Elephantis est, non Rhi-

Rhinoceros, ut schema ostendit, à Picrio ibidem loci productum.

Alij placet duo quidem esse cornua, sed in aquali magnitudine, & illi in diuersas sententias obiectes, Demitius Calderinus, & Theodorus Marcilius cornu maius in nare collocant, minus in humero. Nonnulli demum maius cornu in naso, minus in fronte, aliquo supra spatio, cōstituunt.

Est & quorundam Doctorum opinio, & in his sunt Ioannes Bodinus, & Contadus Ritetavius comment. in lib. 2. Oppiani, qui censent maius cornu supra, minus verò infra esse, sed nos arbitrio lectoris, quid sequendum sit, relinquimus.

3. Nec minus difficultas est de forma ipsius cornu. Suprà obiter attigi rectum fuisse *instar tubæ*, linea nigra transcurrente: Alijs rectum quidem esse iudicatur, sed sine linea, sunt viri clari, qui cornu illud incurvum forma litui credunt fuisse. Præeat Artemidorus Geographus apud Strabonem lib. 16. cuius verba latina sunt, nam Græca non sunt ad manum. *Rhinoceros longitudo parum ab Elephantis exceduntur*, quos Alexandria vidisse affirmat colore buxo, Elephantis similis, magnitudine Tauri, forma Apro proxima, præsertim quoad rectum præter nasum, qui cornu quoddam elincurvum, omni offe durius, eo pro armis utuntur, quemadmodum aper dentibus, habet enim duo cingula tanquam Draconum, volumina dorso usque ad venter circumcuncta, alterum in hamum versum, alterum ad lumbum. Hæc dicimus de eo, quia nobis visus est. Diodorus Siculus eadem scribit lib. 4. Biblioth. cuius verba interprete Laurentio Rhodomano, hæc sunt: *Est animal, quod ab re Rhinocerotem vocant, par viribus Elephantis, magnitudine inferior, pelle durissima, colore buxi, in summitate nasi cornu gerit, litui formæ, durumque instar ferri hoc pabuli causa cum Elephante certat: acutus enim ad saxa cornu, deinde cum Elephante congressus, ventrem graniter illius cornu, tanquam gladio proleindit, hoc pacto pugnam, bellum exanguem reddit. Si vero Elephas illius ictum præoccupavit, probolide captum, cum superior sit viribus, dentibus lentat. Et cornu ille, & pugnam egregie describit.*

Agatharchidas vetustissimus auctor. *οὐκ ἔστιν ἄλλο ποδὶ τῶν μυρμηκῶν κίρας, σιδηροῦ τινος ἢ ἀπὸ τοῦ λίθου*. Repandum in naribus fert cornu, ad ferri vim, & rigorem proximè accedens. Ea etiam Latinorum sententia est C. Iulius Solinus polyhistor, cap. 63. *In naribus cornu unicum, & repandum, quod subinde attritum canibus in mucronem excitat, eoque adversus Elephantos præliatur, par ipsis propè longitudine, breuior erutibus, naturali telo alium petens, quam solam, intelligit ictibus suis per viam.* Ita ergo, antea malè solum legebatur. Epincunt ergo tot illustrium, & antiquorum Scriptorum testimonia, ut existimem non rectum, neque linea distinctum, sed planè leniter inflexum, ac recurvum fuisse, ita tamen ut curvatura illa modica nulla ratione pugnam cum hoste impediret, haud longè figura ab simili ab aporum dentibus, ut arbitror, quando *Præstantia.*

CORNU VSUS IN BALNEIS.

MAXIMA in thermis, si vlla in re, Romanorum superbia, nam & ingens in ijs apparatus, & sumptus immodici, & quotidianus luxus. Q. Symmach. lib. 8. epist. 23. M. Plaur. Trucul. Act. 2. Sc. 3. Ad has Capsarij, seu quadrantariæ mulieres guttos habebant, in quibus oleum reservabant vulgaribus loturis idoneum. Vetus Scholiastes Iuvenalis ad Satyr. 3. V. 262. *Guttus ab eo, quod guttam mittit, quem habent Capsarij.* Ipse Satyricus ibi loci:

*Iam lauat, & bucca soculum excitat, & sonat unctis
Strigilibus, pleno componit lintea gutto.*

Ut gutto tenuioris fortunæ homines contenti, lautioribus cornu Rhinocerotis pro gutto erat. Vetus Scholiastes Iuvenalis ad Satyr. 7. V. 130. *Magno Rhinocrote, id est, magno gutto, quod sicut Rhinoceros sit ingentis nasi.* Ipse poeta.

Matro deficit, hic est

Tongili, magno cum Rhinocrote lauari.

Ex cornu isto guttuserat græci pretio. M. Martialis, lib. 14. epigr. 53. cuius lemma est *Rhinoceros.*

Nuper in Ausonia Domini spectatus arena

Hic erit ille tibi, cui pilla Taurus erat.

Præcedentis epigrammatis lemma fuit, *guttus corneus*. Ut appareat ipsa Rhinoceroti, & bonis cornua, nulla facta mutatione, guttos facta. Ipse Epigrammatarius:

Gestabat modò fronte me iuvenens,

Verum Rhinoceros me putabas.

Erant paupere Republica gutti etiam fictiles, & lignei, vñibus domesticis, & sacris peragendis apti. M. Varro lib. 4. de lingua Latina. Aliqui hunc eum *Lecybo*, & *ampulla* confundit malè. Tabula factorum apud Bartholomæum Marlianum de Topogr. Urb. Rom. C. Plin. lib. 16. cap. 38. *Carius iuravit ex prada nil attigisse præter guttum faginum quo sacrificaret.* A. Gell. lib. 17. Noct. Atticar. cap. 8. *guttum, hominum oretenus imprudens, ac si inesses oleum, affert.* Et paulo post. *Aspicit*

puer

Cornu forma.

Præstantia.

Gutti balnei.

puer guttum atrecilus oculis, & concussus vehementius, iterum in ollam verit. Sunt tamen qui per Rhinocerotem apud Iuvenalem intelligi contendunt labrum, in quo se lauarent, manifestè falsò: nam nec vllum cornu tam vastum, & ingens, ut homines capere possit: Deinde labra omnia ex metallis L. Seneca epist. 86. *Sordidus*, inquit, *quispiam sibi nunc videtur, nisi aquam argentea epistomia fuderunt.* Sic optimè Iustus Lipsius legit, licet Iacobus Cuiacius *Epitonia* malit. Aëro ergo diuite labra caldaria epistomia ex auro, argentoq; quæ olim ex ære. Vlpian. l. C. L. XXV. ff. de auro & arg. leg. Claudian. lib. 1. in Eutrop.

Balnearia
ex argēto.

in argento lympham portabat alumna.

Phædrus lib. 4. fab. 63. *Limationem argenteam, Eunuchos glabros.* Vtrumque ritum signanter attigit Papinius Statius Neapolitanus lib. 1. Sylu. 5.

Nil ibi plebeium, nusquam Temesæa videbis

Æra, sed argento felix propellitur vnda,

Argentoque cadit, labrisque tumentibus inflas

Delicias mirata suas.

Sed & diuersum quippiam de Rhinocero isto apud Satyricum sentit Hieronymus Mercurialis, esse scilicet probè nasatum, aut insigniter peculiatum, qui impudicitiam professus cum diuitibus ad spurcos vsus lauaretur; quod erroneum omnino, & à mente poetæ alienissimum; nam licet eodem labro meretrix, & matrona casta, ut est in veteri paromia, vnà lauarent, licet in eodem folio pudicus cum impuro aqua perfunderetur, quod tamen aëro Iuuenalis fortè lege Censoria iam sublatum, tamen versus Martialis de homine non possunt intelligi, sed gutto tantum, quo oleum balneatores referuabant, eruditè obseruat Matthæus Raderus. Quod autem cornu istud vim quandam veneni expultricem habere nonnulli tradiderint, & veteres ignorarunt, & ego fabulam puto, neque enim sagacem id Romanorum, & Græcorum curam fugerit, non melaret tamen maximas Abyssini regni diuitias haberi, animalium pelles, Elephantum dentes, Rhinoceroton cornua. Ioan. Boter. Relat. Afric. pag. 144.

Ridiculus
error Mer-
curialis.

P A R O E M I Æ.

Bronchi.

PLVRIMÆ ab isto quadrupede loquendi prouerbiales formulæ, seu parœmiæ defluerunt. 1. Ore deformis, seu dente *Bronchus* translàtè vocari solbat *Rhinoceros* quod scilicet dentes eminent, ut videri possent cornua Rhinocerotis. Adrian. Turneb. lib. 17. aduersarior. cap. 24. Lucilius Satyricus.

*Bronchus Bonillanus dente aduerso eminulo, hic est
Rhinoceros.*

Eamque idem ille deformitatem pulchrè describit, per oppositionem ornatus, aut pulchritudinis. Versus eius sunt.

Non censes καλλίπλοκαμον, καλλιστοπον illum

Non licitum esse vterum. atq; etiam inguina tangere mammis?

Compernem, aut varam fuisse Amphyræonis ἀρεῖν

Alcmenam, atque alias: Ledam ipsam denique nolo,

Dicere, tute vide, atque dissyllabon elige quod vis,

ἔστιν, ἰὺ παρὰ πρῶτα, aliquam rem insignem habuisse

Περύκατον, nauium dictum dentem eminulum vnum.

Lucilij affe-
ctatio Græ-
ci sermonis

Hanc nimiam Græcanicarum vocum affectationem in Lucilio ridiculam ridet, & exagitat non vno loco Horatius. Vide lib. 1. Satyr. 10.

At magnum fecit, quod verbis Græca latinis

Miscuit.

Libido.

2 Per Rhinocerotem prouerbialiter notatum vult Hieronymus Mercurialis homines indomitæ libidinis, & immensè peculiati, ut sunt plerumque nasuti. El. Lamprid. in Heliogabalo, & ex illo Cal. Rhodigin. lib. 27. cap. 27. Auctor obscæni carminis in priapis.

Granata Dulichij vasa tulisse viri.

Derisores.

Ex quo appareret non *nasutos*, sed *vasatos* legi debere. Ipse viderit, modestia me, & Christianus pudor, ultra progredi, in re tali, non patiuntur; nec locus Iuuenalis, ab eo laudatus, quippiam conducit, alium eum ipsius sensum supra ostendimus.

3. Derisores per parœmiam *Rhinoceros* esse, aut Rhinocerotis nasum habere dicuntur. Martialis lib. 1. epigr. 4.

Maiores

*Maiores nūquam ronchi, iuuenesque, senesque,
Et pueri nasum Rhinocerotis habent.*

Sidon. Apollinar. carm. 3.

Nec nos ronchi sono Rhinocero te notet.

Et carm. 9.

Rugato Cato ietricus libello

Narem Rhinocerotem minetur.

Et sanè nulla humani corporis pars erat, quæ non alicui affectui esset dicatâ, sic caput Divini- Partes hu-
rati, frontem Genio, renes libidini, oculos Amori, genas Pudori, supercilia saltui, pectus consilio, genna mani cor-
Misericordia, aures imas Memoria, crines luctui, dextram Malefati, sinistram furacitati, nasum irri- poris. Djs
sioni, dicant Antiquitas. Et cætera quidem per se nota sunt, aut parerga nobis. De naso paulo ac- dicata.
curatius disseram. C. Plin. lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum, quem non vires subdola irrisioni*
dicant, nasus. Hinc Græcis *μωρυνξ* *nasus agitato aliquem subsannare*, siue quod ait Plautus,
frigidam subdole suffundere. Ioan. Brod. lib. 4. Miscellancor. cap. 32. Sic passim intelligendi aucto-
res. Artemidor. Daldian. lib. 1. Onirocrit. cap. 29. Helenus Acron, & Porphyrio ad Horatij Sa-
tyr. 6. lib. 1.

Ut pierique solent, naso suspensa adunca

Ignota.

Pseudo Cornutus ad Satyr. 1. A. Persij V. 61. & ad illud Satyr. 3.

Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

Quintilianus ex Aristotele. *Nasus significat ingenium, contemptum, risum, salidum.* M. Mar-
cialis lib. 13. epigramm. 2.

Natus sis usque licet, sis denique nasus

Quintum nolaerit ferre rogatus Atlas,

Ut possis ipsum iam deridere Latinum,

Non potes in nugis dicere plura meas.

4. Rhinoceros adagio quadrat in iracundum, est enim *nasus*, ut prædicta omittam, *bilis sedes.* Bilis.

Plaut. Amphitruone. Sc. Dij.

A. Persij Sat. 3. V. 91.

Iracundat naso, rugæque sannt.

Cum ergo nullum animal tam ingentem nasum habeat, merito in derisores, & iracundos pro-
verbialiter detorquebitur, de posteriori etiam Martialis suprà.

O quam terribiles exarsu pronus in iras.

Vnum tantum addo, & sermonem finio.

HIEROGLYPHICA.

HABET etiam in arcana Aegyptiorum Theologia mysticas quasdam significationes
Rhinoceros, quas ex unico Pierio Valeriano, quia non est ad manum Horus Apollo, de-
ducant. Is ergo lib. 2. Hieroglyph. ad finem nonnullas ponit 1. *Iracundiam ex tarditate.* Iracundia.
ferocior em factam, qui describere velit, huius quadrupedis emblemata exhibeat, qui diu in arena,
verberare, stimulis, flammis etiam irritatus, nulla ferociae signa exhibuit, dum concepto, licet len-
to furore, egregio spectaculo fuit, vnde Martialis suprà.

Desperabantur promissa praelia Martis,

Sed tamen is rediit, qui fuit ante, furor.

2. *Rex quilibet potens inferioris artibus petitus per Rhinocerotem cum Elephante pugnantem,* Rex potes.
exprimitur, nam et si Elephanto longè viribus sit inferior, tamen & naturalis ei nascitur hostis, &
acuminato cornu dolose alium petit molliorem, quam si adacto cornu perfodere possit, certa vi-
ctoria potitur, ut ex Agatharchida, Plinio, Aelian, Strabone, Diodoro Siculo, & alijs suprà lau-
datis abundè liquet, nec repeto.

3. *Robur, & fortitudo per Rhinocerotem denotatur.* Eucherius ex sacro Iobi libro: *Nunquid ve-* Robor.
let Rhinoceros servare tibi? Itæ apud Balaam hæc verba extant. *Cuius fortitudo, quasi Rhinocerotis.*
Sed & in Psalmo 21. Chaldaei, & Arabes rectè exposuerunt, *Salva me a ferocissimo, sicut Leo-*
ne, à Rege potente, cuius potentia sit sicut Naricornis. Quod fugit omnes quos viderim hætenus,
qui verbis Latinis donarunt Regium Psalmisten.

In Tob. cap.
39.
Ibid.

4. Seukitiam, & arrogantiam hoc animal notat: D. Gregorio teste, *in mare fatuitas, in cornu elatio*. 5. *Buxus in eo color, abstinentia pallor est*, ait idem sanctissimus Scriptor.

SPECIES VARIÆ.

Diversas esse *Rhinocerotis* species, etsi nec Græci, nec Latini prodiderunt, recentiorum tamen diligens observatio persuasit, nam in Africa *Rhinocerotem* quendam vivere deprehenderunt *magnitudine ælii sylvestris, cornu bicubitale, pedibus cernitis, auribus equinis, cauda bouina*: Peregrinat. African. lib. 6. cap. 12. In regno quodam Asiae Bengala dicto ingens est *Rhinocerotum* copia, quos *Abadas* patria lingua vocant videndi sunt Ioan. Boterus, Antonius Maginus, Artus Histor. India Orient. pag. 282. Linscot. cap. 16. in illius regionis descriptione, Huius quadrupedis cornu, quod ex naso pullulat, acutius etiam, caro, sanguis, pedum ungula, & quicquid est in toto corpore, præcipuum aduersus venena qualibet virtutem habere creduntur. Cutis supernè corrugata, ut laminas, & bracteas referat, si vera est descriptio eius apud Linschotum cap. 49. Hunc viri docti existimant esse *Monocerotem*, siue vnicornu, quod nostra ætate, præter hunc, nemo alium vidit, excepto Ludouico Vertamanno, seu Baithama, qui lib. 1. cap. 19. ait se duos *Monocerotes* vidisse, quorum alter habebat cornu bicubitale, ipse magnitudine pulli equini, alter paulo minor, dono missus Sultano Mecca. Cuius auctoritate Conradus Gesnerus lib. de quadrupedibus censuit varias esse species *Monocerotis*, quam verè ipse vidit, nam illa ipsa animalia in *Magorri* aula pridem visa, viris eruditissimis *Rhinoceroses* sunt habita, cornua enim ea non è fronte, sed è naribus nascuntur, & extuberant; quare & Thomas Coriatus, qui non ita pridem eorum picturam exhibuit, manifesti erroris convincitur, qui cornu ijs in frontibus dedit, quæ constat in naribus locunda. In pari errore versatur Iulius Caesar Scaliger exercitat. in Cardan. 205. Neque tantum istæ duæ species recentiorum cura innotuerunt, sed & pleraque aliæ, quas reperit apud Samuelem Purchasium in peregrinationibus suis non vno loco, ad quem te, lector, remitto. Denique nec veteres vnam tantum eius animantis speciem cognouisse videri possunt, quando alij vnum cornu, alij duo, nonnulli vtrumque in parte, quidam vnum in parte, alterum in humero ponunt; sed & illi, qui vtrumque in nare cornu collocant, dissident ab invicem, dum hi minus supra maius, isti contrario situ collocant. Hæc omnia eo tendunt, ut diuersas eius species tum

Error Gesneri.
Coriati.
Scaligeri.
Diuersitas ex Cornib.

QVOTIES ROMÆ VISVS.

HOC corollarij vice fuerit, nunquam Romæ visum, nisi ad spectaculum pompam, *Rhinocerotem*, nec id quidem sæpe. 1. stante Republica Cn. Pompeius dedit, & in arena confectoribus exhibuit. Plinius, & Solinus. 2. ab Augusto Principe extra ludorū ordinem in septis ostensus. Dio Cocceianus, & C. Suetonius, quanquam ille in manifesto errore. 3. à Domitiano, aut ut quibusdam probabilis habetur a Tito Romam allatus, & populo monstratus. Nummus Domitiani, & Martialis. 4. Gallieni fuit munificentia, nam inter alias feras ludis illius Imperatoris interfectas enumeratur etiam *Rhinoceros*. Trebellio Pollione in vita Gallieni auctor est, nec pluries memini.

Quatenus Romæ visus.

VENATIO.

DIFFICILEM esse eius venationem, ac longè difficiliorem capturam plerique existimant. D. Gregorius Magnus exposuit. Morali in lcb. cap. 39. *Rhinoceros in domibus natura, nec captus, quia nimium impatiens, in vita vivere potest, sed illico moritur*; putauit vir sanctissimus eundem esse *Rhinocerotem*, ac *Monocerotem*, quod & multis alijs eo sæculo impositum, in his sunt Albertus Magnus, ut dixi, & Vincentius Bellouacensis lib. 18. cap. 104. sed cuius experientia, & sequentium assiduitas, ut planè, plenèque hæc distincta esse animalia liqueret, nam *Monocerotem* non posse viuum capi, constans est opinio, cum venatores cornu tantum requirant. Ioan. Tetzsch. 5. c. 7.

Differentia Monocerotis, & Rhinocerotis.

Ἀραμοῖς καὶ ἄλλοις οἱ Λοκροῖται ἐντυτάρ, ὡς ἔφηρ.
Τὴν κερὰς τοῦτο κέρτυον, ἀντιμαδὶς φαρμάκοις.

Τὸν θῆρα δὲ ψιλὸν κεραι εἶναι ἀπορίκων.

Vertit Paulus Lascius.

Currentes alij omnes venatores, quos dixi,

Cornu huius insidant, venenis contraria vi praeclitum;

Feram autem spoliata cornu sinunt aufugere.

At de Rhinocero omnia secus se habent, nam & captus saepe, & Romae in arena spectatus, ut dixi. Sed aperta illa est distinctio, quam ad feram ex idoneis auctoribus; nam inter venandum Rhinoceros capientibus est paene immobilis, & se robore suo, non etiam cursu tuetur, ac vindicatur: contro Monoceros incitatissimo fertur cursu, ac persequentibus pernecitate pedum se eripit. De prioris captura Oppianus Cylix lib. 4. Cyneget. in principio statim.

ὅτι ἑλαφὸς κεραῖας θρασύς κεραῖας δὲ ταυρὸς,

ἢ γυνῆσιν ὁρῶν πρᾶτορες, γυνῆσιν λίοντες,

ἢ ποσὶ, Πρωκίρος πῖστος, ποδὶ δὲ σωλὰ λαγῶν.

Verbatim sic verto.

Non cervus cornibus audax, cornibus verò Taurus,

Non genis oryx validus, sed genis leones,

Nec pedibus Rhinoceros fretus est, pedes arma leporum.

De posteriori Phile propriet. Animal. cap. 36.

ἀλλ' ἀνὰ θῆρας τις ποδὶ δὲ

ἀσπᾶζιν δὲ νῦς ἀπαιτῶν τις τὸ νῦς,

Idoneosque cursibus licet rudes

Gestat pedes, amatque solitudinem.

DE CAMELO.

Cap. XXXIV.

CAMELI sequitur consideratio, de quo quadrupede, non quid dicatur, sed quo delectu, studiose videndum, nam illum Graeci, Latini, barbarique Scriptores ita certatim extulerunt, ut licet utrique populo sit animal exoticum, nullum tamen celebrius, utiliusque censent, nec felicius expresseverint, non, ut puto, quia experiundo naturam ipsius explorassent, rarus quippe Romanis, nullus Graecis erat usus, sed quia Naturam in Vniuersum executi, agmen ducat C. Iulius Solinus polyhist. Baetris Camelos fortissimos mittunt, licet & Arabia plurimos gignat, verum hoc differunt, quod Arabici bina in dorso tubera habent singula Baetris: hi nunquam pedes atterunt, sunt enim illis reciprocis quibusdam palmunculis vestigia carnulenta, unde & contraria est labes ambulantis nullo fauente praesidio ad viam insistenti, habentur in duplex ministerium, sunt alij aperi ferendo accommodati, alij perniciores, aut ut in quibusdam codicibus melius habetur, alij ad pernecitatem leues, sed nec illi vltimum pondus recipiunt, nec isti amplius, quam soluta spatia volunt egredi Genitura cupidine, in meliori codice, prater genituram, in exhausta libidine efferantur adeo, ut sauiant cum Venerem requirunt. Oderunt equinum genus situm in quatuoriduum etiam. sic rectius, tolerant, verum cum bibendi occasio data est, tantum implentur, quantum & satiet desideria praeserita, & in futurum diu prosit. Intulenta aquas captant, puras refugiunt, denique nisi canosior fuerit liquor, ipsi assidue proculcatione limbum excitant ut turbetur. Durant in annos centum, supplet Codex bonus, domi, aut amplius, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbo strahant, ad bella famina in M. S. additur maxime praeparantur, inuentumque est, ut desiderium eis coitignis quadam castratione exseceretur, putant enim validiores, in Codice M. S. bonae notae erat, velociore si coitibus arceantur. Locum ideo integrum adscripsi, vel quia parum erat, & medica manu egebat vel quia ex parum mutilus & imperfectus videretur, nec satis Cameli naturam exprimeret, denique quod aut interpretatione non leui pleraque indigeant, quippe alijs contraria scriptoribus, quod sigillatim perpendendum hic erit.

Cur tam multa de Camelo prodita? Cap. 92.

Varia in Solino lectio.

Solinus correctus.

ETYMON, ET SYNONYMA.

Isidorus no-
tatus.Euen. Ama-
torum scri-
ptor.Plinius &
Ioseph. as-
sident.Funis Nan-
ticus.

VARIÆ etymologiæ pro naturæ diuersitate. 1. *Camor* est *curuatum*, ut sit nomen à *dorsi* *curuitate* impositum ita Isidor. lib. 1. 2. Orig. cap. 1. sed longe nimium ea ratio est perita. 2. nomen *dedit causa*, ut ibidem loci restatum reliquit Isidorus scriptum, *sive quod quan-* *do oherantur, ut breuiore, & humiles fiant, procumbant, quia Græci καμψή humile & brene dicunt.* 3. aliam *originationem* nonnulli alij expresserunt. Euenus Parius antiquissimus Scriptor in *Amori-* *bis* apud Artemidorum Daldianum lib. 1. Oneirocrit. cap. 5. ἰσχυρὸν τὸ ζῷον τὸ καλουμένον κάμη- *λος, μήζους καμπτέτης μέρους ἐπιτιμωμένοι τοῖς σκελετοῖς, τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ μύτης. Κομνηλὸς οἰσὶν* *καμψήρος, cum Iano Cornario sic verti. Quandoquidem animal appellatum Camelus media femorē* *curuat, utpote iuxta crurum altitudinem concisum ac decurtatum, unde etυων & originatio eius Gra-* *cis, Κομνηλὸς quasi κάμψήρος, hoc est curuans femora. Eodem plane sensu Horus Apollo in Hiero-* *glyphicis quia τὸν μῆρον καμπτὴν femur flectat nomen habet, Cæl. Rhodigin. lib. 7. cap. 18. M.* *Varro lib. 4. de ling. Lat. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit. quam originem alijs potio-* *rem, ac multis nominibus præferendam censet V. Cl. Nicolaus Rigaltius, Notrad Artemidor.* *iure quidem: quis enim in re Romana omniscio Varroni antefereendus? astipulatur Strabo* *Amasian. lib. 17. qui Assyriam esse vocem vult, unde Gangamela lacus quasi domus Cameli Geogra-* *phi Neoterici, & in his Dominic. Niger. Varia significat. 1. Camela aut Camelus κάμηλος Vrbis est* *Gaulanitis in Syria, quia formam Cameli referat Egesippo auctore libro tertio belli sacri cap. 7.* *Est ad lacum Semichonitidem contra Taricheas, lib. 4. cap. 1. Hanc corrupta voce populari Camelan-* *aut etiam Gamalam vocatam tradunt, ut obseuat Philippus Beroaldus in Annotationibus Sue-* *tonianis. Fl. Iosephus meminit lib. 3. Belli Iudaici, & lib. 13. Antiquit. qui in eius situ diffidet à* *Plinio lib. 5. cap. 13. nisi forte duæ sint eodem nomine vrbes, quod facile, ut credam, inducor,* *nam vnā memorabili clade affixit Titus, ut ne vllus excidio, præter duas mulieres superfu-* *erit Egesippus & Iosephus accedente Suetonio in Tito cap. 4. alteram non à Romanis excisam,* *sed terræ motu absorptam prodiit Plinius li. 2. cap. 91. memorat præterea cam, ut validam urbem,* *& ea astate præpollentem, Stephanus Byzantinus ἐπὶ πόλιν alij etiam de illa eadem. 2. τὸ ξέρον* *χάων κάμηλος καλουμένον. Hespatum Camelus de nominatam Artemidor. lib. 1. cap. 5. puto quia ap-* *pensum Cameli signum, aut aliquid simile. 3. per Camelum funis nauticus significatur, sed crassus,* *quo nauta illigan dis anchoris vtuntur. Antiquitat. Roman. lib. 10. cap. 20. Ammian. Marcellin. apud* *Cælium Rhodigin. loco laudato. per anchoralia quadrupeds gradu, repentes in sibaphas sese intell abant.* *de hoc fune Evangelicum illud intelligi volunt, de quo infra, licet Græca consuetudo καμψή* *Camelum receperit, Suida & Aristophanis Scholiaste auctoribus, alij quipplerisque sed & Gamelum* *vocant, ut notat Spiegelius in Læzico Iuris. 4. quadrupes Camelus est, de quo hic sum acturus.*

GENERATIO, PARTVS,
& Genitale.Coitus
auctus.Crati la-
tius con-
trary.

GENITVRAM, & coitum describit C. Plinius lib. decimo cap. sexagesimo tertio. coitus *auctus* *Estephantis, Camelis, Tigris, Lynceus, Rhinoceros, Leoni, Dasyprodi, Cuniculis, quib-* *us auctus genitalia, Camelis etiam solitudines aut se. recta certapetunt, sic legendum, nial-* *prius, neque interuenire datur sine vernicie, coitus tota die, & in his tantum, recta ista lectio, male* *vulgari Codices; quibus solida vngula. Eadem apud C. Iul. Solinum cap. quadragesimo, sed Lati-* *norum ea tantum sententia, siquidem Græci contra censent Aristot. lib. quinto Histor. Animal.* *cap. secundo in pudibundo recessu conuenit, in modo coeundi omnino discrepat. sic enim ille.* *αἱ δὲ κάμηλοι ἐξυονται, τῆς θηλαίας καὶ θυμῶνς περιβιβήκος δι' ὃ ἀρρῶν, ὁρῶν δὲ ἀντιπυρός, ἀλλὰ* *καθὰ πρὸς τὰ ἀλλὰ τετραπῶδα, καὶ διμερῶν τὸ μὲν ὄχιον, ὅρδ' ὁρῶνται παρ' ὁρῶνται δὲ οἱ* *εἰρημῶν ὅταν αἰσθάνωνται ὄχιον, καὶ ἐκ τῆς πλησίον, αἱ δὲ ἡπὶ βροχόντι. Camelis sedenti femina* *coeunt, nec auctus, sed complectente mate, ut cætera quadrupedes agunt, & coitum toto die exercent,* *petunt recessum solitudines. cum liber coire, nec aliquis eo potest into accedere, præterquam pascor ar-* *menti.*

DESCRIPTION. ET

an fera an pecus?

L. 2. bithor.
cap. 1.

DESCRIPSERE auctores varij: Iulius Solinus supra, & alij Latini inferius aduocandi, cultissime & operosissime Aristoteles. αἱ δὲ καμῆλαι ἰδίῳ ἔχουσι παρὰ τὰ ἀλλὰ τετραπόδα, τὸν καλεῖται μινον ὕβεν, ἐπὶ τῇ τριτάτῃ οὐρῃ αἱ βακτηριαὶ ὑπὸ Ἀραβίων, αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβεν, αἱ δ' ἑκατόν, ἄλλαι δ' ἔχουσιν ὕβεν τριούτων εἶναι ἀνω ἐν τοῖς κάτω ἐδ' οὐ, ὅταν κατακλίῃ θῇ εἰς γῆματα, ἐστὶν αὖτε τὸ ἀλλοσώμα. Θηλασθεῖ ἔχει τέτταρας καμῆλαι ὅσπερ βούες, καὶ κέρκον ὁμοίαν ὅτῳ, καὶ τὸ αἰδοῖται ὁπιδεῖν, καὶ γὰρ δ' ἔχει ἐν ἀκρόῳ σκεῖλαι καὶ καμῆλαι ὁσπερ λείους, ὡς ἐπὶ τοῦ γένους ταύτης, ἀλλὰ φαίνεται διατὴν ὁσπερ αἰνὴ καὶ λείας, καὶ ὁσπερ γάλοι δὲ ὁμοῖοι μὲν βόι, ἔχοντες δὲ μικροτέρους κατὰ τὸ μέγεθος, ἐστὶ δὲ διχῆλον, καὶ ἂν ἀμφοδύον διχῆλον δ' ἀδελφὴ μὲν γὰρ πεδωθεῖται μετὰ τὴν ἔχουσαν, μετὰ τὴν διουτέρας χαμῆλαι τὸν δακτύλῳ, τὸ δὲ ἐμπερθεῖ ἔχουσαν μικρὰ ὅσπερ ἀχρὶ τῆς ἡρᾶς καμῆλαι τὸν δακτύλῳ ἔκ' ἀκρῶν ἐκταρα, ὅς ἐστι τὸ δὲ μίσηται τὸν σχισμῶνται ὁσπερ τοῖς, καὶ οὐδ' ἐπὶ κατὰ τὴν σαρκοῦ δης, ὁσπερ καὶ οἱ τῶν ἀρκτῶν. Latine ita sonant. Camelus proprium inter ceteras quadrupedes habet in dorso, quod Tuber appellatur, sed ita ut Baetiani ab Arabicis differant, alteris enim bina, singulis alijs singula Tuber habentur, sunt etiam singula omnibus parte ima, qualia in dorso, tubera, quibus iucumbat reliquum corpus & firmetur, quoties in genua inclinatur, papillas quatuor modo vacca habet camelus foemina, caudā asino similem, genitale retro, genua singula in singulis cruribus sunt, & flexus artuum, non ut quidam perhibent, plures, sed propter alui intervallum plures esse videntur, habet enim talum simile bubulo, clunes proportionem magnitudinis parvos bisulcum id animal est, nec vtrinq; dentatum, sed bisulcum sic est, ut pes parte superiore scissus paululum sit ad flexum digiti secundum, parte autē priore summa quadripartito findatur discrimine paruo quanto primotenus digiti inflexu, & quiddam inter fissuras perinde ut in anserum pedibus adiectum contextat, pedes vestigio carnosus, ut Vrsarum. quæ si vera sunt certum quoddam genus quadrupedum Camelus haberi debuit, nec enim solidipes, cum sint scissuræ, nec bisulcus, cum digiti Anserino more cohereant. porro ibidem loci paulo post Arist. pergit de mammis & papillis, ἔχει δὲ καὶ ἡ καμῆλαις μαστοὺς δύο καὶ θηλας τέτταρας, ὁσπερ οὐ βούες, ἡ θηλασθῆ. Camelus quoque in ventre mammas duas cum papillis quatuor habet ut bos. Nec Aeliani pauca pratermitto: qui Ἡρόδοτος λέγει τὰς καμῆλαις ἐν τοῖς ἐπιθῆσις σκεῖλαι ἔχει τέτταρας μικροῦς, καὶ αἰντοὶ καὶ γόνατα ποσσὶν αὐτὰ δὲ ἀρδραδὶ τῶν σκελῶν, καὶ ὁ πῖν εἰς τὰς κρῖνας κίβραθ' ἀγεινοῦται. Herodotus scribit Camelum in posterioribus gerere quatuor femora, & totidem genua, & veretram inter posteriora crura versus caudam spectare. Sed & porro de alijs partibus est inquirendū Vinc. Bellouac. auctor diligens, & pro ævo illo etiam eruditus. Camelus, inquit, est animal deforme, gibbosum, habens collum longum, crura perplexa, lentum incessum, vitæ u immundum. eadem alij omnes, & præcipue recentiores, & in his verbatim Vincentium exscripsit Altertus Magnus. Alias quoque proprietates spatias ex eodem Vincentino habes Camelus, inquit, gratus sit nec horribiliter. Alibi etiam foemina quatuor mamillas habent. quæ vero in hac descriptione de singulis sigillatim partibus essent pertractanda, ut de felle, dentibus, carne, sanguine, lacte, urina, fimo, & alijs inferius hoc ipso tractatu fusius exequar, ubi de Medicina.

Cameli inter iumenta. Anceps est inter lurscōsultos quaestio. siue Camelus inter feras, an vero inter Iumenta, & domesticas, seu cicurata animalia numerandus? Sunt qui inter iumenta Camelos locent. Caius I. C. L. 2. ff. ad l. Elephantes autem & Cameli quasi mixti sunt, nam & iumentorum operam prallunt, & natura eorum fera est, & ideo primo capite contineri eas oportet subscribit Plinius. Camelos inter armenta pascit oriens. Huc etiam inclinatur versio vulgata sacrae Scripturae ex recognitione D. Hieronymi, in qua multis locis Cameli inter Gregis capita recensentur, grex autem est ovēs, capras, lues proprie continetur, tamē eo etiā nomine maiora animalia comprehenduntur, sic Cic. dixit Equarū greges, sed & Armentorum greges apud eundē ipsius Pōponius I. C. diserte reposuit in grege Bonē. nec ab hac significatio ne Grammatici veteres Camelos excludunt, quā greges interpretetur Festi Epitomastes Paulus ἂν γὰρ quid agi possit. loca euidentiora ex veteri testamento, & ex interpretū septuag. versione, quibus Cameli inter Cicurata animalia reponitur, iudicabo. ἰεροπότο δὲ τῶν πρόβατα καὶ μὲν οὐ ἐν τοῖς αἰθῆσι καὶ παρὰ δὲ καὶ, ἡ μὲν καὶ καμῆλαι, φέρωνται οὐκ οὐκ, & boves, & asini, & serui, & famulae, & asinae, & cameli, tursus. ὅς ἐστιν οὐκ ἐν τοῖς ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς καμῆλαις, καὶ βούσι, καὶ πρόβατο, καὶ αἰντοῖς τοῖς μὲν αἰ

μή τις σφίδρα. Et super equos, & asinos, & camelos, & boues, & oues peltis grauis valde. Sit verbo vulgata. Et nescio an ὑποζύγοι vnquam pro asinis sumi possent, cum significant iumenta iugo eidem subiecta. deinde θάλασος mors est, raro peltis apud probatos auctores, hoc tamen omne Censuræ Sanctæ Ecclesiæ submissum. Et alio item loco ῥά τ' οὐδ' ὅσπερ ἴως προβάτω, ἀπὸ καυλῶν ἴως ἴους, ἀπὸ βουὴς ἀπὸ βουῆς, ἀπὸ καμῶν ἀπὸ καμῶν, ὅς τις διζυλίου. Caperunt Camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta quinquaginta millia, asinorum duo millia. Ex his & alijs plerisque sacram litterarum locis apparet clarè, & euincitur in Syria saltem Iudæos Camelos recensuisse inter animalia domestica; nec pro feris eos habuisse, quum asinis & ouibus & iumentis permixti alterentur, & semper in parte facultatum haberentur.

Contra tamen nonnullis visum, qui Camelos Feris annumerarunt, Vlpian. Iur. Consult. Mancipi res sunt pradiæ in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus; item iura rusticorum pradiorum, velut via, iter, actus, & aqueductus, item serui & quadrupedes, quæ dorso colloque domantur, velut boues, muli, equi, asini, ceteræ res nec mancipi sunt, Elephantis, & Camelis quauis collo dorsoque domantur, nec mancipi sunt, quoniam Bestiarum numero sunt. Sed hanc controuersiam facile tollemus, si Caium dicamus loqui de Camelis in locis suis naturalibus, in quibus sunt inter iumenta numerandi, Vlpianum verò de Romanis, aut certè Italici, qui Camelos non habebant, nisi aliunde aduectos, & ad spectacula, non etiam onera dorso ferenda, quo sensu, ut Elephantis inter feras videntur reponendi.

LOCVS.

REGIONES variæ habent aluntque Camelos. 1. *Bactri fortissimos mittunt* ait Iulius Solinus Polyhistor. consentit Plinius. Camelorum duo genera *Bactrini, & Arabici*. Sunt ergo in Asia, in qua olim, si fides Trogo Pompeio apud M. Iunianum Iustinum *Bactriana regio mille Urbium regnum* memorabatur, & hodie pars est Tartariæ Asiaticæ, maximè sane tota ea regione illorum vsus Claud. Aelianus de Animal. οἱ καὶ σποιοὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διασποαίνονται ἀλλήλοις, καὶ ταρίχους ἐργασάμενοι, καὶ ἀποθηκάζοντες αὐτοὺς, ἐπιστάτας καμήλοις κομίζουσιν εἰς Ἐκβάτανα. Eos capios. Oxyrinchos pisces ab acumine rostri sic dictos *Caspj distrahunt, & sal-* Cap. 62.
conditos atque desiccatos Camelis dorsoque *Ecbatana* vehunt. 2. In Arabia Camelorum magna frequentia, vsusque creberrimus, qui quomodo à prioribus distinguantur, infra expeditur. 3. Fl. Renat. Vegetius de re militari. Camelos aliquanta nationes apud veteres in acie produxerunt, ut *Præ-* Li. 8. c. 18.
celiani in Africa. 4. Vbicumque sunt Leones, ibidem etiam sunt Cameli, licet inter vtrumque animal naturalis quæpiam sit Antipathia, ut infra fufius dicam. Aelian. eleganter expressit ἰσασί δὲ καὶ Ἀραβίς ταῦτα, καὶ ὅσοι λίοντες καὶ καμήλοις μετὰ ἄλλα καὶ τροφὸν γὰρ ἔχουσιν. Arabes sciunt hac, & quicumque Leonum simul & Camelorum regionem parentem atque nutricem habitant. 5. In nouo orbe seu Atlantico ali etiam & haberi Camelos, qui terram illam lustrarunt, & descripserunt, monumentis suis prodiderunt, ut extat in peregrinatione illa famosa. 6. Sola Europa tam vtili In Africa. Li. 1. c. 13.
niam, Anaxagoras ille Philosophiæ studio celebratissimos, agros suos gregibus, & Camelis depascendos reliquit, ut ex Suida vertit Hieronymus Volsius. Hæc obiter de loco naturali Camelo- Vbicumque; Li. 19. c. 3.
rum, ad alia nunc pergo. Leones. L. 17. c. 36
In Amer.

QUANDO PRIMVM ROMÆ: & vsus in spectaculis.

PEREGRINVM hic animal, ut dixi, nec in Europa natum, nec nisi sero Romæ spectatus, scilicet Africa interiore, & Asia deuictis, fuit enim moris regionibus quibusuis debellatis, præclara quæque inde exportare, ac Romæ Triumphali in pompa exhibere, sic inter alia ex gentibus illis, & Cameli in Italiam translati, quando, & qua id factum ratione, Plutarchi auctoritate docemur. item enim ille. Σαλυσίου δὲ θαυμάζω, τότε πρῶτον ὡς θαυμάσιος λέγονται, εἰμυνη πρότερον τοὺς μετὰ Σελυσίῳ νεκρούς, ἀπὸ τῶν Ἀντιόχου φέροντο, μετὰ τοὺς ἱσχυροὺς ὡς ὁ Ὀρ-χουμῶν καὶ πρὶ χειρὸς Ἀρχιλάου μεταπαρμήνους ἰσχυροὺς καὶ μέγλους. Salustium vero demiror, qui tam primum autem visos Romanis Camelos, quod neque olim illos, qui duce Scipione Antiochum deuicerunt,

apud veteres in acie produxerunt, ut Virilani in Africa, Mahetes hodie quoque producunt, sed hoc genus animalis, arenis & toleranda sit aptum, confusus etiam in pulvere vento vias absque errore arigere memoratur. Caterum propter novitatem si ab insolitis videatur, inefficax bello est. accedit C. Plinius, atque etiam agitantur in praelijs. sic recta constat leatio. late exequitur Herodotus. Cyrum immissis in exercitum Crasi Camelis, turbatisque repentino malo equis victoria insigni fuisse positum, tu adi ad locum. locus est etiam celebris Ioan. Tzetis in Historiar. Chyliad. eandem enim expeditionem Semiramidis Indicam describit, quam nos supra ex Suida attulimus: Verba eius apponam.

Li. 8. c. 18.

Lib. 1.

Chiliad. 13

cap. 452.

καὶ ταυροβάτην τῶν Ἰνδῶν ὡς ποτε σερπρόρον
δολοῖς βολεῖ δελιφάντας ποήσασα, ἐκτρέφει.
ἰππεὶ δ' ἐκείνος ἔγνωκε μάθ' ἐξ αὐτομόλου,
ὅτι μελαίωται μὲν βοῶν δέρματα συρράφοντα
εἰς μίμνυμα ἰγνίντο εἰδούλων ἐλεφάντων
Ἀποδὴν εἰς κάμηλον δι' εἰσὶν ἰννεθεμίνα
Ἀντιστροφὴ συνίμειζαν βομῆτι ἀκούει
τὴν χεῖρα Σιμίραμιδος τρώσας βολῇ παρῖα.
παλιντροπὸν ἱπποῖσι τὴν συρράφην τῆς μάχης
Σώζονται δ' ἡ Σιμίραμις τῶν τάχων τῆς καμῆλου.

Latinè ita sonant:

Ti Taurobatē Indorum olim Regem
Dolis Bouelephantes cum fecisset, in fugam vertit,
Postquam autem ille cognovit, discens ex transfuga,
Quod nigrorum bouum coria confuta
Ad imitationem fuerunt simulachrorum Elephantorum
Superne autem in Camelum sunt imposita,
Conuerso commixti sunt tactu iaculi.
Manu Semiramidis vulnerata iēn certo
Reconuersum fecit consuetum belli.

Seruatur autem Semiramis celeritate Cameli.

Stratagema autem hoc Camelis Elephantorum simulachra imponendi, adscribitur Persico Philippi filio, à Polyæno: sed vetustius Semiramidis tempus, & Suida & Tzetis probabilior sententia videri iure possit, sed ad Camelos redeo. qui in exercitu Antiochi Regis contra Scipionem, ut ex Plutarcho supra innotuit, & clare describit T. Livius. Inde auxiliares mixti omnium gentium duo milia & septingenti, & tria milia cataphractorum Equitum, & mille alij Equites, regia alacrioribus tegmentis suis equorumque, aliud haud dissimili habitu, Syri plerique erant Phrygij, & Lyæi immixti, ante hunc Equitatum falcata quadriga, & Cameli, quos appellant Dromadas, his insidiant Arabes sagittarij, gladios habentes tenues, longos quatuor cubita, ut ex tanta alitudine contingere hostem possent. Locum Appiani Alexandrini conformem huic obseruat eruditissimus Carolus Sionius Scholij in Livium. id ipsum de Crasi exercitu infra dicitur, ubi de Antipathia. & notauit Abrahamus Ortelius in Thesaurio Geographico. plura etiam infra, ubi de Castratione ex Claudio Aeliano. & in sacris litteris expetibilem liquet ad bellicos vsus Camelorum fuisse operam, ita enim Græcus textus septuaginta. καὶ ὅτι προσέταξε ἰπποῖς ὁ κύριος αὐτῶν εἰς μύριαδας διαδόου, καὶ ἰππεὶς τοξότας μύριας διζυλίους, καὶ διατάξεν αὐτοῖς ἵπποισιν πολίμην πλῆθος σιμιάσωντα, καὶ ἰλαβὴ καμήλων, καὶ ὄνους εἰ. τὴν ἀπαρτίαν αὐτῶν, πλῆθος πολυσφόδρα, καὶ πορβάτα, καὶ βόας, καὶ αἰγας εἰς παρασέοντι αὐτοῖς. Versio vulgata in nonnullis differt. Et precepit dominus ipsius, & numerauit centum viginti milia pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim milia. omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium Camelorum, cum his qua exercitui sufficerent copiose, bouum quoque armenta, gregesque ouium. omisit vulgata interpretatio, & alinos, & capras, & in numero non parum variavit. sed hæc lis exigua est, & in solis verbis discrepantia, quantum hucusque probatum in acie ad pugnandum duplex Camelorum vsus ducibus cognitus, vel ut inequitarentur à sagittarijs, ut copiose probatum, vel ut quadrigas ducerent, quod V Vilhelmo Godeleuæo est obseruatum. quas describit T. Lucretius Carus de rer. natur.

Et bigago prius est, quam bis coniungere binos

Et quam falsos eos inuentum ascendere currus.

Li. 4. Strata-
tagema, in
fine.

4. Decad. 1.

7. cap. 40.

Ibidem.

Verbo Vir-
giliani.

Li. 4. c. 55.

Iud. 6. c. 2.

Quadrigis
apti.

In Annota.

Liv. 11. 5.

Lib. 6.

Li. 3. c. 24.

Sed operosius Q. Curtius, Arrianus Nicomediensis, apud Barnabam Briffonium Xenoph. in Cyropæd laudante Dionysio Lābino. Vegetius de re militari. & Modestus elegari illo opusculo. & Aelianus, & Aeneas vetustissimus Scriptor, publici nuper iuris factus cum Polybio, & Leo Imperator,

*De vocabulis militari-
bus.* Imperator, & plerique veterum. Ipse idem Lucretius, cuius verba apponamus;

In Tactis lib. 3. Falciferos memorant currus abscondere membra
Sapè ita de subito, permixta cade calentes,
Vt tremere in terra videatur ab artubus, id, quod
Decidit abscissum, cum mens tamen, atq; hominis via
Mobilitate mali non qui sentire dolorem:
Et simul in pugna studio quod dedita mens est
Corpore cum reliquo pugnam cadesq; petisse
Nec tenet, amissam lauem cum tegmine saepe
Inter equos abstraxe rotas, falcisq; rapaces:
Nec cecidisse alius dextram, cum standit, & instat,
Inde alius conatur adempto surgere crure
Cum digitos agitat propter moribundus humi pes,
Et caput abscissum calido viventeque trunco,
Sernat humi vultum vitalem, oculosq; patenteis.

Falcatos istos currus non modo Cameli ducebant, sed & Elephantes, & Muli, & Equi, sed isti frequentius, quorum usus solemnus fuit Britannijs nostris. Silius Italicus.

Lib. 17. Carulus haud aliter cum dimicat incolae Thules
Agmina falcifero circumuehit arcta Couino.

L. 12. epig. 24. Porro quadrigam hanc falcatam, Britannis, & Scotis Couinum dictam celebrat Martialis: & conuinarum Equitem memorat Cornelius Tacitus. Eum non Britannis tribuit, sed Gallis Pomponius Mela de situ orbis. bigis & curribus gallice armatis, Couinos vocant. pulchre in ludicro certamine Sidonius Apollinaris.

In vita Agricola. Li. 3. ca. 6. Iamque & pectus prona de Couino
Extensum rapiuntur.

Carm. 23. Lib. 1. V. 426. M. Lucanus, non Britannis aut Gallis, sed Belgis usum eius tribuit.
Qua docilis rector monstrari Belgæ Couini.

Sarcinarum lib. 3. Lib. 7. Hæc de usu Camelorum ad bellicas res, & pugnam ipsam ineundam, obiter nunc de necessaria eorum in ferendis sarcinis opera aliquid delibandum est. Darium Persarum Regē in Alexandrum monentem operoso apparatu describit Q. Curtius Rufus, post Pellices regias sexcentis refertur à Polyæno, cuius verba Græca non sunt ad manum, Latina vero interprete Iusto Vulteio hæc sunt: Cumq; vnius diei itinere abessent, iussit eos in isto loco subsistere, & quietem capere, assumptis autem secum Camelis, & Mulis, cum peruenisset ad templum vernaculis opibus ornatum, accepit talenti argenti triginta, hæc Camelis, & Mulis imposita deuexit ad exercitum, paucisq; impletis vasis aliis multa ad similitudinem impletorum comparauit. narratur & Archelaus L. Syllam oppositis Camelis ita terruisse, ut diu congregati non auderet, mox & difficilem admodum habuerit victoriam, licet paulo aliter rem illam narret Iulius Frontinus in Stratagematis. Siue ergo opus sit magna celeritate in exercitu ad res præclare agendas, siue robore indomito, ad onera dorso vehenda, seu denique tolerabilis rerum necessariorum, annonæ scilicet, & aquæ copia requiratur, nullum animal rei bellicæ aptius Camelo natura produxit.

VSVS IN ITINERIBVS.

Cap. 62. Li. 8. c. 18. NON minora animalis huius dignatio ad itinera conficienda. Aristoteles supra laudatus. Iul. Solin. Polyhistor. nec isti amplius quam solita spatia volunt egredi. eadem C. Plinius. nec ultra abæta procedunt spatia. spatium autem illud est centum millia passuum vno die. Nec temere in Arabiæ desertis alia animantia ad vsus itinerum deligerent solent. Diuus Hieronymus in Epistolis. post diem tertium dubio prospectu præcul aspiciamus aut Camelis insidentes venire concitos. Eucleate Aelius Lampridius in vita Heliogabali. Imperator vero sexcenta vehicula dicitur duxisse, afferens decem millibus Camelorum Persarum regem interficere, & Niranem quingentis canucis iter inisse. id etiam obiter adnotauit Ramusius: ideo propter incredibilem illorum velocitatem, tam breui tempore, & tam paucis diebus, tres Magos illos Reges ad Christum adorandum peruenisse existimauit Gulielmus Eifengrinus: fidem illo meretur ampliore, quod sexto aut septimo die vnum Camelum nonaginta millia abesse confecisse, tradat author haud inutilis Ioannes Leonius. sed hæc paulo infra. elegans est locus

locus Iubæ Mauritanie Regis de vngēdis Camelis ne museę in itinere eos infestare, aut affligere possint, teste Plinio. Iuba in his voluminibus quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit vitulos ternas heminas capere, Cetos sexcentorū pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguisq; eius negotiatores, & omnium piscium adipe Camelos perungi in eo situ, ut Afilos ab his fugent odore. Sunt autem asyli, seu Tabani, mulsæ morfu venenato, à quibus grauissime infestantur toto eo tractu animantia. dicā inferius, Vbi de *Antipathia*. Et in sacris litteris non vno loco iter conficientes videntur opera Camelorū. ut in Tobia. *assumens quatuor ex leuāis Raguelis, & duos Camelos in Reges ciuitatem Medorum perrexit.* Et in Isaia, *καὶ ἐὶ δὴ ἀναβάντας ἰπποὺς δύο, ἃ ἀναβάντων καὶ ἰπποῦν.* ita Septuaginta. Versio vulgata. *Et vidit currum duorum equitum, & ascensorem asini, & ascensorem Camelum de ijs vetustis auctoribus prodita, at Modernorum scriptorum diligentia longe pleniora nobis subministravit, asserunt enim non contemnendæ fidei viri, transseantes per Arabiam, spiritum Borea, vix ultra decimum passum se videre posse, atq; ideo arenā violenter mota, Camelis infidentes asseribus includi vndiq; solere, foraminibus quibusdam pectentibus ad respirationem præferentibus, quod si quem vel siti, vel nimia bibendi sarietate, vel à comitatu desertum cōtingat mori, quod frequentissime euenire solet, ex Cameli pariter & hominis cadauera, Mummia, ut vocant, perfectissime generatur, ita visum Iulio Cæsari Scaligero in Cardanū, & alijs, quorum verba, si tanti putabis esse, tu ipse consulere potes. Scio non omnibus eam placere opinionem, & probabilius dūco Mummiam ex corporibus, citreo succo, sale, melle, balsamoq; conditis optimā haberi, id. n. meliores auctores affirmant. quorum illustriora loca adscriberem, nisi tu consulere leui opera posses. C. Plinius. Xenophon histor. Græc. M. Cicero Thufculan. quæst. Diogen. Laertius apud Petrum Victorium in Var. lectio. Georg. Alexandrinus vir doctus pridem obseruauit ex Columella Moderato rei rusticæ scriptore. idē etiam notare libet ex Aeliani varia historia. & ut nostra tempora attingamus etiam hodie eo ritu condire cadauera passim in Africa, & Asia Turcos scribit Philippus Lonicerus hist. Turcica. ita Poetas censeo intelligendos. Sil. Italic.*

Clandit odorato post funus stantia bullo

Corpora, Aegyptus scilicet.

Corippus Africanus. de Laud. Iustini.

Thura habea crepant, fragrantia mella locatis

Infandunt pateris, & odoro balsama succo,

Centum alia species, vnguentaq; mira feruntur

Tempus in æternum sacrum seruantia corpus.

Papin. Stat. in Siluis.

Duc & ad Aemathios Manes, vbi belliger urbis

Conditor, Hyblæo persusus nascere durat.

M. Varro in *Crono* πρὸ ἐργον apud Nonium.

Quare Heraclides Ponticus plus sapit

Qui præcepit ut comburerent quam Democritus

Qui ut melle seruarent, quem si vulgus

Secutus esset, periret si centum denarijs

Calicem mulsiemere possimus.

Hæc obiter, nunc de Cameleos redeo. sine quibus nullum iter *Macam*, aut *Memphim* hodie suscipitur, ut Hakluytus indicat: & Ludovicus Vertomannus. *Amarilla Haggis* qui dux est Comitatus, postquam octodecim crumenas à principe accepit, in quarum unaquaq; sunt sexcenti triginta duo aurei nummi, conducit *Chansios* quatuor, qui sunt illi à latere, quadringentes pedites, ducentos Equites, *Spachios* vocant, *Dromedar* ijs vestitos, totidem *Tanizeros* Cameli insidentes, octo Duces, qui iter ducant. Sunt etiam in eodem comitatu Cameli vacui ad ægrotantes ex itinere deuchendos, quos Medici continuo sequuntur, & eorum etiam numerus magnus est. Atque illi, ut equi, tum ephippijs, tum frænis conscenduntur, at qui in *Bili* *dulgersa* siue Numidia equitantur, alio longe sunt ritu, nam neq; ephippijs insistentur, sed nudo dorso sessorum admittunt, nullas sunt calcaria, sed pro ijs oblongiore virga vinuntur, pro fræno est strigimentum coriaceum, quod perforato naso inditam ac transversim actum, longius habent ad manum protenditur; Ut describit diligenter Mormannius. ita quoq; veteres eundem populum descriperunt Claudian.

Hi virga moderantur equos.

Cultius idem Poeta alibi.

Li. 32. cap. 1. fi.

Cap. 9.

Cap. 21.

Li. 12. c. 1.

Inducena in Camelis per Arabia itinera.

Mummia vnde?

Exer. 104. li. Chytres

Joseph. Scalig. Epist. ad

Casanbou.

Cōdita cadauera.

L. 22. c. 24. L. 5. pagin.

564. Li. 1. ad fi.

Li. 19. c. 1. Li. 6. c. 32.

L. 12. c. vlt. Tō. 1. p. 2.

cap. 19. Li. 13. Punicor.

L. 3. Nū. 1. L. 3. Silu. 2.

C. 3. num. 261.

Tom. 2.

Li. 1. c. 14.

Caranana ut se habeat

Peregrinat. Asiat. li. 3. cap. 6.

In Theatro L. 1. Laud.

Stilic.

De bello Gildon.

Exarmatus erit, cum missile torserit hostis,
Dextra tenent iaculum, praeferat pallia laeva,
Cetera nudus equos, sonipes ignarus habena
Virga regit.

Li. 4. Cyn. Inter Græcos idem testatur Oppianus.

get. V. 50.

— ἢ λιβαίσσιν, ὅσοι μὴ καρτεῖ χερσὶν,
Ἀλλ' ἔχονται ψαλίοισι βία ζομὶ τοῖα χαλκῶν,
Πειθόμεναι δὲ λυγροῖσιν,
aut Numidis, qui non robore manuum,
Cohibentur lupatis violenti frangi,
Sed obtemperant virgis.

In Milit.

Rom.

Li. 6. c. 13.

Li. 2. c. 49.

Ita se habere in Equis Numidicis ex varijs veterum scriptorum locis docuit Iustus Lipsius, ac ita quoque Camelos conscendi docet Samuel Purchasius Relationibus suis: consulatur P. Bello-
nius, qui omnia de Natura Cameli arcane exacte prosequitur, sed non est ad manum.

VSUS IN ONERIBVS FERENDIS.

Cap. 62.

Li. 8. c. 18.

Lib. 4.

Lib. 3.

Mercus ge-

llant.

Genes. 37

Li. 3. c. 10.

Li. 2. c. 9.

Isa. 6. 30.

Li. 6. c. 1.

Tolerantia.

Pallus fa-

cilis.

Sitis.

Onus.

Vt onere-

tur.

NON minor utilitas in Camelis ad onera ferenda, C. Iul. Solinus Polyhistor. habentur in duplex ministerium, sunt alij avari ferendo accommodati, sed nec ultra iulum pondera recipiunt. paria plane apud C. Plinium. sed sua cuique mensura, sicuti vires, nec plus infinitum onere recipit. Diodorus Siculus in Bibliotheca. de Gabino Monte & Debis populis hæc habet in Latina versione, nam Græca non sunt penes me. Camelos ad omnem vitam usum paratos habent, nam in his bellant, in his varia ferunt onera, horum lac potant, super his diversa perambulant loca. Idem rursus scribit in Arabia esse Camelos ferendis oneribus aptissimos, qui supra decem frumenti minas, homines vero quinque in lecto iacentes vehant. sed & mercimonia quæque deferunt in sacris litteris non vno loco. καὶ ἰδὲ ὁ δειπνοῦντων ἰσραηλινῶν ἔρχοντο ἐκ τῆς Γαλααδ καὶ αἱ χαμῖδες αὐτῶν ἐν γυμνοῖς θύμαμα ἔσαν καὶ πύριον, καὶ σάκκους. Viderunt Ismaelitas viatores venire de Calaad, & Camelos eorum portantes aromata, & resinam, & stactem. & alio, in loco, in histor. Reg. ἡλθον ἐκ Ἰσραηλ καὶ ἐν οὐράνῃ βαρεῖ ἀσφόδρα, καὶ κυανῶν ἀρωματῶν ἡ δύματα καὶ χρυσίον, πολλοὶ σφόδρα, ἡ δὲ οὐρα πικρὴ. ita Septuaginta, qui ex duobus capitibus nono scilicet, & decimo, vnum tantum faciunt, at vulgata versio distinguit. ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuinijs, Camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas. Eademque denuo repetuntur in Paralipomenis iisdem verbis, & plerisque alijs in locis. portantes super gibbum Camellorum thesauros suos ad populum, qui prodesse non poterunt. plura infra in Paramijs. Et ut quam hominiernus vsus Camellorum plane intelligatur, & cum veterum sententia congruat, verba apponam Gulielmi Sandisij apud Samuelem Purchasium. Cameli in Africa sunt audaciores ijs qui sunt in quibusvis alijs regionibus, & nec tantum ingentia ferunt onera, sed molestias itineris non intermissi quinquaginta diebus totis haud ægre sustinent, etiam si nihil frumenti quod porrigatur ijs, circumferatur, sed noctu in palca ieiuna dimittunt, ubi carduis, virgultorum summitatibus, aut exili gramine vescantur, nec vero minus sunt sitis patientes, cum sine vilo potu quindecim dies totos pergere haud grauate valeant, si vsus ita ferat, & ordinario ritu quinque dies. Arabes eos inter præcipuas suas diuitias reputant, nam ita illi alicuius opulentiam describunt, dicendo, cum multa millia Camellorum possidere; horum illi beneficio in solitudine & desertis illi vivere solent, quorumlibet regnum contempto imperio. Sexcenta pondo communiter gestant, licet, si necessitas urgeat, mille ferre possint. dum onerantur, aut onere leuantur, in ventrem procumbunt, & ut sentiunt se æquale viribus suis onus habere impositum, exsurgunt, nec plus recipiunt.

VSUS IN CONVIVIIS.

Arabes c.

Isr. Li. 28.

ca. 2. Inte-

gru inculis

Isr. Li. 5.

pag. 210.

Li. edit.

PLERÆQUE gentes magnis in delitijs Camelos habuisse deprehendi primum Arabes, quod paulo infra liquebit Calius Rhodiginus. Quippe Arabas non minus Camellorum lacte visca, ac carnibus, quod dicitur in Septentrionem reiecti. Sed & Regis Magni wensis integri Cameli apposti, quod præoccupatum video ab eruditissimo Jacobo Dalechampio in Iudice Athanai, locus autem ille est apud omniscium cum auctoritatem. Vbi de Conuiuio sumptuoso, sed vereor ne lapsus sit vir egregius, nam nec Cameli

meli affati vlli, eo loco, aut mensis inter edulia, illati, sed conuiuiis donati, verba sunt, ex Possi-
 donio vetusto Scriptore. τὸ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἐπισημασθὲν καὶ ὡς δὲ οὐλομένη βρωματώ, με-
 τὰ δὲ καὶ ζώων χηρῶν, λαγῶν, καὶ δορυκαθάρσις ἰδίῳ δὲ καὶ χρυσῷ σιφαιῖ τοῖς δὲ πῦσι καὶ ἀργύρῳ
 μύτων πλῆθος, καὶ θύρα πούτων, καὶ ὡπῶν, καὶ καμηλῶν, καὶ ἰδοὺ ἀναβάντα ἐπὶ τὴν καμῆλον, τῶν ἱε-
 ρῶν, καὶ λαβόντων τὴν καμῆλον, καὶ τὸν ἀριστὸν πᾶσα. primum enim viri in integra fercula & cibaria
 distribuit conuiuiis, ac deinde viuos lepores, anseres, damas, cum aureis coronis, multisque argenteis vasis,
 famulis, equis, camelis, quibus insidentes sigillatim conuiuium bibere cogeantur, suum sibi Camelum abduce-
 res cum insidente puero. Viui ergo in conuiuium cameli, & pro Xeniolis aut Apophoretis conuiuan-
 tibus domum abeuntibus, cum Ephæsis adfessoribus, dono dati, quod maioris fuit magnificen-
 tiæ in Antiocho Rege, quā si epulādos exhibuisset. Vnde alter error, nec enim Magni id regis co-
 niuium, sed Antiochi. Eū tamē Camelinæ Alexandrinis in vsu fuisse docet Galenus: Cuius ver-
 ba Latina sunt Martino Gregorio interprete. quid iam loquor de ouilla aut caprina? cum in Alexandria
 Camelina quoque vescantur & asinina. Et alibi eodem opere. interpretis verba sunt. Sunt tamen, qui
 & Asinorum domesticorum, ubi sensuerint, carnes comedant, quæ pessimi sunt succi, & consuetū difficilli-
 ma, stomachumque ladunt, & præterea inter edendū sunt insuauis, quemadmodum equorum ac Came-
 lorum carnes, quibus & ipsi homines, animo ac corpore asinini & Camelini, vescuntur. Idem vero medi-
 ce explicat, quid de carne illa sentiendum sit, Opere de locis affectis. Verba sunt in versione Gu-
 lielmi Copi, recognoscente Augustino Gadaldino porro qui melancholicum sanguinem efficiunt, hi
 fere sunt, caprina bubulæque caro, magisque hircina & iaurina, sed maxima Asinorum Camelorūque car-
 nes; nam & his nonnulli vescuntur. de Alexandrinis & Baëtrianis iam liquet, de Romanis ipsū hoc
 ostendendum. Aelius Lamprid. scribit tam perditæ & insanientis luxuriæ fuisse Imperatorē il-
 lum, ut Struthiones & Camelos exhibuerit in canis aliquoties, dicens præceptum Iudæis, ut cederent, locum
 esse corruptum viri docti suspicati, quod falsum sit Iudæis præceptum ut Camelina vescerentur, Lamprid.
 & ideo legendum cōsuerunt Struthis camelos exhibuerit in canis locum depositum Isaacus Casau-
 bonus ad eum locum, latetur, sed potest tamē leui opera sanari, si legamus ed. ecus præcepto Iudæis,
 ut sit sensus, illum Camelinæ esum populo Romano indulsisse, Iudæis etiā contra legem suā edi-
 to imperasse. deinde cur non ea ipsa auctoris verba sint sana, hoc sensu, ut dicat præceptum idē sit
 atq; imperet? Ut scilicet præcepto suo vim legi Mosaicæ adferret, quæ esum Camelinæ penitus
 interdixit: non erit ergo dicens affirmans, sed edicens, & eo præceptum non est passuum, sed affi-
 num, quod videlicet, non à lege, sed ab ipsius festino loco proficiscetur num potuisse Iudæos ea
 vesci conuincit sacer Codex in quo hæc sunt omne quod habet diuisam ungulam, & ruminat in peco-
 ribus comedens, quicquid autem ruminat quidem & habet ungulam, sed non diuidit eam, sicut Camelus, &
 ea erit, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis. Idemq; præceptum denuo iteratur. Sed ad
 Gentiles, reliq; Hebræis, redeo, inter quos Saraceni, præter eos, quos iam dixi, Camelina victi-
 tabat, quin imo & tota barbaries erant. Ut verba D. Hieronymi vsurpem, & multa apud Marman-
 nū super ea re. quem adi. & plene sat isfacit idem ille D. Hieronymus apud Purchasium, & Do-
 ctiores alij, sanctiq; Patres in expositionibus suis ad Hieremiam. Illud autem non est prætermi-
 tendum, Camelos quidem in ordinario esu non fuisse, sed calcanea tantum, idq; profundæ luxuriæ
 exemplo ab Apicio illo nepote tracto, teste Aelio Lampridio. comedit sepius ad imitationem Api-
 cy calcanea Camelorū, & crustas vinis allinacis demptas, linguas pavonū, & l. scintillarum, quod quis ede-
 ret, tutus esse ab epilepsia videretur. id iam obseruatum animaduerti à Cælio Rhodigino. causa sa-
 ne harum deliciarum non ea quam belluo ille præterdedit, epilepsia pura & cautio, sed mollities,
 & teneritudo, ut apparet ex Herodiano. καὶ καμῆλος μάλιστα ἔχουσι ἀπαλὰ τὰ σπλάνα. Cameli
 habent calcanea maxime tenera. hæc de esu eius in cibis.

VSUS IN SACRIFICIIS.

P V L L V S apud antiquos fuit, quantum reminiscor, Camelorū in sacrificijs v-
 sus, neque vlli, quod quidem obseruauerim, immolabantur, at per impietatem Ma-
 hometicam caput victima fieri, quod sic expressum in Relationibus Rerum Arabica-
 rum à Samuele Purchasio, sic ex Anglico Latine sonant. Calipha palatio semel in anno egre-
 ditur, mense, qui vocatur Ramedam, ipso die piscatus apud se solemni, quo tempore ingens ex pro-
 vincijs vicinis, ad eum videndum, concursus ipse vehitur Mulo, regio in Hiraio, coronatus diade-
 mate inestimabilis pretij, in cuius apice pannum nigrum ventilat, ut myiice, omnem illam pom-
 pam ac splendorem Mortis aduentu obnubilandam ostendat, adibunt principes Arabia, Idæa, Per-
 sidis, Tabothi, eo ille comisatu in magnum templum deferretur, populus, viriisque sexus, & omnis
 ætatis

aiatis purpura hyssoque velutis, eum salutat, ipse mota manu, aut iactata velle resalutat, donec in porticum deueniat, ubi suauissimus eum omnium Mulicorum instrumentorum concentus accipit, cum Tripudij; ipse deinde suggestum ligneum conscendit, & super legis suae expositione sermonem adornat, Ismaelitae, quifacientiores inter eos habentur, doctrinae eius, & ingenij acumen mire extollentibus, mox finita oratione populo, suomere, propitiatur; Tum adducitur ad eum Camelus, quem è vestigio mactat in lignum magnae utilis solemnitate, & vi Indae agno, ut illi Camelo, tanquam legitima bulda lant, denique per adstantes principes partes victimae viscerae curat optimatibus quibusque largiri, atque illud haereticissimum munus habetur. Nec alibi, aut in alio sacri Ethnici ritu Camelum immolatum aut olim, aut hodie mihi succurrit, porro distributio illa carnis dissectae ab antiquis viscerae, & partes ipse porticia, Briffonius in Formulis, & alij: nec absimile etiam in nefanda prodigijsque Gallorum veterum celebritate tradunt Stephanus Forcatulus & Ioannes Picardus in Celtopædia, ex C. Plinio, sed mota hæc, & ego porro pergo.

Lib. 3.

L. 16.44.

V S V S I N S A C R I S

certaminibus.

Ortel. The-
saur. Geogr.

L. 126.34

Quadrige
Camelorum.
In Helio-
gab.

IN sacris agonibus & ludicris commissionibus *Camelæ* à quibusdam gentibus *Equis* prælati-
 id autem de *Sagaræ* populis prodit nonnemo. Claud. Aelian. claro id elogio signifi-
 catum voluit, cuius sunt hæc. *Σαγαράς δι' ἧς Ἀθηνῶν παρὰ τὴν αἰγῶνα διακίβητον οὐδὲ ἀνδρῶν τῶν
 ἐν τοῖς ἱπποῖς* *Sagaræ* siue *Sagarches*, ut Iustus Vulteijs vertit *quotannis summa aduersus Minervam ob-*
seruantia celebrant Camelorum certamen. Et rationem subiungit, quod ijs in locis *διερεχόμενα τὰ*
velocissimi sint, de quo infra dicam. Certamen illud erat quadrigarum, vti supra videbis pro-
 batum, vbi egi de vsu in Spectaculis. Addendus est locus egregius Aelij Lampridij. *Peruicti*
Euripis *vinoplenis circenses navales exhibuisse, pallia de Oenariis fuisse.* Et Elephantorum quatuor
quadrigas in Vaticano aguisse, dirutes sepulchris, quæ oblitæbant. Turnissæ etiam *Camelos* quater nos ad
currus in circo prima spectaculo. Pro *Equis* ergo *Nylæis* velocissimis, quibus Græci Romanique
 viebantur, & pro *Equabus*, quas maribus certaminibus sacris apiores, quia incitiores, *Saga-*
ræi *Camelis* vsi. Dixi ad Corippum Africanum, & late explicat Seruius Maurus Honoratus ad
 illud Virgilij.

L. I. Georg.

Eliadam palmas Epirus equarum.

L. 3. Georg.

Et rorsus ad illud.

Quadrilinges agitabo ad flumina cœtus.

C V L T V S.

In Itinera-
vio.

Camel, se-
ctus & en-
tus,

Ian, Danya

In Exalt.

L. 3. cap. 6.

Tibia Camel coti-

In *Ilincya-*
via.

VTI hoc animal verus inter hostias nesciuit, ira nec inter deos ulli coluit, at posterioribus saeculis Mahometana perfidia nouum hoc eum idolum, seu numen nefarie excogitauit, nam in ex lege illa lege *Alcorani* frequentissima est mentio *Cameli* super *Itiose calendi*, & *Beniamin Tudelenis* ante trecentos annos in provincia *Baydar*, scribit moris fuisse illi populo, vt *Alcoranum* *Camelo* procerissimo in positum ad peregrinationem *Meccanam* deferrent, qua finita, *Camelum* in minutissimas partes dissectum religiosissima obseruata in templis afferrent, & diuini cultu honorarent, quod & in *Aegypto* olim consuetum, dum sacerdotes in palatia Soldanorum legem suam portarent, idemque hodie *Constantinopoli* obseruari legitur apud Nonneminem. Sed mira infania audiatur ex peregrinatione *Meccana*. prope sepulchrum *Mahometi* est monumentum in g. m. altum, vltimum, quadratum, lapide sculto & cemento erectum, intus arena plenum, in quo conditum voluit *Camelum* illum, quem ipse *Mahometus* alendere & equitare solebat: quod maximo superstitione, & affectu piissimo frequentatur, cum tamen ibi non sit cameli corpus, sed cenoraphium: nam *Memphi* in *Aegypto* tibia illius ipsius *Cameli*, quem *Mahometus* inquitant, splendidissima pompa in carpento per vias publice fertur, mitribus velles praecedentibus & tangete suauissimementibus. haec non duxi omittenda, addo insuper, quod proditum à verace scriptore *Doula*. *Camelum*, qui *Alcoranum* deservit, tanta haberi veneratione à *Mahometanis*, ut nibilsu religioas, quibysdam pilos auellentibus, quos, sacrarum instar *Memoriarum*, continuo penes se habeant, nonnullis ipsam bellinam ejculantibus, alijs suauem detergentibus, quo vultum totum, & maxime oculos perungant, manifestant, atque illinant, omnibus vero ad eum ter-

satis

inim concurrentibus, & seu viam deitatis imaginem, denumerantibus, carnem eius denique frulla- Lit. 6. c. 4.
tim concisam ac diribitam estantibus, hæc penè Samuel Purchasius in Itinerario illo erudito.

VSVS IN VESTITV,
& fullonia.

VSVS etiam pilorum Camelorum ad vestes texendas, & Vrina Camelina ad vestes mundandas, maculas eluendas, & à fullonibus præparandas. ac primum sacerdotalia indumenta ex Camelorum pilis facta, probat locus insignis Cl. Aeliani in propriet. Animal. de Caspijs Camelis. αἱ μέγισται κατὰ τὸς ἰσθμους τὸς μεγίστους, ὑπερχεῖς ἀγλαὶ ἀπαλαι γάρ εἰσι σφοδρὰ αἰ κίττωι θρίχες, ὥς καὶ τοῖς μελισσοῖς ἴριος αἰθρηκίτης θηε μαλακόθηα καὶ οἷθωι κασιώων πολυσυστάτοι καὶ δυναθυάβατοι καὶ ἵπποις ἐν θεοῖσι ἱερὰ καὶ μάλιστα. quorum maximi ad equorum maximorum accedunt magnitudinem, eorum vills adeo sunt molles, ut cum desleisy lanis mollitudine comparare possint, ex iisque Caspiorum distissimi & potentissimi, & sacerdotis vestimentaq; conficiant.

Milefia autem lana in præcipuo pretio. Seruio Mauro Honorato teste. D. Matth. αὐτοῦ δὲ Ἰωάννης ἀχε τὸ ἄνδρομα αὐτοῦ, α' πόρο χῶν καμήλου. ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis Camelis. eadem repetuntur à D. Marco. ad illum priorem locum D. Hieronymus. de pilis, non de lana, aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuria mollioris. pilis cameli, diuites gentium, zona pellicea, pauperes mundo mortui significantur. & ad eundem Diui Matthæi locum Albertus Magnus. in pilis Cameli tria notantur, communitas, quod de facili apud quoslibet in terra inveniebantur, vitilitas, quod nullius quasi precij reputabantur, asperitas, quod his caro ita regebatur, quod macerabatur. Et paria pleriq; alij inter veteres recentioresque: Vt mirum sit Aelianum tam molles fecisse pilos Camelorum, vt lana quamlibet tenerrimam molliæ superarent, cum asperi admodum sint & pungentes, nisi fortè dicamus pilos molles habere Camelum Caspium, quemlibet alium asperos & duros, quod verum existimo, vt proceres quidem Caspii vestes delicatiores gestarint ex pilis Camelorum suorum, & Diuus Ioannes Baptista poenitentiam, non alio melius habitu, quam eo, qui ex ordinario Camelorum pilis constarent, ostendere potuit.

Ad aliū vsū venio, qui in vrina, de qua Apollonius Medicus Opere de Parabilibus ad Achoras apud Galenum. cuius verba sunt interprete Iano Cornario, & recognoscante Nicolao Machello. Camels vrina capite affrictō, illud euacuat, vtendum autem est ea ad plures dies, verum ego utique dixerim ad ipsum, non esse, quod ad multos dies, sed ne ad vnum quidem, parus homo tolerare queat, vt illius alicuius huiusmodi animalis vrina capiti suffundatur, præsertim in affectione adeo parua, & qua facile curari potest. Inutile ergo hoc, aut certè Patum profuturum remedium. Illud tamen certum fullonibus vrinam hanc perneceffariam. C. Plinius. Vrinam fullonibus utilissimam Reprobatus co loco.

Vestes ex
pilis Came-
li.
L. 17. c. 34.

Ad lib. 4.
Georg.
Cap. 3.
Cap. 1.

Nicol. Gar-
ram.
Claud.
Guilland.
Alf. Tottā.
Vestis S. 10.
Baptistā.
L. 1. de Cō-
pos. Medic.
se. loc. pag.
129.
Vfus vrine
Reprobatus
Galeno.

*Tam malè Thais olet, quam non fullonis avari
Testa vetus.*

Nec *Camelina* vrina, sed & qualibet alterius animalis fulloniæ conueniebant, ideo per vias publicas in angiportis disposita dolia, in quibus prætereuntes meierent. Caius Tilius scriptor vetustissimus. dum meium, nulla est in angiportu amphora quam non impleant, quippe qui velcam plenam vini habeant, veniunt in comitum vriles, iubens dicere, quorum negotiū est narrare, iudex testes posuit, ipsus it mictum, vix præuio sustinet palpebras, ita ille apud Fl. Macrobiū, ita facili negotio intelligitur quale fuerit vestigal vrinæ, quod Vespasianus instituit, quoq; nomine auaritiæ illæ infimuletur. Vt est apud Suetonium. Reprehendens filio Tito, quod etiam vrina vestigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admoius ad naves, si sciscitans, num odore offenderetur? & illo negante, ait, inquit, è lotio est. Hoc vestigal eo modo constabat, vt fullones amphoras illas in angiportu collocatas conducerent, indeque vrinam pannis parandis efferrent. Vnde celebre illud Quinti Metelli vetustissimi apophthegma apud Galenum. Vbi sic vertit Thomas Linacer Anglus *Vrinas non feci non ad Medicum, sed ad pictorem pertinere*, falsissimo sane ioco, quid enim Pictori cum vrina? aut quis eius in arte pictoria vsus? nec qui recognouit libros illos, Hieronymus Donzellinus, de prauatam versionem animaduertit, inductus, vt puto, fuerat Interpres à codice malæ manus, qui fortè habebat *722 a pictor*, quod *pictorem* sonat, cum reuera *722 a fullo* quod *fullo* est, legi debuit, & sic

666

argutum

Consideratio urinae nullonis est, nō medici. argutum est, licet ignorantia plenum verbum non esse medici sed nullonis urinam considerare, quia nulla sanitatis aut morbi signa ex ea colligi possunt, cum vestibus parandis sit utilissima. describit T. Lucretius Carus.

Lib. 4.

*Fuli sapē lacum propter se, ac dolia curia,
Somno deuincti credunt extollere vellem,
Totius humorem saccatum ut corporis fundant,
Cum Babylonica magnifico splendore rigantur.*

Foricarij.

1. ad Corin.

Omnibus

sordib. ve-

stigal im-

positam.

In Anasta-

sio Imp.

Li. 22. cap.

34.

Sat. 3. V.

38.

L. 17. ff. de

usur.

Cōtra glos-

ographos.

Paulus cor-

rectus.

Chiliad. 1.

Vsus urinae

ad dentes

purgandos.

Lib. 1. Apo-

log.

Catullus

correctus.

Conductores isti foricarij vocati, & Græcis *Καμφορί*, quasi dicas, stercorem excoleres, ut apud D. Ioannem Chrysostomū. certe enim non urinae modo, sed & stercore humano, & fimo equino, & fordibus quibuscumq; tributum impositum, ut ex narratione Georgij Cedreni colligitur. latē explicat Iacobus Cuiacius in obseruationibus, huc etiam referendus D. Iuuenalis locus.

Conducunt foricas.

Verus Scholiastes foricas, stercorem, hoc est vestigal: forire est prodeonerare ventrem, forire est, non foris eijcere, alijs tabernas dicunt foro vicinas, alijs domos publico sumptu adificatas ad locandū, quarum conductores lucra captabant. Paulus I. C. eleganti loco corruptus. *fiscus ex suis contrahibus usuras non dat, sed ipse accipit, ut solet à foricarijs.* glossographi imperite, ut solent foricarij, id est qui sumnam, aut fornacem, vel apothecas, vel quid simile à fisco conducunt. sed deprauata est lectio, & restituenda. ipse accipit, ut solet à foricarijs. videatur Tzetzes.

Est & alius urinae Camelinae vsus, scilicet ad dentes mundandos, purgandos, leuigandos, eam enim vim habere credebatur, uti & urina Muli. teste L. Apuleio. elegans est testimonium Valerij Catulli.

— sua sibi urina

Dentem atq; rissam primicare gingiuam,

Mili, ut petisti, munditias ventium,

Nite las oris ex Arabicis frugibus

Tenuem, candidicū, nobilem puluisculum

Complanatorem tumidula gingiuula,

Conuertere pridiana reliqua,

Ne qua visatur terra labes sordium,

Refricetis forē si labellis riserit.

Sunt qui de Cameli urina intelligant quantum versiculum, & ex M. S. legunt.

Nitelas oris ex Arabicis belluis.

Plurima de urina proximē in sequentibus, ex Medicorum sententia, iouenies.

V S V S P A R T I V M

etus in Medicinis.

M V L T A Medici de remedijs ex Cameli partibus desumptis differunt, ad quos vberius super hac re differentes remitto lectorem, interim obuia quae expedio. praebit Plinius. 1. Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis, aiunt mederi. 2. Item fel cum melle potum: hoc & angina. 3. Urinam nullonibus esse utilissimam tradunt, itemq; viceribus manantibus, & de felle infra videbitur, de urina superiori excurso acium. 4. cauda arefacta solus alium. 5. fimi cinere deispari capillam cum oleo. 6. Dysentericus prodeci illius cinis, potusque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. 7. Scias de cauda contortas, & adligatas sinistro brachio quartanis mederi. ita ibi, sed paulo aliter de tertio boni codices, qui sic habent. Urinam nullonibus esse utilissimam traunt, itemque viceribus manantibus: barbaros conat eam seruare quinquennio, & hominis potum ciere alium. Ut minus mirum sit supra in Catullo missam amico ad dentes purgandos, sequatur Auicenna. cuius haec sunt apud Vincentium Bellouacensem. 1. Caro prenoctat urinam. 2. Adepe gibbi suffumigatus, confert hemorrhoidibus. 3. Cerebrum exsiccatum, aceto bibitum confert epilepsia. 4. Ad idem valet sanguis post purgationem menstruum inuat ad impregnationem, & confert praefecationi matricis. 5. Lac est valde subtile, & aquosum, nec facit oppilationes, sicut cetera, in eo est salsedo, quia Cameli diligunt acetosum, confert astmati, & frequentia spiritus, hydropi nocet, hepatico confert, excitat desiderium cibi, & facit iussim, lenit ventrem. 6. Verus mundificat, & destruit verrucas, alscindit fluxum sanguinis à naribus resoluti vicia, & strephulas, sedat dolores iuncturarum. Dioscorides apud eundem. Fimus albus cum

cum melle vitus tumores reprimis, vulnera permundat. deniq; Hali Arabs eodem referente sic cen-
set. Sanguis Cameli frictus dysenteriam tuat, venenum pellit, augeat venere. nec plura de medicinis
ex partibus eius deprehendi.

Ibidem.
Sanguis fri-
ctus.

DE PARTIBVS SIGILLATIM.

PARTES singulas retracto. Ac primum de felle ago. de quo haud æque omnes sen-
tiunt, sed à Latinis Græci discrepant, uti breuiter dicam, pro his stat C. Plinius, illorum
partes tueretur Aristoteles. Ille quidem sic habet. Fel non omnibus datum animalibus, in
Eubæa Chalcide nullum pecori: in Naxo prae grande geminumque, ut prodigij loco utrumque sit adue-
nis, ita locum illum lego, & interpungo. Equi, muli, asini, cerui, capra, apris, Cameli, delphini non ha-
bent, locum iubet ad incudem reuocare, est enim difficultatis plenum, ac primum capras fel habe-
re, ipse est auctor Plinius. quare legendum putant verisimiliter caprea, nam, ἀπόξ est caprea species,
seu dama, quæ felle caret. deinde videtur vox Apris in textum, ex vicinia vocis caprea, intruisse,
certe enim Afrum fel habere notum est ex eodem Plinio. Tum etiam imperfecta enumeratio ani-
malium est felle carentium apud Plinium, quando quædam deficient vel Aristotele teste. apud
quem felle dicitur carere φώκῃ, τῶν μυῶν ἰνοί, vitulus marinus, & murium aliqui. Sed quod maximi
hic momenti est, falsum est non habere fel Camelum. Aristotele auctore. τὰ μὲν γὰρ ὅλας ἀκὴναι-
ζοῦνται, ὡς ἰσπερ, ὃ ἀπὸ τοῦ, καὶ ὅτι, καὶ ἡ λαφὸς, καὶ ἀπόξ, οὐκ ἔχει δὲ οὐδὲ ἡ καμῆλος ἀποκρίματα, ἀλλὰ
ζῶνται ἐν φάβια μᾶλλον. quadam felle omnino carent, ut equus, mulus, asinus, ceruus, dama. Camelus non
discrepant, sed venulis quibusdam confusum habet. Dentes à Plinio describuntur. Camelus una ex his qua
non sunt cornigera, in superiori maxilla primores dentes non habet. eadem pene verbatim Aristote-
les. Cuius verba hæc sunt Theodoro Gaza interprete. in sanguineo genere utrinq; dentata, &
viuipara, simplices ventrem habent, ut homo, canis, leo, & reliqua, quorum pedes in plurimos
digitos finduntur, & quæ aut solipeda sunt, equus, mulus, asinus, aut bisulca quidem, sed utraq;
parte dentata, ut sus, nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut difficultate cibi non ad con-
coctionem idonei, sed spinosi, & lignei, multiplicem habeant, ut Camelus, quemadmodum cor-
nigera habent, quippe quæ non utraq; parte dentata sunt, & Camelus quidem, quamquam cor-
nibus caret, ideo non superne dentatus est, quod ei magis necessarium est, ventrem talem habe-
re, quam dentes priores. Duos ergo ventriculos habet solus ex quadrupedibus non cornigeris,
ut late exequitur Galenus de Anatom. administrat. quem locum infra produco, ubi de cibo. in-
terim ibidem loci membranam pingit, interprete Ioanne Andernaco. quia spinulorum lignemq; ali-
mentum depascitur, huius gratia membrana oris interior, ex toto aspera est, & ea quæ ventribus obducta est,
similiter. idem etiam Galenus de compositione Medicamentorum localium meminit Camelini mem-
brani. quæ obturationibus medetur ex sententia Herodoti, quod in cura Astaini verum esse compro-
batum. Sæpe quoq; Camelini mentio apud Anonymum auctorem libri de Oculis, quæ falso Galat-
vero non habet: nam in sacris litteris præceptum populo sancto, per Moysen, καὶ ταῦτα εὐφρά-
σαι, ἀπὸ τοῦ ἀταραχότου μηριαίου, ὃ ἀπὸ τοῦ διχλήνεται τὰς ἡλὰς, ὃ ἀνιχέσεται δὲ υἱὸς ἡρας, τὸν
καμῆλον ὃ τοῖς δαυνοῦσιν, καὶ χοιρογόδοις, ita Septuaginta. Versio vulgata sic habet. de his autem
quæ tumescunt, & ungulam non findunt, comedere non debetis, ut Camelum, Leporem, Charogryllum, idem
inter profanos Scriptores asserit Achimes Seirim, qui falso primum à Ioanne Leunclauio Apaa-
masaris nomine prodijt, sed latine tantum. is ergo in, Oneirocrit. εἰ δὲ ἰδῇ τοὶ αὐτοὶ, μία κα-
μῆλος ἀπὸ αὐτοῦ ἰλαχισσάμενος, φοβῶν ἰξουσιδέντορ, ὑπὸ σελήνῃ, διατὸ μῆζον εὐχαρῆ κα-
μεντο suo terribitur à principe, propterea quod Camelus ungulam equinam non habeat. de collo
in descriptione supra nonnihil, eius enim beneficio tam immensum vastumque corpus alit, ac
sufficit, alioqui incerte ex tanta altitudine vix unquam ad terram peruenire. Hinc M. Cicero
argute. Cameli collorum proceritate adiuuantur. discursis ita partibus ad lætis Cameli in confide-
rationem venio, quo viuere pleriq; populi, creduntur, nec alio potu egere. Diodorus Siculus in
Bibliotheca, auctor est circa montem Gabinum Deos populos, ita Latina verba refert Camers, nā
textus Græcus ad manum non est, Camelos in omnem vitam usum habere, his bellare, varia onera fer-
re, lac potare. agit fusc ex Medicorum placitis Gulielmus Pantinus Commentario in Cornelium
Celsum: & ego nonnihil exquiram, ac, ex honorum auctorum relatione, quantum satis in lituro
meo, adferam. præest Plinius. lac Cameli habent, donec iterum grauescant, sed legendum est omnino,
Gggg 2

Diffidit Pl-
nius ab Ari-
stotele.

L. 11. c. 37.
Locus Pl-
niy discus-
sus.

L. 28. c. 10

L. 28. c. 16

Hif. Anim.
lib. 2. c. 15.

Part. Anim.
lib. 4. c. 2.

L. 11. c. 17
Dentes.

Part. Anim.
lib. 3. c. 14.
Venter.

L. 6. cap. 3.
Membrana
oris, & ven-
tris.

L. 9. cap. 6.
Membrana
C. p. 3.
Senuum.

Ungula ca-
ret.

Dent. c. 14
Achmetis
editio pri.
Cap. 258.

Collum.

Lib. 3. Nat.
Deor.
Lac.

Lib. 4.

L. 2. c. 18.
L. 11. c. 41.
Pliny locus
correctus.

grau-

cito transglotientes referunt, ut rursus ruminando tota nocte manducant. eadem Albertus Magnus, & alij. 2. Virgulta thyrsi, gramen tenue, & humile in solo sterili natum, & in arenosis salebris publico inire ortum, spinarum germina, & cardui, si aliud alimentum desit, sufficere creduntur, supra attigi, nec repeto. 3. Iuncum inuenio Camelo amatum, teste Galeno, cuius hæc sunt, interprete Iulio Martiano Rota. *Schoenanthum, idest iuncum ex Arabia pettum, ad hancdem auctoritate impo-*
nere præcipit, nescio qua de causa, Schoenanthum, idest iuncum florem à vulgaribus appellatum, nobis signat,
dem, cum florum copia non adsit, iuncum utimur ex Arabia comportato, cuius summitatem Cameli sapienter
ro abroserunt, iucundissime namque hunc iuncum Cameli poscuntur, secus vias ubi plurimum nascens.
Est autem iuncus ille exigui pretij medicina, solaque odoris integritate dyadicanda, quoniam ceteris ipsius
edor expirat. Hæc ille ex Andromacho Iuniore celeberrimo Medico, qui patris sui scriptis egregio
opere est patrocinatus, cui titulum fecit. de Medicinis intro assumendis. Andromachus etiam
Pater in Theriaca Tranquilla ad Neronem culto poemate Schoeni meminit,

Et Casia calamos, & quam tulit India nardum,

Teq; Arabi Schoenanthi gloria prima solis.

4. Denique obseruatum modernorum cura, nihil aliud etiamnum hodie dari solere Camelis Arabiæ deserta transmittentibus, præter horum acalibaque uitate huiusque, quæ uero Cydonum non habet magnitudine, tam paruo impendio tam vastum, tamque necessarium animal homini consistat, hæc fusius uide disculia à Ludouico Vertamanno. Ruminare Camelum & supra obiter indicauimus, ubi de dentibus, & pluribus hic expediam. Aristoteles rationem reddit. *αποροζοειδιν καυαλοζωον περ τα κισπαθοροζα, δια το μη κωδιανει μολος ιχην ικτιναι.* Camelus etiam ruminat, more cornuigerorum, quoniam uetres similes cornuigeris habet. Eadem etiam ex illo, pæne uerbis toride Galenus, ut multa alia est mutuatus. In sacris litteris Iudaico populo uetatur eius in cibis usus, quia cum cornua non habeat, tamen, pignus sui generis naturæ, ruminat. locus est Leuitico, ita uersio uulgata. *Quicquid autem ruminat quidem, & habet ungulam, sed non durat eam, sicut Camelus, & ceteri, non comedens illud, & inter immunda reputabitur, iteraturque idem præceptum denuo in Deuteronomio. de his autem que ruminant, & ungulam non habent, comedere non debetis, ut Camelum, uelut & eleganter ruminat ionē Diuus Hieronymus descripsit, egredimur ad uesperam, uidimusque Camelos, præteritos cibos in ore retinere, & in aluum missos iterum raturare. quod si ruminare inter Grammaticos satis liquet. Isidorus Hispalensis in Originibus quod animal, sicut bos, & ouis, & Camelus, ruminat. Ruminatio autem acta est arumine emittente gutturi parte, per quam dimissus cibus, à quibusdam animalibus reuocatur. discrepat Nonius Marcellus. *Rumen dicitur locus in ventre, quo cibus sumitur, & unde redatur, siue à guttore extante, siue à ventris parte, quod probabilius duco, crymon habeat, illud sane in confesso est pleraque quadrupedes cornutas, & inter non cornutas solum Camelum, & inter pisces, solum Scatum ruminare. T. Pomponius Bononiensis Comicus uetustissimus in prostibulo.**

Ego rumorem parafacio, dum sit mihi

Rumen quod impleam.

Versus illi sic a me restituti, leguntur enim corrupti mutilique.

Ego rumorem parafacio, dum sit rumen

Quod impleam.

Interdum & metaphorice ruminare est retrahere, sic ruminare libros ueterum eleganter est ab Aurelio Symmacho dictum. nec alio sensu apud eundem est ruminare carmina. quod est ad incudem reuocare, exactissime limare. Est & in memoriam reuocare, cesseruntque in passiuo, *Ruminor*. Leuius primus Latinus Poeta, non *Latius*, ut imperiti uolunt, in Aegypto sic legendus.

Nemo hac uellrum ruminabitur muliers.

Varro in Tanquille Satyra.

Sed etiam ruminabitur humanitatem.

Idem in *Bimargo*, sed titulus ille se de corruptus, inscripserat enim ille, ut puto, Satyram contra nobiles ignauos, & nimium sanguinem suum altum iactantes, titulumque tectit *Bimarcus*, quasi diceret eo insolentia fastusque deuentum, ut simplex nobilitas fateretur, cuperentque omnes dici *Bimarcus*, quasi bis *Marcus*, seu duplici nobilitatis stemmate insignes. in ea ergo fabula.

Odysseam enim Homeri ruminari incipies.

Obuia que-
que i Djs.
Iunci.

L. 1. de An-
tist. c. 14.

Schoenanthum.

Andromach-
chi Medici
clari.

Hordeacea
liba.

L. 1. ap. 7.
Ruminat.

Par. dicitur.
lib. 3. c. 14.

Galenus, in
scribit Arist.

Hordeum.
L. 3. c. 14.

Ammonius, 3.
Cap. 3.

Cap. 11.
Cap. 14.

In vit. Mal-
chi Monach-

chi.
Ruminare

quæ?
L. 12. c. 1.

C. 1. Num.
64.

Pomponius
Bononicus

Comicus
correctus.

L. 1. Epi. 5.
L. 3. Epi. 13.

Leuius pri-
mus Roma
Poeta corre-
ctus.

Varro cor-
rectus.

POTVS ET CONTINENTIA.

Cap. 62.

Abstinētia.

Aqua tur-

bida.

Li. 8. c. 18.

Li. 3. c. 23.

Li. 4. c. 21.

10. Leonius

Reb. Afric.

par. 8.

Simon Ma-

iol. Dieb.

Cantic. Col.

log. 7.

L. 6. c. 13.

Mytholog.

Lib. 14. P.

374.

A CIBO ad potum transco. in quo duo sunt obseruanda, primum genus potus, deinde continentia & abstinentia. C. Iul. Solinus Polyhistor. *Situm etiam in quatrimum tolerant Cameli, verum cum occasio bibendi data est, tantum implentur, quantum & satiet praeterita desideria, & in futurum diu proficiunt. Intulenta aquas captant, paras refugiunt, denique nisi canolus liquor fuerit, ipsi assidua proculatione limum excitat, ut turbetur, eodem sensu, verbis nonnihil discrepantibus, habes paria apud Plinium. Sitim & quatrimum tolerant, implenturque cum bibendi occasio est, & in praeteritum & in futurum, ob turbata prius concultatione aqua, aliter potu non gaudent. Fl. Renat. Vegetius in re militari. Sed hoc genus Animalium, Camelorum, quos in Africa, & alibi ad bellicos usus alunt Vrcilliani, & Mahetes arenis, & toleranda siti aptum, confusus etiam in puluere, qui res Geographicas accuratius pertractarunt, nostra hac aetate docent nos, Camelos non in quatrimum tantum abstinere solere a potu, sed in duodecim, imo & si fors ferat in quindecim relatione constat, tam oculata virorum doctorum fide, in Libya & Numidia, quae modo Sarra & Bilegulderid ab incolis dicuntur, toto veris tempore, nunquam Camelos bibere, quam diu viride gramen, quo depascant, inuenire possunt, exemplo hominum, qui in desertis & aqua sitientibus arenis habitantes, aquam nec curant, nec nancisci valent, contenti iure solo carni, & lacte Camelorum, qui vberimum praebent, si quando aliquid herbarum depasti fuerint. Hoc ex alijs retulit Samuel Purchasius Hinc natam existimo poetis Graecis fabulandi occasionem, ut fingerent Baccham Cameli caput amputasse, quod sobrietas inimica ebrietati, & ob id Bacchae inuisus moderationis ac continentiae nomine Camelus, id solus, quod sciam, prodidit Nonnus Pannopolita in Dionysiacis, sonorus quidem, nec tamen magni iudicii poeta.*

καὶ τις ἰσχυρὰ ἄρα ταινεύει μὲν καὶ ἄλλο
καμπύλοισι δ' ἀμνηστὶ δὴ θύρεσσιν αὐχίνα θυρεσσιν
ἔντολός τοι πόδι σσι περιπατῶσα καλὴν ὄψιν
Ἡμιστάς περ πρὸ πολλοῦ παρὰ δὲ πορείῃ
φοιτᾷ ληκὸς ὁ παρὼν ἐν αὐτῇ τοσῶτα καμῆλη.

Latine sic sonant, verbatim.

*Et quadam rapiens longas plantas habenti Camelo
Incuruam messorem penetravit ceruicem Thyso,
Et cecis pedibus aberrans a sententia,
Semitapparens ferebatur, multiflexo vero transitu.
Vagantis sine capite incitabat corpus Cameli.*

VARIÆ SPECIES,

& de Velocitate.

Cap. 62.

Li. 8. c. 18.

Arates Ca-

meli.

DISTINGVENDÆ sunt species, neque omnia quæ dicta sunt, in quoscumque Camelos cadunt, differunt enim ab inuicem, forma, magnitudine, viribus, opere, & velocitate. C. Iul. Solinus Polyhistor. *Bactri Camelos fortissimos mittunt, sicut & Arabia plurimos signat, verum hoc differunt, quod Arabici bina tubera in dorso habent, singula Bactriani, hi nonnunquam Pedes aternunt, sunt enim illi reciproci quibusdam palmamentis vestigia carnulenta. Eadem C. Plinius. Camelorum duo genera, Bactriani & Arabici, differunt quod illi bina habent, in dorso tubera, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. In quibusdam Codicibus prima verba aliter concipiuntur, Bactria & Arabia paruo admodum discrimine. Et hæc Arabici Cameli figura est.*

Hunc quia duplici gibbo insignem, itineribus magis idoneū iudicavūt, quod nihil esset, quo
 præpediret assiduam profectiōem. tales Græci vocant διδυμοι ἢ διττοὶ, *gemino gibbo, gemino tu. διττοὶ.*
bere conspicuos. Hefychius illustris. quē vide. accurate Diodorus Siculus in Bibliotheca. *πλίστα.* In voce τό-
 δὲ ἡ διαφορὰ τὰ γένη χαμηλὸν εἶναι τῶν δι-
 τῶν ἢ διττοῦ ἢ διττοῦ, ἢ διττοῦ ἀνατιτακτοῦ τὸ κατὰ λόγ.
 τὴν εἰρήνην πύργωμα, ἢ διὰ τοῦτο διττοῦ οἰομαζομένη. Latine sic sonant. *Multa quoque & multum.* Lib. 3.
differentia Camelorū genera nutrit, Arabia scilicet, tum pinguium, tum macilentiorum, quorum nom- Dus species
nulli gibbum duplicem in dorso habent, à quo & Didyli nominantur. Verbo vulgata corruptissima est eorum.
 ea tamen contentus fuit Ioānes Camers. Aristotelem illi omnes fontem habuerunt, apud quem *In Solinū.*
 legerant. *αἱ δὲ μάμμοι ἰδίον ἔχουσι παρὰ τὰ ἄλλα τετραποδα, τὴν καλὴν μὲν ὕβριν ἐπὶ τῇ τῶν διττοῦ διαφ- Li. 2. Hist.*
 ρουσι *Anim. 1.*

ρουσί δ' αἱ Β' περιπατοῦν Αραβίαν; αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὄβους, αἱ δ' ἑκα μόνον, ἄλλοι δ' ἔχουσιν ὄβους το-
 ιούτους οἱ ζῶντες ἐν τοῖς καύτοις, ἵθ' οὗ, ὅτι κατὰ χεῖρ' ἵς γόνατα, ἰσχυρίζονται τὸ σῶμα. *Camelus proprium inter*
ceteras quadrupedes habet in dorso, quod Tuber appellant, sed ita ut Bacltriani ab Arabicis differant, alte-
ris enim bina, alteris singula Tuber a habentur, sunt etiam omnibus singula, parte infra, quale in dorso, tube-
ra, quibus incumbat reliquum corpus, & firmetur, quoties in genua inclinantur. Eadem omnes. Hac
primā species, altera est Bacltrianorum, habent illi, ut ex auctoribus laudatis constat, in dorso
unum gibbum, in ventre alterum, ut hac figura ostendit.

velut scintillam quandam in cinere occultatam tamdiu seruatis, donec materiam adepti, velut flammam, iram re accendatis, quod cultissimus poeta Enricus expressit.

Sicut Arabs bruta defauit gente Camelus

Custodemq; suum, longo post tempore, lasus

Dente petit memori, & totos depascitur artus:

Aut Tigris, catulusve Lea.

Extat memorabile huius facti exemplum apud Rabinos ad Genesin, vt in Collectaneis de terra sancta Vuolfardi habetur, sed nec illi mihi ad manum.

Lib. 4.

Ad ca. 31.

Page 367.

RABIES.

HANC prauam affectionem, sapissimè, si non semper comitatur rabies, ira; supra modum effrænis, describit apposite D. Hieronymus in Epistolis. In quibus Camelum Bartram enormis magnitudinis, qui multos iam obtraherat, triginta & eo amplius vi, diuinitatibus solidissimis funibus, cum clamore adduxerunt, sanguinei erant oculi, spumabat os, volubilis lingua turgebat, & super omnem terrorem rugitus personabat inhumanus. Signum ergo & effectus vltimæ in eo rabiei est voce illa horrenda stridere. Vincentius Bellouac. paucis. Irati strident horribiliter. Causa nō vna à recentioribus huius pathematis assignatur, sunt qui id vindictæ cupiditati volunt attributum, quod scilicet cum non possint iniurias suas, vt optarent, vlcisci in rabiem agantur, vt Simon Maiolus in diebus Canicularibus prodidit, non desunt, qui ad ardorem Veneris affectum hunc referant, tota enim hieme sceminam deperit mas, qua si nō patiatur, quadraginta totos dies rabie efferatur, quo æstu indignationis durate, tenacissimæ solet esse memoriæ, & si custos vel qui libet alius occurrat, quo duriter habitus fuit, statim irruit, ac morso primū petit, deinde in sublime dentibus arreptum proiecat, tum humi affligit, omniaq; membra elidit, demum discerpit & lacerat, & mirū in modum, in cadaver debacchatur, quod ex C. Solino Polyhistore colligo. *genitura captiue efferantur adeo, vt sistant, dum Venerem requirunt.* & liquet apertius ex Samuele Purchasio in peregrinatione. *Inuente vere planè mentes sunt, & in rabiem, eorumque libidine agitur quos tempore facile in auctores suos deserviunt, rectores interficiunt, & quoslibet occurrentes violant, memores aquibus lasi fuerint.* Indifferenti Plinius dixisse contentus est utcumq; rabiem & ipsi sentiunt, plura ex Ioanne Leonio non contemnendo scriptore in rebus Africæ, vberius discas. Reperiuntur & nonnulli, qui rabiem hanc ad oculum quendam coeli influxum reiciant, vt Canum, Suum, aliorumq; animalium morbos, haud sanè probabili ratione, nam id si à cælo contingeret, non hiberno tempore, sed æstate potius, tantus calor ferueret; quin inò & illud non negligendū, nusquam hac passione eos tangi, dum labore & oneribus ferendis exercentur, sed et otis tantum & benè pascis obrepere. Sed ego causam nullam reperio, cur, cum omnia animalia æstiuis caloribus efferantur, morbisq; ac turbidis passionibus conflitentur, Cameli media hieme irā concipere, inuente vere in rabiem efferri debeant? nisi occultam naturæ esse proprietatē sentiamus, quod & verū est, p. 110.

Vita Hilarionis.

L. 19. c. 23.

Causa ab

uisionis

cupiuitate.

Colloq. 7.

A cotus de

ludicio.

Cap. 62.

Lib. 6. c. 1.

Li. 8. c. 18.

Part. 8.

A calo.

Alutius

Codemus.

Nova in eo

p. 110.

DOCILITAS, ET

Musices Amor.

DOCILITATEM in eo probant varijs rationibus. primo enim *frans in pralijs regitur*, ait Plinius. deinde ipse impensius amat Musicam, & discit ad modulos tympani, aut instrumenti alicuius Musici, choreas ducere, & tripudiare. Verba Ioannis Leonij sunt hac apud Simonem Maiolum, in diebus Canicularibus. *Docilitatem alio argumento idem Leonius indicat, tradit enim eos ad tympani sonitum choreas ducere doctos, eosque hac doceri industria commemorat.* *Includitur iunior Camelus, ubi penimentum præ calidum sit, vt alternatim pedes attollat, dum calor urget, idque frequentissima alternatione facit, dum hunc dum illum pedem attollit pungente calore, atque interim semper ad fores tympanum à Doctore percussit.* In schola huiusmodi scholasticus exercetur hic ad annum integrum, aut circiter, vsa igitur confirmato hac diuturnitate, quotiescumque tympani sonitum auerit, eadem pedum alternatione, eodemque loco persilens, dum in sonet tympanum, choreæ ductum spectatoribus præse fert. Nec tantum ad ludicra isthæc spectacula musico concentu deliniri se patiuntur Cameli, sed ad itinera promptius alacriusque facienda, viæ molestiam, & onerum ferendorum lassitudinem amolendam non mediocriter eadem hæc Musica

Li. 8. c. 18.

Rev. Afric.

part. 8.

Cap. 7.

- Ibidē* pig. sica conferre creditur. Eodem Maiolo auctore. *Est in Camelo commemorandum, quod Musica ac modulatione ille plurimum oblectatur, quandoquidem etiam sessus longo itinere, si subleuat, ductor, non flagris aut verberibus ad progrediendum cum stimulat, sed sonitu cantus; demulcet, aliquando ageret frustra, quoniam & in onere, & itineris mensura terminum praefixum inuictibiliter seruat, ut non minus solito onus, nec longior itinerato ab illo suscipiatur, dixi plenē supra. Cum igitur paulo longius progrediendum fuerit, quam consuetudo ipsius ferat, tamen si sessus ad progrediendum sponte excitatur, cum Ductor cantilenam, aut aliam Musices modulationem melodiamve inceperit. Eadem alijs verbis Samuel Purchasius doctissima illa peregrinatione, si sibi paulisper interdum temperaret. Cameli Africani dociles sunt, ac potius patiuntur sibi persuaderi, ut grauius solito onus ferant, aut longius assatio transmittat, siue tympanistis, qui sessos & penē oneribus succumbentes Camelos excitent, ac recreent; Deniq; illud haud vulgare habendum, vocem eas humanam pluri longē facere, & facilius eius audita dulcedine mulceri, quam vllō instrumento Musico: ut scribit Gulielmus Sandisius. saltationem hanc Camelinam, & proum in Musicem affectum perstringit sanctissimus Doctor Ioannes Chrysostomus, verba Interpretis sunt, græca enim ad manum non sunt. *Et impudenter Camelorum more saltamus, nec enim solum femina, sed etiam Cameli, impiter saltant.**

VERECUNDIA, & reuerentia in Matrem.

- L. 19. c. 25.* **N**ATVRALEM quendam pudorem, & humanam panē in coeundo verecundiam obseruauerunt iu Camelo, nam nec patitur se tum temporis videri ab vllō homine, & si quis fortē interuenerit, grauius indignatur, Vincentius Bellouacensis in historia Naturali secreta petis Camelus coitus, seq; occultat, homines, & animalia occurrentia latet, ac leuiter infestatur. Eadem ex illo transcripsit Albertus Magnus de Animalib. Descripsit, eleganti cum Masagetarum inuerecundia comparatione, hunc in bruto affectum Claudius Aelianus de Proprietate Animalium. *Μασσαγέται μὲν, ὡς Ἡρόδοτος λέγει, τοῦ φαρμακίου φορὴν ἑαυτοῦ κρημνίσαντες, ἅτα μὲν τοὶ ὁμιλεῖται θηρία ἰμπερὶς ὁ ἀρρῆναι ὁρῶσιν, ἢ αὐτοῖς διὰ πάντας περὶ τοῦ τοῦ καὶ τοῦ γῆ. Καμὲλαν δὲ ὁμιλία ἢ ἀποσιεῖμας γίνονται, ὡς ὁρῶνται ὁρῶντες φαρμακίου, ἀλλ' ἢ τὴν αἰδοῦσαν μὲν, ἢ τὴν φύσιν δῶρον ἀπορρῆναι, ταῦτα Δημοκριταί τε καὶ ἄλλοις καταλίπωμεν; ἰλιγχεῖ δὲ, καὶ τὰς αἰτίας οὐδὲν λίαν ἱκανοὶ ὑπὲρ τῶν ἀντικαρῶν τῶν τε ἢ συμβλητῶν. ἰδὲ δὲ ὁρομῆναι ἀπ' ἀλλήλων τοῖς ποῦται διδῶνται πῶς συμασθῶσιν αὐτοῖς τῆς ἀλλήλων τῆς ὅρῶν, ὡς φησὶ ἀριστῶντος φαρμακίου εἰς θαλάμῳ τῷ μὲν ἢ τῷ μὲν. Latine sic sonant. Masagetae, ut Herodotus ait, suspensa ad plaustrum phareira, cum vxoribus aperto & propatulo loco concubunt, si concubium omnes aspiciant, praclarē contemnant, & susq; deq; habent. At contra Cameli, nunquam coeundi palam societatem, aut Femeris inter se mixturam aperiam ducunt, quod quidem ipsum facit verecundia, an admittit abis Natura mulier faciant, Democrito, alijsq; qui vel obscurissimarum rerum causas ingento se posse consequi credunt, disputandum relinquo. Cam autem inter eos coniunctionis appetitum pastor exoritur senis, aliquo concecit, & tamquam sponso ingrediente ibalamum sponsa, abiit. Hic est ille Democritus, cognomento Physicus, qui multa praclara volumina super rerum Natura dicitur reliquisse, quae omnia omnino perierunt, quae tanta iactura omnibus Naturae arcana scrutatibus iure est desenda. Porro tanta est Cameli naturalis in Matrem suam reuerentia, ut morte grauius dicat cum ea concumbere. Aristoteles libro 7. de animalibus de instatationibus, si tamen eius est, non verius alterius, quod verum existimo. Ibi enim τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ φασὶ καμὲλους μὴ ἀποβαίνειν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλ' ἢ καὶ βία σπταί τις δὲ θήλουσι, ἢ γὰρ πονεῖν ἴθι, ἐπὶ τὴν ὅρῶν ὅτι ἐπὶ μελὲς καὶ πλὴν ὅρατα ἐρεῖται ὅτι πῶς, ὡς δ' ὁ χυρὸν ἐπὶ ἴθι, ὅτι μὲν ὡς τοῖς συνδύοις μὲν δὲ πῶν δ' αὐτοῖς ὅτι καμὲλῶν οὐ περὶ τὸν. In Arabia autem Camelos non inter matres suas, sed etiam si quis cogat, non patiuntur; porro namissario aliquando curatorem destitutum, aperiam matrem submatris pullo, paulo tamen post eum hominem moribus necauit. Sunt ergo, ut obiter hic adnotemus, Camelorum arma morsus, seu dentes, qui adeo habentur validi, ut quemlibet hominem ijs correptum in immensam altitudinem projiciant, atq; equos etiam ipsos mortu extinguant, supra aliquot locis est dictum, & in sequentibus aliquid addetur. Siue ergo vera sit eorum sententia, qui opus illud Aristoteli adscribunt, siue ipsius genuinus fatus non est, res sanē ipsa est in confesso est, nam idem confirmatum ab Aristotele & Aeliano supra hoc ipso Tractatu, ubi de Genitura & coitu dis-*

PIETAS, ET PROLIS AMOR.

ALIA etiam pathemata in eo reperiuntur, quibus proximè ad humanam naturam accedere operationibus suis videri posset, ac illud imprimis, quod aliorum morbo afflictorum misereatur, & quadam compassione ducatur, quam pietatem improprie nonnulli Scriptores antiqui, & Ecclesiastici vocauerunt. Vincentius Bellouacensis speculo historiali. *Tota nocte manducant, quod si in stabulo aliquis egrotet, tanta reliquis omnibus pietas inest, ut cibo abstineant.* plenius hoc in Theologicis infra. Hanc egregiam in bellua virtutem comitatur amor in prolem, tantus, ut nec Tigridi, nec Simia, nec Pelicano cedat, hoc apprime Indi cognoscentes, cum celeritate maxima uti cupiunt, fatus Cameli per aliquot millaria abducunt cum matre, deinde illa abacta, pullos eo loci relinquunt, præda capta reuertuntur, mater amore pullorum derelictorum quam celerrimè agglomerat passumq; duplicat, atq; ita & prædonibus consulat, & affectum maternum exhibet Ioannes Tzetzes, cuius hæc sunt, de formicis Indicis aurum diligenter custodientibus.

Μυρμηκὲς χρυσωρύχοι γὰρ μέγιστος ἀλωπίκων,
 Τὴς σφωρούς τῆς ἑαυτῶν ἔχουσι χρυσωρύχους,
 Σάκκους λαβόντες δ' οἱ Ἰνδοί, καὶ δρομικὰς καμήλους,
 Πάλους ἐχέσας τισινοὺς, τῆς πάλους μὲν λιπόντες
 Αὐτοὶ μόνας οὐδέουσι, πτόθ' μὲνοι τῆς χρῆσας
 Τοὺς σάκκους δὲ πλυνώσασκε, ἄξαρτες τῆς καμήλους
 Φύρουσι, διακόμιζοι τοῖς μύρμηκιν αὐτοῖς,
 Αἰπάμηναι τῶν πτόθ' οὐ πᾶσαν τῶν οὐκίαν
 Τρίχουσι συττοῖσιν, καὶ φύρουσιν ἐχίλους.

Latine sic reddita sonant verbatim.

Formica autem auri fossore, magnitudine vulpinum,
 In lustris suis habentes aureos cumulos
 Saccos autem accipientes Indi, & Dromedarias Camelos
 Pullos habentes nuper natos, pullos relinquentes quidem,
 Ipsi solis pergunt illuc cum Camelis,
 Saccos autem implentes, agentes Camelos
 Fugiant insecuti à formicis illis,
 Cameli autem deliaeris pullorum suorum
 Currant impetuosius, atq; fugiant illas.

De hac auri custodia multi inter veteres accuratè, Herodotus, Strabo, Philostratus Lemnius in vita Apollonij meminit Lucianus in Epist. Saturnalibus his verbis. *Μύρμηκες τῆς αἰῶνος τῆς Ἰνδικῆς ἐσθροῦντο τὰς ἐκ τῶν ἐνθαυρῶν, ἐκρίπειν ὑπὸ τῶν ἐς τὸ δημόσιον. Ὡς formica tales, quales feruntur Indica, aurum è thesauris effossim in publicum efferant potèu. meminit & C. Plinius. Amphitane alio nomine appellatur Chrysocholla, in India parte, ubi formica eruunt aurum. C. Iulius Solinus Polyhistoræ. formica ad formam canis maximi, arenas aureas pedibus eruunt, quos Leoninos habent, quas custodiunt, ne quis auferat, ceptantesq; ad necem persequuntur. Cl. Aelianus. οἱ μύρμηκες οἱ Ἰνδοὶ τὸν χρυσὸν φυλάττουσι, ἐκ τῶν δὲ Ἰνδῶν τὸν καλούμενον καμύλινον ποταμὸν. ita locum illum, antea corruptissimum, legendum censeo. formica Indica auri custodes, nunquam transcutunt fluvium Campylium appellatum. Itaq; si eo prædones auri deuenierint, & flumen traiccerint, incolumes periculum euadunt, & ideo in altera ripa pullos eorum Camelorum relinquunt, quibus vecti auri furtum patrant, illi itaq; amore pullorum magis, quam periculi magnitudine accensi, quam velocissimè amnem traijciunt, raptos interim aliarum ferarum carnes sparsim per viā abijciunt, quas formicæ non mediocriter gaudent. Strabo loco laudato rem totam expedit ex Plinio. Indica formica cornua, Erythrus in ade Herculis fixa, miraculo fuisse: Aurum ex cavernis egerunt terra, in regione Septentrionalium Indorum, qui Daræ vocantur, ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum, fortassis vulpium foret legendum, ex Strabonis ac Tzetze auctoritate. erutum hoc ab ijs tempore hierno, Indi furantur æstivo feruore, conditis propter vapores in cuniculis formicis, quæ tamen odore sollicitata pronolant, crebroq; lacerant, quamuis praelocibus Camelis fugientes, tantæ pernicitatis feritæque est cum amore auri, alijs quoq; stratagematis vtuntur Indi, ut fallant formicas, sed ego tantum de Camelis ago.*

Formica
auri custo-
des.

Aurum cu-
loditum.
Lib. 3.
Lib. 15.
Lib. 6.
Pag. 1031
L. 37. c. 10.
Formica
quales?
Cap. 43.
Lib. 3. c. 4.
Aelianus
correctus.
L. 11. c. 31.

ANTIPATHIA,

& Hostilitas.

Equus ei
hostes.

Cap. 62.

Li. 8. c. 18.

Lib. 3. c. 7.

Timent, ti-

mentur.

Cyri viro-

ria.

Lib. 1.

Philop. Be-

voaldus.

Lib. 2. Me-

thod.

Li. 1. ap. 2.

pag. 304.

Li. 9. c. 36.

Aelianus

notatus.

Li. 5. c. 48.

Li. 6. c. 18.

Leocarnem

Cameli ap-

petit.

Li. 17. c. 36.

Herodotus

culpatus.

Causa oc-

culta.

Lib. 7.

Herodo-

tum Aelia-

nus tran-

scribit.

Li. 8. c. 5.

Tabani in-

ferant Ca-

melos.

Li. 32. c. 1.

Li. 5. c. 19.

Li. 11. c. 33.

Li. 4. c. 51.

HOSTES Naturales habet, quod etsi nunquam visos, tamen ad internecionem primo quoque occurso aut congressu insectantur. 1. Equum timent, & ab equo vicissim timentur. Iulius Solinus Polyhistor. Oderunt equinum genus. Et Plinius, Odorem aduersus equos gerunt naturale. Aelianus Chrysoglossus ille non vno loco hoc ipsum prodidit: ita enim in historia naturali, Καμηλοὶ δ' ὧν δ' οὐκ ἔστιν ἴσως, ἵστα Κῆρος τε καὶ Κροίος, ὥς θάσι quant- tum verò Camelum equus reformidet, Cyrus & Crasus cognouerunt, ut aiunt. Historia illa, quam indicat, sic se habet. Cyrus edoctus ab Harpago Medo, vel, ut alijs placet, ab Artaxerxe, Camelos Equis maximo terrori esse, adeo enim Camelos equi reformident, ut nec speciem quidem, nec odorem sustineant, Camelos quidem, quos in usu belli plurimos habebat, contra Crasi equitatum immitti iussit, sicque equitatum Crasi, quo ille se praevaliturum sperabat, inutilem omnino reddidit, non simul atq; in pugnam itum esse, equi olfactis protinus, conspectisq; Camelis, retro se auerterunt, unde omnis Crasi spes frustrata interijt. Hæc Herodotus. Græcus textus non est ad manum, Hanc naturæ diffidentiam expressit haudquaquam ignobiliter Poeta quidam.

Vtq; Aquilam Cygnus, Cangrum Murana, Camelus Odit Equum.

Nec cum equo modo ille diffidet, & ab eo mutuo timetur, sed & Asini est maximo terrori, nec vlla consuetudine Asini timor tollitur, ut ex Claudio Galeno video obseruatum a cl. V. Ioanne Vternio in Aldrouandino opere de quadrupedibus, nec ego locum transcribo, tu adi. Id autem ne deinceps ipsi Cyro preiudicio ad sequentium rerum gerendum successus foret, aut nocumento, perpetua lege id deinceps cautum, ut vno eodemque pascuo equi Camelusq; agerent, auctor Aelianus. Πίσσας δὲ μετ' οὗτο Κῆρον μάχῃ ἐν λυδία, καμηλοῦ τοῦ ἐκείνου οὐκ ἐπιφύσσει, τοῦ δ' ὅς ἐστι τῶν ἴστων τὸ ἐκ τῶν καμηλῶν εἰς αὐτὰς ἔχειται μόνον, ἐκ βαλὼν περὶ οὐμῶν τῆς οὐνιφύας. Persa post Cyri pugnam in Lydia, Camelos simul cum equis alunt, equorum metum ex Camelorum conuictu conantes expellere. Miror autem cur idem auctor cum ῥῆδιαν ὅτι ἔχθραν ἀντιπάθειαν & hostilitatem, quam singula inter se animalia exercent, dinumerare in se suscepit, ne verbum quiddam de Camelo fecerit? quod Aristoteles non omisit, nam in historia Animalium hæc habet, ὁ καμηλὸς ἀπὸ τῆς ἔχθρας ὁ ἀπὸ τοῦ χαλῆος, ἵαν τε ἀνθρώπου, ἵαν τε καὶ πολλοῦ ποταμοῦ, ἵαν τε ποταμοῦ, αἰὲν ποταμοῦ, Camelus etiam mas sauit tempore cotus, siue homo, siue Camelus accedat, nam cum equo incessanter bellum gerit, hostilitas illi haud exigua est cum Leone, & causa maxima ferinæ huius hostilisq; acerbatis, quod Leo carne Camelina mirificè afficitur. Aeliani verba Latina sunt. Cameli carnes à Leonibus comedere solere testimonio est Herodotus, cum in Xerxis Camelos, qui commeatum portarent, dicit Leones inuasisse, & ex alijs animalibus nulla, neq; tumenta, neq; homines attingisse, itaq; factum miratur, præsertim cum Camelos ante illud tempus nunquam vidissent, & atian de esset, vnac famem exlerent. At mihi Herodotus pascuarum in natura rerum peritus videatur, qui Leones Thracios miratur voluptatem in cibo vnac alteri præposuisse, nam Camelos quantopere appetant, Arabes sciunt, & quicunque regionem Leonum simul, & Camelorum parentem habitant. Itaq; non admittor si Leo, ut quidam naturalis & occulta, Cameli carnem appetat, & in hoc animal etiam sibi antea nunquam prius visum, sui satiandi causa irruat, appetitus enim naturalis eos, etiam cum primum viderent, ut suauissimum in eis sibi futurum parent alimentum, incitat. Eandem historiam si quis vberius narratam cupit, adeat ad Herodotum, e quo pleraq; eo loco sunt transcripta. Nec quis hanc inter Leones & Camelos internecionem Antipathiam alius scripserit, non memini, & maxime admiror Aristotelem, qui cum ex professo de Leonum cibo tractaret in Historia Animalium, hoc tamen prætermisisset, ut Plinium, Solinum, aliosque. 3. hostilitatem cum Camelo exercet alijs quadrupedibus communem Tabanus, de qua sic Plinius. Cecos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabia intrasse, pinguisq; eius negotiatores, & omnium pascuum adipe Camelos perungere in eo fit, ut Asyli ab his fugent odore. Est autem Asylus seu Tabanus, Musca quædam aculenta, ab Aristotele dicta in Historia Animalium: nascuntur autem illa insecta ex lignis, ut ibidem ab Aristotele traditum, nec ab eo id mutuari erubuit, ut nec pleraq; a Plinio distinguunt nonnulli Tabanum ab Asylo, in his cl. Aelianus: qui & figuram, & bonum, & aculeum describit, quem adi. Aliorum sanè apud me maior est auctoritas, qui confundant, idemq; insectum faciunt, Asylum,

lum, & Tabanum Nigidius Figulus vetustissimus, nec levis nominis, Scriptor apud Iunium Philargyrium ad illud Virgilij in Georg.

Lib. 3.

Cui nomen Asylo.

Simpliciter *Muscā* interpretatur *Tabanum*, siue *Asylum* Glossæ veteres Isidori Hispalensis corruptæ nitori suo sunt restituendæ. *Tabæ*, *Mutæ*, verborum portenta, legendum, *Tabani Musca*. Hoc etiam omnium, ut monebam, quadrupedum malum est, sed maxime Boum. M. Varro de re Rustica. *eas æstate Tabani concitare solent*. Definito ex Grammaticis antiquis Isidorus *Oestrum Græcum est, quod Latine Asylus, vulgo Tabanus vocatur*. L. Seneca Ad Lucilium, *hunc quem Græci Oestrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostri vocant*. meminere & Græci poetæ, ut Latinos omittam. Sophocles, Lycophron, Alexis, Theætetus, qui consulantur. Aeschylus,

Isidori glossa correctæ.

Li. 12. cap.

vlt.

Epist. 58.

In Supplicibus.

V. 310.

Βοηλαῖντι μύσῳα, κτηνίριον

Οἶστρον καλοῦσιν αὐτὸν οὗ Νείλι πέλαις.

Ita vir doctissimus olim verterat.

Boues impellentem Tabanum incitatum

Stimulum vocant ipsum Nilum pueri.

Non dubito quin multa super hoc animalculo vir immortalis famæ, & Herculei laboris Vlysses Aldrouandus attulerit in opere de *Insectis*, sed adhuc non vidi: & ideo pauca admodum hic de *Tabano*, ne eadem frustra iterentur.

MORBI, ET TEMPERATURA.

MORBI illius in duplici genere censentur, sunt enim aut temporarii, & intermissi, aut continui, & letales, primi generis sunt *Rabies* ex coitus desiderio concepta, de qua supra. C. Iulius Solinus *genitura cupidius efferantur adeo, ut sauiant cum Venepus*. Sed morbus iste etiam si ad tempus grauis, paruo tamen tempore durat, nec enim vltra quadragesimum diem eius cursus, nec alia causa, quam amor, & coeundi intemperies. Alij morbi sunt continui, & ad exitum vitæ deducunt, qualis est prodagra. Vincentius Bellouacensis. *his etiam rabies accidit & podagra, quæ facillime moriuntur, non autem virgulas eiciunt, sed vehementissimo dolore grauantur, quoniam duras, & laboriosas vias incedunt*. Alfonsus Tostatus in Leuiticum. *pater in Camelis, quibus aliquando rabies accidit, & podagra, unde contringuntur pedes sui, & miserifici eos sibi infirmitas*. Causa varia huius valetudinarij affectus traditur, illa verissima mihi videtur, quæ apud Iulium Solinum. *durant in centum annos, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati acris morbos trahant*. Ad temperiem venio, de qua altum apud antiquos, quod sciam, est silentium, Recentiorum nonnulli obiter attigerunt, In his Alfonsus Tostatus, auctoritate Constantini, qui de Geoponicis eloquenter scripsit, putaturq; male à quibusdam fuisse Imperator. Is ergo sic Latine, nam textus Græcus non est ad manum. *Camelus est calidus natura, ideo est macilentus naturaliter, calor enim totam trahit sanguinis viciositatem, & remanet sibi nulla crassities; & ob hoc lac Camelinum subtilius est aliorum animalium lacte*. Ab isto immodico calore proficisci credita incredibilis, ut monebam, salacitas. Vnde illud Aristophanis in Vespis.

φάκης δ' ὄσμη, λαμίας δ' ὄρχης ἀσλύνει,
ᾠροκτὸν δὲ καμήλου.

Phoca odorem, Lamia testiculos illotos.

Et podicem Cameli.

Omnia enim animalia, quæ in Venerem prona, censentur mali odoris; nota sunt, quæ portenta de libidine muliebri, & Equina, ab auctoribus referuntur. Pergendum deinceps, & eruendum quicquid occurrerit animaduersione dignum: Inter quæ & illud memorabile. *Caluescere, & depilari, ut solent homines*. Alfonsus Tostatus ibidem loci, quod eo lubentius obseruari, quod ille solus inter quadrupedes hoc cum homine habeat commune, & inter aues *Syrnithocamelus*, *Cornus aquaticus*, ut frequentior habet opinio, & ut verax & diligens Scriptor, Rupertus Tuitiensis contendit, etiam *Aquila*. Scio tamen hanc esse regulam vniuersalem, *nullum animal, præter hominem infra aures, & tempora, caluitiem habere*. C. Plinio auctore.

Morbi quidam ad temperiem.

Cap. 62.

Alij perpetui, & letales.

L. 18. c. 23

Podagra.

Ca. 11. pag.

106.

Causa vera morbi.

Cap. 62.

Temperies calida.

Ibidem.

Cur lac Cameli subtile?

In Parabas.

pag. 883.

Caluities.

Comment.

in Michea.

L. 11. c. 37

CASTRATIO VTRIVSQUE SEXVS.

EST animal libidinosum Camelus, & ut dixi, coitum desideras, etiam amens & furioso impetu malignū, ideo qui eo vti in bellis aut itineribus volunt, demptis genitalibus maribus, vulua exulta sceminis, mitiores fortioresque reddunt. Cl. Aelianus in Naturali historia.

Li. 4. c. 55. Cur Baetris eos castrēt? Cum Camelos quinquaginta annis vivere percepti, tum Baetrianos ad centesimum annum, sumi mares, ut pugnaciores sint, a Baetris populis castrari, ita petulantia excisa maioris robore esse. Camelos etiam feminis vulvas aduri, ut partibus illis, quae ad furorem libidinis incitant, adusis, ad bellum aptiores existant. de Rationibus istis paulo inferius disputabitur, hic qua ratione castrantur animalia.

Mago Scriptor. aperiam, ex Magone Carthaginensi, qui libris vigintiocto punica lingua scriptis rem rusticam extulit, quos Cassius Dionysius Vticensis Graece vertit, & in libros viginti redegit, & Sextilia Prætori misit, quos postea ad sex retraxit Diophanes in Bithynia, regio; Deiotaro inscripsit, ut auctores sunt Terentius Varro & Iunius Columella. Is etiam postea versus in Latinum procurante Senatu. Cuius verba sunt, apud eundem Columellam. dum teneri sunt adhuc, castrandi sunt, neq; id ferro faciendum, sed liſſa ferula comprimendi testiculi, & paulatim constringendi, id enim optimum genus castrationum videtur, quod adhibetur tenera aetate sine vulnere, & ubi id induruit,

Li. 6. c. 26. melius timus, quam anniculus castratur. quæ totidem verbis pene sunt expressa apud Palladium Rutilium Aelianum in re sua rustica. Vide utriusque auctoris locum, & confer. Est & in Iulij Solini Polyhistoris ratio quædam naturalis, cur castrantur Cameli, de qua paulo infra discutietur.

Lib. 6. c. 7. Palladius transcribit Columella. Cap. 62. Verba eius sunt. Ad bella summa præparantur, inuentumque est, ut desiderium ijs coitionis quadam castratione exsecaretur. putant enim fieri validiores, si a coitibus arceantur. Aristoteles & ipse huius castrationis in sceminis tantum meminit in Historia Animalium. *ἡ μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ θηλῶν, ὅταν τὴν πόλιν αὐτῶν ἀποταῖς βούλωνται, τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς λαβῶναι.* Cameli etiam femina castrantur, cum eis vti in bello lubet, ne concipiant vtero in facio ipso convenit, & castrati solito mares pariter ac sceminas certum, de causis, non a que inter historicos & rerum naturalium inuestigatores constat. Aristoteles proxime laudatus, ne concipiant, alij & plures ut fortiores fiant, quod à veritate videtur longe esse alienum, nam testibus ademptis, vires non mediocriter diminui certum est, qua de re disputationes viles sunt Celsi & Offlij Iuriscōsultorum apud Pomponium I. C. sunt quædam quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeo, ut puta si mulus castratus est, neq; morbi, neq; vires habere videtur, quia neq; de fortitudine eius quid destrabitur, neq; de utilitate, cum ad generandum nunquam sit habilis. Celsus quoque scribit non omnia animalia castrata ad usum rusticum esse, nisi propter ipsam castrationem facti sint imbecilliora, & ideo mulū non esse vtilem. Idem refert Offitium exilimasse equum castratum sanius esse, sicut spado quoque sanus est, sed si emptor ignoravit, vendit sit, ex emptio esse actionem, & verum est quod Offilius ait. Cl. Claudiani locus est appositus.

Li. 9. c. 30. Aulolat Armenius certo mucrone recisos Edoctus mollire mares, damnoque nefandum Aucturus pretium, facundum corporis ignem Sedibus exhaurit geminis, unoque sub ictu Eripit officium patris, nomenque maris. Ambiguus vita iacuit, penitusque supremum In cerebrum scēli traxerunt. igitur nervi. Laudemulve manum, qua vires abstulit hosti? An potius fato causam tribuisse queramus? Profuerat mansisse virum, felicior extas Opprobrio, serui et adhuc si fortior esset.

L. 38. ff. de adul. edic. Castrati an debiliores? Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atq; in hominibus, bruta enim validiora sunt, ut dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. Non omnino iuuenos subacti robore virilitatis effeminat. at homines redduntur castratione debiliores, & effeminati magis, ideoque in usus turpiores virilitatis de honestamento evitabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus *λογουμοζία*. Arnobius contra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quæ non sunt ad magnū. Sæua ergo illa & nefanda libido puerosteneriores ferro præpararat, unde locus Vlpiani I. C. corruptus, ubi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iuriscōsulto

L. 1. in En trop. in hæc

L. 4. Silu. 3. Papinius Statius eadem in Domitiani factis habet, licet dispari ratione.

Castratio bruta reddis fortiora Lib. 6. c. 7. Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atq; in hominibus, bruta enim validiora sunt, ut dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. Non omnino iuuenos subacti robore virilitatis effeminat. at homines redduntur castratione debiliores, & effeminati magis, ideoque in usus turpiores virilitatis de honestamento evitabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus *λογουμοζία*. Arnobius contra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quæ non sunt ad magnū. Sæua ergo illa & nefanda libido puerosteneriores ferro præpararat, unde locus Vlpiani I. C. corruptus, ubi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iuriscōsulto

Li. 5. in fin. Epigr. 71. L. 27. ff. ad leg. Aquil. in hæc

Castratio bruta reddis fortiora Lib. 6. c. 7. Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atq; in hominibus, bruta enim validiora sunt, ut dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. Non omnino iuuenos subacti robore virilitatis effeminat. at homines redduntur castratione debiliores, & effeminati magis, ideoque in usus turpiores virilitatis de honestamento evitabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus *λογουμοζία*. Arnobius contra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quæ non sunt ad magnū. Sæua ergo illa & nefanda libido puerosteneriores ferro præpararat, unde locus Vlpiani I. C. corruptus, ubi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iuriscōsulto

Li. 5. in fin. Epigr. 71. L. 27. ff. ad leg. Aquil. in hæc

Castratio bruta reddis fortiora Lib. 6. c. 7. Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atq; in hominibus, bruta enim validiora sunt, ut dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. Non omnino iuuenos subacti robore virilitatis effeminat. at homines redduntur castratione debiliores, & effeminati magis, ideoque in usus turpiores virilitatis de honestamento evitabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus *λογουμοζία*. Arnobius contra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quæ non sunt ad magnū. Sæua ergo illa & nefanda libido puerosteneriores ferro præpararat, unde locus Vlpiani I. C. corruptus, ubi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iuriscōsulto

Li. 5. in fin. Epigr. 71. L. 27. ff. ad leg. Aquil. in hæc

Castratio bruta reddis fortiora Lib. 6. c. 7. Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atq; in hominibus, bruta enim validiora sunt, ut dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. Non omnino iuuenos subacti robore virilitatis effeminat. at homines redduntur castratione debiliores, & effeminati magis, ideoque in usus turpiores virilitatis de honestamento evitabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus *λογουμοζία*. Arnobius contra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quæ non sunt ad magnū. Sæua ergo illa & nefanda libido puerosteneriores ferro præpararat, unde locus Vlpiani I. C. corruptus, ubi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iuriscōsulto

Li. 5. in fin. Epigr. 71. L. 27. ff. ad leg. Aquil. in hæc

in hæc verba agit. & si puerum quis castraueris & preciosiorem feceris, Viniarius scribit cessare Aquilam, sed iniuriam eris agendum, aut ex edicto, aut in quadruplum. Vltima sane ex legibus 12. tabularum verbatim sunt deprompta, vt in earum editione nos docuisse visi sumus. Et locum Vlpiani leuiter restituo. si puerum quis castraueris, vt pretiosorem faceret. & ita legendum censuisse video Ioannem Marcerium in Opinionibus suis & Obseruationibus. Correctionis ratio optima ex Fabio Quintiliano in Institutione Oratoria. Mancipiorum negotiatores forma puero- rum excisa virilitate, lenocinantur, paucis interiectis ibidem loci, libidinem inueni ipsum effeminati sexus mendacium, nunquam tamen hic continget malis moribus regnum, si si qua fecerit pretiosiora, feceris & meliora. sic Martialis.

Iam cum lenonis erant, vt ab vberis raptus

Sordida vagi tu posceret ara puer.

à Mangonibus in cunis ergo à parentibus empti, & in abominandæ luxuriæ abusum exsecti, exemplo Semiramidis Reginae, vt est apud Ammianum Marcellinum, Prosperum in Chronico, Eusebium, Claudianum, & alios. Idem Martialis.

Non puer avari scelus arte Mangonis.

Sed ad Camelos redeo, quos non putabant tantum bello aptiores, quia incentiua libidinis care- rent exsecti, nec etiam fortiores, sed & esu delicatiores, nã & in alijs animatibus id ipsum obser- uatum, est. n. veruena caro suauior arietina, vt doctè Theodorus Marcius adnotauit, & auctor est M. Plautus in captiuis, quod nec Philippus Paræus inanimaduersum omisit. Verba Plauti sunt.

Qui Petroni nomen induit veruena scellario.

Ita licet quemlibet Camelum in solemnioribus festiuitatibus comedendū apposuerint, vt supra abunde à me probatum, tan è peculiari quodam delectu castrati Camelia lautioribus comen- dati. Verba Leonis in Africana Historia, vbi de Numidia seu Biledulgerid agit. hæc sunt apud Samuelem Purchasium in peregrinatione. Cum deserta, cum ingenti comitatuq; mercato- rum transmitteremus, Princeps Zanaga obuius est nobis factus cum quingentis hominibus Camelis ve- latis, & à nobis tributa debita exegit, & mox ad ietoria sua nos iunxit ubi multos Camelos iugulari præceperat, vt nos laute exciperet, erant illo Iuniores senioresq; sed maxime castrati, quod & tenerior eorum caro, & esui accommodatior, qui elixi, atq; etiam verubus assati magna copia nobis exhibiti, eadem apud alios. Porro, vt semel dicam, & cum Plinio concludam. castrandi genus etiam fami- nas, qua bello præparentur, inuentum est, fortiores ita sunt casto negato. hæc ille ex Aristotele.

ORNAMENTA.

ORNABANTVR Cameli in spectaculis superuacaneo cultu, vt paulo hic infra ex- pediemus, in super ornatu necessario ad bella & longiora itinera parabantur, inductis scilicet calceis. Vincent. Bellouacens. ad longiora itinera & grandes bellicas expeditiones obeundas sotularibus induebantur. quos Sotulares ille nuncupat alij Scriptores vetusti Carbatina- rum crepidarum appellatione insigniunt. Aristoteles præ alij, in Historia Animalium. ο δὲ ποδὲς εἰσι κατὰ τὴν σαρκὸς, ὁσπερ καὶ τῶν ἀρτων, διακρίναις ἐκ τοῦ λίαν ἰσχυροῦς ὡς οὐδὲν καρβατίνης, ὅτι αὐτὸν ἴσως. pes autem Cameli vestigio carnosus est, vt vsarum, qua de causa, eos qui itinere longiore in bello fatiscunt, calceant carbatini. non fero illiteratissime in Politianum, Scaligerum, aliosque viros debacchantem Robertum Tritium, cuius indoctissime nugas vix tanti est, vt hic referam, nisi vt adolescentes bonæ frugis & eruditionis cupidi admoueantur: ille ergo, blatero & bleunus in locis suis Controuersis, magnus, si ipsi creditur, Cato aut Ari- starchus, & ceriolipas non carbatinas admittit, sed in eum stat tota Antiquitas. quale hoc calcea- mentum est perquirendum. existimaui in Romanis Antiquitatibus ex corio bubalino carbatina- nas factas, adducor, vt id censeam loco Xenophontis, qui sic Latine versus ab Angelo Politia- no. Cum defecissent veteres calces habebant ex recentibus corijs bubulis carbatina confectas. ortum ad Cates retulit Iulius Pollux in Onomastico ad Commodum Cæsarem. καρβατίνης αὖτε ὡς καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ὁδὸς ὡς καὶ τῶν ποδῶν, Carbatina vero rusticorum calceus, à Caribus dictum, quo etiam vsi Philosophi, Luciano auctore in pseudomante. καὶ κίρως τις Παρλαγονίς, καρβατίνης ὡς ποδῶν. Et præcones Philosophicum habitum mentiti aliqui Paphlagonες, Carbatinis cal- ceati. Hæc quidem de ornatu Camelorum ordinario; de quo C. Plinius. Tales qua bisulca sunt, habent, ijdem digitos habentibus non sunt, neq; in prioribus pedibus omnino vlli, Camels tales sim- les bubulis, sed minores paulo, est enim bisulcus assermine exiguo pes imus, vestigio carnosus, vt vsi, in quibusdam codicibus, vestigio carnosus, vtrumque recte, prior tamen lectio auctorem habet

Vlpianus
correctus.

Li. 1. c. 10.
Li. 5. c. 12.

Li. 9. epig.
9.

Li. 9. epigr.
7.

Delicatio-
res esu.

Ad. 4. c. 2

Lib. 1.
Li. 6. c. 13.

Li. 8. c. 18.

Li. 18. c. 23.
Sotulares.

Lib. 2. c. 1.
Carbatina.

Li. 9. c. 13.

Materia.
Li. 3. Ana-
bas.

Origo.
Li. 7. c. 22.
Pag. 490.

Li. 11. c. 45.
Plin. Arist.
transcriptor.

Aristorelem, quem Plinius more suo transcribit, qua de causa in longiore itinere sine calciatu fabulantur.

In Prometheo.

Ornamenta ad pompam ludicram aut spectacula scenica communia Camelo, & exoticis animalibus populo productis, atque etiam equis Regijs, ut paulo infra obiter perstringam. insignis est apud Lucianum locus. οἱ δὲ ἄλλοι μὲν τὰ μέγιστα, ἐφοβήθησαν, καὶ ὁ λίγιστος δὲ τῶν ὀλοῦ ἀταρῶν, καὶ τοῦ ζῆντος παρὰ τὰς ἐκείνων ἀπορίας, ἀπορρίπτειν, καὶ βύβιν, ἢ κύβιν αὐτοῦ περιμνήσκει. At illa ad Cameli conspectum perterriti sunt & parum abfuit, quin exalientes aufugissent, quamquam totus auro exornatus, & purpura instratus fuit, frantum autem etiam gemmis compactum habebat, ex Darij alicuius, aut Cambysis, aut Cyri ipsius thesauro depromptum. Id etiam in sacris litteris liquet nam Zebec & Salmanna Reges Madiani-

Judicium c.8

ta à Gedeone debellari spoliuntur: Surrexit, inquit facit textus versione vulgari, Gedeon, & interfecit Zebec & Salmanna, & tulit ornamenta & bullas, quibus colla regum Camelorum decorari solent. Et paucis interiectis ibidem loci, fuit pondus postulatatum in aurum mille septuaginti sicli, absque ornamentis & montibus & velle purpurea, quibus reges Madian vti soliti erant, & prater torques aureas Camelorum. Ut Cameli studiose ornabantur, ita Equos Regijs vti assuetos ingentibus diuitijs onerabant, interdum etiam privatorum ministerijs dedicandos cum illiusmodi

Ornamenta Equorum.

L.3. pa.72.

L.1. pa.12.

L.6. pa.93.

Lib.6. pag.

273.

Lib.10.

Epist.80.

L.1. Sat.

c.11.

Lib. de Deo

Socratis.

Serm.1.

In Epigrammatis.

superbissimis opulentia insignijs venales ostentabant. consulantur qui non sunt ad manum, Achilles Tatijs in Amatorijs Clitophonis & Leucippes, Apollonius Collatius in obsidione Hierosolymitana, Acgydius Maserius Grammaticus & enarrator exactus Valerij Flacci Setini in Argonauticis. Paulus Varuefridus cognomento Diaconus in historia Longobardorum L. Apuleius in Milesijs contentus fuit dixisse, phaleris aureis & fucatis ephippijs. L. Seneca appositum Equum empturus, solus iubes stratum, deirahis vestimenta venalibus, itaque ementibus ornamenta spectata sunt. Aurelius Macrobius. Sultus est qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius, & frantum. Apuleius in eundem sensum. Neque in emendis equis phaleras consideramus, & balishei polimina inspicimus, & ornatissima cernitis diuitias contemplamur, sed istis omnibus exunijs amolitis & amotis, equum ipsum nudum contuemur. Ipsius hoc Socratis dogma fuit & preceptum, Cuius, referente Ioanne Stobæo in collectaneis, hæc sunt. οὐκ ἐπὶ τοῖς ἵπποις χρὴ ποιοῦν ἀνὰ τὴν οὐρανὴν οὐκ ἐπὶ τῷ ἵππῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ φύσει αὐτοῦ. Ut neque equus generosus iudicetur, qui stratum & instructum splendidum habeat, sed qui natura sit talis, operose descripsit Claudianus.

Dumque, auro phalera, gemmis dum frana reudent,

Ac vterum Zona cinge frementis equi.

Sanguineo virides morsu versare smaragdos,

Et Tyrio dignam terga rubere croco.

Ibidem loci.

Idem Equum Imperatoris Honorij depingens, sic ait.

Accipe regale cilius, & erue superbus

Erecto, virides spumis perfunde smaragdos,

Luxurient tumido gemmata montalia collo,

Nobilis auratos iam purpura vestiat armos,

Et medium te Zona liget, variata Serena.

Floribus, & calceamentibus sudata, colorum

Perfarum gentile decus.

Horatius

correctus.

L.1. Sat.2.

L.1. c.14.

Tom.2.

Horatij locus suo nitore restituendus, contra Ascensij Badij, Mancinelli, Dionysij Lambini, & aliorum praposteram lectionem, quam tamen probavit Thomas Treterus. sic enim,

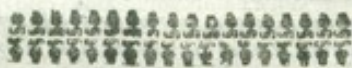
Regibus hic mos est, ubi equos mercantur, apertos

Inspectunt. non, ut vulgò pessime, operios.

Ad Cameli ornamenta regredior, de quo sic in peregrinatione Meccana Ludouicus Vertomana, & Hackluytus diligentissimus Scriptor in Nauigationibus suis vniuersalibus, post languentes,

& medicos loco proximo ducitur Camelus siatura eminentissima, quæ reperiri in omnibus illis gentibus potest, lectus ornatusque panno aureo, dependentibus simbrjjs sericis, tergo gestans arculam auro, & gemmis elaboratam, quem circumambiant chori mulierum, omni instrumentorum genere personantes, sequuntur quindecim alij Cameli, & ipsi pulcherrime, procerrime, vndique phalerati, ac fustijs sericis ad terram, usque dependentibus accincti. Vide plura apud Samuelem Purchasium in Asiaticis.

Lib.3. c.6.

Æ T A S.

VT laboriosum animal Camelus, ita etiam viuax, quod valde rarum in Natura, quamquam de tempore quo viuat aliqua sit inter Scriptores dissentio, Aristoteles in Historia Animalium. *ἡ δὲ καμηλοχώρα πολλοὶ ποιοῦσι καὶ ἐν τῇ καμῇ ἐστίν.* *Viuit Camelus diu plus enim quam quinquaginta annis.* paulo aliter Claudius Aelianus, & fortasse verius in Naturali relatione: *Cum Camelos quinquaginta annos viuere percepi, tum Baſtrians ad centesimum annum.* Erit ergo vita non vna omnibus Camelis, sed pro ratione specierum, de quibus plene supra, dissentit ab utroque, Iulius Solinus in Polyhistore: *Durant Cameli in centum annos, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbus irabiant.* omnium opiniones conciliare vult C. Plinius non incommode, licet breuiter. *Viuit quinquagenis annis, quidam & centenis.* Illud sane indubitatum Camelos illos diutius viuere, qui bellicis impendantur muneribus, ut Criticus quidam ex phlegonte Tralliano in Mirabilibus pridem obseruauit, nam in Baſtris præcipuæ opes in numero Camelorum consistunt, deprehensumque ad centum & sexaginta annos eos pertingere solere, qui oneribus ferendis non sunt addicti, de usu eorum in bello, vide quæ supra dixi & adde ex Iulio Polluce nomina isthæc armaturæ variae, quibus in expeditionibus Cameli muniuntur: arma ergo à fronte dependentia. *Prometopidia* vocari solent, quæ aures protegent, *Parotia*, quæ maxillis sunt munimento, *Parcia*, pectoribus apposita, *Pollernidia*, latera defendenda, *Parapleuridia*, cruribus circumposita, *Parameriaia*, quæ barbaris quibusdam *coxalia* audiunt, tibiae armantia, *Paracnemidia*. Suntque eadem vocabula Equorum cataphractorum armaturis conuenientia. quæ eo libentius hoc loco inferui, quod & plerisque incognita animaduertissem, & in tractatu de Equo Cataphracto supra desiderari: & nec ego mihi ipsi hac in parte satisfacio, qui & Iulio Polluce, & Græcorum Interpretibus omnibus omnino caream.

Li. 6. c. 26.

Li. 4. c. 55.

Cap. 62.

Li. 8. c. 18.

Diuturni
vita asine-
torū bello.

HISTORICA DE VECTURA.

MEMORABILE sane illud ducō ex Historia Procopij & Agathie Græcorum, qui res gestas Iustiniani Cæsaris posteritati prodiderunt, Camelo vehi solere prodictionis, & imminutæ Maiestatis reum, & quia illi non sunt ad manum verba. Cælij Rhodigini sufficient in Antiquis lectionibus, sciendum porro insigniores censerī nota, si quis Camelo insidens, ac per urbem circumductus, visendum se omnibus præbeat, quod contumelia genus Byzantij in Arfacem Armenium prodictionis conuictum prompsit quandoque Iustinianus, non alia de causa hoc supplicium excogitatum reor, nisi ut vastissimo animali impositus perduellis, & ab omnibus vndeunque videatur, & delicti etiam immanitas comparatione maximi & deformis adeo bellæ manifestior euadat, alio sensu in sacro Geneseos textu habetur. *Surrexit itaque Iacob, & impulsit liberis suis ac coniugibus super Camelos, abiit, tulitque omnem substantiam suam.* ad quem locum Sancti Patres consulantur, & præ alijs, Petrus Berchorius Pictanensis in Moralibus.

Prodictionis
pœna.

Li. 7. c. 18.

Cap. 32.

MYTHOLOGICA.

SIGNIFICATIONES Cameli Mythologicas lubenter etiam posui, sed nec qui fabulas scripsissent, nec earum interpretes ad manum ulli erant, quippe desiderabantur *Fabrias*, seu *Gabrias* Platone antiquior, Iulius Hyginus Augusti libertus, *Phedrus* Tiberij, quem Notis eruditis donatum Nicolaus Ribaltius pridem publicauit, *Felsus* Auienus sub Theodosio, impius ille Porphyrius sub Constantino Cæsare, Cuius opus de fabulis laudat Georgius Pisides libro de Mundi Fabrica: *Anonius Liberalis*, *Maximus Planudes* iidem Græci & eloquentes, quorum posterior non tantum de fabulis scripsit, sed & quindecim Ouidij de Metamorphosi varia libros Græce transtulit, ut in Bibliotheca Regis Christianis extat; sed & recentiores, qui Patrum nostrorum memoria, Aesopi iucundissimi fabulas in versum coegerunt, sunt *Ioachimus Camerarius* Germanus, & *Gabriel Faernus* Italus. Ne tamen omnino hoc caput non tangeremus, libuit etiam ex ignobilioribus Scriptoribus aliquid tenuioris licet riuī in fundum nostrum deriuare. Incerti interpretis Aesopicarum fabularum verba sunt hæc. *Cum primam visa*

Scriptores
Fabularū.

Verb. 1044

- Fab. 67.* est Camelus, homines perterriti & magnitudinem admicati, fugiebant, ubi vero procedente tempore cognouerunt ipsius magnitudinem, consili sunt usque adeo, ut ad eam accederent, at intellecto paulo post bellua non inesse bilem, eo contemptius habuerunt, ut quod franaei imponerentur, & pueris agendam traderent. Mythologicus sensus moralis sic habet. Terribiles res consuetudine contempnibiles fieri.
- Fab. 8.* Altera est Gulielmi Hermanni. Camelus sui paritens gerebatur tauros insignes tre geminis cornibus, se inermem obiectum ceteris animalibus, orat Iouem donari sibi cornua: Rides Iupiter Rutiliam Cameli, nec modo votum negas, verum auriculas bellua decurtas, sensus moralis fabulae si quisque fortuna contentus sua, etenim multi fortunam meliorem secuti, incurrere peiorem. Venit, dum haec scriberem, in manus Festus Anienus, apud quem Fabula haec cultis versibus extat.

Fab. 8.
 Contentum proprijs sapientem vivere rebus,
 Nec cupere alterius, nostra fabella monet.
 Indignata cito ne flet fortuna recursu,
 Atque eadem minuat, qua dedit ante rota.
 Corporis immensi fertur pecus esse per auras,
 Et magnis precibus sollicitasse Iouem.
 Turpe nimis cunctis irridendumque videri
 Insignes geminis cornibus ire boues,
 Et solum nulla munitum parte Camelum,
 Obiectum cunctis expositumque feris.
 Iupiter aridens postquam sperata negauit,
 Insper & magna subulit aures onus.
 Vtue minor merito cui fors non sufficit, inquit,
 Et tua perpetuum linde damna gema.

- Anienus* In secundo versiculo error infantilis in metri ratione, sed rescribendum aperto sensu.
correctus. Nec cupere alterius, nostra tabella monet.
- Fab. 12.* Est & lepida narratiuncula ex eodem Aesopo Incerto interprete. Camelus cum ob deformitatem se omnibus ridiculam esse quadrupedibus animaduertisset, orauit deos saltem gibbos dorso auferrent, qui indignati, tam iniquas preces aspernati, veniri etiam gibbum alium addiderunt. Mythologicus sensus: nullum probe sentire, qui auiunt consilij rationes contemnit, aut mutare eas stuat. Plura in hoc argumentum peti commodius poterunt ex auctoribus nuper laudatis.

NUMISMATA.

- Rai Num-*
maria Scri-
ptores. **P** LERSIQUE Numismatis antiquis, varia de causa, inculpi Camelum solere, patet ex Huberto Goltzio, Antonio Augustino, Adolpho Ocone, Oresmio Lexoniense, & alijs rei Nummariae Aomanae peritis. Quaedam nunc mihi succurrunt, nam auctores illi non sunt ad manum. In Aemiliae familiae, quae patricia erat, Trophaeis habetur Nummus cusus a M. Aemilio Scauro dum Aedilis esset, in cuius parte una equi pictura cernitur, in altera Cameli, forte per Antipathiam illorum animalium, Romani magistratus cum hostibus dissidium notare voluit, Camelo adlides mulier, habenas eius manu sinistra moderata, ramos lauri dextra prae tendens, cum elogio supra M. SCAVR. AED. CVR. infra REX ARETAS. in medio vero, ut in omnibus. EX. SC. Aretas Rex sane, ut illud obiter dicatur, Arabum auxilijs fretus Urbem sanctam obsederat, quam ab infensissimis hostibus Scaurus liberauit quadringentis talentis ab Aristobulo acceptis, ut ex narratione Iosephi clarum. aliter tam alijs hoc sumi placet, vel ut in ludis suis Aedilitijs Camelos exhibitos significaret, vel certe, quod magis viro claro arrisit, ut Camelus ad Arabiae Regulum Bacchium Iudeum referatur, quia Plautio Pompeij in Asia legato, superatus fuerit uti Aretas rex, ab eodem Scauro Pompeij etiam proquaestore, bello deuictus. Reperitur & Plautiorum Patriciorum numina, cum hac Inscriptione. L. HYPSEVS. AED. CVR. subscriptione adiecta tali. C. HYPSE. COS. PREIVER. CAPTV. In vna parte Scorpj sub equis picti, in altera est Camelus sarcina onustus, ad latus cuius quidam genuflexo lauream ostentat. Evidenter apparet nummum esse C. Plantij Hypsae, qui cognomento Decianus in Fastis Capirolinis audit, ut ad Aurelij Cassiodorij Croniconnotat. Ioannes Cuspinianus, onustus Camelus esse potest indicio munerum & onerum Priuerni. de quibus triumphasse cum Historia asserit, nec plura.
- Fulvio Vr-*
gino.
- Plantiorum*
Nummus.
- Priuerni*
ses vicis.

FIGMENTA.

HVCVSQVE naturalem huius quadrupedis descriptionem adumbravi, lenia sunt quæ sequuntur, nec tamen omittenda, Alfonsus Tostatus indiligens, sed varius Scriptor, in Theologicis, quam humanioribus, meo iudicio, melior. Is ergo in Levitici enarrationibus, aliquando in corde Cameli inuenitur os, sicut in corde Cerus. Hoc unde ille desumere potuit, haud facile dixerim, illud modo exploratum mihi Leonardum Fuschium claro nomine Medicum, de Camelo penitus hoc inficiari, nec quippiam simile illum ex Arabum monumentis explorare potuisse, nec apud vllum magni nominis scriptorem id extat: ut omitam tot celebres auctores Græcos, Latinos, barbaros vix tanti momenti rem præterire voluisse. Illud tamen minime negauerim in multorum auimantium cordibus lapides repetiti vel C. Plinio teste. In equorum corde & bouum ossa reperiuntur interdum. Iacobus Dalechampius magni nominis maioris meriti Medicus in Annotationibus Plinianis videtur Tostati sententiam confirmare, reperiuntur interdum ossa in corde Equorum, Bouum, & omnium prægrandium animalium. si postrema sunt vera, ergo & in corde Camelorum ossa reperiuntur, frequentissima eorum est relatio, qui de lapide in corde Ceruorum reperto agunt, qui de Camelo id nominatim prodiderit, præter eum, quem laudavi, non memini, & ego hic de Ceruino lapide hic nonnulla pertractarem, nisi hoc eodem opere supra præoccupatum, nec ætium ago.

CAMELARIVM,

Camelarium, Camelasia.

AD Cameli tractatum plenius intelligendum, Iurisconsultorum placita erunt discutienda, apud quos Camelarium, Camelasia, Camelasiumque, tam varie corripitur, ut à nonnullis confundantur, eademque res habeantur, ab alijs distinguantur, nos probabiliora adferemus. Est ergo Camelarium nuda custodia Camelorum, uti & Camelarij censentur simpliciter custodes Camelorum, siue ut loquitur Barnabas Brissonus in Lexico Iuris, quibus Camelorum cura demandatur, quæ sententia habet assensorem Hermogenem I. C. in Pandectis. Est vero Camelasium tributum nomine Camelorum indictum, sic Cephæus tributum portorium, dualiter quod seruorum capitibus impositum est Græci auctores vocauerunt, ita ἰσθασι quod pro equis penditur, ita πεσὺν tributo suo nomen fecerunt. Natura autem huius tributum erat, ut aurum Coronarij, & similium exactionum, Principes enim, fisco exhausto, aut avaritia exigente, indicebant pecunias à provincialibus soluendas, quas initio Principatus autem coronarium, quasi illis sumptus coronationis solueretur, appellare solebant, aut certe cum insignem de hostibus victoriam retulissent, aut cum successorem adoptassent, Suidas vocat σιφανικὸν τέλειον coronariam exactionem, Dio Cocceianus ἰσθασι ἢ πεσὺν, autem pro coronis, meminere præ alijs Aelius Spartianus, & Aelius Lampridius, ut omitam veterem lapidē Ancyrae, quem video iam ab alijs expositum; & multa à me dicta in Antiquitatibus Romanis, ita Camelasium huiusmodi fuisse impositionis alicuius speciem manifeste constat, & initio quidem in ijs tantum provincijs indictam, in quibus Camelorum necessaria Principi opera, postea etiam ad alias regiones tractatum exemplum. Ammianus enim Marcellinus ita habet. Ut nemo Gallis exprimere quicquam conaretur Camelarij nomine. Ut primus obseruauit, quod sciam Ludouicus Rufardus apud Adrianum Turnebum Aduersarijs. Huius animalis nomen non est me, ne ita Camelariam amplectar, ut Camelasiam ejectionem, præsertim cum nobilissimus Iurisconsultus Ludouicus Ruffardus certior me fecerit apud Marcellinum Camelasium reperi, ut Camelasia sit munus, Camelasium indictum eo nomine tributum, ego ideo Camelasiano præbare non poteram, quod illam declinationem deducere non poteram: ut nec Endaus sine controversia, omnium doctissimus, potuerat, nunc vero ut ἰσθασι, & ἰσθασι deducta, ita quali à κομῆδος καμδασις declinetur καμδασις. recte de riuarij censeo. Hac de Camelasio satis.

Camelasia inter munerata ciuilia & personalia enumerabatur, nam animi prouisione & corporalis laboris intentione hoc munus absque aliquo gerentis sumptu, & detrimento sustinebatur, propterea quod ratione habita, & alimentorum, & Camelorum certa pecunia Camelarij dari debebat, ut solo corporis ministerio obligaretur. Ut ait eruditissimus Barnabas Brissonus in Verborum significationibus

*L. 9. Obser-
uat. c. 9.
L. vlt. ff. de
muner. &
honoribus.
Arcadius l.
C. corre-
ct. Albi quid?*

*Epist. 49.
Li. 12. c. 4.
Declamat.
34.
Novel. 119.
In Claud.
c. 16.
In Domit.
c. 8.
Lib. 3. c. 7.
L. 10. Epist.
36.*

tionibus: & nō longe diuersa clarissimi Iuriconsulti Gulielmus Budęus in Annotationib. in Pā-
dectas, Frāsciscus Hortomannus, Equinarius Baro, Dionysius Gottfredus, ad locū paulo infra
citandum, quē discussit Iacobus Cuiacius. locus autē, quia eget correctione integer apponetur,
sic autem Arcadius l. C. *Camelasia quoque similiter personale munus est, nam ratione habita & ali-*
mentorū & Camelorum, certa pecunia Camelarijs dari debet, ut solo corporis ministerio obligentur,
hos & alio ordine vocari, nec vlla excusatione liberari, nisi sola lassi, & inuitus corporis infirmitate spe-
cialiter sit expressum. Verba ea de ordine alio nō videntur sana, quare melius Pandectę Pisani seu
Florentini. *hos & Albi ordine vocari.* totidē enim verbis libri Basilicon expresserunt *ἐπεὶ τὸν τά-*
ξιν οὐ λυσιτελοῦσιν, ἢ ἢν ὀλίγον, ἢ ἢν ὀλίγον, ἢ ἢν ὀλίγον. in ordinem Albi, paucis quid l. C. notent nomine Albi expediendū, non est ta-
bula dealbata, in qua Prætores sua Edieta proponebant, ut apud L. Senecam, & Fabium Quinti-
lianum in Institutionibus Oratorijs, & in Declamationibus, sed tabula, in qua Decurionū nomi-
na secundum ordinē suum scribebantur, ut titulo liquet *de Allo scribendo* in Pandectis, Codice
Iustiniano, & Codice Theodosiano, ac in Nouellis: quę significatio frequentissima apud Iurif-
consultos, & Historicos, usurpanti Aurelius Cassiodorus nō vno loco, Suetonius sepius, Corne-
lius Tacitus, Dio Cocceianus, L. Seneca in Beneficijs, Q. Symmachus, Cicero, Lilius, & alij. vult
ergo Arcadius loco laudato Camelasia nomine Camelarios in Albo nomina sua scripta habe-
re, ideoq; & præscriptum in colonia Municipioq; locum, & quandam ex officij dignitatis praro-
gatiuam, exemplo Decurionum ipsorum, aliorumq; Magistratum provincialium, qui non alio
regula vti ad dignitatem suam conseruandam, nisi Albo. Confer cum his ea, quę de Bestiarijs,
& Velarijs, qui Theatrales ludos procurabant, in Antiquitatibus Romanis pridem docui.

P A R O E M I Æ.

*In vita Hi-
larionis.*

Feb. 8.

*Notis in So-
linum.
Error Ca-
sauboni.*

Sat. 5. ver.

136.

Pag. 10.

Pag. 1029.

Feb. 2.

*Pyrrhica
quid?*

ADAGIA ab huius animalis natura pleraque profluxerunt. 1. *Cameli nomen pro ma-*
ximo quadrupede usurpatur, corpore enim est adeo vasto, ut nullum animal cum eo
comparari possit. D. Hieronymus, in Epistolis. & in vulpecula, & in Camelo vnus, atq;
idem es. sic audio Iuencum presbyterum Hispanum.

Deformis poterunt immania membra Cameli.

Festus Anienus.

Corporis immensi fertur pecus isse per auras.

2. quia πολυδιδύκος *sicem diu ferens animal sit Camelus, & data bibendi occasione tam large*
se potu satiet, ut in quatrimum deinceps sufficiat, elegans hinc in bibulos sumetur adagium, Ca-
melina potatio. ait Ioannes Camers. Auli Persij versus est ab Isaaco Casaubono non intellectus,
vbi prouerbialiter Camelum videtur Satyricus nepotem luxu, & helluatione perditum signifi-
care, & ideo iubet remoueri piper a Camelo, hoc est aromatibus conditas epulas, quę ad large
potandum inuitant.

Tolle recens primus piper astante Camelo.

3. *Camelum in Aegypto de reinitrice inaudita, nouaque Lucianus extulit in verbis Prome-*
thei. διδοῖκα δὲ μὴ καμῆλος ἐν Ἀργυπτίῳ, ἢ δὲ ἀνδραπόδων τὸν γαλινὸν ἐν αὐτῇ δαυμαζουσι,
καὶ τὴν ἀγροῦ γίδα. Porro vercor ne & mea, Camelus in Aegypto, sint, homines autem frantum ipsius,
& purpuram admirentur.

4. *Vehementer inagualia per Camelum & formicam apud Paramiographos notantur, notat*
Gilbertus Cagnatus. Lucianus in Epistolis Saturnalibus ὡς δὲ οὐκ ἐχέμεν, μὲρ μὲν ἢ καμῆλος, ὡς
οἱ καροῖα ἐπὶ. nam uti nunc res habet, formica Camelus, quę ad modum auiunt prouerbio. 5. ἰα-
ταται & illud prouerbiale ab Apostolio Scriptore antiquissimo καμῆλος ἢ πιθνημισσα κερά-
ται, ἢ τὰ ἀναφροσύνῃ λισσι. Camelus dum affectat cornua, & aures insuper perdidit. quadrabit
in eos, qui dum stulte peregrina sectantur, sua amittunt. vide supra in Mythologicis Anienus.

Iupiter aridens postquam sperata negauit

Insper & magna subulit auri onus.

6. si quis inuito Genio aliquid molietur, in eum dicetur *Camelus saltat, usurpat in Heluidium*
D. Hieronymus ineptum & stupidum. risimus in te prouerbium, Camelum vidimus saltantem. Ille,
ut apparet, cū esset a Musis alienissimus, videri tamen alijs volebat disertus. adeundi sunt Dio-
medes vetus Grammaticus, & Aristophanes in Nebulis cū suo scholiaste, vbi de Pyrrhica Cynesij
Poetę, vnde illud vulgatum apud Zenodotū, Diogenianū, Scholiastę Apollonij Rhodij, & alios.

ἢ καμῆλος πυρρῖζαν ἰμαδικισίον.

Discit Camelus Pyrrhicam Cynesia.

Pyrrhica

Pythica autem saltatio armata quid sit & à quo inuenta & quibus legibus obita & quis eius varijs gentibus vsus & ex Claudiano, L. Apuleio, Nicolao auctore Græco vetustissimo, Lactantio Placidio, Suetonio, Vlpiano, Polluce, Sereno Medico, Festo Pompeio, Ammiano Marcellino, Mario Plotio antiquo Grammatico manuscripto, & alijs, abundè expediui in Antiquitatibus Romanis, nec hic repeto, & longè plura in Commentarijs Claudiani eo loco.

Hic & bellicosos exercuit area ludos

Armatis hic sæpè cænos.

Li. 5. c. 25.

De 6. Hon.

consul.

6. Si quis potentem olim, nunc gratia lapsus denotare volet, magno tamen adhuc loco esse, vsurpabit illam paramiam, qua vititur S. Synesius, adducunt iidem Zenodotus, Diogenianus, & Suidas: *ἡ καμνὸς ἡμετέρας πολλὰν ὥσιν ἀνατιθεταί πορτίαν.* Camelus scabiosus multorum asinorum fert sarcinas, De Laide hoc meretrice vsurpatum putat Suidas, quæ et si senio languenti, & rugis exarata, superabat tamen venustate gregarias mulieres, vt Camelus vetulus scabieq; vexatus, florentissimos tamen Asinos vincit, & longè à tergo relinquit.

Pag. 372.

Lais mere-

trix.

7. Est adagium diuersum ab istis apud Claudium Galenum Medicum, sed non est ad manum, & facillè consuli potest.

Oper. class.

2. pag. 26.

edit. Bras-

sauiol.

ONEIROCRITICA.

SOMNIORVM Interpretamenta quam vim habeant, & non est huius loci, & dixi in vberi commentario ad Claudianum, nec hic repeto, tantum veterum placita circa Cameli in somnis oblatis significationes pauca repetam: Ea quæ ex Artemidoro, & Cælio Rhodigino supra adducta sunt, vbi de Etymologia, & varijs significationibus, inde peti possunt; Hic verò ex Achmete Deirimi filio quædam apponam ex opere illo, quod ab Arabum, Persarum, Aegyptiorum, & Chaldaeorum monumentis compilauit. Somnium de Camelis varium est, & interdum per illud notatur *ἀνάγχι, θύνατος, κρίσις, miseria, mors, damnatio, sed & νόσος καὶ ἀνδρὸς καὶ ἀναβαλλὴν ἀντι.* duram aegritudinem significat, & ab eâ liberationem. & *ἡ ζῶσα, ἀνὰ τὸ βασιλῆος,* potestatem à rege concessam & qui tale somnium oblatum habuerit, sine detrimento terrebitur à Principe, & à Magistratu venerabitur, & potestatem aduersus Saracenorum gentem inueniet, & nationem extraneam in potestatem redeget, & diutino morbo vexabitur, & conualescet, & opinionem de se falsam concitabit, & potestatem, & opes consequetur, & vel morte, vel diuortio à mala femina liberabitur, & de mala muliere satum noxium suscipiet, & à principe diuitias habebit, & inueniet à principe terrorem, cruciatum, morbum, & miseriam, & impressionem nationum hostilium patietur, & opes regias ab hoste ablatas videbit, & opes alicuius principis, vel magnatis lucrabitur, & hostium facultates consequetur; hæc ille nugamenta delira ex Persarum, & Aegyptiorum traditionibus, aut potius affanijs, nobis propinauit, quæ tamen, quia instituto nostro operi erant idonea, pratermittere nolui.

Prefat. ad

Sexti. conf.

Honor.

Cap. 237.

HIEROGLYPHICA.

IN profanis illis Mysteriorum Aegyptiacorum & remotis à sensu disciplinis, varia habebat Camelus significata. 1. profanus affectus per Camelum denotabant. 2. Imperitus disceptator, Profanus. quod animal illud nec tacitè surgat, nec nisi incommodè loco se moueat. 3. debilis infirmusque incessus, sunt enim Camelo crura femoræque succidua, idè supra animaduerti quatuor illi habere femora, & id ipsum adstruit Herodotus, ita qui sub onere aliquo deficiebant, hieroglyphicè per Camelum designati, talem describit historia Romana Claudium Imperatorem, *ingreantes poplites minus firmi destituebant,* sic declamator ille apud Arbitrum Satyrii lumine. *Poplites date mihi auctem, qui me ducat ad liberos meos, nam succisi poplites membræ non sustinent.* allusit eleganti Epistola Circe ad Polyxnum apud eundem auctorem negant Medici siue nervis homines *Pæna vi-ambulare posse.* quare hostibus superatis solemne fuit poplites incidere, & eo militiæ inutiles reddere, quod Archilochi locus ostendit apud Plutarchum in Galba. Ioan. Zonaras, C. Pli- nius, in naturali historia, Livijs non vno loco, Ammianus Marcellinus, & Valerius Maximus ad stipulantur. 3. fortitudinis typus Camelus, quod immensa pondera dorso suo sustineat, & subneget, nugatur toto cælo Pierius Valerianus, dum fortitudinem Cameli ad constellationes refert cœlestes, eandemque esse genesin brutorum ac hominum, siue idem Thema, innuat. 5. diutis imaginem Camelum pinxerunt, vnde illud Aristotelis supra notissimum, *μυκός*

Profanus.

Insidoneus

luctator.

Debilis.

Suet. 30.

Poplites

succidui.

Pæna vi-

torum.

Lib. 1.

Lib. 8. c. 7.

Lib. 17.

Lib. 9. c. 2.

Fortitudo.

Diutius.

- multos in Arabia esse, qui ad decem millia Camelorum possideant, & in sacris literis, ipso assertore humani generis nuntiante Camelo onusto diues peccator assimilatur. hæc .n. verba sunt in D. Matthæi sacro Codice. *ευκοπώτερον ἐστὶ κάμηλον διατρυπάσαι ὄνον παρά τὸν βασιλέα τῆς Συρίας εἰσελθεῖν.* versio vulgata sic reddit. *facilius est Camelum per foramen acus transire, quam dromedum intrare in regno calorum.* eademq. parabola totidem verbis in Diuorum Marci, & Lucæ Euangelio reperitur; scio alias expositiones huius sacri textus alijs placere, sed ego sic statuo. 6. *Zelotypia* Camelo occulta significatione tribuitur; quod tempore coitus secreta petat, & in Venerem acrius effervescentem in occurrentes ferociter irruit, supra multis exposui; hinc affectum in brutis animantibus reperiri, & præcipuè in Leonē, & Camelo certum. 7. *reuerentiam in matrem* depingere cupientes Camelum ponebant, quod ille nunquā cum matre miscetur, ac ne sibi quidem, multo minus pastori suo ignoscit, si temere ei se commiscuit, ut notum ex Plinio, Aristotele, Solino, & Aeliano supra liquet. 8. *Tractabilitatem* idem quadrupes pictus designat, nam cum sit vastissimi corporis, à puerulo tamen se regi tractariq. permittit. *Continentia & abstinencia à cibo* poruq. per hunc quadrupedem apud veteres notata fuit, nam tam ingens corpus & potu & cibo abstinere aiunt quatrimum, octiduum, imò et si res ferat, quindecim dies totos, qui plura cupis, consule Horum Apollinem, qui mihi non ad manum, & Picrium Valerianum.

THEOLOGICÆ MYSTICA.

- A**SSERTOR **N**ON modo Ethnici magnam Cameli in arcanis suis dogmatis rationem habuerunt, sed & ipsi sacri Patres, quædam, non etiam omnia, percurram. 1. *Camelus est dominus noster humani generis assertor, qui sponte ad nostra mortalitatis onera ferenda descenderat.* ut verbis utat sanctissimi Gregorij, nec dissentit Diuus Augustinus in Euangelicis quæstionibus: Accedit hoc quod bile dicatur carere Camelus, & ideo plenius Dei filium mortalium omnium mansuetissimum denotare iure poterit. 2. *toruosa ac plena vitis gentilitas, ut loquuntur sacræ paginae interpretes, per nullum animal melius, quam per Camelum exprimi posse videtur; id ego ex gibbi Camelini deformitate natum auguror, plenè idem S. Gregorius Moraliibus expositionibus in Iob. ex Geneseos capite trigesimoquarto.* Huc verba Diui Ambrosij in Lucam sunt referenda. 3. *Camelus est terrena dispensationes.* Ut idem S. Greg. interpretatur expositione Morali in Iob. 4. *peccatores Iudæi.* Zachariæ prophetæ habetur, hoc est iuxta litteram historiam audiunt, sed virtutem spiritualiter nesciunt. Ut ait idem ille sanctus & moralis Doctor operetoties laudato. 5. *Diuites per Camelum onustum vult significari omnium Ecclesiasticorum scriptorum doctissimus S. Hieronymus in Commætario in Isaiam prophetam, nec alio sensu idem exponit Camelos Madian & Ephraim.* Addit S. Ambrosius in Lucam, quod permagni hic habet momenti. *Camelus moraliter de omni peccatore, & diuite arrogante.* Et ab illis mutuatus Sanctes Pagninus in Isagoge ad mysticos sacræ scripturæ sensus. *Cameli sunt peccatores, Iudæorum populus.* 6. *magnitudo præceptorum, iudicium, misericordia, fides Camelo significantur, ut placet D. Ambrosio Enarrationibus in Sanctum Matthæi Euangelium.* addenda verba Ruperti Abbatis Tuitiensis præclaro opere de Trinitate. ubi sic Cameli decem, quos seruus Abraha abduxit, sunt decem præcepta. Sed priusquam finiam Petri Berchorij Pictauiensis ex promptuario Morali verba apponam. *Camelus secundum varias conditiones, quas habet, potest significare contrarias personas tam in bono, quam malo.* unde videtur quod generaliter potest significare hominem gratijs ornatum, superbum vitijs deprauatum, diuitem vitijs camalatum, hostem malitijs occupatum, Christum iustitijs coronatum; quia scilicet vir perfectus ad modum Camelus onera portantis, se Deo vel Prælati inclinat per subiectionem, & humilitatem, & oneribus penitentia se dedit, per patientiam strenuitatem, ideo tales significantur in istis Camelis, quibus Sabæ regina intrauit Hierosolimam, cum comitatu magro & multo, & diuitijs, & Camelis portantibus aromata: Regina verò ista est Ecclesia, quæ reuera comitatum fidelium habet multum, & diuitias charitatum & donorum, camelos habet, iaceli viros iustos, qui aromata redolentia gratiarum, & virtutum non cessant continè deportare. 2. *Camelus est superbus vitijs deprauatus, nam ultra consuetam diatam non vadit, & si quis ultra consuetum ducere vult, totum onus rejicit, & superbus, ad modum Camelini gibbi, inflaturam superbia secum portat, & sanè tales præter consuetum non faciunt, quia si omnis aliquod mandati à Prælati solito maius imponatur, totum per proteritatem & inobedientiam ab is repellitur, ideo ac superbis aicitur, Leo, Leana, & regulus volans, portantes super gibbum Camelorum thesauros suos, Leo, Leana, & regulus, significant tria genera superbia,*

bia, de generis nobilitate superbiam leo, de rerum fecunditate, leana, de officiorum sublimitate Regulus volans, illa enim tria genera superbia. hodie portant thesauros vitorum, & demeritorum super gibbos Camelorum, id est super gibbosam conscientiam peccatorum, & sicut Camelus patet in ventre quatuor distincti-
 nes, quibus cibum quadruplici officio committit, ut scilicet prima distinctio, vel primus venter recipiat ci-
 bum omnino erudum, secundus agat principium digestionis, tertius digerat, quartus digestionem omnino
 perficiat: sic sunt in superbo & peccatore quatuor cellule, in quibus per ordinem recipitur peccatum, cogita-
 tio, delectatio, consensus, operatio: ideo de talibus finititer accidet illud, quod dicitur, Cameli eorum erunt
 in direptionem. 3. Camelus signat virum diuitijs cumulatum, Camelus enim habet supra se magnum gibbum,
 & infra se plures ventres ad herbas, & alia nutrimenta recipienda, sic diues magnum habet gibbum, &
 cumulum diuitiarum & plura receptacula pro ijs capiendis, de quibus dicitur illud Matthei facilius est tran-
 sire Camelum per foramen acus, quam diuitem in regnum celorum. 4. Camelus signat hostis perversitatem,
 est enim inimicus Equi, & animal ruminans, & animal gibbosum, sic diabolus est inimicus hominis, rumi-
 nans per desperationem, gibbosus per presumptionem. Vnde illud, Rabach in habitaculum Camelorum erit.
 5. Camelus signare potest Christi benignitatem; Camelus enim felle caret, & ad onera se inclinat, sic Christus
 felle caret, per virtutem benignitatis, & ad onus mortis se inclinat, per virtutem humilitatis, & sicut Came-
 lus habet asperos pilos, sic conuersatio Christi fuit aspera, per virtutem penitentia, & austeritatis, & hoc
 supponitur, quando de beato Ioanne dicitur, quod vestimenta eius de pilis Camelorum erant. Hæc ille Be-
 nedictinus Monachus, pro saculo sui conditione & auro longe doctissimus. quod de vestitu ex
 eius pilis addit, & nos plene supra, & Mirandulani versus confirmat, sic enim ille.

Tegmina caprarum, atque hirsu tegumenta Cameli.
 Sed hæc plura sunt quam volui, pauciora quam debui.

DENOMINATA.

MVLTA à Camelo denominationem suam sortiantur, ego supra ubi de Synonymis eius
 quædam obiter obseruaui, scilicet vtrius Camela, Gamela, Gamela, Camelus in Palæstri-
 na, & Gangamela quasi Camelorum domicilium vicus in Assyria, hinc nomen suum tra-
 xerunt. 2. sacrificium quoddam poculum Camella aut Camela. P. Ouidius lib. 4. Fastor.
 Dum licet, apposita, veluti crater, Camela,
 Lat mundum potes, purpurearumq; saporum.

Vtrius Petronius in magica illa expiatione. Enthea mensam veterem posuit in medio altari, quam
 vinis impleuit carbonibus, & Camellam etiam vetustate ruptam pice temperata refecit. sed & postea
 in eodem sacro. infra manus meas Camellam vini posuit, & cum digitos pariter extensos porris apioque
 lustrasset, auellanas nubes, cum precatatione misit in vinum. nomen hoc ei poculo impositum, quod, ut
 puto, tortuosum esset, & instar Cameli, gibbis excrecentibus ad sacerdotales vsus accommo-
 datum, sic Nautilubulum à forma naui poculum, ait Festus Pompeius, dicebatur, sic Cymbium
 poculum in modum cymbæ factum, ait Seruius Honoratus ad librum tertium Aeneidis, qui corru-
 ptus in eodem vocabulo ad librum quintum. Cymbia pocula sunt in modum cymbæ naui, rescribe
 omnino, in modum cymbæ aut naui. Et quam variæ sint poculis à forma sua appellationes, & Iu-
 lius Pollux, Athenæusq; & ego libro quinto Antiquitatibus Romanis fusi. 3. Auis quæpiam In-
 dica sic vocatur, ut author est Raphaeli Mappheus Volaterranus gente nobilissimus, scriptis cla-
 rissimus, vitæ sanctitate spectabilis. Hanc auem describit Aelianus de Animalium proprietati-
 bus Lemma capitis est περι τῆς ὀρνίθου ἐν καλοῦσιν ἡν ἰνδία. de Aue quam Indici Celam vocant. sed
 magis est potiusque, ut credam Camellam auem eam dici, quam Celam, idque ex descriptione
 apud eundem authorem. γίνεται δὲ καὶ πάλιν ἐν Ἰνδοῖς ἀνὴρ ὄρνις, καὶ τὸ μέγιστος τριπλάσιος ὠρίδος,
 εἰ καὶ τὸ σῶμα ἔχει γυναικὸς δυνάμει, καὶ παρὰ τὰ σκέλη, φέρεται δὲ καὶ τοιοῦτον καὶ ἔκτορος μεγίστον,
 προσεμικρὸν καρὸν, φθίγμα δ' ἔχει καὶ μάλ' ἀπὸ καλῆς, καὶ τὴν μὲν αὖτις πτεῖλαι ἐπὶ ὀπίσθῃ, καὶ δὲ
 πτερυγίας ἀπὸ καλῆς ὡς ἐστὶν. sic verito, nam Conradi Gesneri versio haud quaquam proba. Generari
 Celam apud Indos audio auem, magnitudine triplo maiorem otide, ore permagno, ingluvie etiam maxi-
 ma, & longis cruribus, absonum quiddam sonare, eiusque summas alas pallidas, ceteras vero pennas cin-
 eritias esse. & magnitudo, & crura, & vox, & color, manifeste euincunt καὶ μάλ' Camellam non
 πάλιν Celam debere in Aeliano legi. Obiter ipse ille omniscius Vlysses Aldrouandos hanc diffi-
 cultatem attigit, ubi de Onocrotalo agebat. Scio lectionem vulgatam defendi posse, cum καὶ λυ sit
 gutturis tumor, seu glandula, in quem tumorem auis illa vorax superfluos cibos, in famis futuræ

Quatuor
 vires Ca-
 meli.

Hiere. 49
 Dives.

Cap. 19.
 Hostis per-
 ueritas.

Eze. c. 25.
 Chrilus.

Vestes ex
 eius pilis.
 Iam. c. 3.

Vrbs & vi-
 cas.
 Poculū sa-
 crificij ap-
 tum.
 Pag. 102.

Pag. 107.

Nautilu-
 lum.
 Cymbium.
 Seruius cor-
 rectus pagi-
 na 373.
 Auis.

Li. 16. c. 4.
 Volaterra-
 ni vera
 laudes.

Aeliani Co-
 dex corre-
 ctus.
 Lib. 19. Or-
 nithol. c. 1.
 Animal
 mōtrōstō.

Lib. 8 pere-
grinat. A-
meric. c. 8.

Struthio-
camelus.

Li. 9. Orni-
thol. c. 2.

In Firmo.

In Gordia-
nis.

Lib. 2.

Pag. 313.

Li. 4. Epist. 9.

Li. 1. c. 10.

Epist. 11.

Cap. 17.

Seneca ex-
plicatus.

Li. 2. c. 13.

Error Lubi-
ni.

Antholog.

correcta.

Li. 3. de Ali-

men fac.

Ratio nomi-

nis.

Situm fert.

ut Camel.

Li. 3. Verf.

464.

Cap. 3.

subsidium, cendat, & veluti seponat. 4. Animal monstrosae portentosaeque formae apud Americanos memoratur, quod à nonnullis Cameli nomine, ab alijs Leonis, à quibusdam Equi, bouis, Onis, aut Caprae compellatur, quod describunt Franciscus Vasques, Marcus de Nisa, Lopes de Gomara, Ramusius, & alij in rebus Provinciae Quinirae. illi non sunt mihi ad manum, ideo contentus ero verbis Samuelis Purchasij. Animalia sunt, quae Tauros nostros magnitudine aequent, sed cornibus minoribus, inter humeros habent ingentem gibbum, & a parte anteriori capillum longiorem, quam à posteriori, lanam illum referat, habent in dorso quippiam instar equitis cum ingentibus villis à genibus deorsum, crinium eincini à capite inante propendent, & sub mento prope guttur aliquid est quod barbam referat, mares enormes caudas habent, in quarum extremitate ingens est glomus, ita ut in quibusdam referre videantur Leonē, Camelum, Equū, bouem, Ovem, & Capram, irata cornibus ferunt, & celeritatem equum intercipiunt, & necant, qui fugere solet, vel ob deformitatem portentosam, vel quia nunquam ei antea id animal virū populus non habet alias diuitias, sunt enim ei cibus potus, vestis, tergora ad domos struendas, funesque faciendos valent, ex ossibus cultri, ex nervis fila, ex vesicis vasa, ex cornibus varia colendae terrae instrumenta, ex fimo, ignis, ex iuniorum pellibus sacci conficiuntur. Eadem alij. 5. à Camelo nomen habet Struthiocamelus. de quo immortalis fama Vlysses Aldrouandus, cui nihil est magni momenti, quod addi debeat, racematio tamen haec erit exigua. Flavius Vopiscus. ingentibus Struthionibus utrum, quasi volitasse. Iulius Capitolinus. Struthiones Mauri miniati trecenti Herodianus Historicus. Μαυροβασις στρουθίων eadem ratione dixisse visus est, est & locus elegans in Epigrammatis, & Poematij veterum Pithaeo editis, sed illa nec ad manum. Iustus Lipsius praeceptor meus non contemnenda habet in Epistolicis quaestionibus, quae videantur: ut & Iulius Pollux in Onomastico ad Commodum Imperatorem discipulum suum, & D. Aufonius. locus ille insignis apud L. Senecam libro de Constantia Sapientis. In senatu flentem vidimus, Fidum Cornelium, Nafonis generum, cum illum Corbulo Struthiocamelum depilatum dixisset. quo dictorio vel ridiculam corporis formam, crurumque exilitatem, vel stultitiam, quae in illa aue, dum venatores vrgent, maxima vel mollitiem vulsi corporis, vel egregiam, stomacho in infinitum sufficiente, edacitatem notare voluit. vel certe deformitatem, nam cum Iulianus Augustus ἀμορφος, aut δυσάμορφα subfanna notare voluit in Anthologia.

ὅψιν ἔχει στρουθὶν ἀνδρομοίον.

Faciem habet Struthiocamelus per similem.

Toto celo erravit Ehardus Lubinus, dum verit Struto similem fecellit eum locus ille in vulgatis editionibus haecenus deprauatissimus, legebatur enim, στρουθὶ στρουθιο, sed locum ego primus, & restitui, & explicavi. Hoc non omittendum olim Struthiocamelorum, sed στρουθιοκαμήλων nomen ignotum, vocataeque aues eas χαίρων anserum nomine, vel ipso Galeno teste, unde lux T. Petronio Arbitro in Satyrio. rogo, inquam, noli clamare, ego tibi pro ansero Struthiocamelum reddam. Sed ratio nominis haud quaquam ab illo recte, ut puto, assignata, nam qui ad corporis figuram confugiunt, haud recte sentire videntur, potior illa, quae non à corporis proportionem tantum, quantum amoribus, & inclinatione naturali peti deberet; forte ergo, quia Cameli in modum, sitim tolerat, sic vocata fuit. Lucianus auctor in Dipfadibus sub principium. ὁ θηράδης ἐστὶ ὄρνις τῶν ἀγρίων, καὶ στρουθὶ τῶν μεγάλων χαίμων περὶ, καὶ νιθικῶν μαλίστα, καὶ λιπαρῶν ἐν ὅσοις ταῦτα γάρμωτα διαρκεῖ πρὸς τὸ διψῆσαι, καὶ ἀνιχνύεται ἐπὶ πολλοὺς πόδας παρῶνται ὑπὸ πολλῶν καὶ ἔξω τῶν ἡλίου. Venantur autem alios siluestres, & magnas Struthiones humi telantes, cum primis vero simas, aliquando etiam Elephantos, hac enim animantia sola aduersus sitim perdatant, tum magnopere sufferre possunt immo- dici & feruentis Solis molestias. Haec quidem ratio victus persuadere poterat, nisi etiam & externa corporis forma foret spectanda. ita ergo Oppianus in Cynegeticis.

Ἀμφιδήμον, μέγα δαύμα, ὑπὸ στρουθιο καμήλων.

Geminum, magnum miraculum, cum passere Camelum.

Describit deinde & percurrit veluti singulas partes corporis.

καὶ ὁ δὲς ἐψιπνύει, ἱκελευσάμενος καμήλῳ

Βυλὴν μετὰ κεφαλῆς, πολλὴν δὲ σπυγνέχα δερμὶν

κατὰ χίτους πολλὴν τερεῖν.

Βακτριῶν δ' ἰοῦν τε φῦλον.

Et pedes alti sunt similes tardis Camelis

Breue quidem caput, longum, ac hirsutum collum

Nigrum notat, atque plumolum

Bactrium veluti genus.

Rara quapiam de ea Aue apud Philem reperire est, libello de Animalium proprietate.

στρουθὶν

Στρούδον δὲ φασὶ τὴν μεγάλην οἱ φρύγες
 ἵσσαι περὶ τῆς τοῖς ποσὶ χρηστῆς πλῆσος.
 Cum penniger sit, visitur pedibus tamen
 Magis marinus Passer, vi Phryges ferant.

Totum locum Latina interpretatione adponam, quo facilius animalis illius natura percipiatur.

Vrgensq; cursus, allenatas explicat
 Alas, ut impiens has Notus, cum carbasa,
 Ipsum secundo prouehat spiramine,
 Cumque oua pariat copiosa, segregat
 Qua procreando sunt inepta satui,
 Exclutit at qua vi calor genitabilis
 Hac desuente nutrit in secula fouens:
 Quod si quis insecetur illum cominus
 Lapidum repellens impetit hunc verberare
 Iaculationibus pedum non irritis:
 Hic eminentem super arenis construit
 Nidum, pedibus quem firmat affabre in solo:
 Eiusq; verui, Rex, adepsq; plurimos
 Leuant dolores vili medicamine
 Oculisque tollunt agritudinem, cauo
 In ventre dissecti reperti calculi.

Prona sunt quæ de ea scribunt Albertus Magnus, Vincentius Bellouacensis, & Bartholomeus Franciscanus Opere de rerum proprietatibus, & si quis plura cupit, recurat ad Commentarios L. 2. in Entropes, quos ante decennium dedi in Claudianum, & plene sibi satisfaciet. ille enim.

Vasta velut Libya venantum vocibus ales
 Cum premitur, talidas cursu transmittit arenas,
 In q; modum veli sinuatis flammæ pennis
 Puluerulenta volat.

6. à Camelo Camelopardalis, & naturæ partem, & appellationem desumpsit, cuius animalis descriptio, generatio, victus, proprietas, aliaq; huc spectantia, hic omittimus consulo, sequenti capite fusius prosecuturi.

DE CAMELOPARDALIS.

Cap. XXXV.

CAMELOPARDALIS, aut, ut barbare quidam, Camelopardalis sequitur, & quia fissa eius est ungula, & cæterorum supra quadrupedum, & potius quod à Camelo, de quo proximè supra, & denominationem, & aliquam naturæ suæ qualitatem, atque etiam, formæ similitudinem, sortiatur: erronea omnino est quorundam scriptorum sententia, qui existimarunt Camelopardalem, ideo sic vocari, quod ex Camelo & Pardale generetur, illud autem longè est falsissimum, cum & Pardus ipse, siue Pardalis, qui Græcis Πάρτις Panther dictus, generare non possit, est enim Hybrida ut præter Naturalium rerum scriptores, cultissimus Claudianus.

Obuta fulminei properent ad vulnera Pardi,
 Semine permixto genit, cum forte Leana
 Nobiliorem virum viridis corruptis adulter:
 Hi maculis referunt patres, & robore matres.

Nomine igitur ratio non à generatione inter Pardam Camelumque est, sed à colore, & formæ magnitudine, est enim vasto corpore, ut Camelus, varijs maculis, & notis toto corpore, sed maxime in collo, notatus, ut hac re videri possit Pardus, cuius tergo mira colorum varietate distinguitur: quod non spernenda versus elegantia Natalis Comes describit, opere illo, haud quam vili de Venatione.

Disertis Libya gentes nascantur in oris,

Ordinis ratio.

Error quorundam.

De Consul. Manly.

Lib. 4.

*Qua maculis aris signantur tergora. Pardo.
Iuncta Leana tulit, referunt matremq; patremque;
Nec simplex species, retinent hinc nomina mista;
Venandi est eodem rutio, qua patribus ipfis.*

Appellatio illi ergo, vel à Pardo, vt frequentior suadet scriptorum authoritas, vel etiam à Leopardò, cuius aliquam Naturæ proportionem refert, vt paulo infra apparebit: & vel maculæ illæ crebris vndiq; notis discurrentes testari nominis originationem possunt, sunt enim vterq; punctis quibusdam variegatus, de quo diserte C. Plinius, sed nescio an vere. *Panthera, & Tigris varietate macularum, prope sola bestiarum, spectantur.* Hoc verum sit, an non & alij viderint, ego certè lapsus haud leuiter existimo, nam de Leopardo, & Lynce notius est, quam, vt dici debeat, & nisi ab omniscio Vlyse Aldrouando præoccupatum hoc ipso opere existimarem, possem multis rationibus, & locis ostendere, & Leopardum, & Lynce, & speciem non vnā Molossorum, sed & Vros maculosa esse pelle, & de Camelopardale ipse Plinius capite sequenti fatetur, & ego fuscus videbo in descriptione huius animalis, & de Panthera quidem Oppianus, quod magnopere ad figuram nostri Camelopardalis cognoscendam attinet, sic paucis perstringit.

L. 8. c. 17.
Error Plin.

L. 4. Cyn-
get. Vers.
64.

*Εἰδία δ' ἀμφοτέρων οὐκ αἰδαλλομένη
Νοσφί μὲν οὐκ ἴσους.*

*Forme autem utrisq; similes variegantur,
Præter solam caudam, eadem vera in Camelopardale.*

Mensa Pā-
therina.

L. 13. c. 15

Epid. Ael.

I. Sc. I.

Tanta sane macularum in Panthera diuersitas, vt mensis pretiosissimis inde nomen fuerit. Plinius loco supra proxime laudato, videatur, & Iacobus Dalechampius ibidem: Idem rursus Plinius. *Mensis præcipua dōctū vena crispis, vel in cortice varijs, illud oblongo euenit ascursu, ideoque Tigrina appellantur, hoc intorto, & ideo tales Pantherina vocantur.* de quibus capio illud Plautinum.

*Perpetuan' valuisse? TH. varie. EP. qui varie valent,
Caprigenum hominem non placet mihi, neq;
Pantherinum genus.*

L. de Tran-
qu. anim. c.
I. Li. 7. Be-
nef. c. 9.

Petronius
in signiter
correctus.

Mensas istas vocari *lignum Reticulatum* ex Seneca recte censuit Ioannes Bourdelotus. Ipse Seneca audiendus. *Mensa non varietate macularum conspicua, nec permultas elegantium dominorum successiones ciuitatis nota. Et alibi. Video tibi mensas, & altissimum lignum Senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos arboris infalicitas torfis.* ita corrigendus locus deprauatissimus T. Petronij Arbitri in Bellorum ciuiliū descriptione.

*Citra mensa, greges seruorum ostrumque renidens
Ponitur, & maculis imitatur vilibus aurum
Qua sensum turbant, hostile ac male mobile lignum
Turba sepulta mero circumuenit.*

Tertius versiculus varie concipitur, quibusdam placet legi.

Maculis minitatur vilibus auro.

Reuera exactus longe, vt Iusto Lipsio præceptor meo assentiar.

Maculis mutatur vilibus aurum.

Quartus versus, nullo hæcenus sensu, mutilatus ac veluti depositus, sic à nonnullis nitore suo restituitur.

Qua censum turbant.

Rectius ad mentem Petronij, & Senecæ, & vt semel dicam, æuum illud.

Quod censum trahat, hoc sterile, & male mobile lignum

Turba sepulta mero circumuenit.

Aut certè apposite magis.

Ebria turba mero circumuenit, non sepulta.

Budans re-
prehens.

L. 12. epig.

67.

L. 14. epig.

59.

Vt sit sensus apertus, vilissimis mensarum citrearum Pantherinarum maculis aurum mutatur, & censu Senatorio eas emptas, cum lignum & sterile, & ignobile sit, nec quicquam in se habeat quo tantis diuitijs æquiparetur, nisi quod ebriosorum nocturnæ libidini inferuiat, de mensis istis, & inestimabili pretio, Budæo rectè reprehenso, ex Tertulliano, & alijs, doctus vir Martianus Raderus disquirat, in Commentarijs in Martialem, eo versu.

Et Maurus hæc pondera rara Citris.

Et ipse Epigrammarius correctioni nostræ haud leuiter videtur fauere, dum sic.

Accipe salices Atlantica munera siluæ,

Cap. 9.
Frons.
Cervina.
Tuber.
Collum.
Capitis al-
titude.
Tibia.
Crura.
Dorsum.
Macula.
Corporis fi-
gura.
Pes.
Labia.
Cauda.
Cibus.
Inba.
Incessus.
Inclinatio
in terram.
Strabo de-
fensus ex-
perientia.
Veterum et
rer.
Li. 3. c. 36.
Cap. 10.
Lingua.

licer, ab arborum summiatibus. Eadem inter Antiquos censuit Dio Agatharchidæ concors, cuius verba infra ponentur. Recentiorum etiam felix in hoc quadrupede describenda curiositas, in his sunt Itali, Hispani, Galli, Germani, præter laudatos quamplurimi, paucorum ego relatione ero contentus. præeat Petrus Gillius, qui solertissimus harum rerum investigator, fructuosos longissimi itineris laboris Cardinali Armagnaco dedicavit, in quo opere sic ait. Giraffam Græci & Latini vocant Camelopardalem, vidi in vrbe Cayra, Memphis ea veteribus fuit tres, duo cornicula ex fronte eminebant circiter sex digitos, in fronte media tuberculum existerat, velut tertium cornu, altum circiter duos digitos, collum longum septem pedes, cum caput extollit, sexdecim pedes à terra a sferi, illius longitudo à cauda ad capitis verticem est duo deniginti pedum, tibiæ tam altæ posteriores quam priores, at femora anteriora longe altiora posterioribus, nimirum dorsum à cauda ad summum capitis verticem, velut scala, velutque rectum carinatum atollitur, totum corpus grandibus maculis distinguitur, coloris ceruini obquadratis, sed in collo, magisque in corpore quoquo versus latis circiter dodrantem at clausula macularum alba digito latior, itaque totum corpus reticulatum est, neque tamen, ut Pardalis, maculas habet rotundas, sed aut obquadratas, aut rotundas, pes bifidus, ut bubulus, labrum superum longe eminet infra inferum, cauda tenuis, & exigua, in acumine pilosa, ruminat ut bos, edit fanum, & cetera quæ boues edere solent, iuba habet, ut equus, à dorso ad capitis verticem, in gradiendo claudicare videtur, nunc dextris, nunc sinistris, non modo cruribus, sed etiam lateribus, cum ex terra aut potum aut cibum capere necesse haberet, crura latissime distendit priora, non enim nisi late diductis, longeque diuarcatis tibijs, cibumque ex terra capere potest. Exquisita sane est descriptio, quæque Straboni patrociniari videtur, ait quippe ille nihil habere, quo similis Pardali dici possit, iste maculas alterius formæ in Camelopardale, quam in Pardale esse oculari experientia docet, quod si verum est, certe non Strabo, sed Dio, Agatharchidesque, & eos secuti errarunt, nec modo illi in macularum modo, & colore lapsi videntur, sed multo magis in ipso corpore, omnes enim illi & hos secuti recentiores nonnulli, anteriores tibijs posterioribus longe altiores esse affirmarunt, cum illud à veritate alienum re ipsa compertum sit, siquidem, ut verum sit corpus quibusdam veluti gradibus ab ima spina dorsum, ad summam excrecere, inæqualitatis ratio non procedit à tibijs, sed à cruribus, quæ insigni differentia constant, sunt enim posteriora curta, priora longissima, quod in illo quadrupede singulare, nec cum ullo alio commune: postrema descriptionis verba videntur duplicem eius vicissitudinem denotare, nam si in regione depascit arboribus confita, facilis ei parabilisque cibus offertur, folia arborum, & ramuli gemmantes, quos sine ulla molestia decerpat, sin vero arbores nullæ sint, & gramine vesci oporteat, magna contentione inclinatur in terram corpus, nec nisi difficulter admodum naturæ satisfacit. Concors ei est Marcus Polus, qui iisdem pæne verbis, quibus Gillius, eum delineauit, sed non est ad manum, nec magni interest, & Iosaphati Barbari Veneti descriptione Gilliana auctior, is enim lustrata Perside itinerarium dei ca edidit, in qua regione visum sibi Camelopardalim, describit accurate, additque Gillianæ delineatione quippiam notatu omnino necessarium, nec ab alijs explicatum. linguam scilicet ipso corpore magis portentosam, longam duobus pedibus, subobscuram quasi violacei coloris, teretem sicut anguillis, quæ ramos, herbas, frondesque capat, mira celeritate in os trahens, ut vix ab attento spectatore videatur. Quæ si vera sunt, lingua est, quod homini manus elephanto proboscis: sed ut singula plenius intelligantur, subiecta hæc figura proponatur.

Li. 8. c. 18.

Lib. 4.

Naturam ei māsuetam, minimeq; feram esse, com authoritas Strabonis supra laudati tum experientia conuincit, accedente C. Plinii suffragio. ex eo subinde, inquit ille, cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ouis fera nomen inuenit, in alio codice erat, Ouis fera. assentitur Hericus cultus eo auo poeta.

*Aethiopes animal mittunt, cui nomina mixta,
Vt corpus, macula Pardum, anteriora Camelum
Ossentant, pede Bos, iuba Equus, extima mandis
Ramorum, summa quos carpit ab arbore lingua
Vibrata, facilis natura, & mitis, ut illam
Haud veritus trahere poer feritatis imago est,
Non etiam mores, in posteriora reclinans
Clandicat alterno incessu spectacula Circo
Lata dedit.*

ETYMON ET VARIA Nomina.

Lib. 4. ling.
Lat.
Nō est vox
Latina.

Nomina
multiplic.
Ovis fera.
Li. 8. c. 18.
Ovis fera à
Camelopar.
dale dinger.
se.

Canes feri.

Boues feri.

Li. 1. c. 21.

Lib. 4. c. 34.

In Insulis.

Oued. l. 15.

c. 8.

Plin. li. 24.

c. 17.

Lib. 2. c. 1.

Lib. 6.

Error Eter.
aldi.

Incibit.

Lib. 8. c. 4.

In ludis.

Iul. Capit.

in Gordian.

ETYMOLOGIA non vna, ut nec nomen simplex, communior ergo receptione est sententia à duobus illis quadrupedibus, quos saepe memoravi, appellationem ei datam; sed tamen togatorum doctissimus M. Varro, diuersum censuit. Vult enim ille, ut animal ipsum, ita & nomen in Latio peregrinum esse, nec ullos eius omnino in sermone Romano fontes reperiri: sic enim ille. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit, ut Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quod erat figura, ut Camelus, maculis, ut Panthera.* Ita ergo Camelopardalis etymologica ratio, ut *Cameli* Syriacæ est, non Latinae originis: id enim omni pene populo, sed maxime Romanis familiare, rebus longe aduectis nomina & idioma proprium seruari. Nec vilum sane animal esse puto, cui plura nomina imposita à veteribus simul & recentioribus, antiquiora percurram. *Ovis fera*, siue, ut nonnulli codices præferunt, *Ouis fera* appellabatur, *fera* quidē dicta, quia non sit dominatum, sed in alijs regionibus, nec nisi rarenter visum animal, *ouis* vero à naturæ mansuetudine, & tractabilitate, carere enim felle, ut *Camelus* ipse, creditur, ita innuit C. Plinius. mouet me hic locus, ut de *ouis feris* aliquid obiter attingam, nam cisi *ouis fera* sint *Camelopardales*, tamen est & aliud genus veratum *ouium* quas à naturali loco in quo nascuntur, & affectu ferino *feras* apposite vocant, de quibus ex Plinio & Aristotele alij præoccuparunt, & ego paucis retracto. Est ergo certum animalia pleraque domestica, & cicurata ferinā naturā inducere solere, ut sunt in America *Canes* & *Boues feri*, & *Canes* quidem illi *turmatim* intendunt & plus damni gregibus inferunt, quam *lupi*, aut quodlibet aliud *ferarum* genus, si vera sunt, quæ scriptis de nouo orbe, non vno loco commisit Iosephus A. Costa: ideo qui illos necare possunt, eadem præmia sequuntur, ac illi qui *lupos* aut *Leones* interimunt, ut Petrus Martyr tradidit. eandemq; *ferorum Canum* speciem in Hispaniola generari certis relationibus à multis compertum: sed & Naturalium rerum scriptores, ferinam hanc in bestijs qualitatem in cicurata quibusdam artibus & herbis comestis mutari posse,prehendunt. Sic *ouis fieri feras* nemo negat, qui M. Varro in Re Rustica tegerit. Etiam nunc, inquit, in locis multis genera sunt peditum *ferarum* aliquot, ut in Phrygia ex *ouis*, ubi greges videntur complures, pergit deinde, & *Capras*, & *Sues*, & *Boues*, & *Asinos* varijs in regionibus *feros* esse, & haberi præferibit. Sic vere, licet fabulose Arundo illa apud L. Apuleium ad Psyccen in Metamorphosi Milefia. neque inuicissimam morte polluas meas sanctas, aquas, nec vero contra formidabiles *ouis* illius ora *feras* aditum, quoad de Solis flagrantia mutato calore, nunci rabie solent effirri, cernuque acuto, & fronte saxeæ, nonnunquam venenatis moribus in extitum sentire mortalium. Nugatur ad eum locum Philippus Beroaldus, & de Camelopardale interpretatur, quod alienum à mente authoris, & naturali ratione, siquidem *ouis feras* in cibis Romanis fuisse doctior autoritate L. Apicii, apud quē in Re Culinaria cōdimenta *Ovis siluatica* præscribuntur: Et, ut omnis dubitatio tollatur, Gordianus Senior Augustus *ouis feras* in scenam produxit, ita enim vetus scriptor. In qua pictura etiam nunc continentur Cerni palmati ducentis Britannis, mixtis,

equi

equi feri triginta, Ones fera, centum, Alces, decem, Tauri Cypreni, centum, Struthiones Mauri miniat, trecenti, Onagri triginta, Apri centum quinquaginta, Ibices ducenta, Dama ducenta: hac omnia concessit populo rapienda die muneris, quod sextum edebat. Iam redeo ad relictum sermonem. 2. Vetus ei etiam appellatio Nabis. C. Iulius Solinus in Polyhistore. qualicorum Aethiopes tenent, feris plena sunt, & quibus quam Nabin vocant, nos Camelopardalum dicimus. Est ergo Nabis Aethiopica dictio. 3. Nabuna itidem ei nomen, & in ea voce, & reliquo textu Plinius loco laudato corruptus, restituere integritati illum curiose annitar. Horum, Camelorum, aliqua similitudo in duo transfertur animalia, Nabuna Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, Camelo capite albis maculis rutilum colorem distinguuntibus, unde appellata Camelopardalis. quoniam illa duo animalia, in qua similitudo Cameli transfertur & bouis, MSS. varij, praecipue Dalechampi, recto sensu, sic praefereunt. Horum similitudo in unum transfertur animal. Non me latet in eodem illo Plinij loco, in vulgatis non Nabuna, sed Nabin haberi. 4. Anabula dicitur idem, idque ex autoritate Plinij ab Alberto Magno egregia illo de Animalibus opere, Anabula, ut scribit Plinius bestia est Aethiopica, quam Arabum quidam, & Italicorum Saraphat appellant, utrumque nomen ab illo deprauatum, sine quo quia in vitiosos inciderat codices, seu quia forte ipse aliter scripserat, ut sit pro Anabula Nabuna, pro Seraphat Girafa, ut infra dicitur: quinimo idem author sana Plinij ex laudato loco verba adfert, est autem capite Cameli, collo equi, cruribus & pedibus bouis, praetendens similitudinem. Est alijs in locis Camelopardalis nominatus, sed tanquam aliud animal, sed danda est ei aeo, & rudi saeculo venia. 5. Appellationem longe aliam ei affingunt, & Naturam appellationi plane idoneam, in his Simon Maiolis septimo Dierum Canicularium colloquio, qui Orasium dici Camelopardalim contendit, adducto ad id probandum Vincentij Bellouacensis loco. Est, inquit, in hoc animante nihil aliud memorabile, nisi forte, quod de Orasio Vincentius tradit, Orasium enim, ut puto, Camelopardalim nuncupat, eandem enim effigiem describit, quam modo diximus, adiecit autem tanta animalis esse pulchritudinis, ut vix penicillo imitari eadem elegantia possit, ipsam autem sua tanta venustatis non esse ignaram, nam cum circum spectantes spectatores viderit, vertit, & inuenit se in quamlibet partem, ut omnium obtutus in sui admirationem conuerstat. paria apud Albertum Magnum, & totidem verbis, qui Vincentij locum illum, ut multos alios, transcribit, quae ut vera sint de Orasio falsum enim est de Camelopardali ea dici posse, nam neque vlla in eo pulchritudo est, sed potius monstrosa deformitas, ex tot variorum animantium partium compage, deinde nec ille sui decoris tantus est admirator, ut spectatorem ad se allicere velit; & ut semel dicam, Orasium aliud à Camelopardale animal esse necesse est, & nec mihi nunc inquire vacat, & puto in hoc ipso opere praecipuum: Hac sunt nomina vetusta, de quibus obiter Philippi Beroaldi Commentarios in Apuleium consule. 6. dici Camelopardum docet Vincentius Bellouacensis, sed vereor, ne minus, vere, verba illius sunt. Camelopardus est dictus, eo quod cum sit ut Pardus, maculis albis superpersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen Camelo similis est. laudat testem suae sententiae Isidorum, sed apud illum Cameleopardus, diserte legitur, nisi forte, & ibi mendose legatur, aut certe aliud animal esse id oportet. Alter error illius, quod pedes ei bubulos attribuat, cum ex omnibus laudatis patribus referat Bonem, idem imposuit Abulenfi, qui Bubalos ei pedes, ut ille, esse voluit Aeuo posteriori capit vocari Giraffa, seu Grapha, ut est apud eundem Beroaldum in Annotationibus in Horatium, & paruo admodum discrimine Girafa audit vulgo in Italia, ut refert Angelus Politianus, & in ea voce corruptum supra Albertum Magnum ostendimus, nec magni refert, & si alij alia quadrupedi huic nomina imponant, dum ex veterum recentiorumque diligenti relatione, & consensu, constet de eius natura.

QUANDO PRIMVM ROMÆ?

& vsus in spectaculis.

ROMANIS illum omnium primus ludis suis exhibuit C. Caesar Dictator: idque concordia Latinorum Graecorumque scriptorum consensu liquet. C. Plinius Nabuna Aethiopes vocant, collo similem equo, collo & cruribus boui, Camelo, capite, albis maculis rutilum colorem distinguuntibus, unde appellata Camelopardalis, Dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Roma. Eadem ex illo C. Iulius Solinus in polyhistore. Nabin vocant, nos Camelopardalum dicimus, collo equis similem, pedibus bubulis, capite Camelini, nitore rutilo, canaliculis maculis superpersa: hoc animal Roma Circensibus Dictatoris Caesaris primum publicatum. Fuitque ille annus ab Vrbe condita septingentesimus octauus, ut ex Tabulis Capitolinis,

Nabis.
Cap. 43.
Nabuna.
Plinius cor-
ruptus.

Anabula.
Albertus
Mago. no-
tatur.
Lib. 22. de
Animal.

Simon Ma-
riolus nota-
tur.
Orasius.

L. 19. c. 97.

L. 22. trac.
2. c. 1.

Camelopard-
us.

L. 19. c. 9.
Error Bel-
louacensis.

L. 12. c. 2.
Alter error
Abulenfi.

Error in-
Ducier.

qual. 3.
Giraffa.

Thesaur.
Cru. Terna

1 Syllog. 2.
distict. 3.

Li. 8. c. 18.

Cap. 43.

Quo Anno
Roma vi-
sus.

Error Robertelli.

L. 43. pag. 255.

Descriptio eius alia.

In ludis tantum spectabatur.
L. 2. epif. 2.

Etiā pugnat.
Lazj negligentia.

tolinis, Fastis consularibus Cassiodori, & alijs colligitur, quod ideo memoravi, quod nonnullos in hac re cū annorum supputatione lapsos animaduertissem, in his est Franciscus Robertellus, qui nimio clarissimo Carolo Sigonio contradicendi studio, & inscitiam suam prodidit, & historiæ Romanæ altas tenebras induxit, cum etiam alijs inconsiderate sequenti. Sigonij numerum rectum esse, vel Dionis Cocceiani autoritate admoventur, qui sic ait. καὶ ἐν τριῶν, ἢ ἐν τῷ θυγατρὶ καὶ θυγατρὶ σφαγῆς, ἢ ἀνδρῶν ὀπλομαχίας ἐπεποίησιν. ἀπὲρ δὲ διὰ τῆς καμπλοπάρδαλινος, in alio codice, καμπλοπάρδαλινος erat, ὡς μαρτυρεῖται, ὅτι τὸν πρῶτον ἵσταται τὴν Ρωμαίων ἐπὶ αὐτῶν ἐστὶν, ἢ ἀσπίς ἐμὲν ἐστὶν, τὸ γὰρ ζῶον τὸ τοιοῦτον μὴ ἄλλα καμπλὸς ἐστὶν, πλὴν καὶ ὅσοις ἐκ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς γαλίας, τὸ μὴ γὰρ ὁπίσθια αὐτῆς χεῖρας ἀμαλῶτα ἐστὶν ἀργόμυες διὰ τὸ τῶν γαλίων ἐκ τῆς κατὰ βραχὺ, ὥς τὰ ἀναβαίνειν τε περὶ αὐτῆς ἢ μετακινεῖν ἐστὶν ἀλλοτρίων, τὸ μὴ ἄλλο σωματικῶν ἐστὶν ἀπορροιαί, καὶ τῶν δ' ἀρχαίων ἐστὶν ὅσα αὐτῶν ἀνατρεῖται, ἐν δὲ ἀνδροῖαν, aut ut in alio est codice χροῖαν, nō minus recte κατεσκευασμένη, Πάρδαλις ἢ δια τῶν καὶ τὸ ὄνομα ἢ πικρὸν ἐστὶν ἀπορροιαί ἐστὶν. Gulielm. Xilöder ita reddidit. deinde in honorem filia, Iulia Pompeio dempta, & nationes, ludosque gladiatorios exhibuit, (paulo aliter verba graeca sonant ferarum insurrectiones, & singulares virorum pugnas) Nam id eum n. em. et abo animal, quod Camelopardalis nominatur, tunc primum a Casare Romanum adductum publicisq; ellensum fuisse, eū autem Cameli omnino simile animal, nisi quod membrorum non eandem ubique proportionem seruat, nam partes eius posteriores humiliores sunt a clunibus paulatim, & videturque quasi ascendere, cumque diu altius subinde factum est, reliquam corporis partem prioribus pedibus eleuat; collo vero suo peculiaris altitudo addit, colore, ut Pardalis varietate, est, unde & nomen ex Camelo, & Pardalis compositum habet. Primus vsus illius in spectaculis, ut opinor, fuit idem, quem Rinocerotis fuisse sub Augusto supra, aut Cameli sub Ptolomæo in Aegypto, ostendebam, ut scilicet a Romanis spectaretur, non etiam a alijs committeretur, aut pugnaret. Sic Horatius culpandam Romanorum stultitiam exagitans, ait esse risurum Democritum, si reuiuisceret, cum Romanos Camelopardalis aspectu, & admirabundos, & stupentes videret. Versus ipsi sunt.

Si fures in terris videret Democritus, seu
Diuersum confusa genus Panthera Camelo,
Sine Elephans albus populi conuerteret ora;
Spectaret populum ludis attentius ipsis
Ut sibi praeberent Mimos spectacula plura.

Fuisse tamen sequenti aeo non spectatam modo, sed & in arena commissam, atq; etiam confectam facillè apparebit ex historiæ augustæ lectione, & infra hic paucis interiectis expediam, ut disquiretur quoties in Europa visus? quod mirum videri debeat a V Volfango Lazio, & alijs, qui ex professo prouinciam illam susceperunt omisum, sed quis omnia?

LOCVS, ET VSVS IN CIBIS.

HOC tam portentosa formæ monstrum generat Africa, ratio elegans ex Plinio. Africa hac maxime spectat, inopia aquarum ad paucos annos congregantibus se feris, ideo multiformes animalium ibi partus, variae faminis cuiusque generis mares, aut vi, aut voluptate miscente, unde etiam vulgare Graecia dictum, semper aliquid noui Africam adferre. Graeci id dicunt Aristotele teste αἰς αἰῶνι τῆς γαλίας ἀργόμυες καὶ ὁ ἴδιος idemque reperit alibi, & elegantem adfert rationem, quam totidem panē verbis ex Plinio recitavi, qui cum, ut solet, transcripsit: vsque adeo monstra hac informia generat alitq; Africa, ut nec cerui, nec apri, nec capreae in eo visantur, ut post rerum naturalium scriptores panē omnes, videre potes apud Claudium Aelianum: & plerumque ad ludos suos Romani ex Africa feras aduehebant: Claudianus de ludis a Stilicone consule exhibitis.

L. 17. c. 20
L. 3. de lau. Stil.

Namque feras alijs tellus Maurusca donum
Præbuit, huic soli debet, ceu victis, tributum:
Dum nos horribiles Libya scrutamur alumnos,
Europa vos interea perquirite salus.

Eodem loco interiori Africa gigni aliqui ferociores has belluas indicat.

Iamque pererratis Libyæ flagrantibus oris
Ligerat eximios Phæbi germana Leonēs
Hesperidas qui saepe fugant, ventoque citatis
Terrificans Atlanta iubet, armentaque longe
Vallant Aethiopum.

Inter hæc prodigia sunt *Camelopardales*, nam Plinius & Solinus supra laudati in Aethiopia eos collocant, im Troglodytarum regione Strabo: Et qui hodie regiones illas lustrarunt, confirmant vera esse, quæ de hoc quadrupede Antiquitas prodidit, Epistola Antonij Fernandi Societatis Iesu Presbyteri datæ Anisio: apud Samuelem Purchasium in Itinerario suo. *Vnum animal tam valium est, in Aethiopia, ut eques rectus sua dorso illius trahere possit, reijctur jolis frondibus, ex arborum cacuminibus, formæ similitudine accedit ad Camelum.* Natalis Comes in venatione.

lib. 7. cap. 6

lib. 10.

Aethiopum terris speciem monstrare Cameli

Et Pardi, cernes animalia mixta, Cameli

Hinc nomen commune tenent, & Pardalis acris,

Forma genusque feris tribuerunt nomina multis.

Diversis, sed Leucrocuta quia multa sequuntur

Nullius cervie illorum sunt nomen adepta.

Hinc subit mirari, cur Heliodorus *Camelopardalem* dono Hydaspæ Aethiopum regi ab Auxiomatorum populis oblatum admirationi fuisse Aethiopibus dicat, cum id animalis ea in regione, ex consensu veterum recentiorumque, proveniat verba eius Latina, interprete Politiano, hæc sunt, nam Græca non sunt ad manum. Postremo accessere Auxiomatorum legati. non venigales illi quidem, sed amici, & fœdere iuncti, qui benevolentiam rebus prospere gestis indicantes; cum & alia & ipsi munera obtulerunt, tum imprimis animantem inusitata specie; naturaque, ad cuius magnitudinem Cameli proceritas, color, pellisq; pantheræ, maculis veluti florentibus variegata postremo infra aluum partes humi subsidebant, sicuti in leonibus videmus, humeri, pedesq; priores, atq; ipsum pectus, præter rationem cæterorum membrorum procera, tenuis cervix, & quæ de reliqua corporis mole in olorum collum se tenderet, caput Camelo simile, maior ipsa pæne duplo, quam Libysse Struthi, subscriptosq; velut oculos torue morans conuiuebat, incessus autem animantium cæterarum terrestriū, vel aquaticum dissimilis, neq; n. vicissatim crura simul, sed dextra pariter, deinde sinistra utraq; agitabat, cumq; ijs suspensa proferebat latera, tractu motuq; tam facili ut eam quo vellet, tenui capistro, vertici devincto, veluti fortissimo vinculo, magister perduceret: hæc ut est conspecta animans, omnem continuo multitudinem obstupefecit, speciesq; nomen inuenit ex ijs, quæ præcipua in corpore, sic ut eam extempore populus *Camelopardalem* appellavit. Sed tota ea narratio, ut ipsa Historia, fabulosa nam præterquam quod animal illud Aethiopibus, apud quos generatur, inusitatum esse non poterat, & ob id, nec admirationem mouere, ita qui illi Auxiomatarum populi? in quibus nati *Camelopardales* spectaculo tam insolenti Aethiopibus esse potuerunt? nugamenta mera.

Heliodorus

notati s.

lib. 20. Aethiop.

lib. 20. Aethiop.

Proceritas.

Color.

Pellis.

Humeri.

Pedes.

Pectus.

Cervix.

Collum.

Caput.

Magnitudo

Oculi.

Incessus.

Suspiciari posset in Asia etiam *Camelopardalem* nasci, est enim populo Iudæa interdixit ne cibis quibusdam vescatur, aliorum usus permissus, & in his *Camelopardalis* recensetur, cum autem Terra sancta, seu Palestina, tota sit in Asia, videtur aut ille ibidem loci natus, aut frustraneum fuisse præceptum, quod impium esset cogitare, quo eius in cibis usus permitteretur. Locis autem in sacro textu sic se habet. *Ne comedatis quæ immunda sunt, hoc est animal, quod comedere debetis, bovem, & ovem, & capram, ceruum, & capream, bubalum, Tragelaphum, Pygargum, Orygem, Camelopardalum.* ita textus vulgatæ versionis, vox ea aliter paulo in Septuaginta *καμηλοπαρδαλιν*, sed parum interest.

Deut. c. 14.

VENATIO CIRCENSIS ET SILVESTRIS.

VENATIONEM eius Circensem, & Amphitheatralem nemo describit, ut suspicer tantum populo ostensum, non etiam cum alijs feris, aut gladiatoribus commissum, sed iudicium fieri solidum poterit ex authorum locis infra citandis, proximo titulo. huc traho locum Martialis ex coniectura, & collatione loci Heliodori, licet pleriq; docturum de Elephantis intelligi velint, ego optimo sensu ad *Camelopardali* trahi censeo.

lib. 1. epigr.

105.

Et molles dare iussa quod choræas

Nigro bellua nil negat magistro.

Venationem silvestrem operose describit Oppianus, cuius verba, quia multum ad naturam huius quadrupedis intelligendam conducunt, apponam ex Cinegeticis.

l. 3. v. 462.

*Επει μὲν μοι καὶ κῆρυκα πολυθροῦ Μοῖσα ληγῆα,
μῖκτα φῶσιν ὀφειλῶ, διχρὺ δὲ πεπερασμένα φῶλα,
παρδαλὶ ἀπολόωντο, ὁμοῦ δὲ καὶ καμηλῷ
Ζεῦ πάτερ, ὅσοα νόησας, ὅς ἐστις καὶ φῶτις
ὅσα βροτοῖσιν ὅπασας, ὅς ἐστις καὶ τιποδίσσιν*

Ὅς τοδ' ἐμῆσας, ἀνγλὸν καμῆλῳ αἰόλον ἔειδος,
 Ἀμφίεσας ρινοῖσιν ἀταίδι σι παρδαλίεσσι,
 ραῖοι μοι, ἱμερῶν τιθασσὶ γένος ἀνδραποῖσιν
 Δερνὴ δὲ Τσταή, σικτὶς δ' ἑμας, ὅσατα βλαῖα,
 Ψιλὴν ὑπερθε κέρη, δολιχὸν ἀνδρὶς τυρία Ταρσά,
 καλὴν δ' ἐκίσα μίτρα, ἀνδρὶς δ' ἀπαμπαυδμοῖσι,
 Ἀλλ' οἱ προδὶν ἱαστ' ἀρεῖαι, ὑστ' αἰτοὶ δὲ
 πολλοὶ δολιχοὶ νεροὶ πατὰ τ' ὁ κλάζουσι ὁμοῖσι,
 ἐκ δὲ μίχης κεφαλῆς διδμησὶ κίρας* ἰθὺς ὁρῶνται,
 ὅντι κίρας κερᾶν, ὡρα δ' ὄντα ἀντισσὸν πορῶν,
 Ἀβλκῆραι προταφοῖσιν ἱπαστ' ἰλλουσι κεραῖαι
 Ἀρκίον, ὡς ἐλάφοισι ἱπαστ' ὅμα, λειπταλῶνται
 ἱπαστ' ἱπαστ' ὅμα γαλακτοχρῶς ἀμφὶς ὁδοῖται,
 Αἰλλῆν ἀμαρτανόσας ἀμαρτανόσας ὁδοῖται,
 ὁρῶν δ' αὖτ' ἐλάφου, ὅσας ἀντισσὸν πορῶν,
 Ἀρκίον μιστὸν περὶ μελαίνομέτασιν ἰθὺς παῖς.

Latine sic sonant verbatim.

Natura.

Collum.
 Corpus.
 Aures.
 Caput.
 Pedes.
 Planta.
 Crura.
 Cornua.
 Dentes.
 Oculi.
 Cauda.

Oppianus
 notatus.

Dic mihi etiam illa sonora Musa, canora,
 Mixta, naturam ferarum ex diversis confusam habentia genera
 Pantheram variam tergo, simul communemque Camelo
 Iupiter pater, quot quantaque excogitasti, quot genera nobis plantasti?
 Quot mortalibus largitus es, quot marinas piscibus?
 Qui hanc excogitasti Camelorum prorsus variam figuram:
 Dum induisti pellibus terocibus pantherinis
 Illustre, placidum, ac mansuetum genus hominibus
 Collum ei longum, maculosum corpus, aures breves,
 Exile superne caput, longi pedes, lata planta,
 Crurum vero non aequales mensura, pedesque non similes,
 Sed anteriores sunt longiores, posteriores autem
 Multo breviores, & claudicantibus similes:
 E medio capite cornu prorumpit recta geminum:
 Non tamen cornu corneum, sed secundum aures in medio capitis
 Molles supra tempora exoriantur apices,
 Amplum, quasi cervi, rotundum os, tenue sive,
 Intus infixi sunt, & lactei circa dentes,
 Splendorem illustrem effundunt oculi,
 Cauda vero porro est cernina, velocibus veluti damis
 Summis pane nigrantibus villis.

Hæc ille, nec plura de ratione cum capiendi, & quod maxime interest ipsius, nihil de velocitate, quam in Ichneumone, Vulpe, Struthio camelo, lepore haud quaquam ibidem loci omisit, credo quia nuda descriptione contentus, reliquo, ut incognitus, consulto abstinuit: At Artemidorus Geographus vetustissimus, existimavit omnium animantium esse citatissimum, & velocissimum, quod à partitum inconcinnum confusione negavit posse fieri Strabo, ut ex loco superius laudato videri potest.

Q V O T I E S I N Europa visus?

Ital. Capit.
 Ostendit
 Gordianus
 tertius.
 Capitolin.
 correctus.

R O M A N I primum viderunt eam ludis à Cæsare exhibitis, ut ex Varrone, Dio-
 ne, Plinio, & Solino superius ostensum: sapius postea in Europam illatum reperio.
 nam Gordianus tertius ostendit. fuerunt sub Gordiano Roma Elephanti triginta &
 duo, quorum ipse duodecim misit, Alexander decem, Alces decem, Tigres decem, Leones man-
 suti sexaginta, Leopardi mansueti triginta, Belbi, id est Hyæna decem, gladiatores hisca-
 cem, legendum ex consuetudine Græca & Latinis melioris notæ codicibus, Camelopardales
 decem,

decem, onagri viginti, equi feri quadraginta, & cetera huiusmodi animalia innumera & diuersa, quae omnia Philippus ludis secularibus vel dedit, vel occidit. doleo nihil distincte de Camelopardalibus dixisse, utrum illi in venatione circensi, an in amphitheatro occisi, confectique, an vero amicis donati. In Triumpho sui pompa Aurelianus Augustus, Palmyrenis victis, & Zenobia regina capta, etiam duxit, & populo Romano ostendit, ita enim Flavius Vopiscus. Capitolium Aurelianum inuictus est, ut illic caderet ceruus, quos cum eodem curru captos vouisse Ioni optimo maximo ferebatur, praecesserunt elephanti viginti, fera mansueti, libica, Palestina diuersa, ducenta, quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne si sum annona graueret, Tigrides quatuor, Camelopardali, Alces, cetera talia per ordinem ducta, ex bonis codicibus legendum monuit Isaacus Casaubonus, Camelopardales, Alces. Leoni quoque Imperatori narrat sequioris aui historia Camelopardales dono oblato. Suidas illustris testimonij, cuius sunt haec ex Latina Volfij interpretatione, nam Graeca non sunt ad manum, sub Leone Imperatore Romanorum, Aethiopes attulerunt Camelopardales, & duos viros vacordes, statura breuissima, quos Pygmaeus Homerus appellauit. locus Homeri, quem indicat est, puto lib. 3. Iliad. in principio.

Duxit Aurelianus.

Vopisc. correctus.

Leoni Aug. dono miss. in voce Pygmaei.

— — — — —
 Ἄπ' ἐπὶ οὐρανὸν χεῖμα ἔειπε, καὶ ἀδίστατος ὄμβρος
 Ἀνδράσι Πυγμαίοισι φέροι καὶ κῆρα φέρουσαι.
 clangor gruum est in sublimi aere
 Quae postquam frigus fugerunt, & immensum imbrem
 Viris Pygmaeis cadem & mortem ferentes.

Pygmaei.

Horum, ut id obiter attingam, meminerunt Geographi Strabo, Plinius, Solinus, Aristoteles, Isidorus, Geilius, D. Augustinus Ciuitate Dei, Iuuenalis Satyra 13. & alij. sed ad Camelopardalim redeo, qui a Sultano Babyloniorum rege ad Federicum Romanorum Imperatorem missus, ut testatum reliquit Vincentius Bellouacensis, & ex eo idem repetit Albertus Magnus Tractatu de Animalibus, qui pleraque alia ab illo authore mutuatus est, Federicus hic Erobarbus fuit de quo plenius Annales Germanici. Denique Laurentio Mediceo, litterarum ac literarum Mecanati dono transmissum Camelopardalim plerique prodidere a Sultano, seque cum alijs ad eum ab eodem Principe muneribus transmissum vidisse Angelus Politianus testatur, & eiusdem saeculi scriptor suffragatur Philippus Beroaldus: & haec de eo dicta sufficiant.

Tractabilitatem in eo expressit Heliodorus supra, cui nihil addo.

Li. 16. c. 8.

Federico

Imper.

oblatus.

Li. 19. c. 97.

Li. 22. c. 1.

Laurent.

Mediceus

habuit.

Miscellan.

cap. 3.

Notis Ho-

ratianis.

Tractabili-

tas.

Ratio ordi-

nis.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

DE SUE, SYNONYMIA. & Etymologia. Cap. XXXVI.

SV S recta sequitur ratione, cum sit, ut ceterae quadrupedes, de quibus hoc libro est disputatum, filis pedibus, & solidis, sed illa frequentior proprietates, definire Claudius Aelianus de proprietatibus Animalium. μώνυχας, δὲ ἰστρος, ὄνος, βύς, ἑλαφας, αἴξ, καὶ ἄλλοι. Solipeda, equus, asinus, bisulca, Bos, Ceruus, capra, Porcus. clare Aristoteles in Historia Animalium. τὸ δὲ πρὸς τὸν γένος ἐπαμφοτεριζέται, καὶ γὰρ καὶ τὸ ἰστρον, καὶ ἐν Παιονίᾳ, καὶ ἄλλοις, μώνυχες θάσσιν. Genus sane Sutilam ambiguum est, nam & in Illyricis, & in Pannonia, & alijs in locis, Sues solipedes sunt. Haec etsi vera videantur, est tamen vltior suum bisulcorum tractatio, ut ipse Aristoteles probat, ubi de partibus Animalium. Et quicquid de ea resit, inquiram plenius infra, ubi de Speciebus varijs agendum erit. Varijs nominibus hoc animal effertur, quorum Etymologias inuestigabo: sunt enim haec tria nomina eadem, Porcus, Sus, seropha. Isidorus Hispalensis. Porcus, quasi spurcus, inuergit enim se caeno, luto immergit, limo illinit. Porcorum pilos setas vocamus, & setas, a Sue dictas, a quibus sutores vocantur, quod ex setis suant, id est consuunt pelles. M. Varr. in latinae linguae origine, & alij cum sequenti. Porcus, quod Sabini dicunt de Aprino porco Poridus, inde Porcus, nisi a Gratis, quod Atheniensibus in libris sacrorum scriptum ἐστὶ καὶ ὡς ἐπὶ ὄνομα. locus est difficillimus, & retractari vult. prioris partis verba immutata conseruat Antonius Augustinus, ut sit sensus, Sabini catulam capri vocabant Porcum, Adrianus Turnebus suis in Varronem lucubrationibus aliter paulo, Sabini dicunt a primo porco, inde porcus. sensu valde obscuro, multis mutatis Iosephus Scaliger, Sabini dicunt Aprum Porcum, proinde Porcus. Dionysius Gotsfredus in observationibus. Sabini dicunt de Aprino Porco, Porrigus, vel Porrus, inde Porcus. putavi legi posse, ut in Farnesiano Codice, diserte videbatur, Sabini

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

Li. 11. c. 37.

- Lib. 15.* binis Porcopor est puer Suis. nam Por laconibus & Doriensibus est Puer. Fest. Pompeius in fragmentis, Quintipor seruale nomen frequens apud antiquos erat, à pronomine domini ductum, ut Marcopor, Grapcor, quamvis sint, qui à numero natorum quinto loco ex ancilla dictum putent. Eadem Paulus in Ichedis,
- C. 2. num.* Festi corruptor. erit ergo Publipor filius Publij, Marcopor, filius Marci, Quintipor, filius Quinti, Varro
- 371.* Epist. ad Fusum apud Nonium.
- Varro cor-* Quintiporis clodiant Ferie ac poemata,
- rellus.* Et locus ille corruptus ita legendus.
- Quintiporis Clodiani ferie, ac poemata
- Satyra* Gargatidians.
- Marcopor.* Eratque Marcopor eiusdem Varronis Satyra, in qua de seruitute diserebat, & herili imperio, veteresq; laudabat qui clementer & humaniter seruis imperabant, quos paucos & dominorum gentiles habebant, contra homines suæ ætatis reprehendebant, qui tot agnina, tot legiones, ut ita dixerim, potius quam familias seruatorum habebant, quibus asperere & sæuiter imperabant, ut existimauit Adrianus Turnebus, redeo ad Porci desitum sermonem, ait Varro loco laudato esse dictionem purè Græcam, quod & verum, nam ποςος reperitur apud Lycophionem in Alexandria, idem ille M. Varro in re Rustica. Porcus græci est nomen antiquum, sed obscurum, quod uunc cum vocant χοιρος. ita se habet porcus. Suis pure etiam Gra cum est, & enim Latinis est sus, v, sane est, v, & spiritus asper mutari solet in S. ut v. s. p. super, & alia patia. M. Varro in re rustica, loco proxime supra laudato. Sus Græcis dicitur ζε, olim Thyfus dictus, ab illo verbo quod dicunt Si v. quod est immolare, à suillo enim genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur. Dicitur & scresia, sed origine incerta, aut enim simplex est, & antiqua latinorum dictio, aut à scrobre, quam rostro fodit, etymologia deriuari potest.

SPECIES VARIÆ, & Differentia.

- N** V L L V M animal magis diuersum, nec in vilo genere, plures species deprehenduntur, ego percurram nobiliores. 1. cum natura suum sit fiffos pedes habere, reperiuntur & Solidipedes, dixi supra, & obseruat Philippus Beroaldus Commentario in
- Solidipedes* Apuleium: & Plinij locus est: Sues in Illyrico, quibusdam in locis solidas habent ungulas, cornigeras.
- Sues.* L. 3. Asini. fere bisulca, solida ungula, & bicornes nullum, unicomne, asinus tantum Indicus, unicomne & bisulcum.
- L. 11. c. 46* Oryx, tales asinus Indicus unus solidipedum habet, nam Sues ex vtriusque genere existimantur: ideo fadi car-
- Plinius* rum. locus est fæde corruptus, supplem nonnulli, ideo feruntur diuersarum fetus, nam totus locus ex Aristotele transcriptus, quem consule in Historia animalium. Nec prima quidem verba sana sunt, tu rescribe, Sues in Illyrico, & quibusdam alijs in locis solidas habent ungulas. scilicet in
- Aristotelis* Præonia, siue Emathia Macedoniz regione, in Thesauo Geographico adnotauit vir doctus
- transcri-* Abrahamus Ortelius. 2. est etiam suum species quædam in Macedonia, quibus nulla vocis aut
- ptor.* Li. 2. c. 12. grunitus vsura, & ideo muti dicuntur ab Aeliano. 3. reperiuntur sues alati eodem Aeliano
- Correctus.* In voce Emathia, Clazomenos vastaret agros, quod quidem ipsam in libro de Clazomeniorum finibus Artomon confirmat,
- Emathia.* unde illic locus decantatus sus alatus nominatur, id quod si cuiquam fabula videatur, non prohibeo, ego
- Muti.* Li. 3. c. 35. quod de animalis dictum ab alijs, ignorabant, non inuitus retuli. Hic est Artemon ille, qui apud Athenarum à mollitie culpatur, cuiusque historiz fabularum pleora male audiebant, obiter ex Plinio
- Alati.* L. 12. c. 38. dato in observationibus in Athenarum Isaacus Casaubonus, sed historia illa penitus iniuria
- Artemon* temporis perit. 4. memorantur sues cornuti, ut ex Agatharchide proditum ab eodem Aeliano
- Scriptor.* no. Αγαθαρχίδης δὲ δὲ Αἰθιοπίας κίρκα ἔχον. Agatharchides refert in Aethiopia sues cornu-
- Li. 12. c. 9.* habere. & Dinone vetustissimo scriptore idem plenius definiuit, λίγαι δὲ Διόνος Αἰθιοπίας κίρκα
- Cornuti.* τοὺς ἐκ τῶν θύων μοῖρας, ἔς τε παρὰ τὴν καὶ ὁρῶντα ἰσὶν μὲν ψεῦδος, τριχὰς δὲ καὶ μὴ ἔχοντα.
- Li. 5. c. 27.* Dinon author est, gignit in Aethiopia aues vtricornes, & sues quadricornes, itemque ouillum pecus à lan-
- L. 17. c. 10* quidem inops, verantamen pitis Camelorum bisutum. Et Dinonis naturalis Historia perijt, ut vix
- Dinon scri-* aliqua superstit memoria, & in Philippinis quidem Asia insulis etiam hodie Porcos bicornes,
- ptor.* tricornes, quadricornes videri, ex Pigafetta Samuel Purchasius in Itinerario suo testatur. 5.
- Sine cauda.* Est & genus suum in Darieni Prouincia, non procul ab inerti illo freto, quod Americam mediam interfecat, & Mexico à Peru se iungit, hic caudis carent, cætera nostris similes, sed paulo
- P. 5. c. 11.* ampliori corpore, ut memorat Petrus Hispanensis in noui Orbis descriptione. 6. videntur
- & in

& in nouo orbe Sues, quorum vngula in prodigiosam magnitudinem excrecant, scilicet *scquispe-*
dali mensura, idque in Insula *Cubagua* adnotatum ab eodem authore ibidem loci. 7. qui America-
 nas res diligentius sunt executi tradiderunt ibidem esse Sues, quibus umbilicus sit in dorso, & ex
 Petro Martyre, Oviedo, Iosepho Acoſta describit Samuel Purchas. (Indiarum porci in spina dorſi
 umbilicum habent, gregatim incedunt, & homines aggredi audent, quorum tali, nouaculis sunt
 acutiores, venatores suos venantur, & in arbores compellunt, qui deſuper eos facile interficiunt,
 dum illi mordendo trunco immorantur.) 8. memorantur porci (gramine pascetes in aqua quie-
 ſcentes) vt ex Botero in Relationibus de Braſſilia liquet (in vtroque, inquit ille, elemento viuunt,
 anteriores pedes ad poſteriores collati, breuiores paulo videtur, vnde illi velocitatem nullam ha-
 bent, ideoq; cum venatores acius inſtant, aqua ſe de repente committunt, vt quod à pedibus in
 terra præſidium ſperare nequeunt, in aquis natantes conſequantur.) 9. obſeruatum in Guiana,
 duas ſpecies Suum reperiri, quorum nonnulli umbilicum in dorſo habeant maiores quidem, atq;
 alterius generis, quam ſint illi de quibus ſupra, licet umbilici loco illis haudquaquam diſſimiles:
 alij ſunt noſtris omnino ſimiles, ſed multo maiores, vt eſt in hiſtoria Guiana Franciſci Sparræi
 apud Hackluytum. 10. illud etiam à fide dignis refertur, in eadem Braſſilia Sues eſſe Hermaphro-
 ditas, & non modo ambigua naturæ, ſed ſubinde ſexum commutant, & ex mare ſit ſœmina, &
 vice verſa, ſœmina mas ſit, quod Societatis Ieſu literis exploratum, Iosepho ſcribente Anno mil-
 leſimo quingentefimo ſextageſimo, notauit Simon Maiolus Canicularibus diebus. 11. in cuiſdem
 anni actis eadem literæ indicatur. *Suum eſſe leonum colore, leporinis dentibus, molares autem illius*
dentes parim in mandibula ſuperiore, partim palato affixos, cauda carere, citare ſieri, domo ad pascua
egredi, ac ſponte redire canum more. 12. non omiſerim in Aſia, & maxime in Perſide Sues *agrestes*
eſſe, qui in venatores & canes ſpinas iaculantur, nec niſi iſtū deſtinato, vt Marcus Polus author eſt,
ſuntq; iidem bobus noſtratibus Europæis grandiores, quorum molaris dens aliquando compertus eſt pon-
do quatuordecim, ſi idem author vera retulit. 13. ſunt etiam Sues & *Silueſtres*, de priori ſpecie hoc
 loco acturi ſumus, poſteriore in ſequens caput reiecturi. 14. Sues *monſtruola portentosaq; figura,*
nec minus natura, in noua Hiſpania, in Vraba, in Portu veteri noui orbis Alumnus Ferdinandi
 Cortefij prodidit apud Ramuſium tomo tertio, ea deniq; reperit Petrus Hiſpalenſis, & Oviedus
 in Summa, & alij, quos, tu lector, conſulere poteſ. Huc etiam *Pſaculares* illi Sues reuocantur, qui
 in prodigiorum commemoratione, capite, pedibus, manibus, aut alia parte, humanis corporibus
 ſimillimi naſcuntur, quorum cura ad aruſpices, & Pontifices, olim apud ſuperſtitioſos Ethnicos,
 pertinere credebatur, & nos infra expediemus. 15. deniq; ſpecies accidentaria à colore inducitur
 in Suiſibus, ſunt enim *ſubſanti, cinerici, ruſſi, nigri, albi*, in quibus omnibus alibi ſœcundiffimi, ruſſi
 eſu ſuauiſſimi: ſed vix hoc ſpeciem variare poteſt.

Vt ſpecies Suum varia, ita differentia eorundem notatur multiplex, ſunt enim *Vitellini, Flac-*
ciani, Laureati, Frontoniani, Caſiani, Hortulani, Tragant, quorum condituraſ exequitur fuſe L.
 Cælius Apicius in re Culinaria, & alij. Sunt & quædam impropria, vt *Eripaceum* vocant Itali *Por-*
chetto, de quibus hic non agimus.

Æ Q V I V O C A.

M V L T A hoc nomine haud contemnendæ authoritatis viri ſignificari aiunt, ante om-
 nia pudendum muliebre denotantur. Cælius Rhodiginus. *Verum & entrices naturam*
muliebrem χοῖρος, *taeſt Porcum vocabant, quod Ariſtophanes ſignificat, ex quo ſacetiſſimè*
quibuſdam concinnatum verbum χοῖρον οἶον, quod ſignificat Porcum venare, id eſt capturas corpore
querere. & Etymologi, iam pridem adnotauit vir indefeſſæ indiſtriæ Vlyſſes Aldrouandus im-
 mortali opere de Teſtaceis, qui conſulatur. *χοῖρον αἰδοῖον* quaſi *muliebre pudendum* audit apud
 Fauorinum. Fons & origo vocabuli apud Suidam ex vetuſto authore. *Αρροχοῖρον δὲ ὡς αὖτε χοῖ-*
ρον οἶον. *Videris in Acrocorintho porcos venditura eſſe, id eſt ſore meretrice Corinthi, ubi pudenda*
muliebra Porci appellantur. ita vertit Hierony. VVolſius, haudquaquã rectè, quippè *χοῖρον οἶον*
Porcum videri eſt de vna ſingulari ſœmina viſurpatum, cui vnus tantum ſit χοῖρος, è quo quaſtum
faciat, nō plures, & locus eſt Ariſtophanis, qui de vno Porco vendito, non verò pluribus neceſſariò
capiendus. Ne id tātū Græcanicè fuiſſe conſuetudinis videri poſſit, eadē vim vocis in Latino rece-
ptā ſermone perſuadet M. Varro in Re ruſ. nam & noſtra mulieres, maxime nutrices, naturā qua ſa-
mina ſunt, in virginibus appellant Porcū, & Græcè χοῖρα ſignificantes eſſe dignū inſigni nuptiarū. Ap-
 pareret hinc non cuiuſlibet ſæminæ pudendū *χοῖρος* eſſe aut dici, ſed virginis tātū, vt iure ſint ea que
 illi de Porco aſſeruerunt ſupra laudati authores, reſtringēda ad purū virginis ſtorē. 2. *Porcus* eſt
 etiam Piſcis, ſiue à formæ conſonantia, que inter illū & quadrupedē eſt, vt alijs placet, ſiue à carnis
 in edendo conformitate, quod alij aſſeruerunt, & de eo paulo alius repetā: nō in mari modo, ſed

Vngulis
miris.
 Lib. 8. c. 2.
Umbilicum
in dorſo
habentes.
In terra &
aqua viuē-
tes.

Dua ſpe-
cies.
 Tom. 3.
Hermaph-
rodita.

Colloq. 7.
Leons, Le-
pori, & ca-
ni ſimiles.
Bobus gra-
diores.
 Li. 1. c. 24.
 Li. 3. c. 35.
Citantes &
domiſtici.
Monſtroſa.
 Cap. 19.
Humano
capite.
Colore va-
rii.
Differentia
Suum.
 Lib. 8.

Li. 25. c. 26.
Pudendum
muliebre.

Li. 3. c. 82.

VVolſij er-
ror.

Lib. 2. c. 4.

Piſcis Por-
cus quis?

*illas alendo ineptiusculas, dixit,
illam simillimam esse carnis humana:
Mæste, inquit ille, vera ficans vates
Vester Galenus, de Canopiciis scribens,
Vocans Afello à cibis afellinis,
Non ledet is, qui vos vocauerit Porcos.*

Plura infra hoc ipso tractatu, ubi Denominata, & ardor in Venerem expedientur. 4. Porca in re rustica verbum est vſitatissimum, de cuius significatione haud æque inter scriptores conuenit. Festus Pompeius definiuit ex Varrone. quæ inter duos sulcos sunt. (Idem alibi.) Imporcitor qui Porcas in agro facit arando, Porca autem est inter duos sulcos terra eminens. (Festi corruptor Paulus.) Porcæ in agris sunt dictæ, quod porcant, id est prohibeant æquam frumentis nocere, nam crebriores sulci lumi solent vocari. (Nonius Marcellus.) Porcæ quam significationem habeant, Varro designat lib. 1. de re rustica cap. 29. qua aratrum vomere lacunam Istriam facit, sulcus vocatur, quod inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quod ea seges frumentum porrigit. (ac deinde paucis interiectis subiungit.) Porcæ sunt signa sulcorum, quæ ultra se iaci semina prohibent, procere enim prohibere sapius, legimus. Accius Parergorum libro primo.

*Bene proscissas cossigerare ordine porcas
Bidentes ferro testas deruere.*

Pacuvius Atalanta.

Magnate, vi verear eloqui porcet pudor.

Ennius Telamone.

Dum me sentis facere Pietas, cinium porcet pudor.

Varro Maino.

Hunc Cereris ministra frugibus suis porcet.

Lucelius lib. 6.

Non te porro procedere porcent.

Hinc mendam eluo ab Vlpiani Iuriconsulti textu, qui ex Sabino & Cassio ita ait. (sulcostamen aquarios, quæ Græcæ Gincelicæ appellantur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ actione cum teneri ait. (Legendum est) Elicæ aut Helicæ appellantur (Græci ἑλικας, aut ἡλικας vocant. Dubius est, & varſſe de acq. & aq. plu. Vlpiani varia lectio l. 24. ff. eod. Glossographi reprehensibiles. lib. 5. lib. 9. lib. 15. c. 9. li. 1. in Europa.) Vicinus loci superioris pratium ita arabat, ut per sulcos, itemque portas, aqua ad inferiorem veniret. (glossographorum mira inscitia est, portas interpretantium, quæ portant aquam ad fundum inferiorem, (cum sit legendum porcas. Festus Pompeius.) Elices sulci aquariorum, per quos aqua collecta educitur eliris. (Et alibi idem Grammaticus.) Lucille fossæ, quæ in vijs sunt, ad deducendam aquam, siue derivationes de riuo communi factæ. (Et eodem libro.) In lices, canales, in quos aqua conſluit in vijs lapide stratis ab eliciendo dicti. (inde vox antiquis vſitata in luctores, & elictores (glossæ Philoxeni) elictores ὑδροσκόποι. (redeo ad porcā. Isidorus Hispalensis) porcā (definit) quæ in arando extat, quod vero defossū est, lirā dici (glossæ Latino Græci) porcā τὸ μεταξὺ τῶν ἀδακῶν ὑψος, quod in sulcorum medio altissimum.) Sic explicatur non intellectus Claudiani locus.

Qualis sitientibus aruis

Arida ietuna seges interlucet arida.

6. Suculam appellant machinam Tractoriam, à forma, ut puto, quod ea Suis rostrum referat, sic Equus, Aries, & alia, apud Poliorceticos, instrumenta sunt oppugnandis præsidijs. fusc Adrianus Turnebus in Aduersarijs. forma eius talis est, plura lingua rotunda vestibis traiectis, vtrinque pari longitudine extantibus, quæ dum versantur, funis ductarius circa eos retorquetur: Galli, teste Gulielmo Budæo, vocant Turnum, quod dum pondera attrahat, circumagatur nostrates Gruem à colli longitudine, appellat, de quo qui plura cupis, consule Pollionem Vitruuium in Architectonice. & meminit Polybius, & Cassiodorus, qui non sunt ad manū, & non tam ad res bellicas pertinet, quam ad rusticas, ut colligo ex Neratio Iure consulto apud Vlpianum. (quod si regulis olea premant, & prælū, & suculam, & tegulas, & tympanum, & trocleas, quibus releuatur prælū, dominum præstare oportere.) in melioris fidei codicibus, est (olea prematur,) quod obseruasse comperi viros doctissimos Spiegelium, Brissonium, & nouissime Caluinum.

In Re Rustica.

Lib. 14.

Lib. 9.

Cap. 1. nu.

305.

Vlpian. correctus. l. 1.

ff. de acq. & aq. plu.

Vlpiani varia lectio l.

24. ff. eod.

Glossographi reprehensibiles.

lib. 5.

lib. 9.

lib. 15. c. 9.

li. 1. in Europa.

machina tractorie.

l. 23. c. 30.

l. 10. c. 4.

& cap. 5.

l. 10. ff. de ca.

In Lexico Iuris.

COITVS, PARTVS,

foetuum numerus, electio, vox.

AD naturam introspectendam accedo. ac de admissura quidem recte Plinius, & Iuse. (Suilli pecoris admissura à Fauonio ad æquinoctium vernum, ætatis octauo mense, quibusdam in locis etiam quarto, vsq; ad septimum annum, in alijs erat, ad octauum annum partus bis anno, tempus vero quatuor mensium: numerus fecunditati ad vicos, sed educare tam multos nequeunt: Diebus decem circa brumam statim dentatos nasci Nigidius tradit, implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi, remedium ne prima subatione, neq; ante flaccidas aures coitus fiat, mares non ultra trimatum generant, fœminæ senectute sessæ, cubantes coeunt, comessæ fœtus his, non est prodigium.) Explicatio M. Varro in re rustica. (ad foeturam Verres duobus mensibus ante secernendi, optimum ad admissuram tempus à Fauonio ad æquinoctium vernum, ita enim contingit, vt estate pariat, quatuor enim menses est prægnans, & tunc pariat, cum pabulo abundat terra, neq; minores admittenda, quam annicula) contra Plinium, qui se primo aut octauo mense admitti solere asseruit. (melius viginti menses expectare, vt bimæ pariant, cum ceperunt, id facere recte dicuntur vsque ad septimum annum, admissuras cum faciunt, prodigunt in lutosos limites ac lustra, vt volentur in luto, quæ est illorum requies, vt lauatio hominis, cum omnes conceperunt, rursus segregant Verres) hæc omisit Plinius, vt & id, quod sequitur. (Verres octo mensium incipit salire, permanet vt id recte facere possit, ad primum, deinde it retro, donec perueniat, ad lanium.) quod Varro omisit, & Plinius asseueravit Sues tam impatiēter famem ferre, vt proprium fœtum absumat, alio cibo deficiente, verissimum est & experientia, & veterum testimonio. Claud. Ælianus. (Suillum pecus explendo abdomini tantopere deditum est, vt ne proprijs quidem fœtibus suis parcat, neque belluationem suam ab humano corpore abstinere, quæ causa est, cur huiusmodi animal impurum, detestabile, voracissimū, apud Aegyptio summo odio habeatur) pergo porro, & naturam inuestigo. Aristoteles in Historia Animalium. (Sub fœmina genitale ea continet parte, qua pecoris vbera habentur, & cum per libidinem turget ac prurit ad coitum, sursum tantisper hoc retrahit, vertitque foras, vt inde mari facilior sit coitus, rescissum id longe, productius, & dehiscens amplius est.) Et de ætate verres, ac scrofa, qua generare, concipere, ac parere solent eodem illo opere philosophus. (Sues tum mares, tum fœminæ coire incipiunt mense octauo ætatis suæ, quamquam mas, antequam sit anniculus, prolem generat vitiosam, fœmina annicula parit, sic enim tempus gerendi vteri exigat, sed non omnibus locis eadem ætatis ratio est, vt dixi, iam enim Sues, nonnuquam tam mares, quam fœminæ, quarto coeunt mense, sexto tamen ita, vt & prognerare & educare possint.) Diligentius eodem opere executus est ea quæ ex illo Plinius antea transcripserat, ita ergo eo loco. (Sues cures vterum ferunt menses quatuor, plurimum ad vicos, si tamen multos pepererint, educare omnes non queunt, senescentes, etiam pariant quidem simili modo, sed tardius coeunt, implentur vno coitu, sapius tamen superuentum patiuntur, ea causa, quod post coitum humorem, quod nonnulli Apriam appellant emittunt, quod quidem commune omnibus incidit, sed aliqua vna cum hoc, semen etiam admissum eijciunt: fœtus, qui in vtero laesus minutusq; fuerit, Metachærum dicitur, quasi Posthumum voces, quod in parte qualibet vuluæ accidere potest, cum scrofa peperit, primam mammam porco, qui primis natus est, præbet. Cauendum, ne prima subatione, ante auras flaccidas, coitus fiat. frustra etenim fuerit, at si plena iam auiditate, desiderio libidinis turgido admissura fiat, vnus, vt modo dixi, initus satis sit.) Hæc ita se habent, at de tempore mensis, quo illi admissuram auidius experunt, ex Aegyptiorum arcanis rationibus quippiam diuersum adfert Plutarchus. *ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐν ἀλίστρῳ ζῶσαν ἐλπίδα, ἥτις μάλιστα γὰρ ὀκνοῦσθαι δοκεῖ τὴν σελήνην, ἐθιγούσης, καὶ τὴν τὸ γὰρ πρὸς τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα ἀπομακρύνειν τὴν ἀφροδίτην.* (Sues quoque alienum à sacris animal censent, quod maxime coeat luna decrecente, & lac eius bibentium corporibus, lepram asperamque scabiem asserat.) Miram continentiam, & castimoniam prærogatiuam expi sit in suo sexu & genere, apud eundem autorem Gryllus ille Circaus. (non hic, vt inter homines, fœminæ simulatione recusationis ludunt, aut libidini fraudes, præstigias, denegationesq; prætexere solent, neq; mares stimulo & luxuria agitati, mercede, labore, atq; obsequijs coitum redimunt, sed doli experit, & sine mercede tempestiuam sectamur venerem, quæ stato anni tempore, cupiditatem animalium, velut germen quoddam excitans, illico restinguit: addit, deinde, quod Varro videtur pugnare, velut germen quoddam excitans, illico restinguit: addit, deinde, quod Varro videtur pugnare, qui Verres à conceptu fœtu separandos censuit, ne iterum coirent. *οὕτως γὰρ δὲ λῆκος πρὸς ἐμὴν μὲν τὴν χυλὴν, οὕτως τριῖτος, ἔτι τὰ ἀρσενία.* (neque femella marem à conceptu admittit.

mittente, neque aggrediente mare.) Hoc sane verum in omnibus omnino brutis, plerique veterum affirmare. hinc scitum est apophthegma Populæ M. filia, quæ miranti cuidâ, quid esset, quapropter aliæ bestia nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes fieri vellent (verba sūt Aurelij Macrobij) respondit, bestia enim sunt.

De fætus multiplicitate, ac numero, variè authores differuerunt, vsq; ad vicanos procedere solere Plinius ex Aristotele supra laudatus indicauit, ego vsq; ad triginta progressos docebo infra, vbi de Augurijs. Tantæ fæcunditatis rationem ex Democrito reddit Aelianus. Cur Sus & Canis sint tam fæcundæ, & multiparæ, Democritus causam adfert, quod multiplicem vuluam, & seminis fellas receptatrices multas habeant, eas omnes semen non vno initu implet, sed iterum, & sæpius illæ profeminantur, vt frequentia seminis receptacula impleantur. (Sic coit, concipit, parit, educat suos fætus Sus, sequitur vt de ratione pecus hoc eligendi dicatur.) M. Varro in re rustica, qui suum gregem habere vult idoneum, eligere oportet primum bona ætate, secundo bona forma, ea est cum amplitudine membrorum, præterquam pedibus, capite, vnicoloris verius quam varijs, cum hæc eadem vt habeant verres videndum, tam vtique sint ceruicibus amplis, boni seminis. Sues animaduertuntur à facie, à progenie, à regione cæli, à facie, si formosi sint verres, & scrofa, à progenie, si porcos multos pariunt, à regione, si potius ex his locis, vbi nascuntur, amplas quam exiles pararis. Eimi solent sic, illasce fæsus bonas esse, habereq; recte licere, noxique præstare, neq; de pecore morbofo esse, spondesue quid aut adijciunt perfunctos esse à febris, & à foria. Hanc stipulationem in omnium animalium emptio nibus, atque adeo seruorum distractionibus solemnem fuisse nemo ignorat, stipulabantur enim ven ditores mancipia & sana esse, nec fugitiua. vt l. 3. ff. de cuitio. & l. 4. ff. de ædil. edicto, Marculfus in formulis, & dixi ad illud Claudiani.

Medicum dum consulit emptor.

Ne quæper occultum lateat in ætura dolorem.

Conformia his apud Moderatum, Columellam. In omni genere quadrupedum species maris diligenter eligitur, quoniam frequenter, patri similior est progenies, quam matri. quare etiam in suillo pecore probandi sunt totius quidâ corporis amplitudine eximij, & qui quadrati potius, quam qui longi, aut rotundi sunt, ventre promisso, clunibus vastis, nec proinde cruribus aut vngulis proceris: amplæ & glandulosæ ceruicis, rostris breuibus & resupinis, maximeque quod ad rem pertinet, mares oportet esse quam salacissimos, & qui & ab annicula ætate commode prognerant, dum quadrimatū agant, possunt tamen etiâ semestres implere fœminâ. Scrofae probantur longissimi status, & vt sint reliquis membris similes descriptis verribus. si regio frigida, & pruinosa est, quam durissimæ densæq; & nigrae sætæ gres eligendus est, si temperata atque aprica, glabrum pecus, vel etiam pistrinale albū potest pasci, fœmina sus habetur ad partus edendos idonea fere vsq; in annos septem, quæ quanto fæcundior est, celerius senescit. Annicula non improbe concipit, sed iniri debet mense Februario, quatuor quoq; mensibus sæta, quinto parere, cū iā herbae solidiores sunt, vt & firma lactis maturitas porcis contingat, & cum defierant, vberius ali, stipula pascantur, cæterisque leguminum caducis frugibus, quæ totidem pæne verbis, licet arctiore stilo, transcripsit Palladius Aemilianus. addit non insalubre consilium. Vbi facultas est transgendi, venditis, qui subinde nati sunt, celerior matribus fætura reparatur. Deinde commode sex à matre nutriri posse, plures nō posse, quam octo, (ne exsucta deficiat.) Vocem etiam aliquibus porcis negatam superius indicaui, tamen communior sententia attri buit, id καὶ ζῶν Græci, Latini grumire vocat, Iuuenale Satyra decima quinta, & alijs authoribus. acce dit Aelius Spartianus (familiare fuit illi, has quæstiones Grammaticis proponere, vt dicerent, singu la animalia quomodo vocem emitterent, velut agni balant, porcelli grunnium, palumbes minur, aſini rudunt, tauri mugiunt.) Dicit se Isaacus Casaubonus locum hunc Illustrasse in Diatriba de vo cibus animalium, quo opere se opes Græcæ linguæ cum Latinæ paupertate comparauit, sed nihil in eo genere ab illo editum. Nonius Marcellus. (grunnire dicuntur Porci, quod eorum proprium vocis est.) Cicero Tusculanarum lib. 5. (aut grunnitum, cum iugulatur Sus.) Varro Aboriginibus οἱ ἀνθρώπων ποσεις. (de hominum Natura. grunnit tepido lacte satur mola mactatur porcus.) Laberius Sedigito.

Grunnientem aspexi scrofam.

Ouidius aut quilibet alius Incertus Poeta in Elogia de Philomela:

Sordida sub pascens ruris per gramina grunnit.

Illud non omiserim vocem porcorum Gry vocari. author est Ioannes Tzetzes:

Τὸ γρυρῶν πορὶ τῶν οὐχόων, καὶ ἡ πορὶ τῶν χοίρων,

καὶ γρυρῶν δὲ στυπρία μικρὰ τῶν ὀφθαλμῶν

Τὸ γρυρῶν τοῦ δὲ μικροῦ τῶν ἀπαισθημένων θίλει.

Bruta gra uida coitu non cupiūt.

Li. 2. c. 11.

Causa fa cunditatis.

L. 12. c. 16

Electio.

Lib. 2. c. 4.

Color.

Description.

Cervix.

Facies.

Progenies.

Regio.

Forma in

emplione,

& stipula tio.

Li. 2. c. 22.

L. 1. in Eu trop.

Lib. 7. c. 9.

Quadrati.

Venter.

Clunes.

Crura.

Vngula.

Cervix.

Rostra.

Ætas.

Scrofa.

Sætæ.

Menses cō ceptionis,

& partus.

Cibus por cellorum.

Pallad. Co lumelle trā scriptor.

Februar. c.

26.

Grunnire.

καὶ ζῶν.

Aristop. 4.

Acharna.

Act. 3. Sc. 3.

In Geta.

Cap. 2. nu.

356.

Chilad. 4.

c. 7.

Gry vox
porci.

Gry sordes vnguis, atque vox porci,
Et Gryte vascula para ex testis,
Gry igitur minimum omne significare vult.

Quod vocem humanam percipiant, & maximæ pastorum suorum Sues, & quænam sit ea vox, quam agnoscant, & sequantur, cui respondeant, in sequentibus fusc aperiam.

PASTVS, CIBVS, faginandi modus.

Locus pa-
scendi.

Lib. 2. c. 4.

Planities.

Lib. 7. c. 9.

Montes.

Campi.

Silua.

Cap. 36.

Loca gra-

minosa.

Cibus.

L. 10. c. 73.

L. 13. c. 18.

Loti radix.

Glandes.

Li. 16. c. 6.

Fagea.

Querna.

Cerreæ.

Iligna.

Esculea.

Suberea.

Roborea.

Salamand.

L. 28. c. 4.

Cap. 26.

Hæmalis

cibus.

Lib. 7. c. 9.

Vi recondi-

unt.

Faba.

Quæ no-

ceant?

Lib. 2. c. 4.

Hordeum.

Glandes ho-

mini & por-

co cõmunes.

Lib. 7. c. 56.

PORCVM sic conceptum, vtero gestatum, natum, & electum consequens est vt à matris ubere distractum nutriamus: id vt fiat, duo consideranda, locus, & cibi qualitas; ac de loco quidem M. Varro in re rustica. In pastu locus huic pecori, porco, aptus vliginosus, quod delectatur non solum aqua, sed etiam luto: itaque ob eam rem aiunt lupos, cum sint nacti sues, trahere vsque ad aquam; quod dentes feruorem carnis ferre nequeant. (latius in præcepto illo Iunius Columella excurrit.) Omnem porro situm ruris pecus hoc (porcus) vsurpat, nam & montibus & campis commode pascitur, melius tamen palustribus agris, quam sitientibus, nemo- ra sunt convenientissima, quæ vestiuntur quercu, subere, fago, cerris, ilicibus, oleastris, tamarici- bus, corylis, pomiferisque siluestribus, vt sunt spinæ albæ, græcæ filiquæ, Iuniperis, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, & paliurus atque Achrades pyri, hæc enim diuersis temporibus mite- stunt, ac pæne toto anno gregem saturant: at vbi penuria est arborum, terrenum pabulum consecta- bimur, & sicco limosum præteremus, vt paludem rimentur, effudiantq; lumbricos, atq; in luto volu- tentur, quod huic pecori est gratissimum: quin etiam vt aquis abuti possint, namq; & id fecisse ma- xime per æstatem profuit, & dulces eruisse radicales aquatilis siluæ, tanquam scirpi iunciq; dege- nerisq; arundinis, quam vulgus cannam vocat: nam quidem cultus ager opimos reddit Sues, cum est graminosus, & pluribus generibus pomorum confitus, vt per diuersa anni tempora, mala pruna, pyra, multiformes nuces, ac sicû præbeat. (Eadem verbis nonnihil mutatis Palladius Taurus retulit in Februario.) genus hoc (porci) in omnibus locis haberi potest, melius tamen agris palustribus, quam siccis, præcipue vbi arborum fructuosarû silua suppetit, quæ subinde maturis frugibus alterna per annum mutatione succurrat. maxime locis graminosis, & cannarum vel iunci radice nutriuntur. (Hæc de loco abunde sint dicta, sequitur vicius ipse, aut cibus, qui mirum quam varius, C. Plinius vix sibi satisfacit, quædam eius loca adscribam) è bisuleis Sues omni cibatu, & radicibus aluntur. (& de loti radice agens alibi) nec aliunde magis, quam purgamentis eius Sues crassescunt (at cum glandibus frequentius, quam villo alio cibo vescatur, videndum ex eodem authore, quo glandium genere maxime capiantur, & an ex omnibus æqualiter comestis eadem caro generetur. sic ergo.) glanfagea suem bilarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem stomacho, iligna, suem angu- stam, nitidam, strigofam ponderosam, querna diffusam & grauissimam, & ipsa glandium dulcissima, proximam huic Cerreæ tradit Nigidius, nec ex alia sordidioreu carnem, nec duram, Iligna tentari Sues, nisi paulatim detur, hanc nouissimam cadere fungofam carnem fieri Esculo, robore, subere, quæ glandem ferunt omnes & galam, alternisq; annis glandem. (hæc sunt glandium genera præcipua, quibus caro diuersissima generatur, & infra diffuse exquiram. nec hic omitam Solmandram impu- ne nec arbori irrepere, sed poma omnia veneno insicere, & edentes necare, & tamen tanta vis ve- neni à suis manditur, domante eadem illa rerum dissidentia.) aut idem Plinius, alios percurro au- thores, qui obuia quæque de suum cibus subministrant. Palladius Rutilius in re rustica in Februa- rio deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquã præbenda sunt pabula glandis, castaneæ vel fru- gum villia excrementa caterarum (apertius Modestus Columella.) Nec tamen propter hæc parceretur horreis, nam sæpe de manu dādum est, cum foris deficit pabulū, propter quod plurima glans vel ci- sternis in aquam, vel fumo tabulatis recondenda est, faba quoq; & similibus leguminum, cū vilitas permittit, facienda est potestas, & utiq; vere, dum adhuc laetant. viridæ pabula plerunque nocent, itaq; mane priusquam procedant in pascua, conditiuis cibus sustinenda sunt, ne immaturis herbis cietur alius, eoque vitio pecus emaciatur. (sed & Varro in re rustica idem ante illos præscriperat. hoc pecus (porcus) alitur maxime glande, deinde faba, hordeo, & cetero frumento, quæ res nō mo- do pinguetudinem efficiunt, sed etiã carnis iucundū saporem. Pastū exigunt æstate mane & antequã æstus incipiat, subigunt in vmbrosū locū, maxime vbi aqua sit, post meridiem rursus lenito feruore pascunt, hiberno tempore non prius exigunt pastum, quam pruina euauit, ac colliq; facta est gla- cies. Glandibus autem non Sues modo, & homines antiquitus vescabantur C. Plinius. inuenit fru- menta

Li. 12. pra-
fat.
Lib. 3. c. 9.
Ad Sat. 14.
V. 187.
Lib. 2.
L. 11. prin.
Vinum ex
glande.
Ad lib. 1.
Georg.
Lib. 1.

In Descrip.
Ter.
Li. 2. c. 25.
Lib. 1.
L. 3. eleg. 9.

Pag. 213.
L. I. Sat. 3.

Quilbet
fractus.
Li. 236. ff.
de ver. sign.
L. vn. C. de
glande leg.
Lib. 13. V.
404.
Glâde pin-
guescunt.

Colluniaris
Percus.
Furfures.
Ac. q. Sc. l.

tum, ut ipse in aqua coctum, iis hisce verbis nihil aliud significatur, nisi quod uno vocabulo paulo post dicitur ὀστρε. Accedebat aliud subtile commentum, quod erat ἀσφακτος hic Porcellus, ut loquitur Coquus, neque ullam exhibebat vestigium letalis sui vulneris, aut ullius operationis, cum tamen non solum exenteratus, verum etiam impensa multa factus & oppletus esset, quod ad sarturam attinet, similem habes locum libri quarti initio, sed sine ulla subtilitate: de isto autem fuso paulo post idem qui parauerat coquus, lege ὁ πορσεύων τὸν ἰσθμὸν ἁρπάζει, sic melius libri non ἁρπάζει, sartum ventris ex partibus porcinae, non vero Porcorum.

ἰσθμὸν
quid?

Athenaus
correctus.

Sciendum non omnes Sues in conuiujs expetitos, sed Porcellos tantum, seniores enim ad sarturam custodiebant, & ab escu illarum abstinebant, Porcellis tantum vesci soliti. Flavius Vopiscus ex Epistola Valeriani. Panes militares mundos sedecim, panes militares Castrenses quadraginta, vini mensalis sexarios quadraginta, porcellum dimidium, gallinaceos duos. Et in eadem historia ad finem. vehementissime autem dilectus est in bagone, qui usque eo multum comedit, ut una die ante mortem eius aprum integrum, centum panes, veruicem & porcellum comederet. Latinis Porculus, ut in textu Suetonij in vita Neronis cap. 33. recoctum sapius porculo obiecti. in alijs est porcello obiecti, sed parum interest, hinc porculatio porculorum eductio, & porculator, porculorum custos apud rei rusticae scriptores non semel, & infra dicam. & porcellus vox vsitatissima: sed & Nefrens, ut definiuit ad librum octauum Aeneidos Seruius, quilibet infans, cui non sunt dentes, sed lata nimis ea significatio, propius nostro instituto Varro in re Rustica. Cum porci depulsi sunt à mamma, Delici à quibusdam appellantur, neque iam lactentes dicuntur, qui à partu decimo die habentur parti, ab eo appellantur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primum, itaque apud Plautum in Manechmis, cum in sanum quem putat, ut pietur in oppido Epidamno, interrogat, quanti hic porci sunt sacres? fundus, ministrat, dari solent viuacea, ac scopi ex vnis. amisso nomine lactentis dicuntur nefrides, ab eo, quod nondum fabam frendere possunt, id est frangere. Isidorus Hispalensis. frena dicta sunt, quod equos frenare cogant, vel hoc equi frendant, id est imprimant dentibus & obmordeant, unde & nefrendes dicti aabuc lactentes porculi, quod nondum aliquando frendant, id est comminuant dentibus. Duplex ergo subrum Porcelli apud veteres representatur vsus, vel enim adhibebatur sacrificijs, ut infra fuse aperiam. vel in conuiuolorum delitijs habebatur, quod ista loca indicant. Caelius Apicius Porcellum lacte passum mirifice extollit, & gula belluorum commendat, variaque eius condimenta praescribit, quae videantur. Martialis de insigni nepote.

Porcelli.

In Aurelia
no.

Porculus.

Porcellus.

Suetonius

tentatus.

Porculatio.

Porculator

Nefrens.

Lib. 2. c. 4.

Delicus.

Lactens.

Sacres.

l. 20. c. 16.

l. 8. rei Cu-

linan. ca. 7.

L. 3. epigr.

48.

Martialis

correctus.

Calderini

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

Illic coronam pinguis grauem Turdis,
Leporemq; salum Gallia canis dente,
Nondumq; victum lactentem faba porcum.

Lactentem ibi vocat Porcum pro nefrende, qui tamen reuera lactens ab alijs. Lemma quadragesimum eiusdem poetae in Xenijs, est, Porcellus lactens, pro quo in editionibus Aldi, & alijs lactens male scribitur, & errorem illum Domitius Calderinus secutus.

Lacte mero passum pigra mihi matris alumnus

Ponat, & Aetolo de Sue diues edat.

Eadem res διλφάξ Graecis non minore luxu apud illos fuisse censenda est, illi enim διλφάξ, & διλφάξια pro altili porcello vsurpant. verba Athenaei in Dipnosophistis, haec sunt. διλφάξια δὲ ὀστρεὺς ὀφθαλμοῦ ὁ φλυακὸς ὁ Σώπας ἔστιν ἐν Βακχίδος γὰρ οὗτος

l. 8. rei Cu-

linan. ca. 7.

L. 3. epigr.

48.

Martialis

correctus.

Calderini

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

error.

ἐπὶ οὐκ ἴσθαι ὅτι τὸ διλφάξια οὐκ ἔστιν ἐν τῇ

διλφάξια δὲ Αἰζήνης εἰρηκεῖ ἐν Αλκιβιάδῃ οὗτος, ὡς περ αἰ κατὰ τὴν διλφάξια τριφασίαν.

Αἰσφάνης δὲ ἐν φυσιογνωμοῖς.

καὶ γὰρ ἐκεῖνα τὰ διλφάξια περὶ βίαν χορτάζουσι,

καὶ ἐν προτρεπτικῷ.

ἀλλ' οὐκ ἔστι διλφάξια περὶ φιλίας.

Altilium porcellorum sic meminit Sopater nugarum & ridiculorum scriptor in Nuptijs Bacchidis.

Porcelli

altiles.

Sicubi furnus erat, ardebat multum Porcellus altilis.

Exiguos porcellos Aeschines sic dixit in Alcibiade veluti cauponaria mulieres altiles porcellos nutriunt. Antiphanes in Physiognomico.

Nam per vim illa altiles porcos saturant.

Idem in Exhortatorio.

Altilium porcellorum loco nutriti.

Plato in Poeta extulit genere masculino. dum dixit διλφάξια δὲ παίσιατα αἰσθητὰ altilium porcellum, cuius maxime prelixa, unde Varro sua hausit, tum utiq; sine ceruicis amplexu. Sophocles in Iniu-

Sophocles

fabula una

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

peryt.

ἰσθμὸν δὲ ἰσθμὸν διλφάξια.

Comedere nolo Porcellum alilem.

Et Cratinus in Vlyssibus δὲ λακας μεγάλους Porcellos aliles magnos vsurpauit. frequentior tamen Antiquorum vsus faminino genere habet eandem vocem, vt Nicochares dixit πούουσι δὲ λακα pragnantem porcellam alilem. Eubolus in Aureo genere.

ἢ π' ἀγν' οἶον δὲ λακα εἴδ' οἶον εἴς τ' αἰ μάλα καλὴν.

Non contemnendam porcellam, sed pulchram in conuiuio exhibuit.

Plato Comicus in Io.

Πρόσφρι δὲ ὕρα δὴ τὴν κεφαλὴν τῆς δὲ λακος.

Huc adfer caput ingulata porcella.

Theopompus in Penelope.

καὶ τὴν ἱερὰν ἡμῖν σφάττοισι δὲ λακα.

Sacram vobis maculans porcellam alilem.

lib. 3. c. 16.

Epichar-

mus.

Porcelli

asse.

Differentiam hanc grammaticalem animaduertit vir doctus in Athenæum. Et erat Epicharmi vetustissimi scriptoris, fabula δὲ λακα, quam laudant Eustathius, Julius, Pollox, & Athenæus. Porcellos istos assos apponebant, non elixos, vnde apparet celebrem eorum heroico saculo fuisse vsu, quo quidem, vt ex Scholiastis Homeri liquet, carnes omnes assabantur. Epicrates antiquus Comicus in Mercatore ficcius meminit.

ὅς κ' ἄλλος ἴδ' οἶον δὲ λακα εἴδ' οἶον εἴς τ' αἰ μάλα καλὴν.

Huc ego profecto diuersatos, Porcellorum carnem

Ignis vt asperi, efflorescentem pulcherrime.

Alexis in Improbis.

τριοβολικρεῖσ' αἱ σῶν, αἱ τοῦ

ὄντος, ὅπως, καὶ θερμὸν, ὅπως ἂν

ὄντας ἂν προσφίροι.

Tribus emptam obolis carnem, elegantem,

Suillam, assam, calentem, sapientem iucundius

Cum apponet.

Assorum

mes.

Albi Porcel

li delicatio

res.

Cribanus,

telus, cocti

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

instrumentu-

rum.

Protopolus rex Aegypti libro nono suorum Commentariorum narrat de Assij consuetudine, vbi iuuenes χοῖρον υἱὸν inueniunt porcum adducere hospitibus in more habent, duos cubitos & semissem altum, cui par esset corporis longitudo, coloris niuei, narrabantque loci incolæ, Eumenem Regem tales ab ijs magno studio mercari solere, vel drachmarū quatuor millibus vnum. Magnum sane pretium tam vulgaris pecoris, itaq; albos hosce nefrendes eodem, quo coquebantur, instrumento, ad mensam ferebant. testis est Aeschylus.

ἰγὼ δὲ χοῖρον κ' ἢ μ' ἂν ἐν δαδ' οἶον εἴδ' οἶον εἴς τ' αἰ μάλα καλὴν.

Et d' in rostrum mihi, vnde, vnde

ὄψ' οἶον εἴδ' οἶον εἴς τ' αἰ μάλα καλὴν.

Ego porcum optimum valde lactatu

In tellu calente ponam, quod enim

Præstantius hoc fuerit hominibus obsonium

Idem author rursus.

λευκοί, τί δ' οὐχὶ καλὸς χοῖρος;

χοῖρος, ἴψου, μὴ δὲ λευκοῦ χοῖρος;

Albus porcus? quidani? iam puleher & grandiosulus est,

Assa, igne tam ieni, vt te non offendas.

Denique Aristophanes Coniualem hunc δὲ λακα in Archanensibus describit Act. 3. Sc. 3.

ὦ καὶ γὰρ ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

ἴσθι, ὅτι δὲ λακα χοῖρος

Tantum gulæ veteribus studium, vt cum omnes animantes, atque adeo omnes pæne naturæ factus abliguerent & consumerent, mirum tamen delectum obseruabant, & notis quibusdā animalia profunda ingluuiei abortu ipso destinarant, & Græcorum insolentia in hoc longe Romanos est prætergressa, & de Medica Suilla ratione, late infra tractabitur.

EDVLIA VARIA
ex Suilla.

SIC se habet Porcus ipse in Romanorum conuiuijs, at nunc sigillatim varios eius vsus, variaque singularum partium nomina, formas, figuraeque; excutio. Ante omnia frequens *Suminis* vsus, *suminatum* enim *Suem* cū lactente coniungit Aelius Lampridius, quod illi hac delictiarum ratione proxima sit. verba sunt. cum vilitatem populus Romanus ab eo potcret, interrogauit per Curionem, quam speciem caram putarent, illi continuo exclamauerunt, carnem bubulam, atque porcnam, tunc ille non quidem vilitatem proposuit, sed iussit ne quis *suminatum* occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis Damalionem, tantumque intra biennium, vel prope annum Porcina carnis fuit & bubula, ut cum fuisset octo minustalis libra, ad duos, vnumque viriulque carnis libra redigeretur. Mira edicti grauitas ab octo minutis nummis ad duos Porcinae libram redegit. locus videtur mutilus, itaque supplendus, ne quis *Suem* *seminatam*. Est enim *suminata* *Sus*, vel *faginata*, ut viris doctis placuit, vel quae recens à partu vbera lacte distenta habet. nam pinguiorem interdum partem in ventre fementellarum quadrupedum *sumen*, in musculorum vteris *abdomen* vocamus, & licet *sumen*, quasi *summen* à *Suibus* videlicet dixerint, tamen saepe pro quolibet vberis usurpatum reperimus. Lucilius Satyrarum lib. 4.

Quod si nulla potest mulier tam corpore duro
Esse tamen tenero moueat succussa lacerto
Et manus vberior lactanti in sumine fidat.

Definit C. Plinius ad Palatum nepotum. *Sumen* *Suis* vno post partum occisa si modo fetus non hauserit, locum supple, si modo fetus lac non hauserit. Petronius in cena illa Trimalcionis lautissima, procurrerunt, superioremque repositoriij partem abstulerunt, quo facta videmus infra, scilicet in alio serculo *altisia*, & *sumina*, leporemque in medio: Poetae praesertim *sumen* extulerunt. Aristophanes in *Tagenistis*, de ijs scilicet, qui in sartagine frigunt, lautitias, ut apparet, culinares ea fabula, quae interijt, perstrinxerat.

τῆς δὲ λαχνοῦς ὁ ἀφ' ἧς ὑπὸ τοῦ
Porca autumnalis *sumen*.

Antidotus in Querula ο' πορὰ σπιν, quod sub ventre sit, pro *sumine* dixit apud Athenaeum lib. 14. C. Lucilius lib. 16. Satyrar.

Fingere praeterea afferri, quod quisque volebat,
Illum *Sumina* ducebant, atque *Altium* laux,
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus Catillo.

Sunt qui *spetile* dictum contendunt, aut verius *Spetile*. Festus Pompeius. *Spetile* vocatur, quod si infra umbilicum *Suis*, carnis proprii cuiusdam habitus exos, quae etiam antiqui per se utebantur. Plautus enumerandis vilius obsonijs in *Carbonaria* sic ait.

Petopernam, *sumen*, sueres, *spetile*, calum, glandia,

Vile Festus *sumen* obsonium vocat, haud quaquam, ut videtur, recte, quando inter primarias cupedias semper id fuerit, vel ipso Plauto teste, in *Pseudolo*.

Nam mihi hodie natalis dies est, decet eum omnes concelebrare.

Pernam, callum, glandium, *sumen*, facito in aqua iaceant, satis audin?

Magnifice enim volo summos viros accipere.

Et in Cuculione Act. 2. Sc. 3. V. 44.

Pernam, abdomen, *sumen*, *Suis* glandium, ain tu omnia haec?

In carnario fortasse dicis.

Idem in Captiuis. Act. 4. Sc. 3.

Quanta pernis pellis veniet, quanta labes larios?

Quanto *sumini* absurp ede, quanta callo calamitas.

Alij poetae. A. Persius Sat. 1.

— calidum scis ponere *sumen*.

Omitto Plutarchi auctoritatem apud Calium Rhodiginum, & Apiciū, qui ex professo *Suminum* preparationem, & condituram praescribit. Martialis libro secundo epigramma trigesimo-septimo.

Semen.

In Alexan-
dro Seuero.

Pretium por-
cinae mire
minutum.

Lamprid.
correctus.

Suminata
Sus.

Abdomen.
Sugimen.

l. 11 c. 37.
Pliny locus
suppletus.

Tagenista
fabula Ari-
stophanis
perijt.

πορὰ
σπιν.

Spetile,
aut Spetile.

Festus no-
tatur.

Act. 1. Sc. 2
V. 33.

*Quicquid ponitur, hinc & inde verris,
Mammæ suminis, imbricemq; Porci.*

Et magis ad palatum belluonum lib. 13. epigr. 44.

*Esse pates nondum Sumen, sic ubere largo
Efluit, & vino lacte papilla tumet.*

In maribus abdomen est illud idem, quod in scrofa *Sumen*. C. Plinius. *Antiqui abdomen vocabant*
Abdomen. priusquam calleret id, scientes, occidere non affecti. Plautus supra laudatus. Iuuenalis tamen *abdomi*.
 l. 1. c. 37. ne Porca dixit, & Montanum pinguem ventrem vocavit *abdomen*. Erat in luxu illo erudito quaedam
 Sat. 2. v. Porci pars, quam dixerunt *Petimen* nepotes. Festus Pompeius. *Petimina* in humeris tumentorum
 §6. *ulcera*, & *vulnus* nominat, & Lucilius meminit, eo nomine autem, & inter duos annos suis quod est, aut pe-
 Sat. 4. v. *Hus*, appellari solitum testatur Nonius in descriptione *Sulla*.
 107. *Petimine* Porcino qui muerat.

Petimen. Sequitur *callus*, vel *callum* hoc est caro pinguior Suilla durata & mirum in modum densata, ut videatur *callum* à natura obduxisse, Plautus & Plinius locis supra citatis. & alibi quidē Plinius. *Callum.* (neque alio ex animali numerosior materia ganeæ, quinquaginta pæne la pores, cum cæteris singuli. Hinc Cenforiarum legum, paginæ, interdictæq; canis abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, fincipita verrina, ut tamen Publij Minorum poetæ cana, postquam seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdome, etiam vocabulo fuminis ab eo imposito, placere autem, & feri Sues, iam Catonis Cenforis orationes A prugnum exprobrant *callum*. meminit Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 3. sed deprauato loco est medicina opus.

Plantis uis Act. 4. Sc. 3. led deprauato loco est medicina opus.
corruptus. *Dij* immortales, ut ego iam callos prae truncabo tergoribus.

Rescribe leui opera sic.

— callos praxinicos o tergoresos?

Glandium. *Glandium* quoque memorant in lautioribus epulis summo pretio habitum, est enim pars in
Sue callosa circa iugulum, sic dicta, quod glandis figuram & duritiem referat Plautus aliquot
locis meminit: Et Martialis infra citandus in voce Vulva Capriis. Ag. 4. Sc. 4.

Esuriens deservauit totum cum carne carnarum.

Arripuit gladium, prætuncat iribus tergoribus glandium.

Et in Menæchm. Act. 1. Sc. 3. ad finem.

Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurariet,

Atque aliquid scitamentorum de ferro obsonarier,

Glandioniscum, suillum.

Vulua. Nec *Vulua* non erat in delictis, eam infanientis & profunda gulæ lasciuia describit Plinius
l. 11. c. 37. *Vulua* cicūo, aut excicūo (partu melior, quā edito, cicūtia vocatur illa, hæc Porcaria, primiparæ Suis optima contra effatis, à partu, præterquam eodem die Suis occisâ liuida ac macra, nec nouellarum Suum, præterquam primipararum, probatur, potiusq; veterum, dum ne effatarum, nec biduo ante partum, aut post partum, huius & lumen optimum.) Cælius Rhodiginus non indoctè quædam huc spectantia prodit. Epicharmus apud Athenæum in Dipnosophistis. εἰσι δὲ λυαὲ σὺν πορκοῖς, tamen sic proprie Sues vocantur, quibus sunt veteri, δὲ λυαὲ enim vulvas nuncupant, vnde petitur τῶν ἀδελφῶν fratrum nomenclatura, & Interpretatio. Vir doctus, ex Plutarcho, in Athenæum obseruauit non valde *Vuluarum* esum fuisse antiquum. Certe sciti conuiuatores duo vuluarum genera probarunt, quarum ista, vt dixi, ἐκβολαὶ à Græcis, Cicūtia Latinis vocetur, illa ἐκτομίς, quæ & *Porcaria* dicta Plinio, eodem Athenæo teste. Hanc vuluam cicūtiam Græci scriptores extulerunt. Hipparchus author Aegyptiacæ Iliadis.

ἐν λοπάσσι μ' εὐφραίνει μήτηρ καλὰ πρόσωπα
ἐαυτολάδοι, δὴ ληφάχ' ἐκ λιβάδα δ' ἰαὸς ὄζωτ.

In lancibus ne delectat vulua pulchra facies,

EieBilia, ac porcellus qui suauiter in clibano oleat.

Sopater in Hippolyto.

Α'λλ' οἷα μητρὰ καλλιπαρτὸς ἐκβολαίς

διεθθα, λυκαθθίσα, χρίρουτε διέμας.

Sed veluti facunda cecitūta vulua

Elixa, dealbata, & Suis corpus.

Sopater In fecundo versu male legebatur, nec vll'o sensu probabili, ante meam correctio-
correctus. nemus.

== சுருத்தி வி'யுத

— *Cæci corpus.*

Idem rursus in Physiologo.

μήτρας ὅσας ἐκ αἰσθητικῆς τοῦ ποσ.

Suille vulvae non elixum fructum.

Archestratus vetus & ipse Comicus, condimenta ei ac præparationem præscribit.

γαστέρα καὶ μήτραν ἰσθμὸν ὅς ἐστι καμίνον

ἐν τῷ ὄξυ δριμύτι, καὶ σιλικῇ ἐμβεβαῖσαν.

Suis ventrem, elixa porca vuluam, cum Cymino,

Cum aceto acris, & silphio accedentem.

*Et condi-
retur.*

Aelius Lampridius corruptus est in hac voce, in Heliogabalo. exhibuit sumina Aprugna per *Lamprid.*
decem dies tricensa quotidie cum suis bulbis, restituo, & lego. tricensa quotidie cum suis vuluis. Er- *correctus.*
ror obuius, ut B. pro V. vsurpetur, quo nihil frequentius, non in libris modo, sed & Inscriptioni- *B. pro V.*
bus ipsis. Lapis Caietæ apud Manutium & Gruterum. *Pag. 542.*

D. M.

TI. FLAVIO. T. F. TALLIONI.

MIL. VRB. COHOR. XI. VRB.

STIP. XI.

Q. B. A. XXX.

FL. ELPIS. MAT. P.

Aliam Inscriptionem vide in Commentario in Corippum. Erat ea integra, & hodie fragmen- *L. 3. m. 6.*
ta restant in Ponte viæ salariæ.

HIC. VBI. CVRBATI. DIRECTA.

EST. SEMITA. PONTIS.

Ita Cuiacio teste, in Pandectis Florentinis fuit *Abuta patrimonio*, pro *avita*, *Cluentius Habitus*
pro *Anito*. L. Apulcius Apologia. ut bono potui poculum pralabitur, pro *pralaui*, quod est *prala-*
natur. Ouidio genitalia nautia sunt *nautia*, Fruterius notat, & Politianus. Martialis pelle detracta *L. 7. epigr.*
apponi solere innuit. *19.*

Et Punicorum pauca grana malorum,

Et excavata pellis indecens vulvae.

Et in Xenij Epigram. 55.

Te fortasse magis capiet de virgine Porca.

Me materna grani de Sue vulva capit.

Q. Horat. lib. 1. Epist. 15.

Quicquid erat nactus prada maioris, ubi omne

Verterat in fumum, & cinerem, non, Hercule, miror.

Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obaso

Nil melius Turdo, nil vulva pulchrius ampla.

Folliculum & Bulgam veteres vuluam. Plinius loco supra proximè laudatus. vesica iunctus vtri- *Folliculus.*
culus, unde dictus vterus, quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus, vuluam. Lu- *Bulga.*
cilius lib. 21. Satyrar. *Locos.*

Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus.

De *Larido* seu *Lardo* paucis ago. definiuit Aurelius Macrobius in Saturnalib. salitam carnē, quam *Lardum.*
laridum potamus, ut opinor, quasi large aridam. atq; id quidē duplex, & pingue illud candidumq; *Li. 7. c. 12.*
suillum, quod vulgo audit *lardū*, sed quælibet caro salita porcina, ac deinde arefacta rursus, Non
placet quod ait ineptè Isidorus dum à laribus deriuat. *lardum* dicitur eo quod in domo repositū con-
seruatur, nam antiqui domos lares dicebant. Taxea *lardum* est Gallicè dictum, unde dicit Afranius.

In rosa Gallum saginatum pingui paltum taxea.

*Isidorus re-
prehensus.*

Li. 20. c. 2.

Taxea.

Axungia.

Sebum.

Cibus mili-

taris.

Li. 1. C. de

erogat. mil.

Ann. l. 12.

Axungia ab unctiōe vocata, *Sebum* à sue dictum, quasi Suebum, quod plus pinguedinis hoc ani-
mal habeat, ita ille tam benè vltima, quam malè prima. fuit autem *lardum* cibus militaris, quod ex
Diuo Gregorio Nazianzeno, in Athanasio, Iacobus Cuiacius, probat rescriptum Constantini
Augusti & Iuliani Cæsaris. repetita consuetudo monstravit expeditionis tempore, buccellatum ac panem,
vini quoq; atque acetum, sed & *lardum*, carnem veruccinam etiam, milites nostros ita solere perci-
pere, in diebus diebus buccellatum, in tertio die panem, vno die vinum, altera die acetum, vno die *lar-*
dum, biduo carnem veruccinam. Vulcatius Gallicanus narrat Anidum Cassium multæ fuisse se-
ueritatis. Nam præter *lardum*, & buccellatum, atque acetum, militem in expeditione portare prohi-
buit. & si aliud quippiam reperit, luxuriam non leni supplicio affect. Est epistola Valeriani ad Zosi-
mionem Syriæ procuratorem, cuius hæc sunt apud Trebellium Pollionem. *Salarium de nostro pri-*
nato

Constiti pro-
vinciales
ad lardum
conferen-
dum.

Lib. 9. C. de
Annon. &
Trib. l. 10.
Ad Sat. 11.
V. 84.

Succidia.

De Sene-
cute.
Vt condia-
tur?
Cap. 6.

Tenuiorum
victus.

Martialis
correctus.

Carnarium.

Perna.
Li. 4. ling.
Lat.
Assum.

Elixum.
Involucrum

Succiana.

Tergus.

Perna.

Offula.

Inficia.

Profectum.

Latania.

Faliscum.

Fundulum

ποφλόν

τοπος.

Farcimina.

Hila.

nato arario dabit annuos frumenti modios tria millia, herdes sex millia, lardi libras duo millia. Hinc intelligendum Edictum Constantini Principis L. 4. C. de Erogatione militaris annonæ. *Præcipimus species annonarias vicinioribus limitibus à preuincialibus ad castra conferri: quod etiam mandatum à Valentiniano & Valente Augustis, & confirmat Iulius Capitolinus in Gordianis, nulla erat ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in aceto, & frumento, & lardo, atque herdeo, & paleis condita non haberet.* Vetus Scholiastes Iuuenalis. *Sicci terga Suis, exponit in crate pendens lardum.*

*Qui meminit calida sapias quod vulua popina,
Sicci terga Suis, rara pendens in crate,
Moris erat quondam felis seruare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente noua, si quam dabat hostia, carne.*

Rara ergo eius commendatio, etiam ad conuiuia Natalitia, Appellatur Succidia, ut Ioannes Britannicus vir doctus obseruat. M. Varro loco toties laudato. *& qui non auariter patres nostros dicere ignauum & sumptuosum esse, qui succiduum in carnario suspendere potius ab lanario, quam in domestico fundo?* M. Cicero. *Iam hortum ipsi agricola succiduum appellant.* quomodo autem condia-
tur, docet Palladius Taurus in Decembri. *Pernas etiam & lardum conficimus non solum mense hoc, Decembri, sed omnibus, quos hiemalis algor astringit.* M. Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

Lardum atque epulas foveri fuculis ardentibus.

Ex in Menachmis Act. 1. Sc. 3.

Glandioniam, Suillam, lardum.

Horat. lib. 2. Satyr. 6. tenuiorum victum & obuium, maximeque parabilem videtur facere.

*O quando faba Pythagora cognata, simulq;
Vnctis satis pingui ponentur oluscula lardo?*

Ex ibidem loci aliquor interiectis.

*Aridum & ore ferens acinum, semesagj, laras
Frusia dedit.*

Locus Martialis corruptus, in quo vilia edulia enumerantur lib. 5. epigr. 79.

*Non deerunt tibi sessales propinqui. Errant alij.
Atles Cappadoca, grauesq; porri
Diuilis Cybium latebit ouis
Ponetur digitus tenendus vnctis, malè vnctis.
Nigra collicopus virens patella,
Argente modo qui reliquit hortum,
Et pulsem niveam premens botellus,
Et pallens faba cum rubente lardo.*

A lardi conseruatione frugi illi & modesti Romani, paucis contenti, nondum luxuria nata, carnarium vocare solebant, locum Suilla reponenda, quia tum rara carnes, nisi porcinae, atq; illæ à fundo, ut loquitur Varro supra laudatus, non à lanario. C. Lucilius.

*Sed quid Mutino, subiectoq; hic opus ligno?
Vt lurcetur lardum, & canaria furtim
Patrum conficeret.*

M. Varro in Manio.

*— Hac aduentibus accedunt cella,
Claues, claustra, carnaria, dosia.*

Lardo affinis Perna, nam eodem modo salitur, ut ex Aemiliano Palladio supra didicimus. M. Varro. Hinc ad pecudis carnem peruentum est, Suilla sic ab illis generibus cognominata, hinc primo Assiam, secundo elixam, tertio è iure utiq; capisse natura docet, dictum assum, quod ab igne assuescit. Vuidum est, quod humidum, & ideo ubi id non est, succus abest, & ideo sudando assum distillat calore, ut crudum nimium habet humoris, sic excoctum, parum habet succi. Elixum est è liquore aquæ deductum, & ex iure, quod iucundum magis conditione est. Succidia à Suis con-
cidendis, nam id pecus primum occidere ceperunt domini, & ut seruarent, salire. Tergus Suis ab eo est, quod tegitur. Perna à pede Suis, à nomine eius. Offula dicta, ut ossa minima in Sue. Inficia ab eo quod infecta caro, ut in carmine Saliorum est, quod in extis dicitur profectum, Murtatum à Myrto, quod eo largefariū intestinum crassum. Lucaniam dicunt, quod milites à Lucanis didicerunt, qui & Falerijs Faliscum ventrē. Fundulum à fundo, quod non ut reliquæ partes, sed ex vna parte sola apertum, ab hoc Græco putos ποφλόν τῆς κοιλίας appellasse (cacum intestinum) ab eadē futura far-
cimina in extis appellata, à quo quod in eo tenuissimum intestinum fartum; Hila, ab Hilo dicta, id est mi-

minimo, quod ait Ennius, neq; disperdes facit hilum, quod in hoc sarcimine summū quidam eminet, ab eo quod ut in capite apex, Apexabo dicta tertium fartū est longabo, quod longius, quam duo Hila. Argumentum, quod ex immolata hostia defectum, in iecore imponendo agendi causa. Magnentum à Magis, quod ad religionem magis pertinet. Ista quidem Varro nomina diuersa. Suilla attulit, licet scriptura multis in locis deprauata, & hæc omnia, maxima ex parte ad sacrificia pertinent: Et variam quidem scripturam viri docti obseruauerunt, & prima verba legunt, *Suilla sic à suillis generibus*, de Iurulento obseruandum est, tertium quoddam parandæ Suillæ genus, quod neq; assabatur, neq; elixabatur, sed cū iure suo in patina mensæ inferebatur, quod Itali *Assam* vocant Isidorus Hispansenis. *Ius coquina magistri à iure nuncupauerunt*, quia ta lex condimenti eius. corrigendum videtur. *Ius coquina Magistri à iure nuncupauerunt*, hoc condimenti genus apud nullum melius, quā Plautum expressum legere me memini, qui sic in *Asinaria*. Act. 1. Sc. 3.

Is habet sūcū, is suauitatem, enim

Quoniam pacto condias,

Vel patinarium, vel assum.

Non tantum ergo carnes Suillæ, in iure sic coquebantur, sed quorumlibet quadrupedum carnes, atq; adeo etiam pisces ipsi, sed ad locum Varronis redeo, sequitur postea, & ut seruarent salere, ita vulgata lectio, sed meliores Codices præferunt *salere*, atq; ita legit Diomedes Grammaticus lib. 1. cap. 4. deinde est scriptum. *Tergus suis*, ab eo, quod eo tegitur, legendum omnino *Tegus suis*: ita enim & ratio nominis, & versus Trochaici apud Plautum mensura suadent, sic enim ille in *Captiuis*.

Callos detruncabo tegonibus.

Et in octonario eadem fabula.

Prætruncavit tribus tegonibus glandia.

Quod deinde subditur, *Perna à pede suis*, longè aliter concepit Scaliger, *Perna à pede*, Sueres à nomine eiusdem, veteres enim Sueres pro Sues, & Boueres, pro boues vsurpabant. Turnebus verò in *Aduersarijs*. *Perna à pede*, Sueris à nomine eius, veteres quippè *Suera* pro *Suilla* efferebant. Mox in Varrone, *offula dicta, ut offa minima in Sue, resingendum offula*, ab offa minima *Suera*. De alijs infra dicam fufius contentus hic ad nonuisse, *Apexabo longabo, augmentum*, Magnentum dictiones esse Hetruscas, ut Arnobius lib. 7. nos docet, & ego fufius sum executus in Hetruria mea Regali, ubi de lingua Tuscorū antiqua, nec ea hic repeto. Ad Pernas relictas regredior, quarū falsuram habet ex Catonis rusticæ *caro carnem non tangat, post diem duodecimum eximantur, sal detergatur, in vento per biduum, suspendantur, spongia detergantur, oleo ungantur, biduo in fumo figantur, oleo & aceto permixtis perungantur, in carnario suspendantur, sic nec tineæ, nec vermes nocebunt*. De tempore falsuræ idoneo, dubium nō est, quin quolibet tempore frigido, sal melius inhareat, Paladius supra Decembrem præfiniuit, at in Februatio Idem. hoc tempore lardi, Echini salisaporum condiendorum, & Pernarū iusta confectio. Meminit Athenæus omniscius. At quæ optimæ de Gallia laudatissimas reperio, auctore Varrone in rusticæ. *Equæ succiduas & optimas Gallia facere consuevit, optimarum signum, quod etiam nunc quotannis de Gallia apportantur perna Romam Tomacina, & Taniaca, & Petasiones*, sed quænam illa Gallia? Togata scilicet, quæ & Longobardia hodie dicta, docet Strabo infra laudandus, ubi de loco Suum agetur, Athenæus ad stipulatur, cuius hæc verba sunt ex versione Iacobi Dalechampij, quæ probissima est. *quoniam verò Petasonis, quam Pernam vocant, portio cuique data est, agendum, sermonem de illa nunc habeamus, & an quisquam id nomen vsurpauerit, perscrutemur, optima quidem Perna ex Gallia, quibus tamen nec cedunt aduēta ex Asiatica Cithra, nec Lycia*. Mox ex Strabone lib. 3. *Cerretanos*, maximam Hispaniæ gentem, propè Pampilonem, excellentes Pernas conficere asserit. Inter hodiernas Pernas prima gloria *Lycia*, secunda *Moguntina*, nec infuauis *Britannica*, & delicatissima *Rutenica*. Sed quibus maximè conuiuijs adhiberentur disquirendum. Vetus Comicus Ameipias præcipuos vsus facere videtur in Solemoniis Sacrorum canis, ita enim *κόνωφάρβα*.

δ' ὀταγμα λυδ' ἱεροσύντα

πολὴν τὸ πλεονόν, ἢ μικραὶ ἀριστέρα.

In sacrorum epulis perna maximè datur,

Latus, & dimidia pars, sinistra capitis.

Et liquet suspicari adhibitam Nouendiali cænæ, seu silicernio, quod ad rogiū tenuioris fortunæ hominibus dabatur, ut lib. 5. Antiquitatum Romanorum expeditum à me. firmat Euripides in *Scirone*.

ὀυδ' ἀλλήτερεπρώτ.

Nec mortuorum Perna.

Apexabo.

Longabo.

Argumentū.

Magnentiū.

Varia le-

ctiones in

Varronis

Ius.

textu.

Li. 20. c. 2.

Isidorus

correctus.

Salere.

Tegus.

Li. 14. c. 1.

Suera.

Voces He-

trusca.

L. 1. c. 20.

Salsura.

Cap. 162.

Quo tem-

pore.

Cap. 16.

L. 2. d. 57.

Lib. 2. c. 4.

Gallia To-

gata.

L. 4. pagin.

Asiatica.

Lycia.

Moguntina.

Britannica

Rutenica.

In Epulis

sacris.

In funebri

conuiui.

Sciron fabu-

la Euriped.

intergi.

κωλή.

Græci sanè tum κωλήν, tum κωλήτα pro perna frequenter vsurpasse visi sunt. Eupolis in Antio-
lyto. Σκίλη δὲ καὶ κωλή τις, ἡ δὲ νῦν πόδις.

Crua & petasones statim diluculo.

Aristophanes in Secundo Pluto, quæ fabula interiit.

ὅμοι οὐ καὶ κωλή τις, ἢ ἐγὼ κατέβριον.

Hei mihi; qualis fuit perna, quam comedi.

Idem poeta in Conuiuatoribus.

καὶ διελθάνων ἀσάλων κολαί, καὶ χυματῶ
πτερόεσσα.

*Percellorum tenellorum petasones, & cupedia
Alata.*

Marfæ Pernas memorat A. Persius Satyr. 3. V. 74.

Marfa.

Perna Marfi monumenta clientis.

Quanto pretio Romæ fuerit, hæc authorum loca offendunt, Horat. lib. 2. Satyr. 2. alludit ad
Etymologiam.

— *Præter olus sumosa cum pede perna.*

M. Martialis lib. 10. epigr. 48.

— *canisque tribus iam cana superstes.*

Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

— *Pernam, atque ophthalmium.*

Et in Menæchmis Act. 1. Sc. 3. in fine.

— *Aliquid festamentorum de foro olsonarier
Glandonicam, suillam, laridum, peroniatum, aut
Sinciput.*

In Pseudolo Act. 1. Sc. 2.

Pernam, callum, glandium, sumen.

In Stichio Act. 2. Sc. 3.

Alij pisces depurgate, quos piscator attulit,

Pernam & glandium deficite.

Petasonis

Est perna pars Petasonis, vt viri eruditi adnotarunt Philippus Paræus, Matthæus Raderus, &
pars perna. vtroque prior Adrianus Turnebus in Aduersarijs. Athenæus adstipulatur πετασώνος μέρος, ἢ πέρ
L. 16. c. 16. τὰ καλούσι. Petasonis pars, quam pernam vocant. vtriusque, tanquam diuersorum præparationem
L. 14. pag. petere licet ex Cælio Apicio in re Culinaria, & B. Platina eodem opere. videri posset petaso & per-
657. na etiam distingui ex verbis Varronis, supra laudatis. Martialis sæpè lib. 3. epigr. 77.

Lib. 7. c. 9.

Et pulsam aubio de petasone vates.

Lib. 6.

Fuit ergo petaso recens in delitijs, dum succo abundabat, vbi verò succo vento exhausto ve-
tulus erat, quod nos rancidum appellamus, & ingratus mensis, nec vilius pretij reputatur, sic in-
telligendi poetæ Martialis lib. 13. epigr. 54.

Caretana mihi fiet, vel massa licebit

De Menapis, Lanti de Petasone vorent.

Et eodem libro lemmate sequenti.

Multus es, prope ea caros nec differ amicos

Nam mihi cum vetulo sis petasone nihil.

D. Iuuenalis Satyr. 7. V. 119.

*Quod vocis pretium? succus petasunculus, & vas
Pelamidam.*

Hila

Lib. 8.

Varronem denuo illustro. Hila est færcimen, aut intestinum minimum, vt Festus Pompeius au-
thor est, quanquam Hila ad intestinum referatur, hilum pro leuissima resumatur, Lucilius lib. tri-
gesimo Satyrar.

Quodq; tuas laudes culpas, non proficis hilum.

Hira

Hira est apud Plautum Curcolione Act. 2. Sc. 1.

Radices omnes pereunt, hira omnes dolent.

Stomachū

linguentem

excitabas.

Huius præcipuus vsus oppressum cibus stomachum releuare, & nouis epulis præparare. Horat.
lib. 2. Satyr. 4.

Tollis mercentem squillis recreabis, & Asra

Potorem cochlea, nam Lætua innatat acris

Potū vinum stomacho, perna magis, ac magis Hilis

Flagitat in morsu refici.

Offa etiam retractanda est, quam nos supra leuiter ex Varrone & Festo descripsimus, fiebat autem ex intestinis Suillis, & qui parabant *Bubularij* dicti, in ludicro testamento Grunij Porcelli Corocottæ, inter legata varijs relicta, Bubularijs legat intestina Ificiarijs femora, & infra LARDIO. SIGN. OFFELLICVS. SIGN. meminit duobus locis Arnobius cōtra gentes: & notus est locus; Isidori Hispalensis. *Offa est prapue frustum edentium, cuius diminutium offellam dicit, unde Offarij coci, quia particulatim, id est offatim excoquunt, delira sunt, qua sequuntur, mentio apud poetas: Martialis lib. 12. epigr. 44.*

Offa.
Bubularij.
Lib. 6.
L. 20. c. 1.
Offarij.

Et qua non eget ferro struitoris ofella.

Parabilem & obulum cibum idem facit lib. 12. epigr. 48.

Me mens ad subitas inuitet amicus ofellas,

Hæc mihi, quam possim reddere, cœna placet.

Nec magni pretij inuit lib. 14. epigr. 22 1.

Parua tibi curua craticula sudet ofella.

Plautus Milite Act. 3. Sc. 1.

Iube illud denno tolli, hanc patinam remoue,

Pernam nihil moror.

Aufer illam offam porcinam,

Iuuenalis Criticis non intellectus, qui offam hanc penitam egregie describit Satyr. 7. v. 82.

Aspice quam longo distendat pectore laticem,

Qua fertur domino squilla, & quibus undiq; cineta

Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda?

Cum venit excelsi manibus sublata ministr.

Aurelij Prudentij locus insignis, qui etiam in sacrificijs deorum offas receptas docet.

Deasciato supplicare litpiti,

Tetro cruore scripta saxa spargere

Aras ofellis obsecrare bubulis.

Vilis cibus.

Iuuenalis
nouo modo
explicitus.

Nec minori olim in pretio helluonibus suum testiculi ut ex legum Censoriarum querelis, & sui sæculi corruptela docet C. Plinius. *Hinc Censoriarum legum pagina, interdicta; canis abdomina, glandia, testiculi, vulua sine pita verrina.* C. Petronius in Trimalchionis cœna. *Grætor imposuerat sumptuos per Geminos, Testiculos ac renes.* hoc castiori voce iussit, communi dictione *απασας*, Arthengus, quid vocet. *απασαν* in Commentario. Petroniano id Latini Polimenta dixerunt. M. Plautus Menæchm Act. 1. Sc. 3.

Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurarier,

Aique aliquid scitamentorum de foro obsouarier,

Glandionicam, Suillam, laridum, Peronidem, aut

Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum modum.

Testiculi
Suis.

Li. 8. c. 5 1.
απασας
απασαν
var.

Polimenta.

Imbrex dicitur idem: quod Imbrices sint regulæ, per quas aqua defluat, inde clypei imbricati ab ea forma dicti, notum ex Vegetio & Modesto de vocabulis militaribus, sed & Imbrex narium in Arnobio, sic imbrex Porci pars ea quæ vrina emittatur, inter delicias ciborum collocat Martialis lib. 2. epigram. 37.

Quicquid ponitur, hinc & inde, verris,

Mammæ suminis, imbricemque perci,

Communemque duobus Attagenam,

Mullum dimidium, lupumque totum

Murenaque latus, femurque pulli.

Credebatur Veneri parare. Philippides Comicus in renouatione, de gula Guathenæ scotti.

ἴπρι τ' ἐπὶ τοῖσι πᾶσι καὶ ὀρχαὶ φέρον

πολλὰς, τὰ μὲν οὐ γυναικῶν ἀλλ' ἰνκίχου

ἡδ' ἀνδρῶν ὅσοις ἴνα θάνα γιλάσασα,

καλοῖσι, φέροι, δινετροί, τὴ τῆς φίλης

Δήμητρα, καὶ δὲ ἀρωάσασα κατ' ἑνὶ

ᾧ δ' ὑπὸ τοῦ γέλωτος καταπίσιν.

Imbrex.
Plaut. Mo-
Hel. Act. 1.
Sc. 2. Milit.
Act. 2. Sc. 6

Veneris in-
centina.

Secundum versum sanum esse, contra Iacobum Dalechampium assertor est Isaacus Casaubonus, Latine sic vertes.

Deinde post hæc omnia accessit, qua testiculos ferebat

Multos muliercula, eosque apposuit.

Virorum

Vivorum autem interitio tum videns Gnatiana

Speciosum, inquit, rene: hi, per charam

Cerere, arrepti, duos deuorauit.

Vi praerisu subini connina caderent.

Aristomenes in Praefigiatoribus adiungendus est.

καὶ ὁρρενιδίος οὐκ, καὶ τῆς ἐκείνου.

Manducantur & ielles antiqui, quos renes appellabant.

Sincipita.

In cibos etiam delitiosos recepta *Sincipita verrina*, seu *porcina*, vt in decretis Censoriarum legum luxus eo xuo reprimentibus, ex Plinio supra laudato, docui, & Plautus ibidem loci.

Sinciput, aut polimenta porcina.

Caput Arictinum.

Sic & *caput Arictinum* inter missilia apud Martialem, vt ex lemmate 2 x 1. lib. 14. constat, Iuuenalis ad stipulatur Satyr. 3. V. 191.

Quis tecum scilicet porcum

Sutor, & elixi veruicis libra comedit.

l. 9. p. 384

Eodem ritu & pars anterior porcini capitis inter exquisitas cupedias. Athenæus: ἡσαν δὲ καὶ ἡμῖν πραιπαὶ πολλὰ δὲ λῆρα καὶ. μενιαισίου δ' αὐτῶν προβαλὸς ἐν ψευδοβαλτιμαίῳ.

οἱ σὺλδεν ἡμῖν πραιπαὶ τακίρα δ' ἡ λῆρα καὶ.

τακίρα, ματὸν δὲ οὐχὶ κατέλιπον γ' ἐγὼ

οὐδὲν.

Adferunt & in eo conuiuio dimidiata capita multa Porcellorum, quorum meminit Crabylus in falso Suppositio. nomen id fabulæ est.

Accesserunt sincipita liquata Porcelli

Horum ego, per Iouem, reliqui

Nihil.

Nænius in Decuma apud Nonium.

tem ego illi subiens

Sublababo e sui illud Sinciput.

Ophthalmum

Plautus ioculariter *ophthalmium* vocat, licet non desint, qui existimauerint *pisces* quosdam sic dictos, ab *oculorum* magnitudine, & ideo Plinius *oculata*, Aristoteles vero & Græci *μυλαρίορα*, *μυα*, appellant, Robertus Constantinus, & alij, sed falso, est enim *ophthalmium* anterior pars capitis, in qua *oculi*, vnde illi nomen. Plautus vero in *Captiuis* Act. 4. Sc. 2. V. 71.

Suppl. lat. ling.

Alium pisces praelinatum abire. H. hic vigilans somnat.

AR. alium porcina, atque aguinam, & pullos Gallinaceos,

H. scis bene esse, & si vnde. ER. Pernam atque ophthalmium,

Hornum Scombrum, & Trigonum, & Cetum, & mollem carnem.

H. Nominandi tibi istorum erit magis, quam aduendi copia.

Fortasse idem erit *caput*, quod in delicijs enumerat Lucilius Satyrt. lib. 4.

Assurgitur accipinam, in caput insiluit, ipsam

Commanducatur totum complexa, comestque.

Isicia.

l. 9. p. 376

De *Isicijs* obiter tractandum: quid ea sint Varro supra in libris de Latina lingua laudatus, docuit, describit pulchrè Leonides apud Athenæum, qui *ισίκια* *Isicia* vocat, & vult dictionem esse Græcanicam, seu Atticam, cum Macrobius liquido post Varronem Latinā faciat, in quo Furius

lib. 7. c. 8.

Albinus, quasi *isiciū* ab insectione carniū vocari scribit, sed Arnobius lib. 7. contra gentes vult vocem esse Hetruscā, & ego obseruavi in opere de Hetruria Regali, & ciuitate Romana, vt

lib. 1. c. 20.

multas alias voces *Thuscas*, donatam liquet, vel ex eo, quod Cælius Apicius eius præparationem in re sua culinaria, habeat: vt merito culpari debeat Paxamus vetus scriptor Græcus, &

Paxamus

notatur.

vt colligo, arte etiam cocus, cuius circumferebantur Commentarij de re rustica, de paratu ciborum, de iunctura arte Suida auctore Illud sanè non omiserim. *Isicia* difficillimè fuisse digestionis, aut

Non facile

digerunt.

concoctionis, & causa euidentis apud Macrobiū loco laudato, qui transcripsit Alexandrum

l. 1. proble.

Aphrodisæum, & pane verbatim expressit. Addit Varro, in *Saliorum* carmine olim *Isicia* dicta, quod postea, suo sæculo nominatum fuerit *Proscellum*: & familiare sane in Latinorum sacris vocabulum

mat. 22.

Proscellum *Proscellum*, & *proscellum*, Sueton. Augustus. *Nunciata repente hostis incurisione, semicruda exta*

Cap. 1.

rapti foci proscellum, T. Liuius. qui eius *hostia* exta, *proscellum* fessit, et *exterioram* dari. Q. Florens Tertullianus. *Galium* *Aesculapio* *proscellum* mandauit Socrates. Licinius Macer in Ornithologia.

1. Decad. l.

5.

apologet.

Vulgari tollit a sapore

Cum virgis proscellum ferunt.

Sic Poetæ capiendi Statius Papirius. lib. 5. Thebaid.

ubi aduerso dederat profecta Tonanti.

Lutatius Placidius vetus interpres ad eum locum, *profecta dicuntur exta cum reddantur infecta, & est usus verbo sacrificantium, particula enim minuta membrorum omnium, profecta dicuntur in sacris, quae inferuntur aris.* M. Lucan. lib. 6.

laui calido profecta cerebro.

Valerius Flaccus lib. 2. Argonaut.

*Tum picea mactantur oues, profecta aequae partim
Pectora.*

P. Ouid. lib. 6. Fastor.

Sic ubi libauit profecta calentibus extis.

Et lib. 12. Metamorphos.

ut imposuit profecta, sub aethere ponit.

Plaut. Pænulo. Act. 2. Sc. 1.

Ab eo illinc tratus, vetnique exta profecarier.

Inde & *Profecta*, ut notauit Barnabas Brissonius in formulis. Arnob. lib. 7. *si omnes has partes* *Profecta.*
quas proficias appellamus, dii amant. Martian. Capella in Nuptijs Mercurij, *physiculis extorum* *lib. 1.*
proficijs viscera loquebantur. vide plura apud Brissonium, ego pergo: *Lucanica*, ex carne porci- *lib. 1.*
na, à Lucanis populis, qui primi farcturam inuenerunt, nomen habent. Varro supra laudatus. *Lucanica.*
longus est de ijs excursus apud Athenam quem vide. sed & lib. 12. *πύσκα Lucanicam vertit* *lib. 9. pag.*
Interpres, & alibi fufius ex Eubulo in Leda: *πρετα διαφάκουν, χορδίοι' ἐπίφαρ δ' ὡς ἀπὸ κα' ὠρου,* *376.*
πρετου' ὀρεως, χορδίοις τρεβοίς, κρανατὰ ἀ' ὑπὸ τῆς σῆς ἐπίφαρ γαστρίλαγας, πύσκα χορδὴ, ἐπὶ ὑμῶν,
ita in Latinum viri eruditi translulerunt.

Porcelli caro, lactes, ieiunumque intestinum hadi,

Apri secur, uernicis selles, exia bonis,

Agni caput, leporis venter, omasum, flexuosa

Intestina, pulmo, lucanica.

Martialis lib. 13. epigr. 34. lemma est *lucanica*.

Filia picensa venio Lucanica porca.

Viri docti *omasum* id intestinum, ex quo *Lucanica* fierent, vocant Dalechampius ad Athena *Omasum.*
in librum nonum. Nænius Aulularia, siue, ut alijs placet, Ennius Hecularia.

Pracisum, omasum, pernam, callum, gires, glandia.

Non desunt, qui cum *Lucanica* laicos, sed *Isictam* confundant, sed distinguunt omnes Latini *Error quo-*
scriptores, in his Apicius separatim de ijs agit, eumque securus Platina lib. 6. rei Culinariæ, ut *randam.*
appareat diuersa esse. Vt *Lucanica* à *Lucanis*, ita *Phalisci* farciminis suilli genus, à *Phalerijs* seu *lib. 2. c. 1. &*
Faliscis Hetruriæ validissima gente, nomen acceperunt. probauit hoc Faliscorum inuentum mul- *Cap. 6.*
tis in Hetruria Regali, sic poetæ capiendi. Martialis lib. 4. epigr. 46. *Falisci.*
lib. 3. c. 104.

Et Lucanica ventre cum Falisco.

Et nigri Syra defruti lagana.

Statius lib. 4. siluar. 9. Silua.

Non larum graue, debilisue perna.

Non Lucanica, non graues Falisci.

Non Sal.

Inter delicias è porcina carne exquisitas *Tucetum* ponunt. L. Apuleius describit. Fotis suis do- *Tucetum.*
minis parabat, *vascum fartum concisum, & pulpam frustratim collectam, abacum pascue vinulentam,* *lib. 2. Mile*
& quia cum naribus iam arrolabar mihi tucetum perquam sapidissimum. notat Philippus Beroaldus *sic.*
Tuceta dici regias escas, sed hoc vnde ille hauserit, querat alius. Glossarium Isidori. *Tucetum,*
bula condita apud G. llos Alpinos. aliud glossarum veterum fragmentum, siue excerpta Pithoeana,
in quo *Tuatum* corrupte pro *Tucetum* legitur Callimachus.

Ambrosias redolent tuceta saporis.

A. Persius Satyr. 2. V. 41.

Posces opem nervis corpusque fidele senectæ

Ello, age, sed grandes patina, lucetæque crassa

Annere his superos vetuere, Ionemque morantur.

*Glossa vete-
res, corre-
cta.*

Sunt *farta* farcimina, *fartura*, de quibus Varro supra aliquoties laudatus, & Isidorus in Origi- *lib. 20. c. 2.*
nibus, quos vide, & sūt hodie in omnibus pane Europæ regnis cupediæ illæ suillæ, nisi in Scotia, *vbi magnus illius pecoris prouentus, rarus in cibis vltus, Parisienses vocāt Cerebella Cernellades,*
Salissas, Mediolanenses, Mortadellam, Bononienses, alij aliter, sed ego ad conditurā pergo, quæ
duplex,

Salsura duplex.

l. 12. c. 53.

Epist. ad Eulochiū. Grunij lundrum testamentū.

duplex, vna superius exposita est ex Varrone, & Palladio, debetq; fieri Decembri aut Ianuario, ut dictum est, addē etiam & Februarium per idoncum salsurā; altera ratio salsurā, ut *sen per tu maria caro libratim concisa conseruetur nec unquam vento aut fumo exponatur, potellq; sic condiri etiam fermentibus & latis caloribus*, author est Moderatus Columella in re rustica. Condimenta vero eius conuiuijs publicis instaurandis quæ fuerint. Calius Apicius, & B. Platina scriptis de culinaria libris expresserunt, mihi non sunt ad manum: & nonnihil obiter, iocularē illud Grunij Corocottæ Porcelli testamentum, attingit, quod quia lepidissimum est, & à Diuo Hieronymo laudatum, integrum hic apponam.

M. Grunnius Corocotta Porcellus testamentum fecit, quod quoniam mea manu scribere non potui scribendum dictavi, Magirus coquus dixit, veni huc euer sor domi, soluer sos fugitive Porcelle, ego hodie tibi vitam adimo, Corocotta Porcellus dixit, si qua feci, si qua peccaui, si qua vascula pedibus meis confregi, rogo domine cote, veniam peto, roganti concede, magirus cocus dixit, transi puer, adfer mihi de culina cultum, ut hunc procellum faciam etuentum, porcellus comprehenditur à famulis, ductus sub die xvi. Kal. Lycerninas, ubi abundant cyma, Clybanaro & piperato cocti, & ut vidit se moriturum esse, hora spatium petijt, cocum rogauit, ut testamentum facere posset, inelamauit ad se suos parentes, ut de cibarijs suis aliquid dimitteret ijs, qui ait, Patri meo Vertino Lardino. DO, LEGO, dari glandis modios triginta, & matri meæ Veturrinæ Scrofa, do dari siliginis Laconica modios XL, & sorori meæ Quirinæ, in cuius votum interesse non potui, do, lego dari hordei modios XXX, & de meis visceribus DABO, LEGABO tutoribus setas, rixatoribus capitinas, surdis auriculas, caudicis & vei bonis linguā, Bulbolarijs intestina, Isficiarijs femora, mulieribus lumbulos, pueris vescicam, puellis caudam, cymadis musculos, cursoribus & venatoribus talos, latronibus ungulas, & nec nominando cocto, do, lego, ac dimitto popam, & pistillum, quæ mecum detuleram à querceto vsq; ad haram, liget sibi collum de teste, volo mihi fieri monumentum ex literis aureis scriptum, M. Grunnius Corocotta Porcellus vixit annos D. CCCC. XCIX. quod si semis vixisset, mille annos impleisset. Optimi amatores mei, vel consules vitæ, rogo vos, ut corpori meo benefaciatis, bene condiciatis, de bonis condimentis nuclei, piperis, & mellis, ut nomen meum in semipiternum nominetur, mei domini, & consobrini mei, qui meo huic testamento interfuistis, iubere signari.

Lucanicus signauit. Tergillus signauit. Neptilibus signauit. Celsanus signauit.

Lardo signauit, Ofellius signauit. Cymatus signauit.

Kalenda

Lucernina.

Cerei Saturnalia

Cyma.

Li. 12. c. 7.

Afratim.

zūmata.

Cap. 16.

Ritum testamenti legitimi expressit, & singulas ceremonias author quisquis fuit, ad amissum est secutus, nam & tempus mortis ad Kalenda Lycerninas, aut Lucerninas fungus instruit, quas ego Decembrem mensē exeuntem intelligo, nam Kalendis Ianuarijs Cerei noui mittebantur, quibus etiam Saturnalibus utebantur, ut in antiquitatibus Romanis docui, & multis Iustus Lipsius in Saturnalibus. Macrobius in Saturn. lib. 1. cap. 7. Martial. lib. 10. epigram. 87. per Cymas vel intellige summitates olerum, quæ coquebantur cum latido, vel in muria asseruabantur, ut præscribit Iunius Columella. At certe Afratim designat, genus porcini edulij teste Isidoro, quod spumeum dicitur, quia iure spumam referente, ut opinor, apparabatur. *zūmata* enim Græci fluctus vocant, aut forte à Iuriū colore, est quippe cymatilis marinus aut caruleus color, ut definit Nonius Marcellus. Titinnius in Setina.

Et quem color cymatilis deceat.

Comodiana

MS cor

rectus.

Sic in codice Commodiani antiquissimi scriptoris librarij inscitia est, & quia nondum editus est, apponam verba ex lib. 1.

Neptunum factis deum ex Saturno procreatum,

Et trientem regit, ut piscis sufficere possit

Pater esse, deum Cumeralem, illi parare

Troianos non ille cum Apolline muros edixit

Vnde deus factus inopi cumentarius ille,

Non Cyclopem genuit monstrum, non Marsus & ipse

Vitæ non poterat de suo, quod structura gerebat

Sic genuit generatus, qui fuit iam mortuus olim.

Tertius versiculum mire afflictus, & pane depositus, tu restitue.

Pater esse deum Cumeralem, illi parare.

Neptunus

Cumatilis

Deus.

Clibanus.

Quartum versiculum sic lege.

Troianos non ille cum Apolline muros eduxit?

Redeo ad Porcelli testamentum Clybanatus à clybano in quo edulia illata, consul nomen habet Hipparchus author Iliadis Aegyptiacæ.

ἐν λοναῖσιν μ' ἐπαίει μὴ τὴν καλὰ πρὸς ὧσα

ἐκ βλάδος, δι' ἧς αὖ ἐκλιβαυρῆς δὲ αὖ ὄσων.

In lancibus me delicias vulua pulchra facies

Ecclesiā, ac porcellus, in cibano suauiter olenti.

Septem deinde Testes ex iure civili requisiti, plenam vim & vigorem concesserunt, sed & re-
fium nomina ciborum porcinorum naturam, & qualitatem significant. nam *Lucanicus* à *Lucani-*
carum factura, *Tergillus* à *tergore*, *Cymatus* à *Cymis*, *osellus* ad *ossum* præparatione, *lardio* à *larido*, vt
supra, *Nuptialis* à *Nuptiarum* solemnitate, qua mactabatur, vt infra dicitur. *Magirus* siue *μα-*
γίρος & *cocus* eadem sunt, reliqua sunt antea explicata.

Septem te-
stes.

μάγίρος.

QVI POPVLI ABSTINERENT

à Suilla, & qui ea vescerentur?

ROMANOS mores attingi, nunc historica relatione excurram, quibus odio
Suilla, aut delictis olim fuerit? Ante omnia ergo Iudæi suilla abstinebant olim, &
pertinaciter hodie etiamnum abstinent, vt multiplici scriptorum testimonio com-
probabo, quare insignis est, & non ferendus error veteris Iuuenalis Scholiastis, qui ad Sa-
tyram 6. V. 159. Iudæi maioribus porcis parant, minores manducant. non illi à porcis tantum
maioribus abstinebant, sed ab omni penitus porcina esu. idque ex præcepto Dei Moyli in-
uulgato, vt habetur Leuitici cap. 11. repetitumque Deuteron. cap. 14, ita profani scriptores
tamen, hoc diuinum mandatum ignorantes, varias causas slexerunt, vt alter altero insanius, &
magis ridiculus videri possit. Strabo Amasianus. ἐκ μὲν τῆς διασπορῆς αὐτῶν βρωμάτων ἀπο-
χρίσεως, ὡς περ καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρώποις ἀπὸ χιτῶν. Superstitio inuexit abstinentiam à carnibus, quam etiam-
num retinent. C. Tacitus. Sue abstinent, memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpauerat, cuius
animal obnoxium. Callistratus & Polocrates apud Plutarchum in Sympotiacis existimant eam
abstinentiam à religioſa quadam obseruantia provenire, aut cultu secreto, quo animal illud
prosequuntur. verba Policratis hæc sunt. ὁ γὰρ δὲ καὶ προσδιδόντες ποτὶ τοὺς ἀνθρώπους τὴν κατὰ τὸν
νόμον, ἢ μυστικὴν τὴν τοῦ ζῴου ἀπὸ χιτῶν τῆς βρώσεως ἀντιτά. τὸ γὰρ περὶ ἐκείνους λογίζεσθαι, μὴ δὲ τοῖς
κατὰ φύσιν ἀπὸ λόγου ἀποδοῦναι ἔχοντες ὡς ἐκ φύσεως. Ego quidem vehementer dubito, vitrum Iu-
dæi in honorem porci, aut quod animal illud abominentur, esu carum suillarum sese abstineant, nam quæ
apud illos dicuntur, fabularum sunt finitima, nisi fortassis habent serias quasdam rationes, quas non esse
runt. Subdit deinde ibidem loci Callistratus ὁ γὰρ μὲν τοῖσι οὐκ αἶμα τι μὲν τοῦ ζῴου ἔχειν ἀπὸ
τοῖς ἀνθρώποις. Ego itaque arbitror id animal in aliquo esse apud eam gentem honore. Hæc est illa gentilium
opinio inueterata Iudæos Animalis cuiusdam occultati caput in adytis colere, quod nonnulli
Arietis, caput, quidam Asini, sed & alij Porci, esse dixerunt. Verum ista alij discutiant. Celebre
illud fuit Augusti Principis apophthegma quod retulit Aurelius Macrobius, in hæc verba.
Augustus cum audisset inter pueros, quas in Syria Herodes rex Iudæorum, intra bimatum, iussit interfici, si-
lium quoque eius occisum, ait, melius est Herodis Porcum esse, quam filium. Festiuium hoc Augusti di-
pophthegm.
cum excipit graue factum Antiochi Regis apud Suidam. Antiochus Iudaicam gentem quæ ob inso-
lib. 2. c. 10.
lita tributa seditionem moueret, rursus subegit, templique donarijs spoliatis, & omnibus peruehitatis, sigil-
lum inuenit, librum tenens manibus, promissa barba, cui & lucerula auro distincta adhaerebat, hac suillo in-
Regis factū
uncta sanguine in templo reliquit, & Iudaistis multis talentis multatis, quæ tributi nomine pendere,
in Syria est reuersus, nō minus memorabile est illud Hadriani Augusti, qui veteres Hierosolymas
tot seditionum & impietatum nidum tandem destruxit, & nouam urbem inibi fundauit, voca-
uitque Aeliam, vt in Actis Concilij Niceni. Episcopus Aeliæ ab omnibus honoratur, & late V Vilhel-
Aug.
mus Tyrius in sacri belli historia, nec contentus caput genti abstulisse, exilio etiam multauit Iu-
Lib. 8. c. 2.
daici sanguinis omnes, & dira supplicia edixit, si vnquam in Palestinam inspicere auderent, vt
Tertullianus author in Apologetico est, ad vltimum marmore suum insculpsit, & porta affigi, qua
Sus in por-
Bethleem ducebat, vt execrandum diuinumque animal honoratum Iudæi acriter intemiscerent. notat Petrus
ta Hieroso-
Pithæus, aut sane, vt illis Ianiatoribus populum superstitionis omnis aditu prohiberet, vt ait Samuel Por-
lymarum.
chasmus in Itinerario. vide narrationem Aurelij Cassiodori. Hanc abstinentiam descripsit Iepide
Lib. 2. subci-
Iuuenalis Sat. 6. V. 159.
lior. c. 3.
Lib. 2. c. 10.
In Chronic.

Osferuant ubi sella micro pede sabbata reges,

Et decus indulget senibus clementia porcis.

M m m m

Et

Et Satyr. 14. V. 96.

*Quidem sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil prater nubes, & cali numen adorant,
Nec dilare putant humana carne suillam.
Qua patet abstinent.*

Iudais Aegyptij similes.

*l. 10. c. 16.
Et Arabes.*

Cap. 46.

*Et Saraceni.
L. 3. cap. 2.
Et Mahometani.*

*Azar. 33.
34.
Cur?*

Et Mauri.

*In Relat.
Chinen.*

Et Tartari.

*Apud Haklayt. tomo
3. Nauig.*

*Vescuntur
Persa.*

*Cent. 3. ca.
12. Et Chinenes.*

*Hif. Chin.
Et Syri.
Li. 1. c. 15.
Et Phari.
cc.*

A Iudæis, ut putatur, Aegyptijs hæc abstinentia communicata, ut ex Herodoti Melpomene colligunt viri docti, in his Ioannes Camers, Samuel Purchasius, & est alius repetendum. Velergo ex coniunctu populi Hebraici Aegyptij circūcisionis turpitudinem, & à suilla abstinentiā addidicerunt, ut Clementi Alexandrino & alijs visum, vel sane spōte sua animal id ob immunditiem habuerunt, ut infra hic dicitur, vel quia leprosum est Sus animal, vsque adeo, ut si quem Aegyptium in via forte tetigerit, expiatum se ille non putet, nisi totum corpus, & vestimenta abluerit, vel quia morbum suum facile in homines diffundit. Plutarchus loco postremum laudato, vel denique quia tam immodica & abominandæ gulæ solet esse, ut ne fatui quidem suo parcat, ut eleganter apud Cl. Aclianum, quem locum tu vide, ego non transcribo, alij eum præoccuparunt. Eadem opinio immunditiei sordiumque, deterruit Saracenos, qui Arabum sunt progenies, atque illi quidem non minori religione, quam Iudæi, esum porcinae deuitabant. Iul. Solinus Polyhistor. Arabes nobiles monte Casio, qui Scænite causam nominis inde ducit, quod tentorijs succedunt, nec alias domos habent, ipsa autem tentoria cilicina sunt, ita nuncupant velamenta è Caprarum pilis texta; præterea carnibus suillis prorsus abstinent, sane hoc animalis genus, si inuectum illo fuerit, moritur illico. Eadem inquam opinio Saracenos, diu etiam ante Mahometis tempora, tetigit, quia à porcina cautissime sibi cauebant, ex alijs Samuel Purchasius notat. Eandem gentem impostor Maumetus suis præceptis postea informauit, & supra omnia, illud religiosa custodiendum obseruantia iniunxit, ne carne porcina vesceretur, neve vllis animalibus sponte mortuis, & quibus collum incisum, Alcorani hæc sunt verba, alibi non caro modo suilla, sed & sanguis inhibetur. Portentosa causa abstinentiæ Mahometanæ hæc fertur, cum arca Noe in vnum latum inclinasset, Noe adhibuit Deum in consilium, qui iussit eum Elephantem producere, ex cuius fimo, humano admixto, statim ortus est Porcus, qui cænum illud rostro repando eruit, & ex illo fetore, processit è naribus Porci Mas, qui è vestigio tabulata Arcæ incipit arrodere, id cum Noe non leuiter timeret, leonem in sinu percoffit, qui graueolenti illo suo halitu generauit selem, muri capitalem hostem, ita felis murem, Elephantas porcum peremerunt. Sexcenta talia impio & execrando co opere sunt nugamenta. Repetio etiā, Mauros in China habitantes omnia pene arcana Alcorani obliuioni tradidisse, circūcisionem & suillæ abstinentiam illibato cultu obseruare, ut retulit Perera. Et eadem apud alios rerum Chinesium scriptores probata. qui res modernas Tartarorum memoriæ mandarunt, abominandum hunc quadrupedem, quia immundum, nec vlla ratione in cibis admittendum prodiderunt, in his est Ioannes de Plano Carpini, alunt tamen & vicinis gentibus vendunt, faciunt inde vberem prouentum. Denique Pessinuntij in Galatia opulenta & valida ciuitas abstinent omnino à suilla. Pausania auctore.

Hi quidem abstinent, sed maior longe gentium numerus, certiorque populorum concordia vescuntur. Primum, illud omnino certum, letale inter Persas, & Turcos odium esse, maxime religionis nomine inualescens, ut Ismael Persa dicatur non modo suillam suis subditis permisisse, sed etiam porcum in aula delicate nutrigisse, eique, in contemptum Ottomanorum, nomen Biazett imposuisse. Philippus Camerarius in operis subcisiuis id scripsit. Est sane memorabile, quod de Canson ciuitate Chinæ, quam incolæ vocant Canceu, reperi, tantam ibi esse annonæ omnis generis abundantiam, ut die vnoquoque sex millia Suum, vnde decem millia Anatum, cum infinita bouum multitudine, consumantur, præter aues feras, gallinas, cuniculos, ranas, Canes, pisces omnifarias, quod admirabile censebitur, si meminerimus ordinarium Chinesium cibum esse orizam puram aqua sola decoctam. Hoc referunt Gaspar de Cruz, Antonius Dalmeida Barros, & Escalante quos vide Syri quoque, qui immundum hoc animal, forte ex Iudæorum vicinia, reputabant, hodie tamen vescuntur eo, qui non sunt Mahometano furori & impietati subiecti: Samuel Purchasius in Itinerario. Varia est etiam Phænicum circa hoc obseruatio, nam nonnulli eorum carnes suillas anide appetebant, quidam in honorem Veneris, quam specie Pisces colebant, non abstinebant modo ab ea, sed profanum abominandumque id animal censuerunt, ut ex relatione Petri Martyris, & Tremellij, aliorumque legentibus est obuium. plura in hanc rem infra expedientur, ubi de loco.

V S V S I N G E N T I L I B V S

variorum idolorum sacris.

QVI diligenter de Hostiarum ratione inter Antiquos prodiderunt, testatum nobis reliquerunt, primos mortales non cruentis victimis deos suos placasse, sed frugibus, floribus, farreis libis, placentisque, & adores, & thure eos honorasse, ut author est Porphyrius, postea aras cruentarunt animalium sanguine, ac primi omnium Hyperbius Maris filius, patris sui immanitatem expressurus animal occidisse fertur, & Prometheus bonem, ut author Plinius. veteris quidem ævi frugalitatem collatam cum insana posteriorum temporum profusione contulerunt multi, & ad eum ritum alludit Albius Tibullus lib. 4. ad Messallam in princip. Suilla locus est. Bos septimus de hominibus stupidis. nam cum pauperes animal nullum sacrificare possent, taurum è farina fingeant, cum autem ex animalibus immolentur, Ovis, Capræ, bos, porcus, gallina, anser, septimus immolabatur ex farina, qui, quod inanimis esset, in proverbium abiit. causam autem cur porca cæsa fuerit, hæc à Plutarcho refertur libello de Solertia Animalium. καὶ βουτὶς ἢ οὐκ ἀνίσταται τὸ πονεῖν, ἀλλὰ τὸ πονεῖν γὰρ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ζώων. Deinde Bos aut Sus quod proposita sibi sacra gustasset, causam sua necis præbuit. causam huic affinem, sed tamen diversam adferunt, quod nova sata rostro cruisset. Ovid.

*Hostia Sus moruisse viros, quia semina pando
Eruerat rostro, spemq; interceperat anni.*

Et lib. 1. Fastorum.

*Hic qui nunc aperit percussit viscera Tauri,
In sacris nullum cultus habebat opus.*

Prima Ceres autem gaudia est sanguine porca

Vltia suas merita cæde nocentis oper.

Nam sata vere nouo teneris lactentia succis

Eruta setigera comperit ore Suis.

Sus dederat panis.

Si vera Porca defuisset, imaginariam ex auro, argentoque, aut quolibet alio nobili metallo aris admouebant. At eius Capito apud Festum Pompeium. Porcam auream aut argenteam dicit ait Capito Atcius, quæ etsi numero hostiarum non sint, nomen tamen earum habere, alteram ex auro, alteram ex argento factam adhiberi sacrificio Cereali. Eadem hæc victima Præcidania audit Festus eodem libro. Præcidania porca, quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo iusta non fecisset, id est glebam, non obiecisset, quod mos erat facere ijs prius, quam novas fruges gustassent. de Tralatitio isto sepeliendi ritu plena manu in Antiquitatibus Romanis disserui. præcidaniam hanc porcam definit etiam Aulus Gellius in Noctibus Atticis. Eadem quoque ratione verbi præcidania, quoque hostie dicuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie caduntur, porca autem præcidanea appellata, quam piculi gratia ante fruges novas fieri ceptas, immolare Cereri mos est, si qui familiam funestam, aut non purgauerant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurauerant, quibus id verbis, quæ solemnitate fieri consueverit, ex Catone in re rustica docemur. Priusquam messem facies, porcam præcidaniam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porco sumina, priusquam hæc fruges condantur, far, triticum, hordeum, fabam, semen rapicum, thure, vino, Iauo, Ioui, Iunoni prædato, priusquam porcum feminam immolabis, Iano Iruem commoneo. Varro libro tertio de vita populi Romani apud Nonium Marcel- lum. Quod humanitus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non est. Isti vero teneriores erant porcelli, qui quoniam puri sunt ad sacrificandum, ait M. Varro, ut Puri immolentur, olim appellati Sacres. dicuntur autem Puri, siue ad sacrum idonei, quod censuerunt fieri quinto aut sexto die. C. Plinius. Suis fetus sacrificio die quinto purus est. Idem valent Sacres, ut 2. rei Rar. ut Varro iam insinuauit, & viri docti obseruarunt. M. Antonius Muretus, Hadrianus Turne- bus, Iacobus Renardus in Coniecturis Plautinis, lib. tertio, cap. decimo octauo, nec soli Cereri, sed & dijs præstitibus immolati ab ijs qui infani erant, aut mentis impotes. M. Plautus Men- chus Act. 2. Sc. 2.

*Adolescens, quibus hic pretijs porci tenent
Sacres, sinceri & nummos eos à me accipe,
Iube repari de mea pecunia,*

*Prima vi-
ctima.*

*lib. de Absti-
nentia car-
nium.*

*lib. 7. c. 56.
sine.*

*Cereri por-
ca cæsa.*

*In Bo. 12.
Dionot.*

Cur?

pag. 959.

*lib. 15. Me-
tamorph.*

*Aurea por-
ca. lib. 14.*

Præcidania

lib. 5. c. 11.

lib. 4. c. 6.

Cap. 134.

Ca. 2. num.

724.

*Puri por-
celli.*

lib. 2. rei Rar.

lib. 8. c. 51.

*Sacres, &
Sinceri.*

lib. 3. c. 18.

*Infantiorū
victima.*

Ob autem
facilliam.

Nam ego quidem insanum esse te certo scio,
Qui mihi molestus homini ignoto.

Et absta familia idem erat sacrificium, hoc est liberata puerpera. Idem Plautus Rudente A&. quarto Scen. sexta.

Atque adornare, ut rem diuinam faciam, cum intro aduenero
Laribus familiaribus, cum auxerunt nostram familiam
Sunt domi agni, & Porci Sacres.

In Mythis Nec illud omittendum, hanc eandem hostiam in mysticis sacrorum Eleusinorum initijs vfi-
tatis receptamq; olim à viris doctis traditum Aelianus in Animalium proprietatibus. Tum At-
henienses in Mysterijs iure optimo Sues immolant, propter perniciem quam segetibus moluntur, nam exspicit
li. 10. c. 16. sape illas qua nondum ad maturitatem peruenerunt, vastant, alias effodiunt. Scholiastes Aristophanis,

In Drach-
mas.

attulit, & χοιρίδιον δαίμωνος μὴ σπῆν δραχμῆς. ad Porcellum emendum mutuo mihi tres Drachmas, de ijs
qui vel morituri, vel initiandi erant, qui enim initiabamur, porcellum immolabant, quo viderentur in nu-
merum priorum referri. Idem alibi. In Cereris initijs porcus sacrificabatur, ea enim bestia illi deo sacra est.

In χοιρίδιον
μυστηρια-
κῶν.

ad expiationes valde hæc victima efficax credita. Idem Suidas. solent Athenienses porcellum ma-
llare, & sua sella sanguinem aspergere. Nec id Atheniensium modo in more positum, sed & alijs
populis sacritatum, siquidem idem genus sacrificij apud Prasios Cretæ gentem, auctore Ste-
phano, inualuit, testis est Athenæus: Πράσιον δ' ἐστὶν ἰσθμὸς τῆς Κρήτης, καὶ αὐτὸν ἠγοῦντο τὸν χοιρίδιον ὡς ἱερὸν. Suidas

In καδῆρ-
ματα.

Πράσιον μυστήριον. Prasij quidem Sues immolant, quo sacro ipsos initiari lege statutum est. Multis hoc tractat vir

In Creten-
sium sacris.

doctissimus Antonius Muretus in varijs lectionib. Tibullus lib. 1. Eleg. vlt.

l. 9. pagina

At nobis erata Lares de pellite tela,
Hostiaq; à pura rustica porcus hara.

376.

Posterior versiculus etsi in MSS. & editis sic se habeat, & sanum esse Achilles Tatius Neapo-
litanus liquido iuret, tamen fidenter corrigo.

Tibullus
correctus.

Hostiaq; à pura rustica porcus hara.
Suafor correctionis facettissimus Aristophanes in Acharnensibus, vbi sic Megaricus filias sub
larua venditurus.

Act. 3. Sc. 2

Αἰὲν ἀμυδιῶς, καὶ δὲ τὰς πορχίας
καὶ τὰς ἱερὰς ἀκροῦ, ὅς ἐστι βαρύνει
ἔπος δὲ γρηγορεῖν, καὶ καλῶς
καὶ οὐκ ἐπὶ τῇ χοιρίδιον μυστηριακῶν.

Mysteria-
ci Porci.

Floreus Christianus lepide vertit.

Sed & suilla hac applicate rostra, tum
In jaccum hunc irrepite, grunnate, insuper
Coiffate, & porcarum vocem emittite
Quali Mylticam.

Flore Chri-
stian. repre-
hensus.

Ultima verba male transtulit, nam πορὶ χοιρίδιον μυστηριακῶν, non est vox quali myltica porcarum,
sed potius vox Porcarum, Mylticarum, aut Myltiericarum. sequitur enim apud eundem Comicum.

Sc. 3.

τί θυφίπυς χοίρε; ἐγὼ χαμῶσι καί.
Quid ergo adfers? Porcas mecum apporto Mylticas.

Genij ho-
dia. lib. 3.

Qui plura de mysticis hisce initijs cupis. adi ad Scholiastem Aristophanem in Pluto Act. 4.
sc. 2. fuit Porcus & Genij victima. Horatij interpretes.

Od. 17.

— — — — — cras Gentum mero
Placatis, & porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Tellaris.

Et victima eadem telluri. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. affirmant quidam, quibus Cornelius
Labeo consentit, hanc Matrem; cui mensæ Maiores diuina celebratur, Terram esse, hoc adeptam nomen
à magnitudine, sicut & mater magna in sacris vocatur, offeritionemque adimationis sua colligunt hinc, quod
Suspragnans ei mactatur, qua hostia est propria Terræ. Horatius.

l. 2. Epist. 1

Cum sacijs operum, & pueris, & coninge lida,
Tellurem porco, Siluanum lacte piabant

Lariam.

Floribus & vino Genium.

l. 3. Od. 23.

Lares etiam Sue placabantur, id probat locus ex Rudente Plantino paulo superius à me allatus
vbi de voce Sacres. addendus Horatius.

Si fruge placaris, & herna

Fruge Lares, auidiq. porca.

Et in Sermonibus lib. 2. Satyr. 3.

Non est perinrus, neque sordidus imolet aquis

Hic porcum Laribus.

Et Bona Dea hanc etiam quadrupedem oblatam accipiebat. Iuuenalis Satyra secunda. *Bona Dea.*

Verl. o. Quagesimo quarto.

Atque Bonam tenera placant abdomine porca

Et magno cratere Deam.

Aegyptij quoq. Soli & Lunæ, sues offerunt. Aelianus hxc habet. Aegyptij vero, quibus persuasissimum est, Sues Soli & Lunæ inimicissimos esse, semel tantum, cum festos dies agitant, alias vero nunquam, nec huic ipsi, nec cuiquam alij eorum sacrificant, idq. propterea faciunt, quod execrandos & detestabiles ducunt. nec minus Lucorum præsidibus victima Sus erat. Cato in re rustica, lucum contumcare Romano more sic oportet, porco, piaculo facito, verba sic concipito, si deus, si dea es, quorum illud sacramentum est, ut tibi tus si & porco piaculo facere. Nympharum non minus hostia & ipse Porcus, sic capio Martialem.

Sine Numa coniux, Triniæ te misit ab antro,

Siue Camanatum de grege Nona Venis.

Exoluit votis hac se tibi virgine porca

Marcus.

Ioui ipsi oblatam Suem suadet Iuuenalis Sat. 23. V. 117.

In carbone tuo chartapiat hura soluta

Ponimus, & vituli scellum secur, albaque porci

Omenta.

Et Manibus Mortique hoc animal sacrum. Virgil.

Multa Bonam circa maculantur corpora Mortis,

Setigerog; Sues, raptasq; ex omnibus aris

In flammam ingulant pecudes.

Contraria causa Sus Veneri immolata, quia id animal ei deæ multis de causis odiosum. Festus Pompeius. Snillum genus inuisum Veneri prodiderunt poeta, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat dea, quidam autem quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissima libidinis, ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum Subare, & Subire, dicuntur. notauit Natalis Comes in Mythologia, & Strabo ex Callimacho in Iambis.

ταῖς Ἀφροδίταις, ἢ θεῶς γὰρ οὐ μὴ

τῆς κασιγνῆς ὁ περιβόλλεται πᾶσας τῶν ὀφρονῶν.

ὁτι μὴ παρὰ δὲ χεῖρα τὴν τῶν ὡς οὐσίας. posteriore versiculum corruptum, nitori suo restitue,

& lege.

τῆς κασιγνῆς ὁ περιβόλλεται πᾶσας τῶν ὀφρονῶν.

Veneres, hac dea enim non est una, ceteras

Sapientia omnes Callimachæ vicerit.

Quia scilicet Porci sacrificium admittit. Scholiastes Aristophanis Acharnen.

M. ὁμοματρία γὰρ ἴσιν καὶ παντὶ πατρός

Ἀδ' αἰὲν ἀπαρτῶν. καὶ ταχισταὶ γ' ἐν τριχί,

καὶ λυσσὸς ἐστὶ χοῖρος Ἀφροδίτα δὲ θεῶν.

D. Ἀλλ' ἔχι χοῖρος τῇ Ἀφροδίτῃ δὲ θεῶν.

M. ὅς χοῖρος; Ἀφροδίτα μόντα γιγαμωτων

καὶ γινεται γὰρ τᾶνδε τῶν χοῖρων τῶν πρῶτος

Ἀδισον, αὐτὸν ὁ βελὸν ἔμπεπαρμυτον.

Sic sonant hæc Latine.

M. Quia ex eadem sunt matre, & uno patre

At cum pingues fuerint, & hirtis crinibus

Tum Veneri sacrificare Porcam eris optimam.

D. At Veneri Porca sacrificare non solet.

M. Non Porca? imo soli Veneri ex Dis omnibus.

Et harum Porcarum caro sit suavissima,

Cum liguntur Veru.

Sol Lunaq;

L. 10. c. 16

Præsidis

Luci.

Cap. 139.

Nympharū

L. 6. epig.

47.

Iouis.

Mortis.

L. 11. den.

Veneris.

Lib. 17.

Lib. 4. c. 13

lib. 6. pag.

301.

Callimach.

correctus.

Act. 3. Sc. 2

absument: Similia de rebus Aegyptiorum apud eos, qui Orbis Noui Historias conscripserunt, tu adire potes, ego consulto omitto.

VSUS IN LVSTRATIONIBVS.

HÆC de Sacris deorum Superorum, quibus Porca dicata, nunc de Inferorum. videbo, ac primum familiam funestam, piaculum aliquod graue admissum expiaturi, aqua pura, laureo ramo, face accensa, sulfure, ouo, & porca utebantur. de singulis aliquid obiter delineabo, etiam si supra ex Plauto quædam loca adducta sint, tamen hic plenius agam, & dixi in Commentarijs Claudiani ad illud de Sexto Honori, Consulat.

*Lustralem sic, velle, facem, cui lumen odorum
Sulfure caruleo, nigroq; bitumine fumat,
Circum membra rotat doctus purganda sacerdos
Rore pro spargens, & dira fugantibus herbis
Numina, terrificumq; Iouem, Trinamq; preceat,
Trans caput auersis manibus, iaculatur in altrum,
Secum rapturas cantata piacula tadas.*

Ouum hic & Porcum omisit. L. Apuleius. nanem, summus sacerdos tada lucida, ouo, & sulfure, solemnissimas preces de callo præfatus ore, quam purissime purificatam dea nuncupauit. Ac de sulfure quidem, ut Homerum omittam ad finem libri vigesimi secundi Odysseas, Plinium, non vno loco, Sextus Propertius lib. 4. eleg. 9.

Terque meum tetigit sulfuris igne caput.

Albius Tibullus lib. 1. eleg. 5.

— te circum lustrauit sulfure puro.

Oua vero, quæ Luciano sunt καὶ δαποικὸν οὐα, expiationum oua, Ouidius libro secundo de Arte coniunxit sulfuri.

*Nam venit qua lustrat anus testumq; latemq;
Praferat & tremula sulfur & oua manu.*

Præclarus est Seruij Honorati locus ad Virgilium. ibi.

*— alijs sub gurgite vasso
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igne.*

De Porco lustrali aut expiatorio Scholiastes doctissimus Apollonij Rhodij ad Argonautica, vbi multa præclare. Suidas etiam. Mos Athenis fuit lustrare concionem, Theatre, denique conciliabula populi, minutissimis porcellis, quos lustrales vocabant, hoc vero faciebant ij, qui, vela circumnendo, vel à Vespæ, Peristarchi dicebantur. Iuuenalis Satyr 6. V. 444.

Cruce tenus medio tunicas incingere debes,

Cadere Siluano Porcum.

In votis etiam Porcus valebat. Idem Satyr. 10. V. 354.

Et tamen ut posses aliquid, vneq; facellis

Extæ, & candiduli dtuina Tomacula Porci.

Eustathius rationes consuetudinis adfert, & veterum quibusdam locis id ipsum probat, maxime ex Aeschilo. Addendus ei Apollonius Rhodius lib. 4. Argonaut. V. 701.

Πρῶτα μὲν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, ἡ γὰρ πορκα

τὰν ἀμύμονα καὶ θυμῶν, οὐκ ἐστὶν πορκα, ἡς ἐστὶ μαζοῖ

Πλάμυρον λοχίον ἐκ τοῦ οἴου, αἰματὰ χεῖρας

Τέγγει, ἐπεὶ μαζοῦσα τερπὶ, αὐτὴ δὲ καὶ ἄλλοις

Μεῖλιον χυτλοῖσι, καὶ ἀρσίοις ἀγχιόουσα

Ζῆτα, παλαμῶν τε τιανόρον ἐκ τῶν αἰ.

Primum quidem immutabilis expiationem ista cadis

Producens desuper factum Suis, cuius adhuc vbera

Turgebat recens enixa ex utero, cruore manus

Tinxit, incidens collum, rursus autem & alijs

Placabat lustrationibus, expiatorem inuocans

Iouem, ob eadem commissam patronum supplicationum.

Ut verum est Sues primum omnino inter Ethnicos illos gentilitatis errore delusos, sacrificij genus,

*Sacrum In-
ferorum lu-
strale ex
Aqua pura
Laureo ra-
mo.*

*Face arden-
te.*

Sulfure.

Ouo.

Porco.

*Li. 11. Mi-
lelar.*

*In Syria
Dea.*

*Ad li. 6. Ae-
neid.*

*Ad lib. 4.
In καὶ δαπο-
ικον.*

*Peristiar-
chi.*

*Ad Iliad.
lib. 19.*

*Homines
succidant
Suis ho-
minibus.*

*Fragm. pi-
pi Davuas
isop.*

*In August.
c. 15.*

*1. Decad. l.
7.*

*L. 1. de Cle-
men. c. 11.*

L. 1. in fin.

nus, & victimam fuisse primam, ita illi successerunt homines, & ut Porci antea, fuerunt idolis im-
molati, ut ex Phlegonte Tralliano legere memini. Vnde crebra in melioris notæ scriptoribus
feritatis illius cruentæ memoria. C. Suetonius. trecentos ex deditis virisque ordinis electos, ad a-
ram Iulio extructam, idibus Martijs, Hostiarum more mactatos. T. Livius. milites captos immolarunt
eam feditate supplicij ignominia populi Romani insignior fieret. L. Sen. Postquam terra morique pœ-
paria est, non occidere constituit, sed immolare? copiose Polybius Magapolitanus de Captivis Roma-
nis Carthagine immolatis Poetæ Sidon. Apollin. Car. 2.

Silius Italicus lib. 10. Punicor.

Digna cadat Decius.

Virgilius lib. 12. Aeneid.

Pallas, te hoc vulnere, Pallas

Immolat.

Claudianus de bello Gildonico.

Agnoscat q. suum, trahitur dum victima, fratrem.

Et de quarto Honorij Consulatu, ubi plura.

Angustas par victima mitigat umbras.

*Populi Hu-
manas vi-
ctimas of-
ferentes.*

Et ut varijs Dijs Sues impensi ad sacrificia, ita nulla pæne gens est, quæ non idola sua humano
sanguine ad aras effuso placarit, quis enim nescit quam in humani fuerint dum homines immola-
rent, Phænices, Arabes, Taurici, Galatæ, Armenij, Albani, Scythæ, Aegyptij, Heliopolitani, Blemmyæ, Aethiopes,
Galli, Germani, Britanni, Istri, Sarmatæ, Carthaginenses, ipsa Italia? Et qui Acta novi orbis le-
gerunt, ignorare non possunt, etiam hodie, diritatem illam ijs in locis adhuc vigere. nam qui flu-
mini Panuco vicini sunt, & Zaitoteses, & Tezencani, & Mexicani, & qui in Nicaragua sunt, & in Arma,
& in Pancora, & Popayan, & in ipso regno Peruano, & Imperio Inguar, aro aliter idola sua placant
quam hostijs humanis. sed nos ad Porcum redimus: qui etiam in sacro Ambarnali, siue Amburbali
immolabatur, de quo vide Antiquitates Romanas, & Festum: Iosephum Scaligerum Annotationibus in eum. Lucan. lib. 1. V. 594.

*Ambarnale
In Ampiet-
mini.*

*Max iubet & totam pantis à cinibus urbem
Ambiri, & festo purgantes mania lustrò.
Longa per extremos pomaria cingere fines
Pontifices.*

VSVS IN AVGVRIIS.

Adl. 3. Aeneid. pag. 290.

TAGES & Bacchis. Hetrusci, Melampus Telogonus Græci, & Bigois Nympha, & qui-
cumque alij Acheronticos libros posteris reliquerunt, & Auguralem scientiam præceptis
certis observationum incluserunt, hoc præ cæteris de Sue præscripserunt, fortunatum
illius occursum esse, & felix præfagium. Servius Honoratus Maurus, ex editione Danielis I. C. au-
ctior. de hac Sue alij dicunt, secundum Virgilium, quod in Italia inventa sit, alij quod secum eâ,
more navigantium, Troiani portaverint, & oraculo cognoverint ibi condendam esse civitatem,
ubi sus illa fuissent inventa, dicitur ergo in Campaniam fugisse, & inventam in Lauro lauinio, a
qua Ascanius postea Albæ nomen imposuit. Triginta capitum fetus enixa, prodigiale hoc est quo
significatur triginta annis regnaturus Ascanius, Varro dicit etiam hoc signi fuisse, quod cum etiâ
alterius coloris porci, in fatu huius porcæ fuerint alibi tantummodo circa vbera reperti sint. Ipse
Virgilius ibidem loci.

*Signa tibi dicam, tu condita mente teneto,
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub Ilciibus Sus
Triginta capitum salus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati,
Is locus urbis erit.*

li. 8. Aeneid. pag. 489.

Idem Grammaticus alibi. Hanc autem porcam, ut diximus supra secum habuere Troiani, quam
amissam in Campania innoverunt cum sæm circa Laurentem agrum, quam ideo Aeneas immolavit
Inventi, quia, ipsa dicitur Terra, vbi est, coniugis ingressum laia descendit. Alij de ea Sue dicunt, habuisse
se eam Troianos, & ubi primum generasset, ibi, certam spem sedis concepisse, alij in littore Laurentis in-
ventam,

uentam, quam secutus Troianus, in eum montem peruenisse, ubi postea Alba à colore porca, longa à positione sit condita. Enixa iacebit, participio viens tangit historiam. Ipse Poeta.

*Iamq; tibi, ne vana putes hac fingere Somnum
Littoreis ingens inuenta sub Ilcibus Suis
Triginta caput fatus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati,
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo terdenis urbem redeuntibus annis.
Ascanius clari condet cognominis Albam.*

Sed ne Poeta credatur, verax scriptor, Romanæq; Antiquitatis callentissimus M. Varro in re rustica audiendus. Parere tot oportet porcos, quot mammas habeat, si minus pariat, esse portentum: In quo illud antiquissimum fuisse scribitur, quod Sues Aeneæ Lauinij triginta porcos pepererit albos, itaq; quod portenderit, factum, triginta annis, ut Lauinienses condiderint oppidum Albam, huius Suis ac Porcorum etiam nunc vestigia apparent Lauinij. Vetus Scholiastes Iuuenalis. Albam longam significat, quam condidit Iulus Ascanius, Suis albæ augurio, concessa nouercæ sui nominis ciuitate, id est Laninio. Ipse Satyricus.

lib. 2. c. 4.

Ad Sat. 12.
v. 71.

*Spes vita cum Sole redit, tum gratus Iulo
Atq; nonercali sedes prelata Lanino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, latis Phrygibus mirabile fumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis.*

Quartum versiculum varie legit idem vetus Scholiastes. aut mirabile, quia triginta fetus habuit, varia in aut miserabile, quod miseratum sit Phrygibus, quare sic legi posset.

Iuuenale
l. 10.

— — — latis Phrygibus miserabile fumen.

Sed minus placet posterior lectio. Sext. Propertius lib. 4. eleg. 1.

*Et leuit Alba potens, alba Suis omine nata
Hac ubi Fidenas longe erat ire vias.*

Albius Tibullus lib. 2. eleg. 6.

*Ante oculos Laurens castrum, murusque Lauini est.
Albaque ab Ascanio condita Longa aue.*

Hanc cognatam licet, & ab Ascanio conditam ciuitatem, ut memorant Liuius, & Iulius Solinus. Romani tamen post annos plus minus trecentos, destruxerunt, nobilissimas familias Romanam traduxerunt, & id solum honoratæ memoriæ superesse passi sunt, ut magistratus Romani ibi sacrificarent, Strabone cum alijs narrante, & obiter causam foundationis habemus apud Statium Papinium in Siluis.

Lib. 12.
Cap. 8.l. 5. pa. 158
l. 3 Silu. 3.

*Ingera nostra tenens, ubi post Aenera fata
Solatus, Latij ingessit montibus Albam
Ascanius, Phrygio dum pingues sanguine campos
Oat, & infans illa regnum dotale nouerca.*

Neque sane minor celebritas in Albano sacro obseruabatur, quam in Capitolino, ut ex Tito Liuius persuadet V Volfgangus Lazius in Commentarijs Reipublicæ Romanæ. Et erat Albanus Agon Domitiano institutus, longe clarissimus Poetarum certaminibus. ut præter Dionem, Suetonium, & alios Historicos apud Cenforinum de die Natali, & Papinium Statium non vao loco, videre potest.

Li. 11. c. 3.
Albanus
Agon.

VSVS IN FOEDERIBVS feriendis.

N V L L A publica fœdera sine Porca feriri firmarique poterant. Isidorus Hispalensis. Alij fœdera dicta putant à porca fœde crudeliterque occisa, cuius mors optabatur ei, qui à pace cessisset. Seruius Maurus Honoratus. Fœdus dictum est vel à Fœtialibus, qui olim Fœdales dicti, id est Sacerdotes, per quos fiunt fœdera, vel à porca fœde, id est lapidibus occisa. Et alibi. fœdera, ut diximus, dicta sunt à porca fœde & crudeliter occisa, nam cum ante gladijs confingeretur à Fœtialibus inuentum, ut silice feriretur, ea causa, quod antiquum Iouis signum lapideis silicem putauerunt esse. Cicero fœdera à fide dicta putat: sed huius porca mors optabatur ei, qui à pace recedisset.

Li. 18. c. 1.
Ad l. 1. de
nei. pa. 172
Ad l. 8. de
nei. pa. 525

- Virgilius* set. Deinde Virgilium reprehendit. Falso autem ait porca, nam ad hoc genus sacrificij porcus adhibebatur. Ergo aut usurpavit genus, prout tantum ventum ad potuladama, aut certe illud ostendit, quod in omnibus sacris faminines generis plus valent victimae, si autem per minorem litare non possent, succiaanea dabatur famina, si autem per faminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat: quidam porcam euphonia gratia dictam putant. Hunc errorem alij arguunt, scribentes non porcam, sed porcum fœderibus adhibitum. M. Varro in re rustica. ab nullo genere peioris immolandi initium sumptum videtur, cuius vestigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur. Fabius Quintilianus in Institutionibus Oratorijs sic sermo ad stipulatur. Quadam non tam ratione, quam sensu indicantur, ut illud, casa iungebant fœdera porca, fecit elegans scilicet nominis, quod si fuisset, porco, vile erat. Habent illi suffragatorem gravissimum contra Virgilium Titum Livium in fœdere cum Albanis percussio. si prior delixit populus Romanus publico consilio, dolo malo, tu illo die, Iupiter, populum Romanum si ferito, ut ego hanc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis patet pollesque. id ubi dixit, porcum saxo illic percussit. Ecce ibi diserte porcum, non porcum silice mactat. ut & alibi in eadem Historia, per quem populum fiet quo minus legibus dictis feritur, ut eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fati alibus porcus feratur. Hæc etsi vera sint, tamen non errasse Virgilium. Nicolaus Erythraeus doctè ostendit, & calumpnia eum liberat Festos Pompeius. Quia confecto bello inter quos pax fieret, casa porca fœdus firmari solebat. Idem Grammaticus alibi. dubitanter visus est asseruisse, & nec porcum, nec porcam nominavit. Fœdus appellatum ab eo, quod in pascendo fœdere hostianecaretur. Virgilius, & casa iungebant fœdera porca, vel quia in fœdere interponatur fides. Illostris illa ac præclara Virgilij defensio ex C. Suetonij in vita Claudij. cum regibus fœdus in foro tect, porca casa, ac vetere fœdus, præstatione adhibita. Ipsius Virgilij verba tantopere controuersa sunt.
- Post hunc inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aras, paterasque tenentes
Stabant, & casa iungebant fœdera porca.*
- Si quis plura de fœderibus, eorum, legibus, differentijs, formulis cupiat, adeat incomparabilis Barnabæ Brissonij opus de Formulæ. Illud hoc addiderim à tot eruditis omissum, publicæ percussæ iam fœderis acta lineis mappis perscripta ad Saturni, aut cuiusvis alterius Dei, ferri, conservarique consuevisse. author Livius. prætermisissæ nominum Consulatum horum, Licinius Macer author est, & in fœdere Ardeatino, & in unius libris ad Moneta inuentor.

VSVS IN BELLIS.

- Inter vexilla.* **V**ARIVM Porci in bello expeditioneque Romana usum fuisse reperio, Ante omnia constat inter signa militaria eum locatum. Festus Pompeius. Porci effigies inter militaria signa quantum locum obinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret, casa porca fœdus firmari solebat. Nec alibi apud tot rerum bellicarum scriptores, vlla mihi Porci inter militaria signa reperi mentio, nisi dicamus idem esse suem, seu Porcum & Aprum. de quo sequenti tractatu disquiratur. Certe inter vexilla priscæ reipublicæ Aprum reponit C. Plinius. Romanis eam, Aquilam, legionibus C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicant, erat & antea prima cum quatuor alijs, Lupi, Minotauri, Equi, Aprique singulos ordines antebant. Vide quæ in Antiquitatibus Romanis fuisse super ijs attuli, addendus cultissimus Gulielmi Britonis locus.

*Suspirat blande Zephyrus, vexilla coruscant
Impolita acreo conso, longeque micant
Lumine perstringunt acies, non illa Draconum
Ora, nec infirmis Minotauri probra iuvenet,
Nec qui lottis Lupus insidiator oberrat,
Nec qui sanguineos minitans Sus exerat ungues,
Sed rutilans Labarus fulgenti textitur auro,
Et tremulos iterat sudo crispante colores
Ingeminansq; volat feraci fulmine mortem.*

- Acies for-* Est in exercitu Cuneus quidam aut acies militaris, quam à forma Porci caput appellavit, quia, ut opinor, prima frons hosti obiecta tenuis, exilis, atque angusta erat, ne facile tentari, aut rûpi posset, crescentibus deinde ordinibus paulo laxior effusiorque se dilatabat. Modestus libello de Vocabulis Militaribus, Aeneas, Aelianus in Tacitis, Polybius, Iustus Lipsius ad manum non sunt,

sunt, & consuli possunt, Ammiani Marcellini locus est: vergente in vesperam die, cum dux moras rumpere moueret, excedens erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur, qui con-
 cussi, acieq; densiori contracta, aduersus ipsum principem stantē, vt dictum est, altius omnem
 impetum contulerunt, cum oculis incessantibus, & vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam
 exercitus ira ferre non potuit, eosq; imperatori acrius, vt dictum est, imminentes, desinere in
 angustum fronte, quem habitum, caput porci, simplicitas militaris appellat, impetu desecit ar-
 denti. Plura quare apud V Volfangum Lazium in Commentarijs Reipub. Roman. quædam
 huc spectantia in meis Commentarijs ad illud Claudiani.

— Et clypeis in se redeuntia iussit

Corno paulatim finiantur cornua ductu.

Nec iniuria locum hoc animal inter acies militares inuenit, est enim bellicosum, pugna, &
 Marti sacrum, vt fufissime in *Apro* dicetur. Fulgentij Carthaginensis ad Chalcidij Grammati-
 cum verba apponam. Nefrendens Diophantus Lacedæmonius, qui de sacris deorum scripsit,
 ait apud Messenios Ioui sacrificari solere sacrum, quod *ἰκνυροκόρια* appellatur, si quis enim
 centum hostes interfecisset, Ioui hominem sacrificabat apud Ithomen, quod sacrificatum est à
 duobus, Aristomene Gorthynensi, & Theocio Elæo, sicut Socrates scribit, sed postquam hoc
 Atheniensibus displicuit, caperunt offerre porci castratum, quem ne frenem vocabant, quasi
 sine *ῥιππῳ*, idest, renibus. At apud Romanos Marcus Varro scribit Sicinium Dentatum centies,
 & vices pugnae singulari certamine, cicatrices habuisse aduersas quadraginta quinque, post
 tergum nullam, coronas accepisse viginti sex, armillas centum & quadraginta, & istum porcum
 primū sacrum fecisse Marti. Hinc occasione sumpsit Petrus Porcius poeta Placentinus ridiculū
 poema consiciendi in scriptū *Pugna porcorum*, in quo omnes dictiones à P. incipiant, initium eius.

Plaudite, Porcelli, Porcorum pigra prologo,

Pugnantes Porci per gurgis pinguedine pleni

Per plateas plures, pecudum pars prodigiosa.

Huius meminere etiam Iulius Solinus in Polyhistore, & C. Plinius in septimo, & alij, fuit & *Cibus mili-*
taris. Porcina cibus militaris, supra attigi, & pluribus infra, vbi de *foro Suario*.

VSVS IN SPECTACVLIS Theatralibus.

QVAM bellicosum Sus animal sit, ex Amphitheatralibus Romanorum spectaculis faci-
 le est dignoscere, nam & saepe in arena productus, & semper summa populi voluptate
 pugnavit. L. Seneca mirifice extollit. ridere solemus inter matutina arenae spectacu-
 la, Tauri, & Vrsi pugnam inter se colligatorum, quos, cum alter alterum vexarit, Sus confe-
 ctor expectat. Idem facimus aliquem nobis alligatum laceessimus, cum victo victoriq; finis æque
 maturus imminet. Lipsio sana hæc lectio non videtur, ego nec solus nec primus Crotona sa-
 norem contendo. sensus est manifestus, cum Vrsus, & Taurus in scenæ arenam producti fue-
 runt, nec alter alterum conficere potuit, Sus immixtus vtrumque confecit, idest interfecit. Sa-
 ne ea vox in ludorum eruentorum commissionibus solemnibus fuit. aliquoties apud Suetonium.
 In Circo aurigas cursoresque, & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobili tima iuuentu-
 te prodexit. Et rursus alibi. super quadrigarum certamina Troiæ lusum exhibuit. & Africa-
 nas, conficiente turma equitum Prætorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque præfecto. Et alio
 loco denuo. Exhibuit autem ad farrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque equites
 Romanos, & quosdam fortunæ, ac existimationis integræ ex iisdem ordinibus, confectoresque
 ferarum, & varia arenae ministeria. Sed & alibi. Centenas varij generis feras saepe in Albano
 secessu conficientem spectare plerique, atq; etiam ex industria ita quarundam capita figen-
 tem, vt duobus ictibus quasi cornua effingeret. Trebellius Pollio in hac voce corruptus. Cum
 decies potuisset occidere, coronam venatori misit, mustintibusq; cunctis quid rei esset quod
 homo ineptissimus corona setur, ille per curionem dici iussit, Taurum toties non ferire difficile
 est. Locum à deprauata operarum inscitia corruptum esse liquet, sic restituendum suo nitore, &
 sic legendus. *existetque ad eum ferendum venator*, aut *secius, existetque ad eum ferendum confector*, &
 sequentia itidem corrigenda. *neque productum decies occidere potuisset.* vox ea aliquoties apud
 Manilium, sed illic non est ad manum. C. Lucilius Satyrar. lib. 30.

Lib. 17.

Lib. 4. c. 3.
l. 2. in Knf.
fin.

Li. de pris.
Sermon.

Porcus
Martis vi-
tima.
Pugna por-
corum.

Cibus mili-
taris.

Lib. 3. Tra
cap. 43.

Seneca lo-
cus asseri-
tur.

Confecto-
r.

In Augusto
cap. 43.

In Claudio
c. 21.

In Neron.
c. 12.

In Domit.
c. 19.

In Gallie-
nis.

Trebellius
pollio cor-
ruptus.

Iterum.

Conficis

Conducit ipse iomellique.

Mane in a-
renam pro-
ductus.
Epiſt. 7.
Epiſt. 79.

Sus autem noster matutinis spectaculis exhibitus, ut ex Seneca clarum. Idem rursus Seneca. mane Leonibus, & Visis homines, meridiē spectantibus suis obgeminat. Ut qui scilicet in arena cum bestiis depugnauit mane, cum alijs gladiatoribus sui similibus, prandentibus sub meridiem patricijs, mori certus depraletur. Et rursus alibi idem. cum aduheretur nuper inter custodias quatuor ad matutinum spectaculum missus. Martialis lib. 13. epigr. 95.

Matutinarum non ultima prada ferarum

Senus Oryx.

Calderini
error.
lib. 2. c. 15.

Domitium Calderinum pessime hunc locum interpretantem iure reprehendit Georgius Merula, adi ad Iustum Lipsium in Saturnalibus. rursus Martialis lib. 10. epigr. 25.

In matutina nuper spectatus arena

Mutius.

A Domitia
no exhibi-
tus.

Raram suis exhibiti mentionem deprehendo in arenarijs commissionibus. Eidem Martiali debemus multum, qui à Domitiano productum sic extulit in libro Spectaculorum epigr. 12.

Inter Casarea discrimina laua Diana

Fixisset grandam cum leuis hasta suem,

Exilijt partus misera de vulnere matris

O Lucina ferox? hoc peperisse fuit?

Pluribus illa mori voluisset sancta telis,

Omnibus ut natis iribet pateret iter.

Quis neget esse satum materno funere Bacchum?

Sic gentium numen credite, nata fera est.

Casum huic similem ex Philippo epigrammatario Græco, Gratio, & Ausonio vir doctus contulit Matthæus Raderus, quem tu vide, ego non exscribo, ipse Epigrammaticus rem eandem descripsit.

Ista gravi telo, confossaque vulnere mater

Sus, pariter vitam perdidit, atque dedit.

O quam certa fusi librato dextera ferro,

Hanc ego Lucina credo fuisse manum.

Experia est numen moriens viriisque Diana

Quaque soluta parens, quaque perempta fera est.

Explicat eleganti collatione epigrammatis ex Anthologia hanc venustatem ab oppositis, seu repugnantibus idem Raderus, pergit Martialis.

Sus fera, iam grauior, maturi pignore ventris

Emissi satum, vulnere facta parens.

Nec iacuit partus, sed matre cadente cucurrit.

O quantum est subitis casibus ingenium.

Plura sequenti capite, ubi de Apro, & nescio an Sus Cicuratus vnquā in Amphitheatro vilas, hic certe, quem populo Romano, Theatri sui dedicatione, ostendit, ferus fuit non domesticus.

CULTVS ET HONOR

ei diuinus delatus.

lib. 3. pa. 69.
Colitur ab
Argiuis.
Athen. cor-
rectus.
Hysteria
suis solem-
nitat.
lib. 3. c. 15.
Iliad. 10.
Acl. 3. Sc. 3

SACRVM animal Porcus, quemque Antiquitas Veneri dedicauerit. Athenæus in Dipnosophistis. ὅτι δὲ ὁπώρας Ἀφροδίτη δὲ θύεται μαρτυροῦν Καλλίμαχος, ἢ Ζηνόδοτος, ἢ ἰσοκράτης ὁ ποσειδάσιος. γράφοντες ὅτι. Ἀργεῖοι Ἀφροδίτῃ ὡς θύουσι, καὶ ἡ ἰορτὴ καλεῖται ὀσπρία. Suem Veneri immolari testatur Callimachus siue Zenodotus, in historicis Commentarijs sic scribens. Veneri Suem Argiui sacrificant, eumque solum diem vocant Hysteria. Festum illud Hysteria, siue ὀσπρία, non recte, sed scribi debere iam pridem viris doctis est animaduersum, & nescio quis vetustissimus scriptor Argiuis, patriæ suæ Antiquitatem illustrans apud Harpocratiōem, ut puto, & Iulium Pollucem, meminit Iudex correctionis est Isaac Casaubonns in Athenæum: & copiose Eustathius ad Homerum, verus Scholiastes Aristophanis ad Acharenenses.

καλλιστός ἐστι χοῖρος τῇ ἀφροδίτῃ θυῖται.

Ἀλλ' ἀλλ' χοῖρος τῇ ἀφροδίτῃ θυῖται.

ὁ χοῖρος

ὅτι χοῖρος; ἀφροδίτα, μότα γὰρ δαμόταρ.

Tum Veneri sacrificare Porcam erit optimum.

At Veneri porca sacrificari non solet.

Non porca? imo soli Veneri ex omnibus Djs.

Callistratus Philosophus apud Plutarchum in Sempotiacis, putat coli solere à Iudæis, nam postquam deformitatē, & sordes obiecit, quibus odio esse hominibus posset, virtutes deinde, ac in hominem collata enumerat beneficia, quibus diuinitatem promereretur, concludit paucis, ὅτι οὗτος ἡ χολή, ὡς τὸν θεὸν διὰ τὰς αὐτὰς πηγὰς τοῖς ὑδατοῖς νιμασι, ὅτι τὰς καὶ τὴν αὐτὴν σίβητον σαρκοῦ καὶ ἀποτοῦ διδάσκαλοι γινώσκουσιν. Fortasse rationi hoc consentit, sicut Aethiops est apud eos honor, qui fontem aqua hys demonstrant, ita Sues eos religiose venereri, ut Iasonis & arationis παγιδίαν. Asinum autem diuinis ab eo populo honoribus cultum credula fuit apud Ethnicos opinio. de Sue solus hic, quod sciam, author est Plutarchus. Ut illud ab invidia & calumnian- Et Creten- di gentem illam vnius Dei colentem studio profectum, & falsissimum est, ita verissimum diuinis sis. honoribus Sues coluisse Cretenses. Athenæus disertè id scribit. ἀπὲρ τῶν ὑμῶν, οὐκ ἔστιν ἡ εἰς τὸ ζῶον παράκρησις, Ἀγαθοῦ δὲ Βασιλέως ἐν πρώτῳ ἀπὲρ κηζίκου φησὶς οὕτως, μεθύουσιν ἐν κρή- lib. 9. pag. 375. σι γινώσκαι τὴν διὰ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῆς Λίπης, ἢ καὶ ἀφροδίτης γινώσκαι θυσίαν, λήγαν γὰρ ὡς ἀπὸ δολιχῆς ὡς ἐν δὲ, Ἐπὶ σφαιρῶν γινώσκαι περίχρυσον, τὸν χρυσοῦν καὶ βρισηὶς ἀπαιτῶν τοῖς ἀπαι- ποῦσι ἐπὶ θεῷ. διὰ τὰς αὐτὰς τῶν ζῶων τὴν τοῦ περιεχόμενου γινώσκαι, καὶ ἡ εἰς τὴν κρηὶν θύδα αὐτοῦ La- tine ea sic sonant. Sues sacrum esse apud Cretenses animal Agathocles Babilonius libro de Cyzico, ut legitur in Indice scriptorum, ad hunc modum scribit. Ionem in Creta parvum editum fuisse ad Di- Etiam montem fabulantur, in quo & arcanum sacrum peragunt: ferunt enim porcam mammis infanti prænasse, & circumcursantem grunnitu suo, ne à presentibus exaudiretur, vagitum eius occultasse, quatuordecim animal id summa veneratione dignum attribuitur, & Snilla, inquit, ea gens non vesi- Agathocles Agathocles correctus. otichnusa, quod est circumcursans, male Critici quidam ἀπαιχρυσία, falsa scilicet dialecto. deinde pro χρυσοῦν lege χρυσοῦν, vagitum. quod est σφαιρῶν γινώσκαι, de vna tantum usurpari non potest, quo nomine & Aristophanem Grammatici accusant, & vetus Scholiastes Apollonium Rhodium suum, quod simili locutione sit vsus, culpat. Antiphanis Comici vetustissimi locus apponatur, quo Sibus diuinitas adstruitur.

ἔπειτα καὶ ἀφροδίτην ἴσκειν

Ἀφροδίτη, γελῶν, ἀγνοεῖ ἐν τῇ κοπρῇ

ἢ ἔτι φιλεῖ τῆς ἐκείνης διόσποτα,

ὥστε καταφαγεῖν ἀπὸ τῆς τῶν, διὰ τῶν

βυρσῶν γκαυεῖ.

In quarto versu sædum vitium est in re sædissima, nam pro καταφαγεῖν quod est comedere lege σκατοφαγεῖν, quod est stercoreibus vesci, & sic Antiphanis verba Latine redduntur. Ita Sues amat Venus, vi in Cypro cum cogeret stercoreibus vesci, bones, Sues ea necessitate exemerit, imo facere ve- Stercora- tueri. Et hoc mihi Antiphanes debet, qui primus in leges metricas verba ipsius compegerim. hominis in Boves autem, atque adeo homines in Cypro insula, stercoreibus victitabant. Festus Pompeius. Cypro edunt Boves. Cypro boni merendam, Ennius Sotadico versu cum dixit, significat id, quod fieri solet in Insula Cy- lib. 3. pro, in qua bones humano stercore pascuntur. consulendi Patemiographi, abijt quippe in prover- bium Bous Cyprj merenda, siue βυρσὴν χρυσοῦν Bous Cyprj apud Diogenianum & Suidam. sunt viri eruditi, qui Festum falsitatis arguant, quod nulli animanti cornigero stercore edere conue- Festus re- niat, sed conuincitur illorum error, & Festo patrociniū præstat, cum Boves omnes in Bæo- prehensus. tia σκατοφάγους stercore olentes vocet Aristophanis Scholiastes, & C. Plinius dicat. boves in Cypro Defensus. contra tormina hominum excrementis sibi mederi. Cum ergo omnia animantia bruta in Cypro In Plutum. stercore humano vascantur, sibi Sues dedicatum Venus, ne stercore cum alijs vescatur, prohibi- l. 28. c. 20. bet. Deniq; ob conculcata, & in humum depressa semina, ne ab auiibus temere eruantur, Sues Et Aegyptij. l. 10. c. 16. Aegyptus est deuenerata, quod eorum maxime industria occulerentur, quod proditum ab Aeliano. & infra dicam, vbi de Industria.

VSVS IN SACRO

Nuptiali.

lib. 2. c. 4.

QUANTI Suem fecerint prisci illi Aborigines, Hetruriaq; incolæ, ex M. Varronis in re rustica verbis apparet. Sus Græce dicitur *ὄσ*, olim Thyfus dictus, ab illo verbo quod dicunt *ὄσων*, quod est immolare, ab suillo enim genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur, cuius vestigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur, & quod nuptiarum initio, antiqui reges ac sublimes viri in Hetruria in coniunctione nuptiali noua nupta & nouus maritus primum porcum immolant. prisci quoq; Latini, & etiam Græci in Italia idem fecisse videntur, nam & nostræ mulieres, maxime nutritices, naturam, qua faminae sunt, in virginibus appellant porcum, & Græce *χοῖρος*, significantes esse dignum insigni nuptiarum. Praclarum hoc fuit Hetruscorum, & vetustissimum inuentum in solemnitate nuptiali porcum immolare, quod in Hetruria mea Regali diligenter, ut potui, magis certe, quam debui, olim est disquisitam, & cetera quidem de nuptiali Latinorum, aliorumq; populorum apparatu, in Antiquitatibus meis Romanis discussa inuenies, ad quas te remitto. Hoc ne utiquam omiserim, non minus solemnem adipem Suillum in Nuptijs fuisse, quam porcum in prima coniunctione C. Plinij verba sunt, *proxima in cœmunibus, adipis laus est, sed maxime Suilli, apud antiquos etiam religiosi, certe noua nupta intrantes, etiam nunc solent ne habent, postes eo attingere.* Hæc etsi sint verissima, alij tamen contradicunt, qui non adipe Suillo postes perungi volunt, sed oleo. ita Seruius Maurus, *moris fuerat, ut nubentes puella, simul ac venissent ad limen mariti, postes antequam ingrederentur, propter aspectum castitatis, ornarent lanceis vitis, & oleo vngerent, unde uxores dictæ sunt, quasi vnxores.* Eadem verbatim Isidorus transcripsit. Et eadem habentur apud Donatum utroq; antiquiorem, in Hecyram Terentij. Scio & bonos aucthores esse qui assenerent, nec oleo, nec adipe Suillo postes solitas nouas nuptas obliuere, sed adipe Lupino, quod vel ipso Plinio auctore certum est, tanta inter veteres rerum varietas, & discrepantia. Antonius Codrus Vreus Brixianus ex Herbetia in Renouatione Bononiæ.

lib. 3. c. 19.

lib. 5. c. 37.

lib. 28. c. 9.

Vngere postes adipe

Suillo.

Ad lib. 4.

Æneid.

Pag. 343.

Et oleo.

lib. 9. c. 8.

Et adipe lu-

pino.

lib. 1. siluar.

*Iam Lupi promit noua nupta pingue,
Flammenum Nympha, Charites pudici
Pectoris Zonam, refectisq; currum
Prænuba Iuno.*

Reliqua huc spectantia, paulo inferius exquirentur, & pleraque sunt præoccupata.

DE PARTIBVS EIVS

figillatim.

Seta.

Sutores.

l. 19. c. 34.

Verbera,

aut flogra

par. 2. pag.

81.

Setigeri.

PARTES singulas iam percurro. à magis inutilibus exordior. *Seta pili sunt porcorum etiam si Horatius, Iuuenalis, Martialis, Plautus, & alij ad hirsutus homines id nomen traxerunt.* Isidorus. *Sutores nuncupati sunt, quod in seruis filo porcorum setis, suant, id est conuant, quasi Setores.* & supra attigi. alter vsus in flagris rusticis, aut verberibus, notat vir ornatissimus Ioannes Meursius in Criticis exercitationibus, & authorem habet Sextum Propertium lib. 4. Eleg. 1.

Verbera pellitis setosa mouebat arator

Inde Licus Fabius sacra Luperus habet.

Vnde perpetuo epitheto *Sues Setigeri* dicuntur; Virgilius non vno loco. libro septimo Æneid. in limine.

Setigeriq; Sues, atque in præsepibus Vrsi.

Et lib. 11. Æneid. in funere Pallantis:

Setigerosq; Sues, raptosq; ex omnibus aris

In flammam iugulant pecudes.

Plura dixi ad illud Claudiani in Epigrammatis.

Hic setis sanior, illic uba.

De Quadrupedibus Bisulcis Lib. I.

975

Stercus deinde *Sucerd* veteribus vocata, quasi *Sus merda* ut opinor, itaque rectissime Philoxenus in glossis interpretatus *Sucerd* ζυρπία κόπρος. *Suillum* *Sercus*. *Festus Pompeius*. *Succerda* *Sercus Suillum*. *Titinnius*.

Quid habes nisi unam arcam sine clauē?

Et condis Succerdam.

Malè *Festus Succerdam* pro *Sucerd* posuit, est enim prima breui. C. *Lucilius lib. 30. Satyrar.*

Hic in Sercore humi, stabulisque, simo, atq; Sucerdis.

Lucilij etiam verbum corruptum esse liquet, in vulgatis *Nonij* editionibus, in *Sercore humi, stabulisque*, deteriori sensu erat, tu lege.

Hic in Sercore humi, stabulisque, simo, atq; Sucerd.

Ab hoc *Sercore* seu κόπρῃ dicti sunt *Scurra*, *Coprea*, ut ex *Dione Cocceiano* notat vir eruditissimus ad *Festum* suum, & *Comes Ponzanius Marcellus Donatus*, ex illo, ut existimo, Annotationibus varijs. Ex quo facile est maculam eluere ex codice *Suetonij*. Interrogatum eum subito, & claudens à quodam nano adstante mensa inter *capreas*, cur *Pacouius*, *Maicetatis* reus tamais vinerei? quid sibi vult inter *Capreas* stare? ad mensam Imperatoriam, corrige igitur, & lege, à quodam Mano adstante mensa inter *Copreas*. Idem rursus *Suetonius* eget manu *Critica*. Interdum serula. flagrone, velut per ludum, excitabatur à *tropeis*, solebant & manibus *Serensis* socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi confricaret. corrigendus idem locus, ut antea, per ludum excitabatur à *copreis*, nam quid sint *tropei*, nemo deprehendit. Certè *Πρωτοπρεσβυτεροι*, *Βομολοχοι*, ut *Græci* dicunt, *aicaces*, scilicet *scurra*, quiq; risu mouendo dieterijs suis in aula morarentur, sic eo æuo appellati. *Suidas*. *Ασυνόμοι* εἰς ἑμῶν ἀντιπρὸς τοῦ ἀντιπρὸς, ἢ ψαλτριοι, ἢ κοπράδοι. *Asynomi* sunt quibus cura sunt *Tubicines*, *salatrices* & *scurra* seu *Coprea*, & *Græci* vocant *ὀδρακοπρινοὶ* homines *Copreas*, & *κοπρία* *Coprea* in *Sancta Synodo Ephesina* tertia. *Abdias Babylonius*, si tamen author ille bonus & legitimus, ac non verius supposititius in hist. Apostolica. audi domine rex, ista *Sercora* abijcienda sunt, & ex tuo regno emundanda, ne forte omnibus putredinem generent. vox *κοπριαν* *Græcis* vfitatissima est, *Plutarcho*, *Straboni*, & *Georgio Cedreno*, apud *Isaacum Casaubonum*. Sed & *Latina* ciuitate eadem vox donata. glossæ *Isidori Scurra* qui incopriatur, & rursus, *scurrula* qui incopriat. Et *Laberius Mimorum* festiuissimus poeta fabulam scripserat, cui titulus *Coprinum* tegerat, pessimè apud *Noniū* in *Cophino* citatur, ea ille fabulas aulicas, ut puto, muscas, & importunas adulantium præstigias exagitat. *M. Varro* in *Modio* apud eundem *Nonium* cap. 2. n. 623.

Omnes videmur esse nobis filius

Belli, Saperda, cum simus nūcopri.

Qui locus *Varronis* est corruptus, *Dionysius Gothefredus* legebat. Cum simus nūcopri. sed legendum. *Belli, Saperda, cum simus Coprea.*

Sed & ipsam dictionem *Græcanicam* *Latina* voce extulerunt. Idem *Varro*.

Non Herculeis potest, qui Augia agebat

Copron.

Sic per ludibrium *Christianæ pietatis* apicem *Coprianum*, quidam vir doctus apud *Laetantium Firmianum*, *Coprianum* vocare est ausus, ut *Lipsio* in electis pridem est obseruatum. *Adrianum Turnebum* consule in *Aduersarijs*, qui *Copreas*, honestiori vocabulo, vsurpasse, pro *Sercorarijs* scribit. vir tamen doctissimus *Lauinius Torrentinus* ad vtrumq; *Suetonij* locum, in veteris scripturæ defendenda veritate constans est: & ego ex tam fatida dissertatione exiturus, vnum addo ex *Plinio*. neq; est occulta verum causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur, itaq; etiam simo innumerus vsus. Et alibi idem. *M. Varro* *Principatum* dat *Turdorum* simo ex auarijs, quod etiam ex pabulo bonum, suumq; magnificat. Et paucis interiectis. proximè *Spurcitas* suum laudant, *Columella* solus damnat. Locus *Columellæ* sic se habet in re rustica. post hæc, qua diximus, *Ouillum*, & ab hoc *Coprinum* est, mox cæterorum tumentorum armentorumque: deterrimum ex omnibus *Suillum* habetur. Concors ei est *Rutilius Palladius*, qui illum, ut solet, verbatim transcripsit. *Sercus Asinorum* primum est, maximè hortis, deinde *Ouillum* & *Caprinum*, & tumentorum, porcinum verò pessimum. ad alia transeo, satis enim de excrementis. Succedat *Lac porcinum*: & ipsum non pars quidem *Suilli* corporis, sed quoddam genus excrementi. *Plinius* de eo. *Lac Suillum* vilissimum tenesmo, aysenteria, nec non phthisis, hoc & mulieri saluberrimum qui decerent, fuerunt, scilicet, si tenesmo, dysenteria, aut phthisi laboraret, ut *Iacobus Dalechâpius* admonuit. *Galenus* verò nunquam meminit aut simi, aut lactis *Suilli*, nisi vñico loco de posteriori. qui ait illud esse aquosum valde & humidum. Contra *Manethon* ille apud *Claudium Aelianum*: *Manethonem* porro *Aegyptiam* summam sapientiam virum accepit dicere, eum qui *Suillo* lacte vescatur, vitiligines & lepra oppletum iri, quod quidē mor-

Sucerd.
Lib. 17.

Festus cor-
rectus.

Lucilius
correctus.

Coprea.
Lib. 50.

Pag. 638.
In Tiberio

161.
Suetonius

correctus.
In Claudio

6. 8.
Iterū Sue-

tonius cor-
rectus.

To. 1. Sect.
10.

Lib. 6.
Sercora.

Liberius
correctus.

Varro cor-
rectus.

Copron.

Coprianus.
Li. 2. c. 17.

Li. 22. c. 31.

Li. 28. c. 9.
Firma Suilli

usus innum-
meri.

Li. 17. c. 9.
Li. 2. c. 15.

Li. 1. c. 34.

Lac.
Li. 28. c. 9.

Lib. 10. de
simpl. med.

faculi. pag.
73.

Li. 10. c. 16.
Lepram

generat.

Vnysj im-
pelleris.

Suppositi-
onis Man-
tho.

Li. de lside
& Ofride

pag. 353.
Adeps.

Lib. 2. c. 1.

Li. 28. c. 1.

Axungia.

L. 7. C. 10.

Medicam.

per gener.

pag. 263.

Inuenalis

duobus ver-

bis au-

ctus.

Pedes &

rostrum in

pretio.

bos Asiatici omnes pessime oderunt. Nō est ille Manetho, quem in literarum ludibrium, & meliorum scientiarum dedecus, iudicū, patrum nostrorum memoriæ, Ioannes Annius Viterbij, in vinea à se defossam, ac mox erutum, & composito ad se, cum Catonis fragmentis, Berofo, Zenophonte, Sempronio, & alijs, supposuit. Porro eandem rem confirmat eo posterior, Plutarchus. sic enim ille ομοίως δὲ καὶ τὴν ὑπὸ ἀντιστον ζῶον ἐγούργει, ὡς μάλιστα γὰρ ἐχέμεθα δοκίμης Σαύτης, ἥ τῶν τῶν γὰρ λα-
ωνωνται ἐξ αὐτῆς τὰ σώματα λίσσεται καὶ ψευδὲς πρᾶξις. Suem quoque animal à sacris alienum censent, quod maximè coeat Luna decrescens, & lac eius bidentium corporibus lepram tetramque sca-
biem afferat. Nec plura ibi, transeo ad adipem suillum, de quo supra nonnihil, addo hic M. Varro-
nem in te rustica, & C. Plinium. Adeps inneteratur duobus modis, aut cum sale, aut sine, tanto
utilior, quanto sit vetustior: Axungiam etiam Graeci appellare eum in voluminibus suis, neque est
occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur, itaq; etiam simo innumeri usus.
quamobrem non de alia loquimur sue, quam quæ exeat, vbi radicibus herbam vescatur, non verò
illa, quæ domi in hara conclusa alitur: multo efficacior farina, & quæ non peperit, multis verò præ-
stantior in Apris est. Galenus sapientissimè adipem hunc commendat, & quibus conueniat, vel qui-
bus obsit, diligenter exequitur multis locis. Iuuenalis Satyr. 6. V. 63 c.

Custodite animas, & nulli credite mensa

Linida materno feruent adipata veneno.

Duos vericulos Iuuenali hic addo ex veteris Scholiasticæ autoritate.

Mordeat ante aliquid, quicquid porrex, erit illa

Qua peperit, timidus prægulset pocula poppas.

De pedibus paucis præsumo, hos in delitijs esse, ac tuto siue noxa manducari posse, constans
post Galenum medicorum est dogma. meminere pleriq; inter veteres. Antiphanes in Nuptijs.

ἔπειτα καὶ χορὸν μέσαιον

μοδόντες, καὶ ὠρίον. ἔτι δὲ πυγχοῦς.

Cum excidisses mediam lactium partem,

Et pedum, & auricularum, & insuper rostri.

Theophilus in Pancratiafte.

ἔρδων μὲν χερσὶν

πρὸς μῆλας, καὶ γὰρ ἄλλα, πυγχοῦς, καὶ λῆν πύδας

τί τὰ παρὰ ὤμους.

— — — Elixæ carnis propemodum

Libras tres, reliqua memorarostrium, armum, pedes

Quatuor suillos.

Anaxilas in Coquis.

Ἀπὸ καὶ λὶ ἐξ ἑνὸς ἐστὶν, πύγχοι, πύδας.

Extremos artus elixare, rostra, pedes.

Idem poeta in Circe fabula.

ἔσθον μὲν γὰρ ἐχέονθ' ὅς ἐστι γύγχοι καὶ φίλι.

Magnam habentem rostrum suillum o amice.

Denique idem in Campso.

πύγχοι περὶ ἑὸν ἡδόμενόν τινος.

Rostrum suillum gestans id tum scilicet.

L. 3. p. 95.

Cerebrum.

Non edeba-

tur.

Li. 2. p. 65.

Alba me-

dulla.

Aristophanes in Proagone, Pherecrates in Nugis, Anaxandrides in Satyro, Axonicus in Chal-
cide, Stesichorus in Venatione, Archippus in Amphytuone Secundo, Araros in Adonide, cōsu-
lantur apud Athenas, quos non existero. Cerebrum suillum, & ipsum inter lautissimas cupedias,
etiam si diu nullus cerebrum comedere, non dicam Suis, sed ne villius animalis, auderet, & ratio
illa à nescio quo veterum, allata, quod omnes sensus propemodum Cerebra essent, quare apud Eu-
stathium, Proverbium illud celebratur de nomine impuro & flagitiosissimo. ὡς ἐδ' αὖ ἐγχεσάλας
γ' ἐδὼν λίπαι. hic sine sine cerebrum comederit, tamen postea in usu apud lautissimæ gulæ homines in-
ceperunt esse: verba interpretis Latini Athenæi hæc sunt, Cerebrum suillum, eo visci nos Philosophi
non sinebant, afferentes si quis id gullaret, par flagitium admitti, ac si videret fabam, vetabantq; non
capita tantum parentum comesse, verum etiam animalium, quantumvis immunda & profana sint, nar-
rantibus priscos homines religiose abstinuisse. Apollodorus Atheniensis, ne veterum quidem vllum cere-
brum nominasse ait. recepere, inquam, postea nepotes, & λευκὸν μυελὸν albam medullam vocarunt,
Sophocles in Trachinijs. Aristophanes tum inter primos fuit, qui ipsum cerebrum nominavit id
epularum apparatus. ita enim.

Erunt ibi *saginati*, *sacrificij apti*, vt M. Varro in re rustica interpretatur. Eratq; id hominum genus, qui *saginā* idest *saginata animalia* tantum venderent. Nicophon prisca Comedij poeta.

Πιστοπόλαις, κοσμινοπόλαις, ἰγκριδοπόλαις.

Librorum, Cribrorum, Saginarum venditoribus.

Multus est Plautus. Mostell. Act. 1. Sc. 1.

Quomodo occipitis, bibite, pergracimini,

Esse, effercite vos, saginam cadite.

In eadem fabula & Act. 3. Sc. 3.

Iam ista quidem absumptares est, noctes diesq; estur.

Bibitur, neq; quispiam parcimoniam adhibet, sagina plane est.

Et interdum pro ipsis animalibus *saginati* vsurpatur *sagina*. Symmach. *sagina cadunda cura* posterior erit. Philippus Patraus Indice Plantino.

Saginati.
L. 2. c. 1. fin.
Sagina vē-
ditor.
ἰγκριδο-
πόλαις.

Sagina pro
loco.

Pro Anima
libus.

L. 1. Epil. 7.

LOCVS ET NATVRA.

TANDEM illud expediendum, quo loco, aut quibus regionibus *Sus* commodē viuat, quibus ali & prouenire non possit, primum sciendum in Arabia nec viuere, nec nasci *Suem*, etsi fortē eo inferatur, ē vestigio exspirare, quod docet Iulius Solinus in polyhistore, loco superius adducto. C. Plinius. *At in Arabia Suillum genus non vinit, Vt Asia* illa parte ab eo affirmatum, ita de Africa in genere idem author asseuerat. *mirabilis est in eadem insula Cernos, praterquam in Cydoniatarum regione non esse, in Africa nec apros, nec cernos, nec capreas, nec vrsos.* In Creta Insula nullum *Suem* ferum, ex eodem loco constat. In Olympo Macedonia monte non sunt lupi, nec in Creta insula, ibi quidem non vulpes, vrsos, atque omnino nullum maleficum animal, prater phalangium aranei id genus est, de quo dicemus suo loco. *Mirabilis in eadem insula Cernos, praterquam in Cynodiatarum regione, non esse; item nec Apros, nec Attagenes, nec Herinaccos.* In India *Suem* nec gigni, nec haberi authores habeo probatos. Claud. Aelianus. *Hac etiam inter cetera, quae circa animantes quippiam eximij habent, non praterierim Suem apud Indos, neque ferum, neque mansuetum nasci Ctesia prodit.* Copiosius ex eodem Ctesia rerum Indicarum & Persicarum scriptore. *Porro apud Indos nullam Suem neq; ferum, neq; cicuratum nasci Ctesias Gnidius ait, & suilli generis usum esse Indos detestari, & tantopere abesse ab eo vescendo, quam ab humanis carnibus abhorere.* perijt id Ctesii opus, neque hoc, in fragmentis, quae circumferuntur, reperitur. De locis, in quibus hoc pecoris viuat, non est multum laborandum, cum supra ex gentium pene omnium consensu docuerim plerosq; populos porcina vesci, addo hic etiam in Terra Australi vix benē adhuc detecta, versus fretum Magellanicum, nihil esse animalium, quae in nostro orbe viuunt, saltem quadrupedum, prater *Bubalos, vaccas, Capras, & Porcos*, vt ex Hesselio Gerardo perspicuum est. In detectione Australis Terrae incognitae per Petrum Ferdinandes de Quir. Illud praeclarum est, Galliam olim Togatam tam abundātem *Suibus* fuisse, vt maximum inde vrbi commodum. Strabo Amasianus, καὶ γὰρ ἡ ζωογονία μὲν γῆ πολλὰς, καὶ παντοίους ἐκφέρει καρπούς, καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς αὐτῆς, ἔχουσι βέλλαιον, ὥς ἐκ τῶν ἐν τοῦ θι νεφοβίων τῶν πομῶν τρέφεται. Nam quae colitur terra omnis generis copiosos prabet fructus, & silua tantum glandis suppeditant, vt ex porcorum gregibus, qui ibi pastruntur, Roma fere alatur. Idem Geographus Galliam etiam Lugdunensem eo nomine celebrat, ὅθεν αὐτὰ καὶ ὀνομαζομένη ἐστὶν αἰ τῶν νεῶν πρὶν εἰς τὴν Ρώμην καταπομίζονται. Ex his optima *Suilla* salsamenta Romam perferuntur. Nec inglorie sunt Syracusae eo nomine, notum enim illud Graecorum prouerbum.

Τὸ πρὸς Σισελικὴς, ἐκ Συρακυσῶν οὐδὲ.

Caseus Siculus, ac Syraculis Sues.

Hermippus Cornicus.

Αἱ δὲ Σιρακὴσαι οὐκ ἐκ τῶν παλαιῶν.

Inde Syraculis aduectus caseus, & Sus.

Hoc pecus maximē *Brutum* inter omnia animantia. M. Varro in re rustica. *Itaque ijs Suibus animam datam esse proinde ac salem, quae seruaret carnem.* Ex illo C. Plinius. *Animalium hoc maximē brutum, animamque ei pro sale datam haud illepidē exillimabatur.* Nec plura super hoc.

Non est in
Arabia.

lib. 8. c. 52.

Nec in Afri-

ca.

lib. 8. c. 58.

Nec in Cre-

ta Insula.

Nec in In-

dia.

lib. 3. c. 3.

L. 16. c. 37.

Sus in Ter-
ra Australi.

Ex Gallia

Togata Ro-

mā aduecti

L. 5. p. 151

Et Gallia

Lugduner.

lib. 4. pag.

133.

Et Syracul.

Brutum.

lib. 4. c. 51.

lib. 8. c. 51.

SPURCITIES, ET

fordium amor.

Lt. 12. c. 1.
Spurcitas
Spurius.
lib. 17.

Subare.
Gaudet sub
cano.
Tēpore ad-
missura.
Requies vo-
lutatio.
Varro cor-
rectus.
χαριστικὴ
δύς.

Loca palu-
dria.

lib. 7. c. 9.
Abuti aqua.
li. 1. Georg.
lib. 8. c. 51.
Cano laua-
ri Apris ut
Sues luto
gaudent.
Volutabra.
lib. 16. c. 1.

Varietas le-
ctionis in
Lucretio.

Inuat volu-
tatio ad sa-
ginam.
lib. 8. c. 6.

IN quo præcipue bruta hæc & belluina adeo natura consistat inuestigandum. Isidorus. Por-
cus, quam sit spurcus, ingurgitat enim se cano, luto immergit, limo illinit, Horatius, amica lu-
to Sus, hinc etiam spurcitas, vel spurius nuncupatur. Ea de causa cum Venus esset οἶδος κα-
λὸς mundities ludiæ, odio habuisse Suem, animal ab impuritate abominandum, fingebatur. Fe-
stus Pompeius. Sullum genus inuisum Veneri prodiderunt poëta, ob interfecit ab Aprō Adonem,
quem attingebat dea; quidam autem, quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & arden-
tissima libidine, ita ut opprobrium mulieribus in ac tractum sit, cum Subare, & Subire dicuntur.
Exprimit M. Varro in re rustica. In palu locus huic pecori aptus vliginosus, quod delectatur non
solum aqua, sed etiam luto, itaque eam ob rem aiunt lupos, cum sint nati Sues, trahere usque ad
aquam, quod dentes feruorem carnis ferre non possent. id præcipue curant subulci, ut admixturæ
tempore lutum habeant, quo se voluerint, & totum corpus demergentes oblinent. Idem Varro
paulo infra. Admissuras enim faciunt, prædant in lutosos limites & lustra, ut volutentur in luto,
quæ est illorum requies, ut lauatio hominis. locus non videtur sanus, itaque corrigendum censeo.
Porro adigunt in lutosos limites, aut sic, producant in lutosos limites, quid enim sit prædare hoc lo-
co, non assequor: Hac de causa Homerum scimus Sues & οἶδος quasi volutatrices, hinc
cubantes, aut canoso cubum delectantes, appellasse, qui eas diligentius ad futuras habebant, ob-
seruauerunt locum pastui idoneum non esse siccum, aut scabrum, aut aquarum penuria laboran-
tem. Iunius Columella. omnem porro suum ruris hoc pecus usurpat, nam & montibus & campis
commode pascitur, melius tamen palustribus agris, quam siccis. Paucis interiectis subdit, ubi
penuria est arborum, terrenum pabulum consecrabimur, & siccum limosum præferemus, ut paludem
rimentur, effodiantque lumbrices, atque in luto volutentur, quod est huic pecori gratissimum, quin
etiam ut aquis abuti possint. Seruius Maurus Honoratus, immundi Sues luto gaudentes. C. Plin-
ius. In luto volutatio generi grata, notum celebre est illud Heracliti Ephesij, qui dicere erat so-
litus. Sues cano lauari, ut coriales anes puluere & cinere. id fuit, quod supra Varro requiem
Suum lutum, ut lauationem hominum dicebat. Hoc non tantum Suibus domesticis, sed etiam
Apris, commune, unde loca in quibus se voluunt, id est volutant, Latini volutabra dixerunt. ut
verbis utar Seruij ad lib. 3. Georgicon, inde translate Cicero lib. 2. de Republica volutabun-
dum pro voluptatibus immerfo, ut Sues sunt cano, usurpat. cupido autem & expetenti, & libidi-
noso, & volutabundo in voluptatibus. Isidorus. volutabra appellata, quod ibi Apris volutentur. allo-
fit C. Lucilius lib. 30. Satyr.

Quid tu istuc curas, ubi ego obliner, atque voluter.

Ita intelligendi poeta. T. Lucretius lib. 5.

Multaque vincebant, vitabant panca latebris,
Setigerisque pares Suibus silue iura membra
Nuda dabant terra nocturno tempore capti,
Circum se folijs, & frondibus inuoluentes.

In tertio versiculo MS. legit paruo admodum discrimine.

Nudabant terra.

Et lib. 6. idem. quem locum varie Critici torserunt. Dionysius Lambinus ibi consulatur.

At contra nobis canum: terribilissima cum sit
Spurcitas, eadem Subus hac res munda videtur,
Insati absliter totū ut voluantur ibidem.

Virgilius lib. 1. Georgic.

non ore solutos
Immundi meminere Sues tætare maniplos.

Et lib. 3. eiusdem operis.

Sape volutabris pulsos siluestribus Apris
Latratu turbabis agens.

Verba Aristotelis Latina, quia fideliter versa ex historia Animalium apposui; cum etiā quod
optime totam Porci nostri naturam expresserunt, Sus minime herba frugumq, appetens est, sed ra-
dicum maxime ex omnibus animalibus, quoniam rectu aptissimo ad id negotij est: facillime etiam om-
nium

nium ad quoduis pabulum affuescit, & celerim quoque in pinguitudinem proficit, pro sui corporis magnitudine, sexaginta enim diebus pinguescit, quantum autem profecerit, non cognoscunt, quibus ea res curae est, ubi ieiunium ad saginam constituerint. pinguescit fame praefatigatus triduo, saginant à triduo iam, qui Sues obfiant. Thraces per saginam cum primo die potum prabuerint, post interpolito uno die prabent, tum duobus, deinde triduo, atque ita subinde augendo numerum usque in septimum, curant. pinguescit hoc animal bordeo, fico, milio, glande, pyro, cucumere, sed maxime tum hoc, tum cetera, quibus venter calidus est, quiete immotioneque pinguescunt. Ceterum Sues pinguioribus redduntur etiam cum in luto se volutant. Non igitur tantum grata est Sui bus volutatio, sed etiam necessaria, licet maximus inde fator, & pestifer veluti quidam odor ingratus sit. Horatius lib. Epodon. od. 12.

Thracum
mos in sa-
ginando.

Fator inde.

*Polypus, an grauis hirsutus cubet hircus in alis,
Quam Canis acer, ubi lateat Sus,
Quis sudor victis, & quam malus undique membris
Crescit odor.*

Horat. lib. 1. Epist. 2.

*Qua si cum socijs, Hultus cupidusq; bibisset
Sus domina meretrice fuisset turpis, & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto Sus.*

Et rursus lib. 2. Epist. 2.

Hac rabiosa fugit Canis, hac lutulenta vixit Sus.

M. Plautus Captiuus Act. 4. Sc. 2.

*Tum pillores scrolospisci, qui alunt fursuri Sues
Quarum odore praterire nemo pristinum potest
Horum si quousquam scroscam in publico conspexero.
Ex ipsis dominis, pugnis meis, exulcerabo fursures.*

Spurcum ergo quidlibet obscenum interpretor, cum Nonio, & ut homines spurcos, porcos, vocari solere supra est animaduersum, ita impurum domicilium, aut aedes alicuius spurcitie illuuique; fædas Haras dixerunt. M. Varro lib. 1. de Prometheo, In tenebris, ac Sui illi viuunt, nisi non forum hara, atque homines, qui nunc plerique, Sues sunt excitandi. M. Cicero in Pisoniana. Epicure noster ex hara producit, non ex scibola. M. Plautus Captiuus. Act. 2. Sc. 4.

Aedes sor-
didi.

Herus in hara, haud ædibus habitat.

Et in Mostellaria Act. 1. Sc. 1. ac te Iupiter.

*Dij, omnes perdaui, oboluiſti hallium,
Germana illuuiet, rudiculus, hircus, hara Suis.
Canem c. pra commixta.*

Quod eo admirabilius duco in ipsis ædibus regijs olim fuisse haras, ob perpetuam scilicet pericoris pascendi curam, quæ priscis illis heroibus fuit. Homerus supra laudatus. P. Ouidius Epistola Penelopes.

Regis pro-
xima.

*Hoc faciunt caſtoſq; boum, longænaq; nutrix,
Tertius immunda cura fidelis hara.*

Sordium & illuuiet ei animalicula crescit ex continuo in terram pronoque intuitu, quando omnia quidem animalia deorsum visum dirigant, præter hominem, sed præ alijs omnibus hoc Sui conuenire supra est ostensum. vnde Ouidij locus est peropportunos, ubi de Circea mutatione libro decimoquarto.

*Spargimurque ignota succiſ melioribus herba
Percontimurque caput conuerſa verberare virga,
Verbaque dicuntur dictis contraria verbis,
Quo magis illa canis, magis hoc tellure lenati
Erigimur, setaq; cadunt, biſidumq; relinquit
Atma pedem, crescent humeri, & ſubiecta lacertis
Brachia sunt.*

Huc spectat fabula illa decantatissima de Socijs Vlyſſis in Sues à Circe conuerſis, quo voluptatum nimiarum illecebræ, & sædissima Suum natura pariter designantur, sed infra loco suo id explicabitur.

ARDOR IN VENEREM, & in mensa libido.

Lib. 17.

Subare.
Subire.
Surire.

Li. 6. c. 18.

Homines
impetunt.
Et se ar-
mant.Adl. 3. Ge-
org. p. 131.
In furorem
acti.

Ep. od. 12.

Subare.
Subire.
Iuuenalis
correctus.O p. 2.
Lucretij lo-
cus correct.Subatio.
Li. 8. c. 51.
Gravida
Sus coit.
L. 10. c. 63.
fimo.
Mas spu-
mat.

FEDISSIMUM hunc altumq; sordium gurgitem excipit immoderatus coeundi appe-
titus, & usq; ad furorem Veneris frequentissimæ insania. Festus Pompeius. Suillum genus
inuifum Veneri prodiderunt poeta, ob interfectum ab Apro Adontum, quem diligebat Dea, qui-
dam autem, quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissima libidinis, ita ut op-
probrium mulieribus inde tractum sit, cum subare & subire dicuntur. A Suibus ergo vox obscæna
deducta, Subare, & Subire, quasi Suillam libidinem, indomitam, quippè imitati. Eadem vox in
quibusdam codicibus Festi est, Surire, adstipulantur glossæ philoxeni Soris. κατὰ, rectissime ex
Aristotele in Historia Animalium. καὶ αὖ δὲ οὗτος ἵλαος ὁ πόσις τῆς ὀρίης ἐμμελὲς, ὁ καλὸν κα-
ταφύει, οὗ δὲ οὐκ αὖ ποτὶς τῆς αὐτῆς ὀρίης. Sues famina cum libidine excitantur, quod Subare dicuntur,
vel homines aggrediuntur, qua ratione porro se arment, ex initio eiusdem capitis docemur. Com-
mune etiam omnium animalium est, ut cupidine voluptateque rei Veneræ maximè gelant, atque in-
citantur, ferocissimi famina in partu, mares tempore coitus. Sues feri acerrimè sautunt, quanquam im-
becilles per id tempus coitu reddantur, dimicant inter sese mirum in modum, armanes se, & cutem
quam crassissimam preparantes indurantesq; attritu arborum. Seruius Maerius Honoratus. dicit
Suem domesticum, quem eicurem vocant, hoc enim vult probare non tantum feras, sed & mansuetas
animalia amore in furorem verti, presubigit, fodit terram & pedibus impellit alternis, quod pugnatu-
ri In furorem acti. Sues facere consueverunt ad acquirendum robur, & nunc etiam latera, & costas terentes, aurant ea in su-
bra certamina, & a pedum motu, & ab attritione collarum. Helenius Acron vetus Grammaticus ad
Horatium. Subaudo metaphora à Sue, qua Subare dicitur, aum ergo tu calestia libidine, & nunc
stratum, ut in coitum properes. Porphyrio ibidem loci & ipse vetus Horatij interpres. Subare pro-
prie Sues dicuntur cum libidinantur, inde translatio facta in cetera animalia, Vetus Scholiastes Iuue-
nalis. ad Satyr. 2. V. 30.

Hippo subit Iuuenes, & morbo pallens utroque.

Malim cum vetere Scholiaste Hippo, ut sit equina libido Suilla coniuncta, scdum hoc dictu, sed
verum de Heliogabalo apud Aelium Lampridium. Ergo cum Hibernasset Nicomedia, atque omnia
sordidè ageret, inireturque à viris, & subaret, statim milites facti sui pavent. Lexicon Latino Græ-
cum MS. οὐ γὰρ ὁ ἵππος, complexum maris aut famina appetere. Lucretius lib. 4.

Nam facit ex animo sapè, & communia querens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris
Nei ratione alia volucres, armenta, feraque
Et pecudes, & Equa maribus sublidere possunt,
Si non ipsa, quod illorum subat, ardet abundans
Natura, & Venerem salientum laia retrahat.

Penultimum versiculum nonnulli depravarunt, legentes,

Quod illorum subit ardet.

Horat. loco proximè laudato.

Indomitam properat rabiem sedare, nec illi
Iam manet humida creta, calorque
Steriore fucatus Crocodili, tamque subaudo
Tenta cubilia, reliquæ rumpit.

Hinc Subatio coitus suum Plinio auctorè, remedium, ne prima subatione, neque ante flaccidas au-
res coitus fiat, tātā porro est, & tam indomitæ libidinis Sus, ut ne gravida quidem coitu abstineat,
sed præter omnium animantium vel admittat, vel auide requirat, eodem Plinio teste. qui sic ait.
Quarapedum Venerem pregnantes arcent, præter equam & Suem. Illud verò non levis hic fuerit
observationis, quod ibidem Plinius refert. Equos, & Canes, & Sues coitum matutinum appetere,
faminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt, Equas domitas sexaginta diebus equi-
re, antequam gregales, Sues tantum coitu spumam ore fundere, Verrem Subantis audita voce, nisi ad-
mittatur, cibum non capere, sique in mactem, faminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent,
candida maximè velle inaurum, rabies ea aceto mitigatur, natura adperso. Auditas coitus putatur
& cibis fieri, sicut viro eruca, & pecori capra, qua ex feris mitigatur, non concipere, ut anseres, Apros
verò tarde & cernos, nec nisi ab infantia caucatos. Scio omnibus his contraria ab alijs tradi, ac præ
alijs,

alijs, Gryllus ille apud Plutarchum miram Suum in coeundo continentiam & moderationem, ex naturæ fontibus derivatam, probat. sed receptam sententiam omnes veteres amplectuntur, T. Pomponius in Comedia cui titulus *Maialis*, apud Nonium.

Animos venus veget voluptatibus.

Et quod rarum in alijs animantibus, in quibus fere faminas pudor regit, hic non minore lascivia femina in amplexus fertur, non minore insania debacchatur, quam mas. Virgilium habeo authorem.

Tempore non alto Catulorum oblita leana

Sauis errauit campis, nec funera vulgo

Tam multa informe s' vrsi, stragemq; dedere.

Per siluam tum sauis aper, tum pessima Tigris,

Hec male tum Libya solis erratur in agris.

Nonne vides ut tota tremor pertentet egnorum

Corpora, si tantum notas odor attulit auras?

Ac neque cos iam si ana virum, nec verbera saua

Non scopuli, rupeq; caua, atque obiecta morantur

Flumina, correptos vnda torquentia montes:

Ipse ruit, dentesq; Sabellicus exacuit sus,

Et pede presubigit terram fricat arbore colles,

Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat.

Qui locus manifesti erroris Petrum Victorium conuincit, qui fidenter asseuerare ausus est, nullam vllibi in Georgicis Suum mansuetorum mentionem factam à Virgilio, cum tamen sapissime in eo opere Suum mansuetorum sit natura descripta, hunc locum proxime laudatum dicitur de Sue domestica quam cicerem vocant, intelligi debere, docet, & rursus lib. 2. Georg.

Glandemq; Sues fringere sub vlnis.

Et eodem libro ad fidem.

Glande Sues redeunt lati.

Et vide infra hoc tractatu vbi de Morbis Suum differam ex eodem Virgilio in Georgicis, & pluribus stultum hoc Victorij erratum detexi & reprehendi Commentario in Aeliani variam historiam. Præterieram pene Pythagoræorum pene Metempsychosin tradidisse luxuriosos & Veneti plusquam par esset, deditos, in Porcos mutatos, quod, quia abunde ostensum in Hetruria Regali mea, & in Commentarijs in Claudianum lib. 2. in Rufinum, contentus ero loco vni-

Nam iuxta Rhadamanthus agit, congeita superni

Cui rictuli, totosq; diu perspexeris actus,

Ex aquat damnum meritis, & mata ferarum

Cogit vincla pati, truculentos ingerit vrsis,

Prædoneq; lupis, fallaces vulpibus addit,

At qui delicta semper, vinog; grauat,

Inaulgens Veneri voluit torpescere luxu,

Hunc Suis immundi sados destrudit in artus.

Affinia habet Anaxilias in Circe.

τὰς μὲν ἀρετῇ μὲν οὐ μὲν ποιεῖσι δι' ἀφραγίας

Ἀλιβαίους, τὴν δὲ παύσας, ἀλλοῦς ἀγρῶσας

λῦτους, λίγους, ἐπὶ δὲ τῶν θυλίων.

Ira Iacobus Dalechampius vertit.

Pascentem in montibus vestrum quosdam

Faciet errabundos porcos, seu Delphacas

Quosdam Pantheras, alios Lupos, Leonelq;

Ad venatum pernice.

Multa huc spectantia eruditæ lectionis reperies apud Aeliam Viuetum in Commentarijs ad Ausonij epigrammata, quæ non excipio.

VORACITAS, ET PRAETER

naturam ingluuies.

Sus gulosus
li. 2. c. 26.
Laphygmū
quid vocet?

BELLVINVM hunc & brutum libinandi furorem pestis deterior sequitur profunda ingluuies, & satium propriorum, praeter Naturae legem ab alijs animantibus obseruatam, comestio. de immensa voracitate Caelij Rhodigini est locus in lectionibus antiquis. Inuenio & Laphygmum dici canum & suum erudite inexplabilem vorandi audacitatem, inclinata vocabuli proprietate a verbo λαπω, καὶ λαπῶζω, καὶ λαφύσσω, sorbeo, & deuoro, unde ab impen-
Famis im-
patiens.
lib. 7. c. 11.
 pensa magnitudine conuinum ilapinem vocant magnificum, quod eo apposuit gratius, quoniam Rhodigini mei ex verbo veteri graecum parum excidentes, pro eo quod est λαπω, confinxere sibi plebeum vocem slapare. Nec tantum cibum quemlibet sibi appositum avididissime consumit, sed & porculos suos vorat, causa illa elegans apud Moderatum Columellam in re rustica, illud autem quod ad religionem patris familias attinet, non putant reticendum, sunt quaedam stipes quae mandant satum suos, quod cum sit, non habetur prodigium, nam Sues ex omnibus pecudibus habentur impatientissimi famis, ita ut aliquando si indigeant pabuli, non tantum alienam, sicut, sobolem, sed etiam suam consumant. Anceps sane inter Augures, & portentorum interpretes quaestio fuit, an haec Suis famelicæ immanis edacitas prodigium esset, & victima expiandum? responsumque à collegio, prodigium non esse. Columella proxime supra, & C. Plinius, comestis satis his, non est prodigium. Cadauere
passitur.
li. 7. c. 19.
 intulitque est animal, & ne cadaueribus quatenus sui generis abstinet. Magnam tamen illi pecori pietatem inesse, & religiosam in satum suo educando curam laudat Grillus Circeius apud Plutarchum; sed eloquentissimus ille scriptor ingenium eo opere ventilare voluit.

PRAESAGITIO FUTURORVM.

Pradicunt
pestem.
li. 6. c. 16.

HÆC quidem in Sue nostro cuspana videbantur, nunc ea quibus laudari debeat, exponamus. praeter alijs est certa quadam rerum futurarum praecognitio, qua illum dotatum veteres prodiderunt. Aelianus in Animalium proprietatibus. Canes, boues, Sues, Caprae, serpentes, & bestiae aliae cum impendentem pestem, & sterilitatem terrae, tum vero terrae motum, & caeli salubritatem, & frugum fertilitatem praesentiunt, neque tamen ratione carent ab eorum, quae sibi aut salutem, aut perniciem adfert, queunt, intelligentia aberrant. Pluviam per eos significari, apud eundem est authorem, licet codicibus nonnullis μῦθα non vit
Et pluuiā.
lib. 7. c. 8.
Et quos-
bet cali mo-
tus.
li. 18. c. 35.
in fine.
Et tempe-
states.
 musca non Sues diserte habeatur, nec ista tantum Sues praesentiunt, sed quascumque aeris subinde mutationes, testis est Plinius, qui postquam tempestatum praesagia hominibus denuntiata per caelos, res inanimes, elementa, rerumque principia ostendit, ad aues descendit, atque ultimum ad quadrupedes. sic enim, pecora exultantia & indecora lasciuia ludantia eandem significatiōnem habent, & boues calum olfactantes, seque lambentes contra pilum, turpesque porci, alienos sibi manipulos fani lacerantes, ingruentem ruri quamlibet tempestatem itidem praesentiscunt, obseruatum id Germano Valenti. Virgilius in praesagijs rusticis, lib. 1. Georg.

Non tepidum ad Solem pennas in litore pandunt

Dilecta Thetidi Alcyones, non ore solutos

Immundi meminere Sues iactare maniplos.

Connitia
maligna.
Anima ei
Pro sole.
Cap. 2. m.
 706.
 Hoc si verum est, iniurij sane Porco fuerunt illi, qui tam vile animal, tamque sagax, usque adeo depresserunt, ut nullum ei vilitate comparandum censerent, in his erat Chrysippus apud Cicero-
 nem in Finibus. Suis vero quid habet praeter escam? eni, ne putresceret, animam ipsam pro sale datum esse dicit Chrysippus, quia pecude nihil genuit natura facinorans. Et rursus idem Cicero, non insensitil-
 tudinem videtur in Suen, animam illi pecudi datum pro sale ne putresceret. ita vulgata editio Nizolij & aliorum, at Nonius legit putresceret. Et plura apud Plutarchum in illo Circes Gryllo.

SOLERTIA ET INTELLECTVS

voci humanæ.

SCIENTIÆ isti naturali accedat Solertia, quæ fortasse non minor certe in aliquibus maior, quam in vilo quadrupede, depingit Phile.

Cap. 14.

χίτας δὲ τις, βίτιςους, τούτοις δὲ λίγω
 τοὺς ὅς διήρουν βιάλους, ἴσως εἰρησται
 Ἀλλ' ἡδὲν εἶται τοῦ σὸς πλὴν κέρρας μόνον
 ἔκον αὐτὸν ἀλὸς φηχῆς τι, πρὸς τοῦδ' αμείνως
 ἀφ' ὁρτορ, ἡδ' ἀσππτον, εἶδαρ ἔντροπον
 ἰνὸς δ' ὅμως γε τοῖς δι' τοῦτι καὶ φρενός
 Βλάψῃ σὺας γὰρ ἡδὲ σιντόμοις λύκους
 γλυσμῶ συναισθητοῦντας, ἡδὲ συτάτας
 τὸ σσος πᾶρεσι θάρσος ὁμοιοητικοί.

Ea sic Latina ciuitate donata sonant.

Forse anferes hos altiles, inquam, vident
 Porcosq; diffentos sagina, duxeris
 Nil esse, carnem prater, illos quippiam,
 Quæ pro sale animam accipere, putredine
 Ne coliquescat, serculum pascens probe.
 Sed mentis illis haud inest prorsus nihil,
 Nam nec Sues lupus aggredi compascuos
 Ac congregatos audeat grunnitibus,
 Concordia tantum prodest consensus.

Anima pro
 sale.

Solertia lu-
 pis resistent

Admirabilius est hac solertia, quæ quasi naturalis est, quod voces etiam humanas & intelli-
 gunt probe, & ijs parent. Aelianum habeo grauem auctorem, qui sic in Animalium proprietate.
 Porculatoris vocē Suillū pecus sic agnoscit, ut etiam si ab eo procul seductū fuerit appellantē in-
 telligat, cui quidem rei testimonium est, quod proxime sequitur. (narrat deinde lepidā historiam,
 quam Latine, quia probe verfa est, attexam) quum maris prædones ad Tyrrhenicam terrā nauem
 pyratice adpulissent, ex hara permultos Sues furto abactos imposuerunt in nauim, quā soluē-
 tes ad nauigandum incubuerunt. Subulci presentibus pyratibus silentium tenebant, Suesq; eatenus
 abduci quiescebant, quoad ex portu latrones se eripuissent, & à terra tantum abessent spatij, quā-
 to adhuc vox clamantis audiri poterat. Tum voce Suibus audiri solita, Suarij quā maxime pote-
 rant, exclamantes, eos retro versos ad se reuocabant, porci primum, ut sublatum clamorem, pasto-
 rum exaudiuerunt, statim se in alterum navis latus compellentes, eam euerterunt, ita malefici py-
 ratæ naufragio quam mox funditus perierunt, Sues vero ad suos enatarunt. (locum putavi corru-
 ptum esse, & probare volui an non, sic Aelianus forte scripsisset. τῇ γῇ δὲ τυρρηνικοὶ κακῶργοι λήσαν-
 ται τὰς πρὸς τοὺς ποταμούς.) Cum maris prædones Tyrrheni nauem ad terram adpulissent (rectissime meo
 iudicio, Errā enim Tyrrheni seu Hetrusci pyratice olim infames, ut multis ex Hygino, Eustathio,
 & alijs probabam in Hetruria Regali. videatur Diodorus. Siculus in bibliotheca. Suidas, Zeno-
 dotus, Hermogenianus, & alij paræmiographi in voce δισμοὶ τυρρηνικοὶ (vincula Hetrusca) quibus
 illi scilicet in terra captos mari victos abducebant clare Athenæus in Dipnosophistis. τυρρηνικοὶ
 ληστρικὰ τε βίωσι ζωοῦντες dixit Hetruscos pyratice vitam agentes. (Isidorus Hispalensis) Tubam
 à prædonibus Tyrrhenis excogitatam dicunt, cum dispersi circa maritimas oras non facile ad
 quamq; prædæ occasionem voce aut buccina conuocarentur.) Homerus in Hymno Bacchi.

Vocē huma-
 nam intelli-
 gunt.
 lib. 8. c. 19.

Euerunt
 nauem.
 Aelianus
 insigniter
 correctus.
 Hetrusci py-
 ratæ.
 lib. 3. c. 81.
 lib. 5. pag.
 316.
 li. 15. pagi-
 na 672.
 lib. 18. c. 4.

γῆρας πρὸς γῆρας τοὺς ποταμούς ἐπὶ εἰς πᾶσι
 τυρρηνικοί.

Latrones peruenire velociter ad nigrum pontum
 Tyrrhent.

Et Euripides in Cyclope Act. 1. in limine.

ἔστι γὰρ Ἡρσὸς λείος τυρρηνικός
 ληστὴς ἰσχυρός.

Pellquam enim Iuno tibi genus Hetruscum

Oooo

Latro-

Latronum immisit.

lib. 8. c. 51. Ad porcos redco. C. Plinius. *compertum agnitam vocem Suarū furto abactis, merſoq; nauigio inclina-*
Error Rober *tione laceris vnus rem eſſe, non parum hallucinatus eſt Robertus Titius, meo iudicio, qui locum*
ti Titij. Aristophanis de hac voce Subulci intelligendum exiſtimauit in locis ſuis controuerſis, eoq; no-
lib. 2. c. 12. mine ab Iuone Tilliomaro recte coeretur, officiūq; & modēſtiæ admonetur. Verba Aristopha-
 nis, qui deſiderat, ea ſunt in Pluto. Act. 2. Sc. 1.

ὁ μὲν δὲ γροῦλίζων ὡς ἐφ' ἄλκιος
ἰπιδεῖ μὲν γοῖππ.
Vos igitur hac voluptate illeſti, ite grunnientes
Porcam Sues ſecuti.

Et paucis deinde interiectis.

ἡ γὰρ ἴνα σὺ δ' Ἀπίσυχας ὡς ποχέσκειν ἰπιδεῖ
ἰπιδεῖ μὲν γοῖππ.
Tum tu, ut Aristyllus, riſu modice diducto intonabis
Matrem ſequere Porca.

Martialis Sed tamen Martialis locus haud incommode huc transferri poteſt, nam cum legatur lib. ter-
correctus. tio epigramm. 57.

Anidi ſequuntur villica ſinum porci.
 Poterat vnica litera mutata, ſic legi.
Anidi ſequuntur villica ſonam porci.

Officiū Sua- Siue villica cibos oſtendet, ſiue voce gregem Suum vocet, parum intereſt, dummodo vtrumq;
ry. verum ſit, & naturam Suum explicet. M. Varro hanc intelligendi voces humanas facultatem nō
lib. 2. c. 4. omnino naturalem eſſe contendit, ſed ab aſſidua cura Subulci ſic enim præcipit in re ruſtica. (Su-
ſine. bulcus debet conſueſcere omnia, vt faciant ad bucina, primo cum incluſerunt, cum bucinaſum
Bucina af- eſt, aperiunt, vt exire poſſint in eum locum, vbi hordeum ſuſum in longitudine, ſic enim minus
ſuſcunt. diſperit, quam ſi in acervos poſitum, & plures facilius accedunt, ideo ad duodecim conuenire
 dicuntur, vt diſperſi ſiluetri loco ne diſpercant. Vox autem qua vocatur, eſt *χοι χοι* ea enim eſt
 ab onomatopæia, procellorum vox, Aristophanes io Acharnenſibus Act. 3. Sc. 3.

χοῖρε, χοῖρε, χοι χοι.
Porce, Porce, Coi Coi.

Mira in va- Sed & Plinius loco proximè ſupra laudato, multa adfert ſagacitatis & ſolertiæ porcinae argu-
rys rebus ſo- menta. ſic enim ibi *quoniam & duces in urbe ſorum nundinarum domeſti, petere diſcunt, & ſeri ſapiunt veſti-*
lertia. *gia palude confundere, vrina fugam lenare.* Hæc omnino conuincunt Suem intellectu, & ſagacitate
 naturali non carere, & non minus ſolertia celebrandum, quam cæteras quadrupedes: multa
 apud Plutarchum Gryllus diſſerit in hanc rem.

MORBI ET REMEDIA.

lib. 8. c. 21. **V**ENIO ad infirmitates Suum, quas grauiffimas perpetiantur, & magno numero, quibus
Tres Suum enumeratis medicinam adhibebimus. præcat Ariſtoreles in hiſtoria Animalium. Cuius
morbi. verba, quia fideliter probeque ab Interprete verſa, Latina apponam. Quadrupedum,
Rauedo. Sues tribus morborum generibus laborant, quorum vnus Rauedo vocatur, quo maxime fau-
 ces maxillaq; inflammantur, ſed idem malum vel qualibet alia corporis parte contrahi poteſt,
 iam enim plerunq; in pedem, alias in aures incumbit, putreſcit protinus membrum, & vlcus ſer-
 pit, donec ad pulmonem deueniat, quo tacto, mors ſequitur, creſcit hoc vitium celeriter, nec Sus
 quidpiam comedere poteſt, cum ita ægrotat. Curatur a porcarijs, cum malum incipere ſenſe-
 rint, haud alio modo, quam tota abſciſſa, qua cæperit. reliqua duo genera eodem vocabulo no-
 minantur ſtruma: (quorum alterum dolor capitis) grauitas eſt, quo plurimi laborare ſolent, alte-
 rum alui profluuium eſt, quod irremediabile incidit alteri ſuccurritur, ex vino adhibito variis,
 eoq; ipſu dilutis, ſed difficulter eo quoque periculo ſubtrahitur, biduo enim aut quatruiduo in-
 teritus obuēnit, rauēſcunt poſſimum anno, quo montes abunde tulerint, & pinguiſſimi ſint. Iu-
 uat mora celſi deinde in cibatu, & balneū multum & calidū, & venæ ſub lingua ſitæ cultello ſan-
 guinem adaſto detraxiſſe. Grandinoſi autem ſunt Sues, quoru crura, & collū, & armi, carne con-
 ſtitū humidiorē, quibus partibus vel grandines plurimum innaſcuntur. Cato dulcior eſt, ſi grādi-
 nes habet paucas, ſed ſimultas, humida valde & inſipida eſt. facile qui grādēt, cognoscitur, parte
 enim linguę inferiore grandines habētur, & ſi ſetam dorſo euellat, cruorē in radice pili euulſi vi-
 debis,

debis, peccibus etiam posterioribus stare non possunt, qui grandent, carent grandine, cum adhuc latent tollerantur grandines tibia, quæ vel in cibatu vitilis est. Latet hic morbus interdum in viventibus, & ideo coqui euecta Sue, an grandinosa sit carne, solent explorare. Suidæ verba sunt, *Aut est laxo pedice, aut grandinosus, morbus autem est pecorum, qui viventibus illis latet, mortuis & occisis conspicitur, carnibus enim illorum est admixta, & insita grando, solent autem cocipalo rictus porcorum post ingulationem aperire, & videre grandisue sint, grando autem omne malum porcorum est.* Aliud ab his morbi genus in Suibus loquitur Moderatus Columella. *solet vniuersum pecus agrosare ita, ut emacietur, nec cibos capiat, productumque in pascua medio campo procubat, & quodam veterino pressum somnos æstivo sub sole capiet, addit remedium deinde, ac post pauca interiecta, ait, nisi poculis affatim satientur Sues, pulmonarios fieri.* In fine capitis dein lubnetur eos in magna siccitate fieri spleniticos, remedium contra hæc mala esse, domi continere, tamaricinis canalibus aquam subministrare. Sunt & pediculi, qui Suillum genus infestent, neque temere vllum animal quadrupes, præter Asinum, pediculis caret, ut obseruatum ab Vlyse Aldrouando nostro erudito opere de Insectis, ad quem te remitto. Sed frequentissimus Plinius in morbis Porcorum describendis, medicandis, aliquot loca adscripsi. *Morbum Ferris vsque ad maciem, non tantum tibi abstinentiam, ait esse siccitu prohibeatur, locum supra attuli, ubi de ardore nimio in Venerem disputabam. Et ex Druydarum veteri disciplina hæc alibi idem prodidit, Idem Samolam herbam nominauere nascentem in humidis, & hanc sinistra manu legi à seiniis, contra morbos Suum, Boumque, nec respicere legentem, nec alibi quam in canali deponere, ibique contere potes.* Hanc herbam Pulsatillam eruditi existimarunt, & Bononienses Samiolo hodie vocant, ut libro 11. Anguillara scribit. rursus ex Magorum nugamentis. *Atque etiam quadrupedes homines sanare, contra inflationes Boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana, ubi homo occisus esset, aut crematus, filiginem quæ per noctem affert, Suum morbis dando. sed hæc præstigias ipse Plinius execratur. Efficacius, ut existimo, remedium est in eodem illo scriptore. Rubeta decocta, & in aqua potu data, Suum morbis medetur, vel cuiuscumque rana cinis.* Sunt & alij Suum morbi, ut lepra, neque enim ipsi Sues leprosi sunt, sed etiam leprosi sui lactis potu faciunt, ut Manethon Aegyptius prodidit, & ex eo Aelianus, cuius locum supra habes. quomodo morbi Suum detegantur, Plutarchus egregie, ubi de Oraculorum defectu. expressisse visus est. τὸ δὲ ψογὴν δοκιμαζέουσι, τοῦ μὲν ταυροῦ ἄλφια, τοῖς δὲ χοίροις ἱρὸβινθούς παρὰ τὴν θύραν. τὰ γὰρ μὴ γινώσκουσιν, ὅτι τὸν οὐκ οἰοῦνται. animam explorant, surinam Tauris, ciceres Suibus apponentes, si enim non gullent, non esse sanos indicant. Idem rursus ἐπιλευξίαν καὶ λίπραν, vitiliginem & lepram generari docet. ex esu carnis Suillæ, Et remedium præsentaneum Cancros fluuiatiles comedere eodem autore in Gryllo. παρὰ τὸν γὰρ ἢ μὲν ἐμὰ δομῆν τοσοῦτος ἐστὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ μὲν τῶν καρχήων βαδίζον. nam à quo didicimus porci, quando agrosamus, ad fluuium descendere, Cancrorum capiendos ut gratia? Est & Hyoscyamus herba præsentaneam Suibus ægritudinem adfert, quæ esu Cancrorum fluuiatillum statim tollitur dixi in Commentarijs ad Aeliani variam historiam, Seruius Honoratus Maurus ad librum tertium Georgicon. Angit, bene ait, quia Angina dicitur Porcorum morbus, qui occupat fauces. tussis anheia, id est quæ totum corpus commoueat, ipse Virgilius loco iam laudato.

Hinc Canibus blandis rabie venit & quatit agros

Tussis anheia Sues, & faucibus angit obasis.

Idem ergo morbus Aristoteli γὰλαζα rancedo, alijs ab effectu tussis, vulgari nomine Angina, quæ etiam Græcis κυάγλη, quod Canes infellet, λυκαγλη quod Lupos diuexet, appellari solet. glossæ philoxeni apud Iosephum Scaligerum Annotationibus in Festum. & ἀγχορα, siue etiam Anguina, quod reperi à Dionysio Gotsfredo notatum, nec omisit Adrianus Turnebus in suis aduersarijs, quæ non sunt ad manum. Porrigo etiam à Porcis nomen sortita videtur, licet non tam porcos, quam homines tabes ea afficiat, autore Cornelio Celso, qui consula tur. Iuuenalis Satyr. secunda, Vers. octuagesimo.

— dedit hanc contagio labem

Et dabit in plures, velut grex totus in arvis,

Vnius scabie cadit, & porrigine porci,

Vnaq. conspecta liuorem ducit ab vna.

Sic M. Plautus intelligendus Mostell. Act. 1. Sc. 3. V. 60. ita enim Seruius citauit.

In anginam ego me nunc velim verti

Vt venesset illi

Fauces prehendam, atque enicem scelestam

Simulatricem.

Rursus Trinummo. Act. 2. Sc. 4. V. 139.

Remedium

Coqui explorant.

In γὰλαζα

Grando.

Li. 7. c. 10.

Pulmonarios.

Splenitici.

Remedia.

Pediculi.

Lib. 5. c. 3.

A. negato 3

cottu.

Li. 10. c. 63

Li. 25. c. 11

Samolus,

seu Pulsatilla.

Li. 28. c. 1.

Magica.

Li. 32. c. 10

Lepra.

Li. 10. c. 16

Vt pateat

morbus.

Pag. 137.

Li. 4. symp.

c. 5.

Vitiligo.

Cancro fluuiatiles.

Hyoscyam.

Li. 1. c. 7.

Tussis.

Angina.

κυάγλη

λυκαγλη

ἀγχορα

Anguina.

Porrigo.

Scabies.

*Magis, Apage, dicas, somnia ex me audiueris,
Nam fulgurita sunt hic alterna arbores,
Sues moriuntur hic angina acerrima,
Oues scabra,*

εὐαγγέλιον Cum Sues infestat. proprie vocatur *σὸν γὰρ*, quasi *suilla infestatio* aut verius *inflammatio*. No-
nio Marcello authore, Lucilius lib. 30. Satyrar.

Insuperato abijt, quem una Angina abtulit hara.

Sunt & alij Suum morbi, aliaque remedia forsitan, sed medicorum illa disquisitio est, non
philologorum, & hæc sunt præcipua, vel ipso Aristotele teste, & reliqua facile aliunde haberi
possunt.

ANTIPATHIA.

*Elephātis
Suis hostis.*

INTRINSECVM malum morbi, extrinsecum hostes quibuscum Sus letaliter dissidet. An-
te omnia cum Elephante capitalia odia exercet, quod & in fra fusissime dicitur, vbi de
Stratagematis, & obiter hic nonnihil attingo. semper sane fuit obseruatum grunnitum Suis
Elephanti fuisse formidabilem. Suidas. porco statim de turre suspenso, periculum, quod ab
Elephanto imminerebat, effugerunt, quod id grunnitum Suis tetrum moleste ferens recedebat.
*Ἰν κρημνίσ-
μῳ.* Aelianus. ὁρροῖ δὲ ὁ ἑλῖφας κερὰς τῶν κρημνῶν, καὶ χόρῳ βοῶν. Elephas abhorret à cornuto Ariete, & Suis
Lib. 1. c. 38. grunnitu. addit more Græcanico deinde nugas, Romanos Pyrrhi regis victores hac arte fuisse,
sed de eo inferius disquiretur. Idem rursus inter occultas Naturæ proprietates reponi cur *Ele-
phas horreat Porcum* hanc antipathiam expressam habemus à Phile. Cap. 14.
Lib. 8. c. 28.

*καὶ δὲ τὸν ὄν, ζῶον ἑλῖφας ὁ πῶ μὲ γὰ
Ἡδ' ἀλκίον, φοβῶν' ἀπικαίως μόνον
γροῦλσμον ἑγγύ' ὄντος, αἰκὰ μὴ βλῆ' πει.
Quin & Sues tam grandis, elephas, bellua,
Robustaq; exhorrescit, hinc si audierit
Vel grunnientem comminus, vel viderit.*

Et Lupis.

Est & capitalis inimicitia inter *Lupum* & *Suem*, nam Aristoteles in Historia Animalium ait, *Lupus
posse porcum obsistere.* & Phile ibidem loci expressit, vide locum.

*—— γὰρ ὁ δὲ συνήμῳι λυκὸς
γροσμῶ σὺν αὐτοῖς δένει, ἡ δὲ σὺν αὐτῷ
πρὸς αὐτὸν ὁ λυκὸς ὁ μονοκτικόν.
Nam nec Sues Lupus aggredi compascuos,
Ac congregatos audeat grunnitibus,
Concordia tantum potest consensio.*

Et Salamandris.

Nec minus cum *Salamandris* graue ei diffidium est, & non pacatur, nisi hostem suum deuora-
uerit, quod longe duco admirabile, nam cum salamandra pestilentissimum sit virus, à Suis
tamen impune manditur, quod ex Plinio supra est relatum, & addenda hic Aeliani autoritas
idem diserte affirmantis. Suis canes suauitate inter ceteras præstare, vetus persuasio est, hoc quidem expe-
rientia non obscure constat, si quando Sus Salamandram comederit, ipsum exira periculum esse, eos autem
Lib. 28. c. 4. qui Suis illius carne viscantur perire. non dissimilia Plinius, nec sane quippiam mirabilius in rerum

*Et Amara-
cino vngue-
mento.*

natura, quam esum veneni animali illi innoxium esse. mortiferum carnem suam gustantibus,
nota ex historia de puella Alexandro oblata, quæ nutrita veneno, osculo necabat, ipsa formæ
speciosissimæ, & vt videbatur, maxime sanæ. sed ad Suem redeo, qui non leuiter odit vnguen-
tum omne, sed præcipue *Amaracinum*, vt præoccuparunt Critici, Ludouicus Carrio, Philippus
Beroaldus, Dionysius Lambinus, & alij, vnde vulgatum illud inoleuit. *Sui alere suantus canit*
quam vnguentum. T. Lucret. lib. 6.

*Denique Amaracinum fugit Sus, & timet omne
Vnguentum, nam Setigeris Subus acre venenum
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.*

Et Mustela

Lib. 10. c. 74.

*Et Hyoscy-
ama.*

Lib. 1. c. 7.

παραυροῖς.

Naturalis etiam Sui cum *Mustela* legitur dissidentia, & ratio eadem quæ in alijs, occulta, nec
explicata facilis contrarietas C. Plinius simpliciter *assidens Vulpes, & Nili angues, mustela & Sues.*
Illa quoq; sensim à natura infusa est pugna inter *Suem*, & *Hyoscyamum*, vt herba ea comesta sta-
tim emoriatur, nisi *Cancros* illos *fluitales* comedere possit, vt Claudius Aelianus scripsit in varia
historia. Cancros autem illo Græci *παγούριος* appellât, & Latini eam vocem sua ciuitate donat-
se vi

se videntur, Palladius Rutilius in re rustica. Et hoc memini alicubi apud Eustathium Theffalonicensem, & Isacium Tzetzem obseruare. Nec bene *scorpiones* consulunt *Suibus*, quando in Scythia Sus nullus morsum Scorpionis, qui terræ illius frequentissimus incola, euitare potest, & fertur Scorpio magno impetu in Suem, quem ictu vno exanimat, nec vllum tanto malo remedium, quod ex Aristotele notum in Historia animalium, & obseruat Vlysses Aldrouandus egregio opere de Insectis. Vix vllum sanè animal, cui plures hostes, nam & cum *Equo* capitalis *Sui* dissensus, & omnia hic pugnant, odor teter, turpis grunitus, fadus halitus, omnia disparia inter fœdissimum & generosissimum pecus. sed hoc alijs dictum. Denique vel *nonella virentia Suibus* sunt exitialia, vt in Febuario habet Palladius, & cum id animalis nunquam amittant dentes, debiles tamen, & tota vita infirmi redduntur post gustatas segetes nouellas, natura panè indomitam obicæni pecoris ingluuiem sic plecente, quando aliter reprimi non potest.

Li. 1. c. 35.
Et Scorpionibus.

L. 8. c. 29.

L. 5. c. 11.

Et Equis.

Et nonellis

segetibus.

HISTORICA.

PERCVRENDÆ hic quædam sunt, quæ etiam si ad alia capita referri poterant, tamen propriè ad relationem historicam spectant, quorum illud primum erit de *Suibus* in Atho Monte referente Aristotele historia Animalium. (Morum diuersitatem loca efficiunt, vt montana & aspera suas belluas reddunt & aspectu efferatioris, & viribus robustiores, quam plana & molliora: Argumento est, quod de *Suibus* Athi montibus accepi, quorum ne fæminas quidem spectare mares inferioris sit audent.) Illud in Græcorum fabulis tritum *Suem Arcadiam* Iouem vberibus lactasse, & ne ploratus puerilis proderetur grunitu suo præcauisse, vt supra de *Sue Cretensis* dixi, vbi de cultu meminit Claudius Galenus Opere de Compositione Pharmacorum secundum locos. (viginti drachmas feminis Hyoscyami iniungere iubet, quod ænigmaticè fabam *Suis Arcadiæ* appellat.) Philo vetustissimus Medicus in Antidoto.

Sus in Atho Monte.

Lib. 8. c. 9.

Sus Arcadia.

Lib. 9. c. 4.

Viginti & drachmas candentis conijce flamma.

Et totidem faba post *Suis Arcadiæ*.

Inter Herculis labores reponunt, nos infra pluribus, obiter Lucretius sub initium libri quinti.

Quid Nemeus enim nobis nunc magnus biatus

Ille Leonis obesset, & horrent *Arcadius Sus*?

Lego & *Suem Crommyoniam* præcipua dignatione in veterum monumentis, Strabo Amasiæ-
nus. ὅδ' ἐκ προμυωνίας ἐστὶ κοινὴ τῆς κορινθίας, ὡς ἰσχυρότερον δὲ τῆς Μιγαρίδος, ἐν ἣ μὲν θύουσιν τὰ περὶ τῆς προμυωνίας ὄν, ἢ μὲν τὰ τῶν καλεσθῆναι καὶ τὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ὅσον ἐστὶν τὰ τῶν παραδιδόσκειν τῆς τῆς ὁδοῦ τῆς ἑλπίδος, Crommyon pagus est agri Corinthij, olim Megarici, vbi fabulantur *Suem* fuisse *Crommyoniam*, matrem Apri Caledonij, cuius *Suis* cædes inter ærumnas Thesei numeratur. Plutarchus in Theseo. ἡ δὲ προμυωνία ἐστὶν, ἢ φησὶν ὡς ἰσχυρότατον, ὅσον ἂν ἦν θῆριον, ἀλλὰ μὴ χιμῶν καὶ καλὴ πῶν κρατὺς ἔχει. Ταύτην ὁδοῦ πᾶσι περὶ τὴν δόξαν ὡς ἴσως ἀνὰ γὰρ πῶν πῶν ὄφθαλμοις ἀνὰ γὰρ πῶν. καὶ ἀμὰ τῶν μὲν ἀνθρώπων τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀμυνόμενοι ὄφθαλμοι δὲ τῶν ἀνθρώπων προσφύονται, τῶν δὲ θηρίων, καὶ προτιχέμενοι τοῖς γυναιξί. μὴ χιμῶν καὶ διακινδυνεύει ἵσως δὲ φασὶν τῆς βίαν λησίδας γυναιξὶ γυναιξί, φοιτῆν καὶ ἀπόλασσο, ὅσοι δὲ κατακινδυνεύει ἵσως δὲ φασὶν τῆς βίαν λησίδας γυναιξὶ γυναιξί, ὅσοι δὲ κατακινδυνεύει ἵσως δὲ φασὶν τῆς βίαν λησίδας γυναιξὶ γυναιξί. vertit Hermanus Crusenius. (*Crommyonia Sus*, quam Phæam dicebant cognomine, fera erat non contemnenda, sed pugnax, & haud quam prompta superatu, haud obiter, ne omnia videretur, necessitate agere, exceptam occidit, existimās iuxta decere fortem virum homines improbos vt ad vindicandum se aggrediatur, & feras generosas pugna lacescat, & cum ijs depugnet. Sunt, Phæam qui mulierem fuisse atrocem & lasciuam latrone referant, quæ ibidem habitabat in *Crommyone*, *Suem* appellatam ex moribus, & vita, quæ sit inde à Theseo trucidata.) Et in Gryllo idem. ἀλλὰ καὶ προμυωνίαν τινὰ οὐκ ἀκούεις, ἢ ὡς γὰρ μὴ πολλὰ θῆλη θύουσιν ὡς ἀπὸ θηρίων περὶ χιμῶν. (sed & *Suem* quandam *Crommyoniam* celebrari audis, quæ multum negotij Theseo exhibuit. Plato in Lachete seu in fortitudine, θῆλον δὲ τῶν Νικίαν, ἐν ᾧ οὐδὲ τῆς προμυωνίας ἐν τῆς βίαν λησίδας γυναιξὶ γυναιξί. Constat itaque, O Nicia, quod neq; *Crommyoniam Suem* fortem fuisse credas. Memoratur *Sus Cephisodori* siue fabula fuerit illius comici, siue reuera *Sus* educata à Cephisodoro Plano, quem Nicostrotus in Syro ait mollitici, otio, ac desidiæ multū addictum prædicat, vt videretur *Sus* moribus impuris & luxuria esse, Eius mentio apud Isaacum Casaubonum seculi aut iterum in Observationibus in Athenæum suis. Suidas contra sentit. qui ait illum *antiqua Tragædia poetam, cuius fabulae sint, Antilais, Amazones, Trophonius, & Sus*. Ex hac Tragædia hic versus refert Cephisodorus ἐν ᾧ. in *Sue*.

Sus Crommyonia.

Li. 8. pag. 262.

pag. 987.

Sus Cephisodori.

L. 3. c. 22.

Lib. 8. c.

καρδίων τι παύλον, ἢ παρζιον.

Carunca misella quadam, aut Tarichium.

Nec minus & illud deprehendi.

δ' ο' φρα' γος, οὐδ' α' δολιχίτε.

Cum obsanij abituritor sis, ne tantum garrias.

- Sus Parmenonis.* Vocabant etiam *Parmenonis Suem*, rem supra modum placitum, quod ea reuera talis fuit describente Plutarcho in Sympotiacis, verba sunt hæc (alioquin enim quid passi, aut qua extrinsecus affectione accedente, *Parmenonis Suem* ita admirati sunt homines, ut in proverbium abiret? & quidem ferunt, *Parmenone* ob hanc rem celebri, quosdam idem æmulando certasse, cumq; homines præiudicio occupati dicerent, benè hoc, sed nihil ad *Parmenonis Suem*, quendam cum porcello sub axilla gestato prodijisse, & cum verò *Suis* grunnitu, homines tamen dicerent, & quid hoc ad *Parmenonis Suem* è cum emissio in medium porcello arguisse non veritatem eos in iudicando, sed opinionem sequi. Hanc rem etiam alij attigerunt. an idem sit ille *Parmeno*, qui *Nicanorem* Philippo regi detulerit? ut faceta relatione *Tzetzès* complexus est, hæc sanè affirmari, tempus tamen non abhorret. *Suidas* & *Harpocration* meminerunt. Hoc minime omittendum, *Sergius* l. illius nominis Pontificem Maximum, cum vocaretur *os porci* obscenum id tanto fastigio nomen existimasse, & ideo mutasse, unde mos in auguratis Pontificibus hodie durat, ut aliud nomen assumant. *Anastasius Bibliothecarius*, & omnes *Historici Ecclesiastici*. Ex Evangelica historia, si lubet ad Iudaici populi ritus transire, inuenimus *Antiochum Syriæ Regem* Iudeis porcinæ esum imperasse, & *Eleazarum* ita suasse, ut habetur in sacris literis: & miram constantiam septem fratrum ex eadem relatione, licet observare, qui maiuerunt fructuram sartaginis pati quam à lege discedere, origo illius *Antiochi* violentæ iussionis est *Machabæorum* lib. 1. cap. 1. Ad Hodierna accedamus. Habent Bononienses solemne festum, quod *Porcula* vocant, id contigit Anno 1281. hæc occasio fuit, *Hieremei* potentes vrbe *Lambertazzios*, contrariam quippè factionem, excegerunt, illi Faventiam se receperunt, & cum porcellum *Tibaldelli Zaratonis* quidam illorum abstulisset, ille, dissimulato dolore, vindictæ certus, amentem se finxit, dum *Hieremeos*, aperta noctu porta, Faventiam induceret, qui *Lambertazzios* ad vnum omnes interficientes, & victoriæ præfenti potiti sunt, & rempublicam in futurum suam metu liberarunt. *Pompeius Vizanius Patricius Bononiensis* in Historia. Fuisse ad Hierosolymas capiendas à Christiano exercitu bellicam machinam, nomine *Suis*, excogitatum docet *Gulielmus Malmesburienfis*. (Vnum fuit machinamentum, quod nostri *Suem*, Veteres vineam vocant, quod machina leuibus lignis colligata, tecto cratibus, tabulisq; contexto, lateribus crudis corijs communitis, protegit in se subsidentes, qui quasi more *Suis* ad murorum suffodienda penetrant fundamenta.) de quo alij plerique. Ab eodem in Historia Nouella notatur in Anglia regno *Henrici I.* (tam ingentem, & satiam pestem ortam, ut plenæ porcorum haræ subito vacuerent, & integra *Boum* præsepia destituerent.) *Cumbrae* consulis *Porcarius* in Silua *Andrede* sivald, *Sigebertum* Anglorum regem interfecit, ut narrat *Henricus Huntingdoniensis* in historia Anglicana. Circa annum 987. si vera est narratio *Rogeri de Hoveden* (duæ Anglorum genti incognitæ pestes, febres hominum & lues animalium, quæ Anglicè *Scitba* nominatur, Latine autem fluxus interraneorum, dici potest, totam Angliam plurimum vastauerunt, hæc in porcos maxime sauij.

MAHOMETANA DELIRIA.

- Sus execrabilis Mahometanis.* NON erat tanti, ut Mahometanæ impietatis placita circa *Suem* nostrum referre vellemus, sed tamen quia magna Orientalium populorum portio, *Lydi*, *Syri*, *Cappadoces*, *Lycij*, *Paphlagones*, *Galatæ*, *Armeni*, *Iberi*, *Albani*, *Hircani*, *Medi*, *Ponti* incolæ, & qui mare Caspium accolunt, *Alcoranum* venerantur, tam longè à Deo, quam à bona mente positi, videndum, quid de hoc pecore, quod tantoperè abominantur, impostor ille prodiderit? Extant *Commentarij Speculationum Mahometanarum*, & explicationum legis, *Scala dicti*, ab Arabico ab *Hermanno Dalmata* versis: ea verba ego Anglicè tantum, vidi, & sic sonant. Qui in *Paradiso* sunt, illi citis cibus non vescuntur, ut est *porcina*. Et si scire cupis, quare id animal est in purum, intelligendum tibi est Iesum die quodam *Iapetum* à se amandasse, qui *Historiam Arce* discipulos doceret, qui retulerunt pondere rerum fetidarum arcem in alterutrum latum propendere, ac inclinare, quare *Noe* consilio cum Deo communicato, produci imperavit *Elephantem*, ex cuius simo, humano admixto, ortus est *porcus*, qui coctum illud rostro capit invertere, & fudius erueret, & ex eo fetore, qui à naribus illius latè se diffudit, progressus est *Mus*, qui lingua *Arce* euestigio arrosit: *Noe* periculū hoc haud vulgariter veritus iussus est *Leonem* incipite ferire, & ex halitu graui *Leonino*

vino felis processit, cum quo capitalis cum mure dissensio. Hæ sunt ridiculæ assantiæ, & arundinei ponticuli, quibus legem suam firmavit subditis, & ratio tam insanæ amentię petitur ab ipsa horum animalium natura, est enim aliqua formæ proportio inter Elephantem & Suem, vt & Catum & Leonem licet summa sit inter eas quadrupedes Antipathia, vt supra ostendi. hoc Scaliger Senior in Exercitationibus contra Cardanum, ex Alcorano, & ex Scaligero Vlysses Aldrouandus desumpsit, vbi de Culice in Insectis disputat. Et Ioannes Cornelius Vteruerius compilator Scriptorum Aldrouandi repetendum duxit in tractatu de Elephanto. Sed ad Alcoranum redeo, in quo grauis illa odij in *Suem* occasio, quod omnes alios pænè colores exprimat, album, nigrum, flauum, rufum, aliosque, nunquam *viridi* conspiciatur, quem Mahometani *solum duntum*, & prophetis *dignum colorem* iudicant. quare cum Turcæ Hierusalem expugnarunt, circa annum millesimum ducentesium decimum nonum, *Suem* quidem, quam in *marmore Casarem* *fixisse* diximus, graubus ludibrijs habitam in frusta comminuerunt, & iuxta Sepulchrum Domini nostri in ventos disperserunt, vt est in Itinerario. & plura ibi impiæ superstitionis vestigia, quæ non libet calcare.

Orinus felis.

Sus | *Ele-*
phanti *si-*
milis.

Exercit.

293.]

Lib. 3. 4. 5.

Li. 1. de

Quadrat.

69.

Viridis co-

lor.

Microsoly-

та сарта а

Tarcis.

Lib. 3. c. 5.

POLITICA, ET
de Porcinarijs.

INGENS in ciuili vrbis Romæ administratione circa hoc animal obferuatio, nam & *Cæro porcina* frequentiffimè populo Romano diuidebatur, & erat *porcina* vendenda aut diuidenda *præfectus*, & qui inferebant *porcinarij* dicti, & *forum* in vrbe, quod *Suarium* dictum, de quibus omnibus figillatim ago. Ac primum, vt oleum, vinum, frumentum, & in annona arcta, panis Gradilis viritim distribuatur, ita & Porcina. Zofimus *νὴ ῥοσπέσι πρὸς τὴν Suillarum carniū* à Luciano præfecto diuifarum meminit, sed codex non est ad manum. quis author fit tantæ magnificentiæ non est vsq; adeò exploratum. probabilius existimo ad Aurelium Augustum ritus illius exordium referendum. ita enim in eius vita Flavius Vopiscus. (nam idem Aurelianus & porcinam carnem populo Romano distribuit, quæ hodieq; diuiditur.) de consueta hac Porcinæ distributione capio Epistolam Valeriani Augusti ad Cæionium Albinum Præfectum Vrbi (Panis militares mundos, sedecim, panes militares castrenses, quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, Porcellum dimidium, Gallinaceos duos, Porcinæ pondo triginta, bubulæ pondo quadraginta.) Eiusdem Principis altera Epistola est ad Aelium Xifidium Præfectum ararij, in qua (tunicas multicias viriles decem, lineas Aegyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, Tapetia Afra decem, stragula Maura decem, Porcos centum, oues centum, conuiuium autem publicum edi iubebis Senatoribus. Et caro quidem ista, non vt aliæ res, populi impensa, subministrata, aut in vrbem inuecta, sed gratuita Principum indulgentia ciuitati concessa: locum elegantem eiusdem Vopisci adposui.) statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, vt quemadmodum oleum, & panis, & porcina, gratuita præberentur, sic vinum etiã daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat. Hettunæ per Aure iam vsq; ad Alpes maritimas, ingentes agri sunt, ijque fertiles ac siluosi, statuerat igitur dominis locorum incultorum, qui tamen vellent pretia dare, atq; illic familias captiuas constituere, vitibus montes conferere, atq; ex eo opere, vinum dare. (Idem denuo) In salario durno, bubulæ pondo, porcinae pōdo sex, caprinæ pondo decem. (sic illud Aelij Lampridij intelligunt viri docti.) Congiarium populo ter dedit. donatiuum militibus ter, carnem populo addidit. vide quæ supra à me allata. Pomponius in Rustico.

Porcina
populo di.
usfa lib. 2.

*Auctor An-
relianus.*

Gratis.
In Aurelia
no ad finē.

In Probo.
In Alex.
Severo.

Pomponius
correctus

Suarij.
Corpus in
Sardinia.

Тн.33.

ADVERTISING

Pratolanda

Y. C. Chang and M. J. Griffin

— — — Quid nunc vis fieri?

Verrem sume dapile ac diluide.

Versus Senarius Iambicus sic fieret.

Hanc sume Verrem, dapile ac dilucidè.

Ne porcina ciuitati deesset Corpus seu collegium institutum fuit *Suariorum*, qui scilicet terra marique comportarent *Sues* annona: vrbis sufficientes, eratq; delegatio Corporis illius in Sardinia, vt est in libro Theodosij Aug. legum Nouellarum: verba sunt. (Patronis corporis Suariorum intuitu sacre vrbis Romæ imprimis hoc beneficiū debere preſtari, vt delegatio, quia his intra prouinciam Sardinia prebeatur, de qua propter incertū nauigationis, illatio fluctuabat, ad arcem prætorianam reducta cū alijs prouincijs sub refusione vniuerſorum titulorū, qui dispersi antehac plurimū in reliquis habere probabantur, de vicinis prouincijs, idest de Lucania, sex millia quadringentorū, Campania M.D. CCCCL. solidorū debita emolumēta oportet decerni, Reuocatū Suar-

Sua-

Lib. 1.

Suariorum corporis delegatio ex Sardinia, eb crebra naufragij pericula, ibi collocata, forsitan, quia multa inibi siluæ glandifera, alendo illi pecori apta Prudentius in Symmachum.

— Melius quernas Saratnia glandes

Suppletur.

Immunit.

Collegij illius immunitatem à principibus prioribus concessam sic confirmant Theodosius & Valentinianus Augusti eadem illa constitutio ne. (Suarios ipsos nullius apparitionis, neq; iniurij, neq; dispendijs subiaccere, manētib; circa eos, quæ superiora scita sanxerunt. Et plenius in Codice Theodosiano, titulo de Suarijs, pecuarijs, susceptoribus vini, cæterisq; corporatis, vbi sic habet iussio Valēriani Theodosij & Arcadij AAA. (Porcinarij Urbis æterni cum perugilē laborē populi Romani commodis exhibeant, id se diuæ memoriæ Gracia in beneficio meruisse proponunt, ne sordidis vnquā muneribus subiacerent, illustis igitur autoritas tua diu aliū præceptorū formā conseruās, etiā cum interminatione cōpetenti suo insistat officio, quatenus id, quod & antea cōstitutum est, & nulla postmodū iussione mutilatū, indubitātū atq; intactū, faciat perdurare, ijsdē Imperatores causas rescindunt, (cur vires Suariorū conciderint, eademq; priuilegia (filij ipsorū) benigne indulgent, Arcadius & Honorius Imperatores, de quibus etiā in Codice Iustinianeo; & paulo infra verba apponā. Hic præterire non possum, Suarijs equorū vsum cōcessum ex Valentis Augusti rescripto, sic enim in Codice Theodosio titulo (quibus equorum vsum concessus est vt denegatus, (verba sunt) postea sanximus, vt Suarij quidem equis vterentur, verum ad periculū ipsorum pertinere cognoscent, si quid in his regionibus sceleris esset admissum.) Curā hanc & sollicitudinē porcinæ prouidendæ Imperatores modo (Suariam functionem,) modò (Suarium obsequiū) solēt appellare.) quoniā Suariorū corpus ad paucos deuenit iubemus eos ad illāre populo Romano dicere, quibus excusatio sit delata, quibus prouenerit opus, vt in his mediū publicæ rationis edōctis exemplū rei nauiculariæ proponatur. Itaq; dignoscāt facultates proprias Suariorum esse obnoxias muneri, ac de duobus alterū eligāt, aut retineāt bona, quæ Suariæ functioni destituta sunt, ipsiq; Suario teneantur obsequio, vt alios quos volunt, idoneos nominent, qui necessitati eidem satisfaciant, nullū enim vacare ab huius rei munere patimur. (Aurel. Symmachus.) Nouerat horū corporū ministerio tantæ urbis onera sustineri, hic lauri pecoris inuētor est, ille ad victum populi cogit armentū, hos suillæ carnistenet functio, & pars vrēda lauacris ligna comportat, sunt qui fabriles manus angustis operibus accommodant, per alios fortuita arcentur incēdiaz iam cauponas, & obsequia pistoria, frugis & olei baiulos, multosq; ad id genus patriæ seruientes enumerare fastidiū est. Ad summā liquet priuilegiū vetus magno impendio constare Romanis, iugi obsequio immunitatis nomen emerunt.) Idem dicti Porcinarij, vt in priuilegio Valentiniani Theodosij & Arcadij Principū in Codice Iustiniano extat his verbis. (Porcinarij urbis æterni cum pernigilem laborē populi Romani cōmodis exhibeant, sordidis semper muneribus liberentur, atq; à Græcis morboſi Sues offerrentur emendi, Tribunus erat fori Suarij constitutus, vt in Notitiam vtriusque Imperij Scoti nostri Anonymi, obseruat Guido Pancirolius, Et forum hoc Suarium vel Syarium, vt habet Onuphrius Panuinius in libello de quatordecim urbis Romæ regionibus, quos Sues ibi tantum venderentur, vt forum Boarium, forum Cupedinarium, forū Piscarium denominata accepimus. Extat vetus lapis ex schedis Vrsini & Kuibbij apud Gruterum. sic ergo marmor Romanum.

Lib. 6.

Lib. 5.

Lib. 7.

Tit. 17. lib.

11.

Equorū v-

sum habēt.

Lib. 3.

Suaria fun

ctio.

Suariū ob-

sequium.

L. 1. d. Tit.

L. 10. Epif.

34.

Porcinarij

L. 1. L. 11.

Tribunus

fori Suarij.

Forū Su-

arium.

Cap. 12.

Pag. 282.

num. 4.

DOMINO. NOSTRO.

FL. CLAUDIO. CONSTANTINO.

FORTISSIMO. AC.

BEATISSIMO. CÆSARI.

FL. VRSATIVS. V. P.

TRIBVNVS. COHORTI.

VM. VRBANARVM.

X. XI. ET. XII. ET. FORI.

SYARI.

Meminit & Plautus in Captiuis Act. 4. Sc. 3.

Quanta pellis pernis veniet, quanta labes latido?

Quanta sumini absumedo, quanta callo calamitas?

Quanta latij lassitudo? quanta Porcinarij?

li. 11. Cod.

Lib. 2.

Hoc addo causas ipsorum Suariorum, filiorum, aut hæredum in foro Vrbano, nec alibi tractari potuisse, decretū extat Arcadij & Honorij in dicto titulo (de Suarijs, & susceptoribus vini, & cæteris corporatis,) vbi sic. (quicūq; ex corporibus Suariorū, siue excipiendæ necessitate litis adstrictis, seu infestæ voluntate se ostēda prouocatus, iudiciū voluerit experiri, fori vrbani adiutorū præstoletur

praestetur. Porcinarij ergo, aut Suarij curam foro inferendorum Suum habebant, vendendis, ne fraus aliqua fieret, praerant praefecti fori Suarij, & haec quasi praecipua illius magistratus munia, ne morbofi aut grandinosi pecoris caro venderetur, & ne non iustum pretio pondus cederet, quod dicitur ad *Exagium vendere* id est trutinam. glossa Philoxeni *Exagium* etiam in pane vendendo adhibitum testantur. unde authoritas illa Aproniani praefecti vrbis, qua iniungitur, ut sublata micandi consuetudine, pecora sub exogio vendi, ita tamen ut laui caput, pedes, & senum lactans, & sub gulare cedant, reliqua caro cum pelle & interaneis appendatur, & a venditore emptori praestetur. graue illud Iuliani Augusti Edictum est Codice Theodosiano: ibi enim quibus in rebus illud quoque a decessore tuo salubriter institutum. quo Suarijs aestimandi licentia denegetur, pondusque porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quaeratur, ita videlicet, ut ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit Suarius. Animal vero possessore tradendum, ob digeriem prius vnus noctis tantum ieiunitate vacuetur. Hoc puto praecipuum Suarijs ad lanios etiam extendebatur, ut hodie per totam Italiam fieri videmus, ut nec illi pretio, nec emptores re sua destituantur: Theodosij & Valentiniani in Nouellis praclarum hoc est decretum. titulo de pretio solidi, & ne quis solidum integrum recuset. æquabilitas enim pretij, & commodum venditoris & omnium rerum venalium statuta custodiet, de ponderibus quoque ut fraus penitus amputetur, a nobis aguntur *exagia*, quæ sub interminatione superius comprehensa sine fraude debeant custodiri. A doctissimo Iacobo Cuiacio observatum. constat autem *exagium* siliquis viginti quatuor, ut ex Actuatio lib. 5. Methodi, Zonara in Nicephora Phoca, & Nicandri Scholiaste clarum est, vide Metium Volusianum, Priscianum Casariensem, & Q. Rhemmium Palamonem, & alios. Certe olim res omnes, adcoque pecunias ad pondus pendebant. Cornutus ad A. Persij Satyræ secundam V. 59. ex Plinio, Floro, Plutarcho, Silio Italico, Iuvenale & alijs dixi ad Corippum libro secundo Num. ult.

Hinc chartas subigunt flammis, hinc pondere susos

Exaquant solidos, & lancem pollice pulsant.

Claudian. lib. 1. in Eutrop.

— in geminas mutat provincia lances.

Sulpitia poetria in Satyra.

— Trutina Galli fugere relicta.

Redeo ad forum Suarium, in quo Edicta illa de Suariorum immunitatibus, vendendæ porcinæ ratione, de quibus diximus, affigebantur, sic enim Valentinianus & Valens præcipiunt, haec autem omnia aenea tabula in foro Suario collocanda, ad aeternam memoriam oportebit insculpi. Leges autem & Edicta æneis tabulis aut columnis insculpi, locisque publicis affigi consueuisse notius est, quam ut hic dici debeat, & confirmatum, videbis à me in Antiquitatibus Romanis. nec hic repetendum duxi. Denique qui porcinam pendebant, dicti *Aginatores*. Festus Pompeius libro primo. *Agina est qua insertur Scapus Trutina, id est in quo foramine trutina se vertit, unde Aginatores dicuntur.* Veteres Philoxeni glossa *Aginati* & *traxivus* negotiari, in ijs tamen glossis vitiose *spaxivus*, & *spaxivus* pro *traxivus*, & *traxivus* legitur, adi ad Nouellam Iustiniani trigessimam cap. 2. quid sit *Traxivus* Ioannis Sauaronis ad Sidonium Apollinarem diligentia debemus, vetus Scholiastes Iuvenalis ad illud Satyræ 1.

— in ijsq; peritus Apollo.

I V R I D I C A.

SVNT non pauca in Iuriconsultorum libris super hoc quadrupede dissertata, ego aliqua delibabo. Ac primum quaestio illa celebratissima est, quam proponit ex Pomponio Iureconsulto Ulpianus, & ex ipsis Apicibus iuris resoluit. Cum pastori meo lupi porcos eriperent, hos vicinæ villæ colonus cum robustis canibus, & fortibus equis, pecoris sui gratia pascebat, consecutus eripuit, aut canes extorserunt, & cum pastor meus peteret porcos, quærebatur utrum eius facti sint porci, qui eripuit, an nostri maneant nam genere quodam venandi id erant nati. Cogitabatur enim quemadmodum terra marique capta cum in suam naturalem laxitatem pervenerant, definerent eorum esse, qui ceperunt, ita ex bonis quoque nostris capta à bestiis marinis & terrestribus definant nostra esse, cum effugerint bestiae nostram prosecutionem, quis denique manere nostrum diceret, quod avis transvolans ex area, aut ex agro nostro subtilit? aut quod à nobis miluus eripuit? Si igitur definauit, si fuerit ore bestiae liberatum, occupantis erit, quemadmodum piscis, vel aper, vel avis, quæ cum potestatem nostram evaserit, si ab alio capiatur, ipsius

*Exagium.
Pondere vè
dita porci-
na.*

Li. 4. d. Tit.

*Vini porci
ad latera
empti.*

*Nouella
vnta.*

*Exagium
quanti va-
leat?*

*Opere de p
deribus.*

*Pecunia
pen(s)ata.*

*Li. 4. d. Tit.
Foro Suario
Edicta affi-
na.*

*Li. 8. pagina
638.*

*Aginator.
Glossa phi-
loxeni cor-
recta.*

*Tractato-
ris.*

*Li. 4. d. ff. de
acquir. rer.
domin.
Sues à Lupo
abducti.*

Porci non
sunt fera
natura.

L. d. in fin.

Abacti.

Sern. ad li.

3. Georgic.

Pag. 137.

Li. 8. Epist.

32.

Lib. 1.

Lib. 2. d. 1.

Lib. 3. d. 1.

L. 4. Scit. c. 9.

l. 3. Eleg. 6.

li. 6. c. 31.

Abigeatus

crimen.

Novell. 22.

Abigei dis-

ferunt à

furibus.

l. 16. S. quā

titas ff. de

panis.

Lib. 3. ff. de

Abig.

Lib. 1. d. 1.

Vlpian. cor-

rectus.

Error glos-

sographor.

L. 5. S. qui

ff. de re vi-

lita.

Quinq. por-

ci gregem

faciunt.

Li. 5. Sent.

tit. 18.

L. vii. C. de

Abig.

ipsum sit, sed putat potius nostrum manere, tam diu, quam diu recuperari possit, licet in aubus, in piscibus, infestis, verum sit, quod scribit. Ratio diversitatis ea est, quod ferae, aues, pisces, tam diu nostra censentur, quam diu aut in potestate nostra manserint, aut cum abierint, vel extra conspectum non ierint, vel animum revertendi habuerint, secus mutant dominum, & sunt primi inuolantis, at porci ferinae naturae non sunt, sed inter animalia domestica, & cicurata censendi, ideo in retinente eos duplex actio vero domino conceditur conatibus furum, & ad exhibendum, ut concludit Vlpianus. Altera sane quaestio in iure, nec ipsa levis de Porci Abactis, sunt enim animalia abacta, qua per vim abiguntur, aut loco pastionis abcedere compelluntur, quod crimen frequentissimum in Hispania, ut oportuerint Senatum Romanum ad Contulem Baticum super ea decretum interponere, hinc abactos caballos dixit Aurelius Cassiodorus in Varijs, & pena abactorum memoratur saepe in Codice Theodosiano. titulo. quibus equorum usus concessus est, aut denegatus. ubi sic Valens Aug. hi vero, qui minime animos ab huiusmodi usurpatione desistunt, Abactorum supplicio teneantur. Et rursus. sub hac interminatione, ut hi, qui nostra maius suetudinis statuta tentauerint violare, Abactorum supplicio tolerare cogantur. Idem iterum Princeps ad Rufinum praefectum praetorio. cum omnifariam vrbicariae regiones ab omni crimine, & assidue Abactorum rapinis quietas esse cuperemus, eosque, intentio nostra prospexit. Translate etiam veter abactus dicitur Paulo Iure consulto, abactus scilicet, factu per violentiam aliquam e iecto, ut Graecis ἐκχυόμενος, recte dicitur, in synopfi Basilicon. haec tamen significatio non nihil detorta est, & frequentissimus usus in proprio significatu, ita L. Apuleius septimo Milefiarum, & Iulius Firmicus Maternus in Matthesi. Receptus tamen est à iuriconsultis, & vltimatus, ut porcos Abactos Abigeatus appellatione vocent, & sic non Abactores, sed Abigei censentur, & crimen ipsum Abigeatus, & delinquentes Abigeatores, ut est in lege Dei, Graecis πλάται, ut ex glossarijs antiquis Barnabas Brissonius notat, & Iustinianus docet, ut omitam Moschopolum in libello de collectione Vocum Atticarum. & differunt. l. 16. S. quā furcs ab Abigeis sola quantitate, nam qui ouem unam, suem unam, surripuerit, ut fur coercetur, qui gregem, Abigeus, ut definit Claudianus Iure consultus. Hic genuinus est sensus Callistrati Iureconsulti, dum sic discrimen inter Abigeum, & furem constituit. Oves pro numero abactorum, aut Abigeum, aut furem faciunt, quidam decem oves gregem esse putauerunt porcos etiam quinque vel quatuor abactos, equum unum, vel bouem, abigeatus crimen facere. Est & aliud discrimen inter Abigeos ipsos, nam grauiori pena multatur, qui nobiliora animalium abegerit, quam qui viliora, decisio est Hadriani Imperatoris ad Consulem Baticum apud Vlpianum. Sciendum est qui Porcum, vel Capram, vel Herbicem abduxerit, non tam graniter, quam qui maiora animalia abigit, plecti debet. Locus est deprauatus, quid enim est Herbicem abducere? cæcutiunt & ineptiunt toto caelo Glossographi, cum suo Accursio, tu lege, vel capram, vel Veruicem abduxerit; E contra, augetur Abigeatus crimen, & natura sua, in vilibus istis pecoribus. abactis, leue, maius sit, si alterius criminis communio accedat, ita miles, qui desertionis postulat, si Abigeatus intenteretur, grauiori poena castigatur, ut voluit Arrianus Iureconsultus, & pane quidem abigeatus est gladius, ut ex locis laudatis apud Iureconsultos deprehendas, etsi sciam ad hoc & qualitatem personarum seu dignitatem, & pecora considerari solere. Illud sane semel constituendum est. Abigeatum admitti, si quis quinque porcos abegerit, ut superiora probant, addendus & Paulus. Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boues, vel capras decem, aut porcos quinque abegerint. Denique Abigeatum multum Principes destituti, usque; adeo ut cum nullus in ordinario illo crimine reus, siue subscriptione constitui possit, hoc est, nisi Actor Praetori libellum cum crimine & subscriptione sua obtulerit, hoc crimen, putato, quia à rusticis plerumque intentatur, siue subscriptione valere decernunt Honorius & Arcadius Principes, vide locum. Multa disquirat Ianus Langlaeus in Semestribus lib. 8. cap. 1.

R V S T I C A.

Li. 4. quas.

5. Agricul-

tura Sus in

mentrix.

Et vinearū

cultura.

N V N C ad res rusticas nos conferamus, quas Suis industria non parum promotas reperimus. Plutarchus sic narrat, in Symposiis. τὰς δὲ δι' ἀποχρηστικῶν καὶ μαθητικῶν ἀγίων, ἀπὸ τῆς γὰρ ἀρχαίας τῆς ἀποχρηστικῆς οὐκ ἐφυλκτο, ἀλλ' ἐφασί, τὰς γὰρ. ἡ γὰρ ἀποχρηστικὴ καὶ τοῦ τῆς οὐραίας ἐργασίας ἐργον. ὅθεν καὶ ποσειδάων γινώσκαι τῆς ἐργασίας ἀποχρηστικῆς ἀπὸ τῆς οὐραίας. quod autem Sus parciatur, usque in honore habetur, non caret ratione, prima enim Sus, ut aiunt, nostro terram sinacens, vestigium arationis impressit, ac vomeris opus subministravit, quem Hymen inde dictum sunt, qui putent. Hoc si verum est, certe nec Ceres, nec Ceres minister Triptolomæus celebrabuntur. At ne Baccho amplius Antiquitas debeat, ob monstratum vini usum, hanc quoque Agriculturæ partem Sus prima hominibus aperuit.

ruit. Taurus Palladius in re rustica ita extollit (In porcis etiam illud est cōmodum, quod immissi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine persecuto, diligentiam fossoris imitantur.) Atq; hæc verisimiliora videbuntur, si verba Eudoxi Latine facta apud Aelianum appo-
suerō. (Ægyptios ait ab immolando Suibus parcentes se abstinere, quod postea quam semētem fecerunt, eorum greges ad conculcandam, & proterendam frumentorum sationem atque depel-
lendam in altiorē terram, & humidiorē inducere soleant, ut hac quasi occasione terra obdu-
cta ne ab auibus semina exhauriantur.) Hæc sane Ægyptiorum philosophia circa Suen, ut in multis alijs est valde ridicula, nam nullum frugibus magis noxium viuere animal experientia te-
statur, & Antiquitatis is fuit consensus, ideoq; & Cereri immolatam supra docui, non alia de
causa, quam quia & semina nuper in terram coniecta rostro eruisset, & nouellas segetes mira in-
gluue depascens, spem agricolæ soleret frustrari. Hoc insigni & memorabili consuetudine, atq;
illam confirmante lege Cypriorum docemur, apud quos inualuit (ut possessores fundi à Suibus
vastati, aut segetis depastæ, Sues, qui damnum fecisset, aut pauperiem, truncatis dentibus, ple-
ctere possent.) Homeri interpres id asseuerat Eustathius ad Odysl. 2. & ex eo Ioannes Hartungus
in memorabilium locorum enarrationibus. Et ut semel dicam, longe aliter de Sue, atq; Ægy-
ptij, sensit Callimachus in Hymo Dianæ V. 154.

Βάλλε πακούς ἐπὶ θήρας, ἵνα θνητοῖσι βουδόν
ὡς ἐμὲ κυκλήσκουσιν, ἵα φόβας ἡδὲ λαγαυούς
οὐρεα βοσκήσῃαν, πὶ δὲ χερσέσσι, ἡδὲ καὶ ποσσὶ
Πείθειαν, οὐκ ἐργὰ οὐκ ἐπὶ λυκαωνίται.

Deice noxias feras, ut mortaleste auxiliatricem,
Sicut me innocent, sine capreas & lepores
In montibus errare, quid enim Caprea & lepores
Perpetrant? Sues opera, Sues plantas vallant.

Et ea causa cur Subulcus Homericus Suen hospiti immolet. libro laudato V. 417.

Δὴν ἔχομεν ἀρχόντες, ὡς ἐνὶ ἀργυροδοσίῳ
Ἄλλοι δὲ ἡμῶν τινες καμῶντες ἐπὶ τοῖς ἰδίοις.
Din habemus patientes Suen gratia atq; dentes habentium,
Alij autem nostrum laborem impune edunt, id est rusticorum.

Plura dixi in Mythologia, quam ante decēnium ex auctoribus nondum editis, vetustis Inscri-
ptionibus, & numismatis in lucem emisi. & Mythologi omnes in narratione de Cerere.

MAGICA.

VT Agricolis noxium Sus animal, ita & in sacris literis abominandum, plenius infra, hic
tantum præstigias circa eum retulero. id suppeditat Georgius Pictorius in Isagoge de
Dæmonibus Sublunaribus, ille enim narrat (Subulcum quendam fuisse, qui in Scipione
suo vel baculo pastorali schedulam nomine B. Blasij inscriptam habebat, cuius baculi vi & po-
tentia porcos suos ab omni luporum vi & raptu tutos credebat, ac tantum schedulæ numinis tri-
buebat, ut etiam porcos in agris solos pascendo abigeret. tamen contingente quodam tempore,
cum gregi pastor abesset, & quidam præteriens Dæmonem custodire vidisset, illiq; dixisset, quid
ipse hic custodiret? qui hominum salutis persecutor foret pessimus respondit, porcos custodio.
retulit alter, cuius iussu? dæmon inquit, stultæ pastoris confidentiæ: nam schedulam quandam
suo baculo inclusit, cui diuinam adscribit virtutem, vel inde, quod Sancti Blasij nomine est in-
scripta, & eam porcos suos à luporum iniuria defendere contra legem suam, credit, mihi falsa
superstitione inherens: vbi cū per me fuisset vocatus, & denuo vocatus, & nō comparuisset, me sã-
cti Blasij vice custodiendum huc contuli, ut enim semper libens Dei & sanctorū vices gero, ita &
nunc libētissime, pro suo sancto Blasio, illi porcos custodio, ut stultū hominē in sua vana cōfidē-
tia extollam, & roborem, ac eo perducam, vbi talem schedulā pluris, quā Deū faciat. Hæc ille fa-
bellam ex Ioanne Trithemio desumpsit, & ex eo referēdam censuit doctissimus Delrio in disqui-
sitionibus Magicis. Multa ex Magorū Druidumque vanitate circa Suen ex Plinio attuli, quæ
satis ostendunt quantopere Magicis incantamētis animal sit Sus obnoxium. Nec vero minor est
Cacodæmonis vis in Zytone Bohæmo Mago, qui porcorum & ipse effigie, ut artis suæ specimen
præberet, utebatur verba Dubravijs sūt (Zyton artē suā ostentans, nunc sua, nunc aliena facie sta-
tura q̃rita in purpura ac serico, cōfestim in pãno & lana sordida regi se offerebat, ambulatūq; iter-
ra, ipse tãquā in aqua adnauigabat, aliquoties equis thedæijs vectū, gallis gallinaceis ad epirhe-
dium suū alligatis prosequēbatur: conuiuas præterea regis varie ludebat, interdū manus illorū, sus-
ne

Febr. c. 26.

lib. 6. c. 16.

Frugib. no-
cet.Dentes Sui-
bus truncati.Decur. 3. c.
8. §. 5.Sues Dæmō
custodit.Li. 6. c. 2.
Sect. 1.1. 3. Hist.
Zy on Ma-

gus.

ne illas in patinas porrigere valerent, in pedes Boum, interdum in ungulas equorum transformans: Et aliquoties fronti illorum cornua ceruina latissima adiciens, quoties videlicet è fenestris ad subitum spectaculum prospicerent, ne rursus caput & ora ad mēsas referre possent. Atque ut ostenderet, se pecunia quoque pro suo usu facile constare posse, triginta Sues bene saginatos, ex manipulis sani effinxit, illosque pastum prope Michaelis cuiusdam pistoris locupletis extrudit, proposuitque venales, quo pistor voluit pretio, hoc tantum emptorem mouens, ne gregem nouum ad flumen lorum compellat, qua ille monitione neglecta, cernit in flumine manipulos fluitare, submersis. Ergo diu venditore quæsito atque in taberna vinaria tandem reperto, in qua porrectis pedibus in scanno recubabat, dum stomachabundus altero pede correptum excitare vult cum, à corpore penitus cum coxendice auellit clare Zytione quiritante, & oborto collo emptorem ad indicem trahente. (Historiam sua ætate describit V Vilhelmus Malmesburiensis de gestis Regum Anglorum.) Erant in strata publica, qua Romam itur, duæ auniculæ, quibus nihil bibacius, nihil putidius, vno commorantes turgurio, vno imbura maleficio hæ hospitem, si quando veniebat solus, vel equum, vel Suem, vel quodlibet aliud videri faciebant, & mercatoribus venum proponebant, nummos inde acceptos abligurientes. vide quæ sequuntur de Ephæbo circulator in Asinum verso, & in humanam formam deinde regresso. pro *strata* forte fuerit legendum *strada*, sic enim Itali viam publicam sua lingua vocant, & ea voce plerique illo sæculo vsi. vide *Antipathiam*.

S T A T V Æ.

ALBANI Suem originis suæ authorem statua honorarunt, nō minus quam Romani *Lupam*, supra in Augurijs, adde hic Dionysium Halicarnasæum. τῇ δ' ἡμερῇ σακερὰ κούρη λήγῃ τοῖς ἑσπέρου; ἢ δὲ τεκνόν. (postera die Sus triginta porcos peperisse dicitur.) Hanc Suem Aeneas Dijs penatibus immolauit, & locum, in quo sacrificium peractum, Lauinientes sacrum reputabant, & inaccessam seruabant, ut late exequitur idem Historicus. Origo Gentis Romanæ. (recordatum Aenea, quod aliquando ei responsum esset, vbi condendæ quadrupedem futuram ducem, tum simulachris Deorum Penatium prosecutum, atque illum, vbi illa procubuit, enixaque est porculos triginta, ibidem auspiciatum. Cato in origine generis Romani (Suem triginta porculos peperisse in loco vbi Lauinium fuerit,) scribit, statua ergo Lauinij huic Sui in tam religiosi facti memoriam, erecta, non Albæ, ut ex Halicarnassæi & Valerij Antiatii relatione videtur colligi, M. Varro in re rustica. (In quo illud antiquissimum fuisse scribitur, quod Sus Lauinij Aeneæ triginta porcos peperit albos, itaque quid portendit, factum triginta annis, ut Lauinientes condiderint oppidum Albam, huius Suis ac Porcorum etiam nunc vestigia apparent Lauinij, quod & simulacra eorum athena etiam nunc in publico posita, & corpus matris à sacerdotibus, quod in falsura fuerit, demonstratur.) Illud obiter non omiserim simulachra athena maximæ fuisse dignationis, ea enim materia statuarum optima. Aurelius Cassiodorus. (simulachris aeneis fides seruatur, Plinius Iunior in Panegyrico Traiani. L. Seneca in Naturalibus quæstionibus. (quod æs vnius statuæ disruptum est. C. Suetonius in Augusto. (statuam ære collato posuit.) Sardon. Apollinar. Carm. 8.

Vlpsa quod rutilat porticus ære meo.

Claudianus eget censoria vlgula, sic enim in præfatione ad Bellum Geticum.

*At prior effigiem tribuit successus athenam,
Orasq; patricius nostræ dicauit honos.*

Paucis mutatis legendum est.

At prior effigiem tribuit successus athenam.

Iterum.

Et corruptus alter in eodem locus de Consulatu Mallij.

*Publica mansuris testantur vocibus ara,
Inde tibi Macedum tellus, ac condita Pella
Mania, lege, credita Pella mania.*

Seruius cor
rectus.

Ad Suis statuam reuertor. & corrigo Seruium Maurum. *Siluium peperit & Albam condidit, ab omne Porca Alba reperta, vel citu ciuitatis, lege situ ciuitatis. vetus Lapis in Grutero ex Hispanis Municipio Pontifienti à Busbequio ad Lipsium missus, meminit & Antonius Augustinus.*

Ad 1. Aeneid. 188.

C. CORNELIVS. C. F. C. N. GAL. CÆSO. ÆD. FLAMEN. II. VIR. MVNICIPI. PONTIFICIS. C. CORNELIO CÆSO. F. SACERDOS. GENL. MVNICIPI. SCROFAM. CVM. PORCIS. TRIGINTA.

Pag. 105.

IMPENSA. IPSORVM. D. D.

Apparet

Apparet ex hac inscriptione statuā huic Porcæ etiam in Prouincijs poni solere, nec per Italiam modo, sed & in transmarinis regionibus, Romæ etiam illius memoriam statua atque aris cultam tuincit Nonij Marcelli locus. (Grundules lates dicuntur Romæ constituti ad honorem Porcæ, quæ triginta pepererat.) Christiani etiam in contemptū Iudæorum Porcharum simulachra ædibus satis affigebant. Adscribam ea quæ tractatu de Iudæorum perfidia habet Simon Maiolus literatissimus Antistes. (recordor cuiusdam scrofa, estq; in ignominiam & confusionem Rabbiorum Iudæorum, ad parochialis templi VVitebergæ, celeberrimæ Saxonie vrbs, muri, versus ortum antiquitus posita) verba deinde ponit Laurëtij Fabrii professoris Hebraicæ linguæ VVitembergici. (quid dicemus de profunda Iudæorum *Avayduia*, venerat filius Dei saluare populum suum, ac sui cum non agnouerunt, (multis interiectis.) hanc fæditatem abusus fædissimi Schemhamporash, vt religiosi Christiani Iudæi sibi cohabitantibus ob oculos ponerent, atq; illos à suis ritibus & aris arcerent, verè sacras ades ingressi, aduersus sanctam Trinitatem, aduersus Christum vnigenitum Dei filium nascentem, patientem, & ad calos ascendentem, aduersus Mariam castissimam Christi genitricem, blasphemias eiacularentur scrofam, aut Porcam saxo incisam aut pictam, in frontispicio portarum aut templorum collocabant, & eorum conspectui obijciebant: didicerant enim ex lege Dei Christiani, scrofarum non solum esum interdictum esse, adeo, vt, qui comederent carnem Suillam, inter maximos legum diuinarum contemptores haberentur, qui quotidie Deo in faciem peccarent, sed etiam sacrificium Suillæ carnis fuit prohibitum, qui enim sanguinem suillum afferebat, ille summa ignominia Deum afficiebat, ideo sacrificia porcorum non inter concessa sacrificia, sed gentilium legibus, in ignominiam veri Dei introducta fuisse, alibi legimus. Cum ergo Christiani scirent non solum esum & sacrificium porcorum, sed etiam imaginem Suis in loco sacro Iudæis esse inuisam, ideo locis, quæ intacta ab accessu Iudæorum blasphemorum esse volebant, scrofas apponebant, non vt sacræ locum fæderent, vel Deū in suis sanctionibus illuderent, ac quædam sacrificia probare, nonnulla improbare viderentur, sed vt loca diuinis cultibus dicata impuris Iudæis redderent inuisa, vt porcæ imagine, ab eorum ingressu arcerentur. Iudæi enim hodierni non solum Christianos, sed & loca, in quibus conuenitur ad præstandum Deo cultum, extremè oderunt & abominantur. Hæc fuit causa scrofarum templi VVitebergæ affixæ (Est ea porca parietis lapideo insculpta cum inscriptione) Rabbini Schemhamporash. (pergit deinde & describit imaginem) offertur porcæ sculptæ imago, videas ibi ingentem scrofam mamillis dependentibus stare, non alio modo, quam cum porcæ lactantes grunnitu seu screatu blandiore lac nutritmentale porcellis propinant, habet verò porca sub se puerulos tres Iudæicos, quorum duo auersa facie, ex scrofarum sugunt mamillis, tertius horum aperta facie sub aluo scrofarum, ad spectatores prospectat, sub collo scrofarum accurrit porcellus, vt cum pueris mamillas Suis vna fugat. In parte scrofarum posteriore videbis grandæuiorem Iudæum, mitra professionis rabbinicæ ornatum, hic accumbens, videtur sinistra caudam porcæ eleuare, & dextra pedem dextrum Suis, non in codicem, sed in podicem eius limis oculis prospectare, vt meditabundus, intentis sensibus, nescio quæ mysteria in Thalmud scrofarum rimari, tumultuantemq; intestinorum status audire, horum oraculo edoctus, noui quippiam ad suos auditores Iudæos referre queat. (Explicat deinde sensu literali quid sibi imago illa velit) Totam hanc sculpturam in odium Rabbiorum, osorum Dei, blasphematorum Messie, & eius sanctissimæ Matris, collocatam esse certum est, qui cum toto grege Iudæico nihil sapiunt, nihil oraculorum diuinorum sacris Bibliorum libris comprehensorum intelligunt, sed mitra Rabinica, sed potius Echnica & diabolica tradunt & hauriunt dogmata, quicquid pro scaturientibus aquis in vitam æternam, sugunt lac Suillum, qui pro atticulis Evangelicis, timos & sterquilina amplectuntur. Attende verò ipsorum *ardoris*, habent porcæ magistræ, porcæ ium pedagogum, & vt vno verbo dicam, tota ipsorum doctrina est porculatio, omnes ipsorum doctores porculator, quam, n. porcæ olim Iudæi ad esum & sacrificium non admittebant, illam hodie Iudæi ignari sibi magistræ constituunt, qui relicto sacro codice, occupantur in magistræ suæ podice: Nec iuniores Iudæi salubrius lac sugunt, quam grandiores suppeditant querunt hi omnia sua mysteria in Thalmud porcino, sugunt illi omnē impuritatem ex mamillis porcinis, deserto Christi adhærent scrofarum, sprete doctrina Messie stercore vorant, neglecto verbo vitæ, lac Suum lutulentū sorbent.

Nec verò templis tantum hæc Suum imagines, sed & diuersis locis, ad quæ Iudæos diuertere solebant, vt Berlino & alibi. Et varijs alijs locis sacris *Suis* effigies, vt in magno templo Magdeburgi, in sacello, in quo Ottonis Primi Imperatoris est sepulchrum, & in Curia Salisburgensi, & in vrbe Soraborum, ducatu Anhaltino, exteriori templi columnæ porcæ visitur insculpta, quæ fæditatem illius populi impij & scelus, profanumque Thalmudicæ doctrinæ errorem ostendunt. Et statuam quidem Scrofarum huius Laninij & Albæ fuisse in honore diu ante Romam conditam suspicari licet, eam verò Romæ erexit ipse vrbs conditor Romulus, Cassius Hæmina vetustissimus Historicus

Et in Prouincijs.

Et Roma.

Cap. 2. nu.

357.

Pag. 814.

Orat. de

Schemhamporash, v.

su & abun-

su.

Sus in iēplē

vestibulis.

Cur?

Quid fa-

gnificet?

In diuerso-

rjs.

A Romulo

creata.

Lib. 1.

Locus Cas-
sus suspect.

apud Diomedem Grammaticum. (Grundiles Lares à grundio antiquo verbo dictos accepimus, quos Romulus constituisse dicitur in honorem scrofae, quae triginta pepererat porcos: hoc ita esse affirmat Cassius historiarum secundo, pastorū vulgus siue contentione consentiendo, praefecerunt aequaliter imperio Remum & Romulum, ita ut in regno pares inter se essent, monstrum sit Sus, parit porcos triginta, cui rei fecerunt Laribus Grundiles.) Postrema verba suspicor non esse sana, sensus est, Romulum & Remum facti novitate permotos, quod scrofa triginta fatus edidisset, illam inter Lares Grundiles collocasse verborum contextum non attingo.

S T R A T A G E M A T A.

Stratage-
ma Roma-
norum.

Li. 1. c. 38.

Aelianus
notatus.

Li. 1. c. 15.

Et Megare-
sum.

Li. 16. cap.

36.

Sues cum
Elephantis
educati.Polyanus
ab Aeliano
diffidet.Li. 4. Strate-
gem.Megari.
Et Ptolom.

Et Marj.

Et Atha.

DE usu Suis in bello, supra actum, hic stratagemata referenda, ante alia Romani occurrunt, qui cum Pyrrho primo hoste peregrino varia quidem fortuna, sed pessimo eventus, bellum gessissent, nisi Purcorum opera vis essent. Aeliani verba sunt. ἀρ' ἰαδὲ οἱ ἑλέφας πύρρῳ πρὶν, καὶ ποῖον βαῖον, ἔτα τοῖντο πασι ἔ Ρωμαῖοι τῆς αὐτῆς Πύρρῳ τοῦ Ἡπαρώη ἐπὶ φαντοῖ λυγανίας, καὶ ἄ τινος αὐτῶν τοῖς Ρωμαῖοις λαμπρῶς ὕμνητο. Ariete cornuto & Suis grunnitu abhorret Elephas sic Romanos Pyrrhi Epirotarum Regis Elephantes in fugam vertisse homines dicunt, viatoriamque amplam ex eo bello retulisse. Hoc alias non legi, Porcis vsos Romanos ut Elephantos seu boues Lucas proterrent, nam quomodo milites nunquam visas belluas sibi antea scire potuissent porcos abhorreant? quid? quod indubitatum est, Proboscide casu à milite quodam abscissa, compertum mori belluam, ut verbis utar Flori in Historia Romana. Ex eodem authore aliud est praeclarum stratagma Megarensum obsidente Antipatro, cuius verba Latina sic sonant. (Elephantum à suillo timere pecore iam dixi, nunc explicare placet, quod ad Megaram accidit, cum ab Antipatro Megarenses obsiderentur, acerrimeque Macedones incumberent, primo in Sues pice liquida oblitos incendium Megarenses excitarunt, deinde sic incensos in hostem immiserunt: hi itaque furore inflammati, cum in Elephantorum agmina incurrerunt, tum clamantes, nempe igne flagrant, quasi quibusdam furijs Elephantos incitarunt, & graviter perturbant, itaque nullum neque ordinem tenebant, neque amplius, quamvis à primo aetatis tempore domiti fuissent, mansueti erant, siue quod sua recondita natura à suillo pecore longe abhorreant, graviusque in id odio sint, siue etiam quia horum absonum vocis acumen perhorreant; cuius rei non ignari educatores generis Elephantini, una cum Suis pullos alunt, ex consuetudine eos, ut minus horreant.) Hanc historiam transcripsit Claudius Minos praeceptor in Alcibi Emblemata 123. & Polyanus retulit, sed nonnihil ab Aeliano in narratione discrepans, quippe obfessorem non Antipatrum, sed Antigonom facit, & verba Latini interpretis haec apposui. (Antigonus in oppugnatione Megarorum Elephantos adduxit, Megarenses Sues liquida pice vnguebant, eaque incensa dimittebant, quae cum vrentur igni, grunnientes incitato cursu in Elephantos incidebant, illi metu perterriti & conturbati, alius alio fugam faciebant. Antigonus postea Indis impofterum mandavit, ut Sues cum Elephantis alerent, ut ad earum aspectum clamoremque ferendum assuescerent belluas.) Suspicio diversum hoc esse facinus, nam quid Megarensebus cum Indis? qui in Macedonia sunt, aut ut alijs placet, in Thessalia? Erunt ergo Megarensebus Graeci ab Antipatro obfessi, Megari Indiae populi circa Indum, ab Antigono debellati. Aliud non minus memorabile Ptolomaei factum ex eodem Polyani libro ad finem adferam. (Ptolomaeus cum perdicam flumen iuxta Memphim transmitteret, & iam magna pars transisset, contraxit ex omni regione greges Caprarum, Suumque, & bouum armenta, mandavitque ut quamplurima farmentorum onera ex vnoquoque iumento suspenderentur, ut attracta maximum pulverem excitarent, quae à pastoribus, atque etiam ab equitibus agitata, magnam vim pulveris fuscitauerunt. ille vero ijs equitibus assumptis, qui erant reliqui contra hostes duxit, qui ex pulvere coniecturantes innumerabiles copias aduentare, repente fugae se mandarunt, & plurimi flumine perierunt, multi etiam viui capti sunt.) Non absimile his est, quod de Marcello exiguum militum manum concessit, (adiunctis ei Agathonibus & gregibus Suum armentorumque, ut speciem à tergo magni auxilij aduentantis, motu à laxis illis & animalibus pulvere, praeberet.) Nec omitendum celebre facinus Athae Scytharum Regis, (qui cum adversus ampliores Triballorum exercitum dimicaret, iussit à feminis & pueris, omni que inbelli turba, greges Asinorum, Suum, & Bouum ad postremam hostium aciem admoueri, & erectas hastas praeferre, famam deinde diffudit, tanquam auxilia sibi ab ulterioribus Scythijs adventarent, qua asseveratione avertit hostem.) possent & alia huius farinae adferri, sed ea lectoris diligentiae relinquo, contentus viam tutissimam aperuisse.

E M B L E M A T A.

PROFICIENDVM esse in virtute, aut in dies meliora speranda Emblema hoc de Sue significat, quod inter Andree Alciati est quadragesimum quintum. Progre-
djendum
semper.

Rollra nouo mihi setigeri Suis obulst anno,

Hacque, cliens, ventri Xenia, dixit, habe.

Progre ditur semper, nec retro respicit unquam,

Gramina cum pando prouit ore vorax.

Cura viris eadem est, ne spes sublay sa retrorsum

Cedat, & in melius, quod sit, & vltimus.

Claudium Minoem ibi loci consule, aliud est non minus lepidum Hieronymi VVolfij de Na-
turali rerum Antipathia, siue quod idem prodest & nocet.

Letiferam mandis Salamandram gutture Porcus

Innocuo, & pondus pinguius inde fluit.

O mñ as Natura artes, quod profuit vni

Hoc alijs, certa condicione nocet.

Est & illud Ioachimi Camerarij de Porco resupinato, & subito obtumescente, & ad radios So-
lis expauescente, quo innuitur brutas cogitationes nunquam terra leuari, nec ad caelestia se erige-
re, ac ne diuinæ quidem lucis patientes esse, versus non sunt ad manum, nec magni interest.

P R O D I G I A.

HA N C etiam profanæ veterisque superstitionis partem attingamus, nihil erat, quod
Quindecim viri, & ostentorum Interpretes magis expiabant, quam ostenta circa hoc
animal. quædam ex libello Iulij Obsequentis de Prodigijs selegi. Consulibus Ser. Sul- Cap. 46.
pito Galba, & C. Aurelio Cotta. *Frusinone agnus cum Sulle capite, Sinuessa porcus cum capite hu-*
mano, feda omnia & deformia, errantisque in alienos fatus natura visa. Et M. Valetio Leuino II.
M. Claudio Marcello III. coff. *Tarquinijs porcus cum ore humano genitus.* Et Q. Veturio Phi- Cap. 37.
lone. Q. Cecilio Metello Coff. *Cera Porcus biceps natus.* Et Sex. Aelio Pato T. Quintio Flami- Cap. 41.
nio Coff. *natus Sinuessa porcus cum humano capite.* Et T. Graccho M. Inventio coff. *Cera porcus* Cap. 48.
humans pedibus & manibus natus. Talia apud T. Liuium non vno loco, vt cum ait. *Suessæ Arun-*
cæ nuntiabant agnum cum duobus capitis natus, & Sinuessa porcum capite humano. Prodigia, Cap. 73.
autem non tam fusè Historici, quam Poetæ describunt, omnium cultissimi sunt Virgilius sub si- 4. Decad.
nem lib. 1. Aeneid. Lucanus lib. 1. Pharsaliæ ad finem, Claudianus lib. 1. in Eutropium in limi- libro 2.
ne. quo modo prodigia hæc expiarentur ad illum locum Claudiani vltimo laudatum ex Græcis
& Latinis differui.

Consule lustrandi fœces, ipsoque litandum

Prodigio.

Et multa in Antiquitatibus meis Romanis inuenies, si modo tanti putabis, vt consulas.

FABVLÆ, ET MYTHOLOGIA.

PL V R I M Æ fabularum circa Sues ambages, nam Circen Socios Vlyssis in Sues Socij Vlyss.
conuertisse antiquitas finxit, Isidorus Hispalensis. (fertur quædam Maga famosissima Cir- in Sues.
ce, quæ socios Vlyssis mutauit in bestias.) Seruius Honoratus Maurus. (Scylla Phorci & Ad Ælo. 6.
Cretheidos Nymphæ filia pulcherrima, quam cum amaret Glaucus marinus deus, dum ipse
amaretur à Circe, & eam contemneret, illa irata, fontem, in quo se scylla solebat abluere, vene-
nis tinxit, in quem cum descendisset puella, media sui parte, in feram mutata est, Hanc postea
Glaucus fecit deam marinam, quæ socios Vlyssis in Porcos mutauit, & classem euerit.) quod A Scylla.
alij omnes de Circe asserunt, id ille de Scylla, solus, quod sciam, affirmavit, & vt certum Cir- A Circe.
cen veneficam huius Metamorphoseos authorem, ita non solos Vlyssis socios, sed & Philonidæ Et socij
illa etiam Sues reddidit, vt paulò infra dicam. sic poetæ. Homerus. Philonidæ.

li. 10. Odyss.
V. 239.

φάρμακ' ἄλγιστα πάλιν λαοτοίατο φανείδος αἴης
Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ δόχοντες καὶ ἐκ τισι, αὐτίκ' ἐπὶ πόντῳ
Ράβδον πεπληγμένην, καὶ σφύσσουσαν ἐργον,
οἱ δὲ σῶν, μὲν ἔχοντες κεφαλὰς, φωνήν τι δέμας τε,
καὶ τρήνας, αὐτὰρ τοὺς δὲ ἔμπεδος, ὡς τοπὸρος φέρ
ὡς οἱ μὲν κλαίοντες ἐβόηον, τοῖσι δὲ Κίρκη
Παρ' ῥάκυνλον βάλαντον ἑ' ἑλαβε, κάπροι τε κρατὶς
ἑδμυναι, οἷα σύς γε χαμαί νυκτ' αἰὲν ἰδούσῃ.

Latine sonant sic verbatim. commiscuit ἀνίμωσιν.

*Venena nocentia, ut prorsus obliniscerentur patria terra.
Caterum postquam porrexitq; & ebiberunt, statim deinde
Vir gula percussus intra has conclusit.*

*Illi suum habebant capita, vocesque, corporaq;
Et setas, caterum mens erat firma, ut antea*

Sic hi quidem flentes conclusi sunt, his ante Circe

Apposuit glandem ilicis, fructumq; Corni arboris

Edere, perinde ac Sues humi cubantes semper edunt.

li. 14. Metamorph.

Eustathius ad locum illum, ex quo Latini omnes hauserunt, operosissimè Ovidius.

*— misceri solti iubet hordea grani,
Mellaque, vimq; meri, & cum lacte coagula passo
Quig; sub hac lateant fursum dulcedine, succos
Adjicit, accipimus sacra data pocula dextra,
Qua simul arenti sitientes hausimus ore
Et tetigit virga summos dea dira capillos,
Et pudet, & referam, setis horrescere cepi,
Nec iam posse quari, pro verbis edere rancum
Murmur, & in terram toto procumbere vultu,
Osq; meum sensi pando occalescere rostro,
Colla tumere horis.*

li. 2. Sc. 1.

Aristophanes paulò aliter in Pluto.

ὦ γὰρ δὲ τίη Κίρκη γὰρ ἦν τὰ φάρμακα ἀτακτοῦσθαι
ἢ τοὺς ἑταίρους τῷ φιλονεικῶντι ἐν ποσὶ θῶ
ἔωσιν, ὡς ὄντας κάπρους.

*At ego omnibus modis Circe imitabor, qua venenis
Ex arte confectis, socios Philonida apud Corinthum
Mutavit in fidos Sues.*

Lycophron in tenebrosa illa sua Musa.

οἷαν δὲ θηροφάγοντα ἐκὼψεται
δροκίαντα ἑλκυσσάσαν ἀλγίστῳ θροῖα
καὶ κῶρα κνωπὸ μορφοί. οἱ δὲ δύσμοροι
τύχουσι. ἀγὰρ ἐν σφοδρῶσι φορβὰς δὲ.
*Quas nos ferarum figulam intuebitur
Dracena subiget vi farinis hordea,
Fatumq; vertet in feras, miselli atq;
Quarentur infortunium facti Sues.*

li. 7. Aeneid.
princ.

Virgilius hos secutus, Circes regiam describit.

*Hinc exaudiri gemitus, itaq; Leonum
Vincta recusantum, & fera sub nocte rudentum:
Setigeriq; Sues, atque in Praeseptis Vrsi
Sautire, ac forma magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facte, dea sana, potentibus herbis,
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.*

Ratio man-
sit.

Pag. 649.

li. 18. c. 17.

Pag. 450.

Sic transmutatis intellectum mansisse, atq; etiam rationis usum nō penitus extinctum volunt, sic Apuleius forma tantum Asinum se induisse ait, & vivacem in cetera memoriam, idem Lucianus in Lucio asseruit, & vir doctus in Notis suis in eūdem scriptorem, & ne quis id esse ita subdubitet, idem docet Divus Augustinus in Civitate Dei. Mythologici, & prae alijs Fulgentius Carthaginensis Episcopus, qui non est ad manum. Servius Maurus loco laudato. *Dea sana, aut per se,*

aut herbis potentibus sana, Circe autem ideo Solis fingitur filia, quia clarissima meretrix fuit, & nihil est Sole clarius. Hac libidine sua & blandimentis homines in ferinam vitam ab humana deducebat, ut libidini & voluptatibus operam darent, unde datus est locus fabula aperta, Horatius.

Circe me-
retrix.

L. 1. Epi. 2.

*Sirenium voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs stultus cupidusq; bibisset
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset Canis immundus, vel amica luto Sus.*

Sic igitur qui belluinas turpitudines sectabantur, in fœdissimos belluarum Sus rectè mutari ferebantur, quod idem exprimere voluit.

L. 2. Sat. 3.

*Cum rapies in iura malis ridentem alienis.
Fiet aper, modo anis, modo saxum.*

Ut rem ridiculam auersatur Iuuenalis. Satyr. 15.

*— tenni percussum verberare Circes
Aut cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.*

In pristinam autem formam redierunt rursus, quia amor illicitus non semper afficit, & immodicæ voluptatis saties ac pœnitudo tandem subit, Ovidius multis exequitur Horatius.

Ep. od. 17.

*Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Ulyssæi
Volente Circe membra, tum mens, & sonus,
Relapsus, atque notus in vultus honor.*

Potior mihi ratio visa, Circe veneficam fuisse, herbarumq; peritam. C. Plinius. (Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficij, & herbis id cogi, eamq; nunc fœminarum scientiam præuallere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq; imprimis Italia Circe, dijs etiam adscriptæ, unde arbitror natum, ut Aeschylus è vetustissimis in poetica, refertam Italiam herbarum potentia diceret. multiq; Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marfis à filio eius orta gente, quos esse dormitores serpentium constat. Eadem Dioscorides, Strabo, & alij, sed maximè poetæ, quorum aliquos adscribo. Claudian.

Circe vene-
fica perita,
herbarum.
L. 25. c. 2.

*— — — funestiarumq; potestas
Herbarum, quicquid letali germine pollens
Caucasus, & Scythia vernant in gramæ rupes,
Quas legit Medea ferox, quas callida Circe.*

Lib. 1. in
Ruffin.

Rursus in laudibus Stiliconis.

*Luxuries prædulce malum, qua dedita semper
Corporis illecebris, hebetat caligine sensus,
Membraq; Circeis effaminat acris herbis.*

Lib. 2.

Et in laudibus Serenæ vxoris Stiliconis.

Armauit quod Scylla canes, quod pocula Circe.

Sanè in Herbarum cognitione totam vim Magicarum artium veteres ponebant. poetæ id affirmant. P. Ovidius.

Magia ex
herbis.
L. 1. Amor.
eleg. 14.

Nec te cantate læserunt pellicis herba.

M. Lucan. lib. 6. Pharsal. V. 441.

*— — — & terris aduena Colchis
Legit in Aemonijs, quas non aduexerat herbas.*

Rursus Ovidius, lib. 2. de Arte.

*Non facient, ut viuat amor, Medeides herba,
Mixtaq; cum magicis Colcha venena sonis.*

Et lib. 1. de Remedio Amoris.

*Quid te Phasiaca iuuerunt gramina terra
Cum cuperes patria, Colchi, manere domo.*

Virgilius lib. 7. ad finem.

— Maris quasite in montibus herba.

Longa narratio Virgilij est in Cidus infania, conciliare amorem conātis herbarum veneficio, & Seruius Honoratus ad eum locum. Statius lib. 9. Theb. V. 735.

Ad libro 4.
Aeneid. pa.
347.

— secretis quæ Colchides ipsa sub antris

Nocte docet, monstratque seras quarentibus herbas.

Silius Italicus libro octauo Punicorum. Inuentionem Magiæ herbariæ Circe adscribit. adi Strabonem.

Herbaria

Magia in-

ueniunt

Circe.

Tibullus

correctus.

*Acata prolem angustiam mala gramina primam**Pramonstrasse ferunt.*

Alb. Tibullus lib. 1. eleg. 2.

Sola tenere malas Medea dicitur herbas.

Sic correxi, passiue in codice Achillis Statij, & quibusdam vulgatis codicibus.

— tenere malas Medea dicitur artes.

Sext. Propertius lib. 4. eleg. 7.

*Sed tibi nunc mandata damus, si forte moneris,**Si te non totam Chloridos herba tenet.*

Chloris.

Posteriorem versiculum sic efferunt vulgatæ editiones, & defendi lectio potest, ex Incerti scriptoris autoritate, qui vna cum Censorino, ante Ludovici Carrionis curas, edebatur, is enim cap. 10. *Chloridem filiam facit Tirefia*, & vt videri posset, vt hunc augurandi scientia clarissimum, ita istam magicorum veneficiorum peritam fuisse, & forte eadem est ista *Chloris*, quæ alijs *Mante* appellatur, quæq; apud Senecam in Oedipo, patri sacrificanti ponitur comes. Hæc etsi ueri possent priorem lectionem, puto tamen sic melius concipi.

Propertius

correctus.

Colchidos

Herba.

Si te non totum Colchidos herba tenet.

Author restitutionis Albinouanus in Elegia de Mecenatis obitu, quæ falso adscribitur Ouidio.

*Histe, Mecenat inuenescire posse decebat**Hæc utinam nobis Colchidos herba foret.*

Ipse Propertius fauet lib. 2. eleg. 1.

*Si mihi Circeæ per eundem est gramine, sine**Colchis Colchidæcæ erat abana foris.*

Li. 10. My-

tholog.

Hæc quidem Historica est, moralis, & naturalis fabulæ huius explicatio, philosophicam rationem ab Natali Comite require. ego nunc ad fabulas Aesopæas me confero. Incertus Interpres è Græco sic vertit. (Sus & Canis mutuo conuiciabantur, & Sus iurabat per Venerem, procul dubio, dentibus discissurum Canem. Canis ad hæc dissimulante, dixit, bene per Venerem nobis iuras, significas. n. ab ipsa vehementer te amari, quod impuras tuas carnes degustantem nequaquam in facellum admittat, propter hoc igitur, ait Sus, magis præ se fert dea amare me nã occidentem aut alio quouis modo lædentem omnino auersatur, tu tamen malè oles & viuas & mortuas. Adfabulatio est, Oratores eloquentes quælibet in vituperium ducta, in laudem vetere solere.) Gabriel Faernus sic vinxit,

Sus inuisa

Veneri.

*Magna inuicem contentione exarserant**Sus & Canis, magnamque, voce dissona**Rixam ciebant, atque acerba iurgia.**Tandem superbis exacerbatus, minis**Sus per Venerem, ait, si mihi perrexeris**Molestus esse, dente te transfodero.**Tum Canis amaris salibus aspergens Suem,**Bene inquit, atque appositæ, eam iuras deam,**Qua te odit adeo, ut quis ex tua impurissima**Carne ederit, cum illa arceat templo suo.**Impotes, Sus inquit, hinc dignoscere.**Quam diligat me diua, qua hunc, qui læseris**Me, quique carnes dente violasti meas**Eum, ut profanum, nolit ad se admittere.**Prudens vir, ea qua exprobat aduersarius,**Ipse in suam torquere nouit gloriam.*

Lupi diffi-

dium cum

Sue.

Fab. 30.

Gulielmi Canonici ex Aesopo hæc narratio est. (parturiebat Sucula, pollicetur se Lupus custodem fore fetus, respondit puerpera lupi obsequio se non egere, si velit pius haberi, si cupiat gratum facere longius abeat, Lupi enim officium constare, non præsentia, sed absentia.) adfabulatio est hæc (multi officia efferunt, nō tui, sed sui cōmodi amore) Anienus ad Theodosium Augustum.

*Vallantem segetes, & pinguis culia ruentem**Rusticus abscessa liquerat aure Suem:**Vt memor accepti referens montimenta doloris,**Vt levius teneris parceret ille satis.**Rursus in exceptis deprensus crimine campi,**Peratidis indulta perdidit auris onus.**Nec mora, prædictæ segeti caput intulit horrens,*

*Pena sed indignum congeminata facit.
Tum domini captum mentis dedit ille superbis,
In varias epulas plurima frustra secans.
Sed cum consumpti dominus cor quareret Apri
Impatiens fertur, quod rapuisse Cocus:
Rusticus hoc iustum verbo compestuit iram,
Affirmans solidum non habuisse pecus.
Nam cur membrorum toties in damna redisset
Atque uno demens posset ab hoste capi?
Hac illos praecepta mouent, qui sapius ausis
Nunquam peccatis abstinere manus.*

Sunt & fabulae aliae de Apro, siue Sue fero, & suis locis sequenti tractatu expedientur, nam licet vtriusque pecoris vna sit, & earum natura, multa tamen de vno dicuntur, quae in alterum quadrare commodè non possunt.

N U M I S M A T A.

VARIIS numismatis plurimarum gentium, & variarum Romae familiarum insculptus *Sus* erat, ut ex Huberto Goltzio, Adolpho, Occone, Antonio Augustino, Gulielmo du Choux Gallico scriptore, & alijs, qui non sunt ad manum. Hoc vnum addiderim hic, primum pecunarium characterem fuisse animalia, ut *Capram, Bouem, Onem, Suem*, & similia, quia, ut diuitiae hominum, aetate ea in pecudibus erant, ita aequum erat, monetam sic signari. Critici obseruant, & de Suillo numismate Philippus Beroaldus Commentarijs in C. Suetonium. ibi enim author ipse refert Augustum diuifisse modo numes omnis nota, etiam veteres, Regios, & peregrinos. Adeum locum viri docti. & de nota seu character Numismatum plenè alibi. Ac nescio an nummi illi Romani veteres porcum praetulerint, ac non verius peregrini. sic enim vir doctus Guidus Pancirolius ad Notitiam Imperij Orientalis. (Id apud veteres non solum Aegyptios, sed omnes alios populos, & principes, obseruatum fuisse videmus, ut animali, fructu, vase, aliove signo depicto, occultum aliquid significaretur, sic Byzantij vix iacemum nummis imprimebant, Ilienſes Suem, Thebani Testudinem, Chij & African i Spicam, his se abundare indicantes. & Testudinem praeferebat numus Peloponnesiorum, uti Cyzacenorum leporem, & Reginorum authorem VVolfango Lazio Commentarijs Reipubl. Roman. Adeundi libri de re Numminaria doctissimorum Marguardi Freheri, & Gasparis VVaseri: addèdus Plutarchus in problematis Romanis, ἑτέρο δὲ ἐχρησαστο τομίσματα, βοὴν ἔχοντι καὶ πρόβατον, καὶ δὲ, παράσημοι: εὐποροῦντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων. μάλιστ, καὶ τὴν τεμνομένην ἀπὸ τούτων ἔχοντες. (alio etiam vsi sunt numismate, cui Bos erat insculptus, & Ovis, & Sus, quod re maximè pecuaria se alterent, indeque opes pararent. Idem in Publicola. καὶ τῶν τομισμάτων τὰς παλαιότητας βοὴν, ἐπιχαρακτον, ἢ πρόβατον, ἢ αὖν. Et vetustissimi nummi Boue, vel oue, vel Sue fuerunt signati.

Sus animal insipidum.

Pecudibus signati nummi. Ad Aug. c. 75.

O N E I R O C R I T I C A.

QUAE somniorum circa *Suem* observatio sit, ex Artemidoro repetendum est, qui sic αἴτιαι *Li. I. c. 72.*
ὅτι πᾶσι τὰ χοίρεια, καὶ λαίρ εἶκος, ζῶντες γὰρ χοῖρος οὐδὲν ἀνθρώποις ἀποδιδόναι δύναται, μᾶλλον ἐδωδίμως τῶν ἀνθρώπων, τὰ δὲ ἀλλὰ ζῶντα βελτίονα ἢ ἀναιδέα, καὶ τὰ μεταίωστα δοκῶν ἐδιδάται τὰ χοίρεια, παντελῶς ἀγαθόν, προσδοκῶν δὲ τὰ χοῖρος τῆς βωφελείας διὰ τὸ σῦν. Optimæ omnibus sunt carnes porcinæ, atque id verisimiliter, porcus enim viuis nullius utilitatis hominibus existit, maceratus verò magis animalibus alijs nutrit, reliqua animalia meliora sunt viuientia, quam macerata: sed Suillas carnes assatas edere, omnino bonum est, accedit enim & celeritas utilitatibus propter ignem. rursus idem scriptor: ζῶν δὲ χοῖρος καὶ τὰ οὐκ αἰσθητὰ χοῖρος καὶ τὰ κακά, καὶ τὰ κακά ἐπ' αὐτῷ. Ex animalibus verò, porcus & similia, citò etiam tum bona, tum mala inducunt. Achmes Scirimi E. ὁ χοῖρος εἰς πρόσσωπον καταπεφοικημένον ἐχθρὸς δύναται χρῆσθαι. porcus ad personam hostis, qui contemnitur, & tamen potens est, refertur. Duodecim capita, deinde sigillatim de porco in somnis oblato interpretatur, quæ, quia facili negotio consuli possunt, non exscribo.

Li. 4. c. 12. Cap. 281.

HIERO.

Solum ego Suem meam.

17. per *Venerem* ætatem, per *Suem*, qui vt hiems cænosa est, pluuijs abundans, & hispida, ita *Hiems*.
ille hispidus locis aquosis & lutosis gaudet. Virgil. lib. 4. Georg.

Fiet enim subito Sus horridus.

Sidon. Apollinar. Carm. 5.

— *velut hispidus alta*

Sus propè tesqua iacet.

18. *Sus tenebra* est, & ideo nonnullorum opinio est Aegyptios ab *Æius* animalis carnibus abstinuiffe, quod diuinitatem quandam præ se ferret, vt Aelianus & Plutarchus supra laudati, satis probant, & maximè *Suem*. quia oculis infirmis, pro tenebris, obseruantia mira coluerunt, quas luce antiquiores longè esse comminiscabantur. Esse autem *Suem* lumine admodum imbecillo, *Aphrodisæus* in Problematis author est. 19. (diuino honore *Suem*) *Cretenfes* extulerunt, quod *mammis suis* Iouem inibi lactauerit. abundè antea. 20. (*Sus est militiæ*) figura, vel quia animal est bellicosum, & supra fidem pugna, vel quia *Aciem* quandam à dispositione vocabant (os porci, & frontem porcinam) supra. Hinc *Iouij* Milites *Suem* rufi coloris sedentem, sed reliquo corpore subiecto in clypeis ferebant, quorum marginem tiber circulus ambibat, (hi sub Diocletiano Augusto sumperunt exordium, & militabant) sub Illustri viro, Magistro peditum. Hi quidem in pedestribus vexillationibus merebant, at ab Honorio Principe instituti Honoriani equestria stipendia faciebant sub Magistro equitum, his erat (Albus clypeus cum aureo umbilico, què luteus circulus claudebat, citculo innitebantur duo dimidiati porci præfui coloris.) altero alterum inspecante. VVolfgang. Laz. in Cōmentarijs Reipub. Rom. fusè, & dictum à me illud Claudiani.

Herculeam suus Alcides, Ioniamq; cohortem

Rex ducit superum, premitur nec signifer ulla

Pondere, saluant adeo vexilla moueri,

Nernius insequitur, maritusq; vocabula felix,

Disflag; ab Augusto legio. Id est Honoriani.

21. *Sus Argricultatione* rusticos docuit, ideo eo depicto illa intelligebatur, vnde & Porca sulcus optimus habetur. supra multis. 22. *Sus Expiatio* seu sacrum, quod dijs Manibus offerebatur ab ijs, qui graue aliquod delirium passi essent, & iam ad se rediissent notum illud Plautinum Menechm.

— *Quibus hic Porci pretijs vaneunt*

Sacres, sinceri, nummum en à me accipe,

Iube te piari de mea pecunia:

Nam ego quidem insanum esse se certo scio.

23. *Sus Iuramenti* imago, nam Homerus Agamemnonem inducit iurantem per porcum, & porci fetas, & iurat euellentem, ac deinde iugulatum ab Agamemnone porcum Talthybius in mare deuoluit. verba sunt hæc Homeri in Iliade, de Talthybio.

καὶ πρὸς ἔχων ἐν χερσὶ, παρὶ, παρὶσάτο μοι μὲν λαῶν

καὶ πρὸς αὐτὸν τριχὰς ἀρῶμαινοι.

Apri tenent in manibus, assistit pastori populorum

Apri fetas delibans hoc est abscondens.

Et completo iuramento ipse Imperator.

— *καὶ ἂν ὁ εὐμαχὸς καὶ πρὸς ταῦτα μὲν ὑπὲρ χαλκῶ*

τὸν μὲν ταλθύβιος ποσειδῶνος ἀλλῶς ἐν μέγα λαῶν μα

ρίψῃ ἐπιδιδναι, βόσιν ἰχθυσιν.

— *Et iugulum Apri abscondit sauo ferro,*

Hunc quidem Talthybius caui maris in magnum fluctum

Iecit rotans, escam piscibus.

24. *Nuptiarum* typus *Sus*, repetito ab Hetruscis optimatibus ritu; qui ante nuptialem festiuitatem inchoatam *Suem* solebāt immolare. ex Varrone, & Hetruria Regali mea, supra expositum. addendus senarius ille Veteris Comici apud Paræmiographum.

Α πόλοτον γ' ὅς καὶ τὰ λαοντο, καὶ γαρτος.

Pergit quidem Sus, & Talentum, & nuptia.

25. *Humana hostia* *Sus*, quia antiquissima saculorum memoria nullæ idolis victimæ, præter homines, in hanc diram feramq; crudelitatem gentes pænè omnes conspirauerant, donec *Sus* cepit immolari, & vicariam, vt ita dixerim, lanienam pro homine subire incaperunt. Diophantus Lacedæmonius libro de Sacris Deorum, apertè docet Athenienses omnium primos impios sacrificandi homines ritus iussulisse, & porcum dijs suis obtulisse, quanquam sciam multa ab Appione & Iu-

Tenebra.

Diuinus

honor.

Melissa.

Iouij.

Honoriani.

Lib. 5. c. 5.

de bello

Gildon.

Agricultis

Expiatio.

Act. 2. Sc. 2.

Iustitiam.

Lib. 19. V.

251.

Nuptia.

Chiliad. 4.

Cent. 1.

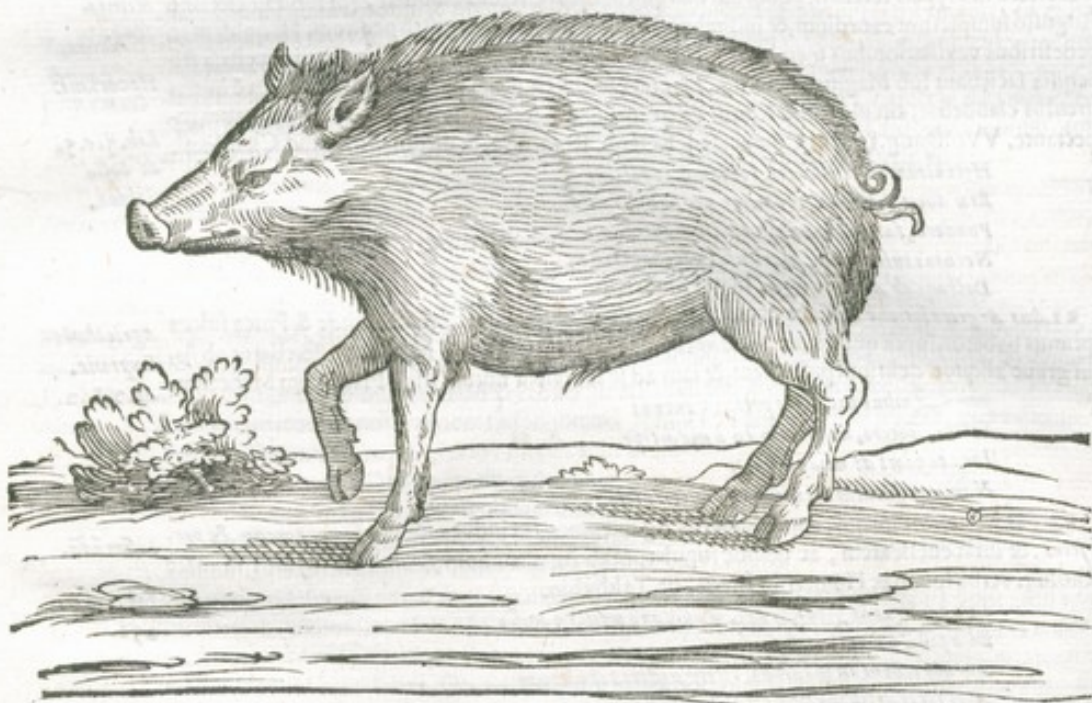
Humana.

Hostia.

*Iudæorum
impietas.
Orat. 3. cō-
tra Iulia-
nū. Cibo-
rum
varietas.*

*Terra, Ve-
nus, Iuno.
L. 11. tota.*

& Iuliano Parabata in Iudæos super ista re iaci, scilicet quod illi veterem humanæ hostiæ impietatem reducerint, hoc fusè inter nostræ religionis Apices confutarunt, vel reprehenderunt contra Iulianum illum Apostatam, & Iudæos ipsos Adamantius & Chrysostomus 26. panè omiserim variam ciborum opulentiam, multarumq; epularum saginam, per *Suam* significatam, vnde trito proverbio belluo profundè se ingurgitans, nec villo ciborum generi parcens, *os porci* appellatus, quod id animal nulli omnino frugum, siuctuum, radicum, animalium generi abstineat, quinimò & cadaueribus quantumlibet putrescentibus avidè adlubescit, sed nec proprijs fatibus parcat, monstruoso contra Naturam euentu, vt supra dictum est. Deniq; *Terra, Venus, Iuno*, aliq; dij per *porci* emblema significati, sed minus longè petita illa ratiocinatio, & qui plura desideras, lege Picrium in Hieroglyphicis, à qua hæc qualicumque, de Mystica Suum apud Aegyptios significatone, magna ex parte desumpsi.

*De Remed.
par. fac.
pag. 159.
Lib. 10. de
Med. simp.
fac. pag. 75.
De fatu sor.
pag. 322.
L. 10. de sim.
Med. fac.
pag. 72.
Li. 2. alim.
fac. pag. 22.
Li. 3. Alim.
fac. pa. 25.
Athletarū
cibus.*

MEDICA CIRCA Suillam observatio.

QUIA multa superius de vsu Suillæ in edulijis allata, aliquid hic de Medicorum circa illam placitis sunt delibanda. In genere constat *extremas partes sine noxa* manducari posse, sunt enim *boni succi*, vt author est Galenus. Est in *quartana febrī ad vini Suillæ* abstinentum. Et *castrati porci maxime cum hominis temperatura conueniunt*, quod de cicuratis, aut *domesticis* omnino est capiendum: nam domesticis feri sunt *sicciores*, nec id modo in interioribus spectandum, sed etiam in *satu*. Et ideo eius *caro hominibus conuenit*, vsque adeo vt *quidam esset humanam carnem pro porcina vendidisse comperti*. & tempus anni comedendæ suillæ à rusticis olim obseruatum fuit *initium hiemis*, ratione ab humiditate illius animalis petita, eodem authore. & *omnium carniū firmissimè nutrit*, quod *Athletis* seu Brabentis persuasit, vt ne alia carne, quam suilla vescerentur. & *Varium* quidem caro austeri magis gustus censebatur *castratorum suauioris*, ibidem loci pagina 27. Et de iecinore, quia

quia supra in delitijs fuisse demonstrauimus, sciendum hic, *omnia viscera*, non tantum *iecur*, *meliora esse*, *siccitas comederint*, & *sicuum* præcipua etiam ad saginandos Suës, *iecurq;* mirè augendum, commendatio, quod inde *sicatum* appellatur: idemq; in *hepate* obseruatum, vt caricatum esu commendabile fiat. Alia sparsim apud illum, & alios Medicos, qui non ad manum.

De bon. &
vit. suc.
pag. 35.

P A R Æ M I Æ.

FREQVENTES etiam de Sue circumferuntur paræmiæ, aliquas adscribam. 1. *ἀνὶ κα-
κῆ πυρὸς οὐτ' ἀφ' αὐτῆς*. apud Suidam. pro malo cane Suem reposcis. proverbium in eos qui bona pro malis repetunt, siue vt Diogenianus vult, pro re vili pretiosam, Sus enim cibus est gratus, Canis nequaquam. 2. *Βαυία δέ*. Boetia Sus, de stupidis & indoctis apud eundem Suidam. talis enim populi illius natura, notum ex Geographis, & Horatio. differentiam etiam veteri gestationis sic præscribunt Grammatici ex Festo Pompeio. qui sic ait. *grauida* est, quæ iam grauat conceptu: *prægnans*, velut occupata in generando, quod conceperit: *Incienz*, propinqua partui, quod incitatus sit fetus eius. primam & vltimam vocem alij illustrarunt ex glossis latinis P. Pithæi, in quibus *grauida*uit, impleuit, vltima dictio ex iisdem clara est. *Inciente*, enitente, pariente, aciendo & inuocando proximos quosq; auxiliares. locum ex origine gentis Romanæ sic corrige. *scrofam* etiam *incientem*, quam cum è naui produxissent, vt immolarent, & se ministro- rum manibus eripuisset, antea malè legebatur *intimentem*, vt testis est Andreas Schottus. firmæ correctionem Ouidius vulgato loco, plura in Antiquitatibus Romanis.

Lucinam Nixosque pares clamore ciebam.

3. *Elatum* & illud proverbij vice apud eundem Grammaticum. *τοὺς ἰπποκράτους ὅσον ὄρεος*. Hippocratis filijs similis erit: teque vocabunt *Blitomanniam*, hi deridebantur, vt *Suilli*, & *indo-* *cti*, & *Capitones*. *Eupolis* in *Demis*, eos appellat *subditos*, & *balantes* filiolos, minimeq; mori- bus commodis. Eorum nomina sunt *Telestippus*, *Demophon*, *Pericles*. (fons Prouerbij, vt puto ab Aristophane in *Nubibus*. scio alijs nominibus illos ab alijs vocari, sed parum interest, dummodo constet longè à paterna illos virtute & exstimatione abfuisse, quod in Ciceronis, Marij, Ca- dō constet longè à paterna illos virtute & exstimatione abfuisse, quod in Ciceronis, Marij, Ca- tonis, aliorumque magnorum virorum filijs contigisse sciunt omnes. 4. *ὅς ὁ πόρρω λόγος*. Sus sub- fultem. Prouerbium apud *Dinolochum*, in eos qui sese in præsens periculum & perniciem conij- ciunt. 5. Est & illud Aristophaneum in Prouerbij vicem detortum in eiusdem observationibus. Vos præ voluptate grunientes, sequamini matrem porcelli. Videtur & nota gaudia continuo se- dantes, vsurpari. 6. A Diuo Hieronymo, proverbium factum est, & iuris Pontificij decretis in- sertum. (Sus lota est in volutabro luti.) supra nos multis, vbi de Spurcitia. 7. (Sus *Mineruam*.) abijt in Adagium, quum indoctissimus doctiorem instruit. Extulere varij Diuus Hieronymus in *Ruffinum*. (prætermitto Græcos, quorum tu iactas scientiam, & dum peregrina sectaris, penè tui sermonis oblitus es, ne vetere proverbio, Sus *Mineruam*, docere videatur.) vsurpat & in Epistola ad *Marcellam*. *Euhemerus* & *Varro* apud Festum Pompeium. (Sus *Mineruam*, in proverbio est, vbi quis docet id alterum, cuius ipse inscius est, quam rem in medio, vt aiunt, positam *Varro* & *Euhemerios* ineptis mythis inuoluere maluerunt, quam simpliciter referre.) Celebre apophtheg- ma est *Demadis* & *Demosthenis*. ille enim cum obiecisset. *δημοθίνης ἐμὲ βούλει διαρθεῖν, ἢ ὅς τὸν Ἀθηναῖον*. (*Demosthenes* vult corrigere, Sus *Mineruam*.) alter respondit, *ἀντιμῖντοι πῖρρον ἢ τὸν Ἀθηναῖον*. (*Demosthenes* vult corrigere, Sus *Mineruam*.) alter respondit, *ἀντιμῖντοι πῖρρον ἢ τὸν Ἀθηναῖον*. (*Demosthenes* vult corrigere, Sus *Mineruam*.) tor apud Ciceronem.) sic ego, *Crasso* audiente, primum loquar de facetijs, & docebo, Sus, vt aiunt, *Oratorem* cum, quemcum *Catulus* nuper audisset, sœnum alios aiebat esse oportere.) Et rursus idem alibi (nam etsi non Sus *Mineruam*, vt aiunt, tamen ineptè quis *Mineruam* docet.) *Q. Symmachus*. (Quicquid in poetis lepidū, apud oratores graue, in *Annalibus* fidele, inter Gram- maticos eruditum fuit. solus hausisti, iustus hæres veterum literarum ne mihi verba dederis, no- ui ego quid valeat adagio, Sus *Mineruam*.) Et alij meminere, nec est quisquam vulgarius. 8. *af- sine huic est quod Theocritus scribit in Hoda poris.*

ὅς ποτ' Ἀθηναῖον ἐπὶ πῖρρον.

Cum diua est ausus Sus decertare Minerva.

Cum scilicet illiteratissimus, & naturæ stupidissimus quisque, cum viris omnis eruditionis ge- nere

Sus pro
Cane.
Sus Boetia.
lib. 7.
Gravida.
Prægnans.
Incienz.

Origo Gt.
Rom. corre-
cta.

Suilli bli-
ti.

Filij Hip-
pocratis.
Ac. 3. Sc. 3.

Sus sub fu-
tem.

Vocē διλη-
δία.

Voluptas
nota.

Sus lota in
luto.

Sus Miner-
nam.

lib. 19.

Varro re-
prehensus.

Apophtheg-
ma Dema-
dis, & De-
mosthenis.

Plutarc. pa-
gin. 803.

l. 2. de Ora-
l. 1. Arcad.

quæst.

l. 1. Epist. 3.

Sus certat
cū Minerva.

nere instructissimis audet concurrere. Prouerbium hoc sic extulit Scholiastes Theocriti loco laudato ὅς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀντιπρὸς τῷ Σὺς, *Sus cum sis, cum Minerva contendis*. Non ab re forsan erit aliud adagium non inconcinnum memorato annectere, videlicet. *Sus ad Minervam (supple) comparatur*, quando quis rem vilem, & ignobilem inter illustres, & præclaras collocat: quapropter circumfertur hoc à Botanicis græcis καὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ λαχίρειας: nimirum etiam Corchorus inter olera: prolatum de indocto, & ignobili, qui inter doctos, & nobiles vult recenserij cum Corchorus, vt indicat Etymum, sit herba potius reponenda inter purgamenta, quibus delectantur Sues, quam inter plantas ad cibarium vsum attinentes, Theophrasto, & Plinio testibus. Pariter hoc adagium iactari potest in illos, qui res minus dignas multum commendant, putantes ex cloaca arcem facere, vel Suem in leonem transformare. 9. alter quispiam Scholiastes Græcus ἐπὶ τῷ Σὺς dicit vult *verbis contendere* ἰσίδων φαίς τις αὐτῷ λαδερ. Habet & illud vim Prouerbij, quod ex Luciano cedunt in Dialogis meretricijs. λῶος μοι, παρὶ, χαίρει, καὶ χαίρειος Ἀναγνώστης. *Lentis, vt atunt mib Chareas, & Porcellus Acharnanus*, usurpatur in mollem, delicatū, & delictis deditum, allusione facta ad porcellum, quem in Acharnensibus inducit Aristophanes, symbolum eorum membrorum, quibus obscenæ voluptates peraguntur. 10. ὅς ἐστιν ὁ Σὺς irritat, in audum rixarum dicebatur, sus enim ferus recta petit eum, à quo læsus est, sciunt enim venatores non lædentes modo Aprios impetere, sed & eos, qui cuspidem solam, aut venabulum intentant. 11. Ἀπὸ τῷ Σὺς ἔστιν ὁ Σὺς. *Veneri Suem immolat*, de ijs, qui munus haud quamquam gratum alicui offerunt. Suem quippe Veneri esse inuisissimam & Agricola sciunt, quod frugibus noceat, & fingunt poetæ, ob interfectum Adonidem, sic Baccho Capere, quia vitem nouellam rolerat, oblatum, atq; alia animalia alijs Dijs. 12. ὅς ἐστιν ὁ Σὺς. *Sus in volutabro*, de ijs qui ad solitam peccandi libertatem redeunt, aut qui ad stultitiam suam, siue peccatum voiens regreditur, vt in sacris habetur, & interpretantur sacri Patres, usurpat de peccatore D. Petrus eodem modo in Prouerbij *Canis ad vomitum* per paramiam dicitur. 13. valet hoc antiqui poetæ pro prouerbio apud Plutarchum, de causis Naturalibus.

ἐπὶ τῷ Σὺς.
ἰσίδων.

Sus Acharnanus.

Sus irritat.

Suem Veneri immolat.

Sus in volutabro.

Epif. 2. 2. Sus peperis.

Μηκέτι θυγὸς εἶμι, ἢ καὶ εἶαν ἀγροτέρους.

Non iam nocte pluet, Sus qua cutescit agrestis.

Partus Suū.

Sus vnas corruptus.

Ioculariter locum habet, si dicamus res tranquilliores fore, si rixis deditus, & morosus quispiam Genio suo satisfecit, & insolentia suæ potius est fine. pertinet ad naturam suam, maxime cicurorum, quæ cum pariant frequentissimè, & tempus partui diligunt seise semper inuente, astate, vt raræ admodum pluuiæ partum sequantur: de agreste etiam usurpari potest, non incommode, quanquam ea nunquam nisi semel tota vita pariat. 14. Et hoc prouerbialiter effertur, ex veteri poeta quopiam.

Ἀπορίσας ὁρπὶ γήρατα.

Acinos Sus in præba pendes.

Acina, & Duracina

vna quæ?

Cap. 76.

lib. 14. c. 1.

Lib. 19. ff.

vin. tit. &

oleo leg.

Sus saliat.

καὶ αὐτὸς.

Verba videntur cuiusdam villici ad Suem vnas nondum maturas corruptentem, futurum minantis, vt hanc noxam sanguine suo luat, quadrat in eum, qui pusillum commodum magno mali detrimento eruit. Sunt autem *Acini*, & *duracini* callo gratissimi, vt ait M. Sabellicus paraphrasi sua in Suetonium, multa viri docti, maxime Lauius Torrentius Commentario in Suetonium, & Plinius fons illi, & alijs de Acinis, aut Duracinis disputantibus, vnde hauriant. duplex ea vna, aut edus, à gustu, sic dicta, aut vino faciendo, quod ab aultero etiam gustu, & vuis illis *acinatissum* audit teste Aurelio Cassiodoro libro variarum duodecimo, & meminit Vlpianus l. c. ipsius Augusti Epistola apud Suetonium. *dam lectica ex regia domum redeo patris vnam cum paucis acinis*. *vna Duracina comedi*. locum esse sanum & textus ipse sensusque verborum abundè probat, & defendit Isaacus Casaubonus. 15. ὅς ἐστιν ὁ Σὺς. *Sus saliant*, authore Diogeniano conuenit in eos, qui præter decorum quicquam faciunt, quique in sperato rerum successu elati, insolentius se gerunt, Suidas & Zenodotus retigere. Est quippe *καὶ αὐτὸς* Iuuenum amantium more, coronis, cantilenis, saltationibus, cæterisque iuuenilibus oblectamentis insanire, & in domos alienas, vt Sues facere solent, irumpere Theocrit. Syracusis.

Ἀθροὺς ὁρπὶ αὐτῷ, ὅς ἐστιν ὁ Σὺς.

Turba simul conferta Suum more irruit.

Porcinum numen.

Indaornus culus.

16. *Porcinum numen* adagij vicem obtinuit, pro ridiculo & vili Deorum cultu, quod à Iudæis tractum, qui caput porcinum, vt sæpè dixi, venerati credebantur. Lepidum est Petronij epigramma.

Iudæus licet & porcinum numen adoret,

Et Culus summas aduocat auriculas.

Ni tamen & ferro, succiderit inguinis oram.

Et nisi

THEOLOGICA.

HABET & in sacris literis significationes suas Porcus, præcipuas referam, quando prohibetur diuino præcepto porcinae esus, in Leuitico & Deuteronomio, quia *immundum sit animal, & ruminet, nec ungulam fundat, fugam peccatorum præcipi* Lactantius, Firmianus existimat, multis disputat Sanctus Bernardus Epistola nonagesima octaua. Dum autem Euangelica historia ferit in Porcos Demones ab Assertore salutis nostræ coniectos, Diuus Augustinus interpretatur *immunditia symbolum esse Porcos*, idq; libris contra Faustum Manichæum. Rursus idem differens in Sermonibus de verbis Domini. *Porcos veritatis contemptores* exponit. Elegans & pia ratiocinatio apud Diuum Ambrosium libro sexto in Lucam. Porci sunt, qui immundorum usu animalium, vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ suæ aëribus, naturalium coinquinanerunt ornamenta virtutum, qui impetu feruntur in præceps, quia nullius meriti contemplatione reuocantur, sed tanquam è superioribus ad inferiora per improbitatis procliuem suffocantur in aquis, & fluído voluptatum aestu hinc atq; hinc feruntur incerti. Idem denuo sanctiss. Doctor, ubi de filij Prodigij Historia *Porci sunt in salore, & sordibus vincentes*. D. Hieron. Commentario in Matthæum, videtur peccatum nomine Porcorum intelligere, quando ait *ex interfectione Porcorum hominibus salutis occasionem præberi*. Sed & Florens Tertullianus lib. de Iudaicis cibis, *Cibo Sueti prohibet assumi, reprehendit enim canosam, & luteam, & gaudentem vitiorum sordibus vitam, bonum non in animi generalitate, sed in sola carne ponentem*. Plura in hanc rem pete à diligente, & erudito Theologo Alfonso Tostato in Leuiticum.

DENOMINATA.

A Nullo fere Animalium plura denominationem acceperunt præcipua tantum persequar. Primum *Suillos fungos*, quos Itali, vt Iacobus Dalechampius notat, *Porcinos* etiam hodie dicunt, hinc nomen suum hauserunt forte, quia vt *Porcina* inter carnes laudatissimi usus, ita inter *fungos*, isti. Præclare C. Plinius *fungorum lentior natura & numerosa genera, sed origo non nisi ex putrta arborum, tuitissimi, qui rubent callo, minus diluto robore, quam Boletus, mox candidi, velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus venenis accommodatissimum Suillis, famulas nuper interemere, & tota conuiuia, Serenum præfectum Neronis vigilum, & Tribunos, & Centuriones, qua voluntas tanta ancipitis cibi? Hic est ille Annæus Serenus, cuius meminit Tacitus & cui Seneca lib. de Tranquillitate inscripsit, & mortem deflet alibi. Hoc intelligendum si, vt collecti sunt, comeduntur, at lauandi sunt diligenter, & iunco transfixo in aere suspendendi, quo inter delicias summas habeantur. idem Plinius. Boletus, Suillosq; gula nouissima irritamenta, qua circa radices gignuntur, quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinus, noxios. Ex his cibis belluonibus charus, De Bonit. licet succi frigidissimi, glutinosissimi, & crassi, vt Galenus definiuit, adeo vt multi tam noxio alimento & vit. suc. interierint, eodem authore. quæ signa sint bonorum, & quæ noxiorum Matthiolus disquirat in Li. 4. c. 28. Pedanium Dioscoridem, & vt præparari, & conuiuijs inferri debeant, ex M. Apicio docemur, Li. 7. c. 13. qui in re Culinaria, de ijs abunde. Martialis lib. 3. epigramm. 60.*

Sunt tibi Boleti, fungos ego sumo suillos.

Frequentissima apud Græcos mentio Aristæas.

Μακάρι δ' ὁ πέχῃ τὸ λαγὸν πῖτον.

Fungos concupiscit lapidosus ager.

Poliochus Comicus Atheniensis.

ὦ πτατο καὶ μύκης τις ἰσὶος ἄρ.

Assabatur fungus interdum quispiam.

Stragulat.

Et letales hos suillos etiā Graci deprehendere. Epicharmus stragulationis vim habere prodidit.

ὅς τις αἱ μύκη ἀρ' ἰπποκλήοις ἀνέχεται.

Emaciati ac straguli velut Suillis stragulabimini.

Nicander in Georgicis.

εἰδαλῖα, συκολλὰ βάρη, ἀνέχοντα μύκητας.

Tumidi, glutinosi, malefici, stragulantes Suilli.

Ephippus & ipse vetus poeta.

Ἐπὶ τοῖς μὲν καὶ ἀποπνεύματι.

Et te, velut Suillus, stranguem.

Eparchides narrat Euripidis poetæ familiam esu suillorum extinctam. Vide epigramma apud Athenæum. Et uti Sus hominem stupidum, barbarum, insipidum significat, ita Suilli pro eodem usurpantur. Plaut. Bacchid.

Adcon' me fuisse fungum, ut qui illi crederem?

Eadem fabula Act. 4. Sc. 7.

Tanti est, quanti est fungus putidus.

Et in Trinummo. Act. 4. Sc. 2.

Pel hic quidem fungino genere est, capite

se totum operit.

Cibum ancipitem supra vocavit Seneca cum Plinio, & confirmat Iuuenalis Satyr. 5. V. 145.

Ad mensam quoties parasitus veneris infans,

Vilibus ancipite fungi ponentur amicis.

Ab hoc etiam quadrupede familiæ Romanæ originem nominum suorum reperiunt. Suillj, teste

Plutarcho in Problematis Romanis. Ἐν ἑνὶ τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

ἑτέρας ἀπὸ τῶν ἀρβύων καὶ κύνων, καὶ τῶν τοῖς μὲν ἰχθυοῦσιν, βοῶν ἔχοντι καὶ πρὶ βατοῖ καὶ ὑπὸ

παράσχητον, ὑποποδύοντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τῶν περιουσιῶν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ

ταῖς ὀνομασίαις πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Σοῖλλοι καὶ βοῦβουλλοὶ καὶ Πορκιοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς

Act. 2. S. 3.
Fatur, inco-
siderati per
Suillos.

Ancipites.

Familia.
Suillj.

Ca. 40 pag.
274.

Pag. 103.

l. 3. Annal.
& lib. 3.

lib. 1. c. 1.

l. 17. c. 21.
Porcily.

Verres.

Verrinas.

Verrj.

Scrofa.

lib. 2. c. 4.

natu Allobrogum Camberiae praesidis, non vidi opus, sed magna illius viri fama, maius meritum, varia lectio, limatum iudicium, quid plura? quae hic oscitanter tacta, aut omissa, ibi copiose digesta reperias: nec fama fallit.

DE APRO, LOCUS, ET GENERATIO.

Cap. XXXVII.

QUAE CUMQUE de natura suis antea à nobis sunt dicta, omnia, paucis exceptis, in Aprum quadrant, est enim utrique quadrupedi eadem natura, ortus, partus, victus, forma, inclinatio, nisi quod hic domesticus, & cicuratus, ille sylvestris, & ferinae vitae. quare à Græcis ἀγρος, & ἀγριος dicitur, ut ex Homero, Aeliano, Artemidoro, & Aristotele, alijsque paulo post laudandis apparebit. M. Varro in re rustica. de Suis nemini ignotum, nisi qui Aprus, non putat Sues vocari. nec multum dissimiliter Isidorus. Aprus à feritate vocatus, ablata Elitera, & subrogata P. unde apud Græcos ἀγριος, dicitur, idest ferus, omne enim quod ferum est, & immitte, abusive agreste vocatur. quare hic ergo subiectimus, spicilegia tantum erunt laboriosi illius Autumni, aut ἰσχυρὰ ἡδύς, seu racemationes antea tractae vindemiae. Primum de loco quæro, qui idem cum Suis, vel sane exigua differentia, nisi quod Plinius ad finem libri octavi in Africa nec Aprus esse, nec Cervos, nec Capreas, nec Ursos, quam verè dicat in Africa Ursos non esse, viderint alij. ego scio Acestem pelle Libyidis Ursam apud Virgilium indui, & ex Iuvenale, Statio, & Solino productas in Amphitheatrum Romanum Ursas Numidicas, quin imò Bicerius vetus scriptor, & Ludovicus Mermolius recens author, qui Numidiam lustravit, testantur ibi Ursas videri, quare putarim legendum, Nec Pros. ad Aprus redeo, quod in Africa non esse testis. Cl. Aelian. in διὰ τὸν ἀγριὸν ἀπὸ πρὸς ἰσθμὸν τοῦ Ἰσθμοῦ. In Africa nulli neque Aprus sunt, neque Cervi. Interdum sono, seu voce carent. C. Plin. Mulsum tamen in ijs refert, & locorum natura, muta in Macedonia rana traduntur, muti & Aprus. Est observatum à recentioribus, qui res Asiaticas memoriae prodiderunt, esse Aprus prope Scassem Persidis urbem, qui cum secunt se petu, ingentes lapides eminus in homines, & Canes librent, & grande interdum ijs damnum adferant. quod retulit Marcus Poius. In eodem illo tractu Persidis, dicunt esse Aprus tanta magnitudinis, ut Boves etiam grandissimos Europæos, corporis mole longè superent, & totius quidem corporis proportio vel ex eo facillè elici potest, quod dentes eorum quidam reperiantur molares, quorum singuli sunt pondo quatuordecim. ut idem Marcus Polus author est. Relicto orbe igitur reliquo de solis Italicis Apris ago, & sane nulla provincia vberiori Aprorum proveniunt se potest iactare. celebrantur enim Aprus Maris. idest Sabellici. ut exponit Helenius ad illud Horatii lib. 1. od. 1.

Seurupit teretes Marsus Aper plagas.

De Vmbri & Laurentibus, idem lib. 2. Sat. 4.

Languidus incubitam iam se conuicta reponet
Vmbri, & Iligna nutritus glande, rotundas
Curet Aper lances, carnem vitantis inermem:
Nam Laurens malus est vlnis, & arundine pinguis.

Vmbros celebrant poetæ Stat. lib. 4. sil. 6.

Ab miseri quos nosse iuvat, quid Phalidis ales
Dilet ab Eiberna Rhodopes grue, quis magis aufer
Extaserat, cur Thuscus aper generosior Vmbro,
Lubrica que recubent conchyliis mollius alga?

Catull. epigramm. 37.

Quare metuendus es mihi bone ignati,
Si Urbanus esses, aut Sabinus, aut Tiburti,
Aut parvus Vmbri, aut obesus Hetruscus,
Aut Iannuinus acer.

Locus corruptus est, Petrus Daniel ex MS. lexico apud Turnebum lib. 14. cap. 8. legit.

Aut pinguis Vmbri.

A. Persius Satyr. 3. V. 74.

De locuple penu defensis pinguibus Vmbriis.

Reuera legendum est. Emericus Cruceius.

Aut Porcus Vmbri, aut obesus Hetruscus.

Ordinista-
tio.

ἀγρος.
ἀγριος.
lib. 1. c. 11.
lib. 12. c. 1.

Aper Suis
ferus.
Non sunt
in Africa.
Plinius cor-
rectus.

L. 17. c. 10
Muti.
L. 11. c. 51.
Venatores
petunt.
li. 1. c. 24.
Grandes.

li. 3. c. 35.
Maris.

Vmbri.
Laurentes.

Vmbri.

Catullus
correctus.

- Lucani.** De Lucano idem libri eiusdem Satyr. 8.
In primis Lucanus aper leui fuit Austro
Captus, ut aiebat cane pater.
- Hetrusci.** Sed pretio, & bonitate, atque etiam vicinia, omnibus alijs prælati *Hetrusci*, quod ea regio am-
 plos & filuosos, & ingentes agros haberet, vt ait Flavius Vopiscus in Aureliano, & eadem sen-
 tit Rutilius Numatianus libro primo Itinerarij, ego abunde disserui in Hetruria Regali. memi-
 nit Martialis lib. 7. epigramm. 26.
Thusca glandis Aper populatur, & ilice multa
Iam piger, Acicola fama secunda fera.
- Idem in vulgatis editionibus corruptus. lib. 12. epigr. 14. Vbi sic plerumque legitur.**
Si te delectant animosa pericula, tu scis
Tutior est virtus, insidietur apris.
- Martialis** Sed leui mendo sic locus liberatur.
correctus. *Si te delectant animosa pericula, Thuscis,*
Tutior est virtus, insidietur Apris.
- Generatio.** Si quid addendum sit ijs de Suum generatione superius dictis, suppedabit Aristoteles in Hi-
Li. 5. c. 14. storia Animalium. Apro ad triennium coeundi prohibitas edurat, vetustioribus proles deterior
Coitus. gignitur, nullus enim præterea profectus ei accedit, nulla virium recreatio: solet inire pabulo sa-
 tiatus, & cum alteram non subegerit, vel initur breuior agitur, & sætus corpore minore creatur.
 Paucissima Sus edit prima parturitione viget secunda, nec senescens copia sætus deficitur, quã
 quam lentius coit, vbi vero decimum quintum annum nata est, non præterea generat, sed effe-
Ætas. ratur: si pinguet, ocyus, & iuuenis & senescens mouetur ad coitum, si grauida admodum pingue-
Fætus. scat, efficitur vt fæta minus habeat lactis. Proles, quod ad ætatem optima est, cum vigent paren-
Tempus. tes, quod ad tempus, præstantior quæ hiemis initio gignitur deterrima quæ æstate, quippe quæ
 parua, exilis, & perhumida sit. Mas si pinguet, inire omnibus anni temporibus potest, nec solum
 interdiu, sed etiam noctu, aut certè matutino potissimum tempore, senescens autem, minus sub-
 inde agit, vt dictum est. Sæpè qui vel per ætatem, vel per infirmitatem suæ naturæ nequeunt ex-
 pedite coire, cum fæmina impotens sustinendi maris fessa clunes dimittat, cubantes vna cū fæ-
 mina coeunt. Concipit præcipue Sus; cū præ libidine gestient pruriens, auriculas flaccidas de-
Conceptio. mittit, aliter semen à vulua respuitur, relapsumque; evanescit. quod de cubitu, breuiter Plinius fæ-
 mina senescente fessa cubantes coeunt. Expressus autem omnia idem Philosophus pertrahat. *ἡ δὲ σὺς*
Li. 8. c. 51. *αἰσχροῦ καὶ χυμώτος ἀρχομένη καὶ χυμώτου, τίκτους δὲ ἴαρος, ἀποχωροῦσά τις τοὺς διαστρωτάτους πόρους,*
Li. 6. Histo. *καὶ ἀποκρημνούς μαλιστα, καὶ παραγχομένη, καὶ συσχυρούς διατρίβει δὲ ὁ αἶμα ἰν ταῖς ὕσιν, ὅς ἐστι τοκοδὴν ἡμε-*
c. 28. *ρας τριτάτους. τὸ δὲ πλεονέκτην καὶ οὐκ ὀκνητὸς καὶ κακὸς, ὁ αὐτὸς καὶ ὡς καὶ ἡ αἰσχροῦ καὶ χυμώτου ὡς*
ἐστὶ, τὰς δὲ φώτας παραπλήσιως ἔχουσιν τοῖς ἡμέτεροις, πλεονέκτην ἢ ἐν ἡλικίᾳ ποιεῖ, ὁ δὲ ἀρρῖν σωματίως, τὸν δὲ
ἀρρῖν καὶ ἀγρίων δὲ τομίου μέγους γίνονται καὶ χαλεπώτεροι ὡς περ καὶ Οὐρέος ἐπὶ οἶνοι.
Ἐπὶ τὴν πλῆθος οὐτὶ ἀγρίων, οὐδὲ ἐφικαί
Ἐπὶ γένεσιν γὰρ ἀλλὰ δὴ, ὅλκωντι.
- Locus par-** *Γίνονται γυνόμει, διὰ τὸ νίσους οὐσιν ἐμώσων ἐν σπύγανυσμαν εἰς τοὺς ὄρχους. ὅσα ἐν ὅμειν ἀπὸ*
tus. *ταῖς ὕσιν καὶ λυβουσι τοὺς ὄρχους. Sues fera principio hiemis coeunt, vere pariunt, petentes maxime inuis,*
Vox. *angusta, prærupta & opaca, mas cum feminis conuersari dies triginta, magna ex parte solet numerus, parius,*
& tempus ferendi idem atque in cicuratis Suibus est, vox etiam similis, sed fæmina vocatior est, mas raro ve-
cem emittit mares castrati maiores, fortioresque euadunt, vt sate Homerus fingit, cum dicit.
Nutrit exsecræm siluss horrentibus Aprum,
Inlar non bruti sed dorsimontis opact.
- Castratio.** *Castrantur, quod recentibus adhuc morbus incumbit in testiculos, quo atterentes eam partem ad arboris,*
sibi testiculos, exstingunt. Vti partus idem Apris & Suibus domesticis habetur, ita & vicus, qui in
Potus. *cibo & potu, & potus quidem aqua turbida, & commoto limo canosa. Seruius Maurus Honora-*
tus, ad Virgilij Eclogam secundam. Apri pueros fontes canosus efficiunt. ipse Bucolicus.
— liquidis immitti fontibus apris.
- Et lib. 3. Georgicon.**
Sæpe volutabris pulsos siluestribus apris
Latratu terrebis agens.
- Cibus.** *Nec cibus alius Apris, quam cicurati porci, glandes, poma, hordeum, herba, lumbrici, radi-*
ces, talia. M. Martialis lib. 14. epigramm. 70.
Iste bonus faciet tibi Saturnalia porcus,
Inter spumantes illic palus apris.

Adde & ficus aridas supra modum quadrupedem illum appetere. locum pulcherrimum Claudij Aeliani apponam. (In Armenia excelsum saxum auditione accepi permultam aquam emittere, atq; sub ipsum subijci fontem vndequaq; quadratum, tres passus altum, singulaq; eius latera stadij dimidium occupare, & simul cum aqua pisces frequentes excidere, cubiti magnitudine, tum maiores, tum non multo minores, & ex ijs partim delabi semimortuos, partim adhuc palpitantes, ad mortem præcipitare, & peruagatum est eos esse colore nigerrimos, & non aspectu insuaves: veruntamen si quid eorum vel homo. vel fera bestia gustarit, statim mori: propterea vero Armenios, quod ferarum multitudine redundant, primum eos collectos ad solis radios exficcare, deinde hausta piscium aspiratione graui, & pestilenti, aut excitato inde puluere hausto pereant, ore, & naribus obturatis hoc piscium genus contundere, & in farinam redigere, & in ficus admixtas, in ea loca, quæ maxime abundant feris, disseminare, bestia vt primum eas attigerunt, statim moriuntur, atq; ea fraude Apri, feræ capræ, Cerui, Capræ, Vrsi, Asini siluestres necantur, nam eiusmodi animalia ficcum, & farinarum auidissima sunt. perimuntur vero hoc modo, quod nimium abundant, iam vero alio modo tollunt Leones, Pardales, Lupos, nam in domesticarum ouium aut caprarum discissum latus, quatenus manus inferi queat, farinas ex ijs piscibus abduunt. post vero hanc escam ad eos alliciendos obijciunt, at cum eiusmodi quippiam Leo, Pardalis, Lupus gustarint, continuo moriuntur. Est autem cum omnis Armenia mater & nutrix ferarum, tum præcipue campestris circa fluuium.

Ficus arida.

li. 17. c. 31.

Pisces miri.

Armenia ferarum ferax.

SYNONYMA ET BREVIS Descriptio.

HABET *Aper*, non minus quam *Sus*, suas varias significaciones, 1. est piscis eo nomine. C. Plinius. mollia & crassa intestina nec vocem, nec sonum ullum habere, sed & ceteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum, sine villo sono sunt, gradorem dentibus eum fieri cauillantur, & is qui *Capor* vocatur, in *Acheloo* amne, grunitum habet, & alij de quibus diximus, locum corruptum esse, & librariorum incuria deprauatum cuilibet liquet. corrige itaque & lege, Et is qui *Aper* vocatur in *Acheloo* amne, grunitum habet. Atque ita in veteri codice fuisse testis est Conradus Gesnerus, & ita censuit legendum Hermolaus Barbarus, sed & ratio ipsa. Suadet legi debere, nam totum illum locum, vt plures plerisque ex Aristot. exscripsit Plinius, imò totum illud suum caput ex libro quarto historiae Animalium cap. 9. formauit, vbi *καπερος* legitur, & Theodorus Gaza vertit peritissime, *Aper*. in qua voce vertenda quamplurimi viri doctrina illustres exerrarunt, aliquoties Gentianus Heruæus, magnus alioquin vir, lapsus est, & Franciscus Sylburgius, & Hermannus Cruferius, dum illud Plutarchi ex libro *περί ὀρνίθων* de non transcendendo *καπερος* vertunt, etiam ferocem, non modo mulier Caprum, pessime, vertendum fuerat *Aprum* eidem errori affinis fuit Gyraldus in Philonidis versione, id fugit interpretem veterem, Xenophontis in Hippice, *καπερος* vertit, sic reddentem, non oritur ceruix tanquam Hirci prona. vertendum erat, *Apri*. Eundem errorem incurrit vir doctus, qui Latine reddidit Clementem Alexandrinum, vide in Pedagogo libro primo capite septimo, & libro secundo capite primo, & lib. 13. c. 3. quibus omnibus locis *καπερος* vertit male *Caprum*, nec maior felicitas fuit Interpretis Diodori Siculi, qui eandem vocem male transtulit libro quarto capite secundo Rondeletius putat eundem esse piscem *καπερος* Caprisum Opiani, sed duplici errore, nam neq; *Caprisus* *Apro*, similis, sed *Capro*, nec in fluuio capitur, vt *Aper*, sed in mari: huius figuram habes apud Vlysem nostrum Aldrouandum erudito opere de Piscibus, ad quem te remitto, tanti enim nominis virum ornare cupio, non transcribere. Et quidni, cum idem sit *Sus quadrupes* & *Aper*, idem quoque sit *Sus marinus* cum *Apro marino*, item & *Porcus fluuiialis*, cum *Porco siluestri*? *Sus* sane *Piscem* Ouidius celebrat in Halientici fragmento,

Et nigrum nunc portans in corpore virus

Loligo, Darique *Sus*.

Rufus *Aper* familia erat Romana, aut potius nomen multarum familiarum. nobilis illa est de Diocletiano Aufugo Historia, quam huc spectantem apponam, vt eam ex alijs exscripsit Cælius Rhodiginus. Argentis in Gallia Diocletiano dicebat *Dryas* nimum, Diocletiane, auarus, nimum parens es, cui per iocum is, tum ero largus, cum Imperator fuero, at *Dryas*, noli Diocletiani iocari, nam Imperator

Piscis. li. 11. c. 51.

Plinius correctus.

Aristot. exscriptor.

Gentianus Heruæi error.

Et Sylburgius. Et Hermannus Cruferius.

Et Gyraldi.

Et interpretis Xenophontis.

Et interpretis Clementis.

Et interpretis Alexandrini.

Et interpretis Diodori Siculi.

Et Rondeletius.

lib. 3. c. 12.

Sus piscis.

Aper nomen familia.

li. 25. c. 26.

*Aper Pra-
torio Pra-
seclus.
S. Aper Epi-
copus.*

*Aper Grā-
maticus.
Aper Con-
sul.*

*Aper Jocer
Numeria-
ni Aug.
Aper, &
Vrsus fra-
tres.*

*Martialis
correctus.*

Coitus.

Sputa.

peratoreris, cum Aprum occideris: ex eo venationibus deditus. Aprus forte oblatos enixius occidebas, dicti euentum expectans, quo est frustratus, donec praefectum Praetorio Aprum interemit. Vnde cum diu incasum & venaretur, & Aprus occideret; quasi de Dryadis fallaci pollicitatione, aut suo infortunio conquerens subinde ingerebat, ego quidem Aprus occido, sed pulpamento aliter vescitur. A profanis ad sacra migrantes, Aprum Tullensium antistitem magna vitae continētia vixisse reperimus, & Sanctorum numero adscriptum cultumque decimo septimo Kalendis, Octobris, ut retulit Ioannes Molanus ad Vsuardi Martyrologiū. Et *Trolius Aper* Grammaticus Philosophum, & Imperatorem Antonium docuit Iulio Capitolino auctore. Et *Apro*, & *Pollione* consulibus Imperator vocatus est Commodus, ut in Aelio Lampridio legitur, eodemque rursus consule idem Imperator triumphavit. Et *Aper Arrij* cognomento, socii Numeriani Augusti, factione cōcitata Imperium strenne inuasit, sed ipso tumultu interfectus pēnas defectionis luit, Flauio Vopisco scribente. Nec praeterierim epigramma de *Vrso*, & *Apro* fratribus, quod ad S. Mariae Rotundae legitur Rauennae in tumultu Theodorici Regis, & sic se habet.

*Vna Ioannina domus hos produxit alumnos,
Libertatis opus contulit vna dies.
Naufraga mors pariter rapuit, quos inunxerat ortus
Et duplices obitus mors periniqua dedit.*

Quamplurimi apud Martialem eo nomine celebres, ut lib. 10. epigr. 15.

Dotata uxori cor arundine fixit acuta:

Sed dum ludis Aper, ludere nouit Aper.

Insulsum geminare erat ludere, itaque putavi corrigendum.

Sed dum ludis Aper, ludere nouit Aper.

Et lib. 11. epigramm. 35. lepidissimo acumine.

Aedes emit Aper, sed quas nec noctua vellet

Esse suas, adeo nigra vetusq; casa est.

Vicinos illi nitidus Maro possidet hortos,

Canabis bellē, non habitabis Aper.

Et de alio lib. 12. epigramm. 30.

Siccus Sobrius est Aper, quid ad me?

Et libro eodem epigramm. 71. sed quia locus varie legitur, vide Adrianum Turnebum lib. 27. Aduersarior. cap. 31.

Tunc cum pauper erat, non sitiebat, Aper.

Nunc Aprum succincte describam, idque ex poetis praecipue, quorum primus Oppianus Cilix lib. 3. V. 364. Cynegeticis, quo loco non tam corporis, quam Naturae descriptio continetur,

καὶ πορὶ ἰνὰ λῖος δὲ μὲν ἱεροχὸς ἐν θήρεσσιν
ἐν δὲ μὲν πορὶ τοῖς ἐν βίῃ τοῖς κρημνῶν
ἱεροχὸς δὲ συγίει δὲ πορὶ πολυχρῆα θηρῶν
Θηλυτὴρ δὲ ἀλῆας οἰομένηται ἀλάληται
καὶ μάλ' ἱρωμανίαν σφριγὰ κατὰ δ' εὐχέσας ἑρδᾶς
φρίσσει τριζυγί, οἷα πῆρι σολόφωι πενήλων
Ἀφροῖ α' ποσ' ἀλῆαι τε κατὰ χροῖός, αὐτὰρ ὁ δότται
πολλοὶ δ' ἐπιπρῶτοι λιυχοχρῶν ἀδματι θέρμῳ
τῷ χόλος α' μφιζα μισοὶ πορὶ πλῆος ἡ περ αἰδῶς
Θηλυτὴρ δ' ἐμὴν καὶ ὑποπνεῖσθαι μέμνηται
ἰσβίσει πάντα χόλος, κατὰ δ' εὐσπασε θηρὸς ἱερῶν
οἱ δὲ κ' ἀνταμῆν φέουσι φιλοπνοῖ ὑπὲρ
αὐτῶν ὀρθόμινος θέρμῳ πυρρῶν τῷ μίαντι
Ἡ γὰρ μοι ἐξ ἱερίσσι ἀναγὰρ ἱερὴ δαμόσσαι,
ἡ π' αὖτ' ἐς κοῖνοι βαλὺν γινύσσει ὀρεσας.

Quae sic verbatim reddidimus.

*Aper autem maritus valde excellens est inter feras
Concubitus appetit extremis in vallibus praedittorum.*

Valde odit autem strepitum sonorum ferarum:

In feminam vero pertinax irruens oberrat,

Et admodum amore insaniens lasciuat, circa collum arrecta

Horrenti seta inftar cristarum galearum:

Sputamque distillat in terra, at dentibus

Cephalum

*Copiosam pulsat candidam anhelitu seruido:
Et bilis circa coitum multo maior, quam verecundia.*

Iracundia.

*Femina vero siquidem succumbens maneat,
Extinguit omnem iram, consopitq; fera impetum,
Sin autem auersata fugiat connubialem lectum
Illico percussus calido, & igneo astro
Aut nuptias facit, vi fortiter cogens,
Aut mortuam in pulueribus abicit malis iruens.*

Faminā re-
cusantem
mecum.

Claudianus Poematio de laudibus Herculis.

*Manalium petis inde nemus, stesamq; colonis
Arcadiam, & Beriles raro iam robore silvas,
Namque hic immensa membrorum mole cruentas
Indomitus regnabat aper, soloque tremendus
Corpore, lunatis sindebat dentibus ornes,
Sternebatq; suos lugentia rara colonos.
Horrebant trifidis nigrantia corpora setis,
Durasque armis scopulos, totosq; per artus
Difficilis potuisse mori, non spicula in illum,
Nodisumve rapis granato pondere robur,
Armata viduatur honos, nec vulnera virtus
Extemplo tibi facta timet, iamq; arripis ultro
Spumantem, cogisq; diem sufferre inuendo
Atque supinando mirantem numina vinci
Argolici victor portas sub tecta tyranni.*

Dentes.

Seta.

Debilis ocu-
lorū acies.

Versus ille corruptissimus, in omnibus editionibus, quas hactenus vidi, corrigi sic potest.

Claudian.
correctus.

Nodisumve rapis geminato pondere robur.

Tessera
mas.

Deserta loca & iunia telqua Aprum amare Aristoteles supra, & Oppianus asseruerunt, præcipue dum coit aut parit, & ad stipulatur Ovidius in fabula Canentis lib. 14. Transmutationum.

*Dixit, & effigiem nullo cum corpore falsi
Finxit Aprum, præterq; oculos transcurrere regis
Iussit, & in densum trabibus nemus ire videri,
Plurima qua silua est, & equo loca peruta non sunt:
Haud mora continuo præda petit inscius umbram
Pecus, equiq; celer spumantia terga relinquit
Spemq; sequens vanam, silua pedes errat in alta.*

Penultimus versus non videtur sanus, melius fuerit epitheta mutare.

Ovidius

Equiq; celer spumantis terga relinquit.

correctus.

Horatius libro Epodon. od. 5. naturam ferocem bene videtur expressisse.

*Horret capillis, ut marinus, asperis
Echinus, aut currens Aper.*

Currens idest furens, ait Helenius Acro, ut inhortuit armos, sic Aprum, seu Suet horridum dixit Vergilius in fabula Prothei, & Horrentem Ovidius, ex Tito Lucretio. unde illa Epitheta poetis usurpata, horridus, horrens, hirtus, hirsutus implacabilem belluæ istius truculentiam notant. causa ea ex Aristotele bona libro secundo de partibus Animalium cap. 4. fibra solida terrenaque sunt, itaque quasi fomenta in sanguine efficiuntur, feruoremq; per iram accendunt, ex quo fit, ut Tauri & Aprum animi iracundi, furibundi; sint, sanguis enim eorum sibilis resertior est. ita poetæ. Ovidius lib. 1. Metamorph. Cur?

Horrens.

Horridus.

Hirtus.

Hirsutus.

Iracundus.

Cur?

*Non Aper irasci meminit, non fidere cursu
Cervæ, nec armentis incurrere fortiter Vrb.*

L. Apuleius libro octavo Milefiarum. sed cum Aper furens innadit iacentem. & ibidem loci. tum Aper iomantis atque iussitatus exurgit. L. Sen. Thyeste.

At ille, ut alius hispidus siluis Aper.

Papinius Statius lib. 8. Thebaid. V. 531.

*Qualis fetigeram lunata cuspide frontem
Strictus Aper, penitus cui non infossa cerebro
Vulnera, nec felix dextra tenor, latus iras
Frangit, & experta iam non venit obtutus habita.*

Primus

Statim cor
rectus.

Primus versiculus haud rectè conceptus, lege.

— *Setigeram lucanâ cuspide frontem.*

Apri enim *Lucani* ferocia insignes, remittit tamen multum de illa sauitia & iracundia, si se inferiore sentiat, præclare idem Papinius lib. 1. *Achilleid.* V. 460.

— *sic torua feras indago latentes*

Claudit, & admotis paulatim cassibus arctat.

Illâ ignem, sonitumq; pauent, diffusaq; lenquunt

Indago.

Auia, miranturq; suum decrescere montem,

Inq; vicem ilupueri greges, sociosq; timore

Manfescunt simul hirtus Aper, simul Vrsus, Lupulq;

Cogitur.

Linea.

Quam ille *indaginem* vocat, alijs *linea* est, quare *Cervus* prætenta penna purpurea pauorem significat apud Hieroglyphicorum scriptores. *Virgilius* lib. 3. *Georgicon.* V. 374. Et lib. 12. *Ænei.* V. 750. *Aurelius Memesianus Cynegetico.*

Linea quin etiam magnos circumdare saltus

Qua possit, volucrasq; metu concludere pradas.

Et paulo post ibidem loci.

— *lineumque vetat conscendere septum.*

L. Seneca Hippolyto A. 1. Sc. 1. & ibi Deltio doctiss.

Picta rubenti linea penna

Vano claudat terrore feras.

Formido.

Et ab effectu formidinem dixerunt *Oppianus* libro primo *Cyneget.* Vers. 157. inter arma venatoria ponit.

Σπαρόδιον μίσητος. E sparto torsam formidinem.

Et lib. 4. eiusdem operis V. 386.

Πολύζωα δὲ μετα δῖων.

Versicularia terriaculamenta ferarum.

Lib. 5. c. 5.

Diuus Hieronymus in Dialogo *Luciferiani & Orthodoxi.* *Turnebus* in *Aduersarijs.* *Aurelius*

lib. 1. *Epist.*

Symmachus. *nodosa retia, pennarum formidines, & sagaces canes, ouemque rem venaticam meliorum oblitus affectare.* P. *Ovidius* lib. 5. *Fastor.*

53.

— *Terres pauidos formidine Cernos.*

Et lib. 1. de Remedio Amoris eadem præst.

Aut pauidos terra varia formidine Cernos,

Aut cadat aduersa cuspide lixus Aper.

Sagacitas.

Iam nec sagacitatem huius quadrupedis præterierim. C. *Plinius.* *Ciconia origano, vulnere admo-*

Lt. 8. c. 27. to supplet codex Manuscriptus. *hedera Apri in morbis sibi medentur; & Cancros vescendo, maximè ma-*

Plinius sup ri ciclos. alius liber præfert. *Canceris vescendo, maximè mari erectis, sed parum interest.* Addo &

pletus. *Muscam* impenitus amare Cl. *Aeliano* teste in *natura Animalium*, cuius verba in sequentibus

amant. producam. Et vt plenè Naturalem Apri propensionem exploratam habeas, adi ad *Aristotelis*

l. 12. c. 46. *Historiam Animalium Theophrastum* eius discipulum, & alios, & omnia cum Sue cicutate, vt

lib. 6. c. 18. dixi communia.

VENATIO SILVESTRIS,

& Circensis.

Hetruscorū
mos.

CAPIEBANTVR aut formidine, vt supra proxime dictum, aut Musico concentu deliniti. *Claudi Aeliani* locum integrum adposui, quia à Iusto Vultero fideliter Latine redditum. *Tyrthenorum* sermone peruegitum est, *Aprios & Cervos* apud eos, cum retibus, & Canibus, vt venationis vsus ferre solet, tum multo maximè Musicæ adiumento capi, quod quidem ipsum quemadmodum fiat, iam dicam, circumiectis retibus, & cæteris instrumentis accommodatis ad faciendas bestijs insidias, collocatis, homo ad tibiam canendi peritus, quoad eius fieri potest, omnem cantus contentionem remittit, & relaxat, & quilibet ad canendum suave præclare vsurpat, & sensim pederentimq; progrediente illa in montium vertices, & conualles, & densa frutetis loca, atq; vt omnia breuiter explicem, in omnia lustra syluestrium ferarum, & cubilia, tibiæ cantus sonorus inluit, ac nimirum primo in eorum aures influentis soni insolentia

tia ipsos exterreret, deinde cum impotenti voluptate aures tenentur, tum nullo negotio comprehenduntur, tantusq; suauitate permulsi & deliniti, in earum quæ procreauerint, & domesticarum fedium obliuionem veniant, etiam si feræ bestiae non à locis, vbi versari assueverunt, aberrare solent; sic igitur Tyrrenæ bestiae paulatim tanquam suadæ illecebra ducuntur, & quasi cantu perstrictæ, in laqueos se inferunt, quibus illaqueatæ comprehenduntur. Seruius Maurus optimus Virgilij Scholiastes. *Setosæ caput hoc Apri, si Apri, tanquam venator, si Capri, tanquam pastor. videtur diuersam lectionem asseuerare, vt sit. Setosæ caput hoc capri.* Rursus ad illud. *Aut acres venabor Apro.* Parthenius mons Arcadia, dictus à virginibus, id est à πῶτον παρθέναι, qua illic venari consueuerant. Eratq; hic venatus omnium periculosissimus, nam nunquā sine strage canum, aut hominum, aut viriūq; ille continebat. vt ex Xenophontis venatione, seu Cynegetico liquet, vnde venatoribus nostratibus & Gallis proverbium frequens, & verax *Cerus chirurgus, Apro Sandapila*: quia scilicet vulnera à Ceruo inflicta curari possunt, Aprina mors præsens insequitur, notat Matthæus Raderus vir doctissimus ad Martialem. apposite ad periculum hoc Ouidius lib. 2. *κακότης ὕψος.*

*Nam neque laesus Aper media tam senus in ira est
Fulmineo rabidos dum rotat ore Canes.*

Et in fragmento Halientici.

*Quia nil pondus iners, stolidaq; ferocia mentis,
Aper setis iram denuntiat hirtis?
Et ruit oppositis nitens in vulnera ferri.
Pressus & omisso moritur per viscera tela.*

T. Lucretius lib. 5. dum belluarum vires describit.

Ac validis socios cadebant dentibus Apri.

C. Suetonius in Augusto. Diomedem dispensatorem, à quo simul ambulante, incurrenti fero Apro repente per metum obiectus est maluit timiditatis arguere quam noxa, remque non minimi periculi, quia tamen frans aberat, in locum vertit, voluptatem hanc Romanis ordinariam fuisse & ex historicis, & poetis passim docemur. Martialis lib. 12. epigram.

*Retia dum cissant, latratoreſq; Molossi,
Es non inuento silua quiescit Apro.*

Et lib. 14. epigramm. 30. lemma est venabula.

*Excipient Apros, expectabuntq; Leones,
Intrabunt Vrsos, si modo firma manus.*

Et lemmate sequenti, culter venatorius.

*Si deiecit a geres longo venabula rostro,
Hic brevis in grandem cominus ibit Aprum.*

Erant qui ad retia hæc cum venabulis, aut cultris starent, parati, impetum ferarum excipere, vt in Antiquitatibus Romanis dixi. Sidonius Apollinaris V. 199. Carm. 7. & Ioannes Sauaro multa & erudita collegit ad eundem lib. 8. Epist. 6. quem vide. duobus ego locis contentus ero. L. Seneca in Hippolyto in limine.

*Tibi libretur missile tetum,
Tu græue dextra, lanæq; simul
Robur lato dirige ferro,
Tu præcipites clamore feras
Subscisor ages, tu iam victor
Curuo solues viscera cultro.*

Papinij Statij lib. 2. silu. 5.

*Occidis altarum vasser doctæ ferarum,
Non grege Massilo, curuag; indagine clausus,
Non formidato supra venabula saltu
Incitus, aut caco canea deceptus hiato,
Sed victus fugiente fera.*

Qui ad retia sedebat, vulgato venantium vocabulo dicebatur *Clusor Statarus* Sidonius Apollinaris, & viri docti. idem ἀπὸ τοῦ ἐλάττειν καὶ ἵστος Xenophonti Cynegetico non vno loco, quod Aemilius Portus obseruauit. Elegans locus Plinij Iunioris. *Apros tres, & quidem pulcherrimos, capi, ipse? inquis. ipse, non tamen omnino vt ab inertia mea, & quiete discederem, ad retia sedebam, erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus & pugillaris.* D. Ausonius Epistola quinta.

*An cum fratre vagos dumeta per auia Ceruos
Circumdas maculis, & multa indagine pinna?*

Mulca Apris captum tur.

*Ad Eclog. 7
Varia lect.
in Virgilij
Eclog. 10.
Venatio periculosa.*

*l. 12. epigr.
14.*

*Cap. 67.
Augusti periculum.
Frequens ea voluptas.*

*Venabulum
Seruius ad
4. Aenei.
pag. 321.
Culter,
Lib. 2. c. 7.*

Subscisor.

*Clusor Statarus.
Li. 2. Epist.
2.
Retiam cultro.
pag. 983.
984. 986.
Li. 1. Epist.
6.*

Aut

Aut spumantis Apri cursum clamoribus virges

Subsidisq; fore? monito tamen, usque recenset,

Stringere summeo venabula cominus hosti.

Retia. Necessarius sane retium in venationibus Aprorum usus fuit, sic Iulius Pollux in Onomastico Lib. 5. c. 4. ἀπρον, καὶ δ. πτωα, καὶ ἰσθδία, retia laquei, casses, & retibus quidem linum præscribit Aegyptium, Aprariae Colchicum, Carthaginienſe, aut Sardiense, seu mauis Sardinum. vide locum. retia ista alijs

validiora robustiorisq; texture vocabant Apraria, apris scilicet capiendis idonea sic Paulus I. C. L. 3. tit. 17 in Sententijs. retia apraria, & cetera venationis instrumenta continentur. quænam autem sint hæc L. 22. ff. de venationis instrumenta, abunde docet Vlpianus I. C. lege duodecima ff. de fundo instructo & Inst. & In- instrumento legato. & quod huic facit, idem Paulus suppeditat: cuius hæc sunt, fundo legato vi- strum. leg. optimus maximusque est, retia capraria & cetera venationis instrumenta continentur, quæ etiam ad in- strumenta pertinent, si quæ fundi ex maxima parte in venatione consistit. locum esse corruptum.

Paul. I. C. in aperto est, vel ex priore loco ipsius Pauli, itaque corrigendum est, retia Apraria, & cetera venationis instrumenta. Textum coinquinatum glossa impurius secuta est, sic enim illa. legant tibi Glossa cor- fundum, vii optimus maximus est, Certe continentur legato retia capraria, & cetera instrumenta venationis, & idem error eadem medicina sananda, scribendumque retia Apraria. Viuianus, qui fastidissimis suis scorijs nitidum Iuris prudentiæ Romanæ corpus conspurcavit, in maiori delirio est, nam in legis laudatæ explicatione. legant tibi fundum cum mancipijs & pecoribus, & cum omni instrumentorum rustico & urbano, & postea decessit modo quaritur, an pertineat ad re legatarium peculium. Altori serui seu Castaldionis, qui erat ex eodem fundo, & qui defunctus erat ante me testatorem. Ignorantia non ferenda, Castaldionem in seruorum numero exponere, quod nos breui excursu demonstrabimus. Primum Castaldionem apud nullum bonum scriptorem legi, Castaldum, Gualdum, aut Castaldum in multis monumentis reperio, fuitque non villicus, colonus, Venator, aut seruus aliquis actor, ut imperite voluit Viuianus, sed Princeps Prouinciæ magistratus, ut recte

notatum à docto Volaterrano, & facile id conuincitur ex optimis & certe fidei authoribus, Anastasio Bibliothecario in vita Gregorij Tertij pagina centesimanona, Paulo V Vatufrido in Historia Longobardica, Et Leonis Mariscani Cardinalis verba clara sunt, in historia Casinate, & Præsidem, aut Præfectum Prouinciæ fuisse ostendunt, vocem eam Longobardicæ originis, & à Longobardis Principibus inuectam dignitatem fuisse probauit in Hetruria Regali. At Amerbachius interpretatus est ex idiomatis Germanici hodierni vigore Caupones, ut Nicolaus Serarius erudite notat, & refellit noua editione Bibliothecæ Sanctorum Patrum Tomo octauo. Et sane manifesti erroris Amerbachius conuincitur, vel ex ijs, quos iam laudauit, authoribus, vel ex Epistola Gregorij Secundi Pontificis, quæ numero est ceterima vigesima tertia inter Bonifacij Epistolæ, ubi Comitibus Castaldi præponuntur, quod neq; de Caupone, ut voluit Amerbachius, nec de seruo intelligi potest, ut glossatori inepto visum. & multa illius farinae apud illum.

Canes Ad venationem Apri redeo, ad quam Canes electi Aprarij, id est alijs valentiores robustioresque. Authorem habeo Xenophontem in Venatione. πρὸς δὲ τὸν ὅτι ἂν πρὸς κατὰ τὴν αὐτὴν ἰσθδία, κατὰ τὴν ἀπρον, κατὰ τὴν ἀπρον, κατὰ τὴν ἀπρον, κατὰ τὴν ἀπρον. At in aprum siluestrem Canes comparat Indicas, Creticas, Lorrenses, Lucanas, casses, iacula, venabula, de hac Apri per Canes venatione Ouidius lib. 10. Metamorph.

Per tuga, per siluas, dumos, & saxa, vagatur
Nuda genu vellem ritu succincta Diana,
Hos taturq; Canes, tutaq; animalia præda,
Aut pronos lepores, aut celsum in cornua taurum,
Aut agitat damas: at fortibus abstinet Apris,
Raptoreq; Lupes, armatosq; vnguibus Vrsos
Vitat, & armenti saturatos, cæde Leones.

Et eodem libro ad finem.

Forte suem latebris, vestigia certa secuti
Excitare Canes, silusq; exire parantem
Fixerat obliquo inuenis Cynxreus ictu:
Protinus excessit panis venabula rotæ
Sanguine tineta sua, præpidumq; & iuta petentem
Trux Aper insequitur.

Canes Scotici.

Canes istos & mole valissimos, & ferocia præcipuos exigebant, ut habebantur, præter nominatos à Xenophonte supra, Panes Scotici, siue Britanni, Q. Symmachi locus est obuius. ut nunc septem Scotticorum Canum probauit oblatio, quos præfationis dicta Roma mirata est, ut ferreis canes putare aduectos.

Li. 2. epil.

77.

aduectos. de ijs latè Simon Maiolus in laboriosissimo opere diebus Canicularibus, & Hector Boetius in patria historia. Aurelius Nemefianus, & plerique alij Britannos appellauere. Li. 6. p. 97.

Sed non Spartanos tantum, tantumve Molossos

Pascendum catulos, diuisa Britannia mittit

Veloces nostrisq; orbis venatibus apros.

Gratius, Ouidio antiquior in Cynegetico.

O quanta est merces, & quanta impendia supra?

Si non ad speciem, mentiturosq; decores,

Protinus hac una est casulis sacra Britannis.

Plura dixi ad illud Claudiani.

— varia formis & gente secuntur

Ingenioq; canes, illa grauioribus apta

Morsibus, ha pedibus celeres, ha mare sagaces

Hirsutaque, fremunt Cressa, tenuisq; Lacana,

Magnaq; Taurorum fractura colla Britannia.

Q. Symmachus incertus agricola in officia diuersa discursit, alij scalis ad arborum summa perrepum, plerique condita nulla defecant, nonnulli aprorum odora vestigia canum sagacitate disquirunt, & ferarum domos indago sollicitat. Virgilius libro quarto Aeneidos de Iulo pericula iuueniliter amante.

Spumantemq; dari, pecora inter inertia, votis

Optat Aprum.

Hæc venatio plerumq; etiam in Ceruos occupata, nam et si id animal natura pavidum est, tamen hysdem ferè modis capitur. Aurelius Symmachus rursus, idè necessitatem tibi à silio meo scribis inuicem, ut publici negotij excusatione purgeris; alterum igitur religioni tue ex utroque facendum est, ut aut Ceruorum & Aprorum copias mittas, aut in conspectum amici celerius reuertaris. ita capiendum est illud Varronis in Satyra. ὄρος & ὄρα. Asinus Iyam.

— nempe Sues siluaticos

In montibus sceleratis venabula aut Ceruos.

Omniis notum est venationem rem esse nobilissimam, & heroicis sæculis vsitatam, & maxime in Italia asper visu venatus alebat, ut poeta verbis utar, tamen id quod dicam, obseruationis est meæ, nec à quoquam adhuc notatum, Italos illos primos non voluptate aliqua ductos venatui operam dedisse, sed cogente necessitate, ut scilicet se à feris tuerentur. verba Seruij Mauri ex Codice Manuscripto Fuldeni excerpta à Iacobo Bongarsio, & in lucem emissa à Petro Daniele Iure consulto, hæc sunt ex Sanseio vetustissimo scriptore, sanctus Latinus dictum ait, quod illi latuerunt incola, qui quantam in cauis montibus velo cultis, canentes sibi à feris belluis, vel à valentioribus, vel à tempestatibus habitauerint, Casses vocati sunt, quos posteri Aborigines nominauerunt, quoniam alijs oris esse recognoscant, ex quibus Latinos etiam dictos. Hæc de venatione siluestri, quam scitè expressit Silius Italicus, cuius hæc sunt Punicorum lib. 1.

Fulminens seu Spartania lastribus actus

Cum siluam occursum venantum perdisit, hirsu

Horrefcit saeuis dorso, & postrema capessit

Prælia, candentem mandens Aper ore cruorem:

Tamque gemens geminum contra venabula torquet.

Vltimum versiculum corrige.

— gemens geminum intra venabula torquet.

Dente scilicet venatoria instrumenta tætat, si possit euadere. Iulius Scaliger libro quinto poetices capite decimo quarto, culpatur Silius, quod genere dixerit Aprum, at ego, naturam eius sic expressam optinè, contendo, quippè non tantum gemitu deprehensus, sed & sileto emissus, obleruatunque. *Apri lachrymam esse siliam, Cerus dulcem.*

In Circo etiam Aprum inter belluas ferocissimas producebant, aut in Amphitheatro id passim in spectaculorum monimentis probatum, idè paucorum locorum testimonio contentus, à Iulio Capitolino incipiam. Quotidiana, magnificentissimè gessit, Aedilitatis suæ tempore feras Libycas una diecentum exhibuit, vsas una die mille extat silua eius memorabilis in domo rostrata Cn. Pompeij quæ ipsius, & patris, & proauis fuit, quam Philippi temporibus vester fiscus enuasit. In quapietua etiam nunc continentur Cerus palmarum ducenti mixtus Britannis equis feri triginta, Oues fera centum, Alces decem, Tauri Cypriacæ centum, Siruabiones Mauri militati trecenti, Onagri triginta, Apri

Canes Britannici.

Li. 3. laud. Stilic.

Nota in Oppian. pa.

45.

Li. 3. ep. 23.

Penatio eadem Ceruorum. Li. 8. ep. 32.

Ioach. Zebner. Sic. Adig.

Venatio Italica à metu non voluptate.

Pag. 21.

Sanseio author antiquissimus.

Cassii.

Aborigines.

Silius correctus.

Defensus.

In Gordianis.

- Apri centum quinquaginta, Ibices duæ, dama ducentæ: Hac autem omnia populo rapienda concessit die muneris, quod sextum eadebat. In eadem historia postea subdit, ut aliud spectaculorum genus exprimat, nam cum hic populo libertas data fuerit rapiendi, secumque abducendi, quas possent, feras nonnunquam feræ illæ vel ostendebantur tantum, gratæ scilicet populo, ob nouitatem futuræ, vel in arena conficiebantur à gladiatoribus de primo, locus allatus abundè probat, de secundo paulo infra, de ultimo locus iste Capitolini, ostendit sub Gordiano Romæ Elephanti triginta duo, integrum in Camelopardale supra proximo tractatu produxi, de secunda populi voluptate. Flauij Vopisci est præclarus textus. Venationem in Circo amplissimam deast, ita ut populus cunctæ diriperet, genus autem spectaculi fuit tale. Arbores validè per milites radicibus vulsæ conuexis longè lateque trabibus affixæ sunt, terra deinde superinicta, totusque Circus ad silua compositus speciem gratia noui effrondui, immisso deinde per omnes aditus Struthiones mille, mille Cerui, mille Apri, mille dama, Ibices, onæ fera, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri, immisso deinde populares, rapuit quisque quod voluit. addidit alio die in Amphiteatro una die centum inbatos Leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant, qui omnes à contificijs interempti sunt, sic lego, malè, antea, non magnum præbentes spectaculum, cum occidebantur, neque enim bestiarum impetus ille, qui esse ab eis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi, qui atripere volebant, sagittis. Editi deinde centum Leopardi Libyæ, centum deinde Syriaci, centum Leæna, & Vrsi simul ducenti, quarum omnium quidem ferarum magnum magis consilium fuisse spectaculum, quam gratum. Silua hæc erat, arbores radicibus epulsæ, ut in Circum magna machinarum industria perlata, ut ex Athenæo docemur libro quinto, ita fiebat, ut verum naturalemque feris locum amularentur, quo certior deinde pugna esset, quod nonnulli lectionem variam inuoluerunt, ut pro herbatica animalia legerent, erraticæ, non placent, nam rerum naturalium scriptores *ζῷα τριπόδα* animalia herbis vestientia, vocant nonnulla, ut sunt bos, Capra, asinus, & talia alia sunt *καρποπόδια* fructum vestientia, ut Aper hic, Camelopardalis supra, authore Aristotele sunt. & qui *κτεροπόδια* inter speciem diuersitatem, varia etiam erat venatio, nam conficiebant quasdam feras conto, alias culttris, nonnullis necandis utebantur lancea, sagittisque, quod alijs iam plenè præoccupatum.*
- Feras has vel ipsas ex arena rapiabant viuas, suique iuris esse faciebant, vel non feras, sed tesseras populo ludorum editores Principesve permittebant, & eas, dum iacerentur, *Sparisionem*, aut *Missilia*, vocabant, dum à plebe raperentur, *Fapinas* dicebant. Sparisio quidem olim stante libertate à magistratibus fieri solita, mutata Reipublicæ forma non nisi coronatis Principibus inducta, ut ex Paulo VVaruefrido in Historia Longobardica adnoto, Græci *πικρομυσία* authore Curopalate, seu Georgio Codino, dicunt. Statius lib. 1. silu. vltima.
- Iam noctis prioribus sub umbris
Diues sparisio quos agis tumultus?*
- Nubes.* *Imbrem, & nubes, à tesserarum multitudine, vsurpari comperio. Papinius ibidem loci.
Inter qua subito cadunt volata
Immensa volucrum per astra nubes.*
- Paulo antea dixerat.
- Non tantis Hyas inferena nimbis
Terras obruit, aut soluta pleias:
Qualis per cuneos, hiems Latinos
Plebem grandine concutit serenam:
Ducat nubila Iupiter per orbem,
Et latis pluuias minetur agris,
Dum nostri Iouis hiserantur Imbres.*
- Imbres.* Corippus meus, elegantissimè, et si Africanus, in coronatione Iustini Minoris libro quarto Numero primo.
- Disposuere gradus, quo cæret in ordine longo
Diussum in turmas, atque in sua corpora vulgus,
Posset & exertas ad munera tendere palmas,
Liberius spectare oculis, manibusque fauere,
Et donis aptare sinus, quæ plurima consul
In plebes missurus erat, palmasque capaces
Tendere, quo veniens latè pluuiat aureus Imber.*
- Rapina.* *Rapinam* verò, quia audissima plebs aut numismata desuper pluentia, aut feras ipsas, aut tesseras

feras ludicras, rapiebat, appellarunt. Martial. lib. 8. epigramm. 78.

*Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populos multa Rapina cadit.
Nunc veniunt subitis lasciuia numismata nimbis,
Nunc dai spectatas tessera larga feras.
Nunc implere sinus securus gaudet, & absens
Sortitur dominos, ne laceretur auis.*

Tessera.

Ac tessera quidem huius Circensis mentio apud Proculum I. C. & alios, manibus expor-
tis longeq; exertis missilia ea rapiebant, in sinu auide condebant. Statius loco laudato.

*Desunt qui rapiant, simulq; pleni
Gaudent, dum noua lucra comparantur.*

Idest quod auare auideq; rapere Græci *κωδων χροα* manum cauam vocant. Ammianus Mar-
cellinus. non ut moris est, expansa chlamyde, sed cauata manu, malim cauam, suscepit, at Imperator
rapere, inquit, non accipere, sciunt Agentes in rebus, erat ergo auaritiæ argumentum cauam ma-
num protendere, contra modestiæ expanso togæ sinu Sparfiones accipere. Suetonius in Augu-
sto. cauam manum asses porrigentibus præbens. Albius Tibullus.

Manus ca-
ua.

lib. 16.

Ammian.

correctus.

Cap. 91.

li. 2. eleg. 4.

Illa caua pretium flagitat usque manu.

Cassellius Durantius notat, & probatio plena apud Laberium Mimum in poematis Veterum
pagina centesima quadragesima, & Rutilium Numatianum libro primo Itinerarij, qui non ad
manum Corippus lib. 4. Num. 2.

Prædunt dextras, & præmia sumunt.

Et eodem libro Num. 3.

Palmasq; sinuq; parabant.

Cauæ manus elegantissima descriptio in Claudiano meo, dum Ruffini inexplebilem diuitia-
rum cupiditatem insinuat, historica narratio apud Sozimum, Socratem, Euagrium, aliosque
historiæ Ecclesiasticæ authores, sic ille.

Li. 2. in Ruf-
fin.

*Dextera quin etiam ludo concessa vagatur
Atræ petens, panasq; animi persoluit auaræ.
Terribili lucro, vinuq; imitata retentus
Cogitur adductis digitos inficere neruis.*

Sed qui plura cupis super istis ferarum in Circo aut amphitheatro rapinis, adi ad Curopala-
tem, seu Georgium Codinum libello de officiis Aulæ Constantinopolitanæ: & super ea re mul-
ta constituit Iustinianus Imperator, ut est in Constitutione Nouella centesima quinta, & Henri-
cus Schrimgerus Scotus ad eum locum. Deniq; cum immensa esset profusio, & nouo Impera-
tori sape damno cederet tanta munificentia, id ne fieret imposterim, lata lege in perpetuum ca-
nit Leo Augustus, ita tamen, ut ipsis Imperatoribus necessitas abstinendi non esset, sed tantum
Magistratibus ordinarijs, Consulibus, Quæstoribus, Prætoribus, & alijs, ipsi sane Principes magnificen-
tissime, diu post Leonis constitutionem, in hisce ludis populo exhibendis, se gesserunt, ut ex Ni-
ceta Choniata, Nicephoro Gregora, Zonara, & Cedreno notum. Ad Apri Circensem usum re-
uertor. hic certe vel interficiebatur, ut ex Martiali in libello de Spectaculis constat epigrammate
duodecimo, & duobus sequentibus: & ad ea Theodorus Marcilius. Iuuenalis Satyr. 1. V. 24.

Pag. 180.

Missilia

vestita.

Novell. 94.

*Cum tener uxorem ducat spado, Mania Tuscum
Figat aprum, & nudateneat venabula mamma.*

Duplex A-
pri in are-
na usus.

Gunthems Ligurini lib. 4. allusit.

*Vastus Aper fuso procumbit sanguine Circo
In medio.*

Ipsam feras conficiendi figuram pingit pulcherrime Claudianus lib. 2. in Ruffin.

*Vi fera qua nuper montes amisit auitos,
Aliorumq; exul nemorum damnatur arena
Muneribus commota ruit, vir marmure contra
Hortatur, nixusq; genu venabula tendit,
Illa pauci strepitus, canesq; erecta theatri
Suspicit, ac tanti miratur libila vulgi.*

Claudian.

correctus.

Notatus.

lib. 1. epig.

105.

Sic emendavi, antea erat contrario sensu, canesq; erecta theatri despicit, at si pauet, quomodo
despicit? deinde illud adiectum tanti vulgi. non placet, nec feræ admirationem exprimit, vel ci-
curatarum bestiarum ritu in pompa circumducebatur, ut ex eodem Martiale notum.

Apri Cicu-
res.

Ionis in lu-
dis.

li. I. rei Ru-
sic. c. I.
Cicurata-
rū ferarum
Natura.

Pilso quod iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbeque Tigres
Indulgent patientiam flagellis,
Mordent aurea quod lupata Cerui,
Quod franis Lybici domantur Vrsi,
Et quantum Calydon tulisse fertur.
Pares purpureis Aper capistris,
Turpes esse da quod trahunt Bisontes,
Et molles dare iussa quod choraeas,
Nigro bellua nil negat magistro,
Quis spectacula non patet Deorum?

Metellus Tergerensis aut Tegerseensis in Quirinalibus.

Præbent applicitas quoque
Ludi sorte feras Ioma plurimas,
Qua donaria publica
Nomen duella trahunt Iouis mari.
Panthera, Tigrides, Leo,
Campi innumeri sanguine martios
Pardi, Laniæ, Aper, imbunt,
Insument hominum prælia bestiae
Id perpes faceret dies
Ludi parturiunt omne genus suum.

Cicurabantur Apri, ut & omnia animalia alia ferarum naturæ. Varrone teste, ut supra locus adductus probat, sed hoc discrimine, quod raro, certe non nisi semel concipiant, aut pariant ratione ex Aristotele, & Alexandro Aphrodisæo pete in Problematis. quam ferarum mansuetudinem sic habet. ex Statio lib. 5. Thebaid.

Ut fera qua placido rabiem desueta magistro
Tardius arma mouet, stimulisq; & verbera crebro
In mores negat ire suas.

Et lib. 1. Thebaid.

Ut Leo materno qui raptus ab ubere, mores
Acceptis, pellitq; inbas, hominemq; vereri
Edidicit, nullasq; rust, nisi iussus, in iras
Si semel aduerso radiauit lumine ferrum,
It iurata fides.

M. Lucan. lib. 4. Pharsal.

Sic ubi desueta siluis, in carcere clausa
Mansuere fera, & vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati, si torrida paruos
Venit in ora cruor, redeunt rabiesq; furorq;
Admonitq; tument gustato sanguine fances:
Feruct, & à trepido vix abilitmet ora magistro.

Quæ vltima ex Naturæ arcanis petita sunt, nam cicurata bestiae lambunt quidem cutem, nec feritatis reminiscuntur, at si semel sanguinem hominis gustarint, redeunt ad ingenia sua, quod de Leone narrat Plinius.

PUGNACITAS, & de Dentibus.

INSIGNEM pugnacitatem & fortitudinem Apri multa loquuntur, ante omnia vel illud, quod virum fortem Apro conferant poetae. disertè Plutarchus in Gryllo. ὁ δὲ, ἐμπρὶς αἰδορέαν οἰσθε βελτίους εἶναι τῶν θηρίων, τι πρὸς ἡμῶν οἱ ποιηταὶ τοὺς πράγῃς τοῖς πολέμοις μαχομένοις, λυπόφρονας καὶ θυμολίοντας καὶ σὺν ἰκίλους ἀλκὴν προσαγορεύουσιν; ἀλλ' οὐ λίσσονται οὗτοι αὐτῶν ἀνδροπόδημον, οὐ σὺν αἰδρὶ ἐκείλῳ ἀλκὴν προσαγορεύει. Incidit interpres, ut videtur, in codicem corruptum, nam haudquaquam locum hunc fideliter reddit, ego sic latinitate donavi. Denique si fortitudinem vos superare feras putatis, cur poeta vellet eos, qui fortissimè in bello pugnant, Luporum, Leonum, aut Apri, robori similes perhibent, cum vicissim nemo Leonem, aut Aprum, hæc verba interpres omiserat inconsulto, homini, animo vel robore similem dicat? pulchra quadrupedum hæc est, apud Aristotelem in historia Animalium, diuisio διαφίρουσι κατὰ τοῦσδε, τὰ μὲν γὰρ ἀγὰ ἀ, καὶ θυμολίοντα, καὶ ἰσχυρά, οἷον βουεῖ, τὰ δὲ θυμολίοντα καὶ ἰσχυρά, καὶ ἀμαθὴ, οἷον δὲ ἀγριοί, τὰ δὲ φρόνιμα καὶ δειλά, οἷον ἰλαφός καὶ λαγώς, καὶ θαλάσσιος τὰ δὲ αἰσινθερά, καὶ ἰπιδουλα, οἷον οἱ ἴπρις, τὰ δὲ ἰλιδουλα, καὶ αἰδορέα καὶ ἰγυῖα, οἷον λίος, τὰ δὲ γυνῆα καὶ ἀγρία καὶ ἰπιδουλα, οἷον λυκοί. Differunt secundum mores, nam alia mittes, remissa, ac minime pericaces sunt, ut Bos, alia animosa, pericaces, omnino bruta, ut Sus siluestres, alia ingentiosa & timida, ut Cerui, Lepores; Dasypi, alia illiberales, perfida, insidiosaque sunt, ut serpentes, alia liberales, fortes & nobiles, ut Leones, alia generose, feroces, insidiosae, ut Lupi, vide quæ sequuntur. Hinc vetustas cum fortissimo Deo Marti animal generosissimum addicere vellet, Aprum in eius tutela esse voluit, dixi multis ad illud Claudiani in Epigrammatis.

Toruns Aper, fuluufq; Leo, coiere superbis
Viribus, hic setis sanior, ille iuba.

*Apro fortes
viri com-
parati.*

*Interpretis
Plutarchi
negligentia.*

*Lib. I. c. I.
Animalium
brutorum
mores.*

*Aper Mar-
tis sacer.
Apri &
Leonis col-
latio.*

*Hunc Mars, hunc Cybèle laudat, dominatur uterque
Montibus, Herculeus sudor uterque fuit.*

*Heroum
vestis.*

Hanc invitat in Apro fortitudinis opinionem auget veterum consuetudo, qui Heroes ferarum pellibus vestiunt, sic apud Lucanum Antæus & Hercules pellem gestant Leonis, Paris Alexander, Homero teste, Leopardi exuvijs vestitur, Bacchi gestamen est tergus Tigrinum, in Claudiani Raptu lib. 1. in limine, ita Aper Tydeum ornat, sic enim Statius lib. 1. Thebaid. V. 394.

*Cui Phabus generos, monstrum exitabile dictu,
Mox adaperita fides, auro ducente canebat
Setigerumq; suem, & fulcra aduentare Leonem.*

Et paulò post in eadem narratione. V. 481.

*Implexis
melius ad-
est confer-
tis.
Stattus cor-
rectus.*

*Hic primum lustrare oculos, cultusq; virorum
Telas; magna vacat, tergo videt huius inanem
Implexis utrinque subis horrere Leonem.
Illius in speciem, quem per Teumesia Tempe,
Amphitryoniades fractum iuuenilibus annis
Ante Cleonæ velletur praelia monstri.
Terribiles contra Setis, ac dente recurvo,
Tydea per latos humeros ambire laborant
Exuvie, Calydonis honos.*

Idem lib. 6. Thebaid. V. 834.

*Ergo ubi luctandis iuvenes animosa titavit
Gloria, tersificos humeris Aetolus amictus
Exiit, patriumq; suem, leuat ardua contra
Membra.*

Quo maior terror, pellibus istis penduli pili, iubæ, dentes, ungues, Statius supra, dente recurvo, & lib. 9. Thebaid. V. 687.

*Venator raptabat equus, quem discolor ornat
Tigris, & auratis aduerberat unguibus armos,
Colla sedent nodis, & caligata in barum
Libertas, memorisq; nota sub pectore primo
lactantur.*

Claudius in limine poetici operis.

*—— latusq; simul procedis Iacchus
Crinali florens hedera, quem Parthica velat
Tigris, & auratos in nodum colligis ungues.*

*Virgilius
notatur.*

Exemplum illi secuti Maronis, qui libro quinto Aeneid. ubi Servius notat Virgilium improprie locutionis.

*—— tergo Gatuli immane Leonis
Dat Salio, villis onerosum, atque unguibus anreis.*

*Clypeis in-
sculptis.*

*VVolf. La-
z. l. 9. Rei-
pub. Rom.*

Progredior, Aprique robur ex eo ostendo, quod animosissimi quique milites clypeis suis eum insculpere consueverint, nam ut verum est tyrones clypeos albos gestasse, id est puros, nulloque emblemate notatos, ita veteranos animalium variorum figura scuta sua insignire solitos notum, ut Leonum, Tigridum, Muscarum etiam, ut ait Plutarchus in Laconum Apophthegmatis: quæ Iustus Lipsius, ut puto, in Militia Romana, abundè docuit. Aptum verò clypei gestamen aut notam fuisse, clarum ex Euripidis Phœnissis. V. 1114.

*καὶ πάντα μὲν προσέγει νῆπας οὐλαὶς
λόχον οὐκ αἰσίων ἀσπίων πῆφικτα
ὅτις καυοῦ Παρθίου πάρος ἔλτορος
ἐπίσημ' ἔχον οὐκ αἰσίων ἐν μίσθῳ σακεῖ,
ἐκβολοῖς τοῖσισι Αἰαλάντην ἀνέπαρ
χειρὸν μίσθον Αἰτωλοῦ.*

Venit Gulielmus Canterus.

*Et primum quidem adduxit ad Neitas portas
Cohortem crebris clypeis horrentem.
Parthenopæus filius venatrix
Tenens domesticum signum in medio clypeo
Aialantem, qua arcu proculiaculante Aptum*

Aetolum

Aetolum domabat.

Paucis interiectis, ab aliorum opinione, totaq; Antiquitate discedens, Tydeo dat pellem Leonis pro pelle Apri. sic enim.

Ομολῶσι δὲ πᾶσι εἰς πρὸς οὐλαίαι

Τυδίδης, λαόντος δ' ἑρος ἔχων ἰσ' ἀσπίδος

Ζαῖνην περικλυτὴν, διζῆα δὲ Λαμωαδα

Τίταν Προμηθεύς ἔφειν.

Ad portam verò Homoloida tenebat locum suum

Tydeus, habens in clypeo pellem Leonis

Setis horrentem, dextera verò sacrum

Gigas Prometheus praeferebat.

Addo insuper, nonnullas gentes Apros in aciem producere solitas, eorumq; robore & praefidio aduersus hostem vti consueuisse. Locus est ex Lucretij quinto, quem, quia variè à Criticis tetratum integrum apponam, cum lectionum varietate margini adscripta, prout ex optimis exemplaribus excusis, aut manuscriptis compertum habuero, & quas, vel Obertus Giphani, vel Dionysius Lambinus, suppeditarunt.

Tentarunt etiam Tauros in munere belli

Expertisq; Sues sanos sunt mittere in boves.

Et validos Parthi praese misere Liones.

Cum ductoribus armatis sauisque ministris

Qui moderarier hos possent, vinclisque teneret.

Nequicquam quoniam permitta cade calentes

Turbabant saui nullo discrimine turmas,

Terrificas capitum quatientes undique cristas,

Nec poterant equites fremitu perterrita equorum

Pecora mulcere, & franis conuerti in huius.

Irritata Lea iaciebant corpora salu

Undique, & aduersum venientibus ora patebant

Et nec opinantes à tergo diripiebant:

Deplexaeque dabant in terram vulnere victos,

Morsibus affixa validis, atque unguibus vinctis:

Iactabantque Sues Tauri, pedibusque terebant

Ac latera ac ventres hauriebant subter equorum

Cornibus, ad terramq; minanti mente ruebant:

At validis socios cadebant dentibus Apri,

Tela infracta suo tingentes sanguine saui.

Generosius habebat codex alius.

In se fracta suo tingentes sanguine tela.

Permissasque dabant equitum peditumque ruinas.

Nam transuersa feros exhibant dentis adactis

Lamenta aut pedibus ventos erecta periebant

Nequicquam, quoniam à nervis succisa videres

Concidere, atque graui terram prostrernere casu.

Sic quos ante domi domitos satis esse putabant,

Efferuere cernebant in rebus agendis

Vulneribus, terrore, fuga, clamore, tumultu.

Nec poterant ullam partem reducere eorum.

Diffugiebant enim varium genus omne ferarum

Vt nunc sapè boues Luca, ferro malè malè

Diffugiunt, fera fracta suis enim multa dedere.

Sic fuit, vt facerent.

Versum illum variè concipiunt codices.

Vt nunc sapè boues templis ferro malè casa

Diffugiunt.

Sed lectio prior melior, nam praterquam quod boues Lucas dici Elephantes, quia bello Tarentino cum Pyrrho gesto in Lucania primum à populo Romano visos narrant Plutarchi, Liuij Epitoma, Florus & alij, ad stipulantibus Plinio & Solino, loquendi ea ratio gemina magis Lucetio, qui supra dixerat.

Euripides

notatus. Ty-

deus Marte

genitus.

Lucian. ad

V. 464. 1.

Theb. Ideo

Aprum nō

Leonem ge-

labat.

Apri mili-

tum loco.

Munere.

non aquè

benè.

Partim pre

se malè.

Doctori-

bus, feren-

dam.

Hos pos-

sunt. benè.

Ex l. 2. ter-

rificas ca-

pitum.

quatientes

numine

cristas.

Ora pate-

bant. malè.

Depexaq;

nō malum.

vt nec de-

uexa.

Vulnere

victos.

Priore duo-

bus, vt pu-

to, spiritus.

Si quos.

malè fera.

ferè sem-

per fera.

Efferui-

scere pro-

bè.

Effugiunt.

perinde.

cum fata.

benè.

Boues Lu-

ca.

Inde

*Inde boues Lucas turrito corpore, tetros
Angustimanos, belli docuerunt vulnere Pæni
Sufferre.*

Metellus Tegerfensus in Quirinal b.

*Turmas beligeras vehit
Turris dispositas Indica bellua
Caltris mobilibus, fuit
Innox pugna diu percita bellis.
Quas cursus vice prapetes
Certarunt celeres vincere velites.
Illa sed celeres ruunt,
Acres horridulo gutture barrinæ:
Hostes ore truci petunt,
Et proboscibus proxima verberant:
Queis nomen vetus hoc erat,
Lucas nosse boues plebs aues urbica;
Hos Lucania primitus
Urbi viciā dedit sub dūce nobili.*

Denique constat sensus Lucretio, qui veterum militiam comparat cum posteriorum ætatum usu, nam vt illi primi mortales *Tauris, Apri, Leonibus* in turmas militares dispositis viebantur, & vt milites habebant, sic qui infecuti sunt, meliori sanè euentu *Elephantes* sub signis habuerunt. Et intermissum de fortitudine *Apri* sermonem lubens repeto cuius præclarum testimonium in Clitophonis & Leucippes amoribus apud Achillem Tatium in lumine libri secundi, verba Hannibalis Crucei sunt Latini interpretis, nam Græca non sunt ad manum. *Illa descriptam ab Homero Suis cum Leone pugnam primum, aliud deinde mollius etiam rosa scilicet laudes cecinit.* Et Homerus quidem præclare illum laudat lib. 17. Iliad. in limine.

*ὅτι δὲ Πάρδαλις τοσοῦτο μέγας, οὐτὶς λίσσεται,
οὐτὶς οὐδὲ καὶ ἄλλος ἄλλοφρονος, ἔτι μέγιστος
θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι καὶ ἐπὶ θήνῃ βλαμναίῃ
ῥοσσὸν Πάριδος οὐκ ἱμμελίας φρονέουσιν.
Neque igitur Pardi tanta vis neque Leonis
Neque Suis Apri perniciosi, cuius maximus
Animus in pectoribus magno robore furit
Quantum Panthi filij pugnaces superbiunt.*

*Lege quoniam
prouenit.
Homerus
correllus.*

*Exerti
dentes.
Lib. 2. c. 1.*

De dentibus, in quibus præcipua fortitudinis signa, nonnulla delibo: Sunt illi contrario situ ac Elephantorum, nam Elephantis deuxi sunt, Suis feris sursum vncos tendunt, & sunt exerti, quare ἀπ' ὧν οὐκ ἔχει οὐδὲν αἰτ Aristoteles in historia Animalium. *Sues marces exertos dentes habent.* Et sunt veluti arma ei quadrupedia natura concessa, quibus & se ab aliorum animalium iniuria tueatur, & homines impetat. Hieronym. Augerianus.

— Exerto dente cruentus Aper.

Li. 1. c. 86.

*Car. 231.
V. 292.*

Dentium horum magnitudo est supra fidem, vt hic videre potes, vbi de venatione siluestri ago & Iacobus de Vitriaco Episcopus Aconensis & Cardinalis in Historia Hierosolymitana, *sunt ibi porci, feri scilicet, de illis enim eo loci agit, magna & mira magnitudinis, habentes dentes cubiti vnius.* eleganter Sidonius Apollinaris.

*Formam imponit Apri, caputq; setis
Et tergum sperat, hispidisve malis
Lanè incuruat ebur, vel ille fingit
Hirtam dorso feram repanda tela
Attritu assiduo cacuminantem.*

Et Carm. 5. V. 91. dentis vsum, vt alij non malè depingit.

— — — — — velut hispidus tela
*Sus propè tisque tacet, clausisq; cacuminat albis
Ob nigrum telis, grandium circumlatras ingens
Turba Canum, si forte velit concurrere campo:
Ille per obiectos vepres, timet, atque superbis
Vi tenuis, fortisq; loco, dum proximè Eia
Venator de colle sonet, vox nota magistri*

Laxat am repens rabiem, sum pectora cactus

Fallidit sentire furor.

Hos pugnaturi exacuunt Plutarcho teste in Gryllo. & Eustathius Homeri Scholiastes multis, tam periculosum ab ijs est vnus, vt nullum omnino remedium veteres cognouerint, eratq; vulgaris opinio eodem modo se habere fulmine afflatos, ac Aprini dentis impressione violatos, vnde fulmineus Aper, & fulminei dentes audiunt, Silius Italicus supra. Richardus Bartolinus Austriados libro septimo.

*Tum vero hand, aliter scopulosa Cerannia tramans,
Venantum telis Sus Lpirotica senit,
Et fremis horrendum, calidoq; effulminatore,
Protinus irarum frendens retinacula soluit.*

Ouidius lib. 10. Metamorph. vbi sic Venus.

*Fulmen habent acres in aduncis dentibus Aprī,
Inuisumq; mihi genus est.*

Oppianus Cilix lib. 3. Cyneget. V. 380. ex Xenophonte.

ἴσθ' ὅτι τις καὶ πρὸ τοῦ φόντος περὶ λευκὸν ὀδόντα
ῥάθριον ἰσθὺς ὁ μὲν μαλίστη συνοίσσας ἵππῳ
σῆμα δι' ἐμφρεσίῳσι ἀριφραδὲς ἐρρίστωται
ὁ πῶτος γὰρ πελὸς ὄχλος ἱππῆριμος ἀγροτέρων
σὺν περὶν εὐθ' ἡμῶσι ποτὶ χθρῶα θῆρα βάλανται
ἀνὰ κῆπον δολιχῶσι πασσυτοὶ δαμάσσαντες
δὴ τὸν αὖ ἀνὰ κῆπον οἷσι ἀεισμέντοις τριχὰ λεπτὴν
θῆρ' ἔσ' ἀσπασίοντος ἐνι χρίματιν ὀδοῦσι
Αἰψὰ μάλα σφαγῆδόν ἀνιδραμὴν ἀθρομένη θρίξ
καὶ αὐτοῖσι κυνέσσι ἐπὶ κλυτὰς ἐκέρχεται,
ἔνθα οὐδὲ γούων παλίσσας αἰθωνες ὀδοῦσι
ἔχρη πρὸς εὐδῖτα διὰ πύλοιο τέταυται.

Latine sic commode reddentur.

*Est vero quadam de Apro fama in albo dente
Occultam inesse ardentem & igneam vim,
Signum autem hominibus certo consilii eius rei
Quando enim magna turba conferta venatorum
Cum canibus audacibus humi seram protrauerint
Hastis longis cateruatim domitam,
Si quis tunc de ceruice sublatum pilum tenuum
Fera adhuc anhelantis admovent denti,
Illico valde in gyro conuoluitur adustus pilus:
Atq; ceteri in ipsis canibus super latera viri q; secus
Vbi Aprī malarum admoti sunt ardentes dentes
Velligia vlnulata per pellem extensa sunt.*

Martialis lib. 11. epigramm. 70.

*Fulmineo sputantis Aprī sum dente perempta,
Quanti erat, Calydon, aut Erymanthe iuuus.*

Et quia hæc naturalia illi, vt dixi, arma, & aduersus quorumlibet animalium iniurias validum munimentum, vt ait Martialis lib. 13. epigramm. 94.

Dente timeatur Aper.

Ideo lapides quosdam politos & leuigatos affecit, quibus admoti dentes suos & mundet Aper, & leuigatos acutos reddat, si vis hostilis ingruat, vt cum alijs, prodidit Claudius Aelianus, sed & alibi. τὸν εὖτος ἀργύριον φασὶ μὴ ὥρων ἐπὶ τισι φέρεσθαι ὥστ' ἢ τὰς χαυλιδόντας ὠφελεῖται. μαρτυρεῖται ἀπὸ lib. 6. c. 1. lib. 5. c. 5.

— θῆρας λευκὸν ὀδόντα.

Aprum priusquam in aliquem innadat, dentes exacutere serunt, cuius rei testimonio Homerus est, cum ait.

— acuens album dentem.

Dentes istos mire miro candore affectos aiunt, vnico id probabitur carmine Hadriani Imperatoris, qui Borysthenem Equum suum venatorium tumulo & Epitaphio honorauit, vt scribit Dio Cocceianus, aut verius Ioannes Xiphilinus ex eo verba sunt.

Venatoris
vox.

Acuunt pu.
gnatanti.

Fulminei.

Oppian, Xe
nophontis
transcriptor.

Mirū ignea
natura ex
perimentū.

Lapidibus
leuigatos
eos politos.
lib. 6. c. 1.
lib. 5. c. 5.

Albi sunt.
li. 69. pag.
792.

Epitaphiū
Equi Bory-
thenis.

Borythenes Alanus.
Caesareus veredus,
Per aquor, & paludes
Volare qui solebat,
Pannonios nec villas
Apros in sequentem,
Dente Aper albicanti,
Ausus fuit nocere,
Vel extrema salua
Sparsit ab ore caudam,
Vt solet euenire,
Sed integer inuenta,
Inuiolatus artus,
Die sua premissus,
Hic fuisse in agro.

Timenda
dentium
vulnera.

Timenda fane ac iure perhorrescenda igneorum horum dentiū vulnera Phlegon Trallianus in excerptis historicis, qui nō ad manū, probat, & luculēto versu Statius lib. 6. Thebaid. V. 860.

Prato, me-
lius.

Non sic duces gemini gregis horrida Tauri
Bella mouent, coniux medio stat candida campo
Victorem expectans, rumpunt obnixa furentes
Pectora, subdit amor stimulos, & vulnera sanat
Fulminei sic dente Sues, sic hispida turpes.
Falsa villosi ineunt complexibus velli,
Vis eadem Oenida.

Senio cur-
nati.

Crescente ætate, & senio inualeſcente, curuabantur magis dētes, vt Leones vnguibus augeri, Tauris, & Ceruis cornua, ætate ipsa, grandiora fieri vetus persuasio est, nec non testimonio Aristotelis & Xenophontis confirmata, ideo Statius supra laudato loco *lunata cuspidem* hoc est dentem ad Lunæ dimidiata effigiem incuruatum, appellauit, dixi multis ad illud Claudiani.

Li. 3. laud.
Stil.

Dalmatia locus, abrupta q̃ brachia Pindi
Sparsa comam Britomartis agit, tu Gallica cingis
Lustra Leontodame, Germanorumq; paludes
Erunt, & si quis defensas arundine Rheni,
Vallus Aper nimio dentes curuauerat auso.

Acuti val-
de Sica di-
sti.

Tam acuti illi, & fortes, vt nihil non rumpant obuium, scindantque, quare à Sidonio Apollinare in Carminibus saepe, & alijs, *sica* vocantur, quod sicarum more res quaslibet violent, atq; comminuant, Ioannes Sauaro eruditissimus multa collegit, Hadriani pulchrum carmen.

Ecce protinus horridus feroxq;
Ore spumat Aper, fremitq; dente,
Voluens trux oculos, modo huc, modo illuc,
Dorso horrentibus hispidisq; setis.
Callosa cute, caute durior.

Et breuiter in laude Herculis dixerat Claudianus.

— Lunatis sindebat dentibus ornos.

Affixi do-
mibus.

Li. 5. epigr.
18.

Aut tem-
plis.

Eclog. 7.

Deniq; solebant domibus suis venatores, aut etiam Dianæ fauo dentes hos suspendere, eratq; id aut nobilitatis, aut religionis argumentum. Q. Symmachus, *suppetere nobis plenam roboris valetudinem, ferarum indago tellatur, hac igitur, prima mihi de vobis gaudij causae est, quod rusticis voluptatibus sanitatem inuatis, secundus latius gradus est, venatu capta meruisse, nam vt honori nummi datur cornua sacrare Ceruorum, & aprinos dentes liminibus affigere, ita amicorum cultui dantur libamenta filiarum.* Seruius ad illud Virgilij. *Setosi caput hoc Apri*, & pastores & venatores Dijs venationibus praesidibus suspendere solere docet. ipse Bucolicus.

Setosi caput hoc Apri, tibi Delta, paruus,
Et ramosa Mycon vniuersis cornua Cerni

Eidibus
Augusti.

li. 2. c. 2 &
c. 7.

Si proprium hoc fuerit, supple, dedicat, aut faciat.
Et cum dentibus his, quicquid erat instrumentorū venatoriorum, suspēdebatur, quod sole-
ne fieri Eidibus Augusti, quia tunc Diana ipsa ferarum venatione abstinere credebatur, Scholia-
stes Pindari apud Ioannem Brodæum notis in Anthologiam, & ego multis Antiquitat. Roman.

VSVS IN CONVIVIIS.

& luxus.

IN CREDIBILIS sanè nec ferendus priscorum luxus circa hunc quadrupedem, nam & tam sapè, variè, magna copia, eo vescabantur Græci Latinique, vt fidem superent ea quæ iam sum dicturus. Primum de condimentis varijs fusè Cælius Apicius. in re Culinaria, & eius simia B. Platina. nonnihil obiter C. Plinius, vbi de Myrto Saccorum natura præcipuam admirationem habet in myrto, quando ex vna omnium, olei vinique bina genera sunt, item Myrsidanum, vt diximus, & alius vsus bacca fuit antiquus, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quædam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc Myrtarum vocatur, eademque origine Aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis Myrtis. indeque intelligenda sunt ea apud Varronem libro quarto linguæ Latinæ. Murtaium à Myrto, quod ea large factum intestinum crassum. verba sunt Aelij Spartiani. huius voluptates ab ijs, qui vitam ipsius scripserunt, multa referuntur equidem non infames, sed aliquatenus disfluentes, nam tetrapharmacum, seu potius pentetrapharmacum, quo semper postea Aduianus est vsus, ipse reperisse dicitur, hoc est sumen, Fasianum, pauonem, pernam crustulanam, & Aprugnam, de quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentetrapharmacum, sed tetratapharmacum appellans. diuersissima postremorum verborum est lectio, scilicet, sumen, fasianum, pauonem, pernam, crustula, & aprugnam. sed vitiosa omnia, nam sic non tetratapharmacum esset, aut pentetrapharmacum, sed hextapharmacum, ideo prior lectio retinenda. Aprugnum hoc vocarunt. supra multis, vbi de Vulnarum differentia in Sue egimus: id deplorant Orationes M. Catonis Censorij referente C. Plinio. Iam Catonis Censoris orationes Aprugnum explorauit callum, in tres tamen partes diuiso, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata. Martialis festiuium est epigramma lemmate 44. lib. 1. Raderus ibi.

Bis tibi tricens fuimus, Mancine, vocati,

Et positum est nobis nil here, præter Aprum.

Non quæ de tardis seruantur vitibus vna,

Dulcibus aut certant quæ Melimela fauis.

Non pyra, quæ lenta pendet religata genista,

Aut imitata breues punica mala rosas.

Rustica lactentes nec misit fscina metas,

Nec de Picens venit oliua cadis.

Nudus Aper, sed & hic minimus, qualisq; necari

A noto armato, pumilione potest.

Et nihil inde datum est, tantum spectauimus omnes,

Ponere Aprum nobis sic & arena solet,

Ponantur tibi nullus Aper post talia facta:

Aut te ponaris, ceu Charidemus, Apro.

Frequentissimus ille in hac lautitia, aliquot loca adscripsit. lib. 3. epigr. 13.

Dum non vis leporem, dum non vis capere nullum

Et plus, quam patri, Nauia, partis Apro.

Libri eiusdem epigramm. 49.

Putidus est toties si mihi ponis Aprum.

Et eodem postea libro epigramm. 74.

Nec mulus, nec te delectat, Batice, turdus,

Nec lepus est vnquam, nec tibi gratus Aper.

Lib. 7. epigramm. 19. Glandulas commendat.

Ter postulat Apri glandulas, quater lumbum.

Eiusdem libri epigramm. 58. vulgarem cibum esse insinuat.

Non canat sine Apro, noster, Tite, Cecilianus.

Libro eodem epigramm. 77. lautos cibos enumerat.

Sumen, Aprum, Lepores, Boletos, Ostrea, Mullos.

Et lib. 8. epigramm. 22.

Inuitas ad Aprum, ponis mihi Gallicè, Porcum.

Lib. 8. c. 1.

L. 15. c. 29

Myrto con-

ditur.

Murtarum

In Aelio

Varro.

Pentephar-

macum.

Varia lect.

in Spartia-

no.

Aprugni.

Li. 8. c. 51.

Ponere.

Verbum.

conuale.

Glandula.

Lib.

- Lib. 9. epigramm. 15. arguè.
Aprum amat, & Mullos, & sumen, & ostrea.
- Lib. 12. epigramm. 18. pari omnino sententia.
Canas Boletos, Ostrea, Sumen, Aprum.
- Libri eiusdem epigramm. 48. insanum luxum taxat.
Boletos, & Aprum, si tanquam vilsa ponis.
- Auster cibos putrefacit.* Horatius meminit lib. 2. Satyr. 2.
*Præsentes Austri coquite horum obsonia, quamvis
 Putet Aper, Rhombusq; recens.*
- Cibus Palestritarum.* Athletæ & Palestritæ, non alio cibi genere pasti, quod is & solidus maximè esset, & firmissimam constitutionem facit, Hieronymus Mercurialis obseruauit, & nos supra in Porco. Martialis libro tertio epigramm. octuagesimo.
Partitur Apri glandulas Palestritis.
- ἄλιδος.* Lautissimas ex Apro Cupedias Siculi faciebant, quibus *ἄλιδος* *Aschedorus* dicitur, ut Æschylus in fabula, cui Phorides nomen posuit, perijtque & Cleomenes Regiensis, vterq; diu in Sicilia versatus, testantur, & Antiphanes in Cyclope.
*ἄλιδος ὡς βῆται, αἵ δ' ὀψαρία πρὸς
 τοῖσι, καὶ ὅπως ἐκτομίας ἐκὸν τοῖσι.*
*Hircus per siluas errans, capra caelestis, Aries
 Excisus, aper castratus, Sus integer.*
- Castrati Aprus meliores.* Quæ gulæ diuersitate à coquis exhiberetur, inferreturq; Aper conuiuijs, nemo suauius meliusve Claudiano meo expressit, cuius hæc sunt. lib. 2. in Eutrop.
*Mergitur, & pingui suspirat robore moles.
 More Suis, dapibus qua iam deuota futuris
 Turpe gemit quoties Hosius mucrone cornuco
 Amatur cingitq; sinus, secumq; volutat,
 Quas figat verubus paries, qua frustra calenti
 Mandet aqua, quantog; cutem distendat Echino,
 Flagrat opus, crebro pulsatus perstreptu scitu,
 Contextit, varius penetrat Calcedonia nidor.*
- Clunes pars deterior.* Vilissima pars Apri cenfebantur Clunes, Iuuenalis cum stomacho Satyr. 5. in fine.
*Spes bene canandus vos decipit, ecce dabit iam
 Semelsum Leporem, atque aliquid de clunibus Apri,
 Ad vos iam venient minor alutis.*
- Necabant in culina.* Hunc ipsi coqui in culina necabant, viuum eo perductum, quo illud Martialis, pertinere vult
 Lipsius, lib. 1. epigramm. 50.
Mallabis & vernas apros.
- Carpus.* Nec minus ab ipsdem cocis in culina scindebantur, & erat præter cocum, qui edulia in frustra scinderet perite cultello circumducto, dictus Petronio *Carpus*, Iuuenali *Chironomion*, Martiali *struclor*, alijs alio vocabulo, ut libro quinto Antiquitatum Romanarum fuscè, ut puto, ostendi: in culina autem Carpus ille Aprum dissecabat, in pergula inferebat mensæ. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. 1. 1. Vers. 139.
*Sed nec struclor erit, cui credere debeat omnis
 Pergula, asceipuli Trypheri doctoris, apud quem
 Summe cum magno Lepus, atque Aper, & Pygargus,
 Et Scythia volucres, & Fanticopterus ingens,
 Et Catulus Oryx, hebeti lautissima ferro
 Ceditur, & tota sonant vlnæ cana subarra,
 Nec frustum Caprea subducere, nec laus asfra
 Nouit aus noster tirunculus.*
- Pergula repositoriū ciborum. Schola sistorum.* Sed iam incredibilia narro, solidos Apro mensis illatos, & veluti nauseabundos cibos statim amatos, ut melioribus locus esset, Flavius Vopiscus in Aureliano, ad finem. Vehementissimè delatus est Phagone, qui usque eo multum comedit, ut vno die ante mensam eius, aprum integrum, centum panes, veruicem & porcellum comederet, biberet autem, in funambulo appposito, plus orca. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. 1. V. 141. apud antiquos munificentia viuebatur apparatus, si in conuiuiis Aper integer fuisset ahibitus. ipse Satyricus.
Nullus iam parafius erit, sed quis ferat illas

*Luxuria sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum?*

Tam insanientis luxus detestationem prosequuntur passim authores, inuentorē prodit C. Plinius his verbis, *solidum Aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rutilius, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgauit, tam propinqua origo nunc quotidiana res est, & hoc annales notant horum scilicet ad emendationem uiciorum, quibus notata quidam cæna, sed in principio bini terniq; pariter mandantur Aprī. Nec vnum tantum Aprum, sed duos, sed tres, vna cæna apponebant, ut vltima verba Plinij abunde probant. sed leuia sunt hæc, præ ijs, quæ sequuntur, nam cum fumantes triciuiū solere eos inferre, & nesciretur hora certa cænæ, toto tempore pomeridiano assabāt, ut hora cænæ et tostū & veru Aper esset calidus. Plutarchus. *Exposui duo nostro Lamphio Philotas Amphissensis medicus, fuisse se id temporis Alexandria causa studiorum, enī, quod consuetudo cum vno ex coquis regis intercederet, impulsū se iuuenem ab illo, ut splendorem & apparatus cænæ vnius contempleretur, inducētis igitur in culinam, ut inter multa alia vidit octo apros affari, numerum se miratum fuisse conuiuarum, ibi risisse cocum, ac dixisse, non esse frequentes conuiuas, sed circa duodecim, vnum quodque ferculum ponendum in vigore, qui momento deflorescat, etenim fieri posse, euelligio canare ut Antonius velis, vel paulo post, vel forte traducat tempus poculo poscendo, vel sermone aliquo illato, unde non vna inquit, sed multa paranda sunt cæna, si quidem difficile coniectū tempus est. Ista etsi grandis est apparatus longe tamen à Carauī cæna superatur, ut ex descriptione Athenæi libro quinto constat, in qua unicuique conuiuæ suus aper cū disco patinaue argentea dabatur, locū in sive supra produxi. Ab enormi hac & profunda luxuria Apros Martianos vocabāt, hoc est mille librarum, authores illustres meminerunt. M. Varro in re rustica, annē dulciore est fructus apud te ex bubulo pecore, unde apes nascuntur, quam ex apibus, quæ ad villam in alvearijs opus faciunt, & num pluris nunc tu e villa illic natos verres lauo vendis, quam hic Apros Martianos Seius? qui minus ego, inquit, locus est deprauatus. & sic corrigendus, & noua interpunctione distinguendus. Natos Verres lauo vendis, quam hic Apros Martianos? Seius, qui minus ego, inquit, L. Seneca, grauius, ut solet. non est quod te nimis laudes. si contempseris aurea lectos, & gemmeam supellestem, quæ est enim virtus superuacanea contemnere? tunc te admirare, cum contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quod vinere sine regio apparatu potes, quod non desideras Apros, nec linguas Phanicopretorum, & alia portenta luxuria, iam tota animalia salidientis, & certa membra ex singulis, eligentis. Martialis ab hac mente capiendus, & cæcutiunt Interpretes.**

Inter quæ rari laurentem ponderis Aprum

Atisimus, Aetola de Calydone putes.

At in continuo populūq; patresq; vocasti,

Ruētas adhuc Aprum callida Romanorum.

Ipse ego, quis creda? conuiuia nec vltimus hali:

Seā nec colla data, est, caudæ missa mihi.

De quadrante tuo quid sperem, Gallice? nulla

De nostro nobis unica venit Apro.

Aprorum ergo quædam partes minus viles conuiuijs, & viliores, quam ut mensis inferri deberent, ideo dono clientibus transmittēbantur, ut omittam Medicorum sententiam octauam Aprī viles partem in sanguine, & pilis absumi. Nectantæ voracitati siluæ omnes Europæ nemorave sufficere, nisi helluones gulæ suæ prospexissent, nam & domi saginabant, & caueis, vinarijsque Alebantur Apros alebant, qui siluestres imitarentur, & noua subinde sobole Nepotibus sufficerent, dixi in Hetruria Regali, vetus Scholiastes Iuuenalis ad V. l. 15. Satyr. 5. agnoscit. ipse poeta.

Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par

Atilis, & flauī dignus ferro Meleagri

Spumat Aper.

Vltimum versiculum corrigendum putant viii docti, quibus vltro assentior, & lego.

Fumat Aper. paulò infra.

Martialis manifeste lib. 9. epigramm. 90.

Vt captum teneas capto quoque munera mitte.

De cauea fugiat ne male palus Aper.

Inferēbantur calidissimi, & adhuc à foco fumantes, Plutarchus supra, & Iuuenalis proxime correctus, Martialis lib. 14. epigram. 221.

Parua tibi enrua craticula sudet osella,

Spumens in longa cuspidē sumet Aper.

Circa calentem & e veru stillantē Aprum illati varij fructus, poma, nuces, far, glandes, & alia,

S s s

illius

*Autbor lux
li. 8. c. 51.*

*Duo aut
tres vna cæ
na.*

*Octo inter
dum.*

*In Antonie
Pag. 918.*

*Incertū cæ
na tempus.*

*Pro nume
ro conuiuar.*

*Militarij
Aprī.*

lib. 3. c. 2.

*Varro cornu
rectus.*

Epist. 110.

*Li. 9. epigr.
49.*

*Partis mi
nus viles.*

*Alebantur
domi Aprī.*

li. 3. c. 94.

*Iuuenalis
correctus.*

*Fumantes
illati.*

*Circa glan
de.*

lib. 3. c. 1. illius generis, vel ut inter illa captus videri posset, vel ut illis damna intulisse, ut doctor meus Iustus Lipsius in Poliorceticis scripsit, Iuuenalis locum supra attuli, in varijs eduljijs, vbi de esse Horatij addendus lib. 2. Satyr. 8. statim in limine.

*Imprimis Lucanus Aper leuis fuit Austro
Captus, ut aiebat cana pater, acris circum
Rapula lactuca, radices, qualia lassum
Peruellunt stomachum, cicer, alec, sacula Coa.*

In patinis. In grandioribus autem patinis illati Apri, supra in Carauj Macedonis deliciofis epulis, & inter Romanos Horatius lib. 2. Satyr. 4.

*Nec satis est cara pisces auertere mensa,
Ignarum quibus est ius aptius, & quibus assis
Languidus in cubitum iam se conuiuia reponet.
Vnber & Iligna nutritus glande rotundas
Curuet Aper lances carnem vitantis inertem.
Nam laureus malus est.*

Dimidiatus Aper. Hinc corruptissimis moribus laudes mereri videri volebant Tiberius Princeps, dum dimidiatum Aprum apponeret verba Suetonij sunt. censuit Annonam macelli, Senatus arbitrio quotannis temperandam, dato adhibus negotio popinas, gancasq; usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistorie venalia proponi sinerent, & ut parcimoniam publicam exemplo quoque iuaret, solemnibus ipse canis, pridiana saepe, ac semesa obsonia apposuit, dimidiatumq; Aprum, affirmans omnia eadem habere qua totum, quid sit autem dimidiatus Aper disputat accurate Aulus Gellius in Noctibus Atticis. C. Lucilius.

lib. 3. c. 14. Vno oculo, pedibusq; duobus dimidiatus
Vt Porcus.

Vsus antiquus. Vt verum est à Rullo luxum, solidos Apros simul conuiuijs inferendi, moremque excogitatum, ita diffidendum non est, quin antiquissimus fuerit vsus moderate iisdem vtendi, testis idoneus de vetere republica M. Plautus. Poenulo Act. 3. Sc. 2.

*Quid opus est vrbis? callum aprugnum
Callere aque non sinam.*

Et in Persa Act. 3. Sc. 5. in limine, iocose.

*Setin tenes? magis calleo quam aprugnum
Callum callet.*

Et alij quoque ex eodem poeta locis antiquitas probari posset, sed hæc sint satis. vnum addo de sanguine Apri, fuisse interdum inter cibos. hodieque etiam pleraque gentes ex eo intestina faciunt, & farcimina boni saporis condiunt. C. Plinius medice definiuit Sanguis Aprorum & Ceruorum, Caprearumq; & Bubalorum omnium non spissatur. Hæc ille, ut multa alia ex Aristotele, & lib. 11. c. 38. ex eo Galenus, hauserunt.

STRATAGEMA.

lib. 3. c. 3. **E**XIGVVM hoc, nec tamen omittendum, Iulius Frontinus in Stratagematis. Hannibal apud Tarentum, qua praesidia Romano, duce Linio tenebatur, Eonium quendam Tarentinum, quem ad prodicionem sollicitauerat, eiusmodi fallacia instruxit, ut ille per causam venandi nollet procedere, quasi id per hostem interdum non liceret, egresso ipsi Apros subministrabant, quos ille, tanquam ex captura Linio offerret, idque cum sapius factum esset, & ideo minus observaretur, quadam nocte, Hannibal venatorum habitu Panos comitibus eius commiscuit, qui cum onulis venatione quam feriebant, recepti essent à custodibus, protinus eos adorsi occiderunt, tunc fracta porta immixtus cum exercitu Hannibal, omnes Romanos interfecit, exceptis his, qui in arcem refugerant, alij legunt 3. Decad. 1. profugerant, sed optime legetur profugerant. Narrat proditam urbem Tarentum Livius specie 4. Linio non quidem venationis, sed prodicionis auctorem non Eonium, sed Niconem, & Philopemenem Coniurationis Principes, & venator fuit Philopemenes, nec vlla tamen Aprorum eo loci mentio est. Frontino.

M O R A L I A.

HANC etiam Aprinæ naturæ partem accommodabimus ad humanæ vitæ societatem sancte colendam, ea enim ferarum, & vel maximè Aprorum conditio est, in sui generis sobolem non sauire. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. quintadecima Vers. centesimo quinquagesimo nono. *nec serpens serpentem comedit, nec fera sui generis feram. Varro. Canis caninam non est, nec Aper à suagente perimitur. ipse Satyricus.*

*Sed iam serpentum maior concordia, parcis
Cognatis maculis similis fera, quando Leonis
Fortior eripuit vitam Leo? quo memore unquam
Expirauit Aper maioris dentibus Apri?
Indica Tigris agit rabida cum Tigrida pacem
Perpetuam, sauis inter se conuenit Vrsis.
At homini ferum & qua sequuntur.*

Sunt tamen, qui affirmant acerrimas inter Apros ipsos pugnas committi, vnicum locum Statius Iuuenali con-
trahit. *Ira? Aper.*

*Fulmineos veluti praeceps cum omnis egis
Ira Sues, Aristisq; erexit pectora Setis,
Igne tremunt oculi, lunataq; dentibus vncis
Ora sonant, spectat pugnas de rupe propinqua
Venator pallens, canibusq; silentia suadet.
Sic audi incurrunt.*

Penultimum versiculum vexat Iulius Cæsar Scaliger in Critico, quod venator non proprie dicitur pallens, qui potius dicendus esset gaudens, quod ex duorum Aprorum lucta, prædam facilem esset habiturus. sed Statio sua dignitas aduersus Criticum, libere nimis omnia culpantem, & veluti impune grassantem, constat, nam nihil aliud est pallere quam gaudere, phrasi vsitata illi, vt lib. I. Thebaid. V. 620.

Magnaq; post lachrymas etiamnum gaudia pallent.

Imitatus illum Claudianus lib. 2. laud. Stil.

Sollicita iuxta pallescunt gaudia matris.

Et alibi idem ille dixerat.

— Visusq; etiam pallescit in auro.

Hanc ferarum concordiam cum naturæ humanæ diffidijs & nocendi alijs propensione Nicolaus *πρὸς τὴν δὲ* de moribus scripto vetustissimo opusculo, contulit, & cum alijs secuti. præsertim Pythagorici, & Stoici.

A V G V R I A.

*Mediolani
ortus.*

SICVTI Albam longam domesticæ Suis omine & augurio conditam supra ostendit, ita hic Mediolanum à feri Suis præfagio conditam ostendam: licet Marcus Cato in Originibus auctorem eius faciat *Medum potentem Insulbrum Principem.* Hanc male in Aquitania locat Stephanus Byzantinus libello de Urbibus, peius in Germania Ptolomæus constituit, cum sit ad Alpium radices in Gallia Togata, vt ex multis docui in Hetruria Regali libro quarto cap. nonagesimo quarto, & videantur Flavius Vopiscus in Carino in limine, Chronica Bassiana, Carolus à Basilica Petri Episcopus Noariensis, Galuanus à Flamma MS. in Bibliotheca Ambrosiana, Tristanus Caluus MS. ibidem, & Paulum Morigeam ordinis Iesuatorum, vt veteres omittam, Marcello Plutarchum, Polybium lib. 2. pag. 122. Ammianū lib. 15. in fine, Tacitū, Strabonē, Plinium, Gottsfredū, Viterbiensē in Chronico, & alios Authores Thufci tū præclare vrbis. Iuo Carnotē MS. *Mediolanum ad Alpes fundauit Thufci, Galli q̄s expulsi, persecere, ac ex pagis in istam urbē redidit augurium nomen dedit, quod, dum fundamenta iacerentur, Sus lauatus inuentus dicitur.* Isidorus Hispalensis. vocatum Mediolanum ab eo quod ibi Sus in medio lanea perhibetur inuenta. Et Suem quidem hunc lancum, siue Aprum, ad mores mansuetos & ciuiles incolarum mores transducendum

*Stephani er
ror, & Pto
lomei.*

pag. 301.

Par. 9. pag.

230.

In cosmo-

graphia.

Relictus in

Hetruria

cum biblio-

theca mea.

Li. 15. c. 1.

Sus lanea.

dum reor, vt pro fetis scilicet horridis lanam molem gestarit authores non vulgati. Claudian.
Nupt. Honor.

Claudianus
correctus.
Emblem. 2.

Continuo sublime vocans ad mania Gallis
Condita lanigeris, ouis ostentantia pellem
Peruenit.

Locus est corruptus, vt ex dictis apparet, & ex Iustino lib. 10. in fine, & Alciato corrige.

— Sublime volans ad mania Gallis
Condita, lanigera Suis ostentantia pellem.

Sidon. Apollinar. lib. 7. Epist. 17.

Et qua lanigero ac Sue nomen habet.

Erricus Monachus lib. 5. de vita S. Germani.

Vltior apertens claram desertur in urbem,
Quam Mediolanum fertur dixisse vetustas,
Fama serit, quamquam fama non creuitur omni,
Quondam intestinis flagrans quod Gallia bellis,
Expulerit proprios violento Marte colonos
Sedibus à proprijs, Latio qui fortè coacti,
Hanc construxerunt collatis stipibus urbem:
Dicentes Medio facti de nomine lanum,
Quod cum prima nouis struerent fundamina muris,
Lancea Sus media perhibetur parte reperta.

Erricus
correctus.

Versus septimus corruptus est fortè esset.

Hanc construxerunt collatis stipibus urbe.

Aut aliquid simile supponendum, viribus, aut aliud. tu lector videris.

HISTORICA.

Li. 69. pag.
792.

Li. 75. pag.
353.

Interpres
Dionis no-
tatus.

Reg. Scotia
mors.

Error scri-
ptoris Gal-
lici.

NEC hoc non referam. fuit Hadrianus Augustus οὗ τῶν περὶ τῆς Σηπταετηρείδος, αἰς καὶ μέγας αὐτὸν οὐκ ὀλίγη καὶ δολὴν. Verba sunt Dionis Cocceiani, ad id agilis in venationibus, vt Aprum quantumlibet maximum vno ictu conficeret. Aliud ex eodem adducendum pari argumento, aut sanè ex eius fragmentis apud Ioannem Xiphilinum. ἀφικόμενος δὲ ἐς τὴν προηγουμένην Νίσβιν οὗ Σιθῆρος, ἐκίτευχε αὐτὸν μέγιστον ἵππον, ὃν γὰρ ἔκτενον ὁρμήσας καταβαλεῖν αὐτὸν τὸν νεώτατον καὶ τῇ αὐτοῦ ἰσχύϊ παρρησιασάμενος, ὃς δὲ ὑπο πολλῶν στρατῶν συλληφθεὶς τε καὶ σφαγείς, τρία κορτὰ τὸν ἀρισταῖον ἔκταν τὸν συλλαβόντα αὐτὸν τῷ Σιθῆρι προσεκομίσθη. postquam Senerus Nisibin venit, reperit Aprum maximum, qui magno impetu equitem deiecerat ex equo, atq; interfecerat, dum is suis viribus conaretur ipsam conficere, tandem vero à triginta militibus captus casusq; ad Senerum perlatus est. ita vertit interpres Dionis, nec benè, melius Fridericus Sylburgius Notationis in Xiphilianam Dionis Epitomen. Is enim equitem viribus suis fretum, ipsumque prosterne- re aggressum, impetu suo interemerat, ac vix tandem à multis militibus comprehensus, & iugulatus, triginta enim numero fuerant, qui eum comprehenderant ad Senerum perlatus est. Vir quidem Gal- lus nec indoctus, nec indiligens in illa sua historica farragine, quam vocat locos communes retulit Ferquhardum secundum Scotia regem ab Apro percussum interijisse, sed errat ille, nam ex Hectore Boethio, Ioanne Leslao, & alijs omnibus historicis nostratibus certum, regem illum non Apri, sed Lupi vulnere superueniente hydrope, corruptisque reliquis putredine membris, interijisse.

ONEIROCRITICA.

Cap. 281.

Hostis po-
tens.

Victoria.

SOMNIORVM significationes de Porco & Apro sunt communes, hic tamen non nihil retractabo. Achmes Scirimi F. ἰδὲν ἰδὲν τὴν ὄψιν πολέμου καὶ τοῦ ἀγρίου, ἢ τοῦ δουλοῦ καὶ πολὺ ἔξοπλινον πολέμου. si quis visus fuerit manum conferere cum porco siluestri, cum hoste potente & egregie in arcto bellum geret. rursus in sequentibus sic habet. εἰ δὲ ἰδὲν ἴσῃ αἰχμῇ τοῦ ἀγρίου, αὐτὰ μέγιστον ἔξοπλον καταδουλασεί, εἰ δὲ ἴσῃ ὁ ἰδὲν πτωχός, ὡς ὕψος καὶ πλῆθος μέγαν ἔξει. si quis Apro insidere visus tibi fuerit, hostem suum, utrumque amplissi- mum in seruitutem rediget, si is qui somnium habuit pauper est, ad conditionem excelsum, & ma- gnas

*Hofes vin-
 ti.*
Li. 2. c. 12.

Tempeſtas.
Aduerſus.
Sterilis.
Vxor non
benigna.

Infelicitas.
*Artemido-
 rus corre-
 ctus.*
Genitalis
viri.
Aprire.
Li. 4. c. 58.

Violentia.
Asperitas.
*Implacabi-
 litas.*
Temeritas.

ψευδῆς ονείρου καυλίας δηλῆ γόμος.
Falsa in somnia ventris exhibet sarcina.

Piscis in
Artum.

INNUMERÆ circa hunc quadrupedem sunt fabulae , primum Piceus apud Ovidium in Metamorphosi in Aprum mutatur . deinde Adonidem , natum ex Myrrha arbore Veneri adeo dilectum , Aper interemit , quare odium illius deae adeo magnum in genus illud creuit , ut tem-
pli sui aditu carnem porcinam tangentes arceat dixi supra . vide Festum in voce Suillum . Plutar- chus clarè . εἰ δὲ οὐ καὶ τὰ μυθικά προσβαλεῖν , λίγιστα μὲν ὁ Αΐδιος ἐπὶ τᾷ σόνου διαφρατταί.
si verò etiam fabulosa licet hunc adferre , fertur Adonis intersectus à Sue . hæc latè exquirir omnia
si verò etiam fabulosa licet hunc adferre , fertur Adonis intersectus à Sue . hæc latè exquirir omnia
factificia Adonidi exhibita , & concludit Mætagenes vnũ eundẽque esse Adonidẽ & Bac-
chum , quanquam si ortum vtriuscq ; liceat intueri diuersos reperiemus , nam Bacchus Semeles ex
Ioue filius , Adonis' verò Cynira Regis , cū tota antiquitate Claud . Aelianus in Naturali hist . & in
Elymæa quidẽ regione eius templum fuisse à mansuetis Leonibus custoditum , qui cibum ob-
latum caperent à coniuiuis aduenis , decenterq ; & sine vllo damno discederent . fabulam verò nar-
rat Seruius Maurus Honoratus . in Cypro insulare genuit Cinyras siliam habens Myrrhã nomine , qua
Solis ira in amorem incidit patris , cum quo etiã ministerio nutrices concubuit , namq ; nutritrix Myrrha
dixit . Cinyra , esse quandam puellam , qua eius amore flagraret , & concubitum noctu in tenebris propter
verecundiã expeteret virginalem . hoc , Cinyras incitatus libidine pollicitus est , capiẽs deinde videre
vultus puella , iussit lumen inferri , visaq ; siliam persequi cum gladio capit , vt interficeret , qua grauida
deatre , ausugit in silvas , ibiq ; mutata est in arborem nominis sui , sed infantem conceptum in cortice
retinuit , & postmodum dente Apri excisum emisit in lucem , qui à nymphis educatus , Adonis cognomi-
natus est , quem quia Venus amat , Mars in Aprum transfiguratus , occidit , quem multi commiseratione
Veneris in rosam couersum dicunt . Aliter deinde eandẽ fabulam refert , sed parum resert , dum-
modo in præfens ab Apro peremptum constet . aliam etiã fabulam de eodem Adonide & Melo
attexit , quam vidẽ paulò aliter idẽ ille narrat . percussa , vt quidam volunt , à patris gladio , vt quid-
dam , ab Apro , paruulum edidit , quem educatum Nympha Adonim appellauerunt , bunc Venus vehemen-
tissimè dilexit : & cum ira doantis ab Apro esset occisus , sanguinem eins versit in florem , qui nunquam
vento decutitur dicitur , dissentit se ipso Seruius , non modo ab alijs , nam cũ antea dixisset Martẽ in
Lib.7.
L.4.Symp.
C.5.
Idem cum
Baccho.
Li.9.C.36.
l.I.2.C.23.
Ad Eclog. I.
Fabula
Adonidis.
Aper obses-
trix.
Mars in A-
prum.
Ad Eclog.
8 pag. 4.
Ad l. 5. Me-
neid. 365.
Non in
rosam , sed
in florem.

Lib. 7.
L. 4. Symp.
c. 5.
Idem cum
Baccho.

Li. 9. c. 36.

l. 12. c. 23.
Ad Eclog. 1.
Fabula
Adonidis.

Aper obbe-
trix.
Mars in A-
prum.
Ad Eclog.
8. pag. 4.
Ad l. 5. Ad-
onid. 365.
Non in-
sam, sed
in florem.

Veneri in Aprum conuersum interemisse Adonidem, hic tantum ab Apro volente Marte factū id testatur, *Etus.* & non in rosam ei mutatum, sed in alium florem, vult. Vbi cumque autem Veneri ara aut imago *Adl. 7. Ae-* erat, ibi iunctis sacris colebatur Adonis, obseruauit in Mythologia mea nuper ante annos nouem *neid. 482.* edita cap. 23. quæ non est ad manum, sed ex Seruio id constat. *Varbius est numen coniunctum Diana,* ut *matris deam Atis, Minervæ Erichthonius, Veneris Adonis*, sed ad Aprum, eius occisorem, redeo. Hunc Venus ligari, & ad se adduci præcepit, narrat Theocritus Aedilio 30.

Aper vin-
ctus.

Πᾶσαι δρωμόντες ὁλῶν,
συγρόντων δὲ αἰνῶν,
δισσάει καὶ πίνουσιν.
Per omnem currentes siluam,
Tristem Suen innenerunt,
Et vincerunt, atque alligauerunt.

Zeyll. 1.

Eius epitaphium est apud Bionem Smyrnæum, & res est notissima. Nonnus Panopulitanus libro 41. Dionys. V. 204.

— μούνη δὲ σὺν ἡμῖν ἦν ὅτε λείψον
τερπλῆν, ὅτε πάντες ἐπὶ σὺν εἰκρίνη μορφῇ
Ἀπὸς παρὰ ῥόδῳ θάλασσαν ὁρῶν ἰδὲ ἰάλλων,
Ζηλοματὴς ἡμεῖς ἄλλαν Ἀδωνίδι φόντοι ὑφαίνον.
— solam verò suam non voluit cernere
Oblectationem, tanquam vates, postquam suis imagine forma
Mars validos dentes habens, mortiferum telum emittens
Zelo furens, voluit Adonidi interitum texere.

Lactuca
asus.

Phanoclis vetustissimi poetis epigramma habes apud Plutarchum. Nicander Colophonius in Glossis refert Adonidem lactucam comedisse, & mox ab apro fuisse interemptum, & ideo in lactucis mortuum Venus abscondit, Eubulus in Astyis, quod à Callimacho etiam proditum est, ratio est, quod lactuca frigida sit naturæ, & ideo Apro inuisa, qui calidi sanguinis, & in libidinem proni est, quare Ibycus Pythagoricus vocauit lactucam *Eunuchum*, quod à Venere scilicet auertat, Amphis etiam comici antiquissimi versus in *Ialemo* id est fatuo Athenæus ponit lib. 2. Plura fabulæ istius arcanis significationibus Pausanias in *Bæoticis*, Scholiastes Theocriti, Lucianus in Syria Dea suppeditabunt, quid fabularum in Apro Meleagri vanum esset repetere, qui vult ea, adeat Ouidij Metamorphosin, Homerum libro primo Iliadis, & interpretes, Natalem Comitem in Mythologia. Verus Scholiastes Iuuenalis ad Satyræ quintam. Propter Calidonium Aprum, quem ira Caledonius in Diana, quod contempta esset, ab Oeneo in sacrificijs, agris suis immiserat, quem Meleager filius occidit. *Luciat. ad Tzetz. Chiliad. 7. cap. 102.*

Meleagri
Aper.

Lib. 7. c. 3.
Caledonius
Luciat. ad

v. 452. 1.
Thebaid.

Herculis
labor.

Præfat. l. 3.
de raptu.
Eryman-
thius.

Arcadius.

Nemans.

Aetolus.

Σοτηρὶχος καὶ ὁ μῦθος καὶ ἄλλοι δὲ μῦθοι
πρὸς τὴν κατὰ μῦθον τῆς τοῦ δὲ τῆς χαλιδῶντος.
Soterichus, & Homerus, atque alij complures,
Aperi meminerunt huiusce Calydonij.

Aprum inter Herculis labores. tertium numerarunt, qui Aetoliam longè, lateq; vastabat, hunc Hercules per immensas & profundas sectatus niues, viuum cepit, vinxit, & Athenas perduxit. Idem Tzetzes Chiliade tertia capite octauo, hic varia nomina apud authores habet, nam ab Erymantho Arcadiæ monte, ut Hesychius vult, *Erymanthus est.* Claudian.

Non Erymanthi gloria montis Aper.

Ausonius in Græcis epigrammatis.

τὸ πρῶτον αὐτὸς ἐν τοῖς ἱεροῖς Διονύσιον ἔκτανε καὶ ἀπὸς.
Tertium opus Erymanthium interfecit Aprum.

Ab ipsa regione quam depopulatus erat, *Arcadius* à nonnullis dicitur. Lucret. lib. 5.

— aut horrens Arcadius Sus.

Martialis lib. 9. epigramm. 104.

Addidit Arcadico terga Leonis Apro.

Et lib. 5. epigramm. 66.

Astra poluuij dedit, quamuis obstante nonerca,
Alcida Nemea terror, & Arcas Aper.

M. Plautus Persa Act. 1. Sc. 1.

Superavit arumnis is suis arumnas Hercules
Nam cum Leone, & cum excestro, cum cerno, cum
Apro Aetolico.

Cum anibus Symplicis, delictari manel.

Manaliar.

Ab vrbe Arcadiæ *Manalo* dictus *Manalius*, cum Geographis Strabo. Martial. Spectacul. epigrammate vigesimo septimo.

Arcas Manalium non timuisset Aprum.

A Tegea etiam vrbe Arcadiæ, *Tegeaus*. Ouid. Epist. Deian.

Tegeaus.

Vt Tegeus Aper Cupressi sero Erymantho

Incubat.

Hunc describam ex Onidio, qui versus suauissimi recte in fine huius tractatus ponentur, nihil enim magis exprimit huius pecoris naturam, ita ergo ille.

Misti Aprum, quanto maiores herbida Tauros

Non habent Epirus, sed habent Sicula arua minores.

Sanguine & igne micant oculi, riget horrida cernix:

Et seta densis similes hastilibus horrens.

Stantq; velut vallum, velut alta hastilia seta:

Feruida cum rauco latos fride per armos

Spuma fluit, dentes aguntur dentibus Indis,

Fulmen ab ore venit frondes afflatibus ardent.

L. 8. Meta-

morph.

Magnitudo

Oculi.

Cernix.

Seta.

Spuma.

Dentes.

Fulmen.

Nil aliud, quam vitiorum fugam, virtutisq; amplexum vetustas voluit per bruta ista furentia domita, vnde Andreas Alciatus Emblemate 137. *furorem & rabiem virtuti cedere debere*, ex hac fabulæ veteris ambage, asseruit, quod copiose Heraclides Ponticus in Allegorijs Homericis exequitur, & paria omnino in diuinis illis Laëtantij Firmiani institutionibus, necnon L. Epu-
leius, qui consulantur. Ab istis ad Aesopicas migremus fabulas, ex Aniano scriptore Græco Gu-
lielmus Hermanus fabulam de *Apri* aure bis abscisso ab rulo ob segetes violatas, at ea supra in Sue-
relata est: Alia sic habet. *dum iners Alinus irridebat Aprum, ille indignatus frendebat, malum*
quidem ignauissime fueras meritis, sed etiam sita pana fueras dignus, tamen ego indignus, qui à te
panas sumam. Inquit fabula ignauiam per se contempsit tantam. Gabriel Faernus Fab. 107.

Vitia do-

mita.

Lib. 1. c. 9.

L. 4. Florid.

Ignauia cō-

tempus.

Dentes reusos arbore exacuens Aper

Satagebat, atque hunc forte prateriens via.

Vulpes rogauit, cur sine vlla prali

Necessitate acueret dentes tenderet,

Nam abs re ego, inquit ille, sic facio, o bone,

Nam cum ingruis periculum, & aduersarius,

Ad sanguinis viteq; discrimen vocat,

Hand sane acueret tam vacat dentes mihi.

Itaque otij, & securitatis tempore

Arma apparo, stringenda cum usus venerit.

Paratus animo contra iniqua casum

Aut vincet illa, aut fortius certe feret.

M E D I C A.

MEDICAS obseruationes ex Sue supra executus sum, & plenius ex veterum decre-
to Vincentius Bellouacensis, paucula restant hic attenda: atque ea quidem ex vni-
co Plinio, vel quia primus ille Medicinam Latine loqui fecit, vel quia solus ex illius
scientiæ mystis apud me sic ergo ille. *lumborum dolores, & quacumque alia mollire opus sit, Vrsino*
adipe perficere conuenit, cinerem Aprini aut Smilli simi inneterati, aspergi potioni vini. locum
transpositum esse vidit Iacobus Dalechampius, & in ordinem redegit, sed totum caput non ex-
scribo. Plinius eodem capite paulo post. lienem sedat fel Apri vel Suis potum, vel ceruini cornus positus.
eius in aceto. Sed fusius alibi, eodem illo libro. Vesica calculorumq; cruciatibus auxiliatur vrina Fel.
Apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta, efficacius, si prius sumo maceatur virumq; vesicam elixam man-
di oportet, & muliere samina Suis, inueniuntur & in iecinoribus eorum lapilli, aut duritie lapillis Vrina.
similes, candidi, sicut in vulgari Sue, quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt, ipsi
Aprorum tam grauis sua vrina est, ut nisi egesta, fuge non sufficiat, vel ut deuinctus opprimatur exuri illa
tradunt eos, paucis interiectis. Verendorum carbunculis cerebrum Apri, vel Suis, sanguisque. Paulo
post. Vrina incontinentiam cohibet vesica aprina si ossa mandatur. Vngularum Apri vel Suis cinis po-
tionis inspersus, vesica samina Suis combusta ac pota. Eodem rursus libro. Hydropicis auxiliatur vesi-

L. 19. c. 74

L. 28. c. 13

Cinis simi.

Pliny lo-

cus trans-

Fel.

Cap. 15.

Vrina.

Cerebrum.

Sanguis.

Vesica.

ca

Cap. 17.
Fimus.
Spuma.

ca Apri paulatim data in potus, efficacies, qua inaruerit cum vesica sua, interiectis paucis, luxatis recens simum Aprinum vel Suillum, Verris spuma recens cum aceto. vanissima vide illo ipso libro capite quarto, quæ non exscribo. & friuolum ea persequi quæ & scribenti laboriosa, nec legenti iucunda.

M I L E C T O R.

HÆC qualiacumque vltimis his quinque historijs exornandis, in obsequium optimi Senatus, memoriam clarissimi Vlyssis, gratiam Illustrissimæ familiæ Aldrouandæ, gloriam nobilissimæ Academiæ Bononiensis, adparavi, si non ut debui, certe ut potui, meliora tibi exhibiturus, si Bibliotheca mea in Hetruria non hæssisset, frustra iam toto anno vertente sperata, dum benignissimi Principis propensionem nequissimi quidam creditores debitaque augmentum præpositæ artes, non omnes taxo, indices morantur, sed ut à clientela quam Serenissimæ familiæ voui, nihil horum me vnquam abstraxit, ita nec librorum defectus ab incepto deterruit, quin tantæ Illustrissimi Senatus magnificentiæ par esse cuperem. Et illud non perfunctorie te scire interest, certe mei multum refert, cum D. Vlyssis Aldrouandi nomine, Rhinoceros, Camelus, Camelopardalis, Sus, & Aper à me edantur, nec illius viri maximi libros, scripta, ac ne parietes quidem Musæi vnquam vidi, sed inter graues occupationes meas festinanti calamo effusa, dum & acerrimo pedum dolore confictarer, & famoso Anonymi mendicabuli libello responderem, atq; etiam opusculum de Triplici Iuramento, Veritati consecra- rem. potuisses, inquit differre, sed non licebat, nam historiam hanc Naturalem Senatus imposuit, cuius mandatis parere, honorificum semper ducam, Mendica deliria atque scelestam ignauiam Anonymi redargui, & Patriæ intererat, & populares vrgebant, vltimum conscientia, & puræ Veritatis amor exegerunt. Datum fuit S. C. III. Eid. Apriles, M. DC. XX. ego cala- mum dono. VII. Eid. Sextil.

F I N I S.

SUPPLEMENTVM

VARIARVM APPELLATIONVM,

Seu Nomenclator diuersorum idiomatum veterum,
& recentiorum per totum hoc Volumen.

Agnus. Cap. VIII.

Grac. ἀμνος. vulg. grac. ἀρνί. Scot. Lamb. Hebr. Idulis. Hebr. Sc. kefeb. Kebes. Arab. Carim. Septuag. Monim. Hispan. Cornero. Ital. Agnello. Gall. Agneau. Germ. Lambelin. Belg. Lam. Angl. Lam. Hogge.

Bos Cap. I.

Grac. Βύς. Heb. bakar. Schor. Aleph. Ital. Boue. Gall. Beuf. Hisp. Buey. Germ. Och Rind. Belgios. Angl. oxe. Illyr. vul. Sco. Naut. Affe. Chald. Thor. Arab. bakera. Pers. Nadganeba.

Alce. XXXII.

Grac. Ἀλκή. Hebr. Zamer. Germ. Ellendi. Heluet. Elche. Illyr. Lof. Polon. potvoda. Ital. magno animalis. Gall. la grande beste. Scot. great beast. Moscouit. Loffis.

Bubalus. Cap. VI.

Hebr. Merish. Chald. Turebalab. Arab. Taisial. Pers. Badek. Pers. Cutzchohi. Grac. βύβαλος. Septuag. ὄριξ. Gall. Beuffe. Ital. Bufali. Hisp. Bufano. Germ. Beuffel. Angl. Bugil. Illyr. Bauvvol.

Aper. XXXVII.

Hebr. Hazir. Grac. σὺαγρος. Ital. Cinghiale. Gall. Samglier. Grac. vulg. μόγιος. Hisp. puerco siluestre. German. VVili SchVVein. Angl. Bore. Illyr. VVepz. Scot. VVyldebeare.

Camelopardalis. Cap. XXXV.

Hebr. Zamer. Chald. Deba. Arab. Saraphaph. Pers. Seraphaph. Grac. καμή, λεωπαρδαλις. Sic Septuaginta. Ital. Giraffa. Gyraphan. Zirafa. Hebrust. Orastus. Latin. Orastinus. Vel Camelopardius. Aethiop. Nabis. Aegypt. Anabula.

Aries. VIII.

Grac. ἄρν κριος. Hebrust. Aringa. German. VVider. Scot. Rame. Afric. Adimain. Hebr. Gel. Chald. diherum. Arab. Kabsa. Ital. Ariete. Gall. Belier. Hisp. Carnero. Heluet. Kamchen.

Camelus. Cap. XXXIV.

Hebr. Gamal. Chal. gamela. Arab. gemal. Pers. Sche-tor. Sarac. Shymel. Ital. Camelo. Hisp. Camello. Gall. Chameau. Germ. Ramelshier. Illyr. Vuelblud. Angl. Camel.

Bifons. Cap. III.

Grac. βίσων. Biscun. Biscun. oppian. German. VViscen. Moscouit. Auverachsen.

Capra. Cap. IX.

Grac. αἴξ, καῖρος. Hebr. Car. Cretens. καραυις. Chald. Eza. Arab. Shaah. Persic. buz. Arab. Vulga. Macz. Sarac. Ause. Germ. geiff. Belg. geit. Angl. goat. Scot. gait. Illyr. coza. Gall. Chicure. Hispan. Capra. Ital. capra.

Bonafus. Cap. IV.

Grac. βόνασος. Illyr. βόλινδος. Paenic. μόνηκος. Arab. Euchires. Latin. Vacca Indica.

Index Vorum variarum.

Caprea. Cap. XVI.

Grac. δόρυξ Hebr. Bikerab Illyr. Sarna. Hisp. Zerlito. Nauarr. Cabronzillo Germ. Rech. Ital. Canrioli. Gall. Cheureul. Angl. Roo. Scot. Rea. Arab. Gazel.

Cerua. Cap. XXVII.

Ital. cerna. Hisp. ciorna. Gall. biche Germ. binden. Polon. Lany. Angl. hynd. Scot. dea.

Cervus. ibid.

Grac. ἔλαφος. Lacon. Bepxios. Creten. αἰσάριος. Hebr. aial. Arab. aiali. Chald. aila. Persic. genasen. Ital. ceruo. Hisp. ciervo. Gall. cerf. Angl. hert. hert. Polon. zelięuę. German. hirff. hirsch. Scot. hart.

Dama vulgaris. Cap. XVIII.

Grac. Vulga. platagoni. Hisp. gamo cozza. Germ. daml cin. Gall. daine. Ital. Daino. Angl. Fello vudeare. Polon. Lanę. Arabic. Algazel. Creten. αἰσάριος. Scot. Hayne.

Dorcus. Cap. XI.

Hebr. Zebi. Grac. αἰσάριος. Ital. camozza. Hispan. capramontes. Ang. VVildegeot. Germ. gemb. gamb. Polon. dryka. Koz. Scot. VVildgeat. Bohem. Korytansky Koslyk.

Dromas. Cap. XXXIV.

Grac. δρομάς. Hebr. Kirkarot. bikra. Chald. Hogenain. Arab. Kudannuan. Ital. Dromedaria. Gall. dromedaire. Angl. Suift. shecamel. Scot. Dromedarix.

Hædus. Cap. IX.

Grac. ἡδύς. Sabin. fædus Hebr. Gedi. Chald. Gadaia. Pers. Buzgalia. Grac. vul. ἡδύς. Ital. canretto. canrezo. Rbat. Vzol. Hisp. Cabrito. Gall. beureau. German. gitze. Angl. Kydd. Polon. Kozel.

Hircus. ibid.

Grac. ἡρπύς. Hebr. Atud. Chald. Zephirab. Arab. atudi. Pers. Buzgalia. Phryg. Becco. Septuag. ἡρπύς. Sarac. hanup. Hisp. Cabron. Ital. capron. Becco. Germ. geisbock. Gall. Buc. Belg. Bock. Illyr. Kozel. Scot. Buch. Angl. Gote Buck.

Ibex. Cap. XIII.

Grac. ἰβήξ. Hebr. Ako. Gall. Steimber. Henelt. Tschibet. Tschibet. Illyr. Kozorozen. Belg.

VViltogheidl. Hebrusc. Rota. Germ. Steinbock. Septuag. τραγίαφος.

Maialis. Cap. XVII.

Grac. γρομφός. Hebrusc. Thytes, voce graca. Vatro. Ital. lo porco castrato. Gall. porc chaltre. German. Bary. Angl. Gelsid souu. Heluet. galts. Londin. Baro vvhogge. Scot. Libbit souve.

Mosco. Cap. XX.

Grac. μύσος. Arab. Misch. Grac. vulg. abonsa. Ital. Muschio. Gall. Musque. Hisp. Musci. Angl. Muske. Illyr. pizmo. Belg. Moscellact. German. bissem. Hebr. Bofem.

Ouis. Cap. VIII.

Grac. πρόβατον. Gall. Brebis. Hispan. Oncia. German. Schaaß. Heluet. Maccherling. Suen. einouu. Heb. Zon & Zoneb. Chald. Ana. Arab. Genas Pers. Gaspand. Sarac. Ganame. Belg. Schaep. Scot. Heirb. Angl. Scheepe. Illyr. Ovveze. Madagasc. Agarono.

Pygargus. Cap. XV.

Hebr. dischon. Grac. οὐγάργος. Pers. buzkohi. Hebrusc. Albicilla.

Porca. Cap. XXXVII.

Hebr. chaserab. Grac. κλῆνις. οὐρόφα. Ital. porca fatrice. Rauennat. Trota. Gall. Truye. Germ. Swu. Mor. Ang souve. Illyc. Suvmic. μούροφης. Homer.

Porcellus. ibid.

Grac. δολφᾶξ. Ital. porchetto. Gall. Cochon. German. Spanfarle. Angl. pygge. Scot. Gryffe. Belg. Scruvle.

Rangifer. Cap. XXXI.

Gall. Ranglier. German. Rhenschieren.

Rhinoceros. Cap. XXXIII.

Grac. ρινόκερος. Hebr. Reem. Chald. Karas. Karash. Arab. Archa. Ind. Sandabevameth. Aethiop. Rôises. Latin. bos Aethiopicus est, non Aegyptius.

Sus. Cap. XXXVI.

Grac. σὺς. χίρις. Κάριος. γρομφός. δέτις. Hebr. Chasir. Chab. Chafira. Arab. Kanisir. Pers. Marambuch. Ital. porco Septuag. Es. Florent. Ciacco. Gall. porcean. Hispan. Puerco. German. Schenun. Cretenf. μάριν.

Index Vocum variarum.

μάρις, Pers. vulg. Marcu, Angl. poro hogge Scot. Suvy-
ne, Illyr. prafe Helvet. Aber.

Taurus. Cap. I.

Grac. ταῦρος Hebr. Toro, Chald. Tor, Ital. Toro, Belg.
Bo, Gall. torcau, Hispan. tero, Lusitan. Bugrenza.
German. Stier, Belg. Bulleij, Dante Varimbj, Il-
lyr. Tunccezi, Suevic. Varren, Scot. Stot, Angl.
Bulle.

Vacca. ibid. Matrixet Iugalis.

Hebr. para, Grac. βουδνεία, Illyr. Damalis, Gall. Va-
che, Hispan. Vaca, German. Kue, Suen. Kube, Belg.
Koe, Angl. Kouye, Scot. Koyac, In Insula S. Lau-
rentij Agomba, Sarac. Baccara.

Veruex. Cap. VIII.

Grac. κνίλος Gall. mouton, Ital. Castrone, Angl. VVe-
ther, German. Hammel, Helvet. Ansecera, Scot.
Dunval, Helvet. VVider.

Vitulus. Cap. I.

Hebr. Egel, Arab. Egela μόσχος, Septuag. μοχα'ρου.
Gall. Veau, Ital. Vitello, Hispan. sernera, Germ. Calb.
Belg. Calf, Angl. calfe, Scot. Stink, Pers. Gosalat, Sa-
rac. Hefel, Grac. vulg. μόσχαρι.

Vrus. Cap. II.

German. Vrochs, Belg. Vros, Banaric, Auverochs, Po-
lon. Thor, Mosconat, Tur. Angl. Bulges, Scot. buf-
fes Laponic, Egl. Latman Zambro, Illyr. Zubron

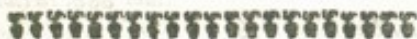

Elenchus Vorum Græcarum.

<p>A</p> <p>γραυλοι 346. Αδελφοι 952. Αιγαύρις 725. Αιγίβοτοι 636. Αιγίλοψ 676. Αιξ 620. Αμύοι 375. 394. Αμορφοι 927. Αχνηδωρος 1032.</p>	<p>Θύες 933.</p>	<p>Παρέσται 957. Πίταλα 29. Παρεάγα 1022. Πολυδίψις 922. Πορκος 938. Πρόχα 721. Πρυών 32.</p>
<p>B</p> <p>Βίσσιν 353. Βοίδιον 31. Βόσκημα 375. Βοτάν 375. Βυβαλίας 363. Βυβυλίσια 27. Βύκολος 75. Βυκρατοι 34. Βυπρωτοι 276. Βριφερύρμου 394.</p>	<p>K</p> <p>Καθάριστοι 967. Καπρῶ 982. Καπρῶ 1037. Καρπ 376. Κάρτος 376. Καρποφάγα 1022. Κακρύφαλος 361. Κεραίδι 377. Κοίκοι 986. Κοίζον 343. Κολλὰ 37. Κοπρία 975. Κρεοφάγα 1022. Κωμίζον 1008.</p>	<p>Σ</p> <p>Σκαλίδις 771. Σρίπτα 728. Συβώτης 1112. Σύφιος 1112. Σφαγίον 380.</p>
<p>Δ</p> <p>Δάμαλις 27. Δελφάκια 949. Δίλφαξ 949. Δελφῶ 952. Δίκυρτος 907. Δίτυλοι 907. Διφθίρα 715. Δόρπος 721.</p>	<p>Λ</p> <p>Λάσανροι 27. Λοκαγχι 987.</p>	<p>T</p> <p>Ταχύδρομα 772. Τραγίλαφοι 730. Τραγίζον 679. Τραγίζοντι 624. Τραγος 624.</p>
<p>E</p> <p>Εκατομβοιών 276. Εκβολὰς 952. Εκτόμις 952. Ελαφουβολία 810. Ελαφύβολος 810. Ελικαι 941. Επτομα 575. Επικομβία 1022. Εφθόν 949.</p>	<p>M</p> <p>Μάγυρος 961. Μαντάκιον 395. Μαντοφοροι 394. Μίλας ζώμις 698. Μισαχροῖσις 1009. Μήκαδεις 622. Μήκα 377. Μηλοβάται 377. Μισαῖς 622. Μοσχέυματα 746. Μόσχος 31.</p>	<p>T</p> <p>Υρδοσκόπη 941. Τρωδερτοι 951. Τς 937. Τσίρια 972. Τφερβος 1112.</p>
<p>Θ</p> <p>Θριμμα 376.</p>	<p>N</p> <p>Νιβρός 721. Νιβρίζον 845. Νιφρος.</p>	<p>Φ</p> <p>Φιλοσοργία 913.</p> <p>X</p> <p>Χάλαζα 987. Χαμαινιάδεις 946. Χίμαιρα 622. Χιτωτής 859. 864. Χωροπωλὴν 939. Χοῖροι 938.</p>
	<p>O</p> <p>Οργατὸργα 982. Ορθοκίρας 42.</p>	<p>Ψ</p> <p>Ψάλτριοι 975. Ψίταδος 622.</p>
	<p>Π</p> <p>Παιθὴς 927.</p>	

INDEX ACCVRATISSIMVS

Rerum præcipuarum toto hoc volumine, sed maximè
rei Antiquariæ Historicæ, & Naturali utilis.

A

A Bdomen 951.952.
Abigei 479. Crimen 994.
Achilles à quo nutritus, & eius velocitas 847.
Acherontici libri 968.
Acies porci capiti 970.
Actæonis fabula 829.
Adamus hirci sanguine facile dissoluitur 701.
Adeps Taurinus 300.
Adonis fabula 1037.
Agnus 374. Frus ex herba 392. Mensura genus, me-
veirix 393. Varia genera, appellationes, Synony-
ma 396. Audax 418. Vide Ovis, vs educandus.
439. Sacrificatus 582. in cibis 592.
Agonalia 208.580.
Agricultura studium 19. Inuentio & alia multa 318.
Alba longa condita 969.
Album Tabula 922. Ambidens 374.
Alce fera vera, Alcida fabulosa 866. idæ cum magno
animali 868. Albus, cursus 871. antipathia 874.
Alcorani nuga 900.
Aleph, bos 33.
Amalthea cornu 256. Fabula de eo 668. Mystica ex-
positio 669. Capra 673. Proverbum 684.
Amaranthus 312.
Amaracinum unguentum 988.
Ambaruale sacrum 968.
Ammon 610.617.
Amurca 77.
Anabula non est Camelopardis 933.
Ana quale animal 381.
Animalia immolanda 187.
Aper bisulcus, locus, & generatio 1013. Synonyma,
descriptio 1015. Venatio circensis, & siluestris
1018. Pugnacitas, dentes 1025. Vfus in conui-
uijs; luxus 1031. Stratagemata 1034. Morali, au-
guria 1035. historica, onirocrita 1036. fabula,
mythologica 1037. medica 1039. (1024.)
Aper Sus ferus 1013. piscis, familia 1015. Cicur
Apes ex bobus 22.277.
Apexabo vox Hetrusca 955.
Apis bos 156. Vulneratus à Cambyse 238.
Aprugnum delicatissimus cibus nepotibus 1031. &
antiquissimus 1034.
Arator bos 43.
Arcuum chorda ex pilis 891. ex cornu 861.
Aries 382. Synonyma, bellica machina ibid. & sequ.
Signum celeste 385. Nanis, vas, ornamentum co-

lamna, piscis 388. idem cum vitulo marino, flu-
uius promontorium, sepulchrum 389. Cretensis
407. Vide ovis, pugnacitas 419. Sacrificatio 581.
Caput in delictis 958.

Armentum 34.
Aruiua 1112.
Augia stabulum 18.
Augina 987.
Augmentum dictio Thufca 955.
Augurij inuentio 968.
Axungia 953.

B

B Akar 33.
Balnearia ex argento 886.
Baluca Romana 885.
Bannum 480.
Bantani 22. Venatio 818.
Becco quid sit 630.
Bela 453.
Bela 478.
Bexoaricus caper 755. Lapis. Synonyma etymologia
757. Vide lapis.
Biga 34.
Bimarcus Satyra, Varrovis 905.
Bisones 347.350. descriptio, historica 353. & sequ. ca-
piendi ratio. Vfus in medicina, in spectaculis 357.
Bisulcorum utilitas 13. per totum.
Bonasus 347.350. genus, forma, descriptio 358.
Bos Luca 1027.
Bos 13. honoratus 16. non licet occidere 16. & 17. si.
Propelle 22. Piscis 22. aus 16. Trion 23. Genus,
forma, descriptio 35 partes 38. electio 40. Locus
45. natura, mores, ingenium 56. libido, coitus, par-
tus 68. Curatoris officium 75. Cibus, potus 85.
gressus, incessus, caltrandi ratio 92. demandi ra-
tio 92. Vox 98. affectus 99. prasagia 109. Sym-
pathia 110. oracula 121. prodigia 123. insomnia
139. Hieroglyphica 140. Symbola 142. pictura
143. simulachra 144. numisma 148. insignia
155. apophishegmata 156. epigrammata 157. pro-
blema 158. leges 161. moralia mystica 164. in sa-
crificijs Hebraeorum 187. in sacris gentium 203.
Idololatria 236. historica 247. mythologica 259.
apologi 264. denominata 273. epistola 287. Vfus
in cibis 288. in medicina 297. in agricultura
318. ad vecturam 323. in spectaculis 325. in bel-
lo 327. ad penam 329. corrigi vsus 334. partium
variarum vsus 344.

Index accuratissimus

Bubalus 13. D.

Bubali descriptio 363. 365. Locus, vox, mores, ingenium, usus in medicina 367. Usus in colendis agris, proverbia 368. plene 375.

Bubulcus 273. 274.

Bucera facia 23. 277.

Buccina 330. *Buliris*, butyrum, *Buthus*, bolitū 278.

Buculus bucula 30.

Budaus reprehensus 928.

Bronchi 886.

Bruchi 53.

C

C *Adauera* varidē condita 987.

Cadmus 15.

Calcedonia Silva 45.

Callum 952.

Camelopardalis 927. Descriptio, natura 929. Etymon, varia nomina 932. Quando primum Roma, usus in spectaculis 933. Locus, usus in cibis 934. Venatio circensis, & silvestris 935. Quoties in Europa visus 936.

Camelus bisulcus 13. Dentes 2. Frequens de eo relatio 889. Etymon, Synonyma, generatio; parvus, genitalis 890. Descriptio, an fera, an pecus 892. Locus, quando primum Roma, & usus in spectaculis 893. Usus in bello 893. In itineribus 896. In oneribus ferendis, in coniugiis 898. In sacris 899. In sacris certaminibus, cultus 900. In vestitu, & fullonia 901. Partium usus in medicinis 902. De partibus sigillatim 903. Cibus, ruminare 904. Potus, continentia, variae species, velocitas 906. Vindicta 910. Rabies, docilitas, Mulieres amor 911. Verecundia, reuerentia in matrem 912. Pietas, prolis amor 913. Antipathia, hostilitas 914. Morbi & temperatura 915. Castratio utriusque sexus 916. Ornamenta 917. Aetas, historica de vestitura, mythologica 919. Numismata 920. Figmenta, Camelarium, Camelarium, Camelasia 921. Paramia, onirocritica, hieroglyphica 923. Theologica, mythica 924. Denominata 925.

Canes Apravij 1020.

Caper piscis 627. *Cynipha*, *Cretenses*, *Damascena*, alia 636. *Superbia* 639. *Zelotypia* 642. Regibus honorata 657. Nutri Deos 667. Pellis 915. & sequent.

Capra sidus 620. *Meteorum*, machina, tormentum 621.

Capra 619. *Aequinoca*, synonyma, etymologia ibid. Genus, forma, descriptio 631. Electio 633. Locus 634. Natura, mores ingenium, libido 638. Cibus, potus 643. 647. Vox 646. Sympathia, antipathia, 647. Coitus, parvus, educatio 653. Affectus corporis, eorumque cura 655. Prasagia, auguria, portenta 656. Epigrammata 658. Simulachra,

Pictura 662. Hieroglyphica, emblemata 663.

Symbola, Numismata 665. *Apophthegmata*, historica 666. *Apologi* 667. *Metamorphoses*, mythica 670. *Problemata*, epitheta, cognominata 673. *Physiognomica* 682. *Proverbia* 683. In sacris gentium 686. In cibis 694. In medicina 699. Usus varijs 713. *Silvestris* 719.

Capreolus, forma, descriptio 738. Natura, mores, capiendi ratio, usus in cibis 739.

Caprimulgus avis 649.

Caravana, seu comitatus Turcicus 897.

Carpus 1032.

Carnarium locus reponendae porcinae 959.

Cassus 45. Medicina 308. *Marzolinus* 367. *Cynobius* 406. Ut fiat 434.

Castratio debilitat necve? 916.

Cephalodori Sus 989.

Cervus bisulcus 13.

Cervus etymologia 679. Synonyma 771. Genus, forma, descriptio 773. Locus 781. Natura, mores, ingenium, docilitas 786. Libido, coitus, parvus 798. Sympathia, antipathia 799. Aetas 808. Vox, capiendi ratio, venatus 810. Prasagia, auguria, somnia 819. *Sirategema* 820. *Problema*, epigrammata 821. Emblemata, symbola 822. Epitheta, numismata 825. *Apophthegmata* apologi 826. *Fabulosa* 827. *Historica* 830. *Mythica* 832. *Proverbia* 838. Denominata, cognominata 839. Usus in sacris 842. in cibis 845. in medicina 847. Usus alijs 861.

Cervorum tria genera 859.

Cervus palmatus 862.

Chymici libri exusti 612.

Chlores 1002.

Cicurata fera natura 1024.

Circus fabula 999. *Venefica* 1001.

Clitumus Fl. 50 206.

Clodoveus Rex 832.

Coloniarum deductio 20.

Colonia 401.

Collops 37.

Collutorij porcus 945.

Confectores 971.

Copron *Coprianus* 975.

Cortum 37.

Corij usus in scutis, galeis 334. in tentorijs 339. in navigijs 340. in canali, scatis, testadine bellica, castris pugillum 341. in baltheis, nummis, follibus, siuticis, lecticis, calceis. ibidem. Bonoli. 360. Ovis 399. *Capra* 692. *Cervus* 861. *Palmatus* 802. *Alces* 870.

Cornu *Amalthea* 256. 668. *Pocula*, guttus, lacrimae, librorum ornamenta, arcus exijs 332. *Cornutum* differentia 8. & sequenti. 35. 37. *Bonoli* 35. *Vitae* fontis 350. 353. *Bonoli* 358. 359. Descriptio 32. *Bubali* 368. *Elephantis* 388. *Arctis* 396. *Hirci* 634. 640. *Copri* 707. *Dorcalis* 726. *Dama*

Rerum præcipuarum.

me 730. *Vulgaris* 741. *Cervi* 769. *Qualia* 773.
& sequentis. Vfus eorum 861. *Cervi palmati* 862.
Alces 840. *Rhinocerotis* 878. 881. *Diversitas eo-*
rum 888.
Cornuti, id est bones 34.
Corocotta Grunij testamentum 960.
Coronarium aurum 921.
Coronius, bos 42.
Cribanus, seu ellus coqui instrumentum 950.
Currus bellici descriptio 896.
Cytisus 85. 427.

D

D *Alechampi error* 899.
Dama 729. *Vulgaris* 741. *Descriptio. cornua,*
Vfus in cibis, in medicina 742.
Decius Mus 20.
Delphicus Tripus 656. *Oraculum* 660.
Dentes Aprorum 1025. 1028. *Vide partes Bovis,*
ouis, Capra, Cervi, Cameli, Suis, & Apri.
Dextra manus dignitas 1023.
Dorcades solem referunt 844.
Dorcas silvestris capra, etymologia 720. *Locus, natu-*
ra, mores, proverbia 723. *Vfus in cibis, in medi-*
na 724. *Eadem cum Rupicapra* 725. *Genus, for-*
ma, descriptio, historia tota 726. *Denominat-*
728. Vfus, in medicina 729.
Dos 20.
Dromedarij Cameli 910. 913.

E

E *Laphebolia sacra* 771. 739. *Festa Græcorum*
843.
Elaphoboscodon, vel Elaphoscorodon quid sit 941.
Elaphoboscum 840.
Elaphonellus, sporadum una à cervis nominata 842.
Elend quod miseram significat, pro Alce 867.
Eleusinijs immolatur porcus 864.
Elephantis cum Rhinocerotè pugna 881. *& sequent.*
Ortus 990. *Bones Luca* 1027.
Elbari Lubini error 926.
Eluces 941.
Emanuel Lusitania Rex 882.
Eneius amatoriorum Scriptor 890.
Epiboon 230.
Eptemides 35. 574.
Eque velociores equis 900.
Equicervus 863. 858.
Equis 13. *Non abstinet à matre* 891. *Natus* 909.
Ornamenta 918.
Eretria 47.
Erymanthius Apter Herculis Labor 1038.
Erybra 48.
Exogium 993.

F

F *Abularum præcipui Scriptores* 919.
Facies medio amen 861.
Falscum 94. 954. *Quid sit* 959.
Farciminaportina 954.
Federicus Augustus 937.
Felis ortus 991.
Fenum in cornu 56.
Fera Libica 934.
Ferquhardi Scotia regis mors 1036.
Fibra in sacris 125.
Fimus bovinus 316. *Quinus* 598. *Dorcadis* 725. *Ibi-*
cis 733. *Dama vulgaris* 742. *Corvinus* 861. *Suit-*
lus 975.
Flunij tauri vultu 57.
Fæderis ritus 589. *Porca immolata* 969.
Folliculus 953.
Fordabos 74.
Forices, foricarij 902.
Formica auri custodes 913.
Formido in venationibus 1018.
Forum Suarium 992.
Francorum venatio 810.
Fraus in oraculis 121.
Fruetus quilibet glans dictus 945.
Fullovina 901.
Fangi 1010.
Furfuribus Sues pascere 945.
Furti pœna 162.

G

G *Abrias fabularum auctor Platone antiquior*
919.
Gaiatarum mos 211.
Galenus transcribit Aristotelem 902.
Galeri Casari munificentia 888.
Ganyme 381.
Gangamela 925.
Gaza in versione Aristotelis error 879.
Gazel Arabum est caprea 738.
Germanorum mos 15. *Bones* 47.
Gesneri error 888.
Glandium genera 944.
Glandium suillum in pretio 952.
Graminosa loca Suibus profunt 944.
Grallatores 790.
Grex 34. *Quorum sit* 892.
Grunire vox porcellorum 943.
Grunij Corocotta testamentum ludibrium antiquum
960.
Gaylli 1009. *Familia* 1112.
Gryvaria significat 943.
Gutti ex cornu Rhinocerotis, in balneis Romanis
885.

Index accuratissimus

H

H *Ara* 981.
Hadus 13. *Sidus* 620. *Synonyma* 630. *maximus* 634.
Hecuba dolor 65.
Hellepontus 608.
Heliodori elegantissimi lapsus 935.
Herba in veneficijs 1001.
Hermaphrodita Sues 939.
Heroum vestes ferarum domitarum pelles 1026.
Hetrusci pirata 985. *Voces* 955. *Apri* 1014. *Mos in venatione* 1018.
Hiberni quales hodie 1008.
Hinnulus 30. 844. ex eius ossibus tibia 861.
Hippelaphus 863. 858.
Hippopotami 936.
Hira 957.
Hircocervi 863. 858.
Hircus 619. *Vide capra*, & *hadus*, *beoarticus* 755.
Hirgus albi 679.
Honorant 1005.
Hordium cibus Cameli 904. *Liba* 909. *Suis* 944.
Horulanius porcus 948.
Holisa 126. *Salutaria* 191. *Pura* 204. *Humana* 1005.
Hyana non mutat sexum 881.
Hydropis curatio 658.
Hytheria felium Veneris, quo porca immolatur 972.

I

I *Asonis fabula* 612.
Ibex Capra siluestris 730. *descriptio, mores, natura* 731. *Vfus in Medicina* 733. *fabulosa* 734.
Imber pro ludria sparsione 1022.
Imbrex imperio qua pars 957.
Imporator 941.
Indago 1018.
Io Dea, & mythologia eius 263.
Ionia missa in ludis 1024.
Iphigenia fabula 829.
Iras bellus 883.
Ilicia 958.
Isis Dea 239. *Statua cornua* 262.
Italia unde 19. 29.
Indei Suilla abstinebant 961. *impietas* 1005. *cultus Dei* 10081.
Iuis 32.
Iumentum 34.
Iunx 28.
Iusurandum 1005.
Iuuenius 27. *electio* 42.

L

L *Abia benina* 37. *Cameloparalis* 930.
Labyrinthus 253.

Lais meretrix 923.
Lampadophoria 230.
Lana honor 372. *Solox* 400. *Francica* 403. *Appula, Arabica* 404. *Asiatica, Betica* 405. *Belgica, Canu- sina* 406. *Gallica* 407. *Hispanica, Indica* 408. *Li- byca* 410. *Milefia, Mutimentis* 411. & *seq. ratio ha- benda* 432. *Vfus* 599. 600.
Lauitrocabus 27.
Lapis Bezoar ab Hirco dictus 755. *Synonyma, etymo- logia* 757. *Ortus, forma, adulteratio* 758. *Vfus in medicina* 760. *Medicina varia ex eo* 761. 762.
Lapis in ceruo inuentus 855.
Lardum aut larium 953.
Larini boues 29.
Lelus bobus donatur 20.
Leuius primus poeta Latinus, non Linus 905.
Libyca fera 934.
Longano vox Hetrusca 955.
Lucanica 959.
Lucani Apri insignes 1018.
Lucilius affectator nimis Graci sermonis 886.
Ludi Bubetij 19. *Seculares* 152. *Tauri* 275. *Securici* 325. *Florales* 481. *Aedilitij* 882. *Circenses* 934. *amphitheatrales* 935.
Lustrationis ritus 967.
Luto Sus gaudet 942. 980. 1007.
Lyricorum proemium 21.

M

M *Agnum animal, idem cum Alce* 868. *Vide* *fuse in Alce*.
Magorei rustica scriptor vetustissimus 916.
Mahometi altus 66. *deliria* 990.
Maialis 983.
Mamma 12.
Mansum 35.
Marsiper Varronis Satyra 938.
Medic. num 1035. & *sequent.*
Medulla 12. 299. 598. *caprarum* 704. *ceruina* 853. *ad quia conuincat* 861. *Suis* 976.
Mensa pantherina 928.
Mercurialis ridiculus error 886.
Metacherus 942. *Quid sit* 1009.
Militarij Apri 1033.
Missilia in ludis vestita 1023.
Monocercus 878. *differt à rhinocerate* 888.
Morbi boum 99. *Onium* 437. *Cameli* 915.
Mes. hion 31.
Mis. hi capra qua sit 743. *natura, mores, cibus, ca- pientia ratio* 745.
Misco odoramentum. Synonyma, etymologia, ortus, 746. *Varia eius gratia, electio* 747. *adulteratio* 749. *conseruatio, emblema, denominata* 750. *Vfus medicus, Vfus alij, nouimenta* 752.
Mulla 20. 372.
Mumia unde in Arabia 897.

Myronis

Rerum præcipuarum.

Atyronis bucula 145.
Myrtarum cibus exquisitissimus 1031.
Mythiaci porci 964.
Mythica in boue 164. in *Pro* 353. in *oue* 501. in *Ca-*
pra 670. in *ceruo* 832.
Mythi 946.

N

N *Abis quadrupedes Camelopardalis dicta* 933.
Nasus sedes irrisionis 887.
Nebrides Bacchi Sacerdotes dicta 883. *Cameli caput*
amputasse cur dicta 906.
Nesrendes 971.
Nicon meretrix 674.
Nummariæ rei scriptores 920.
Nummi varij 349.
Numismatum scriptores recentiores 1003.
Numismata bonis 148. 340. *Onis* 465. *Capra* 665.
Ibicus 734. *Cerni* 823. *Rhinocerotis* 883. *Cameli*
920. Sus 1003.
Nuptiale Thuscorum sacrificium porcus 974.
Nympharum capra victima 691.

O

O *Bestas in Sue miranda* 946.
Oculi bouum 38. remedia humanis 705.
Ocelipus 584. 601.
Offa 947. quid sit 954. 957.
Omasum 959.
Ophthalmium 958.
Opilis 430.
Opima victima 14.
Oracula 121. & *sequentia delphica* 660.
Oralsus 933.
Oryx 764. *opianei descriptio* 766. *bisulcus* 938.
Offa duriora 38. in *corde* 36. *cerni* 781. *Cameli* 921.
Osiris 239.
Ouat 575.
Onis fera 932.
Onis 13. *cura* 370. *Utilitas* 371. *Synonyma, equino-*
ca 374. *genus, descriptio, differentia* 396. *fera*
401. locus 402. *Solis, Arabia* 404. *electio* 414.
natura, morei, ingenium 415. *coitus, partus* 421.
Cibus, potus 426. *pastoris officium* 430. *affectus*
corporis, eorumque curatio 437. *castrandi ratio*
444. admiranda, Sympathia, Antipathia 445.
Vox 453. *asas, prasugia* 454. *anguria, prodigia*
456. Somnia 461. *Hieroglyphica, Icones, Simu-*
lachra 462. *Numismata, emblemata* 465. *epi-*
grammata 467. *apophibegmata* 470. *problemata*
471. epibeta 472. *Similitudines* 473. *historica*
apologi 475. *leges* 376. in *sacris hebraorum* 482.
mythica 501. in *sacris gentium* 572. *cognominata*

583. in *facere faciendi, in bello indicendo* 588.
in *equitatione, in cibus* 590. in *medicina* 592. in
extremis 604. *mythologica* 607. *metamorphoses*
617. *proverbia* 618.

P

P *Alladius Columella transcriptor* 916.
Pallere pro gaudere 1035.
Pan 37. 616. 664. *quis Dens* 665. *eius Ratua, victi-*
na, cultus originatæ 664. *natiuitatis* 670. *epithe-*
ta 674. *sol. cultus* 692.
Pardus 927. *mensa pantherina* 928.
Parmenionis Sus 990.
Parricida 477.
Partes corporis humani dicata Djs lingua 887.
Pascuum 14. 478.
Pasipha regina 253.
Pastoritia rei dignitas 370. *Pastoris officium* 430.
Patales boues 29.
Pecoris distinctio 33. *quid?* 34. *definitio* 892.
Peculium 14. 370.
Pecunia 14. 370.
Pentepharum 1031.
Perna 954. & *sequens.*
Persarum Reges 896.
Pestis causa 100. & *fuges* 713.
Petalis 29.
Petaso 956.
Phalaris tyrannus 146.
Phrygum mos 17.
Phrygum sermo antiquissimus 630.
Pilus 37. *Vide Bos, Camelus, Sus, & animalia reli-*
qua 471. *capra* 797. *Cameli, Vestes ex* 95. 900.
925.
Pinguitudo 946.
Plinius transcribit Aristotelem sapè 917. 942.
Polimentum 957.
Pomponius Bononien. 905. 1009.
Porcelli altitiles 949.
Porcetia 1009.
Porci, Porcilli 1011.
Porcinarij 991.
Porculatio 1112.
Porcus quid? 937. *Vide Sus. Varias species* 948.
Porgus vox Sabina 937.
Porricere 211. *Verbum sacrorum* 900.
Poria 32. *prin. pella. par. parab.* 16.
Pracidania 963.
Proditionis, seu perduellij pana 919.
Profectum quid 958.
Pygargus 737. *natura, mores, descriptio. ibid. & obi-*
ter 859.
Pygmai 937.
Pyrrhica 27. 47. *Salutatio armata, & bellica* 922.

Index accuratissimus

Q *Quadriga* 34.
Quadrupedum diuisio 1. & seq. per totum.
Quess Suillo pecori prodest 946.
Quintipor vox Sabina 937.

R

R *Angifer* 13. idem *Rainus*, & *ramifer*, *Cervi* genus 863. descriptio 864. cibus, genera varia, lac, pelles, caro 865.
Rapina vox Circensis 1022.
Reicula oues 437.
Retia venatoria 1019.
Rhinoceros 878. *avis*, *bestia*, *piscis* ibid. generatio, coitus 879. natura, descriptio, sexus, locus ibidem. cornu, cum elephanto pugna 881. Quando in Europa primum visus 882. *Vsus* in spectaculis Romanis, & cruentus confectus. cornu quale 883. cornu *usus* in balneis 885. *paramia* 886. hieroglyphica 887. *Species varia*, quoties Roma visus, venatio 888.
Rhodomanus reprehensus 929.
Robertelli error 934.
Ros 32.
Ruminare 1. *ruminalis* *des.* *ruminalis* *ficus* 16. *ruminatio* cessat 105. 139. *animalia ruminantia* 904. 905.

S

S *Agina* 945. 978. & seq. *cano* innatur 980. *cervus* *ei* *sacer* 844. *Vide* *sacrificia*.
Sacrificia *Hebraeorum* 187. *gentium* 203. *Romanorum* 212. *Vide* *holita*, & *victimae* *Græcorum* 224. *ex* *oue* 572. *ex* *capra* 686. *ex* *cervo* 842. *ex* *Camelo* 900. *ex* *Sue* 963.
Salem *oues* *edunt* 426. 439.
Salutij *gravis* *lapsus* 894.
Schor 32.
Schocnum *herba* 905.
Scitha *quid* *Anglist* 990.
Serofa 938. *Vide* *Sus* 1009.
Sinta 334. & sequen.
Semiramidis *expeditio* 894.
Sepulchra *Arretes* *habebant* *calatos* 463. 587.
Serapis 33. 238.
Seta *porcina* 974. *Aprorum* 1117.
Silua *Circens* 1022.
Sincipia 958.
Sol *Tauriformis* 25.
Solum *vox* *esta* 966.
Solox *lana* 400.
Scotici *cervi* 785. *Canes* *feroces* 1020.
Sotulares *Camelorum* *in* *uinibus* 917.

Spectacula Romana *quam* *cruenta* ? 885. *Vide* *Ludi* *Matutina* 972.
Spetile 957.
Statuta 996.
Struthiocamelus *natura*, *descriptio* 926.
Subare 980. *est* *lasciure* 982.
Sucorda 675.
Succidua *quid* 954.
Sucouetaurilia 966.
Sutra 1009.
Suilla *pretium*, *varietas*, *usus* 947.
Sumen. *Suillum* *in* *pretio* 951.
Sus 13. *potalis* 29. *bisulcus* 937. *Synonyma*, *etymologia* 937. *Species varia*, *differentia* 938. *aquiuoca* 939. *coitus*, *partus*, *fortunum* *numerus*, *electio*, *vox* 942. *pallus*, *cibus*, *saginandi* *modus* 944. *Vsus* *in* *cibus* *apud* *Romanos* 946. *edulia* *varia* *ex* *eo* 951. *qui* *populi* *Suilla* *abstinere* 961. *in* *gentilibus* *sacris* 963. *in* *lustrationibus* 967. *in* *augurijs* 968. *in* *fœderibus* *ferendis* 969. *in* *bellis* 970. *in* *ludis* 971. *cultus*, & *honor* *diuinus* 972. *in* *sacro* *nuptiali*, *partes* *figillatim* 975. *atlas*, *castratio* *sagina* 928. *locus*, *natura* 979. *Ardor* *in* *Venerem*, *libido* 981. *Veracitas*, *præfagium* *futurorum* 984. *Solertia*, *intellectus* *vocis* *humana* 985. *morbi* *remedia* 985. *antipathia* 988. *historica* 989. *Mahometana* *deliria* 990. *politica* 991. *Iuridica* 993. *rustica* 994. *Magica* 995. *Latina* 996. *stratagemata* 998. *emblemata*, *prodigia* *fabula* 999. *Numismata* 998. *Oncirocritica* 1003. *Hieroglyphica* 1004. *Medica* 1006. *Paramia* 1007. *Grammatica* 1009. *Theologica*, *Denominata* 1010.
Syracusanus *Sus* 979.

T

T *Arandus* 859.
Tarentum *cur* *molle* ? 413.
Taurus 23. *mons* 23. *populus*, *ibidem* *Fluvius* 25. *Sidus* 16. *Monstrum* 26. *Avis*, *in* *scitum* *puendum* 16. *optimus* 41. *ira* 56. *Apollini* *sacer* 225. *aliorum* *deorum* 226. 228. *Mythologia* 250. *Vide* *bos* *pugna* 325.
Taurosceps 24.
Telephus 830.
Tellus *dea* & *eius* *sacrificium* 230.
Tisqua 1117.
Telluuli *Suis* 957.
Telludo *machina* 384.
Theba 34.
Theodeberti *regis* *mors* 45.
Thuro 856.
Tibia *ex* *osse* 861.
Taxaris 18.
Tragædia *originatio* 861. *Pelles* *in* *ea* *caprina* 715.

Rerum præcipuarum.

Tragelaphus 862. *natura, etymon, descriptio* 858.
863.

Tragus, capra, piscis, in *Vitis* 625. *nardi genus*
627.

Tributum, bos 21. *ovis* 372.

Triga 345f.

Triones 23.

Tripodis delphici initium 656.

Turnum 941.

Tyrrem prædones 985.

tuor 925.

Verrec verrinas 1011.

Vicima opima 14. *coronata* 204. *omnium prima*
963.

Vitula dea 28.

Vitulus 14. *Vnde dictus* 28. *Vitulari, Vitellus* 16.

Vlssis Socij in porcos 999.

Vmbri Apri delitij apri 1013.

Volubra porcorum sagina vitia 980. 1007.

Vrus bos ferus 346. *genus, differentia, forma, descri-*
ptio 347. *captendi ratio* 352. *mylica* 353. *pugna*
cum Rhinocrote 883.

Vua Daracina 1008.

Vulva porcina in pretio 952. 953.

V

V *Accarum vitilis* 22. *libido* 27. *pugna* 61. *libi-*
do 61. *hostia* 122. *a demone possessa* 248.

Vasatus quis 886.

Vellus vide lana. & *ovis*, *antici velleris historia* 607.

Venabulum venatorum quid & quale 1019.

Venationis laus & commoda 769. *instrumenta* 1018.

periculosa Apri 1019.

Veneris Sus hostia 1008. *Vide in sacrificijs Bouis,*

Ovis, Capra, Cervi, & aliorum quadrupedum.

Venturum nomina 2. *oninum* 398. *Camelorum qua-*

Z

Z *Ambellottum* 716.

Zambres Indus cum S. Silvestro contendit
249.

Zelotypia typus Camelus 924.

Zenobia regina 937.

Zumbro 347. *Zubroidem ibid.* & 860.

Finis Indicis.

Bononiæ, Typis Io. Baptistæ Ferronij 1653.
Superiorum permissu.

Impensis Marci Antonij Berniæ.

